

DE BALNEIS
VENETIIS

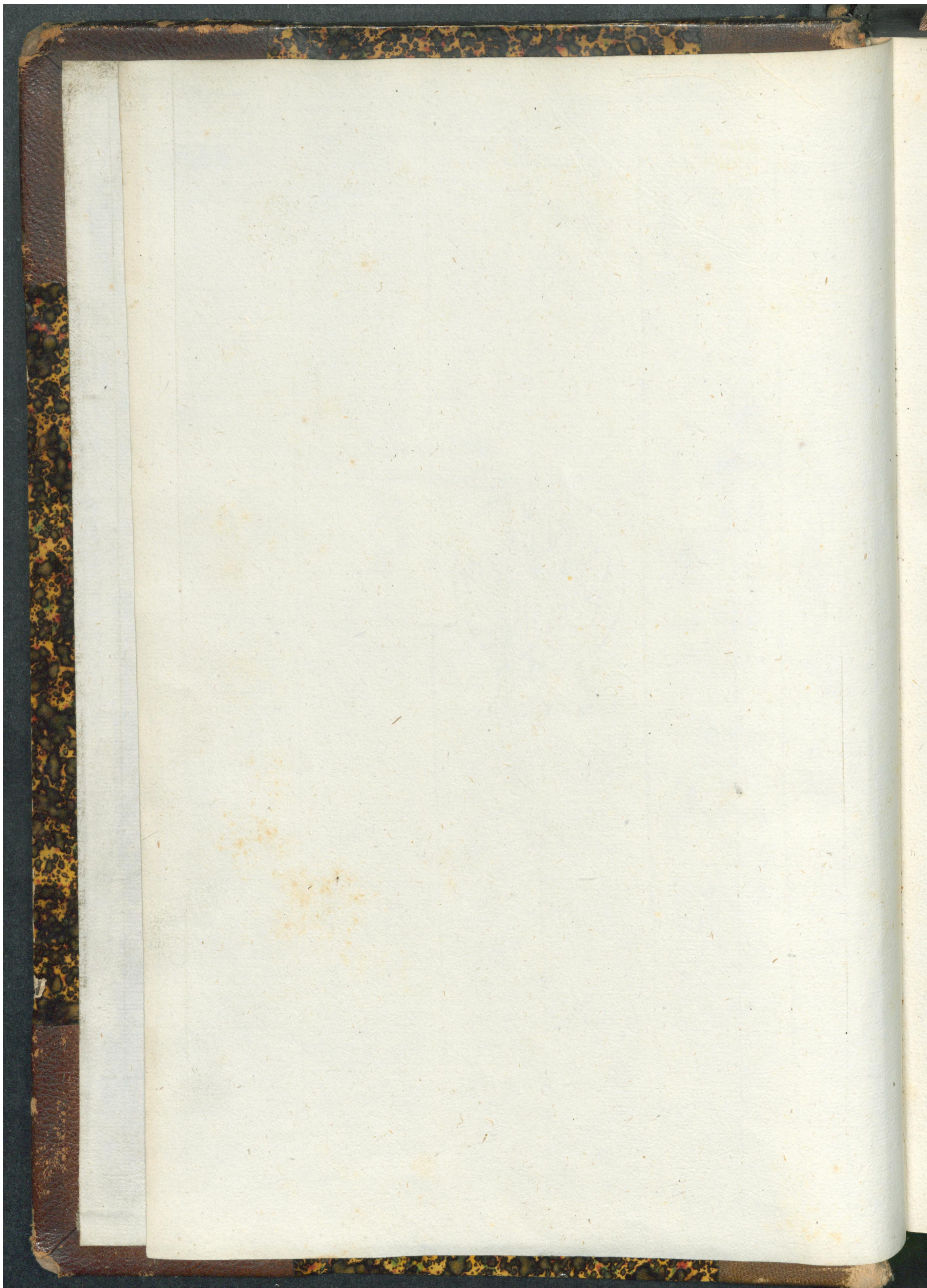

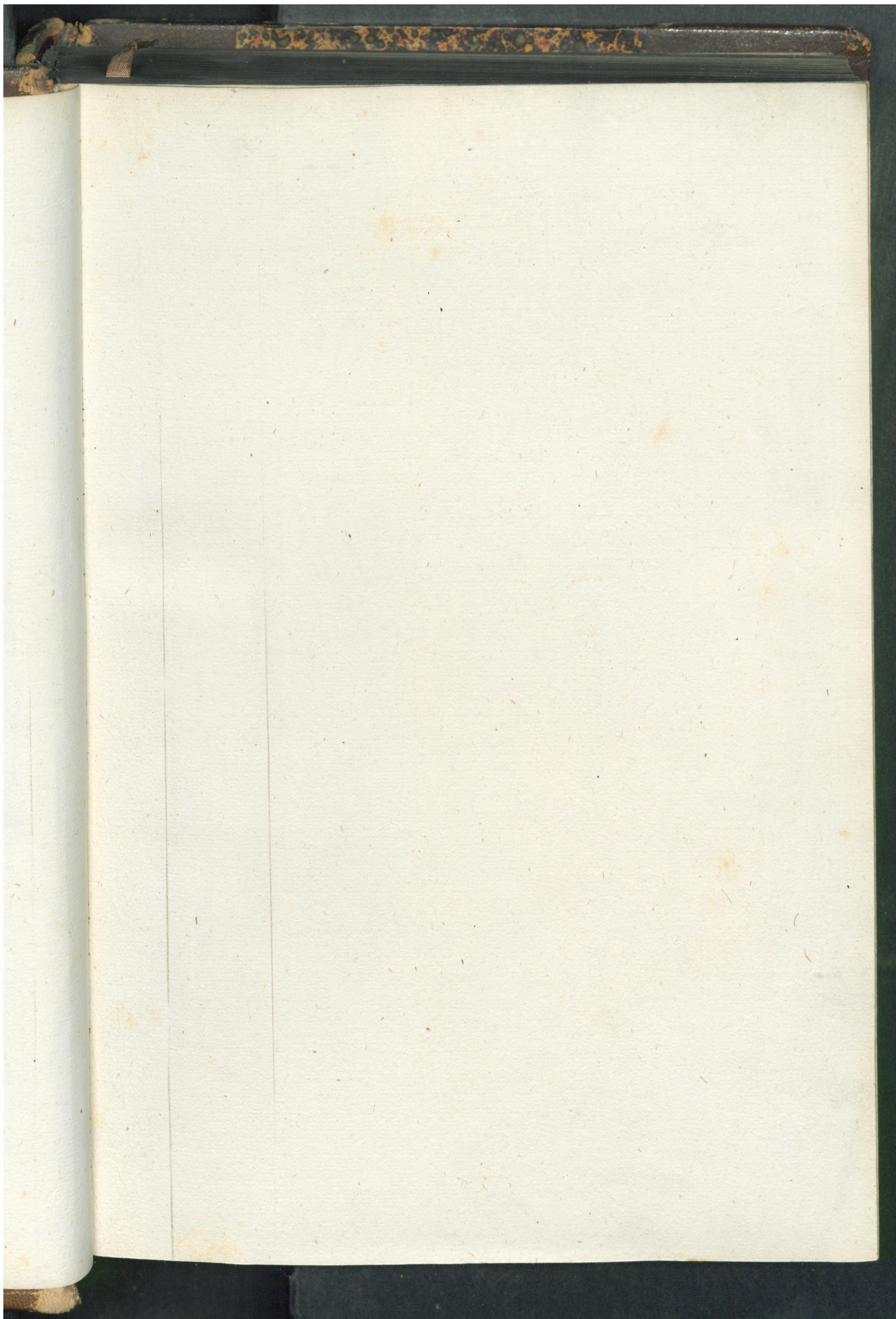

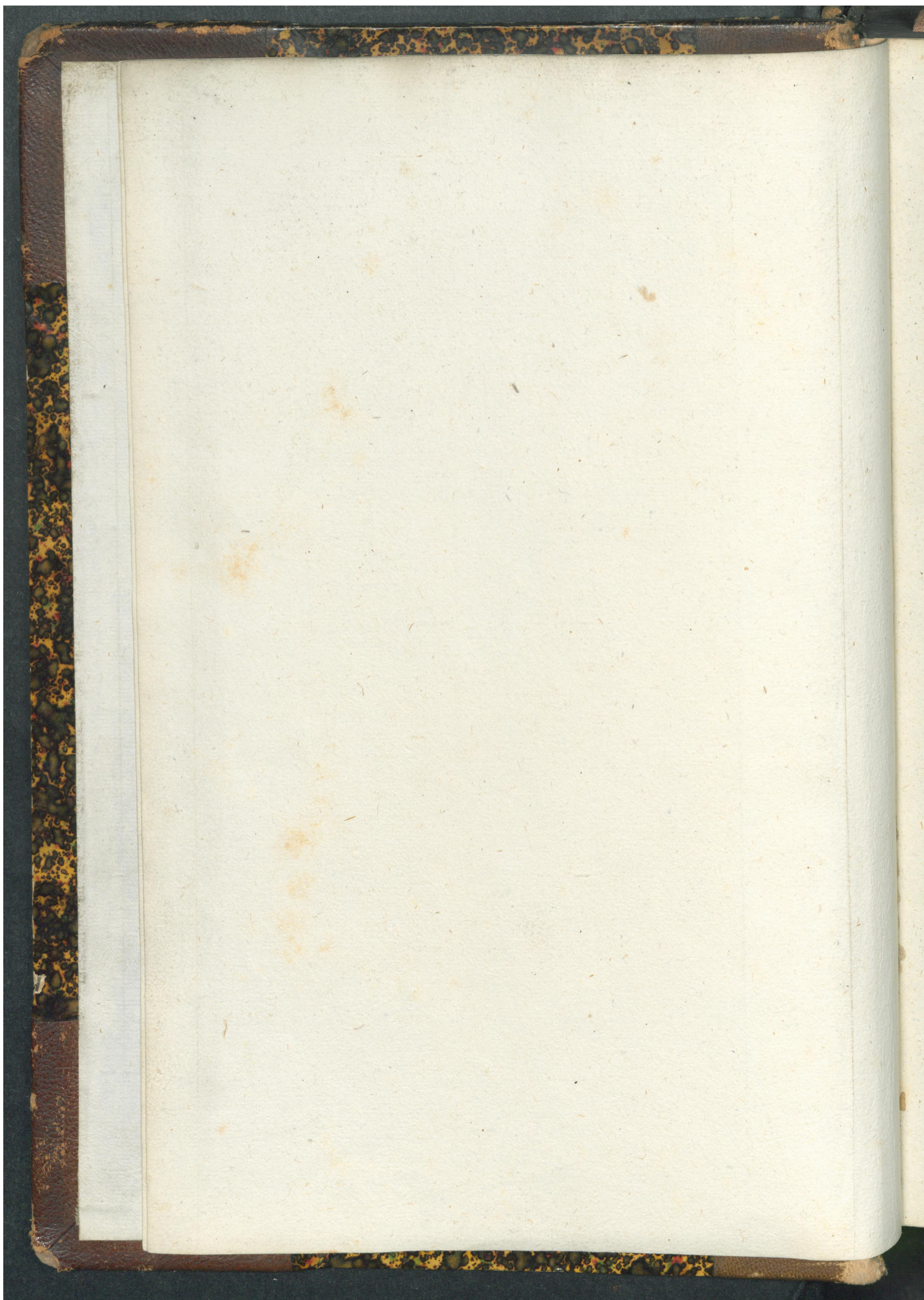

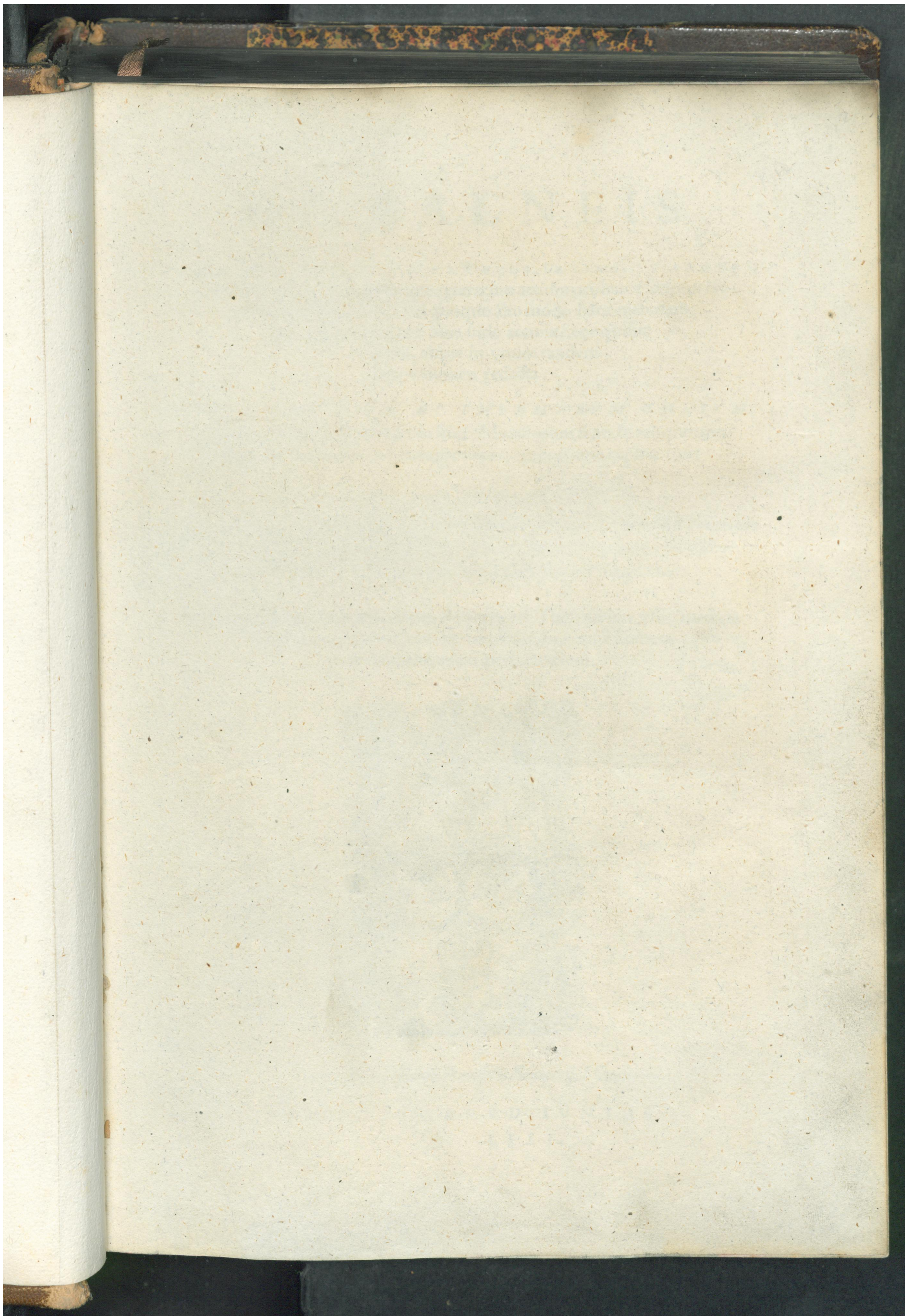
BALNEIS

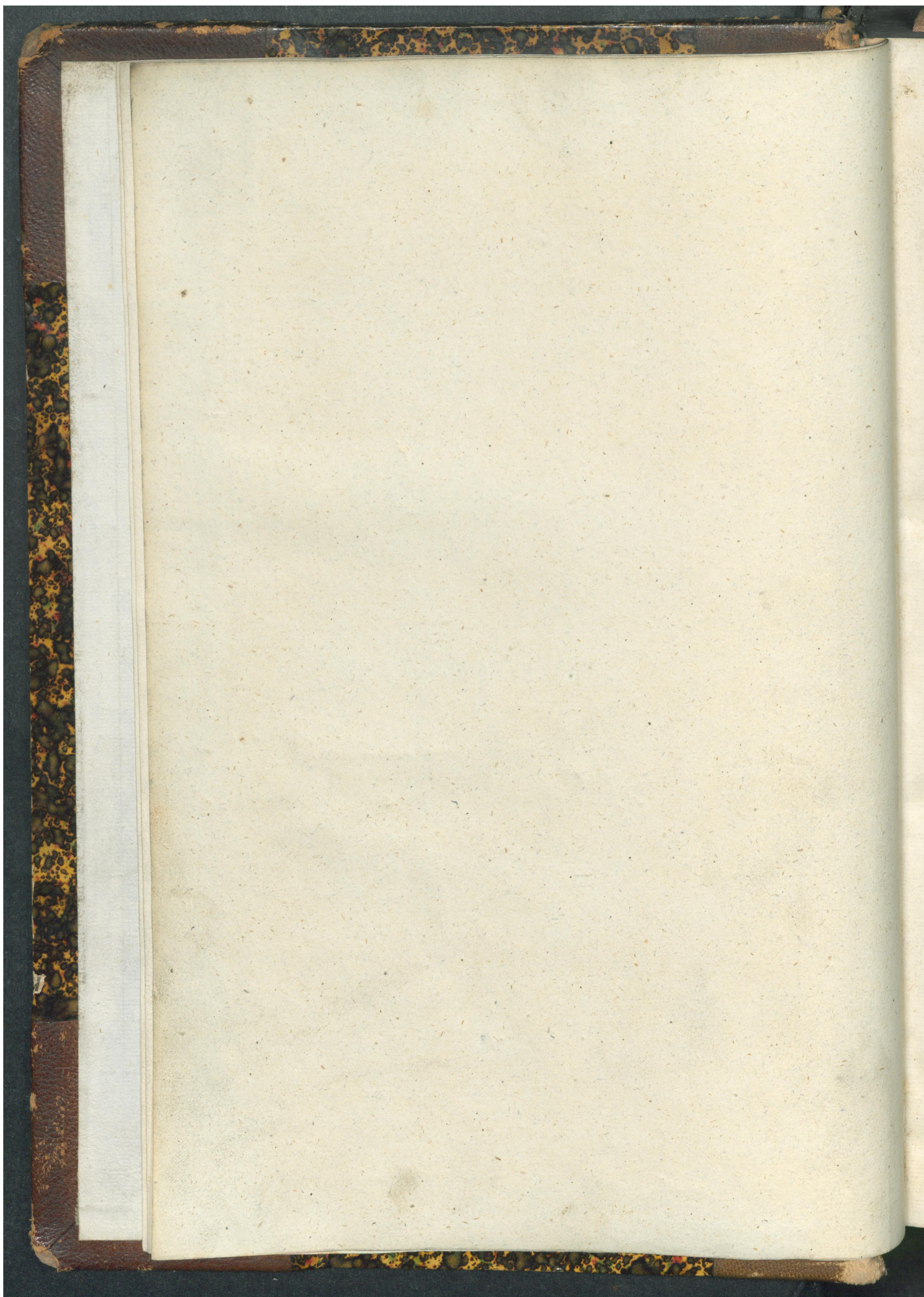
NB passages Hacked out on f 289–298

DE BALNEIS

OMNIA QVÆ EXTANT APVD GRÆCOS, LATINOS, ET ARABAS, tam medicos quàm quoscunque cęterarum artium probatos scriptores: qui vel integris libris, vel quoquo alio modo hanc materiam tractauerunt: nuper hinc inde accurate conquisita & excerpta, atque in vnum tandem hoc volumen redacta.

IN QVO AQVARVM AC THERMARVM OMNIVM, quæ in toto ferè orbe terrarum sunt, Metallorum item, & reliquorum Mineralium naturę, vires, atque vsus exquisitissime explicantur:

INDICIBVS QVATVOR APPOSITIS,

Quorum Primus Auctores omnes, qui in hoc volumine habentur: Secundus Balneorum nomina: Tertius Capita cuiuscunq; libri: Quartus Mirabiles curationes in his libris contentas, quæ vi ac beneficio Balneorum factæ fuerunt, complectitur.

Opus nostra hac ætate, in qua tam frequens est Thermarum vsus, medicis quidem necessarium, cæteris vero omnibus tum summopere vtile, tum etiam periucundum.

Cum priuilegio summi Pontificis Senatusq; Veneti.

VENETIIS APVD IVNTAS

M D LIII.

FRANCISCO CONTARENO ZACHARIAE EQ. F. PATAVINAE VRBIS PRAEFECTO.

THOMAS IVNTA.

Xistimauit antiquitas clarißime ac ornatißime FRANCISCE, *ei qui vniuerso hominum generi prodesse constanter perseueret, non modo non referri aut agi, sed ne haberi quidem aut excogitari saltem pares meritis gratias posse. propterea credo, quod quũ arduum admodum esse videamus, ei plenam referre gratiam qui in vnũ aliquem aut alterum beneficia contulerit, multo difficilius sit necesse est illius meritis qui publicæ omniũ vtilitati cõsuluerit, par quicquam vel inuenire vel excogitare. proinde vt Deum ipsum multo magis pia puræ ac gratæ mentis conscientia & imbecillitatis nostræ confeßione, q̃ vllo alio sacrificij genere promeremur: ita homines benefici & Deo simillimi multo magis grato ac memori animo quàm ulla remuneratione delectantur. quod quamuis ita sit, omnes tamen gentes Deo certatim gratias agere contendunt, hominibus vero etiam referre nituntur. putant enim ingratæ mentis esse beneficia silere diuina: & hominum in se meritis non respondere turpe iudicant. tibi certe non nostra modo tempora, sed ventura etiam sæcula gratias agent: quòd tuo vel in primis singulari beneficio factum sit, vt ea rei medicæ pars, quæ iandudum propè deplorata iacuerat & sepulta, nostra ætate reuixerit. Hæc est, quæ medicatis aquis opem mortalibus ferre consueuit. nam tu pro tua singulari sapientia facile intellexisti, aquam nescio quo pacto cæteris omnibus elementis imperare: quippe quæ & terras deuorat, & ignes extinguit, & in cœlum quoque conscendit: atque illinc descendens salubribus pluuijs vitalem auram viresq́ herbis, fruticibus, frugibus, arboribusque deferat, vt iam propè omnia quæ terra summittit, aquarum esse beneficia intelligantur. itaque eodem tu ingenio, quo omnia perspicis, hoc quoque vidisti, naturam quæ nulla sui parte otiosa est, sed vndecunque mortalibus medicinas atque alimenta suggerit, ne in hoc quidem elemento cessare: sed per calentes & medicatos fontes hominum generi salubria proferre medicamenta: & illa quidem gratuita & minime periculosa. non enim ferro excìdit, aut ignibus exurit, aut fame ac siti conficit, aut amaris succis excruciat, & dum noxios humores quærit educere, sanguinem quoque & vitalem spiritum exorbet: sed siquid inest membris vitij excoquit, atque amissum vigorem ita restituit, vt vere hoc summi Dei beneficium fuisse videatur. cui vt plurimum debeatur, quod fragilitatem generis humani miseratus, aquarum & fontium medicinam ex ipsis terræ visceribus prodire iußit, tibi certe non parum homines debent, quod tuo potißimum hortatu nunc demum in lucem prodeunt doctißimorum hominum lucubrationes, qui de medicinis aquarum alijs atque alijs Italiæ ac Germaniæ regionibus nascentium scripsere. parum enim prodesse poterant, si vel latuissent, vel modus vtendi*

fuisset incognitus. nunc auspicijs tuis vtrunque incommodum est planè sublatum. iam enim & omnes Italicæ ac Germanicæ thermæ notæ erunt, & quo pacto illis deinceps sit vtendum qui volent scire, absque vllo labore intelligent. quin ne quicquam omnino quod ad hoc singulare beneficium perficiundum pertineret, à te prætermissum videretur, egisti nuper cum his doctissimis pariter & eruditissimis viris qui medicorum istius Patauinæ vrbis collegio præsunt, vt tribus ex his qui & medicæ rei cognitione atque præstantia, & differendi facultate excellunt, de Patauinis thermis scribendi munus publice decreto mandaretur. credo scilicet id dijs volentibus, & fortuna ipsius rei medicæ ita iubente. vt, tu Patauinæ vrbis præfectus, de thermis Patauinis quod antehac, ab ijs qui huic rei non satis feliciter insudarunt, parum admodum atq; id incondite scriptum est, tuo vel in primis nutu ac authoritate ad mortalium commoda fusius deinceps ac latius scriberetur. quod beneficium sublimi, ac planè heroico isto tuo animo dignissimum, rebus à te antehac præclare semper & summa cum tua, tum patriæ & communi omnium vtilitate gestis, est consentaneum. qui ex ea gente prodijsti, quæ nihil nisi magna & omnibus vtilia facere aut cogitare consueuit: & ex qua quasi seminario quodam huius reip. plures principes, plures patriarchæ, plures propemodū quàm ex vlla alia, imperatores prodierunt. qui cum omni laude maxime celebres, tum rebus ab se bello fortiter ac præclare gestis clarissimi, vniuersam hanc remp. suis suorumq; monumentis referserunt. quam ob rem vt illa enumerare nullo pacto ausim, ita hoc affirmare non verebor, nullam ex omnibus tuis laudibus, quæ multæ & maximæ sunt, vel maiorem, vel patriæ vtiliorem existimari oportere, quàm eam, quam proxime ex istius Patauinæ præfecturæ benegestæ administratione consequeris. præclarum est in amplissima patria toto terrarum orbe celeberrima, nobilissimo atque eo ornatissimo genere esse prognatum, & ijs maioribus insignem, qui non gentem modo suam, sed patriam, sed vniuersam rempub. reddere illustriorem possint. at hæc communia tibi cum multis sunt: ea tantum tua sunt, quæ tu te ipse tua virtute perfecisti: & quorum gloria in te vnum tantummodo redundabit: ideoq; silentio prætereunda. itaq; hoc loco non cōmemorabo DOMINICI CONTARENI fortissimi principis virtutem, qui cum ingenti vi nauium in Dalmatiam missus, Iadram quæ ad Croaciorum regulum defecerat, obsidione cinxit: cinctam operibus expugnauit: effecitq; vt peropportuna illa tantæ expugnationis fama cæteræ vrbes in fide vestra continerentur. Omittam eximiam IACOBI principis fortitudinem, qui tantæ authoritatis fuit, vt cum primum reip. gubernacula accepit Genuenses bellicosissimi viri, qui per id tempus mare plurimum poterant, illius in re bellica virtutem ita timuerint, vt oneraria naui restituta orientalibus mercibus onusta, quam per iniuriam & audaciam eripuerant, ne sibi acerrimum à Principe bellum indiceretur, ad quas ille voluit pacis conditiones descenderint. Omittam quanta sedulitate Iustinopolitanos in officio cōtinuerit: quanta animi magnitudine Anconitanum bellum gesserit: vt non iniuria magna his præclare gestis rebus, apud omnes gentes huic reip. parta sit gloria: magna Veneto nomini authoritas accesserit: atq; ita sit aucta, vt non sine causa iam tot annos maris imperium illi concessum sit. Omitterem pari quoque silentio ANDREAM CONTARENVM

sapien-

*sapientissimum principem, nisi illius me singularis prudentia reuocaret. qui summa virtute
præditus, tanta animi moderatione fuit, vt omnium gentium, omnium seculorum facile vir
tutes superarit. hic omnium primus suo exemplo ostendit, ne quis temere adire remp. neue vl
lam dignitatem priuato magis quàm publico commodo adductus, suscipere audeat. defun
cto nanque* MARCO *Cornelio principe in Patauinum agrum vbi fundum habebat,
tandiu vrbe absuturus concessit, quoad noua alterius ducis declaratio secuta esset. sed cum
ad capescendam, quam illi respub. detulerat dignitatem, neque publicis neque priuatis ami-
corum literis in vrbem retrahi posset, cognatorum quidam qui ad eum ire iussi fuerant ex
senatus sententia, qui omnia illius bona se publicaturum in exiliumq; illum acturum mina-
batur, vix tandem vt sententiã mutaret, impetrarunt. Nam quid ego* MAPHAEVM,
LVDOVICVM *& postremo* ANTONIVM CONTARENOS,
*huiusce vrbis Patriarchas, summæ integritatis & religionis viros, commemorem? quos vitæ
& morum sanctitas ita illustrauit, vt nullius commemoratione amplius indigere videan-
tur. sed vt illa libenter omiserim, ne annales vestros huc videar transtulisse, ita silere nefas
arbitror aut* NICOLAVM *proauum tuum, qui apud Allobroges pro patria le
gatum agens fato functus est, aut* FRANCISCVM *auum eloquentissimum pari-
ter & iure consultissimum ac grauissimum senatorem: qui ex Senensis legationis laboribus
contracto graui morbo vix bene reuersus in patriam diem suum clausit: & eximia integri-
tate præditus, huic reipub. magnis in rebus magno vsui fuit. sed ne de* ZACHARIA
*quidem patre tuo clarissimo & ornatissimo equite sine graui piaculo silere posse me existi-
marim. qui quàm præstanti in hanc remp. animo fuerit, vel ex hoc facile cognosci potest,
quod præter omnes cum vrbanos, tum prouinciales magistratus summa cum laude gestos,
præter innumeras propemodum legationes feliciter, & ex ipsius Senatus sententia obitas,
Cremonæ Prætor quo tempore miserrima illa clades ad Abduam infeliciter accepta est, ni
hil non fecit, vt eam ciuitatem à defectione deterrendo in fide contineret. sed cum aduersæ
factionis studia plus posse quàm recta consilia vir prudentissimus animaduertisset, nec re-
pentino quodam furore tumultuantibus vllo pacto resistere posse intelligeret, Deum rupto-
rum fœderum, & violatæ fidei conscium testatus aliquando vltorem fore, in arcem se contu
lit: & arcis custodem, quem numerosa fortissimorum militum manu, sed non satis fidorum,
armatum inermis ipse non poterat cogere, hortari non destitit atque orare, vt arcem illam
quasi propugnaculum, & claustrum quoddam Veneti imperij summa, vt fides exigebat,
ope defenderet: nec repentino illo tumultu territus, spem temere deponeret, sed secum identi-
dem cogitaret eam reipub. esse fortunam, vt vinci prælio posset, bello non posset. meminisset
Martem belli esse communem: Romanos amissa vrbe, capitolij tantum arce seruata, non ita
multo post Camilli virtute Gallorum castra cepisse, & ademptam vnâ cum imperio vrbem
recuperasse: gentem illam primo tantũ impetu timendam: mora facile frangi. Pœnos capta
magna Italiæ parte cunctatione Fabij Maximi paulatim cedere didicisse. sperandũ potius
ex ijs quos antea passi erant laboribus, fore vt arce illa ab hostium incursibus cõseruata, vrbs
quoque ad sanitatem rediret: & quæ præ metu à vobis ciuitates defecerant, in fidem pristi-*

nam deditionemq; ita reuerterentur, vt quae violenta atq; inopinata vnius praelij tempestas abstulerat, ea propè omnia in potestatem vestram breui redigerentur. nihil denique quod à viro fortißimo & patriae amantißimo desiderari posset, praetermisit. at ille arcis custos rerũ imperitus, ac nimis timidus, nihil de reip. cõmodis, sed de sola salute sua cogitãs, contra hortari coepit, vt faciendae deditionis socium se exhiberet. quod ille cum facturum se constantißime negasset, ac mortem potius aditurum dixisset, deosq; & homines testaretur antiquiorem sibi omnibus commodis & vita ipsa esse honorem atque vtilitatem reipub. ab ijs qui pecunia corrupti fuerant, hostibus traditur: à quibus in intimam Galliam ductus, non ita multis post annis apud Marcosios Parisiorum, morbi vi sublatus est: non minus bene de patria meritus, quàm si fortiter pugnando occubuisset. ac si decorum est pro patria mori, vix vllum inuenias, cuius fuerit mors honestior. qui enim pro patriae commodis atque honore contendens in seruitutem tractus est, atque in ea mortem oppetijt, pro patria mortuus esse, & vltimum spiritum in reip. gratiam effudisse iure dici potest. Sed inter ea quae vir clarißimus ad communem omnium vtilitatem praestitit, id non postremo loco ponendum arbitror, quòd te talẽ filiũ, se multo praestantiorem genuerit. qui vt primum ad remp. accesisti eos statim magistratus adeptus es, qui ad reliquos honoris gradus iter esse consueuerunt: quos omnes tu ita gesisti, vt omnes maximis te sint laudibus prosecuti, maioribusq; alijs dignum subinde existimarint. Et quoniam tua virtus, vt ignis qui naturae suae viribus vltro se ostendit, non humili, neque obscuro loco vnquam latuit, sed quadam quasi in specula excelsa atque illustri loco posita fuit, vnde reipub. opem ostentare videretur, iccirco quadragesimo ab hinc anno reipub. admotus magnis & continuis (vt Phocion ille Atheniensis) publicarũ rerum occupationibus districtus fuisti. Itaque cum primum Ferdinandus fuit de more Romanorum Rex consalutatus, tu tanto totius Senatus consensu ad eum orator delectus es, vt cum prudentia & morum maturitas aetatem longo interuallo superaret, nemo tamen annorum in te numerum (quod in caeteris fieri solet) sed rerum multarum vsum spectandum putaret. apud quẽ tanta & gratia & authoritate floruisti, vt maximus & sapientißimus ille Rex charißimũ te semper habuerit: ac tanti virtutes tuas fecerit, vt Margharitam filiam christiani fontis lauacro à te suscipiendam curauerit, & sapientis appellatione semper deinceps nominarit. Quid? nonne quum oratori qui apud Carolum V. Imperatorem reip. nomine bienniũ fuerat, successor dandus esset, nemo in tota vrbe te vno aptior inuentus est: qui paulo ante ad fratrẽ legatus ita vniuersi Senatus votis satisfeceras, vt ad Carolum in Germaniam deberes iure destinari. vt qui Deorum immortalium voluntate ad hoc munus natus eras, vt Reges, ac Principes maximos non solum huic reip. socios & amicos faceres, sed illorum veterem quoq; necesitudinem, quae illis cum hac rep. dudum intercesserat, tua prudentia & opera non seruaretur solum, sed etiam augeretur, ad Imperatorem post hominum memoriam longe clarissimum merito orator mittereris. à quo discedens & summam beneuolentiam, & clarißima genti tuae insignia reportasti. Itaq; non cõmemorabo quot quantisq; deinceps reuersus in patriam laudibus exceptus sis, quantis auctus honoribus: vt nihil non tantae isti virtuti tuae, & in patriam pietati deberi videretur. Nam quid dicam, quod ad Franciscum Galliarum regẽ

non

non ita multo post orator designatus, vt nullum non patriæ, quæ ipsa vita tibi charior semper fuit, officium præstares, itineri te statim accinxisti? neq; aut ingrauescentem iam ætatem, aut itineris difficultatem, aut anni tempus incomodum respexisti: non PATRIS, qui in ea prouincia pro patria mortem obijt: non PROAVI, non AVI tui, qui in legationibus mortui sunt, casum timuisti. quam ob rem tantam istam tuam in patriam pietatem admirati patres, ab eo te periculo retraxerunt: & vt sapientia atque opera tua diutius vti possent, è reipub. vsu fore cognouerunt, vt qui summo consilio et integritate præstabas, difficillimis temporibus rempub. domi potius administrares quàm foris. nihil enim in te quod in optimo Senatore requiritur est vnquam desideratum. eloquentia tu tum natura dono insita tum summo studio comparata floruisti: singulari etiā quodā dicendi genere atque incredibilis memoriæ laude ita excelluisti, vt omnes in tuā sententiam adduxeris. itaque te statim in eorum ordinem asciuerunt, penes quos est reip. domi administrandæ facultas maxima. qui de summis quibusque rebus ad reip. statum pertinentibus prius inter se disceptant ac deliberant, quam ad Senatum referatur: quo in magistratu te patriæ tuæ adeo vtilem præstitisti, vt is postea tibi perquam sæpe sit delatus. Et postremo, vt finem faciam, Iulium III. Pont. max. initio pontificatus ipsius vnà cum alijs tribus ornatissimis viris orator adijsti reip. nomine gratulatum profectus, dij boni quanta cum laude! tanta, vt vix alterum tibi in hac fungendæ legationis gloria parem inueniamus. Nunc autem cum Patauinæ isti vrbi præfectus sis, vbi admirabilis quotidie mansuetudo, inusitata atque inaudita clementia, in summa potestate modestia, liberalitas vero ac munificentia tanta, vt vel hac vna virtute tuis maioribus te dignum non probes solum, sed longo etiā interuallo eos antecedas, tanta insuper in rebus omnibus sapientia perspicitur, vt quasi numen de cœlo delapsum te tota isthæc ciuitas veneretur ac colat, & prouinciæ tuæ nimis festinos fuisse menses coqueratur, quid non sperandum ab dijs immortalibus, vel potius expectandum? quos si humani generis curam gerere, vt christiana nos pietas admonet, certo credimus, eos tum demum patriæ, tum demum Venetæ reip. consuluisse intelligemus, quum hoc quicquid boni est, id totū ad maiora negotia procuranda ita couertent, vt tuis virtutibus, tot ac tantis & tuis & tuorum pro patria susceptis laboribus, tot in vniuersam remp. beneficijs, debitum tibi in rep. principem locum concedant. Nunc, quoniam qualiacunq; sunt, quæ de balneis ac thermis hinc inde collegimus ac in vnum redegimus, ea omnia virtuti tuæ accepta referenda sunt, boni consulas rogo. quæ omnia tuo nomini ideo inscripta & dicata in manus hominum perueniunt, vt, quod beneficium habemus maximum, eius beneficij, vt par est, authorem agnoscamus: & quantum vel hoc vno nomine tibi & publice & priuatim debeamus, noscat posteritas.

Vale. Venetijs Tertio Nonas Iulij.

M D L I I.

AVTHORES, QVORVM INTEGRI LIBRI HOC volumine continentur, vel ex quorum Commentarijs, ea quę ad Balnea et Aquas pertinent, desumpta sunt omnia.

Finis.

BALNEORVM NOMINA
Quæ hoc volumine habentur.

Finis.

INDEX CAPITVM omnium, seu Summarum quę sunt in hisce authoribus, quibus in hoc volumen vsi sumus.

EX HIPPOCRATE ET GALENO.
De balneis.

Quid

Finis.

MIRACVLOSAE curationes aliquot & beneficio & vi balneorum effectæ.

Ex Michaele Sauonarola, libro primo, cap. iiij. De balneo oleagineo. *car.7.col.2.*

ALbertus à sale, miles Ferrariẽsis, cum calculosus esset, & pluribus in horis à calculo vexaretur: meo cõsilio balneum olei temperatum ingressus, sic vijs mollificatis & calore naturali confortato, illico à dolore & calculo euasit.

Ibidem.

Ambrosius miles Pisaurinus cum lapidem grãdem in medio virgæ magno cum dolore teneret: me consulente virga sic in balneo olei detenta, & via mollificata, spacio horarum quatuor exiuit. nam de incisione virgæ apud medicos suos spe destitutos mentio fiebat.

Libro secundo, de balneis montis Grotti, Rubrica quarta. *car.18.col.4*

Hebræus quidam cum diu pectoris dolore laborasset ex causa frigida, plurimaq; medicamenta tentasset, quibus minime iuuabatur, ad duciam huius balnei eum trãsmisi, pectus percutientem, & diuino interueniente auxilio sanatus fuit.

Eodem libro, rubrica quinta de balneo Sancti Bartholomæi.

Vir quidam Feltrensis nomine Petrarca, nodositatem & duritiem in genu habebat, cum prius dislocatus foret in genu, & plurimos nõ dico restauratores, sed destructo res sic expertus foret: qua ex re ob dolo res pluries receptos materia multa fluxit, & in loco retenta, & frigidis medicaminibus applicatis indurata, absque baculo & ferula ambulare non potens, sic duos annos transiens, ad hæc balnea meo consilio accessit. & ex his spatio dierum quindecim tantum recepit iuuamentum, vt demum absque baculo & ferula rediret.

Ibidem.

Inuentum in libris est, quendam Estensem Marchionem à podagra & doloribus podagricis ac iuncturarum per hæc balnea fuisse liberatum.

Ibidem.

Ego vidi ex duritie genu quendam, qua duritie impotens ad ambulandum reddebatur, horum balneorum beneficio percurari, vt actum.

Ibidem.

Dominus Aquileiensis Cardinalis totus contractus cum esset, ex his balneis ita iuuabatur dum in eis esset, vt veluti sanus totus moueretur.

Ibidem.

Georgius Pisanus de Sancto Cassiano à sua neruorum cõtractione notabiliter conualuit, ob eorum balneorum beneficium.

Eodem libro, de balneis Pisarum. Rubrica vndecima. *car.22. col.4.*

In hoc balneo curatus est Nicolaus Florentinus macerrimus propter debilitatem virtutis attractiuæ cum fluxu hæmorrhoidum.

Item alius curatus fuit ex fluxu stomachico.

Item alius è fluxu hepatico.

Item alius ex ardore vrinæ.

Item alius ex podagra liberatus fuit: & ex pluribus alijs morbis nonnulli, de quibus in capite de balneo de Auinione dicetur.

Eodem libro, Rubrica.xiiij. de balneo Vallis Chaim vel balneo Dominarum. *24.3.*

Hoc balneum specialem commendationem recipit in passionibus matricis, disponendo eam ad conceptionem, illam mundificando, abstergendo, & confortando, quod intellige ex causa frigida & humida prouenietibus: & menstrua prouocat. pro hisq; passionibus mulieres in dies ad id vadunt.

Ibidem de balneo Cruciatorum.

Multi ambulare non potentes, ex huius balnei vsu curati sunt.

Eodem libro de balneis Carpensibus. Rubrica.xxiij. *27.2.*

Compertum est calculosos multos & colli vesicæ excoriationem patiẽtes & huius balnei aqua & potione liberatos fuisse.

Ibidem, capite, An salubrius est uno tempore magis quàm alio ad balnea proficisci.

Non disconuenit corpora pro causa necessaria tempore hyemis se ad balnea transferre, vbi aer cameræ bene disponatur, & locus totus, & custodiant se à frigore & huiusmodi. nam de his experientiã habui

in duobus Ducibus exercitus Venetiarũ, Comite.s.Carmignola & Gatta melata. hi enim ambo paralysi affecti fuere, pro quo morbo etiam aliorum doctorum virorum consilio, balnea mense Ianuario sunt profecti, & ego cum eis, & hi mirabiliter conualuerunt. Carmignola ętate.xlviij. annorum ferè, vsque ad sanitatem pristinam. Gatta melata vero ætate annorum. lxvi. nimis bene conualuit. & potior successit sanitas quàm sperabamus. Et fieri feci balneum in tina & in camera. Vsus hic particularis balnei etiã alijs in temporibus, cum adest ex parte ventorum aut pluuiæ aeris intemperies, commendandus est. Potest enim melius moderari in caliditate quàm in potentia. quoniam in maiori quantitate aquæ est maior potentia, in minori minor, cum potentia rei habet attendi penes multitudinem formæ. Circui balneum asseribus, & superius cooperiebatur, ne aer frigidus ludere posset.

Ex Bartholomæo Montagnana. Cap. v. De situ, aspectu, operationibus, proprietatibus balnei Sancti Bartholomæi. 38.2.

Reuerẽdissimus Cardinalis Aquileiensis, contractus omnino erat pedibus, genibus, brachijs. & ipsum intrare hæc balnea iussi. et ego vidi, tetigi, percepi in prędictis aquis membra sua æque bene distendere, ipsum rectum stare, ac si fuisset iuuẽculus. extra tamen aquas non diu perseuerabat possibilitas tensionis illa: cuius causam peritus physicus facile pronunciabit.

Ibidem.

Adhuc etiã anno ante hunc immediate virum nobilem Georgium de Sãcto Casiano Pisanum, ad Azemena perductum, notabiliter conualere vidi. & alia exempla quãplurima tradere possem. sed dimittantur ne hypocrisi imputentur. & tu vide secundum, qui viuens testis existit.

Ex Guainerio. De balneis Aquensibus. Cap. iij. 44.2.

Vt balneorum istorum Aquẽsium proprietates vobis notę sint, quibusqꝫ particularibus ægritudinibus conueniant: quos vidi equidem effectus, referam. Illustrem Mantuanum Marchionem menses. vij. podagricus dolor sine interpellatione molestauerat, & adeo crudeliter, vt coacti medici non solum domesticis stupefactiuis vsi sint, sed interdum opij drach. ij. cum chamæmelino concutientes, pedem non solũ semel, sed pluries embrochauerunt. remittebatur dolor, sed in totũ potuit amoueri nunquam. miror cur ex embrochatione illa tam continua pes vitam nõ perdiderit. Prętatus dominus terna vice balneatus dolorem ex toto perdidit. vt tamen mẽbrum vlterius confortaret, & omnem malã qualitatẽ, siqua derelicta fuisset, amoueret, pluribus se item vicibus infrascriptum obseruans ordinem balneauit. nam sero tibias in cœno extrinseci balnei per mediam amplius horæ partem, ad genu vsque tenebat. mane vero balnea ciuitatis intrabat. Isto nanque obseruato regimine, infra dies. xx. dolor eum ex toto dereliquit. & isto tempore fuit vltra solitum impinguatus.

Estensis Marchio podagrico dolore sæpe detentus, ex balneis ipsis proficuũ grande suscepit.

Quidam Casalensis ex dolore genu iam annis aliquod trãsactis, sine baculo ire nequaquam poterat, magna item cum pœna. is in ciuitatis balneo mane intrans cum sero tibias intrinseco cœno tenens, in die decima baculum deseruit. dein sine pœna quo voluit, iuit.

Parmensis quidam propter casum equi super pedem, iam elapso vno anno claudicabat. pedem indignatum habebat. & sine magno dolore nõ incedebat. is tam in balneum quàm in cœnum pluries intrãs, fuit sanitati restitutus.

Ibi quidam conciuis meus aderat, qui propter quandam chronicam ægritudinẽ iam decem annis tibiarum dolore poterat perire, quæ persæpe etiam tumescebant: cũ tam in cœno, qꝫ balneo, inscriptum ordinẽ per. xij. solum dies obseruasset, Papiam liber accessit.

Armiger quidam ob varias percussiones manus flectere nequibat. post tertiam balneationem, liberum motum manibus pro libito dabat.

Quidam velut Stephanus lapidatus, tam brachium q̃ manum paralyticam habebat. is vt pręcepi, nucham sibi embrochauit. & in. viij. diebus liberatus fuit.

Alius antiquum tinnitum aurium patiens,

tiens, super caput embrochā recepit. & in totum tinnitus ille recessit.

Quidam ob antiquum catarrhi descensum asthmaticus, adeo male in anhelitu affectus erat, vt vix ire posset. is interdū balneum ingressus est, & aliquando ceruicem embrochauit, quandoq; vero summo mane aquæ fontis pintam vnam & vltra bibebat. sed mane illo balneum non intrabat. is in. xv. dierum spatio, anhelitū cum dei auxilio recuperauit, & curatus est.

Calculosus quidam de aqua illa copiose bibens, arenularum copiam emisit.

Colicus ex aqua fontis clysteres cū oleo & benedicta aliquod vicibus recepit. qui muccosæ materię quantitatem magnā eduxerunt. & statim liber factus fuit.

Alius è defectu lapidis mingere non valens ad tertium vsq; cœlum lamentabiles voces mittebat. is ex aqua copiam bibens, die eadem lapidē ad extra in frusta emisit.

Alius leprosus existimatus, per dies. xx. se quaq; die balneauit & emendatus fuit.

Dominus Iacobus de Insula Virboriana Cardinalis totus arteticus erat. ob id equitare vel ambulare neqbat. is ad nostra balnea in lectica deportatus fuit. & ordinate se balneans infra dies paucos sanus factus fuit, & Ianuam robuste accessit.

Nobilem quandam mulierem quæ antiquū vuluæ casum adeo periculosum interdum patiebatur, vt suffocari persępe crederet, ad hæc balnea misi. hæc semel in die ceruicem embrochabat. & semel etiam se balneans libera domum redijt.

Asciticam his aquis balneari iussi. hæc etiam mane pintam vnam illius aquæ bibebat. & die alia in vesperis solum balneum intrabat, aliquando tres aquæ pintas mane bibebat & per dies. xl. hoc continuans, & se interdum balneando liberata est.

Mulier quædam ob antiquū menstruorum alborum fluxum nunquā potuit concipere. & erat interdum materia illa adeo fętēs vt ipiamet odio seipsam haberet. purgata, ad balnea hæc iuit: hæc nō iussu meo, sed sponte sua persæpe de fontis aqua bibebat. & illis albis menstruis expurgatis, eum domi fuit, prægnans facta, puellum enixa est.

De his nostris balneis miranda recensere possem. quorum partem ipse vidi, & partem à fide dignis accepi. sed si ea omnia describere vellem, tædio nimio legentes afficerem. igitur satis.

Ex Vgulino de monte Catino, Capite Cur balnea calida sint. 47.4.

Non ignoro tamen esse balneum frigidissimum actualiter iuxta ciuitatem Pisarum ad tria milliaria, tantiq; rigoris vt introeuntes per lōgum tēpus tremore quatiantur, quod multę mulieres steriles ingrediuntur vt proli fiant aptæ. Cuius rei testis ipse sum, quòd per annos quinque supra viginti in Pisarum vrbe commoratus tempore magnifici domini Petri de Gambacurtis, cuius & filiorum & ciuium physicus fui, multas mulieres ex sterilibus prolificas vi huius aquæ effectas cognoui. Inter quas annumerare possum vxorem meam, quę per. xx. annos non conceperat, & post balnei huius ingressum sequēti anno prægnans effecta, masculum filium peperit. Cuius causam inferius reserabo.

De balneis Villæ Corsennæ Lucani comitatus. 49.2.

Testimonium afferam eorum quæ vidi. Misi ego ad hoc balneū ciuem vnum Lucanum qui dicebatur Ioānes Testa, qui passus fuerat dolores colicos & tandē ad neruos materia mutata ex colica liberatus fuerat, vt nonnunquā euenit: & factus est mollis in vniuerso corpore pręterquam in lingua. Accessit igitur meo consilio stātibus ibi niuibus adhuc febricitans aliquantulū vt immenso suo desiderio satisfacerem. is itaq; in primo introitu præsente me, cœpit mouere digitos & manum, & antequam recesserit, fuit integre liberatus, & equester recessit ad vrbem profectus, & saluus peruenit, cum tamē moram in balneo per dies quadraginta protraxisset.

Fui præterea cum Ioanne Galeatio Fauentiæ domino & compatre meo, qui diutina podagra vexatus pollicem dextri pedis plicare nō poterat, is ante recessum nostrum, rigore illo digiti liberatus est.

Per id tēpus Petrus Ioannes aromatarius cōsilio meo vsus, se ex Florētia ad illud balneum deferri fecit. is affectus erat podagræ doloribus, & iūcturarum vulneribus. erat ex toto perditus, & virtute membrorum motiua destituebatur. Is me præsente in secundo balnei introitu cum aliquo admi-

niculo ambulare cœpit. & ad viginti dies Florẽtiam valide equitauit. steterat autem plures menses immobilis, hac ægrotatione præpeditus.

De balneis comitatus Pisarum.

de balneo de Aquis. 50.2.

Vidi ego multos in vsu balnei huius hydropicos & ictericos curatos.

Vidi multos macilentos impinguari.

Iuuenis quidam Nicola domini Verij de medicis pessime dispositus erat in nutritiuis omnibus. stomachum debilem habebat, & per indigestionum sæpe lienterias incurrebat. hepar calidum. cuius virtus attractiua debilis erat, et ob id corpore macilento, quod ob hæmorrhoidas affligebat. Hũc bene purgatum ad balneum de Villa Lucæ prius accedere iussi, ex quo non modice iuuatus fuit. Medici dicebant nunquã illum viuum rediturũ, si ad illud balneum accessisset. Accessit. tandem è iuuamento percepto me exaltauit plurimum, multisq; annis continuauit accessum.

Dominus meus Malatesta de Malatestis Pisauriensis pessime dispositus erat in nutritiuis, & per annos. xiiij. fuerat à fluxu stomachico vexatus, erat & fluxus hepaticus, oppilatiuus maiori ex parte, nec absoluebatur à cerebrali, & corpore extenuato hæmorrhoidas patiebatur & ardorem vrinæ & renes habebat calidissimos, & pessime dispositus erat, erat & podagricus. Cœpi ab aperitiuis, quæ statim profuerunt. postremo iussi vt hoc balneum accederet, quamuis medici alij reclamarent. Iuit & mire conualuit.

Ex Paulo Parauicino. De balneis Masini. 195.4.

Vir nobilis Andreas Peregrinus verissime testari potest, quã luridas, quam breui latas & genitales pectoris sui maculas, solis his aquis deleuerit, totumq; corpus sine strigili & olearia ampulla, miro quodã inducto candore fucauerit.

Item Caspanensis quidam nobilis, turgescente in eo leucophlegmatia, & liuentiore vniuersum corpus occupante sanguine, de salute desperabat. sed horum balneorum vsu citius quàm quis credere posset, pristinæ sanitati restitutus est.

Vidi ego iuuenem sente acutissimo in pede saucium, dolorem et iflammationem maximam, tota etiam tibia rubente, & supra modum turgescente, patientem, solis his aquis superfluentibus. viij. dierum spatio sanitati restitutum.

Vidi equos vlcerosos, & vt equarij medici dicunt, verme, nullis alijs medelis expugnabili, suprapositio harum thermarum cœno quàm breuissime curatos.

Vidi rem quasi incredibilem, quandam mulierculam, sua male disposita & suffulta domo ruente, à tichnis & lapidibus cæterisq; ruinis comminutam, fractam, pertusam, & ferè exanimem, in his positam balneis conualuisse et reuixisse. bis enim quotidie in ea balnea ferebatur, opportuna & irreprehensibili victus ratione vtẽs, vnde instaurata, & in pristinæ suæ sanitatis statum, non sine omnium admiratione redacta est. Hoc solo excepto quod lõgo postmodum tempore obsurduit, misella, hoc pacto luxata membra reduxit, molopas, vibices, & quæcũq; sugillata solo hoc malagmate emendauit, hoc pastillo & cataplasmate tantam doloris molestiã leniuit, his deniq; emplastris, vulneribus suis callum obduxit. Tanti miraculi testis nõ obscurus inter cæteros est vir Magnificus & insignis Ioannes Iacobus Porrus Patricius Mediolanensis.

Vidimus & tabidos quosdam, fragiles, ficulneos, quinimmo biliosa febre laborantes, qui in has aquas descendebant, & diu immorabantur, breui ita pinguescere, vt cunctis miraculo fuerit.

Quantum vero arthriticis, ischiadicis, conuulsis, distentis, resolutis, tremulis, spaticis, neruiceisq; omnibus subueniant, exprimere facile non possum. ob hæc autẽ corporis vitia potissime celebres sunt, & omnium ore versantur.

Testari hoc pulcherrime potest vir nobilis Dantes Bellunensis, larij nostri accola. qui syderatus & omnium corporis partium motu priuatus, his balneis ita conualuit, vt nũc in vniuersum viribus polleat, nisi q; dextræ ni fallor, pernæ musculi contractiores, rigidioresq; deambulãti illi tantillum adhuc impedimento sunt.

Andreas Caluus municeps meus huius rei testis est locupletissimus. cui post molestissimos coxẽdicis dolores, frigido intus & extra adstringente humore, femur adeo

riguerat,

riguerat, concretis cum gelu musculis, vt nullum medicamenti genus prẹter balnea hæc, sensum excitare potuerit.

Ex Ludouico Pasino Patauino. 198. 3.

Quòd ex potu aquarum mineralium sanantur calculosi, locupletissimus testis est Speronus Speronius nobilis Patauinus, qui ex potu aquarum Aponensium ex toto liber remansit à calculosa affectione.

De balneo Sancti Georgij. 201. 4.

De hoc balneo à fide dignis relatum est in presentia Reuerẽdissimi Cardinalis Senensis de Picolhominibus qui tũc ibi erat, quòd mense Maij & Iunij. 1533. à quodam milite Triuiano, ferrum quoddam extractum fuit quod sub genu erat infixum, & ab alio pila plumbea ex cauilla; à Molẽdinario puncta partisanæ quæ erat coxæ infixa, à Comestabili Florentino. 24. squamę ossis. Amplius à quadam muliere de Lerona, quæ putridũ crus habebat, id totum abscissum est, & conualuit virtute balnei.

Ex Alcadino de balneo S. Luciæ. 205. 2.

Vidi egomet maiora fide, q venerat orb⁹,
Discussis tenebris, rettulit inde pedem.
Tinnibant aures, remeauit sanus vtraq;.
Cępit & auditum, qui modo surdus erat.

De balneo de Cruce.

Vidi ego cui fuerat quõdã man⁹ arida dextra,
Nec poterat positos tollere ad ora cibos.
Viribus huius aquæ paruo post tpe sanam
Huc illuc lætum vertere sæpe manum.

De balneo Sancti Georgij. 206.

Hoc bene cõtestor, qdã cũ mingere vellet,
Euomuit lapides virga coacta duos.

De balneo Pugilli Ibidem.

Aridus huius aquę, baculis aduect⁹ amicis,
Discessit baculi nulla ope sanus egens.

Ex Ioanne Elysio Neapolitano.

De balneo Gurgitelli. 212. 2.

Hoc balneum, vt asserunt incolæ, extraxit ferrum è corpore cuiusdam, quod per annum in pectore hęserat, nec extrahi potuerat.

Ex Bartholomæo Taurinensi.

De balneis Aquensibus. 249. 3.

Paralyticos duos vidi sanitati restitutos huius solius remedij auxilio.

Vidi plurimos qui ob acceptum in genu, aut in cubito vulnus materiæ copia in eam partem fluxerat, quæ œdematosum tũmorem excitarat, à quo aut brachium aut crus adeo rigida detinebantur, vt earum partium motũ perdiderint, pristinum motum omnino recuperasse.

Finis.

DE BALNEIS ET THERMIS

NATVRALIBVS OMNIBVS ITALIAE, SICQVE TOTIVS ORBIS, PROPRIETATIBVSQVE EARVM,

Ad Illustrem Dominum Borsium Estensem Castri noui Tortonensis Dominum,

Michaelis Sauonarolæ, Illustris Principis Domini Leonelli Marchionis Estensis Physici, Libellus.

PROOEMIVM.

CVm generosum animũ tuũ, quæ maxime delectarent, mi Illustrissime domine, mecum animo sæpe cogitarem: verbaque ardenti animo repeterem, quę grauiter non raro te dixisse memini, Inter res principũ gloriosas, corporis sanitatem locum obtinere non mediocrẽ: id mihi in mentem venit: vt quædam ad te conscriberem, quæ ad tuæ exoptatæ sanitatis robur maximum accedere sentires: vt vitæ tuæ prolongatio q̃ mihi cara existat, sic facile intelligeres. Nam in longęuum à Deo optimo duci sic mortales omnes cupere affectareq; deberent, cum excolendissimæ virtutis, ac virtute præditorum hominum nõ mediocris amator habearis. Tua equidem sententia apud omnes principes extollenda nimis, & grauissima semp esse deberet: quia nullus fortunæ successus, & omnium sensuũ dulcis ac nimis blanda dilectio, anitate deficiente, per q̃ grati esse possunt. Nec.n. humanorum omnium actuum stabilis ac gloriosa sedes est, quam colere stricteq; amplexari, firmiter tenere, principes maxime omni cum studio, cura, diligentiaq; deberent. Nam tanta fuit apud veteres philosophos dignitas eius, & excellentia: vt nonnulli veram hominis felicitatem esse prædicarint. Qua ex re dignos medicos principes extollere, cæterisq; præferre deberent: & ita muneribus eos obligare, vt in eorum sanitatẽ omnis sua cura omneq; suum studiũ, alia omnia postergando, conuerterent. Neque hoc in loco præteribo quod memoria dignũ facio, à magnifico Pandulfo Malatesta actũ, qui cum pluriũ ciuitatum Brixiæ, Pergami, atq; Fani dominus esset, Magnificos dominos hos ad cõmensandum accersiuit: Illustrem, videlicet Nicolaum Marchionẽ Estensem, Ioannẽ Franciscũ Mantuæ primum Marchionẽ, Carolum Ariminensem de Malatestis, Malatestam de Pisaurio, Malatestam de Cesenis, quos in mensa, suo certo cum ordine collocauit. Stabat.n. extra digniori in loco honorata sedes, quam cæteri eum occupare debere putabãt, & admirantibus his quos sanitatis dignitas latet, Iacobum Rheginum à variis nominatũ, famosum physicum suũ manibus traxit: et illum ea in sede magnifice locans inquit: Sede hic nostræ sanitatis gloriose pater, quẽ magnificare extollereq; principes omnes sic deberent. Quod enim nobis regnum est sanitate vacante? Cumq; cerebrum stomachusq; tuus nõ mediocri humiditate abundet, & totius habitudo humida sit ac parumper carnosa: quorum dispositionibus sic lapsis balneum quãplurimũ salutis afferre iudico: cum & ratio & experimentũ ad sic iudicandum mihi facile suadeant: Arbitratus sum sic de ipso annexisq; suis ad te scribere, vt facile tua illustris dominatio sententiã meam hanc cõmendare, extollereq; valeat. Nam res hæc ita tibi spero plana fiat, vt prope alterius iudicio non egeas. Verum consilium Medicorum tuorũ non spernas, quos dispositionum corporis, temporũ, locorũq; varietates nõ latent, quæ ad diuersa prosequi Medicos sæpe compellunt. Eritq; libellus hic tibi vt spero gratissimus, cum in dies & horas sic legendo doctior euades: & in his pręcipue quæ te maxime delectabunt: & plurima laude ac memoria digna, magnaq; sub paruo titulo inuenies: Cõmunitatiq; hominũ fructuosissimus erit, quẽ & literis latinis & vulgari sermone conscribã, vt etiam apud quos literarũ cognitio latet, gloriosum nomen tuũ effundatur, apud quos & libellus maiorem sibi vendicabit authoritatẽ, cum erit tuo nomine sic insignitus. Et vt tibi magis cõplaceam, quod summe cupio: quædam de balneo aquę simplicis calido & frigido, vinoso, oleagineo, lacteo, sicco, aereo, & igneo in hoc nostro codice congregabo:

gregabo: vt præsentibus & posteris opus hoc, fructum nõ mediocrem sit allaturum, quod in duos diuidam libros. De balneo nanq; de quo actũ est, & eius annexis, primus erit. De naturali autem et artificiali, secundo dicetur loco. Et anteq̃ ad instituta prosequar, dominationem tuam obsecro: vt æquo animo patiatur, si quandoq; ad quædam medicinalia digressionẽ fecero. Nam cum ea fructuosissima ac tibi periucũda futura sperem, etiã te non mediocriter delectabũt, auidioriq; animo libellus hic perlegendus sic exoptabitur. quo fiet vt ad plures perueniat, apud quos & gloriosum nomen tuũ sic prædicabitur laudabiturq;, nec parum benedicetur, cum ad tam fructuosum opus congregandum causam dederis. Et si plurima ac multa volumina scripserim, quæ apud doctissimos viros laude digna fiũt, pro quibus Deo summo nostro semper gratias debeo, quas saltem possum continue agens: pro his tamen duobus operibus: quorum alterum Illustrissimo Principi fratri tuo transmisi quod physiognomiæ Speculũ intitulaui: & hoc quod tuo nomine insigniui, longe magis Iesu optimo me debere sentio, cũ ante me neminem legerim, qui eas materias ita diuersas, eoq; modo & ordine cõscripserit, & eo magis cũ sapiẽtibus græcis, quos latini literis vsq; modo minime superare potuerunt, quibus non parũ debemus hac in parte, qua valui, sic ẽt illis per me satisfactũ esse intelligã. Nam Theodorus græcus bonarum literarũ doctor, & nostrę vniuersitatis gloriosus rector, duo opera hæc de literis latinis in græcas traduxit. id opinatus etiã apud eos volumina hæc non parũ frugi & accessuri sui honoris esse debere, cæterisq; oĩbus, à quibus doctrinã suscepimus. Nam ex his quę plana de balneis totius Italiæ copiose atq; perlucide scribentur, cum his quæ in vltimo capitulo libelli posita sunt, poterit quilibet ardẽs indagator naturas ꝓprietatesq; cæterorũ recte scrutari. Nam thermæ oẽs his aut cõsimilibus mineralium naturis participant: de quibus diffuse ac clare actum est, quibus facile intelligere debes mi Illustris dñe quãtũ tuæ famæ tuæq; perpetuandæ vitæ libellus hic noster accedet: pro quo tibi cariorẽ me sic fieri facile intelligo. & ad vtrunq; sic enixus, ad conceptũ opus prosequar. Dicemus itaq; in primis quid balneũ sit, quotue eius species, ex quibusq; componitur, proprietates, iuuamenta, nocumenta non omittentes, horas, & modos, & tempus ingressionis & egressionis eius, quibusq; conuenit, quibusue disconuenit: regulas tenendi regiminis subiungentes, neque interpositis dubiunculis hæc omnia vacabunt, quæ duobus libris explebuntur, & prosequentes enunciemus.

Theodorus Gaza librũ de balneis & de physiognomia, ĩ grecũ traduxit.

E

De esse balnei, & de balneo aquæ frigidæ simplicis. *Cap. I.*

APud veteres medicos balneũ, stupha, lauacrum, hos terminos reperiri scito, & cæteris balneũ cõstitui genus, quod Cõciliator noster differẽtia. 128. sic describit. balneũ corpus est subtile vel liquidũ corpori circumferentialiter occurrens, actualiter ipsius immutatiuũ, quibus inducuntur flumina in quibus hoĩes se balneant, balneum sic dici posse. Aeremq; indorũ sclauo ad illum se transferenti: quæ equidẽ fatenda sunt viri authoritate. At q̃m quę ad hominum cõmunitatem scribuntur: si id fieri possibile est, & non nisi cum recta ratione scribere eniti summa quoq; diligentia debemus. vt sic cõitatis magis atq; magis cõplaceamus. Qua ex re subiungam descriptionẽ aliam, & non nisi cum rõne positã mentes vulgarium magis demulcentẽ. Consueuerunt nanq; et balneũ pro loco nominare, quod verius balneatoriũ dicitur. Ideoq; vt & loci & balnei materiã comprehendamus, venia prius petita, dicemus. Balneũ est locus cõstructus natura vel arte factus in quo est corpus subtile vel liquidum corpori circunferentialiter occurrens vel occurrere aptũ, vt sit ipsius secundũ qualitates manifestas vel occultas actualiter immutatiuũ, & dicitur Vgutio, balneũ à balinon græce, quod est latine interpretatũ animi anxietatem tollens ac mœrorẽ. Neq; hoc interpretatũ paruifacio, cũ Diana cæteræq; Deæ ac Nymphæ mentiũ suarũ q̃ magna oblectamenta, fontes lauacraq; sic coluerint. Isq; Patauorum mos fuit antiquus, quos balnei deriuatio hic non latuit. tanta etenim fuit balneorũ naturaliũ Patauis oblectatio, vt ad eas dulcis transitus oẽm suũ mœrorẽ prorsus ex mẽtibus excuteret. Qua ex re domos pulcherrimas, hortulos, & quæ mẽti amęnitati accedebant, circa balustriũ summa cũ diligentia fabricabant, & mente angustiãtes socios à mœrore suo vt absoluerẽt, ad balnea cõducebant, & vsq; in præsentiarũ apud Italicos id vulgatur, spatiatũ ad balnea transeamus. Et q̃m dominas sic ad publica loca duci inhonestũ satis esse videbatur, in ciuitate plurimas cõstituerunt stuphas, quas nobiles & matronę virginesq; ẽt meo tẽpore singulis hebdomadis cateruatim sollicitabãt, quibus in locis gaudiosas cœnas celebrabãt. Hæc aũt loca honestissimę matronę magna cũ pudicitia obseruabãt. verũ surrexerũt ex eis postea quędã de synagoga Semiramis, quæ ea honestissima loca ad lenocinios actus luxuriæ perduxerunt: & sic

F G H

ſic pecudum lupus cuſtos factus eſt. verum ſi bal nea quis ea qua decet rõne contẽplabitur, non lõginquum eſt, quin mentem & eius corpus ab anxietate alleuient, de quo poſt. Et ad deſcriptionis ptes rediẽs, enuncio, ꝙ id quod de loco poſitũ eſt, pro forma accipiatur. Cum vero ſubtile vel liquidum additur, pro materia teneatur. Quodq; additur, corpori circunferentialiter, & pro loco, & pro forma. Quodq; corporis immutatiuũ, pro efficiente & fine. Sicq; quatuor cum cauſis deſcriptio hæc cõpleatur. eſt. n. materiale attingens, ſubtile corpus aut liquidum: ſubtile quidem, quia aereum, quod vt idẽ proprius bal. dicitur, cũ corpori ſic circũferentialiter occurrat magis lauacro liquidũ vero, qm̃ aqueũ, aut alio liquore confectũ. Additumq; eſt circunferentialiter occurrens, ad tollendam eorum diuerſitatem, quæ aut intus aſſumuntur effectum balnei inducentium, aut extra applicatorum: ſic corpori circunferentialiter non occurrentium, vt interius miſſa ac clyſteria, aut quæ in parte ſituantur extrinſeca, vt calefaciẽtia euaporatoria, & quæ his ſimilantur. Diciturq; per qualitates manifeſtas, & vt dubio ſatisfaciã, in quo Neapolitani ciues vſq; ad horam hanc medicos accuſantes ꝙ plurimum vexantur. exiſtimauerunt autem vt cum ſuorum balneorũ proprietates occultas inſcriptæ literæ indicarent: quibus ex omni ægritudine languentes omnes curabantur, eas inuidia & lucri cauſa medicos aboleuiſſe: de quo poſt in ſecundo loco. Eſtq; actualiter poſitum, vt quæ potentia calida, aut frigida ſunt à balneo excludantur, quod actu tale exiſtit per ſe, vt calefaciens, aut & infrigidans, & huiuſmodi. Et ſi per accidens calidum qñq; infrigidet, calorem reſoluendo naturalem, aut poros aperiẽdo, quos aer frigidus ſubingreditur, aut diſſoluendo choleram eam, quæ in motu ponens ad intra corpus, faciatq; ſupra ſenſibilia membra diſcurrere: quare frigus accidet & rigor in corpore, vt in putridis eſt videre. Thermę aũt ſtupha & lauacrum, vt ſpecies balnei ſunt, vt actum eſt. Nam thermas appellamus balnea calida ex terra naſcẽtia à thermon græce, latine calor. Stupham autem nominamus locum vndiq; vallatum, cuius aer, et parietes per medium calefiunt, ſiue id ab igne fieri cõtingat, ſiue ab aqua, aut ſimplici, aut minerali, aut compoſita. Quibus inducatur furnum ſtupham vere nominari non debere: cum eius aer aut parietes per ignem ĩmediate calefiant: Et quæ ab igne ſtupha calefit, ſicca dicitur: quæ vero ab aqua, humida vel aerea nuncupatur. verum ſi furnum calidum, cuius ignis non extinctus fuerit, aliquis re

A ❘ cte contemplabitur, in corpuſq; humanum grandes eius effectus, vt calefacere, reſoluere humiditates exiccare: vt in cura tympanitis eſt videre, quæ balnei calidi operatiões ſunt principales, fortaſſe id balneum ſiccum nominare non verebitur: de quo poſt. Lauacrum vero ad balneũ liquidum humidum magis proprie ſe extendit à lauo veniens: verum vt Princeps, à medico de nominibus non eſt diſceptandum: ei enim rerum intentiones ſufficiant. Eſtq; ſecundo diuidẽdum qm̃ aliud ſimplex: vt aereum, aqueũ, & huiuſmodi. reliquum compoſitum, quod duplicis maneriei exiſtit: qm̃ aut naturale, vt ſulfureum, piceum, & hmõi: aut artificiale, qđ arte conſtruitur, herbas,

Lauacrũ.

B ❘ frondes calidas aut frigidas in balneo decoquendo, aut in aere ſternendo ſecundum ipſius vtilitatem à medico intentam, de quo ſecundo agemus libro. Et tertiam ſubiungẽtes diuiſionem, cum omne perfectum ſuper tria ponatur, dicemus, ꝙ aliud frigidum eſt, reliquum calidum, & ex aqua dulci vtrunq; factum: nonullũ vinoſum, & aliud oleagineum. Et in primis de balneo aquæ frigidę agemus: cum & prius natura ſit de eo declarãtes, quæ de vnoquoq; balneo declarare promiſſa fuere. Et vt quæ dicenda ſunt, facilius memoriæ cõmendentur, cum ordo ad memoriam faciat: ſtatui his ordinem ſuis cum areolis ſic inſcribere: vt

C ❘ Prima, videlicet ſit electio, de qua in fine capituli. Seeunda, operationes. Tertia, membra capitis. Quarta, membra pectoris. Quinta, membra nutrimenti. Sexta, membra iuncturarum. Septima, vulnera & vlcera. Octaua, febres ex quibus iuuamenta & nocumenta aperientur. Nona, hora ingreſſus & egreſſus. Decima, quibus conuenit & diſconuenit. Vndecima, regimen.

ET SIC BALNEVM aquę frigidę dulcis (quia de ſalſo ſuo loco) amplexantes, dicamus, ꝙ eſt corpus liquidum, frigidum, corpori circunferentialiter occurrens, ipſiuſq; actualiter immutatiuum. Apud quæ verba & flumen balneum

D ❘ nominare poſſumus: propter quod hæſitabitur an tempore magni æſtus, & alio, pueris iuuenibus ſenibuſq; balneatio in flumine ſic omnibꝰ fere conſueta ad corporis ſalubritatem accedat: cuius diſſolutio ex octaua & nona areola magna ſui ex parte reſeruabitur. Operationes. Balneũ aquæ dulcis actu frigidum, & ſimplex infrigidatiuum eſt per ſe, & humectatiuum, & oppilatiuum, & conſtipatiuum, & humorum cholericorum calidorum ingroſſatiuum, caloris naturalis extinctiuum, abſterſiuum ſordiciei cutis, & aliorum membrorum mundificatiuum. Poſitum eſt

per se, vt noscamus per accidens aquam frigidam calorem ipsum viuificare posse: vt in membris & poris resolutioné inducere, humores etiam frigidos resoluere. vnde quinta aphorismorũ particula aphorismo. 21. est autem vbi in tetano sine vulnere, iuuene bene carnoso, æstate media, frigidæ aquę multa infusio caloris reuocationem facit. calor vero hic liberat, eodéq; loco &c. In articulis dolores & tumores sine vulneratione podagrá, & spasmos horũ plurima aqua frigida multa infusa refrigerat, & attenuat, & doloré soluit. An hoc loco tacebo quod etiá memoria satis dignũ facio, ꝙ neq; ad laudem neq; ad gloriá scribo: sed vt sentias me tuis qñq; inutilem nõ fuisse: sed laude apud eos dignum, honore ac nõ paruo precio. nam cũ recolendæ memoriæ Nicolaus Marchio genitor tuus gloriosus primum iuncturæ manus dextræ podagra, ac spasmo nõ mediocriter vexaretur: vt accersito presbytero se in manibus dñi cõmittere statuerit, se pluribus horis languẽtem me ad curam vocauit: & cum plura medicamẽta tentasset: quibus à dolore podagrico liberari con sueuerat: neq; vlla ex parte cõferebant: vt spe omni sic prorsus destitutus foret, ait: ecce mi pater in manus tuas cõmendo corpus meũ: sentio etenim sic me mori, & ne in longum sermo trahatur: respondi. si tua meis præceptis obtemperabit domi natio, ab hoc nefando dolore te ilico liberabo. Et ad votum mihi subijciens se, aqua frigida multa sic super iuncturá sparsa eum absolui: vt quasi statim dolor remitteretur, paululumq; post somno quieuit, & expergefactus, doloris initiũ sentiens, vocitabat, ecce venit inimicus: & iterũ cum aqua frigida super iuncturá per Franciscum medicum sic effusa dolor tollebatur. deinde qetabatur somno, et apud excitationem iterum initium doloris sentiebat: & cum aqua iterum Francischinus occurrebat: sicq; somno deinde cessabat: actũq; est ita vsq; ad crepusculum quo in tẽpore longis horis dormiuit, dolor in totũ cessauit: à quo postea amplius molestatus nõ fuit. Bal. etenim aquæ frigidæ: & si per accidens caloré viuificat: quoniam per antiperistasim: nõ tamen id in omni operatur corpore: quoniam in debili extingueretur. quare consulo debiles calore, & gracilium mẽbrorum, à balneo aquæ frigidę se abstinere, pręcipue in eo moram contrahendo. quare studeant parentes, ne eorũ pueri tales ad flumina natando pergant: hos enim putridas febres & chronicas malasque ægritudines incursuros sic facile intelligant. Extinguitur enim calor sic, humores putresiunt ex oppilatione, qua fumorum putridorum prohibetur transpiratio: membraq; debilitantur principalia: & sic in causis malis fit additio malarum ęgritudinum productiuis. Frigidum autem compositum ex componentibus varias sortitur actiones ac proprietates, quas enumerare difficile foret. Membra capitis. Lædit hos quibus cerebrum debile est. quibus vero cerebrum calidum, & forte si humidum fuerit, balneatio leuis, et moderata aquæ frigidæ post lotionem cum lixiuio calido facta conferre videtur, & in assuetis præcipue, vt mos vltramontanorum est. nam sic cutim inspissat, calorem reuocat ac fortificat, humiditates ac vapores sic resoluit superfluos. quare etiam à rheumatismo iuuantur. Et magistri æstuariorum postquam calefacti homines stupham ęgredi quærunt: antea super ipsos aquam frigidam effundunt, experientia docti non ratione. verum inter virtutes hominum & eorum figuram siue habitudinem non discernentes: sic sæpe errorem committunt. Quare in debilibus & membrorum gracilibus aquam nõ super eos: sed circa eos effundere salubrius est. Tu itaq; mi domine medicos tuos hoc loco diligenter consulas. nam cum operatio hæc apud Italos, præcipueq; capitis, insueta sit, apud nonnullos fortassis denigrabitur, qui & si rationibus cedent, in alienam forte vertentur sententiam, qua ex recolendus est eis nostrarum matronarum vsus, quòd post capitis infantium lotionem aqua frigida frontem & faciem & partes colli sic irrorãt etiá, lixiuij acuitatem extinguere intendentes. Et oculorum in aqua frigida submersio, oculos roborat: spiritus confortando visiuos, & ad resolutionem vaporum iuuando. Membra pectoris.

Nocet pectus habentibus debile, & in eis vocis raucedinem inducit, & tussim. cor eorum lædit, et illos ad varias ęgritudines disponit. Membra nutrimenti. Stomachum vehementer lædit, præcipue frigidum & debilem. fortem vero & bene vallatum confortat, digestionem fortificat, appetitum excitat ad cibum, & choleram exacuendo, ventrem lubricat, dolorem excitat intestinorum, tenasmonem inducens: renes offendit debiles & frigidos, & in coitu debilitatem præstat, & matricem lædit. Verum in fluxu menstruorum rubeorum cholericorũ balneum aquæ frigidæ in eorum retentione mirabiliter operatur. vt nõnulli experti præcipiant mulieres sic in eo sedere. Membra iuncturarũ. Neruos & iuncturas ex se lædit & præcipue debiles: & si quandoq; eo per accidens, vt actum, iuuẽtur. Vulnera & vlcera. Nocet vulneribus & vlceribus sua

cum

cum frigiditate.vnde.22.quintæ.vlceribus quidẽ
frigidum mordax, cutim indurat.dolorẽ ſine ſa-
nie facit, rigores,ſpaſmos, fœtores,& tetanos.
Febres. In fortib⁹ & robuſtis febres excitat ephe
meras:in debilibus & gracilibus,vt actũ,putridã.

ET QVONIAM breuiloquus eſſe intendo,
& ad ea quæ magis frugi ſunt, accedere: vt tibiq;
magis cõplaceam,hic mouebitur dubiũ.An vide
licet balneum aquæ frigidæ in regimine ſanitatis
cõueniat, cuius diſſolutione magna ſui ex parte
cæteræ aperiẽtur areolæ.Nam cũ ex balneo aquę
frigidę plurima mẽbris noſtri corporis nocumen
ta accidant,vt ex areolis apparuit, in conſeruatio
ne ſanitatis ſic accedere minime videtur. Eſtq; fe
bris prouocatiuum.Dux medicorũ de ingenio ſe
ptimo,Virtuteſq; oẽs lędit,calorẽ extinguit natu
ralem:cum ſit in vltimo frigida: & vt philoſophi
aiunt,frigidorum primum.Frigiditas amplius in
opus naturæ ingredi non videtur, vt Princeps &
Hip.In aqua nullum bonũ inueni,pręterq̃ in acu
tis datur morbis. Eſtq; vt medicina,cum corpori
applicatur,vt poſt.Quod autẽ ſic medicinale eſt,
in regimine ſanitatis numerari recta cum ratio-
ne non videtur. Senſere autẽ contrarium omnes
medicinæ authores. ob quod & diſſolutio non
abſq; graui difficultate aperienda erit.Et vt limpi
dius dicẽda capiantur,ſuo cum ordine paucis cõ-
cluſionibus perſtringã, qua de re dicenda erunt.

Prima igitur ſit cõcluſio.Balneũ aquæ frigidę
moderate ſumptũ in regimine ſanitatis accedit,
quæ ex iuuamentis balnei ſtabilitur.Eſtq; accipiẽ
dum antiquos non parum in balneo aquæ dulcis
ſtudium appoſuiſſe. de quo poſt. Et ſi in balneo
calido magis,frigidum tñ non neglexerunt.In re
gimine aũt ſanitatis frigidum laudarunt balneũ,
ætatem,virtutẽ,figurã, ac tempus præſens cõſide
rantes:accidẽtiaq; corporis,vt vomitum, ventris
fluxum,vigilias,dolorẽ inteſtinorum, ſtomachi
debilitatem,rheumatiſmos,& huiuſmodi,in de-
bilitatem corporis venientia nõ poſtponentes.id
volentes prius,vt ex parte ætatis pueri ac ſenes ab
vſu balnei aquæ frigidæ ſe abſtineant:quæ noſtra
eſt ſententia.

Secunda cõcluſio erit.Pueros.n.ſic ab augmẽ-
to prohibet.quoniã aqua frigida inſpiſſat, & mẽ-
bra indurat,quæ eo pro tempore extenſione indi
gent & mollificatione.Senibus vero nocet:quo-
niam calor in eis quantitate ac qualitate diminu-
tus frigitati aquæ reſiſtere non poteſt. Sed fortaſ-
ſis interrogabitur:vt quid apud homines ita vetu
ſta balneandi conſuetudo:vt tempore æſtus pue-
ri magis iuuenibus ac ſenibus in aquis continuis
diebus natent.Id.n.dicendũ eſſe arbitror balnea-
tionem in aquis currentibus non ſanitatis gratia:
ſed delectationis magis, ac vt natationis artẽ adi-
piſcantur, ab hominibus quæſitam ac continua-
tam eſſe. Nam cum ſubmerſionẽ in aquis nimiũ
timuerint: in quibus non raro diuerſis ex cauſis
verſari habent:etiam in fugiendam mortem na-
tationis artem coluerunt.qua quidem in balnea-
tione etiã nõ parum recipiunt oblectamẽti. ſicq;
magis delectationis gratia ac mẽtis ſolatij natãt.

Tertia cõcluſio.Pueris robuſtis balneationem
interpolatã ſuis cum conditionibus conferre di-
cemus. Nam per balneum ipſum, eorũ calor ſic
ad interiora propulſus fortificatur. quare ſuper
humidum fortior factus ipſum melius extendere
poterit:& mẽbra in longum producere,et ſuper-
fluos humores ſic facilius reſoluet. Quòd ſi dica-
tur. Princeps pueros ſic balneari prohibet. id in-
tellige continuato vſu.propter quod interpolata
dicebatur.etiã pueros intellige, qui iam decimũ
pertranſierunt annum. Conditiones.n.hæ ſunt.
moderatio ex parte aeris:vt ibi ventus non ſit:ſed
radij ſolares.ſitq; æſtas, & hora feruoris. Aeſtas:
quia circa meridiem, ſitq; venter vacuus.ob quã
rem ea in die balneandus, in prandio parum co-
medat,& ſolito tẽpeſtiuius.Et ante aquæ ingreſ-
ſionem totum corpus fricetur,vt ſic tractus calor
ad exteriora mẽbra ipſa à frigiditate aquę melius
tueatur. Sitq; in aqua moderata.à complexione,
cõpoſitione, habitudine, ac virtute indicatione
ſumpta. In qua ſubſiſtere in pueris ipſis melius fa
cio.Cum aquã exiuerit, iterum exiccando frice-
tur induaturq; &c.deinde cibetur ſatis copioſe,
& minus bibat: qm̃ pro tunc appetitus ad cibum
maior factus eſt q̃ ad potum.& digeſtiua facta eſt
fortior,& minus humectatione indiget.Et atten
denda ſunt accidentia dicta.ne ex his aut eorũ ali
quo vexetur ipſum ingredi prohibente.tu itaque
cõſidera. Debet autem ilico ſecundum ſe totum
ingredi,& non paulatim: vt ipſius membra om-
nia ſubito dura fiant.Nam ſi primo ſecundũ vnã
tantum ingrederetur partem:tunc natura illi in-
tenta, alias deſereret:vt ad oẽs ſimul occurrat ſu-
bito:itaq; in aqua ſe proijciat.natura autem illã ſu
bitam ac repentinam ſuſtinebit mutationẽ,ſi cor
pus robuſtum fuerit, non infirmum neq; debile.
verum in hoc antiquorum morem cõmendo ma
gis, qui balnea aquæ dulcis frigida ſibi particula-
ria præparabant, illa in frigiditate moderantes.
Quòd ſi in regimine ſanitatis principes & nobi-
les eo vti deſiderant, laudo magis ꝙ particulare
eſt,cuius moderatio noſtra conſiſtit in poteſtate.

laudatur autem magis flumen, dum quæritur de
lectatio. De senibus aũt id puto dicendum esse.
Senibus primis habitudine carnosis robustis, suis
cum conditionibus, natationem moderate factã
non nocere. Quòd si Principis verba in contrariã
verti sententiam videantur, ea de debilibus ac fę
cundis interpretanda sunt. Et post de puerulis cõ
ditiones scriptas attẽdãt. ne ante balnei vel aquæ
ingressum coierint, fuerintque multo exercitio
vsi. Iuuenes vero ex balneatione aut natatione
singulo die facta. quibus conditiones insunt: de
quibus actum: vt ætas, & huiusmodi. quiq; ab ac-
cidentibus absoluti sunt, salubritatem sortiãtur.
cum id egerint nõ præcedente vomitu, neq; gran
di euacuatione, & huiusmodi. Calor. n. sic in eis
ad intra propellitur vigoraturq;: vt inde fortior
sit in digestione, in exitu ad exteriora, ad quæ su-
perflua sunt ad extra propellendo, resoluendo, et
huiusmodi. Vnde Dux medicorum. II. therap. Si
quis fuerit iuuenis fortis bene carnosus, constitu-
tio calida & sicca, si in piscinã natatoriã immise-
ris frigidã, nõ nocebitur secundũ tale tempus. fri-
gidum quoq; in hoc schemate mẽbra non percu
tit neq; mortificat. immo fortius ipsa cõgregat &
confortat. Ex iuxta hoc notent hi quibus balnea
tio nimium grata est, vt aqua non sit radijs solari
bus calefacta aut tepida. quoniã vt. 24. problema-
tum. 14. aqua sic calida morbosa est. virtutem de-
bilitans digestiuam. Tepida autem mollificat, vir
tutem exoluens: vt Dux septimo de ingenio. qui-
bus indicatur balneationem in aquis stannorum
tempore æstus periculo non vacare. Mora autem
eius in aqua moderatur ad lenitatem, & ad cor-
poris tolerantiam. His itaq; omnibus inducitur,
sic areolis postremis satisfactum esse oppositio-
nibusq; in contrariũ quęstionibus adductis. Nam
moderate applicatum confert, & naturam & ca-
lorem adiuuat, vt actum est.

Cumq; id cõcessum sit aquæ frigidæ balneum
in regimine sanitatis accedere, sitq; semper gene-
rosus animus tuus noua & insueta auidus intelli-
gere: fortasis scire cupies, si balneũ aquæ pluuia-
lis, aquæ fontis vel fluminis saluberius accedat.
Nam cum aqua pluuialis subtilior videatur, mi-
nusq; frigida sit: ad lędendũ primo cum rarior sit
eligibilior erit. Etiam sic sua remisiori frigidita-
te minus lædet. eoq; magis cum caliditate Solis
et astrorum participare videatur. Generatur autẽ
ex eleuatione vaporum siue exhalationum humi
darum, qui à caliditate Solis & astrorum non ab-
soluuntur: vt magno placuit philosopho in Me-
teor. Hę autem aquę subtiliores sunt. vnde primi
secũda. Et ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquæ
pluuiæ, & præcipue quæ in æstate veniunt, & ex
nubibus, cum quibus tonitrua adsunt. Quare esti
ua conuenientior cum caliditate maiori ac subti-
litate participare videatur hyemali. Induciturq;
ꝙ est salubrior quæ cum tonitruo venit. cum cæ-
teris pluuialibus subtilior sit.

Et hoc in loco parumper digrediar. cum tibi
sic me placere sentiam. oẽs nanq; tonitruum ad-
mirantes causam scire cupiunt. cum natura scire
vnusquisq; desideret. Rem autẽ hãc breuioribus
quo ad potero absoluere curabo. Scribitur. toni-
truum extinctio est ignis in nubẽ à tono dictum,
quia fit sonus terrens, & simile iudices vt cũ igni
tum ferrum in aquã frigidã extinguitur, sonum
causat, quã rem declarare vt plana tibi fiat, philo-
sophum in Meteor. sequens enitar. Duæ sunt ex-
halationes virtute Solis et stellarũ ab his inferiori
bus ad superiora eleuatæ. altera quarum est sicca
à terra eleuata ac solis & stellarum virtute calefa-
cta, leuificata, et sursum ad aeris regionẽ mediam
tracta: & infra quæ non raro sic ignitur, vt velut
ignis in aere nõ raro iudicetur: & hæc est quæ co-
mam stellis facere videtur: & quæ in æstate cade-
re & descendere in aere cõspicitur: vt persępe vul
gares hanc, velut stellã cadentẽ, iudicẽt. Reliqua
humida est ab aqua et rebus humidis eleuata. leui
ficata vigore solis sursum vt altera tracta, ex qua
nubes in aere fiunt. hæc autẽ minus calida est, &
magis grossa. Accidit autẽ has simul in aere sic se
inuenire, vt sicca cũ humida coniungatur: sed hu
mida à frigiditate regionis mediæ aeris ingrossa-
tur, & vnitur. sicca autem cõtrarium faciens vni-
tur & fortificatur & accenditur magis: qm̃ cõtra-
rium suo contrario fortificatur, vt in cauernis &
puteis tempore hyemali cõprehendimus. fortifi-
cata aũt sic exitum petit, vt à cõtrario fugiat. qua
re forti motu mota & sic ignita, nubi factæ frigi-
dę & humidę occurrens extinguitur. cuius extin
ctione sonus ac tonitruum dictũ, causatur: vt in
extinctione igniti ferri in aqua frigida, vt actum.
Fit autẽ sic primo tonitruum ad intra nubẽ. dein
de fulgur sic exiens nubẽ, ad nos primo venit: qm̃
obiectũ visus nobis prius præsentatur ꝙ̃ auditus
quoniam species soni motu medio indigent, nõ
autem quæ coloris: sed subito diffunditur vt in so
no causato à lotricibus pannorum est videre. Ex-
timo itaq; dicendum ꝙ saluberius foret ex aqua
pluuiali balneum ꝙ̃ ex fonte vel flumine factum,
quibus satisfactum esse puto areolæ quæ est ele-
ctio. Pace tua itaq; volo hæc pauca de balneo fri-
gido nobis sufficere. Nam spero ad meliora pro-
sequi,

ſequi, quæ dominationem tuam magis delectabunt. Neq; arbitretur hæc iucunda ſuperuacua dicta fuiſſe. verũ vt intelligatur enthymema hoc non valere. aqua balnei odorem ſulfuris habet. ergo ſulfurea. cum fulgur poſt percuſsionem in loco percuſsionis odorem ſulfuris exceſsiuum derelinquat. ꝙ tamen ſulfure non participat: ſed id euenit participationem ſpirituũ ſubtilium igneorum naturã ſulfuris ſapientium. de quo infra penultimo capitulo ſecundi.

De balneo calido ſimplicis aquæ. cap. II.

DE balneo itaq; frigido ſic expediti, quod ex aqua calida fit, aggrediamur dicẽtes primo, ꝙ tale duplici reperitur differẽtia: Aliud quidem humidum aqueum: vt in quo infantes balneantur: de quo in præſentiarum: Aliud vero humidum aereum, quod & noſtri ſtupham humidam vocauerũt, de quo poſt. Magna quidẽ apud antiquos noſtros de his balneis obſeruantia fuit vt perſæpe (velut adhuc eſt vltramõtanorũ mos) ad ea etiã ſanitatis gratia ſe conferrent, vt nonnulli ſe ex eis pinguefieri, cæteri macreſcere ſe putarint, de quo poſt. Et poſtponentes quid tale ſit cũ per ſe manifeſtum declaratione nõ egeat: ad præmiſſas areolas me conuertam, ex quibus aperte ſatis eius dignitates & nocumenta apparebunt, ſi prius dixero ex parte ſuæ intenſionis & remiſsionis ipſam varietatẽ recipere, vt ꝙ aliud calidum nimis, quoniã aliud tepidum. reliquũ mediocre. ex qua diuerſos in corpus humanum effectus inducit. ſit itaq; prima areola. Electio. Eligatur autem cuius fabrica eſt antiqua: qm̃ in noua ſit cę mẽti in aquã balnei damnoſa impreſsio. Sit itaq; menſuratum vt ingredienti proportionatum inueniatur magis calidum minuſq; vt corporis diſpoſitio expoſtulat. Verum apud nonnullos in tina lignea fit et in domibus communiter. cuius fabrica ſit picea vel laricea longa ac lata ad corporis cõmoditatem. profunda vero vt vſq; ad mentum ſtare poſsit ſubmerſus homo. quare tertio regiminis acutorum. Neceſſe eſt enim huic officio locus coopertus, & à fumo tutus, maxima aquæ plenitudo. Operationes. Eſt lauatiuum, mundificatiuum frigido magis: ex aqua pluuiali ſi haberi poteſt, de qua ſupra. ſordiciei cutis, pulueris, & ſudoris: quoniam ad interiora magis penetrat, abſterſiuumq;, quoniã ſua caliditate humiditates viſcoſas & congelatas in orificijs pororum ad ſuperficiem mouet, & lauando ſic melius corpus mundificat. Huius autem operatio mulieres pannos lauantes non latuit, quæ experientia, & non ratione aquam calidam magis mundificare comprehenderunt. Verum balneum hoc & ſi per caliditatem accidentalẽ calefaciat, per eſſentiam vero infrigidat & mẽbra mollificat: præcipue cum nimius fuerit vſus eius, vt in manibus barbitonſorum, quibus facies hominum abluunt, manifeſte cõprehendimus. vnde Princeps tertia primi. quidam ornate loquẽtes, aqua natura in vltima eius frigiditate exiſtit: licet calore accidentali calefiat, qui non permanet: ſed tollitur & remanet operatio naturalis: propter quod illud quod ex ea penetrauit in corpus eſt infrigidatio, & etiã quia aqua ſiue calida, ſiue frigida, eſt humida. ideo cũ multum humectauerit, calorẽ conſtringit innatum: propter ſui multã humiditatem, & extinguit ipſum & infrigidabit: & permaxime cũ longa fuerit in eo mora ex qua vt ipſum ſic infrigidare per accidens accidit calorem reſoluendo naturalem. Eſtq; impinguatiuum cum moderatũ fuerit, nutrimentum ad membra trahens, & membrorum mollificatiuum, ad eorumq; extenſionẽ iuuans. caloris naturalis cum tale fuerit confortatiuum. Quibus inducitur nouiter natis balneum notabiliter conferre: ſic moderatum, ſi cætera nõ contra dixerint. Nam cum mundificatione egeant, cum in loco immundo ſteterint, eo mundatur. cumq; ſit temperatum, quia proportionatum, calorem confortat naturalẽ, ad membra ſua caliditate ſic nutrimentum trahens, ea ingroſſans & impinguans, cum quo membra ſic robuſtiora redduntur. Quibus error apparet earum mulierum quæ nouiter natos à balneatione abſtinẽt vna vel duabus balneationibus cõtentæ. Principem audiant de regimine infantium. Ipſe præterea in æſtate aqua ſuaui æquali balneandus erit. Hyeme vero aqua quę ad caliditatem trahat non pungentem. Et plerunq; quidem eſt conueniens vt ipſe bis in die lauetur aut ter, & ordinate ad id quod magis ſit tepidum mutetur, ſi tempus fuerit æſtiuum. In hyeme vero non ſit frigidior aqua quæ in caliditate temperata exiſtit. Ipſe quoq; non lauetur niſi vſquequo corpus eius calefiat, & rubere incipiat: poſtea extrahatur. Hoc autem loco aquam cõmendauit non vinum, in quo quidam curioſi ſe plura nouiſſe oſtendẽtes, balneum vini magis commendant: ſed locus eſt ſpeculationis. Inducatur autem ex his & prouectos ſic pinguefieri poſſe, quam declarationẽ ad finem capituli in dubijs reſeruare decreui. quo in loco & ipſum macrifacere poſſe oſtendetur, & plurima in eo mora reſolutionem ſpirituum, ſyncopã inducit, corpus laxat, & ſuperfluitates ad membra in quibus eſt debilitas, leuiter deſcendere facit, & breuiter tale

calorem resoluit naturalẽ. Sed quid dicemus de his qui in balneis naturalibus à crepusculo vsque ad noctem absq; læsione morantur? huius dissolutio ad secundum librum reseruatur. quo in loco aperietur, si ab hominibus ĩ aqua dulci calida fieri posset, cum scriptum sit, syncopam inducere. Membra capitis. Somnum facit humectãdo & humidos vapores ad caput mouendo, replentur sic viæ transitus spirituum ad membra. Item quia laxatur virtus, ex eoq; quietem quærit, catarrhos maturat, non conueniunt in principio: sed post. considera. Et balneatio capitis cum ea rheumatismos sistit, vt nõnulli dixerunt. vnde Princeps de medicandis infantibus. Et est cum eis accidit tussis & rheumatismus: & in his quidẽ iam præceperunt quidam, vt multa aqua calida super caput ipsius proijciatur. oculos relaxando debilitat. eosq; possibiles ab extrinsecis occurrentibus reddit, & cum ea faciei lotio in die semel facta: sicq; continuata, cutim crispat & indurat, quæ si frequentata esset, vt barbitonsores aiũt, mollis redderetur.

Membra pectoris. Superflue calidum & in eo longa mora cor debilitat, syncopam inducit, vt actum. Membra nutrimenti. Appetitũ deijcit. nauseam cõmouet, & quietos humores mouet, eos ad putrefactionẽ pręparat, eosq; ad receptacula membrorũ debilium descendere facit: & sic in eis apostemata occulta inducit, et in superficie, et in iuncturis dolorem: propter quod Princeps. 22. tertij de præseruatione à podagra. Et minor etiã in balneationibus suis: qm̃ ipsæ liquefaciunt humores, & faciũt eos currere ad iuncturas. Membra iuncturarum. Iuncturas laxat & debilitat, & præcipue vsus eius. qua ex re abstineant, qui laterum & debiliũ sunt iuncturarum. ne sic podagram incurrant. verũ à Rainaldo viro quippe diuino in regimine sanitatis. lotio columnarum pedum ad visus cõseruationẽ, auditus & memorię frequentata laudatur cum aqua moderatæ caliditatis facta sero ante lecti introitum die qua. s. non cœnatur. Verba vero tanti viri sane intelligenda sunt, si cætera cõsentiant, in quibus disputatio habenda est vt actum. diuertuntur autẽ sic à capite vapores & humores. quare membra illa puriora reddũtur. Vulnera & vlcera. Vlceribus & vulneribus & apostematibus nocet. Princeps. Et custodire se debet à balneo qui solutionem habet & apostemata. Et causa iam dicta est. quoniã humores dissoluit, & eos in motu ponit, qui ad mẽbra sic debilitata fluũt. Febres. An in febribus conueniat dicetur in dubio. Horæ ingressus & egressus & moræ. De his in canonibus statim.

E Quibus cõuenit. Consueuerũt dubitare an corpori cõueniat temperato tẽperate recto. Nam cũ balneum inuentũ sit ad corporis mundiciẽ, lotionem faciendã, ad superfluitates resoluẽdas & expellendas, quas expellere intendimus, quia viscera quãdoq; mollificare & stercora, ad retinendas quas retinere intendimus, & sudorẽ prouocãdo: qm̃ sic stypticatur venter, ad corporis fatigati refectionem, & ad eiusmodi, quę tẽperato corpori nõ sunt necessaria: videtur sic ei non competere. qm̃ & hæc omnia suo exercitio & tẽperato regimine perficiuntur. Et per id quod dictũ est de tẽperato corpore dubitari poterit de eo. quod cum F bonæ sit cõplexionis, ac cõpositionis, ac recti regiminis: si in regimine sanitatis balneo indiget. Dicamus itaq; cum Principe. huic aũt homini in cuius regimine noster cõsistit sermo, balneatio resolutionem faciens, nõ est necessaria, qm̃ corpus ipsius est mundũ. Secundo ꝙ ei balneatio nõ discõuenit, vt à sordicie sudoris ac pulueris corpus mũdetur, quę secũdo homini ineuitabiliter quasi occurrunt. Sanguineo vero sic magis necessariũ est, cum multum sudet, et sudore fœtido oleat. Nam Princeps. Eorum sudor odoris est hircini. Balneũ autẽ eis directus cõpetere videtur, qui ob exercitij dimissionẽ aut ob multã refectionem, multas G multiplicãt superfluitates, quę in cutaneis regionibus aggregãtur: aut quoniã plurimo sudore sudent. Qua ex re & si corpus robustum fuerit, rectiq; regiminis: vt si superfluitates non multiplicet, aut nõ sudet: à balneo vacare cõsulo: sed quis ille? Addoq; præterea ꝙ seni magis conuenit q̃ iuueni: & hoc est quod magnus Cõmentator dixit, Competit seni non iuueni: comparatione vnius ad alium intelligens. Senes autẽ ob virtutis debilitatẽ pluribus multiplicãt superfluitatibus, quas sic resoluere aut à se expellere nequeunt, & multiplicatas nitrosas dulcedine aquæ contemperãt. Estq; balneum hoc temperatũ nõ resoluens: tem H perato corpori ex causis dictis conferens, pueris vt actum. Iuuenibus non ita debite rectis, ac senibus magis, quæ omnia sic moderanda sunt inspecta virtute, figura, tempore: & tu considera. Regimẽ. Diuersificatur autem ex parte temporis, ex parte qualitatis eius, ex parte ingredientis, & quarto ex parte moræ. secundũ quas diuersitates diuersos inducit effectus. Ex parte quidẽ temporis: quoniã in ęstate, tempore fiat cõgruo, in tempore parui æstus, gratia exempli. in hora vna ante tertias. tempore vero hyemali per horam post eas, & ante cibi assumptionẽ hora vna & media. Qualitas vero postea attendatur, vt sit calidum

magis

magis minusq;, vt quæ quæritur vtilitas, expoſtulat. Et quia in temperato ſolum quæritur lotio vel mundificatio, temperatum ſit, non reſolutionem aut ſudoris prouocationē faciens. In quo vero reſolutio ſuperfluitatum quæritur calidius: ſicq; de cæteris, figura, complexione, virtute, alijſque naturalibus ſemper diligenter inſpectis. Ex parte quidem ingredientis vt prius primæ digeſtionis ſuperfluitates emiſerit. abſolutuſq; ab his accidentibus impedientibus: de quibus in præcedenti cap. actum. Qđ ſi temperatus fuerit, eget ipſo cum ſubtili caliditate & humiditate temperata. Neq; ſit ingrediens exercitatus prius: ſed quietatus. Et calidæ complexionis ingrediens de oppilatione hæſitans, oxymel bibat cum in balneo erit: ſi frigidæ, rem calidam ſumat, vt diapepereō, & hmōi: ingrediaturq; ventre vacuo. vnde Princeps. Sed qui ſanitatem tantum vult conſeruare, balneum ingredi debet, poſtq̄ digeſtū eſt, quod eſt in ſtomacho & hepate. Dixit tm̄ propter eos qui ex eo impinguari cupiunt. Et balneandus ſi timet in eo cholerę motum, ante balnei ingreſſum rem ſumat choleram reprimens, acerbam vel acetoſam: vt granata, & hmōi: quia panem in eis inſuſum. Nullo aūt modo in balneo aut eius exitu rē bibat frigidam: caliditate.n. balnei viæ tranſitus ad membra principalia apertæ ſunt, quare frigiditas non tardabit, quin ad membrorum principalium corpora procedat, & ipſorū corrumpat virtutem. Conſimiliterq; ab omni re vehementer calida ſe cuſtodiat, ab aqua præcipue. qm̄ ſi eā ſumpſerit, timendum erit, ne cito ad membra perueniat principalia. Litera Principis communiter habita addit ad hecticam & phthiſim. Et aiunt quidam literam veriorē eſſe ad hydropem. verū non eſt negandū, ꝙ ſi ad hydropem tympanitē quod & ad hecticā & phthiſim, quia ad conſumptionē perducere ſic pōt: etiā lædendo pulmonē debilitatur virtus eius expulſiua. quare per congregationē multarū ſuperfluitatū nō regulatarū ſanies inde generabitur. ſicq; litera prima ſtabit: & tu conſidera. Mora aūt in tēperato parua eē debet, quouſque videlicet mēbra rubere incipient, & vſque ad principiū reſolutionis excluſiue. hicq; canon, in cæteris operantes edoceat. Exiēs vero hyemis tpe bene pānis cooptus ſit, ne frigiditate lędatur. Caput ſit cooptū ēt æſtatis tpe. ꝙ ſi caput in balneo tectū ſuſtinere nō poterit, extra bene munitū teneat, ne ex frigore aeris aliquo lædatur modo. quo circa Hip. tex. cōmē. 52. Et cauendū, ne articuli & caput et neq; quicq̄ toti⁹ corpis frigeſcat. Reſiduū obſeruādorū canonū in. 2. q̄ratur libro.

Et præmiſsis ſatisfaciens hæſitabitur, an febricitantibus balneū hoc conferat. ſi ad ſalutē accedat. quibus diſconueniat. quo in loco cum de ei⁹ iuuamentis dicturi ſumus, aperietur ſi balneum impinguat, ſi macreſacit, ſi putridam tollit, ſi hecticā: quib⁹ aut altera tm̄ noſtra illuſtris Marchioniſſa q̄ maxime vexatur. Solutio quæſtionis motæ. Magna quippe fuit apud antiquos noſtros de balneis aeris humidis obſeruantia, vt actum Illuſtris mi domine, quæ ad vſq; noſtrā ætatē in vltramontanis colitur, à Græcis veneratur, quā Arabes diligunt, & modo latini negligunt, ſic ſolita conſuetudine in præſentiarum non potente. Addo præterea: qm̄ lupanaria facta ſunt. Et vt hominibus balneum ſic aereum ad ſanitatis regimē accommodarent, diligentiā non mediocrē, curam, ſtudiumq; veteres noſtri appoſuere, de quo infra ſuo loco. Et ne ſermo noſter trahatur in lōgum, ad ea per cōcluſiōes venio, quæ de his rebus à me concepta fuere. Accipiendumq; primo balneū hoc moderatum moderateque ſumptum, & in ephemeris ac hecticis magnifice cōferre, quod & in acutis ſenem noſtrum Hip. cōmendare ſic videtur. iuuantius eſt in peripneumonia q̄ in acutis balneum ſic comparatiuum exprimēs, ſuum prę ſupponens poſitiuum. Eſtq; ſententia hæc oīum illuſtrium medicorum. nā ſic poros aperit. malāque remouet in febre cōplexionem. infrigidat. n. & humectat, & humidi radicalis conſumptionē prohibet. ſimiliaq; agit in febribus iuuantia, vt infra ſtatim. Solus aūt Philippus medicus hic obdormiuit, & in hecticis & in ephemeris conferre negans, vt dux medicorum therap. decimo. Et de ingenio, de ephemeris loquens octauo inquit. Ducere quidem ad balnea oportet in declinatione primi paroxyſmi. vnde Princeps quarto cañ. in ephemeris balneum concedit cum earum paroxyſmus conſumitur. Balneum hoc quidem cutim rarificat. ſpiritus contemperat ac fortificat, ipſos reddens aptos ad expulſionem ſpiritus capnoſi: & cum hoc humoralem materiam non concitat, cum non ſit parata: vt his in quibus contingit putreſcere, in quibus eſt verendum, neque balnei aqua oppilantur pori, verum potius deoppilantur. tum propter calidum, cuius eſt aperire. tum etiam propter ſpiritus, qui intrant porificantes & viam ſibi facientes, & quod extraneum eſt, ſpiritus ad extra propellunt. Prohibetur autem balneum tale vt actum, vbi de putredine eſt timere: & de his q̄ ex oppilatiōe ephemerā incurrerunt. ꝓpterea ꝙ balneatio febrē generat putridā in his q̄ ex nauſeatiua ſatietate ab ea

capti fuerunt,& à bubone. Et dux subdit, qui febriunt ex furore,tristitia,vigilia,& sollicitudine, neq; balneis indigent,neq; fricationibus multis. Et hecticam amplexãtes,dicamus,ꝙ solo Philippo excepto qui in experiẽtia forte deceptus fuit: qm̃ balneum hoc debite non administrauit: omnes illustres medici hanc sententiam pronunciauerunt in hectica febrili ac senectutis balneũ hoc magnifice conseruare, et vt à pluribus necessariũ sine quo esse iudicetur. Hoc sensit dux de marasmo decimo ac secũdo therapeu.& Princeps quarto cañ. Neq; Ali abbas,Serapio, Rasis cæteriq; illustres medici in alienam sententiam se cõuerterunt. Balneum quoq; hoc vere præ alijs hecticis competit cum temperet eorum caliditatem febrilem,& humectet maxime præparans cibum ad distributionem per corpus,neq; timendus est hic materiæ fluxus,sicut in alijs,ad loca, & aqua sui oppositione febri contrariatur:& cum reliquis iuuamentis nõ parum confert etiam,nedum hecticis,sed extenuatis omnibus. thera.7. Debet enim propter aduersantes balneum hoc non euacuatiuum,non resolutiuum esse,vt quarto aphorismorum:sed repletiuum & humectatiuum,quale est aquæ dulcis eucratæ & mensuratæ calore & frigiditate. Modum autem balneationis hic silentio prætereo.quoniam sic scribendo nimium à proposito deuiare viderer. Sufficit enim sic iuuamentum eius in hecticis conscripsisse,& qui eum pulchre ac diffuse legere cupit: legat in Duce & Principe locis nunc paulo ante præallegatis. Verum comparando has febres dicendum, ꝙ in aere balnei ephemerantes,maiorem moram cõtrahere debent,& minorem in aqua:Hectici vero è contra.hos autem prius in aqua calida se balneare oportet:deinde ĩ frigida,vt pori aperti cõstringantur,& humidum aqueum in eis contentũ retineatur. Hæc autem operatio non nisi experti & prudentis medici esse debet,qui virtutem & cæteras naturales res & circunstantias bene prius cõspiciat atque rimetur. Et de his sic expeditus,ad putridam me conuerto, asserens balneum febriẽtibus febre putrida balneari consuetis vel eum diligẽtibus,in eius videlicet declinatione nullo existente apostemate,aut alia re sic impediente, per quam potenter conferre. Vtque res hæc authoritate digna fiat, hos in testes medicinæ principes adduco. Dux medicorũ therap.10. Balneandos in balneis & rarefactis vt pharmacijs,vel aquam frigidam vel vinum bibere,cum viderimus cognitionẽ eorũ quę digerũtur. Et Princeps.4.cañ. fen prima,illud hac concedit hora. Non est malũ for-

E talsis vt administretur balneum & potus vini subtilis mixti. Dixit fortasis,quia oportet balneãdorum consuetudinem & amorem ad ipsum considerare.nam balneare amantibus non nocet etiã, si bis in die precipitur,vt Hip.3.de regimine acutorum,& de cura tertianę. Balneum vero oportet ne approximent,nisi post digestionẽ,& apud declinationem est ipsum melior curatio ipsis & proprie consuetis. Et de phlegmatica & qñ declinat ægritudo,non est tunc introitus balnei ante cibum malus. Aue. colliget.7. Et scias ꝙ balneum in declinatione febris collaudatur:qm̃ superfluitates febriles euacuantur. Balneum quidem hoc

F tempore admistratum angustiam pororum aperit,& materiam eo euacuandam euacuat. Euacuat enim totum corpus mediante cute:similiter humectat sui aqua,& calorem nõ naturalem cõtemperat. Dictumq́, est in declinatiõe: quoniam alijs in temporibus suspectum est. Sed considera Principis dictum de quartana. inquit. Et de illis quibus fit iuuamentũ est sessio in aqua calida dulci ante cibum omni die. Et balneatio quæ humectat,& non facit sudare,neque excitat caliditatẽ, ꝙ loquitur in principio. Cui contrariari videtur Ali abbas tertio practicæ dicens. Nec vero omnino vti oportet hac in febre:quia in quartana bal-

G neum nisi cum status eius aduenerit,declinatioq; cęperit,calefactiuum. tale autem & in quartana competit materia existente indigesta,cum frigida sit & sicca,& non parata vt aliæ, per balneum concitari & effundi. Reliquum humorum concitatiuum,euacuatiuũ,resolutiuũ:& hoc Ali abbas voluit non competere. Et apud dicta hic alia ponatur conclusio,ꝙ si febris illustris Marchionissę quam phlegmaticam enunciant medici,in declinatione fuerit(attentis paucitate suorum humorum suo bono ex regimine habita,suaq; vehemẽti corporis siccitate, ex febre aut ex medicinis exiccantibus datis)balneum aquæ dulcis tempe-

H ratum humectans & temperate calefaciens,est sibi hoc tempore maxime conueniens, ꝙ si cum putrida hectica,aut senectutis,aut febrilis coniungeretur,eo magis competere arbitror. Conciliatoris autem nostri semper venerandam sententiã hic in medium adducam. Extimat Arabes, Græcos, Vltramontanosq; ex vsu,balnei consuetudine,ac in balneis amore,plus latinis iuuari debere, & ex eis minus noceri. Et cum latini his duobus careant,& in negligẽtiam deduxerint:sintq; maxime gulosi facti,& in luxuria viuentes, cibosq; oĩ cum delectatione præparantes,sic eorum humores ad fluxũ & putrefactionẽ paratiores habe-

re

re putauit.propter quod balnea concitari in apo-
stemata & putrefactionem sic deuenire faciliter
hæsitauit:quamobrem inquit.Et ideo timeo non
solum in febrium declinatione:sed etiam post ea
rum cessationem non lõge in balneum ipsos ad-
ducere,& rarius inueni sic in putridis ex balneo
effectum consequi laudabilem.Natura.n.huma-
na nũc reddita est magis q̃ prius delicata.Etenim
antiquitas contenta erat glandium & castanearũ
comestione:vt alimentorum secundo.quare an-
tiqui in balneo audaciores fuere,etiam attẽta cõ-
suetudine & amore.Consideret modo lector si
in domina nostra hæc sunt quæ à balneatione im
pediunt.Et in hoc terminatur dubij nostri disso-
lutio ad rem propriam. Sed per accessoria dica-
mus ꝙ conciliator inter senẽ Ali abbatẽ & Prin-
cipem,nunc paulo ante scripta ad ea quæ de im-
pinguatione & macrefactiõe expectamus, nobis
magnum erit fundamentum. Neque de balneo
quæ narrata fuere non mediocre præstabunt au-
xilium. Est autem ex causis fortioribus maciei,
siccitas complexionis meseraicarum & aeris. Nã
meseraicæ cum siccantur,nutrimentum non re-
cipiunt:sicq; siccitas & macies augentur.quamo-
brem balneum humectatiuum non exiccatiuum
neq; resolutiuũ ex causis quæ scriptæ sunt, ei qui
impinguari voluerit.cũ ex his causis macies pro-
cesserit,non mediocriter ad impinguationem ac
cedet.Et dictũ est ex causis his:qm̃ plurimæ sunt
maciei causæ aliæ, vt priuatio pinguedinis, cibi
vsus eius subtiliantis.quare non generatur in cor
pore sanguis plurimus,aut quia non bonus, aut
propter debilitatem virtutis in cibo operãtis, aut
digestiuæ,aut attractiuæ propter corruptionẽ cõ
plexionis cum plurimum est frigidum,aut ꝓpter
quetem plurimam,cum qua sopitur virtus pro-
prie,qñ fit post exercitia consueta:quorum auxi-
lio natura cibum attrahere consueuit.Cum itaq;
illa dimittantur non attrahit, aut qm̃ generatur
sanguis nimis cholericus,aut quia splen magnifi-
catur,hepar comprimens: quare debilitatur he-
par,& splen plus de sanguine attrahit. Debilita-
tur quidem contrarietate complexionis splenis
ad eam quæ hepatis:aut qm̃ vermium copia vexa
tur corpus,aut ĩ poris oppilatio,aut à frigore, aut
ab humoribus facta:quare non penetrat nutrimẽ
tum,aut propter stricturam & ligaturam diploi-
dum,& huiusmodi:quæ causa sunt oppilationis
pororum,& viarum transitus cibi. Aut propter
multitudinem resolutionis per exercitium, aut ꝑ
balneũ,aut ꝑ fortes & continuatas fricationes fa-
ctã:& est hæc vna ex causis iuuans ad macrefaciẽ-

A dũ pinguem:& tu cõsidera.Sic.n.non figitur q̃d
de nutrimento attrahitur ad membra.Et passio-
nes quidem animi sunt ex his quæ multum exte-
nuãt,propterea dicebat dominus. Spiritus tristis
exiccat ossa.Et vnaquæq; harũ causarum suo co-
gnoscitur signo.Has autem causas sic apposui, vt
tuæ satisfacerem volũtati.verum te cupidũ scio,
vt in his & cura procederẽ:sed hoc in loco ea pro
sequi esset nimis magna deuiatio ab eo quod pro
posuimus:& nostri libelli magis denigratio foret
q̃ laus.Sufficiat tibi de rebus his suo tẽpore & lo-
co me scripturum.Patere itaq; æquo animo mi il
lu.dñe,si de balneo tãtum locutus ero.vnde Prin
B ceps quarti septima.Et melius quidẽ balneum est
illud quod est post digestionẽ primam:& cum iã
descenderit cibus.licet comedere cibũ post egres
sionem à balneo absq; superfluitate est de causis
impinguationis.Et balneum quidem est bonum
impinguatiuum pluribus hominibus,& proprie
illis qui sunt in dispositione quæ est sicut arefa-
ctio,& oportet vt sit balneum post primam dige
stionẽ.s.qñ descendit cibus à stomacho nisi in re-
bus eisdem:& calefactis quidem est adeo cõgruũ
factum ex lacte,de quo extractum est butyrũ, nõ
facto acetoso,de quo post primi secundam.Et cũ
ipsum ingrediuntur ilico post saturitatem impin
C guat:propterea ꝙ materiam ad exteriora corpo-
ris trahat.verumtamen oppilationes efficit, pro-
pterea ꝙ sui causa à stomacho & ab hepate nutri-
mentum ad membra trahitur non coctũ.Et quar
ti septima.Et balneum post cibum est vehemen-
ter attrahens nutrimentum ad corpus impingua
tiuum.verum vtens eo exponitur oppilationi ac-
cidẽti in hepate suo,& ꝓprie cũ cibus eius est ci-
bus eorum qui sunt impinguãdi:et ꝑꝑ id multipli
catur in oĩ qui quærit hoc,& illi sunt aptiores ad
hoc vt in eis multiplicẽtur oppilationes & lapis:
quorum venę in creatione sunt strictę,& nõ sunt
oẽs ita.Et hic speculator inter Principis verba cõ
trarietatẽ apparentẽ consideret:et Hippo.re.acu.
D tertio.Sed neq; balneãdum parua tpis mora post
acceptum ius vel quemq̃ potum.Et ego quidem
non parum admiratus sum cum de balneo in Cõ
ciliatore nostro legerim,ꝙ eam apparentẽ cõtra-
rietatem nõ excusserit,& silentio pertransiuerit,
neq; mihi cõciliationẽ facilẽ, sed grauẽ cõstituo,
& paucis claudens,id scribo,suo in codice nõ ra-
ro alienam posuisse sententiam,cui & ipse non as
sentit. quare primi secunda,capitulo,quidã orna
te loquẽtiũ.locutus est ea in parte,alienã opinio-
nẽ.quarti septima subscripsit propriam.cuius si-
gnũ,qm̃ dixit.Et melius quidẽ balneum &c. Nõ
enim

enim apparet ratio, quõ cibus sic indigestus ad membra tractus ab hepate non alteratus, in nutrimentum membrorum cõueniens cedere possit, cum difficillimum hepati sit cibi indigesti malitiam corrigere. Nam cum ingreditur balneũ ieiuno stomacho trahitur ad membra nutrimẽtum, quod post venas hepatis & ĩ hepate inuenitur sic membrorũ attractiua concurrente, cum virtus illud magis diligat q̃ indigestũ. Et hoc in loco hæc pauca sufficiant: & Hippo. dicta etiam infirmis intelligenda sunt. considera. Agendum enim postea est, quomodo balneum pinguẽ macrefiat. Inquit Princeps primi tertia: Et frequenter balneetur anteq̃ comedat. propter quod audiatur quod & ipse alibi scribit in eadem. Et tu quidẽ iam sciuisti ex eo qđ præcessit, q̧ balneum est calefaciẽs & infrigidans, humectans & exiccãs. vnde primi tertia. Qui vult resolutionem & macrefieri, balneandus est, dum est famelicus: & ibi multũ moretur, vt dicere voluerit, vt balneũ tale ingrediatur, quod vehementer exiccat, & macrefacere facit, & debilitat, & quarti septima. Et est minoratio cibi & post balneum & exercitium vehemẽs, & alibi. Et oportet vt sit eorum balneatio in ieiuno; & sit aqua sudare faciens, non aquosa humectans: & si fuerit aquosa resolutiua, sit assiduatio in ea, vt non accidat ex ea attractio superflua absque resolutione. Deinde non festinet ad comedẽdum sup ipsam ĩmo expectet & dormiat post ipsam: aut moueatur & exercitetur: deĩde quiescat, post comedat rẽ debilem. & similiter sit fricatio eius resolutiua continuꝰ. Hæc aũt dicta esse intelligãtur de balneo aquæ simplicis. Reliquum est vt scribamus quid de balneis naturalibus dicendũ sit. quod magno cũ desiderio dñationem tuã expectare sentio. Accipiendum itaq; balnea naturalia in diuersis corporũ dispõnibus vario modo operari, quo videlicet ad macrefacere & impinguare. propter quod vt clarior & expeditior doctrina de his habeatur, his conclusionibus rem ipsam sic claudam. Prima, Corpora munda ex vsu balnei naturalis macrefiunt. patet conclusio: q̃m sic eorum caro & membra resoluuntur & exiccãtur: virtusq; eorũ debilitatur &c. Secunda, Corpora immũda phlegmate repleta ex vsu eius moderato impinguari consueuerunt. patet conclusio: q̃m sic resoluto phlegmate virtutẽ opprimente, quo prohibebatur generatio boni sanguinis, virtus membrorum & totius fortificata in nutrimentum bonum faciendum sic potentior redditur. quare pinguescũt membra. Verum in primis diebus accidit toti macrefactio: quoniam non fit

E resolutio humoris peccantis absque resolutione boni: sed in postremis pinguescit corpus, vnde accidit, vt in his qui ex nimio fluxu arescunt, deinde pinguefiunt: sic fortificata virtute per euacuationem malorum humorum, virtutem prius opprimentium. Quibus infero dñationem tuam ex vsu talium magis pinguefieri debere. quamobrem in casu nostro balneum aquæ simplicis dictum plus cõmendo. Et hæc est causa, quare quidam in coitu pinguescũt, & quidam macrescũt.

Tertia. Corpora cholerica & vniuersaliter quęcunq; faciliter resolubilia, ex vsu balnei talis macrefieri putandum est. Nam in his ex forti resolu-

F tione & exiccatione balnei nimium resoluuntur & exiccantur, vt extra terminos ducantur. Quid aũt de medijs & cæteris dicendum sit, ex habitis satis apertum esse videtur speculanti. quæ omnia intelligenda sunt virtute tolerante, cæterisq; naturalibus rebus. Et balneo hic finẽ imponens hoc vltimum Principis addo. Sed qui sanitatẽ tantũ vult conseruare, balneũ ingredi debet postquam digestum est quod in stomacho & hepate est, qđ ex Senis nostri acutorũ regimine assumptum est.

De balneo vini simplicis. *Cap. III.*

Balneum quidem tale vini ætate, suaq; vinositate differẽtias in se recipit, vt ex eis in corpus varios producat effectus. Nam cum vinũ no-

G uum quod vnius anni tantum est, calidum & humidum scribatur. vetus vero, quod tempus hoc excesserit, calidum & siccum, accidit ex vno humectari: reliquo vero exiccari vtrisque calefacientibus. Est equidem aquæ potentius, etiam si paria cætera obseruata fuerint: cum plus de forma habeat, & penes eius multitudinem rei potentia attenditur. Neque sic vt aqueum in vsum venit, cum mitius. Qua ex re in regimine sanitatis, sic vt aqueum non accedit.

Verum quidam curiosi nimis id asserũt in nouiter natis ad sanitatis regimen accedere: præcipiẽtes sic natos ilico in balneo temperato vini ni-

H gri lauari, existimantes stypticitate vini membra in exitu ex vehementi motu laxata: magis q̃ ex aqueo confortari. Et cum ad aerem deuenerint insuetum, eo tristari, ob quam rem plorant, calido sic iuuari magis. Verumtamen locum negatiue arguendo in dictis medicorum non paruifaciam in rebus præcipue de quibus diligẽter scripserunt, processeritq; in subsequentes omnes vsus eorum quę dixerunt. Nõ vereor eorum opinionem sic arguendo detestari. Et si cætera seruẽtur paria ex parte gradus caliditatis & quãtitatis, balneum vini multo plus resoluet & ad interiora

penetrabit

penetrabit,quare iam nouiter natus cũ sit ex mo-
tu resolutus,spiritus resolubiles habens,ab eo sic
debilitatur,& via resolutionis infrigidabitur , &
debilitatum caput virtutis motiuæ primum or-
ganum à vaporibus vini sic lædetur magis. Am
plius in membris post balnei exitum caliditas dis
proportionata relinquetur quæ à virtute vini ve
niet,& longiori durabit tempore:natumq; altera
bit,sicq; cutis rarior remanebit.quare præparabit
eum per occurrẽtia aeris extrinseci ad facilius pa-
ti. Item nouiter nati humectari indigent , & nõ
exiccari,quod ex vino cõtingere magis videtur.
Balneum autem aqueum temperatum mitioris
ac moderatæ magis caliditatis existit , post cuius
exitum frigiditate aquæ ad naturam suam paula-
tim deductæ,pori cutis condensantur.quare aeri
sic magis resistens fit.sicq; calor vnitur magis ac
fortificatur.Cessat vaporum calidorũ eleuatio ac
calefactio,quibus caput cæteraq; membra ex bal-
neo vini lædebantur,& caliditate sic mitiori con
fortatur calor magis,& aqua calida magis abster
git & mundificat.locus speculationis est. Et vt
actum,quia in vsum regiminis sanitatis nõ venit
vt quod ex aqua,de eo aliqua hic memorabo vti-
lia breuibus pertransiens in aereolis,vt in cæteris
non prosequens.Commendatur in paralysi,et in
neruorum passionibus,in dispositionibus iunctu
rarum.Et operatoris est,moderari vini ætatẽ po-
tentiamq; secundum dispositionis exigẽtiam. Et
quidam curiosi medici iam in vsum deduxerunt
in principibus & magnatibus, & in quibus iun-
cturæ laxæ sunt:vt semper mane & sero ante mẽ-
sæ introitum manus suas vino lauent,quorũ sen-
tentiam non damno . Nam & si vinum interius
assumptum neruos & iuncturas lædere scriba-
tur:Id tamen exterius applicatum iuuare dicitur.
Et eligibilius est nigrum stypticum,q̃ album. ve
rum ablutio cum albo iam in vsum venit,quoniã
defœdatio ex nigro veniẽs, accusatur . Quam ob
rẽ in vino albo infusa stent prius odorifera,quæ
iuncturas & neruos confortant:vt saluia,acorus,
rosa,& huiusmodi:quæ variari habent temporis
constitutione varia,ac complexione & composi
tione, huiusmodiq, petẽtibus . De balneo autem
vinoso à nobis tantum esse scriptum.

De balneo oleagineo. Cap. IIII.

NEque in regimine sanitatis olei balneum
accedere vsque modo legimus :sed ad re-
cuperandam sanitatem experti sumus.Qua ex re
vt locus eius ieiunus non transeat , & infructuo-
sus:de eo quædam scribam laude & experiẽtia di
gna.Mirabiliter cõfert in spasmo ex punctura vel
A vulnere facto:si membrũ dolorosum in eo multũ
calido ponatur,calorem cõfortando naturalem,
& materiam lædentem resoluendo . Eodemque
modo in doloribus iuncturarum confert . etiam
oleum temperatę caliditatis cum quiete mẽbri:
confert etiam materiebus existẽtibus permixtis,
& oleum ro.in his præcipuæ cum à causa calida
venerint,obtinere videtur principatum. Cõfert
& valde in colica ex retentione fœcum facta , &
ventositate,si cum eo admixta fuerint ventosita-
tem resoluentia.Iuuat ad lapidis exitum,& præ-
cipue renum.vnde Auic.de eo secunda primi. 19.
cap.Semicupium ingredi plenum tali,quale oleũ
est.Confert lassitudinem habẽtibus,& febres pa-
B tientibus longas frigidas,& eis qui cum febribus
dolores habent neruorum & articulorum, & ha
bentibus spasmum,& cuzez,& vrinæ retẽtionẽ.
Et oportet vt oleum extra balnenm sit calefactũ.
Quod si vulpes in eo cocta fuerit,aut dabaon , &
exponitut tassus,& factum fuerit, quemadmodũ
nominabimus:erit melius quod esse potest, dolo
rem habentibus iuncturarum & podagram. Et
finem de eo faciam.si duo narrabo quæ meis acci
derunt in diebus. Albertus à sale,miles Ferrarien
sis,cum calculosus foret,& pluribus in horis à cal
culo vexaretur:meo consilio balneum olei tem-
peratum,ingressus,sic vijs mollificatis , & calore
C naturali confortato,ilico à dolore & calculo eua
sit. Ambrosius miles Pesaurinus cum lapidẽ gran
dẽ in medio virgę magno cũ dolore teneret , me
consulente virga sic in balneo olei tenta , & via
mollificata,spacio quatuor horarum exiuit . Nã
de incisione virgæ apud medicos suos spe destitu
tos mentio fiebat . Et hæc sic raptim de balneo
olei scripta sufficiant.

De balneo lacteo. Cap. V.

CVm Lac complexione frigidum sit & hu-
midum,naturæq; humanæ ipsa aqua ma-
gis amicũ:arbitror ex eo balneum calidum , quo
D saltem humectationem fieri quærimus , & calo-
ris confortationem & non resolutionem:vt in ta
befactis , cuiusmodi sunt hectici febrientes: hecti
ciq; senectutis,& hmõi,ex alia causa vt tristitia cõ
sumpti,longe plus balneo aquæ conferre.Magni
fice etiam iuuabit hos qui longo ex itinere & for
ti exercitio exiccati:hisq; qui nimio calore aresa-
cti sunt,quibus suauis infrigidatio est necessaria,
& quasi connaturalis.vnde primi septima Prin-
ceps.Et calefactis quidem est adeo congruum fa
ctum ex lacte, de quo extractum est butyrum nõ
facto acetoso,quod & de hecticis ĩtelligi potest.
Verum

Verum quia de lacte copiam tantam ſic non habemus nutu voluntatis:hinc de eius commemoratione ſuperficialiter fortaſsis medici locuti fuere.quos & ego ſequens,volo tantum de eo à me dictum eſſe.poterit enim indagator ex habitis dũ voluerit,ad vlteriora ſe transferre.

De balneo aereo humido. *Cap. VI.*

BAlnei humidi aerei cura atque diligentia apud veteres tanta fuit,vt in tuendam mortalium ſanitatem,in eamq; recuperandam , illud magno cum opere fabricauerint.Et effectuũ ſuorum varietatem conſiderantes,non minus in dãdis præceptis eorum ſtudiũ fuit,quæ ex parte qualitatis eius corporum,tẽporis,regionis,ingreſſus, egreſſus & moræ,eos obſeruare colereq; deceat. Et ita eius iuuamenta ac nocumenta ſuis in codicibus reſerarunt. in quibus conueniat, quibusq; prima balnei conditio diſconueniat,vt aperte ſatis eius vtilitas neceſſaria comprehendatur.Et fabricam hanc eius formam primum amplexãtes, dicamus eam pluribus dotibus ornari neceſſariũ eſſe.Amplam quidem decenter & altam in primis debere eſſe dicemus:vt aer conſtrictus nõ alteretur,cũ conculcatio aeris in loco anguſto vna ponatur ex cauſis putrefactionis ſuę cauſatiuis·vt ſecunda primi.Sic.n.magis vnitus potentior redditur,qui pati ab hoĩbus non poteſt,vt inde refrigerium non habentes ſuffocari ſe videantur , & çor in calefacto eſſe poſitũ ſic indiſponitur . Sitq; luminaribus amplis bene munita:vt per ea libere euentari poſsit aer in ea retẽtus à vaporibus aquę etiam alteratus & ingroſſatus,& à cęmento et lapidibus illum indiſponentibus,quæ & claudi & aperiri poſsint voluntatis imperio.Ex quibus apparet error eorũ,qui eã ocularibus vitreis ornãt, quæ claudi & aperiri nõ poſſunt . Apparet error ſecundo eorũ quí eam paucis et paruis cũ luminaribus ornãt. In tres autẽ caſas diuiſa eſſe debet ſic antiquorũ verba ſequens extrema conſiderantiũ & mediũ.Prima itaq; frigida ſit & humida. Tertia vero calida & ſicca.Secunda aũt, quia media, calida ſit & humida . Hæc.n.cõparatiue ſemper inter ſe intelligantur.Nã prima ſtigida & humida eſſe debet ſecundę reſpectu:ſed comparatione aeris extrinſeci, ad aliqualẽ licet leuẽ caliditatem declinare debet: vt ſic frigida & humida dicatur reſpectu ſecũdæ & tertiæ.Secũda ad intẽſiorẽ gradatim caliditatẽ accedit , vt tñ calida & humida denoĩetur,& à ſiccitate oĩno abſoluatur . Tertia vero cum cęteris calidior exiſtat,& extrema calida & ſicca dicitur,& reſolutiua. Hæc autem oĩa ſic ordinata fuere:qm̃ cum natura repentinã non

E patiatur impreſsionem,vt trãſitus de extremo ad extremum ꝑ medium fiat:medicus ſic naturæ adiutor eſſe debet.Hæ tres ſufficere viſæ ſunt Prĩcipi & Ali abbati ſeni.licet.10. therape. Dux quatuor enarrauerit. Nos autẽ Itali duabus caſis tm̃ vtimur : quarũ primã refrigeratorium noĩamus. Secundũ vero,æſtuarium dicimus.Et materialia eius declarantes dicimus,ꝙ duplici ex materia cõfici põt,aut ex lignea,aut ex lapidoſa.Et certe ligneam magis cõmendo:qm̃ aer non ita ex ligno vt ex lapidibus & cęmento alterari videtur,& cũ euentatur vtraq;, melius ĩ lignea rectificatur aer. Hãc.n.nobilibus & potentibus magis cõmendarem q̃ in eo tẽpore vidi canalibus aquæ vapores

F ad loca deferentibus,quę neq; plumbea ſint neq; ænea:qm̃ ex virtute eorum aliquid malitiæ aſſumit aqua,vt actum.Quod ſi lapidea fuerit, eligatur vetuſta:qm̃ ex cęmẽto nouo vt ſupra,impreſſione eius in aerem ſic alteratur. Sitq; ſtannea cacabus:qm̃ in ea q̃ in non ſtãnata minus multo alteratur aqua,vt experientia potãdo ſentimus . Et vt ab hoc loco vacuus nõ diſcedas:qm̃ ex hoc ſcire infructuoſum tibi non facio,audi philoſophũ. Quidam faciunt ex ære vaſa ad comedendum & bibendum in eis,& nocet eis multum: & maxime illis qui aſſueſcunt. nam parati ſunt tales incurrere elephantiam,cancrum, & dolorem hepa-

G tis,& ſplenis, & malitiã complexionis, maxime comedentes in eis res acres , & bibentes in eis vina dulcia.Et tu conſidera hoc in loco alchimizatas tatias & vaſa quæ gratia honoris in domo magnatum tolluntur . Et ſequitur qñ comedunt cibum,qui ſteterit die vna ac nocte , eſt peius multum. Et qñ ponitur vas æneum ſuper piſces aſſatos calidos,fiunt venenum mortiferũ . Hæc autẽ in ſtãnatis vaſibus non veniunt. Abſtineant itaq; ciues in vaſis æneis aquam reſidere , qua in potu vti volunt: & ſuis in condimentis quæ ſtannata non fuerint . nam & vetuſta conſuetudo in contrarium ſic damnanda eſt . Aqua autem cuius

H vapor aerem calefacit bona & electa eſſe debet, non putrida, non cenoſa,non valloſa.nam ex radice mala malus egreditur fructus . Ex groſſa autem valloſa,vapor exit groſſus , malus,aerem ingroſſans & inficiens. quare ſic calefactus amplius ad interiora corporis penetrans in eo malam inducit qualitatem , oppilationes fortes, ex quibus paratur corpus ad humorum ſuorum putredinẽ,ad varias ægritudines ac febres. Vnde Princeps ſecunda primi. malus aer eſt cui admiſcẽtur vapores ſtagnorum,lacuum . Qua ex re non mirandũ eſt ſi homines ex vſu ęſtuarij ex mala aqua

confecti,

cõfecti, pluries infirmãtur. quare in ciuitatib⁹ val
libus ꝓpinquis, apud quas pertrãsit aqua currẽs:
vrbium cessores apud eam æstuaria fabricari, &
non in ciuitate iubere deberent. nam eligibilior
est aqua currens. Et vt lectio hæc minori cum te-
dio à te pertranseatur: vnum hic iocosum addu-
cam. Nam ea æstuaria vsitantibus cęnosis cum
aquis confecta: id accidit quod & nobili à barbi-
tonsore rustico raso cõtingebat. Nam cum eum
sic raderet: per sæpeq; faciem rasorio vulneraret.
nullum promptius remedium habens, ex diploi-
de lacerata bombicem extrahebat, & vulneri ne
inde sanguis emanaret ilico apponebat. Cumq;
eum demum sic rasum dimitteret. vt mos est ho-
minum eo in tempore in speculo speculatus est:
risit dixitq; ò magister quid, egisti. nã plures q̃ an
te in barba me pilos habere video. His & simili-
ter accidit qui lutuosa cum aqua se abluunt. nam
pori cutis cęno pluri sunt repleti omnes. Li-
gna autem bona non putrida esse debent. vnde
secunda aphor. commen. 41. Scio enim quen-
dam in balneo morantem inde dissolutũ, quia
balneum ex lignis nociuis erat calefactum: &
adeo obstructa per totum esse debent, vt fu-
mus fabricam non ingrediatur, à quo multum lę
ditur aer et corpus humanum vt infra. Caliditatẽ
autem aeris pro efficienti causa ponatur à vapo-
ribus aquę calidis ĩmediate euenientẽ, quã mode
rare oportet secundũ vtilitatẽ à medico intentã.
Et balneatorum officium esse deberet. verum cũ
idiotę sint & ignorantes, plurimos committunt
errores, vt oĩbus intrãtibus idẽ ac cõis sit aer. eius-
que caliditas quę vni cõuenit vt frigido, alteri dis
conuenit vt calido. Qua ex re contingit aliquos
saluos esse, aliquos infirmari. quare sic eam mode
rare oportet, cum oĩbus cõis hæc fructuosa mini-
me esse possit. Verum cum delectationis gratia,
q̃ sanitatis diligatur magis, sitq; magistrorũ ani-
mus ad lucrũ & non ad hoĩum sanitatẽ intentus:
hinc oĩa hęc ꝑuertũtur. Corpora itaq; diuersimo
de cõplexionata, varijsq; dispõnibus oppressa, va-
ria sibi balnea cõstituant. Contẽplẽtur itaq; in pri
mis tp̃is cõstitutio, regio, consuetudo, ad balneũ
amor, virtus, habitudo, cæteraq; talia. Aut accidẽ
tia quorum alia ad balnea hortãtur, ac maiorem
moram: cætera ab eo abstinentiam aut minorem
moram. Neq; sit eorũ ingressus nisi vẽtre vacuo,
& mora ad virtutis tolerantiã & lenitatẽ, vt actũ.
quo in tempore gradatus fiat exitus, nec de extre
mo ad extremum repentinus transitus fiat, quem
natura minime bene tolerare solita est. Qđ si in
camera vt decet particulare balneum fiet poterit

A ab ipso ad lectum ĩmediate transferri, vt iã mos
apud latinos inoleuit. Estq; exiccandus qui sic in
balneo sudauit, ante eius exitum, & in lecto repo
nendus ẽt vt sudet, ꝑcipue in quo euacuatio quę-
ritur & resolutio. Qđ si sola humectatio diligi-
tur ac caloris naturalis confortatio, non ingredia
tur lectũ, saltẽ vt calefiat: sed fortassis conceditur
ad quietẽ: vbi virtutis aderit debilitas, quæ res pru
dentiæ medicorũ astantiũ relinquenda est. Iuua-
menta autem & eius nocumenta in dicendis ape
riẽtur. Postremo de mora in balneo. Et si de eo
aliqua scripta sint, tantum dicatur ꝙ humectatio
nẽ quærẽtes, in humido maiorem valde q̃ in sic-
B co trahere debent: qui vero resolutionẽ euacua-
tionemq;, magis, è contra agant. Quibus oĩbus
prima areola sic manifestata relinquatur: ad cæte
ras me conuertens. Operationes. Operatio na
turalis balnei est, calefacere suo aere, & humecta
re & exiccare per accidens, vt actum, & aliquali-
ter per se. cum caliditas sit per se etiã siccitatis pro
ductiua, vt multi tenent. vnde primi secũda Prin
ceps. Qm̃ quælibet caliditas exiccat, infrigidat ẽt
calorem naturalem multũ resoluendo, vt actum
de aqueo. Membra capitis. Caput replet, humo
res ad oculos fluere facit. propter quod & vltra-
montani æstuaria sollicitantes, oculos scarlateo
colore suffultos habent, quam rem fortasis alius
C Deo baccho attribuet. Membra pectoris. Fri-
gus ex pectore tollit, pulmonẽ purgat præcipue
tertia in casa. Membra tertij ventris. Vrinam
prouocat, humiditates dissoluendo: renes debili-
tat ac coitum, qua ex re multum in coitu debilitã
tur iuuenes qui aut in balneo aut immediate post
exitum eius cum meretricibus coeunt. ventrem
stypticat. Membra iuncturarum. Iuncturas la-
xat & debilitat, easq; ad dolores podagricos præ-
parat, ꝑcipue cum fuerit eius asiduus vsus. Vnde
Princeps vigesimasecunda tertij de præseruatio-
ne ab incursu podagrę. Et minoret in balneis: qm̃
humiditates fluere faciunt ad iuncturas. Quare à
D lotione frequenti pedum qui suspecti sunt, absti-
neant. Vulnera & vlcera eis nocent. Febres.
Secunda casa febricitãtibus cõfert, & prima de-
inde: qm̃ hectici reducendi sunt de secunda ad pri
mam. Et de his in dubio supra. Hora ingressus
& egressus. Iam dictum est de eis nunquid eligi
bilior sit ingressus matutinus serotino, & stoma-
cho iam euacuato. Dicatur primo: tempore cali-
do eligendus est matutinus: frigido vero circa vi-
gesimam horã, qua aer minus frigidus est. Et qui
ex eo sanitatem tantũ q̃rit, mane ingrediatur quo
tẽpore facta est digestio in stomacho & hepate.

Si vero alia ex causa ingredi voluerit, eam consi-
deret,& sic tempus proportionatum eligat.nam
calidum ad resolutionẽ magis iuuat, & huiusmo
di. De mora sępe scriptum est ad tolerantiam et
corporis leuitatẽ, & vltra si à medico magna quę
ritur calefactio, resolutio, & huiusmodi. Regi-
men. Intrent ventre prius vacuo, stomacho ieiu
no:exeant,ne à frigore lędantur, bene tecti,lectũ
ingrediantur vt actũ,cibentur cibis resumptiuis,
dum fuerint à calore membrorũ quietati,ne mẽ-
bra sic calefacta nõ coctũ cibum ad se attrahant.
Ex quibus apparet eorũ error, qui ilico post egres
sum oua sorbent ac comedunt: vinum bibentes
non mediocriter potens. quod certe mensurari
debet.neq; in omnibus ęqualis potentię offeren-
dum est:sed attendatur ętas,cõsuetudo,virtus,&
huiusmodi:ac vtilitates, propter quas balneum à
medico est concessum. Neq; eo in die aeri libere
se multũ exponat,ne ex subingressu aeris,sic aper
tis poris lędatur corp⁹.Plurima alia addi possunt,
vt ꝙ macrefiat,impinguet,& hmõi.vt in quęstio
ne actum, quę ex habitis colligẽda sunt:& cõside
ret speculator.Et hęc de balneo aereo humido.

De balneo aereo sicco. Cap. VII.

BAlneum aereum siccum quod nostri stu-
pham nominãt,fabrica est cuius aer per me
dium quoddam furnellum appellatũ sic calefit,
quod à furno differre sic videtur:qm̃ furni aer ab
igne immediatẽ ignitur. Hunc autẽ locum quã-
maxime septentrionales frequentant.Italiq; quo
rum habitatio illis propinqua est: vt Tridentini,
Feltrenses,Foroiuliani,cæteriq; tales. Qua ex re
de eo à me sic scribendum est, vt & his omnibus
proficiã. Nam hyemali tempore eis locus est ve-
luti continua statio. neq; id cupiunt vt sanentur:
sed vt frigoris rabiem fugiant:& hi maxime qui-
bus indumentorum calidorum copia non adest.
Contemplabimur itaq; vt de humido actum:ma
teriam,formam,aeris qualitatẽ, quibus cõueniat
magis iuuamenta dicẽtes. Et materialia ample
xantes dicamus primo fabricam hanc quandoq;
ex lapidibus: nunc ex lignis: nonnunq̃ ex vtrisq;
cõfectam esse.Cuius electionem ad areolam pri-
mam:quoniã is locus suus est:sic reseruabo in for
ma eius prosequens. Debet enim locus hic am-
plus esse:quoniã angustatus aer cito corrumpitur
cumnouo nõ euentetur: præcipue cum aer in eis
odoribus ciborum alteretur, ac frequentantium
aer permutetur. De cuius alteratione suo loco di
cetur.Sitq; fenestris munitus, quæ aperiri & clau
di possint:vt inde euentetur aer. Et sit vnum lu-
minare versus plagam septentrionalem, cæteris
maius,vt inde melius rectificetur aer.Ex quo ap-
paret vt supra error eorum, qui luminaria parua
ac pauca in eis ordinãt, quod vt inde calidior red
datur locus sic cõfici faciunt. Nam ornatum esse
decet vt inde delectabilior reddatur:quoniã mul
tæ stationis locus esse debet.Quamobrem poten
tes luminaria vitris ornata ac picturis amęnis eã
fabricãt.Et vt locus semper iocundior reddatur,
in eo sint quæ animum dulciter molliant & à cu
ris deuient:vt schacorum ludus, alearum,cartu-
larum,& huiusmodi. Vinum autem hic silentio
pertranseo, quod & dulce feroces ac tristes spiri-
tus mollire ac solare solitum est: vt & omnes ad
cantilenas prouocet. Sint etenim ludi hi solatio,
nõ lucro dediti,ne furore ita accendantur humo
res, quos & loci caliditas sic ad incurrẽdas febres
quammaxime præparet. Actum de forma,conse
quens est vt de materia dicamus,& in primis pri-
ma ponatur areola. Electio. Eligatur quæ ex
lapidibus constructa est:lignis aut asseribus valla
ta.Lapides autem causa sunt, aut per antiperista-
sim, vt calefactus aer amplius calefiat: & sic mi-
nor aut remissior requiritur ignis, qua ex re non
sic ignitur aer neq; disproportionatur:vt ex igne
intensiori prouenit, aut si recipiunt caliditatem,
eamq; in asseribus conseruant. ob quam rem nõ
est ita necessarius continuus ignis, & calefactus
aer eorũ frigiditate sua in caliditate moderatur.
Asseres autem siccę & porosę eligantur: nam sic
in poris latiores facilius caliditatem recipiunt, vt
aer mitior inde reddatur. Nam in substantia den
siori impressa ad calefaciendũ potẽtiora reddun-
tur.quare non tantum, neq; ita potenter distem-
perabitur aer ad qualitatem ei contrariã. Quibus
inducatur ex asseribus piceis fabricatam eligibi-
liorem.nam lariceæ aut cupressinæ,aut nucee,et
huiusmodi sunt densitate nimia participantes,
neq; aer in eis impressus æque bene poterit euen-
tari,vt qui in poris erit latioribus. Aer enim qui
bene euentari nõ potest,facile corrumpitur.nam
etsi aer in corde attractus nõ euentaretur per suc
cedentem,statim corrumperetur. Nam cum aer
sic remanet non euentatus,corpus ad ęgritudinẽ
præparat. quoniã associatur ei qualitas contraria
suæ complexioni. Princeps. Et aerem non dese-
rens dico ꝙ nõ nimis calidus & siccus esse debet,
quoniam sic cor ad lapsum calidũ pręparat,quod
refrigerare deberet:sicq; anhelitum grauat.qua-
re asthmatici ab eis se custodiãt: maxime quibus
est asthma ex catarrho humido,quem dissoluit il
la caliditas,et fluere eum ad pectus facit.Pingues
etiã qui sic refrigerio indigent: cholerici multũ

& hi consimiliter calidi. humores enim cholericos commouet, iuncturas laxat: quoniam fluere facit materias vt actum de humido, spiritum resoluit, virtutẽ debilitat, ac animum eneruat: his maxime qui eo delectantur, & choleram superare facit. Nã & si humana corpora nimia aeris caliditate distemperentur, vt virtus deijciatur, quid de caliditate aeris extranea dicemus. Cum caliditas solis nobis velut naturalis sit: cum sol et homo hominẽ generẽt, vt magno placuit Philosopho. Ex lignis eligantur sicca salicina vel alia porosa, non densa, nõ vallosa: sed in cultis locis nata. Furnellus ex creta siue argilla fiat. nam laudabilior q̃ ex cęmento, qui in altero angulorum loci fundetur, vt propinquius & distantius stare posit qui maiorem aut minorem caliditatem quærit. Et cũ de aere quantum ad ea quæ intrinseca sunt, actũ sit aliquid de extrinsecis ad ipsum spectantib⁹ dicendum esse puto: vt ꝙ primo ex ingredientibus non alteretur. Aer.n. ex frequentia hominum sic clausus notabiliter alteratur, quam rem manifeste declarat aer scholarum in quibus habitãt puerorum copiæ, qui continue est per ostia & fenestras euentatus. Itaq; euitanda est hominum frequentia præcipue infirmorum, & eorum qui fœtidum habent anhelitum, aut fœtorem pedũ, & huiusmodi, quæ aerem fœtidum reddunt. nã sic morbi efficiuntur veluti contagiosi. Quamobrẽ Principes & potentes, quibus vsus æstuarij est assuetus, tempore suspecto ad pestem omnino prohibeant ingredi eos qui ex locis infectis veniunt. Item cum phthisis ægritudo cõtagiosa sit, seruiẽtes phthisicis exulent: sicq; in similibus seruãdũ.
Euentandus est itaq; aer æstuarij q̃ frequenter, vt ex causis extrinsecis alteratus rectificetur, vt sunt cibaria, à quibus alteratus fuit: vt cortices cãcrorum, vinũ, brodialia, allium, cępæ. quę apud vltramontanos in æstuarijs veniunt ad prandia sępe. Rectificandus est & continue cum odoribus gratis: dico gratis, quoniam non idem odor omnibus gratus est. Nam est eius alteratio siue putrefactio multum verenda. vnde Princeps. aeris putrefactio multum timenda est: qm̃ cum putrescit, incipit humorem putrefacere, qui à corde circuncũdatus est: qm̃ ad ipsum propinquius accedit q̃ ad aliud. Sed qui ea stupha ad conseruandam sanitatem voluerit vti, aerem eius sic moderet, vt neque calidus sit. semper autem aut ad temperamẽtum, aut infra in caliditate ipsum producat: inspecta virtute, complexione, temporis constitutiõe, regione, consuetudine, & hmõi. ob quæ diuersa diuersificari habet. Ipse quidem aer refrigerium

A cordis esse debet, & calorẽ suũ tẽperare, nõ ad lapsum deducere, vt actũ. Accidit et qñq; vt corporis dispõ lapsa, calidiorẽ requirat, qui medici cõsilio moderandus erit. Rectificatur aũt cũ his quæ boni sunt odoris, virtutem vitalẽ ac aĩalem confortantibus, non excedentibus in odore: qm̃ sic omnis ĩmoderata qualitas actum deijcit proprie virtutis, vt medicorum Dux secũdo techni. Neque odor sit assiduus, neq; rerum in multa quantitate positarum: sed sit odor leuis, suauis. non multũ imprimens. Ad hoc autẽ valentia sunt plura, vt iuniperus si accendatur: deinde extinguatur, fumus eius suauis & odoriferus est, laurus, myrth⁹,
B rosmarinus. Item sandaraca, aut thus, ladanum, trochisci de gallia muscata, auiculę de cypro, nux muscata, garyophylli, cortices pomorũ odoriferorum in faucibus furnelli positi. Scopis omni sero mũdare apertis luminaribus, & thure aut alio odore: deinde suffumigare, ignemq; prope diem de nouo accendere. Operationes. Est calefactiuum, exiccatiuum, cum aer sit calefactus, erit solutiuum & hmõi. Qd si tẽperatũ aut infra tp̃amẽtum calidum fuerit: corpora sic à frigore defẽdit. Quare senibus, quibus calor deficit, & pueris, qui sic à frigore faciliter patiuntur: cõuenientior erit, frigidisq; natura. Reddit corpora à frigore extrin
C seco passibilia. poros sic aperiendo, cutim lędit: et sic passibilẽ facit. Quare consulendum vt intrãs pannis se exuat siue alleuiet: & cum egressus fuerit, eos reassumat, vt à frigore se sic tueatur. Mẽbra capitis. Caput offendit, eius dolorem inducit: maxime cũ calidũ fuerit. Qm̃ oĩs caliditas euaporationem facit, Princeps. Oculos passibiles reddit ac debilitat. quare facilius à frigore læduntur, sic apertione pororũ spiritus visibiles diminuit. Quare qui in talibus obuersãtur, oculos sępe scarlateo colore suffultos hñt. Nã ad eos debilitatos materia fluit catarrhalis, & fluxa non cõsumitur. mẽbra.n. debilia fortium sic superfluitates reci-
D piunt, ad surditatẽ sic p̃parat: etiã cõnaturalis aer sic ex tali lædi videtur. Mẽbra pectoris. Tussim inducit, & pectus lædit ac pulmonem, præcipue cũ eius aer fuerit nimis calidus. Estq; tussis causa non raro per accidens factiuum: cũ ex eo sic calido ad aerẽ extrinsecũ notabiliter frigidum corpora trãsmutẽtur. Videmus.n. in autumno corpora mutari propter aeris eiusdem mutationem, nunc ad calidũ, nunc vero ad frigidum. Membra tertij ventris. Digestiuam debilitat sic ad caliditatẽ extrahendo: sed in siti augumentum p̃stat. quare in eis bibuli libẽter cõuersãtur. Vrinã minuit, ventrẽ stypticat, sudorẽ prouocando, ac calorem

operõnes

ad extra trahendo,hydropisi confert.vnde Princeps.Et est præterea cum ingrediuntur balneum ipsum siccum exiccat,& confert hydropisim habentibus ex laxitate. Mēbra iuncturarum. Iuncturas laxat. Vulnera & vlcera. Eis in hyeme non nocet:maxime si ex humore fuerint frigido.

Febres. Febricitantibus febre ex causa frigida vt phlegmatica conuenire maxime videtur. Et qm̄ in melancholicis febribus maior est intentio ad humectandū,sic cōferre non videtur. Ingressus & egressus.Ingrediantur cū paucitate vestiū, & cū multitudine egrediantur,bene capite muniti.Cōuenit magis,vt actum, senibus debilibus & pueris,& paralyticis purgatis. Et cum regimē sit in eis quotidianū & consuetudinarium, de eo non aliter dicendum q̃ de consueto. Et breuiter aer ille calidus dissoluit,laxat,rubificat:quia sanguinem ad exteriora trahit,qui si superfluit, colorem efficit citrinum :qm̄ resoluit quod attraxit. Ex quibus eius nocumenta colliguntur,quæ considerct,qui eo vti voluerit.Et hæc de sicco aereo.

De balneo sicco igneo.

FVrnum,vt actum,balneum siccum igneum appellare non longinquum à veritate esse videtur : cum & eius parietes immediate ignis calefaciendo attingat.Quòd & si in sanitatis cōseruationē sic accedere non videatur:in eius tn̄ recuperationē nonnulli eo vti laudarunt. Vnde, vbi fortis quæritur resolutio ac exiccatio,toto corpore mala dispositione frigida & humida infecto, vt in ascite,aut in tympanite.in qua & si sit vētositas:tamē ab aquositate absoluitur. Quare hoīes hydropicos tales in furno locāt,capite exterius situato:ēt si extrema sic humida aut tumida forēt, cū eo aere resoluūt.Quòd si fortis resolutio quęritur ac exiccatio,cū eo cōpleri poterūt,vbi conuenienter applicetur.Hanc aūt conuenientē applicationē medicis relinquo:& his qui de accñtibus notitiā habebūt.quorū op⁹ prudētia duci debet. Hęc pauca de igneo,volo intelligētib⁹ sufficere.

DE NATVRIS ET PROPRIETATIBVS BALNEARVM NATVRALIVM LIBER SECVNDVS.

De inuestigatione causarum caliditatis thermarum naturalium. Cap. I.

On paruam prouinciam aggredi me sentio mi illustris domine, cū de naturis & causis caliditatis balnearum naturalium à me peragendū sit.cum in altera harum rerum plurimos philosophos discordes fuisse,me legisse meminerim. Nam apud philosophorum Principem suo de proprietatibus elementorum non paucorum philosophorum varias opiniones recitantur.quas abolere & annullare omnino enixus est:vt sic inter eas sua elucescat opinio. Est quidē horū sapientū discordia,certissimum rei magnæ signum,quæ à philosopho magno sic scripta fuit. Verum alterā & sensibilem magis & rudiorem opinionē in medium adducere tentabo : fortassis tibi mentibusq; aliorum gratam magis,quam cū alijs connumerare,non est quin dealbescam, qui rudissimus sum,ac pene ignarus,& ab eorū opinionibus sic deuiare. Verū & si in causa caliditatis longa perscrutatione aduersantes fuerint, in proprietatibus tn̄ & naturis vnius sententiæ fuisse visi sunt.Quamobrem cum in his prosequi inutile satis esse putem,æquo animo patieris, si raptim illas absque litigio recitabo.Nam earum recitatio à me fiet,vt quantum ruditatis opinio nostra sapiat,à te melius comprehendatur,cum opposita iuxta se posita magis elucescant. Narrabo itaque opiniones prout in litera Aristo. iacēt, ne in earum recitatione diminutus aut superfluus esse videar. Mileus philosophus locutus est in eis: dixit autem quòd causa,qua est aqua thermarum calida,non est nisi per ventum calefacientē in pfunditate terræ & concauitatibus quæ sunt in vētre eius:quare conuertitur illa caliditas sup aquā & calefacit eā:& sic egreditur calida. Rentiphilus in illo sermone in quo cōtrarius est Mileo,& secuti sunt eum multi,dixit:terra ꝙ ī illo loco est rara,non cōiunctarū ꝑtium,vehementis mollificationis,cui est durities.quare ingreditur eam caliditas Solis:ergo calefacit aquam in concauitate terræ in cauernis & foueis quæ sunt in vētre. quare illud est causa istius caliditatis. Democritus aūt dixit ꝙ causa in caliditate huius aquæ est, ꝙ in concauitatibus terræ quæ sunt in ventre ei⁹, sunt montes calcis.cū ergo currit aqua sup illā,calefit, & egreditur aqua calida sup faciē terræ. Aris. qā ergo manifesti sunt quidā de sermonibus eorū ꝑ inquisitionē p̄sentem,dicam nunc in illo sermonē conuenientē ad cōprehendendum, ꝙ certum est & necessarium.qm̄ aqua currit sup minerā sulfuris.quale calefit ꝑp illud.Et significatio illi⁹ est ꝙ aliquid odoris sulfuris est inuentū in illa aqua, et qn̄q; inuenitur ī ea sapor eius.Extinguitur aūt cādela & remanet cū licinio ex igne,& puluerizatur super ipsum puluis sulfuris,& accēditur,& qn̄q; cōficitur lutū cū napta & sulfure:& fit ex eo liciniū,et cōburitur.Et similiter dicamus in Vul-

cano

cano qui est in terra Siciliæ & inter magna maria.ꝙ illæ concauitates & illæ ruinæ in quibus sũt ignes,non sunt nisi ex sulfure in ventre illius mõtis.ergo cõflat vetus,& mouetur vnda in illo mari,coarctat vnda mõtẽ,et calefacit ꝑp illud sulfur, & accẽditur ĩ eo ignis,& egredit̃ ex eo fum⁹ &c.

HAS AVTEM opiniones argumentis alterare non intendo:sed in mea opinione positiue satis prosequi,eamq; suis cum fundamentis ita roborare:vt tua illustris dñatio facile iudicet,si recitatione digna sit,& cum cæteris cõnumerari . Et in eã diuino numine prius inuocato,sic ꝓsequar. Aqua oĩs simplex essentialiter summã sibi vendicat frigiditatẽ.est.n. frigidorum primũ: vt supra Princeps. Secundũ,ꝙ oĩs aqua ab intrinseco calefacta in essentia & virtute frigida ponenda est. Nã oĩs talis sic suæ dimissæ naturæ ad frigiditatẽ redit:vt experientia cõprehendimus . Ex quo infertur,ꝙ aqua thermarum sic aliũde calida facta frigida virtualiter & natura dicenda est. Tertiũ, ꝙ cum aqua sic in vltimo frigida sit, qualitas sibi in summo disproportionata,ꝙ tantus gradus caliditatis quantus est caliditas feruens , in ea nisi à summo calido induci põt.Ex quo infertur ꝙ non ꝑ ventum calefaciẽtẽ sic calefit,vt Mileo placuit, cum nihil agat vltra gradum propriũ.Et hoc suppositũ verum sic superficietenus contraire videtur opinionibus iam recitatis : considera. Quartum,ꝙ potentior est paribus seruatis caliditas siccitati q̃ humiditati cõiuncta,cum siccitas caliditatẽ exacuat,et humiditas obtundat. Quintum, ꝙ actualis ignis in aquam ipsam actualiter agens, nõ põt in ipsam intensiorẽ gradum caliditatis ipsa aqua remanente,q̃ feruẽtię gradum ĩprimere. Suppositum verificat experiẽtia.Ex quibus inducatur primũ ꝙ aqua thermarũ ad tm̃ gradũ feruẽtiæ à vaporibus calidis sub terra existẽtibus minime perduci põt.Nã cũ is effectus vltimo sit ignis, neq; vapores tales igni in caliditate pares sint , ab eis similis effectus in summo minime exire poterit.Inducaturq; secundo,ꝙ si sic calefit , hæc caliditas ab igne ꝓducta erit.Et cũ ignis hic eã sic calefaciat:sequitur in visceribus terræ sic ignem inueniri debere,qđ & rõne persuadebo . Nunc aũt horum virorum Aui.& Auer.opinionẽ sequẽtes ꝑmittamus ĩ mixtis elemẽta formaliter reperiri. ꝙ eorum authoritate dignũ cõcessione relinquo. Arguamus itaq; sic. Naturæ quidẽ difficilius est mixtum perfectum in visceribus terræ posse producere q̃ simplex.qm̃ non põt absque simplici sic mixtum produci cum ꝑsupponatur:sed põt natura primum cum producat aurum,argentum, sulfur,ferrũ,nitrũ,cęteraq; mineralia.Ergo et sm̃.ergo et ignẽ.Et vltra.ergo ĩ virtute Solis et stellarꝝ, poterit in visceribus terræ ignis produci.Et extẽdendo dicamus,ꝙ nõ solum parua quantitas,sed magna ipsius ignis passo disposito cõcurrente ꝓduci possit.Qđ si in alienã quis sententiam deuiaret:Solis & stellarũ & naturæ vniuersalis potẽtiã diminueret. Præterea si potest paruã quantitatẽ in paruo subiecto disposito inducere, quid repugnabit ꝙ & plurimã ĩ subiecto disposito magno.

Hæc etiã confirmare videtur experientia. Nam videmus montes maximos igne in visceribus eorum existente ardere, vt Aetna, Montebello, pluribusq; in montibus in mari existentibus,quæ & si stupenda sunt:illa tamen ac consimilia natura fecit,aut ad hominum vtilitatem,aut ad vniuersi pulchritudinẽ.Et stupendũ magis facio ꝙ de corpore Agathæ sanctæ vulgatur.Nã cum ignis mõtis Aetnæ ita augmẽtatur:vt versus ciuitatem Cataniæ communia intermedia cõburendo veniat, occurrẽte corpore Agathæ sit cum magna deuotione à ciuibus portato in ignis oppositũ:ita ignis retrocedit:vt à corpore sanctæ effugari videatur. Hęc enim est visa opinio Democriti,qui ĩ asignãdo generationis calcis causam:dixit ipsam ex lapidibus fieri in ventre terrę existentibus,ab igne sic decoctis vt in fornace,de quo post de calce. Facit autẽ ad huiusmodi ignis intẽsionem frigiditas circunstantis aquæ:qua per antiperistasim sic fouetur & intenditur.quare vt quasi semper thermæ in locis vallosis reperiãtur,quæ aquositate nõ priuantur. Vnde si verba Aristo.recte contemplabimur multum ad caliditatem balnearum antiperistasim per aquam frigidam operari non negabimus:iuxta quæ in dubium vertitur.

An aqua thermarum sit calidior tẽpore ęstatis q̃ hyemis,cũ hyeme sit aquarum inũdatio maior,& maiori cũ frigiditate cõiũcta.

Pro isto dicendum aquam ipsam quandoque calidiorem,quandoq; minus calidam reperiri.cuius causa vt arbitror est maior vel minor antiperistasis.Et vt res planior fiat : sic ad dubium respondendo aliquas ponam conclusiones.

Prima.hyeme exñte frigida & sicca antiperistasis debilitatur.nã radij solares et stellarũ ꝑ terrã penetrantes,cõtrariũ sic fugiẽtes fortificãtur.quare terra in ꝓfundo calidior ĩuenitur,vt in dies fossores terræ experiuntur . Ex quo infertur ꝙ cum caliditas illa nõ sit multum potens,parũ aut nihil adiuuat balnearũ caliditatẽ, vt ad gradum perducatur intensiorem.quinimmo videtur illam potius remittere,cũ remissum remittat intensum.

Secunda conclusio. hyeme existente pluuiosa & frigida antiperistasis fortificatur: aqua frigida sic per porositates terræ penetrante & infrigidante. Ex quo infertur & aquam balnearum eo pro tempore sic calidiorem fieri debere. Infertur secũdo, ꝙ balnea nostra Pataua præcipuæ Montis groti, Sancti Petri, Domus nouę, ac sanctę Helenę; & S. Bartholomęi, eo pro tempore calidiora esse: de quibus post.

Tertia. ęstate existẽte rabida antiperistasis fortificatur: quoniam frigiditas terræ vnitur in profundo contrarium fugiens.

Quarta. ęstate ente frigida & humida, q̃a pluuiosa: antiperistasis fortificatur. patet ex dictis. Ex quo infertur ꝙ in diebus æstatis pluuiosis sic fortificata antipistasi: aqua thermarũ ꝓ tũc calidior fit.

Quinta probabiliter ponitur, ꝙ cæteris paribꝰ fortior est antiperistasis hyemalis ęstiua. Ista cõclusio tanq̃ probabilis posita est. Nã videmus cauernarum aerem tẽpore ęstatis ꝑ antiparistasim infrigidari, & tempore hyemis calefieri: sed mensurare gradum caliditatis cũ gradu frigiditatis nõ est facile: vt. s. quæ earum est intensioris gradus in latitudine sua. Et ideo probabiliter dicitur: considera. Vbi tamẽ sit pluuiosa, fortior est hyemalis, & tempore, vt supra. Fortasis dicetur tẽpore ęstatis porositates terræ sunt latiores, & ex consequẽti si pluet, aqua magis penetrabit: & sic fortiot fiet antiperistasis: considera. Nam experiẽtia est quæ de his certũ reddet iudicium. Absolute aũt sufficiat nobis in præsentia aquã aliam q̃nq; calefieri magis: q̃nq; minus, vt est videre de igne mõtium noĩatorum, qui quandoq; est maior quãdoq; minor, causa sic aucta aut diminuta. considera.

Sexta. cõstitutio aeris frigida ad eorum caliditatem saltem in profundo maiorem siue intensiorem fieri non parum conferre videtur. hæc cõclusio ex superioribus deducatur.

Quibus sic positis ac firmatis: id in postremis aperiẽdum est à nobis, quomodo & aqua hęc ab igne calefit, & feruentiam suscipit. sicq;, vt quia quædam sulfurea, quædam aluminosa, quædã salsa, sicq; de mineris cæteris. Dicamus itaque primum ꝙ aqua hæc balnearum non aqua est, quæ in visceribus terræ frigiditate lapidum generatur conuersione aeris in eam: sed aqua est elementalis ab elemento veniens nunquam deficiens. Secundo est imaginandum in visceribus terræ terram compactam & densam & vnctuosam generari cauernosam & cõcauitatibus plenã, ad quas aqua ipsa per loca mineralium transiens: & illa secum conducens peruenit. in quibus virtute circũ-

E stantis ignis ebullit & feruet. vnde forte fit partiũ mineralium sic ab ea conductarum cum ea commixtio. Et sic calefacta aqua & leuificata, cũ qua multi coniunguntur ignei vapores, exitum ad superiora petentes, impulsione succedentis aquę iuuante, per porositates terræ ad superficiẽ eius deducitur. vnde fons calidus causatur. Nec parũ adiuuat inclinatio aquę talis vt terræ supereminear. Hæc aũt terra sic concauitatibus plena, bitumen quoddam est vnctuosum & solidum & compactum: vt propter eius soliditatem & vnctuositatẽ aqua penetrare minime posit. Vnde vt actum, eo in loco sic congregata, eam callefieri & bulli-

F tionem & feruentiam recipere comprehendimꝰ. Intensioremq; caliditatem eo in loco q̃ in superficie terræ, ad quam ad nos peruenit recipiens. Nã in transitu per porositates terræ frigidæ, & ad aerem veniens, in feruentia sua sic remittitur. Neque repugnat hoc, bitumen magis q̃ sulfur in visceribus terræ generari posse. Quòd si de pabulo eius quæratur: cum rationabiliter videatur deficere debere: sic igne in eo continue agente. Dicendum bitumen illud esse quod longo ac quasi perpetuo tempore sua sic vehementi soliditate remanens non deficit. eiq; nutrimentum commune succedit, ne deficiat, cũ vniuersalis natura bal-

G nea hæc ad mortalium non paruam vtilitatẽ produxerit, de eis non mediocrem curam gerens, cũ cætera omnia propter hominem fecerit: Omnia enim subiecisti sub pedibus eius. nam & de stupẽdis ab ea productis curam gerit. Estq; simile vt de nutrimento addito in vitæ hominis conseruationem. Nam aqua illa fluens & per loca veniens sulfurea aluminosa & salsa, & huiusmodi, nutrimentum defert ad ipsius cõseruationem, natura sic de eius conseruatione intenta. Et propter similẽ causam ignis ille non deficit à Sole & stellis sic cõseruatus. Neq; hoc negandum est, ꝙ etiã reperiatur species lapidis, ex qua fiunt lebetes: igni in deco-

H ctionibus resistentes. Sed statim hæsitabitur, cur ille ignis non extinguitur, cum euentationẽ non habeat, cum manifeste comprehendamus ignem euentatione carentem, statim extingui. Et ideo carbones conficientes in cumulo, foramina multa faciunt, vt ex eis ignis euẽtari posit: quibus carentibus extingueretur. Dicendum ipsum per poros terræ euentari, vt naturalis calor in homine, quæ res comprehenditur: dum homo in balneis est ad vsq; gulam submersus. Nam eo pro tẽpore veluti suffocari se sentit, ꝙ cum brachia in altum eleuauerit, statim refrigerium percipit ꝑ poros cutis sic calore euentato. Etiam fumi eius cũ

vaporibus aquæ egrediũtur. Neq; ſic exiſtimãdũ
eſt ea perpetuo durare: ſed ea quandoq; deficere,
vt multis in locis Italiæ defecerunt nutrimẽto de
ficiente. Aut propter ignis continuam actionem
aut in vijs oppilatione contingente. Compoſitio
nemq; etiam ex locis per quæ tranſit recipere nõ
negatur, vt Ariſtoteli placuit. Sicq; aqua therma-
rum à loco per quem defluit, denominationẽ re-
cipiens eſt, vt alia dicatur ſulfurea à prædominio,
vt aqua thermarum Petrioli: Alia aluminoſa vel
ſalſa, vt balnea Ebani in comitatu Paduano, de
quibus ſuo loco. Verum ſi verba Ariſtotelis con-
templentur, tranſitus aquæ ſuper ſulfur ſiue ꝑ ve-
nas eius, cauſa eſt prima & neceſſaria caliditatis
aquæ. Et certe id opinor ꝙ nulla talis ſit quæ ſul-
furis virtute careat. Et iuxta hæc opinatus ſum
hoc tale bitumen non multum in profundo ter-
ræ locari: quoniam veriſimile nõ videtur aquam
per longisſimam viam ſic per poros terrę frigidi-
dæ continue venientem in tanta feruentia conti-
neri poſſe. Qđ ſi quæratur, cur magis hoc in loco
vel hoc hæ naſcuntur thermæ, nonq; omni in pa
tria: dicendum vt de cęteris effectibus qui magis
in loco vno mundi apparent q̃ in alio, vt facies la
tæ ac compreſſæ in ſeptentrione: qm̃ in Tartaria
apparent, nõq; alio in loco. Similiterq; certis Apu
liæ in partibus cũ fœtu mulieres animal quoddã
pariũt: vt veſpertilionem, aut accipitrẽ, et hmõi,
nonq; in omnibus. Certiſq; mõtibus ac partibus
aurum, & argentũ, æs aut ſtannum, nonq; in om
nibus. Horũ.n. diuerſorum effectuũ, diuerſus cœ
li aſpectus ſola cauſa asſignari poſſe videtur. Et ſi
dicatur: videmus apud balneas sãcti Philippi fon-
tem vnum calidum, alterum ei propinquũ valde
frigidũ. Dicendũ ex diuerſis locis prouenire, ne-
que vnã ambobus cauernoſitatem & viã eſſe. Et
qm̃ iſta ſunt occulta nobis ac ſtupenda & mirabi
lia: hinc Ariſto. ea ſacerrima eſſe dixit. 24. ꝓblema
tum. Hic autem modus inueſtigandi caliditatis
thermarũ cauſam, ſic poſitiue à me deſcriptꝰ eſt,
quoniã id iudico materia demonſtrationem non
patiente, à contradictione defendi non poſſe. Nã
mihi expeditior & mentibus hominum conſo-
nantior viſus eſt. Quare me quiſquam non mor-
deat, cum ſic ad inueſtigandam aliam & forte ve
riorem opinionem cauſam dederim.

De proprietatibus ſimpliciũ, cõtinẽs rub. vii. Cap. II.

De proprietatibus ſulfuris. Rub. I.

SIc ieiune de cauſa caliditatis thermarũ expe-
diti, conſequens eſt vt de proprietatibus ea-
rum agamus. quas longe magis à tua domina-
tione expectari ſcio: cum ad ſalutem corporis hu

A mani, pro qua à natura productæ fuerũt, ipſa cau
ſa accidere magis ſentiamus. Et cum aqua ipſa
ex mineralibus, quæ ſecum ducit, componatur,
& ab his denominationem recipiat: æquum iu-
dicaui de ſimplicibus mineralibus ipſis, ex qui-
bus componitur, notitiam prius tradere: poſtea-
que de compoſitis. Nam ex vna aliam habere cõ
tingit. neque vna vacante, alia perfecta notitia ha
beri poteſt. Notitia enim compoſitorum ex ſim
plicium doctrina neceſſario pendere fatetur. Et
cum inter mineralia omnia in calefaciendo aquã
ſulfur præeminentiam habere videatur, vt ma-
gno placuit philoſopho, cum ſubſtantiæ ſit aereæ
B multum atque igneæ: vt ſic ſulfur dicatur quaſi
ſolus vrẽs, vt Iſidorus: hinc exordium ab eo ini-
tiemus, eius narrando proprietates: vt qualis ſit
aqua ab eo veniens, quarumue ſit proprietatum,
ſic facile intelligatur. Vnde ſub areolis eas de-
ſcribam, vt in cæteris actum: id primum aſſeren
tes, quòd ſulfur minerale eſt terreum, ſua in com
poſitione multum aereitatis, plurimumq; ignei-
tatis habens, ſatis notum, quo nulla quippe res
ita cito accenditur. Et quoniam ab alchymiſtis,
vt ab Hermete trimegiſto, vt ſemen ponitur ma
ſculinum: ipſumque cum argento viuo commi-
xtum vt cum vxore, in omnia illa conuertibile,
C quæ res non contingeret, niſi merito ſuæ incom-
pletæ ſubſtantiæ: hinc ſub areola prima quæ eſt
natura, volo hæc verba teutonici magni adduce
re: illaque areola hoc in loco ſufficere. Inquit in
mineralibus. Sed obſeruandum eſt quòd fumus
eius indicat terreſtrem ſubſtantiam, in ipſo eſſe
valde ignibilem & cremabilem. fętor vero ſuus
indicat ipſum eſſe valde indigeſtum & non ter-
minatum: ſed potius calore corrumpente eſſe cor
ruptum q̃ digeſtione completum: & hoc ſui in-
completio facit, quòd poteſt eſſe vniuerſalis ma-
teria omnium metallorum. Si.n. eſſet completũ
ad cõplexionem vnam determinate, tunc procul
D dubio non eſſet conuertibile ad alia, niſi primo il
la tolleretur: ſed nunc propter ſui incõpletionem
conuertibile eſt ad oĩa, ſicut ſemen & alia ex qui
bus generãtur res naturę. Et iõ ſagax natura abũ-
dat in ſulfure, vbicunq; eſt locus gñationis metal
lorum. Eſt aũt calidum & ſiccũ ad quartum pue-
niẽs. Aui. Electio. Dioſcorides. Et melius eo eſt
qđ non appropinquauit igni: clari coloris, ſplen-
dẽs, ſine lapide. Et ꝓpter ſtudentes, qui eo frequẽ
ter vtuntur, hoc addam: & ꝙ miſſum in ignẽ, co-
lorẽ facit viridẽ. Sed eius quod poſitũ fuit in igne
oportet ꝙ eligatur rubeũ, in quo eſt vnctuoſitas.
Verum à nõnullis quatuor ponuntur ſpẽs eius,

quas prosequi proposito non est necessarium: immo quæ hucusq; scripta sunt, plusq̃ sufficiũt, quare ad alias vtiliores areolas prosequar. Operationes. Est calefactiuum, vehemẽter exiccatiuum, resolutiuum, aperitiuum, attractiuũ. Non.n. humiditate caret: cum à calido & sicco dissoluatur. dissolutiuum, consumptiuum, attenuatiuum: & vim habet incorporandi propter alchimistas. Ex quibus omnibus facile colligi pót, quantum frugi in ægritudinibus frigidis humani corporis esse potest. Mẽbra capitis. Epilepticos iuuat: & cũ eius suffumigio resoluendo vaporem, & aĩalem excitando virtutem. Nam in apoplexia suffumigatum, potẽter virtutem aĩalem sopitam excitat. Cerebrũ ab humiditatibus purgat, ipsum debite administratum. ꝑꝑ quod & catarrhosis ducia ei⁹ quammaxime confert: his præcipue qui ex catarrho humido & frigido laborant. Valet & potentius neruis humiditatibus repletis etiam cum cera applicatum, aut cum liquore super caput et nucam effusum. quare & paralyticos iuuat & lethargicos. Suffumigiũ eius surditati & obliuioni maxime confert. quare & aquæ sulfureę fumus coryzam stringit: & cũ melle & aceto ad auris attritionẽ vtiliter accedit. Et hic aduertendũ est, qñ mali est odoris. odor quidem suauis & amęnus spiriritum vitalem ac aĩalem maxime confortat ac viuificat. quare malus & grauis odor ipsos spiritus tristat, & virtutem deijcit. ideoq; eius applicatio capiti prius bene consideretur: qua ex re aqua sulfurea non tm̃ lædit, vt substantia eius. Qđ si cum odorabilibus & sapore priuatis operari possum⁹, eligibilius est. Fœtida.n. & grauis quæ sunt odoris, postergare. considera. Mẽbra pectoris. Cõfert tussi. saniem de pectore educit: et cum ouo deglutitum, etiam eius suffumigium asthmati potẽter accedit. Sed consulo si fieri potest, ꝙ asthmatici alio vtantur remedio, q̃ suffumigio illius, cuius nocumentum ego præsensi. Et hoc loco solatiose parumper digrediar. Nam cum quædam mulier spiritibus immunda esse diceretur, quidã ex nostris spiritus expellere tẽtasset, & orationes nõ valerent ait: ego quoque vos expellam, cõtinue propinquus erã, & extracto scarnutio sulfure pleno super ardentes prunas eiecit: tenẽs mulierem super suffumigium illud, clamans, exite in nomine dñi nostri Iesu Christi: & ex ꝓpinquitate ego illud recepi, & quasi suffocatus fui: vt tot⁹ dies mihi sulfureus ac molest⁹ fieret. Mẽbra nutrimẽti.

Stomachũ corroborat frigidũ, exterius applicatũ: verũ interius assumptũ. ꝓpterea ꝙ eius substantia facile corrumpitur, ac qñ grauis est saporis & odoris, stomacho non gratũ, sic nõ laudatur. quare & aqua sulfurea sic fortassis in potu non est cõmendanda, de qua post suo loco. Ventositates resoluit iniectum, ac colicam tollit, & renum dolorem ex ventositate veniẽtem. Hepar inflammat: hinc caute calidis natura aquæ sulfureæ concedẽdæ sunt, vt post. Splenem attenuat, & ventositatẽ in eo genitã dissoluit. Curat ictẽrũ, qñ cũ ouo sorbili aut aqua sumitur. hydropi ex causa frigida exterius applicatũ. Membra expulsionis. Ventrẽ stypticat, & qñ mulier prægnans cum eo suffumigatur, educit fœtũ. Apata & bothor. Ponitur super adustionẽ & vlcerationẽ: quare & aqua sulfurea vlceribus valet. Mẽbra iuncturarũ. Et qñ linitur sup podagrã cum nitro & aqua, cõfert ei. quare et balneũ sic cõpositũ, vt illud de Corseno, de quo post. Venena. Veneno resistit, quando teritur & puluerizatur sup locum morsuræ venenosæ, aut cõficitur cum sputo, aut cum visco, aut vrina, aut oleo veteri, aut melle, aut cum terebinthina & cum resina. Et cum aceto cõfert puncturæ scorpionis. Decoratio. Qñ miscetur cum gummi albotin, curat scabiem. Et custodes pecudum ex sulfure & pice, ouium scabiẽ tollunt. Et cum resina mixtum scabiem curat in hoĩbus, & cum nitro si corpus ex eo fricatur, aufert pruritũ, & super corpus puluerizatum, sudorem. Et quãdo miscetur cum resina pini & aceto, aufert impetiginem mortiferam, & maculas albas, & scabiem vlcerosam. Et ex his facile iudicare poterit indagator balnearum sulfurearum ꝓprietates & operationes. Itẽ ligatum in pecia & ĩpositum in aqua ro. per noctem: & cum eo sic facies balneetur, qñ itur dormitum & in die qñq;, sic pustulæ rubeæ faciei, dictę gossoni aut bothor delet, ꝑ me expertum. Quibus inducantur iuuamenta & nocumenta balnearum quæ sic sulfure participant.

De proprietatibus aluminis, *Rub. II.*

CVm alumen ad naturam sulfuris accedere videatur, æquum iudicaui de ipso sic consequenter determinare, quòd substantiæ grossæ & terreæ & igneæ existit, non ab humiditate absolutum, ꝙ & si à complemento argenti viui defuit: ad eius tamen naturam aliquantulum declinare videtur. Est enim vi quadam coagulatum, quæ quidem non est sulfuris; sed aliquid proprietatis habet cum sulfure. cui⁹ & si plures spẽs sint, tamen à Dioscoride tres famosiores recitantur. Vna earum est, quæ dicitur Iameni, & est alumẽ aliter Scissum nominatum, vel Alumen Scaiola. Secunda, quæ dicitur Rotundum, & dicitur Zuccarinum, in sapore zuccaro similatur. Tertiũ dicitur

citur. Humidũ ſiue Liquidũ, quod Alumen de rocha vocatur. Et in areolis proſequens ſit prima.

Electio. Eligatur vt melius iameni nouum, album, fortis albedinis, facile ſe diuidens, habẽs veluti capillos albiſsimos, quos ventus capit, in ſapore acre, quod ex Babylonia deferť. Et ſequens in bonitate eſt rotundum, & ex eo melius quod eſt ſimile tuciȩ, naturaliter rotundũ, & non artificialiter tale, coloris albi, ad citrinitatẽ parumper declinans, cum pinguedine quadã: nõ habens lapides, cito frangibile, & ex Babylonia exportatur. Tertium vero & in bonitate poſtremũ, eſt humidũ, & ex eo melius eſt clarum, hñs ſup ſe florẽ ſimilẽ facti, partiũ æqualiũ & iuncturarũ, & eſt totũ humidum, ex quo exit odor, vt igneus. de quo Teutonicus noſter. Ferunt & inueniri alumẽ humidũ: & hoc eſt ſicut bitumen vnctuoſum, quod multum eſt cremabile, deficiens in odore aliquãtulum à ſulfuris vnctuoſitate & cremabilitate, qđ certe extimo opinionem noſtram ſequẽdo rudẽ, illud eſſe qđ aquã aluminoſam ferũt, de qua poſt.

Natura. Calidum eſt & ſiccum ad tertiũ. Aui. & combuſtum in gradu eleuatur altiori. eſt. n. calefactiuum, exiccatiuũ. cuius exiccatio eſt potens valde. propterea Princeps. Eius ſtypticitas maior eſt ſtypticitate bedeguar. Vnde Gal. Et in eius ſapore eſt ſtypticitas multa. Dioſcorides. virtus omnium iſtarum ſpẽrũ eſt ſtyptica calefactiua. Ioannitius aũt id frigidum & ſiccum eſſe dixit. Cuius ſententiam experientia quædam ſic ſuperficietenus comprobare videtur. Nam cum ad vini conſeruationẽ ne tẽpore in calido ebulliat, ab his qui diligentiam habent de vini cuſtodia, pro vnaquaque menſura vini, quia pro dolio vno imponitur vnc. i. aluminis rotũdi ſiue de rocha dicti. quo fit vt experientia docet, vinũ à putrefactione ſic melius conſeruari, quæ res non videtur ex alio cõtingere poſſe. q̃ frigiditate & ſiccitate aluminis ebullitionem prohibentis. Operationes & proprietates. In ipſo eſt prohibitio & exiccatio, & prohibet fluxum ſanguinis, & prohibet fluxum ſuperfluitatum, & effuſionẽ earum. Et aqua in qua lauatur primũ genus, qñ eſt antiquũ, & colatur ſæpius, efficitur vltra modum conſolidatiua & coagulatiua diuerſorũ corporũ. Et ꝑꝑ hoc vtũtur ea alchymiſtæ illa lotura, quam lac virginis vocant.

Mẽbra capitis. Eius decoctio cõfert dolori dẽtium, qñ ex eo colluitur os. Viſus obſcuritatẽ abſtergit, & bothor in facie tollit, vt in pecia poſitũ, & in aqua ro. infuſum. Gingiuas reſtringit à quibꝰ nimia fluit humiditas vel ſaliua, et ꝑcipue zuccarinum. Et cũ miſcetur cũ melle, cõfert alcholȩ. Et cum miſcetur cum melle & aceto, dentes cõmotos cõfirmat. Et cum ſucco virgæ paſtoris, cõfert bothor & curſui humiditatum ex aure. Et qñ cõmiſcetur cũ aqua, & linitur caput: occidit pediculos, & lendines, & cimices: & oris fœtorem aufert. Et eſt bonum apatibus fraudulentis gingiuarum & vuluæ. Et ego id expertus ſum. Cum vino granatorum applicatũ, inflationes gingiuarũ ſanat, abluto ore ex aceto & alumine: ꝑcedente tñ appoſitione ventoſarum cum ſcarificatione circa ſpatulas & collum. Valet deſcẽſioni vuulæ. Recipe aluminis rotundi, balauſtiarum, corticum granatorum acetoſorum, roſarum, ſeminis earũ, gallarũ, cinamomi, piperis, pyretri, ſalis ammoniaci ana. Itẽ alumen in vino bullitum tepidum gargarizatũ in cã frigida. ĩ calida tempera. Mẽbra nutrimenti. Non inuenio à Dioſcoride neq; à Serapione & ab Auic. in mẽbris nutritiuis alumen proprietatem habere. Vnde non parum admiratus ſum, vt cur balnea della Porretta in paſsionibus ſtomachi ac inteſtinorum ꝑcipue ex cauſa frigida venientibus, tãtam laudem cõmẽdationẽq; receperint. Ego quidem hãc virtutem eis, eorum forti ſtypticitate ſic attribuo. quare ſtomachis relaxatis humidis ſic mirabiliter ſubueniũt. Quod ſi interrogabitur, vt cur ſulfurea ſic bibita ad eorum cõmoditatẽ nõ accedunt: cum ampliori ſtypticitate vigeant. Dicendum eſſe puto: qm̃ ſtyptica quæ ad ſecundum ꝑueniunt gradum, in cõſeruatione ſanitatis ſtomachi optime valent, & ĩter alia principatum obtinere putantur. cumq; ſit lapſus ad humidum in eo, & ad parietum relaxationẽ: tunc potentioribus ſtypticis egebimus: et cum iã mẽbrum ipſum debile ſit natura, ac amplius ꝑ accidens ſit factum: ĩmoderatã ſtypticitatem, qualis eſt q̃ quarti gradus, ſuſtinere minime poterit, cum ſic ĩmoderata qualitas actum virtutis ꝓpriũ deijciat: quare media inter ſecundum et quartum eo tꝑe ſic ſuſtinebit, & conueniens erit. Cȩterum aqua talis in eius aſſumptione, vt ſulfuris aqua nõ horribilem ſe reddit, & ſtomacho diſplicibilem. Eſt itaq; ſtomachi, & mẽbrorum nutritiuorum conueniens: maximeq; cauſa infirmãte debili ente. Ex quibus infertur ꝙ errorem cõmittunt, qui particulæ patientis ac totius virtutem non cõſiderãt indifferenter oẽs tales, quia eadem ȩgritudine laborantes, ad conſimilia balnea vt proficiſcãtur, cõſulunt. quare vt actũ, cõtingit quoſdã ſaluos fieri, & quoſdã infirmari. Mẽbra pectoris. Nõ reperi eum in paſsionibus pectoris iuuare. verũ ſua ſtypticitate id petente dicere poſſumus, ĩ emanatiõe ſanguinis ab eo, vbi eiꝰ retẽtio q̃reretur, mix-

tum cum aceto aut aqua rof.velut gypfum cõfer-re,fic extra applicatum. Mẽbra expulfionis. Nimium fluxum menftruorum abfcindit,& bibitũ & fuffumigatum.vnde nafcale ex eo factum confert fluxui mẽftruorum, & prohibet imprægnationem:& confert doloribus,qui fiũt in collo matricis & fciffuris eius,& doloribus tefticulorum. Ventrem foluit bibita,& notabiliter,vt experientia manifeftat. Sed forte dicetur.cum ftyptica fit vehementer,qũo foluit?Pro nunc dicatur ipfam à virtute baurachia non abfolui:& de hoc diffufe infra fuo loco. Vulnera & vlcera. Auice. cum fœce vini,aluminis tantũdem,deficcat vlcera difficilia,& herpetem heftiomenum.Et fimiliter cũ pondere fimili fui de falgẽma,apoftemati corrofiuo,& valet aduftioni ignis. Diofcorides. carnẽ corrodit fuperfluam in fcabie, & alijs vlceribus. Et tu addas maxime aduftum in igne.Adurũtur aũt fpecies iftæ omnes & affantur,ficut affatur & aduritur colchotar.prohibet vlcera fraudulenta, ne augeantur in corpore.Et qñ coquitur cum folijs vineæ aut melle,confert fcabiei vlceratæ. Et qñ coquitur cum aqua,et linitur fuper pruritum, aut fuper vngues leprofos,aut fuper panaritium, aut fuper excoriationes,quæ fiunt à frigore:confert.Et qñ mifcetur cum fale & aceto,& quantitate fui ex gallis:cõfert vlceribus corrofiuis.Et qñ mifcetur duplũ eius ex fale,cõfert vlceribus fraudulentis.Puluis eius confectus cũ vermibus inuẽtis in pingui terra impofitus,valet ad cancrum.licinium ex tali confectione intinctum melle,et fuperafperfo puluere aluminis:fi imitatur, orificio fiftulæ confert:fed prius lauetur locus cum aceto. Et hic nota bonitatem balnearum Ebani ꝑpter Magnificum dñm Malateftã de Gefenis: de quo infra:& qñ liniuntur cũ eo apoftemata phlegmatica cõfert,confertq; fifluris matricis.Et ex his facile iudicare poterit ĩdagator ꝓprietates aluminofarũ balnearũ:vt de fulfureis fupra:& tu cõfidera.

De proprietatibus Salis, *Rub .III.*

ET quoniam contingit non raro thermas has falfuginofas inueniri,præcipue apud Euganeos colles:hinc de fale à nobis agendum erit, cũ fal ipfe cum alumine conuenientiam non paruã habere videatur.Dicamus itaque quòd fal terreũ corpus eft ex cinereo adufto aquæ commixto genitum. Eft enim compofitum ex partibus aqueis fine fapore,quæ fi fint æquales,falfus perficitur fapor:dominãtibus vero terreis, ad amaritudinem pronior.Qui prima fui in diuifione diuiditur in falem Panis,falgemma,falem Narcoticum & falem Indum.Et fal panis diuiditur in marinum & mineralem, Marinus,quia ex aqua maris fit:& Mineralis,quia ex minera venit, noftro attinens propofito,qui longe fortior,ac fuis in operationibus omnibus potentior:à quo aquæ falfæ calidæ egrediuntur vt actum, & de hoc longius infra.

Reperiuntur autem falis multiplices denominationes.quorum diuerfitates profequi,& fi propofito noftro non fit vtile multum, ac attingere nõ videatur:tñ vt tuæ dominationi aliquid gratum fcribam femper,quod maxime ftudeo:aliqua extranea de fale ipfo hic narrabo. Differt autem fal qui ex aqua maris magni,Italiam attingit, à fale qui eft ex mari Oceano, quod ad aquilonem eft verfus Flandriam & Germaniam. Nam qui ex aqua maris magni,fit in locis vbi eft fluxus,et adfunt reflexiones:eft grandineus,magnorum granorum,velut nix grandinofa:& hoc fit,qm̃ aqua illa in foueis deriuata,in fundo,calore Solis,in falem conuertitur.In mari autem Oceano,in fundo eius aqua conuertitur in falem.non eft autem grandineus:fed globofus,non perlucidus.Reperiuntur & fontes & putei ex aquis falfis in pluribus locis Germaniæ,& ex decoctione illius aquę falem conficiunt.Contingit & ex vrina hominis: & pręcipuę puerorum falem fieri ꝑ operationem alchymię.Nã vrina vt fal mordet,& vrit:& à natura falis non multum diftans eft.quare ex vno in aliud facilis eft trãfitus per decoctionem, cum fal calidior fit vrina & ficcior:& fic per actionẽ caloris vrina in falem conuertitur.Et ex hoc loco accipe errorem Alchymiftarum:formarum diftantiam ignorantium,qui ignorantes,ꝙ ille trãfitus eft impoffibilis:enitũtur tñ formas difperatas fic alterare,vt opinentur ab vna in aliam tranfitum fieri poffe,vt ftannum in aurum conuerti.Sed impoffibilitatem talis tranfitus longo fermone & ratione ita profequitur Arift.in Meteor.Et artifices faciunt congelationem fere fenfibilem artificialiter,quamuis artificialia non eodem mõ fint, quo naturalia,nec tam certa,licet propinqua fint & fimilia.Et ideo creditur ꝙ compofitio eius fit naturalis hoc modo,vel vicina huic:fed ars debilior eft,q̃ natura,nec cõfequitur eã,licet multum laboret.Sciant ergo artifices alchymiæ,fpecies vere ꝑmutari nõ poffe:fed fimilia illis facere poffũt, & tingere rubeũ citrino,vt videatur aurũ,et albũ ẽt tingere colore quo volũt,donec fit multum fimile auro aut æri.poffuntq; plũbi ĩmundicias abftergere:vnde tñ femꝑ erit plumbũ:& fi videatur argentũ.Sed obtinebũt in eo qualitates alienæ vt errẽt in eo hoĩes.vt qui accipiũt falẽ,& falẽ armoniacũ.Cęterũ ꝙ differẽtia fpecifica à quo tollatur ingenio:

ingenio:ego non credo poſsibile,ꝙ non eſt verũ, ꝙ complexio in aliam vertatur:quare illa ſenſibilia non ſunt differentia,qua permutatur ſpecies: ſed ſunt accidentia,& accidentales proprietates. Differentiæ aũt eorum non ſunt cognitæ,et cum differentia eorũ ignota ſit:qũo põt ſciri an tollatur necne,aut qũo tolli poſsit?Sed expoliatio accidentium,vt ſaporis,coloris,ponderis, vel ſaltem diminutio,non eſt impoſsibilis, quia ratio circa hoc non ſtat.Cæterum proportio compoſitionis illarum ſubſtantiarum non erit in oĩbus eadem. hęc igitur in illam permutari non poterit,niſi forte in primam reducantur naturam:& ſic in aliud quod prius erant,permutetur.Hoc autem per ſolam liquefactionem nõ fit:ſed accedunt ei ex hoc res quædam extraneæ.Nam operationes tales fieri debent in habẽtibus ſymboleitatem:& hoc cõſideret Alchymiſta.Et in his proſequi non vtile facio:quare ab eorum narratione ſuperſedeo,etiã promiſſum in areolis proſequens. Natura. Calidus & ſiccus in ſecundo, & quanto amarior & acutior,tãto calidior.nam diuerſitates eius in caliditate ex ſapore comprehenduntur.vnde mineralior calidior. Electio. Eligatur ad vſum humanũ ſal marinus,qui ſic ſal dicitur,quia ex igne ſalit,cũ igneus ſit:vel qñ ſolus ſit qui guſtui omnium aĩalium cibaria reddat ſapida ac delectabilia,vt in hoĩbus & cæteris aĩalib⁹ eſt videre. Operationes & proprietates. Eſt calefactiuus, reſolutiuus,exiccatiuus,ventoſitatum disruptiuus:cui⁹ fortitudo operationum eſt, propter reſolutionẽ, & ſtypticitatem eius.Et ille qui eſt aduſtus, vehemẽtis eſt exiccatiõis & reſolutionis:quare thermæ ſalſæ multũ exiccant.Cõfert putrefactioni et hũorũ groſsiciei.Ipſius aũt flos eſt eo ſubtilior,ex eo ꝗa eſt aduſtus.Et puluis eius eſt ipſi ꝓpinquus, & ambo reſoluunt plus ꝗ̃ ſal.& ſunt conſtringentes nimis.Et cauatus,eſt minoris reſolutionis & minus ſubtilis,niſi ſit pauci ſaporis,ſicut alumino ſus.Ipſe.n.eſt ſtypticus,reſolutiuus,& cauatur qñ lauatur multoties,exiccat ſine mordicatione, & frãgibilis,eſt magis abſterſiuus,& qñ miſcetur cibis frigidis,diſſoluit eos. Salgẽma autem ſpecies ſalis eſt ſic dictum.qm̃ vt gemma reſplendeat, & ipſe ventoſitates effugat.Eſt inciſiuus,liquefactiuus,ſubtiliatiuus:de quo infra, præſeruatiuus, vt in clyſterijs,à putrefactione.quare ſalſa conſeruãtur,& corpora quæ parata ſunt putrefactioni,propter humiditatem ſuperfluam quæ eſt in eis, & carnes putridas corrodit:maxime quãdo eſt aduſtus mordicacior,& medicinas debiles in virtute confortat & vigorat.quare cum eis cõmiſcetur,

A vt in clyſterijs.Et niger eſt fortioris reſolutionis. Et oẽs iſti liquefaciunt humores congelatos. Et amarus eſt vehementioris reſolutionis & calefactionis. Aggregat & reſoluit:& hoc ideo,ꝗa mũdificat ex corpore illud quod eſt ibi de humiditate,adeo quod nõ relinquit ex ea aliquid.Dux medicorum ĩ quarto ad Glauconẽ.Si capis piſces viuentes,& proijciantur in aqua ſalita maris mortui,quod aquæ mortuæ noſtri dicunt,ſtatim moriuntur.hoc aũt contigere ſcias:qm̃ ex amaritudine quæ eſt in eo:quæ quidẽ inimica eſt oĩbus animalibus,& etiam plantis.reddit.n.nutrimentum mẽbris diſproportionatum.Eſt.n.ſapor dulcis vltramodum aĩalibus amicus.Nam ſanguis bonus

B nutritiuus ſuo ĩ ſapore dulcis eſt. vnde Princeps, & ſtomachus bene diſpoſitus non eligit ſaporem ſupra dulcem.Eſt.n.illius maris aqua multũ amara.& ſal qui generatur ex eo,nominatur ſal Sodomę à nomine mõtium,qui ſunt circa mare illud.

Decoratio. Poſitus cum oleo tepido ſuper cõbuſtionem ignis,prohibet à veſicatione. Et cum oleo & melle mixtus,tollit veſtigia nigra percuſſionum.Et qñ miſcetur cum oleo,& aceto,ſedat pruritum,qñ cum eo inungitur iuxta ignem donec ſudet,& cum ſauic ordei & melle idem operatur.Et cum melle delet pannum.Fricatio cum

C eo aduſto,eſt dentifricium bonum, mundificans dentes à ſorde.& fortius in hoc eſt ſalgemma .Et cum melle confert ſanguini mortuo, qui eſt ſub oculo,& miſcetur cum adipe vituli ad bothor, quæ fiunt in capite.Et cum melle,aceto, & oleo confert ſquinantiæ. Membra capitis. Confert cum ſulfure,& melle,contritioni neruorum, & caſui,& oſtenſioni.Et cum oleo coctum & pauca terebinthina,ſuper puncturam nerui cæcam. Et prohibet à ſpaſmo,& ab epilepſia. Confirmat gingiuam laxam proprie ſalgemma.Valet dolori aurium cum aceto more emplaſtri ſuperpoſitus. Valet & caſui vuulæ:& cum melle apoſte-

D matibus amygdalarum, & curſui humiditatum ad gingiuas,& ad vlcera earum corroſiua. Et cũ farina,& melle,tortioni neruorum,& attractioni lacertorum.clarificat viſum. Et cum ſale quidem cum oleo & melle fit emplaſtrum ſuper oculum,& reſoluit obfuſcationem ſanguinis congelati in eo.& eſt hæc operatio non niſi experti medici. Membra pectoris. Species quidẽ ſalis omnes incidunt phlegma vitreum & viſcoſum in pectore. Membra nutrimenti. Spuma quæ eſt ſuper ſalem ſalinarum,qñ extẽditur ſuper corium, & ponitur ſup ſplenem:reſoluit duriciẽ ſplenis.et ideo in caſu cõfert balneũ tale, vt de Ebano ĩfra.

Est subuersiuus stomachi, conturbatiuus, præparans ad vomitum, et proprie salgemma. quo loco accipe si thermæ salsæ potari debent, vt potatur aqua Porettæ, de quo suo loco. Verum sal panis appetitum excitat, & cibum sapidum reddit. verum cōfert doloribus stomachi frigidis. Et salgēma mundificat stomachū, & confert dolori eius, & puluerizatum, cōbustum, calidum orificio stomachi approximatum. Vulnera, & vlcera, et pustulæ. Corrodit carnē additā. confert scabiei vlcerosæ, & impetigini, vlceribus fraudulentis, & corrosiuis cum melle. Et ex ipso cum aceto fit linitio iuxta ignē, & sudare facit. & sedat pruritū, de quo in de decoratione. Et qñ fit emplastrum cum melle, & oleo, resoluit furunculos. Et quando miscetur cū origano, & fermēto. resoluit apostemata testiculorum phlegmatica. Membra expulsionis. Omnis sal solutione educit humores viscosos grossos, et eius eductio est liquefaciendo quod iuenit ex humiditatibus, & post illud stringit. Et ideo vsus enematum, corpus stypticat. cōsidera. Sed sal panis leuē efficit superfluitatū egressionē. & clysterizatus, educit phlegma vitreum. Quare in habentibus viscera frigida phlegma tale multiplicantia: enemata ex aquis thermarum salsis cōferunt. Salgemma quoq; potentius est in exoluendo phlegma vitreum, & expellit humores, quorum eradicatio est difficilis. Et quādo sumitur in potu cum vino, & aqua, laxat ventrē. verum est malus stomacho. Auic. Sal omnis facilē efficit superfluitatum egresionē & descensionē cibi à stomacho. Et niger educit phlegma, & melancholiā. Et sal quidē vltimus est ad dysenteriā. considera. Et adiuuat medicinas resolutiuas ad eradicandum melancholiā, & humiditates viscosas de partibus membri. Et cum mentastro montano, & butyro, & fermento: confert apostemati bus testiculorū phlegmaticis. Et cum mentastro, & melle: cōfert vlceribus nigris. Venena. Et qm̄ principes et magnates aut inuidia, aut inimicitia, & odio à venenis non raro molestari consueuerunt: sicq; diligentes antidota cōtra ea facti sunt: hinc cum sal hoc in loco nobis deseruiat: de eo à me agendum sic erit: vt tibi semper complaceā, et de eo magis cum sit nobis maxime cōmunis, ac veluti semper proximus. Fit. n. ex eo emplastrum cum semine lini ad puncturā scorpionum. Dioscorides. Auicen. Serapio. Et quando teritur & ligatur in pecia lini, & immergitur in aceto forti, aut miscetur cum aceto ipso, & ponitur super locum in quo est morsura alicuius venenosi animalis: confert. Et cum mentastro montano, & hysso

E po, & melle ad morsum habentis. 44. vespæ. Et cum oxymelle bibitus, nocumēto opij & fungorum mortiferorum. Et idem sic veneno resistit, & cum melle et vuis passis coniunctus, carbunculum sanat, siue anthracem. Membra iuncturarum. Cum oleo mixtum superpositum cōfert. Et ex his accipe iuuamenta & nocumēta balnearum salsarum & aquæ marinæ.

De proprietatibus Nitri. *Rub. IIII.*

Nitrum cum naturam salis sapere videatur: post narrationem de sale, de ipso nitro sic agamus. Nitrū à Nitra insula, in qua primo inuentum fuit, sic dictum. Diuiditur in illud quod F minerale est, & illud quod arte fit. Et primum at tingentes nostro proposito necessariū, dicamus. ꝙ Auic & plures alij eum, baurach nominant vt Arabici: hoc latine dicatur nitrum. Est autem de genere salis. obscurius tamen q̄ salgemma perlucidum, laminosum, tenue, & in igne assabile. & amissa substantia aquea superflua siccū efficitur, & est sale acutius. Habet. n. tres famosas species, à tribus locis famosis nominatas. Armenum videlicet, Africanum, & Teutonicum. Et hoc in loco qui grossaria dicitur: magis cum abundantia inuenitur. Nam pluuia cadente super montem qui plenus est minera eius, et collocata per montem, G cum venit ad spacium centum passus in foueam à fossoribus factam, & in ea materia sic in nitrum conuertitur, quod ab incolis extimatur esse salgemma. Spuma autem nitri vocata flos nitri est subtilioris substātię, & est eligibilior nitro, & melior est quæ ad colorem marmoris tendit. & est multum frangibilis. Et Aphricanum cæteris est acutius. Et ex eo aliquod album est, aliquod rubeum, aliud puluerulentum et multorum colorum. Electio. Auic. Serapio, melius ex eo est armenum, leue, laminosum, frangibile, spongiosum, album, aut purpureum, roseum, velut spongia foraminibus plenum, mordicatiuum. Eligatur eius spuma marmorea, facile frangibilis. Na H tura. Calidum et siccum in fine secundi, et eius siccitas fortasse deducitur ad tertium. Operationes. Est incisiuum, abstersiuum, resolutiuum, stypticum, et virtus abstersiua est maior stypticitate eius, desiccatiuum: quia si per os sumitur, et bibitur, humores grossos et viscosos plus quàm sal subtiliat, et resoluit ventositates cum anetho aut ruta administratum. Auicen. abstergit fortiter, et lauat, præcipue Aphricanum. mundificat, excoriat, incidit humores grossos. et in baurach est stypticitas pauca cum abstersione bona, ꝑpter sui salsedinem, nisi in Aphricano. Decoratio.

Attenuat

Attenuat capillos super ipsos puluerizatũ.& quã do ex eo fit emplastrum attrahit sanguinem ad illud quod apparet de corpore, & facit vt color sit bonus. Membra capitis. Confert furfuribus:et quãdo dissoluitur in aqua aut vino, & distillatur in aurẽ:sedat dolores eius,& vẽtositates quę sunt in ea. Et qñ fit alchool cum melle, acuit visum. Et quando miscetur cum cerotis, & fit inde emplastrum: paralysi quæ facit declinare caput ad posteriora & torsionibus neruorũ confert. & miscetur cum pasta,& fit panis, habenti paralysim linguę. Et cum vino & hyssopo confert surditati & sonitui. Membra nutrimẽti. Cõmouet nauseam et vomitum. & ideo ipso nõ vtimur, nisi cum egemus medicina forti. Et fit emplastrũ cum eo,& fi cubus super ventrẽ hydropicorũ, & extenuat hydropem. Hinc accipe balneum nitrosum in hydrope cõferre. malum est stomacho, ipsum corrũpens. Membra expulsionis. Soluit cum supponitur,& qñ comeditur cum ruta, & cymino, aut decoctione rutæ,& anethi, & sedat dolorẽ vẽtris pungitiuũ: & in hoc vincit salẽ. Et cum medicinis interficiẽtibus vermes bibitum, educit eos.& similiter cum ex eo venter et sumẽ emplastratur, interficit vermes, & sedeat qui linitus est, iuxta ignẽ. Et propter similia, à sale distinguitur. Vulnera & vlcera. Confert pruritui, quia resoluitur cum aceto,& cõfert scabiei, aufert carnẽ quæ crescit,& destruit eam absq; nocumento aliquo. Visum est etiam sanare tibias vlceratas, & tumefactas: si ex aqua eius liniantur, & petia superponatur cum lamina plumbea. Venena. Bibitũ præcipue Aphricanum præfocationi fungorum confert valde, adustum, & non adustum:& præcipue quando bibitur cum aceto:& aqua etiã, si fuerint pernitiosi, & spuma eius.& ponitur cũ adipe asini super morsum canis. Et bibitur cum aqua frigida propter potum cãtharidum. Febres. Et si miscetur cum aliquibus vnguentis ad ignẽ ante aduentũ accessionis per horã in febribus periodicis, aufert rigorẽ. Quibus inducãtur iuuamẽta & nocumenta balnearum quę sic nitro participant.

De proprietatibus Cineris. *Rub.* V.

CInis est veluti puluis qui ex adustione aut lignorũ, aut alterius rei resecatur: in quo etiã humiditatis est priuatio, qua flamma amplius nutriri possit. Quibus inducatur, ꝙ est quoddã terreum, in quo remãsit impressa vis ignea,& fumosa. Et cum pars ista subtilis sit ex cõmixtione eius cum aqua sic recedit remanente parte terrea, quę est debilior, & sic remouetur acuitas eius. quare cinis sic redditur absq; mordicatiõe exiccatiuus.

A Diuersificatur autem in genere secundum diuersitates rerum, à quibus deciditur: vt cum ex lignis quercinis, aut ex gallis factus fuerit: inde redditur magis stypticus,& ex lignis salicinis, min⁹. Quòd si ex ficu arbore factus fuerit, ibi aderit multa adustio & abstersio. Quando itaq; cineres lauantur, terreum frigidum remanet absq; mordicatione exiccans. Et hoc notent chirurgici, vt statim. Et dixit Dioscorides. aqua cineris ingreditur in putrefacientibus,& adurit sine dolore, & est abstersiua. Electio. Eligatur secundum diuersitatẽ intẽtionis habitę, vt ex lignis magis & minus stypticis calidis & huiusmodi. Natura. Cinis & si

B partes terreę in massa vincant: igneæ tñ derelictæ in vigore eas superant: & si subtiles sint facile resolubiles. propter quod existimo eos calidos esse ad secundum. Nam aqua quę distillatur ex cineribus acuitatẽ habere sentitur.& calidior quę ex arbore ficus fit: siccus in secundo vsq; ad tertiũ. vnde eius stypticitas est fortis. Operationes. Omnis est abstersiuus, exiccatiuus, quãuis diuersificetur, vt actum. Et ablutio minuit eius abstersionẽ & acquirit ei glutinationẽ,& exiccationem, sine mordicatione. Aqua vero cineris ingreditur in medicinis putrefacientibus. & fortior earum est aqua cineris fici,& ex lacticinijs,& abstersio reli-

C quarum aquarũ cineris, & siccitas sunt minores ꝙ̃ istarum duarum. Et cinis lignorum stypticorũ sicut quercus.& reliquorum stringit sanguinẽ. Membra pectoris. Cinis almezereon cõfert squinantiæ. Membra nutrimenti. Aqua cineris arboris ficus domesticę,& siluestris, in qua stetit cinis ipse pluribus horis, deinde colata, hydropi confert, si spongia in ea infusa super tumorẽ ponitur, sicq; tumores tibiarum equorũ remouentur: & tu considera. Mẽbra expulsionis. Aqua iam dicta,& securior ex quercu arbore vel ex glandibus facta clysterizata confert ad vlcera intestinorum. vnde Dux medicorum. Et ego restrinxi san-

D guinem cum his cineribus. Vulnera & vlcera. Et cõfert vsus eius ad vlcera fraudulẽta, & corrodit carnẽ quæ crescit in vlceribus, & incarnat & cõsolidat. Venena. Et si bibit eam, cui in potu datum fuit gypsum,& illi, quẽ momordit rutella, confert. Faciunt enim hoc omnes species cineris,& proprie arboris glandiũ: & sunt omnes stypticæ. Quibus inducantur iuuamenta & nocumenta balnearum quæ sic cinere participant.

De proprietatibus Calcis. *Rub.* VI.

ET quoniã calx, vt Dux medicorum voluit, species est cinerum, post capitulum de cineribus: capitulum de calce faciemus, dicentes ꝙ lapis est

pis eſt aduſtus,ex cuius commixtione,cum arena
& aqua fit cęmentum.Et hæc viua dicitur. vnde
Dioſcorides,quędam fit ex lapidibus,quędam ex
conchylijs marinis,quædam ex marmore.Qñ au
tem hæc comburuntur in igne, donec fiant alba
intus,& extra fit calx.Quo ex loco accipiatur: &
cum Democritus,vt actum,aſſeruit,montes cal-
ceos in ventre terræ inueniri,ſuper quos aqua de
fluens caliditatem fortem acquirebat, ab eoq; ſic
in ventre terræ ignem reperiri negatum non fuiſ
ſet,cũ calx ab igne producatur.vt etiam Dioſcori
des ſcripſit. Electio. Melior omniũ eſt illa quæ
ex marmore fit,& pro ſtructuris eligatur, quæ ex
lapide duro fit: pro tectis autẽ eligatur quę mol-
lior. Operationes & proprietates. Eſt calefacti
ua,exiccatiua,inflãmatiua,mordicatiua, cauteri-
zatiua,aduſtiua, faciens eſcharam, maxime quæ
in fornace fit. Viua autem, quæ.ſ.in fornace non
fuit,cruda à quibuſdam appellata poſt extingui-
tur,facit cum hoc aduſtionem, dum eſt nouiter
extincta. ſed poſt duos vel tres dies minuitur vir
tus eius. & quando abluitur, ceſſat hæc operatio
ab ea,& mordicatio eius remanet ĩ aqua. & aqua
eius fit putrefactiua. Et ſic fit calx exiccatiua ſi-
ne mordicatione.Et cum bene lauatur, & ſæpe:
nõ habet mordicationem omnino.Et dixit Dux
medicorum,ꝙ calx eſt ex ſpeciebus cineris, & eſt
ſubtilior quàm cinis lignorum:& hoc accidit pro
pter nimietatem ignis,quæ neceſſaria eſt aduſtio
ni lapidis pluſquàm lignorũ,anteꝗ fiat cinis.Et ſi
lauatur cum aqua marina, reſoluet reſolutione
forti.Et ſi miſcetur cum axungia,& oleo, fit ma-
turatiua,mollitiua,reſolutiua,incarnatiua,conſo
lidatiua.Et oportet ſcias,ꝙ calx noua viua, quam
nõ tetigit aqua,eſt illa fortior,quam aqua tetigit.
Abſcindit fluxũ ſanguinis. Natura. Calida eſt
& ſicca ad quartum.Platearius. ſed vna eſt altera
fortior,acutior & calidior,& pręparatio de ſua a-
cuitate tollit, & addit, vt ex habitis manifeſtum
eſt. Vulnera & vlcera. Corrodit carnem addi-
tã,& abluta conſolidat,& cõfert aduſtioni ignis,
qua ex re apothecarij in conficiẽdo vnguentum
de calce,quo in aduſtione ignis vtuntur medici,
prius ipſam bene ac ſæpe lauent. Et viua melior,
& mixta cum oleo vulneribus putridis ac puſtu-
lis confert.vulnera & inciſiones conſolidat. Et ſi
carnem corrodit ſuperfluam,eam etiam in vulne
re creſcere non permittit. Decoratio. Calx vi-
ua cum auripigmento & aqua admodum pultis
decocta,pilos cadere facit.& ſic ſuo acumine po-
ros aperit.Quibus colligantur iuuamenta & no-
cumenta balnearum,quæ ſic calce participant.

De proprietatibus Gypſi. *Rub. VII.*

ET GYPSVM aggredientes, dicamus ꝙ
gypſum terra eſt quædam glutinoſa, à qui-
buſdam ſpeculum dicta,quæ propter ſui malitiã
vt poſt,non niſi ad extra miniſtratur. Natura.
Frigidum eſt & ſiccum,& minerale longe frigi-
dius.infrigidat & exiccat ꝗ quod cõbuſtum fuit,
quo vtuntur ad fabricandum domos Bononien-
ſes:cæteriq; tales,quibus magna eſt apud eos co-
pia. Et certe opinor ꝙ eius frigiditas nõ parua ſit:
& ſecundum fortasſis pertranſiens gradũ. Ope-
rationes & proprietates. Eſt deſiccatiuum con-
glutinatiuũ, oppilatiuum,eo ꝙ facit partium ag
gregatiõem.& ponitur ſuper pectus in fluxu ſan-
guinis cum medicinis ſiccis vt cum aceto,et ſtrin
git eum,& commixtio albuminis oui cum eo bo
na eſt.Eſt autem in eo ſtypticitas cum glutinatio
ne faciens adhærere. Et qñ aduritur, ſubtiliatur:
& additur eius deſiccatio,ſimul minuitur viſcoſi
tas,et efficitur ſtypticũ,pręcipue cum aqua & ace
to mixtũ. Mẽbra capitis. Linitum ſup frontem
cum aqua & aceto,aut pileo ſuper caput facto ex
eo:fluxum ſanguinis ex naribus retinet.Et mixtũ
cum bolo armeno aut aqua myrthi, & aceto. Et
miſcetur cum albumine oui ad ophthalmiã. Mẽ
bra pectoris. In fluxu ſanguinis cum aqua & ace
to mixtum:& cum petijs ſuperpoſitum confert.
& eſt operatio prudentis medici,& indifferenter
vndecunq; fluat.Nam id in diebus meis vidi, ex
applicatione eius cum aceto ad caput inde corpo
ris mollificationem ſequi. Membra expulſiõis.
Mixtum cum medicinis ad hoc,fluxui antiquo
inteſtinorum,et vlceribus eorum confert.Et con
ſimiliter ad fluxum menſtruorum iuuat. Vene-
na. Eſt ex ſumma venenorum præfocãtium. vn
de Dioſcorides.quando bibitur, occidit præfocã
do.Et tu quoq; conſidera bonitatem et malitiam
aquarum putealium, Bononiæ: quoniam om-
nes gypſeæ ſunt. Et quàm facile foret maliuolæ
animæ vxoris, coniugem interficere: cum ſem-
per ſibi paratum ſit venenum. Quibus inducan-
tur iuuamenta et nocumenta balnearum,quę ſic
gypſo participant.

De proprietatibus Ferri. *Rub. VIII.*

ET QVONIAM inter balnea quę na
turam verorum mineralium ſapiunt: colo
ra ſunt ferrea quàm ænea: hinc de ferro prius: &
ſi apud veteres noſtros de ęre prior fuerit notitia.
Nã terrã veteres noſtri ære prius foderũt ꝗ ferro
& bellorũ certamina expleuerũt. fuitq; apud eos
tãta olim ęris dignitas:vt aurum,et argentũ ſper
nentes,

nentes, illud magis excoluerint. Sic enim ętatum varietas, & temporum, res ad vſum mortaliũ accõmodaſſet electas: nunc in honorẽ, nunc ad decus aliquando perduxit. Non.n. eorum iudicia volũtaria in rebus omnibus ſic ſtabilire ſe potuerunt. Et cum viliſsimum ſit metallorũ, de eo poſterius agendum erit. Generatur autẽ ex argento viuo terreſtri, ponderoſo, lutulẽto, valde immundo, & ex ſulfure immũdo terreſtri, ſulfure dominante. propterea eſt inflãmationi paratum: cuius virtus cõuertit argentum viuum in ferri ſpeciẽ. et ideo ſquamoſum eſt. & de facili rubiginẽ contrahit, propter ſulfuris aduſtionẽ. & forſitan pars terreſtris ſulfuris eſt atramentoſa. ꝓpterea limatura eius confert ad nigredinẽ encauſtri: qm̃ ab humore vnctuoſo nõ eſt purgatũ. Et ideo facilis eſt aduſtionis. cuius ſignum accipiatur. Nã cum pinguedo ſuperponitur ei, vt ſepum vel pix, id aperit: ita ꝙ ſtannũ ſuperinfuſum eidẽ ſubſtãtiã eius ingreditur. poſt cuius ingreſſum: ita frãgibile efficitur: ꝙ ex poſtea fabricari non põt. Aduſtio autẽ terreſtris ſubſtãtiæ pinguis, probatur per multã ſcoriã, quæ ab ipſo ſeparatur: & maxime per hoc ꝙ frequenter vt quędã grana nigra in terra effunduntur. Quibus accipitur ꝙ nõ funditur vt cętera metalla: ſed tm̃ mollificatur, qđ extimatur ex terreſtreitate eius euenire. vt qm̃ caret ſubſtãtia aerea, & humida aquoſa, plus cæteris metallis. vñ Hermes tardę liquefactiõis in ferro cauſam efficit terreſtreitatis partiũ eius ꝓhibẽs fluxum. In igne tñ magno, cum ſabulo, & ſulfure aſperſum diſtillatur, & depuratur. Et ex eo propter ipſius duriciẽ fiunt inſtrumẽta: vt incudines, mallea & cætera, quibus cætera laborãtur metalla. Siccitas aũt eius ad fortitudinẽ acutorũ angulorũ operatur. propter quod fit inciſiuũ, perforatiuum eorum, quæ incidi & perforari habẽt. Et ferrũ à feriẽdo dictũ eſt. ſic.n. ſua duricie, vt actum eſt, oĩa alia metalla ferit, domat, & cõcutit: dilatat, & comprimit. Et qm̃ extinctio eius in aquã, ipſum nimiũ indurat. hinc qui voluerit ipſum mollius reddere, cũ oleo tẽperet. Ferrũ ex ſanguinis cõtactu rubiginẽ contrahit. & cum eius ſubſtãtiã ſubintrauit vix remouetur, quare ſtipẽdiarij cum percuſſerunt gladio ilico illud mundẽt. vnde Iſidorus. A ferro inquit ſanguis human⁹ ſe vlciſcitur: quia de nulla re alia ita cito per rubiginẽ cõſumitur: ſicut qñ humano ſanguine perfundatur. Adamas autẽ ipſum attrahit, & ferrum attractũ mediante vaſe argẽteo, & ęneo ipſum ſequitur, ſubijcitur, & obedit. Et ꝙ tibi placere ſcio, hoc adijciã ſcitu iocundũ. Si alumine & aceto politum ferrũ linitũ fuerit: rubigine carebit. Itẽ de ceruſã aut cerui medulla ſi linietur. Et quãuis infimum metallorum ponatur: nõ tamẽ ſic ſpernendum eſſe puto. Nam eos nõ accuſo qui ferri plus q̃ auri dignitatẽ excoluerunt: ipſi nãq; grandes ferri vtilitates cõſiderãtes, ſic id magnificauerunt. Res nanq; publica abſq; ferro tute nõ agitur. Neq; ſine eius motu ſecuritas hominibus habetur. ferro cõis iuſtitia regitur: tuetur innocentia, reproborum audacia metu ferri coercetur, ſine ferro nullum mechanicũ opus fere perficitur, nullum cõtrahitur ædificiũ: agricultura nullatenus exercetur. Quare vt Iſidorus ferrũ dictũ: quia farra, ideſt ſemina noſtra condit. Nam panis cæteraq; talia (ferro vacante) congrue ab hominibus nõ vendicantur. Cæteraq; metalla, vt actum eſt, ferro domantur, & ad humanum vſum rediguntur. Et ſcoria ab eo per decoctionem venit; cuius vtilitates ſuo dicentur loco.

Vtilitas ex ferro.

Calybs autẽ ferri ſpecies alia non eſt: ſed eius ſubtilior pars & aquoſior per diſtillationẽ à ferro extincta. quare ſic per vim ignis durior fit & opacior: & propter partium ſubtilitatẽ quæ duriores efficiuntur, qñ vruntur. Eſtq; albius ꝓpter maiorem à terreſtreitate ſeparationẽ. & cum nimis induratur, ſcinditur: & percuſſus diminuitur ꝓpter nimiã ſui deſiccationẽ. Eſt vero diuerſitas aquæ in deſiccando plus & minus. Vnde fabri quęrunt ſpecialiter aquã, in qua ferrum extinguãt: ex quo cõficiunt gladios. Nã cum candet, & in aqua mittitur, induratur. eo ꝙ calidum frigiditatẽ aquæ fugiẽs, ad interiora ferri cõuerſum: in ipſo materiale vel naturale humidum cõſumit. cuius cõſumptione magis & magis induratur. Quibus fabri accipiant quomodo inſtrumẽta ferrea molliora ac dulciora & duriora ab eis fieri poterunt: & ad id quod de eo dictum eſt, ſic aduertant. Operationes & proprietates. Eſt infrigidatiuũ, exiccatiuum, ſtypticum, quare aqua in qua extinguitur ſtyptica redditur & exiccatiua, & magis illa in qua calybs extinguitur. Et pariformiter ſcoria eius ſtyptica, & eſt ziniar fortioris exiccationis omni ſcoria. Et plurimi medicorum vtuntur ea aqua ad deſiccationem, & ad ſtypticandum, & prohibendum fluxum humorum, quinimmo & inteſtinorum, ad burſam ſic cõtinuata embrochatione ex ea cum ſpongia ſuper locum rupturæ. Natura. Frigidum eſt & ſiccum. & maior eſt ſua frigiditate ſiccitas. quare redditur plus ſtypticum, q̃ infrigidatiuum. Gradus autem in frigiditate eius vt extimo, ad ſecundũ peruenit. & ſua ſiccitas cũ multa participet terreſtreitate, ad tertiũ. Membra capitis. Quãdo teritur ærugo ferri cum aceto forti

De calybe.

to forti

to forti & coquitur in ipso, est illud acetum medicamen saniei antiquę, currenti ex aure: & confert asperitati palpebrarũ, & vngulæ oculi. Et ærugo stringit gingiuã. Membra nutrimẽti. Vinum & aqua in quibus extinguitur ferrũ candens, confert apostematibus, & duriciei & tumori splenis, & molliciei stomachi & debilitati eius: & fluxui qui fit à stomacho, corroborat stomachum relaxatum, & debilitatum maxime à cholera. Et si extinguitur in vino candens, cõfert vinum illud hydropi & colicæ. Membra expulsionis. Confert vinũ illud fluxui vrinæ, fluxui mẽstruorũ, & relaxationi vteri, & egressioni ani, & distillationi vrinæ insensibiliter. Quando ex ærugine ferri fit nascale: stringit fluxum antiquũ matricis. confert fluxui hæmorrhoidum. Venena. Et quando datur in potu scoria ferri cũ squiniabin. i. melle ros. resistit veneno plantæ, quę dicitur aconita. vnde Naso. Miscẽt aconita nouercæ. Et scoriam ferri non deserentes dicamus ꝙ apparens est contradictio Principis ad Gal. inquit Dux. Omnis scoria desiccat desiccatione forti, nisi quia scoria ferri est debilior alijs. Et Princeps. scoria fortioris exiccationis est scoria ferri: & quando ad tertium peruenit gradum in exiccando, sicq; ferrum terrestrius auro & argento: hic textui Principis plus adhereo. & forte textus Ducis corruptus est. neq; à caliditate absoluitur. vnde resoluit apostemata calida. Scoria ferri stomachum confortat: et exiccat superfluitates eius, & confert suæ molliciei. sic cum vino antiquo potata. Et si bulliat, et in eo fiat sessio, confert fluxui hæmorrhoidum & abscindit fluxum sanguinis menstrui. & est in eo vltima: & similiter in vrina. & coarctat anum linita. Limatura autem ferri mala est stomacho excitans vomitum: & aliquando sic ad mortem perducit. Verum puluere adamantis vel aqua in qua per noctem iacuerit, eius violentia reprimitur. Quibus accipiantur iuuamenta & nocumenta, quæ ex aquis thermarum ferrearum eueniunt.

De proprietatibus æris. Rub. VIIII.

COmpositionem & materiã æris dicere volentes vt eius natura facilius intelligatur: supponamus ex principijs artis metallum omne ex sulfure & argento viuo cõponi. Nam metallũ est ex argento viuo plus ꝙ oportet, aliquantulum habens per cõmixtionem sulfuris ad formã ruboris deductum. hic. n. rubor acquiritur per adustionem fortẽ substantiæ sulfuris fæculentę. nam per talem accensionem sic argento viuo cõmiscetur: propter quod ab ære multum fæcis resoluitur, & in igne multũ euaporat. Aeris multæ scribuntur

E species, quas negocio nostro inutiles relinquo ad naturã eius me conuertens. Natura. Calidum est & siccum ad tertium. Operationes. Est calefactiuum, exiccatiuũ, abstersiuum, resolutiuũ, incisiuum, stypticum, acutum, incarnatiuum, & maxime vstum. Et ablutum, melius corporibus mollibus: non ablutum vero corporibus duris. & squamma eius siue batitura est subtilior, ꝙ substãtia eius. Et est subtiliatiuum, constrictiuum vlcerum, mundificatiuum, & incarnatiuũ, consolidatiuum: carnẽ diminuens superfluam, non permittens eã augeri. Et abluitur sicut tutia vel climia, quia mutatur aqua eius sæpe: quia vsque ad vices

F quatuor & vsq; ad quinquies aut quousq; nõ natat super aquã aliqua sordicies. & scoria eius similiter abluatur. Et scribitur solatiosum, ꝙ si cũ forpicibus de specie eius quæ nominatur talacõ, fiat pilorum incisio, eorum ortum prohibet. iuuẽculis gratũ, barbitonsoribus inimicũ. Membra capitis. Cõfert duriciei palpebrarũ. & visum acuit suis cum canonibus administratum. carnẽ superfluam corrodit in naribus ortã aut in ano. Membra nutrimenti. Confert hydropi, maxime laxando ventrem, vt statim. Vulnera & vlcera. Prohibet vlcera corrosiua ambulare, & ea incarnat, & consolidat, & mundificat: & flore eius medici in eorũ vnguẽtis ad fistulas curandas vtũtur,

G vt in vnguento ęgyptiaco, et hmõi. Membra expulsionis. Soluit aquã citrinã, quãdo cum melle bibitur absq; nocumẽto. & dosis est aureus vnus & medius. Et qñ sumuntur ex eo quatuor anolo sat, laxat chymũ grossum. Sed hæc omnia peritia medicorum expertorũ indigent. Venena. Auicenna. oportet quidẽ vt caueatur vsus dimittendi illud, in quo est salsedo, aut amaritudo, aut pinguedo: sicut sunt olera & carnes, aut acetositas, aut dulcedo in vasibus æris, & bibẽdo cũ eis. ipsa enim trãsmutãt proculdubio zinzariã. & zinzar est venenũ. Quibus tua accipiat dominatio quan-

H to errore ducũtur mortales, qui aquã, quã bibũt, qua ve cibaria ac carnes decoquunt, oleũq;: in vasis æneis etiã longa cum mora seruãt. Is enim omnium fere Italicorum mos est. Et vt cautior doctiorq; fias: id philosophi, quod supra de compositione cacabi in de balneo aereo scriptũ est, relege vbi vasa ænea sic damnãtur. Nam hæc tibi lectio repetita, delectabit. Ex quibus iuuamẽta & nocumenta balnearum ærearũ sic plane accipiantur.

De naturis & proprietatibus balnearum naturalium continens rubricas. 24. Cap. III.

SAtis atq; etiam satis de mineralibus balnearum compositarum à nobis scriptum esse

puto:

puto:quarum perlucida,& ad summum clara doctrina absq; simplicium exquisita notitia haberi enucleariq; minime potuit.Id tamen facile intelligo à nonnullis de eorum prolixitate sic accusari me debere. Verũ,vt actum, cum in eis plurimi cõtingant errores:vt sic facilius aperiatur ad mortalium salubritatẽ,non ad mordendos alios, eorum longitudini sic locum dedi.vt quantam etiã composita balnea vim habeãt:sic clare, distinctè & indiuidualiter intelligatur,cum orta suis attestentur principijs. primitiuorum nanq; naturam deriuatiua tenent.Idq; à me actum esse intelligatur:cum plurima in eis recitata, delectabilia illustri domino meo, atq; pergrata cognouerim. Et his sic finem faciens, ad instituta prosequar. Et cum sæpe mentem reuoluerem, an extranea domesticis anteponenda forent: id mihi honestius esse videbatur, extraneis domestica præferri debere.Qua ex re cum Patauus sim:de balneis in comitatu Paduano à me prius agendum erit,de balneis Ebani exordium primum faciens.

De balneis Ebani. Rub. I.

CVm actum sit, sulfur caliditatis balnearũ causam primã esse, vt magno placuit Philosopho: hinc à sulfureis Patauis exordium à me primum esse debebat. Verum cum ex ipsis septẽ quæ in comitatu habentur, illud antiquis scriptu ris famosius inueniam,quod apud nos de Ebano nominatur. Iuxta illud Lucani. Euganeo si vera fides memorantibus,augur Colle sedens aponus terris vbi fumiger exit. Sic de eo prius agemus, ob quod sic memorandum,virtus,excellentia,dignitas,ac per orbẽ totum diffusa et gloriosa fama Petri Aponensis conciuis nostri, sic me cõpellit. Et si vulgatur conuicinos sibi inuicẽ odiosos fore.Ego quidẽ cum domum olim suæ domui contiguam prope teneã,sua singulari virtute captus, cuius est ad amorem homines allicere, sic de eis etiam in eius memoriã primum sermonem faciã. Verum vt breuioribus,quę à me dicenda sunt ab soluam:generalia quædã pręmittere intendo,qui bus his & omnibus thermis à me sic in generali satisfactum esse putetur. Dicamus itaq; ꝙ thermæ omnes aliquid de sulfure participant, verũ secundum diuersas earum mineras suis in virtutibus nuncupatione diuersificãtur. Et omnes sunt calefactiuæ, exiccatiuæ.qua ex re febrientes ex inflammatione aut caliditate hepatis vexati, ab eis fugere debẽt. Et est veteris nostri Ali abbatis sententia,sua parte secunda. Et certe hoc in loco nõ tacebo errorem illorum,qui tales ad balnea assumenda consulunt.vnde error priore deterior cõ-

A sequitur, vt meo in tempore vidi. Estq; in balneis naturalibus vna laus,quæ nõ est in aquis stupharum: quoniã in eis est liberior anhelitus propter quod asthmaticis, & stricti pectoris persuadenda magis sunt. sententia est Principis.14.tertij, de hydropis cura. Capiunt itaque diuersitate minerarũ diuersas proprietates. Vnde alia omittendo, balneum de Ebano aggrediẽtes dicamus primum. Quòd balneum Ebani, balneum est à ciuitate Paduæ quinq; miliaribus distans in confinibus ruris, Ebanum dicti.Rus quidẽ olim magnum ac potens apud montes situatum: in cuius planitie quidam minimæ altitudinis monticulus B existit,à quo plures riuuli defluũt:sic balnea plura constituens. Nam in transitu aqua fontis sic in caliditate remittitur: vt in eis homines balneare se valeant.Locus autem is à vallibus semotus est, & terra fructuosa circundatus ex omni plaga liber, & si monte Danielis Sancti versus occidens parumper cooperiatur. Nam is monticulus paruæ altitudinis existit.Est aũt locus & habitatio sanitati hominis cõformis ac delitiosus.quæ res certe,vt opinor,nõ negligenda esse debet ab his,qui ad balnea proficiscuntur. Locus tamen ventosus est.qua ex re cum balneati balneum egrediũtur, muniti & clausi stent: ne sic porositatibus aper- C tis,penetrando non offendat aer. Verũ ab eo fonte & balneis hinc inde aqua fluens,sic in foueis retenta aerem alterat, quæ fortasis causa non raro existit, vt sic ad ea transeuntes prætermisso regimine debito infirmentur, de quo infra. De minera eius. Aristo.suo de proprietatibus elementorum duo inter cætera notauit, quibus minera balnei cognosci habeat:color, videlicet & sapor. nam de alembicatione & huiusmodi infra dicetur.vltimo capitulo.in quo ostẽdetur etiam alios sensus concurrere.Aqua enim balnei huius in sapore salsa,& aluminosa comprehenditur,& visu quadã parte sulfuris participare, & cinere. Nam D in incessu eius per riuulos quosdam lapidosos ab eius fœculenta parte productos maxima comprehenditur eius pars aluminosa & salsa: parua autem sulfurea. Nam color croceus sulfureus licet superficialis his in locis sic apparet:vt hi comprehenduntur colores diuersi:vt in Iride tres cõprehendimus colores,croceũ videlicet & rubeum et viridẽ:Quòd si plurima pars sulfurea foret, cum multa viscositate sulfur participet, & plus cęteris mineralibus de colore citrino,sic appareret, ꝙ visus falsum iudicat. Pręterea ex odore cũ inter cæteros mineraliũ ei⁹ odor grauissim⁹ fit: hoc sensu odoratus cõprehendemus, qđ minime cõtingit.

Nam

Nam in balneis à prædominio sulfureis hæc duo
comprehenduntur, color citrinus, & odor sulfu-
reus, vt in balneis de Petriolo siculis, & cæteris ta
libus. Qua ex re ea balnea sulfurea minime dico,
sed à prædominio aluminosa, plus salis q̃ sulfuris
adhuc participantia. Et proportionabiliter vires
& proprietates in eis habitare propter quæ ea de
simplicibus mineralibus memorata discurrem⁹.
Quibus infertur ꝙ qui extimauerunt ea à prædo
minio sulfurea, male opinati sunt. Fuit enim ali-
quorum opinio, balnea omnia Paduana eiusdẽ
esse mineræ, quam nõ accuso cum omnia fere si-
bi inuicẽ propinqua sint, et quasi vno aspectu par
ticipantia. Nam ea salsa, nitrea, partim gypsea, ac
cinerea pronunciauerunt omnia. Et iam semper
recolendæ memoriæ vir doctissimus ac prope al-
ter philosophus Ioannes de Dondis Patauus iux-
ta balnea montis Groti & balnea Sancti Petri: de
quibus infra domũ construxit, ac instrumẽta præ
parauit, vt ex ipsa balnearum aqua salẽ albissimũ
conficeret, & in quantitate notabili. Quod opus
efficax argumentũ fuit: vt sic opinaremur balnea
illa cinere & sale ac gypso participare. Nam vt
actum, nitrum naturam salis sapere videtur, & ci
nis, cum ipse cum aqua salẽ conficiat. Addo præ-
terea qm̃ videmus in balneis sic sulfureis ingenia
ri homines sulfur conficere, vt in petriolo, & in
balneis siculis. In his aũt hoc minime fit, aut fieri
potest. qm̃ si id fieri possibile fuisset, virum tanti
ingenij opus hoc non latuisset. Et qm̃ vt ex sentẽ
tia Aristo. dicebatur, omnia talia aliquali sulfure
participãt: Et hæc aqua Ebani ab ea sic vacua nõ
sit: neq; in sapore sulfuris cõprehẽdatur: sed cum
sulfure sic participet, facile sic mihi persuadeo ip-
sam magis aluminosam esse. Quòd autẽ aliquid
calcis sapiat, nõ nego: quoniã calx, vt actũ, species
sit cinerum. Verũ cum multo colore citrino, ac
odore, & sapore sulfuris omnino priuata sit, arbi
tror dicendum nequaq̃ à prædominio sulfuream
esse. Nã in sulfureis à prædominio hæc tria simul
reperiũtur: vt in balneis Petrioli, & Siculis est vi-
dere. Præterea cum sulfur multum habeat de vn-
ctuoso, & aereo: vt de ipso actum, aliquid eius in
superficie aquæ comprehenderetur quod in igne
missum arderet, vt in cæteris talibus, quod mini-
me in ea reperitur. Ipsa. n. clara est, & ab omni vn
ctuositate & citrinitate purgata. Quibus relin-
quatur salsa & nitrosa: vt sapor eius manifestat.
Aluminosa magis vt in riuulis cõprehenditur: ci
nerea, ex adustione & à sulfure vt cæterę nõ abso
luta. Et huius opinionis visus est esse Gentilis sed
de hoc magis infra in de balneo montis Groti.

E Electio. Tempus electionis harum balnearũ est
à principio Maij vsq; ad medium Iunij, cuius tẽ-
poris constitutionem balneandus cõsiderare de-
bet, ne nimium frigidum, calidum, aut vẽtosum,
vel pluuiosum sit, quibus ex rebus & aqua, et ipse
nõ parum pro tempore alterabitur, vt ex eo con-
tingat homines, quibus non est aduertentia hæc,
persæpe infirmari ac mori. de quo post in de ob-
seruandis. Pariformiter à medio Augusti vsq; ad
finẽ Septembris: Et laudandum magis est balneũ
aeri expositum, cuius vapores exhalãt, & Solis ca
liditate purificantur ac bonificãtur. in quo & bal
neantes liberiorẽ habent anhelitum, neq; suis &
F clausis vaporibus caput læditur eorum. Quòd si
tẽporis fuerit notabilis alteratio, à pluuia, aut fri-
gore vel vento veniens: & necessaria si fuerit bal-
neatio, eligatur tina, in qua ponatur aqua balnei
calida: etiã si fuerit oportunus ignis accẽdatur in
camera. Et hoc in loco & in sequentibus talibus
hoc volo nobis satisfacere. Natura. Calidũ est
& siccum, & vsq; ad tertium calidius, et minus ca
lidum actu redditur distantia maiori aut minori
ipsius ad fontẽ: & quãdo stetit clausum, aqua fon
tis sic ad eum nõ fluente. quare & aer inclinatio-
ne ipsius aquæ ad frigiditatem in caliditate remit
titur. Quòd si alumen in caliditate & siccitate ex
G aquæ cõmixtione remitti deberet: tamen ob cali-
ditatem ignis & eius siccitatẽ sic intenditur. vn-
de aquã fontis talẽ in quarto pronuncio, cum po
tẽter sit vesicatiua, vlceratiua, & adustiua. Est au-
tem in tertio gradu, sic graduanda: vt quandoq;
ad vsq; quartum enuncianda sit. Ex quibus colli-
gi potest, ꝙ ad secundum quãdoq; perducitur fri-
giditate aquæ intranea. qua sic ad frigiditatẽ sibi
consuetam & naturalẽ suæ dimissæ naturæ se de-
ducit, iuuante aere impressam ignis caliditatem
corrumpente. Verum magis enuncianda est exic
catiua q̃ calefactiua. Quibus inducitur, ꝙ cum
aqua illa caliditatem sic in vigore Solis, & stella-
H rum acquisitã amiserit, quę dici potest viuificati-
ua, si iterum igne calefiat, suarum proprietatũ vt
prius nequaq̃ erit æque productiua. Nam calidi-
tas sic ab igne in ea impressa adustiua humanę cõ
plexioni est contraria, aut non æque conueniens
& symbola, vt quæ est Solis & stellarũ, quę ad ho
minis generationẽ, vt actum, miro concurrit mo
do. Quibus inducitur aquæ balnearũ de loco ad
locum transductæ paruam aut nullã efficacẽ ope
rationem habere. locus est speculationis. Specu-
tur itaq; hi qui in Ferraria & alibi, aquam Porre
tę portãt. Operationes & proprietates. Mista
autem has scribere oportet, cum mixtionẽ suorũ
simpliciũ,

ſimplicium, eorumq; virtutes ac proprietates ſa-
piant. Eſt enim balneum hoc calefactiuum, exic-
catiuum: & exiccatiuum magis q̃ calefactiuum:
ventoſitatum reſolutiuum, & malæ complexio-
nis frigidæ, & fixæ remotiuum. humiditates ſub-
cutaneas exiccat, & dolores ea ex cauſa venientes
remouet, & participatione maiori aluminis ſan-
guinem reprimit, eius fluxum ac aliarum humi-
ditatum coercet, et eſt ſolidatiuum. Et ad particu
laria deſcendẽs in areolis ordinatis proſequemur
id primum enunciantes, ꝙ vſus balnearum non
ex omni leui cauſa eſt quærẽdus. Verum cum for
tes fiunt ægritudines, veluti à medicis prope de-
B ſperatæ. quare ita particulariter de eis omnibus
ſic ſcribere mihi ſuperuacuum eſſe videtur· eoq;
maxime cũ de talibus ſollicitus indagator ab his,
quæ à nobis de mineris eorum ſcripta fuere, ex-
quiſitam valeat informationem adipiſci. Qua ex
re ſic ægritudines quibus appropriãtur, & ab alijs
ſcriptas, & plures hoc meo in codice tantummo-
do numerabo. Legat itaq; ĩ capitulis ſuis qui par-
ticularia de eis ſcire cupit. Mẽbra capitis. Du-
cia eius catarrho frigido et humido confert, cale-
faciendo, exiccando, confortando, cum aluminis
& ſalis vel nitri virtute. vnde Princeps. Et nitroſę
& ſalſæ capitibus & pectori auxilium præſtant:
C tum ea in parte qua ſulfuris naturam ſapit & cine
ris, quo ſulfure efficacior in his cinis redditur. Nã
cinis minus exiccatiuus minuſque multo calidus
ipſo ſulfure eſt, vt ſupra. quare membrum princi-
pale nõ ita lædit. Nam in membris principalibus
ita fortia inconſulte applicari nõ debent: vt quar-
ta primi. 4. capi. Tinnitui & ſibilationi antiquis,
dolori capitis antiquo. potentius autem eſt bal-
neum à prædominio ſulfureum in his paſsioni-
bus ſic auxilium præſtans. Verum capitis & bal-
neandi virtutem prius conſiderare oportet. qua
ex re debiles & corpore & capite, ſulfurea balnea
ſic poſtponant, & à facilioribus inchoent. Iuxta il
D lud Meſuę de ſoda frigida. Et incipiamus, ſicut
eſt noſtra cõſuetudo, à debilioribus. Quare prius
tentanda ſunt balnea hęc aluminoſa &c. Deinde
ad ſulfurea ſe conferendum: quando ſcilicet alia
non conferunt, & virtus prius conſideretur. Ex
quibus apparet error eorum, qui cõſulunt vt pro
his ac cõſimilibus mortales ilico ſe ad fortia tranſ
ferant. Neq; deſino admirari ꝙ tanta tranſiuerit
in balneis noſtris negligentia, quòd in nullo eo-
rum ducia ad caput recipienda parata fuerit. Ego
autem iam paraui in balneo Ebani, tempore quo
in eis moram contraxi, cum illuſtri domina Iſota
Eſtenſi. Neq; meos ſic accuſare volo: ſed vt obſer
uandis ſic occaſio detur. Membra pectoris. Cõ

A fert habentibus pectus humiditate plenum, ac fri
giditate læſum. vt hic ante Princeps. Et ſi aſthma
ticis ſic conferre videatur: certe aquæ caliditatem
male tolerare poſſunt. quare opus eſt vt aqua ea
in tepiditate reducatur, qua illam ſuſtinere, & in
ea diutius permanere poterunt. Membra nutri-
menti. Confert ſtomacho humido, & hydropi-
ſim habẽtibus, & inflationem. Princeps de aquis
nitroſis ſalſis. Extenuat ſplenem tumefactum. Et
ſi necubi inuenerim alumen ſtomacho confer-
re, & nitrum ſtomacho nocere legerim: ac ſal ip-
ſum in quantitate aſſumptum. hæc quidem inte-
rius applicata intelligenda ſunt: ſicq; exterius con
B uenientia. Vulnera & vlcera. Vlceribus corro
ſiuis & ambulatiuis, cancrænæ, herpeti eſthio-
meno conferunt valde, & ſerpiginem & impe-
tiginem mirabiliter mundant: vt perſæpe expe-
rientia docuit. Auferunt & ſcabiem vlceroſam.
Et hic aduertatur ꝙ de ſulfure non inuenitur in
libris authorum tanta laus in conſimilibus paſsio
nibus, quanta de alumine & ſale. quare balnea
hæc in talibus magis commendanda ſunt q̃ ſulfu
rea. Quamobrem in caſu magnifici domini de
Ceſenis conuenientiora forent. Et quoniam non
raro infra dicemus balnea ſic vlceribus conferre:
hinc pro ſequentibus aduertatur ad id, quod ſcri-
C ptum eſt quarta primi. 2. capitulo. Cumq; vlcus
in principio fuerit, non debet æger balneum in-
gredi, neq; ipſum aqua tangere calida: quoniam
trahet ad ipſum quod apoſtemati augmentum
faciet: ſed cum vlcus quieuerit, & ſaniem fece-
rit: fortaſſe tunc facile fiet ei. tu nota verbum for-
taſſe. Membra iuncturarum. Cum ſalſedine
participet: doloribus articulorum & podagræ
confert, qui ex frigiditate & humiditate fiunt,
& fracturæ reſtaurationem efficiunt fortem, &
conferunt carbunculis & vlceribus. Princeps: &
alumina, & cinere ſuo iuuamentum nõ paruum
præſtant. Membra expulſionis. Dictum eſt
D quòd ſal omnis ſoluit ventrem. vnde cum huius
balnei vis quædam, & magna in parte ſalſa ſit
aqua eius, ventrem ſoluit, & humores viſcoſos
educit: ſi de ea conueniens doſis potata fuerit:
& eſt à libra vna vſque ad tres. Et ego iam exper-
tus ſum & inueni libram mediam ventrem ſol-
uere. Eſt enim ſic potata ſtomachum cõturbans,
ac vomitum inducens. propterea eſt clyſterizata
magis laudanda. Et quoniã plurimum de alumi-
ne participat, multũ adiuuat ad fluxum mẽſtruo
rum alborum conſtringendum, & ad matricem
multis humiditatib9 relaxatã, quibus prohibetur
impregnatio. Et ſolo fumo ſuo rectificat, diſpo-
nit, & ad concipiendum præparat. Nam diebus

Ioãnes de Dondis.

Cermisoni nostri, cuius consilio mulier Veneta hac dispositione infecta, cum ad balnea hæc profi cisceretur: quæ.12.annis concipere non potuit, huius balnei vsu diuina interueniente gratia con cepit. Febres. Aquæ præterea aluminosæ corpora quæ febribus sunt apta fortiter ad eas perdu cunt. quo in loco percipiendum est balnea quandoq; ab hominibus accusari. cum hi ex inaduertentia sua accusatione digniores sint. Aiūt enim stellarum constellatione balnea sic ægrotantia fa cta fuisse. de quo post suo loco dicetur.

De balneis sancti Petri. Rub. II.

RVs est ab Ebano fere per milliare distans: Sanctus Petrus nominatum, olim potens ac delectabile: quo quidem in loco thermæ sunt aluminosæ, salsæ multum, quę sic sua salsedine, et aluminositate his videntur ægritudinibus confer re, de quibus in his quæ de Ebano scripta fuerunt, & potentiores esse iudicantur. Verum earum situs vallibus magna in parte occupatur, qui non parum attendendus est, vt post de obseruandis dicetur. Areolæ autem hic adducantur, quæ de aqua Ebani scripta sunt.

De balneis Domus nouæ. Rub. III.

VErsus autem meridiem parumper descendendo ad mediū milliare, balneum reperitur Domus nouæ nuncupatū. Nam veteres nostri id vt cætera non coluerunt. Domus autē hæc nostris in diebus cōstructa fuit. Et huius rei Ioannes de Dondis Patauus vir diuinus ac prope verus Philosophus, de quo supra, gloriosus author extitit. Apud quem locum parumper distans est velut parua lacuna thermarum, cuius ex aqua salem, vt actum, conficiebat, quoniam salsa multum est, & priori salsior. Et quidam se per alembicum expertos esse scribunt: ipsum calce participare. Verum cum cinis paratior sit ad salem: sic cum aqua mixtus, conficiendum: Verisimilius iudicandum puto illam cinere magis quàm calce participare. vnde in cachexia, hydrope, paralysi commendatur. Et est illa Ebani solutiua magis catarrho conferens, & cæteris, vt actum, de balneis Ebani. à quo cum fit discessus, & ad alia versus balnea montis Groti fit accessus, in vigore potētiora balnea inuenimus, quæ sulfure eo Ebani magis participare videntur: & si in reliquis mineris conueniant. Huius autem situs veluti sylue ster est vallibus vallatus. quo in loco aquarum frigidarum, & calidarum magna fit collectio, vt veluti stagnantes aquæ sint nō boni odoris, quibus nō parum læditur aer. Areolarum autem harum ordo hic vt supra habeatur.

Ioānes de Dondis.

De balneis montis Grotti, siue potius Aegrotorum. Rub. IIII.

MOns est ad occidens Aegrotorum, à veteribus nostris sic nominatus: qm̄ his in tēporibus amœnitate loci ægrotantes ad balnea illi proxima proficiscentes ad eum perambulandum trahebantur. Erat. n. ad ea balnea nō paruus ęgrotorum confluxus, cum cæteris omnibus Patauis sint potentiora, et pluri sulfure participent, vt sensus visus & odoratus ostendit. quamobrē digniora ac famosiora sic facta fuere. cum sulfur in calefaciendo, & aquā exiccādo, principatum obtinere inter mineralia videatur: vt Aris. placuit. Verū hoc loco errorē illorum nō tacebo, qui cum potētiora sic reddantur: infirmos indifferēter ad ea & ad consimilia fortia proficiscenda sic consulunt. Nam, vt actū, alia est aluminis virtus pluribus in ægritudinibus ipso sulfure magis potens, sicq; cinere ac ferro ęre & huiusmodi in varijs ægritudinibus balnea reddūtur ipsis sulfureis efficaciora. Qua ex re prius ægritudo cōtēplanda est, vt actū, à facilioribus semper inchoādo. Minera. Huius autē balnei minera sulfurea scribitur et aluminosa magis: plus cæteris Patauis sulfure participans, vt actū. & si parua absolute sit pars eius sulfurea cæterarum cōparatione. Vnde parumper à balneis discedens parua reperitur lacuna, Balneū equorum nominatū, plurimo sulfure participās. Vnde cum equus animal humidum multū sit, & ab ægritudinib' humidis vtplurimū molestetur, hinc accidit sic varijs ęgritudinibus et vetustis mirabiliter conualere. Non tn̄ à cineribus balneū tale absoluitur. quibus iudicatur eius virtutes cōpositas esse: cum eius minera sic ex pluribus cōponatur. Et minerā eius non derelinquens hic adducā verba Ioannis de Dondis viri gloriosi: de quo supra, qui visus est aliā habere opinionē. Inquit in quodā tractatu suo de causis caliditatis balnearū de aquis thermarum Paduanarū loquens. Qualis sit harum aquarū natura, cuiusq; mineræ virtute maxime participēt, ex prædictis trahi potest. Sed nunc manifestius per certissimas experientias demonstrandum est: quas ex opere cōfectionis salis ex his aquis, quod quōdā bonæ memorię genitor meus Iacobus de Dondis inuētor, & imaginator primus subtili ordinauit ingenio. Et si longus sit sermo eius: tn̄, quia scio dn̄m meum in eo delectari debere: nō dubitabo his eum adijcere etiā, quia ad dicta, & ad dicenda plurimū afferet vtilitatis. Quilibet animaduertēs curiosus intelligit. In illo nāq; opere vasa sunt duplicis cōditiōis & formæ. Sunt. n. eorū plurima fictilia, quia de terra facta, quæ sunt rotundæ figuræ formata in modum ollarum.

larum. Aliqua vero ſaxea, plana & lata multum
ad modum arearum cõcauata: ita vt circunquaq;
habeant eminẽtias ad latitudinem medij palmi.
Hæc autem vaſa ſunt in lacuna aquæ feruentis ita
diſpoſita, vt manẽtia circundentur vndiq; ab ea:
& ſimiliter aqua ſub eis. In dicta autẽ lacuna fon-
tis aqua feruens eſt ad altitudinem brachij vel mi
nus, in qua ſunt plurima loca ſcaturiginis & or-
tus bullientis aquæ. ita vt per hoc ſit aqua feruens
per totam lacunam renouata cõtinue per nouas
ſcaturigines. & defluens à lacuna per canales in-
genioſe ordinatos, vt per hoc maneat aqua in la-
cuna ſemper feruens & vnius altitudinis. In præ-
dictis vaſis aqua decoquitur ad faciendum ſalem
ſed in fictilibus ponitur de ipſa aqua fontis prout
eſt in fonte, & prout eſt ſcaturiens de ſubterra in
fonte colligitur vſq; ad medium capacitatis eorũ.
& ipſa ſic ſemiplena natãt in lacuna fontis. & per
feruorem aquæ fontis quæ continue currens con
tinue renouat feruorem. Aqua.n. quæ intra vaſa
eſt, decoquitur, & ex ea euaporat plurimum ſub-
tilioris eius aquæ, proportionabiliter modicum
eius quod de minerali terreo admixta eſt, rema-
net. propter quod continue magis, et magis auge
tur aqua, remanẽte in vaſis ſalſedine. Cumq; per-
uenit ex huiuſmodi decoctione ſalſedo ad aliquẽ
certum gradum, qui guſtu cõprehenditur, et inci
piunt in ſuperficie vaſis aquæ decoctæ, apparere
quaſi quidam flores ad modum paruarum gutta
rum, qui indicant principium coagulationis eius
in ſalem: tunc aquæ illæ de teſtaceis vaſis transfe-
runtur ad vaſa ſaxea, quæ ſunt in ipſa aquæ fontis
lacuna firmata, & immobilia: ponunturq; in eis
ad altitudinẽ vnius pollicis vel parum plus. Ibiq;
per vlteriorem decoctionem coagulantur, & gra
neſcunt in ſalem, qui cum ad id opus idoneis in-
ſtrumẽtis colligitur, & reponitur candidiſsimus,
& puriſsimus. In huiuſmodi autem vaſibus quæ
dicta ſunt; tam in teſtaceis q̃ in ſaxeis in fundis eo
rum, & lateribus pro tunc aggregatur quædam
durities lapidea alba cum luciditate quadam ad
modũ gypſi: immo vere & abſq; dubio gypſum
eſt, nullum penitus perceptibilem habens ſapo-
rem, præter quandam ſtypticitatem. Iſtud autem
quod aggregatur in vaſibus ſaxeis in ſuperficie
ſua ſuperiori, de qua ſal colatum eſt, ſapit aliquid
ſalſedinis aliquando propter id, quod adhæſit de
ſale eidem. Ex hac forma & modo confectionis
ſalis ex prædictis aquis quę in illo toto opere fiũt,
attendens quilibet, experietur euidenter eas ex
tribus ſubſtantijs eſſe cõmixtas, quę in dicta con-
fectione ſalis inuicem ſenſibiliter ſequeſtrantur.
Prima.n. eſt aqueitas inſipida plurima, cuius inſi-

A piditate & multitudine fit, vt nec ſalſedo neque
alius aliquis ſapor certus ante decoctionẽ ſentia-
tur in eis. Deinde in ea cõmixtione eſt ſubſtantia
terreſtris inſipida vel ſtyptica aluminoſa, quę ſub
ſidet in vaſibus, & lapidatur in eis. Et eſt iterum
alia quaſi media inter prædictas ſubſtantias ſalſa,
quæ, vt dictum eſt, graneſcit, & coagulatur in ſa-
lem per decoctionem. Et aqua illa ſic ſalſum ex-
primit ſaporem, multo aqueo inſipido reſoluto.
Inter prędictas autem ſubſtantias ſalſa media eſt,
modo ſubſtantiæ, quantitate, grauitate, ſitu, atq;
natura ſiue complexione. Modo ſubſtantiæ, quia
non eſt ita groſſa terreſtris vt gypſea, nec tam ſub
B tilis, vt aquea, neq; tam grauis vt gypſea. grauior
tamen q̃ aquea. Quantitate, quia non eſt tanta vt
aquea ad magnã proportionem. nam ex mille li-
bris aquę vix cõficitur vna ſalis. eſt tamen amplio
ris quantitatis q̃ gypſea. Grauitate, quia ſexagies
plus de ſale colligitur, q̃ ſi totũ illud quod in fun-
dis & lateribus vaſorum eo pro tempore lapide-
ſcit. Situ, quia mediũ tenet, quia aqueitas ſurſum
in vaporem reſoluitur: gypſeitas fundum tenet:
& ſal ſupra gypſum. Complexio autẽ eius media
eſt modo quodam, cõplexione aliarum duarum
participans, vt patet intelligenti. Ex quibus colli-
ge lector magna in parte modum inueſtigãdi na
C turam thermarum. de quo in ſuo loco. Et ſequi-
tur. Sed plures dixerunt has aquas naturam habe
re ſulfuris. quod verum non videtur. quinimmo
eſt experientiæ contrarium. Nam extimauerunt
ex odore aliquali, quem ſulfureum perceperunt,
illas aquas eſſe ſulfureas. ſed odor ille non ex ſul-
fure eſt: ſed ex calidis igneis ſpiritibus cum aqua
mixtis, vel ex aliqua admixtione partium terre-
ſtrium & ſalſarum. Sed magis certum argumen-
tum eſt q̃ non ſint ſulfureæ: quoniã in eis non eſt
color ſulfureus, neq; vnctuoſum in ſuperficie, q̃
neceſſario apparet, ſi ſulfureum quid eſſet in eis.
Sulfur enim leue & vnctuoſum eſt: & vnde mate
D ria ignis eſt facilis, & calore diſſoluta in aqua ſu-
pernatat ad modũ pinguedinis, prout experiẽtia
certificat. Nam in ſulfureis aquis ſupernatat pin-
guedo: quæ ſi accenditur, ardet vt experientia vi-
demus. Præterea in cõpoſitione ſalis prędicta nul
lum apparet ſulfuris veſtigium: quod tñ videri de
beret, ſi ibi eſſet ſubſtantia ſulfurea ab alijs ſeque-
ſtrata, & pręcipue cum ſale, cum quo multũ con-
uenit in natura. Præterea cum eo nõ apparet neq;
color eius neq; odor. Itẽ ſi ſal in igne proijcitur,
crepitat, vt cęteri ſales. ſed nõ ardet, qui ardere de
beret, ſi cũ eo ſulfuris ſubſtãtia foret. Nõ arbitror
igitur has aquas habere aliqđ ſulfuris corpulẽtũ.
Et ſi forte ignei aliqui ſpũs cum eis ſcaturiãt, qui

de natura ſunt ſulfuris, dantes odorẽ ſulfuris ali-
qualem, vt in fulgure ſentimus poſt eius percuſ-
ſionem in loco aliquo:hi confeſtim exhalant.Cõ
cludens autem aſſerit ipſas eſſe magis exiccatiuas
q̃ calefactiuas propter ſalẽ & gypſum ambo exic
catiua eſſe hæc.Quib⁹ plane habetur ꝙ aquę ther
marum Paduanarum aluminoſæ ſunt,ſalſæ, gy-
pſeę,à cinereitate nõ abſolutę:ſed nulla ſui in par
te ſulfure participare.ſicq; maxima in parte in ſen
tentiam noſtram conuenire.Quod autẽ non ſint
ſulfureę,conatus eſt probare vt ſcriptum eſt.Nos
autem diximus eas ſulfure participare: ſed parua
in parte aliarum mineraliũ reſpectu.Nam in tam
aſsidua decoctione vt in ſalis opere fit, partes eua
neſcunt ſulfureæ,& reſoluuntur.Quòd nõ appa-
reat vnctuoſum: id eſt propter paucitatem ipſius
alijs partibus ſuperãtibus multum. quodq; de co-
lore & odore dicẽdum.vnde vt actum eſt,noſtro
placuit Ariſto.omnes thermæ principaliter licet
non maxime à ſulfure caliditatẽ recipiunt.Quòd
autem gypſeę ſint,non negatur expreſſe.nam gy
pſum,vt ſupra de eo,frigidum eſt & ſiccum,natu
ra terreum,quod ex forti & continuata decoctio
ne in aqua tam paucæ quantitatis nõ auxilium re
cipiẽs aliunde, pars illa terreſtris ſic ſuperflue de-
cocta in gypſum conuertitur, quæ pars terreſtris
ſi iuuamẽtum recepiſſet à multitudine aquoſita-
tis: nunq̃ in gypſum conuerſa foret.ſicq; pars illa
terrea aluminoſa aut cinerea aut ſalſa per fortem
& vltimatã decoctionẽ reſolutis partibus igneis
& aereis,in ſubſtantiam conuertitur frigidam &
ſiccam,quã gypſum dicimus.Hæc omnia ſic pro
babilia ſunt,demonſtratione logica carentia, ſed
experientia eſt omnium harum diſcordiarũ ma-
giſtra. Verum opinionem per me poſitam & ab
omnibus alijs laudatã ſic magis colo.& ſi vir hic
clariſsimus fuerit,vt actum.Quod autem dicit ꝙ
ante decoctionem nullus percipiatur ſapor.certe
pace ſua contrarium expertus ſum, & qui plures
in præſentia mea guſtarunt. Situs autem eius, vt
actũ monti eſt proximus, vallibus vallatus,eiuſq;
aer non æque, vt is Ebani, qualificatus. Fluxus
etiam aquarum frigidarum & calidarum in vnũ
cõcurrentium in hoc auxilium præſtantium, eſt
quidẽ à balneo Ebani vno cum medio vel duo-
bus milliaribus diſtans. Electio. Huius areolæ
apertio ex his,quę in de balneo Ebani ea in areo-
la ſcriptum eſt, ſic nobis in hoc loco ſatisfaciat.
Natura. Calidum eſt & ſiccum,& balneo Eba-
ni calidius ac ſiccius,cæteriſq; Patauinis:cuius ca-
liditatis & ſiccitatis graduatio ex dictis in balneo
Ebani accipiatur.eſt enim,vt ſupra, magis exicca
tiuum q̃ calefactiuum. Operationes & proprie-

E tates. Eſt calefactiuum,exiccatiuum,reſolutiuũ
vt cæteris ineſt thermis.Et ad particularia deſcen
dens areolã inſcribo,quæ eſt. Membra capitis.
Princeps.Sulfureæ aquę neruos mundificant:pro
pter quod in paralyſi multum operantur. dolo-
res,deſcenſiones humiditatum,et ſpaſmi ſedant.
catarrho humido mirabiliter cõferunt: pręcipue
earum ducia. Et hic locus eſt ſpeculationis,ſi cali
do,& humido conferunt: vt quidam aiunt ipſas
experientia manifeſta conferre.cum tamen ratio
caliditatis obſtet, qua dubitatur ne cerebri con-
tentiuam debilitet.cum omnis immoderata qua
litas propriæ virtutis actum deijciat. Quòd ſi ve-
F ra experientia eſt id aſſerendum,vt nocumẽto iu
uamentum maius ſit:etiam lapſus naturalis in ca
liditate ita paruus eſſe poſſet, vt parumper noce-
ret.Confert epilepticis,dummodo cauſa ſit ex fri
giditate & humiditate per eſſentiam talis.Sibilo,
tinnitui,ſurditati ex cauſa frigida venienti.Capi-
tis dolori antiquo, in quo ducia ſulfurea poten-
tior redditur aluminoſa, & capiti magis propor-
tionata.memoriam reparat,ac rectificat, ſed non
ex ætate deperditam.Cæteriſq; ęgritudinibus ca-
pitis, de quibus in areola capitis ſupra de balneo
Ebani. Membra pectoris. Pectus ab humidita-
tibus liberat. qua ex re aſthmaticis confert, cum
G in eis ſtare poterunt. vnde in eis aqua multũ mo-
deranda eſt, & longitudine cum remiſsiori ſuc-
currere,vt in præcedẽtibus de balneo Ebani actũ
quo præſens fortius exiſtit.Dolores ex cauſa frigi
da tollit.Nam cum quidã Hæbreus dolore pecto
ris diu laborauiſſet ex cauſa frigida: plurimaque
medicamenta tentaſſet, quibus minime iuuaba-
tur,ad duciam huius balnei eum trãſmiſi, pectus
percutientem,& diuino interueniente auxilio ſa
natus eſt. Membra nutrimenti. Scribit Prin-
ceps,ſulfureę aquę ſtomachum laxant,& deſide-
rium deijciunt. qui locus ſpeculationis eſt, cum
ſua caliditate eum ſpecialiter frigidum conforta-
H re videatur, & humidum ſua ſiccitate,& ſua ſty-
pticitate grandi eum iuuare.Et cum de ipſo ſulfu
re actum ſit exterius applicatum ſtomachum fri-
gidum roborare: Id dicendum eſſe puto, ꝙ cum
actum de ſulfure ſit ipſum vehementer calefa-
ctiuum,attractiuum eſſe,ſubtiliatiuumq; humo-
rum,ac illorum diſſolutiuum,aquę illę ſic humo
res calefacientes, attrahentes, & humores ſubti-
liantes, illos diſſoluentes, eo præcipue cum toti
corpori applicantur,ſic humores eliquatos ad ſto
machum attrahentes, ac deſcendere facientes,il-
lum relaxant,ac molliunt,& os ſtomachi relaxã-
do, appetitum deijciunt. Exterius vero applica-
tum moderatur. neq; tantam vim habet in attra-
hendo,

hendo, dissoluendo &c. vt sulfureæ aquę. Quo lo
co à te accipiendum est, quantum tuo stomacho
balnea sulfurea Petrioli conferre possunt: quan-
tumve nocere. Vnde aluminosæ illi sunt præci-
pue conferentes, quales Ebanenses Patauæ sunt.
& de his amplius infra. Spleneticos iuuant, humi
ditates ad splenem descendentes resoluendo. No
cent habētibus hepar calidum, quia multum in-
flammatiuæ sunt. ea propter necessarium est prę-
uisione. Nam volentes eis vti, cum frigidis hepar
confortantibus, nō multum stypticis prius inun-
gant: aut aliter ad frigidum alteretur. de quibus
in de obseruandis dicemus. Consultius tamen est
tales in eis non balneari. Quòd si alia ex causa co-
gerentur illis vti: inungātur &c. vt actum. vento
sitatem in eo genitā, ac in splene etiam cum mē-
bra hæc sic longo tempore vexata fuerint, mirabi
liter exterminant. & membra illa ex causa lęsa cō
fortant. quamobrem hydropisi tali miro subue-
niunt modo. Membra expulsionis. Conferunt
colicæ antiquæ intestinorum, & vuluæ duritiei.
vt Princeps sic eam humectando: vt actum de sto
macho. Sunt tamen ventris constipatiuæ. Et hic
locus est speculationis, propter assignatā causam
de mollificatione stomachi. cōsideret speculator.

Vulnera et vlcera. Corporis superficiem à bo-
thor et vlceribus malis antiquis & sanguineis vio
laceis mundificant, & pannos morfeæ & albaras.
Princeps. Et dictū est antiquis, quia in nouis non
confert: vt in præcedenti dictum est cap. Mem-
bra iuncturarum. Hic locus speculationis est: an
in passionibus iuncturarū plus cōferat balneum
sulfureum, cum ad ipsum fere omnes sic patien-
tes consilio medicorum proficiscantur. Et in præ
sentia sic determinata & conclusa volo insequen
tibus in locis suis sufficere, ne longitudine ac eo-
rum replicatione legentium mentes tędio afficiā
tur. Facile quidē, mi Illustris domine, eorum er-
rorē intelliges: à quibus de obseruatione vniuer-
salium nulla prorsus cura cum diligentia colitur.

Neq; in aduersantibus sillocisiphis hoc in loco
mihi cura grandis est, eo pręcipue cum ponendis
ex conclusionibus, quibus breuior doctrina erit,
his satisfactum à me sic facile esse intelligam.

Accipiendum itaq; primum iuncturarum de-
bilitatem non vnica ex causa omnibus proueni-
re: sed in diuersis varias causas esse: qua ex re non
idem antidotum in omnibus, sed in diuersis va-
rium applicare opus est. Et hoc loco vulgarium
opinionem excludo, qui balnearum effectus pro
prietatibus occultis attribuunt.

Affirmandum secundo balneas naturales om
nes, vt actum, actualiter calefacere atq; exiccare,
multoq; magis cum ex minera fuerint calidiori.

Quæ res eos non latet qui eis vtuntur, cum ad si
tim nō paruam perducant. Quamobrem aiunt,
qui bibere potenter cupiunt, ad balnea proficiscā
tur. Et Princeps primi secunda. Et de dispositio-
nibus aquarum Rasis in Almans. 12. continentis.
Eorumq; caliditatem ad tertium gradum produ
cit, vt actum. Nam eorum fortis alteratio non to
lerantia vacat. Quibus inducitur membra huma
ni corporis sic potenter calefacere, exiccare, atq;
resoluere: resoluendo plurimum debilitare, vt de
balneo aquæ calidæ supra agebatur. Estq; tenen
dum debili passo forte agens applicandum nō es-
se: quoniā ex tali applicatione passum extermina-
tur, & in robore suo cōuertitur & finitur: debent
enim talia adinuicem proportionari: vt inde con
uenientior et securior actio consequatur. Nam si
pauco in lucerna oleo magna accenderetur flam
ma: ilico oleum euanesceret, & flamma extingue
retur. Et propterea clamitāt medicinæ authores,
curam per contraria æqualia fieri debere, ne cura
perfecta per altiora impediatur. Neq; obliuioni
tradenda est totius ac corporis particularum vir-
tus: sed prius contemplanda est. Nam cum defi-
cit virtus, deficit & curatio. Princeps primi quar-
ta. Et Dux medicorum. Omnium virtus est ope-
ratrix. Techni. 3. Similiq; modo & membrorum
compositio. quamobrem gracilia ea nō sustinent
medicamina, quæ robusta ferunt. Et naturalem
membrorum debilitatem amplexantes, postea,
quæ sic posita sunt, dicemus. primo iuncturarum
debilitatem omnem, aut ex complexione, aut ex
compositione, aut ab vtroq; simul prouenire. Iux
ta quæ has ponemus conclusiones. Sitque nobis
prima. In debilitate iuncturarum compositione
gracilium sulfurea balnea nō competere: quoniā
nimis potentia sunt: nō. n. passo agens proportio-
natum esse videtur: etiam cum pauco calore vi-
geant: sic forti ex resolutione exterminantur. Itē
quæ sicca sunt, non oportet amplius exiccare. pri
mi tertia. & prima aphorismorum Dux. Omnis
immoderata qualitas actum propriæ virtutis deij
cit. Altera. In debilitate non vetusta iunctura-
rum compositione robustarum mala, stante cō-
plexione frigida & humida, cæteris consentienti
bus, balnea magnifice competunt sulfurea. Vbi
vero mala foret complexio calida, inconueni-
rent. Hanc conclusionem nostri sensere veteres,
à qua fortassis in omni iuncturarū passione & in-
differenter erroneus accessus ad balnea ortus est:
hæc equidē ex suppositis, sicut probata relinqua-
tur. Debilitate vetusta iuncturarum stante, quo
in casu iuncturæ calore naturali admodū depau-

peratæ ſunt, aut cum robuſticitate, aut gracili-
tate, balnea ſulfurea minime conferre videntur.
Hæc ex ſuppoſitis probetur, cui & addatur: ꝙ &
thermæ nullo modo conueniunt, niſi vbi iam hu
miditas in eis adeſſet reſolutionem agens, quo in
caſu etiã in caliditate thermæ remitti deberent.
Reliqua ponatur, quòd in corporibus plethori-
cis etiam ſtante robuſticitate membrorum ther-
mæ naturales ſuſpectæ ſunt habendæ: concluſio
declaretur per ea, quæ de aquis ſulfureis actum
eſt ſupra in areola. Membra nutrimẽti in hoc ca-
pi. quoniam liquefaciunt, & humores deſcende-
re faciũt ad inferiora, vt expertus ſui. Quintam
hic addam, ꝙ in præſeruatione vbi iuncturæ na-
turaliter ſint graciles: & ſic naturali calore depau
peratæ, hęc balnea ſulfurea minime conueniunt.
Nam amplius ſic debilitãtur, facta caloris ſui pau
ci ac humidi ſubſtantifici reſolutione: quare plu-
res ſolito ad eas fluent ſuperfluitates. Nam Prin-
ceps, membra fortia mittunt ad debilia: verunta-
mẽ, vt in de obſeruandis agitur, balnea in re-
ſolutione ex mora plurimum moderantur. Po-
ſtremam adijciemus. Cholerici naturales, & cho
lerici aduſti ab eorum vſu ſe abſtineant. Nam ea
illos ad febres præparant, ad hepatis ſupercalefa-
ctionẽ: vt primi ſecunda. de diſpoſitionibus aqua
rum. Et hæ concluſiones nobis veluti principia
ſunt ad ea quæ in ſimilibus ſunt conſideranda.
Quibus accipiatur error eorum, qui complexio-
nes hominum, eorum habitudines, & compoſi-
tiones totius, ac particularum patientium virtu-
tem prius non contemplantur: ſed indifferenter
omnes ſic ad balnea aſſumenda cõſulunt, id opi-
nantes vt vulgus effectus hos, cum ſæpe benefi-
cio medicorum non curantur, & ex eis iuuamen
tum ſuſcipiant à proprietate occulta prouenire,
vt Siculi, & Neapolitani: de quibus infra. Et dixit
Princeps: Aquæ ſulfureæ conferunt apoſtemati-
bus iuncturarum, & duricijs, & verucis pendenti
bus. Et nota lector verbum duricijs. et conſidera.
Et in ſumma vt Princeps, conferunt omnibus do
loribus iuncturarum & neruorum frigidis.

De balneis Sancti Bartholomæi. Rub. V.

BAlnea autẽ hæc vallibus vndiq; ſunt valla-
ta à meridionali plaga montibus diſcooper
ta. Rus enim fuit quondam Sanctus Bartholo-
męus nominatum, milliaribus. xij. à ciuitate di-
ſtans. nunc vero ſilueſtris & inhabitatus locus
eſt. Verum per nobiles noſtros de Leone funda-
tum fuit, & in eo tempore Bartholomæi tem-
plum amplum, cui coniunctum eſt hoſpitale, ad
pauperes recipiendos: vt ſic commoditate am-
pliori ab eorum languoribus precibus ſancti in-
terueniẽtibus curarentur. Sunt autem veluti pi-
ſcina magna non lapidibus, vt cætera patauina fa
bricata: quorum fundus luteus & pinguis eſt ad
nigredinem declinans: mollis multum, in quem
neceſſario penetrant ſe balneantes: ita vt ſi in ba-
culis ſe non ſuſtinerent, ad profunditatem peri-
culoſam quandoq; deſcenderent. Nam eius in ſu
perficie non alta eſt aqua: ſed ad altitudinem duo
rum pedum vel prope. Hæc autem aqua tempo-
re hyemis & veris eſt in calore notabiliter remiſ-
ſa, qua ex re eam eligere oportet æſtiuo tempo-
re, & ad ea itur de menſe Auguſti vſque ad me-
dium Septembris, & vltra: aeris cõſtitutione ſua-
dente. Exiſtimo autem & de menſe Iunij & Iulij
efficacia eſſe, & euntes eo tempore ab eis non mi
nus iuuari. Minera. Huius autem minera ſul-
furis naturam ſapit aliqualem, & bituminis ſiue
aſpalthi, vt quidam aſſeruerunt. Verum lutum il
lum, vt liquida pix, videtur. Arbitror enim vt
actum, ſulfurea fore: licet parua in quantitate ſul-
fure participent. propterea quoniam eorum cali-
ditas non magna ſit: conſequenter de alumine
plus habere: vt cætera Pataua. Sed ſic in eis humi-
ditate ſuperabundante: quoniam caliditatis actui
tatem obtundit, & ſiccitatis operationem, non
ſic ad calefaciendum, & exiccandum: vt cætera
potentia redduntur. Quapropter debiles in iun-
cturis quibus aliqua ineſt duricies, aut nodoſitas:
ad hæc quàm alia ſecurius ſe transferre poſſunt.
Vnde meo cum conſilio vir quidam Feltrenſis
nomine Petraca qui nodoſitatem ac duriciem in
genu habebat: cum prius dislocatus foret in ge-
nu, & plurimos non dico reſtauratores: ſed de-
ſtructores ſic expertus foret, quã ex re ob dolo-
res pluries receptos materia multa fluxit: & in
loco retenta, & frigidis medicaminibus appli-
catis indurata, abſque baculo & ferula ambula-
re non potens: ſic duobus annis tranſiens, ad hæc
balnea profectus eſt, ex quibus ſpacio dierum
quindecim tantum recepit iuuamentum, vt de-
mum abſque baculo & ferula rediret. Et breui-
ter claudens, ea pronuncio plus aluminoſa, nitro
ſa, etiam & cinerea: à ſalſedine, licet remiſſa, non
priuata: ſulfure autem modico participantia.
Operationes et proprietates. Eſt mediocriter ca
lefactiuum, & parum exiccatiuum, cum mirabi-
liter duricies mollificet in quacunque parte cor-
poris extiterint. Nam mollificatiua ſunt vt Prin-
ceps, quæ ponunt eſſentiam membrorum haben
tium ſpiſſos poros, leniorem caliditate et humi-
ditate ſua. Et accidit ex hoc vt pori fiant latiores,
& expulſio ſuperfluitatum quę in eis cõtinentur,
facilior: ſicut exemplũ de ſemine lini. Sunt enim
talia

talia quæ neque fortiter calefaciunt, neq; fortiter exiccant: quia si vehementer calefacerent, potius indurarent & similiter si fortiter exiccarēt. Natura. Finem secundi parumper excedere sentitur, iuxta aquæ superficiem: sed vlterius in fundo procedentes sentiunt caliditatem, vt ad tertium eorum caliditas perueniat. Electio. Eligatur tempus vt actum: & hoc in tempore diem vigiliæ ac festi Bartholomæi eligibiliorem quadam cum deuotione pronunciant. Membra iuncturarum. Doloribus podagricis, ac iuncturarum aliarum confert. Et inuentum est in libris quendam Estensem Marchionē à podagra curatum. Delet mollificando et resoluendo omnes iuncturarum duricies. Et ego vidi ex duricie genu, qua impotens quidam ad ambulandum reddebatur: eorum beneficio curari vt actum. vnde sic membra indurata, nodata, contracta mirabiliter mollificant, & extendunt, et ad pristinam prosperitatem sua virtute potenti, homines ducunt. Et dominus Aquileiensis Cardinalis totus contractus in eo tēpore: ita ex his iuuabatur, dum in eis erat, vt veluti sanus totus moueretur. Verum in eorum egresione aeris frigiditate ad pristinam dispositionem membra redibant. Et Georgius Pisanus de Sancto Casano à sua contractione notabiliter conualuit. Vulnera & vlcera. Scabiosis conferunt & vlceribus. Alias subticui areolas, quoniam in his membris conferre non multum videntur. Iste autem locus, & si non elegantis sit habitationis & aeris: tamen habitatur, & habitabilis est: & ratione indulgētiæ ad id templum, de quo actum est, maximus confluxus ciuium, & habitantia loca circunstātia in die Sancti Bartholomæi. Hoc autem balneum inundatione aquarū pluuialium alteratur: suiq; effectus minuuntur.

De balneis Sanctæ Helenæ. *Rub.* *VI.*

DIstans est à ciuitate septē milliaribus monticulus quidam vndequaq; vallibus vallatus, ad quē per aggerunculum manibus factum peruenitur, cuius in summitate muri olim ecclesiæ Sanctæ Helenæ dedicati adhuc superextant, apud quem balnea sunt de Sancta Helena nuncupata. hic enim mons illas à plaga occidentali tegit: suntq; à plaga oriētali discoopertæ: domus vero eorum pulchra est: sed situs malus ac turpis, cum præter monticulum nullus adsit perambulandi locus. Stat autem apud montem versus meridiem velut stagnatus lacus: vnde aer eius loci male qualificatur ex vicinitate aquarum fœtentium. Et certe vt in de obseruandis, post, eorum situs multum contemplandus est. Fons autem in superiori parte montis esse videtur: cum sic per eum descendat aqua per canale magnum terra montis coopertum, ad pedes eius balnea sic producens. Hic autem fons vt cęteri, oculis non videtur, cuius minera est aluminosa, cinerea, & nitrosa, & salsedine parum participās. Non autem à sulfure absoluitur. licet quidam ea à prædominio sulfurea scribant: cum ea caliditatis vehementis esse dicant. Ego vero opinor, quòd à prædominio non est sulfurea. Nam neque visus, neque odor, neque gustus illud manifestant. Et pro his recurre supra ad ea quæ de balneo Ebani scripta sunt, & montis Groti. De mineris eorum, neque super caliditatis sensionem se fundent: quoniam actu calidiora sunt salsa ipsis sulfureis: quoniam salsa per adustionem fiunt. Et ego dum cum magnifico Capitaneo Carmignola in balneis his pro cura sua moram, ac stationem traherem: de caliditate balnearum Ebani disputantes, in quibus se prius balneauerat: hæc sic adinuicem comparantes, nuncium specialem misimus Ebanum. locus est ab hoc tribus milliaribus distans vel circa, secum portantem horologium, & phyalam, & data hora impletæ fuerunt duæ phyalæ: vna ex aqua Ebani: altera ex aqua hac, & certe in caliditate multum differentes inuentæ non fuerunt. Addoq; quòd fontis locus huius monticuli ignoratur: potest enim longinquior, ac propior esse. qua ex varietate & balnearum caliditas variatur. Et certe opinor ipsam alumine participare. qua ex re suis in proprietatibus, cæterisq; in areolis à virtute eorum de Ebano non multum differre. Sed hoc loco ne vacuus discedas: tum quia famosa sunt: hæc pauca subscribam. Operationes & proprietates. Est parumper eo Ebani magis calefactiuum, exiccatiuum, resolutiuum. Membra capitis. Confert in ægritudinibus capitis, paralysi, & neruis humiditate repletis, & spasmo, cæterisque ægritudinibus suis ex causa frigida & humida venientibus, et ex repletione. vnde membra ob imbibitionem materiæ humidæ contracta indurata remollit, & extendit. Decoratio. Confert serpigini, albaras, scabiei, & maculas corporis superficiales emundat. Membra pectoris. Confert pectori læso ex causa frigida & humida. Membra iuncturarum. Confert iuncturis, & eas confortat, & prohibendo fluxum humiditatum ad eas, sic illas à dolore præseruant: si suis cum canonibus fuerint applicata. Et in laudem eorum dicam ꝙ iam fama est cęteris omnibus Patauis plus in hoc conferre. sed consideret speculator. Membra nutrimenti. Stomacho humido subueniunt, & hydropi, & venam habentibus ciuilem. quare &c.

De balneis Orthoni montis. *Rub.* *VII.*

MOns Orthonus à viro Patauo vt referunt in armis ſtrenuo, Orthonus appellato, monti rubeo proximus, apud quē olim Patauia primum ædificata fuit, nomē ſic accepit:ad cuius pedes piſcina magna eſt. vallibus & lacunoſis ſiue ſtagneis foueis circundata, à meridie, & plaga orientali detecta:à ſeptentrione vero ipſo monte & alijs defenſata: cuius aer certe nō bene qualificatus eſt. Et locus lōgis in annis inhabitatus fuit: nunc vero, Patauí quadā deuotionis virginis glorioſæ cōmoti(quam antiquo ciui ex noſtris eo in loco apparuiſſe fertur)templum magnificum fabricarunt, ac monaſterium ordinis Auguſtini de obſeruantia dedicatum, in quo plurimi exiſtunt clauſtrales, locum reddentes domeſticū & montem. Cuius minera ſulfuris aliquid ſapit ac ſalis, & alumine nō priuatur. Eſt.n.piſcina hæc lutoſa, virtutibus compoſitis dotata. Cuius opertiones, electionem, naturamq;, vt quę de balneis Bartholomęi Sancti dignificare poſsimus. Dolores antiquos ex cauſa frigida & humida collit: duricies articuloſas: ſpleni & hydropi reſoluendo ac mollificando ſuccurrit. Et hæc de balneis ſeptē Patauis famoſis in pręſentiarum à nobis tantum dixiſſe ſufficiat. Et plurima in eis memorata etiam ad ſequentia, ne replicatione hæc mea dicta tibi tędio fiant:volo ſic nobis ſatisfacere. Et quoniam de balneis famoſis ſcribere noſtra eſt intētio: hinc poſt Patauorum & domeſticorum virtutum narrationem, ad extranea me conuertam de proximis ad longinquiora procedens.

De balneis della Porretta. *Rub.* *VIII.*

ET cum balnea della Porretta dicta in comitatu Bononienſi à ciuitate.xl.miliaribus diſtātia nobis vicina ſint, & famoſa multum, ſic de ipſis ſecundo agemus loco. His aūt tot attribuuntur laudes: totq; occultæ proprietates, vt vere ſacerrima dici poſsint:vt &.24.problematum.problemate vltimo. Ex eis.n.vt fama eſt, ſacræ operationes emanāt. Earum autē ortus à duobus ſaxis & laſtroſis montibus eſt ad meridiē ſituatis: quorum in medio, vt aiunt, ſalis riuulus amplus eſt. Et per duo canalia duorum mōtium aqua ſic defluens, balnea duo ædificat:vnum in dextris, alterum in ſiniſtris. Ex ſiniſtro autem verſus orientalem plagam fumi exeunt et vapores clari ad rubedinem declinantes. Minera. Minera autem eorum aluminoſa, vt aiunt, et parum ſulfurea eſt, et ſale participans & nitro. Sicq; cōpoſitas virtutes habēt, & certe vt actum:à minera eorum de Ebano eius minera nō eſt longinqua multum: quare & ea quæ Ebano in proprietatibus ſimillima eſſe

E deberent. Et hic eſt locus conſiderationis nō paruæ:vt cum ita eſſe videatur, vt cur non eſſe in vſu, potus aquæ Ebani, vt quæ de ipſa non tot tantæq; laudes, vt de aqua Porrettæ enunciantur. Id arbitror primum dicendū eſſe, ꝙ Bononia ciuitas ſtudiorum omniū ꝗ Patauium vetuſtior mater fuerit, qua ex re Illuſtres medici ſuis de his balneis curam diligentiamq; magnā qui habuerunt, ſic famoſa fecerunt. Et ſi balnea de Ebano, cęteraq; Patauina ad vſum cōmodumq; hominum prius acceſſerint, cum Patauium Bononia ciuitate antiquior valde fuerit. Addo pręterea:qm̄ ea quę Ebani, in caliditate nimia habita ſint, vt ſic potui(vt

F illa de Porretta, quæ veluti frigida eſt, de quo ſtatim)amœna, ac conueniēs nō reddatur. Sic.n.Pataui & medici quadā negligētia ducti, eam aquā bibere in vſum nō perduxerunt. Ego autem tepę factam, & ad calorē aquæ Porrettę perductā pluribus ad bibendum cōſului:inueniq; eam & ventrem ſoluere, & vrinam prouocare. Quòd ſi ea in quantitate ſiue doſi data fuiſſet vt illa Porrettæ: eiſq; cum canonibus, nō hæſito illam potentiſsime ventrē ſoluiſſe, et vrinā prouocaſſe. Quòd ſi dominus loci exiſterē, eam per longum canalem ad certum locum perducerē: vt ſic à fonte lōgius ſe ſeparans, veluti tepidā & potui cōmodā ſe red-

G deret, ex qua ſimiles effectus his qui della Porretta exire ſperarē. Hæc.n.aqua cum bibitur, guſtu ſalſedo cōprehenditur, & odore ſulfur: hoſq; effectus potentiores in ea quæ montis Groti eſſe arbitror. Et ſpeculator cōſideret:actumq; à Gentili eam aluminoſam magis. Cæteri eam ſulfuream à prædominio ſcribunt, vt in alembicatione experti ſunt. quod minime credo propter rationes ſupra de minera balnearum Ebani et montis Groti ſcriptas, ob quod ad ea quæ in prioribus, & ad ea quæ dicenda ſunt de elambicatione diligens ſcrutator ſe trāsferat. Vnde ſciendum ꝙ ex elambicatione mineræ omnium mineralium & medio-

H rum, excepta ea quæ ſulfuris, comprehenduntur aperte. Cum.n.ſulfuris caliditas ignea ſit, & parua cum corpulentia: tunc ilico in fumum tranſit et euaneſcit. videmus.n.ꝙ ſulfur igni expoſitum, ſtatim cōſumpta ſubſtantia in ignem tranſmutatur:quare cum alijs aſſociatā illis caliditatem pręſtans:vt cum ferro, cinere, & huiuſmodi:non niſi parua eius pars viſu cōprehēditur, cum multa in fumū tranſierit, alijs ſolidioribus & nō ita igneis, quibus cōmiſcetur, remanentibus. Secus autē opinandum, ſi aqua fulfurea fuerit non cōmixta, aut cōmixta parū. Et hic bene conſideret ſpeculator: vt poſt de elambicatione, quātus error noſtris in temporibus proceſsit. Electio. Situs aūt eorum

ſylueſtris

ſylueſtris eſt alpibus Piſtorienſibus propinquus,
quo in loco et homines Iulij tempore algent, qua
ex re eligere oportet tempus calidum valde, vt à
medio Iunij vſq; ad Auguſtũ incluſiue. Et à non-
nullis Auguſtus magis cõmendatur: & hoc ſi tẽ-
poris cõſtitutio nõ obſtiterit. Nam & prouerbio
vulgatur, Prima Auguſti pluuia nobilitatis pau-
pertatẽ indicat. Nam ſe balneantes veſtibus hye-
malibus munitos eſſe oportet: de quo in de obſer
uandis. Et eligatur quæ eſt de nouo ſcaturiens: nã
cum ſtat per diem, aut per noctẽ etiã poſt ſex ho-
ras ſtatim frigeſit, caliditatem amittens, qua red-
ditur vigoroſa. Quapropter potantes eam, quæ
iam ſtetit, euacuare faciunt, & calidam ſcaturien
tem veluti virtuoſiorẽ ingrediuntur. Scaturit. n.
aqua hæc duobus in locis, veluti aqua fontis frigi
di. Quo loco accipiatur quantũ valet ad loca lon
ginqua exportata, cum cito corrũpatur, ac ſapo-
rem perdat: de quo in de balneis Ebani actũ eſt.
Eſtq; locus, ad quem per canale fluit, foramen ha
bens ſpina obturatũ: & hæc aqua parum calidior
prima exiſtit: & hic hauritur & hauſta bibitur, &
de eius potu in de obſeruãdis dicetur. Natura.
Actum eſt thermas iam dictas ad tertium perue-
nire gradum, & illas in caliditate poſſe remitti: &
quia aqua ſic ſuæ naturę dimiſſa ad frigiditatẽ re-
dit. vnde quãto longius à fonte diſcurrit aqua ca-
lida, tãto in caliditate plus remittitur. Quibus ac-
cipiendum, cum aqua hæc aluminoſa & ſulfurea
ſit, vt iam dictum, nõ ſitq; calida multũ, ꝙ à fonte
eſt remota multum, & ad eius remiſsionẽ lapidũ
frigiditas, per quos tranſit, & ſcaturit, quampluri
mum operatur, cum locus eius lapidoſus ſit, vt
actum. Erit itaq; in primo gradu vel in principio
ſecundi caliditas eius ponenda. Nam debent in-
trantes ex occurſu eius cum nouiter ſcaturit, ſe ſe
cundum omnia mẽbra vigorari, & per ſpacium
temporis incriſpantur ſeu corrugãtur membra,
quod magis remiſſa caliditate venit q̃ ab intenſa.
cõſidera. Operationes & proprietates. Eſt in-
terius aſſumpta, quia bibita, calefactiua, attracti-
ua, humorum viſcoſorum, diſſolutiua, inciſiua,
cum ex diuerſis cõponatur vt actum. Nam de his
magis poſt in areola. Membra expulſionis. Exte-
nuatos curat. & macrefactos impinguat. Et hic
eſt locus ſpeculationis. Membra capitis. Hanc
aquam ſic nimium cõmendant, & ſub timore aſ-
ſumptam omnẽ aiunt cerebri debilitatẽ remoue
re, cerebrum rectificat, ac antiquum eius dolorẽ
tollit, oculorum ægritudinibus ſubuenit, auditũ
mirabiliter reparat, narium fœtorẽ exterminat,
rheumata cõſumit, paralyſi linguæ opitulatur, tu
moribuſq; gulæ, ac vocis raucedini. Membra pe
ctoris. Valet cõtra pectoris ſtricturam, & anheli
tus difficultatẽ. vt dicant equos aſthmaticos duo
bus cõtinuis menſibus illam aquam potantes ab
aſthmate liberari. & ſputum ſanguinis remouet.

Mẽbra nutrimenti. Deiectum, quinimmo de-
perditum appetitum recuperat: & oſtenſam dige
ſtiuam fortẽ efficit, et vomitum tollit. Et quod di
ctu mirabile eſt, deperdito prægnãtum appetitui
abſq; nocumẽto proficit, atq; illum firmat. Nam
ſtante cauſa à qua effectus continue dependet, ea
nõ remota effectum remoueri poſſe nõ videtur.
Amplius cum ſale multo participet, ſic potata cõ
turbatiua ſtomachi redditur, vt de ſale actum, &
ad vomitum eſt præparatiua: hoc etiã in potanti-
bus experientia docet: qua ex re iuuare non vide-
tur. Addo ꝙ Principis dictum primi ſecunda. ꝙ
aquæ ſulfureæ appetitum deijciunt, ac ſtomachũ
laxãt, qualem multi illã della Porretta eſſe enun-
ciarunt. Cæterum cum notabiliter ventrem ſol-
uat, & vrinam prouocet, ventriſq; fluxus ſit ſæpe
aborſus cauſa: vt aphor. quinta. Cõſimiliter & vri
næ prouocatiua, cum menſtrua commoueant: vt
Princeps, nõ ſic prægnantes iuuare, vt aiunt, arbi
trandum ſic facile eſt. Mineralium aũt dictorum
virtutes ſpeculator diligẽter aduertat: quibus ſic
cõpoſitis aqua hęc participat: vt ſic ſibi inuicẽ cõ-
tra operantibus ſe mutuo iuuare videantur: effe-
ctuſq; varios ac dictu mirabiles ſic poſſe produce
re. verum à medico ſemper experiẽtię magis cre-
dendum eſt, q̃ rationi, cum artifex ſenſualis ſit.
Oppilationes hepatis emendat ac ſplenis. hydro-
piſim non antiquã curat. Et in eius laudes quidã
ita proceſſerunt, vt eam hydropem curare dicere
nõ dubitauerint. Membra expulſionis. Inteſti
na mundificat à fæcibus, & à ſuperfluitatibus la-
uat: eſt. n. ſolutiua, vt experientia manifeſtat, ſua
vehementi ſalſedine aut nitroſitate. Vermes in
inteſtinis interficit, dolores eorum tollit, & eorũ
cauſam & malam qualitatẽ in eis impreſſam an-
nullando. Renum laſsitudini mirabiliter ſubue-
nit, lapides in eis frangit, ac arenulas cõgregatas,
& lapides per vrinæ vias mirabiliter expellit. Et
veſicã à ſuis ſordibus paruo in tempore mundifi-
cat: vt poſt eius potum, per quartum horæ ad ex-
tra per virgam propellat, tm̃ diuretica exiſtit. Et
hic eſt ſpeculationis locus, vt cum ex ſulfure quo
non parum participat, & ex alumine ſic ſtyptica
reddatur: vt quomodo tam diuretica tamq; ſolu-
tiua. Nam ad hos effectus valet ventris ſolutio, &
vrinæ prouocatio ab ea poſt eius potum, et in de-
bita doſi paruo in tẽpore exire videmus, vt in de
obſeruãdis poſt. Iam ex habitis ſolutio aperta eſt:
qm̃ tum ſua ſalſedine, tum ſua nitroſitate, quibus

non parum participat, ventrē soluit. ex parte sua sulfurea, vrinā prouocat. & modus iam in de balneo montis Groti in parte dicebatur. Eliquat. n. sulfur, & humiditates grossas sua vehementi caliditate in aquosas cursibiles cōuertit vt piper. quarum aquosarum expulsio ꝑ regiones vrinales cōuenientius expellitur. Vnde secunda problematum problemate. 43. Vt quid piper in parua quantitate assumptum soluit, in magna autem vrinam prouocat? Et quidam eam in vlceribus vesicæ cōferre aiunt, quod non facile intelligo, cum magis nocere videatur: sed de hoc īfra, in de balneis Carpensibus. Conferuntq; nimiæ sanguinis egressioni, vt per hæmorrhoidas siue per venas matricis euenientis, menstrua alba constringit, & matricis humiditates resoluit: multumq; imprægnationi opitulatur. vt de ipsa aqua scribit vir diuinus noster Gentilis suo in tempore plurimas vidisse mulieres steriles, quæ huius aquæ beneficio fœcūdæ factæ fuerunt. Membra iuncturarum. Valet passionibus neruorum, & doloribus iuncturarum ex quacunque causa, vt sic podagrici omnes ex ea liberentur. verum in antiquatis non cōfert. Sed fortasse quis admirabitur: vt qūo sic in omnibus cōferat, varijsq; in ægritudinibus, cum in alijs aquis hoc minime cōtingere intelligamus. Id forte respondebitur: qm̄ sic sua in caliditate temperata est aliarum respectu, cuius suæ qualitates sic ad medium refractæ id operari poterunt: quēadmodum medici asserunt oleum rosſ. temperatum calefactos infrigidare, & infrigidatos calefacere. Ideoq; Princeps de signis dolorū podagræ. v. materias autem permixtas &c. Et iuuantur cum vnctionibus temperatæ caliditatis cum quiete · hoc autem temperamentum in ea veniens, merito fractionis suarum partiū, ex quibus cōponitur multorum sic apud vulgares mirādorum effectuum causa esse poterit. Et subtilis īdagator speculetur.

Vulnera & vlcera. Scabiem antiquā eradicat, & saniem per corpus dispersam educit: vulnerib⁹ fraudulentis opitulatur. Febres. Asserunt eam in tertianis & quartanis febribus conferre, quod minime credo: quinimmo opinor & eam, cęterasque thermas, nedum febrientibus: sed & cholericis adustis non conuenire: qm̄ sic peramplius vrūtur & exiccantur. Et ideo non attendo verbis eorum, qui asserunt eam in vlceribus vesicæ conferre. Et cum in amplioribus huius aquæ laudibus ꝓsequi tanta cum commendatione, sic addēdo sua dignitate mihi detrahere visum sit: vt veluti, altera in terris Dea sit excolenda: tantum de ea nobis in præsentiarum dicta Bononiensium pace sufficiant. Et si speciale regimen habere videatur: nihilominus de eo in obseruandis suo loco dicetur.

De balneis Romandiolæ. *Rub. V.*

CVm nobis propositum sit de balneis omnibus Italiæ ordinate sic scribere. planeq; intelligam omnia compositione participare: sicque virtutibus compositis, vt de prædictis scriptū est: foretq, in parte superfluum sic per singulas areolas discurrere: cum in compositione plurima adinuicem conueniant, statui ne longiori sermone tędiosus fiam, eas areolas & principaliores, ac vtiliores subscribere: alias etiam cum opus fuerit nō negligere. Et à balneis Romādiolæ exordiar. Castrum est in Romandiola, Sācta Maria in bagno nūcupatum, apud quod, balnea hæc tria sunt, de quibus statim: quorum minera à prædominio sulfurea scribitur, alumine, ferro, ac ære participans. Nam si sulfure participant, ea comprehendentur signa, ex parte coloris, odoris, & cæterorum: vt supra, in de balneis Ebani, & mōtis Groti, quę posita sunt propter errores ex inaduertentia medicis contingentes. Ista autem sunt veluti ea, quæ de Poretta scaturientia, & ita propinqua, vt inter ea murus lapideus solus interueniat, qua ex re cū ita ꝓpinqua sint: rationabiliter arbitrati sunt nōnulli illa ex eodem fonte emanare. Et si quidā ea in minera diuersificati sint: vt ipsum balneum sulfureum & aluminosum esse dicant, quod balneū de Turri intitulatur. Secundum vero vocatur balneum de Medio, quod magis aluminosum q̄ sulfureum dicūt: & est temperatę caliditatis: in quo gaudent scabiosi, leprosi, & vlcera habentes, qui in alijs sic stare non possunt. & ideo vocatur balneum Poltronum. Tertium, balneum Dominarum vocatur. Electio. Et eligatur in tempore Maij, vt de balneis Patauis actum: quoniam eo in loco aer frigidus existit; frigidiorq; q̄ in comitatu Paduano. Natura. Calidum vt de prædictis scriptum est. Nam eius caliditas, etsi videatur remitti frigiditate ferri, tn̄ non tollitur quin in tertio tale sit. & sic eius siccitas caliditatem suam superare videtur. Operationes & ꝓprietates. Calefactiuum, exiccatiuum, subtiliatiuum, humorū dissolutiuum, attractiuum, macrefactiuum, quia potenter resolutiuum, humidis natura ac habitudine carnosis: phlegmaticis potenter conferens. Membra capitis. Catarrho humido ac cerebro humido, coryzæ, tinnitui, sibilo, neruis ex repletione læsis, eorum dolori, paralysi, epilepsia & diminutioni memoriæ conferre sic videtur. Et qm̄ in passionibus matricis mirandos effectus ab antiquis productos esse inuētum est: hinc balneum dominarum tertium nomen accepit. Membra expulsionis. Mirabilitet humiditatibus matricis

confert:

cōfert:eaq; sic læsam cōfortat, si diligēter q̄ de sul fure, alumine, ac ferro scripta sunt, comtemplentur. Membra iuncturarum. Valet plurimū cōtra iuncturarum dolores. Et hic diligenter aduertat speculator, qm̄ vt actum, medium temperatæ caliditatis est aliorum respectu, vt sic arbitrentur ex diuersis mineris illa sic scaturientia diuersos effectus producere. Et plurimi magis solertes asseruerunt hæc balnea in vigore illis de Corseno assimilari, de quibus statim: & si in actu & potentia quæ de Corseno sunt, calidiora existant. Sunt aūt cooperta à ciuitate Forliuij .xxx. milliaribus distātia, apud quam ciuitatem .v. milliariorum distantia castrum est Meldula dictum, in quo est aqua thermalis solutiua, quæ bibitur, neque sapore sulfureo priuatur: vt illa della Porretta: sed quę est in Sancta Maria in bagno propter sulfuris excellentiam, non bibitur. Cæterarum aūt areolarum virtutes: quibus conferant ęgritudinibus, indagator ex dictis speculetur.

De balneis ciuitatis Lucanæ. Rub. X.

Ciuitas Lucana tribus balneis gloriatur: quorum primum de Corseno nominantur: id rus est à ciuitate .xvi. milliaribus distās, cuius ī minera diuersificati sunt medici: ipsum nanque sulfureum, aluminosum, nitrosumq; esse Gētilis vir diuinus enunciauit, cui non parua fides dāda est. Vgolinus vero de monte Catino, cui hoc balneū multum familiare fuit: id scribit aluminosum, & salgemosum, vt vnum alterum non superet, paucasue minima quantitate sulfuris participās fit. Hæc.n. discordia ex signis datis de balneo sulfureo supra, vt actum in pręcedenti capitulo, faciliter tolli potest, cum experientia sit omnium harum verus iudex. Electio. Eligatur tempus, vt de balneis Patauis actum. Natura. Actu multū calidum est, vt intrantes primo in occursu vix sustinere possint: mordax etenim et acutus est calor eius paruo tempore durans, cuius potentia actualis potentialem superat. Sed quæret rationabiliter aliquis: vnde tanta caliditas actualis si sulfure nō multum participat. Et cum sal, aut salgemma per adustionem fiant: sic salgēma magis participare videtur. Nā si balnea salsa actu calidiora sunt ipsis sulfureis, & cum caliditas illa sic cito trāseat, in re ignea, & subtili fundari videtur. quare sulfuris participatione vacua esse non arbitratur. consideret speculator. quibus indicatur ipsum ad finē tertij in caliditate peruenire. Operationes & ꝓprietates. Est calefactiuum, exiccatiuum, caloris resolutiuum non parum: quamobrem debiles ēt ex coitu, marasmati, febrientes, & cito resolubiles, ab eo se præcaueant. Balneum hoc habet māsiones duas muro quodā intermedio diuisas: quarum altera à fonte est remotior, & maioris caliditatis, in qua longior contrahi mora potest. Est.n. aqua hęc multum clara, vt veluti sapore extraneo carens, ac odore: cum qua habitatores illius loci panem conficiunt, carnes decoquunt. verū in eorum comestione sitis inducitur, ob quod nitrosam esse magis arbitror: & certe, vt Vgolinus, minima parte sulfuris participare. Membra capitis.

Valet in ægritudinibus capitis frigidis & humidis: & vt de balneis montis Groti, & tantum efficacius est, quantum sulfure plus participat, ac minus frigidum est. Et propter sui caliditatē actualē nocet habentibus fluxum sanguinis narium, ac hęmorrhoidum. vnde ab eo montis Groti, vt existimo, nō multū diuersificatur. Mēbra pectoris.

Humiditatē ei⁹ exiccat. sicq; asthmatico cōfert. Mēbra iuncturarū. Valet in doloribus iuncturarum, & ægritudinibus neruorum, maxime à cā frigida, & in doloribus remanentibus in mēbris neruosis propter casum, aut percussionem. Item propter dislocationem in iuncturis factam & in remanentibus post torturam. Vulnera & vlcera. Exiccat vlcera, quæ difficilis sunt consolidationis, & illa curat. Vidi dominū de Cesenis Malatestam hac ex causa ad illud proficisci, à quo notabile iuuamentum non recepit, verum in virtute motiua visus est conualuisse. Membra expulsionis. Sterilitati ex causa humida ꝓuenienti succurrit, vt sic illas humiditates exiccando ad cōceptionē mulieres pręparet. valet ad summū in ęgritudinibus in quibus necessaria est exiccatio.

Apud autem balneum hoc sudatorium, est, qđ ingrediuntur patientes: asserunt sic in eo sudātes humiditates, quę ex balneo remanserunt resolui.

Extra circuitum villæ balneum est rubeum dictum, cuius minera, vt aiunt, ænea est: & ei⁹ aqua modica paruæ caliditatis, quam calefacere oportet si ea vti volunt. In præsentiarum autem nō est alicuius famæ: fortassis in præterito fuit.

Tertium balneum de villa vocatur, à Corseno per milliare distans, eius minera ferrea est, loc⁹ est ad modum putei, in quo solum tres personæ stare possunt. Est in agendo debilis, veluti esset aqua dulcis, non est in vsu hominum. Et asserunt illud in mala complexione calida renum, & hepatis conferre, & sitim remouere, quam alia inducere consueuerunt.

De balneis Pisarum. Rub. XI.

Pisarum comitatus quinq; balnea habet: quorum primum apud montem Sancti Iuliani positum est. locus is medius inter ciuitatem Lucanam & Pisarum est. Est enim scaturiens aqua ei⁹.

nominaturq;

nominaturq; balneum vetus, quod cæteris solen
nius fuit, cuius aqua aliud ingreditur balneũ Do-
minarum nuncupatum. Cuius minera alumino-
sa magis sulfure participat. Et cum in loco sit val
loso, paludoso multum, ad quem cõfluunt aquæ
aliæ, quæ sic earum permixtione læditur: suisq; in
effectibus multũ debilitatur. Est enim cænosum,
& breuiter pręstringens, colicæ confert, iunctura
rum doloribus & podagrę non antiquatæ, & scia
ticæ, humiditatibus matricis, vt cætera alumino-
sa, & vlceribus. Sicq; de alijs dicatur areolis: vt de
aluminosis supra sulfure participantibus. Verum
cũ inundãt pluuiales aquæ, suis in effectibus mul-
tũ debilitat̃, & cætera cõsimilia balnea, vt balnea
Sãcti Bartholomæi in comitatu Paduano, de qui
bus supra. Secundum est balneum Sauiæ dictum,
vehementer sulfureum, nocet calefactis, & con-
fert habentibus ægritudines frigidas & humidas.
Tertium, Sanorũ balneum dicitur, eiusdemque
mineræ, quo sani vtuntur ad se lauandum. Est.n.
parum de vtroq; participans. Quartum est ab
istis aliqualiter separatum, balneum Reginæ di-
ctum, à ciuitate tria milliaria distans: ferreum, &
modico alumine participans, scaturiens, vt supra
muro vallatum: de quibus actum, quo indagator
ex dictis venari poterit. Et licet videatur esse simi
le suis in effectibus Balneo de Villa in comitatu
Lucano: est tamen eo fortius. Consideret specula
tor, vt de Patauis & de monte Groto: Estq; distãs
ab his tribus milliaribus balneum quoddam frigi
dissimum in vallibus stãs, & paludibus, apud mo
nasterium fratrũ de Agriano, cuius minerã esse
aiunt marmoream: qm̃ mõtes omnes illi marmo
rei sunt, & in istis virtus est faciendi mulieres ste-
riles prolificas vt aiunt: sed non est in vsu. Hinc vl
terius me non extendo. Et ad quintum princi-
pale me conuerto, cui non paruæ laudes attribuũ
tur. Distans est à ciuitate milliaribus. xvi. & voca-
tur balneum de aquis. Balneum magnũ est aqua
limpida valde, cuius in fundo est arena. Eius mi-
nera est ferrea, & aluminosa. & assimilatur bal-
neo de Auinione in comitatu Senarum de quo
post. sed est minus calidum illo de Auinione, qđ
potentius calefacit propter esse substantia densio
ri fundatum. Notabilem alterationem recipit: ita
vt aliquo, et aliquibus annis sit valde nociuum, et
rustici villæ illius sunt in hoc valde docti: qm̃ quã
do nociuum esse debet, aqua balnei de mense
Martij & Aprilis multum turbatur, & citrina ef-
ficitur, & fortassis ex hoc colore sic recepto non-
nulli voluerunt eius mineram ære participare,
quibus accipiatur aquas thermarum suis in virtu
tibus alterari quandoque, de quo post. Electio.

E De mense Maij ad vsque medium Iulij. sed meli⁹
est de mense Iulij, & in medio eius est locus cæte
ris efficacior. Membra nutrimenti. Omnẽ dys
crasiam membrorum nutritiuorum calidam tol
lit. hydropicis sic ex causa subuenit, & ictericis.
Hepatis attractiuã fortificat, qua ex re ex eo mul-
ti macilenti impinguati fuere. Membra expul-
sionis. Renes mundificat, humiditates ex matri
ce veniẽtes compescit. Hoc tamen balneum asth
maticis nocet, & pectus habentibus strictum. Et
quandoq; ipsos interficit. Et de reliquis virtutib⁹
agetur in de balneo de Auinione magis famoso:
qm̃ hoc non est multum famosum. Et in hoc cu-
F ratus est Nicolaus Florentinus macerrimus pro-
pter debilitatem virtutis attractiuæ, cũ fluxu hæ-
morrhoidũ. Aliusq; curatus fuit ex fluxu stoma-
chico & ali⁹, ex fluxu hepatico: et alius curatus est
ex ardore vrinæ: alius, ex podagra: Ex pluribusq;
alijs morbis, nonnulli: de quibus in de balneo de
Auinione dicetur.

De balneis Vulterræ *Rub. XII.*

APud ciuitatem Vulterræ distanter milliari
bus, xvi. plurima balnea sunt optimo cum
ordine fabricata, & muro vallata, vt accedentes
secure stare possint, cum locus is sterilis sit, & nõ
habitatus. Tria enim sunt eadem minera partici-
G pantia, quia alumine multo & pauco sulfure. Ista
in virtute assimilantur balneis de monte Groto,
& balneis de Ebano, ad quæ pro areolis recurras
supra: qm̃ consimilium sunt virtutum. Extra au
tem circuitum murorum est balneum quoddã,
cuius minera est ferrea: & simile est in virtute bal
neo de villa in comitatu Lucano, de quo supra.
Distanter ab hoc loco duobus milliaribus sunt la
cus magni, Lacones dicti, et vocãtur Lacones fur
di, in quibus est mirabilis ebullitio, & ascendunt
corpuscula cum rumore & impetu ad vsque sup
ficiem, & effundunt mirabilem effusionem vapo
rum, vt transeuntes aues volando in eas cadant,
H & illico comburantur. Naturam tenent salis, sul-
furis, et aluminis: vt ex eis aquis fiat sulfur, alumẽ,
et sal magna in q̃titate. Ex quo loco accipiatur, q
ex minera balnearũ à p̃dominio sulfurearũ, sul-
fur cõficitur. Quapp considerent qui ita faciliter
enunciant hoc vel illud balneũ, à p̃dñio sulfureũ.

De balneis Senarum famosis. *Rub. XIII.*

NImium gloriatur suis balneis ciuitas hæc
tum eorum copia, tum cæteris abundatio
ri virtute, quia præstantiora sint. Et in primis ag-
gredior balneũ de Petriolo cæteris famosius, qđ à
nomine castri propínqui sic nomẽ accepit, à ciui
tate. xv. milliaribus distans. Cui⁹ minera sulfurea
est

est multum, vt emittat sulfuris odorem ad distantiam medij milliaris, ac in superficie spuma quandoq; adsit sulfurea, aut vnctuosum quoddam, quod in igne proiectum ardet, & alumine participat. Natura. Calidũ est & siccum in quarto. Operationes. Calefactiuum forte, resolutiuum, exiccatiuum, dissolutiuum humiditatum, vt in de balneis Porrettæ actum. Electio. Eligitur de mense Septẽbris & Octobris propter sui caliditatem, quidam laudant id de mẽse Aprilis & Maij: quia sic videtur euntes ab eo minus noceri: quoniam recedẽtes in mensibus primis sic succedente frigore, & pluuijs nocentur ab eis ob pororum apertionem, quam ex balneo acquisierunt. Considera quæ infra dicuntur in dubio in de balneis Carpensibus. Nam certe recessus à balneis multum considerãdus est, & cultu dignus. Membra capitis. Ducia eius surditati, tinnitui, paralysi, spasmo, tremori, epilepticis etiam maximum affert iuuamentũ. Cõfert catarrho frigido & humido multum, cui non excellens coniungitur caliditas. Antiquo capitis dolori, qui ex frigiditate est. Debiles autẽ capite & corpore hoc balneum non faciliter ingrediantur, neq; sic duciam eius recipiant: quoniam forte est in resoluendo & exiccando, ne forti resolutione debilitata virtute maius inde sequatur nocumentum. Vnde attendatur consilium Mesuę inquiẽtis in de soda frigida. Incipiamus sicut nostra est consuetudo à debilioribus. Qua ex re tales ducias leuiores prius experiantur. Membra pectoris. Exiccat, & resoluit pectoris humiditates, & eius frigiditatem tollit. Mẽbra nutrimenti. Princeps. sulfureæ aquæ stomachum laxant, & desiderium deijciunt vt supra de balneis montis Groti. & tu ibi, quoniam locus est speculationis. Nocet hepati calido: & ideo ingredientes præmuniantur: vt supra allegato loco. Splenem durum mollificat & tumidum dissoluit. Mẽbra expulsionis. Vẽtositates intestinorum resoluit, vuluæ duriciei cõfert, & renibus calidis nocet. Vulnera & vlcera. Valet scabiosis & vlceribus frigidis, bothor, albaras, & morfeæ. Mẽbra iuncturarum. Iuncturarum humiditates resoluit: & sciæ, & doloribus earum cõfert. Et hic dubitatur si balneum illud sic confert in præseruatione iuncturarum ab incursu podagræ: vt quidã omni die consulunt. Arbitror dicendum quod habentes iuncturarum debilitatem complexionalem & compositionalẽ, nullo modo ad sulfurea & fortia balnea pro præseruatione tali accedant: quoniam sic plus debilitantur resolutione calidi, ac naturalis humidi, quo calor ipse pabulatur. Qui vero iuncturas in compositione robustas & latas habent, ac humiditate abun-

A dantes, ad illa secure accedant. Verum pro primis consultius est in balnea ferrea ingredi. Et in his omnibus semper est attendẽda mora: quoniam magna ad magnam operatur resolutionem. Et notetur dictum Principis primi secũda, pro secundis: quoniam balneum sulfureum facit superfluitates ad membra in quibus est debilitas leuiter descendere, vt supra de balneo montis Groti in areola. Membra nutrimenti. Et memores simus quod quæ sicca sunt, non oportet amplius exiccare. primi tertia. & de his satis. Et adusti cholerici priusquam balneum tale ingrediantur: bono vtantur consilio, cum ad febres parati sint, & balneum hoc sic sua

B caliditate corpora parata maxime ad febres præparet. primi secunda, de dispositionibus aquarũ. & can. secundo aq̃ sulfureę faciũt accidere febres.

Apud balneum hoc, est balneum aliud prope flumen, quod farina nuncupatur, quod non multa caliditate participat, in quo prius homines ingrediuntur: sic secũdum ordinem ex Mesue scriptum à faciliori inchoantes, quòd à toto diuertit, & scabiei confert. B. Farina.

Propinquum vero huic est balneum de cornetis, in calore tepidum siue remissum, sic dictum: quoniam in eo ponũtur ventosæ siue corneta absque igne, cuius aqua in flumen cadit. Et huius mi- B. de Cornetis.

C neram scriptam non inueni, neque eius experientiam habui. est veluti balneum calidum aquæ dulcis, neq; ad aliquas operationes notabiles accedere memoratum legi.

Estq; balneum aliud lapidibus coopertum, cuius minera ferrea est & sulfurea, & huius aquæ tãta existit caliditas, vt in eo homines vix stare possint: quoniã eius caliditas in substantia densa fundata est: potẽtia quidem rei apud multitudinem formæ attẽdi habet. Est enim calefactiuum, exiccatiuum, & maior est sua calefactione exiccatio: quare in ægritudinibus frigidis, & amplius humidis est potenter valens. Et tu indagator per areo-

D las discurre, vt de reliquis actum, quod facile facio. hoc autem sic lapideo circunflexo construi fecit dominus Rodolfus antiquior Camerini dominus. Membra iuncturarum. Confert nanque doloribus podagricis, & iũcturas mirabiliter à futura podagra conseruat. quapropter arbitror dominum illum balneum illud sic coluisse.

Ab isto enim balneum aliud egreditur discoopertum non tantæ caliditatis, in quo melius stare possunt homines, quo vtuntur ad dyscrasiam stomachi & splenis à causa frigida & humida venientem.

Ante autẽ balnea hæc quatuor, balneũ quoddam reperitur notabiliter calidum, in eius extre-

mitate

mitate tres habens ducias, quod vt arbitror sulfure multo participat, & cadũt in balneum, in quo nudi illas recipiunt. hoc autem multum inflammat: & ideo habentes hepar calidum, ac renes, debent se præmunire frigidis: vt in de balneo montis Groti actum. Et hoc digestiuam plus cæteris debilitat. Estq; sua in virtute, ac ꝓprietatibus balneo primo de Petriolo dicto simile.

Et iuxta hoc per certam distantiam est aliud, quod ab ipso egreditur: sic lõgitudine viæ in qualitatibus suis remissus. Estq; illic cooperta mãsio, vbi hoĩes duciam recipiunt: super scamnum extẽsi, pileos perforatos in capite tenentes, vt sic aqua non nisi discoopertam capitis partem percutiat. Et ad id vel aliud non accedant, nisi corpore pri⁹ mundificato ab humore peccante.

Ex alio autem pontis latere, balnea sunt dominarum nuncupata, ijsdem virtutibus potentia.

Membra expulsionis. Frigiditati matricis summe conferunt. Membra nutrimẽti. Stomacho & passionibus eius frigidis & humidis confert.

Membra capitis. Dolori eius. Mẽbra iuncturarũ. Podagræ & similibus, vt supra de primo.

B Caldenarum.

Vltra vero flumen ꝑ tres balistatas, balneũ est quod Caldenarum nuncupatur, circumflexo lapideo coopertum: cuius aqua clarissima existit. Et huius minera vt aiunt ferrea est, & aluminosa: quamobrem est sua in caliditate velut temperatum. sed est valde exiccatiuum: quare mẽbra fortiter vnit, & aggregat, & confert laxitati mẽbrorum nutritiuorum, & non multum calefacit. vnde Princeps primi secũda. Et ferreæ quidem splenem resoluunt, & non coire valentes, adiuuant. Et arbitror debilibus in iuncturis hoc multũ conferre debere. Et ex isto aliqui bibunt, aliqui enemata imponi faciunt, vt asperitatem remoueant à balneo Petrioli inductam: qm̃ prius stant homines in illis Petrioli, quæ asperitatẽ propter sulfur inducunt. Et per duos dies antequam recedat: bis in die ad istud veniunt, vt sic digestiua virtus ex primo debilitata per istud restauretur. Et hoc in loco duo sunt balnea: primũ virorum, reliquum dominarum dictum.

B. de Macereto.

Estq; à Petrioli quinq; milliaribus distans balneum quod de Macereto dicitur: cuius minera est sulfurea: non tñ tãtæ existit acuitatis, vt est balneum de Petriolo, & eius aqua est longe clarior.

Vlcera. Cõuenit scabiosis proprie. Membra iuncturarum. Doloribus iũcturarum & passionib⁹ frigidis & humidis, reliquorũq; mẽbrorũ, vt balneũ Petrioli. Sed nõ est ęque potẽs. & ꝓpea melius est ab hoc ĩcipere, vt ex Mesue authorizatur.

B. Rapolani

Est aliud balneum Rapolani dictũ, iuxta ciui- E tatem existẽs: cuius minera est multum sulfurea.

Operationes & proprietates. Omnes ac de omnibus membris memoratas in eo quod de Petriolo, sic habere videtur. Vlcera. Quia fortius existit, valet ad scabiem grossam: qm̃ exiccat materias cutaneas. Membra expulsionis. Matricis dispositiones humidas potenter tollit, atque pruritum in toto existentem. Et ex consilio Gentilis multi ex his dispositionibus curati fuere.

Estq; balneum aliud de Auinione dictum: à ciuitate viginti milliaribus distãs: cuius minera ferrea est, & aluminosa ære participans, suis virtutibus balneo Reginę in comitatu Pisano existenti F simile: tñ grossioris est substantiæ: ideo tardiorem impressionem operatur. Membra nutrimenti.

Valet hepate calefactis, scabiosis membris nutritiuis alijs, quia stomacho & intestinis, spleni, cęterisq; talibus calefactis, ac laxatis. Quamobrem ex causa calida, & ictericis ex eadem subuenit, & hyposarcę, tympaniti, aquositatem exiccando: mundificat renes. Membra capitis. Catarrho calido prodest, & omni malæ neruorum dispositioni ex eadem causa prouenienti.

Balneum sancti Philippi iuxta rhodocophanum. xviij. milliaribus à ciuitate distans: cuius minera, vt asserit Gentilis in primo suo tractatu: earum est virtutum: quarum est G balneum Petrioli: licet sit subtilioris substantiæ. In secundo vero tractatu suo iudicio plurium aliorum medicorum, qui de ea aqua experientiam fecerunt, scribit hoc mineram nitrosam habere, cum multum subtiliet & resoluat. Et ex hoc infertur naturã eius minus illius calidam eẽ & siccam. Propter quod valet in ægritudinibus capitalibus frigidis & humidis, & est efficacius illo in hoc: quoniam balnea sulfurea in his passionibus sunt suspecta magis q̃ aluminosa, aut nitrosa: qm̃ sulfur dissoluit humiditates corporis: propter quod stomachum laxat, vt supra de balneo montis Groti, sub areola mẽ- H bra nutrimenti. Sensu autem eius aquæ leuitas percipitur ea maior, quæ in aqua Petrioli: qm̃ cũ super caput aqua distillat, cæteris seruatis paribus non tanta sentitur grauitas. Membra iuncturarum. Valet podagræ & doloribus iũcturarum, frigiditati neruorum. Electio vt de alijs. Et nota quòd aqua huius balnei multum alteratur inundatione aquarum, & ventorum multiplicatione, vt experientia docet.

Postremum facio balneum prope Petriolum, ꝙ quodam in monticulo nascitur, Aqua borla dictum, quæ est nitrosa, & solutiua, & doloribus iũcturarum confert: vt in ea sedentes à dolore scię liberentur. Cætera multa sunt alia diuersis mineris participantia,

participantia,vt quædam sulsurea,quædam temperata:à quorum recitatione supersedeo :quoniã ex habitis,& ex dicendis,& mineræ,& suæ virtutes sic notæ relinquuntur.

De balneis viterbij. *Rub.* *XIIII.*

NOn enim minus magnifaciũt balnea sua Viterbienses viri qui in eorũ copia & gloriosis suis virtutibus superbiunt,inquientes decẽ singularia balnea suo in comitatu posidere.

Quorum virtuosius,& primum faciunt balneũ de Grota dictum,per milliare vnum à ciuitate distans,arcu lapideo tectum:cuius minera , vt aiũt, ferrea est & ænea.Nã eius aquæ color ad auri colorem tendit : propter quod opinantur eam vim auri tenere.In sapore quidẽ percipitur vt gustus æris:propter quod à minera eius expoliari non videtur.Nam vt Arist.de proprietatibus elementorum,duo sunt sensus qui de mineris thermarum iudicium deponũt:visus videlicet & gustus . Hęc enim aqua cum bibitur,& soluat:à sale vel nitro non euacuatur in totum.Quibus inducitur balneum hoc compositarum esse virtutum .Hæc autem limpidisima est,& gustui sic delectabilis se reddit:vt quandoq; ab ægrotãtibus ex ea bibatur incredibilis quantitas,nullo ex tanto potu nocumento percepto. Natura. Ponitur à prædominio ferrea:& cum sic mineris alijs calidis participet vt ære,& sale,vel nitro:velut tẽperata esse videtur.Nam ipsa est exiccatiua,stypticitatem habens notabilem,propter quod membra relaxata cõfortat:estq; resolutiua,calefactiua,sitim faciẽs, & superfluitatum consumptiua.Et est tantæ subtilitatis aqua hæc:vt cum exportatur in vasis bene obturatis euanescat. Electio.Eligatur tẽpus veris & autumni,non itur ad id tempore æstus , neque tẽpore frigoris:sed de mense Aprilis,et Maij, Septembris & Octobris:moraq; in eo contrahatur ad virtutis tolerantiam debite commensuratam. Membra capitis. Cerebri digestiuam confortat.propterea in confortando visum mirabiliter operatur.valet.n.ad visum caliginosum , obscurum:ad cataractas, præcipue ad lippitudines, ad descensum humiditatum ad oculos, sic spirit⁹ visibiles confortat,et debilitati visus in senibus iuuamentum præstat.catarrho etiam confert,paralysi & spasmo :cæterisq; neruorum pasionibus, & originibus eorum. Membra pectoris. Asthmaticis et pulmonem habentibus debilem subuenit. Membra nutrimenti. Stomachum confortat,appetitum prouocat deiectum,digestionẽ ꝓcurat:vnde conualescentes sic appetitu , & digestione deiecti,statim cum ad eum se transferunt ab his nocumentis releuantur . Quinimmo prægnantibus appetitum facit moderatum:si ex ea bibunt:sed post tres menses impręgnationis bibere non debent,quia periculum incurrunt aborsus. Spleneticis & hepaticis cõfert,eorum virtutes cõfortando,et breuiter omnibus virtutibus naturalibus subuenit. Membra expulsionis. Renũ oppilationes aperit,& ipsos mũdificat;arenulis, mucositatibus,& lapidi eorum,quem frangit mirabiliter,cum sic potus eius fuerit vsus:vnde plures ab eo chronice vexati,sic liberãtur:& citius , si eo pro tempore iustinum,aut lythõtripon & hmõi ad lapidem frãgendum vsi erũt ante vel post balnei introitum.Simili modo de lapide vesicæ dicẽdum.Nam de his sæpe visa est,& in dies videtur experientia.Curat dolores colicos,iliacos,siue ab humoribus,siue à vento prouenerint . Matricem confortat humiditatibus relaxatam.ventrem soluit bibita,ac sꝑfluitates vnctuosas & grossas educit. Vlcera & apostemata. Scrofulas resoluit, carbunculis & vlceribus confert. Membra iuncturarum. Podagricis subuenit,ad quod securi⁹ ire possunt pro præseruatione à futuro dolore Iũcturas debiles natura habentes & graciles:de quo supra de balneo Petrioli.Balneum autem hoc cõuenit fracturæ osium,& restaurationem eorum multum fortẽ efficit.vnde Princeps.Aereæ aquæ ferreæ & salsæ:etiã iuuant in ægritudinibus, quæ sunt ex frigiditate & humiditate,& in doloribus articulorum & podagræ:& conferunt laxitati & asthmati:conferunt carbunculis & vlceribus.

B.Vallis chaym vel dominarum.

Aliud balneum est nominatum balneũ Vallis chaym , quod alio nomine balneum dominarũ dicitur.hoc nanq; cum calidisimum sit,male tolerant viri:sed mulieres melius . Angustiantur.n. viri ex ꝑua mora in eo.Et est aqua hæc calidior in hyeme q̃ in ęstate:propter quod arbitror cauernã fontis intrinseci bitumen nostrum aquam colligens à superficie terræ non multum distare. quoniam tanta caliditas hyemalis non nisi per antiperistasim prouenire videtur: sic à frigiditate aeris circunstantis,vt in aquis puteorum tempore hyemis contingit.Et vt supra.1.cap.secundi authoritate Arist.de antiperistasi , qua fortificatur ignis Aethnę & Mõtebelli . Et cum per omnes balnea Pulicani scribantur ferro,alumine,& ære participare:hinc cum balneum hoc sit vehementer calidum:minera eius alumine plus & ære participabit q̃ ferro.Qua ex re calidum ad principiũ quarti dicendum est & siccum.nam multa stypticitate participat ferri & aluminis ratione:& sic habetur eius natura.Verum à nonnullis sulfurea esse putatur,cum ad sic dicendum tanta caliditas persuadeat

ſuadeat.Sed iam vt ſupra de balneo Sanctæ Helenæ dicebatur:feruor aquæ non erat efficax ſignũ ad concludendum aquam eſſe à prædominio ſulfuream.Et tu ibi. Operationes & proprietates. Eſt vehementer calefactiuum,exiccatiuum,ſtypticum membrorum relaxatorum, confortatiuũ, congregatiuum,aperitiuum,reſolutiuum,& huiuſmodi. Membra nutrimenti. Confert ſtomacho frigido & humido,cuius parietes ſunt relaxati.aperit oppilationes hepatis & ſplenis.Sed qui horum membrorum caliditate vexãtur, illud nõ niſi cum cautela, vt ſupra ingrediantur. Membra expulſionis. Specialem commendationem recipit in paſsionibus matricis,diſponendo eã ad conceptionem,illam mũdificando, abſtergẽdo, & cõfortando,quod intellige ex cauſa frigida & humida prouenientibus.Menſtrua prouocat. nã pro his paſsionib⁹ in dies mulieres ad id accedũt.

Nota.

Membra iuncturarum. Valet doloribus earũ, & podagræ,& omnibus ægritudinibus neruoſis ex repletione:dummodo cauſa frigida & humida fuerit.Valeretq; ſua reſolutione,vbi pauca cauſa foret calida. Et tu conſidera. quoniam ſic ſignum ſumptum à iuuantibus,& nocentibus nõ ſemper eſt efficax.

B. Cruciatorum.

Tertium balneum Cruciatorum nominatur: nomẽ quidem dictu horribile ſatis:in quo duciæ ſunt in balneum cadentes:cuius minera, vt aſſerunt,ſulfurea eſt.hæc quidem aqua groſſæ ſubſtãtiæ eſt,& calidior actu q̃ præcedẽs:qm̃ in groſsiori fundatur ſubſtãtia:neq;,vt alia,à ferrea & ęnea minera euacuatur.Eſtq; natura ſic calidius præcedenti. Operationes & proprietates. In omnibus valet vt præcedens,in catarrho frigido. vnde ſic exiccando,calefaciendo,origines neruorũ cõfortando,mirabiliter podagricis,& iuncturis debilibus valet.Vnde multi in ambulando impotẽtes,ex vſu eius balnei curati fuere. vnde in paſsionibus cerebri frigidis & humidis,& originẽ neruorum potenter conferre ſentitur.

Nota.

B. Bulicani.

Quartum eſt balneum Bulicani per milliare à Viterbo diſtans per riuulos Bulicani exiẽs. eſt.n. temperatæ caliditatis. Cuius minera eſt aluminoſa & ferrea. Natura. Eſt exiccatiuum nõ calefactiuum,propter quod valet hepati ſupercalefacto,& in ægritudinibus ab humoribus cholericis venientibus et aduſtis. Quamobrem mirabiliter curat ſcabiem vlceroſam aduſtam,& leproſis confert:& omnes humores cutaneos tale potenter reſoluit ac conſumit.humiditatesq, ad hydropem præparantes delet. Electio. Tempore ęſta-

E tis:& hæc aqua eodem die nunc ad colorem auri,nunc aurichalchi,nunc ſtanni mutatur, mirabile viſu:& tu cauſam ſpeculare.

B. de Buſſetis.

Quintum eſt balneum de Buſſetis ſic dictum: cuius minera ſulfurea à prędominio ſcribitur: licet ferro participet. hoc in virtutibus ſuis balneo cruciatorum aſsimilatur. Membra iũcturarum. Summe commendatur in dislocatione, quia ſic dislocata oſſa reducit,& fractis potenter ſubuenit.Et his duobus caſibus aiunt mirabilem habere proprietatem.hæc.n.aqua ſubtilis eſt ſubſtantiæ & ſubtilioris q̃ præcedentia. Membra capitis. Valent mollificatis & paſsionibus neruorũ,

F ſciaticæ,doloribus inteſtinorum, quia colico, iliaco ex cauſa frigida & humida venientibus: quinimmo hos antiquatos & incurabiles reputatos diſſoluit ac liberat.

B. de Palatijs.

Sextum eſt balneum de Palatijs dictum: cuius minera ſulfurea eſt & aluminoſa,prædominante alumine:& ſimile eſt balneo de monte Groto ſupra in comitatu Paduano. Quod quidẽ eaſdem virtutes habet vt illud,per ſuas areolas diſcurrendas. Verum vnum ſibi attribuũt ſingulare, ꝙ omnem ſcabiem qualiſcunq; ſit,curat: & cutis infectionem plus cæteris tollit. Et arbitratur id cõtin-

G gere:qm̃ à forma ſpecifica hepar reſpiciat. Nam & in principio leproſi videntur ab eo curari.

B. S. Mariæ in Felice.

Septimum nominatur S.Mariæ in Felice, ſulfurea eſt & ferrea:cuius aqua leuiſsima exiſtit, & caloris ſui impreſsio ſuauis·ita vt nonnulli id balneum ſuaue nominent.Huic tres aſsignantur virtutes.Prima qm̃ paralyſi,ac neruorum paſsionibus mirabiliter opitulatur:Pari modo doloribus inteſtinorum,vt colico,& iliaco, ac eorum ventoſitatibus:Tertia,quoniam arthriticis & podagricis potenter ſubuenit:omnibus ſic ægritudini-

H bus ex materia phlegmatica ortis.

B. Prati.

Octauum balneum Prati dicitur:cuius minera ſulfurea eſt non multum,& eius aqua eſt bibitioni ſane ſuauis.Huic vna ſpecialiter laus attribuitur:quoniam mirabiliter ſedat dolores matricis & ſuauiter,ac inteſtinorum ex cauſa vẽtoſa venientes.nam ventoſitas matricis difficilis eſt curationis:maxime cum antiquatur. Nã Princeps de ea.mulieres vt plurimum commoriuntur cũ ea. Habet & cæteras virtutes in cæteris membris, vt de balneis ſulfureis actum.

B. Paganelli.

Nonum nominatur balneum Paganelli: cuius

ius

ius aqua clara est,& non tantæ caliditatis vt præcedens,quæ bibitur,& in eius potu duos producit effectus:stomachum videlicet & membra nutritiua confortat,membrisq; expulsionis non mediocriter confert. Mēbra nutrimenti. Ilico adiuuat appetitum deiectum,& stomachū marasmatum reducit,& impinguat:pręcipue quādo est talis propter debilitatem villorū eius. quoniā si foret à mala cōplexione sicca,cui coniungeretur caliditas,non video qualiter iuuaret.nā digestiuam optime confortat. Mēbra expulsionis. Educit solutione materias mucosas:vrinam & hæmorrhoidas prouocat,& menstrua,& matricē à superfluitatibus purgat,propter quod prægnantes illud ingredi verentur,renes mundificat.Et hic aduertatur:quoniam scribitur ꝙ minera eius ænea sit:&, vt actum,multorū opinio discurrit,ꝙ omnia balnea Pulicani aluminosa,ac ferrea sint.Vnde considerans aquæ claritatem: & quia sic solutiua fit, & prouocatiua:arbitror illam nitro,& sale,& alumine magis participare quàm ære. Et si æs etiam sit solutiuum,vt supra de eo. nam si ænea foret à prædominio: non videretur aquæ colorem à citrino euenire. Mēbra iuncturarum. Conuenit podagræ,& ligamenta iuncturarum confortat. Vnde ex podagra nonnulli liberati fuere.

B. Asinellę.

Decimum balneum Asinellæ nominatum:cuius minera,vt aiunt quidam, ænea est à prædominio,& sulfure pauco participans, cui hæ attribuūtur laudes. Mēbra nutrimenti. Stomacho confert,hepati & spleni.Et est tantæ subtilitatis,vt penetrando oppilationes eorū remoueat, ac hydropem in eis factam:& doloribus in his mēbris antiquatis miro modo subuenit. Membra expulsionis. Purgat matricem, & eam ad concipiendum præparat:menstrua prouocat,& orificia venarum hæmorrhoidum aperit. Apostemata. Et membrorum interiorū apostemata in breui maturat & aperit.aqua.n.hæc clarissima est, & limpida & transparens. Postremo,vt actū, diuersitas est inter scribētes de minera horum balneorū, & ego illam non fui expertus. Sed qui voluerit experiri,poterit cum documento infra ponēdo: dū de elambicatione aquarum thermarū sermo fiet. Et hæc omnia balnea apud ciuitatem sunt: vt aliqua distantia sint per milliare:quædam per millia re cum medio,nonnulla per duo.

De balneo Esculi. *Rub. XV.*

Esculum ciuitas balneo vno gaudet: cuius aqua est parum calida: & ideo ad ipsum itur tpe magni æstus, quia eo in tempore radijs solaribus calefit:cuius minera est sulfurea,multa parte aquosa participās.Et vna laus Dei datur, vt nō parū conferat in neruis debilitatis:sed nocet multū oculis debilibus:valet vt cætera sulfurea in passionibus superius memoratis, & ad ipsum itur tēpore Maij. verum debile est in suis virtutibus.

De balneis Vrbis veteris. *Rub. XVI.*

Haec ciuitas habet castrum vnum,Sanctus Casianus nomine,apud quod ad distantiā paruam,quoniam circa milliare medium, plurima existunt balnea:quorum omnium minera,vt describitur, aluminosa est à prædominio, ferro participans.Et sunt numero nouem.

B. Della Terra.

Quorum primum ponitur balneum della Terra nominatum. Membra expulsionis. Valet in passionibus frigidis matricis, in passionibus renum.vnde stantes in ea,mingere facit:vt sic renes à lapide & arenulis mundificet & vesicam ipsam ac eorum mucositates.Sed mirādum est quomodo prouocat,cum multum stypticet. forte dicetur:quoniam constringat sua stypticitate vias vētris:& sic per illas calefactæ humiditates & caliditate attractæ exire minime possint: virtus ab eis sic stimulata:cum iam liquidæ sint per regionem conuenientem conatur illas expellere,quę est vrinæ via. Et hæc responsio,vt euitetur fuga miserorum, pro nunc pace intelligentium sustineatur. Membra iuncturarum. Valet in passiōibus frigidis & humidis earum. Et certe est opinandum ꝙ ęgritudinibus in alijs membris ex causa frigida & humida contingentibus conferat, calefaciendo,resoluendo,exiccando,et fortiter stypticādo.

B. Calidaia.

Secundo ponitur balneum Calidaia dictum, quod primo calidius est multum: quinimmo valde calidum est:ita vt in eo homines longam moram sustinere minime possint: quare existimandum minus de ferro participare. Vlcera & bothor. Specialem proprietatem habet in mundificando cutim & specialiter à scabie valde humida: quoniam est vehementer exiccatiuum. valet & potenter in omnibus ægritudinibus frigidis & humidis.

B. S. Marię.

Tertium balneum S. Marię dicitur: hoc quidē valde calidum est et siccū. Mēbra capitis. Valet paralyticis,tremulis,stupidis, spasmatis ex spasmo repletionis:catarrho frigido & humido,sodę antiquæ frigidæ. Membra nutrimenti. Confert hydropisi ex causa frigida. Membra iuncturarum. Valet podagræ ex causa frigida, & arthriticis ex eadem. Membra expulsionis. Humiditates matricis exiccat.

B.de Caldagna.

Quartum nominatur balneum de Caldagna: est quidem calidum valde & siccum : quãobrem multo participat alumine, multo plus q̃ ferro. Ducias habet in balneum cadẽtes : quas homines diu sufferre nõ possunt. Membra capitis. Catarrho frigido & humido confert. Mẽbra iuncturarum. Podagricis magnum præstat iuuamentũ. Vlcera. Scabiei humidę mirabiliter opitulaẽ.

B.Ficuncellæ siue della Figatella.

Quintum dicitur balneũ Ficuncellæ siue Della figatella. Est enim in caliditate temperatũ : sic alumine & ferro participans. Membra nutrimẽti. Confert stomacho calefacto & nõ calefacto, sic appetitum in eis acuendo, hepati mirabiliter & spleni subuenit : propter quod fortasis sic ab hepate nomen accepit. Membra expulsionis. Humiditatem matricis tollit:& hæc aqua bibitur de duobus muris exiens, vt vna calida sit, & reliqua frigida, vt de his actum.

B.Grotæ.

Sextum balneum Grotæ nuncupatur. Cuius proprietas est ad remouendum scabiem malam vlcerosam & lepram.

B.Sancti Georgij.

Septimum balneum Sancti Georgij dicitur, calidum & siccum. sed amplius siccum. Cui vnica sic laus excellens datur: vt vulnera & vlcera antiqua consolidet.

B.Potus.

Octauum balneum Potus nominatur, calidũ, subtiliatiuum, & sudoris prouocatiuum.

B.de Luto.

Nonum est balneũ De luto dictum: cuius proprietates sunt ad vlcera sordida & difficilis consolidationis sananda, ad crurium grossitiem tollendam, & ad neruos cõtractos: in quibus stare oportet patientes vltra mensem cum dimidio, & vsq; ad duos. Omnium autem balneorum aqua clarissima est & bibitur, & ex eadem clysteria fiunt. Et ad hæc pergunt homines de mense Martij vsque ad mensem Septembris. Sed temporis cõstitutionem moderare oportet in eũdo ad illa, & ad alia: secundum maiorem aut minorem caliditatem eorum, vt in de obseruandis infra, & in dubio in fine de balneis Carpensibus.

De balneis Perusii. *Rub. XVII.*

Perusium ciuitas insignis vnicum balneum posidet, quo certe nõ multum gloriari potest, balneũ Montis alti nuncupatum. Nam eius aqua nigra & fœtida est: hyeme frigida: ęstate aũt radijs solaribus & stellarũ calefit. Cuius minera sulfure participat, licet non multo, participatque

B.Montis alti.

E asphaltho. Cõfert ãt ægritudinibus de materia frigida & humida. Et certe opinor simillimum esse balneo de Sancto Bartholomæo in comitatu Paduano, de quo actũ: licet aqua eius non sit fœtida.

De balneo montis Catini. *Rub. XVIII.*

Vir insignis Vgolinus de monte Catino de balneis eiusdẽ castri scripsit: quarum virtutes, quas magno cũ studio ipse doctor inuestigauit, silentio nõ præteribo. Apud.n.castrum illud per milliare aquæ salsę maxima est copia. vñ balneum vnum antiquissimũ est: de quo nulla habetur memoria. asserũt tñ homines illud magnarũ fuisse virtutũ. Et vt ruina docet, iam fuit pulchræ cõpositionis et formę. In hoc reperitur parua quãtitas aquæ salsæ cũ aqua dulci permixtæ : & est ibi velut palus, circa cuius circunferentiã nascitur tamariscus magna in quantitate, & rustici illius loci eo vtuntur in doloribus iuncturarum, podagræ, sciæ, & dorsi, & sentiunt ex eo sic se iuuari.

F Aliud est balneum in duo diuisum : vt in altera parte stent mulieres, solenniterq; ordinatum est. Membra iuncturarũ. Valet podagræ, sciæ, similibusq; doloribus. Vlcera & apostemata. Confert scabiei, & vndimiam tollit.

Tertium est balneum nouum: per cõmunitatẽ Florentię ordinatum. 1320. vt inde vtilitatẽ pecuniosam sibi vendicarent, nõ ad hominum salutẽ.

G Sperabant.n.ex ea aqua salsa salis abundantiã habere. Quod cum experti fuerint expensam introitum excedere, opus illud reliquerunt. Huic autẽ nõ nisi paucæ laudes attribui possunt. hinc breuibus claudens dico, q̃ homines illi de mẽse Iunij, & aliquando de mense Augusti eam bibunt. vt fit de aqua Porrettæ. Soluit ventrem mirabiliter, vomitum prouocat, oppilationes renum aperit, frangit lapidem in eis, & vermes potenter interficit: & per accidens expellit. Et hæc de illis.

De balneis in terra Laboris à Neapolitanis de Agnano dictis. *Rub. XVIIII.*

H Terra Laboris decẽ balnea posidet, q̃bus vt aiunt, tot insunt virtutes, vt ab oĩ languore homines liberẽt, quæ modo mortales latẽt. Nam cum illæ literis in marmore sculptis sic indicarentur, vt vnumquodq; balneũ sic literis indicãtibus virtutes suas manifestaret, medici inuidia quadã moti & auaritia eas literas aboleuerũt vt actum, quo fit vt omnes nõ nobis sint manifestæ. Sed quia id fabulosum facio: hinc ad manifestandas earum virtutes, quas ĩ quibusdã versibus, hexametris & pentametris collegi me conuertã : & eorum primum Sudatorium nominatum faciam. Est.n.testudo quædam parua, quam ingrediuntur homines, in qua sudant ex parua in ea mora contracta,

ante

ante quam locus est ranis & colubribus plenus, in quo non nascuntur pisces. Huius autem minera non mihi nota est: sed ex effectibus aliqualiter comprehendi, & ex vicinitate mineræ aliorum sibi propinquorum, quæ cum sulfure participent, ipsum ab eo absolutum esse non est opinandum. Membra expulsionis. Valet doloribus ilium. Vlcera. Scabiei & cutaneis ægritudinibus.

B.Sulfureum.

Aliud nominatur Sulfureum. Membra capitis. Valet dolori antiquo capitis, cõpescit lacrymas oculorum, visum acuit. Membra nutrimenti. Valet doloribus stomachi ex causa frigida, & confert vomitui. Membra expulsionis. Steriles ad concipiendũ præparat: quãdo causa talis est ex frigore, & humiditatẽ purgat phlegmaticam. Vlcera. Scabiem curat. Febres. Asserunt curare febres & rigores earum, quod non credo.

B.de Bulla.

Tertiũ nominatur De bulla. Mẽbra capitis. Valet in passionibus capitis, & lumen oculorum acuit. Mẽbra nutrimẽti. Cõfert hepati, & spleni. Membra expulsionis. Purgat matricem.

B.Astranæ.

Quartum Astranæ nominatur. Membra capitis. Ducia eius catarrho subuenit. brancho & coryzæ, & passis oculis hæc aqua præstat opem. Membra nutrimenti. Stomachi fastidium tollit, & appetitum prouocat. Membra pectoris. Pulmonem recreat à tussi fatigatum, & pectus lenit. raucedinem vocis expellit.

B.Deiuncare.

Quintũ Deiuncare dictũ: estq; iuxta litus maris positũ. Mẽbra nutrimenti. Cõfortat stomachum & hepar. Membra pectoris. Pectus cõfortat, animũ lętificat, & gaudia in eo inducit, suspiria tollit, & faciunt alacres in muliere vires. Mẽbra expulsionis. Cõfortat renes, & coitum excitat. de quibus dicitur. Efficiunt Veneris renes ad prælia fortes. Febres. Aiunt annihilare fortes & tetras febres. Et ꝙ valent hecticæ primæ & secundæ speciei: hoc credere mihi difficile est.

B.Locus.

Balneum Locus, est apud litus maris: est enim fons paruus & viribus amplus. de quo scribitur de morbo quocunq; dolor seu grauitate quauis, Locus aqua tali tempore liberabis. Membra capitis. Confert oculorum obscuritati et caligini, & cataractæ. Confortat caput, & catarrho subuenit. Membra nutrimenti. Confortat stomachum, et eius digestiuam. Membra expulsionis. Confortat renes, consumptos reficit, & multa operatur auditu miranda. Et ideo Neapolitani hoc prę cęteris diligunt, quo scribitur. Vt patiens illic se credat esse Deum. Est enim aqua suauis, tepida, & corpori multum grata.

B.de Tripta.

Balneum De Tripta iuxta litus maris existẽs, non est aqua calida. & est dulcis ad potandum. Membra nutrimẽti. Debilitatem stomachi tollit potata & hepatis. sed nocet hydropicis. Membra pectoris. Pulmonem læsum sanat, & tussim mitigat, ac tollit. Membra expulsionis. Calefacta & bibita ventrem lenit. Febres. Ariditatem membrorum ex febre veniẽtem tollit. Decoratio. Aufert cutis infectiones.

B.Petra.

Reliquum Petra dictum: quoniam petram frãgit. Membra capitis. Omnes capitis querelas depellit, surditati subuenit, caligini oculorum & cataractæ. Membra pectoris. Cõfortat pectus, & cor: aperit vrinæ vias miro modo: vt sic ab eis expellat arenulas, & lapidem in eis genitum frangit cum calida potata fuerit.

B.Celatura.

Nonum Celatura dicitur. Mẽbra pectoris. Cor lætificat. pulmonem & tussim tollit & liberat, aptos ab incursu in eam præseruat, si de ea fuerit sæpe potata, quæ descensu catarrhi facta est. Membra nutrimenti. Stomachum confortat, et digestiuam eius, & appetitum excitat.

B.Lauacrum.

Decimum Lauacrum nominatur. Membra pectoris. Pulmonẽ purgat. Membra nutrimenti. Confert spleni & duriciei eius, & hepati subuenit. Modus autem inuestigãdi mineras eorum habebitur infra suo loco, quia vltimo capitulo.

De balneis ciuitatis Aquensis. Rub. XX.

AQuis ciuitas est apud montem Ferratum, ab Alexandria della Paia.xvi.milliaribus distans. In qua ciuitate super plateã duo sunt balnea ex eodem fonte descendentia, qui fons ab ipsis distat semi iactu lapidis, & est arcu lapideo tectus, ne pueris bestijsque alijs offendiculum fiat. Cuius aqua calidissima existit. Primum balneũ magnum est lapidibus circuncirca ornatum. Secundum vero iuxta positum ab eo exiens balneũ dominarum vocabatur. Nunc vero constructa est domus apud istam, in qua ciuis quidam ordinauit æstuarium siccum, ex fumo balnei transeuntis factum, ad quod homines vadunt. Et ex hac aqua eleuatur fumus sic per domũ transiens, qui construit balneum vnum paruum coopertum, quod modo ad honestatem balneum dominarum nuncupatur. Fontis autem mineræ notitiam nõ habeo. Nam qui ibi fuerunt, & aquam

biberunt, dixerunt mihi aquam illam primis in duobus diebus clarisimã ac limpidam esse, vt in fundo paruulus obolus videatur: deinde post biduum fit viridis. Et mundatur balneum de octo in octo dies, scilicet omni die veneris. Asserútq; primis duobus diebus tanta caliditate vigere: vt nemo eam sufferre posit, qua ex re ingrediuntur tertia die à quibus accipitur, & in ea ab aere sic alterata cõmuniter oẽs se balneant. Nam aqua quãto calidior tanto rarior, faciliusq; apta est ab aeris frigiditate pati. Consequenter aiunt eã omni minerali odore priuatã. Et ꝙ bibentes dum bibunt, odorẽ ex ea fœtidũ sentiũt, velut corruptorũ ouorum: ꝓpter quod qui conantur eã bibere, se nares prius aliquo odore muniũt. Neq; cõis est cõsuetudo eam potãdi. Sed qm̃ in pasionibus iuncturarũ potẽter valet: & hæc sibi laus à suis attribuitur super alia balnea omnia, & in oĩbus doloribus articulorũ, cũ tantæ sit caliditatis: verisimile est ꝙ alumine participat, & ꝙ à ꝑdominio talis sit, cũ aluminosæ sic sapore sint remissæ. Nã sulfureę gustu & odore ꝑcipiunt̃ & visu: salsę vero saltẽ gustu, et nullũ taliũ in aqua hac sentitur. Verũ ex medicis illius patriæ quidã dixerunt eã sulfureã, aluminosam, ac nitrosam esse: cuius veritas ex vltimo cap. haberi poterit. Et cõsequẽter dicẽdũ, ꝙ odor ille malus acquiritur ex trãsitu ꝑ loca fętida: & hoc disputatiue. Quibus inducitur ꝙ earũ introitus est multũ cõsiderandus, et nõ facilis. Attribuuntur eis etiã plures laudes in pasionibus aliorũ membrorum: vt in pasionibus capitis, stomachi &c. vt ex aquis aluminosis de quibus actũ, verum aiunt hepati nocere. Postremo dicunt ꝙ virtutes horum balneorum nõ imprimuntur in corpus, nisi postꝗ̃ homo in eis steterit per magnũ tempus: vt duorum mẽsium ad minus. vnde quidã steterunt hac ex causa per annũ. Et relatum est mihi ab his qui longo tpe steterunt se non fuisse sanatos, neq; effectus grandes & notabiles in socijs vidisse. Ad hæc autẽ profectus est pro cura podagrarum suarum recolendæ memoriæ illustris Nicolaus Marchio Estensis genitor tuus, qui cum eisdẽ redijt.

De balneis Siciliæ. *Rub.* *XXI.*

INsula Trinacria pluribus gloriatur balneis ẽt diuersis in locis situatis, verũ cum omnia illa à prædominio maxime sint sulfurea, de ipsis non aliter in præsentia agẽdũ esse putaui, ꝗ̃ de balneis sulfureis actum est in de balneis Petrioli. Nam & eędẽ sunt virtutes et proprietates & si intensione & remisione differant, quæ speciem nõ variant. Ideoq; ad eum locũ pro his recurratur: vt sim breuitati indulgens. At cum inter cætera vnum famosius sit, ne sic hunc locum facili & ieiuna oratione percurrã: de eo aliqua scribam, tuæ vt spero dominationi gratisima. Est.n. hac in insula ciuitas quædã, Sacha nominata, apud Sinum montis Gemmariarũ sita, eoq; in monte plurimũ palmoso, balnea hæc sic à natura producta fuere. Et anteꝗ̃ ad ea aperienda accedã, id primum scribã memoria & veneratione dignũ. Nã cum mõs hic sit à summitate eius vsq; ad profundũ maxima in cõcauitate natura factus, quo in loco, tpe Petri Sancti, Dęmones habitassent & populos insulæ infestarent, habitaculũ Dęmonũ dicebatur, quod Petrus intelligẽs Calogerũ confessorẽ: Paulũ, & Iorlandum, cæterosq; discipulos duos ad eos expellẽdos trãsmisit. Elegitq; Calogerus beatus sibi locũ hũc & Montẽ in habitaculũ: vt ab eo Dei Iesu virtute eos sic expelleret, quod ab eo succurrẽte Dei gratia, facile actum fuit. Ob quã rem non paruus fuit ad eum visendũ virum, hominũ cõfluxus, & sanorum & languẽtiũ, quos sanitati verbis sacris sic restituebat. Et sanos fide ægrotantes miro modo sanabat. hic.n. vir sanctus sic in longum tẽpus hoc in loco habitauit: donec vitã cum morte cõmutauerit. Et cũ in populos sic deuotio creuisset sancti huius habitatione, id opinãtes virũ illũ nõ raro, & in antro orasse: de quo post, & in balneis montis huius se balneasse, antrũ & aquã eorũ sancta loca sic Siculi aiunt: præcipue antrum in quo sedilia posita fuerunt: virtutes ac proprietates literis græcis in eis culte sculptis indicãtibus: quę quidem literę viri sancti authoritate scriptę fuerunt. vt dicere velint eo in loco & in eis aquis benedictionem diuinã ac virtutẽ, & non naturalem tantum reliquisse. Et in re hac tanta cum deuotione processerunt, vt dicãt in vno sedili proprietatem ac virtutẽ esse, qua languentes hydropici curantur. In reliquo podagrici: sicq; de alijs. Ita vt hydropicus in sedili alteri ægritudini deputato sedens, nõ sanetur: sicq; de cæteris. Hoc autẽ tempore hæ literę minime legi possunt: quas, vt aiũt, medici auaritia ducti aboleuerunt, qua ex re non in eos exeunt effectus vt cõsueuerunt, quod fabulosum facio. Et ad balnea rediens dicendum ꝙ in summitate mõtis antrum est ad instar domus cũ hostio paruo et humili, in cuius medio puteus est profundisimus ad vsq; radices montis, à quo fumus calidus egreditur antrum calefaciens: sua tamen cum humiditate ipsum humectans, & hunc locum Balneum siccũ appellant & hoc in loco sedilia sunt, de ꝗbus actũ. Balnea aũt aquę in infima parte montis sic fabricata sunt, vt loca virorũ ab eis quæ dñarum & brutorũ sint separata. Postremo his adijcio ex virtutibus eorũ ꝙ hermatos ex ventositate, & ex intestinis mirabiliter sanat quãobrem

quamobrem ferro plurimum sic participare illa arbitror:propter quod supra de ferro legatur. Et hoc de eis satis dictū esse volo, si eis addidero balneum de Calatomech:terminus Græcus aut Arabicus est, ab oppido olim hoc in loco situato deriuatus. in medio nanq; ciuitatis Drepani & Alcami locatum est. Alcami quidē castrum & non ciuitas habetur, à quo milliarib⁹ quatuor distat. Eoq; ī loco tres sunt balnei mãsiones, vt vna calida sit, altera calidior: tertia calidissima, vt in ea facile coquātur oua. Sulfurea quidē est, & de mēse Maij ad eū cōfluunt gētes. Suntq; in comitatu Palermi balnea termini noīata à Castro, iuxta qđ situata sūt sic dicta. Et hęc đ eis pauca tibi sufficere volo.

De balneis de Aquario. Rub. XXII.

AQuarium terra est à Regio longobardo xxv. milliaribus distans, apud quam, distantia milliaris balneum est, balneū de Aquario nūcupatum: cuius aqua nimium limpida est et clara: frigida scaturiens, odore suauis, & sulfureo carēs, quem nonnulli odorem cāphoræ esse iudicarūt: sicq; eam camphorę mineram obtinere. quod minime credo, cum effectus camphoræ non teneat. verum magis eos, qui ex alumine sunt. vt de eis statim. Estq; camphora gummi arboris, non mineralis res. hoc. n. balneum nouū est, & meo tempore inuētum, quo in loco nullus erat ad recipiēdos ægros præparatus locus, neq; ad id cōfluxus: verum nunc ad illa itur: bibitur eius aqua mō & ordine, quibus bibitur aqua Porrettæ. Cum ex ei⁹ potu idē prouenĩant effectus, prouocatiua. s. aperitiua, stomachi mirabiliter confortatiua: & maxime dyscrasiæ frigidæ remotiua, valensq; in oībus cæteris membrorū passionibus, vt illa della Porretta. Et vltra q̃ est vrinæ ꝓuocatiua, est & vētris laxatiua: propter quod à nitrositate, aut sale non absoluitur. Estq; famis & somni inductiua: ꝓpter quod illi canones seruentur in his duobus accidētibus: de quibus actū supra de diæta tenui & somno diurno in de balneis della Porretta. Hæc autē aqua cū ex ea balneum fieri cōtingit, igne ab hospitibus calefit, & in vasis ligneis sic calida ponitur: in quib⁹ duo viri simul sedere possunt. Et pauci claudēs, quidā, qui vtrunq; balneū experti fuere, hoc magis laudarunt q̃ illud della Porretta: in cuius assumptione, vt actum, oīa quæ in illo suo ordine obseruentur. Aiuntq; effectum efficacem huius balnei, non nisi post annum cognosci posse. Et cum adhuc non sit famosum multum, satis sic de eo in p̄sentia scripta esse volo: si hoc vnū addidero, q̃ cum multi hydropici ꝓ eorū salute ad ea profecti fuerint ab hydrope ipsa minime liberati fuere: quamobrem in ea nō valere aiunt. Curant fistulas antiquas, membro in aqua retēto bis in die per horam.

De balneis Carpensibus. Rub. XXIII.

MAgnifici domini de Carpo castrum possident nomine Brandula à magnifica terra carpēsi. xxxiiij. milliaribus distans, apud quod milliaris distantia balneum hoc in tempore inuētum est, brutis eius virtutem aliquam primo indicantibus. Nam cum boues & iumenta alia plurima se pascendo loca balnei circuirent, ad balneū se conuertentia, de aqua ipsa sic actu frigida bibere cęperunt. Quæ cum aliquid salis in se habeat, sic sapida gustui eorū delectabilis facta fuit: quāobrem & vsq; in hodiernum ad eam sic gustu delectantem iumenta ad potandū magno cū appetitu se cōuertunt. Cūq; in. 1448. eius loci boues infirmarentur, vt sanguinem mingerent: quotquot ex aqua illa potabant, non multis in diebus curabantur. quod pastores oculis videntes, hoībus castri denuciarunt. Et plurimi id opinantes, q̃ ęgritudo brutorum à renibus, aut à vesica ꝓcederet, qui renum passionibus ac vesicæ molestabantur, animo statuerunt de ea aqua bibere, arbitrantes se sic à suis infirmitatibus posse curari. Compertumq; est deinde calculosos, & colli vesicæ excoriationē patientes sic ex eius potu curatos eē. Res autem hæc cum memoria & honore digna esset, per officiales castri magnificis dominis suis renunciata fuit. Neque prius nisi post multas visas experientias, vt nō fabulosa scriberent. Cumque ita rem hanc magnificus Galasius ex dominis carpensibus authentice intelligeret. eamque ad culmen laudis suę terræ accedere, sic facile cognosceret: ilico eius generosus animus sibi persuasit, cū me de cæteris Italię balneis scribere sentiret: vt de dicta aqua vsque Ferrariam salma vna ad me deferretur, vt qualis eius esset minera, quæ & ipsius virtutes hoc meo opusculo intersererem, precesque suis in literis addidit: vt huius aquæ virtutes, si quæ sunt à Deo optimo datæ, sic homines non laterent: eoque maxime, cum ad mortalium vtilitatem sic accedere viderentur. Et is cum virtutum sit zelator, nuncijs ac literis, proprioq; suo ore, me sollicitare curauit, quod lubens feci, aquę mineram inuestigās, vt valui. Hæc autem aqua clara est, actu frigida, & sapore extraneo, & abhominoso priuata. Cuius minera, vt ex pluribus habere potui, aliquid sulfuris tenet, & parumper. Nam cęnosum eius super ignem proiectum, odorē sulfuris remissum reddit. Estq; aluminosa magis, pauco sale participans: verum in his omnibus remissa est valde: propter quod, ipsa redditur sty-

ptica,& absq; mordicatione exiccatiua. vnde nõ eleuatur in gradu caliditatis:& fortasſis peruenit ad finem primi vel principium ſecũdi. Sed in ſiccitate intenditur,& vſque ad finẽ ſecundi & principium tertij. Quibus accipitur, ꝙ eſt vlceribus, quorum expectatur conſolidatio, plurimum valẽs. Mẽbra capitis. Exiccat capitis humiditates, catarrhum ſiſtit,& præcipue ducia eius, cum ad ignem calefacta erit, oculorũ humiditates tollit. lacrymas eorum compeſcit,& in catarrhactis tollendis præcipue ante earum confirmationem mirabiliter operatur. Membra nutrimenti. Stomacho ſubuenit humido, cum calida potata fuerit:vt ſupra de illa Porrettæ. Membra expulſionis. Dilatationi panniculi renũ mirabiliter operatur:vt in bobus in dies videmus,& in hominibꝰ experitur. Eorum debilitati opitulatur: & maxime à cauſa frigida & humida prouenienti, vlceribus eorum ac veſicæ. Nã plurimos ex vlcere colli veſicæ ſanatos eſſe intelleximus. Et ſeſsio in ea calida matricẽ frigiditate & humiditate læſam potenter iuuat,& humiditates albas tollit, ac corrigit,& mulieres ea ex cauſa ſteriles factas fœcũdas reddit. Membra iuncturarum. Podagræ & cæteris articulorũ doloribus ex cauſa frigida et humida venientibus ſuccurrit. hæc enim aqua cum ſic calefieri oporteat in omni parte temporis, ſic exportata vti poterit, & de ipſa ſatis.

Quibus ex omnibus plane accipiãtur proprietates naturæq; thermarum totius orbis. Nam omnes tales in mineris iam dictis conueniunt, neq; alijs ex cauſis thermæ fiunt. Quamobrem cũ aperta ſatis ſit thermarum naturalinm Italiæ doctrina: poterit,& faciliter ſatis diligens indagator cũ his, q̃ ĩ vltimo ca. ſcribunt̃, cęterarũ oĩum naturas ac ꝓprietates ſcrutari:vt inde ſatis clara atq; exqſita ſcia habeatur, vt patet ĩtelligẽti. & tu cõſidera.

An ſalubrius & vno tempore magis q̃ in alio ad balnea proficiſci.

CVM PLERVNQVE dictũ ſit in fine veris, aut in principio autumni homines ſe ad balnea & debere & tranferri poſſe,& in quibuſdam in tempore medio: hæſitatur an ſalubrius ſit ad ea proficiſci vno tp̃e magis q̃ in alio. Et qm̃ ſic poſitiue ſatis vſq; modo proceſsimus, ne noſter in longum ſermo protrahatur: dubio per concluſiones ſatisfaciemus ẽt aliquibus cum rõnibus firmatas.

Quarum prima hæc eſt. Tempus tempori cõparantes dicamus:ver cæteris temporibus ſanius,& minime ægrotatiuum:eſt enim cæteris temperatius, & vitæ hominis accommodatum magis. Autumnus vero malus,& multis illaudabilis in rebus, acutorumq; morborum generatiuus,& vitæ principijs obuius: Hanc concluſionem voluit ad literam Dux noſter aphor. tertia. tex. commẽti. 10. Iuxta hanc ponamus ſecundam, ꝙ abſolute pronunciandum eſſe videtur: ſalubriora in fine veris eſſe, minusq; verẽda. Eo nanq; tempore aer caliditate ſua temperata calorem confortat naturalem, neq; autumnus, propter ſuam diuerſitatẽ virtutem debilitat,& corpora ad tam prauas præparat ægritudines, vt dicitur. ergo. In fine autem veris multæ adhuc reſeruatæ ſunt ex hyeme ſuperfluitates, quæ phlegmati atteſtantur ſiccatione et reſolutione egentes. Quare ſtãte aeris temperie, qua virtus fortificari habet, ſic conferre videbuntur. In autumno vero iam reſeruatis humiditatibus calidis cholericis ex ęſtate multiplicatis, ſic in poris membrorum,& venis clauſis ex ſuperueniẽte frigiditate aeris autumnalis, ſic prohibita tranſpiratione, periculum eſt ſuperueniente tanta caliditate aquæ thermarum, ne in eis ebullitio ſuperueniat, cũ ad ebullitionem nimium paratæ ſint: ſicq; putrefiant: natura ex earum multitudine ſic ſuperata, non potente eas regulare, cum diuerſitate eius primum debilitatur, vt actum. Quare accident febres acutæ, dyſenteriæ, ac febres peſtilẽtiales, et carbũculi: vt Dux allegato loco. Accedũtq; multis ĩ corporibus ea ex cauſa ægritudines chronicæ quartanæ, permaxime in quibus p̃ſentia eſt humorum heterogeneorum, habentium multũ de aduſto. Nam in his ſubtilium fit reſolutio, remanentibus groſsis melancholicis, vt accidit melancholicis per aduſtionẽ choleræ talibus. Quas ob res tertia ponatur ꝙ cholericis naturaliter,& cholericis aduſtis, melancholicis,& debilibus natura, ſanius eſt conſulendum in fine veris ad balnea ſe transferre debere, ſi eos ad reaſſumẽda, neceſsitas compulerit: dicitur ſi neceſsitas &c. quoniã ſi aliter diſpõni malę corpis ꝓuideri poterit, illud prius q̃ratur,& tentetur. Nã balneũ ſua forti caliditate humores calefacit, ſubtiliat, eliquat, fluere facit,& ſic eos in fluxu diſponit. Quare ſæpe ad loca varia ſic diſcurrunt: vt inde inopinatæ eueniãt ęgritudines, vt meo tp̃e vidi. Ex quibꝰ infertur, ꝙ nõ niſi ex cã multũ neceſſaria, q̃rẽda ſũt balnea. vñ cõis ſchola in ægritudinibus fortibus balnea cõſulit: cũ priꝰ oĩa tẽtauerit medicamina: quare eorũ aſſumptio plurimũ cõſideranda eſt. Corpora ſanguinea cũ minori eorũ nocumẽto in principio autũni ad balnea ſe trãſferre pñt. Hæc cõcluſio ꝓbabiliter ponitur: qm̃ in fine veris talia ſe inueniũt multo ſanguine ex cõſtõne tp̃is repleta: quare ẽt iuuante aeris caliditate ꝑiculũ maius incurrũt: ne ad tantã aquæ caliditatem ſanguis in ebullitione ponatur. vñ febres accidãt ſanguineæ,

fluxus

fluxus ſanguinis,tumor tibiarũ, & phlegmones.
Phlegmatici ſalubrius ſe habebũt in fine veris,
eos ſic aeris caliditate iuuante, quibus indicatio-
ne à complexione ſumpta,directius cõpetunt bal
nea. Rõne aũt ſitus balneorũ ſalubrius,qñq; cor
pora ad balnea ſe trãſferunt in tpe inter hæc me-
dio,vt tpe magni caloris,quia in fine Iunij, & vſ-
que ad mediũ Augusti.Patet concluſio primo de
balneis della Porretta.nã ĩ alijs tpibus propter ae-
ris exceſsiuã frigiditatẽ,debiles & infirmi abſque
nocumento ibi ſtare nõ poſſunt.Similiter vbi ſit
ingreſſus in balneum ſuperficialiter parũ calidũ,
cui aquæ ſupcalefactio à caliditate expectatur, vt
de balneis Sancti Bartholomęi actum eſt. Cali-
ditas aquæ thermarum menſuranda eſt ſecundũ
menſurã caloris,& cõplexionẽ ingredi debentis.
eſt Principis dictũ.ſecũda primi,quidã ornate lo-
quentes.Quod in aſſumptione balnearum conſi
deretur multũ debilitas & fortitudo totius & par
ticulæ patientis.vnde corpora multum debilia,et
amplius ex ægritudine debilitata,non abſq; gran
di periculo balnea ingrediũtur,quod maxime at
tendatur in balneis quæ bibũtur.Ideoq; tales cor
pore debiles meo cõſilio illa della Porretta nõ ar
denter diligant, quibus ſæpe mori cõſueuerunt.
Cõſideretur ẽt virtus particulæ patientis:vt ſi ſto
machus læſus ſit,ſitq; texturæ nimiũ rarus, & ſit
debilis,ꝙ ea ex cauſa impreſsionem aquæ talẽ for
taſsis ſuſtinere non poterit. quẽadmodũ pharma
ca,& alia fortia medicamina minime valuit ſuſti
nere.Item ſi calidus ſit,& paſsio à caliditate pro-
ueniat.cõſimiliter de alijs particularibus mẽbris
dicatur:in quibus oĩbus medicus debet ſingularẽ
diligẽtiam adhibere.Et inter cætera eſt hepar.nã
cũ lapſum eſt ad calidũ multũ naturaliter,dubitã
dũ eſt ne pręternaturaliter ſic labatur,inflamme-
tur,& febres faciat:ſicq; de renibus,et de cerebro
dicendũ.Nã nõ video,qũo ducia in cauſa eius ca-
lida & catarrho calido,cõferre poſsit: cũ plurimi
aſſerant ex ducia Petrioli à catarrho calido & hu
mido ſe euaſiſſe.Arbitror eos aut rem ſuam nõ in
tellexiſſe,aut cerebri caliditatẽ multum remiſsã
fuiſſe,& cerebrũ ipſum ad vehementẽ humidita-
tẽ eſſe prolapſum. Septẽtrionales impreſsionem
thermarũ,q̃ occidentales,facilius tolerant.Et me
ridionales,q̃ orientales.Patet concluſio ex habi-
tis:quoniam robuſta corpora ab eis minus mole-
ſtãtur:reſolutionem earum & exiccationem mi-
nus timentia. Indicatione à complexione ſũpta
congruentiora ſunt phlegmaticis.ſecundo melã-
cholicis,naturaliter talibus in caliditate modera-
ta.Et hic ſupponendo terram frigidiorem eſſe ip
ſa aqua,& melãcholicũ ipſo phlegmatico. tertio

A ſanguineis.vltimo cholericis naturaliter talibus:
minime vero cholericis aduſtis.Hæc tñ cõcluſio,
vt probabilis ponitur.Nam fortaſſe indicatione à
virtute ſumpta minus bene tolerabit melancholi
cus cholerico,& melius ſanguineus ipſo choleri-
co & melancholico.Melãcholici aduſti ab ingreſ
ſu thermarum ſe multũ pcauere debent,& ab ea-
rũ potu. Cõcluſio patet ex facili inflammatione
quã incurrunt,& periculum cadendi in ægritudi
nes acutas,vt ſupra. Conſueti ad balnea minus
trepide ſe transferre poſſunt:eſt.n.conſuetudo al
tera natura. Et ſi veſpertina ſit ĩ ingreſſu balnei
conueniens hora:potior dicenda eſt matutina:eſt
B enim tũc natura minus à ſuperfluitatibus oppreſ
ſa,quas ſic in nocte cõſumpſit:quare ſup reſiduũ
facta eſt potentior.vnde ſic fortior facta,quod re
manſit,facilius reſoluit,ſic à caliditate thermarũ
adiuta.Ex quo infertur in mane morã in balneo
minorem eſſe debere.Et vt paucis claudã: cũ per
balneorum ingreſſum & potũ notabilis fiat eua-
cuatio:permaxime ex his quæ bibuntur,id nõ ni-
ſi ex cauſa prędico vniuerſalem canonem magna
cum diligentia attẽdendũ eſſe à Principe ſcriptũ
quarta primi.3.cap. De rebus q̃ demonſtrant re-
ctitudinem iudicij in euacuando,quæ ſunt ætas,
ſexus,regio,cõplexio,virtus,tẽpus, hora diei, &
C plurima alia:de quibus expoſitis facilis erit in cõ-
ſulendo doctrina:vt ꝙ infantes ob facilem reſolu
tionem humorum & ſpirituũ, quique humido
egent &c.ad balnea calida reſolutiua ꝓficiſci nõ
debent.Conſimiliter mulieres & natura frigidi
alijs paribus,facilius eorum impreſsionem tolera
bunt.Conſimiliter debiles,& vltimi ſenes, male
ea ſuſtinere poterunt.Sunt itaq; res hæ oẽs, & ac-
dentia ægrorũ,& ægritudinẽs ipſæ à medicis, cũ
de balneis conſulunt,diligenter conſiderandæ:ne
febricitãtes,& calida ægritudine languẽtes ſic in
cõſulte mittãtur:memorię tenentes, ꝙ ignis igni
additus facit ipſum furere. Quod non inconue-
D nit corpora pro cã neceſſaria tpe hyemis ſe ad bal
nea tranſferre,vbi aer cameræ bene diſponatur,&
locus totus,& cuſtodiant ſe à frigore,et huiuſmo
di.Nã de his experientiam habui in duobus Du-
cibus exercitus illuſtris dominationis Venetiarũ:
comite,videlicet Carmignola & Gatta melata.
hi.n.ambo paralyſi moleſtati fuerunt,pro qua di
ſpoſitione etiam conſilio aliorum valentium vi-
rorum,balnea de menſe Ianuarij profecti ſunt,&
ego cum eis,qui mirabiliter cõualuerunt.Carmi
gnola ætate.48 annorum fere vſq; ad ſanitatẽ pri
ſtinam.Gatta vero ętate.66.nimis bene cõualuit.
ſed potior ſucceſsit ſanitas q̃ ſperabamus.Feci fie
ri balneum in tina,& in camera.Equidẽ vſus hic

particularis balnei etiam alijs in tēporibus, cum adest ex parte ventorum, aut pluuiæ aeris intemperies, cōmendandus est: potest enim melius moderari in caliditate, & in potentia: quoniā in maiori quantitate aquæ est maior potentia, in minori minor, cū potentia rei habet attendi, penes multitudinem formæ. Circui balneum asseribus, & superius cooperiebatur, ne aer frigidus ludere posset &c. Quibus omnibus manifeste inducitur quanta debet cum diligentia esse à medicis consideratio, cum hominibus consulunt de eorū progressu ad balnea.

De balneo aquæ Maris. Rub. XXIIII.

AQua maris cum salsa sit multum est exiccatiua, pcipue cū calefit: & ideo vsus eius balnei corpus exiccat, & macredinem inducit. Mēbra capitis. Princeps. marinæ autem aquæ caput replent eius, qui balneatur in eis: & ideo natantes in eis caput balneare vitent. Membra expulsionis. Aqua salsa clysterizata primo soluit: deinde sua siccitate stypticat, & intestina radendo lædit. Et hic aduertant, qui clysterijs salitis multum vtūtur. Eius vero vsus in balneo calefacit in tempore matricem & vesicā & collum eius: sicq; apta est excoriationem in eis inducere: quare vsus eius dimittatur. Vulnera, vlcera, pruritus. Potus eius sanguinem corrumpit, & scabiem & pruritum inducit: verum balneatio in ea confert prurituі & scabiei: vnde fortiter exiccando illa tollit. Est. n. grossæ substantiæ: & ideo difficilius diuiditur q̃ aqua currens: quare facilius adolescentes in ea natare discunt. Membra iuncturarum. Iuncturas laxas confortat, et earum humiditates exiccat, & multi podagrici ea vtuntur.

De balneis artificialibus compositis. Cap. IIII.

POstquam de thermis naturalibus, vt nobis possibile fuit, sic scriptum est: consequēs videtur, vt promissum fuit, de artificialibus sic dicere, vt etiam hac in parte nobis satisfactum esse videatur, quæ sic denominantur: quoniam arte, & non natura communi producta sint. Balneum quidem hoc dupliciter fieri contingit, aut cū mineralibus iam dictis, aut cum alijs ex terra nascentibus. Et primum expedientes, canonem ponemus, de quo aut quid infra nobis in artificiali cōposito ac naturali deseruientem. Id enim arbitrari quisque debet, ac scire balneum ab arte inuentum, vt naturali, cum nobis copia defuit, eius in virtutibus & operationibus compar fiat. Qua ex re cum naturalia ad malam complexionem simplicem ac materialem delendam inuenta sint, & artificialia idem posse putandum. cum ars imitetur naturam Physicorum secūdo. Remotio qui-

E dem malæ complexionis, aut alteratione tātum, aut euacuatione perficitur. Primum quidem balneis aquæ frigidæ simplicis, aut compositæ cōpletur. Secundum vero balneis naturalibus & artificialibus perficitur, cum ex eis corpora calefiant, & humores in eis sic subtilientur, resoluantur, & exiccentur, aut per expulsionem aliquam, vt sudoralem, aut fluxibilem ad extra propellantur. Quibus aperte satis īducitur vt medicus, qui ęgrotantes ad ingressum balneorum cōsulit, prius cōtemplari debet ea, quæ in euacuatione fienda considerāda sunt: de quibus Princeps, quarta primi. ʒ. cap. Res, quæ demonstrant rectitudinem iudicij

F in euacuando, decem. quæ sic ab eo numerantur. Repletio, Virtutis solutio: qm̄ vētrem soluere supra vētris solutionem, timorosum est. & Figura, & Aetas, & Tempus, & Aeris, & Regionis dispositio: & Consuetudo euacuandi, & Ars. quibus facile iudicare quisquis poterit, quantus error, & q̃ grandis committitur ab hominibus, qui indifferenter sic se ad balnea transferunt: vt ad id ipsum vadant sanguinei, cholerici, phlegmatici, & melancholici, & huiusmodi debiles, & fortes, cōsueti, & inconsueti: & ita pariformiter de alijs. Oportet itaq; sic medicum ordinate consulentem, siue componentem, omnia hæc considerare, & in his

G prudentem esse, qua ex re cum hæc cōpositio certa minime fieri possit: hinc quadam verisimili cōiectura cōpleri habet: ob quam rem mihi visum est nō nisi generali doctrina procedi posse. Ideoque huic loco satisfactum esse putatur: si tantummodo ea cōmemorabo, quibus balneum sic componi habet. Et de mineralibus expediens, quodam exemplari modo procedam: cum efficax sit doctrina per exemplum. ver. g. Cupio illud sulfureum, decoquam in illo sulfur & notabilē aquæ quantitatem recipiam: faciamq; illud lōgis horis ebullire, & plus & minus, vt dispōni corporis, cui applicari debuit, oportunum esse videbitur. Si ve

H ro dispō talis composita fuerit: vt alumine, & ferro īdigeam: cū sulfure, illa ebullire faciā: ęquādo, augendo, & minuendo: vt expediens fuerit, qua ex aqua ita vtar, aut in capitis ægritudinibus: vt enim catarrho similibus, ab alto cadente, aut aliter quomodolibet in cæteris corporis dispositionibus, vt de aqua thermarum composita actum est. Pariformiter in ægritudinibus contrarijs agēdum erit. Nam de ipsis mineralibus iam complete scriptum est: quorum ex notitia quilibet expertus medicus sic componere poterit: verū talis cōpositio opꝰ hēt experimētato medico, & doctissimo ī arte. Restat ꝑ nūc, vt de balneo artificiali ex terræ nascētibus facto aliqd dicamns. Volo aūt et

canonem

canonem dictum, etiam hoc in loco nobis suffice re: quare mihi satisfactum esse videtur: si ea cõme morabo simplicia, iuxta areolas posita: calida, frigida sic omnibus membris corporis & toti confe rentia, à proprietate respicientia cõmunia & naturæ domestica ac familiaria, magis initium à capite faciens. Et à capitalibus calidis exordium faciam: quoniam vt secundum plurimum ęgritudi nes capitis à mala complexione frigida fiunt.

Calida capitalia & exiccatiua.

Saluia Stœcas. Maiorana
Calamentum Pulegium Origanum.
Betonica Chamæmilla Acorus.
Et similia ex granis, fructibus, & radicibus.

Pectoralia calida.

Hyssopus Vrtica Origanum.
Calamentum Prasium Pulegium
Laurus Iris Enula
Et similia ex granis, fructibus, & radicibus.

Stomacho, & membris nutritiuis calida.

Absinthium Mentha Calamentum
Marrubium Saluia Nux cypresi
Et similia ex granis &c.

Hepati conferentia calida.

Eupatorium Fœniculus Prasium
Laurus Absinthium Ruta Et silia.

Renibus conferentia calida.

Chamæmilla Anisum Saluia
Laurus Pulegium Ruta
Et similia ex granis &c.

Matrici calida conferentia.

Absinthium Allium Anethum
Anisum Apium Arthemisia.
Et similia ex granis, fructibus &c.

Membris iuncturarũ calida cõferentia.

Laurus Chamæmilla Ruta
Absinthium Iua Abrotanum
Et similia, ex granis &c.

Frigida capitalia humida & sicca.

Rosa Viola Nenufar
Papauer Solatrum Lactuca
Plantago Salix Cucurbita
Et similia ex granis, &c.

Pectoralia frigida.

Viola Papauer Spinachia
Portulaca Malua
Faba Folia cydoniorũ Hordeum
Et similia ex granis, &c.

Stomacho & mẽbris nutritiuis frigida.

Rosa Portulaca Granata
Coriandrum Plantago Cucurbita
Et similia ex granis, &c.

Hepati conferentia frigida.

Endiuia Hepatica Atriplex
Granata Rosa Solatrum
Et similia ex granis, &c.

Renibus conferentia frigida.

Solatrum Alchechengi Rosæ
Cichorea Plantago Et similia, &c.

Matrici frigida conferentia.

Endiuia Lens Rosa
Acedula Portulaca Malua
Et similia ex granis, &c.

Membris iuncturarũ frigida cõferentia.

Portulaca Plantago Galla
Solatrum Rosa Balaustia
Et similia ex granis, &c.

Et ex consimilibus vt actum, ac pluribus sic membra hæc & alia respicientibus componi possunt balnea indifferenter calida & frigida, humida & sicca ac temperata artificialia. Sed cum res ex his paucis satis apta sit: volo eis, vt gratia exem pli, sic in præsenti plus q̃ sufficere.

De signis prognosticis, ad sciendũ si balnea futuro anno salubria, aut morbosa erunt, et ex cõsequenti, si ad ea transeundum sit. Cap. V.

Plurimi ex nostris id verum esse opinantur, vt balnea ipsa multos effectus mirandos, q̃a subitos, à qualitate occulta producãt. Nam cum ab eodem sic effectus contrarios procedere intuentur, causam aliam q̃ occultã asignare minime posse iudicant. Adduntq; pręterea vno anno, ac duobus morbosa fore, & varias inducere ægritudines. Alijs subsequentibus annis salutifera, vt effectus mirandos et laude dignos pariant, quam rem non nisi à cœlesti aspectu prouenire dicunt: à quo sic occultã recipiant proprietatem, per quã agunt, & in corpora humana effectus hos produ cunt. Ego quoq; his nõ assentio: sed id verũ esse arbitror: vt oẽs effectus hi à qualitate vel qualitati bus manifestis proueniãt: hasq; causas manifestas asignari posse. Et breuitati indulgens, id mihi primum statuo concedendum. Quòd si caliditas in subiecto raro existens, effectum producere po test, ꝙ illum potentius, citiusq; caliditas in subiecto densiori existens sic producere poterit: si con uenienter applicata fuerit. Patet suppositum in caliditate inducta in corpus humanum ex aer e & in illa quæ ex igne ex lignis in eo accẽsis in cor pus ipsum producitur. Ex quo infertur, ꝙ caliditas balneorum, nõ est minus potens humores cor poris cõmouere, calefacere, alterare, & ad putredinem præparare, q̃ caliditas aeris. Infertur secundo, ꝙ ad varias ægritudines sic corpus nostrũ potest caliditas balnei commouere, vt caliditas aeris. Infertur tertio, ꝙ sicut aeris cõstitutio mala ad

ad malas et prauas pręparat ęgritudines:ita et ma
la aquæ balnei diſpoſitio ſibi aliunde veniens.vn
de imaginor ꝙ ſicut à cœlo, & diſpoſitionibus
eius alteratur aer: & ita aqua balnei diſpoſitioni-
bus aliunde ab aere,& ab his quæ in aere fiunt.pa
tet correlariũ ex his quæ dicta ſunt ſupra de alte-
ratione balneorum à ventis et pluuijs capitulo de
balneis Piſarum & Senarũ. Quibus inducitur ꝙ
conſtitutiones aeris cõtemplandę prius ſunt,quę
cum malæ & nõ ordinatę fuerint,ſibi inuicẽ ſuc-
cedentes: ſic alteratur aer.vnde cum euenerit,&
aquam fontium alterat,& male diſponit:propter
quod cauſa eſt morboſitatis aquæ.Nam venti me
ridionales & occidentales aquã currentem diſpo
nunt. ſecunda primi.16.cap. Infertur.4.ꝙ ſicut
fortis caliditas aeris & ęſtuans humores calefaciẽ
do,agitando,eliquando,diſſoluẽdo,cauſa eſt plu
rium & diuerſarũ ægritudinum, vt dicetur:ita &
caliditas aquæ ea caliditate aeris potentior, & in
ſubiecto dẽſiori fundata eſſe poterit:patet ex pri-
mo.Neq; obſtat,quia dicatur aerẽ humidum eſſe
&c.qm̃ aqua hæc humiditate participat & ſiccita
te:ſicut aer,qui in omni ſua diſpoſitione corpora
noſtra exiccat.3.Techni. Quibus ſic ſuppoſitis,
ad aeris conſtitutiones me conuertã, quæ certe à
medicis,qui de balneis cõſulere volunt,pręintel-
ligendę ſunt.Nam ex his humores multiplicãtur
varij cum varia aptitudine ad generationẽ varia-
rum ægritudinum:propter quod ſic ad balnea ſe
incaute transferentes ęgrotant,qualitatẽ aeris oc
cultam accuſantes. Nam vt aphor.3.mutationes
temporũ maxime generãt morbos. Quæ res & ſi
ex aere magis videatur, cum nobis magis cõmu-
nis ſit:id tñ intelligendũ eſt de omni alio elemen
to ſic maxime mutato: & corpori noſtro, vt aer,
applicato:cuius mutatione corpora noſtra mutã-
tur.Nam cauſa potẽtior cæteris paribus ſeruatis,
in minori tempore maiorẽ effectum producit, q̃
debilior.vnde aqua balnei,vt experientia demon
ſtrat,plus multo corpus humanũ calefacit,& hu-
mores agitat in vna hora, q̃ caliditas æſtiua, &
æſtuans duobus in diebus.Quamobrẽ cum ex cõ
ſtitutione aeris corpora ægritudinibus varijs ſint
parata,vt ſtatim,nõ eſt mirandũ ſi in tales ex tan-
ta agitatione in humoribus facta à caliditate bal-
nei incurrũt. Nã maxima particula generationis
ęgritudinũ eſt paſsiui corporis pręparatio,ſiue di
ſpoſitio.2.de accidenti & morbo. Qua ex re im-
munda corpora ſic ad balnea aſſumenda,incaute
non ſe transferant.Contrarium autẽ contrarium
alterat,debilitat:nõ raroq; ad putredinem prępa-
rat.Et ſimile ſimili additũ,fortificat:ac quandoq;
furere facit, & id operatur vt fortiores producat

E effectus, vt ebullitionem.videlicet quam debilis
calor prius inducere nõ poterat.Nam quẽadmo-
dum ignis debilis ſub cacabo aquæ pleno exiſtẽs,
in aqua ebullitionem inducere nõ poteſt: ſed per
additionem intenſioris ebullitionẽ poſtea indu-
cit: ita imaginãdum eſt humores calidos & alios
in corpore exiſtentes, qui caliditate aeris debili,
ac moderata prius ebullire nõ poterunt, per aug-
mentũ caliditatis eius ebullire poſſe, & ad putre-
dinẽ diſponi. Quòd ſi aer hoc faciet,neq; minus
potens erit caliditas aquæ thermarum. Et quod
de caliditate actum:ita pariformiter de frigidita-
te dicendum. Frigiditas enim extrinſeca aeris ac
F pluuioſa ventoſa, aquam thermarum alterat, ac
ſuo in vigore debilitat.Item & aqua quæ currens
per valles & montes,cum eis commiſcetur, vt de
balneo Sancti Bartholomæi,& de balneo Piſarũ,
& Senarum agebatur.Quibus inducitur,ꝙ eis in
diebus ab ingreſſu eorum abſtinendum eſt.Infer
turq; ſecundo ꝙ cum medici dicũt,ſtes in balneo
quindecim diebus:intelligitur vtilibus, legiſtarũ
more, quibus ſcilicet homo ſe balneet. Infertur
tertio ꝙ homo aliquando ſtabit menſem in bal-
neis, quo in tempore erunt.xx.dies vtiles: vt no-
ſtris ſocietatibus pluries cõtingit. Et ab hyeme
exordium faciẽs cum Principe dicam.Cum hye-
G mi meridionali ver ſuperuenerit ſeptentrionale,
ꝙ poſtea ſequitur æſtas vaporoſa,& multiplicatę
fuerint aquæ,& ver ſeruauerit materias vſque ad
æſtatem, multiplicabitur in autumno mortali-
tas puerorum, & multiplicantur dyſenteriæ, &
inteſtinorum vlcera, & tertiana nota prolixa, &
plures aliæ ægritudines acutæ.quare in autumno
tali periculũ minabuntur balnea. Hipp.3.apho.
Et ſi hyems ſicca & borealis fiat:ver vero pluuio-
ſum & auſtrinũ, neceſſe eſt æſtate febres acutas,
ophthalmias, dyſenterias fieri: maxime mulieri-
bus & humidis natura.Quod intellige ęſtate ſer-
uante ſuam naturã. Vnde ſeruatæ humiditates à
H caliditate æſtiua putrefiũt:cum tantæ à natura mi
nime regulari poterunt:accẽduntur expoſtea,&
ægritudines pariũt acutas. Quibus inducatur, ea
in æſtate balnea ſuſpecta eſſe: magiſq; cholericis,
& in ægritudines acutas cadere aptis, & oculos
debiles habẽtibus. Sed dices quomodo humidis
pręcipue ꝙ verũ eſſe nõ videtur.Dicendum cum
Duce noſtro in cõmento ꝙ materia humida ob-
ſeruata vſq; ad æſtatẽ,in æſtate tali inficitur, & ca
liditate eius ad putredinem diſponitur. Et ſic in
ebullitione fit ſalſa,acuta,mordicãs, & inteſtina
exaſperans.Quòd ſi ſucceſſerit æſtas rabida, dubi
tandũ eſt de incurſu in ęgritudines acutas perni-
cioſas. Hipp.ſi hyems auſtrina & pluuialis fiat:
ver

ver vero ſiccum & boreale, multiplicatur phlegma ſalſum,& ad intra retinetur. vnde ſic accidũt dyſenteriæ & ophthalmię,& deſcenſus catarrhi, maxime in ſenioribus:in quibus periculum eſt de caſu in apoplexiam. Conſtitutio quidem quotidiana æſtiua ſi nimium calida fuerit, & balneans in balneo nimium morã contrahet, & febres inducet acutas,vt cauſonẽ,febres tertianas, dyſenteriam,oculorum dolorem,pudendorum putredines,& huiuſmodi:maxime ſi calidę et ſiccę fuerint cõplexionis. Si balneandus à conſtitutione boreali ſe non cuſtodierit,ſtypticitatẽ ventris incurret,oculorum mordicationẽ, & circa pectus, & alia,dolorẽ.Quòd ſi caput humiditatibus plenum habebit,incurret tuſsim, & fortaſsis apoplexiam.Et hæc conſtitutio multum aduertenda eſt in aſſumptione aquæ della Poretta,ne grauia dãna ingerat:vt in preſenti capitulo.Conſtitutio vero auſtrina iuuãte balnei caliditate, humores diſſoluit,& capitis dolores inducit,ſurditatẽ,& oculorum tenebroſitatẽ. Conſtitutio vero talis frigida & humida:ſi balneandus ab ea ſe non tueatur, iuuante caliditate balnei, periculum incurrit,ne fiat pleuriticus ex pleuriſi phlegmatica, ne incurrat pectoris & lumborum & lateris dolores, tuſſim,peripneumoniã,& ꝙ morte ſubitanea moriãtur,quia apoplectici ex forti apoplexia fiant. Tẽpus autẽ peſtis multum contempletur, ne tempore ad eã ſuſpecto & præcipue in loco propinquo homines ad balnea tranſeant.Nam eo in tempore multum indiſponitur aer,qui ſic & corpora in diſponit,& ad ægritudines malas pręparat:quare fortis agitatio in humorib⁹ ſic ex balneo facta poſſet eſſe cauſa,vt inde accciderent corpori ægritudines prauæ. Quòd aũt aqua thermarũ, quandoq; à ſtellis,& cœlo alteretur,fiatq; morboſa, non nego:ſed hęc indagatio aſtronomi eſt.Hęc enim ſic adijcere volui, vt nobis veluti exẽpla ſint ad alia conſimilia:ad quæ omnia et ſimilia bonus ac prudens medicus oculum mentis omni cum ſtudio apponere debet,anteꝗ̃ infirmo conſulat de tranſitu ad balnea. Sed quis ille?Certe oẽs quos noui in ſic inaduertenter conſulendo nõ abſq; errore tranſierunt. Conſidera itaq; mi Illuſtris dñe obſecro,ſi facile eſt conſiliũ tale, quod ob longã corruptelam homines paruifaciũt. Sed fortaſsis dices, ex his capio ꝙ nunꝗ̃ vel quaſi nunꝗ̃ homines balneum ingredi tute poſſunt.Dicendũ, vt actũ, ꝙ tute ingredi non poſſunt, qui balneum non venerantur:quare cum homo vt decebit, purgatus erit,et ſe cuſtodierit à conſtitutionibus quotidianis,vt debuerit cum canonibus dandis:tute ſic id ingredi poterit. Et ad argumenta ſuperius commemorata dicemus, ꝙ cauſa varietatis balneorũ in diuerſis annis, ex parte ſalutis & morbi,à cõſtitutione temporum venit,vt actum.Quòd autem effectus producantur ab eodẽ contrarij, nõ negatur:qm̃ ex cõtrarijs mixtum eſt: vt aluminoſum, ferreum,et huiuſmodi.Nam imaginor virtutem in corpore diſcretiuam operari:& contrarijs corpori applicatis ad extra veluti ex contrarijs ad intra ſumptis.Nam vt Princeps de cura hemitritęi. &.5.cañ.1.cap.hanc ponit virtutem in corpore neceſſariam.Ipſa nanq; contra calida frigidis vtitur, & contra frigida calidis.Non enim videtur quomodo aliter curari poſſet hemitritęus cum aqua hordei. vt dicit Auic.& pipere.conſidera.

De anno biſſextili.

Poſtremo nõ tacebo quod à vulgaribus prædicatur: anno videlicet biſextili omnia balnea inutilia fieri,præcipue aquæ Porrettæ, quæ res equidem conſideratione digna eſt:cum nulla inferior cauſa manifeſta habeatur, id digne ſi verũ eſt in cœleſtium impreſsionẽ inducere nos oportebit: à qua etiam id contingere nõ putatur:cum biſextilis annus à cœleſtibus exordiũ nõ capiat & fundamentum, ſed ſit humana prouidẽtia inuentũ. Nam ne contingat nos menſium Calendas amittere,et in menſibus errare,eum homines ſic fabricarunt.Sol.n.in ſuo circulo in.365.diebus & horis ſex ſuum perficit motum, quo fit vt quarto anno ex ſuperexcreſcentibus horis ad dies,dies vna cõſtituatur. Nam quater ſexties.24.cõponunt, qui dies ſi annis ſemper adderetur, aut menſibus id contingeret, vt nõ poſt multos annos Martius reperiretur in æſtate:& ſic de alijs,vt patet intelligẽti. Itaq; falſa vulgi videtur opinio. Sed vt Ariſto. Ethicorum.2.fama quã populi multi famant, nõ ex toto perditur: impetus.n.ſequuntur cœleſtes. Ideo videndum ſi huius famæ aliqua ſit ratio: videmus enim eo in anno plantas notabiliter pati, corporaq; humana præcipue prægnantiũ,vt maniſeſte cernamus in pomis pręſertim apijs:medullas pomorum quas vulgus animas vocat,ad contrarium verti eius ꝙ conſueuerat, vt cuſpidẽ medullæ,quã verſus florem vertere ſolita erat, ad cotylidonem cõuertatur. Et prægnantes debiliores fœtus concipere,ac parere, plurimos ex eis mori: plurimaſq; aut mori,aut deterius ſe habere, vt & dicunt ruſtici.Et in anno biſextili id contingere, & bruta minus ſolito impręgnari: vt plurima iumenta eo in anno vacua fœtu fiant. Quas ob res cum continuã & ſimilem habeant diſpoſitionẽ, & nulla alia ratio manifeſta,& inferior cõprehendatur,nõ indigne cum vulgo concludemus horũ effectuum cauſam occultã, & ſupercœleſtẽ eſſe: ſicq;

Quæ ĩ anno biſſextili eueniant.

ſicq; in corporibus humanis occultam impreſsio
nem facere,qua corpora eo in anno erūt debilio-
ra.Quòd ſi hæc fatebimur, conſulendum erit ne
debilia corpora balnea della Porretta eo in anno
tranſeant. Cum.n.ex multa euacuatione per po-
tum aquæ corpora debilitentur: ſi eis ſuperuenit
cauſa cœleſtis in debilitatem adijciens, dubitan-
dum erit ne inde aut mors,aut ægritudo fortis ſu
perueniat:cum ex cōiunctione harum duarū cau
ſarum vna fortis cauſa debilitas cōponatur. Quo
infertur fortia tanto periculo ſe nō exponere:quę
tamen nō niſi maxima vrgēte cauſa ad ea ſe tranſ
ferre debent,& prius optimo munita cōſilio. Ve-
rum tranſitus ad balnea quæ non potantur, non
tantum verendus eſt: non.n.tantum debilitant.
Eſtq; eorum in corpora actio magis in poteſtate
hominū:nam bibitam ſic regulari non poſſunt.
Quòd ſi contingat quempiā ad ea quę nō potan-
tur tranſire,moderationē in eis ex parte moræ,&
caliditatis aquę habeat,ac aliarum ſex rerum non
naturalium, vt videlicet quærat minus conſueto
ab his balneis debilitari, vt ſic impreſsioni cœle-
ſti contra operetur:ſtudeatq; fortitudini virtutis.
Vnde in his melior eſt raritas balneationis, mi-
nor in eis ſtatio, caliditas remiſſa aquæ & huiuſ-
modi. Et cum res hæc digna ſit & noua, à nemi-
neq; aut tacta, aut ventilata:hinc addere decreui,
quæ de ea animo concepi:vt ſi vera nō fuerint,ſal
tem ſic per me ad inueſtigādā veritatem occaſio
detur.Et in primis id accipio, viuentia omnia ex
quatuor elementis cōponi: quibus conſtat mun-
dus hic inferior: ipſorumq; qualitatibus alterari,
corrumpi,ac generari,vt earum adinuicem actio
ne & paſsione,aut perficiantur corpora, cum iu-
ſtitiales fuerint,aut imperficiātur, cum iniuſtitia
les ſe reddiderint.Hæc quidē corpora quatuor ex
humoribus componuntur maxime quę perfecta:
quibus ex iuſticiali eorum temperamēto ſanitas
prodit,et eorum intemperie ęgritudo.Hę autem
qualitates cum ad multum excedunt, plurimum
corpora alterant.quo fit,vt omnibus viuentibus,
alteratio ab his qualitatibus exeat. Cum itaq; an-
no in biſſextili tales,tantaſq; in viuētibus & velu-
ti ſemper ſimiles mutationes cernamus: arbitran
dum quidem erit ab his qualitatibus cōſimiliter
ſemper ſe habentibus prodire. Et cum hanc rem
ab his elemētis,aut qualitatibus humorū ſic ſem-
per ſimilē fieri putandum non ſit ob varias & cō-
tinuas in his mutationes,inferendum erit à ſupe-
rioribus hoc contingere,quibus ordo actionū eſt
regularis. Quare cum Saturnus qualitates princi
pijs vitæ obuias habeat:propter quod cōtingit fœ
tum octimenſem nō ſuperuiuere,cum eo in men

E ſe ſuper fœtum influat: vt Alexandri problema-
te.163.ſic cōſecuta in corporibus debilitate mani-
feſta,vt actum, ipſi & ſuis qualitatibus nō imme-
rito aſcribemus:ſubuenientes ſic ſua ex vi corpo-
ra viuentia de quarto in quartum alterare, debili
tare,et mortua reddere.Nam cum planeta ſit me
lancholicus:proprietatē videtur habere de quar-
to in quartum plus in corpora hæc influere poſ-
ſe.Nam humoris melācholici hæc eſt proprietas.
Et ratione quadam rhetorica quę dicta ſunt,per-
ſuaderi poſſunt. Nam quemadmodū humores
quatuor ex impreſsione motus diurni Solis ſecū-
dum quatuor quadras diei diuerſi diuerſimode
alterantur,vt in prima moueatur ſanguis,in ſecū
F da cholera,in tertia melancholia,in quarta phleg
ma.Ita & cœlū per annuales motus ſuos quater-
nos in hæc viuentia qualitates imprimit et diuer-
ſas,quibus talia viuētia aut in melius aut deterius
diſponuntur:quare cum manifeſte cernamus cor
pora hæc notabiliter in deterius diſponi: & hoc
de quarto in quartum:ſitq; actio hæc naturam ſa-
piens melancholicā, nō videtur negandum quin
actio ipſa Saturno attribui digne debeat: ſuiſque
qualitatibus principijs vitæ aduerſantibus. Non
eſt itaq; hic quaternarius numerus faciliter negli
gendus,ꝙ additur propter rei nouitatem. Neque
G putet quiſquam ex his me velle negare influxus
cœli particulares. Et de his volo nobis in præſen-
ti pauca hæc ſufficere.quare &c.

Dubitatio pulchra.

VT QVID in anno biſſextili balnea hęc della
Porretta,vt alijs in annis æque fructuoſa eſſe non
videantur: quinimmo eorum locum habitantes
aſſerunt experientia docti,eo in anno illa nociua
magis haberi,vt multos mori, nōnullos infirma-
ri contingat.Huius aūt dubitationis cauſam equi
dem nō facilem facio, cum vſq; in præſenti nemi
nem intellexerim illam aggreſſum eſſe.Nam oc-
cultorum cauſam aperire nō eſt ignorantis, verū
H philoſophantis opus. Quamobrem nemo mirari
debet ſi trepidus illam aggredior:ſiq; eius in aper
tione,quādoq; deficiam.Ego quidē id arbitratus
ſum agere, vt ſaltem ad eam aperiendam occaſio
nem præſtem:quo fiet,vt ea occulta manifeſtabi-
tur,quare venia mihi prius conceſſa, ad eam ma-
nifeſtandam me cōuertā.Accipiens in primis in-
feriora omnia hęc ſuis in actionibus & ꝓprietati-
bus,à ſyderibus cœli influxum, regimenq; ſuſci-
pere,& à dignioribus maxime,quę planetę ſunt.
Nam Deus ipſe omnipotens cum mundum crea
re concepiſſet:primum cœlum creauit, cum om-
nia creata volebat ab ipſo tanquam à ſuo rege re-
gi debere, & abſq; ſuo influxu minime ſubſiſtere
poſſe,

posse, quam rem authoritate Aris. confirmamus, inquientis Meteor. primo. Necesse est hunc mundum superioribus lationibus esse contiguum, vt virtus inde habita gubernetur. Octauoq; Physicorum. primum mobile vita est inferiorum. Et in secundo dicere ausus est. Sol & homo generãt hominem. Quare Ptolomęus, mundanorũ mutatio ad hoc & ad illud cœlestium mutatione est. Equidem experientia rem hanc manifestat: quoniam varia ex planetarũ coniunctione cernimus varios euentus, diuersosq; effectus in mundo prouenire: vt modo fertilem, nunc sterilẽ annum fieri: pestes modo, aliquando febres vnius speciei, serenitates, pluuias, tempestates, cęteraq; diuersa talia. Quã rem à fortiori arguere valemus cum sydera hæc in voluntates hominum quidẽ possint: quas dñs liberas creauit, vt non raro comprehendamus illas syderum horum virtute sępenumero cõmoueri, ad bella gerẽda inclinari, ad pacem faciendam commoueri, quæ omnia noscimus ex astronomis pronũciata: propterea Aristoteles interrogatus, vt quid plantæ, herbæ, cæteraq; talia vno eodemq; modo semper se habebunt: respondit, qm̃ ab intelligentia nõ errante gubernantur. Quæ res & Principes nõ latet, cum in eis sentiant non raro in amorem Martini, & Aloisię magis se trahi, q̃ Petri. quodq; in ludentibus cernimus, vt superueniens incognitus alterum cupiat ex eis lucrari, reliquum perdere. Quorum effectuum causa non nisi in cœlestium influxum reduci potest. Equidem arbitrandum est, vt diximus esse. Nam quemadmodum ad bene esse populorum, & totius vitæ politicæ ac œconomicæ necessarius ordo est, eaq; dependentia, vt inferior superiori obediat: quoniam omnia tenderent in ruinam: sic necessarius est ordo horum inferiorum ad superiora, & eorum in ea influxus. Secus autẽ, omnia in ruinam tenderent. Propterea Dionysius Ariopagus, cum cerneret Solem obscurari præter syderum ordinem, cursumq; suum, ait Iesu in cruce pẽdẽte, aut Deus & natura patitur, aut totius mũdi machina destruitur. Quibus ex omnibus plane accipi potest etiam quadã ciuili dignitate inferiora hæc influxum & proprietates eorum à syderibus suscipere. Quamobrẽ in libello nouem iudicum scribitur. Omnis mundanæ genituræ conditio ex planetis, eorumq; signis, tanquam ex lapide magnete dependet. Dicamus ergo vt quẽadmodum in maiori mundo cernimus elementa ex quibus componitur, grandes variasq; mutationes suscipere & alterationes, vt in plantis sterilitatem & abundantiam, & in aere pluuias, et tempestates, serenitatem, in aquis defectum, abundantiam: Ita syderum virtute mundũ paruum (quoniam hominem) varias in se mutationes & alterationes suscipere debere: vt inde disponatur nunc ad febres, nunc ad dolores, nunc ad rheumatismata, nunc ad pleureses, vt in dies contingere videmus. Præterea sicut comprehendimus in plantis et similibus proprietates à syderibus suscipere, vt reubarbarum proprietatem educẽdi cholerã, & turbit phlegma: Ita iudicandum est humores humani corporis in suis motibus proprietatẽ suscipere: qua videlicet cholera moueatur de tertio in tertium, & melãcholia de quarto in quartum: phlegma omni die & sero, sanguis omni die & mane. dominium vero hoc & influxum in humiditates declarat aqua motus maris, & paucitas humiditatis in conchylibus. cum horum causa lunę attribuatur. Cum itaq; cernamus lunã frigidam & humidã motum talem diurnum aquæ præstare: Ita & in corpore humano phlegmati motum dabit diurnum. & idem de alijs humoribus iudicandum erit proprietatem sui motus planeta sibi in qualitatibus simili sumere. vt cholera à Marte, melancholia à Saturno: sanguis à Sole. Est itaq; arbitrandum sicut cholera de tertio in tertiũ mouetur: Ita & Martẽ de tertio in tertium in hæc inferiora magis influere. vt quemadmodũ motus humorum diebus mensurantur: ita planetarum motus per annos. Quibus inducitur, de tertio in tertium annum febres cholericas, & de cholera ęgritudines magis multiplicari. Sicq; aerem ad calidum & siccum magis distemperari, ni influentia occurrat contraria. Similiq; modo de melancholia dicendum. q; cum de quarto in quartum moueatur: sic & Saturnus de quarto in quartum influit, qui cum frigidus sit & siccus: frigiditatẽ influit, & siccitatem, duas has qualitates principijs vitæ contrarias, ex quibus sic viuentia debilitantur magis. Quã rem aperte sentimus cum videamus de quarto in quartum pecora pastorum authoritate sterilia fieri, & fœtus qui nascuntur debiliores esse. Hocq; manifeste cõprehendimus in humanis corporibus contingere, mulieres eo in anno plus solito abortiri, fœtusque exiliores esse: plãtas, fructus aut pauciores, aut exiliores, aut nullos producere. Nam horum effectuum cum nulla assignari possit inferior causa, necessario taliũ causa ex superioribus erit. Cum itaq; nullũ sydus sit ita viuentibus obuium, merito suarum qualitatum vt Saturnus, plane erit concedendum, sic Saturnum de quarto in quartũ in hæc inferiora suas qualitates influere, qualitatibus vitæ contrarias. quibus eo influxu hominum corpora cæteraq; debilitentur. Erit ergo concludendum, eo in anno

corpora

corpora humana debiliora facta eſſe. Cumq; ad ea balnea nõ proficiſcantur niſi ex ægritudine homines debiles facti, ſic addentes debilitatem quã ex eorum euacuatione cõſequuntur, priori debilitati pericula plurima incurrunt. Et qui erãt valde debiles, & natura exiles, à vita ſæpenumero exhalant. Quare Alex. Aphrodiſeus cum interrogaretur, vt quid natus octimenſis nõ viuit? Reſpondit quoniã in octauo menſe fœtui ſuperuenit Saturni influxus, qui ſua frigiditate & ſiccitate natũ debilitat, qui cum debilis prius factus eſſet in ſeptimo, ob motum quem fecerat: nam in ſeptimo fœtus ſic cõpletus inordinate mouetur, exitum quærens, accidit propter debilitatẽ debilitati con iunctam, illum mori. & ad grandia nocumenta conſequenda accidit aeris loci diſtemperantia notabilis ad frigiditatẽ et ſiccitatem declinans, cum ad intra montes lapideos ſita ſint, qui aer in fluxu tali diſtemperatur magis, ſic amplius corpora debilitans. Addoq; ꝙ cum aqua ſua in caliditate naturali amplius remittatur. ſic, & in virtute ſua remitti facile putandum eſt. Ex quibus intelligatur ꝙ trãſportata ad alium locum, ſic in ſuo calore multum remiſſa aut eo priuata, notabilis effectus non eſt productiua. Nam igne calefacta non eam cõſequitur virtutem, quã ex calore ſuo naturali habet. Ex his itaq; inferamus nõ valde vtile eſſe eo in anno ad balnea talia ſe trãſferre. Quòd ſi neceſſitas cogeret, cui lex non valde imponitur, talis translatio fiat peritiſsimi medici cõſilio, minorando vices, interponẽdo dies in eis minus morari. & cætera ſimilia obſeruare. Infertur ſecundo hoc eodem anno febres quartanas multiplicari, vt meo tempore vidi Ferrariæ. 1460. plurimas, & plurimas regnaſſe quartanas.

De obſeruãdo cultu ab his, qui ſe balneare uolunt, continens rubricas tres. Cap. VI.

De canonibus omnibus balneandis conuenientibus. Rub. I.

MAgna etenim debet eſſe in recipiẽdis balneis obſeruantia: tum quoniam neglecta cum fuerit, homines ſic facile ad prauas perducãt ęgritudines: tum quoniam magna ſint veneratione digna. Nam apud veteres noſtros tãta cum veneratione celebrata fuerunt: vt alterum in terris Apollinẽ illa eſſe profiterentur. Nam cum ex eis oẽs morbi tolli, omneſq; ægritudines domari cernerent: ſic ea veluti Deũ colere nõ dubitarũt. Propter quod, vt actum, Ariſt. ea ſacerrima vocat. Et quidem videmus nodatas, duras, fixaſq; ægritudines, cum medicorũ beneficio curari nõ poſſunt, etiã ſic noſtro in tẽpore eas illas balneis cõmittere. vt id dicere voluerint, ꝙ ſi balneorũ virtutibus non tollantur, nullus eſt alius ſanationis locus.

Obſecro itaq;, & vos obteſtor, qui balneorum beneficio gaudere cupitis, vt in eorum obſeruando cultu, tãto cum periculo, tamq; cum parua veneratione, negligentia vos non comprehendat, ne quod indebito regimine veſtro vobis contingit, illis attribuatis. Eſt enim balneum ſanctuarium quoddam magno honore dignum, cui rerum omnium ſummus opifex non pauciores virtutes condonauit, his quas herbis mineralibus radicibuſq; omnibus. quibus vt medici ipſi languores omnes curare, & ab his corpora abſoluere ſumma cura diligentiaq; ſtudent: vnde Gal. 6. de ingenio. Non inuenitur aqua per ſe calida, quæ non participet aliqua medicinali virtute.

Cum itaq; quis ad balnea ſe transferre voluerit, in primis eius corporis diſpoſitionẽ recte contempletur: vt ſi febriens fuerit: ſi complexione debilis, ac reſolubilis multum, ſi habitudine nimiũ gracilis, ac natura macer. vt ſi in cõpoſitione membra ſpermatica non robuſta, ſed debilia fuerint. quibus in caſibus à thermis naturalibus, quia calidis, ſiccis, reſoluentibus, exiccãtibus ſe abſtineat. Nam tales omnes ſic ex balneis talibus magnum periculum incurrũt. Quibus accipiatur error eorum qui febrientes cõſulunt ad balnea proficiſci. de qua re ſupra actum de balneo calido & humido. Patet ſecundo error eorum qui ægrotantes vt aſthmaticos, hydropicos, cæteroſq; tales ſic cõſulunt, nõ aduertentes ad hęc de quibus ſcriptũ eſt. Vnde meo in tẽpore ex inaduertentia tali, vidi famoſum virum mortẽ cum vita cõmutare. Contẽplentur itaq; ſic omnes corporis particulæ, reſq; naturales omnes, conſuetudo, tempus anni, ætas, cęteraq; talia in ſolutione cõſideranda. de quibus ſupra. Cum ex balneo notabilis euacuatio conſequatur. nõ. n. in ludo ſchacorum miles ita cuſtodiri debet: vt ludus totus perdatur. lector cõſideret.

Secundo ſi cætera nõ obſtent, anteq̃ ad balnea ſe transferant: emundare corpus & à ſuperfluitatibus curare debent: veluti ſi viaticum quoddã cœleſte & ſalutiferum ſint aſſumpturi. Neq; in omnibus vnica canoni huic ſatisfaciet euacuatio. Nã corpora repleta & cacochyma, pluribus indigent euacuationibus, anteq̃ ſic ad balnea ſe transferãt. neq; vt actum, vnica contenti ſint. Nam cum peccent humores multi, & euacuati debite non fuerint: caliditate balnei eliquante, & humores diſſoluente: erit primo eorum cum bonis cõmixtio deinde eorum fluxus ad loca debilia, & reſolutio ſubtilis, & remanentia groſſi: quamobrẽ multæ eis poſtea accident ęgritudines incognitę & prauæ. vt

uæ.vt febres,apostemata,& hmői.Hoc itaq; salutifero remedio prius se muniant,vt viaticum assumentes confessionem.Quibus indicitur ꝙ non absq; periculo hoĩes se balneant in eis,gratia tantummodo delectationis ac lasciuiæ.ꝙ si eo pro tẽpore ilico ægritudines non incurrunt,id eis simile accidet,quod ex assumptione paucorum ciborum scribitur à Principe,primi tertia de regimine comestionis.Ille vero in quo male digeruntur nutrientia,non decipiatur: qm̃ post dies in ipso mali generabuntur humores,ægritudines facientes & pernecantes.Aliqui tñ sunt robusti & fortes,qui sic ex eis lædi nõ videntur,vt rustici, quos in eis longo tpe stare vidi, nulla penitus euacuatione præcedente.& tu bene considera.Nam quę dicta sunt,debilibus,& delicatis,& ociosis magis applicantur.Rustici quidem ex forti,et continuo exercitio,veluti munda corpora esse videtur, qui non nisi grandi ex causa succumbunt.

Tertio ꝙ intraturus balneum,quantum laboris & exercitij in itinere passus fuerit:æquo aĩo cõtempletur,si cõfractus,si fatigatus nimis. quamobrem sic lassus nõ ilico balneum ingrediatur, sed corporis quietem expectet.nam ex balneo sic nocetur:quare Princeps primi secunda cap. quidã ornate.Qui aũt voluerit ĩ thermis balneari, oportebit vt in eis balneetur quiete,& suauiter, ordinate,& non subito.Quo ex dicto docti fiant, qui ex longinquis locis eques, & incommode pedes se ad balnea transferunt. quamobrem distãtiam, & corporis lassitudinem prius bene coniecturari oportet.Ita vt quis vno die:alius secundo die. iij. vel.iiij. quiescat,prius q̃ balneũ ingrediatur. Quẽ canonem multi postponẽtes,nimium sua sanitate cupidi,sic peccantes, supplicio non vacabunt.

Quarto aeris qualitatem recte contempletur: si frigidus nimis,si ventosus,si pluuiosusq; fuerit, quibus in casibus balnea discooperta non ingrediantur.Nam ex eorum ingressu,& egressu, multum nocetur corpus,cum aer talis fuerit fontesq; eorum,& ipsa etiam balnea sic commixtione pluuialis aquæ,ac aeris frigiditate,& vento : vt supra præcedenti cap.& corpora humana non parũ alterantur.Propterea sępe consului,vt eis in tpibus tina ĩ camera clausa ꝓparetur,q̃ aqua balnei ĩpleatur:in q̃ patiẽs se balneet,duciã recipiat,& hmői.

Quintũ vt eligatur hora diei cõueniens, quia frigidior mane post Solis ortum per horam. quo in tempore sperandum est,aerem sic à vaporibus nocturnis mundatum esse.Sero autem circa vesperas,& non nisi completa digestione prãdij: & hoc communiter. Nam dicitur cõmuniter. quoniã balnea Petrioli aliam electionem habent. de quibus suo loco infra.Corpora nanque illis horis sunt magis fortia,& minus apta à caliditate resolui.Intrent itaq; ventre vacuo,quia stomacho: ne cibus indigestus ad membra trahatur, sitq; multarum ęgritudinũ causa.vt supra de balneo humido calido.& tu ibi.Sed quæret rationabiliter aliquis,si licet & in meridie aliquid comedere. Dicendum ꝙ in consuetis & resolutis,non est comestio meridiana vituperanda:vbi leuis sit,& moderate facta:vnde cibus debet eẽ facilis digestionis, paucæ quãtitatis:alteratiuus magis,vt sit cibus & medicina.vt verbi gratia in consuetis,vt diacucurbita,aut cõfectio de triasandalis, aut manus Christi perlatum sandalizatum,cum ossa in vino debili,aut confectio alia facta cum amygdalis. ita vt nõ eleuetur in gradu caliditatis.In resolutis vero fortassis oportebit administrare ouũ sorbile alteratũ,quia in aceto coctum cum cortice suo aut in aqua fusum,& huiusmodi.consideret prudens.

Sexto ꝙ sic intraturus,beneficium ventris primo habeat,vrinam deponat:vt ei possibile est arte vel natura,vt suppositorio aut cũ clysteri, vel saltem habere procuret.Quod si omni die id fieri non poterit:saltem tertia die habeat omnino. ne materiæ illæ à caliditate cõmotæ ad loca debilia transeant,ægritudines in eis inducendo. Et pro isto dubitatur,si sic in balneo stãtes vel ingrediẽtes vti possint pillulis,& huiusmodi solutiuis, vt communiter consulitur. Dicendum ꝙ sic.sed ꝙ quærentes ventris solutionem cum his:ad minus post talium assumptionem stent horis.xiiij. antequam balneum ingrediantur.ita vt existiment talia operationem suam compleuisse, ne balneum illam impediat:cuius est materias ab interioribus ad exteriora trahere. Medicinæ autem operatio huic contraria existit,cum per balneum materiæ moueantur ab intus ad extra. & per medicinam ab extra ad intus.Quibus accipiatur,ꝙ pillulę tardæ operationis vt alesanginæ cæteræq; tales, quæ stare consueuerunt.xx. horis & vltra operando, non sunt talibus conuenientes.Et hic colligat lector errorem communem: & præcipue cum eadem in die ingreditur balneum. verum arbitror siue fuerint fortes siue debiles,ea die balneum nõ intrare consultius esse. Contempletur etiam virtus totius,ne multum debilis sit,neq; ex pillulis laxata nimis, si fortes fuerint: quoniam eo in casu alia expectetur dies.

Septimo ꝙ sic accedentes ingressuri balneum pannis se muniant: & magis cum ab eo egrediũtur: ne frigiditate aeris,stante tãtorum pororum apertione,quamplurimum lædantur.

Octauo cum balneum ĩgreditur à loco à fonte distan-

te distantiori incipiat:seq; sic paulatim versus fontem moueat.cum ex eo magis calefieri cupit. verum vt supra complexio cōsideretur, virtus,& cętera dicta.qm̄ cholerica corpora non tantum patiuntur caliditatē, vt phlegmatica, & debilia, vt fortia. Quibus ex rebus nō raro oportet et balnea sua in caliditate moderare:quemadmodū in dies fit:sępeq; fieri feci, prohibēdo ingressum aquę balnei per totam noctē. & si mane fuit plus debito tepefactū, iussi canale aperiri, quo aqua calidior fluit:& baculis deinde agitari,& commisceri vsq; ad quæsitum temperamentum. quoniā non omnia corpora ęqualem possunt pati caliditatem.sic in die operatus sum, vt in sero commodum habeatur. Et hic aduertatur ꝙ balneum mundificetur.quoniam ex ingressu leprosorum, scabiosorū & huiusmodi, non raro inficitur.considera.

Nono ꝙ mora eius in balneo sit à quarto horę vsq; ad horā, quo in tēpore semper tolerantia virtutis cōtempletur.ne in ea transitus fiat, quo corpus multū debilitetur. Sic.n.maior & minor terminus designatur cōis. Sunt.n.qui balnea longis in horis tolerāt:vt viderim pluries scabiosos quosdā, et iuncturis lęsos vltra horas.iiij.in eis cōtinue permanere. Et nōnulli terminū hunc scribūt, nō assignantes tēpus:sed dicētes vsq; ad virtutis tolerantiā.qui si cum prudētia moderatus erit, nō vituperatur. Cæteriq; vsq; ad virtutis debilitatē exclusiue.& hi cum primis coincidere videntur. Et ex his deducitur ꝙ calidæ complexionis existēs, rarę texturæ, humorū subtiliū:à generatione, vel ex tpe debilis, lōgā in balneo morā euitare debet. patet correlarium, qm̄ ex ea sic periculū est ne ad periculosam, & nō recuperandā debilitatē ex forti resolutiōe deducatur.patet intelligēti. Infertur secūdo, ꝙ fortes, pingues, nō resolubiles ex facili, frigidi et humidi longiorē morā contrahere possunt &c. Et nota ꝙ ī balneo stās, neq; bibere neq; comedere debet, ꝑpter pericula īminētia. Cōtra lasciuos & bestiales, quos vidi. verum si sic ingrediens, ex ingressu aptus est incurrere lipothymiā: tunc cōceditur panis infusus in vino granatorū.

Decimo cum balneū egreditur, panno lineo mundetur,& alio operimento cooperiatur,& ilico ad lectū transeat, decenter stet coopertus, et in eo etiā sudet.sitq; mora eius in eo circa horā:deinde bene exiccetur.et se decenter vestiat. Nunq̄d somnus eo in tēpore conueniat: cum sudorē magis prouocet? Cum Princeps dicat.somnus fortis omnes retinet euacuationes præterq̄ sodorem. Nam illum prouocat, & prouocando debilitare videtur, propter fortem resolutionem. Dicendum ꝙ somnus competit, propterea ꝙ virtutem ac virtutes ex balneo laxatas confortat. vnde de somno & vigilia Auer.somnus est ligamentum virtutum, confortatioq; earum. Item multæ sunt superfluitates sic ex balneo motæ, & sub cute retentæ, quæ virtute somni sic eas ad extra propellentis resoluuntur: vnde corpus magis mundatur.quare consideratur, ꝙ de somno dicitur in de balneis della Porretta infra in dubio.

Vndecimo cum etiā post somnum & quietē in lecto ventositates aliquæ & vapores caliditate balnei sint generatæ, quæ omnia exercitio & motu corporis debito sic resolui aptæ sint:debet balneatus sic ex lecto surgens, quodā leui exercitio moueri, si pōt.neq; hoc fiat in aere frigido vel vētoso ꝑpter apertionē porositatū:sed potius in camera.deinde cum sic ad temperiē naturalē perductus erit,& calor balnei quietatus:cibetur. Et dictum est, si potest, qm̄ quādo nō potest, vt quia paralyticus, aut aliter, impeditur:tūc loco exercitij fricationes fiant, quæ vicariæ sunt exercitij. vnde Princeps primi tertia. Et ꝙ in fricatiōe attēditur, est superfluitatū in musculis retentarū resolutio. ex eo ꝙ exercitiū nō euacuat, vt euaporet, & non accidat fatigatio. Et oportet quidē vt hic fricatio molliter fiat,& est ex macrefactione, q̄ macrescere facit.& tu cōsidera. Quod si aut ob dolorē, aut vlcera, aut aliqđ tale impediēs, fricationes fieri nō possent:cōsulendū est ad assumptionē suppositorij ex melle, aut ex radice blitis vł lilij cœlestis vel lardi, vel suppositorij de sepo anteq̄ comedat.

Duodecimo quibus peractis se ad mensam ponat cū cibarijs debitæ qualitatis & quātitatis. qualitas quidē vt sit facile digestibile:cum iam stomachus sit ex balneo in calore & vigore aliqualiter resolutus. Sintq; boni nutrimenti,& nō multæ superfluitatis. q̄re oua sorbilia, si cætera cōsentiunt, sunt maxime cōuenientia. Carnes etiā temperatę vt pullorū, hœdorum, vituli lactātis, auicularum paruarū, caponum, fasianorū, perdicum, caprioli iuuenis. Tertio non sint nauseatiua, multum pinguia, oppilatiua, multū grossa, neq; calida multū. propter quod nō laudantur colūbi iuuenes, quaileę, turtures pingues valde, alaudę, meruli, turdi, neq; passeres. Pastilicia, artocreę,& huiusmodi vituperātur.& salitæ duræ & antiquę. Piscibus laudatis et elixis vti pōt. A fructibus abstinere debet. qm̄ etiam ob balnei caliditatē sic facilius ad putredinem & ebullitionē præparātur. quemadmodū ꝑpter caliditatē in febrientibus. vnde prima quarti de cura putridarū. Et oēs fructus nocent febriētibus propter corruptionē & ebullitionē eorum in stomacho.& tu cōsidera errorem cōmunē. Et quoniā tempus balneorum, est tempus fructuū, in his

in his homo moderare se debet, maxime quando est ad eos assumendos nimia voluntas. Verum sic adducendus est canon Hipp. parum deterior cibus & detestabilior quidem melioribus est appetendus.i.appetitui dandus, qui sic eius corrigit maliciam. Granatum, arancium, limon non saltus, & huiusmodi nō vituperantur. Quantitas cō templetur, quoniā portitor, quia stomachus iam sic resolutus, tantā vt prius quantitatem portare non potest. Comedat itaq; infra terminos comestionis consuetæ plus & minus, vt percipit stomachum suum tolerare posse. Non.n. nimis parua esse debet. ne minor q̄ debet restauratio fiat. cum tali egeat propter balnei resolutionem &c. neq; magna, cum illa stomachus iam debilitatus bene digerere minime posset. A lacte abstineat: & si quādoq; eo vti voluerit, sit eius vsus ante cibaria alia. Caseo ad sigillandum stomachum vti poterit. Et breuiter ab omnibus corruptibilibus facile, & inflāmabilibus & calidis exiccatiuis abstineat. Propter quod vino potenti non vtatur, sed mediocris vinositatis, inspecta semper cōsuetudine, tenore virtutis, ætate, & huiusmodi. cōtra quē canonē quasi oēs operantur. Hoc tamē loco non vitupero in prima assumptione mensę & precipue in cōsuetis & debilibus frigidis natura, offam cū vino aromatico factam. Vinum laudatur album, subtile, ceresolum: vituperatur stypticum, grossum, quod sane intelligi habet: ni, videlicet, particularis membri læsio illud magis ad se vocaret, vt podagra. Sed quid de aqua frigida dicemus? Primum dicendum quòd potus aquę frigidę ieiuno stomacho post balneum summe vituperatus est. quoniam aqua sic apertis porositatibus membrorū intrinsecorum per ea penetrat sua cū frigiditate lędens, eorū digestiuā impediēs. Et est sententia Principis primi tertia 8.cap. Quibus infertur, q̄ etiam sic cum vino commixta faciēs ipsum magis penetrare, nullū videtur afferre iuuamentum, sed potius nocumentum. Quo infertur secundo q̄ si fieri potest, dimittenda est, & vino solo non potenti vtendum. Sed dices quomodo tāta in siti eius cum vino solo fiet extinctio, in quā forte balneantes sic incurrunt? Dicendum q̄ vbi vinū pauciferum tale haberi non poterit: minus mala est aqua cocta cum qua sic refrigi vinū poterit. Quod si qua frigida consuetus fuerit, sitque corpus bene robustum, & membra interiora talia fuerint, poterit & vinum cum ea lymphare, & semper declinet ad paucitatem, vt poterit. Et hic considera, si errant, qui cōsulunt post exitum balnei aquam hordei vel aquam coctam simplicem cum vino granatorum assumi, ob hepatis in

flammationem

A flammationem prohibendā. Quòd si siti molestabitur inter cibū & cibū: hic potus cōmendabitur, ex aqua hordei vel simplici cocta cū quarta parte vini granatorum acetosorum vel muzorum & pauco zuccari: puto.n. aquam hordei sic exhibitā vt alternatiuum quoddā stante caliditate extranea balnei resistente, frigiditate eius sic non multum nocere, sed magis iuuare, vt persæpe in febrientibus apparet. Aceto etiam vti potest, si cætera cōsentient, vt q̄ non adsit iuncturarum ac neruorum læsio & huiusmodi. Conueniunt ex herbis lactuca, endiuia, scariola, portulaca, blitis, caulis, borago, spinachia, cucurbita, & similia. Et cum his loco aceti poterit vti vino granatorum, cum salaticiū quęret. Confert & brodiū cicerū rubeorum, petroselinum, fœniculum, & alia aperiētia.

De oleribus.

Tertiodecimo q̄ sic cibatus vt supra post cibū
B quiescat per horā cū media, qui si sic se ex balneo lassatū sentiret, dormiat per horam, & plus, vt sibi videbitur expedire. Consimiliter si consuetus fuerit sic somno, nā vt actū, fortificabitur virtus, &c. Post autē somnum factum, si balneandus, fuerit tumore iuncturarū lęsus, aut aliā dispositionē humidam in membro vno habuerit, vel in duobus, pro qua necessarium fuerit lutum, & cęnum balneorū: tūc eo casu poterit illud membrum vel loca plura luto sic linire calido ente. Quòd si calidū nō fuerit, aqua fontis calefiat, & mora luti sup membrum sit per horam & vltra vt videbitur, & semper calidū teneatur: & renouetur vt expediēs erit. Verum hoc tempore & in his dispositiōibus quibusdam laudatur statio super fumum, quod non commēdo: quoniam fumus aliter totum corpus alterat, in vna parte corporis sumptus, q̄ lu-
C tum, vt experientia notat. Debet & postea ante ingressum balnei de sero exercitio molli vti in cōfortationem membrorum. Deinde ingrediatur secundo balneum cū canonibus vt supra. s. q̄ exiens sit pannis tectus: ingrediatur lectum sudet, cibetq; vt actum. Verum sunt quidam laudātes, vt per horā post cęnam sic cęno liniantur, quod nō commendo quoniam sic resoluta virtus, amplior molestatione non eget: quinimmo ex tali debilitari videtur. Propterea debet medicus cōsulens prudens esse, & balneandi virtutem considerare. quoniam plurimi reperiuntur, qui sic binā in die balneationem minime tolerare possunt: quoniā debiles sunt, & facile resolubiles.

Luto balneorum quō & quā liniendū.

Quartodecimo quòd si possibile est balneum omni die mutetur, & noua scaturiat aqua. vel saltem vna die sic: & alia non. Nam videmus prima die aquam sic ex fonte venientem claram limpidam, vsque ad fundum. cum autem stat

duobus diebus vel circa, mutatur ad viridem colorem, qui in ea significat iam frigiditate aeris lęsam esse: quoniã ẽt iã ab intrinseco se adiuuat, vt ad frigiditatẽ naturalem redeat. Et est locus speculationis: quoniã aqua calida ad maiorẽ frigiditatẽ se reducit, quàm sit frigiditas cõtinẽtis. Sitq; mundatum ne ingressu aliorum vel multorum hominum immundorum, maculatorum, vt scabiosorum, & huiusmodi, sit defœdatum.

Quintodecimo balneatus à coitu abstineat oĩno cum ex coitu multũ debilitetur: cũ ex eo euacuatur vtilis superfluitas vltimi alimenti, cũ qua fit emissio spirituum multorũ, corpus inanitũ relinquentium. Et iam ex caliditate balnei sic fit resolutum. Neq; in vesperis balneum ingrediatur, ni octo transierint horæ ab hora prandij aut plus: quoniã multi sunt qui tardã habẽt digestionẽ. & ideo tales prius bene cõsiderent descensum cibi à stomacho suo, antequã illud ingrediãtur. vnde oĩbus vnica regula sic dari nõ potest. Nam cum supra de balneo aquæ simplicis calido, sic stante cibo in stomacho fit attractio eius ad membra indigesti. vnde accidũt oppilationes &c. Et tu ibi. Neque de sero debet esse tãta mora, vt de mane. propterea quoniam virtus fortior est in mane, meli⁹ impressionem balnei tolerans.

POSITIS sic canonibus in generali in assumptione aquæ thermarum obseruandis, ponentur quidam particulares alij ad particulares ęgritudines, pro quibus communiter homines ad balnea se transferunt.

Primus ꝗ volentes cerebrũ ex ducia aquę confortare: vbi .s. fit catarrhus frigidus & humidus, aut humidus non multum calidus, aut paralysis, siue mollificatio aut hemicrania, siue homopagia antiqua. seruatis seruandis prius commemoratis: si locus duciæ paratus est, ipsam assumat, vt statim de ea. Si vero non, pręparet eam hoc modo. videlicet habeat situlam magnam in alto positam: vt videlicet spatium trium vel quatuor pedum eleuatam à loco, in quo iacere debet caput, & in fundo perforatam, & eius foramem ad rotunditatem digiti parui, cum cannula in ligno, vt possit aperiri & claudi ad libitum. & habeat seruientem qui continue dum aqua exiuerit à situla, sic successiue impleat. quo peracto, ascendat scamnũ eo in loco super quod se ponat æger corpore resupino, & in capite ponat pileum in medio perforatum: ita vt peruenire possit vsq; ad aures & ad medium frontis. Quòd si pileum non habuerit, caput caputpurgio sic circuncirca siue circulariter muniat, vt aquæ descensus ad sinum & alias partes inferiores impediatur. Et tunc

Quomõ parari debet locus ducię.

E in primo casu recipiat duciam super bregma: & est locus, ad quem peruenit extremitas digiti medij, cum extremitas manus ponitur super nasum, & reliqua pars ad verticem extenditur. In eo autem loco idem cauterium datur ad retinendum catarrhũ. In secũdo casu, ꝗa vbi aderit mollificatio, recipiatur ducia in occipite: qm̃ ibi neruorum origines, ex quarũ oppilatiõe repletiõeq; accidit paralysis, & mollificatio. In tertio vero sumat super partẽ lęsam, quia mediã: aut supra totũ descẽsus aut duciæ indesinenter esse debet, quousq; cerebrũ notabiliter se calefactum esse sentiat. nã in quibusdam citius in alijs tardius, attenta raritate & densitate cranei. vnde hora vna est spatium cõmune. Vbi vero ducia fit absq; instrumento, vt in balneis Senarũ actũ est, recipiatur vt dictũ. Quod si fuerit in maiori q̃titate fluẽs, quã cum situla, debet eius descẽsus mẽsurari ad tolerantiã virtutis,

F & cerebri caliditatem receptã: cõsidera. Laudo tamen in prima die ac secunda, vt cũ minori quãtitate procedat · vt seruetur quod ex Mes. sæpe memoratũ est, à facilioribus inchoãdum esse. Quòd si cõtingat bis duciã in die recipi, minor sit mora in sero quàm mane propter causam dictam.

Secundus ꝗ hyposarchici hydropici maius iuuamentum recipiunt ex emplastratiõe cum luto totius corporis, quàm ex balneatiõe in aqua. quare illud primo experiantur. neq; secundo vtãtur, nisi in fine cum discedere voluerint. quo in tẽpore in balneo aquoso se mundent, & lauent: & illico se exiccent. Et ego arbitror tympaniticis idem plus conferre. Licet aliquibus plus placeat fumus balnei siue vapor sic receptus. Nam primi secunda. fen. prima. vltimo cap. Et ex his quę vehementer superfluitates resoluunt & minuũt, est in arena sepeliri, & in ea volutari, & in calido Sole fricari. Cum itaq; lutum hoc calidum potẽtius quã arena cum his conditionibus sit, ratiõale videtur lutum hoc plus vapore conferre, cuius vigor delebilis est. Et illi idem concedunt semper in omnibus ægritudinibus experiẽtiã habuisse: in quibus requiritur resolutio, pluris iuuamenti fuisse balneum luteũ siue cęnosum, cũ potentius reddatur ex substantiæ densitate. pari modo in asciticis dicendum ex causa frigida sic factis. Loquor de balneis quorum aqua non potatur. Nam aqua eius quod potatur, fortassis efficaciorem faciet operationem, vt illa della Porretta, de qua actum.

G

Tertius quòd empyici, asthmatici absque vlcere pulmonis laborantes, ex potu aquæ balnei, vt actum, iuuamentum magnum recipiunt. quinimmo & statio in eo secundum quòd supra limitatum, & de eis dictum est.

Quartus. patientes colicam ſiue iliacam abſq; lapide renum, ex aqua balnei clyſterizata, magnum inde recipiunt iuuamentum: & maius, ſi cum lib. j. aquę fontis miſceantur vnicæ tres olei laurini, rutacei, aut de cherua.

Quintus & non eſt poſtergandus, ꝙ herniaci ex cauſa ventoſa, & aquoſa, & carnoſa nõ confirmata, plurimum iuuantur ex balneo: hoc modo. videlicet primo recipiant fumum, deinde facta fomentatione tali per quartum horæ emplaſtretur locus cum luto balnei, in quo commixta fuerit decima pars ſulfuris viui puluerizati, & plures hac via ſanati ſunt.

Sextus ꝙ ſe balneãtes propter duriciam neruorum & contractionẽ & gratia ſedationis doloris luto iam dicto mẽbra læſa liniant, & emplaſtrẽt. Nã eius virtutis eſt vt aqua, & fortius imprimit, & longiori tẽpore actio eius durat. quia ſic nõ facile reſoluitur vt patet. Et plures ſunt medici, qui in hoc luto nõ paruã habẽt cõfidẽtiam. verũ quãdo quæritur velox penetratio caliditatis in membris actualis, magis iuuamẽtũ recipitur ex fumo ſiue vapore aquę. vnde in mollificatione duriciei mẽbrorum & cõtractione certe magnũ reperi iuuamẽtũ. Nã vapor aquę penetrat multũ cum ſua caliditate, humiditatẽ mollientem deferẽs. quod de luto non accidit, & aqua. Et hic adde Defenſiuum prohibens curſum materium ad membra debilia. Recip. ſandaracę drach. ij. amyli vnc. j. roſarum, acatiæ, balauſtiorum, ſpodij, hypocyſtidos, añ. drach. ij. ſief memithę drach. iiij. farinæ volatilis molendini vnc. i. ſ. ſucci plãtaginis vnc. vij. aut loco eius accipiatur aqua ſublimationis eius, vitella oui. ij. numero. teratur hæc omnia in mortario plumbeo cum ſuo piſtello, & fiat linimẽtum de quo mẽbra ſic lęſa inungi debent poſt exitum, & ligari cum panno conuenientis adhærentiæ. Linimentum bonum ad remouẽdum duritiẽ & contractiones quę in mẽbris reperiuntur, quod applicari debet per horam poſt exitum circunferẽtialiter ſuper membra lęſa. Recip. oleorum de ſiſamo, amygdalarum dulciũ, & vtrunq; recens ſit. añ. vnc. i. ſ. vitella ouorũ numero. ij. medullæ cruriũ bouis, ſepi arietis ponãtur in mortario, & diligenter incorporẽtur, & in fine addatur ammoniaci diſſoluti cum aceto drac. x. & incorporentur. Eſt medicamen nobilis iuuamenti. Quòd ſi magis anodynũ cupis, adde vnc. iiij. olei de chamæmilla. Quòd ſi deſiderabis ipſum eſſe magis mitigatiuũ doloris, addas opij drach. j. neque poterit opium in hac compoſitione nocere: vt patet intelligenti.

Et hi ſunt canones attẽdẽdi ĩ acceſſu ad balnea. Nam de his qui attendẽdi ſunt poſt diſceſſum, in canonibus balnei della Porretta dicetur. Quibus ſic peractis, veniã ad aliqua accidentia, que in balneis ſic communibus cõmuniter accidere ſolent. Nã de his quę in de balneis della Porretta, & de ipſis canonibus obſeruandis in aſſumptione balnei della Porretta dicetur poſt ſuo loco, cum à balneis alijs balneum della Porretta ſpeciale regimen habeat vt infra.

De modo ſubueniendi accidentibus ex balneis euenire conſuetis. Rub. II.

OCto ſunt accidẽtia ex balneo euenire conſueta: videlicet vigilia immoderata, ſitis, capitis dolor, cõſtipatio vẽtris, ſuperfluus ſudor, vrinæ pũctio ſiue ardor, defluxus rheumatis, proſtratio appetitus.

Qm̃ exiſtimãdũ eſt vigiliã caliditate balnei & ſua ſiccitate ꝓuenire. q̃ ſunt duę fortes cauſę ipſius: hinc obuiãdo debẽtur infrigidantia & humectãtia: vt eſt lactuca, portulaca, & humõi. & ſomnũ inducẽtia, vt papauer albũ. vt ver. g. ſero comedat lactuca, endiuia, ſcariola, aut portulaca. Aut diſſoluãtur ſemina papaueris albi in brodio ferculi. Itẽ comedatur ſemẽ papaueris cõfecti. Itẽ ſumatur ſyrupꝰ de papauere vn. i. cũ aq̃ lactucę. aut ſublimatiõis nenufaris vn. iij. ſero poſt cęnã cũ itur dormitũ. Aut ſumatur ex pilulis ſomniferis vna vel duæ, vt ſunt pilulæ de cynogloſſa Meſue de catarrho, dictę pilulę alchaiber. fiãt lotiones extremitatũ ex matre violarum, malua, & hmõi.

Contra ſecũdum. Recip. ſyr. violati aut roſ. cũ aqua ſimplici cocta, aut ſublimationis lactucę, endiuiæ, & huiuſmodi. Ad idẽ aqua cocta cũ vino granatorũ & zuccaro, aqua hordei cũ zuccaro. Itẽ pro nobilibus ſyr. de ribes, de berberis, vel vinũ de berberis cũ aqua cocta & zuccaro, & cõſimilibus. Quidam exhibẽt aquã coctam cum pauco vini, quidam aquam hordei cum zuccaro.

Contra tertium ſi ex eleuatione fuerit vaporum calidorum balnei, valent quæ in ſecundo dicta ſunt. & etiam quæ prohibent eleuationem vaporum ad caput: vt diacydonitẽ abſq; ſpeciebus, coriandrum præparatum, & vna coopertura coopertum. grana granatorũ & ſimilia frigida ſtyptica. Itẽ valet aſſumptio pilularum deponentium materiam poſt cęnam aſſumptarũ, vt pilulæ de aloe ſolo infuſo in ſucco roſarum, vel endiuiæ, vel acetoſæ, & aliæ conſimiles. Valent & linimẽta capiti facta vt ex albumine ouorũ, aceto, aqua roſ. ſucco plantaginis, vel violarum, vel ſolatri, & ſimilium: & cum aquis eorum, vt melius haberi poterit, aliqua ex his adinuicem commiſceantur: & cum petia in eis infuſa temporibus, & frõti

applicetur,& sępe renouetur. Consimiliter operandum, si propter caliditatem in capite impressam euenerit ex ducia accepta.

Cōtra quartū vtatur mollitiuis vt est decoctio prunorū,tamarindorum,violarū, syru. violatus cū aqua hordei excorticati bene bullita,aqua decoctiōis fructuum Mes.Item vtatur casia,clysteri ex maluis,matribus violarum, blitis. Item Recip.aloes,syrupi lupulorū, syrupi violati.ań.drach.ij.mastiches,croci ana drach. iiij. infundantur in eis aloe per noctem & diem. & etiā per duos vsq; ad tres,& post exiccationem fiant pillulæ leui igne vel in Sole factæ. ex quibus secundo accipiat vsq; ad tres ante cęnam per horam. & est solutiuum benedictum. Et consulo ꝙ eo sero non ingrediatur balneum:quoniam,vt actum,sic impediretur opera eorum per balneum,trahens materiam ad contrarium pillularum.

Contra quintum: sudor ex balneo proueniēs nō est cohibendus, nisi exuberet, & virtutē deijciat.quo casu vtendum est regimine frigido,vtēdo rebus acribus, acetosis, gelaticio, conditis ex granatis,lactucis,& similibus.In secūdo & tertio pedibus animalium cū aceto, si cætera cōsentiūt, panico,lacte cocto.Et quidā summe cōmendant ad sedandū sudorem iuscula ex farina milij cū lacte caprino.Item dāt lac coctum.Et eo casu à balneo quiescat,in vmbra sedeat,& flabello euentetur.Exterius autem corpus cum frigidis & stypticis inungere non absque periculo est.

Contra sextum: si caliditate hepatis & renum id accidit, quæ membra duo suspecta haberi debent,quæ res colore vrinæ rubeo, & igneo comprehendetur: tunc oportet,vt præuisio fiat cum applicitis extra & intus infrigidantibus. vnde supra de balneis sulfuris, qui hepar calidum habet, præuisione vtatur. Nam inungatur post exitum per paruum spatium circa per horam regio hepatis, & renum cum aliquo infrigidante. vt. Reci. infrigidantis Gal. vnciam. j. sandalorum alborum,& rubeorum.ań.drach.5.nam id compositū vtriq; confert.Quod & fortius fieri poterit. Item valet trazea,hoc est seminum.iiij.communiū frigidorum ań.vnc.5. fiat trazea. Item & confectio triasandalorum,& plura & similia. Quod si fuerit eliquatione humorum cholericorum sic acuētium vrinam, eorum commixtione:tunc euacuētur illi humores cum pillulis, de quibus in quarto.& vtatur trazea dicta vel confectione.

Cōtra septimū:si fluat exuberāter, dimittatur balneum.nā verēdum est ne cōtentiua virtus cerebi sit nimis debilitata. Quòd si fuerit ꝓpter vehemētem caliditatē impressam, fiat vt actū in primo, secundo & tertio. Quod si nō nimis fluxerit & debilitate contentiuę euenerit.odoretur nigella torrefacta in manu cum petia gestādo, vel hat aspersio pulueris super caput ipsum confortantis, vt Reci.ladani, styracis calamitæ, rosarum,ligni aloes ana drach.5.sandaracæ drach.vi. spodij drach.v.macis drach.5. Item fiat sacculus ex puluere rosarum,& sandaraca,& similibus.

D

Contra octauum: ꝙ venire consueuit ex laxitate partium oris stomachi,aut propter resolutionem,aut propter fluxum materierum ad os eius. Et tunc in vtroq; casu valet diacytoniten zuccarinum,acceptum post cibum, aut miua cydoniorum zuccarata.Item detur miua cum aqua mētæ & vino granatorum mane, serō, & in meridie. Item cōfert syrupus de mēta cum rosato, & aqua cichoreæ & absinthij. Itē oxyzachara & similia.

E

Possunt & multa alia accidere nocumenta vt febris,quę his aliquando accidit qui cholerici sunt, & inordinate balneum assumunt. Et omnibus his remedia sic scribere, esset practicam à capite ad pedes condere. Volo itaq; vt hoc in præsenti sic de communioribus etiam nobis verbi gratia, sufficiat.

De canonibus balnei della Porretta. *Rub. III.*

Consumatis sic canonibus in obseruatione balneorum attendendis,& expeditis remedijs aliquibus contra accidentia in balneis his euenire consueta: restat pro complemento capituli, vt canones speciales in obseruatione assumptiōis aquæ della Porretta scribātur:quos spernētes & non honorantes in grauia incurrunt pericula,vt statim:vt enim promissum fuit post canones communes communium balneorum: nunc

F

scribemus particulares canones in assumptione aquæ della Porretta magna cum obseruantia attendēdos.Et certe,vt de balneo actum,balneum hoc est veluti alterum sacramētum. Nam quemadmodum ex assumptione viatici,bonis vita conceditur:malis vero mors datur: ita in assumptione huius aquæ boni, quia cum recta obseruantia assumentes,liberantur:mali,quia eam negligentes,moriuntur. Et ideo vulgariter apud Italos dicitur. I Bagni della Porretta o ite guarisce,o ite netta. Hoc est dictum. balnea della Porretta aut te sanant aut te interficiunt.

Dicamus itaq; primum, vt in principio capituli actum ꝙ accedentes ad balnea hęc,prius per dies duos ad minus quiescant, antequàm balneum ingrediantur.tum quia itinere fatigati: tum noui aeris ingressione. Secundo quotidiana cōstitutio contempletur:de qua in præcedenti cap. quoniam eo in loco aer frigidus est multū. vt in eo tē-

pore homines rigeant, vt dicetur. quamobrem æstate suam naturam non seruante, sed ad frigidũ declinante, non absq; timore futurę lęsionis aqua illa bibetur. Tertio non ingrediatur nisi prius bene purgatus, & qui pæceptis vniuersalibus prę munitus erit. quę in reliquorum balneorum assumptione dicta sunt, & illa nõ negligat: quoniã eorũ negligentia periculũ minatur. Quarto in nomine Iesu, quia saluatoris nostri, balneũ ingrediatur, in eoq; moram cõtrahat, vt de alijs actum est: & cõmuniter tempus tale ponitur hora vna. Verum particularius signum ponunt scribentes, quia esse debet donec perpẽdat digitorum extremitates incrispari. deinde exeat & exiccetur, & quiescat, & pãnis optime, ne à frigore lædatur, se muniat: etiam si facultas adest, lectum ingrediat̃, in quo iaceat per horã, somnum penitus postponendo. quoniã ex somno tali plures mortui sunt.

B Et ea die prãdium & cœna leuis sit ciborum laudabilium: de quibus actum in præcedentibus canonibus canone. 12. Et nota ꝙ balneum hoc famem inducit: ideoq; non obtemperẽt appetitui: sed multum parce comedant. & quoniã debilitatus est stomachus, bene masticent: vt facilius digerant. nam ex postea fortificabit̃. Et pro illa prima die sufficiat sibi ille vnicus introitus. Sequenti vero die in ortu Solis ad aquæ ductum accedat, in quo loco aqua illa potatur. & tũc de ea bibat quousq; ad tria vascula ibi mensurata & consueta. & hic bene contempletur virtus, ætas. Deinde perambulet per spatiũ quarti horæ vel circa: deinde redeat ad locum, & tria alia bibat. & ex postea perambulet, vt dictum. sicq; tertio & quarto faciat. Et assumere non desistat donec apparere incipiat exitus eius, aut per os, aut per vrinã, aut per

C secessum, & in ea caliditate qua ipse assumpsit. quæ vt ab eo melius cõprehẽdatur, in vase vitreo mingat. Deinde quiescat per tẽpus & postea balneum intret, moreturq; in eo vt actum, exeatq;, & stuphã ibi proximã ingrediatur, & pãnis exiccetur: deinde lectum ingrediatur, in quo quiescat, & nullo modo dormiat. sicq; transacta hora vel horis duabus, ad potum aquę accedat, & faciat vt de ea dictum prius. deinde quiescat per tempus vsque ad cœnam. & sit cœna leuis boni cibi, facilis digestionis. vt in 12. canone actum, & brodialia & alia magis commendantur. Altera vero die in crepusculo balneũ ingrediatur, moreturque: exeat vt dictum est, & eo die prandeat. Deinde circa. xx. horam, quia post prandium per horas octo, iterum balneum ingrediatur, & exeat cum canone dicto. sicque agat alternatis diebus, quia vna die bibendo aquam,

A altera vero die bis balneum ingrediatur. hocque continuet decem. xv. xx. dies, vt virtus tolerabit. Quòd si vltra tolerantiam virtutis affectuose atque impetuose sumere curabit, periculum grande aut mortem incurret. pariformiter si in eius quantitatis assumptione excedet: quare assumẽs in his sit moderatus. Et scito quòd balneatio in eo ad potum eius est sicut digestiuum ad medicinam. Nam & si debilitat, disponit, digerit: & sic præparat humores in vniuerso peccantes ad exitum. Qui autem ad ea proficiscuntur, chronicis ęgritudinibus laborantes, in eis ampliori tempore hospitari debent. nanque quiete & non impetuose assumere, imo alijs quietius. vnde interponant diem vnam quietis omninò inter assumptionem balnei & potũ aquæ. in quo neq; balneantur neq; potent. Potus autem sit

B vinum pauciferum nullo modo lymphatum: qui nimmo aquam visu abhorreat. & est melius iterare quàm in vnica vice bibere multum. Non dormiat replico, quoniam canon aureus est. stet autẽ solatijs, & ludis &c. & absq; vlla corporis fatigatione. Verum si contingeret, vt quis se debilitatum multum sentiret, de sero potest assumere ouum, vel aliquod tale restauratiuũ: dummodo digestio præcedens fuerit celebrata. Et qui sic debilitatur magis, quietem interponat maiorẽ. Et ideo Princeps vt actum. balneum assumi debet quiete, ordinate, nõ impetuose. Cum autẽ recessus à balneis intenditur, debet prius in loco ipso sic quietus stare per dies duos ad tres, anteq̃ ad iter se ponat bono cum regimine, & aeri suauiter se exponere: pręcipue cũ iter longinquũ fuerit. vñ equestres & pedestres primis in diebus iti-

C nera parua ac suauia faciãt, suisq; consuetis comedãt horis, neq; famẽ tolerent. Nauigãtes aũt longiora multũ facere poterũt. bibãt vt actum. Et omnes tales pręter hos, qui balnea della Porretta sumpserunt, in meridie dormire poterũt. Porrettani vero post assumptionem balnei stent. x. diebus & potius vsq; ad xv. quòd non dormiant in meridie. & est locus eius speculatiõis. Nam cum post euacuationem per pharmacũ factam sequitur debilitas aliqua, à medicis somnus introducitur. Ita & in euacuatiõe per potũ talis aquę postq̃ sequitur debilitas, somnus cõcedi debet, cum sit humectatiuus, virtutis naturalis & animalis & vitalis confortatiuus, vt actum. Quòd si dicatur, retinet humiditates iam in fluxu positas: à quibus eleuantur vapores mali, & mala qualitate balnei infecti. hoc quidem obstare nõ debet. quoniã in exhibitione pharmaci humores sic in fluxu positi sunt, & ab eis vapores maligni magis eleua-

ri videntur ob impreſsionem malam à pharmaco factam. quòd & ſi correctum eſt, non eſt quin ſcamoneatum venenoſa aliqua qualitate non inficiatur, quod de aqua Porrettæ minime contingere videtur. Arguitur & fortius, ſomnum ſic conuenire magis. ſicut enim aſſumptione aquæ balnei corpus crebro, & multum euacuatur, qua ex euacuatione non parum virtus totius proſternitur. ita corpus debilitari in febre acuta contingit qua plures criſes fiunt: vt quarta. vij. xi. xiiij. & vltra. Sed in caſu ſecũdo commendatur ſomnus. ergo & in primo. patet ex communi practica operantium. Quę res ſic confirmatur. Nam vt Auer. de ſenſu & ſenſato. Somnus eſt ligamentum virtutum, confortatioq; earum. Et Princeps de his quæ accidunt ex ſomno. Dicemus ergo quòd ſomnus omnes operationes naturales fortes efficit. Fortaſsis id dicetur quòd reuocatione caloris ad intra, & caliditate balnei iam in humoribus impreſſa: corpus contingit ſuperflue calefieri. quamobrem ad putredinem diſponuntur humores. Nam ea actio eſt caliditatis ſuperfluæ atq; extraneæ, quòd obſtare non videtur: quoniam ex alijs balneis etiam calidioribus multum hoc contingere non videmus: tantum videlicet periculum homines ex ſomno diurno incurrere. Diceret & iterum quis ex aqua remiſsiori interius aſſumpta, corpora multo plus calefieri, quàm ex intenſiuis calida ſic ad extra applicata. locus eſt ſpeculationis. quare ſpeculator id affirmare videretur: etiam ſi ex exteriori corpori approximata tantum calefieret: ſomnum etiam intercidi debere. Nam proportionando aquas & modum applicationis adinuicem id contingere poſſe nemo negabit. Amplius hi veluti conualeſcentes ſunt habendi, quibus ſomnus à medicis non negatur diurnus omnino. vnde quarti ſecunda de regimine conualeſcentium. Et ſomnus diurnus fortaſſe eſt magis nociuus conualeſcenti. propterea quia mollificat eum, id eſt quia ſuperflue humectat. Et fortaſſe non confert ei, propterea quòd facit cruditatem, & frangit de virtute caloris innati. Quibus inducitur in omnibus talibus ſe balneantibus non vna & eadem ratio erit euitandi ſomni, quinimmo quibuſdam conuenire cenſendum. Arbitrantur fortaſſe nonnulli eum prohiberi debere, cum ex ſomno accentrentur humores ſulſure infecti, qui ſuo prauo odore ſpiritus exterminant ſua forti caliditate reſolutum, & membra exiccata tanta pręcedente euacuatione amplius exiccat, concurrente etiam virtute ſalis. Quibus ex rebus debilitato per amplius calore naturali et membris ipſis per quæ virtus conſtat,

D ſic efficitur virtus impotens ad reliquas humiditates regulandas: quare inſequitur putrefactio, & corporis aut ad prauas ægritudines aut mortiferas pręparatio. Reſpondebitur fortaſſe, idem contingere debere poſt pharmaci ſcãmoneati aſſumptionem, vt actum. poſt autem eius euacuationem notabilem, ſomnus pręcipitur. Nam & ad propoſitum maxime videtur Principis mens de cura fluxus omnium modorum. inquit & ex melioribus rebus ei qui patitur fluxum ventris, eſt dormire. quare cum facta fuerit euacuatio tanta, qua debiles ſe ſentiunt, etiam in cæteros dies euacuationem expectantes, ſomnus concedi debet. In oppoſitum eſt experiẽtia famoſa, quam à vulgaribus neq; à doctis accepi. verum vt Ariſt. vbi ratio & experimentum concurrunt, imbecillitatis eſt ſiue infirmitatis intellectus plus rationi credere. Contingit enim intellectum ſic decipi & rationis cauſam ignorare. Ego quidem arbitror in re hac, non vna ſemper via procedendum fore, ſed varijs varius concedendus ſit ſomnus inſpecta virtute, complexione, conſuetudine, tempore, ætate, & ſimilibus rebus naturalibus. Abſolute tamẽ melius eſt negare ſomnum diurnum. Sed non raro ad ipſum concedendum nos variæ circunſtantiæ impellunt. verum non negabo cõſuetudines ſic longo tempore probatas ſemper venerari debere. neq; ad ipſas mordendas impetuoſi & inſolentes eſſe debemus. Hãc itaq; etiam aſſumentes exulent aquam vt vltra. xv. dies tangere non permittant. ſed interim manus cum vino lauentur. Abſtinendumq; eſt à carnibus omnibus, fructibus, leguminibus, & ab vſu aceti omnino. Nocent caules, agreſta, vua, & ficus. Sed inter omnia per menſem poſt à coitu tanquàm à dicto veneno robuſti abſtineant. Quòd ſi debiles fuerint, per duos. Nam ex his omnibus iudicatur quantum balnea illa debilitant. ideoq; debiles ad ea aſſumenda non niſi magno cum conſilio accedant: quoniam ſic in eorum balneorum iuuamẽta confirmare quolibet altero anno ad ea aſſumẽda accedere oporteret. Hæc Bononienſes medici: quorum pace ſic ſcribam: cum corpora ſe bene diſpoſita ſentiunt vel prope, ad ea neque ad alia aſſumenda accedant. eſt enim eorum alteratio fortis &c. Non enim virtus indiget auxilio medicaminis, niſi cũ nequiuerit dominari. Postremo ſciendum quòd horum balneorum & aliorum iuuamenta non ita ſubito ſentiuntur. ſed per tempus poſt maius aut minus ſecundùm regiminis bonitatem, virtutis fortitudinẽ, & ſimilium. vnde communiter poſt menſem & vltra, eorum vtiles effectus cognoſcuntur. Nã interim

virtus

virtus ex balneo resoluta; ac membra sic cum bono regimine habito restaurantur. Et certe quidam vituperãt hanc aquam in vasis ligneis ad diuersa & longinqua loca exportatam: cum id se plane intelligere dicãt suis in virtutibus ita debilitari, vt nullius penitus sit virtutis: quinimmo ex ea sic corrupta lęsas esse, vt in quibusdam vidi. Et plures mihi dixerunt ex ea sic exportata effectus bonos, & si nõ omnes, consecutos fuisse. Et quidem arbitror non ita salutiferam, nonq; tantæ virtutis eam esse, vt quę in balneis exit. Nã, vt actum, cito infrigidatur, etiam si morã in balneo contrahat. de quo supra. Quæ res & in cęteris intelligenda est. Nam & eius alteratio quæ est veluti ad corruptionem præparatio, multum consideranda est.

De modo inuestigandi mineram & mineras balnearum naturalium. Cap. VII.

Apud veteres nostros mos fuit, & vsq; ad hanc seruatus ætatem, ꝙ inuestigatio balnearum naturalium per alembicationem fieri debeat. vnde aqua fontis ab eis recipitur: si haberi potest, quę ita non alterata est in itinere, vt aqua balnei, quæ sic in transitu cum re extranea commiscetur. Et in vase vitreo, quia in cucurbita cum capello ad distillandum ponitur. nam cum calidi sit heterogenea sequestrare, primo de generatione, sic pars aquea, aerea, & ignea ascendit & exit, & terrestre cineritiũ in fundo vasis remanet. Et vt amplius terrestre exiccetur, ne humidũ cum eo commixtum, iudicium expectatum alienet, quidam continuant ignem: sed lentum valde per paululum temporis, postquàm à vase nil egreditur. Quo facto terrestre illud à vase extrahunt, & super amplam asserem extendunt. Alij idem operantes in vmbra, illud terrestre exiccãt. Et certe melior est exiccatio ad Solem, vt cæteri agũt propter salem, & salnitrum, & sulfur. Nam sic partes salsę, & nitrosæ à Sole coagulantur: qua ex re melius discernuntur, & partes sulfureæ illuminantur, & splendidiores redduntur. Et certe iudicium tale per minerale hoc habitũ, verius est. ꝙ cum aqua per ebullitionem facta bitumine nostro sic commiscetur, ipsam mineralem sic facientem & calidam reddentem. Sic itaq; eo exiccato, tunc vno & pluribus sensibus prehenditur: præcipue cum de mineralibus notitia, quo ad sensum, habita fuerit. Et ad rem accedens dico ꝙ quidam opinati sunt, ꝙ pars sulfurea, præcipue quando cum alijs mixta & non prædominãs: per alembicationem minime comprehendi possit. vt dicant illam sulfuris naturam sapere: & sic in vaporem subtilem conuersam exhalare. Secus, si fuerit aqua tota sulfurea, aut multum à prædominio talis. Ex quo infertur per alembicationem tentãtes sic decipi. ꝙ si contingat ex proiectione illius terrei in ignem sulfuris odorẽ emitti: illud aiunt, non quia sulfur ibi sit, accidere: sed quoniam spiritus subtiles ignei in ea derelicti sulfuris naturã sapiunt. Et adducunt similitudinem de fulgure, quod cum aliquam domum percutit, post eius euanescentiam sic derelictis spiritus igneis, tota sapit sulfuris odorem: cum tamen in ea nil sulfuris fuerit. Quamobrem ad alia se signa conuertunt sensu aliquo sensibus comprehensa de quibus statim. & certe male potest eorum opinio infringi. Verum vt arbitror, ex alijs signis efficacius concludam, aquam naturam sulfuris tenere: præcipue quando fuerit cum alijs mixtum. Sed hoc loco Arist. dictum, de quo supra, postergandum nõ est, ꝙ omnes thermę sulfure participent: quoniam est prima causa caliditatis earum, vt in principio secundi huius, quem philosophum secutus aio, vt ipse in libello de proprietatibus elementorum, ad minerarum balnearum calidarum scientiam habendam, duo nobis sensus deseruiunt. visus videlicet & odoratus, quos principales enunciabimus, cum cæteri tres magnifice etiam nobis in hoc iudicio deseruiant, vt de eis statim declarabimus, illis ad plenum non deseruientibus, sed visus principaliter & magis: cum plures rerum differentias ostendat, Metaph. 1. Et est simile iudicium hoc iudicio quod ex signis medicinalibus accipitur. Nam cum signa medicorum sic efficacia, & non fallentia non inueniantur: sed notitiã suntdantia veritati propinqua: hinc surgit iudicium, extimatiuum: quare diuersi cum diuersitate extimatiuæ de occurrentibus ægritudinibus & casibus diuersa deponunt iudicio. Ita & in explicanda minera thermarum fit. quoniam cum sic signa non habeantur omnino certa, & efficacia; cõtingit in mineris thermarum scribentes variare. Quo loco accipias medicum non bonæ extimatiuę fugiendum esse. Sic itaq; non est de vno signo considerandum: sed omnia vel plura & potentiora illa sint, quę in consimilibus nobis fidem facere debent. Ex quibus infertur ꝙ nõ ex solo odore iudicare debemus aquam balnei sulfuream esse: quoniam sic accidere deceptio potest: sed ex odore cum alijs, vt dicamus: hæc aqua est in odore sulfurea, colore citrina, & eius fœculentum cum in igne proijcitur, ardet: & odorem sulfuris emittit, & in superficie eius quandoque natat vnctuosum quoddam, quod in igne missum, statim flammam emittit, et gustui saporẽ sulfuris

denunciat,& apud eã minera est sulfuris, ex qua artifices sulfur cõdiunt,& præparant atq; purgãt. cum item hæc omnia simul esse cõprehendes, nõ dubites aquam illam sulfuream denominari debere. Quòd si non omnia hæc: potentioribus sic in denominãdo danda fides est, quare, indagatorem talium oportet natura esse prudentem. vnde cum sulfur sic cum mineralibus alijs mixtum fuerit: oportet indagatorem & aliorum signa discurrere, & potentioribus dare victoriã. Dicamus verbi gratia est cõmixtum sali. In hoc autem gustus primo tibi deseruiet. deinde si tibi placebit, experientiam facere poteris. de qua supra in balneo montis Groti. Et fuit principalis intentio Iacobi de Dondis. Quòd si labor ille te afficiat, ad cinereum fœculẽtum recurras, ipso ente disposito vt actum, quia exiccatiuum sit & expansum. primo enim illud oculis tu indagator contemplare, partesq; citrinas primum consideres: cum sulfur prima causa sit caliditatis thermarũ. vt Arist. supra: licet in omnibus nõ sit prima & potissima. Deinde relucentes considera quæ salsæ sunt, nitrosæ, aut salgemmosæ. inter quas differentia suis ex signis accipitur: & visu, gustu, tactu, & auditu. Visu quidem, quoniam sal perlucidus, licet nõ multum. salgemma autem, multum. nitrum vero inter hos colores medium in luciditate tenet. Gustu salsedo percipitur. nitrum vt actum de natura salis est, & est acutius multũ ipso sale. Tactu, nam nitrũ durius est sale, vt supra de eo. Auditu, quoniam sal in igne proiectum crepitat, & non nitrũ neq; salgemma. Pariformiter dicatur de alumine nam ad eius notitiam visus, gustus, & tactus magnifice deseruiunt: quoniam ad luciditatem tendit. Tactu, quoniam durum valde & iam tribus dictis durius. Gustu, qui cæteris sensibus & hic iudicio nobis magis deseruire videtur: quoniam notabilis & magna sentitur stypticitas. Item & sapor eius. Pars vero cinerea visu, gustu: quoniam ad amaritudinem declinat & albedinem. Partes vero gypseæ, æneæ, ferreæ pariformiter his sensibus comprehenduntur. Et pars ferrea cęteris ponderosior. Quibus accipiatur quantum necessaria est indagatori minerarum, thermarum mineralium exquisita notitia, pręcipue ad eas partes, quę sensibus cõprehenduntur. Ob quam rem taceãt, qui fortassis me mordere voluerint, de exquisita mineralium doctrina, & eorum prolixitate superius posita. His omnibus sic peractis partibus mineralium bene cõtemplatis, ex parte suarũ quan-

E titatum ac qualitatum: quoniam non eodem gradu caliditatis sunt omnia, nec frigiditatis vt supra: debet indagator sic suo iudicio extimatiuo illas adinuicem comparare, proportionare, & potentioribus dare victoriã: à quibus aqua ipsa prædominio dicetur talis. Hoc autem facere non facile facio. Quòd si aqua aliqua plurimum de minerali tenet, aut est vno solo contenta: tunc facile est iudicium tale. Quo loco mi Illustris domine, accipe, quantum medico necessaria est prudentia. ad quod perpauci respiciunt: plus literas singularium medicorum nõ prudentium honorantes, q̃ in literis medicorum prudentia pollentium credere error est. Et si vera sint quæ scripsimus: multis tamen placuit magis ebullitio, q̃ elambicatio: cum sit operatio caliditatis fortior: sic heterogenea melius sequestrans. Cui opinioni adhęrere vi-

F detur Ioannes de Dondis supra. Sed certe experientia docet, ꝙ in forti ebullitione partes terreæ magis ascendunt q̃ in elambicatione: præcipue cum suauiter fit, vt docui in libello quẽ de aqua ardenti composui. Nam cum licinio lucernæ ardentis conficitur: fit enim ita suauis calefactio, vt subtiles partes exhalent, terrestribus parum molestatis. Equidem expertus sum in ebullitione q partes paucæ terreæ remanent: vnde plus placet elambicatio.

Quibus omnibus accipiatur, primo, ꝙ necessarius fuit communitati medicorum et mortalium salubritati noster hic libellus, cum ante me memoria hominum, neminem scripsisse ita luculenter, diffuse, aut paucos intellexerim, pro quo semper gratias ac laudes Deo meo do. Nam sic vtilis erit posteritati hominum & medicis, qui de con-

G sulendis balneis amplam, claram, atque exquisitam in eo notitiam habebunt, vt cõsilio in scriptis sic absq; graui labore componant. Secundo quantum ad nominis tui gloriam accedet: cum Italis, orientalibus, occidentalibus, septentrionalibus, atq; meridianis q̃ necessarius sit. Quibus in locis nomen tuum prædicabitur, cum sit sic nomine tuo insignitus: quapropter per orbem totum nominaberis. Et cum sperẽ eum in perpetuum manere: sic perpetuo vitæ tuę causa à me datur. vnde cum Marone perstringens dicam.

In freta dũ fluuij current, dũ montibus vmbræ
Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet:
Semper honos, nomẽq; tuũ, laudesq; manebũt.

Finis.

BARTHOLOMAEI DE MONTAGNANA,

De aspectu, situ, minera, virtutibus, et operationibus balneorum in comitatu Patauino repertorum,

Tractatus Primus.

Voniam multis iã ante diebus instantia tuæ sollicitudinis, vir insignis domine Ioannes de Pisauro mecum diligenter egit, vt balneorũ diocesis Paduanæ virtutes tibi manifestarem secũdum scientiam vetustissimorũ sapientum. & secundum illud quod quotidiana experientia diligenter in opere medicinę versata aduertenti cum fundamento veritatis ostendit. Res enim ęquissima est, & eo maxime: quoniam sollicitudinem tuam concitã esse cognoui, vt præceptis magnifici.d.tui domini Malatestæ de malatestis de pisauro sicut seruitor fidelis omni ingenio obtemperares. sicut enim zelantium fidelitas ostenditur, vt singulis, quæ suo principi grata & vtilia percipiunt, ei famulans insudare debeat. Taliter enim & non aliter intelligentiæ summo deo complacent.

Et iustum quidem est, vt, quanto virtutibus, iustitia, æquitate, humanitate, & similibus dominorum mentes ornantur: tanto sibi subditos, immo & omnes ad sui dilectionem promoueant, veluti hi. sunt enim in cœlis sicut dij, ita in cæteris omnes domini pij, velut celeberrima illa, & intitulatio clarissima domus dominorum de malatestis: quorum omnium non minus me fidelem existimo, quàm te familiarem propter prædicta. & maxime propter reuerentiam colendissimi in Christo patris, & dñi.d.Pandulfi episcopi Constantiæ, Normandiæ: cuius ego me votiuum existimo seruitorem.

Vt igitur tuæ fraternitati, velut recte tuo domino obtemperans complaceam, tolle, quæ nunc breuissimo stilo tuæ petitioni satisfaciant. Alias enim ego ampliori, generaliori q; stylo huius materiæ sententiam declaraui, ostendẽs in vno libello in duos tractatus partito, qd de balneis paduanis. & alijs quamplurimis ex auctorum medicinę sententijs: & per experientiam haberi posit, velut flores ex eisdem sententijs nunc elegi.

Cõscribam igitur tibi, quo numero balnea paduana, & maxime famosiora, similiter q̃ sint eorum minerę, operationes, & proprietates. qualiter enim capiti, pectori, stomacho, aut iuncturis conferant, sermo præsens tibi declarabit.

Sunt enim in paduano districtu famosiora balnea numero. vj. videlicet.

Primum balneum Apponi, vel apponense dictum. Secundum balneum sancti Petri nominatum. Tertium balneum parum à prædicto distans, Domus noua dictum. Quartum balneum Montis groti. Quintum balneum sancti Bartholomęi dictum. Sextum balneum sanctæ Helenæ nominatum. hæc quidem famosiora. Post quæ & balneum reperitur septimum Montis Ortonis, dictum quidẽ plerisq;, licet minoris famæ, maioris tamẽ vtilitatis approbatum esse dignoscitur: ex quibus clare liquet deinceps in horum veritatem septem capitula percurrẽda fore.

De aspectu, situ, minera, virtutibus, & operationibus balnei Apponensis. Cap. I.

INuenitur ab Euganea ciuitate per quinq; fere milliara distãs rus Apponum dictum. in cuius confinibus a ciuitate remotioribus versus mõtem sancti Danielis dictum, parum à terra eleuatus monticulus quidam leuiter effertur. in cuius quidem summitate scaturiens aqua feruẽtissima inuenta est. locus quidem est cœlo, & omni plaga mũdi manifeste detectus. hincinde enim oriẽtali, meridionali, & sibi oppositis mũdi partibus aperitur. Situs enim satis ex his sanitati hominum conformis, nisi quia hincinde mõs ille varios feruentium aquarum riuos emittens, propter illarũ aquarum proprio riuo translationem, quæ non raro putrefiunt, causa est persępe euertendi aerẽ ad qualitates hominum sanitati contrarias.

Speciales autẽ in quibus humana corpora balneantur loci, sunt illa in præfati monticuli superficie, velut lacuna quædam aquæ feruentissimæ contẽtiua, a qua non raro corpora propter eius caliditatem intensiuam balneari priuantur. deinde versus orientẽ in infimo monticuli in plures partes diuisa plurima balnea diuersis riuulis, ab vno tamen omnia scaturientia fonte partiuntur: quorum aliqua occulta, aliqua vero vulgo & ciuibus manifesta linquuntur.

Est autem huius balnei minera, vt mihi a priori, & à posteriori parte patuit a dominio maxime sulfurea, quid tamen calcis continens. ego enim olim in huius, & aliorum balneorum cognitione non parum sudans, omnium prædictorum ꝑ sublimationem a priori veritatem cognoscere pertẽtaui. Cum enim aquam huius loci diligenti distillatione distillauerim, maximam fœculentiæ partem sulfuris inueni: parum vero cineris, velut si calx diu in aqua coqueretur. Promouit autem me ad hęc votiua consideratio humillimi & om-

niũ deuotiſsimi in Chriſto patris domini Cardinalis Aquileienſis, cui in balneis paduanis & auctor & phyſicus ſemper aſtiti.

Ex quibus clare patere poteſt, quæ ſint huius balnei operationes.caleſacit enim potenter ita, ꝙ omnem malam complexionẽ frigidam fixam in membris potenter abijcit.ſubtiliat etiã, & caleſacit,& omnem ſubcutaneam humiditatem exiccat.dolores autem mitigat conuenienter.licet ex tenuatis magis noceat, humidum exiccando, ꝙ̃ dolores remittendo.

Proprietates aũt eius ſunt,quia confert doloribus iuncturarũ,vniuerſali corporis mundificatione antemiſſa. ſimiliter humoroſitati ſtomachi.et hydropi aſcliti confert & ſpecialiter. vniuerſaliter enim ægritudini humoroſæ cuiuſcunq; membri fuerit.hepar enim & inteſtina multum caleſacit & renes. Corpus quoq; a pruritu,ſcabie,vlceribus ambulatiuis,& corroſiuis, cãcrena,miliari, impetigine,& ſerpigine perfecte mũdat,vt experientia ſępe me cognoſcere fecit.et ratio ex fundamẽto minerę probare poteſt. Et colligitur huius ſententia quinto theoricę. ſecunda primi tertio. Almanſoris & pluries alibi. & ſcripſit hæc Oribaſius in ſexto.& Gal.in libello dynamidiorũ,dum inquit:ꝙ virtus aquæ ſulſureæ eſt malactica,caleſactoria,omnes dolores mitigat,ſtomachum diſſolutum euertit & reliqua.

De ſitu,aſpectu,minera,operationibus, et proprietatibus balnei ſancti Petri. Cap. II.

A Prædicto vero diſcedens balneo verſus oriens ambulãdo quis parum diſtanter,vt per milliare quaſi,locum inuenit,villã ſancti Petri nominatã:in cuius quidẽ orientali parte monticulus à terra conſurgit, notabiliter eleuatus.hic quidem verſus orientalẽ & ſeptentrionalẽ plagã, varios hinc inde riuulos emittit feruẽtes.nunc vero minus calidos:& quod mirabile dictu, ſapore, odore,& colore, nõ parum differẽtes aquas hinc inde effundit. in capite enim mõtis verſus oriẽtẽ magis aquas inuenies clariſsimas,notabiliter feruentes.et ſapore ſalſo multum excellentes.verſus aũt ciuitatem,magis,inuenies aquas colore ęneo coloratas,ac ſi eiſdem aliquandiu infuſum fuiſſet ęs.et eſt quidem locus iſte fouea ſperica,cuicunq; communis, aquas notabiliter calidas in ſe perpetuo continens.

Eſt autem vt ex prædictis patet huius loci minera diſtincta.pars enim mineræ primæ in capite montis verſus orientẽ, eſt magis aluminoſa.vt experienti patere poteſt.pars vero ſecunda ęnea magis exiſtit,vt diſtillanti apparuit. licet etiam in ea aliquid aluminis contineatur.

Eſt autẽ locus hic delectabilis, ſatis ratione ſitus.licet ex cauſa vaporum ab aquis corruptis eleuatorum,& vallibus circundantibus hincinde in ſua bonitate remittatur.

Sunt autẽ balneorum huius loci operationes diuerſæ ſatis.primus enim in capite mõtis exiſtẽs, cõferet fluxui ſanguinis mẽſtruali, & hęmorrhoidali immoderatis.cõfert etiam doloribus ſtomachi,colicis,et iliacis & ventoſitatibus:& humiditate multa laborantibus. Secundus vero confert vlceribus crurium,ani,pudendorum,& ſcabiei ſimiliter,etiã pruritui,vlceribus, & phlegmati ſalſo oculorum,& aurium conferre poteſt.

De ſitu,aſpectu,& minera,operationibus,et proprietatibus domus nouæ. Cap. III.

POſt hoc autem à pręfato deſcendendo loco verſus meridiem, parum diſtanter elongatus aliquis,forte quantum baliſta iaculari poſſet, monticulum inueniet, notabilius præfato à terra conſurgentem.

Locus quidẽ eſt vndequaq; cum vallibus notabiliter ſeptus, vnde ſtagnantium hincinde aquarum nunc frigidarum, nunc actu calidarum inuicem cõmixtio diuerſis vallibus & foſsiculis facta aerem nõ bono odore, & conuenienter mala diſpoſitione qualificat.hic quidẽ mons verſus occidentẽ & aquilonẽ calidarum aquarũ varios riuos ſtagnando emittit. in capite nanq; montis verſus aquilonem,& ciuitatem,abinde ſcaturiunt aquę quãplurimæ notabiliter ſalſę. Vnde Carrarienſis olim dñs ſales quãplurimos effluenter elaborare fecit.verſus aũt occidẽtẽ magis effluens & feruẽs notabiliter ab hoc colle effunditur aqua, in genium domus vnius plurimum recepta. quæ quidem domus noua nuncupatur. vnde hoc balneũ denominationem capit.

Et eſt quidẽ minera hui⁹ calcea, & notabiliter ſalſa. ſimiliter etiã & alumine multo participans magis ꝙ̃ prima.hęc aũt omnia ſublimanti,& à poſteriori negociãti patere poſſunt.Prima aqua notabiliter confert hydropi & humoroſitati ſtomachi,ſimiliter etiã paralyſi,vndimię,cachexiæ. Secunda vero aqua notabiliter ventrem ſoluit,mucoſas educendo ſuperfluitates, licet tamẽ minus ventrem ſoluat ꝙ̃ prima:quod quidem contingit propter ſtypticitatem, quam aqua talis à calce & ab alumine recipit. Prima igitur ſolutiua magis eſt. Secunda vero poſt ſolutionem laxata in euacuationibus membra confortat, magis confert etiam hæc ſecunda coryzæ & catarrhis, & reumatiſmo capitis ſi debite fuerit aſſumpta, vt alias in tractatu de balneis ſatis ingenioſe mõſtraui.

De ſitu,

De situ, aspectu, minera, operationibus, et proprietatibus balneorũ montis Groti. Cap. IIII.

A

CONtinuans igitur versus meridiẽ iter à prędicto loco secedẽs parumper, villã inueniet montis Groti apud incolas nominatã. apud vetustissimos autẽ patres olim mons ægrotorum dicebatur. & digne quidẽ. non minus. n. nunc q̃ vetustissimis temporibus ad hunc locum, tanq̃ salutis ęgrotorum magna copia hincinde perducitur. siue forte propter experientiam sanandi ab ęgritudinibus peruenerit virtus balneorum illius loci. siue quia consimilia balnea antiquitus sacra dici consueuerunt, vt philosophus problema. 24. problemate vltimo.

Est autem locus hic meridionali aspectu notabiliter priuatus: omnino autẽ ab occidentali elongatus: vnde forte aliud virtualiter ex hoc acquiri potest. meliora enim loca sunt quæ aspectui oriẽtali sunt detecta, qualis est locus iste.

B

Est autem mons aliqualiter à villa distans prędictis altior, multos diuersarũ aquarum riuulos hincinde cõcedens. Primum quidẽ enim prope locum ecclesię magnus riuus in plura loca nũc secreta, nunc vero cõmunia segregatur. Cuius minera, vt videre potui, sulfurea, & cinerea qualitate participat. credo autem secundum q distillatio manifestauit, cinerem illum ex calce fore ab aquæ caliditate factum.

Post hunc aũt riuum versus oriẽtẽ magis prope quasi prædictum, velut paruula lacuna iacet: quam balneum equorum nominãt, quæ quidem mineram habet excellẽtissime sulfuream, magis q̃ primus riuus, vt videre potui.

Post hæc autem loca plura prope inuenies loca balneorum diuersorum, quę vt pertentaui sale & cinere dominanter participant. minus autem sulfuris materiam in eis inuenies.

Ex his aũt omnibus horum balneorum virtutes & operationes patere possunt. Primi nanq; balnei operatio, & proprietas est, doloribus et repletionibus neruorum notabiliter iuuamentum afferre. corpus ab omni scabie, impetigine, & serpigine ante purgatum conuenienter mundificare. Cõfert enim omni humorosę superfluitati in quocunq; membro commoranti, si debite administretur. stomachum tamen in appetendo debilitat. & nimium relaxando remollit.

Alterius aũt & illius loci balnei proprietas est excellenter calefaciẽdo dissoluere neruos, etiam nimia frigiditate et indurationes lęsos confortare, & antiquis conferre doloribus. In omnibus enim operationibus vtillimũ est ad prædicta, dato q sapientius assumi debeat.

De situ, aspectu, operationibus, et proprietatibus balnei sancti Bartholomæi. Cap. V.

POst terga vero prædicti collis distanter aliquis ambulans montem inueniet lateraliter applicatum, qui à beato Bartholomæo denominationem capit.

Est autem locus iste siluester satis, oriẽtali aspectu omnino priuatus. similiter etiã & à meridionali plaga partim subterfugus, pariformiter & ab aquilonari. in totum vero occidentali plagæ liberum habẽs aspectum. mons quidẽ iste penes eius confinia, valles habet amplissimas, à parietibus suis aquas effundens & qualitate & virtute diuersas. Scaturiunt. n. inde aquæ in putealem quãplurimis hincinde collectis. tempore quidẽ veris notabiliter in calore remissę. Estatis autem & autumni principio notabiliter calidę pingues & grossę sunt, vt tangenti rem mollificatiuã & tactui gratam percipere videatur.

Est enim (vt diligenter considerare potui) ista aquarum minera, sulfure subdominante: excellẽter autẽ (vt distillatio docuit) bitumine vel aspalto participans. Rem enim post sublimationẽ pertinentem sulfuris vel aspalti substantiæ sublimati inueni. aliqualiter aũt odore suo recte conspicienti pluuialis vaporis similitudinẽ ostendit.

Ex quibus lucide satis consideranti patere potest quæ sint aquarũ huius loci virtutes & operationes. sunt enim mediocriter calefactiuę: omniũ duritierum, in quacunq; parte corporis, potenter emollitiuæ: neruos antiqua duritie & motus impossibilitate lęsos, notabiliter extẽsibiles faciunt.

C

Ego enim cum olim bonæ memoriæ reuerendissimum patrẽ dñm cardinalem Aquileiensem ad Azemena perductum, qui contractus in pedibus, genubus, et brachijs, omnino factus erat, hęc balnea intrare iussissem: vidi, tetigi, percepi in prędictis aquis membra sua ęque bene distendere, rectum stare, ac si iuuenculus fuisset. extra tñ aquas nõ diu perseuerabat possibilitas tensionis illa: cuius causam peritus physicus facile pronunciabit.

Adhuc etiam anno ante hũc immediate virum nobilem Georgium de sancto Cassiano Pisanũ ciuem ad Azemena perductum notabiliter conualere vidi. Alia autẽ exempla quãplura tradere possem, sed dimittantur ne hypocrisi imputẽtur. & tu vide secundum qui viuens testis existit.

De situ, aspectu, minera, uirtutibus, & operationibus balneorũ sanctæ Helenæ. Cap. VI.

SI diligens aliquis causarũ physicus ad inquisitionẽ anhelet, à prædicto iam loco discedẽs, an secus versus pergẽs optauerit alterius loci perquirere balnea: perueniet ad monticulum medio

quidem

quidem plurimarum vallium inuolutum.

Collis quidem est ab alijs paulisper fugiẽs, nec multum à terra superbiens : in cuius quidẽ orientali costa à meridie etiã non fugiens, aquas scaturientes quãplurimas inuenies. vnde enim à minera immediatius cõsurgit aqua : tanti feruoris existit, vt sensus tactus ab eius impresione se defendere nõ posit. Cum aũt per longioris distantiæ tractum aqua illa à suo progenitore distrahitur, parumper ab eius feruore recedit. omnis tamen inde ibi scaturiens aqua ingenti est caliditate munita. neque ipsam terrefacit leuis ad aquilonem aspectus : cum sit etiam à fauonio & zephyro flatu omnino secura.

Est autẽ huius loci minera ingenti sulfure munita : vt odor & operatio declarare possunt. cinerea etiam remissa valde. leuioris aũt aluminis virtuali participans. Neq; miretur aliquis si varietatem tam arduã cinis per sublimationẽ exhaustus ostendere videtur. quis enim ambigit tam intensam caliditatẽ aliquo subiecto pabulatam, eius aliquas partes aut illarum, per quas defluit, partẽ aliquam in cineres euertere? Qualiter aũt vnum elementorum in alterũ transmutetur & elemẽta in varia cõposita terminentur, physico negocianti videre est facile. Raro enim mihi crede. & si non placet, experiri poteris apud, ne dũ huius, sed cuiuslibet loci incolas, simplicia balnea reperies. plurima enim illarum compositas mineras habent. quare compositas in eis virtutes est insurgere necessarium. medicus autem speculator ex sensibus dominationes in composito & virtutes & qualitates auctenticare debet.

Calefaciunt igitur huius loci aquæ mirabili caliditate: neruos mundificantes : dolores in eis extensiuos placantes. et replentes materias, spasmosas dispositiones exiccatione sua cõsumendo, prohibentq; membra iuncturalia recipere superfluitates, si ante tempus periodicationis infundantur eisdem cum canone, modo, & obseruatione condecentibus. mundificant etiam superficiẽ corporis à cutaneis infectionibus, & alia quãplurima iuuamenta faciunt, quę legantur secunda primi. doctrina secunda capitulo. 19. & quinto theoricæ à Gal. Oribasio & alijs auctoribus, quorum memoriam afferre nõ est opus, medicis saltem vigili sententia vtentibus.

De situ, aspectu, minera, operationibus, & proprietatibus aquarũ calidarũ mõtis Ortonis. Cap. VII.

Famositas balneorum prædictorũ me rationabiliter impulit, vt prædicta loca describerem, balneorumq; dictorum virtutes exponerẽ, dato quod loci circunstantia, propinquitas & virtus rationabilius me promouere debuisset ad explicandum montis Ortonis balnea.

Est autẽ mons iste in plurium montiũ medio, ab alijs tñ separatus effugiens inter montẽ illum, scilicet quẽ oli progenitores nostri fama & opere dignius q̃ nunc coluerũt, montẽ scilicet rubeum nominatum : vbi quõdã illustris Euganea ciuitas non leuibus laudibus emicuisse scribitur. & inter montem, quẽ nunc sancti Danielis montẽ, tunc autem templum deę Cereris cognominatũ fuisse perlegimus. hũc quidẽ Ortonẽ montẽ primitias sui nominis ab Ortone viro quidẽ in armis & virtute cõspicuo, aliqui nomẽ accepisse pronunciãt.

Hic quidẽ mons ex gremijs eius apud superficiem terræ velut eius sororẽ, aquas calidas abundanter effundit, in medio quidẽ terrę terminorũ mõtis oriẽtali & meridionali plaga liberrimorũ qui à septentrionali et occidentali plaga eleuatos huius mõtis colles velut clypeos habere videtur.

Est autẽ huius aquæ minera, salsa, sulfurea, & pinguis, difficulter demonstrabili virtute cõposita. confert enim doloribus antiquis, durities articulosas, splenem & hydropisim soluendo deponit. confortat laxata membra, & alia quãplurima iuuamenta facit: quę alias in ampliori stylo dedixi : propter loci autem siluestrem habitationẽ, raro quæritur eius visitatio.

Hæc itaq; paulisper aduertenti, & mihi cõsideranti de euganeis balneis illustri ac magnifico domino, fideli charitate conscribuntur.

Modum aũt solennitatis & canones in introitu balneorũ obseruandos, vt purgationes generales, & particulares digestiones, diuersiones, mittentium & recipientium membrorũ confortationes, particulares materierum consumptiones, & reliqua particularia scribere nõ videtur fuisse cõdecens. illustriũ enim physicorũ suorum prouincia determinabit. Ego autẽ velut fidelis seruus calamũ erexi, quia celeberrime & generose tantorum dominorũ propagini me totũ votiuum reddo. & maxime propter votiuã affectionẽ, quã cõseruare me sentio reuerẽdissimo et humillimo in Christo patri & dño dño Pandolpho illustrissimi principis & dñi nostri nato, dño meo pręcipuo.

De regulis et modo obseruãdis à balneandis, & de modo succurrendi accidentibus eis euenientibus.

Tractatus secundus.

Post tractatum, quem alias cõpilaui de materia balneorum Paduæ, in quo descripsi septẽ esse balnea paduana: & nõ solum loco vel situ: sed etiã minera, &

virtutibus,

virtutibus, differentia. Quorum primum & famosius apud veteres est balneum Apponense:nostris aũt temporibus de Abbano dictum:cuius in antiquis sapientum sermonibus adhuc memoria viget.iuxta illud Lucani dictum.Euganeo si vera fides memorantibus augur, Colle sedens aponus terris q̃ fumiger exit. Secundũ vero est balneũ sancti Petri nominatum. Tertium vero est balneum,nõ multum distans à nostra ętate,de nouo autẽ constructum. Quartum vero est balneum montis ægrotorum,quod ita cognominatum est fama & experientia iuuamenti eius ad ægritudines quã plures. Quintum est balneum à monte ortoni cognominatum. Sextum vero est balneũ in fine montis & extremitate conuallium situm. vbi iam nunc beati Bartholomæi templum ędificatum est:& ab eo denominationem capit. Vltimum vero est balneum à sancta Helena cognomen capiens, præter quæ septem balneorum diuersitates nullum aliud balneum exteriori fama vel scriptura sapientum aut iuuamento vel vtilitate cognitum est.

QVORVM quidem balneorum vtilitates & iuuamenta tum experimentali iudicio:tum vero ratione minerę,per quã transeunt, eorum etiam situm & aspectum ad plagas mũdi:& quæ eorum & quibus & q̃ diuersis cõfert ægritudinibus, iam præallegato tractatu satis diffuse auctoritate, rationibus, & experimento deduxi.cuius tractatus memoriam quia ad hunc locum coniungendam cupio, iam prædicta repetere non curaui. quare hoc tractatulo solum intẽdo scribere canones & modum,quem obseruare debent, vt nunc sequitur ordinate.

Primum itaq; præmitto hanc suppositionẽ, ꝙ necesse est intrãtes balnea prædicta prius esse vniuersalibus euacuationibus præparatos, si repleti fuerint,persuadetur facile:quia quęrentes balnea aut gratia curationis alicuius ægritudinis accidẽtis hoc faciunt.aut gratia lasciuiæ & delectationis. Si primo modo materię inclinabũtur ad loca ægra ægritudines magis augmentando,q̃ alleuiando.igitur procurari debent.consequentia patet:quia ex remotione causę nocumenti, remouetur nocumentũ.& antecedens arguitur quia balneũ sua caliditate actuali aut potẽtiali, aut vtraq; simul,colliquabit materias & in motu ponet.sed illę materiæ dissolutę pelluntur à membris fortioribus ad debilia:vt prima primi.capitulo de membris.in fine.igitur &c.

Si autem quærantur balnea gratia delectationis & lasciuiæ.tunc quia talia corpora plurimum sunt repleta.et reguntur in balneis effrenitanti regimine in cibis & potibus, plurimum incurrunt febres putridas,& alias dispositiones prauas.

Prima itaq; regula obseruanda est, ꝙ tempore calido balnea ingrediãtur homines in hora diei, qua remissa est caliditas, in mane vel in sero.persuadetur quia corpora in hora tali sunt minus parata resolui,& debilitari à caliditate balnei sola,q̃ à caliditate continentis & balneorum simul.

Secunda regula:ꝙ hęc hora debet esse ortus solis vel parum distans:& hora.xxi:vel prope illam. patet:quia talibus horis sol ab hemisperio nostro elongatus est.igitur &c.

Tertia regula: ꝙ ingredientes balneum prius expurgentur à fęcibus,vrina,sputo,& superfluitatibus communibus.patet:quia si applicaretur balneum cum retentione supradictarum superfluitatum periculum esset extraneationis earũ,& defluxus ad mẽbra debilia & oppilationum & apostematum ipsorum:quare ingrediẽtes balneum procurent semper educere fęces,vrinam,& alia.

Quarta regula: ꝙ aqua quã ingrediuntur homines sit à cõtactu rerum inficientium enudata: ita vt sit aqua à suo fonte scaturiens in suum balneum bene mundificata,recepta, quã leprosi scabiosi epidemia infecti,menstruosæ mulieres, aut alio tali contactu ingressi nõ fuerint. patet hæc regula: quia quod tangitur à corrupto, corrumpitur,vel aptum est corrumpi.

Quinta regula:ꝙ ingredientes balneum, non perseuerent in eis vsq; ad euentum debilitatis exclusiue. patet quia balnea talia eleuata caliditate sua,multum sunt resoluentia, & humidi substantifici,& spirituum consumptiua.igitur &c.

Sexta regula:ꝙ balneantes tempore, quo sunt infusi aqua,omnino euitent cibum & potum cõtra cõmunem modum lasciuiæ.persuadetur:quia cibi & potus aut sunt calidi actu & potentia.igitur augmentabunt caliditatem & à balnei calore disponentur ad corruptionem & putredinẽ. aut tales sunt frigidi actu & calidi potẽtia. & propter actualem frigiditatem prohibebitur dissolui id, quod à balneis dissolui debet.& iterum inuenientes vias apertas penetrant in angusta loca in quibus laboriosas oppilationes persæpe faciunt. aut vero cibi & potus sunt calidi actu et frigidi potentia & qualitercunq; contingat distrahunt innatam caliditatem ab actione resolutionis materierum quæ ad putredinem disponuntur.

Septima regula: ꝙ balneatus calidæ cõplexionis & raræ texturæ humorum subtilium & debilitatem habens à generatione vel à tempore euitet longam moram in balneis & fortem fricationem in eis.patet:quia talia consimilia ad suspectã

resolutionem

reſolutionem perducere poſſent per debilitatẽ.

Octaua regula: ꝙ balneatus pannis diligenter cooperiatur dum exit balneũ. patet, quia cum caliditas continentis temperata ad caliditatem balnei ſit quaſi frigiditas & corpus ſit iam factũ rarũ priuatione humidi mẽbralis et ſpirituũ: periculũ eſt ingreſſus aeris illius in profundũ corporis.

Nona regula: ꝙ balneatus poſt exitum balnei, ingrediatur lectum, vbi pannis coopertus dormiat & ſudet. Prima pars patet: quia per quietẽ & ſomnum ceſſat reſolutio, & ſequitur reſtauratio ſpirituum animaliũ, & remotio laſſitudinis. Secunda pars arguitur: quia cum à caliditate balnei plures ſubtiliatæ fuerint & ablatæ ad circunferentiam corporis per ſudorem excluduntur, propter quod corpus alleuiatur.

Decima regula: ꝙ poſtq̃ balneatus quieuerit, priusq̃ comedat, motu progreſſiuo pluribus paſſibus exercitari debet: patet, quia ꝑ tale exercitiũ, vapores, & ventoſitates plurimæ à calore balnei generatæ, inſenſibiliter expelluntur.

Vndecima regula: ꝙ ſi balneat⁹ prædicto exercitio exercitari nõ poſſit: vt quia arteticus, paralyticus, aut debilis fuerit eidem leues fricationes extremis partibus ſiccæ applicari debent. patet hic canon ex deductione præcedentis.

Duodecima regula: ꝙ ſi propter inſtãtiam doloris aut vlcerum: aut alterius cauſę balneato nõ poſſunt applicari fricationes, vtile eſt ante cibationem præmittere ſuppoſitionem de melle, radice blitis: radice ireos: aut de carne ſalita facta, vel aliter vt tibi placet. igitur &c.

Decimatertia regula: ꝙ iſtis peractis balneati recipiant cibum conuenientis quantitatis & potum: vt neq; augmento peccet: neq; diminutione. Prima pars patet: vt per cibũ reſtauratio convenienter fiat. & etiã declaratur: quia ſi cibus quantitate ſua menſuram conuenientẽ excedit, nõ poterit conuenienter digeri: cum membrorum calor ab actione balnei debilitatus ſit. Et ſecunda pars arguitur: quia ſi cibus erit à quantitate conuenienti diminutus, non conuenienter fiet ex eo reſtauratio. & fortaſſe prius ad membra adducetur, q̃ bene digeratur.

Decimaquarta regula: ꝙ cibi cõueniens quantitas, eſt illa, quæ ſtomachi grauitatem nõ efficit, neq; nauſeat. Potus vero conueniens quantitas, eſt quæ ſtomacho nõ natat & fluctuat. colligitur hæc regula tertia primi. de regimine cibi et potus & quarto Almanſ. quarto capitulo. & vigeſimaprima continentis.

Decimaquinta regula: & qualitas ciborũ conueniens balneatis limitatur penes multa. primo D vt cibus ſit facile digeſtibilis, quia calor ſtomachi aliqualiter debilis. ſecundo quia ſit boni nutrimẽti, & non ſuperfluus. tertio quia ſit facile penetratiuus. quarto non ſit groſſus, neq; oppilatiuus. & idem de potu omnino intelligendum eſt.

Sextadecima regula eſt: ꝙ panis recẽs bene fermentatus & coctus, carnes pullorum, & auium nõ degentium in aquis, carnes hędi, vituli & annualis agni, oua, piſces non viſcoſi, caſeus recens, lac, coctum, coloſtra, & aliæ partes lactis conuenienter aſſumptæ conueniunt. Fructus vero & alij corruptibiles cibi, aromata, olera, valde calida & radices calidę, vt allium euitari debent. patet quia omnia talia aut ſunt multum repletiua, & per balneum intẽditur corporũ exiccatio. quare cõtrariantur ei. Idem dico de potu: proprium etiam balneatorum vinum, non debet eſſe groſſum, ponticum, ſtypticum, aut fumoſum valde. E

Decimaſeptima regula aquæ frigidę coctę vel crudę vſus omnino nõ placet. patet: quia cum membra inanita ſint, et calefacta, poterit facile aqua penetrare & attrahi ad remotas partes. quare nocebit membris debilibus, & neruoſis. iuxta illud veteris. Frigidum inimicum &c. Et iuxta ſermonẽ magnum eiuſdem. Frigida velut nix & chryſtallus &c. pectori inimica.

Decimaoctaua regula eſt. balneatus omnino euitare debet coitum, & ſi non propter aliud, ſaltem, ne lędat morales actus. amplius, à calore balnei reſoluitur ſatis & exiccatur de humido membrali & ſubſtantifico & per coitum euacuatur ſuperfluitas vltimi alimenti vtilis. vt vigeſima tertij colligendum.

Decimanona regula. balneantes corpora ſua, F bis in die, non ingrediantur balneum vice ſecunda: niſi diſtãter à præaſſumpto cibo per horas. vij. perſuadetur: quia ſi balneantur corpora cibo adhuc in ſtomacho ſtãte, periculum eſt attractionis cibi crudi ad meſeraicas, & hepar: quare inſtat periculũ corruptionis ipſius & oppilationis in prædictis partibus.

Vigeſima regula. accipiẽtes balneum propter duritiem, & contractionẽ neruorum, & gratia ſedationis dolorum inter primã balneationem & ſecundã: membra languentia luto in minera balneorum inuẽto, actualiter calido emplaſtrari debent. patet quia lutum illud omnino eaſdẽ habet virtutes & operatiões, quas habet aqua. Amplius denſitate ſubſtãtię ipſius, & multitudine materię vehementius imprimit in membra q̃ faciat aqua. & cõſeruatur eius impreſſio diutius, cum nõ euaporet ita cito, ſicut aqua. quare eius applicatio cõueniens eſt. & ꝓpter hoc et ſimilia motiua, maius iuuamentũ

iuuamentum ex operatione eius inueni, q̃ ex applicatione aquæ.& proprie quando detinetur super membris quãdiu remanet caliditas eius actualis,notabiliter intensa,& non infrigidatur.

Vltima regula:accipientes balneum gratia velocis penetrationis caliditatis actualis, & virtutũ qualitatum naturalium balnei maius iuuamentũ acquirunt ex suffumigatione membrorum à vapore aquæ eleuatorum, q̃ ex applicatione aquæ. persuadetur: quia ex applicatione euaporationis prædictę, velocius fit impressio & suauius q̃ ex applicatione aquæ.quare &c.Et modus applicationis eius est talis,vt foramina fiant in riuis curriculorum, vnde effunditur aqua ad balneum & mẽbra superponantur illis foraminibus, per quæ vapor multus & bene vnitus exiens,notabilem impressionem in membris facit sedando dolores, leniendo durities & cõsumẽdo humores, sicut longa mihi experiẽtia inuentum & comprehensum est.Hæc quidem sunt quæ apud balneantes obseruari debent,per quę obseruata balnea notabiliter conferunt. & euacuationes vel operationes à suis qualitatibus prouenientes inducent conuenienter.aliter autem ne dum ꝙ conferant, immo vehementer nocebunt.

Contra accidentia à balneis inducta.

PRETER hæc autẽ intelligendum ꝙ balnea prędicta nonnulla accidentia producere solent, quæ si perseuerent,iuuamenta balneorũ impediunt. Quorum primũ est immoderata vigilia. Secundum est vehementia sitis. Tertium est dolor capitis. Quartum est constipatio ventris. Quintum est immoderatus sudor. Sextũ est punctio & ardor vrinę. Septimum defluxus rheumatis à capite stillãtis. Octauũ est prostratio appetitus. quibus omnibus subuenire consueui, secundum ꝙ nunc deinceps sequitur.

Vigilia, quæ consequitur applicationẽ balnei, contingit aut propter consumptionẽ suorum vaporum,quę sunt materialis causa oppilationis cõtingẽtis in organo sensus cõmunis & cerebri.aut propter illorum vaporum caliditatem exauctam esse factã à virtuali caliditate balneorum. quæ materias caliditas inflãmatiuas & exiccatiuas faciũt.

Et modus facilis prouidendi vtriq; eorũ, est, vt in sero eunti dormitum detur hoc. Recipe aquæ sublimationis lactucæ vel portulacæ.vnc.iij.syrupi de papauere. vnc.j.detur hoc totum tepidũ in potu per duas horas post cœnam. Et fortius illo est hoc. Recipe syrupi de papauere.vnc.j.syrupi violati.vnc.ʒ.aquæ nenufaris.vnc.iij.detur vt supra. Aut dentur tres de istis pillulis.Recipe seminum lactucæ,violarum, florum nenufaris,seminum cõmunium frigidorum omnium an.drac.j. croci, seminis aneti añ.scru.j.seminis iusquiami albi.scru.ʒ.corticum mandragorę.drac.j.fiant pillulæ cum emulsione papaueris & dentur vt dictũ est.etiam portulaca & lactuca,folia violarum,flores nenufaris,et maluarum,et grana papaueris in cibis cocta:omnia talia somnum prouocant.

Cõtra sitim.

Sitis vero vehemens eueniens ex consumptione humidi roridi quod humectare solet os stomachi, remouetur cũ istis. Recipe iulep.rof.vnc.j.ʒ. aquæ violarum, & boraginis: añ.vnc.ij.misce.& bibatur ex eo sępe. Item syrupus de ribes,de berberis,syrupus de fructibus, & consimiles infrigidatiui,& humectatiui,conferunt.

Descriptio bona ad illud. Recipe syrupi de pomis, syrupi de nenusare:añ.vnc.j.aquæ decoctionis se.lactucę.vnc.ij.ʒ.misce & bibantur frigidi. Semina etiã anguriæ sępe in ore retenta, & masticatio portulacæ vel acetosę conuenienter sitim sedant.Ego autẽ inuenio iuuamentum maximum in aqua lactis caprini.et proprie quando extracto caseo coquitur iterum lac & fit recocta.tũc enim remanet dicta aqua lactis:cuius.vnc.iiij.vel.v.datæ in potu vehemẽter sitim sedãt.& proprie cum talis aqua fuerit parum ad acetositatẽ inclinata.

Cõtra dolorẽ capitis.

Dolor capitis,qui cõtingit ex balneis plurimũ & colligantia capitis ad inferiores partes,quę fundunt vapores ignitos facientes solutionẽ cõtinuitatis extẽsiuã in panniculis cerebri: aut malã complexionem calidã inducentes in eis:aut contingere potest propter applicationẽ aquæ balnei supra caput. Et primi quidẽ doloris canon curationis est, in potu accipere ea, quæ reprimunt vapores, & prohibeant ascensum eorum ad caput: & hoc cõtinere possunt omnia, quæ somnum inducere sunt scripta. Item diacydonium de zuccaro sine speciebus.etiã coriandrũ cõfectum,grana granatorũ & similia frigida & styptica,post cibaria comesta,cõferunt. Descriprio bona. Recipe oxyzaccarę.vnc.j.ʒ.aq̃ plantaginis, aquę cichoreę vel acetosę.añ.vnc.j.ʒ.detur in potu eunti dormitũ. Item assumptio vnius pillulæ vel duarum post cænam,quę factę sunt ex aloe infuso in succo rof.endiuię,vel acetosæ, materias & vapores reprimũt, & per inferiora deponunt. Linimentũ bonum ad illud. Recipe trociscorũ memitæ.drac.ij.camphoræ. gra.iiij.amyli.drac.iij,croci.scrop.ʒ.aquæ violarum, aquæ rof.añ.vnc.ij.conquassentur omnia in mortario, & aspergantur vel liniãtur ex eo frons & tempora:aut imbibatur ex eo pannus lineus duplicatus, latitudinis quatuor digitorum & circundetur ex eo frons & tempora.

Cõtra stypticitatẽ ventris.

Venter vero si fuerit stypticus, molliri debet

cum

cum ſyrupo de prunis, decoctione fructuum ſolutiua, ſyrupo violato, & ſimilibus frigidis & humidis cum aquis proportionalibus. Itē cum aqua lactis pręparata. Item cum decoctione betarum violarum, maluarum, vel vtendo eis in cibis. Itē ex comeſtione, ſeminis ſiſami, vel caſſiæ fiſtulæ pinguis ante cibum. Itē. Recipe aloes hepatici, ſyrupi lupulorum, ſyrupi violarum.añ.vnc.ij.maſticis, croci.añ.gra.iiij.infundatur aloe in eis per diem & noctē vel per tres dies naturales: et fiāt ex eis pilulæ poſt exiccationē ſucci leui igne vel in ſole facta: ex quibus in ſero ante cęnam parum accipiantur.ij.vel.iij.& ſunt remediū bonū & vtile.

Cōtra ſudorem.

Sudor omnino in balneis detineri nō debet, niſi quando effrenitauerit, cum per illum exiccentur ſuperfluitates, ſicut intenditur. Si autem inualeſceret adeo ſudor, vt per ipſum lapſum redderetur corpus in virtute motiua, & reſolutū, ſubſtantialiter alteretur regimen ex parte ciborum cum lacte, rebus acetoſis & acribus: vt gelatina, cōditis de vino granatorum, & cibis amygdalatis & humorum ingroſſatiuis, vt pedibus animalium, bene coctis, & aceto infuſis, & ſimilibus: & panico cum lacte cocto. Et nō dubito, vt expertus ſum, ꝙ iuſcula de milio facta cum lacte caprino, notabiliter ſudorē prohibent. Quieſcere autem à balneo & in vmbra morari, & corpus paulisper euētari, ſunt de intercipiētibus ſudorē conueniēter.

Frigida autē & ſtyptica & ſicca medicamina ſuperficiei corporis applicata, non placent mihi: ne oppilando vel conſtringendo anxietatis & anguſtiæ & aliorum prauorum accidentiū, ſint cauſæ.

Cōtra ardorē vrinæ.

Ardor vel pūctio in membris vrinæ, & proprie in extremitate pudibundi, cōtingit balneatis, aut ex mala cōplexione calida hepati & renibus eueniente, propter caliditatē actualem, & vtplurimū potentialem balneatorum, à qua contingit vrinalem aquoſitatē & materias humorales inflāmari, quæ ſunt cauſa punctionis prædictæ: aut etiā arenulę frequenter ex balneorum caliditate generātur aut genitæ exacuuntur et exaſperātur, & ſunt cauſa prædictæ punctionis: immo & quandoq; ex coriationis in vijs vrinæ euenientis. Quorū omnium curatio eiſdē inſtrumētis facile perfici poſſunt. Eſt igitur remedium efficax ad hęc omnia huius tragea vſus ante cibū ſemper cochlear vnū accipiendo ex ea. Recipe quatuor ſeminum frigidorum cōmunium.añ.vnc.ſ.ſeminis papaueris albi.drac.iij.ſeminum endiuiæ, lactucæ, portulacæ & acetoſæ: añ.drac.j.florum nenufaris.drac.ſ.penidiarum.vnc.j.zucari albi. vnc.j.ſ. & fiat tragea &c. Conferunt etiā huic nocumēto pilulæ iſtę accipiendo ex eis ante cęnā et in aurora.iiij.vel.v.

Recipe ſucci liquiritiæ.drac.iij.violarum drac.ij. ſeminis lactucæ.drac.vj.granorum papaueris albi.drac.j.ſ.croci.ſcrop.ſ. fiant pilulæ cum ſucco foliorum, violarum, & ſunt efficaces. Cōtingit etiam frequenter rheumatiſmus à capite propter colliquationē materierum à caliditate balnei factam aut nimia reſolutione, ex qua debilitatur digeſtiua cerebri. Et huic quidē prouideri poteſt ſuperaſpergēdo prorę capitis ex hoc puluere, quādo itur ad lectum. Recipe laudani, ſtoracis calamitę, roſ.ligni aloes: añ.drac.ſ.ſandaracæ.drac.vj. ſpodij.drac.v.macis.ſcrop.ſ.et fiat puluis ſubtilis.

Confert etiam ad illud odoramentum nigellæ torrefactæ & proprie ſi materia fuerit ſubtilis. Compoſitum bonū ad vtrāq; intentionē. Recipe ligni aloes. drac.j.ſtoracis calamitæ, laudani.añ. drac.ſ.coriandri pręparati.drac.iij.ſandalorum albor um.drac.ij.acatię.drac.ſ.camphorę.grana.iij. fiat puluis ſubtilis & ligetur in ſyndone denſa & odoretur ſępe.

Contingit autem balneatis appetitus proſtratio ex laſſitudine oris ſtomachi prouenīēte à nimia reſolutione ipſius, etiā ex defluxu materierum phlegmaticarū, quæ multiplicantur in ore ſtomachi per viā colliquationis & attractiōis ad ipſum.

Intentio itaq; eſt vigorare os ſtomachi cū his, quę vniendo ipſum et abſtergēdo ab eo phlegmata, remouēt nocumēti cauſam: de quorū numero poteſt eſſe vſus diacydonij ſine ſpeciebus accepti poſt cibum vſq; ad.vnc.ij. Item comeſtio coriandri de propinquo cōfecti. De medicinis autem proprijs & expertis eſt, vt accipiatur mi[...] cydoniorum zucarinæ.vnc.j.ſ. aquę decoctionis granorū maſticis aut ſublimatiōis mēthæ.vnc.[...] detur hoc in potu in aurora, de quo etiā accip[...] bis vel ter in die. Et confert etiam ad illud ſyrupus de mentha cum ſignis frigiditatis. & ſyrupus roſ.aut oxyzaccara, ſyrupus de ribes, & de berberis, cum ſignis caliditatis, & ſibi conſimiles qui accipi debent cum aquis ſupradictis & ſibi conſimilibus. Hæc ſunt, quæ mihi vtilia videntur, & congrua ad remouendum nocumenta prædicta balneatis ſuperuenientia.

De modo & regulis actualiter balneandi, & aliqualiter etiā aquam bibendi, in quibuſdā ægritudinibus particularibus.

Tractatus tertius.

LIcet in alio tractatu modum balneandi corpora & regulas obſeruandas in balneando deſcripſerim exqui[...] ſite ſatis: quia tamen modus ille & ca[...] nones poſiti, vidētur magis ſatisfacere peritis & in medicina

in medicina exercitatis. ideoq; modos & regulas obseruandas in balneando, quę poterunt esse cōmunia vnicuiq;, quanuis etiam facile intelligenti, iterum hoc opusculum describere exquisite curaui: pręmittendo primo regimen ex parte ciborum penes quātitatem & qualitatem eorum.

Quicunq; igitur balnea intrare desiderat, vtatur cibis leuis digestionis & penetrationis, boni nutrimenti, & nō valde frigidis neq; oppilatiuis, vel calidis. De numero igitur laudabilium sunt, sicut panis recens, & bene fermentatus, digestioni bñ paratus. Carnes pullorū iuuenū, vitulorū, hędi annualis, agni, & iuuenis castrati, & carnes anatulorum, perdicum, fasianorum, leporum, & similium suis temporibus. De ferculis vtatur bletis, spinachijs, borragie, fęniculo, petroselino, & similibus. & possunt vti brodio cicerū rubeorum, vel alborum, panico, ordeo, & iusculis ex eis factis & similibus. Lactucæ autem & reliqua olera, vel fructus frigidi sicci dimittantur, vt pira, castaneæ, cydonia, & similia. Aceto vero aliquando vti possunt nisi timendo ex eo nocumentum neruorum succo aranciorum & similibus incisiuis & aperitiuis nō cum multa stypticitate vti possunt, vt vino granatorum muzorum & similibus.

Vinum vero eorum ī potu sit album, subtile, aromaticum, mediocre, in potentia aut rubeum, vel ceresolum, parū aromaticum. & si timeatur nocumentum vini, propter ęgritudines neruorū vel iuncturarum, frangatur ipsum cum aqua simplici cocta, vel cum aqua recenti si fuerit laudabilis & bona. caueant tamē a potu omnes qui balneantur tempore quo sunt in balneo: aut post exitū ab eo saltem per horam cum dimidia. Si autem propter immoderatam sitim tali tempore cogerētur bibere etiam inter cibum & cibum: melius est vt bibant aquam pręcoctam cū zuccari quantitate sufficienti, in qua ponatur quinta vel sexta pars vini granatorum muzorum vel acrium in hominibus calidioribus, & erit potus valde laudabilis eis. Neq; comedant aut bibāt aliud quàm prædictum est, nisi in die. & tūc cum comedunt non multum repleant se cibo vel potu. Intentio enim in balneis est euacuare & exiccare corpora. multus autem cibus & potus repleret, & alia quā plura nocumenta faceret.

Igitur balneator mane añ ortū solis surgat, & qbusdā passib⁹ ambulādo ꝓcuret habere secū, & vrinæ expulsionē. & si debilis fuerit, aut dolore vel nocumētis iuncturarū læsus, vt ambulare nō posit, & vēter eius stypticus fuerit, supponat sibi suppositoriū ex melle & sale cōpositum: aut factū de radice bletę, ireos, *dauci, vel petroselini*. quorum quodlibet intingatur melle & sale, cōquassatis ad inuicem, & vnum vel. ij. ex eis imponat vsquequo superfluitates depositę fuerint.

Secunda regula: ꝙ pulsis iam superfluitatibus balneum ingrediatur in ortu solis, vbi corp⁹ stet infusum circa quartam vel tertiam partem horę: aut plus vel minus secundm possibilitatem tolerātiæ balneatoris. deinde si qua membra fuerint, quorum gratia balneū affectaret talia membra, aqua illa & cum fęce in fundo balnei communiter inuenta confricentur: & quotiens hoc faciat, totiens conueniēter & suauiter tolerare poterit, absq; nocumento resolutionis.

Tertia regula obseruanda est: ꝙ balneatus, antequam aliquam incurrat debilitatem, balneum exire debet, & pannis conuenienter tectus, lectū ingrediatur. vbi tantam moram faciat, quousque conuenienter sudet. demum iterum quiescat tanto tempore, vsquequo calor naturalis ad temperiem fuerit reductus.

Quarta regula: ꝙ tunc accipiat cibum & potū suum, sicut superius limitatum est in quantitate & qualitate conuenientes. quare &c.

Quinta regula: ꝙ accepto cibo tardet & per horam vnam aut vnam cum dimidia: & tūc dormire poterit per vnam horam: aut plus secūdum quòd quęritur maior restauratio virtutis animalis, & cibi digestio melior.

Sexta regula: quòd postquam dormierit conuenienter balneatur, si propter aliquod nocumētum, vt propter duritiem, dolorem, tumorem, mollitiem, vel contractionem membri alicuius balneum exquisiuerit: bonum est vt membra illa liniantur, emplastrentur, & intingantur luto illo, quod inuenitur in loco, vbi defluit aqua, quæ continue distillat a balneo. & si contingeret lutum illud esse frigidum, aut remisi caloris, colligatur & infundatur in aquam virgineam aureo fonte primordiali scaturientem. & tūc ex eo emplastrentur membra vt dictum est.

Septima regula: ꝙ si propter aliquam de causis pręndictis in regula īmediate præcedēti quęsitum fuerit balneum, laudo, vt balneantes exponant se aut membra languentia super foraminibus, vnde aqua decurrit ad balneum, ex quibus eleuatur fumus actuali & potentiali caliditate valde calidus, super quo fumo fomententur membra per vnam horam vel per duas: & deinde postea cum transierit horam aliquantæ quietis accidentium remoueatur a prædicto fumo & super lecto vel sedendo quiescat secundū conuenientiam eorū.

Octaua regula: ꝙ iam trāsactis. vij. vel. viij. ho

ris post balneationem de mane factam. secundo ingrediatur balneum vt hora vigesima secunda, vel circa illam, in quo tamē a secunda vice vesperarum minorem cōtrahant moram, quàm in mane. Corpus enim nō patitur tātam resolutionem in sero, quātam in mane propter causas cognitas & in hac balneatione secunda obseruent de fricatione cum aqua & luto balnei, sicut dictum fuit supra in sexta regula.

Nona regula: quòd post balneum vespertinū, iterum ingrediantur lectum, & obseruent etiam omnia, vt in tertia regula dictum est. & iterum cibum & potum accipiant obseruando ea, quæ in quarta regula dicta sunt.

Decima regula est: quòd post cęnam balneati possunt paruper emplastrare membra prędicto luto, postea abluere, & desiccare ea, & inungere aliquo de vnguentis infrascriptis ad diuersas intentiones positis.

Vndecima regula. balneantes die secunda, sequenti iterum balneum ingrediantur hora in prima regula pręassignata & secūda. sit tamen balneum omni die a pręcedenti aqua euacuatum diligenter, ablutum, & mundificatum: in quod recipiatur aqua noua, nulla contagione balneantiū vitiata, sed sit pura & aurea radicali minera scaturiens & effusa.

In catarrho.

Duodecima regula: quicunque desiderat per balneū exiccationē humiditatū cerebri et cōsumptionē catarrhorū defluētium & materierū, q̃ imbibūtur in neruis & remolliūt eos, vt in mollificatis vel paralyticis fieri solet, teneāt istū modū. primo recipiāt virgineā aquā in magnū doliū, in cuius latere prope fundū perforato sit imposita cannula, qualis est illa, qua vinū hauritur a vase. tunc igitur balneator circūdet caput apud supercilia ꝓ incessum tēporum & auriū vsq; ad occiput cū pāno vel faciolo spherice retorto, cū quo caput ita coronauerit, super scāno sedēs, recipiat aquā a cānula distillantē. Primo super prora capitis in loco bregmatis ꝓpter catarrhos. & ĩ loco occipitis propter mollitiē vel paralysim. aut in lateribus vt in monopagia & hemicranea, & similibus. & tāto tēpore aquę descēsum super caput accipiat, vsque quo sentiat caliditatē cōueniēter in ꝓfundas partes capitis penetrasse. Attende tamē, q̃ siquis pro pter mollitiem vel paralysim quęrit effusionem aquę super caput, non debet posteriorem partem capitis tegere pānis, sicut dictum est. sed liberam dimittat omnem partem occipitis, vt aqua, postea cadens per totum collum & spondyles deflu at, & conuenienter in nucha & neruis faciat exiccationem. & laudo magis quòd talis aquę effusio

D super caput fiat in die secunda vel tertia, cùm iam corpus aliqualiter assuetum fuerit balneo, quàm in prima.

Decimatertia regula est: quòd taliter balneā caput & alij etiam hac secūda die cum balneum exeunt, bibant de aqua a minera fluente quanti tem cyathi medij pro prima vice aut vnc. iiij. d inde alijs vicibus parum aquę superaddendo pr cedant, vsquequo veniant ad mensuram cyath vnius aut a. iiij. vnc. vsque ad. viij.

Decimaquarta regula: quòd taliter balneati qui desiderant accipere balneum super capite & nucha propter causas prędictas, in vesperis mino rem moram faciant in prędictis, quàm in mane, propter causam notam & assignatam.

Decimaquinta, regula: quicunq; desiderant gredi balneum propter hyposarcam idest hydr pīm carnosam, melius iuuamentum accipient

E luto de quo emplastretur totum corpus: & ste tunc in stuffa balnei aquam non tangendo: n cùm voluerint a loco illo secedere. tunc enim qua veri fontis corpus est abluendum, & imme diate corpus est exiccandum.

Decimasexta regula: q̃ qui balneātur propter tympanitem maius iuuamentum acquirūt fom tādo corpora super vapore aquæ, vt dictum est su pra in sexta regula. immo etiam maius iuuamen tum acquirunt tales iacendo super saxa vel late res ab aqua balnei calefactos: ab hoc enim vapo maximum vidi sequi iuuamentum, vt in præd ctis, & etiam in duritiebus neruorum, & in sed do dolores, & a materia frigida & a ventositat procedentes.

Decimaseptima regula est: q̃ ascitici quicq

F runt balneum, & proprie tales a causa frigida ci, maximum iuuamentum reperiunt ex po aquę balnei secundum quātitatem limitatam decimatertia regula, vt supra: quam inuenient aqua, fumo, vel luto balnei: licet vtcūq; confe ad illud discrete approximatum.

Decimaoctaua regula. empyici & asthmati absq; vlcere pulmonis laborantes, magnū iu mentum accipiunt ex potu aquę balnei secund quantitatem limitatam in regula tredecima.

Decimanona regula: colicis & iliacis absq; la pide renum, maximum iuuamentum confe clystere factum ex aqua balnei cum quarta pa sui olei de cherua. & leuius illo est oleum de b cis lauri vel de rutha, sicut mihi manifestauit r tio & experiētia. & est eius descriptio talis. rec aquæ stillantis a prima minera libr. j. olei de la ro. vnc. iiij. misce. de oleo autem de cherua co sueui accipere. vnc. iij. eo quòd potentius est.

Vigesima

Vigesima regula. laborantes hernia aquosa, ventosa, qualitercunq;, aut carnosa non cõfirmata, magnum iuuamentum accipiunt fomẽtando primo membra cum vapore: vt supra dictum est in sexta regula, & sedendo super lapides calefactos, vt dictum est, in decimasexta regula. & post emplastrando osseum & inguina ex luto balnei & proprie in quo commixta fuerit decima pars sulfuris viui puluerizati. multos enĩ vidi his ęgritudinibus laborantes sanari.

A

Quot autem & quę sunt accidentia balneatis contingentia, & quis modus & intentio remouẽdi ea & quæ sint instrumenta vel medicamina, quæ abscindunt talia accidentia in alio tractatu legendo est. vide ibi. Descriptio quorũdam remediorum conferentium quibusdam accidentibus balneorum.

Compositio defensiui boni, prohibentis cursum materierum ad omnia membra debilia, de quo circunferentialiter partes inungi deberent post exitum a balneo: & ligari cum panno conuenĩetis adhæsionis. recip. sandaracæ. drach. iij. amyli. vnc. j. spodij, acatię balaustiæ, ypoquistidos. añ. drach. ij. sief memitæ. drach. iiij. farinæ volatilis molendini. vnc. ij. ʒ. succi plantaginis. vnc. iiij. aut loco eius accipiatur aqua sublimationis eius. deinde vitellos oui numero. ij. terantur omnia diu in mortario plumbeo cum suo pistello & fiat ex eo vt dictum est.

B

Linimentum bonum ad remolliendum durities & contractiones, quæ in membris inueniuntur, quod applicari debet per vnam horam post exitum a balneo super particulis patiẽtibus & circunferẽtialibus etiam. recip. olei de sisamo, olei amigdalarum dulcium, & sit vtrunq; recens non rancidum. ana. vnc. j. ʒ. vitellos oui numero. ij. medullæ crurium bouis. sæpi castratini, pinguedinis anatis, & gallinę. añ. vnc. j. croci. drach. j. dissoluantur pinguedines & colentur: deinde effundantur in mortarium: & omnia alia suprascripta secum incorporentur diligenter conterendo: & in fine addantur armoniaci dissoluti cum aceto. drach. x. & diligenter incorporẽtur ad inuicem. & est medicamen nobilis iuuamenti. & si velis etiam locis dolentibus applicare ipsum, potenter sedat dolores. si aũt velis ipsum magis facere anodynum, adde descriptioni. vnc. iiij. de oleo de chamomilla. & si velis ipsum aliqualiter stupefactiuum, adde completę descriptioni. drach. j. opij, & erit magni & nobilis iuuamenti ad prædicta: nec opium poterit stupefaciendo nocere, vt patet intelligenti. Amen.

C

FINIS.

De modo vniuersaliter intrandi balnea & de obseruandis. Cons. CCCIII.

Qui diligunt intrare balnea, istum modum obseruare debent.

Primo surgãt ante ortum solis, per mediam horam passim ambulando, vsquequo emittantur superfluitates vrinales & fœcales.

Secundo ingrediãtur balneum: & stẽt ibi tãto tempore, vt non incurrant debilitatem virtutis.

Tertio si habuerint dolores ancharũ vel aliorum membrorum pręter caput, fricent membra dolentia in luto balnei bene calido.

Quarto facta fricatione & ablutiõe membrorum, exeant balneum & intrent lectum bene cooperti & ibi stent vsquequo bene sudabũt, a quo sudore diligenter exiccentur, & adhuc in lecto quiescant ad minus per quartam partem horæ.

Quinto exeant balneum, pannis bene cooperti, euitantes ventum & aerem frigidum. & caueant accipere cibum cum sunt adhuc calidi, immo nunquam cibentur, nisi cum perceperint eorum caliditatem esse reductam ad temperiem naturalem: & tunc comedant.

Sexto nõ comedãt vsq; ad cõpletam saturitatẽ ita vt multũ se repleant. imo surgãt a cibo, adhuc saluato aliqualiter appetitu magis quam ablato.

Septimo caueãt a cibarijs valde frigidis, similiter viscosis, vt a piscibus, caseo, & pastilib⁹. & a cibis facile corruptibilibus, vt lacte, cerasis, & alijs fructibus multũ humidis & etiã a cibis valde calidis, & acutis: vt salsis, aromatib⁹, allio, cępę & similibus. Et pręter ista cibaria comedant alia, vt placet eis.

Octauo bibãt vinũ al. vel ceresolũ, clarũ, aromaticũ, nõ valde põticũ: sed mediocre inter ipm & dulce ipsum solum tẽpore cibationis purũ, nisi fuerit valde potẽs. tunc enim permisceant ipsum cũ tertia vel quarta ꝑte aquę secũdũ discretionẽ. Et caueãt ab aqua frigida oĩno & a bibẽdo dũ sũt in balneo: qm̃ est valde nociuũ. Si autẽ inter prãdiũ & cœnã notabiliter sitirent, bibãt aquã coctã cum notabili quantitate zuccari al. & si adhuc sitis esset vehementior, tunc bibant prędictam aquam coctam cum quarta parte iulep rosati aut violati, si venter esset stipticus.

Nono si incurrãt virtutis debilitatẽ possunt ĩter prãdiũ & cœnã dormire saltẽ per vnã horã. Et intẽdatur restaurationi virtutis cũ cibarijs laudabilibus, vt carnibus bonorum pullorum, hedinis, & vitellinis, & boni agni, & castrati.

Et hunc ordinem obseruent intrantes balneũ in mane hora prædicta & in vesperis per septem

horas post prandium. & cum ingrediuntur balneum in sero, tunc non tantum permaneant ibi, sicut in mane. immo saltem per tertiam partem minus. & hunc ordinem, vt supra, obseruent in reliquis.

Decimo si aliquis desideraret accipere balneũ propter catharros. tũc post duos dies, cũ corpus iam fuerit balneo assuefactum, faciat aquam cadere ab alto per cannulam in mastello, lateraliter posito, qui sit plenus aqua purissima, quæ venit a fonte, & distet vas a capite saltem per tres pedes. Et cum accipit aquam illam, tũc faciat cadere ipsam prius super anteriori parte. secũdo super sinistra. tertio super dextra. quarto super posteriori. & caput eius coronetur faciolo grosso circũdãte caput a supercilijs vsq; ad posteriora. Et ita quicũque desiderat balneum propter dolorem alterius partis, faciat super dolente membro cadere aquã, vt de capite dictum est. Deinde cum exeunt balneo & fuerint ingressi lectum, vbi sudauerĩt, si post exiccationem sudoris dolẽtia membra aut paralytica vngerentur aliquo oleo appropriato, sicut cum oleo de costo, de croco, de piperibus, aut liliorum alborum, aut ireos, valde bonum esset: dummodo olea illa sint calida.

Vndecimo siquis propter cõtractionẽ vel mẽbrorũ duritiem, quęrit balnea, optimũ esset ei vt suffumigarẽtur mẽbra illa fumo exeũte a cuniculis per quos aqua illa non debet esse vitiata a vero suo fonte scaturiẽs in balneũ. Saturatus in balneũ non intret, nisi post septem horas vt supra.

Duodecimo si balneantes incurrerẽt stypticitatem vẽtris, possunt omni sero comedere semissem vnum de cassia, lambendo, accepta a sua canna. Aut accipere possunt ante cęnam parum, pilulam vnam factam ex aloe infuso in succo endiuię secũdum doctrinam auctorum, aut tertio accipere possunt. scrup. j. huius pulueris. recip. epithimi, polypodij. añ. drach. j. ʒ. foliculorũ senę. drach. ij. ʒ. salis indi. drach. ʒ. liquiritiæ, cinamomi, zingiberis. ana. scrup. ʒ. anisi. scrup. j. fiat puluis subtilis.

De modo intrandi balnea pro inflatione cruris & debilitate. *Consil.* *CCCIIII.*

Pectabilis vir dominus Rambaldus comes de colle alto pro vtilitate balneorum ad dispositionẽ sui cruris, talem ordinem obseruare debet.

Primo in ortu solis vel parum post ingredi debet balneum cum toto corpore: & ibi stet per moram horæ mediæ: deinde exeat balneum & ponat se ad lectum, & ibi dormiat vel quiescat vsq; ad horas duas. postea habeat mastellum longum E plenum aqua & luto balnei simul, ita quòd aqua balnei sit tertia pars. & infundat crus vsque ad medium coxę, & teneat ibidem per horam. deinde lauet ipsum cum mundissima aqua balnei bene calida, postea siccet ipsum cum pannis calidis diligenter.

Secunda die ingrediatur balneum hora prædicta, & faciat omnia quæ dicta sunt, nisi quòd ad lutum in quod ponet crus, super adiungat pulueris infrascripti octauam partem. & diligenter misceat puluerem cum luto.

Tertia vero die ingrediatur balneum, & faciat omnia quæ dicta sunt in secunda die. sed prędicto luto vbi iam fuit superadiunctus puluis, super addatur septima pars olei infrascripti diligenter cum luto & aqua commixti.

Quarta vero die non ingrediatur balneum cũ F toto corpore. nõ enim curo quòd balneet totum corpus, deinceps gratia iuuamenti cruris sui, nisi faceret illud propter aliam causam. sed hac quarta die debet se exponere super vno foraminum, vnde effumet aqua maculata a suo fonte scaturiens: & super illo fumo totam tibiam suffumiget a genu vsq; ad pedem totũ. deinde exiccet se cum pãnis & cum vadit ad lectum vngat se a genu vsque ad pedem cum oleo infrascripto bene calido & circunuoluat membrum pannis calidis: & bene liget ipsum. & teneat modum talem vt omni die prandere possit hora decimaquarta: & intret locum suffumigij vicesimaprima hora. & accipiat cęnã post vigesimã tertiam horam.

Quinta vero die vsq; ad octauam semper bis suffumigetur in die vt dictum est. deinde inun- G gat membrum cum prędicto oleo. & bene liget ipsum vt prædictum est.

A quarta vero die inclusiue vsq; ad octauam ab hora decimanona vsq; ad vicesimam imponat membrum in lutum, & aquam cum puluere & oleo suprascriptis bene commixtis. & ita omni die faciat semper membrum vngendo, & bene ligando, vt prædictum est.

Puluis qui poni debet in lutum balnei est iste. recip. pulueris granorũ sisami, fęnugreci, & orobi. ana. vnc. v. pulueris aslari, iuæ, & origani. añ. vnc. j. misce & bene incorporentur.

Oleum quod poni debet in lutum est hoc, recip. olei de sisamo lib. j. olei de costo ‘olei de pulegio. ana. lib. ʒ. misce.

Oleum cum quo debet inungere membrum post suffumigationem & post lutum, est hoc. recip. olei nardini. vnc. iiij. fæcis olei de ireos, fæcis olei de croco, & fæcis olei liliorum alborum ana. vnc. j. ʒ. misce.

Si venter

Si vẽter eius propter balneum fieret valde ſty pticus, omni die ante cœnam accipiat vnam de iſtis pilulis. recip. aloes abluti. vnc.j. fiant pilulę ſeptem cum electuario de pſilio.

Si propter balneum debilitaretur multum, accipiat frequenter de iſta confectione. recip. confectionis de fiſticis factæ cum zuccaro al.lib.j.pulueris margaritarum. vnc.j .5. incorporẽtur ſimul cum aqua roſata.

De modo intrandi balnea pro artetica, ſiue paralyſi. Conſilium. CCCV.

Xor honorandi viri ſer Franciſci brachæ teneat hunc modum in balneando ſe: ꝙ per duos dies ſucceſsiuos ingrediatur balneum mane circa horã nonam:& in veſperis circa viceſimamprimã horam:& ſtet infuſa in balneum vſq; ad gulam. deinde cum exit à balneo ĩgrediatur lectum. & ibidem permaneat vſq; quo diligẽter ſudet. cumq; a lecto ſurgit, inungat ſibi ſpondyles, incipiendo a medietate colli vſque ad cingulum.

B

Tertia vero ſequenti die nõ curet accipere balneum toti corpori. ſed accipiat aquam, quæ ab alto diſtillet ſup ſyncipite eius ſuper ſcamno ſedentis,& deſcendat aqua per totam ſpinam per cannulam in latere maſtelli poſitam, qui eleuatus ſit a corpore eius ſaltem per quatuor pedes. & aqua illa cadens recipiatur aliquando ſuper ſpatulis, ſuper humero,& ſuper toto latere ſiniſtro.& iſtum quidem diſtillationis modum obſeruet per ſpatium duarum horarum aut ſaltem vnius. Cum ergo fecerit hoc, tunc ingrediatur lectum. Deinde poſtea inungat ſe, vt dictum eſt.

In hora vero veſperarum huius diei tertię ingrediatur ſtuffam balnei.& ſi nõ eſſet ibi pręſens, tunc exponat ſe ad foramina mõtis vel curiculorum, vnde aqua ſcaturiens emittit fumos multũ calidos, ſuper quibus exponat totum latus ſiniſtrum, & diligenter ſuffumiget ipſum per ſpatiũ vnius horę. deinde ingrediatur lectum: & inungat ſe vt dictum eſt: & ita deinceps qualibet die ſollicitet ſuper ſe aquam diſtillari in mane, vt pręd ictum eſt. In ſero vero attendat ſtuffæ ſuffumigationi,& inunctioni, vt dictum eſt.

C

Caueat etiam ſibi omnino a ſtypticitate ventris. Et ſi incurreret ipſam, procuret ſibi accipiendo vnam de ſuis pilulis ante cœnã aut ſaltem accipiendo. ſcrup.ij. huius pulueris. recip. hermodactilorum, foliculorũ ſene. añ. vnc.ij. tartari. vnc. j. ſalis indi. vnc.j. violarum. ſcrup.ij. Deſcriptio inunctionis. recip. olei de coſto, olei de euforbio. añ. partes ęquales.

FINIS.

ANTONII GVAINERII

De balneis Aquæ ciuitatis antiquiſsimę Commentariolus, quinq; continens capitula.

Capitulum primum. De notificatiõe balneorum & eorum munere.

Capitulum ſecundum. De balneorum extrinſecorum notificatione, atq; qualis ſit tam extrinſecorum quàm intrinſecorũ minera: quibus quoque in generali ægritudinibus conueniant.

Capitulum tertium. Quę ſunt balneorum pręſcriptorum proprietates: ac quibus particularibus ægritudinibus conueniant.

Capitulum quartum. Qualiter tam balneis, quàm cœno, quàm ſtuffa vti debeamus:& de modo fontis aquam bibendi.

Capitulum quintum. De modo ſuccurrendi accidẽtibus q̃ ex his balneis accident, qñ pfectiora ſunt:& quantum ſit ibi tempus immorãdum.

De notificatione balneorum & eorum munere. Cap .I.

Via nõnulli Viri doctiſsimi balneorum quorundã in Italia exiſtentium virtutes deſcripſerunt propter mirabiles ipſorum effectus, adeo famoſa habita ſunt: vt a remotiſsimis etiã partibus ad ea, caterua languentium confluat. Sunt item alia de quibus tum propter guerras, tum propter euenientes tam frequenter peſtes, apud modernos nulla ſcriptura reperitur. Et niſi ſuperexcellentis virtutis eſſent, de eis amplius nulla mentio fieret. Hæc quæ dixi virtuoſa balnea in marchionatu Montisferrati in nobiliſſimo olim aquęſanę comitatu inſimulatio vnius ciuitatis, quæ ab ipſis aquis calidis nomen retinuit, ſita ſunt. Ea enim Aquis ciuitas illius antiquiſsimi comitatus caput eſt:& quia aquę illæ calidę innumerabilibus ęgritudinibus ſubueniebant, Aquæ ſanæ antiquitus nominabãtur. Et iterum aquæ ſane comitatus dictus eſt. Fuit hęc quę dixi tam antiqua ciuitas a Syluio primo latinorũ Rege cõdita: vt eius in annalibꝰ legi Aquæ.& tũc ſyluia dicta eſt. Poſt aduẽtũ vero Chriſti, hi ſemp fideliſsimi fuere chriſtiani: ſic vt hęreſis in eis nũquàm reperta ſit. Cuius cauſa beatus Syluester papa epiſcopalem ſedem ſibi cõdonauit: a quo deinceps ſylueſtris dicta eſt. Verum toti ẽs hæc miſella ciuitas euerſa eſt: vt tam ſyluię quàm ſylueſtrię nominibus abolitis antiquum ſolũ Aquis nomẽ retinuit, quę octingẽtos iã ãnos ſub ditione ſupil-

lustris Alarami familię Marchionum fuit: inter-
polate tamen: vt in ipsorum Marchionum chro-
nicis sępe legi: sed eius vltima destructio Roberti
Regis tempore fuit. Tunc.n. propter partialitates
depopulata remãsit: & quę ibidem pulcherrima
palatia fuerãt, funditus euersa: solum templorum
vestigijs derelictis: quę verę fabricę & ingentis a-
deo erant pulchritudinis: vt ciuitatem illam ma-
gnificam fuisse facile iudicares. attamen vim tan-
tam subuersio illa habere non potuit: pestes item
nec guerrę: quin ad ea balnea anno singulo ob ad
mirabiles ipsorũ virtutes, plurimi languẽtes con
uenirẽt: propter quod tuguria aliqua: tũc circun-
ędificata sunt: & eius causa ciuitatis illius nomen
extingui non potuit. Tandem gentibus pręfati
Roberti Regis cum gentibus cuiusdam Ioannis
montisferrati Marchionis viri in armis victorio-
sissimi super Keriẽsi territorio in gamenarię cam
po in bello conuenientibus, fuit Marchio ipse vi-
ctor. vnde Roberto Rege tam a Ianua quàm alijs
ab oris Italię pulso, antiquum Marchionale do-
miniũ hęc nostra Aquis ciuitas resumpsit: & ad-
habitandum illuc iuerunt plurimi, ita vt adolere
inceperit: & deo laudes in diem crescunt: ac citra
annos quatuor tantum vbique balneorum illo-
rum fama excreuit: quę tot annis propter assigna
tas causas suffocata remanserat: ꝙ aliqui illustres
viri magnifici quoq; nonnulli varijs oppressi lan
guoribus veniunt. Inter quos fuit Estensis, Mar-
chio quoq; Mãtuę: quorum gratia cum meo illu-
strissimo domino domino Montisferrati Mar-
chione pręfatę ciuitatis dño naturali illuc accessi.
tũc .n. pluries diuersis ægritudinibus infecti illic
aderant: dequorum conualescentia admiraban-
tur omnes: sic vt effectus illos diuinitus potius
prouenire quàm naturaliter arbitrarentur. Quã
ob causam vt virtutes eorũ potius inuestigarem
pluries ex aqua fontium balneorum sublimatio-
ne facta fęces conspexi: quarum vt quantitatis cõ
parationem faciam: tres partes salis continent. ni
tri vnam: aluminis parum: sulfuris vero quo ad ap
parentiam: ipsum enim cum sale an nitro cum
quo symboleitatem maiorem habet est commix
tum. Et licet apparenter de eo nihil sit, tantus est
eius odor vt subiectum mineram illam sulfure-
am totam iudicares. Vnde eius pauca quantitas
aliorum multam quantitatem vinceret in odo-
re. Ciues autem illi loquentes sensualiter nitro-
sam mineram istam a prędominio esse aiunt: &
hoc ex nitro esse arguunt, quod in fontis balnei
parietib⁹ adhęret. Sed materiã illã cõspexi in qua
salis portio notabilis erat plus tñ nitri est. quia vbi
cætera sint paria quàm sal nitrũ facilius sublima-

D tur. Cum ergo fõs ille circum lapidibus inuolua-
tur, vapores ab aquis illis eleuati qui parietibus
adhęrẽt, pro maiori parte a nitro quàm a sale reso
luuntur. Nil itaq; mirum si nitri, quam salis quan
titas sit maior: sed in fecibus per sublimationem
derelictis maior salis erat quantitas. At quantum
ad virtutes parum de hac diuersitate curarem, cũ
omnes nitri species conuersi secundum magis &
minus, in virtute tamen salis satis propinquat: vt
philosophi de virtutibus nitri tractantes inquiũt.
Sed his balneis non aliter quàm theriacæ magnæ
accidit: in qua corruptis componẽtium formis in
ea resultat complexio quędã, per quam venenũ
omne necat. quod tamen simplex nullum per se
faceret. Sic ex sale, nitro, alumine, & quę in aquis
istis reperiuntur: quędam fit cõmixtio, per quam
complexio vna resultat: virtute cuius balnea illa
E sic virtuosa fiunt. Ad quod supercęlestis etiam in
fluxus adiuuat: quo mediante ex virtute miscibili
um in aquis, illic virtus sic preciosa manet: quia
quantũcũq, salis nitri, aluminis, ac sulfuris quoq;
minerę: quę in his balneis reperitur: põdus scires:
& cum quibus vis aquis ea commisceres: in his ta
mẽ virtutem talem qualis ea est quę dictis in bal-
neis virtute supercęlestium principaliter refluen
te reperitur: tribuere posses. Nũquàm fons adeo
intensę est caliditatis, vt imposita depilanda gal-
lina veluti sunt pulli: sues: & talia statim depilant:
nec quis sine nocumento caliditatem illam pati
posset. Balnea vero polita satis: & sub diuo posita
ibi prope fontem situata sunt: quibus per canale
quoddam fontis aqua cum libet defluit: & talem
in eis temperiem recipit: vt quis in ea trahere mo
ram deinceps sine lęsione possit: sunt & ibi pro-
F pe alia cooperta balnea, quę ab eodẽ fonte aquã
recipiunt polita valde: in quibus honeste magis
tam viri quàm mulieres se balneant: iuxta quę su
datoria seu stuffa est perpolita satis: & ad hanc nõ
est vulgarium liber aditus. Clara est balneorum
aqua: & adeo peruia, vt denarius in fundo proie-
ctus, videri queat. Sed de mẽse Maij eius color ad
aliqualẽ viriditatem mutatur: quod est quia tunc
de minera plus cũ aquis illis cõmiscetur: propter
quod grossioris ac maioris fiunt ponderis. Nam
quęlibet mineralis virtus a sole ab alijsque stellis
virtutẽ recipit: quę illo mẽse quã alijs in nostrorũ
balneorũ minera multo fortior reperitur: nec est
de hoc mirandum. Nam vt inquit Ianuens. Simõ
auctoritate Plinij: in Macedonia est lac⁹ quidã in
quo circa canis ortũ nouẽnis diebus fit nitrũ: tan-
demq; cessat ac rursus innatat: & deinde cessat.
Et hęc est natura solis, quę tũc nitrũ gignit: vt in-
quit. talis ergo virt⁹ vt experiẽtia docet in balneis
nostris

nostris de mense Maij quàm alijs in mensibus est fortior. Nimirum ergo si eo tẽpore prędicta balnea in colorem viridem cõmutantur: quia tũc in fluxum talem recipiunt: vt plus de minera quàm alijs in mensibus cũ aqua misceatur: quia potẽtiora tunc fiunt: vt ciues inquiũt: aqua illa gustui est grata satis: de qua ciues illi fercula multa cõficiũt: panem quoq;. & plurimi languentes ex ea bibũt: quia sitim extinguit & vẽtrem laxat: vt ex eis mihi quidam retulerunt. Et in hoc balneorum nostrorum, quę intra ciuitatem sita sunt notificatio finem recipit.

De balneorum extrinsecorum notificatione, atque qualis sit tam extrinsecorum quàm intrinsecorum minera: quibus quoque in generali ægritudinibus conueniant. Cap. II.

FLuuius quidã Burinda nomine ab Aquis ciuitate, per passus fere quingẽtos in pręsenti distat: super cuius vlteriori ripa est pratũ quoddam, quod olim, vt antiqui quidam referunt, ad intra męnia ciuitatis fuerat: & tantę tũc erat amplitudinis. Illa mirę pulchritudinis erãt balnea: & de pñti quoq; sunt: & propter inhabitationẽ, super ea tãtum terra creuit: vt de eis vestigium nullum appareat: ibi sunt fontes aliquot calidissimi non artificio, sed sua spõte facti: quorum minera (vt diligenter examinaui) a balneis ciuitatis parũ differt: plus tamen aluminis tenẽt: in quorum cęno sal & alumen visibiliter apparet. de quibus ipse collegi: gustaui quoq;: id autem cœnum tactui est adeo suaue vt setam tangere iudicares: in quo virtus aquarum fontium viget aut multum. ex aquis autem illis nõ minus quàm ex illis quę in ciuitate scaturiunt, posset panis confici: & alia item fercula. Est enim clara, limpida valde quę vt balneantium experientia docet eiusdem est fere virtutis cum ea. ratione tamen aluminis plus stypticat. Ac ex omnibus his tam horum fontium, quã balneorum ciuitatis facile est proprietates inuestigare. nam tam ratiõe salis, quàm nitri, quàm aluminis calefaciunt & exiccant: & eorum stypticitate, plurimum membra confortant. Patet itaq; q̃ in ęgritudinibus, in quib⁹ calefactio, exiccatio, & stypticatio fuerint necessaria, plurimum valẽt.

Sed philosophãtium pace de his balneis miraculum quoddam mihi a fidedignis enarratũ describam: nec ea quę vltra burinda sunt perpolita plurimum erant & languentibus commoda: ad quę liber erat aditus nemini, quacunq; esset infectus ęgritudine prohibitus. Ciues autem ne leprosi, & similibus polluti maculis, sua intrarent balnea, ꝓhibebant. Quod Iesus crucifixus pati nõ volens, quam tunc habebant virtutem, omnem

A subtraxit, caliditatẽ ibi solam derelinquens: & extrinsecorũ virtus adaucta est. vnde qui se in ciuitate balneabant nocumẽtum potius quàm iuuamentum facientes, querebantur. Sũt ciues, rei huius causam ignorantes, grandi admiratione commoti. Tandem quem tunc amicum dei habebãt episcopum consuluerunt. Is vt glorioso Iesu placuit, prohibitionem ingressus leprosorum ad balnea deperditionis tam mirificę virtutis fuisse causam arbitratus, totum populum secum in processione perduxit: dehinc vero deum deuote deprecatus est, vt eorum balneis restituere pristinã virtutem dignaretur: promittens eorum ingressum deinceps vetitum nemini. Fuit eius oratio exaudita: & quam habebant virtutem in hodiernum vsq; diẽ tenent. hoc enim ciuitati diuinitus concessum est. ne .s. nomen eius extingueretur: nisi. B n. balnea ista tam virtuosa forẽt, abolita iã essent: nec in ea amplius: vt vulgariũ verbo vtar: gallus vel gallina cãtaret. Non ergo ab re princeps philosophorũ Arist. balnea naturalia sacerrima nominauit. propter enim mirabiles talium virtutes esse videntur sacra. Nec mirum si his in nostris balneis miraculum istud apparuit. nã in balneis Apponi in territorio Paduano vt inquit Cassiodorus vir nominatissimus: duo erant balnea pro viris vnum. aliud pro mulieribus deputatum. Et si mulier aliqua in balneum virorũ intrasset, sufferre ea haud quaquã poterat: immo velut a bulliente oleo cõburebatur. hoc enim fecit deus gloriosus, vt vellet nos scire indignum esse, mulierẽ cum viro simul eodem balneo balneari. Narrat item q; si raptum furto animal ibi, vt fit, depilandum portaretur, potius caro fuisset ab ossibus se-C parata, quàm pilus minimus euelli potuisset. Patet igitur qualiter in quibusdam alijs balneis naturalibus miracula nõ minus, quàm in nostris apparuerint. habetis itaq; quę & qualis sit balneorũ nostrorum minera: quibus quoq; in generali ęgritudinibus conueniunt.

Quæ sunt balneorum præscriptorum proprietates, ac quibus particularibus ægritudinibus conueniant. Cap. III.

VT balneorum istorum proprietates vobis facilius notę fiãt: quibusq; particularibus ęgritudinibus conueniant: quos vidi effectus referam. Illustrem Mantuanum Marchionem menses. vij. podagricus dolor sine interpolatione molestauerat: & adeo crudeliter, vt coacti medici, non solum domesticis stupefactiuis vsi sunt: sed interdum opij. drac. ij. cũ camomellino oleo concutientes, pedem nõ solum semel: sed pluries embrochauerunt. remittebatur dolor: sed in totũ

Nota.

potuit amoueri nunquàm. Miror cur ex embrochatione illa tam cõtinua pes vitam non perdiderit. Pręfatus dominus terna vice balneatus dolorem ex toto perdidit: vt tamẽ membrum vlterius confortaret: & omnem malam qualitatem ſi qua derelicta fuiſſet, amoueret, pluribus ſe item vicibus infraſcriptum obſeruans ordinem balneauit. nã ſero tibias in cęno extrinſeci balnei per mediam amplius horę partem, ad genu vſq; tenebat. Mane vero balnea ciuitatis intrabat. Iſto itaq; obſeruato regimine, infra dies. xx. dolor eum ex toto dereliquit: & iſto tempore fuit vltra ſolitũ impinguatus. Eſtenſis Marchio podagrico dolore ſæpe detentus ex balneis ipſis proficuum grande ſuſcepit. Quidam Caſalenſis ex dolore genu iã annis aliquot trãſactis, ſine baculo ire haud quaquàm poterat: magna item cum pœna: qui in ciuitatis balneo, mane intrans cum ſero tibias in extrinſeco cęno tenens, in die decima baculum deſeruit: & dehinc ſine pœna, quo voluit prolibito iuit. Parmenſis quidam, propter caſum equi ſuper pedem, iam elapſo vno anno claudicabat, pedem illum indignatum habebat: nec magno ſine dolore incedere poterat. Et tam in cœno q̃ balneo pluries intrans, fuit ſanitati reſtitutus &c.

Nota.

Ibi quoq; quidã conciuis meus aderat qui propter quadã chronicã ęgritudinem iam decem annis tibiarum dolore poterat perire: quę per ſæpe etiam tumeſcebant. cum tam in cœno quàm balneo, inſcriptum ordinem per. xij. ſolum dies obſeruans, Papiam liber acceſsit. Armigerum itẽ, qui propter varias percuſsiões manus flectere nequibat poſt tertiam balneationẽ, liberũ motum manibus pro libito dabat. Erat & alius qui ſub caſtro quodam, velut Stephanus lapidatus tam brachium, quàm manum paralyticum habebat, his conſilio meo vſus, nucham embrochauit: & in octo diebus liber factus eſt. Eſt enim in vno balneorũ angulo in ſupraſcriptum lapideũ quoddã, ꝙ vbi embrochari opus eſt aqua fontis impellitur: q̃ poſtea ab eo guttatĩ deſcendit: & ſic quod libet membrum facile embrochari poteſt. Alter antiquum tinnitum aurium patiẽs, ſuper caput embrocham recepit. in totũ ille tĩnitus receſsit.

Erat alter propter antiquũ catarrhi deſceſum, aſthmaticus: & adeo ĩ anhelitu difficultat⁹, vt vix ire poſſet: is interdum balneũ ingreſſus eſt: & aliquando ceruicẽ embrochauit: quãdoq; vero ſummo mane aquę fontis pintam vnã: & vltra bibebat: ſed mane illo balneum nõ intrabat: qui in. xv. dierum ſpatio anhelium cum dei auxilio recuperauit: & curatus eſt. Calculoſus alter de aqua illa copioſe bibens, arenularum copiam ad extra

D mandauit. Quidam colicus ex aqua fontis clyſteria cum oleo & benedicta aliquot vicibus recepit: quę muccoſæ materiæ quantitatem magnam eduxerũt: & ſtatim bonus colicus liberatus eſt.

Alius defectu lapidis mingere non valens ad tertium vſque cœlum lamentabiles voces mittebat, qui de aqua illa copioſe bibens die eadem lapidem ad extra per fruſta mandauit. Alius a vulgaribus leproſus reputatus, per dies. xx. ſe quaq; die balneauit & mundus factus eſt. Quidam dominus Iaco. de inſula Vir borianæ cardinalis &c. fere omnibus in membris ab artetico tenebatur: cuius cauſa ſuæ perſonæ impotens nec equitare, nec ſuis pedibus ambulare poterat: qui de noſtrorum balneorum virtutibus audiens: illuc ſuper lectica deportari ſe fecit: & ordinate ſe balneãs paucos infra dies ſanitati reſtitutus Ianuam galiarditer acceſsit. Ego autem dum in Herienſi ſtu-

E dio legerem ad hec balnea nobilem quãdam mulierem mandaui: quę antiquũ vuluæ caſum, adeo periculoſum interdũ patiebatur, vt ſuffocari per ſæpe crederet: hæc ſemel in die ceruicem embrochabat: vice vero alia ſe balneans libera domũ rediјt. Cuidam vero aſcliticæ vt ea ſe ſolum balnearet iniunxi. Sed ciuis quidam qui balneorum illorum experientia didicerat: vt mane pintam vnam illius aquę biberet, conſuluit: & die alia in veſperis ſolum balneum intraret. hęc ſanitatis recuperandę cupida, tres interdum aquę pintas mane vna bibebat: & per dies. xl. hoc continuans. ſe interdum balneãdo. interdum vero aquàm bibendo, libera facta eſt. Alia: vt vulgarium mulierũ verbo vtar: propter antiquũ menſtruorũ alborum fluxum nunquàm conceperat: & erat in-

F terdum materia illa adeo fętens vt ipſamet odio ſeipſam haberet: purgata, ad balnea hęc iuit: quę non iuſſu meo: ſed ſponte ſua perſępe de fontis aqua bibebat: & illis albis menſtruis expurgatis cũ domi fuit, pręgnans facta, puellum enixa eſt.

De his noſtris balneis miranda recenſere poſſem: quorum partem ipſe vidi: & partem a fide dignis accepi: quę ſi omnia deſcribere vellem: tędio nimium legẽtes afficerem, qui hoc tempore verbis omiſsis ad actum practicum immediate deuenire cupiũt. Sed illorum aquę vſum balneorũ cõſiderate ex minera: his quoq; quos vidi effectibus euidenter concludi poteſt, ea frigidis ęgritudinibus conualere quàm maxime: vt eſt antiquus dolor capitis, paralyſis, ſpaſm⁹, tremor, tortura oris, lethargia, obliuio, congelatio, abundantia frigidi catarrhi, & vbere valent omnibus neruorũ frigidis ægritudinibus. valent item lacrymarũ exuberãtię, deſcenſui aquę cum primo catarategibi-

lo aurium,

lo auriũ, oppilatiõibus a frigida humiditate prouenientibus. valent item defectui odoratus, mollificationi linguæ, defectui gustus, stupori, ac ipsorum cõgelationi, mollificationi gingiuarum, fluxui humiditatum ab ore, tussi, asthmati: & frigidis ęgritudinibꝰ stomachi: ictteritię nigrę, cachexię, hydropi. valẽt iliacis ac colicis, vermes necãt, matricum humiditates desiccant. Sciaticos vero, podagricos & chiragricos curant. Et aliter omnibus iuncturarum ęgritudinibus quę sunt ab humoribus frigidis subueniunt: scabiosos liberant, & leprosis cõferunt: ac omnibus cutis infectionibus valent. Hæc sunt, quibus particularibus ęgritudinibus, hęc nostra sacerrima balnea cõueniũt.

Qualiter tã balneis, quàm cæno, quàm stuffa, vti debeamus: & de modo fõtis aquam bibendi. Cap. IIII.

SVperest balneorum nostrorum conuenientem vsum describere: qui ægritudinibus diuersitate variatur. Circa hoc igitur sunt infra scripti canones obseruãdi: & primo nisi factis vniuersalibus euacuationibus in eis intrare nemo audeat. materias enim per corpus fluere faciunt: cuius causa accidentia periculosa ꝗ facile in repletum corpus inducerent: vt est vertigo, scotomia, epilepsia, apoplexia, paralysis, spasmꝰ, & talia & omnibus particularibus membris, ad quę materię illæ raptum habent: nocumenta grandia inducere quoq; possent. vnde ille dilectissimus pręceptor meus magister Philippus Mediolañ. Ducalis physicus retulit mihi: cũ ad hæc balnea sancti Philippi cum vno semel adesset: vir quidam valde repletum caput habens, alia sine prouisione, super ceruicẽ embrochationem recepit, ad cuius oculos tunc tanta materia destruxit, ꝗ eos perdidit. Summo ergo opere cauendum est, ne sine prouisione balnea quisquàm intret. Et vice prima nõ ibidem diu moram faciat: deinde vero quinq; ad minus horis a prandio distantibus se quoq; balnet. Sane vbi ex his fuerit, qui resoluũtur facilè per duas horas: vel circa serum vel ante ĩgressum balnei, vitellos duos ouorum recentium assumat: cõfectionem aliquam restauratiuam, vel aliquod tale: semper in balneo tanta sit mora, quantum eum ibi stare delectat: vel donec digitorũ pulpæ in rugis contractę, fuerint: cęteris tamen paribus longius mane, quàm sero balneis immorandum erit: Cunq; ab eis egreditur, lectũ intret: & ne a frigido tangatur aere se pãnis cooperiat: dehinc in lecto sudorem tolleret: & cum minuere tamẽ perceperit: abstergatur: se postea induat & per aerem aliquantulum distantem a balneo per morulam ambulet: successiue vero cibum boni chymi

A aut nutrimẽti & facilis digestionis recipiat. ab immoderato tamen cibi & potus vsu: & ab alijs huiusmodi se custodiat: & a coitu quàm maxime.

Et quia secundum diuersitatem ęgritudinum diuersimode alijs balneis vtimur: qui verbi gratia, ægritudinem neruorum patiuntur: nõ modo corpus totum balneari necesse est: sed persępe loca vbi nerui sensum & motum membris læsis dãtes oriuntur, embrochant. secundo interdum nucha: aliquando dorsi spondyles: & quandoq; mẽbra cętera secundum exigentiã embrochãtur: regulariter vero est super mẽbrũ illud embrochatio fiẽda: a quo nerui qui membro lęso deseruiũt, oriuntur. Nonnulli quoq; in cooperto balneo se libentius balneant: quod non laudo. nam vapores ab eo eleuati: male tamen spirant: & in se reflexos balneãtis caput plurimũ replẽt: ꝓpter quod

B nõnunquàm accidentia pessima cõsequuntur, velut vertigo: scotomia: paralysis &c. Sed si pluuiæ vel aliquod tale interdum balneãti fuerint impedimento: coopertum tũc balneũ intrare poterit.

At hi qui tibiarum dolore vexantur, seu inflatas habuerint, in extrinsecorũ fontium cęno eas tenere perutile erit. Id enim dolorẽ tollit: tumorem remouet, & stypticitate sua eas valde consortat: si vt deinceps humores descẽdere nequeãt: de quo ipse mirabiles vidi effectus. Quod si ad vniuersales corporis humiditates desiccãdas, totum balneare necessariũ sit, mane ciuitatis balneũ intret: sero vero cęnũ. plurimi quoq; tibias suas super vno perforato lapide, qui super quodã fontis balneo situs est, stuffant. Sed eas in extrinseco cæno tenere, vtilius est. Accidit item sæpe vt marasmati, seu resolutioni parati, tibiarum inflatione,

C seu dolore molestẽtur. Tale itaq; cęnum intrare, quàm balneum pręstat. Stuffare quoq; se volẽtes caute id faciant. Nã aer stuffę vaporibus aquę fontis repletus est: quare ad intra corpus maxime penetrat, & humores subtilians multo fortius quã balneum sudare facit. Et ideo in principio vitãda est quia in repleto corpore materias magis quàm balneum fluere facit, & impetuosius quidem: ita ꝗ malorum accidẽtium causa esse potest. Sed circa finem ea perutilior erit. Nã si quę materię grossæ ĩ corpore derelictę fuerint, facilius per stuffam quàm per balneum subtiliantur, & in sudore conuersæ etiam facilius euaporant. Rursus hic balneorum nostrorũ aqua est ad bibedũ vtilis. Nam vt supra tetigi, quidam in balneo existentes de ea bibunt: quia sitim extinguit & vẽtrem laxat. Sed asthmatici, hydropici, calculosi, iliaci, colici, stomachici, & cõsimiles de ea secũdũ dispositionẽ, vnam, duas aut plures illius aquę pintas, vtiliter

interdum

interdum bibunt. Eius mensuram in iudicio astã tis medici derelinquo: sed qui aquam illã mane biberit, ad sero vsq; balneũ non intret: ne assumpta aqua quę a circunferentia ad centrum trahit, operationem impediat. Et sic habes tam balneandi, quàm in cæno standi, stuffandiq;, aquam quoque bibendi modum.

De modo succurrendi accidentibus, quæ ex his balneis accidẽt: quãdo perfectiora sunt: & quãtũ sit ibi tẽpus immorãdũ. Cap. V.

Diuersa accidentia balneantibus nonnunq̃ accidẽt: vt est tam ad oculos, quàm ad nares, aures, palatũ, quàm alias ad partes capitis materiei defluxus. Et iterum balnea illa hepar calidum superincendunt: renes item: sitim aliquãdo inducunt: & corpus nonnunquàm stypticãt. His omnibus quomodo succurrendum sit in pręsenti exemplo per ordinem describetur: & quando item perfectiora sunt: & tandem quantum sit ibi tempus immorandũ. Qui ergo cerebrũ plurimas humiditates habẽs, exiccare cupit super ceruicẽ, embrocã vt recipiat, necesse est. Ne itaq; ad oculos siue ad alia capitis mẽbra materia defluat: quę plerunq; est visus deperditionis causa, & alia rum ægritudinum pessimarum, antequã ceruix embrocetur, tempora atq; frons ex oleo myrtino cum masticino mixta erunt perungenda. Vel facias sic. recip. ol ei myrti. olei masti. añ. drach. j. pulueris myrtillorum: cypres. bistor. masti. terræ sigil. ana. scrup. ij. ceræparum: & fiat vnguẽtum. quo tempora atq; frons perungatur. Qui autẽ hepar calidum nimis habẽt, eum ante ingressum balnei ex ceroto sandalino perungant. Vel facias sic. recip. vnguenti al. Gal. vnc. ij. camphorę: & hoc vbi magna affuerit flãma. drach. ij. sanda. ru. spodij ro. añ. vnc. ʒ. incorporentur simul. parũ aceti commiscendo: & hepati vnctio fiat. Istę pariter inunctiones renibus calidis conuenirent, ad quos semper aduertendũ est. Vidi enim aliquos qui nullam aliam renibus prouisionem faciẽtes, intantum percalefacti sunt: vt ex vrinæ adustione, ardorem incurrerent. dehinc excoriationem: successiue vlcus: & mortem finaliter. Ad hoc igitur semper mẽtem habeas. Syrupi item aceto. drach. ij. vel de ribes, de succo acetosæ de acetositate citri: de lymonibus, de agresta, vel consimilis cum. drach. iij. aquę endi. exhibere in aurora multum confert: & isto modo, dum existũt in balneo ex potatione aquæ fontis plurimũ securat, quam

E nisi hepar & renes calidos habentibus omnibus laudo. Verum cũ zuccaro cando, pomis granatis, marenata vel aliqua huiusmodi confectione, seu cũ aliquo ex tactis syrupis deludere sitim bonum est. Ab exitu tamen balnei non sic immediate quicquam frigidi actualiter, bibendum erit.

Corporis stypticitati cũ clysteribus: ac cõmunibus suppositorijs succurẽdum est. Et talia sero vel mane, antequàm quis balneum intret, fienda sunt. At quidẽ clysteria, & talia abominãtes per parum, antequàm ea balnea intrent de aqua fontis, pintam dimidiam bibant, si non plus. Illa autem ventrem laxat. Alij ante cęnam vel cum dormitum eũt, pilulas de hiera simplici, alefanginas vel consimiles, in quibus nullum laboriosum solutiuum ingrediatur assumunt: & mane antequã sit balneandi hora, suam operationem perficiũt. **F** Et hi tam sero quã mane balnea ingredi possunt. Alij mannam, cassiam, tamarindos, vel aliquod simile recipiunt. Nam laboriosa pharmaca vitanda sunt omnia: sed sint omnes, qui solutiuum recipiunt per os, moniti, ne balneum donec solutiuum operationem suam perfecerit ingrediãtur.

Eligendum balnei tempus est mensis Maij. Tunc enim vt habitum est supra, balnea illa sunt in suo esse perfecto. Sunt de mense Septẽbris conuenientia: non sic veluti in Maio virtuosa. Balneandi autem mora secũdum diuersitatem ęgritudinũ variatur. vnde si quis humidus valde fuerit: & a tali humiditate ægritudo ipsa prouenerit, per mensem integrum balneare se potest. Quęcunq; tamẽ fuerit ægritudo dierum. xv. terminus minor erit. Non enĩ videtur in corpus minori tẽ- **G** pore suam virtutẽ imprimere. Postquàm balneatus domum redierit, per menses ad minus sex tam in cibo quàm in potu, quàm in alijs non naturalibus rebus eodem se debet regimine, quo in balneo, gubernare. Nam balnea ipsa qualitatem vnam in corpus derelinquunt, quę in eum per assignatum tempus agit continue. Et huiusmodi causą ab extraordinarijs cauẽdum est. Habes itaque qualiter accidentibus, quę a balneo prouenire possunt, succurrendum sit: ibi standum: ac qualiter balneatus domum reuersus, se habeat custodire: quę pręsentis capituli intentionis fuerant.

Finis Tractatus de balneis Montisferrati.

Recepta

RECEPTA AQVAE BALNEI de Porrecta, edita per egregium militem, ac legum doctorẽ, & magistrũ artium, & medicinæ doctorem, dominum Turam de Castello, Bononiæ ciuem.

In nomine patris & filij & spiritussancti, Amen.

Quas infirmitates curat aqua & balneum de Porrecta. Cap. I.

AD infirmitates omnes & singulas curandas, quibus homines sępissime affligũtur, aqua de Porrecta mirabiliter valet & proficit, si debito modo sumatur, & diæta ordinata post ipsius assumptionẽ seruetur, ꝑ ut experiẽtia ipsius aquę manifeste declarat, et antiquorũ hominũ in loco, vñ originẽ ĩpa aqua recipit, verax testimoniũ adest. Tollit nãq; dicta aqua recepta debilitatẽ cerebri. Oculorũ defectui subuenit. Auditum auriũ mirabiliter recuperat. Fœtorem narium remouet. Dolentes caput liberat. Rheuma, catarrhum & humiditatẽ in lingua existentem, aut palato, cõsumit. Humores in lingua congregatos expellit. Raucitatẽ vocis clarificat. Strictum pectus & anhelum, grauem, & difficilem aspirationem habentes liberat manifeste. Appetitum perditum recuperat. Spuẽtes sanguinem rectificat & sanat. Stomacho bene digerenti iuuamentum salubre præstat. Vermes in corpore existentes necat & interficit. Ranas & animalia venenosa casu per os intrantia, & in stomacho lõgo tempore nutrita occidit. Hepar & splenem oppilatum liberat. Colorẽ vigorosum adducit, croceum tollendo. Intestina fæce corrupta lauat, & humiditatem expellit. Ilium dolorẽ tollit, & eius causam remouet. Renum lassitudinem ac ipsorum dolorem curat, & rectificat. Arenulas in vesica aggregatas expellit. Mingere non valentibus sine dolore subuenit. Dolorem iũcturarum, & podagras non antiquatas tollit & expellit: antiquatis iuuamentum pręstat. Tremori neruorũ, & paralytico affert iuuamentum. Scabiem irradicatam, & antiquatam expellit subito. Saniem in corpore dispersam consumit & educit. Dicũt antiqui homines de Porrecta experti, ꝙ hydropem non confirmatam seu antiquatam liberat: sed difficiliori modo: nam oportet ꝙ prædicta aqua diebus. xxx. interpolatim assumatur cũ prouida diæta. Confirmatam autem hydropem pręfata aqua A per longum tempus sumpta sanat, & interficit. Equos etiam bulsos liberat, si per duos menses ipsius aquę potatio fiat. Mulieribus grauidis quę appetitũ perdunt, proficit: nec partui nocumẽtum affert: sed iuuat & firmat: quod mirabile ab omnibus reputatur. Extenuatos & macros impiguat. Febrem tertianam seu quartanam aut antiquam efficaciter sanat.

In quo loco aqua & balneum de Porrecta est positum. Cap. II.

AQua de Porrecta recipit ortũ de duobus montibus lastrosis & lapideis, positis in comitatu Bononiæ, longe ab ipsa ciuitate per milliaria. xxxiiij. Inter alpes Florẽtiæ, & Pistorij, versus meridiem: in medio quorum mõtium quidã riuulus satis amplus profluit. Ex vtroq; monte dicta aqua manat per duo canalia & aquęductus. B Præfata aqua in duobus balneis in dicto loco positis recluditur, & continuo per ipsa balnea fluit, situatis in monte sinistro, versus partem magis orientalem, & in sinistro latere vnus ex riuis coloris est clari: pisciculi quasi rubei in ea manent: eius sapor parum sulfureus & salitus existit: temperate calida & quasi viscosa. Sumpta nullos dolores in ventre facit, aut tortiones noxias, modicum debilitat. Hęc aqua longe delata in vasis ligneis: solet aliquando in dictis infirmitatibus iuuamen afferre: sed tamen raro: quia tantę virtutis non est quantæ in loco originis assumpta: & faciliter perdit saporem suum originalem: citoq; corrumpitur.

Quo ordine aqua, & balneum de Porrecta est vtenda. Cap. III.

C ASsumenda est aqua de Porrecta, vt efficaciter prosit, & valeat ordine isto. Nam citra medium mensem Maij & in mensibus Iunij & Iulij & per totum mensem Augusti, si calor moderatus & temperatus, & vniforme tempus existat. Mense tamen Augusti salubrius cõfert sumpta. Est autem ad locum prædictum de Porrecta accedendum. Cum igitur ad locum prædictum aduenerit, subito aquam per potũ non sumat: sed saltem per diem vnum in loco prædicto pausam faciat: quia nouum aerem intrat: & vt persona fatigata ex itinere fortificetur. Demũ balneum prędictum & lapideum intret ante potationẽ dictæ aquę, & moram faciat in eo per horam, vel vsque quo summitates digitorum manuum incrispentur. Deinde exeat, & bene fricatus pauset. Hora vero prandij & cœnæ ea die leuiter comedat: die vero sequenti de mane in solis ortu accedat ad ipsius aquæ profluentis aquæ ductum. Et incipiat bibere aquam prędictam vsq; ad duos vel tres vrceos:

ceos:& ſtatim poſt ipſum potum, paruum & moderatum faciat exercitium. Succeſsiue alios duos vrceos aquę prædictę bibat:& poſt ipſum potum etiam ambulet. Et toties aquam per potum aſſumat paulatim & non impetuoſe:ſed quodammodo ad delectationem, quoad vſq; ipſa aqua corpus egrediatur ſuperius per os, aut per virgã, aut per partem poſteriorem. Et tantum de præfata aqua bibat, ꝙ ipſam emittat per aliũ ex locis nominatis claram, & apertam: prout & ſicut aquã ipſam ab aquæductu ſumpta per os recepit & aſſumpſit, cuius aquæ emiſſæ claritatem cum vaſe vitreo inſpicere poteſt. Aqua igitur clara emiſſa poſt ſpatium aliquantulum & pauſam factam intret balneum:& ibidem moram faciat: vt ſuperius eſt expreſſum. Ipſum enim balneum non debilitat:ſed humores in toto corpore diſperſos maturat, & diſponit ad exitum. Fugiat balnea in tinis & vaſis ligneis artificialiter per mulieres calefacta. Nam aqua præfata modicum alterata ſuam non præbet virtutem. Mora competẽter facta in balneo prædicto, ipſum egrediatur, & pauſet, in lecto vel in pannis iacendo, vt virtus fatigata aliqualiter recreetur. Deinde accedat ad aquæductum prædictum & aquam prædictam. Per potũ iterum aſſumat, donec emittat claram & lucidã, prout & ſicut clara eſt aſſumpta de aquæductu. Non enim impetuoſe & in magna quantitate ac violenta ipſa aqua eſt aſſumẽda, prout quaſi omnes aſſumẽtes minus perite & inaduertẽter faciunt: nam ipſa ſine ordine præmiſſo cum impetu aſſumpta non ita leuat nec curat:quia nimis vno impetu aſſumpta in corpore nullam morã faciat, nec humores perfecte maturat, vel diſponit.

De hora & modo comeſtionis tempore aſſumptionis aquæ de Porrecta.
Cap. IIII.

AQua aſſumpta & balneo per ordinem ante dictum, aliqualiter pauſet in lecto vel in pannis:nullo modo dormiendo:quia pernitioſum exiſteret. Demum comedat prandium cibũ leuem, vt pullos paruulos vſq; ad vltimam decoctionem coctos & elixatos. Maſticet bolum, nec rapiendo cibum aſſumat. quia ipſa aqua acutam famẽ adducit. Et in dicto prandio, & in alijs prandijs medium pullum tantummodo comedat, & nõ vltra. Et in brodio pullorum panem balneet, vt ſtomachus, faciliori modo digeſtionem faciat & compleat. Vinum ſine immiſtione alicuius aquæ moderate aſſumat vice qualibet, qua potat comedendo, non vltra medium cyhatum vini

D aſſumat. Nam melius eſt vices in potando iterare, quam multum vna vice bibere. Poſt prãdium, vt dictum eſt, nullo modo dormiat:ſed in ſolatijs ſtet cum ſocijs loquendo. Non tamen ſe fatiget corporaliter laborando:nullo modo die potationis aquæ cœnet:ſed ſi hora cœnę ſtomachus digeſtionem fecerit, & nimium famelicus exiſteret, duos vitellos ouorum recentium albumine reiecto bibat, & aſſumat cum modica potatione vini & non lymphati. Et ſi oua abhorreat, faciat vipã in vino, & ipſam comedat. Demum lectũ intret, & dormiat, & nocte pauſet. Die vero ſequenti aquam præfatam non bibat :ſed tota die quieſcat propter nimiam agitationem humorum die præcedenti factam. Ipſa vero die pauſationis ante horam tertiarum & prãdium aſſumptum, & etiam in veſperis digeſtione completa intret ea die bis balneum antedictum : & in eo ſtet per horam, &

E vſque quo ſummitates digitorum manuum incriſpentur:vt eſt præmiſſum. Et ea die pauſationis prandeat:& etiam cœnet, pullos elixatos tantum comedendo & temperate:vt ſuperius eſt expreſſum. Nec aquam præfatam eo die per os aſſumat vel bibat : ſed balneo eo die vtatur bis : vt dictum eſt. Nam ipſum balneum humores in corpore exiſtentes diſponit ad exitum, & maturos reddit. Die vero ſequenti de mane in ortu ſolis ad aquæductum accedat ſuperius nominatum. Et aquam per os bibendo ſumat, donec eam clarificet. Et comedat iuxta ordinem prænominatum in die prima potationis. Et ſic tribus diebus dictam aquam bibat & aſſumat : & interpolatim tamen, vt vna die bibat dictam aquã, & altera quieſcat, ita ꝙ inter vnam diem potationis & alteram diem

F quietis interponat. Eſt ſi infirmitas illius qui ad aquam prædictam & balnea accesſerit, nimis fuiſſet lõga & antiqua:tunc pluribus diebus eſſet præfata aqua aſſumenda, videlicet diebus ſex : interpolatim tamen & non ſucceſsiue, diẽ vnam quietis interponendo inter vnam diem potationis & aliam, vna die quieſcendo, & alia die aquæ potatione vtendo:die tamen quietis bis in die balneando vtatur, & alia die faciat, prout ſuperius eſt expreſſum.

De obſeruatione & diæta facienda poſt aſſumptionem aquæ de Porrecta.
Cap. V.

DEbet qui aquam de Porrecta aſſumpſit, dũ a balneo recedit, & repatriat, die quo libet equitare modicum : aut pedes ambulare. Nec exinde cum recedit in itinerando ſe fatigare:ſed

re:sed plane & moderate incedat. & prădium faciat hora tertiarum:nec differat : quia stomachus debilitatur nimiam moram faciendo,in assumēdo cibum,comedat bene masticando in prandio & cœna : vt est præmissum in proxima rubrica. Vinum quod in eius comestione assumit, sit album & non dulce,stomacho bibentis conforme, nullo modo aquam cum eo misceat. Et si vinum esset fumosum aut potēs, buccellam panis in cyatho teneat,quæ vaporis vim reprimat. Elapsis octo diebus vtatur vino consueto. Abstineat a dormitione diurna , saltem vsque ad octo dies. In meridie si famem patitur aut sitim, duos tantum vitellos ouorum recentium albumine reiecto,vel vipam bene balneatam & mollem comedat.Prandio assumpto moram faciat , antequam quiescat , vt cibus ad fundum stomachi descendat. Et dum itinerat,nullo modo faciat dormitionem.Cœnam faciet leuem,comedendo & bibendo,vt est præmissum.Cibo pullorum elixato rum vtatur : aliquando tamen elapsis quindecim diebus,vti potest carnibus castratis bene elixatis. Brodio pullorum vtatur , in quo panem in prandio & cęna mollificet,& stomachus faciliori modo digerat. Omni die parum exercitij faciat, & cum delectatione.Manus lauet cum vino nō immiscēdo aquam . Abstineat ab omnibus cibarijs: nisi a prænominatis,vt pullis,& carnibus castratis bene coctis & elixatis,& non frictis,& assatis. Summe caueat a fructibus quibuscunque:nec nō ab aceto,& acutis , vt allijs, & cępis , caseo & pasta,caulibus,& herbis,& leguminibus,vuis, & ficubus,& agresta . Coitum fugiat tanquam rem pestiferam & mortem infallibiliter inferentem: saltem ab ipso abstineat vsque ad mensem,si persona sit robusta,& fortis complexionis:si debilis, longiori tempore abstineat.Diæta prænotata vtatur saltem per dies.xx. aut. xxx. Calidus pannis maneat.Moderate tamen a frigore & vento diligenter se custodiat.Prædicta aqua de Porrecta tribus annis elapsis a prima assumptione est reiteranda.Quæ potata, vt præmittitur, & reiterata, vitam sine anxietate longam præstat & salubrē. Illius gratia intercedat , qui benedictus est per omnia secula seculorum Amen.

FINIS.

QVAE IN VOLVMINE DE balneis de monte Catino continentur.

AD ILLVSTRISSIMVM Principem D. Borsium Ducem Mutinæ præfatio P. Candidi in libris Vgulini de Monte catino de Balneorum Italiæ proprietatibus & virtutibus.

CVM Libellum à Physico quodam editum tuæ dignitati missurus essem Illustrissi. Princeps,qui nullo dicendi ornatu, nulla elegantia, sed mera duntaxat ruditate verborum aquarum mineralium quæ balnea appellantur, virtutes contineret: timui , ne minus gratiæ in conspectu tuo promererer, C *& scriptori ipsi fidem autoritatemq; demerem , si ea simplicitate qua editus fuerat , ad te mitterem . Statui itaque seruata autoris fide , nulla mutatione facta in his quæ docere nixus est , sola styli varietate quibusdam in locis addita,illum tuæ excellentiæ minus barbarum , rudemq; transmittere. Quamobrem, vt Vgulini de Monte catino (sic enim scriptor ille nominatur) non vt candidum opusculum , sed ab ea forma , qua prius editum fuerat , non omnino alienum , excellentiæ tuæ mitto , non interpretis , sed emendatoris functus officio . Tu vale , & me commendatum habeto,si mereor humanissime & dignissime Princeps.*

Vgulini

VGVLINI PHYSICI DE MONTE CATINO LIBER DE BALNEIS.

IAmpridem à pluribus ſcholaribus meis, & collegis adoleſcentibus, & in medicina non ſatis eruditis, hortatus ſum, vt de aquarum mineralium naturis, quæ balnea appellantur, de quibus ipſe vel experientia, vel doctorum relatione inſtructus eſſem, opuſculum aliquod cōderem, cum præter cęteros ad horum inquiſitionem inſudaſſem: quibus vt placerem ſcribendi onus libens aſſumpſi. Et quoniam balneis naturalibus non ſemper vti licet, de artificialibus etiam verba faciā, & de vtriſq; ſeparatim ſcribā.

Cur balnea calida ſint.

Sit igitur vnuſquiſq; in audiēdo nō negligēs, & q̄ dixero, diligēter attēdat. Inueniēt quippe nondum expti medici in aquarum mineris effectus admirandos, qui merito ſupernaturales appellari queunt. ex quo à plurimis balnea ſacra nominantur: Referam autem inferius locis ſuis, quę admiratiōe digna vel audiuerim, vel ipſe viderī, nō dubitās huiuſmodi effect⁹ vltra mineræ vim, agere balnea à forma q̄ vt proprietas occulta illis attribuitur virtute cœleſtium, vt puta in elementis terra ſcilicet & aqua. & terra maxime quòd per interiora eius fluant aquæ, & per metalla diſcurrant, quod minime inconueniens haberi debet, quoniam ſi ad generationem metallorum cum proprietate concurrente vniuerſali natura cum diſpoſitione paſſorum, ſecundum diuerſitatē regionum ſit, ſic quòd in aliquibus omnia reperiantur, in aliquibus vero minime vſque ad generationem margaritarum, in quibuſdam maribus & lapidum maximarum virtutum, vt ab Alberto clare deſcriptum eſt. quis dubitare poterit, quin aquæ ſuper tales mineras diſcurrentes, & illam ſibi acquirentes naturam vltra illam agant à cœleſtibus occulta forma. Quinimmo intelligāt medici non experti, quòd aquarum huiuſmodi per mineram diſcurrentium aliquando deficiant virtutes, aliquando corrumpātur, & in aliquibus regionibus & locis iam fuerint balnea ad varios languores conferentia? quæ nunc penitus deſolata ſunt, vt nullum aquæ veſtigium appareat, in aliquibus permodicum, ſed ipſorum duntaxat formæ extent & figuræ. In aliquibus aquæ abundantia fluat ſine vlla potentia aut virtute, de quibus in partibus noſtris nonnulla ſunt, quę vel mi-ſtura aquæ dulcis, vel quòd à mineris primis de-clinarunt, virtutem amiſerunt. Econtra vero vbi nulla fuere balnea, nuper emerſerunt minera[...] virtutes recentium, ſuper quas aquæ curſum di[...]xerunt. Cæterum ante quam ad particularia de-ſcendam (quia omnium balneorum aquæ actu[a]liter calidæ ſunt) congruens videtur, illius cali[di]tatis cauſam explicare. Non ignoro tamen e[ſ]ſe balneum frigidiſsimum actualiter iuxta ciui[ta]tem Piſarum ad tria milliaria, tantiq; rigoris, [...] introeuntes per longum tempus tremore qua[...]tur, quod multæ mulieres ſteriles ingrediunt[ur] vt proli aptæ efficiantur. Cuius rei teſtis ipſe ſu[m] quòd per annos quinq; ſupra viginti in Piſaru[m] vrbe cōmoratus, tēpore magnifici domini [...] Petri de Gambacurtis. cuius & filiorum nec no[n] ciuium phyſicus fui, multas mulieres ex ſteri[li]bus prolificas vi huius aquæ effectas cognoui, [in]ter quas annumerare poſſum vxorē meam, q[uæ] per viginti annos non conceperat. & poſt bal[nei] huius ingreſſum ſequenti anno prægnans ef[fe]cta, maſculum filium peperit. cuius cauſam in[fe]rius reſerabimus. Varias autem opiniones in[...]ſe habuere medici, propter quòd balnea cal[...]ciunt & actualem habent caliditatem in ſe. M[...]liſius philoſophus inter cæteros credidit id e[...]nire, quia aquæ motum habent, & ſuper lapi[des] ex quibus calx fit tranſeundo diſcurrunt. qui fo[r]taſſe credidit caliditatem illam procedere ex la[pi]dibus quamprimum ab aqua tangantur: ſicut [vi]demus, cum lapides illi in calcem mutati ſu[nt]. Quæ opinio ab Ariſtotele in libris de propri[etati]bus elementorum vt falſa reprobatur: quon[iam] huiuſmodi lapides nunquam aquam calefa[ciunt] niſi cum ſunt ad complementum igniti, & na[tu]ram fere igneam aſſumpſerunt, & tunc per an[ti]periſtaſim ſtatim cū lapides ſint igniti tāgūtur [&] mergūtur in aqua ob eius frigiditatem poros o[p]pilantem, caliditas augetur, & impetu è lapide [e]greſſa, lapidem frāgit, & aquam calefaciēs co[git] ebullire. Democritus vero aliter opinatus eſt [...]ſam enim huius caliditatis eſſe voluit, prop[ter ra]diorum ſolarium introitum vſque ad aquas [...]quarum caliditate aqua illa caleſceret. Quam [opi]nionem idem Ariſtoteles reprobat dicēs, ſi id [ve]rum foret aquas illas hyemis tempore minu[s cali]das eſſe, quoniam tunc radij ſolares, ex obli[quo] terram intuentes, nullā vim calefaciendi hab[ent] quod econtrario apparet, cum hyemali temp[ore] aquæ puteorum & fontium, nec non aquar[um ...]nium, quę originem è terrę viſceribus ducu[nt ...]leſcunt. maxime vero æſtate frigeſcunt pro[pter] clauſuram hyemis apertam, qua prius vapor[es de]tinebantur.

tinebantur.& aquam in viſceribus terræ conclu-
ſam ebullire cogebant. Similem præterea Empe-
doclis opinionem fuiſſe memorant, quam Sene-
ca libro naturalium quæſtionum tertio reproba-
uit. Ariſtoteles autem cauſam veritatis adducit,
aquas balneorum caleſcere, quòd aquæ minera-
les per mineram ſulfuris trãſitum faciunt.& quo
niam aqua & ſulfur contrariæ ſunt naturæ, cum
aqua humida ſit, ſulfur vero in quarto gradu ca
lidum & ſiccum,& caliditas vltra qualitates om-
nes magis actiua, icciro non ſolum aquam cale-
facit, ſed etiam ebullire cogit, vt in bullicamine
viterbienſi licet intueri, & ipſe in vulterranis lo
cis vidi. Hæc igitur opinio ſecundum Ariſtotelẽ
approbatur, licet aliqui dicant alumẽ & ſalnitrũ
ſine ſulfure, aquas etiam calidas efficere, quod in
conueniens apparet, cum aqua omnibus iſtis ſit
frigidior, & ſit in balneis exuberantia aquarũ ma
B xima. ex quibus dubitatio reſultat, an ad calefaci-
endas balneorum aquas, neceſſe ſit mineram ſul-
furis ineſſe, cum multi ad alembicum aquas bal-
neorum experti manifeſte alumen & ſalnitrum
aut ferrum adeſſe videant, de ſulfure autem nihil
videant: quòd ipſe expertus aquas ferreas & ſalſas
alembicari faciens, mineras illas contẽplatus ſum
cum ſulfur nullum ineſſet. Cæterum puto quo-
niam ſulfuris caliditas eſt ignea, & ob id multæ
actiuitatis. qualitas eius cum modica corpulentia
abunde potẽs eſt calefacere aquam, & ſiquid mo
dicum materiæ ipſius reſidet, alembicando con-
ſumitur, quod non euenit in balneis, quę ſunt pu
re ſulfurea, vel in quibus ſulfur prædominatur.
Fuere etiam aliorũ philoſophorum opiniones,
qui cauſam actualis caliditatis inueſtigantes, di-
C xere, id ex vento procedere, qui terræ cauernas in
greſſus, vehemẽti commotione & impetu aquas
calefacit. quod ab Ariſtotele reprobatur in pro-
blematibus ſuis, cum dicit: Si id ex vento procede
ret, non continuum eſſe poſſe, cum ventus corrũ
patur, vel ſaltem aliquo tempore aquas caliditate
priuari neceſſe eſſe, cuius contrarium videmus.
præterea vt intelligant medici virtutes huiuſmo-
di aquarum eſſe diuinas, legant Ariſtotelẽ in pro
blematib⁹ ſuis vbi ſcribit: Quæritur propter quid
eſt, quòd balnea naturalia vocantur ſacerrima, id
eſt pluſquam ſacra: quod Galenus de ſimplici me
dicina annotauit, cum dicit, cauſam eſſe quia ha-
bẽt virtutes terrę viſceribus occultas, virtute qua
rum habent mineras propter quæ ſic eſſe occul-
ta, ſacerrima dici poſſunt. & ſubdit, quòd in illis
ſunt virtutes ſtupendæ & elatæ. etiam totum de-
clarat diuinus effect⁹ alchymiæ. Videmus enim,
quòd ex ęre, ſulfure & argento viuo & alijs mine

A ris in aurum & argentum ſpecies tranſmutãtur.
Sed dicet quiſpiam: cur igitur medici non laudãt
ægrotis balnea, niſi cum ſunt de eorum cura de-
ſperati? Id autem euenit, quòd in medicis ſpem
ponentes, cum deficere animaduerterint effectũ,
ad vltimum vertuntur remedium.

Excuſatio vituperationis balneorum.

Vituperant etiam plerunque balnea & medi-
cos infirmi, quod ex eorum vſu non cõualuerint:
quinimmo infirmiores aliquãdo effecti ſint, quæ
vituperatio inanis eſt & futilis. Id etiam euenit,
quòd canones debitos nõ obſeruauerĩt, & quòd
deterius adhuc eſt vitam inter choreas & conui-
uia intemperate duxerint. Nulla etenim res ſine
ordine ſuo vtilis eſt, aut proficua. Itaque ordines
tenendos ab his, qui balneis vtuntur, breuiter ex-
pediam. Primum igitur corpora purganda ſunt.
B nam malis humoribus repletis non cõgruunt bal
nea, ſed obſunt, cum ex ipſis putreſcãt humores,
& corrumpantur. Etiam ſi longinquus ſit ad bal
nea acceſſus, non ſtatim poſt purgationem acce-
dendum eſt, ſed in quiete per duos dies ad minus
commorandum erit, donec vires è pharmaco de
bilitatę, reſumantur. Nec vlterius etiam pigritan
dum in mora, ne ex languore membrorũ nouæ
materiæ generentur. Tempora etiam commoda
eligenda ſunt potationi congrua. ea autem erunt
in vere, aliquando etiam in autumno. Quanquã
nonnulla balnea adeò intenſe calida ſint, & quæ
dam adeo remiſſa, vt debeant tempora nonnun-
quam variari: de quibus cum loquemur, abunde
declarabimus. hoc autem certũ eſt, balneis nec
in æſtu vehementi, nec frigore intenſo vtendum
eſſe. Hora quoque ingreſſus eorum eligẽda erit,
C cũ nec ſtomachus repletus fuerit, aut inanis, ſed
digeſtio ſit ferè completa: ne ſi prima digeſtio
quaſi facta non ſit, augeat & impediat, teſtãte Ga
leno acutorum tertio. Sunt etiam nonnulli ita re
ſolubiles, vt ſtomacho cholerico, vt neceſſe eis ſit
ante balnei ĩgreſſum cibũ capere, ne ad lipothy-
miam pertranſirẽt. ij igitur per mediam horam
ante ingreſſum cibo refocillandi ſunt, maxime
modici panis aſſati cum vino granatorum velci-
toniorum. Sunt & aliqui malis moribus aſſue
facti adoleſcentes, qui non defectu ſtomachi, ſed
cõſuetudine ſummo mane bibere ſoliti, facile de
ficerẽt, ſi inanes balneũ ingrederentur. Seruãdus
eſt inſuper ordo, vt añ ĩgreſſum ſupfluitatibus ſe
naturalibus expurgent primæ aut ſecundæ dige-
ſtiõis, & catarrhalibus per os & nares potiſsimũ,
qui huiuſmodi paſsiõibus ſunt obnoxij, ſi vti bal-
neo & aquam ſuper caput recipere expediat, vt
in balneo Petrioli & ſancti Philippi mos eſt. Qui
bus

bus obſeruatis intrẽt balnea exercitio præcedẽte ſummo mane,& iuxta aquarum diuerſitates immorabuntur,vt inferius declarabimus cum ſigillatim de eorum loquemur naturis.Exeuntes autem & intrantes pannis cooperiantur,ne à frigore lædantur, & abſterſis ab humiditate membris lectum ingrediantur, in quo ſudantes dormiant parum.deinde pannis non multum calidis abſterſi iterum exurgant, & ante cibi horam vel in domo, vel ſub diuo exercitẽtur moderate, demum cibos eos aſſumant,qui puri & optimi nutrimenti & facilis digeſtionis habeantur, non recedẽdo à regula,quæ morbis eorum congruit, & cõſilio medicorum.deinde illo die nõ vlterius dormiãt, ad id maxime inſueti: qui autem aſſueti, modicum dormire ſinantur.Cum autem tempus poſt comeſtionem fuerit adminus ſex horarum, poterunt aliqua confectione & vna modica potione recreari,& poſt circa ſecundam horã ingredi balneum, ſed minori ſpatio temporis quàm in mane commorari.& in egrediẽdo ordinem præſcriptũ conſeruare debeant. laudo inſuper quòd medio balneorum vſu,aliquãtulum vno mane purgentur, vel modicum caſiæ aſſumendo,vel pilulas aliquas diſpoſitioni eorum congruentes, quo die bono regimine vtantur & quiete, introitum balneorum poſt exponendo. Corporibus tamen ſanis & bene temperatis non congruunt balnea, ne & illis complexiões eorum perturbentur, nec etiam quacũq; corporis affectis paſsione balneis vti cõgruit ſi febricitauerint,niſi ex phthiſi febris ſit:talibus enim conueniunt aquæ dulcis balnea, vel in febribus putridis. hi nanq; tinam huiuſmodi aquę,& in fine tunc ingredi queunt. etiam aduertendum eſt, balnea peſtiferis temporibus eſſe nocua & euitãda. vel ſi peſtis eorum locis propinqua eſſet,vel ipſi & locis peſtiferis & infectis mouerentur.

De natura & virtute balneorum Montiſcatini.

Nunc de balneis particulariter tractare intendens,patriæ meæ balneum prę omnibus exponã. eſt enim iuxta collem Montiſcatini per milliare diſtans ab oppido aquæ ſalſæ abundantia: cuius opera cum oppidum populo refertum eſſet, molendina plurima in vſu aderãt,ibiq; familię multę incolebant.nunc autem vnicum duntaxat molẽdinum viſitur.Quo in loco tria ſunt balnea, ex quibus primum antiquiſsimum extra memoriã nunc incolentium,quod magnę virtutis fuiſſe dicitur. Remanet adhuc illius forma rotũda nullis circunſepta ædificijs, putei in modum concaua, maximj olim circuitus,vt ab aſpectu apparet, ex lapide ſpongioſo pumicis in morem fabricata,reliquaq; balnea ſimili lapide conſtructa ſunt,& in oppido plura ędificia pari modo.Huius balnei aqua modica eſt adhuc ſalſa dulci permiſta: in qua oriuntur herbæ paludis in modum, & in margine aquarum,vt plurimũ tamariſcus viret. ad hoc ruſtici vel in primis accedũt lauandi gratia, cum à doloribus iuncturarum vexantur, & præcipue ſi ſciatici dolores ſint,vel in dorſo, ingrediũturq; nullis regulis ſeruatis,ex cuius vſu iuuamen recipiunt non modicum. Nam effoſſa tellure miſto cum aqua luto & herbis illis admiſtis ſe lauãt,vel potius inquinãt.illumq; optimum modum lotionis eſſe putant.Eſt & aliud balneum in duas partes diuiſum, quarum vnam mulieres ingrediuntũr,alteram viri,egregie ædificatum. Curat ſcabioſos & œdema, & dolores iuncturarum nõ antiquatos aut magnos.Tertium eſt balneum tempore meo conſtructũ,nõ vt ſeruiret, quemadmodum cætera balnea ſolent, & appellant balneum nouũ:in quo magna aquę copia ineſt per magnificos dominos Florentinos ordinatum, vt ex illa aqua ſalis haberent copiam.Cęterum quia in illa perfectionem non inuenerunt,quæ retro actis temporibus affuerat:prætetea adeo modicæ quantitatis,vt impenſis non ſufficeret, ab incepto deſtitere.hæc balnea vere debilia ſunt. bibunt autem aduenientes menſe Iulio & meſsium tempore, nõ nunquam Auguſto mẽſe de huiuſmodi aqua ſalſa,quemadmodum ex Porrectæ balneis fit.& vtilitatem non modicam nanciſcuntur. nam ſoluit vẽtrem mirabiliter,& vomitum prouocat,& renum oppilationes aperit,aliquando lapidem frangit. necat & expellit vermes, per accidẽs ſaltem excitat appetitum,bibunt eam ſummo mane per tres dies continuos, nec vnquam à potu deſiſtũt quouſque per ſeceſſum emiſerint.Accedunt autem homines & mulieres magno numero tempore iſto,nullis vtẽtes regulis,& communiter ruſticorum natio eſt,& Piſtorieſium artificum aut ſunt & Lucani & Pratenſes,& nonnulli Florentini. Ex his memini aliquos eſſe qui aquæ barile vnum biberent. deinde clariſsimam ſubito per inferiora emitterent. Exoritur autem dubitatio de caliditate ſalſarum aquarũ, quoniam Ariſtoteles problematum particula .2 3. dicit ſalſedinem cum caliditate non permanere, vt apparet in aqua maris quæ eſt frigida. caliditas, vt enim ſcribit,eſt impedita ſalſedine. Sed ad hæc ipſe reſpondit problemate penultimo.bene verum in aquis ſalſis,quæ procedũt de viſceribus terrę,quarum locus eſt concluſus & irreſpirabilis, nec poteſt illa caliditas tãtũ de ſalſedine remouere, quantum ex alia parte datur à terris taliter mineratis.

De virtutibus

De virtutibus balneorum villæ Corſenæ Lucani comitatus.

Corſena villa eſt in comitatu Lucano per ſexdecim milliaria à ciuitate diſtans in introitu Carfagnanę ſita, quę hoſpitalis maioris illiꝰ ciuitatis ꝓpria eſt. Nō.n.licet domū in ea ędificare niſi ad tēpus hoſpitali emācipetur. męnibꝰ caret. Verū ſitu tutiſsima eſt. Apud hāc tria balnea ſunt in quibus & ipſe aſſueui. primariū eſt quod Corſenę appellatur: qm̄ in villa ipſa minera effluit. Aqua eſt aluminoſa, & quidā moderni dixere ꝙ ſalgemum in ſe continet, & ꝙ à prædominio ſal illud minera ſua eſt. Alij vero dixere huius aquam eſſe aluminoſam ſulfuream & nitroſam. Ego autem, ob effectus ſuos (eo ꝙ pluries affui) affirmo balneum ipſum eſſe aluminoſum, & de ſalgemo ferè ęqualiter tenere, de ſulfure vero parum. Eſt autem in principio introitus multum calidum actualiter **B** ſic, vt difficile primo toleretur incurſu. eſt etiam calor, acutus & mordax, ſed parum perdurans. nec in potentia tanti caloris eſt, quāti apparet in actu. Habet hoc balneum duas manſiones, quæ pariete diuiduntur. prima quidem quæ longius diſtat à fonte, nō eſt ſic acuti ardoris, ſicut illa origini aquæ propinquior. Conſilium igitur meum hoc eſt, vt ingredientes per tertiam partem temporis in manſione magis tēperata reſideant: dein de ī alijs duabus partibus temporis ī ſecunda māſione morentur. Tempus vero moræ in potentibus, ſi toleratur per horam, abunde ſufficit in mane: veſpera autem, minus. Vidi iam in iſto balneo in medio ſecundę māſiōis, pullulā vnā aquę dulcis frigidā deſcēdentē per columnā in medio perforatā, vel cōcauam, & exibat aqua per cannam æneā. & quia balneū illud inducit maximā ſitim **C** (licet proſternat appetitum) qui aderāt in balneo bibebant ex illa aqua maximam quantitatem, nō ſine incommodo magno. ob id Frāciſcus de Guinigijs, cui populus quaſi ſemideo fidē tribuebat, prudens vir, & amator patrię, Pauli parens qui ciuitatis eſt dominus, columnā illā amoueri fecit. Aqua huiꝰ balnei eſt valde clara, in qua nec odor aliquis percipitur, nec ſapor cum bibitur, & cum illa panē faciunt pinſando, & carnes decoquunt, & neceſſaria alia. Attamē cocta & bibita inducit ſitī, & cibaria viciſsim in ea macerata. Aqua hæc de iſto balneo exit & ītrat aliud balneum mulierum, & propter decurſum longius ab origine minoris efficaciæ eſt, primo cōfert hoc balneum doloribus iuncturarū, & ęgrotatiōibus neruorū maxime ſi ſit à cauſa frigida. Summe autē prodeſt in doloribus neruoſis, remanētibus propter caſum, aut diſlocationē, in iūcturis factū, & prodeſt illis,

A quibus propter torturā dolores remāſerunt, exiccat vlcera, & illa quę ſunt difficilis cōſolidationis curat. Cōfert etiā plurimum mulieribus ſterilibꝰ & concipere eas facit, quādo ſterilitatis cauſa propter humiditatē in matrice exiſtētem prouenit, quoniā humiditates exiccat. & poſtremo cōfert ad omnes morbos in quibus exiccatio ſit neceſſaria. Eſt etiam eo in loco ſtuffa, quam ſudatorium vocāt. & eſt locus originis illius aquę. In eo eſt calor vehemens qui ſudare cōpellit, & exiccat & in iſto iuxta receſſum quilibet intrat bis, aut ſemel, & fertur oēs reſoluere humiditates, quæ ex vſu balnei reſtiterunt. Ego vero teſtimonium afferre poſſum eorū, quę vidi, dum eſſem ciuium Lucēſium medicus, renuerā enim amplius Piſis cōmorari, ex quo Bernardus de Apiano vrbē illā vendidit Ioāni Galeatio Duci Mediolāi. Miſi ad iſtud **B** balneum vnum ciuem qui vocabatur Ioānes Teſta, & paſſus fuerat dolores colicos, & tandem ad neruos materia mutata ex colica liberatus fuerat vt nonnunquā euenit. & vt Auicenna refert fen. 16. 3. can. factus eſt mollis in vniuerſo corpore præter quam in lingua. Acceſsit igitur meo conſilio ſtātibus ibi niuibus adhuc febricitās aliquātulum, vt immenſo deſiderio ſuo ſatisfacerem. Is itaq; in primo introitu me præſente, cœpit mouere digitos & manum, & antequam recederet fuit integre liberatus, & equeſter receſsit ad vrbē profectus & ſaluus peruenit, cum tamen moram in balneo per dies quadraginta protraxiſſet. fui præterea cum Ioanne Galeatio Fauentiæ domino, & compatre meo, qui diutina podagra vexatus pollicem dextri pedis plicare non poterat qui ante receſſum noſtrum, rigore illo digiti, liberatus eſt. **C** per id tempus Petrus Ioānis aromatarius conſilio meo vſus, ſe ex Florentia ad illud balneum deferri fecit. eum enim diligebam, & ciuis primarius erat, qui podagræ doloribus, & iuncturarum vulneribus, ex toto perditus, virtute membrorum motiua deſtituebatur. Qui præſente Ioanne Galeatio de quo ſupra retuli, & mecum intuente in ſecundo balnei introitu cum aliquo adminiculo ambulare cœpit, & ſubinde ad viginti dies Florētiā equitare potuit. Quę res admirationem nobis præbuit. ſteterat enim per plures menſes immobilis hac ægrotatione præpeditus. Alia etiam exempla admiranda à pluribus audiuimus ex quo teneo iſtud balneū ad infirmitates quibus cōgruit cæteris circunſtātibus eſſe præponendū. Secundum balneum parum diſtat extra villę huius circuitum, & vocatur Balneum Rubeum ex parietum calore circunſtantium. Minera huius ænea eſt modicæ aquę & caliditatis exiguę, ſic vt

Nota.

Nota.

B. Rubeū.

eam calefacere opus sit, & postea ex ea caput em
brocare. Aliqui ponũt caput sub ducia illa, & cõ
tinue sibi caput fricare faciũt. valet enim habẽtib⁹
caput humidum. Satis arbitror eã aquã aliàs vtilẽ
fuisse, quæ nũc debilẽ virtutẽ habet. nã ingressos
parum vtilitatis retulisse vidi. Tertium balneum
de villa nũcupatur, quod à Corsena per vnum di
stat milliare in fine collis descẽdẽdo. est autẽ eius
minera ferrea. locus & introitus & vsus huius bal
nei in modum putei est, in quo duę vel tres perso
næ simul stare non possunt, & ibi est origo aquæ
valde tẽperata, sic vt in ea per lõgum tempus sine
incõmodo morari liceat. Cõfert ad omnia mem-
bra nutritiua & malæ complexioni caliditati re-
num & hepatis, & prędicta mẽbra cõfortat & est
debiliter agens, & meo iudicio est aquæ dulcis fa
cta permistio. huiusmodi aqua descẽdit ĩ balneo
proprio eximie ordinato. Sed vlterius in vsu non
est. Nam eo in loco inclusa temperiem seruat. de
mum in balneo proprio sic temperiem amittit,
vt sensu & actu frigescat omnino, ex quo liquet
eam à propria natura defecisse. excitat comeden-
di appetitum, & sitim remouet.

B. de Vil-
la

De balneis existentibus in comitatu Pisarum, nec non de natura & virtutibus eorum.

Sunt in comitatu Pisarũ balnea quę nunc Flo
rẽtinorum recte dici queũt, ex quo ciuitas illa in
eorum cessit dominatum. De his cum per longũ
tẽporis spatium in illa vrbe morã duxerim, opti-
me instructus veritatẽ referre possum, & primo
iuxta pedẽ mõtis sancti Iuliani qui altissimus est,
& de quo Dãthes meminit, cũ de somno & mor
te comitis Vgulini loqueretur, & inter Pisas Lu-
cãq; vrbes medius residet, balnea sunt, quę mõtis
Pisani appellãtur. Mõs autẽ sancti Iuliani dicitur
ꝙ in summitate ipsius ecclesia sita sit. Ea balnea
quatuor numero sunt, & ĩ circuitu plures dom⁹,
palatium etiã pulcherimum quod Petrus de Gã-
bacurtis olim magnificus dominus meus, & qui
balneis illis plurimum delectabatur, ędificari ius-
sit cum quo sępenumero affui. Cęterum bellis in
ter Florẽtinos Pisanosq; emergentibus palatium
illud penitus dirutum est. Sũt autẽ hec balnea stu
diosisime ordinata, vt apparet sic vt certo teneam
ea magnę fuisse efficaciæ. nunc vero nõ eo modo
ornata sunt, nec ducias habẽt, sed pullas & subt⁹
veniẽtes. Primum balneum ex his vocatur Vet⁹,
& est præ cęteris solẽnius. huius aqua ingreditur
balneum aliud, in quo lauãt se mulieres, & ob id
dominarum balneum appellatur. Sunt ergo vni⁹
mineræ, & sunt aluminosa & sulfurea, plus tamẽ
habent aluminis & calida sunt competẽter, plus
tamẽ caliditate actuali. Mulieres tempore domi

B. Vetus

B. dñarũ

D ni Petri de Gambacurtis in eodẽ balneo fouebã-
tur. verum ipse asseribus intermedijs separari ius-
sit. Prosunt hęc balnea ad iũcturarum dolores si
nõ admodũ antiquati sint, & dolores colicos vel
stomachi à frigida causa procedẽtes tollunt. scabi
em facile exiccãt. humiditates matricis & vlcera
curãt. Debilis tñ virtutis habẽtur, quia in palustri
loco sita sunt, & aliarũ aquarum ꝑmistione fęda
tur, quę impotabiles & cęnosę sunt. Est aliud bal
neum quod sanorum appellãt, & est eiusdẽ mine
rę, licet de qualibet minus teneat. huius vsus cor-
porib⁹ sanis cõpetit, & hęc tria à nobis præscripta
pulcherrima sunt. Quartum balneũ à ꝑmissis al
quantum sęparatũ est. Interiacet illi via quę Pisas
ducit, vbi palatium dñi Petri situm erat, appella
turq; balneũ Reginę, & est minerę ferreę cũ mo
dico alumĩs. & qm̃ dñs Petrus isto balneo vteba
tur plurimum in quodã loco, vbi erãt pullulę ca
E diores: restrinxit istã aquã, & ingrediebatur qua
per sepulchri formã, nec plures duob⁹ eo in loco
cõmorari poterãt. Circaq; eum locum caminum
erigi fecerat separata parte, vt in exitu pãnis cal
dis abstergeretur, & amiciretur vestibus ꝑpter di
stantiã balnei à palatio suo. Cõfert mẽbris oibus
nutritiuis & hydropicis. curat ictericos & ĩ sum
ma est eiusdẽ naturę, qua balneum de villa in co
mitatu Lucano, & meo iudicio eodẽ efficaci⁹ au
get maxime appetitũ. Ego D. Iacobum de Apia
no ad hoc balneũ deduxi, & cum cęteris collegis
meis huiusmodi effectus aperte vidimus. erãt vri
nę eius multũ tinctę, & in egressus eius ad colore
debitum reducebãtur. Ferũt in hoc balneo hoĩes
plurimum mĩgere. Vsus autẽ eorum & tẽpus est
de mẽse Maio vsq; ad medium Iulij. & est hoc bal
F neum egregie cõstructũ, & ordinatum sicut ab
ꝑtacta. Distant à ciuitate ꝑ tria milliaria, & ab his
ferè per tria milliaria prope mõtes illos, & prope
ecclesiã fratrũ de Agnano. est balneũ illud frigi
disimũ, de quo feci supius mẽtionẽ, in loco fa
palustri, nec habet figurã balnei, nullis muris cir
cunseptũ est, nec mineram habet vllã. Collega me
physic⁹ ĩsignis Ioãnes Gittolebrutia Pisan⁹ me
cõuenibat aquã istã, vt ex frigiditatis vehemen
opinabamur esse marmoreã, cũ finitima sit mo
bus, ex quib⁹ marmora extrahũtur. nec est in v
nisi mulierib⁹ dũtaxat sterilib⁹, quę ĩgrediẽtes
gẽt & tremũt plurimũ. Nõ sunt illi finitimę ha
tatiõis, sed multę villę nõ admodũ distãtes, A
ficãt ibidẽ capãnas, vel trabaccas erigunt, & p
bus dieb⁹ balneũ frequẽtãt. Et vt dixi ꝑpter v
illius aquę multę steriles prolẽ cõceperunt, q
rum è numero fuit vxor mea. Dicunt ꝙ illã aq
ingressis stringãtur & corrigãtur earum ven
& deponunt

B. de Agn

& deponunt pluries vrinā in maxima quātitate, & accedunt ad illud mense Iulio. Causam huius effectus nō intelligimus, nisi per accidēs per modū antiperistaseos. fortificādo interius calorē naturalē, propter quod virtus expulsiua vigoretur ad expellēdum per vias vrinæ humiditates existētes in matrice, vel fortasse vigorādo matricē vniēdo illas partes relaxatas à cētro. Nā causę sterilitatis aliquando esse possunt propter malā cōplexionem calidā matricis cuius fit illa frigiditas amotiua. Sic effectus illos mēte versantes inuicē cōferebamus. & tamē vidimꝰ ex vsu illius aquę multos post ægrotātes & etiā male finiētes. nec puto eius vsum ex cōsilio medicorum processisse, sed ex cōsuetudine quadā vana. & est aliud balneum in dicto comitatu Pisano valde solēne, de quo prolixius loquar. nā dū Pisis morā agerē, sępe numero illud adiui, & singulares vidi experiētias. postquā vero ea ciuitas ad Florētinorū ditionē peruenit, famā apud Florētinos magnā indidi. Sic vt annis singulis subinde, & à ciuibꝰ illis & alijs plurimis ob ægrotatiōes, ad quas cōfert, visitetur, cū prius ignotū esset. Distat hoc balneū à ciuitate per sexdecī milliaria, & est in valle in plano, & loco domestico, & appellatur balneū de aquis quod asserūt incolę ob id appellari, quia vetꝰ id villę nomē fuerit. Alij quia ibi magna aquarū inesset abūdātia. alij ex copia aquę eius balnei ita nuncupatū ferūt. & quia molēdina adessent plurima. Hoc balneū magnitudine fere duo exuperat, & introitus habet duos. huius aqua aliud intrat balneū quod mulierū esse dicitur. sed qm̄ tātæ efficacię nō est, cū in trāsitu caliditas eius euanescat, factū est primū vtriq; sexui cōmune. Stant autē ob honestatē mulieres subtilibus & leuibus amictę vestimētis. & sicut plurimū viri. Nonnunquā linteamina & sargias itermediū apponunt locum diuidētia. Cęterum puto si coopertum foret maiorem habiturum efficaciā, qm̄ caliditas, virtus & minera ī coopertura pariter vnitę maiorē cōtinerēt efficaciā & effectus vtiliores producerēt. Quod Florētini & in his & in alijs prouisuros se plerunq; dixere. Aqua huiꝰ balnei est clarissima, sic vt omnia quāuis minuta in fundo discernantur. in quo arenulę grossiores & lucētes positęq; visuntur. Minera eius ferrea est. Alij dixerunt eā esse in parte ęneā, quod falsum eē puto, sed est cum hac aluminosa & est naturæ similis balnei de Auiniōe, quod est in comitatu Senarum, sed subtilioris substātię, & ideo est minus actualiter calida, q̃ aqua illa. Pręterea cum fundata sit in grossiori substātia, per cōsequēs debet esse calidior, sed ista est valētioris operatiōis, illa vero tardioris. meo tamen iudicio nō est proportio inter ambas. hāc enim vidi mirabiles effectꝰ producere. Cæterum aduertāt, qui hoc balneo vtuntur, ꝙ in aliquibus annis valde nocuum est. Rustici illius villę de hoc habēt notitiā. nā in mense aprili efficitur turbidum quādo inutile est, & eius aquā dicunt aliquādo fieri citrinā. Huius causam īuestigare volētes ego & magnificus Ioānes de quo supra, deinde doctor eximiꝰ magister Nicolaꝰ de Mātua disputationes varias habuimus, quas omitto breuitatis causa. Vidi multos ī vsu balnei hydropicos & ictericos curatos. Confert maxīe mēbris oībus nutritiuis debilibus relaxatis, oēm dyscrasiā nutritiuorum mēbrorum calidā tollit. Multos vidi macilētos impinguari. nā fortificat hepatis attractionē vt validius mēbrorū nutrimēta possit assumere. Renes valde mundificat. valet mulieribꝰ mestruis albis abūdātibus, & nō nocet, vt vidi, iuncturis & neruis. vsus eius est potior de mēse Iunio q̃ prius. Locus est melior in medio ipsius, quia ibi sunt multę pullulę reddētes aquā calidiorē. Nocet autē hoc balneum asthmaticis, & habētibus pectꝰ strictū, & plerunq; interficit. Enarrabo duas insignes experiētias, quas vidi postq̃ discessi è Pisis, vbi viderā q̃plurimas. Has autē nō nomino, qm̄ Florētię ciuibus de Medicis de ipo īcognito dedit famā, & primo ad manus meas deuenit iuuenis quidā sciētificus & ditissimus Nicola dñi Verij de Medicis pessime in oībus dispositus nutritiuis. stomachum debilem habebat, & per īdigestionē sæpenumero lienterias incurrebat. Hepar calidum, cuius virtꝰ attractiua debilis erat, & ob id corpore macilento, quod propter hęmorrhoidas affligebatur. Hūc iuuenē ex cōsilio meo cum primū bello Pisano finis datꝰ fuit, et ciuitas illa Florētinis paruit, bene purgatū ad hoc balneū p̄misi magno desiderio euntē, cū cōsilio meo inhęreret, & p̄cipue cū bellis p̄peditꝰ ad balneū de villa ciuitatis Lucanæ prius accessisset, ex quo iuuamentum non modicum susceperat. Et memini medicum suum doctorem eximium, Baldum Florentinum de hoc controuersiam mecum habuisse semper, & consortes eius Ioannē Bicci de Medicis inter cæteros palā in ciuitate diuulgasse, nunquā illum viuum redit
urū, si ad illud balneū accessisset. Accessit, & tādē ex iuuamēto ꝑcepto me exaltauit plurimum multisq; annis cōtinuauit accessum. Posthęc cū morā traherē cū magnifico cōpatre & dño meo malatesta de Malatestis Pisauriēsi cū salario aureorū quingētorū in anno, quē pessīe dispositū inuenerā in nutritiuis, sicut Nicolaum p̄dictū, & tāto magis, ꝙ per annos quatuordecim fuerat à fluxu stomachico vexatus, sed modicū in essentia principalis

tunc malæ dispositionis erat fluxus hepaticus op
pilatiuus maiori ex parte & in totum non absol-
uebatur afluxu etiam cerebrali, & corpore exte-
nuato hæmorrhoidas patiebatur, & ardorē vrinę
aliqualē sentiebat. renes calidissimos habet, & in
summa ex omnibus quos vidissem dispositū pes-
sime inuenerā, erat enim podagricus. fui in collo
quio cū eodē, erat enim summa sciētia prædítus.
vidimusq; plerūque simul Auicēnam in fen. xvj.
cap. de fluxu hepatico, & oīa accurate perlegēdo
errores à medicis suis factos ī preteritū vidimus,
qui cum stipticantibus illum assidue curauerant
ad restringendum intendentes, exquibus in dies
maior oppilatio secuta fuerat, & cōtinuæ augmē
tati fluxus. Cœpi itaque ab aperitiuis, quę statim
profuerūt. & postremo ex cōsilio meo, vt ad hoc
balneū accederet exhortatus est. Quod cū pręsen
sisset magnificus Frācíscus de Senis, qui tūc lege-
bat in vrbe illa, & per annos sex salariū ab illo su-
sceperat, statim scripsit se huius balnei notitiā ha
buisse, cū ego & ipse in ciuitate Pisarum simul de
geremus, illudq; oīno sibi dissuasit. Voluit domi-
nus idē, vt literas eius viderē, sibiq; rescriberē. Ita
que opinionē eius ex ordine impugnaui. Tādem
dn̄us idem, & ego vna deprehēdimus, ꝙ ignare
loquebatur. Nā, vt postea nouit domin⁹ Florētię
alio tempore per suas literas mihi missas, his, quę
prius dixerat, manifeste contradixit. Iuit ergo do
minus ipse cōsilio meo cū quo ire disposuerā. Ve
rum in itinere ex dysenteria lāguēs, cum recidis-
sem, substiti. & cū dominus Florētiam accessisset
magister Ioannes Baldus cum Raimundo domi-
ni Maximi de Albicis ad eum venientes maxime
eum dehortati sunt, causas adducēdo, quas idem
facile dissoluit. iam enim hæ in studio suo mecū
discussæ fuerāt. erat autem eius dispositio ita ma-
la, vt amici eius Florentini mirarētur illum meo
consilio ad balnea illa accedere. Vicit tādem eius
sententia. iuit & mire cōualuit. quinimmo viam
optimā salutis ingressus est. attamen huic opinio
ni meæ filij & fratres contrarij fuere. Misi etiam
cum illo magistrum Michaelem Pistoriēsem me
dicum, cui centum & quinquaginta ducatos do-
no dedit, & ipsum summe dilexit. Habuit iuua-
mentū podagrę, & per accidēs in catarrho & flu-
xu cerebrali, quē verebatur ob vigorē mēbris ad-
ditū, ita vt deinde cū summa voluptate ad ea bal
nea sępius accesserit. Cuius si cōtrariū euenisset,
maximam cōtraxissem infamiam. Qua ex re effe
ctum est, vt Florētini ciues ea balnea liberius fre-
quentarint. Romandioli quoque & Marchiani
idē fecerūt. Ad hæc etiā consilio meo accesit Co
mitissa Arēgarda vxor Comitis Vrbini cū magni

D fica domina Baptista vxore Galtutij filij domini
Malatestę, nec nō domina Paula eiusdem filia &
vxor domini Mātuani, & vicissim vxor domini
Imolēsis. Sic modico spatio tēporis adaucta est fa
ma balneorū ipsorū ob accessū dicti domini Ma
latestę ex consilio meo. Vltimū quē vidi ad has a-
quas ꝓficiscētē, fuit dominus Malatesta Cęsariē-
sis effect⁹ hydropic⁹. iuit autē, ex cōsilio doctoris
eximij magistri Matthęi de Pisis pro me dati do-
mino Malatestę Pisauriēsi, cum quo etiā accessit
doctor egregi⁹ magister Iacob⁹ de Regio physic
magnifici domini Pādulfi Iani & Placētij domi-
ni. Sed hic statim mortu⁹ est, & ad patriā suā dela
tus fuit mecū Florētię Idē magister Iacob⁹, & co
gnoui ꝙ cum magistro Matthęo male cōcors fue
rat. Cęterū eorū iudicia silebo. Sed si domin⁹, de
quo retuli, asthmaticus fuerat & cōtinue febriēs,
E vt certo noui & balnea omnibus febricitantibus
neganda sunt, & asthmaticis non solum nocent,
sed eos plerunque interimunt, & ex istis debet
omnino morbus extingui.

De natura & virtute balneorū comitatus Vulterra.

Sequitur ex his loqui de aquis & balneis in Vul-
terrę comitatu existētibus. Nā eo in loco magna
mineraliū aquarū est abundātia. Sūt primo plura
balnea ab vrbe per sexdecim milliaria distātia, lo
cis tñ sterilibus. Ego ad illa cū hoīe mihi amicissi
mo olī accessi, Collutio stignano poeta Laurea-
to & Florētinorū cācellario. hęc balnea à Florēti
nis egregie ornata sunt, & consilio egregij docto
ris magistri Christophori Georgij medici Florē-
tini, quē fratris loco diligo. cui cōmunitas illa in
hac re autoritatē dedit, cū illa einxe cōmēdaret
F apud oēs. Vocātur autē balnea à morbo. & quia
locus syluester admodū est, & finitimę arces quō-
dā nōnullorū nobiliū rapina viuētium, & recep-
tacula latronū & hominum pessimorum, qui ple
runq; ciues caperēt, & redimere eos pretio coge
rēt, in tutū munimētis redactus est. Memini tēpo
rib⁹ meis quēdā de Castro Florētino, qui Mezeta
dicebatur ob podagrę morbū à quo vexabatur,
ad hęc balnea accessisse, captūq; à finitimis illis la
trōibus se quatuor florenorū millibus redimere
voluisse, quod cū recusarent illi & octo millia ex
poscerēt, pręlegisse mortē ne filios pauperie op
primeret, tantumque caput parieti impegisse, vt
obiret. Nō tñ locus adeo munitus est vt per mul
tos dies hostiū īpetus sustinere posset. verū a subi
tis īcursiōib⁹ satis tutus. Hoc ī loco plures habita
tiōes sunt & optīe ordinate: & plura balnea meo
iudicio aluminosa à p̄dn̄io & sulfure. nā in parie
tib⁹ circa locum exit⁹ tā magna aluminis copia vi
situr, vt facile quātitas maxima capi posset. Vide-
tur autem

tur autem mihi tria esse balnea inuicem se tangẽtia. Illud in quo primo cadit aqua est actualiter calidius, & confert multum doloribus à causa frigida iũcturarum proueniẽtibus, similiter & neruorũ, & siccat humiditates totius corporis, & cõuenit pasiiõibus matricis à causa frigida & humida, & nõ inducit magnam sitim, vt plura alia balnea faciunt, & caliditas illa satis tolerari potest vltra horã vnam. Vsus eius est in vere, & ibi descensus aquę qui supra caput recipi potest. & valet huiusmodi descensus ad desiccandum humiditates capitis catarrhalis. Extra mœnia est aliud balneũ temperatũ, ferreum, & tenet etiam de alumine, & est de natura balnei della Villa, quod est, vt dixi, in comitatu Lucano, & iudicio meo illo efficacius. Propè illa balnea ad duo milliaria in planitie montis iuxta quoddam oppidum, quod à longe apparet, & Castrum nouum appellatur, concauitates multæ visuntur, quas incolę Lucones nominant, quorum ebullitio mera cõspicitur in quibusdam. Ascendunt enim corpuscula aquæ cum rumore & impetu vsque ad superficiem, & fumi vapores im men sos in aerem emittunt, feruntq; mirabile quoddam, nõnũquam duas aues aduolantes super hæc loca à vaporibus incensas cecidisse, & in Lacõibus istis cõbustas esse, Canes etiã & alia animalia in his proiecta decocta subito fuisse & cõbusta. Quorũ naturã nõ dubito esse sulfuream. Cõparant nõnulli huiusmodi ebullitionẽ caldario similẽ in quo pãni cum cinere coquũtur. His in locis ex varijs mineris magna aquarũ scatet abũdãtia & salis copia emanat, qđ Florẽtino populo & subditis eius vsum large suppeditat, sulfuris etiã, & aluminis vbertatem præstat.

De balneis comitatus Senarum.

Balnea, quæ ĩ comitatu Senarum esse referuntur, à me nunquam visa sunt. verum à viris doctissimis instructus, quorum ę numero fuere magistri Marcus & Franciscus medici Senenses, cum quibus varijs in locis vnà conuersatus sum, abunde ipse possum scribere. Omnia præterea quæ à Gentili de his referũtur intellexi. principalia igitur balnea Petrioli præ omnibus habentur, quæ sulfurea admodũ sunt, cum substantia valde grossa, & calefaciunt multum, & exiccant, & humores attenuant & resoluunt. Valent doloribus in iuncturis existentibus, & pasiionibus neruorum frigidis. Sciaticis etiam multũ prosunt, & caput frigidum habentibus. supponitur enim caput vbi aqua exit ex ore leonis. cuius casus debet esse supra partes anteriores, & subsequẽter ad posteriora cadat sine ictu aliquo. capitis nempe humiditates exiccat. & in hoc magnum affert iuuamen, vt

per tres annos sequẽtes calefacere & exiccare credatur, & est balneum insignis famæ. Tempus autem vsus eius est de mẽse septembri & octobri & Martio & Aprili. Ego accessum ad id magis laudaui in mense Martio & Aprili, quoniam aliter agentes temporibus frigoris & pluuiarum & niuium reuertuntur aliquãdo, quibus cum pori & meatus ob vsum balnei aperti sint, facile nocumẽtum incurrunt, & ab aere etiam alterato, siqua resolutio ob balnea per poros emanaret, oppilatis his retunditur & impeditur vt ego vidi nonnullos male finiuisse euntes illo tempore, quo vt plurimum ire cõsueuerant me inspectante etiam in mense decembri. Balneo huic proximum est balneum, quod Caldanelam vocant, dicuntq; virtutem eius esse ferream & mineram cum multum subtili substantia. Confert nutritiuis maxime relaxatis humiditates exiccãdo, & laxitatem remouendo, nec sensibiliter calefacit. Et est aliud balneum prope Petriolum, quod Macereti dicitur, istud de sulfure tenet, Aliud est balneũ quod Rapolani nominatur non longe à senarum vrbe, & habet de sulfure multum intenso, & ob id cutaneas exiccat materias, & scabiem grossam statim curat. Balneũ aliud est, quod dicitur de Auinione, & est in comitatu eodem Senarum. cuius virtus similis est virtuti balnei aquarũ comitatus Pisarũ, habet tamẽ substãtiã grossiorẽ, ideo tardius suũ imprimit effectum, & sicut dixi balneum de Aquis est isto, per multas quas vidi experientias, efficacius. Est & aliud balneũ quod sancti Philippi appellatur iuxta Rodicosanũ in ipso comitatu Senarũ, de quo Gẽtilis scribẽs suo prĩo tractatu dicit, ꝙ est de natura balnei Petrioli, licet sit substãtię subtilioris, & ad oĩa illa cõfert, quibꝰ Petrioli balneũ cũ bono semp regimine & sic in futurũ Addit etiã Gẽtilis ex clariore experiẽtia, quã fortasse habuit aliorũq; medicorũ relatione, ꝙ minera eius sit nitrosa, & ideo multũ subtiliat & resoluit. & in summa effectꝰ ciꝰ sunt cõformes Petrioli balneo. Ego tñ annotaui sępenumero ꝙ plꝰ cõferat pasiionibus capitis frigidis & humidis & catarrhalibꝰ balneo Petrioli. Asserũt etiã aquã, quæ sup capita decidat, nõ esse tãtæ grauedinis, quãta sentitur in balneo Petrioli prędicto. putã t ẽt nõnulli in petrioli balneo aquã admistã esse quoniã effectus pteritis similes nõ sequãtur, & ob id balnei de Auinione succreuit fama. Nõ refert tñ Gẽtilis qualẽ fecerit de minera experiẽtiã, quę nulla alembico melior est. Memini dominum meum Malatestam de Malatestis per alembicum intelligere voluisse mineram balnei de Aquis, deprehenditq; multũ de alumine, parum vero de fer-

B. Caldanelæ.

B. Macereti.

B. Rapolani.

B. de Auinione.

ro inesse, licet à prædominio ferreum esset, quod manifestissime visu deprehensum est. sed ratione discutere opus est. nam licet corpulẽtia ferri esset minor, virtus tamẽ excellebat, quoniam si vtrẽq; partes librarentur: nulli dubium ꝙ minores ferri partes maioris aluminis pondere excellerent. & in isto etiã secundo tractatu, cum loquitur de balneo Petrioli, quod primo dixit sulfureum, addidit per experientiam sibi clarã intelligere, ꝙ plus aluminis in se habeat q̃ sulfuris. Et de hoc dixit non multum esse curandum, licet alij medici cõtrariũ opinati sint, propter quæ ipse fortasse hoc ambos tractatus non edidit. Sed meo iudicio debuit aquarum huiusmodi habere experientiam & magis meliusq; tractatũ ampliare. & quod dicunt tempus accessus esse de mensibus septembri & octobri à me ratione oppositum demonstratũ est. & adsunt alia balnea multa ibidem, quæ sancti Casiani appellãtur diuersæ naturæ. Nam quędam sunt sulfurea maxime, & valent ad dolores iũcturarum frigidos & similia. & alia ibi sunt balnea temperata, quę pasionibus hepatis & splenis accõmodata sunt. & alia etiam balnea admodũ nota ibi visuntur, de quibus cum omnibus in generali verba fecerim, singulariter de illis referre intendo. Est ergo iuxta oppidum quod sanctus Casianus nuncupatur balneum vnũ quod della Terra dicitur, à quo pasiones matricis frigidę, & renum lapides & vesicę curãtur. prodest vicisim fracturis iũcturarum. asserũtq; stantes in hoc balneo quamplurimum mingere arenulas & muco sitates. distatq; id balneũ ab oppido per quatuor milliaria. Secũdum est balneum quod della Caldagna appellant & magni caloris, & siccum est. Curat scabiem humidam: verum ingrediẽtes parum in eo morari possunt. Competit ęgrotationibus humidis. Est tertium balneum quod sanctæ Mariæ dicitur, & est similiter valde calidũ & siccum. Curat stupidos, tremulos & patientes spasmum de repletione, & valet cõtra catarrhum frigidũ. curat hydropicos, cum sit eorũ lapsus à causa frigida, & multum cõfert matrici humidæ. Dicunt incolæ, ꝙ distat à balneo della terra per medium milliare. habet etiam cãnam seu dutiã, per quam exit aqua, quæ in capita delabitur patientium. Balneum & aliud est quod dicitur Caldanę, & est calidum & siccum, & curat scabiem humidam & valet podagricis, & habet dutias effundẽtes aquam in balneo, in quo stant homines nudi. Est & aliud balneum quod dicitur Sicutellæ, siue della Sicarella, & est valde temperatum, quoniam illius minera est aluminosa & ferrea, & valet supercalefactis, & multum confortat stoma-

B. della Terra.

B. della Caldagna

B. Sanctæ Mariæ.

B. Caldanæ.

B. della Sicarella.

D chum, splenem & hepar, & incitat appetitum, & eius aqua bibitur. exit autẽ ex duobus muris, ab vno quorũ exit calida, ex altero frigida, & valet ad matricem humidam. Asserunt & ibidem esse aliud balneum quod Grotæ nomĩatur, alij dicũt De bosrecto, nec est multum calidum. curat scabiem & lepram. Aliud balneum est, quod dicitur sancti Georgij. plurimũ prodest vlcerib⁹ antiquatis. Est adhuc aliud balneum calidum, subtiliatiuum, & maxime prouocat sudorẽ. omnia ista balnea clarisima sunt, & eorum aqua bibitur, & de ipso etiam clysteria cõficiuntur. Aliud est ibi balneum, quod appellãt de luto, ꝙ in ipso magna est luti copia. In hoc vt plurimum ĩgrediuntur vlcera sordida patientes, & quæ difficile consolidantur, quibus necesse est per mensem vnum ad minus, aut duos in eo commorari. Accesus ad hæc E balnea sancti Casiani est vt plurimum de mense Martio, Aprili, & Maio & per totum septembrẽ. Et hæc de Senensibus balneis dicta sunt.

Balnea Romandiolæ.

In Romãdiola sunt balnea in loco, qui dicitur santa Maria de bagno. oppida autem & uillę illarum partium fuere sub ditiõe Comitis Guidonis & Petri ac Ricardi nepotũ eius, qui mihi amicissimi fuere. verum comes Guido neutiq; mihi fuit amicus. nam cum Pisana ciuitas ad ditionem Mediolanensis ducis peruenisset, et ille locum tenentis officium teneret in ea: & ego ad curam vnius ciuis à Florẽtia ad illum euocatus essem, vocabatur autem ciuis ille Petrus de Vagia, me admodũ suspectum habuit, ꝙ a Pisanis & Florẽtinis æque diligebar, qui illum & dominium odio habebãt. F Sed vt ad propositum reuertar, ab eodem ciue, & à quem postea languentem curaui in Pisauro, & à nepotibus prædicti Comitis de virtutibus horũ balneorũ plene informatus fui. peruenit deinde dominatus illorum oppidorum ad magnificum Compatrẽ meum Ioannẽ de Gambacurtis, qui datus fuit à Florẽtinis, quo tempore Pisas illis assignauit, & ab illo etiam veritatis notitiam percepi de balneorum ipsorum virtute & efficacia. Reperi autẽ quod paucis verbis dicunt medici quod de natura balnei Corsenæ sint, quæ autem natura & minera sit balnei Corsenæ superius explicatum est. Gentilis in suo secundo opusculo dicit quod balneum de turri sanctæ Mariæ in Bagno suo iudicio & omnium aliorum qui illud experti sunt, sulfureæ est naturæ cum aliquali aluminis permistione. & idem asserunt illius balnei & oppidorum domini prioris. Ioãnes autem de Gambacurtis compater meus dicit simile. primi vero qui asserebant simile esse balneo Corsenæ in virtute &

tute & minera, dicūt ꝙ non ſit tantę caliditatis,
nec in potentia, nec in actu, & ꝙ mundificat ner-
uos, & mitigat dolores eorum & omnium iūctu
rarum ſuperfluitates exiccat. etiam matricis. pro-
ſternit tamen appetitum. Ego ex informatione
ſumpta intelligo, ꝙ eo in loco tria balnea ſunt,
quę diuerſas habēt mineras. Principale eſt, vt cre
do balneū de turri ſulphureum & aluminoſum
quod confert ad prætactas ægrotationes. Secun-
dum eſt balneū quod vocāt de medio, & eſt plus
aluminoſum quàm ſulfureū. Hęc ſcribo propter
quod dixi mineras eſſe diſtinctas, & aſſerunt id
eſſe valde temperatū, & quod vocatur balneum
poltronum, cito curat ſcabiem. Tertiū eſt quod
appellāt balneum dominarum, cuius minera eſt
ferrea & ænea, tenens etiam de alumine, & eſt ſo
lenne quod cōfert, vt aiunt, ad multas ęgrotatio-
nes, quemadmodum & balneum Porrectæ. Scio
hoc vnum ꝙ plurimum cōfert ad paſsiones ma-
tricis, & plures accedūt ad illud ſteriles mulieres,
& ibi in balneo principali aquæ ab alto copio-
ſus eſt deſcenſus, ſub quo capita ponunt, quemad
modum in balneo Petrioli & prodeſt plurimum
paſsionibus frigidis & humidis catarrhalibus, &
ob id dominus Ioannes prædictus, & domina Io
anna vxor eius & commater mea, quorum ca-
pita catarrhoſa ſunt ex eius vſu iuuamen accipiūt
non modicū illumq́; ab alto deſcenſum aquę a
balneo pricipali per eoſdem quodam artificio or
dinatum eſſe memini.

Inſignis tractatus de virtutibus aquarū Porrectæ.

Hactenus de balneis præmiſsis abūde dictum
reor. nunc de aquis & balneis Porrectę copioſius
dicendum eſt, de quibus Bononienſes medici ſo
lenniter magnoq́; ordine diſſeruere, tot laudes il
lis aſcribentes. quę ſi veræ ſunt, ſacerrimas illas a-
quas, quemadmodum Ariſtoteles balnea appella
uit, dicere poſſumus. Ac primum de earum origi
ne referam. Eſt autem huius aquę ortus è duobus
mōtibus lapideis & ſaxoſis in comitatu Bononię
exiſtentibus à ciuitate per trigintaquatuor millia
ria diſtantibus, vt aiunt. & Piſtorienſium ac Flo-
rentinorum alpibus verſus meridiē finitimis. fe-
runtq́; in medio iſtorum montium eſſe riuū quē
dam ſatis amplum. Manat autē huiuſmodi aqua
per duo canalia ex vtroque monte. caditq́; tandē
& colligitur in duobus balneis ibi exiſtētibus per
dicta balnea fluens. Aſſeruntq́; ꝙ in mōte ſiniſtro
verſus oriētem ex eius latere quo fluit, exeunt fu
mi & vapores clari ad rubedinem declinantes. Sa
por huius aquæ eſt parum ſulfureus. Aliqui dicūt
aluminoſus, quod ipſe nō affirmo, & ſalitus. eius
etiam caliditas ſatis temperata bibitur. Inducit
tortiones aliquas corporis & dolores, & aliquan-
tulum debilitat. & quia multum ægrotantibus
confert, nōnunquam in ligneis vaſis ad longin-
quas partes tranſportatur. & aliquando prodeſt,
non tamen eam ſeruat virtutem, quā in loco pro
prio continet, & eſt facilis corruptionis, & cito ſa
porem ſuum perdit. Tam ingentes autem laudes
attribuūtur huic aquę, vt difficile ſit eas poſſe cre
dere. & fortaſſe à Bononienſibus medicis tanto-
pere laudata eſt, ꝙ in eorum comitatu ſit. Debet
autem aſſumi cum ſolēni cuſtodia & ordine, qui
ordo & tunc & ante & poſt ſeruādus inferius ſcri
betur. Hæc aqua omnem cerebri debilitatem re-
mouet. & confert ad omnes infirmitates, incipiē
do à capite vſque ad pedes. & vt breuiter dicam,
ad omnia quæ ponuntur in tertio canone Auicē
nę, ꝙ quaſi ad omnes ægrotationes ibidem anno
tatas prodeſt. Curat ergo cerebrum, & ſubuenit
infirmitatibus oculorum. reparat auditum mire,
amouet fœtorem narium, tollit capitis dolorem,
conſumit rheuma, purgat catarrhū & humidita-
tes in lingua & palato exiſtentes. conſumit & ex
pellit humores in gula congregatos, vocem rau-
cam clarificat, cōtra pectoris ſtricturam valet, &
difficilem anhelitus reſpiratiōem remouet, deie-
ctionem appetitus recuperat, remouet ſputū ſan-
guinis. Stomacho debili, nō bene digerēti eſt ma
xime ſalubris. necat vermes in corpore exiſtētes,
& īterficit (vt aiunt) ranas & animalia venenoſa
à caſu corpora noſtra ingrediētia. etiam ſi fuerint
per longum tempus in corpore nutrita. curat op-
pilatiōes hepatis & ſplenis & remouet dolorem
& colorem croceum: rubicundū & viuificum in
ducendo. lauat inteſtina ſi à fæcibus ſint corrup-
ta. & in ſumma omnes immunditias potenter ex
pellit. tollit dolorem inteſtinorum, cauſam potē
ter amouendo. curat renum laſsitudinem, remo-
uet & dolorem veſicæ. expellit arenulas cōgrega
tas. Impedimētū ſine dolore remouet in mingē-
do. Valet podagricis & omnibus non antiquatis
doloribus iūcturarum, & antiquatis etiam, vt di-
cunt, præſtat iuuamentum, paralyticos ſanat, &
neruorum tremori cōfert. ſcabiem chronicatam
& radicatā expellit ſtatim, & ſaniem per corpus
diſperſam educit, & teſtimonio incolarū qui vi-
dere, liberat hydropicos. ſi talis infirmitas non an
tiquata ſit & chronica. ſed cū difficiliori modo.
oportet enim vt interpollatim per triginta dies
ad minus penitus aſſumatur. & dicūt etiam ꝙ nō
eſt verum ꝙ interficiat hydropicos, cōfirmatos,
quinimmo ſanat eos per lōgum tempus aſſump-
ta. liberat equos bulſos ſi per duos mēſes potu il-
lius aquæ aſſueſcant. Alij addunt mirabile, ꝙ mu

lieribus prægnantibus confert, ſi perdiderint ap-
petitum,& non præſtat illis nocumentum. Sed il
lum iuuat, illumq; firmat, quod inter admiranda
poni poteſt. Curat extenuatos & macrefactos &
eos impinguat, & quod amplius eſt, febrē tertia-
nam remouere eam dicunt, & quartanam libera
re ſi ſit etiam antiquata. Quæ ſi vera ſunt, diuina
huiuſmodi aqua habenda eſt. nec ſolū virtute cœ
leſtiū, ſed Dei nutu ſita in hoc ſyluestri loco. Hæ
nanque laudes à Bononienſibus medicis decan-
tatæ, attenta fama ſtudij multos ad hæc balnea vi
denda & experienda compulere. nam anno iſto
magnus quidam archiepiſcopus cum ingenti co
mitiua & medicis ſuis acceſsit. voluitq; vltra ſuos
habere magiſtrum Maſium Laudenſem virū be-
ne expertum virtutis huius aquæ, & mihi amiciſ-
ſimum Bononiæ cōmorantem. Ego vero vt lau-
des prætactas aliqua ex parte confirmem, caſum
mihi cognitum referam. Fui plerunq; in ciuitate
Florentiæ, curæ aſsidens vnius ciuis, magni mer-
catoris, qui Barnabas de Allijs vocabatur. erantq;
multi medici mecū in cura ex famoſioribus vrbis
illius. hic vt breuiter referam, excoriationem ma
ximā patiebatur in veſica. Quærebat autem à no-
bis, an ex conſilio noſtro ad hoc balneum accede
ret, quod nos cōtinue diſſuaſimus, quoniā nitro
ſitas huiuſmodi excoriationi eſt inimica. Tandē
cum nos ſeparatim, deinde coniunctim cōſuluiſ-
ſet, intellecta deſiderij ſui vehementia (nā tracta-
tum huius balnei vulgari ſermone cōtinebat, plu
resq; ex vſu huius aquæ conualuiſſe referebat) vt
accederet annuimus, magiſtrum Leonardum de
Bibiena Florētiæ cognitum in ſocietate illius cō
mittentes, qui languēti alias aſtiterat, & comple-
xionem eius optime callebat, vt in vſu balnei pro
cederet, tentaretq; euentum. poſtremo cum iuiſ
ſet, tentaſſetq; balneū redijt non ſine conualeſcē-
tia, & per plures menſes nō minus ſolito ſe male
habuit. Denuo vero vexatus cum ſit, hæc infirmi
tas prorſus incurabilis etiam ſine iuuamento re-
uerſus eſt, cum ad illud acceſsiſſet. Conati autem
ſumus inter nos medici cauſas conualeſcentię hu
iuſmodi indagare. & qm̄ ſaniei quātitas, q̄ eijcie-
bat, maxima erat videbatur nobis impoſsibile tā
tam ſaniē ab vlceribus poſſe procedere, propter
quæ cōueniebamus eſſe ibi multum de phlegma
te per viam cōgeſtionis, licet improprie ſaniato,
& totum tamen ſemper viſa experientia, deſcen-
debat ad fundum. Et quia illud balneum mul-
tum renes mundificat, abſtergebatur & veſica à
phlegmate, propter quod illa minorata ſalſa fa-
cta & nitroſa materia, & cum minori pœna min
gebat, & vlcera eſſent minora. pręſentia tamen

iſtius nitroſæ materiæ continue vlcera illa ma-
gis ampliabat. Hanc cauſam iuuamento attri-
buimus, quoniam licet exiccatiuum ſit, quia ſul
fureum & nitroſum, & vlcera omnia cum exic-
cantibus curari debeant, virtus huius exiccatiua
mineræ ſit in hoc caſu potius nocua. Tertio iterū
ad ipſa balnea redijt. Cæterum ignoro, quemad-
modū ſibi ſucceſſerit. ſuperuenit enim peſtis, cu-
ius cauſa fuga arrepta. Vlterius nec quid egerit
ab ipſo aut alio percūctari licuit.

De regulis circa vſum balneorum Porrectæ.

Explicatis iam tādem huius aquæ virtutibus,
quas rite diuinas & mirabiles poſſumus dicere,
de regulis modo & ordine in vſu huius aquæ ne-
ceſſarijs reſtat diſſerēdum, de quarum copia neu
tique admirari conueniet. & ſi multa in hoc capi
tulo & ſequenti referantur, cum ad omnem infir
mitatem fere noſtri corporis & malarum diſpoſi
tionum reſpiciat hæc virtus. Primum qui ſalubri
ter hoc balneo vti voluerit, & huius aquæ potu,
ad id accedere cōueniet de menſibus Maio, ſum-
mo Iulio & Auguſto. Congruum tamen magis
eſſe ferunt in menſe Auguſto, præcedētes etiam
menſes non in congrui ſunt. verum ad anni tem-
pora reſpiciendum eſt, qualiter in frigore & calo
re temperata ſunt. Ingredientes balneum non ſta
tim aquam aſſumere debebunt, verum in primis
per diem vnam in loco maneāt quieſcētes, quod
merito fit propter noui aeris introitū, & q̄ ab ac-
ceſſu fatigati ſunt, potiſsimum qui à longinquis
partibus venerūt. Deinde balneum ingrediātur,
in quo per horæ ſpatium moram trahant, & plus
& minus, donec ſummitates digitorum omniū
incriſpentur. deinde exeant, & quieſcant aliquan
tum. veniente autem hora prandij vel cœnæ leui
ter comedant, & ſequēti die in ortu ſolis ad aquę
ductum accedant, & aſſumere incipiant ad duo-
rum vel trium vaſorum menſuram. deinde am
bulent ſedate, quo exercitio perfecto denuo ad
ſolitam, vt dixi, menſuram aquam aſſumant: &
iterum ambulent, iterato bibentes paulatim quo
ad in potu delectari incipiant, vſquequo præcedē
te potu incipiat aquæ exitus apparere per poros
vel per vrinā, aut etiam per ſeceſſum. Nec debēt
à potu huius aquę temperare, donec per aliquam
iſtarum viarum euacuationē fieri deprehendant
cum illa Claritate, qua aquam aſſumebāt. Quod
in vaſe vitreo diligenter attendendum erit, com
parata vtriuſque claritate. Poſtmodū aliquali prę
cedente quiete balneum ingrediantur, ferventq;
moræ tempus ſuperius explicatum. Hoc balneū
debilitat, ſed diſponit & maturat, & humores ex
pellit abundantes, vel peccantes in corpore vni-
uerſo.

uerſo. & quia huiuſmodi aqua nõnunquam cale
facta in tinis ad vſum præparatur à nonnullis:fu-
giat vnuſquiſque moneo hunc vſum, quoniã vir
tutem propriã amittit. Cum vero in balneo mo-
ram debitam egerint, exeant & quieſcant in pan
nis vel lecto, vt ſi virtus fatigata fuerit, recreetur
aliquantum. Hoc acto ad aquam redeant rurſus,
& illã ſine impetu,& cum delectatione aſſumãt,
&,vt ſuperius dictum eſt,ordinem ſeruẽt,& mẽ-
ſuræ modũ & claritatem etiam aduertant qua bi
bitur & emittitur. Putoq; eos vehemẽter errare,
qui illam cum impetu, & maiore quantitate quã
expedit, exhauriant.quoniam prẹter ordinem aſ
ſumpta nec ſic lauat, nec curat, nec clara egredi-
tur,quoniam tempore debito non reſidet in cor
pore,nec humores diſponit,aut pfecte maturat.

Regimen dicti balnei.

Regimẽ autem poſt balneum & eius exitum
& aquã aſſumptam, tale eſt à medicis annotatũ,
vt primo ſine ſomno quieſcant. deinde prãdium
aſſumant,& vtantur cibis facile digeſtiuis,cuiuſ-
modi ſũt carnes pullorum, faſianorum, perdicũ
& auium minutarũ, in pratis vel in montibus ha
bitantium,& quæ ad perfectionem decoctẹ ſint,
elixatæ potius quàm aſſatæ.Cibaria autem diligẽ
ter ab his maſticanda ſunt.Quoniam prima dige
ſtio fit in ore,et cibi bene cõtriti dentibus facilius
à ſtomacho digeruntur, in quo maxime aduertẽ
dum eſt,cum balneum famẽ inferat,ideo in quã-
titate non erit edẽdum,& dimidium pulli aſſum
pti aliunde ſufficiet. Edant etiam panem brodio
madefactum, quia facilius à ſtomacho digeritur.
Bibant vinum moderate,ſine aquẹ tamen admi-
ſtione. nec inter comedendum bibẽtes excedant
qualibet vice dimidium vini cyathum.vtilius eſt
enim iterare potionem,quàm ſemel abũde ſume
re.poſt prandium nõ dormiant,ſed in colloquijs
iocundis,& delectantibus,morentur cum ſodali
bus & ſolatijs ſine fatigatiõe vlla corporis.Hic cẹ
nandum eſt ab illis ea die qua balnei aquam bibe
rint.Si vero in hora cœnæ digeſtione perfecta fa-
meſcerent, duo vitella ouorum recẽtium aſſume
re quibũt,albumine reiecto & vini modicum nõ
lymphati.Quibus autem oua tædium afferũt,pa
nis modicum vino perfuſum poſſunt edere.dein
de hora ſua lectum ingrediantur, dormiantq; &
quieſcant.Sequenti vero die aquam aſſumere nõ
debẽt,ſed quieſcere,& naturẹ pacem dare ob plu
rimam agitationem humorum in præcedẽte die
factam. debẽt autem quieti ante horam tertiarũ,
& priusq̃ prandium aſſumant, viſitare balneum,
& ſic in veſperis iam prãdij digeſtione completa,
ita vt in illo die bis ingrediantur, & morentur in
balneo iuxta ordinem præſcriptum,donec digiti
in ſummitatibus ſuis incriſpentur.& ea die pran-
deant, & cœnam aſſumant cum temperantia ta-
men,vt præmiſimus.Hac die balneo vtentur po-
tu aquẹ eius poſt habito.nam ita humores pro ſe-
quenti die diſponuntur,quo bibere conuenit,&
maturos ad exitũ præparat. ſic interpoſito die ad
aquẹ potum reuertentur in ortu ſolis.& cum or-
dine,tempore & modo procedẽt interpoſitis die
bus potionis & balnei,vt abunde dictũ eſt.Aquã
autem aſſumere opus eſt tribus interpollatim vi-
cibus,diem vnam in medio ponendo.Et quoniã
multi ad hæc balnea accedunt, quorum infirmi-
tates lõgo tempore inueteratæ ſunt, his magis cõ
tinuandũ erit ſex ad minus vicibus aquam biben
do,interpoſita ſemper die vna & ſic in balnei in-
troitu ſeruandus ordo.& in quieſcendo, dormiẽ
do,edendo, & in cæteris à nobis explicatis regu-
la non omittenda.

De regimine in receſſu balnei ſeruando.

Et quoniam ordinẽ in mora circa balnea ha-
benda retulimus, nunc quemadmodũ in receſſu
ſe gerãt,explicabimus.Principio igitur qui eque-
ſter receſſurus erit, quotidiẹ parũ equitare debe-
bit.ſi vero pedeſter,ſimiliter parum ambulare de
bebit.& qui ſe portari faciunt alio modo, ſine la-
bore multo redire in patriam debent. prandium
autem non aſſumant, niſi tertiarum hora tranſie
rit,vlterius non differendo, ne ſtomachus ex mo
ra debilitetur,& quẹcunque aſſumere voluerint
bona & vtilia in prandio & cœna diligenter ma-
ſticare cõueniet. & per dies ſaltem octo à ſomno
diurno abſtineant. Vinum quo vtẽtur album ſit,
non dulce,& ſtomacho eorum conforme,quod
nulla aqua miſceatur. & quoniam vina aliquãdo
potentiora ſunt & fumoſa, parum panis infunda
tur,& per ſpatium temporis moretur in vino. nã
fumoſitatem demit.Elapſis vero his octo diebus
ad vinum redeant conſuetum. Si in nonis fameli
ci fuerint, duo vitella ouorum aſſumãt recentia,
vel cum vino modicum panis madefacti.Poſt aſ-
ſumptum prãdium per horam ad minus quieſce
re debent,donec cibi ad ſtomachi fundum deſcẽ
derint.& cum ſe exercitauerint aliquãdo,ſit exer
citium valde lentum, ſit eorum cẹna valde leuis,
vt ſuperius dictum eſt,cum pullis elixatis & regi-
mine ſupradicto.poſtea diebus ad minus quinde
cim elapſis, veſci eis licebit & carnibus caſtrati-
nis,omnibꝰ tamen bene coctis & elixatis.& quo
niam cibaria talia eſſe conuenit, vt facile digeran
tur,vtãtur brodio pulli,pane intus madefacto,tã
in prandio quàm in cẹna. & in delectatione mo-
rẽtur, aſſidue abluãt manus vino,quoniam à ta-

ctu aquæ

ctu aquæ est maxime prçcauẽdum. Ideo à quibuscunque præterquã à dictis cibarijs in tactu est prçcauendum, & ab assatis etiam cibis abstinẽdum, & à fructibus omnibus & leguminibus. etiã acetum non gustent, & ab acutis abstineant, vt sunt radices, allia, cepæ & similia. Nocent prçterea sic se habentibus caules, ficus, vuæ, agresta & cibaria ex pasta. Præ omnibus nihil est coitu nocentius, cui ad minus vsque ad mensem non est indulgendum, etiam si complexionem optimam & robustam habuerint. qui autem debiliores fuerint, lõgiori tempore castos esse cõueniet. & hæc omnia ad mensis spatium saltem obseruabunt. Muniant se pannis assidue, & cum calido tẽperato se à ventis & frigore tueantur. Quicunq; vero ad hæc balnea Porrectæ euntes, vtilitatẽ ex illis cõsequi affectãt, quotãnis aut saltẽ triẽnio elapso ad illa redeant, ordineq; præscriptũ obseruẽt. Eo nãque modo & curã adipiscẽtur ægrotationum suarum, & vitam longæuam incolumemque deducent.

Balneum Asculanum.

Et vt ad alia vertamus stylum, dicũt esse in cõmitatu Asculi balneũ, quod est sulfureum, cuius tamẽ natura & proprietas multum nocet oculis. maxime debilibus, ad ipsos materiam mouendo. qua ex causa qui ad hæc balnea accessuri sũt, plus cçteris mundificati esse debebũt, & minus materiæ ad oculos afferre, & consilio vti, quo sciant se oculos tueri posse quam maxime, & cursui materiç obuiare. Cõfert hoc balneũ vt aiunt, quemadmodum reliqua balnea sulfurea, scilicet mundificando neruos, & iuncturis vtilitatem afferendo. & confert contra tetanum, & omnẽ spasmum ex repletione prodeuntem. Curat scabiem & botor & vlcera mala, & est exiccatiuum. medetur etiã spleni ingrossato. deijcit tamen appetitum. Conuenit habentibus matrices humidas exiccando. & eius vsus est de mẽse Maio, vt aliorum balneorum vsus est.

De balneis Paduanis.

Paduana ciuitas in comitatu suo habet plura balnea, quorũ omnium vnicam dicunt esse mineram. sunt enim omnia salsa & nitrosa, & vocãtur balnea sanctæ Helenæ. prosunt habentibus capita & pectora repleta & stomachũ similiter humidum, & contra hydropisim humidã, scilicet asciticam passionem, & generaliter contra humiditates omnes quascunque in corporis partes generatas. A mensis Maij principio vsque in finẽ septembris horum balneorum usus est proficuus, obseruatis regulis superius explicatis.

B. S. Helenç

De balneis Viterbiensibus.

Sequitur nũc de balneis Viterbiẽsibus loqui, qua in vrbe cũm aliquãdo affuerim, eadem die à medicis illis informari diligenter curaui, intellexiq; magnum ibi esse balneorũ numerum, diuersitatemq; minerarum maximam, quæ varijs morbis & dispositionibus malis subueniãt. feruntibi esse balnea numero decẽ egregie fabricata, ex quibus præcipuum & optimum nominãt, quod della grota dicitur. cuius aqua est potabilis & clara & delectabilis in sapore, vt aiunt, nec dissimilis quæ patriæ meæ Montiscatini, de qua præscripsi. Narrant medici illarũ partium vidisse se aliquos bibẽtes de dicta aqua vsque ad vnum barile. Eius mineram dicũt esse æneam, propter quod visum fortificare dicitur. est enim adeo lucida & trãsparens, vt merito visui conferre videatur. Congruẽtia splendoris & claritatis prodest habentibus catarrhactas & humiditates lippitudinosas, ad oculos fluentes, quas omnes exiccat. & quibus oculorum pauci insunt spiritus, eos multiplicat sua claritate, quos effectus producit, cerebrum cõfortãdo quod in senib⁹ expedit. à cerebro enim virtus visiua, & visibiles spiritus oriuntur. fortificat etiam balneum istud appetitum & stomachi dyscrasiam remouet, digestionem procurat, & ob id ad illud maxime vadunt cõualescentes, quibus appetitus prostratus est. valet prægnantibus ob eãdem causam, cum corruptum habẽt appetitũ. debent autem mulieres huiusmodi aquã bibere in primis mensibus cum bono moderamine, & tute in eiusdem aqua madefactum panem edere possunt. Verum balneum nullo modo ingrediantur, quoniam possunt leuiter abortire. Aperit dictum balneum oppilationes renum, & ad lapillos & arenulas confert expellendas, & ipsos mundificat ab humoribus viscosis & grossis potẽter subtiliãdo eos. & id confert non solum bibendo, sed balneando insuper. lapidem renum & vesicæ frangit & expellit, & vt tunc & posterius audiui, nonnulli pergrossos lapides (quos in vesica generatos longo tempore tulere cum doloribus & angustia) ex vsu huius aquæ frustatim proiecerũt. qua in virtute adhuc magis potẽs efficeretur, & maioris efficaciæ, si parum ante balnei introitum vel ingrediendo illud patiẽtes de aliquo electuario ad id congruente portionem assumerent, vt sunt Iustini vel Philãthropos electuaria, descripta in Nicolai antidotario. Curat dolores colicos & iliacos, siue sint ventosi, siue à materijs phlegmaticis processerint, & neruos & neruosa membra infrigidata etiam calefacit. vel si etiam contracta fuerint ob virtutem calidam confortantem. curat insuper paralysim & spasmum ex repletione prodeũtem, vt veridici & experti affirmãt. Secũdum balneum Vall...

dicitur

dicitur non longe ſupra primũ, & eſt mineræ ſul
fureæ communiter plus à mulieribus quàm à vi-
ris frequentatum, & ob id dominarum nuncupa
tur. Confert ſterilibus ad cõcipiendum, nam ma
tricem abſtergit & mũdificat ab humiditatibus
viſcoſis, menſtrua prouocat, ſiqua retinentur. va
let doloribus à frigida cauſa venientibus, & dolo
ribus articulorũ, ac ſciaticis, & omnibus quæ in il
lis membris reſtiterunt à cauſa primitiua, & deni
que ad omnes morbos neruorum maxime frigi-
dos. & quoniam huius balnei aqua multum cali-
da eſt, diutius in eo fœminę quàm mares perma-
nere poſſunt, quia ſunt illis calidiores. & tamẽ fœ
minæ pariter in eo anxiãtur vt viri. hæc aqua ma-
gis feruet hyeme quàm ęſtate. Tertium balneum
cruciatorum appellatur. eius minera eſt ſulfurea,
& groſsioris ſubſtantię quàm balneum ſecundũ.
cuius ſignum eſt, quòd ab eo magis lapidificãtur
tranſitus, quod nõ eueniret ſi eſſet ſubſtantiæ ſub
tilis. eſt hoc balneum præcedente calidius, quòd
eius calor in materia vel ſubſtãtia magis dẽſa fun
datur. Confert paſsionibus catarrhalibus & præ-
cipue frigidis & humidis. mundificat enim ſuper
fluitates cerebri, & omnia inſtrumenta ſenſuum
ſua proprietate. prodeſt nõ parum podagricis &
in iuncturis paſsiones habẽtibus, & neruis & arti
culis. Muſculos confortat & omnia ligaméta, &
phlegmaticas materias & mucoſas ad ea mẽbra
fluẽtes tollit. Ferunt nõnullos ex vſu huius aquæ
greſſum recuperaſſe, cũ prius ambulare non poſ-
ſent. Ego tñ vt p̃fatus ſum, maiores adhuc effect⁹
vidi in balneo Corſenæ. valet etiam mollificatis,
quia humiditates cerebri exiccando neruos tanq̃
à cerebro prodeũtes firmat. & cum cerebrum ſit
veluti membrum mittẽs, omnia membra recipiẽ
tia cõfirmantur. Quartum balneum eſt quod ap-
pellant Aquæ bullicaminis temperatę calidita-
tis, ſed habent magis in potentia exiccãdi, & eſt
aluminoſum. Eius proprietas eſt vt ferunt, ſuper-
calefactum emẽdare, & ob id ſcabiem optime cu
rat, & morpheam. & valet patientibus impetigi-
nem, & confert ad lepram & omnes morbos cu-
taneos expellit, & corrigit ſupfluitates humidas,
ad hydropem diſponentes. Quintum balneum
de palatijs vocatur, & tenet de ſulfure & alumi-
ne, plus tamẽ aluminoſum quàm ſulfureum. Cõ
fert habẽtibus ſcabiem, & omnem malam ſpeciẽ
ſcabiei. liberat enim nõnullos qui leproſi videbã
tur ob ſpeciem ſcabiei prauam. Sextum balneum
de Boſchetis vocatur, & eſt ſulfureum, ſubtilio-
ris tamen ſubſtantię, quã pręcedẽs, calidum ſatis.
valet viciſsim ad exceſsiuã humiditatẽ neruorũ
remouendã. valet mollificatis & mẽbris propter

A repletionẽ contractis, vt manifeſte extendantur.
Patientibus ſciaticam ſubuenit. confert ad colicũ
& iliacũ dolorem, quantumcũque antiquati fue
rint. & dicũt q̊ curat oſſa fracta & diſlocata redu
cit. Septimum balneum eſt quod ſanctę Marię in
ſilice appellant. hoc curat paralyticos maxime
quod eſt humiditatum in neruis cõtentorum pręcipue
exiccatiuum. & vẽtoſitatem inteſtinorum
reſoluit. curat ſcabiem, cuius materia cholera ſit
aduſta, & eſt aqua ſulfurea, fętens, multum leuis,
& adeo ſuauis & mollis, ac ſi eſſet vnguẽtum. ex
quo aliqui illud balneum ſuaue vocauerũt, vt au
diui. Octauum balneum Prati dicitur. eius mine
ra eſt ſulfurea, & eius caliditas eſt mitis non ma-
gna, ſedatiuum eſt dolorum in quacũque corpo-
ris parte fuerint ſine vlla violentia. confert vel in
primis ad dolores matricales, & omnibus matri-
cis paſsionibus, vẽtoſitates inteſtinorũ & muſcu-
lorum, & aliorũ membrorũ, & omniũ annihilat
B & reſoluit. Alij dicunt q̊ curat hydropicos ſi ſint
in capitulo tympanitis. Nonũ vero balneum eſt
Paganelli, quod ęreæ vel ęneæ minerę eſſe dicũt.
Cuius aqua ſimilis eſt aquę, quam ſanctam appel
lant, quę euacuat per ſeceſſum, ob id fęces retẽtas
potẽter expellit, ſiue purę ſint, ſiue cum humori-
bus permiſtæ. Vnit ſtomachos macrefactos & vil
los ac virtutes ſtomachi fortificat & magis dige-
ſtiuam. valet habẽtibus appetitus deiectionem,
& corruptionem, & eſt hæc aqua multum diure-
tica per vrinã, cum vſu eius multę materiæ expur
gãtur. prodeſt igitur renibus & purgat, & matri-
cem abſtergit, menſtrua prouocãdo, & ob id pręgnantibus
nocua, quod facile eas abortire faciat.
Decimum & vltimũ balneum Aſinellæ dicitur.
huius aqua parum ſulfurea, plurimũ vero ęnea
eſt, & eſt ſubtiliſsima & tranſparẽs. purgat matri
C ces mulierũ & mundificat illas à menſtruis & diſ
ponit ac pręparat ad conceptũ. aperit hęmorrhoi
das, ſubuenit defectui ſtomachi à frigida cauſa
procedẽti, ſimiliter & hepati, & tantę ſubtilitatis
in modũ ſubſtantiæ hepatis & ſplenis & aliorum
membrorum oppilationes aperit, & in iſtis mem
bris frigidos humores digerit.

B S. Mariæ i ſilice

B. prati

B. paganelli.

Balneum Aſinellæ

Sequitur Tractatus de balneis Puteolanis.

Poſt pręmiſſa ordo exigere videtur vt de Pu-
teolanis balneis verba faciamus, vbi Baiarũ amœ
ni seceſſus, & Romanorum quondam fuere deli-
tiæ. de his ex fama notitiã habuimus, q̊ apud Pu-
teolos, quaſi fons quidam & origo balneorũ ſca-
teat, quæ inter cętera tenent principatum. Nunc
autem cum Peruſino ĩ ſtudio lectiõi operam aſ-
ſidue adhiberem, à quodam doctiſsimo phyſico
& doctore qui Mattheus de Aſiſio appellatur,

opuſculum

opuſculum ſuſcepi editũ per quendam Matthẽu de Plantimone medicum Salernitanum, in quo balneorum huiuſmodi virtutes continentur. quę ſi veræ ſunt, audeo dicere ad omnes infirmitates quæ euenire poſſent, eorum vſum maxime cõferre. ferũtq; proprietatem cuiuslibet balnei, & morbos quos curet ibidẽ metrice eſſe deſcriptos. Admirari tamen compellor q opuſculi huius conditor de mineris eorũ nihil loquatur, niſi forte exiſtimauit ex cognitiõe curarum ad ægrotationes, minerarũ etiã naturas deprehendi poſſe. erudite tñ de aliqb9 aq̃s loq̃tur, quas aquas ſalſas appellat.

De ſudatorij virtute.

Principio igitur retulit ibi vnũ eſſe locũ, quẽ ſudatorium nominat, qui mirum in modũ ſudorem ꝓuocet, malosq; chymos è corpore ꝑ ſudorem pellat & corpus præcipue alleuiet, & vlcera exiccet ſub cute latẽtia, & aqua quæ caleſcit in calore ſudatorij, languentes reſtaurat, & ilia ſanat.

Balneum Sulphureum.

Balneum primũ vocant ſulphureum cuius virtutes eſſe dicunt, q neruos mollificat, ſcabiem ſanat, mulieres ſteriles fœtãtes reddit, dolorem capitis remouet, aquoſas oculorũ lachrymas ſtringit, viſumq; reddit acutũ, contra vomitum valet, humores phlegmaticos optime diſſoluit, febres cum frigore factas curat, præcedente tamen purgatiõe ſufficiẽti ad vſum illius balnei neceſſaria.

Balneum Aquæ Strumæ.

Aliud eſt balneũ, cuius Aqua Strumę dicitur. hoc pigritiã membrorũ tollit, lęſis oculis præſtat operã, prohibet à capite curſum phlegmatis & rheumatis cuiuſcunque, prodeſt dentibus, cadentem vuam releuat. cõfert faucibus & brãchos patientibus & coryzas. valet tuſsi, & pectus lenit, vocem reſtaurat, tollit ſtomachi faſtidium, & excitat appetitum. Dicunt tamen quòd vſus eius corpus inflammat.

Balneum Aquæ bullæ.

Aliud balneum nominãt Aquam bullæ. valet capiti & eſt veluti quoddam antidotum. purgat matricem, confert ſpleni, & eximie purgat omnes hepatis partes.

Balneum Iuncariæ.

Aliud balneum vocant iuncarię. iſtud animũ lætificat, & omnia per ſe venientia ſuſpiria tollit. cõſumptis multum prodeſt, omnes exiccationis cauſas remouet. pectus debile forte reddit, viſui confert, ſtomachum valde cõfortat, & febres omnes interpollatas annihilat, eſtq; inter cætera ſaluberrimum balneum.

Balneum Balneoli.

Aliud eſt balneũ Balneoli foris ſcriptæ, & eſt aquę dulcis, in qua nulla eſt potentia conſumẽdi, & ideo nocet hydropicis, nocumentũ pulmonis aufert. valet contra tuſsim, ſtomachi debilitatem tollit, & hepar ſanat, ex febribus exiccatos reducit, ſanat cutaneos morbos.

Balneum de Petra.

Aliud eſt balneum quod vocatur de Petra. id à multis paſsiõibus caput liberat, auribus præſtat auditum, abſtergit oculos, & eorum ſcabiem curat. cordi quoq; & pectori medicinã præbet, renum lapidem frangit, arenam curat, veſicam aperit, & vrinæ difficultatem remouet.

Balneum collaturæ.

Aliud eſt balneũ quod Collaturę dicitur. hoc virtute ſua pulmoni quietẽ præſtat, curat tuſsim à rheumate cauſatam. & dicunt quòd vſus continuus huius aquæ pręſeruat à phthiſi, vires ſtomachi reparat. roborat etiam appetitum, & cordi lætitiam inducit.

Balneum Subueni hominibus.

Aliud eſt balneum optimi nominis. nã appellatur ſubueni hominibus. huius aquam dicũt purgare pulmonem & omnes cauſas frigidas remouere. depurgat vocẽ, pectoris defectum tollit, confortat ſtomachum & excitat appetitũ, oppilationes hepatis extirpat, ventrẽ lenit, curat podagras etiam antiquatas, & valet articulis, omneq; genus doloris remouet. & ob id ſacratiſsimo nomine præſcripta eſt.

Balneum ſanctæ Anaſtaſiæ.

Aliud eſt balneum ſanctæ Anaſtaſiæ, quod infirmos articulos ad veram ſanitatem reducit, & vniuerſas corporis virtutes augmentat.

Balneum Cantarelli.

Aliud eſt balneum quod dicitur Cantarelli, quod plagas nouas mire conſolidat, etiã antiquis medetur. omnia cutis vlcera abſtergit, viſum clarificat, oppilat vias phlegmatis emittentes ſanguinis fluxum, arteticis & podagricis maxime ſubuenit. & confert huius aqua ad febres, & ad frigora earum. Verum vſus eius aquæ lateri nocet.

Balneum Practæ.

Aliud eſt balneũ Practę, quod corpus alleuiat à pinguedine propter humores generata. caput & ſpatulas multũ confirmat. remouet vlcera omnia, & lippitudinem oculorum, & cõfert habentibus rheumatis deſcenſum à capite.

Balneum Terpergulæ.

Aliud balneum Terpergulæ nominatur, curat totius corporis debilitatẽ, remouet pigritiam. Vſus huius aquę reddit cerebrũ lętum & incolume & ab omni ſymptomate pręſeruat. valet contra ſuperfluũ dolorẽ, & pedũ alleuiat grauitatẽ.

Balneum

Balneum Arcus.

Aliud est balneũ quod Arcus dicitur, cuius aqua est satis dulcis. restaurat cõsumptos,& membra humectat arida in illis humidũ cõsumptũ reponendo, aiuntq; corpora vsque ad pedem aresacta non longo transacto tempore ab eo restaurari. stomachum cõfortat, nocet hydropicis, in splene vel hepate oppilatis.

Balneum Rainerij.

Aliud est balneũ quod Rainerij nuncupatur. curat pustulas,& putrida apostemata à salso phlegmate procedẽtia. Asserunt etiam q; curat herpetem & serpiginem. lachrymas stringit, omnẽ malam scabiem exiccat,& vniuersam cutis infectionem quantumcunque malignam perfecte emundat. Verum si imperfecta fieret horum morborũ curatio, ægroti Chirioli balnea solent vti.

Balneum de Foris scripta.

Aliud est balneum quod de foris scripta nominatur, & non est balneoli de quo supra diximus. Istud capitis passiones,& singulariter hemicraneam,& dolorem supercilij remouet, nubem & caliginem oculorum tollit, sanguinemq; oculorũ & panniculum ibi generatum remouet, oppilationes aurium aperit, & illarum tinnitum curat & sanat.

Tractatus de aquarum salsarum natura & virtute.

Postquã superiorum balneorum virtutes breuiter declaratę sunt, restat de aquarum salsarum natura & virtute disserere, quę à medico illo Salernitano referũtur. Prima est igitur aqua balnei Salmariæ, alij Salmaris dici volunt, quæ mulierũ matrices ab omni humore superabundãte emundat & purgat, menstrua prouocat, nec vltra menstruales periodos fluere permittit, omnẽq; matricis infirmitatem antiquam euellit. steriles fœtibus aptas reddit, si viro pariter & mulieri vsus eius fuerit communis.

Aqua balnei Culinæ.

Est & aqua alia balnei Culinę quæ sudorẽ prouocat,& neruis propter catarrhales materias à capite descẽdẽtes aggrauatis optime subuenit, oculis lumen deperditum restituit, etiã si fuerit ęgrotatio antiquata, & in dubio eius vestigia remouet. Mora tamẽ illius balnei longa esse nõ debet.

Aqua balnei Fritoli.

Aqua balnei Fritoli remouet podagrã. vel potius guttam & omne rheuma. Confortat caput, stomachum corroborat, hydropicos liberat, confert phlegmaticis,& ne in febrilem lapsum decidant ex virtute sua prohibet.

Aqua balnei Arculi.

Aqua balnei Arculi caput frigidum calefacit, A tollit rheuma, plus papauere somnum prouocat, vitium stomachi remouet, opthalmiam curat, cõfert hepatis calefactioni,& in summa non minus opem præstat quàm aqua Porrectæ.

Aqua balnei Pugilli.

Aqua balnei Pugilli vẽtrem solutum stringit, hydropicos attenuat, spleni iuuamẽtum præstat & curat infirmos febribus cum frigore accidentibus. demum consumpti & horridi ab isto balneo sani reuertuntur.

Aqua balnei sancti Georgij.

Aqua balnei sancti Geogij vrinam retentam expellit, lapidem frangit, & vt huius opusculi autor profitetur se præsente infirmus duos lapides per vrinam misit, cũ aqua foueretur. prodest etiã doloribus articulorum,& sciaticã indubie curat.

Aqua Cæsaris.

B Aqua Cęsaris, siue, vt alij dicunt, solis & lunæ qua Cæsares aliqui vsi sunt, omne genus guttę & doloris tollit, & ẽ iudicio multorũ solẽnis aqua, quæ etiam antiquã podagram & fistulam curat.

Aqua Fontis episcopi.

Aqua Fontis episcopi confert arteticis, & omne genus podagræ curat.

Aqua balnei Bretolæ.

Aqua balnei Bretolæ dolori capitis præstat opem,& pariter faucibus grossis & vocis raucedini. confert etiam doloribus hæpatis tunc factis & oculorum caligini. Quartanam febrem aufert,& ephimeram curat, & prohibet ne febres cõposito in corpore generentur. phlegmaticam curat, sed debet continuari multum vsus eius.

Aqua balnei Speluncæ.

Aqua balnei Speluncæ cuiuscũque guttæ symptomata perimit, tussim tollit. ex hac aqua etiam C rheumatis excluditur omne genus, fugat hydropisim, à stomacho phlegma tollit. fama est etiam quoscunque ex hac aqua bibentes vsque ad quinque vncias in die, à passionibus quibuscunque supra & ĩfra à phlegmate creatis liberari, certe omne genus serpiginis curat,& lepram.

Aqua balnei Gibborosi.

Aqua balnei Gibborosi ilia curat, dolorẽ matricis remouet, vetat fluxum mẽstruorum, etiam fluxum sanguinis fluẽtis à superioribus membris per virtutem suam prohibet, vrinam prouocat, & nulla est renibus ea melior medicina, siue adsit lapis, siue arena.

Aqua balnei Suttilarij.

Aqua balnei Suttilarij iuuat dentes mundificando gingiuas, vitium pulmonis curat. tussim à pectore remouet, prouocat appetitum,& cõfortat stomachi digestiuam, vitio splenis subuenit,

ardorem

ardorem vesicæ sanat.curat phlegmaticam febrẽ
lentam,remouet lentiginem turpemq; scabiem,
& pannum faciei tollit.capillos lõgos facit & ela
tos.& totum corpus adiuuat.Expertum.

Aqua Petrioli.

Aqua Petrioli grossos macrefacit,à stomacho
phlegma tollit.Iuncturas grossas subtiliat,extin-
guit choleram,ex tristib⁹ hilares facit, & omnia
membra lætificat, eorumq; frigiditatem aufert.
morpheam & genus omne serpiginis curat, & le
præ initium remouet.

De balneorum naturalium potentia & virtu
tibus tractatus finit.

Tractatus de balneis artificialibus sequitur.

EXpedita huius primi tractatus ꝑticula, in
qua de naturalibus balneis ꝑtractatũ ẽ,quo
rum effectus fama & experientia mihi nota sunt.
restat ad secundam accedere,quonãmodo,videli
cet Artificialia balnea, illisq; similia componẽda
sunt.Hæc autem duorum modorum sunt.Quæ-
dã enim sunt in balneo,vel quę volueris loco suo
virtutem solum igneam cõtinentia. Quæ est vna
qualitas calida & sicca quocunq; alio circunscri-
pto. aliquãdo est hęc iam dicta caliditas ignea in
aere & parietibus fixa cum humido tamen actua
li.Exemplum primi modi esset intrare locum,in
quo sit talis ab igne caliditas derelicta, quẽadmo
dum ex communi rusticorum vsu videmus fieri,
qui ingrediuntur furnos, & faciunt eos calefieri.
vel intrant primum pane decocto cum conueniẽ
ti calore & mensura,in quibus non est nisi calidi-
tas & siccitas absolute. & si dicatur ꝙ ibi sint va-
pores humidi ex lignis qui interius exitũ habue-
rũt.Respõdetur quoniam aer est amplus,& ignis
in furno proprie est accensus & nõ subitus. Si qui
exiuerunt vapores humidi, ignis potẽtia resoluti
sunt.Horũ vsus est propter dolores sciaticos ner-
uorum à causa frigida & humida & omnium iũ-
cturarum efficaciter enim huiusmodi mẽbra ca-
lefaciunt,eorumq; humiditates exiccant propter
quæ si aliqua præcedet materiarum digestio &
euacuatio,consequenter iuuamentum assequun
tur. nã recolo me cum alijs medicis visitasse ma-
gnificã matrem domini Pauli de Guinigijs Lu-
canæ vrbis domini,quę podagræ & sciaticę dolo
rib⁹ frigidis & humidis iuncturarum in super ve-
xabatur. Quæ balnea Corsenæ,& alia artificialia
experta. posterius à se ipsa cœpit ingredi furnum
quem lignis lauri,stæcados & similibus calefacie
bat, & experta fatebatur plurimum vtilitatis su-
scepisse. Modus autẽ ingrediendi huiusmodi est,
vt nudi,vel cum sola interula in furno super assi-
dem sedeat,& ostium furni claudẽtes modicum

D spiraminis relinquant, vt lumen admittant,po
sintq; anhelare liberi⁹. Exẽplum secundi ex the
mis dari potest,quorum vsus fuit ętate mea fre
antiquitus in vrbibus magnis has in proprijs ha
tationibus ita ædificãt, vt in his stare posint du
personæ,vt in Lucana vrbe consuetum est.in q
bus vir & vxor ingrediuntur,quarum vsus è p
tibus vltramontanis ad nos venit.Sunt enim h
balnea aquæ dulcis, vel locus valde conclusus
igne subtus posito calefactus, quorum caliditat
docti aliquando faciunt in temperie permanẽ
Verum alius est gradus caloris sanis corporibu
alius vero languentibus conueniens. In his va
res exeuntes ab ardentibus lignis in aerem in h
midum trãsformantur, vel loci aerem saltem h
mectant.In his etiã sunt fomenta aquarum, vt
trantes sudorem & sordes posint abluere.& si
E qua balnei nimis calida fuerit, posint cum frig
da illam temperare.Calor autem calefaciẽs di
aquam cum suis illius subleuãdo vapores aer
humectat.& vicissim parietes & superiora.Ideo
que expresse humiditas cernitur.& vaporum d
scensus guttatim à summo cadentium, vt in pl
uia consueuit, quia non absoluuntur ab humi
actuali.Hæc igitur thermarum loca intrãtes p
cipio angustientur, quoniam locus sit intran
rabilis & clausus, in quo aer enim ingrossatus
ex permistione vaporum, qui ex sui spissitudin
non facile per anhelitum attrahi possunt, nec
cti vicissim expelli,nec locus datur, per quẽ p
sit exhalare.ille enim thermarũ aer statim alt
tur ad frigus propter quod oppilãdo noceret,
doris exitum prohibẽdo: fiunt tamẽ in his vitr
fenestræ,vel aliæ sufficientes ad luminandum
F rem,aliter in obscuro nõ paterentur moram b
nei necessariam. Sunt quoque loca contigue,
cum exierint,posint sine nocumento vestiri.
qui lectos ingredi cupiant, habent facultatẽ q
scendi. In domibus autem secundum intrãtiu
expedientiam calefaciunt loca subtus ignem a
cendendo & aquam bullire faciendo in caldar
cum decoctionibus opportunis appropriator
seminum,vel herbarum,cuius bulliẽtis aquæ v
pores ꝑ instrumenta ad id apta, thermarum ae
calefaciunt in illum rerum imprimendo virtu
& aliquando nos infusis his vaporem recipere
gimus,vel in toto corpore,vel particularibus m
bris.& locum balnei totũ tenet.& aliquando p
modum alium procedunt medici scilicet em
cando, proprie tamen magis loquendo de art
cialibus balneis sermo noster esse debet.Sicut
tina aqua plena, & alijs artificialiter factis.vt e
pedit,materijs,illarũ materiarũ aquã ad ignẽ a
due in

due in caldario tenendo.& ſi aqua expoſita in tina prius calorem amiſerit, poſsit ad ſuam reduci temperiem.& hi generales habẽtur modi balneorum artificialium, quæ medici componunt.

De balneo aquæ pure.

Merito igitur à balneo incipiẽdum reor, quo ſæpe vtimur, videlicet aquę purę in tina intromiſſæ, cuius ſit ferè caliditas temperata, & ſit tina in ſuis dimenſionibus omnibus proportionata. lõgitudinis primo talis, ꝙ extenſi poſsint intus veluti in balneis naturalibus decubare ſedẽtes. lata etiã, vt conuenit, & altitudinis talis ꝙ vſque ad mentum aſcendat aqua. & quia cõmunis balnei vſus eſt talis, ꝙ non intrent corpora febrientium: ſint medici diligentes & experti, & vltra febrium naturam omnes circunſtantias requiſitas attendant priuſquam balnei vſum alicui cõſulãt: ſunt enim febrium omnium genera tria, ephemera ſcilicet, putrida, & hectica. Cum autem intrant balneum ephemera febrientes. attendant cõſultores, quòd ephemera naturę ratiõe declinet vt Auicẽna prima quarti refert. Non intrent balneum qui febricitant niſi cum iam conſumitur. Aduertant ſecundo, ne corpus putredini ſit paratum. mouebit enim tunc balneum humores ſic ex oppilatione producta balneatio tunc ęgritudinem putridam generabit. Nec ingrediantur, qui ex ſatietate patiuntur nauſeatiua. his autem nõ exiſtentibus, & quibus balnei ĩtroitus prohibetur de introitu tute conſuli poteſt. rarificat enim cutẽ ſpiritus. tunc cõtemperat & ſortificat, fumos expellit caliginoſos. & cum hoc tamen concitat materiam humoralem, cum nõ ſit parata, vt in his in quibus putreſcere eſt cõtingens, nec enim pari balneo oppilantur, ſed potius oppilati aperiuntur, tum propter calidum, cuius eſt aperire natura, tum propter interitum clarificãtis ſpiritus, qui viam facit ad exitum vaporum extraneorum moram cum tædio non prolonget.

Qualiter balneum febricitantibus conueniat.

Videndum eſt vlterius qualiter & quomodo poſsit balneum febricitantibus conuenire, propter quod eſt maxime aduertẽdum ne cum febre non ſit apoſtematis compilatio. tunc enim maximi periculi eſt balneare: excitat enĩ materias balneum, & ad locum debilem apoſtematum adducit. ex quo poſtmodum febris gradus augetur. & ſubinde periculum erit maius, & ideo Auicenna prima quarti nec potus aquę frigidę, nec balneũ inquit in his febribus concedatur. Quod ſi forte conferat citra extraneum & dolorum mitigationem &c. & Galenus de ingenio ſanitatis ait: Augentur phlegmones propter balneum, quoniam humores calidi effunduntur, vaſorum etiam tunicę extenduntur, & tertio regiminis acutorum: ponitur maxime balneum cõferre febribus adurẽtibus in quibus aliquod apoſtema calidum nõ conſiſtat. In putrida vero ſimplici non conuenit balneum, niſi ĩ declinatiõe iam digeſta materia, tunc enim poros aperiendo materiam illam euacuat. per cutim enim fit euacuatio, & nõ modica. & in tali tempore Galenus. xi. Therapeuticę concedit febricitantes eſſe balneãdos, & in arefactiuis, & cum tranſpirauerit corpus moderare balneum non paucam vtilitatem afferre: quoniam & fumoſas ſuperfluitates, & omnes euacuat materias lacernoſas. Quibus ſic ſe habẽtibus erit balneum in declinatione dictarum febrium laudabile, quoniã ſuperfluitates ſubtiles euacuat, in principijs vero minime, quoniam rigores prouocat, diſsoluit humores, oppilatiões multiplicat, ſuperfluitatesq; per corpus diſpergit, nec tutum quin apoſtema in aliquo mẽbrorum principalium inducat. quanuis enim humores euacuet, febris dyſcraſiam augmentat, & ſi quęratur in quibus magis conuenit declinãtibus febribus cholericis, an phlegmaticis, dicẽdum eſt, ꝙ in cholericis, vt puta tertianis. cuius ratio eſt, ꝙ vltra effectum prędictum adhuc membra alterat exiccata & per choleram calefacta. In phlegmaticis vero, licet cõueniat vt declinant, membra tamen plus quàm primo eſſent, infrigidat & humectat. In hecticis autem febribus & extenuatis de cõuenientia balnei nõ videntur medici dubitare. eſt enim in cura intentio vna, quæ eſt corpus calidum, ſiccum infrigidare & humectare, vt quarto clare dicitur, præparatq; balneum nutrimẽtum per corpus vniuerſum, vt in propria membrorum ſubſtantia reponatur humidum exiccatum, vel ſaltem membra iam ſicca, nouo humido irrorentur. nec ſic timetur fluxus ad aliqua membra materiæ, quoniam iſta ſunt corpora exiccata. nec etiam cura ſuo rite contrario perficitur. frigido ſcilicet & humido cum reliquis iuuamentis. Aduertat tamen medicus vnuſquiſq;, ne cum hectica ſit febris putrida complicata. & ſi ſit, conſideret ꝙ illa ſit fere declinans cum conditionibus alijs requiſitis. & vidi in hoc multos errantes medicos, qui vel putridam non conſiderant, vel de ipſa, vt melius dicam, nõ aduertunt. & alios vidi, quorum è numero & ipſe fui in iuuentute mea, qui in latice febrientibus diſcurrendo & examinando per ſigna, viſitabam vnum quem hecticum iudicabam, & erat in febre latente phlegmatica, nec mirum. habet enĩ in

multis

multis hęc febris cum hectica cōuenientiam ma-
nifestam, sicut propter lentum motum materiæ
semper appareant vniformiter febricitantes cum
alijs signis quasi febrium hecticarum. & si quęra-
tur quomodo potest balneum hecticis conferre
quod euacuet, & in hectica febre sint euacuantia
omnia nocitiua, sicut probatur aphorismorum
particula quarta, dicēdum est ꝙ balneum est mul
tiplex, & ꝙ hoc balneum non euacuat, nec resol
uit, sed potius vt intelligenti apparet, replet, in-
frigidat & humectat. Quid autem ad Philippum
medicum sit dicēdum, qui absolute balneum ne
gabat in cura febrium hecticarum, dico ꝙ forte si
bi ex vsu talis balnei male succesit, in primo vsu
vel secundo fortasse ex indebito modo admini-
strandi, vt superius dictum est, quia erat putrida
complicata, vel non hectica, sed erat febris quasi
hecticæ ęquipollens, quæ videns apparuit, sibi ta-
lem autoritatem ponendam. vel fortasse quia ra-
tione aliqua cōcitatus, vt dicat si balneum hoc cō
fert, vel quia calidum iuuat, vel quia frigidū. sed
nō primum, quia caliditas dyscrasiam augmētat,
neque secundū, quia frigidum sua frigiditate per
cutit membra, & oppilationē causat putredinis,
inductiuam. & per cōsequens nec tepidum cum
sit remollitiuum, & medium quodlibet sapiat na
turam extremorum. Ad quod argumētum respō
detur, ꝙ quia calidum conuenit poros aperiendo
vt inde intret humidum refocillans reponens, &
subueniens, siccitati, & quia nutrimentum trahit
vt diximus, licet fortasse dyscrasiet, hoc tamē pl
illa sunt conferentia illo permisso vel nullo nocu
mento. & similiter conuenit quia frigidum. nam
in casu nostro nec semper frigidum membra per
cutit, nō semper calorem mortificat, immo si cō
siderent alterando dyscrasiam potius aggregat,
confirmat & conuenit, vt est etiam temperatum
temperies enim nō dyscrasiat, immo calorem na
turalem cōfortat, cum sit temperamento propin
quus. Et si habeat, vt dicit, extremorum naturā,
habet illa omnia incōplete, nec habet illam ope-
rationem omnino, sed potius temperatā. & etiā,
vltimo aduertendum est, & non parum, quòd in
vsu balneorum multum consuetudo consideran
da est, & etiam desiderium intrare volentium &
appetitum. In his enim cōsuetis, & qui auidi sunt
ad vsum totius concedere possumus ingressum
balneorum. Græci enim & Arabes liberius vidē-
tur balneis delectari. primum magis adiuuātur,
cum debite illis vtantur. & si etiam conueniens
vsus sit minusq; læduntur. Ex quibus omnibus sa
tis colligi potest tot conditiones balneorum ad
vsum nostrum requisitas esse, nedum declinanti

bus febribus, sed etiam post febrium cessationen
ob nostram incontinentiam, vt vitium commu
ne in gula & luxuria, & in declinato modo viu
di. quæ omnia corpus ad multiplicationem & p
trefactionem cōcitant, vt in cura putridarum f
ctum modicum inueniamus. & ideo in hoc vn
quisque medicus debet esse cautus. Dubitari t
mē potest, cum de balneis artificialibus loqui c
perimus, an istud de quo iā dictum est, balneu
aquæ purę artificiale dici debeat, cum sit aquæ
ius virtus & copulatio naturalis est. Ad quod r
spondendum est, quod artificiale sit minime d
bitandum. Nam primo ab igne aqua est calefa
ad temperiem, quæ mente, ordine & mensura
& instrumento artificialiter ordinato. Tenet a
tem locum balnei alia tina, non tamen ad illu
finem ordinata, quemadmodum tina vindem
rum, in qua confecto vino ordine suo & ratio
debita relinquunt materiam quæ remansit, co
ces. s. vuarū & pressurę residuum, & debito te
pore in ea intrantes quasi sepeliuntur, cum fi
summo calefacta materia, hi maxime qui po
gras, vel sciaticam, vel quoscūque dolores iun
rarum à frigida & humida causa productos pa
tur. confert autem quia calefacit, & potēter ex
cat. est enim ibi potentialis & actualis calidita
gorosa. Cuius signum est quòd mouetur vap
calidorum effumatio multa. Sed dubitatur q
modo posit, hoc conferre, cum sit vinum ner
contrarium sententia medicorum omnium,
Aristoteles in problematibus affirmans dicit.
ducit enim vinum ad apoplexiam, epileps
tremorem & similes pasiones. Quod verum c
fitemur in vino per totum & intus assumpto,
maxime in quantitate excesiua: licet enim ca
dum sit, acetosatur ī stomacho, & corrumpi
& a natura digeri & regulari nō potest. De la
similiter acetoso cōtingit & nil vere neruis de
rius est aceto. quia frigidum est, & habet acui
neruos mordentem, & consequenter loca ner
sa, & facilius vino melius sui subtilitate defer
neruos paratas materias tanquam ad loca deb
apta illis recipere quod ꝑ vsum ab extra prou
re non potest. pręterea hoc vinum dici nō po
Sed materia in qua virtus & potentia remāsit
diante ebullitione, & confortat resoluens, cal
ciens desiccans. Memini nanque vidisse mu
rusticos, qui propter has & similes pasiones fi
fimo sepelire faciunt, sicut equi sepeliuntur, cu
dolores intestinos incurrūt. & hoc illis est ex
turę proprietate bestiale medicamen. nam ru
ci parum à bestiarum immanitate differunt, n
moribus tantum, sed vitæ natura.

De balneis

De balneis artificialibus principaliter.

Artificialia autem magis proprie balnea, in quibus virtutes etiam esse oporteat minerarũ (habita superius balneorum naturalium notitia satis clara) vnusquisque intelligens medicus sciet arte construere. Cum simplicibus aliquando mineris, & aliquando cum compositis, vt expedire cognouerit. aliquandoque similiter si voluerit quod ad corpus respexerit vniuersum, siue ad particularia membra disiũctim. si ergo exempli gratia voluerit sulfureum Balneum tantum, vel aluminosum, vel ferreum, & sic vltra, habet istas materias facere in sufficienti ebullitione in aquã apponere, & illa in tinam intromittere, & si voluerit illud plurium minerarum proprietatem tenere, plures apponet mineras, vtputa quòd sit sulfureum cum alumine, vel ferreum cum sulfure, vel quocunque voluerit modo, & illa adæquare, vel quòd vnum alteri dominetur secundum diuersas intentiones in curis habendas. & similiter si voluerit, vt pertineant toto corpori, sicut scabiei, vel doloribus vniuersaliter omnium iũcturarum. Adhuc cum videbit vnum membrum tantum intẽdere, vel capiti, vel catarrho de phlegmate catarrhoso ab alto sulfureo, sicut artificialiter iam constructo, faciat quòd cadat sicut aqua sancti Philippi, vel balnei Petrioli. Sic pro posse ordinet pro stomacho, sic pro renibus sic contemperatis, sic cum alijs procedere est leuisimũ per antescripta. Similiter cum intentio aliquãdo sit necessaria ad plura membra coniũctim, et ad ægritudines sæpe contrarias, sicut erit in patiẽte neruorum frigiditatem. Cum calida sæpe hepatis magna dyscrasia, cum diligenti æstimatione sua proportio administrabitur, & mensura, relinquendo istarum virtutum diuersarum sagaci naturæ diuisionem & opus, quæ vnicuique membro pro remouenda mala dispositione, vel alio accidente transmittit, vt in tractatu meo quem cõtra magistrum Sanctũ de Pisauro de theriaca conscripsi, aspere declaraui in duobus modis principaliter datis, secundũ quos stupefaciet noua theriaca, vbi ipse Gentilem voluit impugnare.

De balneis artificialibus vsitatis.

Nunc loquemur de balneis artificialibus quæ in vsu sunt, & quæ nostro magis congruunt proposito, vtputa quæ fiunt ex decoctionibus herbarum, radicum, seminum, & similium. non enim semper mineræ haberi possunt, & in his præ- **A** terea firmiorem spem apponimus. Loquar igitur de omnibus ad omnia particularia membra, & omnium illorum membrorum materias tam calidas, quàm frigidas, humidas vel siccas mentem adhibendo. & primum à capite videtur inchoandum, & ad eius ægritudines, & ad frigidas malas dispositiões eius vniuersalia semper præponendo, quæ superius declarata sunt. Balneum per modum embrochæ descendentis ab alto contra frigiditatem capitis, est talium completa decoctio ex parte, vel in toto infrascriptorum, quæ sunt saluia, maiorana, pęonia, betonica, satureia, pulegium, serpyllus, chamæmilla, fœniculus, calamenthum, siler montanum, carpobalsamum, lignum aloes, xylobalsamum, folia lauri, laudanum, stœcados, thus, melegete, squilla, nux muscata, cubebe, & quæ simili virtute **B** pollent. Contra vero capitis caliditatem, sunt hyoscyamus, papauer album, lactuca, viola, mandragora, folia salicum, vuarum pampini, & mentastrum. Ad pectus autem, & similiter ad pulmonem calefacienda, sunt, marrubium, hyssopus, ireos, cyminum, enula campana, radix althææ, cinnamomum, scylla, vua passa, lignum balsami, mirrha, capillus Veneris, liquiritia, & lilium. Infrigidantia vero sunt iuiubæ, sebesten, amygdalæ, semen papaueris, violæ, & moræ. Ea vero simplicia quæ cor calefaciunt, sunt melissa, buglossa, borago, gariophyllus, cardamomum, enula campana, rosmarini, muscatæ, lignum aloes, crocus, & os de corde cerui. In frigidantia vero sunt, violæ, rosæ, camphora, sandali, & similia. Sthomachum vero calefa- **C** ciunt in balneis, vel qualitercunque sunt istę simplices medicinæ, mentha, marrubium, saluia, raphanus, cyminum, anisum, mastiche, gariophyllus, galanga, cinnamomum, gingiber, macis, scylla, & his similia. Ea vero quæ infrigidant sunt, rosa, viola, portulaca, melones, citruli, cucurbita, mala granata, pira, cotonea, & agresta ordine suo procedendo. Hepar calefacientia sunt cinnamomum, squinanthum, spica, assarum, absynthium, eupatorium, fumus terræ, radices quinque, scilicet fœniculi, petrosilij, apij, brusci, & asparagi, capillus Veneris, semen fœniculi, anisum, ammeos, & carui. Infrigidantia vero simplicia sunt, endiuia, portulaca, viola, & semen illorum, sandalus, hordeum, solatrum, semina communia frigida, & acetum. & cum foret necessarium regiones splenis calefacere suasq; oppilationes aperire, balneum, vel fomentationes fiant cum his quę aperiunt, & cale-

faciunt simplicibus, videlicet cappares, & tamariscus, & scolopendria, aristolochia, cortices radicum genistæ, borago, buglossa. Ista duo vltima pone, quia clarificant sanguinem. nasturcium, calamenthum, armoniacum, ruta, epithymum, thymum, amygdalę, aqua ferrea, semen fęn. carui, ameos, scylla, acetum scylliticum, & quinq; radices superius nominatæ. Cum autem expediet infrigidare, simplicia sunt, lactuca, endiuia, & semina sua. Semina sunt cucumeris, cucurbitæ, melonum, peponum, & acetum. Renes vero cum fuerit expediens calefacere & ab oppilationibus aperire, in quibus communiter vtimur balneo propter dolores ex renibus prodeuntes, vel propter lapidem: ex simplicibus sunt, staphisagria, saxifragia, milium solis, petroselinum macedonicum, eruca, semen rutæ, cichorea, radices quinque, spica nardi, spica celtica, squinanthum, parietaria, cresmes, iuniperus, daucus & similia. Ea vero quæ infrigidant, sunt nenufar, portulaca, endiuia, & semina sua, papauer album & quinque semina frigida nominata, virga postoris atque plantago. Aduertant tamen medici, quòd inter alia, in quibus ipsi in balneis fatigantur, embrochationibus & fomentationibus sunt, stimula mulierum in matricalibus passionibus. statim enim ipsæ cum medicis narrant, vt plurimum passiones sentire matricis. Ea autem quæ humiditates matricis exiccant, & quæ matrices calefaciunt, sunt, artemisia, ruta, cyminum, salua, rubea tinctorum, iuniperus, pulegium, mentastrum, calamenthum, serapinum, lupinum, opopanacum, & hæc omnia calefaciunt, exiccant & aperiunt, & omnia conueniunt in calefaciendo & aperien-

E do renes. Si vero necesse fuerit matricem infrigidare, quod raro euenit, recurrẽdum est ad medicinas renes infrigidantes. Sed ad iuncturas cum balneis calefaciendas, simplicia calida quæ illis congruunt, sunt, Hypericum, scylla, armoniacum, castoreum, styrax liquida, euphorbium, myrrha, absynthium, stercus aranearum, origanum, calamenthum, serapinum, sinapi, grana pini, vel etiam gumma pini, ruta, cortices radicum capparis, & artetica. Infrigidantia vero sunt, solatrum, lactuca, endiuia, myrtus, mucilago psyllij, acetum, opium, bolus armenus & his similia. Ad scabiem vero quę est passio totius corporis in decoctione ponuntur, fumus terræ, lapatium & alumen. De balneo autem artificiali quod plus est in vsu in doloribus colicis & aliorum intestinorum restat, loqui: quod fit ex rebus carminantibus, quia illi dolores, vt plurimum sunt ventosi. Quæ autem calefaciunt resoluunt ventositatem in balneo vel fomentati-

F nibus, sunt, chamæmilla, melilotum, anethum, ruta, calamenthum, anisum, fœniculum, cyminum, carui, ãmeos & similia, à quibus maxime sedantur dolores. Et hæc de balneis abunde dicta sunt.

Finis libri Vgolini de Montecatino physici, de balneis artificialibus.

MENGHI BLANCHELLI. Fauentini, de Balneis Tractatus.

CVm magnos, mirabileſq; bal-
neorum effectus conſiderarẽ:
quibꝰ a philoſopho ſacerrima
dicta ſunt, viderẽque Italiam
quàm plurimis thermis orna-
tam eſſe, immo ex omni gene
re thermarum ſuperabũdare:
non parum miratus ſum medicos latinos tã bre-
uiter, diminuteque de balneis ſcripſiſſe, eo maxi
me ꝙ balnea, vltima medicorũ refugia ſunt. nam
cum ęgritudines ſuis medicaminibus curare ne-
queant, mox de balneis conſultatio fit, vt ęgros
ad balnea pro vltimo remedio mittãt. Quam ob
rem de balneis perfectam notitiã tradere neceſſa
rium eſſe videtur, vt & medici recte cõſulere va-
leant, & ęgroti optatum finem conſequi poſſint.
Forſitan dices, nouiſſime temporibus noſtris iã
de balneis ſatis competenter tractatũ eſſe ab eo,
qui per omnia Italię balnea diſcurrit. Recte qui-
dem dixiſti, diſcurrit: quia de ijs ſatis leuiter enun
tiauit, vt infra patebit. Propterea ingenium no-
ſtrum mouit ad ſufficienter, ordinateq; ſcriben-
dum, quę de ijs neceſſaria ſunt, ſuperflua reſecã-
do. Vt autem hęc a nobis recte fieri poſſint, pro-
ponemus diuidendo ſingula, quę tractãda ſunt,
vt omnia, quæ neceſſaria ſunt manifeſte appare-
ant. dehinc circa vnumquodq; dubitando verita
tẽ inueſtigabimus, iuxta regulam philoſophi pri
mo topicorum. Dubitantes ad vtramq; partẽ in
ſingulis ſpeculabimur verum, & falſum: & ter-
tio metaphyſicę. Quærentes veritatem ſine dubi
tatione ſimiles ſunt, quo ire oportet, ignoranti-
bus. Diuidemus igitur hoc opuſculum in tres tra
ctatus. In pr̃io tractabitur de balneis ſimplicibus,
in ſecundo tractabitur de balneis compoſitis na-
turalibus: in tertio de balneis compoſitis artificia
libus, & etiam de ſtuphis, quę artificialia, & im-
proprie balnea dicta ſunt. Primus tractatus diui-
detur in ſex capitula. In primo capi. dicemus, q̃d
eſt balneũ cõiter ſumptũ, & proprie ſumptum, ſi
mul diſtinguẽdo balnea in ſpẽs. in. 2. cap. tractabi
tur de balneo ſimplici aq̃ frigidæ: in. 3. cap. tracta-
bitur de balneo ſimplici aq̃ calidæ: in. 4. ca. tracta
bitur de balneo olei. in. 5. c. de balneo vini, & ĩ. 6.
ca. de balneo lactis. Scd̃s tractatus in quo agitur
de balneis cõpoſitis naturalib. diuidetur ẽt in ſex
capitula, in. 1. capit. tractabitur de oĩbus mineris,
in. 2. ca. diſtinguemus mineras in tria gñ̃a balneo
rum. ſ. in balneũ ducię, in balneũ corporaturę, &
in balneum potabile: in. 3. cap. tractabitur de regi
mine cõuenienti circa vnũquodq; balneũ, in. 4. c.
tractabitur de correctione accidentiũ balneorũ,
in. 5. cap. tractabitur de verificatiõe cuiuslibet mi-
neræ balnei, in. 6. cap. de oĩbus balneis Italiæ tan-
gẽdo prius breuiter, q̃ ab alijs dicũtur, deinde vẽ
tilãdo dicta eorũ. Tertius tractatus diuidet̃ ẽt
in ſex capitula. in. 1. cap. tractabitur de balneo arti
ficiali duciæ, in. 2. cap. de balneo artificiali corpo
raturæ, in. 3. ca. de balneo artificiali potabili, in. 4.
cap. de prima ſtupha, quæ eſt frigida, & humida,
in. 5. cap. de ſcd̃a ſtupha, quę eſt calida, et humida,
in. 6. cap. de tertia ſtupha, quæ eſt calida, & ſicca:
addemuſq; vltimo duas difficultates pro duobus
erroribus remouendis.

B

In hoc primo tractatu tractatur de Balneis ſim plicibus, & diuiditur in ſex capitula.

Capitulum primum.

IN hoc igitur, pr̃io ca. primi tractatus
dicendũ eſt, quid eſt balneũ cõiter ſũ
ptum, & ꝓprie ſumptũ. Cũ aũt à bal-
neo cõiter ſumpto incipiendum ſit:
hoc à Conciliatore diffinitum eſt differentia. 128.
cum inquit. Balneum, eſt corpus ſubtile, vel liqui
dum corpori circunferẽtialiter occurrens ipſius
ĩmutatiuum. dicitur autẽ balneum à gręco bala-
neion, à ballo quod eſt immitto, & per abſciſio-
nem ſecũdi a, & ei diphthõgum retento e, dictũ
eſt balneon, o, in, v, mutata fit balneum. Diuidi-
tur autem balneum cõiter ſumptum in balneum
C
aereum, quod dicitur ſudatorium, & balneum li
quidum, quod diciur lauacrum. Circa diffinitio-
nem cadit difficultas, quia hæc diffinitio non vi-
detur cõpetere cuilibet balneo, qm̃ balneum po-
tabile nõ eſt corpori circunferẽtialiter occurrẽs,
ſed intrinſece occurrẽs. Scd̃o quia videtur cõpete
re alteri à diffinito, qm̃ competitur cuilibet aeri
æſtiuo, & hyemali, & cuilibet aquæ, & fluuij, &
maris, & paludis: quorum nullum eſt balneum,
vt patet. Et ꝙ cõpetat illis patet, quia quodlibet
horum eſt corpus ſubtile, vel liquidum corpori
circunferentialiter occurrẽs ipſius immutatiuũ.
Quare reſpondeo. Ad primum communiter di-
citur ꝙ in diffinitione illa accipitur occurrens, vt
dicit aptitudinem, et ſic cõpetit balneo potabili:
quia illud eſt aptum circunferentialiter occurre-
re corpori, & eſſe illius immutatiuum, vel aliter,
& melius dicitur, quòd ĩtelligitur quòd corpori
circunferentialiter occurrens, ipſius eſt immuta
tiuum, & hoc eſt verum. Ad ſecundum dicitur

cõmuniter ꝙ diffinitio restringenda est: quia aliter cõpeteret illis, quę nõ sunt balnea. Dicatur igitur ꝙ intelligitur sic: balneum est corpus subtile vel liquidum in loco à natura, vel arte cõstituto contentũ: quod corpori circũferentialiter occurrens ipsius immutatiuum est, & sic non cõpetit illis, Vel aliter dicitur, ꝙ loquendo cõmuniter de balneis, non est inconueniens illa dici balnea. & cum balneum diuidatur in balneum subtile aereum, quod dicitur sudatoriũ, & in balneũ liquidum, quod dicitur lauacrum, & ꝓprie dicatur de ipso liquido, impropric vero de subtili aereo: nũc de balneo liquido dicendum est, vltimo vero de subtili. s. aereo. Balneum vero proprie sumptum sic definitur, ꝙ est corpus liquidum in fabrica cõtentũ: cuius liquor moderate sumi potest secũdũ cõplexiones petentis illud ad sui vtilitatẽ, maxime vero ad sanitatem mirabiliter recuperãdam. Declaro diffinitionẽ: dicitur corpus liquidũ, vt separetur ab aere: dicitur in fabrica contentũ, vel facta à natura, vel ab arte ad differentiã aquarũ q̃ nõ deputãtur ad balnea: dicitur cuius liquor moderate sumi potest scd̃m cõplexionem petentis illud, quia aliter sumi debet ab ijs qui sunt complexionis calidæ, & aliter qui sunt cõplexionis frigidæ: natura qui sunt calidæ cõplexionis vtũtur primo in extremitatibus, & non in medio, & cũ minori mora vtuntur: qui vero frigidæ cõplexionis sunt, vtũtur in medio, & cum maiori mora: & similiter in potãdo moderate sumi potest. s. magis calidũ, & minus calidum: & scd̃m maiorem quãtitatẽ, et minorẽ, dicitur ad eius vtilitatẽ, quia ꝑꝑ vtilitatem nostrã inuẽta sunt balnea: & additur, maxime vero ad sanitatẽ mirabiliter recupandã quia balnea sacerima dicta sunt à philosopho. 24. problematũ non ꝑꝑ aliud, nisi ꝑꝑ effectus mirabiles, quos faciunt: qui sunt supra cõem modũ operãdi medicinarũ: & ꝑpea vt plurimum ad balnea mittuntur: quibus medicinæ non cõferunt, vt seruetur dictum Hippo. prima particula aphorismorum. Ad vltimas ægritudines vltimæ curationes ad perfectionẽ sunt potentes: quare non sunt tentanda balnea ꝓ modica re. Collecta aũt est diffinitio. hæc pro magna parte ex diffinitione Auic. 2. fen primi. cum inquit. Quidam ornate loquentium dixit, ꝙ ex balneis melius est cuius fabrica est antiqua, & aer amplior, & eius aqua moderari potest scd̃m complexionem ingredientis: additur autẽ à nobis maxime finis balnei. Diuiditur aũt balneum proprie sumptum, quia aliud simplex, aliud compositum simplex est quod fit ex re liquida simplici, & est quĩcuplex: quia aliud fit ex aqua dulci frigida, aliud ex aqua dulci calida,

D aliud ex oleo, aliud ex vino, & aliud ex lacte. Cõ positũ vero dicitur quod fit ex re liq̃da cum admixtione alterius rei: & est duplex: quia aliud est balneum naturale: quod dicitur therma apud antiquos: & aliud est artificiale. Balneum naturale est quod fit ex aqua quæ tenet naturaliter de aliqua minera: et tot sunt balnea naturalia, quot sunt minerę: sunt autem minerę decem, vel circa: quia aut sunt ex sulfure, aut alumine, aut nitro, aut sale, aut gypso, aut cinere, aut calce, aut ferro, aut ære, aut marchasita: quæ quadruplex est: quia alia ex auro, alia ex argento, alia ex ferro, alia ex ære: & notanter dixi decem vel circa: quia si marchasitam ponis pro vna sunt decẽ, si vero pro duabus sunt. s. auro, & argento sunt. xj. Balneum artificiale est quod fit ex decoctione herbarum, vel radicum, vel frondium in aqua, vel huiusmodi: de quibus omnibus dicendum est. Circa diffinitio-

E nem asignatã de balneo proprie dicto cadit difficultas primo quia diffinitio nõ videtur competere omnibus balneis mineralibus, quæ tum sunt proprie balnea, tum quia aquæ minerales balneorum non possunt moderari secundum complexionem ingredientis balneum, quoniam nõ possunt fieri magis calida, vel minus calida, tum quia aliqua balnea mineralia sunt ita calida, quòd corpora nostra non possunt pati aquas illas, sicut dicitur de quibusdã balneis Viterbij, igitur illa nõ possunt moderari secundum complexionem petentis balneum. Secundo quia non videtur sumpta hæc diffinitio ex dictis Auicen. in secũda fen primi. canonis. s. ex capitulo illo. Quidam ornate loquentium dixit: quoniam Auic. ibi solum loquitur de balneis artificialibus aquæ dulcis, ideo di-

F xit: ex balneo melius est cuius aqua est dulcis, & addit, vt balneator mensuret ignem suũ scd̃m cõplexionem eius, qui ipsum ingredi voluerit. Respondeo. Ad primũ cum dicitur ꝙ diffinitio nõ videtur cõpetere omnibus balneis mineralib. q̃ sunt ꝓprie balnea: negatur hoc: & ad primã probationem, cũ dicitur quia non pñt moderari scd̃m cõplexionẽ petẽtis illud, quia nõ pñt fieri magis calida, vel minus calida: dicitur ꝙ aliud est dicere posse moderari, & aliud posse moderate sumi: primũ non põt fieri, vt probas, sed scd̃m potest fieri, quia secundum diuersas partes balnei potest moderate sumi, & similiter de balneo potabili dicitur, ꝙ põt moderate sumi, quia scd̃m parum, vel multũ. Ad scd̃am ꝓbatiõem cũ dicitur, ꝙ aliqua balnea sunt ita calida, ꝙ nemo põt pati caliditatem illorũ dicitur, ꝙ illa nõ sunt, dicẽda balnea ꝓprie, q̃a balneũ dicitur à balneãdo, quare si in eo nõ potest q̃s balneari nõ meretũ dici balneũ, sed potius dẽ- dici

dici aquæ ſulfureæ, quia deputata ſunt balnea, vt balneetur in eis. Ad ſecundũ dicitur, ꝙ diffinitio data de balneo proprie dicto colligitur ex dictis Auicẽnę, quia ſi balnea artificialia ſunt in fabrica contenta, & menſurari poſſunt ſecũdũ cõplexionem ingredientium: ſimiliter balnea omnia proprie dicta in fabrica contenta ſunt, & aliquo modo moderate ſumi poſſunt ſecũdum cõpleſsionem petentis illud, modo quo dictum eſt.

Balneum aquæ dulcis dupliciter adminiſtrari poteſt, aut cum aqua frigida, aut cum aqua calida, & prius de balneo aquæ frigidæ dicẽdum eſt, de quo Galenus dixit. xj. therapeuticę. Si quis fuerit iuuenis bene carnoſus, & conſtitutio anni calida, & ſicca ſit, ſi in piſcinam natatoriam frigidã imiſeris non nocebitur ſecundum tale tempus. Hoc idem confirmat Auicenna tertia fen primi capitu. de ablutione cum aqua frigida, dicit enim ſic, hoc quidem conueniens non eſt niſi cuius regimen conſeruetur, & cuius ętas, virtus, figura, & tempus conuenientia ſunt, nec puer eſt, nec ſenex. Dubitatur vtrum balneum aquæ frigidæ conueniens ſit iuuenibus carnoſis in tempore calido pro conſeruatione ſanitatis: pueris vero, & ſenibus non. Contra primam partem arguitur ꝙ non conuenit iuuenibus fortibus, & in tempore calido, quia ſecundũ Hippocra. quinta particula Aphoriſmorũ. Frigidum ſpaſmos, tetanos, nigrores, & rigores febrium facit. Item frigidum eſt inimicum neruis, oſsibus, dentibus, cerebro, ſpinali medullæ, calidum vero vtile, & amicum. Confirmatur quia vſus aquę calidæ in ęſtate confert iuuenibus, ſcilicet balneari in ea, ergo vſus aquæ frigidæ nocet illis, tenet conſequentia, quia contrariorum contrarij ſunt effectus. Contra ſecundã partem arguitur, ꝙ balneari in aquis frigidis in ęſtate confert pueris: quia pueri magis ſe balneãt in aquis frigidis fluminum, quã iuuenes: quoniã ſępius natant in eis, & tamen non nocẽtur ab eis, ergo balneari in aquis frigidis in ęſtate conuenit etiam pueris pro conſeruatione ſanitatis. Reſpõdeo. Ad primum dicitur ꝙ Galenus in commento illorum Aphoriſmorũ declarat quomodo intelligi debeat, ꝙ frigidum ſpaſmos faciat, & inimicum ſit neruis: & dicit nimium frigidum nocet neruis, & oſsibus & ſpaſmos facit, quare intelligitur ꝙ balneum aquæ frigidę cõueniens iuuenibus non ſit nimis frigidum, & propterea addit & in ęſtate, & moderato vſu, ad confirmationem, negatur illa cõſequentia balneum aquæ calidæ iuuat, ergo balneum aquæ frigidæ nocet, & ad probationẽ, quia cõtrariorum effectus debent eſſe contrarij: cõceditur ꝙ effectus per ſe ſunt cõ-

A trarij, qui ſunt infrigidare, & calefacere, ſed cum hoc ſtat, ꝙ vtrũq; conferat ſecundũ diuerſas intentiones, & moderato vſu: quia calidum cõfert inquantum aperit, & aufert oppilationes, frigidũ vero ſecundũ aliam intentionẽ confert. ſ. inquantum inſpiſſat cutim, & mẽbra dura reddit. Ad ſecundũ dixit quidam modernus, ꝙ balneum aquę frigidæ etiam confert pueris robuſtis. ſ. qui ſunt ſupra decimũ annum, & hoc vult argumentũ factum ſumptũ ab experientia: quia tales pueri magis balneãtur in aquis frigidis, quã iuuenes, vt argutum eſt, & ad Auicennã dicitur, ꝙ intelligit ꝙ balneari in aquis frigidis continuo vſu nocet pueris, ſed interpolate balneari non nocet eis. Contra hunc arguitur primo, ratiõe, quia tẽpore augmenti membra puerorũ indigẽt mollificatione, & extenſione, igitur eo tẽpore nocet inſpiſſare,

B & indurare membra: quod facit aqua frigida quare, &c. ſecũdo arguitur ꝙ non eſt ad mentẽ Galeni, nec Auicennę, quia Galenus dicit iuuenibus carnoſis confert, ſed pueri in illa ętate, non ſunt iuuenes, nec carnoſi, quare &c. Et Auicenna dicit poſt exercitium in aqua frigida ſubito natet, vt ipſius membra dura fiant, poſtea perſeueret in ea ſecundũ menſuram ſuæ lenitatis: nota verbũ, & perſeueret in ea, quia qui balneatur ĩ ea debet, perſeuerare ſecundũ Auicennam, ergo gloſa de pueris non eſt ad mentem Auicẽnæ. Nos igitur aliter dicimus negando ꝙ pueri ſe balneent in aquis frigidis in ęſtate, immo in calidis ſe balneãt: quia pueri ſunt à quatuor annis vſq; ad quatuordecim quia illa ętas eſt cum puritate, quoniã nõ ſpermatizãt vſq; ad decimũquartũ, & ætas illa dicitur ab Auicẽna, ętas concuſsionis, quia nũquã

C ſe firmant, immo nec puberes debent ſe balneare in aquis frigidis: qui ſunt, à decimoquarto, vſq; dum mittũt barbã, quia in ętate hac ſunt laſciui, & molles, ſed ętas fortitudinis eſt à barba vſq; dũ creſcunt, & iſti dicuntur iuuenes, quibus nõ nocebit balneari in aquis frigidis, non tamen nimiũ frigidis, & in tẽpore ęſtatis, & moderato vſu. Circa dicta cadit difficultas, vtrum balneũ aquæ frigidæ poſsit aliter conferre quã dictũ ſit? Reſpondetur ꝙ ſic, quia Auicẽna. 22. fen. 3. dicit, ꝙ effuſio aquæ frigidę ſuper iuncturas confert doloribus iuncturarum, & experientia comprobatũ eſt eſſe verum, & non tantum ſemel effundere aquã ſupra, ſed pluries ſi dolores redirent.

De balneo vero aquæ calidæ multę proprietates aſsignãtur ab auctoribus, prima proprietas eſt ꝙ mundificat corpus à ſuperfluitatibus extrinſecis, ſcilicet puluere, & ſudore: & quandoq; etiam à ſuperfluitatibus intrinſecis, trahendo ſuperflui-

tates ad extra prouocando ſudorem, & propter hoc ponitur hæc concluſio ꝗ balneũ aquæ calidę conuenit pro cõſeruatione ſanitatis omnibus corporibus. Sanis tam temperatis, quã culpate ſanis, & etiam infantibus, ſed diuerſimode: quia infantibus, & temperatis conuenit ſolum pro extrinſecis ſuperfluitatibus mundificandis: culpate vero ſanis non tantũ pro extrinſecis ſuperfluitatibus, ſed etiam pro intrinſecis: ratio concluſionis ex ſe patet. Secunda proprietas huius balnei aq̃ calidæ eſt infrigidare, & humectare: ratio eſt, quia aqua naturaliter frigida eſt, & humida, licet per accidens calida ſit, & ratione illius caliditatis aperit poros, & ſic penetrat ad interiora, & cum poſtea redeat ad naturam ſuam frigidam, ideo tandẽ infrigidat, & propter hoc ponitur hæc concluſio, quod balneum aquæ calidæ conuenit in declinatione febrium putridarũ, & in hecticis, & in ephemeris, niſi ex oppilatione fiant: ratio eſt, quia in declinatione febrium conuenit remouere malã complexionem calidam, & ſiccã, quare opponit ĩfrigidare, & humectare. Tertia proprietas balnei aquæ calidæ eſt impinguare corpora macra, & aliquãdo macrefacere pinguia ſecundũ diuerſum modum adminiſtrandi, quia quando adminiſtratur poſt primam digeſtionem trahit nutrimentum ad membra, & impinguare facit, quando vero adminiſtratur hora famis, exſiccat corpora, & macrefacit illa, & propter hoc ponitur hæc concluſio. Quod balneum aquę calidæ conuenit pro impinguandis corporibus macris. ſ. adminiſtrando illud poſt primam digeſtionẽ: & conuenit pro demacrandis pinguibus. ſ. adminiſtrando illud hora famis. dubitatur vtrum balneum aquæ calidæ conuenienter adminiſtratum conueniat pro conſeruatione ſanitatis omnibus corporibus pro mundificandis ſuperfluitatibus, & magis cõueniat culpate ſanis, quam temperatis & pueris. Contra primam partem arguitur: quia nõ omnia corpora ſana habent ſuperfluitates, igitur nõ cõuenit mundificare in omnibus corporibus ſanis: patet conſequẽtia, antecedens probatur, quia corpora temperata non habent ſuperfluitates, cũ ſuperfluitates proueniant ex defectu alicuius virtutis non potentis reſoluere illas. Contra ſecũdam partem arguitur. Quod non magis conuenit balneum culpate ſanis, quã temperatis, & quã infantibus: quia ſi hoc eſſet, maxime eſſet, quia conueniret balneum eis non ſolum pro mundificandis ſuperfluitatibus extrinſecis, ſed etiam intrinſecis, ſcilicet prouocando ſudorem. contra, quia in talibus corporibus culpate ſanis ſunt multæ ſuperfluitates paratę ad fluxum, & ad putrefactionem:

D quæ ex facili cauſa fluunt, & putreſcunt, igitur ex balneo facile fluent, & putreſcent. Contra quęſitum vniuerſaliter arguitur, quia ex inconſuetis facile patimur, ſicut ex conſuetis difficile patimur, ſed balneũ eſt inconſuetũ hoc tempore, igitur ex eo facile patiemur, quare nõ eſt faciendum, Confirmatur, quia Auicẽna in capitulo, Quidã ornate loquentium. dicit ꝗ in balneo cum multis eius iuuamentis adſunt nocumenta, quia facit deſcendere ſuperfluitates ad membra debilia, laxat corpus, & impedit neruos, ſed quod facit hæc nocumenta, non conuenit in conſeruatione ſanitatis, quare &c. Reſpõdeo ad primũ argumentũ, ꝗ nõ omnia corpora ſana habeant ſuperfluitates, quia corpora temperata non habent: dico ſuperfluitates humorales, & ideo talia corpora non indigẽ balneo pro mundificãdis ſuperfluitatibus intrin-

E ſecis, ſed ſolum pro extrinſecis. Ad ſecundũ cum arguitur, ꝗ balneum non magis conuenit culpate ſanis, propterea quia habent ſuperfluitates paratas ad fluxum, & ad putrefactionem: negatur ꝗ habeant tales ſuperfluitates ex facili cauſa paratas ad fluxum, & ad putrefactionem: quia ſuperfluitates, tertię digeſtionis, quæ extrahuntur per ſudorem non ſunt paratę ad putrefactionem, nec alię ſuperfluitates humorales, quę ſunt in eis ſunt paratæ ex facili iam putreſcere: quare negatur, ꝗ ex balneo temperato prouocante ſudorem, tales humiditates ſint aptæ putreſcere. Ad tertiũ, Conciliator propter hoc argumentum dicit, balneũ eſſe ei ſuſpectum, & dicit raro vidiſſe ex eis effectum laudabilem, quia humana natura nunc eſt magis delicata, quàm fuerit prius: qm̃ antiquitus erant contẽti glandibus, & caſtaneis, vt dicit Ga-

F lenus ſcd̃o alimentorum: & ideo antiqui audaciores erant in balneo, attenta cõſuetudine, & amore. Non ſatisfacit nobis hæc cauſa aſsignata, quia natura humana non eſt modo magis delicata, quàm fuerit tẽpore, quo fiebant balnea: quia tempore Galeni, qui fuit tempore Antonini Pij, natura humana erat magis delicata, quã nunc: quia Roma erat in triumpho: ad argumẽtum igitur aliter reſpondetur negando quòd à quibuſcunq; inconſuetis magis patiamur, ſed ex laboribus inſuetis ſic: balneum autem eſt res delectabilis: & non laborioſa, quare ex eo nõ patimur. Ad cõfirmationem cũ dicitur ex auctoritate Auicẽnę, ꝗ cum iuuamentis balnei ſunt etiã multa nocumenta: dicitur, ꝗ intẽdit ꝗ balneũ debite adminiſtratũ facit iuuamẽta, ꝗ ſi idebite adminiſtretur, facit nocumenta, & non aliud intendit, quare &c. Dubitatur ſecundo, vtrum balneũ aquæ calidæ debite adminiſtratũ, cõueniat in declinatiõe febrium

putridarum,

putridarũ,& in hecticis,& in ephemeris nõ ex
oppilatione.Contra arguitur primo argumento
conciliatoris.Quod incitat humores ad putrefa-
ctionem non conuenit febricitantibus, ſed bal-
neum aquæ calidæ, incitat humores ad putrefa-
ctionem:quia calidum,& humidum ſunt princi-
pia putrefactionis, igitur balneum aquæ calidæ
non conuenit febricitantibus:& propter hoc ar-
gumẽtum balneum fuit ei ſuſpectum,ſcilicet ad-
miniſtrare febricitatibus.Secũdo,arguitur argu-
mento Gentilis. Quandocunque plures condi-
tiones requiruntur ad aliquid recte operandum,
quas difficile eſt obſeruare, & non obſeruãdo fit
nocumentum:melius eſt non facere illud,quàm
facere, ſed balneum aquæ calidæ eſt huiuſmodi,
quia obſeruare qualitatem, ideſt caliditatem de-
bitam balnei eſt difficile, & obſeruare quanta
mora ſit conueniens in balneo eſt etiam difficile,
& ſine ijs recte obſeruatis fit nocumentum,igi-
tur melius eſt non facere balneum febricitanti-
bus,quã facere: propter hoc argumentum Gen-
tilis habuit balneum ſuſpectum. Tertio arguitur.
Si balneum aquæ calidæ conueniret febricitanti-
bus,&c. maxime eſſet propter infrigidare,& hu
mectare: ſed propter hoc non conuenit: primo
quia balneum aquæ calidæ calefacit,& non infri-
gidat:ſecundo, quia nõ conuenit in phlegmaticis
ſecundum Galenũ,quia eſt facta infrigidatio,&
humectatio ſtomachi magis quã cõueniat:& ſi in
ephemeris ex oppilatione non conuenit, igitur
nec in putridis conuenit:tenet conſequẽtia, quia
omnes putridæ coniunctę ſunt cum oppilatio-
ne:cõfirmatur,quia Galenus adminiſtrat balneũ
tñ in cholericis,& ſynochis:ĩ phlegmaticis vero,
& quartanis minimę.reſpondeo,ad primũ nega-
tur minor.ſ.ꝙ balneum aquæ calidæ multũ tem-
peratũ incitet humores ad putrefactionem:& ad
probationẽ quia calidũ,et humidũ ſunt principia
putrefactionis:dicitur, ꝙ nõ omne calidũ,& hu-
midum eſt principiũ putrefactionis:quia per cali
dum,& humidũ etiam naturaliter viuimus: ſed
ſolum calidũ pręter naturã,& humidũ derelictũ
à calore naturali,& occupatũ ab extraneo calore
ſunt principia putrefactionis: ſed in balneo non
eſt calidum pternaturale,nec humidũ putreſcibi
le:quare,&c.Ad ſecũdũ,negatur primo maior.ſ.
ꝙ quãdo ſunt plures conditiones requiſitę ad ali-
quid recte operandũ,quæ ſunt difficiles obſerua-
ri,melius eſt nõ facere illud,quã facere:quia tunc
non eſſet tentandũ acquirere magnas virtutes:ad
quas acquirẽdas difficiles cõditiones requirũtur:
quod tamẽ eſt falſum:negatur etiã minor.ſ.ꝙ ſit
nimis difficile obſeruare tẽperatam caliditatẽ bal-

A nei, & moram debitam:quia tẽperatę caliditatis
tactus eſt iudex, & mora balnei debet eſſe circa
mediam horam, ſi nõ patitur anguſtiam aliquã,
nec inflammationem: quare hæc ſatis menſurari
poſſunt. Ad tertium conceditur, ꝙ fit balneum
propter infrigidare,& humectare membra nimis
calefacta & exſiccata à febre,& cũ dicitur quòd
balneum calidum non infrigidat,ſed calefacit:di
citur, ꝙ aqua balnei per accidens calefacit, quia
per accidens calida, & per ſe infrigidat,quia per
ſe frigida eſt:& licet à principio calefaciat,vt poſ
ſit penetrare intra,tamen in proceſſu infrigidat,
quia redit ad naturam ſuam frigidã, & cum di-
citur,ꝙ ſecundum Galenum, balneum,in phleg
maticis non cõuenit, quia habent ſtomachũ ni-
mis frigidum,dicitur, quòd indicatione ſumpta
à febre conuenit in omnibus febribus,ſi vero nõ
B conuenit illis eſt propter aliud,ſcilicet ꝓpter fri-
giditatẽ,& humiditatẽ ſtomachi: quare videdũ ẽ
quid ſit maioris importantiæ, & illud obſerua-
re, & cũ dicitur ſi in ephemeris ex oppilatione
non conuenit,ergo nec in putridis conuenit:ne-
gatur conſequentia,quia ſi oppilatio eſt cauſa fe-
bris non conuenit in ephemeris: in putridis autẽ
licet oppilatio ſemper ſit coniuncta cum putri-
da,non tamen eſt cauſa putridæ: & quando oppi
latio eſt cauſa febris eſt fortis oppilatio ,ſed quã-
do eſt coniuncta febri, & non cauſa eius non eſt
fortis oppilatio: ideo poteſt conuenire balneum
in putrida, & nõ in illa ephemera cuius cauſa eſt
oppilatio. Ad confirmationem, cum dicitur ꝙ
Galenus,prohibet balneum in phlegmaticis, &
quartanis: dicitur, ꝙ non adminiſtrat balneum
in eis,quia vniuerſaliter non conuenit illis,ſcili-
C cet quando in illis eſt magna diſcraſia ſtomachi
ad frigidũ, & humidum: poſſet tamen aliquan-
do conuenire in talibus febribus,ſcilicet quando
nõ eſſet facta diſcraſia ſtomachi ad frigidum,&
humidum. Dubitatur tertio vtrum balneum a-
quæ calidæ conueniat pro impinguandis corpo-
ribus macris ſi adminiſtretur poſt primam dige-
ſtionem,& conueniat pro demacrandis pingui-
bus, ſi exhibeatur tempore famis, & cum mora
longa in balneo. Contra primam partem argui-
tur: quia ſi balneum adminiſtratur immediate
poſt primam digeſtionẽ ſtomachi,cum reſtet ad-
huc perficienda ſecunda digeſtio,ſcilicet hepatis
per quam fit ſanguis· quæ requirit tres horas, &
reſtet adhuc digeſtio, tertia venarum, per quàm
fiunt humiditates ſecundæ aptæ immediate nu-
trire corpus: quæ requirit alias tres horas, igitur
trahetur chylus ad membra non cõuerſus in ſan-
guinem, nec in humiditates ſecundas: ſed chy-

lus sic dispositus non est aptus nutrire,nec restau
rare corpus.igitur per balneum sic administratū
non nutrietur corpus, ne dum ꝙ impinguetur.
Confirmatur, quia si tale balneum impinguati-
uum,faciendum esset post primam digestionē.s.
stomachi: sed illa requirit decem horas secūdum
Galenū,igitur nō posset fieri de mane:patet:quia
cibus assumptus in cęna est digestus in mane nō
solū secundū primam digestionem,sed secundū
secūdam.patet sumendo dies æquales noctibus:
non posset etiam fieri de sero balneum, quia stan
do post prandium per decem horas pro digestio-
ne stomachi,esset hora cęnæ,sic enim est consue
tudo cęnandi: quare nec añ prandium, nec post
potest administrari balneum īpinguatiuū.Con-
tra secundam partem de balneo marefactiuo ar-
guitur: quia dictum est, ꝙ illud debet admini-
strari hora famis,& cum multa mora: cōtra:quia
in corpore famelico mēbra trahunt à venis,& ve
næ ab hepate,& hepar a stomacho : sed tēpore fa-
mis nisi succuratur stomacho, repletur stoma-
chus putridis humoribus,vt dicit Auicēna.Tole
rare famem stomachum putridis replet humori-
bus:igitur trahētur humores putridi ad hepar, &
ad venas, sed in corpore inflammato faciunt fe-
brē, igitur qui volet macrefacere corpus inducet
febrem : quod est inconueniens. Confirmatur,
quia si hora famis debet stare in balneo,& ibi diu
morari,inflammabitur corpus : sed inflammatio
reperiens corpus non mundum a malis humori-
bus ex quo pingue est,agēs in tales malos humo-
res neccessario putrefaciet eos : quare disponit
corpus magis ad perditionem,q̄ ad macrefactio-
nem.tertio restat vna difficultas ex litera Auicē-
nę secunda sen.primi capit. Quidam ornate lo-
quentium : quia Auicēna dicit:& est cū ipsum in
grediūtur illico post saturitatem, & impinguat,
propterea ꝙ materiam trahit ad exteriora corpo
ris, verumtamen oppilationes facit, propterea
ꝙ nutrimentum trahit ad membra nō coctum:
& subdit.& est cum in fine primę digestionis, &
antequàm adsit vacuitas ingreditur, & confert,
& impinguat mediocriter:hęc Auicēna.Difficul
tas est si primum dictum est de mente Auicēnæ
aut non:si non, vt dicunt aliqui, quia falsum est,
quare non improbat illud Auicēna?si vero est de
mente eius, an possit saluari? Respondendo Ad
primum dicitur ꝙ argumentum concluderet, si
prius compleretur digestio stomachi,antequàm
fieret digestio hepatis,& venarum: sed nō est ita,
sed cum aliquid digestū est in stomacho trāsmit-
titur ad hepar,& successiue digeritur ī stomacho
& hepate,& ferè simul. Ad confirmationem di-
citur ꝙ si cęnat vigesimaquarta,decima hora fi-
nita est digestio stomachi,& tunc potest fieri bal
neum:& si prima hora noctis cęnaret, vndecima
hora posset facere balneum,& sic de alijs.De bal-
neo vero faciendo post prādium,dico secundum
Galenum ꝙ de mane facienda est refectio leuis,
quæ requirat tantum octo horas pro omnibus di
gestionibus scilicet quinq; pro digestione stoma-
chi,& tres ꝑ digestione hepatis,& venarum.qua
re post quinq; horas a refectione potest facere bal
neum:secūdum vero modum prandendi nostrū,
non potest fieri balneum de sero. Ad secundum
de balneo macrefactiuo. Cum dicitur ꝙ tem-
pore famis membra trahunt à venis, & venæ ab
hepate,& hepar a stomacho:conceditur:sed nota
ꝙ si reperiunt nutrimentum in stomacho,trahūt
illud ad hepar,& venas pro restauratione mēbro
rum:si vero non reperiunt nutrimentum,sed ma
los humores,non trahunt illos : quia non faciunt
pro restauratione membrorum,et hoc ex virtute
discretiua:quę facit ꝙ trahitur solum quod trahē
dum est:quare stante inflammatione per balneū
cum non trahatur aliquid ad membra, desiccan-
tur,& macresit corpus. Ad confirmationem di-
citur ꝙ stante inflammatione in tali corpore,nō
est neccesse humores putrefieri in eo,quāuis ali-
qui mali humores sint in tali corpe:quia in corpo
ribus pinguibus magis abūdat humor phlegma-
ticus,& hic nō facile putrescit,sed difficulter.Ad
tertiam scilicet ad difficultatem motam ex textu
Auicēnæ dicit quidam modernus. Miror ꝙ cōci
liator non tetigerit hāc difficultatem:ego autem
existimo ꝙ illud primum dictum sit magis secun
dum mentem aliorum quàm Auicēnæ.quare au
tem nō reprehendat,forte est, quia est error satis
euidēs ex se. Aliqui vero dicunt ꝙ illud primum
dictum est de mēte Auicēnę,& notanter dicit in
primo dicto simpliciter impinguat: quia magis
impinguat balneum post saturitatem, quā post
primam digestionem:quoniam post primam di-
gestionem mediocriter impinguat:sed post satu-
ritatem dicit simpliciter impinguat:& saluāt hoc
sic: quia dicunt ꝙ tunc trahitur ad membra nutri
mētum partim coctum, & partim non coctum:il
lud quod est coctum,facit ad impinguationem,
quod vero non est coctum,facit ad oppilationes.
Ego autem laudo magis balneum post digestio-
nem stomachi pro impinguatione,quàm balneū
post saturitatem:tu autem considera.

De balneo olei tepidi.

NOta ꝙ Auenzoar inquit ꝙ intrare balneū
olei tepidi sanat ab omnibus doloribus
totius corpis deo dante. Et Auicēna secūda pri-
mi

mi capitulo vigeſimo dicit. Semicupium ingredi
plenum tali, quale eſt oleum, cõfert laſsitudinem
habentibus, & febres patiẽtibus longas frigidas,
& eis qui cum febribus dolores habent neruorũ,
& iuncturarum: & habentibus ſpaſmum: & habẽ
tibus cuzem, & vrinæ retentionẽ: hæc Auicẽna
Inſumma confert doloribus neruorum, & iun-
cturarum: & cõſequenter membro ſpaſmato vel
ex punctura nerui, vel ex vulnere confert & dolo
ribus iuncturarum, & conſequenter podagricis
mirabiliter confert: ſed ſi materia calida fuerit,
oleum roſatum magis confert, dicit Auicẽna. Cõ
fert & in colica ex ventoſitate, maxime facta ex
retentione fecum: quia mollificat feces, & partim
reſoluit vẽtoſitates. Confert & in dolore renum
ex lapide, quia mollificando vias, facit ad exitum
lapidis. Confert etiam ad dolorem virgę ex lapi-
de retento in virga, qui non poteſt emitti: quoniã
mittendo virgam in balneum olei mollificando
vias facit ad exitum lapidis. Dubitatur vtrum bal
neum ex oleo tepido cõferat omnibus doloribus
corporis, maxime autem pręnominatis. Contra
arguitur, quia ſecũdum Auicẽnam quarta primi
capitulo penultimo dolor tripliciter curari po-
teſt, ſcilicet aut remouendo cauſam ſcilicet cum
euacuantibus, aut cũ anodynis ſcilicet temperã-
tibus complexionem membri, aut cum ſtupefaci
entibus ſcilicet obtundentibus ſenſum membri:
ſed balneum olei nullo iſtorum modorum po-
teſt curare dolorem membri, ergo &c. proba-
tur minor, primo ꝙ non euacuet cauſam doloris
patet, quia oleum non eſt ſolutiuum: ſecundo ꝙ
non curet quia anodynũ. probatur, quia anody-
na ſunt temperata in complexione: ſed oleum eſt
calidum declinans ad humidum ſecundum Aui
cẽnam. ꝙ ſi lauetur erit tẽperatum in humidita-
te, & ſiccitate, & minus calidũ: hæc Auicẽna. Ter
tio non curat ſtupefaciendo, quia non eſt ſtupefa
ctiuum, ergo nullo modo curat: cõfirmatur, quia
ſi curaret dolores, maxime eſſet quia anodynũ.
ſed contra. quia anodyna ſunt multum tempera
ta, ſed medicinæ temperatę nõ conferunt niſi in
membris propinquis, in remotis vero non, vt di-
cit Auicenna quarta primi capi. primo, ergo non
cõferet ad dolores in membris remotis. ſecundo
arguitur ad idem, quia ſecundum diuerſas com-
plexiones corporum, & membrorum diuerſa re-
media ſunt adhibẽda ſecundum Galenum in li-
bro de experimentis: & ideo reprehendit illum,
qui cũ vna medicina vult curare omnes morbos:
igitur idem remedium, vt balneum olei nõ con-
uenit ad omnes dolores omnium membrorum,
& maxime diuerſorum valde in complexionem:

A confirmatur, quia balneum olei vel eſt ſufficiens
remedium in curando omnes dolores aut non: ſi
non, habeo intẽtum: ſi ſic: ergo fruſtra ponuntur
alia remedia; patet conſequentia, quia fruſtra fit
per plura quod poteſt fieri per pauciora. Reſpon-
dendo, Ad primum dicitur ꝙ balneum olei con-
fert quia anodynũ, vnde anodyna ſunt valde tẽ-
perata in complexione: quia nõ tranſeunt primũ
gradum caliditatis: & cum tu arguis ꝙ nõ eſt ano
dynum, quia calidum eſt declinans ad humidita
tem: non valet, quia dicit Auicẽna ꝙ oleum eſt ca
lidum temperatum: ꝙ ſi lauetur erit in humidita
te, & ſiccitate temperatum, & minus calidum: ad
confirmationem concedo ꝙ oleum curat dolo-
res quia anodynum: & cum tu arguis cõtra quia
anodyna ſunt tẽperata: ſed temperatę medicinæ
non conferunt niſi in mẽbris propinquis, & non
B remotis, dicitur ꝙ loquitur de medicinis aſſumẽ
dis per os: quia ſi ſint temperatę nõ cõferunt niſi
membris propinquis: ſed balneum olei eſt extrin
ſecus approximatum, & ſatis propinquum omni
bus membris, quare, &c. Ad ſecundum cum ar-
guitur ꝙ ſecũdum diuerſas complexiones mem-
brorum, diuerſa remedia ſunt adhibenda: igitur
hoc remedium non confert ad omnia membra:
negatur cõſequentia, quia licet ſecundum diuer-
ſas complexiones diuerſa remedia conueniant:
quia ſunt remedia propria: aliqua tamen ſunt re-
media communia, quæ cõferunt omnibus: & hęc
dicuntur communia, quia omnibus membris cõ
ferunt, vt anodyna, quia æquãt cõplexiones mẽ-
brorum: & ideo ad membra calida, & frigida cõ-
ueniunt ad confirmationem, cum dicitur aut bal
C neum olei eſt ſufficiens remedium, aut non. dico
ꝙ licet ſit ſufficiens remedium nõ valet, ergo fru-
ſtra ponuntur alia propter duo: primo quia ſi vnũ
remedium non poſsit haberi, ꝙ aliud habeatur:
ſecundo quia ſecũdum Auicẽnam concurrit cer
ta proportio inter medicamen, & illud cui admi-
niſtratur, cuius cauſę nõ comprehẽduntur: qua-
re ſi hoc nõ haberet proportionẽ cum illo, ꝙ poſ
ſit aliud adminiſtrari: & notanter dixi, dato ꝙ ſit
ſufficiens, quia licet balneum olei ſit aptum con-
ferre omnibus doloribus: ſtat tamen ꝙ non ſit ſuf
ficiens pro omnibus doloribus. Circa dicta cadit
difficultas vtrum balneum olei cõueniens ſit pro
curatione dolorum gallicorum. Reſpõdendo, vi
detur quod ſic: quia dolores gallici ſunt in muſcu
lis, qui neruoſi ſunt, & ligãt vnam iuncturam cũ
alia: ſed hoc balneum confert in doloribus neruo
rum, & iuncturarum, ergo rationabile eſt ꝙ con
ferat in doloribus iũcturarum, muſculorum. qua
re experimentandum eſt audacter in illis: maxi-

me

me quia Auenzoar dixit ꝙ sanat ab omnibus do-
loribus totius corporis, ꝙ si non sanat potes vti
pro doloribus vnguēto facto cum argento viuo.
notanter dixi pro doloribus: quia pro bullis non
consulo vt vngas cum vnguēto de argento viuo
quia pellit materiā ad īteriora: sed pro doloribus
tute facere potes: & hoc est vnum ex illis. Recip.
thuris, masticis ana vnc. i. rasæ pini, & cerusę ana
vnc. ij. lytargirij, aluminis rochæ, myrrhæ, ar-
genti viui ana vnc. 5. incorpora cum succo aran-
tij, & oleo communi, & si non cōfert, adde opij,
croci, casiæ ligneæ ana gra. iij.

De balneo vini tepidi.

SCiendum ꝙ vinum differentias aliquas reci
pit ex terra, & aliquas ex ętate: ex terra qui-
dem, quoniam vina ex mōte potentiora sunt, &
meliora, quàm ex planicie: & etiam diuersifican-
tur quæ ex montibus sunt secundum diuersitatē
terrę, ex ętatibus vero diuersificātur, quia nouū
calidum, & humidum est: vetus vero calidum, &
siccū. In conseruatione sanitatis non reperio bal-
neum vini venire in vsum apud auctores: in qui-
busdam tamē dispositionibus pręter naturā iudi
catur salubre, sicut in passionibus neruorum, &
iuncturarum: nam quāuis interius sumptum lę-
dat neruos, & iūcturas ex effumatione ad caput,
quia facit descēdere catarrhū ad iuncturas: tamē
exterius applicitum confert, quia iuncturas laxas
confortat, resoluendo humiditatem in illis existē
tem, & maxime nigrum, quia magis stypticum,
& magis confortatiuum. Quidam tamen curiosi
administrant magis vinum album: quia nigrum
defędat cutim: & ideo addunt vino albo aliqua
styptica bullita ī eo, sicut rosas, & gallas cypressi,
& huiusmodi. Dubitatur vtrum balneum ex vi-
no calido conueniat in dispositionibus neruorū,
& iuncturarum, in regimine vero sanitatis mini-
me. Contra primam partem arguitur, quia Aui-
cēna capitulo de doloribus iuncturarum dicit: &
minorētur balneationes eorum, quia liquefaciūt
humores, & fluere faciūt ad iuncturas & subdit,
sed effusio aquę frigidę super iuncturas mirabili-
ter confert: igitur balneum ex vino non cōuenit
propter duo, primo quia est aptū liquefacere hu-
mores, qui facile ad iuncturas fluunt: secūdo quia
si aqua frigida cōfert, vinum calidum neccessario
nocet. Item si vsus vini calidi conferret in passio-
nibus neruorum, & iuncturarum, maxime esset
in declinatione, quando conuenit resolutio: sed
tunc non cōuenit: quod probo, quia Auicēna in
capitulo de cura iuncturarum dicit, oportet vt
isti nō resoluātur absq; lenificatione: immo opor
tet vt leniantur, & rosoluantur simul: sed vinum

D tantum resoluit, & nō lenit, igitur non conuenit:
secundo arguitur contra secundam partem, & ar
guitur ꝙ balneum istud cōuenit infantibus in re-
gimine sanitatis propter duo: primo quia pueris
in exitu ex vtero materno relaxantur membra,
sed membris relaxatis confert vinum: quare &c.
secundo quia pueri veniunt ex loco calido ad ae-
rem frigidum: quem timent, & propterea plorāt:
igitur conuenit quod calefacit eos, & inspissat cu
tim, huiusmodi est vinum: quare conuenit bal-
neum ex vino. Respondeo pro via communi, di-
citur, ꝙ balneum vini cōuenit in dispositionibus
neruorum & iuncturarum relaxatarum, ad argu
menta cōtra respondetur: ad primum cum argui
tur per Auicennam, ꝙ debēt minorari balneatio
nes: & ꝙ effusio aquę frigidę cōfert in doloribus
iuncturarum, dicitur ꝙ loquitur in principio do
E lorum ꝙ aqua frigida cōfert, & balneationes no-
cent, sed in declinatione, quoniam remanēt iun-
cturę debilitatę, & relaxatę ex concursu humidi-
tatum, tunc balneum vini cōfert: cuius signum,
quia vinaciæ, calidę tempore vindemiarum con-
ferunt eis: quare & vinum, quod habet eandem
vim. Ad aliud cum arguitur, si cōferret balneum
vini, maxime esset in declinatione quādo conue
nit resolutio: conceditur. Et cum tu arguis ꝙ nō
conuenit, quia Auicennā in capitulo de cura iun
cturarum dicit. Oportet vt non resoluantur sine
lenificatione, immo oportet vt leniantur, & re-
soluantur simul: dicitur ꝙ loquitur Auicenna
quando materia cōuersa est in lapideitatem: quia
oportet tunc simul lenificare, & resoluere, & tūc
non conuenit balneū vini, sed balneum vini con
uenit in iuncturis relaxatis. Ad secundum princi
F pale respondetur ad argumenta, quamuis aliqui
velint sustinere partem illam, & dicitur ꝙ in re-
gimine sanitatis non conuenit balneum vini: ad
argumentū contra respondetur: ad primam pro-
bationem, quando tu arguis ꝙ conuenit infanti-
bus, quia habent membra relaxata ex vehementi
motu: negatur: sed habent ipsa debilitata ex reso-
lutione spirituum, & ideo vinum magis resolue-
ret: quare non conuenit. Ad aliam probationem
cum dicis, ꝙ cum pueri veniant ex loco calido ad
aerem frigidū, ideo timent illum, & plorant, qua
re quod calefacit conuenit: concedo: ergo vinum
conuenit, negatur cōsequentia, quia caliditas vi-
ni inflammaret: sed sufficit balneum ex aqua cali
da, quod calefacit, & non inflammat. Circa dicta
cadit difficultas vtrum in regimine sanitatis con
ueniat addere aliquid vini cū illa aqua cum qua
lauantur infantes. Respondeo dicitur ꝙ hoc non
apparet inconueniens, immo vtile quia faceret
ad

ad confortationem,& non reſolueret,nec euaporaret, nec exſiccaret:& notáter dixi aliquid vini, quia intelligo, ꝙ modicum quid addatur, ita ꝙ ſit dominium aquæ: quare ſufficit addere quartam partem vini.

De balneo lactis.

PRo quo ſciēdum eſt,ꝙ lac componitur ex tribus ſubſtantijs ſcilicet ſero,butyro,& caſeo:ſerum calidæ complexionis eſt ſecundũ Meſuē,licet Galenus dicat,ꝙ eſt ſine manifeſta calefactione,& infrigidatione: butyrum vero tendit ad ęqualitatem:& caſeus frigidus eſt:quare lac cõpoſitum ex ijs eſt frigidum, & humidum: quia ratione caſeitatis prędominãtis lac frigidum eſt. Item lac ſumit differentias, & diuerſitates ex diuerſitate complexionum animalium, & ex diuerſitate ętatum: ex diuerſitate quidem complexionum,quoniã muliebre melius eſt alijs:& quorum prægnities proxima eſt prægnitiei mulieris: bonum eſt lac, vt vaccinum, cuius pręgnities eſt nouem menſium:& cuius pręgnities velocior eſt prægnitie mulieris:adhuc melius eſt,vt ouinum, & caprinum,quorũ prægnities eſt quatuor menſium:quorum vero prægnities prolixior eſt prægnitie mulieris non ita bonum eſt,vt lac aſininũ, & equinum, quorum prægnities ſe extēdit ad decem menſes: ex diuerſitate vero ętatum lac diuerſitates ſumit:quia iuuenum melius lac eſt, quam ſenum: & cognoſce bonum lac, quia ſi effundatur ſuper vnguē, vel ſpeculum firmatur: ꝙ ſi fluit liquidum eſt,& aquoſum.& etiam ſecũdum formam habet diuerſitatem, quia ſi eſt lenis carnis, aut duræ,pinguis, aut extenuatę,diuerſificat lac: & dicunt ꝙ lac camelinum eſt melius lac, quãuis in eo ſit ſalſedo quędam, quia diligunt acetoſum & caſeitas eſt pura in eo:vaccinum plurimi butyri eſt:& ouinum plurimæ caſeitatis,& butyroſitatis:& in lacte equino, & aſinino eſt pauca caſeitas.Recipit etiam diuerſitates ſecundum tempora anni. Confert autem lac tam interius ſumptum, quam exterius per viam balnei, maxime in tribus caſibus:primo corporibus extenuatis ſimpliciter ſumptis ex quacũq; cauſa ſint:dicitur ſimpliciter ſumptis, quia non coniunctis cum febre: & ideo confert patiētibus hecticã ſenectutis,quæ ſunt corpora extenuata ſine febre: & ſimiliter cõfert quibuſcũq; alijs corporibus extenuatis, Secũdo cõfert patientibus febrem hecticam ſcilicet nõ cõiunctam cum putrida. Tertio cõfert phthiſicis extenuatis patientibus hecticam febrem: & hos tres caſus tetigit Hippocrates quinta particula aphoriſmorum in illo aphoriſmo,lac dare caput dolentibus malum: quia in fine Aphoriſmi dicit quibus conferat, & tangit hos tres caſus ordine retrogrado huic quē diximus:quia primo dicit. Cõuenit vero phthiſicis.i.vlceratis in pulmone: extenuatis non valde febrientibus.i.patientibus hecticam: dicit ſecũdo & conuenit in febribus lõgis ſcilicet in hecticis febribus nullo ſignorum prædictorum pręſente: dicit tertio & extra rationē tabefactis.i.extenuatis ſine febre, qui dicũtur pati hecticã ſenectutis. Dubitatur vtrum balneum lactis cõferat in tribus caſibus vt dictũ eſt. ſcilicet corporibus extenuatis ſine febre, & in febribus hecticis:& ĩ corporibus extenuatis patiētibus hecticam febrem. Cõtra,arguitur primo ꝙ non conueniat corporibus extenuatis ſine febre,qualia ſunt corpora,quę patiuntur hecticam ſenectutis: quia corporibus frigidis non cõuenit balneum frigidum,ſed calidum:quia omnis cura fit per contrarium:ſed corpora extenuata ſunt frigida, & ſicca,& balneum lactis eſt frigidum: igitur talibus corporibus non conuenit balneum lactis.Secũdo arguitur ꝙ non conferat in febribus hecticis: quia ſi cõferret in eis,pari ratione conferret in putridis, ſcilicet remouendo malam complexionem calidam, & ſiccam: ſed nõ confert in putridis per Hippocratem. igitur nõ cõfert hecticis febribus. Tertio arguitur ꝙ non conferat extenuatis patiētibus hecticam: quia ſi ſeorſum,& diuiſim nõ cõfert partibus:ergo nec compoſito. Reſpõdeo. Ad primum dicit ꝙ quia lac eſt multum humidum,& parum frigidum, & corpora extenuata valde magis peccant ſiccitate, quàm frigiditate:ideo balneum lactis confert eis non obſtãte frigiditate eius. Ad ſecundum dicitur ꝙ nõ eſt par ratio,ꝙ balneum conferat febri hecticę,& putridæ:quia in putrida facit oppilationem: & propterea nocet,quia auget febrem: ſed oppilatio nihil facit cõtra hecticam:quare. Ad tertium patet, quia ſi confert partibus diuiſim, & etiam coniunctim cõfert. Circa dicta cadit duplex difficultas. Prima difficultas eſt,quare Hippocrates dixit lac ſolum cõferre in tribus caſibus dictis, cum etiam in multis alijs conferat. Nam Auicenna dicit lac cõfert tuſſi,ſputo ſanguinis, & vlceribus pulmonis:confert etiam ſquinantiæ gargarizando:confert etiam ophthalmię, ſi mulgetur ſup oculũ, & ſic de multis alijs. Secũda difficultas an ſicut lac nocet interius, ita exterius noceat. & videtur ꝙ ſic:quia quibus confert interius ſumptum,ita exterius confert, ergo videtur ſimiliter cõmunicare in nocumento ſicut in conferentia. Reſpõdeo Ad primam difficultatem dicitur, ꝙ Hippocrates tangit ſolum iuuamenta lactis in corporibus: non autem in partibus corporis: Auicenna vero

tangit

tangit in omnibus, quare. Ad secundam dicitur ꝙ nõ quibuscunq; nocet interius, nocet exterius, quia interius assumptum dixit nocere in septem casibus, vt patet ex illo Aphorismo quintę particulæ, lac dare caput dolentibus malum, malum vero febricitantibus: & ijs, quibus hypochõdria suspensa rugiunt, & siticulosis: & in ijs, in quibus fellei secessus, & in acutis febribus, & quibus sanguinis multa egestio facta est. sed ĩ omnibus istis nõ nocet exterius administratum: quia in felleis secessibus non nocet balneum lactis: quare &c. Sed videtur ꝙ etiam lac per interius sumptũ non nocet felleis secessibus, quia Alexander hyatros in dysenterijs, in quibus sunt fellei secessus, nõ solum administrat clystere lactis, sed etiam administrat sumere lac per os tanquàm optimum remedium. Dicitur ꝙ lac nocet in felleis secessibus, quia conuertitur in cholericã & Alexãder administrat ipsum alteratum, vt nõ cõuertatur in cholericam: nam admiscet quartam partem aquæ, & facit tantum bullire, vt consumetur quarta pars: quare simpliciter datum nocet, sic vero contemperatum confert quare &c.

SECVNDVS TRACTATVS.

N hoc secũdo tractatu determinatur de balneis compositis naturalibus, & diuiditur in sex capitula: in primo capitulo tractatur de mineris: in secũdo capitulo de distinctione balneorũ mineraliũ: in tertio capitulo de regimine circa balnea: ĩ quarto de correctiõe accidentiũ balnei: in quĩto de verificatiõe cuiuslibet mineræ balnei: in sexto de singulis balneis mineralibus Italiæ. & quia balnea mineralia operãtur secũdũ virtutes minerarũ, ideo prius de mineris dicendũ est. & quia sulfur pręrogatiuam habet super alias mineras, quia omnes aquæ minerales, quæ ex visceribus terræ nascuntur pro tanto calidæ sunt, quia transeũt super sulfur, vt inquit philosophus in de proprietatibus elementorum, ideo incipiemus à sulfure pręnotando ꝙ non omnes aquæ minerales calidæ sulfureæ sunt, quia plus requiritur vt sint sulfureæ, scilicet vt aliqua pars substantiæ sulfuris misceatur cum ea, & de mineris modo dicendum est secundum ꝙ operantur in totum corpus. Sulfuris igitur natura calida, & sicca est vsque ad quartum gradum, quare prima operatio eius est calefacere, & exsiccare. Secũda vero operatio eius est subtiliare, aperire, & resoluere. Aluminis vero natura calida, & sicca est vsque ad tertium gradum, quare prima operatio eius est calefacere, & exsic-

D

care, secunda vero est prohibere fluxum omnem sanguinis, & cursum superfluitatum, & sui stypticitate confortare mẽbra. Salis autem natura calida, & sicca est vsque ad secundũ gradum, quãuis sint plures eius species, scilicet quatuor, sal panis, & hic duplex est, scilicet mineralis, & marinus: sal gemma, qui vt gemma splendet, sal indus, sal napticus, qui naptæ odorem habet, quare prima operatio eius est calefacere, & exsiccare, secunda vero operatio est liquefacere, incidere, & subtiliare humores grossos, & viscosos, & resoluere, et pręseruare à putrefactione. Nitri vero natura calida, & sicca est vsque ad tertium, & dicitur ꝙ est ex speciebus baurach, quãuis opationes alias habeat à baurach, quare prima operatio est calefacere, & exsiccare, secunda vero est abstergere, & mundificare, incidere humores grossos, & viscosos, subtiliare, & resoluere. Cinis est puluis ex adustione lignorum factus ad differẽtiam calcis, quæ ex adustione lapidum fit. Cineris natura calida

E

est, & sicca vsq; ad secundũ, quare prima eius operatio est calefacere, & exsiccare, secũda vero operatio est abstergere, & cõstringere. Calx vero species cineris est, sed ex adustione lapidũ factus est, cuius natura calida, & sicca est vsq; ad quartum, quare prima operatio eius est calefacere, & exsiccare, secunda vero operatio est vrere & corrodere. Gypsi natura frigida, & sicca est vsq; ad secundum, & est species lapidis multum lotus, qui congelatur ex congelatione terræ, ex quo contrito fabricantur domus, sicut ex calce, quare prima operatio est infrigidare, & exsiccare, secũda vero operatio est conglutinare, stypticare, & confortare. Ferri natura frigida, & sicca est vsque ad tertium secundũ Platearium, quod notanter dixi, quia secundũ nos est frigidum vsq; ad secundũ, & siccum vsque ad tertiũ, sed in dubio discutietur hoc, prima eius operatio est infrigidare, & exsiccare, secunda

F

vero operatio est sua stypticitate cõfortare membra. Aeris natura calida est, & sicca vsque ad tertium, quia prima operatio eius est calefacere, & exsiccare, secũda vero opatio est abstergere, subtiliare, & resoluere. Marchasitę natura calida est in secũdo, sicca in tertio, & est quatuor specierum, quia alia aurea, alia argẽtea, alia ærea, & alia ferrea, & oẽs species similantur substantiæ, cui comparantur in colore, & reperitur in virtute sua, & quia de ferrea, & ęrea dictum est, nunc de aurea, & argentea dicendum est, operationes tamẽ marchasitæ prius ponemus, quare prima eius operatio est calefacere, & exsiccare, secũda est maturare, & resoluere, & abstergere est eius uis fortis, quia abstergit mirabiliter oculum, & confortat ipsum,

ipſum, & aduſta eſt melior non aduſta, & cum raſa pini reſoluit apoſtemata dura, & propterea Perſi dixerunt lapidẽ luminis propter iuuamentum, quod confert viſui. Argenti vero natura frigida eſt & ſicca, quare operatio eius prima, eſt infrigidare, & exſiccare, confert etiam tremori cordis ex iam calida. Auri natura eſt æqualis, & ſubtilis ſubſtantiæ, ideo nec calida, nec frigida, confortatiua vero eſt, maxime cordis, quia cõfert dolori cordis, & tremori ipſius. Dubitatur circa mineras, primo circa ſulfur, quia dictum eſt ꝙ eſt calidum, & ſiccum vſq; ad quartum. & conſequenter prima operatio eſt calefacere, & exſiccare. cõtra arguitur quia ſicut calidi eſt calefacere, & cõſequenter aperire: ſic ſicci eſt exſiccare, & conſequenter conſtringere, igitur ſimul effectus contrarios faciet. Secundo arguitur contra alumen, quia dictum eſt, ꝙ eſt calidum, & ſiccum vſq; ad tertium: contra arguitur argumento Ioannitij: ꝗ tenet illud eſſe frigidum, & ſiccum: quia quod ꝓhibet putrefactionem eſt frigidum, & ſiccum, patet quia frigidum, & ſiccum ſunt oppoſita principijs putrefactionis: ſed alumen prohibet putrefactionem, patet ſi ponatur in vino nouo, quod ſoleret putrefieri prohibet ipſum putrefieri. Tertio arguitur contra ſalem, quia dictum eſt, ꝙ ſal eſt calidus, & ſiccus vſq; ad ſecundum. Cõtra arguitur, quia ſalſedo ſecundum Meſuem fit ex partibus terreis aduſtis, & amaris, & ex partib. aqueis ſine ſapore, quæ ſunt ęquales: ſed iſtę duæ partes ſunt ex contrarijs qualitatibus. ſ. ex valde calido, & valde frigido, ſed in mixto hæc refranguntur: igitur ſal erit temperatus. Item Ariſt. 23. particula. problematum dicit, ꝙ non ſtat ſalſedo cum caliditate, ſicut apparet de aqua maris, quæ eſt frigida: quia caliditas eſt impeditiua ſalſedinis: quare. Quarto arguitur contra nitrum, quia dictum eſt ꝙ natura ſua eſt calida, & ſicca vſq; ad tertium. et ꝙ eſt ex ſpeciebus baurach, quamuis operationes alias habeat, a baurach: contra quia hoc implicat ꝙ ſit ex ſpẽbus baurach, & tamen alias operationes hẽat a baurach. Quinto contra cinerẽ, & calcem arguitur quia dictũ eſt, ꝙ natura cineris eſt calida, & ſicca vſq; ad ſecundum. & natura calcis eſt calida, & ſicca vſq; ad quartum. quia cinis fit ex aduſtiõe lignorum, ſicut calx fit ex aduſtione lapidum. Contra arguitur quia ignis factus ex lignis eſt ita calidus in ſummo, ſicut qualiſcũque alius ignis: igitur cinis eius eſt ita calida, & ſicca, ſicut cinis cuiuſcunque alterius ignis, ergo calx non eſt calidior, & ſiccior cinere. Sexto contra gypſum arguitur quia dictũ eſt ꝙ natura eius eſt frigida, & ſicca vſq; ad ſecũdum. contra quia gypſum eſt ſpecies lapidis geniti ex cõgelatione terrę: ſed terra hẽt ſiccitatẽ in ſummo: quia vnũquodq; elemẽtum limitat ſibi vnam qualitatem in ſummo per philoſophũ ſecundo de gñatione, & terra limitat ſibi ſiccitatẽ in ſummo, igitur gypſum non erit minus ſiccum, q̃ terra. Septimo arguitur contra ferrum quia dictum eſt ſecundum Platearium, ꝙ eſt frigidum, & ſiccum vſq; ad tertium. Cõtra arguitur: quia quæ ſunt frigida in tertio ex ſe nocẽt ſenſibiliter ſtomacho. igitur aquæ mere ferreæ nocerent ſtomacho: conſequens cõtra Auicen. ſecunda. fen primi capi. Quidam ornate loquentium, quia dicit, ꝙ aquæ ferreæ ſtomachum iuuant, & ſplenem, quare. Octauo arguitur contra æs, quia dictum eſt, ꝙ eſt calidum & ſiccum vſq; ad tertium. Contra arguitur quia quæ diſſoluuntur à calido congelantur à frigido per Aue. quinto colliget cap. 9. ſed æs diſſoluitur à calido. ſ. ab igne: igitur congelatur à frigido, & ſi ſic, igitur æs eſt frigidũ. Nono arguitur contra marchaſitam, quia dictum eſt, ꝙ eſt calida in ſecundo. & ſicca in tertio. Contra arguitur quia dicit Rabi Moyſes. 22. particula ſuorum aphoriſmorum. ꝙ ſi ſuper marchaſitã ignitam aſpergatur acetum, cuius vaporem recipiat apoſtema durum, ſubito diſſoluitur eius durities, vt videatur miraculum: ſed quod diſſoluit duritiem partim humidum eſt, quia mollificatiuum: & partim calidum, quia reſolutiuum, ergo marchaſita eſt calida, & humida. Decimo arguitur contra aurũ, & argentum, quia ſi aurum, & argentũ ſunt ſpecies marchaſitæ, ſed marchaſita eſt calida, & ſicca, vt dictum eſt, igitur aurum, & argentum ſunt calida, & ſicca: quare & c. Reſpondeo ad primum de ſulſure, cum tu arguis, ꝙ ſi ſulfur calefacit, & deſiccat, igitur aperit, & conſtringit quæ ſunt cõtraria, dicitur ꝙ aperire, & conſtringere nõ ſunt contraria, niſi referantur ad idem, ſed ſi referantur ad diuerſa non ſunt contraria, vt hic. Pro quo nota ꝙ duplex eſt cõſtrictio, ſiue oppilatio. ſ. coarctatoria, & attenuatoria: prima fit quãdo humor exiſtit in venis, & obturat vias illas: illa eſt cõſtrictio, & oppilatio coarctatoria: ſecũda vero cõſtrictio, & oppilatio fit quãdo ſubſtantia venæ condenſatur, & conſtringitur per aliquod ſtypticũ, non tamen intra venam eſt aliquid: illud ergo qđ eſt calidum aperit coarctatorie, illud vero quod eſt ſiccum non conſtringit coarctatorie, ſed attenuatorie, quia cõdenſatur ſubſtantia venæ, quare non contrariantur. Ad ſecũdum de alumine, ſecundum Gale. alumen eſt calidũ: ratio eſt, quia ſi eſſet frigidum tunc aqua ferrea, & aluminoſa noceret mirabiliter ſtomacho contra experientiam,

tiam,quare alumen calidum: ad argumetum cō-tra negatur q̄ omne quod resistit putrefactiōi sit frigidum,& siccum:immo siccum resistit putrefactioni siue associetur calido, siue frigido, bene verum est,q̄ illud quod est frigidum, & siccum magis resistit putrefactioni,q̃ illud quod est calidum,& siccum. Ad tertium de sale.Cum arguitur,cum componatur ex partibus æqualibus calidis, & frigidis, humidis,& siccis, igitur est temperatus:conceditur q̄ ad generationem eius concurrit calidum adustum, & frigidum aqueum, sed quia calidum concurrens est densius: ideo in complexione eius vincit caliditas, & siccitas: ad aliud dictum philosophi in problematibus, dicit ipse q̄ illud dictum non est verum de aquis, quæ veniunt de visceribus terræ, quia non potest illa caliditas tantum de salsedine remouere, quātum datur à mineris. Ad quartū de nitro cum tu arguis,q̄ videtur implicatio dicere,q̄ est ex speciebus baurach,& tñ habet alias operationes à baurach:dicitur,q̄ non est implicatio,quia ęquiuocatur de baurach: quoniam accipit primo baurach communiter,vt est genus ad nitrum: deinde accipit baurach,vt est species distincta contra nitrū. Vide in Serapione distincte hoc,ne hic sim nimis prolixus. Ad quintū contra cinerem, & calcē, si cinis fit ex lignis adustis,& calx fit ex lapidibus adustis,cum ignis vtriusq; sit calidus in summo, igitur cinis vnius est calida,& sicca,sicut alterius: negatur consequentia:quia materia magis densa magis retinet caliditatem,& siccitatem,q̃ minus densa. Ad sextū cum arguitur si gypsum fit ex congelatione terrę,& terra est sicca in summo:ergo gypsum non est minus siccū,q̃ terra:dicitur q̄ ęquiuocatur de terra:quia terra,quæ est elementum est bene sicca in summo,sed gypsum non fit ex tali terra,sed ex terra, quæ est potius terreum, q̃ terra. Ad septimū de ferro.cum tu arguis, q̄ si esset frigidum in tertio, tunc aquæ ferreæ nocerent stomacho:hoc argumentum est nostrum,& volo q̄ concludat contra Platearium, & tūc si arguitur pro eo,q̄ si ferrum est frigidum,vt duo,et cum alumen sit calidum, vt tria, ergo aquæ ferreæ,& aluminosæ non sunt temperatæ, sed calidæ:conceditur:& quamuis sint calidæ in primo infrigidāt hepar discrasiatum, quod est calidum in secundo quia à temperamento recedit ad minus per vnum gradum. Ad octauum de ære cū arguitur quæ dissoluuntur à calido,congelantur à frigido,sed æs dissoluitur à calido, ergo æs congelatur à frigido: conceditur consequentia, & consequens:& cum tu infers,igitur ęs est frigidū: negatur consequentia. Pro quo nota secundum

D Auer.quinto colliget,q̄ quæ sunt congelata à calore,calor,& siccitas dominatur super ea, sed nō quæcunq; sunt congelata à frigido,frigus dominatur super ea,sed aliquando frigus, & aliquādo calor,quia si talia cōgelata à frigido inspissentur à calido cum dominio partium terrestriū sunt frigida,& sicca vt ferrum:si vero cum dominio partiū adustarum sunt calida,& sicca vt æs. Ad nonū de marchasita,cū arguitur q̄ si super marchasitam ignitam aspergatur acetum, vapor dissoluit duritiem apostematis,ita vt videatur miraculum:sed quod dissoluit sic duritiē partim est humidum,& partim calidum,igitur marchasita est calida,& humida,negatur cōsequentia,quia marchasita non est quæ dissoluit,sed vapor aceti, qui partim est calidus,& partim humidus. Ad decimum de auro,& argento:cū arguitur si sunt species marchasitæ aurum,& argentum, & marchasita sit calida,& sicca,igitur aurum, & argentum sunt calida, & sicca: dicitur negando, q̄ istæ sint species marchasitæ proprie loquēdo,nec marchasita genus ē: sed quia marchasita est quatuor modis,ideo videntur quasi species, sed non sunt:& cum marchasita sit istis quatuor modis, in quib. vincit caliditas,& siccitas: ideo marchasita dicitur calida,& sicca,& quia magis vincit siccitas in ijs: ideo magis sicca,q̃ calida est.

Post determinationem de mineris consequenter distinguendum est de aquis mineralibus,quæ dicuntur balnea naturalia, quia aliquæ sunt magis aptæ ad duciandum caput,& aliquæ magis aptæ ad balneandum corpus, & aliquæ magis aptæ ad potandum:& ideo balnea naturalia sunt in triplici genere.s.balnea duciæ,balnea corporaturæ, F & balnea potabilia. Ad potandum quidem aquę salsæ,& nitrosæ aptæ sunt: ad balneandum vero corpus aquæ ferreæ,& aluminosæ aptę sunt:natura ferrum,& alumen reddunt aquas quasi temperatas in actiuis:ad duciandum vero caput conuenientes sunt aquę sulfureę,aluminosę,nitrosę,salsæ,æreæ,cineritiæ:gypseæ etiam conueniunt partim ex seipsis,vt in catharris calidis, & capitibus calidis:partim cum alijs ad contemperandum caliditatem aliarum:& similiter cum aquis pro corporatura potest esse gypsum ad contemperandum alias. Ponantur igitur conclusiones declarantes istam materiam.Prima conclusio sit ista. Aquæ sulfureæ,aluminosæ,nitrosæ,salsæ,æreæ,& cineritiæ conuenienter administratæ sunt aptæ conferre in duciādo caput:probatur conclusio, quia istæ aquæ sunt aptæ permutare malam cōplexionem humidam cerebri:& partim sunt aptæ resoluere partem materiæ,igitur sunt aptæ cōferre in duciando

duciando caput: & notanter dicitur conueniẽter administratæ, propter tria: primo quia præsuppo- nunt debitam purgationem corporis, & capitis, secundo quia præsupponunt ꝙ eligatur ducia cõ ueniens, quia aliqua est fortis, aliqua est debilis, et aliqua mediocris. Fortis est quæ tenet de sulfure, siue sale, siue cum alia minera mixto: quia sulfur est calidum, & siccum vsq; ad quartum. & istę du ciæ non conueniunt nisi in catarrhis frigidis, & cerebro frigido: exemplum de ducia sulfuris tan- tum, sicut sunt plurima balnea Viterbij, de qui- bus postea dicetur. Exemplum de ducia sulfuris mixta cum alumine, vt balneum Petrioli. Aliquę vero duciæ sunt mediocris. s. quæ carent sulfure, & tenent de alumine, vel nitro, vel ære, quia istæ sunt calidę, & siccæ vsq; ad tertium. & istæ cõue- niunt in catarrhis frigidis, & calidis, vincente tñ humiditate. Exemplum de aluminosis, & nitro- sis, vt balneum sancti Philippi. Exemplum de bal neis nitrosis, & cineritijs, vt balnea Paduana san- ctæ Helenæ, & multa alia, de qbus infra dicetur. Aliquæ vero duciæ sunt debiles. s. quæ tenent de sale, vel cinere, quia istæ sunt calidæ, & siccæ solũ vsq; ad secundum. Exemplum, vt balneum Pa- duanum, quod dicitur balneum domus noue, cu ius minera est cinis, vt infra patebit. tertio dicitur conuenienter administratę, quia præsupponunt, ꝙ seruetur debitum regimen. s. in duciando ca- put, & in regimine vitę, & hic multa includũtur, vt infra declarabitur. Secũda conclusio. Aquæ ferreæ, & aluminosæ conuenienter administratę sunt aptę conferre in balneãdo corpus: probatur conclusio, quia huiusmodi aquę sunt quasi tem- peratæ in actiuis, ideo contemperant complexio nem corporis si distemperatam inueniant, & cũ hoc confortant membra sua siccitate, vt balneũ de villa in comitatu Lucano: & balneũ de aquis in comitatu Pisano: & balneum de Auinione in comitatu Senẽsi. Tertia conclusio. Aquæ salsæ, vel nitrosæ tam per se, q̃ cum alijs conuenienter administratæ sunt aptæ conferre pro potatione: probatur, quia huiusmodi aquę potatę soluũt vẽ trem, & mundificant membra naturalia, & con- fortant ea: & notanter dicebatur tã per se, q̃ cum alijs, quia hęc balnea potabilia reperiũtur in qua- druplici differentia: aliqua enim tenẽt solum de sale, vt balneum sancti Christofori in comitatu Fauẽtino, distans ꝑ quatuor milliaria versus mõ tem: & balnea montis catini. Aliqua vero tenent de sale, & alumine, sicut balneum Aquarij in co mitatu Regino: & hęc magis cõfortãt membra, q̃ ꝓcedentia. Alia vero tenent de sale, alumine, & ferro, sicut balneum Borrę prope mõtem varcũ ad duo milliaria: & balneum Calderianũ prope Veronam ad decimum milliare: & hęc magis cõ fortant, q̃ pręcedẽtia, & refrigerant hepar. Alia tenent de sale, alumine, & sulfure, vt aqua Pore- ctæ: & hæc magis mundificant, & magis aperiũt, quia sulfur facit ipsa magis penetrare: sed cauen- da est, vbi hepar generet humores adustos. Du bitatur circa dictas conclusiones, & prio circa pri mam. Vtrum ducia ex aquis mineralibus conue- nienter administrata conferat in dispositione ca- tarrhi? Contra arguitur, quia vel ducia conuenit capiti stante aliqua materia catarrhali in capite, vel nulla stante: sed nec primo modo, nec secun- do modo conuenit, ergo nullo modo conuenit, patet consequẽtia cum maiori: minor probatur, & primo pro prima parte. quia ex calidis subtiliã tibus materiam fit fluxus materiæ ad iferiora, sed ducia est ex aqua calida subtiliante materiam: igi tur per eã fit fluxus materiæ ad inferiora: sed hoc non cõuenit, quare ducia non conuenit. Secũdo probatur minor pro secunda parte, quia si conue nit ducia stante mala complexione humida sine materia. s. ꝓ ꝑmutando illam malam complexio nem humidam, cõtra quia talis mala complexio humida aut iungitur cum caliditate cerebri, aut cum frigiditate, aut cum temperata complexiõe, si cum caliditate, & cum ducia sit calida, & in ha bentibus symbolum facilior sit transitus: igitur prius distemperabitur in complexione calida, q̃ permutetur in humida: si vero mala complexio humida iungitur cum frigiditate cerebri, & cum calidum sit actiuius in agendo, q̃ siccum in exsic- cando, igitur prius permutabitur complexio fri- gida, q̃ humida: si vero iungitur cum complexio- ne temperata in actiuis, prius distemperabitur ad calidum, q̃ cõplexio humida permutetur ad sic- cum, cum calidum sit actiuius ad agendum, q̃ sic cũ. Secundo principaliter arguitur sic. Non po- test per se curari aliqua mala cõplexio nisi prius sciatur quãtum distat à summo gradu illius com plexiõis, quia cognitio alicuius gradus scitur per appropinquationem ad summum, sed nemo po- test scire quantum aliqua mala complexio cere- bri humida distat à summo gradu complexionis humidæ, igitur non potest curari talis mala com plexio humida. patet consequentia cum maiori: minor probatur, quia quacunq; mala complexio ne signata aliqua in duplo minus distat, aliqua in triplo minus, & sic in infinitum: igitur difficilli- mum est hoc inuestigare. s. quãtum distat. Tertio arguitur sic. Non semper conueniens est applica re duciam parti anteriori capitis. s. proræ, quia ali quando conuenit applicare parti posteriori, vt ꝓ-

babo:igitur non ſemper recte adminiſtratur ducia ſecundum communem vſum eius: patet conſequentia:antecedēs probatur, quia catarrhus aliquando deſcendit ad nucam, & conſequenter ad neruos,& iuncturas:igitur diſtemperantia eſt aliquando in parte poſteriori:ſed vbi eſt diſtemperātia, ibi debet applicari ducia: igitur ducia aliquando debet applicari in parte poſteriori .Reſpōdeo.

Ad primum cum dicitur,aut ducia conuenit capiti ſtante materia catarrhali in capite, vel nulla materia ſtāte in capite:dicitur ꝙ vtroq; modo cōfert,& ſtante aliqua materia,& nulla materia ſtāte:declaro primam partem.ſ.ſtante aliqua materia:pro quo nota,ꝙ ſi multa materia ſit in capite, nō conuenit ducia,quia agitaret materiā, & cum non poſsit illam reſoluere, & flueret deorſum : ſi vero eſt pauca,aut eſt in fluxu,aut non:ſi eſt in fluxu,non conuenit ducia:ſi vero nō eſt in fluxu cōuenit,quia poteſt illam reſoluere: quare qui petit duciam , dēt eſſe purgatus ī capite,ita vt nō remaneat materia,aut pauca valde,quæ poſsit reſolui.

Ad ſecundā partem, cum quęritur aut mala cōplexio humida cōiungitur cum caliditate,aut cū frigiditate,aut cum temperata:dicitur ꝙ pōt omnibus coniungi,& cum arguitur ſi cōiungitur caliditati,& cum ducia ſit calida , & in habentibus ſymbolum facilior ſit tranſitus:igitur prius diſtēperabitur in caliditate,q̄ humida permutetur: negatur conſequentia,quia cum illa complexio calida ſit naturalis,& illa humida ſit pręternaturalis, natura iuuat in conſeruando illam naturalem,& in permutando illam præternaturalem:quare ad probationem , cum dicitur in habentibus ſymbolum facilior eſt trāſitus:dicitur ꝙ verum eſt cæteris paribus:ſed cætera nō ſunt paria hic, quia natura adiuuat vnam partem,& alteram nō : immo alteri nocet.ſimiliter dicitur ſi iungatur frigiditati,ꝙ prius permutabitur humida, q̄ frigida diſtēperetur propter illud idē quia natura adiuuat naturalem:Similiter dicitur ſi iungatur illa complexio humida cum temperata. Ad ſecundum principale:cum dicitur,non poteſt perfecte curari mala complexio humida niſi ſciatur quantum diſtat à ſummo, ſiue à ſummo gradu: trāſeat:& cum dicitur hoc non poteſt ſciri: negatur . Pro quo nota ꝙ Auic.prima tertij dicit,ꝙ naturalis complexio cerebri eſt humida:& aliqua eſt naturaliter humida in primo gradu,aliqua vero in ſecūdo gradu : & cum tranſit ad tertium gradum eſt præternaturalis:& iſta tertij gradus habet latitudinem maximam : cum vero tranſit ad quartum,pernecat: quia quartus gradus eſt ſummus gradus : quē natura non tolerat.Ecce ꝙ cognoſcitur quātum diſtat à ſummo gradu:& adhuc melius , quia complexio humida in tertio gradu poteſt eſſe in principio illius latitudinis,vel in medio,vel in fine:& hæc cognoſcuntur ſecūdum maiorem, vel minorem læſionem,& ex maiori abundantia catarrhi, vel minori·quare &c.Et ſi dicitur , cum ad vnam duciam vadant quaſi infiniti:quorum aliqui grauiter catarrhizant,& aliqui leuiter:nō videtur cōueniens:quia vna,& eadem medicina non eſt cōueniens omnibus:dicitur, ꝙ ſi diuerſitas illorum ſit in catarrhis:quia vnus patiatur catarrhum frigidum,& alius calidum,aut nō conuenit eadem ducia,aut eadem aliter adminiſtranda:quia in frigidis catarrhis cum primis cānellis duciari debet, & in calidis cū vltimis . Item in frigidis catarrhis maiorem moram facere debet ſub ducia : in calidis minorem . Ad tertium cum dicitur, ꝙ non ſemper conueniens eſt duciare in parte anteriori, ſed aliquando in poſteriori,cum deſcendat aliquando catarrhus ad partes illas . De hoc ſunt opiniōes. Quidam dicunt , ꝙ materia tranſiens ad nucam non vadit ad iuncturas, quia oppilat orificia neruorum,ſed ſi debet ire ad iuncturas, debet tranſire per venas,per quas vadit nutrimentum ad neruos,& ad iuncturas:& ideo potius per anteriorē, & ita remedia ſunt applicanda parti anteriori:& hoc videtur expreſſe velle Auic.prima tertij,cap. cum materiam euacuare volumus, in fine capituli vbi omnia reſolutiua applicat parti anteriori,& non poſteriori. Alij aliter ſentiunt, vt Mūdinus propter dictum Auicē.in de anatomia cerebri,quod in medio vltimi ventriculi eſt foramen,per quod applicantur omnes nerui cerebro: & propter hoc factum eſt principaliter hoc foramen,licet aliquę superfluitates per hoc expurgētur,maxime ī ſenibus : & propterea in eis fiunt podagræ, & dolores iuncturarum:quare ducia etiā applicanda eſt puppi:tu conſidera. Dubitatur circa ſecundam concluſiōem. Vtrum balnea ex aquis mineralibus, quibus balneatur corpus,conuenienter adminiſtrata,ſint apta cōferre corpori? Cōtra arguitur, & quia huiuſmodi aquæ tenent de minera ferri, & aluminis:ſed cum alumen ſit magis calidū,quàm ferrum ſit frigidum,quia eſt calidum ad tertium gradum:& ferrum eſt frigidum ad ſecundum:igitur huiuſmodi aquæ non ſunt temperatæ in actiuis,immo tendunt verſus calidum:& ſi ſic,igitur corporibus calidis,vt cholericis,& ſanguineis non conueniēt, patet conſequentia , quia calefaciēt illos. Secūdo arguitur ſic:Huiuſmodi aquę ſunt diſtemperatæ in qualitatibus paſsiuis : patet quia vtraq; minera & ferri,& aluminis eſt ſicca vſque in tertium,ſed qualitates paſsiuæ etiam agunt in corpus

pus:igitur exſiccabunt illud,& ſi ſic,igitur nõ cõ
ferent eis. Tertio arguitur ſic,Auic.in illo ca-
pi.ſecundæ fen primi quod incipit, Quidam or
nate loquentium dicit,æreę vero aquæ,& ferreę,
& ſalſæ cõferunt ęgritudinibus,quæ fiunt ex fri-
giditate,& hũiditate:ex quo videtur innuere fer-
rum eſſe calidum,& ſiccum. Item dicit. Ferreę
vero ſtomachum iuuant,& ſplenem:& per hoc
ẽt videtur innuere ferrũ eſſe calidum, quia frigi-
dum non iuuat ſtomachũ,nec ſplenẽ. Quarto
arguitur ſic.Auic.in eodẽ cap.loquens de alumi-
ne dicit. In aquis vero aluminoſis balneari con-
fert ſputo ſanguinis,& egreſsioni ſanguinis ab a-
no,& à mẽſtruis:ex quibus dictis videtur innue-
re virtutẽ aluminis eſſe in reſtringẽdo potius, q̃
in alia re,ſed aquæ,quæ reſtringunt ſunt aptę fa-
cere oppilationem corporibus, igitur nõ ſunt ap
tæ conferre.rñdeo. Ad primũ Platearius dixit ꝓ
pter hoc argm̃,ꝙ ferrum eſt frigidum, & ſiccum
vſq; ad tertiũ,& ſic facta mixtione ex ferro,et alu
mine tales aquę redduntnr tẽperatæ in actiuis,et
ſic conferunt oĩbus corporibus.contra iſtũ argui
mus,quia ſi ferrũ eſſet frigidum vſq; ad tertiũ tũc
aquæ mere ferreę nocerent ſtomacho cõtra Aui-
cen.dicentẽ, Aquę ferreę ſtomachum iuuãt, &
ſplenem,& patet cõſequentia,quia frigidũ in ter
tio gradu ſenſibiliter nocet. Aliter ergo dicimus,
ꝙ ferrũ eſt ſolum frigidũ vſq; ad ſcd'm,& cum tu
infers,ergo hmõi aq̃ non erunt temperatę in acti
uis,imo calidę erũt vſq; ad primũ gradum. cõce-
ditur totũ.& poſtea cũ tu infers.igitur corporib.
calidis.ſ.cholericis,& ſanguineis nocebũt: nega-
tur cõſequentia. Pro quo nota,ꝙ hepar choleri
ci,& ſanguinei qñ ſunt in ſua diſpõe naturali ver
gunt verſus calidũ reſpectu medij gñis.ſ. carnis,
& ſic ad minus ſunt calida in prĩo gradu, ꝙ ſi ali-
qualiter ſint diſtẽperata verſus calidũ,erũt ad mi
nus calida vſq; ad ſcđm.quare tales aq̃ reſpectu il
lorum diſtẽperatorum erũt frigidę,& ſic infrigi-
dabunt illa:reſpectu vero illorũ in ſua diſpõne na
turali exiſtentiũ erunt ęqualia in gradu,& conſe
quenter tẽperata,quare nullo mõ nocebunt eis.

Ad ſcđm cũ arguitur ꝙ oẽs illę minerę ſunt ſic-
cę vſq; ad tertium,igitur exſiccabunt corpora,&
cõſequenter oppilabunt:quare nõ cõferent. dici-
tur cõcedendo,ꝙ oppilabunt oppilatiõe attenua
toria,q̃ eſt cõdenſatio ſubſtãtiæ mẽbri,ſed hęc eſt
cõfortatio mẽbri,ſed nõ oppilabunt oppilatione
coarctatoria,q̃ eſt prohibitio tranſitus humorũ p
vias venarũ.quare. Ad tertiũ cum arguitur ex te
xtu Auic.ꝙ ferrũ videtur eſſe calidũ, negatur,qa
cum dicit. Aereę,ferreę,& ſalſę cõferũt ęgritudi
nibus quę fiunt ex frigiditate,ponit duas calidas,
A ſ.ęs,& ſal,& vnã frigidã.ſ.ferrũ,quare totũ aggre
gatum eſt calidũ,iõ dicitur cõferre ęgritudinib.q̃
fiunt ex frigiditate. Et cũ dicit. Ferreę aq̃ ſtoma
chum iuuant,& ſplenẽ:dicit hoc rõne ſiccitatis,
qa ferrum rõne ſiccitatis cõfortat ſtomachum,&
ſplenẽ,& alia mẽbra,quare. Ad quartũ cum ar-
guitur ex tex. Aui.ꝙ alumẽ eſt conſtrictiuũ, quia
cõfert fluxui ſanguinis:cõcedo.& cum dicis, ſed
q̃ cõſtringunt oppilant:dictum eſt ꝙ oppilãt op-
pilatione attenuatoria,q̃ eſt condẽſatio ſubæ mẽ
bri,ſed nõ oppilãt coarctatorie, quę eſt ꝓhibitio
tranſitus humoris p vias venarũ:prima oppilatio
cõfortat,ſed ſcd'a nocet, quare &c. Dubitatur
tertio circa tertiã cõclu. Vtrum aq̃ minerales po
tabiles cõuenienter adminiſtratę,ſint aptę cõfer-
re corpibus: Contra ſal arguitur prĩo quia mine-
ra principalis huius balnei eſt ſal,vel nitrum, vel
B baurach,ſed Serapio cap.de baurach,& nitro di-
cit:baurach,& nitrũ malum eſt ſtomacho, corro
dens ipſum,& in cap.de ſale dicit,ſal malus ẽ ſto-
macho:igiť aq̃ minerales tenentes de ſale,vel ni-
tro nocẽt ſtomacho,patet cõſequẽtia, quia aquã
balnei ſapit naturã minerę:quare. Itẽ q̃ro de ſale,
an euacuet electiue humores,an ſolũ abſtergẽdo
leniat naturã. Et arguitur primo ꝙ euacuat ele-
ctiue,quia ſcd'm Meſuẽ cap.de ſale.oĩs ſal ſolutio
ne educit humores groſſos,& viſcoſos, ergo ele-
ctiue educit. Itẽ eodem cap.dicit. Sal liquefaciẽ
do euacuat,ſed q̃ liq̃faciẽdo,vel diſſoluendo eua
cuant,p virtutẽ attractiuã euacuant,& cõſequen
ter electiue:quare &c. In cõtrariũ arguitur, quia
ſcđm Aui.ſcd'o cañ.oẽ abſterſiuum lenit naturã,
ſed aqua ſalſa ẽ abſterſiua,igitur lenit naturã, ſed
lenitiuũ euacuat ſolum id cui occurrit,& nõ ele-
C ctiue:quare &c. Itẽ q̃ euacuant electiue,p virtu-
tẽ attractiuã attingunt humorẽ,& nõ corpaliter:
ſed aqua ſalſa corpaliter attĩgit, ergo nõ electiue
euacuat. Scđo arguitur contra alumẽ, quia hoc
aliqñ additur minerę ſalis:quia ſcd'm Aui.alumẽ
cõſtringit fluxũ ſanguĩs,igitur cõſtringit fluxum
& ſi ſic,igitur erit ĩpedimẽto fluxui,& cõſequen
ter ĩpediet aq̃ ſalſã faciẽtẽ fluxũ. Tertio arguitur
cõtra ferrũ,quia hoc aliqñ additur minerę ſalis,
qa ſcđm Aui.vinũ in quo extinguitur ferrum re
tinet ſolutionẽ antiq̃,& dyſenteriã,et cõfert mol
lificatiõi ani,& inſenſibilitati vrinę,et fluxui mẽ
ſtruorũ,igitur à fortiori ferrũ retinet ſolutionẽ:
quare ĩpedimẽto erit aq̃ ſalſæ in euacuãdo. Quar
to arguitur cõtra ſulfur,qa hoc aliqñ additur mi-
nerę ſalis,qa Aui.dicit ſcđa fen primi ca.quidã or
nate loquentiũ. Qd' aq̃ ſulfureæ neruos mũdifi
cãt,& ſupfluitates ad iũcturas fluẽtes reſoluũt,&
ſtomachũ laxãt,et deſideriũ deijciũt, igiť ſulfur

nocet ſtomacho in aquis potabilibus: quare non conuenit in eis. rñdeo. Ad primũ dicitur, ꝙ ſupra patet differẽtia inter baurach, nitrum, & ſal: iõ tranſeo ad argm̃, cum dicitur ꝙ iſta nocent ſtomacho, ergo nõ conferunt hmõi aquæ corporib. dicitur cõiter, ꝙ hæc q̃tum ad partẽ ſubtilẽ mordicant, & ſic nocent ſtomacho, q̃tũ vero ad partẽ groſſam ſtypticant, & cõfortant, & ſic nõ nocẽt.

Non ſatisfacit hoc nobis, quia aut pars ſubtilis vincit, aut groſſa: ſi ſubtilis, nocet: ſi groſſa vincit: igitur non debet Aui. ſimpliciter dicere, Sal malus eſt ſtomacho, ſicut dicit. Nos aliter dicimus, ꝙ aliud eſt loqui de ſubſtantia ſalis in ſe, & aliud de aqua, in qua eſt ſal, quia loquẽdo de ſubſtantia ſalis in ſe, ſi in multa q̃titate exhibeatur mordicat & nocet ſtomacho: & ſi in pauca q̃titate nõ: ſi vero loquamur de aqua, in qua eſt ſal, ſecus eſt, quia aqua contẽperat acuitatẽ ſalis: & ẽt aqua in multa q̃titate eſt reſpectu ſalis, qui paucus eſt, quare nõ nocet aqua ſalſa ſtomacho. Ad aliud quæſitum: an ſal euacuet electiue: an ſolũ abſtergendo, & leniendo: De hoc ſunt opiniones ſicut tetigimus in qõne noſtra de aqua Porrectæ: tu vide ibi. Nũc tm̃ dicamus opinionem noſtrã. Et dicimus, ꝙ licet ſal hẽat virtutem electiuã determinati humoris, tñ plurimum qđ euacuat aqua eſt illud cui obuiat ꝑꝑ paucitatem ſalis: argumenta in contrariũ facile ſoluuntur &c. Ad ſcđm contra alumẽ, dicitur ꝙ ſi alumẽ cõſtrĩgeret ſic coarctatorie claudendo vias venarũ, & oppilãdo illas, ĩpediret fluxũ aquę: ſed alumen nõ claudit vias, ſed cõdenſat ſubſtantiã mẽbri ſui ſtypticitate, & cõfortat illud quare facit oppilationẽ attenuatoriam tm̃, & ſic claudit fluxũ ſanguinis, quia orificia venarũ cõdẽſat, quare &c. Ad tertiũ contra ferrũ, dico duo, primo ꝙ nõ eſt ĩpedimento aquæ ſalſæ, ſecundo ꝙ adiuuat eã ad euacuandũ, quia habet virtutem ſolutiuã, nã Auic. dicit. In ſcoria ferri eſt virtus ſolutiua debilior, q̃ in ſcoria æris, & vide ex experientia, quia aqua balnei villæ, quæ tenet ſolũ de minera ferri, & aluminis potatur, & ſoluit vẽtrẽ, nõ rõne aluminis, ergo rõne ferri. Vide hoc ample in cõſilio noſtro, quod fecimus de balneo villæ. Ad auctoritatẽ Auic. cũ dicit, ꝙ vinũ, in quo extinguitur ferrum retinet ſolutionẽ antiquã, & dyſenteriã, dicitur, ꝙ in vinũ tranſit ſolum virtus ſtyptica ferri: ſed in aq̃, quæ habet mineram ferri trãſit non ſolũ virtus ſtyptica ferri, ſed apitiua, & ſolutiua. Ad quartũ de ſulfure, cũ dicit Auic. ꝙ ſulfur laxat ſtomachũ, & deijcit deſiderium: dicitur, ꝙ loquitur de aquis ſulfureis per viã balneationis corporis ꝙ nocent ſtomacho ſi ſint aq̃ mere ſulfureæ: & ſimiliter ad intra ſumptæ nocerẽt,

D nisi aliud miſceretur ſecum, quod prohiberet illud nocumentũ, ſicut fit in aqua Porrectæ, quia cum ſulfure miſcetur alumen, quod mirabiliter confortat ſtomachum: quare &c.

Oſtenſis in gñali aquis mineralibus, q̃ faciunt pro ducia, & ijs, quę faciunt ꝓ balneando corpus: & ijs, quæ faciunt ꝓ potando: reſtat modo dicere debitum regimen in duciando, ſic ẽt debitũ regimen non balneando corpus: & ẽt debitum regimen in potãdo: primo igitur de regimine balneí ducię dicendum. Quantum ad debitũ regimen duciandi caput dicimus, ꝙ hoc regimen concernit tria regimina ſpecialia, primũ regimẽ eſt præcedens duciã: ſecundum regimen eſt cõiunctum cum ducia, tertium regimẽ eſt cõſequens duciã.

Regimen præcedens duciã eſt circa tria. ſ. circa debitã præparationem corporis nõ febriẽtis. ſ. cũ E debita purgatione, ꝓ quo nota, ꝙ non ſufficit ſemel purgare corpus, & caput, quia corpora cacochyma, id eſt repleta malis humoribus indigẽt pluribus purgationibus: qm̃ niſi cerebrum ſit bene purgatum, non confert ducia: quare totiẽs purgandum eſt caput, donec paucisſima materia remaneat in capite: & notãter dixi corporis non febrientis, quia febrientes nõ debent præſumere petere balneum. Secundo circa electionẽ duciæ cõuenietis: ꝓ quo nota (& dictum eſt ſuperius) ꝙ ducię ſunt in triplici differentia. ſ. fortes, mediocres, & debiles, duciæ fortes non cõueniunt niſi in catarrhis frigidis cõſtãte virtute: ꝙ ſi virtus eſſet debilis: mediocris magis cõueniret: mediocres vero cõueniunt in catarrhis frigidis, & calidis vincẽte tñ humiditate: debiles vero ſolũ cõueniunt in catarrhis calidis vincente humiditate, & debili vir-F tute exiſtente: dixi vincẽte humiditate, quia ſi cerebrum magis dyſcraſiaretur ad calidũ, q̃ ad humidũ, non cõueniret ducia: quia tũc ducia magis noceret caliditati cerebri, q̃ cõferret humiditati: quare in electiõe duciæ cõuenientis oportet hẽre reſpectum ſimul ad humorẽ peccãtẽ, & ad virtutem. ſ. ſi humor ſit frigidus, vel calidus: & ſi virtus ſit fortis, vel debilis. Tertio circa debitum tempus petendi balneũ: ꝓ quo nota, ꝙ duo ſunt tempora pro petendis balneis: vnũ eſt in vere, ſcilicet in fine veris, ſcilicet de mẽſe Maij: & in autumni principio, ſcilicet in principio Septembris temporibus ſeruantibus ſuas qualitates: quod notanter dico: quia talia tempora debent eſſe multum temperata, nec calida, nec frigida: ſi tempora ſeruẽt ſuas qualitates: quòd ſi non ſeruarent: quia ver eſſet nimis frigidum, tunc oportet de menſe Iunij petere duciam, et ſi tempus eſſet nimis calidum accelerare, ſcilicet in fine Aprilis: ſimiliter circa autumnum

autumnum dicendum est, si iudicaretur futurum nimis frigidũ, pete balneũ in medietate Augusti, & si nimis calidũ futurum iudicares, pete balneũ in fine Septembris, quod tñ nunq̃ vidi. Scd'm vero regimen coniunctũ cum ducia etiã est circa tria: primo circa horã petendi duciam, ꝓ quo nota, ꝙ hora electa de mane est circa vnã horam post ortũ solis expurgatis prius superfluitatibus, & per ventrẽ, & per vrinã, & ꝑ screatum, dixi notanter hora electa est circa vnam horã post ortũ solis, quia tunc vapores super terrã existẽtes resoluti sunt, sed ista hora electa non potest qñq; mandari executioni: & hoc est cũ plures, & plures petunt balnea, quia oportet qñq; in ortu solis duciare, sed ista ẽ cura coacta, et desero hora electa est ad minus per octo horas post prãdium, & si esset per nouẽ horas melius esset, quia sic cõpleta esset digõ stomachi, sed aliqñ non possunt seruare tñ ordinem. Scđo circa moram standi sub ducia, ꝓ quo nota, ꝙ cõiter ponitur mora ista vnius horæ: sed quotiescunq; sentiretur angustia, vel magna inflãmatio, tunc recede à ducia: quia corpora non semꝑ sunt disposita eodẽ modo, vt possint ęqualiter tolerare, quia, vt inquit philosophus, nõ est eadẽ sanitas mane, & vespere, & cõiter dicitur, ꝙ in sero non tñ stent sub ducia, sed aliqualiter minus. s. per duas tertias vnius horæ, tñ qñ non sentiret defectum aliquem potest stare vsq; ad horã vnam. Tertio circa modũ exsiccationis capitis, pro quo nota, ꝙ debet exsiccare caput cum pannis non multum calidis ne inflãmetur cerebrum, non tñ exsiccet cum frigidis, quia frigida nocent cerebro. Tertium vero regimen consequens duciã etiam est circa tria: primo cauere ab ijs, quæ nocent capiti. s. ab aere frigido, & vẽto, & aqua, non tñ laudo stare sub sole, quare vltra corporaturã ordinariam capitis, laudo ꝙ portet pileum. Secundo facere aliquod exercitium añ horã prandij, & similiter ante horã cœnę quia illud facit ad resolutionẽ superfluitatum pro conseruatione sanitatis. Contingit tamen qñq;, ꝙ post duciã petunt balneum corporaturæ, & tunc non est tp̃s ad faciẽdum exercitium, ĩmo cum in balneo stent per horã, & post balneationẽ necesse est ire domum, & intrare lectũ per horam aliã, vt videant si sudant, an non: sed de hoc in regimine balnei balneantis corpus dicemus. Tertio capiat hora debita prandium cũ cibis in qualitate, & quantitate conueniẽtibus: ꝓ quo nota, ꝙ qui petunt balnea, debẽt sobrie. i. parce viuere, & magis in sero, q̃ in mane: quia catarrhus magis viget in nocte, q̃ in die, quare magis laudãtur oua in sero, q̃ carnes: debent ẽt qualificate viuere. i. cum cibis in qualitate cõuenientibus, quia non vẽtosis, nec putrescibilibus: quare caueat ab ijs fructibus, s. cerasis, persicis, peponibus, ficubus, & vuis: prunis tamen potest vti, is si duri ventris sit, granatis, arãcijs, limonibus, & amygdalis vti põt, & ẽt vti potest ĩsalatucijs ex lactuca, cichorea, & boragine siue coctis, siue crudis: à lacte caueat, & à caseo, nisi parum capiat, & post cibum. Dubitatur circa regimen duciæ dictum: vtrum cõueniẽs sit?

Contra arguitur, & primo cõtra regimẽ pręcedens duciã, quod cõsistit in tribus. s. in debita purgatione capitis: in debita electiõe duciæ, & in debito tẽpore petere duciã. Contra debitum tempus petendi balneum arguitur, et quęro quod est magis tp̃s conueniẽs pro ducia, aut tempus veris, aut tempus autumni, & videtur ex vna parte, ꝙ sit magis tempus autumni, quia aquæ duciarum eo tempore sunt meliores, & potentiores, qm̃ ex æstate pręcedente resolutę sunt humiditates extraneæ, quare sunt aquæ duciarum magis depuratæ, ex altera parte arguitur ꝙ tempus magis cõueniens pro ducia est tempus veris: ꝓpterea, quia ex ducia aperiuntur porositates capitis, & cõmissuræ, per quas facile penetrat frigus, & nocet cerebro: sed qñ ducia fit in autumno est magis aptum frigus penetrare, & nocere cerebro, q̃ in vere, patet quia tunc iter versus hyemem, sed in vere iter versus æstatem, quare &c. Contra regimen coniunctum cum ducia arguitur, quod cõsistit in petere duciam vna hora post ortum solis, & sub ducia morã facere per horam, & exsiccare paulatim cum pãnis calidis. Contra morã vnius horæ arguitur quia sicut in ægritudinibus lõgis est dãda medicina fortis debilis: fortis qdẽ, vt euacuet materiã crassã: debilis vero, quia in pauca q̃titate, sic in catarrho longi tp̃is danda est ducia fortis debilis, fortis quidẽ, vt possit ꝑmutare cõplexionẽ humidã, et resoluere catarrhũ grossum, debilis vero vt parua mora stet sub ducia: quare nõ per horam stãdum est sub ducia. Contra regimẽ subseq̃ẽs duciã arguitur, qd' est custodire caput à frigore, & exercitium facere ante cibum, & debita hora capere cibum conuenientẽ in qualitate, & q̃titate: & minus in sero comedere, q̃ in mane. Cõtra vltimũ dictum arguitur, ꝙ plus comedẽdum est in sero. s. in cęna, q̃ in mane in prãdio, quia eo tp̃e plus comedendum est, quo melius potest digeri cibus. sed in sero hoc probatur, quia duo sunt quæ magis iuuant ad digestionem in cœna, quàm in prandio: primum est tempus longius à cœna vsque ad prãdium, quod est sexdecim horarum secundum Galen. quia. x. horæ sunt pro digestione stomachi, & tres horæ pro digestiõe he-

patis,& aliæ tres ꝑ digestione venarum, quæ faciunt.xvj.horas:in quibus complentur oẽs digestiones. Scd̄m est somnus,qui reuocat calorẽ ad intra,& hic facit ad digõnem,sed in die expanditur extra,& sic nõ confert ad digõnem. In contrariũ arguitur,quia qñ ęgritudo magis infestat, minus comedendũ est ne grauetur natura: sed catarrhus,qui ẽ ægritudo magis molestat de nocte, q̃ de die ꝑꝑ dñium lunæ in nocte, quæ est mater humiditatũ,& iõ mouet illas: Sol vero dñatur in die,qui exsiccatiuus est humiditatũ:quare minus comedendũ est in nocte,q̃ in die, quare &c. Rñdeo. Ad primũ qd̄ quęrit,quod tp̄s est magis cõueniens ꝓ ducia,aut tp̄s autũni,aut veris, dicitur primo ꝙ si q̃ratur qñ melior est aqua duciæ: non est dubiũ, ꝙ melior est in autũno ꝑꝑ cãm dictã, quia pręcessit ęstas,in qua resoluuntur extraneæ humiditates,& si quęratur quis magis patitur in cerebro ex ducia facta:aut q. duciatur in vere, aut qui duciatur in autũno, nulli dubium, ꝙ magis patitur qui duciatur in autũno,quia vadit versus hyemẽ. Dicitur secũdo ꝙ oportet cõsiderare ad duo.s.ad humorem peccantẽ si calidus sit vel frigidus, & ad virtutẽ capitis si fortis,vel debilis primo mõ si humor frigidus peccat,melius est in autũno,si calidus in vere, scd̄o mõ si virtus debilis in vere,si fortis in autũno:et si virtus sit debilis,et humor frigidus attende ad id quod plus peccat.

Ad scd̄m quod facit similitudinẽ de catarrho, qui diu durauit ad febrem,quæ diu durauit, ꝙ sicut in processu febris cõuenit medicina fortis debilis,sic in catarrho illo cõuenit ducia fortis debilis:fortis quidem ex aqua potenti:sed debilis quia parũ morari sub ducia,& non ꝑ horã cõtra dicta, dicitur ꝙ similitudo nõ tenet:quia pro febre possumus semp euacuare parũ pro vice,& sępe: quia tp̄s euacuandi semper est in ptãte nostra: sed in catarrho tp̄s duciandi nõ ſp est in ptãte nostra, quia certo tp̄e possumus duciare,& certo tp̄e nõ, quia tp̄e multũ calido, & multũ frigido nõ possumus duciare: quare similitudo nõ currit ęqualiter.Posset ẽt concedi similitudo,& totũ qd̄ cõcluditur.s. ꝙ non ſp conuenit duciare per horã,nec est contra regulam datã,quia intelligitur in pluribus.

Ad tertiũ quod quęrit,qñ cõuenit sobrius, siue parcius comedere an in cœna,an in prãdio? dicitur ꝙ in cœna ꝑꝑ rõnem dictã,quia catarrhus magis infestat de nocte,q̃ de die. Ad argm̄ cõtra dicitur,ꝙ cęteris paribus melior fit digestio in nocte,q̃ in die ꝑꝑ illa duo.s.ꝑꝑ somnũ, qui in nocte reuocat calorẽ ad intra,& ꝑꝑ maius spatium, qd̄ est à cœna ad prandiũ,& notanter dixi cęteris paribus,quia pñt esse impedimẽta de nocte,ꝑꝑ quæ

E nõ fieret melior digestio,vt in casu catarrhi, quia humiditates catarrhales descendunt magis in nocte,q̃ in die,& istæ sunt ĩpedimẽto digõni si multus cibus sumeretur,quia natura nõ posset vacare digestioni,& curationi catarrhi. Consequenter de regimine balnei balneãtis corpus dicendũ est, quod dicitur balneũ corporaturę:et circa tale balneũ similiter triplex regimẽ est sicut circa duciã, s.primũ antecedẽs:scd̄m coniunctum cũ balneo, & tertiũ subsequẽs. Primũ regimen añs est circa tria,primo circa purgationẽ corporis, quia nõ debet quis præsumere petere balneũ,nisi prius purget corpus,qm̃ mali humores ex balneo facile inflãmãtur,& putrescunt. Scd̄o circa electionem balnei,quia electio balnei corporaturæ partim fit ad alterandũ mẽbra corporis,& partim ad cõfortandũ ea,tria aũt mẽbra principaliter alterantur,

F & cõfortãtur.s.stomachus,hepar,& renes:& matrix,renes vero intelliguntur simul cũ hepate,vt scd̄m plurimum stomachus frigidus alteratur ad calidum,et hepar calidum alteratur ad frigidũ,et matrix frigida alteratur ad calidũ. Ecõtra ẽt alterari possunt scd̄m necessitatẽ, quia balneũ temperatum est,ideo oẽm malam dyscrasiã alterare põt:confortãtur ẽt mẽbra supradicta stypticitate balnei,ferrũ.n.& alumen sua siccitate cõfortant mẽbra. Tertio circa tp̄s petendi balneũ,tp̄ibus n.ferè tẽperatis petuntur balnea:quia sicut purgationes in tp̄ibus temperatis fiunt quia sub canẽ, & ante canẽ molestæ sunt pharmaciæ, sic balnea in tp̄ibus tẽperatis suscipienda sunt,& in distẽperatis fugiẽda sunt:quare in vere et in autũno sunt petẽda balnea &c. Scd̄m regimẽ est cõiunctum cũ balneo,& hoc circa tria est, primo circa horã

G petendi balneũ,& de mane, & de sero, & sicut dictũ est de hora petẽdi duciã sic,dicẽdũ ẽ de hora petendi balneũ corporaturę.s.de mane post ortũ solis per horã,vel circa,& de sero per octo horas post prãdium,vel circa·scd̄o circa horã permanendi in balneo,& est per horã,sicut in ducia dictum est:tertio circa debitã exsiccatiõem corporis & circundare sibi vestimenta bona,ne lædatur a frigore. Tertiũ regimen est cõsequẽs balneum, & hoc ẽt circa tria est,primo ad supplendũ defectui balnei,quia cũ balneũ suo calore multas humiditates ad intra corpus subtiliauerit, quas non potuit resoluere iõ necesse est iuuare ad resolutionẽ earum. quare opus est illum intrare lectum citius potest,vt sudet:et sic resoluẽtur tales humiditates subtiliatę, & standum est in lecto ad minus per horam. Secũdo circa exercitium leue,quod tentandum est post sudorem. & notanter dixi leue:quia post multũ sudorem,nõ est cõueniens exercitium.

exercitium. Tertio circa horã debitam capiendi
cibũ in qualitate, et quantitate conuenientẽ: dico
in qualitate cõuenientẽ, quia debet esse boni nu
trimenti, & facilis digõnis: dixi & q̃titate. s. quam
digerere possit: quare caueat à fructibus vẽtosis,
& facile corruptibilibus, sicut diximus ẽt ĩ ducia:
sed in hoc casu cęna non debet esse parcior pran-
dio &c. Dubitatur circa regimen balnei corpo-
raturæ: vtrum regimen dictum sit conueniens?
Primo cõtra regimen præcedẽs arguitur, quod
consistit circa tria. s. circa purgationem corporis,
circa electionem balnei, & circa tempus petendi
balneum. Contra vltimum dictũ arguitur, & q̃
ro quo tẽpore est melius petere balneum pro cor
poratura, an in vere, an in autũno? ex vna parte vi
detur ꝙ in autũno, quia aquæ balnei in autumno
sunt meliores propter ęstatem pręcedẽtẽ, q̃ resol
uit humiditates extraneas. Ex alia parte videtur
ꝙ in vere melius est, quia petitur tale balneũ ma-
xime propter alterare, & cõfortare stomachum,
& hepar, vt possit resistere caliditati ęstatis: à qua
maxime dyscrasiari solẽt: & si sic. igitur ĩ vere cõ
uenit petere balneum, quia sic poterit resistere ca
liditati ęstatis: quare &c. Scđo contra regimẽ cõ
iunctum arguitur: quod cõsistit circa tria. s. circa
tp̃s intrandi balneum: & circa moram permanen
di in balneo: & circa exsiccatiõem corporis. Cõ
tra primum dictum arguitur: quia dictum est, ꝙ
hora conueniens est post ortum solis per horã: &
post prandium per octo horas: contra quia simus
in mense Septembris quando incipiunt dies esse
ęquales noctibus, tunc si ĩtrabit balneum post or
tum solis ꝑ horã: igitur. 13. hora: & si vna hora sta-
bit in balneo, & alia hora in lecto ad sudandum,
igitur. 15. hora erit finis sudoris, & tunc exsurget,
& per mediã horam stabit anteq̃ prandeat: & sic
16. hora erit pransus: si modo post prandium ꝑ o-
cto horas intrabit balneum de sero: igitur. 24. ho-
ra intrabit balneum: hoc aũt non est conueniens:
quia transiret. 2. hora noctis anteq̃ cænaret: igi-
tur regimen datum nõ est conuenienter assigna-
tũ, quia debet taliter assignari, vt possint fieri bal
neationes de die. Contra tertium regimẽ subse
quens arguitur: quod consistit circa tria. s. circa ꝓ
uocationem sudoris: & circa leue exercitium: &
circa horã accipiendi cibum in qualitate, & quan
titate conuenienti: contra primum arguitur. s. cõ
tra prouocationem sudoris: & arguitur ꝙ non cõ
uenit ꝓuocare sudorẽ: quia in balneo fit sufficiẽs
prouocatio sudoris: igitur post balneũ non cõue-
nit iterum prouocare sudorem, probatur conse-
quentia à simili: quia cum per exercitium fiat suf-
ficiens resolutio superfluitatũ, iõ post exercitium

A nõ est conueniens ꝓuocatio superfluitatũ: ergo si
militer ẽt de balneo dicendum est. Respondeo.
Ad primum cũ quęritur quod est melius tp̃s petẽ
di balneum pro corporatura, aut ver, aut autum-
nus? Dicitur ꝙ scđm diuersos respectus vnũ põt
dici melius, q̃ aliud, et ecõtra quia si consideretur
ad efficaciam, & virtutẽ aquæ, cũ sit maior in au
tũno, tunc melius est petere balneum: si vero con
sideretur ad malã cõplexionem eius, qui petit bal
neum, forte melius est in vere: quia si sit hepatis
inflãmati, ꝑꝑ quam inflãmatiõem petit balneũ,
forte melius est in vere petere balneũ, vt possit re
sistere inflãmatiõi æstatis futuræ. Simpliciter tñ
loquẽdo credo, ꝙ sit melius in vere, tũ quia aqua
eo tp̃e sufficiens est remouere malã cõplexionem
mẽbrorum. s. tp̃ibus seruantibus qualitates debi-
tas; tũ quia qñ est necessitas rectificationis mẽbro
B rum q̃to citius, tanto melius, ne ẽt in deterius la-
batur ꝑꝑ ęstatem, quare &c. Ad secundũ de ho
ra intrãdi balneũ est duplex modus rñdẽdi, vnus
est scđm modum diętandi Gal. q̃ vult ꝙ in mane
sit facienda refectio, & nõ prãdiũ, & illa refectio
in. 8. horis est digesta oĩbus digestiõib. & in quin-
que horis est digesta digõne stomachi, tunc serua
to ordine dicto de mane: tunc post prandiũ per. 5.
horas debet intrare balneũ. s. 21. hora, & sic oĩa be
ne transeunt. Alter modus rñdendi est secun-
dum nostrum modũ diætãdi: qui dicit, ꝙ regimẽ
datum est cõueniens, qñ fit balneatio in vere, q̃a
post medietatẽ mensis Maij incipit balneatio: qñ
meridies est. 16. horę cum dimidio: & continue
crescit dies: quare oritur sol circa. 9. horam, & se-
cundum regimẽ datũ oĩa cõmode fieri pñt, &c.
Volẽdo mõ adaptare ad mẽsem Septẽbris opor
C tet alterare regimẽ in trib. primo vt post ortũ so-
lis ꝑ mediã horã intret balneũ, & stet ꝑ horam in
balneo, & in lecto sudet ꝑ horã: & sic. 14. cũ dimi
dia erit finis sudoris: & . 15. prandeat: scđo oportet
vt aliqualiter leuius prãdeat, vt possit post. 6. ho-
ras intrare balneũ: tertio oportet, vt stet minus in
balneo de sero, & minus in lecto ad sudandũ. s. ꝑ
duas tertias horæ, vt possit: 23. cęnare &c. Ad ter
tiũ cũ arguitur, ꝙ nõ cõuenit sudare post balneũ,
quia sudauit in balneo sufficiẽter, negatur q̃a bal
neũ multas materias subtiliauit: quas nõ euacua-
uit ꝑ sudorẽ, & iõ necesse est sudare post balneũ,
vt resoluantur tales materiæ subtiliatæ, & ꝓbatio
quam facit per simile de exercitio nõ valet, quia
debitum exercitium sufficienter resoluit sup̃flui-
tates: iõ post exercitiũ debitũ nõ est sudandũ &c.
Consequẽter de regimine balnei potabilis dicẽ
dum est: in quo cõsimiliter triplex est regimẽ. s. añ
cedens balneum, regimen cõiunctũ cum balneo,

& regimẽ cõſequens balneũ:primũ regimen añ-
cedens balneũ eſt circa tria:primo circa purgatio
nem corpis ſi conuenit:qđ notanter dico, quia ſi
eſt repletio corpis,vel catarrhus conuenit purga-
tio añ potationem aquę:ſi vero non ſunt iſta,non
conuenit purgatio.Secũdo circa electionẽ aq̃ po
tabilis:quia eſt in triplici differẽtia : aliqua.n.ſolũ
eſt mundificatiua membrorũ naturaliũ, & matri
cis:& parũ cõfortatiua,vt aqua merę ſalſa : aliqua
vero mundificat dicta mẽbra,& multũ cõfortat,
vt illa,quæ cum ſale habet alumẽ : & ſi hęc ſulfur
haberet,eſſet potẽtior in aperiendo vias, vt aqua
Porrectæ:aliqua vero mũdificat,& confortat mẽ
bra,& cum hoc refrigerat hepar,vt illa,quæ cum
alumine, & ſale habet ferrum . Tertio circa tp̃s
petendi balneum pro potatione : quia tale tp̃s eſt
duplex.ſ.electum,& coactum:tẽpus electum eſt
tp̃s temperamentum tendẽs ad calidum, ſicut de
menſe Iunij,& circa medietatẽ Auguſti: tp̃s vero
coactum eſt,cum neceſsitas vrget ex aliquo acci-
dẽti:quia cum hmõi aqua ſuccurritur doloribus
ſtomachi,& doloribus inteſtinorũ, & doloribus
renalibus,& doloribus matricis. Secundũ regi-
men coniunctũ cum aqua potabili eſt circa tria :
primo circa horã potationis.i.qua hora potari de
bet,& cõiter incipit potatio in ortu ſolis:ſecundo
circa quantitatem aquę potandę, & quantitas de
bet eſſe tanta, vt moueat ventrẽ conuenienter.ſ.
non minus q̃ quater, & non plus,q̃ ſepties : qua-
re cõuenit exhibere duo onophora.i.duos flaſco-
nes.ſ.in duabus horis. ꝙ ſi non mouerit, non ca
piat plus aquæ pro tunc. tertio circa qualitatẽ aq̃,
quia debet potari calida quãtũ poteſt,quia ſic me
lius operatur. Tertium regimen conſequens po
tationem aquæ conſiſtit circa tria: primo cuſtodi
re ſe à frigore, & vẽto, quia qui bibit aquã habet
poros latos,& ꝓpea læderetur à frigore:ſecundo
expectare quatuor horas poſt potationem ante-
q̃ capiat cibũ, & in illo tp̃e medio videat, ſi aqua
moueat,aut non:ſi nõ mouet aliquid, aut parum
per duas horas fac clyſtere ex aqua illa,& duabus
vncijs zuccari rubei,& ſale:ſi autem mouet ſuffi-
cienter,nihil facias,ſed ſerua clyſtere ad alteram
diẽ de mane:tertio circa regimen vitæ, quia quar
ta hora poſt potationẽ conuenit accipere refectio
nem leuẽ ex ferculo bullito,vel aliquid ſimile,ſi-
ne carnibus tñ:& ratio eſt,quia cum aqua pro par
te remaneat intra venas diſcurrens per totum,de
bet accipi aliquid quod confortet virtutẽ,& non
ſit impedimento aquæ ſi velit operari:nec grauet
virtutem,vt poſsit eã regulare, & inde ad.vj. ho
ras capiat cœnam,& comedat ferculum,&carnẽ
rationabiliter : & in toto tẽpore potatiõis caueat

D maxime à duobus.ſ.à ſomno diurno, & ab aqua
frigida ſimplici, maxime autem in aqua Porre-
ctæ cauetur ab ijs duobus:quia ſomnus, & tactus
aquæ frigidæ mirabiliter nocet, & ſi vis intellige-
re cauſam,vide tractatum noſtrum de aqua Por-
rectę:in alijs autem aquis non tantum nocẽt hęc,
ſed obſeruare illa melius eſt, q̃ non obſeruare.

Dubitatur circa regimen balnei potabilis: vtrũ
conueniens ſit? Primo arguitur contra regimẽ
antecedens potationem, quod cõſiſtit circa tria:
primo circa purgationẽ corporis ſi conuenit:ſecũ
do circa electionem aquæ potabilis:tertio circa tẽ
pus conueniens pro potatione. Cõtra purgatio
nem arguitur,quia aquæ ſalſę ſufficienter mundi
ficant ſtomachum,& inteſtina,& etiã venas, er-
go ſatisfaciunt pro plenitudine, quæ eſt in venis,
& pro catarrho,arguitur ꝙ non conuenit prius
E purgare catarrhum:quia dixit Gentilis in ſuo tra-
ctatu de balneis, ꝙ aqua Porrectę confert catar-
rhoſis,& guttoſis præſuppoſito bono regimine,
igitur aquæ ſalſæ purgant catarrhum:quare non
conuenit prius purgare catarrhum. Secundo
arguitur contra regimen coniunctum,quod con-
ſiſtit circa tria:primo circa horam potãdi.ſ.in or-
tu ſolis:ſecundo circa q̃titatẽ conuenientẽ.ſ.duo
onophora,vel circa:tertio circa qualitatem.ſ.ca-
lidam bibere quantum poteſt. Cõtra primum
arguitur ꝙ non eſt conueniens potare eam in or-
tu ſolis,quia ſolutiua cõmuniter dantur de nocte
ſ.ꝑ duas horas ante ortũ ſolis,& de hoc eſt aucto-
ritas Auic.decima tertij,ca.de cura pleureſis, vbi
dicit. Et ſoluantur in nocte, ſed aquæ ſalſæ ſunt
ſolutiuæ,igitur conuenit eas exhibere in nocte.ſ.
F per duas horas ante ortum ſolis. Tertio argui-
tur contra regimẽ ſubſequens potationem aquæ
qđ cõſiſtit circa tria,primo circa cuſtodiã à frigo-
re,ſecundo circa expectationẽ quatuor horarum
anteq̃ capiat cibũ,vt videatur qualis ſit operatio
eius,tertio circa debitũ regimẽ vitę,qđ eſt in dan
do prius refectionẽ leuẽ,& poſt.vj.horas,cœnam
pinguẽ. Cõtra regimen vitę arguitur,ꝓbãdo ꝙ
nõ cõuenit prius refectio leuis,et poſtea cęna pin-
guis:quia quicũq; purgantur cũ ſolutiuo poſt ſex
horas cape debent bonũ cibum.ſ.reſtauratiuũ,ſed
non ſolũ refectionem,ſed aquę ſalſę purgãt exſol-
uẽdo,igitur poſt.vj. horas à ſolutione cape. debent
cibũ bonum reſtauratiuum, nõ ergo refectionẽ.

Et adde ꝙ conſuetudo eſt poſt ſolutionem, vt
bene prandeant,igitur non debent tranſire cum
leui refectione. Reſpondeo. Ad primum cum
arguitur quòd non debet purgari corpus ſtante
plenitudine venarũ, quia aqua ſalſa euacuat etiam
plenitudinem à venis:dicitur ꝙ aliqua eſt pleni-
do

do parua, & aliqua magna:pro parua aqua ſalſa
eſt ſufficiens euacuare illam,ſed magnam nõ: im
mo potius agitat illam materiã,quæ eſt apta flue-
re ad aliquod mẽbrum,quare in plenitudine ma
gna,conuenit purgare corpus. Ad illud de ca-
tarrho dicitur ꝙ ĩ catarrho totaliter fluxo ad ner
uos,& ad iuncturas confert aqua Porectæ : & de
hoc fecimus experiẽtiam in capitaneo Plateę Flo
rentinę,qui catarrhus erat,& fuerat factus tantus
defluxus materiæ ad iuncturas, ita vt moueri nõ
poſſet,cui dedimus aquam Porectæ,& in triduo
ſanatus eſt.ſed in catarrho fluente , aut apto flue-
re noceret aqua Porectæ.propterea ꝙ mouet ma-
terias,& non euacuat eas:cuius rei vidimus expe
rientiam in Ioanne Bonromeo ciue Florentino,
qui cum eſſet catarrhoſus,& multum conſideret
in aqua Porectæ , ſumpſit eam ſine purgatione
præcedente,& totus mollificatus eſt : qui tãdem
curatus eſt à nobis cum alijs medicis:quare aqua
ſalſa in catarrho totaliter fluxo conuenire poteſt,
ſed in catarrho fluẽte,vel apto fluere minime cõ-
uenit. Ad ſecundum cum arguitur ꝙ non con
uenit potare aquã in ortu ſolis , ſed ante per duas
horas ex textu Auicennæ.Et ſoluantur in nocte:
dicitur ꝙ Gentilis declarans illud dictum dicit et
ſolutiua dẽtur in nocte,quia in nocte calor natu-
ralis retrahitur ad intra,quo retracto citius actuã
tur ſolutiua,ex hoc colligitur ꝙ illa ſolutiua , ſup
quę dormire conuenit danda ſunt in nocte,ſed il
la ſup quæ non conuenit dormire non eſt neceſſe
dare in nocte:ſed ſup ſolutiua debilia non eſt dor
miendum ſecundum Auic.quarta primi.capit.5.
modo ſolutiua ſalſa ſunt debilia : patet ex Meſue
cap.de ſale,igitur ſuper talia non eſt neceſſe dor-
mire:& cõſequẽter nõ eſt neceſſe exhibere de no
cte. Ad tertium cum arguitur contra regimen
vitæ,ꝙ non eſt conueniens facere refectionem in
mane poſt quatuor horas à potatione , ſed magis
conuenit accipere cibum bonum.ſ.reſtauratiuũ,
ſicut fit accipiendo medicinas alias : dicitur ꝙ in
ſolutiuis,q̃ totaliter euacuant materias extra cor-
pus,& exeunt extra cum illis poſt.vj.horas ab ac-
ceptione illarum dandus eſt cibus reſtauratiuus ,
& non refectio:ſed in ſolutiuis,quæ pro parte eua
cuãt materias ,& pro parte remanent ad intra ve-
nas pro digeſtione,& euacuatione humorum, ſe
cus eſt,quia non opponit cibum totum reſtaura-
tiuum exhibere poſt ſex horas , ne natura graue-
tur à tãto cibo,vt poſsit regulare dictam aquam,
quę remanet in venis:ſed magis cõuenit refectio
nem exhibere , vt partim ſatisfaciamus virtuti,&
ne grauetur à multo cibo, & poſtea ĩ cęna reſtau
rare magis virtutem:& hoc eſt regimẽ,quod no-
A bis videtur agendum circa tales aquas.

De correctione accidentium à Balneis.

Conſequenter de correctione accidẽtium cu-
iuslibet balnei dicendum eſt.Sunt autem ſex acci
dentia cõia balneo duciæ,& balneo corporaturæ
ſ.inflãmatio,ſitis,dolor capitis , inſtantia vigilia-
rum,ſtypticitas vẽtris,& proſtratio appetitus: du
cia vero habet vnũ accidens propriũ defluxũ ca-
tarrhi,& balneũ corporaturæ hẽt aliud accidẽs ꝓ
prium ſupfluum ſudorem & ſic octo ſunt accidẽ
tia horum,balnei vero potabilis quatuor ſunt ac-
cidentia.ſ.vomitus,& nõ retentio aquæ ebibitæ,
nulla euacuatio per aquam retentam , ſuperfluus
ſomnus,& qñq; ſupflua vigilia,& ardor vrinæ , &
ſic quinq; accidentia dici pñt. Contra inflamma
tionẽ,quæ venit ex caliditate,& ſiccitate,& qñq;
B coniungitur febris cum ea,& qñq, non: remedia
ſunt iſta:primo abſtinendum eſt à ducia per tres
dies:ſecundo vtendum eſt cibis frigidis,& humi
dis,vt lactuca,endiuia,portulaca,cucurbita:abſti
nendum eſt à carnibus,& vino potenti: vtẽdum
eſt vino paucifero lymphato cum aqua hordei,
vel vtendum eſt aqua zuccarata cum vino grana
torum ſecundum ꝙ inflãmatio eſt maior,vel mi
nor:tertio capiat vnc.j.caſsiæ,vel in dactilo,vel di
ſtemperatam cum decoctione recenti,& cordia-
li,& ſi non ſufficit,capiat ſyrup.de endiuia cũ ace
toſo ſimplici añ.drac.vj.cum aqua endiuiæ, lupu
lorum,& buglosſę añ.vnc.j.quibuſdam diebus ,
& poſt capiat pulpæ caſsiæ vnc.j.diamãnæ .dra.j.
& diſtempera cum decoctione recenti,& cordia
li,vltimo faciat epithema ad hepar cum aqua en
diuiæ,lupulorum, & abſinthij.ana.vnc.iiij.aceti
C vnc.ij.&c. Contra ſitim, ſi mendoſa eſt,ſufficit
gargarizare aquam hordei,vel aq̃ coctã cum zuc
caro,vel cum iuleb,& tenere in ore zuccarũ can
di,vel vnũ ceraſum,diamarinatũ. ſi vero non eſt
mẽdoſa da aq̃ hordei , vel coctam cũ zuccaro ad
bibẽdũ,vel cũ iuleb, vel cum vino granatorum :
& ſi non ſufficit da vnc.j.caſsiæ,vel in dactilo,vel
diſtẽperatam cũ decoctione recenti, & cordiali ,
& ſi nõ ſufficit da ſyru.de endiuia cũ acetoſo ſim
plici,& cũ aqua endiuię,& lupulorum,& poſtea
medicinã ſupradictam, & fac epithema ad hepar
ſupradictũ. Cõtra dolorẽ capitis da aliquid , qđ
reprimat vapores eleuatos à ſtomacho, vt corian
dros cõfectos,vel diacitonitẽ,vel mala granata.ſ.
poſt cibũ:ſcđo fac repercuſsiuũ ad frõtẽ.ſ.oxyro-
dinũ cũ aqua roſ.& oleo roſ.añ.vnc.ij.aceti . vnc.
j.& intinge petias,& pone ad frontẽ,& ſi nõ ſuffi
cit applica duas vẽtoſas ad ſpatulas ſine ſcarifica-
tione,maxime ſi non oſtendunt ſanguinem , &

ſi non ſufficit, da duas pilulas de aloe loto confe-
ctas cum modico maſticis : & vltimo ſi non ceſ-
ſat cape vnc.j. theriacæ nouæ ad minus quatuor
menſium, & diſtempera cum oleo roſato, & em
plaſtra locum dolentem, & ſi non habes theria-
cam quatuor mẽſium, loco eius pone trochiſcos
ſtellæ. Contra inſtãtiam vigiliarum da frigida,
& humida, maxime in ſero, vt lactucam, portula
cam, & huiuſmodi: & ſi non ſufficit, da ſemen pa
paueris albi diſtẽperatum cum iure pulli, vel da
vnc.j.ʒ.iuleb de papauere quando vadit dormitũ
cum pari quãtitate aquæ coctæ: & ſi non ſufficit,
cape theriacam nouam quatuor menſiũ ad quã-
titatem auellanæ, & inunge palatum quando va
dit dormitum, vel da vnam pilulam trochiſcorũ
ſtellæ. Cõtra ſtypticitatem ventris, vtatur cibis
mollificatiuis, capiat ferculum ex caulibus male
coctis, vel ex ſpinachijs : vel bulliat in iure pulli
quinq;, vel ſex pruna: vel in ſero ſuper inſalaticiũ
coctum pone drach.j. ſenę puluerizatę, & come-
dat, vel capiat, vnc.ʒ. caſsiæ ante cęnam: vel faciat
clyſtere, vel ex herbis, vel ex decoctiõe capitis ca
ſtrati. Contra proſtrationem appetitus, da ante
cibum per horam mellis ro.co. vnc.j. vel vnc.j. ſy
rupi de menta: intinge panem, & carnes in aceto
paſſulato: Item vtatur ante cibum arantijs, & li-
monibus: & ſi nõ ſufficit da decoctionem abſyn-
thij bullitam cum paſſulis, & poſtea cum melle
roſa.col. & da in aurora: hæc eſt mirabilis: & ſi nõ
ſufficit da duas pilulas aloes loti cũ modico ma-
ſticis. Contra catarrhum applica duas ventoſas
ad ſpatulas, & ſi non multum rubent, non ſcarifi
ces. Si vadit ad pectus vtatur ſauonia, & electua
rio de mucilaginibus. Item bibat aquam zucca-
ratam loco vini, & adde modicum vini granato-
rum. Item abſtineat à carnibus. Item in ſero cũ
vadit dormitum da ad quantitatem auellanæ de
iſto electuario, & inungat palatum: Recip. zuc. ro
ſa. vnc.j. theriacæ drac.j. miſce, & vtatur modo di
cto : & ſi videtur multa materia fluere, da tres pi-
lulas, poſt cęnam, de ſine quibus. Contra ſuper-
fluum ſudorem, ſuperſedeat à balneo, & vtatur
aqua cocta cum zuccaro, & adde modicum vini
granatorum : vtatur ſtypticis, vt pedibus caſtrati
& porci, & vituli, vtatur ferculo de milio, vel pa-
nico cocto cum lacte, Item lac coctum bonũ eſt,
non dormiat ſuper culcitram, non inungat cor-
pus, quia periculum eſſet. Cõtra accidentia bal-
nei potabilis, primo contra vomitum aquæ.
Scias ꝙ ſi prima die quãdo incipit potare aquam
habet vomitum, hoc non nocebit, quia mundifi-
cabit ſtomachum à multis malis humoribus, qui
bus replebatur, ſed tu paulatine procedas in dan-

do illam aquam. ſ. parum pro vice, & rarius: quia
retinebit quantitatem, quæ poſsit mouere tranſ-
actis quatuor horis ab inceptione, bene erit. ſi au-
tem nihil retinet, aut parum quid, quod nõ poſſit
mouere, fac clyſtere poſt quatuor horas ex dicta
aqua cũ vnc.ij. zuccari rubei, & modico ſale, &
poſt operationem clyſteris da refectionem. ſ. tan-
tum ferculum, & bibat ſemel, aut bis vinum lym
phatum cum aqua paſſularum: ſequenti mane ite-
rum bibat, & credo ꝙ retinebit, & bene operabi-
tur, quia ſic plurimi conſueuerunt facere, & poſt
ea ſequere alternis diebus dare aquam. Quod ſi
in ſecũda die euomuerit, ſicut in prima, abſtineat
à potu illius in toto, quia ſic videtur, ꝙ non eſt ei
proportionata. Contra ſecundum accidens,
quod eſt ſi retinet aquã in debita quantitate, quã
mouere deberet, & non moueat, expecta per ho-
ram, vel plus, & ſi non mouet fac clyſtere ex di-
cta aqua, vt ſupra, & quarta hora poſt potatiõem
aquæ faciat refectionem ſuam, & debita hora ca-
piat cænam, & ſequenti mane iterum bibat, & ſi
bene eijcit eam, proſequatur alternis diebus: ſi ve-
ro non eijciat, faciat clyſtere, vt prius, & non am-
plius capiat. Contra tertium accidens, ſ. ſomni
profundum remedia ſunt, primo excita clamãdo
fortiter, & ſi nõ ſufficit fac fumum ad nares cum
capillis combuſtis, Item fac ligationes doloroſas
ad membra inferiora, applicentur ventoſæ in ſpa-
tulis ſine ſcarificatione, Item fac odorarę rutam,
vel caſtoreum, vltimo da quinque grana caſtorei
cũ oxymelle, hoc vltimum Gal. cõmendat. Cõ-
tra vigilias ſuperfluas dictum eſt ſupra. Contra
ardorem vrinæ decoctio ex malua, violis, ſemine
papaueris albi, & paſſulis, & liquiritia raſa, & hu-
iuſmodi data cum vnc.j. ſyrupi de papauere con-
fert. Item decoctio caudæ ęquinæ cum paſſulis,
& liquiritia eſt mirabilis. Item electuariũ hoc.
Recip. ſem. papaueris, ſem. cõmunium añ. vnc.
ʒ. ſem. alchechengi, ſem. iuſquiami añ. drac.ij. zuc-
cari quantum ſufficit. Item da duas pilulas ex
trochiſcis alchechẽgi ante cænam per horã, quæ
mirabiles ſunt. Item da vnc.iij. aquæ bacellorum
cum vnc.j. zuccari, & eſt ſecretum amici noſtri.
Item vltimo da vnc.j. caſsiæ cum aquis prouocan-
tibus vrinam, & abſtineat ab omnibus rebus ca-
lidis. ſ. pipere, ſpeciebus. cinnamomo, ab agrumi-
bus, cępis, allijs, item ab omnibus rebus ſalitis, &
à nimio motu, & ab ira, & coitu &c. Dubitatur
circa accidentia, & arguitur primo ꝙ illa ſex acci-
dentia communia balnei duciæ, & balnei corpo-
raturæ non conueniunt balneo corporaturæ, &
arguitur primo de ſtypticitate ventris, & proſtra-
tione appetitus, quia balneum corporaturæ ratio-
ne

ne ferri alterat hepar ad frigidum,& confortat ipſum:ſed hepar alteratum ad frigidum minus exſiccat feces,q̃ quando eſt calidum,igitur tale balneum facit corpus minus ſtypticum,quare &c. Similiter tale balneum permutat malam complexionem ſtomachi ad tẽperamentum ratione aluminis,& ferri,& confortat ipſum,igitur rõne balnei non fit proſtratio appetitus,patet conſequentia,quia non eſſet ſtomachus confortatus , & reductus ad temperamentum. Secundo arguitur de alijs quatuor accidentibus, quæ dependent ex primo ꝙ non conueniunt balneo corporaturæ.ſ. inflammatio,ſitis,dolor capitis, & inſtantia vigiliarum,quia omnia dependent ab inflammatione,ſed balneum corporaturæ prĩcipaliter petitur propter remouere inflammationem hepatis, igitur inflammatio non dependet ab illo balneo,& conſequenter nec alia accidentia,quę dependent ab inflammatione. Tertio arguitur contra accidentia duciæ.ſ.ꝙ nõ faciat catarrhũ,quia ducia petitur, vt remoueatur catarrhus,igitur nõ facit. Item arguitur contra accidẽs proprium balnei corporaturæ.ſ.contra ſuperfluum ſudorem,quia ſudor ſuperfluus fit propter ſuperfluam apertionem,ſed balneum corporaturæ magis ſtringit, q̃ aperiat,probatur quia mineræ principales balnei corporaturæ ſunt ferrum,& alumen,ſed patet ꝙ vtraq; magis ſtringit,q̃ aperiat,quare &c. Quarto arguitur contra ardorem vrinæ,de balneo potabili,quia per aquam potabilẽ maxime euacuatur illud,cui obuiat,ſed magis obuiat choleræ,vt patet in operatione eius , ſed euacuatio choleræ tollit ardorem vrinæ,ergo ex aqua potabili nõ fit ardor vrinę. Reſpondeo. Ad primum de ſtypticitate vẽtris dicitur , ꝙ duplex eſt iam lubricitas ventris.ſ.multiplicatio choleræ, quæ tranſmittitur ad ĩteſtina,& lubricitas ſtomachi, & duæ cauſæ oppoſitæ ſunt cauſæ ſtypticitatis.ſ. minoratio choleræ,& confortatio ſtomachi . Hæc colligũtur à Galeno in ſecunda particula aphoriſmorũ, in commento illius aphoriſmi . Quibuſcunque iuuenibus ventres humidi,in ſenectute exſiccantur,& econtra . modo per balneũ minoratur cholera,& confortatur ſtomachus,quare per balneũ fit ſtypticitas. Ad illud de proſtratione appetitus,dicitur ꝙ balneum per ſe facit contrariũ,quoniam rectificat ſtomachum,& confortat illũ,per accidens tamen poteſt contingere proſtratio appetitus,aut ex materia fluente à capite ad ſtomachum ratione vaporum balnei aſcendentiũ ad caput,aut ratione inordinati regiminis. Ad ſecũdum de inflammatione , cum arguitur ꝙ balneũ corporaturæ petitur propter remouere inflãmationem,conceditur,ſi autem non conſequitur illud cito,eſt propter non ſeruare debitum regimẽ in balneando,quia aut intrauit in locum magis calidum,aut maiorem moram fecit in balneo.

Ad tertium de catarrho,conceditur ꝙ ducia ordinatur per ſe ad remouendum catarrhum, ſi autem mouet,hoc eſt per accidens, quia non ſeruat regimen conueniens,aut quia non fuit bene purgatus in capite,aut nõ cuſtodiuit caput à frigore, vel vẽto,vel Sole. Ad illud de ſupfluo ſudore,negatur ꝙ ſudor ſuperfluus fiat ſemper propter ſupfluam apertionem,immo corpora repleta ex leui apertione multum ſudant. Item negatur ꝙ ferrum,& alumen magis ſtringãnt,q̃ aperiant, immo pariter vtrumq; faciunt non contrariando ſibi , quia ſtringunt attenuatorie, & aperiunt coarctatorie. Ad quartum de ardore vrinę,dicitur ꝙ ardor vrinæ accidit in potatione aquę,propterea,quia aqua potata aliquãdo reperit plus de cholera,q̃ poſsit euacuare per ſeceſſum, & illa ſic agitata trãſmittitur à natura per vrinam , & ſic facit ardorẽ,ꝑ accidens ergo eſt,& non ꝑ ſe quare &c.

In hoc quinto capitulo de verificatione minerarum dicendum eſt,cum autem triplex ſit modus cognoſcendi mineras.ſ.per alembicationem aquæ,per quam fit ſequeſtratio partiũ terreſtriũ reſidẽtium in fundo vaſis,quæ ſenſibus apparẽt, & per effectus ipſarum minerarum, quos auctores deſcribunt , & per accidentia earum ſenſibus cognita,quæ ſigna dicuntur,ſed vt clarius habeatur talis verificatio tres concluſiones ponemus. Prima concluſio ſit iſta. Quòd verificatio minerarum per alembicationem efficacior eſt,q̃ aliter,probatur cõcluſio, quia per alembicationem fit melius ſequeſtratio partium terreſtrium,q̃ aliter.ergo per alembicationem efficacior eſt verificatio,q̃ aliter.patet conſequentia,quia per ſequeſtrationem partium terreſtrium fit reſidentia illarum in vaſe,quę ſenſibus compræhẽduntur,probatur antecedens,quia quãdo fit ſuauis ſequeſtratio,partes terreſtres magis reſidẽt,q̃ qñ fit fortis ſequeſtratio,ſed per alembicatiõem fit ſuauis ſequeſtratio,quia cum per calidum fiat ſequeſtratio partium primo de generatione,per alembicationem fit ſuauis calefactio , quare ſuauis ſequeſtratio : quare &c. Secunda concluſio . Licet ita ſit,vt dictum,tamen per effectus minerarum fit etiam efficax verificatio illarum, probatur cõcluſio,quia vnũquodq; per effectus proprios etiã efficaciter cognoſcitur,licet magis ꝑ cauſam,ſed quęlibet minera habet effectus proprios , ꝑ quos diſtinguitur ab alia,igitur ꝑ effectus proprios efficaciter cognoſcitur,& conſequenter per illos fit

efficax

efficax verificatio,patet consequentia cum maio ri,& minor probatur,quia Auic.secunda fen pri mi ponit effectus proprios minerarum in aquis, nam de sulfure dicit. Aquę sulfureæ curant ęgri tudines neruorum,& iuncturarum, secundo cu- rant vlcerationes cutis,tertio curant superfluita- tes catarrhales descendentes ad iuncturas,splenē & hepar. aluminosę vero aquæ conferunt egres- sioni sanguinis ex omni loco, scđo conferūt mē- bris nutritiuis confortando,tertio conferunt su- dori multo,& superfluo. Aereæ vero aquæ cōfe runt ori humido,oculis humidis, & humiditati- bus auris, scđo acuūt visum mirabiliter:tertio vl cera maligna consolidant. Ferreæ vero aq̄ stoma chum iuuant,& splenem,& magis hepar infrigi dando,secundo aperiunt oppilationes membro- rum naturalium:tertio conferunt matricibus ma xime calidis.Nitrosæ vero,& salsæ capitibus con ferunt,& catarrhis,secūdo pectori auxilium præ bēt, & asthmati cōferunt,tertio stomacho humi do conferunt. De cinere,calce,& gypso tacet effectus,quia solum desiccādo,condensando, & confortando effectus faciunt,quare &c. Tertia conclusio. Ex signis sumptis ex accidētibus mi- nerarum fit etiam verificatio illarum· probat̃ cō- clusio,quia sicut scribit̃ in procemio de anima.

Accidentia magnam partem conferunt ad co- gnoscendum ꝙ quid est.& licet loquatur de acci dētibus ꝓprijs,tamē omnia accidentia aliqualiter conferunt ad cognoscēdum substantiam rei, sed mineræ habent accidentia, quæ omnibus sensi- bus percipiuntur,aut pluribus,vt declarabo : igi- tur ex istis poterunt aliqualiter cognosci,& con- sequenter distingui,declaro minorem, prius no- tato vno.Nota tamen,ꝙ magis visu,odoratu, & gustu discernuntur mineræ,q̃ alijs sensibus,tamē aliquando tactus,& auditus aliquando conferūt ad id. Sulfur cum visu sic discernitur,quia ad ci trinum colorem tendit,& si proijcitur in ignem statim videtur inflammari, in odoratu apparet odor sulfuris,& sic in gustu sapor sulfuris aliqua- liter fœtidus:tactu sulfur lene est. Alumen ve- ro visu ad luciditatem tendit,gustu vero percipi- tur stypticitas,& sapor acris:tactu durum est val- de,& odore acre. Sal,et nitrum,visui sal perluci dus est,salgemma autem multum, nitrum vero inter hos medium in luciditate tenet:gustui salse do percipitur,& odor salsus,tactu nitrum durius est sale:auditu vero,quando sal in ignem proijci- tur crepitat,& non nitrum,neq; salgēma. Simi- liter ferreæ,& æreæ sensu comprehenduntur: vi- su quidem æs facit aquam aliqualiter vergi ad ci- trinum:ferrum autem aut parum, aut nihil mu-

E tat,tactu vero ferrum durius est ære : gustu vero ferrum stypticitatem dat, & æs similiter. Ci- neritiæ vero aquæ gustui amaritudinem dant, vi sui vero albedinem, tactui grossitiem pręstant.

Gypseę vero visui albedinē donant,gustui ve- ro stypticitatem. Ex calce aquę visui albedinem dant,gustui acuitatem,odoratui stypticitatem.

Dubitatur vtrum sit triplex modus verificandi mineras.s.per alembicatiōem, q̃ est efficacior, & per effectus,qui est efficax,& ꝑ signa,quæ aliqua- lem efficaciam dant. Contra primum arguitur, quia quod fortius sequestrat partes terrestres ma gis verificat mineras:patet,quia partes sequestra- tę magis apprehenduntur sensu,sed decoctio for tius sequestrat partes terrestres,q̃ alembicatio,q̄a cū calidi sit segregare ętherogenea:quod est for- tius calidum magis segregat:sed dococtio est for tior,q̃ alembicatio, ergo decoctio magis seque- strat,& consequenter magis verificat. Secūdo contra effectus minerarum arguitur, quia sal, &

F nitrum sunt diuersæ mineræ,& tamen eosdē effe ctus habent,vt ponit Auic.igitur mineræ non di stinguuntur per effectus. Tertio contra signa sumpta ex accidentibus arguitur, quia stat ꝙ ali- cubi sit odor sulfuris,& tñ non sit ibi sulfur, neq; fuit:probatur,quia fulgure percutiente in aliqua domo remanet ibi odor fulfuris, & tamen ibi nō est sulfur,neq; fuit,quare. Respondeo. Ad pri- mū negatur maior.s.quod fortius sequestrat par- tes terrestres magis verificat, quia fortiter seque- strando nō magis residēt partes terrestres in fun- do vasis,īmo leuis calefactio,qualis fit per alem- bicationem,facit partes terrestres magis residere

G in fundo vasis:quare melius comprehenditur sen sibus. Ad secundum contra effectus dicitur ꝙ sal,& nitrum conueniunt in genere proximo.s. in baurach,ideo posuit effectus similes,in quibus effectibus differunt secundum magis,& minus, quia nitrum cum sit calidum vsq; ad tertium effi cacius agit illos effectus,q̃ sal,qui est calidus vsq; ad secundum. Ad tertium contra accidentia, dicitur ꝙ argumentum concludit verum, ꝙ ali- cubi est odor sulfuris,vbi non est sulfur, neq; fuit vt patet de odore sulfuris relicto à fulgure,& pro pter hoc dicitur,ꝙ non est stādum in vno signo tantū. Non satisfacit nobis hęc responsio,quia odor sulfuris est proprius ipsi sulfuri, igitur nihil potest dare talem odorem nisi sulfur,patet conse quentia,antecedens patet,quia vnaquæq; res sim plex odorifera habet suum proprium odorē: qua re sulfur habet proprium odorem. Nos aliter di cimus,ꝙ si fulgur reliquit ibi odorem sulfuris, in sua compositione,vel est sulfur, vel cum fulgur fit

sit factum per adustionem, ignis concurrens ad
talē adustionem participat de sulfure: quare ibi,
vel formaliter, vel virtualiter ē sulfur: quare &c.

De Balneo de Aquis, quod est in ciuitate Aquensi, quod, vel quæ distat ab Alexandria dela Paia per.16.milliaria.

IN hoc sexto, & vltimo cap. huius secundi tra
ctatus specialiter narrabimus balnea Italię, &
ordine quodam, & primo narrabimus breuiter
dicta aliorum, deinde vētilabimus illa: & incipie
mus à ciuitatibus propinquis alpibus Lombar-
diæ, in quibus sunt balnea. Incipiemus igitur à ci
uitate Aquēsi, quę est prope Montem ferratum,
& distat ab Alexādria dela Paia per.16.milliaria:
in hac sunt duo balnea super Plateam constituta
ex eodem fonte orientia per semi iactum lapidis.
est autem primum Balneum magnum lapidibus
circuncirca muratum: secundum vero exiens ab
hoc, dominarum dicitur: super fontem vero ar-
cus lapideus constitutus est, vt homines, & be-
stiæ libere transire possint. Dicemus ergo
prius quid de ijs sentiat Sauonarola: de qualitati-
bus aquæ primo dicit, ꝙ singulis diebus Veneris
mundātur ista balnea, postea exit aqua clara lim-
pidissima per duos dies: dehinc fit viridis, & per
duos primos dies est tantæ caliditatis, vt tolerari
non possit: post illos vero duos dies intrant bal-
neum, & bene tolerant: & addit ꝙ dicunt, ꝙ nul-
lus mineræ odor sentitur, & si gustatur odor fœ-
tidus sentitur, velut ouorum corruptorum, neq;
tamen consuetudo est potandi illam, hæc de qua
litatibus aquæ. De minera vero huius aquæ di
cit Sauonarola. Quidam ex medicis illius pa-
triæ dicunt illam esse sulfuream, aluminosam, &
nitrosam ex effectibus, quos vident: quia dicūt il-
lam conferre passionibus iuncturarum, & dolori
bus articulorum, & in passionibus aliorum mem
brorum, vt capitis, & stomachi, sed maxime he-
pati nocere: & de fœtore illo malo dicunt, ꝙ ac-
quiritur ex transitu per loca fœtida: postremo di-
cunt, ꝙ virtutes horum balneorum non percipiū
tur, nisi post tempus duorum mensium. Sauo-
narola vero dicit. De minera huius aquæ noti
tiam non habeo, tamen ex dictis iudico eam par-
ticipare alumine à prędominio, cum aquæ alumi
nosæ in sapore remissę sint: nam sulfureę visu, &
odore percipiūtur: salsę vero saltem gustu, & nul
lum talium in hac aqua sentitur. Nos vero di-
cimus, ꝙ si consideretur hęc aqua quantum ad ef
fectus, cum maxime conferat in ęgritudinibns iū
cturarum, & neruorum, quod est proprium sul-
A furis, ꝙ magis participat sulfure: cū etiam confe-
rat in mēbris naturalib. excepto hepate, qa nocet
ei: videtur ꝑticipare alumine: sed ex accidentibus
cōmunibus si consideretur: cum ex tactu magna
percipiatur caliditas, ita vt à principio tolerari nō
possit: non est dubitandum, ꝙ illa prouenit ex sul
fure: cum sulfur sit calidum vsq; ad quartum gra-
dum: & nulla alia minera sit tantæ caliditatis nisi
calx non extincta: sed cum extinguitur non est tā
tæ caliditatis: quare aqua illa ita calida non potest
prouenire nisi ex sulfure. Quod vero non ap-
pareat aliquod accidens ex accidentibus aliorum
sensuum. s. visus, gustus, & odoratus: dicimus ꝙ ꝓ
uenit ex re aliqua impediente: quę talem dat odo
rem fœtidum, & gustum fœtidum: & existima-
mus, ꝙ non possit esse aliud, nisi quia transit sup
aliquam aquā corruptā, & fœtidam, quę dat illū
B odorem, & saporē: non tamen miscetur illa aqua
cum ista taliter, vt substantiam eius mutet. Qua
re autem post duos dies permutet colorem suum
in viridem: dicimus, ꝙ eadem est causa ꝙ perdat
tantam caliditatem, infra duos dies, & ꝙ infra
duos dies mutet colorem, & hoc existimamus es
se, quia infra duos dies aliqua pars subtilis sulfu-
ris resoluta est, ideo postea est minus calida, sic ēt
post cum sit substantia grossior, videtur mutasse
colorem. Et si diceres: cum hic nullum signum
aluminis appareat, quare dicis eam participare a-
lumine? Dicitur, quòd non caret omnino si-
gnis aluminis, quia tanta luciditas aquę significat
alumen, propter ergo luciditatem aquę, & ꝓpter
conferentiam ad stomachum frigidū, iudico par
ticipare de alumine: de sale vero ꝑticipare absur-
dum est, cùm in gustu nō appareat salsedo. Ter-
C tio dicimus remittendo verificationem mineræ
ad alembicationem commodè faciendam.

De balneo Calderiano Veronensi.

BAlneum Calderianum à Verona Lombar
diæ Ciuitate per.x. milliaria distans, sic no
minatum est à loco, vbi est: estq; hoc balneū no-
stro tempore repertū: de quo plenā informationē
habuimus à famosissimo magistro Bartholomęo
secundo de Montagnana. In qualitatibus suis
aqua huius balnei clara, & frigida est omni malo
odore carēs. In mineris vero triplici gnē minerę
ꝑticipat. s. ferro, alumine, & sale: Quòd autē sale
participet manifestū est, quia hęc aqua soluit ven
trem, sicut aqua Porrectæ: Quod autem ferro, &
alumine participet, clarū est, quia mirabiliter con
fortat membra nutritiua, & matricē: quidam ta-
men dixerunt ꝙ aliqualiter participat de sulfure:
sed huius signum non video nec odoratu, nec vi-
su: & ꝙ magis est, verificatione facta per alembi-

cationem

catione nihil de sulfure apparet, sed bene de alijs tribus mineris. In effectibus vero hęc aqua commode potata,& calida confert in omni mala dispositione membrorum naturaliũ, & matricis ẽt tam calida, q̃ frigida.& ratio est, quia ratione ferri,& aluminis hæc aqua reducitur quasi ad temperamentum, ideo omnibus mẽbris supradictis dyscrasiatis confert,& mundificando dicta membra,& aperiendo oppilationes, & pmutando malam complexionem illorum, & cõfortando illa. specialiter vero laudat̃ ꝙ curat fluxus hepaticos, & stomachicos: & multotiens steriles fœcundas reddit,& debilitati renum maxime subuenit.

Quidam vero dixerunt, ꝙ magis confert in malis dispositionibus calidis, q̃ frigidis, quia dicunt ferrum prædominari alijs mineris: quid autẽ de hoc sit, experientia ostendet. Et propterea circa dicta moueo dubium hoc. Si hæc aqua sanat fluxus hepaticos,& cum aliquis fluxus hepaticus proueniat à frigiditate.s.qui fit merito debilitatis virtutis digestiuæ hepatis:& aliquis fluxus hepaticus proueniat à caliditate.s.qui fit ex apertiõe venarum:modo si hæc aqua curat omnes fluxus hepaticos, oportet dicere ꝙ sit temperata, & ꝙ ferrum non dominatur alumini:si vero magis curat qui fiunt à caliditate, oportebit cõcedere ferrum dominari alumini.si vero curat magis qui fiunt à frigiditate, oportebit concedere alumen dominari ferro:quare oportet considerare super hæc, & secundum effectus iudicare.

De septem Balneis Paduanis dicendum est, de quibus referemus quæ scripta sunt à Sauonarola.& primo de balneis Ebani.

BAlneum Ebani est balneum à ciuitate Paduana distãs per.vj.milliaria in confinibus ruris dicti Ebanum,& est ad pedes cuiusdam mõticuli, à quo plures fontes defluunt constituentes plura balnea. In qualitatibus aqua hu͛ói balnei est clara, nõ excesiue calida,& salsa, ab omni vnctuositate,& citrinitate purgata. In mineris vero tenet de sale, vel nitro,& de alumine magis, et de cinere, nec à sulfure absoluitur. In effectibus vero, si fiat ducia ex hac aqua confert catarrho frigido,& humido calefaciendo,& exsiccando, & confortando cum virtute aluminis,& salis, vel nitri:quoniam inquit princeps, Nitrosæ,& salsæ capitibus,& pectori auxilium præbent. Et etiã ex ea parte, qua sapit naturam sulfuris, & cineris. tinnitui,& sibilationi antiquis confert: & dolori capitis antiquo:confert etiam humiditati pectoris, confert & stomacho humido,& hydropisim, & inflationem habentibus:nam aquę salsę,& ni-

D trosę extenuant splenem tumefactum secũdum Principem:confert & vlceribus corrosiuis,& ambulatiuis, cancrænæ,& erpesthiomeno. Impetiginem,& serpiginem mirabiliter mundat. confert doloribus articulorum,& podagræ: quæ ex frigiditate,& humiditate procedũt. Hęc aqua ventrem soluit cum sit salsa.s.si potatur,& humores viscosos educit, si in conuenienti dosi potata fuerit.s.à libra vna vsq; ad tres:& quia conturbat stomachum vomitum inducẽs, laudo magis eam in clysteribus: & quoniam plurimum de alumine participat, iuuat ad fluxum mestruorum albo rum cõstringendo:& ad matricem multis humiditatibus relaxatam,& sic disponit ad concipiendum, vt Cermisoni experiẽtia cõprobatum est.

De Balneo Sancti Petri.

E BAlneum Sancti Petri distat ab Ebano per milliare, vocatum sic à rure nomine sancti Petri, in quo loco sunt thermæ aluminosæ,& salsæ multũ, quæ sua salsedine,& a luminositate videntur conferre ijs ęgritudinibus, de quibus scriptum est in ijs, quæ de Ebano:& potiores esse videntur, verum harum aquarũ situs magna in parte à vallibus occupatur.

De Balneo domus nouæ.

BAlneum domus nouæ dicitur, quia in loco est, vbi domus nouę constructæ sunt, distãs à priori balneo versus meridiem descẽdẽdo ad medium milliare:huius balnei auctor fuit Ioannes de Dondis Patauus,& magnus philosophus apud quem locum parũper distans est parua lacuna thermarum, ex cuius aqua salẽ cõficiebat, quoniam est multum salsa,& priori salsior est. Minera huius balnei secũdum aliquos est calx, vt ex

F alembicatione experti sunt:sed cum aqua illa sit magis parata ad salem, verisimilius est iudicare illam magis participare de cinere, q̃ de calce: vnde in cachexia, hydrope, & paralysi cõmẽdatur, & illa aqua Ebani solutiua, magis catarrho conferens est,& cæteris, vt dictũ est de balneo Ebani. Huius autem balnei situs velut siluestrior, est vallibus vallatus:in quo loco magna fit aquarum frigidarum,& calidarum collectio, velut stagnãtes aquæ sint non boni odoris, quibus non parum lęditur aer.

De balneo montis Grotti.

BAlneum montis Grotti dicitur, quia prope montem illum est. Est.n.mons, ille ad occidentem à veteribus nominatus ęgrotus, quoniam ęgrotantes petentes balneum ad illum locum amœnum proximũ se transferebant: & erat ad illud nõ paruus cõfluxus ęgrorum, cum sit potentius cęteris balneis Patauinis, quia plus de sul-

ſure participat, vt viſus, & odoratus oſtẽdunt, q̃-
obrem famoſius fuit, cum ſulfur in calefaciẽdo,
& exſiccando aquam principatum obtinere dica
tur, vt Ariſt. placuit. Quare reprehendẽdi ſunt,
qui ſtatim ægrotos ad balnea potentia mittunt, à
facilioribus. n. ſemper inchoandum eſt. Minera
vero huius balnei ſulfurea ſcribitur, & alumino-
ſa magis, plus cæteris Patauinis balneis ſulfure ꝑ-
ticipans. Et Sauonarola hic magnam digreſsio-
nem facit, quam ſub breuitate comprehẽdemus.
dicit ꝙ hic prope parua lacuna reperitur nomina
ta balnea equorum: quia equi hic ſe balneantes
ex varijs ægritudinibus curabãtur, minera huius
lacunæ eſt ſulfur, non tamẽ à cineribus balneum
totaliter abſoluitur: quibus iudicatur virtutes cõ-
poſitas eſſe, q̃uis Ioãnes de Dondis aliam habue
rit opinionem. Inquit. n. in quodam tractatu de
aquis thermarum Paduanarum, qualis ſit aqua-
rum natura, & cuius mineræ ſint ex p̄dictis trahi
tur, & per certiſsimas experientias demõſtrari po
teſt, cum ex ijs aquis conficiatur ſal: & quibus per
cipitur ꝙ aquæ thermarum Paduanarum alumi-
noſę ſunt, & ſalſæ, & gypſeę, & à cinereitate non
abſolutæ: ſed ĩ nulla ſui parte ſulfure participare:
& ſic ꝙ non ſint ſulfureæ conatus eſt probare, vt
ſcriptum eſt. Nos autẽ dicimus eas ſulfure par
ticipare, ſed in parua parte reſpectu aliarum mi-
nerarum, qm̃ in aſsidua decoctione in ſalis opere
euaneſcunt ſulfureæ partes, & reſoluuntur, & nõ
apparet vnctuoſum aliquod propter paucitatem
ipſius, & idem de colore, & odore dicitur: cuius
contrarium dicebat, quia reſolutis partibus ſubti
libus in ſubſtantiam frigidam, & ſiccam conuer-
titur: quam gypſum dicimus, hæc omnia proba-
bilia ſunt demonſtratione logica currẽtia, ſed ex
perientia omnium harum diſcordiarũ magiſtra
eſt. Quod aũt dicit, ꝙ ante decoctionẽ nullus per
cipitur ſapor, pace ſua dicam ꝙ expertus ſum con
trarium cum multis alijs, qui mecũ guſtarunt.
De ijs ſatis. hæc Sauonarola, & addit. Hoc bal-
neum calidum eſt, & ſiccũ: & cæteris Patauinis
calidius, & ſiccius eſt. De effectibus eſt exſicca-
tiuum conferẽs neruis: quia ſulfureæ mundificãt
neruos, & in paralyſi multum operatur, & ſpaſ-
mo, catarrho mirabiliter confert. ſ. frigido, & hu
mido, licet etiam calido, & humido ſecundũ ali-
quos, ſed hoc eſt dubiũ apud me, cum omnis im-
moderata dyſcraſia deijciat actum proprie virtu
tis, epilepticis confert ex frigida, & humida cau-
ſa, ſimiliter ſurditati, & tinnitui, & capitis dolori
antiquo. ſ. ex frigida, & humida cã, aſthmaticis cõ
fert, & pectus ab humiditatibus liberat. Dubiũ
occurrit, cum ſulfur calefaciat ſtomachum frigi-
dum, & humidum deſiccet, quare dicit Auicen.
Sulfureæ aquæ ſtomachum laxant, & deſideriũ
deijciunt. Rñdet credo ꝙ hoc dicat quando toti
corpori applicatur, quia ſic humores eliquatos
ad ſtomachum deſcendere facit, & ſic relaxat ſto
machum, & appetitum deijcit. Colicę antiquę,
& vuluæ duriciei confert, vt dicit princeps, ſunt
tñ ventris conſtipatiuę, & eſt locus ſpeculationis
propter aſsignatam cauſam de mollificatione ſto
machi: à bothor, & vlceribus malis mundificat,
& morphea, & albaras, & paſsionibus iuncturа-
rum confert, & eſt locus ſpeculationis. Ad hæc
reſpõdetur per concluſiones. Prima concluſio.
In debilitate iuncturarum compoſitione graci-
lium ſulfurea nocent, patet quia nimis deſiccant.
Secunda concluſio. In debilitate iuncturarum
non vetuſta cum robuſtitate compoſitionis ſtãte
peccato in frigiditate, & humiditate, ſulfurea bal
nea conferũt, ſi vero eſſet compoſitio calida, vel
ſicca, non. Tertia concluſio. In debilitate ve-
tuſta iuncturarum cum à calore naturali depau-
peratæ ſunt, non conuenit balneum ſulfureum ſi
ue cũ robuſtitate, ſiue cum gracilitate. Quarta
concluſio. In corporibus plethoricis ſtante robu
ſtitate, ſuſpecta ſunt balnea ſulfurea, quoniam li-
quefaciunt humores, & deſcẽdere faciũt. Quin
ta concluſio. In præſeruatione iuncturarum ſtã
te gracilitate, & pauco calore naturali ſuſpecta
ſunt balnea ſulfurea. Sexta concluſio. Chole
rici naturales, & aduſti ab eorũ vſu abſtinẽdi sũt.

De Balneo Sancti Bartholomæi.

HOc balneum dicitur Sancti Bartholomęi:
quia olim templum ſancti Bartholomæi
fuit ibi coniunctum cũ hoſpitali pro pauperibus.
nunc autem locus inhabitatus eſt diſtans à ciuita
te per. xij. milliaria: & eſt velut piſcina magna cũ
lapidibus ornata, vt cętera balnea Patauina cuius
fundus luteus eſt ita, vt balneantes non poſſent ſe
ſubſtinere ſine baculis: hæc aqua tẽpore hyemis,
& veris eſt notabiliter remiſſa in calore, & ꝓpter
ea eligunt viſitare illam à medio Auguſti vſq; ad
medium Septembris: ego autẽ exiſtimo melius eſ
ſe de menſe Iunij, & Iulij. ſ. ſi tempora ſeruẽt qua
litates ſuas. Minera huius eſt ſulfurea, & alumi-
noſa, vt quidam aſſerunt: verum lucus ille vide-
tur vt pix liquida, arbitror de alumine plus tene-
re, & parua quãtitate ſulfuris, quia parum calida
ſunt, quia humiditas obtũdit caliditatem, & ſic-
citatem. De effectibus: vtilis eſt ad duricies, &
nodoſitates iuncturarũ, ex quo morbo aliqui ma
le habentes curati ſunt: hoc balneum eſt medio-
criter calefactiuum, & parum exſiccatiuũ, cũ mi-
rabiliter duricies mollificet in quacũq; parte cor-
poris

poris sint: sunt.n.talia, quæ neq; vehementer cale faciunt, neq; vehementer exsiccãt, vt semen lini, confert etiam doloribus iuncturarum, & podagræ, confert vlceribus, & scabiosis: maxime autẽ confert omnibus duriciebus iuncturarum molli ficando, & resoluendo, tempus autem conueniẽs pro vsu est tẽpus sancti Bartholomæi.s. vigesima quarta die Augusti.

De balneis Sanctæ Helenæ.

BAlnea Sanctæ Helenæ septem milliaribus distant à ciuitate super mõticulo quodam vallibus circundato, super quo monticulo olim ecclesia sanctæ Helenæ erat, nunc autem muri extant. Fons est in superiori parte mõtis, à quo descendit aqua per cãnalem magnum terra montis coopertum, ad pedes eius balnea sic producens.

Minera huius aquæ est aluminosa, cinerea, & nitrosa, salsedine parum participans: nec absoluitur à sulfure, licet quidam à prędominio sulfureã scribant: ego autem non sic existimo, quia neq; visus neq; odor, neq; gustus illud manifestat, & neque mineræ sulfuris super intensiorem caliditatem se fundant: quoniã actu calidiora sunt salsa ipsis sulfureis, salsa.n. per adustionem fiunt, quare non videtur in caliditate multum discrepare à caliditate Ebani. Adde ꝙ locus fõtis huius ignoratur, quia origo potest esse longinquior, & ꝓpinquior ex qua varietate caliditas variatur, & certe opinor illam alumine participare: quare non multũ differt ab illo de Ebano. De effectibus eius parum plus calefactiuum, & exsiccatiuum, & resolutiuum eo de Ebano, confert in ægritudinibus capitis, & neruis humiditate repletis, & spasmo, cæterisq; ægritudinibus ex frigiditate, & humiditate pendentibus, & membra contracta, & indurata mollit, & extendit. cõfert serpigini, albaras, & scabiei: cõfert pectori lęso ex frigiditate, & humiditate, prohibet fluxum humiditatis ad iũcturas, & eas confortat: & plus iuncturis confert cæteris balneis Patauinis: stomacho humido subuenit, & hydropi, & venam habentibus ciuilem.

Nos vero non admittimus ꝙ calidiores sint aq̃ salsæ, q̃ sulfureæ, tũ quia sal ponitur calidus vsque ad secundum, sulfur vero vsq; ad quartum, tum etiam quia omnes aquæ habent caliditatẽ actualem à sulfure secundum philosophum. Nota vlterius, ꝙ ista balnea Patauina sunt tantum vtilia ad tria in genere.s. ad duciandum caput ꝓ catarrhis resoluendis, aut pro doloribus iuncturarũ remouendis stãdo in balneo, aut pro duriciebus mollificandis: & nullum istorum est potabile, neque aptum ad confortationem stomachi, & hepatis, vt balnea corporaturæ.

De balneo montis Orthoni.

IVxta pedes mõtis Orthoni ex piscina magna vallibus, & lacunosis stagnis circundata. Dictus est autẽ mons Orthonus à viro strenuo Patauo huius nominis. à Meridie, & Oriẽte detecta est, à Septentrione vero ab ipso monte defensa, et multo tempore locus inhabitatus fuit, nunc autẽ pataui ob deuotionem virginis matris, quã olim apparuisse cuidam ciui in hoc loco ferunt, tẽplum & monasterium magnum in hoc loco construxerunt, dedicatum obseruantiæ sancti Augustini, quaobrem locus factus est habitabilis, & domesticus. Huius minera aliquid sulfuris, & salis, & aluminis sapit, & est piscina lutuosa, virtutibus compositis dotata. De effectibus eius dicendum sicut de balneis sancti Bartholomęi, quia dolores antiquos ex causa frigida, & humida tollit, duricies articulosas resoluit, spleni, & hydropi resoluendo, & mollificando succurrit. Et hęc de septẽ balneis Patauinis dixisse sat sit, abbreuiãdo dicta Sauonarolæ, nihil tamen prætermittendo, quod ad rem pertineat.

De balneo Carpensi.s. Brandula.

CArpum terra Lõbardiæ est, à quo per. xv milliaria est distans castrum dictum Brandula, apud quod per distantiam vnius milliaris repertum est balneum vnum tempore Sauonarolæ, quod Brãdula dicitur à castello illo: ideo de qualitatibus aquæ, & mineris, & effectibus dicemus secundum illũ, deinde ventillabimus dicta eius.

Inquit Sauonarola. Inuentum est primo hoc balneum à bestijs circa illud pascẽtibus, maxime bobus, qui de illa aqua potantes magna cum voluptate ad illam potandam se conuertebãt, vnde accidit, cum in anno. M.ccccxlviij. boues illius loci infirmarẽtur sic, vt sanguinẽ mingerent, quotquot ex illa aqua potarunt in paucis diebus sanati sunt: quod videntes pastores existimarũt aquam illam ægritudinibus renum, & vesicæ debere conferre, propter quod aliqui qui passionibus renum & vesicæ molestabantur, de hoc experientiam fecerunt, & sanati sunt, propter quod pastores nunciarũt officialibus castelli, & officiales de hoc certiores fecerunt dominis Carpensibus, quibus rebus bene examinatis, dominus Galasius vnus de dominis Carpensibus se contulit Ferrariam, vt hoc mihi nunciaret, quoniam intellexerat me scribere de omnibus balneis totius Italiæ, fecitq; asportari de aqua illa, & plenam de illa informationem dedit, & propterea partim, vt cõplacerẽ illi, partim vt satisfacerem vtilitati publicæ capitulum de illo feci. De qualitatibus aquæ dicit, ꝙ est clara frigida, omni malo sapore priuata. De minera dicit,

dicit,vt ex pluribus habere potuit,aliquid ſulfu-
ris tenet,licet parum,quoniam cęnoſum eius ſup
ignem poſitum odorē ſulfuris reddit remiſſum:
eſtq; aluminoſum magis,& pauco ſale p̄ticipans,
& in ijs omnibus remiſſe valde:propter quod red
ditur ſtyptica,& ſine mordicatione exſiccatiua,
vnde non eleuatur in gradu caliditatis, & fortaſ-
ſe peruenit ad finem primi,vel principium ſecun
di,ſed in ſiccitate intēditur vſq; in finē ſecūdi vel
p̄cipiū tertij. De effectibus vero dicit,plurimū
valet vlceribus renum,& veſicæ: nam plures ex
vlcere colli veſicæ ſanatos intelleximus:& dilata
tioni panniculi renum confert.ſ. firmādo ſangui
nem,vt in bobus in dies videmus, & in homini-
bus experimur:& eorum debilitati ſuccurrit, ma
xime à cauſa frigida,& humida prouenienti,con
fert etiam matricibus frigidis,& humidis ſedēdo
in ea calida,& humiditates albas tollit, & corri-
git,& mulieres ſteriles fęcūdas reddit: ſtomacho
humido ſubuenit,quādo potatur calida, ſicut a-
qua Porrectæ,podagræ,& cæteris articulorū do-
loribus à cauſa frigida,& humida veniētibus ſuc
currit:& ſi ducia ex ea fiat,humiditates capitis ex
ſiccat:catarrhum ſiſtit:humiditates oculorū tol-
lit,lacrymas compeſcit. et in catarrhatis tollēdis
mirabiliter operatur ante earum confirmationē:
& cum hanc aquā calefieri oporteat,in omni par
te temporis adminiſtrari poterit:hæc ille. Nos
vero dicimus confirmando quod dicit de quali-
tatibus aquæ: ſimiliter quod dicit de mineris: de
effectibus vero,maxime vltimis,non ita cito con
ſentire oportet:ſed paulatim ſecundum ꝙ tentā-
tibus experientia monſtrabit,quoniam in alijs a-
quis conſimilis minerę non tot mirāda apparēt.

Dicimus etiam ꝙ non eſt rationabile,ꝙ iſta a-
qua reddatur calida ſolum in fine primi gradus,
vel in principio ſecundi.vt ipſe dicit, cum alumē
ſit principalis eius minera:quod eſt calidū, & ſic-
cum vſq; ad tertium gradum:& ſal ſit calidus, &
ſiccus vſq; ad ſecundum.quare ſi æquè dominen
tur iſtæ duæ minerę,reddetur ad minus caliditas
eius vſq; ad ſecundum,ſed cum alumen prædn̄e-
tur neceſſario reddetur calida vſq; ad finem ſecū-
di,vel principium tertij, ſicut de ſiccitate dicit.
Dicimus tertio ꝙ iſta aqua potata confert in ęgri
tudinibus dictis,quia ſoluendo ventrem compe-
tenter mundificat membra naturalia,& confor-
tat illa,ſed in hepate calido,& renibus calidis ſu-
ſpecta eſt.

De Balneo de Aquario de Regio.

BAlneum de Aquario eſt diſtans à Regio ci
uitate Lombardiæ verſus montes per quin
decim milliaria:& cum hoc balneum de nouo re

A pertum ſit.ſ.tempore Sauonarolæ,ideo prius bre
uiter dicemus quid ille dicit de qualitatibus aq̄,
& de mineris,& de effectibus eius:poſtea venti-
labimus dicta eius. De qualitatibus aquæ dicit
ꝙ aqua lympida eſt,& clara, & frigida ſcaturiēs,
odore ſuauis,& ſulfureo carens, quem nonnulli
odorem camphorę iudicarunt,ſicq; minerā cam
phoræ tenere,quod nō creditur,cū effectus cam-
phoræ non teneat,cum camphora ſit gumma ar
boris,& non minera. De mineris vero dicit,ꝙ
participat de alumine,& ſale. De effectibus ve-
ro dicit,ꝙ eſt prouocatiua,aperitiua,confortati-
ua ſtomachi, & dyſcraſiæ frigidæ remotiua: va-
letq; in omnibus membrorum paſsionibus,vt a-
qua de Porrecta:& addit ꝙ eſt famis,& ſomni in
ductiua,ſicut illa: ideo in ijs duobus accidētibus
ſeruandi ſunt canones illi de Porrecta.ſ.de Diæta
B ſubtili,& ſomno diurno.ſ.fugiēdo:& addit ꝙ qui
dam,qui experti ſunt vtrumq; balneum, magis
laudant hoc balneum,q̄ illud de Porrecta, nō ta
men valet ad hydropicos. Nos vero circa qua
litates dicimus ꝙ ſcaturiat clara,et frigida,verum
eſt:ſed ꝙ ſit odore ſuauis,falſum ē,quia ſine odo-
re eſt:& ꝙ ſapiat quaſi odorem camphoræ falſiſsi
mum eſt,cum camphora habeat odorē vehemē-
tem,acutum,& hæc ſine odore ſit:niſi dicatur ꝙ
tunc non erat,ſicut nūc. Credo ꝙ poteſt aliqua
liter variari,ſed non tantum ſtantibus eiſdem mi
neris. De mineris verum dicitur ꝙ participat
alumine,& ſale,quoniam cōprobatur ex effecti-
bus,quia & vētris ſolutiua eſt ratione ſalis,& cō-
fortatiua membrorum naturaliū ratione alumi-
nis. Adde,ꝙ verificata eſt minera per alembi-
cationem. De effectibus vero verum dicit, ꝙ
C valet in malis diſpoſitiōibus frigidis, & humidis
membrorum naturalium,& matricis, & ꝙ con-
fert in illis ſicut aqua Porrectæ:ſed ꝙ cōferat ma-
gis ad has paſsiones,q̄ aqua Porrectæ, falſum eſt:
& ratio eſt,quia aqua Porrectæ vltra mineram ſa
lis,& aluminis habet etiam mineram ſulfuris,ra-
tione cuius aqua magis penetrat ad mēbra, quia
ſulfur ſubtiliat aquas,& aqua magis ſubtilis ma-
gis penetrat ad membra,ſed quæ magis penetrat
vehementius,& efficacius agit, igitur aqua Por
rectæ efficacius operatur: & propterea ſi in ma-
la diſpoſitione frigida, et humida matricis ſit ex-
hibita aqua Aquarij, et non fecerit fructum quē
ſperabas, conſulo tibi, vt recurras ad aquam
Porrectæ,quoniam magis efficax eſt,& cōſequē-
ter eſt apta magis conferre:& ſicut de diſpoſitio
ne matricis dixi,ſimiliter dico de diſpoſitionibus
omnium aliorum membrorum:quare ad Porre-
ctam vltimo recurrere debes. Et hæc de balneis
Lombardiæ.

Lombardiæ. Quare accedamus modo ad balnea Flāminiæ.i.Romandiolæ.

De balneo Porrectæ Bononiensi.

BAlneum de Porrecta est in comitatu Bononiensi, distás à ciuitate per.xl.milliaria versus montes.s.prope alpes Pistorienses:de quo balneo quædam scripta sunt extra rationem, vt declarabo,& quædam secundum rationem. Dominus Thura de Castello,qui dedit primo operam Logicæ,& Philosophiæ:& postea permutatus est ad leges,doctor legū factus virtutes huius balnei scripsit in loco ꝓprio balnei:& in summa dicit ꝙ valet ad omnes ægritudines à capite vsque ad pedes,cui non est credendum, quia extra rationem loquitur,quoniam Gal.inquit. Non est præsumendum cum vna medicina posse curare omnes ęgritudines. Gentilis vero de Fulgineo singularis doctor scribit de hoc balneo quæ secundum rationem sunt: ideo referemus dicta eius in qualitatibus,& mineris,& effectibus: deinde ventillabimus illa dicta:& propterea mirandum est de Vgolino de Monte Catino:& de Sauonarola, q referunt dicta illa, quæ extra rationem sunt,non impugnando ea. De qualitatibus igitur huius aquæ dicit,ꝙ scaturit clara, & calida, sed odore grauis est,& sapore,quia cum odore sulfuris est, & sapore similiter. De mineris vero dicit, ꝙ est aluminosa inter cætera,& nitrositate participat: quia potata mirabiliter soluit de toto corpe, nec caret sulfure,vt odor eius manifestat. De effectibus vero eius dicit:& confert matricibus replętis mundificando, & propter hoc confert multū ad impregnationem,& multæ quasi steriles,imprægnatæ sunt præsupposito bono regimine.cōfert etiam in nimia egresione sanguinis per hęmorrhoidas, & superfluo fluxui mestruorū alborum,& rubeorum:valet oppilationibus hepatis, & splenis,licet hydropicos confirmatos maxime lædat:lædit etiam habentes humores adustos propter nitrositatem:valet &calculosis,& doloribus iliorum:& confert in doloribus neruorum à causa frigida,& guttosis,& catarrhosis presupposito bono regimine. Nos vero dicimus,ꝙ illud,qđ dictum est de qualitatibus verū fuit tēpore suo: immo & nostro tempore vsq; ad M.ccccxc. vel circa sed postea nō est odore grauis, neq; sapore, et hoc iudico esse propter mineram sulfuris, quę diminuta est. De mineris vero cōfirmamus idē, s.ꝙ participat triplici genere mineræ.s.sale, sine nitro,& alumine,& sulfure,sed diminuta est val de minera sulfuris, vt dictū est. De effectibus vero dicimus idem,sed alio ordine:dicimus ergo primo ꝙ ratione nitri confert pasionibus membrorum naturalium, & matricis mundificando illa. & consequenter aperiendo oppilationes illorum membrorum. & doloribus iliorum confert.dicimus secundo ꝙ ratiōe aluminis confert egresiōi sanguinis per hęmorrhoidas,et per menstrua:& non est forte absq; ratione ꝙ conferat fluxui hepatico,ꝙ fit ex apertione orificiorum venarum,quoniam alumen constringit illa.addoq; ꝙ stomacho debili maxime confert.dicimus tertio ꝙ ratiōe nitri,aluminis,& sulfuris permutat malam complexionem frigidam, & humidā membrorum naturalium,& matricis, & ideo steriles impregnari facit:& ista sunt iuuamenta per se. Dicimus quarto ꝙ confert etiam doloribus neruorum,& guttosis,& catarrhosis.s.remota causa antecedente .s.esto ꝙ non sit materia apta fluere à capite,quia tunc non conferret illis,ideo nō principaliter confert. Circa dicta moueo vnum dubium,quia videtur implicatio,ꝙ conferat calculosis,& tamen in membris,in quibus fit combustio,noceat,quia calculus fit ex materia adusta. Respondetur vt in tractatu nostra de aqua Porrectæ diximus,ꝙ licet stante dyscrasia calida hepatis,& renum,per quā fit humor adustus, noceat aqua Porrectę,tamen cessante dyscrasia calida,& remanente lapillo per adustionem genito,hęc aqua confert.s.euacuando,quare &c. De modo autem potandi istam aquam,& de regimine seruando dictum est supra in balneo potabili.

De balneo Sancti Christophori Fauentino.

BAlneum Sancti Christophori in comitatu Fauentino est, distans à Fauētia ciuitate in Flāminia,& patria nostra ꝑ quatuor milliaria versus montem,& denominatur sancti Christophori, propter ecclesiam Sancti Christophori, quæ prope est, & est in valle inter duos montes.

Repertum est autem hoc balneum tempore Astorgij de Māfredis domini Fauentiæ à bestiis pascentibus ibi, & potantibus de illa aqua, quia cum aliquæ infirmæ essent,& potando de illa aqua sanatæ fuerint. hoc videntes patroni mirati sunt,& gustando de illa aqua,quam salsam percipiebant,dixerunt certe aqua balnei est,& nunciauerunt domino Astorgio,qui de consilio medicorum fecit ibi fieri puteū, vt aqua simul melius colligi posset.& semper in mense Maij mundaretur puteus, vt aqua collecta ibi melius reciperetur pro potatione. In qualitatibus suis hæc aqua clara exit,& frigida,gustui salsa,omni modo odore carens. In mineris solum sale participat sicut illa de Mōte Catino,& iō potatur ista aqua sicut aqua Porrectæ,& calefacta prius. De effectibus aquæ,hęc aqua mūdificat stomachum,

par, renes,& matricem,& aperit oppilationes il-
lorum membrorum:& confert ad imprægnatio-
nẽ mundificãdo matricẽ: calculoſis ẽt confert a-
periendo vias renum:& vẽtoſitates reſoluit:iõ cõ
fert dolori colico,& iliaco:& cõfortat illa mẽbra
dicta. Modus autẽ acceptionis iſtius aquę eſt, ſi-
cut aquę Porrectæ:potatur.n.iſta aqua calida quã
tum fieri põt:& incipiendum eſt in ortu ſolis po-
tando in duabus horis duo onophora.i.duos fla-
ſcones: & poſt finitã potationem expectatur per
quatuor horas,vt poſſit facere operationẽ ſuam,
& tũc capere refectionẽ leuem ex ferculo,vel ali-
quo ſimili:& bibat vinum pauciferum ſine aqua,
vel ſi velit lymphatum,cum aqua paſſulata lym-
phet:& poſt ſex horas à refectione capiat cœnam
rationabilẽ.i.ferculum cum carnibus pullæ,tem-
perate tamen comedendo de carnibus: ſequenti
die faciat clyſtere de mane cum dicta aqua, addẽ
do vnc.ij.zuccari rubei, & vitellum vnũ oui, &
modicum ſalis·& in prandio comedat ferculum,
& carnes:& ſimiliter in cœna faciat: & ſequenti
die de mane iterum bibat aquam,& potius aliqd
plus vſq; ad quartã acceptiõem:& ſic alternis die-
bus bibat vſq; ad ſeptẽ vices. Caueat à frigore,&
vento:non dormiat in die:& in regimine vitę ca
ueat à fructibus,& à rebus duræ digõnis: ſic.n.fa-
ciendo plurimum conferet ad membra dicta.

De balneo Sancti Marini.

BAlneum S.Marini poſitum ĩter Ceſenam,
& Ariminum ꝓpe Caſtellum S. Marini ad
duo milliaria in valle:& diſtat à Ceſena per.xviij.
milliaria,& ꝑ.viij.ab Arimino verſus montes.
Minera eius eſt ſal,ferrum,& alumen.ꝑꝑ ſalem
potatur aqua iſta,ſicut aqua Porrectę,& ſoluit vẽ
trem:ꝑꝑ alumen,& ferrum cõfortat mẽbra natu
ralia:& cõfert ſtomacho,& hepati mirabiliter:ſi-
tꝑe magis declinante ad calidum,q̃ ad frigidum,
& ſolum potatur iſta aqua,quia exit de minera,
& non facit balneum:licet regimen in ea potãda
ſit,vt in ſuperiori.

De balneo Meldulæ.

AQua Meldulæ diſtãs à Forliuio ꝑ.v.mil-
liaria verſus mõtes in valle ꝓpe flumẽ Arõ
ci,& diſtat à Bertinorio ꝑ.iij.milliaria ꝑ latus ver
ſus Ceſenã verſus mõtes. Oritur in nocte S.Lau
rentij ſingulo anno,et durat ꝑ.xv.dies,poſtea eua
neſcit vſq; ad alium annum:ad quã cõcurrit mul
titudo gentium,& potant illam:& dicunt mira-
biles effectus,& dicitur aqua S.Laurentij.
In nocte S.Laurentij incipit aqua exire, & du
rat,per.xv.dies,& poſtea firmatur:& ſic incipit ſe
quenti anno in nocte ſancti Laurentij:& multi-
tudo gentium currit ad potandum de ea.

De balneo Sanctæ Mariæ in Bagno.

EStaliud balneum in Flãminia,quod dicitur
S.Maria in Bagno,quod eſt ꝓpinquum alpi
bus per.x.milliaria,& ſituatum inter Fauẽtiam,
& Forliuium:ĩmo ſunt ibi tria Balnea: primũ di-
citur balneum de Turri,qđ eſt ad duciandum ca
put:ſecundum balneum dicitur balneum de Me
dio,qđ eſt ꝓ balneandis ſcabioſis: tertium balneũ
dicitur Dñarum,quia ſpãliter cõfert matricibus,
& de ijs referemus primo quid alij dicant,deinde
ventilabimus dicta eorũ. Gentilis de balneo de
Turri diuerſimodè loquitur in diuerſis tractatib.
de minera eius:nã in vno tractatu dicit,ꝙ eſt vir-
tutis quaſi ſimilis illi de Corſena,ſed eſt ſuauius,
& non ita calidum,& in eodem tractatu loquẽs
de balneo Corſenæ,dicit: balneum Corſenæ eſt
aluminoſum,licet aliqui dicãt ꝙ eius minera eſt
ſalgemma,& eſt actu multum calidum:& in alio
tractatu dicit. Sulfurea balnea iudicio meo,&
oĩum qui experti ſunt balnea de Turri de ſancta
Maria in bagno,& apparet mihi ꝙ ſint mixta cũ
alumine. Vgolinus, & Sauonarola approbant
hoc ſecundum dictum:& de alijs duobus balneis
eodem mõ loquuntur de mineris, & de effectib.
Balneum de Medio eſt multum aluminoſum,
& parum ſulfureum. Balneum Dñarum eſt fer
reum,aluminoſum,& æneũ:& hæc de mineris.
De effectibus balnei de Turri dicunt ꝙ confert
ægritudinibus neruorum,& iuncturarum,et ner
uis ſpaſmatis ex percuſſione,vel alio modo:ſecũ-
dum balneum mũdat ſuperficiem à ſcabie: curat
vlcera,& bothor, & morpheam, & albaras: ter-
tium balneum Dominarum ſubtiliat ſplenẽ groſ
ſum,& excitat ſtomachi appetitum, ſuperfluita-
tes matricis exſiccat:& propter hoc valet ad con-
cipiendum,præſuppoſito bono regimine. Nos
vero dicimus primo de qualitatibus aquæ, quòd
aqua iſtorum balneorum exit clara,& calida: de
mineris vero balnei de Turri omiſſis, quæ fuere
prius dicta,dicimus,quòd principaliter tenet de
alumine,& participat parum de ſulfure, & huic
omnia ſigna atteſtãtur, quia vix percipitur odor
ſulfuris,& aqua non multum calida eſt,ĩmo ſua-
uis,& non vehementer operatur,ſed ſuauiter: &
magis cõfortat membra,q̃ reſoluat humiditates.
Similiter balnei de Medio minera eſt alumẽ,&
ſulfur: & plus participat de ſulfure, quàm primũ
Balneum vero Dominarum participat ferro, &
alumine,& dant ſignum aliquod de ſulfure,quia
in cõmiſſuris parietum venit aliquãdo ſubito flã-

ma,& statim extinguitur. De effectibus vero confirmo illud idem.s.ꝙ ducia sit apta cõferre dispositionibus catarrhalibus, in quibus materiæ fluunt aliquãdo ad neruos,& ad iuncturas,& ad oẽs alias ptes corpis: addimus tñ,ꝙ cognito ꝙ ducia est debilis,ꝙ hæc ducia est apta ita conferre catarrhis participantibus caliditate, sicut catarrhis frigidis,quoniam pro catarrhis frigidis cõueniũt tantũ duciæ fortiores.s.magis sulfureæ. Et aliud signũ est ꝙ hæc ducia est debilis,quia ad hæc balnea itur in fine mensis Iunij,quãdo incipiunt magni calores,& per totum etiam mensem Iulij fit ducia,quando sunt intensi calores,quo tempore non itur ad ducias sulfureas,quia non possent sustineri. De balneo medio,quãtum ad effectus, sentimus illud idem. De balneo vero Dominarum dicimus,ꝙ valet ad membra nutritiua,& ad matricem,sicut balneum de Villa in comitatu Lucano.s.in permutando malam complexionem membrorum nutritiuorum,& in confortãdo illa,& maxime ad matricem confert,quia plurimum confert ad concipiendum. Et hæc de balneis Flammineę,quia hæc famosiora sunt. Accedamus igitur nunc ad balnea Thusciæ incipiẽdo ab vna extremitate.i.à balneis Lucæ.

De balneo Corsenæ Lucensi.

DE balneis Thusciæ dicendum est,& incipiemus à balneis Lucæ,& prius dicemus de balneo Corsenæ, postea de balneo Villæ.

Balneum Corsenæ à loco sic nominatum est in comitatu Lucano,distãs à ciuitate per.xvj. milliaria,& super certum collẽ in introitu Carfagnanæ,& est duplex.s.principale, quod dicitur Balneum Corsenæ,& aliud balneum Rubeũ. De principali balneo Corsenæ dicit Gentilis in vno suo tractatu,ꝙ est aluminosum, & aliqui dicunt ꝙ tenet de salgẽma, in alio vero tractatu dicit ꝙ hoc balneum tenet de alumine,& de nitro,& sulfure,& hoc affirmant verius esse Vgolinus,& Sauonarola. Aliud vero balneum nominatur Rubeum,quia parietes balnei rubedine participant, & hoc ꝑpea,quia æreum est. De effectibus vero principalis balnei Corsenæ dicit Gentilis, ꝙ confert ægritudinibus iuncturarũ,& vulneribus,& doloribus neruorum pp casum,vel percussionẽ, & dislocationibus iuncturarũ,& fracturis ossiũ, & cõsolidat vulnera antiqua,& exsiccat vlcera, quæ sunt difficilis cõsolidatiõis,& exsiccat humiditates matricis,vnde cõfert ad cõcipiẽdũ. Vgolinus de Monte Catino confirmat hęc,& recitat tres casus magnos.vnus mollificatus erat,alter erat podagricus,& similiter tertius,et omnes curati sunt illo vidente. Scd'm balneum Rubeum dicit Gẽtilis, calefacit,& exsiccat,caput abluendo.

Vgolinus vero dicit,ꝙ illa aqua parum habet caliditatis, pp quod oportet eã calefacere,& post ea embrochare caput,& aliqui tenent caput sub ducia illa,& valent habentibus caput humidum. credo,ꝙ in præterito tempore fuerit bona, nunc autẽ debiliter agit,& de ipsa paruũ fructũ, et modicum videmus:hęc ille. Nos vero dicimus de qualitatibus balnei principalis.s. de Corsena, ꝙ aqua eius exit clara,& multũ calida,nullo sapore vel odore infecta,vt dicit Gẽtilis,cuius signum, quia de illa aqua bibunt,& coquunt carnes cum illa:& hæc aqua vadit ĩ balneũ principale per quẽdã conductum,siue viã strictã per.iij.pedes,& longam per.xl.pedes,vel circa,qd' notanter dico pp id,qd' addam. De mineris vero cõfirmo idem,q est aluminosa,sulfurea,& nitrosa,& ꝙ nõ minus sulfure participat,q̃ alumine, pp eius magnã caliditatẽ,quia vix põt à principio tolerari.imo noui medicum quendã,qui intrauit balneũ,& pp velle tolerare inflãmatus est taliter, vt caderet in febres, pp quod supsedit à balneo. De minera Rubei balnei similiter qd' est dictum .s.ꝙ est ęrea illa aqua,& cũ sit valde debilis in virtute,parum tenet de ęre,& non multũ. De effectibus vero balnei principalis confirmo dicta, quia mirabilis est ad malas dispõnes iuncturarum, & neruorũ,& dislocationes,& fracturas,quia multas experientias vidi de hoc balneo,sed addo vnum, quia cum difficile sit tolerare illud intrãdo cum toto corpore,si quis pateretur in pede,vel in crure consulo, vt intret tñ in illũ conductũ aq̃,& erit tutius,& ęquè efficax:& dicã experientiã,quã feci. Quidam adolescẽs.xiij.annorum,vel circa ibat in puncta vnius pedis,& non poterat firmare se sup calcaneum in terra,purgaui illũ,& pręcepi,vt staret in ductu aq̃,& in paucis diebus sanatus est. Addo vnum aliud,qd' petentes illud balneum Corsenę dicunt.s.ꝙ ibi est ducia facta de nouo de aqua balnei Corsenæ,quæ est multũ efficax ad dispositiones catarrhales,& ẽt ad duciandum iuncturas,q̃uis isti nihil dicãt. Dicũt ẽt,ꝙ à sinistris descendẽdo,vbi est balneum Rubeum,sunt multæ duciæ,licet non multæ efficaciæ.

De balneo Villæ Lucensi.

BAlneum de Villa ꝑpinquũ est balneo Corsenæ per vnum milliare,quia descendendo de monte versus Lucam in planitiem,ibi est Balneum Villæ:quare distat à Luca p.xv.milliaria.

De hoc balneo Gẽtilis pauca loquitur,& similiter alij. Gentilis dicit,ꝙ est ferreum temperatum,in quo quis potest stare longo tẽpore absq; læsione,& cõfert mẽbris nutritiuis, & incitat fæ-

mem,

mem,& minuit sitim:hæc ille. Vgolinus vero addit,ꝙ ēt confert malæ cōplexioni calidę hepatis,& renum,& addit,ꝙ vsus huius balnei est ad modum vnius putei,in quo vix pn̄t stare duę personæ. Sauonarola vadit captus cū dictis Vgolini,ꝙ est ad modum vnius putei:& addit,& est in agēdo debilis,velut esset aqua dulcis,& nō est in vsu hominum. Nos vero de hoc balneo cōsiliū fecimus siue tractatum ꝓꝑ mirabiles eius virtutes & ꝑationes,quas vidimus,in quo mineras eius & virtutes declarauimus.quare Sauonarola valde deceptus est,cum dicit,ꝙ sit debilis virtutis,et non sit in vsu,qm̄ mirabilis virtutis est, & magis in vsu,q̃ aliud balneū Thuscię.& licet prius esset ad formā putei , nunc reductum est ad optimam formā,& spaciosam. De qualitatibus ergo eius dicimus,ꝙ exit clara,& calida oī malo odore,& sapore priuata. De mineris vero dicimus , ꝙ tenet de ferro,& alumīe,& ꝙ teneat de ijs duabus mineris patet per verificationē,quę fit per alēbicationem,patet ēt ex effectibus,quia valet in dyscrasia frigida,& calida mēbrorum naturalium , qm̄ stomacho frigido mirabiliter confert,& etiā hepati calido.hoc autē non posset esse,nisi cū ferro iungeretur alumē,quia ferrū ponitur frigidū,& siccū vsq; ad tertium à Plateario,q̃uis nos dicamus,ꝙ est frigidum solum vsq; ad scd'm,& siccū vsq; ad tertium,& ratio,quæ nos mouet est,quia tūc aqua solū ferrea noceret stomacho sano , qm̄ frigidum in tertio gradu nocet sensibiliter, contra Auic.dicentē. Ferrum stomachum iuuat,et splenē,& de alumine manifestum est , ꝙ est calidum,& siccum vsq; ad tertiū.quare appropīquat tēperamento. De effectibus vero,& ꝑationib. in vniuersali dicimus,ꝙ cōfert oībus mēbris naturalibus,& ēt matrici,primo mūdificādo ea , & apiendo vias,& remouēdo oppilationes,itē permutādo malā complexionē illorum tā calidā , q̃ frigidā,item confortādo illa sua stypticitate , & spāliter in malis dispōnibus matricis mirabilis ē, & multum valet,vt steriles fœcūdæ fiāt.itē valet in firmādo fluxum sanguinis sugfluum matricis, & de hoc vidimus expientiam,& istud est ꝓpriū aluminis,vt inquit Auic.itē fluxum stomachicū curat duciādo stomachum cū ea aqua , quia fortior est duciatio,q̃ balneatio,itē in quacunq; dyscrasia hepatis,& renum mirabilis est· & non est balneū in thuscia qd' magis cōferat mēbris nutritiuis,& matrici,q̃ istud:& nullum est,qd' sit magis frequentatum,bis in anno.s.in mēse Maij , & in mēse Septēbris. De potatione vero aq̄ huius balnei nemo loquitur,nisi nos,& vidētes primo experiētiā,ꝙ ferè oēs,qui petunt illud balneum bibunt de illa aqua,& soluit ventrē, & mundificat mēbra naturalia,inuenimus rōnem quare soluat ventrē,cum nō teneat de sale,& dicimus , ꝙ cum Serapio dicat,ꝙ scoria æris magis soluit vētrem, q̃ scoria ferri,igitur scoria ferri ē solutiua, & cōsequēter ferrum,sed debiliter soluit, & ꝓpea ista aqua soluit hn̄tes ventres lubricos,sed diffīculter soluit habētes ventres duros, iō illos oportet iuuare cum sale,& zuccaro. Et quia ad plenū diximus in tractatu nostro de mō potandi, & de mō balneandi,et de regimine seruādo,iō hic hęc pauca sufficiāt.ꝙ si vis amplius,recurre ad ipsum. & est balneum hoc nunc amplum reformatum, & coopertum testudine,& non puteus est.

De balneis Pisanis.

BAlnea Pisana,quædā sunt iuxta pedē montis S.Iuliani,qui distat à Pisis ꝑ tria milliaria versus Lucā,quædam vero distāt à Pisis ꝑ.16. milliaria versus Florentiā. Prima balnea sunt quatuor balnea olim multum famosa , nunc vero parum:iō de ijs nihil dixit Gentilis:de ijs ergo dicendum scd'm Vgoli.de Mōte Catino,qui diu moratus est Pisis:iō bene nouit illa. Primum balneum dicitur balneum Vetus,qd' erat solēne, cuius minera est alumen,& sulfur,& magis participat de alumine,q̃ de sulfure. Scd'm balneum dicitur Balneum Dn̄arum, quia ibi stabant mulieres,& aqua huius balnei exit à primo . quare eiusdē mineræ sunt,minus tn̄ calida est,q̃ illa. De effectibus vero istorū duorum balneorum dicit,ꝙ valēt ad dolores iuncturarum,si nō fuerint multum inueterati,valent ēt ad dolores colicos , & sciaticos à cā frigida,valent ēt ad exsiccādum humiditates matricis,& ad vlcera,sunt ēt aliqualiter debilia, quia sunt in loco paludoso,& fit aliarum aquarum ꝑmixtio cum illis. Tertium Balneum dicitur balneum Sanorum , qd' est eiusdē mineræ cum illis.sed quia parū tenet de mineris illis:iō non est potens ad illa cōferre, tn̄ pro sanis valet cōfortando,& hęc tria balnea erāt multum pulchra. Quartum balneum separatū ab ijs aliqualiter,quia via media est ꝑ quam itur Pisas, dicitur balneum Reginę,cuius minera est ferrū cū modico aluminis.hoc cōfert oībus mēbris nutritiuis,sicut balneum de Villa,sed hoc efficacius ē illo.hęc Vgolinus,& addit. Iuxta ista balnea ꝑ tria milliaria,& etiā prope mōtes illos est balneū quoddam frigidissimum prope locum fratrum , qui dicuntur de Agnano. hoc nullā mineram manifestam habet,sed propter tantam frigiditatem , quam habet cum sit prope Montes Marmoreos,iudicaui aquam illam participare de minera marmoris:& videtur hęc aqua cōferre mu-

lieribus: quia multæ steriles ex vsu huius balnei factæ sunt ꝓlificæ, & dn̄t, ꝙ cũ stant in illa aqua constringuntur ventres earum, & corrugantur, & sępe vrinant, quare iudico, ꝙ per viam antiperistasis calor naturalis retractus ad intra fortificatur, & sic fortificatus expellit multas humiditates per vias illas: aut forte, quia solum matricibus calidis confert permutando complexionem illarum, & propterea prolificæ fiunt: & eo maxime quia aliquibus mulieribus nocet. s. habẽtibus matrices frigidas, nam mortuæ sunt aliquæ: & vsus huius balnei non est ex consilio medici, sed ex ꝓprio capite: hæc ille. Nos vero dicimus primo ꝙ illa tria prima balnea, quæ valebãt in dispóni bus catarrhalibus. s. in duciando caput, nunc propter guerras destructa sunt nec ãplius ĩ vsu sunt, dicimus secundo ꝙ quartum balneum. s. reginę, quod conferebat membris nutritiuis, & matrici: adhuc in vsu est: & visitatur pro illis membris cõfortandis, sicut prius: non tamen credimus, ꝙ in pręsentiarum sit maioris efficacię, q̃ balneum de Villa, immo nec ęqualis efficaciæ, quia balneum de Villa est in magna reputatione: & de hoc nihil dicitur.

De balneo de Aquis Pisano.

BAlneum de Aquis Pisanum distat à ciuitate Pisana per. xvj. milliaria, & eũdo versus Florentiam est ad partem dextram. Gentilis de hoc balneo scribit, ꝙ tenet de ferro, & de alumine subtili: vnde confert multùm membris nutritiuis lapsis, & etiam supercalefactis, & hepati, & spleni: vnde confert hydropicis lapsis, & ictericis antiquatis. & mundificat renes: hæc Gentilis.

Vgolinus vero confirmat dicta Gẽtilis de mineris, & de effectibus, & addit, immo etiam confortat matrices, & confert illis, quæ habent menstrua alba: & non nocet iuncturis, nec neruis: addit etiam tria, primo cõplexionem huius balnei ad balneum de Auinione, & dicit, ꝙ habet naturam balnei de Auinione, sed aqua illa est fundata in substantia grossiori: & ꝓpterea calidior est, & velocioris operationis, ista vero tardioris operationis: attamen iudicio meo non est proportio inter ambas: quia vidi hanc mirabiliores effectus producere. Secundo addit cognitionem huius aquæ, quando debet nocere, dicens. Rustici huius villæ habent notitiã claram qñ debet nocere, quia dicunt, ꝙ si de mense Martij, vel Aprilis efficiatur turbida, vel citrina, sign̄u est ꝙ nocebit, sed huius causam alias inuestigabimus. Tertio addit vsum huius balnei, qui est potius de mense Iunij, q̃ ante & locus melior est in medio illius, vbi multæ bullæ sunt reddentes aquã calidiorem: &

E dicit illam aquã nocere asthmaticis. Quarto addit aliquas experientias, quas vidit, prima fuit in Nicola dñi Veri de medicis, qui pessime dispositus erat in membris nutritiuis, & maxime in stomacho, & bene curatus fuit. Secunda fuit in dño Malatesta dño Pisauriẽsi, qui patiebatur fluxum hepaticũ oppilatiuum: & bene curatus fuit, & sic de alijs. Nos vero de qualitatibus aquæ huius balnei dicimus, ꝙ est clara, limpida, et calida, omni malo odore carens: de mineris vero confirmamus quod dictum est per alios. s. qđ tenet de minera ferri, & aluminis: & forte etiã participat de minera gypsi, quia fundus balnei totus gypseus est. De effectibus vero balnei dicimus duo, primo dicimus, ꝙ non apparent ita mirabiles effectus sicut scribũt auctores, quia misimus ad hoc balneum patientem fluxum hepaticum oppila-

F tiuum, & nihil contulit, nec etiam curat stomachicos debiles, ĩmo nocet stomachis sanis, cuius signum, quia omnes intrantes balneum aut portãt cerotum ad stomachum, aut vnctionẽ faciunt ad stomachũ, ne lædantur ab aqua, huius rei causam existimo esse, quia balneantes dicunt se sentire in balneo bullas aliquas aq̃ frigidæ, & has existimo taliter debilitare aquam balnei, vt noceat stomacho, nec ẽt tantũ confortat hepar, sed bene infrigidat magis, dicimus secundo ꝙ effectus huius balnei, qui in præsentiarũ apparẽt, sunt ad succurrendum ijs effectibus, qui proueniũt ex inflammatione hepatis, et renũ: ideo cõfert scabiei, & omnibus vlceribus crurium, et morphee, & albaras, & calculosis, & arenosis confert, & in summa remouet malã cõplexionem calidã hepatis, stomachi, & renũ, & matricis ẽt, & cum noceat stomacho

G forsan minera aluminis deficit, & non solũ bullæ aquæ frigidę perceptę in balneo sunt causa huius nocumenti.

De balneo de Morbo Volaterrano.

BAlneum de Morbo in comitatu Volaterrano distat à Vulterris per. xvj. milliaria, in quo loco factũ est Castellum muris muratum, vt possint balneãtes ibi tute ꝑmanere. Vgolinus de Monte Catino inquit, ꝙ in hoc loco sunt plura balnea, q̃ iudicio suo sunt aluminosa à prædominio, & sulfurea, ĩmo habent tantum de alumine, quia balneũ illud paruũ, vnde exit aqua ipsa alia balnea in parietibus maxime iuxta locũ exitus, ponit tm̃ de substantia aluminis, ꝙ de muris illis maxima quantitas posset capi, & videtur mihi, quòd sint tria balnea se tangentia. Illud, in quod primo cadit aqua est actualiter calidum, & confert doloribus iuncturarũ, similiter & neruorũ à cã frigida, exsiccat. n. humiditates totius corporis,

poris,& confert ad paſsiones matricis à cauſa fri-
gida,& humida,& non inducit ſitim,ſicut mul-
ta alia balnea faciunt: & poteſt illa caliditas ſu-
ſtineri pluſquam hora vna: & tempus vſus eius
eſt in vere. Aliud balneum, vnde ſuper caput
poteſt recipi deſcenſus aquæ, valet ad exſiccandũ
humiditates capitis catarrhales. Extra circuitũ
murorum eſt aliud balneum ferreum ſatis tẽpe-
ratum, quod etiam tenet de alumine:& eſt de na
tura balnei de Villa, quod eſt in comitatu Luca-
le. Hic dupliciter peccat, primo quia dicit hic
eſſe tria balnea ſe tangẽtia, & nõ narrat niſi duo
ſ. balneum ducię,& illud in quod primo cadit a-
qua duciæ. Secundo peccat, quia dicit ꝙ ſunt a-
luminoſa à prædominio, immo ꝙ habẽt tantum
de alumine: quoniam balneum, quod tacuit, qđ
dicitur Caſeus coctus habet plus de ſulfure, q̃ de
alumine, cuius ſignum, quia aqua eius ita calida
eſt, vt vix tolerari poſsit. Pro clariori igitur in
tellectu huius balnei oportet duo pręmittere, pri
mo permutationem factam in ijs balneis, quo-
niam Florentini videntes diminutã quãtitatem
aquæ ducię,& cõſequenter debiles effectus eius,
fecerũt cauari in loco duciæ ĩ anno M.cccclxxx.
vt inuenirent pullam eius,& augerẽt aquam, ex
qua cauatione adaucta eſt aqua duciæ, ſed alia
duo balnea exſiccata ſunt penitus. ſ. balneum, qđ
erat ſub ſcala, quod conferebat doloribus iunctu
rarum,& neruorum,& balneũ Caſei cocti, qđ
videntes fecerunt murum inter duciam, & alia
balnea:& redijt balneum Caſei cocti, ſed balneũ
ſcalæ nõ redijt: ſed loco eius factum eſt balneum
ex aqua cadente ex ducia, quod confert dolori-
bus iuncturarum,& neruorum ſimiliter:& factũ
eſt ex altero latere, duciæ. ſ. Secũdo oportet præ
mittere, ꝙ cum aqua duciæ multiplicata eſſet,&
faceret ſatis bonos effectus, tamen in hoc deficie
bat, ꝙ in tempore pluuiarum aqua fiebat turbi-
da, quod iudicatum eſt prouenire ex aqua deſcẽ-
dente a monte ad muros Caſtelli. quare conſul-
tum eſt fieri pauimentum inter montem, & mu
ros Caſtelli, quo facto rectificata eſt aqua. Ijs
præmiſsis dicimus, ꝙ primum balneũ, quod eſt
intra Caſtellũ eſt ducia, quæ eſt aluminoſa à præ
dominio,& parum ſulſurea, propter quod valet
magis in catarrhis calidis, q̃ frigidis, et habẽtibus
capita debilia. Secundum balneum eſt illud, in
quod deſcẽdit aqua duciæ, quod eſt eiuſdem mi
neræ cum ducia, & confert doloribus iunctura-
rum,& neruorum à cauſa parum frigida, vel cali
da. Tertium balneum eſt Caſeus coctus: & hoc
à prædominio tenet de ſulfure,& à ſubdominio

A de alumine, cuius ſignum, quia aqua eius ita cali
da eſt, vt vix tolerari poſsit, hæc aqua confert do
loribus iuncturarum,& neruorum à cauſa frigi-
da valde: curat etiam fiſtulas, vt vidimus, propter
quod quidam dicunt, ꝙ tenet de marchaſita.

Ad intra Caſtellum eſt etiam quædã aqua ſca-
turiens prope Portam, quæ vadit ad Caſtellum
Nouum, quæ tenet de ſale: ideo ſoluit ventrem,
ſed eſt fœtidi odoris, quod iudicatur eſſe propter
tranſitum ſuper rem fœtidam: & ideo paruipen-
ditur. Extra Caſtellum eſt balneũ de Plano ad
iactum lapidis, cuius minera eſt ferrũ,& alumen
hoc confert mirabiliter omnibus membris nutri
tiuis, ęquando complexionem illorum,& cõfor
tando illa,& ſimiliter matricibus mirabiliter cõ
fert, ita vt ſteriles fœcundas faciat: & eſt æqualis
virtutis cum balneo de Villa. Repertus eſt qui-
B dam balneolus per directum Foſſati ad quartam
partem milliaris, parricipans ære, & marchaſita
argenti: ideo potata ſoluit ventrem, & mirabili-
ter confortat membra nutritiua,& matricẽ ita,
vt ea reſtaurare videatur.

De balneo Montis Catini.

BAlneum Mõtis Catini ab Vgolino de mõ
te Catino iure patriæ valde magnificatur.
Inquit ille. Tria ſunt ibi balnea, primũ antiquiſ
ſimum, de quo nulla memoria habetur: apparet
enim ſolum concauitas magna rotunda ſine mu
ris, cuius aqua ſalſa eſt mixta cum aqua dulci, &
ibi oriuntur herbæ quaſi in palude:& circũcirca
oriuntur tamariſci: ad hoc balneum accedunt ru
ſtici pro doloribus iuncturarum,& pro ſciatica,
& non ſolum balneant ſe, ſed emplaſtrant mem
bra doloroſa cum luto,& herbis illis, & dicunt
C hoc plus conferre, q̃ balneum. Secundum bal-
neum eſt ſolenne ordinatum, et diuiſum in duas
partes: in vna ſtãt viri, in altera mulieres: & tenet
de eadem minera:& valet multum ſcabioſis, &
ad dolores iuncturarum,& ad vndimiam. Ter
tium balneum dicitur Nouum ſuo tempore cõ-
ſtitutum à dominis Florentinis, nõ vt ſeruirent
pro balneo, ſed magis, vt abundãtiam ſalis habe-
rent & quia maior erat expenſa, q̃ redditus, deſti
terunt à ꝓpoſito: hęc autem aqua clara eſt, et ſal
ſa:& potata ſoluit ventrẽ, ſicut aqua Porrectæ,&
mũdificat ſtomachum,& qñq; prouocat vomitũ
& aperit oppilationes hepatis,& renum,& aliqñ
frangit lapidẽ,& interficit vermes, & bibunt eã
ſummo mane tribus diebus cõtinuis, nec deſiſtũt
à potu, donec deijciunt claram:& ſine regula bi-
bunt:& eſt magnus cõcurſus virorum,& mulie-
rum:& potant de menſe Iulij,& tẽpore meſsiũ,
hæc ille. Nos vero dicimus, ꝙ ſola aqua vltimi

Balnei est quæ potatur ad modũ aquę Porrectæ, quia salsa,& clara sine aliquo malo odore:& diuisa est hæc aqua in duas partes.s.in partem inferiorem,& superiorem : pars inferior dicitur Bagno del Tetutio,& ista aqua est magis salsa, ideo magis soluit vẽtrem,& magis calefacit, pars vero superior dicitur el Bagnolo,& ista nõ est ista salsa, & q̃uis mundificet stomachum,hepar, & renes, non tamen ita calefacit,sicut illa del Tetutio, & ideo respectu illius refrigerare dicitur . quare petentes istam aquam capiunt primo de illa del Tetutio,deinde vltimo capiũt de illa del Bagnolo.

Regula vero in potando istam aquã est illa,quę data est à nobis in aqua Porrectæ .s.alternis diebus potare, & in altera die facere clystere de illa aqua,addito ad minus conueniẽter de sale:& in die potationis post finitam potationem ad quatuor horas,capere refectionem ex ferculo tãtum sine carnibus,vel aliquid leue,& in sero.s. in cœna restaurare virtutem:in die vero non potatiõis ratiõabiliter comedere mane,& sero.caueat maxime à somno diurno,& ab aqua cruda non lymphãdo vinum cũ ea, sed cũ aqua cocta passulata.

De balneo Sancti Michaelis de Formicis.

BAlneum sancti Michaelis de Formicis, vel de Lacõibus ẽ in comitatu Vulturę in medio inter Castellum de pomis rancijs, & Balneum de morbo:& est inter duos montes altissimos,quorum vnus est versus balneũ de morbo, in cuius summitate est ecclesia sancti Michaelis, in cuius festo multitudo formicarum volat in dictam ecclesiam. Alter mons est versus pomum arancium,qui mons dicitur Sertole, & ex vno latere istius montis sunt multę domus,sed non versus Balneum. Inter hos duos mõtes magnos est quidam collis,in fine cuius est hoc balneum quadratum per sex passus,& est munitum,& ex omni parte cum gradibus descendẽtibus in balneũ: ĩ cuius medio de sub terra exit aqua calida, & clara constituens Balneum:et ab omni latere balnei descẽdit riuulus aquæ:& balneum coopertũ est, & domuncula ibi prope est ad vsum Balnei antiqua. Minera huius balnei est sulfur, & alumen, sic retulit vir doctus,et exptus frater Marcus Carmelitanus,sed ex effectibus hæc monstratur,quoniam dixit,ꝙ mirabiliter confert ad passiones iũcturarum,& neruorum.s.morãdo in balneo, immo plus dixit ꝙ ad genua ingrossata remedium est, nam dixit vidisse plurimos sanatos esse.quare iudicamus, quòd à prædominio sulfureum sit. & à subdñio aluminosum, & propterea volui facere mentionẽ de ipso post Balneũ de morbo.

E

De balneo Florentino.s.de Aqua Borra.

BAlneum Aquæ Borræ oritur in comitatu Florentino versus partem superioris Arni prope Castrum dictum mõte Varco ad tria milliaria versus Arnum,& mons Varcus distat à Florentia per.xxiiij.milliaria.hæc aqua colligitur in loco murato ad modum putei, & de hac aqua à nullo auctore in scriptis mentio facta est,cum tñ de ea viderimus magnos effectus,ideo rationabiliter de ea memoria facienda est. De qualitate eius primo dicamus.hæc aqua oritur clara,& frigida,& salsa,de sub terra veniẽs omni malo odore priuata. De mineris vero dicimus, ꝙ tenet de sale,ferro,& alumine,& de hoc facta est verificatio per alembicationem. verificatur etiam ex effectibus,ꝙ teneat de sale . patet, quia potata soluit

F

ventrem,sicut aqua Porrectæ,non tamen ita potenter,ꝙ teneat de ferro , patet, quia mirabiliter refrigerat hepar,& renes. ꝙ vero teneat de alumine etiam patet,quia stomachum permutat ad calidum confortando ipsum. De effectibus vero eius dicimus,ꝙ hæc aqua potata mundificat stomachum,hepar,& renes,& matricem, & aperit oppilationes illorum membrorum, & permutat malam complexionẽ illorum membrorũ,& calidam,& frigidam,q̃uis magis conferat malæ complexioni calidæ illorum membrorum,& inter omnes aquas potabiles videtur leuior, quia effectus suos facit sine alteratione sensibili corpis: & videtur hæc aqua similis aquæ Calderianæ Veronẽsi,de qua scriptum est supra,quia tenet similiter de ijs tribus mineris,sicut illa. Et si diceres, si tenet de illis tribus mineris,sicut aqua Calderiana,quare ergo non curat fluxus hepaticos,& stomachi, sicut illa ? Respondetur,quòd est similis

G

illi in participatione illarum trium minerarum, quòd autem non curet fluxus hepaticos, & stomachi, sicut illa: hoc potest esse, quia hæc habet mineram ferri minus potentem, quàm illa, vel habet illas aliter proportionatas adinuicem, quàm illa, & forte in dies habebit ita potentes, vel ita proportionatas, cum mineræ in quibusdam minuantur, & in quibusdam crescant, & à fructibus eorum cognoscemus illa. Vsus vero huius aquæ est de mense Iunij, quia magis conuenit in tempore magis calido, quàm frigido,& etiam à medio Augusti per totum Septembrem. Regimen vero in potu seruandum debet esse, sicut regimen aquæ Porrectæ, quia aqua Porrectæ cum sit fortissima inter aquas potabiles, dat regimen omnibus alijs aquis potabilibus.

De

De balneis Senẽsibus, & prĩo de balneo Petrioli.

DE balneis Senensibus tractatus referemus primo quæ à Gentili dicuntur, deinde ab Vgolino: postea ventilabimus dicta eorũ. Forte dices, quare prætermittis Sauonarolã? dicimus ꝙ prætermittimus, quia nihil de ijs dicit, nisi qđ isti referunt, & etiam, quia ita cõfuse loquitur de ijs, vt nihil boni extrahi posit. Dicemus ergo primo de balneo Petrioli, quia apud antiquos hoc famosius erat. Balneum Petrioli à ciuitate Senensi distat per. xv. milliaria versus meridiem.

De hoc balneo dixit Gentilis in suo primo tractatu. Balnea Petrioli de comitatu Senarũ habent multum de sulfure in substantia grossa, & sunt fortia in exsiccando, & calefaciendo. Et in secundo tractatu dicit. Sulfurea balnea sunt balnea Petrioli in comitatu Senarum, habent etiam de aluminoso multum, valent scabiosis, guttosis: & catarrhosis, & defectuosis in neruis, & habentibus caput frigidum, & humidũ: hæc ille. Vgolinus vero videtur concordare cum primo tractatu Gentilis, dicens: Balnea Petrioli, quæ sunt multum sulfurea, & cum substantia multũ grossa, multum calefaciunt, & exsiccant, & subtiliãt humores, & resoluunt eos in habentibus dolorẽ iuncturarum, & in passionibus neruorum frigidis valet etiam sciaticis, & habentibus caput multum frigidum: & calefacit per tres annos caput, & exsiccat. hæc ille. Nos vero dicimus de qualitatibus huius aquæ, ꝙ est clara, calida, & odorẽ sulfuris plurimum reddens. De minera vero dicimus primo ꝙ tenet de sulfure, & alumine, vt dicit Gentilis in secũdo tractatu: & in primo tractatu dicit idẽ implicite, quia dicit, ꝙ habet multum de sulfureo in substantia grossa: sed cum omnis substantia sulfuris sit subtilis, vt dicit Serapio: ideo cum dicat in substãtia grossa, ideo dat intelligere, ꝙ habet societatem cum aliquo, quod facit substantiam grossam: & illud est alumen, quia non potest esse rõnabiliter aliud. De effectibus vero dicimus primo ꝙ perdidit multũ hoc balneum in effectibus quos solebat facere pp̄ admixtionẽ alicuius aquæ frigidæ, cuius signũ, quia pauci Senenses petũt illud balneũ, & cã defectus huius balnei est cõmixtio aquarũ dulciũ cum eo, vt dictum est. Dicimus secundo ꝙ nõ obstãte hoc, cõfert ẽt aliqualiter in passionibus dictis exsiccãdo humiditates, & calefaciẽdo, & cõfortãdo mẽbra: confert ẽt aliqualiter neruis, & iuncturis resoluendo humiditates earum, & cõfortãdo illas.

De balneo Caldanellæ.

BAlneum Caldanellæ prope Petriolum ad milliare describitur à Gentili, & Vgolino. ideo prius recitabimus dicta illorum, deinde ventilabimus ea. Gẽtilis idem præcise dicit de hoc balneo in primo, & in secundo tractatu: nam dicit. Balneum vocatum Caldanellæ, quod est ꝓpe Petriolum ad milliare, habet de virtute ferrea cum substantia subtili: ideo confert laxitati nutritiuę exsiccãdo, & aggregando, & non manifeste calefaciendo, vel infrigidando: hæc ille. Vgolinus vero dicit. Balneũ vero huic propinquũ est balneum, quod vocant Caldanellæ, & dicunt ꝙ virtus sit ferrea, & aluminosa cum multa substantia subtili, & valet mẽbris nutritiuis relaxatis humiditates exsiccãdo, & laxitatẽ remouendo, qm̃ vnit membra, & aggregat: & est temperatum, ꝙ non manifeste infrigidat, nec sensibiliter calefacit. Nos vero dicimus de qualitatibus aquę, ꝙ est clara, & calida, omni malo odore carens. De mineris vero cõfirmamus quod Vgolinus dicit, s. ꝙ ista aqua tenet de minera ferri, & aluminis, et hoc idem implicite dicit Gentilis, cum dicit, ꝙ non manifeste calefacit, nec infrigidat, quoniam si solum teneret de ferro manifeste infrigidaret, cum ferrum sit frigidum ad minus vsq; ad secundum gradum: quare per illud dictum dat intelligere, ꝙ habet societatem alterius minerę calidæ, quæ temperat ferrum, sicut est alumen. Sed tũc oritur dubium, quia si hæc aqua Caldanellæ participaret alumine, tunc hæc aqua non esset cum substantia subtili, cuius cõtrarium dicit Gentilis & Vgolinus, quia alumen facit substantiã grossã ipsius aquæ. respondeo. Dicitur ꝙ illud dictum cum substantia subtili est, verũ solũ comparatiue loquendo, quasi dicat est cum substantia subtili respectu aquæ Petrioli: quia cum illa teneat multum de alumine, est multum grossa: hæc vero cũ parũ teneat de alumine est parũ grossa, & iõ dicitur subtilis substãtię respectiue. De effectib. vero balnei cõfirmo primo dicta ab eis, scđo ex hoc qđ dicũt, ꝙ istud balneũ magis valet in exsiccãdo humiditates mẽbrorũ nutritiuorũ, q̃ in calefaciẽdo, vel infrigidãdo, elicio, ꝙ istud balneũ est valde debile in actiuis, ita vt nõ posit ꝓmutare malã cõplexionem calidam hepatis, nec frigidã stomachi. Ex quo infero, ꝙ nõ est petendũ hoc balneũ nisi ꝓpter malã qualitatẽ de nouo acquisitã, vel ex ducia, vel ex alia causa: & nõ propter malas dispositiones antiquas membrorum naturalium.

De balneo Macereti.

BAlneum Macereti ꝓpe Petriolũ ad. v. milliaria, vt scribitur à Gentili in primo tractatu, habet de sulfureo non tñ multum, & acuto, et in scđo tracta. dicit: hẽt minus de sulfureo acuto, hẽt tñ eãdẽ virtutẽ cũ Petriolo. Vgolinus dicit,

Balneum prope Petriolum,quod dicitur Maceréti habet de sulfure,non tamen multum acuto, & curat scabiosos. Nos vero dicimus,ꝙ hęc aqua in qualitatibus est longe clarior aqua Petrioli:de mineris vero cum habeat eandem virtutem cum Petriolo tenet de sulfure,& alumine, & minus de sulfure,quia non ita acuto. De effectibus vero,cum sit eiusdẽ virtutis cum Petriolo cõfert scabiosis,& in doloribus iuncturarum, & in passiõibus frigidis,& humidis membrorũ,vt balneum Petrioli,sed non est ęque potẽs:& propterea hoc balneo,vt plurimum vtuntur scabiosi, & non duciando caput.

De balneo Rapolani.

BAlneũ Rapolani, quod est iuxta Senas ad x.milliaria,vel circa, vt scribit Gentilis in suo primo tractatu habet de sulfure multũ intenso,& multum exsiccat materias cutaneas, & valet ad scabiẽ grossam:& dicit. Ego plures scabiosos purgatos vniuersaliter misi ad hoc balneum, & statim curati sunt:& in secundo tractatu nihil dicit de hoc balneo. Vgolinus vero dicit. Aliud est balneum,quod dicitur Rapolani,et dicunt,ꝙ est iuxta Senas:& habet istud de sulfure multum intenso,propter quod mirabiliter exsiccat materias cutaneas,& habentes grossam scabiẽ statim curat. Nos vero confirmamus omnia de mineris,& effectibus: & notauimus hoc verbum, qđ dicunt,ꝙ habet de sulfure multum intenso, ideo valet ad scabies grossas, & ꝓpterea nos addimus ꝙ valet ad eas ægritudines,ad quas aquæ sulfureę valent. Et Auicẽ.secunda fen primi ca. Quidam ornate loquentium, dicit, ꝙ sulfureæ aquæ neruos mundificant, & dolores distensionis, & spasmi sedant,& corporis superficiem mundificant à bothor,et vlcerib.malis antiquis, et signis violaceis,& à panno,et morphea, et albaras, & resoluunt superfluitates ad iuncturas, ad splenẽ, & hepar descẽdẽtes: & multũ duriciei cõferunt, sed stomachum laxant,et desiderium deijciunt, hæc Auic. Quare ad omnia ista,aqua huius balnei est apta conferre.

De balneo Sancti Philippi.

BAlneum Sancti Philippi in comitatu Senẽsi distat a ciuitate per.xxviij.milliaria. De hoc balneo Gentilis vario modo scribit, quoniã in primo tractatu dicit. Balneum Sancti Philippi de comitatu Senarum prope Radicosanum est in virtute balnei Petrioli,sed ẽ subtilioris substantiæ,ideo valde confert frigiditati neruorum capitis,podagricis, et sciaticis de materia frigida præcedente conueniẽti regimine cum bona euacuatione:et post seruato debito regimine. In se-E cundo vero tractatu dicit. Nitrosa vero balnea sunt nominata balnea sancti Philippi de comitatu Senarum prope Radicosanum: et sunt talis effectus, quoniam subtiliãt, et resoluunt humores grossos,et proprie in membris neruosis,et iũcturis,et laxitatem membrorum tollunt: et propter hoc conferunt frigiditati capitis,et neruorum,et podagricis,et sciaticis de materia frigida, et præcedente bona euacuatione,et regimine cõueniẽti ante,et post:valent etiam ad resoluendum apostemata dura antiqua cum scabiositate. Ad illa balnea itur de mense Septembris, et Octobris vsq; ad medium Nouembris,nec debent esse tũc magnæ pluuiæ, aut venti,quia indisponunt corpora cuntia incrudãdo materias grossas frigidas, et cum hoc,pluuiæ remittunt virtutẽ balnei:hæc ille. Vgolinus vero dicit. Balneum sancti Phi-F lippi iuxta Radicosanum inuenio de virtute, et minera,quam Gentilis in vno suo tractatu dixit, ꝙ est de natura balnei Petrioli licet sit substantiæ subtilioris,et ad illa omnia confert, quibus confert Petriolus cum bono regimine semper, et in futurum similiter. Postmodum vero,quia Gentilis fortasse clariorem experientiam habuit, dicit, ꝙ iudicio suo, et aliorum etiam medicorum qui de hoc experientiam fecerunt,ꝙ minera eius sit nitrosa:et ideo multum subtiliat,et resoluit et in sũma effectus eius sunt quales sũt effectus balnei Petrioli:vnum tamen notaui pluries, ꝙ plus valet passionibus capitalibus frigidis, et humidis et catarrhis,q̃ valeat balneum Petrioli:et dicunt, ꝙ aqua,quę cadit super capita ipsorum non est tantę grauedinis,quãta grauedo sentitur in balneo Petrioli:et dicũt alij, ꝙ in aqua Petrioli sit aliena-G qua permixta:et propterea de illo balneo non videntur effectus, quales in pręteritis videbantur, propter quod hoc balneum est hodie plus famosum. In illo etiam secundo tractatu cum loquitur de balneo Petrioli,quod prius dixit sulfureum etiam dicit quòd per experiẽtiam claram plus tenet de alumine,q̃ de sulfure:et dicit de hoc non multum curandum,licet alij medici sint contrarium opinati:propter quod fortasse ambos istos tractatus composuit: sed parcat mihi reuerentia sua:debebat enim istas aquas, et experientias habuisse magis:et melius ampliare, et dicunt tẽpus esse de mense Septembris,et Octobris, cuius oppositum superius declaraui. Nos vero dicimus de qualitatibus istius aquæ,ꝙ est clara, et calida, omni malo odore carens. De mineris vero dicimus tria, primo ꝙ ista aqua à pręd ominio nitrosa est:et propterea dicitur hoc balneum nitrosum à Gentili in secundo tractatu: secundo dicimus

mus, ꝙ ista aqua a sub dominio tenet de sulfure,
& propterea dicta est esse eiusdem virtutis, & mi
neræ cum Petriolo,vt in primo tractatu dixit Gẽ
tilis,tum quia sulfur est minera pricipalis Petrio-
li:tũ quia addit:& est in substantia subtiliori, qua
re necesse fuit dare ei societatẽ cum alio, q̃ cũ alu
mine,quia non fuisset in substantia subtiliori : &
ideo implicite innuit nitrum,quod facit substan
tiam subtiliorem:tertio dicimus,ꝙ cum ista aqua
sit minoris caliditatis,q̃ aqua Petrioli, necessario
habet aliquid aliud secum admixtũ,quod remit-
tit eius caliditatem respectu Petrioli,cum sulfur,
& nitrum non sint minus calida,q̃ sulfur,& alu-
men,quia nitrum est calidum vsq; ad tertium si-
cut alumen,hoc autem,quod temperat istam aq̃
est gypsum,quia hæc aqua transit continue ꝑ gy
psum,immo si alembicatur semper subsidet pars
gypsi:quare tenet etiam de gypso. De effecti-
bus vero dicimus duo in generali:primo ꝙ con-
fert in dispositionibus frigidis,& humidis , sicut
aqua Petrioli:secundo dicimus,ꝙ propter contẽ
perantiam, quam habet à gypso , ꝙ cõfert etiam
in catarrhis calidis,sicut & frigidis : & propterea
istud balneum extensiue , & intensiue efficacius
est,q̃ balneum Petrioli,extensiue quidẽ,quia cõ-
fert in catarrhis calidis,& frigidis, & illud solum
confert in frigidis,intensiue vero,quia cum aqua
Sancti Philippi nõ habeat mixtionem cum aqua
frigida,sicut illa Petrioli,ideo intẽsiue efficacior
est. Addo vnum de isto balneo,quod visum est
à quatuor annis citra,nũc sumus in M.cccccxiiij.
Dicunt petentes duciam illam,ꝙ quando sunt
sub ducia firmatur aliquando aqua per mediam
horam,deĩde redit:& hoc accidit pluries in die,
quod arguit oppilationem fieri in cõductu aquæ
anteq̃ exeat extra,et hoc multũ nocet istis,qui du
ciãtur: et in dies portẽdit peius, nisi subueniatur.

De balneo Auinione.

BAlneum Auinione distat à ciuitate Senen-
si.xx.milliaribus. De hoc balneo inquit
Gentilis in primo tractatu. Balneum Auinio
ne in comitatu Senarũ est in virtute balnei aqua
rum de Pisis,sed est substantiæ grossioris,& ideo
tarde imprimit,& in secũdo tractatu idem dicit.
Vgolinus idem dicit,& addit vnum.s. Et bal-
neum de Pisis est isto efficacius,vt per multas ex
perientias vidi. Nos vero dicimus de qualitati
bus aquę,ꝙ aqua huius balnei est clara, limpida,
& calida,omni malo odore carens. De mine-
ris vero dicimus tria,prĩo dicimus,ꝙ minerę prĩ-
cipales huius aquæ sunt ferrum & alumen, & ꝓ-
pterea dixit Gẽtilis,est in virtute balnei aquarũ,
quia ferrum,& alumen sunt mineræ principales
illius balnei:dicimus secundo ꝙ hęc aqua partici
pat etiã de sulfure,ratio huius est, quia ista aqua
in balneo proprio est tãtę caliditatis, vt toll erari
non posit,hoc autem non potest esse nisi ratiõe
sulfuris,quare participat de sulfure, dicimus ter-
tio ꝙ cum ista aqua ponatur grosioris substãtiæ,
q̃ aqua balnei aquarum de Pisis,necesse est, vt a-
lumen obtineat supra ferrum,quia alumen facit
aquæ substantiam grosam,in balneo vero aqua
rum econtra est,ꝙ ferrum obtinet supra alumẽ,
& ratio quare alumen reddit substantiam aquæ
grosiorem est,quia magis miscetur cum aqua q̃
ferrum. De effectibus vero dicimus duo, pri-
mo ꝙ in dyscrasijs calidis membrorũ naturaliũ,
& matricis balneum aquarum de Pisis efficacius
est isto:secundo dicimus ꝙ in dyscrasijs frigidis
membrorum naturalium,& matricis hoc effica-
cius est,q̃ balneũ Pisarum,patet quia hoc non de
bilitat stomachum,sicut illud de Pisis,& hoc nõ
refrigerat hepar,sicut illud de Pisis. Ex ijs pa-
tet,ꝙ Sauonarola deceptus est in declarãdo,quõ
hoc balneum est simile in virtute illa balneo de
Pisis,quia dicit ꝙ est simile balneo reginæ,cum
loquatur Gentilis de balneo aquarum Pisarum:
sed peius est,quia dicit,mineræ eius sunt ferrum,
alumen,& æs quod non cõuenit balneo reginæ,
nec balneo aquarum,& in effectibus dicit, catar
rho calido prodest:& hoc fecit errare amicũ no-
strum,qui misit vnum nobilem ad hoc balneum
Auiniõis,& duciaret caput,quod amplius nõ est
factum,& plurimum nocuit.

De balneo Aquæ Borlæ.

COnsequenter de aqua Borla dicemus,quę
nascitur prope Petriolum in quodam mõ
ticulo. De qualitatibus eius dicimus,ꝙ est aqua
clara,calida,& salsa,omni malo odore carens.
De mineris vero dicimus,ꝙ tenet de nitro,siue
sale,quod demõstrat sapor eius,& effectus, quia
facile soluit ventrem. De effectibus vero dici
mus,ꝙ hæc aqua potata soluit ventrẽ, sicut aqua
Porrectæ,& cõfert mẽbris nutritiuis,& matrici ĩ
mũdificando,& oppilationes remouẽdo,sicut a-
qua Mõtis Catini facit,q̃ solo sale ꝑticipat,& con
fert ẽt renibus aperiẽdo vias,& mũdificãdo ipsos
& doloribus colicis cõfert,& iliacis resoluẽdo vẽ
tositates,& breuiter confert ad oĩa,ad quę cõfert
aqua Montis Catini. Amplius sedendo in dicta
aqua confert doloribus iuncturarum, & dolori-
bus sciæ,& huiusmodi.

De balneis Sancti Casiani,in comitatu Senarum,
siue de balneis Vrbis veteris.

VRbs vetus non minus dotata est balneis,q̃
alia ciuitas Italię, & mecum considerans,
quare

quare Vrbs vetus dicitur, non poſſum aliud exi-
ſtimare, niſi, quia antiquiſsima eſt, & ideo antiq;
qui eam ędificarunt, ſapientiſsimi fuere in eligen
do locum, vbi & bonitas aeris eſſet, & multa re-
media eſſent contra ægritudines accidentes. ab
hac ciuitate diſtat Caſtrum vnum nomine Sãcti
Caſsiani per.vj.milliaria, apud quod ꝑ medium
milliare ſunt nouem balnea ita per ordinem con
ſtituta, vt à primo ad vltimum non ſit maior di-
ſtantia, quàm medij milliaris: de quibus primo
dicemus quid ab alijs dicitur, deinde ventilabi-
mus dicta eorum. Gentilis in vtroq; tractatu
dicit idem.ſ.balnea Sancti Caſsiani de comitatu
Senarum ſunt diuerſa, quædam ſunt multum ſul
ſurea multum iuuatiua ad dolores frigidos iũctu
rarum, & quędam ſunt temperata magis, quibus
vtimur in paſsionibus hepatis, & ſplenis: & iſta
balnea ſunt ibi nota, hæc Gentilis. Vgolinus di
cit præciſe idem. Sauonarola vero magis am-
ple dicit de iſtis. Nam dicit, Hæc ciuitas habet
Caſtrum vnum nomine ſancti Caſsiani, apud qđ
ad diſtantiam medij milliaris exiſtũt balnea, quo
rum omnium minera, vt deſcribitur eſt alumino
ſa à prædominio ferro participans, & ſunt nume
ro.ix. Primum balneum de Terra nominatũ
eſt, quod valet in paſsionibus frigidis matricis, &
in paſsionibus renum, vnde ſtantes in eo minge-
re facit, & ſic renes à lapide, & ab arenulis mũdi-
ficat, & ſimiliter veſicam. Sed mirãdum eſt quo
modo prouocat, cum ſit ſtyptica. Forte dicitur,
quia conſtringit vias ventris ſua ſtypticitate, ideo
materiæ calefactæ ad intra venas virtutem ſtimu
lantes, & quęrentes exitum, cum non poſsint exi
re per ventrem, virtus conatur expellere eas per
vias vrinæ. Secundum balneum dicitur Calda
ia, quod primo calidius eſt multum, immo valde
calidum, ita vt in eo homines longam morã ſu-
ſtinere non poſsint, quare exiſtimandum minus
de ferro participare: habet proprietatem ſpecialẽ
in mundificando cutim, & ſpecialiter à ſcabie val
de humida, quoniam eſt vehemẽter exſiccatiuũ,
& valet in omnibus ægritudinibus frigidis, & hu
midis. Tertiũ balneum dicitur.S.Mariæ, & hoc
valde calidum, & ſiccum eſt: hoc confert paralyti
cis, tremulis, ſtupidis, ſpaſmatis ſpaſmo repletio-
nis, catarrhoſis, & humidis, & hydropiſi ex cauſa
frigida, & podagrę, & arteticæ ex cauſa frigida.

Quartum balneum dicitur balneum de Cal-
dagna: eſt quidem calidum valde, & ſiccum: qua
re multo participat alumine: & multo plusq̃ fer-
ro: ducias habet in balneum cadentes, quas homi
nes diu ſufferre non poſſunt: confert catarrho fri
gido, & humido: & podagricis præſtat iuuamen
tum. Quintum balneum dicitur dela Figon-
cella, aut della Figatella: hoc balneum eſt in ca-
liditate temperatum, & ſic alumine, & ferro par-
ticipans: confert ſtomacho calefacto, & non cale
facto, ſic appetitum acuendo, hepati, & ſpleni mi
rabiliter ſubuenit: propter quod fortaſſe ab hepa-
te nomẽ accepit: & matricis humiditatem tollit:
& exit aqua hæc de duobus muris, ita vt vna cali-
da ſit, & reliqua frigida. Sextum balneum dici
tur Grottæ, cuius proprietas eſt ad remouendum
ſcabiem malam vlceroſam, & lepram. Septi-
mum balneum dicitur ſancti Georgij: & eſt cali-
dum, & ſiccum: ſed amplius ſiccũ, cui vnica laus
excellens datur.ſ.ꝙ vulnera, & vlcera antiqua cõ
ſolidet. Octauum balneum dicitur Poius cali
dum, ſubtiliatiuum, & ſudoris prouocatiuum.

Nonum balneum dicitur de Luto, cuius pro-
prietates ſunt ad vlcera ſordida difficilis conſoli-
dationis ſananda: & ad crurium groſsitiem tollẽ-
dam: & ad neruos cõtractos, in quibus ſtare opor
tet vltra menſem cum dimidio: & omnium bal-
neorum aqua clariſsima eſt, & bibitur: & ex eadẽ
clyſteria fiunt: & ad hæc pergunt homines de mẽ
ſe Martij vſq; ad medium Septembris, temporib.
moderatis exiſtentibus: hæc ille. Nos vero dici-
mus duo: primo quid ſentiendum ſit de iſtis bal-
neis ſecundum iſtos: ſecundo quid videatur no-
bis. Quantum ad primum dicimus ꝙ Gentilis
& Vgolinus loquentes ſub breuitate diſtinguũt
hæc balnea in duas partes, quia quædam balnea
ſunt ſulfurea, quæ valent ad dolores iuncturarũ:
& quædam ſunt temperata: & per hæc dat intelli
gere, ꝙ hæc temperate participãt alumine, & fer-
ro, quæ valent ad membra nutritiua. Et ſi dice
res, ꝙ non valent ſolum ad hæc duo, quia valẽt et
ad catarrhos, & ad vlcera maligna. Dicitur q
ſi valent doloribus iuncturarum, valẽt etiam ad
cauſas dolorum illorum, ſed catarrhus eſt cauſa il
lorum dolorum, vt plurimum: & etiam vlcerũ:
ideo valent etiam ad catarrhos. Ex ijs patet q
Sauonarola deficit in mineris, quia non ſolum a-
lumen, & ferrum eſt minera iſtorum: ſed etiam
ſulfur. Quantum vero ad ſecundum quid vi-
deatur nobis dicitur, ꝙ vt habeatur notitia diſtin
cta de mineris cuiuslibet balnei, & de effectibus,
neceſſarium eſt diſtĩguere iſta balnea in quatuor
partes, & forte in quinq;: quia aliqua ſunt balnea
pro corporatura.ſ.quæ confortãt membra nutri-
tiua, quorum minera eſt alumen, & ferrum, ſicut
primũ balneum de Terra, & quintum, quod di-
citur Figõcella: & in ijs duobus hæc reperitur dif
ferentia, quia in primo dominatur alumen ſuper
ferrum: ideo magis cõfert in paſsionibus frigidis:
&

&in quinto dominatur ferrũ ſuper alumen, qua
re magis confert in paſſionibus calidis. Aliqua
vero balnea ſunt pro doloribus iuncturarum, ſi-
cut ſecũdum balneum, quod dicitur Caldaia, et
tertium balneum, quod dicitur ſanctæ Mariȩ, qđ
efficacius eſt, quorum minera maxime ſulfur eſt
quia vel ſolum ſulfur, vel à prædominio. Ali-
qua vero balnea ſunt pro ducia, ſicut quartũ bal-
neum, quod dicitur Caldagno, cuius minera nõ
ſolum eſt alumen, & ferrum, ſed etiam ſulfur: o-
portet.n.in ducia q̄ ſit aliqua minera, quæ ſit ſub
tiliatiua, qualiter nõ eſt neq; ferrum, neq; alumẽ
ideo ſulfur additur. Aliqua vero balnea ſunt
pro ſcabie, & pro vlceribus, & pro vulneribus cõ
ſolidandis, & pro vlceribus ſordidis, & pro deſic
candis cruribus groſſis, & huiuſmodi, ſicut ſunt
ſextum balneum de Grotta, & ſeptimum balneũ
ſancti Georgij, & nonum balneum de Luto, quo
rum minera principalis eſt ſulfur ſiue ſolum, ſiue
ipſo multum prædominante alumini, et ferro, et
vltimum potentius eſt. Reſtat octauum bal-
neum, quod dicitur Poius, quod eſt ſubtiliatiuũ,
& prouocatiuum ſudoris, et iſtud ex vna parte vi
detur conuenire cum balneo corporaturæ, quia
confert membris nutritiuis, ex alia parte videtur
differre ab eo, quoniam eſt ſubtiliatiuum, quali-
ter non eſt minera illius balnei corporaturæ.
Dicamus ergo q̄ minera huius balnei principa
lis eſt ſubtiliatiua, vt nitrũ, quȩ minera additur
ſuper alumen, & ferrum: ſiue ergo ponas cũ bal-
neo corporaturæ, ſiue ſeorſum non refert, dum-
modo addas illam mineram ſubtiliatiuam, & iõ
diximus, q̄ iſta balnea ſunt diſtinguenda in qua-
tuor partes, vel forte in quinq;. Sed nota vnũ,
q̄ ruſtici iſtius loci petunt illud balneum pro cu-
randis febribus, quod eſt contra rationem, cum
contingit eos quandoq; curari, & hoc eſt quãdo
corpora non ſunt multum repleta. Et ex ijs ma
xime quatuor ſunt in vſu.ſ.balneum de Figũcel-
la pro corporatura, & balneum Caldagna p̄ du-
cia capitis, & balneum de Luto pro vlceribus, &
vulneribus, & balneum ſanctæ Mariæ pro dolo-
ribus iuncturarum.

De balneis Viterbienſibus in vniuerſali.

DE balneis Viterbienſibus dicẽdum eſt, de
quibus diuerſi diuerſa ſcribunt, & ſecun-
dum mineras, & ſecundum effectus, tamen pri-
mo referemus ſub breuitate dicta eorum, deinde
ventilabimus illa. Et quamuis dicta balnea ſint
decem, tamen Gentilis tangit ſolum vnum pun-
ctum circa illa, & in ſpeciali tangit aliud pũctum
circa primum Balneum, quod dicitur de Grotta.
In primo, & ſecundo tractatu dicit. Balnea
A Viterbienſia ſunt ſulfurea multum: & hoc eſt il-
lud, quod in vniuerſali dicit. Et balneũ, quod
eſt ibi de Grotta ſingulariter mundificat renes,
hoc eſt, aliud punctum, quod in ſpeciali dicit, &
addit aliquod dictum aliorum dicens: Quidã
tamen dicũt, q̄ iſta balnea de Viterbio, quæ ſunt
prope Bullicanum ſunt ænea, ferrea, & ſalſa, quȩ
conferunt doloribus iuncturarum, & podagræ,
& fracturæ oſſium, & laxitati membrorum à fri-
giditate, et humiditate, & aſthmati, & renibus,
& conferunt vlceribus malis, & multum etiã iu-
uant ſtomachum, & ſplenem, quia ſunt ferrea, &
valde valent ad confortandum omnia membra
naturalia, vt hepar, & renes, & inteſtina, & habẽ
tes debiles pulmones, & ad iſta Balnea poteſt iri
in quocunq; tempore anni præſuppoſita regula,
vt ſupra. Et hoc dictum non poteſt verificari de
B balneis prope Bullicanum: quia quartũ balneum
eſt Bullicanum, cuius minera ſecundum omnes
eſt alumen, & tertium balneũ, quod dicitur Cru
ciatorum eſt ſulfureum ſecundũ omnes, et quin-
tum Balneum, quod dicitur de Buſetis etiam eſt
ſulfureum ſecundum omnes: quare hoc dictũ ve
rificatur magis de primo balneo Grottæ, qđ eſt
æneum, ferreum, et nitroſum, tamẽ in effectibus
deficit, qui in narrando effectus illius Balnei re-
linquit primum effectum.ſ.conferre catarrhatis,
quare nunc ſpecialiter de omnibus tractabimus.

De primo Balneo Viterbienſi.ſ.de Grotta.

BAlneum de Grotta per milliare diſtans eſt
à ciuitate. In qualitatibus ſuis iſta aqua
ſecundum Vgolinum eſt multum clara, et dele-
ctabilis in ſapore, et potabilis eſt, quã bibunt hoc
balneum viſitantes. & ſunt quidam, qui bibunt
C de iſta aqua vſq; ad barile ſine nocumento. De
mineris huius aquȩ, dicunt mineram eſſe ȩneam
per quam fortificat viſum, & valet habẽtibus ca-
tarrhatas, & ad alias humiditates ad oculos currẽ
tes, & propter ſuam luciditatem magnam habet
conformitatem cum ſpiritu viſibili: & propterea
confortat illum, fortificat appetitum, & malam
dyſcraſiam ſtomachi frigidam remouet: & pro-
curat digeſtionem, & conualeſcentibus, & præ-
gnantibus, ſed non intrent balneum prægnãtes,
nec bibant iſtam aquam, niſi in primis mẽſibus.
confert & hæc aqua ad oppilationes renum, mũ-
dificat eas ab arenulis, & ab humoribus viſcoſis,
& lapidem frangit in renibus, & veſica, & ad hũc
effectum magis operaretur, ſi ante introitum bal
nei caperet Iuſtini, vel lytontripõ.drach.ij. curat
dolores colicos, ſiue iliacos, ſiue à ventoſitate
ſint, ſiue ab humoribus groſſis, & viſcoſis, cõfert
neruis, & membris neruoſis confractis, & curat
paralyſim,

paralysim,& spasmum de repletiōe factum, hæc Vgolinus. Sauonarola in qualitatibus aquę dicit,ꝙ color ad auri colorem tēdit, propter quod opinantur vim auri tenere. In mineris vero dicit,ꝙ in sapore percipitur gustus ęris,propter qđ minera eius non expoliatur ab eo: et hęc aqua cū bibitur solutiua est.quare à sale,vel nitro non absoluitur:ponitur etiā à prædominio ferrea, cum habeat contemperare ambas mineras calidas.s.ęs & nitrū:& est hæc aqua exsiccatiua,calefactiua,sitim faciens,& resolutiua.s.superfluitatū consumptiua:& est tamen subtiliatiua,quia cum ponitur in vasis bñ obturatis euanescit. In effectibus vero addit super illos quinque effectus duos,primo ad mēbra pectoris,quia valet asthmaticis, & pulmonem habentibus debilem subuenit: secundo ad vlcera,& apostemata confert: & alios pdictos effectus facit:hæc Sauonarola. Nos vero dicimus ꝙ in qualitatibus non multum differunt, quia vterq; dicit,ꝙ est multum clara. ꝙ autē vergat ad auri colorem possibile est:sed hoc relinquo iudicandum ab ijs,qui vident eam, dicimus secundo de mineris,ꝙ hęc aqua participat tribus mineris, vt dixit Sauonarola.s.ære,nitro,& ferro, sicut pbabimus ex effectibus:nec Vgolinus diceret contrarium. Quod autem dixit dicunt minerā eius esse æneam,hoc dictum est quātum ad principalem eius effectum qui est circa oculos, quoniā vt inquit Auic.secunda fen primi cap. Quidam ornate loquentium. Aereæ aquæ conferunt ori, vuulę,oculo laxo,& humiditatibus auris:et in capitu.de ære dicit Auic. Membra oculorum.æs acuit visum. De nitro patet nō solum quia soluit ventrem,sed quia Auic.vbi supra dicit, Nitrosæ vero aquæ capitibus,& pectori auxiliū præbent,quæ materias recipere solent,sed quia nitrū est malum stomacho,& corrumpit ipsum, vt dicit Auic.cap.de nitro.ideo necesse fuit addere ferrum,quia videmus aquam istam confortare stomachum:& de ferro dicit Auicē. Ferrum stomachum iuuat,& splenem:dicimus tertio de effectibus, ꝙ Sauonarola magis amplectitur effectus,q̃ Vgolinus:& cū illo tenemus,quia illi omnes sequuntur ex mineris.

De secundo Balneo Viterbii, quod dicitur Balneum Vallis.

BAlneum Vallis est secūdum Balneum, qđ est prope primum. Aqua istius est valde calida:& propterea magis est in vsu mulieribus, q̃ viris,quoniam viri parum tolerare possunt eā: ideo dicitur balneum dominarum. De minera eius dicit Vgolinus,ꝙ est sulfurea: & propterea aqua est valde calida,& magis calida ē in hyeme,q̃ in ęstate. De effectibus dicit, valet ad matrices frigidas,& humidas, quia abstergit ab illis humiditates,& mēstrua prouocat:ideo multum valet ad concipiendum:valet etiam in omnibus doloribus à causa frigida siue membrorum naturalium,siue matricis,siue intestinorum: valet & in doloribus articulorum,& sciaticis,& neruis, & ad omnes morbos neruorum. Sauonarola inquit. Balneum Vallis,quod alio nomine dominarum dicitur, quoniam cum calidissimum sit male toleratur à viris,& à mulieribus melius: & cum sit calidior in hyeme,q̃ in ęstate: arbitratur causam huius caliditatis intensioris esse per antiperistasim, quia aqua, quæ colligitur in certo botino à frigiditate hyemis fortificatur in calore per antiperistasim. De mineris vero discordat à præcedente: nam dicit. Cū balnea Bulicani ab omnibus scribantur ferro, alumine, & ære participare,hinc est cum sit vehementer calidum,in minera magis participat alumine q̃ ferro,& ęre.quare calidum dicendum est ad primū quarti,& siccum:verum à nonnullis sulfurea esse putantur,quos persuadet tanta caliditas: verum vt supra de balneo sanctæ Helenę dicebatur, feruor aquæ non est efficax signum ad concludendum aquam esse sulfuream. In effectibus vero parum differt, cum sit calefactiuum, exsiccatiuum,& resolutiuum:membris nutritiuis confert patientibus à causa frigida,& humida:cōfert stomacho frigido,& humido, aperit oppilationes hepatis,& splenis:sed qui vexantur à caliditate, caueāt:membris expulsionis confert,matricibus frigidis disponendo ad conceptionem,mundificando,& confortando,& prouocando menstrua:membris iuncturarum confert,& doloribus earum à causa frigida. Nos vero dicimus,ꝙ omnes isti effectus, qui apparent.s. vehementer calefacere,exsiccare, resoluere, & aperire: & conferre membris frigidis, & humidis sint effectus sulfuris,igitur frustra est ponere aliam mineram.confirmatur quia non apparēt effectus aliarum minerarum: quoniam proprium aluminis est firmare sanguinem ab omni loco. quare etiam à matrice,sed hæc aqua facit contrarium,quia aperit. Item proprium æris est acuere visum, & consolidare vlcera maligna,quod non fit ex hac: item proprium ferri est stomachū iuuare, & splenem siue frigidum,siue calidum, & magis calidum:sed hoc non iuuat stomachum calidum.

Adde errorem eius,cum alumen,& æs sint calida solum vsq; ad tertium dixit aquam hanc esse calidam vsq; ad principium quarti, & si ferrum esset ibi contemperaretur magis aqua, vt bene tolerari

tolerari posset. Item si ratio Sauonarolæ valeret, omnes istæ aquæ essent eiusdem mineræ, quod tamen non concedit.

De Tertio balneo, quod dicitur Cruciatorũ.

BAlneum Cruciatorum est tertium balneũ de quo inquit Vgolinus, ꝗ eius aqua ẽ grossioris substantiæ, q̃ præcedens: eius minera est sulfur, cuius aqua calidior est præcedente, quia fundata in substãtia grossiori. effectus eius sunt, quia valet ad passiones catarrhales, maxime frigidas, & humidas: mũdificat superfluitates cerebri & mundificat omnia instrumenta sensuũ, ad que habet non modicam proprietatem: valet ad omnes passiones iuncturarum: musculos, & ligamẽta confortat: & podagricis iuuamentum notabile præstat, ita vt ex vsu huiusmodi balnei, qui nõ poterant ambulare ambulent: & addit, ego autẽ vidi longe maiores effectus in balneo Corsenæ: hæc ille. Sauonarola idem pręcise dicit de qualitate aquæ, ꝗ ẽ calidior actu, & magis grossę substantiæ, cuius minera est sulfurea, vt asserunt, neque tamen à ferrea, & ærea minus absoluitur, & valet ad catarrhos frigidos, & ad passiones iũcturarum, & dicit, ꝗ in hoc balneo sunt duciæ: hæc ille. Nos vero dicimus, ꝗ cum concordent in qualitate aquæ, quia calidior est actu, q̃ præcedẽs & fundata in substantia grossiori: & in effectibus quia valet ad catarrhos frigidos, & ad passiones frigidas iuncturarũ: mirũ est, ꝗ nõ concordẽt in mineris: vñ cum isti effectus sint effectus sulfuris, nõ põt negari sulfur in minera eius, sed cum ista aqua sit fundata in substantia grossiori, oportet etiã addere aliud pro minera, quod ingrosset aq̃: istud non potest esse ferrum, tũ quia remitteret caliditatem eius, tum quia non apparet aliquis effectus ferri: nec æs potest esse, quia tũc acueret visum, & consolidaret vlcera hæc aqua: igitur alumen est quod auxilium pręstat in catarrhis firmãdo, licet à prædominio sulfur sit minera: & si nõ credis, verifica mineram cum alembicatione.

De Quarto balneo, quod dicitur Bullicani.

BAlneum Bullicani tẽperatæ caliditatis est inquit Vgolinus, & habet magnam potentiam in exsiccando: eius minera est alumẽ, cuius oppositum dicunt: effectus vero sunt, quia confert membris nutritiuis supercalefactis: quare hepati supercalefacto confert, & habentibus humores adustos, & cholericos: & visceribus mirabiliter confert: curat scabiem, morpheam, impetiginem, & lepram: & omnes morbos cutaneos expellit: & dispositos ad lepram curat. Sauonarola inquit. Quartum balneum Bullicani ꝑ milliare distat à Viterbio per riuulos Bullicani exiẽs est temperatæ caliditatis: & in hoc concordant, cuius minera est aluminosa, & ferrea: effectus sũt exsiccare, & non calefacere: confert hepati super calefacto, & in ægritudinibus venientibus ex humoribus cholericis, & adustis: & morbos cutaneos cõsumit: curat scabiem vlcerosam: & leprosis confert: humiditates ad lepram præparãtes delet. Electio est tempore æstatis: & hæc aqua eodem die nunc ad colorem auri, nũc aurichalchi, nũc stagno mutatur: mirabile visu: speculare causam. Nos dicimus, ꝗ si hęc aqua contemperet caliditatem hepatis, nõ potest habere solum alumen pro minera: immo habet etiam ferrum, qđ contemperat alumen: & consequenter hæc aqua confortat stomachum, & hepar, quia temperata est, & litera Vgolini est discorrecta. Quod autẽ mutetur ad varios colores, hoc est, aut quia transit super diuersas res dantes illos colores, aut diuersas res habet admixtas.

De Quinto balneo de Busettis.

QVintum Balneum vocatur Balneum de Busettis, & secũdum Vgolinum, hoc est sulfureum, valet in neruis, & iuncturis, curat humiditates neruorum: confert mollificatis membris, & contractis, & patientibus sciaticam, curat ossa fracta, & dislocata, valet & in doloribus ventris colicis, & iliacis, hæc ille. Sauonarola vero differt in minera ab Vgolino: nam dicit. Minera huius scribitur sulfurea à prædominio, licet ferro participet, & assimilatur in virtutibus Balneo Cruciatorum. In effectibus habet proprietatem mirabilem circa hos duos effectus, quia ossa dislocata reducit, & ossa fracta cõsolidat: est tamen subtilis aqua, & subtilioris substantiæ, q̃ præcedentes, valet etiam in passionib. neruorum, & iuncturarum, sciaticæ confert, valet etiam in doloribus intestinorũ colico, & iliaco ex causa frigida, & humida venientibus, quin immo incurabiles reputatos liberat. Nos vero dicimus, cum isti sint concordes in qualitatibus aquæ, & in effectibus, mirum est ꝗ non concordent in mineris. Nos autem ex effectibus concludimus mineras, & primo cũ hæc aqua valeat in passionibus neruorum, & iuncturarum, & in doloribus intestinorum à causa frigida, qui sunt effectus sulfuris: ideo sulfur pro vna parte est hic minera, & ex alia parte cum hæc aqua conferat in dislocationibus, & fracturis ossium, quæ non possunt reduci in sulfur, neq; in ferrum tãquam in causam, sed potius in alumen, vt patet de Balneo Corsenę, quod confert ad ista ratione aluminis, igitur pro alia parte mineræ est alumen, est igitur aqua sulfurea, & aluminosa: & si nõ credis,

verifica per alembicationem.

De Sexto balneo de Palatijs.

SExtum balneum vocatur Balneum de Palatijs. in hoc concordes sunt Vgolinus, & Sauonarola tam in mineris, q̃ in effectibus: dicunt, ꝙ tenet de alumine, & sulfure: & plus de alumine, & valet ad mundificandū cutim ab omni scabie quantumcuq; mala, immo & leprosos à principio curat. Sauonarola addit vnum. Quòd arbitratur id contingere, quoniam à forma specifica hepar respiciat. Nos vero dicimus, ꝙ si curat dispositos ad lepram, & cum lepra proueniat ex adustione humorum in hepate, necesse est ibi esse mineram frigidam, vt ferrum, & eo maxime ꝙ in balneo Bullicani dictum est, ꝙ curat dispositos ad lepram, & scabiem vlcerosam: & minera posita ibi est alumen, & ferrum: quare similiter minera huius est alumen, & ferrum.

De Septimo balneo Sanctæ Mariæ.

SEptimum Balneum, est Balneum S. Mariæ: scd'm Vgoli. minera eius est sulfur. Effectus eius sunt primo, quia curat paralyticos mirabiliter exsiccando humiditates in neruis: curat colicam, & iliacam, & scabiem vlcerosam. Sauonarola. Balneum sanctæ Mariæ in fœlice est sulfureum, & ferreum, & suaue balneum dicitur.

Tres virtutes dant, prima est, quia paralysi, & neruorum pasioni mirabiliter subuenit, secundo doloribus intestinorum, & colico, & iliaco, & eorum ventositatibus, tertio arteticis, & podagricis subuenit ex materia phlegmatica. Nos dicimus, ꝙ cum aqua huius balnei sit suauis tactui: & propterea dicatur balneum Suaue, ratio dictat ꝙ cū sulfure sit aliquid, quod contēperet acuitatem, & caliditatē eius, & consequenter ferrum, ex alia parte cum omnes effectus asignati, s. de conferre pasionibus neruorum, & conferre doloribus ex ventositatibus, & conferre scabiei, & podagricis proueniāt à solo sulfure, ideo si vis tenere, ꝙ solū sulfur sit minera: dic causam quare aqua illa tactui suauis sit: & si vis ponere ꝑ parte ferrum, dic aliquem effectum ferri.

De Octauo balneo, scilicet Prati.

OCtauum balneum dicitur Balneum Prati: & de hoc concordes sunt Vgolinus, & Sauonarola in mineris, & in effectibus, & etiam in qualitate aquæ. nā dicunt ꝙ aqua non est multi caloris, et videtur satis mitis, et in minera dicūt ꝙ est sulfurea non multum: & effectus eius sunt, ꝙ mirabiliter curat dolores matricis, & etiam antiquatos, de quibus Aui. dicit, ꝙ mulieres, vt plurimum cōmoriuntur cum eis, & etiam curat oēs dolores intestinorū à ventositate ꝓuenientes, &

D dicunt, ꝙ curat hydropicos tympaniticos à principio. Nos propter tantam concordiam rationabiliter factam, confirmamus omnia.

De Nono balneo Paganelli.

NOnum balneum est Paganelli, de quo dicit Vgolinus. Hæc aqua similis est illi, quam vocant Sanctam, huius minera est ęrea.

Effectus eius, primo circa membra nutritiua, confortat stomachum, & fortificat digestiuam, & appetitum prostratum, & corruptum remouet. Circa membra expulsionis, per intestina mouet secessum, et humores: quia potatur hęc aqua, & sic soluit ventrem. Circa renes, mundificat ipsos, & prouocat vrinam, & matricem abstergit menstrua prouocando: & propter hoc est prægnantibus nociua. Sauonarola primo idē dicit, postea se mutat. primo dicit, ꝙ aqua huius

E balnei est clara, non multæ caliditatis, quæ bibitur, & in eius potu duos effectus producit. s. stomachum, & membra nutritiua confortare modo dicto: & membris expulsionis non mediocriter conferre. s. modo dicto. Secundo addit, vt tactum est, multorum opinio est, ꝙ omnia Balnea Bullicani aluminosa, & ferrea sint. considerans ergo aquæ claritatem, & quia solutiua sit, & prouocatiua, arbitror illam nitro, vel sale, & alumine participare magis, q̃ ære, & si æs sit solutiuum: nam si ænea foret à prædominio, tūc aqua tenderet ad colorem citrinum: & quia confortat etiam iuncturas, vnde nonnulli ex podagra liberati sunt, ideo etiam alumine participat. quare.

Nos vero dicimus, ꝙ considerando effectum solutionis, ꝙ necesse est hic ponere nitrum, vel salem: quia æs secundum Aui. solum soluit aquā

F citrinā, quando bibitur cum melle: & potio eius. s. aurum. j. 5. extrahit aquositatem sine nocumento, & æreæ aquæ non soluunt, & cum aqua hæc confortet stomachum mirabiliter, oportet ponere ferrum, & cum conferat iuncturis, oportet ponere alumen, minera ergo huius balnei secundum effectus est nitrum, ferrum, & alumen.

De Decimo balneo, quod dicitur Asinellæ, & in

DEcimum balneum dicitur Asinellæ, in hoc balneo conueniunt in omnibus Vgolinus, & Sauonarola. In qualitatibus dicunt, ꝙ est clara, subtilissima, trāslucens. In mineris dicunt, ꝙ est ænea, & sulfurea, sed ænea à prædominio, pauco sulfure participans. In effectibus dicunt, ꝙ confert stomacho frigido, hepati, & spleni, & dicunt, ꝙ est ita subtilis, quòd penetrando aperit oppilationes illorum membrorum, & hydropisi subuenit, & antiquis doloribus illorum membrorum, matrices purgat, menstrua prouocat,

cat,& disponit ad conceptum,& aperit venas hę morrhoidales:addit Vgolinus humores frigidos in illis membris existentes digerit,& Sauonarola loco istius dicit, Apostemata antiqua illorum membrorum maturat,& aperit:hæc ille. Nos vero dicimus,ꝙ considerando ad effectus nõ videmus effectus æris:quia conferre stomacho,hepati,& spleni non prouenit ex ęre,sed ex ferro:& aperire oppilationes, & prouocare menstrua nõ venit ex ære,quod potius stringit: sed ex sulfure. quare minera huius est sulfur,& ferrum: sed verificatio minerarum facienda est per alembicationem: & in hoc non erit error: & hæc de balneis Viterbij.

De balneo de Esculo.

DE balneo Esculi breuiter scribemus quę dicuntur ab alijs,postea ventilabimus dicta eorum. In minera cõueniunt,quia dicunt sulfur esse mineram eius,in qua differũt secundum magis,& minus,nam Gentilis dicit. Balneum de Esculo est multum sulfureum, Vgolinus vero dicit. Dicunt,ꝙ ĩ comitatu Esculi est balneum, quod est sulfureum,& Sauonarola innuit, ꝙ est parum sulfureum,quia dicit. Eius aqua parum calida,& minera sulfurea,multa parte aquosa participans. In effectibus vero conueniunt,& quibus nocent,& quibus conferunt, quare oẽs vno ore dicunt,ꝙ nocet habentibus debiles oculos, & conferunt neruis debilitatis:& valent ad omnia,ad quę balnea sulfurea valẽt, dicit Sauonarola,sed Vgolinus specificat:valet ad neruos,& iuncturas mundificandas, valet contra tetanum, & spasmum de repletione:curat bothor,scabiem,et vlcera mala,quia exsiccatiuum,curat grossitiem splenis,& valet habentibus matrices humidas exsiccando:& Sauonarola addit, Et est debilis in suis virtutibus:& vsus eius est in tempore Maij. Nos vero dicimus,ꝙ si aqua est parum calida,debilis virtutis est:si vero multum calida,fortis virtutis est:& si mediocriter calida medio modo se habet in operando,& stat,quòd tempore Gentilis aqua illius fuerit multum calida,& tẽpore Sauonarolæ parum calida,quia mineræ in dies minuuntur,& consumuntur. quare &c. In alijs conuenio cum illis.

De balneis in Terra laboris,scilicet Neapolitanis de Agnano dictis.

PRimum balneũ Sudatorij dici potest, quia ante ipsum est sudatorium.i. locus testudine confectus,in quem ingredientes statim sudãt, huius balnei minera ex effectibus comprehenditur dicit Sauonarola,percipitur.n.sulfureũ, quia scabiem curat,& doloribus iliorum subuenit:hęc ille. Nos dicimus,quòd si balneum purgatum esset,siue mundificatum à superfluitatibus, cõferret ad omnes ægritudines,ad quas aquę sulfureæ conferunt,& nõ solum ad scabiem,& vlcera, sed etiam ad dolores iuncturarum,& alia huiusmodi.sed quia locus balnei plenus est ranis, & colubribus,& multis alijs superfluitatibus, magis lacus,q̃ balneum videtur:ideo ad paucas ægritudines conferens est.

De secundo balneo, quod dicitur Sulfureũ.

SEcũdum balneum Sulfureum dicitur, valet dolori capitis antiquo, compescit lacrymas oculorum,& visum acuit:valet doloribus stomachi ex causa frigida:& cõfert vomitui: steriles ad conceptionem præparat quando sunt ex cã frigida, & humida: scabiem curat,& dicunt curare febres,& rigores earum quod non credo: hæc ille. Nos dicimus,ꝙ nomẽ balnei portat secum mineram principalem,quæ sulfur est:sed cum ex effectibus sit iudicandum de mineris,& aliqui effectus narrati sunt,qui non sunt sulfuris.s. firmare lacrymas,& acuere visum, ergo cũ sulfure est alia minera,& illa videtur esse æris, quia acuere visum, & firmare lacrymas proueniunt ex ære, quare.

De tertio balneo de Bulla.

TErtium balneum nominatur Bulla, dicit Sauonarola simpliciter effectus absq; specificatione mineræ:dicit. Membra capitis:valet in passionibus capitis:& lumen oculorum acuit. Membra nutrimenti:confert hepati, & spleni. Membra expulsionis:purgat matricem: hæc ille. Nos dicimus ex effectibus ꝙ minera eius participat sulfure,& ære,sicut præcedens, quia ratione sulfuris confert in passionibus capitis: confert membris expulsionis,vt matrici,& resoluit superfluitates descendentes ad hepar,& splenem,& ratione æris confert visui.

De quarto balneo Astrane nominato.

QVartum balneum Astrane nominatum, de quo dicit Sauonarola. Ducia eius catarrho subuenit,brãcho, & coryzæ: & passis oculis hæc aqua præstat opem: Membra nutrimenti:stomachi fastidium tollit, & appetitum prouocat. Membra pectoris: pulmonem recreat à tussi fatigatum,pectus lenit, raucedinẽ vocis expellit:hæc ille. Nos dicimus ex effectibus,ꝙ hæc aqua tenet de nitro,quia nitrosæ aquę capitibus,& pectori auxilium præbent,quæ materias recipere solent,& conferunt stomacho humido:& si cum hoc vis ponere ferrũ, vel alumẽ, non displicet.

De

De quinto balneo a Iuncare dicto.

QVintum balneum à Iuncare dictum iuxta litus maris positum est. Sauonarola transit ad effectus sine minera. Membra nutrimenti: cõfortat stomachum, & hepar. Membra pectoris: pectus confortat: animum lętificat, et gaudia in eo inducit: suspiria tollit: & facit alacres in muliere viros. Membra expulsionis: confortat renes: & coitum excitat, de quibus dicitur, Efficiunt Veneris renes ad prępia fortes. Nos dicimus, ꝙ ex effectibus minera est nitrum, & ferrum: & forte etiam participat de auro, vel de marchasita auri.

De sexto balneo Fontis.

DE sexto balneo, quod est Fons paruus, sed viribus amplus apud litus maris: dicit Sauonarola, de quo scribitur: de quocunq; morbo, & de quocũq; dolore, siue grauitate quauis, aqua tali liberaberis. Membra capitis: confert oculorum obscuritati, & caligini, & catarrhactæ: cõfortat caput, & catarrho subuenit. Membra nutrimenti: cõfortat stomachum, & eius digestiuam. Membra expulsionis: renes, cõsumptos reficit: & multa operatur auditu miranda: & ideo Neapolitani hoc præ cæteris diligũt, de quo scribitur.

Vt patiens illic se credat esse Deum: est enim aqua suauis, tepida, & corpori multum grata. Nos miramur, ꝙ nihil dicat de minera. Nos autẽ dicimus, ꝙ tenet de alumine, ære, & ferro.

De septimo balneo Tripta.

SEptimum balneum dicitur Tripta, iuxta litus maris existens, non est aqua calida, & est dulcis ad potandum. Membra nutrimenti: debilitatem stomachi tollit potata, & hepatis: sed nocet hydropicis. Membra pectoris: pulmonem lęsum sanat, & tussim mitigat, ac tollit. Membra expulsionis: calefacta, & bibita ventrem lenit: ariditatem membrorum ex febre venientem tollit: & aufert cutis infectionem: hæc ille. Nos miramur, ꝙ ex effectibus nõ dicat aliquid de minera. Nos autem dicimus, ꝙ omnes isti effectus possũt resolui in solum nitrum. quare nitrum est minera huius balnei.

De octauo balneo, quod Petra dicitur.

OCtauum balneũ, quod dicitur Petra, quoniam frãgit Petram. Membra capitis, omnes passiones capitis expellit, surditati subuenit, caligini oculorum, & catarrhactæ. Membra pectoris: cõfortat pectus, et cor: aperit vias vrinæ sic vt expellat arenulas, & lapidem in eis genitũ frãgit, cum calida potata fuerit. Nos dicimus, ꝙ isti effectus similiter reducuntur in nitrum tanq̃ in causam: quare nitrum est minera eius.

De nono balneo, quod Colatura dicitur.

NOnum balneum Colatura dicitur. Membra pectoris, cor lętificat, pulmonem à tussi liberat, & præseruat à tussi si sæpe potata fuerit, quæ descensu catarrhi facta est. Membra nutrimenti, stomachum confortat, & digestiuã eius, & appetitum. Nos dicimus, ꝙ ista aqua tenet de nitro, & forte etiam de ferro.

De decimo balneo, quod dicitur Lauacrum.

DEcimum balneum Lauacrum dicitur. Membra pectoris, pulmonem purgat. Membra nutrimenti: confert spleni, & duriciei eius, & hepati subuenit. Nos dicimus, ꝙ minera eius est nitrum, & ferrum: & si vis magis certificari de minera, fac alembicatiõem, & erit efficacior verificatio, & hæc de balneis Italiæ dicta sufficiant.

De Aqua maris.

DE aqua maris addimus, vt morẽ geramus Aui. qui in cap. de balneis, vltimo dicit de aqua maris: & primo ponemus verba eius. Maris næ aq̃ caput eius, qui in eis balneatur, replent, ... que qui in eis balneãtur, caput in ipsis ponere ... debent, & in eis tempore post tempus, corum ... lefiunt complexiones, & proprie matrix, & vesica, & colon, & ideo sunt malæ, & graues, hæc Auic. Vnde Auic. ponit duo nocumẽta ex balneatione facta in aqua maris, primum nocumentum est ad membra capitis: secundum nocumentum ad membra expulsionis. s. ad matricem, & vesicam: & cum dicit tempore post tempus, intendit continuando balneationem per plures dies. Sauonarola addit duo iuuamenta: primum est ad vlcera, quia balneari in ea confert scabiei, & pruritui s. exsiccando. secundum iuuamentum est ad membra iuncturarum, quia iuncturas laxas confortat & earum humiditatem exsiccat, & ideo multi podagrici vtuntur ea. Addo vnum tantum, quod melius esset pro podagricis contemperare eam cum lixiuio &c.

Tertius tractatus de balneis artificialibus.

IN hoc tertio tractatu de balneis artificialibus primo dicendum est. diximus primo quia ... etiam addemus de balneis non proprijs, quæ ... datoria dicuntur. Dicuntur autem balnea artificialia, quia per artem facta. s. à nobis per ebullitionem rerum in aqua. Hæc autem balnea artificialia ad hoc inuẽta sunt, vt cum deficit nobis copia balnei naturalis, illo vti possimus, quoniam in virtutibus, & operationibus æquiparantur ... quare cum balneum naturale sit inuentum ad ... mutandum malam complexionem simplicem & etiam materialem: artificialia idem facere p... tamus.

tamus, quoniam ars imitatur naturam vt dicitur secundo Physicorum. Remotio autem malæ complexionis sola alteratione fit, remotio vero materiæ euacuatione perficitur, per balnea naturalia, & artificialia. aliquando fit sola permutatio complexionis, aliquando vero fit euacuatio materię, quoniam balnea materias subtiliant, quas aliquando resoluunt, & aliquando per sudorem emittunt. Non præsumat tamen quis petere balneum, nisi prius bene purgatus fuerit.

Huiusmodi autem balnea artificialia dupliciter distingui possunt, scilicet aut ratione materiæ bulliendæ in aqua, aut ratione finis, primo modo sunt duplicia, quia quæ bulliuntur aut sunt ex terrę nascētibus, aut sunt ex mineris. secundo vero modo ratione finis sunt triplicia, quia alia sunt ad dutiandum caput, alia vero ad balneandum corpus, & alia ad potandum: & quia finis est cuius gratia alia fiunt, ideo distinctio ex fine principalior est, & eo maxime quia diuersa genera rerū simul bulliri possunt, & ad eundem finem, & ideo iste tractatus continet primo tria capita primum erit de ducia artificiali: secundum vero de balneo corporaturæ: tertium de balneo potabili. ※ Addemus tria alia capita de balneo ī proprie dicto, scilicet aereo: & primum erit de aere frigido, & humido, secundum erit de aere calido, & humido: tertium erit de aere calido, & sicco.

Dutia artificialis maxime fit ex rebus calidis, & siccis. s. bullitis ī aqua respiciētibus caput, & ex siccantibus ipsum, & cōfortantibus, quia hæc maxime faciunt ad permutandū malam complexionem humidā cerebri. hæc autem sunt in duplici genere, quędam enim sunt ex terrę nascentibus, scilicet herbis, & arboribus, quędam sunt ex mineris. Ex terrę vero nascentibus herbis hę maxime conueniunt pro capite. saluia, stęcados, maiorana, serpillus, pulegium, calamentum, siler montanus, acorus, origanum, fęniculus, anisum, rosmarinus, rutha, anethum, & chamæmilla: & si vis hęc aliqualiter cōtēperare adde rosas, myrtū, violas, & nenufar. ex arboribus vero maxime cōueniunt laurus, & cypressus. Ex mineris vero maxime conueniunt sulphur, & alumen. Et Sauonarola addit, huic loco satisfactum esse puto, si tantum modo ea connumerauero, ex quibus balneum componi debet. Nos vero dicimus, ꝙ quamdiu circa generalia insistimus nō descendēdo ad specialia, minime scire dicimur, quia scire rem in vniuersali est ignorare secundum philosophum primo posteriorum. Quare oportet ad specialia descendere, & scire quantitatem herbarum, & minerarum bulliendarum, & quanto tēpore bulliri debent. Quantum vero ad mensuram quantitatis herbarum bulliendarum dicimus, ꝙ illud, quod est minus notum cognosci debet per magis notum, sed cum dutia artificialis sit nobis minus nota, q̃ balneum anodynum ꝓ corporatura, quia istud sępe fieri contingit, ideo per quantitatem rerum bulliendarum in hoc balneo corporaturę mensurabimus quantitatem rerum bulliendarum pro dutia, sed pro vno barili aquæ in balneo corporaturę sufficit bullire octo, vel decem manipulos rerum anodynarum, igitur pro dutia sufficiēt totidem. Quantum vero ad tempus bullitionis dicimus, ꝙ tam diu bulliri debēt, donec bene coctę sint, hoc autem erit tempus vnius horę, vel circa, quātum ad herbas. si vero radices, & coculę aliquę sint, requirunt maius tempus, quare da mediā horam & plus. Quantū vero ad mensuram quātitatis minerarum, dicimus ꝙ cum vnaquęq; minera habeat signum ꝓpriū à sensu cognitum, vt dictum est supra in cap. verificationis minerarum: nam sulphur odore cognoscitur, & alumen gustu acri: ideo pro vno barili aquæ, tantum sulfuris bulliri debet, vt illa aqua parem odorem sulfuris habeat cum aqua sulphurea naturali, & similiter tm̄ aluminis bulliri debet, vt illius aquæ gustus acris videatur: existimamus vero vnam libram sulphuris, & similiter vnam libram aluminis, vel parum plus sufficere.

Quanto vero tempore bulliri debeant, existimamus ꝙ per duas horas ad minus, & ad plus per tres horas, vt bene incorporari possint cum dicta aqua. Dubitatur circa hoc. Vtrum dutia artificialis sic mensurata, & conuenienter administrata sit apta conferre dispositioni catarrhali. Primo arguitur contra fundamentum datum, vbi dictum est, ꝙ balneum artificiale ponitur loco balnei naturalis tempore necessitatis, quando indigemus illo, & nō possumus habere illud, quia artificiale est simile naturali in operatiōibus, & virtutibus. contra hoc arguitur, quia scd'm philosophum. 24. particula problematum, balnea dicta sunt sacerrima, ꝓpter mirabiles effectus eorum, ad quos medicinę attingere non possunt, sed balneum artificiale est sicut medicina facta ab arte: ergo balneum artificiale non potest attingere ad effectus balnei naturalis, & si sic, igitur non est simile illi in operationibus, & virtutibus. secundo arguitur contra mensuram datam, quia balneum magis efficax non debet mensurari secundum minus efficax, quia mensura, & mensuratum debent esse æqualia: sed balneum dutiæ est magis efficax, quàm balneum

anodynum corporaturæ,patet, quia ducia curat malam dispositionẽ:balneum vero anodynũ solum mitigat dolorẽ renalem,vel colicũ, vel matricis,& non curat illum:igitur ducia non debet mensurari scd'm balneum anodynum corporaturę. Rn̄deo. Ad primũ dicitur ꝙ ducia artificialis dicitur similis ducię naturali in operationib. & virtutib.quia confert similibus ęgritudinibus scd'm spẽm: non tñ ita efficax est:iõ in ęgritudinibus fortibus,s.fixis,& antiquatis nõ valet: sed in nouis dispositionibus sic.quare ad formam argumenti:cũ dicis balneũ naturale facit mirabiles effectus,ad quos non attingit balneum artificiale, igitur artificiale non est simile illi in operationibus: negatur consequentia: sed bene sequitur ꝙ non est omnino simile illi,quia nõ est ita efficax.

Ad secũdum cũ arguitur,ꝙ balneum magis efficax non debet mensurari scd'm mensuram minus efficacis,dicitur ꝙ inquantum magis efficax verum est: pro quo nota ꝙ balneũ dicitur magis efficax ex rebus,ex quibus fit,& ideo non cõparatur balneum magis efficax ad minus efficax scd'm substantiam rerum,ex quibus fit,sed cõparatur solum scd'm quantitatem talium rerum in ordine ad effectum.i.ꝙ tanta debet esse quãtitas talium rerum ad producendum effectum suum, quanta est quantitas rerum balnei anodyni ad ꝓducẽdum suum effectum:& in hoc est æqualitas, & similitudo.quare. Circa hoc cadit difficultas, si herbæ dictæ ꝓ ducia bullirent in aquis mineralibus,vtrum ducia esset potentior,& efficacior, q̃ naturalis. Et ex vna parte videtur ꝙ sic,quia talis ducia primo habet virtutem mineræ, & vltra hoc habet aliquam virtutem ex herbis: igitur potentior,& efficacior est. Ex altera parte vr̄,ꝙ ducia naturalis potẽtior sit,quia in ducia naturali sempꝫ alia,& alia aqua mineralis cõtinuat duciã. quare ducia semper est æquè potens:sed in artificiali ducia eadẽ aqua continuat duciã, quæ sempꝫ perdit de virtute:igitur naturalis potentior, & efficacior est. Rn̄detur,ꝙ naturalis est potẽtior ꝑꝑ vltimam rõnem.ad rationem primam dicitur ꝙ cætera non sunt paria:ideo non valet,quia plus ꝓportionabiliter perdit aqua in continuãdo duciã q̃ acquirat ex virtutibus herbarum:quare &c.

Balneum artificiale corporaturę eodẽ modo fit ex herbis bullitis,& mineris,sicut ducia artificialis:aliqualiter tamẽ diuersificatur à ducia in hoc, quia in ducia omnes herbæ simul bulliũt, in hoc autem nõ,vt patebit,ꝓ quo nota ꝙ balneum corporaturæ dicitur,quia aliud est anodynum aliud vero ĩmutatiuum alicuius malę dispositionis corporis. Simpliciter anodynũ fit ex floribus chamęmillę,melliloto,anetho, & fęnugręco.ʒ.ana.m.ij.quæ debent bullire parum.s.per tertiã partẽ horæ:& hoc cõfert ad oẽs dolores corporis.s.mitigãdo illos.s.ad dolorẽ stomachi,ad dolorem colicũ & iliacũ,& ad dolorem renalẽ,& ad dolorẽ matricis. Quicunq;.n.patitur aliquem ex ijs doloribus,& intrauerit in hoc balneũ anodynum, quiescet à dolore,& ꝓ tunc non molestabitur. Balneum vero artificiale ĩmutatiuum alicuius malæ dispõnis corporis partim fit ex herbis bullitis respicientibus diuersas partes corporis, partim ex mineris:ex herbis quidẽ respiciẽtibus stomachũ, vt absynthio,menta, & calamento, & hmõi, ex herbis vero respicientibus hepar,vt ex rosis,cicorea,endiuia,& hepatica, & hmõi: ex herbis vero respiciẽtibus splenem,vt thamarisco, corticibus citri:& scolopendria:ex herbis vero respiciẽtibus renes,vt rosis,solatro, & alchechengi, ex herbis vero respicientibus matricem,vt artemisia, betonica,valeriana,pulegio, & santuregia. ex herbis vero respiciẽtibus iuncturas,vt rosis, chamæmilla,ruta artetica,& cõchulis cypssi. Ex mineris vero bullitis fit ꝓ corporatura ex alumine,& ferro, sed nota ꝙ licet alumen sufficiẽter bullire possit, vt det virtutem aquæ,tñ ferrum nõ sic bullire potest,vt det virtutem ꝑꝑ sui duriciem,qm̃ per bullituram nihil substantię ab eo separatur,& virtus insequitur substãtiã vt accidens ꝓprium eius, sed magis ignitum ferrũ, & in aqua pluries extinctũ virtutem aquæ dare potest. Hoc colligitur ex dicto Serapionis cap.de ferro,vbi dicit. Aqua in qua extinguitur ferrum candens,aut vinum confert fluxui intestinorum,& fluxui, ꝙ fit à stomacho,quoniam corroborat stomachum relaxatũ, & debilitatum:& confert duriciei splenis. De quantitate vero herbarum bulliendarum,& minerarum satis dictum est in capitulo præcedenti: & similiter de quantitate temporis secundũ quã bullire debent. Dubitatur circa hoc. Vtrum balneum corporaturæ tam anodynum, q̃ immutatiuum dispositionis malæ corporis cõueniẽter administratũ, sit aptum conferre corpori. Cõtra arguitur primo cõtra anodynũ,quia scd'm Auic. quarta primi.c.j.oportet vt virtus medicinę sit secundũ mensuram, q̃ ęgritudini sit opposita, sed virtus balnei anodyni non est scd'm mẽsuram, q̃ sit opposita ęgritudini,quia est tẽperatę cõplexionis,& illa virtus est calefactiua secundũ primum gradum:virtus vero ęgritudinis est circa tertium gradum,quia est sensibiliter lædens operationes: quare non est opposita ægritudini. Secundo cõtra balneum artificiale immutatiuũ malæ dispositiõis corporis argutur, quia vel in illo balneo fit

ebullitio

ebullitio herbarum vnius gñis ſolius pro ĩmuta-
tione vnius ſolius malæ diſpoſitionis vnius mem
bri:aut ſit ebullitio diuerſarum herbarum diuer-
ſorum generum ꝓ immutatione diuerſarum di-
ſpoſitionum diuerſorum membrorum,puta pro
ſtomacho,& hepate ſimul. Si dicitur primũ:cõ-
tra,quia Gal.xj.therap.dicit, ꝙ nihil eſt adeo iu-
uatiuum,quin ſit alicuius nocitiuũ. quare quod
iuuabit ſtomachum calefaciendo, nocet hepati,
quod indiget infrigidari.ſi dicitur ſecundum,ſe-
quitur ꝙ illa aqua in qua facta eſt bullitio herba-
rum calidarum,& frigidarum reducetur ad tem
peramentum.patet cõſequentia, quia mixtio eſt
miſcibilium alteratorum vnio per philoſophum
in fine primi de generatione:ſed virtus aquæ tem
peratæ non eſt ſecundum menſurã,quę ægritudi
ni ſit oppoſita:igitur nullam illarum diſpoſitio-
num poterit immutare. Tertio arguitur contra
balneum de mineris bullitis,quia dictũ eſt ꝙ fer-
rum non dat virtutem aquæ bulliendo : ſed po-
tius igniendo ipſum,& extinguendo in aqua:cõ-
tra primam partẽ arguitur, quia aquæ tam frigi-
dæ,q̃ calidæ tranſeuntes ſuper mineram ferri ca-
piũt virtutem. de frigidis, patet in aqua borra:de
calidis patet in balneo Villæ,ergo à fortiori aquę
in quibus bullitum fuerit ferrum, virtutem ferri
capient. Contra ſecundam partem arguitur.
Quod facta extinctione ferri igniti in aqua ni-
hil tranſit de ſubſtantia ferri, quia per alembica-
tionem nihil ferri apparet : igitur nihil tranſit de
ſubſtantia ferri:patet conſequẽtia,quia illa eſt ve-
ra verificatio ad cognoſcẽdum de qua minera te
net aqua. Rñdeo Ad primum cõtra balneum
anodynum:cum dicitur ſecundum Aui. Quod
oportet vt virtus medicinæ ſit ſcd'm menſuram,
quę ęgritudini ſit oppoſita:dicitur ꝙ loquitur de
medicinis curatiuis,quæ permutant complexio-
nem membri,& non de medicinis mitigantibus
quale eſt balneum anodynum. Ad ſecundum
factum contra balneum artificiale ex herbis:cum
dicitur aut ſit bullitio herbarum vnius generis tã
tum:aut plurium generum,ſ.calidarum,& frigi-
darum,de hoc ſunt opiniones:vna dicit, ꝙ debẽt
bullire tãtum herbæ vnius generis propter ratio-
nem dictam,quia ſi bullirent herbæ diuerſorum
generum fieret reductio ad temperamentum, &
ſic non eſſet ſecundum menſuram, quæ ęgritudi
ni ſit oppoſita:& ad rationem cum dicitur ſecun
dum Gal. ꝙ nihil eſt adeo iuuatiuũ,ꝙ nõ ſit alicu
ius nocitiuum,dicitur ꝙ loquitur tantum de me
dicinis permutantibus cõplexionem, & nõ de tẽ
peratis:& tunc quando tales medicinæ permutã-
tes cõplexionem mẽbri adminiſtrantur, oportet
A prouidere alteri membro,cui nocere poſſent cũ
confortantibus illud,& alterantibus. Scd'a opi-
nio dicit,ꝙ poſſunt bullire ſimul herbæ diuerſo-
rum generum,& non tantum vnius generis, &
tunc ad argumentum cum dicitur,ꝙ ſi iſtę bullie
rint ſimul,tunc refrangentur,& venient ad tem
peramentum:quare non erit tunc aqua ſecũdum
menſuram,quę ęgritudini ſit oppoſita, & ſic nõ
poterit permutare:dicitur ꝙ quando ſit aqua tem
perata ex rebus contrarijs habẽtibus proprietates
occultas,ſit temperata ſolum in qualitatibus ma-
nifeſtis,quæ refractæ ſunt,ſed non in ꝓprietatib.
occultis ſit refractio:& ſecundum illas ſunt ſecũ-
dum menſuram,quę ęgritudini ſit oppoſita,&ſe
cundum illas permutant,ſicut patet de aqua bal-
nei de Villa,in qua eſt ferrum,& alumen:& licet
aqua ſit refracta,tñ permutat cõplexionem frigi-
B dam ſtomachi ad calidum,& cõplexionem cali-
dam hepatis ad frigidum. Et ſi dicitur,qũo põt
permutare,ſi eſt temperata? Dicitur ꝙ in quali-
tatibus manifeſtis eſt temperata,ſed in ꝓprietati-
bus occultis non eſt temperata:ĩmo habet virtu-
tes oppoſitas:& ẽt quia temperatum permutat fri
gidum ad calidum,& calidum ad frigidũ. Ad
tertium de balneo,in quo minerę bullitę ſint, cũ
dicitur,ꝙ aquæ tranſeuntes ſuper mineram ferri
ſiue frigidę,ſiue calidę capiunt virtutem ferri, à
fortiori quę bulliunt cum ferro capiũt virtutem
eius,dicitur ꝙ non capiunt virtutem ferri niſi ali
quid reſecetur ex ſubſtãtia ferri, quod miſceatur
cum eis:& cum per ebullitionem nihil reſecetur
ex ferro,iõ talis aqua non capiet virtutem ferri.

Ad aliud cõtra ſecundã partem, cum arguitur,
ꝙ ex ferro ignito nihil reſecatur de ſubſtantia fer
C ri,patet quia per alẽbicationem nihil apparet, ne
gatur ꝙ nihil reſecetur : & cum dicis nihil appa-
ret per alembicationem:dicitur ꝙ in pauca quan
titate nihil poteſt apparere ex alembicatione, ſed
in multa ſic, &c.quare &c.

Cũ balneum artificiale potabile balneo natura
li potabili in virtute,& operationibus aſsimilari
debeat:nõ poteſt magis aſsimilari, q̃ ꝙ ex eadem
re ſecundum ſpeciem conficiatur: ideo ſicut bal
neũ naturale potabile fit ex aqua de minera ſalis
participãte,ita artificiale fieri debet ex aqua parti
cipante ſale:hoc aũt fiet per ebullitionẽ ſalis in di
cta aqua:ſed qũo fieri debeat,nota, Quòd quan
titas ſalis ponenda tripliciter,menſurari põt,pri-
mo ex ſignis ſumptis accidentibus ſenſu ꝑceptis:
ſal autem maxime guſtu percipitur. quare ſi ſum
pta certa quantitate aquæ, in qua certa ſalis por-
tio bullierit:ſi æqualẽ ſaporẽ ſalis habuerit cũ pa-
ri quãtitate aq̃ balnei naturalis:dicemus recte mẽ

suratam esse à signo,nisi aliud impediat. Secūdo ex effectibus mensurari potest, quia si æqualis quantitas huius aquæ artificialis sic soluerit ventrem,sicut æqualis quantitas balnei naturalis:tūc proportionatur ei in virtute per talem effectum.

Tertio ex alembicatione: si æqualis quantitas salis remanet post alembicationem balnei artificialis in fundo vasis illi,quæ remanebit ex æquali quantitate balnei naturalis,efficaciter aquam rectificatā esse dicemus. Ad actum ergo practicū accedentes:si in duobus onophoris,s.flasconibus vna vncia salis ponatur ad bulliendum,& viderimus si æqualem saporem salis habeat cum aqua balnei naturalis,tunc recte mensuratam esse dicemus:si vero minorem saporem salis habuerit,addemus de sale donec ęquemus saporē:si vero maiorem saporem habuerit,minuemus de sale,& cū apparebit æqualis sapor,verificabimus per alembicationem si æqualis residentia salis correspondeat cum illa de balneo naturali. Et addemus vnum ad maiorem cautelam,s.cum quis bibit illam aquā artificialē salitam,ponat aliquid de zuccaro supra aquam,ne noceat mēbris calidis,& exanguibus,vt collo vesicæ &c.& imprimis tentatiue ꝓcedere oportet,quia ars nō attingit ad opus naturæ præcise:sed imitatur eam &c. Dubitatur vtrū balneum artificiale potabile sic mensuratum,& conueniēter administratum,sit aptum conferre corporibus sanis. Contra arguitur primo contra mensuram sumptā ex sapore,& alembicatione,quia sal mineralis est potentior in virtutibus,& operationibus,q̃ sal marinus,quo cōiter vtimur.igitur ęqualis quantitas salis mineralis maiorē salsedinem in aqua minerali facit,q̃ æqualis quantitas salis nostri: ex quo sequitur ꝙ si mensurabimus penes salsedinem,maior quātitas salis de sale nostro ponetur in aqua,vt aqua ęqualē saporē salis habeat:& cōsequenter in alembicatiōe plus salis residebit in aqua artificiali,q̃ in naturali:& sic signum sumptū ex accidenti opponitur signo sumpto ex alēbicatione &c. Secundo arguitur cōtra signū dictum ad cautelam,ꝙ cum quis bibat aquā salsam,bonū est ponere aliquid de zuccaro supra,ꝓpter caliditatē salis.contra sal non est magis calidus,quàm frigidus: igitur non oportet ponere zuccarū supra,patet consequentia:antecedens ꝓbatur, quia Mesue dicit ꝙ salsedo fit ex partibus terreis adustis,& amaris: & ex partibus aqueis sine sapore:q̃ si sint ęquales,salsus sapor perficitur,dn̄antibus autem terreis,ad amaritudinē pronior est:aqueis vero dn̄antibus in salsedinem remissiorem:igitur cum partes salis partim sit materia adusta,& partim aqua frigida,sed ista duo cōtraria refranguntur in mixtione eius: igitur est tēperatus,nec frigidus,nec calidus &c. Respondeo. Ad primū dicitur ꝙ si vis rectā mensurā salis sumere ex sapore,oportet de ęquali specie salis ponere ad bulliendū in aqua artificiali,sicut est in naturali: & iō nō oportet bullire salem marinū,sed salem mineralem: & sic signum sumptū ab accidenti nō opponetur signo sumpto ex alēbicatiōe:si autem bulliatur de sale marino nō erit rectum iudiciū:sed appropinquabit ad illud.

Ad secundum argm̄ conceditur ꝙ concurrit calidum adustum,& frigidum aqueū ad generationem salis:quia partes terreę adustę mixtę cum aqua frigida in ęquali quantitate:sed quia calidū concurrens est densius:ideo in complexione eius vincit caliditas,& siccitas.quare calidum,& siccum est vsq; ad secundum gradum &c.

De *stuphis*.

NVnc restat de stuphis determinare, quæ balnea aerea dicta sunt,& improprie balnea dicuntur:& tria in primis videnda sunt antequam de proprietatibus illarum tractemus.primum est qūo diuersimode loquuti sunt auctores de eis. Secundum est quot sunt istę stuphæ in genere,siue quot sunt ista balnea aerea in genere. Tertium est qūo calefiant. Quantum ad primum,sciendū ꝙ Gentilis tractat solum de stupha calida,& sicca,quę resolutiua est: de stupha autē calida,& humida nihil dicit:& cā potest esse, quia cum tractauerit de balneo aquę dulcis calidæ facto in tina,quod habet consimilē effectum cum stupha calida,& humida:ideo tacet de illa:dat tamen intelligere illam per similes effectus. Vgolinus vero nō solum de stupha calida,& sicca tractat,quæ īmediate calefit ab igne,& talis stupha est furnus calidus:sed ēt de calida,& humida tractat,quæ partim fit ex vaporibus lignorum,quæ igniuntur pro calefactione stuphæ,& partim ex vaporibus aquæ calidę. Sauonarola autem nō solum de calida,& humida,& de calida,& sicca tractat:sed etiam de sicca ignea,vt est furnus:sed appellat calidam,& siccā non resolutiuā sicut alij dicunt,sed temperatā valde,s.eam qua vtuntur Alemani in hyeme,vt defendant se à frigore,cuius calor est minor,quàm calor temperatus.sic dicit ipse,quia aliter non posset bene euentari cor,& conseruari in sanitate in tali stupha,sed siccam igneam appellat resolutiuam,quam alij calidam,& siccam dicunt,& de effectibus suæ stuphæ calidæ,& siccę dicit,quòd illa offendit caput,& oculos passibiles reddit: lædit membra pectoris: digestiuam debilitat,&

iuncturas

iuncturas laxat. Nos vero ventilando iſta di-cta, dicimus primo ꝙ Sauonarola non recte appellat calidam, & ſiccam illam Alemanorum nõ reſolutiuam, quia ſecundum philoſophum ſecundo Topicorum Loquẽdum eſt, vt plures, & ſapiendum vt pauciores: ſed plures auctores, immo omnes appellãt calidam, & ſiccam reſolutiuam. quare male loquitur: dicimus ſecũdo ꝙ implicat contradictionem in dictis ſuis, quia loquendo de ſtupha calida, & ſicca ſuo modo dicit, eius calor eſt minor, quàm temperatus, vt cor bene poſſit euentari, & in ſanitate conſeruari: & poſtea in effectibus dicit: cum tale balneum aereum ſit calefactiuum, & exſiccatiuũ offendit caput, quia omnis caliditas euaporationem facit ad caput, oculos paſſibiles reddit, & pectus: & debilitat ſtomachum, & iuncturas laxat: modo ſi per talem ſtupham conſeruatur in ſanitate, vt ipſe dicit: igitur non lædit iſta membra: ſed an lædat, vel nõ, infra dicemus. Quantum ad ſecundum, ſ. quot ſint ſtuphę in genere, ſiue balnea aerea, ad hoc communiter dicitur ꝙ ſunt tres, quia ſunt tres caſæ balnei differentes in genere, & quælibet caſa eſt ſtupha: quare tres ſunt ſtuphæ in genere: quomodo autem differant, dicunt ꝙ prima ſtupha eſt frigida, & humida, ſecunda eſt calida, & humida, tertia vero eſt calida, & ſicca. Et nota ꝙ prima dicitur frigida non ſimpliciter loquendo, ſed cõparatiue, ſ. reſpectu ſecundæ, quia eſt minus calida, quàm ſecunda. ſimpliciter tamen loquẽdo eſt calida, quia non eſſet ſtupha ſi non eſſet calida, quia ſtupha dicitur ęſtum faciens .i. calorem. ſed ſecunda caſa ſimpliciter dicitur calida, & non dicitur calida reſpectu tertię, ĩmo reſpectu eius eſſet frigida cum ſit minus calida, & hę tres ſtuphę ſatisfaciunt Auic. & Halyabbati: Galenus tamẽ quarto therapeuticæ ponit quartã caſam, & hoc poteſt eſſe, quia diuidit tertiam ſtupham in magis reſolutiuam, & minus reſolutiuam: & ſic minus reſolutiua poteſt dici tertia caſa, & magis reſolutiua quarta caſa, hæc tamen quarta caſa non differt genere à tertia caſa, quia ambæ ſunt calidæ, & ſiccæ, & conſequenter reſolutiuę: ſed differunt ſecundum magis, & minus. Quantum ad tertium quomodo iſtæ ſtuphæ calefiant, dicimus ꝙ licet ſint plures modi calefiendi, tamen modus magis communis omnibus eſt, vt calefiant ꝑ furnellum factum ſub ſtupha, ſ. ſub vna quarta parte ſtuphæ: & hic furnellus in circuitu ſuo ſit arcuatim factus, ita ꝙ inter arcum, & arcum cadat vacuitas, ſuper quam tegulæ leues ponantur, & nõ coniunctim, vt aliqualiter foramina remaneant, & ſuper tegulas giotoli fluuiorũ ponantur, quia cum incenduntur dicti retinent calorẽ: ſed in ſtupha humida ex vna medietate furnelli remaneãt vacuitates inter arcus, & ſuper illas ponãtur duo caldaria plena aqua, & ſic ex illa aqua calefacta partim calefit ſtupha, & partim ex igne. Et prima ſtupha ex colligantia, quam habet cũ ſecunda ſtupha facile calefieri poteſt per paruũ foramẽ, & magis calefiet ſtupha ſi muros duplatos haberet, ita ꝙ extrinſecus eſſet groſſus, & intrĩſecus diſtãs à groſſo per palmum eſſet ſubtilis: alij dicunt ꝙ ẽt magis calefieret quando murus ſtuphæ eſſet cruſtatus cum tabulis: & de hoc ſatis.

De prĩa igitur ſtupha, ſiue de prĩo balneo aereo prius dicendum eſt: & tria tãgemus, & primo cũ prĩa ſtupha ſit ſimpliciter calida, & humida, qũo reſpectu ſecundæ dicitur frigida, & humida: ſecũdo in quo gradu caliditatis ſit, tertio ſi ſit conueniens pro cõſeruatione ſanitatis. Quantum ad primum qũo prima ſtupha dicatur frigida, & humida reſpectu ſecundę, non eſt parua difficultas, quia licet ſit frigida reſpectu ſecundę qm̃ ſecunda eſt magis calida. tamen nõ videtur ꝙ ſit humida reſpectu ſecundę. cum ſecũda ſit magis humida ex vapore aquę calidę. ad hoc tamẽ eſt duplex modus reſpondendi: vnus dicit ꝙ licet prima ſtupha nõ ſit frigida, & humida diuiſim reſpectu ſecundę, tamen coniunctim eſt frigida, & humida reſpectu illius, quia nõ eſt ita calida, & humida, ſicut illa: immo minus calida, & humida. Alter modus dicit ꝙ prima caſa eſt frigida, & humida diuiſim reſpectu ſecundę. ꝙ ſit frigida reſpectu illius patet, quia non eſt ita calida, ſicut ſecunda. ꝙ ſit humida reſpectu illius probatur, quia non eſt ita ſicca virtualiter, ſicut ſecunda, quoniam ſecunda caſa eſt magis ſicca virtualiter, q̃ prĩa, quia magis reſoluit humiditates corporis, & conſequẽter magis exſiccat virtualiter, licet formaliter ſit magis hũida ex plurimo vapore aquæ. Quantũ ad ſecundum in quo gradu caliditatis ſit prima ſtupha, & alię ſimiliter. Dicemus præſuppoſita doctrina de gradibus quæ dicit ꝙ calidum in primo gradu non percipitur: calidum vero in ſecundo gradu percipitur, ſed non nocet ſenſibiliter: & calidum in tertio gradu percipitur, & nocet ſenſibiliter: & calidũ in quarto gradu nocet ita, vt ꝑnecet. hoc præſuppoſito dicimus primã ſtuphã, ſiue primã caſam balnei eſſe calidã in primo gradu, et ſcd'am ſtuphã, ſiue ſcd'am caſam eſſe calidã in .ij. gradu, & tertiã ſtupham, ſiue caſam eſſe calidam in tertio gradu, & nota ꝙ iſti gradus habent latitudinem quandam, & non ſtant in indiuiſibili, ex quo patet cum nos Italici faciamus tantum duas ſtuphas, ſecundam ſtupham facimus re-

ſolutiuam:& ita confundimus ordinem dictum.
Quantum ad tertium an prima ſtupha,vel ei ꝓ-
portionalis conueniat pro conſeruatione ſanita-
tis maxime in regione frigida,& tẽpore hyemis:
dicimus ꝙ ſic,cuius ratio eſt,quia ille aer calidus,
qui ſatisfacit ꝓ debita euentatione cordis,et cum
hoc facit ad reprimendum frigiditatẽ mortifica-
tiuam caloris,eſt cõueniens ꝓ conſeruatione ſani
tatis:ſed aer primę ſtuphę eſt hmõi , quia cum ſit
calor eius minor,q̃ temperatus,ſufficit pro refri-
gerio cordis:& cũ hoc prohibet mortificationem
frigoris,igitur talis aer eſt cõueniens pro conſer-
uatione ſanitatis. Dubitatur circa dicta,vtrũ pri
ma ſtupha,vel proportionalis ei cõuenienter ad-
miniſtrata ſit conueniens pro conſeruatione ſani
tatis,maxime in regione frigida,& in hyeme.

Contra arguitur primo,quia omnis caliditas fa
cit euaporationem ad caput ſecundum Auic. ſe-
cunda fen primi,ſed euaporatio lædit caput : igi-
tur prima ſtupha , quæ eſt calida euaporat ad ca
put,& lædit illud,& conſequenter nõ conuenit
pro conſeruatione ſanitatis. Secundo arguitur
ſic.Cõſeruatio ſanitatis ſit per ſimilia ſecundo te
chni:ſed idem aer non poteſt eſſe ſimilis diuerſis
complexionibus:igitur aer primæ ſtuphæ nõ po-
teſt conuenire pro conſeruatione ſanitatis diuer-
ſarum complexionũ. Tertio arguitur ꝙ aer pri-
mæ ſtuphæ non eſt tantum calidus in primo gra-
du caliditatis,qui ſi ſic,non ꝑciperetur eius calidi
tas per te,& ſi non percipitur non poteſt iudicari
eſſe calidus,nec frigidus. Quarto quęro ſi iſta
ſtupha prima ſeparata ab alijs poſſet aliter cale-
fieri,quàm dictum ſit ſupra. Reſpõdeo. Ad pri
mũ negatur minor vniuerſaliter ſumpta.ſ.ꝙ om
nis euaporatio lædat caput,quia omnis cibus ho-
ra digeſtionis euaporat ad caput,& tamẽ nõ om-
nis cibus lædit caput:ſi vero dicitur loquor de ca-
liditate extrinſeca ꝙ illa facit euaporationem læ-
dentem caput.negatur ſimiliter vniuerſaliter in-
telligendo:ſed ſuperſluẽs caliditas bene facit eua
porationem lædentem caput &c. Ad ſecundum
cum arguitur ꝙ conſeruatio ſanitatis ſit per ſimi-
lia:ſed idem aer non poteſt eſſe ſimilis diuerſis cõ
plexionibus.quare &c. dicitur ꝙ conſeruatio ſit
per ſimilia in virtute,ſiue in effectũ , nõ autem in
gradu,& formaliter . quare calor temperatus eſt
ſimilis in virtute,& in effectu omnibus corpori-
bus. Ad tertium cũ arguitur ꝙ ſi aer primæ ſtu-
phæ eſt calidus in primo gradu caliditatis, tũc nõ
ꝑciperetur talis caliditas per te dicitur ꝙ caliditas
primi gradus nõ ꝑcipitur,vel vix percipitur: ſi nõ
percipitur,cognoſcitur priuatiue.ſ.ꝑ carentiã for
mæ eius:ſi vero vix percipitur,aliqualiter percipi

E tur,& illud ſufficit,vt cognoſcatur . Ad quartũ
qũo prima ſtupha calefieri poſſit aliter,q̃ dictum
eſt : dicitur ꝙ Alemani,ſiue Teutonici ſic calefa-
ciunt ſtuphas,qm̃ in vna parte parietis ſtuphę ex
tra tñ ſtupham faciunt caminũ,& ſub camino fa
ciunt furnellum tẽdentẽ vſq; ad terrã altitudinis
vnius brachij,& latitudinis vnius brachij cum di
midio,& rũpũt murũ ſtuphæ , qui eſt ſub furnel
lo,& murãt illud cũ pentolinis vergẽtib.ora ver
ſus ſtuphã,& fundos verſus furnellũ , & ſic cum
igne accenſo intus in furnello mirabiliter calefa-
ciunt ſtupham.

De ſcd'a ſtupha,quæ calida,et humida eſt,ſiue
de balneo aereo calido,& humido dicẽdum eſt,
quod ſcd'a caſa balnei dicitur: & primo dicemus
quę tanguntur ab alijs poſtea vẽtilabimus. Quã
tũ ad primũ Gentil. nihil dicit de iſta ſecũda ſtu
F pha. Vgolinus dicit. Thermarũ ergo locus eſt
quidẽ valde recluſus ab igne calefactus: nõ tñ ab-
ſoluitur ab aliquo humido actuali,tum ꝑꝑ euapo
rationem ab ardentib.lignis factã,tum ẽt ex eua-
poratione aquarũ calidarum,& quæ in iſtis Ther
mis calefiunt de ſubtus Thermis accẽdẽdo ignẽ,
&faciendo bullire aq̃ in caldario,ex cuius euapo
ratione aer calefit,& humectatur. Sauonarola
vero multũ ſe dilatat:& breuiter reducẽdo dicta
ſua,tangit quatuor:& primo qualis debet eſſe fa
brica ſtuphæ:& quantum ad materiã dicit. Si la
pidea eſt,melior eſt vetuſta,q̃ noua:quia ex cęmẽ
to aer alteratur:ſi vero ex lignis fiat,melior eſt:&
ſi ex vtriſq; ſit.ſ.ex lapidea velata aſſeribus melior
eſt:quantũ vero ad formam debet eſſe ampla lata
vt poſſit bñ euentari,quia aer conculcatus para-
tus eſt putrefactiõi:& debet hẽre feneſtras amplas
G vt poſſit bene euentari,& maxime verſus Septen
trionẽ:& hæc fabrica diuiſa eſt in tres caſas,vt di
ximus prius. Scd'o tangit præparationem aquæ
bulliendæ pro ſtupha dicens. Hæc aqua debet
eſſe clara boni odoris,& ſaporis:ſed eius caliditas
variatur ſcd'm varias intentiones,quas hẽmus de
balneo,quia ſi intẽdimus cõſeruare ſanitatẽ, mi-
nus calida debet eſſe:ſi vero intẽdimus reſolutio-
nẽ,& exſiccatiõem,magis calida dẽt eſſe:nec dẽt
calefieri aqua in vaſis æneis nõ ſtagnatis,quia hęc
faciunt incurrere elephantiã,cancrum , dolorem
hepatis,& ſplenis,maxime vero comedẽtes,& bi
bentes res quæ in eis ſunt. Tertio declarat qua-
lis debet eſſe adminiſtratio circa corpora,& intẽ-
dit ꝙ oportet corpus eſſe ieiunũ,& habuiſſe bñſi-
ciũ ventris,& morã in balneo facere vſq; ad tole-
rantiã,& leuitatẽ:& in ęſtate melius eſt de mane
viſitare ſtupham,quia aer minus calidus eſt tũc:
in hyeme vero de ſero,quia tunc minus frigidus
eſt,

eſt,& in exitu balnei ita regulari debet, vt non ſu
bito ad aerem frigidum trãſeat, ſed paulatim: nec
comedere debet, nec bibere, niſi membrorum ca
lefactio quieſcat: & caueat illo die à frigore.
Quarto ponit effectus, & dicit, quia mouet ca-
tarrhos ad oculos, & ad iuncturas propter vapo-
res calidos aſcendentes ad caput: vrinam prouo-
cat, & debilitat renes, & febricitantibus confert
prima caſa, & ſecunda: quoniam hectici reducen
di ſunt de ſecunda ad primam. hæc ille &c. Nos
vero ventilando dicta Sauonarolæ dicimus ꝙ du
pliciter peccat, primo quia licet bene tangat præ
parationem fabricæ, & præparationem aquæ ca-
lidæ: tamen peccat cũ addit ꝙ caliditas huius bal
nei variatur ſecundum varias intentiones, quas
habemus, vel in conſeruando ſanitatem, vel in re
ſoluendo, quia balneum calidum, & humidum
non debet adminiſtrari niſi in conſeruatione ſa-
nitatis, & non in reſoluendo, quia reſoluere perti
net ad tertiam ſtupham calidam, & ſiccam: qua-
re abutitur iſta ſecunda. Secundo peccat, quia li
cet conuenientem adminiſtrationem balnei tan
gat: tamen in effectibus peccat, quia dicit ꝙ mo-
uet catarrhos, & debilitat renes. ꝙ ſi ſic eſſet ſe-
cunda ſtupha non conueniret pro conſeruatione
ſanitatis contra omnes auctores. Vlterius dici-
mus ꝙ hæc ſecunda ſtupha calida, & humida cõ-
uenienter adminiſtrata conuenit pro conſerua-
tione ſanitatis: ſed vt conuenienter adminiſtre-
tur, requiruntur quatuor: primum eſt, ꝙ aer bal-
nei non ſit nimis calidus, quia non debet tranſire
ſecundum gradum caliditatis, qui toleratur faci-
liter ſine nocumento. Secundo qui intrat bal-
neum ſi ſit catarrhoſus, ſit prius bene purgatus.
Tertio ꝙ cõtrahat debitam moram in balneo,
& non maiorem, q̃ conueniat, & ideo non expe-
ctet anguſtari in eo. Quarto obſeruet poſt exi
tum à balneo debitum regimen, quia cauere de-
bet à frigore, & à coitu: & circa cibum, & potum
moderatus ſit: & etiam circa accidentia animi. ijs
obſeruatis, & conuenienter adminiſtratis, patet
ꝙ hæc ſecunda ſtupha conueniens eſt pro conſer
uatione ſanitatis. ſ. pro purgandis quibuſdam ſup
fluitatibus tertiæ digeſtionis. Dubitatur vtrũ
ſecunda ſtupha calida, & humida conuenienter
adminiſtrata, ſit conueniens pro conſeruatione
ſanitatis. Et videtur ꝙ non, primo quia omnis ca
liditas in reſoluendo multum calorẽ innatum in
frigidat, & exſiccat: ſed quod facit ſic, non conue
nit pro conſeruatione ſanitatis: igitur ſtupha cali
da non conuenit ꝓ conſeruatione ſanitatis. Itẽ
calor naturalis ex frigore cõfortatur, quia vnitur
iuxta illud, Ventres vere, & hyeme calidisſimi

A ſunt natura: igitur calor naturalis ex calore cõtri-
ſtatur, quia debilitatur: patet cõſequentia quia ex
contrarijs contrarij proueniunt effectus. Secun
do principaliter arguitur, ꝙ pro conſeruatione
ſanitatis non cõuenit ſudare, quia non conuenit
ſudare per exercitium, quod eſt conſeruatiuum
ſanitatis: ergo nec per balneũ conſeruatiuum ſa-
nitatis conuenit ſudare: patet cõſequentia à ſimi-
liter: antecedens eſt Auer. dicentis ꝙ exercitium
debet fieri vſq; ad ſudorem excluſiue. Item ꝑ ſu
dorem fit reſolutio, et exſiccatio ſuperfluitatum,
vt patet in tertia ſtupha: ſed in ſecunda ſtupha nõ
conuenit reſolutio, & exſiccatio ſuperfluitatum,
igitur per eã non cõuenit ſudare. Tertio argui
tur contra ex effectibus, quia videmus ſtantes in
ſtupha hac habere oculos ſcarlatinos: ſed non fit
hoc niſi ex catarrho deſcẽdẽte: igitur ſtupha mo-
B uet catarrhum. Itẽ videmus multos petere ſtu
pham hanc ꝑꝑ exſiccare, & reſoluere humidita-
tes in iuncturis: ſed hoc nõ fit pro conſeruatione
ſanitatis, ſed pro curatiõe ægritudinis: igitur &c.
Reſpondeo. Ad primum cũ dicitur, ꝙ omnis ca
liditas in reſoluendo multũ calorem, naturalem
infrigidat, & exſiccat: intendit ꝙ caliditas, quę fa
cit hoc, eſt ſolum caliditas ſuperfluens: quare ne-
gatur conſequentia, cũ infertur, ergo ſtupha cali
da nõ conuenit pro conſeruatione ſanitatis, quia
talis ſtupha non habet caliditatẽ ſuperfluentem.
Ad aliud negatur conſequentia. Si calor natu
ralis ex frigore cõfortatur. igitur ex calore contri
ſtatur: ad rationẽ, quia ex cõtrarijs fiunt effectus
cõtrarij: dicitur ꝙ effectus primi, & per ſe contra-
riorũ ſunt cõtrarij, ſ. infrigidare, & calefacere.
C Ad ſcd'm principale negatur conſequẽtia. Si nõ
conuenit ſudare per exercitiũ ergo nõ cõuenit ſu
dare per balneũ: quia alia eſt rõ quare non conue
nit ſudare in exercitio. ſ. ꝑꝑ multam defatigatio-
nem præcedentẽ ſudorem: & ꝑꝑea non conuenit
ſudare, ſed in balneo non præceſſit defatigatio.
quare conuenit ſudare. Ad aliud cũ dicitur ꝑ ſu
dorem fit reſolutio ſuperfluitatũ: ſed reſolutio nõ
conuenit in ſecunda ſtupha: igitur in ſcd'a ſtupha
nõ cõuenit ſudor: negatur cõſequentia, quia nõ ꝑ
oẽm ſudorem fit reſolutio ſuperfluitatũ, quia ali
quis ſudor fit ex caliditate ſuꝑflua, vt in tertia ſtu
pha, & per illum fit reſolutio, & exſiccatio humi
ditatum defluxarũ ad membra, vt ad iuncturas,
vel alia membra: Alius vero ſudor eſt qui ex cali-
ditate parum excedente tẽperamentum fit, vt in
ſecunda ſtupha: & per talẽ ſudorẽ fit ſolũ euacua
tio ſuperfluitatũ tertiæ digeſtionis: & per iſtũ ſu-
dorẽ non fit reſolutio, & exſiccatio. quare. Ad
tertium principale cũ arguitur ex effectib. q̃a ſtã-

tes ĩ hac ſecũda ſtupha hñt oculos ſcarlatinos: igitur hæc ſtupha mouet catarrhos: dicitur ꝙ ſi conuenienter adminiſtretur hæc ſtupha non mouet catarrhos, quia non debet eſſe nimis calida, & ẽt ſi eſt catarrhoſus, debet eẽ prius purgatus, nec nimis morari debet in ſtupha. quare ſi mouet catarrhum, hoc eſt, quia non eſt conuenienter adminiſtrata. Ad aliud cum dicitur ꝙ aliqui petũt hãc ſtupham pro reſoluendis humiditatibus iuncturarum, dicitur ꝙ non conuenienter adminiſtratur, & ideo quando pro ijs adminiſtratur confundunt ſtuphas, & implicant tertiam ſtupham cum ſecunda, & non recte faciunt. quare &c.

De ſtufa, quæ calida, & ſicca eſt, ſeu de balneo aereo calido, et ſicco.

DE tertia ſtufa, quæ calida, & ſicca eſt, ſiue de balneo aereo calido, & ſicco reſtat vltimo dicere, & primo tangemus dicta aliorum: ſecundo ventilabimus dicta illorum. Quantum ad primum Gentilis inquit. Nota ꝙ hoc nomen balneum cadit etiam ſuper ſudatorio propter fumum calefacientem, aut alio ſimili artificio abſq; infuſione aquæ, ſiue balneatione, & per hoc ſudatorium fit calefactio, reſolutio, & exſiccatio ſecundum virtutem balneorum naturaliũ, & artificialium, & huiuſmodi balneum conferre poteſt multis paſſionibus nominatis. ſ. iuncturarum, vbi virtus conſentiat bono regimine attento cum purgationibus, & alijs opportunis. Vgolinus vero inquit. Balnea aerea artificialia ſunt duorum modorum, quædam enim ſunt calida, & ſicca, & quædam ſunt calida, & humida: balneum calidum, & ſiccum eſt locus, vbi caliditas ab igne derelicta eſt, ſicut eſt furnus ſupercalefactus, qui hodie in cõmuni vſu ruſticorũ eſt, vel pane prius cocto, vel aliter ſupcalefacto, & hoc confert ad dolores ſciaticos, & ad dolores neruorum, & iuncturarum factos à cauſa frigida, & humida, efficaciter enim ex hoc mẽbra calefiunt, & exſiccantur mirabiliter, & narrat experiẽtiam quam vidit in magnifica matre domini Pauli de Guinaſijs, domini Lucani, quę propter podagras & ſciaticam, & dolores iuncturarum ex conſilio medicorum viſitauerat balneum Corſenæ, & tãdem ex ſeipſa tentauit intrare in furnum prius calefactum cum lauro, & ſtœcados, & ſimilibus, ex quo percepit magnum iuuamentum. modus vero fuit iſte, cum ſola camiſia intrauit in furnum claudendo hoſtium furni, & relinquendo aliqđ ſpiraculum pro aliquo introitu luminis, & vt poſſet libere anhelare. Sauonarola vero dicit. Balneum ſiccum igneum eſt illud, cuius parietes ignis immediate attingit, ſicut furnus calefactus **E** ab igne, & quamuis hoc in ſanitatis conſeruatione minime attingat, tamen in eius recuperationẽ multi laudant, quia vbi fortis reſolutio, & exſiccatio quęritur in toto corpore ex mala diſpoſitione frigida, & humida infecto, vt in aſcyte, & tympanite, in qua licet ventoſitas dominetur, tamen non abſoluitur ab aquoſitate, hoc maxime cõferre videtur. quare hydropicus in furno locari põt capite exterius ſituato: & ſi extrema ſint humida aut tumida, cum eo aere reſoluũtur. ꝙ ſi fortis reſolutio quæritur, & exſiccatio, cum eo compleri poterit, vbi conueniẽter applicetur. hanc autem conuenientem applicationem medicis relinquo, & ijs qui de accidẽtibus notitiam habebunt, quorum opus prudentia duci debet: & hæc pauca de igneo volo intelligentibus ſufficere: hæc ille.

Nos vero circa dicta duo faciemus: primo po**F**nemus conuenientiam eorum, & differentiam, & cauſam diuerſitatis in adminiſtratione huius ſtuphæ: ſecundo ventilabimus dicta eorum. Quantum ad primum, cõueniunt in duobus: primo in modo calefaciendi furnum. ſ. cum igne, & non cum aqua: ſecundo conueniunt in effectibus in generali. ſ. in reſoluendis humiditatibus, ſiue ſuperfluitatibus corporis: differunt etiam in duobus: primo in effectibus in ſpãlı, quia Vgolinus dicit in doloribus ſciaticis, & in doloribus iuncturarum: Sauonarola vero dicit: conferunt aſcytico, & tympanitico: ſcđo differũt in modo adminiſtrandi ſtupham, ſiue furnum, quia Vgolinus ponit totum corpus cum capite in furno: Sauonarola vero ponit ſolum corpus in furno, & caput extra. Cauſa diuerſitatis in adminiſtrando furnũ ꝓuenit ex eo, ꝙ poteſt furnus calefieri magis, vel **G** minus, quoniam hæc tertia ſtupha poteſt diuidi in duas caſas, & vt dictum eſt ſupra de mente Galeni, ſ. ſecundum magis calefaciendo, vel minus: ſi enim non ſit multum calida poteſt poni totum corpus cum capite intus: ſi vero ſit multum calida corpus intus ponendum eſt, & caput extra.

Quantum ad ſecundum: primo dicimus quod licet recte facta ſit concordantia inter eos, quia vbi maior reſolutio, & exſiccatio quæritur, vt in tympanite ſufficit ponere corpus intus, caput vero extra: & vbi minor reſolutio quæritur, vt in doloribus, poteſt poni totum corpus cum capite intus, ipſo tamen prius bene purgato: tamen licet concedam tympaniticum debere poni in furno modo dicto pro reſolutione facienda humiditatis, & ventoſitatis: tamen de aſcytico ponendo dubito, ꝙ non ſuccedat: quia Gentilis in conſilio, quod facit de cura hydropici, præcipit tympaniticum ſepeliri in arena ſub ſole in ęſtate capite cooperto à ſole:

à ſole:& dicit ipſum curatum eſſe, ſed aſciticum minime curari poſſe hac via. quare ſimiliter dubito de aſcite an poſſit curari in furno: dicimus ſecundo ꝙ antequam tentetur iſta ſtupha ſicca, ſcilicet furnus, prius tentanda eſt ſtupha cum lapidibus ignitis aſperſis cum maluatico, & inuolutis in pãno lineo, & poſitis prope membrum patiẽs ex vtroq; latere in lecto, quia hæc tutior eſt, quia hæc per ſudorem extrahit humiditatem, & mirabiliter reſoluit, & exſiccat: & ſi hæc non ſatisfacit vade poſtea ad ſtupham ſiccam: & ſi ſtupha nõ ſatisfacit, vade poſtea ad balneum Corſenę, & tene membrum læſum in conductu aquæ, per quem trãſit in balneum, & ſac opponatur curſui aquę, quia de hoc experientiam magnam vidimus in vno, qui non poterat firmare calcaneum in terra & ibat ſuper punctam pedis: & ibi in paucis diebus liberatus fuit. Dubitatur vtrum tertia ſtupha. ſ. calida, & ſicca conuenienter adminiſtrata conueniens ſit pro reſolutione malarum humiditatum corporis. Contra arguitur primo quia talis ſtupha non eſt conueniẽs pro reſolutione malarum humiditatum cerebri: ergo non eſt conueniens pro reſolutione quarumcũq; malarum humiditatum corporis: patet conſequentia, antecedens probatur per Auic. quarta primi, cap. j. dicentem: ſuper membra principalia cum fortibus medicinis non eſt faciendum aliquid, in quo ſit ambigendum: ſed hæc eſt fortis medicina. quare &c. & per idem patet ꝙ non conuenit pro reſolutione humiditatum tympanitici, quia cum ſit neceſſaria fortis ſtupha. ſ. quæ ſit fortis exſiccationis, tunc ſi totum corpus ponatur in ſtupha, ſuper hepar quod eſt membrum principale ponetur fortis exſiccatio, quæ non cõuenit ſecundum Auic. Secundo ad idem arguitur ſic, ſecundum Auic. quarta primi capitulo primo: Medicinæ, à quibus cauere debemus ſunt tres. ſ. reſoluentes, vehementer infrigidantes, & contrarias habẽtes qualitates: ſed ſtupha ſicca eſt in numero reſoluẽtium, immo reſoluentium fortium: igitur ab hac abſtinere debemus. Tertio ſic, quia ſi ſtupha cõueniret pro reſolutione malarum humiditatum corporis in aliquo membro exiſtentium, & cum in quolibet membro ſit etiam humiditas naturalis, æqualiter exſiccabitur humiditas naturalis, ſicut præternaturalis, cum ſtupha ſit naturaliter agens, in quodcunq; indifferenter agit, quod ei occurrit: hoc autem eſt inconueniens: quare &c.

Reſpondeo. Ad primum, quod fundatur ſuper dictum Auic. ſ. ſuper membra principalia nõ eſt faciendum aliquid in quo ſit ambigendum: poſſet reſponderi ſecundum gloſam Gentilis ibi dicentis, ꝙ Auic. intelligit regulariter operãdo nõ eſt faciendum hoc: ſed coacte poteſt fieri aliquid forte ſuper membrum principale. Non ſatisfacit nobis hæc reſponſio, quia ſtupha non videtur nobis conueniens eſſe pro reſolutione humiditatum cerebri, quia debilis non ſufficeret, & fortis nimis inflammaret. Nos igitur aliter dicimus.

Quòd licet ſtupha ſit conueniens pro reſolutione aliquarum humiditatum corporis, non tamẽ eſt conueniens pro reſolutione quarumcunq; humiditatum, quia non illarum, quæ ſunt in membris principalibus: & ſi dices: igitur non conuenit ſtupha pro reſolutione humiditatum tympanitici, quia illę ſunt humiditates membri principalis ſ. hepatis: dicitur ꝙ non ſunt in membro principali, ſed extra: quare conuenit ſtupha pro illis reſoluendis: & circa hoc etiam caute procedere debemus, ne lædatur hepar. ſ. faciendo aliquam defenſionem ad ipſum, ne inflammetur. Ad ſecundum principale, cum dicitur tres ſunt medicinæ, à quibus cauere debemus. ſ. à reſoluentibus, à vehementer infrigidantibus, & à contrarias qualitates habentibus: dixit Gentilis ꝙ intelligit regulariter operando, quia iſtæ tales medicinæ nõ ſunt ſine nocumento ſenſibili, tamen vrgente neceſſitate, cura coacta cum eis operari debemus.

Ad tertium cum arguitur ꝙ ſtupha ita reſoluet humiditatem naturalem, ſicut prẹternaturalem: dicitur ꝙ quantum ex parte ſui, verum eſt, ſed quantum eſt ex parte virtutis defendentis humiditates naturales, non fiet hoc: & hæc de balneis dicta ſufficiant. Mouebimus tamen duas difficultates circa dicta, vt errores alicuius remoueamus.

Dubitatur ergo primo vtrum in anno biſextili omnia balnea ſint nociua, et maxime balneum Porrectæ, & primo arguitur quòd ſic, quia quandocunq; Saturnus regnat debilitantur multũ corpora noſtra: quibus debilitatis balnea nocent, ſed in anno biſextili regnat Saturnus, vt probabo: igitur in anno biſextili multum debilitantur corpora noſtra, & conſequenter balnea nociua ſunt. patet conſequentia cum maiori, minor probatur, quia in anno biſextili apparent magni effectus Saturni: igitur Saturnus in illo ãno regnat: patet cõſequentia: antecedens probatur, quia in anno biſextili plantæ magis ſteriles ſunt in fructibus: itẽ pecora magis ſterilia ſunt in fœtibus: & mulieres magis ſteriles ſunt, & ſæpe abortiunt: & hoc eſt ꝙa qualitates Saturni. ſ. frigiditas, & ſiccitas ſunt inimicæ principijs vitæ, quæ ſunt calidum, & humidum. Secundo arguitur. Saturnus mouetur magis de quarto in quartum, igitur magis regnat

in

in anno bisextili:patet consequentia, antecedens probatur,quia cum humores in qualitatibus suis sint similes planetis,vt patet,quia cholera similis est Marti in caliditate,& siccitate,& phlegma simile est Lunæ in frigiditate,et humiditate:& melancholia Saturno in frigiditate, & siccitate: & sanguis Ioui in caliditate,& humiditate:verisimile,& rationabile est ꝙ sint similes eis in motibus: sed cũ melancholia moueatur de quarto in quartum igitur,& Saturnus,cui melancholia est similis,mouebitur de quarto in quartum. quare &c.

In contrarium arguitur,quia quandocunque aliquis Planeta regnat eo tempore habet aliquã dignitatem,per quam magis potens est in influxu suo:sed in anno bisextili Saturnus non habet aliquam dignitatem magis,q̃ in alio tempore:igitur Saturnus non regnat in anno bisextili: patet consequentia cum maiori:minor probatur, quia quinq; sunt dignitates Planetarum.s.domus,exaltatio,triplicitas,terminus,& facies: sed nullã istarum dignitatum habet de quarto in quartum: de domo patet quia in triginta annis stat quinq; annis continuis in domibus suis.s.in Capricorno: & Aquario,non ergo de quarto in quartum: de exaltatione etiam patet,quia in.xxx.annis stat solum per duos annos,cum dimidio in exaltatione sua.s.in Libra:de triplicitate etiam patet quia est de triplicitate prima,& tertia,sed inter primam, & tertiam mediat secunda triplicitas, quæ durat per duos annos cum dimidio:igitur non mouetur de vna triplicitate in aliam de quarto in quartum:de termino etiam patet, quia in quolibet signo habet terminum suũ per sex gradus, vel circa:& in quolibet signo stat per duos annos cum dimidio:igitur transit ab vno termino ad alium per duos annos cum dimidio:non ergo de quarto in quartum,patet etiam de facie,quia de septimo in septimum transit de facie in faciem,vel circa:non ergo de quarto in quartum.quare. Item si regnaret Saturnus de quarto in quartum: & cõsequenter pro eodem tempore multum debilitaret corpora nostra, propter quod nociua essent balnea: sequeretur ꝙ magis nociuæ essent pharmaciæ,& magis nociua esset phlebotomia: patet consequẽtia,quia hæc magis sunt suspecta in corpore debili,quia magis debilitant: cõsequens falsum,quia de pharmacia dixit Hippo. Sub cane, & ante canem molestæ sunt pharmaciæ: & nihil dixit de anno bisextili, & de phlebotomia dixit Auic.prima quarti. Consilium quidem meum in phlebotomia est,vt dimittatur quantũ est possibile:& si non est possibile,melior est multiplicatio numeri,quàm multiplicatio quantitatis.quare auctores omnes diminuti essent,de hoc tẽpore non faciendo mentionem. Secundo arguitur sic Saturnus non mouetur de quarto in quartum igitur non regnat in anno bisextili:patet cõsequẽtia,quia ex opposito consequentis,sequitur oppositum antecedentis:antecedẽs probatur, quia duplex est motus Saturni.s.totalis,per quem transit totum zodiacum:& hũc motum complet in triginta annis:& alius motus est partialis,per quem transit vnum signum:& hoc facit in duobus annis cum dimidio,& patet ꝙ secundum totalem motum non mouetur de quarto in quartum,sed de.xxx.annis in.xxx.annos:nec secundum partialẽ motũ mouetur de quarto anno in quartũ ãnũ, sed à duobus annis cum dimidio in duos annos. quare &c. Item si Saturnus moueretur de quarto in quartum hoc esset vt dicunt,quia est similis humori melãcholico,qui mouetur de quarto in quartum,& econtra:sed Saturnus non est similis humori melancholico,nec humor melancholicus illi:igitur Saturnus nõ mouetur de quarto in quartum,patet consequẽtia cum maiori, minor probatur,quia secundum Mesuẽ in de consolatione medicinarum:vnumquodq; duplici virtute dotatum est.s.elementari,& cœlesti:per elementarem habet complexionem,per quam operatur, & per quam est similis causæ,& effectui, per cœlestem vero habet formam specificam, per quam operatur,& per eam nõ est similis nec causæ, nec effectui,immo humor melancholicus per formã specificam mouetur de quarto in quartum,& nõ per complexionem: sed per formam specificam, per quam mouetur sic de quarto in quartum: nõ est similis alicui.quare &c. Quare respondendo ad dubium dicimus ꝙ falsum est annum bisextilem esse nociuum pro balneis: sed est fantasia non fundata in ratione. Ad argumenta igitur contra hoc respondetur. Ad primum negatur minor.s.quòd in anno bisextili regnet Saturnus: & ad ꝓbationem negatur ꝙ effectus Saturni magis appareant in illo anno:& ad probationẽ, quia in anno bisextili fiunt steriles plantæ, & pecora & mulieres,istud primo negatur:deinde concesso ꝙ esset hoc,non sunt effectus Saturni,quia effectus apparentes in anno bisextili,& sic continue per ordinem præcedentes debent reduci in causam facientem bisextum: & hic est motus Solis, qui de quarto in quartum facit additionẽ vnius diei:& ꝙ motus Solis sit causa nõ solum illorum effectuum sed etiam aliorum secundum philosophum secundo de generatione dicentem. Motus Solis in circulo obliquo est causa generatiõis, & corruptionis horum inferiorum. Ad secundum

dum negatur similiter ꝙ Saturnus moueatur de quarto in quartum,& ad probationem cum dicitur,humor melancholico est similis Saturno, & humor melācholicus mouetur de quarto in quartum.igitur rōnabile est,ꝙ Saturnus moueatur de quarto in quartum:añs est falsum ꝓ parte.s. qñ dicitur ꝙ humor melācholicus est similis Saturno, quia humor melancholicus habet à virtute cœlesti formam specificam,per quam mouetur sic, & per illam formam specificam nō est simile alicui, sed per complexionem,quam habet à virtute elementari est simile.quare &c.& etiam cōcesso ꝙ humor melācholicus esset similis Saturno largo modo.s.quantum ad effectum, quia sicut Saturnus facit aerem frigidum,& siccū, sic humor melancholicus est frigidus,& siccus:non valet consequentia cum infertur igitur rationale est vt Saturnus moueatur consimili motu ipsi humori, quia causa nō debet recipere ordinem sui motus ab effectu.quare:& si quęreres quare ille ānus dicitur bisextilis:dicitur ꝙ cum Sol singulo āno faciat cursum suum à primo puncto arietis vsq; ad primum punctum arietis in.ccclxv.diebus,& sex horis,& in quarto anno per additionem illarum sex horarum quater factam fiat vna dies magis in illo anno, quàm in tribus annis præteritis : & ista dies posita est ab antiquis in vigesima quinta die Februarij:& cum Februarius prius haberet viginti octo dies , vigesima quarta dicitur sexto Calendas Martij:&.xxv.dicitur.v.Calen.Martij: &.xxvj.dicitur quarto Cal.Martij,&.27.dicit̃ tertio Calendas Martij : & vigesima octaua dicitur secundo Calendas Martij:nunc in anno bisextili cum Februarius habeat viginti nouem dies , & illa dies addita ponatur in vigesima quinta die illa dies.xxv.dicitur sexto Calendas Martij: & similiter.xxiiij.dicitur sexto Calendas Martij, quare dicitur bis sexto Calendas : ideo bisextus dicitur &c.

Dubitatur secundo vtrum balnea aliquando morbosa esse,aliquando salutifera proueniat solum à qualitatibus manifestis,an aliquādo à qualitate occulta . & similiter de aere . Et primo arguitur ꝙ proueniat aliquando à qualitate occulta,quia differentia,quæ est inter effectus productos à qualitatibus manifestis,& qualitatibus occultis,est:quia quæ fiūt à qualitatibus manifestis, fiunt in tempore sensibili:quæ vero fiunt à qualitatibus occultis,fiunt subito:sed multæ ægritudines fiunt subito:ergo ille fiunt à qualitate occulta. Secundo principaliter arguitur quia stante tēperantia qualitatum manifestarum aliquādo fiūt ægritudines mortiferæ,& venenosę:sed hoc non potest fieri à qualitatibus manifestis,sed occultis: ergo non omnes ęgritudines fiunt à qualitatibus manifestis,patet consequētia cum minori,& maior patuit in principio anni. M.D.xiij.quādo fuit creatus Papa Leo,quia de mense Martij,& Aprilis fuerunt ægritudines mortiferæ Florentiæ , ex quibus quamplurimi mortui sunt,& tamen qualitates manifestæ erant temperatæ.quare &c.

In contrarium arguitur ꝙ omnes ęgritudines fiunt à qualitatibus manifestis,quia omnes ægritudines possunt reduci in qualitates manifestas tanquam in causas suas : igitur frustra est ponere qualitates occultas:patet consequentia,& antecedens est de mente Hippo.tertia particula aphorismorum,vbi concludit omnes ægritudines fieri ex qualitatibus manifestis per lōgum discursum: quia tripliciter fiunt ægritudines , vno modo ratione temporis seruantis suas qualitates, vel non seruantis,sed augmētantis qualitatem:Alio modo ratione ventorum regnantium:& hoc dupliciter,quia vel ratione vnius simplicis venti regnātis,vt Boreæ,vel Austri,aut ratione duplicis venti.s.vnius regnantis in hyeme,& alterius contrarij in vere,vel econtra,aut ratione vnius regnantis in æstate,& alterius contrarij in autumno, vel econtra. Tertio modo fiunt diuersæ ægritudines, secundum diuersitatem complexionum , ætatum , & diætarum . quare . Secundo principaliter arguitur sic,febres pestilētiales,quę magis videntur fieri à qualitatibus occultis , fiunt à qualitatibus manifestis,vt ꝓbabo:igitur à fortiori aliæ fiunt à qualitatibus manifestis,patet consequentia,antecedens probatur,quia febres pestilētiales fiunt à putrefactione aeris , sed putrefactio est corruptio in vnoquoq; humido proprie, & secundum naturam caliditatis ab aliena caliditate secundum philosophum quarto metheororum, igitur à qualitate manifesta fiunt inducente putrefactionem.quare. Respondeo. Ad hoc sunt opiniones probabiles ad vtranq; partem,propter ea defendemus vtranq; partem,postea ponemus propriam. Tenendo cum puris medicis dicimus ꝙ omnes ægritudines fiunt à qualitate manifesta,ad argumenta contra istam viam respondetur. Ad primum cum arguitur de differentia,quæ est inter ægritudines, quæ veniūt à qualitate manifesta,& à qualitate occulta, quia a qualitate manifesta fiunt in tēpore sensibili,& à qualitate occulta fiūt subito:negatur hoc, sed quæ venit subito,venit ĩ corporibus maxime dispositis: quæ vero venit in tempore sensibili,venit in corporibus non maxime dispositis. Ad secundum cum arguitur ꝙ stante temperantia qualitatum

aliquando veniunt ægritudines mortiferæ,cōceditur,& cum dicitur, sed eæ non possunt fieri nisi à qualitate occulta,negatur.vnde tripliciter cōtingere potest ꝙ stante temperantia qualitatum fiant ægritudines mortiferæ:primo ratione ventorum portātium infectionem aliquam,sicut accidit tempore guerræ ex multa occisione corporum,putrefactio potest portari à vento ad lōginquas partes. Secūdo modo ratione alicuius infecti venientis ex loco putrefacto. Tertio modo ratione magnæ distemperantię qualitatum factæ in tempore præcedenti,puta in hyeme, tunc in vere temperato fiunt ægritudines mortiferæ, vel econtra: quare isto tertio modo fiunt. Tenendo vero viam aliam.s.medicorum,qui Astrologiam degustarunt,respondetur ad argumenta contra ipsam. Ad primum, quando dicitur ꝙ omnes ægritudines possunt reduci in qualitates primas tanquam in causam manifestam,negatur & ad probationem,cum tu adducis Hippocratē, dicitur ꝙ loquitur de ægritudinibus, quæ fiunt, vt in pluribus:aliquādo tamē possunt fieri à qualitate occulta:& si diceres,ostēde vnam, quæ possit fieri à qualitate occulta,dicitur ꝙ in siccis temporibus aliquando fiunt ægritudines pestiferę,& patet ꝙ tales nō fiunt à putrefactione aeris, quia stante siccitate non fit putrefactio, cum putrefactio fiat ratione humiditatis superfluæ.quare&c.

Ad secundum cum dicitur ꝙ febres pestilentiales fiunt à putrefactiōe aeris,dicitur ꝙ aliquæ fiūt à putrefactione aeris:& aliquæ à qualitate occulta,quæ fiunt à putrefactione aeris, veniunt à qualitate manifesta:sed aliæ non &c. Nos vero cū secunda via tenemus,& maxime ꝓpter has duas rationes.prima est,quia quandoque videmus in bestijs pestilentiam esse quando non est in hominibus:& hoc est manifestum,tunc si pestilentia esset solum ex putrefactione aeris,tūc quæro an æqualis sit putrefactio aeris in vtraq; pestilētia, an maior in illa bestiarum an minor. Si ęqualis tūc quando esset pestilentia in bestijs, esset etiam in hominibus,& econtra,quod est falsum.si maior in illa bestiarum,tunc quando esset pestilentia in bestijs, eēt etiam in hominibus,quod est falsum. si minor,tunc quando esset pestilentia in hominibus esset etiam in bestijs,quod est falsum. quare patet ꝙ per putrefactionem solam aeris nō possumus saluare has duas pestilentias esse in diuersis temporibus:& cum tamen sint in diuersis temporibus:igitur aliud oportet ponere,ex quo pestilentia fit,& illud non est nisi qualitas occulta, vt dicunt astronomi.quare aliquando ægritudines fiunt à qualitate occulta. Secunda ratio sumitur ex dicto Auerrois sexto colliget capitulo primo. Nam dicit,& hæc ars aliquando deficitā fine suo propter præparationes materiales, quæ sunt in indiuiduis,quas non cognoscimus, quia non est impossibile,vt sint duo homines vnius, & eiusdem temperatæ complexionis, qui æqualiter vtantur vno regimine,& tamen vnus peruenit ad bonum finem, alius vero non, quia in eo multiplicantur mali humores,qui mortem inducūt, scilicet propter proprietatem illam occultā. hæc Auerrois. Modo arguo sic:si ab influxu supercœlesti causata est quædā proprietas occulta in vnoquoque animali saluans ipsum vsq; ad certum tempus,& non plus:igitur non potest negari quin à cœlo possit dari proprietas occulta,quæ saluet,& quę perimat:& ideo dicunt Astronomi ꝙ quando fit coniunctio Martis,& Saturni in signo humano:tunc talis coniunctio significat pestem,& non nisi quia influit qualitatem occultā pestiferam &c. Et hæc de ijs dicta sufficiant ad laudem Dei,& gloriosæ virginis matris &c. Calendis Ianuarij, M. D. xiij. à me Mengho Blāchello physico Fauētino editum est hoc opusculum de Balneis.

FINIS.

MENGHI BLANCHELLI

Physici ad dominos Lucenses consilium de Balneo Villæ.

Cum ex vestro Balneo Villæ Magnifici domini Lucenses mirabiles effectus cōsequi videātur,tam in balneādo corporaturam,q̃ in potando dictam aquam:nec ab auctoribus medicinæ de potu aquæ quid scriptum sit,& de modo balneationis pariter: existimaui me dominatiōibus vestris rem gratisimam facturum,si potum aquę in causam resoluamus,modumq; rectæ administratiōis tam potandi,quàm balneandi,aperiamus: quamobrem hoc consilium vestris dominationibus dedicaui: quod iudicaui non parum profuturum medicis consulentibus,& multo magis ægrotis balnea petētibus,vt recta incedētes via,pericula vitare possint. Accipite igitur hoc munusculū grato animo,quod imprimendum curetis,vt pluribus cōmunicare possitis,quia bonum quanto communius,tāto melius est:existimo enim idem de hoc

balneo

balneo contingere, quod & de balneo Porrectæ contigit, cum enim vſus talis balnei valde ſuſpectus eſſet, edito conſilio à nobis de illo, & impreſſo, ſeruatoq; ordinis illius, cuius potatio difficilis erat, facta eſt facilis: & nullum amplius inconueniens de illo auditum eſt: ſic de hoc, & multo magis, cum non ſit tanti timoris. Curate igitur, vt omnibus communicare poſsitis: Nil aliud, bene valete.

Balneum de Villa in comitatu Lucano, teſte Gentili Fulgineo in duobus ſuis conſilijs eſt ferreum temperatum, in quo quis poteſt ſtare lõgo tempore ſine læſione, & confert membris nutritiuis, & auget famem, licet minuat ſitim: hęc ille. Moderni vero ijs dictis de minera nihil addũt, de effectibus vero ſpecificant. Iuuat ad malam complexionem calidam hepatis, & renum: & prędicta membra cõfortat, & debiliter agit: hęc illi. Cum autem ij de minera, & de effectibus diminute dixerint: de potatiõe quoq; nihil dicant, nec de modo balneationis: ideo de ijs quatuor neceſſarium eſt ſufficientibus determinare. Quantum ad primum, ſ. de minera dicimus ꝙ dupliciter ſumi poteſt iudicium de minera, ſ. ab experiẽtia, & ratione, experientia vero ſumitur ex eo qđ apparet in ductu aquæ, vel in alembicatione eius: ratio vero ſumitur ex ijs, quæ ſuper minera ſignificat, ſ. ex ſapore, odore, colore, & operationibus: maxime vero ex ſapore, & operationibus, quoniam operationes demonſtrant virtutes primas, & ſecundas ipſius mineræ, & tertias ſi habent. ex experientia vero, quæ eſt per alembicationem patet ꝙ hęc aqua tenet de minera ferri, & aluminis: ratio etiam, quę ſumitur ex ſapore, & operationibus teſtatur illud idem: de ſapore ſatis patet, quia habet ſaporem ferrugineum cũ ſtypticitate, ſed ex operationibus magis demonſtratur hoc idem, quę inſequuntur complexionem eius: nam ferrũ ponitur frigidę, & ſiccę complexionis ab Auerroi quinto colliget capitulo nono, vbi docet cognoſcere complexiones medicinarum per generales differentias corporum mixtorum, quę ſunt ſeptem, ſ. congelatio, & diſſolutio: inſpiſſatio, & humectatio: viſcoſitas, & facilitas: ſubtilitas, & groſsities, mollificatio, & duricies: combuſtibilitas, & non combuſtibilitas: oppilatio, & apertio, vnde quędam congelantur à calido, & quędã a frigido: & quę congelantur à frigido, quędam inſpiſſantur à calido, & quędam non: & quę diſſoluuntur, quędam diſſoluuntur à calido, & quædã à frigido: & quę humectantur, quędam humectãtur à calido, & quędam à frigido: ſed quę congelatę ſunt à calore, calor, & ſiccitas ſuper eas domi-

A natur: ſed quę ſunt cõgelatę à frigido ſi imprimis eſſent inſpiſſatę à calido, & iſta ſpisſitudo eſſet ꝓpinqua ſpisſitudini, quę fit à natura aerea, vel aquea, ſicut ẽ ſpiſsitudo butyri, hęc neceſſario ſũt calida, & humida: & idem eſt de oleis, & gũmis, & ſimilibus: ſed quę ſunt congelatę à frigido, & natura terreſtris ſup eas dominatur, ſi calor prius inſpiſſauerit, neceſſe eſt frigidas, & ſiccas eſſe, ſicut oſſa, cornua, pãniculi, & ſimilia: & quę ſunt cõgelata à frigido, nec inſpiſſata à calido naturaliter, hęc frigida, & humida neceſſe eſt eſſe, vt argẽtum viuum: & res quę ſunt inſpiſſatę à calore, & coagulatę à frigore, ſunt propinquę ęqualitati, ſicut cathymia: & res, q́ diſſoluuntur à calore, ſemper coagulãtur à frigore: ꝙ ſi neq; inſpiſſatę ſunt, iudicamus frigidas, & humidas: ſed ſi ſunt inſpiſſatę à calore cum dominio partium terreſtrium,

B iudicamus eas frigidas eſſe, & ſiccas, ſicut ferrum & multa metalla: & ſi cum hac ſpisſitudine dominentur partes aereę, iudicamus humidas declinantes ad caliditatem, ſicut eſt pinguedo inteſtinorum: hęc Auerrois. Verum non ſufficit intelligere ferrũ eſſe frigidę, & ſiccę complexionis: ſed opus eſt graduare complexionem eius, ſcilicet in quo gradu ſit frigiditatis, & ſiccitatis. Plateaiius inquit in ſuo de ſimplicibus: Quòd ferrum eſt frigidum, & ſiccũ in tertio gradu: neque alium auctorem reperio graduare ipſum: ꝙ ferrũ ſit frigidę complexionis patet, quia aqua ferrea confert alterando in dyſcraſijs calidis hepatis, & renum: ꝙ etiam ſit ſiccę complexionis patet, quia ſui ſtypticitate confortat membra: & in fluxibus iuuat aqua ferrea, vt inquit Serapio: ſed nõ credo ꝙ ſit frigiditatis, vt tria, quia tunc aquę mere fer-

C reę nocerent ſtomacho, quoniam dyſcraſiarent ſtomachum ad frigidum, cũ frigiditas tertij gradus ſenſibiliter noceat: & non tantum confortaret ſui ſiccitate, quia minus agit ſiccitas, quàm frigiditas. quare iudico ꝙ ferrum ſit frigidum in ſecundo gradu, & ſiccum in tertio: & ſic aqua mere ferrea non nocebit ſtomacho ſenſibiliter, quoniam frigidum in ſecundo gradu non nocet ſenſibiliter. Quantum ergo ad primas qualitates, cum aqua huius balnei conferat hepati, & renibus calidis infrigidando, & confortet omnia mẽbra nutritiua coadunando partes ex ſua ſiccitate, iudico aquam huius balnei tenere minerã ferri.

Quantum etiam ad ſecũdas operationes, quia aperit, & laxat aliqualiter vẽtrem, licet debiliter, iudico tenere de minera ferri, quoniam licet ferrum congeletur à frigido, inſpiſſatur tamen à calido cum dominio partium terreſtrium, vt ĩquit Auerrois: ſunt ergo aliquę partes ſubtiles in eo, ra-

tione

tione calidi inſpiſſantis,quę ſunt aperitiuę oppila
tionum,ſicut etiam patet in electuarijs ferratis,q̃
aperiunt oppilationes:imo & illæ partes ſubtiles
aliqualiter laxant ventrē,vt patet experientia, ꝓ-
bo etiam illud auctoritate Serapionis cap.de fer-
ro:nam inquit,tubel.i.batitura ferri,ſiue ſquam-
ma minus laxatiua eſt,q̃ ſquāma æris : ſed de hoc
etiam tangetur infra. Quòd autem aqua huius
balnei teneat de alumine probo experientia , &
ratione:experientia quidem,quia in alembicatio
ne apparet aliquid de alumine:ex ratione etiā de
monſtratur,quia cum alumen graduetur ab au-
ctoribus calidæ,& ſiccæ cōplexionis in tertio gra
du,niſi eſſet aqua hæc aluminoſa , non conferret
dyſcraſię frigidæ,cuius oppoſitum videtur mani
feſte:vnde ex ijs duabus mineris,quarum vna fri-
gida eſt,& altera calida,redditur aqua tempera-
ta:& ſic tantum confert dyſcraſiæ frigidæ ſtoma-
chi,quantum dyſcraſiæ calidæ hepatis,& renum:
& dyſcraſiæ matricis confert , ſiue calida ſit dyſ
craſia,ſiue frigida. Contra nos forte dices : ſi nō
eſſet ferrum frigidum in tertio,hæc aqua in acti-
uis non redderetur temperata:cōſequens falſum,
quia tunc non conferret ſimul ſtomacho frigido
& hepati calido.probatur conſequentia , quia ſi
alumen eſt calidum in tertio gradu, & ferrum ſit
ſolum frigidum in ſecundo,aqua iſta eſſet ſimpli
citer calida in primo.quare non conferret omni
dyſcraſię calidę. Reſpondeo. poteſt dici duplici-
ter:vno modo negando conſequētiam,ſ.cum in-
fertur ꝙ non redderetur temperata in actiuis, pri
mo quia ſtat multam mineram ferri eſſe , & par-
uam mineram aluminis eſſe , propter quod aqua
non redditur calida ſecundum totalem gradum
eius propter diminutam quantitatem mineræ ,
ſecundo quia ſtat ferrum eſſe frigidum in ſecun-
do gradu , ſ.in fine manſionis ſecundi gradus:&
alumen eſſe calidum in principio manſionis ter-
tij gradus:quare inſenſibiliter differunt: & ꝓpter
ea reddetur quaſi temperata. Alio modo poteſt
reſponderi concedendo cōſequentiam,ſ. ꝙ aqua
balnei non reddetur temperata in actiuis:imo eſt
calida in primo gradu:& cum tu arguis cōſequēs
eſſe falſum,quia tunc non conferret ſimul ſtoma
cho frigido,& hepati calido : negatur conſequen
tia:pro quo aduerte ꝙ licet aliquis ſtomachus di-
catur temperatus,& aliquis calidus,& aliquis fri
gidus reſpectu proprij generis:tamē reſpectu me
dij generis.ſ.carnis,quilibet ſtomachus eſt frigi-
dus:ſimiliter hepar licet reſpectu proprij generis
aliquod ſit temperatū,& aliquod ſit frigidum,&
aliquod ſit calidum: tamē reſpectu medij generis
quodlibet hepar eſt calidum : ad minus ergo he-

D par eſt calidum in primo gradu:et tunc dicitur ꝙ
aqua huius balnei cōfert hepati dyſcraſiato ad ca
lidum,& ſimiliter renibus ſupcalefactis,quia he-
par in tali diſpoſitiōe eſt calidum ſupra primum
gradum:& quod eſt calidum in primo, eſt frigi-
dum reſpectu calidi in ſecundo . quare &c. Et ſi
iſta non ſatisfaciunt tibi,dicas ferrum eſſe frigidū
& ſiccum in tertio gradu,& cum alumen ſit cali
dum,& ſiccum in tertio gradu,reddetur aqua tē
perata in actiuis:ſed reſpōde ad rationem noſtrā
contra hoc,quia ſequeretur ꝙ aquæ mere ferreæ
nocerent ſtomacho,quia frigidum in tertio gra-
du ſenſibiliter nocet,& hæc de mineris huius bal
nei ſufficiant. Quantum vero ad ſecundum,ſ.
de effectibus huius balnei dicamus ꝙ cum aqua
hæc propter qualitates minerarum refractas red-
datur temperata in actiuis,confert dyſcraſiæ cali
E dę,& frigidę membrorum naturalium, ſ.ſtoma-
chi,hepatis,& renum,& etiam matricis,& ꝓpter
ſiccitatem minerarum redditur confortatiua ho
rum membrorum adunando,& vniendo partes
eorum,& iſtę ſunt operationes primę, quę ſunt
merito qualitatum:confert etiam quantum ad ſe
cundas operationes,quia aperit oppilationes ſub
tiliando humores groſſos ratione aliquarum par
tium ſubtilium exiſtentium in ferro,quod inſpiſ
ſatum eſt à calido,cum dominio tamen partium
terreſtrium:& confortat membra ratione ſtypti-
citatis. Confert etiam quantum ad operationē
inſequentem formam ſpecificam,quæ eſt laxatio
ventris,nam ferrum aliqualiter eſt laxatiuum,ſi-
ue ſolutiuum:vide à Serapione capi.de ferro: vbi
dicit,tubel ferri.i.battitura,ſiue ſquāma ferri mi-
F nus laxatiua eſt,q̃ ſquamma æris:ſi eſt minus laxa
tiua,igitur aliqualiter laxatiua eſt:& ꝓpterea iſta
aqua potata ſoluit ventrem,ſed debiliter,& ideo
in ijs,ꝙ facilis ſolutionis ſunt,ſoluit eos, ſed in iſ
qui duri ventris ſunt,non ſoluit eos.quare quan
do potatur,oportet adiuuare eius ſolutionem,vt
infra dicetur:& hæc de effectibus balnei ſufficiāt.

Quantum vero ad tertium, ſ.ad potationē hu
ius aquæ tangemus decem puncta.Primum pun
ctum eſt circa potationem,vtrum ſit conueniens
potare dictam aquam. & pro prima intentione.

Reſpondetur ꝙ conueniens eſt potare dictam
aquam, ſ.pro intentione purgationis corporis,
quia eſt laxatiua,ſiue ſolutiua,& partim pro infri
gidatione hepatis,& renum,& membrorum ſu-
percalefactorum. Contra primum arguet qui
quia aquę,quę communiter potantur pro purga
tione corporis,tenēt mineram ſalis, vt aqua Por
rectę,& aqua Montis Catini,ſed iſta nō tenet mi
neram ſalis:igitur non eſt conueniens potare eā.

Reſpondetur

Reſpondetur ꝙ licet aquæ communiter potabi-
les, quæ bene ſoluunt ventrem, communiter te-
neant de minera ſalis: tamen quæ tenent de mine
ra ferri etiam ſoluunt ventrem, ſed debiliter, vt
dictum eſt ſupra in minera. Et ſi dices, quem hu
morem ſoluit aqua ferrea? Dicitur ꝙ illum
cui obuiat, & eſt facile ſolubilis, ſiue cholera, ſiue
phlegma ſit: ex quo patet ꝙ male dicunt, qui di-
cunt ꝙ aqua ferrea ſoluit vẽtrem ratione ſuę gra-
uitatis, quia ſic aqua plumbea, & cęnoſa ſolueret:
quod eſt falſum: & patet conſequentia, quia tales
aquæ etiam multum grauant: eſt etiam contra
Meſuẽ in de cõſolatione medicinarum, q poſuit
tantum quatuor genera ſolutiuorum, ſ. ratiõe le-
nitionis, vt caſſia, & manna: & ratione compreſ-
ſionis, vt myrabolani: & ratione lambificationis,
vt pſilium: & ratione exſolutionis, ſiue laxatiõis,
vt ſcãmonea, & reubarbarum. quare nõ ponitur
ſolutiuum ratione grauationis. Secundum pun
ctum eſt, vtrum prius potanda ſit iſta aqua, aut
prius balneandum ſit corpus. Et videtur ꝙ prius
ſit potãda, quia purgatio corporis debet pręcede
re alterationem confortatiuam: patet per Auicẽ.
quarta fen primi capi. 2. In contrarium arguitur
quia nemo debet petere balneum, niſi prius pur-
gatus ſit, vt ſcribunt omnes auctores: igitur licet
vti balneatione balnei ante potationem eius. Rñ
deo. dicitur communiter ꝙ licet ante potatiõem
balneandi poſſint vti balneatione, cum ſint pur-
gati, tamẽ conueniẽtius eſt per aliquot dies prius
potare dictam aquã: ratio eſt quia per balneatio-
nem intelligimus alterationem membrorum, ſi-
ue rectificationem eorum, & confortationem, &
per potationem intelligimus purgationẽ: ſed ma
gis canonicũ eſt prius purgare corpus, ꝗ alterare
& confortare. quare. Nos vero dicimus ꝙ p po-
tationem poſſumus intẽdere duo, ſ. purgationẽ,
aut rectificationem membrorum. ſi intelligimus
primum, cõuenientius eſt prius potare, ꝗ balnea-
re: ſi vero intelligimus ſecundum, cõuenientius
eſt poſtremo potare, quia membra ſunt aliquali-
ter inflammata per balneationem. quare aliquali
ter infrigidare hepar, & renes conuenit in poſtre
mis. Tertium punctum eſt, vtrum conueniens
ſit iuuare debilem ſolutionem huius aquæ. Et vi
detur ꝙ ſic, quia non aliter faciendum eſt de iſta
aqua debiliter ſoluente, ꝗ de alio ſolutiuo debili:
ſed aliud ſolutiuum debile ex præcepto auctorũ
iuuari debet: igitur iſta aqua iuuari debet. Reſpõ
detur, ꝙ iſta aqua iuuari debet in ſolutiõe ſua, ma
xime in ijs, qui duri ventris ſunt, & ſi dicitur, cũ
quibus iuuari debet. Dicitur primo cum mo-
tu, iuxta illud Hippoc. quarta aphoriſ. Cum vo-
lueris magis ducere elleborum, magis moue cor-
pus: cum vero ſiſtere, ſomnum fac, & noli mo-
uere. Secũdo debet iuuari cum zuccaro, & quã-
to minus coctum eſt, melius eſt, & ideo zuccarũ
rubeum magis adiuuat ſolutionem, ꝗ aliud zuc-
carum duarum coctarum, vel trium: & debet po
ni vnũ cochlear zuccari ꝓ vna tacia aquæ: tertio
poteſt iuuari cum modico ſale: ſed iſtud eſt ſuſpe
ctum in ijs, qui habent hepar inflammatum, vel
renes calidos, vel qui patiuntur ardorẽ vrinæ, ta-
men in ijs ſi nõ ſit multa inflammatio, nec ardor
vrinæ poteſt miſceri ſal cum zuccaro, & totum
hoc conſiſtit in extimatiua medici. Quartum
punctum eſt circa quantitatem continuam aquę
i. quantum in die oportet potare de dicta aqua.
Reſpõdetur ꝙ ad minus duo onophora: ratio eſt,
quia in tali quantitate rationabile eſt ꝙ moueat
ventrem: ꝙ ſi non moueat, faciat clyſtere de dicta
aqua cum zuccaro rubeo, & ſale: deinde moretur
per quatuor horas, & poſtea capiat ferculum tan
tum bullitum in brodio pullæ. Ad plus vero ca
piat tria, vel quatuor onophora ſecundum teno-
rem virtutis, quia in tali quãtitate rationabile eſt
vt ſufficiẽter purget. Et aduerte vnum, ꝙ ſi aqua
iſta non purgat exhibita in debita quantitate, ſci-
licet duorum onophororum, melius eſt, vt non
ſe impediat cum illa, quia proportio non cadit in
ter ipſam, & accipientem, qualis debet cadere in
mouendo eum. Quintum punctum eſt circa
quantitatem diſcretam. ſ. quotiens debet ſumi.
Rñdetur ꝙ de iſta aqua totiẽs debet dari, quotiẽs
de alijs aquis potabilib. quare ad minus tribus vi
cibus ſumi debet, ſ. ſi ſoluat: & ad plus ſeptẽ vici-
bus: & debet aliqualiter augmentari quantitas vſ
que ad quatuor vices: & in primis duobus diebus
exhibere continuatim: ratio horũ eſt: quia ſic me
lius videtur ſoluere, & ſufficienter: deinde poſt
duos primos dies interpolatim exhibere vno die
ſic, & altero non: et in die, quo non accipit aquã,
debet fieri ex dicta aqua clyſtere, & zuccaro ru-
beo, & ſale, vel ex capitis caſtrati decoctione, &
zuccaro rubeo, et ſale, et ſi vis ponere vitellũ oui,
ponas, quia de hoc non facio magnam vim. Se
xtum pũctum eſt circa qualitatem. i. caliditatem
aquæ potandæ. ſ. quantum calida potari debet.
Reſpondetur ꝙ debet potari calida, vt exit à bal-
neo, & ſi etiam aliqualiter calidior potaretur, dũ
modo non coquat os, neq; guttur, melius eſſet: ra
tio eſt quia medicinæ calidæ citius actuantur à ca
lore naturali, & conſequenter citius mouent ven
trem, non ergo frigida, neq; tepida potetur, ſed
calidior. Septimum punctum eſt, ſi potãdo cõ
ueniens eſt ſe balneare in die illa. Reſpondetur

ꝙ non, ratio eſt, quia balneatio noceret potationi
factæ, quando balneatio trahit à centro ad circũ-
ferentiam, mouendo ꝑ ſudorem: potatio vero tra
hit à circunferentia ad centrum, mouendo ꝑ vri
nã, & ſeceſſum: quare balneatio eſſet impedimen
to potationi. Forte quis diceret, ꝙ licet balneatio
de mane poſt potationem factam de mane ſit im
pedimento, tñ balneatio facta de ſero ante cœnã
per duas horas, non erit impedimento aquę, quia
tum finita eſt operatio eius. Dicitur ꝙ nec de ſe-
ro conuenit balneatio in die potationis ꝑꝑ duo:
primo quia nõ eſt finita operatio aquæ, qm̃ de no
cte multum vrinatur: ſecũdo quia cũ fecerit leuẽ
refectionem poſt quatuor horas à potatione fini
ta, ſi cibus non eſſet digeſtus in ſtomacho, noce-
ret balneũ, et ſi eſſet digeſtus, inflammaret: quare
in die potationis non laudo balneationẽ: ſed in
alia die forte ſic, facto prius clyſteri. Octauum
punctum eſt, ſi balneatio conuenit in altera die
ſequente potatione. & videtur ꝙ non, quia bal-
neatio trahit ad circunferentiam, & potatio tra-
hit ad centrum. igitur vna impedit aliam. Re-
ſpondetur ꝙ põt fieri balneatio in altera die, dũ-
modo virtus toleret, quia non dicitur impediri
operatio potationis niſi in tempore, in quo fit ſua
operatio, quare finita operatione non dicitur im
pediri: ſed in die ſequenti eſt finita operatio illius
prioris potationis. ſ. per ſeceſſum, & per vrinã, li-
cet aliquid de aqua remaneat in venis ad digerẽ-
dos illos humores: quare &c. Nonum punctum
eſt circa tempus potationis. ſ. quo tempore debet
potari talis aqua. Reſpondetur ꝙ duplex eſt tem-
pus potationis electũ. ſ. vniuerſale, & particula-
re, loquendo de tempore vniuerſali, potanda eſt
in vere, & in autumno temporibus ſeruantibus
ſuas qualitates: & communiter potatur à princi-
pio maij vſq; per totum menſem iunij: ratio pri-
mi eſt, quia in tempore veris, & autumni laudan-
tur purgationes iuxta illud Hipp. quarta Aphor.
ſub cane, & ante canem moleſtæ ſunt pharmacię:
ratio ſecũdi eſt, quia melius eſt, vt tempus aliqua
liter declinet ad calidum, q̃ ad frigidũ, quia ma-
gis adiuuat aquã: & notãter dixi tempus electũ,
quia in quocunq; tempote poteſt dari, vrgente
neceſſitate: & tum eſt tempus coactum. Deci-
mum punctum eſt de regimine vitæ tempore po
tationis. Reſpondeo. dicitur ꝙ tale regimẽ de
bet ſeruari, quale ſeruatur in aqua Porrectę, vt di
ximus in quæſtione noſtra de aqua Porrectæ, &
in alijs aquis potabilibus. quod regimen eſt, vt fi-
nita potatione ſtet per quatuor horas, deinde ca-
piat ferculum tñ, & bibat modicũ vini pauciferi,
aut aliud vinum lymphatum, cũ aqua decoctio-

D nis paſſularum, deinde poſt ſex horas capiat cœ-
nam, & comedat de carnibus, & de ferculo tẽpe-
rate, & bibat magis vinum rubeum, q̃ albũ, quia
magis confortat ſtomachum, & minus percutit
cerebrum: in die vero, quo nõ potat, faciat clyſte-
re ex dicta aqua cum vnc. ij. zucari rubei, & mo-
dico ſale. deinde capiat prandium ſatis bona ho-
ra, vel velit balneare ſe, vel non, & comedat fercu
lum cum carnibus, in cœna ſimiliter capiat fercu
lum, & carnes, & caueat ab omnibus fructibus,
& caſeo, & caueat comedere de pane, qui nõ eſt
intinctus nec in brodio, nec in vino, quia eſt dure
digeſtionis ſtomachis debilibus, & nocet ſic pota
tibus. caueat etiam dormire in die ab ortu ſolis vſ
que ad occaſum, ſaltem in die potationis: caueat
etiam à potatione dictæ aquæ tempore alicuius
purgatiõis naturalis. & ideo mẽſtruis ſuperuenien
E tib⁹ abſtineat mulier à potatione, & hęmorrhoi-
dibus fluentibus, abſtineat quilibet à potatione,
niſi intenderet reſtringere illam purgationẽ na-
turalem per potationem aquæ: caueat etiam ab
ira, & triſtitia, quia impediunt operationẽ aquæ.

Quantum etiam ad quartum. ſ. ad balneatio-
nem ſimiliter tangemus decem puncta. Pri-
mum punctum eſt circa præparationem corpo-
ris, quæ fit ĩ purgatione corporis, quia nemo præ
ſumere debet ſe balneare niſi purgatus fuerit, &
ratio eſt, quia cum mali humores fuerint in cor-
pore non purgati, ex balneo facile inflammãtur,
& putreſcunt, quare cadunt in febres. neceſſe eſt
igitur purgare eos, qui petunt balnea, ex quo in-
fertur ꝙ error maior eſt mittere febricitantes ad
balneum, quia humores præparati ad putredi-
nem inflammãtur, & ſic augent febrem. Se-
F cundum punctum eſt circa præparationem alia-
rum rerum, quę neceſſaria ſunt volentibus ſe bal
neare: dico quę neceſſaria ſunt pro accidentibus
quæ occurrere poſſunt. Pro quo aduerte ꝙ po-
tentibus balneum accidit quãdoq; ſtypticitas ven
tris magna, cui prouidere oportet aut cum clyſte-
ri ex aqua balnei, & zucaro rubeo, & ſale, aut
cum decoctiõe capitis caſtrati: quare oportet por
tare inſtrumentum pro clyſteri, & zucarum ru-
beum, aut ſaltem portare caſsiam fiſtulam vt po
ſit ante cœnam aliquid de ipſa capere: aut porta
re pilulas ex aloe, maſtiche, & tragacanto confe-
ctas, de quibus capiat aliquam ante cœnam ſtan
te ſtypticitate ventris. Accidit & quandoq;
ſitis, pro qua prouidere oportet. quare portetur
cum iuleb violatum, vt caſu quo contingat ſitis
medium cyatũ aquę putei, vel fontis capere poſ
ſit cum modico iuleb. Accidit & quandoq;
catarrhus, ſiue ex mutatione aeris, ſiue ex fumoſi
tatibus,

tatibus, & vaporibus balnei. quare conueniens
est prouidere: portet igitur secum ad minus vnã
dosim pilularum pro catarrho. Recip. pilularum
assaieret, pilularum sine quibus ana.drach.5. &
reformentur quinque pilulæ cum aqua fęniculi,
& capiat in sero quando vadit dormitum tem-
pore necessitatis, vel capiat de alijs pilulis consi-
milibus istis. Accidit etiam quandoque debi-
litas aliqua propter tãtum alterare corpus in bal-
neo, maxime debilibus, propter quod oportet ꝓ-
uidere. quare portet secum confectiones aliquas
pro confortatione corporis, siue trageam, siue co
riãdros confectos, siue manus Christi perlatum,
de quibus ante introitum balnei capiat modicũ,
vel post exitum. Accidit etiam aliquando, licet
raro, febris, quę si accideret, abstineat à balneo, et
capiat vnc.j.cassiæ tractæ, & stet per duos dies ad
minus post cessationem febris antequam se bal-
neet. Tertium punctum est de hora balneatio
nis, & dicitur ꝙ duplex est hora balneatiõis, s. vni
uersalis, & particularis. vniuersalis est, scilicet in
quo tempore fieri debet balneatio: & statutum
est ab auctoribus quòd in temporibus tempera-
tis, scilicet vere, & autumno· & ratio est, quia in
ijs temporibus magis potest tolerari balneum, &
magis conferens est: hora vero particularis est cir
ca ortum solis vsque ad tres horas: & in sero cir-
ca vigesimam vsque ad vigesimam tertiam.
Quartum punctum est quod est melius tem-
pus pro balneatione. an tempus veris, an tempus
autumni? Dicitur ꝙ illud est melius tempus, in
quo aquæ sunt meliores, & cum in autumno sint
meliores, quia pręcessit ęstas exsiccatiua: iõ illa est
melior balneatio, & melior est potatio: secus est ꝓ
ducia, quia licet aquæ sint meliores pro ducia in
autũno, tñ pro dispositione capitis peius est, qm̃
per duciam fit caput apertum, & adueniente fri-
gore multum patitur caput. quare &c. Quin-
tum punctum est circa quãtitatem mansionis in
balneo: & dicitur ꝙ in mane plus morari debet
in balneo, quàm in sero: & in mane ad minus per
horam, in sero vero minus. Sed aduerte ꝙ quã
documque ex balneo percipitur molestia aliqua,
siue inflammatio sit, siue aliud, debet exire bal-
neum, quia corpora nõ sunt semper in eadem di-
spositione tolerandi balneum, quoniam non est
eadem sanitas mane, & vespere, vt dixit philoso
phus. Sextum punctum est circa qualitatem,
vel modum mansionis in balneo, nam cum in ap
penditijs non sit tãta caliditas, & in medio sit ma
ior caliditas, oportet inprimis gradatim procede
re, quia natura subitas mutationes non patitur,

A quare à principio stet in appenditijs, & paulatim
procedat versus medium, secundum quòd virtus
tolerat. Aduertat etiam ad fumositates balnei
& caueat stare in parte illa, ad quam fumositates
declinant, quia replent caput, & capitis dolorem
faciunt. Aduertat etiam vt stet in balneo vsq;
ad os stomachi, & non secundum totum pectus,
quia constringeret pectus. Septimum punctũ
est circa prouisiõem de exitu balnei, quia balnea
tus postquam exsiccatus fuerit, debet intrare le-
ctum ad minus per mediam horam, & si eo tem
pore sudat, patientiam habeat, non tamen mul-
tum se cooperiat: postea vero se exsiccet: si vero
non sudat stet quietus, postea exurgat leuiter de-
ambulando vsque ad horam prandij, & cum sit
calidus, caueat à ventis. Octauum punctum
est, vtrum conueniat ipsum dormire quando in-
B trauit lectum post exitum balnei. Dicitur ꝙ de
mane potest dormire, de sero vero minime: & ra
tio est, quia hora matutina magis conueniens est
somno, quàm vespertina. Nonum punctum
est, quotiens balneandus est.i.quot diebus. Et re
spondetur, ꝙ auctores communiter recipiũtur vi
ginti quinque diebus facere balneationem: & ra-
tio est, quia verisimile est in hoc tempore balneũ
fecisse impressionem sufficientem. Decimum
punctum est de regimine vitę in tempore balnea
tionis: & dicitur ꝙ debet esse regimen conueniẽs
in sex rebus non naturalibus: primo in aere, ca-
ueat igitur à vento, & ab aere nocturno: caueat
etiam stare sub sole capite discooperto. De ci-
bo vero, & potu: mensuret quantitatem cibi sibi
conuenientem, & caueat à repletione nimia: qua
litatem quoque cibi conuenienter obseruet, scili
C cet vt sumat res boni nutrimenti, & facilis di-
gestionis. quare abstineat à fructibus, quæ fa-
ciunt sanguinem aquosum, & cito putrescibi-
lem: caueat etiam à carnibus duræ digestionis,
vt sunt porcinæ, & bouinæ, sed comedat carnes
pullorum, vel castratorum, vel vitulorum, vel
similium: caueat etiam à caseo, quia duræ dige-
stionis est. Tertio obseruet horam comeden-
di, de mane cito circa decimam tertiam, vel de-
cimam quartam horam, in sero vero circa vigesi-
mam secundam, vel vigesimam tertiam. come
dat ergo de mane ferculum cum carnibus tempe
rate, & in sero minus de carnibus comedat: & si
vellet oua in sero, non esset malum: in die vero
nigra comedat mane, & sero oua, & de mane
ferculum cum ouis, in sero vero cum lacte amyg
dalarum. quòd si posset habere pisces petrosi flu
minis, comedat de illis. de fructibus vero, aran

tiæ, & granata, & pruna conceduntur eis: vinum vero sit rubeum non ponticum, idest non bruſcum, nec dulce, & ſit ſufficienter lymphatum, non cum aqua balnei, ſed cum alia. De motu vero, & quiete dicitur, quòd bonum eſt vt exercitium ante cibum faciat, ſed non ſudet, nec ſaltet, ſiue tripudiet, ſed quieſcat. De ſomno, & vigilia dicitur, quòd dormiat in nocte, & caueat à vigilijs noctis: in die vero non eſt conueniens dormire, maxime poſt prandium.

De inanitione, & retentione dicitur, quòd prouideat ſingulo die habere beneficium ventris, & ſi non habeat, aciat clyſterem, vel aliter D prouideat. De accidentibus animi: caueat à triſtitia, & propter hoc continue ſtant in ludis, qui in balneis ſunt. ſed cum cauendum ſit ab ira, ſit ludus gratia ſolatij, & cõſequenter ludus ſit de paucis denarijs, & non de multis: & hæc de regimine vitę ſufficiant ad gloriam dei, et gloriosæ virginis.

Finis de Balneo Villa.

IN LIBROS IOANNIS ET IACOBI DE DONDIS PATAVINORVM PRAEFATIO.

QVum ijs, quę de aquarum medicinis, typis nostris hactenus erãt impressa, adijcere vellemus ingeniosum, sed latẽtem annos propè iam ducẽtos IOANNIS DE DONDIS Patauini librum, in quo de Patauinis thermis Patauinus homo docte admodũ ac subtiliter disputauit: libuit prius admonere lectorẽ, DONDOS qui hodie de HOROLOGIO dicuntur, iam inde à proauorum nostrorum tẽporibus Patauij fuisse nobiles: & ex ijs insignes philosophos ac medicos ꝓdijsse: atq; inter eos Iacobum, qui rationem conficiendi salis ex calidis APONI aquis primus excogitauit, & ea de re librum edidit, ac postea etiã de fluxu ac refluxu maris diligenter scripsit, tantoq; studio ac profectu vniuersa quæ ad medicinam pertinent legit, atq; intellexit, vt de ijs rebus præclarũ opus emiserit: in quo morborũ propè infinita remedia summis laboribus collecta ita exposuit, vt omnium consensu AGGREGATORIS nomẽ sit consecutus. Ex quo genitus est Ioannes hic, qui de his quæ in Patauinis thermis mirabilia visuntur, deq; eorum causis, atq; ipsarum aquarum medicinis adeo diligẽter et erudite disseruit, vt, difficile sit ad ea q̃ ille excogitauit ac memorię ꝓdidit, melius quicq; addere. amauit hunc FRANCISCVS PETRARCHA poeta insignis, & moriens honesto legato beneuolentiam in illum suam testatus est. Ad hæc non alienum à nostra in Patauinã ciuitatem obseruantia existimauimus hoc loco ponere quæcunque in laudem harum aquarum à veteribus, vel poetis, vel scriptoribus memoriæ tradita legimus. Primum igitur Suetonius in Tiberio ita scribit.

Mox quum Illyricum petens iuxta Patauium adijsset Geryonis oraculum sorte tracta, qua monebatur vt de consultationibus in APONI *fontẽ talos aureos iaceret: euenit vt summum numerum iacti abeo ostenderent, hodieq; sub aqua visuntur hi tali.*

Ex quibus verbis apparet in agro Patauino ita fuisse Geryonis oraculum vt in Græcia Amphiarai & Trophonij, ac vero simile videri potest, conditũ fuisse id oraculum ab Hercule ac nobilissimis illis argiuis, qui cum eo in expeditionem aduersus Geryonem profecti, mox eodem ipso duce in patriam reuertentes ad hęc loca peruenerunt: vbi iam longę peregrinationis labore defessi, ac uix tandem salubribus istis calentium aquarum miraculis recreati, in Græciam sibi redeundum non putarunt. allexit homines iucunda collium amœnitas, & subiectorum collibus aruorum fertilitas cepit. Itaque mansuram sibi sedem Hercule concedente delegerunt. ipsi a generis nobilitate Euganei nuncupati nomen genti dedere. fontem vero ipsum in quo et morborum sine ullo dolore medicinam, & iucundã laborum requiem inuenerant, sua lin

gua ΑΠΟΝΟΝ à doloris, & laboris priuatione nuncuparunt. Hercu les, uel conſcientia facti ſui commotus, uel cœleſtibus prodigijs actus, ut Geryonis, quem abductis armentis interemerat, manes placaret, monumen tum illi, & oraculi aditum inſtituit, ubi, & augur eſſet, & ſortes duceren tur. cuius rei fidem uel unus Lucanus poteſt facere, qui prœlium Pompei & Cæſaris eo ipſo die quo in Theſſalia commiſſum eſt, ab augure in Euga neo colle ad APONVM ſedente prædictum canit. eius uerſus ex ſeptimo Pharſaliæ hi ſunt.

Euganeo (ſi vera fides memorantibus) augur
Colle ſedens, APONVS terris vbi fumifer exit,
Atque Antenorei diſpergitur vnda Timaui,
Venit ſumma dies, geritur res maxima, Dixit,
Impia concurrunt Pompei & Cæſaris arma.

Sed illud quoque non mediocriter adiuuat coniecturam, quod uſque ad Honorij Imp. tempora in ipſo APONI fonte regiæ quædam haſtæ uiſe bantur, quas illuc iactas ab Hercule credebant. ac ſulcus eiuſdem aratro factus oſtendebatur ab incolis, quem imitati illi, & ad ædificandum, & ad calcem faciendam lapides fodere didicerunt, & ſanè nunc quoque toto illo tractu ad millia paſſuum xij, & amplius lapides ad utranque rem idonei fodiuntur, quales in reliquo Patauino agro nuſquam inuenies. ut appareat locis illis ſubeſſe ignes quibus excocti lapides in calcem gypſeum neſcio quid in ſe habentem facilè tranſeant, & nutrimentum perpetuis caloribus præ beant. vnde phyſicis anſa diſputandi nouo modo de thermarum caloribus offertur. Siquidem Claudianus quoque colles illos coctam ſilicem nominat, cum ait.

Luxuriat viridi gramine cocta ſilex

Et rurſus ſilicem dicit liquido feruore liqueſcere, quod nihil aliud eſt quàm in calcem conuerti. De ſulco autem Herculeo verſus illius hi ſunt.

Præterea grandes effoſſo marmore ſulci
Saucia longinquo limite ſaxa ſecant.
Herculei (ſic fama refert) monſtratur aratri
Semita, nec caſus vomeris egit opus.

Claudianus autem vates egregius, cui Arcadius, & Honorius Impp. ſe natu petente ſtatuam teſtimonij gratia in foro Traiani erigi collocariq; iuſ ferunt, fontem APONI pulcherrimis uerſibus ita alloquitur.

FOns Antenoreæ vitam qui porrigis vrbi:
Fataq; vicinis noxia pellis aquis:
Cum tua vel mutis tribuant miracula vocem,
Cum tibi phœbeus carmina dictet honos,
Et sit nulla manus, cuius non pollice ductæ
Testentur memores prospera vota notæ:
Nonne reus musis pariter, nymphisq; tenebor,
Si tacitus soli prætereare mihi?
Indictum quid enim fas est à vate relinqui,
Hunc qui tot populi peruolat ora locum?
Alto colle minor, paruis erectior aruis
Conspicuo cliuus molliter orbe tumet.
Ardentis fœcundus aquæ, quacunq; cauernas
Perforat, offensus truditur igne latex.
Spirat putre solum. conclusaq; subter, anhelo
Pumice rimosas perforat vnda vias,
Humida flammarum regio, Vulcania terræ
Vbera: sulfureæ feruida regna plagæ.
Quis sterilem non credat humum? fumantia vernant
Pascua: luxuriat gramine cocta silex.
Et cum sic liquido cautes feruore liquescant:
Contemptis audax ignibus herba viret.
Præterea grandes effosso marmore sulci
Saucia longinquo limite saxa secant,
Herculei (Sic fama refert) monstratur aratri
Semita, nec casus vomeris egit opus.
In medio, pelagi latè flagrantis imago
Cærulus immenso panditur ore lacus,
Ingenti fusus spacio: sed maior in altum
Intrat: & arcanæ rupis inane subit,
Densus nube sua: tactuq; immitis, & haustu,
Sed vitreis idem lucidus vsq; vadis.
Consuluit natura sibi: ne mersa lateret
Admisitq; oculos, quo vetat ire calor.
Turbidus impulsu venti cum spargitur aer,
Glaucaq; fumiferæ terga serenat aquæ:

Tunc omnem liquidi vallem mirabere fundi,
Tunc veteres hastæ regia dona micant.
Quas inter nigræ tenebris obscurus arenæ
Discolor abruptum flumen hiatus agit.
Apparent intus latebræ: quas gurges opacus
Implet: & abstrusos ducit in antra sinus.
Tum montis secreta patent: qui flexus in arcum
Aequora pendenti margine summa ligat.
Viua coronatos adstringit scæna vapores
Et leuis exili cortice terra natat:
Calcantumq́ oneri nunquam cessura virorum
Sustentat trepidum fida ruina pedem.
Facta manu credas: sic leuis circuit oras
Ambitus: & tenuis, perpetuusq́ riget.
Hærent stagna loco plenas æquantia ripas,
Præscriptumq́ timent exiluisse modum.
Quod superat, fluuius deuexa rupe volutus
Egerit: & campi dorsa recurua petit.
Deuehit exceptum natiuo spira meatu:
In patulas plumbi labitur inde vias.
Nullo cum strepitu, madidisq́ infecta fauillis
Despumat niueum fistula cana salem.
Multifidas dispergit opes: artemq́ secutus
Qua iussere manus, mobile torquet iter.
Et iunctos rapido pontes subtermeat æstu,
Afflatosq́ vago temperat igne tholos.
Acrior interius rauci cum murmure saxi
Spumeus eliso pellitur amne vapor,
Hinc nigras repetunt fessi sudore lacunas:
Frigora queis longè blanda dedere moræ.

* * *

Salue pæoniæ largitor nobilis vndæ,
Dardanij salue gloria magna soli
Publica morborum requies: commune medentum
Auxilium: præsens numen: inempta salus.
Seu ruptis inferna ruunt incendia ripis,

Et nostro phlegeton deuius orbe calet.
Sulfuris in venas gelidus seu decidit amnis:
Accensusq; fluit, quod manifestat odor.
Siue pares flammis vndas in lance rependens,
Arbiter in fœdus mons elementa vocat.
Ne cedant superata sibi: sed legibus æquis,
Alterius vires possit vtrunq; pati.
Quicquid erit causæ: quocunq; emitteris ortu:
Non sine consilio currere certa fides.
Quis casum meritis adscribere talibus audet?
Quis negat auctores hæc statuisse Deos?
Ille pater rerum qui sæcula diuidit astris,
Inter prima poli te quoq; sacra dedit.
Et fragilem nostri miseratus corporis vsum,
Tellurem medicas fundere iussit aquas.
Par carumq; colos exoratura seueras
Flumina laxatis emicuere iugis,
Fœlices proprium qui te meruere coloni,
Fas quibus est APONON *iuris habere sui.*
Non illis terrena lues, corrupta nec austri
Flamina, nec sæuo Sirius igne nocet.
Sed quamuis Lachsies fatalia stamina damnet,
Inde sibi fato prosperiora petunt.
Quod si forte malus membris exuberat humor,
Languida vel nimio viscera felle rubent,
Non venas resecant: nec vulnere vulnera sanant:
Pocula nec tristi gramine mixta bibunt.
Amissum lymphis reparant impunè vigorem
Pacaturq; ægro luxuriante dolor.

Sed longè maximam his thermis auctoritatem vel vna illa Theodorici Regis epistola potest afferre: qui deposita Ostrogothicæ gentis vnde oriundus erat feritate, Germaniæ Vnghariæ, Ilyrico, & maximæ Galliarum parti atq; Italiæ magna aliquandiu per imperij sui initia cum clementiæ tum æquitatis laude imperauit. Is quum Rauennam Imperij sui sedem constituisset, atq; ibi totos propemodum quadraginta annos consedisset, Patauium vrbem bellicis incursionibus propè deletam restaurauit: & ad regiam maiestatem pertinere existimauit vt ædificia ad thermas APONI vetustate collapsa, regijs impensis instaurarentur. & fons ipse ac vicina fonti loca in pristinam faciem redi

 gerentur.

gerentur. Eius ad Aloysium Architectum ea de re epistolam hic apponendam curauimus: propterea quod digna visa est, quæ non inter varias solum Casiodori, sed hic quoque in gratiam studiosorum legeretur: & hinc omnes intelligerent ad scribendum de his aquis erudita hominum ingenia, vel hac una epistola potuisse excitari, quam qui studiose inspexerit facile intelliget Casiodorum eam, quam præmisimus Claudiani elegiam non incuriose legisse, ac longe maximam huius ipsius epistolę partem ex sententijs inde ductis texuisse: & non inepta quamuis paulo difficiliore paraphrasi transtulisse.

THEODORICVS OSTROGOTHORVM REX

ALOYSIO ARCHITECTO, S.

I audita veterum miracula ad laudem nostræ clementiæ volumus continere (quoniam augmenta regalis gloriæ sunt, quum sub nobis nulla decrescunt) quo studio conuenit reparari, quod etiam nostris oculis frequenter constat offerri? Delectat enim salutiferi APONI *meminisse potentiam, vt intelligas quo desiderio cupiamus reficere, quod de memoria nostra nescit exire. cœruleũ fontem vidimus in formam dolij cõcauis hiatibus æstuantem, & fornaces anhelantium aquarũ circunducto tereti labio, naturæ probabili dispositione coronatas. quæ licet, more calidarum nebulosos vapores exhalent, hanc tamen iucundam perspicuitatem aspectibus humanis aperiunt, vt quiuis hominum illã gratiam desideret contingere, & quum non ignoret ardere. Ore plenißimo, in sphæræ similitudinem, supra terminos suos aquarum dorsa turgescunt, Vnde latex tanta quiete defluit, tanta quasi stabilitate decurrit, vt eũ non putes crescere, nisi quia inde aliquid rauco murmure sentis exire. Veniũt aquæ per algentes meatus tali feruore successæ, vt post recurua spacia, quæ arte facta sunt longiora, in tepores sint maxime redituræ. O magistri mirandum semper ingenium, qui naturæ furẽtis ardores ita ad vtilitatem humani corporis temperarit, vt quod in origine dare poterat mortem, doctißime moderatum, & delectationem tribueret, & salutem. Iuuat videre secretum, latices vapores igneos exhalantes, amicum vndis indesinenter ardorem, & calorem venire decursu riui, vnde naturaliter solebat extingui. Merito dicunt Philosophi elementa sibi mutuis complexibus illigari, et mirabili confœderatione coniungi, quæ inter se contraria intelliguntur varietate pugnare. Ecce madentem substantiam vapores producere constat ignitos, quæ mox vt ad thermarum ædificia decora peruenerit, illis à cautibus vnda descendens, & aëra sua qualitate succendit, & tactu fit habilis, quum recepta fuerit in lauacris. vnde non tantũ deliciosa voluptas acquiritur, quantũ blãda medicina confertur, scilicet sine tormento cura, sine horrore remedia, sanitas inempta, balnea contra diuersos dolores corporis attributa. quæ ideo* ΑΠΟΝΟΝ *græca lingua, benefica nominauit antiquitas, vt causam tanti remedij æger cognosceret, cum de tali nomine dubium non haberet. sed inter alia loci ipsius bona, illud quoque stupendum esse dicimus, quod vna fluentorum natura diuersis ministerijs videtur accomoda. nam protinus saxo suscipiente collisa inhalat primæ cellulæ sudatoriam qualitatẽ, deinde in solum mitigata descendẽs, minaci ardore deposito suaui temperatione mollescit. mox in vicinum producta, cum aliqua dilatione torpuerit, multo blãdius intepescit. postremo ipso quoq; tepore derelicto, in piscinam Neronianam frigida tantum efficitur, quantum prius ferbuisse sentitur. nõ immerito auctoris * sui participãs nomen collega est cum viriditate gemmarum. vt ipso quoq; vitrei elemẽti colore perspicua quasdam trementes vndas quieta cõmoueat. sed vt ipsum quoq; lauacrum mundius redderetur, stupenda quadam continentiæ disciplina, in vndam, qua viri recreantur, si mulier descendat, inceditur. propterea quod ipsis altera exhibitio decora collata est, scilicet ne ardentium aquarum fœcundißimus locus crederetur non habuisse, vnde plurima largiretur, si vterq; sexus*

vno

vno munere communiter vteretur. hæc perennitas aquarum intelligendi præstat indicium, per igneas terræ venas occultis meatibus, influentem interius in auras erumpere excocti fontis irriguam puritatem. nam si naturæ fuisset illud incendium, sine interitu substantiæ non fuisset amissum. sed aquæ materia sensibilis, sicut peregrinum contraxit ignem, sic iterum natiuum facile repetit algorem. præstat & aliud adiutorij genus vis illa medicabilis. nam iuxta caput fontis scintillosi, quendam sibi meatum prouida natura formauit. hinc desuper sella composita, quæ humanis necessitatibus in absidis speciem perforatur, ægros suscipit interno humore defluentes. Ubi dum fessi nimio languore consederint, vaporis illius delectatione recreati, & lassa viscera reficiunt & humores noxia infusione laxatos, vitali ariditate constringunt. vt quasi aliquo desiderabili cibo refecti, valentiores queant protinus inueniri. Sic medicabili substantiæ venit à sulfure, quod calet. à salsedine quod desiccat. Talia posteris non tradere, hoc est grauiter in longam ætatem peccare. quapropter antiqua illic ædificiorum soliditas innouetur. Ut siue in thermis, siue in cuniculis fuerit aliquid reparandum, te debeat imminente reconstrui. Uirgulta quoq;, noxia importunitate nascentia euulsis cespitibus auferantur. ne radicum quidam capilli paulatim turgentes, fabricarum visceribus inserantur, & parietes more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriant, vnde se compago casura disrumpat. Palatium quoq; longa senectute quassatum, reparatione assidua corrobora. Spatium, quod inter ædem publicam & caput igniti fontis interiacet syluestri asperitate depurga. rideat florenti germine facies decora camporum, quæ etiam ardentis aquæ fertilitate lætatur. miroq; modo dum proxime salem generat sterilem, nutriat pariter & virores. sed non his tantum beneficijs Antenorea terra fœcunda est: infert et alia, quæ multo grandius obstupescas. Corda illa (vt ita dixerim) montium in vicem secretarij negocia contentiosa distinguunt. nam si quis forte pecus furatum pilis natiuis solito more spoliare præsumpserit, vndis ardentibus frequenter immersum, necesse est, vt antea decoquat, quàm emundare præualeat. O vere secretarium iure reuerendum. quando in his aquis non solum sensum, sed etiam verum constat esse iudicium. &, quod humana nequit altercatione dissolui, fontium datum est æquitate definiri. Loquitur illic tacita natura, dum iudicat, & sententiam quodam modo dicit, quæ perfidiam negantis excludit. Sed quis ista conseruare negligat, quamuis plurima tenacitate sordescat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit singulariter toto orbe nominatum, & ideo pecunia, quæ tibi data est, si opus non poterit implere susceptum, quantum adhuc expendendum esse credideris, missis nobis breuibus, indicabis. Quia non grauamur expendere, vt tanta videamur ruris amœna custodire. Uale.

Secretarium iudicem intelligit à secernendis iudicandisq; reb⁹ quę in cōtrouersiam veniunt.

IOANNIS DE DONDIS PATAVINI

De fontibus calidis agri Patauini consideratio,

Ad magistrum Iacobum Vicentinum.

Vanquam vir egregie & amice præcipue, eo semper in te animo fui, vt qcquid facultatis ĩ me esset, si quid modo esse aliquando contigisset, id totum ad voluntatem tuam conferre atq; accommodare desiderarem : tamen id præstare nondum potui, ac ne tentaui quidem . Neque tamen est, quòd putes me obliuisci aut posse, aut, si possim, velle veteris illius nostræ sodalitatis & suauissimæ consuetudinis : quam studiorũ similitudo tum cõciliauit, cum ad easdem artes ac facultates pariter contenderemus. ac plærunq; eodem etiam magistro vteremur: totamq; disciplinæ scholasticę militiam atq; adeo etiam vigiliarũ labores vnà perferremus. Huc accedit quod amicitiæ honestissimis de causis initæ, tam constans ratio ac stabilis fides fuit : vt quamuis peracto studiorum curriculo tua te patria à nobis distraxerit, amicitiam tamẽ nostram nulla locorum interualla potuerint dissoluere. Quam ob rem vix credas, quàm molestum mihi fuerit, quod tã diu distulerim id aggredi quod à me superiore anno petieras, & vt facerem binis literis atq; illis quidẽ eruditis & amabilibus persuaseras. sed mehercle ea in re, neq; negligentia, neq; vlla laboris fuga in causa fuit, quo minus diligenter quod petieras considerarem, & materiam cognitione dignissimam scriptis mandarem . Sed volentem me atq; animo destinantem id tunc primũ pręstare cum aliquid ocij contigisset, impedimẽta hinc atq; inde occurrentia retraxerunt: quæ mentem lõge alijs curis implicitam molestis occupationibus obruerunt. Primum enim meorum morte atq; alijs quasi turbinibus me sæuientis fortunę procella vexauit . deinde vero quum Magnifici ac præpotẽtis Dñi Dñi Galeacij Vicecomitis Mediolani & comitis virtutum filius præclaræ indolis in difficilem ac grauem morbum incidisset, integrum annum in Papiensi Vrbe illi astidere sum coactus. Agnoscis causam dilati officij, et quæ tua humanitas est, qui dilectionis in me affectus, etiam libenter ignoscis. Nunc .n. quum primum licet ad id quod inuitus ac coactus distuli, volens ac lubens redeo. & in ea re quę non modicę considerationis indiget, quantum mihi lux cœlestis affulserit, & diuina bonitas aspirauerit, mentem cogitationemq; intendã: magis equidem vt voluntati tuę morem geram, & qua parte possim mortalibus me vtilem exhibeam, quã quod magnum aliquid mihi sumam, aut sperem me tam arduæ rei exquirendæ atq; inueniẽdę parem fore. cum & ego sciam, & tu optime noris magna ingenia hãc materiam vel præterisse, vel leuissime attigisse. Quo magis confido satis tibi fore, si quantum vires meę tulerint, ea breuiter ac dilucide explicare tentauero, ad quæ cognoscẽda ingenij nostri mediocritas potuit puenire.

Hęc oratorum more tecum locuti vt excusationis nostrę & præfationis ratio videbatur postulare, totum de calidis agri patauini aquis tractatum sermone Philosophis ac dialecticis vsitato explicabimus, vt omnibus ad intelligendum & disputãdum de his rebus latiorem ac expeditiorem viam prębeamus.

Etieras amice si memini, vt circa materiam fontiũ calidarum aquarum, quę Thermę vocantur, illarum præcipue quæ sub oculis fere quotidie nobis sunt apud montes Euganeos territorij Patauini diligentiam meę considerationis apponerem: & feruoris earum aliorumq; plurium mirabilium apparentium circa ipsas pro ingenij mei captu naturales causas inuestigarem, scriptisq; mandarem. Quod vt faciam tuis petitionibus obtemperans, hoc procedam ordine.

Primo proponam miranda quædam accidentia quę in dictis aquis apparent, quorum ego expertus pluries testis sum . Addam & alia quædam quæ specialiter de fonte APONI apud Cassiodorum scripta sunt: quæ tamen ego nec testificor nec affirmo , quia eorum nihil experientia didici.

Secundo causas feruoris aquarum calidarum fontium generaliter recitabo. quas alij hactenus tradiderunt adductis eorũ sententijs, atq; dictis in ea forma quam in libris eorũ perquirens inueni.

Tertio causam illam dicti feruoris super qua plurimũ cõueniunt auctores veteres & moderni, ꝓbabilibus, vt mihi apparet, instantijs ĩpugnabo.

Quarto magis probabilem, ac verisimiliorem causam pręfati feruoris iuxta naturalia principia tradita ab Aristotele & alijs declarabo.

Quinto difficultates occurrentes contra dictã causam & instantias dubium facientes adducam.

Sexto illis difficultatibus seu dubijs satisfaciã, & instantijs respondebo.

Septimo

Septimo omnium aliorum accidentiũ mirabilium apparentium circa aquas calidorum fontiũ specialiter patauinorum propositorum prius naturales causas assignabo.

Et tandem octauo ex prædictis naturam eliciam & proprietates aquarum dictorum fontiũ declarabo, in quibus dispositionibus et passionibus humanis vsus prædictarum aquarum sit vtilis,& conueniens, & in quibus sit potius nociuus. Sicq; in octo dictis capitulis huiusmodi inquisitio concludetur.

Caput Primum in quo proponuntur accidentia mirabilia,quæ apparent in fontibus calidis Patauinis.

APud Euganeos colles agri Patauini sunt fontes plurimi calentiũ aquarum, seu thermarum,& in diuersis partibus,qui tamen in hoc communicant omnes, q; sunt in vallibus prope radices dictorũ collium.præter duos eorum,quorũ vnus qui dicit̃ fons APONI,est in sũmitate parui colliculi:Alter vero qui dicitur fons .S.Helenæ est circa medium alterius parui collis. sunt p̃dictorũ fontium aquæ vt in pluribus tanti feruoris,q; eis impositæ aues illico deplumãtur,& sues & similia animalia depilantur.& coquuntur ab eis oua,rapæ & similia,non minus bene,q̃ solent ab aquis feruentibus & calefactis ad ignem.

Oriuntur aquę huiusmodi ascendentes de profundo terrę,superius scaturiendo de venis & foraminibus terræ,cum ebullitione & ampullis ascendentibus de fundo ad superficiem,cum sonitu ad modum ollæ ebullientis ad ignem.

Huiusmodi scaturigines bullientium aquarũ nullo anni tp̃e deficiunt, prout multi siccantur fontes frigidarum aquarum tempore magnę siccitatis æstiuæ.Immo,quod mirabilius est, nunq̃ videntur sensibiliter minui emanationes earum.

Non depręhenditur in his aquis feruoris & ebullitionis manifesta remissio:propter superaduenientes aquas frigidas pluuiarum,post cessationem earum,neque etiam notabile emanationis augmentum.

Alicubi propè fontem aquæ feruentis, fons aquę frigidæ reperitur,quæ tamen nec boni nec delectabilis gustus est.

Sunt pręfatę aquę feruidæ clarę valde & limpidę in proprijs fontibus cum de terra scaturiũt, in quibus non percipit visus nec corpuscula, nec rei grossæ alicuius mistionem, magis q̃ in claris aquis fontium frigidorum.

Habent huiusmodi aquæ odorem non gratũ, qui maxime percipitur in vapore earum vsque ad multam distantiam,& apparet ille odor sapere aliqualiter odorem sulfuris. cum tamen nullum sulfuris vestigium reperiatur in eis,facto de hoc omni examine diligenti.

Non percipitur ad gustum in his aquis sapor aliquis excessiuus, nec dum adhuc calent, nec postquam calorem amiserint,pręter paruã & imperceptibilem fere salsedinem.sed illa per decoctionem aquæ redditur manifesta.potum tamen ipsarum multũ abhorrent animalia omnia,adeo vt nisi necessitate cogente compelli nequeant ad bibendum.

In riuis & canalibus,per quos defluunt huiusmodi aquę deriuatę à fontibus ê quibus est ortus earum,residet quædam cœnosa limositas,viscosa,adhærens fundis & lateribus canalium.& si canales illi fuerint de non solida & dura materia,vt puta de terra cruda,aut ligno & simili re, stat illa limositas mollis vt lutum,declinans vt plurimũ ad cinereum vel subrubeum colorẽ.Si vero fuerint de dura & solida materia,puta de lapide,aut metallo,induratur illa limositas,& fit lapis in nõ longo temporis spatio. Qui lapis primo parum durus est ad modum calcis aut gypsi, demum exsiccatur amplius & fit durior, crescitq; continue & ingrossatur de die in diem.fitq; huiusmodi lapis in dictis riuis seu canalibus tanto durior quanto solidior est canalis materia, per quam fuerit aquæ decursus,nec fit nisi quandiu seruat decurrens aqua feruorem:tepescente enim ea,aut infrigidata non fit lapis.

Dum extra locum suæ originis huiusmodi aquę calidæ colliguntur,puta in concauitate aliqua aut piscina,vel balneo,aut vase seu loco alio, in quo per tempus quiescant,residet ad fundum sedimen limosum,lubricum valde,non cinericiũ vel rubeum,prout dictum est in currẽte in riuis, sed viride,herbaceum.et tale sedimen aliquando separatur à fundo,diuisum in partes: & eleuatur ascendendo ad aquæ superficiem,quasi supernatans.& aliquando postquam steterit in superficie supernatans,per se rursus descendit ad fundũ, & relinquitur aqua clara,& fit hoc fere quotidie.

Accidit in Balneis harum aquarum,aquas per se ipsas nullo extrinsecus mouente aut miscente seu imponente aliquid, turbidari:& de claritate sua solita ac limpiditate conuerti subito in albedinem similem sero lactis,& tunc dicunt vulgares multum virtuosas esse aquas balneorum passionibus quibus conueniunt,post hęc autem per se ipsas reuerti ad pristinam claritatem.

Ortus & scaturigo harum aquarum in proprijs fontibus qui fit,vt pręmissum est cum ebul-

litione

litione ampullis & ſonitu, aliquãdo per aliquod temporis ſpacium intermittitur. & quieſcit ebullitio, & ceſſant ampullæ aſcendere, deinde reuertitur, & quanto longior fuerit intermiſsio, tanto reuertitur cũ ĩpetu, maiori ebullitione & ſonitu.

Aſcendentes aquę per foramina & meatus ex quibus emergunt, aliquãdo ſecum trahunt vſtã terram ad modum cineris. quę colligitur in circuitu foraminum: et qđ mirabilius eſt, aliquando uiſa ſunt cum aquæ impetu & aſcenſu emergere fruſtula nigra, & ad modum carbonum. qui vere videntur eſſe carbones materiati in aqua.

In pluribus huiuſmodi fontium ſi obſtruãtur meatus, vnde oriẽs aqua à fonte defluit, puta circumſtruendo aggerem vt retineatur aqua in cõcauitate fontis, ſtatim eleuatur & creſcit fons, vſque quo ſuperet quãdoq; aggerem & ſuperfluat: & rurſus adaucta aggeris quãtitate. quandoque etiam eleuatur aqua & creſcit, ſed hoc fit vſq; ad certam eleuationem, vltra quam eleuari non poteſt, & hoc quidem in quibuſdam fontibus plus, & in quibuſdam minus. Cum vero peruentũ fuerit ad terminum eleuationis poſsibilis, ceſſat ebullitio fontis, & aſcẽſus ampullarum, & minuitur aquę feruor: reddito autem aquę meatu, & reſidẽte aqua, ſtatim reuertitur ebullitio & ampullarũ aſcenſus atque feruor priſtinus aquę.

Quamuis aquæ huiuſmodi in ſuis fontibus vbi ſcaturiũt, vt pręmiſſum eſt, feruea nt. ſi tamẽ de eis vt ſunt feruentes, accipiatur aliqua quantitas in lebete vno & in alio conſimili lebete, ęqua lis quantitas accipiatur de aqua frigida fontis, aut fluminis, & pariter ambo lebetes ad eundem aut æqualem ignem apponantur, vt pariter bulliant frigida. ſ. & calida: citius aut non minus cito ſpumabit & bulliet ampullando aqua frigidi fontis, aut fluminis, q̃ aqua calidi quæ ante feruebat. & hoc ſæpe expertum eſt.

In fontibus his præſertim in fonte APONI, qui valde feruidus eſt, affirmatur parua animalia quędam ad modum vermium naſci, & viuere atque natare abſq; læſione etiam in parte vbi aqua maxime feruet. ego tamẽ cum pręmiſſorum omnium teſtis ſim, teſtificor me huiuſmodi animalia uiua vidiſſe natantia, ſed ab alijs pluribus audiuiſſe qui viuũt, & aſſeruiſſe videre quotidie. & forte vidi. ſed memoria non teneo. Memini tamen vidiſſe me talium animalium aliqua mortua, quæ dicebantur eſſe illius generis, ſatis extra formam aliorum vermium. erant nanq; annuloſa, lata in medio, & tendentia ad acutum verſus vtranq; extremitatem ad formam fuſi, longa nõ amplius latitudine duorũ pollicũ. Huius autem rei teſtis idoneus eſt Petrus Aponenſis in ſuo Cõciliatore, & adhuc magis authenticus teſtis eſt Auguſt. in lib. xxj. de Ciuitate Dei, ſcribens animalia quædam in igne viuere, & quoſdam vermes in aqua feruenti fontium calidorum, & non ſolum in aqua illa feruenti ſtare abſq; lęſione, ſed extra aquam illam viuere nõ poſſe. Et hęc eſt ſeries literę eius. eſſe animalia profecto corruptibilia atq; mortalia quę tamen in medijs ignibus viuunt, nonnullũ etiam genus vermium in aquarum calidarum ſcaturigine reperiri, quarum feruorem nemo impune contractat, illos autem nõ ſolum ſine vlla ſui læſione ibi eſſe, ſed extra eſſe non poſſe. hæc Auguſtinus. apud Caſsiodorũ ſecũdo variarũ epiſtolarũ legitur, vbi facit de fonte APONI ſpecialiter mentionem, hanc mirabilem proprietatem illis aquis ineſſe, videlicet, ꝙ temperatę ad vſum maſculorum in quibus mares vtiliter & delectabiliter balneantur, fęminas adurunt ac lædunt, propter quod factum eſſe ait ꝙ fęminæ habeant apud dictum fontem ſibi balneum deputatum alterius tẽperiei, ab eo ꝙ eſt virorum, in quo vtiliter & ſalubriter balneantur. hæc autem ait Caſsiodorus voluiſſe naturam fontis, vt fœminæ in balneo non communicarent cũ viris. & ne ardentium aquarum fęcundiſsimus locus crederet̃ non habuiſſe, vnde plura largiretur, ſi vterq; ſexus vno munere cõmuniter vteret̃.

Apud eundem eodem loco aliud mirabilius legitur de hoc fonte, videlicet ꝙ cum à feruore aquę eius, aues & animalia immiſſa facile deplumentur atq; depilentur vt ſupra ſcriptum eſt, & ad hoc opus habitantes in vicinitate illius fontis vtantur aquis eius deplumantes cum eis pullos, et depilantes ſues & alia huiuſmodi. ſi tamen aliquis animal furto arreptum cum illis aquis voluerit depilare vel deplumare, non poterit, etiã ſi in ea parte vbi vehemẽtius feruet, immergat. potius enim vt ait, carnes eius, decoquẽtur q̃ pili remoueantur aut plumæ, ita vt per huiuſmodi miraculum diſcernatur, quando quis tale aliquod animal ſit furatus.

Cap. II. de cauſa caliditatis generaliter aquarum fontium, quæ Thermæ dicuntur, iuxta ſententias aliorum.

PRopoſitis miraculis his quæ in aquis calidorum fontium Patauinorum apparent atq; ſcribuntur, ſequitur iuxta propoſitum ordinem quęrere cauſam caloris eorũ, & vniuerſaliter omnium fontium calidorum, qui Thermæ vocãtur. Hoc enim eſt primum quod occurrit mirabile in talibus aquis. & qđ primum vidẽtes atq; tangentes

tes obstupescere facit.& ad causæ perquisitioné prouocat,quoniã admiratio principium est philosophãdi apud Arist. primo Metaphysi.facit.n. admiratio meditari.& meditatio in verã & propriam causam plerunq; perducit : ꝓpterea ꝙ meditatio,veritatis existit clauis , vt scribitur apud Ptolemæum in principio Almagesti.Ita & ego.à principio videns has aquas & considerans præscripta accidentia quę apparent in eis, quæ videntur extra naturam aliarum aquarum,& aliorum fontium,non mediocriter admiratus sum,& non occurentibus causis illorum quæ apparent,quę plene satisfacerent:longo tempore in multis dubitaui.sed iam docentibus annis didici. & experiẽtia longa collegi,nihil non esse mirabile,verũq; esse dictum Aristotelis primo de partibus animaliũ, scribentis,ꝙ in vnoquoq; naturali inest aliquid mirabile, immo vero mirabilia multa. sic profecto frater est,inter mirabilia nati & positi sumus & vndequaq; circundati,adeo vt ad quodcunq; primum oculos vertimus,id mirabile sit & mirabilibus plenum,si parumper profundimus intuitum.sed plurimarum rerum ęque mirabilium familiaritas,& quotidianus vsus & copia, admirationem aut tollit aut minuit. propter hoc ergo nõ sicut antea miror.sed oĩa mirabilia cernens & cogitans, mihimet imperaui de nullo valde mirari.sed omisis his,ad propositum tuæ petitionis veniens,agere incipiam de causa caloris aquarũ fontium calidorum in genere,adducendo primitus dicta & sententias aliorum quas in eorum libris reperi perquirendo.

Primo ergo in libro de proprietatib. elementorum qui ascribitur Arist.sed dubium est an ille & plures alij qui ei ascribuntur fuerint eius,propter diuersum valde stylum eorum à stylo Arist. in libris qui absq; dubio sunt eiusdem , quicquid autem de hoc sit,in dicto libro recitatur Mileum philosophum voluisse causam caliditatis Thermarum esse ventum inclusum in concauitatibus terræ,in quibus colliguntur aquæ fontium,qui ventus est calidus,& conuertitur eius caliditas super aquas illas,& calefacit eas,vnde egrediuntur calidæ.Hæc opinio ibidem redarguitur tanquã manifesti erroris : quoniam oporteret ventum illum calidum egredi simul cum egresione aquę. & sic corrumperetur & deficeret.sed nos inuenimus aquam semper egredi calidam.Item eodem libro recitatur ꝙ Thesmophilus philosophus voluit causam huius caliditatis Thermarum esse ꝙ terra in locis illis est mollis & rara , nõ coniunctarum partium.Quare penetrat in eam caliditas solis,& ab ea calefiunt aquæ,quæ sunt in concauitatibus in ventre terræ.Hæc similiter opinio reprehenditur in eo loco,qm̃ ad eam sequuntur,ꝙ tempore æstiuo quando fortior est virtus calefactiua radiorum solis super terram multo amplior esset dictarum aquarum caliditas q̃ tempore hyemis, quãdo est debilis virtus calefactiua solis in terra. Immo apud terram tũc frigiditas dominatur. et nos videmus ꝙ huiusmodi aquæ Thermarũ non sunt minus calidæ hyeme q̃ æstate,sed forte magis. Adhuc eodem loco recitatur ꝙ Democritus voluit causam huiusmodi esse ꝙ in concauitatibus terræ,in quibus colliguntur aquæ,in aliquibus locis sunt montes calcis viuę,super quos transeuntes aquæ calefiunt , quoniam calx calefit ex transitu aquæ super ipsam.& calefacit aquam prout apparet exterius.Hæc etiam opinio redarguitur ibidem:quoniam calx non calefit ab aqua nisi sit assata in igne & remanserit in ea ignea caliditas,quæ calefacit aquam.sed manifestum est q ad calcem quæ est in ventre terræ non peruenit ignis.Post has opiniones recitatas & reprobatas, additur eodẽ loco pro vera sententia ꝙ causa propria caliditatis Thermarũ est cursus illarũ aquarum super mineras sulfuris, à quibus calefiunt. probatur autem hoc primo per signũ sumptum ab odore atque sapore harum aquarum. quia videntur habere odorem,atq; saporem sulfuris. Deinde probatur per naturam sulfuris.quoniam ipsum est calidæ valde & igneæ naturæ.quod declaratur ex duobus signis.primo si extinguatur flamma candelæ,remanente tamen illo lychno. Et si per ipsum lychniũ pulerizetur sulfur,statim re accenditur flamma . secundo si misceatur sulfur cum quodam bitumine,quod vocatur naphtha, conficitur ex eis res quæ facillime comburitur & inflammatur.Quare propter igneam naturã sulfuris,& facilem eius conuersionem ad ignem,apparet ꝙ aquę currẽtes super mineras eius,possint calefieri.& hæc quæ sequitur, est series literæ in forma.Dicam tertio in illo,sermonẽ conuenientem ad demonstrandum quod rectum est. quod est,quia dicam rationem necessario cõcludentem que est hæc,ꝙ aqua currit super mineras sulfuris & ideo calefit propter illud:et signum eius rei est ꝙ odor sulfuris inuenitur in illa aqua, & quando que etiam sapor eius.& quando extinguitur candela & remanet ĩ lychnio aliquid ex igne,& puluerizatur super ipsum puluis sulfuris accenditur. Et quandoq; efficitur lutum cum naphtha & sulfure.& fit ex eo lychnium quod facile accẽditur & comburitur.hæc ex lib.de proprietatibus elemẽtorũ.in libro vero problema particula. xxiiij. problemate.xviij.videntur Aristot.verba præ[illegible]

ctę ſententiæ concordare. quærens enim Ariſto. propter quid omnes aquæ naturaliter calidę ſunt ſalſę, ſic reſpondet. Aut quia multę per terram colãtur ſulfuream, vel nitroſam, oſtẽdit autẽ odor ipſarum. aduſtorum enim omnium cinis amarus eſt, & ſulfur redolet, propter quod & vritur ſicut fulmen. Multa enim calida ſunt aſsignatione fulminum. & videtur ꝙ hoc loco intelligat Ariſto. per fulmen non impreſsionem quę fit in aere, ſed bitumẽ aliquod inflammabile, ſicut naphtha, vel aliud illi ſimile. In ſecundo autem Metheor. tractatu primo ad finẽ loquens de hac materia Ariſ. videtur aliam cauſam innuere caliditatis aquarũ naturaliter calidarũ. Poſtquã enim illo libro, atq; tractatu determinauerat Ariſt. de ſalſedine aquę maris. & concluſerat cauſam eius. quaſi complendo doctrinã, breuiter reddit cauſam ſalſedinis aquarum fontium, ac fluminum ſalſorum. & videntur verba eius ſonare, ꝙ aquę omnes fontium ac fluminum, quę ſalſæ ſunt, fuerunt prius calidæ & traxerunt ſalſedinem ex locis aduſtis, per quæ fuit earum tranſitus, vnde calefactę fuerunt, quæ loca ſunt ad modum cineris & calcis. Tales enim aquę ſic calefactę quamuis caliditatem perdãt & fiant frigidæ, reſeruant tamẽ in ſe ipſis admiſtionem aduſtarum rerum, per quas fuit earum tranſitus, quæ reddunt eas ſalſas. & quandoq; aliorũ ſaporum vt amaras, ſtypticas, acetoſas, iuxta modum partium admiſtarum eis. ſeries autem literæ in tranſlatione græca hæc eſt. Quæcunq; autem ſalſa rheumata fluuiorum aut fõtium plurima calida aliquãdo fuiſſe oportet putare, Deinde principium quidem ignis, extinctum fuiſſe, Terrã vero per quam penetrant adhuc remanere exiſtentem velut calcem & cinerem. ſunt autem in multis locis & fontes, & amnium fluenta omnimodos habentia ſapores, quorum omnium cauſam ponere oportet inexiſtentem aut ingenitam virtutem ignis. exuſta enim terra ſecundum magis & minus, omnimodas accipit formas, & colorũ & saporũ. quippe, quæ aluminis & calcis & aliorum taliũ, Sit plena virtutibus: per quas penetrãtes aquæ quæ erant dulces, permutantur. Et hæc eſt litera Ariſto. in græca tranſlatione. quia tamẽ in Arabica videtur ab hac in aliquo diſſonare, adducam & literam tranſlationis illius in hoc paſſu. q̃ ſic habetur. Et dico ꝙ omnis aqua in fluminibus & emanatiõibus ſalſis eſt calida, & ꝙ ęſtus ignis & ipſius inflammatio non eſt vehementer cum illis aquis, ſed virtus terræ, per quam currunt illæ aquæ, eſt virtus ſuper eas. & eſt quæ ingroſſat eas. & congelat ipſas, & facit eas gypſum. & dico iterum, ꝙ flumina & emanationes multę inueniuntur diuerſarum qualitatum. In ſapore et coloribus. & cauſa ĩ illo eſt. quia caliditas quæ eſt in illa terra, agit in ea, quia terra quando aſsimilatur rei aduſtæ ex calore ignis, eſt diuerſarum qualitatum, ſicut materiæ diuerſitatis, eſt ſicut diuerſa ſubſtãtia aduſtionis eius. & facit gypſum. & congelatur ſicut cinis & alumẽ & quæ ſunt ſibi ſimilia. Hęc litera arabica habet aliquam diuerſitatem à gręca præmiſſa. Sed in eo quod facit ad propoſitum, conueniunt. In vtraq; enim innuitur ꝙ aquæ ſalſæ fluminum & fontium ſunt primo calefactæ propter tranſitum earum per loca ignita vel igne vſta. quæ ſunt admodum calcis & cineris. Tantum reperi dictum ab Ariſt. de cauſa caliditatis aquarum Thermarum & non plus.

Vitruuius vero lib. viij. de Architectura loquens de calidis aquis naturaliter, cauſam dans quare aliquæ earum calidæ fiunt & bonum ſeruant ſaporem ſic ſcribit. Hęc autem à natura perficiuntur his rationibus. cum in imo per alumen aut bitumen ſeu ſulfur ignis excitatur, ardore percandefacit terram, quæ eſt ſupra. ſe ea autẽ feruidum emittit in ſuperiora loca vaporem. & ita ſi qui in his locis qui ſunt ſupra fontes dulcis aquæ naſcuntur offenſi eo vapore, efferueſcunt inter venas & ita profluunt in corrupto ſapore.

Sed Seneca lib. iij. naturalium quæſtionũ duas recitat ſententias de cauſa rei huius, primam attribuit Empedocli. alteram recitat abſque auctore, & iſta eſt ſeries liter eius, quare quędam aquę caleant, quædam etiam ferueant in tantum vt nõ poſsint eſſe vſui, niſi aut in apto euanuerint. aut miſturę frigidæ intepuerint, plures cauſæ reddun tur. Empedocles exiſtimat ignibus quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere. ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſitus eſt. facere ſolemus Dracones & Milliaria & complures formas, in quibus tenui ære fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas, vt ſæpe eundem ignem ambiẽs aqua per tantum fluat ſpacium, quantum efficiẽdo calori ſat eſt, frigida itaq; intrat, effluit calida. Idẽ ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quẽ nõ falli credebant. In quibus balnearia ſine igne cale fiunt, ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. hic per imos lapſus, non aliter q̃ igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit, omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidã, nec trahit ſaporẽ euaporatio, quia clauſa pręlabitur. quidam exiſtimant per loca ſulfure plena vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ ꝑ quam fluunt, trahere, quod ipſo odore guſtuq; teſtãtur. reddunt enim qualitatem eius qua caluerint materię. quod ne accidere mireris, viuę calci aquam ſuperinfunde

ſuperinfunde & feruebit: hęc Seneca.

Vides in his verbis Senecę duas tangi ſentẽtias cauſa thermarum.quarum prima quæ aſcribitur Empedocli,videtur cõuenire cum opinione Milei recitata in libro de proprietatibus elementorum.Secunda vero conuenit cum Ariſtotele in eodem libro ſibi aſcripto & in libro problematum . Plinius vero ſecundus agens de fontibus & diuerſitatibus eorum & mirabilibus eorundem libro.ij.naturalis hiſtoriæ : & iterato libro.xxxj. eiuſdem hiſtorię naturalis,quęrens de eorum virtutibus & proprietatibus nihil omnino de cauſa à qua procedat caliditas fontium calidorum locutus eſt:fugiens, vtputo , difficultatem rei tanquam non bene clarus in ea.libro tamen . xxxv. eiuſdem hiſtoriæ cap . xv . loquens de ſulſure & eius natura videtur eidem attribuere & eius virtuti igneæ calefactionem calentium aquarum. Ait enim ita:Sentitur vis eius & in aquis feruentibus.neque alia res facilius accenditur,quo appa ret ignium vim magnam etiam ei ineſſe.fulmina quoq; & fulgura odorem ſulſuris habent , ac lux ipſa eorum ſulſurea eſt.

Albertus etiam Theutonicus de ordine prædicatorum magnus naturalium perquiſitor in ſuis naturalibus libris vt ſecũdo metheororum, tractatu tertio,& iterum expreſsius in libro , de proprieta.elemẽto. ſentit , poſt aliquas pręmiſſas opiniones atque reprobatas , cauſam caliditatis thermarum eſſe tranſitum illarum aquarum per ſulſureas mineras.Et hæc ſunt verba eius:Dicamus ergo veraciter ꝙ aqua illa currit ſuper mineras ſulfuris incenſas.et ideo egreditur calida.probat hæc odor ſulſuris qui ſemper ibi ſentitur. Et huic cauſæ etiam generaliter adhæſerunt hactenus expoſitores ſuper libris metheor. Ariſt. ſcribentes & diſputantes fere omnes veteres , & moderni. & Petrus Aponẽſis in gloſis ſuper libro problematum Ariſtotelis . quare in ſumma colligendo quæ præmiſſa ſunt apparet,ꝙ cauſa illa caliditatis dictarum aquarum,ſuper qua plures & magni viri conueniunt,eſt tranſitus earum ſuper mineras ſulſuris.Quæ cauſa ſi cui placet, & ſufficiens videtur eam ſequatur,et quibus poteſt rationibus muniat & defendat.

Capitulum.III. Ad Impugnandum cauſam prædictam in qua auctores & expoſitores maxime conuenerint.

QVanq̃ mea poſsit forte apparere pręſumptio , à tantorum tanq; eximiorum virorum diſcrepare ſentẽtia,& non ſimpliciter ſtare dictis & auctoritatibus eorũdẽ:quia tamen iniuſtum eſt vni prę alijs credere ſine demonſtratione vt ait Gale. primo de alimentis. Et adhuc iniuſtius eſt dictis alterius adhærere quando validior ratio dictat oppoſitum.& quoniam omnis eſt apponere quod deficit.vt ſcribit Ariſtot.primo Ethicorum . Ideo licere mihi,iudico à quorumcunq; ſentẽtijs diſſentire ratione ducente.Et à quolibet rationabiliter excuſari,ſi rationes adduxero quæ me dubitare faciunt de cauſa quæ alijs placuerit.Et compellunt opinari aliam cauſam probabiliter eſſe veram . Nam vt ait Auicẽna.4.canone ſen.prima.Omnis contradictor in primis cum eſt ſuper veritate,excuſatus eſt.Adducam igitur primo ea quæ de cauſa prædicta me faciunt dubitare.

Si enim tranſitus ſiue curſus aquarum ſuper mineras ſulſuris eſſet propria & vera cauſa caliditatis earum:ſequeretur, omnes aquas thermarum eſſe ſulfureas.propterea ꝙ aquæ omnes fontium atque fluminum ſunt de natura locorum & minerarum,per quę & quas tranſeunt,trahentes ſecum partes terrarum & minerarum,vt ait Ariſtote.ſecundo metheoro. & Seneca tertio naturalium quæſtionum.Sed hoc falſum eſſe manifeſtum eſt. Sunt enim thermarum ſeu calẽtium aquarum alię ſulſureę,alię nitroſæ,aliæ aluminoſæ,alię ſalſuginoſæ,alię bituminoſæ, aliæ ferreæ, alię æreæ & huiuſmodi vt teſtatur Sene.loco prędicto.Et Pli.ij. lib.nat.hiſtorię Et.xxxj.libro cap. ij .Et ſenſibiliter cernitur in campania iuxta Puteolos non multum diſtanter à ciuitate Neapolis prout referunt qui fuerũt . ſunt enim ibidem fontes calidi plurimi & diuerſi fere omnium prædictarum naturarum. Huic rationi fortaſsis aliquis reſponderet concedendo concluſionẽ, videlicet ꝙ omnes aquæ thermarum ſunt ſulfureæ,idest omnes ſapiunt naturam ſulfuris,ſi ſuper eius mineram eſt earum tranſitus . ſed aliquæ ſunt quæ ſolum habent naturam ſulfuris , quia non tranſeunt per aliam mineram . et hæ proprie dicuntur ſulfureę.aliæ vero quamuis teneant naturam ſulfuris,quia tamen tranſeunt etiam per alias aliquas mineras,quarum ſeruant naturam,principaliter appellantur ab illa minera , & dicuntur vel nitroſæ,vel aluminoſæ , vel ſalſæ,vel alterius mineræ,cuius maxime naturam ſeruant. Contra hæc,oppoſitum huius manifeſte videmus in fontibus calidis Patauinis,in quibus nullum reperitur ſulfuris veſtigium aliquo ingenio præter odorem qui ſolus videtur illud indicare vt præmiſſum eſt cap . primo. Sed proculdubio odor ille non eſt ſulfuris vt dicetur inferius. Teſtificatur

autem

autem hoc Plinius libro trigesimo primo nat. histo. capitulo sexto: vbi cum dixisset, quòd non est credendum omnes calidas aquas esse medicatas idest habere virtutes minerales medicatiuas, puta sulfureas, ferratas, aluminosas, & huiusmodi. sic enim exponit id vocabulum. subiungit sic, argumentum est quoniam nihil eorum in Patauinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Testificatur & hoc Vitruuius de Architectura libro octauo, asserens aliquos calidos fontes inueniri, absque aliquo prauo sapore: scribit enim ita. sunt autem nonnulli fontes calidi, ex quibus profluit aqua sapore optimo, quæ in potione ita suauis est, vti nec Fontanalis à Camenis, nec Martia saliens desideretur. Probatur etiam, quoniam si admixtionem haberet sulfuris, declinaret earum color aliquid ad colorem sulfuris, videlicet ad citrinum, & ad turbiditatem, prout cernitur in aquis quę manifeste sulfureę sunt, sed nihil horum est in aquis fontium Patauinorum, cum sint claręlimpidę, & absq; colore, vt propositū est prius.

Adhæc, si causa caliditatis thermarum esset cursus earum per mineras sulfuris, oporteret vt magis calidæ aquæ, magis essent sulfureæ, & contra magis sulfureæ, essent magis calidæ, quoniam magis sulfureæ sunt propter maiorem sulfuris participationem: & propterea quòd & diutius, & longius spacium fluxerint per sulfuris mineras. Quia si fluxus ille esset causa caloris, magis sulfureæ, quæ plus haberent sulfuris propter longiorem fluxum, & moram per ipsum, essent calidiores, & contra. sed hoc falsum esse manifestum est, in aquis fontium qui sunt in territorio Senensi, in loco qui dicitur Petriolum. Illæ nanque aquæ prout referunt qui viderunt sunt vehementer sulfureæ visu, gustu & odore. sunt enim ad modum puluerizati sulfuris cum aqua mixti, tamen sunt multo remissioris coloris, quàm aquæ fontium Patauinorum, quæ vt sæpe diximus, nullam, aut valde modicam tenent sulfuris rationem. Rursus si illa esset propria causa, oporteret, vt omnes fontes sulfurei essent calidi, quoniam non sunt aquæ sulfureæ nisi participatione sulfuris, quam trahunt ex decursu, & transitu per mineras eius. sed hoc esse falsum manifeste apparet in Apennino Italiæ monte inter Bononiam, & Florentiam nō longè à loco qui dicitur Valles. ibi enim est fons aquæ bituminosæ habentis certissimum odorem atque saporem sulfuris. & quæ multo & manifesto sulfure participat, adeo quòd approximando eidem accensam candelam, statim accenditur fons, & ardet. illius tamen fontis aqua non est calida. Præterea si sulfuris mineræ aquas transeuntes super se calefacerent, aut calefacerent eas per caliditatem sulfuris potentialem: quæ est virtus, & potentia calefactiua eius, qua ponitur inter calidas medicinas in potentia, vt medici loquuntur, sicut arsenicum, vitriolum, nitrum, & huiusmodi. aut calefacerent eas per caliditatem actualem, actualiter accensæ, & ignitæ mineræ, seu ardentis sulfuris, prout exponit magister Albertus. Primum esse non potest, quoniam nec sulfur, nec aliqua alia calida medicina, quę dicitur talis in potentia calefactiua, actualiter aliquid approximatum sibi calefacit, nisi prius deducatur de potentia ad actum. prout volunt Galen. tertio de complexionibus, & tertio de simplici. medicina, & Auicenna primo prima, & primo secund. & alij auctores plurimi, & hoc sensus manifestat. Nisi enim sulfur, aut aliud de prędictis calidis in potentia fiat calidum actu, nunquam calefaciet rem sibi approximatam, sit quantæcunque velit quantitatis. Secundum verò si dicatur quòd calefiant aquę ab accensis, & ignitis mineris, actualiter quæremus vnde ignescant, aut accendantur, & constat q. non ab alio quàm ab actuali, & igneo calore. ab illo ergo actuali, & igneo calore possunt aquæ calefieri, quanuis non currant per mineras sulfureas, nec mineræ illæ incendantur. quare non erit causa illius caliditatis aquarum transitus per mineras sulfuris incensas, immo causę erunt calores illi actuales ignei.

Pręterea incredibile est aquas frigidas currentes per mineras sulfuris accensas continuare, & tam diu illas non extinguere, & iam dudum nō extinxisse. videmus enim in his quę apparent extra accensum sulfur extingui ab aqua super proiecta, & non tantum à frigida, sed etiam à feruēti.

Diceret forte aliquis aquas calefieri à mineris sulfuris, etiam si non ignescāt actu manifesto, sed ex solo decursu aquarum super eas non accensas, sed seruantes in se calorem actualem occultum, qui propter cursum aquę super eas manifestatur & calefacit aquas, sicut manifeste videmus calcem viuam, aspersam super se aquam frigidam calefacere, & hoc videtur innuere Seneca in verbis superius adductis. quando enim dixerat aquas calefieri à decursu earum per loca sulfure plena, subdit, quod ne accidere mireris viuæ calci aquam superinfunde, & feruebit. Contra hoc, primo nō videmus aquam frigidam aliquo

modo calefieri superaſperſam ſulfuri ſic extra. Demum non eſt ſimile de ſulfure, & calce viua. propterea quòd calx facta eſt per viam aſſationis in fornace à forti calido aſſatiuo igneo, de quo partes ſeruantur aliquandiu in profundo calcis, quæ ſuperaſperſam aquam calefaciunt, ſulfur autem, & minera eius non retinent tales partes, quia ſulfur non eſt factum per viam aſſationis, vt calx. Diceretur forte ad primum, quòd in ſulfure ſint aliquæ tales partes igneæ in ſua minera quæ ſuperfluentem aquam calefaciant, ſed in eo quod communiter habetur extra mineram, vt in apothecis quia! extinctum eſt, non ſunt illæ partes igneæ, & ideo aqua ſuperaſperſa ei non calefit, ſicut nec calefit aqua ſuperaſperſa extinctæ calci. Cõtra hoc, viuo ſulfuri nõ extincto, immo tali penitus quale foditur de minera ſuperaſperſa aqua non calefit, vt certificat experientia, & quod plus eſt, ei, quod adhuc eſt in minera vnde foditur ſulfur, aqua aſperſa non plus calefit quam ſi ſuper terram, aut lapides funderetur, vt audio ab his qui foderunt. Alioquin enim quando plueret ſuper apertas mineras in locis vnde ſulfur foditur, calefieret aqua pluuialis cadens ſuper eas, quod conſtat falſum eſſe.

Forte diceret aliquis mineras illas ſulfureas accenſas eſſe, & inflammatas, ſeu ardentes actualiter, ſuper quas decurrentes aquæ caleſcunt, & eſſe accenſas ab actuali igneo calore. Et cum dicitur ab illo actuali calore poſſe aquas calefieri, etiam ſi ipſę aquæ non currant ſuper incenſas mineras, diceretur quòd non eſt ille actualis calor tantæ virtutis, quòd poſſit aquas calefacere, quamuis poſſit mineras accendere, propterea ꝙ paruus igniculus ſufficit ad inflammandum, & accendendum multum ſulfuris, propter magnã ipſius aptitudinem ad accenſionem: puta vna parua ignis ſcintilla, ſicut experimentum exterius docet: quæ tamen nullo modo ſufficeret calefacere etiam modicam aquam, ſed confeſtim extingueretur ab ea. Et cum dicitur quòd incredibile eſt aquas currentes ſuperaccenſas mineras continuo, & tam longo tempore non extinguere, vel etiam diu non extinxiſſe illarum minerarum incendiũ, per quas currunt. Reſpondetur bene extingui ab aqua partes illas mineræ, quas immediate currendo attingit, ſed remotæ partes ſtant accenſæ, & ipſę calefaciunt extinctas, & eis mediantibus calefaciũt aquas. & huius rei ſimilitudinem videmus exterius. ſi enim inter accenſos, & ignitos carbones ſteterit canalis lapideus, vel ferreus, vel de alio metallo qui ab

D ignitis carbonibus incendatur, & per ipſum ita ignitum fecerit quis decurrere aquam frigidam, abſque dubio ab illa aqua extinguentur intrinſecæ partes canalis, per quas labitur aqua. Non tamen oportebit extingui extrinſecas partes canalis, nec accenſos carbones circunſtantes, à quibus calefiet aqua fluens per canalem, mediantibus partibus canalis extinctis. Similiter ſi lebeti ſuperpoſito igni, & accenſo atque ignito, frigida infundatur aqua, quanquam ipſa extinguet ignitum lebetem, quantum ad partes concauas eius, quibus obuiat: non extinguit tamen ignem accenſum ſub lebete, nec forte partes cõuexas lebetis, adeo quòd calefiet aqua, & feruebit igne manente. ſic ergo imaginari poſſibile eſt, de aqua tranſeunte per accenſas ſulfuris mineras infra terram.

E Contra hæc dicta, primum dictum eſt, ad placitum abſque ratione, immo etiam contra rationem. ſi enim concedetur in profundo terræ eſſe paruum ignem ſufficientem accendere mineram ſulfuream, qui quidem ignis non eſt ſulfureus, quare non pariter concedendum eſt poſſe eſſe magnum ignem, vel tantum quantus ſufficiat calefacere aquas thermarum, qui non ſit accenſus in ſulfure. Magis enim incredibile videtur paruæ quantitatis igneum calorem reperiri in medio partium frigidarum terræ, quàm magnum. qui magis queat ſe ab illa frigiditate defendere. à tali igitur igneo calore poterunt aquæ calefieri, quamuis ſuper accenſas mineras ſulfuris aliter non decurrant. & hoc magis oſtenditur in his quæ ſequentur. Ad hæc ſi alicubi in terræ profundo

F mineræ ſulfuris accendantur, & inflammentur, videtur neceſſarium eſſe in directo ipſarum, vel in proximo, de terra fumos ſulfureos atque ignes, ſeu flammas erumpere. propterea quòd neque in ſulfure, neque in alia aliqua quantacunque inflammabili materia poteſt inflammatio, ſeu accenſio procedere, & durare, niſi expurgentur, & exhalent fumi, qui neceſſario fiunt, & multiplicantur ex qualibet inflammata materia, & plus ex ſulfure quam ex alijs. Et ideo in loco constructo, & clauſo non habente viam, nec foramina, ſiue poros, vnde poſſit eſſe ſpiraculum, & exitus fumorum, confeſtim deficit accenſio, ſeu inflammatio in quacunq; fuerit materia. quod expertus teſtificor, & in ſulfure accenſo, & in candelis, funali, & carbonibus. ſuffocatus enim ignis à fumis extinguitur, niſi forte ſua multitudine

tudine atque violentia locum frangant, in quo
concluduntur, & sibi viam faciant erumpendi
prout in multis cernimus, sed manifestisime, in
instrumēto illo diabolico quod BOMBARDA
vocatur, in quo posito accensibili quodā puluere
ex sulfure, carbone, & nitro mixtis atque clau-
so, demumque accenso, confestim multiplicati
spiritus, & fumi tanta erumpunt violentia cum
sonitu terribili ad instar tonitrui, vt omnem vin
cant, & frangant resistentiam. qui fumi nisi
sic frangerent locum, & viam sibi ipsis facerent
expirandi, accensum ignem proculdubio suf-
focarent atque extinguerent. Necessarium est
igitur, si in terræ profundo alicubi incensa sit mi-
nera sulfurea, aut ex illis locis exhalare fumos,
& ignes, prout olim fuisse legimus in Vulcano
seu Aethna monte Siciliæ, & in Veseuo Italiæ,
atque in montibus Aeoliæ insulæ, & pluribus a-
lijs locis, & hodie etiam est in aliqua parte Sici-
liæ, & in Apenini alpibus inter Florentiam, &
Bononiam, & in parte quadam agri Placentini.
propter ardentes enim in profundo mineras sul-
fureas in dictis locis eruperunt, & erumpunt
huiusmodi ignes, vt etiam testatur auctor libri
de proprietatibus elemētorum: aut necessarium
est incensionem mineræ deficere in breui, si non
habeat viam seu spiraculum exhalandi: aut sibi
violenter viam facere aperta terra, prout alicubi
in terrę motibus factum est. Quia ergo non semp
in locis calidorum fontium, aut propinquitate
ipsorum constat tales ignes ac fumos de terra pro
dire, & si forte alicubi sint, in pluribus tamē op-
positum est, & præsertim in nostris fontibus Pa-
tauinis, in quorum vicinitate vsque ad spacium
nonaginta millium passuum circunquaque nul-
lus talis fumus, aut ignis manifeste erumpit: Ideo
non est opinabile ardentes mineras sulfuris esse
in locis, vnde huiusmodi aquæ procedunt, & per
consequens non apparet, illam esse veram, & p-
priam causam feruoris eorum. Forte dicet ali-
quis quòd cum his aquis calidis per vias easdem
per quas aquæ scaturiunt, exhalant fumi sulfurei:
nam huiusmodi fontes apertisime multum fu-
mant. Hoc nihil est ad propositum, quoniam il
li non sunt fumi sulfurei, sed vapores bullientis
aquę, qui aquei sunt, non ignei, & ideo made-
faciunt res circunstantes quibus adhærent, nec ni
grefaciunt, prout facere sulfureos oporteret fu-
mos. Similiter secundum dictum prius non vi-
detur esse sufficiens. esto enim quòd aqua crescēs
per sulfureas mineras accensas non extinguat ni-
si partes illas, quas attingit, & aliæ relinquantur

A accensæ à quibus aqua calefiat: non poterit ta-
men continuari aquæ calefactio vniformis, nisi
in partibus illis accensis, & calefacientibus, consi
milis, & vniformis continuetur accensio. Nam
diminuto, aut deficiente earum incendio, neces
se est diminui, ac deficere aquæ calefactionem,
prout in prædictis exemplis. Deficiente, aut di
minuto igne carbonum circunstantium canali,
vel suprapositio lebeti, manifestum est, oportere
deficere, aut minui calefactionem aquæ curren-
tis per canalem, aut contentæ in lebete. Nunc
autē in partibus illis accensis, quas aqua transiens
non attingit, non potest incendium nisi paruo
spacio perdurare. quoniam vel minera similiter
tota accensa erit, ita vt omnis eius pars ardeat, &
tunc oporteret ꝙ breui spacio incensio tota de-
B ficeret, & per consequens aquæ calefactio. Nam
quo modo sulfur aptisima est materia occasio-
ne incendij, ita cum inflammatum, & accensum
est, facillime, & velociter resoluitur eius humi-
dum, et relinquitur eius terreum incineratum,
quod non est amplius materia incendij, sicut ma-
nifeste videmus exterius. Vel in partibus mini-
mis successiue de parte ad partem procedit accen
sio, secundum continuitatem earum resolutio-
nis, seu consumptis, & incineratis prioribus, &
deficiente per consequens in eis incendio, & trā
seunte ad alias, quemadmodum videmus fieri in
candela, & lignis, & alijs, in quibus non simpli
citer, sed successiue procedit incendium, & si
ita sit, tunc imposibile erit calefactionem aquæ
esse aliquanto tempore æqualiter, & vno modo,
vt de facto videmus. Nam si incipiat accensio
C mineræ à partibus proximioribus transitui aquę,
& procedat ad remotiores, aqua continuo mi-
nus ac minus calefiet, vtpote ab incendio conti-
nuo facta remotior: & si adhuc extenderetur mi
nera sine fine, veniret cito accensio ad tam remo
tas partes, vt non posset ab eis aqua calefieri. si
verò contra incipiat accensio à partibus remotio-
ribus, & procedat ad proximas versus cursum a-
quæ, continuo magis, ac magis calefiet aqua, ac-
cedente incendio, donec peruenerit accensio
ad illas partes, quas aqua attingit, & extinguit:
& tunc deficiente incendio mineræ, deficeret a-
quæ calefactio: Nisi forte quis diceret aquam cur
sum suum mutare, & continuo commutare in-
cendium mineræ. sed hoc est dictum omnino
ad placitum, & absque aliqua ratione, immo
verò contrarium rationi: quoniam de natu-
ra aquę plus est fugere incendium quàm sequi,
& huius ac prędictorum consequentium falsitas

euidentiſsime apparet in thermis Patauinis, quæ illum locum originis habẽt,& illum feruoris modum abſq; differentia perceptibili, vt primo capitulo diximus, quem à magnis ante tẽporum ſpacijs habuerunt, & præſertim fons APONI qui eo ſtat loco,& illius eſt quantitatis,& illius feruoris, cuius fuiſſe per octingẽtos annos ante hæc tẽpora ſcripſit Caſsiodorus:& ꝙ multo plus eſt ante annos mille trecentos, vt ſcribit Lucanus, videlicet tempore ciuilis conflictus Cæſaris,& magni Põpei in Theſſalia. Forte contra hanc inſtantiã diceret aliquis, continuari accenſionem in minera per continuam ſulfuris regenerationem, quia licet continuo per accẽſionem deficiat in partibus accenſis, continuo tamen regeneratur virtute naturali, quæ eſt in loco mineræ,& ita videtur ſentire Albertus in tractatu de proprietatibus elementorum,& hanc eſſe cauſam, quia continuentur ignes, q longis temporibus de terra erumpũt in multis partibus orbis terræ. Præterea ſi forte diceretur, ꝙ non procedit incendium mineræ de parte ad partem mutando locum, ſed ſtat eodem loco, et attrahit ad ſe partes ſulfuris diſtantes,& ita continuatur incendium in æquidiſtantia curſus aquę. ſic enim videmus in lãpade lycnium accenſum attrahere oleum ad ſe, & continuari per illud flammam lampadis in eodem loco. Contra hæc dicta, cum primo dicitur regenerari continuo ſulfur in minera, aut hæc regeneratio fit præciſe in loco, vbi partes mineræ actualiter ſunt accenſæ, aut in alijs locis, puta in quibus iam ceſſauerit prius accẽſio, aut in partibus in quibus non eſt ſulfur intra mineram, vel eius circuitum, in quibus tamen non fuit accenſio. Primũ horum nullo modo dari poteſt, ꝙ enim in eadem præciſe parte in qua ardet ſulfur,& reſoluitur, & cõſumitur, ſimiliter ſulfur generetur, penitus impoſsibile eſt: quoniam tunc ſimul in eadem pręciſe parte eſſet, ſulfuris generatio, atq; eiuſdem corruptio. Secundo verò conceſſo, non minus procedit ratio quàm prius, quoniam vt ſupra dictum eſt, tunc procedet accenſio in minera per cõtinuitatem partium de minus remotis à loco tranſitus aquę, ad magis remotas: vel ecõuerſo,& ſequeretur ex hoc differentia in calefactione aquæ, vel defectus, vt dictũ eſt prius. Et cum dicitur ſecundo, attrahi ſulfur ad locum incendij de partibus remotis, non habet locum, ꝓpterea quòd in minera ſulfur non eſt liquidum, & fluidum ſicut oleũ in lampade, ſed eſt durum,& ſolidum,& quaſi lapideum, ſicut apparet ad ſenſum. quare non poteſt currere ad locum accenſum, ſed potius ignis

D ſeu flamma accenſæ partis, quę maxime mobilis eſt, procedet ad partes ſulfuris non accenſas, ſicut videmus in paleis, cannis paludum, ſarmentis,& alijs huiuſmodi, quæ accenduntur. Quòd autẽ in lampade non procedat ignis, ſeu flamma accẽdendo continuatas partes olei, ſed ſtet ignis in lycnio tantum, & ad ſe oleum attrahat, accidit propterea quòd igniculus paruus eſt, nec poteſt totum oleum vincere,& occupare, ſed illud tantummodo accẽdit quod eſt in lycnio, quia vincit illud. qñ autem ignis eſſet potens oleum occupare, quia magnus, aut quia oleum eſſet paucum non valens reſiſtere igniculo, procederet in toto eo inflammatio per continuas partes, prout apparet in lampade, quando oleum ferè deficit, quia facit ſubito magnam flammam, & finitur.

Forte diceret aliquis contra hanc inſtantiam, E quòd ſulfur in minera quamuis ſit durum,& ſolidum lapidi ſimile, à caliditate tamen ardentium partium eliquatur, & ſoluitur, & fit fluidum, vt poſsit currere ad locũ incendij. Contra hoc, primo contrarium huius rei apparet in ſulfure, & alijs ſimilibus accenſibilibus exterius accenſis. quando enim accenditur vnum fruſtum ſulfuris ab vna eius extremitate, videmus procedere accenſionem paulatim, & continuãter ſecundum conſequentiam partium, donec totum ſucceſsiuè accendat, & conſumatur. neque fit prius eliquatio, quàm accenſio. nec procedit aliquantum ſulfur ad incendium, ſed potius procedit accenſio ad partes non accenſas, quamuis accenſæ eliquentur. & ſimiliter videmus manifeſte in alijs ſolidis accenſibilibus eliquabilibus puta cera, pice, ſepo, reſina,& ſimilibus, prout accenſę oſtendunt candelę. F Pręterea conceſſo etiã quòd caliditas accenſarum partium liquefaceret non accenſas, & quòd liquefactę mouerẽtur ad locum incendij, & ibi accenderentur, non procederet talis eliquefactio, niſi vſque ad certam, & paruam diſtantiam à loco incendij, & quoties facta eſſet in circuitu incendij ad tantum ſpacium eliquefactio, ceſſaret deinceps, & per conſequens deficeret incendium, & aquæ calefactio, prout antea dicebatur. Hæc, & alia huiuſmodi plura, (ſed iſta ad pręſens ſufficiant) dubium mihi faciunt in aſſertione cauſę illius, ſuper qua tã multi viri eximij conuenerũt. Nec etiam ſignum illud, & quo dictę cauſę principaliter fidem ſumunt, odor videlicet, & ſapor ſulfuris qui in aquis thermarũ deprehenditur, videtur cãm illam ſufficienter arguere. primo quidẽ, quia non in oĩbus aquis thermarũ generaliter reperitur hoc ſignũ, prout ſupra

ſupra dictum eſt. Et patet in noſtris fontibus patauinis facto diligenti examine. & huius rei Plinius teſtis eſt atq; Vitruuius vt ſupra dictum eſt. Ad hæc quamuis per id ſignum ſufficienter indicaretur aquas, quæ, illo odore atque ſapore affectæ ſunt, aliquid in ſe habere ſulfureum. & per conſequens opinabile ſit eas vel moram, vel tranſitum habuiſſe per loca ſulfurea, à quibus illã traxerint affectionem, non tamen oporteret ab illis traxiſſe calorem. quoniam poſſent odorem, & ſaporem habere ſulfuris, & ſulfur in ſe cõtinere, & tamen carere actuali calore. Item ſi aquæ calefactæ ad ignem & bullienti immitatur ſulfur, non eſt dubium, quòd odorem habebit ſulfuris atque ſaporem. Et tamen manifeſtus error eſſet, ſi quis ex ſigno illo vellet concludere aquam illam calefactam eſſe à tranſitu ſuo per ſulfurea loca. Et rurſus, ſi, propterea quòd habeant aquę thermarum odorem, & ſaporem ſulfuris ſufficienter argueretur, cauſam caloris earum eſſe tranſitum per loca ſulfurea, eadem ratione quia haberent quædam earum ſaporem & odorem vel ſalis vel aluminis, vel nitri, vel alterius mineræ, & ex eo veriſimiliter exiſtimandum eſſet dictas aquas habuiſſe vel moram vel trãſitum in dictis mineris: ſufficienter argueretur illas aquas calidas eſſe propter earum tranſitum per tales mineras. quod tñ hactenus nemo dixit. Quòd etiam ſulfur ſit res accenſibilis & valde parata inflammari & in ignem conuerti per ſe ſolum & cum naphtha mixtum: nõ videtur probare aquã tranſeuntem per ipſum, ab eo calefieri, niſi forte concederemus currentem ſuper ipſam aquam inflammare eum et accendere. Sed hoc eſt cõtra naturam aquæ. & iam ſupra remouimus.

Capitulum quartum in aſsignatione probabilioris cauſæ caliditatis thermarum, iuxta naturalia Ariſtotelis fundamenta.

QVoniam igitur tranſitus aquarum thermarum ſuper ſulfureas mineras propter ea quæ præmiſſa ſunt non videtur eſſe propria & ſatisfaciens cauſa caliditatis earum: cõpellor ego aliam cauſam probabiliorem opinari. Nec tamen promiſerim perfecte demonſtrare, hanc eſſe certam & propriam illius cauſam. cum ſit arduum de his, quæ coniectura percipienda ſunt, aliquid certi promittere vt recte ſcribit Seneca quinto libro natur. quæſt. tamen quoniam de ijs quæ ſenſui manifeſta non ſunt, putámus ſufficienter demonſtraſſe, ſi ad poſsibile reduxerimus, vt ſcribit Ariſtoteles primo Metheororum, ſufficiat mihi in hoc, cauſam aliquam afferre probabilem. quæ mihi multo videtur probabilior quàm præmiſſa. eam ergo accipiat is cui placet. cui autem non placet, aliam ipſe magis probabilem inueſtiget, quoniam cuilibet eſt libera inquirendi facultas & opinandi, dummodo opinionem ſuam fulciat ratione.

Præmittam autem declarationem aliquarum propoſitionum, quæ ex dictis maiorum & præſertim Ariſtotel. aſſumuntur. Prima eſt, aquæ thermarum ſeu calidorum fontium ſunt calidæ, per accidens & non per naturam: probatur hoc primo, quoniam huiuſmodi aquæ & ſi non ſint puræ aquæ ſimplices, hoc eſt purum elementum, ſunt tamen proximę naturæ elementi, in eis enim multum prædominium habet aqua. Quare cum omne mixtum. inſequatur naturam prædominantis elementi, vt vult Ariſtotel. primo Cœli & Mundi. erit talium aquarum natura frigida, quæ eſt natura elementi aquæ. Igitur ſi ſint calidæ, accidentaliter calidæ ſunt, cum ſit earum propria natura frigiditas. confirmatur hoc, quoniã huiuſmodi aquæ extractę de fonte & derelictę proprię naturę, abſque aliquo alterante, frigeſcunt. nec per ſe ipſas ad calorem abſque agente extrinſeco reuertũtur. quare non ineſt eis caliditas per naturam, ſed ex accidenti ſunt aquæ calefactæ ad ſuum ignem. quamuis citius refrigeſcant, quę ad ignem hunc noſtrum calefactę ſunt, q̃ aquæ ipſæ thermarum, cuius rei cauſam in ſequentibus aſsignabo. Hanc propoſitionem & rationem poſuit Vitruuius octauo de architectura ſcribens ita. Non enim calidæ aquæ vlla eſt proprietas. ſed frigida aqua cum incidit percurrens in ardentem locum, efferueſcit, et per calefacta egreditur per venas extra terram. ideo diutius non poteſt permanere. ſed breui ſpatio fit frigida. nanq; ſi naturaliter eſſet calida, nõ remitteretur calor eius. Contra hanc propoſitionem dicet aliquis, aquas thermarum vulgo vocari calidas naturaliter, & fontes illos calidos per naturam, & balneę quæ ex eis fiunt, dicũtur naturales. propterea ꝙ pluribus harum aquarum ineſt virtus calefactiua, qua multum conferũt in frigidis paſsionibus neruorum, vt in alijs, puta in ſalſis, ſulfureis nitroſis: ergo ſunt calidæ per naturã. Ad primum dicẽdũ ꝙ aquę thermarũ appellãtur vulgo calidę naturaliter quia ſic naſcunť & oriũtur in fontibus ad differẽtiã aquarũ calefactarũ artificialiter ad ignẽ, ope, ſcilicet & artificio humano, prout naturale cõtra diſtinguiť ad artificiale. Nos autẽ hic intelligimus eas calidas accñtaliter

& frigidas naturaliter prout naturale eſt quod ab intrinſeco principio eſt: & accidentale quod eſt ab extrinſeco. & ita non repugnant. Ad ſecundum, dicẽdum quòd propoſitio loquitur de qualitate actuali, quę eſt feruor, qui in aquis thermarum apparet ad tactum. Inſtantia autem arguit de qualitate potentiali, quæ debetur talibus aquis ex admixtione partium mineralium, per quam caleſacerent in effectu corpus humanum, etiam frigidæ exiſtentes ad tactum, prout apparet in aqua marina. ſtat ergo quòd naturalis earũ qualitas actualis ſit frigiditas, & cum hac eis inſit virtus caleſactiua per partes minerales admixtas.

Secunda propoſitio quę neceſſario ſequitur ex prædicta, eſt quòd aquæ thermarum ſunt in ventre terræ, vnde procedunt ab aliquo agente caleſactiuo actualiter caleſactę. patet. quamuis enim non ſint per naturam calidæ, ſunt tamen calidæ actualiter. neceſſarium eſt caleſactas eſſe ab aliquo extrinſecus alterante. Tertia propoſitio eſt. Infra terræ ſuperficiem in cõcauitatibus eius pluribus in locis actuales calores ignei continentur.

Hanc propoſitionem veterum ſcriptorum dicta teſtantur & confirmat eam ratio naturalis.

Primo enim Ariſtoteles oſtendit ſe eam voluiſſe in libro Metheo. multis locis. In ſecundo enim eius agẽs de cauſa ventorum ſic ſcribit. exiſtit autem in terra multus ignis & multa caliditas. & ſol non ſolum ſupernatans terræ humidum trahit. ſed & terram ipſam deſiccat caleſaciens &c. Et eodem loco infra. Cum enim pluerit, terra deſiccata ab eo quod in ipſa eſt calido, & ab eo, quod deſuper exhalat &c. Adhuc eodem libro agens de cauſa terręmotus vult igneos ſpiritus terrę viſceribus incluſos eſſe cauſam præcipuam terręmotus, ſic enim ait. Exiſtit enim terra per ſe quidem ſicca: propter imbres autem habens in ſe ipſa humiditatem multam, vt & à ſole. & ab eo, qui in ipſa eſt igne caleſacta: multus quidem extra, multus autem intra ſpiritus fiat. Et hic aliquando quidem continuus extra fluit omnis, aliquando autẽ intra omnis, aliquando autem etiã partitur &c. Tertio etiam eiuſdem ad finem ſiue in principio quaſi, iuxta diuerſam inceptionem quarti libri, loquens generaliter de cauſa vniuerſalium quę infra terram generantur. Cum concluſiſſet duas exhalationes quæ eleuantur de terra ad regionem aeris eſſe cauſas impreſsionum plurimarum, quę apparent in alto, vult duas con ſimiles exhalationes remanentes intra terram cauſas eſſe earum quæ generantur in terra. quarum altera eſt cauſa ignea. Et ait ſic. Quæcunque autem in ipſa terra eadem in terræ partibus occluſa ſol efficiat dicendum. facit enim duas differentias corporum. propterea ꝙ duplex natura eſt. & hic quidem quẽadmodum & in alto, duæ quidem exhalationes, altera quidem vaporoſa, altera autem fumoſa, vt diximus, eſt. duæ autem etiam ſpecies eorum quæ in terra fiunt, alia enim foſsibilia, alia autem metallica, ſicca quidẽ exhalatio eſt, quę ignita facit foſsibilia omnia puta lapidum genera illiquabilia & ſandaracham ochrã minium & ſulfur &c. Sic igitur certiſsime Ariſt. voluit infra terrę ſuperficiem eſſe actuales calores igneos. quos ſiue ignes vocaueris, ſiue calidam & ſiccam exhalationẽ, ſiue calidos ſpiritus idem eſt. voluit & ſic Vitruuius. viij. de Archite. ſic ſcribens: vaporem aũt & humores & nebulas ex terra naſci, hoc videtur efficere ratio, ꝙ cauſa ideſt terra habet in ſe calores feruidos & ſpiritus inanes. Et etiam infra: Eſt enim terra vti reliquæ res ex quatuor principijs compoſita. & primum eſt ipſa terrena, habet q; ex humore aquæ fontes. item calores vnde ſulfur, alumen, & bitumen, naſcitur. Seneca etiam libro ſecundo naturalium quæſtionum idem ſentit. Cum enim dixiſſet aerem terræ proximum eſſe calidum, tam propter calidos vapores reſolutos à terra. quàm propter ſolares radios reflexos à terra addit etiam tertiam huius rei cauſam ignes videlicet, qui ſunt ſub terra ſic inquiens: Adijce nunc ignes non manufactos tãtum & certos, ſed opertos terris. quorum aliqui erumpunt, innumerabiles in abſcõdito flagrãt. tertio etiam libro vult infra terram eſſe vias & concauitates in quibus contineantur calidi ſpiritus ignei, quemadmodum in noſtro corpore ſunt arteriæ, in quibus vitales ſpiritus continentur. Dixit enim ſic: placet natura regi terram. & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt, & arteriæ illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quę aqua, alia per quæ ſpiritus currit, adeoque ad ſimilitudinem illam humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint iter venas. Sentit hoc ſimiliter Empedocles prout idem Seneca ſcribit. iij. naturalium quæſtionum, vbi recitat opinionem eius in cauſa caloris thermarum, prout ſupra notatum eſt. Sentit hoc etiam Albertus in ma- ſuis. Et frequenter dicit in libro Metheororum. Et in libro Mineralium. ſed probatur naturaliter euidentiſsima ratione quæ accipitur ab effectu cut infra terram inueniuntur, & continuo generantur, atque multiplicantur plurima, quorum generatio, atque multiplicatio abſque actuali calore

lore igneo esse non potest. Igitur infra ipsam ter-
ram actuales calores igneos esse necesse est. quo-
niam necessaria est, si generatio nunquam fit abs
que præsentia generantis. sed veritas anteceden-
tis apparet in multis. omnes enim fatentur sales à
calore generari adustiuo. quoniam salem faciunt
partes adustæ terrestres, amaræ, quibus aquæ in-
sipidæ sunt admixtæ. Igitur alumen, atramenta,
sulfur, naphtha, siue petroleum, auripigmentum
& alia huiusmodi plura fieri absque actuali igneo
calore non possunt. similiter lapides illi præser-
tim qui ex vnctuoso & viscoso luto assati à calo-
re forti fiunt, vt scribit Auicen. in primo capitu-
lo ex his tribus capitulis qui scribuntur post quar
tum librum Metheororũ translatiõis arabicę &
incipit. Terra pura lapis nõ fit. Et iterum, metalla
quorum generationem tradunt maiores fieri ex
vaporosa exhalatione eleuata virtute ignei calo-
ris, & propulsa in arctos meatus & venas terrę, &
eisdem in locis ab eodem calore digesta, cuius abs
que dubio eleuationem, propulsionem atque di-
gestionem facere non posset, nisi inclusus esset in
fra terram calor igneus actualis: quamuis forte il-
lorum vaporum digestorum inspissatio & con-
uersio in soliditatem metalli perficiatur à frigido
terreno circunstante. Præterea irrefragabile ar-
gumentum manifestans hoc, esse actuales calo-
res igneos infra terrã. hoc est quòd e terra tales ca
lores & spiritus multis in locis atque multoties
eruperunt factis hiatibus, & aperta terra tempo-
re terræ motus, ex quibus fumi exhalauerunt ca-
lidi valde &, vsti, & aliquando cum magna cine-
rum quantitate, vt Seneca refert, & testantur hi-
storiæ. qui etiam calores & fumi erumpentes ali-
quando per loca terræ, in quibus materię inflam
mabiles continentur, & aptæ incendio inflãmari
ex violentia collisionis & motus, illas materias ac
cenderunt. vnde flammæ multis deinde tempo-
ribus processerunt, prout in Aethna Siciliæ fuit
olim, & in multis alijs locis, & hodie etiam in ali
quibus partibus esse constat. His tribus proposi
tionibus declaratis, satis plane colligitur causa ca
liditatis aquarum thermarum. quia enim nõ sunt
dictę aquæ calidæ per naturam, vt dicit proposi-
tio prima: sed sunt calefactæ per accidens ab ali
quo extra eas actuali calefaciente calore vt dictũ
est in propositiõe secũda: et nõ solũ intra terrã, sed
etiã intra sphęrã aq̃ huiusmodi cõtinentur ignei
calores & spiritus actuales, vt dicit propositio ter-
tia: possibile est atque probabile & valde credibi-
le, & ita ego opinor aquas illas à dictis caloribus
seu spiritibus calefieri, & nihil opus eẽ eas curre-
re per sulfuris mineras. aut in eis aliqualiter imo-
rari. Nam appropinquatis decenter cum condi-
tionibus requisitis calefactibili & calefaciente,
nil requiritur aliud ad hoc, vt hoc quidem calefa
ciat, id vero calefiat. Dicamus ergo quòd quo-
ties contingat in ventribus seu concauitatibus
& cauernis terræ, in quibus aquæ colliguntur ad
fontes faciendos prout dicunt auctores, siue in il
lis colligantur generatæ ex vaporibus eleuatis &
condensatis frigiditate terræ, vt sentit Aristote.
primo Metheororum, siue venientes ab ocea-
no mari transcolatæ per occultos terræ meatus
vt voluit Albertus: siue ex pluuijs super terram
cadentibus distillatę per poros vt quibusdam
alijs visum est. siue omnibus his modis & alijs for
te (ad propositum enim non pertinet hoc discute
re) quoties dico contingat in illis concauitatibus
seu receptaculis, in quibus aquæ collectę sunt vel
in vicinitate esse calores vel spiritus prædictos in
clusos & constipatos, & per hoc vnitos & vigoro
siores in agendo, possunt & debent illas aquas ca
lefacere. præsertim si supra eas reflectantur vniti
ad modum flammę ignis in furno reuerberãtis.

Ad hunc intellectum plane trahitur & saluatur
dictum Milei adductum prius ex libro de pro-
prieta. Elemento. Conuenit enim penitus cum
dicta causa si per uentos calidos inclusos concaui
tatibus terrę, intelligamus & exponamus spiritus
igneos & calores actuales quos diximus. Item di-
ctum Thesmophili eodem loco recitatum, si per
radios solis penetrantes per raram & mollem ter
ram ad profundum eius intelligamus actuales ca
lores & spiritus infra terram à solis aliarumq; stel
larum radijs atque virtutibus generatos, vt decla
rabitur post. Dictum item Empedoclis positum
à Senec. iij. naturalium quæstionnm si per ignes,
quos dicit terram multis locis apertos habere
actuales calores prædictos, seu igneos spiritus ex-
ponamus. Pręterea dictum Aristotel. secundo
Metheororum, quod superius adduximus, si per
ignem à quo dicit aquas salsas fontium ac flumi-
num fuisse prius calidas, sed extingui postea eius
principiũ, nos exponamus, & ĩtelligamus igneos
spiritus infra terram existentes, quos actuales di-
ximus esse calores.

Capitulum quintum in dubijs atq; difficultatibus in cidentibus circa dicta, et instantias quæ prædictæ causæ videntur occurrere.

Est autem bonum ad maiorem prædictorũ
euidentiam atque firmamentum, vt diffi-
cultates incidentes, & repugnantes dictis instan-
tijs adducamus. Dubitabit ergo primo forte ali
quis circa calores illos actuales, q̃ dicti sunt in ter

ræ concauitatibus contineri,quid videlicet intel-
ligamus per tales calores,vtrum qualitatem ſolã,
quæ eſt vna primarum quatuor qualitatum inhę
rentem parietibus illarum cõcauitatum terrę,an
calidum aliquod corpus in illis concauitatibus cõ
tentum,& ſi ſic,vtrum tale corpus calidũ ſit vnũ
ſimplicium elementorum puta ignis,vel aer,an
ſit mixtum ex pluribus vel ex omnibus elemẽtis.

Item dubitabit aliquis,quæ cauſa tales calores
generet intra terram,cum ibi naturaliter nõ ſint,
propterea ꝙ naturalis locus caloris eſt ſurſum.Et
iterum cum natura calidi ſit aſcendere, quid eſt
quod detinet illos calores infra,& prohibet ne a-
ſcendant ſuperius. Adhuc dubium eſt,qualiter
intra ſphęram terræ,quæ eſt per naturam frigidũ
elementum,quod cum ſit ſimplex,& omoge-
neæ rationis quælibet pars eius & eiuſdẽ naturę,
ſ.frigidę,& ſiccæ,quomodo poſſint huiuſmodi
calores permanere,ꝙ non ſubito corrumpãtur,
& extinguãtur à terræ frigido circunſtante. Et
confirmat hoc,quoniam in ſphera aquæ non con
tinentur alicubi aliqui tales actuales calores,nec
apparet ratio,quare magis contineantur in terra
quàm in aqua.cum vtraq; ſit ex natura ſua calo-
ri contraria.Et iterum in ſphęra ignis non conti
nentur aliqua actualia frigora,vt omnes conce-
dũt,ergo neq; in ſphera terræ contineri debẽt ali-
q̃ actuales calores,cũ ita ſe habeat ignis ad actua
lia frigora,ſicut terra ad calores actuales. Rur-
ſus dubitari poteſt de prædictis terræ concauitati
bus ſeu vacuitatibus illis,ĩ quibus calores illos di-
ctum eſt contineri,& aquas.videtur enim na-
tura terræ huiuſmodi concauitatibus repugnare:
ꝓpterea ꝙ partes terrę cum ſint omnes vnius na-
turæ,vtpote partes ſimplicis elementi,omnes gra
ues eſſe oportet,tendentes naturaliter ad cẽtrum.
debent ergo vna ſupra aliam concidere ſine me
dio applicatæ altera alteri.et præmentes alte-
ra alteram verſus centrum,quouſque ſuperficies
exterior totius terræ adæquetur in æquidiſtantia
à centro mundi,quod eſt centrum vniuerſę gra-
uitatis.Per rationem enim iſtam Ariſtoteles ſecũ
do cœli,& mundi demõſtrat ſphęricã eſſe aquã.
Et confirmatur hoc,quoniam ita eſſe videmus in
omnibus,quæ ſibi ipſis dimiſſa,ſolent tendere ad
formam ſphęricã,vt in guttis aquæ dum ſunt in
aere,non figuratę figura extrinſeci continentis.
et in argento viuo atq; metallis alijs liquatis.par
tes enim eorum veniunt verſus centrum,tenden
tes abſque cõcauitate aliqua,globum ſolidũ ſphæ
ricum faciẽtes.Prętera non ſunt in aliorum triũ
elementorum ſphæris huiuſmodi concauitates,
ſed ſunt eorum partes cohęrentes per totum.ad

D hęc huiuſmodi concauitates terræ,vel ſunt in
ea per naturam à prima mundi creatiõe,vel ſunt
factæ poſtea,& fiunt intus aliquando per tempo
ra. Primum non videtur,quoniam eſt cõtra na
turam ſimpliciſcorporis elementalis,quod debet
eſſe omogeneum,vt aliquid includatur in eo,qd
ſit diuerſæ rationis,quod eſſet neceſſario ſi con
cauitates illæ eſſent in terra per naturam.cum.n.
vacuæ eſſe nequeant,aere eſſent plenę,& non ter
ra,quoniam tunc eſſet terra continua ſine conca
uitatibus,ergo alioq̃ terra.& ſic erit terra etero
genea per naturam,quod eſt repugnans natura
elementi.Si vero dicatur ſecundum,dubium ori
tur à quo factæ ſint,& fiant tales concauitates,&
per quem modum,& quare. Pręterea ꝙ actua
les calores incluſi terræ concauitatibus non ſint
propria cauſa,& ſufficiens caliditatis thermarum
E argueret forte aliquis per rationem illam,per quã
impugnatur opinio Milei,libro de proprietate
elementorum,vt recitatum eſt prius:quæ ratio
eſt,ꝙ ſi venti calidi intercluſi terrę viſceribus cale
facerent aquas thermarum,oporteret calefactio
nem illam deficere,quãdo ventus ille,& eodem
modo calores,qui dicti ſunt,exirent cum aqua
uias illas,per quas aqua ſcaturit de fontibus,& tan
to citius,& celerius q̃ aqua,quanto ſunt ſubtilio
res ea,& adhuc magis.quoniã de natura eorũ eſt
ſurſum aſcendere,quod eſt cõtra naturam aquæ
egrederentur ergo calores prius q̃ aquæ,& rema
nerent aq̃ ſine caloribus,& per conſequens ab
que calefaciente. Item æſtiuo ſaltem tempore
conſtat profunda terræ abſque talibus caloribus
eſſe,quia manifeſtæ frigiditatis ſunt cauernæ ſub
terra,& aquæ profundæ ſunt frigidæ valde,vt p
teales tãtoq; frigidiores,quãto profundiores,quã
re illo ſaltem tempore aquæ thermarum à ſubter
raneis pręfatis caloribus non caleſcunt.Et iterum
ſi tales actuales calores contenti infra terrã aquã
calefacerẽt:oporteret omnes aquas de terra emer
gere calidas,vtpote de locis calidis venientes.om
nes enim generantur,aut aggregantur in conca
uis terræ vt vult Ariſto.ſi ergo in illis actuales ca
lores ſint,calefient ab eis aquę.nec apparet ratio
quare magis ĩ aliqua cõcauitate ſit calor,q̃ in alia

*Capitulum. VI. Ad ſatisfaciendum prædi-
ctis difficultatibus & de dubijs,ac in-
ſtantijs reſpondendum.*

PRo ſatisfactione ad hæc & ſimilia dubia pri
mo notandum eſt iuxta philoſophorũ ſen
tẽtias in quibus ꝑſtantiores cõueniũt,et Ariſ.
pue dicit lib.methe.quòd virtutes cęleſtes p
ſolis

solis aliarumq; stellarum ad hæc inferiora, quæ
sunt infra lunæ globum in parte quæ elementa-
ris vocatur seu sphęra actiuorum & pasiuorum,
agendo perueniunt, permutando ea continuo,
et calefaciendo præsertim radijs eius & motu
innumerabiles & occultas alias in eis influentias
agunt tam in simplicibus & elementarijs corpo-
ribus, quàm in mixtis. virtutes ergo illæ radio-
rum incidentes super terram penetrant in eam
& profundantur vsque ad aliquod spatium. et ip-
sam calefaciũt. atque aquam superficialibus eius
partibus in mixtam, eleuantes ex eis duas faciunt
exhalationes, vnam videlicet humidam vaporo-
sam, aqueã, aliam vero siccam fumosam, igneã.
Quarum exhalationum pars ascendit de terræ su
perficie ad aeris regionem. pars vero non egredi-
tur terræ superficiem, sed remanet infra terram.
ex parte vaporosa humida quæ ascendit ad aeris
regionem fiunt pluuiæ, niues, grandines, rores,
pruinæ & huiusmodi. ex fumosa vero sicca fiunt
venti, tonitrua, fulgura, & plurimæ ignitę appa-
ritiones, quę in alto cernuntur. Ex vaporosa au-
tem parte eius exhalationis quæ remanet infra
terram in cauernis videlicet, & meatibus pluri-
mis qui sunt in ea, fiunt aquæ, eleuata ea ad sum-
mitates concauitatum & infrigidata à frigore ter
ræ, ex quibus aquis procedunt fontes & flumina
vt Aristoteli visum est. fiunt etiam ex eadem ex-
halatione cum aliqua admixtione exhalationis
fumosæ in certis locis, in quibus vigent virtutes
cœlestes metallificę, diuersæ species metallorũ.
ex fumosa vero quando retenta & conclusa fue-
rit in aliqua parte solida, vnde non habeat expedi
tam exitus viam. motu violento & agitatione
eius ad exitum, fiunt terręmotus & mugitus, &
aliquando hiatus & voragines fracta terra & ex
pirante exhalatione: Ex ea etiam cum admixtio-
ne vaporosę exhalationis retenta in terræ meati-
bus & locis in quibus vigent virtutes generatiuę
quorundam mineralium calidorum, fiunt mul-
tæ ac variæ talium mineralium species, iuxta di-
uersitatem commixtionis exhalationum, & lo-
corum in quibus virtutes diuersę sunt ex diuersi-
tate cœlestis aspectus. Considerandum prɇterea,
quòd quia ea quę continentur infra lunam vide-
licet in sphęra elementari, et sunt elementa & ele
mentata siue mixta ex eis, omnia subiacent astro-
rum virtutibus, & superioribus lationibus. Du-
cuntur enim, reguntur, & gubernantur ab eis vt
ait Aristot. primo metheororum. Ex quibus ele-
menta quoniam imperfectiora & primæ proxi-
miora materię ordinantur admixta tanquam ad
perfectiora. & horum illa etiam quæ minus per-
fecta sunt ordinantur ad magis perfecta, puta in-
animata ad animata, & illa ad animalia. et tan-
dem omnia ad hominem, vt ait Aristote. primo
politicorum. Est enim hominis perfectior nobi-
lior ac temperatior complexio, & per consequẽs
mixtio omnibus alijs vt Galen. primo de com-
plex. Et Auicẽ. primo primę testantur. hinc est ꝙ
virtute cœli, & astrorum, elementa ad mixtio-
nem veniunt. Et quoniam vera mixtio non est ni
si miscibilia inuicem alterentur, nec alterantur in
uicem elementa nisi agentia & patientia suis qua
litatibus, quæ sunt eorum virtutes, & sunt velut
instrumenta cœlestium. actio autem & pasio
non fit nisi quando agentia & patientia sunt suf-
ficienter & debite approximata. hinc est ꝙ circa
terræ superficiem maxime vbi est discooperta ab
aqua, in quo loco velut in communi confinio cõ
currunt tria elementa sensibiliter, videlicet terra,
aqua, & aer, potisime multiplicatur mixtorum
generatio. conducto etiam ad locum illum quar
to elemento videlicet igne, virtute stellarum. aut
generato ex alijs elemẽtis, calore solarium radio-
rum. hæc omnia trahuntur ab Aristotele & pro
maiori parte ex lib. de Generat. & Corrup. Igitur
propterea quod locus mixtionis præcipuus est cir
ca terræ superficiem, vbi magis elementa concur
runt, & virtus est potentior radiorum solis, alia-
rumq; stellarum incidentium super terræ superfi
ciem atq; reflexorum ab ea, ideo fit vt hoc in lo-
co plurima sit multitudo mixtorum. In tm̃ ꝙ etiã
illa quæ elementa vocantur non sint pura, sed
mixta. neque enim ignis quem videmus, & qui
apud nos est purus ignis, vt ait etiam Aristote. pri
mo metheororum. nec aer, nec aquę terrę proxi-
mę puræ sunt, nec terra quam cernimus & pro-
pe nos est, in qua tam manifestę apparent diuersi
tates vbicunq; fodiatur. fere ergo hæc omnia mix
ta sunt, & si elementorum nominibus appellen-
tur. hoc fit, quia mixta imperfecta valde proxi-
ma sunt naturis elementorum à quibus nomi-
nantur, propterea quòd in eis valde dominãtur.
superficialis itaque terra, non est purum elemen-
tum, sed est mixtum vsque ad aliquod saltem pro
funditatis spacium: nec tantum quæ ex ea terra
vocatur, mixta est. sed etiam mixta plurima in
se continet, proprijs nominibus nuncupata. et
differentibus variata naturis, non solum quo ad
qualitates primas, sed etiam quo ad duritiem,
& mollitiẽ, & colores, & sapores aliasq; huiusmo
di qualitates, ac etiam quo ad virtutes plurimas,
& proprietates occultas, prout sensibiliter expe-
rimur. cuius tam grandis diuersitatis causas esse
rationabile est, proportiones diuersas miscibiliũ,

gradus

gradus diuerſos mixtionum, diuerſitates et locorum ſeu ſituum terræ, in quibus uigẽt diuerſæ virtutes propter diuerſitatem influentiarum cœli,& aſpectuum aſtrorum. Nec mirari debet aliquis eſſe infra terram tam grandem mixtorũ varietatem, cum conſideratur quanta diuerſitas ſit in vegetabilibus, quæ in ſuperficie terræ ſunt, & in animalibus, in quibus non ſolũ differẽtię magnæ ſunt pp diuerſitatẽ ſpecierum, ſed etiam in ſpẽ eadem pro diuerſitate locorũ. His prænotatis ad propoſita dubia reſpondeamus. Ad primũ dicamus ꝙ per actuales calores incluſos terræ cõcauitatibus intelligendi ſunt principaliter calidi ſpiritus. qui ſunt exhalationes calidę gñatę,& eleuatę virtute caloris radiorũ ſolis,& ſtellarum, vt diximus,& pręcipue fumoſæ exhalationes q̃ ſunt igneæ naturæ. Poſſumus autem etiam ex conſequenti cum his intelligere actualem caliditatem ab his ſpiritibus factam in parietibus concauitatum dictarum,& inhærentem eis. quoniam etiã illa adiuuat in calefaciendo aquas, quemadmodum per caliditatem clibani aſſantis panem, intelligimus principaliter calidum ſpiritum incluſum clibano,& ex conſequenti caliditatem laterum clibani.& cõſtat ꝙ ſpiritus illi ſeu exhalationes ſunt corpora ſubtilia,& leuia, mixta ex omnibus vel pluribus elementis quanuis imperfecta, & multũ propinqua naturę elementi. Illa enim quæ calida eſt,& ſicca, fumoſa multum eſt vicina naturæ ignis, propterea ꝙ in eius mixtione multus eſt ignis comparatione aliorum, ideo nominãt eam auctores ignem, vt in præmiſsis apparet. conſuetudo enim eſt, vt fumi flammæ atque carbones accenſi qui ſunt apud nos nominentur cõmuniter ignis, cum tamen in veritate quodlibet eorum ſit mixtum, non elementum. Ad aliud, quæ cauſa hos calores infra terram fecerit, aut faciat, apparet ex dictis. quoniam caliditas cœleſtiũ radiorum,& præcipue ſolarium calefaciendo, & penetrando ad terrę profunda, generat quotidie hos calores, quamuis plus in vna parte, quàm in alia,& plus aliquo tempore quã alio. Ad aliud, quid infra terram detineat hos calores. Dicendum ꝙ abſque dubio cum dicti calores ſeu ſpiritus habeant expeditas vias,& manifeſtos meatus per quos liber eis exitus pateat, aut ſuperſtãtes terræ pori ſint rari,& aperti, continue de terra prodeunt aſcendentes naturaliter ad aeris regionẽ, ſed ſtante cauſa generatiua eorum, vt prius, continuo alij in locum exhalantium generãtur, vbi nõ ſint in concauitatibus conſtricti,& quodammodo obſeſsi non habentes exitum. propterea ꝙ latera,& ſummitates earum denſæ ſunt, & ſolidæ,

E puta lapideę,& argiloſæ, ideſt de tenaci,& compacta terra, non habẽtes meatus, in huiuſmodi cõcauitatibus concluſi detinentur contra ſuam naturam, non habentes viam. propter quod quãdoque vniti,& per hæc vigorati in caleſcunt magis, & vehementius calefaciũt quæ proximiora ſunt, qui nonnunquam ſubtiliati, & rarificati, & pp hoc multiplicati, vltra id quod in dictis concauitatibus capi poteſt, frangunt magna violentia latera concauitatum, & moti magno impetu per terræ meatus faciunt terrę motus. aliquando vero erumpentes ad aerẽ extra, aperta terra per vim colliſionis inflammantur: prout fit ſuo modo in nubibus, quando fulgura cauſantur,& tonitrua, & ita inflammati quandoque accendunt terras illas ſiue loca per quæ erumpunt. ſi forte coaccenſibilis materia, puta ſulfurea, aut ſimilis ſit ibidẽ,

F vbi ardentes ignes poſtea poſſunt multo tempore perdurare. Ad aliud, dicendum ꝙ dictos calores actuales ĩfra terram vbi eſt pura,& ſimplex elementum, videlicet in profundo verſus centrũ non credimus contineri, imo rationabiliter putamus (prout arguebatur) ꝙ ſi ibidem ponerẽtur, cõfeſtim extinguerẽtur à multo,& intenſo frigido terræ circunſtantis, ſed eos eſſe, generari,& contineri dicimus in parte illa terræ ſuperficiali, quæ non eſt pura, nec ſimplex terra, ſed mixta,& plurimis plena mixtis. Huiuſmodi nanque ſuperficialis terra quamuis frigida ſit à prædominio & ſicca, propter quod terra vocatur, calefit tamen à cœli radijs, vt diximus prius, ita vt in ea generentur calores prædicti,& in concauitatibus eius cõſeruentur eadem virtute cęleſti, nec extinguũtur à frigiditate circunſtantis terræ, ſed poſsibile eſt,

F vt vigorentur aliqñ ab ea per antiperiſtaſin. contrarium enim circunſtãs vigorat contrarium, vt videtur Ariſt. quando non eſt tantæ potentiæ, vt ipſum vincat, ſicut manifeſtum eſt in aqua ſuperaſperſa carbonibus fabri, quoniam vigoroſiorem reddit ignem. Quod vero dicitur non eſſe tales calores intra ſphęram aquæ, non eſt contrariũ dictis. Indubitabile enim eſt in ſphęra aquæ virtute cœleſtium radiorum generari calores,& eleuari inde exhalationes, magis tamen vaporoſas, humidas, q̃ fumoſas, propterea ꝙ aqua eſt humida, ſed non retinẽtur tales calores infra aquam ſicut retinentur infra terram. exhalant enim de aqua faciliter aſcendentes libere, propterea ꝙ ipſa eſt mollis, facilè penetrabilis. cuius cõtrarium eſt in terra, quæ ſolida eſt,& compacta,& ꝙ ita ſit in aqua, manifeſtat olla bulliẽs ad ignem, in qua videmus calores aereos in ea generatos per calorem ignis aſcendere in ampullas ad ſuperficiẽ,& exhalare

lare. Id etiam ꝙ dicitur frigora non contineri
in sphęra ignis, forte non est penitus cócedendú.
sunt enim in sphęra aeris frigora sempiterna. in
medio eius interstitio, vt volunt auctores, cum
tamen natura aeris sit calida, quáuis non tantum
vt ignis, sed quæ sit illorum frigorú causa non est
perquirendú hic. Concesso tamen non proce-
dit ratio. propterea ꝙ manifesta causa est generás
calores in terra, scilicet radij solis, & stellarú, sed
non apparet, quæ sit talis causa generás frigora in
sphęra ignis, sed quia nunc dictum est calores il-
los actuales non contineri in terrę profundo ver
sus centrum eius, vbi terra pura est, & simplex ele
mentum, sed tantú versus superficiem. Quære-
ret aliquis ad quantam profunditatem infra ter-
ræ superficiem esse possit. Ad quod dicimus, hoc
per certitudinem terminari non posse. quoniam
nesciri potest nisi existimatiue, quátum virtus ra-
diorum calefactiue profundetur infra terrę super
ficiem. Opinabile est tamen nó multum esse spa
cium ad quod possit virtus illa pertingere, & cú
apud Alfragranú aliosq; Cosmometras semidia-
meter sphęrę terrę, si t vltra tria millia milliaria,
Latitudinis, & vltra videatur si vsq; ad ꝓfundita-
tem. xxx. milliú passuú radiorú solis, & stellarú ca
lefactio perueniret. quod tamé spaciú est minus q̃
vna de centum partibus semidiametri terræ, q̃ est
à superficie eius ad centrum. Ergo pars illa terræ
superficialis, quam notabiliter radiorum calefa-
ctio penetrat, & in qua per consequens calores il-
li generãtur est permodum vnius corticis coope-
rientis, & continentis intra se residuum sphæræ
terrestris, quæ est purum, & simplex elementum.
quanquam talis cortex sit ex necessitate maioris
spissitudinis in aliqua parte terreni ambitus q̃ in
alia. propterea ꝙ maior est virtus radiorum so-
lis, & sex aliorum planetarum in plaga terræ sup-
posita torridę zonę, quá non egrediútur, & ideo
directius illá irradiant. quia fortius profundan-
tur, q̃ in alijs partibus terreni ambitus extra tro-
picos. quas quamuis irradient, incedunt tamé ra
dij obliq; super eas, & ideo in eis debilius operan
tur. Oportet igitur, vt cortex ille sit spissior in par
te subiecta torridę zonę, quàm alibi. In partibus
vero, quæ sunt versus polos sit tenuior, & táto te
nuior, quanto partes illæ fuerint à dicta parte re-
motiores, & viciniores alterutri polorum.

Ad difficultatem de concauitatibus, & ventri
bus terrę, dicendú, ꝙ proculdubio sunt innume-
rabiles infra terræ superficiem. Hoc enim magni
testificantur auctores, & sensibilis experiétia mul
toties docuit, cadéte in aliquibus locis superficie
terræ in profundum, vt aliquando integræ vrbes

A hoc modo similiter sint absorptę, cadentes in có-
cauitates quæ sub eis erant, vt ait Seneca. & quan
doq; eruperunt de terra subito magnæ aquarum
copiæ, quas oportebat prius infra terram in ma-
gnis concauitatibus contineri. sed huiusmodi có
cauitates non sunt multum in profundo, quáuis
aliquæ magis, aliquæ minus. sunt enim omnes
intra corticem illum superficialis terræ, quem so
lis radij penetrant, aliarumq; stellarum sua calefa
ctiua virtute. In profundo verò, vbi terra pura est
& simplex elementum, propter adductam ratio-
nem, putandum est, non esse concauitates huius-
modi, sed esse solidam, et compactam terram vni
tis, & coniunctis partibus absq; medio. In superfi
ciali enim illo cortice cótinétur multa, puta aer,
aquæ, ignes, quæ omnia mixta sunt. plures ité mi
B nerarum species, valde diuersæ naturæ, & in ea
fiunt concauitates tum propter calorem radiorú
solis, & stellarum facientem exhalare de humidi-
tatibus, quę continentur infra terram, & de subti
lioribus terrę partibus. quare in locis vnde illę ex
halant, relinquuntur vacuitates paruæ primitus,
deinde maiores, tum etiam propter calidas exha-
lationes retentas in dictis concauitatibus, & con
strictas, quę petentes exitum, illas cócauitates am
pliant, & augmentant eleuantes terram in tumo
rem. tam magnæ enim violentię sunt huiusmodi
exhalationes in mouédo. cum constrictę exitum
petunt, vt nó modo possint pręsentes vacuitates
augere, sed vt opinati sunt aliqui philosophorum
ab eis generati sint montes, eleuata terra eisdem
concauitatibus, & ob hoc, vt plurimum sunt mó
tes cauernosi, & concauitates atq; vacuitates ma-
C ximę reperiuntur in eis. Ab eisdem etiam volút
aliquando generatas fuisse subito insulas in mari
emergentes, vbi ante fuerat tantum mare, & hoc
facta cauerna in terra quæ sub mari est, & eleuata
ea sursum à spiritu quousq; superemineant mari.

Non sunt ergo in profunda, & pura seu elemé
tari terra concauitates prędictę, vt recte obijcieba
tur, sed in superficiali, quę eterogenea est, nec in
ea sunt à prima natura, sed factę per tempora suc-
cédentia, & quotidie fiút à causis quę dictę sunt.

Quin etiam si forte instet aliquis, ꝙ si permodú
datum concauitates in terra fierent à cœlesti, vi-
delicet, calore faciente exhalare partes aquæ, &
terrę subtilioris de cortice illo qui dictus est: opor
teret sic exhalantem ac resolutam terram defice-
re, & minui quotidie, & concauitates augeri nu-
mero, & magnitudine. donec aut tota superficia
lis illa terra resoluta esset, & perueniret actio ra-
diorum ad puram terram, in qua dictum est non
esse concauitates, aut eleuata superficie extrinse-
ca

ca dicti corticis fieri totam superficialem terram in modum vnius concauitatis interceptis spiritibus, & exhalationibus inter superficiem illam, & puram terram. Dicendum quod quia terra illa superficialis, in qua huiusmodi concauitates sunt, est valde difformis in partibus suis, videlicet alicubi solida, compacta, inepta resolutioni: alicubi rara, mollis, apta valde euaporationi. hinc fit quod resolutis, seu euaporatis vaporabilibus, remanēt non vaporabiles, & in locum resolutorum relinquuntur vacuitates: & si vacuitates quotidie fiāt, augentur numero, & quantitate, in parte vna terræ, in alia deficiunt, aut concidentibus lateribus earum, aut repletis eis. & si terra in vna parte per euaporationem consumatur, & minuatur, in alia generatur de nouo, & augetur, & ita cōseruatur tota eius moles in vna quasi quantitate. sic enim quæcunque continentur in sphæra passiuorum, semper generantur in aliqua parte, & corrumpūtur in alia, vt vult Aristot. primo metheororum, & secūdo de generatione, & corruptiōe. Sed ad id quod dicitur non esse in aliorum elementorū sphęris tales concauitates, dicendum quod non habent elementa alia soliditatem in qua possint cōcauitates fieri, & remanere sicut in terra. q̄q̄ enim fiat ex aqua quotidie, & ex aere resolutio per viā exhalationis, non remanent tamen concauitates in locis resolutarum partium: quoniam confluūt confestim inuicē partes residuæ, & vniuntur ꝓpter earum liquiditatem, & fluxibilitatem, vt cernitur in aquis euaporantibus ad ignem, aut solē.

Ad instantiam contra Milcum quod nō calescant aquæ à spiritu, & vento calido quia exiret cum aqua &c. dici potest vno modo, quod aliquid ęgreditur de illis spiritibus cum aqua simul p eosdē meatus, non tñ euacuantur concauitates ab eis, nec relinquuntur aquę sine calefaciēte, immo assistūt continue calores aquis, & eas indesinenter calefaciunt. quia quamuis continue extra spirēt p meatus illos, continue tamen, & cōfluunt aliunde de alijs concauitatibus, & generantur continue, & multiplicantur non deficiente causa eorum generatiua atque multiplicatiua. Nam quemadmodū aquæ continue egredientes de concauitatibus dictis non deficiunt regeneratæ continue, vel reaggregatæ aliunde confluentes, ita etiam de spiritibus existimandum est. & si de spiritibus illis calidis plus forte exeat q̄ de aquis quia mobiliores, & leuiores sunt, plus etiam continue multiplicātur, & confluūt propter causam quæ dicta est. nec putandum est spiritus illos exire inde solos remanētibus aquis, propterea quod calefactę aquę, & ebulliētes in concauitatibus miscentur cum spiritibus,

E & eleuantur ad hostia meatuum, vnde extra defluunt simul cum spiritibus. nec resident tantum in fundo, prout imaginari videtur instantia. Alio modo potest dici quod aquę calefactę pńt de cōcauitatibus exire per ꝓprios meatus, per quos tamen spiritus calidi non expirant, & modum huius imaginari possumus tripliciter. Primo enim imaginari possumus aquas contineri in aliqua concauitate, & spiritus calidos in alia, vel in alijs pluribus concauitatibus circunstantibus concauitati illi, in qua aquę continentur, aut suppositis eidem mediantibus solidis parietibus tenuibus de solida, & cōiuncta terra, aut de lapide, quibus mediantibus parietibus calefactis à spiritibus potest calefactio aquarum, & earum ebullitio fieri: non commixtis spiritibus cum aquis nec aliquo modo corporaliter intrantibus in concauitatē aquarum. F & tali modo potest aqua calida per ꝓprios meatus suę concauitatis scaturire, reseruatis spiritibus in suis concauitatibus, nō habentibus communionem cum illis meatibus. Et huius rei sensibile exemplum est. quod imaginemur vnum furnum solidum, & conclusum, diuisum in duas cōcauitates mediante solido pariete, & in vna parte seu concauitate eius conclusus sit igneus calor in alia vero aliquid aquę: habeatq; illa concauitas in qua aqua fuerit, aliquod foramē ab extra, p quod ascendens possit exire. manifestum est quod à calore illo contento in parte furni aqua proxima calefiet, & calefacta, & bulliens tandem ascendet ad foramen, vnde possit emanare, non tamen inde exeuntibus caloribus in alia furni parte contentis.

Aliter imaginari possumus spiritus calidos quos diximus calefacere aquas, comprehendi in F ipsis eisdem concauitatibus, in quibus aquę continentur, sed substare aquas spiritibus in fundis concauitatum, esse autē meatus illos per quos effluunt aquę, in partibus illis concauitatum, quæ sunt infra superficiem aquarum. tunc enim calefactę quæ poterunt per dictos meatus effluere, nec tamen spiritus per illos meatus egrediuntur prohibentibus aquis. Possumus tertio imaginari meatus esse in partibus cōcauitatum quę sunt supra aquarum superficiem, sed calefactam aquam à prędictis caloribus, & bullientem eleuari virtute vaporum generatorum in ea, & cum eleuata uenerit ad meatus ingredi meatus, & obstruere eos, ita vt spiritus prohibeantur ab exitu, & hęc exitum aqua propulsa, & quodāmodo compressa, & coacta à spiritibus. Et huius rei euidens experientia apparet in vase vndequaq; perfecte clauso, habente vnum tantum strictum foramē in superiori parte cum fistula reflexa, in quo vase po-

ta aliquanta aqua, puta ſemipleno, aut minus, &
approximato ei igne, vt calefiat aqua, & bulliat,
expirat per foramen, & fiſtulam vapor cum violẽ
tia exſufflando admodum follis: ſed ſi contingat
bullientem aquam eleuari vſque ad foramen, in-
cipit aqua egredi, vbi prius egrediebatur vapor,
nec ceſſat egredi aqua, niſi amoueatur ab igne, &
deferueſcat ebullitio, donec totaliter egreſſa ſit a-
qua. & ſi per modum aliquẽ reſtauraretur aqua,
nec deficeret in vaſe, & ſic bulliente, & eleuata,
continuo continuaretur aquæ exitus ſine fine.

Ad id verò quod dicitur eſſe æſtiuo tempore
in profundo terræ frigora. Dicendum ꝙ in ꝓfun
da terra quę pura eſt, & ſimplex, hoc eſt in illa q̃
eſt ſub cortice quem prædiximus, eſt frigus omni
tempore, tam hyeme, q̃ æſtate. quoniam in ea par
te terra ſeruat naturam ſuam elementarem, ſcili-
cet frigiditatem, & ſiccitatem. ſed in cortice illo
B exteriori impurę terræ, ſunt alicubi concauitates
cum calidis ſpiritibus etiam æſtiuo tempore cale-
facientibus aquas per modum quem dedimus. q̃-
uis in parte aliqua dicti corticis ſint eodem tem-
pore frigora, ſed illa ſunt parum profunda, proxi
ma videlicet extrinſecæ ſuperficiei ad ſpaciũ duo
rum vel trium paſſuum incipientia, prout mani-
feſtum eſt in cellarijs, et teſtudinibus ad conſeruã
dũ vina, & alia huiuſmodi, factis. frigiditas enim
terrę, & aquæ, intercepta poris terrę in ea parte fu
giens contrarium puta calorem aeris, & radiorũ
ſolis, eo tempore vnitur, & vigoratur in parte il-
la per antipariſtaſin. prout eadẽ in parte, hyemis
tempore caliditas terræ poroſitatibus intercepta
fuga exterioris frigoris propter eandem cauſam
vigoratur, quam ob rem reperiuntur loca prædi-
cta cellariorum, & teſtudinum calida manifeſte:
C talis enim ſeu caliditas, ſeu frigiditas facta in illis
partibus fuga contrarij, non multo ſpacio profun
datur. Ita ꝙ non peruenit ad diminuendum, vel
corrumpendũ ſpiritus calidos caleficiẽtes aquas,
nec etiam refrigerandum eas procedentes de ter-
ra ad ſuperficiem eius, quando ſunt aquæ fortiter
fumantes. Immo poſſibile eſt ꝙ tranſeuntes aquę
per illa loca quando directus, & breuis eſt tranſi-
tus ſimul cum parte ſpirituum igneorum à qui-
bus calefiùnt, fiãt feruidiores, vigorata caliditate
earum ab occurſu contrarij: quemadmodum vi-
goratur caliditas cõſimilium ſpirituum in nube,
dum infrigidatur, & denſatur in aquam. Non eſt
ergo concedendum id quod dicebatur profunda
terræ ęſtiuo tempore eſſe tanto frigidiora, quan-
to profundiora. ſunt enim frigora illa ſuperficia-
lia, & infra ea calores latent in multis locis. Nec
tamen negandum eſt poſſe alicubi eſſe concauita

A tes cum calidis ſpiritibus proximas ſuperficiei ex
trinſecæ terræ, adeo dico proximas, ꝙ æſtiuo tem
pore totum ſit calidum, quod intercipitur inter
ſummitates earum, & exteriorem aerem: plus ta-
men eſt hoc in ꝓfundis, vt diximus. Ad id quod
vltimo dictum eſt, oportere omnes aquas fontiũ
de terra emergere calidas, dici poteſt vno mo-
do prout concedit Alber. Aquas omnes fontiũ in
fra terram calefieri à caloribus, ſeu ſpiritibus qui
dicti ſunt, & virtute illorum calorum eleuatæ ad
orificia illarum cõcauitatum ſcaturire, quaſdam
tamen plus, quaſdam minus calefieri, prout cõtin
git eas eſſe in concauitatibus ſuis magis, vel mi-
nus proximas locis, in quibus ſpiritus ignei conti
nentur, & prout contingit ſpiritus illos eſſe maio
ris, aut minoris quantitatis, ac magis, vel minus
intenſi caloris, à quibus aquæ dictæ calefiunt. Hu
iuſmodi tamen aquæ non omnes egrediuntur ad
exitum calidæ, ſed plurimæ frigidæ, quoniam fri-
geſcunt penetrando per frigidam terram, aut la-
pides, currendo per talia loca aliquãdo multo ſpa
cio, antequam de terra prodeant, & maxime ſi
curſus earum ſit oblique, non directè procedens
ad exitum. ſunt enim huiuſmodi aquæ valde ap-
tæ infrigidari: tum quia frigidæ per naturam, ad
quam rem de facili reuertuntur: tum etiam quia
raræ ſunt, tum propterea ꝙ factæ ſunt nuper ex
vapore, ſicut vult Ariſtot. tum etiam quia calefa-
ctę, vt dictum eſt, ab igneis ſpiritibus, & aquæ ca-
lefactæ citiſſime à frigido penetrantur. Alio
modo poteſt dici, omnes aquas in concauis ter
ræ calefieri à dictis ſpiritibus. propterea quòd nõ
in omni parte ſint, aliquas tamen calefieri, quaſ-
dam magis, quaſdam minus ſecundum diuerſita
tem locorum, & calorum, & aquarum quantita-
tem, ſed plura oportere cõcurrere ad hoc ꝙ aquæ
ab illis ſpiritibus calefiant in tantum ꝙ ebullien-
tes atque feruentes de terra procedant. Oportet
enim primo calores eſſe plurimos, & vnitos atq;
concluſos, vt in calefaciendo reddantur fortes, &
vigoroſi, tenentes quodammodo locum vnius
ignis magni, vel ardentis fornacis. Ad hoc au-
tem, vt huiuſmodi ſint, opus eſt eos concludi in
cauernis ſolidorum laterum, vnde exhalare non
poſſint: nam vbi contineantur in concauis terræ
poroſæ, & raræ, aut habentis liberos, & apertos
meatus expirandi, abſq; dubio calores ſunt remiſ
ſi, non vniti, nec cõfortati per reflexionem parie
tum, prout in ſolidis accidit. nec ſunt ſufficientes,
aquas ad ebullitionem vſq; calefacere. Immo poſ
ſunt alicubi adeo remiſſi eſſe, vt nec aquas poſſit
tepefacere, ſed ſint cauſa, vt vigoretur aquæ frigi-
ditas per antipariſtaſin, vt placet Ariſtot. in gran-
dinis

dinis generatione. Oportet etiam aquas illas quæ debent à talibus caloribus sufficienter calefieri, esse decenter propinquas eisdem, vel contentas in eadem concauitate, vel propinqua, tenui quodã & solido pariete mediante, aut recte suprapposita concauitati caloris, vt modo quodam dispositio sit, sicut vas in quo sit aqua, sub quo sit ignis. Itẽ oportet huiusmodi aquas esse non longo spacio remotas ab orificio fontis vnde scaturiũt, ne pro longitudine viæ, & distantia à loco feruoris deferuescant. opus est etiam, vt transitus aquæ ad orificium, per quod emanat ex terra sit directus, vt rectior, & breuior sit processus. Propter hoc ergo q in paucis locis hæc omnia concurrunt, ideo contingit in paucis locis orbis terræ fontes calidos inueniri, cõparatione fontium frigidorum: & quia loca in quibus calores seu spiritus prædicti magis vigent, sunt loca apta generationi illorum mineralium, quæ calida sunt, & à calido generantur propter virtutes calefactiuas cœlestes, & in talibus locis influentes. & propterea q fumosæ exhalationes, quę pro maiori parte sunt materiæ illorum mineralium, ibidem principaliter inueniuntur. ideoq; accidit plurimum in locis dictarum minerarum, vel in propinquitate earum reperiri calidos fontes, puta in quibus sunt salium mineræ, vel aluminũ, vel auripigmenti, sulfuris, naphthæ, seu petrolei, & similium, ac etiam metallorum. Non quidem propterea q illa mineralia, vel transitus aquarum per ea, sint causæ caliditatis earum, prout plures (quẽadmodum præmisimus) voluerunt: sed propterea q illorum mineralium generatio, & thermarum calefactio ab eadem causa procedunt, quæ est actualis calor, seu spiritus igneus cum influxu calefactiuo cœlesti.

Capitulum septimum ad assignandum naturales causas apparentium in Patauinis aquis, quæ proposita sunt in capite primo.

NVnc ad reddendum naturales causas aliorum apparentium in Patauinis specialiter fontibus calentibus veniamus. Primo enim quod plures eorum oriantur in vallibus, & ad pedes montium, causa est, quæ generaliter in ortu fontium assignatur. plurimi enim oriũtur ex mõtibus, vel apud radices eorum, vel in lateribus infra summitates eorum & nulli, aut pauci, nascuntur in planis locis valde remotis à montibus. intra montes enim, vt prius diximus sunt pro maiori parte cauernæ, seu concauitates, in quibus aquę generantur, & colliguntur ad fontes producendos. quæ aquæ descendentes per meatus veniunt

D ad radices mõtium vel ad latera, vbi reperiunt exitus viam. Sed q aliquis horum fontiũ sit in summitate colliculi, s. fons APONI, causa mihi aliquando visa est, q illum colliculum fons ipse produxerit per tpis processum, q aquæ sedimẽ luto-sum prius in fundo fontis, atq; lateribus, & ripis lapide factũ sit, demũ superaddito cõtinuo simili luto, & lapide facto de tempore in tẽpus creuerit lapis in altitudinem quæ cernitur. & reuera obseruãti locum, & bene subtiliter consideranti apparet, q in quocunq; loco aqua illa steterit feruens, & per quem transitum habuerit, si residentia eius adhæserit rei solidæ lapideæ, lapis fit, & augetur continue. Siue tñ collis ille factus sit ex aquæ sedimine, siue non, ascensus aquæ ad summitatem eius, vel ad medium alterius, vt in fonte sanctæ Helenæ causa putanda est, aut vis feruoris

E spirituum igneorum calefacientium aquas, & in eis generantium vapores multos ascendentes, & secum eleuantes aquas, prout in olla bullientes videmus, aut grauitas aquæ habentis originem aggregationis suæ in loco altiori, puta in montibus qui proximi sunt: qua grauitate aqua compressa cogitur per subterraneos canales conclusos procedere, & si viam egrediendi nisi superius non inuenerit, ascendere vsq; ad tantam altitudinẽ, quanta est altitudo loci aggregationis primæ: sicut manifeste videmus ĩ aquęductibus artificialibus, quibus fit vt aquæ per depressa loca conductæ eleuentur cum impetu salientes. Quod vero aquæ prædictæ ferueant, vt deplumẽt aues, & depilẽt &c. Causam iam dedimus eis, & alijs thermis communem superius. At q oriãtur hæ aquæ, & oriãtur cum ebullitione ascendentibus ampullis de fun-

F do ad superficiem cum sonitu simili aquæ bullientis ad ignem, causam esse putandum est, q in eis ab illis igneis spiritibus qui eas calefaciũt, generantur vapores plurimi, q eas eleuant, & ipsi continentur in ampullis ascendentes propter leuitatem vsq; quo veniant ad aquæ superficiem, & exhalant apertis ampullis cum sonitu, vt cernitur in aqua ad ignem bullientibus. Potest etiam fieri, vt cum talibus vaporibus sit etiam aliquid de illis igneis spiritibus exeuntibus cum aqua de cõcauitatibus, vt dictum est antecedẽti capitulo, qui etiam ascendũt in ampullis ad aquæ superficiem similiter exhalantes. Quod autem ęstate non deficiant [illegible]rum aquarum scaturigines, & omni tempore ferè vno modo procedãt, causam debemus rationabiliter opinari priuationem illarum causarum, propter quas difficiunt quandoque aquæ, & quandoque minuuntur, & quandoq; augentur in fontibus: quoniam cessantibus causis auferentibus

diuers

diuersificantibus processum aquarũ, vel relinqui-
tur, vt earum processus, & emanatio semper sit
vniformis. Nunc aũt causa, propter quam defi
cit emanatio in aliquibus locis, in quibus solebãt
oriri aquæ, est aliquãdo defectus collectiõis, & ag
gregationis aquarum in concauis subterraneis, à
quibus aquæ fontibus ministrãtur. cum enim de
ficit noua aggregatio in principio vnde procedit
aqua ad orificiũ fontis euacuato toto, quod prius
collectum erat, necessarium est aquam in meati-
bus veniẽtibus ad fontem, & similiter in ipso fon
te deficere. Aliquando verò est huius defectus
causa, nõ defectus aggregationis, & collectionis
aquarum in concauis terrę, sed impedimentum,
seu clausura viæ, per quam aqua à concauitate suę
aggregationis, procedit ad fontem, quanuis aqua
in ipsa concauitate sufficienter abundet. aliquan-
do est inuentio noui meatus, per quem ad aliũ
locum extra terram habilius, & expeditius aqua
procedit, vnde egrediens facit noui fontis origi-
nem siccato priori. Aliquando etiam sine noui
meatus inuentione, idem facit ampliatio alicuius
aut aliquorum solitorum meatuum, ita vt per il-
lum, vel illos plus solito aquæ decurrãt. fit etiam
vt deficiat in aliquo solito meatu fluxus, & defi-
ciente fluxu, siccetur fons, qui abinde pendebat.
Est enim contingens ab vna concauitate valde
multos ortum habere meatus. His causis maxi-
mè possunt fontes soliti aliquando siccari: minui
verò eorum emanationes possunt proportionabi
libus causis, quando sunt non auferẽtes aquas to-
taliter, sed minorantes, puta diminutione aggre-
gationis aquæ in concauitate, aut obstructione
meatus, aut inuentione noui meatus, non totam
aquam defluẽtem capientis, sed partem eius. aut
dilatatio alicuius præexistentis meatus aliquam
quantitatem aquæ plus solito differẽtis. & ex his
oppositis causis possunt quandoq; fontium ema-
nationes augeri. Dicamus ergo ꝙ defectus aqua
rum in fontibus, & diminutio procedentes à di-
ctis dispositionibus meatuum, æqualiter possunt
omnibus fontibus accidere, à quibuscunq; conca
uitatibus procedant, & quocunque modo aquæ
in dictis concauitatibus colligantur. & hæc non
minus hyeme quam æstate, vel alio anni tempo-
re. possunt enim quorumcunq; fontium meatus
aliquando obstrui cõcidentibus lateribus, vel ali
quo luto ducto ab aqua claudente meatum, vel
alio modo, & constringi sine perfecta clausione,
alij etiam de nouo fieri, & inueniri, aut per terræ-
motus, aut per spiritus facientes concauitates no-
uas in terra, vt supra diximus. sed defectus, aut di-
minutio aquarum in fontibus prouenientes à de-
fectu, vel diminutione aggregationis earum in
concauis à quibus aquæ fontibus ministrantur,
non cõtingunt ęqualiter omnibus fontibus, nec
omnibus temporibus anni. Nam quibus adue-
niunt aquæ à concauitatibus superficialibus val-
de proximis terrę cuti, hi faciliter minuuntur ęsta
tis præsertim tempore, & aliquãdo siccantur om
nino. propterea ꝙ in illis concauitatibus fit aqua-
rum collectio pro maiori parte ex impressiõibus
aqueis cadentibus super terram, & distillantibus
per poros ad ipsas concauitates. quare æstatis tem
pore quando maxime est vigor radiorum solis,
quicquid ferè humoris in illis superficialibus ma
xime terræ partibus continetur, exhalat in tenuẽ
vaporem. qui non est materia nebulæ, nisi exilis,
vnde minuuntur pluuię, & alię impressiones a-
queę, & aliquãdo deficiũt multis diebus. Exhau
stis ergo concauitatibus, nec sibi restitutis aquis
ab extra vnde solẽt, necessarium est ꝙ in eis aquæ
deficiant, aut sensibiliter minuantur, & per con-
sequens, vel nihil, vel modicum de fontibus sca-
turiat. Quibus verò fontibus aquę procedunt à
concauitatibus profundioribus, in quibus colli-
guntur pręcipue ex vaporibus eleuatis tam ab ex
ternis caloribus radiorum solis, & stellarum atq;
motibus earum, quàm ab internis interclusis ter-
rę visceribus, prout in antecedẽtibus dictum est,
qui vapores retenti infra terram infrigidati, con-
densati, & in aquam conuersi, guttatim stillant,
& colliguntur in concauis prout Aristote. visum
est, Aut ex oceano, & alio mari penetrantes ꝑ ter
ram, & occultos meatus eius, vt Albertus opina-
tus est (q̃q̃ reuera opinio illa non faciles difficul-
tates includat) tales fontes velut quodam ma-
gis naturali modo, & habentes magis constans
principium, non ita deficiunt æstiuo tempore, ne
que notabiliter minuũtur ex defectu aquarum in
concauis. propterea ꝙ aggregatio illarum aquarũ
in concauis ferè vnum habet modum, æstate, &
hyeme, alijsq; anni temporibus, non multum sen
tiẽs priuationem, aut multitudinem pluuiarum,
aliarumq; aquosarum impressionum. quia illę pa
rum in terrę superficiem profundantur. De ta-
lium autem fontium numero sunt illi, ex quibus
ortum habent flumina naturalia, nunq̃ deficiẽtia
aliquo anni tempore, quemadmodum ex superfi
cialibus ortum habent torrentes, qui æstate defi-
ciunt tempore siccitatis. De illorum etiam nume
ro sunt fontes calidi, siue thermę. quoniam eorũ
aquæ aggregationem habent in locis calorum, à
quibus calefiũt: aut trãsitum faciunt per illã loca
calorum, vt superius monstratum est, qui calores
quãuis illo terræ cortice eterogeneo quem su-
pradiximus

prædiximus contineantur, sunt tamẽ plus in pro fundo ipsius, quàm in superficie cõclusi, propter superficialis partis raritatem, ideo stante ferè secundum vnum modum aggregatione aquarum in concauis illis profundis, nec variata notabiliter iuxta varietatem exterioris aeris, per tempora anni vnus ferè modus est fluxus, & emanationis earum. Ad hoc etiam & ad multitudinem quantitatis emanationis earum, potest facere caliditas illa locorum grãdis, in quibus aggregantur aquæ, vel per quæ transeunt. quoniam manens secundum vnam dispositionem magnã eleuat euaporationem de circunstantibus partibus, & ad se, resoluendo attrahit de remotis, quoniam talis est natura caloris. Illa verò euaporatio fit continuo aquæ materia quæ in concauis aggregatur, & cõtinuatim per meatus deriuatur ad fontes, nisi forte permutatio, vel impedimentum aliquod contineat in via, puta obstructio vel strictura, vel noui, & insoliti meatus inuentio. quod factum esse aliquando, & fieri per tempora manifeste deprehenditur apud fontes Patauinos, in aliquibus locis subtiliter aduertenti: alicubi enim cernuntur cõcaua in quibus ostẽditur alias ortum fuisse fontis, qui nunc defecit, & alio translatus est, & alicubi fodiendo de nouo inueniuntur calidarũ aquarum nouæ scaturagines, ad quas verisimile est aquas de antiquis solitas fontibus deriuari, & ita illos minui, & aliquando siccari.

Quòd vero feruor dictorum fontium per pluuiarum aduentum non notabiliter temperetur, dicendum causam esse ꝙ quamuis absque dubio pluuialis aqua, præsertim cum pluuia grandis est, illa dico aqua, quæ actualiter cadit in concauum fontis, & cum feruenti miscetur, feruorem eius quę extra terrã collecta est, de necessitate remittat, & temperet. quia tamen continuo noua feruens per meatum subterraneũ extra propellitur, & illa tẽperata adauct a fonte per riuum recedit, & succedit feruens, hinc est ꝙ cessante pluuia, cõfestim apparet in fonte solitus feruor.

Et quòd alicubi sit fons frigidæ aquæ proximus fontibus aquæ feruentis, Duplex modus causæ dari potest. Primus est ꝙ aggregationes aquarum à quibus fontes illi, calidus scilicet, & frigidus ortum habent, sunt in locis valde à se distantibus infra terram. quanquam orificia vnde de terra scaturiũt, sint propinqua, potest enim frigida aqua de frigida terræ regione procedere, & calida de calida per diuersos valde, & longinquos ac inter se distantes meatus: qui tamen procedẽtes versus terræ superficiem, continuo vnus versus alium procedant, sibi inuicem appropinquando donec de terra in locis proximis prodeant.

Alter modus est ꝙ aquę fontis frigidi principiũ, & aggregatio sit in locis calidis, & sit aqua in principio, & aggregatione illa feruẽs, sed processus eius ad orificiũ fontis sit per strictos meatus, tortuosos, & longos, per quos pigre valde, & tarde procedens tepefiat primo, dein frigescat, priusquam de terra prodeat. & hoc affirmatur eo ꝙ aquę talium frigidorum fontium si alicubi sint proximę caliditati, quamuis careant calore, non tamen carent alijs qualitatibus aquarum fontium calidorum, sed sunt similes illis in colore, & sapore, quas fugiunt animalia ad potũ, sicut illas, quæ uis amiserint feruorem, & infrigidatę sint longitudine transitus: sunt tamẽ eiusdem originis, & naturæ cum calidis.

At ꝙ tales aquę feruentes non appareant minus clarę, & limpidę, quam aquę frigidorum fontium dulcium ac puteorum, & fluminum: causa non est quia sint tam purę, & propinquę simplicitati elemẽti, vti illę, immo sine dubio grossiores sint illis, & maiorem in se habeant terrestrium, atque mineralium partium mixtionem, prout certissimis experientijs cognoscere facile est. sed hoc est, quia visus decipitur in deprehẽsione illarum partium mixtarum cum aquositate, tum propter paruitatem illorum corpusculorum mixtorum, quę visum effugiunt, tum propter ipsorum luminositatem. sunt enim illa corpuscula salis, & aluminis, vt postea ostendetur. quorum vterq; multum habet aluminis, & albedinis, quia illustrantur a lumine aeris, & visum non terminant. adiuuãt etiam ad hoc perspicuum vapores cum aqua mixti, calidi in minutissimis ampullis, quas visus non discernit, qui aquam, & ea quæ cum ea mixta sunt, reddit magis perspicuuam. & ideo postquam infrigidatur aqua huiusmodi, & mora contrahit vt exhalent dicti vapores, & spiritus, visum redditur minus clara.

Odoris aũt ingrati qui percipitur in vapori bus potissime dictarum aquarum putandum causam esse infectionem illius vaporis, à materi bus mineralibus, quæ sunt in aquis, & aquarum etiam partes aliquę subtiliores euaporantur. in libus enim mineralibus agẽs caliditas ignea, quæ aquas calefacit, generat ĩ eis tales odores, & que igneis spiritibus, & fumis aquas calefacientibus cum eis procedit, & vaporibus admiscetur, iuuat ad reddendum odorem eius ingratum, ad faciendum eundem declinare ad odorem furis, etiam si ibi nihil sit de sulfuris substantia dentur enim ignei illi spiritus, qui sunt exhala nes calidæ, & siccæ, vt supra ostensum est hab talem

tálem odorem, vt apparet manifeſte in fulmini
bus, & in exhalationibus quæ de terra fiunt ali
quando cum aperitur: quod fortaſsis Ariſtote.
intellexit in decima particula problematum, vt
capitulo ſecundo recitatum eſt prius, quando
dixit quòd aquæ calidæ ſulfure fętent ſicut ful-
men. & Plinius vigeſimonono natura. hiſtoria.
cum dicit, quòd ſentitur vis ſulfuris in aquis fer
uentibus, & quòd fulmina, & fulgura odorem
ſulfuris habent.

Quòd verò ſalſedo in huiuſmodi aquis an-
tequam decoquãtur occulta ſit guſtui, & per de
coctionem fiat continue manifeſtior, cauſa eſt,
quòd in ea parua quantitas ſalſæ materiæ conti-
netur, ſeu amaræ, quæ eſt cauſa ſalſedinis, com-
paratione aquoſitatis inſipidæ, antequam per de
coctionem aquoſæ, plurimę partes inſipidę reſol
uantur, ſed per decoctionem reſoluuntur par-
tes inſipidæ ſubtiliores aqueæ proportionabili-
ter pluſquam amaræ terreæ. & illæ quæ de ama-
ris remanent cum aquoſitate, per decoctionem
amplius amareſcunt, quia augetur continue ea-
rum proportio ad aquoſas, & amariores factæ
reddunt ſaporem ſuum magis continue manife
ſtum. Animalia verò bruta abhorrent potum ha
rum aquarum etiam antequam per decoctionẽ
percipiatur manifeſte ſapor earum ad hominis
guſtum, Aut quia eis certior guſtus eſt ſaltem in
percipiendo aquæ qualitatem, quæ eis naturalis
& magis aſſuetus eſt potus, quàm homini, Aut
quia præter ſenſum occulto quodam naturæ re-
gũtur inſtinctu, propter quem multa etiam alia
ea fugere videmus quæ ad cibum, ac potum per-
tinent, quę tamen nullius horribilis videntur eſ-
ſe ſaporis, immo delectabilis alijs, & hoc faciunt
non tam ſenſu, quàm occulta natura docente.

Sed luti ſiue limoſi ſediminis adhærentis
lateribus ac fundis canalium, per quos aquarum
huiuſmodi fluxus eſt, cauſa proculdubio eſt ter
reſtris materia, groſſa, & grauis, quæ continetur
in eis. cuius aqueæ, & groſſæ partes, defluente a-
qua, applicatæ lateribus, & fundis canalium, per
quos aqua decurrit, adhærent eiſdem, viſcoſita-
te quadam ſui, & additis continuo alijs ad alias,
adunãtur in modũ limoſitatis, & luti, & quiddã
ſimile huius etiam in alijs groſsis aquis appa-
ret. ſunt autem tales partes groſſæ gypſeæ ſeu de
minerali natura aluminis, vt poſt declarabitur,
quia declinat lutum ad illum cinereum colorẽ
vt plurimum, quamuis in canalibus aliquibus de
clinet ad ſubcitrinum propter aquæ feruorem.
conuertitur verò lutum tale in lapidem ſi cana-

A lis ſubſtantia ſit ſolida lapidea, vel metallica, pro
pterea quòd caliditas ab aquæ feruore creata in
talibus materiebus, & ſubſtantijs ſolidis, & ſic-
cis redditur aſſatiua, & lutum per aſſationem la
pideſcit, & quanto durior fuerit canalis ſubſtan-
tia, quia magis aſſatiua redditur, ob hanc eius ca
liditatem citius lapideſcit id lutum, & lapidem
conficit duriorem.

In mollibus autem canalibus ſeu vaſis de mol
li materia ſiue ſubſtãtia, quia eorum caliditas hu
mida non eſt aſſatiua, manet lutũ non lapide fa-
ctũ defectu agentis lapide facientis, & propter
eandẽ rationem in locis, vel canalibus in quibus
manet aqua, vel per quos tranſit, & fluit, poſt-
quam tepefacta eſt, non lapideſcit. limoſi etiam
ſediminis lubrici quod reſidet ad fundum, quã-
do in cõcauitatibus & in balneis huiuſmodi a-
B quæ quieſcunt atque tepeſcunt, præfatæ partes
groſſæ terreſtres quæ in aquis talibus continen-
tur veriſimiliter cauſa ſunt. Cum enim quieſcit
aqua ſua grauitate partes illæ deſcendunt pigre,
& valde paulatim in multo tempore, & quod eſt
de aqua, minus graue ſtat ſuperius, pigre, & tar-
de, ꝓp talium ſuarum partium paruitatẽ, atq; a-
quę ſubſiſtentis groſitiẽ, & viſcoſitatem, quã
nõ ſine difficultate ac tempore poteſt diuidere.
Partes ergo illæ collectæ, & aggregatæ in fundo
aquæ faciunt limoſitatem illam quæ dicta eſt,
quæ non eſt cinericij coloris, vel ſubcineritij, ſi-
cut illud lutum quod fit in riuis, per quos habet
aqua decurſum, vt ſupra dictum eſt, ſed eſt colo-
ris viridis herbacei, propterea quòd aqua ꝓpter
quietem, & partes præſertim illę groſſæ accipiũt
aliquod putrefactionis veſtigium, calore extra-
C neo circunſtante ac continente, prout in alijs a-
quis ſtantibus, & præſertim groſis communi-
ter videmus accidere, vt in foſsis, piſcinis, & pa-
ludibus, in quibus & in aquę ſuperficie, et in fun
do potiſsime caloris tempore per putrefactionẽ
huiuſmodi viriditas, & ad modum herbę limoſi
tas adunatur.

Aſcenſus verò eius de fundo ad aquę ſuper-
ficiem, & deſcenſus eius ad fundum cauſa eſt, ꝙ
procedente in ea putrefactione, fit velut ebulli-
tio quædam ſeu ſpumatio, multis aere ſpiritibus
in ampullas tranſeuntibus, prout cernimus com
muniter in liquoribus, cum putreſcunt. qui va-
pores in ampullis ipſis incluſi petentes aquæ ſu-
perficiem leuitate ſua, vt exhalent ad aerem, vti
de natura ſua eſt, nec potẽtes viſcoſitatem limo
ſitatis rumpere, illam ſecũ trahunt in fruſtis ad
aquæ ſuperficiem, ad quod multũ adiuuat diur-

ni aeris caliditas,& radiorum ſolis attrahens ſpiritus illos ſurſum. propter quod maxime de die fit talis aſcenſus. cum autem ſic aſcenderit dicta limoſitas ad aquæ ſuperficiem,ibi que morã traxerit,exhalant de ſpiritibus ad aerem,& ſolis,& aeris calore reſoluũtur plurimi eorum,quia rurſus limoſitas grauitate ſua ab illis eleuantibus ſe ſpiritibus derelicta,deſcendit ad fundum in nocte præcipue,& poſt ſolis occaſum,aeris, & ſolis ceſſante attractiuo calore.

Turbidationis autem aduenientis,aliquando ſponte huiuſmodi aquis,nulla manifeſta exteriori cauſa præcedente, oportet cauſam eſſe, vel ĩfra terram in meatibus, per quos aquę fit defluxus ad fontem,in illis enim meatibus opinandum eſt eſſe,& adunari lutum,ex aquis tranſeũtibus per eos,prout apparet exterius in riuis per quos deriuantur à fontibus.quod lutum põt per tp̃is ſpacium ad tantam quantitatem adunari, vt viam aquæ claudat,& oppilet, retenta autem aqua,& adaucta in loco aggregationis ſuę,et exuperantibus ſpiritibus,& vaporibus propellentibus eam ad exitum:poteſt cum magno impetu, & violentia veniens oppilationem viæ aperire, & cum magno motu, & multa aquæ abundantia lutum illud ſecum ducere ad exteriorem terram,vnde aqua cum illo luto mixta,alba reddatur,& turbida.Hoc tali modo fieri poſſe, opinari facit illud quod videmus fieri in vrinis humanis.quibuſdam enim quibus vrinæ claræ eſſe cõſueuerunt admodum vrinæ ſani,ſubito, & ſponte turbidę minguntur apertis oppilationibus venarum,& viarum vrinæ, & eductis cum multa vrina materiebus oppilationum: quibus purgatis,& quodammodo expeditis vijs, vrinæ ad claritatem ſolitam reuertuntur. & ſi tali cauſa fiat dicta aquæ turbidatio,non eſt abſque ratione dictum quòd balneæ ea hora maioris debeant eſſe virtutis,propterea quòd multa pars virtutis earum,eſt in huiuſmodi luto.

Poteſt etiam eſſe huius accidentis cauſa extra terram,propter putrefactionis modum accidentẽ huiuſmodi aquis à calido extrinſeco continente. facit enim putrefactio in aquis alijſq; liquoribus, ebullitionem,& generat in eis ventoſitates remouẽtes ab eis propriam claritatem, donec ſtat ebullitio,ſicut videmus in vinis dum tendunt ad reuolutionem in vappam. & in multis alijs liquoribus, & plerunque exhalatis illis ventoſitatibus redditur eiſdem claritas. ſic etiã videmus aliquando fieri in paludibus, & aquis ſtantibus fouearum, quod parimodo fieri in aquis thermarum ſtantibus,non eſt penitus à ratione remotum.

Intermiſſionis emanationis, & aſcenſionis ampullarum atque ſonitus,& reuerſionis earum cum impetu maiori poſt intermiſſionem, cauſa poteſt eſſe modus ebullitionis aquæ in cõcauitate ſuæ primæ aggregatiõis,vbi à calore ferueſcit.quia ferueſcens aliquando eleuatur vaporibus propellẽtibus,& ſpumantibus ſurſum,aliquando deſcendit emiſſa aquæ parte, & vaporibus,& ita in vna ſui parte eleuatur, in alia non, ſed modo in vna,modo in alia,ſicut videmus in lebete cum bullit aqua.ſic ergo habens hũc modum motus,non cõtinuatim vniformis in principio,ex conſequenti habet illum etiam in meatibus,& in fonte, vbi iam apparet.poteſt etiã huius rei aliquando cauſa eſſe aliqua oppilatio, & clauſura viarum non fortis,facta à luto in aliqua parte,per quam aquæ trãſitus non eſt liber, ſed oportet cum aliquanto impetu propelli lutum id,vt via aperiatur.qua aperta,& propulſato luto procedit aqua,& ceſſat per ſpacium impetus,iterum claudit lutum viam,deinde impetus propter retentionem iterato reuertitur, & aperit,& poſt remittitur ĩpetus,vt prius, & clauditur via, vt prius:& ita res cum intermiſſione procedit. Cinis ille qui colligitur circa orificium fontis vnde aqua ſcaturit,proculdubio eſt vſta,& aſſata terra,tracta cũ aqua de locis,in quibus vigent calores aquam calefacientes,vt prædiximus. Adurunt enim hi calidi, & ignei ſpiritus partes circuniacentes locis,in quibus continentur,& aſſant terras,conſumentes,& exſiccantes humiditates vnientes inuicem partes terræ. quare conuertuntur ad formam cineris,quę partes tractæ cum aqua,dum aſcendit in fonte in ipſo orificio ſeu circa ipſum, dum deficit propulſio, reſident,& adunantur ibidem.

Fruſta vero illa quæ cum aqua ſimiliter trahuntur,& egrediuntur, & videntur eſſe carbones:non ſunt veri carbones ex lignorum vſtiõe: quia nõ eſt veriſimile in illis terræ ꝓfundis à quibus aq̃ veniunt, & vbi calores illi ignei continetur,qui aquas calefaciũt,aliqua eſſe ligna.q̃ ſi eſſent, poſſent forte ab alijs ignibus exſiccari,& aſſari,& quodammodo vri ita, vt conuerterentur in ſimilitudinem carbonum.puto tamen q̃ non poſſent in illis profundis ardere,& flammã emittere propter concluſionem loci,& priuationem expirationis,vt dicebatur ſupra capitulo tertio. ſunt ergo fruſtula illa vt opinor de tenaci terra argilloſa compacta valde, nigri coloris, talis

enim

enim terra reperitur multis in locis, in quam
terram quamuis calores illi ignei egerint, & ip-
ſam aſſauerint, non tamen in tantum totam hu-
miditatem eius exſiccauerunt, vt conuerterent
in puluerem, ſed prope lapidem nigrum fe-
cerunt. Aqua demum in qua ſteterunt il-
la fruſtula, macerauit ea, vnde facile frangibilia
facta ſunt ad modum laterum male coctorum,
& in aqua maceratorum. cauſa vero quare clau-
ſo fontis meatu, vñ aqua à fonte decurrit, & ag-
gere facto circa concauum fontis, aqua eleuatur
& creſcit in fonte, manifeſta eſt, quoniam ſurgē
te aqua per ſubterraneos meatus, ad fontis con-
cauum, & non habente viam, qua inde defluat,
neceſſe eſt, vt augeatur eius quantitas in conca-
uo, & per conſequens eleuetur. ſed quòd talis ele
uatio non fiat niſi ad aliquantum ſpacium, & nõ
plus, id fit ſecundum vigorem virtutis propellē-
tis aquam ſurſum. tantum enim poteſt eleuari,
& aſcendere aqua, quantum virtus illa poteſt ꝓ-
pellere, & non plus. ſi enim virtus propellēs fue-
rit grauitas aquæ habentis collectionem, & ori-
ginem in loco altiori, & tranſitum per meatus
clauſos, ad tantum poteſt aqua eleuari in fonte,
quanta fuerit altitudo aquæ in origine ſua, & ni
hil plus, vt manifeſtum eſt in artificiatis. & ſi fue
rit virtus aſcenſiua vaporum, & ſpirituum inclu
ſorum in aqua ꝓpellens eam, manifeſtum eſt, ꝙ
quantus fuerit illius virtutis vigor, tãta erit, vel
eſſe poterit aquæ eleuatio, & non vltra. propter
quod cum peruenerit aquæ eleuatio ad terminũ
illum vltra quem propulſiua virtus, quæcunque
illa fuerit, nõ poſſit eam propellere, niſi aqua ha
buerit decurſum, ceſſat neceſſario eius aſcenſus,
& per conſequēs ortus ampullarum, et ſonitus:
ſed aperto aggere, & reddito meatu, vt euacue-
tur aqua de fonte, & minuatur eius altitudo, re-
deunt ortus aquæ, & ampullarũ, & ſonitus, quia
quantum euacuatur aquæ per riuum, tantũdem
in fonte de ſub terra ſuccedit.

Sed quare hæ aquæ prout oriuntur feruentes
poſitæ in lebete ad ignem, non citius bulliant, &
ſpument quàm aquæ fontis frigidi atque flumi-
nis, cęteris paribus, nulla alia cauſa eſt, quàm ma
ior groſſities ſubſtantiæ ipſarum. propter quam
cum difficultate patiuntur, & ſpiritus aereus nõ
tam cito generatur in eis, qui eſt cauſa ſpumatio
nis, & ebullitionis. nam ſubtilis ſubſtantia faci-
lius alteratur quàm groſſa apud Galenum pri-
mo de febribus, & celerius penetrat in eam vir-
tus cuiuſcunque agentis, prout manifeſte experi
mur quotidie in alijs liquoribus. vnde apud Hip
D pocratem facilius calefieri, & facilius infrigidari
ſignum eſt leuitatis, & per conſequens ſubtilita
tis, & bonitatis aquæ. propter magnã ergo groſ-
ſitiem ſuam hæ aquæ quamuis iam feruidæ po-
nantur ad ignem, multum tardant ſpumare, &
in vaporem, & ſpiritum conuerti, ita vt frigidæ
citius propter ſuam ſubtilitatem calefiant prius,
deinde bulliant, & ſpument, & ſicut citius cale-
ſiunt, & ſpumãt quàm illæ tam calidæ: ita ſi poſt
quam bulliunt, ſimul ab igne remoueãtur, refri
geſcunt citius, immo quod plus eſt citius refrige
ſcunt bullientes frigidæ, quam illæ thermarum
calorem ſuum dimittant extractæ de fonte.

Quòd animalia in aquis huiuſmodi quædã
naſcantur, viuant, & natẽt abſque nocumento,
non vidi ego hactenus, ſed tam multis de viſu af
firmãtibus fidedignis, & tam magnis auctoribus
E per ſcripta teſtantibus credere oportet. & ſi reue
ra ſic eſt, quanquam Ariſtote. contrarium videa
tur dicenti ſecundo de generatione animalium,
quòd non videtur conſiſtens animal aliquod in
ignitis, quemadmodum in humidis, & ſiccis.
Et ſi reuera talia animalia ſiue vermes fiant in di
ctis aquis, & ſine nocumento, & læſione patian
tur earum feruorem, putandum eſt illa generari
ex viſcoſitate, & vnctuoſitate limi adhærentis ri
pis fontium, & canalium, apud aquæ ſuperficiē.
in quo limo aliquis modus putrefactionis ſit, &
in quem digeſtiua ſolis caliditas, & viuificatiua
agit, & conuertit in animal. hoc enim modo ex
conſimilibus materiebus innumerabilia huiuſ-
modi animalia generantur æſtiuo tempore, in
ripis foſſarum, & in paludibus, & ĩ talibus viſco-
ſitatibus adhærentibus arundinibus, & papyris
F quę ſunt ad modũ ſputi ex putredine facti, quã
ſolis caliditas viuificat, & cõuertit in animal. hoc
enim facile eſt ſenſibiliter deprehendere diligen
ter attendenti. Hæc ergo animalia ſeu vermes
huiuſmodi in calore illo aq̃ geniti, & ex illa ma-
teria quodammodo calore illi cognata non pa-
tiuntur, nec læduntur ab eius feruore, prout alia
extrinſeca, et non aſſueta paterentur, ad quod ẽt
adiuuat ſoliditas corticum eorum, qui valde cõ-
pacti ſunt, & indurati à feruore aquæ. & quoniã
locus ille generationis eorum eſt, & ſuæ naturæ
conformis, ideo rationabile eſt ea extra non poſ
ſe durare, nec hoc minus credibile eſt quàm ꝙ ſa
lamandra non patiatur ab igne, vt teſtatur Aug.
& publice eſt à poſterioribus ſcriptum. Nec
quàm quòd animalia aliqua uiuant in glacie, &
non conuertantur ad modum glaciei adhuc vi-
uentia, & tamen hoc frequenter eſt viſum, cum

ſit frigiditas magis contraria vitæ, & animæ, & operationibus eius quàm caliditas. Sed quod animalia aliqua uiuant, & generentur in profundo ſolidorum ſaxorum, à fidedigno repertum eſt verum eſſe noſtris diebus in Vngharia, vbi fodiendo ſolidum ſaxum ad faciendam cellã in qua reponerẽtur vaſa vinaria, vt mos gentis eſt, reperta eſt in profundo illius ſolidi ſaxi concauitas quędam parua, nullum penitus habẽs ſpiraculum, & in concauitate illa vermis iacebat viuus.

Quod autẽ ſcripſit Caſſiodorus de aquis ſpecialiter fontis APONI quòd temperaturam earum factam pro viris, in qua balnearentur vtiliter: fœminæ tolerare nõ poſſent: ideo diuulgatum, & creditum antiquitus puto, quia temporibus illis noſtræ matronæ, & virgines Patauinæ ſumma pudicitiæ, & verecundiæ gloria præſtantes erant. idq; per totam Italiam ita notum fuit, vt Valerius Martialis poeta, qui floruit ſub Imperio Domitiani, ideo dixerit

" Fontes APONI rudes puellis,

hoc eſt intactos, & non aditos ab illis, quia propter honeſtatem, & verecundiam non ingrederentur in ea balnea: & non propter feruorem, qui eis poſſit nocere, in quibus viri balnearentur. cum tamen in alijs locis, & vrbibus nõ eſſet iſta verecundia, & honeſtas, ſed mulieres promiſcue cum viris lauarentur: quod patet de Romanis apud poetas. & tanta fuit fama pudicitię noſtrarum matronarum, vt Martialis ſupradictus, cum vellet fœminã pudiciſſimam dicere, Patauinã dixerit, notiſſimo illo verſu, SIS PATAVINA LICET. Ego aũt frequenter vidi ſine aliqua læſione in virorum balneis, fœminas balneari. et, quod proh dolor, multo impudẽtius eſt, vidi etiam ſimul aliquando mares, & fœminas in eodem balneo: eſt tamen proculdubio verum ꝙ magis feruentem aquam, & calidiorem temperaturã poſſunt tolerare mares, quàm fœminæ, non ſolum aquę fontis APONI, & aliarum thermarum, ſed etiam dulcium balneorũ: propter ſoliditatem maiorem carnium, & cutiũ virorum quàm fœminarum.

Sed quod vlterius ſcribit quòd furtiua animalia ab illius fontis feruentibus aquis non depilẽtur, nec deplumentur aues, quas quis furatus fuerit, neſcio an verum ſit ad præſens, ſed inexpertus dubito, an vnquã omnino fuerit, propterea quòd multa mẽdacia in talibus rebus dici ſolẽt, & aliquando audita tantum ab alijs, non cõperta ſcribuntur. ſi tamen aut verum eſt, aut vnquã fuit, notabile miraculum eſt. Cuius naturalis ratio aliqua reddi non poteſt, ſed ad occultam proprietatem (quæ dos diuina eſt ſeu cœleſtis non pendens ex elementis, aut eorum qualitatibus) reducere oportet, quemadmodum & multa alia quæ ſcribuntur, & quæ certiſſime experimur quotidie. ꝓculdubio enim plurimę rebus inſunt proprietates, quarum nobis cauſa latens eſt, nec ex traditis naturæ principijs ſufficienter aſsignari poteſt.

Capitulum octauum, in quo oſtenditur natura harum aquarum, qua videlicet minerali virtute participent, et in quibus per conſequens paſſionibus humani corporis proficuus ſit uſus earũ, et quemadmodũ in morbis adhiberi debeant.

QValis ſit harum aquarum natura, & cuius maxime mineræ virtute participẽt, intelligi põt, partim ex præhabitis intelligi põt, partim vero manifeſtius ꝑ certiſſimas experientias demõſtrandũ eſt. quas ex opere, & induſtria conficiẽdi ſalis ex his aquis (qd' quodã bonæ memoriæ PATER MEVS IACOBVS excogitauit ꝓ ... mus ac ſubtili ordinauit ingenio) qlibet animaduertẽs curioſius, intelligere poterit. In illo nãq; opere vaſa ſunt duplicis cõditiõis, & formæ ſunt enim eorũ plurima fictilia teſtacea, & facta de cocta terra, quę ſunt rotũdæ figuræ, formata in modum ollarũ. aliqua verò ſunt ſaxea plana, et valde lata, ad modum arcarũ ex cauata, ita vt circũquaque habeant eminentias in modum oraru... ad altitudinem medij palmi. Huiuſmodi omnia vaſa ſunt in lacuna fontis aquę feruẽtis diſpoſita, ita quòd in aqua manentia circundantur ab ea vndique, & ſtat ſimiliter aqua ſub eis. in diſta autem lacuna fontis aqua feruens eſt ad altitudinem brachij vel minus: in qua ſunt plurima loca ſcaturiginis, & ortus bullientis aquæ, ita vt ꝑ ... ſtet aqua feruens per totam lacunam renouata continue per nouas ſcaturigines, & defluens ... lacuna per canales ingenioſe ordinatos, vt ꝑ ... maneat aqua in lacuna ſemper feruens, & vnius altitudinis.

In prædictis aũt vaſis aquæ decoquuntur ad faciendũ ſalem. & in fictilibus quidẽ ponitur ipſa aqua fontis prout eſt in fonte, & prout ſcaturiẽs de ſub terraneis cauernis in fonte colligitur vſq; ad mediũ capacitatis eorũ. & ipſa ſic ſemper plena natant in lacuna fontis, & per feruorẽ aquæ fontis q̃ continue oriens cõtinue renouat feruorem, aqua quæ intra vaſa cõtinetur, decoquitur &

& ex ea euaporatur plurimum ſubtilioris eius a-
quei,& proportionabiliter modicum eius quod
ei de minerali terreo admixtum eſt, propter qđ
continue magis atque magis augetur aquę rema
nentis in vaſis ſalſedo. Cumque peruenerit ex
huiuſmodi decoctione ſalſedo ad aliquem cer-
tum gradum, qui ad guſtum deprehenditur ab
experto operis, & incipiunt in ſuperficie aquæ
ita decoctæ apparere quaſi quidam flores, ad
modum paruarum guttarum,qui indicant prin
cipium coagulationis eius in ſalem. tunc aquæ il
læ de teſtaceis illis vaſis,transferuntur in vaſa ſa-
xea, quæ ſunt in ipſa vt diximus lacuna firmata,
& immobilia: ponunturq; in eis ad altitudinem
vnius pollicis,vel paulo plus .ibiq; per vlteriorē
decoctionem coagulantur, & graneſcunt in ſa-
lem, qui idoneis ad id opus inſtrumentis col-
ligitur,& reponitur cādidiſſimus,& puriſſimus
in cophinis. In huiuſmodi vaſis quæ dicta ſunt
tam in teſtaceis q̃ ſaxeis,in fundis eorum, & late
ribus per tēpus aggregatur quædam lapidea du-
ricies,alba cum luciditate quadam ad modū gy-
pſi,immò verè,& abſque dubio gypſum eſt,nul
lum penitus perceptibilem habens ſaporem præ
ter quandam ſtypticitatem. Illud tamen quod
aggregatur in vaſis ſaxeis in ſuperficie ſua ſupe-
riori,de qua ſal collectus eſt,ſapit aliquid ſalſedi
nis aliquando, propter id quod de ſale adhæſit
eidē. Ex hac forma, & modo confectionis ſalis
ex aquis huiuſmodi, ideſt ex p̄dictis quæ in illo
toto opere animū intendens quilibet intuebitur
euidenter eas aquas ex tribus differētibus ſubſtā
tijs eſſe commixtas,quæ ab inuicem in dicta ſa-
lis confectione ſenſibiliter ſequeſtrantur. Pri
mo nanque in eorum mixtione eſt aqueitas inſi
pida,plurima.cuius inſipiditate, ac multitudine
fit vt nec ſalſedo,nec alter aliquis certus ſapor an
te decoctionem ſentiatur in eis. Deinde eſt in
ea commixtione ſubſtātia terreſtris inſipida, vel
ſtyptica,aluminoſa,ſeu gypſea,quę ſubſidet ī va
ſis,& lapideſcit in eis. Eſt etiam alia quaſi me-
dia inter prædictas ſubſtantias ſalſa,quę,vt dictū
eſt, graneſcit, & coagulatur in ſalem,per deco-
ctionem,& aqua illa ſic ſalſum exprimit ſaporē,
multo aqueo inſipido reſoluto. Inter prædictas
autem ſubſtantias ſalſa media eſt, modo ſubſtan
tiæ,grauitate,quantitate, ſitu,atque natura,ſiue
complexione.

Modo ſubſtantiæ primum,quoniam non eſt
tam groſſa terreſtris,vti illa gypſea,quæ lapide-
ſcit in fundis vaſorum,nec tam ſubtilis,vt aquea
quæ reſoluitur in vaporē. Grauitate, quia non
eſt tam grauis,vt gypſea,& grauior tamen eſt q̃
aquea. Quantitate quoniam non eſt tanta, vt
aquea ad magnam proportionem,nam ex mille
aquæ libris vix ſalis vna conficitur,eſt tamen am
plioris quantitatis,quàm gypſea, quia ſexagies,
& vltra, plus de ſale colligitur, quā totum ſit id
gypſum,quod in fundis & lateribus vaſorum eo
tp̄e concreſcit. Situ,quia medium tenet. aquei-
tas enim ſurſum in vaporem reſoluitur, gypſei-
tas in fundo reſidet,& ſal ſupra id gypſeum lapi
deſactū,diminuta multū, & euaporata aqueita-
te,graneſcit. Cōplexio autem eius media eſt,
modo quodam participans compoſitione aliarū
duarum. eſt nanque aqueæ ſubſtantiæ actualis
complexio,accidentalis(quanquam aduenticia)
calida,& ſi naturaliter frigida ſit,vt ſupra proba
tum eſt. Gypſeitatis autem cōplexio frigida eſt
& ſicca proculdubio:& Salſedinis complexio,ca
lida,et ſicca.particeps eſt ergo cum aqueitate ca-
loris,& cum gypſeitate ſiccitatis.ex quo planè,
& abſque hæſitatione aliqua colligitur natura ſi
ue cumplexio harum aquarum. Actualis enim
complexio atque natura calida eſt, & humida,
ſed humida natura,calida accidente ſicut aliarū
calefactarum aquarum. virtualis verò quæ pen-
det ex natura mineræ,vehementer eſt ſicca, tam
propter ſalem,quàm etiam propter gypſum.ca-
lida verò propterea quòd ſal maioris eſt quanti-
tatis atque intenſioris caloris,quàm quātitas gy
pſi ſit,atq; frigiditas. Sed quod plures dixerunt
has aquas habere naturam ſulfuris, non apparet
rationabiliter eſſe verum,& experientia non ſuf
ficienter oſtendit.calefactio enim earum nō eſt
ex ſulfuris minera,vt ſupra reprobatum eſt, nec
per hoc ſufficiēter probari poteſt,eas in ſe ſulfur
continere.odor etiam ille qui facit aliquos opi-
nari ſulfur, non ex ſulfure eſt, ſed vel ex calidis
igneis ſpiritibus cum aqua mixtis, vel ex aliqua
aduſtione partium terreſtrium, & ſalſarum.
Euidens autem argumentum cōtrarij eſt,quòd
in aquis huiuſmodi nec calor eſt ſulfuris, nec
aliquid apparet natans vnctuoſum in ſuperfi-
cie, quod ex neceſſitate appareret,ſi ſulfureum
aliquid eſſet in eis:ſulfur enim leue, & vnctuo-
ſum eſt,vnde materia eſt,q̄ igni facile accēditur.
& calore diſſolutum in aqua ſupernatat ad mo-
dum pinguedinis,prout experientia nos docet,
& ita apparet in ſulfureis aquis,ex quarum ſuper
ficie pinguedo colligitur,quæ ſi accendatur,ar-
det.Præterea in opere confectionis ſalis ex his a-
quis,quod diximus, non oſtenditur alicubi ſul-
furis veſtigium, & tamen conueniens eſſet.ſi cō

tineretur in eis ab alijs tribus substantijs quas diximus sequestrata, prout illę alia ab alia separantur. quòd si in aliqua illarum trium substantiarum reseruaretur admixtum, potissime remaneret in sale, cum quo conuenit in natura, sed hoc non esse, clarum facit experiētia: quoniam in eo sale nec sapor sulfuris sentitur, nec odor, etiam si proijciatur in ignē, nec ardet, sed stridet sicut reliqui faciunt sales, ꝑut rectè scripsit IACOBVS PATER MEVS in tractatu quē de salis huius confectione composuit. Nō arbitror ergo has aquas aliquod habere sulfureum corpulētum, & si forte ignei aliqui spiritus cum eis scaturiāt, qui de natura sint sulfurei, dantes odoris eius phātasiā quandam, vt pręmissum est, hi confestim de aquis exhalant. Cū ergo ostēderimus qualis sit dictarū aquarū natura, et quarum minerarum ꝓprietate participent: plane iam possumus intelligere, quibus maxime debeant passionibus conuenire. quoniam ex eo quòd earum virtus & exsiccatiua, & calefactiua est, magis tamen exsiccatiua videtur, propterea quòd sal, & gypsum exsiccandi vim habent: minus vero calefactiua, propterea quòd gypseitas frigida ē, & aqueitas, quāuis ex accidente calefiat, est tamen ipsa in se frigida per naturam, quæ non solum amittit actualē calorem, & ad naturalem frigiditatem reuertitur, sed contenta in poris infrigidat, vt vult Auicen. primo secū. ideo vtilis debet esse harum aquarum vsus in passionibus æque frigidis, siue īmateriales sint, siue cum materia phlegmatica.

Quibus passiōibus & morbis calidę fontiū Patauinorū aquę medeant̄.

Cerebri SVNT ergo rōnabiliter cōferētes passiōibus cerebri videlicet humidis, & frigidis, puta lethargo, obliuiōi, multitudini catarrhi frīdi, et huiusmodi passiōibus eius à dictis ꝓcedentibus causis

Neruorum ITEM, passiōibus neruorū à consimilib⁹ causis vti paralysi, tremori, torturæ, spasmo humido, tetano, stupori, torpori, cōgelatiōi & sīlibus:

Oculorum ITEM passionibus organorū sensuū, quando proueniunt à dominio humiditatis, & frigiditatis, ꝓsertim si est cum abūdantia materię humidę. conferūt ergo humiditatibus oculorū, & exuberantię lacrymarum frigidarum, descensui aquę, & principio catarrhactę, mollificationi, & relaxationi, oculorū debilitati, & tenebrositati visus à ꝑdictis causis depēdētibus, et huiusmodi.

Auriū CONferunt similiter frigidis, & humidis auriū passionibus, vt repletionibus, & oppilationibus earum à materia phlegmatica, et defectui ac debilitati auditus ab illa cā, tinitui atq; sibilo, ventositatibus, & doloribꝰ à dicta cā, et huiusmodi.

VAlent etiam passionibus narium à causa dicta puta oppilationibus à phlegmatica materia, multitudini coryzæ frigidæ, debilitati, & defectui odoratus, & huiusmodi.

LINguæ etiā mollificationi, & tumori à dn̄io frigidarum humiditatū, & defectui gustus. atq; difficultati locutionis, & exuberantiæ saliuæ.

DENtium etiam doloribus, stupori, & congelationi ipsorū à dominio humiditatum frigidarum, & cōmotioni ac mobilitati eorum ab eadē causa, laxitati, & mollificationi gingiuarū, & fluxui frigidarū humiditatū ad ipsas, fauciū, gutturis, & vuę tumoribus, et defluxui phlegmaticarū materierū ad loca illa, brāchis, & huiusmodi.

PRO sunt ēt cannæ pulmonis, seu tracheæ arteriæ, pulmonis atq; pectoris passionibus, humidis, & frigidis, principaliter factis à catarrhi defluxibꝰ veluti raucedini vocis, tussi, coarctationi anhelitus ex abundantia humiditatum in pectore, & pulmone, & huiusmodi passionibus.

CORdis defectui ab humido, & frigido, cardiacę, pusillanimitati, pulsationi etiam irrigationi à dicta causa, et ventositatibus.

MAmmillarū relaxationi, seu mollificationi, & augumento ipsarum superfluo, exuberantiæ nimiæ lactis, & ipsius subtilitati, & aquositati,

STOmachi relaxationi, & debilitati eius, defectui appetitus, atque digestionis, lubricitati, & defectui contentiuæ, quando fuerit à frigido, & humido præcipue propter multitudinem phlegmatis in eo, & huiusmodi.

HEpatis atq: splenis passionibus etiam conueniunt à frigido causatis & humido, veluti oppilationibus dictorum mēbrorum à causa dicta, & mollificationibus atq; debilitatibus eorū.

PRincipio hydropisis seu cachexiæ, & hydropisi etiā asciti, maxime quādo est à causa frigida.

NEC minus felli cōueniūt: quādo à tali cā patitr̄ veluti oppilatione phlegmatica, & similibus.

PROsunt intestinorū passionibus, q̄ ab huiusmodi proueniunt causis, vt debilitati relaxationi siue mollificationi ipsorū. lubricitati seu fluxui materierū humidarum, vt diarrheæ, & lienteriæ. doloribus eorū frigidis, & ventositatibus.

RElaxationi etiam ani, & descensui intestini rhagadijs, & ꝑcipue humidis, et hęmorrhoidibꝰ.

REnum passionibus, & vesicæ atque viarum vrinę, à frigido, & humido, & phlegmaticis materiebus pendētibus, valde sunt vtiles velut in oppilationibus

oppilationibus,& doloribus & debilitati corũ, & defectui continendi vrinam ſeu fluxui ſuperfluo,& inuoluntario,à cauſis quæ dictæ ſunt.

AFFErunt etiã ſingulare remedium membris genitalibus tam virorum,q̃ mulierum, quando in frigidata cũ humiditate deficiunt. Nam mollificationẽ virgę,& erectionẽ debilẽ confortãt, potentiã augẽt coitus,quãdo diminuta fuerit à cauſis antedictis,ſpermatis fluidi nimis,& aquoſi digestionem confortant,virgæ ac teſticulorum vlcera conſolidant. augmentum teſticulorum ſuperfluũ minuũt, & oſchei laxitatem.atq; ramici aquoſi proſunt. matrices humiditate,& frigiditate defectas exſiccant,& fortificant. egredientes,ſeu deſcendentes confirmant.conceptũ adiuuant, & ad ipſum præparant potiſsime quando cauſa impediens fuerit humiditatum ſuperfluitas.& fluxum humiditatum ad ipſas matrices ſuperfluum minuunt.

DOLORIBVS iuncturarum cum cauſa fuerit frigida, & maximè phlegmatica materia multũ conferunt, & magis poſt principium, laxas iuncturas aggregant, & confortãt, & motus voluntarios reddunt fortiores.

MVSCVLORVM doloribus,& laſsitudinibus, præſertim cũ fuerint à frigiditatis, & humiditatum dominio, mire conueniunt:

EXTREMITATVM tremoribus manuum, ſcilicet, & pedum phlegmaticis,& elephantiæ ſeu magnificationi earum, attenuando proſunt.

CRASSICIEI ſuperfluæ totius habitudinis, ſiue ex carnis fuerit augmento ſiue pinguedinis remedio ſunt,ſi conuenienti modo, & tempore ſit vſus earum.

PASSIONIBVS cutis,vt puſtulis, ſcabiei, prutitui, cruſtis, & vlceribus in cute, & ſimilibus præſentaneam. & certisſimam medelam afferunt,dummodo conueniẽter quis illis vtatur.

Verum quia nihil tam vtile eſt, tamque proficuum,quo ſi quis minus apte ac conuenienter vtatur, non idem poſsit eſſe noxium, supereſt vt conuenientem vſum harum aquarum aduerſus ante dictos morbos vltimo deſcribamus. Eſt igitur triplex aduerſus ægritudines vſus earũ, videlicet,interius per potum,& exterius per fomẽtum balneum, vel embrocham,et rurſus per modum ſtuphæ ſeu ſuffimenti,ſolum ſine aqua approximando vaporem.

ET quamuis potus ipſarum paucis ſit in vſu, tamen nonnullis præfatarum paſsionum admodum vtiliter exhibetur,quoniam ineſt his aquis vis quædam laxandi, lauandi,atque abſtergendi ratione ſalſedinis propter quam potæ viſcera lauant, & humiditates de ſuperficiebus ſtomachi maxime,& inteſtinorũ abſtergũt, & ſoluũt, groſsitiem hepatis & ſplenis extenuant, & ipſorum ac renum etiã oppilationes aperiunt: quanquam groſsities illa gypſea, quæ continetur in eis, ſi moram in vijs faceret, poſſet eſſe nociua. ſed ſalſa quæ præualet,non permittit.

De modo potus

EST autem modus in potando has aquas hic ſeruandus, vt bibantur ieiuno ſtomacho, calidæ, non tepidę, tam quidem calidę quàm commodè bibi poſſunt, dum ipſo calore non lædant.& accipiatur ex eis parua primo quantitas ab eo, qui ipſarum potui aſſuetus non eſt, deinde paulatim procedatur adaugendo quantitatem, prout procedit tolerantia ex aſſueſactione.

De modo ſtuphæ.

STVPHAE autem ipſius ſeu vaporis vſus abſque aquæ applicatione, quod ſit vt cella concluſa conſtruatur ſupra riuum fluentis aquæ fumidæ ac feruidæ, in qua feruentis illius aquæ, & defluentis vapor recipiatur, ad modum ferè qui eſt in ſtuphis communibus artificialiter calefactis, vtilis eſt multum. in illis præſertim paſsionibus in quibus quæritur exſiccatio ſubtilis materiæ, & reſolutio præcipue per ſudorẽ. facit enim vaporis illius calefactio manentem in eo, ſi tolerare potuerit, exuberanter ſudare. propter quod ſubtiles humiditates euaporabiles,& quæ per ſudorem poſſunt exhauriri, vehementer reſoluit. Facitq; id multo fortius,& facilius, quàm balneum. quare in reſoluendo hydropicorũ aquoſitatem, & in neruorum paſsionibus à talibus aquoſis perfumationibus ſingulare præſtat auxilium, & in extenuãdis pinguiubs multũ auxiliatur, ſi ieiuni aut famelici ſudauerint in eodem.

Quæ ſeruanda ſint ad balnea accedentibus.

Siue autem interius per potum, ſiue exterius per balneum, & contactum aquæ ſeu per ſtupham, & vaporem ſolum, prædictis aquis vtendum ſit, vniuerſaliter conuenit corpora prius euacuare purgando, & euacuando ſuperabundantem humorem, ſi cacochyma ſint, aut plures humores ſi forte plures fuerint abundantes, aut minuendo de venis ſanguinẽ, ſi forte fuerit dominium in eis plethoræ, vt euacuata plenitudine, & æquatis humoribus, ſecuri ſimus, ne propter calefactionem factam ab aquis, vel vaporibus prædictis, fiat fluxus ad membra debilia, & augeantur per illum præexiſtentes paſsionęs, aut de nouo aliæ generentur. factis autem eua-

cuationibus, & inanito potius corpore quàm repleto, adhibeatur vsus dictarum aquarum stomacho non occupato cibo, sed parum ante horam assumptionis noui cibi. & sit mora seu in balneo, seu in stupha vsque quo delectat, & bene tolerabilis est. Cum verò cęperit tædere, & incipiat virtus resolui atque laxari, exeūdum est è balneo, vel stupha, & linteis siccato corpore in loco temperati aeris iaceat balneatus, vel stuphatus in lecto coopertus mediocriter pānis, donec paulatim anhelitus atque pulsus ad motum solitum atque ordinem reuertatur, & accidentali remoto calore, naturalis calor ad suam temperiem sit iam reductus. tunc verò si quam passionem patiatur, ex his quæ vnctionibus egeat, vel vnguentis, fiant illa prius, deinde cibum sumet. & seruata in cibo, & potu reliquisque rebus quinque non naturalibus debita regiminis forma, iterato, ad vsum aquæ, ante sequentem cibi captionem præmisso ordine reuertatur.

De embrocha. Sunt autem aliqui, qui vtuntur casu harum aquarum super caput per modum embrochę ponentes, cum sunt in balneo, caput sub loco vnde aqua cadit in balneum, quod alicubi fieri potest, & est absque dubio iuuatiuum frigidis, & humidis cerebri, & partium capitis passionibus, de quibus superius est scriptum. propterea quòd aqua calidior potest tolerari, & ipsa sic de alto cadente virtus ipsius magis penetrat in ꝓfundū.

De luto Sunt etiam qui vtuntur cœno seu luto quod residet ab huiusmodi aquis in ipsis fontibus, & locis scaturiginis earum, apponendo illud super membra, & tenēdo illa sic lutata in sole, donec D lutum exsiccetur, & vehementer adiuuat resolutionem, & exsiccationē subcutaneorum morborum. propterea quòd in illo luto multa virtus exsiccationis existit, ex gypso, & sale.

Sunt & qui cū balneantur, capita frequenter in aqua summergunt aperientes in ea oculos, qđ mirum in modum iuuat in exsiccādis instrumētis sensuum, & potissimum oculis præhumidis.

Hæc nos de thermis patriæ nostræ diu multumque meditati in morem formamque philosophicæ disputationis redegimus, & scriptis qualibuscunque libenter mandauimus: vt hoc tantum dei, & naturæ beneficium ab antiquis laudatum, & in magno precio habitum, quale, quantumque esset, nostra etiam cura, & laboribus ciuitati nostræ manifestius fieret, & gratius. Tum vero quā latissime diuulgatum nō solum E nostris, sed etiam externis prodesset. simulq; etiā ciuium nostrorum ingenia excitarentur, vt & causas tam mirandæ rei diligenter exquirerent, et ægrotantibus salubria remedia ostenderent. & sanè speramus non defuturos, qui de his rebus post nos, & ad honorem patriæ, & hominum salutem tuendam, vitamq; prorogandam diligenter disputent. quibus nos materiam disputandi ostendere, nō præripere voluimus, vt & ipsi pro virili sua parte, & patrię nostræ honori, & ægrorum saluti cōsulant.

TRACTATVS DE CAVSA SALSEDINIS AQVARUM, & modo conficiendi salis ex eis, ex consideratione IACOBI DE DONDIS.

CONtra æmulos & inuidos detractores operis potius diuina gratia impetrati, q̃ humano ingenio excogitati de modo conficiendi salis ex aquis ex fontibus calidis agri Patauini nuper a me inuento, coactus sum hunc tractatum facere, in quatuor diuisum capitula.

Cap. Primum. De diuersis substantijs aquarũ.

SEcundum Aristotelē primo Metheororum vnumquodque elementum in vnaquaque existit potentia. in aqua ergo quæ est, aut potabilis, aut aliquo infecta sapore, erit diuersas notare substantias, vt ex secunda primi Auicennæ notari potest. In potabili vero fluuiorũ .s. vel fontium, vel aliter quocunque modo, duæ substantię denotantur, aquea scilicet subtilis, & terrestris grossa. quod manifeste apparet ĩ decoctiõe ipsius aquę. adhæret enim vasi semper aliquid terreum, & etiam residet in fundo. quod manifestius apparet in vase dicto Cucuma. in quo pp continuũ vsum decoctionis aquę, in eo adhęret parietibus & fundo substãtia aquæ terrea, lapidea, & ideo Auic. ij. Primi. decoctio aquæ purificat eã, faciẽs eius spissum descẽdere. infectæ vero aquæ aliquo sapore, vt amarę, acidę, austerę, & salsę, vel alterius saporis. qđ euenit eis pp alicuius extranei admistionẽ, habebũt adhuc plures diuersas substantias. verbi gratia. aqua salsa (quia de ipsa est mẽtio) habet substãtias prius dictas duas, quæ sunt ĩ potabili aqua, aqueã .s. & terrestrẽ, & vltra hoc tertiã salsuginosam, quæ est media inter aqueã & terrestrẽ, quod pōt manifeste notari. Sed .n. inquantũ participat cũ terrestri, videtur lapideũ quoddã. Sed inquantũ participat cũ aqua faciliter ab humido in aerẽ dissoluitur. Sunt ẽt aliquæ aquæ salsæ & vltra hoc calidę naturaliter secũdũ dictũ Arist. 2. Metheor. Quęcũq; .n. salsa rheumata fluuiorũ, aut fontiũ, plurimũ quidẽ, calida aliqñ fuisse putare oportet. In quibus aquis possunt quatuor notari substãtię, videlicet tres p̃dictę, .s. aquea, terrestris, & salsa, & quarta aliqualiter sulfurea, quã acquisiuit aqua calida ex transitu eius per venas sulfureas calidas, vt apparet. 24. problematum Aristo.

Cap. 2. A quo causetur salsedo in aqua, et quot modis.

SAlsedo in aqua principaliter generatˀ pp alicuius admistionem salis, aut alicuius adusti. propter admistionẽ salis, fit aqua salsa, cũ transiẽs per mineras salis, liquefaciẽdo ducit secũ de substantia salis multũ, vt in Charintia & Burgũdia, atq; Lõbardia circa Parmã & Placẽtiã. fit ẽt aqua salsa pp admistionẽ alicuius partis adustæ secundũ sñiam Arist. 2. Metheor. & Auic. Pria primi dicentis, oĩs salsuginis cã est, vt aquosę humiditati terreę partes adustę misceãtur. Quod adustũ erit aut extrinsecus adueniens, sicut fit lixiuiũ salsum admistiõe cineris cũ aqua, & hoc modo faciũt Alchimistę sal Alcali ex aqua cineris Alcali. & similiter aqua infusionis calcis pp adustionẽ eius, fit salsa. Aut erit tale adustũ in ipso humido causatũ sicut sunt superfluitates animaliũ salsæ pp multã coctionẽ calidi naturalis, sicut stercora & supfluitates grossæ, primæ digestionis salsæ. & iterũ vrina, superfluũ secundæ digestionis, magis salsa pp ampliorem cõcoctionem. ex ipsa enim faciũt alchimistæ sal. sed sudor superfluũ tertiæ digestionis adhuc plus habet salsedinis, quia alijs supfluitatibus magis est adustus. Simili vero cã, vt ex dictis Arist. 2. Metheor. elici pōt, fit salsedo in aqua maris. ex multa enim adurente caliditate Solis in meridionalibus maxime partibus eleuatur aquæ subtilis exhalatio & vapor aqueus, & remanẽt in superficie aquę partes terrestres vstæ, quę quia nõ possũt eleuari, descẽdũt & admiscẽtur aquę, quare fit salsa. & hac causa in Aethiopia ac multis locis meridionalibus Africæ difficile est habere aquas potabiles: sunt enim ibi multi lacus & flumina non solũ salsa, sed ẽt amara, vt scribunt authores. quod accidit adustione Solis. & simili modo aquæ naturaliter calidæ fiunt salsæ pp cõtinuũ & multũ feruere. Itaque partes aliquæ grossæ in aqua existentes aduruntur, quę mistę cũ aqua faciunt ipsam salsam. & ideo dicit Aristot. 24. parte problematũ quecunque aquę fluuiorũ vel fontiũ sunt salsæ, calidæ sunt, vel fuerunt. sed non solum aquæ naturaliter calidæ sunt salsæ pp feruorẽ naturalem aquæ, sed etiã aquę potabiles frigidę pp accidentalẽ calorẽ ignis, multũ & lõgo tpe bulliẽtes salsescũt, qđ faciliter quilibet poterit experiri.

Cap. 3. De modo eliciẽdi sal ex qualibet aqua salsa.

VIso quo mõ aquę multimode fiũt salsę, vidẽdũ est quot modis sal haberi possit. notandũ ergo q̄ sal quodlibet, aut artificio factũ, vt dicit Serapio authoritate Galeni & Dioscoridis, et Auicen. 2. can. capitulo de sale. Minerale enĩ in aliquibus partibus foditur in modũ lapidũ, vt dicit Solinus. 5. tractatu in Sicilia fieri, & .24. tracta. in Africa faciũt domos ex salinis, et in pluribus locis Persiæ, sicut circa Taurusiũ. portãt enĩ lapides salis in curribus p ciuitatẽ vendẽdos, vt mercatores referũt, qui viderũt. & similiter foditur sal in aliquibus locis Vngarię, & alibi. Sal vero artificiale oẽ fit ex aquis salsam substantiã habẽtibus, quæ sunt aut maris, aut trãseuntes p mineras salis. aut sunt aquæ naturaliter calidæ, vt in p̃cedenti capitulo dictũ est. Gñaliter ergo omne sal artificiale

fit calore euaporare faciẽte ſubſtãtiã aqueã, relin-
quendo ſalſam. Vñ Serapio capitulo ſalis authori
tate Galeni. dicit ſal qui eſt ex mari, & ſal qui ge-
neratur in multis locis fit per deſiccationẽ donec
coaguletur & fiat ſal. ex aqua. n. maris coagulabi-
tur ſal calore ſolis tpe ſolũmodo æſtiuali calidita
tis & ſiccitatis multę. decocta. n. aqua ſolis ęſtu in
quinq; diuerſis locis, tandẽ ſexto cõgelatur in lo-
co adhoc ſpãliter ordinato, reſoluta aquea ſubſtã
tia, remanẽtibus ſolũmodo ſalſa & terrea ſubſtan
tijs, ſimul miſtis nec diſtinctis. & hoc eſt ſal ex
aqua maris qđ colligũt & cõſeruãt Clugię & ali-
bi. Sed ex aquis ſalſis pp mineras ſalis, p quas tran
ſeũt, vt dicitur ſupra, cõgelatur & fit ſal quolibet
tpe. ſed cũ calore ignis ĩ vaſis ferreis ad hoc depu-
tatis. reſoluta. n. ſubſtãtia aq̃a calore ignis, rema-
nẽt ſalſa ſubſtãtia & terrea ſimul cõgelatæ in for-
ma ſalis, & hoc modo fit ſal in pluribus partibus
mũdi, & in Charitia & Burgũdia, & in aliquibus
partibus Lombardię, ſicut in Placẽtino agro &
Parmenſi. ex aqua. n. puteali ad ignẽ poſita reſol-
uentẽ aqueũ remanet in vaſis ferreis ſal, vt dictũ
eſt: cũ ſubſtãtia terreſtri miſtũ. Addunt inſup Par
mẽſes in cõgelatione ſalis ſui, multũ de ſanguine
aĩalium iã corrupto ad hoc, vt ſal eorũ melius cõ-
geletur, & in maiori quãtitate. Ex aquis aũt natu
raliter calidis cõgelabitur ẽt ſal, ſed aliter, modo
ſcilicet p me nouiter inuẽto: non calore ſolis, vt
fit ex aqua maris. neq; ex calore ignis, vt fit ex a-
qua puteali ſalſa, ſed calore ipſius aquæ naturali-
ter bulliẽtis: Appoſita. n. aqua in vaſis ad hoc ordi
natis cõgelabitur ſal hoc mõ. Sunt. n. ad hoc opus
duplicia vaſa, decoctiõis primũ, & ſecũdũ conge-
lationis. in vaſe decoctionis primo appoſita aqua
virtute caloris aquę bulliẽtis circa ipm vas, ſepara
tur prio ſubſtãtia ſulfurea, modica valde exiſtẽs,
exhalatione videlicet ſicca fumoſa. ignea. n. exi-
ſtẽs talis ſubſtãtia leuiter euaneſcit. Scđo ſepara-
tur maxima pars aquoſę ſubſtãtiæ, ſubtilior vide-
licet, in vaporẽ aqueũ. quæ vero remanet aqua
ſic decocta, & purificata à ſubſtantia ſulfurea, &
partim aquoſa, ponitur ſcđo in vaſe cõgelationis
lato valde exiſtẽte, ĩ quo ſepatur prio pars aquea
groſſa, q̃ nõ euaporata eſt prio in vaſe decoctiõis:
& ſubſtãtia ſalſa ſeparata à terreſtri cõgelatur ĩ ſu
perficie vaſis. quarta vero ſubſtãtia. ſ. terreſtris re-
ſidet ĩ fundo vaſis cõgelatiõis ĩ modũ lapidis à ſa-
le totaliter ſepata. Sic ergo breuiter reſumẽdo ĩ ſa
le ex aqua maris facto, calore ſolis, vna ſola ſubſtã
tia ſeparatur, ſ. aquea euaporata, remanẽtibus ſal
ſa & terreſtri, ſimul miſtis: & ſimiliter fit ĩ ſale ex
aqs putealibus facto, calore ignis, remanet. n. ſal-
ſa miſtim cũ terreſtri, euaporato aqueo, Sed in ſa
le ex aquis naturaliter calidis facto mõ prædicto
ſeparãtur manifeſte quatuor prius dictæ ſubſtan
D tiæ, vt prędictũ eſt, nulla ſimul pmanente miſta.

Cap. 4. oſtendens ſal noſtrum PATAVINVM *purius, et melius omni ſale.*

EX dictis vero cõtra detractores veritatis ap-
paret ſal noſtrum ex aqs naturaliter calidis
mõ ſupradicto factũ eſſe delectabilius & nitidius,
et p cõſequẽs ſanius omni ſale, eo q ab oĩ malitia
ſeparatũ, vt apparet ex cap. pcedẽti. Dicitur. n. ibi
reliquos ſales, ſubſtantias duas terreã, videlicet &
ſalſam ſimul inſeparatã habere. Sed dicunt qdam
cõtra veritatẽ, q quicũq; vtatur ſale noſtro p an-
num vnũ efficietur mali pectoris, & phthiſicus,
eo q in tali ſale ſit ſulfureitas. Hoc aũt ex dictis in
præcedẽti capitulo manifeſte oſtenditur eſſe fal-
ſum. quia primũ qđ reſoluitur in decoctione ip-
ſius aquę eſt ſubſtãtia eius ſulfurea, q̃ modica val-
de exiſtit. q manifeſtat odor ipſius aquę, quia ni-
E hil habet ſulfuris. Sal ẽt ipſum, dictũ eſt nullũ ſul-
furis odorẽ habere, ẽt ſi proieceris ipm ſuper pru-
nas, vbi manifeſtius ſentiretur. Præterea dato, q
in ſale ipſo aliqd ſulfureũ permaneret, adhuc fal-
ſum eſt, qđ dicũt pectori nociuũ eſſe. non. n. lędit
ſulfur pectus, ſed potius dilatat ipm, & mũdat, vt
ſcribũt authores Serapio, Auicen. & alij autho-
res de ſulfure. & ideo principales medici, Aui-
cenna, Serapio, & Meſue, & Halyabbas ex ipſo
ſulfure cõponũt electuarium diaſulphur, vtiliſſi-
mũ pectori. Dicũt ſcđo aliqui cõtrariũ ẽt veritati,
videlicet q vtentes ſale noſtro incurrẽt vitiũ lapi-
dis ante annũ, eo q in ipo multa terra exiſtat. hoc
aũt manifeſte apparet falſum, conſiderato modo
congelationis in præcedenti capitulo. ibi. n. dici-
tur q in congelatione ipſius ſalis, ſeparatur mani-
feſtiſsime ipſa ſubſtãtia ſalſa à terreſtri ſua. itaque
F breuiter nihil de terreſtri in ſale, ſed potius è con-
uerſo. qđ manifeſte apparet intuẽtibus terreitatẽ
lapideã in fundo vaſis cõgelationis, cui ſemp ali-
quid ſalis adhæret. Sed hãc malitiã, quã imponũt
ſali noſtro, ſ. terreitatis, iuſtius & verius ĩponere
deberẽt alijs ſalibus, verbi gratia Clugiẽſi, quia in
ſale calore Solis, & ſimiliter ignis, ſubſtãtia ſalſa à
terreſtri groſſa nullatenus ſeparatur, vt habetur
in pcedenti capitulo. Hoc aũt expientia faciliter
denotabit, ſiquis ſal Clugiẽſe, vel ſimile, reſolue-
rit in aquã. remanent. n. in fundo vaſis reſidentes
partes terreæ prius exiſtẽtes admiſtæ ſali, quæ in
eius cõgelatione nõ fuerãt ſeparatæ, qđ in noſtro
ſale debite collecto, nullatenus apparebit. ſed qđ
plus cõtra pdictos valet, eſt expiẽtia iuxta dictum
Galeni ſcđo elemẽtorũ dicẽtis, eorũ. n. quę prępa-
rãtur ad eſum lõga expiẽtia fit magiſtra virtutis.
Ego. n. cũ tota familia mea pluſq̃ tribꝰ annis cõti-
nuis vſi nõ alio ſale, & in q̃libet opatiõe ſalis, ſani
ſumꝰ dei grã cõſeruati, cui laudes ĩfinitę referantur.

FINIS.

IOANNIS ANTONII PANTHEI VERONENSIS CONFABVLATIONES DE THERMIS CALDARIANIS, QVÆ IN VERONENSI AGRO SVNT.

In his etiam Ferri, Nitri, Sulfuris naturam, vim, ac medicinas edocet.

PANTHEVS AD LECTOREM.

Vbueritus candide Lector dialogum de Caldarianis fontibus: qui ad medicam tantum artem pertinere videtur, diuersæ professionis viros ad se legendum primore aspectu minus inuitaturum: aliquid allectamenti de industria commentus sum: quo palatum legentium sapido irritamento ad gustandum pelliciam. Annotationes enim earum rerum ad vnam, quæ in disputatione, cum suis auctoribus enarrantur, in opusculi fronte apposui: Quibus inspectis, non vereor ad totum opus percurrendū, excitabitur curiosus lector, cum earum plurimas eruditi etiam viri ante hanc editionem quandoq; desiderauerint. Vale.

Ex Primi Diei confabulatione Annotationes.

Disputatio de Pliniorum patria.
Territorium
Conterraneus.
Familia Secundorum Veronæ
Acetaria.
Criston vulgaris herba, non
Senecion.
Sion herba
Sisymbrion.

Ex Secundi Diei confabulatione Annotationes.

Balnea ex liquoribus
Balnei Etymologia
Balneæ Pensiles
Balnearum ædificatio.
Pilæ Balnearum.
Pilicrepus Minister Balnei.
Hypocaustum.
Præfurnium.
Vasa Balnearum
Miliarium vas.
Baptisteria balnei
Baptisterium Christianum.
Nundina antiquorum Dea.
Lustricus dies.
Mares nono, fœminæ octauo die nomen sortiebantur.
Mares tribus, fœminæ duobus nominibus cognominabantur.
Piscinæ Balnei.
Probatica piscina.
Heliocaminus

A Zeta locus
Spheristerion.
Stibadium.
Stibades herbæ
Hexaclinon.
Sigma.
Aediles ad temperandas balneas.
Sudatio per harenam
Laconica sudatio
Assa sudatio
Clibani sudatio
Sudatio per solem, quę dicitur Heliosis.
Balnei frigidi primus vsus.
Palæstritarum ædificationes ad exercitationem.
B Balnea dicebantur Gymnasia
Gymnasij diffinitio.
Loca Gymnasiorum
Ephebeum.
Coryceum
Sciamachiæ
Acrochirismi
Pitylizin
Gynæconites
Andronites.
Conisterium
Puluis palæstritarum.
Puluis eruditus geometrarum.
Eleothesium, quod & Vnctuarium
C Olei vsus in Gymnicis.
Eleomeli oleum
Ceroma vnguentum.
Aliptes:
Apodyterium
Propnigeon, siue
Propineon

Xystus

Ex Tertij Diei Conſabulatione Annotationes.

Ioannes

IOANNES ANTONIVS PANTHEVS VERONENSIBVS SVIS SALVTEM.

Vre ipſo ciues mei Veronenſes cautũ reliquere veteres legum conſultiſsimi: Qui iacturæ anſam cuipiam præſtiterit: iacturam ipſam præſtitiſſe ſine prouocatione adiudicetur: è diuerſo in argumẽto eſt, qui lucri occaſionem attulerit: lucrum totum attuliſſe videatur: Quorſum hæc iuris pręfatio intendat, vos requiſituros video: Eo ſanè tendit, ꝙ ſi fortaſsis hic meus qualiſcunq; labor aliquid ſplendoris, atque vtilitatis patriæ allaturus eſt, id Andreæ Bãdæ ornatiſsimo Cæſareæ pontificiæq; cenſuræ conſulto acceptum referatur: cuius ſuaſu, ne dicam impulſu laborioſam hãc prouinciam ſubire coactus ſum. Is nanq; inter vetera ſuarum rerum monumenta opuſculum quoddam de fontibus Caldarianis à præſtanti philoſopho, clariſsimoq; phyſico Aleardo pedemontano ciue noſtro, olim ad celeberrimum pontificem Hermolaum Barbarum Epiſcopum Veronenſem ſcriptum dedicatumq; reppererat: quodq; cum incuria, inſcitiaq; tranſcribentium blæſum, barbarum, ac longo ſitu lacerum, ſordidulumq; oſtẽdiſſet: rogauit non modo, ſed efflagitauit à me accurate recognoſcẽdum: vt emaculatum expolitumq; in lucem efferri poſſet: Exoratus ab eo quãſępiſsime: tãdem morem gerendum putaui, quandoquidem ſic expoſcebat noſtra mutui amoris beneuolentia à liberalibus ſtudijs ſub Antonio Broianiceno viro literatiſsimo, integerrimoq; tantum cœpta: Domeſtica æque inter familias noſtras cõſuetudo in antiquam prope neceſsitudinem ab eius patruo Daniele Banda equite ſplendidiſsimo, & ornatiſsimo accumulatiſsime exaucta: annui eo libentius, cum rem patriæ non minus vtilem, quam iucundam me facturum conſpicerem. addebat non parum ſtimuli quotidiana Andreæ interpellatio, mihi obijciens grandem illam obęrationem, qua (vt noſtis optime) etiam me tacẽte, ſacratis Hermolai Barbari ſenioris manibus obnoxius tenebar, teneorq; addens appendicem, meam ſcilicet in Hermolaum Iuniorem obſeruantiam virum ſanè noſtro æuo prudentiſsimum, integerrimũ, ſcientiſsimumq;, & pace multorum dixerim, omnibus quos doctos nouerim, facile pręponẽdum. Cęterum meo, Andreęq; deſiderio quòm adhuc in patria eſſem, obfuit laborioſa lectionum aſsiduitas: Interea euenit, vt ille à vobis cẽturiatis primatum ſuffragijs in Leniacenſem præturam miſſus: Ego vero in Academiam patauinam ad pontificias ſanctiones nauandas in diuerſum conceſſerimus: Ex hoc nihilo ſecius tepidior factus Andreas, rem literis agere cœpit. Pollicitis ego non ſtandum, ſatisfaciendumq;, ingrati, iniquiq; hominis eſſe putaui: poſt multas deniq; cunctationes caſtigandi libelli ſententiam reieci: quod auctori Aleardo, & mihi parũ ſplẽdoris allaturum arbitrabar. Verum altius repetens ſatius diſputatiunculam quondam in Bandarum ędibus apud vicum Caldarianũ de hac re ab Hermolao Pont. Aleardo, & me habitã perſcribẽdam duxi: quam ipſe Hermolaus Aleardo petẽte in diſſertationis calce literarum monumentis mandandam mihi præceperat. Verũenimuero ſi tardiuſculus in opere abſoluẽdo, quam vterq; noſtrum volebat) fui: non deſidiæ, non ſubterfugio, non negligentiæ, nõ deniq; obliuioni, ſed difficilibus variarum curarum molibus imputabitis: ſuſceptæ quippe prouinciæ immoti, ac pene ineluctabiles opponebantur obices: quandoquidem plurima ex penitiſsima artis medicæ, ac philoſophiæ penu præter profeſsionem meam non ſine ærũnoſo labore eruenda forent: & ni conſiliarius, auxiliariuſq; incepto opi humeros appoſuiſſet tibicines Leonicus meus liberalium omnium artium nõ modo Romana, ſed graia literatura, locupletiſsimus, iniuſto ego pondere preſſus ſuccubuiſſem. Alia mihi grãdis aduerſaria, quæ me ſæpenumero receptui canere ſuaſit: eadem velitatione ſuperanda erat: quam ſponte mea irritaueram: me (vt nouiſtis) amœniſſimo Oratorum, poetarumq; lepore coalitũ pontificiæ cenſuræ ſerius q̃ debueram, erudiendũ dederam. Eaq; adeo primo congreſſu perterrefecit: vt incœpti me ſæpius pœniteret in adipiſcendęq; doctrinę illius deſperationẽ pene deciderẽ. Poſt hanc non diſsimilis ſe offerebat indefeſſa bellatrix: ea videlicet cura, quam in erudiendo latine, græceq; Bernardo Rubrio Parmenſe, ſuſceperã: quem annos nec duo de viginti natum, tũ ob maiorum ſuorum imprimis Petri Mariæ aui, atque Guidonis patris perſpectam in Senatũ Venetum conſtanti animo fidem: & à multis ſeculis in hoc vſq; æuum raris annalibus traditam, Innocentius viij. Põtifex Romanus Cardinalium omnium aſſenſu eodem Senatu petente Bellunenſis Eccleſiæ Antiſtitem deſignauit: vt quem virtuti maturum intellexerat, honori tempeſtiuum adiudicauerit: nec id temere illi contigiſſe putet quis, cum eius cunabula & elementa virtutis ad ſummum glorię cumulum procedente tempore peruenturum

rum

rum iam tum indicio essent: quod adultus certo indolis experiméto comprobauit: Est nanq; Bernardo præter antiquam generosæ stirpis nobilitatem, decens aspectus, cópositi corporis motus: maturus, & senilis incessus: ingenio est vegeto, memoria tenaci, prudentia quantum ea ætas patitur, præmatura: illi est honestarum artium, sacrorumq; canonum sitibundus ardor: vrbanitatis, affabilitatis, moderationis, bonorum morum, religionis est conditorium: vt ei diuinorum voluminum sententia ad vnguem quadrare videatur: senectus venerabilis non diuturna neq; annorũ numero computatur. Cani enim sunt sensus hominis: & ætas senectutis, vita immaculata: Postrema veluti decumanus fluctus, fuit inimica aduersissima valetudo: quæ me annum alterum, & quadragesimum, mihiq; climatericum agenté pene obruit, atq; ꝓstrauit: me etenim semestri cruciatu, miserandoq; lurore, & extrema macie adeo prorsus confecerat: vt circunstantes cadauer meum lachrymis, & suspiriosa singultatione amici, necessariiq; anhelosam spiritus abitionem vltima oscitatione expectarét perlitisq; sacro vnguine luminibus, sacrificuloq; iamiam ad cœlos animæ migrationem præfato, æternum vale conclamarét. Verum inenarrabili omnium Plasmatoris beneficentia primum: deinde recuperatoris Hieronymi Turrigerani Conterranei nostri Machaonia arte adiutus, velut alter virbius ab auari Charontis luridis vndis ad superas auras reuocatus sum. Sed huius dispendiosæ moræ lectores, arbitror, non pęnitebit: nam quod ex longo voto periit: id ad varium & vtile operis ornamentum plurimis oratorum, poetarumq; flosculis: nec minus multorũ grauibus Auctorũ senténtiis repésum est: extremis deniq; epłæ vestigijs cádidos lectores: qui forte has nostras qualescúq; nugas ꝑcurrere non renuerint: admonendos percensui: ne titulo indicatore fallantur: qui de Caldarianis tátum Thermis polliceri videtur. Perlegant ad calcem quæso totum opusculum: in eo siquidem enũtiata à nobis multa cognoscent: quæ hactenus, vel à doctis viris desiderata fuerunt. Si quid hac enarratione profecerimus, cómuni studiosorum vtilitati gratulor: Sin minus: saltem quospiam excitabimus: qui eruditiore lima delitescentia in latebris vocabula, annosoq; situ rubiginosa: quibus nos sublustrem vmbram dedimus: ad clarissimũ lucis splendorem deducét. Hocq; mihi beneficio studiosi se debere fatebuntur. Simulque si eorum trutina æquior fuerit: errata mea pacato animo castigare contendant. libuit insuper dialogi argumentum subijcere: quo lecturiétes vno oculorum impetu totius opusculi narrationem facilius dignoscant.

Valete.

DIALOGI ARGVMENTVM.

HErmolaum Barbarum Pont. Veronensem, cui Pantheus à secretis erat, ex ꝓtorio Monfortis, quod ipse magnificentia Regia extruxerat, Veronam redeuntem ad Caldarium vicum Christophorus, & fratres Bandarium ... liberali inuitatione remorantur: Eumq; lautis, & munificentissimis dapibus in amplissimis eorum ędibus triduo accipiũt. ibi Aleardum Pindemontanum Physicorum optimum, Hermolaiq; amicissimum non longe abesse intelligunt: atque accersunt. Primo die regiunculam Caldarianam Tyro quodam ex incolis indice Hermolaus, Aleardus, & Pantheus angulatim peruestigant. Sequenti die post epulas de Balneis facticiis sermo exoritur: de quibus fit in vesperam ex multis auctorum sententiis non inutilis disceptatio. Tertio vero die naturalium Thermarum ratio physica accurate redditur: de Fõtium quoque Caldarianorum, eorumque effectu, & peculiaribus remedijs: quæ obseruatio adeuntibus, abeuntibusq; seruanda sit, in medium affertur.

Hermolaus

HERMOLAVS, ALEARDVS, PANTHEVS INTERLOCVTORES.

PANTHEVS.

HERI Hermolae in lustrãda balnearum regiuncula Aleardum ciuem nosttum Physicorũ optimũ summop̃e desiderauimus: nũc ex inq̃lino audiui nõ longe abhic diuertere. HER. Verũ ne? Facilẽ profecto nobis fortuna offert occasionẽ. vel quod heri nequiuimus, hodie eo vocato absoluamus. sed vbinã est? PAN. In pratis saluianis apud Franciscum Aleardum. HER. O q̃ fœlix doctissimorum virorum hospitium: atq; consuetudo iucundissima. PAN. Vis illum ad nos euocem? HER. Volo inq̃: inscende iumentum: eũq; huc meis verbis accerse. PAN. Lubentissime. HER. Aleardus alter Machaõ, alter Asclepius nostro æuo est: auxiliaribus pharmacis distinet à cadaueribus euolantes animas, Philosophantium omnium, quos ego quidem norim, facile princeps & habetur, & est. PAN. Audiui iam dudum: non paruum ergo lucrũ hodie mihi accessisse videbitur: si tanti viri hac nuntij opera beneuolentiam ineo. HER. Vos ego interim tantisper dum redieritis, isthac in specula expectabo. PAN. Huc actutum aderimus, modo illum inueniam: HER. Attenditis ne Christophore, & vos qui adestis Bandæ quanto desiderio, quãtaq; animi alacritate Pantheus noster citato dossarij iumẽti gradu ad accersendum Aleardum feratur? CHRI. Fertur sanè iuuenili ardore, q̄ ea ætas ad ineundas amicitias procliuissima est. HER. Vera narras. & Panthei noui genium: Qui quasi eruditorum virorum sit admirator, nõ parum ad rem suam accessisse existimat, si taliũ ab omnibus expetendã omni lenocinio ambire valet amicitiã: mira obseruantia omnes excolit, & doctos veneratur. Est quippe humano ingenio, & animo mãsueto, discendi autem cupidissimo: & corpore laborum patientissimo: modo superuiuat in nostrę familiæ officina formatus propolitusq; comprobabitur. CHRI. Eius indoles futuræ probitatis indicia manifesta præ se ferre videtur: HER. Nõ abre augurares. Redolet enim Pantheus vigorem cum ingenuitate perspicacitatem quandam. Est sanè Veronensibus peculiaris quędam è cœlo indulgentia, atq; benignitas donata: vt quum alibi terrarum oratores, & poetæ multis laboribus, & seculis fiant: hic sponte & ab incunabulis nascantur. Cuius rei testes sunt clarissimi Oratores Plinij ambo senior, & iunior: apud quos collocare non verear Cornelium nepotem à Pio Pontifice Max. in Asiæ descriptione Veronensem semper vocitatum: & à Plinio Padi accolam appellatum. CHRI. Audio Hermolae nonnullos præter cæteros, scioli videri cupiẽtes, qui vetustam nostrorum Pliniorum gloriam quibusdam argutiolis nuper excogitatis, surripere conãtur. HER. Hoc à quoquam minime audiui. Didici semper ex pręceptoribus, nec minus à recentioribus scriptoribus Plinios ambos Veronam patriam habuisse. Verum (memini) paucis diebus nescio quædam altercatio de isthac re inter Beccariam, & Pantheum fuit: Quom redierit, ab eo sciscitabimur, quæ fuerit altercandi causa. sed interea ad Veronenses redeo: Ea insuper coniectura, qua in geminis vetustissimi arcus postibus inscribi voluit, Vitruuiũ architectorum omnium eminẽtissimum inter Veronensium ingenia enumerare contendam. Poetæ celeberrimi sunt elegantissimus Catullus, lepidissimusq; Macer: & Põponius secundus: quem Plinius & Vatem, & ciuem suum, & ex nobilissima Secundorum familia natum describit. Præter illam ingeniorum multitudinem, quæ se domi continuit, excelluere semper in florentibus Italiæ academijs in omnigena doctrinarum peritia diuerso æuo consumatissimi Veronenses: Inter quos nefas ducerem præterire præceptorem meum Guarinum, non modo latinæ, graiæq; linguę cultorem: sed incultæ, barbaræq; corruptelę indefessum exterminatorem: ac latij eloquij industrium recuperatorẽ. In vniuersum hanc patriam illa omnium rerum opifex opulentauit: vt in ea non solum miremur ingeniorũ fœcunditatem, sed omnium frugum bonitatem, & exuberantiam. Memini me iuuenilibus annis Eugenio Pont. Maxi. Vniuersam penè Italiam peragrasse. Deinde Pio. ij. Romano Pont. Perusinam, & Gallicam legationes obijsse. In quibus multorum hominum vrbes, & mores cũ viderim, nulla me (vt sine assentatione loquar) æque oblectauit, ac Verona nostra vrbium omnium ornatissima: nec iniuria quidem. nã si eam ex omni parte diligenter inspicimus: si situs iucũditatem, si regionis apricitatem: si cœli clementiam contemplemur: quid eo amœnius? quid delectabilius? quid suauius? insurgunt visu pulcherrimæ geminæ in collibus arces: in vrbis medio tertia subsidet, Ciuiũ munitissima desensacula: intersecat illã non modo fluuiorum omnium amœnissimus Athesis: sed multarum mercium subuectura commodissimus. Cuius impetuosas vndas lapideo, Testudinatoq; fornice pontes qu atuor iungũt vrbis vicos.

vicos. Stant ad vetustatis testimonium triumphales arcus, & Amphitheatrũ: & plura ædificiorum monumenta multis sæculis collabefacta: Romanisq; inscriptionibus ornata. Prætereo recentiores vrbicasq; priuatorum ædes: ac plurimorum diuorum magnifica & excultissima templa. Quid præterea in agro Veronensi vtensile non modo non nascatur: sed etiam non egregium sit? Si collinam eius plagam spectes, in ea oliui, vini, pomorumq;, & bonitatem, & fertilitatem facile inuenies, quod alibi rarum est. Si planiciem perquiras triticia, fabalia, & alia id genus legumina, pastoriciam rei pecuariæ vtilitatem, bubulam lactis, & ouillam mollissimorum vellerũ præstantiam, copiamq; non desideres. si montanam scrutabere: sunt in montium supercilijs adiumento diuersorum colorum lapidicinæ, fodinæ Ferrariæ, lignorum cæduæ syluæ, tum ad rem ignariã, tum ad omnem ædificiorũ materiam: Quid referam cadentes vndiq; riuulos? Quid torrentes, & flumina? Quid inter omnes lacus celebratissimũ Benacum? Qui præter circunstantia media quoque hyeme florentia vireta, ac munitissima castella: delicatiorum ad omnem ganeam pisciũ est conceptaculum: in quo singularis toto iam orbe notissimus vndiq; ad palatum expetitus carpio est: Est deniq; Veronensis ager nõ modo ad omnem frugum annonam vberrimus. Sed ad omnia aucupij expiscationis, & venatus oblectamenta voluptuosissimus. CHRI. Sed cuinam hęc externo de agro nostro facile persuadeamus? HER. Res ipsa in confesso est. CHRI. Hæc quopiã alio narrante apud alienigenas creditu difficilia vidẽtur. At te Hermolae referente: cuius auctoritati fidei pondus inest: audientes planè tuo acquiescent testimonio: HER. Testor Deum immortalem nullo me nimiæ charitatis in Veronenses meos affectu cõmoueri. verũ solida veritate initi. CHRI. Sic est. HER. Sed credimus Pantheum adhuc ad Aleardum peruenisse. CHRI. Si nondum peruenit, haud longe (vt opinor) abest. ILLE. Hic quo ad veniant ambos morabimur. PAN. Heus Coloni. Est ne hic ille omnium medicorum peritissimus Aleardus? ALEAR. Cesso foras aspicere. Quis me tã honorificis verbis inquirit? hic sum: quis me vult? PAN. Ego, saluus sis virorum præstantissime omniũ. ALEAR. Et tu quoq; saluus sis adolescentium omnium optime: quid tu insolens ad me in hunc recessum? Quantum ex habitudine tua integra conspicor, nõ ope indiges medica: PAN. Non indigeo. verum venio vt te ad Hermolaum antistitem, qui te apud Caldarium vicum præstolatur, adducam. ALEAR. Hẽ apud

D caldarianos fontes est Hermolaus? Aliquo ne ob secro male torquetur morbo? PAN. Nullo inq̃: at voluptatis gratia illuc diuertit. AL. Magno me liberasti metu: sed q̃ diu ibidem est? PAN. Heri venimus: vt audiuit te non longe abesse: ad te accersendum me ire iussit: cum te plurimi faciat Hermolaus, & diligat: tũ quia heri te mirum in modum desiderauit. AL. Cur? PAN. Ab eo audies: AL. Tecũ ego posthabitis omnibus ad eum accelero. heus pueri gradarium equum adducite. Properãdum mihi est ad Hermolaum virum de nobis multis ante annis optime meritum: PAN. Est sanè Alearde tibi q̃ nitidum, q̃q; candidissimum iumentũ. AL. Et mihi, & amicorum vsui ad est: PAN. Omnia illi insunt, quæ æquabiliter ad regulam in formoso equo desiderari solẽt: caput argutum, nigricantes oculi, nares apertæ, breues auriculæ, ceruix mollis, densæ in dextrũ armum

E profusæ iubæ, latum, & torosum pectus, venter substrictus, rotundæ clunes, & caua maxime per lumbos spina. AL. Propterea mihi in delitijs est. PAN. Sed q̃ idoneus est ad mollem vectatiõem? AL. Nullus magis eo idoneus: omnes asturcones tolutariosq; leni incessu facile vincit: vt nec quietius lecticaria gestatione quis vectari possit: sed quid subrides? PAN. Dicam. profecto mihi medici, & sacri antistites sapere videntur. qui in euitandis vitæ incõmodis eodem annitũtur studio. AL. Cur ita? PAN. Minime aptos ad gestationem suam sternaces, succussariosq; quadrupedes arbitrantur. AL. Minime inquam: sed omni diligentia elaboramus eos nobis esse, quibus non vulgaris gradus: sed mollis alterno crurũ explicatu glomeratio placidam veluti in lectica ad hominum

F salutem præstant vectationem. at qui solo insultant, spirãtq; è naribus ignem, & saltim calcibus aera feriunt: ad desultorios, Martialesq; viros, & belligeros heroas faciunt: PAN. Recte iudicas. eundum est. ALEAR. Eamus: vos pueri sequimini. Interea nos hanc sedentariam itineris de[...] gationem lepida sermonis iucunditate læuigabimus: PAN. Sic via minus lædet eũtes: AL. Quantũ conspicor & effigiei & vernaculæ linguæ [...] cinitate ex nostris videris. PAN. Sum etenim [...] AL. Quod tibi nomen? PAN. Pantheus. AL. Vnde hæc noua nomenclatura? PAN. De industria omnium enim cælicolum ędis Veronę ędituus sum: hinc nomen ex graia nũcupatione forte datum est. AL. Calles literas græcas? PAN. Non [...] leo. verum in dies elaboro, vt græca eruditione proficiam. AL. Dic: ex aulicis Hermolai es? PAN. Sum ex familiaribus vnus à secretis: eius dictionum annotationi demando: succisiuas horas, ille [...] diendo

diendo: ego vero anagnóſtes legendo pariter conſumimus: qua exercitatione fit, vt quicquid in me doctrinæ eſt, ex illius vberrimo fonte affatim exhauſerim. ALEAR. Oratoriam hac intentione tantum excolitis? PANTHE. Oratoriam? Oratoriam vero potiſsimum. ſed omnimodæ doctrinarum facultati ocium ſtudioſe impartimur: nunc gemmatas rhetorum elocutiones: modo delectabiles annalium narrationes explicamus. interdum admiſcemus, & poetices floſculos: licet hoc rarius. ALEAR. Accuratam Hermolai ab incunabulis in liberalibus ſtudiis diligentiam non ignaro canis. Repeto enim à teneris (vt aiunt) vnguiculis cum illo mutuam beniuolentiam ſub Guarino ciue noſtro bonarum literarum parente: quam prompte, quàm ingenioſe, quàm faciliter Hermolaus adoleſcens in vtraque lingua iam tum proficiebat: vt tenello æuo, & poeticem, & oratoriam ſupra ætatis vires breui percalluerit: quem creſcentibus annis eius auunculus Franciſcus Barbarus, ſuæ tempeſtatis omnium literatorum latiniſsimus limata eruditione conformauit, expoliuitque: vt extra omnem iudicii aleam Hermolarus eſſet. Verum poſt adeptos pontificios honores, ætate eius iam ingraueſcente, profanis ethnicorum lectionibus abrenunciaſſe arbitrabar. PANTHE. Non adeo ab illis ſe penitus abdicauit: haud quaquam nonnullorum nimium rigidam imitatus ſeueritudinem, quin eis interdum ſuum condonat ocium: ſibique inter talia legenda diuum Auguſtinum in academicis licet ſub alterius perſona patronum parat, atque defenſorem: qui Ciceronem ſuum, ſapientemque appellat: & ab ipſo in lingua latina philoſophiam inchoatam eſſe, & perfectam nulla hęſitatione fatetur: tum in confeſsionibus ſuis, neutiquam perſonatum eos ex profeſſo damnantem, qui linguam Ciceronis mirantur, pectus non ita: quinimmo quòd affectum mutauerit ipſe: quod ad Deum preces, & vota conuerterit: quod deſideria eadem non habuerit: quòd ei omnis vana ſpes euiluerit: quòd immortalitatem ſapientiæ quæſiuerit æſtu cordis incredibili. poſtremo quòd ſurgere iam cœperit: vt ad Deum reuerteret. Cuncta hæc Ciceronis munus fatetur. vnique prorſus illius libro, qui vocatur Hortenſius, omnem ſuæ ſalutis occaſionem retulit acceptam: non enim ad acuendam linguam liber inquit ille offerebatur, nec locutionem mihi, ſed quod loquebatur, perſuaſerat: Ad eundem modum Hermolaus eos ſomniculoſos appellat: qui ſomnium ægroti Hieronymi vapulantis ad tribunal obiectant: nec illud ſaltem cogitantes illum ipſum Hieronymum: quum poſt repetitam deinde ſtatim Ciceronis lectionem, periurus à Rufino argueretur: etiam grauiſsime conqueri: quòd ſibi ab illo ſuamet ſomnia obiicerentur. ALEAR. Non reiiciendis tantorum virorum innititur Hermolaus auctoritatibus: quæ hactenus ignoratas à me fateor, ſed nuſquam animo excident. PANTHE. Scias velim, omnia Hermolaum penſato examine trutinari: pręter gentiles ſcriptores, indefeſſe tamen Pontificios ſanctorum patrum canones: ac Cæſareas ſanctiones alternis euoluimus: Theologicas, & Dei, & cœli contemplationes animo, libriſque verſamus. Nunquam Hieronymi, Ambroſij, Auguſtini, Gregorij paginæ è manibus noſtris excidunt, vt nulla nobis ſine linea eat dies. In Hermolai conuiuijs ſolum lectoris acroama auditur. Nuſquam enim apud eum ſine lectione prandetur, cœnatur ue: vt conuiuarum ventrem, & animum pariter oblectet. ALEAR. Hęc quoque Hermolai in hagiographis continua meditatio non diſcrepans eſt ab ea (cui vt memini) in academia Patauina multo ſudore noctes, atque dies aſsiduus nauauit. PANTHE. quum adhuc aliquod itineris interſtitiũ ſuperſit, poſteaquam in id ſermonis deuenimus, non conticeſcam in reliqua eius vita raras in paucis viris dotes. quam ſit humanus, facilis, affabilis, cuius comitas ſit non ſine ſeueritate, neque grauitas ſine facilitate; vt amici, & commendatæ oues talem paſtorem pariter vereantur, & ament. Quid extollam ſupra gregem dominicum ſpeculatoriam vigilantiam? vt merito epiſcopi nomen ſibi vendicet: quid miſericordiam in calamitoſos? quid largitionem in ęgenos? quid ſubſidium in oppreſſos? quid iuſtitiam in bonos? quid ſęueritatem in malos? Iniuriarum immemor eſt: omnibus beneficus, de ſe etiam male merentibus indeficiens elargitor, euangelici dogmatis non obliuioſus lector: quid memorem in domeſticos humanitatem, familiaritatemque: vel (vt verius dicam) pietatem, qua omnes vt filios admonet, inſtruit, corrigit, fouet, atq; amplectitur? Quid referam moderatam frugalitatem in domeſtica ſuppellectile, in quotidiano conuictu? vt quum maior reddituum facta eſſet acceſsio: ex quo à Taruiſina ad Veronẽſem eccleſiam euectus fuit, nihil circa cultum mutauerit, nihil de vitæ moribus. tantaque eſt vſus moderatione: vt nihil fluentius vixerit, quàm inſtituerat: parique veſtigio ſteterit etiam maiorem fortunam ſecutus: nulla ei veſtium mollicies, nulla argenti, aurique

anaglypha vaſa : niſi quæ pontificiæ dignitatis exiſtimationi, aut ſacrorum dignitati conueniũt: nulla gemmata equorum fræna, aut ephippia oſtro collucentia: cuius menſa nullas ornithonis popinales delicias, nullas fluuiatilis, marinæque piſcinæ arte paratas ſaginas: nullas aliunde magnis pretijs euectas ad ganeam dapes nouit. Solæ enim cohortales aues, & vernacula edulia repullulantem quotidianę famis neceſsitatem pariter ſedant: cœnamque crebrius ex oporothecis nucum, & pomorum exprompta bellaria, quam ex eois plagis eboſio liquore condita tragemata claudunt: quid munificam liberalitatem extollam? non in ſcurras ridiculoſos, non in ludiones, non in paraſitos voraces: ſed in familiam nobilioribus parentibus ortam, compoſitis moribus ornatam, & à ſe domi factam. quod eſt ſignum non ſolum continentiæ: ſed etiam diligentiæ: in qua ſunt plures literis magis: quam vlli ſeruitio mancipati. illam potiſsimum ornat Antonius ille Beccarias Veronẽſis omnium eruditorum noſtro æuo æque græce, quam latine facile princeps: cuius bibliotheca, atque lectio graia eruditione mihi magno vſui eſt. eum ſiquidem Hermolaus doctorum omnium prꝑſidium & columen: ſacerdotij honoribus decorauit: non mediocrique annuo prouentu locupletauit: non item in cognatos locupletes Hermolaus, non in ambitioſos honores, non in ſaturandam libidinem prodigaliter, turpiterque diſsipat: quum ipſe non intemperanter concupiſcat: ſitque potius elegans, quam magnificus: ſplendidus quam ſumptuoſus: omni diligentia mundiciam, non affluentiam affectat. Verum partem, quę ex Chriſti peculio ſupereſt, in eius pauperes alendos in famelicam religioſorum mediam releuandam, in nubiles puellas patrimonio indigas honeſtis maritis copulandas pie, decenterque diſpenſat. ALEAR. Pium, ſanctum, & rarum in hoc æuo mihi pontificem narras. PANTHE. Teſtis eſt patria noſtra, quot ciues ob pudorem fame quandoque laborantes ſecretis muneribus ſuſtentat. ALEAR. Et hæc à noſtris audiui. PANTHE. Vis dicam, quam Hermolaus arbitrabatur Deo gratiorẽ elemoſynam? ALEAR. Quam? PANTHE. Sumptus quos in opere faciundo erogat. ALEAR. Cur ita? PANTHE. Vna actione duplex coronarum ſe reportaturum prædicat: primum, quòd reditus ſuos (vt decet) in pios vſus rite diſtribuit: proximum, quòd operarios deſidia marcentes in ſudore vultus eorum panibus veſci exercendo cogit. ALEAR. Perquam chriſtianiſsima Hermolai ſententia hæc eſt. Sed die, quandoquidem ego à patria multos annos abſui, inceptas illas põtificiæ curiæ moles adhuc ne ab- ſoluit? PAN. Geminæ in vrbe extremas archite- ctorum manus expectãt. Tertia itidem prætoria hinc ad ſextumdecimum lapidem in Monforti pago: cui ditio põtificalis vtroq; ſceptro impera- ALE. O bone Deus: repeto, quum puer eſſem, il- las vidiſſe prolapſationibus labefactatas, latebris cæcas, ſituque ſordido ſqualentes: vt veſpertilio- nũ cauernoſa habitacula crederes. PAN. At nunc erectæ, illuſtratæ, & multa Hermolai impenſa atque ingenio elaboratæ in oculis omnium co- lucent: quæ aduenientem quemcunque nobiliſ- mum hoſpitem honorificentiſsime ſuſcipiant: in his tamen ad luxum non expolitæ tranſlucẽtium externorum marmorum incruſtationes, & pi- turæ conſpiciuntur: non viridantes ophitæ, non ſanguineis guttis porphyrites, non Lybica, non Phrygia repercuſſa luce oculos hebetant me- la: ſed ex varijs Veronenſis montani agri lapidi- nis, rubris, cãdidis, nigris, & fuluis maculis nite- tia ſaxa pro ſtructuræ modulo omnem fabrica- decenter exornant. ALE. Qualia ſunt ædium di- uerſoria? PAN. Dicam equidem. Memor Hermo- laus priſcorum patrum ſanctionibus non ſubſtru- ctiones operum inſanas poſuit: non eſt Lepidi ad- mirandam Regiam imitatus: non magnificã Pa- li Baſilicam: nõ auream Neronis, cum cadẽtium orientiumque ſyderum cœnatione: non M. Sca- ri triplicem ſcenam, non magni Pomp. quadra- to lapide amphitheatrũ: non Dædaleas itinerum ambages: nec labyrinthi occurſus, recurſuſq; in- explicabiles ęmulatus eſt: ſed lateritio pariete ve- ſtibula, atria, intercolũnaribus interſtitijs periſty- lia, cauædium, pergulas, cubicula dormitoria, tri- cella pro re diuina, bibliothecas, cœnacula, tricli- nia, culinas, apothecas, penarium, horrea, prom- ptuarium, præſepia teſtudinata, torcularia, tra- ta, & cætera id genus, loca, & ruri opportuna, vrbi accurate fabricatus eſt, quæ vſui magis ho- min um, q̃ voluptati, delicijſq; eſſe poſſunt. ALE. Prꝑſul hic dignus: quẽ patriæ noſtræ, chriſtianę religioni Deus ęternum ſeruet: heus Panthee ha- dulci cõfabulatione Caldarium peruenimus in- cauti: & eccũ in ſpecula Hermolaum pontificum decus, atq; doctorũ virorum ſingulare præſidium quẽ vnum prꝑter oẽs obſeruo, atq; veneror. PAN. Per quã agilis Alearde ex equo in pedes diſilis- heus pueri ſtabularij iumẽta hæc ad equilia ad- cite: ſudorem, & frontem curioſe extricate: fri- nos detrahite: in gradum lenem ſenſim pro- hite: quoad laſsitudinis incommodum, aluis- litũ, ac naturale præſidiũ eliquauerint. Dein ie- taculum

taculum hordeum, herbidumq; large apponite. ALEAR. Panthee ad Hermolaum ascendamus. PANTHE. Sed eccum illum ad extrema scalarum limina tibi obuium. ALEAR. Hem qualis in tanto Pontifice bonitas, atque humanitas. HERMO. Gaudeo Alearde te multos iam annos non visum, nunc reducem, & incolumem cernere: non immemor priscæ inter nos mutuæ florentibus annis beneuolentiæ. ALEAR. Lætor & ego inexplebiliter tuis sacris manibus oscula figere, magnaque pertentant gaudia mẽtem: quum me à tanto domino ne dum diligi: verum etiam vnice amari sentiam. HERMO. Te multis rationibus inter beneuolos meos præcipuum excolo. ALEAR. Gratias ago. HERMO. Sub hac porticu coronario hederacei viroris opere conuestita tuę vectationis defatigationem recreemus. ALEAR. Libenter hoc faciam: & te postquam sedimus, requietius audiam. Dic Hermolae. HERMO. priusquam Panthee Aleardo aperiam, cur eum huc accersiuimus, velim dum me mini, mihi enarres, quæ fuit superioribus diebus inter te, & Beccariam nostrum quæstiuncula de Pliniorum patria. disceptationis initio affueram: at vocatus ad seueriores officij pastoralis occupationes: quo fine quæstionem diremistis ignoro: interrogatus nanque de hac re à Bandis, nuper dum te & Aleardum moramur, quid certi respõderem, non habui. PANTHE. Adhuc causa in quæstione est. ALEAR. Est ne fortassis dubitatio de Pliniorum patria? HERMO. Est. ALEAR. Quis tam væcors est, qui nesciat Plinios Veronenses? quis nobis hunc nodum in leuissimo scirpo mouet? quis rem liquidam obturbat: patrięque nostræ tantorum virorum gloriam inuidet? HERMO. plures hoc æuo sunt, qui nullo liuore, vt aiunt, adducti, at pro veritate stãtes non Veronam, sed Comum patriam esse Plinijs ambobus grauium auctorum innixi testimonijs autumant. ALEAR. Hoc nusquam audiueram. PANTHE. Vt res se habeat ordine pandam. HERMO. pande Panthee: PANTHE. Non nullis ante diebus Plinianus codex non vulgaribus graphiarij styli lituris exaratus, sed insueta imprimendi arte insigni literarum charactere conscriptus in Hermolai cœnationem supra epulis allatus est. Accurrunt omnes nouæ rei visendæ studio, curiosior ego oculos ad inscriptionis titulum coniicio. Plinium Nouocomensem lego: primum impressorum erratum arbitratus sum: eosque lapsantibus verbis damno. Beccarias pręceptor audaciunculam meam arguit: eo magis animo commoueor: ille non errasse quicquam scriptores defendit· Hinc altercationis initium. ALEAR. Admiror Beccariam, cur non magis patriæ partes ageret, quàm exterorum. PAN. Hoc ab eo factum puto: mei, vt sæpius assolet, excitandi ingenii gratia. HERMOLA. Sic est. ALEAR. Attamen non debuerat in gentiliciæ gloriæ periclitationem: sed quod erat illi in hac causa argumentum? PANTHE. Dicam. grauissimos authores in medium afferebat in virorum illustrium vitis potissimum Trãquillum: in chronicis Cæsariensem Eusebiũ: in apologetico Tertullianum. ALEAR. Quid illi? PANTHE. Liquide Plinium seniorem Noui comi municipem fatentur. HERMO. Sinis Panthee hanc causam sine tutore perire? PANTHE. Minime. verum eos in valli frõte obiecit antesignanos Beccarias: ad quos prosternendos validis procerum ictibus opus erit. ALEAR. Esto pro patria animo imperterrito. PANTHE. Sum plus satis. HERMO. Quid respondes Panthee auctoribus tuas plagas expectantibus? PANTHE. Laboriosum est mihi tyrunculo his veteranis occurrere: satis mihi erit: si illorum vim exuero: tamen quæ mea fuerit defensio ad Beccariç obiecta, renarrabo. ALE. Hoc summo voto arrectis auribus expecto. PANTHE. Non inficior auctores eos magni ponderis inter doctos & haberi, & esse: ea tamen conditione, veluti cæteri homines falli posse arbitremur. HERMO. Non arbitror ego Hieronymum in Cæsariensis translatione temere deceptum, qui quàm accuratissimus in scribendo fuerit, nemo est qui ignoret: Plinium enim non ab re potius Nouocomensem, quàm Veronensem appellauit. PANTHE. Quid si monstrauero in aliis quoque auctoribus patriæ nomen alternasse Hieronymum? HERMO. Non facile mihi persuadeas. PANTHE. At spero breui te persuasum reddam. Recenset historia Eusebiana Ennium poetam Tarentum natale solum habuisse: alioquin Silius & Mela illum Rudiis ortum enarrat. Persiũ præterea Volateranis ciuibus ascribit: quũ ipse seipsum Lygurẽ attestetur. HER. Admiror hæc errata in Hieronymo omnium scribentium diligentissimo. PAN. Fuit inq̃ accuratissimus: Verum ei venia danda est, tum quia in transferendo auctori Eusebio fidem seruauit: tum quia grauioribus studiis, officijsque districtus, eam interpretationem notario (vt ipse asserit) tumultuarie dictauit. HERMO. De Hieronymo recte iudicas: at credimus Eusebium tam crassa hallucinatiõe deceptum? PANTHE. Facile eius

errori manuum præbuit quidam Samonicus Serenus, quem secuti Eusebius & Macrobius in Cymericas tenebras re nõ altius excussa prolapsi sunt. HERMO. Non putas & Serenum quopiam argumento mutatum fuisse: quo tam obnixe Plinium Nouocomensem affirmaret? Non credendum hominem historicum adeo temere vacillasse. PANTHE. Dicam vacillationis causam. HERMO. Ausculto. ALEAR. Rem nimium ad vnguium præsegmina rimaris Hermolae. PANTHE. Quiesce Alearde: auferam totius ambiguitatis nodos. duorum æquiuocatio Pliniorum tanti erroris nubeculam commouit. In confesso est Plinium iuniorem multi nominis suo æuo virum, Comum sibi patriam epistolis scripsisse: amplumque ibi exuberansq; habuisse patrimonium: quæ res nonnullos minus rem accurate pensitantes fefellit: vt quod erat iunioris seniori attribuerint, et Veronæ peruetustæ patriæ Plinium ciuem inuidere visi sint. HERMO. Tua hac ratione animum concutis. PANTHE. Addam quæ tibi prorsus mentem confirment. ALEAR. Addas quæso. HERMO. Quam pronior in partes tuas inclinaris Alearde. PANTHE. Mihi nanque rem hanc frigide cõsideranti vellit aurem Catannus communior studiorum particeps, experrexitque: vt Cæsariensem subtiliori examine, ac magis pensiculate trutinarer: qui in chronicis suis de iuniore Plinio, non autem seniore verba faciat: ideoque Nouocomensem Plinium Secundum dixit. ALE. Perbelle erit si quos aduersarios tibi proceres arbitrabantur, in tuas militaturos alas deduxeris. PANTHE. Audias quæso: eodem Cæsariense auctore, Tito imperante, olympiade ducentesima decima quarta, ex Vesuuio monte ignium depopulationem fuisse, nulli ambiguum. HER. Nulli. PANTHE. Ex iunioris Plinij luculenta ad Marcum epistola inconfesso est, auunculum eius Vesuuiano illo perijsse incendio: quo ergo fieri potest modo, quum Cæsariensis idem olympiade ducentesima vigesima secunda Traiani imperio, anno eius duodecimo scribat Plinium secundum Nouocomensem, oratorem, & historicum fuisse, extareque plurima eius ingenij opera, vt de seniore dictum putemus: si annis iam antea triginta ad Vesuuium perierat? De iuniori igitur ab eo scriptum manifestum est: qui Neruæ, Traianique temporibus doctrina, rerum opulentia, functisque honorifice magistratibus floruit. ALEAR. Rem adeo apertam monstras. vt cuique liquidißima sit. nisi sit ille Veruecum in patria natus. HERMO. Mihi alia suboritur dubitatio: quam enuclees velim. PANTHE. Quæ? HERMO. Scribit Cæsariensis, Plinium Secundum oratorem, & historicum: hæc magis seniori, quàm iuniori conueniunt: quum ille ex indubitata Secundorum familia fuerit: hic vero iunior ex illius sorore filius: illeque summus orator: summusque historicus fuerit. PANTHE. Hæc quoque omnia in iuniore fuisse monstrabo. HERMO. Hoc desidero. PANTHE. præter validißimum illud argumentum, quòd iunior fuerit senioris adoptiõis iure filius: vt ipse in epistola ad Capitonem testatur: quo merito ex Secundorum familia dici potuit. Addã quid ipse de se in epistolis scribat: quibus se Secundum nominat: altera enim ad Voconium Romanum introducit Regulum sic se appellantem: Quæro (inquit) Secunde quid de Modesto sentias? Altera ad Gallum edocet Corelium sibi amicißimũ apud Neruam imperatorem parcius secundum Plinium, videlicet iuniorem laudasse: quod paulo posterius eadem epistola signantius declarat: vbi Corelia prædicare solita erat Corelium patrem suum in longiore vita inter multos amicos, præcipuos tamen sibi parasse Secundum, & Cornutum. HERMO. Si cætera (vt hoc) dilues obiecta: tibi acquiescam. PANTHE. Nullam æruginis linquam notulam. HERMO. Restat vt eum summum oratorem demonstres: PANTHE. Quis enim Plinij iunioris æuo sæpius, vehementius, atque luculentius eo causas egit? Quod quum plurimis ipse testetur epistolis: contenti erimus illa ad Suetonium, qua edocet se adolescentulum egregiam Iunij pastoris actionem suscepisse: susceptamque defendisse. Alia item ad Capitonem qua fatetur se vndeuigesimo ætatis anno dicere in foro cepisse. Talibus enim iuuentutis indicijs: quid in matura ætate ab eo factitatum orando putemus? preter hunc oratorium laborem: siquis eius diligenter euoluerit scripta, facillime intelliget illum & historias, & carmina scriptitasse. quæ cum communi aliorum veterum scriptorum iactura perijsse arbitrandum est. HERMO. Tuis his attestationibus plurimum mihi satisfacis. ALEAR. Recte nobiscum agitur Panthee: Cæsariensem enim procerum validißimum ad tua castra trãsfugam fecisti. HERMO. Vehementer admiror Becchariam nostrum, exterosque aduersæ factionis defensores, tam profunde in vtranque aurem consopitos dormitasse: hæcque curiosius non pensitasse. PANTHE. Magis admirabere, si crassiorem illorum Mineruam ostendero. ALEAR.

Recte

Recte illud vulgatum. quanto iuniores, tāto perſpicaciores. PANTHE. Attendite quæ eſt altera illorum veternoſa ignoratio: qui plurimis & apertiſsimis argumentis coarguuntur, Plinium ad duodecimū Traiani imperij annū minime ſuperuixiſſe, quom ipſe imprimis à Virgilij interitu ad ſe commentantem nonaginta tantum annos intercurriſſe deſcribat: quæ æui ſupputatio vix in Veſpaſiani tempora incidit, nedum Traiani, ad quem à Maronis exitu anni centum & triginta octo interfluxerunt. HERMO. Tot annorum circulis interpoſitis non potuit ſenior Plinius ad Traianum peruenire. PANTHE. Recenſebo & alia: quæ te magis confirmabunt. Vidit ſanè Plinius (vt ipſe teſtatur) Lolliam Paulinā Caij principis matronam ſmaragdis, margaritiſque opertam. vidit Claudium, Caium, & Tyberium imperatores. vidit, & indigne tulit Druſilanum Rotundum ſeruum quinquagenariam lancē poſſidere: vidit vrbem bis totam cingi domibus principum Caij & Neronis: et huius quidem (ne quid deeſſet) aurea: vidit Tiberio principe prodigioſam hominis immolationem ſublatam: quo igitur pacto potuit ad duodecimum annum Traiani perdurare: præſertim quom natum eū annum ſextum & quinquageſimum conſtet deceſsiſſe? Eſt & in promptu Fabij Quintiliani teſtimonium: qui imperante Domitiano oratorias inſtitutiones ſcribens Plinium iam defunctum indicat. HERMO. Perſpicax tua hæc approbatio. ALEAR. Immo veriſsima. HER. Panthee alter inſurgit contra te acer primipilaris Tertullianus. PANTHE. At illum pro me iam ſtare videbis, atq; in acie meas tuebitur partes. quid enim mouet ille, quod ad meam non faciat defenſionem? Nuſquam Plinium ille memorat Nouocomenſem, Traianique imperio floruiſſe tradit: hęc omnia ad iunioris Plinij inſinuationem planiſsime faciunt. HER. Illum ait prouinciam rexiſſe, chriſtianoſque ſupplicio in magiſtratu affeciſſe: quod ſeniori congruit: qui Meſsinenſi præfuit claſsi. PANTHE. Non eo inficias illum claſsi præfuiſſe, ſed claſsis præfecto, quæ in chriſtianos animaduertendi poteſtas? Hoc magis iuniori conſonum arbitror: qui tribunatum & amplos magiſtratus ſub imperatoribus geſsit: demumque omnium honorum ſupremum conſulatum honorificentiſsime ſub Traiano adminiſtrauit: In cuius rei teſtimonium adhuc extat Panægyricus elegans, copioſus, argutus, venuſtus atque eloquentiſsimus, in habenda imperatori de conſulatu gratia. Ante igitur Traiani tempora præmortuo auunculo ſeniore Plinio, vt memorauimus, Tertullianus ſuis in commentarijs iuniorem, non autem ſeniorem indicauit: quom potiſsimum ſub Traiano illa fuerit in chriſtianos cruenta perſecutio. Hæc eadem aſtipulatur Oroſius de Traiano & Plinio ſic ſcribens. In perſequendis chriſtianis errore deceptus Traianus tertius à Nerone, quom paſsim repertos cogi ad ſacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepiſſet, plurimique interficerentur, Plinij ſecundi, qui inter cæteros iudices datus erat, relatu admonitus eos homines præter confeſsionem Chriſti, honeſtaque conuenticula, nil contrarium Romanis legibus facere: fiducia ſane innocentis confeſsionis mortem grauem, & formidoloſam videri: reſcriptis dico leuioribus temperauit edictum. HER. Alterum in ſiniſtro cornu acerrimum tibi feciſti, vt video, propugnatorem, ſine hæſitatione pro te meret Tertullianus. ALEAR. Eia Panthee vincimus. HERMO. Adhuc reſtat heroum validiſsimus omnium Suetonius ſuperandus: qui liquido Plinium Seniorem Nouocomenſem autumat: non illum in tuum vallum facile pellicias. PANTHE. Si non pellexero: ſaltem à ſuis infractum abire coegero: aduerſariorum duo pro me dixere teſtes: tertio commentitio fides merito abrogatur: is enim mentitis armis præmunitus, velut alter Patroclus ab Hectore facillime ſuperabitur: laruatam quando ſuperinduit perſonam detectus, aut cedet, aut in fugam ſe pedibus proripiet. HERMO. Negas igitur Suetonij teſtimonium? PANTHE. Non nego inquā Suetonium: ſed illud non eſſe Suetonij, aperta fronte nego. HERMO. Vide Pāthee, ne tibi nimium confidas. PAN. Quæſo qui eo innituntur, in medium afferant: ſi virorum illuſtrium ex Suetonio ſcriptum habeant librum: in hanc vſque ætatem quis illum ex doctis viderit, legeritque inueni neminem: ſuppoſita tantum ac Plinianis codicibus perperam appoſita iactant verba. HERMO. Me in hac re titubare cogis. mihi nanque qui tot Italicas, barbarorumque bibliothecas euolui. non ſuccurrit, præter duodecim Cæſarum opus, grammaticorum oratorumque libellum, quicquam ex eo amplius ſcriptū vidiſſe: ſed quid Panthee, ſi aliquando in lucem prodierit Suetonius? PANTHE. Interea liquidam mihi non turbauerim cauſam. HERMO. Eſto, prodiit. quid tu? PAN. Nec tū deerit defenſio. HER. Quę? PAN. Putauerim ego à Suetonio non ſcriptum Nouocomenſem, ſed à recentioribus additum: vt pleraq; multa: quæ tū pernicioſa impitorū ruditate,

tum iniqua nonnullorum malignitate expuncta veræ lectionis structura peruersa constant, aut si scripserit: hoc ex patriæ iunioris æquiuocatione: qui cum interna fuerit consuetudo: vel in ipsius gratiam conscriptum crediderim. HERM. Hac tua coniectura tibi nimium applaudis Panthee: magis placet quod de fictitio testimonio attulisti. ALEAR. Non vereor si adesset Beccarias, quin immutatus ad tua vexilla transfugeret. PANTHE. Etsi non his prorsus immutatus esset: addo his asseuerationibus: quod illum in melius sententiam vertere compulisset. ALEAR. Quod Panthee? PAN. Plinio magis de se ipso, quàm alijs de eo scribentibus assentiendum esse. ALE. Vtiq;. PAN. Ille etenim in præfatiõe de naturali historia liquido confessus est, se Veronę indubitatum municipem: cum dixerit: vt obiicere moliar Catullum conterraneum meum. AL. Quid hoc argumento ad tuam defensionem validius? Quibus poterat id rationibus refellere? PAN. Nitebatur tamẽ Beccarias defendere non ideo Plinium cognominari Veronensem. AL. Cur? PAN. Asserebat enim conterraneum non vnius ciuem vrbis dici: sed vnius regionis prope incolam haberi. ALE. Quid tu? PAN. Ego vero ex Ptolemæo in terrarum dimensione ostenderam Comum in Insubrium ad septentrionem finibus, at Veronam in Venetia inter se supra mille, & centum stadijs distantibus, diuersa regione collocatas. Quod item ex Plinij Geographia planissime liquet: qui Comum in decima Italiæ regione: Veronam vero in Venetia ad Istriã dispalatis capitibus seclusit. AL. Quid tum Beccarias? num his cedebat rationibus? PAN. Minime, ac veluti Herculea hydra recisa ceruice vna: plures exerebat: contẽdens Comum, Veronamq; in ampla, tanquam vnica Transpadanæ Galliæ prouinciæ quasi parua intercapedine iunctas asserebat: in quem hæc mea fuit defensio. Hoc nomẽ Conterraneum non tam latæ significationis haberi: quod si esset: quom terra præter duo alia significata teste Varrone totum elemẽtum dicatur: qui sunt ad extremam Thylen, aut ad Eoum solis caput, nobis ergo cõterranei sunt: quod minime fatendum est. Sed ex diuerso demonstrabam, strictioris significati esse conterranei vocabulum: quando quidem teste eodem Varrone à terra territorium deducatur. Quod ex Pomponij sententia appellatur agrorum vniuersitas intra cuiusq; ciuitatis fines sic dictum: q; magistratus eius loci intra hos fines terreundi habet ius: Ex territorio igitur verius, & signantius conterraneus inflectitur, q̃ ab vniuerso terræ elemento: cõterraneusq; is habeatur: qui eiusdem territorii sub vno magistratu ciuis est: sicuti commilitones appellantur. Qui in eodem exercitu sub vno imperatore mererent, non in diuerso exercitu: sic & condiscipuli: qui in eodẽ Gymnasio sub vno præceptore condiscunt: & cõciues qui in eadem ciuitate sub vno Principe, vel in re publica degunt: ad eũdem modum conterraneus non ex diuersis & longinquis regionibus: sed ex eodem territorio merito appellatur: quod Laurentius Valla vir nostro æuo exploratissimi ingenij, & post illum recẽtiores sensere. Exemplum de Plinii verbis sumentes: quid inter conterraneum, & conciuem differat: quan doquidem Plinius Catullum non conciuem, sed conterraneum suum dixerit: quia ex insula agri Veronensis, & non ex ciuitate ortus fuerit: Hac igitur de causa Plinium Catulli conterraneũ Veronensem, non autem Nouocomensem dicemus. AL. His ne rationibus, veluti Herculaneo labore radicitus extincta num exhaurit illa Beccarię pullulatio? PAN. Proiacuere parumper prostratæ ceruices. HER. Est sanê Panthee defensio tua: non leuibus refellenda argumentationibus. PAN. Addam ad exaggerandam causæ comprobationem ipsam sane vetustatẽ nullo æuo, quamuis longo exoletam: quæ nullius cauillo repudiabatur. Dum Verona nostra suis monumentis stabit: sunt enim & in ciuitate & in agro supra sex & decem epigrammata lapideis tabulis grandioribus literarum notis insculpta: quæ non minus fœcundam Secundorũ sobolem, quam præclarissima virorũ, ac mulierũ eiusdẽ stirpis noĩa sepulcrali inscriptione testantur. Et ne vos longa recensitatione tædio afficiam: ex illis digniora recensere curabo. Primum est ad Montorii castrum à ciuitate tertio lapide distans his verbis in marmoreo sepulchro excisum, videlicet:

Læliæ Clementinæ vxori incõparabili. Q. Furius Secundus maritus, & sibi viuus fecit.

HER. Hic ego absentis Beccariæ partes agam. Secundus enim non familiæ cognomen, sed ordinis denominatio haberi potest: vt Furius Læliæ maritus, Secundus fuerit: quom alterum prius habuerit. PAN. Nusquam hoc lectitatum est apud antiquos signatæ latinitatis obseruatores, vt primum, & secundum, aut tertium dixerint maritum: Quom apud illos probro dabatur multarum vxorum vir vnus, sed hanc tibi dubitationem adimam ex tetrasthico eiusdem Sarcophagi, quo lamentabili, ac pio carmine Furius Secundus Læliam bene merentem sic prosequitur.

Fun[illegible]

Functa iaces hic: sed viuis: viuesq; Secundo
Lælia tuo: debent nec benefacta mori.
Te tellus, sanctosq; precor pro coniuge manes
Vos ite placidi: tu leuis ossa tegas.

HER. Carmina hæc satis opinioni tuæ applaudũt, adhuc tamen aliquid æruginis restat, quod luculenter abstergas opus est. PAN. Si tam facile reliqua, vt hoc amputauero dubium: pro me indubitata stabit victoria: ea enumerabo simplici enunciatione Epigrammata, quæ nullam tibi dubitandi ansam præstiterint: Est in columella ad castrum villæ Francę sic scriptum.

L. Aquiliūs secundus. L. Aquilio Charitoni. Et Publiciæ Veneriæ parentibus.
Pient. Libert. Libertab.

HER. Nulla in hoc suboritur dubitatio. PAN. Eiusmodi in pleniorem fidem subnectam tria: quorum primũ in media Benaci insula in hunc modum exculptũ legitur. Eppupa Albiconis F. Secundus, & Albanus Quartio filio pudent.

Alterum ad Benaci ripam in hæc verba est.
Sex. Lætilio Sex. F. Fabio Firmino. VI. Virg.. Aug. Lætitiæ, vera, & Secunda fratri pijssimo.

Tertium in ciuitate huius modi profertur.
L. Sollius. L. F. Secundo Pap. Ticinẽsis sibi. Pauloniæ. L. F. Maximæ vxori. ALE. Præter numerum aliorum Epigrammatum, quem enumerasti Panthee, hæc pauca magno, immo aperto inditio sunt: Secundorũ gentem inter reliquas Veronensium familias connumeratam: quæ quom esset Plinij gentilicia: merito igitur Veronensis censendus est Plinius. PAN. Quid dicas: si sepulcrali saxo magnam cognationis, Secundorum partem inscriptam ostendero? Secundosq; ditissimos in agro polyzelano Ambrosianum possedisse? ALE. Hoc esset vltra victoriã coronarium. PAN. Dum Beccariæ obiecta pro viribus refellere conor, rimabũdus in defensionem meam singula vestigo: forte fortuna affuit meæ solicitudini Virgilius Zauarius iure literarij studij mihi coniunctissimus: qui dum animi gratia rusticatur: ad me quã ꝑdixi, secundorum prognationem nuper a se repertam: ingenioseq; enucleatam transmittendam curauit: Ex memorato igitur pago in D. Ambrosij sacello lapideæ tabula quadam vetustatis maiestate venerandæ exemplar in hæc verba exaratum legendum ab eo percepi.

Calpurnia. L. F. Prisca sibi. Et L. Calpurnio quadrato patri. Valerię. C. F. Secundæ matri. L. Calpurnio pudenti fratri. V. Vir. Aug.

HER. Opus est interprete ad hanc analogiam discutiendam. PAN. Illam vobis ex iunioris Pli-
A nij epistolis facilem reddã. AL. Hoc cupimus. PAN. Ex huius inscriptionis certissimo testimonio comprẹhendere est. Valeriam secũdam Calpurniæ matrem, de qua in epitaphio, fuisse C. Plinij Secundi filiam, nuptamq; L. Calpurnio quadrato: Quæ quidem res ex binis iunioris Plinij epistolis facillime elicitur: Quarum altera se Calpurniam in Campaniam valitudinis gratia secedentem subsequi non potuisse efflictim conqueritur: Altera vero suauissimis Calpurniæ literis perhumane respondet. Quæ ambæ si pensaculate legantur: apertissime intelligent lectores Plinium iuniorem virum optimũ & religiosum ad sanctissimam fœminam, sibiq; sanguine coniunctissimam exarasse: fuerat.n. Calpurnia iunioris Plinij cõsobrina ex Valeria Secunda matertera. HER. Quadrat hæc tua in-
B terpretatio. PAN. Est in maius veritatis testimonium eiusdem Plinij epistola ad Calpurniũ, vt certissime putandum est, Calpurnię Patrem: Qua pientissime ostendit, quanto ipsius Calpurnij desiderio teneatur: Extant & binæ ad quadratum epistolæ: vna de causis suscipiendis: altera de his, quæ fuerint circa libros: quos de Eluidij vltione conscripsit. Eundem autem credimus Calpurnium & Quadratũ: quom ipsius Plinij moris sit breuitati studentis, binomine in inscriptionibus vna, vt plurimum denominatione annotare: Si enim ad Suetonium Tranquillum, Tranquillo vel Suetonio suo præscribit: Si Voconio Romano, Romanum vel Voconium solummodo salutat: Ex postremo igitur Epigrammate hoc inconfesso est Calpurniam Calpurnij Quadrati, & Valeriæ secundæ
C filiam parentibus: & Calpurnio pudenti fratri pientissimo Epitaphium posuisse. ALE. Nihil hac tua indagatione accuratius sagaciusq; excogitari potuit. PAN. Insurgit mihi, & alia accõmodissima attestatio. Sunt nanq; in eodẽ agro polyzelano bina epigrãmata Capitonis illius, vt arbitror monumenta, ad quem de historia componenda Plinius iunior amicissime rescribit: Primũ est in Georgiano colle, qui Ambrosianum despicit in hanc literaturam exaratum.

L. Octauio. L. F. Staberin. Capitoni. C. Octauius Capito patruus posuit.

Plura sunt de Capitone ibidem monumenta. Sed longo situ obliterata non legũtur: alterum in sacello Odorici ad castrũ Otonis situm Rhotari Longobardorum regis nomine constructum: quod in hunc modum legitur.

Q. Pontio. Q. F. Capitoni Domitia. L. Clara. V. F.

HER. Plurimum hæc ſane tuam adiuuant cauſam. ALE. Non modo adiuuant, verum luce liquidius rem manifeſtam arguunt. PAN. Satis ne vobis hæc faciunt? HER. Satis inquam. PAN. Sed ne vos diutius morer; extremum illud expromam: Quod de tanto certamine nobis victoriam præſtat. Id enim nuper in ædicula Diui Blaſij repertum eſt. ALE. Quid eſt Panthee? PAN. In eo hæc verba legi eſt. Plinius Secundus Augur Patri matri Marcellæ teſtamento fieri iuſsit. ALE. Quid hic teſtimonio clarius? num vel ſolum coget aduerſarios herbam dare? PAN. Abroſit vetuſtas ex lapidea tabula paternum Plinij nomen. HER. Grauis ſiquidē iactura. ALE. Sed Panthee quibus propulſationibus Beccarias iſta refellebat? PAN. Quom diſceptabamus non hæc habui Epigrammata: me experrexit, vt hæc diligentiſsime explorarem: Quæ ſi audiuiſſet ille, non vereor in meam ſententiam corriuaſſet. ALE. Quid ni? HER. A in tandem Panthee ambos Plinios Veronenſes? PAN. Ex his quæ in medium attuli, affirmare auſim Plinium Seniorem depulſo totius dubitationis calculo Veronæ nobiliſsimum ex antiqua Secundorum progenie ciuem extitiſſe. Iuniorem vero Comum Patriam vt epiſtolis teſtatur habuiſſe: Adoptionis tamen iure, Secundorumq́; propagine non prorſus a Veronenſi ſtipite vetuſto eximo: Quom in altera epiſtolarū ad Maximum: qui munus gladiatorum Veronenſibus promiſerat: Veronenſes noſtros appellat. in altera ad Falconem inter recēſendum veteres poetas ſolum Catullum ſuum: Quodā patriæ amore (vt arbitror) obſtrictus denominet: Inſuper ad Marcum Militiū Aemiliam progeniem collaudans ſe propemodum Veronenſem demonſtrat dicens. Habet Militius Sarranā auiam Maternam non procul a me municipio Patauino. Hæc ille. quæ conuicinitas non ex Como: quod a Patauio ad ducenta Miliaria diſtat: Sed a conuicina Verona computanda eſt. HER. Sane hanc tuam ſententiam nullis rugis comprobaturos omnes cenſeo: præter eos, qui aut inuidia, aut obſtinatione mutare mentem non norint. PAN. Sed ad te Alearde me conuerto. HER. Et ſi ſemper Alearde te exoptatiſsime oſculari, amplecti, ac tua ſuaui conſuetudine frui percupio, tamen externa luce de te miruminmodū mihi deſiderium fuit. ALE. Quid eſt, ꝙ tantopere me cuperes? HER. Audies. nudiuſtertius ex prætorio noſtro in vrbem proficiſcebar: hic fuit obuia liberalis Bandarum familia: & conſtitutum iter multis precibus

D interrupit: eius ſiquidem tot fuerunt inuitationes, vt quemcunq; non modo Barbari agnominis, ſed ipſas rigidiſsimas cautes facile flectere, atq; delinire potuiſſent: Præſertim me pellexit trium horum fratrum Chriſtophori, Ioannis, & Danielis liberalitas, atq; munificentia: Quorū humaniſsima familiaritate ſemper vſus ſum, atq; impreſentia vtor. ALEAR. Hi ſane ſunt ciues: qui ſplendido rerum vſu Patriæ ornamēto eſſe non deſinunt. HER. Ita eſt: verum me non pœnituit huius moræ, diſpendijq;, inſpexi ſane eorum ad largos rerum vſus ingenitam promptitudinem: Teſtes ſunt in hoc agro admirādæ ſtructuræ, duo iſthæc prætoria: quæ non priuatam largitatem, ſed Regiam munificentiā præſeferunt. ALEAR. Sunt profecto talia, quæ non dum agreſtibus atq; mōtanis locis: Verum etiā cuicunq; florentiſsimæ vrbi non mediocre ad-
E eſſent ornamētum. HER. Viden, qui ſunt Regales apparatus Attalicis velaminibus non ſecūdi? Non vidiſti in conuiuijs geniali vultu largā epularum copiam, omniumq́; rerum vſus expromptam, diffuſamq́; redundantiam. ALE. Nihil mihi noui narras. Bandarum Profecto familiam ob innatam liberalitatem de patria benemerentem ſemper magnifaciendam putaui: impræſentia pluris faciendam exiſtimo. HER. Quænam huius auctarij gratia? ALE. Abhinc biennium mihi Venetiis (vt noſti) degenti retulerunt viri maturæ probitatis non inficiēdi, ex præclariſsima inſularum Cypro aduenientes Bandarum progeniem excellentem animi magnitudinem præ ſe ferentem in illa, ad id nobilitatis, auctoritatiſq́; faſtigium acceſsiſſe: vt ſibi
F ternas Patriciorum, ac ſenatorij ordinis virorum Venetas familias egregio trium ſororum connubio aſciuerit, Iuſtinianam, Duodam, atque Triuiſanam. HER. Rem non tam inauditam, quàm gratam narras. ALE. Addidere inſuper ex vetuſta eorum domo nobiliſsimum vnum Comitis Paphij natam Regali ſibi matrimonio comparaſſe: non poterāt non mirificis laudibus Carpathios Bandas efferre: extollebant, grādiores diuitiarum cumulos, immenſam iugerū fertilitatem, admirandas ædium moles, officioſiſsimam eorum largitatem. HER. Non diſcrepat igitur illa Cypria ab hac Veronenſi liberalitas. Sed cur terrarum, ac pelagi intercapedine ſeiuncti diuerſas ſedes incoluere? ALE. Traduntur annales (vt hi referebant) ea tempeſtate, qua ſecundo bello Chriſtianæ militiæ inuictiſsimi Recuperatores Sacrum Chriſti Hagiaſterium e Barbarorum manibus multo ſanguine vendicauerunt,

dicauerunt, in ea plurimorum heroum delectu
sponte Ioannes Banda Veronensis arduam diffi
cilemque sed piam, atq; pro religione christiana
necessariam prouinciam obeundam militatu-
rus sociali Bello viriliter suscepit: qui omnes reli
cta patria ad Hierosolymitanam expeditionem
profecti sunt: victoriaq; magnanime potiti, inde
redeuntes quieta Cypri sede illecti, vbi præstãtia
tantorum virorum cognita: insignibus, quæ nul
li præter eos tam præclari facinoris auctores ge-
stare fas est, nobilitateq; Cypria non modo do-
nati, sed ad quẽ dixi, rerum apicem non immeri-
to peruenere: & in hodiernum vsq; diem inter il-
lius insulæ primores & sunt & habentur. PAN.
Partium mearum esse puto. siquid solidioris prę
conij ad huius familiæ laudes addidero. HERM.
Quid Panthee? PAN. Heri quid iucundius? qd
dulcius? quid magis volupe? quàm audire ęqua
lem meum Andream Bandam senioris Christo
phori filium: qui virenti florens ętatula veluti iu
uenculus alter Mopsus suauissimi Daphnidis im
maturum obitum miserabiliter, concinneq; de-
fleuit: num illum putas Aganippio liquore, aut
dulci Libethridum nectare coalitum? HER. Re
cte sentis. illius siquidem mira cantandi dulcedi-
ne mirificè captus, atq; delectatus sum, admirans
in tam tenero æuo dicendi grauitatem, verborũ
leporem, styliq; venustatem: quantum carmine
sit tersus, elegans, copiosus & perpolitus. ALE.
Quid hic terit florentem iuuentam? PAN. Hic
fortuitu est: huc laxandi animi gratia diutule di-
uertit: ĩ Patauina academia iuueniles annos exer-
cet. AL. Cui illic potissimum literarum palęstrę
addictus est? PAN. Versat indefessa lucubratio-
ne laboriosas iuris Pontificij, Cæsareiq; paginas?
AL. Quam optime ei consultum est, verum audi
re gestio Hermolae, cur te tantum mei tenuit de
siderium? HER. Iam aperiam. Post lautas opipa
re mensas, post munificam tam comiter, tam per
humane Bandarũ benignitatem, è specula circũ-
spectabam hos vndiq; surgentes colliculos, pam-
pineis conspersos vmbraculis, perpetua oliuitate
herbidoq; virore semper vernantes: quos quietã
securamq; ruriculationis stationem putes: in qui
bus Antonius, Paulus, Hilarion, Malchus, &
reliqui cœnobitæ, eremiq; cultores vrbanas ille-
cebras, molestiasq; fugitantes, & tranquilliorem
secessum concupiscentes, à plebeis turbis semoti
fiscellas iunco texere, vel canistrum lentis plecte
re viminibus tuto possent: hortulos sarculo inuer
tere: fœlices vel gemmis, vel surculis inserere ar-
bores, areolas æquo limite diducere: in quibus ia
ctis olerum seminibus, aut per ordinẽ dispositis
plantis inducant scaturiẽtium fontium irriguas
vndas, illud Vergilianum contemplantes.

Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit, illa, cadens raucum per læuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua:

PAN. Addam aliud ad tantę apricitatis amœni-
tatem coaggerandam ni tuam sim veritus seueri
tudinem. HER. Dic impune. PAN. Num hæc
collina voluptas Ismarium Orphea, & Thebanũ
Amphiona hĩc ad vocale ebur, hinc ad calamos
inflandos molliter alliciat. HER. Sinamus hęc
Poetica. AL. Aliquid Pantheo in poetis condo-
nemus. HER. Sic iubes Alearde? AL. Immo pre
cibus contendo. HER. Esto. sed ad rem, non ex
plebat mentem hæc forinsecus speculatio, regiũ-
culam per singulas glebulas angulatim explora-
re cupiebam, tam vliginosi soli in campestri pla-
nicie fœcundam lætitiam admirans: sed id mune
ris sine te obire nolui, simulac te his oris diuertis-
se intellexi: vt hesternam disceptatiũculam in-
ter me, & Pantheum subortã arbitrario tuæ phi-
losophicæ doctrinæ iure diffinires. AL. Si tuum
aduentum rescissem, illico pro mea in te obseruã
tia huc conuolassem. sed tuam de me opinionẽ
ne frustrer, vereor: quãdoquidem, is non sim, qui
voto tuo satisfacere possim. HER. Ex ingenui-
tate tua loqueris Alearde, sed vnum scio me nul-
lo de te falso duci errore: exeamus ædibus, vt re-
gionaliter singulos exploremus cespites. AL. O-
pus est ex indigenis indicatore. PAN. En homo
iste inter agrestes suos non paruæ existimationis
sexagenarius, vltroneus se offert more rurali per
auorum seriem regionis situm, patrios cultus, ha
bitusq; locorum, non tam dicatule, quàm scitule
narraturum. HER. Quid Alearde hominem fi-
xo obtutu metiris? ALEAR. Admiror rurestris
hominis viridiorem habitudinem: viden vt ru-
sticani roboris, & vegeti vigoris, succiplenus, q̃
vberrimus, quàm habitissimus sit? Quæ ve cor-
poris membratura? quàm præacutis setis hispi-
dus pectora, brachia, atque crura, cui canicies im
pexa, & hircinum barbicium, ad perpetuam vali
tudinẽ dependet: hi sanè laboris patientes in om
nibus vitæ ærumnis degentes, promiscua cibi, &
potus colluuione difficulter depasti, firmi, inte-
griq; nestoreos viuunt annos: nos vero delicatio-
res antidotis p̃muniti, Regio luxu nutricati: Sy-
rijs, Arabis, Eoisq; voluptatibus educati, ĩmatu-
ra, & subitaria morte præripimur. HER. Sibyllæ
recitas oraculum: hoc enim eorum vtrisq; diuer-
sa animorum varietate cõtingere arbitror: quum
illi tranquilla mentis quietudine gaudeant: hi ve
rò anxia curarum fluctuatione iactentur. PAN.

Audite

Audite obſecro, præter Varronem, Columellam, Plinium, alioſque ſcriptores, quàm delectabili carmine Ruſticanam extollat Vergilius beatitudinem.

Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam paruoſq; penates,
Nec requies, quin, aut pomis exuberet annus:
Aut fœtu pecorum: aut cerealis mergite culmi:
Prouentuq; oneret ſulcos, atq; horrea vincat:
Venit hyems. teritur ſicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſiluæ,
Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea pendent dulces circum oſcula nati.
Caſta pudicitiam ſeruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſq; in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hædi:
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſq; per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocij cratera coronant,
Te libans Lenee vocat, pecoriſq; magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporaq; agreſti nudant prædura palæſtra:
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

AL. Et ſi omnia Vergilius eleganter, iſta tamen ſignantiſsime de agreſtium tranquillitate decantauit. Non mirum igitur ſi Pythium oraculum Aglaum Sophodium, qui Archadum pauperrimus, ſed ætate iam ſenior terminos agelli ſui nũquam exceſſerat: paruuliq; ruris fructibus ac inemptis dapibus contentus, ſolidam, ac ſinceram fœlicitatem agebat: non modo Gyge Lydiæ rege, diuitijſq; abundantiſsimo: verum omni aula irrequietis ſollicitudinibus refertiſsima beatiorẽ non immerito adiudicauit. PAN. Putarem me hic grande committere in patriam noſtram piaculum, ſi in tanta occaſione præterirem ſenẽ Veronenſem Aglao nõ diſsimilem: quem Claudianus nuſquam in omni eius vita à natalicijs ſuę regiunculæ limitibus exceſsiſſe: at potius ſpõtanea relegatione intra auiti ſoli natiuas ſepes fœlicisſimum ad tertiam vſque ętatem, validoq; robore firmum victitaſſe decantat. AL. Non hanc comprecor Panthee raram noſtræ patriæ laudem conticeſcas. PAN. Non addas currenti calcar, bibulis totis (vt aiunt) auribus facundi poetæ deuorate ſignatiſsimum carmen. hunc in modum concinit ille.

Fœlix qui proprijs æuum tranſegit in aruis,
Ipſa domus puerum, quem videt ipſa ſenem:
Qui baculo nitens in qua reptauit harena,
Vnius numerat ſæcula longa caſæ:
Illum non vario traxit fortuna tumultu
Nec bibit ignotas mobilis hoſpes aquas:
Non freta mercator timuit, non claſsica miles,
Non rauci lites pertulit ille fori:
Indocilis rerum, vicinæ neſcius vrbis
Aſpectu fruitur liberiore poli.
Frigidus alternis, non conſule computat annũ,
Autumnum pomis, ver ſibi flore notat.
Idem condit ager Soles, idemq; reducit.
Metiturq; ſuo ruſticus orbe diem:
Ingẽtem meminit patrio qui gramine quercum
Aequæuumq, videt conſenuiſſe nemus.
Proxima cui nigris Verona remotior Indis:
Benacumq; putat littora rubra lacum:
Sed tamen indomitæ vires, firmiſq; lacertis
Aetas robuſtum tertia cernit auum:
Erret, & extremos alter ſcrutetur Iberos:
Plus habet hic vitæ: plus habet ille viæ:

AL. Quis neget patriam noſtram huius Epigrãmatis teſtimonio inter beatiſsimas regiones non connumeratum iri? PAN. Sed quem in noſtro agro arbitramur locellum fuiſſe, qui beatiorem hunc ſenem detinuerit? HER. Hoc augurari difficile eſſet. Quom plures vbique per vniuerſam regionem amœniſsimę clementioris cœli pateãt ſtationes. AL. Ita eſt. PAN. Vergilius carmine itidem georgico ex diuerſo ſolicitas vrbanorum curas ſecat: ſed attendatis velim quàm vere Seneca tumultuarios vrbium motus Tragica ſimplicitate ſugillet:

Turbine magno ſpes ſolicitæ
Vrbibus errant, trepidiq; metus:
Ille ſuperbos aditus regum,
Duroſq; fores expers ſomni
Colit: ac nullo fine beatas
Componit opes. Gazis inhians.
Et congeſto pauper in auro:
Illum populi fauor attonitum
Fluctuq; magis mobile vulgus
Aura tumidum voluit inani:
Hic clamoſi rabioſa fori
Iurgia vendens improbus iras,
Et vrba locat. Nouit paucos
Secura quies. qui velocis
Memores æui tempora nunq̃
Reditura tenent.

HER. Ad has vitæ ad monitiones operępretium puto Panthee inducendos poetas: hocque pacto meum non verebere ſupercilium. PAN. Tibi obſequentiſsimus ero. HER. Quom nouitatis ſitor ſis auidiuſculus. ſeniculũ ergo in ruſtica plebe haberi primarium cupientem ſolerter interpella. PAN. Quam lubentiſsime: faceſſe huc mi pater: qđ tibi nomen? Tytyrus. PAN. Bono omine.

ne id bubsequis cõuenit: cuius frugis exuberans est plaga hæc plana, collinaq;. TY. Perquam lętũ terrenum sponte, vt alibi stercoratissimũ, in quo iugeratim luxuriant segetes: robusta cõsurgunt farra, lætiora proueniunt legumina: & copiosæ annonæ est beata celebritas. quippe terrenis fœtibus, & arboribus abũdat: PAN. Facile hoc crediderim, quom hæc telluris ora, situ, soli colore, & pingui densitate, vel putri, indicia fertilitatis manifestaria præmittat: quæ Vergilius sapientiæ compositissimę vates carmine hoc agrestibus indicauit.

Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namq; hoc imitamur arãdo)
Optima frumentis, non vllo ex ęquore cernes,
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis:

HER. Videtur regio ad omnem agricolationem quàm aptissima. AL. Senex isthac à stipulatione in cristas tollitur pĩnatis digitis. TY. Cernitis ista cliuosæ latitudinis cõsita vineta luxurianti palmite, atque pendentibus racemis? ex ea plenis labris spumantem vindemiam legimus, quam decurrentem non capiunt torcularium mustarij lacus, nec ad hornam laticis frugẽ vinitoribus spaciosæ sufficiunt cellę: PAN. Hoc tibi quoq; credimus Tityre. quum talẽ ad munera bacchica describat Vergilius regionem sic canens.

Atq; pinguis humus, dulciq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus.
Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere, huc summis liquũtur rupibus amnes.
Hic tibi præualidas, olim multoq; fluentes
Sufficiat Baccho vites, hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
Inflauit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

AL. Est tibi Panthee summa cum Vergilio familiaritas. PAN. Est. sed aduertisti Alearde, quàm mellito ore grandæuus sermocinator suauem vini memoriam repetat. AL. Illud ignoras vulgo adagium acceptum esse: seniores non minus merum, perinde ac infantes lac ad imbecillem ætatem confouendam, atque sustentandam appetere. TY. Quid aures vicissim secreto susurro mordicari videmini? an fortasse me nugerrulum, & dicacitate tinnula commẽticium putatis? PAN. Absit paterculemi. Verum potius admiramur quàm sapida lingua vinosam exuberantiam concinniter commendas. Qua cõijcimus te veluti auidiusculum pocillatorẽ hoc senio nectarea sorbitione oblectari. TY. Nec tu (quantum ex robusti vultus nitore conspicor) quãquam iuuenis pe rones (quod dicunt) mero per infundibulum opples. AL. Quam prompte senex in Pantheũ subitarium cauillum retorsit. HERM. Heus Panthee nos omnes in risum disrumpimur: tu solus stupido rigore non hiscis, consopitos crabrones excitasti. AL. Postquam hac festiua, ac iocularia risione prona camporum spacia dimensi sumus: collisq; prioris radicem tenemus: quin humile iugi cacumen, quod molliter clemẽterq; insurgit, leni gradu ascendimus? HER. Vt lubet, ascendamus. ALE. Superato dorso insedimus. circũuolue oculos Hermolae, & vide quàm iucũda prospectu est specula hæc: siue in planiciem, siue in montes eminus dirigas lumina. HER. Est profecto: num ad occiduam plagam illa sunt elata Veronæ mœnia aculeatis pinnis coronata? quàm perspicuæ vrbis eminentissima, sed & templorũ omnium fastigiatæ turres visuntur: quæ ab hinc quũ decimo lapide distent, ac si præ oculis essent, æquæ conspiciuntur. ALE. Specta ad septentrionem paruam Coloniolam. ad ortum munitissimum, ac voluptuosum Suauij castrum: ad meridiem Lemniacum totius agri Veronensis firmissimam tutelam. HER. Nihil est, quod huic prospectui ad amœnitatem addi posit. TY. Videtis hanc planam circuniacentem oram? AL. Videmus. TY. In ea Bandarum familia tum ad frugẽ triticeam, vinariamq;, tum ad pastionem armentariam innumera iugera posidet. AL. Eorũ munificę liberalitati conueniunt. HER. Ita est. TY. Cernite quàm amœnissimo prospectu virentia hæc prata viminali, et perticali salice ad regulam quadrato opere loculata subsideant. HER. Sunt omnia, quæ & delectationi, & vtilitati inseruiãt. AL. Quid tu Panthee: te ne lupi videre priores? PAN. Dispeream, si non libet hunc silicernium edentulum, & capularem ex iugo in præceps deturbare. ita eius sugillatione districtus mordeor: AL. Quid si te ferro petijsset? PAN. Aequius tolerassem. AL. Stultius egisses: potius feruescentẽ bilem comprime: quãdo id ioco magis quàm serio dictum in te est: dissimulansq; illum vt pridẽ ridibunda fronte interroga? PANT. Modo possim: viden vt innixus alterum crus bacillo subulcus obæsus inhęreat? AL. Quin pacata mente interrogationem perge. PANT. Pergam, quando id iubes: Tytire, quod est colliculi nomen? TY. Ad te redijsti tandem? sic soleo meos calumniatores. iocabas tamen: verum tenui fomite tuum excãdescit vaporarium. quom resederit flamma facilem à te spero veniã: AL. Missa hæc Tytire: interroganti Pantheo responde. TY. Vocabulũ colliculo longa vetustas dedit ex sacello isto diui Mathiæ dicatum: quod semiruptis cameratis fornicibus

nicibus,collapsisq; ædificijs cernitis. HER. Quid Panthee ruinæ disiectas vndiq; quisquilias rimaris? PAN. Vt sciam, quæ sit lapidum hæc temere congesta maceries: hem lapideam mensam grandioribus literarum characteribus inscriptam inter saxorum ruinosam stragem semisepultam. HER. Elice Panthee ex illis ramentis (si quem potes) sensum: vel ex obliteratis penè iam vestigijs aliquid ariolare: AL. Vide Hermolae Pantheum quàm laboriose satagat: vt disiecta lapidũ fragmina ad commissuram coagmẽtare nitatur? HER. Auidus est ad hæc antiquitatis dignoscenda monumenta: ALE. Est perspicacis ingenij indicium. PAN. Dij malefaciãt his rurestribus morionibus, qui ad aliqua villaticæ structuræ bubulia reliquum lapidis hoc in frusta discerpto asportarunt: ad symmetriam rectam insculptæ sunt literarum notę: verum nullus eruitur integer sensus: non vereor, quin aliquid de castro hoc aut de Balnearum vetustate præclarum didicissemus: disrumpor bile in hanc rusticorum ruditatem, vtinam mihi imperium in eos esset: luerent sęuas pro crimine pęnas. HER. Non adeo Pãthee hoc rusticorum erratum te mouet: quantum Tytiri iocosum cauillum: sed quod restat peragamus. ALEAR. Quid tu Tytire baculo rudera senticetis penè obsita conuerris? TY. Hæc ruinosa vestigia munitissimę quondam arcis sunt, quæ duplici murorum ambitu tutissime cingebantur: cuius sanè castri munimẽta ab insana, & tumultuaria factionum seditione, igni, et ferro disiecta fuisse seniores nostri dolenter testantur: collis iste (vt cernitis) semper tonsus est: sola graminei viroris, ad florũ purpurea varietate vestitus, in quo brumali asperitate, ferrugineis violis aprica vernat humus: quam florigeræ Apes spoliato herbarum honore ad dulcia mella depopulantur: nec minus puellares virginum turmas allicit ad coronamenta gemmata vndiq; tellus. PAN. Talis flosculorum nitor cinnameos odores spirãs Aristei examina detenuisset, quo Ditis regina ante violenti raptoris iniuriam Aetnæas delicias, & Sidonia puella cãdido tauro decepta Tyriam amœnitatem permutasset. Hunc alterum, quem paruo interuallo seiunctum despectamus humiliorem collem, sola fruticantium ilicum viriditate conspicuum vis peragremus? HER. Nihil in eo conspicor quæsitu dignum: & vt ingenue fatear, longiusculi itineris pertęsum est: PAN. Sic est. AL. Tu Panthee qui curiosiore indagine studiosus es edoceri locorum secretiora, rusticanum præceptorẽ interpella. PAN. Est ne Tytire monti huic nomen quoppiam? TY. Gazum illum dictitant.

D PAN. Vnde isthæc nomen clatura? TY. Ab antiquo est. AL. Quid obtutu fixus stas cogitabundus Pãthee: de vocabulo hoc quicquam forte ruminaris? PAN. Hoc agebam: at at habeo: à rerum puto exuberantia inditum à vetustis esse. HER. Nõ falso auguraris. HER. Quo dextrorsum abis Tytire? TY. Paucis ante mensibus dum viculũ hunc die quodam interciso ociosus, obambulãsque solus perlustrarem, lapideę tabulæ frusta longioribus literis insculptæ offendisse memini. ea vobis legenda subijcere volueram. PAN. Quæso perge Tytire. si quid forte de Balnei claritate reperiamus. TY. Huc adsis Panthee. PAN. Accurro. HER. Eamus & nos. vt quid noui sit noscamus. PAN. Coaptemus in vnum Tytire saxea hęc fragmina. TY. Hei quàm põderosa sunt. PAN. Impige validius. TY. Nõ mihi est, vt quon-

E dam iuuenile robur. PAN. Iam satis coherent. ALE. Melius nobis actum est in hac, quàm altera tabula. saltem ex hac ĩteger elicietur (ni fallor) sensus. HER. Interruptæ sunt scissuris literę. Panthee ex præfracto exemplari hic in puluere ad literam transcribe inscriptionem. PANTHE. Libenter. hæc est.

Gadius. Magulla. H. Secũ. N. Habet. Iunonis. Balnea. Sed. Hẽt. Omnia. Balnea. Vina. Venus. Corrumpũt. Corpora. Nostra. Sed. Vitã. Faciũt.

B.V.V.

HER. Quam breues, quàm tersas, quàm scitas excogitabant maiores nostri huiusmodi inscriptiones. PAN. In omnibus accuratiores fuerunt. AL. Maxime quidem: verum sępius hęsito in his singulis literis vtrinq; expunctis: quare velim Panthee distinctius totum mihi Epigramma percur-

F ras. PAN. Percurram libentius. Sic enim est: Gadius Magulla hęredes secum non habet: Iunonis balnea sed habet omnia: Balnea, vina, Venus corrũpũt corpora nostra, Sed vitã faciunt balnea, vina venus. AL. Nunc teneo perquàm belle sensum omnem. HER. Sed quæ Antilogia Aleande hæc est, Vt balnea, vina, venus destruant corpora nostra, eademq; conseruent? AL. Dicam. eorum moderatus pro tempore vsus auget in hominum vitam. immoderatus rursus pernecat. HERM. Castigata tua isthæc responsio. AL. Cur Pãthee Iunoni dicata balnea arbitremur? PAN. A sacello vetustate penè collapso forte Iunoni quondam sacro putauerim. AL. Non inepte censes. PAN. Plurima rerum primordia, denominationesque obliterat antiquitas in literarum monumentis. en quàm remotius à veritate ariolabamur huius colliculi cognomẽtum: quem non à diuitijs: sed à Gadio Magulla vocabulum traxisse,

xiſſe certo credẽdum eſt:quom illi in delicijs forſitan fuerit:aſpicite quã iucunde querna, & viua fronde nitet, veluti viretis conſitus lucus viridãtibus comis cæſariatus, Dodonæi nemoris multa glande cõfertos ramuſculos proſpectu gaudia li ſuperat. ALE. A te non diſſentio. TY. Locellũ non ſuæ laudis expertem præteribo. Siluula iſta plurimarum auium ſecretarium eſt, in quo ob tẽperatam cœli clementiam, plagæq; apricitatem menſibus omnibus, merulæ fringuliciunt: luſciniæ garriunt, innumeræq; canoræ, veluti prolectante verno vapore auiculæ, non temporarios, ſed comentisſimos occentus meditulio obloquũtur: in hoc tutisſimo diuerticulo brumali ſidere boreales horrores fugitantes phaſij, perdices, coturnices cum ſuo orthygometra tranquilla tabernacula quotannis locant: in eo laſciuiunt perpetuis æſtiuis ſemiferæ damę, meticuloſi incurſant lepores, hinnuliq; mollicelli petulãter exultant. PAN. Narrat ſenex eas venationes: voluptuariaq; incitamenta: quæ improuidum Actæona cum ſagaci moloſſo, & Cephalũ nodoſa plagarum implicatione, ineuitabiliq; Aurorę munere ſemp virentis Hymethi poſthabita indagine pellectarent. HER. Iam in cliuum ad Balnearũ fontes deſcendamus. PAN. Hoc ſuadent, Maioresque cadunt de montibus vmbræ. ALE. An potius Villarumque culmina fumant. PANT. Quid ſibi volũt hæc coccinei coloris per ſalebroſa viarum pasſim diſſeminata ſaxa? quæ grauiuſculos noſtros greſſus ſępicule offendunt. HER. Hæc ſalebra ad pedum clauos minime facit. TY. Iſthac cliuoſa regio omnis ad fontis vſq; ferrugineo lapide conſperſa eſt. ALE. Ingeniti vigoris terræ naturam redolent. PAN. Globoſam hanc ſanè ex ſubſidente chalybis fęce ferrugineam ſcoriam ab ardẽtibus Cyclopum caminis deuolutã crediderim. HER. Quid Alearde oculos mirabundus circunfers? ALE. Conſiderabam conuallem his colliculis leniter ſeptam: quæ ex philoſophantium doctrina: & caloris, & ſalubritatis inditium à naſcentibus aquis patefacit: vbi aeris, vt plurimum purisſima ſerenitas, nullaq; nimium vliginoſi ſoli ſuſpecta malignitas. TY. Denique ad fontium ſcaturiginem deuenimus. PAN. Vbinam ſunt? TY. Flecte lęuorſum, ad extremam montis planiciem: PAN. Hem quibus ſiphonibus ab extrema fontis harena exiliunt bullæ, exũdantis penè aheni ſalientes vndas ęmulantur: nõ me tam feruenti lauacro temere concredã. ALE. Tuto id faceres: leni etenim vaporis temperamẽto inſilentium corpora complectuntur. TY. Cernitę quam conſpicua circinati orbis ſpecie viridãte labro limpidisſimas vndas contineat fons primus, allicit ad inurinandum fontana hæc lucida perſpicuitas. HER. Hoc nobis parens, ac diuina rerum opifex arte melior ſaluberrimarum aquarum cõceptaculum ſtudioſe cõparauit. PAN. Hęc in magna lãguentium frequentia fuiſſe inditio extant: quæ vix apparent viuo circumſedilia ſaxo: quæ temporis inuidia, vel vt verius dicam maiorum incuria (vt arbitror) ſubrupta pasſim, diſiectaque ſunt. ALE. Magno ægrotantium vſui quondam fuerunt. TY. Immo maximo. memini me non multos abhinc annos, non modo noſtrates, & rureſtres paganos, verum vrbicos ciues, atq; exteros languentes ab longinquioribus locis ad præcipuum, præſentisſimumq; balnearũ perfugium confluere: ex illis ſcabie aſperſi, vlceribus luridi, carbunculis inuſti, enormem ſordiũ eluuiem exuti, lucẽti cutis politie in iuuenilẽ nitorem reformati abibant. PAN. Quo infortunio tanta fontium ceſſauit celebritas? TY. Aiunt malos iſtos, atque inuidos medicos vectibus noxio veneno illitis ſalubres latices infeciſſe: quo præſentaneam, & gratuitam naturæ opem hominibus auferrent, grandioremq; quęſtum ſuis pernicioſis pharmacis noſtro diſpendio compararẽt. PAN. Ah, ah, ah, & tu Alearde genuinum mordacis ruſtici, dentem euitare nequiſti. TY. Hem quis veſtrum medicus eſt? ALE. Sic medicos laceras? quorum opem ægrotantes omnes implorare conſueuerũt. TY. Quod in triuijs aiunt, aio. ſed nihil mihi cum medicis, dum hęc robuſti vigoris ſit integritas. PAN. Vtinam hic ruſticanus cauillator literarum expers non fuiſſet. AL. Quã obrẽ? PAN. Catoniana ac Pliniana in medicos lãcinatione te ſecuiſſet. fuerat illi in promptu obijcere medicos animas noſtras ingenti quęſtu, periculoq; noſtro negociantes, non ſiluiſſet eorum auaritiæ commenta, experimentaq; per mortes, nec ĩſcitię capitalis in occidẽdis hominibus ſummam impunitatem. ALE. Addis, & tu Panthee oleum camino? PAN. Non in te hoc dictum putes qui proculdubio es archiatros, ſed in circulatores nugiuendos, & pharmacopolas venaliciarios. HER. Sed ad rem noſtram Alearde. Quanã cauſa conijcis longiuſculam Balnearum deſuetudinem? ALEAR. Deſtituuntur aliquando Balnęę ab vulgari hominũ imperitia: quom aduerſum earum effectum fruſtrati expectatione experiuntur. Et quod mali ſemel euenit: id vſque futurum arbitrantur, ſubterranei enim aquarum meatus, certis annorũ periodis, amiſſa ingenita viuacitate, non modo languentibus minime proſunt, verum letiferum virus concipiunt: quo mi-

ſerandis

ſerandis ſatis mortales conficiunt: quod euenire creditum eſt, aut noxia aeris intemperie: quæ aqs æquali potentia, vel contraria ſolitam virtutem exhaurit: aut ſupernorũ ignium fluore, quo medicorum fontium vis, vel penita tellure reconditur: vel letali tabo inficitur. Hinc rudes iſti fontes veneno commaculatos peruerſa medicorum inuidia rati ſunt. HERM. Hoc ſatis conuenit. TY. Vos veſtris concinnatis rationibus agreſte vulgus, & quandoque prudentiores decipitis: nusq̃ vobis credulus fui. PAN. Alearde ratiõibus aſtipulantur omnes philoſophi, atque poetæ. Hi nãque tabificam aeris malitiam eſſe tradũt: Quæ fędet lymphas, corrumpat pabula tabo: Det genus omne neci pecudum, det & omne ferarum. Vt Vergilius flebili carmine decantauit. TY. His denique poſthabitis, ſpectare alterum a priore breui tractu ſeparatum fontem largiore labro in planicie librata ebulliẽtem. PANT. Pro bone deus, eiſdem rubeculis harenis, eiſdem ſcaturientibus bullis, quaſi per ſiphunculos pellucent argenteæ vndæ: mirum eſt quàm prope vaporant, ignitũque ſolum lęti gramineo virore nitentes rideãt fontis margines: in hoc vitrei laticis lauacro, ex ꝓxima ſyluecula armatas ſagittis nymphas ferarũ cruorem diluiſſe, ac venationis laſsitudinem iterum ac ſæpius refouiſſe crediderim. HER. Eadẽ eſt Alearde ambarum thermarum, quanquã par uo interſtitio ſegregatarum potentia. AL. Eadẽ proculdubio. Liceat riuulus ex ſuperioribus ad inferiores prona fuſura indeſinenter cadat, vnius tamen naturæ per terræ rubos ſcaturiunt vaporãtes aquæ. HER. Iam audies Alearde quæ fuerit heri ſubdubitatio inter me, & Pantheum: Quærebamus inter loquendum, quonam modo fiat, vt contentisſime ſine lignorum adminiculo aggeſto, ſine ignis fomento, hæ indeſeſſe concoquantur vndæ: qua ve cauſa medicatæ exiliant ex terræ viſceribus tepefactæ aquæ: & quibus præcipue morbis auxiliares eſſent Caldarianæ: pleraſq; vltro citroq; iactauimus argumentationes ſine arbitro. Hac diſceptatiõe mirum de te deſiderium nos exoptanter inuaſit: vt te diſſerente, quẽ amœni, ſolertis, ac perſpicacis ingenij dudũ nouimus, quid in re eſſet, dignoſceremus. ALE. Hæc ſunt Hermolae quęſitu digna, non obiter diſcutiẽda, iam prouecta veſpera occidui fluctus anhelantes ſolis equos rubenti rore conſpergunt: in craſtinũ ocium diſquiſitionem hanc differamus. HERM. Recte dicis, eamus. PAN. Priuſquam hinc abeamus, ſcire velim Tytire rem quęſitu non iniucũdam. TY. Quam. PAN: Promiſcuo ne, & propatulo lauacro ſexus vtriuſq;, commixta innatabat

D turba? AL. Quod ridiculum quærit, Pantheus. TY. Abſit: in illo enim anguſtiore diſiunctis à fœmineo & matronali pudore viris immerſio diſcrimin atim dabatur: hunc vero latiorem, memini, in tabernaculi typum tabulis vndique ſeptum in quo muliebris pudicitia decenter, tutoq; merſabatur: verum ceſſante aduenientium frequentia, omnia (vt cernis) dirupta, diſsipata, & inculta ſqualent. PAN. Hoc indicant ſenticoſa vepreta præacutis pinnulis tractim ſerpentia. TY. Heu: maiores noſtri diligentiori ſtudio, tam pręſentanei auxilij ſalutem cuſtodiuerunt: legere eſt in vrbe noſtra municipalium ſanctionum decretum. Quod ad calendas maias Balnearum expurgationum, & riui ęre publico, viciniſq; agreſtium incolarum operarijs faciendã inuiolabili pœnę ſanctione publicitus quotannis demandat. PANT. E Quæ tanta igitur hominum ignauia? TY. Quando in id ſeculum deuenimus: quo ſingula ĩ peius prolapſantur. HER. Iam vertamus ad ædes greſſus. TY. In hoc extremo voluptuariæ peragrationis non pigeat ſpectarę hunc decẽpedalis latitudinis riuum ex fontibus ſecundo fluore argenteis laticis decurrentem. PANT. Quod illi nomen? TY. Maſera. PAN. Maſera? hoc corrupte Maceram potius à fœlicitate dicerem: quom hęc virentia prata iugi eius irrigatione fertiliora reddãtur. TY. Vt accepi a maioribus, ad caput riui multa fieri ſolita erat lini maceratio: hincq; nomen ſortitum eſſe. HER. Hoc magis cohęret. PAN. Vtcunque ſit, amœnisſimus riuus eſt. TY. Ne tantum dicas amœnisſimum, ſed vtilisſimum. PAN. Quis ex eo quæſtus? TY. Maximus. quom vitæ noſtrę præbeat ſaluberrimum auxilium, eius nanq; limpidisſimę, ac recentes aquę non modo laſsis decoquente ſuperne ęſtu colonis iucundisſimo poculo arentem ſitim reſtingunt: verum ſi quis noſtrum, thoracis tormine laborat, febriſq; horrore concutitur: ad huius ſalubrem potionem ſpretis medicorum pharmacis indubitatam ſalutem deportaturi confugimus. PAN. Heus Alearde. AL. Inquam bene eſt. Quid enim membris ruſticanis cũ cinnamo, opobalſamo, aſſyrijſq; liquoribus? eſt illis ſat ad remedium aquę fluuialis ſorbitio. Specta Hermolae oluſculum exuberãti fluctu, virentiq; madore, etiam rigenti bruma riporum margines veſtiens, quo non modo ad acetaria, ſed ad opem medicam condito ſtranguriam exerte laxamus. PAN. Quæ vos medici Alearde acetaria dicitis? AL. Id quod notisſimum eſt acetales. ſ. herbas, quarum vſus, cum aceto cibi appetentiam facit: & ab eo nomen ſortitum puto. PAN. Longe te errare fateberis, ſi rem ad calculos deducas.

ducas. AL. Quæ igitur ſunt? PAN. Nec tibi, nec tuis neotericis aſſentit Plinius qui de acetarijs ſic inquit, Horti maxime placebant, quia nõ egerẽt igni, parcerẽtq; ligno: expetita res, & parata ſemper. Vnde & acetaria appellantur facilia concoqui, nec oneratura ſenſum cibo, & quæ minime accederent ad deſiderium panis. HERM. Diuerſa eſt ab oĩbus Plinij de acetarijs ſententia. PAN. Nonne iſtud oluſculum eſt, quod vernacula lingua Criſſonem dictitant? TY. Ipſum eſt. PANT. Quo id nomine Alearde medici appellitant? AL. Vt Dioſcoridi placet Senecion dicitur: quod alij Criſſonem vocant: in aqua naſci autumat, habẽs fruticem pinguem, & ramulos longos, folia minuta, ſimilia Hippoſelino, quæ in ore dentibus contrita, ſuauiſſimum odorem emittunt, ſemen autem eius crudum comeſtũ, calculos excludit, vrinam prouocat: menſtruis imperat: dyſentericis prodeſt. PAN. Eodem, quo & de acetarijs teneris errore. AL. Cur? PANT. Habeo Dioſcoridem lõge ab eo quod in medium attuliſti diſcrepantem. AL. Non ſum falſus ego. PANT. Audi obſecro, & me Dioſcoridem legiſſe non inficiabere. Sic inquit ille. Sedum eſt herba, quàm Senecíõ vocãt, naſcitur in tectis, & petris, folia habet viridia, denſa, & ſimilia quercui, & craſſiora, & pinguiora: thyrſum ſubrufum: capitella in ſummitate thyrſi habens in modum viticellæ. HER. Si amborum vera eſt autoris citatio, admiror in eodem tantam lectionis diuerſitatem. AL. Neq; ego ſatis mirari queo: quom nunc repetam præter meam, eſſe & hanc Dioſcoridis lectionem. PAN. Sed cum eo audiamus Plinium illud idem de Senecione ſentiẽtem: ſic inquit ille. Senecio à noſtris vocatur, quę a gręcis Erigeron, Theriſſagum ſpecie, & mollicie, cauliculis ſubrubicundis. naſcitur in tegulis, & in muris nomen hoc græci dederunt: quia vere caneſcit. caput eius numeroſa lanugine, qualis eſt ſpina inter diuiſuras exeũte, quare Callimachus Acãthida appellat, alij pappum, alij erucæ folijs eſſe dixerunt, alij roboris, ſed minoribus multo. Radice alij ſuperuacua, alij neruis vtilis, alij potu ſtrãgulãte. E diuerſo quidam regio morbo cum vino dederunt: & contra omnia veſicæ vitia. Item cordis, & iecinoris renibus: extrahere arenam dixerunt: HER. Conueniunt ambo, quibus nõ parua fides eſt de Senecione: ALE. Vincor quoq; ego horum autorum conteſtimonio. HER. Nequeo ſatis mirari controuerſiam hãc. PAN. Iam teneo vnde fluat error iſte. AL. Dic quæſo, PANT. Vos recentiores medici, vnius literę inuerſione fallimini: nam capite, quo Sedum Senecion dicitur: recte Dioſcorides: quo & Plinius Erigeron ſenecion dicat; quàm rectiſſime & ipſe. At caput illud primum quod tu ex Dioſcoride latino in medium attuliſti, & vbi Criſſonis frutex, naturaq; deſcribitur, non Senecion ſed Senacion legendum: hinc alternationis confuſio ſuborta eſt, dum talia medici, venia tua dixerim Alearde, minus accurata veſtigatione rimantur. ALE. Ingenue fateor Hermolae, vera eſt Panthei ſentẽtia, & ſi forſitan noſtris minus ęqua videatur. Sed Panthee abs te ſcire velim quo nomine, quem nos Criſſonem dicimus, græci eum vocauere. PAN. Non eſſe Senecionem, hoc certo ſcio. Verum quomodo veteres illum appellauerĩt, difficile ſcitu arbitror: memini me olim de hoc olere curioſiſſime conſuluiſſe herbarios, non iſtos venalicios, & circulatores, ſed viros etiam græca literatura eruditos, deque rerum natura induſtrioſos indagatores. hi ſanè ancipiti conſilio penè hæſitantes referebãt, aut oluſculum iſtud ab antiquis ſcriptoribus prætermiſſum: aut ſi non præterijſſent, Criſſonẽ arbitrabantur coniectura potius, quàm certa aſſeueratione forte illum eſſe: quod Plinius Sion appellauit, de quo ſic verba facit. Siõ eſt latius Apio in aqua naſcẽs, pinguius, nigrius, copioſum ſemine, ſapore naſturcij. Prodeſt vrinis, renibus, lienibus, mulierũq; mẽſibus, ſiue ipſum in cibo ſumptum: ſiue vis decocti, ſiue ſemen e vino drachmis duabus, calculos rumpit, aquiſq;, quę gignũt eos, reſiſtit, dyſentericis prodeſt infuſum. ALE. Non conuenit multum Sion forma ei quã Criſſonem dicimus, licet eadem virtutis natura conſtare videatur. PAN. Aſtipulatur Plinio græca Dioſcoridis lectio. Sion in aquis naſcitur fruticoſum, pĩgue, erectum: à quibuſdã Anagallis aquoſa: ab alijs Iũcus aromaticus: ab alijs Darenium. ab alijs Latyberde vocatũ: folia habens lata Apio ſimilia, minora vero & odorata: caloris autem tãtum ſibi vendicant, vt decocta, & cruda commãducata, calculos rumpant, & educãt, vrinam mouent. menſeſq; & fœtus educunt, dyſentericis vtilia commanducata. Crateas autem de hoc ipſo ſic inquit, Herba parua ad arbuſti ſimilitudinẽ, multa folia habens rotunda, maiora quàm mentha nigra & ſimilia erucæ. AL. In eandem ferme deueniunt ſententiam Plinius, & Dioſcorides. PAN. Adducor in hanc opinionem ex alia Dioſcoridis lectione, qui de Siſymbrio ſcribens, ait illud etiam Sion à quibuſdam vocitari. AL. Quid ad rem? PANTHEVS. Dicam poſtea. ſed prius audiamus Dioſcoridem de Siſymbrio ſic dicentem. Siſymbrium quod alij Cardaminem, alij autem Sion vocant, herba eſt in riguis naſcens, quẽ

admodum

admodum sion: vocatur autem ab aliquibus cardamine, quia Nasturtio gustu similis sit. folia habet imprimis quidem rotunda. aucta vero scinduntur sicut erucæ. Excalefacit enim & vrinam cit. Estur quidem crudum, & lentiginem tollit. & faciem purgat si per noctem impositum fuerit, ita quod mane auferatur. ALEAR. Quid ad Crissonem hæc de sisymbrio recitatio? PANT. Dicam vt monstrarem sisymbrion, & sion idem dici. ALEAR. Quid tum? PAN. Autumant herbarij ad riuulorum labra Crissonem nasci marem, & fœminam. iuxta quem eodem penè cespite, et calyce sisymbrium aquaticum in eandem prope Crislonis & formam, & vim par uo discrimine pariter enasci confirmant. Quom ergo sisymbrion sion dicatur: facilis est coniectura: sion Crislon appellari, quarum plurima est tor tu, vi, & specie consimilitudo. ALEAR. Non adhuc in tua hac attestatione certum gradum af firmauerim. Quandoquidem Dioscoride nostro attestante, non nihil inter sisymbrion, & sion differre videatur. PAN. Id non negauerim, quom sępius in herbarum differentijs id vsu eueniat: quod Theophrastus ad ambiguitatem tollendam his verbis docet. Ad hæc alia permulta naturæ superuacuæ nosse forsitan possis: sed vt sępe retulimus, differentias comparatione cæterorum contemplari semper oportet: quędam enim herbæ formis pluribus constant: quanquam nomen vnum sortiantur: vt ita ferme ęquiuoca sint ceu lothus. huius enim genera plura redundant: folio, caule, flore, fructuq; discreta, inter quæ vel illud redditur. quod mel frugum appellát, diuersum tum viribus in vsu cibario: tum quòd nó eadem loca desiderat: alia quoq; plura hunc in modum facile assignari possunt. Quædam quamuis existant paucioribus: tamen non minus discriminis sortiri videntur: vt Vesicaria quæ cognomine nominis tantum, & quadam planè æquiuocatione accipitur. Vna enim cibo idonea est. & fructum quasi vrbanum acinosum præstat: Duæ vero, quarum altera somnum, altera insaniam infert. & si copiosior detur interimere, sanè potest. Pari modo & in reliquis: quæ plurimum inter se distét, accipi idem licet. AL. Hac sanè Theophrasti asseueratione non parum Pãthee in tuam sententiam inclinor. PAN. Cur non totis, vt aiunt pedibus, in eam insilis? ALE. Vis ingenue fatear? nó facile à perueтustis nostris scriptoribus discesserim. non ab re fuit longęua Crislonis denominatio. PAN. Num rationibus vinceris? AL. Vincor non isthac tua. PAN. Vt video plurimum refert, quonam pacto in teneris assuescamus, quaue olentia rude vasculum imbuamus, iuxta illud Horatianum: Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. HER. Ita est. PAN. His relictis ad Caldarianæ regiõis laudes redeamus. AL. Hoc amplius nobis conducet. PAN. Hanc rerũ omnium operatrix regiunculam opportuna bonitate sospitauit. TY. Non silebo quæ in riuo gregatim viuãt, veluti in piscinis varij generis piscium examina, quæ tum indigenis agrestibus expiscationis voluptatem præstant, tum ad fercula edulium in protrimentis decoctum sapidissime con[...] diunt. PAN. In multa stadia discurrens riuus secũdo cursu in Athesim cadit? TY. Minime. aspice le[...] uorsum spatiosos saltus. hos plurifariam diuisos iugi irrigatione, & herbido semper virore fœcundat, vt quantum taurorum armenta die ex pabulis tondeant: tantum nox roscida remittat: in eis ditiores vrbis bubulia, & ouilia, remq; omnem pastoriciam locauere, vbi pecuaria, & omnigenum iumentorum greges vbertim compascant. PAN. Pascua narras. quæ Matini buceta, ad Dau[...] HER. [...]nia tesqua graminea fertilitate superent. [...] Satis deambulatum consabulatumq; est, & iam dies abijt in noctem. PAN. Ad fœlices Bandarũ penates regressi sumus. Inibi hodierni laboris lassitudinem recreabimus. ALE. Vos missos facio [...] ciam in postridianam distertatiõem reuersurus. HER. Apud nos sis velim. PAN. Immo retinendus est Aleardus. nam Bandæ tanti viri hospitio se beati gloriabuntur. ALE. Vestris imperijs [...] lubrum, acquiescam. CHR. Facis vt amicos decet. Alearde: sed & Tytirus apud nos cœnet velim. TY. Tanti inuitamenti occasionem negligentia mihi deperire minime sinam. Condronem [...] pio Cristophore. HERMO. Meritus est Tytirus [...] PANTE. Tibi Tytire inepte consulis. TY. C[...] PAN. Stomachum destruent delicatiores dapes. ALE. [...] TY. Male sentis, immo component. ALE. [...] Tytiro Quando te taxauit Panthee, quan[...] hanc cœnam opiparant, quantum potes, iuides. CHR. Parata sunt obsonia. discumbẽdum est.

SEQVENTIS DIEI
De Balneis factitijs disceptatio, eisdem interlocutoribus incipit fœliciter.

PANTHEVS.

Ntelucani præfati sumus Deo
diuina mysteria, & sedula, reli-
giosaque obsequia cum hymnis
Christo rite persoluimus, mentẽ
pia sacrorum obseruatiõe exple-
uimus: corpus verò opimis, & propè saliaribus tã
torum hospitum dapibus recreauimus: datur op
portunum otiũ, vt audiamus Aleardum de Bal-
neis disserentẽ. HER. Recte memoras. pridianæ
dissertatiõis inuolucra enodabit. ALE. Quicquid
in me erit, in medium afferã, nec. n. extẽporanea
asseueratio: qñquidem abhinc nouenus dies est,
quo rimabũdus fontani laticis teporem ingeni-
tæq; potentiæ aquarum vires minutatim perscru
B tor. sed si videtur Hermolae alacriori sede sub te-
studineata porticu ante cubile disceptationem
hanc exigamus. HER. Recte memoras, exeamus.
Viden vt Attalicis velaminibus exornatus est cõ
sessus: vtq; leni spirat cum murmure ventus? AL.
Non potuit sanè gratior ad rẽ hanc pertractan-
dam, habiliorq; excogitari locus, verum iam di-
cite, quæ fuit inter uos scitu iucunda altercatio?
HER. Plurifariam fuit. tumultuario, & confusa-
neo sermone disceptauimus. Verũ te nunc inter
prete vtriq; membratim quęstiũculas inuicem ꝓ
ponemus. AL. In hoc suggestu, quẽ consiles tape
tes purpureo fuco ebrij exornãt, mihi applaudẽs
residebo, veluti in albo prætoris iure honorario
iudicaturus. HER. Merito is tibi Aleard debet̃
locus. iam subdubitationeas meas audi. Diuina
C philosophantiũ ingenia semper mecum admira-
tus sum: quorũ alij diuersos astrorũ meatus, assi-
dua cõtemplatione deprehenderunt, alij sup cœ
li plagas animo peregrinari ausi sunt, & explora
tione acuminis sui, Dei immensitatem imagina-
ti metiri voluere: Alij naturæ secretiora domici-
lia ingenuitate suæ professionis penetrauere, vt
nobis aperirent, q̃ ab earũ opifice generata mor-
talibus prodessent: At vbi Caldarianas aquas cõ-
spexi, paulo prius obstupui, quibus cogitationi-
bus vestigauerunt calidorum fontium aquas es-
se medicatas. AL. Non mirũ est Hermolae, quũ
cæteri mortalium magnitudine perterriti, huius
cemodi laborẽ arduum, & profundum existima
rent: soli philosophi suum non neglexerunt inge
nium: vt humanarum, diuinarũq; rerum causas
peruia sapientia cõdiscerent, cognitasq; alijs inti
marent. Hinc non solum balnearum naturalium
vim excogitauerunt: verũ mira cogitationum
acuitate, artificiosam humectationem adinuene
re. HER. Admiror Alearde, quom ad humecta-
tionem, lauationemq; adinuẽta sint: cur illis bal-
A neorum denominatio indita fuerit? ALE. Nusq̃
legi apud nostros (quòd sciam) cur eis hæc conti
gerit nominis diffinitio. HER. Quicq̃ de his ha-
bes tu Panthee? PAN. Balneũ si quidem, non ex
Romana, verum ex Græca literatura nomen sibi
vendicauit, quod apertissime testatur Suidas di-
cens. Balneum dicitur ꝙ antiqui ad illud succẽ-
dendum glandes cõburebant: et si posteaquam
in mollissimam deinde luxuriam à romanis de-
uentum est, ex Balanis potius hoc est glandibus
Myrobalani, ex quibus teste Plinio oleum ad vn
guẽtarias delicias cõficiebatur dici possent, quo-
rũ deperditũ lauandi morem taxat his verbis idẽ
B auctor dicens: Necnon aliquem ex priuatis audi-
uimus iussisse spargi parietes Balnearum vnguẽ-
to: atque Caium principem solitum lauari. ac ne
principale videatur hoc bonum. & postea quen-
dam ex seruis Neronis. Hæc ille: cuius sententiã
in Caium principem confirmat Tranquillus sic
de eo scribens: Repotinis sumptibus omnium ꝓ-
digorum ingenia superauit: Commentus nouũ
Balnearum vsum, portentissima genera ciborũ,
atque cœnarum, vt calidis, frigidisque vnguen-
tis lauaretur. HERMO. Fortassis hæc tua Pan-
thee non parum accommodata Balnei esset cor-
riuatio: Sed aliam (ni fallor) de Balneis inclina-
tionem in diui Augustini confessionibus me le-
gisse meminerim, qui ad leniendum de matris
obitu dolorem fatetur Balnea ingressum fuisse:
Quandoquidem ex Græco ob hoc illis nomen
C datum erat. sed verba non teneo. PANTHE.
Illa ego tibi iam subijciam, ait ille, βαλανίον dictũ
Balneum ꝙ βάλλει τὰς ανίας, hoc est, appellat cu
ras & anxietates. HERMO. Recte memoras.
ALEAR. Plurimum applaudit balnearum deli
cijs Augustini sententia. HER. Ita est: sed peruti
le putauerim Alearde, si primum de isthac inuẽ-
ticia lauatione quicquam pertractemus. ALE.
Immo pernecessarium, quòd ea cognita, facilior
erit ad naturales thermas aditus. HER. Est in pro
fesso industriam medicorũ diligentiã ingeniosa
indagatiõe factitiũ balnearium cõperisse, quũ nõ
vbiq; gẽtiũ medicabiles vndæ ex terræ latibulis
scaturiãt. Hic pro diuersorum morborũ necessi-
tate, efficacia liquorum fomenta languẽtibus de

ſtinauere. Vini in primis,quod paralyſi,neruo-
rumq; iuncturis nõ parum opitulari videtur, eſt
& oliuum adiumentum in membrorum attra-
ctatione,ac vulnerum puncturis, nec minus ad
mollienda inteſtina,et calculoſis ſingulare reme
dium:Lacteum præterea addunt hecticis, nimio
que calore areſactis, alijsque plurimis non inane
præſidium:ad eundem modum & balnei calidi
ex aqua apud priſcos atteſtante Celſo frequens
fuit vſus ad febrem tollendam:quom humor in-
tus nocens eo digeratur. Quo quom antiqui ti-
midius vteretur,audacius vti ſuaſit Aſclepiades.
PAN. Hoc idem de eo ſenſit Plinius noſter ſic
ſcribens:Aſclepiades vir ſanè ſagacis ingenij M.
Pompeij ęuo fuit: qui meditata quotidie oratiõe
blandiens omnia priſcæ antiquitatis remedia ab-
dicauit:traxitq; ad ſe mirabili artificio ægrotan-
tium mentes,quom poſt pleraſq; in valetudina-
rios indulgẽtias etiam balneas auidisſima homi-
num cupidine inſtituerit.& primus Italiæ penſi-
lem earum vſum præmonſtrauerit. ALE.Et quę
fuit Panthee balnearum penſilium excogitata lu
xuria? PAN.Ea profecto,q̃ Seneca in epiſtolis de
ſcribit,ſic nimiam Romanorum lauticiam dete
ſtans:Quædam noſtra demum prodijſſe memo-
ria ſcimus:vt ſpeculariorum vſum perlucente te
ſta clarum tranſmittentium lumen,vt ſuſpenſu-
ras balneorum,& impreſſos parietibus tubos, ꝑ
quos circunfunderetur calor: quo ima ſimul, &
ſumma fouentur æqualiter. ALE.Quænam fue-
rat penſilium balnearum ſtructura? PANT.Eam
opinor,quæ in promptu eſt apud Vitruuium le-
gere volentibus.ALEAR. Succurrit ne tibi Pan
thee poſt demonſtratas pẽſiles balneas: quis Ro-
mę primus hac voluptuaria lauticia vſus ſit? PA.
Succurrit ſiquidem:Legere eſt apud Plinium Va
lerium Maximum & Macrobium, Sergium O-
ratam hoc cognomento vocitatum,ꝙ ei auratæ
piſces chariſsimæ fuerunt, qui primus oſtrearia
in Baiano locauit. qui primus optimum ſaporẽ
oſtreis lucrinis adiudicauit,primum quoq; exti-
tiſſe,qui balneas penſiles (nequid ei ad volupta-
tem deeſſet)habuiſſet. HER.Credimus Alearde
Balnearum vſum apud priſcos ſaluti tãtum fuiſ-
ſe conceſſum? ALE.Vtique,ſed ex præcipua mor
talium ſalubritate in molliſsimam lauandi licen
tiam omnes vulgo prolapſi fuerunt, vt nobilio-
res,& plebeij tum priuatim, tum publice quoti-
dianum lauacrũ inſolentius frequẽtarent. PAN.
Romanæ omnes hoc atteſtãtur hiſtoriæ, quę nõ
modo ſumma impẽſa extructas Thermas Agrip
pinas,Neronianas,Domitianas,Antõianas,Dio

D cletianas,& reliquas id genus,cõmemorant: Ve
rum in id res proceſſit:vt quiſq; ditior in priuatis
ędibus eas conſtrueret:Id Cicero epiſtolis ſuis ad
Terentiam vxorem, & ad Q. fratrem indicat,
Quom illam admonet curãdum eſſe, vt labrum
ſit in balneo . hunc vero certiorẽ reddat in Aſia
pro cõſulem,qua diligentia in Arpinate balneas
extruat:Idem clarius præmõſtrat Plinius iunior
ad Gallũ ſuum in deſcriptione Villæ Laurẽtinæ
In qua præter reliquorum locorũ ſtructuras mi-
ris effert laudibus balnei cellam frigidariã. Du
baptiſteria,Vnctuarium,Hypocauſtũ, & dem
piſcinã calidam,zetas,ſtibadium, & Heliocam
num. HER.Nullam puto,vel priuatam domu
apud Romanos ſine balneorum congruenti ę
ficatione à priſcis conſtructam fuiſſe. PAN.Ho
nobis indicat architectorum diligentiſsimus Vi
E truuius:qui earum in domibus locũ,ſitum,ſtru
cturamq; his deſcribit verbis: Balnearũ primum
eligendus locus eſt,quã calidiſsimus, ideſt auer
ſus à Septentrione,& Aquilone: Ipſa autem Ca
daria,tepidariaq; lumen habeãt ab occidente hy
berno,ſin autem natura loci impedierit:vtique
meridie,quod maxime tp̃s lauandi à meridiano
ad veſperum eſt conſtitutum. & Itẽ eſt animad
uertendum vti caldaria muliebria, viriliaq; con
iuncta,& in iiſdem regionibus ſint collocata, ſic
n.efficietur,vt in vaſaria Hypocauſis commu
ſit eorum vtriſq;. Ahena ſupra Hypocauſim tria
ſunt cõponenda.vnum Caldariũ, alterum Tepi
darium,tertium Frigidarium,& ita collocanda
vti ex Tepidario in Caldarium quantũ aquæ ca
lidę exierit,influat de frigidario in tepidariũ, ad
eundem modũ teſtudineſque alueolorum ex co
F Hypocauſi calefacientur. Suſpẽſuræ caldariorum
ita ſunt faciendæ:vt primũ ſeſquipedalibus tegu
lis ſolũ ſternatur inclinatum ad Hypocauſtum
vti pila quũ mittatur, non poſſit intro reſiſtere
ſed rurſus redeat ad pręfurniũ,ipſa per ſe, ita flam
ma facilius peruagabitur ſub ſuſpenſione, ſup
que laterculis beſalibus pilæ ſtruantur ita diſpoſi
tæ vti bipedales tegulæ poſſint ſupra eſſe collo
tæ. Altitudinem autem pilæ habeant pedũ duo
rum,hæq; ſtruantur argilla cum capillo ſubacta
ſupraq; collocentur tegulæ bipedales, quæ ſuſti
neant pauimentũ. Cõcamerationes vero ſi ex ſtru
ctura factę fuerũt, erũt vtiliores. Sin aũt cõtigna
tiones fuerint:figulinum opus ſubijciatur: Inte
rior autem pars,quæ ad pauimentum ſpectat, te
ſta cum calce trulliſetur,deinde opere albario
ue tectorio poliatur. Nec cameræ in Caldarijs
duplices factæ fuerint: meliorem habebũt v
non

nõ enim vapore humor corrumpere poterit materiem contignationis, sed inter duas cameras vagabitur. Magnitudines autem balnearum videntur fieri pro copia hominum. ALE. Suspensuras Caldariarum quas faciendas docuit Vitruuius, eas opinor, quas balneas pensiles (si recte memini) pauloante Panthee appellasti. PANT. Hæc sunt. ALE. Præter multa quæ de balneo recitasti: illud scire vehementer cupio: Quid sibi velint pilæ, quæ cum intromittantur, ad præfurnium redeant. PAN. Hoc inter doctos inuestigatu dignũ arbitror: nusquam hoc Alearde apud quemque græcorum latinorumq; me legisse meminerim. Tamen ex ingenij captu quid de ea re conijciã, enarrabo, tuumq; post narrationem subibo iudicium. ALE. Enarra Pãthee. PANT. Fiebant nãque suspensuræ cellarum in balneis (vt ex Vitruuio memorauimus) in quibus extruebant aream inclinatam ad fornacem. Vt quum intromitteretur pila, in præfurnium rediret. HER. Hoc antea à te ex Vitruuij verbis intellexeram. Sed quæro, cur pilas in Hypocausim mitterent. PANT. Hic difficultatis nodus Herculaneo ĩplicatior nexu. Sed in medium afferam quid sentio, conijcio. n. teste Palladio eam pilarum immissionem fieri, vt flamma altum petendo cellas calidiores faceret. ALE. Quonammodo? PANT. Ad Balnei ministerium quemq̃ seruorum fuisse cõiecturãdum est, qui languẽtes flammarum globos, modo vna, modo altera pila in Hypocausim coniecta, & in gyrum per fornaculam acta excitaret. Scis enim flammas nullo mouente facile residere, excitatiõe verò rursus commoueri: vt cecinit ingeniosissimus Ouidius dicens.

Vidi ego iactatas mota face crescere flammas:
Et vidi nullo concutiente mori:

ALE. Hoc fatentur omnes philosophi, motam, s. esse ipsius ignis animam PAN. Istam pilarum cõmotionem in balneis innuere videtur Seneca in epistolis ad Lucillum de balnearum strepitu sic memorans. Si vero Pilicrepus superuenit: & numerare cœpit pilas, actum est. HERMOL. Nil de pilarum commotione Seneca. PANTHE. Fateor, at de pilarum ministro, quem Pilicrepũ appellat, meminisse videtur. Verum manifestius id in Balnearum Hetrusci descriptione Papinius indicat sic concinens.

Quid nunc strata solo referam tabulata crepãtis
Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat
Aedibus: & tenuẽ voluunt Hypocausta vaporẽ?

ALE. Satis belle tuam hæc carmina sententiã de pilis confirmant. HERM. Hæc est excogitatio Panthee his rationibus præmunita, vt difficile cõ-

A tradicentem admittat, nec quicq̃ de hac re industrius excogitari posse arbitror. ALE. Postq̃ nos Panthee architectante Vitruuio balnearum structuram edocuisti (si te non piget) & Plinium iuniorem quem prius adduxeras, earum membra in Laurentina villa collaudantem explanes. illarũ enim plurima nomina sunt, & vt puto ex fonte græco detorta, quæ me hæsitabundum faciũt. PAN. Ohe Alearde, ea res alium exposceret narratorem quàm Pantheum, qui plus olei longioribus lucubrationibus consumpsisset, rem puto hanc etiam eruditissimis viris difficillimam, tum quia vocabula sunt ex vberrima græcorum officina à nostris conformata, tum quia modus antiquorum architectandi protinus nostro æuo diuersus est, in totumq; non solum exoleuerit, sed etiam vetus mos ille occiderit, temerarium est,

B per hallucinationem ariolari. ALE. Non irredarguendam Areopagitarum sententiam enuncies velim, sed pro studiorum tuorum laboribus enitaris, quicq̃ de tuo bonarum literarum prõptuario in meum obsequium depromere. PAN. Vt tibi morem geram, non verebor periclitationis aleam subire: prospicio tamen quod Anagyrum mihi moueam. AL. Plus decoris quã decoris ex isthac enarratione consequeris. PAN. Quæ sunt potissimum Alearde, quæ de Balnearum membris scire percupias? AL. Imprimis quid sit Hypocaustum. quo agnito reliqua seriatim interrogabo. PANTH. Erat Hypocaustum seu Hypocausis (vtrunq; enim apud auctores legere est) in balneo locellus, quem nos fornaculã appellare possumus, in eo namque ignis ad calorem faciendũ accendebatur: vnde illi nomen. καίω enim accen-

C do dicitur: cuius vapor, & vasaria superimposita & locum ad sudationem calefaciebat. Quare latine teste Cicerone vaporarium dicebatur. quoniam ex eo ignis erumperet. Hinc Plinius ait: Applicitum est cubiculo Hypocaustum perexiguũ, quod angusta fenestra suppositum calorem (vt ratio exigit) aut effundit, aut retinet: eiusque os, præfurnium nuncupatur. Præfurnium autem esse fornacis os attestatur Cato libro de re rustica vnico sic scribens, Fornacem calcaream pedes latam facito decem, altam pedes viginti, vsque ad pedes tres summam latam redigito, si vno præfurnio concoques, lacunam intus magnam facito (vti satis fiet) vbi cineres concipiat. ne foras sit educendus, si duobus præfurnijs coques: lacuna nil opus erit, quom cinere eruto opus erit, altero præfurnio eruto, in altero ignis erit. ALEAR. Vide quam bene agas Panthee. hæc mihi, & fortasse multis obstrusa plana enucleatione ope-

ris,quid isthęc tui ingenij dissimulatio? PAN. Ita mihi Deus benefaxit.nulla in me est dissimulatio. Verum pertimesco,ne temeritatis damner. HER. Vana isthæc religio est,fide(vt aiunt)mercaris græca.nil nisi grauissimorum auctorum testimonio corroboratum in mediũ adducis. ALE. Ita est.sed pergam interrogationem meã Pãthee quæ erant vasaria illa,in quibus ad balnei vsum aqua asseruabatur? PAN. Primum Caldarium in quo calida, Alterũ tepidarium in quo tepida: Tertium frigidarium,in quo frigida continebatur.illis nomen erat Milliarium, cuius forma teste Palladio alta,& angusta fuerat. Solet id aut ponderis aut spacij esse vocabulum,hinc dicuntur porticus milliarię,quæ in mille passus tendebantur: milliarium ĩsuper locus Romę dicebatur.ad quẽ Romani fori viæ plures terminabantur.hinc forte milliaria porticus,in quam multę porticus cõiux procurrebant. AL. Cur illi milliarium nomẽ? PAN. A mille librarum capacitate arbitror.vti calyces potorios trientes,deuncesq; à librę parte appellitamus,id etenim græce Ipnolebetes dicitur quasi fornacis ahenum. ἰπνὸς si quidem fornax dicitur. AL. Bñ est Hermolae.ex Pantheo paulatim eruditior fio. HER. Ea quoq; audio,q̃ me raro,vel nunq̃ ab alijs audiuisse meminerim. ALE. Nõ minori desiderio Panthee abste scire cupio, quæ essent baptisteria in balneo. PAN. Dicã,erãt ĩ cellis balnearum lacus quidã, vel solia ex ligno marmore ve:in quibus magis anguste quã in piscinis lauandi gratia immergebantur:vnde & nomẽ illis. βαπτίξειν enim ĩmergere dicitur. AL. Ergo in templis nostris baptisterium,in quo Christiano ritu initiandi infantes,nomenq; recepturi trina ĩmersione purgãtur,hinc dictum est. PAN. Nulli hoc dubium:sed ni veritus sim nimiam vagandi licentiam,præterq; operis nostri institutũ, rem alienã interserere:ostendã hanc quoque lustrandi pueros natalicijs diebus consuetudinem apud antiquos fuisse,eumq; diẽ ab illis lustricum appellatum. AL. Nõ absurdum erit hoc nescientibus palã fieri. PAN. Audite Macrobium sic dicentem: Est ẽt Nundina Romanorum Dea à nono die nascentium nuncupata. qui lustricus dicitur. Est autẽ dies lustricus, quo infantes lustrãtur & nomen accipiunt.sed in maribus nonus,octauus est fœminis. HERM. Ancipitis consilij sum. Quid de hac asseueratione credã.non multam fidẽ gentili,& profano auctori præstiterim. PAN. Quando quidẽ nostros non habeo, ethnicos sector. AL. Licet nusq̃ hoc antea à quoquam audiuerim, Macrobij tñ citatio facile aures meas ĩncredulitatẽ permulcet. PAN. Audite quæso,&

D Plutarchum in suis problematibus cõquirentem cur maribus nono die,fœminis octauo. nomina antiqui imponere consueuerunt, sic inquit ille, An si prius fœminis nomina imponunt, causam sustinet natura,& augetur fœmina,& crescit,& adulta perficitur,anteq̃ masculus. Dies autẽ eos potissimum capiunt,qui septenarium subsequitur. Septimus.n.dies cum in cæteris, tum ad vmbilicum infantibus nuper editis periculosus esse consueuit,nam septimo die plerisque resoluitur. ALE. Hanc ferme sententiam tenet Aristo. Veteres,inquit ille, nato infanti nomẽ ante diem à natiuitate septimum nõ imponebant, quasi non prius saluti destinato,nanq; & in matrice semen & natus infans ab sui ortu plurimum infra diem septimã periclitatur. HERM. Plutarchi & Aristo. testimonio probasti, post septimum diem infantibus nomen imponi. Sed quæro cur nonus masculorum, octauus fœminarũ fuerat. ALE. Nunquam hoc leges. HER. Tu Panthee? PAN. Duas

E affert causas Plutarchus sic differẽs? An sicut Pythagorici numerum parem fœminã vocant, marem imparẽ fœcundus est. et compositum parẽ vincit,& in vnitates diuiditur par numerus, quasi fœmina locum in medium vacuum prębet, imparibus vero numeris pars aliqua plena semper relinquitur,quo fit,vt alterum fœminã, marem autem alterum esse putent. HER. Rationi consona est hæc Pythagorica diuisio. PAN. Quæso audite eiusdem auctoris vltimã rationẽ. sic inquit, An ꝙ in numeris nouenarius primus est, Tetragonus ab impari,& perfecto ternario, Octonarius autem primus cubus à binario numero, quẽ parem esse constat.oportet autem quadrangulum esse,& imparẽ,& perfectum, Vxorem autem sicut cubum stabilem,& domi seruãtem,& immobilem. Illud & adiungendum, Octonarium

F numerum cubum esse,qui à binario componitur. Nouenariũ vero quadrãgulum esse, qui de ternario conficiatur. Vtuntur autem duobus nominibus fœminæ,mares vero tribus. HERM. Optime sensit Plutarchus qui perfectum numerum maribus,imperfectum fœminis attribuerit. AL. Perquam optime inquam, quom fœmina nihil imbecillius,nihilque imperfectius sit. HERMO. Iam Panthee ad rem de Balneis,vt Aleardo satis facias.quid suspicis? PANT. Non satis memini, Vnde discessimus? ALEAR. De baptisterijs agebamus. PAN. Ah iam teneo,ædificabant igitur baptisteria, vt dicebamus ĩ cellis.i.locis secretioribus domus,quarum altera Caldaria in qua calda, altera Frigidaria in qua frigida lauabatur, quod ostendit Plinius dicens, Cella frigidaria

daria in qua est baptisterium amplũ,& opacum.
Idem testatur alia epistola sic inquiens,Inde bal-
nei cella, frigidaria spaciosa,effusa,cuius in cõtra
rijs parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuan
tur,abũde capacia. HER.Summis erat in delicijs
apud antiquos hæc lauandi consuetudo. AL. Est
& nostro æuo apud regulos quosdam, & princi-
pes.sed Panthee pauloante ea subrisi, quæ de pi-
scinis attulisti,ꝙ hæ hominibus lauãdi vsum præ
starent,quom semper audiuerim piscinas eas es-
se,quibus veluti in viuarijs pisces coercẽtur.PA.
Non eo inficias,illas quas dicis,esse piscinas, vn-
de& illis nomen est,sed consuetudo deinde in-
ualuit,vt omnia natatoria,piscinas dicamus. Au
di Plinium à me sępius repetitum de mẽbris vil-
læ sic enumerantem:Cohæret calida piscina mi-
rificè:ex qua natantes mare aspiciunt:Item alibi,
Si natare latius,aut tepidius velis, in area piscina
est,in proximo puteus,ex quo possis rursus astrĩ-
gi,si pœniteat temporis.HER.Hoc attestãtur,&
sacræ literæ,quæ autumant Hierosolymis fuisse
probaticam piscinam quinq; porticus habẽtem,
in cuius vndis diuinitate cõmotis inurinantes cę
ci,claudi,aridi in rectam valitudinem redibant.
ALE. Cur illi nomen probatica? HER. Quoniã
in ea sacerdotes τὰ πρόβατα hoc est oues,ad sacra
purgarent.AL. Sunt alia Panthee,quorum non
modo nomẽ,verum & vsum ignoro.PAN.Quę
ALE.Quid enim sibi Heliocaminus? PAN.Quã
tum exPlinio elicere possum,cameratum locum
fuisse conijcio ex speculari translucente testa . in
loco aprico,q solares radios ab ortu ad occasum
admitteret: vnde illi nomẽ. ἥλιος enim sol inter
pretatur. κάμινος fornax:cuius periphrasim sic in-
nuere videtur Plinius dicẽs, Idẽ cubiculum hye
me tepidissimum,quia plurimo sole ꝓfunditur.
Cohęret Hypocaustum.vt si dies nubilus ĩmisso
vapore,solis vicem supplet:et illud puto quod a-
libi idem auctorHybernaculum appellat sic enu
merans:Huius cubiculi,& illius triclinij obiectu
includitur angulus qui purissimum solem conti
net,& accendit hoc Hybernaculum , hoc etiam
Gymnasium meorum est.AL.Tam dilucide om
nia Panthee declaras,vt maior mihi interrogan
di sitis succrescat.PAN.Caue Alearde ne diutius,
& plus æquo his immorati,quod instat absolue-
re nequeamus. ALE. Duo si à te cognouero,de
his membris,finem faciam.PAN.Quæ sunt? AL.
Primum quæ sint Zetæ,deinde quid stibadium.
PANT.Nodos inextricabiles obijcis: tamẽ quid
sentiam accipe:Zetas ego vti ex iunioris Plinij le
ctione auspicari possum,loca in ędibus ad omnẽ
animi,& corporis amœnissimam voluptatẽ fuis
se arbitror,& vt plurimum in ędium extremo re
cessu constructa , alia inter se membra continen
tia:Plinij nanq; talis est lectio, in capite Xysti de
inceps crypto porticus horti Zeta est: Amores
mei : re vera amores , ipse posui:in hac Helioca-
minus q̃dã, alia xystũ,alia mare,vtraq; soles, cu-
biculum autẽ valuis , crypto porticum fenestra
prospicit,mare contra parietem medium Zeta ꝑ
quam eleganter recedit:Quæ specularibus,& ve
lis obductis,reductisq; modo adijcitur cubiculo
modo aufertur : lectum, & duas cathedras capit.
Iunctum est cubiculum noctis,& somni, non il-
lud voces seruulorum,non maris murmur , non
tempestatum motus,nõ fulgurum lumen, ac ne
diem quidem sentit,nisi fenestris apertis : tã alti,
abditiq; secreti est:paulopost sic addit.In hanc er
go zetam quom me recipio abesse mihi etiam à
villa mea videor,magnamq; eius voluptatem ec
ce saturnalibus præcipiue capio.quũ reliqua pars
tecti licentia dierum,festisque clamoribus perso
nat : nec ipse meorũ lusibus , nec illi studijs meis
obstrepunt:Item alia epistola ait,Cõtra mediam
ferè porticũ zeta parum recedit. Cingit areolam
quę quatuor platanis inumbratur. Inter has mar
moreo labro aquæ exundãt circuniectasq, plata-
nos, & subiecta platanis leni aspergine fouet, est
in hac zeta dormitoriũ.quod die clamorẽ, sonũ-
que excludit. AL. De Zetarum structura certior
factus sum Panthee:sed cur hoc nomine appella-
tas cẽses? PAN. A literæ.Z.forma cẽsuerim eius-
dem auctoris indicatura:qui & porticũ rotundã
in.O.literæ similitudinẽ circumactã describit,q̃
paruã,sed festiuam areã includit: Ad eundẽ mo-
dum memorat in angulo cubiculũ in aspida cur-
uatum,Sphæristerion quoq; in sphærę circinatio
nem factũ:quod plura genera exercitationis, plu
resq; circulos capit:hæc igitur à figura sua q̃q; tra
xere nomẽclaturã.HER.Sic existimãdũ est. PAN.
Vel zetã quoq; non à forma tm̃,sed quom fuerit
apud priscos cõclaue, quod Heliocamino tabu-
lisq; excalefacerẽt.παρὰ τὸ ζέειν hoc est à feruore
dictũ existimare possumus.ALE.Porro Panthee
quid de stibadio? PAN.De stibadio?alium in an-
tiquorum ædificijs oĩ amœnitate vallatum locũ
putauerim,qđ nusq̃ satis à me citatus idẽ auctor
Plinius in hunc modum depingit:In capite stiba
dium candido marmore vite ꝓtegitur: Vitẽ qua
tuor colũnellę Caristię subeũt.è stibadio aqua ve
lut expssa cubãtium põdere syphunculis effluit.
cauato lapide suscipitur. gracili marmore con
tinetur,atq; ita occulte tẽperatur:vt impleat,nec
redũdet. ALE. pereã si nõ hæc graphica volup
tas me in id amęnitatis ad meridianã quietẽ alli-

ciat,sed vnde illi nomen Panthee? PAN. Ab her
bis quas græci ςιβάδις appellant : illis enim toros
sternere maiores soliti fuerant. ALEAR. Quid
enim descriptio stibadij ex candido marmore cũ
lectulo? PAN. Quod stibadium illud in lectuli
specie exculptum fuisset:hac de causa fit vt multi
voluerint stibadium apud antiquos cœnationem
fuisse,quæ octo caperet conuiuas, quam visus est
Martialis hoc disticho compredisse: Accipe luna
ta scriptũ testudĩe sigma , Octo capit:veniat quis
quis,amicus erit. ALEAR. Non video cur stiba-
dium cœnationem ex his carminibus appellare
posint. PAN. Ea puto coniectura, quòd lectuli
in cœnationibus vetusto more sterni consueue-
re,vnde & lectisternia dicta, & Hexaclinô apud
illos cœnatio erat, quę sex caperet lectulos. ALE.
Hoc mihi subit. PAN. Alij vero hanc cœnationẽ
non stibadium,sed sigma dictum voluere. Lam-
pridio attestante qui de Heliogabalo scribit, ꝙ
primus inuenit sigma in terras sternere,quòdq;
de croco sigma strauerit:quom summos viros vo
caret ad prandiũ,& alibi ait. Habuit hanc consue
tudinẽ vt octo caluos rogaret ad cœnã,et octo lu
scos,octo pædagogos ,octo surdos, octo nigros ,
octo lõgos,octo pigues.quũ capi nõ possent vno
sigmate. HER. Fuit hæc Panthei enarratio non
minus iucunda,quàm scitu digna. ALE. Tibi de-
beo Panthee . tua enim explanatione de balneis
eruditior factus sum:obstupesco , te , tam tenero
æuo tot oratores,totq; poetas euoluisse. HER. A
prima pueritia operam , & oleum in huiusmodi
elucubratiõibus consumpsit Pantheus.sed dicas
quæso Alearde quæ tanta maioribus nostris lauã
di libido? ALE. Non tãtum ea res voluptati fuit,
quãtum vt pridianas ingurgitatiões facilius cru-
di concoquerent. PANTE. Hac de causa Plinius
senior seueriore censura tales insectatur his ver-
bis:Igitur balneas ardentes his temporibus medi
ci quidam instituerunt: quibus persuasere cibos
concoqui,ita vt nemo non minus validus exiret.
obedientissimi efferuntur ad sepulchrum. ALE.
Hoc quoque nostro æuo sępius contigisse visum
est. PAN. Eos perstrinxit acri morsu satyricus
Aquinas dicens.

Pœna tamen præsens,quom tu deponis amictus
Turgidus,& crudũ pauonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes,atque intestata senectus.
It noua,nec tristis per cunctas fabula cœnas.
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

HER. Est ne in promptu Alearde apud vos lege
re,si vetustissimi hoc lauandi genere vti consue-
runt? ALEAR. Nõ memini,quod sciam,nisi va-
letudinis gratia.quicquam habes Panthee? PAN.
Habeo. ALE. Ede:nusquam ad tuos auctores cõ-
fugis incastum. PAN. Legimus Senecam in epi-
stolis ad Lucillum hoc pacto scribentem : Scipio
Aphricanus Lĩterni volũtarius exul in villa qua
drato lapide structa balneolum angustum,& te-
nebrosum habuit,quod non *videretur* calidum
nisi obscurum : & in eo siquidem angulo Scipio
Carthaginis ille horror abluebat *corpus* labori-
bus rusticis fessũ,quom se opere exercuisset, ter-
ramq;(vt mos fuit *priscis*)ipse subegisset. HERM.
His imperatoribus nõ ad delicias, sed ad labores
natis penetrauit ad extrema *terræ* , pelagiq; Ro-
manum imperium. PAN. Hinc oblata occasio-
ne auctor idem in balneorum sui æui inuehitur
luxuriam. At nũc(ait)quis est:qui sic lauari susti-
neat? paup sibi videtur , ac sordidus:nisi parietes
magnis & pretiosis orbibus refulserint, nisi Ale-
xandrina marmora Numidicis crustis distincta
sint,nisi illis vndiq; operosa, & in picturæ modũ
variata circunlitio prætexitur, nisi vitio abscon-
ditur camera,nisi tarsius lapis,quõdam rarum in
aliquo spectaculum templo piscinas nostras cir-
cũdedit,in quas multa sudatione corpora exani-
mata demittimus. HER. Cum Iuuenale, & Pli-
nio conuenit Seneca. ALE. In eandem non tam
austera castigatione,quam simplici veritate deri-
uant sententiam. HER. De hac balnearum luxu-
ria adhuc Seneca? PAN. Plura inquam. HERM.
Perge. PANT. Nisi aquam argentea epistomia
fuderint:& adhuc plebeias fistulas loquor: quid
quom ad balneas libertinorum peruenero? quan
tum statuarum,quãtum colũnarum est nil susti-
nentium,sed in ornamẽto positarũ impensę cau-
quantum aquarum per gradus cũ fragore labe-
tium? eo delitiarum peruenimus:ut nisi gemmas
calcare nolumus. HER. En quo prolapsa fuerat
luxuriosorũ effrenata libido? PAN. E diuerso au-
di Senecam eadẽ lectione frugalitatem antiquo-
rum,modestiamq; summ*is* pręconijs efferẽtem.
At olim inquit pauca & blactaria balnea erant,
nec vllo cultu exornata . quũ .n. exornaretur res
quadratoria:& in vsu,non oblectamento reper-
ta,non suffundebatur aqua,nec recẽs semper ve-
lut ex calido fonte currebat. Sed dij boni quã iu-
uabat illa balnea intrare obscura:& gregali tecto-
rio inducta,quæ scires Catonẽ ædilẽ tibi,aut Fa-
bium Max.aut ex Cornelijs aliquẽ manu sua tem-
perasse. Nobilissimi.N.ædiles in eo loco popu-
receptabãt,exigendiq; mũdicias,& vtilẽ,ac salu-
brẽ tẽperaturã:nec intererat Scipiõis,an sæpe tur-
bida aqua,ac quũ plueret luculẽta,brachia & cru-
ra q.s.sordes opere collegerant,lauaret,veniebat
n.vt sudorẽ illic ablueret,non vt vnguentũ. HER.
Hac

Hac merito de causa crediderim inceptatum la-
uandi exordium. ALE. Est profecto Senecæ in
priscos approbatissima commendatio, & in sui
temporis mollissimos mores quam verissima ta-
xatio. HERM. Alearde præter quam ad diluen-
das sordes, & coquendam cruditatem, alia salu-
britate balnea suppetias afferunt? AL. Afferunt
inquam in eliciendo sudore, quem nõ modo cali
da humectatio, sed & siccus calor multis cit mo-
dis. HER. Quibus? AL. Siccus calor est (ex Celsi
sententia) & arenæ calidæ, & laconici, et clibani.
Præter hæc soli quoque sudationes mouẽtur, &
exercitatione. HERM. Quonam id fiat pacto,
vt arenæ æstu quis sudet? ALE. Ex medicæ artis
auctoribus facile factu est: illa enim vel fluuiali,
vel marina, quæ ob aridiorem siccitatem aptior
est. Nudatus quis obruitur, aut inspergitur: cu-
ius fomento exoritur sudor. PAN. Commodius
mea quidem sentẽtia instruit Celsus huiusmodi
desudationem, qui inter cætera fomenta calida
addit milium, sal, arenam, & quodlibet eorum
calefactum in linteum coniectum circundari iu-
bet. HER. Hoc magis consentaneum est. PAN.
De marinis tamen aquis agens Plinius non præ-
terijt arenæ medicinam sic inquiens: Nec non
arena litorum maris præcipue tenuis, & solibus
candens in medicina est siccandis corporibus co
opertis hydropicorum, aut rheumatismos sentiẽ
tium. HER. Sed hanc arenosam sudationem ar-
bitror à medicis raro vsurpatam. ALE. Vsurpant
quidem, si eam morbi qualitas postulet. PAN. In
huius sudoris testimoniũ Paulus Aegineta gra-
uissimus, solertissimusque artis medicæ doctor
Græcus enumerat in capite de hydropicis inter
alia fomenta sudationem per arenam. sic inquit
ille. Post hæc vtendum naturalibus aquis calidis
diu, & arena. ab alijs autem Balneis abstinẽdum.
item alibi idem auctor: Vtuntur naturalibus bal
neis, vel arenis. HER. His attestationibus de are
næ sudatione contenti sumus: sed quid de laconi
ca Alearde? ALE. Nusquam apud nostrates re-
peri, quod meminerim: tu Pãthee quicquam ha-
bes? PAN. Laconicum sudorem, in vaporario fie
ri puto: quod Vitruuius architectus in hunc mo
dum describit: Laconicũ sudationes, quę sunt cõ
iungendæ tepidario, æquè quàm latè fuerint, tan
tam altitudinem habeant ad imam curuaturam
hemispęrii, mediumque lumen in hemispęrio re
linquatur: ex eoq; clypeum æneum catenis pen-
deat, per cuius reductiones, & demissiones perfi
cietur sudationis temperatura, ipsumq; ad circi-
num fieri oportere videtur, vt ęqualiter à medio
flammæ, vaporisq; vis per curuaturę rotundatio
A nes peruagetur. HER. Vt omnia quadrata ad re
gulam, sic laconicam curuaturam ad circinum
curiose exfabricatus est Vitruuius. PAN. Hanc
ædificationem suis historiarum monumentis nõ
præterijt Dion sic tradens. *Laconicum in vrbe
Pyraterium (sic gręci ab igne dicunt, nos vero va
porarium seu sudatoriũ appellare possumus)* ab
Agrippa ædificatum est. HER. In hæc quoq; tẽ-
pora (nunc repeto Alearde) propter plures ther-
mas Romæ talia cõcamerata membra licet semi
collapsa conspicere est. ALE. Pari modo & præ-
clarorum virorum, & magnificorum ædificiorũ
irrecuperabilem fecere Romani iacturam. HER.
Nulli facile dictu quantam fecerunt. PAN. Non
deest accumulatum L. Columellę testimonium
qui in primi libri præfatione sudorem laconicũ
his verbis insectatur: Attonitiq; sic miramur gẽ
B stus effęminatorum, quòd à natura sexum viris
denegatum muliebri motu mentiãtur, decipiãt
que oculos spectantium. mox deinde, vt apti ve-
niamus ad ganeas quotidianam cruditatem laco
nicis excoquimus: & exusto sudore sitim quæri-
mus. HER. Insana profecto voluptate teneban-
tur, vt guttur sicco ardore exurerent, quo sua-
uiore vini ecligmate arẽtem palatum diluerent.
ALE. Insulsa sanè fuerat ea oblectatio. PANT.
Hanc eãdem seueriore censura taxat Seneca, sic
ad Lucillum scribens: Quid mihi cum istis calen
tibus stagnis? quid cum sudatorijs: in quæ siccus
vapor corpora exhausturus includitur: vt omnis
sudor per laborem exeat? HER. Manifesta est his
auctoribus Laconica sudatio. ALE. Hoc Pãtheo
Hermolae debere ingenue fateor: nec pudori da
bo ab illo iuniore, & à medicinę peritia alieno,
C me hęc iam annis ingrauescentem didicisse: eiq;
semper acceptum referam: ne ĩgrati hominis no
ta perstringar: verum Panthee vnus mihi restat
scrupulus. PAN. Quis? ALE. Qua nam de causa
laconicum dicatur id sudationis genus. HERM.
Hoc itidem quærebam. ALE. Dijs gratias, ꝙ nõ
solus hæsitaram. PAN. Puto, quia hoc vapore ex-
hausti, mox peruncti frigida lauabantur. HER.
Non hoc cõiectura, sed citatis testibus cõproban
dum est. PAN. Id faciã: præter memoratũ Dionẽ
ꝗ Lacędemonios nudos, vnctosq; frigida lauisse
prę cęteris testatur, addam Martialẽ, venia tñ tua
Hermolae, eo epigrãmate ad Oppianũ; quo mo
rem Laconum signanter his expressit rhythmis:
Ritus si placeãt tibi Laconũ, Cõtẽtus potes arido
vapore Cruda Virgine, Martiaq; mergi. HER. Et
si Martialis hũc ritũ aptissime decãtet: cites quæ
so Historiographorũ ex approbatis quenquam,
cui pleniorem ꝗ̃ poetæ fidẽ adhibeam. PAN. Ci-

tabo. est ne tibi satis ꝓbatus Plutarchus? HER. D
Probatissimus. PANTHEVS. Audi ergo ipsum
in Alcibiadis vita hunc in modum scribentem:
Nam quom viderent Lacedemonij Alcibiadem
ad tondendam vsq; ad cutem barbam more La-
conico tonsores adhibere, & frigidis balneis vti,
& duro pane, nigroq; iure vesci: vix adduci pote-
rant, vt crederent eum esse virum, quem accepe-
rát, & omni deliciorum genere fuisse versatum.
AL. Non minus scite quàm eleganter vtrunque
de Laconico sudore absoluisti Panthee: his enim
non fluxæ fidei astipulationibus percepi quę sint
Laconicæ sudationes, qua ve de causa id sortitæ
sint cognomen. HERM. Hæc Panthee inter no
stras iuges lectiões nusquam me legisse comme-
mini. PAN. Nec iniuria, quom tecum nefas sit
legere, nisi quæ seuera priscorum patrum censu-
ra digna sint: Ego vero hæc quæ à plurimis prosa E
na hñtur, seorsum successiuis horis furtim euol-
uo. HER. Tuis iuuenilibus annis non vitio da-
mus tuam isthanc opinionem. ALE. Immo pro
bãdam puto. quis nobis in hoc recessu tam com
mode, tam curiose, accumulateq; tot scirpos eno
daslet, nisi Pantheus, aut quispiam alius, qui scri-
ptores Ethnicos tum graios, tum latinos solerti
inuestigatione excussisset? HER. Deciperis ni-
mia Alearde in Pantheum beniuolentia. ALEA.
Non fallor. amicus Plato. sed magis amica veri-
tas. HER. De Pantheo satis, sed ad eam à qua di-
scessimus, redeamus dissertationem. PANT. Sa-
tius erit. HER. Tertius ex clibani vapore restat
sudor. AL. Est non nimium obscura hęc perscru
tatio, quæ in oculis omnium est, quom quotidia
nus illius vsus vbique ferè gentium frequens sit.
HER. Est siquidem, vt in publicis balnearijs cer F
nere par est, vbi vndique circunseptum, & stipa-
tum conclaue angularem fornaculam continet:
cuius arido ignis interclusi æstu sudores affatim
excitantur. AL. Non mihi parum sapere viden-
tur Germanicæ arcturi axis gentes, gelidumque
Bootem patientes: qui his stipatis concameratio
nibus septę non modo sudorem ad valetudinem
eliciunt: sed horrida regionis gelicidia, igne, co-
mesatione, crebroque symposio quàm diligẽtis-
sime repellũt. HER. Ex Aquilonaribus iugis cor
ruit in Italicam planiciem hæc insanabilis conta
gio. PAN. Ex plurimis priscorum Balneorũ mo
dis hunc vnum in nostra secula defluxisse credi-
derim: quandoquidem & illi concameratam su-
dationẽ habere: in qua, vt cõiector, erat fornacu
la, quam græci Clibanum dictitant. ALE. Quis-
piam ne tibi Panthee asseueratione astat patro-
nus? PAN. Non deest Vitruuius, nusquam in-

castum à me vocatus. qui eam describens sic in-
nuere videtur: proximis (inquit) autem introrsus
è regione frigidarij collocetur cõcamerata suda
tio longitudine duplex, quàm latitudine. ha-
beat in versuris ex vna parte Laconicum ad eum
modum vti suprascriptum est, compositum, &
aduerso Laconici caldam lauationem. ALEAR.
Optimum patronum Panthee tibi asciuisti: eo
enim patrocinante pro te semper deciditur. stat-
que tibi controuersiæ palma. PANTHE. Asci
scam & alios: vt certior fias assam sudationem
ad quem dixi clibanum factitatam: de qua sic
meminit Celsus scribens. Tremor autem mem
brorum æquè vomitu, medicamentisque vri-
nam mouentibus intenditur, inimica etiam ha-
bet balnea, assasque sudationes. AL. Locuple-
tissimus testis tibi est. Celsus. PANT. Locum
quoque Assæ sudationis enumerat Cicero scri-
bens ad Quintum Fratrem in hunc modum: In
Balnearijs, inquit, Assa in alterũ Apodyterij an-
gulum promoui. ALEAR. Mirum est ex tot
Balneorum illecebris solam clibani sudationem
perpetuo tenore ad nos posteros demandatam.
PANTHE. Omnium enim vulgatior, quom
populis vsitatissima fuerit: nulla æui quamuis
longi intercapedine aboleri potuit. HERMOL.
Sat de arenæ, laconici, clibanique siccis sudori-
bus: si recte memini Alearde præter hos sudoris
modos, reliquos duos esse affirmasti, Sole scili-
cet, & exercitatione. ALEAR. Ita est. HERM.
Admiror maiorum nostrorum ingenia, quom
Balnearia mirumimmodum oblectent, omni-
busque mensibus in promptu esse possint, Cur
homines potius voluerint, inurente Sole vtique
superne decoqui, cum impendio ad ciendum su-
dorem? ALEAR. Est Hermolae tua hæc per-
cunctatio non inscita: In Caldarijs enim licet fla-
gratior elicitus sudor, tamen teste Aristotele,
illi vtilior est, qui labore magis, quàm sponte
prodierit. HERMO. Cur ita? ALEAR. Quia
labores superexcrescentem humorem exhaurië-
tes, carnem efficiunt sicciorem, vt cauernæ fo-
raminum sanitati sint opportunæ, & per caloris
transmissionem fieri nulla possit obseptio. Su-
dores autem spontanei appellati, qui ex necessi-
tate oriuntur: quom scilicet foraminibus naturæ
ab immodico humore confusis, calor non omni
no occupatur, hoc vincitur. sed repugnare ad-
huc, extrudereque humorem potest: hi recte pro
signis morbi habentur futuri. HERMOLAVS.
Cur ita sub Sole? ALEARDVS. Quia maiori
cum labore is sudor est: qui sub sole nudo corpo-
re currenti prodierit. HERM. Cursantes igitur
sub

ſub ſolari æſtu ſibi ſudorem mouẽt? ALE. Vtiq;. nam niſi admodum quis curſum non intenderit, ſudare nõ poterit, qui nudus, ſicut contra, qui velamine quopiam tegitur celeriter ſudat. quum veſtium obſęptu parua etiam cõcitatione ſudorem mouet. HER. Cur ſtantes ſub ardentibus ſolaribus radijs nudi non ſudant? quũ corpora nudata magis forinſecus ſole deſuper coquantur, q̃ quæ veſtibus adoperta ſunt? ALE. Quia ſolis vehemẽs calor corporis nudi poros vrendo comprimit, veluti ignis primo q̃ ocyſſime adhibitus carnem, cutiſq; ſummã ſicciorẽ occupans vrit, atq; in teſtæ modũ indurat: quæ quũ talis reddita ſit ſudorem arcet, obtruditq;. HER. Cur igitur nuda ſemper facies maxime ſudat? ALE. Quia laxa, humida, ſolutaq; maxime eſt: et ideo ſudori ſe per viam exhibet: caput enim humoris fons eſt. hinc pilorum laſciuia ſedem hanc, ob humiditatis conceptaculũ poſſidet, locuſq; rarus eſt. ideo facilem præſtat ad ſudores aditum: vnde fronte primum ſudamus: quũ ea capiti ſtatim ſubdita ſit. HER. Aeſtate ergo magis deſuper exurẽte, ſudorem commouendum cenſes, q̃ hyeme? ALE. Hoc non ego, verũ philoſophorũ princeps Ariſtoteles cenſet. HER. Cur? ALE. Quia licet corpora ęſtate ſicciora ſint, ſudori tamen magis patẽt, & propter corporum laxitatem non multus naturæ calor continetur: humoreſq; proinde reſoluere in ſpiritum poteſt. HER. quum hyeme humidiora ſint, cur non magis ſudationi apta videtur? ALE. Quia per frigus parte exteriori denſata corporum, calor frequẽs naturæ coercitus humorem minime in ſpiritum reſolui patitur: ęſtate etenim humores caloris vehementia omnes potius putreſcunt: quapropter ſudor exhauriẽdus eſt. & quum humor intus nocet, is arte digerendus eſt. HER. Cur non hyeme æque ſudandum eſt? ALE. Facilis redditur ratio: quia temporis huius ſtatus ſalubris eſt. qui autem mouet ſudorẽ labefactat, cõfunditq; corporis habitum: ac eundem laxiorem q̃ conueniat reddẽs, ſimul & intimum calorem educit, diminuitque: vt nõ ęque gelido cœlo poſſit reſiſtere: & humor externus expeditius ſe corporibus inſerit: quũ laxiora iam foramina propter ſudationem habeantur: hinc eſt vt ſudor magis putridus ſit æſtate, qa per id tempus extrarius pręualet calor: ex quo fit, vt ſingula in æſtate putredinem ſentiant: HER. Hæc mihi de ſudore eo gratiora fuere, quo nuſquam ab alio relata cognouerim. ALE. Heus Panthee, nil ex tuo promptuario de ſudore profers? PAN. In hæc philoſophantium vireta, in quibus huiuſmodi fructus decerperem, nulli poetarum oratorum ue, me hactenus deduxerãt: quæ non

A repoſuerã, expromere nequiui: ideo in hoc campo ſpectator te, equoſq; tuos deſudare ad laſsitudinem vſq; taciturnus ſiui: quando ad hoc duellum inermis velitaturus acceſſerã, temeritatem arbitratus ad ignoratos rhythmos ducere choreas: tamẽ hanc ſolis ſudationem apud priſcos factitatam certo crediderim: tũ quia Paulus Aegineta à me ante recitatus inter alias exercitationes in capite de Profluuio muliebri, à Sole enumerat Solis exercitationem: tum quia apud iuniorẽ Plinium de auunculo ſuo me legiſſe meminerim, q̃ æſtate, ſiquid ei ocij erat, in Sole iacebat, poſt Solem plerunq; frigida aqua lauabatur: deinde guſtabat, dormiebatq; minimum. HER. Admiror Plinium literarum ocio addictum in Sole iacuiſſe, & frigida lauiſſe. PAN. Non ſolum eum literarum ſtudijs mancipatum adiudices: quandoquidem atteſtantibus præclariſsimis auctoribus ille

B in omni vitæ actione exercitatiſsimo corpore fuerit: primis enim annis cauſas aliquãdiu actitauit: amicitia prĩcipum vſus maxima officia geſsit: imprimis delegata ab impatore Veſpaſiano. Equeſtribus militijs induſtriæ functus eſt: procurationes quoq; ſplendidiſsimas, atq; continuas ſumma integritate adminiſtrauit Miſſenenſis claſsis pręfectus, quum Veſuuij flagrantis deſiderio Liburnicis aduectus eſſet. Ibidem vi pulueris, ac fauillæ oppreſſus eſt annum ſextũ & quinquageſimum agens. HER. Mirum hunc virum tot, talibuſque occupationibus implicitum, diffuſum illud, atq; eruditiſsimum naturalis hiſtoriæ opus non tã breui, q̃ terſo elegantiq; ſtylo abſoluiſſe. PAN. Admirabere magis, ſi epiſtolam iunioris Plinij ad Mar-

C cum lectitaueris: qua præter id diuinum opus ſupra quinq; & ſexaginta equeſtrium, oratoriarũq; inſtitutiõum, hiſtoriarum, aliarumq; rerũ libros eum accuratiſsime ſcripſiſſe cognoſces. ALE. Neminẽ quieto quãuis ſpacioſæ vitæ ocio tanta conſcribere poſſe putarim, ne dicã occupatum: quid Hermolae? Dij non homines fuerãt. HER. Vera narras? Sed quid illa Plinij ſub Sole ſæpicula ſtatio Alearde? quid ue frigida lauatio? ALE. Quũ omnigenam rerum doctrinã calleret Plinius: nõ id ab eo temere factitatum putauerim: nouerat enim ſui corporis naturam, forte aliqua ſui parte laborantẽ. Raro nãq; quiſquam non aliquã corporis partem imbecillã habet. Tradit ſiquidẽ Celſus ad exiccandũ humidum corpus, iſta eſſe ſalubria, modicã exercitationem, famem, vnctionem ſine aqua, calorẽ, Solem modicũ, frigidã aquam, cibũ exercitationi ſtatim ſubiectũ. PAN. Quum mihi ſit corpus ſiccius Furio Catulliano, nil ad me iſta. ALE. Neſcis Pãthee quid ſecũ ætas ferat:

vidi

vidi ego graciliores in teneris annis adoleſcentes
in deformem cum æuo excreuiſſe corpulentiam.
PAN. Vtcunq; cadat in præſentia agillimus ſum.
HER. Eſt ne à quopiam monumentis relictum,
quis primũ docuerit frigida lauari? PAN. Nõ hoc
præterijt curioſiſsimus Plinius ſic inquiẽs: Iidem
fratres Euphorbius, et Antonius Muſa inſtituere
à balneis frigida multa corpora aſtrigi: antea non
erat mos, niſi calida tãtum lauari, ſicut apud Ho-
merum etiam inuenimus. ALE. Iam ſatis ſuperq;
ad æſtuantes ſolis ardores deſudauimus. ſupereſt
poſtremus de exercitatione ſudor: q duobus exer
citij generibus apud antiquos vſurpabatur: quo-
rum alterum more Palęſtritarum apud balnea di
uerſis luſibus ante vnctionem, ĩmerſionẽq; exer-
cebãt: alterum omnibus notum: quod eſt etiam-
num in frequenti vſu: de quo pro phyſicorum do
ctrina ediſſeremus: ſi prius Pantheus de vetuſto il
lo, qđ à noſtris moribus protinus receſsit, aliquid
ſolita eruditione non inſtruat. PAN. Alearde ſic
me ludis? ALE. Non mehercules ſerio tecũ ago:
tibi magnam fidem in hiſtoricis narratiõibus ha-
beo: quandoquidem eas tibi promptiſsimas eſſe
conſpiciam. PAN. Iam mihi placere incipiam:
quum me doctis placere ſentiã. HER. Miſſa hæc
face, & quod inſtat age. PAN. Id agã: plures erant
(vt comperio) potius apud Græcos, q̃ Romanos
gymnici exercitij ſpecies: diſputatio, lucta, cur-
ſus, pila: & reliqua id genus. ALE. Eorum memi
nere Galenus, cæteriq; medicinę auctores. at nos
iuniores illa rara legimus: quandoquidem inue-
terata deſuetudo gymnicos ludos iãdudum abo-
leuit: ſed de his Panthee referas quæſo, ſi quicquã
habes. PAN. Operæprecium eſt, vt Vitruuiũ au-
diamus: qui diſtincta gymnicorum membra ęque
in publicis, ac magnificis priuatorum ędibus con
numerat, quo fiet: vt & loca, & ludos pariter, ſe-
riatimq; ex veterũ auctoribus referamus. HER.
Placet hæc tua narrandi conſtitutio. PAN. Sic de
Palæſtritis verba facit ille nunc mihi videtur tam
& ſi non ſint Italicæ cõſuetudinis Palæſtritarum
ędificationes traditę tñ explicare, & queadmodũ
apud Græcos cõſtituantũ, mõſtrare. Conſtituãtur
autẽ in tribus porticibus exhedrę ſpacioſę haben
tes ſedes. in quibus philoſophi, rhetores, reliquiq;
qui ſtudijs delectantur, ſedẽtes diſputare poſsint:
In palæſtris periſtylia quadrata, ſiue oblonga ita
ſint facienda, vti duorum ſtadiorum habeãt am-
bulationis, circuitionis: quod Græci diaulam vo-
cãt: ex quibus tres porticus ſimplices diſponãtur:
quartaq; ad meridianas regiones eſt conuerſa du
plex: vti, quum tempeſtates ventoſæ ſint, nõ poſ-
ſit aſpergo in interiorem partem peruenire: in du

D plici autẽ porticu collocentur hæc mẽbra, Ephe-
beum in medio. hoc autẽ exhedra ampliſsima cũ
ſedibus. Tertia parte lõgior ſit, q̃ alta: ſub dextro
Coryceum. deinde Coniſteriũ, à Coniſterio in
verſura porticus frigida lauatio, quam gręci λού-
τρον vocant. Ad ſiniſtram Ephebei eleotheſium.
Proxime autem eleotheſium, frigidarium, ab eo-
que iter in Propnigeon in verſura porticus. ALE.
Me abſterrent hæc verborum vocabula. Talia. n.
ænigmata non te Panthee expoſitore, ſed Oedi-
pode indigent. PAN. Non falſo auguraris: ſed ta
mẽ ex his plura nõ inutiliter ediſſeremus. HER.
Sed priuſquam ediſſeras, hoc nõ præteribo: quod
mihi magnæ admiratiõi eſt. cum reliquis balnea-
rum ludis promiſcuas fuiſſe literatorũ virorum
diſputationes. PAN. Et ſi nobis hoc abſurdum vi
detur: tamen factitatum eſſe apud veteres: præfa-
E ta Vitruuij deſcriptio demonſtrat: HER. Ex eius
lectione mihi iniectus eſt ſcrupulus: PAN. Illum
tibi comprobationibus adimam: Ioſephus in bel
lo Iudaico balnea vocitari gymnaſia liq̃do com-
probat. in hunc modũ de Herode ſcribens: Nãq;
apud Tripolim, & Damaſcũ, & Ptolemaida pu-
blicas balneas, quæ gymnaſia dicuntur. Bibli au-
tem exhedras, porticus, & fora cõdidit. Quod au
tem philoſophi ad gymnaſia diſputaturi accede-
derẽt, audiamus Vitruuium de Ariſtippo ſic me-
morantẽ: Ariſtippus philoſophus Socraticus nau
fragio, quum eiectus ad Rhodienſium littus ani-
maduertiſſet geometrica ſchemata deſcripta: ex-
clamaſſe ad comites ita dicitur: bene ſpemus. ho-
min um enim veſtigia video: ſtatimq; in oppidũ
Rhodum contẽdit. & recta gymnaſium deuenit.
Ibiq; de philoſophia diſputans muneribus dona-
F tus eſt. ALE. Grande ſapientum ſolatium. nõ exu
les, non pfugos, non naufragos deſerit omni pre
cioſior argẽto, auroq; virtus. HER. Ita eſt. PAN.
In amborum auctorum ſententiam facillime de
ducor. quũ ad balneas diſputantium porticus ex-
truerẽtur: à Stoaq; porticu, Stoicorum ſecta deno
minata fuerit. HER. Cur diſputãtium loco gym-
naſium nomen? PAN. παρὰ τὸ γυμνάζειν: Quod eſt
exercere. HER. Quid enim diſputatio ad exerci-
tium? PAN. Multum quidem, quod ex Pauli Ae-
ginetæ doctrina facile deprehenditur: qui inter
valentia exercitij genera, vociferationem, clama
tionemq; nominat. Celſus quoq; nõ mediocrem
exercitationem claram lectionem cenſet. ALE.
Eſt profecto vtiliſsima ad bonã valetudinẽ tuen
dam diſputationis exercitatio: quæ animũ ſimul
& corpus cõmouet, excitatq;. Sed Panthee redea
mus ad palęſtritarũ manſiones. edoceas primum,
quæ erat Ephebei ſtructura? PANTHE. Video
Alearde

Alearde in quam me rursum trahis periclitationem? ALE. Hanc facile euitabis. quandoquidem non te temere, sed mihi obsequẽdi, tuiq; exercendi ingenij gratia oẽs fecisse arbitrabuntur. PAN. Maluerim igitur obsequendo temeritatis argui, quam negãdo ceruicositatis damnari. Spero candidos lectores, si aliquando in has nostras nugas inciderint, non vsqueadeo hunc laborem damnaturos. ALE. Verum probaturos confido. de Ephebeo igitur perge. PAN. Ephebei cathedratum locum superiore descriptione aperte mõstrauit Vitruuius: de nomine sola restat ambiguitas. ALE. Vera narras. PAN. Illum sic vocitatũ putauerim, ꝙ in eo Ephebi hoc est adolescentes exercentur. HER. Hoc satis ex vocabuli denominatione patet. Verum tua isthæc opinio non satis mihi, nec Aleardo facit: nisi addas tuæ sententiæ astipulantes. PAN. Addam nõ vnum, sed plures, primũq; citemus sacrarum literarum testimonium: superioribus enim diebus dum pro mensa legerem in Ephebei vocabulum incidi, in quo aliquãdiu hæsitaui, etsi liber in præsentia non sit prę manibus, sensum tamẽ pene eisdem verbis referre curabo. Ex Machabeorum historia habemus Iasonẽ summum sacerdotium apud Hebræos ambientẽ, Antiocho regi, qui Nobilis cognominabatur: nouo scelerum lenocinio, grande talentorum vectigal pollicitum fuisse: si ab eo facultas daretur: vt sub arce gymnasium, & Ephebea construeret. in quibus optimos quosq; Epheborũ, corrupto suę gentis more, minus pudice exerceret. Ex hoc sanè textu liquet de Ephebeo: verum ad hũc græcorum morem demonstrandum cõfugiam imprimis ad certissimum antiquitatis assertorẽ Plutarchum, qui talem exercendi ad balnea adolescentes consuetudinem apud Romanos acerrime taxauit sic scribens. Nam nisi prius lauissent Romani, vngi moris non erat, nec aliud quicquam græci seruitutem, ac molliciem attulisse putant Romanis, quam gymnasia, & palæstram, quibus relanguescant adolescẽtium animi, & penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno, et deambulationibus iuuenum corpora corrumpi. hinc saltationibus, & motu composito & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de caussis ab armis se delapsos esse non intellexerũt, contẽtiq; pro strenuis, ac fortibus militibus, se bonos palæstritas, & athletas bonos dici & haberi: ad summam inertiam, molliciemq; defluxerũt. Hęc igitur siquis effugere studet, in puluerem prodire, & sub diuo manere oportet. at qui domi, & vmbra balneis, & vnctionibus molliter se curant, hæc omnia subire necesse est. HER. Quã sanctissima fuit hæc Plutarchi taxatio? PAN. Non minori acrimonia carpit Plinius talem iuuenũ molliciem dicens: plura de hac parte non sum dicturus. non Hercules magis quam de terræ vsu ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit. HER. Sapiunt hæc verba Plinianam acritatem, breuitatemq;. PAN. Audiamus & Martialem omnium poetarum facetissimum, collaudãtem Pomponium Atticum iuuenem, ꝙ deuitaret exercitationes potius ad luxum pertinentes, ꝗ̃ ad rectam valetudinem, & relicto gymnasio, cursu se exercebat, sic canit ille.

Attice facundæ renouas qui nomina gentis:
  Nec sinis ingentem conticuisse domum.
Te pia Cecropiæ comitatur turba Mineruæ.
  Te secreta quies, te Sophos omnis amat:
At iuuenes alios fracta colit aure magister.
  Et rapit in meritis sordidus vnctor opes:
Non pila, non follis, non te paganica thermis
  Præparat, aut nudi stipitis ictus hebes:
Vara nec iniecto Ceromate brachia tendis.
  Non harpasta vagus puluerulenta rapis.
Sed curris niueas tantum prope Virginis vndas:
  At vbi Sidonio Taurus amore calet:
Per varias artes, omnes quibus area seruit
  Ludere quum liceat, currere pigritia est.

ALE. Est ne hic Martialis, quẽ plures laxi nimiũ, impudiciq; oris vehementer dãnãt? PAN. Ipsus est. ALE. Ni impudiciora his scribat, pudicus mihi, tersusq; videtur. PAN. Non negauerim illum interdum liberiori stylo quosquam infami nota perustos insectari, sed inter facetos Satyros, doctosq; enumerandum emuncti naris viri cẽsent. HER. Censent quibus lasciuior carminum mollicies blanditur. PAN. Ad palęstritas redeamus, ne aliorum faba in me cudatur. ALEA. Sapis. PAN. Quid dicas Alearde, si non paucioribus testibus tibi confirmem, non modo mares adolescentes, sed & puellas in gymnicis ludis promiscue assuetas? ALE. Hoc vtiq; risu dignum esset. PAN. Nõ irridendum, sed grauiorum virorum institutum demonstrabo. ALE. Te arrectis auribus audiam. PAN. Quum hoc sit gręcorum dogma: græcis id auctoribus comprobabo, citaboq; primũ Xenophontem in Lacedæmoniorum politia, qui sic ait: Lycurgus quidẽ ad vestes, & indumenta conficienda seruas sufficere arbitratus est: liberis autem mulieribus maximũ esse ratus, si soboli procurandæ operam darent: primum quidem mãdauit: vt nihilominus ꝗ̃ mas, fœmina corpus suum exerceret. postea cursus, & fortitudinis certamina adinuicem mulieribus, ceu viris constituit, arbitratus ex ambobus valentibus filios etiã robustiores

stiores fieri. ALE. Non sine ratione fuit Lycurgi institutum. PAN. Illud quoq; Cicero noster non improbauit in hunc modum scribens. Itaq; illi, qui græciæ formam rerum publicarum dederūt: corpora iuuenū firmari labore voluerunt. Quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerant, quę cæteris in vrbibus mollissimo cultu parietū vmbris occuluntur. Illi autem voluerunt, nihil horum simile esse apud Lacænas virgines, quibus magis Palæstra, Eurotas, Sol, puluis, labor: militia in studio q̄ fertilitas barbara. HER. Nō putauissem hoc à latinis comprobari. PAN. Non pigeat Plutarchum insuper in eiusdem Lycurgi vita de institutionibus politicis idem recitantē audire, sic enim inquit: Enimuero virginum corpora cursibus, & luctationibus, iactibusq; discorum, atq; iaculorū exercuit: vt quemadmodum germinū radix acre in acribus corporibus principium sumens melius germinat: ita & hæ partus robuste tolerantes: honeste simul & facile aduersus dolores repugnarēt. Itaq; delitias remouēs & cibi subductionem, & omnem fœmineum morem, assuefecit puellas non minus, q̄ pueros & versari nudas, & quibusdam in sacris & saltare, non canere præsentibus simul spectantibusq; iuuenibus. ALE. Si nostris sæculis ea esset in sacris celebrādis cōsuetudo, HER. verius diceres abusio: ALE. spectares nostram iuuentutem ad diuina mysteria propēsiorem, si ad sustarcinatas cateruatim effrenes corruunt, in nudas quid arbitrandum? PAN. Indomitam spectares furentium tantorum ferociam. HER. Signantissime dictum. PAN. Hinc Propertius amore deperditus impatienti agitur mœrore, Graia virginei chori commercia Romanis non esse puellis vsurpata. Audite ergo quanto mentis œstro Spartanam Palæstram collaudat, sic iuuenili ardore incinit.

Multa tuæ Spartæ miramur iura Palæstræ.
  Sed mage virginei tot bona Gymnasij:
Quod non infames exercet corpore laudes,
  Inter luctantes nuda puella viros:
Quum pila velocis fallit per brachia iactus,
  Increpat, & versi clauis adunca trochi.
Puluerulentaq; ad extremas stat fœmina metas:
  Et patitur duro vulnera Pancratio:
Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris:
  Missile nunc disci pondus in orbe rotat:
Gyrum pulsat equis, niueum latus ense reuincit:
  Virgineumq; cauo protegit ære caput:
Qualis in Eurotæ Pollux, & Castor habenis,
  Hic victor pugnis, ille futurus equis:
Inter quos Helene nudis capere arma papillis
  Fertur, nec fratres erubuisse Deos:

ALEAR. Eleganti carmine, pacatoq; magis, q̄ cupidineo æstu Meuanius vates Laconicam extulit colluctationem. PAN. Nec suppressit eā priori non in amore secundus Pelignus Naso: primū Lacenæ Helenes à Theseo raptum extollens:

Ergo arsit merito, qui nouerat omnia Theseus:
  Et visa est tanto digna rapina viro.
More tuæ gentis nitida dum nuda Palæstra
  Ludis: & es nudis fœmina mixta viris:

HER. Sat erant oratorum attestationes dissimulata carminum recitatione. immemor sacræ religionis Panthee in poetarū lasciuiam lubricis vestigijs prolaberis. PAN. Immo exemplorum gratia inuitus trahor. ALE. Indulgendum Pantheo iuueni Hermolae: quādoquidem ego iam senior bibulis (quod dicunt) auribus vatū illecebras auidiuscule exsorbeo. HER. Et tu Alearde illorum lenocinio in molliusculos Veneris saltus allectaris? ALE. In me omnis deferbuit ardor. PAN. Posthabitis poetarum modulationibus nouissimum addam de raptu Helenæ Plutarchi testimoniū, qui illam à Theseo, seu ab Ida, Lynceoq; fratribus raptam autumat: dum in Dianæ templo chorum, quem Orthiā vocant, exerceret. ALE. Quadrant omnia, sententia quidem mea, quæ de Ephebeo accumulatissime attulisti Panthee. HER. Ita mediussidius cohærēt: vt nemo cui sit vegetum sine liuore ingenium non his acquiescat rationibus. PAN. Si serio (vt censeo loquimini) audentius de reliquis experiri contendam. ALE. Quin ad validiores vires tibi insurgendum est: & quid de Coryceo sentias, tota ingenij acie, edisseras. PAN. De Coryceo eodem modo vti de Ephebeo ariolandum est. ALE. Sunt tua isthæc responsa nullo errore inuolucro intricata. PAN. Legimus Alearde apud Suidam grauissimum græcorum auctorum, Corycum pilam esse vento conflatā, quam nos follem appellitare consueuimus, ab eo sanè deductum arbitror Coryceum, locum ipsum, in quo ea se pila exercendo lusitarent. ALE. Subit mentem hæc tua prima ariolatio. Perge attentius inspectare fibras: PAN. Coryco autē exerceri græcos palæstritas locupletissimam fidem facit Paulus Aegineta. Celeria autem exercitia sine intensione, & violentia sunt: talia autē sunt, cursus sciamachiæ, acrochirismi, & exercitium quod fit ex coryco, & parua pila, compositum est ex valēte, & celeri. ALE. Nodum nodo annectis Panthee. PAN. Cur? ALE. De Coryco satis mihi factum esse, Hermolaoq; arbitror, sed indignum opinor præterire, ignorareq; quales fuerint Sciamachiæ, acrochirismi exercitationes. HER. Hoc & me stimulabat. PAN. Semper ponderi auctarium adij-

cis

cis Alearde. ALE. Dijs gratiã, quum tibi ſint humeri firmiores ad ſuſtentãda grauia onera. PAN. Sic tibi videor: quã ſint imbecilles, mihi conſcius ſum. ALE. Nullus datur tuæ excuſationis locus. PAN. Quando tibi parendum eſt. quæ obiter, & ex tempore ſe offerunt, ediſſerã vt quoq; hæc tuo beneficio in lucem afferantur. Sciamachiæ igitur dici poſſunt (vt arbitror) pugnæ vmbratiles παρὰ τοῦ σκιαμαχεῖν, à verbo compoſito ex vmbra, & pugno: fuit autem inter exercitia ſub vmbra decertationis genus non abiectum: quod Galenus medicus in libro de ſanitatibus ſecundo inter celeres exercitationes enumerat dicens. Tranſcendere tempus eſt ad celeria exercitia, quæ ſine intenſione, & violentia ſunt: talia vero ſunt curſus, & Sciamachiæ. HER. Quo nam modo fiebat hęc vmbrę concertatio? PAN. Opinor id duobus modis factitatum, aut quoties quiſpiam more gladiatorio ipſe nullo aduerſante tenues diuerberat vmbras, ſi quis ſub vmbra quoquo modo ſe exerceat: quum ex aduerſo eſſet ſub diuo apud veteres frequẽtiſsima exercitatio. ALE. Noſtri auctores nec iſta præteriere: ſed vna cũ loco & tempore à nobis abiuerunt. HER. Planiſsime Panthee aperuiſti vmbratilem pugnam: eadem facilitate opus eſt aperias, qui ſint Acrochiriſmi. PAN. Itidem eſſe genus exercitij atteſtatur Galenus. Eſt autem inquit Galenus Pitylizin, quãdo quis ſummis inſiſtens veſtigijs extenſis manibus, hanc quidem ante, illam vero retro moueat. Exercentur autem maxime genus hoc exercitij muro appropinquati, vt ſi forte errauerint faciliter apprehenſo pariete corrigantur: quare ſic ſe exercentibus, latent quidem errores, imbecillius autem fit exercitium. HER. Inſanientis cuiuſpiam videtur hæc corporis cõmotio. non ab re ergo noſtri hos deſeruere ritus, vnde Pãthee Acrochiriſmis nomẽ. PAN. ἀκροχειρίζομαι. enim apud græcos digladiari, pugilemq; eſſe ſignificat. ALE. Innumerabiles ſunt ab auctoribus exercitationum ſpecies monumentis demandatæ: ſed raro nunc vſui ſunt. Debemus tamen Pantheo: qui ex græco fonte nobis licet ex tempore Sciamachiæ Acrochiriſmiq; ritum demonſtrauit: Iam ad alia redeamus. PAN. ſed prius de Coryco aliud eiuſdem Pauli locupletiſsimum audiamus teſtimonium. HER. Audiamus. PAN. Ille enim in capite de diæta leproſorum ſic inquit. Poſt ſomnum, & perfrictiones, & excrementa ſuſpendatur, & clamet: poſtea valenter perfricetur, & varie exerceatur, partim ſaliẽs: vt plurimum autem vtens alteribus, & Coryco. ALE. Quam curioſiſsimi fuere græci ſcriptores adſcribendum non modo oratoriam, poeticen, & hiſtoricam, verum phyſicen, & medicẽ. PAN. Fuere certe addã Alearde & follis vſum, nec à noſtris latinis pꝛtermiſſum: de cuius luſu in Diſtichis ſic Martialis feſtiuiſsime canit in diuerſis locis.

Ite procul iuuenes: mitis mihi conuenit ætas:
 Folle decet iuuenes ludere, folle ſenes,
Et alibi idem Poeta,
Plumea ſeu laxi partiri pondera follis:
 Siue leuem curſu vincere quæris Atam:
Idem,
Hæc quæ difficilis turget paganica pluma.
 Folle minus laxa eſt, & minus apta pila:

HER. Ad robuſtiores iuuenum artus facit pilę luſus. quibus ob ætatis ardorem negligentibus decorum, quandoq; indulgemus. PAN. Non dedecori fuiſſe atteſtatur Tranquillus, qui Auguſtum Imperatorum optimum, obſeruandiſsimumque hoc exercitij genere delectatum ſummopere ſcribit dicens. Exercitationes campeſtres equorum, & armorum ſtatim poſt ciuilia bella omiſit: & ad pilam primo, folliculũq; tranſiit, mox nihil aliud q̃ vectabatur. ALE. Eſt ſanè pilæ luſus, qui nullum hominũ genus, quãuis ſummo honoris apice eminentiſsimum dehoneſtet: illo enim præ cæteris vtẽdum ſuadet: pręcipitq; medicorum princeps Galenus: quoniam parili fatigatione omnes exerceat artus. quo nihil homini inter exercendum ſalubrius eſt. HER. Victus tanti imperatoris exemplo, ſimul æque tanti auctoris conſilio muto priſtinam ſententiam. ALE. Quum igitur pilæ luſus ſemper apud omnes vſurpantiſsimus fuerit, à Coryco Coryceum deductum non ambigamus: quandoquidem & Panthei rationes ad regulã cohæreant. HER. Ita eſt. PAN. At at alia ex tempore ſuccurrit de Coryceo ſententia. AL. Quæ? PAN. Forſitan non à folle, ſed à puella deriuatum Coryceum non ab re cenſendum. ALE. Quid cum Coryceo puella? PAN. Ex graia nuncupatione. quum apud illos κόρη puella dicatur. ALE. Eſto. ſed cur à puella Coriceum? PAN. Dicam: quam pauloante adduxi de promiſcua iuuenum, puellarumq; exercitatione, & ſi Laconum fuerit inſtitutum, non propterea à reliqua Græcia receptum crediderim: quippe q, in ędiũ manſionibus œcos. i. habitationes à viris ſecreuerint: illos Gynæconitas, à muliere: hos andronitas à viro appellitantes: nõ iniuria fuit ergo, vt in gymnicis puellarum, quem Coriceum vocitarent, ab Ephebeo marium diuiſum haberent. ALE. Non inepta eſt de Coriceo altera iſthec tua licet extẽporanea opinio Panthee. HER. Immo honeſtiore defenditur argumento. PAN. Hinc eſt, quum talis luctandi muliebris luxus nõ iam ſecreto, ſed

palam

palam eliminata pudicitia in Romanum Tyberim defluxisset:q; Satyricis oblata est ansa,vt perfricatas fœminarum frontes genuino perstringerẽt. Aq̃nas ergo in sua tempora exclamat dicens.
Endromidas tyrias,& fœmineum Ceroma
Quis nescit?aut quis non vidit vulnera pali?
Quem cauat asiduis sudibus scutoq; lacessit:
Atq; omnes numeros implet:dignissima prorsus
Florali matrona tuba:nisi si quid in illo
Pectore plus agitat:veræq; paratur arenæ:
Quem præstare potest mulier galeata pudorem?
Idem paulopost,
Aspice quo fremitu monstratos perferat ictus:
Et quanto galeæ curuetur pondere:quanta
Poplitibus sedeat:q̃ denso Fuscia libro
Et ride:depositis scaphium quum sumitur armis:
ALE. Quid Endromides illę?quid Coliphia?cuinam vsui fuerant in Palæstra? PAN. Illæ fuerant crassiores vestes, hæ Panes, quibus ad robur vti consueuere Athletæ. ALE. His assuescebant matronæ? PAN. Audisti. ALE. Enimuero procul à Romanis venerandum abiuerat pudoris nomen. HER. Vltra Sauromatas diffugerat. PAN. Non dissimili animaduersione pstrinxit Martialis Philænem omnium impudicissimam: his rhythmis eam carpens:
Harpasto quoq; subligata ludit.
Et flauescit aphe,grauesq; draucos,
Alteres facili rotat lacerto
Et pueri luculenta de palæstra
Vncti verbere vapulant magistri.
Nec cœnat prius,aut recumbit ante
Quam septem vomuit meros deunces:
Ad quos fas sibi tunc putat reuerti,
Quum Coliphia sexdecim comedit.
ALE. Aeuo illo in profundam vitiorum fæcem conciderant Romani, in illa iaceãt. De Coryceo satis à te superq; dictum puto: post illud se offert Conisterij dissertatio. PAN. Vix tandem multo puluere obsitum profert caput. ALE. Quid Panthee? PAN. Multo est opus spiritu ad hunc de Conisterio discutiẽdum puluerem. ALE. Quid hoc cauillum? PAN. Dicam à puluere (quem græci κόνιν dicunt) Conisterium appellatum arbitror: locusq; forsitan fuerat,in quo Palæstritarum puluis asseruabatur: vel quod magis consentaneum est.in quo puluere conspersi certãtes colluctabantur. ALE. Quid illis hic puluis? PAN. Quod illo perfusi luctantes deperditas vires resumere viderentur:cui sententiæ astipulatur Lucanus de Antæi Herculisq; pugna canens.quũ præmittat Antæum terræ filium præter cæteras dotes à matrę donatum,tellure contacta solidiores vires recepturum,in hunc modum concinit ille:
Hoc quoq; tam vastas cumulauit munere vires
Terra sui fœtus,q̃ quum tetigere parentem,
Iam defecta vigent reuocato robore membra:
Ille parum fidens pedibus contingere matrem:
Auxilium membris calidas infudit arenas:
Vtq; iterum fessis iniecit brachia membris:
Non expectatis Antęus viribus hostis
Sponte cadit,maiorq; accepto robore surgit.
Quisquis inest terris in fessos spiritus artus
Erigitur:Tellusq; viro luctante laborat:
Vt tandem auxilium tactæ prodesse parentis
Alcides sensit,standum est tibi dixit.& vltra
Non credere solo,sterniq; vetabere terra.
Hærebis pressis intra mea pectora membris.
Huc Antæe cades,sic fatus sustulit alte
Nitentem in terras iuuenem, morientis in artus
Non potuit nato Tellus summittere vires:
ALE. Nihil hac Lucani assertione planius. PAN. Idem de Tydei, & Agillei pugna concinit Statius his carminibus.
Vis eadem Oenide.nec sole,aut puluere fessa
Membra labant.riget atra cutis.durisq; laborum
Castigata toris, contra non integer ille
Flatibus alternis:ægro quoq; fessus hiatu
Exuit ingestas fluuio sudoris arenas.
Ac furtim rapta sustentat pectora terra.
ALE. Alia de causa putas Panthee hos luctatores puluere cõspergi? PAN. Ea fortasse q̃ prius oleo peruncti lubrica membrorum effugia inuicem se eluderẽt,sed hac aspersione firmiore nexu implicit innitebantur,qua membra luctantium flauescebant,vt pauloante Martialis in Philænem scripsit dicens:Et flauescit aphe: ἀφὴ enim & tactum & notas,quibus aliquando corpus inficitur significat: HER. Altera hæc opinio magis luctatorum conuenit decipulis. PAN. Eandẽ conspersionem signanter expressit Ouid.in Herculis, Acheloiq; pugna his carminibus concinens.
Cõgrediturq; ferox:puduit modo magna locutũ
Cedere:reieci viridem de corpore vestem
Brachiaq; opposui. Tenuiq; à pectore varas
In statione manus·& pugnæ membra paraui
Ille cauis hausto spargit me puluere palmis:
Inq; vicem fuluæ tacta flauescit arenæ:
ALE. Omnia eleganter noster Naso. Plurimum illi ex eius facilitate afficior. PAN. Hunc ritum nec siluit oĩum lõge doctissimus Virg.sic cãtans.
Pars in gramineis exercent membra palæstris,
Contendunt ludo,& fulua luctantur arena,
Quẽ conspergendi morẽ nec præteriit Papinius eadem Tydei,& Argillei palęstra sic memorans
Postq; oleo gauisa cutis,petit æquor vterq;

Pro curſu medium. atq; hauſtu veſtitur arena
Tunc madidos artus alterno puluere ſiccant:
ALE. Pro te ſtat ĩdubitata Ouidij, Virgilijq;, atque Papinij citatio: PAN. Eundem quoq; luctantium morem luculenter præmonſtrat Seneca ad Lucillum ſcribens, ait enim: Quum à Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne iterum nauim experirer. & tantũ luti, tota via fuit, vt poſsim videri nihilominus nauigaſſe totum athlætarũ fatum illo die. mihi perpetiendum fuit à Ceromate, aphe excepit in cryptа Neapolitana. ALEAR. Nuſquã incaſſum ad tuum Senecam confugis. PAN. Huius inſup pulueris vſum oſtendit Plinius ſic ſcribens. Nõ multum à puluere Puteolano diſtat è Nilo arena tenuiſsima ſui parte, non ad ſuſtinenda maria fluctuſq; frangendos, ſed ad debellanda corpora palæſtræ ſtudijs indecrete Patrobio Neronis principis liberto aduehebatur. HER. Quæ tanta Romanorum inſania, vt rem tã minimi momenti à longinquis exterarum gentium regionibus conuectarent? ALE. Inſania quidem nullo veratro purgãda. PAN. Quod Palæſtritarũ puluis iſte ex Aegypto adueheretur: teſtatur itẽ Suetonius in Nerone contra eum: populi Romani odium taxans ſicq; ait: Ex annonæ quoq; caritate lucraticia accreuit inuidia: nam & forte accidit, vt in publica fame Alexandrina nauis nunciaretur puluerem luctatoribus aulicis aduexiſſe. ALE. Egregium imperatorem narrat. PAN. Pollux quoq; Iulius inter Gymnica inſtrumẽta: κονίος σπύρειν. Hoc eſt pulueris ſportulam enumerat: verum mihi inter narrandum aliud ſuccurrit. HER. Quid? PAN. Præter paleſtritarum puluerem memini me legiſſe alium eſſe puluerem, quem eruditum priſci appellauere: ꝗ eum geometræ ad deſcribendas figuras vſui haberent, ſi vos non piget addam & hanc eruditionem. HER. Addenda prorſus eſt. PAN. Huius ſiquidem eruditiõis primus teſtis. ij. de natura Deorum Cicero eſt: qui ſub perſona Lucilli Balbi Stoici in. c. Veleium inuehitur, carpẽs vehemẽter Epicurũ, tanquam Geometriæ expertes: ſic inquit: Cũq; formę prętãtes ſint ex ſolidis globum, ſic enim ſphęram interpretari placet, ex planis autem circulus, aut orbis, qui cyclus græce dicitur: his duabus formis cõtigit ſolis, vt omnes earum partes ſint inter ſe ſimillimæ, à mediaq; tantum abſit extremum, quo nihil fieri poſsit aptius: ſed hæc non videtis. quia nunquam illum eruditum puluerem attigiſtis. HER. Sanè fuerat eruditio hæc minime prætereunda. PAN. Aſtipulatur Ciceroni Plutarchus ea oratione qua contra adulatores acerrime inuectus eſt, ſic enĩ inquit: quẽ-

A admodum Syracuſis memorant: quum illuc perueniſſet Plato, Dionyſiuſq; maxĩo philoſophiæ ſtudio teneretur, regiam puluere refertam fuiſſe præ multitudine geometriæ vacantium. ALE. putaſſem ego regiæ huius pauimentum præ illo philoſophantium numero puluere conſtratũ. HER. Ho ridiculum cenſendum eſſet. PAN. profecto, ſed huius pulueris meminit Valerius, Archimedem geometricis ſignis intentum Syracuſana clade à ſæuiſsimo milite interfectum ſcribens: at Archimedes dum animo, et oculis in terram defixis formas deſcribit: militi qui prædãdi gratia domũ irruperat: ſtrictoq; ſuper caput gladio: quiſnam eſſet, interrogabat propter nimiam cupiditatem inueſtigandi, quod requirebat: nomen ſuum indicare non potuit · ſed protracto manibus à puluere: noli inquit obſecro iſtum circulũ diſturbare, ac perinde quaſi negligens imperij victoris obtrũcatus ſanguine ſuo artis ſuę liniamenta confudit. HER. Magna Archimedis abſtracta intentio: at maior ſæuiendo diri militis impatiens crudelitas. PAN. Eundem caſum conquerens Liuius ſic de Archimede in puluere ſcribẽte memorat: Archimedem memoriæ proditum eſt in tanto tumultu, quãtum captæ vrbis in diſcurſum diripiẽtum militum ciere poterant: intentum formis quas in puluere reſcripſerat, ab ignaro milite, quis eſſet, interfectum. Archimedis puluerẽ, nec præterijt Cicero queſtionibus Tuſculanis ſic inquiens: Ex eadem vrbe humilem homũculum à puluere, & radio excitabo: qui multis annis fuit poſt Archimedem. Cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, quem eſſe omnino negarent ſeptum vndiq;, & veſtitum vepribus, & dumetis inueſtigaui ſepulchrũ: HER. Fuit hoc de puluere erudito Panthee auctariũ eo iucundius, quo rarius etiam à doctis multis fortaſſe iam æuis non animaduerſum. ALE. Ea accumulaſti de coniſterio Pãthee, quæ tuę ſententiæ mirũ in modum applaudant: ſupereſt nunc cognoſcere te enarrante quid ſit Eleotheſiũ. PAN. Eleotheſij ſignificatio notior eſt. ex membris balnearum vnum erat, in quo vngebantur, vel in quo vncti more Paleſtritico concertabant ab oleo nomen ſortitum. Hinc Plinius in villa ſua illud Vnctuarium ĩter reliquas balnei manſiones appellat, dicens: ſin mare in proximo cogites, adiacet V nctuarium, Hypocauſtum, & Propnigeon: hæc ille. ꝗ autem oleo paleſtritę certaturi perfunderẽtur, docet Virgilius dicẽs: Exercent patrias oleo labente palæſtras Nudati ſocij. HER. Admiror cur oleo luctaturi perungerẽtur. A'L. Nõ ab re eſt, ſed pro medicorũ inſtructione: quandoquidem olei vſus ad membrorum vim plurimum

plurimum valeat. Ad neruorum dolores sedandos oleo vtendum docet Columella sic scribens: Oleum autem secundarium non insuauis odoris quotidianam vnctionem præbere poterit dolore neruorum laborantibus. PAN. Ast aliud putabam ego. luctaturos scilicet eo perungi, vt difficilior esset vnguinis lubricitate brachiorum inuicem conuexio. HER. Nec tua isthæc reijcienda est opinio Panthee. PAN. Sed quæso audite Plinium de oleo in hunc vsum quid dicat: Oleo, inquit, natura tepefacere corpus & contra algores munire: eidem caput refrigerare: vsum eius ad luxuriam vertere Græci vitiorum omnium genitores, in gymnasijs publicãdo: Addit auctor idẽ Plinius luctaturos nõ modo corporis artus superne delinire solitos, verum intrinsecus oleo se præmunire in vsu fuisse demonstrat, vnde factitia oleorum genera. Connumerans præcipuum eleomeli cõmendat oleum: quod in Syriæ maritimis nascebatur. ex arboribus pingue manans crassius melle, resina tenuius: sapore dulci: pugnatores certaturi ex eo cyathum vnum præsumebant. ALE. Sed quem ex græcis huius rei inuentorem credimus? PAN. Herculem fortasse. ALE. Cur? PAN. Quum ipse olympicos ludos instituerit, quibus erat hæc inungendi consuetudo: quam attestatur Lucanus Herculis, & Anthæi pugnã sic decãtans.

Ille Cleonæi proiecit terga leonis.
Anthæus libyci, perfudit membra liquore
Hospes Olympiacæ seruato more palæstræ:

ALE. plurimum debes tuis poetis Panthee. Qui tibi in omnem attestationem faciles præsto sunt. PAN. Sunt inquã nullo auro, nulloq; pretio corrupti, sed multis lucubrationibus comparati. ALE. Crediderim. HER. Vnguen aliud præter q̃ olei fuit Palæstritis in vsu? PAN. Fuit: res postquam in maiores delicias defluxit, Ceromate passim vsi fuere, cuius sæpenumero Iuuenalis, Plinius, Martialis, alijq; auctores plures cõmeminerũt. HER. Quæ erat vnguenti huius confectura? PAN. Ex oleo & terra in luti speciem. ALE. Ad lacertorũ robur factitatum arbitror. PAN. Sed postquam in deperditam mollitiem deuentum est: ante cœnæ tempus non oleo, nisi valitudinis causa: non Ceromate, sed exoticis, pretiosisq; vnguẽtis perfundebãtur. Quorum luxuriam multis modis taxat Plinius acer castigator: quod multos crassitudo delectaret: idipsum approbantes lini iam non solum, sed & perfundi vnguẽtis gauderent: quod vestigia pedum tingerent: q̃ parietes balneorum vnguento spargerẽt, q̃ signa aquilarum horrida diebus festis vngerent, q̃q; in potu vnguentum adderẽt, vt odore prodigo ex vtraq; parte corpo- D ris frueretur. HER. Nulli igitur mirum, si talibus illecebris euirati Romani à tanto rerum culmine olim terrarum domini deciderint: & nunc abolito tãtæ maiestatis nomine alijs subesse condiscãt. ALE. Ita est. PAN. Ad vnguenta redeamus. nec prætereamus tam sordentis magistri officium. Is enim aliptes dicebatur, παρὰ τὸ ἀλείφειν, quod est vngere, cuius in balneis ministerium elegãter expressit Seneca ad Lucillum sic scribens: Aliptum tenuem, & stridulam vocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem, nec vnquã tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare coegit. In hũc sensum Iuuenalis muliebrem impudicitiam taxans, in sordidulos vnctores cum stomacho his carminibus prorumpit.

Balnea nocte subit, conchas, & castra moueri
Nocte iubet: magno gaudet sudare tumultu:
E Quum lassata graui ciderunt brachia massa:
Callidus & cristæ digitos impressit aliptes
Ac summum dominæ femur exclamare coegit.
Et reliqua.

ALE. De Eleothesio æque, ac de cæteris Pãthee non minus diserte, quam vere enarrasti. PAN. Pro ingenij viribus elaboraui. Verum prætermittendum nõ putaui: vt scias quæ sit apodyterij cella, balneo cuiq; perquam necessaria. ALE. Spontanea hac tua enarratiõe cumulatior mea erit in te obligatio: sed cuinam potissimũ vsui dicata erat? PAN. In ea ante balnei lauationem colluctaturique corporis velamina reponebant: vnde illi nomen ἀποδύομαι enim exuor dicitur. Hinc ex nostris alij spoliatorium, alij vestarium locum illum dixerũt: de quo Plinius iunior sic ait. Inde apodyterium balnei laxum, & hilare excipit cella frigi- F daria. ALE. Non tam opportuna quam necessaria fuit de apodyterio, licet subitaria eruditio: nouissimum restat Panthee de propnigeo ænigma. PAN. Vere ænigma dixisti: quam verissimum est illud vulgo proculcatum verbum? In decoriãdis iumentorum pellibus tædiosissimam esse caudæ deglubrationem, nunc ariolando opus est omni haruspicina. Duplex est igitur huius nominis lectio. alij vero propnigeon. alij autem propineon legendum affirmant. ALE. Quid tu Panthee arbitraris? PAN. In vtranq; partem inclinor: si propnigeon malimus. eum locum appellabimus, in quo assæ fiebãt sudationes παρὰ τὸ πνίγειν. hoc est à stipando suffocandoq;. Quod expressisse videtur Cicero, vt supra docuimus in epistola ad Atticum sic scribens. In balnearijs assa in alterũ apodyterij locum promoui. Assarum quoq; sudationum meminit Cornelius dicens. Tremor autem neruorum æque vomitu, medicamẽtisq; vrinam

mouentibus

mouẽtibus ĩtẽditur:inimica ẽt hẽt Balnea,aſſaſq; ſudationes. AL. His atteſtationib. putarẽ hanc eẽ nõ à verò abhorrẽtẽ, ſed potius cõgruã vocabuli diffinitionẽ. PA. Si vero ꝑpineõ legẽdũ putamus locũ eſſe affirmauerim:quẽ Plinius in villa Surẽti na guſtatorium appellat. προπίγη.n. ꝑguſtatio dicitur:quom ĩter reliquas balnei cellas guſtatoria, & aliæ breues cœnationes extruerentur, teſte eodẽ auctore. HE. Poſteriori ſñiæ magis aſſentior. AL. Vtraq; ſuis ĩnititur rõnibus. PA. Quæ obſcuriora ex Vitruuij lectiõe videbãtur, commode, vt puto, enodauimus. AL. Immo ſcite & luculẽter, ꝙ nil addi poſſit. PA. Verũ vnum reſtat ſcitu nõ iniucũdum, quod quũ meo iure ediſſeruero, finẽ de Gymnicis exercitijs faciemus. ALEA. Quid? PAN. Cognoſcere quid ſcit xyſtus. AL. Verum dicis, in mente fuerat id à te requirere, ſed exciderat. PAN. Xyſtus enim teſte Vitruuio eſt græca appellatione porticus ampla, quæ in hunc modũ ab illo deſcribitur. Hæc autem inquit porticus xyſtos apud Græcos vocitatur, ꝙ Athlætæ ꝑ hyberna tempora in tectis ſtadijs exercentur: faciunda autem xyſta ſic videntur, vt inter duas porticus ſyluæ, aut plantationes, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibiq; ex opere signino ſtationes. Proxime autem xyſtum, & duplicẽ porticum deſignentur Hypętrha, hæ ambulationes, quas græci paradromidas noſtri, xyſta appellant: in quas per hyemem ex xyſto ſereno cœlo Athlætæ prodeuntes exercentur. ALE. Planiſſima eſt per Vitruuium xyſti deſcriptio, ſed quid cum xyſto de Hypęthra implicatio? PAN. Ea ſcilicet ꝙ ſub xyſto tectis ſtadijs, ſi Hypethra ſub diuo exercentur Palæſtritæ: vnde illi nomen. ὑπὸ τῆς αἴθρας. ideſt ſub ſereno. AL. Cohæret. PA. Sed attendite quæſo Plinium, quàm amœniſſimã xyſti ambulationem arboribus conſitam in Vitruuij conteſtationem ante oculos pictam oſtẽdat: ſic ait. Multa in hac membra: Atrium etiã ex more veterum: ante porticum xyſtus conciſus in plurimas ſpecies, diſtinctuſq; buxo, demiſſus inde, ꝓnuſq; puluinus: cui beſtiarum effigies ĩuicem aduerſas buxus inſcripſit Acãthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus, ambit hunc ambulatio preſſis, varieque tonſis viridibus ĩcluſa. ALE. Quid hac amœnitate amęnius? ſed vnde illi nomen? PAN. Quod in eo palęſtritę haſtilibus exercerentur, vel ꝙ eius forma longo oculorum proſpectu in cuſpidẽ faſtigiata ſpiculi ſpẽm præ ſe ferat, nam ξύϛος haſtile ſpiculumq; dicitur, inde xyſtici athlætę à grauiſſimis auctoribus nuncupati ſunt, vt apud Suetonium in Auguſto legere eſt Xyſtophoriq; ſpiculatores fuerant. ALE. Si recte memini, xyſtos alio nomine Paradromidas dixiſti. PAN. Ex Vitruuij ſñia dixi. AL. Cur? PAN. Qđ in eis athlętę concurſarent. παράδρομος.n. concurſus dicitur, eãq; conijcio eẽ porticũ, quã ab eodẽ verbo mutata prępoſitione Plinius Hypodromũ vocitauit, eiuſq; ornatiſſimam ſpeciem non à xyſto diſcrepantẽ his verbis pingit. Hãc diſpõnem amœnitatẽq;. tectorum longe præcedit Hypodromus. medius pateſcit. ſtatimq; intrantiũ oculis totus offertur: platanis circuitur. illę hedera veſtiuntur, vtq; ſummæ ſuis ita alienis frondibus virent: hedera truncũ, & ramos pererrat: uicinaſque platanos trãſitu ſuo copulat. Has buxus ĩteriacet: exteriores buxos circuit laurus, vmbræque platanorũ ſuã confert. Rectus hic Hypodromi limes in extrema ꝑte hemiciclo frangitur, mutatq; faciẽ, cupreſſis ambitur et tegitur, dẽſiore vmbra opacior, nigriorq; ĩterioribus circulis (ſunt.n. plures) puriſſimũ diem recipit: inde roſas offert. vmbrarũq; frigus nõ ingrato ſole diſtĩguit. finito vario illo, multipliciq; curuamine, recto limite redditur, ne huic vni, nã vię plures intercedentibus buxis diuidũtur. alibi pratulũ. alibi ipſa buxus interuenit ĩ formas mille deſcripta literis, interdũ q̃ modo nomen dñi dicunt, mõ artificis, alternis metulę ſurgunt, alternis inſerta ſunt poma, & in ope vrbaniſſimo ſubita veluti lati ruris imitatio. mediũ in ſpatium breuioribus vtrinq; platanis adornatur. Poſt has Acãthus hinc inde lubricus, & flexuoſus, deinde plures figurę, pluraque noĩa. AL. Quid ad hãc amœnitatẽ addas Hermolae? HER. Florida verborũ copia, ne dicã luxuriãti adeo exornauit Plin. amœniſſimã hypodromi ſtationẽ vt ſupra fidẽ videat̃ eius deſcriptio. ALE. Admiror vehemẽter Romanos ſua literatura locupletes: cur gręcis denoĩationib. potiusq̃ latinis ędiũ mãſiones appellitare maluerit. HER. Cũ ꝑditiſſimis eorũ moribꝰ, graiã vtiq; receperũt, quaſi domeſticã lĩguã. P. Hoc exclamat Vmbricius apud Iuuenalẽ ꝑuolutã ſcelerib. oĩb. romã fugiẽs.

Et quos pręcipue fugiam, properabo fateri,
Nec pudor obſtabit, nõ poſſum ferre Quirites
Gręcam vrbem, q̃uis quota portio fęcis Acheę:
Iã pridem in Tyberim Syrius defluxit Orontes:
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana ſecum
Vexit, & ad circũ iuſſas proſtare puellas.

AL. Quãtũ ab illa veteri ꝓbitate fæx iſta hoĩm degñat. P. non mõ viros ſed fęmĩas ex latinis gręcas fcãs his carmĩb. auctor idẽ grauiſſime coarguit.

Nam quid rancidius q̃ ꝙ ſe non putat vlla
Formoſam, niſi quæ de Thuſca, græcula facta ẽ?
De ſulmonenſi, mera Cecropis, omnia græce,

Quom sit turpe magis nostris nescire latine,
Hoc sermone pauent, hoc iram, gaudia, curas.
Hoc cuncta effundunt animi secreta, quid vltra?
Concumbunt Græce: & reliqua quę pudoris gratia prætereo. HER. Hactenus licet. PAN. Ob has ex græcis nomenclaturas attendite, q̃ elegāter in suos romanos inuehatur Varro postq̃ maiorum vitam laudauit ꝙ rura colerent: statim subdit, ꝙ dum seruauerunt institutum vtrunq; sunt consecuti, vt & cultura agros fœcundissimos haberent, & ipsi valetudine firmiores essent, ac ne grę corum vrbana desiderarent Gymnasia, quæ nūc satis vix singula sunt, nec putant se habere villā: si non multis vocabulis retineant græcis. quin vocent particulatim loca procęconam, Palæstram, Apodyterium, Peristylon. Ornithona, Peristeron, Oporothecen. AL. Obtulisti occasionem vt hæc quoq; à te edoceri cupiam Pāthee. PAN. Ad rem nostram minime faciunt. ALEAR. Quid ni? attamen ad peritiam. PAN. Si ita libet addam, & hoc auctuarium: verum erit extemporanea eruditio. ALEAR. Vt vt fiet, adde: imprimis quæ sit procœcona. PANTHEVS. Ex primis annis quibus inter elucubrandum percurri Varronis agriculturam, ambiguæ semper sui sententiæ, quom hoc nomen procœconam offendissem, & mecū diu cogitans, demum arbitratus sum aliam esse huius vocabuli lectionem, & in casu accusandi ꝓcœcona legendum esse: ꝙ procœcon esset locus ante cubile, in quo ministri ad dominorum custodiam, seu ad exprompta seruitia veluti appari tores peruigilare soliti erant: dictus παρὰ τὸ προκοίτειν, quod excubare est. vel ὅτι πρὸ τοῦ κοίτωνος ꝙ sit ante cubiculum. ALE. Non est indecora hęc tua excogitatio. PAN. Alia me tamen mouet literatura, vt prosœconam legēdum putem, quæ sola literæ mutatione Varroni concordat, quasi locū ante habitationem veluti vestibulū ὅτι πρὸς οἶκον, quod sit ante domum. HER. Vtraq; lectio ad veritatem alludit. PAN. Cæterum inter narrādum mihi succurrit, quod olim apud Lucianum græcorum eloquētissimum me legisse meminerim: qui inter domus mansiones procœnoma locum esse commemorat. ALE. Quisnam locus hic in ædibus fuerat? PAN. Quantum ex vocabuli literatura conijcio, is erat quo ad communionem consocietatemq; homines conueniebant. κοινωνία enim societas dicitur. ab eo si quidem cū præpositione fit procœnoma. HERM. Luciani auctoritas me in postremam deflectit à te recitatā sententiam. ALEAR. Ex ordine cognoscēdū erat de Apodyterio, & Palæstra, sed de his in superioribus super, & satis dictum est. Sequitur vt edisseras de peristylo. PAN. Peristylos vt sonat manifesta vocabuli nominatio appellatur locus ex oī parte intercolumnaribus spatijs circunseptus: στύλος. n. colūna īterpretatur. HER. Memini me ex Vitruuij architectura legisse plura à stylo conformata nomina. PAN. Sunt ędium species quinq; Pignostylos, Areostylos, Systylos, Dystylos: & Eustylos. HER. Hæ sunt. ALE. Nec hæ prætereūdæ sunt Pāthee. PAN. Si sic libet, edisseram. Erāt n. ædium species à vario colūnationis ordine cognominatæ: quarum prima Pignostylos est à crebris columnis vocata, cuius intercolūnio vnius, & dimidiatæ colūnæ crassitudo interponi pōt, sicut econtrario Areostylos à rara intercolumnatione: quapropter nec lapideum, nec marmoreū epistylū recipit. sed de materia trabes perpetuas. Systylos vero est in qua duarum columnarū crassitudo intercolumnio poterit collocari: hæcq; est ex remissioribus columnis: sicut & Dystylos, cuius trium colūnarum intercolūnari spacio interponitur crassitudo. Eustylos autem maxime probabilis est, ad vsum, ad spacium, et ad firmitatem q̃ duas capit crassitudines, & partem vnius quartam. Has sanè quinq; ædiū species scriptores de architectura recentiores latis vocabulis sic denominarunt, confertum, dispensum, subconfertū, subdispensum, & elegans. AL. Fuit hæc mihi nō iniucunda ædium enumeratio. sed quē dicit Panthee Epistylum? PAN. Lapis est perpetuus ab vna ad alteram colūnam superimpositus. Quod colūnæ imponatur dictus. ALE. His recte à te Pāthee declaratis exposcit Ornithō vt de se verba facias. PAN. Faciamus: Ornithon siquidem dicitur auiarium ab auibus, & gallinis quas græci ὄρνιθας appellāt, de quo sic inquit Varro: Primus. n. ille gradus antiquus maiorum nostrorū erat, in quo essent auiaria duo dūtaxat, in plano Coors, in qua pascebantur gallinę: & earū fructus erant oua, & pulli: alter sublimis, in quo erant colūbę in turribus, aut in summa villa. Cōtra nunc auiaria sunt nomine mutato, ꝙ vocantur Ornithones, q̃ palatum suaue dn̄i parant, et tecta maiora habent, & totas villas, in quibus stabulantur Turdi, ac Pauones. Ornithonis aūt ędificium idem auctor capite de turdis accurate faciēdū edocet, cuius tres describit spēs: prima fuerat, quæ ex saginatis auibus vtile lucrum villico præstabat. Ornithon alter erat, qđ auiariū seclusorium appellabant: quom idoneas aues sumere volebant, ex maiore in hoc minusculum lumine illustriore secludebāt, vn̄ illi nomē. Tertiū fuit aī causa constitutū quale habuit Ornithotrophiō M. Lemius Srabo Brūdusij, aut in Tusculano Lucullus, aut qđ sub

caſino Arius à Varrone copioſiſsime deſcriptū. ALEAR. Idem eſt ornithon: & ornithotrophiō. PAN. Et ornithotrophion tamen proprie dicitur locus, vbi aues paſcuntur, τροφὴν enim græci cibum pabulumq; appellāt: quandoq; idem Varro illud ornithoboſcion nominat, παρὰ βόσχειν, quod eſt paſcere, eodem modo anſerum auiariū, Chenoboſcion nominat χὴν enim anſer dicitur. Erat inſuper neſotrophiō, id eſt anatum auiariū. De quo Varro idem ait. ſubtus columnarum Stylobatem eſt lapis à falere pedem & dodrantem alta. ipſum falere ad duos pedes altum à ſtagno, latum ad quinq;: infimo ītra falere, & naualia ſunt excauata anatum ſtabula. hæc ille. Neſotrophion igitur locus dicitur, vbi anates paſcuntur. νῆσα. n. anas appellatur. ALE. In tuorum auctorum citatione Panthee continue quicquam addis, quod à te edoceri cupiā. PAN. Quid? ALE. Nunquam mihi notum fuit: quid falere: quid ſtylobates ſit. HER. Nec mihi. PAN. Addam & hoc ſuperpōdium: quantum ex Varronis lectione conijcio: erat falere munimentum ex materia in turriculæ morem circa Neſitrophij lacum editum. ex cuius ſuggeſto: vbi ſolent eſſe Peripetaſmata prodibant aues in ſtagnum, ac natabant, dictum (vt puto) falere, q̄a teſtibus Marcello, & Feſto Falę turres dicuntur altæ ab Etruſcorum lingua, qui Falon cœlum dicūt: hinc deductum Falere affirmare auſim. ALE. Quadrat iſthæc interpretatio. ſed quid de Stylobate? PAN. Eſt legere apud Vitruuium in operum fundationibus, ꝙ in ſolido ſolo ex amplitudine operis parietes extruuntur ſub columnas dimidio craſsiores, quam columnæ ſunt futuræ: vti firmiora ſint inferiora ſupioribus: quæ Sterobates appellantur. Nam excipiūt onera: paulo poſt addit idem auctor: extructis autem fundamentis ad libramentum ſtylobatæ ſunt collocandæ. ſupra ſtylobatis columnæ diſponendæ ſunt: illis ergo à ſoliditate nomen inditum eſt. ςἐρεος enim ſolidum dicitur: iſtis autem, ꝙ in eis columna innitatur, βαίνειν inniti aſcendereq; eſt. ALE. Non vnam, ſed plures ornithonis ſpecies erudite enarraſti Panthee. Quid de Periſterone? PAN. Periſterona columbarium dixerunt. quoniā græci περιστερὰς columbas nominant. Quod alio vocabulo Varro idem Periſterotrophiō appellat: quaſi locum vbi columbæ paſcūtur, cuius & formam deſcribit camerata teſtudine. AL. Eſt & Periſtereos herba à columbis deducens vocabulum, de qua Plinius ſic inquit. Periſtereos vocatur caule alto, foliato cacumine in alios caules ſe ſpargens columbis admodum familiaris, vnde & nomen. ALE. Ea eſt, quam noſtri verbenacam dictitant.

A PAN. Minime. quum periſtereon illa: periſtereos hæc dicatur: de quibus Dioſcorides & Plinius ſeparatis capitibus ſcribunt. ſed de periſtereone audiamus Plinium ſic memorantem. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quam Hierobotane. aliqui periſtereon: noſtri verbenacam vocant. Hæc eſt quam legatos ferre ad hoſtes indicauimus: hac Iouis menſa verritur: domus purgantur, luſtranturq;. Genera eius duo ſunt: folioſa: quam fœminam putant: mas rarioribus folijs. Rami vtriuſq; plures, tenues, cubitales, anguloſi, folia minora, quàm quercus: anguſtioraq; diuiſuris maioribus. Flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur vbique in planis aquoſis. quidam non diſtinguunt. Sed vnum omnino genus faciūt. quoniam vtraque eoſdem effectus habeat. Vtraque ſortiuntur galli, qui præcinunt reſponſa. ſed Ma-

B gi vtique circa hanc inſaniunt. hac perunctos impetrare, quæ velint: febres abigere, amcitias conciliare, nullique non morbo mederi. ALE. Ad vnam quanq; tuæ narrationis ſeriem aliquod erroris nubilum à mente depellis. PAN. Fuerūt & periſterides iuxta Smyrnam teſte Plinio inſulæ. quas ſic dictas arbitrandum eſt: quod columbarum agminibus abundarent. veluti cunicularia inſula ab eodem animalium genere dicta. Pithecuſæ quoque à ſymijs, quas gręci Pithecos vocāt. Dracontoſenos item Libyes inſula à draconum multitudine, quibus regio ea abundare ſolet. nec minus Arctōneſos ab vrſorum copia: ſicut Laguſa à leporum venatu: & ſepiuſa à ſepiarum piſcatu: ſed ad periſtereonis auiarium redeamus: in eo nanq; tria colūbarum genera antiqui paſcere cōſueuerūt agreſte, quod & ſaxatile dicebant, quia

C in turribus ac columinibus villæ, à quo appellatæ columbæ, habitabant. Alterum genus clementius eſt, quod cibo domeſtico contentum intra limina ianuæ ſolet paſci: ex his duabus ſtirpibus fit Miſcellum tertium genus. ALEAR. Perpulchra eſt hæc columbarum diſcretio. PANTHE. Addo aliam eruditionem. quæ ex tempore mihi ſuccurrit. Ex Plauti enim lectiōe didici exponente Feſto, columbare quoq; in naui eſſe locū quendam: verba ſunt Plauti, in ſcribam naualem: non ego te vidi naualis ſcriba columbari impudens: & ſubdit Feſtus. ſiue ꝙ colūbaria in naui appellātur ea quibus rem geminēt. ſiue ꝙ colūbariorum quæſtus temerarius, īcertuſq; eſt. ALE. Quis ſcriba naualis? PANTHE. Idem Feſtus de eo ſic inquit Scriba naualis, qui in naue apparebat, inter aliud genus ſcribarum minimæ dignitatis habebatur, quod periculis quoq; eius miniſteriū erat obiectum. ALEAR. Reliquum eſt Panthee de

Oporotheca. PAN. Oporothecæ recõditoria pomorum erant dicta, quia ὀπώραι poma, θηκὴ locus repositoriumq; dicitur. In quo teste Varrone conditicia mala in annum seruabant. Oporice etiam medicamentum, id dicitur, quod ex pomis arborumq; fructibus componitur. Hinc & oporophylatiō, tugurium scilicet: quod in hortis ad pomorum custodiam fit, φυλάττω enim custodio dicitur. ALE. Nō mediocrem sanè cæpimus de isthac expositione voluptatem. HER. Satis est Alearde de gymnicorum exercitijs. superest, vt tu pro artis medicæ doctrina de alterius exercitationis sudore nobis satisfacias. ALE. Si ita lubet faciam: alter autem per exercitium sudor, quãuis sit omnibus facile notus: tamen multum refert, quibus horis à quibusq; fieri conueniat. HER. Ante omnia Alearde id mihi edisseras velim: quod dudum de exercitationis sudore me suspensum tenet. ALE. Quid illud est? HER. A recentioribus Physicis sepius me audiuisse memini, id præcipue atteẽden dum in exercitatione, vt velox fiat. Citra tamẽ intentionem, & violentiam, desinendumq; esse ad primum sudorem, cur ergo præcipitur, vt his generibus sicci caloris è corpore sudor vberrime eliciatur? ALE. Non ab re hoc te pulsat dubium: primum aduertendum est, sudationem non omnibus æque concessam esse: Ea etenim mouetur his quibus humor intus nocẽs est: vtilis igitur est neruorum vitio laborãtibus, nimiumq; repletis. Datur etiã hæc exercitatio robustioribus, qui tamen sine febre sunt: vel initio morbi, vel etiam grauibus morbis tenentur. at in bene se habentibus diuersa est exercitij ratio, quam ad corpus seruandum, Celsus his verbis custodiendam tradit: Prima eius curatio exercitatio est, quæ semper antecedere cibum debet: in eo, qui minus laborauit, & bene cõcoxit, ampliori: in eo qui fatigatus est, & minus concoxit, remissior. Cõmode vero exercent clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque non vtiq; plana commodior est. si quidẽ melius ascensus quoq; & descensus, cum quadam varietate corpus moueat, nisi id perquam imbecillum est. melior autem sub diuo, quã in porticu, melior, si caput patitur, in sole, quam in vmbra, quam parietes, aut viridaria efficiunt, quæque tecto subest: melior recta, quam flexuosa. Exercitationis autẽ plerunq; finis debet esse sudor. aut certe lassitudo, quæ citra fatigationem sit: idq; ipsum modo minus, modo magis faciendum est. ac ne ijs, quidem athletarũ exemplo, vel certa esse lex. vel immodicus esse labor debet. Prætermissis igitur varijs exercitij speciebus, quas nostri auctores ad curanda mortalium corpora multis modis tradidere ex hac sola Celsi auctoritate cognoscimus, qualis esse debeat corporis integri exercitatio, quod domestica, & ciuilia tenẽt. HER. Perquam commoda est hæc exercitij norma, hisque rationibus omne ambiguitatis vulnus è pectore amputasti. sed Alearde scire cupio, qđ est signum integri corporis. ALE. Facile ex prædicti auctoris doctrina cognoscere est, hoc scilicet, quum quotidie mane vrina alba, dein ruffa est. illud concoquere, hoc concoxisse significat. Panthee nil de isthac exercitatiõe profers? PAN. Clauam de manibus eripuisti. in ea re solum Celsum habebam auctorem: tamen in me memoria fallit, succurrit Senecæ in facilem exercitationem cõmendatio. qui de ea sic inquit: Sunt exercitationes & faciles, & breues, quę corpus sine mora laxant. & tempori pareant, cuius præcipue ratio habenda est: cursus, & cum aliquo pondere manus motæ, & saltus, illi qui corpus in altum leuat, gestatio insuper & corpus concutit, & studio non officit. possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. HER. A Celso non dissidet Seneca. PAN. Contra idem auctor corporis saginam seuerissime detestatur ad Lucillum sic scribẽs: Stulta est enim, & minime conueniens literato viro occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem & latera firmãdi: quum tibi fœliciter sagina cesserit, nec vires vnquã optimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nunc, ꝙ maiore corporis sarcina animus eliditur: & minus agilis est: Itaque quantum potes circũscribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa sequuntur incõmoda huic deditos curæ: primum exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni, ac studijs acrioribus reddit. deĩde copia ciborum subtilitas impeditur. Accedũt pessimæ notę mancipia in magisterium recepta: homines inter oleum & vinũ occupati, quibus ad votum dies est actus, si bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius ieiuno gutture ingesserunt. bibere, sudare, vita cardiaci est. HER. Fuit Seneca temperantiæ, quam obseruantissimus. ALEAR. Fuit Stoicæ sectæ rigidus sectator. PANTHE. Ni veritus sim à vobis damnari prolixitatis, addam, qua acerbitate secet ventri deditos. Quorum mancipia per magisteria gulæ enumerat. HERMO. Referas velim. Quando is auctor est, cuius lectio nulli tædio esse potest. PANTHE. Sic inquit seruorum officia percensens. Alius pretiosas aues scindit, & per pectus, & clunes certis ductibus circunferens eruditam manum in frusta excutit: infœlix, qui vni huic

huic rei viuit, vt altilia decenter ſecet, niſi ꝙ miſe
rior eſt, qui hoc voluptatis cauſa docet: quā qui
neceſſitate dixit: alius cui conuiuarū cenſura per-
miſſa eſt. Præſtat infœlix & expectat, quos adula
tio & intemperantia, aut gulæ, aut linguæ reuo-
cet in craſtinum. Adijce obſonatores, quibus do-
minici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt cuius
illum rei ſapor excitet, cuius delectat aſpectus:
cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iā
ipſa ſocietas faſtidiat, quid illo die eſuriat. ALE.
Credimus in quenquā noſtri quoq; æui hanc eſſe
nō ineptam taxationem? HER. In plurimos arbi-
tror. ſed ad rem noſtram: abs te quæro Alearde,
quid ſeruandum ab eo cui integrum corpus eſt?
ALE. Plurima ſunt. vt vellicatim ex diuerſa medi
corum annotatione perlegere eſt. PAN. Non mi
hi hic deeſſe velim Hermolae, nec præoccupanti
Aleardo (bona tamen eius venia) locum dabo.
ALE. Faceſſo Panthee, tu dic. PAN. Compendio
ſam vitę ad rectam valetudinē normam in vnum
coegit Celſus ad hunc modū ſcribens. Sanus in-
quit homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt:
nullis obligare ſe legibus debet, ac neq; medico,
neq; alipta egere. Heus Alearde: audis. ALE. Re-
cte inquit curandum eſſe, non egeas: ſed quum
egeas, quid? ſed perge. PAN. Subdit auctor: hunc
oportet habere varium vitæ genus, modo ruri eſ-
ſe, modo in vrbe, ſæpiuſq; in agro, nauigare, vena
ri, quieſcere interdum, ſed frequentius ſe exerce-
re, ſi quidē ignauia corpus hebetat, labor firmat,
illa maturam ſenectutem, hic longam adoleſcen
tiam reddit: prodeſt etiam nullum cibi genus fu-
gere, quo populus vtatur. interdum in conuiuio
eſſe, iterdum ab eo ſe retrahere: modo plus iuſto:
modo nō amplius aſſumere: bis die potius, quam
ſemel cibum capere. & ſemper quam plurimum,
dummodo hunc concoquat. Sed huius generis
exercitationes, cibiq; neceſſarij ſunt. ſic athlætici
ſuperuacui: nam & intermiſſus propter ciuiles ali
quas neceſſitates ordo exercitationis corpus affli-
git: & ea corpora quæ more eorū repleta ſunt, ce
lerrime & ſeneſcūt, & ægrotant. HER. Optīa eſt
inſtitutio ad ſalutem contuendam. ALE. Tenes
Panthee memoria quid ille catholicos obſeruan-
dum doceat in ſingula anni parte? PAN. Ni fal-
lor: teneo: ſed vereor ne longiuſcula ſit repetitio.
HER. Nil aures fatigat, quod animum voluptate
adlectet. PAN. Inquit ille, tempus anni conſide-
rari oportet. Hyeme plus eſſe conuenit, minus,
ſed meracius bibere: multo pane vti, carne potius
elixa, modice oleribus. ſemel cibum capere, niſi ſi
minus venter aſtrictus eſt. ſi prandet aliquis, vti-
lius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſine carne, ſi-
ne potione ſumere, eo tempore anni calidis om-
nibus vtendum eſt, vel calorem mouentibus: Ve
nus tum nō æque pernitioſa eſt. At vere paulum
cibo demendum eſt: adijciendumq; potioni: ſed
dilutius tamen bibendum eſt: magis carne vten-
dum, magis oleribus, Tranſeundum paulatim ad
aſſa ab elixis: Venus eo tēpore anni tutiſsima eſt.
Aeſtate vero, & potiōe, & cibo ſępius eget. ideo
prandere quoq; commodum eſt: eo tempore ap-
tiſsima ſunt & caro, & olus, potiuſquam dilutiſsi
ma: vt & ſitim tollat, nec corpus intendat: frigida
lauatio, caro aſſa, frigidi cibi, vel qui refrigerent:
vt ſæpius autem cibo vtēdum, ſit exiguo. Per Au
tumnum propter cœli varietatem periculum ma
ximum eſt: itaque neq; ſine veſte, neque ſine cal-
ciamētis prodire oportet, præcipueque diebus fri
gidioribus: neq; ſub diuo nocte dormire, aut cer-
te bene operiri: cibo vero iam paulo pleniore vti
licet, minus, ſed meratius bibere: poma nocere q̄-
dam putant, quæ immodice toto die plerunque
ſic ſumuntur, ne quid ex denſiore cibo remitta-
tur, ita non hæc, ſed conſummatio omniū nocet:
Ex quibus in nullo tamen minus quàm in his no
xa eſt, ſed his vti non ſæpius, quàm alio cibo non
conuenit: denique aliquid denſiori cibo qui hic
accedit, neceſſarium eſt demi: neque æſtate, neq;
autūno vtilis Venus eſt. Tolerabilior per autū-
num: æſtate, in totum, ſi fieri poteſt abſtinēdum.
HER. Hæc Celſi ad viuendum norma ſtrictim
enarrata, perq̄ belle placet. Cæterū poſteaquam
ſatis ſuperque de facticijs balnearijs vltro citroq;
relatum eſt. ſupereſt, vt de naturalibus thermis,
quarum inter nos fuit contentionis exordium,
Alearde ediſſeras. ALE. In me nulla eſt mora. ſed
vereor Hermolae nos potius inclinata iam veſpe
re deſeret quàm prolixa de natiuis ſtagnis diſpu-
tatio. PAN. Præſtat igitur vt in ſequētem lucem
eam pertractandā longiore ocio ſeruemus. HER.
Sic tibi videtur Alearde? ALE. Conuenio cum
Pantheo. PAN. Mihi hæc quàm gratiſsima eſt, ꝓ-
craſtinatio: dabitur enim ſpacium ad lucubran-
dum, qua paratior in campum deſcendam, vt
cum Aleardo æquo marte ſtare poſsim. ALE. Te
Panthee accinctum ad velitationem futuram ex-
pecto. PAN. Promptus adero, mecumque
eos adducam in aciem proceres, an-
teſignanosque: quibus difficile
reſiſtes. & ſi non viribus
valuero: ſaltē arma-
torum numero te
ſuperare con-
tendam,

TERTII DIEI DISCEPTATIO, DE THERMIS GENERALITER, & de Fontibus Caldarianis specialiter, Eisdem Interlocutoribus incipit.

ALEADRVS.

Eri Hermolae ad spirantẽ auram non iniucundam de Balnearijs factitijs disputationem magna cum voluptate persoluimus. Vis hodie in anteriore area ad piscinæ marginem sub pampineis vitiũ vmbraculis viridi gramine sedentes, quod restat de thermis naturalibus explicemus? HER. Immo suadet, inuitatq; genialis loci amœnitas. ALE. Ex cœnatiõe, si libet, in paratam stationem descendamus. HER. Eamus, en q̃ voluptario sub frondium tegmẽto consedimus. Eia Alearde, tua dicendi exordia expectamus. in te omnium ora conuersa sunt: à te dependemus. ALE. Hæ partes sunt Panthei, qui hesterna abitione pollicitus fuerat, se affuturum in disputatione ex lucubratiuncula longe paratum, aliquid ne noui attulisti? PAN. Afferam, quę forte non putasti: & tibi præter spem eueniet: auctoritatibus enim magnorũ nominum succenturiatus venio. ALEA. Hui ampullatis verbis me penè territas. PAN. Euolui ego quoq; non postremos philosophię scriptores. AL. Heus placet, sed quos? Pythagorã fortassis, an Platonẽ, an Aristotelem? PAN. Præter hos non putas & nostros auctores aliqñ philosophari? ALE. Qui quæso sunt? Cedo. PAN. Audies inter alios Senecã seruata latini sermonis maiestate, aliosq; non extremę notę auctores philosophantes: ALE. Rei mihi insolitæ gratissimas aures præstabo: sed Hermolae iã pagamus quæ fuit inter te & Pantheum de Thermis naturalibus quęstio. HER. Cupio. admirabamur sup omnia inscrutabile naturæ secretũ: quonam fiat modo, vt tanta aquarum vis cauernoso terrę conceptaculo cõdensetur: vnde tot fontes indeficientes fluminaq; perpetuo scaturiant, defluãtq;, qua ue ex causa aliubi gelidæ, aliubi calentes prorumpant vndæ: quæ ope medica omnibus penè ægritudinũ morbis auxilientur. ALE. Ea quæstio Hermolae non modo vestros animos, verũ omnium philosophantium dudũ pulsauit, qui inumerabiles de hac re pspicaci ingenio reddere conati sunt rationes: verũ nos potiores tantum (vt in prõptu erunt) recensebimus. PAN. Annuo libẽter Alearde te primum tuos recitare philosophos: vt mihi deinde copia detur in altero cornu oratorum, & poetarum explicare præmunitas alas. ALE. Esto, vt libet Panthee. Sed quid cum Oratoribus poetisq; hæc philosophica congressio? succũbet tua leuioris armaturę manus, nec graues heroum ictus tolerare quibit. PAN. Iam iam videbimus. HER. Nescio Panthee, an vires suppeditabunt animo. Sed iam Alearde ineas duellũ, & de fluuiorũ primordijs tuas extrue cateruas. ALE. Autumãt omnes sanioris doctrinę philosophi montium cauernas locum generatiõis præstare fluminibus. montes nanq; concauitates spongiosas, lateraq; saxosa habentes frigiditatis largam copiam afferunt, ex qua facillime aqueus humor creatur. HER. Hoc difficile creditu videtur. ALE. Rẽ præ oculis manifestario exemplo proponũt. Aiunt enim, sicut in diuersis partibus aeris generantur nubeculæ, quæ plures resoluuntur in guttas: & conglobatæ

E

faciunt pluuiarũ initium: sic in varijs montiũ partibus ex vapore incluso agente frigiditate, nubes procreantur: quæ in vnũ aggregatæ resoluuntur in diuersarũ venarum principia: & concurrentes ad montis interna cõceptacula faciunt fluuiorũ, atq; fontium grandiores lacunas. PAN. Cateruatim ingressus est pugnã Aleardus, vt me absterreret philosophorum turmis, ego vnico primipilari fretus Seneca, promã quod ille in naturalibus quæstionibus eadem penè sententia scribat: vt dignoscatis quantũ mihi profuerit vna noctis lucubratio. ALE. Heus Panthee tibi gratulor. ex poeta te breui consumatum (vel vna vt aiunt nocte ad boleti exemplar) exortum esse philosophum. HER. Audiamus igitur Pantheũ. PAN. Sic Seneca. Aiũt habere terram intra se cõcauos recessus, & multum spiritus, qui necessario frigescit, graui

F

vmbra pressus, deinde piger & ĩmotus, quũ in se desijt, fere conuertitur, queadmodum supra nos mutatio aeris imbrem facit, ita infra terrã flumẽ, at supra nos nõ potest stare segnis diu, & grauis: aliqñ enim sole tenuatur: aliqñ ventis expãditur, itaque interualla magna imbribus sunt. sub terra vero quicquid est, quod illũ in aquam cõuertat, idẽ semper est, vmbra perpetua, frigus æternũ, inexcitata densitas: semper ergo præbebit fonti & flumini causas. HER. Vterq; est ad punctũ directus lanceæ ictus, at Seneca ornatioribus, politioribusq; ephippijs conspicuus in aciẽ prodijt. ALE. Fateor, at nos phalerata isthæc verba minimi facimus, modo feriat quocũq; direxerit arcus. PAN. Videor tibi Alearde optimum selegisse in philosophia præceptorẽ, qui me vnius instructione ex poetarũ cultore, fecit non segnem philosophiæ sectatorẽ? ALE. Optimum inq̃, & minimo aeris tẽporisq; dispẽdio. PAN. Iã mihi applaudo:

vt animosior ad hanc professionem insurgam. HER. Forsitan tibi aliud est de hac re Panthee? PAN. Alia mihi est eiusdẽ auctoris, q̃ subnectam non priori dissonam, sententia. ALE. Euge, ede Pãthee. PAN. ait ille: Quidam existimãt, ꝙ in exteriori parte terrarum paludes iaceãt: magniq; & nauigabiles lacus. quemadmodũ ingenti spacio terræ porrecta sunt maria infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illic stagnare, q̃ apud nos Oceanum, & sinus eius in imo latius, quia plus terra in altum patet, ergo ex illa profunda copia isti amnes egerũtur, quos, quid miraris, si terra detractos non sentiat, quum adiectos maria nõ sentiant? HER. Plurimũ Panthee Aleardo debes, qui te sua excitatione in professionẽ à te alienã non parum profecisse coegit. sed ad rem nostrã: Quid est, ꝙ accessionẽ fluminum maria non sentiunt? ꝙ æque detrimẽtum exeuntium terra non sentit? PAN. Postea q̃ me non philosophantem, sed philosophos recitãtem audire vos oblectat, vtpote qui fœnisiciam Aleardi, sicilimentaq; colligam, pergã sæpius nostrum reiterare Senecã. qui huic respondet admirationi sic inquiẽs: Quidam iudicãt terrã quicquid aquarum emiserit, rursus recipere: & ob hoc maria nõ crescere: quia quod influxit, non in suum vertũt, sed protinus reddũt, occulto enim itinere terras subit, sed palã venit, secreto reuertitur, colaturq; in transitu mare, quod per multiplices terrarum anfractus verberatũ amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli varietate exuit, & in sinceram aquã transit. HER. Reddunt ne aliã philosophi rationẽ de fluuiorũ principijs? ALE. Reddũt & alias plures, sed hãc præcipue: quod vapor eleuatus in mediũ aera, Solis ac aliorũ siderum calore conuertitur in aquã vi frigidi condensantis, & per pluuiam decidit ad ima: descendensq; per rimas in montiũ recessus, dat fluuijs, & fontibus principium. quod satis credibile videtur, quũ hyeme propter iuges pluuias, non se alueis flumina recipiant: rursus ęstate imbrium penuria, plurimum minuantur. HER. Licet applaudat hæc ratio, non tamen mihi credibilis fit. PAN. Illã recitat & Seneca, vt eandem veris argumentis refellat: sic inquit ille: Quidam existimant quicquid ex imbribus terra concipit, vel in flumina, vel ad illam rursus emittere, & hoc argumenti loco ponũt, ꝙ paucissima flumina in his sunt locis, in quibus rarus est imber: ideo siccas aiunt Aethiopiæ solitudines esse: paucosque inueniri in interiore Aphrica fontes: quia feruida natura cœli sit: & pene semp ęstiua: squalidę itaq; sine arbore, sine cultore arenæ iacent raris imbribus sparsæ, quos sta-

A tim combibunt. At contra constat Germaniam, Galliamq;, & proximam Italiã ab illis, abundare riuis, & fluminibus: quia cœlo humido vtuntur, & nec ęstas imbribus caret. Quã rationem multis argumentis, idẽ auctor reprobat. sed de multis vnum potissimum recitabimus: primum exẽplo fieri posse negat: quum diligentes vinearum fossores affirmẽt, nullã pluuiam esse tam magnam, quæ terrã vltra decem in altitudinem pedes madefaciat. omnisq; humor intra primã crustã consumitur. nec in inferiora descendit. HER. Mouet me facillime hæc ex fossoribus asseueratio. ALE. Quam solida est. PAN. Ni verear vobis nimium philosophari, recenseam duas eiusdem auctoris opiniones, quæ mihi de aquarum initijs longe verissimæ videntur. ALE. Refer Panthee. Tuos iam libenter oratores philosophantes audio, quos nõ B rebar, de rerum principijs tam accurate inuestigare licet eos de morum censuris multa diserte disputantes sæpius legerim, iã sub tuis vexillis milito. HER. Heus tam cito transfuga factus es? ALE. Pro Pantheo victoriã cerno. PAN. Sapientis est, accõmodare vela ventis: sed ad rem, sic inquit Seneca de aquarũ principijs. Adijcias etiam licet ꝙ fiunt omnia ex oĩbus. ex aqua aer, ex aere aqua: ignis ex aere, ex igne aer: quare ergo ex terra non fiat aqua? quæ si in alia mutabilis est & in aquam: immo maxime in hanc: vtraq; enim cognata res est, vtraq; grauis, vtraq; densa, vtraq; ad extremũ mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur nõ aqua ex terra? HER. Pulcherrima, me Deus adiuuet, ex cõmutabili naturæ rõne argumẽtatio. huic reiectis oĩbus adhęreo. AL. Adhęrẽdũ est. q̃nquidẽ hęc vna verissima fit rõ. PAN. Quid dicas Aleard C de: si poetas quos fabulosos appellare soletis, hoc idẽ decantantes adducã? AL. Quid ni? q̃d æque iucũdius, q̃ audire poetã carminibus philosophantẽ? PAN. Audi ergo Ouid. philosophice canentẽ.

Quatuor æternus genitalia corpora mundus
Continet, ex illis duo sunt onerosa, suoq;
Pondere in inferius tellus, atq; vnda feruntur.
Et totidem grauitate carent. nulloq; premente
Alta petunt, aer atq; aere purior ignis.
Quæ q̃q̃ spatio distant, tamen omnia fiunt
Ex ipsis. & in ipsa cadunt, resolutaq; tellus
In liquidas rarescit aquas: tenuatur in auras.
Aeraq; humor abit, dẽpto quoq; pondere rursus
In superos aer tenuissimus emicat ignes:
Inde retro redeunt, idemq; retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aera transit,
Hinc in aquas, tellus glomerata cogitur vnda:
Nec species sua cuiq; manet, rerumq; nouatrix
Ex alijs alias reddit natura figuras.

HER. Laudãda est in Seneca signata pedestris sermonis grauitas. at laudabilior est in Nasone philosophandi exprompta per carmina facilitas. AL. Vera narras. PAN. Vultis extremã addam de fluminum origine Senecæ sententiam? ALE. Rogamus. PAN. Plura de ea locutus demũ sic inquit: Flumen aquæ facit copia, cursusq; aquæ: aquæ dico perennis. Ergo quæris à me, quomodo aquæ fiãt: interrogabo inuicem quomodo aer fiat, aut terra, sed si in rerũ natura elemẽta sunt quatuor, nõ potest interrogari vnde aqua fiat, quarta enim naturæ pars est. Quid ergo mireris, si rerum naturę tam magna portio, potest ex se semper effundere? Quomõ aer, & ipsa quarta pars mundi ventos, & auram mouet, sic aqua riuos, & flumina, si ventus est fluens aer & flumen est fluens aqua satis, & multum virium illi dedi: quũ dixi elementum est: intelligas quod ab illo proficiscitur non posse deficere. Aqua (Thales ait) valẽtisimũ elementum est. Primum hoc fuisse putat, ex hoc surrexisse omnia. HER. Hæc extrema Senecæ ratio omnium philosophantium ora conclusit: superfluasq; de hac re iactatas ambages æterna naturæ moderatione resecauit. Iam satis de aquarũ principijs: sed alia mihi insurgit scitu digna (vt arbitror) dubitatio. ALE. Quæ? HER. Si pperuæ sunt causæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuerunt, locis exeunt? ALE. Nostri auctores reddidere non reijciendas rationes, & longa rerum serie recolendas. velim Pantheum breui sui centurionis compendio tibi satisfactum iri. PAN. Neque intactum hoc præterit ille, sic dicens. Sæpe motu terrarum itinera turbantur: & ruina interscindit cursus aquis, quæ recentes, & nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio transferuntur. apud nos solet euenire, vt amisso canali suo flumina primũ refundãtur. deinde, quia pdiderunt viam faciant: vt ait accidisse Theophrastus in Auctorico monte, in quo post terrarum motũ, noua vis fontium emersit. ALE. Hæc est vna philosophantium sententia. PAN. Est & poetarum insuper. ALE. Cuius? PAN. Tui Nasonis, qui sic inquit.

Quæq; sitim tulerãt, stagnata paludibus humẽt.
Hic fontes natura nouos emisit, & illic
Clausit, & antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt, aut excæcata residunt:

ALE. Vt video prisci poetæ non modo merã poeticem, sed & Physicen mira ingenij facilitate pro fessi sunt. PAN. Non has modo, sed omnes honestas artes studiosissime excoluere. HER. Primam dubitationem vltro citroque allatis in medium

D sententijs enodauimus. Facessat illa: & in aciẽ descendat altera. ALE. Quæ fuit Hermolae? HER. Hęc est, cur aquę alibi frigidę, alibi tepidiores exeant. Tuum est igitur Aleard hoc nobis, quũ natura sit occultum, aperire. ALE. Quandoquidem sic iubes aperiam ex nostrorum auctorum sententia: Ingenitam esse omnibus aquis frigiditatẽ nemo est, qui ambigat: tũ sui ipsius testimonio: tum quia quum virtute frigidi generẽtur, vt supra memorauimus, in liquido est, naturaliter oẽs aquas gelidas esse: hæq; ex fontibus gelidæ scaturiunt. HER. Nullis ad hoc indigemus testibus, sed quæ rimus quonam ignis fomento, alia qua ue arte calefactæ ex terræ visceribus ad superna ebulliant. ALE. Hoc opus, hic labor est. PAN. At Vitruuius sine verborum inuolucro rem apertissimam facit dicens. Neq; enim calidæ aquæ est vlla proprie-

E tas. sed frigida aqua quum incidit percurrens in ardentem locum efferuescit, & percalefacta egreditur per venas extra terram: ideo diutius non potest permanere, sed breui spatio fit frigida: nanq; si naturaliter esset calida, nõ refrigeraretur calor eius. ALE. Strictim, & rationabiliter Vitruuius: non tamen quibus id fiat modis aperit, quare quę nostri maiores solerti ingenio excogitauere, non reticebo: causam igitur huius effectus duplicem reddiderunt: vna est quæ metallorum materiam procreat, & lapidum in aliquibus locis: in alijs est virtus gñatiua, sicut naphthæ & sulphuris, quæ est materia facilis ad generãdum. Et ideo cõsumpta indesinenter gñatur: vt pluribus in locis par est videre. HER. Sed priusquam longius progrediamur scire abs te velim, quales sint diuersorũ metallorũ in terræ visceribus venę? PAN. Quum

F hoc signanter ab Seneca descriptum sit, post habendos tuos philosophos arbitror. ALE. Senecæ cedendum est: qui rationibus, sermonisq; venustate cæteros antecellit. HER. Non falso sentis. PAN. Sic ille inquit. Placet natura regi terram, & quidem ad nostrorũ corporum exemplar. In quibus & venæ sunt, & arteriæ, illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. in terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua: alia per quæ spiritus currit. adeoq; ad similitudinem illam humanorum corporum natura vel Deus formauit, vt maiores quoq; nostri aquarum appellauerint iter venas: sed quẽadmodum in nobis non tãtum sanguis est: sed multa genera humoris: alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris: in capite cerebrum, in ossibus medullæ, muci, saliuęq;, & lacrymę, & quoddam additum articulis, per quod citius flectãtur ex lubrico, sic in terra quoque sunt humoris genera complura, quædam quæ mature durentur. Hinc

est omnis

eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum,
argentumq; petit auaritia: & quæ in lapidem ex
liquore vertuntur. In quibuſdam vero locis ter-
ra, humorq; liqueſcit ſicut bitumen & cætera his
ſimilia. HERMOL. Non potuit conuenientior
excogitari à Seneca conſimilitudo. PANT. Di-
uerſis verbis eandem refert Vitruuius ſententiã,
quam nec vos audire pigeat. HERM. Immo in
medium afferenda eſt. PANTH. Sic ille: Quom
hæc tanta varietas ſit diſparibus rebus natura di-
ſtributa, quod humanũ corpus eſt, ex aliqua par-
te terrenum: in eo autem multa genera ſunt hu-
moris: vti ſanguinis, lactis, ſudoris, vrinæ, lacry-
marum. Ergo ſi in parua particula terræ tãta di-
ſcrepantia inuenitur ſaporum: non eſt mirãdum
ſi tanta in magnitudine terræ innumerabiles ſuc
corum reperiuntur varietates: per quarum venas
aquæ vis percurrens tincta peruenit ad fontiũ e-
greſſus, & ita ex eo diſpares, varijq; perficiuntur
in proprijs generibus fontes propter locorum di
ſcrepantiam, et regionum qualitates, terrarumq;
diſsimiles proprietates. ALEAR. Vterque recte
de iſthac conſimilitudine, ſed redeo ad alteram
cauſam, quæ inflammat materiam generatã: hæc
triplex eſt: Vna quidem motus vaporis terrei, qui
calidus, & ſiccus igneſcit, ſicut vapor de nube e-
grediens. Secunda cauſa eſt, motus venti ingreſsi
in concauitatem, vbi eſt materia per terrę poros
qui ſuo motu incendunt: Tertia vero eſt, cõpreſ-
ſio caloris impreſsi terræ, & quæ radijs ſolis, &
virtute alicuius frigidi circunſtantis, & augentis
calorem, inflammat materiam loci: igitur mate-
ria ſic accenſa, ſi tranſeat per eam aqua, tunc cale
ſcit, & feruens egreditur. Si vero in eo loco non
ſit aquæ tranſitus, & ibidem ſit crater aliquis, vt
in Aethna, & Aeolijs: tunc apparẽt ignes: quibus
ſi admixtum ſit quicquam humiditatis, fumus te
ter egreditur. PANT. Non pigeat vos audire quę
ſo quid de hoc noſter ſentiat Seneca. HER. Nuſ
quam tam eminentis auctoris lectio vllum tæ-
dium afferre poteſt. ALEAR. Quam libenter ar
rigo aures ad Senecæ nomen. PANT. Sic inquit:
Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis lo-
cis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubditi
ſunt ſolo, per quod aquis incurſus eſt: Facere ſole
mus Dracones, & Milliaria, & cõplures formas
in quibus ære tenui fiſtulas tingimus, per decliue
fundatas, vt ſępe eundem ignem ambiens aqua
per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calo
ri ſat eſt. frigida igitur inerat: effluit calida. Idem
fieri ſub terra exiſtimat Empedocles, quẽ nõ fal-
li credebant, in quibus balnearia ſine igne cale-
fiunt: ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infun-
ditur. Hic per imos lapſus non aliter quàm igne
ſubdito, parietes, & vaſa balnei calefacit, omnis
deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam. Qui
dam exiſtimant per loca ſulſure plena vel intro-
euntes aquas calentes beneficio materiæ per quã
fluunt, trahere, quod ipſo odore, guſtuq; teſtan-
tur, reddunt enim qualitatem eius, qua caluere
materiæ. ALE. Omnia doctiſsime tuus explicat
Seneca. PAN. Sed quid dicas ſi adducam Vitru-
uium ab hac opinione non deuiantem? HERM.
Quid Vitruuio architectanti cum naturalium re
rum diſertatiõe? PAN. Quid? Audi quàm planiſ-
ſime de aquis calidis reddat rationem: Sic enim
ait. Sunt autem nonnulli fontes calidi è quibus ꝓ
fluit aqua ſapore optimo, quæ ita in potione ſua-
uis eſt vti nec fontinalis à camęnis, nec martia ſa
liens deſideretur: Hæc autem à natura perficiun-
tur his rationibus: Quom in imo per alumen,
aut bitumen, ſeu ſulſur, ignis excitatur, ardore ꝑ
candefacit terram quæ eſt ſupra ſe, aut feruidum
emittit in ſuperiora loca vaporem: & ita ſi qui in
his locis, qui ſunt ſupra fontes dulcis aquæ naſcũ
tur, offenſi eo vapore efferueſcunt inter venas.
& ita profluunt incorrupto ſapore. HERM. Hæc
ſufficiant de aquis ex materia calentibus. ALE.
Sat eſt. PAN. Si veniam datis non modo ad orna
tum, verum ad comprobationem duas explica-
bo poetarum & oratorum alas, quæ ſe ſe, oſten-
tando incredibilem afferant voluptatem. HER.
Dic Panthee, ne tuæ lucubrationis oleum amiſe
ris. PAN. Primum citabo Apuleium non modo
diſertiſsimum oratorem, verum perſpicaciſsimũ
in omni philoſophia indagatorem: qui vnico in
libello de mundo ſic inquit: Sed non aquarum tã
tummodo tellus in ſe habet fontes, verum ſpiri-
tu & igni fœcunda eſt, nam quidam ſub terra oc
culti ſunt ſpiritus, efflantes incendia itidem ſuſpi
rant. Illi etiam, qui terræ ſecretarijs continentur
prætereuntes aquas vaporant, & produnt, lõgin
quitate enim flammæ tepidiores aquas reddunt:
vicinia feruentiores. HER. Hæc eſt Apuleij opti-
ma aſtipulatio. PAN. Sed & Lucretius, qui vetu-
ſtam latini ſermonis maieſtatem redolet, nõ mi-
nore ſui carminis aſſeueratione philoſophando,
huic ſuffragatur opinioni in hũc modum canẽs.

Principio tellus habet in ſe corpora prima
Vnde mare immenſum voluẽtes frigora fontes
Aſsidue reuomunt. habet ignes, vnde oriantur.
Nam multis ſuccenſa locis ardent ſola terræ:
Ex imis vero furit ignibus impetus æthnæ
Tum porro nitidas fruges arbuſtaq; læta
Gentibus humanis habet, vnde extollere poſsit,
Vnde etiam fluuios, frondes, & pabula læta

Montiuago generi possit præbere ferarum.
HERM. Visus sum audire poetam potius de rerum naturæ philosophãtem, quàm carmina dulci lyra meditãtem. PAN. Ex philosophicis quæstionibus totus constat. Sed omnia ignibus plena esse attestantem audiamus M. Manilium qui in astronomica sua canit sic.

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,
Qui grauidas habitant fabricãtes fulmina nubes
Et penetrant terras, Aetnãq; imitãtur olympo:
Et calidas reddunt ipsis in fontibus vndas.
Ac silice in dura, viridiq; in cortice sedem
Inueniunt: quom silua sibi collisa crematur:
Ignibus vsq; adeo natura est oĩs abundans:

ALE. Sunt tibi in promptu Panthee auctores tui qui de Aetnæo incendio quicquam memorent? PAN. Sunt certe plures, sed præter illos prius audiamus Geographum Strabonem de eo sic referentem: Ex longa vero in Aetna creditum est obseruatione flammas flatibus concitari: quibus cessantibus, cessant & flammæ, nec vero id ratione caret: Venti enim è marinis exhalationibus captantes originem, & generantur, & nutriuntur adeo vt de cognata materia, accidentiq;, ignis incensus spectatores ipsos mirari nõ finit. HERM. Physica est Strabonis de ætnæis flammis recitata ratio. PAN. Non minus rationi consentaneam enarrat Iustinus, sic de illis graphice memorans, Est autem ipsa Siciliæ terra tenuis, ac fragilis, & cauernis quibusdam, fistulisq; ita penetrabilis, vt ventorum tota ferme flatibus pateat, necnon & ignibus generandis, nutriendisq, soli ipsius vi: quippe intrinsecus stratum sulfure, & bitumine traditur, quæ res facit, vt spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet: inde deniq; Aetnæ montis per tot sæcula durat incendium. & vbi acrior per spiramenta cauernarũ ventus incubuit, arenarum moles egerũtur. Et paulopost addit. Eadem causa etiã Aetnæ montis perpetuos ignes facit: nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit. atq; ibi suffocatum tam diu tenet, donec per spiramenta terræ diffusus nutrimenta ignis incendat. ALE. Quoniam Pãthee in hac sententia poetas tibi non deesse puto. qui tuæ asseuerationi applaudant hos referas quęso, vt carmine aliquandiu recreemur. PAN. Quoniam sic tibi libet, referam lubentissime, modo annuat Hermolaus. HER. Annuo facillime, modo irritantes illorum illecebras fugites. PAN. Id facile fugiam, sed magis vereor, ne fortassis ambitiosior vobis videar: & nimis in citandis testimonijs deprehendar. ALE. Minime. PANT. Primum igitur honoris gratia vetustiorem citabo Lucretium, qui de ætnęo incendio talia non inscite, sed ex philosophiæ fontibus hæc carmine depromit.

Nunc ratio quæ sit, per fauces montis vt ætnæ
Expirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam primum, totius sub caua montis
Et natura ferens silicum subfulta cauernis:
Omnibus est porro in speluncis ventus, & aer:
Ventus enim fit, vbi est, agitando parcitus aer.
Hic vbi percaluit, calefecitq; omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramq; & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem,
Tollit se, ac rectis ita faucibus eijcit alte.
Fecitq; ardorem longe, longeq; fauillam
Diffluere: & crassa voluit caligine fumum.
Extruditq; simul mirando pondere saxa.
Nec dubites quin hęc animai turbine siluis.
Præterea ex parte magna mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, ęstumq; resoluit:
Ex hoc vsq; mari speluncę montis ad altas
Perueniunt subter fauces, hac ire fatendum est,
Et penetrare vias penitus res cogit aperto:
Atq; afflare foras, ideoq; extollere flammam.
Saxaq; subuectare, & arenæ tollere nimbos
In summo sunt vertice crateres velut ipsi
Nominitant, sed nos fauces perhibemus, & ora:

ALE. Mirum in modum perplacet hęc vetusta dicendi simplicitas. PAN. Velim Pelignam facilitatem tersiore carmine non surdioribus attẽdas auribus.: qui de Aetnęis flammis sic concinit.

Nec quę sulfureis ardet fornacibus Aetna
Ignea semper erit, neq; enim fuit ignea semper
Nam siue est animal tellus, & viuit, habetq;
Spiramenta locis flammam exhalantia multis
Spirandi mutare vias: quotiesq, mouetur
Has finire potest, illas aperire cauernas.
Siue leues imis venti cohibentur in antris,
Saxaq; cum saxis, & habentem semina flammæ
Materiam iactant. ea concipit ignibus ignem.
Antra relinquentur sedatis frigida ventis,
Siue bitumineę rapiunt incendia vires,
Luteaue exiguis ardescunt sulfura fumis:

ALE. Inter reliquos vates, quos tamen rarius perlego, plurimum me suo lepido ingenio delectat Naso noster. HER. Delector magis ego, quod metrica norma districti, tanta carminum facilitate naturę secreta peruestigando decantent. PAN. Vt maior vobis accrescat oblectatio, non pigeat audire quod subnectam. Quid scilicet rapinæ tartareæ decantator Claudianus ferrugineam Sicani ęstus exhalationem lamentabili calamo depingens concinat.

Iambic

Lambit contiguas innoxia flamma pruinas
Quæ scopulos tormenta rotent,q̃ tanta cauernas
Vis glomerat?quo fonte ruat vulcanius ignis?
Siue q; obicibus discurrens ventus opertis
Offenso per saxa furit rimosa meatu,
Dum scrutatur iter,libertatemq; reposcens
Putrida multiuagis populatur flatibus antra:
Seu mare sulfurei dictum per viscera montis:
Oppressis ignescit aquis,& pondera librat:

HER.Aemulatur & poeta iste carminis lenitate Ouidianum leporem.PANT. Inter iuniores & iucundus,& tersus habetur:ipsius iterum de salu berrimis Aponi fontibus elegiacam laudem cũ æstuantis vaporis causa audiamus.

Salue Pçoniæ largitor nobilis vndæ,
Dardanij salue gloria magna soli:
Publica morborum requies commune medẽdi,
Auxilium:præsens numen,inempta salus.
Seu ruptis inferna ruunt incendia ripis,
Et nostro phlegeton,deuius orbe calet:
Sulfuris in venas gelidus seu decidit amnis
Accensusq; fluit, quod manifestat odor:
Siue pari flammas vndarum lance rependens
Arbiter in fœdus mons elementa vocat:
Ne cedant superata sibi,sed legibus æquis
Alterius vires possit vtrunq; pati:

ALE.Perquam voluptuaria fuit Pãthee tuorum vatum amœnissima cantilena:vereor Hermolae ne res cedat aliorsum quàm putaram. HER.Cur ita Alearde?ALEAR. Sperabam etenim me Pan theum à Musarum delitijs abdicatum in philoso phãtium scholã pellexisse:at è diuerso video me eius adeo suaui camœna allectatum,vt hoc senio spreta medicæ artis professione inter lætantes va tum choros versare mirum immodum cupiam. PAN.Non tibi libeat Alearde isthæc permutatio.Dat enim Hippocrates,dat Galenus opes.sed mendicat per atria Clio:te nanque rudiorem æreo Glauci commercio homines adiudicarent. HER.Vera dicit Pantheus. Posteaquam satis patet ex rationibus æquè philosophantium,ac poetarum aquas fieri calidas,& non nasci: reliquum est Alearde,vt edisseras:cur calidæ peculiare habeant ad opem medicam auxilium.ALE. Et hoc naturę secretarium miro ingenij acumine nostri aperuere philosophi: Affirmant nanque calidas aquas potentiam medicatam ex metallorum venis recipere à quibus generantur,aut per quas trãseunt:illasq; insignes sapor,aut color facit. HER. Trahunt ergo saporem ex terra?AL. Trahunt in quam,& vim non modo auxiliarem,sed perniciosam quandoque. PANTHE. Audite quæ so nostrum Senecam cur aquis sit varius sapor,

A quatuor id causis fieri affirmat,sic dicens.Ex solo prima est per quod feruntur aquæ: Secunda ex eadem similatione eius à qua nascuntur: Tertia ex spiritu qui in aquam transfiguratus est, Quarta ex vitio quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem varium aquis præstant, hæ medicatam opem. hæ grauem spiritũ caloremq; pestiferum, hę leuitatem,grauitatem aut calorem,aut nimium rigorem.HER. Senecę verba percipio.non tamen liquet, quæ sit manifesta eorum sententia.interprete indiget. PAN. Est Aleardi hæc oraculi interpretatio.AL.Ex doctrina nostrorum philosophantium Senecæ ænigma enodabo:Causa saporis aut est in aqua à sua pte natura,& tunc imitatur saporem,& calorem eius à quo nascitur:vt facile cognitu est:ex ea quã per plumbeũ uas ex herbis,& rosis guttatim eliquamus. & is scd's est modus.aut ab accidenti fit

B aquarum sapor,& hoc duplici fit modo. aut per solam alterationem sine materię commixtione, vt si aquam ad rem bene vel male olentem appo sueris odorem vel grauem olentiam admittat,& is quartus est modus. si vero alteratur per materiæ tincturam,tunc aut inde trãsit corporaliter, & fit sapor illius,per quod transit terræ genus,& is primus est modus:aut spiritualiter in aquã trãsit sapor,vt quom exhalatiões ex sulfuratis aquis euaporant:iuxta aliæ discurrentes aquę solo sulfuris spiritu,& non terrę substantia inficiuntur: & is tertius est modus.HER.Quadrifariam Senecæ subobscuram sententiam planissime enucleasti.AL.Tanta Hermolae inest terrę virtus, vt nõ modo afferat aquis saporem:verum ab illa transmutandi potentiam recipiunt.Illis nanque frigi

C dis,& humidis grex epotus albam inficit lanam & pellem.PAN.Nec nostri prętcriere auctores. Plinius enim sparsim ac Vitruuius iunctim de ea re reddẽs rationem hunc admodum memorat. Aquarum autem varietates regionibus, & locis inclinatio mundi,& solis impetus proprius, aut longius cursum faciẽdo,tales efficit terrę humores:quæ qualitates non solum in alijs rebus, sed etiam in pecoribus,& armentis discernũtur:hæc non ita dissimiliter efficerentur, nisi proprietas singularum terrarum in regionibus ad solis potestatem temperarentur:sunt etiam Boctiæ flumina Cephysos,& Melas,Lucanis Cratis: Troia Xanthus:inque agris Clazomeniorum, & Erythreorum,& Laodicensium fontes.quom pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus,per id tempus adigũtur eo quotidie potum:ex eoq;,quamuis sint alba, procreantur alijs locis Leucophea:alijs locis pulla:alijs coraci

no

no colore, ita proprietas liquoris, quom init in corpus, perseminat intinctam sui cuiusque generis qualitatem. Igitur quum in campis Troianis proxime flumen armenta rufa, & pecora Leucophea nascuntur: ideo illud flumen Illienses Xanthum appellauisse feruntur. AL. Optime Vitruuius tuus. PANTHE. In hanc stipulationem nō desunt Plinij attestatiões, quæ de aquarum miraculis hæc tradunt: Eudicus in Hestiæa Eutyche fontes duos tradit esse Ceromen, ex quo bibētes oues, nigras fieri: Melem ex quo albas. ex vtroq; autē varias: Theophrastus in Thurijs Cratin candorem facere: Sybarin nigriciam bobus ac pecoribus. Quin & homines sentire differentiam eā: nam qui Sybarin bibant nigriores esse, durioresque, & crispo capillo, qui ex Cratide candidos melioresque, porrecta coma. Item in Macedonia, quæ velint sibi candida nasci, ad Halialmonem ducere, quę nigra, aut fusca, ad Axium. ALEARD. Obseruauit maxime singulares naturæ historias. PAN. Nec modo Plinius, & Vitruuius, sed & poetæ quoq; hanc colorum immutationem nō præteriere: Hinc Ouidius de his fluminibus sic concinit.

Cratis, & huic Sybaris vestris conterminus oris,
Electro similes faciunt auroq; capillos,

ALE. Hos cuperent pro Athesi nostri æui iuuenculæ per agrum influere. PAN. Et quàm cuperēt? Vergilius insuper carmine georgico Clitumnū Meuaniæ fluuium collaudat. q̃ apud eum depascentes Tauri ad sacrificia eius potu reddātur candidissimi, nec minus equi ad vehendos in capitolium triumphales Heroas. sic canit ille.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima Taurus
Victima, sępe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deum duxere triumphos.

HER. Ex his ergo Alearde terræ venis attrahunt fontani vapores non modo saporem, odoremq;, sed & vim medicatā. AL. Attrahut sanè r ōibus naturæ prędictis. PAN. Hoc confirmat Seneca dicens: Ideo interest vtrum loca sulfure, aut nitro, aut ferro, aut bitumine plena transeant, quia ex his aliqua redditur vtilitas: quædā enim oculos, quædam neruos iuuant: quędam inueterata, & desperata procurant. quædam medentur vlceribus. Quædam interiora potu fouent: & pulmonis, ac viscerum curas leuāt, & querelas. quædam supprimunt sanguinē. AL. Tuus Seneca Pāthee (vt video) non modo physicen, sed & medicem profitetur. PAN. Quo magis eum lectito: eo amplius multimoda omnium artium doctrina refertum comperio. HER. Vera narras. PAN. Cęterum & Vitruuiū inter architectandum in

D hac re philosophantem, sicq; inquientem audi: Omnis autem aqua calida, ideo est medicamentosa, quia in alijs rebus percocta, aliam virtutem recipit ad vsum. Nanque sulfurosi fontes neruorum labores reficiunt percalefaciēdo, exurēdoq; caloribus. Hi corpibus pellūt humores vitiosos: aluminosi autem, cum dissoluta membra corporum paralysi, aut aliqua vi morbi fuerunt, fouendo per patentes venas refrigerationem contrario calore sui, efficiunt. Ex hoc continenter restituuntur in antiquam membrorum curationem. Bituminosi autem interioris corporis vitia potionibus purgando solent mederi. ALEAR. Distincte & singulariter, non tanquam architectus sed velut alter Hippocrates hęc annotauit Vitruuius. PAN. Vis addam quę Plinius de his notanter disseruit? ALE. Addas quęso. PAN. Sic ait ille

E Calidarū autem aquarum non vna eademq; natura est. Quandoquidem alię tepentes: alię calidiores, alię feruentissimę sint. Quod accidit ex diuersa metallorum mixtura: nonnullę enim ex sulfure, alię alumine, alię sale, alię nitro, alię bitumine, alię acida salsaue commixtione participāt: & ex hoc varia morborū auxilia conferētes: hinc neruis, pedibusue prosunt, aut coxendicibus luxatis, fractis ue, inaniunt aluos, sanāt vlcera. capiti, auribusque priuatim medentur: & quod mirandum est, è cunctis animalium tantum hominis causa, ad superna mergere videntur: & imprimis quia oculis fauēt Ciceronianę, carmine Laureæ Ciceronis liberti celebratę sunt.

Quod tua Romanę vindex clarissime linguę,
Silua loco melius surgere iussa viret:
Atq; Academię celebratam nomine villam
F Nunc reparat cultu sub potiore vetus.
Hic etiam apparent Lymphę non ante repertę,
Languida quę infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit: hac fontes cum patefecit ope:
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquę:

ALE. Fuit hęc Plinij ęque scita ac iucunda recitatio. HER. Si Alearde calidę aquę medicabiles ex metallicis venis fiāt: cur ab eisdem (vt dixisti) perniciem trahunt? ALE. Cur hoc contingat ex philosophorum nostrorum sententia, quom ad Caldaria nos fontes de hac re disceptaremus, multis rationibus satis superq; ostēdi. PAN. Pręter tuos philosophos venustam huius rei reddit ratiōem Seneca dicens: Cęterum vt in nostris corporibus ita in terra sępe humores vitia concipiunt, aut ictus, aut quassatio aliqua, aut senium loci, aut frigus, aut ęstus, corrupere naturam: & sulfuratio

contraxit

contraxit humorem, qui modo diuturnus est, & modo breuis. Quo circa fit, vt vis illa terræ, quã esse mutabilem diximus, desinat posse alimenta in humorem conuertere: & terra sæpe, si facilis est, & in tabem soluitur, & humescit. HER. Hac forsitan de causa argutata est plebs rudis fontes calidos, qui perpetuis annis ægrotantibus profuere, aliqua ex his causis commutatos in perniciẽ uerti, & proinde à medicis ueneno infectos dictet. ALE. Isthuc est Hermoale. PAN. Hoc non persuadeas Tytiro nostro. ALE. Nullam persuades lapideis hominibus rationem. HER. Sunt ne Alearde inter metallicas terræ uenas aliæ aliis deteriores? ALE. Sunt nimirũ. HER. Quæ? eas memora. ALE. Nostri quo ad fontium medicamentosam uim, æris, argenti, plumbi & demum ferri reliquis minus auxiliares adiudicant. PAN. De his quæ sit Vitruuii sentẽtia quæso audite: sic inquit ille: Vbi uero Aurum, argentum, ferrum, plumbum, reliquæque res earum similes fodiuntur, fontes inueniuntur copiosi: sed hi maxime sunt uitiosi: habent enim uitia aquæ calidæ: sulfur, alumen, bitumen, eademque per potiones quum in corpus intrant: & per uenas permanando, neruos attingant, & artus: eos durant inflando: igitur nerui inflatione turgentes, seu longitudine contrahuntur: & ita aut neruicos, aut podagricos efficiunt homines: ideo quod ex durissimis, & spissioribus, frigidissimisque rebus intinctas habent uenarum raritates. ALE. Vera prædicat Vitruuius: hac igitur ratione corrumpuntur aquæ, & cũ uitæ periculo bibũtur. PAN. Perniciosæ multæ enumerantur apud Senecam, & Vitruuium, & ni ueritus sim, plus æquo longior narrando uobis uideri, ex pluribus nonnullas percenseam. HER. Percenseas uolumus Panthee. PAN. Referũt illi in Arcadia ad Nonacrim regionem e saxo distillantes frigidissimos humores: hæc autem aqua σύγος ὕδωϱ nominatur, ad uenas fallentes. Quia non facie, nec odore suspecta est: sed summa celeritate corrũpit: nec remedio locus est; quia protinus hausta duratur: nec aliter quàm gypsum sub humore constringitur, & alligat viscera. HER. Non iniuria stygia igitur appellata est. ALE. Profecto ita est. PAN. Ex tempore mihi succurrit, nõ huic dissimile quod Ouid. de Ciconũ flumine in hũc modũ cecinit.

Flumen habẽt Cicones: quod potũ saxea reddit

Viscera: quod tactis inducit marmora rebus:

HER. Est ne Panthee ea stygia aqua Alexandri Magni nece celebratissima? PAN. Ea est quã nullo ęreo vase contentam, sed mulina vngula inclusam ab Antipatro per Iolam filium ad regẽ perlatam ferunt. HER. Mihi videris Panthee vere nouicius philosophus. PAN. Cur? HER. Si recte memini, superiore disceptatione enarratũ est, aquas calidas, & non gelidas aliquando esse ad perniciem: Tu in frigidas rẽ deriuasti. PAN. Recte obijcis: sed hæ frigidæ pernecantes, aliquando calidæ fuerunt per terræ venas transeuntes. Verum longo decursus interstitio refrigerantur, vim maliciæ minime deserentes. HER. Hoc tibi non facile crediderim, ni de more astipulatorem quẽ quam addideris. PAN. Addam ex numerosa copia primum Vitruuium sic scribentẽ. Sunt etiam odore, & sapore non bono frigidi fontes, qui ab inferioribus locis penitus orti per loca ardentia transeunt, & ab eo loco per longum spacium terræ procurrentes refrigerati perueniunt supra terram sapore, coloreque corrupto: vt in Tyburtina via flumen Albula, & in Ardeatino fontes frigidi odore: qui sulfurati dicũtur. ALEARDVS. Prima hæc Vitruuij attestatio quàm commodissima est? PANTHEVS. Pausaniam de Albula in sermone Messeniaco loquẽtẽ, à me, vt potui, factum latinum audite. sic inquit auctor ipse reconditarum rerum indagator solertissimus. Iuxta vrbem Romam Anium transmittentibus flumen albi latices reperiuntur: qui primo statim in eos ingressu adeo gelidi rigentesque sunt: vt frigus rigoremque non mediocrem causent: manentes autem in illis paulum, perdurantesque adeo calfaciunt, ac si ex pharmacis igneum quippiam, excalfactoriumque ebibissent. ALE. Non paruæ admirationi est Albularum aqua. PANT. Ideo idem auctor statim subnectit hos Albularum fontes apposuisse: quia ex omnibus quos ei videre contigerat, maxima digni admiratione visi fuerant: Verum eorum naturam non subticuit Strabo dicẽs. In hac planicie Anio fluit, & quas nuncupant Albulas aquas frigidas multis è fontibus exeuntes, varios ad morbos salutares cum potu, tum incensionibus admissas. Hæc Strabo: Martialis quoque easdem suis carminibus celebrat sic scribens.

Itur ad Herculei gelidas qua Tyburis arces,

Canaque sulfureis Albula fumat aquis.

Illas autem Plinius iuxta Romam decurrentes, prægelidas, vulneribusque medẽtes astipulatur. HER. Admiror Albularum inuicem aduersantem potentiam. quippe eas prægelidas Plinius: et Martialis sulfureas, fumantesque quod indiciũ caliditatis est, appellat. PAN. Hoc non aduersari, verum cohærere præmonstrabo: sulfureæ & enim pariter & crudæ esse possunt: quod superioribus & Vitruuij & Senecæ attestationibus firmatum

matum est. HERMOL. Istud liquet: sed quomodo frigidæ fumant? PAN. Fumum illum calor minime efficit. Verum exhalans nubecula estunditur: quæ frigore faciēte vaporare videtur: quod signantius expressit Martialis dicens.

Quod siccæ redolet palus lacunæ
Crudarum nebulæ quod Albularum.

Quod etiam innuit Papinius sic scribens.

Iunctis fornacibus amnis ridet anhelantes vicino flumine lymphas: ostendens Albularum lymphas anhelantes hoc est nebulę halationem emittentes. ALE. Fuit hæc de Albulis & iucunda, & erudita enarratio. HERM. Audieram à teneris idem Albulam, & Tyberim. PAN. Idem sunt. Verum pro fontibus numero multitudinis enūciant. licet poetæ interdum metrica lege astricti vtroq; numero illos promiscue dixerint. HER. Iuuant me plurimum attestationes: quæ ad vnguem quadrant. PANTH. Vt ergo testimoniorum copia credulior, auidiorq; fias, audi & Senecam locupletissimum in hac causa testem. sic inquit. Est insuper noxia aqua in Thessalia circa Tēpe, quam & feræ, & pecus omne deuitat: per ferrum, & ęs exit: tanta vis illi inest dura molliendi. nec arbusta quidem alit, & herbas necat. ALEA. Hæc à natura quasi portenta monstrosa in caput nostrum progenita videntur. PANT. Eādem puto esse, quam Vitruuius inter alios noxios humores memorat sic dicens. Item in Thessalia fons est profluens: ex quo nec pecus vllum gustat: nec belluarum genus vllum propius accedit: ad quē fontem proxime est arbor florens purpureo colore. HER. Ea est. PAN. Illam nec subticuit Plinius dicens, aliter circa Thessalica Tempe: Quoniā visus omnibus terrori est: traduntq; etiam æs, ac ferrum erodi illa aqua: profluit (vt indicauimus) breui spacio, mirumq; siliquę syluestris amplecti radicibus fontem eum: dicitur semper florens purpura: & quædam sui generis herba in labris fontis viret. HER. Conueniunt sanè hi tres auctores vno ore: nec falsi coargui possunt. ALE. Conueniunt mirifice. PANT. Sunt insuper præter has innumerabiles aliæ ex terreni proprietate nocentes, quas est apud Plinium, Vitruuiūq; diffusius curiosis legere. HERM. Potest igitur contingere vt & gelidæ aliquod auxiliare remedium pręstēt hominum valetudini? PANT. Præstant inquam. Si enim per solum salubre discurrant, licet refrixerunt, sapor, & odor, & color, illis restat, qui in tinctus est propter naturæ raritatem. Vnde teste Vitruuio. Est aquæ frigidæ genus nitrosum vti pinę Vestinæ Sutilis, alijsq; locis similibus: quod potionibus depurgat, per alumenq; transeundo

D etiam strumarum minuit tumores. HER. Sis memor Pāthee vnde digredimur, vt ad idem sermonis diuerticulum redeamus, quom opus fuerit. PANT. Faciam vt iubes. HERM. Hoc abs te scire cupio Alearde, quisnam sit strumarū morbus. AL. Strumas alij dicunt extantia quædam in tergo, vti gibbum in pectore, nonnulli morbū, quē scrofulam alio nomine vocitant. HER. Quid rides Panthee? PAN. Rideo ineptam, atq; exibilandam illorum ignorantiam, qui strumas tumores grandes illos in tergo hominis esse impudenter insciteq; autumāt: qui si idoneos lectitassent medicinę auctores, non profecto in id decidissent erroris: quo fieri potest modo vt strumæ, si in scapulis monticuli instar eminerent, saluiæ maluæque pharmaco abigantur teste Plinio: qui de maluæ medicinis scribēs, sic inquit: Eadem strumas, & E parotidas, panosque addita hominis saliua purgat citra vuln⁹. Hęc ille. Quom igitur parotidēs, & pani (vt planissimum est) ad iuglādis magnitudinem vix excrescāt: nec strumas his maiores cēsendum puto: quod vel facile creditu est: si aures Celso præstiterimus. Qui de ea sic scribēs ait: Struma est tumor, in quo subter cōcreta quædā ex pure, & sanguine quasi glādulæ oriuntur: quæ vel præcipue fatigare medicos solent: quoniam & febres mouēt, nec vnquam facile maturescūt: & siue ferro, siue medicamentis curantur: plerunque iterum iuxta cicatrices ipsas resurgunt: multoq; post medicamento est opus: quibus id quoq; accedit, ꝙ longo spacio detinent. Nascuntur maxime in ceruice, sed etiā in alis, & in inguinibus & lateribus: in mammis quoq; fœminarum se reperisse chirurgus Meges auctor ē. hęc ille. Ex verF bis igitur Celsi in confesso est: quibusnam in corporis partibus enascantur strumæ: quarum ex putri sanguine conglobata paruula glandula nō in gibbosam, monstrosamq;, vel tergi, vel pectoris duriciem excrescit. HER. Nemo est, qui rem tam apertam inficiari possit. ALEAR. Perplacet hæc summopere, quam de strumis recitasti opinionem Panthee. PAN. Nec Iuuenalis ipse eundem morbum vno carmine congeminasset quā dicat.

Nec prętextatum rapuit Nero loripedē, nec
Strumosum, atq; vtero, pariter gibboq; tumētē.

AL. Recte iudicas Panthee. PAN. Adhuc maius est, quo te in sententia confirmem. AL. Dic quæso. PAN. Strumas porro eas affirmare ausus fuerim, quas Paulus Aegineta Choeradas appellat dicens: Choerades glandulę sunt induratę in ceruice, & in alis, & in femoribus, vt plurimum prouenientes: nomen autem habuerunt, vel à Choeradibus

radibus petris vel à Suibus, ſues enim multipares ſunt, vel quia talẽ porci ceruicem habẽt. hęc Paulus. ALE. Quid Choeradibus morbo cũ petris? PAN. A nominis ſimilitudine putauerĩ. legimus enim ex Callimachi hiſtoria Choeradas petras ſcopulum eſſe iuxta Euboeam apud quod vlciſcente Pallade iniuriam violatæ Caſſandræ in eius templo Aiax Oileus in patriam rediens naufragio periclitatus eſt. dictæ autem ſunt Choerades. ꝗ ſaxa illa ſub mari nigricantia in ſuilli gregis morem ſublatitant: vnde latini morbum illum ſcrophulas à ſcropha porca recte dixerunt, HER. Quadrat Panthee tuus Paulus cum Celſo. Sed cur latini eas quoq; ſtrumas nuncupauere? PANT. Quia cum Ruma & Mãma, & gutturis, vt quidam aſſerunt pars dicatur: in ea ſiquidem plurimum naſcentes ſtrumæ dictæ ſunt. HERM. Expunxiſti calculum, qui me ſtimulabat de ſtrumis: ſed ad tuas redi aquas Panthee. PAN. Oppido q̃ lubens redeo: ſunt in Teano, & aliubi terrarum: quæ hanc habeant virtutem vt calculos in veſicis, qui naſcuntur in corporibus hominum potionibus diſcutiant: fieri hoc autem naturaliter ita ideo videtur, quòd acer, & acidus ſuccus ſubeſt in ea terra, per quam egredientes venæ intinguntur acritudine: & ita quum corpus ineunt diſſipant, quæ ex aquarum ſubſidentia in corporibus, & concreſcentia offenderunt. AL. Recte Vitruuius, ſed quid noſter Plinius? eo ne oblitus es ad citationem? PAN. Minime: ipſe quoq; enumerat ſubcutilas aquas ĩ ſabinis gelidiſſimas: ſtomacho, neruis et vniuerſo corpi aptiſſimas. pluresq; memorat ille: quas ad vnam recenſere perlongum eſſet. HER. His contenti ſimus Pãthee, & ad calidas aquas redeamus: ſi quicquam ſuper eſt de eis dicendum. PAN. Pergamus. ALEAR. Præter plinium Panthee quempiam alium habes non triuialem ſcriptorem, affatim aquarum mirabilia enarrãtem: quiq; de aquis aliquid memoria dignum proferat? PAN. Habeo, de quo paulo ante mentionem feci Pauſaniam. HER. Placuit græci auctoris apud latinos rari erudita lectio: illum & græcum, & latinum referas velim. PAN. Refero. In rebus eiſdem ĩ Meſſeniacis de diuerſarum aquarum natura hunc in modum verba facit. Mothone iuxta templum Palladis vẽtoſę puteus eſt, aquam pici commixtam habens ad vidẽdum haud diſſimile Cyziceno vnguento: odorẽ quoq; nõ minus diſſimilem, q̃ colorem illius reddere certum eſt: aquã vero coloris maxime glauci apud Thermopylas vidi non quidem vniuerſam: ſed eam videlicet: quæ ad natatoria defluit, ab indigenis ollæ muliebres appellata. ALE. Sunt profecto cum odore, tum colore admirandæ hæ aquæ. HERMO. Sunt inquam. ſed velim Pãthee mihi ediſſeras, cur Palladem ventoſam denominauerit Pauſanias. quum illã fingat antiquitas fabuloſa è Iouis vertice natam: non hæc ei cõgruit nomenclatura. PANT. Ab euentu, vt ſæpius fit, contigit, vt idem auctor teſtatur ſic ſcribẽs. Diomedem ferunt ſtatuam collocaſſe, nomenq; Deę impoſuiſſe: quom enim non pro tempore ingruẽtes venti terrifico ſonitu tactũ illum deuaſtarẽt, Diomede precibus Palladem exorante, poſthac nulla ventorum calamitas in illam regionem impetum fecit. AL. Tuum fuit Hermolae de religione, at meũ eſt de re medica perqrere: abs te ſcire cupio Panthee quod ſit Cyzicenum vnguẽtum: quoniam nuſquam de eo apud nos, quod ſciam, eſt mentio. PAN. Vnguentorum cognomina, vt apud Plinium legere eſt: alia à patria: alia à ſucci, alia ab arboribus, alia à cauſis. Cyzicenum autẽ dictum, quod in Cyzico optimum fieret. Amaracinum alias Sanſucinum, & à Plinio nuncupatum. De quo Dioſcorides in hunc modum ſcribit. Amaracinum in Cyzico optimum ſit. conficitur autem ex oleo Omphacino, & Balanino aſtringentibus: xylo balſamo, iũco, calamo, amaraco, coſto, ammomo, nardo, carpobalſamo, & myrrha: qui autem ſumptuoſius faciũt cinnamomum commiſcent. capiuntur autem mel, & vinum, vt & vaſa inungantur, & aromatum fruſta cohæreant, commiſcenturq;. ALE. Pro hac de cyziceno vnguento eruditione, & Dioſcoridi græco, & tibi latino Panthee debeo. HERMO. Vnde illi cognomẽtum Amaracinũ, & Sanſucinũ? PA. A flore ex quo potiſſimum conficitur: qui à gente Sicula Amaracus, ab Aegyptijs vero Syriſque Sanſucus aſtipulante Plinio denominatur. ALE. Poſteaq̃ in vnguentorum mẽtionem incidimus, vehementer dignoſcere cupio: quod ſit apud antiquos quondam celebratiſſimum cognomento Megalium. PAN. Quæ ſit eius confectura, & nominis indicatio, par eſt apud Plinium legere, tamen quid Galenus in libro de compoſitione Pigmentorum ſecũdum locos ſcribat: hic ſubnectã, qui ſic ſcribit. Aegyptium vnguentum non modo ægyptium, verum Mendeſiũ vocatur. Alij autem ipſum Megalium appellari affirmant, à Megalo eius compoſitore cognomen aliud accipiẽs ab illius nomine in figura eorum, quæ denominatiua ſunt: à patria autem eius Mendeſium dicitur: eſt enim molle, atq; ſine tædio. ALE. Mihi q̃ maxime ſatisfeciſti Panthee. HER. Scire abs te cupio Alearde ſi hæc vnguenta odorata, & medicamenta quibus vlcera curãtur, ſub eodem vnguẽ-

ti vo-

ti vocabulo enuncientur. ALE. Apud nos ꝓmi-
ſcue, abſq; diſcretione aliqua appellantur. HER.
Quid tu Panthee, quãdoquidem capitis rotatio-
ne hoc negare mihi videris? PAN. Quanquã hoc
magis interſit medicorum, tamen quæ ex aucto-
ribus crebra, & diligenti lectione exhauſerim, a-
periam. Apud Plinium, cæteroſq; antiquorũ ſcri
ptores quod græci μύρον appellant, nos vnguen-
tum dicimus. illi enim per Etymologiam à myr
rha arbore deductum arbitrantur: vel ꝙ à re aro
matica exprimatur: quod duplici faciendi ratiõe
conſtat. ſucco, & corpore. id autem quod ſuccis,
oleiſq; conficitur, Stagma dicunt. στακτὴ .n. ſtilla
eſt. quod verò ex odoribus Hedyſma appellant.
ἥδυσμα ſiquidem odoramentum mixta ſuauitate
ſignificat. Eodem modo apud latinos vnguentũ
eſt: quo teſte Plinio in priſcorum luxuriam acer
biſsime inuehente non modo priſci linebantur:
verum perfundebantur: atq; vnguentum in po-
tu addebant: vt ex vtraq; corporis parte odore ꝓ-
fugo perfruerentur: hinc à græcis Myropolæ vo-
cantur quos nos vnguentarios nuncupamus. AL.
Quo igitur nomine illud appellabimus: quo vul
nerarij ad cicatrices vlceroſoſq; morbos ſanãdos
vtuntur? PAN. Apud Celſum legere eſt plurifa-
riam eſſe medicamenta ad id morborum genus,
nec modo nomina, verum mixturam differẽtiã-
que malagmatis, emplaſtri, & paſtilli affatim prę
monſtrat: at quod nunc triuiales vnguentum, pe
riti quondam linimentum, vt Celſus, appella-
bant, ſępiuſq; ceratum. ALE. Ignarus medicinæ
falleris Panthee. nam Ceratum illud dicimus: qđ
ex ſiccioribus rebus conſtans, & igni appoſitum
molleſcit: poſtea applicatum corpori dureſcit: ac
protinus hæret. PANT. Venia Aelarde tua dixe-
rim: veternoſo errore detineris: & vulgarẽ phar-
macapolarum ſectam ęmularis: qui cuiuſcunq;
rei ſpergimen, vnguentum dictitãt: quod verius
mea ſententia Ceratum dicendum eſt: quãdoqui
dem medicamenta ea, quæ ad vulnera linenda
fiunt: cera quàm maxime commiſcentur: vnde il
lis nomen: ſic & κήρωτον & κήρωμα & κηρωτὴ. apud
græcos ἀπὸ τοῦ κήρου. Igitur pro linimento Cera-
tum & Cerotariũ dicẽdum putauerim: qđ Dio-
ſcorides capite de Caccalia innuit ſic ſcribẽs. Gra
na autem, quæ illa defloreſcente ſubnaſcuntur: ſi
trita Cerotario comprehendantur inuncta faciẽ
extendunt & erugant. hæc ille. ἐπιχριῶ. enim inũ
gere, illinereq; eſt. at eo, quod tu ceratũ dicis nul
li linitio nullaq; fit inunctio. HER. Panthee ſen-
tentiæ adhæreo, quanquã vulgaris opinio de Ce
rato me iampridem fefellerit. ſed ad aquarũ mi-
rabilia redeamus. Panthee ſi quicquam de eis am
plius habes. perge. PAN. Ex eodem Pauſania ſunt
& nonnulla ſcitu digna, quę memorando ſubne
ctam, ſic inquit. Flauam vero aquam quæ ſangui
nis colorem reddat: hebræorum præbet regio iu
xta Ioppem ciuitatem ſecundum maris litus, de
qua indigenæ talia referunt. Perſeum quom Ce-
tum ĩterfeciſſet, cui Cephei filia Andromeda ex-
poſita fuerat, cruorẽ illic abluiſſe. HER. Per quã
pulchrũ ad veritatem fabulæ paludamẽtũ. PAN.
Non diſsimile eſt apud Ouidium de Anigro flu
mine hunc in modum canentem.
Ante bibebatur nunc quas contingere nolis
Fundit Anigrus aquas. poſtq̃ (niſi vatibus omnis
Corrigenda fides) illic lauere bimembres.
Vulnera clauigeri quæ fecerat Herculis arcus.
ALE. Neq; hoc minus induſtrie confictũ. PAN.
Non tamen perſequi abſiſtam, quæ ex Pauſania
cœperam. qui ſic ſcribit. Verum latices qui fonti
bus nigri ſcaturiunt, vidiſſe me in Aſtyris memi
ni. Sunt autem Aſtyra calidarum aquarum fon-
tes in continenti è regione Lesbi in loco qui
Atarneus dicitur. Eſt autem Atarneus tra-
ctus, quo Chij à Medorum rege donati ſunt.
Quoniam Spactyum Lydum hominem ad ſe de
latum, ſupplicemq; ipſorum opem implorãtem
ei tradiderũt: hi quippe nigri ſunt. HER. Hoc eſt
maxime hiſtoriæ conſonum. PANT. Poſtremũ
eiuſdem ſcriptoris non præteribo admirandum,
de quo ſic inquit. In Cardenſium agro, in campo
qui Albus appellatur, aquæ ſunt calidæ iuxta vi-
cum qui Daſcyli vocatur, quę inter bibendum la
ctis ſuauitatem reddunt. Quare nõ immerito He
rodoti verba admittenda exiſtimamus, ipſumq;
haud quaquam falſa ſenſiſſe arbitramur. quum
dicit in Hypani flumine, in medijs vndis, amaros
latices ſcaturire. quum alioquin noſtra ætate in
Etruſcis iuxta Dicęarchiam inuenti ſunt calida-
rum aquarum fontes, quæ adeo tenues, promea-
bileſq; vt in plumbea vaſa coniectæ per illa reſu-
dent, quæ etiam ſi in ipſa permaneat aqua: haud
longo tempore conflantur. HER. Sũt hæc ex Pau
ſania de aquis admiranda. PAN. Quoniam Pau-
ſanias Herodoti hiſtoriam commendauit, nõ pi-
gebit ſubijcere admirãdum Aethiopiæ fontem,
de quo ille ſcribit. Quum autem de numero an
norum admiraretur, ad fontem quẽdam eos de
duxit, in quo loti, efficiuntur perinde atq; oleo
inuncti violã olentes. eã aquam aiebant explora-
tores adeo inualidam, vt in ea nihil innatare poſ
ſet, ne lignum quidẽ, & quæ lęuiora ſunt ligno,
ſed omnia peſſum ire in profundum. Hæc aqua
ſi vere apud illos eſt, qualis cõmemoratur, ideo
macrobij idest longæui exiſtunt, ꝙ ea ſemper
vtuntur

vtuntur. HER. Relata ex auditu minorē astruūt fidem. PAN. Haud quaq̄, habemus enim Arist. auctorem quidem grauissimum qui in collectaneis mirabilium auditionum plurima de aquarum miraculis enarrat. at nos paucis contenti nō nulla recensemus. primum de quodam flumine Thraciæ sic scribens inquit. Ferunt in Thracia iuxta Sitonum, et Medonum regionem fluuium quendam esse nomine Pontum in quo lapides deferri, qui comburantur. Contrario autem se habent modo quàm ex lignis igniti carbones, in sufflati enim celerrime extinguntur, aqua vero respersi relucent, commodiusque ardent. quum incenduntur autem tetrum odorem picique similem reddūt & adeo grauem, vt omnes ex eo loco serpentes demigrent. ALEARDVS. Repugnat fluuius iste à sui elementi natura. PANTH. Recensebo ex eodem auctore alia nō minori admiratione digna, sic enim inquit. In Scotusis au tem Thessaliæ paruulum quendam dicunt esse fonticulum, ex quo profluentes latices hominū quàm celerrime & iumētorum vlcera, nec non rupta, contusa ad sanitatem producunt. quod si quispiam lignum non penitus comminuens, verum scindens iniecerit, ferruminatur, & rursus ad priorem reddit faciem. HERMOLAVS. Ad mortalium commodum à natura condonatus est. PANTHEVS. Non aspernandæ vtilitatis audiamus paludem ex eodem auctore sic dicente. In Massiliensium tractu qui iuxta Lyguriam est, paludem quandam ferunt esse, hanc ebullire quandoque superfundique, & tantum piscium copiam eijcere, vt dictu incredibile sit. Postea vero quàm Etesię flare cœperint, super ipsam solum sterni, & tantū pulueris ibidem fieri, adeoque telluri densari, vt pauimentum appareat, sarculis autem incolæ humum effodientes nulla opera quot voluerint pisces inde extrahere. ALEARDVS. Varia paludis ex Etesiarū statu immutatio, nec prorsus accolis inutilis. PANTHEVS. Hoc extremo ex Aristotele contenti erimus, qui sic scribit. Refert Polycratus qui res Siculas conscripsit carminibus, in quodam insulæ mediterraneo loco, paludem quandam clypei magnitudine esse, cuius aqua perspicuo, minimeque turbida existat. hanc igitur si quispiam vt se lauet, intrauerit, in latum augeri. quòd & si secundo idem fecerit, magis laxari, & ad summam vsq; ad quinquaginta hominum capacitatem excrescentem diffundi. postea vero quàm numerum hunc acceperit, ex profundo rursus intumescentem lauantium corpora in sublime leuata extra propellere, quo facto ad antiquæ rursus figuræ ambitum redire: neque hoc in hominibus solummodo fieri, sed etiam si quadrupes quisquam illam intrauerit idem, euenire. HERMOLAVS. haud quaquam hæc ex Aristotel. fuerant silentio prætereūdá, magnę fuerunt audiendo voluptati. ALEARDVS. immo maximæ. PANTHE. Si vos non pertęsum sit: addam ex Diodoro Siculo, quæ non minorem afferant delectationem. HERMOLAVS. Adde nusquam relatu tædiosa, quæ auditu sunt iucunda. PAN. De multis duo memoratu digna referam, sic ait ille. Est vltra flumen plus habens circa se firmū lutum, in eam si quis ignarus descenderit, paulum innatat: si vero in medium procedat, violenter distrahitur: verum sibi non deficiens, rursusque redire cupiens, exitum quidem assequi videtur: patiturque id, ac si quoppiam in diuersam traheretur partem. Primum nanque extremi immoriuntur pedes: deinde crura vsq; lumbum, ad summam autem totum corpus torpore quodam correptum fertur in profundum: & paulopost mortuum expellitur. ALEARD. Palus hæc fugienda. PANTHEVS. Attendite alteram ex eodem auctore non minus pernitiosam de qua sic scribit. Ferunt esse in Aethiopia paludem quadrangularem: cui magnitudo est centum sexaginta pedum: eius autem aqua colore similis est Minio: odor vero supra fidē suauis: nō dissimilis vino veteri, vim insuper habet admirabilem: referunt enim quicunq; ex ea biberit in insaniam incidere, & quæ prius clam deliquerit, palam ex seipso facere. HERMOL. Hæc satis de aquarum mirabilibus: & quod instat agamus. ALEARDVS. Hac ratione Hermolae tanta veneratione apud priscos fuere Balnearum aquæ calidæ, vt sacræ ab illis appellarēt. HER. Id fortasse contigit: quia illa antiquorum religio fluminum, fontiūq; Nymphas & Deos vana superstite colebant. ALE. Minime. Verum Arist. & ingenij, & doctrinæ princeps eas sacras à sulfure, & fulmine nūcupauit. HER. Cur ita? ALE. Quia vt neoterici nostræ tempestatis interpretātur: huiuscemodi aquarū scaturigines, per sulfur secreta quadā naturę opitulatione diuino faciente nobis incognito numine à terra erūpūt ad mutasq; hominum ægritudines, et varios corporū langores emanant. PA. Hác ego minus verā interpretationem, venia tñ tuorum auctorū, qui sæpissime veternosi dormitant non probo. ALE. Hui tam cito vix primis philosophiæ elementis conspersus, audes celeberrimis scriptoribus

ribus nostris veluti veteranus repugnare. PAN. Nó is sum qui contumaciter illis contraire con tendam, sed eos decuriones in aciem deducam, qui validis præmuniti armis, te cogant vna me cum illis annuere. ALEARDVS. Non parua res erit, si me à veteri nostrorum auctorum opinione, hac tua nouitia disciplina dimoueris. PANTHEVS. Non dimouero tantum, sed abstraxero equidem. ALEARDVS. Nullam inferes vim. PANTHEVS. Nullam, sed sponte (spero) te mihi dederis. HERMOLAVS. Audiamus Pantheum. ALEARDVS. Dicat. PANTHEVS. Aristoteles suo quodam problemate ait: cur balneæ sacræ habeantur: an ꝓpterea quòd sulfure, atque fulmine rebus ingenue sacris proueniant? ALEARDVS. Bene est? PANTHEVS. Ergo tenendum est, Balneas esse sacras propter sulfur, & fulmen. ALEARDVS. Neque ego hoc negauerim. PANTHEVS. Scio, sed restat comprobemus sulfur, & fulmen res esse sacras, vt ex illis Balneæ dicantur sacræ. HERMOLAVS. Ita est. PNATHEVS. Sulfur enim ex denominatione græca, sacrum est: quod nos sulfur, illi θεῖον dicunt, quod Romana lingua diuinum significat, & ne à consuetudine incoepta deuiemus, citabo Suidam auctorem græcum, & grauissimum, qui libro Etymologicon de sulfure loquitur. ALEARDVS. Neque ob Græcam Suidæ attestationem, cuius nullum percipio verbum, à meis auctoribus discedam. HERMOL. Non graiorum armis, sed latinis Panthee superandus est Aleardus. ALEARDVS. Recte dicis. HERMOLAVS. Græcanicum igitur relinquatur, & in latinam reddatur consuetudinem. PANTHEVS. Reddam ad verbum, vt hac nouа politie delectatus Aleardus, cariosam illam exuat barbariem. ALEARDVS. Non adhuc muto sententiam. PANTHEVS. Victus spero mutabis, sed audi quid Suidas de sulfure dicat in hunc modum vocabuli inclinationem demonstrans. Sulfur, quod suffitur ad expiationem, & quod innoxios facit, vnde illud omnes mari diuino, & sulfure combusto, quod dicit fulminis, propterea Thion dicitur cœleste incendium fulminis: Thia enim cœlestia. Eudæmon autem in Orthographia dicit possessiuum à theos theios, abijciens autē e facit thios, & patruus sic curator existens: quoniam parentes Thij nobis sunt. HERMOLAVS. Quid cogitabundus taces Alearde? PANTHEVS. Non hac græca auctoritate contentus est. ALEARD.

D Recte augurarís, si me superare contendis, adde nostratia. PANTHEVS. Nec illa nobis desunt: Audi Plinium quid de sulfure loquatur, cum Suida conueniens. ait enim, Habet sulfur, & religionibus locum ad expiandas suffitu domos. HERMOLAVS. Conueniunt vtique. PANT. Hanc expiationem suis carminibus expressit, Ouidius sic canens.

Cerulei fiant puro de sulfure fumi,
Tectaq; fumanti sulfure balet ouis.

HEMOLAVS. Quid Alearde? ALEARDVS. Aliud addis Panthee? PANTHEVS. Nunc me ad pugnam accingo: sulfure autem non solum domus, sed homines aliquo piaculo polluti apud veteres purgabantur: hinc idem Ouid. de Aesone lustrando à Medea sic canit.

Terq; senē, flamma, ter aqua, ter sulfure lustrat.

E In sacris nanque omnibus antiquorum ritu, tres erant purgationes. aut thæda, aut sulfure purgabantur, aut aqua abluebantur, aut aere ventilabantur, vnde illud Iuuenalis.

Quotiens hinc talis ad illos
Vmbra venit cuperent lustrari, si qua darentur
Sulfura cum thædis, & si foret humida laurus.

HERMOLAVS. Non facile expugnabis hos Alearde Panthei ferentarios. ALEARDVS. Iam titubo. PANTHEVS. Iam victus herbam dabis, videtis ergo sulfur dici sacrum ex fulminis cognatione. hoc est ex igne cœlesti, quom fulmina & fulgura teste Plinio sulfuris odorem habent, & propterea eo in sacris expiationibus vtebantur. Hinc recte Aristoteles Balneas sacras à rebus sacris appellauit. ALEARDVS. Non vsque adeo mihi satisfactum est, vt putas

F Panthee. PANTHEVS. Quid? ALEARDVS. Non probasti fulmen dici sacrum? PANTHE. Non? Si fulmen ignis cœlestis est, cur non sacrum? at audi Senecam quid de fulmine dicat. Cæterum mira fulmini (si intueri velis) opera sunt, nec quicquam dubij relinquentia. quin diuina insit illis, & subtilis potentia. HERMOL. Eo ne amplius Alearde? ALEARDVS. Totam sententiam tandem testimonijs vincor. iam sententiam mutare disco. HERMOLAVS. Est ne Alearde apud tuos philosophos legere, quis eorum primus calidi fontis medicatam opem depræhenderit? ALEARDAS. Nusquam quòd meminerim. HERMOLAVS. Quid tu Panthee? PAN. Incognitum puto Plinij testimonio dicentis: Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror. Quū alioquin lauari calida frequēter incideret, videlicet quia medi

cina

cina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. HERMOLAVS. His relictis Alearde iam instat, vt de Caldarianis fontibus sigillatim aliquid edisseramus, & te docente addiscamus & eorum proprietatem, & singularia præsidia. ALEAR. Hoc promptissime agam, quādoquidem superioribus diebus huc me contulerā, vt per expertiones, probationesq; inuestigarem, qua nam metallica materia, & natiui soli ingenita procreatione constarent. HER. Opportune ergo huc conuenimus. ALEARDVS. Per illius igitur terræ verno tempore effossionem, atque sublimationem factam (vt nostris vocabulis vtar) quæ est rei siccæ per ignem eleuatio: (per eam enim elementorum fit manifesta segregatio, vt vniuscuiusque diuersæ venæ materia dissiliens planissime compræhendatur) dilucide cognoui Caldarianas aquas trina commixtione, intinctas esse: ferri, nitri, & sulfuris, ex quorum singulis proprietatibus facile intelligemus, quibus morbis potissimum profuturæ sint. HERMOLAVS. Ergo prius de his dicendum est singulariter. ALEARD. Immo pernecessarium est, sed quom videam Pantheum nostrum Plinianæ lectionis cultorē præcipuum, ac relatorem promptissimum, velim, vt de his tribus ad vnam referat, & primum de ferro. PANTHEVS. Pro virili conabor (quandoquidem sic iubes Alearde) quæ ex tempore succurrunt, & quæ ille latius serit, ego vellicatim colligam, & quæ ad rem nostram tantum faciant. HERMOLAVS. Bene sentis. PANT. Postea quam multa de ferro conscripsit Plinius in hunc modum verba facit. Tradunt omnes ferme scriptores ferri vim ad ligandum, siccandum, & restringendum quamaptissimam esse. ALEARDVS. Erudite Plinius, vt omnia de naturæ secretis. hanc ferro potentiam inesse manifestarium est, ex ea aqua, in quam ardens Chalybs extinguitur. ea si quidem doctiores Physici ad desiccationem, & ad humorum fluxum cohibēdum sæpenumero vtuntur: quoniam illud natura frigidum, & siccum autumant, eo tamē pacto, vt frigiditas siccitate vincatur. PANTH. Subnectit deinde Plinius ferrum præsentanea remedia multis liquoribus mixtum morbis afferre, diuersisque corporum vitijs salubriter auxiliari. Adiuuat dysentericos, cuius rubigo præcipua est in remedijs, quam antiqui laudant exēplo Thelephi ferro ab Achille vulnerati, & rubigine liberati: tollit Alopecias, genarum scabricias, & totius corporis pustulas cum cera, & oleo myrtheo, medetur cum aceto igni sacro, & scabiei, fœminarumque profluuia sistit, prodest plagis recentibus cum vino diluta, & podagras mitigare creditur. HERMOLAVS. Bono est verborum temperamento vsus Plinius, ne Ouidianæ sententię aduersari videretur, Tollere nodosam nescit medicina podagram. ALEARD. Quod quidem quàm verissimum est, sed perge Panthee. PANTHEVS. Squamma insuper ferri acriori vi, quam rubigo, Epiphoras oculorū sanat, sanguinem sistit, quom vulnera ferro maxime fiant. Sistit & fœminarum confluuia. imponitur & contra lienum vitia. hæmorrhoidas compescit, vlcerumque serpentia. & genis prodest farinæ modo aspersa paulisper. præcipua, & extrema eius commendatio est in Hygremplastro ad purganda vulnera, fistulasque, & omnem callum erodendum. carnem recreat rasis ossibus. ALEARDVS. Nusquam Pāthee apud nostros legi Hygremplastrum. PANTHEVS. Crediderim. ALEARDVS. Quod est? PAN. Quod ad hunc modum componit Plinius dicens, Obolis ex cimolia creta duobus drachmis sex ex ære, totidem ex squamma, totidem ceræ: ex oleo sextarius, his adijcitur, quom sunt repurganda vulnera, aut replenda ceratum. ALEA. Vnde illi nomen? PANTHEVS. Ab humiditate arbitror. ὑγρὸς enim humidus dicitur. ALE. Nulla est apud te mea in cassum interrogatio. PANTHEVS. Hæc sunt quæ apud Plinium de ferro scripta in præsentia meminerim. HERM. Pręcipua quidem sunt. ALEAR. His igitur iuuamentis Hermolae quisquis admonitus dijudicare potest, ad quæ remedia valeant aquę Caldarianæ, quom ferruginea vena in eis pręcipua sit. HERMOLA. Quæ est altera Alearde metalli mixtura in eisdem aquis? ALEAR. Nitri. non pigeat quæso Pantheum ex eodem auctore de illius effectu, & medicinis in communere ferre. PANTHEVS. Referam lubētissime modo memoria teneam, & (ni mens me fallit) nitri natura calida, & sicca est: cuius vis ex Plinij verbis calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat, sudores nimios inhibet, oculorum cicatrices, & argemas, genarumque scabritias extenuat, visus claritatem adiuuat. & dentium dolori prodest, capitis animalia, & lendes necat, diffunditur cum vino in aures ad sordes erodendas, & dolores sedandos, furunculos extrahit, & testium inflationi occurrit. Vitiliginesque albas emendat, contra serpentum morsus, & vlcera putrescentia, serpentia, & fungorum

venena succurrit, suspiriosos, & tussim veterem sanat, flos eius articulorum dolores iucũde mitigat, & regium morbum exterminat, sanguinis profluuium enaribus sistit, podagricis in Balneis, vti solio nitri prodest. Nitrariæ autem nec sua carẽt medicina, salubres enim sunt oculorum claritati: vtiles in eis oculi non lippiunt, vlcera allata eo celerrime sanantur, sed ibi facta tarde, prouocatque sudorem oleo perunctum, corpusque emollit. HERMOLAVS. Mira sunt, quæ vel Deus, vel natura in mortalium beneficia clementer progenuit. ALEAR. His ergo de nitro cursim à Pantheo relatis, dignoscere in promptu est, quibus langoribus succurrere possint fontes Caldariani, quibus est cum nitro non minima communicatio. HERMOLAVS. Tertia est (ni fallor) cum sulfure commixtio. ALEARDVS. Ita est de eo. reliquum est, vt enarres Panthee. PANTHEVS.

Nec extremum hunc subterfugiam laborem: sulfuris autem (si Plinio credimus) natura est, excalefacere, concoquere, & discutere, collectiones corporum, cuius vis sentitur in aquis feruentibus, neque alia res facilius accenditur, quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse: hinc renibus & lumbis in doloribus medetur, aufert mira celeritate Lichenas à facie, & lepras, vnde Harpaction vocatur: suspiriosis, & extussientibus prodest: lendes in palpebris tollit, scorpionum ictus, comitiales morbos vstum deprehendit, stomachum frigore laborãtem confirmat extrinsecus iunctum, & ventris tormina sedat, Hydropemque ex frigiditate conflatam: superadditur ad vlcerum adustiones, & Balneum ex eo, & nitro mirifice mitigat podagras: cum aceto potum concretum sanguinem discutit, iumentorum scabiem, nec minus vlcerosam tollit. HERMOLAVS. Nec sulfur sine vi sua medica est, quod minime ratus essem. ALEARDVS. At multa in eo est admiranda virtus: ex hac itaque sulfuris, nitri, & ferri commixtione, quam per sublimationem pauloante deprehendi, certius mihi datur argumentum, vt sine hæsitatione, iam aperire valeam: quibus potissimum ægritudinibus præbere indubitatum auxilium possint thermæ Caldarianæ. HERMO. Hoc à te ante omnia Alearde expecto, vt hac tua demonstratione mihique, & plurimis vsui esse possint. ALEA. Isthac de causa negotium istud sponte suscepi, vt mea inuestigatione multis hac ope auxiliari indignis prodessem, & patriæ consopitam penè

D gloriam excitando restituerem. HERMOLA. Deus te sospitet. ALEARDVS. Fontano igitur Caldarij lauacro, vt præmonstrauimus, inest prima ferrea virtus, cui præsertim ferri prædominatur metallica vena: quod facillime liquet ex natalicio ferrei coloris solo, atque lapidibus passim conglobatis: altera est paruæ tincturæ nitrosa potentia, quod ex aquæ luciditate planè conspicitur: tertiam accipit duarum priorum minimam sulfuris portionem, quod itidem ex quota odoris parte vis persentiscitur, cuius aquæ quom prima potentia ferruginea sit & cum alijs terræ venis calidis coniuncta, quodam mirando temperamento à natura condita esse dijudicatur. HERMOLAVS. Ita credendum, de eius peculiaribus remedijs, à te iam dicendum est. ALEARDVS. Dicam. illius igi E tur vis vnice est ad omnes ægritudines, quæ ex immodica humiditate, & remissa frigiditate proueniunt, neruos expurgans, articulorum doloribus medetur, & podagræ mirifice confert, Asthmaticos, Dispnoicos, Orthopnoicosque à suspiriosa anhelatione recreat, omnes hydropes species Tympanitem scilicet, hyposarca, & ascitem sedato tumore comprimit, renum passiones remouet, calculosque disrumpit, intestinorum tormina lenit. Lienum vitia: & omnem inflationem extenuat. Stomachum humido, & frigido læsum adiuuat. Capitis dolorem antiquum restringit, dolores spasmaticos mirum in modum pacat, ossibus fractis confert, eaque ferruminari mirefacit, omnes humores ad iuncturas, ad splenem, ad hepar descendentes exsiccat. Duriciei vuluę q̃ maxime F cõfert, fœminarũ profluuia sistit: Albasque fluxiones, quæ proueniunt ex nimia vuluæ humiditate, vterumque, & locos, quos & recentes Physici matricem appellant superfluo humore laxatam constringit, quicquid conceptui obstare solet, salubri remedio dimouet. HERMOLAVS. Quom in sermonem de matrice inciderimus, abs te quæro Alearde. ALEARDVS. Si libet Hermolae prius sine absoluam de virtute aquæ Caldarianæ, quicquid deinde iusseris aptius edisseram. memor sis postea quid interrogaturus eras. HERMOLAVS. Recte dicis, peragas igitur Caldariana remedia. ALEARDVS. Præter quæ dixeram peculiare auxilium est in eius lauacro, quòd omnem cutis fœditatem purgat, vulneraque putrescentia, & vlcera, quæ Cacoethe vocant, abstergit, abscessus omnes sanat, Condylomata (quæ sunt

ſunt in ano tubercula) & Hæmorrhoidas ſedat. Panos qui eſt inguinum tumor, pueros maxime afficiens, tollit, nec-non vitiliginẽ, quæ Alphos dicitur, ex vitiliginum genere notas aufert, puſtulas inſuper, id eſt in cute eminentias varij coloris paruas delet, Sacros ignes, Hieroſpilas hoc eſt ſacras Vitigilines, ſerpentiaque vlcera emendat: Pterygia oculorum & genarum ſcabricias, Epiphoras, Parotidas (hæ autem ſecundum aures ſuppurationes ſunt) ſanat. Alopeciæ decapillationem inſtaurat, apoſtemata, fiſtulas, furunculos, vmbilicos prominẽtes, pſoras, totius corporis puſtulas, Pruriginem, & demum omne ſcabiei genus præſentaneo ſubſidio purgat. Omnes ſupernæ cutis et faciei delet maculas. & depulſa aſpredine, atque lurore, ad mundum coloris nitorem ſmegtica vi ſquaroſos reducit. HERMO. Ea narras de his balneis, quæ nunquam audiueram: Ideo non mirandum, ſi perfugium ad ea, olim fuerat. PAN. O bone Deus quã prouida natura miſeris mortalibus ſuccurrit? HERMO. His Alearde narratis: ad id redeo, quod pauloante interrogaueram. ALEAR. De matrice forte? HERMO. Id eſt. ALEAR. Dic. HERMOLA. Abs te ſcire vehementer cupio, Cur priſci auctores vterum & locos continuo ſermonis vſu habuerunt: vos autem Iuniores illis expunctis tantum Matricẽ pro vtero dictitatis? ALEAR. Nos rei magis cõſonam retinuimus denominationem, quom matrix ea eſſe videatur, quæ fœtum ac perinde mater ad generationem confoueat. cur reliqua exoleuerint, curq; alijs nominationibus vocitata fuerint, me prorſus fugit, verum cum Pantheo ſit de vocabulis ſatis erudita (vt video) ex vtraque literatura cognitio, de his tibi agat. HERMOLA. Eia Panthee. PANTHE. Cur hæc à recentioribus medicis refugerint, nõ meũ ſit iudicium. Verum de diuerſa matricis nuncupatione pro veterum auctoritate quo ad mihi fieri poterit, enarrabo, præfatus tamen nullam mihi vnquam de ſecretarijs mulierum internis ex medicæ artis profeſſione accuratam fuiſſe perſcrutationem, quæ attamen, ex Ariſtotele, Plinio, Galeno, Paulo, Suida, elucubrata ſuccurrent, ea pro ſtudiorum laboribus explicanda curabo. HERMOLA. Id volumus. PANTHE. Aſt mihi à gemino exordiendum eſt ouo, fœtus ſi quidem in vtero tribus inuolucris velatur, illo ſcilicet, quæ ſecundæ vocantur, quod vuluæ per cotylidones annectitur, & alijs duabus membranulis, quarum quę pro-

A ximior fœtui ἀλαντοειδὴς vocatur, medio vero inter hanc, & ſecundas ἄμνειος. ad hanc fœtus vrina excernitur. ad illam vero priorem ſudor, & humiditas, hæ nomen latinum non habent ſed omnes ſub ſecundarum vocabulo compræhenduntur, nam ſecundum partum omnes exeunt. diſcrimina membranularum hæc non ſubticuit Ariſtoteles de animalium conceptu ſic dicens. Alia quaſi membranis continentur. alia ſecundis. primum intra vltimum inuolucrum gignitur. mox altera membrana obuelat. plurima quidem ſui parte vuluæ adhærens, ſed parte etiam ſeiuncta, & aquam continens, humor autem inter has cruentus, aquoſuſque eſt: quem mulieres proſerum vocant. Paulo poſt addit. primum aqua illa ſubter cutem fuſa per fœtus motionem ruptis membranis effluit, deinde fœtus inuerſo vtero, & ſecundis interna voluentibus foras venit in lucem. AL. De fœtu, ſuiſque ſecundis ſcite enucleaſti.

B HERMOLA. Qua de re dictæ ſunt ſecundæ illæ? PANTHEVS. Ex vtroque auctore planum eſt, quòd ſcilicet partus tempore fœtum ex locis prodeuntem ſequantur: Secundas autem pluriſariam appellauere græci, quandoque δευτερίον & χωρίον, Quandoque ὕστερα. Paulus tamẽ idem eſſe δευτερίον & χωρίον teſtatur ſic ſcribens. ſępe poſt fœtus deſcenſionem retinetur in vtero Chorion, quod vtique, & deuterion vocatur. Suidas autem de Chorio ſic inquit. Chorion eſt tegmen continens fœtum ſimul genitum in ventre infantibus, Locus exiſtens ipſius fœtus qui nutritur, ὕστερα inſuper ſecundæ dicuntur apud illos, quia nouiſſima poſt partum deſcendant. HERMOLAVS. Locupletiores his denominationibus quàm noſtri fuere Græci. PANTHEVS. Neque in his ſibi defuere Lati-

C ni, vt ſtatim aperiam, fœtum autem his membranulis ſeptum vterus confouet, quem prius dehiſcens ex ſeminali genitura conceperat, conceptumque abſtruſus in menſem vſque octauum fouendo conſeruat vterum. etenim Romani, & locos appellant: De quibus Plinius in hunc modum verba facit, plura enim membranarum genera fœminis, eadem omnia præterquam veſicæ iunctus vtriculus: vnde dictus vterus, quod alio nomine locos appellant. Hoc in reliquis animalibus vuluam: hæc ille. hac igitur multimoda appellatione, Græcis non ceſſere Romani. HERMOLAVS. Quare vterum locos noſtri dixerunt? PANTHEVS. Quia loci muliebres ſinus vuluæ ſint: qui in animalibus, vt

plurimum numerum mammarum insequũtur,
in quibus gemini, et trigemini procreantur, ideo
illos multitudinis numero appellauere, vel for-
tassis ad Gręcorum imitationem factitatum est.
Illi.n. χωρίον (vt ex Suida demonstrauimus vte-
rum dicunt, ꝙ sit χωρίον idest locus ad nutrien
dum fœtum: mutua tamen litera. ALEAR. E-
narrasti Panthee quæ limatæ, & emunctæ erudi-
tionis sunt: & (vt verum fatear) mihi antea inco-
gnitæ: mirum in modum placent omnia quæ re-
tulisti præter vnum. PANT. Quod? ALE. Vide
ris hac tua dissertatione affirmasse vnum esse, vte
rum, locos, & vuluã: quom semper ex omnibus
audiuerim vuluam esse exteriorem mulieris na-
turam, quasi ventris vuluam. HERM. Hoc itidẽ
à teneris imbiberam. PA. Vulgaris est, & Triuia
lium grãmatistarũ rudis hæc opinio: vel à doctis
explosa. Si enim mihi, sed verius Plinio aures pręstatis,
in fœminis vterum, in reliquis animalibus
vuluam esse ostendã: qua ex re, solertes Romani
eloquij obseruatores vuluam non quasi valuam:
verum vti voluam, quòd fœtum volutum conti-
neat, dixere. Hinc illud apud Noniũ obseruaui
qui dicat vulgam significare capacitatem vel si-
num cum laxitate, Varronis testimonio sic dicẽ-
tis: Eo vt viaticum ex arcula addam in vulgam,
eam itaq; ab inuoluendo dictam non puto ambi
gendum, sed planius addam ex Lucillo testimo-
nium: qui vulgam non modo scorteũ sæculum,
seu manticam ad viaticum significare ostendit,
sed vterum, quo fœtus continetur, sic inquit ille.
Ita vt quisq; nostrum è vulga est matris in lucem
editus. ALE. Tuis his auctoribus acquiescendum
censeo, sed Panthee extremum hoc vnum tuis
lucubrationibus laudi dabo. Perquam optime ꝑ
scrutatus es interna mulierum secretaria quacun
que artis, vel ingenij speculatione tibi cõtigerit.
PAN. Hoc mihi assidua lectione contigisse certo
scio. ALE. At ego alia de causa putaram: tuumq;
vel ingenij, vel oculorum acumen maiorem in
modum admirabar: quom istæ explorationes sæ
pius noctu quàm interdiu fiant. PANT. Verum
caue falsam mihi impingas calumniam. ALEA.
Ah, ah, Pãthee, etenim veluti Sorex tuo penè oc-
centu prodideras. HERM. Missa hæc: sed Pãthee
alius restat de matrice nodus exsoluendus. PAN.
Quis? HERM. Audiui sæpius & à doctis, minus
erudite, & perperam esse creditum ab his qui idẽ
esse vterum, & matricem arbitrantur, quid tu
ais? PANT. Grauius eos errare censeo. non eo in
ficias matricẽ præterꝗ̃ vterum aliud significare,
non ideo alij mihi inficiabũtur: si matrix aliud ꝗ̃

D vterum significet, cur & vterum significare non
possit: mouet me imprimis græcorum auctori-
tas, qui μήτραν eam dicunt: quam & nos matri-
cem, quod signanter expressit Suidas, quom eius
inclinationem his verbis scribat. Inquit enim
quòd μήτρα dicitur à verbo ζῶ quod quæro signi
ficat: quia ea sit quæ fœtui concepto cibum quæ
rat, vel quia naturaliter generationes requirat,
non ergo ab re est, si Græcorum exemplo quã
illi μήτραν nos matricem dixerimus: quom potior
Romani sermonis pars à Græco fonte deducta
fuerit. ALEARD. Firmis innititur veritatis
vestigijs isthęc tua opinio. PANTHE. Non me
tam fugit matrices fœminas quasque esse, tum
ad fœturam, tum ad educandam pulliciem quã
idoneas, quod ex Columella facile cognitu est,
de gallinacijs educatricibus sic scribente. Nam
E pullos octies educat, si est bona matrix. Idem,
Sint ergo matrices robusti corporis, quadratę, pe
ctorosæ magnis capitibus: Idem sensit non ine-
legans Aristo. de animalium historia, interpres,
qui de vesparum generibus sic inquit. Sunt Ve-
sparum aliæ matrices, aliæ operariæ: vt & in alte
ro genere quod placidius est, quæ autem sint na
tura operariæ, ac matricis, in eo ipso placidiore
genere percipi facilius potest. Sunt enim huius
quoque duo genera, alterum duces, quas ma-
trices appellant, alterum operarię maiores, mi-
tioresque sunt duces, ætas operarium annum nõ
complet, sed omnes hyeme visuntur, & paulo-
post addit. Est autem matrix latior, pondero-
sior, crassior, & maior quàm vespa, volatuque
haud plurimum valet, pręponderę enim sui cor
poris volare longius nequit, quo fit vt semper in
F vesparijs sedeant, effingentes fauos, & munere
fungentes cellario. hæc ille. In eundem prope
sensum de vespis, & crabronibus attendite Pli-
nium, vt quas interpres matrices, ipse matres no
minet. ait enim, Aliorum qui videtur mitiores
duo genera, opifices minores corpore, qui mo-
riuntur hyeme, matres quę biennio durant, hi
& clementes sunt, nidos vere faciunt ferè qua-
drifores, in quibus opifices generentur, ijs edu
catis, alios demum maiores fingunt: in quibus
matres futuras producant, iam tunc opifices fun
guntur munere, & pascunt eas. latior matrum
species, dubiumque an habeant aculeos, quia
non egrediuntur, hæc Plinius. fœminas quo-
que gallinaceas Martialis dixit. Raucę cortis aues
& oua matrum: Addam quæ fortassis hactenus à
quoquã non audiuistis, Matricem pręter memo-
ratas significatiões ad aliud dictam esse. Ex eodẽ
sanè

sanè Aristotelis ĩterprete sic scriptum habemus: A Atquom hinc coturnices abeũt, ducibus Lingulata, Oto, & Matrice proficiscuntur. atq; etiam Cenchramo, à quo etiam reuocantur noctu: cuius vocem quom senserint aucupes, intelligunt parari discessum. Matrix forma perinde ac aues lacustres est, atque etiã Lingulata: quæ linguã exerit prælongam, vnde ei nomẽ. Otus noctuæ similis est, pinnulis circiter aures eminẽtibus præditus: vnde nomen accepit: quasi auritum dicas. nonnulli Vlulam eum appellant: alij Asionem. ALE. Nusquam hoc audiueram. PANTHE. Sed quam interpres coturnicum ducem. Matricem dixit, hanc puto esse, quam Plinius Orthygometram appellauit. quasi τῆς ὄρτυγος μήτραν, idest coturnicis ducem, & matricem. HERMO. Placet isthæc tua excogitatio. PAN. Est & alia ex eodẽ interprete de matrice significatio, qui ex Theo- B phrasti sententia in historia de stirpibus matricẽ in arboribus cor, medullamque appellat, sic ait ille. Alia enim lignum: alia carnem habẽt: lignum fissile est: caro omnibus dimensionibus diuidi potest: quom cætera quæque ex terra constent: vnde fit, vt inter neruum, & venam ipsa media sit. Patet eius natura cum in cæteris, tum in fructuũ cute, cortex & matrix proprie nuncupãtur, sed ea quoque reddere diffinitione debemus. Cortex est pars vltima: & à subiecto corpore separabilis. Matrix quod in medio ligni tertium à cortice continetur, velut medulla in ossibus: id nõnulli cor: Alij medullam appellant. Sed Aleardead reliquas Caldarianæ aquæ virtutes redeamus. HERM. Gratissima fuit interposita hæc multorum vocabulorum eruditio: quoniam Alearde satis de matrice, deque ingenita virtute Calda- C rianarum aquarũ, auxiliaribusque remedijs enarratum est, operæprecium est, ex te cognoscere, quibus modis in ægrotos vim suam afferant. ALEAR. Opportuna est Hermolae isthæc tua interrogatio: omnis enim Balneorum effectus fit, aut innatatione, aut potione, aut limi emplastratione, aut aquæ fomento, aut fumi suffitu, aut exæstuationis sudore. Sed quom lauacra Caldariana non apta sint ad emplastrationem, suffitum, & sudorem: de innatatione tãtum, de potione, & fomento ex ordine pro viribus demonstrabo. Verum quom ĩnatatio penè omnibus innotescat: duxi cum ea expediendum esse quicqd obseruandum primo in omni Balneorum lauatione: quid deinde potissimum in Caldariana summersione. HER. Hoc pernecessariũ est Alearde. ALEA. Id igitur agam,

OBSERVATIO PRIMA

ante Balnei ingressum.

PRimo oportet quẽcunque febricula laborantem, aut habitudine debilem, resolubilem, naturaq; macrum, membra spermatica imbecillia habentem, à naturalibus quibuscunque natationibus abstinere. Officit enim nimia Balneorum exinanitio, quæ magis languidos male torquet, quàm adiuuat.

Obseruatio secunda.

BAlnea quisquis ĩgrederis: aluum primum medicamentis ducito: atque euacuato. Nã humoribus non emissis, caliditate Balnei eliquãte, & collectiones dissoluẽte, resolutio tenuis ad loca debilia descendit: ex qua in varias, ac penè ignoratas delabitur quis egritudines.

Obseruatio tertia.

OMne Balnei lauacrum, ante factam pridianæ comestionis cõcoctionem fugito: crudus etenim in stomacho cibus ex nimia Balnei caliditate trahitur ad membra: & variorum est causa languorum: nec minus ventrem natura vel arte leuare procurato: micturiendique non postrema sit cura: ne fæces retentæ, aquarum tẽpore commotę, ad debiles corporis partes lapsantes, graues morbos inducant. Alia sunt plura generaliter pro Balneorum proprietate seruanda, quæ pro sua quisque commoditate ex Galeni, & Hippocratis accurata doctrina cognoscet. HER. Quid præcipue attendendũ sit in natatione Caldariana cupio abs te audire Alearde. ALE. Si aduertas ad Rubricam, normam dabo.

Obseruatio quarta.

TEmpus innatandi diligenter obseruato: fugiendos (vt Physici omnes tradidere) esse dies, aut nimio frigoris horrori, aut inferuescẽtibus ardoribus obnoxios: lauacrum autem Caldarianum, medio Iulio ad Augusti finem ingredito, hoc enim suadet mediocris eius aquarum tepor.

Obseruatio quinta.

ANimaduerte intraturus Balneum, non oportere corporis labore defatigatũ, aut solicita animi cura lassum esse: quietus nanq; & hilaris hora diei tertia ad illud accedito. In eo horam, plusculum ve, minus ve, prout ex ratione tuæ valetudinis cognosces, immorato: vtque virtutis habitudo, ac naturæ vigor tibi suaserit: hoc enim ex conualescentia tua tibi facile intelligere erit.

Obseruatio sexta.

DE Balnei lauacro rediens vestimentis curiose inuolutus exito: & in loco præparato linteis, & sudarijs calefactis: Balnei contractã humiditatem exsiccato: horamq; in lecto requiescito: vbi pauxillus somnus esto: inde exurgẽs ad resoluendam, si quam ex balnei calore conceperis inflationem, deambulato in conclaui ab aeris intemperie, & ventorum flatu defenso: post lenem deambulationem continuo, si mane fuerit prandeto: si vespera cœnato.

Obseruatio septima.

INter obseruationes hæc præcipua sit: quid scilicet in cibi potusque qualitate teneas, fugias ve, imprimis dapes nutrientes, & facilis concoctionis præparato, conditoque. Esculenta erunt, oua recenter nata, vt aiunt sorbilia: hædorum, vitulorum lactentium, caponum, fasiorum, perdicum, auicularum elixæ carnes, & pisces à medicis comprobati. Poculenta sint, vina non austera, nec vehementiora: laudantur mediocria albi, vel minimi coloris: non improbatur tamen in debilibus, & consuetis ante cibũ panis frusta vino aromatico macerata præsumere: omne aquæ poculum fugito: poma, omnesque surculorum fructus, legumina quæque: quęcunque acida, & salsamenta euitato: lacticinia in super recentia, tibi ea sumantur ante cibum: pulmentaria quoque omnia ex farina abdicato: illud attende imprimis, ne consueti cibi modum transgrediaris: & omnem repletionem, quam stomachus tolerare nequit, fugito.

Obseruatio octaua.

SIbis die innatare cupis: à matutina innatatione ad vespertinam, & à prandio ad cœ-

D nam octonæ horæ intercurrant, vt digestioni cibique concoctioni locus sit, ne si stomachus cruditate laboret, fiat attractio ad membra, ex qua fiunt oppletiones. super omnia omnem Venereæ libidinis coitum fugito: ex eo nanque euacuatur vtilis superfluitas vltimi alimenti, cũ qua fit multorum spirituũ exhalatio, qui corpus exinanitum relinquunt, prius Balnei caliditate resolutum. HERMO. Talibus sane obseruationibus, quid in natatione sequendum, fugiendumque sit, quisque ægrotans instructus veluti præuio præceptore ad lauacra intrepide accedere potest: superest, vt de potione dicas. ALEAR. Neque hanc præteribimus.

Potio aquæ Caldarianæ.

E POtio Caldariani fontis, quæ datur, asthmaticis absque vlcere pulmonis laborantibus, hoc ordine percipitur: prima die ingrediatur æger Balneum, seruatis obseruationibus, vt præmõstratum est: altera vero die accipiat libras duas dictæ aquæ mediocriter excalefactæ, quam ebibat sine intermissione, eaque linctu quasi guttatim deglutienda est: dehinc ambulando se lenter exerceat horis quatuor. quo peracto tantũdem quiescat: postea cibum sumat ea qua prædiximus norma: sicque indesinenter alternis diebus ad quindecim vsque dies, vel vt maxime viginti faciendum est: Verum quom aquis Caldarianis nitri quota pars, & sulfuris minima insita sit, non est ad soluendum satis idonea. ergo magis prosunt per innatationem, quàm per potionem, quæ potio tribus continue diebus fit, quo ad pura nitensque per excrementa exierit. HER.

F Quicquam aliud seruandum est in huiusmodi aquarum potione? ALE. Nil pręter quod admonui. HERMO. Caldarianę igitur aquæ fomẽtum superest adijcias. ALE. Adijciam: fomẽtum autẽ eius hoc pacto efficitur: Aqua recẽs Balnei præparatur, calefitque: in eam infunditur spongia bibula, quæ humore calido ebria, atque repleta, supra membrum ægrotantis lęsum sensim exprimitur, inuolutaque tenui linteo, vlceroso morbo superimponitur, donec refrigeratur. Refrigerata iterato refouetur, & in quaternas vices replicatur: demum exiccatum vlcus linteis mollibus, atque nitidis circunligatur. hæc de fomento sunt. Porro sudationem, emplastrationẽque Caldariani auxilij prætereo, quoniam illas nec loci oportunitas, nec aquarum (vt in alijs Thermis) vehemens caliditas ferat. Hanc autem vetat,

vetat, nulla limi conglutinatio, quum nullo cœno lutescat. HERMOLAVS. Omnia de Balneis ad regulam à te demonstrata sunt: sed Alearde post à balneis digressum, quodquam in vita est seruandum præceptum? ALEARDVS. Est profecto. HERMOLAVS. Ne quicquam de balneis à nobis desiderari posit, trade. ALEAR. Extremum addam laborem.

REGVLA PRIMA, QVID *seruandum post à Balneis digresum.*

ALEADRVS.

HActa diligenti cura ex prędictis obseruationibus, non parua post balnei misionem, adhibēda est in vita accurata diligentia. Dum ire domum paras, metito, quam longum illinc ad domicilium tuū supersit iter peragendum, siue illud pedibus, siue iumento trāsmeandum sit, quod lento gradu sine corporis lassitudine, in plures dies dispartito, & pro viæ ratione perficito, vt tandem lætus ad proprios lares deuenias.

Regula Secunda.

POstea quam vero ad habitationis locū perueneris, non tibi excidat, quod longe necessariū est, vt singulo mane peculiari quadam obligatione districtus, lenem pedester deambulationem exerceas, aut sedentaria equi vectura per amœna locorum comporteris. qua peracta, hora diei tertia, ad solitam comessationē accedito, & adamussim quæ pręmisimus in cibariorum obseruationibus saltem per mensem tota animi attentione custodito.

Regula Tertia.

EXtremum, ex medicæ artis scriptorum sententia, somnum meridianum fugito, quod infestissimum miseris mortalibus autumant, & quod iterum, atque iterum repetīt, omnem coitum euitato, talemque viuendi modum, ad quadraginta dies vsque indesinenter seruato. hæc de balneis sat. HERMO. Cæteris in omni vita mea animi voluptatibus hanc triduanam anteponendam Alearde arbitror, quia hac cōsuetudine tua vsus sum: vt nihil gratius: nihil iucundius, nihil amœnius, mihi contingere posse deinceps confidam. Quocirca & hospitali Bandarum liberalitati, & tuæ doctrinæ beneficio præter antiquę beneuolentiæ obœrationem debiturum me æternū offero. ALEAR. Nos Hermolae (vt vnus pro omnibus loquar) pro ea qua decet in te obseruantia, ex animo fecimus: & ad maiora in dies paratiores (modo vita supersit) vsque offendes. HERMO. Gratias habeo: ego in vrbem Alearde ad ouium mearum pastoralem curam proficiscar. Tu Venetias ad medicamentosam patritiorū curationem abibis. ALEAR. Ita erit: sed vnum abs te Hermolae oratum velim. HERMOLA. Iube. ALEAR. Mandes queso Pantheo nostro: quum illum iuuenili ætate satis vtraque lingua eruditum, ac ingenio non mediocri prædítum aduertam: vt hāc disputatiunculam perpetuis annotamentis tradat: ne illius vtilitatem multis profuturam, præsentes, posterique amittant. PANTHE. Isthuc iam animo conceperam: & gaudeo te tā salubre Caldariani fontis ꝑfugium miseris mortalibus haud quaquam inuidisse: pro mea virili morem tibi gerere industrie curabo. HERMO. Fiet.

Valete omnes. vos missos facimus.

ALEARDVS. Vale æternum decus Pontificum.

Explicíunt confabulationes de Thermis Caldarianis.

ALEARDVS DE PINDEMONTIBVS

Veronensis Physicus de Balneis Calderij.

Reuerendisimo in Christo patri & Domino D. Hermolao Barbaro, dei et Apostolicę sedis gratia dignissimo Episcopo Veronensi

ALEARDVS S.

SI vales pater optime in Christo Iesu, est, vt opto: & ego quidem valeo. Cum sæpius mecum cogitarem humanisime pater: quali dono tuam dignitatem donaré: longe dignius, ac pulchrius fore existimaui, si ab Aleardo tuo potius quàm à fortuna sua donareris. Accipe ergo benigne libellum hunc de fontibus seu Balneo Calderij Veronensis districtus, quem tuo nomini dedicaui: huncq; in tuo armario repone. Et si quid bene dictum in eo est, tuũ, & tui gratia est, quia quid erroris in eo est, corrige, & emenda. Vale dignisime ac humanisime pręsul, & me seruum tuum ama. Ex Venetiis die tertia Nouẽbris. MCCCCLIX.

CVm inter cętera elementa aquæ multas sumant diuersitates, maxime vero aquæ naturaliter calidæ, maiori varietate participant: & hoc non fit nisi propter eas aquas, terrę proprietates, et naturam ipsius occultam, per meatus, & aquæductus, virtutem aliquam metallorum, & aliorum mineralium, & complexionem suscipientes: Idcirco cum dudum hęsitaret mens mea ad inuestigãdum virtutes varias aquarum calidarum: naturaliter mihi occurrit aqua Calderij districtus Veronensis dudum hominibus occulta, & inexperta: quæ tamẽ mirabilium virtutum & operationum in corporibus humanis, vt inferius patebit, existit. Quare ipsius aquæ prænominatæ dicam virtutes, & operationes: Etenim considerans diuinisimus Galenus in de regimine sanitatis, testatur expresse, quod non inuenitur aqua per se naturaliter calida, quæ non participet aliqua medicinali virtute. Vere istę sunt manationes aquarum diuinæ. Nam ferè ex ijs habentur multarum ęgritudinũ corporis humani curationes, & consideratis naturis temporum anni, & corporum dispositionibus, appellantur aquę balnearum mineralium sacræ, idest admirabiles, quia mirabilium effectuũ & diuinorum, & occultorum hominibus ab Aristotele vigesimaquarta particula problematum problemate vltimo, f. 19. & tu ibi vide & lege. Dicam igitur vires & potentias dictę aquę Calderij nihil inferens mendacij: sed quæ percepi sensu alijs temporibus. Nam princeps medicorum Galenus primo de simplici medicina dicit, Nihil verius profitetur, q̃ testimonium sensuale. Et de complexionibus libro· Nulla certior regula ad indicandum defensiones, quàm regula sensus tactus: præsuppositis tamen semper prius quatuor conditionibus, quæ generaliter ante balnei approximationem obseruandę sunt, debite intelligendo & regulariter operantes, quia coacte, nullum horum obseruaretur. Primũ quidem obseruabile est, nequis tempore excedentis frigoris vel caloris, ipsis nimis vtatur, quia nec hyeme rabiosa, nec æstate furiosa: sed reliquis temporibus vti cõgruum est: quia vere & autumno quæ tempora extremorum comparatione temperata dicũtur.

Secundũ obseruabile est: nequis balneo tali vti debeat, nisi corporis repletio absit: nam cito tale corpus corruptioni humorum disponitur, testibus illustribus medicorum. Sed ipsum præparet & diligenter purget, & euacuato corpore, secure balneum adeat. Tertium obseruabile est: q̃ nõ intret quis balneũ stomacho pleno cibo, sed eius prima celebrata digestione, nisi in aliquibus stomachis valde cholericis, in quibus pręcipiunt mi cam panis primitus exhiberi vino granatorũ infusam. Quartum obseruabile est, quòd corpus sit purgatũ à supfluitatibus ad minus primę digestionis. Sed anteq̃ ad materiam deueniam de hac aqua balnei Calderij, occurrit primo considerare causam caliditatis aquarum balnearũ dictarũ penes gręcos thermæ. Cum multæ sint opiniones famosæ circa hanc materiã, & discordia sapientum facit difficultatem in rebus, & mirabiles varietates harum aquarum, atque virtutes ad inquisitionem causæ prouocant. Quoniã admiratio principiũ est philosophandi apud Aristotelem primo methaphysicæ. facit enim admiratio meditari, & meditatio in veram & propriã causam plerunque perducit. Prima enim opinio fuit Milei philosophi, qui voluit causam caliditatis thermarum esse ventum inclusum in cõcauitatibus terrę, in quibus sunt aquæ fontiũ, qui ventus

tus eſt calidus, cũ ſit exhalatio calida & ſicca meteororum ſecundo, & conuertitur eius caliditas ſuper aquas illas, & calefacit eas, vnde egrediuntur calidæ. Alia opinio fuit cuiuſdam philoſophi, qui voluit cauſam huius caliditatis thermarũ eſſe: quòd terra in locis illis eſt mollis, & rara, non cõiunctarum partium: quia penetrat in eam caliditas ſolis, & ab ea calefiũt aquæ, quæ ſunt in concauitatibus in ventre terræ. Tertia opinio fuit opinio Democriti, qui voluit cauſam huius eſſe, quod in concauitatibus quæ ſunt in ventre terræ, in quibus colligũtur aquæ, in aliquibus ſunt montes calcis viuæ, ſuper quos tranſeuntes aquæ calefiunt, qm̃ calx calefit ex trãſitu aquę ſuper ipſam, & calefacta calefacit aquã, vt apparet exterius. Quarta autem eſt opinio verior, ꝙ cauſa propria caliditatis thermarum eſt curſus illarũ aquarum ſuper mineras ſulfureas, vel nitroſas, à quibus calefiunt, cum mineræ illæ ſint potentia ignis, & potentia valde propinqua, & actu igni vtitur, ex illo motu, & hoc, vt in pluribus earũ. Videmus enim terram ex cõcauitatibus ſuis euomere ignem, vt in Vulcano Siculę regionis. ſed de hoc alias: quia hic eſt profundiſsima conſideratio, & tu cogita. Hãc ſententiam videtur innuere Ariſtoteles vigeſima quarta particula problematum, problemate decimo nono. ſ. vltimo, quærens ibi Ariſtoteles propter quid omnes aquę naturaliter calidę ſunt ſacræ, reſpõdet, aut quia multæ per terram colantur ſulfuream, vel nitroſam, & in parte etiam ponit hanc ſententiam ſecundo metheoro. Et tu ibi vide. eandem ſententiam ponit clariſsimus, & mirandiſsimus ingenij vir Plinius Veronenſis, de Naturali hiſtoria libro. 35. capite. 39. de ſulfure, in fine capituli. Hanc eandẽ ferè opinionem profiteri videtur Albertus alemanus in ſuis naturalibus libris, vt. 2. meteororũ: & clariſsimus vir excellentiſsimi ingenij Petrus Paduanus in gloſsis, & ſcripto, ſuper problematibus Ariſtotelis loco pręallegato, eandem ſententiam ponit. pro quo tamen eſt aduertendum, pro huius rei declaratione, quod partes terræ habitabilis ſunt multiplices. ſ. pars cutanea, & pars centralis, maxime à cœlo diſtans. pars cutanea terræ, debetur principaliter animantibus vegetabilibus, & plantis. Pars centralis & profundiſsima debetur diabolo & ſequacibus eius. In alijs autẽ partibus terræ ſunt aquæ fontium dulcium, & fontes aquarum calidarum naturaliter, dictarũ à gręcis thermæ, & vapores, ex quibus generantur & minerę auri, argenti, & aliorum mineralium, & exhalationes & ventoſitates, à quibus cauſantur terræ motus magni. & quia contingit huiuſmodi partes eſſe diſtinctas, ĩmo aliquãdo diſtantes multũ, ideo apparent iſtæ tales, & tot diuerſitates aquarum, & fontium dulciũ & calidarum fontium, ſeu aquarum calidarũ, quæ à gręcis dicuntur thermæ: quæ aquæ calidæ ſunt mirabilium & multarum ab inuicem diuerſarum naturarum & operationum, ex quo poteſt patere claro ingenio, qđ huius modi aquæ dictæ thermæ non ſunt naturaliter calidæ, quia ſi non admiſcerentur, & tranſirent per mineras iam dictas, non eſſent calidę, ſicut vt plurimum ſunt, vt patet in fontibus dulcibus, & tu conſidera: & inde ſecundo meteororũ ab Ariſtote. Secundo poteſt patere, quod motus & delatio aquæ per terram non facit ad caliditatem: ſicut quidam ſcioli dicunt, vt patet de fontibus dulcibus frigidis exiſtentibus, hæc eſt opinio cui in pręſenti magis adhæreo. de cauſa caliditatis fontium calidorum, qui thermæ dicuntur licet habeã textus Ariſtote. & aliorum clariſsimorum virorũ multos huic opinioni aliqualiter aduerſantes: ſed clarum ingenium teneat quidquid ſibi placet, & fulciat bene opinionẽ ſuam. & hęc breuiter dicta de hac materia mihi ſufficiãt. quia ſum cõſtitutus inter lacrymas & ſuſpiria cũ multis ægris. Sed modo deueniendũ eſt ad aquam balnei de Calderio diſtrictus Veronenſis. Et primo dico eam eſſe ferream & nitroſam & ſulfuream: ſed longe & lõge magis eſt ferrea, & in pauco eſt nitroſa. & minus eſt ſulfurea: primũ. ſ. quod ſit ferrea multum, patet per foſſationem mineræ dicti balnei, quã fieri fecimus clariſsimus doctor olim pater meus Bernardus à Campanea, & ego diuerſis tamen temporibus. patet etiam per tepiditatem dictæ aquæ, quę prouenit propter ſuperabundãtem mineram ferri ſuper nitroſam & ſulfuream. Secũdum vero. ſ. quod ſit in pauco nitroſa, & in minus ſulfurea, patet per ſublimationem dictę aquę, quam ſublimari feci alias, & ſic inueni. & idẽ clariſsimus doctor pater meus Bernardus à Cãpanea eam ſublimari fecit ferè eodẽ tempore quo ego: & dixit ſe idem reperiſſe per ſublimationem ab eo factam: & per experientiã vidimus in ęgris iam miſsis ad illa balnea, per quemlibet noſtrum ſeparate conferentiam illarum balnearum in ægritudinibus multis, in quibus valẽt dictæ aquę dictarum minerarum, vigore dictarum minerarũ: & magis dominantis in minera.

Nota.

Valet autem dictum balneum ad ægritudines de humiditate cum remiſſa frigiditate, & in doloribus articulorum, & podagræ humidæ & frigidę remiſſę, aſthmati, & ęgritudinibus renum, & fracturę reſtaurationẽ fortem efficit: & cõfert apoſtematibus & plagis putridis, & ſtomachum

machum iuuat & splenem', & confert pectori & capiti,& maxime stomacho humido,& hydropicis, & maxime asciticis & inflatis, & mundificat neruos:& dolores spasmosos sedat,& corporis superficiem a bothor,& plagis malis antiquis mundificat,& à panno,morphæa,& albaras. & resoluit superfluitates ad iuncturas, & splenem & hepar descendentes.Et confert duriciei vuluæ mirabiliter,& cursui humiditatum matricis mirabiliter subuenit,eas exiccando,& impedimentũ impręgnatiõis ab hac causa tollit. Tempus autem magis conueniens adeundi hoc balneum est, de mẽse Iulii.s.à medio Iulij, vsq; per totum mẽsem Augusti. Modus vero quo uti debent hoc balneo est,aut per ingressum eius,aut per potũ eius, aut per embrochationem eius, & fomẽtum eius, aut per desudationem.Sed desudatio non põt fieri propter ineptitudinem, & incõmoditatem loci,& propter tepiditatem aquæ dicti balnei : quæ prouenit propter superabundantem minerã ferri, super nitrosam & sulfuream.Embrochatio & fomẽtatio fieri potest ipsa aqua debite calefacta, & cũ spongia in ea infusa,& expressa super membrum læsum,& postea spongia debite calida inuoluta pãno lineo subtili,& applicata mẽbro lęso,ibi dimitti potest vsq; ad tepiditatẽ eius · & reponi potest tribus aut quatuor vicibus, & debite exiccata parte,ĩuolui debet pãno lineo debite calido,& sic fieri potest secũdum placitum & necessitatẽ. Secunda aũt die qua adiuit dictũ balneũ, vel tertia die, hora tertia diei potest intrare dictũ balneum, & ibi per horam ĩmorari, & parũ plus vel minus secundum virtutis tenorẽ,& naturam dispositiõis, vel dispositionum à quibus vexatur dictus infirmus, vel patiẽs, donec perpẽdat summitates digitorum suorum incrispari. postea vero egrediatur balneum, & exiccetur cum panno lineo mediocriter calido:& post quiescat in lecto per spacium vnius horæ,postea vero prandeat:& similiter ante cœnã per duas horas potest ingredi balneum:& similiter faciat & cœnet,& debito tempore eat cubitum : potus autẽ eius potest fieri.s.dictæ aquæ dicti balnei, die secunda.s. altera die ab ingressu balnei,vel post ingressum balnei, & bibat de ista aqua debite calefacta duas libras successiue,& eam paulatim lambẽdo,& non ingurgitãdo,deinde ambulet & exercitetur: & per quatuor horas post prandeat parũ & cibaria optimi nutrimenti,& facilis digestionis,& idem potest facere ante cœnã tempore debito interposito.Altera aũt die sequenti potest intrare dictum balneum, vt prius,& sic successiue & alternatim faciat vsq; ad qundecim dies, vel ad plus vsq; ad

D viginti dies:sed melius est vsq; ad quindecim dies ad plus. Sed quia hęc aqua nõ multum participat nitro,& minus sulfure,nõ est solutiua multum, cum tamen sit aliqualiter solutiua.ideo potius est insistendum in ingressu dictæ aquæ balnei, q̃ in potu eius:vtroq; tamen modo est conueniens dictis passionibus suprascriptis. Et si bibitur dicta aqua balnei dicti,debet bibi & continuari,quousq; que exeat clara sicut bibitur, vel per vrinam, vel per secessum, qđ vt plus est.& colligas quod egeritur,vel vrinatur in vase vitreo: sed melius est vt dixi intrare balneum : sed quia iuxta sententiam Aristotelis permutantur balnea hæc naturalia,sicut cætera alia composita: & alia omnia corruptibilia in effectibus suis : & in dominio minerarũ, & in malicia cum eis complicata, sicut vidi temporibus meis in fontibus calidis Patauinis:& vidi
E malos effectus illarum balnearum tempore, quo clarissimus & nobilissimus Galeotus Marchio de Mala comis vir mirandissimę virtutis adiuit illa balnea Paduana,vna cũ nobilissimo viro patricio Veneto Petro Mauroceno genero suo: ppter quæ balnea ambo mortui sunt cum tribus famulis,& multi alij eo anno propter illa balnea mortui sunt:& propter malitiam occultam illarũ balnearũ:quia vbi fuerit mare, nũc arida tellus, meteororũ primo: & iuxta sententiam Aristot.problematum prope mare est alicubi aqua dulcis, & plus distanter aqua salsa. Sed si Deus dabit mihi gratiam, vt ad ciuitatem Veronensem (quod in breui erit eo duce)accedam:perscrutabor diligentissime, & cũ vigili studio illa balnea & conditiones eorum in pręsentiarũ repertas,& vtrum sit facta variatio in aliquo à tpe quo eam aquam
F sublimari feci:& tunc addam aliqua huic sententiæ,secundũ quod reperiam balnea illa disposita.

Et si patiens suprascriptas ægritudines,aut aliquam earum non liberetur prima vice,redeat secundo anno ad dictum balneum,& faciat vt predictum est, & videbit mirabiles virtutes, & operationes aquæ balnei de Calderio.

De partibus autem balnei, quæ iuxta sententiã Galeni in libro secundo de regimine sanitatis sunt quatuor,quia non sunt necessariæ in proposito,non facio multam mentionem.Prima enim pars est quæ est aeris. Secunda pars est aquæ calidæ.& Tertia pars est,q̃ est frigidæ aquæ:& Quarta pars est,quæ est fucationũ, quam sententiã propter summam artẽ,& dilectionem q̃ habuit Galenus erga humanam naturã assumpsit à diuinissimo Hippocrate epidemiarum sexta, textu commẽ.7. & Hippocratem appellat Galenus vocem Dei de vtilitate particularum,capitulo nono, ad principium.

principium, & compoſuit ſex libros de regimine ſanitatis Galenus propter ſententiam Hippocraticam & tu ibi vide. Tandem ſtatuendus eſt modus, quo regi debent, qui à dicto balneo recedunt. Primo ſi recedentes a dicto Balneo ſint diſtantes, ſiue ſint equeſtres ſiue pedeſtres, ſiue faciãt ſe portari, debẽt paulatim quolibet die ambulare, equitare, vel duci, & hora tertiarum debent comedere, & aſſumere cibaria boni nutrimenti, facilis digeſtionis, & bene maſticent quæ aſſumunt, quia nutriens maſticatione aliquam habet digeſtionem teſte principe. & à ſomno diurno penitus abſtineant. Vinum autem quod ſumunt ſit album, non dulce, ſtomachis eorum conforme, & non ſit aquæ mixtum per aliquot dies, ſcilicet ad minus octo dies.

Sed quia vinum aliquando eſt minus potẽs & fumoſum, pro illorum fumorum depreſsione teneant per aliquod ſpacium buccellam panis in cyatho vini, donec optime ſit infuſa: quia panis eſt catena vini. & elapſis iſtis octo diebus redeant ad vinum ſibi conſuetum. poſſunt aliquando vti vitellis ouorum recentium, & quieſcant poſt cibum moderate, deinde vero exercitentur ante cibum futurum loco plano vſque ad laſſitudinem excluſiue, & cœna eorum ſit valde leuis cum pullis elixatis. poſt modũ vero quindecim diebus elapſis ad minus, poſſunt vti carnibus caſtrati vituli, omnibus bene coctis & maxime elixis, vt facilius digerantur quia elixa ſunt facilioris digeſtionis, q̃ aſſata cæteris paribus. & vtantur brodio pulli cum pane optime intus madefacto, tam in prandio, q̃ in cœna, lauent manus ſuas cum vino calido, & non tangant aquam frigidam aliquibus diebus, caueant ſibi ab alijs cibis præterquã à prædictis ad minus per menſem, & à fructibus omnibus præcaueãt & à leguminibus, & acruminibus & acutis, vt allia, cœpæ, & porri, & ſimilia, & aromata acuta & ab aceto per dictum tempus: & nocent caules & ficus, & cibaria de paſta maxime ſunt nocitiua referendo ſemper ſingula ſingulis. Inter omnia maxime deuitent coitum penitus ad minus per mẽſem, quia vnus coitus ſuperfluus plus nocet quam vna exquiſitisſima phlebotomia, nec competit in regimine ſanitatis coitus penes Epicurum in microtechni, licet non placeat Galeno ibidem hæc ſententia & ſecundum veritatẽ. Et tu lege ibi, & videbis quo tempore, qua ætate, in quibus corporibus competit coitus ſecundum veram ſententiam. ibi, ſ. venereorum quidem ſecundum Epicurum nullus vſus eſt ſalubris. Et tertia & ſexta epidemiarum poteſt cõprehendi nocumentũ coitus maximũ. Et vndecimo continentis quarto capitulo, & tu vide ibi, eneruat enim Palladem, & Martem Venus ipſa. Vnde Ethicorũ libro Venus Cypriaca ſpiſſe furatur intellectum ſapientis. Cauẽat à malis animæ paſsionibus. Sed lętentur & gaudeant. ꝓpinqui autẽ dictis balneis in receſſu à dictis Balneis, eodem regimine vitę vtantur. Sed ſatis.

EX BAVERII DE BAVERIIS

Conſiliis, de Balneis excerpta.

Cap. LXXV. de Balneo Porrettæ.

IN ſtando in Balneo Porrettę infraſcriptus ordo ſeruari debet. Cum in balneo Porrettæ fueritis, debetis vna die qę ſcere, in qua nihil agatis. In ſequenti die in ortu ſolis accedatis ad aquam Porrettæ, & de ea bibatis ſex cyathos continentes duos vrceos. quibus bibitis, redeatis ad hoſpitium, hinc inde ambulando, & ſic per horam ſtabitis. interim aquam ſumptam ſecedetis totã aut magnã partem. exacta hora redeatis ad aquam, & bibatis cyathos quatuor cum dimidio, & inde ſtabitis per horam, & hoc tempore emittetis aquam totam aut magnam partem, poſtea iterum ibitis ad bibendum quatuor cyathos cum dimidio vt prius feceratis, deinde ſtabitis per horas tres et prandeatis. Tranſactis horis octo à fine prãdij faciatis cœnam leuem, aut collationem bonam. inde poſtea ad horam cum dimidia ibitis dormitum, in ſequenti die, quæ erit tertia acceſſus veſtri, circa ſolis ortum bibetis vrceos duos aquæ, & inde ſtabitis per horam, et poſtea ingrediamini balneum ſi non fuerit frigidum. & ſtabitis in eo per horam, deinde intrabitis lectum, & corpore mediocriter pãnis tecto abſque hoc quòd dormiatis, & videbitis ſi natura tentat ſudorem. Si ſudaueritis, faciatis corpus veſtrũ pãnis calidis exiccari. & inde ad horam faciatis fieri hoc clyſtere.

Recip. aquæ Porrettæ lib. j. ſ.
Mellis vnc. ij.
Olei vnc. iij.
Salis drach. ij. ſ.

Miſc.

Misce & calidum supponatur.

Clysteri reiecto, accipietis prādium vestrum, & in sero cœnam, in qua poteritis aliquid plus comedere, quā in die, qua bibitis. & hunc ordinem seruare debetis, quoad eritis Porrettę. s. vna die bibere in tribus vicibus quinque aquæ vrceos, alia die duos. & balneum intrare. & hoc dico, si balneum non est frigidum. & si frigidum fuerit, vt plerunq; accidit, dimittatis, & faciatis fieri clystere hoc. nullo pacto dimittatur, quoniā plus operabitur quā aqua, quæ bibitur. Et iste modus est obseruādus per dies. xx. Cum bibetis per dies. iiij. aquam, faciatis fieri ad stomachum vnctionē per horam ante cœnam cum manu calida.

Recipe olei de absynthio.
De spica.
De mastiche, añ. vnc. 5.
Galliæ muscatæ.
Garyophyllorum.
Macis.
Galangæ,
Carui.
Am meos, aña. Scrop. j.
Corall. rub.
Coriandrorum præp. añ. drach. 5.
Ceræ albæ parum, & fiat vnguentum molle.

Vtamini sup ferculis vestris specieb⁹, quę sic fiūt:
Recipe cinnamomi electi drach. ij.
Zingiberis Scropu. ij.
Garyophyllorum.
Melegettæ.
Amomi.
Semi. sclareæ añ. Scrop. j.
Sandalorum rubeorum drach. j.
Croci drach. 5.

Pistentur subtiliter, cribrētur, & fiant species. Confectiones sibi conuenientes sunt, coriandri præparati habentis vnam zuccari cooperturam, qui sumendi sunt in fine mensæ, & nihil inde bibēdū: et anisi vnius coopturæ zuccari, de quibus sumatis duas tertias vnius cochlearis in principio mensæ, & confectio quæ sic fit:

Recipe Zuccari trium coctarum vnc. 8.
Aquæ rosarum in qua infusæ fuerint drac. ij. cinnamomi, quantum sufficit ad dissoluendum zuccarum, & fiat confectio in rotulis, quarum qualibet sit mediæ vncię. De hac confectione potest sumere in sero, quando vellet facere collationem, aut quando non sumeret anisos, bibat vinum album aut cisiolum medium inter dulce et bruscū. Carnes sint pullarum, castrati, aut hœdi: ab alijs abstineat. panem accipiat bene fermētatum, conuenienter coctum, qui sit vnius, aut duorum die- D rum, non amplius trium, ab alijs cibis abstineat. Pro ferculo vtatur pane cocto, aut brodetto cum ouo facto, aut brodio, in quo petroselinum fuerit coctum. caueat à somno diurno, à fructibus omnibus, ab herbis crudis, à piscibus, caseo, lacte, butyro, à pastis azymis, à statione ventorum, & ab aere nocturno.

Cap. LXXVI. De Balneo Porrettæ.

IBitis, concedente Deo, ad balneum Porrettę, cum ibidem fueritis, quiescatis duos dies, nisi φ in die secunda faciatis fieri clystere ante prandium eo modo quo ordinabitur. Die vero tertia circa Solis ortum accedetis ad aquam. de ea bibetis vrceum vnum cum dimidio antequam à potu desistatis. deinde redeatis ad hospitium, & stabitis per horam, aut per horam cum dimidia, & interim aquam sumptā emittetis totam, vel partem maiorem. postea redeatis iterum ad aquam E potandam bibendo de ea vrceum cum dimidio, vt prius. postea redeatis ad hospitium, & stabitis per horas tres, & hoc tempore egeretis ferè totā aquam, & prandeatis. post prandium ad horas 7. faciatis fieri clystere, quod infra ordinabo. Et hūc ordinem seruabitis omni die, quo steteritis Porrettæ, si quid non superuenerit noui, quo minus ordo seruetur, sicut esset debilitas, aut fortis dolor & consimilia. Quando à lecto de mane surgitis, vngatis hepatis regionem cū vnguento quod ordinabo. De mane quando surgitis, & de sero ante cœnam faciatis vngi regionem renum & locum inter testiculos & anum, & pectinem cū vnguento ordinato. Si casus occurreret, φ fieret vrinæ retētio succurratur sic, Recipe Parietariam & bulliat in aqua Porrettæ, deinde habeatur spongia calida, plus q̃ tepida, ponatur femori, & cum F īfrigidatur, remoueatur. & sic fiat tribus, vel. iiij. vicibus. Ad idē valet, si Parietaria decocta inuoluatur in pecia linea subtili & femori apponatur. Item accipiatur vitriola & ponatur in fartagine, et superaspergatur modico oleo de scorpionibus, & folia passa fient, ponatur Parietaria super pectinem, & similiter fieri potest cū sanationibus seu crissonibus. Cibus sit panis debite coctus & conuenienter fermentatus absq; sale non pluris temporis duorū aut trium dierū, nec minoris vnius diei, à quo cortex excutiatur. Carnes sint pullorū, hœdi, castrati, ab alijs abstineant. melius prædictæ carnes parantur elixando, q̃ alio modo. decoquantur in aqua cōmuni, & non in aqua balnei. Vinum sit albū aut cisiolum, non dulce, nec ponticū multum. Comedatis in die bis, sed non grauetis vos multo prandio vel cœna. pro ferculo sumatis panē coctum in brodio, aut bucellas

panis

panis in brodio infuſas aut milium. non vtamini ſpeciebus in cibis veſtris. Ex confectionibus conueniunt manuschriſti, amygdalæ cum zuccaro conditæ, diamygdalaton, ſeu marzapane, & grana coriãdri habẽtia coopertură vnam zuccari, & hoc poſt cibum, poſt quę nihil bibatur. In caſu veſtro non conueniũt aniſi. clyſtere quo vti debetis eſt hoc,

Recip. aquæ Balnei lib. j. ſ.
Caſiæ drach. xij.
Olei violati vnc. iij.
Salis drach. j. ſ. & totum calidum ſupponatur. Interdum accidit propter potum aquæ, vt in ſtomacho multiplicetur ventoſitas, cui non eſt tutum calefacientibus, & carminantibus ab intra adminiſtratis ſuccurrere propter hepatis, & renum caliditatẽ, quare oportet ab extra approximare quę conferant. de quibus eſt vnguentum ad hoc ordinatum, cum quo ante prandium, & cœnam ꝑ horam vnam, præmiſſa leui ſtomachi fricatione faciatis inungi. ſi magnus accideret ardor in virga, iniijciatis cum ſyringa albumen oui, aut lac, aut emulſio ſeminis papaueris, quodq; iniectum dolorem remittit.

Bauerij de Bauerijs regulæ obſeruandæ pro vſu Balnei Petrioli. Cap. CVII.

IN primis debet accedere ad balneum vocatum Caldanellę. ibidem duobus diebus balneetur, & hoc, quoniam aqua iſta eſt nimis calida, vt corpus calidiorem facilius tolleret. Tertio die accedat ad balneum Petrioli, hoc eſt ad balneum Equitum, & ibi balneetur. Modus hic eſt. incipiat balneũ in ortu ſolis, ventris tamen beneficio prius habito. in quo balneo per horam maneat. dein balneo egrediatur, pannis vero bene tectus, lectum ingrediatur, vbi pãnis mediocriter coopertus, ſudare tentet. abſque ſomno ſit. per horam vnam maneat in lecto. Qua tranſacta, veſtitus accedat ad duciam. Ibi per horam ducietur. debet autem aqua duciæ eam partem capitis percurere, quæ ꝑ digitum medium manus tangitur appoſitum, coniuncturæ, & naſi extremitati. Incipiat autem ducia à penultima, quoniam temperantior prioribus eſt, quæ forte in principijs tolerari nõ poſſent. aſſidue verſus priores accedatur, quoad ad calidiores ventum ſit, quæ tolerabiles ſint. poſt horam tranſactam duciæ inde prandeat. poſt prandium ſeptem horis permaneat ſine ſomno, & cibo. inde ad duciam reuertatur. in qua per mediam aut integram horam permanere poterit, & inde ad horam cœnare. poſtea per horam & mediam vigilet. poſt accedat dormitũ. & ſequentibus diebus ſimilis modus ſeruetur.

Ieiunus balneum ingrediatur. nec in ipſo vllo pacto comedat, vel bibat. Vino vtatur Oligophoro: nõ dulci, nec auſtero, ſed mediocri. Vitet res omnes tardæ, & malæ digeſtionis, præſertim in caput euaporantes, vt lagana & acria. Fructus omnes, aromatica multum calida, vinum potẽs, carnes groſſæ, caſeus vitentur. Vtatur rebus citæ concoctionis, & boni nutrimenti, non euaporantibus ad caput. Somnus nimius nocet, nã corpus humectat. ita & vigilię ſuperfluę, ꝙ caput humoribus repleant.

Sunt & alia duo balnea, vnum vocatur S. Lucia, aliud Sanctus Caluarius, in quorum vno ſi mulieres balneẽtur, multum confert ſtomacho, ob mineram ferreã: quæ ibidem ſtypticitate ſua partes ſtomachi vnit, & ibi non duciatur, ſed balneatur.

Canon pro Balneo Porrettæ. Cap. CVIII.

REgimen quod in balneo Porrettæ obſeruare debet ſpectabilis vir Gabriel Taxo, cum ad balneũ fuerit, ſtet die vna ꝙ nihil faciat, at ſolum quieſcat. Sequenti die in ortu ſolis accedat ad aquam Porrectæ, & bibat ſex cyathos eius aquæ, continentes duos vrceos. dein ambulet hinc inde, donec totã aut quaſi totam aq̃ ſecedat. Exacta vna hora, ad potandum redeat, & bibat vt ſupra ſex cyathos. demum ambulando faciat, vt prius dictum eſt. poſt finem horæ, ab hora ſecunda ſumptionis ſumat alios ſex cyathos. dein ſtet horis tribus ad minus & prandeat, & eo die nil aliud fiat. Tertia die in ortu ſolis bibat ſex cyathos aquæ vt in ſecunda die. Cum eos ſeceſſerit, aut pro maiori parte, accedat ad balneũ, & illius quærat partem calidiorem, in qua ſtet, ſi non fuerit moleſtum per horam. Deinde ponat in lecto, & modice pãnis coopertus, videat ſi modice ſudare poterit. ſi ſudat, abſtergatur, ſi nõ ſudat, tranſacta media hora, ſurgat & faciat ſibi fieri clyſtere tale vel ſudauerit, vel non.

Recip. aquæ Porrectæ cyathos. v.
Sem. aniſorum drach. j.
Cymini. vnc. ſ.
Piſtentur groſſe, & bulliant in dicta aqua dum redeat ad. iij. cyathos, et mediũ vel quatuor. poſt ea coletur.
Colaturæ adde zuccari rubei vnc ij.
Vitellum oui vnum.
Olei vnc. iij.
Salis drach. ij. ſint enema. quo reiecto, prandeat, & hac die poterit etiam cęnare. In die vero qua

sumit

ſumit ſex cyathos, prandeat, ſed in ſero faciat col lationem, aut leuiter cœnet, & non niſi poſt ſeptem, aut octo horas à fine prandij. laudo, ſi ſtomachus difficulter concoqueret carnes, vt aliquando ſolet accidere, tum ob malam diſpoſitionem, tum ob potum eius aquæ, vt ipſe faciat fieri parũ pulli piſti, & ante omnia ſorbeat. carnes ſint pullarum, aut caſtrati. panis non ſit durus, neque calidus actu. Vinum ſit album, aut ciſiolum, non dulce, nõ acerbum, non præpotens, ſed inter hęc mediocre. his ſolum cibis vtatur. Cum vero ſtomachus ſit multum vẽtoſus, antequam incipiat comedere per decimam partem horę aſſumat coclearium aniſorum vnius coopertura zuccari, & ſuper bibat modicum vini. itidem faciat ante cœnam. in ſero ſumat rotulum vel morſellum vnum huiuſmodi.

Recipe cinnamomi electi drach. j. ſ.
Zingiberis drach. ſ.
Ameos.
Carui.
Aniſorum.
Ana ſcrop. j.
Specierum triaſandalorum ſine cãphora ſcro. ij.
Aquæ abſinthij. q. ſ. fiat cõfectio in morſellis: quorum quodlibet ſit dra. iij. Circa locum vbi ſentit tumorem de mane cum ſurgit, inungẽdum oleo ĩfraſcripto, & hoc illa die, qua debet accipere. vj. cyathos, alia die faciat vnctionem eandem, quãdo ſteterit in lecto, & voluerit ſurgere poſt Balneum.

Recip. olei de anetho vnc. j.
De ruta vnc. ſ. miſce & calide vnge partes dolentes, ſcilicet circa vmbilicum & verſus inguen. caue à ſomno diurno, & à ſole ſtando ſub dio.

Cap. CXXXVI.

SCire cupitis, quod balneũ ſit efficacius, aut Petrioli, aut S. Philippi. Reſpondeo non eſſe verum, balneum Petrioli eſſe calidum, et ſiccũ in quarto gra. Ratio eſt, balneum non habet caliditatem: & ſic niſi merito mineræ ſuper quam currit aqua. minera illa eſt, ſulfuris, & aluminis, licet ſulfur graduetur caliditate in quarto, vt apparet. ij. Can. cccxxvij. Aqua cum de ſui natura ſit frigida, minuit de caliditate ſulfuris. nam ſi aliquid componitur ex rebus diuerſorum graduũ, id non eſt ita intenſum, ſicut intenſior illorũ graduum componentium. nam ſi id, quod calidum eſt in primo: componatur cum eo quod eſt in tertio, totum nõ eſt calidum in tertio, ergo aqua Petrioli eſt compoſita ex ſulfure & aqua, ergo totũ non eſt calidum vt ſulfur, quod eſt alterum componentium.

D Item balneum S. Philippi citius operatur, quã exptum eſt, & declaratur ratione. balneum Petrioli habet cũ ſulfure ſuo multum aluminis, alumen eſt ſtypticum, ob hoc cõuenit fluxui ſanguinis vt apparet ſecundo can. ſimplici. cccccclij. propter hoc aqua Petrioli non ita cito penetrat ad partes profundas, aut ad loca, ad quæ difficilis eſt penetratio, ratione aluminis conſtringentis & prohibentis citam ſulfuris virtutem penetrare.

Balneum S. Philippi habet ſulfur non minus, quàm balneum Petrioli, quod apparet ex multo ſulfure, quod ibi ſit, nec decurrit per ipſum, ſed per loca quæ videntur cineritia ob magnam mineræ caliditatem. huic aquæ non eſt alumen coniunctum, quod prohibeat eius penetrationem. ideo eius virtus citius ad loca penetrat profunda ſua virtute ſulfurea, & calfacit, & ſiccat. Verum eſt, E ꝙ licet balneum Petrioli tardius operetur, cum ipſo tamen maius confortat, ob alumen ꝙ partes vnit. balneum S. Philippi dimittit partes, in quibus operatur laxiores, & poroſitates latiores. ob id videtur ꝙ balneum Petrioli parum cõfert ſciaticæ, cum eius materia ſit in profundo locata, nã ad eum locum nõ penetrat. at balneum S. Philippi confert. cum eſſem Senis plures ad id miſi, qui fuere omnes liberati. Balneum Militum habet mineram mixtam ex aqua balnei Petrioli, & ex aqua balnei de ferro. & videmus vtramq; aquam confluere in id balneum. Balneum S. Luciæ videtur ꝙ teneat minerã ferri, quia circa partes ꝑ quas fluit, relinquit quandã ſuperfluitatem, q̃ atteſtatur colore ęruginis, ferro. quę cum guſtatur, videtur inſipida. non negatur tamẽ quin participet aliquid ſulfuris & aluminis, ſed longe minus, quàm Petriolum.

F Balneum Caldanellarum habet ferri mineram cum participatione nitri. ideo eius aqua ſit ſolutiua, ſed parum: vnde licet ratiõe nitri ſoluere debeat: ratione ferri ſtringentis & vnientis partes remittitur ſolutio. hæc ſunt, quæ reſpondi.

Ex Cap. CXXXV.

COnſiderandum mihi eſt, num Balneum in hac diſpoſitione conferat. quantum ad neruorum laſſitudinem, videtur quòd ſtante virtute, & corpore in febriente, balneum Caldanellarum Senarum aptum ſit. hoc habet vim ferream cum participatione ſalſedinis aluminis. quidam volunt ꝙ virtutem habeat æream. vnde conueniens eſt. Aui. ij. primi ca. Aereæ quidem aquæ, ferreæ & ſalſæ iuuant ægritudines factas frigiditate & humiditate, & dolores articulorum & podagræ: conferunt laſſitudini. i. paralyſi, aſthmaticis, & renibus. &, Aq̃ ſulfureç & ęreç ſunt bonæ

bonę renibus & colicæ. item aqua ferrea eſt bona ſpleni & ſtomacho, item aqua ærea. Dico vlterius ꝙ balneũ ſulphureum conuenit, præcipue ſi cum ſulphure fuerit aliquid aluminis, ꝙ ſua ſtypticitate membra confortet, vt balneũ Petrioli, &. s. Philippi. Si vnica euacuatione non poterit ſufficienter purgari, quia forſan ob longã ægritudinẽ non toleraret fortẽ ſolutionem, fiat in duabus aut tribus. ergo bene purgatus petat balneũ Petrioli, ad quod eundum Aprili. ita vt ibi ſit de Maio, nã ad balneũ ſtandum per menſem, aut amplius. Si tardius accederet, ſtandũ ibi eſſet Iunio. Cũ ibi fuerit, quieſcat. ij. vel. iij. dies. circa Solis ortum portetur ad balneũ Caldanellarũ, in quo balneet corpus totũ per horam. dein intret balneum linteaminibus calfactis prius, & corpore mediocriter pannis tecto tentet, ſi poteſt ſudare, ſi ſudauerit, abſtergatur pãnis calidis. Si non ſudet, cum ſteterit per horam in lecto, ſe induat, inde ad horam prandeat. eadem die nil aliud faciat. ſimilem ordinem teneat per. iij. dies ſequentes. quibus præteritis mane in ortu Solis balneet ſe in balneo militum: Ingenietur vt aqua deſcendens in balneum det ſuper partem poſteriorẽ colli, in quo ſibi moleſtum ſi non ſit, maneat per horam. egreſſus, lectum accedat, tentet ſudare, & faciat, vt dixi de Caldanellis. Cũ fuerit indutus, accedat ad duciã, cuius caſus ſit ſuper caput, vbi commiſſura coronalis coniungitur cum ſagittali, qui locus noſcitur ponendo radicem manus patiẽtis ad radicem naſi. vbi terminatur digitus medius illic eſt coniunctio cõmiſſurarum. & ab ea incipiat, quę minus eſt calida. ad quam ſtet per horam. inde ſurgat, & faciat ſibi caput exiccari cum pannis calidis, & vltimo fricari cum manu caput, & partem poſteriorem colli cũ infuſione infraſcripta. Stet per horam & prandeat. cum tranſiuerint horę. 7. à fine prandij, redeat ad capiendam aquam, vt dictum eſt. ſic obſeruet dũ ſtat Petrioli. Bis in hebdomada ſe balneet in Caldanellis, reliquis diebus in balneo militũ, ſeruatis modis prædictis. Cum ſe duciauerit per duos dies ad vnam duciam, mutet ſe ad aliam paulum calidiorẽ. & ita procedat donec veniat ad duciam propinquã calidiſsimæ per duas ducias, & ibi quieſcat, donec compleat balneationẽ integre. Si per aliquod accidens non ſufferret balneum per horam, & ſic duciam, ſtet Petrioli per plus tempus. Huius ordinis cauſa eſt, quia balneum Caldanellarũ habet vim ferream cum aliquali alumine, & forte aliquid æris participat. ideo confert ſtomacho, & ſpleni, renibus et neruis. Hoc balneum eſt leuius balneo militum, etiam poſſet balneari in balneo S. Luciæ, vbi mulieres ſe balneant. Balneum militum fit ex aqua Petrioli, cum permixtione aquæ balnei de ferro. ideo habet ſulphur cũ alumine & ferro. ideo conuenit neruis debilibus: reſoluit laxitatẽ & paralyſin. poſſet adminiſtrari ſuper partẽ ſuperiorẽ colli, vbi eſt origo neruorũ. Bene eſſet, vt itraret balneũ Petrioli magnũ in ſero, poſtq̃ ſumpſiſſet duciam, in quo ſtaret vſq; ad vmbilicũ per mediam horam, & hoc in diebus poſtremis.

Antequam balneum intret, habeat vẽtris beneficium. Si eſt ſtypticus fiat clyſma hoc.

Recipe decoctionem capitis caſtrati cũ malua & Parietaria lib. j. 5. adde mellis vnc. j.
Olei vnc. iij.
Salis drach. ij. & calidum ſupponatur.

Item ſi debilitatẽ ſentiret in balneo, egrediatur. idem capiat aquã in capite. Item cũ eſt in balneo, nil bibat. ſi maxime ſitiret, ſumat grana granatorum, aut zuccarum candidum in ore. Item cum egreditur balneum vel duciã, non comedat, non bibat, donec corpus ſit infrigidatum. Itẽ poſt Solis occaſum non ſtet extra domum. Itẽ non prius bibat q̃ comederit quinq; aut ſex bolos. & bibat pro vice parum, & potius ſæpe. vinũ ſit paruum, ciſiolũ, non dulce, non acidum, ẽt laudo aquam mellis cum cinnamomo aromatizatã. Cibi ſint, perdices, faſiani, turtures, capones iuuenes, gallinæ, pulli, carnes hœdi, caſtrati. Euntibus ad balneum accidit aliqñ rubedo oculorũ. tunc ponantur ventoſæ ſpatulis ſine ſcarificatione. fricentur ſpatulæ. in oculis proijce albumen oui cum aqua roſ. conquaſſati, cum prius ſpuma abiecta fuerit. & cũ coto, oculis ſuperpone, & ſæpe mutetur, ita vt non ſiccetur, vel ſupponatur lac recens. Aliquando accidit hepatis ſupercalfactio. tunc vnge regionẽ hepatis ãnte ingreſſum balnei cum ceroto ſandalino. exhibeatur hoc iuleb, quod hepatis infrigidatiuũ, confortatiuum eſt, & mũdat renes, & præſeruat à generatione lapidis:

Recipe aquæ Endiuiæ vnc. 6.
Hepaticæ vnc. iij.
S. cõmunium maiorum frigidorum vnc. iiij.
Capil. vene. vnc. iiij. 5.

Bulliant in prædictis aquis grana alchechengi. x. & ſandalorũ rubeorum drach. ij. vſq; ad conſumptionem quartæ partis. Cola. colaturæ adde, zuccari trium coctarũ. q. ſ. fiat iulep lõgum. doſis eſt vnc. iij. per duas horas ante introitum balnei. Si à capite ad pectus materia deſcenderet, & tuſsi patiens moleſtaretur, da poſt cœnam cum itur dormitum ſcrop. ij. pil. de hiera compoſita. ſequenti mane non intret balneum, nec exponat caput duciæ, ſed in veſpe cũ hac aqua fricet collũ & caput.

Recip. aquæ vitæ quater sublimatæ lib.j.s.
Thuris.
Garyophyllorum.
Laudani.
Macis.
Nucis mosch. ana drach.j.
Pistentur modo grosso. Infundantur in dicta aqua, quæ sit in vase vitreo. & bene claude cum cera. vtatur ea.

Bauerij finis.

Tabula Capitum, quæstionumq; contentarū in hoc Tractatu Matthæi Bendinelli de Balneis Lucensibus, Villæ, & Corsennæ.

MATTHAEI Bendinelli Tractatus de Balneo Villæ Lucensi. Cap.i.

D

CVm oporteat vnumquemq; artificē prius describere illud, in quo cōsiderat, vt inqt Cōmētator cōmē.2. Primo celi, & mūdi, Deinde, cum oīs doctrina, & oīs disciplina ex præexistenti fiat cognitiōe: vt inquit philosophus.1. poster. atq; accidentia magnā partem cōferant ad cognoscēdū vnūquodq; vt ab eodem dicitur primo de aīa. Videndum primo est, qūo aqua ista seu oīum balneorum ex terra manans, quæ frigida est & sicca, possit ferues, seu calida ex actu exire. Qua dubitatiuncula expedita, ad reliqua cōsequenter dicenda deueniā. Huius dubitationis variꝫ opiniones repertæ sunt scd̄m varium modum intelligentiū philosophorum de natura quærentiū. Quarū prima fuit Mi-

E

lei, vt recitat Cōciliator ꝓblematū.24. part. cōm. 18. dicentis talē caliditatem in aqua induci à vēto aquas cauernas subintrante, et suo motu frequēti copiosius recōmiscente. quē male arbitrantem à vento inanprobat Conciliator. Si talis caliditas à vento inaquis ꝓduceretur subterraneis, cū ventus eas non moueat vniformiter, nec vniformiter essent calidæ. qđ cum nondū fuerit visum, Mileus à veritate dissonabat. Itē contra eundē scd̄o sic instat. Si aquæ ventorū motibus calefierent, cū q̄nq; venti deficiāt, & aquarū caliditas deficeret, ex quo balnea olī calidissima frigida redirēt. qđ dicere, priori dicto cōstat absurdius. Scd̄a opinio fuit cuiusdā alterius philosophi credētis solarib. radijs aquas incendi, & ad talē caliditatis gradū alterari. Existimabat enim solem, aut actu aut potentia in illis operari. Quod si esset verum, prædicta etiā in-

F

conuenientia sequerentur: & clarum est, q aquæ essent aliquādo frigidæ, aliqn̄ calidæ. Tunc enim huiusmodi aquæ ebullirent, cum Sol ad æstiuum tropicum reuertitur Cācri, frigidissimæq; essent, cum Sol ipse hyemale tropicum Capricorni petens, à nobis remouetur. Deinde si subterranea concaua inflammarentur ex Solis radio, aut potentia, eadem ratione, flumina, & mare semper ebullirent, & multo magis, cū agens fortius agat in ꝓpinquum, quàm remotū. Alia fuit opinio Democriti, vt refert Vgolinus de Monte catino, imaginātis aq̄s fieri calidas ꝑ suos velocissimos motus.

motus,& casus super lapides illos,quos viuos appellamus:& sunt illi lapides,à quibus scintilla excuditur,& ex quibus calx conficitur. Duo nempe præsupponebat sibi Democritus, quorum primum erat motus velocissimus aquarum, secundum erat ignis in lapidibus īclusus,qui ex potentia aquæ vexatus in illis agens feruere illas vrgeret. Nec iste Democritus multū aberrabat, licet hucusq; non apparuerint aquæ ita velociter motæ calidissimæ, nec lapis quis viuus fuerit repertus, qui non alteratus ab extrinseco igne, aquas alteret ad tantum caliditatis gradum. Quarta opinio memorabilis fuit illius Conciliatoris excellentissimi Arist.imitantis, qui ponit non motu super lapides aut igne incluso aquas calescere, sed illarum transitu per sulfureas ac alias mineras calidas, quæ potentissime aquas pertranseuntes igniant. Colligitur huius sententia ab Aristo. problematū allegata particula proble.19.vbi balnea appellat sacerrima:eo quod & sacerrimis fiāt sulphure scilicet & flāma. Roboratur ét ab Arist. huius viri opinio in de sensu & sensato dicente, Philosophos antiquos voluisse aquā esse talem, qualis transeat per diuersa loca terræ: calefiet igitur si per loca sulphurea calidissima transeat. Patet igitur calefactionis modus ex dictis: nec est in eo, probandum tā Philosophi: q̃ Conciliatoris testimonio. His visis surrexerunt nonnulli poetæ carminibus suis affirmantes loca particularia particulares effectus producere vi particulariū syderum quocunq; opere naturæ remoto inferioris. Dicunt isti hæc balnea & alia non consurgere calida sulphure,aut alio. Sed quia ad illa producenda syderum aliqua ita influunt sūmi & omnipotentis Dei misericordia. Nec mirū sit hos errare: accidit enim illis aut ex causarum generum ignorantia,aut ex ingenij sui stoliditate,qui non considerantes causam formalē & materialem cuiusli bet compositi:composita singula ab efficiēti causa producta alijs causis exclusis enunciauere. Nullus vnquā negauit astra & cœlum hæc inferiora non producere,cū omnium mundanorum effectus ex illis causentur. Colligitur hæc sentētia ab Arist.metheo.primo:cum dixit, Totus iste mundus cōtiguus est lationibus superioribus: vt inde tota eius virtus gubernetur. Idem etiā clare protulit.12.metaphy. vbi īquit, Motus cœli est causa generationis & corruptionis in inferioribus. Idē etiam habetur.2.de generatiōe, vbi dicit. Motus cœli in aliquo circulo generat & corrumpit. Potest ēt hoc idem ratione persuaderi: nā si cœlum & sydera possunt homines ad extraneos effectus adducere, poterunt etiam diuersa alia in diuersis

A locis causare:sed possunt primum iuxta illud, Volentem ducunt,nolentem trahunt: ergo ēt poterunt secundum. sed hoc nullo modo facere valēt materiali causa & formali remota. Dicatur ergo ꝙ concordantia naturæ inferioris cum natura superiori mixtorum omniū est productiua: vt in fine secundi de generatione dicitur ab Aristo. Sed quia posset vlterius aliqs hesitare, quomodo sub terra tale sulphur producatur: Est sciendum ꝙ sub terra duæ materiæ à superioribus eleuantur, ex quarum vna calida & sicca, sulphur & similia fiunt. Ex alia vero quæ frigida est,& humida nōnulla alia generātur, sicut argentum viuū, plumbum & similia, quia fiunt determinata ex determinatis, & non omnia ex vno, vt primo dicitur Physico. Quibus sub terra productis si contingat aquam per illa loca transire exit feruens, mineraB rum illarū naturam exportās:& quia illa loca,non continue producunt sulphura: ita continue labitur aqua calida,nec ponā vnde initiētur aqua illa subterranea. eo ꝙ Metheoro. libro fuerit sufficienter declaratū à philosopho. Et hæc quantum ad aquæ caliditatem dicta sufficiant.

De minera huius balnei. Cap. II.

EXpedito ac declarato modo caliditatis huius aquæ reliquū est de minera illius loqui, ex cuius notitia vniuersa ægrorū conferentia dependet:atq; illa ignorata pecuniarum & sanitatis detrimenta sequentur. Et sicut impossibile est medicum ægrū aliquē curare, nisi ægritudinem sciuerit,ita impossibile erit medicum ex balneis honorem acquirere,nisi minerā illius præcognouerit. Et cum difficillimum sit per sublimationes mineras balneorum integre & perfecte percipeC re,huius tradendæ notitiæ vltra alios Vgolinum de Monte catino balneis oībus familiarissimum testem præsupponā. Dicit iste magister in suo de balneis,ꝙ huius balnei minera est ferrū simpliciter,quo excepto nulla aliorū mineralium natura vel qualitas secū iungitur. Nec aliter ferrea & sapore dulcis ac colore plucida est, ac si cuiuscunq; fontis aquā clarissimā in ea extincto ferreo stylo videres. Nec est ēt in calore multū excedēs,nec tepida, sed ex dono magni Dei taliter se habet: ꝙ nec à sapore,odore,aut calore aliquis bibētiū vexatur,bibitur tn̄, & sine nocumēto aliquo tolera tur. Sed quia posset aliquis dubitare ex dictis superius:videlicet ꝙ cū sit à sulphure calefacta, quare saporē & odorem illius non retineat. Cui respondetur ꝙ postquam aqua calidissima à sulphure recedit per terram & ferri mineram transit: quibus frigidior redditur ac à sulphuris fętore & sapore mūdatur:atq; ita cadit in balneū mūda & lucida.

Viso igitur ꝙ ferrea sit simpliciter, sciẽdum est, ꝙ ferri qualitates illam concomitãtur, licet in ea debiliores sint q̃ in ipsius ferri substantia. cum ergo scd'm Auic. 2. canone ferrum frigidum sit, & siccũ, & ĩ eo sit stypticitas multa: dicamus huius aquæ proprietatem esse infrigidare, exsiccare, & stypticare, licet in veritate frigiditas virtualis ꝓpter aquæ caliditatem actualẽ, & sua siccitas propter aquæ humiditatem, modica sit. Et ideo quia nõ est actualiter multũ calida, & vt dictum est, est infrigidans aliqualiter, quapropter quicunq; in hac aqua se balneat ꝑ stomachi sui frigiditatẽ vt illi resistat infrigidationi quã causat, & vt magis sibi proficiat, inungat hora ĩtroitus in illo stomachum suum ex aliquo vnguentorum stomachum calefacientiũ. Est ẽt in hac aqua in minori gradu siccitas, q̃ frigiditas, ꝓpter duo. Primo propter aquę humiditatem naturalem. scd'o, quia nõ est valde ferrea, & experientia docuit. hæc aqua nullo modo exsiccat, sed potius humectat, & exsiccata membra madefacit, habet etiam stypticitatem aliquam à ferro, vt allegato capitulo legitur, qua mediante relaxatis membris ab humido non est parum proficua. Tardę tñ est operatiõis, quapropter patientes potius illa vtantur diebus. 40. q̃. 30. Vlterius est sciendum, ꝙ dum aliq̃s hoc balneo vtitur, eius iuuamenta nõ bene percipiũtur, sed post reditum domũ debito seruato regimine melius monstrantur: tunc. n. natura refocillata quantum contra morbos conualuerit, patefacit. His visis dicendum est modo de tẽpore cõuenienti ꝓ vsu balnei huius, ne ex errore à veniẽtibus calumnientur.

De tempore huius aquæ. Cap. III.

QVæritur vlterius quo tpe seu qua parte anni debeant ad hæc balnea gentes ire, & aliquibus visum est autumnali tẽpore veniendum, putantibus tunc balnea fore visitanda, eo ꝙ natura tam qualitate autũni q̃ futuri hyemis venientis auxilio indigeat. Nõnulli vero aliter, & melius cogitantes dixerunt vernali tpe veniendum, & hoc dictum quibusdam rationibus fulciunt, quæ positis certis notandis inferius adducentur. Notandũ ꝙ ver aliter à medicis, & aliter ab astrologis distinguitur. Voluit Aui. ver esse tp̃s illud in quo niues à montibus cadunt, qd' dictum est satis dubiũ, nã cum niues in diuersis tẽporibus, & partibus anni sup montes cadãt, ita in diuersis anni tpibus ab illis cadẽt, & liquefiẽt. Si vero tunc ad hoc balneũ veniẽdũ foret, posset aliquis de mẽse Ianuarij ad hoc balneũ venire: qd' patet si eo tpe dies forent meridionales. Item ex hoc dicto Aui. possemus dicere ęstatem qñq; ver ipsum præcedere, qd' notum esset, si de mẽse Augusti, aut Septẽb. ningeret. Aliter & melius astronomi de ipso putant. Dñt isti annum solarem in quatuor quartas diuidi, & vnicuiq; quartæ tria signa zodiaci attribuũt, quę signa duodecim sunt, videlicet, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Facta igitur hac diuisione tãtũ durabit vnumquodq; tp̃s quandiu Sol motu suo naturali tria ex dictis signis ꝑagrauerit. Dicatur igitur cũ Conciliatore prima ꝓblematum cõmẽ. 9. & cũ Haly. 5. theoricæ ver ĩcipere ea die, & hora qua Sol primum Arietis gradũ intrat, duratq; donec ipsius Arietis, Tauri, ac Geminorũ signa peregerit, & vt melius amici mei intelligãt, quia hoc anno. 1483. Sol intrauit Arietẽ. xj. die Martij durabit ver vsq; ad. xj. Iunij sine dubio. Aestasq; eodẽ modo dicatur erit ab. xj. Iunij vsq; ad. xj. Septem. Notãdũ secundo ꝙ cũ vnum extremũ sapiat naturam alterius extremi, nullus admiretur, si dixi ver durare vsq; ad. xj. Iunij, tunc est ẽt ver, licet æstatis naturã sapiat, & contraxerit. His positis ad rõnes adducendas ꝓ scd'a opinione deueniã, quarũ prima est ista. In purgationibus nostri corporis debemus quęrere tpa tempatissima, vel tẽperamento ꝓpinqua, ver aũt est hmõi, ergo hoc balneum venire magis cõuenit. Maior huius rõnis est clara, eo ꝙ natura nostra in purgationib. fiendis non læditur nisi à qualitate pharmaci, si tp̃s in quo fit non sit excedẽs in calore aut frigore. Minor vero est Auic. 2. primi cap. de naturis tẽporum, & Galeni tertio aphor. cõm. x. Itẽ est cõueniens hoc tp̃s magis q̃ autumnus, quia adiuuat ad sanguinis generationem sua conformitate ad sanguinẽ, vt dicitur scd'a primi cap. de mutatiõe qualitatum aeris. huius oppositũ facit Autũnus qui cũ sanguinis generationi sit oppositus sanguinẽ minuit, ex quo natura ex dispõe tpis debilitata difficilius balnei huius alterationis aliqualiter ipsam ẽt debilitantes ferret. Secunda rõ est ista. In illo tpe Balnea conueniunt in quo decens est corpora nostra disponere, vt se ab ægritudinib. præseruẽt. Tale autem tp̃s est ver, & non autũnus, sicut inquit Auicẽ. 4. primi cap. de regulis cõibus vomitui, & solutioni ventris, & primo Cãticorum in textu illo, Et corpus indiget. Hæc eadẽ sñia habetur ab Hippo. sexta aphor. in illo aphorismo, Quibuscũq; phlebotomia, aut pharmacia cõfert hos vere phlebotomare, aut pharmaciã dare. Maior ẽt huius scd'æ rationis est clara, nã & balnea corpa nostra purgant, vt dixit Gal. 4. aphor. commen. 2. ergo &c.

Tertia ratio est hæc. In temporibus alterationis multum

multum vel dispositis ad alterationes malas regulariter opando non debemus vti balneis. & ratio est, quia tã à forti calido, q̃ à forti frigore corpora ex balneo resoluta, & rarefacta possent notabilia nocumenta cõtrahere: sicut colligi potest ex illo aphori. quartę particulę, scilicet Sub cane & ante canẽ pharmacię sunt molestę. Cum aũt in autumno qñq; dies sunt ventosi & pluuiosi, qñq; frigidi & qñq; calidi, vt dicit Auic. cap. de pulsu temporũ: sequitur ꝙ in illo tp̃e possent corpora nostra lędere, et catarrhos malos excitare ex tali dierum diuersitate, vt dicitur ab Almansore cap. de catarrho: imo autũnus est tempus malũ, & replens capita superfluitatibus, sicut Auer. 4. colliget capitulo de signis ægritudinũ futurarum: quę dicta & alia nocumenta tp̃e veris non prouenięt. Notandum ꝙ licet hæc oĩa canonice bene dicta fuerint, tñ propter huius aquæ nobilitatẽ & tepiditatem suã non solum valet tẽpore veris, sed optima est toto æstatis tp̃e: & iudicio meo quanto intẽsiores essent calores, tãto melior esset, & præcipue si aliquis ipsam bibere indigeret, quia in dicto tp̃e, & per sudorẽ, & per inferius melius operatur à Solis æstu, velut magis digesta & decocta: nec taliter alterat corpora in forma balneatiõis, ꝙ quis debeat resolutionem aliquã ex illo timere. Quod totum prouenit ex dono gloriosi & oĩpotentis Dei &c.

De regulis seruandis. *Cap.* IIII.

VLterius hoc in loco regulæ seruandæ, pro vsu illius ponendæ sunt: ne contingat error regimine malo: deinde vt agente disposito ad agendũ, & patiente disposito ad patiendũ fiat perfecta actio. Tũ ne medico aliquem ad hoc balneum mittenti experimentũ fuisse fallax improperetur, cũ non fuerit à patiente bene applicatũ.

Prima igitur regula sit ista. Qui intẽdũt hoc balneo vti, sint prius purgati saltẽ vniuersalibus euacuationibus, & ratio regulæ est hæc. Nã aut isti tales intẽdunt hoc balneũ intrare gratia malarum dispositionũ suorum membrorũ, aut gratia solatij: si pp primum, euacuãdi sunt, ne humores à balneo moti ad illorũ læsa mẽbra currant, & magis lædantur, seu difficilior fiat dispositio ex præsentia humorũ in corpore. Si pp secundum ẽt purgari debẽt, ne aqua ista eorum humores moueat & forte in putrido esse ponat: vnde febres oriantur. Euacuentur ẽt necessario quicũq; ad hæc balnea veniunt, & saltem pp hoc, qa cum magna sit loci huius amęnitas, ferè oẽs ad victus intẽperantiã vrget: tum quia mirabiliter hæc aqua appetitũ excitat. Si vero quæratur quis humorũ euacuandus: respondeatur ꝙ phlegma. & ratio est hæc: quia cum hoc balneũ ex ratione ferri & aquæ sit infrigidationis productiuũ, posset pp hoc phlegma frænũ naturæ exire, & febres facere, sicut in hoc loco visum est sępissime. Intelligenti ẽt patet ꝙ tam ratio ferri, quã aquæ cholerę non assimilatur &cæ.

Secunda regula est hæc. Intraturi hoc balneum ipsum intrent frigidiori hora diei, & pręcipue si fuerit tp̃e magni æstus: ratio est, quia in illa hora diei frigidiori minus corpora resoluuntur, & longiori tp̃e possunt in illo stare. Intrent igitur balneum iuxta ortũ Solis, vel illius occasum & cæte.

Tertia regula est hæc. Intraturi hoc balneum, prius habeãt ventris beneficiũ, si possunt, vrinẽt, & expuant: rõ est hæc: quia mũdato corpore à superfluis facilius toleratur, & melius proculdubio operatur. Quarta regula. Aduertãt illi, qui hoc balneum intrant, ne prius in illo intrauerint scabiosi, aut leprosi: eo ꝙ illud quod tangitur à corrupto corrũpitur, vel aptum est corrũpi: vnde sanissima corpora possent illa eadẽ nocumenta lucrari, cũ scabies & lepra sint de numero eorũ quę inficiunt adhærentes, vt secũda primi dicitur ab Auic. Quinta regula est hæc. Qui vtũtur hoc balneo maneant in eo vsq; ad aduentũ debilitatis exclusiue, idest donec sentiãt se aliqualiter inanitos. Et vt tẽpus egrediendi melius habeatur, est sciendũ, ꝙ cum viderit patiens carnes digitorum manus factas crispas & vacuas, tunc debet exire. Et hoc signũ est ĩ illo loco familiare seruatũ &c.

Sexta regula. Qui fuerit balneatus, in exitu ex balneo, dũ domũ vadit, totũ corpus suũ bene cooperiat, & præcipue caput, ne aliquod nocumentum incurrat ex aere. Septima regula est. Cum balneatus domi fuerit, lectum ingrediatur calefactum, & bene coopiatur: quia egredietur aliqua aquositas cutanea in balneo acquisita. Et si quęratur an iste debeat dormire, dico ꝙ sic: sed per modicum tp̃s: & ratio est, quia per somnũ hmõi non multũ prolixũ cessabit resolutio: cum somnus trahat à circũferẽtia ad centrũ: deinde per somnum restaurabuntur spiritus à balneo fatigati: quibus refectis auferetur lassitudo. Contrariũ huius faceret somnus prolixus: quia per talẽ somnum in corpore resoluto fieret humorũ agitatio, & maior inflãmatio membrorum: vt põt colligi ex illo aphoris. Hippocratis, Sõnus & vigilia vtraq; &c. Octaua regula sit hæc. Postquam balneatus balneo exiuerit, non statim comedat, sed prius aliqualiter deambulet, & se exerceat: & ratio est quia per tale exercitium, vapores, & ventositates aliquę à calore balnei excitatę vel generatę insensibiliter resoluentur aut exibũt. Si vero talis esset ita debilis vt se exercere non posset, fiant ei fricationes. Post tale vero exercitium, capiãt laudabi-

lem cibum,& in conuenienti quantitate. Vnde tamen recordor, ne post exitum à dicto balneo aliquis audeat frigidam aquã bibere, propter nocumenta quæ possent in neruis causare, vt patet intelligenti. Nona regula sit hæc. Qui hoc balneo vtuntur non intrent hoc balneum post assumptum cibum, nisi ad minus per sex horas, ne ex potentia cibi in stomacho fiat in hepate oppilatio, sicut faciliter fieri posset. Elicitur hæc regula ab Auicen. septima quarti, tracta. quarto. cap. ij.

Decima & vltima regula est hæc. Siquis biberit aquã huius balnei, in die illa non dormiat, nec sedeat multum: sed sit tota die in continuis exercitijs. Quia cum hæc aqua expulsione indigeat, & per somnum superfluitates retineantur: esset intentionis medicorum contrarium. Item cũ diurnus somnus sit frigidarum & humidarum dyscrasiarum productiuus: vt dicitur tertia primi: ex potentia alicuius residui aquæ posset in corpore nostro aliquam ægritudinem de nouo causare: sicut esse posset catarrhus, oculorum lacryma, aut neruorum mollificatio. & cætera.

De regimine seruando quo ad victum. Cap. V.

QVia fuissem nimis prolixus, si per regulas seruãdas superius positas omnia illa quæ in sex rebus nõ naturalibus continẽtur, adduxissem: ideo ne sim diminutus, intendo in hoc capitulo omnia illa congregare, vt debito regimine seruato in modo viuendi valeant venientes amplissimum fructum exportare. Sciendũ primo res nõ naturales esse sex. s. aer, motus & quies somnus & vigilia, inanitio & repletio, cibus & potus & accidentia animæ. Et istæ res dicuntur nõ naturales, quia ex debito, vel indebito earum occursu corpori nostro aduenit sanitas, vel ægritudo: vt tertio techni a Galeno, & secunda primi colligitur ab Auicenna. Incipiendum esset primo ab aere, cum sit primum numeratũ, & sit de valde alterãtibus corpora nostra. Sed quia in hoc loco est ita salubris, & temperatus, sicut in aliquo locorum quis dicat se vidisse: & præcipue æstatis tempore: ideo de hoc non vlterius loquar. Notent tñ vnum ad hæc balnea venientes se debere sũmopere nocturnũ aerẽ fugere & ventosos dies: quia ex vsu aquæ calidæ data est occasio ventis & aeri frigido, vt facilius corpora nostra subintrent & nocumenta causent. Sint igitur tpe noctis & dierũ ventosorũ in cameris cũ igne, & bonis odoribus: q semp cerebro & virtuti debili grati sint.

De Cibo & Potu. Cap. VI.

SCiendum est, ꝙ cibi & potus non solum male dispositi, sed & multũ sani debent euitare nimiã quantitatem, & qualitatẽ, & diuersitatem: D iuxta illud Auicẽ. tertia primi: cum dixit. Et crede mihi ꝙ nihil est deterius q̃ diuersa nutriẽtia simul iũgere: & in hoc sint bene soliciti: & ꝑcipue ne excedãt posse virtutis in quãtitate ciborũ. Nec est hoc obliuiõi tradẽdũ, eo ꝙ vtplurimũ ad hęc balnea veniũt corpora stomachos habentia debiles: quæ siue ꝑꝑ gulositatẽ, siue ꝑꝑ societatem impellentẽ, qñq; nimio cibo replentur: quẽ cum eorũ calor naturalis non possit digerere, putrefit in eorũ stomachis, quo facto putrido, ꝑ quindecim dies male se habebunt. Pane vtãtur cocto & bene fermentato, vt mos est: & si cõtingeret illos, aut propter releuatũ appetitũ, aut aliud ad comedendum cogi: euitẽt panis repletionẽ: & ꝑcipue hoc bene intelligãt hepatici quibus panis aduersatur. Dicit Auic. Impedimentũ indigesti panis corpori nostro esse deterius indigestione carnis. de carnibus vtãtur bonis, & faciliter digestibilibus, & E quæ sunt boni chymi, sicut sunt, pulli, turdi, & auiculæ, necnõ & carnes hœdorũ, & castratorũ: sed quia hoc in loco ex bonitate regionis parum contingit error cõmitti. Ideo de carne hæc dicta sufficiãt in præsenti. Qm̃ de vino vnusquisq; bibere debet illud quod corpori suo est appropriatũ, et quia diuersorũ corporũ diuersæ sunt dispõnes, nõ est silẽtio prætereundũ, ne vnicuiq; sibi conueniens vinũ assignetur. Corpora supcalefacta, seu quæ calidas habẽt cõplexiones, vt sunt hepatica, & valde cholerica. & ꝑꝑ hęc multũ exiccata vino vtãtur albo mediocri, seu ad mediocritatẽ reducto cũ aqua: nã dixit Auic. tertia primi. Et vinũ album supercalefactis quidẽ est melius: dixiẽt, permixtũ sit aqua dulci, aut aqua huius balnei, sicut communiter: cuius rõ est, quia vinũ albũ subtiliatum F cũ aqua ꝓfundiores partes humectat et infrigidat rõne aquæ secũ iunctę: vt dicit Auic. tertia primi. Idem & Aristo. ꝓblematũ particula. 3. proble. 3. Idem & dicitur ab Hippocrate in de regimine acutorũ in illo textu. In aqua nullã &c. Et hmõi hepatica & supcalefacta corpa, vina euitent grãdia, dulcia, et grossa tanq̃ inimica eorũ, interficiẽtia, vt intelligenti patet &c. Qui vero hæc balnea intrãt, si eorũ corpora grossiora fiãt: si in illis nõ fit oppilatio, neq; aliqua in aliquo mẽbrorũ supcalefactio, vino vtãtur rubeo, aut albo dulci: qđ quia multũ auget in sanguine, carnis gñandę sufficiẽs est materia, vt innuit Auic. prima primi. Hmõi. n. vina multũ augẽt in robore & pinguedine. Colligitur hæc sñia ab Auice. tertia primi cap. de regimine aquę & vini, & à Gal. 2. Apho. cõm. 11. Illi vero q ad hæc balnea venerũt ꝑꝑ stomachi et hepatis debilitatẽ bibere vinũ rubeũ nõ crudũ ẽ eis cõueniẽtius, & ꝑcipue illud in quo sit aliq̃ stypticitas quã maxime

maxime talium mēbrorum debilitas releuatur. Mulieres vero quæ propter ſuæ matricis complexionem frigidam,& humidam ad hoc balneum venerunt,vinum euitēt album, quia diureticum & illius malę diſpoſitionis conſeruatiuum. Laudo ſummopere vt vnuſquiſq; tam in vino quā in decoquendis cibarijs,alia aqua non vtatur niſi aqua huius balnei.Et ratio huius ſit a Philoſopho ſumpta cum dixit. Quod idem inquātum idem ſemper eſt aptum facere idem:ſi ergo tam in balneo quàm in potu hæc aqua bōa erit alicui,ſemp illi in eodem caſu erit bona. Abſtineant gentes hoc in loco à fructibus,aceto,lactucis,& leguminibus,& præſertim illi qui de ſtomachi frigiditate queruntur,aut alia illius mala diſpoſitione. De hepaticis aliter dicatur,ſicut conſideranti patet & cætera.Nam in talibus non diſconueniūt.

De ſomno.

DOrmiant conuenienter, & debite in nocte,& ſi naturaliter fieri non poſſet,artificioſe ꝓuocetur. Decimatertia tertij capitulo de nocumentis digeſtionis dicitur ab Auicen. Somnum eſſe vnum de numero eorum quæ integrā, & perfectam digeſtionem efficiūt,per ipſum nō ſolum chymi digeruntur, ſed ſpiritus defatigati ab operibus reficiendi reuocantur, vt prima tertij dicitur,capitulo de ſubet ab Auicenna. Diurnum euitent quātum poſſunt.ſicut in regulis dictum eſt,cū ſit frigidarum ægritudinum,& rheumatiſmorum productiuus,ſicut dixit Auicenna capitulo ſuo.Verum ſiquis omni die dormire eſſet conſuetus,non debet ipſum dimittere,vt colligitur ab Auicēna in capitulo de cura aſthmatis vbi Auic.aſthmatico propter conſuetudinem cōcedit diurnum ſomnum. Conſuetudo quippe aſſimilatur naturæ,iuxta illud philoſophi.Ad cōſueta venire fit ſalus ipſis,ſicut in naturæ ſtatum. Magis nociua eſt cōſuetudo malorū dimiſſa q̄ illorū debite ſeruata. vt colligitur ab Hippocrate in illo aphoriſ.Parū deterior cibus,& potus &c. & ab eodem in illo alio aphoriſmo.Aſſueti aſſuetos ferre labores,& in pleriſq; alijs locis &c. Illis quibus ſomni conceduntur,& conueniunt,duo pro actu illo memorāda ſunt, quorum primum eſt ꝙ hora ſomni ſint bene cooperti. Secundū eſt vt capite iaceant eleuato.

De exercitio.

DE motu ſeu exercitio,& quiete hoc in loco dicendum eſt:quæ duo omni corpori humano ſunt neceſſaria,& quo exercitio omnes noſtri corporis virtutes gaudent mirabiliter, ſicut dicit Gale.2.aphoriſ.cōmen.48. immo ſanitatis eſt principaliter conſeruatiuum,vt tertio techni à Gal.&.5.metaph.&.2.Ethicorum colligitur.Nō ſolum motus humana corpora ſaluat à putredine ſed aquas,& inanimata conſeruat in eſſe,ſicut quarto metheo.dicitur ab Ariſt. intelligendo tñ de exercitio temperato, quia de ſuperfluo non eſt verū.vt tertia primi,& primo Canticorum dixit Auicē.Oppoſitas operationes facit quies.à qua calor naturalis extinguitur, & ea mediante putrefactio cunctis rebus inducitur. Hæc ſnīa colligitur à Cōmentatore.4.Metheo.comē. 11.& ideo bene dicitur.Qui ſanitatis gaudio vult carere,ab exercitio abſtineat.Sed pro meliori notitia huius eſt intelligēdū ꝙ in duabus horis diei debemus nos exercere.quarū prima eſt immediata hora poſt prandiū,aut cœnam. & huius horæ exercitium debet eſſe leue, vt puta deambulādo per centum paſſus,& tale eſt ad ꝓpoſitum,& vtile vt cibus ab oræ ſtomachi in fundum integræ cadat,ſicut dicit Auic.quo expleto vnuſquiſque deberet ab omni exercitio corporali per tres horas ad minus abſtinere,vt oīs calor ad cibum digerendū concurreret. Secunda hora,vel ſecundum tp̄s in qua nos debemus exercitium facere, eſt hora illa in qua cibus eſt ferè digeſtus, & iā alterius quaſi appropinquat hora: & hoc exercitij genus debet fieri ante prandiū,& ante cęnam,et debet eſſe multo fortius priori, nam per tale intēdimus reſolutionem,& cōſumptionē ſuperfluitatum ex præcedenti cibo acquiſitarū. Totū hoc poteſt colligi ab Auic.cap.de horis exercitij. Et huius ēt exercitij debita menſura habeatur.Dico ipſum cæteris paribus debere cōtinuari vſq; ad ſudorem.i.vſq; quo corpus ſudare īciperet,quo incipiente apparere quieſcat. Sed quia ad hæc balnea qn̄q; veniūt quædam corpora ita debilia aut taliter inflāmata ꝙ hmōi dicto exercitio vti non poſſunt,vt colligitur ſecūda primi cap. de pulſu ſomni. Dico ꝙ talia corpora cū modico exercitio indigeant,ſicut dicitur ab Aui.cap. de exercitio.Debēt leuiter loco fortis exercitij deambulare,& leuiter moueri.et cū exercitium capiatur ꝓ motu facto à corpore dico, ꝙ ſi vnuſquiſq; ſenſus exerceat,non erit inutile,ſicut audiēdo fabulas,& vidēdo pulchra quæ oīa ſi voluptuoſe procedant,valde iuuāt in acquirenda ſanitate, & ea conſeruāda.Colligitur hæc ſnīa.4.primi & ſc'do canticorū,&.11.tertij capit.de caſu virtutis. Hoc idē ēt habetur tertio techni à Gal.Sed quid multis moror,inquit Aui.1.Cāt.gaudiū maxime macilētos īpiguare.Qd' ēt ſonare videtur Hipp.illo aphor.In oī ęgritudine lętari mēte, et bn̄ ſe hēre ad oblationes bonū,cōtrariū vero malū.Sequant̄ igitur oī ſtudio gaudiū,et voluptates qcūq; in cō

ſeruanda ſanitate aut illa recuperanda ſunt occu pati,totisq; viribus triſtitiam animi fugiât, quia peſsimum:Ethicorum ſeptimo.Eſſet conſequen ter de inanitione,& repletione dicendũ,de quibus cum in capitulo de regulis ſeruandis dictum fuerit:ne nimis prolixus ſim de illis aliud dicere relinquatur,cum hoc,ne euacuationem balneo præmittendam obliuioni mandem.

De iuuamentis huius balnei ad ſtomachum.Cap.VI.

EXpeditis regulis de regimine ſeruãdo quoad victum,vt hoc balneum optime ſanitatem reſtituat, quia magiſter Vgolinus in ſuo libello de balneis ait,ipſum membris nutritiuis eſſe peroptimum.A ſtomacho prius incipiam velut ab illo,cuius operationes ſi impediantur reſiduum corporis non bene ſe habebit.Sed vt ſingula dicenda melius intelligantur,non videatur ab ſurdum iterum replicare quot qualitates vel proprietates in iſta aqua reperiantur & adſint. Quibus bene cognitis,quoniã notitia effectuum dependet ex cauſæ cognitione,vnuſquiſq; ſcire poterit quomodo hæc aqua in dyſcraſijs valeat. Primum in iſta aqua eſt actualis caliditas aquę inhærens,quæ quamuis per ſe calefaciat,per accidens tamen infrigidat aperiendo poros, & faciẽdo calorem, tã extraneum q̃ naturalẽ exhalare, ſicut colligitur ab Auic. ſecunda primi cap. primo. Secundo huic caliditati aſsociatur aquæ humiditas multa:quæ exſiccatis membris iuuat, & areſactis,quæ humiditas ratione caliditatis actualis ad profundiores partes à natura dirigitur.

Tertio in illa eſt virtus quædam ſtyptica ferri incoriatiua, & retentiua illis membris iuuans. quæ ab humido fuerint relaxata. Inquit Auicẽna .xiii. tertij. Virtutem ſtypticam illius modi debilitatis membris opem præſtare. Nec huiuſmodi aqua abſoluitur ab aliqua parua ſiccitate ratione ferri & calidi ſui actualitate, quæ licet exigua ſit,tamen quandoq; natura gerens vicem intelligentię ex illa aliquod auxilium ſugit. Dico igitur pro meliori reſolutione ꝙ in hac aqua repitur caliditas, humiditas,ſtypticitas,& virtus frigida ferri cum aliqua parua exiccatiua qualitate. His dictis poſſet aliquis inſtare non eſſe verum quòd hæc aqua exſiccet cum ſuperius dictũ ſit ipſam valde humectare: ſimiliter quòd non calefaciat, quia diximus ipſam infrigidare modo accidentali, & ratione virtutis ferri: modo cum per Ariſtotelem primo de generatione idem ſimul, & ſemel non poſsit contrarios effectus producere,cum effectus contrarij contrarias habeãt cauſas.ergo &c. Huic dubitationi reſpondetur

D

quòd licet vnum & idem vno modo non poſsit contrarios effectus producere, poteſt tamen diuerſimode ſeu plurib. modis illud efficere, ſicut dicit Commẽtator quinto metaphyſicæ cõmento ſecundo:modo hæc aqua quoſdam effectuum producit per ſe,ſicut eſt caliditas ex ſua caliditate,& aliquos per accidens ſicut eſt membrorum infrigidatio per extractionem caloris naturalis illorum,& ſic ab eodem poſſunt contrarij effectus prouenire diuerſimodè, eodem modo dicatur de humectatione,et exſiccatione, licet rectius ſit negare illos effectus prouenire ab eodem,intelligendo pro eodem eandem cauſam. patet hæc reſponſio,quia ab aquę humiditate prouenit in nobis humiditas.& à ferro,& caliditate actuali ſiccitas.Vlterius eſt ſciendum quòd huiuſmodi effectus contrarij in nobis manifeſte apparent:et ſiũt

E

ratione virtutis diſcernentis, & applicantis vnũquemque illorum loco ſuo:dixit Auicenna ſecundo canonis,Virtus eſt quę diuidit,& tranſmittit vnamquamque complexionem ad partem quã meretur &c. Quod aſſentiens Galenus dixit. Virtus eſt curatrix,medicus vero miniſter. Hoc eſt illud de quo confidunt medici:et quod in omni curatione morbi pro ſocio recipiunt,immo vt rectius dicam,virtutis corporis noſtri ſunt famuli. Quod oſtenditur,nam virtute nihil operante medicus nihil poteſt,ſicut dixit Auicenna prima quarti capitu. de cura hemitritęi,vbi hęc verba protulit.ſ.Si natura non diſcernit:nõ valet curatio. His poſitis conſtat quòd hæc aqua eſt per optima illi,cuius ſtomachi complexio eſt frigida & humida,quia ipſum calefacit ſua caliditate actuali,& etiam caliditate vnguenti ſuperius poſiti in hoc balneo neceſſarij in tali cauſa. Aduer-

F

ſatur humiditati ratione ſiccitatis aliquę, quam elicit natura ex calore ſuo actuali, & ipſius ferri ſiccitate reaggregat partes mollificatas ab illa humiditate,ratione ſuę ſtypticitatis. Si autem velis hoc per auctoritatem aliquam videre,lege capitulum de ferro Auicennæ,necnon conſilium Bartholomæi de Montagnana de pręfocatione à phlegmate groſſo intitulatum. vbi hæc verba inuenies, ſcilicet. Eſt enim mihi magnum ſecretum viſum in cura malę complexionis frigidæ, & humidæ ſtomachi,accipere libras viginti aquæ: & in ea quater extinguere fruſtum ferri, val calybis. Mirabilis eſt ẽt hæc aqua illis quorum complexio ſtomachi eſt valde ſenſibilis, ſeu rarefacta. Nam huiuſmodi ſtomachos inſpiſſat, & incoriat ratione qualitatum ferri. Nam ſicut dicitur ab Auicenna ſecundo canonis.Styptici operatio eſt inſpiſſare. Valet illis etiã qui poſt aſſumptum

assumptum cibum immediate euomunt: siue illud à mala qualitate humida stomachi, siue à nimia sensibilitate proueniret: patet ex dictis q̀ inspissat, ĩcoriat, & stypticat, quę virtus styptica vomitui est contraria. Mirabiliter etiam prodest illis, ad quorũ stomacohs quãdoq; in die hora vacuitatis descẽdit cholera: qua aut syncopizãt, aut de incendio stomachi cõqueruntur: & præcipue si ab istis in potu sumatur: nam mirabiliter educit coleram, vt inferius dicetur in vna questiũcula. Opem etiam fert illi qui non potest digerere ratione oppilationis factę in hepate, aut venis. inferius dicetur, q̀ oppilatiões sua quãtitate & subtilitate venarum & hepatis potentissime aperit, & in hoc casu debet in potu sumi in magna quãtitate. Et vt breuis sim, scias lector hanc aquã in omni mala stomachi dispositione, rem vere esse diuinã, nec stomachum solũmodo confortat distemperatum, sed appetitũ deperditum mirum in modum facit reuiuiscere. Quod totum est ex dono Dei omnipotentis &c.

De iuuamentis ad hepar. Cap. VII.

HEpar est membrum, cuius cõplexio quanto melior fuerit, tãto melior totius corporis habitudo resultabit, propter sanguinẽ nobis ad vitam necessarium, qui in ipso generatur. Ex cuius membri sanitate fit aliorum perfecta operatio, sicut dixit Auicenna primo cãticorum. Cum ergo hoc membrum sit ad calidas dyscrasias faciliter labile, vt inquit Rasis libro diuisionum, & Auicen. decimaquarta tertij, credo creatorem cœli & terræ, propter hoc istud balneum nobis creasse remedium vnicum illius. Valet igitur hęc aqua in mala complexione calida & sicca hepatis, tam in potu q̃ extrinsece administrata, quia ipsum humectat infrigidat & cõfortat per suas qualitates, vt superius fuit declaratum. optimum est etiam in oppilationibus hepatis & suis ĩmunditijs. Notum enim est, q̀ si bibatur, canales hepatis lauat, & sua quantitate & subtilitate oppilationes aperit. Viso eius diuino iuuamento ad hepar, correlarie seq̃tur mirabiliter valere singulis ęgritudinibus quæ ab illo nascũtur, sicut est icterus, formica, erysipila, cãcer, scabies, et leonina lepra: in qua magnifice prodest hepar illorum infrigidando & sanguinem illorum grossum adustum humectando, & de hac materia perfectas vidi, & bonas experientias. Conuenit egregie illis qui in facie sua rubores cum certis pustulis portant, & pręcipue si bibatur: patet ex superius dictis: et ego vidi quamplures hoc genere morbi laborãtes ex illius vsu optime fuisse curatos. Valet etiam in stomachi debilitate cacethica, qua chylus iam ad aliquem sanguinis colorem conuersus, & non retẽtus ad stomachum rediens cũ fęcibus exit quocunq; modo administratum: sicut haberi potest ex suarum qualitatum consideratione: nam licet ipsum aliqualiter infrigidet, tamen qualitate sua styptica virtutem contentiuam releuando iuuat: sicut colligi potest ab Auicẽna capitulo de medicinis hepar cõfortantibus, & ab Auer. 5. colliget. Dico igitur concludendo, q̀ in omni mala hepatis dispositiõe hoc balneum est vnum singularissimũ & facile remediũ: sicut intelligẽti patet &c.

De membris generatiuis. Cap. VIII.

HIs visis transeũdum modo est ad membra generatiua hominum & mulierũ, & quoniam vir muliere est melior, sicut dicit Philosophus primo Politicorum: deinde quia vir mulierem excedit nobilitate ingenij, iuxta illud Ouid. Fortius ingenium suspicor esse viris. Ideo ab eo tãquam à digniori erit inchoandum. Accidit sæpissime iuuenibus passio quędam gonorrhæa appellata, quæ nihil aliud est nisi inuoluntaria emissio spermatis, qua mala accidentia insurgũt. Qui si ad hoc balneum ibunt: egregie conualescẽt. Et quoniã hæc passio à duabus causis, vtplurimum accidit. s. à mala complexione humida testiculorum, quà non possunt sperma retinere, & à sanguinis nimia acuitate vasa seminaria nimium excitãte, ambobus erit optimum. nam primis conferet magnifice per suam modicam siccitatem, & per suã magnam stypticitatem: secundis etiam erit hæc aqua perfectissima: & præcipue si bibatur: qa ex potu illius supercalefactus sanguis infrigidabitur, & cholera stimulãs educetur. Et ego vidi in hoc casu experientias mirabiles, & præcipue in vno qui in nocte in somno sępissimas incurrebat pollutiones: de quibus eodem modo, sicut de gonorrhæa diximus: est dicẽdum. Prodest etiam in illis qui renes habent calidissimos, & cũ hoc aliqualiter dolẽtes. et illis qui vnctuosas mingunt vrinas: patet ex superius dictis, q̀ renes infrigidat: & illos confortat. Ex quibus etiam colligatur ipsam mirabiliter valere illis qui calculos & arenulas rubeas patiũtur: sed debent de ipsa multis diebus, & in magna quantitate in potu sumere: vt vias vrinales optime abluat: & illas sua quãtitate bene dilatet: intelligendo tamen euacuationibus pręmissis, &c. Valet etiam bene illis, à quibus inuoluntarie vrina semper distillat: si intrinsece & extrĩsece administretur: patet qualiter sua styptica virtute vesicam ad vrinam retinendam reducit. Idem ẽt dicatur de illis ad bursam, quorum salsus humor effunditur illam excorticans. notum est hanc aquam illi fore vtillimam. Quæ

dicta

dicta nocumenta si mulieribus eueniant de illis eodē modo dicatur, quæ de viris diximus &c. Valet etiam hæc aqua in mulieribus: si ab illis mēstruorum rubeorum nimia quātitas manauerit: & notum est, eam, siue à sanguinis acuitate: siue à venę apertione fiant dicta copiosa menstrua illis optime esse profuturam, infrigidando sanguinem, & meatus constringendo &c. Si vero ab illis copia mēstruorum alborum exiuerit, erit etiā hæc aqua proficua, & præcipue si post euacuationes ex hac aqua matrices suas in balneis clysterizabunt, proculdubio tales mulieres menstrua illa alba remouebunt, si sępissime hoc balneum uisitabunt. hæc tamē vera sunt, licet in hoc casu cæteris paribus balneum de Corsenna sit hoc efficacius, quia materiam illam citius exiccat, sed Balneum de Villa, hepar, & stomachum illius dispositionis producti uum melius disponit. Cū vero ambo correcti fuerint, materiam illam phlegmaticam non regenerabunt. Et de hac verissimam vidi experientiam in vna Florentina: quæ infra triginta dies ab illis fuit liberata ex huius balnei vsu continuo. Valet etiam illis qui hæmorrhoidas patiuntur, si optime Auicennæ dicta in capitulo de ferro cōsideramus. Et cū illarū cura vna medici intentio verti debeat ad causam facientē: ideo hepar illius corrigendo, dictis hęmorrhoidibus iuuamentum dabit. voluit Auic. xiij. tertij in cura illarum, illorum hepar, & splen deberi primo curari. Secunda etiam intentione quæ ad locum læsum conuertitur, erit hęc aqua bona: quia sua stypticitate corrosiones remouendo venas illas stringet. Idem etiam dicatur de alijs ægritudinibus in ano &c.

Quæstio prima de potu huius aquæ.

CVm dixerim hanc aquam potui esse aptissimam, & per illum valde conferre, quæritur, vtrum hęc aqua sit solutiua. Et arguitur primo quòd non. Illud quod naturam stringit, non soluit, sed hæc aqua naturam stringit, ergo hęc aqua non soluit. Consequentia huius argūmenti est nota, & prima pars antecedentis, videtur esse manifesta, cum strīgere, & soluere sint operationes oppositę. Secunda etiam pars antecedentis patet ex superius dictis &c. Secundo arguitur sic. Omne illud quod soluit est potētia calidum, sed hæc aqua non est potentia calida, sed frigida. ergo hæc aqua non soluit. Maior huius rationis est Galeni prima aphorismorum in Commento illius aphorismi. s. In acutis passionibus. Minor vero est etiam clara ex superius dictis sæpissime. In oppositum arguitur sic. Illud quod educit aliquē humorum est solutiuum, sed hæc aqua educit aliquem humorum. ergo est solutiua. Maior huius rationis est notissima. Minor vero patet experiētia, nam in potu sumpta potenter educit cholerā cum magno dolore in ano &c. Pro solutione huius quæstiunculę est sciendum primo hanc aquā esse stypticam, & naturæ constrictiuam, vt superius dictum fuit, quod etiam magis innotescet, si suæ mineræ qualitates considerentur. Notandum secūdo quòd aliquid esse solutiuum potest dupliciter intelligi, vno modo proprie, alio modo cōmuniter. Illud dicitur solutiuum proprie quod educit aliquem humorum electiue, & illū non educit per qualitatem in eo existentem, sed quia à Deo sic fuit dotatum, vnde inquit Mesue in de cōsolatione medicinarum, Solutiuum soluit, non quia calidum, aut frigidum, sed quia sic est à proprietate dotatū, sicut est reubarbarū aut turbit &c. Communiter vero solutiuum dicitur illud quod à ventre educit, non per dotem seu proprietatem occultam, sed per qualitatem in eo notam existētem, sicut dicimus de malua, violis, casia, aut hordei aqua, quæ ratione humiditatis leniunt, & istorum numerum intraret aqua calida soluendo sua quantitate. His positis dico ꝙ hæc nostra aqua est solutiua communiter & non proprie. Soluit enim sua quantitate & grauedine, & per virtutem ponticam seu compressiuam quam acquirit à ferro, styptica multotiens soluunt comprimendo, qua compressione facta ventres relinquunt stypticos. Cum autem dicitur ꝙ educit choleram, dic, quòd illa educit ingrossando eam, quę ingrossata faciliter exit cum aqua. Et breuiter loquendo, dico quòd hæc aqua est choleræ sicut syrupus, & non proprie solutiuum illius. Si vero quæratur quare potius educat cholericum humorem, quàm alios, dicatur ꝙ illum non educit propter præparationem quam dat illi digerendo ipsum. Secundo educit ipsum quia talis humor est super alios euacuationi obediens cum sit calidus, sicut dicitur quarta primi capitulo quarto. Eadem sententia est Aristotelis in libro de generatione animalium, cum dicit ꝙ Calidum est bene & faciliter mobile. &c. Deinde si quęratur, nunquid debeamus seruare custodiā aliquam de his quæ ad victum pertinent die illa qua hanc aquam bibimus: respondeo, duo solūmodo præcipue nos seruare conuenit. Primum est, ne illa die fructus aut lactucā, aut legumina comedamus. eo quòd in comestione fructuum aqua sit prohibita, vt tertia primi dicitur ab Auicenna. Secundum quod seruare conuenit est, vt illa die sint bene vestiti, & stent bene calidi, ne propter frigus extrinsecū impediatur opus naturæ.

quæ tota die agit in aquam, illam aut per sudorẽ aut per vrinam expellendo. De somno hic non loquor, quia de eo dixi superius in regulis seruãdis &c. His duobus notatis à nullo alio abstinendum est. nec hucusq; visum est alicui nocuisse: tãta est huius aquæ excellens nobilitas. Item quia posset aliquis quærere quo modo sit magis profi cua an in magna quantitate bibita an in modica. Respondeo ꝙ pro solutione habenda, est danda talis distinctio personarum, nam aut illam bibentes sunt absolute hepatici, et calidi, et alterati, aut sunt corpora stomachum habentia debilem, & non sunt hepatici, aut sunt corpora habentia arenulas, & lapillos. Dico igitur ꝙ primi numerati, & tertij debent de illa bibere in magna quantitate sicut superius dictum est. Qui vero habẽt stomachum debilem, de illa bibant modicũ, vt puta cyathos quatuor cum zuccaro: eo quòd plerique ex tanto aqueo potu sentiunt se parum meliorатos, sed illam debent pluribus diebus continuare. Debet etiam in huius potu regula aliqua poni: & est ne omni die bibatur, sed octo, aut decem diebus interpollatis ne ex cõtinuo potu mẽbra interiora multum fatigentur, valentiusq; illam bibent in die quietis refecta natura. Item si omnibus diebus octo, continue biberetur, nõ bene fieret illius consumptio, quia calor naturalis non posset ex continua aquæ reappositione in illam fortiter operari, quia nihil agit vltra gradum suum. Item quia posset ab aliquo dubitari vtrum hæc aqua conferat in ægritudinibus capitis in potu sumpta: Illis respondeatur quod capiti insunt quædam ægritudines per essentiã, & quædam per cõmunitatem, Si illi insint ægritudines per essentiam frigidæ, nullo modo bibenda est. Sed duccias Balnei de Corsenna visitent. Si verò capiti alicuius insit aliqua ægritudo per communitatem à materia calida producta, vt puta à cholera naturali, vel melancholia non naturali, vel à sanguine, à forti calore hepatis nimis subtiliato vel inflammato: dico quod istis ægritudinibus capitis est peroptima: quia in potu sumpta illarum causã remouet, qua remota remouetur effectus, vt patet intelligenti &c. Valet etiam habentibus ægritudines frigidas capitis per communitatem nõ in potu sumpta, sed ab extrinseco administrata, sicut in me operabatur tempore catarrhi mei frigidi à capite producti ex nimia stomachi frigiditate, & debilitate. Nam si per mensem in hoc Balneo corpus meum balneabam: taliter stomachum meũ corrigebat, ꝙ toto anno bene me habebã. Ad argumenta prima respõdendo, facta in principio quęstionis, ad primum negetur ma-

D

ior: & cum dicitur stringere, & soluere sunt operationes oppositę: modo cum lex oppositorũ sit ꝙ vnum à subiecto remoueatur per potẽtiam alterius in illo, ergo dicatur ꝙ si stringit: nõ soluit. Ad hoc breuiter respondeatur, ꝙ oppositorũ lex est vera, sed stringere, & soluere in hoc argumẽto non sunt proprie opposita, quia stringere proprie, & soluere communiter non sunt proprie opposita. Ad secundum argumentum respondẽdo negetur etiam maior, & ad Galeni auctoritatem pro illius cõfirmatione adductam dicatur, ꝙ Galenus intellexit de solutiuo proprie dicto, & non de solutiuo communiter dicto, patet ꝙ aqua violarum est communiter solutiua, & tamen nõ est virtualiter calida, sed est virtualiter frigida &c.

Quæstio secunda

E

QVæritur secundo, vtrum hoc balneum conueniat febrientibus. Et arguitur ꝙ non, auctoritate Galeni decimo de ingenio sanitatis, vbi dicit balnea hecticis non conuenire, quia eorum calorem, & siccitatem augeãt. Secundo ad idem arguitur ꝙ non, auctoritate Auerrois sexto Colliget, vbi dicit balnea nõ conuenire febrientibus ex materia putrida eo ꝙ corpa humorib. repleta balnea dñt euitare, & illic assignat cãs, hoc idem videtur tenere Conciliator in illa differentia quã facit de materia ista. In oppositum, et pro altera parte est Auic. prima quarti capitulo de cura tertianę purę, & Auerr. septimo Colliget capitulo de cibatione febricitãtium, & Serapio sexto breuiarij: qui omnes cõcludunt febrientes posse balnea intrare. Pro solutione quæstionis ponenda sunt quædam notabilia, deinde veniendum est ad veritatem quæsiti. No-

F

tandum primo ꝙ sicut multi sunt humores, ita multæ possunt esse febres putridæ. s. de sanguine, cholera, phlegmate, & melancholia. & de melãcholia etiam quædã fiũt de melãcholia naturali, & quædam de melancholia non naturali ex adusta cholera. Qõ igitur quærit vtrum conueniat febriẽtib. ex cholera aut ex melãcholia ex adusta cholera, quę quartanas facit. de phlegmate, melãcholia naturali, & sanguine: nolo in parte hac tractare, propter huius materiæ vastum pelagus, & propter multa quæ tam de balneo, q̃ de istis humoribus forent dicenda. Notandum secundo ꝙ vltra istas febres humorales sunt nõnullę alię nõ humorales, sicut hecticę quæ in membris fundãtur, aut ephemeræ in spiritibus accensę, & de istis duabus febribus etiam quęrit quęstio. Notãdum tertio, ꝙ cum balneum nihil aliud sit nisi aqua in vnum collecta: balneorum quædam sunt calida actu, & quædam sunt frigida actu. de primis quę

rit

rit quæstio:& non de secundis. Notandum quar
to ꝙ balneorum actualiter calidorum quædam
sunt dulcia, vt ferrea, aurea, & similia, & quędã
non dulcia vt sulfurea, aluminosa, & similia. de
primis quæritur in quæstione, & nõ de secundis.
Notandum quinto ꝙ sicut dicitur prima quarti,
& primo Canticorum, febris quatuor habet tẽ-
pora, s. principium, augmentum, statum, & decli
nationem. quid autem sit vnumquodque istorũ
temporũ, & quotuplex sit, intelligẽti patet &c.

His positis, dico hęc balnea conuenire dictis fe-
brientibus, vbi talis febris fuerit in declinatione
vniuersali. & hoc sensit Auicenna in capitulo de
cura tertianæ puræ, Vbi febris fuerit in prĩcipio,
statu, vel augmento eis non conuenit. & hoc est
illud quod intellexit Auerrois sexto Colliget. Et
ratio quare balnea dulcia non conueniant nisi in
declinatione vniuersali est, quia huiusmodi bal-
nea mouent humores, & miscent malos cum bo
nis, deinde quia resoluunt partes humoris subti-
liores, relinquendo grossum naturæ difficilius, ꝓ
pter quæ multoties mors sequeretur cum maxi-
mo medicorum vituperio. Ad argumenta re
spondendo ad primum dicitur ꝙ Galenus deci-
mo de ingenio sanitatis loquitur de balneis frigi
dis actu, & de illis verum dicit: quia balnea frigi-
da hecticis approximata calorem tam naturalẽ,
quàm extraneum repercutiunt, & sic crescit cali
ditas, & siccitas. In quæstione vero quęritur de a-
ctu calidis. Ad secundum argumentum respon
detur ꝙ Auerrois intellexit de administratione
eorum ante declinationem, quod totum conce-
ditur, nec contradicit quæstioni. Ex dictis relin-
quitur hoc balneum hecticis, & ephemeræ esse
ad propositum, quia eorum calorem extraneum
remittit, & illum resoluendo minuit, & eorum
corpora arida facta, & sicca humectat.

Quæstio tertia.

QVæritur tertio, vtrum hoc Balneum sit
phthisicis bonũ, & arguitur quod non.
Illa non conueniunt phthisicis quę eo
rũ corpora resoluũt, modo hoc Balneum est hu-
iusmodi, ergo non est illis bonum. Consequen
tia huius argumenti est nota cum maiori. minor
vero colligitur per Auicen. prima quarti capitu-
lo de cura tertianæ non puræ. In oppositum
sunt communiter practicãtes &c. Pro solutione
huius dubitationis ne sim prolixus notãdum est
primo, ꝙ phthisis dupliciter sumitur, scilicet cõ-
muniter, & proprie. Phthisis communiter sum
pta accipitur pro quacunq; dispositione exsicca
tiua, seu pro quocunque detrimẽto exiccationis
ĩ corpore nostro, & isto modo accepit phthisim

D Auicẽna prima primi capitulo de virtutibus, cũ
dixit ꝙ modica quantitas cibi facit phthisim, &
hoc eodem modo accepit etiam phthisim Gale
nus tertia aphorismorum in cõmẽto illius apho-
rismi, scilicet Autumnus phthisicis malus. Phthi
sis verò proprie dicta accipitur pro detrimẽto ex
siccationis, & consumptionis corporis nostri ꝓ-
ueniente ex vlcere pulmonis ex aliqua habitudi-
nalium, & phthisis hoc modo sumpta diffinitur
à Mesue in suo capitulo, & à Gale. septima apho
rismorum in commẽto illius aphorismi, scilicet
In sanguinis sputo, & quinta aphorismorum in
commento illius aphorismi, scilicet Phthisis ma
xime fit. Sed de phthisicis vtroq; modo factis q̃-
rit quæstio. Secundo notandum ꝙ corpus mul-
tipliciter potest macilentum fieri, & multis mo
dis contrahere membrorum siccitatem. Primo
E per viam oppilationis, secũdo per viam malæ di-
gestionis, vt dicitur ab Auicenna prima tertij ca-
pitulo de soda ex malitia complexionis facta, &
decimatertia tertij capitulo de nocumentis dige
stionis, vbi dicit Auicen. ꝙ macies, et arefactio
accidit quando cibus nõ bene digeritur. Ex qua
mala digestione membra nõ sufficienter nutriũ-
tur. Eadem sententia etiã colligitur decimaquar
ta tertij tractatu quarto capitulo primo. Potest
etiam prouenire macilẽtia ab exsiccatione facta
à calido extraneo vel naturali, quo mediante mẽ
bra secundum latum augeri nõ possunt, sicut est
notum in hectico tertiæ speciei, & in corporibus
valde cholericis. His positis ad propositum rede
undo dico: ꝙ hoc nostrum balneum est bonum
phthisicis communiter, & proprie sumptis, pa-
tet ex superius dictis in capitulo sexto, et septimo
F ꝙ sufficiẽs est remouere omnes causas effectiuas
macilentię, & exsiccationis. phthisicis vero pro-
prie dictis, idest illis qui post excreatum sangui-
nis propter catarrhos macilentiam incurrerunt,
est valde bonum. patet ꝙ si in potu sumatur ab
illis iuuabit ad excreandum materias catarrho-
sas, in pectore existentes ratione suæ aquę calidę,
est etiam illis bonum, si eorum catarrhi sint sub
tiles calidi, quos per naturam, & ꝓprietatem suã
est apta ingrossare, & maturare, iuxta illud Aui-
cennæ. Et aqua calida maturat catarrhum. Est ẽt
illis valde bona ratiõe stypticitatis ferri, qua me
diante possent illorum pulmonis vlcera sanari.
Est etiam illis valde bona, quia eorum membra
humectat. Et pro meliori notitia dico, quod in
vsu huius aquæ, phthisici non debent de illa mul
tã quantitatem in potu sumere, sed potius om
ni mane parum de illa bibere, & per men-
sem integrum, cũ illa perseuerarę. necistis etiam
erit

erit inutilis si omnia sua cibaria cum hac aqua decoquant. Phthisicis etiam ad propositum, si in illo intrent, ratione suæ humiditatis, & virtualis suæ infrigidatiõis, quibus hecticæ, & siccitati mẽbrorum obuiamus. Sed est intelligendum quod huiusmodi aqua deberent vti, illa non existente in balneo, sed in vna tina ĩ loco liberi aeris, & huius ratio est, quia cum isti, & propter pectoris strictura m, & propter febriculas quas patiuntur pro refrigeratione cordis, frigido aere indigeant in illa tina, & consequenter in hac aqua diutius stabunt sine incommodo, quod in balneo fieri non posset propter vaporem calidũ aeri illius admixtum. Habent enim balnea cooperta suo aere calefacere secundum Aboaly dicta capitulo de his quæ proueniunt ex balneo. Ex huiusmodi aqua, & balneatione membra eorum humiditate reficientur. Dixit Auicenna quarta primi capitulo secundo. Et nulla quidem res ad humectandum tantum iuuat sicut ociositas, & assidua balneatio in aqua dulci, dummodo non sit nimis longa. Et ex hoc vltimo dicto Auicennæ collige, ꝙ huiusmodi non debẽt in tinis, neque in balneis multũ stare, quia per longam moram nimium eorũ corpora resoluerentur. Vidi ego q̃plures macilẽtos ex vsu huius balnei fuisse impinguatos, postq̃ se debito regimine domi gubernauerunt. Quibus visis ad primum argumẽtum dicam hoc balneũ non esse de numero fortium resolutiuorum, & ad formam argumenti negetur antecedens, patet ꝙ etiam illa balnea q̃ resoluũt corpora phthisicorum conueniunt propter multa iuuantia in illis posita, si non sint phthisici in illis per lõgum tempus &c.

Quæstio quarta.

QVæritur quarto, vtrum hoc conferat in fluxu ventris, & arguitur ꝙ non. Illud quod præparat ad euacuationem, & fluxum ventris, non confert in fluxu ventris, sed hoc balneum est huiusmodi. ergo &c. Consequẽtia est nota, & maior similiter, cum illa quæ conferant in fluxu ventris debeant esse retentiua, cũ iuuamẽtum in hoc casu debeat fieri à contrario. hæc sententia colligi potest à Galeno in microtechni in de dyscrasijs oculorum, cum dicit. Et lęduntur similibus suæ crasi, iuuantur verò contrarijs sed moderato vsu. Minor verò argumenti est clara, cum hoc balneum ponatur in numero balneorum dulcium, quæ præparatiua sunt solutionis, sicut colligi potest ab Auicenn. decimatertia tertij, vbi præcipit, ꝙ cum velis aliquem soluere cum hiera, fac ipsum per aliquos dies balneũ intrare, quia ex vsu balnei melior fiet solutio. Secũdo arguitur sic, hoc balneum facit humores ebullire, ergo non confert in fluxu ventris. tenet consequentia, quia iuuantia in fluxu ventris debent esse humorum quietatiua, antecedens huius argumenti colligi potest ab Auicenna prima quarti capitulo de cura tertianæ non puræ, vbi numerando nocumenta quæ pariunt balnea administrata ante declinationem vniuersalem, numerat motum in humoribus, seu ebullitionem prouno illorum. Eadem sententia est Auicennæ ẽt quarta primi capitulo de enemate. In oppositum est Auicenna capitulo de succurrendo illi, in quo superfluit fluxus ventris, dicens, Fac ipsum stare in balneo, quia per illud materiæ malæ trahuntur à centro ad circunferentiam. Idem etiam innuit quarta primi, cum dixit, Post medicinam assumptam non ingrediatur aliquis balneum, quoniã trahit materiam ad exterius. Idem etiam sensit Mesue capitulo de cõsolatione medicinarum intentione tertia, cum dixit. Conuerte materias ad contrarium cũ balneis in fluxu ventris, ergo &c. Pro veritate quæstionis est notandum, ꝙ fluxus ventris quantum ad præsens spectat, est triplex. s. dysenteria, lienteria, & diarrhęa. Est autem dysenteria fluxus factus ab humorib. calidis, in quo intestina vulnerantur propter materiæ acuitatẽ, vel malitiam, ex quib. sanguinis fluit multitudo post exitum corticis intestinorum. Hæc sentẽtia est Galeni sexta aphorismorum commento tertio, vbi dicitur: dysenteria nascitur ex calidis humoribus intestina vlcerantibus. Hoc idem est ẽt commento vigesimo sexto quartæ aphorismorum. Lienteria est fluxus ventris, in quo cibus egreditur ferè ita indigestus, sicut quando fuit assumptus, sicut dicit Galenus sexta aphorismorũ commento primo. Et Iacobus Forliuiensis in cõmento illius aphorismi. In ventris fluxibus. Diarrhęa est fluxus humoralis sine excoriatiõe intestinorum, & fluxu sanguinis, causatus à debilitate virtutis cõtentiuę, vt inquit Galenus in commẽto. 12. quintæ aphorismorum, potest etiam quandoque fieri talis humorum expulsio vel fluxus à fortitudine virtutis, vel à nimia humorum malitia, vt dixit Gale. in commento illius aphorismi s. Quibuscunque inter renes, & ventrem &c. ꝙ naturæ forti nihil est impossibile. & hæc sufficiat pro notitia terminorum. Notandũ secundo ꝙ balneum multiplici modo in fluxu vẽtris potest iuuare. Vno modo dicemus balneũ iuuare, quia faciat materias aptas fortiter nocere, cito à vẽtre exire, secũdum quem modum medici in hoc casu reubarbarum administrant, quibus extractis, natura ex illis exonerata cito releuetur, & scd'm

istum

iſtum modũ hæc aqua poteſt iuuare in potu ſum D pta,ſicut expertus fui in pedadogo ſtrenuiſsimi equitis,& legum doctoris domini Ioannis Marci de Medicis. Alio modo poteſt balneũ iuuare in fluxu,eo ꝙ in ſuis proprietatib. naturã ſtringat,ſiue hoc faciat ſtypticando ſiue trahendo ad partem oppoſitam,vt puta à cẽtro ad circunferẽtiam,& hunc modum tangit Auic.quarta primi capitulo de ſuccurrendo illi in quo ſuperfluit fluxus ventris ſuperius allegato. Poſſent etiam multi alij modi iuuandi monſtrari, ſed iſta ſufficiant in præſenti dięta. Dico igitur hoc balneum in dyſenteria eſſe optimum ſi bibatur, quia materiam educet,& vlceribus etiam auxiliabitur ſua ſtypticitate. Si vero huiuſmodi fluxum patiens,nolit hanc aquam bibere,in illo intret,primo quia materiam calidam trahet ad cõtrarium, ſ.ad cutim, Secũdo quia per proprietatem ſuam ſtypticam E naturam ſtringet. Et ſimiliter patet hunc modũ fuiſſe tactum ab Auicen. decimaſexta tertij,cum iſtis exhibet aquam chalybeatã loco cuius poteſt libere hæc aqua accipi. Et vltra hos fluxus tres numeratos ſiquis quęreret vtrum valeat in fluxu hepatico,reſpondeo ꝙ ſic,ſicut vidi experimẽto in venerabili plebano Petręſanctę. Quid autem ſit fluxus hepaticus vide à Conciliatore differentia. ccxj. Quod conferat in lienteria,& diarrhęa, patet per ea quæ dicta ſunt in capitulo de iuuamentis ad ſtomachum. Certũ ſit his duobus hoc balneum eſſe mirabile propter duo. Primo quia virtutes membrorum lęſas,& debilitatas confortat, & naturas illorũ ſtringit ſua ſtypticitate. Et quia in fluxibus materiæ motę,& humores putridi retineri non debẽt, niſi poſt illorum euacuationẽ, ne repræhendar ſuperius dicta non bene fuiſſe di F cta,intelligatur præmiſsis euacuationibus aliquibus. Ad primum argumentum reſpondendo negatur maior,& ad confirmationem iſtius maioris cum auctoritate Galeni dicatur ꝙ vna, & eadẽ res poteſt dupliciter iuuare.ſ.per ſe, & ꝓprie, alio modo per accidens,& improprie. Primo modo aliqua res iuuat opponendo ſe cum qualitate oppoſita nocitiuo,ſicut dicimus calida iuuare in frigidis. Secundo modo iuuat eadem res non per qualitatem ſuam illi contrariam,ſed aliquo alio modo.dummodo iuuamentum ex illo modo nõ veniat. Et ſecundum iſtum modum dicimus Scamoneam iuuare in tertiana pura,quia illius cholerã euacuat,& iuuare iſto mõ accipiẽdo, negatur antecedentis maior,& ad confirmationẽ,& Galenum dicatur quòd ambo concludunt verum,ſi iuuare accipiatur primo modo,& proprie &c. Ex hac diſtinctione data eodem modo reſpondetur ad ſecundum,ſicut patet intelligenti &c.

Quæſtio quinta.

QVæritur quinto,vtrum hæc aqua ſit bona ſpleneticis.i.illis qui habẽt ſplenem durum,vel durum & groſſum, & dimiſsis argumentationibus fieri poſsibilibus,dicatur ꝙ ſicut hepar , & ſplen cõſimilẽ pati poſſunt diſpoſitionem , ita cõſimilem poterũt habere curationem,vt dicitur decimaquinta tertij. cum ergo dictum fuerit hanc aquam eſſe vtilem hepatico,ideſt habenti hepar calefactum, & exſiccatũ, eodem modo erit bona ſplenetico. Cum idem in quantum idem ſemper ſit aptum producere idẽ, conferet hæc aqua duriciei ſplenis ipſam mollificãdo, ſi talis duricies ſpleni inſit rõne caliditatis nimis exceſsiuę,ad quam nimiam caliditatem ſequitur ſiccitas iuxta illud. Caliditas maior quàm oportet, aſſociat ſibi maiorem ſiccitatem q̃ oporteat. Si vero cum tali duricie inſit groſsitudo ſplenis,illi erit etiam optima, non ſolum humectando,& leniendo,ſed reſoluendo aliquid ab eo, & ipſum ſubtiliando. Sed remanet difficultas nõ minor prima,ſcilicet,an huiuſmodi ſpleneticus debeat hanc aquam bibere,vel in ea balneari. Et nõ nullis forte videbitur ꝙ nullo modo ſpleneticus debet ipſam bibere,quia cõmuniter dicitur ſplenem aquam nõ diligere,& propter hoc medicinæ ſplenis raro in aquis decoquuntur,niſi illeaq ſint de ſibi appropriatis. Huic dubitationi reſpõdetur ꝙ ſplenetici non debent hanc aquam bibere nec in parua nec in magna quantitate, quia illius duritiẽ,& groſsitiem auget quod experimẽto vidi. Sed contra hanc reſponſionem arguitur ꝙ aqua hæc bibita conferat ſplenetico, & arguitur illud auctoritate Auicennæ ſecundo Canonis capitulo de aqua vbi dicit hæc verba, ſcilicet,

Et aqua ferri bona eſt ſpleni , & ſtomacho, & ærea proxima eſt illi . Ad hoc argumentum, ſeu auctoritatem Auicennæ dicatur ꝙ dicit verum, nec ex illa colligitur ꝙ valeat in potu ſumpta, ſed tantummodo per viam balneationis, quod multis rationibus monſtraretur , niſi gauderẽt breuitate moderni . Dico igitur ꝙ multum valet hęc aqua in ægritudinibus ſplenis,& præcipue ex calore productis, & facit ſecuritatẽ,ne ſpleneticus in hydropiſim cadat,corrigendo illius intrinſeca membra,à quibus poſſet hydropiſis contrahi &c.

Quæſtio ſexta.

QVæritur ſexto , vtrum hæc aqua conferat hydropicis. Et arguitur ꝙ nõ, auctoritate Galeni in commẽto illius aphoriſmi.ſ.Humidæ diętę &c.vbi dicit ꝙ hydropicis adhibenda

adhibenda ſunt exſiccantia, modo cum per ſupe
rius dicta probatum fuerit hãc aquam humecta-
re:ergo non confert. Secundo arguitur ſic. Hy-
dropicis non cõueniunt Balnea dulcia, ergo &c.
Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur
auctoritate Auicennæ in capitulo de cura aſci-
tis, vbi aſciticis expreſſe balnea dulcia prohibet,
immo paulo inferius dicit: Canon cõis in cura ip
ſorum eſt exſiccatio. Notandum primo pro ſo-
lutione quæſtionis triplicem eſſe hydropiſim. ſ.
Aſciticam, & eſt illa in qua eſt aqua, Timpaniti-
cam, & eſt illa in qua eſt ventus, Hipoſarcam, &
eſt illa in qua eſt carnoſitas. de prima quæritur in
quæſtione, & etiam de ſecunda, & non de tertia.
Secundo notandum ꝙ talis hydropiſis poteſt du
pliciter ſe habere, nam aut illa hydropiſis eſt inci
piens, aut eſt cõfirmata, de prima quærit quęſtio:
& non de ſecunda: Tertio notandum ꝙ à medi-
co in hac cura à duobus poteſt ſumi ĩdicatio. Pri-
mo poteſt ſumi indicatio à virtute quæ indicat
de ſui conſenſu conſeruationẽ per auxiliũ præſtã
dam. Secundo poteſt ſumi indicatio à re præ-
ter naturam, ſ. ab aqua incluſa in ventre, quæ in-
dicat de ſui remotione per exſiccantia, vel per in
ciſionẽ, aut cauterium. His poſitis, primo dico, ꝙ
hoc balneũ eſt optimum hydropiſi incipienti, &
indicatione ſumpta à virtute ſeu à membris nu-
tritiuis, probatur, quia huiuſmodi balneũ corri-
git vitiũ ſtomachi, & hepatis, quo hydropiſis ꝑ-
ueniebat, quæ membra ab hoc balneo reconfor-
tata, cum alio bono regimine ab ĩcepto opere re
mouentur. Hydropiſi verò factæ tam indicatio-
ne ſumpta à re præter naturam q̃ à cauſis ſuis ni-
hil prodeſt, probatur, quia per hoc balneum non
poteſt tale iuuamentum pręſtare membris nutri
tiuis, ꝙ per illud poſſint liberari. patet, quia ęgri-
tudo iam eſt cõfirmata, nec per hoc balneum po-
teſt remoueri aqua multa collecta in ventre, di-
catur igitur talem diſpoſitionẽ alia indigere me-
dicina. Sciendum eſt etiam ꝙ aſciticis nullo mo-
do conuenit in potu ſumpta, ſed tantummodo
balneata. quia & ſi hepar corrigeret, tamen quia
aquam in ventre augeret, ideo in potu non capia
tur. Timpaniti hydropi proderit omnino, cum
illa fiat ab hepatis caliditate, & ſiccitate ipſum hu
mectando, & infrigidando, & hoc ſiue ſumatur
in potu ſiue non, minuet ẽt ventris tumorẽ, ſi pa
tiens in illa intrauerit, quia ſua caliditate partem
illius ventoſitatis reſoluet. Ad primum argu-
mentum poteſt dupliciter reſponderi. Primo ꝙ
illa ſua opinio non ſit tolerabilis. Alio modo po
teſt dici ꝙ Galenus dixit verum, indicatiõe ſum
pta à re præter naturam, ſ. ab aqua collecta in vẽ-

A tre &c. Ad ſecundum negetur antecedens, & ad
Auicennam dicatur ꝙ ipſe eodem modo accipit
intentionem ab aqua, nos verò indicationem ſu
mimus à virtute, ſicut regulariter fieri dẽt à me-
dico, prout ipſe dixit prima quarti, cum inquit.
Et omnis ſolicitudo tua ſit in diſpoſitione virtu
tis, quam cum videris deficientem, non ſis occu-
patus in aliquo, ſed viuifica eam &c. Idem etiam
dixit quarta primi capitulo de alicibus, & oſcita-
tionibus, vbi exclamauit, medicum debere ſemꝑ
præconſulere: ſuper quod maiorem infert timo-
rem, & ſic patet ſolutio quæſtionis &c.

Quæſtio ſeptima.

QVæritur ſeptimo, vtrum hoc balneum
conferat ad prolem, ſeu filios generan-
dos. Et arguitur primo ꝙ non, præſup-
ponendo dictum Galeni, ſ. ꝙ læſio fiat à ſimilib.
B & iuuamentum à contrarijs: hoc ſtante, patet nõ
conferre mulieri ſterili propter malam comple-
xionem matricis humidam, eo quia auget illius
humiditatem, cum & ipſum balneum ſit hume-
ctatiuum. Pro notitia iſtius materiæ, ad plenam
omnium ſatisfactiõem neceſſe eſſet adducere to
tum octauum capitulum vigeſimæ primæ tertij,
& quamplurima alia, ſed quia in hoc tractatulo
intendo omnem prolixitatem euitare, dicam de
hac re aliqua ſuperficialiter. Sciendum eſt, primo
ſterilitatem poſſe à multis cauſis prouenire, qua-
rum numerum intrant ſupercœleſtes formæ, &
ira Dei propter peccata, iuxta illud pſalmiſtę, Sic
benedicetur homo qui timet dominum, filij tui
ſicut nouellę oliuarum in circuitu menſæ tuæ.
Et iſtę duę cauſæ priuationis filiorum balneis nõ
remouentur Lucen. Poteſt etiam ſterilitas pro-
C uenire ex parte mariti, quia aut eius ſemen eſt ni
mis calidum, aut nimis frigidum, humidum, aut
quia eius virga eſt nimis breuis, ex qua nõ fit mu
lieri delectatio, ex quo nec filius. aut quia eſt ni-
mis longa generationem prohibens. Primis duo
bus eſt ad propoſitum, vt inferius dicetur, ſed
de vltimis alijs duobus non eſt ſermo. Mulieres
vero quandoque ſunt ſteriles, & non prolificati-
uę ex mala complexione frigida, & humida ma-
tricis, aut ex complexione ſicca matricis, aut ex
matricis carnoſitate. hæc ſententia eſt Hippocra-
tis in illo aphoriſmo. ſ. Quæcunque frigidas ha-
bent matrices, non concipiunt, & reliqua. No-
tandum etiam ꝙ aliquid poteſt dici humidũ du-
pliciter. ſ. proprie, & ſunt illa in quibus ſola præ-
dominans eſt humiditas omnibus alijs qualitati-
bus contrarijs remotis, & iſto modo appellamus
aquam hordei excorticati, aut violarum humi-
dam. Alio modo aliquid dicitur humidũ reſpe-
ctiue

ctiue seu secũdum quid,& sunt illa in quibus est humiditas prędñans cum aliqua alia qualitate,vt puta cum stypticitate,& isto modo appellamus aquam hordei adusti, aut aquam hordei, in qua ebullierint cortices granatorum humidam. Notandum etiam aliqua conferre alicui mẽbro,potest esse dupliciter.s.directe,& indirecte. Exemplum primi vt stœcados capiti.Exemplum secũdi,vt zuccarum rosatum in catarrho,eo ꝙ stomachum confortet.Notandũ vlterius, ꝙ stat in aliquo vno esse qualitates contrarias,sed sub remissis gradibus,& secundum vnamquamque illarũ valde prodesse illud tale mediante opere naturæ discernentis seu virtutis applicantis quamlibet illarum qualitatum loco sibi cõuenienti.Hęc sententia est Auicennæ in de ægritudinibus cordis, cum dicit,ꝙ nos medici in passionibus cordis miscemus medicinas,& credimus à virtute illas separari,& applicari cordi aut spiritui secũdum indigẽtiam suam.Quibus positis dicamus hoc balneum esse perutile mulieribus,& viris non generantibus propter malam complexionem vasorũ generationis calidam,aut siccam,cõstat ex superius dictis illorum esse sufficiens correctiuum tã in potu,quàm in balneo illis approximatum.Proficua etiam est viris,& mulieribus illis quæ propter vasorum generationis complexionem frigidam,& humidam non prolificant,& hoc ratione sui caloris actualis,& ratione alicuius siccitatis in aqua existentis.quæ duo natura prouida ab humido in hoc casu discernet:& contrarijs qualitatibus,si excessiue nõ sint,obijciet. Conferet ẽt illis per confortationem membrorum nutritiuorum,ex quorum bono opere calor naturalis augmentatus in humida,& frigida membra aget potenter,& huiusmodi corpora in humidum,et frigidũ distemperata,hanc aquam non bibant,sed in balneo longam moram faciant,& ex illa matrices suas in balneo clysterizent, vt illis mẽbris styptica virtus huius aquæ etiam imprimatur.Et in prole suscipienda dono Dei mirabiles experiẽtiæ sunt visæ huius Balnei. utillimum est illis mulieribus quæ propter renum debilitatem,&si concipiant,filios vsq; ad tempus debitum nõ possunt portare,patet totum ex proprietate styptica confortatiua huius aquæ.Posset quis dubitare vtrum hoc balneum valeat illis qui coire non possunt,eo ꝙ eorum virga non erigatur.Quibus respondeatur ꝙ sic,per Auicẽnam vigesimaprima tertij capitulo decimooctauo, vbi dicit aquam ferream iuuare ad coitum,ex quo etiam iuuabit ad virgę erectionem &c.Ad argumentum factũ in principio quęstionis dicatur, illud verum cõ-

D cludere de humidis proprie, & non de humidis respectiue.Responsio huius argumenti optima elicienda esset ex notãdis,sed ꝓpter nostros mercatores qui non sunt dialectici hæc respõsio pro nũc sufficiat ad præsens,eodem modo dicatur ipsum iuuare ad impregnationem.s. per se vel per accidens,seu secundum quid;& sic est finis quæstiunculæ.

Quæstio octaua.

OCtauo quæritur, vtrum hoc balneum sit bonum seu valeat podagrosis.i.illis q habent podagras.Pro quo notandum primo,quòd podagra est nocumentum factum in pede.i.in iũcturis pedum.Chiragra est nocumẽtum factum in manu:quæ nocumenta fiunt merito materierum currentium ad iuncturas.Notandum est secundo ꝙ danda est etiam distinctio de isto termino Habent,cum prædicetur, & dicat de habentibus actu,& de habentibus potentia. dico igitur ꝙ in titulo quæritur,vtrum hoc balneum conferat illis qui habent podagras in potentia propinqua,& sunt illi qui quandoque illas habuerunt, E vel sunt dispositi,vt habeant,& nõ quærit de habentibus actu,nec de habentibus in potentia remota,quia secundum istam potẽtiam remotam oẽs homines habẽt podagras.Probatur, quia possibile est oĩbus hoĩbus venire podagras &c. Tertio est notandum podagrarum aliquam esse frigidã, & aliquam esse calidam,vtputa si fiãt à phlegmatica materia,sunt dictæ frigidę:si fiant à cholera vel sanguine dicuntur calidæ. diuersificantur ẽt in istis qualitatibus secundum ꝙ plus, vel minus isti dicti humores permiscentur. Quarto notandum ꝙ licet podagræ sicut omnium aliorũ quatuor sint causæ,tamen in præsenti de duabus loquar.s.materiali,& efficienti, de finali, & formali non est necesse ratione prolixitatis.Dico igitur duas esse causas productiuas podagræ,quarũ prima est materia siue humor simplex vel cõ- F positus ad iuncturas currens. Alia seu secunda causa est debilitas ipsarum iuncturarum. Materia currens generatur multipliciter. Aut generatur vitio membrorum nutritiuorum,vtputa quia stomachus,& hepar alicuius sunt valde debiles in radice,aut talis materia generatur ex nimio assumpto cibo vel potu:quẽ & si calor naturalis sit fortis in comparatione ad molem corporis, tñ non põt ipsum digerere rõne suę q̃titatis,vel qualitatis,vt puta si talis cibus sit valde humidus,ex quo posset teneri podagram in quocunque prouenire ex vitio quanti,ideo pro illorum præseruatione tenui indigent diæta.Debilitas vero iuncturum prouenit,aut à principijs generatiõis,& hæreditarie,

reditarie, ſecundum quem modum Auicenna podagram appellauit hęreditariam, patet quòd à patre habente podagram, & iuncturas debiles non niſi filius podagroſus, aut debilium iunctu rarum oriretur, ſecundum illam ſnīam Ioannis Damaſceni in ſuis aphoriſmis cum dixit. Quoniam ſperma decidit à toto, ideo ſanum à ſanis, & ægrum ab ægris currere conſueuit, vt claudi claudos, & ſtrabo generat ſtrabonem. Proueniunt ēt iuncturarū debilitates qn̄q; à nimio coitu, nam per coitū nimium fit eductio nutrimēti iuncturarum, ſcd'm illud Aui. Sperma eſt ſuperfluum quartæ digeſtionis ex quo nutriuntur mēbra dura, vt venæ, & arteriæ, & illis ſimilia. & ꝑꝑ has duas cauſas, non eſſet inutile podagroſo vitā ducere cœlibem, & nunq̄ vxorem ducere, ne filijs hæc paſſio ſit hæreditaria, tum ne ipſi, ex debito vxori dando, proculdubio deterius ſemper ſe habeant. Item & ſi coitus ſit iſtis aduerſus, tamē ſi ſupra cibum immediate fiat, eſt iuncturarū illorum deſtructiuus, ſicut dicitur. 22. tertij ab Auic. Fit etiam iuncturarum debilitas à nimio exercitio, vel à nimio frigore extrinſeco, ſicut multoties accidit his, qui ad nundinas vadunt. fiunt ēt iuncturæ debiles qn̄q; propter manſionem in locis humidis, ſicut eueniebat familiæ Bonaccorſij de Prato, & vt contingit ēt illis qui textrices, aut calcearias artes exercent, & multę alię poſſunt eſſe cauſæ, quas breuitatis cā omitto. Et ſic patet ꝑpter quas cauſas podagra generetur, ideo ſiquis podagras remouere intendit, in remotione iſtarum cauſarū facientium ſit occupatus. patet ꝙ remota materia, & debilitate iuncturæ, nihil ad iūcturam curret. Fiunt etiam quandoque podagræ à catarrho fluente à capite per neruos occultos ſecundum illud Auicennæ vigeſimaſecunda tertij. Et quandoque ſunt cauſa catarrhi: capiendo tn̄ catarrhum ſcd̄m ꝙ ſonat vocabulum, hæc ꝓpoſitio eſt vera. Cuiuslibet podagræ eſt cā catarrhus, nam non plus ſonat catarrhus q̄ materia deorſum cadens. Sciendū ēt iuncturarum debilitates contrahi, qn̄q; à loco, vt nimis humido, ſicut ſuperius dictum, aut ab alia qualitate illius loci, ſicut eſt in hac noſtra ciuitate, in qua omnes viæ ſunt cænoſæ, & ciues coguntur toto anno ferè portare calopodia lignea propter crebras & ingentes pluuias, & propter loci naturalē humiditatem. Ex quo haberi poteſt ꝙ cum ex illo cæno, & pedum calopodijs magna iūcturis inducatur debilitas, quotidie in hac ciuitate podagrorum numerus ſemper augebitur, donec cænum illud amoueant, ne mirum ſit, ſiquis ex illis non curatur in iſto loco, ſeu ſi ſemper vexent patientes: quia ratione iſtarum viarū peſſimarū podagras patientes nunq̄ conualeſcunt. Et ſup hoc cogitate Lucenſes ciues, ſi optatis à podagra non ſemper vexari. Et ſi quæreretur propter quid raro homines patientes podagras ab illis ſanantur, dicatur propter hoc non poſſe curari, eo ꝙ natura non valet materias cōſumere quæ ad pedes fluxerunt ꝓpter nimiam diſtantiam à fonte caloris &c. vbi natura operari non valet, cum ſit agens primarium, aliæ medicinæ illic minime pn̄t. Ex quo patet medicos non eſſe vituperandos, ſi podagras factas non remouent, & ratio ēt eſt, quia podagræ naſcuntur vitio naturæ, vt ſuperius dictum eſt, & vitio patientis cum intemperate viuant &c. Sciant etiam podagrici, & ſi curari perfecte non valeant, ꝑꝑ hoc non eſſe deſperādum, quia Deus, & natura nihil fruſtra operant̄. & qd' maius eſt, dicit Auicen. 22. tertij, Podagram qn̄q; eſſe cauſam longitudinis vitæ, intelligendo tamē debito ſeruato regimine. remouentur ſæpiſſime homines à malis operibus mediante aliqua ægritudine, quibus profecto fuiſſent occiſi. Prolongatur ēt à podagris debito ſeruato regimine vita ꝓpter expulſionem quam facit natura de malis humoribus remotis à membris principalibus, & ad ipſa extrema tranſmiſſis. Ad propoſitum primū redeundo, dico hoc balneum nō valere hn̄tibus podagram actu, vbi tota materia fluxerit, & ratio huius eſt in potentia ſua ad reſoluendum, & conſumendū materias fluxas: ſed podagræ incipienti, vel habenti podagram potētia propinqua eſt aliqualiter ad propoſitum in balnei forma, ratione ferreitatis, ſeu ſtypticitatis iuncturis cōuenientis. Et ſi contra hoc allegaretur Auic. 22. tertij vbi podagricis prohibet expreſſe aquam calidam, cum iuncturas mollificet, & illarum iūcturarum calorem reſoluat, & minuat: dicatur pro reſponſione, dictum Auic. eſſe intelligēdum de aqua abſolute dulci, & nō de aqua dulci minerali, in qua ſunt proprietates aliæ iuncturas confortantes. ſi vero tales podagræ incipientes, vel potentiales fiant à materia calida, dicatur illis eſſe bonum, quia illas repercutit materias, & alterat. Et conſilium meum eſt, ne aliquis patiens podagram, aut dolores arteticos aliquo modo de hac aqua bibat. Indigent iuncturæ exſiccatione, & non mollificatione, qualem diximus hanc aquam præſtare. Sed oritur à patientibus interrogatio talis, ſ. quo modo poſſent ab illis podagris curari. Quibus dicatur tantummodo cura præſeruatiua illos indigere, qua mediante, & ſi integre ſanari non poſſunt, tamē taliter ſe præſeruabunt, ꝙ motum, & deambulationem non per-

dent, nec sæuos dolores patientur. Fit autem hęc cura præseruatiua mediante diæta conuenienti, & forti euacuatione sæpe reiterata. q̃ duo si seruabunt, aut optime, aut integre conualescent, in quibus duobus, podagrici, aures aperite vestras, & credite seipso meliorem medicum non reperiri. Pro meliori notitia etiam est sciendum talem euacuationem debere fieri regulariter operãdo bis in anno, s. vere & autũno, eo ꝙ in talibus temporibus podagras patientes soleant lædi iuxta illud Hippoc. dictum, podagrica, & manica, vere, & autumno. Eadem etiam sententia est Aboaly vigesimasecunda tertij superius allegata, & hæc dicta sufficiant pro materia podagræ &c.

Quæstio nona.

NOno quæritur, vtrum hoc balneum conferat in scabie, & cutis pruritu. Pro cuius veritate est notandum duplicem esse scabiẽ, quarum vna est humoralis grossa saniem producens à sanguine, aut phlegmate proueniens corrupto, & ad cutim expulso. Alia est scabies sicca à cholera adusta incipiens, & nullam producens saniem, sed tantummodo pruritum intensum. Sciendũ secũdo ꝙ medici in curatione fienda, sicut superius dictum fuit, quandoq; se vertunt ad causam, & quãdoq; ad effectum, considerantes, quod istorũ sit magis timorosum, & propter hãc causam inter se litigant, & discordant quotidie. Item sciendum ꝙ pruritus potest esse in cuti sine vlceribus, & in cuti cum vlceribus, quæ singula ita posita quæstionẽ soluunt. Dicendum igitur hoc balneum conferre in scabie, & pruritu tã vlcerosis, q̃ non vlcerosis, siue intentio medici proueniat ab effectu siue à causa scabiei, & pruritus. quod dictum probatur, nam per huiusmodi balneum resoluentur, & alterabuntur humores cutanei cutim vlcerantes, ergo erit bonum. Antecedens patet, cum hoc balneum aliqualiter resoluat, & infrigidat per superius dicta. Item ratione stypticitatis ferri vlcera dilatari prohibebit, consolidabit, & aliqualiter exsiccabit, ergo &c. quod totũ manifestum est ex dictis ab Auic. capitu. de ferro. Confert etiam scabiei indicatione sumpta à membris intrinsecis, patet, ꝙ per ipsam, si bibatur, cholericus humor euacuabitur, & hepatis caliditas vrens extinguetur, & licet hæc omnia bene dicta sint, scabiosi tamen sciant balneum de Corsenna illis magis esse ad propositũ, quia fortioris est exsiccationis, licet debeant huius balnei per sex dies ad minus aquam bibere. & hoc dicitur propter æstuationem, quam hepati, & renibus inducit. eodem modo etiam dicatur de pruritu, sicut de scabie diximus.

Quæstio decima.

QVia de exercitio, & modo exercitij superius mentio facta, modo in ordine quęstionum quęritur, vtrum exercitium debito tempore factum, sit sanitatis conseruatiuũ. Et arguitur quòd nõ, præsupponendo illud Galeni, scilicet cõseruationem fieri per similia, quo stante arguitur sic, Exercitium nõ est per aliquã qualitatem corpori nostro similem, ergo non est sanitatis illius conseruatiuum. Consequentia videtur esse nota ex pręsupposito Galeni, Antecedens vero probatur. Exercitium non est calidum vel frigidum, nec tẽperatum nec distemperatũ, ergo non est corpori nostro simile &c. Secundo arguitur sic. Non quodlibet corpus pro conseruatione suæ sanitatis indiget exercitio, ergo nõ est conseruatiuum cuiuscunq; sanitatis. antecedens probatur, ponendo Socratem esse in vltimo latitudinis suæ caliditatis situatum, quòd per aduentum modicæ alterius caliditatis statim sit extra tẽperamẽtum factus æger. hoc casu posito notum est exercitium sanitatis Socratis non esse conseruatiuum, sed potius destructiuum. In oppositum est Galenus quarta aphorismorum commento xij. & Auicen. secunda primi, & tertia primi doctrina secunda capitulo primo, necnõ & Aristoteles quarto methaphysicę commen. secundo. Huic quæstioni respondendo est notandum primo, aliquid esse cõseruatiuum alicuius posse dupliciter intelligi, s. proprie, & non proprie, vnde conseruatio primo modo dicta fit per appositionem similium, quia per similitudinem transitus vnius in alterum fit facillime secundum philosophum in de generatione, & corruptione. Cõseruatio verò indirecte dicta, & nõ proprie, fit, quando vnum remouet aliquod destructiuum alicuius, & isto modo conseruationis, diceremus Socratem cõseruasse Platonem puerum, super quẽ curreret equus, cũ Platonem remouisset ex via. Ad quæstionem respondendo dico, quòd exercitium conseruat sanitatem hoc secundo modo conseruationis, quia per exercitium remouẽtur, & consumuntur mali humores, & vapores, qui forte fuissent Socratis destructiui. Ad primum argumentum patet responsio ex dictis, & ad pręsuppositum negatur illud, intelligendo conseruatiuum secundo modo & cætera. Ad secundum argumentum respondeatur, concedẽdo ipsum, & dicatur illud nõ venire contra q̃stionem: quia

quia in quæstione quęritur de corporibus medio
modo se habentibus,& non corporibus ita extre
maliter situatis,sicut est Socrates in casu.

De coitu.

NOn omittam,quin hoc in loco dę coitu,
& horis eius verba faciam:ex cuius erro-
re quandoque huic balneo derogetur, & vt scia-
tur,quibus conueniat,vel disconueniat. dicēdū
est primo ꝙ corporum quædam vtuntur hoc bal
neo propter stomachi,& hepatis debilitatem, &
quædam alia propter macilentiam corporis sui,
quibus duobus raro laudatur coitus, eo ꝙ vsus
eius nocet stomacho,vt dicitur decimatertia ter
tij capitulo de vsu rerum stomacho nocentium.
Nocet stomacho, quia per coitum fit euacuatio
spirituum,ad quam euacuationem stomachi se-
quitur infrigidatio. Dicitur etiam decimatertia
tertii capitulo de canonibus vniuersalibus, coitū
esse vnum de illis quæ calefacta membra infrigi-
dant.Qui vero hoc balneum intrant propter sui
corporis siccitatem,& macilentiam, coitum om
nino in hoc loco dimittant,cum coitus sit de ma
xime exsiccantibus,quemadmodum dixit Auic.
secunda primi capitulo de exsiccātibus, & Auer
rois octauo colliget capitulo de regimine corpo
ris per coitum.Et dixit Rasis in Almansore,Cor
pora habentes sicca à coitu abstineant, tanquam
ab inimico interficiente. Sed quia ab istis in hoc
loco propter vxorum suarum præsentiam, de-
inde quia hoc balneum iuuat ad coitum,vt supe-
rius probatum est,dimitti non poterit,dicēdum
est qua hora coeundum sit:nę ex errore eorū no-
cumenta inualescant.Galenus tertio techni hāc
materiam respiciens protulit à nobis esse coeun-
dum,quando corpus non sit cibo repletum, nec
totaliter inanitum.Exempli gratia. Si quis se ci-
bo copioso refecerit,non coeat statim, nec supra
famem ingentem,sed solummodo coeat post ci
bum per sex horas.Et si quæratur,quare sit pessi-
mum coire supra cibum,respondeatur cum Aui
cenna decimatertia tertij, ex coitu supra cibum
fieri putrefactionem illius cibi, & consequenter
iūcturarum dolorem. prohibuit etiam Galenus
coitum supra inanitiōem.Et ratio huius est,quia
per coitum super inanitionem introducitur cor-
pori coeunti lassitudo ingēs,& debilitas. Et quia
omne Balneum quodcunque corpus aliqualiter
alterat,& resoluit,omnibus consulerem per tem
pus hoc,coitum fore dimittendum.Quapropter
forte non erit inutile vxores suas domi relinque-
re. Et hæc de coitu in præsenti sufficiant.

Quæstio vltima.

VLtimo videndum, vtrum illis qui ad hoc
balneum venerunt,cornetti, vel ventosæ
cum incisione positę conueniant. Et arguitur ꝙ
non.Illa non conferunt istis quę corpus debilitāt
& visum minuunt,sed ventosæ seu cornetti sunt
huiusmodi,ergo cornetti,vel ventosæ illis nō cō
ueniunt. Cōsequentia patet cum maiori,minor
vero est Auicennæ tertia primi capitulo quinto,
& quarta primi capitulo de ventosis. Hoc idem
etiam sensit Almansor capitu.de aqua descendē
te ad oculum. Secundo arguitur sic. Istis balnea
tis in hoc balneo illa non conueniunt, quæ obli-
uionem illos incurrere faciunt, & capitis debili-
tatem,sed ventosæ seu cornetti hæc duo faciunt,
ergo illis non conueniunt.Consequentia est no-
ta cum maiori, & minor est Auicennæ allegato
capitulo de ventosis.In oppositum arguitur &c.
Illa sunt vtilia in fine balneatiōis, quæ cutim mū
dant,& malum sanguinem educunt.sed cornet-
ti,seu ventosæ sunt huiusmodi:ergo &c. Maior
est Auicennæ quarta primi allegato capitulo cū
dicit,ventosas cutim magis mundare quàm phle
botomiam.Pro notitia terminorum est sciendū
ꝙ cornetti sunt quædam vasa vitrea, quæ in mo-
do operationis à ventosis non differunt,licet dif-
ferant in figura,& modo applicandi. Notandū
secūdo quòd isti cornetti possunt in diuersis par-
tibus nostri corporis poni,& secundum varieta-
tem illorum locorum nocent magis, vel minus,
vnde si in nucha apponantur multum nocent ca
piti,si vero in spatulis, & natibus adhæreant,mi
nus nocent.Vnde cauendum,& fugiendum est,
ne huiusmodi ventosæ, aut cornetti in nucha,
aut in collo nisi magna vrgente necessitate ponā
tur,quia ex illis prouenirent nocumenta nume-
rata ab Almansore,& Auicenna. Item notan-
dum quòd medici quandoque operātur coacte,
& quandoque regulariter. quid autem sit vna-
quæque istarum operationum patet intelligen-
ti.His notandis assignatis,ponantur tres conclu-
siones euacuatiuæ difficultatis prædictæ. Prima
conclusio.Corporibus carnosis,& sine scabie,&
pruritu,aut alijs maculis in cuti vētosæ nullo mō
conueniunt.Primo propter grossitudinem san-
guinis eorū,scđo quia sine necessitate ventosati,
aut cornettati pn̄t tacta nocumēta incurrere edu
ctione facta de bono sanguine. Scd'a conclusio.
Macilentis,& exsiccatis corporib.& sine pruritu
& scabie,cornetti seu vētosæ non cōueniūt,& rō
est qa cū talia corpa sunt modici sanguīs faciliter
pn̄t dicta nocumēta īcurrere. Tertia conclusio.

Corpora crassa quæ hoc balneo vsa sunt si scabiosa sint, & pruritum habeant, coacte loquendo, possunt sibi cornettos, seu ventosas applicare, dũmodo illos nuchæ non approximent, sed sint in spatulis, vel anchis, seu natibus positi. ratio huius dicti est, quia per tales cornettos, vel ventosas educetur sanguis malus, scabiei, & pruritus ꝓductiuus. Sciendum tamen aliter esse dicendũ de illis, qui se balneant in Balneo Corsennæ, quos ego dico fere omnes deberi ventosari, seu cornettari. & ratio est, quia præter scabiem, quæ in illis posset esse etiam à calore illius balnei fit aliqua incensio, & inflammatio in sanguine, quæ vtiliter per cornertos istos, seu ventosas remouebitur, in quibus applicandis barbitonsoribus illius loci recordor conscientiam suam. Posset vlterius dubitari, quo modo ventosæ cum igne appensæ corpori nostro carnem nostram ad se trahant. Cui dubitationi respondetur dupliciter, secundum quod de hac materia duæ sunt opiniones, quarum vna tenet, quòd illa attractio fiat à lege vacui. Dicunt philosophi à calido, & vacuo attractionem fieri, & assignãdo modum huius attractionis dicunt attractionem istam hoc modo fieri, scilicet per conuersionem illius ignis qui erat in ventosa in aerem, vnde cum ex illo igne modicus, seu exiguus generetur aer, statim ex lege vacui attrahitur tantum de carne, vel sanguine quòd vacuum in ventosa nullo modo reperiatur, tantum enim natura vacuum abhorret. quòd si in terra esset possibile vacuum reperiri, & non esset corpus aliquod vacuum illud replens, cœlum statim descenderet ad ipsum vacuum replendum. Secunda opinio tenet quòd cum ventosa cum igne ponitur, ille ignis aerem in ventosa existentem in naturam suam conuertit. & sic igne extincto aere non potente subintrare ex lege vacui tantum de carne trahitur, vel de sanguine, quantum de aere conuerso in ignẽ in ventosa existebat. Istę duæ opiniones ambæ sunt verę, & differunt solummodo in modo imaginandi, nunquid ignis subtiliet, & expellat aerem existentem in ventosa, vel comburendo ille ignis in naturam suam aerem illum conuertat. Capias quamcunque velis, quia vnaquæque naturaliter loquendo est sustentabilis. Et sic fit finis huius primi tractatus de Balneo de Villa ad laudem Dei omnipotentis.

TRACTATVS DE Balneo Corsennæ.

EXpedito Tractatu Balnei de Villa, sciẽdum est in altera parte mõtis, esse aliud Balneum præclarissimum ab antiquis, & modernis Balneum de Corsenna nominatum. Quod Balneum distat à Balneo de Villa per dimidium vnius milliaris, & est ad Septentrionem spectans. De quo & si multa dici possent egregia, tamen quia antiquissimum est, & à quamplurimis laudatum, non me extendam de hoc multa narrare. Intra circuitum huius loci sunt primum duo balnea ab eadem aqua causata in duas partes diuisa, quorum primum ad vsum masculorum ordinatum appellatur il Bagno caldo. Secundum verò iuxta ipsum ad vsum mulierum situatum, vocatur il Bagno delle donne. Sunt ista duo balnea similia in proprietatibus, & minera, & nulla est differentia inter illa, nisi differentia situs, & propter hoc quicquid dicetur de vno, & de alio intelligatur, cum sint illius mineræ præcise. De minera istorum, & si variæ fuerint opiniones, veritas tamen est, ista duo balnea tenere de alumine mediocriter, & de sulfure aliquantulum, & de salegemma multum. Ex quibus patet quòd eorum proprietas est subtiliare, calefacere, & exsiccare potenter, sicut patet ex suis mineralibus. His dictis notum est talia duo balnea mirabilia esse in materijs frigidis, & humidis, quia illas exsiccãt, & calefaciunt adiuncta illarum materierum subtiliatione, si per earum grossitie esset necessaria, ex quo mirabile iuuamentum præstat in sciatica, & podagra, & omnibus doloribus iuncturarũ. Mirabilis est et hæc aqua paralysi, mollificationi, & tremori mẽbrorum, necnon in oĩbus cõtractionibus neruorum frigidis, & musculorũ percussionibus, & vbicumque materia lędens inueniatur frigida, & humida, valetq; in colica, & illorũ doloribus de materia frigida, aut ventositate factis. Tanta nẽpe est huius balnei per magnas experientias nobilitas, ꝙ si non timerẽ mendax vocari, dicerẽ Piscinam ex Hierusalem in hoc loco in sanãdis langoribus dono Dei fuisse translatã. Qđ approbare videtur nostræ regionis agricolę, ꝑꝑ illud quod in prima die Veneris de mense Martij hoc balneũ cum magna reuerentia visitant, & intrãt, contenduntq; quis primo dictũ balneũ ingredi debeat: affirmãtes aquã hanc nocte pręcedenti ab Angelo dei signari. Valent hæc duo balnea potẽtissime in omni scabie siccanda, & in omni cursu alborũ menstruorum,

ſtruorũ,necnon in doloribus,& tortionibus vẽtris matricalibus. Optimum & mirabile auxiliũ præſtant mulieribus illis,quę propter malam matricis complexionem frigidam, & humidam filijs carent. Eſt in iſtis tribus caſibus hoc balneum incomparabiliter efficacius balneo de Villa. Vidi mulieres quamplures fœcundas factas ex vſu iſtius balnei:quæ per multos annos filios non genuerant. Non puto ſilentio tranſeundum, quantum in vlceribus, ſeu vulneribus antiquatis hoc balneum valeat:nec recẽſeri digna eſſet illius laudatisſima fama,niſi hoc præſenti ſcripto notiorẽ eſſe intelligerem. Hęc aqua in omni neruo vulnerato mirabilis eſt,mirabiliorq; in fiſtulatis vlceribus,& in quibus quotidie diuinas monſtrat experientias. Sed anteq̃ vlterius procedam, vt notandum ꝙ ſuperius poſitæ regulæ in tractatu de balneo de Villa,ferè omnes ad hoc balneum referũtur:& pro vſu iſtius eodem modo ſunt ſeruandę. Secundum ſeruandum in vſu iſtius balnei eſt, ne quis dũ in illo eſt,aut aquę,aut vini aliquid bibat: & ratio eſt,quia humectatione non indiget, qui aliquod membrorum intendit exſiccare,ſed potius exeant,ſi diu non poſſunt propter æſtuationem,& ſitim in illo ſtare. Quę duo dicta,ſi ſinguli ad hoc balneum venientes ſeruabunt,non dubito illos maiorem fructum reportaturos. Et propter hanc cãm fuit olim remota à magiſtro Vgolino de Monte catino ex medio iſtius balnei colũna quædam,per quam aqua frigida aſcendebat, & in hoc balneo cadebat,propter quam à multis hoc balneo vtentibus ſanitas nõ recuperabatur.

De ſtufa.

IVxta canale per qđ aqua huius balnei in balneo cadit,eſt antrum in concauo montis,à natura,& ab arte ſtructum,per cuius medium riuulus huius feruentisſimæ aquæ labitur, in quo antro ab intrantibus magna caliditas ferè intolerabilis ſentitur,quæ à nullo alio fit:niſi à calido vapore eleuato à riuulo aquæ calidisſimæ per medium trãſeuntis,& huiuſmodi calidisſimum antrum ab incolis illius loci nominatur la ſtufa. Quis deum non laudaret,ſi intueretur quãta ad hominum opem inſtituit:quibus cadens natura reſurgeret. Hæc ſtufa ita calida eſt, ꝙ vix per paululum temporis pñt intrantes in illa ſtare. Facit hæc ſtufa ſudare copioſisſime, quam ſiquis bene conſideret,eiſdẽ ægritudinibus valet quę de balneo calido dictę ſunt:& ratio eſt,quia ille vapor, quo mediante hoc antrum caleſit, præciſe naturam aquæ huius balnei ſapit. Et iudicio meo artetici omnes ex frequenti huius ſtufæ vſu maximã vtilitatem recipiẽt propter ſudorem copioſum, quem à membris educit. Vnde ego conſulo his, qui hoc balneum calidum intrant,ne vllo modo dimittant, ne ſingulis quatuor diebus ſemel in hac ſtufa ĩtrent. Qui verò in balneo de Villa per menſem fuerunt, in fine menſis bis ſtufam hanc intrent,exceptis macilentis areſactis,qui illo balneo vſi ſunt,propter ſiccitatem membrorũ ſuorum,patet ꝙ ab iſtis humiditas cum hac ſtufa nõ eſt extrahenda. Notandum eſt etiam,quia dictũ fuit hoc balneum de Corſenna eſſe calefactiuum fortiter actu,& potentia,cautela quadã his opus eſſe,qui hoc balneum ingrediuntur propter dolores iuncturarum,& præcipue ſi hepar, & renes habeant inflammatos. Quæ cautela talis eſſe debet.ſ.ꝙ anteq̃ in hoc balneo intrent, inungant ſibi hepatis regionẽ, & renũ cũ aliquo vnguẽtorũ frigidorum,vt puta ſandalino, vel vnguẽto albo Galeni &c.

De ducijs.

EXtra circuitum huius balnei in fine decliui coſtę huius mõtis,eſt aliud balneum ab antiquis balneum Rubeum appellatum. Quæ aqua in lacum,non congregatur hodie,quia eſt ad vſum duciationis,vel embrochationis inſtituta,& deputata. Sunt intra ſua mœnia multæ cannulæ ordinatæ,ſub vna quaque quarũ homines ſe poſſunt duciare. Huius aquæ minera pricipaliter eſt ſalnitrum cum aliqua parte aluminis, quibus valde proficua eſt catarrhis,& omnibus ægritudinibus capitis frigidis,ſicut eſt ſurditas aurium, & ſibilus,& oculorum impedimenta. Hæc aqua optima eſt illis quorum catarrhoſæ fluũt ad pectus materiæ,quibus forte de phthiſi ineſt ſuſpicio. exſiccat capitis humiditatẽ:calefacit ipſum, & eius adiuuat retentiuã. Locus verò ſup quẽ hæc aqua cadere ſeu percutere debet,per horã vnam,eſt coronalis cõmiſſura capitis,quæ quia ſub oculo nõ cadit,certa vna regula vnicuiq; illã in capite ſuo reperire monſtrabo. Omiſſo vno modo menſurandi,& inueniendi ipſam mediante filo extẽſo ab aure ad aurem,dico ꝙ ſi vnuſquiſq; ſuæ manus extremum palmæ in extremitate ſuperiori naſi,q̃ ad ſupercilia terminatur,locabit cũ acumine ſeu extremitate digiti medij extenſi ſuper caput,vbi talis digiti extremitas terminabitur, illic ſub ea coronalem commiſſuram inueniet,& habebit. vbi per circuitum vnius Carlini faciat capillos abradere,& ſuper illum circuitum aquam cadere ſinat. Modus vero duciationis iſtius eſt, bis debet in die reiterari vigintiquinque diebus continuis adminus, vt valide poſſit malam capitis qualitatẽ remouere. Notandum primo eſt,ꝙ aq̃ iſtæ,& balnei calidi ſunt mirabiliter ſolutiuæ,ſi quis illas biberet,patet,quia multũ tenẽt de ſale-

gemma, & sale nitro: patet ex dictis de minera vniuscuiusq;. Notandum secundo, ꝙ illi, qui se duciant cum aqua balnei rubei curent, vt eorum capita bene exsiccentur à curatoribus illius loci: deinde cum pannicello, & bireto tota die caput teneant fasciatũ, ne ab aere lædantur: euitentque summo studio huius loci nocturnum aerem. Notandum tertio, ꝙ quicunq; vult ab istis ducijs grandia dona sanitatis accipere: debet cœnã suã alleuiare: & euitare vina magna: & potũ post cœnam: & omnia caput replentia sicut sunt caseus, cæpæ: & lactuca, & allia. Quarto notandum, ꝙ licet dictum sit hanc aquam balnei rubei in catarrhis esse bonam: forte non erit ista deterior aqua balnei calidi, si quis caput suũ cum illa duciaret, & præcipue, in quo esset malitia complexionis multũ frigidæ: & quod catarrhosas materias grossas solet generare: sed quia hæc materia bene discutienda, non parua indigeret consideratione, ideo capta huius balnei calidi minera, medici bene super ipsam considerent: & eorum iudicio reseruetur iudicanda.

De Balneo Sancti Ioannis.

Extra circuitũ balnei de Corsenna est aliud Balneum appellatum il Bagno di san Giouanni: de quo & si nonnulli dicant, ꝙ pro minera tenet de auro: veritas tamen est ipsius minerã esse æneam seu ramum: cuius proprietates vt plurimæ similes sunt proprietatibus balnei de Villa: & ijsdem ægritudinibus valet, quibus videlicet balneum de Villa, licet non ita præcise, & bene. Hæc aqua est dulcissima gustu: & lucida oculo: proficiens in mala complexione hepatis, & renum calida: & illis qui in facie rubores multis cũ pustulis habent. Hæc aqua propter suas bonitates esset in magna reputatione, & vsu: nisi natura illam in loco incommodissimo situasset. Vidi ẽt hanc aquam esse optimam illis, qui habent in pectore materiam catarrhosam multam congregatam: eo ꝙ pectora illorum mundet optime: sicut operata fuit in vno meo cõsanguineo, Anno MCCCCLXXXVI. Et hæc dicta sufficiant de hoc balneo Sancti Ioannis ad laudem omnipotentis Dei, & suæ matris gloriosæ.

Bendinelli finis.

AD MAGNIFICVM Iuris vtriusq; Doctorem Dominum Cęsarem ex Nobilibus Lucen. Equitem, & Comitem clarissimũ, Laurẽtii Bertolini Epistola cum Tractatu de Balneo Corsennæ eidẽ dicato.

Vm nostram hanc præclaram ciuitatẽ vtriusq; censuræ Doctor clarissime, ac tanquã frater hoñ. Deo opti. maximo obinnumera in ipsam collata beneficia debere, sæpe, ac sæpius cogitauerim, hoc ĩter alia prę stantissimũ esse cõsiderabam. Quod loci proprij amœnitate cœliq; salubritate omissis, quibus corpora sanitatẽ cõseruare valerent, nõnulla pro bona valetudine amissa recuperanda, ne quid nobis deficeret, auxilia e medijs terrę visceribus intra fines suos, in nõ multę incõmoditatis loco iamdiu pullulare voluit. Piscinas (vt ita dixerim) rursus duas seu Balnea, quorũ alterũ a Villa, reliquum a Corsenna dictũ est, Duo nimirum pręterquã plura alia diuina subsidia, in cuius rei fidem alios in pręsentia omittendo teipsum citare liceat, qui cũ ab articulorũ doloribus superiori anno mirũ in modũ vexareris, adhibitis per me prius remedijs, sicut par erat, opportunis: post vsum balnei a Corsenna aquæ. s. suæ super caput ex cõuenienti loco cadentis susceptionẽ incolumis, ac illęsus euasisti. Ex eis itaq; a Villa dictũ tum ob pręclaras virtutes, tũ ẽt pp loci ipsius iocũditatẽ, ac cõmoditatem, ędificiorũq; elegantiã plures summis laudibus decorarũt. Reliquũ vero sicco vt ita loquar, pede percurrerũt. Ego vero mirãdos effectus in dies ob hoc emanantes, præter plurimos alios ab antiquis relatos contẽplatus, non poterã nõ ęgre ferre eius permagnas virtutes tã truncatas narratas esse. Quo factũ est vt desiderio nõ mediocri eas vel narrãdi & ꝓlixiori necnõ distinctiori aliquantulũ (quã alij fecerint) sermone explicandi, vel ab alijs explicatas lectitãdi detinere. At cũ proximis his diebus Nobilis quidã vir, huius nostri Balnei virtute a me literis explicari mihi efflagitasset, iãdudũ desiderata opportunitas offerri visa est. Collegi igitur sicut angustia tẽporis iniuncti permisit. rei nãq; magnitudo sermonem aliquantulo prolixiorem exposcebat, Balnei prædicti a Corsenna naturam, ac proprietates, paruulũq; hũc laborẽ meũ tibi amicorũ pręcipuo dicaui. tibi inquã, sicut ei, qui pter singularẽ pprijs perfectionibus

fectionibus excellētiam,noſtris quoq; alijs facultatibus non parum delectaris. Quod ſi abortiuū hunc filiolum meum tibi placuiſſe intellexero,legitimum,cuius iam nōnulla ſemina ieci,futurum tibi magis gratū ſperabo. Vale,& Laurentium Bertolinum tuum,ſicut probe ſemper feciſti, ama.

De Balnei à Corſenna Lucen.natura & proprietatibus.

NArrabo balnei,qđ à Corſenna dicitur naturam ac proprietates.cum inter plura q̃ in comitatu Lucen.reperiuntur duo pręcipua ac diuinis virtutibus inſignita balnea à doctoribus celebrentur,quorum alterum à Villa, alterum à Corſenna nuncupetur, hoc à me(venia prius à latinæ linguæ cultoribus impetrata,vt liceat mihi ſecundum ꝙ plures loquuntur,loqui)in dicēdis ſeruabitur ſeries:vt obmiſsis,pręſuppoſitis tñ, quampluribus vniuerſalibus de natura balneorū à diuerſis doctoribus pertractatis, Primo quæ nā ſit huius balnei minera explicetur. Secundo quæ natura ſeu complexio. Tertio quæ ſint eius virtutes ac proprietates. Quarto quibus diſpoſitionibus præter naturam conueniāt. Quinto, & vltimo quæ ſint eius vſui conuenientia tempora, declaretur. Quantū igitur ad primum,quamuis de eius minera diuerſæ extiterint ſententiæ,cum aliqui ipſum aluminoſum alij ſalgemoſum iudicauerit,aqua.n.eius ſapore extraneo priuata eſt. Nonnulli(vt Vgolinus de Monte catino vir ſuo tempore peritiſsimus in tractatu de Balneis Lucen.narrat)crediderunt eſſe aluminoſum, ſulfureum,& nitroſum. Quā opinionem ſecutus eſt poſtea Gētilis de Fulgineo in tractatu ſuo de balneis dicens: Aliqua ſunt balnea quæ habēt de alumine,nitro,& ſulfure, vt eſt balneum de Luca. hæc autem verba de nullo alio balneo Lucēſi dicta eſſe poſſunt niſi de hoc balneo à Corſenna. Quod etiam poſtea ad mentem Gentilis tenuit Michael Sauonarola in ſuo de balneis libro. Qui dā rurſus ipſum nitroſum eſſe minima parte ſulfuris participans ſenſerūt,vt Michael prædictus. Ego tamen ſicut & qui ipſum(vt potui) diligēter conſideraui,cum domino Vgolino huius balnei familiariſsimo teneo, Quod à prædominio alumine,& ſalgemma participet, & à ſubdominio leui admodum parte ſulfuris. Inquit.n. Vgolinus prædictus, Teneo ꝙ iſtud balneū ſit aluminoſum,& ꝙ teneat de ſalgemma quaſi pariter. de ſulfure verò parum, ſed æqualiter, de ſalgemma cum alumine teneat inæqualiter,apud me nō eſt ſatis bene cōpertum,licet forte ꝑꝑ actualem caliditatem ſatis intenſam cū mordacitate parū perdurante, Alumen in eo ſalgemmę prædominari potius credendum eſſet,ſicut alumine plus de aereitate, & īgenuitate habente,q̃ ſalgemma.cum illud à minera ſulfurea prouenire nō credamus. quicquid ſit de pr̄ia cauſa caliditatis eius, ne plura in dubium reuocando intenta breuitas defraudaretur. Nec etiam ſitis,quam eius aquam bibentes incurrunt:licet tamen in vſum medicinalem huius aquæ potus non veniat,magis nitrum quā ſalgēma,aut alumen in ea dominari iudicio meo demonſtrare multum poteſt, quicquid crediderit Sauonarola. Sed quia hæc diſcordia de qualitate dominij aluminis ſupra ſalgemmam in eo aut paritate,quantum ad principales ſui virtutes nō magnam īducit diuerſitatem,hinc ab eis vlteriori diſcuſsione ſuperſedendum cenſui.

De ſecundo autē,qualis ſcilicet ſit balnei huius natura ſeu complexio cum mixtum ſit, licet imperfectum,vt à Galeno habere poſſumus primo de ſimplici medicina diſtin.2.capit.primo in actiuis ad calidum actu,& pręſentia declinat: ita vt actualis ſua caliditas,quia præſentialis remiſſio iudicatur,gradum tertium attingat: eſt enim mordax,& in primo occurſu male tolerabile apparet. Tertius modo gradus à principe ſecunda primi capitulo aureo de eo quod comeditur, & bibitur, deſcribitur. etiam cum obiectum ſenſibiliter alteret corpus,& ſenſibiliter lædat operationes,non tamen mortificat, vt in propoſito euenit:quo ad operationem tactiuam. Quam etiam veritatem colligere poſſumus ex Galeno capitulo allegato in fine:& hoc idem videtur ſenſiſſe Vgolinus dicens.hoc balneum eſt in primo introitu multum calidum actualiter in tātum ꝙ in primo occurſu eſt illud difficile ſuſtinere. eſt calor acutus,& mordax, ſed illa mordacitas parum durat.inpaſſiuis verò ad humidum actu:ſed ad ſiccum potentia,& ſatis eleuatum declinat, ſicut & mineralia ſua eleuatę ſunt ſiccitatis, eorū naturam inquirendo.

De tertio vero,qualis ſcilicet & quę ſit ꝓprietas,& operatio ſua præſertim ſequens mineraliū ſuorum naturam:licet & virtutes alias occultas inſequentes materiam, & modum mixtionis à ſuperioribus ſibi condonatas:ipſum habere non dubitatur propter effectus plures non ita faciliter in ſimplicium virtutes reducibiles ab eo prouenientes. Talis calefacit,notabiliter exiccat, & conſtringit,attrahit,ſubtiliat,& diſſoluit.hæc autem vniuerſaliter, aut particulariter operatur ſcđm ꝙ multipliciter cōtingit ipſum venire in vſum. Nā ꝓter ſudatoriū ſeu ſtufam ī loco originis aquæ,& eius nām,& ꝓprietatē multū retinētem

quæ exuberanter sudorem prouocat, & exsiccat &c. ibi est balneum bipartitū, vnum scilicet mulieribus deseruiens, alterum viris, & est postea locus deputatus eis qui volunt duciam accipere super caput, vel aliam corporis partem determinatam. Hæc autem aqua in vsum potus, sicut prædiximus non venit, quemadmodum aqua alterius balnei, quod à Villa dictum est, minus quàm ꝑ milliare ab hoc distantis, de quo disserere in pręsentia non proposuimus. Sed quantū ad quartum, quibus scilicet dispositionibus præter naturam conueniat: primo loquendo de ægritudinibus particularibus, & inter eas, de his quæ ad mēbra primi ventris seu animalia ꝑtinent, malis cōplexionibus cerebri frigidis, & humidis immaterialibus, vel materialibus absolute, aut à prædominio mirabiliter opitulatur. similiter & aliarū particularum in capite existentium. quare dolores capitis chronicos patientes à causa frigida per essentiam in capite, vt humore, vel vētositate, dolorem aurium, grauitatem auditus, sibilū, aut tinnitum à prædictis causis factum, huc se trāsferāt. Similiter patientes oculorum infirmitates frigidas, & humidas, ophthalmiā chronicā, debilitatem visus, imaginationes, aquam descendētem, aut catarrhatam à causis frigidis, necnon vexati à multiplicatiōe catarrhi absolute, aut saltem à prędominio frigiditatis, & rheumatismo ad diuersas capitis, & totius corporis particulas propter causam principaliter in capite ipso existentē, huius balnei duciam accepturi tuto se transferant, præmissis rationabiliter præmittendis. passionibus deinde neruorū frigidis, & humidis, chordarum, ligamētorum, et iuncturarum efficacissime subuenit. Quo fit vt epileptici à causa frigida per essentiā in capite, sicut materia, ventositate, vapore, paralytici secundum totius medietatē, aut secūdum membrum aliquod determinatum, vt linguam, necnon patientes torturam, spasmum de repletione, vel tetanum à causis frigidis, & dolores neruorum quoscunq; ex casu, percussione, aut vulnerum remanētes seu partium neruosarum, cum magna fiducia huc veniant. mire. n. illis auxiliatur partes neruosas, & neruos confortando, & mundificando, eorumq; madefactiuam humiditatem exsiccando. Huc quoque festinent à doloribus iūcturarum vexati, vt podagra, chiragra, sciatica, dolore dorsali a gibbositate, q̈ à causa frigida, & humida materiali absolute, vel à prædominio, sicut vt plurimū euenit, teste principe vigesima secunda tertij tracta. 2. cap. v. reliquias enim materierum frigidarum, & humidarum in iuncturis remanentes potēter resoluit, &

D à recidiuatione in consimiles dolores membrorum illorum notabili facta confortatione in posterum, conuenienti tamen in sex rebus non naturalibus obseruato regimine, præseruantur frequenter: similiter, & quicunque iuncturarum cōtractionem non tamen lapidosam patiuntur, & motum difficilem propter neruos læsos, & præsentia materierum frigidarum, & humidarum, & qui propter dislocationem completam vel incompletam membrorum hęreditarunt dolores. omnes enim de balneis talibus scribentes, balneum hoc in his dispositionibus sublime esse voluerunt, quotidianis experientijs illud confirmantibus. Vnde propter narrantium concordiā merito fides augeri debet, quemadmodum Galenus. 2. regiminis acutorum testatur. De ægritudinibus autem quæ ad membra secundi ventris

E seu spiritualia pertinēt, balneum hoc pectori, & pulmōi materias catarrhales paratis recipere, auxilium præstat, ipsa constringendo, & confortando. Transmittunt enim vasa teste Galeno stypticis confortata pharmacijs. quare nō sic materias ruentes à superioribus faciliter recipiunt. Similiter, & habentibus reliquias materierum frigidarū, grossarum, viscosarum in spiritualibus, prodest, eas subtiliando resoluēdo, & egressioni præparando. Confert & sputum sanguinis patientibus, vt tertio Almansoris capitu. quarto affirmat Rasis, & Halyabbas quinto theoricæ. capi. 29. cū Auicenna. 2. primo cap. Quidam ornate loquentium &c. præsertim ratione aluminis. quia tamē sputum sanguinis, loquendo de eo quod a spiritualibus deciditur, vt pulmone, & pectore cum à pluribus nostri corporis partibus possit proue-

F nire, vt decima tertij apparere potest. Si quantitas, aut acuitas sanguinis esset in causa propter actualem caliditatē balnei intensam subtiliantem & inflammantem nimis sanguinem, esset suspitio, ne ex eo sicut calido administrato maius subsequeretur nocumentum iuuamēto. hic ego iudico doctorum prædictorum verba nō ita vniuersaliter de sputo sanguinis à quacunq; causa ꝓueniente intelligenda esse. Nam credo ipsos voluisse aquam aluminosam, vt balnei huius iuuatiuam esse in sputo sanguinis, vbi. s. ipsum à cā frigida proueniat, et humida, quemadmodum à debilitate contentiuę vasorum, seu venarum, & proprie in orificijs suis, & porositatibus, & raritate texturę earum &c. Et quòd aqua prędicta adhuc non sit actu multum intensę caliditatis. vnde breuiter (licet multa siqs vellet speculari adduci possent) vsus eius in sputo sanguinis esset mihi notabiliter suspectus: dolori etiam lateris, et costarum

à materia

à materia frigida,& humida,vel ventositatę cau
sato iuuamentum porrigit. similiter malę com-
plexioni frigidæ,& humidæ cordis, & passioni-
bus eius,aut partium sibi annexarum à ventosita
te causatis,virtute suorum simplicium confert.
Quantum verò ad ægritudines membrorum
naturalium,seu in tertio ventre contentorũ con
fert,primo stomacho debilitato in virtute attra-
ctiua, retẽtiua,& etiam digestiua ex complexio
ne mala frigida,&humida immateriali,vel mate
riali,naturali,aut aduenticia,præsertim per essen
tiam resoluendo, & confortando villos, qui-
bus virtutes,suas perficiunt operationes. & dige
stio ipsa si non immediate, mediate tamen vil-
lis ad sui complementum indiget, vt declarat
princeps secunda primi capitu.de causis debilita
tis membrorum. & similiter videlicet,vbi esset
debilitas in stomacho propter texturæ suæ rarita
tem cognitu multum difficilem,vt ex eodẽ Aui-
cenna capitu.nuper allegato habemus.Remouet
etiam fluxum stomachalem,vt lienteriam,infla-
tionem,& eructationem à causis similiter frigi-
dis.confert & malis hepatis complexionibus fri-
gidis,& humidis,cachexiæ,& hydropisi frigidę,
vt habere possumus à Galeno primo de simplici
medicina dist.ij.capitu. primo, & post ipsum ab
Halyab.& Auicenna locis supra allegatis.Simili
ter,& hernię aquosæ, vẽtosæ,doloribus etiã, in-
flationibus,necnon & fluxui chronico eiusdem
hepatis à causis frigidis dependentibus, splenis
autem complexionibus frigidis malis, apostema
tibus,inflationibus,& doloribus à ventositate fa
ctis,debilitati etiam vasorũ spermaticorum,præ-
fertim quoad retẽtiuam,quia gonorrheę, & pol
lutioni nocturnæ inuoluntarię à causa frigida fa
ctis auxilium præstat.Quantum etiam ad ægritu
dines membrorum expulsionis in eodem tertio
ventre contentis, prodest balneum hoc dolori-
bus intestinorum frigidis à materia phlegmatica
à ventositate factis,vt colicę,iliacę,& eorundem
ĩtestinorum lubricitati chronicę, auxiliatur ma-
lis complexionibus renum frigidis, & humidis,
& doloribus à ventositate factis, similiter & de-
bilitati eorum in sequestratione fienda,vt dilata-
tioni colatorij à causa frigida facti.confert etiam
malis frigidis complexiõibus vesicę, & eiusdem
debilitati quoad retentiuam suam villos trãsuer-
sales iuuando,vt inuoluntarię emissioni vrinę pro
pter causam frigidam in ipsa vesica,aut in lacerto
collum eius constringente,itẽ & doloribus eius
à ventositate factis.Auxiliatur & egressioni ani,
& tenasmoni à causis similiter frigida factis.Flu-
xui quoque sanguinis hæmorrhoidarum super-
fluo.Quod tamen tutius fiet eius actuali calidita
te tanta vitata.Mirabiliter etiam subuenit malis
complexionibus matricis frigidis,& humidis,&
eiusdem debilitati,pręsertim in retentiua sua,vn
de superfluam menstruorum à causa frigida pro
prie euacuationem remouet, balneo ipso in cali-
ditate actuali conuenienter applicato: similiter
& cursum matricis seu humiditatum albarum pro
fluuium.vnde steriles propter matricis lubricita
tem,vt fœcũdæ fiant,huc audacter se transferãt.
Aufert & dolores, & eiusdem inflationes à ven-
tositate causatas, curat quoque descensum, vel
exitum matricis. Aborsum prohibet in primis ta-
men mensibus,sicut plurimũ euenit, teste princi
pe vigesimaprima tertij tracta.secundo capitulo
octauo de causis,scilicet si aborsus à materia frigi
da,& humida relaxante,aut ventositate fiat,&c.
tanta actuali caliditate aquæ,aliquo per pruden-
tem medicum ingenio mitigata,succurritur pas
sionibus etiam membrorum generationis in vi-
ris,vt testium,virgæ,vasorum spermaticorũ &c.
Frigidis auxilium porrigit.Et hæc summatim di
cta sufficiant quo ad passiones,seu morbos parti-
culares diuersorum membrorum.de morbis au-
tem vniuersalibus loquendo,vt febres primo ta-
le balneum febricitantibus nocet, & proprie ex
humoralibus febribus cholericis, & sanguineis,
nocet & maxime febribus hecticis, & omni-
bus debilibus, & extenuatis. Aquæ enim ther-
marum calidæ febres generant in corporibus, &
proprie calidis,vt ait Rasis tertio Alman. capi.4.
loquens ibi de aqua aluminosa. Mẽbrorum autẽ
exteriorum apostematibus frigidis, vbi proprie
resolutioni intẽdatur, ventositati quoq;,& infla
tionibus lacertorum, auxilium præstat.vulneri-
bus vero membrorũ tam carniformium, q̃ sper-
maticorum,vt neruorum mirabiliter ea consoli
dando, & reliquas intentiones curatiuas com-
plendo subuenit,sed efficacissime fistulas,vlcera
antiquata putrida,& difficilis consolidationis cu
rat,habet.n.in his prærogatiuam magnã.Remo-
uet,& cutis infectiões,vt scabiem, & proprie hu
midam,morpheã,albaras in anũ &c.Necat & pe
diculos ablutio capitis in eo,vt à principe hẽmus
2.can.ca.de aqua, & de alumine, & ante ipsum
à Serapione cap.similiter de alumine.remouet ẽt
& furfures ablutio,teste eodem Serapione capi-
tu.allegato. Aufert etiam sudorem superfluum
secundum Auic.2.primo cap.Quidam ornate lo
quentium,dum loquitur de aqua aluminosa.es-
set tamen vt pluries supradictum est iudicio meo
etiam in hoc casu mitigãda eius actualis intensa
caliditas.Atq; de virtutibus præclaris balnei hu-
ius

ius hæc à nobis dicta sufficiant: sed ne voluntarie & gratis hæc scripsisse videamur, siquis præter quotidianas experietias, voluerit dicta nostra verificare, legatur primo Dioscorides de medicina li materia, seu de simplicibus sub idiomate, pprio lib. v. de alumine, & cap. de sulfure, & cap. de sale, Galen. quoq; primo de simplici medicina pro parte, Serapio in de simplicibus capi. 420. de alumine, & cap. 407. de sulfure, & capit. 409. de sale, Rasis. 3. ad Almansorem capit. 4. & 23. coniuncto cap. 4. simpli. s. de aqua, Halyabbas et. v. Theoricę cap. 13. & melius. 29. & vltimo omisis modernis, Auic. 2. de aqua, & de alumine, & cap. de sulfure, & cap. de sale, ĩ his enim locis speculata simplicium mineralium natura, quorũ hoc Balneũ particeps est, nostrorum dictorum fundamenta doctus quisque facillime inueniet.

Remanet postremo quintum, & vltimum expediendum, quo. s. tẽpore eius vsus melius, & vtilius conueniat. & licet quæstio fiat vniuersalis de accessu ad balnea, quo. s. tẽpore sit cõueniens in hoc nostro Balneo paucis expediendo, cum hic non intendamus multũ vagari: prætereq̃ ꝙ determinatio hæc etiam facit multum ad bonum iudicium æstimatiuum prudentis medici, iuuamenta, & nocumenta in subiecto sibi oblato possibili emergere ponderãtis, existẽte principaliter vsu eius duplici obmisso, sudatorio, scilicet balneandi, & embrocham, vel duciam supra caput sumendi loquendo de balneatione. Corpora cholerica, aut cum adustione similiter melãcholica melius se habebunt cum eo indiguerint, s. in lapsibus præter naturam supradictis: si se ad illud transferãt tempore verno. s. circa finem veris considerata constitutione hyemali, quæ præcessit, & æstiua subsecuta. Corpa vero phlegmatica, aut sanguinea consimiliter vt supra indigentia, vtilius illud inuenient, si tempore autumni illuc accesserint. Prædictę autem conclusiones pluribus rationibus possent probari, si sermonẽ hic prolongare vellem. De secundo autem vsu Balnei, s. ducia, iudicatione præsertim, à morborum causa sumpta frigida, & humida, laudo potius tale balneum esse petendum circa finem æstatis, & principium autumni. eo tempore resolutionem & exsiccationẽ magis iuuant, q̃ tempore veris. & hæc plurimis resecatis, ad laudem omnipotentis, & excelsi Dei, à quo tã singulari subsidio donati sumus pro eorum instructione, qui huius diuini balnei virtutes nosse desiderant, à Laurentio Bertolino Lucen. Medico dicta sufficiant.

Bertolini finis.

D. GEORGII Franciotti Medici Lucensis

TRACTATVS DE BALNEO Villensi, in agro Lucensi posito.

CVm Deus, & natura pro communi hominũ vtilitate multa Balneorum genera ex elemẽtari aqua per diuersa mineralia in ĩtimis terrę partibus cõcreta transeunte, produxerit: in diuersisque Italiæ locis nũc maxime certus eorum numerus appareat: quorũ vires tum ratione, tum experientia, à multis iam perfectissime cognitæ fuerint, eis non solum pro aliqua præter naturam affectione remouẽda, sed etiam pro sanitate tuenda, sępissime (vt ex eorũ scriptis facilè vnicuiq; manifestum esse potest) vsi sunt: nosq; etiam nunc illos sequẽtes, quotidie (maxima ex eis laborantibus accedente vtilitate) vtimur, in diesq; magis, ac magis eorum facultates, & proprietates, & dignitates, tam manifestas, quàm occultas, luce clariores euadũt. Adeo quòd à nonnullis, & præsertim ab Aristotele nõ immerito aquæ sacratæ, & verè Diuinæ dicãtur. Etenim quemadmodum ex diuinis rebus mirabilia, miraculosaq;, atq; omnibus grata pdire solent: ita ex harum medicatarum, atq; calidarum aquarum operatione euenire certo scimus. Glorietur igitur Italia, tantiq; beneficij memor læta sit. Sed præsertim lætetur Patauiũ, in cuius agro est illud balneum celebratissimum de Hebano, seu Apono dictum, quinq; milliaribus distãs à ciuitate, in cõfinibus ruris Hebani: vbi plures aquarum calidarum riuuli defluũt: pluraq; balnea cõstituunt: diuersaq; nomina sortiũtur, & vt refert Cassiodorus à Theodorico Ostrhogothorum rege fuerunt muro circundata: cuius quidẽ aqua sapore salsa, & aluminosa est: visu verò sulfuris, & cineris non nihil præseferre videtur: in multisq; corporis affectionibus remouendis omnibus per utilis liquido apparet. Rus insuper est ab Ebano per milliare distans S. Petrus nominatum: vbi & thermæ aluminosæ, ac valde salsæ sunt: quæ quidem illis eisdẽ morbis conferunt: quibus balneũ de Hebano cõferre scribitur: potentiores tamen iudicantur. In parte etiam meridiei opposita eiusdem montis aliud reperitur Balneũ, Domus Nouæ nuncupatum: vallibus vndique vallatum, cuius

ius aqua valde ſalſa, cineritiaq; apparet: quæ quidem etiã multis morbis perutilis eſt. Rurſus aliud etiam balneum in eodem loco eſt: quod Montis Groti nuncupatur. Eſt enim ibi mons, qui ægrotorum à veteribus fuit nominatus: in cuius occidentali parte hoc balneum apparet: diſtatq; ab illo Ebani per duo milliaria: quod quidem cæteris omnibus balneis in Patauino agro inuẽtis valentius eſt, ſulphureq, magis participãs: quare dignitate omnia alia ſuperare videtur: eius tamen minera non ſolum ſulphurea, ſed & magis aluminoſa, atq; cineritia eſt: diuerſiſq; morborum generibus, & præſertim frigidis, & humidis contrarium: calidæ enim, & ſiccæ, ſed magis ſiccæ, quàm calidæ temperaturæ eſt.

Aliud inſuper balneum eſt, quod à nomine diui Bartholomei nomen retinet, à ciuitate per. xij. milliaria diſtans: cuius minera (vt volunt aliqui) ſulfuris, bituminisq;, ſeu aſpalti naturã ſapit: alij vero aluminis, nitri, cineris, ſalis, & ſulfuris eam participem eſſe voluerunt: quare calidũ, & ſiccũ, in. ij. vel. iij. gradu ad ſummum eſſe aiunt. Quapropter morbis frigidis, & humidis aduerſatur. Eſt præterea in eodem territorio per. vj. milliaria à ciuitate diſtans, monticulus quidam vndequaq; vallibus circundatus: vbi ea balnea ſunt, quæ hodie S. Helenæ nuncupantur. Eſt enim in ſuperiori montis parte fons, à quo per canale deſcendit aqua balneum conſtituens: cuius minera eſt aluminoſa, cinerea, nitroſa, parumq; ſalis ſapit, neq; à ſulfure abſoluitur: quare calefacit, exiccat, ac reſoluit, necnon diuerſa noſtri corporis membra à diuerſis prẹter naturam affectiõibus liberat. Gaudeat tandem altero balneo Patauium, Orthoni montis dicti: qui quidem à viro quodam Patauino in armis ſtrenuo, Orthonus appellatus fuit, & eſt Monti rubeo proximus, apud quem olim Patauium primum ædificatum fuit, & huius balnei minera ſulfuris aliquid ſapit, ac ſalis: nec alumine priuatur: ſed multis virtutibus ornatur.

Studiorum præterea mater Bononia, balneo Porrettaneo glorietur: quod quidem fuit inuentum anno. MCCCLXXII. à quodã ruſtico, ſeu boue cuiuſdam ruſtici infirmo, & à ciuitate. 40. milliaribus diſtat: alpibus Piſtorienſibus propinquũ: quod propter infinitas eius vires in toto terrarum orbe celebratiſsimum eſt: cuius quidẽ minera aluminoſa, & parum ſulfurea, non nihil etiã ſalis, & nitri præ ſe ferens. in eodem etiam agro eſt balneum, quod della Scarpetta dicitur: cuius aqua admiſta terræ, ſuperpoſitaque doloribus intrinſecis ab eis liberat.

Amplius apud Aquarum ẽt, quod eſt caſtrum 22. milliaribus diſtans à Regio, in confinibus Mutinæ ſub imperio Eccellentiſs. Ducis Ferrarię, eſt balneum, quod ab illo loco nomen ſibi vendicãs de Aquario dicitur: quo quidem nõ ſolum illius loci habitatores, ſed & omnes alij plurimum lętari debent, eius enim aqua valde limpida, & clara eſt, frigidaq; ſcaturiens, odore ſuauis, ſulfure carens: quę quidem odorem camphorę videtur prę ſe ferre. quare nonnulli crediderũt, eius mineram eſſe camphoram, hoc tamen minime verum eſt. camphora enim arboris gũmi, non autem minera eſt. quare aluminoſa potius iudicanda videtur. Illa vtimur, vt Porrettanea Bononienſi: & ſi pro lauacro nõnunq̃ vſu veniat, igne calefaciẽda eſt.

Magnifici præterea domini de Carpis in eorũ agro caſtrũ poſsidebant, nomine Brãdula: quod quidem hodie ſub impio Excellentiſs. Ducis Ferrariæ eſt, à Carpis. xxxiiij. milliaribus diſtãs. iuxta quod eſt balneum, quod tempore Mag. D. Galaphij benemeriti illius loci domini illuſtratũ fuit: quo certe vniuerſa Italia plurimũ lætari, nec non gloriari debet: cuius aqua clara, & actu frigida, ſaporeq; nõ ingrato apparet: eius vero minera modice ſulfurea, & ſalſa, ſed magis aluminoſa iudicatur: quum tamen omnium ſupradictorum mineralium parum in ſe habeat, non valde calida, ſed magis ſicca exiſtit.

Romãdiola etiam tribus potiſsimum balneis lætetur. eſt enim caſtrum Sancta Maria in balneo nuncupatum, apud quod ſcaturiunt. quorum minera ſulfurea eſt: aluminis tamen, ferri, ac æris naturam inſequi videntur: & licet forte ab eodẽ fonte emanare videantur: quum valde vicina ſint, ſoloq; muro lapideo diuidantur: ſecundum tamen aliquos ſicut diuerſa nomina ſortita fuerunt, ita diuerſarum minerarum ea eſſe voluerunt. Primum enim, de Turri dicitur, ſulfureũ, & aluminoſum. Secundum vero de medio vocatur: quod magis aluminoſum, q̃ ſulfureũ dicunt, & eſt temperatæ caliditatis. Tertium vero dominarum vocatur, eiuſdem ferè naturæ: omnia tamen magis ſicca, q̃ calida iudicantur. quare multis affectionibus frigidis, ſed magis humidis vtiliſsima ſunt.

Nec minus Aſculani præterea ſuo lætentur: cuius aqua modicè calida eſt, mineræq; ſulfureæ: eius tamen virtus à multitudine aquæ obtunditur, ac debilitatur.

Amplius in agro Ciuitatis veteris eſt caſtrum S. Caſsianus nomine, apud quem plura extãt balnea: quorum omnium minera aluminoſa, parũq; ferrea eſt. Primumq; Terræ balneũ nominatur. Secundum Caldaia, quod quidẽ calidius primo exiſtit: ita vt in eo diu cõmorari nõ poſsit. Quare

minus

minus ferri habere creditur. Tertium balneū San
ctæ Mariæ dicitur: quod quidem valde calidum,
& ſiccum eſt. Quartū de Caldaia nominatur:
quod ſimiliter valde calidum & ſiccum apparet.
quare plus in eo aluminis, q̃ ferri ineſſe videtur:
ex quo duciæ fiunt, in balneum cadētes, quas ho
mines propter earum intenſam caliditatē diu ſuf
ferre non poſſunt. Quintū dicitur balneum Fi
cuncellæ, ſeu Figatellæ: quod quidem temperatæ
caliditatis iudicatur. quare aluminoſum, & fer-
reum eſt. Sextū Grottæ nuncupatur: cuius pro-
prietas eſt remouere ſcabiem, & leprā. Septimū
S. Georgij dicitur, calidum, & ſiccum, ſed magis
ſiccum: quod quidem vulnera, & vlcera antiquà
conſolidat. Octauū Poius nominatur, calidū,
attenuans, et ſudoris prouocatiuum. Nonū eſt
balneum de Luto: quod pluribus neruorum paſ-
ſionibus vtile eſt: quorum omnium non immeri
to hæc ciuitas gloriari debet. vt ſuo Illuſt. Paulus
Iordanus, quod de Stigliano dicitur, ab vrbe di-
ſtans. xxvij. milliaribus: quod quidem minerę ſul
fureæ eſt, in omnibuſq; cutis infectionibus com-
mendatur, atque in ſpacio. xxiiij. horarum ab eis
ſæpiſsime liberat.

Vrbs etiam Agilla ſuorum balneorum cereta
norum iam diu læta fuit: quæ Thermæ etiam ſti-
gianæ antiquitus ab omnibus appellabantur, ho-
die vero à lacu ſabatino, ſeu de Brazzano, vel à re
gione ſabatia: Sabatina dicuntur.

Apud Aquileam etiam iuxta Timauum ſunt
multa balnea, quæ creſcunt, & decreſcunt: ſicut
creſcit, & decreſcit aqua maris, in quibus ap-
parent gamarelli: vbi etiam iſtis præteritis annis
fuit inuētum quoddam canale plumbeū, in quo
erant deſcripta hæc verba. Aqua dei, & vitæ. ſunt
præterea non longè à Timauo balnea mōtis Fal-
coni multis morbis vtiliſsima.

Terra etiā Laboris, ſub imperio Neapolitano
ſuis balneis ſyluanis, & alijs non ingrata plurimū
gloriari debet: præſertim quum multis, ac diuer-
ſis virtutibus ornata ſint. Quorum primū apud
ciuitatem Baiæ, iuxta littus maris apparet. Eſt. n.
ibi magna quædā cauitas, vbi balneū Tritoli, ſeu
de Tripta, vel Ciceronis, aut Prati eſt, cuius aqua
calida, fumoſaq;, ſed dulcis guſtui manifeſte appa
ret: iuxta quod eſt aliud, quod Sudatorium appel
latur. Eſt enim ibi teſtudo quędam parua, ſeu vas
quoddam artificioſe retortum altitudinis ſex pe-
dum, latitudinis vero quinq;, in quo ſi erecti in-
grediūtur homines, ſtatim, & ſatis copioſe ſudāt:
ſi vero ſuper pauimento proni iaceant, vel ambu
lent: refrigerantur. Cuius minera ſulfurea iudica-
tur. Aliud etiam ſudatorium ſatis validū non lon
ge ab hoc reperitur: ad formam profundæ, & latę
foueæ, in quo ingrediuntur homines, vt à multis
corporū infirmitatibus liberentur: quod quidem
apud antiquos in maxima fuit exiſtimatione, bal
neumque de Fritole fuit appellatum: quia ibi fri-
cabātur homines, vt magis prouocaretur ſudor.
In hoc etiam loco præterea multa alia reperiūtur
balnea diuerſarum virtutum, ac minerarum: quę
à ciuitate Baiæ nomen retinent: de quibus apud
Strabonem fit mentio. Iuxta foueam pręterea per
quam piſces à ſinu Lucrino ad lacū Auerni tran-
ſibant: quæ tamen hodie ex incendio, & ruina an
ni. 1538. in totū clauſa apparet: eſt balneū quod
de Tripergula, ſeu Vetus dicitur. Multa etiā alia
balnea circa lacum Auerni, antiquitus repiebantur.
Erat enim ibi illud dell'Arco, à forma, ſeu ędi
ficij figura, ſic dictum: poſtea erat illud Ranerij,
ab auctore ſic dictum: deinde illud Sancti Nico-
lai, illud de Scrofa, illud Sanctæ Luciæ, illud del-
l'Arcolo, vel Sanctæ Marię, & illud Crucis. Iuxta
etiam littus maris, eſt balneum Cantarelli, in cu-
ius latere eſt illud Fontanę. Apud templum vero
ſanctæ Mariæ eſt balneum olei Petrolij. iuxta au-
tem radicis montis, eſt illud de Culma, in littore
verò maris eſt illud Solis, & Lunæ, cuius aqua bal
neum imperatorum fuit dicta. Eſt præterea bal-
neum Gimboroſum, iuxta quod eſt illud Epiſco
pi, ſeu fontis. ſunt & balnea Fatorum, Braculę, &
Speluncæ. Sunt etiam inter agrum Falernum, &
montem Miſenum multæ aliæ aquarum calida-
rum, & frigidarum fontes, quarum virtutes ho-
die non ſolum ex ædificiorum ruina, ſed & ex ne
gligentia, & ignorantia habitatorum incognitę
remanent. In littore etiā maris propè Puteolum,
ſunt multæ medicinales aquæ, inter quas illæ nu-
merantur: quæ Balneum ſancti Anaſtaſij conſti-
tuunt. Eſt etiam quædā cauitas à qua exeunt non
nullæ aquæ, quæ in arena defluunt, & occultan-
tur. Ex quibus fit Balneum, quod antiquitus au-
xilium, ſeu ſubſidium hominis fuit dictum. In ex
tremitate præterea montis calaturę, eſt balneum
quod calatura, ſeu colatura dicitur. Sub eodem
etiam monte eſt illud quod Petra dicitur: quia la
pidē frangit. Deinde eſt aliud, Balneolū dictum,
quia paruum eſt. Poſtea vero eſt illud de Giūcha
ra, ſeu de Vinchara, quod iuxta littus maris refri-
det: & eſt fons paruus, ſed viribus amplus, & Nea
politani illud prę cęteris non immerito diligunt
& tanquam Deum colunt: cuius aqua tepida, cor
poriq; valde grata eſt. Propè littus p̃terea eſt Bal-
neum de Grotta, deinde eſt illud quod ſulfureū,
ſeu forum Vulcani dicitur. Illud Orthodonici,
& illud Aſtruni. ſunt etiam nōnullæ cauernæ in
radicibus

radicibus cuiuſdam collis ſicci, & eſtumantis in quibus intenſisſimè bulliunt aquæ, ex quibus fit balneum quod de Bulla dicitur: quæ quidem omnia balnea, vt teſtatur experientia, ratioque perſuadet, multis morborum generibus vtiliſsima ſunt.

Amplius Senarum ciuitas ſuis etiã glorietur, in eius enim agro, eſt Balneum de Petriolo cæteris famoſius, quod à nomine caſtri ibi propinqui nomen ſibi vindicauit, à ciuitate .xv. milliaribus diſtans, cuius minera valde ſulfurea eſt: Adeo ꝙ odor ſulfuris (etiam longo interueniente ſpacio) ſentitur, in eiuſq; ſuperficie quandoq; ſpuma ſulfurea apparet, aut vnctuoſum quoddã, quod in igne proiectum ardet, ſed aluminis etiã aliquid ſapit, calidumq;, & ſiccum in quarto ordine iudicatur. Quare calefacit, reſoluit, exſiccat, & humiditates diſſoluit, ex eius aqua duciç fiunt, quç quidem multis morbis aduerſantur. Propè balneũ hoc, eſt aliud iuxta flumen, quod Farina nuncupatur, modicæ admodũ caliditatis, quare in omnibus imbecillius eſt iam dicto. Non longè etiã ab hoc eſt aliud balneum de Cometis dictum ſatis tepidum, in quo cucurbitulæ abſq; igne admouentur, cuius aqua in flumen cadit, & minera eius ſatis obſcura eſt, parumq; operatur. Eſt præterea aliud balneum lapidibus coopertum, cuius minera ferrea, & ſulfurea eſt, eiuſq; aqua adeo calida exiſtit, vt vix ferri poſsit, calefacit igitur, & exſiccat magiſq; exſiccat, quàm calefaciat, quare morbis frigidis, ſed magis humidis aduerſatur. Ante prædicta etiam eſt aliud ſatis calidum, cuius quidem minera ſulfurea eſt, & in eius extremitate tres duciæ ſunt, quæ ſuper capitis commiſſuras recipi ſolent. Ex alio verò latere pontis, alia ſunt balnea, quæ Dominarum nuncupantur, ijſdem virtutibus ornata. Vltra verò flumen eſt aliud balneũ. quod Caldenarum appellatur, cuius aqua clarisſima ē, mineræ ferreæ, & aluminoſæ. Quare temperatæ caliditatis ab omnibus iudicatur, plurimum tamen exſiccat, multiſq; morbis opitulatur. eſt præterea aliud balneum, à Petriolo .v. milliaribus diſtans, quod de Macerato dicitur, cuius minera ſulfurea eſt, non tamen tantæ acuitatis exiſtit, quantæ illud de Petriolo, ſed eius aqua longè clarior apparet. Eſt inſuper aliud Rapolani dictum, quod parum à ciuitate diſtat, cuius minera valde ſulfurea eſt, valetq; in multis corporis affectionibus remouendis. Eſt præterea in eodem agro Balneum S. Philippi, de Roſella antiquitus dictum iuxta Rodocophanum .xviij. milliaribus à ciuitate diſtans, cuius minera aſſimilatur illi de Petriolo, tenuioris tamen ſubſtãtiæ eſt. Quod in ægritudinibus frigidis, & humidis capitis, & aliorum membrorum plurimũ cõmendatur. Eſt tandem aliud propè Petriolum in quodã monticulo quod Borla dicitur, cuius quidem aqua nitroſa eſt, & ſolutiua. Multa alia balnea in agro Senenſi reperiuntut, de quibus, apud Ciceronem, & Martialem fit mentio, quorum ꝑfecto ciuitas illa non immerito plurimum gloriari debet.

Auguſta etiam Peruſia ſuo læta ſit, quod mõtis alti nuncupatur, licet eius aqua nigra, & fœtida ſit, hyeme frigida, æſtate autem radijs ſolarib. & ſtellarum caleſiat, cuius minera modici ſulfuris, aſpaltiq; particeps eſt, & vt quidam voluerũt, in virtutibus ſuis balneo S. Bartholomæi in agro Patauino poſito aſsimilatur. Quare morbis frigidis, & humidis conferre poteſt.

Non minus etiam magnifaciant Balnea ſua Viterbienſes, ex eorumq; copia, ac ſingularibus eorum viribus ſuperbiant. Habent enim in eorũ agro numero .x. quorum primum de Grotta dicitur, à ciuitate per milliare diſtans, cuius minera ferrea, & ænea eſt, illius namque aquæ color ad auri colorem vergit. Quare multi opinati ſunt, eam vim auri præſeferre, ſalis tamen, & nitri particeps eſt: limpidisſima, guſtuiq; valde grata eſt. Rurſus aliud balneum eſt, quod vallis Raym, vel Dominarum nominatur, quod quum calidisſimum ſit, facilius à mulieribus, quàm à viris ferri poteſt, hyemeque calidius eſt, quàm æſtate. cuius minera ferrea, aluminoſa, æreaq; prædicatur, plus tamen aluminis, & æris, quàm ferri in ſe habet, licet aliqui dixerit, eius mineram ſulfuream eſſe. Tertium balneum Cruciatorum nominatur, in quo ſunt duciç in balneum cadentes, cuius minera ſulfurea eſt, & eius aqua craſſæ ſubſtãtiæ, actuq; calidior prædicta eſt, non tamẽ ferro, & ære priuatur. Quartum præterea eſt balneũ Bulicami, ſeu Caiæ dictum, per milliare à ciuitate diſtans, quod quidẽ per Bulicami riuulos exit, temperatæq; caliditatis exiſtit, cuius minera aluminoſa, & ferrea eſt: quare exſiccat, & calefacit, multiſque morborum generibus (vt ait Strabo) opitulatur. Quintum eſt balneum Buſettaneũ dictum, cuius minera licet ſulfurea ſit: aliquid tamen ferri ſapere videtur, eiuſdemq; virtutis cum balneo Cruciatorum eſt. Sextum eſt balneum de Palacijs dictum, mineræ aluminoſæ, magis ꝙ ſulfureæ, eaſdemq; vires habet, quas illud mõtis Grotti habere diximus. Septimum Sanctę Mariæ in ſilice dicitur, mineræ ſulfureæ, & ferreæ, eiuſq; aqua leuisſima, ſuauisſimæq; caliditatis apparet. Octauum Prati dicitur, cuius minera ali-

quid

quid sulfuris habere videtur, eiusq; aqua sanis ẽt
ingrata non est. Nonum Paganelli ab omni-
bus nominatur,cuius aqua satis clara videtur,ne
que tantæ caliditatis, vt præcedens existit, absq;
aliqua etiam molestia quotidie bibitur. cuius mi
nera ænea est:alij verò nitri, salis,& aluminis,ma
gis quàm æris naturã id præseferre voluerunt.Et
omnia ista balnea intra duorum milliariorũ ter-
minum à ciuitate distantem reperiuntur, quorũ
(vt diximus)non immerito plurimum hæc ciui-
tas gloriari debet. Sunt enim multis affectioni-
bus vtilissima.

Pisarum præterea ciuitas quinque balneis glo
rietur,quorum primum apud montem S.Iuliani
positum est,nominaturq; balneum Vetus:quod
cæteris solennius fuit,cuius aqua aliud ingredi-
tur balneum,quodDominarum nuncupatur,cu
ius minera aluminosa,ac modice sulfurea ẽ, mul
tisq; vtile. Secundum,balneum Sauiæ dicitur,
cuius quidẽ minera valde sulfurea est,quare mor
bis frigidis, & humidis confert. Tertium est
balneum Sanorum,eiusdem mineræ, non tamẽ
adeo sulfuris naturam sapit. Quartum est ab
istis aliquantisper separatum,Regineq; balneum
dicitur,à ciuitate per.iij. milliaria distans, cuius
minera ferrea,& modico alumine participare vi
detur.Est & aliud quoddam balneũ à iam dictis
per.iij.milliaria distans, quod quidem frigidissi-
mum est,& inter valles,paludesque residet,apud
monasterium fratrum de Agnano,cuius minerã
marmoream esse multi affirmant, montes enim
illi omnes marmorei sunt.Hoc tamen non est in
vsu,neq; forte balneum naturale.seu sponte na-
scens,aut mineræ participãs dici potest. Est igi-
tur Quintum celebratissimum,multisq; virtuti-
bus ornatum,à ciuitate per.xvj. milliaria distãs,
vocaturq; balneum de Aquis: cuius minera (vt
scribitur)ferrea,& aluminosa est, aliquid tamen
æris etiam eum participem esse voluerunt.

Volaterranorum etiã ciuitas suis lætetur bal-
neis,est enim locus à ciuitate per.xvj. milliaria di
stans, vbi plurima optimo ordine fabricata, &
muro circundata sunt.Tria igitur imprimis eius
dem mineræ sunt. multi videlicet aluminis, &
modici sulfuris. Extra verò circuitum muri est
aliud,cuius minera ferrea est.Locus pręterea qui
dam duobus milliaribus distãs ab hoc reperitur,
vbi magni lacus apparent,Lacones surdi dicti,in
quibus mirabilis admodum,& continua ebulli-
tio fit. In quo etiam loco nonnulla corpuscula
magno cum strepitu, & impetu vsq; ad superfi-
ciem aquæ ascendunt,immo ipsamet aqua aliqñ
adeo impetuose sursum, et deorsum mouetur,

D vt ex eius aspectu quoscunq; animosos statim for
midolosos reddat,ibiq; adeo intensi, copiosique
vapores eleuantur,vt si aues superuolauerint,sta
tim cadunt,illicoq; comburuntur :vel eius aqua
tantæ caliditatis existit,vt si in ea animal proijcia
tur,ossa à carne separata in eius superficie statim
apparent.Et vt ratio,& experientia testantur, fa-
lis,sulfuris,& aluminis naturam absque dubio re
tinent,quare ex illis aquis sulfur, alumen, & sal,
in satis magna quantitate fieri solet. Sunt etiam
in eodem agro nonnullæ aquæ apud Lecciam sa
tis claræ,quæ licet ad tactum frigidissimæ sint, fa
tis tamen impetuose bulliunt,seu mouentur, ex
quibus quidem fit quædam guma alba, & valde
vtiles sunt difficulter egerentibus, immo si ex eis
conueniens bibatur quantitas,cui adiũgatur sal,
non solum per inferius,sed etiam per superius po
E test mundificari corpus,à multisque morbis libe
rari atque mulieribus sterilibus plurimum con-
ferunt.

Apud castrum præterea Montis catini sub im
perio excellentiss Ducis Florentiæ positi aqua-
rum salsarum haud parua copia reperitur: vbi est
quoddam balneum antiquissimum de quo tamẽ
nihil(quod ego sciam)scripserunt antiqui.Acco
læ tamen illius loci,illud magnarum fuisse virtu
tum asserunt:eoque superbiunt, & vt eius ruina
docet,fuit in frequentissimo vsu,in maximaque
existimatione, sicut hodie etiam apud nos non
immerito habetur,in hoc modica quãtitas aquæ
salsæ cum aqua dulci permistæ reperitur: vbi ve-
lut palus quædam existit,in cuius ambitu maxi-
ma tamaricis quantitas nascitur:rusticique illius
loci experientia ducti,in doloribus iuncturarum
F podagræ, sciæ, dorsi, & alijs huiusmodi morbis
ea vtuntur. Aliud est balneum in duo diuisum,
quorum altero mulieres,altero verò homines in
varijs morborum generibus vtuntur. Tertium
præterea balneum in eodem loco est à Republi.
Florentina ordinatum Anno MCCCXX. Spe-
rabant enim ex illa aqua salsa,salis copiam habe-
re posse: indeq; multam vtilitatẽ sibi vendicare:
quum tamen periculum fieri curarent, expensas
que vtilitatem excedere inuenissent, opus illud
dimiserunt.Hæc tamen aqua salsa est,eaq; in po-
tu,& pro clysteri vtimur:& ex ea mirabiles effe-
ctus infirmi consequuntur,in doloribusque ven
triculi,renum,& intestinorum tam per superius
quàm per inferius adhibita,singularissimum præ
sidium existit.

Sed non minus etiam lætetur patria mea nun
quam ingrata,quum in eius agro tria vtilissima
balnea reperiãtur,quorum primum de Corsen-
na

na dicitur.xvj.milliaribus à ciuitate diſtans:cuius minera(vt Gentilis de Fulgineo ſcriptũ reliquit) ſulfurea, aluminoſa, nitroſaq; eſt: licet Vgolinus de Mõte catino eam aluminoſam, ſalgẽmoſam, atq; modicè ſulfureã eſſe ſcripſerit: cuius quidem aqua ſatis calida,& mordax, primo occurſu appa ret:quare calefacit,exiccat,& reſoluit,claraq; ad- modum eſt, ſapore extraneo, atq; odore carens: adeo vt illius loci habitatores nõnunquã ex ea pa nem conficiunt:carnemq; decoquunt:multiſque corporis affectionibus vtiliſsima eſt: iuxta quod eſt ſudatoriũ pro reſolutione multarũ tenuium humiditatum vtiliſsimum.

Eſt pręterea aliud balneum,antiquitus Rubeũ dictum: hodie vero S.Ioannis nominatur: cuius minera ænea,vel ferrea, aut aurea iudicatur: eius aqua ſatis temperata eſt:& licet antiquitus in fre- quenti vſu non fuerit: quum in eo modica admo dum reperiretur aqua,& illa quidẽ ſparſa, & ſub dio,aliјſq; aquis commiſta, nihilominus quũ iuſ- ſu,& diligentia noſtrorum Magnifi. Dominorũ fuerit vndiq; muro circundata, & cooperta, atq; ab omnibus aliјs aquis ſeparata, ea quidem tum viri,tum mulieres,libẽtiſsime,vtiliſsimeq; in va- riјs morborum generibus in potu,& pro lauacro vtuntur.Eſt enim adeo temperata,vt etiam pue- ri eam ſufferre valeãt.De quibus quidem duobus balneis,quum primum mihi occaſio dabitur,ſcri pturum polliceor.

Eſt inſuper tertium balneum,vtiliſsimũ,om- nibuſq; gratiſsimum:cuius quidem S.P.Q. Lu- cẽſis, ob infinitas eius virtutes,atq; proprietates, plurimũ gloriari poteſt: Deo tamen optimo ma ximo,à quo cuncta procedunt,tãti beneficij non ingratus,infinitas,ac debitas gratias agat.De ipſo igitur nunc in communem omnium vtilitatem nonnulla ſcribere decreui:quare obmiſsis ſuper- fluis,ventoſiſq; verbis,quibus vti ſolent nonnul- li, qui ſcribendi prouinciam aggrediuntur, ad rem deuenio.

Eſt igitur hoc balneũ in agro noſtro Lucenſi à ciuitate per.xvj. milliaria diſtãs: quod commu- niter de Villa ab omnibus nũcupatur.Iuxta illud antiquiſſimum, ac celebratisſimũ de Corſenna: quod quidem licet antiquitus,(vt omnes qui ip- ſius aliquam cognitionẽ habuerunt) atteſtantur, non eſſet in vſu, neque putei magnitudinẽ exce- deret,in quo tres perſonę tantũmodò commodè ſtare poterant:eſſetque in agendo adeò debile: vt à balneo dulcis aquæ parùm differret: nihilomi- nus ex diligentia, ſummaq; conſideratione mul- torum noſtrorum medicorum,adeò illuſtratę di lucidatæque fuerunt huius aquæ virtutes, atq; fa- cultates,vt nunc ex multa omnium gentium fre quẽtia, ex multisq; præſertim ſolẽnibus ſuis ope rationibus,ſit in toto terrarum orbe non immeri tò celebratiſſima: multisq; affectionibus utilisſi- ma.Quare ex publico decreto noſtrorum magni ficorum Dominorum,ac totius Senatus, non ſo- lum locus ille,amplior factus eſt: ſed ſumma dili gentia,& arte bipartitus:vt altero homines, alte- ro verò mulieres, ꝓ lauacro vti posſint:. Cautũq; eſt vt cõmodè etiã,ac vtiliter bibi posſit, ne aqua alterius naturæ cum ea commiſceatur: ędificioq; concinnè facto tecta,tanquàm res ſacra in cõmu nem omnium vtilitatẽ conſeruetur:qua quidem hodiè in multis, ac diuerſis morborũ generibus, non ſolum extrinſecus eam corpori admouẽdo, ſed intrinſecus certam quandam ex ea quantita- tem ingerendo,omnes vtiliter vtũtur: cuius qui- dem particulares operationes, quum prius non- nulla de eius minera dixero,in medium adducã. Et licet ferè oẽs doctores qui huius aquæ aliquã cognitionem habuerunt: per ferri mineram eam pertranſire aſſeruerint,ipſamq; ferri naturã præ- ſeferre affirmauerint, nihilominus, quũ hoc du- plici via dignoſci posſit,ratione ſcilicet, & expe- rientia. Experientia namq; conſiderando ea quæ apparent in ductu,vel ſubſtãtia ipſius, aut in eius elambicatione: ratione verò ex ſapore,odore, & colore,ſed præſertim (vt ait Ariſt.) ex ſapore, & colore,& (vt mihi videtur)ex his, quæ ex vſu ip- ſius quotidiè inſequi videntur:effectus enim vir- tutes primas,atque ſecundas ipſius mineræ, & ſi quas habet tertias,clarè oſtendunt. Vidẽdum his duobus medijs per quas mineras trãſeat, & qua- rum naturam inſequatur.

Quũ igitur ſententia Galeni ſit, ꝙ ſi aqua per bituminoſa,ſulphuroſa,nitroſa,aut aluminoſa lo ca deſtillans, ſubſtantiæ eius aliquid abſterſerit, ſecumq; traxerit,miſta iam ea eſt,non autem exa ctè aqua,facillimè ex præſentia aluminis, & ferri in iſta aqua,experientia argui poteſt,eam deſtilla re per loca aluminoſa,atq; ferrea,iſtorũq; minera lium participem eſſe. Quicquid dixerint aliqui, ꝙ ex ſublimatione non posſimus mineram aquæ balnei cognoſcere. Si enim aqua(vt innuit Gal.) per loca aluminoſa,& ferrea trãſiens aliquid ſub- ſtantiæ eorum abſtergat,ſecũq; trahat:& hoc cla- rè ex huius aquæ ſublimatione in ea appareat,nõ remanet(iudicio meo)dubitandi locus, ꝙ per mi neram aluminis,ferriq; non pertranſeat; illorũq; mineralium naturam nõ præ ſe ferat.Cuius qui- dem opinionis fuit Mengus Fauẽtinus medicus ſuo tempore clarisſimus,& huius balnei obſerua tor diligentisſimus, in quodam ſuo Tractatulo,

quæ

quæ profectò ab hodierna etiam diligentia comprobari poteſt. Si enim aqua hæc ſublimetur, totaque aquoſa ſubſtantia in elembicho ex ignis actione euaporãdo ſurſum aſcẽdat, indeque poſtea deſcendat, in fundo uaſis in quo primũ poſita fuit, manifeſto aluminis, ac ferri ſubſtãtia ſeparata apparebit. Calidi enim (vt ait Ariſt.) eſt hetherogenea ſequeſtrare.

Hoc idem præterea, ratione etiam perſuaderi põt: in ea enim ſapor ferrugineus, aluminoſuſque cum aliqua ſtypticitate clariſsimè apparet: & ſi de guſtetur, maximaq; adhibita diligẽtia eius ſapor conſideretur, non iudicabitur differens à ſapore aquæ, in qua multotiẽs ferrum extinctum, aluméq; infuſum, ſeu incoctum fuerit: eaq; operari, quæ illa operari poſſe videtur. Sicuti videbimus infra, quũ eius operationes in mediũ adducemus.

Hoc idem etiam ex odore dici poteſt: nullus enim in ea apparet niſi aluminis, & ferri, ſi ab experto diligentiſsimè conſideretur.

Quod quidem etiam ex ſubſtantia, & colore eorum, quæ parietibus ipſius balnei adhærent, facillimè perſuaderi poteſt. Quum enim iſtis præteritis diebus locũ originis huius balnei exactè cõſiderarem: ibi inueni quandam ſubſtãtiam albam, aluminis naturam præſeferens: alteram vero ęruginoſam, eiuſdem naturæ (iudicio meo) cum ea, quę apparet, vbi ferri mineræ concreſcunt.

Et ꝙ aluminoſa ſit, hac præſertim ratione probatur: quum.n. alumen calidæ, & ſiccæ temperaturæ ſit in.iij. ordine, & Gal. dicat ꝙ aquæ marinæ, ſulphureæ, aluminoſæ, calcanthum, & bitumen referentes validè exiccat; ſi hæc aqua non eſſet aluminoſa, quum in ea alterius mineralis calidi, & ſicci indicia non appareant; minimè conferret morbis frigidis, & humidis, cuius tamẽ oppoſitũ manifeſtè apparet. Valet.n. in mala tẽperatura frigida, & humida vẽtriculi, vteriq;, necnõ aliorũ mẽbrorũ noſtri corporis: vt videbimus infra.

Cuius autem mineræ magis ſapiat, ferri videlicet, an aluminis, non eſt facilè diuinare. Credo tamen ferri magis naturam inſequi, quum (vt apparebit inferius) in ea ferri qualitates magis appareant: iecinoriq;, & renibus, ac multis alijs membris calfactis refrigerando conferat: omniaq; mẽbra nutritiua ſua potentiali ſiccitate vniat, & confortet, aperiat, atq; aliquantiſper ventrẽ laxet. Licet enim (vt inquit Auerrois) ferrum à frigido cõgeletur, à calido tñ inſpiſſatur, dominantib. in eo partibus terreſtribus. Sũt igitur aliquę partes ĩ eo ratione calidi inſpiſſantis, quæ obſtructiones aperiunt, ſicut apparet de vino, & alijs medicamẽtis chalybeatis: quæ quidem valẽtiſsime obſtructio-

D nes omniũ membrorũ aperiunt: immò ex tenuitate illarum partium (vt experientia teſtatur) aliquantiſper ventrem laxat. Quod quidem etiam confirmatur à Serapione cap. de ferro dum ait, ꝙ ſquãma eius, minus laxatiua eſt, q̃ quæ æris.

Et licet nonnulli ex hac participatione ferri, et aluminis, hanc aquam temperatam eſſe affirmauerint: ego tamen eorum opinionem nõ probo. Si enim aluminoſa eſt, calida, & ſicca etiam cenſenda eſt, vt ex dictis clare apparet. Dico tamẽ (à veritate non recedendo) actu calidam, & humidam eſſe: potentia vero calidam, & ſiccam.

Sed quum omnes aquæ ſponte naſcentes caliditatem ſuam, ſi Ariſtoteli, Galeno, Paulo Aeginetæ, Aetioque credimus, à ſulfure, vel fortè, ab ipſo igne ſortiãtur: quicquid dixerint alij de Vento, Sole, Stellis, Calce & alijs: & iſta actu ſatis calida appareat: poſſet aliquis quærere, quare ſulfurea non iudicetur: & ſi ſic, quare in ea non appareat neque ſapor, neque odor ſulfuris, quum tamen ſatis manifeſtum vtrunque habeat, neque facile, aut à leui cauſa euaneſcat, vel aboleatur. Quæ quidem dubitatio difficilis admodum mihi ſemper viſa eſt.

E

Credo tamen omnium ſupradictorum doctorum ſententiam veritati conſonam eſſe: poſsibile enim eſt, aquam iſtam feruorem ſuum, & illum quidem ſatis validum, in aliquo loco à ſua origine nobis manifeſta, ſatis longinquo, ab ipſo ſulfure ſumpſiſſe: pertranſienſque poſtmodum per venam ferri, & aluminis ſaporem, odoremque ſulfuris depoſuiſſe. Facile enim eorum quilibet reſolui ſolet, pręſertim exiſtẽs in ipſa aqua, quę quidem à quacunque leui cauſa facillime alterari poteſt: diuerſoſq; ſapores, ac odores dimittere, alioſque ſuſcipere. Non depoſuit autẽ hęc aqua actualem ſuam caliditatem: quia multa fuit à ſulfure, vel igne introducta, & à violento motu per viſcera terrę, minerarumque ferri, & aluminis, & fortè etiam à minera ipſius aluminis cõſeruata. Alumina enim omnia (vt teſtatur Dioſcorides) calefaciendi, aſtringendi, repurgandique vires habent. Et hæc de minera.

F

Quum pręterea hæc aqua actu calida, et humida ſit: vidẽdum ſi potentia etiam talis ſit. Et licet aliqui (vt diximus ſupra) temperatam eſſe affirmauerint: ſuamq; voluntatem (vt mihi videtur) pro rõne adduxerint: minimè hoc eis concedendum videtur. Non enim hoc arguere poſſunt ex natura ſimplici ipſius aquæ, quũ ſcribat Galenus eam frigidam, & humidam eſſe actu, & potentia: neque ex natura aliarum aquarum compoſitarum, quum omnes potẽtia, ſaltem calidas, & ſiccas eſſe voluerit.

voluerit,vt patet de muria, marina, aluminoſis
omnibus,& de illis quæ ſunt in Italia,& vocãtur
Albulæ. Immo ait quòd cæterarũ aquarum vlla
humectare poteſt, ꝙ videlicet non ſit exacte a-
qua,ſed miſta,& adulterata,accepto nimirũ, aut
alumine, aut chalcite, aut ſale, aut id genus ali-
quo. quo circa earũ nõnullæ vlcera quoq; exaſpe
rant,nempe quæ acres ſunt,& mordaces, quin-
etiam ſicut ſitiẽti dulcis aqua remedio eſt, ita cæ
teræ acerbiorem ſitim relinquunt,tum etiã aqua
intercutem laborantibus aduerſiſsimum eſt, &
poculum,& lauacrum aquæ dulcis, ſalſarum ve-
ro ac nitroſarum,& ſulfuroſarum, bituminoſa-
rumq; omnium ſanè perutile.

Quibus profecto verbis manifeſto deprehen-
ditur,aquas iſtas minerales ſi nõ actu,vel in quã-
tum aquæ,non ſunt calidæ,& ſiccæ, tales tamen
ſunt virtute,& potentia,rationeq; ſuorum mine
raliũ ſecum cõmiſtorum,& tranſitus ſuper ipſis.

Cum tamẽ hæc aqua ferrea à dominio ſit, du-
bitandi occaſio remanet,quare naturam, ac ferri
temperaturam non inſequatur, quæ quidem (vt
omnes authores atteſtantur,& præſertim Auer-
rois) frigida,& ſicca,magiſq; ſicca, q̃ frigida eſt.

Sed dicẽdum calidam,& ſiccam eſſe,cum ra-
tione ſulfuris,tum etiam ratione aluminis, & li-
cet in ea dominetur ferrum,quo frigida, & ſicca
deberet eſſe,nihilominus eius frigiditas à calidi-
tate ſulfuris,ignis,& aluminis,necnon ab aliqua
etiam caliditate in ferro exiſtẽte,pro maiori par-
te ſuperatur,ſiccitasq; vtrorumque conſeruatur.
Quare per accidens corpus refrigerare videtur,
poſtq̃ ſcilicet actualem illam caliditatem dimiſe
rit,vel humores calidos purgauerit.

Iſtis modo ſic præmiſsis,quum ex potu, & la-
uacro huius aquæ,omnes qui ea vtuntur, mirabi
les effectus quotidie conſequi videantur,de vtro
que dicendum eſt.

Quantum igitur ad lauacrum attinet, ſcien-
dumq; vniuerſum corpus,vel aliqua eius particu
la in hac aqua per multos dies vtiliſsime balnea-
ri poteſt,doctoreſq; recentiores, & qui quotidie
ea vtuntur,pro aliqua pręter naturam affectione
remouenda conſulere ſolent, vt per ſpaciũ .xxv.
dierum adminus,&.xxx.ad ſummum in ea vnuſ
quiſq; balneetur.

Ego tamen credo minime neceſſarium eſſe,
vt huiuſmodi dierum numerus ad vnguem,&in
omnibus æqualiter obſeruetur. Eſt enim aliquã-
do morbus adeo debilis,ac eius cauſa facilis reſõ-
lutionis,ꝙ in minori admodum tempore abole-
ri poteſt. Sicuti aliquãdo adeo magnus,pertinax-
que,vt non ſolum per ſpacium.xxx. dierum, ea

A quiſque vti debeat, ſed neque ſatis eſt nonnun-
quam per.lx.& vltra,quẽadmodum enim mor-
bi omnes eiuſdem magnitudinis,atque paruita-
tis non ſunt,neque præciſe ab eadem cauſa, eiuſ
demque quantitatis dependent, ita præſidiũ om
nibus æquale eſſe non poteſt,non ſolum quantũ
ad potentiam,& virtutem,ſed etiam quãtum ad
tp̃s,quo quiſq; eo vti debet. quemadmodum.n.
ab ipſa natura cuiuſcunque generis morbi diuer
ſis temporibus terminantur,ſic credendum eſt à
cauſis naturalibus fieri.

Lauacrum igitur huius aquæ (iudicio meo)
quantum ad eius frequẽtiam attinet, non habet
aliquod determinatum tempus,neque illud ha-
bere poteſt.quare male opinantur, qui tanquam
vno calopodio omnes calciantes, eundem dierũ
B numerum,ac lauacri modum imponunt. Vidi
equidem multos in vario dierum numero ex v-
ſu huius balnei ſanitati reſtitutos, ex multiſque
morbis conualuiſſe.

Non eſt igitur dare determinatum huius la-
uacri tempus, vt plurimum tamẽ in ſpacio.xxx.
dierum ſolet ſuam operationẽ perficere,qui qui-
dem terminus omnibis alijs terminus hodie cõ-
munior eſt, & hæc de lauacro vniuerſali dicta
ſufficiant.

Quantum vero ad particulare, ſicut omnes ho
mines non ſunt eiuſdem temperaturæ, ætatis,&
ſexus,ita neque omnes æqualiter huius medica-
tæ aquæ vim ſufferre valent. Aliqui enim per me
dietatem horæ, nonnulli per integram horam,
& quidem per duas horas,& vltra,eam facillime
quolibet die ſufferre valẽtes ſunt,& ego vidi nõ-
C nullos, qui licet aqua iſta forte non tranſcendat
primum caliditatis gradum,neq; aliquam aliam
moleſtam qualitatem in ſe contineat,minime in
ea etiam per dimidiã horã permanere potuerũt.
Alios vero in ea ꝑ quatuor, vel.v.horas, & vltra
ſine aliqua moleſtia commoratos eſſe.

Hodie tamen certis quibuſdam gradibus ob-
ſeruatis in omnibus affectionibus,corporibus,æ-
tatibus,tẽperaturis,& ſexibus ea vtimur, ſępiuſ-
que paulatim omnes ei aſſueſcimus,& anteq̃ ip-
ſis imponamus, vt per horam ea vtantur, iube-
mus in primis, vt per tertiam, vel quartam par-
tem horæ, deinde vero per medietatem, vel per
duas partes ex tribus ipſius horæ ei aſſueſcant,ſe-
cundumque infirmi tolerantiam, affectioniſq;
indigentiam, ac lauacri effectum, ſuper maiori
temporis interuallo audemus, & ſic bene omnia
ſuccedere videntur.

Quantũ vero ad tẽperaturas,oẽs ea tutiſsime
vti pñt,tutius tñ ea utuntur,in primis biloſę,de-

inde sanguineæ,tertio loco melãcholicæ,postre-
moque pituitosæ, licet enim aqua ista quantum
ad qualitates actiuas actu,& potẽtia calida, quan
tum vero ad pasiuas actu humida, potentia ve-
ro sicca sit,& ratione caliditatis actualis,& potẽ-
tialis,atque siccitatis virtualis, biliosis compete-
re non videatur,nisi pro vt huiusmodi tempera-
turam conseruare posset,quum à similibus id fie
ri soleat,nihilominus conuenit etiam, quum in
aliquo corpore bilioso bilis magisquã sit ex vsu
multiplicata fuerit,ipsam per halitum digerẽdo
ac emissacula totius circũferentiæ corporis resol-
uendo. Aperit enim caliditate sua totius cutis po
ros,copioseq; sudorem prouocat, suaq; siccitate
virtuali cõfortat. Neq; eius caliditas actualis, vel
potentialis tanta est, vt bilis feruorem augerere
posit,sed potius ipsum lenit,non solum propter
suam temperiem,sed etiam propter suam actua-
lem humiditatem,quæ quidem,& eius calidita-
tem actualem, virtualemq; siccitatem quam ex
suis mineralibus sortita est,hæbetat,ac minuit.

Sanguine etiam præditis non aduersatur, in
huiuscemodi enim temperaturis sępisime mul-
tæ tenues superfluitates facile multiplicãtur, qua
rum resolutio aliquãdo ex obstructiõe meatuũ,
& vasorum difficilis redditur. quare quum ex hu
ius aquæ lauacro aperiãtur,nulli dubium esse po
test,quin ipsis summopere prodesse nõ posit.&
licet hæc aqua actu calida sit, (sicut diximus etiã
supra)eius tamen caliditas non est tanta, vt san-
guinem,aut sanguine plenos afficere posit, neq;
ex eius virtuali siccitate, aliquod incommodum
eis superuenire potest,sicut experientia facile in
omnibus comprobatur,necnon ratione persua-
deri potest. Si enim posset ipsis aliquo pacto no-
cumentum inferre,hoc esset ratione suæ vniuer-
salis essentiæ, vel suarum qualitatum. Quòd
autem substantia huius aquæ non posit aliquod
incommodum eis inferre,quum aliqua mala af-
fectione affecti sunt,quibus ratione aliarum con
ditionum competat,vtilisq; iudicetur si eius vir-
tus artificiose non impediatur, neminem credo
posse dubitare. Quotidie enim in ipsis ea vtimur
indeq; non mediocres vtilitates omnes sortiun-
tur, neque aliquod quantumcunque leue dam-
num incurrunt.

Neq; etiam ratione suarum qualitatum eis cõ
trariatur. Si enim illis aduersaretur, hoc maxime
ex aliqua manifesta læsione comprobaretur. non
potest autem id fieri,quum omnibus vtilis liqui
do appareat. Sequitur igitur,vt neminem lædat,
nulliq; temperaturæ sanguineæ inimica sit.

Neq; eius caliditas,& siccitas tãta est,vt si mo

D derate, & prout prudenti Medico videbitur ea
vtantur,posit eis aliquo pacto nocumentum in
ferre,immo sępisime ipsis summopere eam con
ferre manifestisime vidimus.

Quod etiam melancholicis tuto exhiberi pos
sit,quum ea indigent,facile persuaderi potest. Li
cet enim frigidi,& sicci sint, aqua vero ista actu
calida,& humida sit, eis tamen ea indigentibus
pro aliqua præter naturam affectione remouẽda
etiam ꝙ ab ipsa melancholia ortum habeat con-
ferre potest,neq; siccitas eius potẽtialis adeo ma-
gna est,vt in eis timenda veniat.

Pituitosis vero absq; dubio conuenit, præser-
timq; ijs qui tenui pituita repleti apparent,ipsam
enim per sudorem resoluit,& sua actuali calidita
te,atq; potentiali siccitate omnia membra natu-
ralia roborat,& si in aliquo membro resideat pi-
E tuita,sitq; aliquantisper crassa eam dissoluit,atte
nuat,ac tandem per poros resoluit.

Omnibus igitur temperaturis huius aquæ la-
uacrum,si à prudenti Medico recte consulatur,
vtile est.

Aetatibus pręterea omnibus inseruire potest,
sed iuuenibus,ac consistẽtibus,primisq; senibus,
commodius est. Pueri vero,ac vltimi senes, non
ita facile eum sufferre posunt,licet & isti aliquã
do eo in varijs morborum generibus vtantur.

In omni præterea sexu commodè operatur.
Tã enim viri quàm mulieres ex vsu eius à varijs
ac diuersis affectionibus facile liberantur,& hæc
de lauacro dicta sufficiant.

Quantum vero ad potum huius aquę attinet,
hodierna consuetudo talis est, ꝙ quum corpora
consilio prudentis Medici parata fuerint,humo-
F rumq; copia purgata,ut.s.facilior sit eius trãsitus:
solet hæc aqua in mane oriente Sole, aliqñ in ma
iori,aliqñ vero in minori quantitate bibi. Ego tñ
vt plurimum in corporibus adultis cuiuscunque
sexus fuerint,solitus sum exhibere,quãtitatẽ.iij.li
brarum cum dimidia, vel.iiij. & aliqñ vsq; ad.vj.
vel.viij. vel.x.ascendi, prout citius, aut tardius
ab ipsis digeritur,faciliusq; suã operationem cõ
plet. Inueniuntur.n.nonnulla corpora, quæ qui-
dem adeo facile ex ea soluũtur,vel in eis tam pro
pte operatur,aut per viã sudoris,vel lotij,vel ve-
tris inferioris,vt quãtitas.iij.librarum, vel.iiij.ad
summum,sufficiẽs sit. Sicut aliqua alia sunt, quę
adeo difficilis solutionis sunt,ratione suæ tempe
raturæ,aut ætatis,aut sexus,aut humorũ in eis cõ
tentorum, aut alterius impedimenti, vt ex illa
modica quantitate minime soluantur,neq; aqua
illa suam operationem aliqua via perficere valeat
Quare in ijs ad hoc, vt sanitatẽ ex ea cõsequãtur
maiori

maiori indigemus quantitate.

Et licet nonnulli opinentur, quòd ex maiori quantitate melior, & commodior operatio prosequatur: nihilominus istorum opinionẽ non laudo. licet enim in maiori quãto maior sit virtus (vt testatur philosophus) hic tamen nõ debet tantũ modo aquæ virtus cõsiderari, sed & ipsius corporis patiẽtis. Si enim maior quantitas quàm ea, ferre posit:, digerereq; valeat, bibatur, suffocabitur quidem, neq; aliquam eius operationẽ perficiet. Quare quũ medicina non agat in corpus, nisi virtus agat in ipsam, nulli dubiũ quòd ex illa nimia, ac superflua quantitate nihil boni sperandum est. Et hoc peragentes sunt, veluti, qui in manu pueri magnum ensem ponũt: qui quidem dum ab eius magnitudine, & grauitate superatur, nihil illo commode operari potest.

Debet igitur huius aquæ ea quãtitas solum bibi, quæ facile, commode, ac vtiliter operari possit. Eaque est (vt mihi videtur) à .iij. libris usq; ad xij. & pro ut etiam videbitur prudenti medico recte consulenti.

Sed dubitabit aliquis, nunquid semper necessarium sit, ante huius aquę potum corpora purgare, medicina scilicet solutiua, aut saltem lenitiua.

Cui quidem quæsito breuiter respondendo dico, quòd si corpus sit valde repletum, tutius est illud euacuare, vel aliquo pharmaco solutiuo, vel saltem leniente: vt. s. aqua facilius, commodiusq; per vniuersas corporis particulas pertranseat, & tortiones, aliosque dolores non inferat: aut valentes obstructiones secum multitudinem humorum, & præsertim crassorũ ducẽtes, minime moliatur: lotii ue descensum impediat: in venisque cum sanguine commisceatur: aut in ĩtestinis, vel ventre inferiori, aut etiam medio resideat: indeq; postmodum multa, ac diuersa incommoda corpori subsequãtur: & pręsertim putredines, febres, & alia huiuscemodi.

Si vero corpus non fuerit valde repletum, & parcius viuat, quotidieque suas superfluitates reddat, facile soluatur, neque humoribus crassis, & viscosis refertum sit: satis quidem erit, ut ante huius aquę haustum medicina lenitiua corpus mundificetur: ut. s. uias communes mundas, apertasq; inueniat: & melius, ac commodius id qđ remanet educere posit: & ad alia longinquiora loca penetrare. Vidi etiam nonnullos, qui sine aliqua minima purgatione aquam istam in potu sumpserunt: & tamen nihil mali inde perpesi sunt. Ego tamen credo, quòd si corpus non sit saltem naturaliter vacuum à multitudine superfluitatum, quòd omnino periculosum sit eam bibere.

Experientia enim facile cognoscitur, quod plerique eorum, qui eam ingerunt, nulla præmissa euacuatione in multas incommoditates incurrere solent: & ego nonnullos vidi, uix mortis periculum euasisse. Quare tutius quidem est, corpus prius aliqua medicina solutiua, vel saltem lenitiua, secundum quòd uidebitur prudenti medico euacuare: & licet medicinæ lenitiuæ, ac solutiuæ etiam, sine alia priori uentris solutione exhibeatur: quare aliquibus forte uidebitur, ut etiam hæc aqua simili modo exhiberi posit. nihilominus non est par ratio de uno, quæ de altero est. Medicinę enim soluentes in modica exhibentur quantitate, & vim humores ad uias communes attrahendi habent, ut inde postea à natura extra corpus expellantur: neque etiam regulariter propinantur, nisi præparatis humoribus & reseratis uijs, per quas pertransire debent. Aqua uero ista (ut dictũ est etiam supra) in satis magna quantitate exhiberi solet: neque in ea uirtus humores attrahendi est, sed illos tantũmodo educit, quos in uijs inuenit: qui si multi sunt, & crasi, dum uelociter, & impetu quodam mouentur: solent potius obstruere uias, & eorum euacuationem prohibere: uel saltem difficiliorem reddere: & nonnunquam etiam diuersa symptomata, & ea quidem satis molesta excitare. Melius est igitur ante huius aquæ potum corpus à superabundantibus humoribus mundificare: uiasque per quas pertransire debent aperire: quicquid faciant aliqui suæ, aut alienæ uitæ nimis liberales.

Debet præterea hæc aqua actu calida bibi, nullo autem pacto frigida, neque tepida. Sic enim felicius operatur, uentriculoque commodior est, & licet aliqui artificiose eam calidiorem, quàm ex sui natura sit, efficiant, in duplici uase eam calefaciendo: ego tamen magis laudo, ut sua naturalis caliditas, quæ satis temperata est, non corrumpatur: neque aliquo modo alteretur. Quum tamen omnes, & præsertim absentes eam illa sua natiua caliditate habere non posint: curabunt illi pro posse, vt ab ea dum ipsam in duplici uase calefacient, minus quàm posibile sit, discedat. Verisimile nanque est, sic magis secundum suam propriam naturam operari. Sed quoniam aliquando nauseam, & vomitum inducit, ac in uentriculo frigidiori exhibetur: tunc laudo, ut calidior fiat, vel in ea aliquod aromaticum apponatur: vel immediate ante eius potum, vel ẽt post assumatur: vt est cinnamomum, garyophyllus, nux muscata, macis, zinziber, galanga, & alia huiusmodi, & hæc præsertim probo ubi flatus, & eructuationes excitet. Non-

nulli etiam in corporibus imbecillioribus, & ual
de delicatis, & in his qui huiusmodi aquas me-
dicamentosas abhorrent, solent ei commiscere
saccharum, vel iuleb, vel mel rosaceum, vel vio-
laceum, creduntque si ei commisceatur saccharũ
crassum, seu rubeum, vel etiam manna, vt red-
datur magis vẽtris laxatiua, quod quidem ab ho
dierna experientia confirmari videtur. Sicut hoc
idem etiam confirmatur, si ei adiungatur aliqua
salis communis quantitas, quæ tamen tanta sit,
vt sumenti molesta non appareat.

Possunt præterea cum ista aqua multa alia cõ
misceri, vel in ea decoqui, quæ quum multa sint,
multipliciterq; variari poßint, particularẽ de ip-
sis cõsiderationẽ prudẽti medico relinquemus.

Sunt etiam nonnulli, qui eã aquæ alterius bal
nei commiscent, & præsertim in patria mea. vbi
aquæ salsæ balnei Montiscatini in agro excellen
tiss. Ducis Florentię positi, nonnunquam com-
miscetur, & sic felicius operatur. Quem quidem
modum, quum ab experientia, & ratione mini-
me dissonum videatur, non abhorreo, immo eã
sępisime commiscui. Vno enim, & eodem die,
ac in eodem etiam corpore exhibui. ij. vel. iij. cya
thos aquæ balnei Montiscatini, post quos imme
diate dedi. iij. vel. iiij. aquæ villicæ, & optime ope
ratæ sunt, sed hoc maxime fieri debet, in corpori
bus in quibus aqua villica difficulter digeritur, ꝑ
secessumq; operatur, ac etiam vbi sunt multę cru
ditates, materiæq; pituitosæ, & crassæ. Illa enim
aqua ratione salsedinis eas attenuat, naturamq;
ad earum expulsionem stimulat, quare melius
etiam educuntur.

Aliqui præterea hanc aquam bibunt, deam-
bulando, alij vero in lecto iacẽdo, vel alio modo
quiescendo, & multi sunt qui melius eam dige-
runt leniter deambulando, nonnulli vero in le-
cto iacendo, vel in thalamo quiescendo, nõ tamẽ
dormiendo, experientia namque cognitum fuit
somnum diurnum maxime contrarium esse ijs
qui eam bibunt.

Rationabiliter tamẽ (vt mihi videtur) quum
maior pars operationum naturæ tanq̃ à prudẽ-
ti iudice pro tribunali sedente quiescendo fiant,
facile credi potest, ꝙ melius quiescendo, q̃ deam
bulando, vel aliquid aliud agendo actuetur, di-
geratur, ac resoluatur, suamq; operationem perfi
ciat, licet Hipp. dixerit, ꝙ quum volueris ellebo
rum magis ducere, corpus mouendum.

Quare quum hodie experientia etiam proba-
ri poßit, videlicet quòd vtroq; modo vtiliter bi-
bi poßit, iudicio consulentis medici huius diffi-
cultatis solutionem relinquemus.

D Quum præterea aliqñ in nonnullis accidat, vt to
ta quantitas, vel aliqua eius pars in corpore reti-
neatur, indeq; multa incõmoda sequi poßint, in
ijs solitus sum ante cibi sumptionem eius resolu
tionem tentare aliquo clysmate ex eadẽ aqua cõ
fecto, sacchar o rubeo, oleo cõi, ac alijs consimili-
bus vel balano ex melle, & speciebus hieræ sim-
plicis, vel cõpositæ, parato, vel alijs huiusmodi in
genijs. Sumere. n. cibum ventre existente hac
aqua repleto error est. Regula igitur talis obser
uetur videlicet quod cibarium aliquod non assũ
matur, donec tota, vel saltem maior pars eius, re
soluta non sit, vel per sudorẽ, vel per lotium, vel
per inferiorem ventrẽ, vel etiam per uomitum,
solentq; cõiter neoterici omnes in ijs, in quibus
per viam vrinæ maior pars eius resoluitur, talem
regulã obseruare, videlicet ꝙ qui eam bibunt, ci-
E bum non assumant, antequã tota, vel maior pars
eius per viam illam resoluta fuerit, vel saltem lo-
tium, ad sui primęuam reddiderit naturam. hæc
tñ regula neq; semper ad unguem obseruari põt,
neq; debet. satis namq; est, ad hoc ut cibari, nutri
riq; corpus cõmode valeat, ut tota aqua, uel saltẽ
maior pars eius resoluta sit, & quæ remanet, aliq
grauedinem, aut dolorem, aut aliquam aliã mo-
lestiam non inferat, neq; semper, vt nonnulli opi
nãtur, opus est expectare lotij redditum ad suum
naturalem colorẽ, suamq; naturalem substantiã.
Aliqñ enim ab alijs causis hæc impediri possunt.
Quum igitur illi, qui eam potauerint, per aliquã
iam dictarum viarum non purgauerint, possunt
(iudicio meo) præmisso iam dicto clysteri, vel ba
lano, cibum sumere. ille tamen sit tenuis, facilis-
que concoctionis. & recordor me bis per. ij. dies
F continuos ex hac aqua. v. aut sex cyathos sumpsis
se, & ex uentriculi ĩbecillitate nõ potuisse aliquo
mõ eã digerere, neq; per uiã secessus, aut lotij, aut
sudoris purgare, seu resoluere, nihil tñ ferè detri
mẽti perpessus fui, comediq; singulo die, parcius
tñ, & sic maior pars eius absq; aliquo corporis no
cumento insensibiliter resoluta fuit. abstinui tñ
ab vlteriori eius potu, sicut alios abstinere mo-
neo, qui experientia, aut ratione eã non posse di-
gerere cognouerit. Cauitates enim, ac uenas cor
poris hac aqua replere, non est tutum.

Licet pręterea hęc aqua ꝑ multos dies bibi pos
sit, ab ijs qui eam commode digerunt, & expur-
gant, cõsuetudo tñ est, ꝙ per. viij. uel. x. dies biba-
tur, idq; uel aliqua dierũ intermissione, uel sine,
scd'm. s. eius opationem, uel infirmi tolerantiam,
uel morbi indigentiã: vel prout etiam videbitur
Medico consulenti: neq; (iudicio meo) incon-
ueniens est: pluries in anno eam bibere: laudo ta-
men,

men, vt aliqui interponantur dies: vt natura eo
interposito tempore validior fiat: meliusq; post-
modùm ipsam actuare posit.

Amplius licet hæc aqua omni tempore (iudi-
cio meo) bibi posit, alterando tamen aerem, &
viuendi modum, vt videbitur expedire: & ipsa
affectio curanda postulabit: vere tamen, & au-
tumno felicius operatur. Et ego quidem solitus
sum eam exhibere à principio Maij, vsq; in finem
Iunij: & à medietate Augusti, vsq; ad medietatē
Septembris: alterando tamen dierum numerum,
secundum quòd temporum constitutiones à na-
tura calidiores, aut frigidiores euadunt. regula
tamen omnibus obseruanda mihi videtur, vide-
licet quòd iuxtà præceptum Hippocratis, & Ga-
leni, in temporibus summè calidis, aut summè
frigidis, ab ea vnusquisq; se abstineat. & licet opi
nio cuiusdam fuerit: quòd temporibus summè
calidis melior sit: feliciusq; etiam operetur: nihi-
lominus ista sua opinio nō videtur aliquo pacto
consona neq; rationi, neq; experientiæ, neq; au-
toritati clarissimorum virorum. Temporibus.n.
illis corpora imbecilliora sunt: difficillimèq; me
dicationes ferunt: & omnes doctores illis tem-
poribus silentium imponunt. Quare malè faciūt
(iudicio meo) moderni quidam Medici, dum in
hac re infirmis potius obsequuntur, quàm expe-
rientiæ, rationi, & autoritati innitantur: contra
quos iam meritò plorant aquæ istæ verè sacratæ,
& diuinæ: quum suarum optimarum virtutum
persępè ab ijs isto modo minuantur, & barbiton
soris officium potius quàm prudētis Medici age-
re videantur: qui profectò nulla habita ratione
temporis, aut alterius rei sinistræ, sed lucri tan-
tummodo intentus, cuilibet sibi offerenti bar-
bam tondit.

Cibaria optimi succi, paucarumq; superflui-
tatum esse debent: potus verò vini albi, vel flaui,
vel etiam vermiculi, modicæ vinositatis, matu-
ri, & parùm astringentis. parcior sit cœna ipso
prandio, vt in mane venter sit inanitus, super-
fluitatibusq; vacuus: ac totius corporis superflui-
tates si non quotidie, alternis saltem diebus red-
dantur. Caueant à coitu, præsertim superfluo,
qui eam bibunt: ab animi accidentibus, curis, vi-
gilijs, sommo diurno, ac etiam nocturno super-
fluo: abstineantq; ab immoderato exercitio, ac
immoderata quiete: vtantur tamen exercitio,
moderato, illo enim mali humores, atq; etiam
vapores facilè resoluuntur: calorq; naturalis ex-
citatur, fortiorq; redditur.

Sed quoniā à Lucensibus meis, & ab externis
magis persępè dubitari solet: nūquid huius aquæ
vires minuantur, si alibi deferatur: positq; adeò
vtiliter opari, vt in ꝓprio loco clarissime operat̄.

Dicendum quòd absq; dubio in sua naturali
sede perfectior est: feliciusq; suam operationem
cōplet. locus.n. naturalis, locatū in suo vero esse
magis cōseruat: difficileq; admodùm est, vt eius
actualis caliditas quę ex eius permutatione deper
ditur, & resoluitur, aliquo artis ingenio in eodē
gradu ꝑcisè, & absq; alteratione in ea induci pos-
sit: immò sępissimè ex valida ignis actione maior
in ea caliditas accenditur: vel ex eiusdem diminu
ta operatione non fit adeò calida, vt commodè
operari posit. Multoties etiam nonnullæ ipsius
qualitates, vel partes heterogeneæ, vel ex ignis
actione, vel aeris alteratione resoluuntur: & alię
acquiruntur: quæ uel sunt naturalibus contrarię,
uel ab intentione curantis valdè alienę. In eo etiā
loco, tempore ueris, & autumni, est aer adeò tem
peratus, gratus, cōmodus, utilisq; pro felici eius
operatione: ut difficile sit similem adinuenire.
Quare sicut accidit de cibarijs, & potibus, uideli-
cet quòd multi melius digerūtur, & concoquūn
tur in uno, quàm in altero loco: sic credēdum est
de ista aqua: uidelicet quòd melius, cōmodiusq;
actuetur, digeratur & operetur in suo loco natu-
rali, quàm si in alieno deferatur: præsertim si in
eo sit aer malus, sanitatiq; contrarius, uel morbo
curando similis: quum tamen experientia cogni-
tum fuerit, hanc aquam nonnunquàm in multis
Italiæ, Galliæ, Germaniæ, Hispaniæq; urbibus,
fuisse delatam: multosq; ibi à diuersis morborū
generibus liberasse: omnino credere dignum ui-
detur, in ea suarum uirtutum gradus conseruari,
licet uix credi posit, ut ad unguem, uel saltem ut
in proprio loco in ea conseruentur: quum tamen
sua mineralia secum ducat, semperquè ferrea,
aluminosaq; sit: neq; ista ex eius permutatione (iu
dicio meo) minuantur: non debet uideri mirum,
si secundum illorum uirtutes operetur. Caliditas
uero actualis a prudenti, et experto, facile si in du
plici uase calefiat in ea induci potest: & si bene os
uasis claudatur, eius uires minime resoluentur,
licet forte aliquando minuantur.

Magis tamen laudo: ut exceptis quibusdam,
omnes alij pro posse illuc accedere conentur: ubi
profecto omnes commoditates, quæ pro usu hu-
iusmodi balnei requiruntur, facillime inueniun-
tur: & adeo bene omnia succedere uidentur: ut
nullus fere sit, qui nō lętus, non confirmatus, aut
uoti cōpos, et (ut sic dicā) plane cōtētus discedat.

Illis uero hoc minime laudo: doleo tamen (&
sit cum eorum uenia dictum) ut ipsi in causa sint:
Dū enim ibi cōmorātur, & hoc balneo utuntur:

adeo licentioſe, laute, ſplendideq; uitam ducunt: uarijſque cibarijs, & fructibus ueſcuntur: uiniſque potentibus utuntur. ut mirum profecto ſit, quum eorum aliquis ab aliqua affectione liberatus inde diſcedit. Non ſolum enim in cibo, & potu delinquunt, ſed in omnibus alijs ſalutaribus medicinæ præceptis: qui quidem ſi forte huius aquæ tanta commoditate carerent, vel magis ſanitati ſtuderent: abſq; dubio regulas medicorum exactius obſeruarent.

Poſtquam igitur ſic aſſueti ſunt, ego magis laudo, vt ipſi in aliqua ciuitate, vel potius in aliquo rure, vbi ſalubrior ſit aer, & vt iam nonnulli eorum agere cœperunt: ea vtantur. Ibi etenim vitam illam conſuetudinariam, & malam ducere non cogentur: omneſque ſuas commoditates melius frui poterunt. Nihil enim aliud ipſos ad huiuſmodi vitæ intemperantiam ducit: niſi conſuetudo quædam mala, quæ in dies ex eorum incuria adeo inualuit, vt iam non ſolum ipſiſmet, ſed & omnibus alijs reprehenſibilis, valdeq; inutilis quotidie magis appareat.

Dubitatur præterea à nonnullis, nunquid ex aqua huius balnei ducciæ pro remouẽdis quibuſdam capitis morbis fieri poſſint.

Quibus quidem breuiter reſpondendo dicerem, quòd ſic. ratione enim & experientia, id facile perſuaderi poteſt: imo perſæpe miratus ſum, quòd nullus vſque ad hæc tempora huiuſmodi aquam in multis capitis affectionibus calidis, & humidis remouendis non accommodauerit: ſummopereque eam non commendauerit. Ratione enim ſuæ temperatæ caliditatis, cutis poros aperiendo, reſolutionem multorum humorum tenuium, & aliquantiſper calidorum auxiliari poteſt: rationeque ſuæ potentialis ſiccitatis multas capitis humiditates, & præſertim tenues exiccare: cerebrumque confortare, atque roborare valet: & ego nonnullos cognoui, qui abſque conſilio alicuius medici, ſed à quadam naturali ratione, vel experientia tantũmodo ducti, hanc aquã, quum ab aliqua mala temperatura calida, vel calida, & humida, & nonnunquam cum conſimili materia in ipſo capite contenta moleſtarentur: ſuper capitis commiſſuram coronalem recepiſſe: indeq; maximũ iuuamentum conſequutos fuiſſe: & profecto nulla in ea qualitas eſt, qua aliquis dubitare poſſit, quin pro duccia etiam vtilis eſſe non poſſit, vbi ſcilicet vel ratione ſuarum qualitatum actualium, vel potentialium manifeſte cõpetere videatur. Quare quum facile admodũ ſit, nonnullas duccias ibi parare, ego quidem ſũmopere laudarem, quòd omnino Senatus Lucenſis eas fieri curaret. Ex eis enim non ſolum Lucẽſes omnes, ſed & externorum multi maximas vtilitates, atque commoditates conſequerentur. Et licet vſque ad hæc tempora huiuſcemodi duccijs minime vſi fuerimus, id tamen eueniſſe credendum eſt, quia vſq; adhuc paratas non habuimus: & profecto ſi ibi fuiſſent abſque dubio à multis iam non mediocriter commendatas haberemus. Si igitur ab ijs, quorum authoritate fieri poſſunt, eas (vt ſpo) fieri curabitur: tãto magis huius aquę vires in communem hominum vtilitatem compertas, ſed magis commendatas habebimus: & hæc de iſto quæſito curſim dicta ſint.

Quantum vero ad operationes huius aquę attinet. Sciendum quòd tam in potu, quàm extrinſecus applicita, ratione ſuarum qualitatum actualium, atque potentialium, omnibus ventriculi intemperaturis, conferre poteſt: quæ quidem (vt ait Galenus) viij. ſunt: quatuor quidem ſimplices, totidem vero compoſitæ: quę profecto creantur (vt docet ipſemet Galen.) modo ab ijs, quæ intro ſumuntur modo ab ijs quæ foris incidunt.

Et ab ijs quæ in corpus ſumuntur fiunt: quum in cibo, vel potione, qua quis vtitur, uis quæpiam medicinalis eſt immiſta: ex earum genere, quæ uel calefaciunt, uel refrigerant, uel ſiccant, aliaue quapiam connexione harum qualitatũ afficiunt.

Ab ijs quę foris incidunt, vel ambientis nos aeris uitio, quum is immodice calefacit, aut refrigerat, aut ſiccat, aut humectat, aut copula quauis harum qualitatum afficit: uel aquæ qua lauerimus, uel unctione, qua vncti ſimus, uel deniq; alterius cuiuſdam, quòd quum foris uentriculo adhæſerit, aut calfaciendi immodice hũc, aut refrigerandi, aut ſiccandi, aut humectandi vim habuit.

Quum igitur (ut ait Gale.) unaquęque animalis particula propriam actionem edat, quę tãtum ab aliarum actionibus differt, quantum ipſa particula ab alijs, quæ illas edunt, eſt diuerſa: differt uero ab alijs particula quæque, eo quòd calidior, uel frigidior, uel ſiccior, uel humidior ſit, aut q binis horum quibuslibet, ſit affecta.

Si quis tueri actionẽ uoluerit hic temperamentum earum cuſtodiat oportet: cuſtodiet autem ſi id, quod ad calidius eſt conuerſum, refrigerabit: quod ad frigidius inclinatum eſt, calefaciet; Pari modo, ſi quod ad ſiccius eſt alteratum, humectabit: & quod ad humidius eſt verſum, ſiccabit.

Rurſus quoq, ſi ſiccabit pariter, ac calefaciet: quod humidum eſt redditum, & frigidum. Siccabit pariter, & refrigerabit: quod humidius ſimul, & calidius euaſit: & in reliquis duabus cõiugatiõibus ad portionem. Semper. n. pro eo quod

exuperat

exuperat inducendum eo vſque contrarium eſt: quo ad particulam in ſymmetriam, et naturalem habitum vindicaueris.

Sciendum tamen, vbi valide in ambabus qualitatibus immutata quæuis particula eſt, omnem eius actionem perire: nec facile, quod ſic eſt affectum, ad ſuam naturam reuerti poſſe: vbi verò altera tantum qualitas pluſculum immutata eſt, reliquarum aliqua mediocriter ſe habet: vtique qui ita eſt affectus, ſanari poteſt.

Iſtis ſic prætermiſsis, quum (vt diximus) viij. ſint ventriculi differentiæ. viij. nimirum erunt, & medendi rationes: quarum vna (quo medentis conſilia diriguntur) curationis meta eſt, ipſius ſimilaris corporis alteratio: quandoquidem etiam ipſæ ex intemperie, & naturalis temperamenti alteratione eſt ortus: at quę membratim medicatio agitur, ex his duobus conficitur: nempe materiæ copia, & huius congruo vſu.

Videndum eſt igitur quomodo hæc aqua omnibus ventriculi intemperaturis (vt dictũ eſt) conueniat. Et breuiter dicẽdum quòd propter ſuam actualem, & virtualem caliditatẽ frigidæ intemperiei conferre poteſt: non ſolum ſi ex ea debita quãtitas bibatur: ſed etiam ſi ea quis pro lauacro vtatur: præſertim ſi laborans à refrigerãtibus abſtineat: et (vt docet Galenus) vtatur vino veteri, ex eorum geuere, quæ valde calfaciunt omni ratione calfacto: tum nutrimento quòd calfaciendi vim habeat, cum magna piperis quantitate, & alijs huiuſmodi.

Eſt tamen animaduertendum, quòd ſi iſta frigiditas non ſit multum valida, neque à valẽtibus cauſis excitata, ac etiam conſeruata, opus nõ eſſe regimine adeo calefaciente: ſatis enim eſt, vt ſit tale, quòd gradui malæ temperaturæ contrarietur: ipſamque vel remouere, vel ſaltem lenire poſſit: ſemperque remouenda cauſa eſt, ad hoc vt rite curari valeat.

Calidæ vero intemperiei conferre poteſt, & præſertim intenſæ, ratione ſuæ diminutæ, ac ſatis refractæ caliditatis: quæ quidem reſpectu intenſioris caliditatis ei contrariatur: vel ei conferre poterit, tam intus, quàm extra, aperiendo meatus per quos poſtea ingrediatur aer frigidus, vel aliud refrigerans, vel tranſpiret caliditas.

Licet Galenus glorietur vno die, vel potius hora, quoſdam à ventriculi imbecillitate à calore ſcilicet cauſata, frigida potione curaſſe: quorum alijs. non aquam modo dedit fontanam recentem, ſed etiam quæ niue eſſet refrigerata: veluti Romæ præparare ſolent, calefaciens ſcilicet prius, quam ipſi biſcoctam appellant.

A Cibos præterea ad eundem modum refrigeratos identidem permiſit: Sed & frigidæ facultatis fructus ſimiliter refrigerans, ijſdem dedit: & alia id genus multa: in quibus ſibi propoſuit refrigerationem. ſicut ab ijs, qui huiuſmodi aqua vtiliter vti voluerint, in tali iam dicta ventriculi intemperatura faciendum eſt: quæ omnium ventriculi intemperaturarum facillime curatur.

Humidæ præterea intemperiei, hæc aqua ratione ſuæ potentialis ſiccitatis, & caliditatis ſuorum mineralium aduerſatur. Si tamen humiditas multa fuerit, quum huius aquæ ſiccitas ex ſe multum valida non ſit: ſed refracta ab actuali humiditate aquæ elementaris non poterit eam ſuperare: neque ſimiliter eius caliditas valde potens eſt, cum à naturali frigiditate ipſius aquæ reddatur imbecillior. B Valet igitur in modica, aut non valde magna ventriculi humiditate, pręſertim ſi continue non foueatur ab eadem cauſa, quæ eam excitauit: omneque conſilium curationis (vt docet Galenus) ad ſiccandum dirigatur: denturque ijs tum cibi, qui natura ſint ſicci, ac probe cocti, tum prorſus exiguus potus, præſertim frigidæ, vel alterius rei humidæ, iniungaturque eis, vt omnibus aſtringentibus vtantur.

In mala etiam temperatura ſicca, hæc aqua ratione ſuæ actualis humiditatis, & ſuæ ferè temperatæ caliditatis laudatur: & licet ratione ſuorum mineralium, ſit virtualiter ſicca, ea tamen ſiccitas non eſt tanta, vt omnino ſuam humiditatem corrumpat. Quare quum in ventriculo, ſi ex ea conueniens bibatur quantitas, paruam C moram contrahat: habet potius virtutem humectandi propter ſuam actualem humiditatem, quàm exiccandi. Siccitas enim ſua, quum (vt dixi) debilis ſit, ac valde refracta ab humiditate aquæ, non poteſt operari, nec manifeſtari, niſi in aliquo notabili temporis interuallo Valet igitur hæc aqua intus, & extra, in mala ventriculi temperatura ſicca, non tamen adeo valida, vt ſimillimum habitum efficiat ijs, qui maraſmo, ideſt ſenili ariditate macreſcunt: qui quidem habitus (vt refert Galenus) fit, quum inter initia exiguam intemperiem ex ſiccitate, quæ madefieri poſtulet, qui eam curandam ſuſcipiunt, in potu exhibent abſinthium, tum amaros aſparagos, & bulbos, malaq; cotonea, & cæſtiana, & punica, in cibum exhibent: poſt quoque vbi venter nihil continet, etiam rhois ſuccum eos bibere cogunt, tum quę exiccant extrinſecus imponunt: & ſic paulo minus omnis madoris expertes reddunt: quos omnes Gale. ſanat omni ratione humectans.

Eſt præterea notandum(vt ait Gal.) quòd alteratio ſicca ventriculi ęgrius curatur quàm calida,& frigida.quòd imbecilli(vt ſic dicam)magis materiali qualitate eius curatio perficitur. tẽpus verò curationis in ſicca intemperie multo amplius eſt,quàm in humida, quippe quod ſenium in ſanis eſt,id ſicca intemperies eſt in ægris, itaq; etiam inſanabilis eſt,vbi ſolida ſimiliarium partium ſubſtantia reddita eſt ſiccior.

Nam eſt & altera ſiccitas vtiq; cum ea,quorũ ſubſtantia ex humore concreto conſtat, ſicut caro,& adeps ſunt liquata.

Tertia verò ſiccitas eſt, quum propria humiditas,vnde partes nutriuntur,omnino eſt abſumpta,& iſta continetur in omnibus animalis partibus,ceu ros quidam per eas ſparſus.

Hanc igitur inſerere particulis ſine nutrimento nõ eſt,ideoq; difficillima eſt omnium eiuſmodi affectuum curatio,non ſolum per huius aquæ potum ſeu lauacrum,ſed etiam per alia cuiuſcũque generis præſidia,& ſi aliquando curatur, cibis potius boni ſucci,quàm medicamentis curari poteſt,ab omnibus exſiccantibus cauendo.

Diuerſa etiam à iam dictis ſiccitatibus eſt ea, quæ in proprijs cuiuſq; particulæ arterijs, veniſq; conſiſtit,quæ quidem ex ſanguinis penuria prouenit,Quare non aqua iſta,ſed cibis,& potibus, ex quibus ſanguinis quantitas gigni poſsit,rectificando mẽbra, quæ habẽt ipſum generare,quatenus opus ſit,curari debet,& poteſt.

Eſt tamen notandum(vt ait Gal.)quod ſiccæ intemperies quæ in ventriculo conſiſtunt, peſsimæ ſunt,& difficillime corriguntur, multaq; ſollicitudine indigent,immo(vt teſtatur idem Gale.)nunquam ad perfectionem ſanantur, nec in eum ſtatum qui ante morbum fuit,reuertuntur, &(vt vulgus ait)in talibus intemperãtijs accidit, morbum ventriculum afflixiſſe,& in reliquã vitam imbecillum reddidiſſe,quippe ſenum.ij.vẽtriculum obtinent,priuſquam cõſenuerint, quo fit vt facile ex leuibus lędantur cauſis,perinde,ac ſenes,nec probe concoquere poſsint:quo euenit, vt etiam totum his corpus deterius ſe habeat,areſcat,in maraſmumque trãſeat,quem facile mors ſequitur,præſertim ſi vehemẽter ſit læſum. Quare nõ videbitur mirum,ſi etiam hac noſtra aqua huiuſmodi intemperies non facile curentur.

Eſt tamẽ ſciendum quòd victus ratio eadem genere eſt,tum in hac ſupra dicta ſiccitate, tũ in illa quæ ſolam eam humiditatem abſumit, quæ ſolidas nutrit,præterea etiam in.iij.quã ſupra memorauimus ſiccitate,facillima verò omnium ſanatu.iiij.eſt,in qua venæ ſucco ſunt inanitæ, immò hic affectus,vt frigiditas,potius habitus curatur,quàm vt ſiccitas,vel(vt tutius loquar) frigiditatis reſpectus in hac ſiccitate exuperat periculique in ea vertitur.ſiccitas ſecundum locum obtinet,habetq; proinde ſanationem, tum expromptam,tum celerem,ſi quidẽ ſi biduo quis victus rationem his caute exhibeat, modice calfaciens & tuto nutriens,ſtatim in.iij.pleniorem victum citra noxam admittunt,multoq; id magis in.iiij. &.v.atq; hoc ſanè erat,quòd Hip.pręcepit, Quę longo tempore extenuata corpora ſunt,ea ſegniter reficere oportet,quæ breui breuius.

Scire autem licet,ſolidorum corporum ſiccitatibus,ſi perdurent,ſuccedere neceſſario frigiditatem,quippe permanere ſiccitas per ſe non mutata oppoſitione,quæ ex calido,& frigido conſtit,non poteſt.Celeriter enim ex nutriendi defectu refrigerantur partes,propterea ſcilicet quòd ex calido ſucco ſanguinis nutriuntur. & hæc de temperaturis ſimplicibus dicta ſufficiant.

In compoſitis verò laudatur hęc aqua.Si enim ſiccitati ventriculi copuletur frigiditas, quæ euidentes notas habeat,cęterum magna non ſit, ita quòd ventriculus intemperatura ſicca, & mediocriter frigida laboret:aqua iſta poterit rite adminiſtrari.Ratione enim ſuæ actualis humiditatis, & caliditatis facillime huiuſmodi intemperiem alterare poterit,neque ſiccitas eius virtualis tanta eſt,vt ventriculi ſiccitatem augere poſſit, quũ præſertim(vt diximus ſupra)in eo longam morã non contrahat:danda tamen opera eſt(vt docet Galen.) quòd non ſolum omnibus alijs ingenijs ventriculum humectes,ſed etiam moderate calfacias,minime eis quæ humectant, ea quæ valenter calfaciunt adiungendo,quippe ijs vehementer ſiccandi vis ſubeſt.

Iam verò quantitas noxæ in vtraque intemperie,ad materiæ inuentionem poteſt viam oſtendere.Verbi gratia maximæ quidem ſiccitatis ſanatio præſcripta iam eſt:modicæ verò,adeò ſcrupuloſa victus ratione non indiget, faciliuſque ab iſta aqua ſanatur, qñquidem nec vires ipſis funditus ſunt collapſę.Etenim nulla alia de cauſa difficilis redditur validæ ſiccitatis in corpore commoda curatio, quàm quòd vbi refici corpus poſtulat,nec cibus,ſe ipſo caleſcere cum eo poteſt, ſed eius quòd nutritur operã qua præparetur requirit,ipſum eſt imbecillum.Quum ergo id model ſiccum fuerit, propterea quòd vires non penitus conciderũt,vberius cibare licet:nec metus eſt vllus,ne à modo aberres. Ac ex potu huius aquæ,vel eius lauacro curationem ſperare nõ poſsis,ſi tamen extrema ſiccitate,ac frigiditate labo-

ret ventriculus,non ſolum hac aqua , ſed neq; ẽt quocunque alio generoſiori præſidio liberari poterit: neq; eam in huiuſmodi extremis intemperaturis laudo. Omnium enim intemperaturarũ compoſitarum ventriculi peſſima eſt,frigida, & ſicca,quare nil mirum ſi difficillime corrigitur, multaq; ſolicitudine indiget.

Si vero ventriculi intemperies ſit valde ſicca , mediocriter verò frigida,poterit hæc aqua ratione ſuæ actualis humiditatis,& caliditatis(vt diximus)conferre:& licet in ea non ſit tanta humiditas,vt ex toto valde ſiccam intemperiem remouere poſſit;ꝓpter ſua mineralia nihilominus poteſt eam minuere,ſed facilius alterare,ac aliquando in totum remouere mediocrem frigiditatem ei coniunctam , præſertim ſi vel ei admiſceatur , vel alio modo quis vtatur tantum calfaciẽtis materiæ,quantum ventriculus ad frigidam intemperiem inclinauerit,id eſt ſi modice refrigeratus fuerit , & valde exiccatus ea quæ modice calfaciunt,vt eſt aqua iſta,ac ſimilia, valde humectantibus adiungere licet.

At verò ſi ventriculus ſumma ſiccitate,multaque frigiditate laboret , ſic vt fortius calfacere opus ſit,aqua iſta minime ſufficiens erit,neque illis,qui iſto modo ſunt affecti , propinanda eſt. Omnium enim intẽperaturarũ grauiſſima hęc eſt,quo circa ad corrigendam quoque , non ſolũ iſta aqua,ſed omni alio quouis ingenio difficillimam eſſe , multaq; ſolicitudine egere , minime ignorandum eſt.

Si verò multa ſiccitate,modica verò caliditate ventriculus ſit affectus:aqua hæc nõ ſolum ſua actuali humiditate,ſed etiam aliqua frigiditate , qua ratione aquæ,& ferri participare diximus:cõuenire videbitur.In reliquis verò intẽperies hæc, vt ſicca tantum curari debet,vini tamen vis, melliſque copia,aliarumq; rerum valde calefaciẽtiũ & exiccantium minuenda eſt,& non ſolum mellis copia minui debet,ſed nullo modo deguſtandum eſſe iudico:vinum verò minime antiquum ſit,ſed nouum,aut mediocre, aquaq; cõmiſtum.

Si verò in ventriculo exuperet intemperies calida,cui adiuncta ſit humiditas mediocris,quum omnium intemperaturarum compoſitarum vẽtriculi facillime curetur,poterit hac aqua ſanari , vel ſaltem leniri. In ea enim(vt diximus)aliqua refrigerãdi vis reperitur:rationeq; ſuæ temperiei extremæ caliditati ſe ſe opponere poterit , neque tanta eſt eius actualis caliditas,vt validam ventriculi caliditatem augere, ſeu conſeruare poſsit. Reſpectu enim illius intenſæ caliditatis(iudicio meo)frigida potius dici poteſt. Refrigerabit igitur,vel ſaltem inteſam caliditatem leniet,ꝗ ratione que ſuæ virtualis ſiccitatis,illam mediocrẽ vẽtriculi humiditatem alterare poterit:præſertim ſi in eo longam moram contrahat : & ea quis lõgo tempore,aut in potu,aut pro lauacro, vel fomento vtatur.Hãc verò intemperiem minore metu, quàm ſi coniuncta eſſet ſiccitati,aqua frigida curauit Gale.quando ſcilicet minime ex ea vicinæ partes lædi poterant.

Nã in ſiccis affectibus (vt ipſe ait) neceſſe eſt, non ea modo,quæ proxima ſunt, ſed etiam totũ corpus gracilius reddi.

Ventriculo autem ipſo nondum ſiccato , nec totum attenuatum eſſe corpus poteſt , quare nec frigidæ potu lædi.

Sicubi verò adeo vehemens caloris intemperies ventrem occupet,vt vſq; ad cor ipſum perueniat,febricitare hominem neceſſe eſt,quominus mirum eſt,ſi eiuſmodi intemperiem maius periculum inſequitur,ſanatio tamen genere eadem eſt.Iſta tamen intemperies minime hac aqua curari debet.Vbi enim febris eſt,& præſertim valida,eam non laudo.

Si vero in ventriculo calor coniunctus fuerit cum mediocri ſiccitate,poterit hæc aqua ratione ſuæ frigiditatis virtualis , & humiditatis actualis conferre,ſi tamen in alijs omne regimen ad frigidum , & humidum vergat. Ait enim Galenus quòd hæc intẽperies eadem genere remedia poſcit,cum ijs quæ valent ad ſupradictam intemperiem,ad quam ſcilicet febris de neceſsitate ſequebatur , cæterum non adeo ſecurus eſt refrigerantium vſus.

Et(vt habet idem Gale.)facillima quidem ad curandum ventriculi alterationes ſunt , quæ ex calido,& frigido conſiſtunt:propterea quòd maxime actiuis qualitatibus corriguntur,& licet in iſta aqua actiuæ hæ qualitates non ſint multum validæ,magis tamen actiuæ ſunt,quàm quæ paſſiuæ in ea ſunt,ſecundũ proportionem,in remouẽdoq; contrarias vẽtriculi alterationes nõ multum validas,& eis ſubiacentes potentiores ſunt , ꝙ paſsiuæ. Quare(vt ait ipſemet Gale.)ventriculi alterationes quæ in humido,ſiccoque habentur, ægrius curantur.Imbecillis,enim (& vt ſic dicã) magis materialibus qualitatibus, ideſt non adeo actiuis,eorum curatio perficitur : potiſſimumq; quum humectandũ eſſe requiritur,ac tẽpus quidem caloris frigoriſque reparandi par quodammodo eſt,ſecuritas tamen impar . Niſi enim cuncta, quæ ei quod curatur circũdata ſunt ,corpora valida planè ſint:metus eſt,ne ab ijs quæ refrigerant noxam contrahant non leuem , in reliquis

duabus

duabus qualitatibus securitas similis est, tempus verò curationis (vt dictum est supra) in sicca intẽperie multo amplius est.

Sed ad aquam redeũdo, magis eã laudo seruatis seruãdis, & præmissis præmittẽdis in mala tẽperatura calida, & sicca, aut frigida, & sicca, non tñ intensa valde quàm in summe calida, & humida, aut summe frigida, & humida. Non enim mihi videtur, quòd eius actualis, vel potentialis caliditas, aut siccitas virtualis, sit adeo potens, vt non possit caliditatem, & siccitatem superfluam ventriculi diminuere potius, quàm augere.

Similiter etiã, frigiditas eius si aliqua in ea est ratione aquæ, & eius siccitas potentialis, ratione suorum mineralium, non videtur adeo valida, quòd malam ventriculi intemperaturã frigidam, & siccam, magis quàm frigidam, et humidam lenire non possit. Sua enim humiditas actualis multo maior est siccitate potentiali, & in minori admodum tempore potest (iudicio meo) suã vim ventriculo communicare.

Sed quoniam in ventriculi sinu nõnunquam continetur humor: qui aut calfaciendi, aut refrigerandi, aut humectandi, aut siccandi, aut etiã horum aliqua per coniugationem efficiendi naturam obtinet, intẽperiẽ creat: interim verò, & in ipsas vẽtriculi tunicas (vt ita dicam) imbibitus siue impactus: videndum si aqua ista in huiusmodi affectionibus vtilis sit, & quomodo.

Est igitur notandum, quòd licet materia quæ continetur in vẽtriculo, sæpissime per vomitum educatur, ac remoueat̃, nihilominus [si vomitus spontaneus, seu voluptarius nõ fuerit, potest hac aqua plurimum facilitari, si ex ea tepida aliqua bibatur quantitas materiaq; euacuanda valde crassa, aut viscida non sit, aut in ventriculi tunicis valde imbibita, seu impacta nõ fuerit, & licet vt plurimum per viam vrinæ suam operationem complere soleat, aliquando tamen materiam isto modo in ventriculo contentam, ac facile fluxibilem per sedem educere solet, ventriculumq;, ac intestina abluere, atque mũdificare, præsertim si materia sit biliosa, vel pituitosa tenuis: si vero crassa fuerit, ac lenta, ea, quæ vim habent attenuãdi, atque incidendi præmittẽda sunt, vel cum ipsamet aqua immiscẽda. In ea enim modica admodum attenuandi, aut secandi vis inest. Quapropter eã magis laudo, vbi vẽtriculus fuerit repletus materia biliosa, & pituitosa tenui, quàm melancholica, seu pituitosa crassa, & magis etiam vbi materia fuerit in cauitate ventriculi, quàm vbi imbibita, seu valde adhærens eius tunicis sit, si tamen illæ eędem materiæ vomitu facile purgari possẽt,

D minime hanc aquam laudo, nisi in modica quantitate, ac ratione potius facilitandi vomitum, q̃ diuertendi materias illas ad intestina.

Sed quoniam nonnunquam, & forte vt plurimum ex alia quapiam, vel alijs particulis humor seu humores ad ventriculum confluũt, (vt habet Gal.) diligenter discerni indigent, quales scilicet illi sint, considerareq; effectricem causam oportet, vt scilicet postmodum inde recta curatio statim fieri possit.

In ventriculi igitur affectu, vbi id quod super uacuum transmittit inueneris, omnem huc curã conferre oportet, de ventriculo autem tantisper esse solicitum opus est, ne quæ confluunt, promptè recipiat, quod duplici ratiõe fiet, vna omniũ fluxionum communi, quippe quæ ab abstringentibus repercutiunt̃. Altera verò non minus ipsa

E quoque omnium partium quæ ad bonam habitudinem reducuntur, communi, nempe ex ipsarum temperiei mediocritate.

Primum igitur, vt ait Gal. inspiciendum totum corpus est, an excremẽtosum, an plethoricõ i. nimia æqualiũ humorum copia redundans, fluxionem ventriculo immittat, & si excrementosum fuerit, excrementaq; multa, ac crassa fuerint attenuanda, minuendaq; sunt, deinde vero aqua ista propinari potest, præsertim si excremẽta, quę remanserunt biliosa, aut pituitosa, nõ valde crassa fuerint. Hac enim aqua non solum per viam sudoris, ac lotij, sed etiam intestinorum, ac vomitus expurgari facile poterunt, suaque stypticitate omnia membra naturalia validiora fient. Quare si in reliquis debitum iniungatur regimẽ istorum excrementorum abundantiam facile ex

F ista aqua à ventriculo diuerti poterit, si scilicet in potu debita sumatur quantitas.

Deinde vero considerandum est, an totũ corpus plethoricon. i. nimia æqualium humorũ copia redundans fuerit, fluxionemq; ventriculo immittat. Quòd si aliquando accidat, vena omnino incidenda est. Per eius enim sectionem humorũ æqualium copia euacuatur. deinde vero q̃ parcius viuat, imponẽdum est. si verò tãdem aliqua adhuc fluxio ad ipsum ventriculum remanebit, si vomitu, vel alio quouis præsidio diuerti nõ poterit, tunc audẽdũ est super ista aqua, quæ sua stypticitate adeo ventricnli vires roborare poterit, vt non amplius huiusmodi materias recipiat, & si forte recipiet, poterit illas resoluere, aut concoquere, ad benignumque reducere, vel alia membra mittentia exonerare, abluere, mundificare, atque etiam roborare, in tantum quòd amplius huiusmodi superfluitatęs ad ipsum vẽtriculum,

non

non immittent. sed alia conuenientiori, ac vtilio ri via eas resoluent, & vniuersum corpus ab eis li berabunt, præsertim si nõ fuerint in partibus val de remotis.

Si præterea vniuersum corpus non fuerit ex crementosum, neque plethoricon, singulæ cor poris partes singulariter expendendæ sunt, atq; in toto quidem corpore existimandæ, tum redũ dantiæ, tum excremẽtorum notæ, & si partes ex illis fuerint, quæ ab ista aqua in naturalem habi tum reduci posint, & excrementa, quæ ad vẽtri culum transmittũtur, ex eorum genere sint, quæ ab eadem educi posint, perutilis iudicanda erit, quales autẽ sint huiusmodi partes, & qualia sint ea excrementa, notum erit ijs, qui ista nostra dili gentisime considerabunt. Illæ enim sunt, om nia membra naturalia, & excrementa præsertim calida, ac frigida, vel tenuia, aut saltem non val de crassa, aut lenta.

Sed vt aliquo modo ad particularia descenda mus, primum quidem in mulieribus, si ventricu lus patiatur, considerandum, an naturaliter non purgentur. Potest enim sanguis ille mẽstruus pręter naturam retentus causam pasionis ventricu li esse, vbi præmissa euacuatione humorum cras sorum, qui defluunt ad venas vteri, & illas ob struũt, potest hæc aqua intus, & extra vtiliter ac commodari. Habet enim ratione suæ actualis ca liditatis, & ferri, cuius naturam sapit, attenuare, aperire, omnesq; corporis meatus abluere, & pręsertim vteri, & sic potest ventriculum ab illa affe ctione liberare, præsertim si patiens regimine at tenuante, aperienteq; vtatur, caueatq; ab incras santibus, & obstruentibus.

Mox similiter in viris æstimandum est, nun quid excretio aliqua consueta, his retenta sit, ex qua scilicet ventriculus compatiatur, & si ex illis erit, quæ hac aqua euacuari, vel mundificari, aut rectificari posit, audacter eã ꝓpinare poterimus. Nonnullis enim ora venarum quæ in sede ha bentur, euacuare superflua sunt sueta: quæ quidẽ si non euacuentur, sed retineantur, occasionem, vt ventriculus patiatur, facile præbent. Quare vẽ triculus ex huius aquæ vsu, vt videbimus infra, li berari poterit.

Similiter etiam in alijs solet sanguis superfluus certis quibusdam periodis è naribus fluere, qui si retineatur, potest ipsum ventriculum affligere, si scilicet ad eum confluat vbi etiam aqua Villensis non erit inutilis. Poterit enim ipsa mediante, vel diuerti, & euacuari, vel attenuari, vt scilicet per venas nariũ fluere posit, aut rectificare mem bra, quæ ipsum gignunt: necnon eius quantita tem minuere.

In alijs verò vomitus, aut alio quopiam modo in certis quibusdam periodis vas aliquod reclu sum est, quo superflua euacuari solita erant. Gal. namq; nouit id, tum in ore, tum in faucibus mul tis contigisse, in quibus quidem omnibus ex hu iuscemodi occasione, ventriculus non leuiter pa ti potest, & licet multis alijs præsidijs talis pasio remoueri, vel saltem leniri posit, ego tamen in ter alia non postponerem aquam nostram. Ea.n. facile euacuari poterit materia illa, quæ per vomi tum expurgabatur, & vas reclusum aperiri, vt in de superflua quæ ad ventriculum confluunt, edu cantur, ac resoluantur.

Non desunt pręterea quibus per ventriculum sanguinis expulsio certo tempore fiat, potisimũ ijs qui cum vehementem exercitationem depo suerunt, à priore tamen victu nõ destiterunt, aut etiam arctuum toto aliquo sunt priuati. in qui bus quidem si sanguis ille retineatur, & ex illa re tentione vẽtriculi alteratio insequatur, facile cre di potest. ꝙ si hæc aqua à prudenti medico exhi beatur, poterit facillime huiusmodi alterationẽ remouere, vel aperiendo vias, ꝑ quas solitus erat ille sanguis, ad ventriculum peruenire, vel rectifi cando membra, ne illam superfluam quantitatẽ gignant, vel illam aliunde diuertendo.

Sũt præterea quibus diarrheæ, & choleræ, cer tis interuallis, oẽm corporis redundantiam edu cunt. quod nisi accidat, solet ventriculus inde pa ti, vbi etiam potest aqua nostra conferre, si scili cet ea materiæ illæ educantur, vel aliunde diuer tantur, aut alio quouis modo resoluantur.

Ab ijs tamen (vt docet Gal.) illud æstimandũ, qua nam victus ratione vsi fuerint, vtrum ne fre quenti cruditate, aut satietate, idq; in ociosa vita, ac præcipue præter consuetudinem, an contra.

Illud deinde perpendendum, an aliud mem brum corporis, certo temporum circuitu vexari solitum, nunc non vexetur. Alijs enim articula ris morbus, aut coxendicis, aut podagra, alijs ce phalęa, aut etiã fluxio aliqua, quæ in oculos, vel aures procubuit, nunc migrauit ad vẽtriculum. non paucis vero catarrhi, & coryzæ idest destil lationes per guttur, & nares, quæ asidue vexa bant, conuersæ certo tempore in ventriculi lo ca sunt.

His igitur omnibus sic cõsideratis, si quidem ex minus momentaneis trãslatio facta est, quod superfluũ est, rursus ad ea reuelles, sin ex ijs quæ maioris sunt momenti, ambobus simul cõsules, eum semper summouens affectum, qui fluxionẽ excitet, quod quidẽ fiet si omnes corporis partes ad

ad bonam habitudinem reducatur, ac omnes na turales expulsiones fluxiles semper reddãtur, qđ quidem aqua ista nonnunquam fieri poterit, sicut à prudenti medico facile cognoscetur.

Et si propter æqualium in toto corpore succorum redundantiam venter fluxione tentatur, totum corpus euacuãdum est, vel pharmaco, vel aqua ista, præsertim si humores non fuerint valde crassi, neq; etiam in magna valde quantitate aggregati.

Simili modo si propter alicuius mali succi abũdantiam vẽter fluxione tentatur, ille euacuãdus est, qui profecto hac aqua commode euacuari poterit, atque postea ad ventriculum redeundum, si scilicet maiori confortatione, aut auxilio indigebit. Ista enim aqua nõ solum vim habet huiusmodi materiam educendi, sed etiam mundificãdi, ac ventriculum roborandi, qua quidem re indiget, quoniam quum per plures iam dies delata in eum superuacua sunt, aliquid vitij ex eorũ malitia contraxit, quod quidem à virtutibus huius aquæ amoueri poterit, vel (vt ait Gale.) ex tempestiua absinthij potione, & si pro temperamento noxiæ fluxionis ventriculus intemperie aliqñ laboret, corrigi nimirum per contraria præsidia postulat, inter quæ (vt vidimus supra) aqua Villẽsis annumerari potest, et facilius quidem erit eiusmodi noxam corrigere, vbi paucos durauit dies. Nam si desiderio eius qui curasset, longiore spacio permansit, aliquando tunicæ eius malo succo implentur, & sic non solum hac aqua, sed etiam alijs præsidijs difficilius curatur, aliquando verò ipsa similaris tunicarum ventriculi substantia intemperata non leuiter affecta, simili cura indiget, quam prius de intemperantijs supra retulimus, quæ absque dubio, vt diximus, hac aqua cõpleri potest.

Si igitur succus vitiosus in vẽtriculi tunicis receptus, non adeo faciliter hac aqua euacuari poterit, vti si in eius cauitate esset, potest nihilominus educi præcipue, si valde impactus in ipsis nõ erit, sed tunc (vt docet Galn.) loco iam dicto, ea pharmaca, quæ modice purgant, exhibẽda sunt, sic vt eorum vis super ventris, & intestinorum loca non ascendat, aut si quid vltra vasa, totum in mesenterio contingant.

Verum quibus lenta pituita ventriculo insigitur, his antequã exhibeatur ista aqua, vel alia medicina solutiua exhibenda sunt quæcunque hanc dissecare valent. Sic enim postea facilius, commodiusque educitur. Quod si ad uomendum sunt idonei, cum in hac aqua sit aliqua virtus attenuãdi, ac vomitum mouendi, præsertim cum mate-

D ria sit in ventriculo, vt nunc supponitur, non est inutilis, sicut neque inutile est, in his vomitum p radiculã ex oxymelite (vt docet Gal.) tentare.

Si verò lentus humor non sit, neque crassus, facilius vel vomitu, vel secessu, vel etiam per vrinam hac aqua educetur, vel (vt ait Galenus) solo ptisanæ cremore, aut mulsa, per vomitum expurgabitur, & tunc sumendum vtriusuis plus est, quàm vel nutrimenti, vel etiam deiectionis. idcircocã sumeretur, vt scilicet facilior sit vomitus. idoneum vero est etiam tunc, si mulsa in qua incoctum absinthium sit, bibatur (vt iubet Gale.) nã id quoque tenues succos, quicunque videlicet in ventriculi ore continentur, commode deorsum impellit, & hoc idem absque dubio aqua Villensis augeret, si ex ea in potu debita sumeretur quantitas.

E Aliquando præterea mistus ex tribus iam dictis simplicibus affectionibus in ventriculo affectus apparet, ita vt & ipsæ solidæ eius partes laborent, & mali succi, ita ventri sint infixi, vt elui ex facili nequeant, & alij in interno eius sinu contineantur. Potest namq; interim fieri, vt primus cũ secundo consistat, potest & secũdus vna cum tertio, potest & primus cum tertio, ac sæpe etiã omnes simul esse. in omnibus tamen (vt dictum est supra) potest hæc aqua conferre. Si enim solidæ partes ventriculi laborant aliqua mala tẽperatura, iã diximus, quomodo hac aqua alterari possit, similiter etiam si mali succi sint infixi solidis partibus, vt elui ex facili non possint. Ista tamen aqua possunt aliquando educi, ac ex illis locis amoueri. Si vero in eius interno sinu, & cauitate contineantur, multo quidem facilius ea ablui, ac

F mundificari possunt, maxime si non fuerint valde crassi, aut tenaces, quod si accidat, præmittenda ea sunt, quæ vim attenuandi, aut incidendi habent, similiter etiam dicendum est, si huiusmodi affectiones inuicem complicentur, vel omnes simul adinueniantur. Medicus enim prudens potest omnia optime considerare, & ista aqua vti, vbi sibi videbitur cõuenire, præmittendo ea, quę ei opportuna videbuntur.

Primum vero in eiusmodi complexu æstimãdum, à quo maxime discrimen ægro impendere videatur, secundo loco quid, quæ ve ex his causæ rationem obtineant, & quid effectus, tertio quæ sanari antea possint, & quæ non possint.

Vbi namq; à quoquam affectuum nõ leue periculum instat, ad id quòd vrget dirigi primum curantis consilium debet, vbi aliud afficiens est, aliud quod ab eo efficitur, ipsa causa spectanda.

At vbi curare hoc, sine illo non licet, ad id quod ordo

ordo dictat, eſt reſpiciendum, atq; in eo quidem curationis conſilio, quod ab vrgente initur, affectus magnitudo perpendẽda eſt, eaq; triplex eſt.

Alia quæ ex læſæ actionis præſtãtia ſpectatur.

Alia quæ ex propria affectus eſſentia.

Et tertia præter has, quæ ex facultate, quæ læſum corpus gubernat, exiſtimatur.

In eo vero conſilio quod ex cauſæ ratione initur, animaduertendum, quid nam eorum, quæ cõiuncta ſunt augere, aut gignere reliqua poſsit, quæ rurſus vel gignantur, vel incremẽtum ab eo accipiant. In eo vero ꝙ ordo ꝓſcribit, quid à quo, vel quid cum quo, vel quid poſt quid ſanari poſſit. Quibus omnibus diligentiſsime conſideratis, à prudenti medico hæc aqua vbi opus fuerit, accommodari poterit.

Amplius hęc aqua in potu ſumpta, cibi appetentiam inducit, eiuſque nauſeam tollit. Vbi notandum, ꝙ os ventriculi (vt habet Gal.) per ſe patitur abolitam, difficilem, & deprauatam appetentiam.

Vocat autem abolitam appetentiam, quum quis nihil omnino appetit.

Difficilem eam, quæ imbecilla eſt.

Deprauata autem appetẽtia partim ad immoderatam cibi, potioniſq; exhibitionem vertitur, partim ad alienæ qualitatis deſiderium.

Atqui hæc oĩa naturales ipſius particulæ functiones ſequuntur, ob quas à cerebro maximos neruos ſortita eſt, quorum aduentu, abundãtiori præ cæteris partibus oĩbus ſenſu prædita eſt.

Quum enim quodlibet animal in ambiẽtem aerem, per cutem diſsipetur, & inaniatur, principio partes cuti ſubditæ inanes redduntur, at natiua harum facultas eſt, vt cibum ex vicinis partib. ad ſe alliciant, vt impleatur id qđ erat inane, mox illæ rurſus ex ſibi vicinis, ac tertio loco hæ ex ſibi propinquis, ita ex proxima quaque parte facto ſemper celeri tractu, perinde quaſi in choro quopiam tandem venæ ad vẽtriculum productæ inanes euadunt, quæ & conſueuerunt, & poſſunt cibum ex ventriculo ad ſe conuellere, veluti ſtirpium radices in terram demiſſæ, quippe tota hęc actio, quum non ſit animalis, ſed naturalis haud aliter in animalibus q̃ in plantis perficitur.

Igitur terra ventriculi vice, plantis tantiſper promptum abundantemq; cibũ miniſtrat, quorint, veluti ſi aliquãdo ob ſqualoris exceſſum humor ipſius exaruerit, ſtirpes quoque ex alimenti penuria exareſcent.

Animalibus vero vtpote, q̃ terræ (præter pauca quædam) non adhærent, fabrefecit natura ventriculum veluti promptuarium quoddam cibi, quemadmodum ſtirpibus terram.

Addidit inſuper facultatem, qua penuriã ſentiret, vt animalia ad cibum, potionẽque excitata, eodem tempore implerentur, vocaturque huiuſmodi plenitudinis deſiderium appetentia, quæ quidem ortum habet à penuriæ ſenſu, quum venæ ex ipſo ventriculo trahunt veluti mulgentes, ſugenteſque.

Ventriculus vero huiuſmodi ſuctionem non ferens, ſed tanquam diuulſus, huius moleſtiæ remedium cibum exquirit.

Sic enim venæ ad exhibitum cibum conuerſæ iam ex ipſo, non ex ventriculo trahunt alimẽtũ.

Accidit autem poſt exhibitionem, vt ſimul atque venæ ad cibos ſe conuerterint, ventriculus quoque trahat ex ipſis ad ſe ſe, quãtum antea venæ ab ipſo detraxerant, igitur functionis ſenſus eſt fames.

Reliquorum vero duorum ſymptomatum, alterum venarum ſuctionem præuenit, obtinetq; homonymam cum altero appellationem, nempe appetentiam, & ad naturalem pertinet actionem, non ad animalem.

Alterum vero putà inanitio hanc ipſam appetentiam præcedit. omnia itaque huiuſmodi ſymptomata ordine ſe inuicem comitantia, ad quinarium numerum (vt ait Gale.) reducuntur, primum omnium eſt inanitio, alterum eſt inanitarum partium naturalis appetentia, hanc ſequitur ventriculi ſuctio, deinde ſuctionis ſenſus, poſtremo ipſa animalis appetentia omnium vltima, atque hanc functionem aboleri contingit, ſi vel ſuctionis ſenſus pereat, vel ſuctio non fiat, vel corpus non inaniatur, itidem exigua erit appetẽtia, ſi iam dictæ affectiones non pereãt quidem, propius tamen ad abolitionem accedere videantur.

Si igitur hæc aqua ciborum appetentiam excitat, hoc in primis eſt, quum ſcilicet humores calidos in cauitate ventriculi contentos, vel in eius tunicis imbibitos, & præſertim os eius petentes euacuantur, ac in totum remouentur, & frigiditas introducitur. Ad famem enim excitãdam (vt ait Gal.) frigus in ventriculo non parum cõfert. Nam & vacua reddit corpora, ac ipſorum tunicas cogens, conſtringenſq; famem ſuſcitat, ſicut inter potiſſimas, continenteſq; cauſas, quibus fames impeditur calor numeratur, quippe qui ſolida corpora laxando diſſoluat, atque ad attractionis functionem reddat imbecilliora, humida vero fundendo ſupra modum extendit. Similiter etiam poteſt hæc aqua cibi appetẽtiam excitare, etiam ſi nihil omnino appeteretur: vel ꝓpter oris

ventriculi

ventriculi diminutam sensationem, ex præsentia scilicet aliquorum humorum ipsam impedientium: vel quia partes ei vicinæ, ac primum remotæ non attrahant alimentum: nullaq; inde sequatur inanitio, vt profecto sequi debet, ad hoc vt cibi desiderium oriatur.

Si igitur in ventriculo sint humores, qui oris ipsius sensationem impediant, cibiq; desiderium tollãt, possunt hac aqua facillime remoueri, atq; resolui, præsertim si non sint valde crassi, ac lenti. quòd si tales fuerint, ea quę attenuandi vim habent præmittenda sunt, & sic postmodum recte administrari poterit, si etiam cibi appetentia impediatur, quia partes remotæ ab ore scilicet ventriculi non trahant ab alijs sibi vicinis, & aliæ ab alijs, donec venæ peruenientes tanquàm manus quædam ad ipsum ventriculum nõ alliciant sibi nutrimentum, hæc aqua conferre potest. Si enim fuerint partes exteriores, quæ repletæ non attrahant ab interioribus, si materia tenui erunt repletæ, & qui sic erit affectus vtatur hac aqua pro lauacro, nulli dubium quòd per halitum, ac sudorem inanietur, et humores illi resoluentur. quibus resolutis partes illæ necessario a magis intrinsecis succos attrahent, & illæ ab alijs, & aliæ ab istis, donec attractio fiat ab ore ipsius ventriculi, quo quidẽ inanito, fit exquisita sensatio, ad quã tandem cibi desiderium, & fames consequitur.

Si etiam illæ venæ, quę alimentum attrahunt, & sugunt ab ipso ventriculo, sint valde repletæ: vel etiam obstructæ, indeq; cibi fastidium, vel inappetentia sequatur, hæc aqua summopere conferre potest, non solum illos superfluos humores educendo, atq; mundificando, sed etiam obstructiones aperiendo, roborandoq; earum virtutes attractiuas, & expultrices, ad quas postea ventriculi inanitio consequitur, et sic insurgit naturalis appetentia, & ventriculi suctio, deinde suctionis sensus, postremo ipsa animalis appetẽtia omniũ vltima. quæ quidem suctio, (vt dictum est) aboletur, si vel suctionis sensus perit, propter scilicet prȩsentiam alicuius humoris, qui tamen (vt diximus) remoueri potest ex huius aquæ potu, vel si suctio non fiat, propter iam dicta impedimenta, quæ omnino hac aqua facile remoueri poterunt, vel si corpus non inaniatur, propter aliquod impedimentum in ventriculo, vel in alijs particulis cõmunitatem habẽtibus cum eo, quod quidem etiam sępisime ex potu dictæ aquæ, & nonnunquàm ex eius lauacro aboleri vidimus.

Amplius Gal. vj. part. aphorismorum, super aphorismo. iij. in quo ait Hip. quòd in longis difficultatib. intestinorum inediæ ex fastidio malũ, D & cum febre peius. Notat difficultates intestinorum ex humoribus acribus fieri. sunt autem intestinorum exulcerationes, primum quidem summa parte abrasorum, progressu autem temporis, & profundiora habentium, & vlcera putrilagini vt plurimum obnoxia, quo maxime tempore, etiam ventriculus ipse compatiens, ad concoquendum offenditur. qua offensione magis, ac magis ad superiora perueniente, quando & os ventriculi vna afficitur, sunt cibum fastidientes, hoc est inappetẽtes, sunt quidem, et ab initio nõ nunquàm cibum fastidientes, propter malos humores fluentes ab hepate, quibus diximus abradi intestina, præsertim quum amaræ bilis naturam habuerint, nam pars eorum superfluitas ad os ventriculi effertur.

In longis vero difficultatibus intestinorum, E quum hic casus euenerit, mortem quandam ipsi aduenisse ventriculo compatiendi ratione significat, in qua omnino interijt appetentia, opus ad vitam necessariũ. Omnibus tamen istis affectionibus vtilis est potus huius aquę. Ea enim humores illi acres euacuari possunt, intestinorumq; vlcerationes ablui, ac consolidari, & per consequẽs in pristinum statum restitui appetẽtiam, illorum occasione deperdita, vel diminuta.

Si uero in longis difficultatibus intestinorum vna cum inappetentia febris adueniat, duorum alterum erit, vel scilicet putredo aliqua erit circa vlcera, vel inflãmatio effatu digna, atque ita toto patiente ventriculo, ægri se habent exitialiter, & tunc neque potus nostræ aquæ laudabilis est. tum propter febrem, tum etiam propter ingentem inflãmationem, quam quidem facile augere posset, licet vlcera abluendi ab humoribus putridis vim habeat, quum igitur alia tunc considerari debeant, minime ipsam probo.

F Laudatur præterea etiã in ijs, qui prauas qualitates, prauosq; cibos appetunt, quod quidem accidit ijs, quibus ventriculi tunicæ prauo aliquo excremẽto sunt imbutæ, quod profecto hac aqua euacuari, atq; ablui potest.

Et huiusmodi affectus mulieres vitiosis humoribus refertas infestare consueuit, idq; quum vterum gestant.

Appetunt enim maxime per hunc affectum, & acida, & acerba, & nonnunquàm acria quoq; interdum, vel cimoliam terram, vel testas, vel extinctos carbones, aut alios huiusmodi cibos absurdos. atque complures earum huiusmodi vitio laborant vsque ad secũdum, vel tertiũ mensem, in quarto vero quiescunt, partim, quòd vomitione vitiati humores expurgantur, partim quòd

concoquuntur,

concoquuntur, vtpote exiguum cibi tum sumente muliere ob fastidium, partim etiam ꝙ multitudo vacuatione sit imminuta, quippe primis duobus mensibus fœtus paucum ad se sanguinem attrahit, eo quòd parum adhuc auctus sit, adeo vt ne fœtus quidem nominari tum debeat, sed cyema potius, idest conceptus.

Vbi verò iam increuit, tum plurimo indiget alimento, atq; tum non id quod optimum est è venis (vt antea dicebam) allicit, verũ etiam quia maiorem alimenti copiam requirit, aliquid vitiosi simul attrahit, ita fit vt vniuersum corpus, & plethoricon, idest plenum esse desinat. & maiori humorum vitio crucietur.

At fœtus ipse excrementa quæ ab attracto redundant alimento, ad duas reponit membranas, quo fit, vt ipse quoq;, & maiori humorum vitio, & maiori intemperie infestetur, quandoquidem à vitioso sanguine alimentum sumit, nisi grauida mulier residuo quo vterum gerit tempore, optimis vtatur cibis, quod quidem regimen, absq; dubio non solum post quartum mensem, sed ẽt ante, melius est, quàm in potu hanc aquam sumere. Minime enim eam laudo in prægnantibus, nõ solum in hac affectione, sed etiam in omnib. alijs nisi forte ex ea modica admodum quãtitas bibatur. periculum enim est de abortu, multisq; alijs symptomatibus.

Sed quoniam hæc malacia, idest hæc prauarũ qualitatum, prauorumq; ciborum appetẽtia, nõnunquam etiam viris accidit, quando ipsis quoq; vitiati humores ad ventriculi osculum defluũt, huiusmodi symptomata circa alimenti appetentiam euenire solent, ista aqua satis cõmode euacuari possunt, si videlicet non fuerint nimis crassi, ac tenaces, vel impacti, aut infixi in ventriculi tunicis, & præsertim in ore eius.

In deprauata præterea appetẽtia, quæ fit si vehementiæ modum excedit, ac à nõnullis canina fames appellatur, quæ (vt ait Gal.) subito euenire non potest, sed plurium dierũ numero opus est, hæc aqua vtilis est. Ea etenim humores acidi, ac mordaces euacuantur, & abluũtur, quum ista fames fiat (vt ait Gal.) si ventriculus. i. os eius mordicus ĩfestetur ob acidi humoris vitium, vel si totum corpus immodice dissipatum, assidua indigeat nutricatione, quippe frigidi humoris vitiũ rosionem, quæ suctioni proportione respondeat inducit, ac appetentiam, haud aliter, quàm naturale pathema excitat, atque cibi magis, quàm potionis desiderium affert, idque propter refrigerationem, à qua etiam sola, nonnunquam appetitus caninus (vt testatur Gale.) fieri solet. Tunc. n. plura appetimus, quum os ventriculi in quo appetendi vis cõsistit, frigidiorem habuerit temperaturam, vbi aqua ista minime erit inutilis. Poterit enim illam immodicam corporis dissipationem, & illam assiduam nutricationis indigentiã remouere, ac rosionem frigidi humoris vitio, vẽtriculo. i. ori eius inductam, insimul cum refrigeratione, si non ex toto, saltem pro maiori parte amouere.

Caninæ igitur appetentię causa est intemperies frigida, acidorum humorum vitium, aut plurima per totum corpus inanitio, siue ipsa caloris vim, siue retentricis facultatis imbecillitatem sequatur.

Vbi notandum, quòd propter acidorum humorum vitium accidit, vt eorum quæ fuerunt ingesta multa fiat deiectio, vel (vt ait Gale.) vt affatim impleti paulopost, aut euomãt, aut fluore deijciant, ꝙ non solum ijs, qui pręter naturam se habent accidere solet, verum etiam animalibus quibusdam integra valetudine degentibus, vt in auiculis, quas nostrates in Asia seleucidas vocant, videre est, quippe quæ iugiter locustas edunt, easq; celeriter excernunt, ac in alijs quoque animantibus huiusmodi accidens naturale videtur, & propter plurimam per vniuersum corpus inanitionem accidit, vt cibus per ipsum digeratur.

Accedit ad hæc bulimos, idest vehemens fames, ita enim vocant. est que oris ventriculi symptoma, quum simul, & penuria, imbecillitate, & refrigeratione, afficitur.

Vnum tamen hic est animaduertendum, videlicet ꝙ quũ senum corpus frigidum efficitur, tantum augeri contingit in ore ventriculi frigidam humiditatem, vt appetitus deficiat, atq; ita excrementa exsiccentur, inopia eorum, quæ assumuntur, vt ad alimenti distributionem, vbi etiã huius aquæ potus non erit inutilis.

Amplius laudatur hæc aqua in remouẽda siti, & licet aliquando etiam eam inducere videatur, raro hoc accidit, & in his potius, qui ea ꝑ lauacro vtuntur, q̃ in ijs qui eam bibunt.

Vbi notandum (vt ait Gale.) ꝙ circa potionis appetentiam, tum similia, tum numero ęqualia eueniunt symptomata, illis scilicet quæ euenire diximus circa cibi appetentiam.

Accidit enim quasi priuatio quædã potus appetentiæ, quum corpus omnino non eget potione, ob frigoris. s. humorisq; excessum, vel ventriculus suum pathos non sentit, propter aliquem videlicet humorem, vel qualitatem ipsum corrũpentem, vel saltem impedientem, vbi hæc aqua conferre potest, remouendo humorem illum, alterandoq;

terandoq; frigiditatis excessum,& licet sitim remoueat(vt videbimus infra) nihilominus habet etiam virtutem ipsam inducendi, si à causis præter naturam ea ferè ventriculus priuetur. Sicut enim naturaliter os eius virtutem cibum appetē di habet,ita & potus. Quare quum quasi priuetur ea,potest hæc aqua plurimum prodesse.

In eodem etiam ore ventriculi nonnunquam deficit potus apparentia, quando.s.hæc eadem, quæ dicta sunt imbecilliora fuerint, vbi tanto facilius hæc aqua proderit,si rite,& à prudenti medico administrabitur.

Amplius accidit etiam deprauata potionis appetentia,quæ deprauatæ ciborum appetentiæ ꝓportione respondet.Quippe immoderata appetitur potio,quando contenti in ventriculi tunicis viciati humores,aut salsi sunt,aut biliosi,interdū vero quum veluti feruet in eo natiua ipsius humiditas.

Si enim(vt ait Gale.)salsi, aut biliosi humoris vitio mordicationem senserit ventriculus, potionem magis,quàm cibos desiderabit, quippe huiusmodi humores præter hoc,ꝙ ventriculum calfaciunt,& exiccant, vnde sitis causa prodire solet,etiam succos,tum in ipso,tum in venis funde re possunt, at symptoma quo succi funduntur, partes continentes replet,haud aliter opinor, q̃ eas frigus inaniat.

Similiter etiam(Gal.ait)ꝙ ingentis sitis, quæ citra diabetem accidit,causa est ventriculus, aut calida,aut sicca,aut vtraq; intēperie affectus, maxime vero os ipsius.proxime vero ventriculo est hepar,sed maxime pars eius sima (simul inflammatis.s.gulæ,pulmonisq; partibus)huius accidētis veluti radix est,quum à dispositione erysipelatis naturam mutante incenditur, vbi si ea quæ iam supra dicta sunt optime considerentur,aquā istam vtilem esse,facillime cognoscemus.

Sed quoniam(vt ait Gal.)sitis etiam sequitur magna ex parte tabitudinis genus aliquod, alias aliud: animaduertēdum, ꝙ raro,vel ferè nunq̃, aqua ista accommodari potest,quare alijs potius præsidijs remouenda est.

Est præterea notandum(vt ait Hip.) ꝙ qui in medicamentis purgati non sitiunt,non quiescūt priusquam sitiant(vbi Gal.ait)ꝙ qui purgantur, nonnulli statim sitiunt,nōnulli postea,quod quidem fit propter ipsius ventriculi dispositionem, aut propter datum medicamentum, aut propter humoris euacuati naturam.

Vētriculi quidem ratione, quia ex caliditate, vel siccitate,vel ambabus istis qualitatibus prompte ad sitiendum perducatur, siue hoc natura in sit ei,qui biberit medicamentum,siue illo solum tempore,in quibus quidem dispositionibus omnino vtilis hæc aqua erit,ratione autem medicamenti,quum acutum fuerit,& calidum,& mordax,impressionemq; fecerit in ipso ventriculo, vbi etiam semoto huiusmodi medicamento,adhibitoq; regimine refrigerante,& humectātepoterit hæc aqua rationabiliter exhiberi.

Propter humorem vero euacuatum, quando bilis amara fuerit,vel alius humor calidus,& siccus,qui quidem os ventriculi potuerit exiccare, & calefacere,ad quas quidem alterationes(vt sæpius dictum est supra)facile sequitur sitis,quæ ex huius aquæ potu, absq; dubio remoueri potest.

Ex contrarijs vero causis longo tempore sine siti perseuerant,quando videlicet,vel frigidiorē, vel humidiorem ventriculū habuerit homo,qui purgatur, vel ab initio, vel in tempore purgationis, vel quando medicamentum omni vacat mordacitate,sicut esset manna,vel cassia,& huiusmodi,tertio vero quādo humor euacuatus pituitosus,aut aquosus extiterit.

Verum & in his(vt ait Gal.) quando abunde fuerint euacuati,consequitur sitis.Sufficiens etenim est ea,quæ ex euacuatione prouenit siccitas, hanc efficere.ac præterea ea,quæ est medicamenti purgantis vis habentis aliquam,& si neq; sensibilem,attamen latentem acritudinem,ac caliditatem,præsertim si sit vere medicamentum purgās,& ista sitis hac nostra aqua remoueri potest, nisi sint aliqua,quæ vsum eius dissuadeant.

Gal.præterea ait,quòd si humiditas quæ ad arefactas venas fertur,qualitate acris, idest calida fuerit,& facultate siccatoria,corpus incenditur, ac inflammatur,vt si quispiā siticulosus effectus, liberaliter vinū biberit,vel purum,vel aqua marina mixtum,vel solam aquam marinā biberit,& fatetur se aliquando ex ęstiuo itinere siticulosum redditū,bibisse vini veteris paulo sincerioris cralycē unum, atq; ex eo,utpote calefaciente,& exsiccante,sitim magis auxisse, & minime placasse uti fecisset,si aquam istam bibisset.

Vt igitur nos quanquam mente, quæ appetitum moderetur præditi,interdum quidem negligentius,interdum autem,& incontinentius,atque etiam quum in promptu melius non sit,ad potum aliquem,qui & salsus,& acris sit,peruenire cogimur,sic & uenarum facultas attractoria perpetuo vicinis ex partibus humiditatem attrahit, substantiam ipsius qualis nam sit,nullo pacto discernēs.Ratione etenim caret, qua quippiam ex meliori scrutari possit,sed vt pueri,brutaq; àcensu oblatum humidum. quum sitiunt,irruūt hoc pacto

pacto & illa.

Sunt etiam qui inexhausta siti cruciantur: de quorum numero mori vidit Gale. & eum qui viperam deuorauerat (erat autem fortasse dipsas) et messores, qui forte fortuna vinũ biberant, in quo huiusmodi quædam fera fuerat extincta: & eum, qui ex veteri vino fuerat inebriatus: item eum, qui sitim tolerare decreuerat: et denique eos, qui in naui deficiente aqua, marinam aquam bibere ausi sunt: quod siti immoderatiore, quàm reliqui cruciarentur. Etenim soluta aluo, ac torminibus vehementer cruciati, celerius, quàm reliqui interierunt: quibus quidem omnibus, aqua nostra facile à prudenti medico pro remotione causæ, vt ex dictis vnusquisque facile sibi persuadere potest: vtiliter accommodari potuisset.

Si vero aliquis ardenti febre laboraret, ac siti valida cruciaretur: non hac aqua remouenda est. Iste enim, vt refert Gale. increscente etiamdum morbo, aquam frigidam liberaliter bibens, satiari non potuit: donec moreretur: si igitur non potuit febris illa: neque sitis, frigida extingui: multo minus hac nostra aqua extinguetur.

Prauas præterea potiones, quemadmodum & prauos cibos appetunt aliqui, pro viciati humoris, qui vincit in ipsis ratione: quæ quidem symptomata ijs qui diutius malo victu vtuntur, euenire consueuerunt: quæ profecto hac nostra aqua remoueri poterunt: si bono interim victu vtantur.

Valet etiam hæc aqua in alio symptomate, ventriculi osculum nonnunquã infestante: quod cardialgia, id est cordis dolor, seu maxima ventriculi sensatio appellatur: quod quidem symptoma satis molestum est: & ad ipsius ventriculi sentiendi facultatem pertinet, à mordacibusque succis ortum habet: qui profecto hac aqua optime euacuari possunt, & per consequens potest ab animi defectione, & virium prostratione liberare: quæ ad huiusce partis dolores à mordacibus succis ortos nonnunquam sequi videntur: quòd quidem nõ debet videri mirum, vt ait Galenus, quum videantur nõnulli: uel ob digiti offensam, animi deliquio laborare.

Proinde non mirandum est, si idem affecto stomacho accidat: tum ob exactam sentiẽdi uim, tum ob situs vicinitatem, qua duas principes partes, vt sibi consentiant adducere potest.

Etenim maxima symptomata à facili stomachi sensu prodire deprehenduntur: utpote qui cæteris causis, quæ molestiam inferre possunt omnibus, multo grauius infestet: adeo ut ad principes partes vtrasque transmittere uideatur.

Atqui ubi neruosum genus, in quopiam maiori fuerit uel sentiendi, uel patiẽdi facilitate prçditum: tum maxime principes partes, per quam celeriter ad sympathiam, id est consensum adduci contingit: præsertim si ob pathos aliquod, aut etiam suapte natura fuerint imbecillæ.

Quod si omnia quatuor conueniant, maximum inde pathema oriri necesse est: quatuor autem dico, si infestans stomachum affectus fuerit ualidus: si adamussim absoluto fuerit sensu: si neruorum, aut arteriarum genus, aut cerebrum, aut cor fuerit imbecillum.

Ita enim propter stomachum, & morbus comitialis euenire potest: & grauis sopor, & ueternus, & catalepsis, & delirium, & melancholia, consentiente principio, tum in cerebro, tum in neruis: porro cardiacæ syncopæ (vt uocant) consentiente, & in corde, & arterijs principio euenire solent: ita & pulsus abolitio, & exiguus, & deprauatus pulsus: & ex potu huius aquæ omnia hæc facile diuerti, ac in totum nonnunquam aboleri possunt.

Et forte tale quid accidit illi grammatico, de quo loquitur Galenus, qui quoties uel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam sustineret, aut irasceretur, comitiali morbo corripiebatur: perpendit equidem in hoc os uentriculi, utpote quòd facile sentiret affectum esse: ac deinde per consensum, & totum cerebrum, & corpus uniuersum conuulsione concuti: cui quidem aqua nostra prodesse potuisset, præsertim quum ex illis non sit, quæ stomachus propter sensus abundantiã tolerare non posit: quæ quidem, ut ait Galenus, ea sunt, quæ habent substantiam ab humana natura ualde diuersam: à membri enim sensatione Gale. quintã intentionem curatiuam elicit: inquiens quòd præter quatuor intentiones curatiuas sumendas pro aliqua particula nostri corporis curanda, ipsa sentiendi, uel acrimonia, uel hebetudo cõsiderari debet: neque spernẽda est indicatio ista, qñ omne medicamen contẽnunt, quæ tardi sunt sensus, etiã si leuiter rodant: at quæ acuti sunt sensus eorũ uires dolore resoluũtur: expedit igitur has, nec cõfertim, nec semel ualẽtibus auxilijs, mederi tentes: sed tuto potius in tẽpore: at vbi tardus est sensus, in iis etiam celeriter obire, quod iustum est licet, semel vsis remedio, quod sit idoneum.

Amplius Hippocrates ait, quòd in febribus circa uentriculum & fortis æstus, & cordis morsus, uel dolor malum. Vbi Galenus inquit, quod os uentriculi appellatur cor: & dolores huius partis cordis dolores nominantur: & quòd fortis

ventriculi æſtus à flaua bile in ipſius tunicis ebulliẽte generatur: & quòd rationabiliter iis, qui ita affecti ſunt, & ventriculi mordetur os, atque ob id malus eſt caſus: qui tamen ſi cum febre non eſſet, ex potu huius aquæ remoueri poſſet. Quare ſi vnquam ſine ipſa occurrat, audacter exhiberi poteſt.

Et vt idem Gale. aſerit, ventriculi oſtiolũ appellatur cor, propter magnitudinem neruorum, quos habet ſentiẽtium: nihil latet, quod in eo infeſtet, ita fit, vt mordens bilioſus humor cordis, ideſt oris ventriculi dolorem committat: & ob eam rem bilioſa vomitio accidit: et ex potu huius aquæ euacuari poteſt.

Valet igitur hæc aqua in his, qui animi defectum incurrunt: ex bile os ventriculi moleſtante: præſertim ex cibi indigentia.

Et de ſyncope ſtomachica loquens Gale. ait, ꝙ ex repentinis deiectionibus deficere animam periculoſum eſt: & raro hac aqua huiuſmodi defectus corrigi poteſt.

Et vt idem ait, aliquando deficit anima expaueſcentibus ægris venæ ſectionẽ, vel tale aliquod auxilium: quibus quidem non iſta aqua, ſed alijs præſidijs ſtatim ſuccurrendum eſt.

Vel anima deficit, quum in ore ventriculi humores mordaces ſunt: vel prius in eo coaceruati fuerint: vel qui in ipſo remedij vſu ad eum defluxerint: & in omnibus iſtis, hæc aqua perutilis eſt.

Plerique præterea febricitantes, vel inter ſurgendum, vel reſidendum, animo deficiunt: ob quam cauſam, accumbentibus ipſis ſecãda eſt vena: quibus hæc aqua minime accommodari poteſt: quia ſcilicet febricitant.

Laudatur etiam hæc aqua, ĩtus & extra, in maxima ventriculi raritate, ratione ſuę ſtypticitatis, ac virtualis exiccationis, qua vnit, & confortat totam ventriculi ſubſtantiam.

Amplius commendatur etiam, vbi ab aſſumpto cibo facilis ſequitur vomitus præſertim ſi accidat, vel à ſupflua humiditate, vel etiam nimio ventriculi ſenſu, de quo dictum eſt ſupra.

Vbi ſciendum quòd vomitus, vt ait Galen. ex genere reſupinationum exiſtit. quum enim valide vẽtris os affectum eſt, hoc accidit, & in prauis humoribus, quos venter propter imbecillitatem impulſus nauſeę ſymptoma experitur: idq; quum cibus aſſumitur, & ob imbecillitatem extremã, poſt cibum hoc patitur. & quum vomitus ex ſtomachi grauati imbecillitate accidunt, remedium ex intemperiei correctione petitur: haud raro autem accidit, vt non ſolum ſtomachus, ſed etiam venter ex imbecillitate, dum ciborum põdus ferre nequit, ipſos reijciat: interim per inferiorem partem, vbi ſtomachus illa robuſtior fuerit: interim per ſuperiorem ob ſtomachi imbecillitatem: quo tempore hic inualidior fuerit inferioribus, quòd in vomitu euenit, vnum ſanè eſt, verum ſubinde comitatur diſpoſitiones diuerſam curationem exigentes.

D

Et licet vt habet Gale. per vomitum ea, quę in ſpacio uentriculi continentur, eijciantur: tamen hæc aqua poteſt abluere, ac mundificare quæ remanent, & roborare ipſum ventriculum, ne huiuſmodi ſuperfluitates recipiat: vel ſi eas recipiat, vim habeat eas reſoluendi, vel expellendi, aut ẽ ad benignum conuertendi.

Similiter etiam poteſt nauſeã remouere, quæ nihil aliud eſt, vt ait Gale. quàm expultricis facultatis deprauatus motus: quo per gulam celerrime vacuetur id, quod ventriculo noxium eſt.

E

Amplius ut idem Galen. ait, fit in uentriculo pathos quoddam, corruptis in ipſo cibis, aut in deprauatis ſumptis, aut etiam adeo multis, ut ipſos ferre nequeat: & ita fit, vt natantes in eo euomat: ad inferiora uero declinantes per inferiora quoque deiiciat. quare ſi non facilis ſequatur vomitus, uel per inferiora deiectio: poteſt exhiberi iſta aqua, in qua eſt uirtus mundificandi ventriculum, tum per ſuperius, tum etiam per inferius ab huiuſcemodi cibis, ac ſuperfluitatibus.

Sed quum etiam ſine cibis iam dictis inſurgat ſæpenumero uentriculi facultas ad uomitum, idque accidat: vel ob prauam bilem, vel pituitam, aut alium quempiam huiuſcemodi ſuccum, aut ſaniem: ſingulis enim animalis partibus inſita uis eſt, expellens id, quòd in ipſis præter naturam conſiſtit: quod ſi ſic contingat, & pars redeat in ſui naturam, non eſt opus alio præſidio: ſi vero non redeat, tunc ſi materia non ſit ualde craſſa, ac tenax, poterit hac aqua, uel per ſuperius, vel per inferius, facile euacuari.

F

Scias tamẽ quòd qualis eſt, per vomitiones in uentriculo expultricis facultatis actio, eiuſmodi etiam per tuſses, & in pectore eſt, & in pulmonibus: nullum etenim animal didicit aut nauſeare, aut uomere, aut tuſsire.

Quin complura animalia, ac homo quoque, dum à generatione inculpata ſanitate degunt multo ſubinde tempore, neque uomitionis, neque tuſsis experientiam habuerunt: quod ſi ſa moleſtiam afferens, aut ventriculi oſculum, aut reſpirationis meatum obſederit: protinus animal, uel uomitione, uel tuſsi uexabitur. ut enim inter pariendum uterus, ita inter uomendum uentriculus mouetur: & huiuſmodi motus ſu opera

operá naturæ, annumerantur tamen ſymptomatis præternaturam ob cauſas naturã ad huiuſmodi motum cogentes.

Et ꝙ ad ventriculum pertineat vomitus, maniſeſtisſimum eſt, quanquam nonnulli eum non naturæ opus, ſed ſymptoma eſſe dixerunt.

Et vomitiones ad illud quidem ſymptomatũ genus referri debent, in quibus cauſa præternaturam ad huiuſmodi functiones ſubeundas naturam irritat.

Sed neq; eadem in omnibus eſt, huius motionis ſpecies, neq; ab eadem prodit facultate.

Sed quæ à ventriculo excernuntur, ſiue ab ipſo per ſe, ſiue mediante aliquo artis inſtrumẽto, ea à partibus ideſt à parietibus ſeu tunicis ventriculi circundantur, quæ quicquid in eis continetur, explodunt, haud aliter quàm manus, quum exprimere quippiam conantur. facultas autem hunc motum efficiens, ex naturalium numero vna eſt, et vt vomitum nauſea, ita tusſim ſcreatio præcedit, itaq; vt nonnulli nauſea affecti, non vomerunt, ita ſcreantibus quibuſdam nõ ſecuta eſt tusſis, idque ob cauſæ exiguitatem. ꝙ ſi facultas illa non ſit adeo valida, vt posſit huiuſmodi materias expellere: tunc indiget auxilio artis. In quo caſu aqua Villenſis poteſt eas faciliores reddere, præſertim ſi non ſint valde craſſæ, aut tenaces.

Et quoniã non ſemper vomitio vtilis eſt, ſciẽdum, vt ait Hipp. ꝙ illa vtilisſima eſt, in qua pituita bile permixta quàm maxime eſt. i. in qua pituita plurimum permixta cum bile eſt, & ſi nõ multa, neq; craſſa eſt, ſincerior enim deterior eſt.

Bilioſus enim humor ſincerus, vt ait Gale. caloris copiam, pituitoſus indicat frigus, quinetiã ſincerus humor crasſior redditur, pituitoſus quidem propter frigiditatem, bilioſus vero propter exuperantiam caloris euaporatus, ac quaſi exſiccatus, vel aſſatus. Hæ enim duæ cauſæ contrariæ crasſitudinis ſunt, calidum admodum, ac frigidum. Calidum enim euaporat, frigidum aſtringit, aqua tamẽ iſta, ſi debite adminiſtretur, vtrũque vomitum curare poteſt. Si ſcilicet calor ille nõ fuerit in ſummo, neq; etiam frigus, vel humores non fuerint frigidi, vel adeo cresſi, ac tenaces, vt euacuari non posſint. quod ſi accidat, eam præcedere debent attenuantia, ac incidentia, vt ſæpius diximus.

Si vero vomitio fuerit porracea. i. bilioſa viridis, aut liuida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum eſſe cenſendum eſt. Quemadmodum enim in corpore naturaliter bene diſpoſito, crocea bilis gignitur, ita in corpore præternaturam ſe habente gignitur porracea, ac ſæpenumero in ipſo ventriculo, propter quorũdam eſculentorum cruditatem, aut olerum, qualia beta, cæpa, brasſica ſunt, atque etiam interdum talibus nequaquam ingeſtis, ſed ratione morbi in ipſis venis gignitur, ac decumbit, aut in vẽtrem ſuperiorem, aut in inferiorem, calorem in corpore indicans præternaturam, atque excrementi proprietatem talis temperamento qualis prędictorũ olerum ſuccus eſt, & quomodocunque fuerit, ſi cum huiuſcemodi vomitionibus nõ ſit valida febris, poteſt hæc aqua conferre, magis tamen eam laudo, vbi materia viridis, & humida ſit, quã vbi nigra, aut liuida. Facilius enim illa ab ipſa educitur, præſertim ſi in ventriculo cõtineatur, vel ſaltem in venis meſeraicis, vel in parte ſima iecinoris, aut etiam in ventre inferiori.

Sed ſi idem homo omnes iam dictos colores vomit, exitiale admodum eſt, ſicut accidit honorando patri meo, in cuius quidem ventriculo, ac etiam venis, ex multis animi perturbationibus à quibuſdam malignis ſibi illatis, adeo multiplicati ſuerunt humores varijs, atque diuerſis coloribus colorati, vt ex repentinis, malignis, naturáq; ſuperãtibus vomitionibus in ſpacio quatuor, aut quinque horarum, nullum ex arte medica leuamen inueniens, non ſine maxime totius ſuæ familiæ dolore, & fletu, vitam in mortem commutauit, cuius quidẽ anima in domino requieſcat, oretq; pro perſecutoribus ſuis.

Si igitur idẽ homo omnes vomit colores, exitiale eſt ſiue de prædictis coloribus, porraceo, liuido, nigro, ſit proditum verbum, omnes, ſiue ẽt de alijs cum ipſis, quicunq; habentur præternaturam colores, vtrouis modo exitioſisſimum eſt, indicantibus in corpore multas haberi difficiles affectiones, quæ profecto vt alijs præſidijs difficulter, vel imposſibiliter remoueri poſſunt, ita ẽt hac aqua. Indigent enim generoſiori, ac potentiori auxilio, ſi tamẽ diuerſitas iſtorum colorum non dependeat à forti cauſa, & materiæ multæ non ſint, & virtus valida in corpore ſit, fortasſis hæc aqua poterit aliquo modo affectiones illas ſi non ex toto remouere, ſaltem lenire.

Eſt tamen animaduertendum, quòd ſi vomitio liuida graue olet, ociſſimam indicat abolitionem. putredinem enim indicat cum extinctione, omnis enim ſubptutris ac fœtidus odor in omni vomitione malus eſt, propter ſcilicet putredinem, & tunc raro poteſt hæc aqua vtiliter accõmodari, præſertim ſi materia illa in qua fundatur ille color ſit multa, & aliũde in ventriculum trãſmittatur, odorq; ille grauisſimus fuerit: virtuſque etiam debilis.

Eſt præterea notandum, quòd non ſemper, nec in omnibus, vomitus eſt malus, neque curãdus. habet enim Hippocrat. ꝙ graciles, ideſt biliosi, & facile vomentes purgare magis ſcilicet conuenit ſuperius, ideſt, per ſuperius, hoc eſt per vomitum, cauentes hyemem. In hyeme enim purgatio iſta non recte ſequitur: nam æſtate magis ſuperiores, hyeme autem inferiores purgare oportet.

Et Hippoc. ait, quòd vomitus ſex brumalibus menſibus fieri non debet: quia id tẽpus, ęſtiuo eſt pituitoſius, & morbi caput tentãt, & regionem ſupra ſeptum tranſuerſum.

Difficulter vero vomentes, & mediocriter bene carnoſos per inferiora purgari oportet, cauendo æſtatem. ſi vero faciles ad vomendum, & graciles ſint, per ſupiora purgãdi ſunt, niſi ſit hyems hoc eſt æſtate, autumno, & vere.

Si vero difficulter vomant, & mediocriter bene carnoſi ſint, per inferiora, ſi res vrgeat, ſolũ cauendo æſtatem, aliud autem anni tempus non oportet cauere.

Tabidos vero, ideſt phthiſicos, vel ad phthiſim naturaliter pronos, vt ſunt qui pectus, ac pulmonem anguſtum habent, ad ſuperiores purgationes nunquam duxeris, propter. ſ. inſtrumentorum quæ reſpirationi obſeruiunt, imbecillitatẽ.

Hippocra. vero ait, quòd homines obeſi ieiuni vomant currendo, aut celeriter eundo, meridie, & potionibus incidentibus vtantur, graciliores vero, & imbecilliores, à cibo vomitum prouocent.

Amplius bilioſus humor mordens, oris ventriculi dolorem, ſeu morſum committit, indeq; etiam bilioſa vomitio accidit, vbi aqua iſta perutilis eſt, ſi ex ea conueniens bibatur quantitas: melius tamen per ſuperius, quam per inferius huiuſmodi humor educitur. Leuitate enim ſua fluitare aſſolet, & verſus gulam moueri, relinquens ventriculi fundum, quare facile vomitur.

Quod ſi algor. i. dolor à frigiditate cum rigore, præhendat tantiſper hominem, magis etiam vomitio non ſolum citius, ſed etiam bilis erit plenioris, quum ſoleat algor magna ex parte bilis efficere vomitionem.

Quinetiam ſi quid bibat, aut eſitet, per illud tempus homo, adhuc citius deuomet. quia pariter cum bile ingeſta cibaria in ventriculo vitiantur, vbi aqua noſtra plurimum prodeſſe põt, euacuando, ac ipſum ventriculum mundificando non ſolum à bile, ſed etiam à cibis corruptis, & alijs ſuperfluitatibus.

Eſt tamen notandum, ꝙ non ſemper vomitus

D poſt cibum malus eſt. Gale. enim ait, ꝙ adeo vtilis eſt ijs, quibus febris tertiana notha perdurauerit, vt multos ſciat illo ſolo ſtatim fuiſſe curatos.

Et Hippo. ait, ꝙ à longo alui profluuio habito ſpontaneus vomitus ſuperueniens morbum ſoluit: quoniam, (vt ait Gal.) à natura recte operante trahitur materia, quæ alui profluuium cauſabat: in quo neq; aqua iſta, neq; alio ingenio impediendus eſt, quinimmo ſi aliqñ diminutus fuerit augendus, vel aqua calida, vel hydroleo, vel digitis, aut pennis immiſſis intra os (vt docet Gale.) qui etiam oleum calidum, abſinthij comã in melicrato decoctã, atq; vinum ſummopere laudat.

Et qui conſueuit bis menſibus ſingulis vomere, rectius ille ordine duobus diebus vomat, q̃ qntodecimo quoq; die, alij planè contra faciunt.

Et qui ventrem purgare, aut corpus vacuare

E modice volunt, his confert vomitus, atque hi ſępius cibum ſumere debent, eumq; varium, & diuerſa vina bibere.

Contra eos qui nolunt vomere, ventreſq; habent plus æquo humidos, vt quærãt ſiſti, hos nec frequenter comedere, & varijs cibis, & vinis abſtinere oportet. Nã ſemel cibum capere, & eum vnicum, item vinum vnũ bibere intereſt, ad hoc vt venter illa & retineat, & concoquat, contraria vero ęgrius tum concoquuntur, tum in ventre commorantur: & pro ciborum qualitate, & ordine ſumptionis, aut innatare illos, aut excerni per aluum contingit.

Auxiliatur etiam illis qui ex obſtructione iecinoris, aut venarum cibum concoquere non poſſunt, ſi. ſ. ex ea conueniens bibatur quantitas: & breuiter ea profecto vti poſſumus in omni mala ventriculi affectione, ſi commode digeratur. Nõ ſolum enim (vt dictum eſt ſupra) omnem eius intemperiem remouet, ſi valde indurata nõ ſit, ſed

F etiam ipſum mundificat ab omnibus ſuperfluitatibus, ac roborat, appetitumq; in totum deperditum, cauſas ipſum impediẽtes remouendo mirabiliter inſtaurat.

Hæc aqua pręterea intus, & extra in omni mala iecinoris intemperatura rationabiliter cõmendatur. In calida etenim, tum ratione ſuæ temperiei, tum ratione ferri: in frigida vero ratione ſuæ actualis, ac potentialis caliditatis, & aluminis, in ſicca vero ratione ſuæ actualis humiditatis: in humida autem propter ſuam potentialem ſiccitatẽ, & in coniunctis eodem modo.

Si vero aliquis humor in eo ſuperabundet, ſuperfluuſq; ſit, eũ abſtergere, mundificare, ac euacuare poteſt: præſertim ſi calidus, ac tenuis fuerit, vel ſaltem non valde craſſus, durus, ac pertinax ſit,

sit.q; si accidat, ea quæ vim attennandi, ac incidendi habent, præmittere opus est. Habet præter ea etiam virtutem, facultatemq; ipsum confortã di ratione suæ moderatæ stypticitatis, necnõ aperiendi eius obstructiones, si ab humoribus non valde crassis, tenacibusq; fiãt. rursus in omni mala iecinoris affectione, præsertim calida, & à caussa calida cõseruata, singularissimum præsidium est. qui tamen eo vtuntur in debilitate iecinoris à quacunque caussa fuerit, caueant à coitu, in eo etenim multa spirituum resolutio fit.

Vtilis est etiam hæc aqua multis affectiõibus ortum habentibus ab hepate, vt icteritiæ, cachexiæ, formicæ, erysipelati, inflammationi, cancro, scabiei, lepræ, in qua summopere prodest, refrigerãdo iecur, & humectando sanguinem pręustũ, à quo vt plurimum prouenire solet.

Amplius laudatur hæc aqua in iecinoris, & splenis duricie, non tamen omni, sed in ea tãtum quæ ab intensa caliditate, & siccitate, tenues succos resoluente, & crassos magis incrassante ortũ habet, vel in illa ad quam sequitur inflammatio, seu ad inflammationem vtrorumq; viscerum ad quam sequitur duricies. inflãmationes enim lienis ob duriciem (vt ait Gal.) facile ex tactu deprehendi possunt, ex duricie namq; lienis sequitur eiusdem inflammatio. pro remotione cuius vtilis esse potest vsus aquę villicę: & quod dicitur de splene, intelligatur etiam de hepate. Si autem duricies sit confirmata, & ab humoribus valde crassis conseruata, ex potu huius aquæ minime resolui, neque dissolui potest, sed periculum potius est, ne in corpore aqua retineatur, ĩdeq; vel aqua intercus; vel aliqua alia consimilis affectio sequatur.

Duplici enim intentione in huiuscemodi duriciebus opus est, mollificatione. s. & resolutione: quas quidem, vt verum fatear, ex potu huius aquæ minime cõsequi valemus, præsertim si à materia crassa, & viscida diu protractæ, conseruatæque fuerint, & si forte aliquando hæc aqua conferre potest his morbis, extrinsecus potius, quàm intrinsecus eam laudo. habet enim humectare, lenire, & aliquantisper attenuare, atque resoluere, & isto modo solet aliquãdo præseruare ab hydrope, raro tamẽ accidit, vt ex hoc balneo huiusmodi duricies, præsertim in scirrhum confirmatæ resoluantur, quare tunc alia petenda erunt præsidia.

Solet hæc aqua in hydrope aquosa, & flatuosa à nonnullis laudari, quando videlicet in principio fuerit, indicatione tamen sumpta à virtute, & à membris nutritiuis, non autem ab aqua, neque à flatuositate. Habet enim aqua hæc virtutem corrigendi peccata ventriculi, & iecinoris, à quibus, vt plurimum aquaintercus prouenire solet, ita vt debito in alijs seruato regimine, pro rectificatione malæ temperaturæ ventriculi, & iecinoris, tuto in potu secundum istorum opinionem exhiberi potest. quibus quidem emendatis, optima sequitur concoctio, & sanguificatio, ad quam minime sequi solet, ipsius aquæ, & flatus generatio.

Sed quoniam videtur difficile, quòd huiusmodi aqua secure administrari possit, generationeq; aquæ, & flatus prohibere valeat, videndum quo modo id secundum istorum opinionem ab ipsa aliquando fieri cõspiciatur.

Pro quo sciendum (vt ait Gale.) quòd aquę intercutis (neotericorum sententia) tres sunt species, primam ascitin, secundam tympanitim, tertiam hyposarcidan, vel leucophlegmatian nominant. & (vt idem Gale. asserit.) hydrops aquosa ascites, flatulenta tympanites, pituitosa leucophlegmatia nominatur.

Hippocra. vero duas tantum statuit differentias, nam tympanitin, & ascitin eiusdem speciei esse voluit. quoniam in vtraque nutrimentum in aquam redactum, inter intestina, & peritonęum transfunditur, sed in hac aquæ plus, quàm spiritus in vnum intus contrahitur, in illa copiosior spiritus, minor humiditas est, in reliqua solidæ totius corporis partes in aquæ naturam transeũt, quam immedicabilem esse scribit Hippocra. qui etiam idem affirmans ait, quod hydropum duæ sunt naturæ, quarum hyposarcias si hominem aggreditur, vitari non potest. Altera ex flatibus constat, multaq;, et bona indiget fortuna.

Galenus tamen ait, quòd Hippocrates in hydropum differentijs fallitur. Nam hydropum vnus, humidi, substãtia tenuis, copiam in tota inferiore thoracis regione aceruat, quam aliquã do per purgantes humidum, euacuamus.

Alter locum hunc non aqua, sed spiritu plenum habet, & ferè superiora omnia tumentia, hunc tympaniam appellant.

Qui autem habitum totũ scilicet vniuersum corpus pituitæ plenum habet, eum hyposarcidiũ nonnulli appellant.

Quo fit, vt nõ exacte duas hydropum esse naturas dixerit Hippocra. neque etiam recte dixit quòd si aggrediatur vitari non posse, & melius dixisset, interficit autem protinus, postea quàm factus fuerit, liber tamen in quo ista scribuntur non est Hippocratis (vt hic innuit Gale.) licet, ea etiam quæ ibi dicuntur (iudicio meo)

non careant ratione.

Sciendum præterea aquam intercutem à pluribus euenire causis. licet enim iecinoris imbecillitas necessario semper concurrat, nihilominus qui eam recte curaturus est, quum etiam per sæpe ex defectu aliorum membrorum si non statim, saltem medio aliquo interueniẽte eueniat, non tantũ ei, sed omnibus alijs attendere debet.

Ex diuturnis enim hæmorrhoidibus, vel suppressis, vel immodica profusione hominem ad extremam frigiditatem ducentibus, non semel, aut bis, sed sæpe iam aquam intercutem collectã vidit Galen.

Sicut mulieribus quoque tum menstruæ purgationis omnimoda cessatio, tum immodica vacuatio, quum scilicet vteri nimio sanguinis pro fluuio laborarunt persæpe hydropem accersiuerunt. Nonnullis vero earum, & qui muliebris vocatur fluxus in hunc terminatus est morbum, vt qui ab illis incipiunt, alio ve quopiam oportunorum ad id membrorum hydropas prætereã: qui ipsi quoque Erasistrati opinionem clare refellunt, verum non adeo luculenter, vt qui ex toto corporis habitu immodice refrigerato oriuntur.

Est enim ea prima generandi hydropis causa, ex sanguificationis defectu proueniens, simili genere, atque ex ciborũ concoctionis defectu diarrhœa, atqui in tali hydropis genere, nec aliud viscus vllum, nec iecur, scirrho est affectum.

In ijs igitur morbis quos Græci, & anasarcas, & leucophlegmatias nominare consueuerunt, & in ascite, & tympania (vt ait Gale.) spacium quod iter peritonæum, & partes ei subiacẽtes est, aquoso humore impletur.

Proinde rationi consonum est, vt ob iecinoris refrigerationem cibus iam redditus in sanguinem transmutari non possit, quinetiam refrigerantur cum ipso vniuersi corporis venæ, idq; maxime, vbi nullo plerunq; tumore in iecinore apparente, laborans aqua intercutem molestari videtur, vitio existente vel in liene, vel ieiuno, aut tenui intestino, aut mesenterio, vel pulmone, vel renibus, aut etiam vbi plurimus per hæmorrhoidas sanguis excernitur, aut ob muliebre pro fluuium, aut quum retinentur menstrua, aut ob aliam ingentem vteri dispositionem. nam per omnes huiusmodi affectus, aquaintercutem hominem vexari contingit, vel nullo existente in hepate præternaturam tumore. Id vero præcipue intelligitur ab ijs, qui didicerunt, quomodo ex intempestiua aquæ frigidæ potatiõe, iecur affatim refrigeratum, statim aquam intercutem

D inducit, ante quàm scilicet in durum tumorem attollatur: verum sic affecti, vehementi ciborum desiderio tenentur, nec mirum quippe ob refrigeratum os ventriculi, huiusmodi cupiditates inualescunt.

Amplius (vt est sententia Hippocra.) omnis aqua intercutem si ex acuto morbo existit, mala est. non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem, ferèque incipit ex parte inani, ac lumbis, iecoreque. Vbi (vt ait Gal.) dum iecoris mentio fit, aquæ intercutis genituram habes, atque vna communi ratione, partis inanis, quæ sunt ieiunum, & lactes, & item intestina tenuiora, nam in more est vocari illas partes inanes, atqui inanis videtur omnis talis sedes si eam cum supernis, infernisque partibus vtrisque osseis conferas: at vero omnis talis pars flac-

E cida habetur, quoties non fuerit aliquis pauloante repletus esculentis, poculentisque: ita videtur Galeno, Homerum has ipsas corporis partes eo ꝙ flaccidæ sint, appellare laparas.

Itaque cuiusuis aquę intercutis communis genitura est, ubi sanguificationis officium intercidat. Etenim quemadmodum in uentriculo cõcoquuntur esculenta: pari ratione in iecinore, et uenis: præconcoctum in uentriculo alimẽtum. quinetiam ut in uentriculo interdum minus interdum magis: ita in iecore. Nonnunquam enim iecur afficitur per se se, & sua ui, quemadmodum etiam uentriculus, interdum per consensum aliarum partium. itaque constat ut omnes sibi inuicem conferentes partes, aut quia uicinæ sint, aut quia habeant societatem magnam ex conceptaculis,

F neruisque afficiantur in hunc modum. iecur, ex magnis uenis copulatur & lieni, & uentriculo, & intestinis: atque etiam positura eorum ita uicina est, ut quædam contingant ipsum: quædam propemodum tangant: itaq; lienis nequaquam mentionem habuit Hippocra. siquidem de morbis acutis agebat. Etenim si hoc uiscus simul per longos morbos traxerit duriciem, ad consensum agit iecur, omnique corpori per tale medium aquam intercutem concinnat: porro iecoris, ac partis inanis mentionem facit, ac docet differentias aquæintercutis ex illis.

Amplius (ut ait Hip.) Quibus tormina, & circa umbilicum dolores, & lumborum dolor, qui neq; à medicamento, neque aliter soluitur, in hydropem siccam firmatur.

Super quo apho. Gal. ait, ꝙ quum huiusmodi affectiones non soluãtur, neq; medicamẽtis, neq; alijs auxilijs, fit q̃dã earum partium patientiũ habitualis

bitualis intemperatura quæ magna ex parte perseuerans, eam hydropem efficit, quæ ab Hip. sicca nominatur. uocatur autem hic morbus à posterioribus medicis tympanias, quoniã summus venter percussus talem sonum edit, qualem tympana, nam & in illis per cutem extensam, aer percutitur, quemadmodum & ille qui in profundo locatur in tali morbi genere.

Quod vero & hoc morbi genus hydropem Hippo. nominet, est manifestum, non tamen humidum est, sicuti qui ascites ab vtri similitudine dicitur, in quo materia collecta non est flatuosus aer, sed humor aquosus. videtur autem à maiori frigiditate generari aquosus hydrops, quem asciten vocant, quoniam veluti in vtre quodam in membrana abdominis interiore humor continetur, à minore autem tympanias, neq; enim humida substantia in flatuosum aerem sine calore aliquo potest transmutari.

Causa vero cuiusq; hydropisis est (autore Erasistrato, vt ait Galen.) inflammatio iecinoris, & lienis, temporis spacio in scirrhum indurata. Nã quum alimenti in ijs visceribus confectionem, atque in totum corpus digestiõem impediat, in aquæ substantiam ipsum commutat, ꝙ ita refrigeratum inter intestina, & peritonæum, transmittitur, hoc quoque malum Hippocrati salutis spem nullam habet.

Quod si absque inflammatione hydrops præsertim anasarca eueniat, calore genuino refrigerato, nec alimentum in venis amplius continente, sanguis caloris inops, aquæ naturam induit, & ex venis ceu oleum ex vtribus defluit. Quousq; enim sanguis omnino in venis est, ab earum tunica continetur, vbi vero in eo pingue exuperauerit, vt in obesis sanguis effusus adipẽ generat, aut in aquam versus, aut dum non cõtinetur defluit in locum, qui intestina, & interiorem abdominis membranam interiacet, aut per vniuersum corpus diffunditur.

Ex istis igitur iam dictis habemus omnes species hydropisis, & eiusdem causas tam immediatas, q̃ mediatas, quibus quidem omnibus diligẽtissime consideratis, videndũ nunquid aqua Villensis pro curatione illarum duarum specierum iam supra nominatarum, tuto in potu exhiberi possit, ꝙ quidem etiam ab imperialibus medicis dum illustriss. & excellentiss. D. Nicolaus Perrenotus à grandi vella, vtriusq; consilij apud Cæsarem vir primarius ab ipsis, vel saltem altera earũ detineretur Medicis Lucensibus quæsitum fuit, de quorum numero ego uti minimus cum alijs maioribus meis respondi, ꝙ non. vt namque verum fatear, in huiuscemodi morbis semper mihi valde suspecta fuit, etiã quòd in principio sint, indicatioque sumatur à virtute, et à membris nutritiuis, & ab illis à quibus (vt vidimus supra) euenire possint. Si enim aquosa hydrops tantum sit, & vitio iecinoris refrigerati, vel per se, vel per cõsensum eueniat, haud clare videtur, quomodo aqua ista, in qua non apparent qualitates multum calidæ, ipsam curare valeat. Caliditas enim eius actualis, ac etiam virtualis, nõ est adeo valida, ut uideatur posse remouere frigiditatem iecinoris, ad quam sequitur aquæ generatio: quæ profecto satis magna supponenda est. si etiam eius sapores considerentur, nullus quidem eam sufficientem iudicare poterit, non solum ad remouendam iecoris intẽsam frigiditatem, ad quam sequatur aq̃ generatio, immo neque minimam, aut mediocrem, si cum ea sit ipsius visceris duricies, ad quã sequatur aquæ generatio. Nihil enim in ea apparet, quod quidem uim habeat huiusmodi membrorum duricies molliendi, ac resoluendi. quare quũ etiam experientia clarissime nobis ostẽdat, non posse hydropẽ aquosam curare, siue in potu sumatur, siue quis ea ꝑ lauacro utatur. mihi uidetur, quòd ab ijs qui eam patiuntur fugienda sit, sed præsertim ab ijs, qui ex ventriculi imbecillitate ab intensa frigiditate molestantur. Ex illa namque satis magna quantitas solet in potu accipi. quare quum membra nutritiua, & præsertim ventriculus, & iecur, in ijs qui aquam inter cutem incurrunt imbecilliora admodum inueniantur, dubitandum potius mihi uidetur, quantitatem illã in cauitatibus abdominis posse multiplicari, quàm iam genitam euacuari, aut minui, neque speranda est (iudicio meo) illorum membrorum adeo refrigeratorum calefactio, quum (ut sæpius dictum est) admodum calida, seu actiua non sit, & si per interius huiusmodi hydropisis speciem curare non potest, multo adhuc minus per exterius eam curare poterit. sed dubitandum potius ex ea augeri posse, quum scilicet ventris cauitates per cutis poros ingredi facile possit, ibique residere: neque à virtute imbecilli resolui ualeat: & quòd carnem subintret satis manifeste apparet ijs omnibus, qui post longã in ea moram, bis, uel ter, sudatorium ingrediuntur, ut scilicet ea quæ in corpore subingressa est, commodè, utiliterq; resoluatur: ne scilicet ibi remanens, aliquod inferat incõmodum: licet nãq; sua actuali caliditate sudorem prouocet, aquãq; resoluere isto modo uideat: nihilominus humiditas quæ per sudorem resoluitur, pro maiori parte est in uenis, uel in membris cuti uicinis, neq; eius

dem naturæ cum ea est, quæ in hydropicis in cauitate ventris inferioris residet: quæ quidem non ita facile (vt experientia testatur) à natura, vel ab arte, per sudorem resoluitur: & licet aliquando re solueretur, non propter hoc tolleret eiusdē continuam generationem: affectionem enim membrorum ipsam generantium non propter hoc curaret: nisi admodum leuis esset: quam tamen tutius alijs pręsidijs remouere possumus.

Si vero aqua intercus ex refrigeratione iecinoris per consensum ab aliquo alio membrorū iam supradictorum euenerit: vel ex superfluo fluxu muliebri, vel superflua retentione, aut nimia sanguinis hæmorrhoidalis inanitiōe, aut alia ex iam dictarum causarum euenerit: tutiora pręsidia hac aqua habemus: neq; hodie q̄s auderet eā exhibere, nisi forte īprudēs, prodiguſq; alienę salutis eēt.

Neq; etiam video, quomodo flatum iam genitum, & in abdomine collectū dissoluere posit: ratione enim suæ diminutæ caliditatis actuali humiditati iunctæ, videtur potius augeri, vel saltem multiplicari posse: & qui eā bibunt, facillime hoc attestari possunt: nonnulli tamen aliquando ea vtuntur, nescio quo methodo, & qua ratione ducti: quare neq; in ascite, neq; in tympania, multoq; etiā minus in hyposarca, seu leucophlegmatia ipsam laudo: nisi forte aliquando in aliqua iecinoris inflammatione, aut alia pręternaturam affectione, vel etiam alicuius alterius membri naturalis: ad quam facile ex incuria posset in processu temporis sequi aliqua illarum iam dictarum specierū hydropisis. Tunc enim præueniendo, eam laudarem: vitia namq; illorum membrorum sæpissime emendare potest.

Et si voluerimus præcepta Hippocra. & Gal. in curatione hydropisis cōsiderare: manifeste cognoscemus, aquam istam non posse aliquo pacto cōferre: præsertim vbi iā facta, cōfirmataq; fuerit.

In hydropicis igitur curandis (vt ait Gale.) duplex intentio haberi debet: vt scilicet sanetur tumor durus in viscere, id est ī iecinore, si ibi adsit: et coaceruata humiditas dissoluatur: sed differūt, quum talem tumorem partes patiuntur, & differentem exigunt curam.

Quare curatio hydropum, ad has tres reducitur intentiones: vt scilicet sanetur durus tumor, qui in viscere est: vt apponantur quæ humiditatem dissoluunt: & medicamenta quæ vrinā mouent, in potu exhibeantur.

Vel (vt ait Gale.) medicamēto opus est, cui pituitam educere facultas sit: primum quidem inferno ventre, deinde vomitu, tum apophlegmatismis, hoc est ijs, quę per os pituitā euocāt. Nam quum immodicus humor vniuersum in corpus extendatur: omnes sanè vsurpauimus euacuationes. In ascite vero propinamus ea medicamenta, quæ ciant aquam.

Duo igitur hydropes (vt idē ait) tolluntur: vel malagmatis exiccātibus, vel medicamentis vrinā cietibus, vel erysipelatis purgādi facultate pditis.

Quare ait, ꝙ si exhibeantur medicamenta bilem purgantia hydropicis, parum admodum humoris proprij educetur: nec solum ægros non iuuabunt: sed vehementer offendent: quemadmodum si ex vena quoq; sanguis eis detrahatur.

Et aqua intercus ex flatibus (vt ait Hyppocra.) curatur, tolerantia, fotu, temperantia, cibisq; siccis, & acribus, idest calidis. Ita enim maxime tum minget, tū valebit patiens, si vero difficulter spirauerit, fueritq; anni tempus æstiuum, & floruerit ætas, uiribusq; fuerit ualentibus, sanguinem à brachio tollēdum iubet: deinde calidos panes ex vino nigro, & oleo tinctos laudat exhiberi: ijsque q̄ minime bibere iubet: q̄ plurimum vero laborare, suillamq; edere carnem ex aceto coctā: vt aduersus arduas resistat inambulationes.

Quum igitur in hac aqua non appareat virtus discutiendi tumorem durum in uiscere (vt dictū est etiam supra) neq; dissoluendi coaceruatam humiditatem, aut pituitam educendi, nisi forte tenuem, et per accidens, soluendo scilicet humores biliosos quibus sit admista: neq; per vomitū, neq; per secessum aquam educendi: nō uidetur aliquo pacto hydropicis exhibenda: & licet urinam moueat, ipsam etiam multiplicat: & multotiens mingitur ut bibitur: quum etiam uim habeat humores biliosos, & tenues educendi, multo minus videtur ipsis conueniens: quum huiusmodi medicamenta, iis sic laborantibus aduersissima sint.

Hydropicis igitur aqua hæc danda non est: & licet aliqui eam commendauerint, ego tamē credo intentionem eorū fuisse, ꝙ possit his tuto exhiberi, in quibus suspitio est, de aqua intercute futura: & pro remotione potius malæ temperaturæ membrorum naturalium, & præsertim ventriculi, & iecinoris, ad quam facile sequi possit generatio aquæ, & flatus, q̄ ad ipsam educēdam, uel dissoluendos flatus, aut discutiēdos tumores duros in aliquo viscere.

Valet præterea hæc aqua in nonnullis renū affectionibus, quę (vt ait Gal.) ætate prouectioribus fiunt potissimum.

Vbi notandum (ut idem Gale. asserit) ꝙ uitia, quæ in renibus consistunt: sunt inflāmatio, exulceratio, calculi, urinæ destillatio, & dolor magnus, seu grauis.

Et locus male habens, ideſt magno, vel graui dolore affectus, non ex facili poteſt diſcerni, ꝙ exterioribus partibus cohæreat, laxiuſq; inteſtinum colon ipſis vicinum ſit.

Quare quum offenduntur, vel externarũ partium inflammatio, vel coli affectio eſſe apparet: & non raro, eiuſdem inteſtini conſenſu renes dolent.

Quum igitur renes (qui vt ait Gal.) vrinam in vnam tantum veſicam tranſmittunt, inflammatione laborant, nihil per vrinam excernitur, ſed dolores potius excitantur, non exacte locum dolentem oſtendentes, ob eam quam diximus rationem, verũ intolerabiles, ideſt graues, & magnos: qui profecto nec cataplaſmatis cedunt, nec imminutione per cucurbitulas facta remittuntur, ſed ſola medicamenta nephritica intus accepta præſidio ſunt: inter quæ quidẽ hæc aqua numerari poteſt, quare perſæpe ex eius hauſtu intenſam renum inflammationem cum dolore graui, curatam vidimus.

Si vero renes coli conſenſu doleant, ipſum euacuare, ac aperire oportet, ſed raro hęc aqua in potu præſto eſſe põt, per inferius vero nonnunq̃.

Si vero exulceratio renes infeſtat, interdũ purulenta per vrinas excernuntur, interdum cruenta, vt accidit nobiliſsimo Bernardino de Bernardis ciui Lucenſi, in quo etiam mortuo, dum eius corpus ſecaretur, maximam puris tenuis, & crudi quantitatem in rene dextro, & eius vrinæ delatorio adinuenimus, à ſuiſq; medicis audiuimus, eiuſdem naturæ ſaniem dum viueret, cum vrina diu reddidiſſe, à veſica tñ (vt ſæpius audiuimus) nonnulli eorum eam deſcendere crediderunt, quum tamen in ea nulla eſſet vlceratio, ſed in rene dextro tantummodo manifeſta eſſet, cui quidem hæc aqua ſi alia nõ affuiſſent in veſica, ideſt in eius collo, cauitate, atque etiam virga, plurimum prodeſſe potuiſſet, tum abluendo, tum mũdificando, ac euacuando ſaniẽ, humoreſq; acres, & mordaces ipſos renes exulcerantes, atq; ratione ſuorum mineralium cõſolidando vlcera iam facta, ipſoſq; renes roborando.

In renibus etiam fit calculus, & (vt Galen. ſcriptum reliquit) propria paſsio puerorum eſt, qui ob edacitatem non paucos crudos humores coaceruant, ex quibus pars craſsior, vel glutinoſior, vel vtroque modo vitiata, vna cum vrinis ad veſicam, vel renes perueniens, fit lapidum generationis materia. accedit etiam altera cauſa efficiẽs, vehementia. ſ. caliditatis.

Aceruant enim & ſenes humorem crudum non paucum, non propter edacitatem, vt pueri, ſed propter potentiæ concoquentis imbecillitatem, non tamen calorem fortem habent, qui ex materia craſſa, vel glutinoſa, vel vtroque modo vitiata vaporem reſoluens lapidem generet, ſed illud accidit, ꝙ dixit Gal. videlicet ꝙ ſtante viriũ imbecillitate in vltimis ſenibus, renes ſępius obſtruuntur, à materiebus. ſ. craſsis, & crudis, et lapides generantur, quando. ſ. tenax, vel craſſa ſuperfluitas ibi firmata, in ſimilem callo ſubſtantiam tranſierit. in quibus tamen lapis in veſica gigni nõ poteſt, ex defectu. ſ. caloris, ut forte accidit in Bernardino prænominato, licet non eſſet in vltimo ſenio conſtitutus, in cuius veſica. i. in eius fundo, & cauitate erat ſatis notabilis quãtitas carnis adenoſæ carni teſticulorum, & mammillarum ſimilis, in eiuſq; collo alia aderat materia callo ſeu nodo haud abſimilis, dura admodum, coloriſq; liuidi, quantitatis ferè duarum nucum, ſicut alia etiam conſimilis ferè naturæ licet minoris admodum quantitatis erat circa mediũ virgæ, quæ nõnunquam vrinæ exitum, ſeu deſcenſum impedire videbatur, ſatis tamen nigrior apparebat.

Gal. dixit, cauſam, quare pueris in veſica lapides vtplurimum generentur, in ætate vero florẽtibus in renibus, eſſe, Quia in pueris omnes actiones naturales ſunt fortiores, quare in eis fuſa eſt, diſſoluta ſuccorum craſsities, contrarium vero accidit in ætate florentibus, nam quum actiones in ijs debiliores ſint, facilius cogitur ſuccorum craſsities.

Quum itaq; in pueris calidum innatum abundet, & fortes ſint eorum actiones, craſsitudo materiæ diluta in renes dilabitur, indeq; facilius in veſicam tranſit, non parum etiam adiuuante ad trãſitus celeritatem ipſo actionum robore, ſicut econtra accidit dum veſica frigida eſt, membranoſa enim eſt pauciq; ſanguinis, & ampla intus capacitate parata, rurſus hic conſiſtit, denſaturq; ad eam craſsitudinem, quam paulo ante mõſtrauimus, ſed eius conſiſtentiæ principium hoc ſumit, ſi diutius in veſica commoretur.

Ipſa itaque glutinoſitas (quòd credibilius eſt) ab innato puerorum calore facilius ſubigitur, atque maceratur, vt hinc magis vniri poſsit, conſiſtere, & condenſari.

Adijciamus ſi libet, puerilium vrinarum craſſitudinis cauſam, quæ certe alia nõ eſt, quàm puerorum voracitas, & mouendi exceſſus, mox ab alimento aſſumpto, dum ſcilicet pueri barociunt & ludunt, in lactẽtibus hoc facit inſuper ipſa materia, perfectis utique ꝙ in caſeorum, & ſimiliũ eſu plurimi eſſent lapides in veſica, & renibus, fieri cognouit Gale. id circo lithiaſis veſicæ puerorum

rum

rum est morbus, haud enim potest collum, tam angustum in maioribus corporibus eẽ, vt humorem crassum remoretur.

In fœmellis etiam ceruix vesicæ dehiscit in membrum genitale, & breuis simul est, & lata, vt nullo labore crassa per eam ipsæ meient, quæ in vrina feruntur, quæ dum musculi retinent (ꝙ sæpe fit) & propter longitudinem, & angustiam ceruicis vesicæ materiam vesicæ æstuantis præbent, ad calculi generationem.

Nunquid autem lapis à caliditate tantum generetur, & non à frigiditate, volo vt videamus.

Et licet (vt habet Gale.) in rebus externis lapis fiat à calido, & frigido. In nobis tamen lapidẽ frigus non parit, neq; enim fieri potest, vt viuo existente corpore, frigus hoc accidat, quo concrescere valeat in homine lapis: quo fit, vt calore lapis in homine generetur, eoq; vel vehementi, vel tepido. Si enim crassa materia est, sufficere potest tepida, & moderata caliditas, & quæ naturalis est, ad firmandam, & indurandam terræ modo crassam hanc materiam, est namq; crassities ad generandum lapidem accommodata.

Eadem materia si tenuior est, vehementiori tum plane indigebit caliditate, q̃ quæ naturę modum nulla parte excessit, nempe alia quæ est præternaturam, qua durescat in terram, propterea ꝙ calor vult quicquid tenues partes habet, distrahere, donec ex eo ꝙ relictum est, duriore videlicet, lapidem possit conformare, ideoq; simpliciter calore fit in nobis calculus. & licet Gale. in eodem loco scripserit, ꝙ calor temperatus, aut modicus non sit sufficiens ad lapidis generationem, illud intelligi debet, si materia nõ fuerit multũ crassa.

Et quum renibus insit calculus, aliq̃n cruẽta, partibus videlicet ab eo exasperatis, ac præruptis eijciuntur, aliquando arenulæ in vrina subsidẽt, vel (vt ait Gal.) quum derepente nephritis .i. renũ vitium inciderit, lapide notatu digno, vel in renum aliquo, vel in vreteris impacto dolorem excitat, colico haud absimilem, & quum ex his quę in vrinis resident, aut lapide cum vrina excreto, planè discerni possunt, nullus relinquitur quæstioni locus. licet non pauci laborantium inueniantur, qui dolorem modicum in profundo lumborum infestantem sentiunt, quamuis ab initio nõdum sabulosum quippiam manifeste excernatur quibus dato medicamẽto, ꝙ lapidem in renibus conterere possit, simul & affectum ipsum, & sedem affectam cognouit Gale. atq; ipsum habuit curatiõis principium. Quum enim à medicamẽti potione in vrinis sabulosa quædam subsidere cõspiceret, nephriticum affectum esse cognouit,

D atq; deinceps eadem medicamenta exhibẽdo, reliquam perfecit curationem.

Vbi notandum, ꝙ si friabilis sit lapis, vel etiã recens modo nascatur .i. adhuc non sit confirmatus, in remissione, sanguinolenta vrina redditur, quasi nondum segregata. vt tamẽ experientia cognoscere potui, raro hæc aqua renibus calculosis succurrere potest, nisi adhuc valde mollis fuerit lapis, vel arenulæ tantum sint ibi paratæ, ex quibus lapis fieri possit, vbi quidem conferre posset. In ea namq; est virtus ipsas educendi, si .s. ex ea in potu per multos dies sumatur. Abluit enim lotij vias, suaq; quantitate, diureticaq; facultate aperit, atq; dilatat, prius tamen optime purgãdi, qui ea vtiliter vti voluerint, neque credas in ea vim lapidem frangendi esse, si sit valde induratus, sed si adhuc mollis fuerit, poterit (vt dixi) ipsum li-

E quefacere, atq; secum ducere, tutius tamen est ea vti, vbi arenula adhuc in lapidem conuersa non fuerit. Quoniam absq; dubio, vel sit in renibus, vel vesica, ipsam secum ducit, refrigerandoq; ipsos renes, & iecur, eius generationem tollit.

Amplius (Hippocr. ait) Quibus in vrinis bullæ subsistunt, morbum renalem, & longum significat.

Vbi Gal. ait, quòd bullæ fiunt circum extento humore spiritui flatuoso, solet autem hoc magis accidere, quando humor aliquid tenacitatis habet, tunc autem, & bullæ ipsæ sunt stabiles, & difficulter solubiles.

Quum igitur spiritus flatulentus vna cum vrinis excernitur, signum est frigidæ ægritudinis renum. Hæc enim aggregat spiritum flatuosum, atq; ideo ægritudo est longa, frigidum enim omne est difficulter solubile, & vix coctiõem admit-

F tit, atq; ideo diu durat.

Et hac aqua difficulter solui potest, præsertim si humor aliquid tenacitatis habeat, & frigiditas multa fuerit, vbi alia præsidia petenda sunt, nisi forte ei addas aliquod aromaticum, & attenuãs, incidensq;, sed quum nonnulli asserant, ab vrinarum acredine nonnunquam ora arteriarum aperiri, quæ sunt in renibus, atque inde excerni spiritum aliquem, qui cum vrinis exiens bullas facit, tunc posset hæc aqua accõmodari, ipsa enim vrinarum mordacitas, et acredo remitti potest.

Hip. præterea ait, ꝙ quibus subsidens, seu insidens pingue, ac simul totum .i. in eodem tẽpore, acelerrime his renum vitium significatur.

Et Gale. ait, quod siue alui excrementum, siue vrina pinguis, vnctuosa, vel oleaginea fuerit, ex colliquatione adipis fit, non magis in renibus quàm in toto corpore residentis, quare neq; omnino

nino morbi renalis eſt ſignum, ſed cõmune om-
nis adipis ab igneo calore colliquati.

Extant tamen cautiones:quibus hoc diſcerna
tur,in colliquatione enim totius corporis,adipes
colliquati paulatim, id eſt tarde, & non vniuer-
ſim cum vrina exeunt.Recipitur enim adeps à ve
nis membris vicinis,deinde ab ijs,quæ cõtinuan-
tur:& rurſus ab alijs,& alijs,donec tempore pro-
tracto ad renes,& veſicam perueniat.

Adipis vero in renibus colliquati propter vici
nitatem tranſitus celerrima eſt excretio, & non
paulatim:ſed ſimul tota fit:atq; ideo in renibus ip
ſis diſpoſitionem eſſe demonſtrat:cui rei,& expe
rientiam inuenies, ſi diligentius animaduertes
conſentientem.

Et pinguedo veniens à renibus, illico quum
vrina micta fuerit,in ſuperficie apparet:et eſt mul
ta. quia quum veniat à propinquo cum vrina nõ
commiſcetur,vel parum,immo ſtatím ab ea ſepa
ratur: & tunc vrina non incenditur, niſi fortaſſe
caliditas hepatis ei ſocietur.

Pinguedo vero quæ venit à toto,à longinquis
euenit:& multum vrinæ commiſcetur: quare tar
de ab ea ſeparatur,neq; ſtatim poſt mictum appa
ret, quum pinguedine ſuperueniente à toto vri-
na eſt incenſa propter caliditatem febrilem:& eſt
minoris quantitatis.

Si vero ſit adipis renum ab igneo calore in re-
nibus decumbente ſine febre: ex iſta aqua poteſt
facile adeo remitti, ꝙ inde illa adipis colliquatio
minime ſequetur.

In alio præterea ſequenti aphoriſmo ait Hip-
pocra. Quibus autem morbo renali laborãtibus
prædicta accidunt ſigna: doloreſque circa ſpinæ
muſculos fiunt:ſi quidẽ circa loca exteriora fiant,
abſceſſus quoque exterius futuros expecta: ſi ve-
ro dolores magis circa loca interiora fiant, etiam
abſceſſus expecta futuros interius.

Vbi Gale.ait ꝙ in prioribus aphoriſmis ſigna
docuit Hippocra.per quæ renum vitia poſſemus
dignoſcere: in hoc vero de ijs docet, quos longo
tempore ſcitur morbo renali laboraſſe:inquiens,
futurum abſceſſum dolore cum ſignis prædictis
antea veniẽte,hoc eſt circa muſculos, quos & ſpi
næ muſculos,& ſpinales medici nominant: quo-
rum quidem duplex eſt genus,& in vtriſque ho-
rum ſe firmauerit dolor,illic quoq; abſceſſum fu-
turum expecta: qui quidem ex huius aquæ potu
ſæpiſsime diuerti poteſt:& ſcias ꝙ nonnunquam
muſculi ſoli hoc patiuntur, interiores ſcilicet, &
anteriores, vel poſteriores, & exteriores, & ſine
muſculis renes,nonnunquam introrſum,nõnun
quam extrorſum,vrgente in ipſis abſceſſu:qui(vt
dictum eſt) ab iſta aqua diuerti poteſt: & ab ipſo
Gale.datur modus ipſum cognoſcendi, dum ait.
Quod ſi laborans dolorẽ modicum in profundo
lũborum ſentiat ĩfeſtantẽ,& ab initio ſabuloſum
quippiam manifeſte nõ excernatur: ſi dolor cum
horrore interpellato, varioq; infeſtare videatur,
ſequanturq; febres inordinate: tum pronũ in ven
trem decumbere, atq; interdum in alterum latus
vt ſublimis ſit affectæ partis poſitus, laborantem
ſe ſe vertere iube:atq; deinde interroga,num cir-
ca renem dolentem veluti ſuſpẽſi cuiuſdam pon-
deris ſenſum percipiat:etenim quum hæc ei acci-
derint:abſceſſum iam concretum coiicere opor-
tet: quo concocto pus mictum, vt laborantem à
dolore liberat: ita vlceris in rene periculũ affert:
proinde exacto ſtudio laborandum eſt, vt indu-
catur cicatrice: ꝙ niſi illico contigerit, difficilio-
rem reddet curationem: & ego hac aqua vterer,
non ſolum pro mundificando rene ab ipſo pure:
ſed etiam pro inducenda cicatrice, ratione ſcili-
cet ſuorum mineralium.

Ea præterea quæ pilis ſimilia ſunt Hippocra.
quoque cum vrinis. nonnunquam excerni vidit:
quemadmodum in aphoriſmis ſcriptũ reliquit:
ac ipſe Gale.fatetur aliquando ſe vidiſſe, quæ ſe-
mipedis longitudinem ęquarẽt: interdum etiam
ijs longiora,quæ nonnunquam adeo videbantur
exigua,vt miraretur, quomodo in renum ſpacio
talia poſſent conſiſtere: proinde probabilius ſibi
viſum fuit,in uenis huiuſmodi res ꝓcreari: at vbi
pilos meiendo excretos vidit,tum ex colore,tum
ex mole,credidit dicentibus eos ex craſſa,lentaq;
materia quam calor calfecit, exiccauitq; in venis
conſiſtere: quãquàm longitudinis ipſorum cau-
ſam non intelligat:omnes vero quotquot huiuſ-
modi affectu laborare conſueuerunt:neq; ante ip
ſum neque rurſus poſt ipſum, nephritico aliquo
accidente fuerunt moleſtati. Etenim curati fue-
runt medicamentis,quę ciere urinam poſſunt:cu
ius generis eſt aqua Villenſis,in qua nõ ſolum eſt
iſta virtus,ſed etiam remittendi caliditatem exic
cantem illam materiam craſſam: necnon eã edu-
cendi,ſi valde craſſa nõ fuerit: ꝙ ſi talis fuerit: vel
cum ea admiſceri debent attenuantia, & inciden
tia,uel præmittenda ſunt:& ſic facile hæc affectio
ex huius aquæ potu curari poterit.

Amplius eſt, & alius renum affectus, quo te-
nuis ſanies ſanguinis mingitur, ſimilis excremen
tis, quæ in hepaticorum affectuum initio excer-
nuntur: niſi ꝙ magis videtur cruẽta:cuius rei cau
ſa eſt,diſpoſitio haud abſimilis ei,qualis in iecore
imbecillitas eſt:inſuper quũ ora, aut meatus, per
quos ex concaua uena in renes vrina percolatur,

ſupramodum

ſupramodum dilatātur.pro cuius curatione à pru
dēti medico poteſt propinari aqua iſta : quū in ea
ſit virtus roborādi renes,& oēs meatus vrinarios.
Ad renes quoq; pertinere is affectus videtur, quē
alij matellę ītercutem,alij vrinę profluuium, alij
diabetem,alij dipſacon appellāt:qui certe q̃ rariſ-
ſime euenire ſolet,eum tamen ſemel vidi in nobi
liſsimo Paulino Arnolphino affini meo , à quo
fuit ſuperatus,ac vita priuatus:alia uero vice, ipm
vidi in ſocero meo Ioanne de Guinigijs ſeptuage
nario,in quo quidem per nonnullos dies perſeue
rauit· & tandem quum non adeo violenter flue-
ret vrina , vt in Paulino iam dicto , & etiam quia
citius præceptis Medicorum ſe ſe dedit , fuit libe-
ratus,& viuit.Tertia vero vice ipſum vidi in filia
Thomaſij de Trentis : quæ quidem in ſpacio.24.
horarum quantitatem.48.librarum meiebat,quā
ex decocto ligni.S.optime curaui.Gale.etiam eū
bis dūtaxat vidit,ſopramodum.s.ſitientibus infir
mis:atq; ſubinde bibētibus:quapropter exuberan
ter quoq; reddiderunt id quod biberunt, eo à ſua
qualitate non mutato:atq; hic renum , veſicæque
affectus ſimilis eſt ventriculi , inteſtinorumq; le-
uitati:quo.s.ad tranſitus celeritatem pertinet:iſtę
tamen affectus maxima cum difficultate ex potu
huius aquæ curari poreſt , quum vrinam prouo-
cet:ſuaq; ſtypticitas, & exiccatio tanta non ſit, vt
poſsit vrinæ vias adeo laxas roborare: vel tantam
humiditatem exiccare:ſi tamē iſta aquoſitas mul
tiplicaretur vitio hepatis , ſicut veriſimile eſt ali-
quando fieri:tunc aqua hæc forte conferre poſſet:
ego tamen credo , ꝙ ſi ea quis pro lauacro vtere-
tur, poſſet ab huiuſmodi affectiōe liberari. habet
enim vim non ſolum ſudorem prouocandi , ſed
etiam roborādi omnia membra naturalia : & ali-
quando etiam illam ſuperfluam humiditatem ad
viam inteſtinorum , vel cutis diuertendi . Eſt ta-
men animaduertendum , ꝙ renum, & veſicæ vi-
tia in ſenioribus,vt ait Hippo.difficulter ſanātur:
hoc eſt,multo negocio,ac tempore longo. Quo-
niam earum partium opus indeſinens eſt : quiete
autem opus eſt,ſiquid ſanari debeat : & quia ſup-
fluitas acris apta irritare , ſiue vlcus, ſiue inflāma-
tio,ſiue aliqua alia paſsio in ipſis conſtiterit: mul-
to autem difficilius ſanātur,in ſenibus veſicę paſ-
ſiones,quoniā & omnes alij morbi præcipue lon
gi:tales enim omnes cum ipſis commoriuntur.

Laudatur etiam à nonnullis huius aquæ vſus ,
intus,& extra in ijs,qui inuoluntarie vrinam red
dunt,ideſt in iis,qui immoderatam quantitatem
vrinæ mingunt:quod quidem accidit (vt ait Ga-
le.)quum nerui per quos animalis facultas ad mu
ſculum veſicæ peruenit,afficiuntur:aut ſpina ipſa
læſa eſt,quare reſoluitur muſculi actio,atq; excer
nitur vrina,vel inuito laborante:et ſi reſoluantur
nerui muſculi ceruicem veſicæ ſtringentis, pro-
prium indicium ꝙ muſculus hic reſolutus ſit, eſt
vrinæ præter voluntatem excretio.

Quare(vt ait Gal.)fuit quidam, qui luxatis ad
externas partes vertebris , vrinam inuitus profu-
dit,nullo infeſtāte veſicam dolore:in quo conije-
cit eius muſculi neruum,qui veſicā claudit, fuiſ-
ſe affectum:proinde ſpinam curare voluit.

Et vt idem ait , quum urina citra mingētis vo-
luntatem effluit,ueſicæ relaxationem innuit: qui
morbus difficilem curationem , aut nullam reci-
pit:quare mihi uidetur: ꝙ qui laudant aquā iſtam
in curatione huiuſmodi paſsionis à quacūq; iam
dictarum cauſarum eueniat, parum eam cogno-
ſcant.Nunquam enim aliquem, ex ipſa curatum
vidi:neq; in futurum ſpero poſſe aliquem uidere,
& ſi forte aliquo modo vtilis eſt, ego eam magis
laudarem extra, q̃ intus, ſicut dixi etiam ſupra, dū
ſermo eſſet de vrinæ profluuio.Prouocādo enim
ſudorem , ſi non totam quantitatem illius vrinæ
diuertere,ac reſoluere, ſaltē minuere poſſet:& ea
quæ urinæ deſeruiunt,roborare.

Valet præterea hæc aqua in potu ſumpta in his
qui ſtranguriam.i.vrinæ ſtillicidium patiuntur:
qđ quidem ut ipſum nomen oſtendit, nihil aliud
ſignificat,niſi urinæ ſtillatim expreſsionē: &(vt
habet Gale.)accidens ueſicę eſt,non aūt affectus.

Et Hippocra. ait ꝙ recto inteſtino : aut utero
inflammationem patiente,& renibus purulentis
apparentibus urinæ ſtillicidium accidit.

Vbi Gale.ait ꝙ quando aliquis parum, & fre-
quenter mingit:hæc paſsio vrinæ ſtillicidium no-
minatur:& fit aliquando ex imbecillitate poten-
tiæ retentiuæ in veſica,nonnunquam uero (ſicut
etiam alibi dixit)ex acredine urinæ.

Imbecillitas ergo fit,propter intemperaturam
immoderatam·quum uero octo ſint immoderā-
tiæ,in ſingulis earum debilis ueſica erit: atq; idcir-
co ad eam urinæ ſtillicidium conſequetur: & præ-
ſertim ad frigidam (ut dixit Gale.) & propter ali-
quem tumorem præter naturam:acritudo autem
uel propter renum paſsionem,uel quia talis ad ip-
ſos uenit ex uenis ſuperfluitas ſeroſa ꝑcolata: uel
ut ait Gale. à quibuſdam fit intemperaturis, ſed
magis à calida, deīde à calida & humida, poſtea
uero ab humida .

Fiet itaq;,& ob hæc urinæ ſtillicidiū: demptis
his,quæ ſunt ꝓpriæ ueſicæ paſsiones: ad quas vri-
næ ſtillicidia caſus ratione conſequuntur: uelut
quum ob ulcus, aut eryſipelas, aut abſceſſum, in
ea factum , uel inflammationem , aut tale quid
aliud,

alind, vrinæ ſtillicidium contigerit.

Si vero aut ab vlcere, aut imbecillitate procedit, à veſicæ affectu factum eſſe dicetur, quemad modum vbi acrimonia in cauſa eſt, aliquãdo ob renum vitium, aliquando ob alias partes, quæ cũ vrinis humorum ſuorũ vitia, aut pus vbi abſceſſus aliquem infeſtauerit tranſmittere poſſunt.

Euenit etiam interdum humoribus qui in venis ſunt, & per renes, & per veſicam expurgatis.

Recte itaque dixit Hippo. vrinæ ſtillicidium recto inteſtino, & vtero inflammationem patiẽte, & renibus ſuppuratis aduenire.

In recto quidem inteſtino, & vtero per cõpatiendi rationem veſica patiẽte, in renibus autem purulentis, pure per veſicam euacuato.

Hoc igitur ſui acredine mordens, veſicam excitat ad excretionem.

In vteri autem, vel recti inteſtini inflammatione vicinitatis ratione, pati veſicam eſt neceſſariũ vt quæ & intemperaturam participet, & inflammationem, & præterea prematur, atque anguſtetur à tumoribus præternaturã, qui in illis reſidẽt.

Amplius eſt notandum, (vt ait Hipp.) ꝙ in tẽporibus ſiccis fiunt ſtillicidia vrinæ, ad ſiccitates tamen ſimpliciter (vt ait Gal.) non conſequuntur vrinæ ſtillicidia, niſi tribus adhibitis diſtinctionibus, quarum prima eſt immodica ſiccitas. Secunda ſi caliditas adiungatur. Tertia ſi frigiditas, de quibus non fecit mentionem Hippoc. ſed ſi cui libeat omnium anni conſtitutionum naturam inueſtigare, ſic ipſum facere oportet, vt ſcilicet ibi oſtendit Gale.

Valet igitur hæc aqua in his qui vrinæ ſtillicidium patiuntur, ſiue illud accidat ex inflammatione recti inteſtini, vel vteri, vel ex pure in renibus reſidente, ꝙ ad veſicam cum vrina tranſmittatur, ſiue ex imbecillitate potentiæ retentiuæ in veſica, à quacũq; intemperatura fiat, ſiue ab acredine vrinæ, quæ fiat, aut propter renum paſſionẽ aut quia ad ipſos renes ex venis deſcendat ſeroſa ſuperfluitas acris, aut quia aliqua intemperatura ſint affecti, ſed præſertim calida, deinde calida, & humida, poſtea vero humida. ſimiliter etiam ſi fiat ob vlcus, aut eryſipelas, aut abſceſſum, aut inflammationem in veſica. In iſta enim non ſolũ bibita, ſed etiam extrĩſecus applicita eſt virtus inflammationem remittẽdi, atq; humores calidos educendi, necnon mundificandi renes à pure, & omnibus alijs ſuperfluitatibus, præſertim tenuibus, & acribus, & roborandi potentiam retentiuam veſicæ, à quacunq; intemperatura fiat, & remittendi vrinæ acredinem, etiam ſi ex aliqua renum paſſione fiat, aut ex ſuperfluitate acri deſcẽdente ex venis ad ipſos, aut ex aliqua ipſorum intemperatura, ad quam .ſ. ſequi poſſit vrinæ acredo, & mundificandi vlcera ipſius veſicę, & remittendi eryſipelas, bilem videlicet à qua excitatur euacuando, vbi autem ſit abſceſſus in veſica non ita auderem eam adminiſtrare. in omnibus verò alijs ſupradictis caſibus præmiſſis præmittendis, eam ſummopere laudo.

Accidit præterea alia paſſio, quæ ab Hipp. & Gal. mingendi difficultas appellatur, & cum dolore fit, aut cũ aliqua difficultate, adeo quod vix veſica operatur, vini tamen potione, & venę ſectione ſoluitur. Si igitur cum dolore fuerit, illius cauſa erit inflãmatio, abſceſſus, ulceratio, inæqualis ĩtemperatura, & ſpiritus flatuoſus, vel aliquis difficilis motus, uel potentiæ imbecillitas, uel tumor præternaturam, uel omnia iſta ſimul, uel obſtructio à ſanguine craſſiori, uel alio conſimili ſucco, & in omnib. iſtis caſibus poteſt hæc aqua à prudenti medico utiliter accommodari.

Iſta etiam aqua utimur in puſtulis, & ulcerib. ueſicæ, membrorumque omnium genitalium, tam uiri, quàm mulieris, ab humoribus ſalſis, & præuſtis.

Vbi notandum, ut habet Gale. ꝙ exulceratio eſt ex affectibus veſicę, cuius indicia interim ſunt ſanguinolenta reiectio, interim purulenta, nonnunq̃ muccoſa, & circa pubem dolores.

Hippo. vero ait, ꝙ ſi ea quæ cum urinis excernuntur lamarum ſpeciem referãt, in veſica ulcus eſſe ſcire licet. Quare Gal. dixit, ꝙ uocatum quidem ramentum ulceris ueſicæ proprium indiciũ eſt, q̃ppe partes à ueſica auulſę lamis ſimiles ſunt.

Hippocr. prędterea ait, quòd ſi ſanguinem, aut pus quis mingat, aut renum, aut ueſicæ exulcerationem ſignificat.

Vbi Gale. ait, ꝙ ſiue in renibus, ſiue in ueſica ulcus factum fuerit, ſiquidem in uaſe aliquo eſſatu digno cõſtiterit, & præſertim cum aliqua exeſione, ſanguinis excretio conſequitur, ſine hoc autem, puris tantummodo.

Contingit autem ut facto ulcere in aliquo urinæ meatuum, & pus, & ſanguis per urinã exeat, hi uero renes, ac ueſicam interiacent, & oportet hos illis ſubaudire.

Exulcerantur autem magna ex parte his qui in renibus lapidem habent, meatus urinarij: quãdo à lapide aliquo acuto, aut admodum aſpero in ipſis interſepto excoriantur, ut diximus etiam ſupra.

Eſt tamen notandum, ꝙ ſi in pene fiant ulcera, etiam ſine urinis, & pus exit, & ſanguis.

Exit autem & ſimul cum urinis aliquãdo pus

diſrupto

disrupto abscessũ, in aliquo superiorum locorũ.

Quare & plures expositores alteram scripturam huius aphorismi magis probarũt, in qua cõiunctio, &, scribitur in hunc modum. Si sanguinem, & pus mingat, renum aut vesicæ ulcerationem significat, quasi altero solo. s. pure per loca vrinæ execunte fieri possit, vt sit signum non modo renum, vel vesicæ exulceratæ, sed etiam alicuius partium superiorum.

Forte igitur, & hi aliquid dicũt, forte autem, & verbum mingat, quòd aliud ostendit, q̃ minxerit, in seipso continet distinctionem.

Neq; enim idem est, vel ita dicere, si sanguinẽ & pus mĩgat, vel illo modo, si sanguinem & pus minxerit. In vno enim vel duobus, vel tribus diebus potuit minxisse pus, disrupto abscessu ad vrinæ instrumenta, multis autem diebus, ac mensibus, vbi hoc factum fuerit, renum, aut vesicæ vlceratio significatur. q̃d autem ipsorum magis, & dolor distinguit, qui in differentibus accidit locis. & ea quæ cum vrinis excernũtur, & quidem de vrinarijs meatibus eadem est ratio.

Habet præterea etiam ipse Hip. si sanguinem, aut pus minxerit, aut squamulas, & grauis odor adsit, vesicæ exulcerationem significat.

Vbi Galen. ait, sanguinem quidem, & pus vbi quis minxerit, omnium instrumentorum, quæ vrinæ obseruiũt, sunt signa communia, odor autem grauis, hoc est molestus, adhuc autem magis, & squamulæ, sunt propria vesicæ.

In pluribus igitur exemplaribus: si sanguinem & pus minxerit, scriptum inuenitur.

In quibusdam uero si sanguinem, vel pus minxerit, ostendet autem hæc scriptura secunda conjunctionem, aut, esse ob disiunctiuam, quasi vtrũ libet horum quæ dicta sunt significet ulcerationem, altero vero vult ambo assidere, vel simul in uicem, uel alternatim.

Non immerito etiam laudatur hæc aqua in gonorrhęa, tã in viris, quàm in mulieribus: quæ quidem, vt ait Gal. assidua seminis excretio, cole haud quaquam extẽso appellatur, licet à nõnunlis inuoluntaria etiam nominetur.

Vbi notãdum q; quemadmodum omnia corporis nostri excrementa, interdum à continentibus ipsa corporibus excernuntur, interdum sponte profluunt, eo q; ob imbecillitatem ab ipsis corporibus contineri nõ possunt, ita de semine quoque dicendum est. vt enim excernere pro commoda temporis occasione, ita & continere in omnibus huiusmodi naturæ officium est, verum secretio quidem fit, aperto fluxionis meatu, ac reliquo conceptaculi spacio, & contracto, & ad aper-

D tum iam meatum quicquid in continente spacio continetur impellente, excretio vero euenit ob retentricis facultatis in seminarijs vasis imbecillitatem. Si. s. pudendo non intento euenerit, quia si intento pudendo acciderit, conuulsioni quodã modo similis erit affectus, ita q; excretio ista euenire etiam potest ob dispositionem aliquam, quę haud secus, q̃ naturalis ipsa excretoria uis partes mouere possit. id quod in seminarijs vasis videre licet, vbi aliquis, vel comitiali morbo, uel conuulsione, violenter irruente fuerit correptus.

Cæterũ videmus alias quoq; partes vt manus, aut pedes aut digitos conuelli, modo simul cum vniuersi corporis conuulsione, ut in apoplexia, modo ipsis solis affectis, proinde haud quaquàm absurdum fuerit, in seminarijs vasis, & quidem solis, huiusmodi dispositionem excitari: quemad-

E modum, & gonorrhęam, quę vrinæ, quam quis inuitus emittit proportione respondeat, quum contentricem videlicet facultatem resolui cõtingerit. Gonorrhęa igitur instrumentorum seminis affectio est, non pudẽdorum, quæ seminis genitalis via sunt, qua excernatur. In gonorrhęa ergo secretio quidem seminis fit, aperto fluctionis meatu. i. aperto seminis vase, ac reliquo conceptaculi spacio, & contracto, & ad apertum iam meatũ quicquid in continente spacio continetur, impellente natura: quæ quidem apertio à pluribus fieri potest, causis, vt plurimum tamen à superflua humiditate relaxante vel à sanguine supercalefacto, vel à bile acuta, aut etiam salsa, ac mordaci pituita, in quibus quidem omnibus casibus potest hæc aqua conferre. Ipsa enim non solum possunt huiusmodi uasa vniri, & roborari, sed etiam

F mundificari ab omnibus iam dictis materiebus, & refrigerari tum sanguis supercalefactus, tum omnes alij humores nimis calidi, acuti, & mordaces, virtutem expultricem stimulantes, ac uias illas dilatandi occasionem præbentes.

Si vero excretio hæc ob retentricis facultatis imbecillitatem vasorũ seminariorũ euenerit, poterit hæc aqua non solum in potu, sed etiam pro lauacro præsto esse. In ea enim ratione suorũ mineralium suæq; stypticitatis, vis quæpiam huiusmodi virtutem roborandi clare apparet.

Si autem excretio hæc ob aliquam dispositionem euenerit, quæ haud secus quàm naturalis ipsa excretoria uis partes mouere possit, id quod in seminarijs vasis videre licet, ubi aliquis uel comitiali morbo, uel conuulsione violenter irruente fuerit correptus, non adeo securus, vtilisque est huius aquæ usus, alijs enim generosioribus præsidijs opus est.

Sed

Sed quum in mulieribus præsertim, non solũ seminis excretio iam dicta accidat, sed et multarum humiditatum, atq; superfluitatum albarũ, q̃ sanguini menstruo quodãmodo correspondere videntur, ab eisdem causis iam dictis. dico q̧ hęc aqua intus, & extra perutilis est, si ex ea bibatur, & si pro lauacro mulieres ea vtantur per multos dies, matrix earum post conueniẽtem totius corporis purgatiõem clysterizetur. Habet enim virtutem ipsam abluendi, mundificandi, ac detergẽdi, necnon vim eius contentiuam roborandi.

Laudatur etiam hæc aqua, in his qui fluxum hæmorrhoidarum patiuntur, sua.n. stypticitate ipsas consolidat, corrosiuosq; humores educit.

Vbi notandum, vt ait Gal. q̧ quinque sunt hę morrhoidarum differentiæ.

Aut enim multitudine differunt, quia in quibusdam plures, in quibusdã vero pauciores sunt.

Aut figura, nonnullæ enim angustam basim habent, aliæ vero latam.

Aut loco, quum hæc in ano fiunt, alię ĩ fibula.

Aut dispositione, quãdo hæ quidẽ mansuetæ, & mites, illæ malignæ, & graues existunt.

Illud tamen, q̧ ait Hip. memoria tenendũ, videlicet q̧ atra bile vexatis, & renum passionibus: hæmorrhoides superuenientes bonum.

Vbi Gal. ait, q̧ non solum ratione euacuationis hæmorrhoides sanant huiuscemodi passiões: sed & ipsa qualitate humoris euacuati. Hæ etenim sanguinem crassum consueuerunt euacuare, humore plenum melancholico, talem habente in sanguine consistentiam, qualis est in vinis fex. Quare nihil mirum si atrę bili, & renum passionibus, conferunt hæmorrhoides, ut quæ humorem feci similem euacuare natura aptæ sunt, quare tunc nec ista aqua, neq; alio præsidio sunt restringendæ.

Quapropter in alio etiam sequenti aphor. ait Hipp. q̧ à diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si vna non seruatur, periculum est aquaminter cutem, vel tabem aduenire.

Vbi Gal. ait, q̧ hæmorrhoidas fieri impossibile est, si propter multitudinem, & crassitudinem sanguinis, ora quarundam venarum non aperiãtur, hepate ad ipsas reponente feculentum sanguinem, & melancholicum.

Si quis igitur hoc intercludat iter, vna & duritiem hepatis faciet, & simul multitudine grauãs, ac crassitudine calorẽ in ipso natiuũ extinguet, quum tale quid accidat quale in flammis exterioribus, in quibus multa ligna superingesta suffocant ignem, atque extinguunt.

Si igitur à natiuo calore generatur sanguis, clarum q̧ ipso extincto, non generabitur amplius.

Aqua vero intercus fit, quum sanguinis generatio frustratur, si vero aliquando possit hepar ꝓpellere multitudinem ad venas pulmonis, hi vase aliquo rupto, tabidi fiunt.

Non frustra igitur consulit vnã saltem seruare hæmorrhoidẽ: vt per hanc euacuetur feculẽta, ac vitiosa materia hepatis, pręsertim in quibus solida est, tẽpore longo per tales venas excerni.

Amplius Gal. ex intentione Hipp. ait, q̧ sanguis profluens ex venis hęmorrhoidalibus sanat melancholicas passiones. Vere enim iã factæ melancholiæ maximum est remediũ sanguinis ex ijs venis profluuium, quam etiam si futura sit ꝓhibet, sic itaq; nobis audientibus intentio Hipp. talis erit. Sanguis supra qualiscunque fuerit malum, infra vero per hæmorrhoides bonum, quando nigra euacuantur.i. quando hominis natura multum talem accumulauerit sanguinem. aliter autem non est assuefaciendum ei, quæ fit per hæmorrhoidas euacuatiõi, quæ periculosam habet vtranq; immoderantiam, siue supra modum sanguis excernatur, siue ex toto supprimatur.

Quare vt ait Gal. si retentæ hæmorroides mittendi sanguinis occasio sint, si quidem cohibere eas voles, quę in brachio sunt, sin prouocare, quę in cruribus sunt venas secare conuenit.

Valet insuper hæc aqua in difficultate intestinorum, quam isti dysenteriam appellant, humores calidos, acutos atque mordaces educendo, intestinaq; abluendo, iecinorisq; inflammationem refrigerando, atq; membra naturalia roborãdo, & ex ea sumi potest in potu duarum, vel trium librarum quãtitas, si dolor supra vmbilicum ascẽderit, iuxta Galeni præceptum. si vero dolor in imo ventris fuerit, ex ea cum saccharo rubeo, ouo, & rosaceo, uel omphacino, clysteria fieri possunt. ista enim habent purgare, mundificare, & abluere materias illas vlcerantes, intestinaque abradentes, ac ipsa vlcera cõsolidare, suaq; stypticitate intestina, atque alia membra naturalia roborare.

Ab ea tñ cauẽdum, vbi valida sit febris. Ex ipsa.n. facile augeri posset, per inferius tñ, vbi etiã magna fuerit febris, ea utiliter vti possumus.

Aliqui ẽt laudant in huiusmodi fluxu lauacrũ ex ea, habet enim virtutem, vt illi aiunt, materiã calidam ad totius corporis ambitum attrahendi, & sic eam ab intestinis diuertendi, & ex sua stypticitate ipsam naturam astringendi, atque membra roborandi.

Hoc tñ lauacrum in huiusmodi pasione mihi valde suspectũ videtur. Raro.n. accidit, talem

fluxum

fluxum ſine valenti febre eſſe, quare quum in fe-
bre lauacrum hoc rationabili ſuſpitione non ca-
reat, ego quidem ſuper ipſo, non auderem.

Et licet ratione ſuæ actualis caliditatis vim at
trahendi materias calidas, & tenues ad corporis
ambitum habeat: hoc tamen verificatur, ſi ſin-
ceræ, ac puræ, valdeq; tenues ſint. Si.n. admiſtæ
pituitæ, & alijs humoribus craſſis fuerint, nõ ita
facile per cutis poros reſoluũtur, neq; hoc medio
ab inteſtinis, & alijs membris intrinſecis diuertũ
tur, quare dubitarem potius ex huiuſmodi laua-
cro magis eas calefieri, atq; difficiliores ad reſolu
tionem reddi. Quanto enim materia craſſior eſt
tanto difficilior eſt, vt reſoluatur, & præſertim ꝑ
loca naturaliter difficilia.

Accidit præterea quidam fluxus, qui hepati-
cus nuncupatur, quoniam ab hepate ortũ habet,
in quo quidẽ ex aliquo hepatis vitio ſincerus ſan
guis excerni ſolet, pro curatione cuius ſolet hæc
aqua plurimum commendari.

Conſiderandum tñ (iudicio meo) ſi morbus ſi
ne febre, aut cum febre ſit. Si enim ſine febre fue-
rit, tutius ꝓpinari poterit, præſertim ſi ex aliqua
intemperie calida viſcus laboret.

Si vero cum febre ſit, et illa quidem valida, mi
nime ea laudo, ſicut neq; ſi iecur ex duricie, vel
valde, valde frigida intẽperie male ſe habeat, &
ſi forte aliquando in huiuſmodi fluxu conuenit,
in eius prĩcipio exhiberi debet. Fluxus enim iſte
in principio cum difficultate curatur, & in iuue-
nibus inueteratus raro, & in ſenibus nunꝗ.

Amplius laudatur hæc aqua in leuitate inteſti
norum, & diarrhœa.

Vbi notandum, ꝙ leuitas inteſtinorum non
euenit ſubito, ſed in plurium dierum numero, &
(vt ait Gal.) eſt velox, & ſine aliqua trãſmutatio-
ne ciborum excretio. i. velox ciborum non muta
torum tranſitus, vel velox exitus eorum, quæ co-
meduntur, atq; bibuntur, quæ talia deijciuntur,
qualia fuere deuorata, vel eſt carentia coctionis,
quum neq; ſecundum conſiſtentiam, neq; ſcd'm
colorem, vel odorem, vel ullam omnino qualita
tem in ventriculo facta fuerit mutatio ciborum.

Accidit autem hæc paſſio, ventriculi, aut inte
ſtinorum vitio, proprium enim ventriculi eſt, ci
bos amplecti ac ſe circumſtringendo certo tẽpo-
re retinere, & rurſus ad inferiora demittere.

Et ſicut in veſica fit vrinę ſtillicidium, non ex
pectante ut illa colligatur, ſed ſtatim tanꝗ mor-
dentem, aut aggrauantem expellẽte, ſic & in vẽ-
triculo veloces exitus fiunt, hæc.n. ſunt omnium
excretionum cões cauſæ: quare, vt ait Gale. tunc
ventriculi retentricis potentiæ functio naturalis
eſt, quum. ſ. concoctionis tempori ęquatur, & ab
omni parte cibos exacte conſtringit, priuationẽ
vero actionis in vniuerſum dicimus, quum om-
nino non comprehendit, id ꝙ in leuitate inteſti-
norum fieri ſolet, imbecillitas igitur vẽtriculi ap
pellatur, quũ vẽtriculus non probe amplectitur,
aut amplectit̃ quidẽ, ſed non tantiſꝑ, donec con
coctio perficiatur, aut vbi ambo ſimul eueniunt.

Quum igitur in ijs duabus rebus cõſiſtat retẽ-
tricis potentiæ functio, vna vt nullũ relinquatur
inter ventrem, & cibos ſpacium vacuũ, altera vt
æquali tempore agant, tum cõprehenſionis, tum
concoctionis facultas fieri poteſt, vt vel in altera
duntaxat, uel in ambabus committatur peccatũ.

Leuitas igitur ventriculi, & inteſtinorum, vt
ait Gal. eſt quum non ſolum ventriculus, ſed vni
uerſa quoq; inteſtina ad excretionem, tum cibo-
rum, tũ potuum aſſumptorũ, celeriter excitãtur,
adeo ꝙ ne pauxillo quidem tp̃e ipſorum, aut põ-
dus, aut qualitatẽ, citra moleſtiam ferre poſſunt.

Cauſa igitur huius paſſionis eſt totius vẽtricu
li, atq; inteſtinorum imbecillitas, in virtute. ſ. cõ-
tentiua, ob quam hæ corporis partes grauatæ à ci
bis aſſumptis ipſos confeſtim, & abſq; ullo dolo-
ris ſenſu excernunt, quæ quidem imbecillitas, vt
ait Gal. vel ex magna illorum mẽbrorum intem
perie prouenit, dum. ſ. ex ea habitum quendã nõ
facilem ſolui contraxerunt, vel ex aliquo humo-
re in eis contento, vt pituita, vnde acidi ructus
quos græci oxyregmias nominãt inſequi ſolent:
qui tñ ſine aliqua pituita qñq; in ventriculo frigi
diore non perfecte concoquente fiunt, & in qui
buſdam leuitatibus inteſtinorũ, quæ ex frigidita
te ortum habent vna fiunt, ſed progreſſu tempo
ris ceſſant, nam ab initio paruo quodam tempo-
re cibi in ventriculo retinentur, procedente aũt,
atq; aucta paſſione, neq; hoc tempore retinẽtur,
in quibus igitur paruo remanẽt tẽpore, fit quod-
dam veluti initium coctionis, & propter hoc ali
ſortitur effectum.

In quibus autem cibi nullum hñt coctiõis ini-
tium neq; vlla ab initio fit ſcd'm qualitatem mu-
tatio, adeo ꝙ neq; ructus acidi, niſi pituita præ-
ſertim acida in ventriculo abũdet, propterea Hip
po. non ſimpliciter dixit bonum eſſe ſignum aci-
dos ructus in leuitatibus inteſtinorũ, ſed primis
quidem in longis adijecit, quaſi cum incipientibus
bus una eueniunt, ac ſi vbi prius non fuerit ſe-
quiat, quæcunque enim à pituita ventriculum
refrigerante fiunt leuitates inteſtinorũ, ſemper
cum ipſis ſunt acidi ructus, vt caſus quidam con-
In illis igitur in quibus neq; incipiunt concoqui cibi, neq; ex pituita fiunt, non inſunt acidi
ructus,

fructus,ꝙ si aliquando fiant: significant tantum
aliquando tempus cibos in ventriculo retineri,ꝙ
principium mutationis accipiunt, & naturã suo-
rum operum reminisci.

Sed ad propositum redeundo, sciendum,ꝙ le
uitas intestinorum,non solum à iam dictis causis
fit,sed non nunquam ẽt à quorũdam humorum
mordacitate,ac tenuitate, vẽtriculo, & intestinis
in superficie.i. in summa parte exulceratis, licet
eorũ facultas non multum patiatur: quæ quidem
vlcerationes,vt ait Gal.eodem modo fiũt,quo il-
læ, quæ in pueris græco vocabulo aphthæ.i. oris
vlcera nominantur,quare in hmõi intestinorum
leuitate necessariũ erit:vt permeãtibus cibis, par-
tes exulceratæ dolorẽ sentiant,atq; ideo illos pro
pellant,à se ipsisq; citissime emittant: quo in om-
nibus partib.facto, velocitas exitus subsequetur,
& nullũ fiet initiũ concoctionis. animaduerten-
dum tñ,ꝙ tali intestinorum leuitati cuiusdã mor
sus inerit sensus:& cessante humorũ malignitate,
seu acredine,vt ait Gal.statim sanatur cibis,ac po
tibus,quæ vim densandi habent:quod si longiori
tẽpore perseueret:in alteram passionẽ,quæ desyn
teria.i.difficultas intestinorum transmutatur.

Sed iã videndum,si in omni intestinorum le-
uitate vtilis sit hęc aqua: non enim in omni cõue
nire videtur.

Dicendum igitur, ꝙ si affectio hæc ex ventri-
culi,& ĩtestinorũ imbecillitate eueniat:ob quam
hæ partes à cibis assumptis grauatæ confestim ex
cernere conẽtur:non semper vtilem esse. Si.n.im
becillitas illa à materia valde frigida, & humida:
vel à consimilibus qualitatibus fiat: ipsam nõ lau
do.non.n.est adeo valida,vt materiã illam per su
perius:neq; ẽt per inferius remouere valeat: neq;
etiam tanta est eius caliditas actualis,& potentia
lis,cũ sua siccitate virtuali:vt intemperiem illam
valde frigidã,& humidã omnino remouere pos-
sit,quę quidẽ ex toto coctionem,& retentionem
conuenientem impediat. & expientia clare appa
ret:ꝙ non solum huius aquæ potus inutilis est ijs,
qui ventriculi imbecillitatẽ in virtute cõcoctiua,
& retentiua patiuntur,ad quã sequitur lienteria:
sed in his,in quibus tantũmodo diminuta est vẽ-
triculi cõcoctio: & præsertim ex præsentia humo
ris frigidi, vel qualitatũ frigidarum, & humida-
rum,mediocritatem excedentium. Dum.n.istis
hæc aqua exhibetur:neq; per superius,neq; per in
ferius, quicquã boni operatur, immo in corpore
moram trahens,ventriculũ, aliaq; corporis mem
bra grauat:ac imbecilliora reddit. Si vero leuitas
intestinorum fiat ex ventriculi, ac intestinorum
imbecillitate à causa calida, & sicca, ab humori-
A busque mordacibus acutis, & corrodentibus ip-
sumq; vẽtriculum,aut intestina vlcerantibus tũc
vtilem esse conijciendũ est: remittendo.s. calidi-
tatem illam ac remouendo,abluendoq; huiusmo
di humores, & illa membra sua stipticitate con-
fortando:vlceraq; consolidando.

De diarrhœa autem, quæ vt ait Gale.accidit:
quũ ventriculus mordente acrimonia irritatus,
ànte legitimum tẽpus crudum adhuc cibum abii
cit: quæ etiam nihil aliud est, quàm profluuium
ventris non recens, sed longi temporis cum tor-
minibus, & multis excretiõibus: quibus quidem
omnibus corpus attenuatum debilitatur.

Dicendum,ꝙ si ex præsentia humorũ acrium
oriatur:huius aquę potus vtilis est.ipsos.n.abluit,
& cito educit:mẽbraq; ab ipsis patientia roborat.

In hmõi tamẽ fluxibus magna diligentia con-
B siderandum, si patiens febre laboret, vel suspitio
sit,an istã aquam digerere posit:si namq; adsit fe
bris,eam non laudo,adderet.n.in ipsam,& mem
bra naturalia,spiritualiaq; magis grauaret, atque
humorum acrimoniã augeret si etiam concoqui
non posset, multa incommoda inde sequerẽtur,
quare istis minime propinanda est.

Laudatur etiam huius aquæ potus, atq; laua-
crum,in mulieribus non potentibus generare.

Vbi sciendum,ꝙ generatio ab omni ĩmodica
intemperatura simplici,vel composita membro-
rum generationi seruientium impeditur,à calidi
tate quidẽ,quia tale quid accidit, vt ait Gal. qua-
le vbi valde calidæ terræ semina committuntur:
quẽadmodũ in ęstibus sub cane cõtingit: & tunc
plurimũ conferre potest:neq; eius actualis seu po
tentialis caliditas tanta est: vt illã quam in vtero
C supponimus,augere posit. Si enim intensæ calidi
tati comparetur, frigida, vel saltem tẽperata dici
potest, eiq; contraria: quare refrigerabit: non ta-
men adeo ac si omnino frigida esset: satis tamen
est:ꝙ à prudenti medico,vbi vterus intensã calidi
tate sit affectus,potest vtiliter exhiberi: & pro la-
uacro ẽt uti:& licet ex præsentia humoris biliosi,
ac tenuis,conseruetur.Habet.n.uim hmõi mate-
riam educendi,& mẽbra genitalia ratione suę po
tentialis stypticitatis roborandi: valentius tamen
hoc operatur in potu,quàm si extrinsecus admo-
ueatur.Si enim in ea quis balneetur,non adeo cõ
mode humores calidi, & tenues ex ipsa educun-
tur: neque calida intemperies remittitur,sed pro
pter suam actualem caliditatem videtur potius il
los magis calefacere:intemperiemq; calidam con
seruare,ac nõnunquam augere posse. Quum igi-
tur Gale.dixerit,ꝙ causa conceptionis est mode-
rata locorũ caliditas,necnon recens mẽstruorum

purgatio:& appetitus libidinis,istis enim concurrentibus semen continetur,sciendũ, ꝙ hæc aqua sæpisſime moderatam caliditatem in mẽbris generationis inducere,ac conseruare poteſt, nulli igitur dubium erit,ꝙ poterit etiã conceptionem adiuuare:pręſertim ſi poſt ipſius vſum:nõ mulꝉo ante rei venereæ vſum,mulier fuerit purgata, ac tam in ipſa,q̃ in viro ſit libidinis appetitus.

A frigiditate vero impeditur conceptio, ſi cũ ea coniugatur ſpiſsitudo, iuxta ſententiam Hip. dicentis,ꝙ quæcunque frigidos,& ſpiſſos vteros habent,non concipiunt.

Vbi notandum(vt ait Gal.)ꝙ ſi frigiditas, & ſpiſsitudo illa magna ſit:tunc mulieres concipere non poſſunt.Bene.n.temperati vteri ad conceptionem ſunt idonei:male autem temperati,quacunq; mala temperatura,ſi parum à bonitate recedunt difficulter concipiunt:ſi vero nimiũ,mulieres ſteriles fiunt.ſimiliter etiã infęcundi homines fiunt,ac ſteriles,à potenti.ſ.cauſa.

Vbi igitur frigiditas immodica exuperat, adeo ꝙ vterus ſpiſsior efficiatur,anguſta quidẽ ſupra modum fiũt ora vaſorum,quæ ad ipſum pertingunt.mulieres vero fiũt ſteriles,quũ ſecundæ nõ poſſint adnaſci ad ora vaſorũ:neq; ſi hoc fiat aliquando poſſit bene nutriri conceptus. vel.n.nullo modo fiunt hiſce mulieribus purgationes, vel omnino paucæ,& hæ ipſę vitioſæ,ſolo tenuiore, atq; aquoſiore ſanguine plabente:ſed & hæc quoque ora facile obſtruuntur, & propter natiuam anguſtiam,& quoniã magna ex parte hæ mulieres humorem aggregant pituitoſum, ſi quidem & corpus totum vt plurimũ eſt vteris ſimile,contingit autem & maris ſemen in talibus vteris refrigerari:niſi ſit natura calidisſimum.

Quæcunq; igitur frigidos vteros habent non concipient propter ſubſtantiæ ipſorum ſpiſsitudinem:&ꝗ iſtis quidem ſatis commode poteſt auxiliari aqua villenſis,tum per interius,tum ꝑ exterius adhibita:ratione.ſ.ſuæ actualis, ac potẽtialis caliditatis:quam ex ſuis mineralibus, & præſertim ex alumine ſortita eſt.

Rurſus ab humiditate ẽt impeditur cõceptio, quum dicat Hip.ꝙ quæcunq; præhumidos vteros habent,non concipiunt:extinguitur.n. in eis genitura,vt ait Gal.quemadmodum in terra paluſtri cerealia ſemina:vbi aqua iſta,tam in potu, q̃ pro lauacro vtiliter accõmodari poteſt. Licet n.actu humida ſit:calida tamen etiam eſt, & ex ſuis mineralibus potentia ſicca:quare ſi in totum illam ſuperfluam humiditatem remouere nõ poterit eam ſaltem in tantum minuet,ꝙ conceptionem non impediet:quod quidem etiam experiẽ

D tia comprobari poteſt.Iſtarum namq;mulierum multitudo magna adinuenitur quibus profecto hęc aqua adeo prodeſt:vt multę ex infęcundis,fęcundæ fiant:& ego multas cognoui.

A ſiccitate etiam,vt eſt ſententia Hip.& Gal. ĩpeditur conceptio:quęcunq; enim mulieres magis ſiccos vteros habent,& adurentes non concipiunt.Nã ex defectu alimenti in eis corrumpitur ſemẽ:&tale quid accidit,quale vbi aut arenę,aut argilloſę terrę,aut petroſę,mandantur ſemina.

Quum igitur hęc aqua actu humida ſit,ſuaq; caliditas non ſolũ actualis,ſed ẽt potentialis,valde magna,nõ ſit:ſicuti neq; etiam ſiccitas virtualis,poteſt facillime opẽ ferre iſtis mulieribus ſiccitatẽ affectis:&licet totãillam extremam ſiccitatẽ remouere non poſſit,ea tamen in tantum minuet: ꝙ facile poſtmodum concipere poterunt.

E Amplius,vt ait idem Hipp.eſt notandum,ꝙ quæcunque mulieres ex vtriſq; iam dictis qualitatibus mediam habent temperaturam,fęcundę ſunt:quaſi dicens,ꝙ quæcunque non habent illã mediam temperaturam infęcundę ſunt.

Quare,vt ait Galen.quòd dictum eſt de qualitatibus vteri ſimplicibus intelligatur etiam de commiſtis: videlicet quòd quæcunque mulieres ex vtriſque qualitatibus commiſtis modicę temperatę ſunt, non ſolum quantum ad vterum:ſed etiam quantum ad vniuerſum corpus ſunt fęcundę: ex vtriſque autem non qualitatibus ſimplicibus, ſunt enim quatuor, ſed quæ ſunt ſecundum ipſas oppoſitiones: & vna quidem eſt bona temperatura, miſtis modice inuicem calido, ac frigido: altera verò humidoa, c ſicco: & fieri põt, vt ſit aliquis vterus ſecundum vnam quidẽ

F oppoſitionem bene temperatus, ſecundum alteram verò malè.

Sed eſt animaduertendum, quòd ne mulier concipiat, poteſt altera efficere intemperatura, mulierem verò eſſe fęcundam ſine ambabus bonis temperaturis eſt impoſſibile, vbi igitur ex iſta miſtione, ac temperatura impediatur conceptio, poteſt hæc aqua conſilio prudentis medici ſuccurrere, & intus, & extra, & pro vt ei videbitur expedire.

Notandum tamen ꝙ ſi generatio, ſeu conceptio impediatur à mala intẽperatura frigida, & humida mẽbrorum generationis,cũ materia, vel ſine,aqua iſta nõ abſq; timore exhibetur. valida namq; calefaciendi,& exſiccandi,ac pituitã craſſam educendi facultate caret: quare ſi intẽperies admodum debilis,& materia valde tenuis nõ fuerit vtiq; conferre non poterit:quapropter tutius erit extriſecus admouebitur:q̃ ſi in potu exhibeatur.

Sic

Sic etenim ratione ſuæ actualis caliditatis, ac po-
tentialis ſiccitatis, illam debilem frigiditatem, &
humiditatem remittere poterit. neq; verendum
eſt, ꝙ aliquo pacto ex ea augeri poſſit, neque ve-
nas, & membrorum cauitates ingrediatur, ibiq;
reſideat, ſed pro ratione ſuæ virtutis caleſaciet, et
aliquantiſper exiccabit, omniaq; membra natu-
ralia confortabit, ex optima operatione quorum
calor naturalis auctus in omnibus membris frigi
dis, & humidis valentiſſime operatur.

Sed quoniam generatio in mulieribus, & vi-
ris, à multis alijs particularibus cauſis impeditur,
licet Gal. in quodam ſuo tractatu, duplicem tan-
tum cauſam ſterilitatis ponere videatur, vnã ex
parte viri, alteram ex parte fœminę, quam humi-
ditatem nimiam, aut pinguedinem matricis eſſe
voluit, ex parte autem viri, ſi ſit ſpado, & teſticu-
lis careat, vel alio quouis pacto ęgritudine. ſ. ma-
gna detineatur. ipſe tamen Gal. illas mulieres ſte
riles etiam eſſe ait, quæ non probe purgantur, ꝙ
quidem accidit à multis cauſis, vbi ſciendum, ꝙ
ſi non purgentur propter aliquam obſtructionẽ
ab humoribus valde craſſis: aqua iſta ſola non po
teſt eis conferre, præſertim ſi materia obſtruens
multa, ac valde craſſa, lentaq; ſit. Non enim ha-
bet validam attenuandi vim, neq; incidendi, ne-
que huiuſmodi materias educendi, neque etiam
aperiendi, niſi pręcedat attenuatio, & inciſio, vel
obſtructio ſit ab humorib. non valde craſſis, mul
tumq; valida non ſit.

Si vero non purgentur pp caliditatem, & ſicci
tatem iecinoris, vel aliorũ membrorum, per quæ
ſanguis menſtruus deſcendere ſolitus ſit, tũc hu-
ius aquæ potus optime conferre poterit, ratione
ſuæ actualis humiditatis, & temperatæ calidita-
tis, qua vias dilatare, ſanguinemque fluxibiliorẽ
reddere, & omnia illa mẽbra ſua ſtypticitate vali
diora efficere poteſt.

Si vero mulieres non purgentur pp ſanguinẽ
craſſiorem, tunc ſi præcedat venæ ſectio, & regi-
men attenuans ipſum ſanguinem, poterit hæc a-
qua vtiliter exhiberi. Habet. n. facultatem venas
dilatãdi, ac ſi ſanguini cõmiſceatur, eum fluxibi
liorem reddendi: ac etiam propter ferri naturam
& in quantum à calido inſpiſſatur aperiendi, &
pp alias qualitates virtuales mẽbra naturalia, &
generationi accommoda confortandi.

Aqua vero hæc pinguedinem ſuperfluã vte-
ri, ac iam genitam remouere non poteſt, niſi for-
te ex longo, atq; frequenti vſu, neq; ſpadoni, & te
ſticulis priuato ſuccurrere valet: ſicuti ẽt multas
alias ſterilitatis cauſas remouere non poteſt.

Quæcunq;. n. præternaturã. i. quæcunque mu-
A lieres, vt ait Hip. ſunt exceſſiue craſſæ non conci
piunt vtero, his omentum os vteri comprimit, et
prius q̃ non extenuentur, non concipiunt. i. mu-
lieres quæ ſunt valde craſſæ non concipiũt, quia
in his omentum os vteri comprimit, & anteq̃ ex
tenuentur. i. anteq̃ illa ſuperflua craſſities remo-
ueatur, non poſſunt cõcipere, in quibus aqua Vil
lenſis parum, aut nihil prodeſſe podeſt. Non. n.
vim habet illam ſuperfluam craſſitiem extenuã
di, niſi forte per accidens, & tanq̃ cauſa valde re-
mota, in longoq; temporis ſpacio.

Et licet Hipp. v. particula aphoriſmorum, dũ
conceptionis cauſas numeraret, de ipſis homini-
bus, ſecundum Galeni opinionem mentionem
non fecerit, nihilominus, vt ipſe ait,

Omnia ea quæ dicta ſunt de mulieribus, pñt
etiam intelligi de viris. Ait. n. ꝙ ſecundum ꝓpor
B tionem illorum, quæ de mulieribus ſcripſit Hip.
licet nobis ad viros tranſcendentibus dicere, ꝙ
propter temperaturæ frigiditatem non bene ſe-
men concoquitur. atq; ideo ſi mediocris quidem
ſit intemperatura in ipſo indiget vtero calido ſuf
ficiẽter: ſi vero immodica ſit, eſt omnino ſterile,
vel pp humiditatem, rurſus neq; concoquitur, &
hoc etiam indiget ſi modica ſit intẽperatura, vte
ro calidiori, ac ſicciori, ſi vero ĩmodica ſterile eſt:
eodem modo, & pp excedentem calorem, ſemẽ
fit toſto ſimile: ob ſiccitatem verò vbi primũ exci
dit, neq; extendi poteſt quod maxime neceſſariũ
eſt, ſi mulier debeat concipere: niſi enim ſemen
per vteri capacitatem parte plurima extendatur,
mulier non concipit.

Quare, vt ait Plato, in theęteto, maximũ opus
obſtetricum eſt, ſcire cõiungere inuicem corpo-
C ra apta ad conceptionem: & ſimul poſſe diſcerne
re, qui viri ſint infęcundi, & quæ mulieres ſteri
les: nam immodicæ intemperaturæ horum ſunt
cauſæ, modicæ vero ſi ſint, & contrarijs coniun-
gantur, tunc concipient mulieres: ſi vero ſimilib.
non concipient. neq;. n. fieri poteſt, vt frigidũ ſe-
men in vtero frigidiore ſit fertile: neq; ſiccum in
ſicciore, & aliorum vtrunq; eodem modo: ſed in
diget ſemen quidem frigidius, vtero tãto calidio
re, quanto deficit ab optima temperatura, & hu-
midius ſicciore, & in alijs eodem modo.

Medicus ergo prudẽs facile iudicare poterit,
quib. vtiliter exhiberi poſſit & debeat hæc aqua:
in multis namq; ex iam dictis competit, vtiliter-
que adminiſtrari poteſt.

Et licet doctor quidã dixerit corpa frigida & hu-
mida, ex qua quidẽ frigiditate, & humiditate cõ-
cipe, non poſſint, nõ debeant ex hac aqua bibere:
ſed tantũmõ lõgo tpe in ea ſe ſe balneare, atq; ea-

rum vteros clysterizare, vt.s. in eis virtus styptica huius aquæ imprimatur, calefiāt & exiccentur: nihilominus si ea frigiditas, et humiditas nō sit multum valida, potest etiam ex huius aquæ potu remitti, atq; remoueri. Calida enim actu, & potentia est, sicca vero virtute tantum: quare non apparet, cur non posit etiam in potu conferre.

Commēdatur ēt hoc balneum in mulieribus quæ licet concipiant, ex renum tamen imbecillitate non possunt fœtum vsque ad debitum tēpus partus retinere: quare accidit abortus.

Aqua igitur ista intus, & extra, vt dictum est etiam supra, sua stypticitate ipsos renes confortare, ac roborare potest: præsertim eorum virtutem contentiuam, & sic abortum tollere.

Sed quū abortus ab alijs ēt causis euenire posit, q̄ scilicet ab imbecillitate renum: videndum, si hæc aqua vtilis sit, pro remotione aliarum causarum, sed primo de causis abortus dicendum.

Gal. igitur tres abortus causas ponere videtur, inter quas nō est renū imbecillitas, quarū vna est moles nimia, secunda pōdus aliqđ, tertia morsus.

Moles vero est, vbi amplius distēdi vterus non tolerat. pōdus quū supra vires eius sit, quod cōtinet. morsus vbi vel humores qui prius in mēbra nis cōtinebantur, disruptis in ipsum vterū effunduntur, vel etiā totus partus corruptus, & putris, ac in noxiā saniem dissolutus, vteri tunicam eius occasione irritat, ac mordet.

Si ergo abortus ex mole, nimiaq; extētione vteri euenerit, aqua hæc minime cōferre pōt. Vterus enim non est tantæ capacitatis, vt fętū continere posit, vsq; ad naturalē partum, & aqua hæc non potest vitiū hoc emendare, est nanq; ipsius naturæ peccatum, maioriq; indiget præsidio.

Si vero pondus sit supra vires ipsius vteri, tunc aqua hæc pōt ipsum cōfortare, si in ea mulier longo tempore steterit, & sic poterit huiusmodi abortum prohibere, ista tamen confortatio, conceptionem præcedere debet: quoniā stante prægnatione, nullo modo hanc aquam laudo.

Si aūt humores acuti, & mali sint causa abortus, potus huius aquæ potest ipsos diuertēdo, euacuando, atq; abluēdo abortum tollere, sicut multoties experientia, euenisse cognouimus.

Amplius, vt habet Hip. quæcūq; mulieres prę ternaturā tenues existētes, abortiunt, priusq̄ crassescant, idest oēs mulieres quæ sunt præter naturam extenuatæ, idest valde extenuatæ, si conceperint, abortiunt, priusq̄ crassescant, idest nisi crassescant, & rectificentur, sed maneant absque refectione, ac tenues.

Vel abortus in his accidit, quæ pręternaturam sunt extenuatæ, & quas prius refici oporteat, sed quū cōcipere anticipēt non refici, absq; q̄ sanguis ad cōceptus alimentū deputatus, ad eius, quę conceperit, nutritionē recipiatur. Quare nō absq; rōne fętus sufficienti indigens alimento corrūpitur, et tunc aqua nostra plurimū prodesse potest: si.s. extenuatio illa à caliditate, & siccitate superflua iecinoris, vel aliorum membrorum naturaliū, aut etiam spiritualium eueniat, à præsentiaque humoris calidi, & sicci, atque tenuis cōseruetur: adsitque etiam multa appetitus deiectio.

Quæcunq; ēt mediocriter corpora habentes, abortiunt secundo, aut tertio mense, sine occasione manifesta his, vt ait Hip. acetabula vteri plena mucoris sunt, & non possunt ex pōdere fętū continere, sed disrumpuntur. i. oēs mulieres, quę mediocrē corporis temperaturā habent, secūdo, aut tertio mense abortiūt sine causa manifesta. i. sine febre vehemēti, & alui fluxu, vel pfluuio sanguinis, vel erysipelate in ipso vtero, uel saltu grauidę mulieris vehemētiore, vel clamore, vel ira, vel timore, uel uictu partiore, uel tali aliquo actu, seu pasiōe, his acetabula vteri plena mucoris sunt. i. verisimile est in iis esse plena mucore ora uasorū descendentiū ad vterum: ex quibus secundę pendent, quæ ora acetabula nominauit, nō sicuti quidam arbitrantur, adnatas ipsis carnes adenosas, nam si acetabula plena fuerint pituita, menstrua fiunt pauciora: acetabula aūt sunt ora venarū, & arteriarū, quę ferūt ad uterū, hmōi igitur acetabula plena mucoris ex pondere nō possunt fętū longius cōtinere, sed disrūpuntur, & sequtur abortus.

Et hoc idem ēt habetur à Galeno, si igitur mulier prōpte quidē conceperit, deinde secūdo, aut tertio, aut quarto impgnationis mēse fętū eiecerit, circa vteri acetabula humorē pituitosum abūdare conijciendū est, atq; idcirco venarū, arteriarumq; eius loci ad ora vasorum in vterum descēdentium nexū debiliorem reddi, vt fętū ob grauitatem ferre nequeat, sed facile abrumpatur: & tunc potest aqua Villensis in potu sumpta abstergere, ac mundificare uterum ab huiuscemodi materiebus, præsertim si attenuantia, ac incidentia præmittantur: quare sic prohibebit abortū, si scilicet ante prægnationem exhibeatur: stante enim prægnatione, non competit.

Si vero ex vehementi febre, uel ex forti caliditate abortus suspitio sit: hac aqua minime prohiberi potest.

Vbi. n. feb. ualida ē, nullo pacto exhiberi debet.

Quū pterea hęc aqua ferrea sit, laudatur in his qui non possunt cōmode coire, neq; mentulam erigere, non tn̄ in his, qui intemperantius coeūt qui

qui profecto, vt ait Gal. continue imbecilliores ef
ficiuntur, quum purissima vtriusq; humoris por-
tio ex toto corpore auferatur, voluptate ẽt acce-
dẽte, quę quidẽ ipsa per se vitale robur dissoluere
pōt, vt iã nonnulli præter modũ ea vsi interierũt.

Licet.n. vt ait Gale. oĩbus animalibus organa
cõceptionis natura dederit, ipsisq; specialẽ quan-
dam virtutem ad generationẽ delectatiõis copu-
lauerit, ipsi vero aię ea vsurę mirabilem quẽdam,
& ineffabilẽ appetitum vtendi dederit, à quo vsu
excitata, ac stimulata animalia, & si stulta, & si iu
uenilia, & si irrõnalia omnino fuerint, prouidẽt
tñ permanentiæ generis, ac si essent omnino pru-
dentia. Noscit.n. vtputo ipsa natura substantiam
ex qua ea creauit, nõ admittere perfectam sapien-
tiam, & pro ea dedit eis illecebrã & velut inesca-
tionem quã solam poterant accipere, ad salutem,
conseruationemq; et custodiã, generis delectatio
ñem vehementissimam vsui illarũ particularum
copulans, nihilominus ista delectatio, & ipse coi-
tus multotiens à diuersis impeditur causis, quarũ
ñonnullas hæc aqua remouere potest, delectatio
ñemque illam in pristinum restituere.

Sciendum tñ ꝙ coitus, aut in totum aufertur,
aut minuitur, in totũ vero aufertur, quum virga
non erigitur, neq; semen secundũ naturam eijci-
tur. minuitur vero quum ista minuuntur, quare
si virtus sit debilis, & in corpore senili, aut instru
menta ad coitum necessaria nõ erunt commoda,
aut materia emittenda non erit apta per illa flue-
re, & delectationem mouere, & sic aut in totum,
coitum impedient, aut minuent, virtus vero de-
bilitatur ex horribilitate, & verecundia coitus, vt
volunt aliqui, aut ex aliqua imaginatione, vel ex
aliquo timore, aut aliqua solicitudine in alijs re-
bus, vel ex obliuione ipsius coitus, in quibus qui-
dem casibus ista aqua minime conferre potest.

Vel coitus aufertur, vel minuitur, ex longa ab
stinẽtia ab ipso, mẽbra.n. genitalia contrahũtur,
& detumescunt, sicut credendũ est accidere istis
fratribus cucullatis, & presbyteris, qui deo ꝓmi-
serunt castitatem seruare, in quibus profecto non
est opus ista aqua, neque aliquo alio præsidio.

Impeditur præterea ẽt coitus quum constrin-
guntur, vel diminuuntur mẽbra genitalia, & prę
sertim testes, & uasa seminaria, quare si diminu-
tio illa, à superflua caliditate, & siccitate sola, uel
cũ materia calida, & sicca fiat, aqua hęc potest suc
currere sua tẽperata caliditate, & actuali humidi-
tate, educẽdoq; ac remouẽdo huiusmodi succos.

Aliquando ẽt impeditur, uel minuitur coitus,
quia natura non est solicita præparare semen, &
tunc aqua parum conferre potest, nisi natura ab

A
aliqua ex iam dictis causis impediatur.

Et nonnunq̃ minuitur ex imbecillitate virtũ-
tis, propter paucitatẽ spirituum, & caloris resolu
ti ex superfluis euacuationibus aut longa inedia,
vel forti exercitio, vel vigilijs longis, à febribus ar
dẽtibus, & diuturnis, & tunc neq; aqua ista neces
saria est, neq; vtiliter accõmodari potest.

Causa vero vel totalis abolitionis, vel diminu
tionis coitus ex parte instrumẽtorũ, aut est in vir-
ga, & in aliis mẽbris genitalibus, aut in membris
principalibus, & quæ sequuntur ea, seruiendo tñ
eis, aut in mẽbro medio inter principalia, & geni
talia, vt renibus, aut causa mẽbrorum vicinorum
propria eis, aut propter flatus diminutionem.

Si sit in uirga, vt plurimũ erit ex longitudine
eius, quia vt ait Arist. virga longa non bene erigi
tur, & tũc aquam istã non laudo. In ea enim non
B
est virtus ipsam minuendi.

Si vero sit in ipsis testibus, & vasis seminariis,
& sit mala temperatura sicca tantũ, quæ aliis dete
rior est, uel cõiuncta caliditati, vel frigiditati, po-
terit hæc aqua consilio prudentis medici vtiliter
administrari, quũ vt sæpius dictũ est, in ea virtus
sit, hmõi qualitates remittendi, sed quum coitus
vtplurimũ minuatur à frigiditate, ego credo, ꝙ
hæc aqua tutius exhiberi possit.

Si aũt sit in membris principalibus, vt in corde
adeo vt abscindatur materia spũs, & flatus ince-
dentis per arterias ad virgam forte per accidens
conferre poterit.

Si uero in hepate eẽt, quia materia seminis ab-
scinderetur, vtplurimum prodesse posset.

Si vero in cerebro causa ista foret, ex qua admo
ueretur materia uirtutis sensitiuę, ac motiuę, quę
C
ad coitũ requiritur, neq; ex potu, neq; ex lauacro
huius aquæ remoueri posset. Nisi forte valde per
accidens, & à longe.

Si præterea causa in alijs mẽbris non principa-
libus esset, ut in uẽtriculo, in quo nõ bene conco-
queretur cibus ꝑꝑ aliquam malã intemperiem in
eo, cũ materia, vel sine, tũc aqua ista, ut diximus
supra, facile accõmodari poterit, vtilisq; erit: præ-
sertim si intemperies non valde pertinax sit, remi
tensq;, ac commode digeratur.

Amplius si impedimentũ ex parte renũ esset,
quia videlicet uel frigidiores, uel calidiores, vel
alia mala tẽperatura simplici, vel cõposita, cũ ma
teria, vel sine male affecti essent, absq; dubio pō-
terit hęc aqua à prudẽti medico rite, ac utiliter ad
ministrari. & qđ dicitur de renibus, pōt ẽt dici de
alijs mẽbris inferioribus cõmunitatẽ habentibus
cum mẽbris generationis, & de oĩbus alijs, quę ip
sis vicinantur, ut sunt hęmorrhoides, & anus.

Et si coitus minuatur ex multitudine vrinæ, D
dictum est supra, qũo hęc aqua conferre potest.

Si vero minuatur propter modicam seminis
quãtitatem, q̃ ex siccitate, aut extenuatione, aut
frigiditate vasorum eueniat, potest hæc aqua cõ-
ferre, quemadmodum etiam in his qui habent se
men nimis crassum. In ea enim facultas quædã
est ipsum attenuandi.

Quidam præterea voluerunt, ꝙ hæc aqua vti
lis sit febribus habitudinalibus, ac diarijs. Re-
mittitur enim ex ea (vt isti aiũt) calor extraneus,
ac resoluẽdo minuitur, & eorum corpora arida,
& sicca, humectantur.

Hoc tamen maxima consideratione dignum
mihi videtur, licet nãq; ex aliqua frigiditate hu-
ius aquæ forsitan, illis competere videatur, quũ
tamen actu calida, potentia verò sicca absque du
bio sit, non videtur illis febribus neq; alijs aduer E
sari posse, neq; vsum eius in hmõi febribus admo
dum salutarem puto, quũ non appareat quomo-
do calor ille in membris fixus, vel in spiritibus ac
census resolui, ac minui possit præsertim quum
hæc aqua validam refrigerandi corporis vim nõ
habeat, nisi humores calidos educendo, neq; ap-
pareat qũo ex ea calor ille febrilis resolui, vel sal-
tem minui possit, sicut apparet facile augeri, &
conseruari posse. simile namq; additum simili fa
cit furere, similiaq; similibus conseruãtur, & mi-
nime remouentur, ac contraria contrarijs curan
tur, mutuoq; se expellunt, & si febris aliqua con-
trarijs curanda est, illa profecto est quæ habitudi
nalis appellatur. In ea enim humorum euacua-
tione non indigemus, sola namq; alteratione, ac
perfecta nutritione, si aliqñ præsidijs cedit, curaẽ.

Diaria etiam solo regimine vitæ plerunque F
resoluitur, quare non videtur in hmõi febribus
hæc aqua laudanda, immo neq; etiã in valde exic
catis, & macilentis, qui quidem si aliquando ea
intus, vel extra vtantur, in totũ à coitu abstineãt:
maior etenim ex ipso sequeretur exsiccatio, q̃ ex
ista aqua humectatio, si tamẽ in totum ab eo nõ
abstineant. Eo saltem vtantur, corpore non val-
de repleto, neq; inanito, idest neque statim post
cibum, neq; post longam inediam, sed post cibũ
adminus per sex horas.

Coitus.n.post cibum immediate, eum corrũ-
pit in ventriculo, ad quã corruptionem multa in
cõmoda sequi possunt, neq; ẽt eo vti debent post
aliq̃ notabilem euacuationẽ, vel ab arte, vel à na
tura factã. In ipso.n.vniuersum corpus valde de-
bilitatur, eiusq; vires resoluuntur, quũ igitur bal
neũ etiam aliquantisper corporis vires fatiget, tu
tius est durante lauacri tpe, vel istarum aquarum
potu, in totũ à coitu substinere, nisi fuerint cor-
pora iuuenilia, fortia, temperaturæq; sanguineæ:
istis enim liberalius concedendus.

Amplius solet, hęc aqua in phthisi, ꝓprie dicta
cõmẽdari: in qua quidem (iudicio meo) forte vti
lis est, si tota intentio ad vlcus vertatur, sed quo-
niam cum ipso vlcere, vt plurimũ adest illa habi-
tudinalis febris, quæ vel curam non admittit, vel
maxima cũ difficultate curatur, & bona indiget
fortuna, non videtur rõnabili suspicione carere,
& profecto, vt verũ fatear, nullum ex hmõi mor
bis leuatum: ne dum curatũ, ex ista aqua vidi: ne-
que rationabile præsidiũ mihi videtur, neq; suffi
ciens apparet: vt quidã opinati sunt, ad remouen
das omnes causas marcoris, & exiccatiõis corpo-
ris, neq; phthisicis qui post sanguinis sputum pro
pter alicuius materiei catarrhalis descẽsum exte-
nuati sunt, vtilis est, licet ex sua caliditate si abil-
lis in potum assumatur, possit facilitari sputũ ma
terierum catarrhalium in pectore contentarum:
etiam ꝙ tenues sint, & calidæ, quum ex natura
sua, ac proprietate, forte possit eas ingrossare, &
concoquere, & licet ex sua actuali humiditate, et
in quantum aqua hecticis conferre posset, maxi-
me si extra locum proprium quis ea pro lauacro
vteretur, ac illa tepidiore facta, possetq; eorũ mẽ-
bra humectare, nihilominus quum aqua dici nõ
possit, neq; simplex sit aqua: ac in se suorũ mine-
ralium virtutes, & qualitates contineat, virtute
quarum habet calfacere, exsiccare, sudoremq; ac
lotium prouocare, non adeo clare apparet, quo-
modo humectare, ac refrigerare possit in huius
modi affectionibus, quare tutius mihi videtur in
illis alijs vti præsidijs.

Laudatur pręterea hoc balneũ à nonnullis in
his, qui dubitãt de podagra, vel chiragra, non aũt
ijs, qui actu hmõi dolores patiuntur, ac vbi iam fi
xa est materia in pedibus, vel manibus, sed vbi ti
mor est, ne in aliquo dictorum locorũ descẽdat,
atq; resideat: et pręsertim si materia de qua timor
est, calida, vel ẽt tenuis sit, tunc.n.merito laudari
videtur, non solũ ratione suæ mineræ ferreæ, ac
stypticitatis: sed etiam quia in eo est virtus reper-
cutiendi, huiusmodiq; materiam alterandi.

Animaduertunt tamen ij, ꝙ qui patiuntur po-
dagram, aut alios dolores arteticos: non debent
ex hac aqua bibere, huiusmodi namq; dolores ex-
siccatione indigent, non autem mollificatione,
quæ vt plurimum ex hac aqua insequi solet.

Hic tñ, iudicio meo, multa cõsideranda veniũt,
& primo, vt ait Gal. ꝙ podagra nihil aliud est, ni
si pedũ vitiũ: vel affectus pedibus eueniẽs: laborẽ
afferẽs, neruis patientib. quibusdã cũ adustiõe, qui
busdam

busdam cum frigore,quare podagricorũ inflam-
matio,fluxione fit ad articulos pedũ decumbẽte.
Podagra etiam, vt ait idem Gal. est ex genere
morbi articularis:et magna ex parte ĩcipit ex vno
articulo,temporisq; ꝓcessu ad omnes pertingit.
Et eunuchi,vt ipsemet scriptum reliquit,neq;
podagra laborant,neq; calui fiunt.
Et si quis podagra corripi debeat, necesse est
in eo pedes natura esse imbecilliores: sicuti & ce-
rebrum si morbũ comitialem passurus sit: non tñ
est omnino necessarium alteraturum pati,si nihil
in vita delinquerit: partis tñ imbecillitas non est
sufficiẽs ad generandã passionem ex intermedio
tempore accessionũ,in quo nihil omnino ĩfestan
tur:quãuis natiua imbecillitas cõtinua sit:clarum
autem & hoc:in podagricisq; manifestissime ap-
parens:ꝙ fluente aliquo ad pedes humore super-
fluo, passio generatur. Si igitur neq; hic humor
vnq̃ influxerit: liquet ꝙ neq; vnq̃ accidet passio:
non influet aũt si omnino vacãs superfluitatibus
corpus extiterit.Erit aũt vacans superfluitatibus,
si mediocri vtatur exercitio: & homo bene cibũ
concoxerit:& hæc eadem de articulari,& coxen-
dico dolore existimes dicta. Cõmune.n. (vt ipse
ait)tribus hisce vitijs est: humoribus redũdantia,
affectum occupans articulamentum: quo reple-
to,vndequaque fit,vt particulę neruosę ambien-
tes tendantur,atque hinc dolor oriatur.
Duas igitur principales causas podagrę ponit
Gale.videlicet pedum imbecillitatem: & humo-
rum superfluitatem ad ipsos delabentem.
Quantum aũt ad pedum imbecillitatem,nul-
li dubiũ,ꝙ aqua hæc aliqñ conferre potest: quum
scilicet ab intensa caliditate, ac humorum calido
rum descensu fiat,& cõseruetur. Habet.n.refrige
randi vim,& hmõi materias resoluendi,ipsosque
pedes roborandi:ratione suæ stypticitatis. si vero
materia illa calida sit, & tenuis, vel ẽt frigida, &
tenuis:ex potu huius aquæ cõmode euacuari po-
terit:& isto modo corpus à podagra præseruabi-
tur:licet pedum imbecillitas adsit.non.n.ex se,vt
optime ait Gal.est causa sufficiens ad podagricos
dolores inducẽdos.& quãuis nonnulli dixerint:
hanc aquam conferre non posse podagræ, mate-
ria existente in pedibus fixa,& actu dolorem infe
rens,nihilominus hoc forte non est vniuersaliter
verum. Si.n.materia illa calida tenuis, ac modica
fit:videtur posse resolui à caliditate huius aquæ
actuali per cutis poros:similiter etiã non videtur,
neq; rationi,neq; experientiæ consonum:ꝙ poda
gra,vel articulari dolore laborantes non possint,
neq; debeant, ex hac aqua in potu sumere. Licet
enim hmõi dolores exiccatione,& non humecta
tione indigeãt:nihilominus huius aquę humecta
tio non est tanta: quum alicui potentiali siccitati
coniuncta sit,vt in oĩbus hmõi doloribus timen-
da veniat:licet nanq; actu humida sit:potentia tñ,
rationeq; suorum mineraliũ sicca est, suaq; stypti
citate mẽbra roborat.quare si pręcepta Galeni in
curatione podagræ seruentur, nulli dubium, ꝙ
vsus huius aquę aliqñ vtilis erit. Ait.n.ꝙ medicus
primũ considerare debet, qualis humor in poda-
gricis multiplicetur:si quidẽ nonnullis amarę bi-
lis succus plus cęteris colligitur, vt ipsemet ait qui
busdam bilis atræ,aut pituitæ,alijs ex ęquo oẽs,in
quibus sanguis abundare dicitur: hos ergo oẽs va
cuabis in prĩcipio veris,exhibito videlicet aut me
dicamẽto purgante,aut sanguinis diminutione:
& sic complures ipse Gal.sanauit,qui tribus, qua
tuorue annis per interualla pedũ laborassent do-
loribus,exundante humore veris initio expurga
to,aut sanguine diminuto,cæterum id neminem
latere putat Gal.illos in omni deinceps victus, vi
tæq; ratione agere moderatos, nã intemperãtes,
vinososq;,ac vẽtri,gulęq; deditos,neq; purgatio-
ne,neq; sanguinis missione magnope adiuueris:
nam per vitæ intemperantiam crudorum humo
rum copiam ocissime colligunt,verum iis,ne ma
num quidem admouere tentandum est.

Qm̃ vt ipse ait,si humor crudus propellatur in
articulario morbo,& adeo crassus sit, vt assimile
tur puri, qui quũ in articulis remoretur non tan-
tũ crassior,sed et ĩ uiscosior euadit,sic ut in duri-
ciem contumacissimã,quam latini tophon,gręci
poron appellãt,occallescat,quod ubi factũ fuerit,
nulla amplius spes restat, qua articulus in primũ
statũ exacte possit reuerti. eis uero aliis iã dictis,
qui ꝓceptis salutarib.obsequentur,sumopere pro
fueris:si prĩcipio ueris primũ quidem euacuaris;
deĩde aũt ad exercitia, uictusq; rotionẽ salubrem
perduxeris. Consideratis igitur humoribus,qui
multiplicãtur in his,qui dolores podagricos seu
articulares incurrũt, sicut pharmaco conueniẽti
purgari debent:ita ẽt si sint ex illis,qui hac aqua fa
cile expurgari possint,vtiliter ꝓpinari poterit: ta-
les uero erũt si calidi, vel ẽt frigidi tenues sint. ꝙ
si multi fuerint,aliquo purgãte medicamẽto mi-
nui poterunt, vt.s.qui remanebunt,commodius
euacuari possint,membraq; recticari, ac robora-
ri.et ꝙ dictũ est de podagra,potest etiã dici de chi
ragra. quę nihil aliud est,nisi dolor manuũ.Lau-
datur præterea hoc balneum in scabie, & prurítu
tam vlceroso,quàm non vlceroso.

Vbi notãdũ,ꝙ scabies ex multis,ac diuersis su
perfluitatibus euenit.Pruritus ẽt,vt ait Gal.est po
tius qdã sensatio,q̃ motus: in hoc.n.symptomate

excrementorum duntaxat,quæ pruriginem excitare possint, sensus est, neq;.n.alio nomine explicari possunt,nisi quis ea aut nitrosa, aut salsa, aut amara appellare voluerit,q̃ huiusmodi sit ipsorum natura quã ab externis rebus sumpto exẽplo dicere licet,vt vrtica,scilla,muria, aqua maris,& id genus reliquis·neq; non ab ijs,q̃ ad corpus pertinent,quippe solet pruritus vexare eos, qui aut balneũ negligunt,aut strigmentis referti sunt,aut cruditatibus abundant, aut praui succi cibos ingerunt,id vero longe magis in psora, & lepra,q̃ in huiusmodi affectibus,&plus sit succi, & succus ipse crassior, atque ob hunc magis crebriusq; pruriunt hi q̃ reliqui omnes,sine hmõi af fectibus prurientes,ac nihil iuuantur, vel si vehementissime scalpentes cutem sibi detraxerint. Succus.n.noxius manet infixus,atq; (vt ita dicã) impactus in cute:neq;.n.exiguus est,neq; tenuis, veluti in his,qui balneũ neglexerũt,aut sordibus scatent,sed & plurimus est,& crassus,&nonnũq̃ lentus quoq;,atq; hmõi symptomata omnia,à vitiosis succis originem trahunt, ac differunt inter se se,& qualitate,& quantitate causæ,quiete, & motu. Est.n.exigua,tenuis,salsa,& imota in pruritu, item exigua, tenuis, erodens,& immota in lassitudine vlcerosa,at multa crassa, & immota, in lepra,psoraque.

Valet igitur hæc aqua in scabie,& pruritu vlceroso,vel nõ vlceroso,à causa præsertim calida, salsa,mordaci,& tenui.ex lauacro.n.huius aquę, si prius purgatum fuerit corpus,vel hac eadem aqua,vel aliquo purgãte medicamẽto resoluũtur, & alterantur humores sub cute residentes,ipsamq; vlcerantes. In hoc.n.balneo est aliqua virtus resoluendi,refrigerandi,ac remittendi humorum acrimoniam, & sua stypticitate prohibendi dilatationẽ,ĩmo ipsam consolidandi,& exsiccãdi. Et si hæc aqua bibatur non solum vim habet humores,ac superflutates educẽdi,ex quibus fit scabies,& pruritus,multæq; aliæ cutis affectiões, & symptomata,sed etiã rectificandi membra intrinseca,occasione quorum multiplicatur,ac successiue conseruatur eorum causa.

Notandum tamen,q̃ si scabies sit crassa,vel ẽt valde vlcerosa,laudatur magis balneũ deCorsenna,sicut etiam in pruritu.Ego tamen laudo, q̃d prius per sex,vel octo dies aqua Villensis in debita,ac conuenienti quantitate bibatur, præmisso etiam consilio prudentis medici.corpore.n.existente valde repleto,neq; huiusmodi potum,neque etiam lauacrum laudo.

Doctor quidã insignis,Dominicus Bertinus, dum huius sacratæ aquæ vires multorũ testimonio manifestas haberet,vt oĩbus notas faceret,ipsas in quodã marmoreo lapide sic cõpendiose describẽdas curauit. Anno MCCCCLXXI. Cal.Maij.

Sacri de Villa Balnei hæ præcipuæ sunt virtutes.

Confert cunctis capitis membris Curat omnes stomachi morbos. Appetitum excitat. Digestionem procurat. Vomitum restringit. Sanat cuncta hepatis vitia. Hepatis,& venarũ oppilationem aperit. Colorem optimum facit.

Confert passionibus splenis. Sanat vlcera pulmonis Mundat renes. Lapidem minuit. Arenulas prohibet. Macros impinguat: Lepram curat non confirmatam. Bibita antiquas febres expellit. Matricis vitia anterius clysterizata sanat. Triginta balneantur diebus,qui ea vtũtur.

Octo vel decem bibitur purgatiõe præmissa, à contrarijs caueatur. toto corpore vlcera sanat.

Franciotti finis.

In Gentilis de Fulgineo Tractatum primum de Balneis Index.

In Tractatum secundum de Balneis Index

Gentilis

GENTILIS DE Fulgineo de Balneis Tractatus primus.

REm gratam medicis, & ægrotãtibus vtilem facturum me existimaui, si quam breuissime fieri posset, de natura, & viribus balneorum nos circundantium scripsissem, quæ mihi nota sunt, ut & illi scirẽt, ad quæ potissimum balnea ægrotos mitterent, & hi beneficio medicarum aquarum ad pristinam sanitatem possent facile reuocari. Qua in re si dissentiam ab opinionibus antiquorum, quos diligenter vidi, & consideraui, id fiet, quia pro temporibus mutari solẽt omnia. & facile adducor, vt credam naturas, ac complexiones tum hominum, tum etiam balneorum diminutas, & aliqua in parte mutatas ab eo statu, ĩ quo antiqui tus fuerant. Quamobrem cum correctione omnium naturas, & complexiones ipsorum, vt nũc sunt quàm breuissime, & perfectissime explicabo, atq; incipiens tã a balneis aquæ dulcis quàm falsis, & thermis, singulatim determinabo.

Hermę quidem, seu stufę suo aere calefaciunt, & sua aqua humectant. Si quis vult humectari, moram trahat in aqua. Si quis vult exsiccari aut calefieri in membris, non balneet se, sed solum in aere sudet, vltra verò se lauet. Nota quòd nimia mora balnei, suo aere infrigidat corpus, quia multum de calore innato resoluit, & extraneos auget, ex quibus corpus redditur frigidum. Aqua eius nõ debet esse multum calida, ideo, quia per ipsam cutis oppilatur, & inspissãtur pori. quare de eius humiditate, parum vadit ad intra corpus, & parum humectat, & parum resoluit. neq; debet esse multum frigida, quia mortificat calorem innatum, sed debet esse plus quàm tepida.

EFfectus particulares aquæ dulcis in balneatione sunt hi. quia cum tale balneum inuenit nutrimentum indigestum, humorem crudũ frigidum calefacit, & cum resolutione digerit ipsum. Conferunt thermæ siccę, quia sine aqua, hydropisim habẽtibus, & laxitatem. ingredienteis ieiunos inarescere faciunt, exsiccant, & debilitãt propter resolutionem spirituum. Saturatos impinguant, quia trahunt nutrimentũ ad membra exteriora, sed faciunt oppilatiões magnas in corpore. Illi verò, qui in fine primæ digestionis, ante quàm sit vacuitas stomachi ingrediuntur, impinguantur mediocriter. & tempus eorum, ante quàm intrent tale balneum post cibum, sint septem horæ, aut sex ad minus, vt ponit Auicẽ. in secunda primi capite De his, quæ proueniunt ex balneatione. Conferunt thermæ humidæ quãdo balneãtur Hecticis, propter quod humectari, & submergi debent in aqua tepida. Et si virtus tolerat, totus vngatur ex oleo rosato, cum exit Balneum, & detur lac ad bibendum, vel aqua hordei. Nota, ꝙ tale balneum, quando approximatur corporibus, facit nocumenta multa, quoniã facit superfluitates multas descẽdere ad membra debilia, & corpus & neruos impedit, resoluit calorem innatum, deijcit appetitum, virtutemque retinendi prosternit. Caueant à balneo isto podagrici, & corpora repleta, nisi primo purgẽtur.

Aliorum autem balneorum, nos circundantium, quędam sunt Nitrosa, quędam Sulfurea, & quædam Cinericia, quædam Marina, quædã Salsa, quædam Aenea, quædam Ferrea, quædã Aluminosa. quæ omnia desiccant, aliqua plus, aliqua minus. & adhuc habent aliquas proprietates particulareis respectu aliquorum membrorum.

De Balneis Sancti Philippi.

NItrosa Balnea, quæ sunt balnea de S. Philippo, iudicio meo, omniumq́; medicorũ qui de his experientiã fecerũt, talis sunt effectus. quoniam subtiliant humores, eosq́; resoluunt, laxitatemq́; in membris tollunt. prosunt etiam scabiosis, debilibus iuncturis, podagricis, & habentibus in corporibus hepata dura. Ad quæ itur de mense Septembris, & Octobris, vsq; ad medium Nouembris. Saluo semper, ꝙ tunc non sint multi venti, nec pluuiæ multę. quia magna pluuia, & humiditas, remittit virtutem illius balnei, & incenduntur humores, & corpora euntium. Præsuppositis semper purgationibus vniuersalibus materiæ prædominantis in corpore.

De Balneis de Turri S. Mariæ in Bagno.

SVlfurea balnea, quæ iudicio meo, & omniũ qui experti sunt ea, sunt balnea de Turri Sãctæ Mariæ in Bagno, quanquam apparet mihi ꝙ sint mixta de Auinione, & hoc vidi per experiẽtiã, & pluries expertus sui, effectus ipsorũ sunt. Quoniam iuuãt, & mollificant neruos omneis, mitigant dolores neruorum, remouent spasmũ, atque tetanum ex repletione, mundant superficiem à scabie, & bothor. ulcera, Morphęam, & Albaras resoluũt, & supfluitates iuncturarũ, splenem grossum subtiliant, superfluitates matricis exsiccant, stomachisq; appetitum eliciunt. Ad tale balneũ de Turri p̃supposita vniuersali purgatione,

tione, itur de mense Maij, vsque ad dimidium Iunij.

De Balneis Petrioli.

BAlneum vero de Petriolo, est complexiõis sulfureæ, & aluminosæ, & in ipso est plus de alumine, quod vidi per experientiam, & si ali qui tenent oppositum, non est curandũ. effectus huius balnei sunt hi. prodest catarrhosis, podagricis, defectuosis in neruis. & principaliter valet catarrhosis, & habẽtibus caput frigidum, & hoc balneum principaliter confert, & nostro tempo re multum operatum est, atq; notabiliter, debet enim duci super caput, ad quod eatur de mense Septembris, vsq; ad Februarium. semper præsup posita vniuersali purgatione capitis, vt dictũ est.

De Balneis Marinis.

MArina verò Balnea, effectus tales faciũt. Quoniam in processu per longum tempus calefaciunt complexionem corporis, & specialiter matricis, & vesicæ, & coli, sed replent ca put, & ideo balneans se in mari, non debet caput suum quocũq; modo balneare. In quibus balneis balneari debent à medio Iulij, & per totum Augustum.

De Balneis S. Helenæ in agro Patauino.

CIneritia, Salsa, & Nitrosa balnea, Balnea sunt de Sancta Helena de Padua. Præbent quidem auxilium capiti, pectori repleto, & cõferunt stomacho humido, & habentibus hydropisim, & inflationem. Sed ista balnea per experientiam mihi visam, particulariter cõferunt humidis, & debilibus membris, propter frigidos, & humidos humores multiplicatos, aut propter fri giditatem, quoquomodo in neruis acquisitam.

Ad quę balnea eatur de mense Maij, vsque ad Septembris.

De Balneis quæ sunt prope Pellicanum de Viterbio.

ÆNea, Ferrea, & Salsa Balnea, sunt balnea, quæ sunt prope Pellicanum de Viterbio. Conferunt quidem in ægritudinibus ex frigiditate, & humiditate, in doloribus articulorum, & podagræ. Conferunt laxitati, & asthmati, ægritudinibusq; renum, & fracturæ, & carbunculis, & vlceribus, & restaurationem fortem efficiunt.

Et quia ista balnea propè Pellicanum dicta, apparent mihi multum ferrea, quanquam sint salsa, & ænea, sed non sic, vt sunt ferrea: multum iuuãt stomachum, & splenem, & habẽtes debilitatem in membris naturalibus, s. stomacho, & splene, intestinis, & renibus, & in hepate, et huiusmodi, & iuuant habentes asthma, & debileis pulmões. Ad illa balnea, potest quilibet ire in qualibet an-

tione,

D ni parte. præsupposita semper aliquali purgatione, vt dictum est.

De Balneo dela Porretta.

ALuminosa quidem balnea sunt quasi omnia balnea nos circundantia. sed magis aluminosum balneum apparet mihi (& expertus fui) balneum de Bononia, quod dicitur, & vocatur balneum de la Porretta. Et confert nimię egestioni sanguinis per hæmorrhoidas, & menstruis albis, & rubeis, et vomitui, & nauseæ, & multo sudori, & confert omnibus passionibus neruorũ prouenientibus propter repletionem, sicuti guttosis, & matricibus repletis, & multum iuuat ad impregnationem, & hoc nostro tempore expertus fui, quia multæ mulieres, quæ multo tempore steriles fuerant, per visitationem huius balnei, & aquæ assumptionem domum reuersę cõceperunt, pręsupposita vniuersali euacuatione. Et valet quoq; hoc balneũ ad omnes oppilationes hepatis, & splenis, & venarum, & prodest calculosis, & doloribus iliorum, & catarrhosis, ipsis primo purgatis. Ad quæ eatur de mense Augusti, ad mensem Septembris vsq;.

De Balneis Compositis.

ET sciendum, quod aliqua sunt balnea composita, quæ simul sunt sulfurea, & aluminosa, vt sunt balnea de Padua de monte Grotto, & eorum virtutes sunt compositæ secundum compositionem balneorum. Aliqua tamen sunt ferrea, & aluminosa, & ænea, vt est balneum Dominarum, quod est in Sãcta Maria in Bagno, quod est oppositum passiõibus narratis ante, & est specialiter pro matricibus. Aliqua sunt multum aluminosa, & parum sulfurea, & tale est balneum, quod est in San. Maria in Bagno, & vocatur Balneum de Medio. Aliqua sunt balnea, quæ sunt de alumine, nitro, & de sulfure, vt est Balneum de Luca. Aliqua sunt balnea, quæ sunt ænea, & aluminosa, & sulfurea, vt sunt balnea de Auinione, & vt sunt balnea, quæ sunt in comitatu Senarum. Immo, vt uerius loquar, nullum balneum inuenitur simplex in partibus istis, quia omnia sunt composita, & hoc pluries fui expertus. Ex quo infertur quòd postquam omnia ista Balnea sunt composita, nec aliquod simplex, diuersa faciunt iuuamenta. Et hoc ad præsens sufficiat de balneis nos circundantibus.

Tractatus

Tractatus ſecundus de Balneis Gentilis de Fulgineo.

Thermæ, ſecundum medicos, ſunt balnea naturaliter calida, quia habent aliquid de ſulfureo, & poſtea diuerſificantur, ſecundum diuerſas mineras.

Balnea Petrioli, de comitatu Senarum, habent multum de ſulfureo cum groſſa ſubſtantia, & ſunt fortia in exſiccando, & calefaciendo. Balneum quod eſt prope ipſum (& vocatur le Caldanelle) habet de virtute ferrea cũ ſubſtantia ſubtili. ideo confert laxitati nutritiuorũ, exſiccando, & congregando, non manifeſte calefaciendo, vel infrigidãdo. Balneum Maceretti propè ipſum Petriolum, habet de ſulfureo nõ multum acuto. Balneum Rapolani iuxta Senas, habet de ſulfureo multum intenſo, & ideo multum exſiccat materias cutaneas, & valet ad ſcabiem groſſam. Et ego plurimos ſcabioſos miſi, qui ſtatim ſunt liberati. Valet etiam ad impregnationem, vt patet per experientiam. Balneum aquarum iuxta Piſas, habet multum de ferreo, cum aluminoſo ſubtili. Ideo confert multũ nutritiuis laxis, & remollitis laxis, vt etiam calefactis, & hydropiſi, & icteritiæ antiquæ, mundificatq; renes. Balneum de Auinione in comitatu Senarum, eſt in virtute balnei aquarum de Piſis. eſt autem ſubſtantiæ groſſioris, & ideo tarde imprimit virtutem ſuam. Balneum S. Philippi de comitatu Senarum, propè Radicoſanum, eſt ſimilis ĩ virtute balnei Petrioli, & eſt ſubtilioris ſubſtantiæ ipſo balneo Petrioli, & ideo valde confert frigiditati neruorum, & capitis, & podagricis, iſchiadicis ex materia frigida, præcedente conuenienti regimine, & ante, & poſt. Baln. S. Caſſiani ſunt diuerſa, quædam enim ſunt multum ſulfurea, multum vtilia ad dolores iunctura rum, frigidos, & conſimileis, & quædam ſunt tẽperatura magis, quibus vtimur in ægritudinibus hepatis, & ſplenis. & illa balnea ſunt ibidẽ nota.

Balnea Viterbienſia, ſunt plurimum ſulfurea. Sed balneum Grottarum, quod eſt ibi, mundificat renes. Balneum Suaue, vel de Sauona, eſt vehementer ſulfureum, ideo multum nocet cholericis in hepate. Balneum de Aſculo eſt ſulfureum multum. ſed habet proprium ꝙ nocet habentibus oculos debileis, quia mouet materias ad ipſos. Corſennæ, in comitatu Lucẽſi, ſunt balnea tria. Primũ eſt balneum prĩcipale, quod denominatur Balneũ Corſennæ, & eſt aluminoſum. Licet aliqui dicant, mineram eius eſſe ſalgemam, & eſt actu multum calidum, licet in potentia nõ ſit ſicut in actu, & aqua eius eſt multum clara, nullo ſapore, vel odore infecta ita, ꝙ poteſt eam bibere qui vult. & ut ita dicam, decoquendo carneis in ea. Veruntamen infert ſitim vtenti ea, ſiue ab intra, ſiue ab extra. Et illud balneum confert ægritudinibus iuncturarũ, & neruorum, & doloribus remanentibus in membris neruoſis poſt percuſſionem, & diſſolutiõibus iũcturarum, & exſiccat vulnera, & vlcera antiqua, & conſolidat ea, quæ ſunt difficilis conſolidationis, & multum exſiccat humiditates matricis. vnde, multum confert ad concipiendum, & cõfert in quibus eſt neceſſaria multa exſiccatio, & ideo eſt ibi iuxta ſudatio, ſeu ſtuſa, & in aquam ingrediens vehementer ſudat, & ab humiditatibus exſiccatur. Aliud Balneum eſt ibidem, quod dicitur balneum Rubeum, & ſic nominatur, quia partes balnei rubedine participant, et eſt ęneũ, & aqua pauca, quę calefacit, et exſiccat caput, abluẽdo ſe. Aliud eſt balneum della Villa, & eſt ferreum, & quaſi temperatum in actu, in quo quis poteſt ſtare diu, & multo tempore abſq; læſione, & confert membris nutritiuis, augetq; famem, licet minuat ſitim.

Nomen balnei apud Arabes, cadit ſuƿ balneo aquę dulcis, quę vocatur Stufa, cuius pars eſt Tina. & hoc balneum communiter non conuenit, quia non eſt potens in exſiccando. Cadit etiam ſuper ſudatiuo ſine aqua, de quibus eſt fumus calefaciens, aut ſimile artificium, & hoc balneum conferre non poteſt, ſi virtus ęgri cõtradicat, & reliqua conſentiant. Cadit etiam ſuper balneo aquarum calidarum propriè hoc nomen balneum, ſiue ſulfurearum, ſiue aluminoſarum, ferrearum, ſalſarum, & ſimilium, quæ balnea appellant proprie Græci Thermas. Et iſta balnea competunt duplici intentione ſcilicet exſiccationi materiæ aquoſæ, & tunc conferunt, vel competunt ſulfurea, uel ſalſa, vel conſimilem virtutẽ habentia, vt patet illo capite, Quidam ornate loquentium, & in. xiiij. iij. Auicẽ. capite De cura Hydropiſis, & ſeptimo continentis. cauendo ne ſit febris, vel calor extraneus exiſtens in hepate, vt colligitur ex Ali. vij. Practicæ. Secunda intentio eſt confortationis laxitatis hepatis, quę cõſueuit contingere, poſt fortia ſolutiua in virtute. & tunc competunt balnea ferrea, vel participantia tali virtute, ſicut balneũ aquarum de Piſis, & balneum de Auinione, licet ſit cum iſtis aliqua virtus aluminoſa, & aliqua ſulfurea. Ab aqua vero ſulfurea forte balneum nullum calidum abſolute,

lute, vt Aristot. in libro de proprietatibus elemẽtorum, & problematum. 24. problemate. 38. & 39. Sed de alio sit dubium non paruum. Conuenit ergo balneum Sancti Philippi, Petrioli, Suaue, vbi sit mala complexio frigida. Balneum de aquis Pisarum, & Auinione concedunt moderni, vbi esset aliqua calefactio hepatis. In omnibus enim aquis Thermaticis, est laus una, quę nõ est in stufis, vel in aquis stufarum, quia homo habet liberiorem anhelitum, vt innuit Auicen. 14. 31. cap. De cura Hydropisis. Balneum de Porretta, de comitatu Bononien. est sulfureum, parum nitrosum, & ideo de ipso bibitur, non tamẽ multum mali odoris, aut saporis, & soluit sua nitrositate mirabiliter de toto corpore, & interficit hydropicos, & multum valet frigidis, & præparat fœminas ad concipiendum, exsiccando humiditates matricis superfluas, sed lædit habenteis humores adustos, quia vehemẽtius adurit ipsos.

Balneum Sanctæ Mariæ in balneo de Romandiola est virtutis, quasi consimilis illius de Corsenna, & est suaue, non ita acutum aliter calidum, nec forte ita potentialiter, sed satis propè.

Expliciunt Tractatus de Balneis nos circundantibus, & naturis eorum, & virtutibus, & temporibus ipsa visitandi.

Gentilis finis.

CONSILIVM DE BALNEO

Petrioli Magistri Francisci de Senis ad Reuerendum Dominum Episcopum Papiensem.

PRimò sciendum, quòd particulares virtutes istius balnei, sunt calefacere membra infrigiditata, & exsiccare nimium humectata. cuius aqua præpotens est ratione materiæ, super quam transit, quæ est sulfurea nimis. nec Gẽtilis in suo tractatu balneorum, aliquid vltra, vel citra, vel etiam de hoc balneo scripsit. Sed video quod virtutes istius aquæ sunt multæ, & variæ, præter istas tactas. qđ maxime apparet per experientias, quia nũquam audiui hominem conqueri de hoc balneo, nisi homines excessiuæ caliditatis in hepate, vnde steriles, huius balnei beneficio concipiunt, malè videntes bene vident. malè audientes bene audiũt, & omnes virtutes corporis saniores fiunt, prę̨ter appetitiuam, quæ aliqualiter hic læditur ex fumo sulfureo, & sitis crescit euidenter, & rationabiliter. Bene tamen video, quod ista hic acquiritur ex principalibus virtutibus præscriptis calefaciendi, & exsiccandi. Et bene cognouit hoc philosophus. 9. libro Problematum, problemate vltimo cum quærit, propter quid balnea sacra dicãtur. Sacrum enim sanctum, & secretum sonat. vtrunque quorum est hoc balneum. Item, sciendum, quòd cum cerebrum frigidæ, & humidæ complexionis, à natura, & frigidę, & humidę, ab ætate, vita, & communi regimine non laborantium, in nocumẽtis catarrhalibus, ad complexionem frigidam, & humidam permutãdam, & clarificanda instrumẽta sensuum. si hic aduerto, qđ expedit moram esse lõgam, quia sine tædio, aqua male potest sustineri, plus quàm duabus horis in die naturali, in quo quidem breui tempore, non potest multa actio fieri, quia in prĩcipio ista aqua dissoluit grossa viscosa, & liquida liquidiora reddit, & multiplicat sputum, aliasq; humiditates, & confortat.

Deinde resoluit, & desiccat, & semper illi, qui ad naturalitatem reducit. Vnde semper illi, qui veniunt huc de meo consilio, hic stent, nec expedit hic salutẽ expectare, quia manifestatur in vere, & ĩ æstate magis, sed absit quadragesima, quæ tamen mihi adest. prę̨terea, suppono uos esse purgatos. complexio autem, & ętas vestri mihi bene notæ sunt. Ad hæc, affirmo quòd si personam totam in aqua ponitis, nunquam expectetis tædium nec eius principium, & quòd stomachus sit vacuus, et quòd sudetis, & dormiatis post sudorem & post balneum. Nec bis in die balneamini, nisi forsan caput, & stomachus probaret sic agendum. In Balneo coopertus stetis in fine mansionis vestræ, quia confert membris nutritiuis quia est ferreum, & æneum, & mundificat, seu abstergit sulfur. Super omnia oro vt ordinetis, quàm diu hic estis, vt Balneum mundetur omni nocte.

Particularia multa mouissem valẽtibus philosophis, qui sunt cum paternitate uestra de Balneis, quia tamen vicinitas nõ patitur, nec papyri conditio, taceo, & me vestrę gratię cõmendo.

Quę continentur in libro Antonii Fumanelli de Balneis Calderianis.

Index morborum, quibus con, ferat aqua ferrea.

Fertur, et experientia comprobatum est, aquā ex minera ferri opitulari

Alopetiæ.
Achori. Tyriæ
Lepræ græcorū Scabiei etiam vlcerosæ.
Humiditatibus sub cute contentis, Cutis defędationi
Malo corporis odori. Inflationibus
Bothor Vesicis
Apostematibus vlcerosis.
Splenis duriciei, & tumori.
Pustulis paruis
Vlceribus humidis sordidisq;.
Pruritui Escharis mēbris infixis.
Articulorum morbis Neruorū mollificatiōi.
Conuulsioni ab humido contingenti.
Stupori Fracturæ instaurandæ.
Capitis humiditatibus. Vertigini
Dolori capitis Auris saniei
Dentibus commotis.
Sputi multitudini, & oris humiditatibus
Vuluæ humidæ Illacrymationi.
Palpebrarū inuiscatiōi. Asthmati
Vomitui. Sanguinis spuitioni
Ventriculo humido Singultui
Nauseæ Hepati
Diarrhoęę Torminibus
Ani procidentię Matricis procidentię
Vrinandi impotentię & coitus.
Renum extenuationi imbecillitati, & dilatatiōi.
Mictui sanguinis Vesicæ scabiei
Vesicę molliciei Vrinæ ardori
Stranguriæ Mensium profluuio
Hæmorrhoidum fluori
Humiditatum albarum ex matrice profluuio
Diabeti Gonorrhœæ.

ANTONII FVMANELLI Medici Veronensis de Balneorum aquę ferratæ facultatibus, & pręsertim Cal derianæ.

DE vniuersis Italiæ balneis scribere cum sibi propositum assumpsisset Michael Sauonarola medicus satis clarus, ne vllum quidē verbum fecit de ijs, quæ in agro nostro Veronensi tā salubria cōtinentur. cuius rei cām, rationēq; sępissime admiratus, nunquam satis animaduertere potui, cum Patauinis suis adeo vicina hæc nostra essent. quòd .n. nullo in honore, nullo in vsu hæc haberentur, aut eius temporibus, aut antiquis, nequaquā potest existimari. nam & celebratissima semper apud antiquos, & sacra habita fuisse inuenio, primum illic Gadii Magullæ monumenta demonstrāt, quæ fontem illum MAGNÆ IVNONI sacrum fuisse ostendunt. est in veteribus deinde Vrbis nostræ statutis, quæ supra ducentos annos fuere condita, cum per populum vrbs regeretur, decretum, Caldariana Balnea quot annis mense Martio mundanda esse. Quod vero & ipsius ēt Michaelis tēporibus deserta, aut insalubria, reddita non essent (vt alijs quoque fontibus sæpe accidisse vidimus certis temporum constitutionibus) inde videre licet, quòd eisdem ferè tempori bus Aleardus Pedemontius ciuis noster, & medicus haud ignobilis de hisce balneis tractatum edidit, qui adhuc extat.

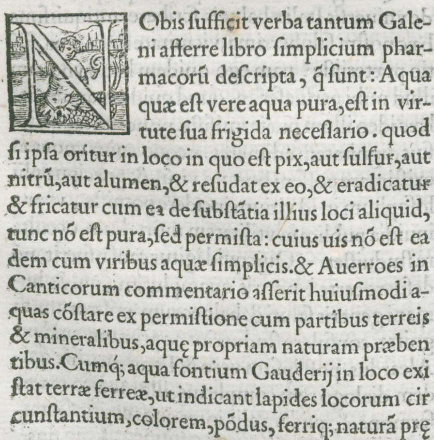
Quid igitur causæ esse potuit proponentem de vniuersis Italiæ balneis scribere, antiquissima hæc nostra saluberrima, vicinitate notissima, silētio præterijsse? nam ego quidem haud vnquam illud mihi persuaserim, quod quidam autumāt, hæc ideo illum prætermisisse, ne nostra laudādo, suis dignitatem adimeret. neque enim vnquam existimare possem bonum virū, & præcipue philosophum in id vitium incidere potuisse, vt præ inuidia publicam vtilitatem mortalium occultare studuisset. Quicquid igitur causæ fuerit, nō defuere certe è nostris quamplurimi, qui & humani generis saluti & balneorum nostrorum dignitati consulere studuerint: ac primum quidem Aleardus, post ipsum vero & Pantheus, hic quidem dialogo rem complexus, ille medico magis sermone, & quidam alij, inter quos extitit Gerardus

dus Bolderius medicus longe celeberrimus, nos quoq; iuuenili adhuc ætate nonnulla de eiſdē ſcripſimus. Nunc vero cū audiuiſſem THOMAM IVNTAM, cui plurimū mortales debent, ꝑp eā pietatē, ac curā, quam ſemper habuit, quaq; vſus eſt ad humanum genus per impreſſionem optimorum librorum, iuuandum, magno ſtudio diligentiaque conquirere authores omnes, qui de aquis & balneis aliquid ſcripſere, vt in vnum corpus redactos, ad communem mortalium vtilitatem in lucem emitteret: cumq; is ad nos quoque hac ipſa de re literas dediſſet, atque hortatus eſſet vt ſiquid haberemus, in commune conferremus. eadem qua ille pietate, & iuuãdorum hominum cupiditate accenſi diligentiſſime relegimus, quæ ad Calderiana balnea pertinent, & quum videremus quæ priores medici ſcripſerũt, & ad manus paucorum perueniſſe, & non paucis indigere, ꝙ poſſent iure deſiderari, qua potuimus diligentia, ea collegimus atque emendauimus quę olim ſcripſeramus: ac non pauca etiam adiecimus, vt & nos qua parte poſſemus, mortalium ſaluti conſuleremus, ſi forte noſtra digna eſſent, quæ inter tot eruditiſſimorum hominum ſcripta, locum aliquem habere poſſent.

Primum igitur quod à multis expectari meri to poſſe videbamus tractãdum putauimus de natura & temperatura noſtrorum balneorum, & quã do, & per quos, & quomodo aſſumi debeãt, ac demum quæ ſit ferratæ aquæ temperatura, & quibus morbis conueniat, quæ omnia pro virili noſtra parte ſedulo conabimur explicare.

DE AQVAE FERRATAE ORTV.

PARS PRIMA.

NObis ſufficit verba tantum Galeni afferre libro ſimplicium pharmacorū deſcripta, ꝙ ſunt: Aqua quæ eſt vere aqua pura, eſt in virtute ſua frigida neceſſario. quod ſi ipſa oritur in loco in quo eſt pix, aut ſulfur, aut nitrū, aut alumen, & reſudat ex eo, & eradicatur & fricatur cum ea de ſubſtãtia illius loci aliquid, tunc nō eſt pura, ſed permiſta: cuius uis nō eſt eadem cum viribus aquæ ſimplicis. & Auerroes in Canticorum commentario aſſerit huiuſmodi aquas cōſtare ex permiſtione cum partibus terreis & mineralibus, aquę propriam naturam præbentibus. Cumq; aqua fontium Gauderij in loco exiſtat terræ ferreæ, ut indicant lapides locorum circunſtantium, colorem, pōdus, ferriq; naturã prę ſe ferentium, nec minus cōſtat aquam ipſam terræ ferreæ cōmiſtam eſſe ex ipſius aquæ ſublimatione: reſidet enim pars feculenta, non ardens in ignem miſſa, ferro multum ſimilis odore etiam, & guſtu. idem conſtat, quoniam cum ſimplex aqua inſipida exiſtat, pariter & ferrum, vt habetur ab Auicenna ſecūdo Canonum: Horum balneorum aqua nullum, aut modicū alienum præfert ſaporem. ex tactu præterea idem poteſt afferri iudicium, quoniam fęx ipſa exiccata dura eſt, & ponderoſa. idem probari poteſt ex operationib. aquę ipſius, quæ & ferri ſunt. ex pulſu præterea ſe balneantium, qui paruus efficitur & durus. itaque balnea, hæc ex minera ferrea ferri naturam ſuſcipiunt licet aqua parum de ipſo cōcipiat ferro, vt etiam fatetur Raſis.

De iuuamentis Balneorum mineræ ferreæ.

PRæſcita ferri tēperatura (de qua erit ſermo in quæſito de ipſius temperamento): facile eſt enunciare, quos inducat effectus thermarũ ex ferro aqua, quos ordine in præſenti congeſſi capite. operatiōes namq; ipſius, & ꝓprietates ſunt, ꝙ aqua hęc modicæ exiſtit caliditatis, adeo vt de ea dici poſſit, quod Ioannes Meſue dixit de caſſia fiſtula, quoniam calido frigido temperata, niſi ꝙ paulo eſt calidior. eſtq; aqua hæc ſicca in ordine primo ad ſecundum, excrementa partium putrida valenter abſumit, ſiccatq; partes molles, & laxas durat, & denſat, atq; cogit, detergitq;: cōfert impetigini alopeciæ, & tineę. cutem mundificat, humiditates ſub cute contentas deſiccat, & malum abſcindit corporis odorem. valet veſicis, inflationibus, ſplenis tumoribus, puſtulis paruis à quibus egreditur humiditas virulenta. vlcera humida, maligna, ſordida, ambulatiua difficilis conſolidationis curat. confert pſoræ, ſcabiei vlceroſæ, ſeu lepræ, prurituí, & membrorum putrefactioni. lenit eſcharas membris infixas. ab articulorum doloribus aſſuetos aſſici iuuat, & potu, & in ſeſſione: neruorum dolori confert, conuulſioni ex pituita, & ſtupori: fracturas inſtaurat. confert ex ipſa lotio capiti humido, & rheumatizãti, deſtillationi, & dolori ex pituita progenito, auris ſaniei, dētium commotioni, multitudini ſputi, oris humiditatibus, & vuulæ, oculorum illacrymationi, & palpebrarum inuiſcationi, cōfert vomicæ pectoris, & pulmonis, aſthmati, ſputo ſanguinis. ventriculi humiditates conſumit ſua ſiccitate, & partes laxas vnit. cōcoctricem fortiorem reddit, ipſius ventriculi partes vniendo, paratis ad hydropem ſuccurrit. frigidiori autem ob imbecillam à ferro adeptã caliditatem nō ita opitulatur vt calidiori, quoniam remiſſe

remiſſe calidum remittit intenſe calidum. ꝓdeſt ſingultui, vomitui, & ipſius cõturbationi, hepar intenſius calidũ eadem iuuat ratione, & ſua ſiccitate roborat, & plurib. ſuccurrit morbis ipſius cauſa cõtingentibus· ſplenem tenuat tumefactũ, ſi etiam quid ſalis addatur. bilem educit, ſimul et humiditates, & magis ꝑ vias vrinales expurgans. diarrhœę, dyſenterięq́;, & fluxioni, vitio hepatis contingenti proficit, ipſius nimiam remittendo caliditatẽ, & ſua ſiccitate adiuuat ad venerea impotentes ob renum, & vaſorum ad hæc deſeruiẽtium nimiam caliditatem, aut humiditatem relaxantem, ipſiſq; robur pręſtat. vrinę difficultati apprime conducit, renum extenuationi, debilitati & dolori, ventoſitati, & nimię ſupercalefactioni, texturæq́; raritati, ipſos mundificando, & cõfortãdo, ipſorumq́; ex panniculis dilatationi ꝓdeſt, & arenulas patientibus. præſeruat à lapide veſicę & lapidem patiẽtem manifeſtat. valet ſcabiei veſicæ, & mollificationi, vrinæ ardori, & diſtillationi, gonorrhœæ, ſuperfluo menſium fluori, & hæmorrhoidum. matricis quoque exſiccat humiditates, ſi etiam inijciatur, & impregnationis defectum ab huiuſmodi prouenientem cã, inhibet.

PARS SECVNDA

Obiectio prima.

Quæritur nunquid aqua ferrea ſit ſalubris: videtur enim Hippocratẽ hæc attuliſſe verba, Aqua quæ ſurgit à ferreo metallo, vel ære, nulla omnino iuuatiua, vel ſalubris, ſed omnino dura habetur. hæc eadem retulit ſermone de capitis vulneribus, quæ & confirmant Alexander iatros, Halyabbas, Raſis, & Auicennas, qui hæc ſcripſit libro Canonum primo, fen. ij. capi. xvj. Aquæ quibus ſubſtantia admiſcetur metallina, aut ei ſimile, omnes malæ ſunt, ſed ferreę admiſcetur ſubſtantia metallina, ferrea itaq; mala eſt. huiuſmodi obiectionibus verbo tantũ rñdere ſufficiat, omnes aquas metallicas malas eẽ in ſanitatis regimine, & loco potus, ſicut & pharmacum quodlibet, quibus tamẽ vtimur ad morbos pellendos. & dixit Raſis tractatu primi libri vltimo, quòd aqua egrediens de terra ferrea minoris eſt malitiæ quàm alia aqua de terra mineræ: quia non concipit de qualitate ferri magnũ quid. hæc etiam ſubdens Auicennas inquit, In quibuſdam tamen earum exiſtit iuuamentum. Illa enim in qua virtus ferri ſuperat, iuuamentum præſtat ad hoc, vt in interioribus fortitudo tribuatur, & vt ſtomachi corruptio prohibeatur, & virtutes omnes deſideratiue procedant. Gentilis hæc exponens inquit, Ad hæc vt in interioribus fortitudo tribuatur .ſ. membris, quia ipſa ſtomachum cõfortat, & hepar, & alia interiora. confortat. n. ſtomachũ vel à peccato, vel à qualitate, quia ferrum habet exſiccare ſtomachi humiditates, quæ obtundebant eius calorẽ, & per conſequens eius appetitiuam. præter hæc decet oſtendere, quanta attribuant medici iuuamẽta aquæ de minera ferri. Auic. in fine præcedẽtis capitis agens de aquis ſecundum qualitates ſecũdas, inquit: Ferreę quidem ſplenem reſoluunt, & nõ coire valentes adiuuant, ratione ſtypticitatis mẽbra vniendo, qua calor confortatur naturalis, & capite de ijs quæ proueniũt ex balneatione, & frictione ad ſolem dicit: Ferreæ & æreæ aquæ, & ſalſæ etiam iuuant in ęgritudinibus quę ſunt ex frigiditate, & humiditate, & in doloribus articulorum, & podagræ, & conferunt laxitati. i. paralyſi, & aſthmati, & ægritudinibus renum, & fracturæ inſtaurationẽ fortem efficiunt, & conferunt carbunculis, & vlceribus, id eſt puſtulis vlceroſis ſimilibus carbunculis, & parum infra hæc poſuit: Ferreæ ſtomachum iuuant & ſplenem. canone autem. ij. capite 59. hæc habet, Aqua ænea, & ferrea, conferunt vlceribus. additq́; hæc: Aqua ferri confert ſpleni, & ſtomacho: quę eadẽ recitat Albertus Magnus libro mineralium. 4. capi. vltimo verbis iſtis: Cũ ergo ſecundum dicta ferrum ſiccum ſit, & aduſtum habet operationem ꝙ confert ſpleni, & ſtomacho debilitatis ex mollificatione: & ideo præcipitur eis, vt bibant aquã, aut vinum, in quibus extinctum ſit ferrum candens. Auic. denuo hæc enũcians. ij. canone ait: Aquę ferreę, & ęreę ſunt bonę renibus & colicę. oſtendit quoq; capite de ferro ꝙ aqua, aut vinum extinctionis ferri cõfert apoſtemati ſplenis, & mollificatiõi ſtomachi, & eius debilitati exſiccando, eius humiditates extĩguẽtes calorem naturalem ſuffocando, & ei contrariãdo. & ad hoc fit ẽt decoctio de ſcoria ferri, q̃ & Paulus Aegineta poſuit libello de pręceptis dicens: Thermę ferri naturam habentes, & ſtomacho, & ſpleni conueniunt. & iterum inquit Auicẽ. In ferri ſcoria eſt virtus aliqua debilior ea quę in ſcoria ęris, & eius ęrugo exſiccat hęmorrhoidas: & dictum eſt, ꝙ ferrum, ferrugo, & ſquamma ferri eiuſdem ferè ſunt facultatis, & operationis. ait pręterea Auic. & vinum in quo extinguitur ferrum, inhibet ſolutionem antiquam, & dyſenteriam, & confert mollificationi ani, & inſenſibilitati vrinę, & fluxui menſtruorum, & cõfortat coitum, & dixit Raſis. 21. continentis cap. 241.

Aqua

Aqua in qua extinguitur ferrum ignitum, valet contra fluxum ventris chronicum, lięteriam, dysenteriam, splenis duriciem, indigestiōem, & stomachi mollificationem. quæ verba etiam posita fuere à Dioscoride libro. 5. cap. 928. & ait Rasis in fine capitis: Dico certificatus experiētia, quod valet contra hæmorrhoidas, diabetem, & fluxum menstruorum, aqua autem vtebantur extinctionis ferri, quoniam non tam facile mineralis haberi poterat. & tertio Canonum, capi. 33. tractatus primi, fen. 13. hæc habentur: Aqua ferri mineralis aut in qua extinguitur ferrum ignitū multoties est iuuatiua stomachi humidioris, Ioannes Mesue cap. de fluxu sanguinis ab ore, inquit, Bibāt aquam roseatā, aut decoctionis rosarum, & aquā de minera ferri. Item Auic. decima fen tertij, capite sexto de sputo sanguinis, Aqua autem, quā potat, oportet vt sit aqua pluuialis, & in qua extinguitur ferrum. Halyabbas theoricæ quinto capite. 29. de aqua habet hæc verba: Quæ autem à metallis oritur ferri, ventrem incarcerat, membra durat, & roborat, splenis prodest doloribus, & apostemati. pluraq; habent balnea iuuamēta, quæ magis experimento comprobari valent. ex prælibatis constat quæ facultates sint aquæ à prædominio ferreæ, & responsio ad rationes prædictas, quoniam non omnis metallica est mala nisi via potus in continuo vsu, etiam quod habitātes prope prædicta balnea aqua vtantur fontis ibidem constituti. Hæc que attulit Rasis dicens: Aquæ minerales in sanis non sunt laudandæ, & Halyabbas. 5. theoricæ protulit omnes aquas ex minera insuaues esse, & potui non habiles, sed pro medicamento tantum quibus conueniunt morbis, siue cum eis balneentur, siue potu vtantur. Variantur autem thermarum vsus ob variam assumentiū naturam tēperiem'ue, morborum exigentiam, varia anni tempora, assumendi modū. Nec incongruum fore putaui aquas facultate varias medici iudicio inuicem commiscere, aut simplicia incoquere medicamenta prout varię exigunt dispositiones. inquit namq; Galenus libro primo de simplicium medicamentorum facultatibus: Tibi quidem possibile est, vt facias aquam similem vnicuiq; specierum reliquarum aquarū.

Obiectio secunda.

DVbitat Gentilis in dictis Auicen. hæc congerens, Aqua ferrea est frigida. ergo nocet ægritudinibus frigidis, arteticis, podagricis, & paralysi, patet per principem medicorum, quoniam omnis curatio fit per contrarium. confirmatur, quia confert carbunculo qui morbus est calidus & siccus, non ergo confert arteticis, quia à materia frigida oritur, & humida secundum plurimum. Respondet ipse quod ferreę maxime conferunt prædictis ægritudinibus positæ super membrum cōfortando calorem naturalem propter earum stypticitatem, & fluxui resistendo, & addit, Salsę non competunt in principio, nec augmēto, nec statu quia plus traherent de materia ad locū, tamen cōpetunt in fine, vt resoluant, & exsiccēt vlcera, ferreę autem nō in fine, sed principio. Gentilis arbitratus in principio morbi alicuius materia fluente ad partes non principes repercutiētia cōuenire, quę frigida sunt, ideo & ferrum quod frigidum esse asserit, solū in principio extrinsece administrandum esse censuit, vt repercutiat cum nullibi repertum sit ferrum repercutere: non. n. omnia frigida repercutiunt. reprimentia namq; duplicia sunt, quędam propria quę humores ad partem lęsam fluentes procul pellunt, alia cōiaquę membrum alterando à receptione vindicāt, in quorum classe nusquam ferrum est reperire, ipsum. n. siccitate sua sistere tātum habet, et vnire, quibus fit potius humorum detentio, quos siccando absumit. Rationi quam ipse affert, quod aqua ferrea carbunculo confert, qui morbus est calidus, nec ratione cuius dicitur, ferrum ipsi nō cōferre, nec ferream aquam, sed humiditates qua pręstat ipsam siccando, remissaq; caliditate carbūculo nocumentum non inferendo.

Obiectio tertia.

COnsequenter dubitatur, nūquid hęc aqua cōueniat fluxui, & pręcipue balneatio. quod enim vapores fumidos, & materias intus impellit, & coarctat, fluxui nō conuenit. verba sunt Ioannis Mesue in commentario de medicamentorum consolatione hęc scribentis: Debiles in arte cum stypticis balneant ignorantes, quoniam coarctant, & fumos interius conuertunt. & hoc fit maior causa ad fluxum. aqua autem hęc coarctat, quare &c. Pro solutione dicendum primo quòd balnei aqua quis vti valet, vt potu, vt lauacro. hocque dupliciter, aut vt vniuersali totius corporis lauacro, aut partis, vt vniuersali quidem dicitur non competere existente in corpore cacochymia, malorum quidem humorum repletione, ob rationem adductam. At euacuatione peracta conuenit, & totum balneare, vt membra vniantur, roborenturque. & quod relictum est dissoluatur. pariter dicere pręstat de particulari balneo cum stypticis ventri pro cataplasmate imposito, ad robur sibi pręstandum, vt posuit Auicennas tertio canonum, capite de aqua ferrea. & si cui superuenit ex potu aquę huius aliqua ventris solutio, illud est, quia facultas

tas naturalis fortior reddita materiam pellit, qua educta remanet ipsius vētris stypticitas, quod & aquæ epotæ multitudine quandoque contingit.

Obiectio quarta.

VLterius quærere decet, vtrum aquę ferreę splenem tenuare valeant, cum resolutio fiat à calido, & ferrum, vt quidam asserunt, frigidæ consistat naturæ. Respondetur ad hæc, ꝗ non resoluit sua frigiditate, sed exiccans siccitate propria villos densat, atque vniens calorem natiuum, quo facultas mēbri fortior reddita quod reliquum est digerit. idem dicere cōtingit de stomachi nocumento, at vnum tantum hoc addidero, vt quod frigidum est, & siccum siccitate solũ cōdensante humorem digerit. tutius tamen est aquam asserere ferream, hæc, caliditate, & siccitate efficere.

Obiectio quinta.

QVæsitum quintum est, nunquid ferrea aqua vrinæ conferat difficultati, & colicæ. quæ namque vrinæ efficiunt difficultatem, & colicam, ipsis minime conferunt. aqua autem ferrea vrinæ difficultatem inducit, & colicæ officit, vt Auicennas canonum secundo, capite quarto, cuius hæc sunt verba: Aquæ omnes minerales vrinæ faciunt difficultatem, parturiēdi, & menstruorum, & plurimum earum soluit, & exiccat, vt quædam earũ sicut aluminosa stringit, & quandoque facit venire colicā. Hæc prius ediderant Hippocrates, Paulus Aegineta alijque quam plures vt retulimus, et Galenus commentario. xiij. de medendi methodo præcipit vt patiēti secundum vesicam, vel pudenda, vel renes, vritica pharmaca ne transglutire iubeas, sed ad longissima antispasim semper facies. cum autē aqua hæc per vias educat vrinarias, neque vrinandi cōueniet difficultati. Nemini porro dubiũ est, minerales has aquas in quantitate modica atque potu assumptas humorum multitudine in corpore inexistente, vrinandi efficere difficultatem humores ad vias vrinarias educendo, & non deducendo. at euacuatione præmissa, & aqua multa ebibita omnibus innotescere potest quod relinquitur facile educi, & per uias vrinarias expurgari. & siquis affuerit dolor, remitti, aut penitus auferri. Piper enim in quantitate modica soluit ventrem, & maiori vrinam educit. Quæ autem ex Galeno relata fuere verba de tumorem patiente deducta sunt, vt per partem illam nequaquā fiat tractus, sed ad contrarium ante quidem præmissam euacuationem. Et si plura supersint trutina pensanda, de quibus quandoq; sermonem fecimus: hæc impræsentia sufficere arbitramur.

PARS TERTIA DE REGIMINE ob prædicta balnea seruando,

Caput primum, de quibus medicum cōsulere præstat.

Nte quam accedat aliquis ad balnea dicta consulat peritissimum medicũ, primum de propria complexione, an aquæ ipsi competant, secũdo de ęgritudine, tertio de corporis præparatione, quarto de tempore assumptionis quo ad ægritudinem, quia non competunt cuilibet ægritudini quo ad omnia sui tempora. & similiter de omni tpe atq; constitutione quia non cōueniũt oī tempore anni, nec respectu cuiuscũq; aspectus cœlestis. quinto consulat de modo assumēdi tam interius, q̃ exterius, & de regimine in assumptione: sexto de regimine post assumptionem. hæc. n. habent diuersificari secũdum cōplexionē indiuidualiũ diuersitatem, & ægritudinũ diuersam cōplicationem.

Cap. ij. de modo quo quis his balneis vti debet.

RAtiōabile videtur ꝗ huius aquę potus magis cōueniat ęgritudines patientib. intrinsecas, & debilitatem stomachi, splenis, renũ, vesicæ, & membrorum naturaliũ, præter hæc, in fluxibus ac sanguinis sputo possunt decoqui cibaria cum prædicta aqua, atq; permisceri. humectatio autē, seu balneatio magis oportuna est patientib. vlcera, scabiem, pruritum, mēbrorum exteriorũ putrefactionem, escharas, apostemata extrīseca, corporis defœdationem, & arthritidē, pariter, & embrochatio, quæ fiat situādo ligneũ vas ad duorum brachiorũ altitudinem in fundo perforatā, īponatur cānula ex qua aqua cadat super locũ infirmum, qđ & guttus ēt præstat. in ęgritudinib. aũt capitis, vt plurimũ sup suturam coronalē, quę inuenitur si manus extremitas vbi est linea restricta ponatur ad nasi extremitatem vbi est intercilium, & digitus medius super caput versus verticem extendatur, quia ad extremitatem digiti terminatur. potus autem, & humefactio competũt ægritudinibus compositis.

Cap. iij. quæ generaliter seruanda sunt ad prædicta balnea accedentibus.

QVoniā solus dominus langores sanat, et balnea inter sacras connumerantur res, ideo infirmi seipsos corde, & corpe summo cōmittant opifici, vt eos sanitati restituat, & prædisponāt corpora digestiuis, & euacuationibus debitis: licet. n. sacris sacra addere.

Cauēdus est qlibet excessus in sex rebus nō naturalib. & maxīe cibi & potus. Inqt. n. Aui. do. 2.

ſen.3.primi libri,vidimus multos quibus in tempore ſterilitatis cibus defecit.poſtea cum in tempore fertilitatis abundauit,repletos fuiſſe,&mortuos,licet vehemens repletio in diſpoſitione qualibet ſit pernecabilis ſiue ex commeſtione ſit ſiue ex potu. quot namque homines ſuperflue ſe repleuerunt, & ſuffocati interierunt?ſi verò geniti fuerint humores mali ex præcedenti malo regimine vacuentur,reiterata etiam euacuatione ne fiat eorũ agitatio,aut magis incraſſentur,& quãdoque contingit, vt ſe balneantes propter delectationem graues incurrant ægritudines, & febres,vt nono,&decimo de ing.ſanitatis habẽt.

Vitentur tempora non ſeruantia naturas ſuas quia eorum mutatio à proprijs qualitatib. affert mortalitatem,vt Auicen.ſum.prima doct.& ſen ſecundis primi libri, & Hippocates tertia partic. aphor.fugiant autem nimium calorem, quia vt in eadem ſumma virtutem debilitat, & operationes naturales,propter nimiam reſolutionem. fugiant etiam tempora ventoſa nimium,& pluuioſa,aut aliter male diſpoſita,quia talis mala diſpoſitio aduẽticia balnea malis qualitatibus inficit, & ægritudines generat, vt euenit anno domini 1516. & tempore neceſſitatis præparetur ſolium ſeu tina in domo, & ibi balneetur patiens, & aquam bibat.

Quoniam aqua hæc non multam in ſe habet caliditatem,ideo eligere oportet tempus calidũ, vt à medio Iunij vſque ad Auguſtum, & diebus quidem canicularibus,quæ accipiatur ſcaturiens in ortu ſolis. & laudabilius eſt balneum aeri expoſitum, in quo vapores vndequaq;exhalant,& aqua ſolis caliditate purificatur.vnde habilior ſit ad potandum.& ſic etiam ſe madefacientes in eo liberiorem habent anhelitum,& caput à vaporibus magis tutum,& propter hoc quæ libera ſunt reddũtur exſiccatiora in ſuis operationib. quàm quæ mœnibus circundata fuere temporibus noſtris,q̃ olim infirmis multo magis opitulabãtur.

Non intret quis balnea, aut aquam bibat niſi poſt quietem ex laſſitudine habita ab itinere lõgo,ne vlterius debilitetur,vt dicit Princeps libro primo.8.in.3.cap.de balneo.

Magna cura teſte Galeno de alimentis obſeruetur,regimen cibi maxime,&potus iuxta tamẽ virtutis tenorem,conſuetudinem,& ęgritudinis indigentiam,nam non vna victus conuenit ſpecies omnibus,vt Gal.7.de ing.ſanit.ſint autem cibi eorum facilis concoctionis,& bonæ ſubſtãtię, & quoniam,vt alimẽtorum tertio,capi.ſecundo ſcribitur,triticum hominibus omnibus alijs granis magis conueniens,& magis proprium inuenitur,vt ſanguis ex eo generatus temperatior exiſtit, vt Halyabbas quinto theoricæ, & Iſaac in dictis particularibus ideo primo dicetur de eo, vt quòd panis cõueniens eſt qui ſit ex optimo tritico,ſpiſſo,graui,lucido,leni, nõ de facili frãgibili,nato in pigui terra,& aeri libera,ætatis medię, quia,vt Dioſco.libro ſecundo capi.309. triticum ſanis corporibus laudatiſſimum,quod recens ſit, perfecteq; adoleuerit colore in lacteum vergente,& ſecundum Auerroem quinto Colliget, & Auicennam ſecundo cano.capi.proprio, & Raſim tex.3. Almã.panis ſit mundus, fermentatus, cum ſale,bene elaboratus,ſimilis ſpongiæ,vt dicitur in canticis,coctus in clibano commenſurate calido,vt Gal.in de euchymia, & primo de alimentis,&c.7.therap. Sub cineribus decoctus non eſt bonus,etiam triſpolæ,& frixa cum oleo generant nutrimentum craſſum,& biſcoctus eſt tardi deſcenſus.& non comedatur calidus, cum nõ ſit receptibilis apud naturam,quia ex tali caliditate inducit ſitim,& ex humiditate vaporoſa ſupernatat,& eſt difficilis concoctionis,& deſcenſus, & inflat,& replet velociter, & non pertranſeat diem quartum,& dicit Abimerõ Abinzoar.Comedere panem bene fermẽtatum, & optime malaxatum,et coctum eodem die poſt receſſum caliditatis acquiſitæ ab igne iuuat in ſanitatis cõſeruatione.& quemadmodum panem frigidũ poſt diem vnam comedere prohibeo,ita & calidum, eo quòd ſi calidum comederint,infunditur ipſis calor igneus in ſtomacho, & ipſum corrumpit.

De carnium aſſumptione.

Quãta afferatur corpi humano vtilitas,& quæ ſit carnium diuerſitas, videantur quæ ponunt Raſis.3. ad Alm.23. con.rub. De carne, & Haly.v.theori.ex quibus dimittantur pinguedines, & adipes quia ſunt mali,& pauci nutrimẽti cibum ſubleuantes,& ſtomachum lædẽtes,& nauſeam facientes,& non eſt cõueniens ex eis fortaſſis niſi quantitas parua ſecundum menſuram, vt delectet, & quia hæc humida contrariantur diſpoſitioni inducendæ per hæc balnea. Caro ſalita eſt ſicca,parui,& mali nutrimenti,& ventrem conſtypans,porcina magis nutrit alijs nutrimentis, ſed difficulter concoquitur, vt Gale.primo therapeuticæ,Caro porcellorum paruorum modice nutrit,& eſt abũdantis humiditatis,& bubula mala eſt, & melancholiam generans, licet nutriat abundantius,eſt tamem materia multarum ægritudinum melancholicarum, & tarde concoquitur, ideo nocet plegmaticis, & melancholicis,nam vt ait Abimeron,cauendum eſt ab omnibus carnibus antiquis, quia ſunt materia multarum

tarum ægritudinum. agni vero lactantes humidissimam, & phlegmaticam habent carnem, vt.3.alimen. Ouina vero generat malum sanguinem,& tam ouina quàm agnina crudæ à stomacho egrediuntur. lepus autem generat sanguinem crassum,& siccum,& melancholicum, eodem modo dicatur de cuniculis. idem operatur caro ceruina.& cum hoc difficulter digeritur.

Conueniens autem caro hœdi pinguis modo eo tempore haberi possit, quia est boni nutrimẽti,& velocis concoctionis.ait enim Galenus tertio alimẽ. Animalia quidem natura ficciorem habentia complexionem à iuuentute in commensurationem ipsius remediatur. & caro etiam huiusmodi animalis castrati,annualis tamen,similiter & capreoli, & agni annualis, & maxime in terris calidis quia non sunt tantæ humiditatis, vt ait Auerro.tertio colliget cap.32. conueniens est etiam caro vituli,& laudabilior est ex masculis q̃ fœmellis,& ex nigris magis, quàm albis, & magis partis dextræ sinistris,& quæ circa ossa, & media masculorũ,& in stomachi debilitate sint potius elixæ,quàm assatę, quia vt Auicennas tertia primi doct.secũda, Assata etiam difficilioris sunt concoctionis,licet in dyscrasia humida cum fortitudine aliquali virtutis magis conueniant assata,& meliores sunt carnes,quæ fuerint ex animalibus domesticis quàm syluestribus,vt Halyabb. v.theor.& magis caro illorum quæ in campis, q̃ quæ in domibus degunt, quia quæ exercitantur sunt meliora non exercitatis, & sunt comedẽdæ statim post eius necationem exceptis animalibus habentibus carnes duras. De Auibus autem dicendũ quòd volucres magnæ aquaticę, & habentes colla longa, vt strutiones, & grues, ciconiæ, pauones, & cycni habent duras carnes, & sunt difficilis concoctionis,& melãcholici nutrimenti,& palumbus, & passeres omnes mali, orthyx,& qualea calida, & humida ad secũdum difficilis concoctionis corpus ad febres præparãs & alias ægritudines,vnde Auicenna secundo canno.dicit quòd ex comestione carnis coturnicum timetur tetanus,& spasmus,non quia comedunt elleborum tantum, vt Gal.immo quia in substãtia earum est hæc virtus.idem testatur Plin. capi. 23.lib.x.& Con.diffe.68.& omnes in hoc conueniunt,& per coturnicem intelligũt coturnicem quæ proprie qualea appellatur. nam caro earum quæ lingua Italica coturnices nuncupãtur,est cu ro leuis,& cõueniens,& similiter caro perdicis, quia tenuis,& velocis concoctionis est,& ea quæ est perdicis masculi impinguat mulieres. De pullis autem gallinaceis, scrutẽtur dicta Ioannis Mesue in suo de simp.cuius verba sunt hæc, Gallorum gallinarumq; mediocriter pinguiũ nutrimentum cæterarum auium nutrimento præponitur.sunt enim propinquę conuersionis in sanguinem, & paucarum superfluitatum, sed caro gallinarum melior est carne gallorum,nisi castratorum,& nigriores ex eis sunt meliores, & leuiores.& ex gallinis quæ nondum peperit,& ex gallis qui nunquam calcauit. Laudantur etiam in tali regimine phasiani,attagenes, seu francolini, starnæ,& gallinæ deserti,pulli columborum,turtures, merulæ, turdi, ficedulæ,anates iuuenes, in veru,& earum hepata,& aues minutæ nemorales rostrum paruum,& molle habentes.quibus deficiẽtibus potest quis vti ouis gallinarum iuuenum pingium,& maxime recentibus, quoniam vetustissima sunt pessima, recentia autem plurimum nutriunt,& sunt conuenientia corpori humano,& vitellus valde confortat cor,vt Auicenna in libro de viribus cordis scripsit, & sint elixa fracta in aqua,mollia quia æqualiter coquuntur, & sunt magis temperata,quæ vero assantur sunt duriora ad concoquendum,& ficciora, vt ostendit Isaac.

De lacte dicitur,q; licet nulla res sit quæ magis nutriat,quia tamẽ non conuenit corporibus immundis,nec phlegmaticis,vt Auerr.5.colliget qualia sunt quæ ad balnea accedunt,ideo eis prohibẽdum est,nisi ęgro hoc exigat.& eligatur tũc secundum quod docet Gal.libro primo de regimine sanitatis.prohibetur etiam lac coagulatum quia peius omni alio lacte,& butyrum quoniam stomachum mollificat caseus quoq;.nam vt Galenus tertio alimen.cap.16.& in de euchymia, & cacochy. Cõmunis omniũ caseorum accusatio quòd sint crassi chymi,nec minus pisces sunt dimittendi.nam vt Almans.ca.16.Omnis piscis est difficilis concoctionis,& complexionis fri.& humidæ,& modici nutrimenti,& ideo nocẽt phlegmaticis,& patientibus laxitudinem neruorũ,& senibus,& maxime hi qui degunt in paludibus, aut aqua turbida,aut sordibus ciuitatũ, aut apud arbores magnas. Auic.etiam.2. cano. de piscibus ponit distinctionem eorum in bonitate, ratione suæ molis,modi substantiæ,saporis,odoris,locorum in quibus habitant, ciborum quibus vescũtur, & modi præparationis, propterea sicui fierent delectabiliores, dentur secundum conditiones ab authoribus dictas, vt marini orti in mari puro vẽtis agitato,vt pectines,cephali, gobij, auratæ, & his similes laudati à Concili.diffe.rdicta & à Galen.in de euch. & qui comedãtur calidi, aut ex aqua dulci clara vento agitata Septen-

trioni opposita, sicut dicit Auer.5.Coll.cap.33. Piscium meliores sunt qui degunt in locis petrosis, & qui multas habent squammas, & quorum corpus est medium inter magnum, & paruum, qui sunt velocis motus, & paucę viscositatis. & piscibus hæc inest natura, vt alibi alij principatum obtinent. Et quia intendimus parti curatiuæ, & præseruatiuæ, ideo dicitur quòd ex ferculis pauca ipsis concedi possunt. non enim olera, quia modicum habent alimentum Galeno teste in secundo de alimentis, & frigida nocēt stomacho, intestinis, frigidis, mulieribus, & senibus. calida vero nocent hepati calido, renibus iuuenibus, & æstate maxime. Radices præterea omnes difficilis sunt concoctionis, & quibusdam ex eis nō est vtendum, nisi vt pharmaco teste Galeno. Legumina etiam, flatuosa sunt, vt Hippocrates sensit libro quarto de regimine sanit. de quibus etiā scripsit Dioscorides, libro secundo. propterea ꝑ ferculis concedantur, ptisana hordei, panis ablutus, aut iure contritus, oua etiam conquassata, & in iure cocta, & aliquibus panicum, aut milium præparatum, & oryza in aqua sursuris pro nocte infusa, & lacte cocta, far etiam digestiua existēte forti, est enim commodioris cibi stomacho quàm oryza, vt Dioscorides libro secundo. Cibus quoque positus à Rasi dictus Psalmia. Potus autem bibentium aquam balneorum non sit vinum crassum quia stomachum aggrauat, vt.4. regi.sanit. Crassum enim, & turbidum coadunat repletionem in venis, & humores crudos plures & malos, inflat, difficulter concoquitur, & facit videre somnia mala. non aquosum quod stomachum debilitat, & præparat intestina ad colicā. non nouum, quia oppilat, difficulter concoquitur, & superfluitates generat. nō vetustum, quia inflammat, & nocet neruis, nisi sumatur tempore sanitatis in modica quantitate. non dulce, quia obstruit, & hepati nocet, quoniam rapit ipsum non concoctum, vt Hipp.3. parti. de regimi. acu. & dulce crassum est, tardæ penetrationis, generans oppilationes in hepate, & splene, licet eas dissoluat à meatibus pulmonis, laxat ventrem, & cito transmutatur in colorem rubeum, & generat inflationem. non sit acre quoniā stomachum & concoctionem impedit. cholericis vero posset concedi ponticum. plura autem de vini diuersitate scripsit Dioscorides lib.v. & Galenus lib. de vinis, & de subtiliante diæta, & de euch. & alibi. & Almans. tract.3. & Con. diffe.70. ex quibus dicit quod vinum vinosum nouum, & proprie quod dulcescit, est calidum, & humidum, vinosum vero, & vetus odoriferum est, & calidum, & siccū,

D paucisferum etiam, & insipidum est frigidū, & humidum, quo vtendum est secūdum dyscrasię cōtrarietatem, ætatem, & complexionem, vt Gale. 7.therap.capi.6. & commentario de simplicium medicamētorum facultatibus, Omne vinum naturam vini propriam adeptū, calidum, & siccum esse asseruit, & abstineant tunc infirmi à potu alterius aquæ propter nocumenta recitata à Gale. j.de Simpl. & per id tempus, & etiam post assumptionem aquæ balneorum ad mensem sit potus eorum vinum in forma purum colore subrubeū quod cisiolum dicitur, & conuenit habenti oppilationem phlegmaticam, vt.3.fen.primi doc.2.capi.8. & sit odore suaue, virtute, nec aquosum, nec potens, gustu, nec dulce, nec acre, ætate, nec nouum, nec antiquum, vt Gale.3.the.tex.commen. secundum Haly.212. tale enim expellit manatio-

E nes de stomacho, & nocumentum ipsius de capite cito procedit, in corpore calefacit, cōfortat stomachum, & appetitum cibi, nutrit corpus, somnum prouocat, auget in virtute, & bonum odorem cito præparat.

Quæ obseruanda sunt in uictus regimine.

MOdus autem seruādus in comestione docetur à Gal libro de dissolutione cort. et à Rasi.28.Cantico. qui per multum etiam temporis post discessum à dictis balneis est obseruādus, & seruetur primo Auicen. dictū.3. primi sic scribentis: ex cibo nullus est ita replendus, vt non sit ibi locus superfluus is ab eo est remouendus reliquijs desiderij adhuc in anima remanētibus. egritudinum enim causa est multitudo superfluitatum, quæ fit quoties nutrimenti superabundantia fuerit, quo natura non indiguerit, & sic indigestum derelictum in superfluitates cōuertitur, quæ putrefactæ causant ægritudines, hocque ad-

F uertant habentes stomachum frigidum, aptum appetere, non bene autē concoquere. Secundus canon est, vt non comedantur diuersa ciboria non similia in virtute in vna mensa, quoniam faciunt stomacho inquietudinem, & sunt velocioris corruptionis, & inferunt naturæ in concoquendo multiplex fastidium, & ideo dixit Galenus vndecimo de ing. sanit. capite decimoquinto, Diuites ampliores habēt superfluitates in[illegible] bus. comestionis etiam tempus non debet multum prolongari, quoniam fit stomacho inquie[illegible] do, vt.3.primi, & si contingat cibariorum diuersitatem habere in vna mensa, præponantur leui[illegible] ra ad concoquendum, & magis lubrica crudio[illegible] bus, & tardioribus, vt præcipit Isaac, nec fiat motus post cibum nisi debilis, antea vero potest fortior

tior fieri, præmissa tamen quiete per horam ante cibum. & tempus distās inter vnam cibationem & aliam est completa cibi præassumpti digestione, quæ sola experientia cognoscitur. vt quando pars ventris inferior leuis efficitur, in qua nulla remansit tensio. Sunt igitur in modo viuendi attendenda quantitas, modus substantiæ, contrarietas ad appetitum, proprietas indiuidualis cibādi, hora cibariorū, diuersitas, & artificij malitia.

Exercitium quidem quantæ sit vtilitatis, scire volentes, legant Galeni dicta quę scripsit in libello de exercitio paruæ pilæ, & in de regimine sanitatis, quæ breuitatis causa omitto. ideo dicatur quòd licet sit deambulatio conueniens prædictā aquam bibentibus post ipsius potum, conualescētibus tamen, debilibus, habentibus ægritudinē in diaphragmate, phlegmaticis, hydropicis, habentibus dolorem renum ad hæc balnea accedētibus, exercitium moderatum valde dicimus cōuenire, ita tamen vt macer, & extenuatus ab eo abstineat, ne amplius eius fiat dissolutio, vt secūda parte Canticorum Auicennæ, & magis cōueniens exercitium post discessum à balneis est, qn̄ corpus est mundum, & in partibus intraneis, ac venarum non sunt chymi syluestres, & mali, & quando facta est concoctio in stomacho, hepate, & venis, quod declaratur ex vrinæ substātia subtili, & colore citrino. & quando iam appropinquat alterius cibi hora, ne magna fiat resolutio, continuatur autem in fortibus, dum calor adhuc ad bonitatē augetur, & anhelitus nō fit magnus.

Circa somni vtilitatē quia fiunt manifestæ ab Auicenna secunda, & tertia primi dimittuntur tanquam notæ. non sunt autem prætereunda nocumenta quæ sequuntur somnum meridianum quando potatur aqua, quia per balnea præparantur superfluitates ad expulsionem, & per somnū retinentur, & humectātur corpora, & extinguitur calor viuificans, caputq́; repletur, laxātur nerui, & febres generantur, vt tertia primi, sit itaque nocturnus post descēsum cibi in stomachum inferiorem, vt distanter saltem à cibo per duas horas. et primo super latus dextrum modice, & post super sinistrum. & temperatus, vt doct. secunda fen tertia primi. quare sit spatium à septem horis ad octo vel nouē. Ab animi accidentibus sint infirmi alieni, quia talia, & motus corporei fortes concoctiouem impediunt, vt princeps tertia primi doc. secunda cap. 7. & alibi. quandoque enim consequitur passiones animales. Et faciant peruenire syncopim, ideo consequitur, vt interficiant, & macer sibi caueat à lamēto, & tristitia, quia vt Auerro. commen. 159. primæ partis Cant. Lamētum & tristitia interficit interdum macrum, magnum vero, & multum gaudium impinguat corpus, & ideo valde lædit pinguem, & crassum, vt ibidem. ira vero, & timor incitant frigiditatem, & quandoque lædunt in vltimo, vtque generaliter dicamus, dimittantur ira, iracundia, odium, furor, tristitia, pigritia, pusilanimitas, solicitudo, inuidia, & imaginatio. A coitu etiā tunc summe caueant hanc aquam bibentes, & per mēsem post, quia esset indebite factus, & sic posset afferre aliquid ex nocumentis recitatis à Conciliatore diffe. 124. & ab Auicen. primo Cano. fen. 20. & Galenus. 3. therap. ostendit rationem conuenientiæ ipsius, & libro de dissolutione continua docet sanitatis regimen, & diuersitatis modum in diuersis complexionibus, quæ breuitatis causa omitto. nec miretur quis, si in reliquis sermone prolixiori vsi sumus, quoniam absq; hoc regimine omnia sunt frustra. & quoniam hæc à medicis quidem, & non rhetoricis pernoscenda sunt.

Caput quartum, de his quæ particulariter obseruāda sunt ab eis qui se abluere volunt.

QVoniam vt īquit Hippocrates tertio regimi. acut. cum infirmus non bene balneatur, maximum inde patitur nocumētum, propterea obseruanda sunt quæ infra ponūtur, & primum, vt balnea sint munda, non infecta ex introitu scabiosorum, & leprosorum. nolunt enim authores, alios etiam ab ea infici posse, quia aqua est susceptiua alterationum æquè, vt aer, licet non tantum in his per stet propter continuum fluxum.

Intrent ægri balnea paulatim, & ordinatim, ne à repentina mutatione natura terreatur, sintque prædocti de aquæ gurgitibus, morenturq́; in eis quiete. & hoc obseruatur etiam ab Auic. fen 2. primi lib. cap. 19 per hæc verba. Qui autem in thermis voluerit balneari, oportebit vt balneetˁ ī eis quiete, & suauiter, & ordinatim. hoc idem retulit Hipp. 3. reg. acu. dum dixit: & oportet vt qui balneetur sit quietus, tacitus, non faciens aliquā operationem.

Ingrediantur ægri balneum post beneficium ventris natura, aut arte factū, vt enemate, aut suppositorio, aut pharmaco in fine describendo.

Intrent balneum hora tēperata ante vesperas quidem facta concoctione prima, vt post prandium per horas sex vel plus, in mane autem post horam diei scd'am, aut. iij. nec comedant tunc, nisi adsit aliqua particularis cōditio ad hoc cōtraria vt quia multum debiles, & vsi īterdiu cibari, aut quia à bile infestantur: aut quia superuenit nimia fames, aut syncopis, tunc enim non est incon-

uenіens vti pane vino madente, aut ſucco conue nienti, aut manuschriſti, aut cõfectione de gemmis, aut fctã ex ſãdalis, piſtachijs, pineis, auelanis, amygdalis, ſeminibus frigidis maioribus, aut pau co cinnamomo ſecũdum diuerſas intentiones.

Trahatur mora in balneis à media hora vſque ad vnam, aut plus minuſue iuxta virtutis tenorẽ, vt donec digitorum ſuperficies rugas cõtrahant, aut quouſq; delectetur patiens, vt Gale. 9. therap. nec ſtet tunc tentorijs, aut aliter coopertus, vt va pores à corpore eleuati exhalare valeant libere.

Egrediens balneum lauetur, & pannis exiccetur calidis, veſtibusq; induatur, verum ſi commode lectum intrare poſsit, ibiq; per horam mo rari, & dormire, proſperum inueniretur, & ſi ſudare contingeret, oporteret abſtergere & ſe proprijs induere veſtimentis, & leui vti motu, & in debilibus loco exercitij, conueniunt frictiones molles & ſuaues extremis, niſi ſit ægritudo aut dolor hoc prohibens, poſtea hora conſueta patiẽs cibetur, & ſaltem per horam poſt, & ſic proſequendum eſt per dies. 15. aut. 20. & quandoque per menſem prout exigit ægritudo.

Caput quintum de obſeruandis ab illis, qui aquam bibere deſiderãt.

PVrgato corpore, ipſo non laxo, tempore ſereno, quod ꝑ diem naturalẽ ſteterit abſque pluuia, cœleſti ſeruato influxu, & bono aſpectu, quia quandoque ex malo influxu vidimus ſæuas ægritudines ex potu dictæ aquæ eueniſſe, remotis vaporibus malis, habẽs ſtomachum debile bibat ex ea vſq; ad calyces nouem vel lib. 3. aut plus ſecundum cõſulentium iudicium. & poſtquam biberit. 6. aut. 5. diebus faſtiditus quieſcat per diẽ, & abſtineat à potu aquæ, & poſt iterũ bibat per dies octo. ſi vero ſit boni ſtomachi, poteſt plus bi bere & primo quantitatem quę non aggrauat, et deambulare donec illa deſcenderit ad inferiora, & poſtea redire ad potum aquæ. ſic enim tædio non afficitur, & aqua meliorem inducit effectũ, & ſeruetur ordo iſte per dies dictos. & in hoc errant quamplurimi, qui paucis admodum diebus aquam potant, poſſunt etiam fercula cum prædi cta aqua coqui. & vinum ſi ſit potens permiſceri, nec eo tempore quo quis bibit aquam, intret balnea, quoniam efficerentur motus contrarij, poteſt tamen poſt prandium hora aſsignata ſe humectare. qui vero propter impotentiam aut alia de cauſa nequeunt ad dicta balnea accedere & aquam ad diuerſas regiones transferunt: bibant eam calefactam temperate ſeruato regimine prædicto. & ſi qui bilioſi extiterint, in regione calida bibant eam frigidam, quia ab igneo ca- D lore reſoluitur virtus aquæ. aduertant tamẽ mulieres & alij quibus aqua epota nec ꝑ vrinæ meatus, nec ſeceſſus explet opus ſuum ſaltẽ poſt quartam diem, vt caueant à potu aquæ, & alio vtantur regimine.

Si accipiatur aqua propter pectoris ægritudines, melius eſt vt paulatim deglutiat, quia ſic moram trahit in deſcenſu & in itinere ſuam perficit operationem. aliter autem nõ eſt vis, niſi vt naturæ fiat acceptabilis.

Per horas quatuor poſt aquæ aſſumptionem cõpleta operatione, & aliquali impreſsione virtutis ſuæ, prandeat ęger aſſumens cibaria præmiſſa, & non ad ſaturitatem vt dictũ eſt, ſed cũ aliq bus famis reliquis, vt ſic natura melius quieſcat.

Semel tantum in die ſole oriente ſumatur dicta aqua, ne naturã faſtidio affectã, ſequatur po E tius nocumentum, quàm iuuamentum, propter nimium potum, ſole aũt oriente, quoniam aqua non amiſit virtutem propriam ex attractione, & reſolutione nimia facta à ſole.

ANTONII FVMANELLI
De Ferri temperatura Inquiſitio.

PRæſcire cupiẽti, cuius naturæ aqua exiſtat, q̃ à terra ſurgit ferrea, aut quę arte conficitur cũ ferro candenti pluries in aqua extincto: operæpretium eſt prius ſcrutari, qua ferrũ tẽperatura pręditũ ſit, & pręſertim F ſecundum actiuas qualitates, cum hactenus exacte dilucidatum non fuerit. nõ. n. deſunt, qui ferrum frigidi eſſe tẽperamenti affirment, quãplurimis ſuffulti rationibus, & authoritatibus. Galen. namq; cõmentario. 9. de medendi methodo inquit, Lapidis ſubſtantia eſt permanẽs ꝑꝑ frigiditatem & ſiccitatem, ita & quę ferri: & cõmentario 4. de ſimplic. medicamentorum facultatibus, ipſius hęc ſunt verba, Corpus terreũ craſſum eſt ferrum, & lapis. ex his inferunt ferrum frigidum eſſe, quoniam terreum craſſum frigidum eſt, & ſiccũ, & terreum tenue frigidum, & humidum. & Auerroes quinto colliget capite vigeſimo ſexto hęc poſuit, Res cõdenſatas à calore cum dominio partiũ terreſtriũ iudicamus frigidas eſſe, & ſiccas, vt ferrũ, & Albertus cognomẽto Magnus cõmentario de mineral. tra. j. c. v. ſcripſit hęc, Ferrũ acquiritur in rubeum multum, eo quod terreſtre in eo ſuperat. idem retulit tractatu ſecundo, & alibi in

bi in quampluribus locis: ideo Petrus Patauus, de Apono cognominatus differentia centeſima quinquageſimaquinta, inquit, Licet complexio ferri in actiuis non inueniatur ſufficienter à pluribus expreſſa, ferrum eſt frigidæ, & ſiccæ temperaturæ. & differentia. ccxxviij. in addito, ait, ferrum vero ſufficienter frigidum eſt, non enim ſatis exprimitur in actiuis qualitatibus. Gentilis de Fulgineo in quæſtione de actuatione medicinarum, & in expoſitione ſecundi canonum Auicennæ aſſentitur opinioni affirmantium ferrum frigidum eſſe, & ſiccum, cuius verba in libello de balneis Gauderij retulimus. Ioannes Herculanus in ſua commentatione libri noni Raſis ad Almanſorem capite De vomitu, aquam extinctione candẽtis ferri factam inter frigida inſerit. hæc autem aqua nec diſſidet ab ea, quę à terra ſurgit ferrea, vt Sorani etiam verba affirmant. & Cellij Aureliani in libro Chronion quarto, capite. j. hæc ſunt verba, Natatio marina, & aquarum naturalium frigidarum, quas ſtypteriatas vocauerunt, ſiue ferrugineas: Experientia pręterea hęc fulciri contingit, conſtat namque æſtate calidiore, bili citrina affectos aqua ferrea epota, nec calore nec ſiti vexari: quæ vtique non niſi à frigido eueniunt. nec dicere præſtat aquam ferratam frigiditatem ab aqua acquirere, quoniam ratione eadem omnis aqua de minera frigiditatem acquireret: quod abſurdum eſt aſſerere: conſtat enim quaſdam ex eis calidas eſſe in gradu ſecundo, & quaſdam in. 3. Galenus præter hæc libro. 4. ſimplicium aſtringentia frigida eſſe docuit. ferrum autẽ, & ex ipſo aqua in fluxibus exhibetur vt aſtringant: præſtat & ratione alia affirmare ferrum frigidæ eſſe naturæ, quoniam calefactum propere frigeſcit, quod indicium frigidæ eſt ſubſtantiæ, vt ponitur ab Auicenna canonum. 2. idem & ex colore, ſapore, & odore, comprobari poteſt. frigidorum nanq; eſt odore carere atq; ſapore. præterea quæ grauiora exiſtunt, ſunt & frigidioris naturę, vt marmor, nulla. n. qualitas grauitatem ducit niſi frigida, & leuitatem calida. quum nanque ignis in terram mutatur, grauitas in ipſam à frigore inducitur, ſunt enim grauitas leuitaſque motiuę qualitates, ex mixtis etiam ferrum conſtituẽtibus. hęc alia extat ratio. metalla omnia ex argento viuo ſulfureq́; conflantur, ex cõmixtis quatuor elementis, ſecundum tamen partes natura varias, & ex terreſtrioribus cęnoſisq́; frigidis, & ſiccis, vt plures mineralium peritiores, ferrum cõſtare arbitrantur, & ob id durum effici denſum, fuſcum, & graue, quæ omnia frigiditatem pręſerunt. Quapropter aqua ferro decocta, aut in qua

ferrum candens extinctum fuerit, & aqua de minera ferri frigefacient. Albucaſis commentario 2. ſuæ chyrurgię cap. 2. ſcribit vſtionem ſuper caluariã vbi coronalis ſutura ſita eſt, cum auro peractam ad capitis morbos frigidos, & humidos vt dolorem, deſtillationesq́; proficere magis citiuſque ſanari, quam cum ferro peractam, non quidem ob diuerſas in ipſis paſſiuas qualitates quum ambo ſicca ſint, nec qualitatem ab igne inductã quum ambo ignita eſſe conſtat, reliquum eſt, vt varietas hæc contingat ob diuerſas qualitates agentes, cumque qualitas frigida cerebro frigido, morbisq́; frigidis affecto obſit, ferrũ frigidę erit naturę aurum vero calidę, aut ſaltem temperatę: propterea prædictis inhærentes rationibus ferrũ frigidum eſſe enũciant in fine primi ordinis, aut initio ſecundi, & ſiccum in. 3. quoniam palam infrigidare ſiccareq; reperitur. hancq́; ferri aſtruũt deſcriptionem: Ferrum vnum eſt metallorum ſeptem frigidum, & ſiccum cæteris ignobilius, vtilius tamen à natura productum ex argenti viui parte terreſtri, & ſulfure immundo, aptum vt ex eo conficiantur inſtrumenta: quibus reliqua feriantur, & ob id ferrum nuncupari, vel vt alij referũt à ferendo eo quod in agros feratur colendi gratia, aridam ſitu quodam ex humore æruginẽ contrahens: quæ ipſum abſumens ferrugo nuncupatur, & rubigo. his pręlibatis enucleare decet quæ ſint rationes ſecus opinantium, ferrum vtique calidum eſſe facultate, quo enim ad paſſiuas qualitates omnes cõueniunt, Galenum ſequuti, qui commentario. 8. de ſimplicium medicamentorum facultatibus hæc protulit, Omnes metallicæ medicinæ commune habent exſiccare. Ferrũ autem calidum eſſe probare nituntur authoritate Hippocratis, qui commentario de aere & aqua hæc præſcripſit verba: Ad hanc itaq; quam prædiximus aquam pertinet, & ea quæ à calida ſurgit terra, aut à ferro, vel metallo, vel ære, & reliqua, omnes ab ingenti calore exire conſtat. exijs infertur, quod ſi huiuſmodi aquæ ab ingẽti exeunt calore, & omnes calidæ erunt. Scribonius Largus quem Galenus citare non erubuit libro de Compoſitione medicamentorum cap. cxlvj. ad tumorem, & dolorẽ veſicæ, & exulcerationẽ, bñfacere affirmauit aquã, in quam ferrũ candẽs demiſſum fuerit, & ĩquit, Hoc ego traxi ab aquis calidis quę ſunt ĩ Thuſcia ferratę, palã Scribonius aquas ferratas calore conſtare enunciat. nec minor eſt Pauli Aeginetæ authoritas verbis iſtis deſcripta libro de arte medendi. j. capite. lij. Thermarum naturalium, hoc eſt, quę vltro ſcaturiunt, quædam ſunt nitroſæ, quędam aluminoſæ, quædam ſulfureę,

Ferri deſcriptio.

aliæ æris, alię ferri, denique naturam æmulan-
tes sunt, & nonnullę, quę ex earum mixtura cō
stant, adeo vt in vniuersum omnes quotquot per
se vltro thermę emergunt, virtute arefaciendi ca
lefaciendiq; prędite sunt, frigidis atque humidis
naturis imprimis conducunt. Hęc Paulus, quę
prius posuerat Oribasius. In quibus verbis hæc
inserūt, Omnes minerales aquas calefacere cum
quibus, & ferreas enumerant, thermasque vo-
cant, calidas quidem, & virtutem habere cale-
faciendi, & conducere naturis frigidis. adsunt &
hęc Rasis verba commentario.xxj.cōtinentis ca-
pite de ferro authoritate filij Mesuai, q̄ sunt, Na
tura ferri calida est, & sicca in.iij.& cōsimilis vir
tutis est limatura eius. Halyabbas commentario
v.theorices capite.xiij.inquit: Aqua cui virtus fer
rea est, stomachum quidem, & splenem calefa-
cit, & siccat, calefactio autem per se non nisi à
calido est, aqua itaque hęc calida erit. Auicen-
nas præterea commentario secundo dixit, Aqua
ferrea resoluit splenem, resolutio autem non ni-
si à calido fit vt scripsit eodem.ij.& dixit alibi, ꝙ
aquæ ferreę iuuant in ęgritudinibus, quę sunt
ex frigiditate, & humiditate vt paralysi, nihil au
tem per se iuuat ęgritudinibus quę sunt ex frigi-
ditate, pręter quod calidū est natura, ferrum ita-
que calidum erit, cum curatio omnis contrario
perficiatur, Scripsit & hęc Auicennas Scoria fer-
ri est sicca in.iij.& scoria ęris est ei propinqua, re-
liquæ vero scorię sunt minus calidę. ex his habe-
tur, quod si reliquę scorię sunt minus calidę quā
scoria ferri, quod & quæ ferri ē, calida existit, sed
ferri scoria, & ferrum vt omnes fatentur in pro-
prijs non dissident facultatibus, ferrum itaque ca
lidum erit: præter hęc Petrus de Apono in pri-
ma problematum particula Aristotelis proble-
mate.xxxiiij. Ferrum calidū esse asseruit, hęc scri
bēs, Ferrum est notissimum in colore metallorū
& est siccum valde, vtrum autem calidum, vel
frigidum, non satis exprimunt authores, sed cre-
do ipsum magis ad latus caliditatis declinare. Io-
annis Matthæi de Gradi in commentatione sua
noni Rasis ad Almansorem verba in hunc se ha-
bent modum: illucidator eius non parua est au-
thoritas: dicit ex sentētia propria, quod credit fer
rum declinare ad caliditatem, & in hoc ego assen
tio suę authoritati licet stent rationes suasiuę in
oppositum: posuit & hęc Albertus Magnus li-
bro tertio mineralium capite.iij. De ęre autem,
& auro non est dubium, quin illa sint calida, &
maxime ęs quod est adustę substantię, & ferrum
secundum aliquid. ex serie textus hęc dictio se-
cūdum aliquid refertur ad alterum istorum, aut

D verbum illud calida, aut adustę substantię, ratio-
nibus firmatur: quod enim ex calidis cōstat, cali-
dum est natura, ferrum ex argento pręcipue vi-
uo consistit ab q̄d authore circa instans calidum
in.iiij.esse affirmatur, & sulfure ad caliditatis, &
siccitatis quartum attingente gradum. Albertus
cognomento Magnus commentario.iij. minera
lium tractatu.2.capite.vj.hęc nobis tradidit, his
autem adijciendum est omnibus mineralibus cō
mune esse, quod propinqua est valde materia, p-
pter quod est circularis metallorum generatio,
cum autem ex re vna in aliam facilis non fit tran
situs nisi symboleitas affuerit, ī ijs enim quæ qua
litatibus contraria sunt, non fit circularis genera
tio, quoniam materia eorum non est propinqua:
cumque metalla cętera calida existant, et ferrum
calidum erit, & dixit Galenus libro.9.de simpli-
E cium medicamētorum facultatibus: Queadmo
dum in terræ differentijs plurima inest essentia
terrę elemētaris, paulum vero aeris, ita in metal
licis plurimū immixtum est ignee substātię. pre
ter hęc chymicę artis ꝓfessores metallis singuli
planetarum imposuere nomina ob quandam in
ter ipsa familiaritatem, & Martis nomine ferrū
intelligunt, Mars autem calidę siccęq; est tempe-
raturę, & ferrum eiusdem erit temperaturę, nō
enim alia conueniens, aut similitudo maior quā
hęc assignari potest. nec enim chymistarum est
ideo ferrum Marti dicatum esse vel ipsius nomi-
ne vocari subdole indite, Ob bella ferro confi-
cienda. Rursum ferrum magis proficit frigido vē
triculo, & humido quam aliqua ex calidis con-
fecta electuaria: ob quod existimandum est ferrū
calida constare natura, pręcedentia verbis Rasis
notescunt libro.9.ad Almansorem capite de no-
cumento concoctricis vētriculi, vbi hęc sic digest
sit: Si cui vētriculus debilis extiterit, & acidum
F ructauerit (ructus autem acidus frigus procedit,
vt Galenus voluit volumine de accidēti, & mor
bo) & accidentia hęc vetusta fuerint, & cōfectio
de cumino, aut de libano, non suffecerint (quæ
calida sunt) scoria ferri cum vino tribuatur. ir-
bet itaq; Rasis vētriculum frigidum cum calidis
curādum esse, inter quę scoriam ferri inserit. sco
ria autem ferri, ferrugo, & ferrum, vt omnes vo
lunt, qualitatibus non dissident, & si gradu dif-
ferant, suadet & ferrum calidum esse aqua quę
in sua minera consistens, aut extra ipsam ferruata
frigore inualescente non congelatur, nec à natu
ra propria immutatur, quod caloris est facultas.
Sunt & hæc Matthæi Syluatici verba. haib Arabi
ce, vel besa, Latine ferrum: vbi sciēdum quod fer
rum, ferrugo, & squāma ferri eiusdem sunt vir-
tutis

tutis & operatiõis, ſed ferrugo calida eſt,& ſicca in.ij.præterea ſcribitur à Raſi limaturam ferri (q̃ nihil aliud eſt,quam quod lima ferro abraditur) inflammationem facere in vẽtriculo: inflamma tio autem morbus eſt calidus,quę & a re inuehi tur calida,ferrum itaq; calidum erit. In hac de fer ri qualitatibus actiuis difficultate,& opinantium varietate afferam,quę Galen.attulit de aceto cõ mentario.j.de medicamentorum ſimplicium fa cultate,q̃ ſunt.niſi acetũ iuxta mediũ exiſteret lõ ge ab extremis diſſidens, non vtiq; tanta oborta fuiſſet controuerſia,qm̃ non exoritur in ijs q̃ lon ge diſtant ab extremis, vti omnibus nota.enũcia uit tamen Galenus in aceto frigiditatem pręppol lere. pariter & de ferri caliditate dicẽdũ, niſi mo dice à medio diſtaret caliditatis gradu, nõ tanta fuiſſet orta lis. Aſſerendum itaq; eſt ferrum cali dũ,eſſe caliditate leui pariter, aquã ferream cali dã,remiſſe tamẽ, obtunditur.n.ferri caliditas ab aqua quę nec magnum quid ex ferri cõcipit qua litatibus,ob ferri duriciam ſubſtantiamq; denſio rem,vt etiam Raſi placuit. cumq; græcorum po tiores Hippocrates quidẽ,Oribaſius, Scribonius Largus,Paulusq;,& Mauritanorũ,Raſis,Halyab bas,& Auicennas,atque Latinorum Petrus Apo nenſis,Ioannes Matthæus de Gradi author circa inſtans, & Matthæus Syluaticus enunciauerint ferrum calidi eſſe temperamẽti, ab ipſorum con ſenſu minime abſcedendum eſſe arbitror, et ſi ſcriptum ſit ex ratione probationem ſumendam eſſe,ex authoritate vero fidem.quę quum à pluri bus in arte expertis diſcuſſa fuerit,arbitrandum eſt non abſque ratione,& experimento verba ab ipſis prolata fuiſſe.nec defuere qui & dixerũt fer rum in propria repertum minera calida conſtare natura ob mineralium calidorum ferrum conſti tuentiũ, quod vero arte purius igne redditur,di geſtis quę ipſum conſtituunt tenuioribus vtiq; argenti viui parte, & ſulfuris ob quę ferrum ca liditate aut priuatur, aut minuitur, hęc enim fa cile inflãmatur, illud vero in vapores digeritur: quibus quicunque varia de ferro opinãtur ſe tue ri valent.aiunt enim aquam è minera ferri ſcatu rientem caliditate remiſſa participem eſſe:ipſum verò ferrum depuratum frigida conſtare qualita te,quę nec rationi ſuabiacent,cum ſcriptũ ſit,fer rum conſtare argento viuo,& ſulfure,quibus pri uatum,nõ amplius ferrum eſt. Qui verò ferrum intrepide frigefacere aiunt,intenſius tamen exic care ipſius exſiccationi effectus omnes arrogãt à ferro contingentibus,nullus tamen eorum obie cta diluit.Reliquum eſt, vt quę rationes ferrum frigidum eſſe probare videntur ad nihilum redi gantur.verba enim Galeni.9.poſita de medendi methodo empiricos redarguunt,qui pręterire ſe naturę inquiſitionem profitebantur, inſinuans Galen.in diuerſis corporibus diuerſam conſiſte re naturam,vt quę corpora dicta ſunt,aut ſubſtã tia ſtabili,conſtantiq; exiſtunt,non facile diſſipã tur,in vaporesue digeruntur: cuiuſmodi omnia ſunt quę ex terra conſtant.frigore,& ſiccitate in durata:quorum & multa ſunt calidi tamen tem peramenti,vt aurum,lapis pyrites,centauriũ,alu men,nec quæ etiam terrea ſunt, & craſſa oĩa tẽ peramẽto frigida eſſe de mineralibus ſcribẽtes af firmant,& ſolem mineralia non perficere niſi in ea multo egerit tempore. propterea Hipp.mine ralia ſcripſit ab ingenti exire calore. quod verò infertur de Petro Aponenſi aſſerenti, ferrum fri gidum eſſe ſibi reſpondeat prima problematum particula.arbitratus ipſum calidum eſſe.quumq; de facultate iſta diuerſæ conſtiterint opinãtium aſſertiones ſibi inuicem aſſiſtere ſufficiant.ęſtate vero æſtuoſa,aqua ferrea vtentes,nec ſiti,nec va lido calore affici,ſcriptum eſſe cõſtat, remiſſe ca lidum remittere intenſe calidum. ſcire pręterea opus eſt,aquam hanc agere primo aquę qualita tibus,& tandem ferri, à cuius ſiccitate prouenit membrorum vnio, atque robur, id enim ſiccat vnitq;. maſtiche quidẽ,& oryza ſiſtũt, nec tamẽ frigidę ſunt naturę,nec aſſerendum eſt ferrũ ca lefactum cito infrigidari, cum experientia oppo ſitum indicat,ex colore verò, aut odore ſumere indicium non ſatis tutum eſt,quinimmo nec ex ſolo ſapore,reperiuntur non pauca calidæ facul tatis nec odorem vibrãtia, nec ſaporem vt eſula, ſcamonium,nec omnia grauia frigida ſunt, gra ue eſt arſenicum non modo calefaciens,ſed & ad urens,grauis eſt marchaſita,graue & guaiacum, quę & calida eſſe conſtat.Ratio vltimo appoſita magis ſuadet ferrum calidum exiſtere ob ſulfur ipſum conſtituens, & argentum viuum,de quo varia enunciantur.combuſtionem autem ex au ro capiti proficere,magis ob vim contingit quan dam ſibi inſitam homini familiarem,non autem ferro,ſcripſit enim Auic. aurum à quadam pro prietate cor imbecillum confortare,& pręcipue, quod loculos vacuos non derelinquit. Deo ſem piterna ſit gratia.

Fumanelli finis.

Opinio excellentiss. Doctoris magiſtri Girardi Bolderij Veronen̄. De minera Balneorum Cal derianorum Ex.x.partibus octo cũ dimidia ſunt ferruginis,vna pars nitri,& dimidia p̱s ſulfuris.

De

DE VIRTVTE Balneorum Calderianorum ſm magiſtrũ Aleardum Pedemontiũ Phyſicum Veronenſem.

Valent omnibus ægritudinibus cum humidita
te, vt in iuncturis.
Omnibus ægritudinibus renalibus.
Podagricis ex frig.& humida cauſa.
Rupturis membrorum genitalium.
Apoſtematibus. Vlceribus patridis.
Stomacho humido, fortificando ipſum.
Duriciei ſplenis.
Pectori, faciendo bonum anhelitum.
Dolori capitis. Hydropicis ex aqua
Inflatis hydropicis.
Neruis, mitigando dolores ſpaſmoſos.
Fœditati cutis & puſtulis.
Vlceribus antiquis & malignis.
Mũdificat cutẽ à pãnis, & morphęa nigra, & alba.
Vlcerationibus cutis
Reſoluunt ſuperfluitates deſcẽdẽtes ad ſplenem,
& ad hepar in omnibus ægritudinibus ab ip-
ſis deſcendentibus.
Primæ ſpeciei lepræ.
Confert decurſui humiditatis matricis, & ſub
uenit impedimento conceptionis.
Dolori iliorum mirabiliter.
Fiſtuloſis bibentib.& balneantib. ſe cũ dicta aqua
Clyſterizata, & bibita purgat corpora, et inteſti
na, & valet ſtypticis.
Mingentibus ſanguinem ex ſuperfluitate coitus,
& alijs de cauſis.
Tertianis, bibita in mane.
Scabiei & alijs malignis puſtulis in mane bibitur
& balneatur.
Duroribus mammillarum mulierum balneãdis.
Purgant humores melancholicos, alioſq; mali-
gnos humores.
Cõfert alopeciæ in principio facto lixiuio cum
dicta aqua, & fricando cum luto balneorum,
& cum ſabulis ſulſuris per multos dies.
Potata balnea conferunt patientibus aborſum, et
in natando.
In principio rheumatis bibita conferunt.
Conſeruãt hoĩem in iuuẽtute, ſumẽdo quotãnis
per.xv. dies ad minus, ſeruatis ſeruandis.
Hernię, volaticis, ſpaſmo, artetice, vertigini, tin
nitui auriũ, aſthmati, morbillis, teneſmo, coi
tui, gonorrhœę.
Experimento patet, ꝙ morbo gallico valent bi-
bita, & innatando, exceptis doloribus iunctu
rarũ antiquis quia nocẽt: ſed vlcerib. vt ſupra.
Sumãtur de menſe Iunij, Iulij, & Auguſti ſerua-
tis infraſcriptis regulis, videlicet.
Primo purgentur, & non intrent in balneum ſto
macho pleno ſed uacuo, ſaltẽ pria digeſtione.
Prius hẽat bñficiũ corporis, anteq̃ intrẽt balneũ.
Siquis vult ſe balneare extra balneũ caleſiat aqua
& cum pannis vel filtro madefiant membra,
poſt cũ lineis ſiccentur, & prouocetur ſudor.

De modo bibendi aquam.

PEr experiẽtiam viſum eſt multoties. debet
æger bibere ad minus per dies.xx. & à die-
bus.xx. vſq; ad.xxx. temporizare, aliquando bal-
neando, & aliquando bibendo, interpolãdo per
vnum diem & duos dies. & in die in qua bibitur,
non debet balneari. Item qui ſunt debiles, nõ
tranſeant.xx. dies in bibendo, & antequam in-
E trent balnea, prius bibant aquam per dies.x. aut
xij. ad hoc vt corpus ſit purgatum, exceptis patiẽ
tibus fluxum corporis, aut fluxum matricalem,
quibus ſat erit, ſi per tres dies biberint aquã, quia
bis balneando multum, immo plus confert bal-
neum q̃ potus, et ſufficit bibere alternis diebus, et
dẽnt balneare ſe hora tertiarũ, ſaltẽ ſemel in die.

Sed concludendo, habentibus proſperitatem
conuenit vſus prędictæ aquæ per menſem, et fa-
cit perfectiſsimam operationem in temporibus
ſiccis, & dimittendo ipſam poſt.xx. dies, dubium
eſt de febre, & eſt vtile temporizare.

Aeger bibat dictam aquam in tribus vicibus à
duabus libris groſsis vſq; ad tres libras paulatim
bibendo, & nõ gurgitando, deinde deambulet,
& poſt per horas quatuor, ſumat prandiũ ſuum.

Item vadat in aurora ad bibendum aquam ad
F fontẽ, quia trãſportata ꝑ dimidiũ milliariũ amit-
tit medietatẽ virtutis reſpectu ſuæ debilitatis.

Nõ bibatur aqua in illo mane, ſi à medio die
verſus ſero plueret, quia corrumpitur de facili per
pluuiã, quia nocet inteſtinis, & dubia eſt de febre.

Item caueat à ſumptione aquæ in coniunctio-
ne & oppoſitione lunari, quia eſt peſtifera.

Item dicta aqua debet bibi per duos annos con
tinuos, quia in primo anno eſt vt ſyrupus, in ſe-
cundo vt medicina.

Exhortamur ꝙ omnes qui biberint aquam de
Abano veniant ad iſta balnea per decem, aut duo
decim dies bibendo & balneando, interpolatis
prius.15. aut.20. diebus propter caliditatem ſulfu-
ream balneorum de Abano.

Diæta ſumentium Balnea.

Primo vtatur exercitio ante prandium & cibe
tur hora tertiarum bonis cibis bene maſticatis &
facilis digeſtionis, caueat à ſomno meridiano.
Item

Item vinum bibendum sit album, aut rubeum pauci coloris.
Item possunt vti vitellis ouorum.
Item cœna sit leuis ex pullis elixatis. vtatur panatella &c.
Item caueat à malis cibis, à frigidis.
Item caueat à passionibus animi.
Itē quiescat per duos dies anteq̃ sumat aquam.
Item redeundo domum non transeant decem millia pro vnaquaq; die.

De Somno meridiano.

Ea die non dormiat ęger qua aquā bibit, quia aqua exiccans in porositatibus corporis non regulatur tunc à natura, quoniā sumitur, vt desiccet humiditates stomachi extraneas, & reliquas malas dispositiones, quas somnus meridianus generat, vt supra recitauimus.

Recedentes à dictis balneis iter suum sic præparent, vt non patiantur lassitudinem ex itinere sitim aut famem, nil supra modum se repleāt, vt supta dictum est, quoniam, vt Aristo. proble. 5. primæ partis, tabescunt & qui esuriunt, quia nullum penitus capiunt nutrimentum, & qui vitiose vescuntur, quia quod assumpserunt, perfrui nequeunt, & propterea regant se per tres, aut quatuor menses regimine prędicto, & post paulatim assuescant naturæ proprijs.

De modo succurrēdi accidētibus superuenientibus.

Ad balnea accedētibus, aut in eis versantibus solent plura accidere, vt ventris stypticitas, capitis dolor, vigiliæ & huiusmodi. non sic autem sitis est, nec supercalefactio, immo per potum huius aquæ remouentur, propterea ventris stypticitati succurratur, aut cum enemate lenitiuo facto ex decoctione cōmuni, aut ex aqua balneorum, aut suppositorio, electuario lenitiuo, aut cassia, aut de sebest. & ea die qua tale sumit lenitiuum per os, non bibat ęger aquam. Capitis dolori subueniendum est cum fricationibus extremorum, lotionibus, ligaturis & vētosis post scapulas. Sed vigiliæ etiam eueniētes post discessum à balneis, remoueantur cum lactucis coctis sumptis in fine mensæ, vt mos erat priscorum, aut cum emulsione. s. lactucę, aut papa. aut cū syrupo, vel loch de papauere aut vnguento populeo, aut alijs ad hoc compositis. possunt & ad hanc intentionem hora decubitus fieri lotiones cruribus & brachijs ex decoctione foliorum lactucæ, vitis, salicis, violarum, anethi, nenufaris & huiusmodi. Sunt etiam multa alia ad prędictas dispositiones faciētia, quę dimittimus, cum hæc tanquam familiaria sufficiant. Quare sit laus summo opifici, qui pro languoribus nostris sanandis morti se subiecit.

Aleardi Veronensis finis.

LVDOVICI ZIMALIÆ Bergomatis Liber, cui titulus est, Index Balneorum. S. Pancratij vallis Transcherianæ agri Bergomatis,

Ad Illustriss. D. Bartholomæum Colleonem Capitaneum Generalem Exercitus Illustriss. Ducalis Dominij Venetiarum.

NIhil perinde reges, ac principes decet BARTHOLOMÆE Inuictissime, ac de hominum genere bene mereri. quod tū vel præcipue faciunt, quum præclara illa dona, quæ Deus ac natura ad vtilitatem mortalium terris indulsit, diligenter exquirunt: inuenta, in vsus hominum proferūt, & animi sui magnitudinem ac munificentiam in iis, quæ inuenerunt dirigendis ac conseruandis, & si fieri potest augendis, ostendunt. Id tu quum pro singulari quadam sagacis ingenij bonitate intelligeres, iā inde ab ineunte ætate ad hoc animum maxime appulisti, vt omnibus quidem, sed patriæ tuæ in primis prodesse posses. itaq; cum omni genere virtutum animum iam excoluisses, & parentibus, ac maioribus tuis, quorum nobilitas ac vitæ integritas ciuitatem nostram iampridem illustrauit, parem te probasses, militarē disciplinā ab optimis ducibus, CERPELIONE, BRACHIO, & SFORTIA summo studio percepisti, & assidua in vario bellorum genere exercitatione ita excoluisti, vt Italia parem hodie tibi habeat neminē. quod sapientissimus Senatus Venetus facile intellexit, & virtutem tuā admiratus, magno atq; excellenti pręmio à se quoq; honorādam iudicauit. Itaq; quod tribuere maximū potuit, id tibi vltro detulit: exercitumq; & imperium suum virtuti ac fidei tuę commisit. quod nō solum sanctissimæ illi Reip. sed vniuersæ plane Italię felix ac faustū fuit. Nam & consilij tui maturitate, & armorum splēdore inuidas atq; insidiosas quorūdam Principum cogitationes ita repressisti, vt nihil hodie, q̃ pacem malint. Et Saturnia ac plane aurea quędam per tę nobis ætas sit restituta. Proinde in tāto totius Italię otio, cum arcēdis hostibus opus armis iā non esset, negocium patriæ vtilissimum tibi iniunxisti: vt maximis tuis impēdijs, & opere magnifico aquas ad agros irrigandos ex Serrio flumine regio deriuandas curares. Itaq; factum est, vt beneficio

ficio tuo longe maxima pars agri Bergomatis, antea squallens, & prope sterilis, hodie sit aspectu iucunda, & cereali fruge fœcunda, patriam nostram delectet simul, & pascat. Itaque gratulor tibi Princeps optime pariter, ac fortissimé, quod in proposito isto honestissimo, quã diu materia corporis tui formam tenebit, permãsurus esse videaris. Nam etsi vsum breuis huius vitæ, mors naturalis aliquando auferet, tantarum tamen virtutũ fama aliam tibi longe diuturnioré vitam instaurabit. Viues enim quandiu Serrius fluet: quandiu permanebũt in rerum natura latifundia illa, quę maritandis virginibus, quæ pascendis ijs, qui in carceribus sunt, quæ sacerdotibus, & sacris ædibus ornandis, ac seruandis destinasti. quàm vero pulchrum illud, quã memorata dignum, quod eadem illa ingenij bonitate, qua cætera nouisti, illud quoque intellexisti in Valle Transcheriana balnea, saluti hominum commoda posse erigi. & oblatam tibi esse nouæ liberalitatis materiam, vehementer es gauisus. Nam quum ad cherium amnem, non procul ab æde diui Pancratij puteũ, quem Salinam nuncupabãt, & prope hunc etiam manantis ex abdito specu aquæ riuum vtrunque salsum, ac sulfurei odoris, iussisti homines rerum naturalium peritos, & medicos eruditos, rem diligenter inspicere. qui tum ex gustu, & colore, tũ ex decoctione aperte intellexerunt, eas aquas sulfuris, nitri, ac salis parteis quasdã trahere, & vim medicam aduersus innumerabiles morbos habere. nec alijs balneis, ac thermis quæ in diuersis Italiæ regionibus visuntur, concedere. Itaque sacrũ istud & cœleste donum ad tollendos morbos, & sanitatem seruandam, à Deo datum vniuersorũ commodis patere voluisti, magnificis, & ad rem accommodatis ædificijs locum ornasti, vt & medelæ recte exhiberentur, & ægrotis illuc confluẽtibus hospitium commodum, & propè gratuitũ aperiretur. Tuo igitur beneficio posthac, & ægroti salubria hinc adiumenta sentient, & patria nostra hac tam vtilium balneorum dote, fiet illustrior. Qua tua liberalitate ego quoque excitatus de ijs aqs, quæ memoratu digna sunt scripsi. sic enim speraui fore, vt & tu liberalitatis tuæ alacriori animo posses meminisse, & patria nostra tã præclaro Dei munere, & magnificentiæ tuæ largitate lætari. atq; ad imitationem tui ita excitari, vt hæc balnea per te erecta, perpetuo conseruanda, & celebranda curet. In hoc autem perbreui opere, aquarum ipsarum essentiam, vires, laudes, ac medicinas, vsumq;, & vsus ipsius modum, ac tempus, fideliter, ac breuiter explicabo. hoc vero totum quicquid est, tibi dicatum volo, cui me ipsum, & mea omnia iampridem dicaui, ac conse-craui. Vale patriæ præsidium, ac decus. Bergomo die penultimo Decembris. 1470.

Consideratio Balneorum Sancti Pancratij Vallis Trescurij.

Ad Illustriß. Bartholomæum Coleonem.

MInera Balnei huius putealis depresa est per lambicatiõem tenere sulfuris, salis & nitri partem, sulfuris quidem per odorem quẽ sulfureum habet emanans, & insuper argentum colore sulfureo tingens, & epota ventrem soluit. quod vero salis partem teneat, cognoscitur etiã ex nomine antiquo, nã puteus vnde hauritur, Salina nũcupabatur, nitrum quoque cum super lapides labitur persæpe reperitur, & necesse est divictas aquas minerarum, sup er quas fluunt, naturam detinere. nihil præterea dubitandum est, quin ad mineram istam concurrat influentia seu virtus astrorum, cum in quolibet tempore vniformiter operetur, seruatis debitis circunstantijs ad hoc requisitis.

Primo enim aqua ista, preut inferius declarabitur, prodest omnibus ęgritudinibus frigidis, et phlegmaticis, et melancholicis, vt sunt catarrhus in cerebro, & paralysis oculorum, & linguæ, & oris tortura, & similibus ægritudinibus in capite melãcholicis, impephlegmaticis. prodest etiam melãcholicis, impetiginosis, scabiosis, furfuribus, defluuio capillorũ & omni defectioni cutis capitis, & faciei. confert etiam omnibus ægritudinibus frigidis gutturis, pectoris, & pulmonis, vt sunt tonsillę tumefactę, dolores colli, mollificatio linguæ, & neruorum gutturis, vt sunt etiam asthma, tussis phlegmatica, & maxime à phlegmate salso, vt etiã sunt oppilationes neruorum, pulmonis, pectoris, & hectica. valet etiam ad ægritudinis cordis, vt est cardiaca, cordis tremor. ad ægritudines membrorum naturalium frigidas, vt sunt, humiditas stomachi & eius vẽtositas, appetitũ sopitum incitat, firmum remouet mendosam, vomitum phlegmaticum curat, eius quoque fluxum. os stomachi ab humore melãcholico, & acetoso mundificat. ægritudinibus intestinorum subuenit, vt sunt colica ventosa phlegmatica, & fęcalis, vermes interficit ac educit, & maxime ascarides, lubricitatem matricis, & oppilationes ipsius remouet, & doloribus ventosis, & frigidis ipsius matricis prodest, ægritudinibus hæmorrhoidum confert, cęcas resoluendo, apertas consolidando, hepatis, & splenis oppilationem, ictęritiam, & hydropem ascititicam, & febres oppilatas curat, arenulas in renibus

bus & veſica exiſtẽtes, ſaniẽ & apoſtemata phleg
matica in eis exiſtentia mundificat, excoriationi-
bus etiam eorum confert, ardorem vrinæ remo-
uet, dolores iuncturarum mitigat & reſoluit, paſ
ſiones neruorum in toto corpore, vt eſt ſpaſmus,
paralyſis, podagra, iſchiadicos & artheticos re-
mouet morbos, ſub cutaneos autem ſalſos & me
lancholicos pretioſe mundificat, vt ſunt lepra, im
petigo, ſcabies, ſerpigo, ſaphathi & ſimiles ægritu
dines, à quibus plures vidi laudabiliter curari, &
ab eis iuuari in hoc.15. annorum ſpatio, quo in ip-
ſis balneis verſatus ſum, & multis aſtiti ipas aquas
ſumentibus. balneũ & dicta aqua morbos ſupra-
ſcriptos ſimiliter maturat, expulſiones præparat,
nodoſitates iuncturarum, & contractionem ner
uorum mollificat. ſi ex dicta aqua fiat gutta ſuper
commiſſuras capitis ab alto cadens, catarrhũ exic
cat, attracta etiam per nares eſcharas & vlcera na-
rium ſanat, ac earũ oppilationes remouet, lutum
præterea emplaſtratum ſuper membra ſcabioſa,
ſerpiginoſa, & leproſa mirabiliter mundificat, &
omnes defectiones cutis abſtergit. vniuerſaliter
omnes morbos phlegmaticos & melancholicos
interiores & exteriores aqua iſta & lutum curãt,
ſi in ea ſumenda modus hic teneatur.

Tempora anni magis congrua ad balneorum
vſum bene cõſiderari debent. nam ſi tempore in-
congruo vterentur pro iuuamento nocumẽtum
ſuſciperẽt. ideo obſeruetur tempus, quod conue
niens ſecũdum cõmunem medicorum ſcholam
eſt veris & autumni, cũ ver naturaliter ſit his tem
poribus magis temperatus. verum quia talia tem
pora, vt plurimum pluuijs abundant, quæ ſolent
virtutes balneorum corrumpere, ac præcipue eo
rum, quę mineralia ſunt, & ut plurimum à prędo
minio materias humorales frigidas, viſcoſas, diffi
cilis eductionis curant, idcirco quia calore poten
ti corroborãt, concludo ꝙ tempore Maij, Iunij,
Iulij, & Auguſti, ad balneorum vſum eligãtur.
Volentes itaq; per dicta balnea curari antequam
ad ea accedant, purgẽtur vniuerſaliter à ſuis phy
ſicis, deinde ſe conferant ad balneum, & ibi per
diem quieſcant, in mane vero ſequẽti in ortu So-
lis, vel parum ante, ſumãt dictam aquam in loco
ipſius originis nitidam, et ipſam tepefaciant in va
ſe vitreo, & bibant tres vel quatuor cyathos dictę
aquæ ſic tepefactæ, quæ ſit quantitatis vnc. 36.
deinde ambulẽt per cameram ab aere frigido co-
operti. & ſi non habent cameram, tranſeant per
viam pannis calidis taliter cooperti, ꝙ frigus eos
non attingat, nec ſudor eis accedat. & cum ſpatio
horæ ſic ambulauerint, & dicta aqua operationẽ
fecerit, ſiue non, iterum reaſſumant ſimilẽ aquæ
quantitatem, & iterum ambulent per horam mo
re ſupradicto. & iterum tertio eãdem aquæ quan
titatem aſſumant. & ſi ab hora primæ aſſumptio-
nis vſq; ad horam ſextam fecerit operationem per
inferiora, tunc hora octaua ab hora primæ aſſum
ptionis aquæ prandeant. Si autem ſolum per vo-
mitum, aut per vrinam eduxerit, aut nihil omni-
no eduxerit, quomodocũq; ſit, fiat clyſtere ex di-
cta aqua, oleo oliuę & ſale. & operatiõe facta, ho
ra ſupradicta prandeãt. deinde facto prãdio quie-
ſcant, & non dormiant aliquo pacto niſi exiſten-
te cõſuetudine aut debilitate, tũc aſſumpto pran-
dio per duas horas poſt, dimidiam horam dormi
re poterit eleuato capite, ſed melius eſt à ſomno
abſtinere, ſodalitates quęrendo & delectabiles lu
dos, ſermones hilares & ornatos, eadem die non
cœnando. & ſi hora cœnæ ſtomachum ſenſerit à
prandio abſolutum cũ naturali appetitu, cœnam
leuem ſumat, vt modicũ panis in aqua carnis ma
defacti, vt duo oua ſorbilia ſine albumine, vt plu-
res bolos panis in vino infuſos cum pauca vini bi
bitione. & poſt comedat coriandrorum præpara-
torum. q. s. deinde Solis in occaſu vadant dormi-
tum. ſequẽti autem die per duas horas ab ortu So
lis intrẽt balneum tepidum vſq; ad gulam, & ibi
per horam, vel dimidiã morentur, donec videãt
digitorum extremitatem corrugari. tunc balneo
egrediãtur & lectum intrent, & ibi quieſcãt non
dormiendo donec ſudauerint, & tunc ſe pãnis iu
beant exiccari. ſi vero non ſudauerint, ſaltem ibi
per horam quieſcant, deinde exurgant, & per di-
midiam horam quieſcant. & poſtea prandium ſu
mant, quo aſſumpto, iocis, & honeſtis voluptati-
bus indulgeant vſq; ad duas horas ante cœnam,
& iterum balneum intrent, ſi fortis aderit virtus,
& ſi debilis, ſufficit ſemel in die balneum intrare,
& proſequãtur de balneo, vt dictum eſt de introi
tu balnei ante prandium. poſtea cœnent hora de
bita, & ſimiliter vadant dormitum, & ſic perſeue
rent per ſingulos dies quouſq; viderint aquam ſi-
cut biberint, claram exire. nam tunc denotat pur
gationem perfectam, quod cõmuniter erit vſque
ad.20. dies, bibendo vna die & altera non, & die
intermedia balneum intrando. Si autem quis vi-
deat ſe multam aquam poſſe bibere, non tamen
tranſeat.13. vel.20. cyathos continentię. 14. vnc.
qualibet die, quia multæ aquæ aſſumptio aggra-
uat ſtomachum, ex quo à natura non regulatur,
ſed ſtomachum relaxat, & deſcendit ſine humo-
rum eductione, & ſine aliquo cordis iuuamẽto,
neceſſe eſt enim ſi operari debet, quod tempore
debito moretur in ſtomacho. tempus autẽ in pur
gatione, ſecundum aquę citam & tardam opera-
tionem abbreuiari & prolongari poteſt.

Volens aũt ſolum balneari & nõ bibere, facta

purga-

purgatione medicinali debet singulo die balneũ intrare: si debilis fuerit ĩtret semel in die, si fortis, bis ĩtret, s. mane & sero p duas horas ante cibũ, ordinẽ supra scriptũ seruando quousq; sit liberatus.

Patientes autem catarrhũ possunt sumere guttam super caput secundum hunc modum. primo purgentur, aut aquam bibendo, aut aliam medicinam sumendo, facta purgatione vadat ad guttam balnei, aut præparet ipsam cum aliquo vase proportionato ad tale opus. & si vellent sumere super verticem, extendant se supine. & si super occiput proni in ventrem & in faciem iaceat, & guttam cadere faciant super locum læsum ad minus per mediam horam. Sed quando accipiunt super partem occipitis, vngantur nares & frons oleo rosaceo, aut epithementur cũ aqua rosata ad repercutiendam materiam ne eò fluat. & si sint fortis virtutis possunt sumere per horam & bis in die, scilicet in mane, & per duas horas ante cœnam, similiter debent continuari per. x. vel. xij. dies, & plus vel minus secundum iuuamentũ quod percipitur. post autem guttę assumptionem quiescãt per horam in loco separato cooperti ab aere frigido, humido & ventoso, deinde comedant, & sic perseuerent quousq; viderint se liberatos.

Et quia lutum nõ minoris virtutis est q̃ aqua, idcirco volẽtes vti ipso luto, oportet q; prius purgẽtur, aut pharmacũ sumendo, aut aquam bibendo, postea luto vtantur in hunc modum.

Accipiatur de pinguiori & antiquiori luto, quod cognoscitur ex lenitate, mollitie, & leuitate, & exponat se infirmus soli cum mẽbro ęgrotanti discooperto, & super membrum extẽdat lutum non multum grossum, non multum subtile mediocriter extendendo, & dimittatur exiccari à Sole, & cum exiccatum fuerit, habeat aquã balnei calidam, qua membrũ lauetur, donec totum lutum ceciderit, postea iterum lutum renouetur super membrum. & sic faciat ad minus quater in die, ac ita perseueret vsq; quo senserit se liberatũ: euitet tamen ne calor Solis residuũ corporis multum calefaciat & inflammet, quod posset esse causa maioris ægritudinis inducendę. & sint hęc pro declaratione potus aquæ balnei & luti.

Nunc vero in regimine vitæ, post recessum à balneo me extendendo, & quia vita per sex rerũ non naturalium regimen cõseruatur, idcirco modum earũ declarabo. & primo de aere. Aerẽ itaq; inhabitẽt temperatũ in caliditate et frigiditate declinantẽ parum ad siccitatẽ. debẽt pręterea euitare aerẽ nebulosum, ventosum, & maxime austrinũ, humidũ & supfluentẽ in qualitatibus primis.

De Cibis sumendis.

Cibentur pane frumenti bonæ terræ & mundi à superfluitatibus suis, sitq; bene fermẽtatus ac ordinatus, decoctus temporis duorum vel trium dierum, euitent panem siliginis, milij, azymum, male coctum & vetustũ. carnes sint vitulinæ, hœdi, vel castrati anniculi, & sint elixatę. possunt et cibari carnibus pullorũ iuuenũ, perdicũ, phasianorũ & merularũ elixatis, vt supra. debẽt insuper euitare oẽs carnes aquaticas, salsas et assatas, quomodocũq;, ac oĩa animaliũ interiora præter hepata gallinarum. vtãtur ferculo vt panata, brodetto pane ĩfuso in aqua carnis, formẽtinis, farre amygdalato, & oriza. euitẽt oĩa nocẽtia, vt fructus cuiuscũq; gñis, similiter oĩa salsamenta, acetosa, acuta ac multũ dulcia. Tẽpus comestionis sit prãdiũ & cœna hora cõsueta, nihil aliud per diem comedẽdo, nec bibẽdo. Vino vtãtur albo, claro, mediocri, potẽtię vel aliqualiter debili, oẽ aliud euitãdo vinũ &c. minime aũt tangãt aquã dulcem, & maxime in bibendo eam. & de cibo & potu sufficiat.

Non supflue se impleant cibo & potu, sed moderate his vtãtur, leuius tamen cœnando. euitent etiam superfluam inanitionem, etiam euacuationes medicinales, nisi stante magna necessitate.

Motus eorũ sint ordinati, leuiter se ipsos exercendo ante cibũ per horã, quiescendo aũt post ipsum, & si corpora remanerẽt sicca, fiat bis ĩ hebdomada clystere, aut ex aqua balnei, oleo & sale, aut aq̃ carnis, cassia fistula, oleo et sale. et possunt bibere aquã carnis añ cibũ, vtputa librã. j. vel dimidiã.

Sõnus eorũ sit naturalis dormiẽdo ĩ nocte vsq; ad medias tertias, totis viribꝰ somnũ vitãdo diurnũ, & supfluas vigilias, maxĩe noctis. dormiãt insup in locis eleuatis vt ĩ solario, aut ĩ loco aliq̃liter alto à terra, nõ suffocato nec humido, sed ĩ q̃litatibus tẽperato. aerẽ euitãdo frĩdũ & multũ calidũ.

Lętentur demũ aĩo, quęrẽdo iocos delectabiles, socios suaues, et sermones hilares, euitẽtq; oĩa animũ pturbãtia, et melãcholiã, irã, rixã, cogitatiões, coitũ, visum & auditũ rerũ pterrefaciẽtiũ.

Regimen autem hoc continuetur ad. 40. dies dimissionis potus aquę. & hęc sufficiant pro præsenti tabula edita.

Hęc sunt BARTHOLOMÆE Ducũ inuictissime, quę in spem gratię tuę, & cõmoda gñis humani de TRASCVRIANIS balneis diligenter quęsita, & explorata mihi per multos annos memorię tradẽda existimaui: vt & medici rationem vtendi his balneis à nobis longa expientia probatam sequi, & ęgroti optatã corporis sanitatem recuperare possint. Tu velim opusculum hoc nostrũ qualecũq; est, alacri aĩo suscipias & clientem tuum Zimaliã tibi deditissimũ, si mereri videbitur, diligas. Vale. Penultimo Decembris. Anno Domini. M CCCC LXX. Bergomo. Guilhelmus

GVILHELMVS Gratarolus Ad Conradum Gesnerum medicum Tigurinum,

De Thermis Rhæticis, & Vallis Traschurij agri Bergomatis.

DE Thermis Rhætię quod scribis, nondum plene oculata fide vidi: certior tamen factus sum à probis, & expertis viris, qui sępius perspexerunt, & gustarunt de his, quæ ad te breuiter scribã. Præcipua & famosiora balnea sunt propè Curiã itinere paruæ diei, iuxta pagulum, ductum vulgo Felisor: Locus dicitur el Vignu, & balnea ipsa dicuntur, L'Acqua marza. illa ego vidi, & gustaui. aqua tactu frigida est, odore sulfuris, et gustu non multum insuaui, nec sine parte nitri sunt, aut sulfur prædominatur. Aestatis tempore frequẽs est illic balneatio, ac continue adest homo qui maximo in vase æneo calefacit aquam, illamq; commode per multos canales transmittit ad decumbẽtes in balneo, quod tabulis ligneis varie interseptum multos simul capit. non desunt ibi hospitia, & reliqua pro tempore necessaria, licet parum commoda. Sunt præterea duo fontes. perpetuo manantes colore, ac sapore similes. alter in Engadina supiori apud Sanctum Mauritium, alter in inferiori apud vicũ dictum Schol. Aquæ illæ in vase suo rubentes admodum sunt, exemptæ non ita. Sapor acidus est, & vulgo dicuntur Aqua forte. nam acetosa est valde, illa vtuntur vicini frequẽter in potu, cum ventriculum humoribus, aut cacochymia grauẽ sentiunt, illa purgãtur, ac in omnibus penè morbis internis vtuntur, ducti sola experientia, atque ita plures ex ea lædi quàm iuuari arbitror. pauci in ea balneantur, nec locus est aptus. Quartus thermarum locus in futurum (vt reor) extruendus, est propè Pesclauium sesquimiliaris itinere Italico. estq; contiguus magno lacui Pesclauino.

Minera aquæ omnino sulfurea cernitur, & sentitur omnibus sensibus. Lapides quos operit aqua illa, pingui lentore albescunt. ęstate summa tepescit aqua, cæteris temporibus frigida. facile in frequentem vsum trãsibit ex loci commoditate, & aquæ efficacia. Sed obstat pauperies.

De thermis Spelucæ montis an sint, nec dum expiscari potui, nedum quales sint. Cæterum mitto descriptionem integram Bergomatum thermarum, quæ à Rhætia non plus quàm bidui itinere distant. de his nihil vnquam typis excusum est, ac spero, vt antea fuere, in futurum quoque famosas futuras, præsertim cum penè occulta earum virtus palam facta literis cernetur, ni te pigeat Italica, Germanicis miscere.

De Balneis Vallis Treschurij agri Bergomatis.

BAlnea Vallis Treschurij, à ciuitate Bergomi per decem Italica milliaria distãtia oriẽtem versus, iam vetustate dilapsa, postea per Illustrem, & generosum BARTHOLOMÆVM Coleonem nobilem Bergomatem, & exercitus & Venetorum Capitaneum generalem in lõge meliorem formam redacta sunt, anno dñi. 1470. quamuis etiam hæredum incuria, vel negligentia rursus penè diruta sint: quæ tñ non multa impensa restitui egregie poterunt, atque interim illorum non inutilis, nec infrequens est vsus.

Aqua illa est actu frigida, quia non parum lõge educitur ab eis calida minera, estq; substantia clara, de sub terra plusquam per brachia decem ascendit per puteum magna cum diligẽtia fabrefactum, ne illi vicina dulcis aqua præterfluens admisceatur, neq; mali est saporis, duciq; potest quatuor ad balneorũ loca separata (modo aptentur, vt futurum spero) & arte calida, prout oportet in quolibet eorũ apte gutta recipi potest, vbi opus fuerit.

Minera aquæ satis est sulfurea, nam à longe odor percipitur sulfuris, sicq; argentum in ea ponitur, illico in rubeum seu croceum vertitur colorem. est etiam nitrosa, & salsa. illucq; aues, & quadrupedes cõcurrunt tempore veris ad potum ob salsedinem. nitrum quoque super lapides quos lãbit aqua reperitur. atq; si aqua bullierit ad trium partium consumptionem, minime in ore præ nimia salsedine teneri poterit. ac præsertim merito nitrositatis solutiua est, vt experientia quotidiana demonstrat, & inter cæteros de effectibus cuiusque mineralis aquæ declaratur ab Auicenna libro primo fen secundo doct. secunda capite. xix. summæ primæ.

Operatur hęc aqua in corpore humano quinque modis, videlicet eius potu, balneatione, guttæ, seu duciæ receptione in varijs mẽbris, vt oportet, clysterizatione, & luti linitione.

Mirabilis est virtutis aqua illa, vti experientia penè quotidiana docet. valet enim ad plures infirmitates, quas famosa Porretana aqua curare non valet, vt infra dicetur. neque est tanti, vt illa, timoris, & periculi in eius vsu, & vitæ obseruationis

uationis negligentia.

Vſus aquæ iſtius(modo inferius narrando) valet omnibus ęgritudinibus frigidis, phlegmaticis ac melãcholicis. curat ſiquidem capitis dolorem etiam antiquum, ſiue per eſſentiam, vt vocát, ſiue per conſenſum aliorum membrorum, præſertim ventriculi & matricis: humiditates capitis ſuperfluas exiccat, cerebrumq; debile confortat, paralyſi, conuulſioni, tetano, membrorum tremori, neruorumq; imbecillitati valde confert, oculorum defectui valde ſubuenit, tinnitum, & ſibilum aurium, & ſurditatem non antiquam curat, antiquæ vero nõ parum prodeſt. Narium ſtricturam ſeu coryzam liberat, ac debiliter olfacientibus ſubuenit, nariumq; fœtorẽ curat, linguæ humiditatem ac reſolutionẽ conſumit, raucedinem vocis ex humiditate clarificat: laxatam columellam reducit, aphthas, ſeu alcolas, & gingiuarum vlcera curat, oriſq; fœtorem remouet: difficultati anhelitus & aſthmati cõfert, & curat, niſi ſint antiquatæ. tuſſim curat, ſi non ex phthiſi ſit, aut vulnere pulmonis. ventriculo imbecillo mire ſubuenit: appetitum perditum reſtaurat, ſitim extiguit, vomitum curat, ipſumq; ventriculũ ab omnibus ſuperfluis humoribus, & inconcoctis purgat, ventriculi duritiem, ac ſplenis tollit, obſtructiones iecoris, vẽtriculi, lienis, meſaraicarum & aliarum, partium tollit, curat vtranq; ictẽritiam, cachecticis ſumma eſt medicina, & aſciticis, hydropicis, clarumq; ac bonum colorem reſtituit. inteſtina mundificat & purgat à ſuperfluis quibuſque, vermes expellit, & quæcunq; alia præter naturã contenta. dolorem colicum, ileum, ac renalem curat, arenam ex renibus excludit, reneſq; mundificat, & eorum debilitati conuenit. veſicam mundat, & lapidem in ea non confirmatum rumpit, & expellit, ardorem vrinę curat magnifice, & frequentem mictum tollit. ſtranguriæ ſubuenit. nam mirabiliter in renum ac veſicę paſsionibus operatur & breui tempore, omniq; ætate & conditione vt longo tempore expertum eſt. matricem purgat, fluxum materierũ albarum curat, obſtructas matrices aperit, & mulieres ad conceptum pręparat, mirabiliter dolori dorſi, ancharũ, coxendicũue, podagræ & chiragræ confert, ac ſyderatis. in vniuerſumq; neruorũ imbecillitati ſubuenit: tineam curat, phthiriaſim, corporis totius puſtulas, ſcabiem, pruritum, impetiginem, ſerpiginem, vlcera cacoethica, crura ſanioſa, tumeſcentiaq;, lepros quamplures curauit, imbecilles roborat, extenuatos ac macie cõfectos impinguat, febribus antiquis putridis ſubuenit.

Modus autem ſeruãdus, anteq̃ ijs balneis quis

D vtatur, talis ſit, vt prius purgetur, iuxta peritiſsime dici conſilium. nam aqua citius penetrabit, et breuiori tempore operabitur. Quo die ad balnea applicuerit, ob laſsitudinem, non intret balneum, nec bibat aquam, ſed quieſcat.

Tempus conueniens illuc ſe transferendi, eſt tempus calidum & ſiccum, vt à decima die Iulij, vſq; ad. xx. Auguſti, diebus ſcilicet canicularibus. nam in ſicco tempore operatur.

Poſtquam igitur ad locum applicuerit, mane ſequenti, ſi tempus fuerit clarum, in Dei nomine in ortu Solis balneum intret ſuauiter calidum, in quo moretur donec delectat. cõmunis vero mora eſt circa horam vnam, poſtea cũ placet exeat, & pannis calidis exiccetur, & intret lectum bene coopertus pannis calidis, ne ſentiat frigus, ibique moretur donec ſudauerit non dormiendo. & iterum exiccetur cum pannis calidis, & parum quie-

E ſcat. deinde ſurgat & prandeat mediocriter. ſed ſe non exponat aeri, donec tranſactæ ſint duę horę, interim vacet lectioni, aut honeſto, nec ſerio ludo, aut conſabulationi, donec hora cœnæ adueniat, nec poſt cœnam dormiat niſi tranſactis duabus horis. Mane ſequenti incipiat in ortu Solis aquam bibere pro viribus abſq; tamen violentia. deĩde ambulet per amœna loca ſuauiter, & cum ſenſerit aquæ potæ deſcenſum à ventriculo, iterum bibat vt prius. deĩde ambulet & tertio bibat, vt ſupra. cõſideretq; quot calyces biberit, & quot minget, aut p̃ ſeceſſum emittat, aut p̃ vomitũ. & ſi ipſam emiſerit, nec ſentiat ex ea corpus graue, prandeat comedẽdo panem infuſum in iure conuenienti, aut panatam in eo factam, ac bibat calycem vini, cœnet autem mediocriter comedendo

F de infraſcriptis carnibus. Quòd ſi non habuerit ventris beneficium, ante prandium recipiat clyſtere tepidum ex aqua balnei cum oleo oliuæ, ſale & melle violato, aut rubei ſacchari puluere. Si vero nõ emitteret aquam, intret balneũ vt prius, & poteſt etiam veſperi intrare horis duabus ante cœnam. & ſi eſt debilis non bibat, ſed balneet. & talis debilis vno die bibat, altero nõ bibat. Sed balneum ĩtret: ſi valde debilis eſt, quieſcat per diem vnam pluresue, deinde vtatur. In bibendo autem perſeueret, quouſq; viderit aquam claram exire vt eam biberit. nam tum perfectam denotat purgationem, & communiter erit vſq; ad. xx. dies, bibendo tamen alternatis diebus, die intermedio balneum intrando.

Patientes autem catarrhum, aut dolorẽ in aliqua parte corporis, aut debilitatem, poſtq̃ quinq; aut ſex diebus biberint, incipiãt recipere guttam aut ponere lutum in partibus læſis, & non ante, & quo-

& quotidie sic faciant, & lutum permittant ex-
siccari in dictis membris, deinde lauent donec
sanitati restituti sint.

Qui guttam volunt recipere super caput, aut
lutum ponere, prius dicta cum aqua abrasi sint:
si sumant super verticem, extendant se supine.
Si vero super occiput, super ventrem iaceant, &
guttam cadere faciant super locum lęsum, ad mi
nus per dimidium horæ. Cum accipiunt in oc-
cipite, vngantur prius nares, & frons oleo ro-
saceo, aut epithem etur aqua rosacea ad repercu
tiendum illuc materiam fluentem. si sint fortis
virtutis, possunt sumere per horam bis in die, sci
licet mane, & vesperi ante cęnam horis duabus,
continuando per decem, vel duodecim dies, pro
ut opus fuerit. post autem guttæ assumptionem
quiescant per horam in loco temperato euitent-
que frigus, & ventum.

Et quia lutum non minoris virtutis est, quàm
aqua, declarabo fusius, illo vtendi modum.

Accipiatur de pinguiori luto, & antiquiori,
quod cognoscitur ex lenitate mollitieque, & ex-
ponat se infirmus soli cum membro ægrotante
discooperto, ac superextendat lutum mediocri-
ter, & dimittatur in sole exsiccari desuper, tum
habeat aquam balnei calidam qua membrum la
uetur, donec totum lutum deciderit, postea lu
tum renouet super membrum, ac sic faciat ad
minus quater in die, ita perseuerando vsq; quo
se liberatum senserit. euitet tamen ne interim so
lis calor corporis residuum excalefaciat multum
ac inflammet, quod vlterioris mali causa pos-
set esse.

Aer ad siccitatem declinet, nec sit caligino-
sus, aut nebulosus. caueant se à vento, pluuia,
& radijs Lunæ, frigoreq;: habeantq; vestes oppor
tunas, nec frigidam tangant aquam.

Pane vtantur triticeo probè confecto, carni-
bus pullorum iuuenum, hœdi, castrati anniculi
vel circa, vituli lactentis, perdicibus, auiculis,
hisque elixis præsertim in aqua balnei. vtantur
insuper natante pane seu pannata, pane in bro-
dio, ouis recentibus sorbilibus.

Vinum sit album, aut citrinum, & leue, si po
tens fuerit, misceatur cum aqua balnei, aut aqua
simplici cocta: sed melius erit vinum oligopho-
ron absque aqua. parce comedant ac minus so-
lito.

A Dormiant transactis duabus horis post cœnã,
& tota nocte vsque ad ortum solis, interdiu vigi
lent, dormiantq; in locis eleuatis non à terra suf
focatis, nec humidis, aut frigidis.

Deambulent leuiter ante cibum non superca
lefaciendo se. post cibum quiescant.

Si aluus ex se omni die non moueatur, vtãtur
clysteribus, vt supradictum est, aut potẽt aquam
carnis ante cibum.

Gaudeant vitentq; graues animi perturbatio
nes, & à coitu abstineant.

Tempus recedendi atque ordo à recessu seruã
dus is est. Cum duobus successiuis diebus aquã
claram per vrinam, aut anum emittent epotę si-
milem, signum erit bonæ, ac sufficientis purga-
tionis: quare amplius non bibant. balneum ta-
B men intrare possunt, guttam recipere, lutoquè
linire ad placitum. Cum verò recedent, consu
lo, vt per quadraginta dies, vel ad minus trigin
ta suprascriptum victus ordinem obseruent. sic-
que in dies fient validiores, ac securi, neque eo
tempore aliam tangant aquam vllo modo, aut
parte aliqua corporis. si aquam balnei pro lotiò
ne haud habuerint, vtantur vino albo, aut altе-
rius coloris paucifero, & à coitu abstineant.

In recessu leniter ambulent, nec supercalefiãt
pedestres: equestres verò non multum equi-
tent, sed milliaria quindecim Italica quaque diè
aut circiter, satis sunto.

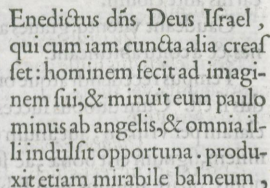
Hæc ego Gulielmus Gratarolus doctor me-
dicus cum ex mea oculata obseruatione, tũ alio-
rum Bergomatum medicorum veterum scriptis
& longa praxi breuiter, & nõ obscure collegi ad
C proximi commodum.

Faxit omnipotens Deus, vt Respub. Ber
gomatum in pristinum restitui hęc
saluberrima balnea sedulo
curet, quod equidẽ, et
potest & debet.

Guilelmi finis.

PETRI DE TVSSIGNANO

Liber de Balneis Burmi, in quo non solum aquarum vires & medicinę, sed earum quoq; exhibendarum canones explicantur.

Enedictus dn̄s Deus Israel, qui cum iam cuncta alia creasset: hominem fecit ad imaginem sui, & minuit eum paulo minus ab angelis, & omnia illi indulsit opportuna. produxit etiam mirabile balneum, & salutiferum in sancto Martino de Burmio, cuius aqua est nitrosa plurimum, participās aliquid sulfuris. hoc autem euidenter patebit cuilibet volenti aquam distillare ad alambicum. Nam corpora remanentia post consumptam aquam, plurimum erunt salsa, & aliqualiter sulfurata. hoc etiam signo declaratur, quia in eo loco sunt lapides multi producentes salnitrum, & panni loti in dicta aqua, & postea exsiccati habent odorem sulfuris. aliud signum fortius est, quòd reperiuntur alij fontes eādem qualitatem præcise cum aqua balnei in dicto loco producentes salnitrum in magna quantitate.

Dicet aliquis, forsitan hæc aqua non est salsa, & caret sapore sulfuris. Respondeo, quòd propter fricationem, & fortem mistionem partium aquæ cum dictis mineralibus, tollitur odor, & mordicatio, & omnis sapor, & remanēt solę virtutes in dicta aqua. & ideo dicta aqua calefacit, exsiccat, extenuat, astringit, soluit, aperit, ventositatem disrumpit, & vltimo propter siccitatē inductam, constringit. Effectus in speciali quos ipsa aqua solet inducere, sunt hi. In primis catarrhum exsiccat, distillando per canale super commissuram capitis, quæ est vbi terminat digitus medius, ponendo palmam manus ad sumitatem nasi. Balneare decet primo corpus totum, per duos dies. postea bis in die recipiat aquā super caput per canale, & ad minus pro qualibet vice per vnam vel saltem mediam horam. & faciat hoc diebus quindecim, vel circa si fuerit senex: si vero iuuenis per duodecim, si puer, per x. quia craneum senis est grossius, & durius craneo iuuenis: & craneū iuuenis est grossius & durius craneo pueri, & quanto est grossius, & durius craneum, tanto virtus balnei difficilius exsiccat catarrhum, & quāto catarrhus, & materia exsiccanda, est grossior, tanto longiori tempore opus est, ad exsiccandum. & est sciendum quòd virtus balnei remanet longo tempore post recessum à balneo continue operans, & complens operationem suam. & ideo etiam post recessum à balneo, debet seruari bonum regimen: scilicet pręcauendo à repletione, frigore, vinis potentibus, à potu post cœnam, à nimijs laboribus, à nimio somno, ab accidentibus animi, & coitu.

Confert dolori capitis à frigida causa, & habenti somnos profundos, & lethargum, incubum, & epilepticis, apoplecticis, subethicis, & habentibus aquam intra craneum, & cuius caput est aptum recipere superfluitates, & hoc modo faciendo, primo balneando se, & postea recipiendo aquam per canale super caput, vt dictum est etiam de cura catarrhi. confert

E

etiam paralyticis, habenti spasmum ex repletione, tremori neruorum, stupori in aliquo membro, torturæ, & saltui faciei, balneando se per dies octo primo, postea recipiendo aquam per canale supra caput bis in die, & aliquando super membro infirmo, & omni die saltem semel se balneet totum. confert & fistulæ lacrymali balneando se per duos dies, postea recipiendo aquam supra caput, & postea oculos bene lauando de aqua balnei, & portando petias infusas in dicta aqua super fistula die noctuque. & cum exsiccantur iterato balneentur. & hæc fiant per mensem. confert etiam surditati procedenti à frigore, sonitu, tinnitu, & sibilo, balneando, & per dies duos distillando super caput de dicta aqua, ponendo in auribus, & eas cum ipsa bene abstergendo per dies

F

sexdecim. Confert nocumento odoratus balneando se primo. postea recipiendo aquam super caput, & trahendo eam per nares per dies viginti. Confert mollificationi, grauitati, destructioni loquelæ, & introitus in sermone, balneando se primo, & postea distillando super caput, & gargarizando aquam balnei calidam per dies viginti. Confert etiam conseruandis dentibus, denti cauato, dolori dentium, congelationi ipsorum balneando se, & distillando super caput, & lauando sibi dentes quasi omni septimana &c. prodest difficultati anhelitus, tussi humidæ ac pectori apto recipere superfluitates, balneando se, & bene fricando partes pectoris. Item prouocando lac in mām̄illis balneando se & bene fricando mām̄illas, & cum à balneo egreditur, bibendo drach. ij. crystalli puluerizati cum modico vini albi subtilis. Item dolori stomachi, & habenti stomachum humidum, multitu-

multitudinem ſputi à ſtomacho, & habenti nauſeatiuam ſatietatem, & appetitui corrupto, balneando ſe, & de dicta aqua bibendo ſummo mane vnc.xx.& illa die ſe balneet, & parum comedat, & tarde. Confert etiã cachecticis,&hydropicis,& hepaticis,& hepatis dolori balneando ſe continue. & ſi hepar inflammatur, epithemetur, vt infra in fine capituli. vtilis eſt doloribus colicis, iliacis, & ſpleneticis balneando ſe, & bibendo de aqua balnei, vt dictum eſt, & clyſterizando cum dicta aqua. Confert frigori renum, & debilitati ipſorum, oppilationi à frigida cauſa balneando ſe. Confert inſenſibili exitui vrinę in ſomno, & ipſius inuoluntario exitui in vigilia, pollutioni,gonorrhœæ,& menſtruorum ꝓuocationi, balneando ſe diu, & continue. Cõfert adhuc deſiccando menſtrua, & aquæ matricis, & præfocationi eiuſdem, erectioni virgę,& ad imprægnationem. Confert quoque duriciei matricis, vlceribus ipſius, & putrefactioni matricis, & ipſius inflationi ex ventoſitate,& aquoſitate, balneando ſe, & cum dicta aqua clyſterizando matricem ſemel in die, vel pluries, prout expediẽs videbit̃ medico. Cõfert guttis ſi mẽbra nõ ſunt deſtructa, omnibus dolorib. iunctu rarum, doloribus ſpinæ, gibboſitati, doloribus calcanei, debilitati pedum balneando ſe totum primo, & recipiendo aquam ſuper caput, & per nucam, & ſpecialiter ſuper membro infirmo. Confert etiam inflationi tibiarum, vlceribus tibiarum, ſcabiei, & pruritui,habenti maculás in cute, habenti fiſtulas, & vlceribus apparentibus profundis, & ſordidis, balneando ſe & vlcera cum dicta aqua balnei. Confert poro, inflaturæ burſæ, & teſticulorum, ſciſſuris pedum, & aliorum membrorum balneando ſe, & ſpecialiter infirmum. Confert fœtori horribili axillarum, & cutis. curat à pediculis,& lendinibus balneando ſe, & diſtillando ſuper caput. Confert habentibus quartanam,balneando ſe per horam ante paroxyſmum, & ibi diu ſtã do. & cum exit à balneo, ſtet in loco ſudoris, etiam bibat in mane de aqua illa vnc.xx. vel circa ante diem paroxyſmi, videlicet illis diebus ꝗ etis, etiam ſe balneet præmiſſis euacuationibus, & phlebotomia.

Siquis diceret quòd aliqui accedunt ad Balneum dictum,nihil tamen iuuamenti percipiũt: reſpondẽdum, quòd non eſt ex culpa balnei, ſed qui accedunt ad ipſum non ſeruant ſeruanda, & ſunt.xij.canones,quos ſeruare oportet.

Primus canon.

Qui accedis ad balneum,debes eſſe purgatus conſilio medici, & phlebotomatus, ſi expedit.

Secundus canon.

Intrans balneum, non debet eſſe fricatus, neque ſupercalefactus,ſed quietus,neque calore extraneatus.

Tertius canon.

Nõ debet eſſe corpus aptum inflammationi, vt conualeſcentes ex febribus acutis, vt diſpoſiti ad hecticam, vt corpora macra, multum cholerica,& ſimilia.

Quartus canon.

Non debet vſus fuiſſe coitu nimio, vel abſtinentia nimia,vel alia re,qua multum potuerit debilitare virtutem.

Quintus canon.

Ante quàm intret balneũ, debet habuiſſe beneficium ventris, & ſi non poſſet habere, faciat ſibi ſuppoſitorium, vel clyſtere, vel bibat de aqua balnei tres,vel quatuor cyathos,&ſoluere faciat, vel ſumat caſiam, vel pilulas.

Sextus canon.

Quando intrat balneum, debet eſſe ieiunus, &ſi non poſſet tolerare balneũ,ſumat cochlearia duo de paſſulis bene lotis pluries cum duabus partibus aquæ, & tertia vini,ſumendo etiam de illo vino lymphato quãtũ capi poteſt in cochleari,vel ſumat aliqua pruna ſicca ĩfuſa in aqua. vel duo cochlearia micę panis bene loti pluries cum aqua, & vino vt ſupra, vel ſumat buccellam panis aſſati infuſi in aqua, & vino vt ſupra,neq; bibat in balneo,neq; poſt, quouſque comederit.

Septimus canon.

Debet ſtare in balneo per vnam horam vel circa, vt dictum eſt ſuperius, vſque ad quindecim dies, vel circa, & continuet balneum omni die, & idem intelligendum eſt,quundo aqua debet diſtillari,vt infra.

Octauus canon.

Cum egreditur à balneo,intret lectum, & ibi expectet,quandiu ſudet, & cum ſudare cœperit,ſiccare ſe faciat,& fricare cum pãnis per totũ, & induat ſe,& capiat de aere recenti, & ſic ſtet quandiu durauerit calor balnei, & poſtea prandeat,vel cœnet,& ſi ſitiet, aſſumat ſaccharũ candidũ, vel paſſulas,vel aliud habẽs virtutem extinguẽdi ſitim,ſed non bibat. pauper autem qui lectum nõ habet,ſtet in ſtufis quouſq; bene ſudauerit,poſtea egrediatur, & faciat ſicut dictum eſt.

Nonus canon.

Præcauendum eſt, ne corpus recipiat frigus vllo modo eo tempore, quo ſtat in balneo, etiam poſtquam receſſerit per plures menſes, quia vt dictum eſt ſupra, virtus balnei

durat post receum ab ipso per plures menses, videlicet per sex.

Decimus canon. Prima vice, quando intrat balneum, debet modicum in balneo stare. secunda verò vice debet plus stare. tertia verò adhuc plus. quarta debet stare usque ad tempus superius odinatum. similiter intelligendum est de distillatione aquæ supra caput, & in prima die debet solum semel se balneare, secunda die bis. & est sciendum, quod eadem die potest quis se balneare, & recipere aquam super caput. & melius est præmittere balneationem distillationi quàm distillationem balneationi.

Vndecimus canon. Qui vult distillationem, debet esse tonsus, vel rasus, vt capilli non impediant operationem balnei.

Duodecimus canon. Quia timetur hepatis inflammatio in paratis, & renum similiter: ante ingressum balnei vngantur loca prædicta vnguento sandalino. E

Hæc sunt ordinata ad honorem Dei, beatæ Mariæ, & Sancti Martini pro cõmuni vtilitate corporum humanorũ per magistrum Petrũ de Tussigna no medicinę monarchã excellentissimum,

Anno Domini Millesimo tricentesimo trigesimosexto, decimo tertio Martij, dum esset in dictis Balneis.

PETRI PAVLI Parauicini Nouocomensis medici, de Masinẽsium, & Burmiensiũ Thermarũ situ, natura, miraculisq;.

PETRO PAVLO PARAVICINO, Benedictus Iouius. S.

PEtosiris, & Necepsos, qui medicinam à se pro parte inuentam apud Aegyptios magna cum laude exercuerunt, & de illa literarum monumẽtis præcepta tradidere, tãti nominis, & authoritatis apud suos prouinciales fuerunt: vt respublica decreuerit non licere posterioribus medicis ægritudines quoquomodo curare, nisi ex proscripto librorũ ab illis editorum, quod si secus ex propria temeritate, vel agere tentarent, capitale (vt scribit Diodorus) illis foret. Plinius noster, medicinam omnium artium inconstantissimam vocat, posterioribus medicis, priorum dogmata antiquantibus, id ne dolo, an ita ratione suggerẽte facerẽt, experiẽtia rerum omnium magistra docuit. Præcipites igitur appellantur, qui solo suo ingenio freti maiorum traditiones vilipendunt, qđ si ma le cesserit, nouitiũq; inuentũ opinionẽ fefellerit, in promptu causas hñt, & sophismata, quibus astruant, ęgrotũ sua ipsius culpa, vel domesticorũ incuria, aut seplasiariorum inscitia perijsse. Quo circa maiorum semp vestigijs insistis, & eiusmodi calũnias euitare studes, & alijs qui tecũ philosophantur, vt ita faciant exẽplo es. quo fit vt hi, q tanq̃ Hippoliti ceu ab ĩferis in auras vitales postliminio restituti sunt, te maxime suspiciant, et admirentur. Vale data. vj. Idibus Decembris.

F

Eiusdem Sylua.

CRedendũ libris nũquã minus esse putaui
Et si qua antiquæ referãt miracula chartę
Audaci nimium tollentes inclita cantu
Gesta Iouis, simul Alcidæ mentita labores.
Fama minor visa ẽ, quã prisca volumĩa seruãt.
Quũmodo vel tãtis, vel tot me laudibus ornat.
Paulus, ab antiquo deductus origine Cygno.
Qui duras Lygurum quõdã tractauit habenas.
Quãdo ego vix primas hausi tradẽte magistro
Literulas, nec sacra mihi de vertice pendet
Laurea, nec facilem voluit facundia linguam.
Cæcus amor nẽpe est, qui tot mẽdacia nectit.
Et vero maiora canit, namq; optat amicum
Semper amor, magnis insignẽ reddere dictis.
Sic me Paulus amat, sic nostra volumina cel-

Chalcotypis tradi, doctosq; subire penates
Musigenũ, nostrumq; sonet per cópita nomen.
Et me post cineres magnis æquare poetis
Ille cupit, quos & viderunt prisca disertos
Secla viros, viuum titulis, & stemmate donat.
Cygnigerum potius tali dignemur honore,
Cui cantu concedit olor moriturus ad vndas,
Cui philomena suum carmẽ dedit oris amœni,
Nestoreoq; fluit suauis de pectore sermo
Atq; Arpinati pulsat subsellia voce,
Rursus Apollineas exercet, & impiger artes,
Quis & semineces nigro reuocantur ab orco
Cerbereamq; famẽ ludit, cymbamq; paratam.
Hippolitus qualis superas remeauit ad auras,
Pœonijs reuocatum herbis & amore Dianæ
Quem referunt, talis nostri est solertia Pauli.
Nec tamen hæc piceo Iouis est obnoxia telo,
Haud vllis inuisa deis, mortalibus illa est
Grata nimis, magnũq; diu celebranda ꝑ orbẽ.
Ergo age Thespiadũ tandem penetralia tentes,
Et sacra conspersus aqua da carmina Paule,
Viuat vt æternum vatis de munere Porrus,
Qui potes Aeagrium cithara superare Poetam,
Qui terras & saxa dedit syluasq; sequentes
Saltibus Ismarijs dulces audisse loquelas.

PETRVS PAVLVS Parauicinus Io. Ambrosio Cauenago. S. P. D.

Iteras tuas accepi vir doctissime, quibus efflagitas, vt tibi amicissimo Masinensium Balneorum locum, naturam, arcana, mirificosq; effectus conscribam. Quod petis, haud exiguum est, nec ex tempore expromendum, vel tam præcipiti (vt iubes) calamo absoluendum. Mira enim est horum balneorum natura, quam nemo, rerum etiam omnium capax, breuiter, atque in transcursu facile contemplari, nedum exprimere posit. vis illis tam varia, tam multiplex, tam efficax, tamque sacra inest, vt nullo narrari posit opere. Italia quidem scatebris, multisque calentibus aquis, ad miraculum vsque pollet, sed nostro, multorumque aliorum iudicio, nullas habet, quæ his nostris merito comparari queant, tanta est harum ad varios, & multiplices morbos, nec minus ad voluptatem omnem vis, & efficacia. Ingrati tamen, ac segnis animi existimabor, si qđ Deorum munere patriæ nostræ, ad salutem omnium datum est, sub compendio, & vt Epistolæ mo- A dus expostulat, petenti tibi, narrare voluero: Nec temeritatis notam effugiam, si cœleste donum, mille ab eruditis extollendum laudibus, longa diffusaque barbarie perscribere tẽtauero. Nec mehercle amici officium persoluam, si te hac honesta voluptate defraudauero. quare petitioni tuæ, sine diuinarum thermarũ infamia, cui vera debetur æternitas, & honoris nostri detrimento, satisfieri posse minime crediderim: precibus tamen tuis superatus, non solum hæc, quæ de balneis istis occurrere, raptim scripsi, sed de Burmiensibus etiam nonnulla, vt tibi compertum, exploratumq; sit, patriam nostram dignis etiam naturæ dotibus non carere. & cum Vulterena vtrisque thermis glorietur, & quidem mirabilibus, paruaque admodum inter eas distantia sit, B indecorum, & reprehensione dignum esse existimaui, in præsentia, pro nostra virili vtcunque ambarum facultates, & miracula nõ delibare. Dabis igitur veniam pro tua in me, & in omnes humanitate, si quid horridi, inculti, barbari, & quod fœlici ingenio tuo minime respõdeat, his in nostris abortiuis literis offendes. Rem igitur aggredior.

Balnea Masini, medice clarissime, q̃ in agro nostro sita sunt, octo millia passuum à Caspano nobili, ac opulentissimo Vulturenæ vico distantia, & ab vrbe nostra ferme sexaginta, à fluuio in quem excurrunt, nomen accepere: licet & Balnea S. MARTINI ab incolis appellari interdũ soleant, quòd villula S. Martini dicta in valle Masini extet, duo circiter millia passuum à thermis distans, vbi viæ omnes grandioribus in fronte saxis, C & noxijs quibusdam saltibus, ita confarciri incipiunt, vt iter agentibus, equis isidere sine periculo minime liceat. his tñ exuperatis faucibus, & penetratis angustijs, patentia se se offerũt prata, altissimis circundata montibus: quorum apices, & cacumina dẽsissimus operit pinaster, sub verticibus ad radices vsq; nudis omnia squallent saxis: à quibus vetustioribus, & admodum antiquatis, muscus quidã non sine magno miselli rasitantis vitę discrimine ad inficiendos pannos cõmodissimus abradit. ab his deniq; abruptissimis mõtibus qui solis ibicibus, & platicerotis capreis peruij sunt, è dictarum angustiarũ diametro, perpetua niuiũ eliquatiõe, pręceps Masinus defluit. A leua armẽtorum pascua exporriguntur, à dextra verò limpidissimę hę, & calẽtes aquę per glabreta quędã ex fisso rimosoq; scopulo ac iugo, apertoq; marmore erũpentes, in radice mõtis (ne effluãt) ligneis quibusdã fistulis colligũtur, binisque cellulis concameratis fundo ac parietib. exa-

muſſim tabulatis excipiuntur, in quas magnis quidem delicijs deſcendimus, lauamur, & natamus. Eo tamen in loco nulla ſudatoria, nec mehercle ſtillicidium vllum, arte concinnatum, quo gutta per anguſta effluat, & extillet, inuenies. Verum ſingulę bina habent aquagia, qui bus commodè caput, & vna quæque corporis particula ſuſtundi poteſt. Ab huius loci honeſtæ hoſpitalitatis caupone ſalutariter exciperis, et licet diuerſorium illud minimi ſit ornatus, & elegantiæ, tanta tamen eſt morbido illo ac infeſtiſſimo anticanis tempore, aeris illius ſalubritas, & amœnitas, vt nonnullæ cellulæ ligneæ, rimoſæ, in quibus ſtrati lectuli fermè ſubdiales ſunt, noctu cubitoribus ſuis nullo penitus ſint offendiculo, ſed ſalutaria, grata, iucundaque omnia videantur. Nitri ſubterranei contagio hæ aquæ maxime pollent, & illis etiam vis quædã ferrea ineſt. ſed ſulfuris quidem minima, hoc certe argumento quòd modeſtiſſime calent, & abraſi illorum mucores qui diutino aquæ lapſu, ſaxis inhærent, & cõtrahuntur, nec pingues ſunt, nec virentes, aut oleoſi, nec certe in his quicquam apparet, quod apyron ſulfur oboleat, ſed friabilis inſtar lapidis mucor ille candidis quibuſdam notis, & rubigine nonnulla variegatus exiſtit, acrimonię, & ſalſuginis tantillum habens. experientia etiam noſtra, & olim peritiſſimi, ac pręſtantis genitoris mei ſæpe compertum eſt in aquis illis, ſi per botolarium diſtillētur, nihil reſidere quod nitroſum non ſit, & ferri particeps, nullamq; vnquam in eis ſubſidentiam inuenimus, quæ odore, colore, guſtuve manifeſtum ſulfur oſtenderet licet has & reliquas ſubterraneas, & calentes aquas, ſine ſulfure eſſe poſſe minime crediderim. Hinc eſt, quòd natura horum balneorum blanda admodum, & ſuauis eſt, tantæque temperaturæ, vt non ſolum natura validis, & natu maioribus, ſed & pueris, ſenibus, & nimia imbecillitate fractis, citra omne periculum, in aduenticijs, & pertinacibus morbis expugnandis, præſtantiſſimo ſemper auxilio fuerint. Et hoc vnum ſaltem mortalibus commodiſſimum pręſtant, alijs non conceſſum balneis: quod videlicet, ſi morbus quiſpiam ita alte radices ſuas egerit, vt ab illis expugnari non valeat, vel forte fortuna id genus vitij aquarum viribus obſtrepet, neminem ob hoc necant, vel ſyderatione officiunt, aut aliqua ex parte lædunt. Non tamen vis earum ficulnea eſt, ſed tam efficax: vt pediculationes, porrigines, pſoras, pſydracias, exãthemata, achoras, ſcabiem, omnemque capitis, & corporis totius aſperitatem, & ſordem egregie abſtergant, in-

D ſperſaſque vitiligines emendent. Vir enim nobilis ciuis meus Andreas Peregrinus, veriſſime teſtari poteſt, quam breui latas, luridas & genitales pectoris ſui maculas, ſolis his aquis deleuerit, totumque corpus ſine ſtrigili, & olearia ampulla, miro quodam inducto candore fucauerit. Hæ etiã difficiles hemicraneas & immaniſſimas cephaleas placant, & demulcent, obliuioſis & ſtupidis eximie ſubueniũt, & multis etiam oculorũ vitijs medētur, lacrymas enim ſiccãt, lippis marcorem diluunt, nephelia, ideſt nubeculas extenuant, obſtructioneſque quibus turgent, tenduntur, & rubent oculi, diſcuſſa aperiunt pituita, trachomata, & omnem eorum ſcabritiem emolliunt, hebetibus, luſcioſis, & caligantibus oculis, ita ſpeciem viſumque exacuunt, vt nullum illis collyrium, oxydoricum, vel efficacius, vel

E ſuauius inueniri poſſit. Diſtillationes ſiſtunt, noxias, & omnem ingruentem humorũ ſuperfluitatem reijciunt. Præterea aurium moleſtias hulcuſcula, obſtructiones, dyſecias ſanant. fœdas narium ozęnas, virulentaſque puſtulas, earumquæ dyſodiam, ideſt graueolentiam emendant. Immundos, luxatos, ac commotos dentes, exterunt, corrigunt, firmant, viſcidos ſuccos anorexiam facientes, attenuant, flaccidum ventriculum roborant, flatus diſcutiunt. Acratiſmate affectis, ideſt intemperantem, & ob ingentem ventriculi pituitam, inceſſanter ab ore fluentem ſaliuam expuentibus, pulcherrime ſuccurrunt. malum habitum, ipſumque intercutem morbum curant. Anno enim proxime elapſo Caſpanenſis quidam nobilis, turgeſcente in eo leucophlegmatia, & liuentiore vniuer-

F ſum corpus occupante ſanguine, de ſalute deſperabat, ſed horum balneorum vſu, citius quã quis credere poſſet, priſtinæ ſanitati reſtitutus eſt. Auruginoſis in ſuper, & hepaticis, ſplenеticis, obſtructis, torminibus, & cordapſo frigido correptis, & quibus diſtenduntur, & turgent hypochondria, auxilio ſunt. veſicæ ac renum dolores, eorumque ſuppurata hulcuſcula, vrinæ ſtillicidia, & dyſurias leniunt, detergunt, aperiũt. Muliebris profluuij albi videlicet mucoris tędia, multaq; alia locellorum, & vuluæ incõmoda, quæ humano cõceptui offendicula ſunt, amouent. Sanant vlcera extrinſeca ita vt cicatricibus callum, imo naturalem obducãt membranulam. Vidi enim iuuenem, ſente acutiſſimo in pede ſaucium, dolorem, & inflammationem maximã, tota etiam tibia rubente, & ſupramodũ turgeſcēte, patientē: ſolis his aquis ſuperfluētib. viginti dierum ſpatio, ſanitati reſtitutũ. Vidi equos hulceroſos,

ceroſos,&(vt aquarij medici dicunt)verme, nullis alijs medelis expugnabili ſuperpoſito, harum thermarum cœno quàm breuisſime curatos. Vidi cunctis paradoxum,& quaſi incredibile,ruſticam quandam mulierculam ſua male diſpoſita,& ſuffulta domo ruẽte,à tichnis, & lapidibus cęteriſq; ruinis comminutam,fractam,pertuſam & ferè exanimem,in his poſitam balneis, conualuiſſe,&(vt ita dixerim)reuixiſſe.bis enim ſingulo die in ea balnea ferebatur,opportuna, & irreprehenſibili victus ratione vtens,vnde inſtaurata,& in priſtinum ſanitatis ſuæ ſtatum,non ſine omniũ admiratione redacta eſt.hoc ſolo excepto quod longo poſtmodum tempore obſurduit,mi ſella,hoc pacto luxata membra reduxit,molopas vibices,& quæcunque ſugillata,ſolo hoc malagmate emendauit,hoc paſtillo,& cataplaſmate tã tam doloris moleſtiam leniuit,his deniq; emplaſtris, vulneribus ſuis callum obduxit. Tanti miraculi teſtis non obſcurus inter cęteros exiſtit vir magnificus,& inſignis Ioan. Iacobus Porrus patricius Mediolanenſis,qui vt nobilisſimæ, ac honeſtisſimæ coniugis ſuæ ſaluti conſuleret,liberali apparatu,& expenſa non mediocri,me conſulto,& ſocio,hæc ſacra adiuit balnea. Quo etiam tempore vidimus tabidos quoſdã,fragiles, ficulneos,quinimmo,& bilioſa febre laborantes, qui in has aquas deſcendebant & diu immorabãtur, breui ita pingueſcere,vt cunctis miraculo fuerit.

Quantum vero artriticis,iſchiadicis, conuulſis,diſtentis,reſolutis,tremulis,ſpaticis, neruiceiſque omnibus ſubueniant, exprimere facile non poſſumus. ob hæc enim corporis vitia potisſime cerebres ſunt,& omnium ore verſantur. Teſtari hoc pulcherrime poteſt vir nobilis Dantes Stupanus Bellanenſis Larij noſtri accola, qui ſydera tus, & omniũ corporis partium motu priuatus, his balneis ita conualuit, vt nunc in vniuerſum viribus polleat,niſi quod dextræ(ni fallor)pernæ muſculi contractiores,rigidioreſque deambulãti illi,tantillum adhuc impedimento ſunt. Andreas etiam Caluus municeps meus Frãciſci Calui viri eruditisſimi frater huius rei teſtis eſt locupletisſimus,cui poſt moleſtisſimos coxẽdicis dolores,frigido intus,& extra adſtringente humore,femur adeo riguerat, concretis ceu gelu muſculis, vt nullum medicamenti genus præter balnea hæc, ſenſum excitare potuerit. Bibuntur etiam hæ ſalutares aquæ, nam limpidisſimę ſunt & guſtui non ingratæ. hiſque propinationibus, & potibus, morbidi flaccidum ventriculum roborant, ac in eo congeſtas cruditates, & lentam omnem pituitam attenuant, diſcutiunt,propellunt,ita vt inde eſuritio propè ſaguntina excitetur. Et vt breuiter omnia perſtringam, ad innumeros fere morbos diuĩa hæc balnea vi ſua potisſime arcana,& caloris temperie commodisſima ſunt. Illa enim ſecundum caliditatis gradum(vt dicunt qui innato, & æquali mortalium calori auxiliorum omnium naturam comparãt) excedere minime crediderim, cum in eis nullum ſubardentis ſulfuris veſtigium appareat, & tam clementes prodeant effectus,cumque ferri natura latentis ſulfuris,& eminentis nitri intemperiem, quæ hominem ad quartum vſque caliditatis, & ſiccitatis gradum deducunt, mitiget, temperet, & extinguat. Horum verò balneorum virtus, & efficacia, æſtiuo ſolſticio peracto, ſeu ab ortu caniculæ ad occaſum vſq;,longe excellentior eſt cæteris temporibus, & mea quidem multorumq; aliorum experientia, tempus illud quod ab Idibus Iulij vſque ad Idus Augusti, & ad ſextum vſque Calendas Septembres includitur, ſi ſerenum, tranquillumque fuerit: omnium aliorum temporum accommodatisſimum eſt: Ea enim temporum intercapedine, mirifici ſolent prodire effectus, licet & menſe Maio ſi calidus fuerit, fœlici etiam cœlo gaudeant, & non inutiliter à multis vſurpentur.

BVrmienſes vero thermæ quæ per milliaria centum ab vrbe noſtra Comi diſtant,in extremis Vulturenæ partibus ad radices mõtis Addulæ ſitæ ſunt, ex quo in Septentrionem Rhenus,in meridiem vero Abdua fluuius illabitur, qui medium Vulturenæ vallis perlambens, & Fredolpho,Puſclauino,Treſenda,Malaro,Maſino,Tonante, Tartano, multiſque alijs amnibus omni ex parte turgeſcens, & ſæpe non ſine magna accolarum iactura exterminans,in lariũ noſtrum excurrit. Inter Abduam,& Burmij vicũ hæ calentes aquæ eo in iugo per terræ viſcera,anfractuoſaſque criptas introlabuntur, magno quidem ſono immurmurantes, vel quia præcipites internas cautes percutiant,vel quia introcluſo,et aduerſante ſpiritu aliquo reluctentur,ſiue(vt verius)quod ſulfureo igne ferueant, & continuis agitentur ebullitionibus,calent enim ſummopere,&(vt rumor eſt)oua excoquunt, pullumque gallinaceam deplumant,ſi in profundioribus cauernis tantillum moræ traxerint,ſecus tamen cũ arte decidunt,& balneatorijs cellulis excipiũtur, tunc enim,vel reſolutis euaneſcentibuſq; igneis quibuſdam partibus,cum liberius in aera erumpunt,vel flante borea,quo frigida illa regio ſæpe inhorreſcit,temperatiores,ſuauioreſq; reddũtur.

Quo fit, vt multi maxime Germani incolumes
etiam,& nullo penitus morbo affecti annuatim,
illa accedant balnea, & in eis longo dierum tra-
ctu die noctuq; canant, perpotent, sua de more
exerceant symposia,& magnas capiant volupta-
tes, in quibus etiam ita commode recumbũt, ac
dormiunt, ac si in optimis,& pulchre cõcinnatis
lectulis quiescerent, illæsa prorsus sanitate, quod
me sæpe in summam adduxit admirationem.

Nam si illorum iuuenilis ætas,& exęstuans na-
tura,& victus intemperies(sunt enim edaces,&
voracissimi,& omnium bibosissimi)consideren
tur: mirum est, quod in morbos grauissimos non
incidant, licet id in Germanis fœminis tantæ ad
mirationis esse minime crediderim, nam & natu
ra dẽsiores sunt,& frigidioribus succis humidio-
ribusq; abundant. Horum balneorum natura
maxime sulfurea est,& non parũ nitri particeps,
quod odore, colore, sapore,& eorum cœno in sa
nandis etiam equis opportuno, clarissime com-
probatur. Et licet sulfuris, nitriq; natura ignea
sit,& hominem ad quartum vsq; gradum excal-
faciat,& exsiccet, aquæ tamen hæ, vix tertij cali-
ditatis,& siccitatis gradus principium attingunt.

In causa esse possunt, vel simplicis aquæ repu
gnantia, vel alterius frigidi metalli, vt ferri, no-
bis ignota mixtura, longa tamẽ nos docuit expe
rientia, quod balnea hæc longe efficacius quàm
illa Masini calfaciunt,& exsiccãt, incidunt, discu
tiunt, consumunt, eliquant, attenuant, aperiunt,
attrahunt, valentiusq; ac expeditius, spasticis, ner
uiceisq;,& omnibus ferme frigidis affectibus, sed
maiori quidem violentia prodesse possunt. Quo
circa ab illis caueant biliosi,& quibus nobilia mẽ
bra immodeste calẽt,& ij qui natura, vel casu im
becilles,& ficulnei sunt: immo asthmatici om-
nes, sed potissime Gallico morbo laborantes,&
qui etiam ab eo conualuerunt. Sunt enim in hoc
morbo sontica,& occulta quadam(vt dicunt)ꝓ-
prietate inimicissima, nec in ea tute,& sine vitæ
discrimine descendunt, qui impuri sunt,& malis
succis abundant. hoc testari possunt q̃plurimi,&
præcipue Baptista Montinus ciuis Brixiensis vir
minime obscuro loco natus, sed illustris et admo
dum diues, qui deliciarum tantum,& voluptatis
gratia, sine vllo ordine his fruebatur balneis,&
breui ad tantam morbi molem deuenit, vt octo-
phoro ad me delatus pro conclamato, et deplora
to haberetur. Dei tñ gratia conualuit. Circũspe-
cte igitur & non nisi probe corpore expurgato,
morbo & viribus bene perpensis in ea descendẽ
dum est. Minori tñ respectu,& examine eorum
stillicidio in capitis affectibus,& rheumatismis
vti quisq; potest, locus.n.est stillicidio accommo
datus,& satis elegans, vbi strati infirmi in breg-
mate, vel secundum occiput, pro natura morbi
has calentes aquas sensim guttatimq; suscipiunt,
quæ destillationib maxime pituitosis pulcherri-
me medentur: illasq; sistunt egregie. Mẽse Maio
miraculis pollent,& in eo plusq̃ in cęteris mensi
bus eorũ virtutes elucescunt, vel quia sol eo mẽ-
se suo modesto calore sulfureas partes, q̃ frigido
tpe residebant, cõmouet, exagitat:& illas aq̃ sim-
plici ea tẽperie cõmiscet, vt nulla virtus resolui,
aut exhalare possit, Qđ secus in maximo æstu,&
solis flagrantia cõtingeret. In Masinensibus aũt
balneis secus est, nam ferrũ non facile mobile, ar
dẽtia canis, aut Procyonis tpa expostulat, vel quia
regio illa Burmij Iulio mẽse,& Augusto perpe-
tuis ventorum flatibus vexatur,& tã diuersis, vt
eadem ferme hora borealẽ, austrinum, vulturnũ
que ac circium simul oĩa impetuosissime misce-
tes,& vehementi collisione perstrepentes non si
ne magno corporis,& aĩalis potissime facultatis
detrimento sentias. Mense aũt Maio tranquilla
sunt oĩa. Hæc vero ventorum diuersitas,& aeris
agitatio, neutiq̃ Masinensium balneorũ loca per
turbat, vel quia eo mense videlicet Maio fœlicio
ri cœlo lętetur, vtcunq; siue(vt Pedatius Dioscο-
de aquis loquens inquit) Cœli conditio Astrorũ
videlicet fęlix,& clemẽs aspectus, siue soli per qđ
trãseunt proprietas, siue corporatura vel prima,
qua constant elementorũ mixtura, siue aliæ res,
occasiõesq; nõ paucę, siue(vt verius) Dei optimi
bonitas, qui imbecillitatis nostrę ꝑpetuo misere-
tur, in cã fuerint: certissimũ est qđ ab his nostris
balneis certis anni tpibus, mirabiles,& humano
generi perq̃ salutiferi prodeunt effectus. Habes
hac tua inuitatoria Epistola medice excultissime
ineptiarũ mearum elenchũ, hẽs his nostris repen
tinis literis, q̃ tua culpa modũ excedunt non solũ
Masinensiũ thermarum ortũ, locum, nomencla
tionẽ, miracula, tps: sed & Burmiẽsium: visum ve
ro earũ in promptuario nostro quẽ Dijs fauenti-
bus ad vmbilicum duximus: ꝓ morbi cuiuslibet
qualitate,& ægrotãtis tẽperatura,& naturæ viri
bus passim in singulis eorũ morborũ historijs, q
thermarũ auxilio egent: adamussim inuenies. Su
perest vt tu ipse: cũ curare volueris, reliqua, scitu
oportuna, ab antiquis medicis de metallicis bal-
neis tractantib. accuratius diligentiusq; pquiras.

Bene Vale:& me, vt soles, ama.

Parauicini finis.

Ludouici

LVDOVICI PASINI Medici Patauini Liber, in quo de Thermis Patauinis, ac quibuſdam aliis Italiæ Balneis tractatur.

IOANNI BAPTISTAE RHAMNVSIO VENETO Ludouicus Paſinus Medicus S.

QVanti te faciam, quantoq; opere cupiam vir optime, idemq; doctisſime IOANNES BAPTISTA RHAMNVSI, ꝓbari tibi ſtudiũ, ac volũtatẽ in te meam, hinc facile intelliges, quòd quum elapſis diebus ante ædes tuas hinc Venetias abiturũ te oſtendisſem, iniectusq́; obiter nobis ſermo eſſet de balneis Aponenſibus, dixi Magnificentiæ tuæ, me aliàs de hac re feciſſe quęſtiunculã, Romam miſſam ad egregium virum Ferrantem medicum Pontificium: qui quidem à me per literas quæſierat, vt de tota ratione Balneorum noſtrorum ipſum certiorem redderem. Hanc autem quæſtiunculam quum ſignificaſſes tibi voluptati fore, ſi videre cõtigiſſet, nihil prius habui, q̃ vt eam quamprimum deſcribendam, tibiq; mittendam curarem: vt haberes cum iudiciũ in ea re meum, tum monumentũ, ac pignus qualecunque perpetuę meæ in te tuamq́; domum, vel beneuolentiæ, vel obſeruantiæ. Vale & me in tuorum numero habere non graueris: Patauio Nonis Octobris MDLII.

Quæſtio de Thermis Patauinis vtrum bonæ ſint an malæ, per Ludouicum Paſinum Medicum Patauinum.

SAtis curioſa, nec forte minus vtilis queſtio in medium emergit, vtrum ſcilicet aquę thermarũ, præcipue Aponenſium, bonæ vel malæ ſint. & ꝙ dicantur malæ, arguitur ſic.

Aquę omnium thermarum à tota ſpecie ſunt inefficaces, præſertim autem cũ de loco ad locum portantur, & maxime in vaſis ligneis. ergo malæ. conſequentia nota. Antecedens probatur, quando tranſportantur, corrumpuntur ergo malę. conſequentia clara, antecedẽs probatur. Quippe mutatur odor, ſapor, & qualitas, ergo peſſimæ.

Omnes aquę minerales faciunt vrinæ difficultatẽ, ergo malæ, conſequentia nota, antecedens eſt Principis ſecunda primi doc. ſecunda. ſumma prima cap. xvj. & ij. canonis. capi. lix. vbi dicitur, aquę aluminoſę, corpora, quæ febribus ſunt apta fortiter ad eas perducunt. ergo malæ. probatur quia Ga. teſte Deterrima ęgritudinum quę corpori humano accidere poſſunt, eſt febris.

Aquæ thermarum emendationem non ſuſcipiunt. ergo malæ. patet, quia alteri aquæ non poteſt permiſceri, qualiſcunque aqua mineralis reperiatur.

Plures periclitantur q̃ ſanentur ex aquis mineralibus, ergo peſſimæ. conſequentia patet. antecedens probatur quia hectici, phthiſici, epileptici, hydropici, melancholici, & id genus, non ſanãtur. ergo malæ.

B In oppoſitum eſt ratio, authoritas, ac veritas ipſa experimẽto comprobata. Imprimis ratione probatur, ꝙ aq̃ minerales bonę ſint hoc medio: Illud pharmacum eſt bonum quod ſanat multas ægritudines, & ferè incurabiles à medicis. tale autem pharmacum ſunt aquæ thermarum. ergo aquæ tales bonæ, & optimę ſunt. diſcurſus notus. maior probatur. omne pharmacum aperiens oppilationem fortem, eſt bonum. Aquæ thermarũ Aponenſium ſunt pharmaca aperientia fortem oppilationem. ergo bonæ. diſcurſus notus: maior ex ſe patet. minor quoq; ſenſu clara eſt apud omnes ſcientes, & non ſcientes, qui tales aquas bibũt congruis temporibus: digerunt enim, et euacuãt indifferẽter omnem humorem, ſecundum Mõtagnanam, Sauonarolam, & Petrum Trapolinũ conciuẽ ac pręceptorem meum, qui dicebat, ꝙ

C tales aquę minerales, nedum à qualitate manifeſta, verum etiam à proprietate occulta operãtur. & verba Gale. talia adducebat: Ea quorum actio ex proprietate eſt, non rationibus vnde ſit, cõprehendi poteſt. rationibus autem comprehẽdũtur tantum quę ſenſibus ſubminiſtrantur. aliquãdo ergo quędam ſubſtantię habent proprietatẽ ratione incomprehenſibilem propter ſui ſubtilitatem, & ſenſibus non ſubſtratam ob magnam ſui altitudinem: hæc Gal. Amplius probatur authoritate tales aquas optimas eſſe. Auenzoar enim libro primo cap. j. dixit. Frequentare aquę thermarum potus, eſt ſecuritas ne priuetur ſenſus, & motus. Gal. vero. vj. Methodi. dicit. Non inuenitur aqua naturaliter calida quę non participet medicinali virtute. & Ariſto. 24. par. problematũ, Problemate vltimo, ex propoſito quęrẽs ꝓpter quid calida balnea ſacra dicuntur, reſpõdet: Aut quia à ſacerrimis fiunt, hoc eſt ſulfure, & fulmine, & ibi Petrus de APONO diuinus expoſitor dixit, quia

quia id quod videtur mirabile, & occultum, dictum est sacrum esse. quia etiã in huiusmodi balneis stupendę insunt virtutes, & elatæ.

Solutio autem huius problematis aureis literis scribenda foret: Quippe Seneca teste, si mira fulminis intueri velis, illi diuina inest virtus, & sublimis potentia. quia fulmen ignis est cœlestis. ergo sacer. & sulfur sapit fulmẽ cadẽs. ob id gręce θεῖον sulfur, & diuinũ numen dicitur. quis igitur negare potest, aquis sulfuratis nõ inesse diuinitatis quiddam? ideoq; Plinius libro.35.cap.15. dixit, Maxima ẽ, mira natura sulfuris, & vis eius sentitur in aquis feruentissimis. Auicenna secunda fen primi cano. summa prima cap.15. Inquit, Ferreæ quidem aquæ, splenem resoluunt: & non coire valentes adiuuant, & idem cap.18. Ferreę aquę stomachum iuuant, & splenem. Amplius mihi occurrit pharsalica strages, mirabile dictu, quam CORNELIVS augur sedens in thermis Aponensibus spectabat. & hæc Lucano accepta referam.

Euganeo si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens, APONVS terris vbi fumifer exit,
Atq; Antenorei dispergitur vnda Timaui.
Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeij, & Cæsaris arma.

Si igitur tantus augur in thermis Aponẽsibus habitabat: signum ĩfallibile ꝙ locus erat ędificijs ornatus, nobilis, & apricus vt est videre in secundo libro Aurelij Cassiodori epistola quadragesima. quam Theodoricus Rex scribit ad Aloysium architectum, quę ĩcipit. Si audita veterum miracula, subiungit, delectat enim gloriosam APONI meminisse potentiam. vnde non tantum deliciosa voluptas acquiritur, quantum blanda medicina confertur. s. sine tormento curæ, sine horore remedia, sanitas inempta. Balnea contra diuersos dolores corporis attributa. Quę ideo Aponũ, gręca lingua benefica nominauit antiquitas. vt causam tanti remedij ægri cognoscerẽt. cum de tali nomine dubium nil haberent, eo ꝙ Apona dicuntur, quia contra morbos sint, & contra dolorem afferũt remedium, ò vere secretariũ iure verẽdum. Quando in ijs aquis non solum sensum, sed & verum constat esse iudicium, & ꝙ humana nequit altercatione dissolui, Fontium datum est æquitate definiri, loquitur illic tacita natura. dum iudicat, & sententiam quodammodo dicit, q̃ perfidiam negantis excludit, sed quis ista cõseruare negligat? q̃uis plurima tenaciter sordescat. Nã si qs forte pecus furatur pilis natiuis solito more spoliare pręsumpserit, vndis ardentib. frequenter immersum, necesse, vt ante decoquat quàm emundare præualeat. ò vere Secretarium.

Hæc Cassiodorus.

Reliquum est, sensu & experimento declarare aquas minerales optimas esse, quandoquidem experimentum sermonum verorum est, vt conueniat sensatis, octauo physicorũ.22. & ibi Auer. Opinio cui contradicit sensus nõ est bona, & qui negat niuem albam, & ignem calidũ indiget pœna, vel sensu: ꝙ autem ego expertus sum, id palã oĩbus facio. Anno MDXXVIII. Dum essem Pisauri physicus Illustriss. Vrbini Ducis, correptus fui intensissimo dolore stomachi: à quo dięta tenuissima, medicinis, pilulis, olei potu, fomentis, aut stupefacientibus, minime potui liberari: forte datum ꝙ Illustrissima Eleonora Vrbini Ducissa, in recessu ab Patauina ciuitate portari iussit duos cados ligneos aquarum Aponensium pro quadam domina Pisaurensi de Ardicijs, q̃ aqua erat in camera mea. ego autem sentiens dolorem & alia symptomata perseuerare, desperans ferè de salute, quia solentia iuuare non iuuabant, inde præsagium non bonum trahebam, decreui de aquis thermarum nostrarum quas in cubiculo habebã bibere, de quibus per treis dies bibi vsque. xij. cyathos, ilicoq; liber fui. nec quidquã passus sum. esto ꝙ festiuitates essent Natalicię Iesu Christi Saluatoris. et satis intẽsum frigus. Illi igitur qui dicunt aquas minerales de loco ad locum translatas, ac in vase ligneo, virtutem amittere, falluntur, & sunt inexperti: à quibus cauendũ est vt dixit Ga. in libro de experimentis cap. vltimo. Adde ꝙ quilibet potest experiri, id ꝙ ego expertus sum. & certificabitur ꝙ non mentior. Quum enim sumitur, indicatio à veritate, & sensu, non fallimur, dicebat Gal. octauo Metho. & secundo techni. omnibus ijs sensu dijudicatis non secundum ipsarum rerum naturam. Palam igitur omnibus sit aquas thermarum Aponẽsium, si etiam vltra Sauromatas portentur in vase ligneo, vel vitreo semper virtutem suam seruare.

Hic insurgunt aduersarij asserentes Galę. De balneis mineralibus nullibi tractasse, signum potissimum est ergo ꝙ apud ipsum pro nihilo extimantur, ad authoritatem Gal. vj: Methodi: Nõ inuenitur aqua naturaliter calida quæ non participet medicinali virtute: respondent Gale. ibi loquutum de balneis artificialibus cum decoctis appropriatis quæ habeant calefacere, & li, naturaliter exponũt. i. artificialiter, glossa non digna medico famoso, vt demonstrabimus.

In hac quæstione duæ sunt opiniones, quarũ vna nouissima est quorundam dicẽtium balnea omnia, ærea, marina, nitrosa, salsa, cineritia, sulfurea, aluminosa, ferrea, ænea, bituminosa, aut ex ijs mixta, & ꝙ si darentur balnea argentea, vel aurea

rea,omnia mala ſunt.

Alia eſt opinio vera iudicio meo, Latinorum, Arabum,ac Græcorum,videlicet Ariſtotelis,Galeni, Aeginetæ: & aliorum aſſerentium balnea bona, ſacra ac diuina. vt ſuperius demonſtrauimus. Verum pro clariori doctrina, non erit ab re integrum capitulum Pauli Aeginetæ hic inſerere, quod Gulielmo Copo Baſilienſi acceptum referam.

Paulus Aegineta, De Lauacris naturalibus.
Cap. LII.

» QVæ per ſe, naturaliterq; proueniũt thermæ:alię quidem nitri, aliæ ſalis, alię aluminis,aliæ ſulphuris,aliæ bituminis:aliæ æris,aliæ ferri naturã imitantur. Nonnullæ compoſitam ex eis vim obtinent. Igitur in totum omnes per ſe,ſponteq; proueniẽtes thermæ exiccandi,calfaciendiq; vim habẽt,& *frigidis, humidiſq;* præcipue proſunt. verum quæ nitri, ſaliſq; mixtura conſtant, capiti & thoraci *et fluxionibus* affectο auxiliantur, & ſtomacho, quem humor infeſtat, et aqua inter cute laborãtibus, tumoribus ex morbo prouenientibus, & pituitoſis. quæ aluminis vim habent ſanguinem reijcientibus, ſtomacho vomiturienti, mulieribus quę inordinate purgantur, & quæ frequẽtes abortus faciunt. ſulphuris vero naturam imitãtes, neruos mollificãt, calfaciũtq;, fatigationes ſoluunt, ſtomachum vero effœminant, ſubuertuntq;. At quæ bituminis natura, vel mixtura conſtant. caput replent, ſenſoria lædunt, calfaciunt vero atq; mollificãt, ſi quis diu immoretur. quæ vero æris vim retinent, ori, tonſillis, vuæ, oculis vtiles ſunt. At ferri naturam habentes, & ſtomacho & ſpleni conueniunt. ingrediẽdũ vero in aquã ſine tumultu eſt, vt ipſius vis ſenſim accedẽs, facilius ĩ corpus demergatur.

Ex ijs lector candide habes opinionem Gręcorum, balnea mineralia bona & vtilia fore in diuerſis ægritudinibus. Reliquum eſt nunc ſoluere id quod iſti impingunt Galeno exponẽtes auctoritatem ſuam. Nõ inuenitur aqua naturaliter calida, quæ non participet medicinali qualitate, dicẽtes naturaliter, id eſt artificialiter. gloſſa hęc deſtruit textũ, quia ſi ſic, ergo natura eſſet ars. hoc autem eſt impoſſibile: quia ars imitatur naturam in quantum poteſt ſecundo Phyſic. xxij. igitur ſi ars imitatur naturam, ars non eſt natura, nec natura ars. Relinquitur ergo Galenum balnea mineralia naturalia medicinalia approbaſſe, & per conſequens bona ac vtilia eſſe.

Pro iſta igitur opiniõe, quæ apud me veriſſima eſt, ponuntur tales concluſiones.

A Prima. aquæ minerales omnium thermarum bonæ ſunt. quinimo optimæ.

Secunda. diuerſitas minerę in vnoquoq; balneo, diuerſos effectus producit.

Tertia. Omnis inde effectus proueniens nedum à qualitate manifeſta reſultat, verum & ab occulta.

Quarta. Non incõuenit diuerſas ægritudines ſpecifice diſtinctas, à diuerſis balneis ſanari.

Concluſiones iſtæ omnes clare patent, ex iis quæ ſuperius diximus, & ex dicẽdis certius manifeſtabuntur. omittentes ſemper loqui de ægritudinibus incurabilibus à medicis, illas ĩfinito altitonanti cõmendantes curandas, ſecundum q̧ ſui ordinis celſitudo meretur.

Diuerſitatem aũt minerę, quilibet ſolers intellectus ex ſtillicidijs põt agnoſcere: ꝓpea quod quędã frigidæ ſunt, quia eius minera frigida exiſtit, ſ. B *ex minera ferrea, vt Lucenſes della villa,* & Veronenſes de Calderio: de quibus Antonius Fumanellus præceptor meus aprime doctus librum diligenter cõſcripſit. Aliæ calidæ ſunt, vt aluminoſæ, ſulphureæ, ſalſæ, cineritiæ, æneæ, bituminoſę, vt ſancti Bartholomæi, & S. Helenæ. De quibus Montagnana, ac Sauonarola conciues noſtri diligentiſſime ſcripſerunt. Vtrum autem reperiãtur balnea argentea, vel aurea nõ liquet, quia tamen terra immenſa eſt, poſſibilitaſq; res ampla in aliquo loco forte nobis ignoto dari poſſent. nec inconuenit. quia maxima pars eorum, quæ ſcimus eſt minima eorum quæ ignoramus.

Quicquid ſit, Curtius cũ ſuis ſectatoribus operationes omnium balneorũ damnat. & certe mihi videtur q̧ aſſimiletur illis, de quibus Ariſto. 8. C phyſic. 22. qui dicebant omnia quieſcere, & huius rationem quærere, teſtimoniũ vero ſenſus in hoc dimittere, eſt infirmitas intellectus. Quapropter talis opinionis auctores nauigẽt Anticyram, vel mittantur ad Hippocratem purgandi elleboro. Reliquum eſt vt eorum argumentis, ſeu potius obiectionibus reſpondeamus.

Ad primum. Cum dicitur aquæ thermarũ omnium ſunt inefficaces, quando de loco ad locum portãtur. ergo malæ. nego antecedens. & cum dicitur, odor, ſapor, & qualitas corrũpuntur, negatur. Quinĩmo eſto q̧ ꝑ annos ſeruentur. remanet odor, ſapor, poſſe, & omnis qualitas. De hoc fidiſſimi teſtes ſunt Ferrariẽſes. Quippe Illuſtriſſimus Dux Alfonſus Eſtenſis, ſemper in palatijs ſuis vaſa lignea habebat plena aquarum Aponenſium. de quibus in quocũq; tempore bibebat: ſicut ego Piſauri in feſtis natalitijs Ieſu Chriſti etiam conualui, quemadmodum ſuperius oſtendi.

Ad

Cum dicitur: aquæ minerales faciunt vrinæ difficultatem, respondetur ꝙ si corpore immundo, ac feculento sumantur tales aquæ: vtique præcipitantur materiæ ad vias vrinæ, & sic faciũt difficultatem, sed corpore purgato aperiunt vias vrinæ. Cuius signum quòd ex potu talium aquarum sanantur calculosi locupletissimus testis est SPERONVS SPERONIVS nobilis Patauinus vtriusque linguæ cognitione pręstatissimus: qui ex potu aquarum Aponensium ex toto liber remansit à calculosa passione. Negatur præterea ꝙ corpora non febricitantia deducantur ad febres, si debito vtantur regimine. actu verò febriẽtes eas non bibant.

Cum dicitur: Aquæ thermarum emendationem non suscipiunt. ergo malæ. nego sequelam, & ꝙ non possint emẽdari hoc est ratione suę nobilitatis, ac occultę proprietatis: quia sacræ sunt.

Vbi dicitur: Plures periclitantur quàm sanentur ex eis. ergo malæ. nego totum. immo de centum patientibus eas assumentibus, nonaginta sanantur, vel maximum iuuamentum percipiunt, & quòd omnes aquæ thermarum bonę sint, legatur Paulus Aegineta in primo De arte medica. ca. 52. vbi dixit. Omnes thermæ in vniuersum calefaciunt, & exsiccãt, diuersisq; ægritudinibus conducunt, & signanter Balnea enumerat, nitrosa, salsuginosa, aluminosa, ærea, sulfurea, ferrea, & mixta ex ijs: si igitur conducunt tales aquæ, ergo bonæ: & si dicatur hectici, phthisici, melãcholici non sanantur: cõcedo. quia est munus dei benedicti, sanare ægritudines incurabiles, & suscitare defunctos. & dixit Gal. ꝙ Mercurius cum musis stolidum non sanaret. ergo secundum Galen. melancholici sunt insanabiles.

Cæterum, vbi ostẽsum est aquas thermarum sacras, & bonas esse, vtile ac necessarium duxi nõ nulla de balneis nostris Patauinis in præsentia disserere, supponendo multa à Montagnana, & Sauonarola ciuibus nostris scripta. qui diligentissime tales aquas scrutati sunt, et distillarũt, pręcipue Montagnana. quippe tunc non deerant MOECENATES. Quapropter concors cum tãtis viris, ego quoq; de earum minera, operatiõe, ac vi, paucula quædã pstringam: postremo exponam, quem ordinẽ seruare debeãt illi, qui aquas bibũt, duciam, lauacrum, aut suffumigia capiũt.

De Balneis quæ in agro Patauino sunt.

Dicamus igitur, ꝙ Balnea quæ in agro Patauino reperiuntur plura sunt: sed quæ hodie visuntur, hæc præcipua. Aponi, Sancti Petri, D Domus nouæ, Montis Grotti seu ęgrotorum, Sanctæ Helenæ, Sancti Bartholomæi, Montis Orthoni.

Balnei APONENSIS minera, quod in presentia pro potu in vsu est, sulfurea cum cinere, & calce dicitur, vt ex odore, & gustu percipitur. Cuius vis est calfacere malam complexionem, frigidam remouere: crassam attenuare: stomachi, splenis, ac hepatis apostematibus, & doloribus subuenire, subcutaneam humiditatem tollere, dolorem iucturarum mitificare, & cuiuscunque membri humiditatibus præsertim matricis mire subuenire: sicq; ad mulierum fœcunditatẽ apprime valere, vt Princ. in. 2. cano. & fen secunda primi declarauit.

Balnei SANCTI PETRI minera aluminosa est cũ modico æris, vt color testatur. Balneum autem hoc bipartitum est. s. vrbem versus, & versus Mõtem. vis à parte vrbis minus calida est. & cõfert mirifice vlceribus crurtum, ani, scabiei, pruritui salso oculorum, aurium: pars autem balnei in capite montis, magis calida est, cõferẽs fluxui sanguinis menstrui, hæmorrhoidum, doloribus colicis, iliacis, ac cæteris ventositatibus.

Balnei DOMVS NOVÆ minera, forsan hẽt salẽ cũ sulfure: in quo loco Cararriẽses, faciebãt salẽ, vt ex tractatu IACOBI de DONDIS, seu de Horologio ciuis nostri apte patet. aqua eius minus solutiua est q̃ prima. s. Aponensis. aliud balneũ est versus occidẽtẽ, cuius minera est calx, alumẽ & sal. & valet in hydrope, ventriculo humido, & catarrho fluente à capite.

Balnei MONTIS GROTTI vel ęgrotorũ minera, sulfurea, cinericia existit. in eo oriẽs dñatur. vbi riuulus sulfureus est, Equorum appellatus. Ambo fontes nocent stomacho.

Balnei SANCTI BARTHOLOMÆI minera, est bitumẽ, aspalto mixtũ, sulfure subdominante. id quod in eo preciosum est, lutum existit, podagrarum emplastrum appellatum. Cuius vis est neruis opitulari contractis, spasmo, catarrho, sciaticæ, genagræ, chiragræ, & id genus. tantum etenim auxilium in ijs ęgritudinibus præbet, vt solliti adire tale balneum lutosum, tum eruditi, tum idiotæ, id certissime affirment. Cæterum dubitabit aliquis, quid sit bitumen, & aspaltum. Pro solutione dubij, videas Matthęum Syluaticum in cap. de Brasalendi. vbi optime declarat, quid bitumen, aspaltum, naphtha, petroleum, stercus dæmonis, & oleum liquidũ, eo ꝙ idem ferè sunt. Amplius, sciendum ꝙ vltra ea, quæ dicunt Montagnana, & Sauonarola de Balneo seu luto Sancti Bartholomæi, testor me vidisse dictu mirandum in

in neruis emolliendis ac doloribus ſedandis, modo non ſapiant morbum gallicum.

Balnei SANCTÆ HELENÆ minera eſt multi ſulphuris, leuioris aluminis, & remiſſi cineris. Locus eius eſt mõticulus vallibus circundatus. in cuius parte meridionali, in decliui parte monticuli exit aqua calidiſſima, efficiens Balneũ & duciam. in monticulo vero eſt ſtuffa. In valle autẽ propinqua domui, eſt lutum, cui oriens & meridies dominantur. eius vis valet ad ægritudines frigidas, ſimplices & cõpoſitas: ꝓpterea qđ cõpoſitæ virtutis exiſtit · calfacit enim potẽter, neruos mundat, dolores ſedat, ſpaſmum tollit, prohibet membra recipere ſuperfluitates: eiuſq; virtus cõpoſita eſt, vt in cæteris balneis.

Balnei MONTIS ORTHONI minera, licet difficulter cõprehẽdatur: credimus tñ ꝙ ſit ſalſa, ſulphurea, pinguis: eius vis experimẽtis cõprehenditur: nõ quia calidum, frigidum, humidum, aut ſiccum: ſed quia tale valet in doloribus neruorũ frigidis antiquis ac duriciebus articulorũ. ſplenẽ minuit, membra laxa confortat: omnia aũt dicta hæc, velle ratione demonſtratiua probare, impoſſibile eſt: ſat aũt ſit ꝙ ſenſu hæc videmus & palpamus. Dicamus aũt de mente Ariſt. ꝙ experimentum rationẽ vincit, & negare hoc, eſt infirmitas intellectus. octauo Phyſicorũ vigeſimoſecundo. Hęc de minera, vi, & effectis balneorum agri Pataui, ſint nobis dicta. Reliquum eſt paucis docere, quid ſeruandum ſit ijs qui ad balnea Patauina valetudinis cauſa ſe conferunt.

De temporibus petendi Balnea.

TEmpus congruum balnea petendi eſt menſe Maio & Septembri. ille igitur qui Aponi aquas vult ſumere, talem regulam obſeruet. In primis patiens careat febri · ſit bene purgatus. & ſapientis ac experti medici conſilio id faciat: vt voluit Gal. in libro de experimentis cap. vltimo.

A vbi dicebat. Caueas à medicis inexpertis: & maxime in potu aquarum mineralium. Supponamus ergo corpus purgatum & pro craſtina die aquam bibiturum: hoc veſperi pro cœna accipiat tantum panatellam cum modico vini pauciſeri, & ad horam eat dormitum. Sequenti autem die, tempeſtiue ſurgat & bene indutus capiat. xij. cyathos aquæ in termino vnius horæ, continue deambulando inter parum & nihil ſedendo vſq; ad horam prandij. Quę erit quando vrina incipit habere tincturam, ſcilicet vltra quatuor horas. Prandium autẽ ſit pullus elixus cum brodio ſimplici: vitulus etiam laudatur: vinum tenue & clarum, à prandio ad cœnam nil penitus dormiat. Ludat aut ſpatietur. Hora. xxiij. cœnet: & ſit con-B tẽtus ſola panatella cum. xx. granis coriandrorũ, vel ſeminum cõmunium conditorũ. Hora. xxiiij eat dormitum, ſemperq; ſummo mane ſurgat: ſingulis diebus augendo numerum cyathorum vſq; ad. xxij. vel. xxiiij. & quia multi reperiuntur qui in potu talium aquarũ ſudant, ſicut ego cum illas accipio: admoneo tales illico apud ignẽ cum camiſia calida permutare ſe, ſudore cum linteolis exſiccato: ſi vero aliquis Pataui, Venetijs, vel alibi has aquas bibere vellet, quia actu frigidæ ſunt, calefiant in phiala vitrea poſita in lebete, in quo ſit de eadẽ aqua, bibaturq, vt diximus. Sunt enim aliqui cupientes oppilationes ſuas aperire, quia obſtructio mater fere eſt omnium ægritudinum, dixit Gordonius: eapropter volunt bibere magnam aquæ quãtitatem: quæritur vtrũ hoc ſit laudabile. Rñdetur ꝙ in cura coacta licet oĩa facere: & ſępe bene ſuccedit. Sed vbi qs tali auxilio C egeat, tuto ad eas vadat, aquam bibat, duciam, ſuffumigia, lutum & balneum capiat, ſapiẽtis ac experti medici conſilio. At vbi thermas ipſas adire nõ poſſet, tuto mittat ad aquas capiẽdas in vaſis ligneis, vel vitreis, illiſq; vtatur ſecundum patientis neceſſitatẽ. Ad laudem Dei opt. max.

Et quoniam in hunc de ORTHONE MONTE ſermonem incidimus, libuit antequã ædis Deiparæ Virginis, & Auguſtiniani Cœnobij eidem adiuncti originem referamus, verſus quoſdam quos iuuenes adhuc de Orthone, quaſi Gigante quodam cum dijs pugnante, & à Ioue interfecto, atq; huic monti ſubiecto luſimus, hic apponere. In quibus, ex illius fulmine icti vulnere, ſudore, atq; excremẽtis, immiſſum proximis aquis calorem, ſalſedinẽ, ac vim ſulphuris & bituminis fabuloſe oſtendimus. Tu velim lector candide, qualeſcunq; ſunt, boni conſulas.

FVderat anguipedes immania monstra gigantes
Iuppiter, & cœlo meditatus vincla Typhoeus
Conditus Inarimes ęterna mole gemebat.
Impositam Enceladus membris fumantibus Aetnam
Vix perferre gemens poterat. semusta Vesęui
Saxa super victum male Porphyriona premebant
Luctantem, flammasq; atro sępe ore vomentem.
Iam rigido Mauors transegerat ense Pelorum,
Et te sæue Mimas, & te procere Damastor.
Verterat in faciem saxi Tritonia virgo
Aegide protensa, longas Pallanta trahentem
Serpentum spiras, & dijs infanda minantem.
Cętera phlegræis proiecta cadauera campis
Aethera turpabant putri graueolentia tabo.
Vnus tot cæsis superabat fratribus Orthon,
Orthon, supremo quem nixu irata crearat
Terra parens, vnum cunctis opponere diuis
Ausa (nefas) vnique arces promittere Olympi:
Tantum animo robur, tantasq; immanibus illa
Addiderat vires membris. hic vnus ab arce
Rhœtorum alpina, celsiq; à vertice Baldi,
Inq; deos inq; astra ferox conuitia iactans
Tentabat montes imponere montibus altos,
Et structis arces gradibus conscendere cœli:
Quum procul instructam videt aduentare deorum
Hinc aciem atque hinc, seq; peti tot ab hostibus vnum.
Ergo vt erat manibus centum præsignis, & acri
Corpore, centenas nunc intorquebat in hostem
Ingentes montis partes, nunc impete facto
Proturbabat agens aciem, vultuq; proteruo
Et voce horrisona diuos terrebat. ibi illi
Aut subito versis se se occulere figuris,
Aut latere, & celeri freti pede terga dedere.
Certatim trepidis tribuunt sua quisq; coloni
Hospita tecta deis: nusquam illis læta voluntas,
Non hilares vultus, non largæ copia mensæ
Defuit. hæc hominum pietas bene cognita diuis,
Grandia percepit meritorum pręmia: nanq;
Flaua Ceres illis messes, sua vina Lyæus,
Pacales oleas Pallas, armenta gregesq;
Magna Pales, pauperq; tulit sua dona Priapus.
Durat adhuc concessus honos, & dona deorum
Certa manent, ridetq; suo bona copia cornu.
At Mars, non dirum aspectum, non brachia centum,
Non fremitum infandum metuens, petit ense furentem
Cominus, & getico tentat dum rumpere ferro
Se miseri vastum latus, intolerabile vulnus

Accipit,& magnis implet clamoribus æthera.
Audijt incertis torrens Liquetia ripis,
Atq; Athesis metuens imo se condidit alueo,
Et retro presis celer Abdua substitit vndis:
Horrueruntq; alpes,& nubifer Apenninus.
Iuppiter & sæuo turbatus vulnere nati
Et trepido diuum discursu:quem prius hostem
Spernebat,metuens pariter cœloq;sibiq;
Victorem trifido transfixit fulminis ictu.
Illum indignantem & vasto fumum ore vomentem
Turbine corripuit subito,ventisq; rotatum
Protinus Euganeis moribundum extendit in agris.
At Tellus(neq; enim illa sui non gnara doloris
Esse potest) scindi subito atq; dehiscere terram
Imperat,inq; domos vacuas atq; intima duci
Antra iubet flentem natum:qua mille columnę
Atria nigra deę magni Iouis inuia telis
Hinc illinc pariter subeunt:qua flumina fontes
Cuncta suos magnam subterlabentia terram
Agnoscunt:ibi mœsta parens stipata caterua
Natarum,quas illa Erebo commista crearat,
Vt stetit,impleuit mœstis vlulatibus antra:
Incusansq; Iouem,dixit quæcunq; iubebat
Insanus dolor:hinc illi phlegetontides vndę
Respondent,illinc resonant Acherontia saxa,
Et qui nigranteis voluit Cocytus arenas.
Dumq; extinctum Orthona parens,Orthona sorores
Ingeminant,ripæq; vndeq; Orthona reclamant.
Dumq; aliquid superest animæ,reuocare sorores
Non cessant,reuocant nymphæ clamore secundo.
Verum vbi iam exangues vita indignata sub vmbras
Fugit,inextincti viuebant sulphuris ignes,
Pascebantq; atros immensi corporis artus,
Et feruens omni sudor de parte fluebat.
Prima parens sacros extinquere fontibus ignes
Nititur:hanc natæ vnà omnes famulæq; secutæ
Vix tandem gelidis vicerunt sulphura lymphis.
Quæ miros illinc subito traxere calores
Sulphureasq; simul vires,vsumq; medelæ:
At salibus fontes sudor vitiauit amaris,
Inq; nigrum ventris fœda excrementa bitumen
Mutata,affectis præbent medicamina neruis.
Fumiferum feruens Aponus caput extulit aruis
Primus,vicini post quem longo ordine fontes
Calfacti,superas venêre in luminis oras.
Tum fletum satis ingenti texêre sepulchro
Rupe sub aeria,quæ nunc ORTHONIS ab illo
Dicitur,& seruat post tot quoq; secula nomen.

Non ab re mihi videor esse facturus, si hoc loco ꝓ appẽdice addidero, vnde habuerit ortũ siue originem ædes illa virginis deiparę Orthoni mõtis. Anno siquidem à Christi redemptoris ortu. MCCCCXXVIIJ. q̃dã PETRVS FALZONIVS quum grauiter cruribus esset affectus, & multa tentata pharmaca nihil proficerent, ad hæc se contulit balnea, atq; in id balneolum quod nunc est iuxta ędem virginis, quotidie se demittebat. quumq; id sedulo per multos dies fecisset: singulis horis Dei genitrici suam valetudinem cõmẽdabat. mota virgo Deipara hominis calamitosi precibus, illi astitit inenarrabili quadã specie humana maiore. quæ sic visa est alloqui hominem. Petre, mitte manum in imum alueí angulum quodq; ibi offenderis extrahe. quod vbi fecisset vir pius, eduxit tabellam quandam ligneam pictam Dei genitricis effigie. quam ille conspectã supplex veneratus pristinę incolumitati illico restitutus est. huiusce rei fama cum ad aures Reuerendissimi Episcopi nostri Patauini peruenisset, (is erat tum PETRVS DONATVS Patricius Venetus Florentię pontificis Maximi inter nuncius) ꝑ literas don Dominico ordinis sanctæ Mariæ in Vancio eius in vrbe nostra vicario mandauit, vt montem Orthona statim peteret, req; vt erat, explorata, ac diligenter perspecta, studiose operam daret: vt eodem loci sacra ędes diuę Marię virgini illico extrueretur. in quã sacra illa effigies collocaretur. quod ille q̃ citissime effecit. O vltra q̃ dici possit sanctissima virgo. palã vtiq; oĩbus est q̃ potens sit diuina manus tua: & ex hoc maxĩe dignosci potest. ab anno nanq;. 1428. ad annum. 1548. ex infinitis manifestissimis miraculis hoc extat maximum, q̃ loca syluestria, sterilia, inaccessa, ac vix lupis cognita, impręsentiarũ instar Hesperidum hortorum elucescant. adde præterea religiosissimum, & longe pulcherrimum templum ipsi virgini dicatum, & heremitarum Augustini cœnobio adiũctum, quod ad Orthoni montis radices iacet. is mons ad aquilonem & occidentem vergit. ornat locum tum ipsius ædificij pulchritudo, tum innumerabilia penè dona voto per totam ędem vel tholis suspensa, vel donarijs affixa. Aedes porro mediocris, & quæ situ ipso, crucis speciem præferat. primus ingressus vsq; ad aram maximam, vbi mirifica effigiẽs beatę Virginis est collocata, late patet. vbi ab ea deflexeris in dextram ac lęuam partem, tanq̃ in crucis brachia quædam, hinc inde protenditur. Heremitę Augustiniani loco præsunt, sacraq; ibi quotidie Deo & Virgini faciunt: ad quam salutãdam, & vota persoluenda, innumeri populi mira

Descriptio Aedis. D. Mariæ montis Orthoni.

pietate confluunt. Hoc singulare Dei opt. maximi munus, thermas etiam ipsas loco vicinas celebriores reddit.

Quod reliquũ est, intrantibus monasteriũ per portam cõem curuã, diuersi fonticuli se offerunt calidi: sed vnus maior cæteris, à quo quodã ligno cõcauo lutũ extrahitur. & patiẽtes ægritudines superius enumeratas, hora. xij. & . xxj. sub ardẽti Sole emplastrãtur: lutoq; exsiccato nouũ lutũ apponitur spacio vnius horæ. demum eadem aqua lauantur, & exiccati in lecto se ponunt per dimidiam, vel vnam horam, non vt dormiant, sed vt membra restaurentur. Sicq; per. xv. vel. xx. dies id fit. quia longa ægritudo ad curationem tempore longo indiget, quippe actio omnis fit in tẽpore, dicebat philosophus. In hortis etiam sunt piscinę scaturientes eiusdem virtutis.

Hæc de Balneis nostris Patauinis in præsentia dicta sint. quòd si rudi sermone (doctissime lector) non expolito, & auribus tuis digno, dicta hæc videbis, non sis immemor vulgati carminis illius,

In tenui calamo latitat mel sæpe suaue,
Et modici fontis temperat vnda sitim.

Postremo libuit hoc medicorũ veteri carmine aquarum Aponẽsium sumendi ordinẽ claudere.

Balnea qui sumunt Aponi, sint febre soluti,
Luce fugent somnũ, sit quoq; cœna breuis.
Elixas comedant carnes: venereq; sequestrent:
Prouocet vrbanos quælibet hora iocos.

De Balneis Patauinis tractatus explicit.

QVAESTIONES NONNVLLAE circa prædicta balnea.

AD hæc cũ iã de Balneis nostris Patauinis doctissime RHAMNVSI Quæstiunculam terminatam arbitraremur, noua ecce orta est speculatio. Quippe q̃ ALOYSIVS Luisinus Vtinẽsis academiæ Patauinæ scholasticus nemini secũdus, dubia hæc nobis discutienda proposuit, eo q̃ primo Metaphy. iij. dixit Arist. Veritatem inquirentes sine dubitatione, similes sunt nescientibus quo ire debent, & consequenter proprium est de singulis dubitare. Dubium aũt propositum à doctissimo iuuene tale est. Aquę thermarum in qualitatibus actiuis calidæ sunt actu & potentia, in passiuis vero humidæ actu, potentia siccæ. Constatibus arguo sic. Aquæ thermarum calidæ sunt & siccæ.

& ſiccæ.ergo habent calſacere & exiccare.

Quęritur modo ſi corpus calidæ & ſiccæ tẽperaturæ, aliquo ſymptomate affectũ repiatur, pro cuius cura congruum ſit ei tales aquas exhibere. Quæritur inquã nunquid tutum ſit patienti conſulere, vt illas bibat. In primis arguitur ꝙ non, quia corpus naturaliter calidũ in naturalibus, ſpiritalibus & animalibus, ex quibus totum reſultat calidum, quod quidem potius indiget refrigerio ꝗ ſupercalefactione, vt voluit Gal.iij. techni.90. textu, vbi dixit, ꝙ curatio cuiuſcunq; ægritudinis eſt alteratio cum oppoſitis in qualitate, quia contraria contrariis curãtur. exhibere aũt has aquas, eſt addere caliditatẽ caliditati propter ſymboleitatem, ad quam facilis eſt tranſitus. Tunc arguo ſic, ſimile additum ſimili facit furere. hic eſt ſimilitudo inter aquas & corpus. ergo inde furor maximus accendetur. diſcurſus notus. Maior eſt Ariſto. primo de generatione. Minor conceditur. relinquitur igitur tales aquas nullo pacto conuenire corporibus cholericis.

Quæritur vlterius, ſi tales aquæ mane bibuntur, vtrum in ſero conueniens ſit bibere aliquem ſyrupum, vel iuleb cum aquis diſtillatis, vel decocto aliquo, ad hoc vt fiat contraoperatio, ne corpus igniatur. Quippe tanta biliosa materia mouetur, quæ fere omnium morborum mater exiſtit, vt voluit Galenus in libro de Dynamidijs. Cum ergo tãta biliosa materia moueatur propter aquę eductionem in mane, videtur quòd in ſero pars quæ non eſt educta, veniat præparanda cum digeſtiuis ad exitum in ſequenti die, auctoritate Hippocra. Cõcocta medicari & mouere non cruda. Quapropter concludẽdum videtur in ſero digeſtiua propinanda eſſe:

Quæritur amplius, vtrũ bibẽtibus tales aquas, hepar inungendum ſit cum oleo roſaceo, violaceo, vel vnguento ſandalino, mane & ſero ante cibum. eſto quòd in thermis, vel extra, aquæ ſumantur.

Ad dubia ab iuuene ſtudioſiſsimo acutiſsime & docte propoſita libentſsime reſpondemus. Ad primum quando dicitur. Aquæ thermarum calidæ ſunt actualiter, & ſiccę virtualiter. concedo. ergo calfaciunt & exiccant. tranſeat. at cum infertur. ergo tales aquæ non ſunt corporibus calidis & ſiccis, id eſt cholericis exhibẽdæ. nego iſtã. Ad argumentum, cum dicitur tales aquę calidæ ſunt & ſiccæ, ergo calfaciunt & exiccant. Reſpondeo, quòd calefacere & exiccare contingit dupliciter per ſe, vel per accidens, & certum eſt quòd per ſe calefaciunt, per accidens vero dico, quòd refrigerant, pariter & humectant, quia tanta materia biliosa euacuatur per ſeceſſum, & quandoque per vomitum, quòd corpus priuatiue remanet frigidum & humidum. quòd autem maxima quantitas materiæ bilioſæ euacuetur: ſciunt illi qui aquas bibunt. in quibus dum egerunt, tantus ardor in ano excreſcit propter euacuationem materiæ bilioſæ in vna hora, vel ad ſummũ quatuor, vt vix cum ſpõgia madefacta poſsint illum tãgere & abſtergere: & ex hoc eliciebat adagium Petrus Trapolinus, quòd certum per accidẽs, magis eligendum quàm per ſe dubium.

Ad aliud. De digeſtiuis & iuleb exhibendis. Reſpondetur quòd nõ ſunt ad propoſitum, quia aquę noſtræ minerales digerunt, & euacuant, qđ in nullo alio pharmaco reperitur. eapropter non egemus digeſtiuis, aut aliquo alio alterante. ſat eſt quòd potus thermarum præſupponit corpus ſyrupizatum, ac purgatum exquiſite.

Ad aliud dubium. de inunctione hepati applicanda cum oleis, aut vnguento ſandalino, quo communiter aliqui medici vtuntur. dico ꝙ nullo pacto id fiat, & ratio eſt. quia extrinſeca inunctio calorem in hepate coaccentrat. quo fit vt hepar magis calidum reddatur, vt placuit Ariſtote. ſecundo Metheororum, vbi dixit, Cõtrarium circunſtans ſuum contrarium fortificat ipſum, per antipariſtaſim. Exemplum patet: in fabriferrarijs, vbi ferrum cum carbonibus accenſis volunt magis ignire, qui aſpergunt carbones ignitos cum aqua frigida, ad hoc vt maior fiat caloris coaccentratio.

Hi ſunt excellentiſsimi huius ſcientiæ profeſſores, vnde & hæc & alia didicimus, Petrus Rochabonella, Hieronymus della Turre Veronenſis, Gabriel Zerbus, Marinus Brocardo, Franciſcus de Caballis, Bartholomęus gibbus Montagnana, Ludouicus Toſetus, Benedictus Fauentia, Laurentius Saxoferrato, Franciſcus Memoria, Bernardinus Malſperono, Victor Maripetro, Baptiſta Barzizio, Nicolaus Ianua, Ioannes Aquilanus, ac Petrus Trapolinus, Patauinæ vrbis ſplendor, qui ſingulis diebus faſtis, per duas horas legens, & tantũdem in circulis in ſero diſputans, arcana philoſophiæ, ac ſacræ medicinæ aperte demonſtrauit, & qui vidit teſtimonium perhibet: & ſcimus quòd vera dicit, vt tu doctiſsime lector etiam credas, nos tripode Apollineo certiora enarraſſe. Palam autem omnibus ſit, hos citatos doctores de balneis Aponenſibus loquutos, ex ſententia Montagnanæ: nec non id totum edocuiſſe, & vbi aliter ſentiret Michael Sauonarola, id tantum inexperiẽtiæ ipſius aſcribatur: hic nanque Ferrariæ, Montagnana vero

Patauij legebat,& ad vota singulis annis ꝑ multos dies balnea adibat,& easdem aquas stillabat ad libitum.

Et quia Deo benedicto fauente, dum essem in partibus Romãdiolæ medicus optimi et præstãtissimi Ducis Vrbini Frãcisci Mariæ Feretrij, ita annuente excellentissima Ducissa Eleonora Gonzaga eius Consorte, iui ad videnda balnea satis famosa Vrbis veteris ac Viterbij. Eapropter dum essem in thermis illis ea quæ scripsi, hic fideliter ascribam.

De Balneis Vrbis veteris, ac Viterbij.

DIe.25. Iulij. MDXXXIII. Illustriss. Vrbini Ducissa misit me ad videndũ balneum Ficoncellæ, laudatum à D. Hieronymo à Corrombono de Eugubio, pro excellẽtia sua, quod est in Castro S. Cassiani, distanti. xv. milliaribus ab vrbe veteri. ibique fui per tres dies & exquisite oĩa cupiens cognoscere,& eorum reddere rationem, ducem habui Fran. Antonium Didrellum balneorum expertissimum, ibi habentẽ domicilium,& commorantem. Imprimis ostendit mihi vir iste expertus.

Balneũ magnum, appellatum DE LA TERRA naturæ aluminosæ ac ferreæ. in quo se balneãt patientes,& bibunt. est autem tantæ caliditatis, vt vix tolerari possit. Toleratur tamẽ in angulis, & locis non scaturientibus. mundificat renes à calculis. stomachum corroborat. adiuuat fœcunditatem. Distat à Castro per iactum vnius lapidis.

Secundum Balneum est CALDAGNA, distans vt primum, aperit oppilationes, sudorem ꝓuocat copiose, rustici in hoc stantes subterfugiũt phlebotomiam, ac scabiem sanant, dolores frigidos expellentes.

Tertium balneum est DE BVXO, sic dictum quia ibi tantum nascitur buxus. Dicitur ẽt Grotta, eo quia iacet in quadam grotta. De eo bibitur.& vis sua est in eleuandis cicatricibus inductis à combustione ignis, valet in fistulis, & nerporũ pũcturis ac vlcerib. et est aqua satis turbida.

Quartum balneum dicitur CALDAGNA COCTA. Calidũ & siccum. in quo est ducia exsiccans humores calidos,& humidos. valet in podagra.& circuncirca balneum, vidi & tetigi magnam quantitatem capillorũ veneris, recentissimosq; collegi, & ipsos in vna pyxide reposui, et Vrbinum portaui.

Quintum balneũ est SANCTI GEORGII calidũ,& siccum. De quo à fidedignis dicebatur in præsentia Reueren. ac Illustriss. Cardinalis Senensis de PICOLOMINIBVS. qui tunc ibi erat. ꝙ mense Maij,& Iunij illo anno à quodam milite Triuiano, ferrum quodam extractũ fuit, quod sub genu erat infixum,& ab alio pila plumbea ex cauilla: à Molẽdinario, ꝓuncta partisane, quæ erat coxæ infixa, à Comestabili Florentino 24. squamę ossis. amplius à quadã muliere iuuene de Lerona, quæ putridum crus habebat, id totum abscissum est,& cõualuit virtute balnei. Diligenter quæsiui à multis incolis de minera. dicebant ferè omnes à prædecessoribus semper audiuisse, ꝙ minera erat de calamita, ex quo ita poten ter attrahit. hoc autem apud me est valde dubiũ, & eapropter curro ego ad occultam proprietatẽ.

Sextum Balneum est SANCTÆ MARIÆ. Calidum & siccum, valet in podagra, gumis, contractione, spasmo, in resoluenda calositate cicatricis, gangræna, ventriculum confortat in. xxv. diebus.

Septimum balneum est FICONCELLE temperatum ad tactum in caliditate, ferreum, aluminosum. Bibitur pro hepatis inflammatione.le prosos curat.

Octauum balneum est DE LVTO, dictũ Po yus. valet in vulneribus, gumis, ac membro debilitato.

Nonũ balneum est de FRATICELLIS. va let vt balneum de Luto: Hęc balnea à me pluries in tribus diebus continuis visa sunt, Duce semp Fran. Antonio Didrello qui in balneis habet do micilium. nec illi fui ingratus.

Die. 29. Iulij MDXXXIII. fui Viterbij, Sermonemq; habui de Balneis Sancti Cassiani, & Viterbiensibus, cum D. M. Octauio, D. M. Ma thæo de Colle,& D. M. Marcoantonio Turrino. Demum ad balnea Viterbiensia me transtuli, & imprimis vidi BALNEVM DE SERPIS appellatum, quod distat ab vrbe tribus stadijs, mi fice valens in vlceribus.

Balneum est NAVES, VEL NAVSÆ, vel LAVES. Calidũ aluminosum. In quo lacuna e satis ampla: cuius aqua lactei coloris existit, & satis calida, ad distantiam vero decem cubitorum duo foramina terram erumpunt. Quorum vnũ distat ab alio per vnum cubitum, foramina aũ aliquanto tribus digitis latiora sunt, e qbus pro silit aqua extra foramen quatuor digitis. aquam amborum foraminum tetigi decies in vna hora mirabile dictu, alterum erat calidissimum, alterum frigidissimum,& extra foramen prosiliebat frigidissima aqua,& hora erat. xx. dum ibi essem sub ardẽtissimo sole, coactusq; fui bis permutare camisiam prę sudore nimio nec inde poteram recedere quin iterato tangerem aquas vix vno cubito distantes

distantes. alteram calidissimam alteram frigidissimam instar niuis. res certe speculatione digna. & dũ essem Romæ coram CLEMENTE VII. ibi existente D. Matthæo Curtio hoc dixi sanctitati suæ, pro re fere miraculosa. Pontifex illico quæsiuit causam tantæ diuersitatis, in tam breui spacio. respondit Curtius non esse hoc possibile. subrisit inquiẽs, non credo ꝙ magister Ludouicus mẽtiatur, sed causa est occulta: subiunxitq́; vtraq̃ dici possit sapientissimus Pontifex. videre nostrum est, orificium aquæ calidæ, existens versus balneũ Nausæ, circa suã caliditatem causam manifestã habere. Quippe ortum attestatur principio suo: orificium vero frigidam emittẽs aquã, causam habere potest influxum Lunæ, Veneris, vel Saturni, propterea quia Planetæ sunt frigidi, vel influxum ab aliqua stellarum fixarum existẽtiũ in octaua sphæra. ꝙ modo tanto impetu aqua frigida saliat, vt videatur sicut calida ebulliens: id à vẽto subterraneo esse potest, propellẽte aquam illam ad extra. Tunc ego cum omni reuerẽtia dixi, Pater beatiss. planeta ille, vel sydus octauæ sphæræ causans talem influxum, quodcunq; sit, illud paulo minus, æquale aut maius est tota terra, quippe ꝙ omne sydus octauę, quantũcunque paruum, octies decies maius est tota terra secundum Alphagranum. Quomodo ergo tãta moles in distãtia cubitali, effectus adeo contrarios producere potest? Subrisit Pont. inquiens. Aduc modicum lumen in vobis est. nonne dixit vester Aristo. ꝙ maxima pars eorum quæ scitis, est minima eorum quæ ignoratis? Dicas quæso si non darentur influxus frigidi, quomodo entia frigida generarentur, & conseruarentur, vt puta ferrum, argẽtum viuum, ac id genus multa? Ad hæc tremulus dixi, Sanctitas vestra tetigit scopum. Tunc vero Pontifex iniunxit magnifico Cauallerino dilecto suo dicens, Scribas magistro Marcoantonio Thurrino physico Viterbiẽsi, vt quamprimum eat ad balneum Nausę, diligenterq́; videat ac tangat duos fonticulos, alterũ in sinistro cornu versus balneum calidum, alterum in dextro frigidũ, distantiam annotans, necnon latitudinẽ orificiorum. ac de oĩbus certiores nos q̃primum reddat.

Tertiũ. ad distantiã iactus vnius arcus in quadã domũcula diruta fere, per medium magno impetu currit quædam aqua calidissima adeo feruens, vt eam manus tolerare nequeat. videtur autem hoc potius flumen currens q̃ balneum.

Quartũ post hoc ad distãtiã vnius milliaris, vidimus balneũ DE BVSSETIS, aluminosum in quo nec musca quidem erat, oẽsq; cameræ nudæ.

Quintum. recedẽs ab hoc iui ad famosissimum balneũ della GROTTA, vel Gripta, seu Papę, ex A eoꝙ PAPA NICOLAVS V. ob ĩmẽsum beneficiũ receptum ab illa aqua, ad futurorum cõmodum, multas ædes ædificari mãdauit: aqua est coloris æris, ingrata satis gustui meo, & trium famulorum qui mecum erãt. lauimus manus & faciem, ex qua lotione, tantus fœtor impressus est in manibus nostris chirotecis, linteaminibus ac vestibus per multos dies, vt nec fuerit dare modũ cũ sapone, aut aqua muscata, fœtorẽ illum hircinum pellere. aiunt tamen Viterbienses balneum illud, vnico verbo, ad omnes ægritudines valere. vtrum autem hoc verum sit, scrutator omnium Deus optim⁹ maximus nouit. Talia sunt balnea à me visa in agro Viterbiensi, nec vsquã fuit dare modum aliquem vt inuenirem in pallatijs illis, qui ea ostenderet. forte quia tunc temporis, aer esse potest insalubris. ego vero etsi ex nimio B æstu fessus, non tamẽ videndi satulus, Balneum Grottæ iterum ingressus, certificatus de colore glauco, minera glauca, & eius fœtore: ibi tres horas consumpsi, nullo etiam villico apparente, eo relicto Romam petij. Multosque medicos alloquutus, scire cupiens, nũquid balnea enumerata à Sauonarola reperiantur. dixerunt ipsum nunquam vidisse, sed quæ scripsit accepta retulit. De balneo autem Pontificio quæritans eius scire dotes, vnanimes responderunt, Nos Romæ de balneis parum curamus, sed ignorantes medicinæ canones, ad balnea confugiunt.

Hęc sũt doctissime, ac p̃stãtissime RHAMNVSI Mœcenas optime, quæ ad Ferrantem Pontificis maximi medicum iampridem misimus: quæ, si tibi non vsquequaq; displicuisse intellexerimus, tum demum satis laborum nostrorum vberem C fructũ percepisse gaudebimus: quòd ea scilicet tu vir tantus, tam præstantis ingenij, tam exactę doctrinæ nõ improbes. Et nobiscũ bene actum esse non mediocriter lætabimur, quod scripta nostra sub illius noĩe in lucẽ exierint, qui sua, qua prędi-tus est, authoritate, eos qui vere iudicare, aut propter imperitiã nõ possunt, aut ꝑꝑ maleuolentiam nolunt, à consilio detrahendi possit deterrere.

Hæc sup̱ & thermis Aponi, & feruentibus vndis,
Sit scripsisse satis: quando iam hortatur Apollo
Inuentor medicinæ, alias me incũbere in artes,
Et medica reuocare animas ope sedibus orci.
Tu vero patriæ decus, & noua gloria gentis
RHAMNVSI, venetũ quẽ vrbs tota ãplectit̃, atq;
Diligit, & meritos optat cui reddere honores
Cum benefactorum testes, tũ præmia laudum,
Perlege quæ voluit nimis acris feruida amici
Cura, vel inuitũ me, hominũ dare nup̱ in ora.

Finis Ludouici Pasini.

AD LECTOREM

Cum summa diligentia, quæ vel ab antiquis, vel à iunioribus de aquarum medicinis scripta sunt, vndique summa diligentia conquisita non incuriose legissem, animaduerti Illustres aliquot Medicos cum de Puteolanis Balneis disputant, ALCADINI *Poetæ Siculi auctoritate vel imprimis niti. Itaque librum illius de xxxi. Puteolanæ regionis balneis aliquot vetustis exemplaribus collatis quàm licuit diligenter emendatum: typis nostris imprimendum curaui, non ingratum tibi futurum existimas si præstitissem, vt tu quoque eos versus posses legere, quos clari illi viri quasi oracula quædam suis operibus inserere pulchrum putarunt. subieci & IOANNIS ELYSII medici Neapolitani libellum, in quo fidelem eorum versuum paraphrasin, ac præterea de* AENARIAE *insulæ thermis perquam diligentem considerationem depræhendes. atque ex his omnibus probabilem coniecturam facere poteris, antiquitus in singulis quibusq; balneis scriptum fuisse, quo quisque morbo fuisset liberatus, & quæ ibi scripta erant, à medicis postea obseruata, & ab* ALCADINO *in versus fuisse coniecta. neque mirari oportet si hodie, aut pauciora, aut fortasse plura inueneris ibi balnea, propterea quòd tota illa ora propter subterraneos spiritus atque ignes, terræmotibus obnoxia est. atque inde euenit vt aquæ, aut meatus mutent, aut pereant. aut etiam nouæ prorumpant. verum, vtcunq; se res habet,* NEAPOLIS *illa nobilißima ciuitas tum præclaris alijs multis dotibus, tum diuinis istis aduersus omnes morbos aquarum suarum miraculis iure gloriari potest. ac dijs immortalibus gratias agere debet, & quæ ibi sunt ædificia sarta tecta seruare, vbi autem desiderantur, noua excitare, vt quæ Italicarum ciuitatum clarißima est, eadem in omnes mortales liberalißima, ac maxime hospitalis iure prædi*

ALCADINI POETAE SICVLI
De Balneis Puteolanis.
AD HENRICVM IMP.

INter opes operum Deus est laudandus in illis,
In quibus humanæ deficit artis opus.
Res satis est dictu mirabilis, horrida visu,
A' phlegetonteo prouenit amne salus:
Nam quæ defunctos aqua feruens vrit in imis,
Hæc eadem nobis missa ministrat opem.
Cætera quę multæ non curant membra medelæ,
Balnea quæ curent TERRA LABORIS habet.
Copia queis nulla est argenti, aut diuitis auri,
Quęrite, quę gratis auxilientur, aquas.
Quarum virtutes & nomina maxime Cæsar
Pręsens pro iusta laude libellus habet.

Balneum Sudatorium.

Absque liquore domus, hinc sudatoria dicta,
Nam solo patiens aere sudat homo.
Ante domum lacus est ranis plenusq; colubris,
Nec fera, nec piscis inueniuntur ibi.
Ingreditur siquis paruæ testudinis vmbram,
More niuis tactæ corpora sole madent.
Euacuat chymos, leue corpus reddit, in ipso
Quouis apposita est, vase tepescit aqua.
Hęc aqua languentes restaurat & ilia sanat,
Vlcera desiccat sub cute siqua latent.
Hac re Germanus Capuę caput, ęde repertum
Ad sacra PASCHASI pascua te retulit.

Balneum de Bulla.

Est aqua quę bullit, & ob hoc bene Bulla vocatur.
Humani quantum Bulla timoris habet.
Vt rogus inspirat saxis crepitantibus intus,
Sic locus inuito frigore corda mouet.
Quàm metuenda magis, tanto magis vtilis ęgris,
Si studeant in ea sępe lauare caput.
Et si forte carent, quo possint membra lauari,
Alterius curent sumere fontis aquam,
Hæc virtute loci præstat calefacta salutem.
Luminis antidotum, seu medicina potens.
Hęc caput emendat: matricem purgat: & inguen
Liberat & splenem purgat, & ipsa iecur.

Balneum à Strunis.

Dentibus à Strunis prodest, quos rheuma relaxat.

Hoc,redit ad ſolitum ſi cadat vua,locum.
Faucibus apta ſatis,branchos ex rheumate paſsis,
Et læſis oculis hæc aqua præſtat opem.
Pulmonem recreat,quem tuſsis anhela fatigat:
Inflammat corpus,cui dominatur aqua.
Incitat os dapibus,ſtomachi faſtidia tollit:
Aufert in multis rheumatis omne malum.
Pigritiem tollit membrorum,pectora lenit:
Vocis ad obſequium gutturis aptat, iter.
Sæpius vnde ſolet morbis occaſio naſci,
Ne fluat à ſummo vertice,phlegma vetat.

Balneum Foris cryptæ.

Lympha foris cryptæ iuxta maris edita littus,
A' ſtomacho pellit debilitatis onus.
Sed nocet hydropicis,cum ſit dulciſsima potu,
Vim conſumendi non habet,inde nocet.
Leniter ignitos aſſumpta refrigerat artus.
Pulmonem lęſum ſanat et inde iecur.
Pectoris antidotum,tuſsi medicamẽ amicum.
Deſiccata febris caumate,membra rigat.
Ipſa per occultos telluris ducta meatus
Subuenit ægrotis,eſt quibus ægra cutis.
Vt dicunt veteres(ſatis eſt,mirabile dictu)
Ipſa Foris cryptæ bulla miniſtrat aquam.

Balneum Iuncariæ.

Balnea Iuncaræ quæ ſunt in littore Ponti
Proſunt conſumptis,ni ſit aduſta cutis.
Pectoris amiſſas reparant in corpore vires:
Lętificant animos,gaudia ſumpta fouent.
Quę veniunt per ſe, mentis ſuſpiria tollunt,
Et faciunt alacres ad meliora viros.
Efficiunt Veneris renes ad prœlia fortes.
Confortant ſtomachum,lumina læſa iuuant.
Quas hominum febres certus interpolat vſus,
Ad nihilum redigunt,purificantq́ iecur.
Talibus vſus aquis diſcrimina nulla timebit,
Quæ quandoque ſolent extenuare cutem.

Balneum Plagæ ſeu Balneolum.

Inter aquas pelagi prope littus ſub pede rupis
Magnus in effectu fons breue nomen habet.
Balneolum dictum tantę virtutis amœnum,
Vt patiens,illic ſentiat eſſe Deum.
De morbo quocunq́ doles,ſeu caumate quouis:
Lotus aqua tali corpore liber eris.

Et caput,& ſtomachum,renes & cætera membra
Confortat,tepidam ſi renouabis aquam.
Hæc prodeſt,oculis, oculorum nube fugata,
Conſumptos reficit, quos tenet ægra fames.
Materiam tritæi conſumit & amphimerinen.
Plus alijs genus hoc Parthenopæus amat.

Balneum de Petra.

Cui petra dat nomen,mirum reor eſſe lauacrum,
Quòd lapidem poſſit frangere nomen habet.
Infeſtos capiti ſolet hoc arcere dolores.
Auribus auditum præſtat,& addit opem.
Lumina detergit nebulis maculoſa fugatis
Pectoris & cordis eſſe medela poteſt.
Veſicas aperit,de renibus vrget arenam,
Huius aquæ potus interiora lauat.
Quamplures,vidi calidam potare petroſos,
In quibus vrina poſt lapidoſa fuit.
Vos igitur quibus eſt durus cum pondere mictus:
Aſſiduus talis liberat vſus aquæ.

Balneum de Calatura.

Pulmoni præbet ſolitam Calatura quietem,
Inde fugat tuſſim,quam graue rheuma parit.
Hæc ſtomacho vires reparat,vim præbet edendi,
Sæpius aſſumptas decoquit illa dapes.
Hæc clarat faciem,mentem corroborat,& cor
Lætificat,turpes radit ab ore notas.
Formidat quiſquis phthiſim cum tuſſe paratam,
Vt timor abſcedat,ſæpius intret aquam.
Inueterata (ſuis veluti radicibus arbor)
Auelli è terris abſq; labore nequit:
Sic etiam veteris ſerpentia ſemina morbi,
Haud facile euelli qualibet arte queunt.

Balneum Subueni homini.

Ex re nomen habet lympha hæc, quod ſubuenit ægris.
Nominis effectum gaudet habere ſui.
Purgat pulmonem. deponit pondera ſplenis.
Depurat tumidum certa medela iecur.
Triſtitiæ cauſas gelido de pectore tollit.
Humores veteres leniter vnda lauat.
Defectum ſtomachi tollit,confortat & ipſum,
Vt cupido ſolitas appetat ore dapes.
Vocem ſyncerat,genus aufert omne doloris,
Talis amatores recreat vnda ſuos.
Hic etiam deponit onus longæua podagra

Detur vt articulis sæpe petita, quies.

Balneum Sanctæ Anastasiæ.

Ascribunt homines tibi Anastasa lauacrum,
Vsibus humanis commoda multa parit.
Corporis ægroti recreatos efficit artus,
Virtutes omneis corporis vnda nouat.
Res miranda quidem est, vbicunque cauaris arenam,
In medio fossæ feruida manat aqua.
Illa recens in fonte suo symptomata tollit
Languenti, ardorem si patiatur aquæ.
Fonte relicta suo nihil affert vtilitatis,
Hæc eadem prodest frigida facta parum,
Qui petit inuiso se se languore leuari,
Sentiet auxilium, si renouabit aquam.

Balneum Orthodonicum.

Hæc manet absconso telluris lympha meatu
Hanc via sub terris plena timoris habet.
Tu caue ne subeas thermas spirantibus austris,
Ne calor inclusus sit tibi causa necis.
Hæc aqua mira nimis consumptis est bona valde.
Restaurat corpus nobilis vsus aquæ.
Infirmos sicui febris tenuauerit artus,
Et putat extremam tristis adesse diem,
Has fidens intrabit aquas, & sæpe frequentans,
Sentiet in robur se rediisse vetus.
Phthisis, ephemerinæ febres & nausea turpis
Pellitur his thermis, hectica victa fugit.

Balneum sulfurariæ.

Hi versus Alcadini esse non existimant.

Mollificat neruos lauacrum à sulfure dictum.
Cessat in hoc scabies, infectaque membra nouantur.
Fœcundat steriles. capitis stomachique dolorem
Destruit, & lacrymas in lumine stringit aquosas.
Ad vomitum prodest. oculos bene reddit acutos.
Phlegmata dissoluit, febrim cum frigore tollit,
Præsertim si præueniat purgatio terna,
Intrabis securus aquas. nam corpora pura,
Quam semel accipiunt, seruant sine labe salutem.
Hæc oleant quocunque modo, ne balnea culpes,
Effectum virtutis ama. nam sæpe medela
Quam fugiunt nares, fugat hæc à corpore morbos.

Balneum Cantarelli.

Inter aquas pelagi feruens aqua manat, & ipsa
Ne fluat ad pontum sectile claudat opus.
Cantarus humana fruitur virtute medendi,

Nam

Nam plagas veteres consolidatq; nouas.
Cantarus educit ferrum infixum ossibus. idem
Ossibus effractis ossa minuta trahit.
Vlcera quæ patitur cutis ex humoribus extra
Cantarus abstergit, lumina clara facit.
Sanguinis obturat venam quocunq; fluentem.
Subuenit artheticis, fit medicina pedum.
Vtilis ad febres, & frigora, sed tamen huius
Vsus aquæ lateri continuatus obest.

Balneum Ciceronis, quod & de Prato dicitur.

Est aqua quam vulgo de Prato balnea dicunt.
Creditur à multis hoc Ciceronis opus.
Est via difficilis quæ ducit ad interiora,
In quibus inueniet, quam petit ęger, aquam.
Hæc bene visceribus fertur conferre molestis.
Alleuat hæc corpus quod grauat humor iners.
Dicitur & duros mire mollire lacertos,
Et caput & spatulas ad sua iura trahit.
Lipposos oculos hæc clarat, & vlcera tergit:
In toto pariter corpore pręstat opem.
In sudore madens fugiat pro tempore frigus,
Nec potum sumat, dum sua membra calent.

Balneum Tripergulæ.

Est locus, effregit quò portas Christus Auerni,
Et sanctos traxit lucidus inde patres.
Hæc domus est triplex, hinc iure Tripergula dicta,
Vna capit vestes, altera seruat aquam.
Tertia languentes late excipit, atque lauacrum
Suggerit: & medicam fida ministrat opem.
Vtilis vnda satis nimium sudantibus: aufert
Defectum mentis cum grauitate pedum.
Hæc stomachi varias potis est releuare querelas,
Flebile de toto corpore tollit onus.
Huius amator aquæ symptomata nulla timebit,
Incolumi semper corpore lætus erit.

Balneum de Scrofa.

Has dictas aiunt scrofę de nomine thermas,
Scrofula quòd fœtens tollitur hic subito.
Vel quia tum primum vis est deprensa lauacri,
Cum scrofa his se se languida lauit aquis.
Pellitur & morbus qui sumpsit ab impete nomen,
Si fuit à salso phlegmate causa mali.
Hæ thermæ scabiem infestam, lepramq; fugabunt,
Profunt articulis, proficiunt podagræ.

Ventribus

Ventribus & prosunt plenis intercute lympha
Cum tumet ascites,& graue sentit onus.
Harum ope qui sanus fuerit,cauet omne legumen.
Prouidus hic idem salgama cuncta fugit.

Balneum Sanctæ Luciæ.

Hæc lympha veniente replentur balnea semper,
Semper & illimi limpida fonte nitent.
Parthenope tamen his raro vtitur, hæc quia tristis
Aduena languentum turba replere solet.
Hæc iunctarum pellit capitisq; dolores:
Hæc etiam præsens est medicina oculis.
Seu catarracta nocens modo non vetus,occulit illos,
Seu nebula exurgens lumina fida premit.
Vidi egomet maiora fide, qui venerat orbus
Discussis tenebris rettulit inde pedem.
Tinnibant aures,remeauit sanus vtraq;:
Cepit & auditum qui modo surdus erat.

Balneum Arculi.

Qui breue nomen habet,magnæ virtutis habetur
Arculus,à flammis,quod calet, arcet hepar.
Rheumatis & stomachi vitium de corpore tollit,
Liberat à multa frigiditate caput.
Hic ægris oculis medicamina fida ministrat,
Arculeæ cedit triste papauer aquæ.
Et si forte fugit vigilantia lumina somnus:
Arculus aduecto membra sopore fouet.
Balnea quod Trituli, quod Culmæ lympha ministrat,
Arculus in multis hoc operatur idem.
Quamuis inter aquas Trituli sit gratior vnda:
Consulo ne dubites hoc breuiore frui.

Balneum de Cruce.

Nunc Crucis est multis laudabilis vnda lauacrum
Quos semper querulos lenta podagra domat.
Confortat neruos,flatus expellit ab ipsis
Ilibus,hæc sanat fida medela latus.
Prodest hydropisi quæ fit ex phlegmate crasso,
Consumitq; cauum splene tumente,iecur.
Proficit & ventri,siquando hypochondria lassant,
Insita seu neruis frigida gutta nocet.
Vidi ego cui fuerat quondam manus arida dextra,
Nec poterat positos tollere ad ora cibos,
Viribus huius aquæ paruo post tempore sanam
Huc illuc lætum vertere sæpe manum.

Balneum Succellariæ.

Est Succellariæ lauacrum quod conuenit ægris,
Lucida quo multum dulcis & vnda fluit.
Pondus & ardorem vesicæ tollit in ægris.
Prouocat vrinam tentio cuius obest.
Hac oris labia hac leuiter curantur in vnda,
Dentes; gingiuas mundificando iuuat.
Passus in æstate hemitritæum, aut quotidianam,
Aut typicas febres sentiet huius opem.
Pulmonis, iecoris vitio, splenisq; medetur.
Tussis ab hoc lauacro pectore pulsa fugit.
Appetit & stomachus ista perlotus in vnda,
Non bene digestus redditur vnde cibus.

Balneum Cryptæ palumbariæ.

Crypta Palumbarię est, fuerit quia grata palumbis,
Vel quoniam lumbis fertur obesse parum.
Vnda suo hæc lęsos feruens medicamine renes
Sanat: & vrinæ sumpta recludit iter.
Auxilium nusquam inuenies pręsentius vllum,
Perpetuus capitis si tibi forte dolor.
Ex oculis nebulas, & ab auribus excutit euros,
Cardiacam tollit, artheticamq; fugat.
Et maiora facit, si scis seruare diętam.
A salsis caueas, frigida quęq; fuge.
Algentis vitabis aquę consuescere potu.
Vtere lymphato, quod parit vua, mero.

Balneum Syluianæ.

Syluia diua parens inuenit forte lauacrum,
Et dedit è proprio nomine nomen aquę.
Hæc aqua matrices quouis humore grauatas
Corrigit: hęc steriles fœtificare facit.
Menstrua si fugiant fortasse, inuita redibunt,
Et facit hoc lauacrum, ne sine lege fluant.
Quos patitur matrix casus, hęc temperat: ęgra
Vnde queri posit fœmina, causa perit.
Nunc igitur steriles optant qui insignia prolis,
Ni vetet annosi temporis ęgra dies,
Tam vir, quàm mulier te Syluiana frequentent.
Tam vir quàm mulier frigidus esse potest.

Balneum Trituli.

Est locus antiqua testudine ductus in altum
Rupe sub ingenti celte cauata domus.
Plena figuratis morborum conscia formis,
Ad quid aquę valeant, quęq; figura notat.
Res miranda satis, satis est horrendaq; dictu,
Huc veniente die mittitur vnda semel.
Hęc eadem partim primum petit æquora, partim
Extenuata fluens refluit vnde venit.
Hęc plusq; Solymi templi est aqua, quæ semel anno
Vni præstabat mota salutis opem.
Nanq; hæc quotidie quàm multis mota medetur.
Rheuma fugat, stomachum roborat, atq; caput.
Liberat hydropicos, hic omnis gutta fugatur.
Phlegmaticis prodest, febricitare vetat.

Balneum Sancti Georgij.

Est aqua quæ poterit de iure Georgica dici,
Abdita telluris vena ministrat aquam,
Qua nullus poterit, flamma non indice, fungi:
Nam via sub terris plena timore latet.
Quantum mens hominis timet ingrediendo lauacrum,
Mirificam tantum læta reportat opem.
Hęc lapidem frangit, vrinam soluit ad vsum.
In multis prohibet articulare malum.
Si ischia, si crura, & si pes, si brachia, si frons
Aegrotant, sumptis his releuantur aquis.
Hoc bene contestor, quidam cum mingere vellet,
Euomuit lapides virga coacta duos.

Balneum Pugilli.

Cum maris vnda tumet, Pugillus tum vacat vnda,
Pro breuitate loci, tum breue nomen habet.
Est iter obliquum paruam quod ducit ad vndam.
Vix hominum septem creditur illa capax.
Ani tollit onus, ventrem cessare solutum
Cogit: & hydropicos attenuare potest.
Si patitur cum splene caput, si frigore corpus
Febrierit, certam sentiet æger opem.
Quid de te referam nimis admirande Pugille?
Quod proprio vidi lumine, testor ego.
Aridus huius aquę baculis aduectus amicis
Discessit baculi nulla ope sanus egens.

Balneum

Balneum Petrolei.

Non procul à Culma locus est, qui fundit oliuum.
Hoc lauacrum multum commoditatis habet.
Vesicam curat quoties vrina negatur.
Nulla potest melior renibus esse salus.
Si lapides vllos, seu si patiantur arenam,
Quælibet à morbo membra grauata iuuat.
Non opus est intrare semel: nam balnea quanto
Quis magis ingreditur, tum magis ipsa iuuant.
Quin etiam lepras, genus & serpiginis omne
Tollit, et à stomacho phlegmata salsa fugat.
Extenuat crassos, & tristes reddit ouantes.
Exhilarat mœstos, cor bene reddit ouans.

Balneum Culmæ.

Inter aquas omnes mirabile Culma lauacrum,
Cuius ad accessum non via recta patet.
Nanque per obliquum montis accedis ad vndas
Monstrat iter dubium præuia flamma tibi.
Si nequeat clausis sudare meatibus æger,
Sudores intus prouocat vnda latens.
Si neruos pituita grauat cui forte molesta,
Præsentem huc intrans sentiet æger opem:
Luminibus lumen reddit, vestigia claudis,
Passio ni fuerit inueterata diu.
Rem loquimur certam, & quæ sit cognita multis,
Culma nocet sanis, morbida membra iuuat.

De Balneo Cæsaris, quod Sol & Luna dicitur.

Vt Sol illustrat radijs fulgentibus orbem
Et vegetat splendens numine cuncta suo,
Vtque inter stellas resplendet sola minores,
Et tenebras noctis candida Luna fugat.
Balnea sic Lunæ, & Solis discrimina morbi
Tollunt, & vitæ lumina restituunt.
Vincere quam solers nescit medicina podagram,
Hanc calidæ norunt vincere Solis aquæ.
Norunt occultum membris educere ferrum:
Menstruaque & venas sistere prima queunt.
Vulnera consolidant. his turpis fistula cedit
Quam vix vlla artis vincere cura potest.

Balneum Gibbosi.

Est aqua mirandi nimium noua dicta lauacri,
Quæ de Gibbosi nomine nomen habet.
Pene per octo gradus patiens descendit ad vndas
Circuit inter aquas per latus omne gradus.
Ilia componit, prohibetq; dolore matricem,
Sanguineos fluxus in muliere vetat.
Dicitur & duros mire mollire lacertos.
Et caput & scapulas ad sua iura trahit
Disijcit & lapides, siquos vesica recepit.
Depositoq; æger pondere lætus abit.
Renibus illa pilos illa & deducit arenas,
Atque iter vrinæ recte aperire solet.

De Balneo quod dicitur Fons episcopi.

Nomine Fons tali fruitur, quòd competat ægris,
Vel quia pontificis cura refecit opus.
Artheticis prodest, tollit genus omne podagræ,
Hunc habet expertum pontificale genus.
Et quia Prælatis requies nocet, atq; paratus
Deficiunt miseri sepe dolore pedum.
Cum constipantur, ventus concluditur intus.
Inde dolent ventres, ilia tensa crepant.
Pontifices fontem perquirite pontificalem
Vtilis est vobis Pontificalis aqua.
Indulgete cibis, non digestiua fatigat,
Quę morbi causa sæpius esse solet.

Balneum Bracculæ.

Braccula Bacunas inter celeberrima nymphas
Euboicas medicis viribus ornat aquas.
Faucibus antidotum bene confert Braccula crassis,
Et si vox fuerit rauca fit apta sono,
Si patitur puppis capitis, vel prora dolores,
Et dolet oppressum splene tumente iecur.
Si caligo diem noctis germana minorat,
Omnibus his vitijs Braccula præstat opem.
Braccula quartanam, nec non vetat amphimerinam,
Hic intermissæ febris origo perit.
Vos igitur quibus infesta est planetica febris,
Huius si sapitis, quærite fontis opem.

Balneum Speluncæ

Vltima terrarum laudes Spelunca meretur,
Cuius aqua poterit simplice nemo frui.
Ingenio faciente modum capit vnda calorem,
Sic intrabit aquas ingeniosus homo.
Cuiuscunq; velis perimit symptomata guttæ.
Hac fugit hydropisis: tussis iniqua perit.
Vt Galenus ait, si drachmas quinq; calentis
Quisquam quotidie sumere curat aquæ
Siue nocens vitium subter diaphragmate lædit,
Siue etiam supra est improba causa mali:
Fortior hinc surget tum morbo liber ab omni
Dijs grates tanto munere lætus aget,

AD HENRICVM CAESAREM.

Suscipe Sol mundi tibi quem transmitto libellum
De tribus ad dominum tertius iste venit.
Primus habet patrios sublimi Marte triumphos,
Mira Friderici gesta secũdus habet.
Tam loca quàm vires quàm nomina pene sepulta,
Tertius Euboicas iste reformat aquas.
Cæsaris ad laudem tres scripsimus ecce libellos.
Firmius est verbum quod stat in ore trium.
Si vacat annales veterum lege Cæsar auorum,
Pauper in AVGVSTO nemo poeta fuit.
Euboici vatis Cæsar reminiscere vestri.
Vt posit nati scribere facta tui.

AD LECTOREM

Hæc quicunq; legis, vitium quodcunq; repertum,
Corrige, correctum credo placebit opus.

Ioannis

IOANNIS ELYSII

Medici Neapolitani Breue Compendium de totius Campaniæ Balneis.

Ad Illustrissimum Bernardinum Sanseuerinum Bisiniani Principem.

AD communem omnium salutem, vt vnusquisq; faciliter inueniat aquam salutiferã, suæq; indispositioni cõuenientem, talem pręmittimus indicem.

Ad Alacritatem Valet bal.Iũcariæ, Succellarij, Bal.Colaturæ.Bal.de Fatis. Baln. Petrolei.

Amphimerinæ Valet Bal.Plagæ, seu balneolũ, Bal.de Bracula.

Ano valet Bal.Pugilli.

Ardori valet Bal.Succellarij, Sanctæ Anastasię

Artheticis valet Balneum Cantarelli, Bal. Palũbariæ. Bal. Fontis epi, Bal. Scrofæ, & Trituli.

Artubus valet Bal.Foris cryptæ, & Bal.Sanctę Anastasię, ac Baln.Petrolei.

Articulis valet Bal.Subueni hominibus, Baln. Cantarelli.

Auribus valet Bal.de Petra, Baln. Palumbariæ, & Sanctæ Luciæ.

Brachijs valet Bal.Sancti Georgij.

Branchis valet balneum à Strunis

Capillis valet Bal.Succellarij.

Capiti valet Sudatoriũ Trituli, Bal. Sulfatariæ, Bal.de Bulla, Bal.Petræ. Bal.Prati. Bal.de Ferris, Bal.Pugilli & bal.Braculæ

Cardiacis valet Bal.Palumbariæ.

Catarrhatæ valet Bal.Sanctæ Luciæ.

Chymis valet balneum Sudatorij.

Cicatricibus valet bal.Rainerij.

Claudis valet bal.Culmæ.

Choleræ valet bal.Petrolei

Consumptis valet bal.Iuncariæ. Bal.Plagæ, bal. Arcus, Bal.Orthodonici.

Cordi valet Bal.de Bulla, Bal.Petræ, Bal. Colaturę, ac etiam bal.Petrolej.

Corpori valet bal.Sudatorij, bal.de bulla, baln. Sanctæ Anastasiæ, Bal.Prati, bal.Arcus Tripergulæ, Rainerij.

Crassis artubus valet Bal.Petrolei.

Cruori valet bal.Gibborosi

Cruribus valet bal.Sancti Georgij.

Cuti valet bal.Iuncariæ, bal.Foris cryptæ, bal. Cantarelli.

Debilibus valet bal.Sancti Nicolai

Dentibus valet bal.à Strunis, ac Succellarij.

Dolori cuicunq; valet bal.Subueni hominibus, bal.Solis & Lunæ

Diaphragmati valet bal.Speluncæ

Ephemeris valet bal.Orthodonici

Extractioni ferri Valet baln. Cantarelli, balne. de Fatis.

Faciei valet bal.Colaturæ, bal.Succellarii.

Faucibus valet bal.à Strunis, bal.Braculæ.

Febribus valet bal.Sulfatariæ, Iuncariæ, Foris cryptæ, baln.Trituli, baln.Braculæ, & Orthodonici.

Fistulæ valet bal.Solis & Lunæ, bal.Cantarelli,

Fluxui valet bal.Gibborosi.

Frigoribus valet bal. Petrolei.

Fronti valet bal.Sancti Georgii.

Gaudia mouet bal.Iuncarię.

Genibus, & Genis valet bal.Petrolei.

Gingiuis valet bal.Succellarii.

Guttæ valet bal.Trituli, bal.Solis & Lunæ, bal. Speluncæ, bal. Gibborosi.

Hemicraneæ valet bal.de Ferris, Sanctæ Luciæ

Hepati valet Bal.Bullæ, bal. Iũcarię Bal.Arculi

Humores euacuant Sudatorium Trituli, Sudatorium Aniagni.

Hypochondriis valet Bal.Crucis.

Iecori valet Bal.Foris cryptæ, Bal.Subueni hominibus, Bal.Arcus, Bal.Succellarii.

Iliacis valet Balne.Sudatorii, Gibborosi, Fons episcopi.

Impetigini valet Bal.de Scrofa.

Inguinibus valet Bal.de Bulla, Baln.de Scrofa.

Interioribus valet Bal.de Petra & bal.de Arcu.

Lacertis valet bal.de Prato.

Lacrymis oculorum valet Bal.Sulfatariæ.

Languentibus valet Bal.Sudatorii, Bal.Sanctæ Anastasiæ.

Lapidi valet Bal.de Petra, Baln. Sancti Georgii, ac etiam Bal.Giborosi.

Lateri obest Bal.Cantarelli.

Lentigini valet Bal.Succellarii.

Leprę valet bal.Petrolei, Bal.Scrofæ.

Lætitiam prouocat bal.Iuncariæ

Lumbis obest Bal.Palumbariæ.

Lacti ac Lubricitati ventris. Lac multiplicat bal. Fontanæ. Lubricat ventrem etiam Fontanæ lauacrum.

Matrici valet bal.Bullæ, Sulfurariæ, bal. Syluianæ, bal.Gibborosi.

Membris valet bal.à Strunis, bal.Plagæ, bal. Arculi.Bal.Gibborosi.

Meustruis valet bal.Syluianæ, Bal.Gibborosi.

Menti valet bal.Colaturæ, bal.Tripergulæ.

Morphęæ valet bal.Petrolei.

Morbo

Morbo cuicūq; valet bal. Plagę, bal. Gibborosi.
Nauseę valet bal. Orthodonici.
Neruis valet bal. Sulfurariæ, bal. Culmæ, ac etiā bal. Crucis efficaciter.
Oculis valet bal. Sulfurariæ, bal. Bullę, bal. à Strunis, bal. Plagæ, bal. Petrę, bal. Trituli, bal. Pratí, Palumbariæ, bal. de Ferris, baln. Arculi, ac Sanctę Lucię excellenter.
Ori valet bal. à Strunis, bal Colaturæ, baln. Petrolei.
Pectori valet bal. à Strunis, bal. Iuncariæ, bal. Foris cryptę, bal. Petrę, bal. Subueni hominibus, bal. Succellarij.
Pedibus valet bal. Tripergulæ bal. s. Georgij
Phlegmati valet bal. sulfurarię, bal. à Strunis, bal. Raynerij, ac etiam bal. Trituli, & sudatorium eiusdem.
Pilis valet bal. Gibborosi.
Plagis valet bal. Cantarelli, bal. Subueni hominibus, & Solis & Lunæ, Fōtis episcopi, Scrofæ, bal. Crucis.
Pulmoni valet bal. à strunis, Bal. Foris cryptæ, Colaturę, subueni hominibus, & Succellarij.
Renibus valet bal. Iuncariæ, Bal. Plagę, & de Petra, Palumbarię, Gibborosi, & Fontanæ.
Rheumati valet bal. à strunis, Bal. Arculi, baln. Culmæ, ac bal. Trituli.
Sanguinis fluxui valet bal. Cantarelli.
Saniosis valet Bal. Raynerij, Bal. sulfurarię.
Scabiei valet sulfuraria, Bal. Raynerij, succellarij, scrofæ.
Scapulis valet Bal. de Prato.
Scrofulis valet Bal. de scrofa.
Sensibus valet balneum Palumbarię.
Serpigini valet Bal. Raynerij, Petrolei.
Schię valet Bal. s. Anastasię, Bal. Tripergulę.
Sterilitati valet Bal. sulfurarię. Bal. Syluianæ.
Simptomatibus valet Bal. sancti Georgij.
Somno valet Bal. Arculi.
Spleni valet Bal. subueni hominibus, Baln. Arcus, baln. Pugilli, bal. succellarii, bal. Braculę, sanctę Crucis.
Stomacho valet Bal. sulfurariæ, à strunis, Iuncarię, bal. Foris cryptę, Colaturę, subueni hominibus, bal. Tripergulę, Arculi, Petrolei, Succellarij, ac sancti Nicolai.
Sudori valet bal. sudatorij, Tripergulę, & culmę
Superciliis valet bal. de Ferris.
Suspiriis valet bal. Iuncarię.
Tritei materię valet bal. Plagę.
Tortioni valet bal. Succellarij.
Tristitię valet bal. subueni hoībus, bal. Petrolei
Tumidis valet bal. subueni hoīb. & Bal. Arcus.

A Tussi valet Bal. à strunis, Foris cryptę, Colaturę, Speluncę, & succellarii.
Veneri valet bal. Iuncarię
Ventri valet bal. subueni hominibus, baln. Arcus, Pugilli, bal. Crucis, episcopi Fons.
Vesicę valet bal. de Petra, ac Fontanę.
Visceribus valet Bal. de Prato.
Vlceribus valet bal. Sudatorij.
Voci valet bal. à strunis, bal. subueni hominibus
Vrinæ valet bal. Succellarii, bal. Petræ, Braculę, bal. Palumbariæ, ac Sancti Georgij efficacius.
Vomitui valet bal. Succellarii.
Vigilijs valet bal. Arculi, seu Sanctæ Marię, bal. Fontanæ.
Hydropicis valet bal. Trituli, bal. Pugilli, Speluncæ, Crucis, & nocet aqua Foris cryptæ.

Finis Tabulæ.

B

OPVSCVLVM Balneorum Neapolitanę, ac Puteolanę Ciuitatis.

De Sudatorio.

Vteolos Neapoli petens cum mediū viæ perrexerit, si paulū dextrorsum declinauerit lacū nueniet piscibus ferisq; carentē, sed ranis, hirudinibus, & serpentibus abundantē, ad cuius lacus orā domus sita est operta C testudine: in qua ex hiatu terræ copiosus, & calidus fumus emanat. hanc domunculam siquis nudus intrauerit, sentiet statim totū corpus in sudorē resolui, & ob hoc Sudatoriū dicta est. Sudor hic chymos humoresq; euacuat, corpus alleuiat, languidos restaurat. sanat ilia, vlcera interiora desiccat, & podagricis multū cōfert. hæc facit aqua vndecunq; sumpta, et hoc fumo calefacta. In hoc loco beatus Germanus Capuanus Antistes aīam Pascasij Cardinalis inuenit. quā historiam beatus Gregorius in quarto dialogorū libro ꝓsequitur.

De aqua Bullæ.

A Sudatorio in occidentē tendēs postq̄ inter lacum & Spinum montē trāsierit à dextris dictū lacum, è læua viā qua Puteolos itur deserēs, obuium habet montē aridum ardentem, & continue fumigantem, quem feræ nō incolunt, neq; aues, ad cuius mōtis radices infra terræ cauernas magno cū fragore aq̄ bullit, & ob hoc Bulla voca-

tur.hęc aqua parũ ad superficiem exiens non sine arte & industria cõgregatur in balneum.hęc mirabiliter emũdat caput,acuit lumina, purgat matricem,liberat inguen, splenem curat & hepar.eadem aiunt alienam aquam hic calefactam virtute loci efficere.hic locus ob solitudinem animantium ac surgentis fumi nebulas, ac aquæ ferventis terribilem sonitum,timorem ei,qui solus fuerit, facile incutit.

De Balneo,quod à Strunis dicitur.

VErte ad Septentrionem, & paruum stagnum circunda:occurret tibi à sinistris mirabilis efficaciæ lauacrũ quod à a Strunis, nomen accepit.hic duo sunt fontes,sed aqua eadem rheumatibus,& phlegmaticis semper aduersa,quæ cerebrum confortat,læsis oculis subuenit,gingiuas stringit,dentes roborat,fauces aptat,branchos ex rheumate curat, vocem syncerat. si vuula quæ in gutture est,ceciderit,ad locum reuocat,pectus lenit,appetitum mutat, stomachi fastidia & membrorum pigritiam tollit, pulmonem à tussi recreat,corpus phlegmaticũ,seu aquaticum inflammat.omne malũ phlegmatis ac rheumatis aufert.

De Balneo Foris Cryptæ.

SItus loci inuitat me,vt retro veniã, itaq; à Crypta exiẽs p radices Falerni mõtis incedẽs ad orã maris, repio balneũ qđ à situ loci Foris Crypta dicitur. hæc aqua cum sit potu & operatione dulcissima, ignitos artus refrigerat, desiccata febribus mẽbra rigat,pulmonẽ læsum, iecur & pectus sanat:debilitatẽ stomachi tollit, tussi & ęgræ cuti,hoc est tineæ medetur.nocet tñ hydropicis.

De Balneo Iuncariæ.

VLtra per arenam procedenti occurrit vnda Iuncariæ, quæ à iuncis ibi nascentibus nomen habet.hæc vnda mẽtem lætificat, gaudia fouet,tollit suspiria vltro venientia:venerem prouocat,& ad eam fortes efficit,renes confortat,stomacho pdest,& lęsis luminibus, vires iecoris reparat,hepar sanat,corpus impinguat,febres erraticas annihilat,& prouidet, ne cutis extenuetur.

De Balneolo,seu Balneo Plagæ.

SI adhuc per arenam processeris,balneolũ inuenies.hoc nomẽ olim à breuitate fontis inuenit. Sed tanta est virtutis efficacia, & eius præstãtia,vt infirmus non solum aquam ibi,sed Deũ adesse putet.nam caput, stomachum, renes & cætera membra confortat.fugat nebulã oculorum, cõsumptos & debilitatos reficit. materiam quartanæ, continuæ & quotidianæ destruit. à doloribus ex quocunque morbo, vel febre procedentibus liberat. hac aqua Neapolitani plus cæteris vtuntur.

De Balneo de Petra.

DE Petra lauacrum sequitur, quod in fine huius littoris sub rupe montis positum ab effectu consecutum est nomen. nam petrã frangit,vrinam prouocat, renes mundat, educit arenulas,caput à doloribus liberat, detergit ab oculis maculam. auditũ auribus præstat, & sonitum remouet,cordi,pectoriq; medetur.huius aquę calidus potus interiora mundat.

De Balneo quod Calatura dicitur.

EX alio rupis latere vnda surgit aquæ, quæ à descensu montis Calatura dicitur. hæc vnda clarat faciem:morphęam,& alias turpes maculas ab ea remouet,cor lætificat,mentem roborat, stomachum confortat, præteritas crapulas digerit, appetitum incitat, tussim fugat, dat pulmoni quietem, & prouidet ne phthisis ex tussi parata procedat.

De aqua Subueni hominibus.

IN capite sequentis littoris, quod Puteolos vsq; protenditur infra Cryptam in rupe cauata salu berrima manat aqua,quę obstructis ob incuriam venis & fonte relicto,sub aqua arena ĩtra dictam cryptam & mare perquiritur.& quia ægrotis hominibus mirabiliter subuenit, Subueni hominibus nomen accepit.egesta igitur arena locum dispositum intrans æger statim scaturientium stillarum sentit auxilium.fons iste animi tristitiam & defectum stomachi tollit, ipsum confortat, & facit vt appetat,pulmonis,iecoris,splenis,& tumidi ventris deponit onera,vocem clarificat. antiquæ podagræ induciatam dat requiem, & omnem speciem doloris aufert.Excellens tamen eius operatio in restauratione debilitatorum membrorum lucidius enitet.

De Balneo sanctæ Anastasiæ.

OBstruitur arena simili balneũ sanctæ Anastasiæ,quod nomen, quia prope capellam huic sanctæ dedicatam aqua surgebat, assumpsit. facta ergo fossa aqua recẽter egrediens igniti corporis recreat artus, & eorum virtutes nouat, tollit languidis symptomata vel defectus. si surgentis aquæ patiantur ardorem.

De Balneo Orthodonici.

VTilis & mirabilis aqua prope Puteolos in horto dñi episcopi nascitur, & ob hoc Ortodompnicũ dicitur.in hoc lauacro per hostium ad australem plagã dispositũ multos per gradus descenditur:et ideo cum auster flat, calor intus clusus, nec exhalatus facile intrantes suffocat. aqua tamen etiam foras portata, consumptos febribus restaurat corpora, remouet nauseam stomachi

machi, & illum confortat, ephemeras, & erraticas febres tollit, maxie paratas ad phthisim.

De aqua Sulfuraria.

IN summitate mõtis qui Puteolis præeminet, planicies est, in qua sulfur conficitur, & ibi nascens aqua sulfuraria dicitur. hæc neruos mollificat, acuit visum: lacrymas, & vomitum stringit, capitis, & stomachi dolorem aufert: fœcũdat steriles, tollit febres cum frigore, & infecta scabie membra purgat. hic tamen odor grauis, & locus vndique fumigans terribilis est, cuius tamen fumus rheuma, & frigus capitis aufert.

De balneo Cantarelli.

NOmen Cantarellus à forma balnei sumpsit. hic primus in littore, quod à Puteolis vltra Tripergulas vadit, admirandas operationes exequitur. antiquas enim, & nouas plagas, ac fistulas mundat, deficcat, & solidat. Fluxum rheumatis ꝓhibet, clarificat lumina, obturat venas fluentis sanguinis. subuenit arthriticis, vtilis est ad febres, & frigora, extrahit mirabiliter ferrum, & fragmenta, seu particulas ossium fracto rum quæ latẽt in corpore, & arte chyrurgici fungitur. cum autem hæc aqua styptica sit, prægnantibus multũ confert, sed nimis continuata obest.

De balneo quod Fontana dicitur.

AD Cantarelli latus, aqua consurgit ꝓprietatibus Cantarelli cõtraria, nouiter reperta, & ab alijs non descripta, quæ cum more fontis semper scaturiat, Fontana dicta est. hæc somnum dat, vẽtrem lubricat, lac multiplicat, infantes soporosos, & placidos facit. nauseam stomachi remouet, indurata mollificat. super autẽ alia lauacra renes purgat, educit arenulas, aperit vesicam, lapillos cogit exire. vulneribus, & podagricis nocet. hac aqua Puteolanæ matronę cum suis pueris semper vtuntur.

De balneo Ciceronis, quod de Prato dicitur.

CIceronis creditur opus lauacrum quod in Prato situm est, & ideo de Prato nomẽ habet. Euntes à Tripergulis Auersam post hospitalis transitum ad sinistram semitæ statim cryptam inueniẽt, & per subterraneum descensum, aquã reperiũt, quæ multum placida lipposis oculis bene confert, eorum vlcera tergit, a pigris humoribus corpus alleuiat, torturam viscerum remouet mollit lacertos, caput, & spatulas trahit ad debitum, & toti denium corpori subuenit.

Plinius secundus in illis celebratissimis libris naturalis historiæ libro vno, & tricesimo, cum aquas quæ in Baiano emicant sinu vltra cæteras laudasset, affirmassetq; nusquã alibi largius, nec pluribus auxiliandi generibus aquas emicare: po stremo, & hoc balneũ tetigit, ibique inserit quædam in laudem Ciceronis in hanc fermè sententiam. ait enim villam esse ab Auerno lacu Puteolos tendentibus impositam littori, celebratã porticu, ac nemore, quam vocabat Marcus Cicero Academiam ab exemplo Athenarum, ibi cõpositis voluminibus eiusdem nominis, atque huius in parte prima exiguo post obitum ipsius Antistio Vetere possidẽte asserit idem Plinius erupisse fontes calidos perquamsalubres oculis celebratos carmine Tullii Laureę. L. quod ipse operi suo inseruit, & tale est.

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ
  Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atq; academiæ celebratam nomine villam
  Nunc reparat cultu sub potiore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ
  Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
  Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem
  Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

De balneo quod Arcus dicitur.

IN sinistra parte lacus Auerni, in quo alta profunditas, & diuersorũ piscium magna est copia, decem sunt balnea, quorum primus ab ædificii forma Arcus dicitur, cuius in restaurandis defectis, & consumptis corporibus mirabilis virtus est: restaurat membra, confortat stomachũ, & interiora omnia iuuat. ventribus tamen tumidis, & inflatis iecoribus, & spleneticis non confert.

De balneo Raynerii.

OPtima aqua Raynerij sequitur, quę ab inuentore nomen sumens salsi phlegmatis hostis est, scabiem, impetiginem, seu serpiginem sanat. putridum corpus mũdat, cutim restaurat. leprosis prodest. exigit tamen vt sanitatem consecutus Trituli aquis vtatur.

De balneo Veteri, seu Tripergulæ.

DIspositio loci dedit balneo sequenti vocabulum. Nam cum tripartita sit domus, in qua vestes, seu aqua, vel lecti seruãtur, iuris vocabulo Tripergula dicta est. plurimi eã Balneũ vetus vocant, eo quod primum in hoc loco inuẽtum balneum circumpositum domibus nomen dedit vt ipsum suburbium etiam Tripergula vocetur. hæc vnda accõmoda omnibus aufert mentis defectum, cor exhilarat, corpus alleuiat, membrorum onera tollit, fugat varios dolores stomachi, pedum remouet grauitatem. hac aqua vtens accidentia mala nulla timebit.

Ex hoc loco ferunt dominum Iesum Christum à mortuis surrexisse,& ab Auerno, seu iferno tulisse prædam. vnde & altus mons eminens, Mõs Christi dicitur.

De balneo Sancti Nicolai.

OMnia balnea potentes, aut magis soliciti occupant. Hoc solum more mirifici confessoris, pauperibus subuenit,& ideo Sancti Nicolai dicitur. hæc aqua ab aliis descripta non est, nec ab intelligentibus satis experta. quantum tamen compertum habeo, debiles fouet, consumptos restaurat. stomachum confortat, & vires reparat.

De balneo Scrofæ.

MIrabilis vnda quæ sequitur, ideo de Scrofa dicta est, quia scrofulas sanat: & quia in hac aqua volutari scrofa reperta est. purgat enim mirabiliter scabiem,& leprosis prodest, impetigines ex phlegmate salso sanat, sarcinam ventris deponit. arthriticis, & podagricis bene confert qui in hoc, aut Raynerii balneo lauãtur, salsis aut leguminibus non vtãtur.

De balneo Sanctæ Luciæ.

IN proximo Sanctæ Luciæ balneum est, sic dictum, quia mirabiliter confert oculis, quorũ defensionem hanc gloriosam virginem habere dicitur. dolores capitis,& iũcturarum tollit, oculorum etiam catarrhatas non inueteratas, & nebulas destruit, auribus præstat auditum,& remouet sonitum. hæc aliquando cæcos illuminat.

De balneo quod Arculus dicitur, alias Sanctæ Mariæ.

NOn minus laudabilis Arculus à forma fabricæ,& breuitate loci diminutiuum nomen accipiens, qui feruens, & calidus hepar apptat à nimia frigiditate,& rheumate caput absoluit, oculos à lippitudine, & ophthalmia liberat, stomachum roborat, somnolẽtiam nimiam, vel vigilantiam remouet,& vtranq; extremitatẽ deducit ad medium. Arculus à quibusdam Sãctæ Mariæ dicitur.

De balneo Sanctæ Crucis.

IN hoc Crucis balneo sæpe miracula cernimus, si quis miretur quod alienis brachijs, & pedibus adductos, seu baculis sustentatos hoc lauacrum annis singulis sine alterius adiutorio remittat ad ꝓpria. à podagra enim pro tempore mirabiliter liberat, iuncturas,& neruos sanat, phlegma ipsis imbibitum expellit, tumorẽ splenis,& iecoris soluit, hydropicis ex grosso phlegmate subuenit,& hypochondriis prodest,& quia confert manib. pedibus,& lateri, in quibus sunt insignia Dñicæ passionis, ideo de Cruce vocatũ est.

De balneo Subcellarij.

PRopè & subtus horrendam Cumanæ sibyllæ domum, quæ Auerno præeminet: quasi ex quadam cella dulcis lucida,& præ cæteris vtilis aqua labitur,& ob hoc subcellarium dicitur. saporem habet brodij decocti caponis. capillos p[...] lixos,& claros facit, labia sanat, dentes, & gingiuas mundificat, turpem pãnum faciei, lentigine & scabiem remouet, pulmoni,& iecori, & spleni medetur. ardorem,& põdus vesicæ soluit, vrinam prouocat, arenulas eiicit, quartanã, & quotidianam,& tepidas febres sanat, tussim tollit, [...] per autem omnes alias aquas stomachum cõfortat, & incitat appetitum, ac totum corpus exhilarat.

De balneo de Ferris.

AB alia parte horrendæ domus,& quasi intra Auernum aqua scaturit colorem, & spumam habens ad instar ferruginis, & ideo de ferris dicta est, quæ dolorem capitis,& supercili[...] super alias aquas remouet, ab oculis sanguinem, caliginem,& pãnum tollit,& eos sincerat, auribus dat auditum,& somnum, vẽtumq; remouet, tres cerebri cellulas purgat.

De Crypta Palumbariæ.

PAlũbariæ crypta ideo dicta est, quia palumbi ibi nidificãt: sed eius aqua caput, & renes sanat, aperit meatus vrinæ, nebulas ab oculis & ventos ab auribus fugat, passiones stomachi etiã quæ ad cor tendunt expellit, & arthriticis confert, vtens tamen hac aqua à salsis, & frigidis caueat.

De balneo Syluianæ.

EVntibus per mare Baias primo Syluiana occurrit, quod balneum Syluia dea creditur inuenisse describitur,& ab ea accepit nomen. Hæc vnda muliebri sexui magis confert, nã matrices ab omni humore purgat,& ĩfirmitates eius tollit, prouocat menstrua si desint, & si super[...] fluxerint, reducit ad medium, steriles fœcũdat, & facit concipere.

De balneo Trituli.

PRopè est locus Trituli, in quo balneum, & sudatorium sunt, à loco sumentia nomẽ. quartana ibi sanatur, est balneũ præclarũ atq; mirabile. nam ad radices rupis altissimæ ampla cauata domus est. & in ea artificis ingenio compositæ imagines, manus tenentes ad loca passionũ quibus medetur hoc lauacrũ, aqua aũt semel in die,& semel in nocte iuxta ortũ,& occasum Lunæ calida,& fumigãs venit ĩ balneũ. quo repleto, pars aq̃ in ęquor refunditur,& ꝑs reuertitur, [...] exiuerat. hęc fugat rheuma: caput stomachũq; confortat.

fortat, omnem guttã ſanat, liberat hydropicos, prohibet febres, phlegmaticis prodeſt, et omnem balneorum virtutem roborat. & ob hoc vbicũq; balneatus vltimo aliquibus vicibus hic lauetur.

De Sudatorio Trituli.

RVpes hæc eadẽ in ſummitate ſui per aſcenſum multorum graduũ ſudatoriũ habet: eſt quidẽ crypta manu cauata, ſtricta admodum, ſed in longum multum protẽſa, odoris ſuauis & delectabilis, quam ſi erectus intraueris, ſtatim ſudor erumpit: ſi te inflexeris, refrigeraris. vltra procedẽs, ſemper dextrorſum poſt aliqualem deſcenſum inuenies aquam perſpicuã, ſed calidiſsimã, et vix tangibilem: quã multi putãt in ſupraſcriptum balneum latenter effluere. quod ſi ad aquã ire volueris, ad ſiniſtram recipe iter. quod poſtquã per duos tantũ paſſus intraueris, incipe aliã à dextris viam, per quã procedens obuiũ habebis lapidem, qui de rupe ruit, & Caballus dicitur. vltra hunc incedens, ſuper calidũ puluerem, inuenies finem Cryptæ & celtis veſtigia reuertere nunc ad locũ, vbi hanc partẽ criptæ intraſti, et inuenies foueam profundam & largã, & aliã cryptã prope ad meridiem tẽdentẽ, quam caue ne intres. Nam ſi per eam proceſſeris, abſq; exceſſu caloris, vel frigoris abſq; vento vel motu aeris: flãma ſurſum tendens deliquat ceram, & faces per ſe extinguũtur. & vltra eũtes homines ex vertigine capitis mortui decidunt. hoc ſudatorium humores euacuat, caput et ſtomachũ liberat, rheumata curat, phlegma excutit, corpus alleuiat, hydropicis & podagricis multum confert.

De balneo ſancti Georgij.

OCcurrit tibi deĩde Georgicũ balneũ. ideo dictũ eſt qđ ſub terris aqua q̃ratur. Ge nomen Græce terrã ſignificat. nũc à vocabuli ſimilitudine. S. Georgij dicitur. hæc aqua mirifice lapidem frãgit & eijcit, vrinã ſoluit, frõtem, brachia, manus, ſchiã ſeu ancham, crura & pedes à doloribus liberat, & ꝓhibet podagrã fieri vel creſcere.

De balnea Pugilli.

TAm breuis huius balnei locus eſt, vt pugillus vocetur. virtus tñ mirifica. nã ventrẽ ſolutum reſtringit. ani põdus tollit: attenuat hydropicos, caput & ſplenẽ à doloribus liberat, à febribus cum frigoribus ſanat, confortat debiles, & conſumpta membra reſtaurat.

De Balneo olei Petrolei.

HOc lauacrũ ideo de oleo petroleo dicitur, quia liquorẽ iſtum cũ aqua exire, & in eadem eſſe, & viſu & odoratu percipitur. ſitum eſt propè eccleſiã beatæ Mariæ virginis ad litus maris. hæc ſalutaris vnda ex ſe omne genus ſerpiginis, morfeæ & impetiginis tollit, turpes notas à facie radit, lepræ vitium ſanat, choleram & ſalſa phlegmata extinguit, cor exhilarat, groſſa membra ſubtiliat, & ab eis imbibitum frigus expellit, ac artus ſingulos vigori & officio ſuo reddit.

De Balneo Culmæ.

OB altitudinem ſuã mons, qui prædictę eccleſiæ præeminet, Culma vocatur: et aqua quæ ad pedes montis huius per cauatam & obliquam cryptam inuenitur, ab eo Culma dicitur. acuit multum lumina, pedum paſsionibus ſubuenit, non tñ inueteratis. Groſſum phlegma à neruis remouet. hæc aqua prodeſt ægrotis, ſed nocet ſanis. & caue ne in ea diu moreris.

De Balneo Solis & Lunæ.

NObiliſsima aqua & admirãda præ cæteris Solis & Lunæ ſic dicta, quia ſicut Sol ſtellis, ſic iſta ꝑualet aquis. Nõ eſt ad ipſam peruium iter: ſed per ruinas antiquorum ædificiorum deſcenditur ad antiquum balneum dirutum & occupatum à mari. ibi effoſſa arena, ſcaturit aqua groſſa, pinguis & diſcolor. hæc aqua ſanctiſsima omne genus guttæ, omnem ſpeciem doloris tollit, vlcera, plagas & fiſtulas, ſi non ſint radicatæ, in oſsibus ſanat. venas fluentis ſanguinis ſtringit, menſtrua ſiue plus, ſiue minus fluant, reducit ad legem, occultum in corpore ferrum extrahit, podagricis mirabiliter confert. ſi fracta loca non fuerint. hoc, vt antiqui ſcribunt, Imperatorum balneum fuit.

De Balneo Gibborosi.

OMittẽdum nõ eſt balneum Gibboroſi, ſic dictum, quia forma ædificij ſui deſuper ad gibbi modum eleuata erat. hęc aqua ſalutifera, ad quã per gradus deſcenditur, lapides, arenulas, pilos, vel humores impedientes vrinam, à renibus trahit, ilia componit, veſicã aperit, nec melior ſalus renibus reperitur, dolorẽ matricis remouet, fluxum ſanguinis in mulieribus ſtringit, & adiuuat membra quolibet morbo grauata.

De Balneo, quod fons epiſcopi dicitur.

TEnent antiqui, quòd hoc balneum epiſcopus quidam fecerit, & ideo fons Epiſcopi dicitur, vel quia hac aqua prælati magis vtuntur, qui propter ciborum & quietis abundantiã plus podagrizant. confert enim mirabiliter arthriticis, podagricis, doloribus iuncturarum, & cuilibet generi podagrarum.

De Balneo de Fatis.

AScenditur per aliquot paſſus ad balneũ de Fatis, ſic dictũ, ꝙ nouiter fato repertũ eſt, vel propter pulchritudinem operis, quo teſtudo

eius elaborata est, hoc nomen accepit. aqua ista perspicua roborat stomachum, prouocat appetitum, nauseam remouet. podagricis multum confert. præ omnibus autem aquis extrahit ferrum absconsum in corpore, & oīa membra exhilarat.

De balneo quod Braccula dicitur.

RE cipit nomen Braccula ab humiditate, seu depressione, & rotūditate loci. hęc pręstantissima aqua grossas fauces subtiliat, raucam vocem sincerat, dolorem capitis siue anterius, siue posterius remouet, caliginem oculorum tollit, spleni & iecori medetur. quartanam, tertianam, & interpolatas febres interimit, & earum causas delet.

De Balneo quod Spelunca dicitur.

IN istis thermis vltimū locum Spelunca semꝑ tenuit, ex re nomen habens, quia in Spelunca lauacrum est, rheuma, & tussim sanat, hydropisim fugat. accidentia cuiuscunq; guttę remouet, & confortat cerebrum. posuit Galen. ꝙ siquis. v. drachmas calentis aquæ diebus singulis biberit, ea quæ sunt supra & subtus diaphragma curaret.

De Balneo Fœniculi.

VLtimo tangenda est aqua Fœniculi, sic dicta ꝙ inter mortuum mare, & Misenum montem inter huius multas generis herbas scaturiat, vel quia acutos oculos reddit. hic fons nondum formam balnei accepit, nec propter distantiam loci satis expertus est. sed hoc compertum habemus, ꝙ lippos oculos abstergit, eorum vlcera sanat, maculas delet, & super omnes alias aquas, visum acuit, & clarificat.

De mirabili Piscina, & Crypta Draconaria, & alijs ædificijs Baiarum.

SVrgūt præterea per totum sinum qui à Falerno, seu Pausilippo monte vsq; Misenum interiacet, multæ aliæ calentes aquæ, quarum virtutes, & nomina ꝓpter penuriam, vel magis incuriam hominum obliuio possidet. fuisse tamē eas efficacię magnę antiquorum lauacrorum forma & ruina demonstrat. stāt enim adhuc apud Baias mirificorum operum quædā præclaræ reliquiæ, quas vetustas abolere non potuit, sicut est illud maris mortui, vbi iussu Octauiani Augusti terra per magna spatia profunde effosa, & per incisas radices Miseni montis introductum mare, stationem classibus tutam dedit. Stat & propè hoc mare terribilis, & mirę magnitudinis crypta: quę totum Misenum montem cauare videtur, & propter sinuositates, & varios reflexus suos Draconaria dicitur. hæc stillantes desuper iugiter aquas recipit, & conseruat. est etiam mirabilis piscina Neronis quadraginta octo pilis innixa quæ currentes à Sarno flumine quadraginta quinq; millibus passuum distant, per fistulas, & ductus recipiebat aquas. stat & insignis Baiarum portus, nauibus omni vento securus. cernuntur etiam adhuc pilæ, & fragmenta confracti, & disiecti pontis illius magnifici, quo Caius Caligula Romanorum tertius Imperator per tria milliaria ꝓfundissimi maris Puteolos Baiasque coniunxit. videntur etiam in alto mari siue illud excreuerit, siue terra subsederit, antiquo ædificiorum muri, & viæ stratę silicibus, & totus Baiarum aspectus, dulcis, & placidus, & suauis, vt non sine causa ab illustri poeta dictum credatur.

Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.

sed hęc melius visus quàm scriptura discutit.

Nunc superest vt aliquos salubres monitus tibi tradam, per quos balneandi modum, & regulam assequeris.

Pauca quædam præcepta, quibus balneum ingressuri instituuntur.

QVia balnea acuunt, & prouocāt humores, nunquam ad balnea venias nisi purgatus, cum ad balnea veneris, dimitte turbationes, & curas animi, operantur enim ꝑ alacritatem, sicut artifex per instrumentum. non intres balneum nisi digestione perfecta: non comedas, nec bibas in aquis, nec post, nisi refrigeratus, ne attrahatur indigestum, et fiat oppilatio. comede in balneis bonos cibos, & īfirmitati tuæ cōcessos, ne malos humores euacuās, peiores generes. dum in balneis es, à frigoribus & ventis caue, vino vtere bene lymphato, vt sitim extiguas. semel tantum balneeris in die, ne multa euacuatio te debilitet, tantum intres aquas vt cooperiat humeros, nisi vlcus, aut plaga prohibeat. in aquis Cātarelli, ac Solis & Lunæ immerge plagas, tantum moreris in aquis, quātum incipias sudare in fronte, vel quātum sine fastidio stare delectet. Egrediens aquas, statim circunda te linteamine, & compone in lecto prius parato, & bene coope rias. sustine in lecto sudorem, & somnū si venit, cū sudaueris paulatim, & per interpositas moras depone cooperimēta, & absterge sudorē. ne vestitus reuertaris domū, & iterū qesce. sed ne iterū sudes, nō delecteris in mutatione balneorū. vnū ex multis elige, quo vtaris. dirige cursum balnei tui, vt aqua semper in mare defluat: alioquin regulariter ait frigida, cum balneandus es, eiice potes totam aquam de balneo, vt noua, & recenter surgente vtaris. balnea sicut alia remedia operantur cum tempore. & ideo si non statim curaberis, non desperes, sed potius prosequaris, balneorum iuuamenta processu tpis magis sentiens.

Ioannes

IOANNES ELYSIVS LECTORI. S.

QVoniam tibi curiose lector non iniucundum fore putauimus de ALCADINO, *quem secuti sumus aliquid intelligere: illud tibi, quod vere possumus, affirmamus. nos tum ex scriptis, tum ex sermonibus diligentium, & eruditorum hominum intellexisse* ALCADINVM *hunc Poetam Siculum floruisse temporibus Henrici illius Imperatoris qui regnum Neapolitanum, & Siciliæ diu possedit, & Fridericum filium hæredem reliquit. Ad hunc ipsum* HENRICVM ALCADINVS *hic libros tres metro conscripsit. primum quidem de triumphis illius Imperatoris, secundum de his quæ à filio Friderico præclare, & fortiter gesta sunt. tertium hunc de calentibus Baiarum aquis. quem nos librum quia videbamus omni parte consentire cum his quæ à nostris medicis scripta sunt de medicinis thermarum, quæ ab eo commemorantur, ita è versu in solutam orationem transtulimus, vt nihil prorsus eorum, quæ ab illo scripta erant, omiserimus. In quo illud annotatu non indignum tibi videbitur, quòd .xxxi. balnea ita versibus adornauit, vt duodenos versus singulis balneis attribuerit, & tam paucis verbis ita medelas variorum morborum compræhenderit, vt nihil ab eo prætermissum conqueri possis. Vale.*

DE BALNEIS AENARIAE *insulæ, eiusdemq; mirabili incendio.*

INsula Ischia, Aenaria dicta olim quę in ambitum patet .x. & octo milliũ passuum iuxta Puteolos ad .x. millia passuum, q̃ plurimis gloriatur thermis: surgunt .n. in ipsa multæ calentes aquæ natura, ac ẽt frigidæ, quarũ vires, & nomina paucis cõplectemur, prout ab antiquis expertis, & ex quorũdam scriptis accepimus. primo igitur dicemus de Furnelli balneo.

De Balneo Furnelli.

FVrnelli Balneũ est aqua valde mirabilis distans ab vrbe eius insulæ per mill. pass. iuxta locum S. Petri ad Pantanellum. tale mirandũ lauacrum testantur valere ad quartanã nõ veram, ad quotidianã, & quartanã veram, ad splenem et hydropẽ, ac dolorem capitis. rumpit lapidem, & educit arenã, aperit vesicam, podagricos iuuat, & stomachi dicitur sedare fastidium. dicitur aũt Furnellus, eo q̃ aqua exit à quodam loco furni spẽm p̃ferente.

De Balneo Fontis.

LIcet dictũ sit de Baln. Furnelli, dicamus & de alio egregio lauacro qđ Fontana dicitur iuxta prędictũ Bal. à quo intra iactũ lapidis, rep̃it̃ fons ex vno latere dicti lauacri. multa .n. aqua ibi dẽ abũdat, & est valde iuuatiuũ. sanat oẽs plagas, & mirabiliter extrahit ferrum. iuuat hepar, pulmonem, & sanat scabiem facit capillos, prolixos, & pulchros. restaurat cõsumptos, fragmẽtaq; ossiũ, & ossa efficaciter extrahit.

De bal. Castilionis

IDeo hoc lauacrũ tale nomen assumpsit, eo qđ iuxta ipsum fuit quoddã castrũ, cuius adhuc mœnia apparent, qđ est iuxta litus maris. aqua calida est & valde mirãda, remouet oẽm stomachi debilitatẽ faciendo bene digerere cibum. cõfert morphęę. iuuat leprosos. cõfortat cor, remouẽdo ab illo oẽm tremorem. restaurat visum, sanat plagas, incitat appetitum, &, vt dicunt, ipsa aqua bibendo facit multum assellare.

De balneo Speluncæ.

ADmiranda est vnda lauacri Spelũcæ iuxta maris litus, p̃pè Casam Comã. Aqua valde dulcis, & clara fortiter scaturiẽs, & tã calida, vt nõ possis in ipsa lauari absq; ingenio, ipsam videlicet ĩ labellũ mittẽdo, atq; ibi refrigerãdo, donec possis in illa lauari. valet ad podagras, iuuat arthriticos, ad dolorẽ iliorum, & ancharũ ac manuũ. Et vniuersaliter ad guttã, & tussĩ. &, vt asserũt ex̃pti, eos q̃ hãc aq̃ biberĩt, mirabiliter purgat

De Balneo Gurgitelli.

NVnc dicamus de p̃tiocissimo illo lauacro vulgariter dicto Gurgitello, & eius circũstãtijs. vt .n. cõiter fertur iuuat steriles, cõsumptos restaurat, cõfortat stomachũ. educit lapidem, iuuat hepar, sanat scabiẽ, incitat appetitũ. &, vt asserunt incolę, hoc mirabile fecit, quod extraxit ferrum è corpore cuiusdã, quod p̃ annum in pectore hęserat, nec extrahi potuerat.

De Circunstantiis eius.

ITẽ exeunti ex ianuis positis in occidente, est fons calidissimus, cuius aqua dicitur cõfortare, & corroborare stomachum.

Itẽ extra ab oriẽte ad iactum lapidis, est quidã fons, cuius aqua vtilis est dolori dentium.

Itẽ adhuc in occidente per iactum balistæ, vbi vocatur Sinagalla, est aqua quæ iuuat iuncturas, & vniuersaliter quemlibet dolorẽ manuũ, pedũ

& ancharum, et omnium aliorum membrorum.
Et aqua ipsa dicti lauacri est clara, dulcis, splendi
da, atque transparens.

De Sudatorio decocto.

NOn dimittamus illud sudatoriũ Casę nie
zulę, dictũ Decocto, inuentũ à quadam
vetula in agro suo, quod fracturam tibiarũ illius
sanauit, & multũ iuuat arthreticos & neruos, va-
lens ad inflationem ventris & splenis.

De Balneo dicto vulgariter Mezza uia.

BAlneum de Mezza uia dictum, iuxta præ-
fatum lauacrum vocatur de lignis, mollifi-
cat neruos, sanat scabiem. omni membro dicitur
conferre, et fœcunditati mulierum. valet ad dolo
rem capitis & stomachi, strigit lachrymas, restau
rat visum, prodest vomitui, dissoluit phlegma,
tollit rigorem homini purgato.

De Balneo Cytharæ.

HOc balneum à præfato parum distans, va-
let spasmo, phrenesi, tenasmo, valet ẽt mu
lieribus sterilibus ad concipiendũ, omniq; dolori
capitis. prodest frigori, & maxime quartanæ. &
vt referunt, hominibus facit abundare sperma,
mulieribus vero lac.

De Balneo Vlmitellæ.

BAlneum Doyani, modo dictũ de Vlmitel-
la, est aqua dulcissima, calida, & clara: vtile
est guttæ frigidæ, stricturæ cannæ, & rugitui sto-
machi, atq; tenesmo, vitio lapidis, & dolori ilio-
rum, lippitudini oculorum, difficultati anhelitus
spleniticis, quartanę, leprosis, tremori cordis, om
nique vitio phlegmatis & pulmonis.

De Balneo Succellarij.

HOc balneũ de Succellario vere dicitur Cel
larium balneorum, cuius aqua est dulcissi
ma & clara multũ. valet omni vitio vesicæ & te-
nesmo, ardoresq;, ac stricturas dissoluit, ægritudi
nesq; tertianarum interpollatarum, & quotidia-
narum veniẽtes ex causis frigidis resoluit, & cor
pus facit aspectu iucũdum, scabiẽ abstergit, capil-
los facit claros, & longos & pannos vrgentes fa-
ciem mulierum ex sanguine, scilicet melancholi
co dissoluit & abstergit.

De Balneo Plagæ Romanæ.

HOc balneũ quod est in plaga Romana pro
pe ciuitatẽ Hischię, est aqua clara & ferru-
ginosa valens ad phlegma salsum, & sanguinem
ac pruritum oculorũ tollit, lachrymas stringit, &
oculos restaurat, purgat choleram, valet debilita
ti cordis ac stricturæ pectoris & cannę pulmonis.
Confert tussi, capillos cadentes à capite refirmat,
& rupturas, pruritumq; tibiarum & aliorũ mem
brorum mirabiliter sanat.

De Balneo Nitroso.

HOc lauacrũ nitrosum dictũ in eadẽ existẽs
plaga, est aqua calidissima, valens scabiei,
& pruritui ex phlegmate, & choleræ nigræ, seu
melancholiæ, ac doloribus renũ & matricis, con-
stipatos iuuat, atq; cõsumptos, tussiq; ac rheuma-
ti, & omni vitio pectoris prodest.

De Balneis Saxi.

BAlnea saxorũ duo sũt, quorũ vnũ est iter sa
xa, valẽs ad oẽm guttã frigidã, & aliud pro
pe littus maris, valens ad oẽm guttam calidam.

De incendio Aenariæ.

DE eiusdem Aenariæ destructione ad præ-
sens dicendum videtur. nam anno à na
tiuitate Domini. M C C C I. regnante in
hoc regno Siciliæ Carolo secundo, in dicta insula
Hyschię vicina, pcessit ex venis terræ ignis sulfu-
reus, qui magnã ipsius insulæ partem cõsumpsit,
quasi vsq; ad ciuitatẽ Hyschię, q̃ tunc Gerõda no
minabatur, quo igne multi homines & animalia
consumpta fuerunt, & ea peste perierunt, quæ
duobus fere mensibus perdurauit, multiq; ex eis-
dem, vt hanc pestẽ effugerent, insula ipsa dereli-
cta aliqui ad vicinã insulam processerũt, alij ad in
sulã Capreas, alij Baias, Puteolos, et Neapoli con
fugerunt: cuius ignis vsq; in hodiernum diem ve
stigia remanent, nec in eo loco herba aliqua, vel
aliud quicquã virens nascitur, nec locus alicui rei
cõmodus existit. sed asper & incultus, protensus
in duo mil. pas. longitudine, & quingentos pas-
sus in latitudine. & vulgo dicitur le Cremate.

Hæc igitur sunt Illustriss. Princeps, quæ de no
minibus ac virtutibus thermarũ Aenariæ insulæ
colligere potuimus, & his de q̃bus supra diximus
balneis annectẽda putauimus. Puteolano. n. in fi-
nu existens, licet diuersa sortiatur noĩa, quia Pan
dataria, Aenaria, ab Homero Inarime dicta, à
Gręcis Pythecuse, non à simiarum multitudine,
vt aliqui sentiunt, sed verius à figlinis doliario-
rum, hodie vero Ischia ex robore monumentoq;
loci nominant. omnes tñ eam fructuum diuer-
sorum, electissimiq; frumenti ac vini egregij, sul-
furis, aluminis, auriq; feracissimã asserunt. pluri-
bus enim amœnissimis villis ornatur, & nobili-
uitate antistiteq; sanctitate, non minus q̃ doctri-
na decorato, arceq; munitissima optimorũ Ara-
gonũ Regũ cõsilio: hodie vero Illustriss. Cõstãtię
de Daualos Frãcauillę Ducissę adeo sapiẽtis, vt in
ter Illus. viragĩes alterã Amalthęã diuinarũ rerũ
studiosissimã, oẽs vno ore fateãtur, pspectis eius
pręclarissimis virtutib⁹, studijs, eloquẽtia, ac con
tinentia, q̃bus fere toto orbe extat celeberrima te
stimonia, q̃bus fere toto orbe extat celeberrima.

Ioannis Elisij finis.

LECTORI

NE quid eorum quæ in legendis libris vel ad vsum, vel ad voluptatem requiri solent, in hoc opere deesse tibi lector amice pateremur, ex optimis poetis quæcunque ad balneorum, & aquarum rationem facere iudicauimus, hic apponenda curauimus: vt animus prolixa, & ingrata tot medicorum lectione, quasi longo aliquo & aspero itinere defessus, in hoc iucundo, & amabili musarum diuersorio aliquantisper acquiescat, ac recreetur. vt de hinc iam vegetior ad studia grauiora reuerti facilius possit.

EX T. LVCRETII CARI DE RERVM NATVRA, LIBRO. VI.

NVnc ratio quæ sit, per fauces montis vt Aetnæ
Expirent ignes interdum turbine tanto:
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammæ tempestas, Siculum dominata per agros
Finitimis ad se conuertit gentibus ora:
Fumida cum cœli scintillare omnia templa
Cernentes, pauida complebant pectora cura:
Quid moliretur rerum natura nouarum.
Hisce tibi in rebus late est, alteque videndum:
Et longe cunctas in parteis dispiciendum:
Vt reminiscaris summam rerum esse profundam:
Et videas cœlum summai totius vnum,
Quàm sit paruula pars, & quàm multesima constet:
Nec sit pars homo terrai quota totius vnus.
Quod bene propositum si planè contueare:
Ac videas, planè: mirari multa relinquas.
Nunquis enim nostrum miratur, siquis in artus
Accepit calido febrim feruore coortam:
Aut alium quemuis morbi per membra dolorem:
Obturgescit enim subito pes: arripit acer
Sepe dolor denteis: oculos inuadit in ipsos:
Existit sacer ignis: & vrit corpore serpens
Quancunque arripuit partem: repitque per artus:
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum:
Et satis hęc tellus morbi, cœlumque mali fert:
Vnde queat vis immensi procrescere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum est
Ex infinito satis omnia suppeditari:
Vnde repente queat tellus concussa moueri:
Perque mare, & terras rapidus percurrere turbo:

Ignis

Ignis abundare ætnæus: flammeſcere cœlum:
Id quoq; enim fit: & ardeſcunt cœleſtia templa.
Et tempeſtates pluuiæ grauiore coortu
Sunt: vbi forte ita ſe tetulerunt ſemina aquarum.
At nimis eſt ingens incendij turbidus ardor,
Scilicet & fluuius, qui viſus maximus ei,
Qui non ante aliquem maiorem vidit, & ingens
Arbor, homoq; videtur: & omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quiſq;, hęc ingentia fingit.
Cum tamen omnia cum cœlo, terráq;, mariq;,
Nil ſint ad ſummam ſummai totius omnem.
Nunc tamen illa modis quibus irritata repente
Flamma foras vaſtis ætnæ fornacibus efflet:
Expediam. primum, totius ſubcaua montis
Eſt natura, ferè ſilicum ſuffulta cauernis.
Omnibus eſt porro in ſpeluncis ventus, & aer.
Ventus enim fit: vbi eſt agitando percitus aer.
Hic vbi percaluit: calefecitq; omnia circum,
Saxa furens, qua contingit, terramq;: & ab ollis
Excuſſit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit ſe, ac rectis ita faucibus eijcit alte:
Funditq; ardorem longe: longeq; fauillam
Differt: & craſſa voluit caligine fumum:
Extruditq; ſimul mirando pondere ſaxa:
Ne dubites, quin hæc animai turbida ſit vis.
Præterea, magna ex parti mare montis ad eius
Radices frangit fluctus: æſtumq; reſorbet.
Ex hoc vſq; mari ſpeluncę montis ad altas
Perueniunt ſubter fauceis: hac ire fatendum eſt,
Et penetrare mare: & penitus ſe cogier arcto:
Atq; efflare foras: ideoq; extollere flammas:
Saxaq; ſubiectare: & arenæ tollere nimbos.
In ſummo ſunt vertice item crateres: vt ipſi
Nominitant, nos quas fauces perhibemus, et ora.
Sunt aliquot quoq; res, quarum vnam dicere cauſam
Non ſatis eſt, verum plureis, vnde vna tamen ſit.
Corpus vt exanimum, ſi quod procul ipſe iacere
Conſpicias hominis: fit vt omneis dicere cauſas
Conueniat, leti dicatur vt illius vna:
Nam neq; eum ferro, nec frigore vincere poſsis
Interijſſe: neq; à morbo, neq; forte veneno:
Verum eſſe ex genere hoc aliquid, quod contio credat,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.

Et paulo poſt.

Nunc

Nunc age, Auerna tibi quæ sint loca cunq;, lacusq;
Expediam quali natura prædita constent.
Principio, quod auerna vocantur: nomen id ab re
Impositum est: quia sunt auibus contraria cunctis:
È regione, ea quod loca cum venere volantes:
Remigij oblitæ pennarum vela remittunt:
Præcipitesq; cadunt molli ceruice profusæ
In terram: si forte ita fert natura locorum:
Aut in aquam, si forte lacus substratus auerni.
Is locus est Cumas apud, hetruscos & monteis,
Oppleti calidis vbi fumant fontibus aucti.
Est & Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, palladis ad templum tritonidos almę,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices: non cum fumant altaria donis:
Vsqueadeo fugitant non iras Palladis acres
Peruigili causa, Graium vt cecinere poetæ:
Sed natura loci opus efficit ipsa suapte.
In Syria quoq; fertur item locus esse videri:
Quadrupedes quoq; quo simulac vestigia primum
Intulerint: grauiter vis cogat concidere ipsa:
Manibus vt si sint diuis mactata repente,
Omnia quę naturali ratione geruntur:
Et quibus è causis fiant, apparet origo.
Ianua ne potius Orci regionibus esse
Credatur: posthinc animas, Acherontis in oras
Ducere forte deos maneis, inferna reamur:
Naribus alipedes vt cerui sępe putantur
Ducere de latebris serpentia secla ferarum.
Quod procul à vera quàm sit ratione repulsum
Percipe: nanq; ipsa de re nunc dicere conor.
Principio, hoc dico, quod dixi sæpe quoq; ante:
In terra cuiusque modi rerum esse figuras:
Multa cibos, quæ sunt vitalia: multaq; morbos
Incutere, & mortem quę possint accelerare:
Et magis esse alijs alias animantibus aptas
Res, ad vitę rationem ostendimus ante:
Propter dissimilem naturam, dissimileisq;
Texturas inter sese, primasq; figuras.
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta, atq; aspera tactu.
Nec sunt multa parum tactu vitanda: neq; autem
Aspectu fugienda: saporeq; tristia quę sint.
Deinde videre licet, quàm multæ sint homini res

Acriter infesto sensu, spurcæq́ʒ, grauesq́ʒ.
Arboribus primum certis grauis vmbra tributa,
Vsqueadeo: capitis faciant vt sæpe dolores:
Siquis eas subter iacuit prostratus in herbis.
Est etiam magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Scilicet hæc ideo terris ex omnia surgunt:
Multa modis multis multarum semina rerum,
Quod permista gerit tellus: discretaq́ʒ tradit.
Nocturnumq́ʒ recens extinctum lumen, vbi acreis
Nidore offendit nares: consopit ibidem:
Concidere vt pronos qui morbus mittere sueuit:
Castoreoq́ʒ graui mulier sopita recumbit:
Et manibus nitidum teneris opus effluit eiꝫ:
Tempore eo si odorata est quo menstrua soluit.
Multaq́ʒ præterea languentia membra per artus
Soluunt: atq́ʒ animam labefactant sedibus intus.
Deniq́ʒ si calidis etiam cunctare lauari:
Plenior & fueris solio feruentis aquai:
Quàm facile in medio fit, vti des sæpe ruinas?
Carbonumq́ʒ grauis vis, atq́ʒ odor insinuatur
Quàm facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante?
* At cum membra dominus pertexit feruida seruis,
Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar.
Nónne vides etiam terra quoq́ʒ sulfur in ipsa
Gignier? & tetro concrescere odore bitumen?
Deniq́ʒ vbi argenti venas, auriq́ʒ sequuntur,
Terrai penitus scrutantes abdita ferro:
Qualeis expiret scaptensula subter odores?
Quid've mali fit, vt exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualeisq́ʒ colores?
Non'ne vides, audis'ue perire in tempore paruo
Quàm soleant? & quàm vitai copia desit?
Quos opere in tali cohibet vis magna vacare?
Hos igitur tellus omneis exæstuat æstus:
Expiratq́ʒ foras in aperta, promptaq́ʒ cœli.
Sic & Auerna loca alitibus summittere debent
Mortiferam vim: de terra quę surgit in auras:
Vt spatium cœli quadam de parte venenet.
Quo simulac primum pennis delata sit ales:
Impediatur ibi cæco correpta veneno:
Vt cadat è regione loci, qua dirigit ęstus,
Quò cum corruit: hic eadem vis illius æstus
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert.

Locus vbi argē tum effo dič ἀπὸ τοῦ σκάπτειν,

Quippe etenim primo quaſi quendam concietæſtum:
Poſterius fit, vti cum iam cecidereq́ veneni
In fonteis ipſos, ibi ſit quoq; vita vomenda:
Propterea quod magna mali ſit copia circum.
Fit quoq;, interdum vis hæc, atq; æſtus Auerni,
Aera, qui inter aueis cunq; eſt, terramq́; locatus:
Diſcutiat: propè vti locus hinc linquatur inanis:
Cuius vbi è regione loci venere volantes:
Claudicat extemplo pennarum niſus inanis:
Et conamen vtrinq; alarum proditur omne.
Hic, vbi nixari nequeunt: inſiſtereq́; alis.
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura: & vacuum propè iam per inane iacentes
Diſpergunt animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis æſtate fit humor:
Areſcit quia terra calore: & ſemina ſiqua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis eſt igitur tellus effœta calore:
Fit quoq; frigidior, qui in terra eſt abditus humor.
Frigore cum premitur porro omnis terra: coitq;,
Et quaſi concreſcit fit ſcilicet in coeundo,
Exprimat in puteos, ſiquem gerit ipſa calorem.
Eſt apud Hammonis fanum fons luce diurna
Frigidus: at calidus nocturno tempore fertur.
Hunc homines fontem nimis admirantur: & acri
Sole putant ſubter terras ferueſcere partim,
Nox vbi terribili terras caligine texit:
Quod nimis à vera eſt longe ratione remotum.
Quippe vbi ſol udum contrectans corpus aquai,
Non quierit calidum ſupera de reddere parti:
Cum ſuperum lumen tanto feruore fruatur:
Qui queat hic ſubter tam craſſi corporis terram
Percoquere humorem: & calido ſociare vapore:
Præſertim cum vix poſſit per ſepta domorum
Inſinuare ſuum radijs ardentibus æſtum.
Quę ratio eſt igitur: nimirum terra magis quod
Pura tenet circum fontem, quàm cætera tellus.
Multaq; ſunt ignis propè ſemina corpus aquai.
Hinc vbi roriferis terram nox obruit vmbris:
Extemplo ſubtus frigeſcit terra, coitq;:
Hac ratione fit, vt tanquam compreſſa manu ſit,
Exprimat in fontem, quæ ſemina cunq; habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atq; vaporem.
Inde vbi ſol radijs terram dimouit obortus:

Et

Et rarefecit calido miſcente vapore:
Rurſus in antiquas redeunt primordia ſedes
Ignis: & in terram redit calor omnis aquai:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Præterea ſolis radijs iactatur aquai
Humor: & in lucem tremulo rareſcit ab æſtu:
Propterea fit, vti quæ ſemina cunq; habet ignis,
Demittat: cum ſæpe gelum, quod continet in ſe
Mutat: & exoluit glaciem: nodoſq; relaxat.

Lucretij finis.

EX P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON LIBRO XV.

QVattuor æternus genitalia corpora mundus
Continet: ex illis duo ſunt oneroſa: ſuoq;
Pondere in inferius Tellus, atq; vnda ferũtur:
Et totidem grauitate carent: nulloq; premente
Alta petunt, aer, atq; aere purior ignis.
Quæ quanq; ſpatio diſtant: tamen omnia fiunt
Ex ipſis, & in ipſa cadunt. reſolutaq; tellus
In liquidas rareſcit aquas: tenuatur in auras:
Aeraq; humor abit: dempto quoq; pondere, rurſus
In ſuperos aer tenuiſsimus emicat ignes.
Inde retro redeunt: idemq; retexitur ordo.
Ignis enim denſum ſpiſſatus in aera tranſit:
Hinc in aquas tellus glomerata cogitur vnda:
Nec ſpecies ſua cuiq; manet: rerumq; nouatrix
Ex alijs, alias reparat natura figuras:
Nec perit in tanto quicq; (mihi credite) mundo:
Sed variat: faciemq; nouat: naſciq; vocatur
Incipere eſſe aliud, quàm quod fuit ante: moriq;
Deſinere illud idem: quum ſint huc forſitan illa:
Hæc translata illuc, ſumma tamen omnia conſtant.
Nil equidem durare diu ſub imagine eadem
Crediderim: ſic ad ferrum veniſtis ab auro
Secula: ſic toties verſa eſt fortuna locorum.
Vidi ego quod fuerat quondam ſolidiſsima tellus
Eſſe fretum: vidi factas ex æquore terras:
Et procul à pelago conchæ iacuere marinæ:
Et vetus inuenta eſt in montibus anchora ſummis:

Quodq;

Quodq; fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit: & eluuie mons est deductus in æquor.
Estq; paludosa siccis humus aret arenis.
Quæq; sitim tulerant, stagnata paludibus hument.
Hic fontes natura nouos emisit: & illic
Clausit: & antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt: aut excæcata residunt.
Sic, vbi terreno Lycus est epotus hiatu
Existit procul hinc: alioq; renascitur orbe.
Sic modo com bibitur tecto modo gurgite lapsus
Redditur argolicis ingens Erasinus in agris.
Et Mysum, capitisq; sui, ripæq; prioris,
Pœnituisse ferunt: alia nunc ire Caicum.
Nec non Sicanias voluens Amasenus arenas
Nunc fluit: interdum suppressis fontibus, aret.
Ante bibebatur, nunc quas contingere nolis
Fundit Anigrus aquas, postq; (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lauere Bimembres
Vulnera, clauigeri quæ fecerat Herculis Arcus.
Quid non & Scythicis Hypanis de montibus ortus
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?
Fluctibus ambitæ fuerant Antissa, Pharosq;
Et Phœnissa Tyros: quarum nunc insula nulla est.
Leucada continuam veteres habuere coloni:
Nunc freta circumeunt. Zancle quoq; iuncta fuisse
Dicitur Italiæ: donec confinia pontus
Abstulit: & media tellurem reppulit vnda.
Si quæris Helicen, & Buran, Achæidas vrbes:
Inuenies sub aquis: & adhuc ostendere nautę
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.
Est prope Pyttheam tumulus Trœzena sine vllis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus. nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum, cęcis inclusa cauernis
Expirare aliqua cupiens: luctataq; frustra
Liberiore frui cœlo, cum carcere rima
Nulla foret toto: nec peruia flatibus esset:
Extentam tumefecit humum: ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut directa bicornis
Terga capri: tumor ille loci permansit: & alti
Collis habet speciem: longoq; induruit æuo.
Plurima cum subeant audita, aut cognita nobis:
Pauca super referam: quid non & lympha figuras
Datq;, capitq; nouas: medio tua corniger Hammon
Vnda die gelida est: ortuq;, obituq; calescit.

Ouidij finis.

Admotis

Admotis Athamantis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum Luna recessit in orbes.
Flumen habent Cicones: quod potum saxea reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
Crathis, & hinc Sybaris vestris conterminus oris
Electro similes faciunt, auroq́ꝫ capillos.
Quodq́ꝫ magis mirum, sunt qui non corpora tantum,
Verum animos etiam valeant mutare liquores.
Cui non audita est obscœnæ Salmacis vnda?
Aethiopesq́ꝫ lacus: quos siquis faucibus hausit:
Aut furit: aut patitur mirum grauitate soporem.
Clitorio quicunqꝫ sitim de fonte leuarit:
Vina fugit: gaudetq́ꝫ meris abstemius vndis.
Seu vis est in aqua calido contraria vino:
Siue quod indigenæ memorant: Amithaone natus
Prœtidas attonitas postq́ꝫ per carmen, & herbas
Eripuit furijs: purgamina mentis in illas
Misit aquas: odiumq́ꝫ meri permansit in vndis.
Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis:
Quem quicunqꝫ parum moderato gutture traxit:
Haud aliter titubat: quàm si mera vina bibisset.
Est lacus Arcadiæ, Pheneum dixere priores:
Ambiguis suspectus aquis: quas nocte timeto:
Nocte nocent potæ: sine noxa luce bibuntur.
Sic alias aliasq́ꝫ, lacus, & flumina vires
Concipiunt: tempusq́ꝫ fuit, quo nauit in vndis:
Nunc sedet Ortygie: timuit concursibus Argo
Vndarum sparsas symplegadas elisarum:
Quæ nunc immotæ perstant: ventisq́ꝫ resistunt.
Nec quæ sulfureis ardet fornacibus Aetna:
Ignea semper erit: neqꝫ enim fuit ignea semper:
Nam siue est animal tellus, & viuit: habetq́ꝫ
Spiramenta locis flammam exhalantia multis,
Spirandi mutare vias: quotiesq́ꝫ mouetur:
Has finire potest, illas aperire cauernas:
Siue leues imis venti cohibentur in antris,
Saxaq́ꝫ cum saxis, & habentem semina flammæ
Materiam iactant: ea concipit ictibus ignem:
Antra relinquentur sedatis frigida ventis.
Siue bituminææ rapiunt incendia vires,
Luteaue exiguis ardescunt sulfura fumis:
Nempe vbi terra cibos, alimentaq́ꝫ pinguia flammæ,
Non dabit, absumptis per longum viribus æuum,
Naturæq́ꝫ suum nutrimen deerit edaci,
Non feret illa famem, desertaq́ꝫ deseret ignes.

Ouidij finis.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
EX LIBRO SVO METEORORVM

De fontibus & fluminibus.

AD LVCIVM FRANCISCVM FILIVM.

Hinc ego digrediens fonteis te nate docebo,
Et cur perpetuis decurrant flumina venis,
Extremus labor, & vigilatæ ad lumina noctes.
Tu mea dicta puer memori nunc accipe corde.
Spiritus hic (graij fecerunt aera nomen)
Qui terras, pontumq; leui circuntegit vmbra,
Et penetrat rimosa means in viscera terræ,
(Certa fides) facile humentem permanat in vndam,
In liquidumq; coit contracto frigore rorem.
Mox abit in latices, & ripis plenior errat,
Et magno labens intrat cum murmure pontum,
Armatas etiam raptans ad littora classes.
Ipse vides sæpe in foribus sudantia saxa,
Et guttas de marmoreis stillare columnis.
Namq; aer circumfusus dum frigora sentit,
Paulatim sese cogit, mox defluit humor.
Ille quidem sicco ducens è marmore guttas,
Speluncis quoq; de gelidis manare liquorem.
Continuum, vnde fluunt crepitanti murmure riui.

Magna flumina è montibus defluere.

Si Rhenum, Rhodanumq; vidēs, magnūq; Garumnā,
Aut Hebrum, Eridanumue, aut clari nominis Istrum
Aut qui per latos populos mare peruenit Indus,
Aut septemgemini rumpunt qua flumina Nili,
Perscrutere ortum, & fontis sacra antra reclusi,
(Non dubium) inuenies summis è montibus illos
Delabi, genus & gelidis deducere ab antris.
Namq; aer terræ immistus, molemq; sub ipsam
Inclusus, montana rigens vt frigora sensit,
In stillas abit, & longo fluit agmine multus.
Desuper ima petens, donec iam viribus auctis
Erumpit vallo, atq; in campos turgidus exit.
Multum etiam stillante solo, niuibusq; liquatis

Auxilium accedit venis tellure sub ipsa,
Multum etiam nebulosa iugis immanibus aura
Tabescens cœlo gelido cum stringitur humor,
Vnde sibi occulti sumunt alimenta meatus.

Terram esse caruenosam.

Nec vero quamuis solido stet robore tellus
Mole sua grauis, & denso se robore firmet,
Non vastis intus specubus patet, atq; hiat alte
Immensum ductis abrupta sede cauernis.
E' quibus aut Euri sparsim funduntur anhelis
Faucibus, Adriacosq; attollunt flatibus æstus,
Et stragem dant arboribus, tectisq; ruinam:
Aut amnes subter lapsi de montibus altis,
Erumpunt cursu rapido, & solida æquora findunt.
Quippe aer antro inclusus lentescit in vndam
Frigida sub loca, & æternum fluit abditus humor
Æterno de fonte liquens. hinc Caspia claustris
Antra, tot accipiunt fontes, tot flumina: mox quæ
Rursum diuersis emergunt partibus orbis:
In mare seu tacitis delapsa meatibus intrant.
Quin & qua Herculei rident sata lęta Tarenti,
Qui piger humectat flauentia culta Galesus
Saxa subit, tacitusq; cauo se condit in antro,
Condit & in latebris Nilus. post liber apertis
Insultat campis, septeno & gurgite fertur,
Felix fruge noua, fœcundisq; vber aristis.

De fonte Cornu.

Est Pręcutinis in montibus horrida cautes,
Indigenæ vocitant Cornu, de vertice cuius
Manat aquæ gelidus per saxa rigentia torrens.
Hunc non antra caui montis, non humida vallis
Eructat, non vis superas impellit ad oras.
Verum aer ripæ admotus, circumq;, supraq;
Rimosoq; latens sub fomite sudat: vt ipsum
Frigus, & algentem sensit per membra rigorem,
Stillatimq; cadit fluitans, cursumq; secundat.
Ergo & perpetuus tenor est stillantibus vndis.
Perpetuiq; fluunt fontes, & flumina, et amnes,
Perpetuum quoniam seruat natura tenorem
Aeris, aeriam sese vertentis in vndam.

Fabulose de Fontibus.

Nec vero faciles Nymphæ, queis flumina cordi,
Et sacri fontes, atq; antra liquentia riuis,
Non ipsę dulceis latices, non larga ministrant
Pocula, non gratas longe sitientibus vndas.
Ergo nudatis pedibusq;, & pectore nudo
Cœruleæ per stagna agitant liquentia Nymphæ:
Alternisq; implent vndanteis roribus vrnas:
Alternis simul effundunt. Tum murmure magno
It præceps per saxa sonans spumantia riuus,
Mox crescens findit tacito plana æquora cursu.
Nunc fessæ lætas ducunt per prata choreas
Arboribus tectæ, ac circumuariantibus vmbris:
Nunc tenueis mulcent gratis concentibus auras,
Aut amne in medio ludunt, vitreisq; sub vndis
Lasciuæ alternant agiles per brachia motus,
Lubricaq; intorquent niueis vestigia plantis.
E natat hæc, leueisq; manus, & brachia monstrat,
Aut tenerum latus, aut molleis cum poplite suras,
Desilit illa petens imum, splendetq; sub vndis
Marmoreum femur, & ceruix argentea, & illæ
Deducunt cœlo diuos quę ad furta papillæ.
Mox resilit, flauumq; caput, nigrantiaq; affert
Lumina, tum niueo quæ purpura fulget in ore.
Hic aliquis cannosa latens post flumina pastor,
Agrestis deus, & Satyrorum è stirpe procaci,
Concepit postquam ardentem sub pectore flammam
Huc, illuc oculos agit, & suspiria ducit,
Insertatq; caput cannis, refugitq; videri,
Dumq; videt, frigetq; simul, feruetq;, cupitq;,
Desperatq;, audetq;, feroxq; libidine, in vndas
Desilit, atq; cadens sonitum dedit. At chorus antrum
Attonitus petit, & latebris sese abdit opertis,
Ipse deus vano frustratur gaudia tactu,

Aquas naturaliter esse sine colore, & sapore.

Nec sapor, aut color vllus aquis fluuialibus. Ipsæ
Tellure hos de matre trahunt, hinc sæpe venenum,
Sæpe salus. adeo variat tellusq;, solumq;
Terra salutiferas vires, eadem ipsa nocenteis,
Præbet aquis, succoq; suo prodestq;, nocetq;.
Terra eadem argento large fœcunda, sed aer
Vber aquis, Nereiq; nouas hinc sufficit vndas,

Præcipue tamen arctoo sub cardine, qua se
Vis ingens cohibet, quaq́ & Sol languidus errat
Defessus spatijs, obliquo & tractus ab orbe,
Inde perennis aquæ manat fluor, oceanusq́
Aestuat, arctooq́ fluunt è cardine riui.

De fontibus calidis.

Baiano sed ne fumare in littore thermas
Mirere: aut liquidis fluitare incendia venis:
Vulcani fora sulfureis incensa caminis
Ipsa mouent, late multum tellure sub ima
Debacchari ignem, camposq́ exurere opertos.
Inde fluit calidum referens ex igne vaporem
Vnda fugax, tectis feruent, & balnea flammis.

De amaris fontibus.

Hinc etiam salsum fontes traxere saporem,
Et laticem longe ingratus infecit amaror
Tellure incocta exudans, cineriq́ maligno,
Quem liquit quondam accensis fornacibus ignis,
Post æuo extinctus longo monimenta relinquit
Exustum cinerem, & cocto sola subdita saxo.
Hinc alibi exhaustos antris putealibus amnes
Vulcano feruente coquunt, dum crassior humor
Stringitur, inq́ salem tepidæ cessere lacunæ.
Ast alibi in lapidem transit liquor, vsqueadeo vis
Telluris variat. videas lapidescere Sarni
Cœruleo sub fonte alnum, filicisq́ maniplos,
Et paleæ intortos lento cum vimine culmos.

De riuo Venafrano.

Decurrit tenui labens aspergine riuus
Rupe venafrana, fessus quem sepe viator
Incusat gelidos raptim occuluisse liquores.
Sæpe repentinos fracto de monte tumultus
Erumpentis aquæ timuit sub vomere taurus.
Ipsa suas nunc diues opes natura profundit,
Nunc retrahit defessa manum, seq́ ipsa remittit.
Hic lactis fluitare amnem sua ad vbera mater
Lętatur, dolet hic omnem obriguisse liquorem.
Materiam sæpe ingenio, instrumenta vel arti
Deficere, ipse operis prudens dolet autor, & actor.
Nunc ergo ingenteisq́ animos, viresq́ valenteis
Præsefert natura, opibusq́ & robore pollens,

Nunc inculta situ, longeq́ effeta senecta
Languescit, propriumq́ negat retinere vigorem.
Dum reparat vires, renouataq́ robora firmat.
Ipsa suos tunc plena sinus, vterumq́ relaxat.
Quiq́ vigor fuit ante, refert se ad munera nota.
Nec vero casusq́ inopes, cessantiaq́ arma
Naturæ, nec rursus opes, luxumq́ fluentem
Non hominum, non alituum genus, & pecus, & grex
Squamigerum sensere, graui & doluere ruina,
Hinc etenim miseranda lues mortalibus, hinc &
Dira fames, sæuitq́ malum per vulnus vtrunq́.

De fonte Ammonis.

Ammonem fama est medijs sub noctibus altum
Feruere, & in medijs rursum frigere diebus.
Causa quidem vel certa subest. nam frigora noctis
Intus alunt ignes, nocte & vapor æstuat intus,
Vnde fluunt calidi noctis per tempora riui.
Luce autem cum Sol terras populatur, & ardens
Exhalat vis, tum venæ recreantur hiantes,
Vnde redit gelidus sua per vestigia torrens.
Rara igitur natura soli, quæ frigora Lunæ
Quæ Solem facile admittit resoluta diurnum.
Hinc facile, & recreat sese & ferueſcit in horas.
Hinc terræ varium mutat fons ipse tenorem
Longinquo veniens loca per variantia ductu.
Nam neq́ sese orbe ex alio vis torrida Solis
Immittens, penetretq́ vterum, & grauida vbera terrę
Immensumq́ maris spatium, tantumq́ profundi.

De fluuio Trigella, in Lucania.

Horrescit quoq́ Lucanis in saltibus antrum,
Vnde petunt trepidi afflictis oracula rebus,
Pręcipitat longo immanis descensus hiatu.
Septem aræ circum, & fumos flant tura Sabæos.
Antistes Zeno lituum tenet, & vocat ore
Præsentemq́ Deum, & pia numina sistit ad aram.
Turba fauet, mox & voti damnata recedit.
Ipse autem fruiturq́ dijs, atq́ imperat antro,
Vnde fluit gelidus salebroso fonte Trigella,
Arescitq́ hyeme in media, atq́ ęstate liquescit.
Vere nouo, cum se tellus adaperta relaxat,
Tum videas tecto antri stillare fluentum,
Hic riuos fluitare, illic concrescere fontem

In clatros. hiat ecce alibi fumosa vorago,
Vnde aditus imi ad manes, & tartara mundi.
Parte alia sonat abruptis specus atra cauernis
Horrendum. Ruit acta repente canalibus vnda
Occultis, siccoq; diu deuoluitur alueo.
Pastores cohibete gregem sitientem, & ab vnda
Pellite. non foetum optatum, non vbera vaccæ
Distenta, aut tenerum cum matre aspexerit agnum
Errantem, qui pota frequens ad flumina pastum
Egerit armentum, & crudo saturauerit amni.
Capripedis potuit tantum dolor, iraq; Fauni.
Luserat aspernata procum Ripenia, & vdis
Abdita fluminibus detestabatur. Ibi amens
Deturbatq; pedum, pecudesq; à fonte repellit
Inclamans, nulli foetus, non vlla propago
Sit pecudi, quoties sitientia guttura ad vndam
Admorit, potoq; grauis de flumine abibit.
Semamnem fugitate boues, fugitate capellæ
Iratusq; gregi, in nemus, & loca sola recedit.
At cum declinat rapidus Sol, & fugit annus,
Ac lassata situ, tellusq; effoeta senescit,
Aruit & venis humor, mirabere fontem
Vel biduo effluxisse, ac flumina tanta requirens,
Incuses q; Deos, naturæq; abdita damnes.

Vetustate temporum mutari fontes, ac maria.

Sed nec perpetuæ sedes sunt fontibus vllæ,
Aeterni aut manant cursus. mutantur in æuum
Singula, & inceptum alternat natura tenorem.
Quodq; dies antiqua tulit, post auferet ipsa.
Hoc mare, quod nunc ingenti duo littora tractu
Europam, Lybiamq; secat. (non fabula) quondam
Tellus vna fuit. medio stetit æquore taurus
Insudans sulco, atq; attrito vomere fessus,
Nunc mersa tellure natat vento acta carina.
Vulcano sacra, & fumoso vertice anhelans
Insula Cyclopum horrisonis incudibus antrum,
Nulla olim. nunc nulla Elice Nonacria, vt illam
Fluctibus, iratoq; absorbuit æquore Nereus.
Aegyptum Casij soluens de rupe secabat
Nauta vagus. non dum vllum illi nomenq;, decúsue
Sed pelago stagnante palus, vdæq; lacunæ.
Nunc regio & populos late foecundat, & vrbes,
Pyramidum ostentans monumenta, & nomina Regum.

Situm terræ mutari, & terras ipsas renouari.

Quid mirum fontes, siccato & flumina cursu
Desinere? adueniet lustris properantibus ætas
Cum pelago emerget tellus noua, cum mare terris
Incumbens mole ingenti, simul oppida, & arces
Cultaq; sub rapido secum feret hausta profundo.
Nullus honos regum tumulis. Impune deorum
Templa ruent. Idem fluctus pecudumq;, Iouemq;
Auratum affliget scopulo. exitium omnibus vnum,
Et clades vna absumet iuuenesq;, senesq;,
Matres, atq; viros, & corpora chara nepotum.
Nec natum complexa parens miserabilis vdis
Proficiet lacrymis, clamantem, & acerba gementem
Cœruleus cano vortex absorbet hiatu,
Et vota, & pictos secum feret vnda penateis,
Non vllæ vltra relliquiæ, aut monimenta manebunt.
Non rerum labor, aut operum vis edita cœlo.
Maiestas ipsa ingenii, decora illa sororum
Aonidum, confecta situ, atq; in nube iacebunt,
Cunctaq; sub tenebris, & opaca nocte tegentur.
Parte alia exurgent immani corpore montes,
Et nigra primo cœlum caligine tingent
Fumosis iuga verticibus, non dum aere aperto,
Nec sicca tellure satis. Post tempore certo
Terra recens, cœlumq; nouum, noua littora, & vdi
Labentes passim lymphis crepitantibus amnes
Incipient præbere nouis alimenta colonis,
Paulatimq; nouus fato instaurabitur orbis.

Te quoq; vel iuuet ad finem venisse laborum
Vranie, licet & fontis leue murmur, & ipsæ
Spirarint placidæ Zephyris felicibus auræ.
Rura senem, vatemq; suum, sua ad ocia felix
Parthenope vocat, & fesso blanditur alumno.
Non hederæ, mea non lauri per tempora serpant.
Me sat erit si cœruleo Sebethus ab amne
Intactæ salicis fluuiali munere donet,
Ac mihi pomiferis vacet Antiniana sub hortis.

Finis.

E X V G O N I S
Senensis Consiliorum medicinaliũ Libro, Excerpta De Balneis.

De Menstruorum fluxu indebito, cum humiditatibus matricis, & cum doloribus in alcatim, & ventre,
Cons. LXXXV.

IN Comitatu Patauino Balnea sunt, quæ Aponensia nuncupantur. iuxta quæ inueniuntur foramina emittẽtia fumũ. super quibus multæ mulieres iuerunt ad sedendum in scanno perforato. & earum matrices mirifice sunt mundificatæ. & stabant ibi cum vna trabacca coopertæ. & hæc conueniunt.

At, qm̃ sępe accidit pruritus fortis matricis, oportet, si virtus cõstet, vt fiat phlebotomia de vena cõi, trahẽdo vnc. vj. sanguinis. & purgetur cũ vnc. viij. seri caprini, in quo parum bullierint foliorum senæ drach. ij. epithymi drach. ii. passularum vnc. j. salis drac. i. s. & coletur. & capiatur in aurora. & potest inungi hoc vnguento fricando,

Recipe acaciæ
Hypo cisthidos
Rosarum
Sandalorum
Fecis aceti
Ana vnc. s.
Olei rosari. q. s. ad incorporandum, & est vtile, si sumantur folia mentæ, & cortices granatorum. & leuiter excorticatæ decoquantur in vino & superponantur.
vel Recip. croci
Camphoræ
Ana scrop. s.
Plumbi vsti scrop. i.
Baccarum lauri dra. s. misc. fiat puluis subtilis. cõficiatur cum albumine oui, & oleo rosato, & aliquantulo vino, & imponatur.

Et quia purgatio, quæ fit cũ bal. Porrectæ purgat choleram, & phlegma, & melancholiam, & vniuersaliter ab omnibus membris corporis, & quando vtimur illa, debite multum facit: consilio meo bonum est, quando erit fortificata incipiat vti ista aqua hoc modo, q̃ quãdo debet eam capere, primo die mane in aurora ingrediatur tinam, in qua sit aqua dicti balnei calida caliditate bene tolerabili, ita tamen q̃ nõ ibi multũ sudet, & maneat ibi per mediam horam ita q̃ ante ortum solis egrediatur, & quiescat in lecto, quousque sit sicca. & post horam bibat primo libras. ii. illius aquę balnei calefactæ. dein ambulet leuiter per domum. inde ad quartam horæ aliam. tertio duas alias libras calidas. postea sedeat, vel leuiter ambulet. & expectet per tres horas eius operationem per sedem, vel per os, vel per sudorem. Si nõ operatur, faciat sibi clystere imponi ex eadem aqua sine alio adiuncto, & non sumat tamen plus illo die. expectet, quousque videatur sibi stomachus vacuus, dein prandeat pullum, vel carnem capreti coctã in eadẽ aqua. pro illa die quiescat: non amplius comedat. Sequẽti die balneetur mane quemadmodum in præcedenti. si non fuerit purgata, post balneum iterum faciat sibi clystere ex eadem aqua. postea quiescat, vel blande ambulet vsque ad horam prandii. postea prandeat, & F solatietur. quiescat, cœnet, & hac die non capiat aquam balnei. Die tertio mane in aurora tempestiue ingrediatur balneum. ibi moretur per horę dimidium. postea egrediatur, & in lecto exiccetur bene, & post vnam horam exitus à balneo incipiat bibere aquã. & bibat lib. viij. in vna hora in quatuor vicibus, lib. ii. pro vice. Si operantur, bene est. sin minus, post quatuor horas fiat clystere, & seruetur ordo scriptus in prima die. non tamẽ plus bibendo, s. q̃ prandeat, & q̃ nõ comedat nisi semel in ista die. Die quarta balneet̃ bis de mane & sero. comedat bis in die. Die quinta balneetur mane. in quinque vicibus in hora vna sumat lib. x. aquę dictæ, lib. ii. pro vice, & nũquam in sequentibus diebus istam quantitatem transcẽdat. toties bibat istam aquã, q̃ saltem sex diebus, vel G octo in ea fuerit operata. Si inuenit operationem facilem in hac aqua, bonum est, q̃ in vltima die in qua sumit eam, toties bibat libr. ii. pro vice interponendo inter vnam vicem, & aliam, quartam partem horę, q̃ egerat aquam claram. Si debilitatur, aut difficile operatur, sufficit q̃ octo diebus capiat lib. x. istius aquæ interponendo semp inter duos dies vnum diẽ in quo non capiat, & in quo balneetur. Postea quiescat per horam antequam bibat aquam. & post hos dies, quibus cepit aquam seruet ordinem balnei per mensem. s. q̃ non bibat aliam aquam, miscendo. s. cum vino, aut per se. sed bibat vinum pauciferum purum, aut si potens fuerit, temperet cum aqua balnei. & non lauet manus cum alia aqua, nec alio mõ tangat. & per hunc mensem comedat carnes aut pullorũ, aut capretorũ paruorũ, fasianorũ, perdicũ, aut vitulorum lactentiũ, & castratorũ. dimittãtur autem oẽs fructus, herbęq; per totum hunc mensem.

Eiusdem

Eiusdem, de aqua Porrectana, Consil. CIX.

AQuæ Porrectæ Bononiensis agri minera, manifestior, est baurach, seu salnitrum. sapore enim salsa est, stypticaq; aliquãtisper, habet & aliquid sulfuris, vtilitas enim aquæ prædictæ in passionibus phlegmaticis, viscosis, crassis est manifestior. sed quoniam experimento certum est, hanc aquam, quando bibitur, statim penetrare in venas: obseruandi sunt canones, dum sumitur. Quia vero baurach per se nõ valde soluit, bibitur aqua multa, antequam soluere queat. dum bibitur, cauendum ab aqua communi, ceu debilitante concoctricem. cauendũq; à concoctu difficilibus, vt bouum carne, salita, viscosis, pastilib. suillis carnibus. Id vero falsum est quod scripsit Thura Bononiensis, φ. s. aquę huius tanta ante cibũ debet bibi quãtitas, quousq; aqua, vel per virgam, vel per sedem, vomitum ve exeat, ita clara, vt fuit assumpta. error hic meo iudicio, causa est mortis hominum multorum. Verum tanta bibẽda est φ rationabiliter debeat purgare hominem sufficientis tẽperiei valetudinisq;, sexties scilicet, aut septies. Debiliores tantam bibant, quæ bis, plus minus, aluum ducat. Aqua hęc sumpta sufficienti quantitate, si soluit, bene est: sin minus, fiant clysmata ex eadem. post clysteris emissionem tribus horis, parce comedat. Si aqua operatur sine clysmate, si homo non valde debilis est, ingrediatur in balneum, vt ea aquæ pars dissoluatur quæ in venas penetrauerit. stet horæ dimidiũ in lecto calido, tergeatur pannis calidis. & ad horæ dimidium induatur, ac prandeat. vbi prãdiũ concoxerit, si tibiæ videantur graues quoniam intrinsece aqua remansit, iterum ante cœnã balneum ingrediatur. post cęnam duabus horis dormitum eat. placide dormiat bene coopertus sex septemue horas. si sudat, tergeatur. caueatur frigus. Quiescat duos, vel tres dies, ob purgationẽ, debilis factus. deinde iterum incipiat mane aquam sumere, vt priore factum est die. seruentur canones prædicti. illis diebus quibus aquam non sumit, semel quotidie mane balneum ingrediatur per horæ dimidium. postea ingrediatur lectum calidum, tergeatur, exsiccetur. comedat, bibat vt supra. Si aqua sumpta aluum non ducit vel vrinã per tres dies ad minus, fiat clysteres. deinde ingrediendum est balneum, in eoque dimidium horæ commorandum. ingrediatur lectum calidum, exsiccetur. post tres dies iterum sumenda est aqua. nec ordo primi diei negligendus est. Porrectæ tantum temporis immorandum, quo

A vsque sexties, vel septies aqua bibatur. cibi sint faciles concoctu, vt caro pulli, & castrati. Non tangat aquam communem: venæ enim necdum bene mundificatæ sunt à balnei aqua. Hæc satis.

Eiusdem, De modo & ordine standi in balneo Sanctæ Helenæ, Consi. CX.

HIc nobilis dum erit in balneo, habeat mane beneficium ventris. dein balneum ingrediatur, primo in parte vbi est minus calidum, postea paulatim ad locum calidiorẽ accedat. ibi moretur, quousq; sentiat se incipere anxiari. tũc statim exeat è balneo. Ponatur in lecto. dormiat si potest, & sudet. postea bene tergeatur, quoad sudor cessat. surgat. parum stet, & prandeat. Post prandium non dormiat, nisi transactis horis tribus. tunc, si cõsueuit dormire, dormiat capite bene eleuato, & non nisi per horam. in sero anteq̃ B cœnet si non habet ventris beneficium, communiter clysterizetur. emisso clysteri cœnet. post cęnam duabus horis dormitum vadat. secunda die faciat, vt in prima, sed potest plus stare in balneo. Sero ante cœnam, si sentiat bene concoxisse, Balneum ingrediatur. in eo stet quartam horæ partem. hac secunda die dum est in balneo, potest accipere aquam balnei super capitis anteriorẽ partem ab alto. Bene tergeatur, & exiccetur caput, antequam ad vomendum accedat. Non ingrediatur Balneũ nisi concoxerit præcedentẽ cibũ. In Balneo, non comedat, non bibat. post secundam diem ita situetur in Balneo, φ aqua calida cadat à Balneo super doloris locum per bonum tpis spacium. Saltem tertio quoq, die clysterizetur clysteri cõi: ob ætatem. n. purgationibus vti non potest.

C Item Recip. pinguedinis anatis
Anseris
Ana vnc. ij.
Serapini
Opopanacis
Galbani.
Ana drach. ij.
Olei vulpini vnc. j. s.

Dissoluantur gummi in vino. fiatq; vnguẽtum, quo doloris regio inungatur, quando post exitũ Balnei, à sudore sufficienter est abstersus.

Comedat carnes tenellas semper elixas, ouorumq; vitellos. temperate comedat. Vinũ sit rubeum aqua mixtum. tẽpus standi in Balneis erit, secundum quod videbitur suscipere iuuamentũ vsq; scilicet ad dies. xv.

Vgonis finis.

EX IOANNE DE SANCTO Amando, De Balneis exceptum.

An Balneum competat ante exhibitionem medicinæ.

Væritur igitur de balneo, vtrũ competat ante exhibitionem medicinæ. & videtur ꝙ non. Corpora vbi quis vult purgare, oportet prius fluida facere: &, vbi repit natura, inde duce re oportet per conuenientem regionem. Ex his duobus habetur, ꝙ ante exhibitionem medicinæ, oportet purgare materiam & facilem facere ad currẽdum ad locum, per quem medicina eam debet euacuare. & hoc vult Auic. cum dicit, ꝙ ante vomitum, debent capi cibi pingues ad debilitãdum os stomachi, vnde materia melius recipiatur. sed balneũ attrahit materiam ad locum contrarium loco, per quem medicina euacuat humorem, cum ad extremã corporis trahat materiam, & medicina ad stomachum. ergo &c. oppositum vult Aui. fen. iiij. cap. v.

Iuxta hoc quæritur, vtrum eadem die competat, in qua datur medicina: videtur ꝙ non, secundum Gale. iiij. Aphoris. qui dicit, ꝙ balneum & somnus impediunt medicinam à sua operatione: vnde non debent iniungi, nisi velimus medicinam impedire ab euacuatione. oppositũ ait Aui.

Tertio quærimus, vtrum post medicinã competat: & videtur, ꝙ non. quia post medicinã corpus non debet repleri illa humiditate, quæ per medicinam euacuatur. sed balneũ replet corpus humiditate accidentali, & illa per medicinam est euacuata, quia secundum Galenum supra illum Apho. Ad elleborum &c. aqua humectat corpus humiditate accidẽtali, balneum autem est aqua: ergo &c. Contrarium dicit Auic.

Iuxta hoc quæritur, in qua die magis competat. Hæc omnia soluta sunt, visis regulis de modo operandi prius. dico ergo ꝙ conuenit ante, & eadem die, & post. Ante, duplici de causa: quia corpora vbi quis vult purgare &c. & illa corpora, quæ debẽt præparari, sunt duo, s. corpora quæ habent euacuari: vt humores fiant labiles per venas facile, & membra, per quæ fit euacuatio, vt sint lenita, & per ea humores lubricent: & aperta vt pateat eis transitus, humores subtiliando: balneum etiã liquefaciendo fluere facit, etiam venas emollit: ideo conuenit aliquãdo per tres dies ante medicinam. Vnde Aui. in. j. cap. dicto. qui debet per medicinam solui, balneum est intraturus ante solutionem, quia est præparãs corpora, nisi aliquid prohibeat: & quod illud est, vt vulnera, apostemata, & hydrops. tunc enim non competit, nec in morbis humidis humiditate accidentali: quia per balneum plus multiplicatur.

Ad argumentum in contrarium dico, ꝙ, licet balneum in hora balneandi trahat materiam ad exteriora, quia humores liquefactos facit per corpus fluere, post balneum reuertuntur ad interiora. & hoc etiam, vt dictum est, membra præparat: vt possit materiæ fluere per ea, & medicina in balneo non debet dari, licet ego dederim in vno casu, scilicet cuidam dominæ, quæ habebat melancholiam, & nolebat accipere medicinã: feci eam initiare balneum, & mitigata fuit, & libenter accepit, deinde feci eam statim à balneo auferri, & post longum tempus ipsa fuit curata.

E

Ad secundam quæstionem respõdeo & dico, ꝙ balneũ habet duas facere operationes, vel tres. prima extrahere materiam ad exteriora. secunda stringere ventrem, per hoc ꝙ illa materiam trahit ad exteriora, et tale est vehementis caliditatis. Tertia operatio est calefacere, non tamẽ fortiter. dico ergo ꝙ in tempore calido non conuenit intrare balneũ, in hora solutionis, neq; in die, quia traheret materiam et medicinam ad exteriora, et tu arguis ꝙ per hoc ventrem stringit. Sed in tempore frigido, & in hyeme antequã medicina moueat, confert balneum: non ꝙ tale sit attrahẽs, sed solum cõmouens materiam, & meatus aperiens. Istis duobus indigent humores frigidi, cum crassi sint, & meatus sint stricti per aeris, aut temporis frigiditatem, indigẽt apertione. propter quod non euacuarentur de facili, nisi mouerentur, & meatus aperirentur. Vnde Auic. Non intret quis balneum post medicinam ꝙ attrahit: ingredi tamen potest primam casam, id est tinam aquæ calidę: balneum bonum est, & id fit ad molliendum.

F

Ad tertiam quęstionem dicẽdum, ꝙ post medicinam conuenit balneum, vel æqualitas, vt fessa. & hoc propter duo. Vnum est vt membra per medicinam fatigata, per balneum confortentur. Secũda causa vt fumi subcutanei per medicinam eleuati, s. à materia mala, & à medicina euaporentur. Ad argumentum dicẽdum, ꝙ balneum non replet venas & poros. ideo non remanet diu humiditas illa accidentalis q̃ inducit, sed per sudorem soluitur. adhuc cõuenit, ꝙ membra sunt per medicinam desiccata.

Ad quartam quæstionem dicendum est, quod debet fieri balneum ante medicinam per tres dies, post medicinam vero in dię sequenti, secundum Auic.

Aui. dum tamen virtus sit fortis.

Vltimum quæritur vtrum stufa melius sit q̃ balneum post medicinam. Dico q̄ si corpus sit vacuatum à cholera, aut à melancholia, & sit illud corpus rarum, competit Balneum. s. aquæ calidæ ad humectandum, quia tale corpus est valde desiccatum per medicinam, cum esset sua natura siccum. & quia corpus est rarum, Balneum sufficit ad euaporandum fumos. sed si vacuamus humores humidos, aut corpus non sit extenuatũ sed pingue, & solidum, & vacuata est materia frigida. tunc stufæ, quia fortiores, & desiccantes, meliores sunt, quia tale corpus non indiget tanta humectatione, sicut primum, sed magis desiccatione, ergo &c.

Io. de Sancto Amando finis.

EX TVRRISANI Plusq̃ comm. in Microtechnes Gal. librum tertium Commẽ. LXXXI. Balneãdi Canones.

SVdoribus sæpe vtimur, tam Balneis q̃ exercitijs prouocãtes illos, maxime cũ humores purgãdi fuerit propè cutim. Sunt aũt, & Canones circa balneum, s. q̄ oportet ne exercitatus velociter ad Bal. ꝑgat, anteq̃ quiescat, neq; post cibum, ob timorem oppilationis. & q̄ casas Balnei secundum ordinem ingredi debet, vt non deueniat in locum fortis caloris subito. & hoc eodem ordine exire, vt gradatim regrediatur in locum frigidum, & q̄ in pauimentum est aqua effundenda, vt fiat aer vaporosus, & facilius prouocans sudorem. & q̄ fricandus est in principio, vt facilius aperiantur pori cutis, & eliquetur humiditas educenda, & in fine abluendus cum aqua calida ad abstersionem, & lubricationem sudoris. Et q̄ in exitu ex Balneo cooperiẽdus est pannis, neq; caput est discooperiendum. quoniã apertis poris frigus penetrat in profundum, & incurrunt catarrhos, & coryzas. In exitu quoque cauẽdum est, ne potum frigidum actu bibat, aut etiam in ipso Balneo. quoniam apertis existentibus corporis poris, frigiditas festinat ad membra principalia, & ipsorum corrumpit virtutes. Cauendum etiam est à potibus vehementis caliditatis, & præcipue ab aqua calida, quoniam cito penetrat ad mẽbra principalia, & accidit inde phthisis, & hectica, & eiusce modi omnia, q̃ circa hæc & alia scripta sunt è medicorum cętu. hoc satis.

Turrisani finis.

EX CONCILIATORIS Petri Aponensis Differentiarum Libro, differẽtia. CXXVIII.

QVòd Balneum non competat post purgationem, ostenditur quia prima quarti, post medicinam nõ ingrediatur aliquis Balneum, quoniam trahit ad exteriora materias, & neq; bonum est, nisi ratiõe strictionis ventris, in quam opinionem descẽdit Mesue simplicium primo. Rursus, nõ est facienda tractio in diuersum. vna enim reliquam impedit. & perterretur natura. sed huiusmodi occurrit hic tractio. quoniam pharmacum trahit de circunstantijs ad centrum: Balneũ vero contra. Oppositum scribitur prima quarti. Illud cõpetit post euacuationem, quod potest educere, quod medicina per distantiam non potuit, qualia sunt, quæ cuti vicinãtur distantia: huius naturæ est Balneum, cũ euacuet solum, quæ secundum cutem: apho. tertia & quod membrorum inflammationem, consumptionem, & laxitudinem tollit: Almã. 4. & quietat: competit post purgationem cum corpus istis remaneat affectum: hoc autẽ Balneũ complet debite commensuratum. refrigerat, et à mẽbris cõtemperando humores, & superfluitates expirare facit. Item Balneum solutionem amputat laxatiui medicaminis. igitur Balneum post purgationem confert supreme.

Propter primum sciendum, q̄ Balneum est corpus subtile, vel liquidum corpori circunferẽtialiter occurrens, ipsius immutatiuum. Balnei quoque nomen assimilatum est à βαλανεῖον. Balneum autem est multiplex, ceu notificatio eius insinuat. Quoddam est aereum, quod tangitur per id quod dictum est subtile quod proprius dicitur Balneum. Aliud aqueum, verius dictum lauacrum dulce. Interdum quis vtitur solo aere pro Balneo, vt therma, vel alia stufa. ĩterdum vtitur aqua dulci, corpus in eam infundendo, vel ipsam super se proijciendo. Horum aliud calidum, aliud frigidum. quandoq; vtitur his ambobus, vt euenit multoties in thermis. vnde. x. ingen. secundum hoc quatuor distĩguit Balnei partes, prima est aer calidus, secũda ingressus in calidam, tertia exitus in frigidam. quarta sudoris abstersio. Amplius Balneum diuersificatur, quia quoddam est simplex, vt duo prædicta. aliud compositum, qđ duplex est etiam. aliud naturaliter est tale vt sulfureum,

fureum, piceum, aluminoſum, & huiuſmodi. aliud arte conſtruitur, ceu quando herbæ, frondes, & huiuſmodi calidæ, vel frigidę in aqua decoquuntur balnei, vel in aere proſternuntur ipſius ſecundum vtilitatem à medico intentam. Balneum tripliciter variatur. aeris cauſa ſecundũ quod fuerit calidus, frigidus vel medius, diuerſos inducens effectus. aut ex parte, vt dictum eſt, aquæ. vel cauſa qualitatis vtendi, quoniam quidam eo vtuntur cum frictione ſimplici. alij cum frictione oleorum. alij cum frictione farinæ granorum, & aliorum, ſecundum quod videtur magis expedire ad eorum intentiones. Ait Halyab. Balnei ſunt tres aeres. primę Domus aer, & eſt tepidus, nil in corpus inducens caloris. ſecundus ſecundæ calore medius, corpus aliquo calefaciens calore, & quadam diſſolués diſſolutione. tertius q̧ tertiæ, vehementer corpora calefaciens, plurimasq́; diſſoluit ſuperfluitates, & à corpore euacuat. diſtiguitur etiam balneum triplex. quoniã quoddam præparatiuum ad euacuationem, vnde ſecũdo practicę: velociter ſumere laxatiuum, prius opus eſt corpus aptare ſuum, vtendo anteq̃ accipiat, duobus, aut tribus diebus balneo temperati caloris, & ſuauis aquę ſuperfuſione tepidę ſuper corpus. Quare prima quarti. Balneum quoq; ingredi, antequam ventris ſolutio fiat aliquantis diebus eſt ex eis quæ bene præparant, ni aliquid prohibeat. ideo præcipitur phlebotomandos, & ventoſandos habétes ſanguinem groſſum, prius balneari. Oportet tamẽ, vt inter balneum, & hauſtum medicinæ ſit parum temporis. Eſt & aliud balneum prohibitiuum, ſicut in hora operatiõis cathartici adminiſtratum, cum eius ſit actio in diuerſa cathartici actioni, & ipſius diſtractio, niſi effrenitat illa. quoddam vero eſt perficiẽs, vt qđ ſecũdum quoſdam adminiſtratur ceſſante actione cathartici. reſoluit. n. quod non potuit educere medicinam. Quid autem purgatio, differentia. CXXV. oſtenſum eſt cum alijs.

Propter ſecundum ſciendum q̧ Aui. & Meſ. videntur ſibi vtcunq; in hoc aduerſari quæſito. prim i nãq; ſcribitur quarta. Ille qui medicinam ſolutiuam bibit ſecunda die balneum eſt intraturus. quia ſi aliquid ex humoribus ipſius fuerit relictum, balneum mundare poterit. Iſte quidem communis eſt modus practicantium. præcipiendum ſi firma eſt virtus, ſecunda die poſt purgationem balneum ingrediendum. Meſue de pharmacijs nullum vult balneare poſt pharmacum, niſi illum in quo effrenitet medicinæ actio. quare ſecundo practicæ. Qđ ſi in aliquo ſuperabundat intãtum ſolutio, vt defectus etiam timeatur virtutis, hunc balneo introduc, & aquam ſuperfunde calidam, & maxime pedibus, & manibus. Et in hoc concidit Meſ. repellens illos q̧ præcipiunt frigidis, & ſtypticis tales balneari aquis. Ignorantes quoniam poros coarctant, & medici nas, & fumos interius conuertunt, vnde cauſa creſcit ad fluxum. ideo viſum non parum epithe ma ex frigidis, ſtypticis ſuper ventrem poſitũ fluxum augmentare, & ſanguinem etiam ad fluxũ incitare. quare raro confert, niſi in corporibus i puris. imo debet eſſe intentio dilatare poros, & ad exteriora trahere, et proprie quãdo balneum fuerit ex aquis dulcibus, in quibus decoquantur poros aperiẽtia, vt chamæmilla, abſinthium, ſam pſucus, folia citri, & huiuſmodi. in hoc non parũ conferunt frictiones, & ſudores prouocari. Vulgares, & arte imperitiores balneant communiter tam illos, in quibus non ſuperfluit pharmaci actus, quàm illos, in quibus effrenitauit. Quorũ error oſtenditur primum, quia balneum ad exteriora trahit: medicina vero ad interiora. propter quod humores debentes à medicina trahi ad interiora, actione balnei trahentis ad contrariũ ad exteriora non poterunt euacuari, ſed remanentes in partibus moti, & non educti nocent illis. Fatigatur etiam virtus, & diſſoluitur propter attractionem ſimul in partes ſtringentem oppoſitas, cum in tali motu ſciſſionem oporteat interuenire. propterea aphor. 4. inhibetur, ne pharmaca dẽtur ante canem, & ſub cane. Item praua eſt illa eductio, quando fit tranſitus materiæ ſuper nobilia membra, differ. 197. ſed per balneum materia mota in extrinſeca tranſmittitur ab ignobilibus per nobilia ad ignobile: vt à ventre ad cutis ſuperficiem per nobilia in medio horum ſita. Rurſus materia melius ex propinquioribus ducitur vijs, & ductibus: & maxime conſuetis p quos eſt euacuare naturæ. vnde aphor. prima. oportet ducere vnde repetit natura, per conuenientia loca. Adhuc propter talem actionem contrariam materia ineuacuata oppilationes gignit in vijs, aut in cutẽ educta defœdationes in ipſa. Itaq; Balneum poſt medicinam non congruit, niſi quãdo pharmacum effrenitat. tuncq; ad conſtringendũ iuuat ventrem. Concedit tamen Auic. q̧ libi detur diſſonus in hoc quæſito, ꝙ poſt medicinæ ſumptionem immediate non ſit timendum primam caſam balnei intrare, & proprie tẽpore frigidiori modo tali, ne calor ſit vllo modo impediens ad attrahendum: quoniam frigus inteſtinum lædit effectum medicinæ.

Propter tertium ſcias, ꝙ virtus balnei, aut fortis, aut imbecillis proſtrata, qua ente celer dum

dum à balneo.nam cum virtus ſit diſſoluta,ſpiri-
tusq; reſoluti,& corpus conſumptum , balneũq;
iſta augeat,eidem parcendum:ne virtus eo diſſol
uatur.vnde in maraſmo prohibetur balneũ ſum-
me imbecilli virtute . & ſi res poſtulat, ne mors
contingat , ſicut euenit medico balneanti adole-
ſcẽtem.prognoſt.primo . Si vigor conſtiterit,tũc
aut pharmacum effrenitat.& ſic apud omnes bal
neãdum,non quidem cum frigidis,ſtypticis, ſed
calidis,temperatis, aperitiuis, vel non effrenitat:
quia aut ceſſauit motus & agitatio medicinæ,aut
minime. Quòd ſi primum eſt ſufficienter purga-
tus cum omni conferentia , aut imperfecte: nam
quod prius & præcipue ſi fuerit ex illis qui nec di
ligit balneum, nec conſuetus, non oportet hunc
poſt purgationem balneo inquietare,cum potius
inde nocumentum habiturus ſit . Aliquando ta-
men hos balneant ambitioſi, vt videãtur aliquid
diligentius agere , forte inde ſperantes ampliora
ſuſcipe. Si inueneris immiſſum in balneum poſt
medicinam æſtuationem in ipſo pati, cum tolle.
non enim medicina inuenit egentia reſolutione.
Si motus ceſſauerit humorũ & agitatio catharti-
ci,& ipſe ſufficienter nõ fuerit purgatus,nec om-
nis rationabiliter conſecuta ſit conferentia , & ſi
balneum diligit , hic ſecũda die poſt medicinam
balneetur,& maxime in eius fine,& forte die ter
tia,vt agitatio ſit omnis quieta, & maxime quan
do quis vacuatur materiebus difficilis eductiõis,
aut quia ſunt inuiſcatę,remotæ,vt in iũcturis:aut
quia ſunt verſus extrinſeca delatæ,& ꝓprie quan
do corpora fuerĩt pinguia compacta . In his enim
vis pharmaci non potuit ad extra corpus perueni
re omnino.Quod innuit Auice.dicens:Si videris
ꝙ balneum ſit ei ſapidum,& in ipſo delectetur:ſi
gnum eſt ꝙ balneũ ipſum ab eo , quod relictũ eſt
mundificat:eum ergo dimitte in eo . Et fulcitur.
nam poſt vniuerſalem purgationẽ , cum corpus
non fuerit per omne purgatum , particularis de-
bet ſubſequi purgatio . Huiuſmodi eſt quę eſt per
balneum euacuatiuũ materiarũ cuti vicinarum.
ait Gale.euacuatio facta per exercitium & balnei
humorum eſt ſubtiliũ,qui ad cutis perueniũt par
tes,& parati ſunt egreſſui. Amplius corpora red-
duntur pharmaco exiccata & ſuperfluis,maxime
ſecũdum exteriora humectata,cum plures etiam
fumi in actu pharmaci à centro tendant ad circũ-
ferentiam refracti . Sed balneum habet eiuſmodi
mouere, quia exiccata humectat , & humectata
exiccat ſecundum diſpoſitiones differentes,cum
debite fuerit adminiſtratũ. vnde de tabe.Mirabi-
le hoc balneis ineſt calidis cõferre ſiccitatibus &
frigidis , vt & ſiticuloſos non ſiticuloſos reddit :

A inſiticuloſos,ſiticuloſos. & velut fere vinum ope
ratur,vt in problem.xxx.& in diætis particulari-
bus.Quare Damaſcenus: Balnea non ſunt nobis
neceſſaria,ſupple tantum ad refrigerandum cali-
dum, vel ad calefaciendum frigidum , ſed vt diſ-
ſoluant & ſudare faciãt, deſiccent & humectent.
Inquit etiam , ꝙ balneatio poſt purgationẽ com-
petit in hoc caſu.Et huic proteſtui nil Meſuę de-
rogant inducta,cum humores ſint interiores pur
gati & quieti,nec moueantur ad cutem de igno-
bilibus per nobilia, neq; euacuatur , niſi vnde re-
petit natura.Neq; etiam cutis inficitur , at potius
depuratur,cum ipſius deducantur ſuperflua.

Circa prædicta dubitatur, quia non ſolum vi-
detur balneãdum ſecunda die:imo etiam eadem.
Nam tertio.xxij. Expedit qui vult ſumere medi
cinam , vt ſũmo mane ſumat, quæ tardet cibum.
B deinde ſumat poſt horas tres. xx. aur. panis cum
vino & aqua pauca,& poſt ſex horas ingrediatur
balneum,& egrediatur. Dicendum,ꝙ Auice.lo
quitur in cura doloris iuncturarum, cum medici
na ventris in principio lenitiua & non ſolutiua ,
vt naturæ ſic vniuerſaliter acquirantur lenitas &
mollities:& maxime, quando hæc materia fuerit
ſicca.Dicit etiam ꝙ balneum ingrediatur & egre
diatur mox,ſupple.ne medicina exagitetur inde.
Si autem mediciua ſit in actu purgationis,& ma-
teria in fluxu,nec de ipſius timeamus effrenitatio
ne,non eſt balneandum.Sicut quẽdam regẽ Boe
miæ pharmaco ſibi tradito in balneo reperi aſcel
lationibus quibuſdam. Et id voluit Auic. ꝙ poſt
medicinam per modicum tempus aſſumptam ,
nõ ingrediatur aliquis balneum , cum materiam
trahat ad exteriora.Et ſecundum hunc præcipue
intellectum Meſuæ rationes procedunt.

C Propter quartum ad Aui.& Meſ. primo quid
dicendum apparuit . Ad aliud dicendum, ꝙ non
eſt facienda tractio in diuerſas partes,quando me
dicina adhuc euacuat, niſi vt dictum, actio effre-
nitet medicinæ.Ad aliud dicendum,ꝙ verum eſ
ſet,ſi medicina,& balneũ educerent per eandem
viam.ſed oſtẽſum eſt,ꝙ per diuerſas. nã balneum
cutem tangit,non autem pharmacum. nam ma-
gis poteſt operari eo. Ad aliud dico ꝙ non eſt in-
conueniens idem pluribus modis curari non ea-
dem ratiõe ſumptis . Somnus enim curat fluxum
medicinæ ſuperfluę, quia trahit à circunferentijs
ad centrum,motum fluxui cauſando cõtrarium,
& virtutem confortando, & calorem naturalem
aggregando,& vigoroſum reddendo in fumorũ
medicinæ diſſolutionẽ. Adhuc licet in facto eſſe ,
ſomni accidat quies:in fieri tamen ipſius,quando
calor mouetur ad intra interuenit motus.Balnea

ſiſtunt

ſiſtunt fluxum & fumos medicinæ in cõtrarium trahendo & eos reſoluendo. cum pororum educantur apertione, ita vt ſomnus & balneum trahant influxus oppoſitum q̃q̃ modo differẽti. Ad aliud dicẽdum, ꝙ ſi pharmacati ſint debilitati vel exiccati, ſeu vehementer inaniti: non tamẽ vt dictum, docet eos balneari: niſi viribus reſumptis et habitu corporis, vellemus eos tanquam conualeſcentes ad meliora reducere per humectãtia quęcunq;, neq; omnia balnea fiunt reſolutiua, ſed pluuima humectantia. partis autem alterius arguta, verum includunt ſub intellectu relata

Differentia.173.

QVòd balneum nõ competat in febribus, oſtenditur à Philipppo. 10. de ingenio. Adhuc balneum aut erit calidũ, vel frigidum. calidum nõ competit, ꝙ dyſcraſiam febrilem auget. Neq; frigidum, cũ ſui frigiditate membra percutiat, & oppilationem putredinis cauſet inductiuam. & per conſequẽs nec tepidum, cum ſit remollitiuum. mediumq; calidi & frigidi naturam ſapiens exteriorũ. Item balneum petitur propter humectare, vel ob euaporationem, ſeu reſolutionem. non quidem prout primum. quoniam aqua neq; bibita, neq; extrorſum accedens humectare apta nata eſt ſolidas animalis partes. neque euaporat, ſeu reſoluit, ſed magis attrahens ad extra obſtruit & oppilat. Amplius de inge. 10. Balneũ notabiliſsimũ eſt his qui repletionem habẽt ad vaſa, vel ad virtutem. Sed has vel alterã ſolum puta quoad virtutem, omnes videntur febricitantes habere, cum eorũ virtus ſenſibiliter lædatur. Item humor phlegmaticus nõ reſoluitur per balneum, cum ſit groſſus & viſcoſus, & per conſequens melãcholicus minus. cholericus autem inflammatus amplius illo. ebullit enim ſecundum Gale. ex balneo in corpore. talibus autẽ non competit. Rurſus ꝙ humores quietos mouet, & præparat putrefactionẽ ad membra etiam debilia declinare faciens, & ſic apoſtemans, non competit in febribus. tale quidem eſt balneum prima tertij. ergo balneum non competit in febribus.

In contrarium cõmuniter ſunt medici præcipientes in febribus acutis etiam balneari. vnde 3. re. acu. Iuuantius eſt in peripneumonia q̃ in acutis balneum. Cum ergo comparatiuũ poſitiuum derelinquat, iuuatiuum ſimiliter in febribus erit acutis. Palin. ꝙ aperit poros corporis & male reſiſtit complexioni, confert in febribus. huiuſmodi vero eſt Eucrate balneum aquæ. ergo balneum iuuat in febribus.

Ad primum ſciendum quid ſit balneũ & modi eius, differẽtia viſum. 128. ſimiliter quid ſit feb. & quæ reliqua. 87.

Ad ſecundum ſciendum, ꝙ quidam medicorum Philippus introductus. 10. de inge. Balneum in hecticis prohibet. Motiuum forte habẽs ex aliquo paruo effectu balnei indebite adminiſtrati ſibi occurrente, vel ratione concitatus, vt ꝙ calidũ dyſcraſiam auget febrilem. quod frigidũ eſt partes debilitat & mortificat, vel quia balneabat incaute, puta cum adeſſet putredo, vel apoſtema, volebat balneare vt cæteros. Adhuc balneũ non ſolum calidum eſt aut frigidum. ſed horum medium, vt tepidum. quod et malę cõplexioni opponitur febrili, membra quaſi refrigerans & humectans, conſumptionem prohibens radicalis humidi. Hoc etiam frigidum nocet, cum calidum proceſſerit, vt apparebit ex dicendis. Gale. ad Glau. indifferenter quaſi concedit balneum. ille enim liber etſi eiuſdem, raro tamẽ inuenio ſeipſum ibidem in alijs locis ſermonem ipſius allegare.

Ad tertium ſcias, cum tria ſint genera febriũ, balnea cõmuniter laudantur in ephemeris & maxime in contingentibus à cauſa manifeſta, & proprie quando iam declinent. Vnde. 8. de inge. Dicere ad balnea oportet omnes in declinatiõe poſt paroxyſmum. qui tamen febriunt à furore, triſtitia, vigilia, ſolicitudine, nec balneis indigent, nec frictionibus multis. quare quarti prima. Conceditur in ephemeris balneum, cum earum paroxyſmus cõſumitur propter accidentia, de quibus eſt humectatio, ſudatio, pororum rarificatio, infrigidatio in quieta diſpoſitione & prohibetur, vbi caſus timetur putredinis. Non oportet vt balneum vitet, niſi ephemerans ex oppilatione, ꝙ balneatio ægritudinem generat putridam, & ſimiliter qui patitur ex ſatietate nauſeatiua. vnde. 8. de inge. Balneari concedit in ea, ſi certiſsime in febriis fuerit. & qui etiam patitur ephemeram ex bubone. In his enim timendum, ne balneo cõcitati humores in putredinem decidãt. Signum autem ꝙ non oportet eos balneare, aduentus eſt rigoris in ipſo. Quòd autem balneum ſic competat in ephemeris apparet. rarificat enim cutem, ſpiritus contẽperat, fortificat, reddens ipſos ad expulſionem aptos vaporis capnoſi. & cum hoc materiam non concitat humoralem, cum nõ ſit parata, vt his in quibus contingit putreſcere. In his enim vereor dum. neq; balnei aqua oppilãtur pori, ſed potius aperiuntur exoppilati, tum propter calidum, cuius eſt aperire, tum etiam ob ſpiritum qui intrans purificans & viam faciens, ꝙ extraneum ſpiritus impellit ad extra. Etiã oportet hos magis omnes in aqua balnei, q̃ in aere ipſius immorari, ni febricitarint ex cutis ſoliditate. his nanq; vt aperiãtur pori

pori conuenit, vt prolongent moram in aere balnei, donec ſudēt. Hectici vero, & hectici de ſenectute oportet indifferentius per ſe balneare ſicut ferè omnes præter Philippum teſtantur. Modus balneationis horum notatus eſt ſufficienter, de inge.x. & de Maraſmo & quarti prima. oportet enim eos in aere balnei modicum conſimiliter plurimis ephemerizantibus commorari, plurimum vero in aqua: oportetq; primo hos in calida aqua miſta, demum in frigida, vt pori ſtringantur aperti, & humidum aqueum remaneat in eis. Expedit interdum in aquam proijcere frigidã, & maxime quando iam tabidi facti ſunt, & incurabiles. his enim in hecticam traducũtur ſenectutis, & ipſis vitæ additur prius celeriter relictis morituris. Balneum hecticis præ alijs competit, cum temperet eorum calidum febrilem, & humectat, maxime præparans cibum ad diſtributionem per corpus. Nec timendum eſt hic fluxus materiæ, vt in alijs, ad loca, & vniuerſaliter cum omnis cura perficiatur contrarietate. & aqua ſui oppoſitione febri huic cum reliquis iuuamentis conuenit non parum, & non ſolum febriẽtibus, ſed omnibus communiter extenuatis. quare antiqui maxime ſoliciti fuerunt in regimine balnei. Si dicatur balneum non hic cõferre, quoniam eſt de euacuantibus, reſoluentibus: dicendum ꝙ balneum multiplex eſt. non enim hic balneum euacuatiuum, reſolutiuum quæritur, ſed magis humectatiuũ, & repletiuum, quale qđ aquæ dulcis eſt eucratæ, & menſuratæ in calore, & frigore. Febricitantes quoq; febre putrida, ſi quidem fuerit cum apoſtemate maxime timendum balneari, fortaſſe modo quocũq;. balneum enim materias excitat, & ad locum debilem apoſtematum reducit. quod demum fit cauſa maioris febris, & periculi. vnde Auicẽ. in his febribus non cõceditur potus aquæ frigidæ nec introitus balnei. qui ſi forte competat erit extraneum, et per accidens, vt ad doloris mitigationem, quod tamen non aggrediendum niſi materia fuerit digeſta. 3. re acu. & tunc videtur non hac intẽtione conferre, cum dolor iam ſedetur: circa enim generationem ſaniei dolores, & feb. amplius fiunt, q̃ facta ſanie. vnde. 10. de inge. phlegmones propter balneum augentur. Effunduntur enim humores à calido tendunt, vaſorum tunicæ, virtus etiam ipſa male patitur. 3. regi. acu. ponitur balneum conferre in feb. adurentibus, in quibus nõ eſt apoſtema calidum nec aliquod factum à cholera citrina tantum, quoniam ebullit in corpore. Si febris putrida fuerit ſimplex, tunc aut erit in declinatione materia iam digeſta, & ita communiter præcipitur balneum propter intentionem aperiẽdi pororum anguſtiam, & materiã euacuãdam: totum enim corpus euacuat per cutem. Similiter humectat ſui aqua, & contemperat. In hoc tempore Gal. 2. curatiuæ concedit febricitantes balneãdos, & rarefactiuis vti pharmacijs, vel aquam frigidam, aut bibere vinum, quando viderimus cognitiones eorum quæ digerũtur. ſubdensq; demum, corpus quando trãſpirauerit moderate, balneum non paruam facit vtilitatẽ, vniuerſim ex ipſo vacuãs lucernoſas, fumoſas ſuperfluitates, quando modo non fuerit ꝙ viſcerum imbecillitatum horrorem faciat incurrere, tres enim oportet in omnibus feb. in balneo intentiones habere. vnam ſi abſq; horrore contingat, eo enim febris generatur, & augetur. aliam ſi particularum nulla imbecillis permaneat prĩcipaliũ. in eam namq; humores recipiuntur balneo effuſi. tertiã ꝙ multitudo humorum crudorum nõ ſit. ſecundum primas venas. Ibidem. Quando declinat ægritudo, non eſt tunc introitus balnei ante cibum malus. 7. vero colliget: Scias ꝙ balneum in feb. declinatione collaudatur, quoniam ſuperfluitates vacuat. in principijs vero non. quia rigores habet prouocare, & diſſoluit humores, multiplicatq; oppilatiões, & ſuperfluitates per corpus diſpergit omne, & non eſt tutum, quin inde proueniat apoſtema in prĩcipe parte. q̃uis. n. humidũ euacuat, caliditatem febris multiplicat, et ſiccitatem. Si materia fuerit indigeſta, tunc aut balneum quæritur propter humectare, aut euacuare, ac reſoluere: & propter ſecundum quidem iã apparet non debere fieri balneum. Multa. n. adducit incõmoda. vnde breuiarij ſexto, Caueatur ne balneetur ante digeſtionem. quoniam quãdo facimus id, attrahimus tres malas res. quia effunditur materia, qua generatur oppilatio, & putredo. & quia materia retẽta, & putrefacta in membro vno, quando calefit, effunditur, & permiſcetur cum humiditate alia non putrefacta. permiſtio ergo fit benigni cum maligno, & per conſequens corruptio amplior reditur, & feb. & quia balneo reſoluitur quod ſubtile, remanetq; groſſum. vnde prima quarti Balneum facit deſcendere humorem indigeſtum, ꝙ effunditur ad locum putredinis, & permiſcet humorem malum cum putredine, & reſoluit ſubtile, & facit remanere ſpiſſum. & quia talia magis accidunt in principio morbi, inquit Oribas. Nõ eſt bonum ab initio lauari in balneis, ſed quando iam digeſtio apparet. Si ſit intẽtio balnei humectatio, & calefactio quãdoq; moderata, ſic videtur etiã ante marerię digeſtionem balneum cõcedi. nam de illis, quibus fit

iuuamen-

iuuamentum est sessio in aqua calida dulci añ ci
bũ omni die,& balneatio quæ humectat, & non
facit sudare,nec excitat caliditatẽ, sed huic vide-
tur ex tertio practicæ aduersari de cura melãcho
liæ ita.nõ omnino vti oportet hoc in feb.bal. nisi
qñ status aduenerit,& declinatio cęperit: est nã-
que balnei humores euacuare subtiles.Dicendũ,
ꝙ balneum vt dudum apparuit est duplex, tũ hu
mectatiuum temperate calefactiuũ, & tale mate
ria etiam indigesta competit in quartana, cũ hu-
mor sit frigidus siccus,& non paratus, vt pluries
balneo concitari,& effundi.est & balneum con
citatiuum humorum,euacuatiuum, resolutiuũ,
qđ voluit non competere Haly.ibidem.Notãdũ
euitandum balneum in febribus syncop. hum.12
de inge.ei contrarijssima sunt balnea . ideo neq;
balneare congruum,cum adsit virtutis debilitas
balnei prohibitiua.vnde.3.acu. balneum neq; de
fectis conuenit.Nosce balnei operationem,vt vi
sum non parum diuersificari,ratione cõsuetudi-
nis ipsius,& amoris ad illud.Græci enim, & Ara
bes vsq; hodie magis videntur latinis delectari,si
biq; consuetudinem fecisse.ob id magis iuuãtur
inde,cum debite aduenerit.minus læduntur , cũ
inconuenienter occurrerit. Humores amplius
balneo concitati in apostemata deueniunt. ideo
hæsito non tantum in febris declinatione, sed ẽt
post cessationem non parum balneare.

Ad quartum , ad auctoritatem Philippi dico
per interemptionem.potius enim accusatur is, q̃
auctoritatibus redditur . Ad aliud dicendum ꝙ
non solum balneum est calidũ,& frigidum,imo
ẽt temperatum . Adhuc etiam calidum confert,
vt ostensum suo tempore poros aperiẽdo , & ma
terias euacuando.similiter ẽt sua hora,& disposi
tione cõpetit frigidum.Vnde Gal.2.therapeu.si-
quis fuerit iuuenis fortis,bene carnosus , comple
xio calida,& sicca si in piscinam natatoriã immi
seris frigidam , mox sudat, & venter quibusdam
ipsorum egesit cholerica.Frigidum itaq; in hoc
schemate membra non percutit,neq; mortificat,
imo potius ipsa congregat,&solatur.medium ẽt
licet sapiat extremorum naturas,non tamen eo-
rum habet operationem omnino,cum ea partici
pet incomplete. Ad aliud dicendum ꝙ balneum
habet humectare , & vniuersaliter aqua exterius
applicata.vnde.2.j.Neq; attẽde verba illius dicẽ-
tis ꝙ aqua nõ humectat interiora, qñ bibitur mẽ
bra,vel ei obuiant.sciendum ꝙ humectatio du-
plex.vera,quæ est alicuius conuersio,est propria
forma in corporis naturam,& ita proprie hume

D ctare dicuntur,quæ verius alimenta,quod bal.al
serit.vnde cum huius humectare sit, tanq̃ nutri-
re,aqua vero simplex non taliter humectabit,cũ
nullum nutriat simplicium. Est & alia humecta
tio quæ est quædam irroratio , & ita simplex, &
omne humidum habet humectare. Similiter ne-
que ad balnei resolutionem sequitur attractio,et
oppilatio cum corpus fuerit iam purificatũ, ma-
teriaq; digesta. Ad aliud dic.ꝙ habentes repletio
nem ad vasa,non sunt balneandi, ni prius educa
tur ea,imo periculum imminet suffocationis, ne
que habent repletionem quoad virtutem infir-
mantes quidam,quia materia est iam digesta, &
corpus rarificatum:licet quidam effectus adhuc
remãserit repletionis virtualis. vnde ipsa ente cũ
sua causa non est balneandum:causa expulsa, vel
in via per bal.expellendi, potest aliquis balneari.
E Ad aliud dicendum ꝙ humor phlegmaticus,aut
melãcholicus non resoluitur per balneũ in prin-
cipijs ægritudinum, sed in declinatione quando
fuerit subtiliatus : neq; tunc cholera inflãmatur:
imo magis ipsa digesta refrenatur ab ipsius acu-
tate mulcebri , & eucrata caliditate aquæ, &
per poros inducitur manifestos . Ad aliud dic.ꝙ
balneum prædicta operatur ante materiæ dige-
stionem,non autem post ipsam.ideo tunc prohi
bendum,non autem nunc, vt & rationes partis
aduersæ ostendunt.propter tñ Hip.simpliciter p
ferentem,balneandum in peripneumonia,pleu-
ritide,& excretionis,& mitigationis doloris cau
sa:id non absolute fiat,sed post materiæ digestio
nem,eiusq; deductionem.vnde Comm.ibidem.
Hipp.inquit ꝙ balneum sedat dolo. & maturat,
quod excreari necesse est per sputum,sed manife
F stum ꝙ oportet vtaris balneo post euacuationem
corporis.Item nosce,ꝙ balneum vniuersaliter si
ante euacuationem administratur corporis, at-
trahit ad loca quæ sunt sub hypochondrijs mate
rias,quæ si post,adiuuat ad maturationem.

Nam cum calidis balneis non fit se
curitas ad cursum humorum
ad pulmonẽ , cor, cerebrũ.
Frigida vero digestionẽ
prohibet,& oppi-
lationem au
get .

Conciliatoris finis.

EX CHRISTOPHORI Barzizij Bergomatis Practica medicinali, De Balneis excerpta.

DE Balneo tertia primi, doctrina tertia capitu. quinto. Quia balneum cadit frequenter in consideratione medici, & supplet vices exercitii, & fricationis: ideo sumuntur canones ex Auicenna capitulo suprascripto.

Balneum administratur, aut propter resolutionem fiendam, & caloris confortationem, aut ad humectationem, vt balneum dulce: patet in principio capitis: Huic autem homini &c.

Omnes balneandi ingredi debẽt casas, seu domos: patet illic: Verum tamen.

In domo calida non moretur, nisi secundum quantitatem quę eis non noceat: patet illic: Et ne que in domo calida &c.

Qui vult impinguari, ingrediatur balneum post comestionem, scilicet circa finem primæ, & secundæ digestionis, dummodo non sit paratus ad oppilatioẽs. & talis si fuerit calidæ complexionis, bibat oxymel: & si frigidæ, diamentastrum sumat, vel diatrionpipereon: patet illic: Qui vero impingnari.

Qui vult macresieri, & vult resolutionem, balneetur cum est famelicus, & in ipso multum moretur: patet illic: Qui autem macresieri.

Qui vult sanitatem cõseruare, se balneet post primam, & secũdam digestionem: patet illic: Sed qui sanitatem &c.

Qui timet, ne cholera rubea ebulliat, ante balneationem comedat rẽ subtilem, vt panem infusum in succo fructuum, vel aqua rosa. patet illic: Et si timet &c.

In Balneo, nec in egresione balnei res actu frigidæ, quia periculum est ne subito veniant ad principalia, & ipsorum corrumpant virtutes: patet illic: Et se custodire.

Ab omni re vehementis caliditatis, & præcipue ab aqua se custodire debent balneati, ne accendantur principalia, et ne sequatur phthisis, & hectica: patet illic: Ab omni quoq; re.

Dum egrediuntur Balneo caueant, ne caput, et corpus ad recipiendum frigiditatem exponant. patet illic: Præterea sibi caueat.

Si fuerit hyems, egrediantur bene cooperti pannis: patet illic: A balneo vero.

Qui habet febrem, vel solutionem continui, vel apostema, phibeatur à balneo: patet illic: Sed qui febrem habet.

Iuuamenta balnei sunt, facere somnum, aperire, abstergere, resoluere, digerere nutrimenta, trahere ad circunferẽtiã, retinere vẽtrem, fatigationem, & similia: patet illic: Et eius quidem iuuamenta.

Nocumenta sunt, debilitare cerebrum per lõgam moram, facere syncopim, & nauseam, mouere humores quietos, & ipsos præparare ad putrefactionẽ, & facere declinare ad mẽbra debilia. ideo faciunt apostemata in occulto membrorũ, & in superficie: patet illic: Eius autem impedimenta &c.

B

Fen secunda, doctrina secunda, summa prima. Cap. XIX.

OPeratio Balnei naturalis est, calfacere suo aere, & humectare sua aqua: patet in principio capituli: Debes autem scire &c.

Prima casa est infrigidans, & humectans, secunda calfaciens, & humectans, tertia calfaciens & desiccans: patet illic, Et prima casa.

Mutationes à balneis aliæ sunt per essentiam, aliæ per accidens: exemplum primi, vt calfacere: exemplum secundi est infrigidare propter resolutionem caloris innati: patet illic: Sed plerunq; ex balneo.

C

Aqua balnei superfluæ caliditatis horripilat cutem, & inspissat, quare prohibet humectationem à balneo, & etiam resolutionem: patet illic: Cumq; eius aqua.

Aqua cuius calor est minor, quàm tepidus, infrigidat, & humectat, & quandoque retinet calorem, & vigorat interius propter constitutionem exteriorem: patet illic: Et cum eius calor.

Aqua balnei infrigidat, cum se quis multum balneauerit, quia licet calida actu, & in principio, in fine tamen redit ad frigiditatem, & dum penetrauerit, multum infrigidabit. secundo propter humiditatem quæ est obtusiua caloris: patet illic: Eius vero infrigidare.

Balneum aliquando calefacit, cum nutrimẽtum nondum digestum, & humorem crudum digerit, & maturat: patet illic: Est etiam.

Balneum siccum exsiccat, & confert hydropi, & laxitati: patet illic: Est præterea.

Humidum humectat: patet illic: Et est cum.

Qui ingrediuntur balneum, vt humectētur, vt hectici, summergātur in aqua, postea inūgant oleo, vt aqueitas in poris constringatur, & non stent diu in balneo. Sit locus temperatus, & terra multa proiiciatur in aqua, vt vapor egrediatur, & aer humectetur. & deferantur à Balneo sine labore, deinde odorent redolentia frigida, & dentur eis humectantia ad bibendum, sicut aqua hordei, & lac asinæ: patet illic: Qui autem balneum ingrediuntur.

Plures canones balneorum conuenientes hecticis collegi, & ordinaui in inferioribus, quas prima quarti declaraui.

Vltra suprascripta nocumenta, balneare facit ad membra debilia superfluitates descendere. laxat corpus. impedit neruos, resoluit calorem innatum, deiicit appetitum comedendi, & coeundi debilitat virtutē. patet illic: in balneo prēterea.

Balnea diuersificantur secundum aquas nitrosas, & similes à natura, vel ab artificio, vt si coquantur in eis, vel apponuntur, sunt staphisagria, bacæ lauri, sulfur, alumen, & similia: patet illic: Balneum quoq;.

Aquæ æreæ, ferreæ, & salsæ conferunt ægritudinibus frigidis, & humidis, doloribus articulorum, podagræ, laxitati, asthmati, ægritudinibus renum, carbunculis, vlceribus, & fortem faciunt restaurationem fracturæ: patet illic Aereæ vero.

Aereæ conueniunt ori, vuluæ, oculo laxo, & humiditatibus auris: patet illic, Et æreę quidem.

Ferreæ iuuant stomachum, & splenem, patet illic: Ferreæ vero.

Nitrosæ & salsæ conferunt capiti, & pectori recipientibus materias, & stomacho humido, hydropi, inflationi: patet illic: Et nitrosæ quidem.

Aluminosæ, & attramentales conferunt sputo sanguinis, hæmorrhoidibus, menstruis, nauseæ, vomitui, cachexiæ, & multo sudori: patet illic: Sed aquis aluminosis.

Sulfureæ mundificant neruos, & dolores extensiuos sedant, spasmum, mundificant superficiem corporis à bothor, & vlceribus malis antiquis, signis violaceis, panno, morphæa, albaras. resoluunt superfluitates iuncturarum, splenis, & hepatis, & duriciei vuluæ conferunt, sed laxāt stomachum, & appetitum deiiciunt: patet illic: Sulfureæ vero.

Marinæ replent caput, ideo ipsum nō balneetur in eis. calfaciunt pulmonem, matricem, vesicam, colon: patet illic: Marinæ autem &c.

D

De lotione cum aqua frigida caput. 6. fen tertiæ, doctrinæ secundæ.

BAlneatio cum aqua frigida non est conueniens nisi virtus, ætas, figura, tempus sint conuenientia, nec fastidium, vomitum, ventrē, vigilias, rheumatismos habuerit, neq; si puer est neque senex, & in hora in qua corpus est leue, & motus conueniens: patet illic, in principio capituli: Hoc quidem conueniens.

Post aquam calidam aliquādo lauamus cum frigida non multum frigida, sed temperata, vt calor retineatur, & similiter post exercitium, facta fricatione ante ipsum fortiore solito. Et exercitium sit temperatum, vel parum velocius solito. Et perseueret in aqua secūdum mensuram & ante horriplationem, deinde fricetur, et come-

E

dat notabiliter, & parum bibat, & reuer o fuica loris ad statum solitum declarabit, si materia fuerit in aqua moderata: patet illic: Et est cum hoc.

Qui vult ingredi aquam frigidā ingrediatur in hora calidiore diei in æstate, & caueat vētō: patet illic: Sed qui hoc agere noluerit.

Nullus ingrediatur aquā frigidam post coitū, vel cibum indigestum, vel euacuationem, neque post cholericam passionem, vigilias, corporis debilitatem, vel stomachi, neque post exercitium, nisi sit satis, & secūdum modum dictum. patet illic: Et ne illud post coitum.

Lauari aqua frigida modis suprascriptis confortat calorem naturalem, & pellit ad interiora, vt fortior ingrediatur: patet illic: Cū autem aqua frigida.

F

Ex eodem auctore canones de lotione.

LOtiones extremitatum, & etiam capitis secundum plurimū debent actu esse calidæ. Et si sint frigidæ potentialiter, vel saltem tepidæ, vel aliquando fiat infusio extremitatum, vel etiam totius, siue impositio in aqua frigida in effusionibus sanguinis, & similibus fiat stomacho ieiuno, & proprie in mane, si non fuerit aliquod impediens, vt paroxysmus, in cuius fine ipsas faciemus, sed non in principio, nec prope ipsum per horas quatuor.

Illa quæ fiunt gratia somni, fiunt in sero ante cœnam. prius euaporentur extrema membra lauanda vapore decoctionis. ex qua lotione facere intendimns deorsum trahendo, deinde membra bene fricata, optime regantur pannis secundum necessitatem temporis per horam vnam & plus.

In capite autem non fit euaporatio talis ante lotionem

lotionem, sed aliquando leuis scalptio.

Non comedat, vel aliter moueatur vel agitatur, nisi per horam post lotionem.

Fiant post digestionem, & euacuationem humorum euacuandorum. & hoc canonice.

Non fiant, nisi virtute constante, nam in corporibus debilibus nocent, agitando humores, & per exhalationes spirituum, & caloris naturalis. plus nocent lotiones capitis ipso debili. & prohibentur ipso repleto, etiam si sint potētialiter exsiccatiuæ.

Ex eodem auctore Canones in vsu Balneorum.

BAlnea aquæ dulcis, quæ exhibentur hecticis, habent canones plures perquirēdos pri ma quarti, loco proprio de hecticis.

De Balneis mineralibus canon. subscripsi aliquos, & aliquos infra apponam, magis spectantes ad vsum.

Balnea verò encathismata ve matricis similiter fiunt, stomacho ieiuno vt plurimum, nisi aliquando ante somnum in sero, & cum facimus ad sterilitatem remouendam. & sedeat in eis mulier, aqua attingente vsq; ad vmbilicum, cooperiendo totum femur.

Illa vero, quæ fiunt ad menstrua prouocanda, fiunt post restaurationem, scilicet per horas sex vel septem.

Et si fiunt cum emboto, sit canna longa, quæ imponatur vsque ad medium colli matricis, coto, vel lana inuolutis in superiori parte, quæ et ponitur in vulua, dum non obturatur foramen cannæ. propter hoc primo imponatur ipsa canna plus, & postea modicum extrahatur deorsum, ne ipsa caro matricis adhæreat orificio cannæ.

Suffumigia similiter fiant, & cum eisdem similiter regulis.

BAlnea mineralia non conueniunt, nisi post euacuationes. secundo post complementum digestionis primæ, & secundæ &c. Tertio post beneficium corporis naturaliter, vel

A artificialiter. Quarto post exercitium notabile si fieri potest. Quinto mora nō sit per quartum horæ vsque ad medium horæ, vel ad horam ad maius, prius aliquandiu stando in aere balnei cū toto corpore. sed pars specialis corporis postet stare diutius in balneo. tñ ista est communis mensura. Sexto ingrediatur lectum statim post exitū à balneo, inuolutus pannis, bibendo prouocatiuum sudoris vbi oportet, vt vnc. vj. aquæ hordei excorticati calidæ cum zuccaro. & experiatur dormire debite coopertus, secundum temporis dispositionem.

Septimo differat comedere per horam, postquam surrexerit de lecto, si virtus patitur, vel bibat brodium pulli si virtus nō patitur morā. nec bibat vinum nisi parum post cibum assumptum.

Octauo hora conueniens ad ingressum in B balneum in mane circa medias tertias. vel parum ante si caliditas aeris eēt fortis, & in sero post prādium ad minus sex horas, ita vt sit completa digestio prima, nec tamē aduenerit fames, quia neque exercitium, neque balneum conueniunt in indigentia, idest stante fame, nisi in casu necessitatis fortis resolutionis. In sero omnia supralcripta seruentur, & in mane.

Prouideatur tribus accidentibus quę solent sequi balnea. quorum primum est stypticitas ventris. cui succurritur cum pilulis communibus, datis in sero per horam ante cœnam, vel cum clysteri, vel suppositorio communi, vel alio simili vt supra. Secundum est sitis, cui succurritur cū potu aquæ hordei excorticati, iulep violato, vel rosato, & similibus, prout conueniunt respectu ægritudinis. Tertium est vigiliæ. quibus suc- C curritur dando lactucam coctam in fine cœnę cū agresta, vel emulsione papaueris, vel vngendo tempora cum vnguento populeo, & hoc nisi aliquid prohibeat.

Aliqua tamen balnea habent canones
sibi proprios, circa eorum
vsum vt Balneum
de Porrecta.

Barziziij finis.

EX HIERONYMI Gardani Contradictionibus, Contradictione. III.

Articulari morbo, an balneum competat.

ARthriticis iubet Aui. vt baln. ingrediatur. dicebat Gal. xi. artis curatiuæ ca. 20. Balneũ duobus modis podagram excitat: primo q humores colliquat: secundo q venas aperit: hocq; modo dum podagræ nocet, febrem iuuat: iuuat autem duobus modis, dicit, & quod humores digerit, & q calorem febrilem remittit. hæc sunt generalia iuuamenta, nam tertium illud solis conuenit patientibus defluxum humorum in articulos: & hanc sententiam idem ipse scripsit Princeps 22. tertii tracta. 2. cap. 24. dicens, Et minorētur in balneation. bus quoniam ipsę liquefaciunt humores: & faciunt ipsos currere ad iuncturas. ex quo patet quod cõuenit cum Gal. in sententia: sed non in reddendo causam: cum sint duæ. & nota quod concedit in hora resolutionis effusiõem aquæ frigidæ, & aquas thermarum. verum primum horũ paruipendunt medici nostri temporis, vt pleraq; alia optima auxilia. sed vt ad rem reuertar, Alexãder balneum aquæ dulcis suadet: ita tñ vt illius effusionis solum miminerit, quæ per frigidam fit, libr. 4. capi. 1. vbi de lauacris agit: verum illud mirum quod thermas omnino prohibeat, Principe eas admodum laudante. Secundo q à cibo in calida intemperie balneum exhibeat. verum in hoc, errorem suspicor esse: quis enim nescit illico crudis humoribus distracta concoctione, artus implendos esse? At Paulus lib. 3. capit. 78. Balnea laudat: & in affectus tẽpore, & in interuallis ex aqua dulci prohibet. inhumida podagra thermas cõcedit. at Alexander in frigida, aut pituitosa admittit balnea dulcis aquæ: volẽs ea dolorem ipsum lenire. quin ĩmo consulit vtendum esse illis. existimo balneũ omne ex aqua calida noxium esse propter rationem vltimam Gal. aperit enim ac dilatat vias si solum admittatur: verum superfusione aquæ frigidæ addita iuuabit. cauendum tñ à frigida ex toto, vbi iam tumor in articulis fuerit excitatus, vt Aetius dicebat cap. 48. Principis textus sic interpretandus est. Thermarum aquæ vi iuuant: calore nocent: ob id pensanda est vtilitas, nam commodæ sunt interdum quæ ferri plurimum contnent: conueniunt interdum etiam balnea dulcis, ac tepidæ aquæ cum adeo dolor extinguitur, vt fluxum materiæ prohibeat: quo casu detrimentum iuuamento pensatur.

Gardani finis.

LECTORI

OPeram lusisse me colligendis medicorum commentarijs ad aquas medicatas, & balnea pertinentibus existimarẽ, nisi ijs addidissem quæ de eisdem rebus à VITRVVIO, L. ANNAEO SENECA, *&* C. PLINIO *viris sine controuersia doctissimis, scripta sunt. Nam neq; Vitruuium vlla prorsus ex his, quæ circulum doctrinæ efficiunt, disciplina latuit, quod ex eius libris omnes facile intelligunt. Annæus autem Seneca perfectus plane Stoicus, vt interim dialectica et mathematica omittam, totam rem ethicam ita calluit, vt hunc serè solum de moribus, & vita hominum serio loqui, alios putes ludere. de Physicis autem, & his quæ Physicen transcedunt, cum libuit ita disputat, vt naturam ipsam, aut deum loqui arbitreris. nã de Plinio quid opus est verba facere? cuius vnum illud aureum de rerum natura opus facile osten-dit, & ingenium, et doctrinã hominis eiusmodi fuisse: vt non solum cum latinis omnibus, sed cum ipsis etiam græcis certare potuerit. tam multa certe scripsit, tamq; vtilia, q̃ multa, & qualia pauci legere potuerunt. quod si tres isti è nostris doctissimi viri nihil aliud omnino fecissent, hoc certe fecerunt, q veterum inuenta, & doctrinam ab interitu vindicarunt. quorum quanquam scripta perierunt, in horum tamen libris illorum cogitationes, & scita perdurant. tam vberes enim messes ex illorũ agris quasi seduli agricolæ fecerunt, vt his contenti esse possimus. hinc certe medici multa de aquis doctissime à veteribus disputata haurient. & his innixi opiniones aut veras cõfirmare, aut falsas refellere, aut probare credibiles, tũ demonstrantibus, tum veri similib. rationibus facile poterũt. quãtoq; erunt ingenio doctrinaq; præstantiores, tanto libentius hæc legẽt, et perpendent, nõ obliti ex illis esse hausta fontibus, è qbus oĩs solida, et excellens doctrina manauit.*

Ex

EX M. VITRVVII LIBRO. VIII.

De aqua Hymbrium. *Cap. II.*

ITaque quæ ex hymbribus aqua colligitur salubriores habet virtutes, eo quòd eligitur ex omnibus fontibus leuissimis, subtilibusque tenuitatibus: deinde per aeris exercitationem percolata tẽpestatibus liquescendo peruenit ad terram. Etiamque non crebriter in campis confluunt hymbres, sed in montibus, aut ad ipsos montes: ideo quòd humores ex terra matutino Solis ortu moti, cum sunt egressi in quamcunque partem cœli, sunt proclinati, trudunt aera: de inde cum sunt moti propter vacuitatem loci; post se recipiunt aeris ruentes vndas. Aer autem cum ruit trudens quocunque humorem præuium, spiritus, & impetus, & vndas crescentes facit ventorum. A ventis autem quocunque feruntur humores conglobati, ex fontibus, & fluminibus, & paludibus: & pelago, cum tepore solis continguntur, exhauriuntur: & ita tolluntur in altitudinem nubes: eæ deinde cum aeris vnda nitentes, cum perueniunt ad montes, ab eorum offensa, & procellis propter plenitatem, & grauitatem, liquescendo disperguntur, & ita diffunduntur in terras: Vaporem autem, & nebulas, & humores ex terra nasci, hæc videtur efficere ratio: quòd ea habet in se, & calores feruidos, & spiritus ĩmanes, refrigerationesq;, & aquarum magnã multitudinem. Ex eo cum refrigeratur noctu, ventorum flatus oriuntur per tenebras: & ab humidis locis egrediuntur in altitudinem nubes: Sol oriens impetu tangit orbem terræ, tum aer ab Sole percalefactus, cum roribus ex terra tollit humores. Licet & ex balneis exemplum capere. nullæ enim cameræ, quæ sunt caldariorum, supra se possunt habere fontes: sed cœlum quod est ibi, ex præfurnijs ab ignis vapore percalefactum, corripit ex pauimentis aquã, & aufert secum in camerarum curuaturas, & eam sustinet: ideo quòd semper vapor calidus in altitudinem se trudit: & primo non remittitur propter breuitatem, simul autem plus humoris habet congestum: non potest sustineri propter grauitatem, sed stillat supra lauantium capita. ita quoque eadem ratione cœlestis aer cum ab Sole percipit calorem, ex omnibus locis hauriendo tollit humores, & congregat ad nubes. Ita enim terra feruore tacta eiicit humores, vt corpus hominis ex calore emittit sudores. indices autem sunt eius rei venti, ex quibus qui à frigidissimis partibus veniunt procreati Septentrio, & Aquilo, extenuatos siccitatibus in aere flatus spirant. Auster vero, & reliqui, qui à Solis cursu impetum faciunt, sunt humidissimi, & semper apportant hymbres: quòd percalefacti ab regionibus feruidis adueniunt: & ex omnibus terris lambentes eripiunt humores: & ita eos profundunt ad Septentrionales regiones. Hæc autem sic fieri testimonio possunt esse capita fluminum: quæ orbe terrarum chorographiis picta, itemque scripta plurima maximaque inueniuntur egressa ab Septentrione. Primumque in India Ganges, & Indus à Caucaso monte oriuntur. Syria, Tygris, & Euphrates, Asia, item Ponto Borysthenes, Hypanis, Tanais. Colchis Phasis. Gallia, Rhodanus, Belgica, Rhenus. citra alpes, Timauus, & Padus. Italia Tybris. Maurusia, quam nostri Mauritaniam appellant, ex monte Athlante Dyris, qui ortus ex Septentrionali regione progreditur per Occidentem ad lacum Eptabolum, & mutato nomine dicitur Nigir: deinde ex lacu Eptabolo sub montes desertos subterfluens per meridiana loca manat, & influit in paludem Coloe: quæ circuncingit Meroen, quæ est Aethiopum meridianorum regnum. Ab hisque paludibus se circumagens per flumina Astasobam, & Astaboram, & alia plura peruenit per montes ad catarrhactam: ab eaque se præcipitans per Septentrionalem peruenit inter Elephantida, & Syenem, Thebaicosque in Aegyptum campos: & ibi Nilus appellatur. Ex Mauritania autem caput Nili profluere ex eo maxime cognoscitur: quòd ex altera parte montis Athlantis sunt alia capita item profluẽtia ad occidentis oceanum: ibique nascuntur Ichneumones, Crocodili, & aliæ similes bestiarum pisciumque naturæ præter Hippopotamos. ergo cum omnia maxima flumĩa in orbis terrarum descriptionibus ab Septẽtrione videãtur profluere: Afriq; campi, qui sunt in meridianis partibus subiecti Solis cursui, latẽtes penitus habeant humores, nec fontes crebros amnesq; raros: relinquitur vti multo meliora inueniantur capita fontium, quæ ad Septẽtrionem, Aqui

lonem ve ſpectant, niſi ſi incideriut in ſulfuroſum locum, aut aluminoſum, ſeu bituminoſum tunc enim permutātur: & aut calidæ aq̃, aut frigidæ odore malo, & ſapore profundunt fontes. neque enim calidæ aquæ eſt vlla proprietas, ſed frigida aqua cum incidit percurrens in ardētem locum efferueſcit: & percalefacta egreditur per venas extra terram: ideo diutius nō poteſt permanere, ſed breui ſpatio fit frigida. namque ſi naturaliter eſſet calida non refrigeraretur calor eius. ſapor autē & odor, & color eius non reſtituitur, ꝙ intinctus, & commixtus eſt propter naturæ raritatem.

De aquis calidis, & quas habeant vires à diuerſis metallis prodeuntes, & de variorum fontium, fluminum, lacuumque natura. Cap. III.

SVnt autem etiam nonnulli fontes calidi: ex quibus profluit aqua ſapore optimo, quę in potione ita eſt ſuauis, vti nec fontanalis ab Camœnis, nec Martia ſaliens deſideretur. hæc autem à natura perficiūtur his rationibus: cum in imo per alumen, aut bitumen, ſeu ſulfur ignis excitatur, ardore percandefacit terram, quæ eſt circa ſe: ſupra ſe autem feruidum emittit in ſuperiora loca vaporem: & ita ſi qui in his locis qui ſunt ſupra, fontes dulcis aquæ naſcuntur, offenſi eo vapore efferueſcunt inter venas: & ita profluunt incorrupto ſapore. ſunt etiam odore, & ſapore non bono frigidi fontes, qui ab inferioribus locis penitus orti, per loca ardentia tranſeunt: & ab his per longū ſpatium terræ percurrentes refrigerati perueniunt ſupra terram, ſapore, odore, coloreq; corrupto. vti in Tyburtina via flumē Albula, & in Ardeatino fontes frigidi eodem odore: qui ſulfurati dicuntur, & in reliquis locis ſimilibus. Hi autem cum ſint frigidi, ideo videntur aſpectu feruere, quòd cum in ardentem locum alte penitus inciderunt: humore, & igni inter ſe congruentibus offenſi vehementi fragore, validos in ſe recipiūt ſpiritus: & ita inflati vi venti coacti bulliētes crebre per fontes egrediūtur. Ex his autem qui nō ſunt aperti, ſed aut ſaxis, aut alia vi detinentur: per anguſtas venas vehementia ſpiritus extrudūtur ad ſummos grumorum tumulos. itaque qui putant tanta ſe altitudine, qua ſunt grumi capita fontium poſſe habere, cum aperiunt foſſuras latius, decipiuntur. namque vti æneum vas non in ſummis labris plenum, ſed aquæ menſuram ſuæ capacitatis habens è tribus duas partes, operculumque in eo collocatum cum ignis vehementi feruore tangatur, percalefieri cogit aquam. ea autem propter naturalem raritatem in ſe recipiens feruoris validam inflationem, non modo implet vas, ſed ſpiritibus extollens operculum, & creſcens abundat. ſublato autem operculo emiſſis inflationibus in aere patenti, rurſus ad ſuum locum reſidet. ad eundem modum ea capita fontium cum ſunt anguſtijs compreſſa, ruunt in ſummos ſpiritus aquæ bullitus. Simul autem latius ſunt aperti exinaniti per raritates liquidæ poteſtatis reſidunt: & reſtituuntur in librameuti ſui proprietatem. omnis autem aqua calida, ideo quidem eſt medicamentoſa, quòd in peruijs rebus percocta aliam virtutem recipit ad vſum. namque ſulfuroſi fontes neruorum labores reficiunt: percalefaciendo, exugendoque caloribus è corporibus humores vitioſos. aluminoſi autem cum diſſoluta membra corporum paralyſi, aut aliqua vi morbi receperunt: fouendo per patentes venas refrigerationem contraria caloris vi reficiunt: & ex hoc continenter reſtituunt in antiquam membrorum rationem. bituminoſi autem interioris corporis vitia potionibus purgando, ſolent mederi. eſt autem aquæ frigidæ genus nitroſum vti Pinnæ Veſtinæ, Cutilijs, alijſque locis ſimilibus, quod potionibus depurgat, per aluumque tranſeundo etiam ſtrumarum minuit tumores. Vbi vero aurum, argentum, ferrum, æs, plumbum, reliquæque res earum ſimiles fodiuntur: fontes inueniuntur copioſi, ſed hi maxime ſunt VITIOSI. habent enim vitia contraria aquæ calidæ, quam ſulfur, alumen, bitumen emittit: qui per potiones, cum in corpus ineunt: & per venas permanando neruos attingunt, & artus: eos durant inflando. igitur nerui inflatione turgentes, ex longitudine contrahuntur: & ita aut neuricos, aut podagricos efficiunt homines: ideo ꝙ ex duriſſimis ſpiſſioribus frigidiſſimiſque rebus intinctas habent venarum raritates. aquæ autem ſpecies eſt, quæ cum habeat non ſatis perlucidas venas, ſpuma vti flos, natat in ſummo, colore ſimilis vitri purpurei. hæc maxime conſiderantur Athenis. ibi enim ex eiuſmodi locis, & fontibus, & in Aſty, & ad portum Pyræum ducti ſunt ſalientes, è quibus bibit nemo propter eam cauſam, ſed lauationibus, & reliquis

rebus

rebus vtuntur. Bibunt autem ex puteis, & ita vitant eorũ vitia, Troezeni non poteſt id vitari, ꝙ omnino aliud genus aquæ nõ reperitur, niſi quod Cibdeli habent. itaque in ea ciuitate, aut omnes, aut maxĩa parte ſunt pedibus vitioſi. Ciliciæ vero ciuitate Tarſo flumẽ eſt nomine Cydnos, in quo podagrici crura macerantes leuãtur dolore. Sunt autem & alia multa genera quæ ſuas habent proprietates: vti in Sicilia flumen eſt Himera, quod à fonte cum eſt progreſſum, diuiditur in duas partes: quæ pars profluit contra Aethnam, quòd per terræ dulcem ſuccum percurrit, eſt infinita dulcedine. altera pars, quæ per eam terram currit vnde ſal foditur, ſalſum habet ſaporem. item Paretonio, & quo eſt iter ad Hammonem, & Caſſio ad Aegyptum, lacus ſunt paluſtres: qui ita ſunt ſalſi, vt habeant inſu- B per ſe ſalem congelatum. ſunt autem & alijs pluribus locis & fontes, & flumina, & lacus qui per ſalifodinas percurrentes neceſſario ſalſi perficiuntur. alij autem per pingues terræ venas ꝓfluentes, vncti oleo erumpunt. vti Solis (quod oppidum eſt Ciliciæ) flumẽ nomine Liparis. In quo natantes, aut lauantes, ab ipſa aqua vnguntur. ſimiliter Aethiopiæ lacus eſt, qui vnctos homines efficit, ꝗ in eo natauerint: & in India, qui ſereno cœlo emittit olei magnam multitudinem. item Carthagini fons eſt, in quo natat inſuper oleum odore, vti ſcobe citreo quo oleo etiam pecora ſolẽt vngi. Zacyntho, & circa Dyrrhacchiũ, & Apolloniam fontes ſunt, qui picis magnam multitudinem cum aqua vomunt. Babilone lacus ampliſſima magnitudine qui Limne Aſphaltites appellatur, habet ſupra natãs liquidũ bitu- C mẽ: quo bitumine, & latere teſtaceo ſtructo muro Semiramis circundedit Babilonem. Item Iope in Syria, Arabiaque Numidarum lacus ſunt immani magnitudine, qui emittunt bituminis maximas moles: *quas diripiunt, qui habitant circa. id autem non eſt mirandum. nam crebræ ſunt ibi lapicidinæ bituminis duri. cum ergo per bituminoſam terram vis erumpit aquæ ſecũ extrahit: & cum ſit egreſſa, extra terram, ſecernitur, & ita reijcit ab ſe bitumen. etiamque eſt in Cappadocia in itinere, quod eſt inter Mazaca, & Tuana lacus amplus. in quem lacũ pars ſiue harundinis, ſiue alii generis ſi demiſſa fuerit, & poſtero die exempta. ea pars, quæ fuerit exempta, inuenietur lapidea: quæ autem pars extra aquam manſerit, permanet in ſua proprietate. ad eundem modum Hierapoli Phrygiæ efferuet aquæ calidæ multitudo, ex qua circum

A hortos, & vineas foſſis ductis immittitur. hæc autem efficitur poſt annum cruſta lapidea: & ita quotannis dextra, ac ſiniſtra margines ex terra faciendo inducunt eam, & efficiunt his cruſtis in agris ſepta. hoc autem ita videtur naturaliter fieri, quòd in his locis, & ea terra, quibus is naſcitur ſuccus, ſubeſt coaguli natura ſimilis. deinde cum commixta vis egreditur per fontes extra terram, à ſolis, & aeris calore cogitur congelari, vt etiam in areis ſalinariis videtur. item ſunt ex amaro ſucco terræ fontes exeuntes vehementer amari, vt in Ponto eſt flumen Hypanis: qui à capite profluit circiter millia quadraginta, ſapore dulciſſimo: deinde cum peruenit ad locum, qui eſt ab oſtio ad millia centum ſexaginta, admiſcetur ei fonticulus oppido quam B paruulus. is cum in eum influit, tunc tantã magnitudinem fluminis facit amaram. ideo quòd per id genus terræ, & venas, vnde Sandaracha foditur: ea aqua manãdo perficitur amara. hęc aũt diſſimilib. ſaporib. à terræ ꝓprietate ꝑficiuntur, vti ẽt in fructibus videtur. si. n. radices arborum aut vitium, aut reliquorũ ſeminum non ex terræ proprietatibus ſuccum capiendo ederent fructus: vno genere eſſent in omnibus locis, & regionibus omnium ſapores. Sed animaduertimus inſulam Lesbon vinum Protyrum, Maloniam Catacecaumenem, item Lydiam Meliton, Siciliam Mamertinum, Cãpaniam Falernum, in Terracina, & Fundis Cecubum, reliquiſque locis pluribus innumerabili multitudine genera vini virtuteſque procreari: quæ non aliter poſſunt fieri, niſi cum terrenus humor ſuis C proprietatibus ſaporum radicibus infuſus, enutrit materiam per quam egrediens ad cacumen ꝓfundat proprium loci, & generis ſui fructus ſaporem. quod ſi terra generibus humorum non eſſet diſſimilis, & diſparata: nõ tantum in Syria, & Arabia in harundinibus, & iuncis herbiſque omnibus eſſẽt odores, neq; arbores Turiferę, neque piperis darẽt baccas, nec Myrrhæ glebulas, nec Cyrenis in ferulis laſer naſceretur: ſed in omnibus terræ regionibus, & locis eodem genere omnia procrearentur. has autem varietates regionibus, & locis, inclinatio mundi, & ſolis impetus propius, aut longius curſum faciendo, tales efficit terræ homores: quæ qualitates non ſolum in his rebus, ſed etiam in pecoribus, & armentis diſcernuntur. hæc non ita diſſimiliter efficerentur, niſi proprietates ſingularum terrarum in regionibus ad ſolis poteſtatem temperarẽtur. Sũt enim Boetiæ flumina Cephyſos &

Melas, in Lucanis Cratis: Troiæ Xāthus: iq; agris Clazomeniorum, & Erythreorum, & Laodicē sium, fontes ac flumina, cum pecora suis temporibus anni parantur ad cōceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum: ex eoque quamuis sint alba, procreant alijs locis leucophęa, alijs locis pulla, alijs coracino colore. Ita proprietas liquoris cum init in corpus, proseminat intinctam sui cuiusque generis qualitatem. Igitur quoniam in campis Troianis proxime flumen armenta rufa, & pecora leucophęa nascuntur, ideo id flumen Iliēses Xanthum appellauisse dicuntur. etiamque inueniuntur aquæ genera mortifera, quæ per maleficum succum terræ percurrentia, recipiunt in se vim venenatam. vti fuisse dicitur Terracinæ fons, qui vocabatur Neptunius, ex quo qui biberant imprudētes vita priuabantur: qua propter antiqui eum obstruxisse dicuntur. & Cychros in thracia lacus, ex quo non solum qui biberint moriuntur, sed etiam qui lauerint. Item in Thessalia fons est profluens, ex quo fōte, nec pecus vllum gustat, nec bestiarum genus vllum propius accedit: ad quem fontem ꝑxime est arbor florens purpureo colore. non minus in Macedonia, quo loci sepultus est Euripides, dextra ac sinistra monumēti adueniētes duo riui concurrunt in vnum, accumbentes viatores pransitare solent, propter aquæ bonitatem. Ad riuum autem qui est ex altera parte monumenti, nemo accedit, ꝙ mortiferam aquā dicitur habere. Item est in Arcadia Nonacris nominata terrę regio, quæ habet in montibus è saxo stillātes frigidissimos humores: hæc autem aqua Stygos hydor nominatur, quam neque argenteum, neque ęneum, neq; ferreum vas potest subsistere, sed dissilit & dissipatur. conseruare autem eam, & continere nihil aliud potest, nisi mulina vngula. qua etiam memoratur ab Antipatro in prouinciam, vbi erat Alexāder per Iollam filium perlatam esse, & ab eo ea aqua regem esse necatum. Item alpibus in Cotti regno est aqua, quam qui gustant, statim cōcidunt. Agro autē Falisco Via Campana in cāpo Corneto est lucus, in quo fons oritur, vbi anguium & lacertarum reliquarumq; serpentium ossa iacentia apparent. Item sunt nonnullæ acidæ venæ fontium vti Lyncesto, & in Italia Virena * Cāpania Theano, alijsq; locis plurib. quæ hanc habent virtutem, vti calculos in vesicis qui nascuntur in corporibus hominum potionibus discutiāt. fieri autem hoc naturaliter ita ideo videtur, ꝙ acer & acidus succus subest in ea terra, per quam egredientes venæ intinguntur acritudine: & ita cum in corpus inierunt, dissipant quæ ex aquarum subsidentia in corporibus, & cōcrescentia offenderunt. Quare autem discutiantur ex acidis eæ res, sic possumus animaduertere. Ouum in aceto si diutius appositum fuerit, cortex eius mollescet, & dissoluetur. Item plumbū, quod est lentissimum & grauissimum, si in vase collocatum fuerit, & in eo acetum suffusum, id autem opertum, & oblitum si erit, efficietur vti plumbum dissoluatur, & fiat cerussa. Eisdem rationibus ęs, quod etiam solidiore est natura, similiter curatum si fuerit, dissipabitur, & fiet ęrugo. Item margarita, non minus saxa silicea, quæ neq; ferrum, neq; ignis potest per se dissoluere: cum ab igni sunt percalefacta aceto sparso dissiliunt, & dissoluuntur. ergo cum has res ante oculos ita fieri videamus: ratiocinemur ijsdem rationibus ex acidis, propter acritudinem succi, etiam calculosos è natura rerum similiter posse curari. Sūt autem etiam fontes vti vino mixti, quemadmodum est vnus Paphlagonię, ex quo, etiam sine vino potātes, fiunt temulenti. Equiculis autem in Italia & in alpibus natione Medullorum, est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur turgidis gutturibus. In Arcadia vero ciuitas est non ignota Clitori, in cuius agris est spelūca profluens aquam qui biberint fiunt abstemij. Ad eum autē fontem epigramma est in lapide, inscriptum hac sententia versibus græcis, eam nō esse idoneam ad lauandum, sed etiam inimicam vitibus, quod apud eum fontem Melampus sacrificijs purgauisset rabiem Prœti filiarum: restituissetq; earū virginum mentes in pristinam sanitatem. epigramma autem est id quod est subscriptum.

Αγρότα σὺν ποίμναις τὸ μεσαμβρινὸν ἤν σε βαρύνῃ
Δίψος ἀν' ἐσχατιὰς κλείτορος ἐρχόμενον,
Τῆς μὲν ἀπὸ κρήνης ἄρυσαι πόμα, καὶ παρὰ νύμφαις
Υδριάσι στῆσον πᾶν τὸ σὸν αἰπόλιον.
Αλλὰ σὺ μήτ' ἐπὶ λουτρὰ βάλῃς χρόα μή σε καὶ αὔρη
Πημήνῃ θερμῆς ἐντὸς ἐόντα μέθης
Φεῦγε δ' ἐμὴν πηγὴν μισάμπελον, ἔνθα μελάμπους
Λουσάμενος λύσσης προιτίδας ἀργαλέης
Πάντα καθαρμὸν ἔκοψεν ἀπόκρυφον εὖτ' ἂν ἀπ' ἄργους
Οὔρεα τρηχείης ἤλυθεν ἀρκαδίης.

Item est in insula Chio fons, è quo qui imprudenter biberint, fiunt insipientes. & ibi est epigramma insculptum ea sententia, iucundam esse potionem fontis eius, sed qui biberit saxeos habiturum sensus. Sunt autem versus hi.

Υδεῖα ψυχροῖο ποτοῦ λιβὰς ἣν ἀναβάλλει
Πηγὴ. ἀλλὰ νόῳ πέτρος ὁ τῆσδε πιών.

Susis autem, in qua ciuitate est regnum Persarum, fonti-

fonticulus est, ex quo qui biberint amittunt dentes. Item in eo est scriptum epigramma, quod significat hanc sententiam, Egregiam esse aquam ad lauandum, sed ea si bibatur excutere è radicibus dentes, & huius epigrammatos sunt versus græce,

Ὑδατα ταῦτα βλέπεις φοβερὰ ξένε. τῶν ἀπο. χερσὶ
Λουτρὰ μὲν ἀνθρώποις, ἀβλαβῆ ἐστιν ἔχειν.
Ην δὲ βάλῃς κοίλης ποτὶ νηδύος ἀγλαὸν ὕδωρ,
Ακρα μόνον δολιχοῦ χείλεος ἀψάμενος,
Αὐτῆμαρ πριστῆ ἐπὶ χθονὶ δαιτὸς ὀδόντες
Πίπτουσι, γενύων ὀρφανὰ θέντες ἕδη.

De proprietate item nonnullorum locorum, & fontium. *Cap. IIII.*

SVnt etiam nonnullis locis fontium proprietates, quæ procreant, qui ibi nascuntur egregijs vocibus ad cantãdum, vti Tharso, Magnesię aliisque eiusmodi regionibus: etiamq; Zama est ciuitas Afrorum, cuius mœnia rex Iuba duplici muro sepsit, ibiq; regiam domum sibi constituit. ab ea millia passuum viginti est oppidum Ismuc, cuius agrorũ regiones incredibili finitæ sunt terminatione. cum esset enim Africa parens, & nutrix ferarum bestiarum, maxime serpentium, in eius agris oppidi nulla nascitur: & si quando alla ta ibi ponatur, statim moritur. neque id solũ ibi, sed etiam terra ex his locis si alio translata fuerit similiter effic.t. id genus terræ etiam Balearibus dicitur esse. sed aliam mirabiliorem virtutem ea habet terra, quam ego sic accepi. C. Iulius Masinissæ filius, cuius erant totius oppidi agrorũ possessiones, cum patre Cæsare militauit. is hospitio meo est vsus. ita quotidiano conuictu necesse fuerat de philologia disputare. interim cum esset inter nos de aquæ potestate, & eius virtutibus sermo, exposuit esse in ea terra eiusmodi fontes, vt qui ibi procrearentur voces ad cantandum egregias haberent. ideoque semper transmarinos catastos emere formosos, & puellas maturas, eosq; coniungere, vt qui nasceretur ex his, non solum egregia voce, sed etiam forma essent non inuenusta. Cum hæc tanta varietas sit disparibus rebus natura distributa: quod humanum corpus est ex aliqua parte terrenũ: in eo autem multa genera sunt humorũ, vti sanguinis, lactis, sudoris, vrinę, lacrymarũ. ergo si in parua particula terreni tanta discrepantia inuenitur saporum, non est mirã dum si in tanta magnitudine terræ innumerabiles succorum reperiantur varietates: per quarum venas aquæ vis percurrens tincta peruenit ad fontium egressus: & ita ex eo dispares varijque perficiuntur in proprijs generibus fontes propter locorum discrepantiam, & regionũ qualitates, terrarumq; dissimiles proprietates. ex his autem rebus sunt nonnulla, quæ ego per me perspexi, cætera in libris græcis scripta inueni. quorum scriptorũ hi sunt auctores, Theophrastus, Timæus, Posidóius, Hegesias, Herodotus, Aristides, Metrodorus, qui magna vigilãtia & infinito studio locorum proprietates, aquarũ virtutes, ab inclinatione cęli, regionum qualitates ita distributas esse scriptis declarauerũt: quorum secutus ingressus in hoc libro perscripsi quæ satis esse putaui de aquæ varietatibus: quo facilius ex his perscriptionibus eligant homines aquæ fontes: quibus ad vsum salientes possint ad ciuitates municipiaq; pducere. nulla. n. ex omnibus rebus tantas videtur habere ad vsum necessitates, quantas aqua. ideo ꝙ omnium animalium natura si frumẽti fructu priuata fuerit, arbustis ve, aut carne, aut piscatu, aut etiam qualibet ex his reliquis rebus escarum vtẽdo poterit tueri vitam. sine aqua vero nec corpus animalium, nec vlla cibi virtus potest nasci, nec tueri, nec parari. quare magna diligentia industriaque quærendi sunt, & eligendi fontes ad humanæ vitæ salubritatem.

De aquarum experimentis. *Cap. V.*

EXpertiones autem & probatiões eorum sic sunt prouidendæ. si erunt profluentes, & aperti, anteq̃ duci incipiant, aspiciantur, animoque aduertantur qua membratura sint qui circa eos fontes habitant hoĩes, & si erunt corporibus valentibus, coloribus nitidis, cruribus non vitiosis, non lippis oculis, erunt probatissimi, item si fons nouus fuerit fossus, & in vas Corinthium siue alterius generis, quod erit ex ære bono, ea aqua sparsa, maculam non fecerit. optima erit: itẽque in aheno si ea aqua deferuefacta & postea requieta, & defusa fuerit: neq; in eius aheni fundo arena, aut limus inuenietur, ea aqua erit item ꝓbata. item si legumina in vas cum ea aqua coniecta ad ignem posita, celeriter percocta fuerint: indicabunt eam aquam esse bonã, & salubrem. nõ etiam minus ipsa aqua, quæ erit in fonte, si fuerit limpida, & perlucida, & quocunque peruenerit aut profluxerit, si muscus nõ nascetur, neque iuncus, neq; inquinatus ab aliquo inquinamento is locus fuerit: sed puram habuerit speciem, innue-tur his signis esse tenuis, & in summa salubritate.

Vitruuij finis.

L. Annæi

EX L. ANNÆI SENECÆ
Libro Tertio Naturalium Quæstionum.

I.

QVæramus ergo de aquis, & inuestigemus, qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius,
Fons erat illimis nitidis argenteus vndis. Siue, vt ait Verg.
Vnde per ora nouẽ vasto cum murmure montis It mare præruptum & pelago premit arua sonanti.
Siue vt apud te Iunior charissime inuenio,
Eleus siculis de fontibus exilit amnis. Quomõ aquas subministret, quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant: quare alia hybernis aquis intumescant: alia in defectu cæterorum omnium crescant. Nilum interim seponamus à turba, propriæ naturæ & singularis, illi diẽ suum dabimus. nunc vulgares aquas prosequemur, tam frigidas q̃ calentes. In quibus quærendum erit, vtrum calidæ nascantur, an fiant. De cęteris quoq; disseremus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit vtilitas. quædam enim oculos, quædam neruos iuuant: quædã inueterata & desperata à medicis vitia percurant. quædam medentur vlceribus. quædam interiora fouẽt potu, & pulmonis ac viscerum querelas leuant. quædam supprimunt sanguinem. tam varius singulis vsus, quàm gustus est.

II. Aut stant omnes aquæ, aut fluũt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Alię sunt dulces, alię variæ, asperæ quippe interueniunt, salsæq;, amaræq;, aut medicatæ: ex quibus sulfuratas dicimus, ferratas, aluminosas. indicat vim sapor. habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigidæ, calidæq; sunt: deinde ponderis, omnes leues, aut graues sunt. deinde coloris, puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. deinde salubritatis. sunt enim salubres & vtiles, sunt mortiferæ, sunt quæ cogantur in lapidem. quædam tenues, quædam pingues, quædam alunt, quædam sine vlla bibentis ope transeunt, quędam haustę fœcunditatem afferunt.

III. Vt stet aqua aut fluat, loci positio efficit, in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat: & aliquando in aduersum spiritu impellitur: tunc cogitur, nõ fluit. colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi et nasci. quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. sed & magnæ latentesq; in ipso vndæ sunt, itaq; etiam cum hyberni defluxere torrentes, faciem suam seruat.

Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminũ cursus terra sufficiat, vnde tantum aquarũ exeat. miramur, quod accessionem fluminum maria non sentiant. æque mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra nõ sentit. quid est, quod illam sic impleuit, vt præbere tantum ex recondito possit, ac subinde suppleat? quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ad fontium.

Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiserit, rursus accipere: & ob hoc maria nõ crescere, quia quod influxit non in suum vertũt, sed protinus reddunt. occulto enim itinere subit terras, secreto reuertitur, colaturque transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit: & prauitatem saporis in tanta soli varietate exuit: & in syncerara

E

aquam transit.

Quidam existimãt, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. & hoc argumenti loco ponũt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. ideo siccas esse aiũt Aethiopię solitudines, paucosq; inueniri in interiore Africa fontes. qa feruida cœli natura sit, et penè semp ęstiua. sq̃lidę itaq; sine arbore, sine cultu arenæ iacent: raris imbribus sparsæ, quos statim cõbibunt. at contra constat Germaniam, Galliamq;, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido vtuntur: & ne æstas quidem imbribus caret.

Aduersus hæc multa dici posse vides. Primum ego tibi, vinearum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quę terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. omnis humor intra primam crustam cõsumitur: nec in

F

inferiora descendit. quomodo ergo potest imber suggerere amnibus vires: qui summã humi tingit? pars maior eius est: q̃ per fluminũ alueos in mare effertur. exiguũ est qđ sorbet terra, nec id seruat. aut enim arida est, & absumit quicquid in se fusum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, excludit. & ideo primis imbribus nõ augentur amnes: quia totos in se sitiens terra trahit. Quid, quod quædam flumina erumpunt saxis & montibus? his quid conferẽt pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? adijce, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pedũ spatia, inueniũt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua nõ penetret: vt scias illic non cœlestem esse, nec collecticium humorem, sed

quod

quod dici solet viuam aquam. Illo quoq; argumē to hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redūdant. apparet ergo illos sursum agi, haut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

VIII. Quidam existimant quemadmodum in exteriore parte terrarum vastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingēti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quàm apud nos oceanū, & sinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altū patet. ergo ex illa ꝓfunda copia isti amnes egeruntur: quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant?

IX. Quibusdā hæc placet causa. aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multū spiritus, qui necessario frigescit, vmbra graui pressus. deinde piger & immotus, in aquam cum desijt conuertitur. quemadmodum supra nos mutatio aeris imbrem facit, ita infra terras riuum agit. supra nos stare non potest segnis diu & grauis. aliquando enim sole tenuatur, aliquando ventis expāditur. itaq; interualla magna imbribus sunt. sub terra vero quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas: semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. placet nobis terram esse mutabilē. hunc quoq; quicquid efflauit, quia non aere libero cōcipitur, crassescit, & protinus in humorem conuertitur.

X. Habes primas aquarum sub terra nascentium causas. adijcias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. ex aqua aer, ex aere aqua. ignis ex aere. ex igne aer. quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam, imo maxime in hanc. vtraq; cognata res est, vtraq; grauis, vtraq; densa, vtraq; in extremū mundi compulsa. ex aqua terra fit: cur non aqua fiat è terra? at magna flumina sunt. cum videris, quanta sint, rursus ex quanto prodeant, aspice. rursus miraris, cum labantur assidue, quædā vero cōcitata rapiantur, quod præsto sit illis semper aqua noua. quid si mireris, quod cū venti totum aera impellant, nō deficiat spatio spiritus: sed per dies noctesq; æqualiter fluat, nec vt flumīa certo alueo feratur, sed per vastum cœli spatiū lato impetu vadat? quid si vllam vndam superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? nihil deficit quod in se redit: omnium elementorū alterni recursus sunt. quicquid alteri perit, in alterum transit. & natura partes suas velut in ponderibus cōstitutas examinat, ne portionum æquitate tur-

A bata mundus præponderet. omnia in omnibus sunt. non tantum aer in ignem transit, sed nunquā sine igne est. detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. transit aer in humorem, sed nihilominus non sine humore. & aera & aquam facit terra, sed non magis vnq̄ sine aqua est, quam sine aere. & ideo facilior inuicē transitus est, quia illis, in quæ transeūdum est, iam mixta est. habet ergo terra humorem, hūc exprimit. habet aera, hunc vmbra hyberni frigoris densat, vt faciat humorem. ipsa quoq; mutabilis est in humorem, natura sua vtitur.

XI. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, vel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes: quare aliquando siccantur: aliquando quibus non fuere locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbātur, & ruina interscindit cursum aquis: quæ re-

B centes & nouos exitus quærunt: & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliūde alio transferuntur. apud nos euenire solet, vt amisso cannali suo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua vis fontium emersit. sed & alios quoq; casus interuenire quidā opinantur: qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo *deijciant, atq; auertant. fuit aliquādo aquarum inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset: & syluas cecidisset: ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum suum nemora ducebant: quibus excisis humor, qui desijt in arbusta consumi, superfusus est. idem ait circa Magnesiam accidis-

*ali. decidant.

C se. sed pace Theophrasti dixisse liceat, nō hoc est simile veri: quia ferè aquosissima sunt, quæcunq; vmbrosissima. quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent: quibus alimentum ex proximo est. fluminum vero vis ex intimo manat, vltraq; excipitur quam radicibus euagari licet. deinde succisæ arbores plus humoris desiderant, non tantum id quo viuant, sed & id quo crescant. idem ait, circa Arcadiam, quæ vrbs in Creta insula est, fontes & lacus substitisse, quia desierit coli terra diruta vrbe: postea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepisse: causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. quomodo ergo plurimos videmus in locis desertissimis fontes? plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperūt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebātur. non enim esse pluuialē hanc aquam, quæ vastissima flumina à fonte statim, magnis apta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet: quod

per

per hyemem, æstatemq; par est à capite deiectus. pluuia potest facere torrentem, nõ potest autem æquali inter ripas suas tenore labẽtem. aquã non faciunt imbres, sed excitant.

XII. Paulo repetamus hoc altius si videtur, & scies te nõ habere quod quæris, cũ ad veram amnium originem accesseris. Flumẽ nempe facit copia cu iuscunq; aquæ perennis. ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat, interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. si rerum elemẽta sunt quatuor, nõ potest interrogari vnde aqua sit, quarta enim pars est naturæ. quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliquid ex se semper effundere? quomodo ergo aer & ipse quarta pars mũdi ventos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. si ventus est fluens aer, & flumen est fluens aqua. satis & multum illi virium dedi, cum dixi elementum est. intelligis quod ab illo proficisci- tur, non posse deficere.

XIII. Aqua, ait Thales, valentissimum elementum est, hoc fuisse primũ putat, ex hoc surrexisse omnia. sed nos quoq; aut in eadem sentẽtia eius, aut in vltima sumus. dicimus enim ignem esse qui oc cupet mundum, & in se cuncta conuertat. hunc euanidum considere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorẽ. in hoc futuri mundi speciem latere. ita ignis exitus mundi est, humor primordium. miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro oĩbus fuit, & ex quo sunt omnia? hic humor rerum primordiũ sic positus est, vt fluminibus edendis sufficere, vt riuis & fontibus posset. quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. ait enim terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more nauigij, mobilitateq; eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. nõ est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cũ mundus in humore sit totus. hanc veterem & rudem sententiam explode. nec est quod credas in hunc orbẽ aquã subire, & p rimas facere semitã.

XIIII. Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina, marem & fœminam. aerẽ marem iudicant, qua ventus est. fœminam, qua nebulosus & iners. aquam virilem vocant mare, muliebrem omnem aliam. ignem vocant masculũ, qua ardet flamma, & fœminam qua lucet innoxius tactu. terram fortiorem marem vocant, saxa cautesq;, fœminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam.

XV. Et mare vnum est, ab initio, scilicet ita constitutum, habet suas venas, quibus impletur atque æstuat. quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris, vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. abdita est virium eius ratio. tan-

D tum ex illa, quantum superfluũ sit emittitur. quædam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed hoc amplius censeo. placet natura regi terram, & quidem ad nostrorum corporũ exemplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ, illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua, & alia p quæ spiritus currit: adeoq; illam ad similitudinẽ humanorũ corporũ natura formauit, vt maiores quoq; nostri aquarũ iter appellauerint venas. sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, musculi, salíuæq; & lachrymę, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoq; sunt humoris genera complura. quædã quæ mature durentur. hinc est om-

E nis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. in quibusdam vero locis terra, humorq; liquescit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Hęc est causa aquarum, secundum legem naturę, voluntatemq;, nascẽtium. cęterum vt in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores vitia concipiunt, aut ictus, aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrupere naturã, & sulfuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo breuis. ergo vt in corporibus nostris sanguis cum percussa vena est, tãdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venę scissura subsedit, atq; interclusit, vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem. ita in terra solutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. interest quãtum aperta sit vena, quomodo cõsumpta aqua sit, mo

F do exiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, premitq; quam fecerat viã: modo illa vis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere. aliquando autem exhausta replentur, modo per se viribus recollectis, modo aliunde translatis. sæpe enim inania apposita plenis humorẽ in se attrahunt. ipse transire facilis in aliud. sępe ipsa terra in tabem resoluitur & humescit. idẽ euenit sub terra quod in nubibus, vt spissetur, grauiorq; quam manere in natura sua possit, gignat humorem. sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus, qui ex multis in vnum locis confluit. sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædã vel pressura loci elidũtur, vel æstu euocantur. hic tenuis vnda vix fonti sufficit, at ex magnis causis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leuiter, si aqua pondere suo se tantum detulit, nonnunquã vehementer, & cum sono, si illam

si illam spiritus intermixtus eiecit.

XVI. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisq; sicci sunt? superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionẽ singulis quærere, cum possim eãdem causam omnibus reddere. quemadmodum quartana ad horã venit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mẽsem suum partus: sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. quædam autem interualla, quia minora sunt, ideo notabilia, quędam maiora, nec minus certa. & quid hoc mirũ est, cum videas ordinem rerum & naturam per constituta procedere? hyems nũquam aberrauit. æstas suo tempore incaluit. autumni, verisq;, vt solet, facta mutatio est. tam solstitium q̃ ęquinoctium suos dies retulit. sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. crede infra, quicquid vides supra. sunt & illic specus vasti, sunt ingẽtes recessus, & spatia suspẽsis hinc & inde montibus laxa. sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sępe illapsas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condidere. hæc spiritu plena sunt. nihil enim vsquam inane est, et stagna obsessa tenebris & locis amplis. animalia quoq; illis innascuntur, sed tarda & informia, vt in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraque ex his cæca vt talpę et subterranei vermes, quibus deest lumen, quia superuacuum est. inde vt Theophrastus affirmat, pisces quibusdã locis eruuntur. Et paulopost.

XIX. Sed vt ad propositũ reuertar, accipe argumentum magnam vim aquarum in subterraneis occuli fertilem fœdo situ piscium. si quando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam aspectu, & turpẽ ac noxiã gustu. certe cum in Caria circa Myndum vrbem talis exilisset vnda: periere quicũq; illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis ostẽdit. nec id mirum. erãt enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora, cæterum inexercitata, & in tenebris saginata, et lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ quoq, latebrosis locis nascuntur: grauis & ipsæ cibus ob ignauiam, vtiq; si altitudo luti penitus abscondit. habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumĩa effici possunt: sed & amnes magnitudinis vastæ, quorum alijs semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorẽtur: alij sub aliquo lacu emergunt. iã quis ignorat esse

A quædam stagna sine fundo? quorsum hæc pertinent? vt appareat hanc magnis amnibus æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fontium fluminum.

XX. At quare aquis sapor varius? propter quatuor causas. ex solo prima est, per quod feruntur. secunda ex quadã similitudine eius ex quo nascitur. tertia ex spiritu, qui in aquã trãsfiguratus est. quarta ex vitio, qđ sæpe cõcipiunt corruptæ per iniuriã. hæ causæ saporem dant aquis varium. hæ medicaminum potẽtiam. hæ grauem spiritum, odorẽq; pestiferum. hæ leuitatem, grauitatemq;, aut calorem, aut nimium rigorem. interest vtrum per loca sulfure an nitro, an bitumine plena transeant. hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. hinc illud de quo Ouidius ait,

B Flumen habẽt Cicones quod potũ saxea reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicatum est, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. quemadmodũ Puteolanus puluis, si aquam attigit, saxũ est. sic econtrario, hæc aqua si solidum tetigit, hęret & affigitur. inde est, quod res abiectę in eundem lacum lapideæ subinde extrahuntur. quod in Italia in quibusdam locis euenit, siue virgam, siue frõdem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis. Circũfunditur enim corpori limus, allinitur q; paulatim. hoc minus videbitur tibi mirum, si notaueris Albulam, & fere sulfuratam aquã circa canales suos, ripasq; durari. aliquam harũ habẽt causam illi lacus, quos quisquis faucibus hausit, vt idem poeta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporẽ.

C Similem habet vim mero, sed vehementiorem. nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur, dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum: sic aquę huius sulfurea vis habet quoddam acrius ex aere noxio virus, quod mentem, aut furore mouet, aut sopore opprimit. hoc habet mali & amnis,

Quem quicũq; parũ moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm si mera vina bibisset.

XXI. In quosdam specus qui despexere moriuntur. tam velox malum est, vt transuolantes aues deijciat: talis est aer, talis locus ex quo letalis aqua distillat. quod si remissior fuerit aeris & loci pestis, ipsa quoq; temperatior noxa, nihil amplius q̃ tentat neruos, velut ebrietate torpentes. nec miror, si locus atq; aer aquas inficit, similesq; regionibus reddit, per quas & ex quibus veniunt. pabuli sapor apparet in lacte, & vini vis existit etiam in aceto: nulla res est, quæ non eius à quo nascitur, notas reddat.

Aliud

XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. ſiue ille æternus ſit, hoc quoque fuit ſemper, ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum mūdo diſpoſitum eſt. quid ſit hoc quæris? oceanus, & quodcunq; ex illo ma re terras interluit. iudicant quidam flumina quo que. quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, vt Hiſtrum, vt Nilum vaſtoſq; amnes, magiſq; inſignes q̃ vt dici poſſit, eandem illis originem q̃ cæteris eſſe.

XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. poſt illam cœleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eijciunt. ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt, aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

XXIIII. Quare quædam aquæ caleant, quędam etiam ferueant intantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ inte E puere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos te git, aquam caleſcere: ſi ſubiecti ſunt ſolo, per qđ aquis tranſcurſus eſt. facere ſolemus dracones, & milliaria, & complures formas, in quibus ęre te nui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas, vt ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. frigida itaq; intrat, effluit calida. idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quem nō falli credebāt, ij q̃bus balnearia ſine igne calefiunt: ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. hic ꝑ riuos lapſus nō aliter q̃ igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. quidam exiſtimant per loca ſulfure plena exeuntes, vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuq; teſtantur. reddūt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiæ. F quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit.

XXV. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia nō facie, non odore ſuſpecta eſt, qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. hęc autem, de qua paulo ante retuli aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia ꝓtinus hauſta duratur, nec aliter q̃ gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. eſt autem noxia aqua, in Theſſalia circa Tempe, quam & feræ, & pecus omne deuitat: per ferrum, & æs tranſit: tanta vis illi ineſt etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, &

D herbas necat. quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. alia enim ſunt quę pota inficiunt greges ouium: intraq; certum tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam, quæ albæ venerant, nigrę abeunt. hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorū alteri ab effectu Melas nomen eſt: vterq; ex eodē lacu exeunt, diuerſa facturi. in Macedonia quoq; vt ait Theophraſtus eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. quod vt diutius potauere, non aliter q̃ infectę mutantur. at ſi illis lana opus fuerit nigra, vel pulla, paratus gratuitus infector eſt, & ad Peneum eundem gregem appellūt. autores nouos habeo eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat. eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli prętereа animali color mutatur, & ſpargitur albo cutis. quoſdā lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt: & ſi grauia ſint. huius rei palàm cauſa eſt, quamcūque vis rem expende: & contra aquam ſtatue, dū modo vtriuſque par ſit onus: ſi aqua grauior eſt leuiorem rem, q̃ ipſa eſt, feret, & tāto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior: grauiora deſcendunt. at ſi aquæ, & eius rei quā contra penſabis, par pondus erit, nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquę, & natabit quidem, ſed penè merſa, ac nulla eminēs parte. hoc eſt cur quędam tigna ſupra aquā, penè tota, efferātur: quędam ad mediū ſubmerſa ſint, q̃dam ad ęquilibrium aquę: quędā deſcendant. namq; cum vtriuſq; pondus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. graue autem, & leue eſt, nō æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius, quo vehi debet. itaq; vbi aqua grauior eſt, hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id, quo non vincitur mergi. ſic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant, de ſolidis, et duris loquor. ſunt enim multi pumicoſi, & leues, ex quibusquę cōſtant inſulę in India natant. Theophra. eſt autor. ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statonienſi. Cutyliarum īſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur: & in hanc atq; illam partem non tantum vento impellitur, ſed & aura. nec vnquam illi per diem: & noctem in vno loco ſtatio eſt, adeo mouetur leui flatu. huic duplex cauſa eſt. aquę grauitas medicatę, ob hoc ponderoſę, & ipſius inſulę materia vectibilis, quę non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. fortaſſe enim leues truncos frondeſq; in lacus ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies aquoſa & fiſtuloſa

Aliud

loſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit vtiq; circa medicatorum fontium riuos, quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt: ex ſpuma ſolidantur. neceſſario leue eſt, quod ex ventoſo inaniq; concretum eſt. quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo vt quarundam viſcera longa ſterilitate præcluſa, ad conceptum relaxauerit. quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum cuſtodiant: quas ſolent petere, quibus parum tenax vulua eſt. Quid ad me attinet? pono iſta inter temere vulgata. creditum eſt quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quaſdam vitiliginem, et fœdam ex albo varietatem, ſiue infuſa, ſiue pota ſit: quod vitium dicũt habere aquam ex rore collectam. quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, q̃ in cryſtallum coeunt? contra autem eſt, tenuiſſimis hoc enim euenit: quas frigus ab ipſa tenuitate facillime gelat. vnde autem fiat eiuſmodi lapis apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem atque illam glaciem, ex qua fieri creditur. aqua enim cœleſtis minimum in ſe terreni habens, cũ induruit, longioris frigoris ꝑtinacia ſpiſſatur magis, ac magis: donec omni aere excluſo in ſe tota compreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

XVI.

Aeſtate quædam flumina augentur, vt Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt autor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore æſtiuo. quatuor autem eſſe iudicãt cauſas. aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra eſt. aut quia maiores in remoto imbres ſunt: quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita tacite ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium ceditur, & reuerberato fluctu, amnis reſtitit, qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſyderum. hæc enim quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina, cum longius receſſerunt, minus conſumũt atque trahunt. itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quædam conſumuntur paulatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen, & curſum. cauſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. illo itaque

A recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cum primum aliquid ſolidi quod obſtaret, occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exiſtit procul hinc, alioque renaſcitur orbe.
Sic modo combibitur, tacito mõ gurgite lapſus,
Redditur argolicis ingens Eraſinus in vndis.

idem & in oriente Tigris facit, abſorbetur, & deſideratus diu tandem longe remoto loco purgamenta eiectat, vt Arethuſa in Sicilia, qnta quaque æſtate per olympia. inde opinio eſt Alphęon ex Achaia eo vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec ante quã in Syracuſano litore emergere: ideo quibus diebus olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redũdare. & hoc etiam à te traditum eſt, vt in prima B parte Lucili chariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam.

Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis fœda quædã turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; eſt: hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum aut folia, ſed teſtas quoq;, & quicquid putre iacuit, expellant. vbiq; autem facit mare, cui hæc natura eſt, vt omne immũdum ſtercoroſumq; litoribus impingat: quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt, vt circa Meſſanam, et Mylas, fimo quiddam ſimile, turbulentum in litus mare profert, feruetq;, & exæſtuat, non ſine odore fędo: vnde illic ſtabulari Solis boues fabula eſt. ſed difficilis ratio eſt quorun- C dam, vtique inibi * tempus eius valde quo purgatur obſeruatum, ſed incertum eſt. itaq; proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt cauſa, cæterum publica eſt illa. omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſua vis defert, & exportat. illæ quę non emittunt quicquid inſedit, magis, minusve æſtuant. mare vero cadauera ſtramentaq́; et naufragiorum reliqua ſimilia ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumq; purgatur.

Senecæ finis.

Lectori

LECTORI

Neque ægrotantibus inutile, neq; medentibus ingratum fore putauimus: si huc illa quoq; contulissemus, quæ C. PLINIVS *homo multæ lectionis de calidarum aquarum medicinis, deq; alumine ac nitro erudita breuitate conscripsit: quæ si quis cum placitis medicorum conferre non grauabitur, facile intelliget tum ex Dioscoride (quamuis eum non nominet) tum ex optimis quibusq; auctoribus fuisse collecta. Quin illud quoq; animaduertet, multa quæ ad medicinas atque vsum vitæ pertinent, hodie ignorari, quæ tamen veteribus fuere notißima. Medici sanè diligentes, vbi hæc non incuriose legerint, etiam atque etiam considerabunt, quid sit nitrum, quid alumen. nam cum vtrunque & natiuum & factitium fuisse constet, haud facile inuenias qui nitrum agnoscat. In aluminis etiam mentione quædam leguntur non apud Plinium modo, sed apud Dioscoridem quoque, quæ hæsitare homines cogant, ac fateri neutrum horum satis hodie cognosci. proinde ad diligentem eius rei inquisitionem excitati, mentem, animumq; intendent, & operam dabunt, ne in re tanta diutius hominum vita fallatur, & salus interdum periclitetur. quis enim (vt taceam compositiones medicamentorum, in quæ hæc expetuntur) scire potest, quæ sint aquæ nitrosæ, aut aluminosæ, nisi prius nitro atque alumine agnito? quis porrò nitrosæ odor, quis sapor? quo pacto aluminosas ab alijs dignoscemus? nisi medicorum cura hæc fuerint exquisita atq; comperta? quod hoc seculo tam erudito, tamq; diligenti futurum non diffido. In quo nulla iam superest artis medicæ pars, quæ non iuniorum doctrinis, atq; ingenijs, & squallorem pristinarum sordium exuerit, nouarumque inuentione nitorem induerit, & pulsis veterum errorum tenebris, splendore nouæ lucis enitescat.*

EX C. PLINII
Libro Secundo Naturalis Historiæ.

Miracula Aquarum, Fontium, & Fluminum. Cap. CVI.

Mirabilius id faciunt aquę dulcẽs iuxta mare, vt fistulis emicãtes. nam nec aquarum natura à miraculis cessat. dulces marinis inuehũtur leuiores haud dubie. iõ & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. quędam vero & dulces inter se supermeant alias. vt in Fucino lacu Iuuetus amnis. ĩ Lario Abdua, in Verbano Ticinus, ĩ Benaco Mintius, & in Sebino Ollius, in Lemãno Rhodanus. hi trans alpes superiores in Italiam multorum millium transitu hospitales suas tantum, nec largiores q̃ intulere aquas euehentes. proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; alijs. quidam vero odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheũ, qui per Olympiam fluens Pelopõnesiaco littori infunditur. subeunt terras, rursusq; redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. & quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. & in Atinate cãpo fluuius mersus post. xx. millia passuum exit. & in Aquileiẽsi Timauus. nihil in Asphaltite Iudeæ lacu, qui bitumen gignit mergi potest, nec in Armeniæ maioris Arethusa, is quidem introrsus pisces alit. in Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augetur. in Ciconũ flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur: & ĩ Surio Colchidis flumine, adeo vt lapidẽ plerunq; durans adhuc integat cortex. similiter in flumine Silari vltra Surrentum non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubris potus eius aquæ. in exitu paludis Reatinæ saxũ crescit. & in Rubro mari oleæ, virentesq; frutices enascuntur. sed & fontium plurimorum natura mira est feruore, idq; etiam

ét in iugis alpiũ ipsoq; in mari, ĩter ĩ Italiã, & Ae
nariã, vt in Baiano sinu, & ĩ Lyri fluuio multisq;
alijs. nã dulcis haustus ĩ mari plurimis locis, vt ad
Chelidonias ĩsulas, & Aradũ, & in Gaditano o-
ceano. Patauinorũ aquis calidis herbæ virẽtes in
nascunť, Pisanorũ ranę. ad Vetulonios in Hetru
ria nõ ꝓcul à mari pisces. In Casinate fluuius ap-
pellatur Scatebra frigidus abũdãtior æstate. in eo
vt in Arcadię Stymphalo enascũtur aquatiles mu
sculi. in Dodone Iouis fons cũ sit gelidus, et ĩmer
sas faces extĩguat, si extĩctę admoueãtur, accẽdit.
idẽ meridie semp deficit, qua de cã ἀναπαυόμενον
vocãt. mox increscẽs ad mediũ noctis exuberat,
ab eo rursus sensim deficit. In Illyrijs supra fontẽ
frigidũ expãsæ vestes accẽdũtur. Iouis Hãmonis
fõs interdiu frĩdus, noctib. feruet. in Troglodytis
fõs solis appellatur dulcis, et circa meridiẽ maxĩe
frigidus, mox paulatĩ tepescens, ad noctis media
feruore, & amaritudine ĩfestatur. Padi fons me-
dijs dieb. ęstiuis velut interquiescẽs ſp aret. in Te
nedo insula fons semp à tertia noctis hora in. vj.
ab ęstiuo solstitio exũdat. & in Delo insula Ino-
pus fons eodẽ quo Nilus mõ, ac pariter cũ eo de
crescit augeturq;. cõtra Timauũ amnẽ insula ꝑua
in mari est, cũ fontib. calidis, qui ꝑiter cũ ęstu ma
ris crescũt minuũturq;. in agro Pitinate trãs Apę
ninũ fluuius Nouanus oĩbus solstitijs torrẽs, bru
ma siccať. In Falisco Clitũni amnis aqua potata
cãdidos boues facit, in Bęotia amnis Melas oues
nigras. Cephisus ex eodẽ lacu ꝓfluẽs albas, rursus
nigras Penęus, ruffasq; iuxta Iliũ Xanthus, vñ &
nomẽ amni. in Põto fluuius Astaces irrigat cam-
pos, in quib. pastæ oues nigro lacte æq̃ gẽtes alũt.
in Reatino fõs Neminia appellatus, alio atq; alio
loco exoritur annonæ mutationẽ significãs. Brũ
dusij in portu fons incorruptas p̃stat aquas naui-
gãtibus. Lyncestis aqua, q̃ vocatur Acidula, vini
mõ temulẽtos facit. Itẽ in Paphlagonia, & ĩ agro
Caleno, in Andro insula tẽplo Liberi patris fon
tẽ nonis Ianuarijs ſp vini sapore fluere Mutianus
ter coss. credit. Διὸς τεκνοσια vocatur. Iuxta No-
nacrin Arcadię Styx nec odore differẽs, nec colo
re, epota illico necat. itẽ in Beroso taurorũ colle
tres fontes sine remedio, sine dolore mortiferi. ĩ
Carrinẽsi Hispanię agro duo fontes iuxta fluũt,
alter oĩa respuẽs, alter absorbẽs. in eadẽ gẽte alius
aurei coloris oẽs oñdit pisces, nihil extra illã aq̃
cæteris differẽtes. In Comẽsi iuxta Lariũ lacum
fons largus horis singulis semp intumescit, ac re-
sidet. in Cydonia ĩsula añ Lesbõ fons calidus, ve-
re tñ fluit. lacus Sinnaus in Asia circũnascẽte ab-
sinthio ĩficitur. Colophone in Apollinis Clarij
specu lacuna est, cuius potu mira reddũtur oracu
la, bibentiũ breuiore vita. Amnes retro fluere, &

A nostra vidit ętas, Neronis principis annis supre-
mis, sicut in rebus eius retulimus. iã oẽs fontes æ-
state q̃ hyeme gelidiores esse, quẽ fallit? sicut illa
ꝑmira naturæ oꝑa, ęs & plũbũ in massa mergi, di
latata fluitare. eiusdẽq; ponderis alia sidere, alia
inuehi. onera in aqua facilius moueri. Thyreũ la
pidẽ q̃uis grãdem innatare, eundẽque cõminutũ
mergi. recẽtia cadauera ad vadũ labi, intumescẽ-
tia attolli: inania vasa haud facilius q̃ plena extra-
hi: pluuias salinis aquas vtiliores eẽ q̃ reliq̃s. Nec
fieri salẽ nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius
gelare, & celerius accẽdi. hyeme mare calidius es
se, autũno salsius. oẽ oleo trãquillari. & ob id vri
nantes ore spargere, qm̃ mitiget naturã asperam:
lucemq; deportet. niues in alto mari non cadere.
cum omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes
atque etiam in Aetnæ radicibus flagrantis in tm̃
B vt quinquagena, & centena millia passuum are-
nas flammarum globus eructet.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de Maltha. *Cap. CVII.*

IAmq: & igniũ qđ est naturæ quartũ elemẽtũ
reddamus aliqua miracula. sed primũ ex aq̃s.
In Comagene vrbe Samosata stagnũ est emittẽs
limũ (Malthã vocant) flagrantẽ, cũ quid attingit
solidi, adhæret. præterea tactus sequitur fugien-
tes. sic defendere muros oppugnãte Lucullo, fla-
grabatq; miles armis suis. aquis ẽt accenditur. ter
ra tantum restingui docuere experimenta.

De Naphtha. *Cap. CVIII.*

SImilis est naturę Naphtha. ita appellať circa
Babyloniã, & in Austagenis Parthiæ ꝓfluẽs
bitumĩs liq̃di mõ. Huic magna cognatio igniũ:
trãsiliũtq; ꝓtinus in eã vndecũq; visam. ita ferũt
C à Medea pellicem crematam, postquam sacrifica
tura ad aras accesserat corona igne rapta.

EX LIBRO XXXV. Naturalis Historiæ.

De Sulfure, alumine, & generibus eorum & medicinis. *Cap. XV.*

HAec sint dicta de laterib. in terræ aũt
reliquis gñibus, vel maxĩe natura mi
ra est sulfuris, quo plurima domãtur.
nascitur in ĩsulis Aeolijs ĩter Siciliã et
Italiã, quas ardere diximus. sed ĩnobilissimum in
Melo ĩsula. in Italia quoq; ĩuenitur in Neapoli-
tano cãpanoq; agro collib. q̃ vocãtur Leucogæi,
qđ è cuniculis effossũ ꝑficitur igni. gña quatuor.
viuũ, qđ gręci apyron vocãt, nascitur solidũ, hoc
glebosum. eo solo ex oĩbus gñib. medici vtũtur.
cætera. n. liquore cõstãt, & cõficiũtur oleo inco-
cta. viuũ aũt effodiť trãslucetq;, et viret. alterũ ge
n⁹ appellãt glebã, fullonũ tm̃ officinis familiare.

tertio quoq; generi vnus tñ est vsus ad suffiẽdas, quoniam candorẽ tñ molliciẽq; confert. Egula vocatur hoc genus. quarto autem elycnia maxime conficienda. cætero tãta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, ĩpositum igni. lusit & Anaxilaus eo candens in calyce nouo, prunaq; subdita circũferens exardescentis repercussu pallorem dirum velut defunctorum effundere cõuiuijs. natura eius excalfacit cõcoquit. sed & discutit collectiones corporũ, ob hoc talibus emplastris, malagmatibusq; miscetur. renibus quoq; & lumbis in dolore cum adipe mire ꝓdest ĩpositum. aufert & lichenas à facie cũ terebĩthi resina, & lepras. Harpachticon vocatur à celeritate auellẽdi: auelli.n. subĩde debet. prodest & suspiriosis linctum. purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionũ ictus. vitiligines viuum nitro mixtum, atq; ex aceto tritũ, & illitum, tollit. idem lẽdes in palpebris, aceto sandaracato ammixto. habet & in religionibus locũ ad expiãdas suffitu domos. sentitur vis eius & in aqs feruentib. neq; alia res facilius accẽditur, quo apparet, igniũ vim magnã ẽt ei inesse. fulmina & fulgura quoq; sulfuris odorẽ habent, ac lux ipsa eorum sulfurea est.

De Bitumine.

ET bituminis vicina ẽ natura, alibi limus, alibi terra. limus à Iudęę lacu, vt diximus emergens. terra in Syria circa Sydonẽ oppidum maritimũ. spissantur hæc vtraq;, & in densitatem coeunt. est vero liquidũ bitumen sicut Zacynthiũ, & quod à Babylone inuehitur. ibi quidem & cãdidum gignitur. liquidum est et Apolloniaticũ, quę oĩa græci Pissasphalton appellãt, ex argumẽto picis, & bituminis. gignitur & pingue liquotrisq; oleaci in Sicilia, Agragantino fonte inficiẽs riuum. incolæ id harũdinum panniculis colligũt citissime sic adhærescens. vtunturq; eo ad lucernarum lumina olei vice. item ad scabiẽ iumentorum. sunt qui & naphthen, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi ascribunt. verum ardens eius vis igniũ naturæ cognata procul abest ob omni vsu. bituminis probatio, vt quam maxime splẽdeat, sitq; ponderosum, ac graue. leue aũt modice quoniam adulteratur pice. vis bituminis quæ sulfuris, sistit, discutit, attrahit, glutinat. serpentes nidore fugat accensum. ad suffusiones oculorũ, et albugines Babylonium efficax traditur, itẽ ad lepras, lichenas, pruritusq; corporũ. illinitur & podagris. omnia aũt eius gña incõmodos oculorũ pilos replicant. dentiũ doloribus medentur simul cũ nitro illita. tussim veterẽ, & anhelitus cũ vino potum ẽmẽdat. dysentericis ẽt datur eodem modo. sistitq; aluũ. cum aceto vero potũ discutit cõcretũ sanguinem, & detrahit. mi-

D igat lumborũ dolores, item articulorũ. cum farina hordacea impositum, emplastrũ peculiare facit sui nominis, sanguinẽ sistit. vulnera colligat. glutinat neruos. vtuntur ẽt ad quartanas bituminis drachma et hedyosmi pari põdere cũ myrrhę obolo subacti. comitiales morbos vstũ deprehendit. vuluarũ strangulatiões olfactum discutit cũ vino & castoreo. procidentia sedis suffitu reprimit. purgationes fęminarũ in vino potum elicit. in reliquo vsu æramentis illinitur, firmatq; ea cõtra ignes. diximus & tingi solitas ex eo statuas, & illini. calcis quoq; vsum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. placet in ferratis fabrorum officinis tingẽdo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs vsibus.

De Alumine.

NEc minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, q́d ĩtelligitur salsugo terrę. plura & eius genera. in Cypro candidũ, & nigrũ, exigua coloris differentia, cũ sit vsus magna, qm̃ inficiendis claro colore lanis candidũ liquidũq; vtilissimum est. contraq; fuscis, aut obscuris nigrum. & aurũ nigro purgatur. fit aũt oẽ ex aqua limoq; hoc est terrę exudantis natura. corriuatũ hyeme, ęstiuis solibus maturatur. q́d fuerit ex eo pręcox candidũ fit. gignitur aũt in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa. insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strõgyle. laudatissimum in Aegypto, ꝓximũ in Melo. huius quoq; duæ spẽs liquidũ, spissumq;. liquidi ꝓbatio, vt sit limpidũ, lacteũq; sine offensis fricandi: cũ quodã igniculo caloris. hoc Phorimõ vocãt. an sit adulteratũ, deprehenditur succo punici mali. sincerũ.n. mixtura ea nigrescit. alterũ genus est pallidæ, & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. ideoq; hoc vocant Paraphorõ. vis liqdi aluminis astrĩgere, idurare, rodere. melle admixto sanat oris vlcera, papulas, pruritusq;. hæc curatio fit in balneis duab. mellis partibus, tertia aluminis. virus alarũ sudoresq; pellendo dat. sumitur pilulis cõtra lienis vitia. pellendusq; & scabiẽ pruritũ, ac per vrinã sanguinem. emendat & scabiẽ nitro, ac melanthio admixtis. concreti aluminis vnũ genus Schiston appellãt græci, in capillamenta quædã canescentia dehiscens. vnde quidam Trichitin potius appellauere. hoc quoq; fit ex lapide, ex quo & id Chalcitin vocãt, vt sit sudor quidam eius lapidis in spumã coagulati. hoc genus aluminis siccat, minusq; sistit humorẽ inutilẽ corporibus. sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris vlceribus, dentibusq; & si saliua cum eo contineatur. & oculorum medicamentis inseritur apte, verendisq; vtriusq; sexus. coquitur in patinis, donec liquari desinat. ferris est et alterum genus, quod Strongylen vocãt. duæ eius species, fungosum atq; omnium ore dilu-

lui facile,quod in totum damnatur.melius pumi
cosum,& foraminum fistulis spongiæ simile,ro-
tundumq; natura candido propius, cum quadã
pinguedine,sine arenis,friabile,nec inficiens ni-
gritia.hoc coquitur per se carbonibus puris, do-
nec cinis fiat.optimum ex omnibus quod Meli-
num vocãt,ab insula Melo,vt diximus. nulli vis
maior neq; astringendi, neque denigrandi, neq;
indurandi.nullum spissius. oculorum scabricias
extenuat.combustum vtilius epiphoris inhiben-
dis.sic & ad pruritus corporis.sanguinem quoq;
sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto
illitum,renascentem mollit lanuginem summã.
omnium generum vis in astringendo. vnde no-
men græcis.ob id oculorum vitijs aptissima sunt.
sanguinis fluctiones inhibẽt cum adipe.sic & in-
fantium vlcera,putrescentia vlcerum compescit
cum adipe.& hydropicorum eruptiones siccat,
& aurium vitia cum succo punici mali. & vn-
guium scabricias,cicatricumq; duritias, & ptery
gia ac perniones.phagedænas vlcerum ex aceto,
aut cum galla pari pondere cremata, lepras cum
succo olerum.cum salis vero duabus partibus vi
tia quæ serpunt.lendes,& alia capillorum anima
lia permixtum aquæ.sic & ambustis prodest, &
furfuribus corporum cum sero,& pice, infundi-
tur & dysentericis.vuam quoq; in ore cõprimit,
ac tonsillas.ad omnia quę in cęteris generibus di
ximus,efficacius intelligitur ex Melo aduectum.
nam ad reliquos vsus vitæ in corijs lanisque perfi
ciendis,quanti sit momenti,significatum est. ab
his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ
genera tractabimus.

EX LIBRO XXXI. Naturalis Historiæ.

De differentia aquarum,medicinis, & obseruationibus.cclxvi. *Cap. II.*

Micant benigne passimq; in plu-
rimis terris alibi frigidæ,alibi cali
dæ,alibi inũctæ,sicut in Tarbellis
Aquitanica gente.& in Pyrenæis
montib.tenui interuallo discernẽ
te.alibi tepidę eggelidęq; auxilia morborũ confe
rẽtes. & è cũctis aĩalium hominũ tantũ causa erũ
pentes augent numerũ deorum noĩbus varijs vr-
besq; condunt,sicut Puteolos in Cãpania, Statie
las in Liguria,Sestias in Narbonẽsi ꝓuincia. nusq̃
tñ largius q̃ in Baiano sinu,nec pluribus auxiliã-
di gñibus,aliæ sulfuris,aliæ alumĩs,aliæ salis, aliæ
nitri,aliæ bituminis,nõnulla ẽt acida salsave mix
tura.vapore quoq; ipso aliquæ ꝓsunt. tantaq; eis

A est vis,vt balneas calefaciãt,ac frigidam et in solis
feruore cogant,quę in Baiano Posideanæ vocã-
tur,noĩe accepto à Claudij Cæsaris liberto.obso-
nia quoq; ꝓcoquunt.vaporãt & in mari ipso quę
Licinij Crassi fuere,mediosq; ĩter fluctus existit
aliquid valetudini salutare.iam gñatim neruis ꝓ
sunt pedibusve,aut coxẽdicibus, aliæ luxatis fra-
ctisve.inaniũt aluos.sanãt vlcera.capiti auribusq;
priuatim medentur.oculis vero Ciceronianæ.di
gna memoratu villa ẽ ab Auerno lacu Puteolos
tendentibus ĩposita litori, celebrata porticu, ac
nemore.quã & vocabat M.Cicero Academiã ab
exẽplo Athenarum,ibi cõpositis voluminib.eius
dem nominis.In qua & monumentũ sibi instau
rauerat.ceu vero nõ & in toto terrarũ orbe fecis
set.huius in ꝑte prima,exiguo post obitum ipsius
B Antistio Vetere possidente eruperunt fontes ca-
lidi,perq̃ salubres oculis ,celebrati carmine Lau-
reæ Tullij qui fuit è libertis eius.vt ꝓtinus nosca-
tur etiam ministerium eius haustus ex illa maie-
state.ponam enim ipsum carmen dignum vbiq;
& non ibi tantum legi.

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguę
  Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atq; Academiæ celebratam nomine villam
  Nunc reparat cultu sub potiore Vetus,
Hic etiam apparent lymphæ non ante reptæ,
  Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
  Hoc dedit,hac fontes cum patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbẽ,
  Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Cãpanię regione Sinuessanę aquæ ste-
C rilitatẽ fœminarũ,& virorum insaniã abolere ꝓ
duntur.in Aenaria ĩsula calculosis mederi.& quę
vocatur Acidula ab Teano Sidicino quatuor M.
passuũ frigida.itẽ in Stabiano quæ dimidia voca-
tur,& in Venafrano ex fonte Acidulo.idem con
tingit in Velino lacu potantib.item in Syriæ fon
te iuxta Taurũ montem,auctor est M. Var.& in
Phrygiæ Gallo flumine Callimachus, sed ibi in
potando necessarius modus,ne lymphatos agat.
quod in Aethiopia accidere his,q̃ è fonte Rubro
biberint Ctesias scribit. iuxta Romã Albulæ aq̃
vulnerib.medẽtur prægelidę eę.sed Cutilię,in Sa
binis gelidissimæ suctu quodã corpora inuadũt,
vt ꝓpe morsus videri possit,aptissimę stomacho,
neruis,vniuerso corpori.Thespiarum fons cõce-
ptus mulieribus repræsentat.item in Arcadia flu
men Elatum. Custodit autem partum Linus
fons in eadem Arcadia, abortusq; fieri non pati-
tur. E diuerso in Pyrrha flumen quod Aphro-
disium vocatur, steriles facit. Lacus Alphion vi-

tiligines tollit. Varro auctor est Titium quendã
prætura functum marmorei signi faciem habuis
se propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis po-
dagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij
Parmensis ad M. Antonium. contra aquarũ cul-
pa in Troezene omnium pedes vitia sentiũt. Tũ-
gri ciuitas Galliæ fontem habet insignem pluri-
mis bullis stellantem, ferruginei saporis, quod ip
sum non nisi in fine potus ĩtelligitur. purgat hic
corpora. tertianas febres discutit, calculorum-
que vitia. eadem aqua igne admoto turbida fit.
ad postremum rubescit. Leucogei fontes ĩter Pu
teolos, & Neapolin oculis, & vulneribus medẽ-
tur. Cicero in admirandis posuit Reatinis tantũ
paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudi-
cus in Hestiæ Otide fontes duos tradit esse, Ce-
ronem, ex quo bibentes oues nigras fieri, Melam
ex quo albas, ex utroq; aũt varias. Theophrastus
in Thurijs Crathin candorem facere. Sybarim ni
griciam bobus, ac pecorib. quin & homines senti
re differentiam eam, nam qui Sybarim bibant,
nigriores esse durioresq;, & crispo capillo. qui ex
Crathide candidos, mollioresq; ac porrecta co-
ma. Item in Macedonia quæ velint sibi candida
nasci ad Haliachmõ ducere. quæ nigra, aut fusca
ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in lo-
cis tradit nasci, & fruges quoq;, sicut ĩ Messapijs.
at in Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terre-
stres bibere, & cõuersari. Erythris aleos amnis pi
los gignit in corporibus. in Bœotia ad Tropho-
nium deum iuxta flumen Orchomenõ duo sunt
fontes, quorum alter memoriam, alter obliuio-
nem affert, inde nominibus inuentis. In Sicilia
apud oppidum Iusgum riuus fluuit vnus, ex quo
bibentium subtiliores sensus fieri, Varro tradit,
In Cea insula fontem esse quo hebetes fiant, Za-
me in Africa quo canoræ voces. Vinum tedio ve
nire his qui ex Clitorio lacu biberĩt. at Eudoxus,
& Theopompus inebriari fontibus his quos dixi
mus asserunt. Mutianus Andri e fonte Liberi pa
tris statis diebus septenis eiusdem dei vinum flue
re. si auferatur è cõspectu templi, sapore in aquã
transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta
Solos Ciliciæ fontẽ. Theophrastus hoc idem fie-
ri in Aethiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos in
Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ar-
deant. idem Ecbatanis traditur. Theopompus in
Scotusis lacũ esse dicit, qui vulneribus medetur.
Iuba in Troglodytis lacum insanum malefica vi
appellatum, ter die fieri amarum salsumq;, ac de
inde dulcem, totiensq; etiam noctu scatentem al
bis serpentibus vicenum cubitorũ. idem in Ara-
bia quoq; font em exilire tanta vi, vt nullum non

D pondus impactũ respuat. Theophrastus Marsyæ
fontem in Phrygia ad Celenas oppidũ saxa ege-
rere. non procul ab eo duo sunt fontes Clæõ, &
Gelon ab effectu græcorum nominum dicti. Cy
zici fons Cupidinis vocatur, ex quo potãtes amo
rem deponere Mutianus credit. Crãnone est fõs
calidus citra summum feruorẽ, qui in vinum ad-
ditus triduo calorem potionis custodit in vasis.
sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans
Rhenum, quorũ haustus triduo feruet, circa mar
gines vero pumicẽ faciunt aq. quod siquis fide ca
rere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte
naturæ maiora esse miracula, q̃q̃ inter initia ope-
ris abũde multa retulimus. Ctesias tradit Siliam
vocari stagnum in Indis, ĩ quo nihil innatet, sed
omnia mergãtur. Celius apud nos in Auerno ait
etiã folia subsidere. Varro aues quæ aduolauerĩt
E emori. cõtra in Africæ lacu Apuscidamo omnia
fluitant, nihil ĩmergitur. item in Siciliæ fonte Py
thia, vt Appion tradit. & in Medorũ lacu puteo-
que Saturni fons Limire trãsire solet in loca vici-
na portendens aliquid. mirũ quoq; est q̃ cum pi-
scibus trãsit. responsa ab his petunt incolæ cibo,
quẽ rapiunt annuentes. si vero euentũ negẽt, cau
dis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Brietiũ
alluit, hoc est & tẽplo, & deo nomen, cuius gur-
gite periuri notantur pati velut flãmam vrentẽ.
in Cãtabria fontes Tamarici in augurio habẽtur.
tres sunt octonis pedibus distantes, in vnũ alueũ
coeunt vasto amne. singulis siccantur duodecies
diebus, aliqñ vicies, citra suppressionẽ vllã aquæ,
cum sit illis vicinus fons sine intermissione lar-
gus. dirũq; est, non pfluere eos aspicere volentib.
sicut pxime Lartio Licinio legato post præturã,
post septẽ dies accidit. in Iudæa riuus sabbatis om
nibus siccat. e diuerso miracula alia dira. Ctesias
in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pi
F sces illico mortẽ afferre in cibis. quod & circa Da
nubij exortũ audiui, donec veniatur ad fontẽ al-
ueo appositũ, vbi finitur id genus piscium. ideoq;
ibi caput eius amnis intelligitur, fama. hoc idem
& in Lydia in stagno nympharũ tradunt. in Ar-
cadia ad Phœneum aqua pfluit è saxis Styx appel-
lata, q̃ illico necat, vt diximus. sed esse pisces par-
uos in ea tradit Theophr. lœtales, & ipsos, quod non
in alio genere mortiferorum fontium. necare tradit
quas Theopompus, et in Trechea apud Cychros
dicit. Lycus in Leontinis tertio die si quisquam
biberit. Varro ad Soractẽ scripsit esse fontem, cu-
ius sit latitudo quatuor pedum, sole oriente eum
exundare feruenti similem, auesque quæ gusta-
uerint, iuxta mortuas iacere. namq; & hæc insi-
diosa conditio, quòd quædam etiam blandiũtur
aspectu,

aſpectu,vt ad Nonacrin Arcadiæ.omnino enim
nulla deterrent qualitate : ſed hanc putãt nimio
frigore eſſe noxiam,vtpote cum proflués ipſa la-
pideſcat.aliter circa Theſſalica Tempe,quoniam
viſus omnibus terrori eſt.tradũtq; etiam ęs ac fer
rum erodi illa aqua.profluit vt indicauimus bre
ui ſpacio.mirumq; ſiliqua ſylueſtris amplecti ra-
dicibus fontem eum dicitur,ſemper florens pur
pura.& quædam ſui generis herba in labris fon-
tis viret.in Macedonia non procul ab Euripidis
poetæ ſepulchro duo riui confluũt alter ſaluber-
rimi potus,alter mortiferi . ĩ Perperenis fons eſt,
qui quacunq; rigat , lapideam facit terram.item
calidæ aquæ in Eubœa. Lebedon namq; alluit ri
uus in quo ſaxa in altitudinem creſcunt.in Eury
menis deiectæ coronę in fontem lapides fiunt.in
Coloſsis flumen eſt,in quo lateres coniecti lapi-
des extrahũtur.in ſcyretico metallo arbores quæ
cunq; flumine alluuntur , ſaxa fiunt cum ramis.
Diſtillantes quoq; guttæ in lapides dureſcunt,in
antris Corycijs : nam Miezæ in Macedonia etiã
pendentes in ipſis cameris : at in corynthο cum
decidere in quibuſdam ſpelũcis vtroq; modo co
lumnas faciunt , vt in Phauſia Cherſoneſi Rho-
diorum in antro magno etiã diſcolori aſpectu.
Et hactenus contenti ſimus exemplis.

De qualitate aquarum in ſalubritate, vel com moditate earum. *Cap. III.*

QVęritur inter medicos,cuius generis aq̃
ſint vtilisſimæ.ſtagnantes pigraſq; me-
rito damnant,vtiliores quæ profluunt,
exiſtimantes.curſu enim pręcurſuque ipſo exte-
nuari atq; proficere.eoq; miror , ciſternarum ab
aliquibus maxime probari.ſed hi rationem affe-
runt,quoniam leuisſima ſit imbrium aqua, vt q̃
ſubire potuerit ac pendere in aere. ideoque & ni
ues præferuntur imbribus,niuibuſque etiam gla
cies,velut ad infinitum coacta ſubtilitate.leuiora
enim hæc eſſe,& glaciem multo leuiorem aqua.
horum ſententiam refellere intereſt vitæ. in pri-
mis enim leuitas illa deprehendi aliterquam ſen
ſu vix poteſt,nullo pene momento ponderis aqs
inter ſe diſtãtibus.nec leuitatis in pluuia aqua ar-
gumentum eſt ſubiſſe eam in cęlum, cum etiam
lapides ſubire appareat,cadenſq; inficiatur hali-
tu terræ.quo fit vt pluuiæ aquæ ſordiũ ineſſe plu
rimum ſentiatur,citisſimeque ideo calefiat aqua
pluuia.niuem quidem glaciemq; ſubtilisſimum
elementi eius videri miror,appoſito grandinum
argumento,è quibus peſtilentisſimum potum eſ
ſe conuenit.nec vero pauci inter ipſos è cõtrario
ex gelu ac niuibus inſaluberrimos potus prædi-
cant,quoniam exactum ſit inde , quod tenuisſi-

A mum fuerit.minui certe liquorem omnem con
gelatione deprehenditur,& rore nimio ſcabiem
fieri,pruina vredinem , cognatis & niuis cauſis.
pluuias quidem aquas celerrime putreſcere con-
uenit,minimeq; durare in nauigatione. Epige-
nes autem aquam quę ſepties putrefacta purgata
ſit,perhibet amplius non putreſcere. nam ciſter-
nas etiam medici confitentur inutiles ,aluo duri
cias facientes faucibusq;: etiã limi non alijs ineſſe
plus,aut animalium,quæ faciunt tedium confeſ
ſum habent.nec ſtatim amnium vtilisſimas eſſe,
ſicuti nec torrentium vllius,lacuſq; plurimos ſa-
lubres maxime.quædam igitur & huius generis
aptisſimæ,aliæ alibi. Parthorũ reges ex Coaſpe,
& Euleo tantum bibũt.& eæ quamuis in longin
qua comitantur illos.& horum placere potum ,
non quia ſint amnes apparet,quoniam nec è Ti-
B gri,nec Euphrate,nec è multis alijs bibũt . limus
aquarum vitium eſt,ſi tamẽ idem amnis anguil-
lis ſcateat,ſalubritatis indiciũ habetur. ſicuti fri-
goris,tineas in fonte gigni.ante omnia damnan-
tur amarę,& quę ſcrobem ſtatim implent, quod
euenit Troezene.nam nitroſas , atq; ſalmacidas,
& fœculentas in deſertis Rubrum mare petentes
addita polenta vtiles intra duas horas faciunt , ip
ſaque veſcuntur polenta. Damnantur in primis
fontes qui cœnum faciunt , quiq; malum colorẽ
bibentibus referunt,& ſi vaſa ærea inficiunt,aut
ſi legumina tarde percoquunt. ſi liquatæ leniter
terram relinquunt,decoctęq; craſsis obducũt va
ſa cruſtis.eſt etiamnum vitium non fœtidæ mo-
do,verum omnino quicquam reſipientis, iucun
dum ſit illud licet gratumq;,& vt ſępe ad viciniã
lactis accedens.aquam ſalubrem aeri quamſimil
C limam eſſe oportet.vnus in toto orbe tradit̃ fons
aquæ iucunde olentis in Meſopotomia Cabure.
fabulæ rationem afferunt,quoniam eo Iuno pfu
ſa ſit. de cætero aquarũ ſalubrium ſapor odor ue
nullus eſſe debet.quidam ſtatera iudicãt de ſalu-
britate,fruſtrante diligentia,qñ perrarum eſt, vt
leuior ſit aliqua.certior ſubtilitas inter pares me-
liorem eſſe quæ calefiat refrigereturq; celerius.
quin exhauſtã vaſis quæ minus pẽdat,depoſitiſq;
in humũ tepeſcere affirmant.ex quo nã ergo gñe
maxime probabilis cõtingit? puteis nimirum,vt
in oppidis cõſtare video.ſed his quibus exercita-
tiõis ratio crebro hauſtu cõtingit & illa tenuitas
colante terra.ſalubritati hæc ſatis ſunt.frigori,&
opacitas neceſſaria,vtq; cœlum videãt, ſuper oĩa
obſeruatio vna,eadẽ & ad perennitatẽ pertinet,
vt illa vado exiliat vena non è lateribus.nã vt ta-
ctu gelida ſit, ẽt arte contingit.ſi etiam expreſſa-
in altũ,aut è ſublimi deiecta,verberatu corripiat

aera. In natando quidem ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadẽ. Neronis principis inuentum eſt decoquere aquam, vitroq; demiſſam in niues refrigerare. ita voluptas frigoris contingit ſine vitijs niuis. omnem vtique decoctam vtiliorem eſſe conuenit. item calefactam magis refrigerari ſubtiliſsimo inuẽto. vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. aqua frigida iniecta ſiſtitur ſanguis. æſtus in balneis arcetur, ſi quis ore teneat. quæ ſunt hauſtu frigidiſsimæ, nõ perinde & tactu eſſe, alternante hoc bono multi familiari exemplo colligunt. clariſsima aquarum omnium toto orbe frigoris, ſalubritatiſq; palma, præconio vrbis, Martia eſt, inter reliqua Deũ munera vrbi tributa. vocabatur hæc quondam Auſeia. fons autẽ ipſe Piconia. oritur in vltimis montibus Pelignorum. tranſit Marſos, & Fucinũ lacum, Romam non dubie petens. mox ſpecu merſa in Tiburtina ſe aperit. ix. milibus paſſuũ fornicibus ſtructis perducta. primus eam in vrbem ducere auſpicatus eſt Ancus Martius, vnus e regibus. poſtea Q. Martius rex in prætura. rurſuſque reſtituit M. Agrippa. idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo duo millia paſ. Præneſtina via. iuxta eſt Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. horũ amnium comparatione differentia ſupradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu tantum præſtet Martia hauſtu. quanquam vtriuſque iampridem vrbi perijt voluptas, ambitione, auaritiaq; in villas, ac ſuburbana detorquentibus publicã ſalutẽ. Nõ ab re ſit quærendi aquas iunxiſſe rationem. reperiuntur in conuallibus maxime, & quodam conuexitatis cardine, aut mõtium radicibus. multi Septentrionales vbiq; partes aquoſas exiſtimauere. qua in re varietatem naturæ aperuiſſe conuenit. In Hircanis mõtibus à meridiano latere nõ pluit, ideo ſyluigeri ab Aquilonis tantum parte ſunt. at Olympus Oſſa Parnaſus, Appẽninus Alpes vndiq; veſtiuntur, amnibuſque perfundũtur. aliqui ab Auſtro, ſicut in Creta Albi montes. nihil ergo in his perpetuæ obſeruationis iudicabitur. Aquarum ſunt notæ, iuncus aut harũdo, aut herba de qua dictum eſt. multumq; alicui loco pectore incubãs rana. Salix enim erratica et Alnus, aut vitex, aut hedera ſponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è ſuperioribus defluentis augurio fallaci. certior multo nebuloſa exhalatio eſt ante ortum Solis lõgius intuentibus. quod ex edito quidam ſpeculantur proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantum notata, quam feruentiſſimo æſtu ſequuntur, dieiq; horis ardentiſsimis, qualis ex quoq; loco repercuſſus ſplendeat. nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. ſed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant. quod fugientes ad alia experimenta decurrũt, loco in altitudinem pedũ quinque defoſſo, olliſq; è figulino ope crudis, aut peruncta pelui ęrea cooperto, lucernaq; ardente concamerata frondibus, dein terra. ſi figlinum humidum ruptumue, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanę madidum reperiatur, non dubie promittũt aquas. quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento. terra vero ipſa promittit candidãtibus maculis, aut tota glauci coloris. in nigra enim ſcaturigines non fere ſunt perẽnes. figularis creta ſemper adimit ſpem. nec amplius puteum fodiunt, coria terræ obſeruantes, vt à nigra deſcendat ordo ſupradictus. aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in toſo. namque & hic probatur. dulces enim, leueſq; facit, & colãdo continet ſordes. ſabulum exiles, limoſaſq; promittit. glarea ĩcertas venas, ſed boni ſaporis. ſabulum maſculum & arena carbunculoſa certas, ſtabileſq; & ſalubres. rubra ſaxa optimas, ſpeiq; certiſſimæ. radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. oportet autem fodientibus humidiores aſsidue reſpondere glebas, faciliuſq; ferramenta deſcendere. depreſsis puteis ſulfurata, vel aluminoſa occurrentia putearios necant. experimentum huius periculi eſt demiſſa ardens lucerna, ſi extinguatur. tunc ſecũdum puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. fit & ſine his vitijs altitudine ipſa grauior aer, quẽ emendant aſsiduo linteorum iactatu euentilando: cum ad aquam ventũ eſt, ſine arena opus ſurgit, ne venæ obſtruantur. quædam aquæ vere ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarum non in alto origo eſt: hybernis enim conſtant imbribus. quædam canis ortu, ſicut in Macedoniæ Pella vtrunq;. ante oppidum enim incipiente æſtate frigida eſt paluſtris, dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget. hoc & in Chio euenit. ſimili ratione portus & oppidi Athenis enneacrunos nimboſa æſtate frigidior eſt quàm puteus in Iouis horto. at ille ſiccitatibus riget.

Aquarum ſubito naſcentium, aut deſinentium ratio. Cap. IIII.

MAxime autem putei circa arcturum non ipſa æſtate deficiunt, omneſque quatriduo eo ſubſidũt. iã vero multi hyeme tota, vt circa Olympũ vere primũ aq̃s redeũtibus. in Sicilia quidem

quidem circa Meſſanam, & Mylas hyeme in totum inareſcunt fontes, æſtate exũdant, amnemq; faciunt. Apollonię in Ponto fons iuxta mare ęſtate tantum ſuperfluit, & maxime canis ortu, parcius ſi frigidior ſit æſtas. quædam terræ imbribus ſicciores fiunt, velut in Narnienſi agro. quod admirandis ſuis inſeruit M. Cicero, ſiccitate lutum fieri prodẽs, imbre autem puluerem. omnis aqua hyeme dulcior, æſtate autem minus, autũno minime, minuſq; per ſiccitates. neq; æqualis amniũ plerunq; guſtus eſt, magna aluei differentia. quippe tales ſunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualeſq; herbarum, quas lauant ſucci. ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres. mutant ſaporem, & influentes riui, vt Boryſthenem victiq; diluuntur. aliqui vero & imbre mutantur. ter accidit in Boſphoro, vt ſalſi deciderent, necarentq; frumẽta. toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna peſtilentia Aegypti. naſcuntur fontes deciſis plerunq; ſyluis, quos arborum alimenta conſumebãt. ſicut in Hemo obſidẽte Gallos Caſſandro, cũ valli gratia ſyluas cecidiſſent. plerunq; vero damnoſi torrentes corriuãtur, detracta collibus ſylua, continere nymbos ac digerere conſueta. & coli moueriq; terram, callumq; ſummæ cuti ſolui aquarum intereſt. proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes: amneſq; q̃ in eo ſitu multi erant, rurſus condito, poſt ſex annos emerſiſſe vti quæq; cœpiſſent partes coli.

Obſeruatio hiſtorica. *Cap. V.*

TErræ quoq; motus profundunt, ſorbentq; aquas, ſicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidiſſe conſtat. ſicut & in Corico monte amnis erupit, poſtea quã cœptus eſt coli. illa mutatio mirabilis nulla euidẽte cauſa apparet, ſicut in Magneſia calidas, factas frigidas, alias non mutato ſapore. & in Caria, vbi Neptuni templũ eſt, amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in ſalem. eſt et illa miraculi plena, Arethuſam Syracuſis fimũ redolere per olympia: veriq; ſimile, quoniam Alpheus in eam inſulã ſub ima maria permeet. Rhodiorũ fons in Cherrõneſo nono anno purgamenta egerit. mutantur & colores aquarum, ſicut Babylonię lacus ęſtate rubras habet diebus. xj. & Boryſthenes æſtatis tẽporibus cæruleus fertur, quãquam omnium aquarum tenuiſſimus, ideoq; innatans Hypani. in quo & illud mirabile, auſtris flantibus ſuperiorem Hypanim fieri. ſed tenuitatis argumentum & aliud eſt, quod nullum halitum non modo nebulam emittit. qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores poſt brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis vtendum, & quid proſit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ. *Cap. VI.*

CAeterum à fonte duci fictilibus tubis vtiliſſimum eſt, craſſitudine binum digitorum, commiſſuris pyxidatis, ita vt ſuperior intret calce viua ex oleo leuigatis. libramentũ aquæ in centenos pedes ſurſum elici, minimum erit, ſi vno cuniculo venit in binos actus. laminæ eſſe debebũt, per quas ſurgere in ſublime opus fuerit, è plũbo. ſubit altitudinẽ exortus ſui, ſi longiore tractu veniat, ſubeat crebra, deſcendatq;, libramenta ne pereant. fiſtulas denum pedum longitudinis eſſe legitimum eſt. & ſi quinariæ erunt, ſexagena pondo pendere. ſi octonariæ centena. ſi denarię centena vicena. ac deinde ad has portiones. denaria appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem eſt, dimidioq; eius quinaria. in omni anfractu collis quinariã fieri, vbi dometur impetus, neceſſarium eſt. itẽ caſtella, prout res exiget. Homerũ calidorum fontium mentionem non feciſſe demiror, cum alioquin lauari calida frequenter induceret, videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. eſt autem vtilis ſulfurata neruis, aluminata paralyticis, aut ſimili morbo ſolutis. bituminata aut nitroſa qualis Cutilia vtilis eſt bibendo, atq; purgationibus. pleriq; in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum, quod eſt inimiciſſimũ. nanq; paulo diutius quàm balneis, vti oportet. ac poſtea frigida dulci diſcedentes, nec ſine oleo, quod vulgus alienum arbitratur, idcirco nõ alibi corporibus magis obnoxijs. quippe & vaſtitate odoris capita replentur, & frigore infeſtãtur ſudantia, reliqua corporum parte merſa. ſimilis error quo quidã plurimo potu gloriantur. vidiq; iam turgidos bibendo, intãtum vt anuli integerentur cute, cum reddi nõ poſſet hauſta multitudo aquæ. nec hoc ergo fieri conuenit ſine crebro ſalis guſtu. vtuntur & cœno fontium ipſorum vtiliter, ſed ita ſi illitum ſole inareſcat. nec vero omnes quæ ſint calidæ, medicatas eſſe credẽdum, ſicut in Egeſta Siciliæ, Lariſſa, Troade, Magneſia, Melo, Lipara. nec decolor ſpecies æris, argentiue (vt multi exiſtimauere) medicaminum argumentum eſt. quando nihil eorum in PATAVINIS fontibus, ne odoris quidẽ differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores: ferruminant & fracturas, oſſaque contuſa. Idem ad corpora ſiccanda, qua de cauſa & frigido mari vtuntur. Præterea eſt

alius vsus simplex. principalis vero nauigandi phthisi affectis, vt diximus, aut sanguinem egerētibus, sicuti proxime Annæum Gallionem fecisse post consulatum meminimus. neq; enim Aegyptus propter se petitur, sed propter lōginquitatem nauigandi. quin & vomitiones ipsæ instabili volutatione commotæ pluribus morbis capitis, oculorum, pectoris medentur: omnibusq; ꝓpter quæ eleborum bibitur. Aquam vero maris per se se efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. emplastris etiam maxime albis, & malagmatis miscēt. prodest & infusa crebro ictu. bibitur quoque quamuis non sine iniuria stomachi ad purganda corpora, bilemque atram, aut sanguinem concretum reddēdum alterutra parte. quidam & in quartanis dedere eam bibendā. & in tenasmis, articularibusq; morbis asseruatā, & in hoc vetustate virus deponentem. aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nullaque dulcium mixtura corruptam. in quo vsu præcedere vomitum volūt, tunc quoq; acetum, aut vinum aqua miscent. qui puram dedere, rhaphanos supmandi ex mulso aceto iubent, vt ad vomitiones reuocent. clysteribus quoq; marinam infundunt tepefactam. testium quidem tumori fouendo nō aliud perferunt. item pernionum vitio ante vlcera. simili modo pruritibus, psoris, & lychenū curationi. lēdes quoq; & tetra capitis animalia hac curantur. & liuentia reducit eadem ad colorem. in quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, vt phalangiorum, & scorpionum, & ptyade, aspide respersis, calida autem in his assumitur. suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. tormina quoq;, & choleram calida infusa clysteribus sedant. difficilius perfrigescunt marinę calefactę. mammas rigentes præcordia maciēq; corporis piscinę maris corrigūt. aurium dolores: capitis grauitates cum aceto feruentium vapor. rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. pecorum quoq; scabiem sanant, lanasq; emolliūt. nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea videri posse. Verum & hæc cura præuidit inuenta ratione qua sibi quisq; aquam maris faceret. illud in ea ratiōe mirum, si plusquam sextarius salis cum quatuor aquę sextarijs mergatur vinci aquam, salemque non liquari. cætero sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs salsissimi maris vim, & naturam implet. moderalissimum autem putant supradictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. inueteratur quod vocatur thalassomeli æquis portionibus maris, mellis, imbris ex alto. & ad hunc vsum aduehunt, fictiliq; vase, & picato condūt. prodest ad purgationes maxime sine stomachi vexatione, & sapore grato, & odore. hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu. damnatum iam multis annis ijsdem vitijs quibus vinū, nec ijsdem vtilitatibus. quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. expāsa circa nauim vellera madescunt, accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. item demissæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcē intra se colligunt humorem. nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. luxata hominum corpora, & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua facillime in artus redeunt. est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquę ignotæ. hoc cauent à balneis egressi statim frigidam suspectā hauriēdo. muscus qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest. item oleo admixto talorū dolori tumoriq;. spumaq; aquæ affrictu verrucas tollit. necnō arena litorum maris, præcipue tenuis, & solibus candens in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentiētium. et hactenus de aquis. nunc & de aquatilibus. Ordiemur autem vt in reliquis à principalibus eorum, q̄ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. *Cap. VII.*

SAl omnis aut fit, aut gignitur. vtrunque pluribus modis, sed causa gemina coacto humore, vel siccato. siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumq; stagnum in salem abijt, modicum alioquin altitudine, genua non excedēs. item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspēdi, vbi largius coquitur, & vsq; ad mediū lacum. aliud etiam in eo mirabile, quod tantūdem nocte subuenit, quātum die auferas. omnis est alius sal minutus, atq; nō gleba est. aliud genus ex aquis maris sponte gignitur spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. hæc enim omnis rore densatur. Et est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiam naturales differentię tres. namq; in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythias versus, alter ad Arios sale æstuant. sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin extrahunt lacu, dein sole siccant. sed & summa fluminum densantur in salem, reliqua

reliquo veluti ſub gelu fluente, vt apud Caſpias
portas, quæ Salis flumina appellantur. item circa
Mardos, & Armenios. p̄terea apud Bactros am-
nis Ochus, & Oxus ex appoſitis montibus defe-
runt ſalis ramenta. ſunt & in Africa lacus, & qui
dem turbidi, ſalem ferentes. Ferunt quidem, &
calidi fontes ſicut Pegaſei. & hactenus habent ſe
genera ex aquis ſponte prouenientia.

Sunt & mõtes natiui ſalis, vt in Indis Orome-
nus, in quo lapidicinarum modo cęditur rena-
ſcens, maiuſque regum vectigal ex eo eſt, quàm
ex auro atq; margaritis: effoditur & è terra, vt pa
lam eſt humore denſato in Cappadocia. ibi qui-
dem cęditur ſpecularium lapidum modo. põdus
magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Car
rhis Arabię oppido muros domoſque maſsis ſalis
faciunt, aqua ferruminantes. inuenit & iuxta Pe-
luſium Ptolomæus rex cum caſtra faceret. quo
exemplo poſtea inter Aegyptum, & Arabiam ẽt
ſqualentibus locis cœptus eſt inueniri detractis
arenis. qualiter & per Africæ ſitientia vſque ad
Hammonis oraculum. Is quidem creſcens cum
luna noctibus. nã Cyrenaici tractus nobilitantur
Hammoniaco ipſo, quia ſub arenis his ĩueniatur
ſic appellato. ſimilis eſt colore alumini, qd' Schi-
ſton vocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingra-
tus ſapore, ſed medicinæ vtilis. probatur q̃ maxi-
me perſpicuus, rectis ſciſſuris. inſigne de eo pro-
ditur, quod leuiſsimus ĩtra ſpecus ſuos, in lucem
vniuerſam prolatus, vix credibili pondere ingra
ueſcat. ſed cauſa euidẽs, cuniculorum ſpiritu ma-
dido ſic adiuuante molientes, vt adiuuant aquæ.
Adulteratur Siculo, quem Cocalicum appella-
uimus, necnon & Cyprio mire ſimili. In Hiſpa-
nia quoque citeriore Egelaſte cęditur glebis pe-
ne translucentibus. cui iam pridem palma à ple-
riſque medicis inter omnia ſalis genera perhibe-
tur. omnis locus in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, ni
hilq; gignit, & in totum ſponte naſcens.

Inter hæc ſunt factitij varia genera. Vulgaris
plurimuſq; in ſalinis mari adfuſo, non ſine aquæ
dulcis riguis, ſed imbre maxime iuuãte, ac ſuper
omnia ſole multo, non aliter inareſcens. Africa
circa Vticam conſtruit aceruos ſalis ad collium
ſpeciem. qui vero Sole Lunaq; induruere, nullo
humore liqueſcunt, vixq; etiam ferro cęduntur.
fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare
infundentibus. & circa Aegyptum ipſo mari in-
fluente in ſolum (vt credo) Nilo ſuccoſum. Fit &
è puteis in ſalinas ingeſtis. prima denſatio Baby-
loniæ in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile,
quo & in lucernis vtuntur. hoc detracto, ſubeſt
ſal, & in Cappadociæ puteis, ac fonte aquã in ſa-

A linas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex
fonte, refrigerandoq;, ſalem faciunt inertem nec
cãdidum. Galliæ Germaniæq; ardentibus lignis
aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui
parte è puteis hauriunt muriam appellantes. & il
li quidem etiam lignum referre arbitrãtur. quer-
cus optima, vt quæ per ſe cinere ſyncero vim ſa-
lis reddat. alibi corylus laudatur, ita infuſo liquo
re ſalſo. carbo etiam in ſalem vertitur. quicunq;
ligno conficitur ſal niger eſt. apud Theophraſtũ
inuenio Vmbros harundinis, & iunci cinerem
decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſ
ſet humoris. quin è muria ſalſamentorum reco-
quitur, iterumque conſumpto liquore ad naturã
ſuam redit: vulgo è menis iucundiſsimus. mari-
norũ maxĩe laudatur cyprius à Salamine. at è ſta
gnis Tarẽtinus, ac è riguis Phrygius qui Tattæus
B vocat̃. hi duo oculis vtiles. A Cappadocia vero q
laterculis affertur cutis nitorẽ dicitur facere. ma
gis tamen extendit is quem Cittieum appellaui-
mus. itaq; à partu ventrem eo cum Melanthio il-
linũt. ſalſiſsimus ſal qui ſiccisſimus, ſuauiſsimus
omnium Tarentinus atq; cãdidisſimus. & de cæ
tero fragilis qui maxime cãdidus. pluuia dulce-
ſcit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt. ſed
copioſum aquilonis flatus. auſtro non naſcitur.
FLOS vero ſalis non fit, niſi aquilonibus. in igne
nec crepitat, nec exilit Tragaſeus, neq; Acãthius
ab oppido appellatus, nec vllius ſpuma, aut ramẽ
tum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiẽs ex
aqua exilit. ſunt & colorum differẽtię. rubet Mẽ-
phi. ruffus eſt circa Oxum. Cẽturipis purpureus.
circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplẽdoris, vti
C imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effo-
ditur translucidus, & odoratisſimus. ad medici-
næ vſus antiqui Tarentinum maxime laudabãt.
ab hoc vero, quẽcũq; è marinis, ex genere eo prę
cipue ſpumeum. iumẽtorum vero, & boum ocu
lis Tragaſeum, & Beticum. ad obſonium, & ci-
bum vtilior quiſquis facile liqueſcit, item humi-
dior, minorem enim amaritudinem habet, vt
Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior
acer, & ſiccus, vt Megaricus. conditur etiam odo
ribus additis, & pulmentarij vicem implet exci-
tans auiditatem. inuitãſq; in omnibus cibis, ita vt
ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera cõ
dimenta. ita eſt in mãdendo quæſitus garo. quin
& pecudes, armentaq;, & iumenta ſale maxime
ſolicitãtur ad paſtum, multo largiores lacte mul
toq; gratiore etiam in caſeo dote. ergo hercule
vita humanior ſine ſale nequit degere: adeoque
neceſſarium elementum eſt, vt tranſierit intelle-
ctus ad voluptates animi quoq;. Nam ita ſales ap

pellantur,

pellantur, omnisque vitæ lepos, & summa hilaritas, laborũq; requies non alio magis vocabulo cõstat. honoribus etiam militieq; interponitur, salarijs ĩde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari cõsueuerat. Ancus Martius rex salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarij vice vsos veteres auctor est. esitasse enim salem cum pane, & caseo, vt prouerbio apparet. maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. salinarum synceritas summam fecit suam differẽtiam. q̃dam. n. fauilla salis, quæ leuissima ex eo est, & cãdidissima flos salis appellat̃, in totũ diuersa res humidiorisq; naturæ, & crocei coloris, aut ruffi veluti rubigo salis, odore quoq; ingrato ceu gari, dissentiens à sale, non modo à spuma. In Aegypto inuenitur vt̃q; Nilo deferri, & fontibus tñ quibusdam ĩnatat. optimũ ex eo quod olei quandam pinguitudinẽ reddit. est enim & in sale pinguitudo, quod miremur. adulteratur autem tingiturq; rubrica, aut plerunq; testa trita. qui fucus aqua deprehenditur diluẽte factitium colorem, cum verus ille non nisi oleo resoluatur: & vnguẽtarij propter colorem eo maxime vtantur. Canicia in vasis summa est, media vero pars humidior vt diximus. Floris natura aspa, excalfactoria, stomacho inutilis. sudorem cit. aluum soluit in vino & aqua, acopicis, & smegmaticis vtilis. Detrahit, & ex palpebris pilos efficasime. fęcęs imę cõcutiuntur, vt color croci redeat. præter hæc etiãnum appellatur in salinis Salsugo, ab alijs Salsilago tota liquida marina aqua salsior, vi distans.

Et paulo post.

De natura salis, & eius medicinis *Cap. IX.*

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus fugiens eos, omnia erodens. corpora vero astringens, siccans, alligans. defuncta autem, ac putrescentia ita vendicans, vt durent ea per secula. in medendo vero mordens, adurens, repugnans, extenuans, dissoluens: stomacho tantum inutilis præterquam ad excitandam auiditatem. aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. contra cerastem cum origano, aut cędria, aut pice, aut melle. auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus. aduersus scorpionũ ictus cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus. aduersus crabrones vero, vel vespas similiaque ex aceto. ad heterocraneas, capitisq; vlcera, et pustulas, papulasve, & incipientes verrucas cum

D seuo vitulino. item oculorum remedijs, & ad excrescentes ibi carnes, totiusq; corporis pterygia, sed in oculis peculiariter. ob id collyrijs emplastrisque additur. ad hoc maxime probatur Tragasæus, aut Caunites. ex ictu vero suffusis cruore oculis, suggillatisq; cum myrrhæ pari pondere, ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, vtque fo ueantur salsugine. ad hæc Hispaniensis eligitur, contraq; suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, crebroq; ex aqua feruẽti impositus. vlceribus oris manantib. in linteolo concerpto. gingiuarum tumori infricatus. & contra scabriciem linguæ frictus comminutusq;. aiunt dẽtes non erodi, neq; putrescere si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. lepras idẽ, & furunculos, & lychenas, & psoras emendat, cum passa vua exempto eius ligno,

E & seuo bubulo, atq; origano, ac fermento, vel pane, maxĩe Thebaicus. hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & vuis cum melle prodest. quicunque ad anginas hic amplius cum oleo, & aceto. eodẽ tempore extra fauces illitus cum pice liquida. exmollit & aluum in vino mixtus. idem noxia tinearum genera pellit in vino potus. æstus balnearum conualescentes vt tolerari possint, linguæ subditus præstat. neruorum dolorem maxime vsurpanda obseruatione circa humeros, & renes in saccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. colum, torminaq;, & coxarum dolores potus, & in ijsdem saccis impositus candens. podagras cum farina ex melle, & oleo tritus. ibi maxime obseruanda vsurpatione, qua quidẽ totis corporibus nihil esse vtilius sale, & sole dicunt. itaq; cornea videmus corpora piscatorum. sed hoc præcipuum dicatur in podagris. tollit & clauos pedum. item perniones. ambustis ex oleo imponi-

F tur, aut commanducatus, pustulasque reprimit. ignibus vero sacris vlceribusque quæ serpunt ex aceto, aut hyssopo. carcinomatis cum vua taminia. phagedęnis vlcerum tritus cum farina hordei superimposito linteolo madente vino. morbo regio laborãtes donec sudent ad ignẽ contra pruritus quos sentiũt, ex oleo & aceto infricatus iuuat, & fatigatos ex oleo. multi & hydropicos sale curauere. feruoresq; febriũ cum ex oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. clysteribus infudere ischiadicis. vlceribus excrescentibus, vel putrescentibus, imposuere. crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt batuerentur ante ictum vlcera: bibitur & cõtra opium ex aceto mulso. luxatis imponitur cum farina, & melle. item extuberationibus. dentium dolori ex aceto

aceto potus,& illitus cum resina ꝓdest. Ad omnia autem spuma salis iucũdior vtiliorq;.sed quicunq; sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem leuãdamque.pecorum quoq; scabiem,& boum illitus tollit.daturq; lingendus,& oculis iumentorum inspuitur.hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus,& confecturis,& medicinis,& obseruationibus. *Cap. X.*

NOn est differenda,& nitri natura nõ multum à sale distans,& eo diligentius dicẽda,quia palam est,& medicos, qui de eo scripsere,ignorasse naturam.nec quẽquam Theophrasto diligentius tradidisse.exiguũ fit apud Medos canescentibus siccitate conuallibus, quod vocãt Halmiraga.minus etiam in Thracia iuxta Philippos sordidum terra,quod appellant Agrium.nã quercu cremata nunquam multum factitatum est,& iam pridem in totum omissum.aquæ vero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus dẽsandi. optimum copiosumq; in Clitis Macedoniæ,quod vocant Calastricum, candidum, purumq;,proximumq; sali.lacus est nitrosus exiliente è medio dulci fonticulo.ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus,totidemq; cessat, ac rursus innatat,& deinde cessat.quo apparet so li naturam esse quæ gignat: quoniam compertũ est nec soles proficere quicquam,cum cesset, nec imbres.mirum est et illud,scatebra fonticuli semper emicãte,lacum nec augeri nec effluere. ijs autem diebus quibus gignitur,si fuere imbres, salsius nitrum faciunt,aquilones deterius, quia validius commouẽt limum. et hic quidem nascitur. In Aegypto autem conficitur multo abundantius,sed deterius.nam fuscum lapidosumque est. fit pene eodẽ modo quo sal,nisi quòd salinis mare infundunt.Nilum autem nitrarijs.excedente Nilo siccantur,decedente madẽt succo nitri quadraginta diebus continuis,non vt in Macedonia statis.si autem imbres affuerint,minus de flumine addunt:statimq; vt densari est cœptum, rapitur,ne resoluatur in nitrarijs.sic quoq; olei natura interuenit.ad scabiem animalium vtilis. ipsum autem cõditum in aceruis durat. mirum in lacu Ascanio & quibusdam circa Chalcida fontibus summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. in nitro optimum quod tenuissimum, & ideo spuma melior.ad aliqua tãtum sordidum tanquã ad inficiendas purpuras tincturasq; omnes.magnus & nitro vsus qui dicetur suo loco. nitrariæ egregiæ Aegyptijs. nam circa Naucratin,& Menphin tantum solebant esse. circa Mẽphin deteriores. nã & lapidescit ibi ĩ aceruis,multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. faciunt ex his vasa.necnon frequenter liquatum cũ sulfure coquentes in carbonibus. Ad ea quoq; quæ inueterari volunt illo nitro vtuntur.sunt ibi nitrariæ,in quibus & ruffum exit à colore terræ. spumam nitri quæ maxime laudatur,antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset,prægnãtibus nitrarijs,sed nondum parientibus.itaq; non fieri incitatis ẽt si caderet.alij operimentorum fermento gigni existimare uere.proxima ætas medicorum Aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis mollibus distillans.specus eos Colligas vocãt,dein siccant sole.optimum putatur Lydium.probatio vt sit minime ponderosum,& maxime friabile,colore pene purpureo. hoc in pastillis affertur. Aegyptium in vasis picatis,ne liquescat.vasa quoq; ea sole inarescentia perficiuntur. nitri probatio, vt sit tenuissimum, & quàm maxime spongiosum fistulosumque.adulteratur in Aegypto,calce.deprehẽditur gustu.syncerum enim facile resoluitur.adulteratum pungit.calce asperssum reddit odorem vehementer.vritur in testa opertum ne exiliat,alias igni non exilit nitrum,nihilq; gignit,aut alit.cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia,tantum algæ. sed maiorem esse acrimoniam nitro apparet,non hoc tantum argumento,sed & illo,quòd nitrariæ calciamenta protinus consumunt.alias salubres,oculorumque claritati vtiles.in nitrarijs non lippiunt. vlcera allata eo celerrime sanantur,ibi facta tarde. cit & sudorem cum oleo perunctis, corpusq; emollit.in pane salis vice vtuntur Calastrico. ad rhaphanos Aegyptio,teneriores eos facit. sed obsonia alba & deteriora,olera viridiora.in medicina autẽ calfacit,extenuat,mordet,spissat,siccat, exulcerat. vtile his quæ euocanda sint,aut discutiẽda,& lenius mordenda,atq; extenuanda,sicut in papulis pustulisque.quidam in hoc vsu accẽsum vino austero restingunt, atque ita trito in Balneis vtuntur sine oleo. sudores nimios inhibet, cum arida iride adiecta oleo viridi.extenuat, & cicatrices oculorum,& scabricias genarum cum fico illitum, aut decoctũ in passo ad dimidias partes.item contra argema oculorum, vngues decoctum cum passo in mali punici calyce adiuuat nitrum.claritatemq; visus cum melle inũctum. Prodest dentium dolori ex vino si cũ pipere colluantur.item cum porro decoctum. nigrescẽtes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit.capitis animalia, & lendes necat cum Samia terra illitum ex oleo.auribus purulentis vino li-

quatum ĩfunditur. sordes eiusdem partes erodit ex aceto. sonitus & tinnitus discutit siccum addi tum. vitiligines albas cũ cymolia creta æquo põdere ex aceto in sole illitum emendat. surũculos admixtum resinæ extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis. testium inflammationi occurrit. item eruptiõibus pituitæ in toto corpore cum axungia. contraq; canis morsus addita resina initijs cum aceto illinitur. sic & serpentiũ morsibus, phagedænis, & vlceribus quę serpunt, aut putrescunt cum calce ex aceto, hydropicis cũ fico tusum datur illiniturq;. discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cymino. reficit lassitudines cũ oleo ex aceto perunctorum, & cõtra algores horroresque prodest, manibus pedibusq; confricatis cum oleo. comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. succurrit & venenis fungorum ex posca potum. Aut si bupreſtis pasta sit ex aqua, vomitionesque euocat, his qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle, & lacte bubulo. ambustis tostũ donec nigrescat tritumq; illinitur, infunditur ventris, & renum doloribus, aut rigori corporum neruorumq; doloribus. paralysi in lingua cum pane imponitur. suspiriosis in ptisana sumitur. tussim veterem sanat flore mixto galbani, resinę, terebinthinę, pari põdere omnium, ita vt fabę magnitndo deuoretur. coquitur, dilutumq; postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in sole iucundus est. regium quoq; morbum in vino exterminat potum. & inflatiões discutit sanguinis. profluuium sistit è naribus ex feruẽti aqua vapore naribus rapto. pruriginem alumine permixto tollit. alarũ virus ex aqua quotidiano fotu. vlcera ex pituita nata cera permixtum. quo genere neruis quoq; prodest. cæliacis infunditur, perungi ante accessiones frigidas nitro, & oleo multi præcepere. sic & aduersus lepras, lentigines, podagricis in balneis vti solio nitri prodest, atrophis opisthotonis, tetanis. sal & nitrum sulfuri concoctum in lapidem vertitur.

Plinij finis.

EX PEDACIO
Dioscoride, Excerpta.

De Bitumine. *Cap. XC.*

ASphalthon, Romani Bitumẽ dicunt. Bitumen omne aliud antecedit Iudaicum. probatur quod purpuræ modo splẽdet: ponderosumq;, & firmo odore est. damnatur contra quod nigro colore sordet. adulteratur enim admista pice. nascitur in Phęnice, Sydone, Babylone, & Zacyntho insula. gignitur & in Sicilia Agrigẽtinorum agro liquidum, fontibus supernatãs. quo ad lucernarum lumina vice olei incolæ vtuntur: Siculum oleum falso appellantes: siquidem liquidi bituminis genus est.

E

De Naphtha, quæ & bituminis genus est. Ca. XCII.

VOcatur & quoddam Bitumen Naphtha, quæ Babylonij bituminis destillatio est colore candidum: inuenitur & nigrum. trahendi ad se ignes tantam vim habet, vt ex interuallo ẽt ad se rapiat: cõtra oculorũ suffusiones, & albugines efficax. potest oẽ bitumen inflammationes arcere. glutinat, discutit, mollit, facit ad muliebrium locorum in fœminis strangulationes, & pcidentias, in quem vsum apponitur, suffitur, & olfactu dum naribus admouetur. suffitu idem comitiales quo lapis gagates modo deprehendit. bibitur ciendis mensibus cum vino, & castoreo vtiliter. prodest diutinis tussibus, spiritus angustijs suspirijs, serpentium morsibus, coxẽdicis, & lateris doloribus. datur deglutiendum cęliacis: & ad dissoluendum concretum sanguinem: cum aceto vtiliter bibitur. clystere infunditur contra intestinorum tormina, cum ptisana liquefactum. à capite in subiectas partes distillationes suffitu sanat, & dentium dolores circunlitum mitigat. quod in bituminis genere cõcretum est, palpebrarum pilos glutinat, calens specillo impositum. idem podagris, articulorumque doloribus, & veternosis cum cera, nitroq;, & hordei farina hydrelæo macerata vtiliter inungitur. potest picibitumen omnia quæ possunt mista simul pix, & bitumen.

F

De Aqua. *Cap. X.*

HYdor. Romani aquam dicunt. non facile in vniuersum de aquis decernitur ob locorum proprietates, propria earum temperamenta, aerem, nec pauciora alia. plerunque tamen probatissima est quę pura, dulcis, & cuiuscunque ...

terius qualitatis expers, quęque nec minimo etiã
tempore præcordijs immoretur, quę sine dolore
descendit, non inflat nec corrumpitur.

De Maris aqua. *Cap. XI.*

THalation hydor, Romani Marinam aquã
dicunt. calida, acris, & stomacho noxia est
marina aqua: aluum turbat, bilemque, & pituitã
trahit. fouentur calida maris aqua quæ extrahen
da discutiendaque sunt. neruorum vitijs pernio-
nibusq; nondum exulceratis eadem accommo-
data est. miscetur apte malagmatis quæ macera-
ta hydrelęo hordeacea farina conficiuntur. vtilis
eadem emplastris, malagmatisque quæ discutien
do sunt. facit ad exinanitiones, in quem vsum te-
pida infunditur. ĩfunditur et torminib. calida. fo
uẽtur marina aqua scabies, prurigines, ĩpetigines
capitis lendes, & à partu copiã lactis non ferẽtes
mammæ. liuores eadem disijcit: in quem vsum
feruente ea fouentur. contra venenatorum mor-
sus quicunque tremores perfrictionesque faciũt,
præsertimq; scorpionum phalangiorum, & aspi-
dum eadem vtilis. contra quos, si in calidam eam
descẽderit aliquis pariter prodest. corporum diu
tinos malos habitus quos cachexiam vocant ner
uosque maxime marinæ aquæ calidę balnea emẽ
dant. calente eadem vtiliter fouentur cutem sub
euntes aquæ, dolores capitis, & aurium grauita-
tes. q̃ sincera & nulla admixta potabili aqua diu
seruabitur, marina aqua vetustate virus suũ amit
tet. quidam antea decoquunt, decoctamque ser-
uant. datur ad purgationem etiam per se, aut cũ
posca vinoue, aut melle. veruntamen post purga
tionem gallinaceorum pisciumue esculentũ ius
dandum est ad infringẽdam erosionis eius acri-
moniam.

De Alumine. *Cap. LXXVII.*

STypteriam, Romani Alumen dicunt. in Ae
gypto aluminis ferè omne genus in ijsdem
inuenitur fodinis. si quidem quod scissile alumẽ
vocant, glebosi quod bolitidem nominant velu
ti flos est. nascitur alijs locis etiam Macedonia, in
sulis, Melo, Lipara, Sardiniaque, Hierapoli Phry
giæ, Lybia, Armenia, pluribusq; alijs locis rubri-
cæ modo. sunt eius plura genera, sed in medicina
vsum habent scissile, rotundum, & liquidũ. pro-
batissimum omnium scissile, et in hoc genere qđ
recens candidissimum nec lapidosum. quod vali
dissime adstringit. itemq; non glebæ modo, aut
assulatim concretum, sed singillatim quasi in ca-
pillamenta canescentia diuisum. quale est quod
priuatim Trichite. i. capillare nominãt. nascitur
hoc in Aegypto. Inuenitur eodem loco, & lapis
illi maxime similis, qui gustu deprehendendus

A erit non adeo adstringens. in rotũdo alumine qđ
manu hominis eam formam acceperit reproban
dum. ex figura autem cognoscitur. anteferendũ
quod naturaliter rotundum bullosumq; est, mo
dice candidum validissime adstringens, palloris,
& pinguedinis aliquid habens. & præter hæc nõ
lapidosum friabileq;. natione præfertur alijs ex
Melo insula, & Aegyptium. in liquido pellucens
& lacteum præcipue probatur, quodq; sine aspe-
ritate est omni sui parte succosum, nõ lapidosum
cum quodã igniculo caloris. habent alumina om
nia calefaciendi, adstringẽdi, repurgandique vi-
res. exterunt quę claritati oculorum officiunt. ab
sumunt palpebrarum carnosa vitia aliasque car-
nium excrescentias. rotũdo scissile efficacius est.
cremantur chalcitidis modo alumina omnia. cõ
pescunt exedentia, profluuia sanguinis, humẽtes
B gingiuas cohibent, mobilesque dentes ex aceto
aut melle cõfirmant. oris vlceribus quas aphthas
dicũt cum melle prosunt. prosunt & papularum
eruptionibus, itemq; aurium destillationibus cũ
seminalis herbę quam polygonon dicunt succo,
lepris autem cum brassicæ succo, aut cum melle
cocta. pruriginibus itidem, scabris vnguibus, di-
gitorum pterygijs, & pernionibus ex aqua illita.
contra vlcera quæ phagadænica nominant cum
aceti fece pariq; gallæ cinere inunguntur. contra
vero ea quæ pascendo serpunt cum duplo sale.
furfures cum pice, & eruo inuncta exterunt. con
tra lendes pediculosq;, & ambusta ex aqua inũgũ
tur. inunguntur ijsdem præterea ad arcendũ odo
ris virus alæ, & inguina. ex Melo insula alumẽ pri
uatim sterilitatem impedito conceptu facit natu
ralium hostio ante coitum appositum. quinetiã
C fœtus ex vtero pellit. oris vlceribus quas epulidas
nominant, vuæ tonsillisque accommodata sunt.
ex melle etiam ori, auribus & genitalibus inun-
guntur.

De Sulfure. *Cap. LXXVIII.*

THion, Romani Sulfur dicunt. probatissi-
mum habendum sulfur, quod quia ignem
expertum non est viuum appellant, quodque in
eo genere splendet pellucet nec calculosum est.
in eo aũt quod ignem expertum fuerit primam
bonitatis æstimationẽ habet, quod viride, & pin-
guissimum est. plurimum nascitur insulis Melo,
& Lipara. calefacit antedictum sulfur, discutit &
celerrime maturat. tussi præterea, purulentis ex-
creationibus suspiriosisque suffitu, & in ouo sum
ptum opitulatur. suffitu etiam fętus trahit. lepras
itemque impetigines, & scabros vngues pellit te
re binthina resina exceptum. ex aceto idem con-

tra

tra lepras vtiliter inungitur, & vitiligines tollit. medetur scorpionum ictibus resina mixtum. ex aceto eadem vtilitate cõtra scorpij, & marini dra conis ictus vtiliter inungitur. sedat & toto corpo re pruritus cum nitro confricatum. fellis suffusio nes purgat cochlearis pondere fronti inspersum, aut in sorbili ouo sumptum. facit præter hæc ad narium mucum, et in subiectas partes à capite de stillationes. sudores idem compescit corpori in spersum. podagræ eo ex aqua vtiliter inungũtur. grauitati aurium medetur per fistulam subeunte in aures vapore eius. prodest eodem suffitu veter nosis etiam. sanguinis profluuia cohibet. sanat & cõtusas aures ex vino addita myrrha eo inũctas.

De omni sale. *Cap. LXXX.*

HAlas, Romani salem dicũt. in toto salis ge nere efficacissimus fossilis est. communi terque in hoc qui cãdidus, pellucidus, densus, cõ cretione sua æqualis, nec lapidosus est. priuatim vero genere hammoniacus. i. arenarius scissilis, venis per longitudinem rectis. in marino probã dus maxime densus, candidus, & sine asperitate æqualis. optimus hic in Cypro, & Cypri Salami ne fit. in Sicilia etiã sal, fit Megaris, & Lybia. inter prædictos autẽ palustris anteferẽdus cunctis est. validissimusque in hoc genere Phrygius quem Tateum vocant. multiplicem communiter præ dicti sales vim omnes habent. adstringunt, exte runt, repurgant, disijciunt, reprimunt, extenuãt, & crustas vrendo inducunt solo magis, & minus inter se differentes, exedentia compescunt. miscẽ tur & his quæ ad exterendas cutis asperitates, & scabies conficiuntur. reprimunt quæ in oculis ex crescunt. vngues oculorum absumunt. tollũt pręterea carnium excrescentias omnes alias. clysteri bus vtiliter miscentur. cõtra lassitudines ex oleo pari vtilitate inunguntur. inunguntur eodẽ mo do etiam salibus subeuntium cutem aquarum tu mores. calentes ijdem saccis inditi, impositiq; do lores leniunt. prurigines sedant ex oleo, & aceto vsq; ad sudorem prope ignem inuncti. impetigi nes quoq;, lepras itidem & scabies, cõtra anginas ex melle aceto, & oleo vtiliter inunguntur. con tra tonsillas columellamque oris cum melle to sti, vlceraq; itidem quas aphthas vocant. humo re diffluentes gingiuas, & vlcerum phagedænas cum polenta emplastri modo imponuntur. scor pionum ictibus cum lini semine, viperarum ve ro morsibus cum origano melle, & hyssopo em plastri modo impositi medentur. cõtra cerastem cum pice, aut cedrino liquore, aut melle, contra scolopendras cum aceto, & melle. contra vespas, crabronesque, & capitis vlcera quæ psydracia, & quæ thymos appellant, necnõ panos vitulino a dipe excepti. cum vua passa suillo ve adipe, aut melle tubercula quos dothienas vocant, & te stium tumores discutiunt. cum origano fermen toq; celerrime eadem tubercula maturant. croco dilorum morsibus remedio sunt triti, et in linteo lo colligati, tum in aceto demersi, in quem vsum vinculis locum adstrinxisse prius oportet &c. ve nenatorum morsibus succurrũt. sugillata ex mel le delent. contra opium, fungosq; cum aceto mul so bibuntur. Luxatis cum farina, & melle impo nuntur. bullare ambusta ex oleo impositi prohi bent. podagris vtiliter etiam imponuntur, & in dolorem aurium ex aceto. sacros ignes, & vlcera quos herpetas dicunt ex aceto inuncti, aut cum hyssopo impositi compescũt. cremandi sales hoc modo sunt. in testaceum vas conijcito sales, & ne dissiliant diligenter operculato, tum carboni bus obruito, donec igniti candeant. quidam fossi les crusta pistorio opere panificij modo confecta circũlinentes carbonibus iniectos dimittunt vs que dum crusta illa tota cremata sit. licet & com munes sales hoc modo cremare. Aqua eos ablui to dimissosq; donec siccentur in fictile conijcito, operculatosq; vrito continue miscens donec am plius non dissiliant.

De Salis spuma aut lanugine. *Cap. LXXXI.*

HAlos achnen, Romani salis spumam, aut maris lanuginẽ dicunt. spumosa maris la nugo salis spuma est. inuenitur in saxis easdem sali vires habens.

De Salis flore. *Cap. LXXXIII.*

HAlos anthos, Romani Salis florem nomi nant. defertur Nilo Aegypti flumine. Sa lis flos. inatat & paludibus quibusdam. probatur qui sit croceo colore, odore ingrato ceu gari non nũquam etiam grauiore, maiore in gustu erode di vi cum pinguitudine aliqua. improbatur qui rubricæ colore rubet, grumosusq; est. sincerus o leo tantum resoluitur. adulteratus iniecta aqua defluente colore diluitur. facit ad malefica dolo saq; vlcera, & vlcerum phagedænas salis flos. fa cit ad ea quæ in genitalibus pascendo serpunt pu rulentas aures, & hebetes oculos. cicatrices albu ginesque eorum tollit. additur in emplastra. mi scetur & vnguentis qualiter in rosaceo fit coloris causa. sudorem cit. aluum turbat cũ vino & aqua sumptum. stomacho nocet. miscetur acopis, & his quæ exterendo sunt ad extenuãdos palpebra rum pilos. in vniuersumque salis modo feruidus & acer est.

De Nitro. Cap. LXXXIIII.

NItron. Romani pariter Græcis nitrum dicunt. probatur quod leue & sine pondere est, roseo colore aut albo: & spongiarum modo fistulosum: quale est quod ex Būnis affertur: vires ex alto in summum euocandi habet.

De Spuma Nitri. Cap. LXXXV.

APhron nitri, Romani spumam nitri dicūt. probatissima nitri spuma: quæ leuissima et sine pondere est: quę crustacea, friabilis, colore pene purpureo, spumosa, gustumq; erodens: qualis ex Philadelphia Lyciæ affertur. secundam bonitatis æstimationem habet Aegyptia. nascitur & in Magnesia Cariæ. vires habent & nitrum & nitri spuma sali æquales: cremanturq; illi similiter. amplius tamen id nitrum, nitriq; spuma possunt vt tormina finiant trita, & in aqua dulci addito cymino pota, aut cum decocto aliquo eorum, quæ inflationes disijcere possunt: quale est rutæ, anethi ue, aut anisi. Inunguntur his etiam in suspitione accessionis circulares febres. miscentur emplastris, quæ discutiendo, extrahendo, exterendo, & extenuando sint. medentur purulentis auribus: earumque inflationibus & tinnitibus cum calida aqua, vino ue illis instillata. purgāt & sordes cum aceto iisdem instillata. cum suillo, asinino ue adipe rabidorum canum morsus & abscessus, quos dothienas vocant terebinthina resina excepta sanant: cum caricis contra cutem subeuntes aquas emplastri modo imponuntur. Exceptis melle ad claritatem inunguntur eis oculi. bibuntur & contra fungos vtiliter in posca: in aqua contra buprestim, contra taurinum sanguinem cum silphio. Imponuntur emplastri modo etiam vtiliter his qui cibum nō sentiunt. cum cera luxatis & in scapulis rigentibus in decessione, & cum iam decrescit malum. miscentur pani etiam vtiliter: danturque vescenda ad linguam resolutam. coquunt quidam prædicta nitrū, scilicet & nitri spumam in noua testa ignitis carbonibus, donec candeant superposita.

De Gypso. Cap. LXXXVIII.

GYpson. Romani pariter græcis Gypsum dicunt. est gypso adstringēdi vis. glutinat, sanguinis profluuia & sudores compescit. potū strangulatione perimit gypsum.

Dioscoridis finis.

IOANNIS FRANCISCI Braucaleonis Neapolitani, de Balneis Dialogus.

Personæ Dialogi: Brancaleo, Diaulus, Sobarus, Illustr. Martinus à Portugallia.

AVdita PAVLI. III. cum doctrina, tum sanctitate, Romam venimus, eo cōsilio vt viso protinus reuerteremur Neapolim. forte fortuna Reuerendissimus ac illustrissimus Martinus à Portugallia tunc æger erat. eum accersiti visimus. assistebant tres medici concertantes de valetudine illius viri, ac iis quæ ad morbū pellendum spectabant. ingredientes, et eo qua decet reuerentia salutato (est enim vltra illas dignitates, Regis Lusitanorum nepos, & apud Pontificē Legatus) iussi sedere, grauiter tulimus eū non nouisse sanum. maior enim indiciorum pars mutatur in ægro, quæ ad temperamēti cognitionem nos ducunt. vtcunq; ea colligo quæ firma permanent: secedo in angulum, domesticos quosdam, atque familiarem medicum sciscitor, nunquid sanitatis tempore caleat, vltra cōmunem gradum: caro lenis an aspera: pīguis, macer ue, albus vel ruber: quibus facile qualitatibus afficeretur, quibus denique delectaretur: num impiger ac celer, an iners ac deses: qualis vox: quis pulsus tenor: qualia, quæue corporis excrementa: præcipue tamen candide & ingenue referrēt suos mores, vna fuit omnium vox, auream quādam in iis omnibus exprimere mediocritatem. omnē victus rationem percunctor: diem natalem ac horam ijs quæ serua uerā signa adijcio: corpus medium inter glabrū, & hirtum, rufum pilum, harmonicam membrorum symmetriam, hilarem ac iucundam faciem, & (vt Lucianus ait) comicam, exertas venas, latio resq;, perspicax ingenium, fidelissimā memoriā, mores sanctissimos. ijs recordati astantes addiderunt colorem ex albo, roseoq; temperatum. comperio deniq; dominum genituræ Iouem. hisce sic vestigatis atq; in vnum redactis, ideam temperatissimi corporis, Galenicā illam Polycleti statuā inter Lusitanos (qui principium incolunt quinti climatis) formo animo. ad hanc proxime accedere descriptam temperiem video, labi pauxillum ad calidam ac humidam: accidentaliter tamen, & (vt Gale. ait) natura acquisita ad phlegmaticā, quem enim hisce scopulis non illiderent nocturna diurnaq; studia? perpetuę cogitationes abdita-

rum

rum literarum,& præcipuæ recõditæ ac myſticæ theologiæ, cui ſe ab ineunte ætate emancipauit: etenim quem admodum vmbra corpus,lux ſolẽ, ſic literatos viros ventriculi imbecillitas, capitis fluores,pituita atraque bilis comitantur. proinde podagra atque calculo annis ſuperioribus laboraſſe commemorabant.

Iuxta igitur ſuæ craſeos rationem ſigna imaginatus ſana, ætatis & aliorum, paſsim ad morbi cognitionem, eiuſq; magnitudinis atque cauſarum omnium deſcendimus, quot antea dies febris corripuiſſet interrogamus,& reliqua, ꝑ ordinem reſponderunt nouem, hora vnde vigeſima,præcedentibus oſcitationibus, pandiculationibus,dorſiq; acri punctura,nauſea quadam, ac vomitu flaui ſucci, ſaporis amari, paulopoſt calor aggreditur,vniuerſum corpus occupat. ecce ſitis,linguæ ariditas,vigiliæ, acuta cephalalgia, pulſus velox ac magnus, rubrum mediocriterq; tenue lotium,aſtringitur aluus, intẽditur calor, æſtuat,hinc inde ſe iactat,dolent renes,oculi,geneq; rubent,calor tangenti primo occurſu mordax,perſeuerante manu quaſi victus cedens. hora noctis prima ſudare incipit, febris decreſcere, quinta ſextave calore ſoluitur. tempus erat vernum, non procul ab æſtate,erat enim Sol in vigeſimotertio geminorũ gradu,Luna in. 13. Leonis,nec procul quartus lunæ aſpectus. totaq; victus ratio ſubtilem producere ſanguinem aptisſima,qui putreſcens cõtinuo in flauam bilẽ cõuertitur,mixtamq; ſauguini,& pituitam quam nominant dulcem,ex quibus comburente calore, occaſione data, ſępe ſalſum phlegma ſanguini ad miſcebatur, plerunque ſpurium genus cholerææ quam vitellinam aliqui nuncupant, coaleſcebat. prudentes ac periti medici tepeſcente febre ſpiritus ptiſanæ cremore recreant, hordeaceaq; aqua adhuc calentia viſcera refrigerãt: mane horis antelucanis potionem(ſyrupum vocant) propinãt, molli clyſtere ducunt aluum,paneq; loto cibant. Inuadit febris ſerius quàm pridie irrepſerat, fuitque remisſior,tertio citius irruit,et acrius afflixit. victum medici tenuisſimum ſeruarunt. ſequenti die(qui quartus erat)venis turgentibus, coctionisq; ſignis viſis,inciſa baſilica ſanguinem mitti iubent.ſyrupos iterant.octauo ex cathartico (qd' receperat de more,manna,reubarbarum, triferã quam dicunt perſicam, pharmacum ſolutiuum ex prunis,idq; quod ex roſis)aluum deijciunt. ex creuitque diuerſorum humorum nonnihil, ventriculus adeo deiectus eſt,vt attagenem,aut perdicẽ audiens nauſearet,ac vomeret.calor auctus eſt,nec dimiſit amplius,flammeũ apparuit lotiũ.

D omnia ſymptomata inteſiora.horum factus certior,obſeruo illo die naturæ motum,animaduerto proritando ſudori intentam eſſe,cutiſque obſtructionem inſigniter reluctari.his omnibus diligenter perpenſis,ac rite memoriæ ſeruatis,nuntiari medicis iubeo,vt mane conueniremus. adueniũt. Antiſtes, vt eſt φιλοσοφώτατος, imperat in conſpectu ſuo diſſeri, non oblitus miſerabilis illius inſcriptionis,turba medicorum perij. erant tres illi medici natu maiores,barba cana,aſpectuque reuerendi,apud vulgũ nõ poſtremæ claſſis, purpurati, anulati, aurũ ructãtes,& ſmaragdos. eorum mores,vt poſtea compertum habui, maxime diuerſi.Iccirco non patiens ego actorum rationem reddi, ſummam earum rerum, quæ ad officium meum magis neceſſariæ videbãtur,perſtrinxi.orationiſque exitus fuit,potabilis aquæ tẽ

E perato balneo,mane proximo abluendum eſſe, & ni rigeret,iterãdum ſequenti die, chamæmelino oleo,aut anethino ſpinam perungendam,interim paſtillos ex ſeminibus diureticis, & ſyrupos,ſi voluerint,propinarent.vbi finem fecimus cœpit vnus ex illis ridere,cui Diaulo nomẽ erat, arriſit alter Sobarus, Euſebius,ꝗ tertius erat,nec laudabat,nec damnabat. Tũ Diaulus illotis manibus,perfricata fronte,priuſquam cõceperit, pariẽs, ait quid hoc portenti eſt,quod in mediũ affers iuuenis?quæ noua remedia?fortaſsis recordatus es piſcinæ illius,cuius meminit euangelium, quæ agitata ab angelo, qui primus inijciebatur, cõualeſcebat?ſed reiectis iocis caue deinde iſthæc commemores,quæ nemo laudauit vnq̃, quibus nemo vtitur. SOBARVS. turpe eſt de huiuſmodi re verba facere,ordinemus quid debet comedere hoc mane,& ordinemus ſyrupum,& relin

F quamus iſtas philaterias ſcholaribus.fortaſsis latiniſſare volumus,morbi curantur medicinis,non eloquentia,(hiſce enim emblematis tota erat diſtincta oratio,hiſce vernabat floſculis) fortaſsis volumus iterum componere artem medicinæ. BRAN. Simplicisſime,& candidisſime,venerande ſenex,ac probe,loquutus ſum,& ſi præſciuiſſem vos tam iniquo animo hæc ferre, ne hiſce quidem fuiſſem auſus.putabam libere quod ſenſeram,exprimere poſſe.me non reclamante excandeſcitis.rogo quicquid dixi,boni conſulatis, loquentis voluntatem,non opinionem perpendite.Euſebius tunc,qui tertius erat, Abſit,vt candorem tibi,ac pietatem vitio vertam,ſi talis eſſet ſententia,qualis animus,continuo me ſubſcribere vidiſſes,ſed cũ de hmõi re ambigã,alterutram partem,nec dãno, nec affirmo.hoc balneorum genus huius æui (quos nouerim) medici omnes

omnes.contra communem vſum operari pericu
loſum eſt.nec me pręterit nonnulla quo commu
niora,eo eſse peiora,idq; ſæpe melius eſse, quod
à paucis probatur.vtcũq; Brancaleo caue, ne dũ
cœlum colis,terram amittas,negocium ſibi faceſ
ſit, qui alijs refragatur. ıam ſcis vetus adagium.
obſequium amicos, veritas odium parit. verum
ſi perſtas in eadem ſententia, vtrinq; in medium
rationes adducantur & ſi dilutis noſtris,tuę effi-
caciores erunt, expeditis pedibus me in tuã ſen-
tentiam currere videbis, herbamq́; porrigere.

ANT. Video vos paratos ad pugnam,gaudeo,
modo ne deſcendatis ad arma.res eſt ſeria.iocis
non eſt opus, non ſcommatis, non puſillanimi-
tate.Ariſtotelia quieſcere quiete,mori Platonica
morte eum oportet, cui veritas cordi eſt. abſint
nugæ ſupercilium,arrogantia,ſint procul ambi-
tio & auaritia,& ſiqua eſt alıa teredo,quæ medi-
corum, in maximam noſtram calamitatem, ro-
dere animos ſoleat. laudo Euſebij ſententiam,
verum cum tanta nunc non vrgeat neceſsitas,
hora nanq; aduenit capiendi cibi, placeat vobis
(viri eruditi ac mei amantisſimi) huiuſmodi di-
ſputationem in craſtinum differre diem, tum
exoriente ſole aut more peripatetico deambu-
lando,aut academico ſedendo meditati,diſsere-
re pulcherrime poteritis. non deeſt hic mollis &
frigida geſtatio pictura admirabili conſpicua,&
vice platani illius apud Platonem,citriorum re-
dolentium ſilua, quæ ab æſtuantis ſolis iniuria
deferere poterit. (habitat enim Ghiſianas ædes
trans Tyberim ad fluminis ripam,quibus Romę
admirabiliores nullæ.) delectabunt & horti mi-
ra florum ſuauitate fragrantes, topiario opere
ſpectabiles.aures ſuauiſsimo garritu mulcebunt
aues,& nos dabimus operam,vt lingua etiam ac
palatum conqueri non poſsint,nec labor,pro te-
nuitate noſtra erit irritus. Hæc ipſe. Nos iuſsa ca
peſcimus,reuertimur mane, ſpectamus lotium,
pulſus numeros ſcrutamur, nonnulla indaga-
mus.hoc officio functi in coronam ſedimus, mi
hiq; veluti natu minori loquendi prouincia de-
mãdatur.Rogauimus tum, ipſi obijcerent prius
quicquid aduerſus opinionẽ meã argumentorũ
poſsent,ne fruſtra tẽpus repetendo tereretur.

DIA. Paucisſimis me expediã, à medicorum
conſuetudine ne latum vnguem diſcedere volo.
Balnea non ſunt in vſu, ego nolo eſse author,
ſcyrupus ex radicibus mihi exhibendus videtur,
& electuarium ex ſeminibus communibus frigi
dis, & ſi neceſsum erit, poſt quartumdecimum,
ſoluere aluum,ex pharmaco diaprunis,roſaceo,
reubarbaro,& reliquis.

A SOBAR Ego aſtipulor opinioni dñi Diauli.
ANTI. Iam videtis Euſebi & Brancaleo in vos
duos omnium oculos eſse cõuerſos, perpetuum
ſilentium huic controuerſiæ hodie imponen-
dum eſt, rogo tam arduam ac vtilem quæſtio-
nem (vt veſter mos eſt) ſcilicet non illotis mani-
bus tractate, paucioribus quoad fieri poteſt, ci-
tra tamen obſcuritatem, rem abſoluite, reiectis
fucis,bracteis, cincinnis diſserite. ſcopus ſit veri-
tatis inuentio,& ſalus languentis. EVSE. enitar
pro virili tibi morem gerere,ſi quo tamen in lo-
co lapſus fuero,ignorantiæ aſcribito non volun-
tati.dixit, ac fixis terræ oculis cogitabundus ali-
quantiſp ꝑmanſit,deinde mira geſtuũ omniũ cõ
poſitione, doctus Euſebius hãc habuit orationẽ.

Si amicitiæ cauſa veritatis leges, quibus quo-
tus quiſque eſt parere in primis debet, vioları ci-
B tra notam poſsent, ſi priuatum munus publico
pręponendũ eſset,vnius tui gratia (amice Bran-
caleo) & veritatis hoſtis euaderem, & commu-
ne bonum ne pili quidem facerem. verum cum
officium noſtrum ſit veritati adeſse perpetuo,
intrepideq; pro ea digladiari, omnibus deniq;
poſthabitis vitæ ægri pręſto eſse,& pręſertim hu
ius,cui(quod procul hinc ſit)ſiquid ſiniſtri acci-
deret,ob eius maximas virtutes,aliaſq; dotes cor
poris,atq; fortunę munera, deflerent reges,luge
rẽt muſæ,oẽsq; boni. argumenta obijciã quibus
μισόλουτροι balnea eliminarunt. quamuis non
ſim neſcius nil me tibi φιλαλιθεῖ præſtare poſse
gratius, ac iucũdius. Si quod ex balneo ſubſidiũ
expectaremus,aluo deiecta illud ſequeretur. Ga
lenus enim tertio regiminis acutorum hæc ver-
ba ſcripta reliquit. Scias vniuerſaliter quòd ſi bal
C neum adminiſtratur ante corporis euacuatio-
nem, attrahet ad loca quæ ſunt ſub hypochon-
drijs materiam. & quæ ſequuntur. Namq; bal-
neum quamuis calidum, craſsas materias (qua-
les eſse conſueuerunt quæ illic continentur) à
ventriculo,inteſtinis, iecinoris ſinu eluere non
poteſt,tum ob diſtãtiam, tum ob lentorem atq;
crasſitiem. ab alui vero ſolutione non expedit,
prodeſt igitur nunquam. nulla enim per artem
tam exquiſita euacuatio fieri poteſt, quin virtu-
tis ſequatur deiectio,debili vero exiſtente virtu-
te balneum eſse noxium nemo ambigit.

Porro poſt euacuationem aut natura mouet
aut non. Si mouet non eget ope medicaminũ,
& ſi egeret alijs à balneo præſidijs, ſiue vrinam
ciens,ſiue ſudorem iuuari poſset, ſin minus aut
propria imbecillitas in cauſa eſt, aut humoris
ipſius ineptitudo. quodcunque iſtorum fuerit,
balneum fieri prohibet.

Huc accedit quod omne potestate frigidum virtuti est inimicum, calori enim naturali aduersatur, contrariando, deijcitur, extinguitur, mors sequitur. & vt multa simul argumenta conglomeremus carnis obstruit poros, cutisque exhalare humorem non permittit. audi Galenum tertio de sanitate tuenda. Sanè cogit clauditq; tum frigida, tum feruens aqua. hoc ne ipse quidem Oedippus soluere posset. cùm ergo morbi intus detinet, seruat, cuius & ars & natura nil aliud quęrunt quàm interitum. ad hoc facinoris perpetrandum complex sit & ipsa humiditas. hæc.n. & claudit, obstruit, atq; obturat, cù sit crassitiei veluti parens, at enimuero veluti non contenta hoc damno, aliud parit non minus malum: putredinem auget. omne enim humidum si Ioanni Mesuę, Auicennę, Galeno, Aristoteli quarto meteoron, si ipsi sensui creditur, est maxime putrefactioni obnoxium. fructus enim quo humidiores eo facilius putrescunt, aquę gutta si in vulnus ceciderit continuò in saniem conuertitur. aquam esse humidissimam pariter ac frigidam, quis est qui nesciat? quicquid verò auget putredinem putrida febre languentibus pestilens est. Nunc ad ea veniamus incommoda ad quæ quatenus est actu calida detrudit, intendit febrem (quæ aliud nō est quàm calor) accensa viscera magis inflammat, ipsaq; bilis ignescit. & enim frigidum quandiu est energia calidum, calfacit: aer dum aquarius annum infrigidat frigidus est: dum cancer æstuat, calfacit & ipse quod ambit. constant hæc authore sensu. Nec desinamus Galenum ad partes adducere: qui decimo therapeutices scribit: quicunq; hectica febre laborant, atq; ex ijs pręcipue qui iam marasmode febriunt: modo ijs alia nulla febris nec ex putrescente humore nec ex phlegmone sit adiuncta, eos oēs audacter lauabis. Ergo si ex putrescente humore fuerit, lauare non expedit. Colligitur hoc necessario ipsius exceptionis natura, quam negatio perpetuo comitatur. Ad hanc sententiam alludit & illa quæ primo ad Glauconem legitur. At qui ex multitudine laborant, non ita illis membra quamplurimum fricare oportet, calfacere atq; alligare: à vino vero & cibis abstinendum, & balneis etiam si febricitauerint. Hippocrates tertio regiminis acutorum de balneo loquens secundum antiquā tralationem. Quandoq; est rectius vt minuatur vsus eius: & quæ sequuntur. Non contemnendus Auicenna, secunda primi nocumenta balnei sic colligit. Facit inquit superfluitates ad mēbra in quibus est debilitas leuiter descendere: & laxat corpus & impedit neruos: & resoluit calorem innatum, & comedendi desiderium deijcit & coeundi debilitat virtutem. Tertia eiusdem subdit. Hæc eius impedimenta sunt debilitare cor si multum morati fuerint: & facere syncopē & nauseam, & humores quietos mouere & eos ad putrefactionem præparare, & cū eis ad membrorum nobilium receptacula declinare: ergo ab eis accidunt apostemata in occulto membrorum & in superficie. hæc ibi. Particulatim verò loquens de balneo prima quarti. de cura nothæ tertianę. prohibitum est inquit in ea balneum: facit enim descendere phlegma indigestum, ꝑpter illud quod effunditur ad locum putredinis & permiscet humorem malum cum putrido: & resoluit subtile & facit remanere crassum. Rasis inter classicos medicos non postremæ notæ vir, proturus è salubrium medicaminum numero explosit sic scribens. dico non vidi balneum febricitantibus in aliqua dispositione esse vtile: maxime tamen ipsa vitare consulo in febribus putridis quantum possibile est. Et in diuisionibus capite de tertiana præcipit, vt in cura tertianæ medicus vino & balneo prorsus interdicat. Eumq; sequuti sunt neoterici penè omnes: Fulginas, Herculanus, Nicolus, Conciliator, Mattheus gradius, Dinus, Iacobus, Arnaldus, Sauonarola omnesq; huius æui quos norim, ij omnes in quęstionibus balnea laudant: postremo (vt Cōciliator & Nicolus) oppositum suadent. Siquis verò vsus erat tempore Galeni, nō iccirco idem nunc conducit: non enim (vt Cōciliator ait) eadem ratio corporum, non vitæ, cōsuetudinis, aliorumque multorum. omnium rerum vicissitudo est. eadem res vno tempore prodest, alio obest. Huc accedit: ꝙ si renitentibus cæteris soli vellemus vti & male cederet, omnes (vt sunt ad alienam iniuriam propensi) nobis culpæ verterent atque iurarent nos hominem necasse. Nemo compos mentis huic se discrimini obijcere debet. Cum igitur balneum vires exhauriat sensibili caliditate, febrim viscerumq; æstum intendat, humores agitet, abscessuum causa sit, frigiditate itidem essentiali calorem naturalem pessundet, humiditate etiam obstruat, augeatq; putredinē: cum tantorumq; virorum authoritate eius liquatio salubritas, quotidianoque periculo comprobetur, cum nobis tutius iter per cathartica sit syrupis & catharticis vtamur. Si qua ergo ratio, siqua authoritatum, si qua est consuetudinis vis (quæ legis dubio procul uicaria est) in nostram classem vir modestissime migrato, nobis suffragatus consule marsupio, vmbratilem que istam opinionem reijcito: hisce Plinij nes

nes ne lacessamus, horumque peritorum senum sententiæ subscribamus. Dixi.

ANTI. putabam Eusebi pręcipuam in te virtutem esse pietatem: vt nomen indicat ipsum, & experientia compertum habeo esse maximam. nunc ambigo vtra maior sit, pietas an eruditio: videris ea iecisse fundamenta opinionis tuæ vt nullo ingenij acumine, nulla arte dilui possint. Certe Brancaleo cordati hominis esse censerem suæ assentiri sententię. satius enim est honeste cedere quàm infeliciter certare. Vtcũque, si adhuc aliter sentis, tuere audacter opinionẽ tuã: nos & si ægroti, attẽtas tñ p̃bere aures nõ grauabimur.

Tum nos attoniti penè atq; exanimati, quo nos verteremus nesciebamus. tamen inter illos mentis anfractus cogitare cæpimus, vtrum melius esset blande assentiendo honori consulere veritate deserta, an pro veritate ipsa ægrotique vita & barbarissando & blaterando pugnare. Vicit pietas, cœpitq; necessitas deos facere: loca in mentem reuoco è quibus mutuari aliquid poteram, dispono: deinde demere hæsitans, sic effutire incipio. Tanta est eloquentiæ vis, tantum valet differendi acumen (præsul prudentissime, viriq; integerrimi) vt nulla ferè sit tam certa & constans mens quin facundiæ armis capi possit. nõ ab re de Orpheo & Mercurio fabulata est antiquitas, & Sirenarum cantus picatis auribus metuit Vlysses: non mentitus est Cicero, scribens disputante Carneade omnia fuisse ambigua. etenim dum doctus Eusebius inuehitur in balnea, dum flexanima πειθὼ linguam ac labra mouet, vix mihijpsi consto: & certe ni argumẽta euidentissima, primorum medicorum authoritas atque experientia multos ab hinc annos oppositum demonstrassent, me in suam dubio procul sententiam traxisset. Succurrunt & Sileni apud Platonem: quibus docemur & admonemur in rebus humanis longe aliud vnumquodq; esse quã fronte polliceatur. pręsto est & antrum illud apud eundem, in quo ligati homines vix rerum vmbras prospiciebant. Latet sæpe veritas, rationibus fides non illico adhibenda est, ad examen prius reuocare oportet. Quod si intentis vt soletis auribus auscultaueritis, atq; æqua lance perpẽderitis, spero duce ac auspice Paracleto Spiritu cognoscetis, tanto orationem meam esse veriorem, quanto sua politior magisque ingeniosa.

ANTI. & si interpellamus, parcas rogo: fidimus amore erga nos tuo. olfacio iam multa & noua & optima de balneis te dicturum: huiusmodi materiam examussim intelligere opto, & consulere vitæ meæ non solum inter morborum angustias conflictatæ, verum etiam in tranquillo atq; quieto portu sanitatis quiescenti. & me exorante, quod extra limites vagaris, vitio dabit nemo.

At ego. obtemperabo lubentissime, modo hi probi viri ne succenseant. Annuere illi. Tunc sermonem prosequens. priusquam ad argumenta descendam, quum quorundam testimonio vti opus sit, volo inter nos cõueniat Hippocratem, Galenum, & post eos Auicennam esse irrefragabiles, & si quando res expostulabit vt citemus Aristotelem: Galenum vero excepto Hippocrate, præponi omnibus volumus, est enim fons e quo absque contrauersia hausere omnes, cuius sententia concertantes arabes suas dirimunt lites: ei aduersari aliud non est, quam vniuersam artem subuertere, ei tamen atq; omnibus præferendam ducimus sensui concinentem rationem non contemnentes Paulum, Aetium, Oribasiũ, Ruffum, Archigenem, Andromachum, aliosq; Græcos: ex Latinis Celsum, C. Felicẽ, Q. Scribonium, vtrumque Plinium dico secundum & Valerianum, Octa. Oratianũ, Q. Serenum, & reliquos tot Arabes, tot interpretes barbarolatinos, etiam vulgares ac plebeios, omnes tamen adducere ostentationis esset, vtilitatis nullius. adde quod nec breuis ambitus nostri laconismi capere tot posset.

Igitur vt sciamus quid sit de quo disputatur, in ipso limine balneum distribuimus in id quod arte concinnatur & quod natura constat: hoc vero in id quod ex dulci aqua, vt a natura producitur, vel ex salsa, sulfurea, aluminosa, bituminosa, ferruginea, & id genus cæteris. Arte structum aut simplex aut compositum. simplex cuius sola energia aquæ mutata est, compositum quod aut plantas aliquas, floresúe, aut salem, aut nitrum aut sinapi, recipit, vel in quo hędorum, atque veruecum capita bulliendo dissoluta sunt quo nonnulli ad emaciatos atq; consumptos instaurandos vtuntur. Hoc Galeni temporibus fornicibus quatuor distinctum erat. Primus hypocaustum siue æstuarium dicebatur: Seneca sudatorium nuncupat, ibi sola ambientis caliditate sudor excitabatur. Secũdus labrum siue lauacrũ, quo calida corpus lauabatur, tertio frigida, quarto madorem abstergebãt. Hæc ex Galeno. x. therapeutices. Rursus balneum hoc vt Galenus. 3. de sanitate tuenda scribit, scinditur in feruens, temperatum, tepidum, frigidum.

Nunc altius ordiendo postquam rem tibi gratam facere cognoscimus, in primis disputabimus quàm vtilia sint ad tuendam sanitatem, mox ad morbos curandos.

Dicimus igitur balneum arte paratũ ex aqua potabili ad tuendam bonam valetudinem esse summum pręsidium,siue compositum siue simplex.Illud enim saluberrimum est, quod imminentium morborum penè omnium causam adimit:huiusmodi esse balneum probabimus.intẽperiei nanq; absq; materia calidæ, balneum medebitur sensibiliter frigidum, frigidę calidũ virtute recepta chamæmeli,anethi,& cõsimilium, siccæ tepidum, humidæ calidum, salubrium adhuc plantarum vim spirans.iste enim qualitates illis prorsus contrariantur:quę omnes in balneo (vt inferius clarius elucescet)cõperiuntur.Similiter morbos declinat materiales, humores absũmens ac destruens qui causæ sunt,& prohibitam transpirationem(vt aiunt)cutim reserãs,tollens. Plurima morborum pars euenit, aut ab acribus mordacibus fumidis ac fuliginosis excrementis, aut a crudis crassisq; siue putridis siue non putridis:& maxime si cutis obstructa fuerit, ac proinde excrementorum exitus prohibitus. In omni enim nutricatione priusquam cibus assimiletur omni ex parte, corporique nutriendo vniatur, dum multiplex fit concoctio,nonnihil superflue re opus est: quod per diuersos meatus natura salutis prouida excernit per aluum,vesicam,os,nares,aures,oculos,ac cutim,quod postremum aut sudore fit, aut insensibiliter, sensibiliter tamen sordescente cute: quis enim non videt si decem dies illotus permanserit, dum se postea lauat in malluuio turbidam ac sordidam aquam & illuuiem? eijcit natura passim seruandæ vitæ solicita quicquid superfluit sordium ac putredinis: purũ enim tactum ab impuro putrescit.huiusmodi igitur excrementa,impeditaq; exhalatio causę sunt ephemerę,tertianarum,quotidianarum, quartanarum,cephalęæ,scotomiæ,apoplexiæ,comitialis morbi,furoris, anginæ, pleuritidis, catarrhi, calculi, podagræ, & id genus cæterorum. hinc erisypelata, œdemata, scirri,phimata,psorę,carcinomata,herpetes,elephantiases, quid nõ morborum parit disposita causa? hæc ita se habere, scio neminem vestrum fugere, qui in proprijs istorum morborum capitibus legistis,centies denique vidistis,paucas a sanguine, innumeras a pituita,à bile excitari.balneum vero recludere cutim,crudos cõcoquere,fuliginosos acresq; excire,argumento hoc euidentissimo probatur.omne (licet substantia frigidum)quandiu est tactų calidum, calfacit, & effectus caliditatem consequentes inducit,experiẽtia liquet hoc. ambiens nanque aer idem subiecto est æstiuo tempore & hyberno: hoc tamen frigefacit, poros astringit, excretionem prohibet,cutim obdurat:illo calfacit, aperit, exoluit. Ista cum sensus testimonio manifesta sint,non ijs opus esse videtur, quæ Aristoteles,Hippocrates,Galenus,& Auicenna scribunt, quorum sententia non semel aut bis ista confirmare possem.pariter asserere debemus calfacere aquam quamdiu calet.quod si quis ceruicosus adhuc inficiari vult,is lebeti cum maxime feruet digitum intingat & neget si calfacit, proprij calefacientium effectus sequuntur(quos Ioãnes Mesue ĩ canonibus,quarto meteoron Aristoteles, quibus trium medicorum volumina scatent)reclusio apertioue,excretio, incisio atq; attenuatio,concoctio,exiccatio. Hæc omnia ad tactum vsq;& visum ob Diaulum reuocare voluimus & Sobarum, nam Eusebium eodem loco aduersus me vsum esse non sum oblitus. balneũ igitur calidum obstructionem reserat, quicquid fuliginosum, fumidum atque acre est excernit, quod crudum est concoquit, idemq; cõcoctum exhaurit: auulsis ergo radicibus, quicquid inde morborum accidere poterat,ab humano corpore prohibet.

Sed obijciet ingeniosus Eusebius, si crudos concoquit,cur Galenus in febribus humore existente crudo,interdicit balneo. Dicimus huiusmodi cruditatem habere gradus. Galenus intelligit de maxima cruditate, quæ balnei caliditate concoqui non potest. Dignum hoc loco speculatione est, acerbiores succos balneo ad maturitatem deduci posse a medico tuente sanitatem, quam febrem curante. potest enim vti intensiore caliditatis gradu, qui febricitantibus maxime contrarius est. Hæc aliena fide non egent, sed si in re tam clara testes exquiritis, audite in primis Galenum tertio de sanitate tuenda sic scribentẽ, Si probe balneum adhibeas, ipsum quoque apoteraphiæ pars est,siquidem duras tensasque partes emollit, excrementum putreque si quod intus ad cutem hęret,euocat. Eodemque volumine.Simili ratione & medij temperamenti aquis esse lauandum,verum fateor. Ea tamen quæ antea dixerat non omittamus. Dulcium calefactirum aquarum si media temperie sint, vis calida & humida est:sin tepidiores sint, humida & frigida:quod si iusto calidiores fient, calida quidẽ sed non perinde humida.& infra. Euenit tamen ex accidente vt aut per halitum digerant humores,aut vires firment.& quæ sequuntur. Quarto eiusdem operis.Quoniam ergo duo prima sunt quibus intentus sit oportet qui huiusmodi medebitur affectibus, crudorum siue semicoctorum qui ante sanguinis perfectionem fuerunt [illegible]

ctio, & acrium ac mordacium qui secundi sunt
& sanguine posteriores eductio, abstinere eos
conuenit ab omni valido motu, blande vero vn-
ctos atque oleo perfrictos perquam suaui lauare
balneo, inde in ocio abstinentiaque habere atq;
etiam somno si fieri potest: minime ignoranti-
bus nihil esse, quod æque concoquat ea quæ con
coqui possunt, & malos succos per halitum dige
rat, sicut somnus post balneum. cũ igitur primo
die experti sumus an facile finita lassitudo sit, si-
militer grauatum hoĩem cernimus, tum mitten
dus in balneum secundo etiã die est: tum quiete
abstinentiaq; habendus. æque vero & si iterum
& tertio oportere videris, itidem ieiunum laua-
bis, quietem ac somnum ipsis lauationibus inter
ponens. Audire etiã ne pigeat, quid de Primi-
gene Mytilenæo ꝗnto eiusdem lib. scriptum reli
querit. Cum de Primigene audirem nisi lauaret
omnino febricitare, collegi ratione eum fumida
excrementa gignere, quæ transpiratu emitti po-
stularent. cæterum cum densior cutis esset quam
vt ea transmitti omnia sineret, collecta sub cute
calorem excitare. Itaque balneum huiusmodi na
turis vtilissimum esse, non ob id solum ꝙ fumi-
dum euocet, sed etiam ꝙ humectet idque dulci
humore. & inferius. Quin etiam alios quosdam
vidimus quibus mordax calor erat similiter vt
huic, non tamen vna intermisione balnei febri-
citabant, propterea quod per sudorem excremẽ-
ta ijs vacuabantur. post subdit. Itaque etiam al-
teri cuidam, cui æque ac illi mordax color erat,
tametsi balneum vno die intermittebat, conti-
git non febricitare, propterea ꝙ nec studijs dedi-
tus erat. hæc Galenus. quam alta voce, quã sono-
ra in sanitate seruanda balneum celebrat: & præ
sertim eorum, qui interdiu noctuque sese studijs
macerant. Erat enim Primigenes, vt ibi Galenus
ipse testatur, nemini peripateticorum sui tempo
ris secundus. memini etiam tertio de sanitate tuẽ
da legisse hæc verba. Nam quoniam à vigilijs &
tristitia magis graciles magisq; aridi, ac minus di
cto audientes planè cernuntur, siccius existimã-
dum ijs corpus esse redditum eiusmodi affectus
partim molli frictione cum multo oleo, partim
temperato balneo sanatur &c. Cresceret in im-
mensum oratio si omnia loca recensere vellem,
quibus quàm salutaria sint seruandę incolumita
ti affirmauit. ea tantum adducamus, quæ quasi
anacephaleosim faciẽs decimo therapeutices ex
presit. Si quis balneum ingressus nõ inhorruit,
sed remissa est illi laxataque cutis, huic sane ne-
cessario prędicta succedent, excrementorum va-
cuatio, æqualis per omne corpus calor, exiguo-
rum meatuum rarefactio, densatorum fusio, &
reliqua. Inferius. hęc itaque ex omnibus quæ de
balneis retulimus, vna summa colligitur, ꝙ va-
cuatur quidem quicquid in corpore vel fuligino
sum vel fumidũ fuit. cõsistũt vero ĩ naturali sym
metria tũ caro, tũ ipsa cutis, solidarũ partiũ aridi
tas corrigit̃, & calor nõ modo is ꝗ ex lauacro ac-
cessit, verũ etiã ꝗ prius fuit ex frigidæ vsu sũmo-
uetur. Eiusdẽ libri. xiij. volumine inꝗt. Plethora
hoc est plenitudo tum sanguinis misione tũ fre
quẽti balneo curatur. ei succinit interpres Auicẽ
na secunda primi scribens. Iuuamẽta balnei sunt
somnũ facere, aperire, abradere, resoluere, dige-
rere, & nutrimentum ad cutis superficiem attra
here. (& alio capite.) est etiam cũ balneum reso-
lutione calefacit, & cum inuenit nutrimentum
quod non fuit digestum, aut inuenit humorẽ fri
gidum qui non fuit maturatus, illum digerit, &
hunc maturat. (& alibi) qui sanitatem vult con-
seruare, balneum debet ingredi postquam con-
coctum est quod est in ventriculo & hepate. Hip
pocrates. 2. de ratione victus, scribit dulcis aqua
madefacit ac refrigerat, corpus enim humidum
facit. & inde. calida balnea ieiunum emaciant
ac refrigerant, nam calorem de corpore & hu-
miditatem trahunt, caro autem humido vacua
corpus refrigerat, saturum vero calefaciunt &
madefaciunt, & quæ superant in maiorem cu-
mulum diffundunt. contra frigida vacuum cor-
pus calefaciunt, & aliquatenus frigefaciunt, sa-
turum vero siccant, quodq; est frigidũ siccitate
complent, non lauari vero nec vngi humido cõ-
sumpto siccat. Hęc sunt noua illa remedia, quæ
supra mille & quadringentos, immò duo millia
ab hinc annos in maxima celebritate & vsu fre-
quẽtissimo fuerunt. Sed ijs inauditis, nonne solo
hoc argumẽto moueri debent, ꝗ Romæ degũt?
Quotidie vident Antonini Cæsaris aliorũq; ther
mas, perinde ac vnũ ex septẽ orbis spectaculis, tã
to sumptu, tanto labore ædificatas, vectis ab vlti-
mis penè orbis regionibus ĩmensis columnis, vt
adhuc mõtes & quibus erutæ fuerũt, de romana
potẽtia cõqueri videantur, & mare gemere, ꝙ tã
graue ipsum presserit onus. Num arbitrandum,
ob delitias ac voluptates, frugi, sapiẽtissimũq; im
peratorem, cuius tempore Galenus ipse Romæ
florebat, tantum pecuniæ erogasse, tãtum studij
ac laboris impendisse. quẽ prõptissimũ ad curã
corporis. 6. de sani. tuẽda Gal. testatur his verbis.
Antoninus. n. ĩperatorũ, quos ipsi vidimus, prõ-
ptissimus ad curam corporis venit. Et si hęc cõie
ctura non mouet, moueat hæc altera, quod ipse,
ipse inquã Galenus quotidie lauabat̃: vt Pliniũ,

ac Cęſares, Homericos proceres, Callimachi Pallada, innumerabileſq; illuſtres, ac magnos viros taceam φιλολουτρούς, qui ad centeſimum vſque annum peruenerunt, hæc inſuper ibidem leguntur. Ergo quod ipſe facere cõſueui diebus ijs quibus vel propter infirmos viſitãdos, vel ciuilia negocia, putaui me ſerius ad balneum acceſſurum, dicere non grauabor. & .x. therap. Quippe ſimile quiddã nobis accidere videtur, cum in frigidum ſolium poſt balneum ingredimur, ei quod ferro accidit cum tingitur, & reliqua. At memoratu dignum eſt quod ſubdit, Atque huius rei cauſa ad imbecilla corpora inuenta ſunt balnea, quę ea præcalfaciant, atque ad frigidum ſolium præparent. non diſsimile quidã faciunt, qui ſine balneo frigida vtuntur, cum ſcilicet ſe ab exercitatione in eam ſaltu demittunt: ſiquidem cuiuſmodi nobis eſt balneum, eiuſmodi eſt illis exercitatio, & quæ ſequuntur. Nemo igitur ambigat ad ſeruãdam ſanitatem balneum docta adhibitum manu ſaluberrimum eſſe præſidium. Nec minor eius eſt vis ad morbos curandos, tum eos qui mẽbratim affligunt, tum eos qui vniuerſo corpori noxam inferunt. Galenus in Cephalalgijs confugit ad Balneum.

Hippocrates tertio regiminis acutorum, Balneo lateris dolorem ſedat, peripneumonicos curat, quod ſcreatu educendum eſt maturat, facilẽ anhelitum reddit, & ſedat pœnam, lenit iuncturas, cutim humectat, lotium cit, capitis grauedinem adimit, & nares emollit. Hæc omnia enarrans Galenus confirmat, ac probat. idemque Auicenna. Ioan. Meſue ad fluxum ventris, balneũ ad cœlum efferunt. omnes in ephemeris febribus commune præſidium Balneum eſſe conueniunt. ſcatet balneis totus therapeutices octauus liber. mementote illic quàm honeſte duos illos medicos ſolam inediam præcipientes deluſerit, ipſe bis in die ægrotum lauans. Recordemur q̃ acriter decimo volumine Philippum, & quicunque (pace veſtra dixerim) voluerint eſſe Philippo ſimiles, balnea damnantem increpet: videtur (inquit) Philippus ignorare quàm ſalubris res Balneum ſit, & quæ ſequuntur. Hecticas vero febres nemo eſt tam barbare, ac praue inſtitutus ex ijs qui aliquid literarum monumentis mandarunt, quin balneis curet. Vnde ergo irrepſit iſte veternus, ne furorem dixerim, medicorum cerebro, vt balnea ab ægrorum domibus prorſus expulerint, nec vti aliquo pacto velint? hoc dicere non erubeſcam aliud non eſſe in cauſa, vt tam paucæ hac tempeſtate hecticæ curentur, quàm balneorum neglectum. Solis enim lacte, & teſtudinis carne, quæ ambo calida ſunt, extinguere ſe febrem contendunt. etenim citra auctoritatẽ quid reſpõdebimus, rebus et naturæ ſic argumentanti bus. ephemera & hectica ſimplices calores ſunt. frigida igitur perpetuo remedium erit, ſi verum eſt ꝙ omnis cura fiat per contrarium, ait. n. Gal. xj. therapeutices. Quippe ipſius frigida pota perpetuo eſt remedium, & decimo. Ac ſi quidẽ omnia curioſe adminiſtrabuntur, tum quo ad Balneum, tum quod nutrimenta ſpectat, vtique ſanandi eum quem maraſmus conſumit, ſpes eſt. & octauo ex Hippocrate, Febris omnis pręter naturam eſt, ideoq; victus rationem humidam frigidamq; exigit. Si quando igitur variatur, non ratiõe febris illud fit, ſed cauſæ. ſed de his hactenus. Ad putridas nunc febres deſcendamus. & ne in huiuſmodi fabellis vos detineam, de balneo in huiuſmodi morbis ſic ſentimus. afflictis febre putrida balnea temperata ex aqua dulci arte adhibita pro ſunt. ſigillatim vero diſcurrendo dicimus.

In exquiſitis tertianis (& ſi raro accidunt) balneo vti vel inter initia expedit.

In nothis impurisve, non admodum turgente corpore, ſimulac concoctionis notæ apparuerĩt. Si maxima plethora fuerit deiecta aluo, in ijs tamen omnibus virtutis, et eorum quę virtuti ancillantur, aſſenſum poſtulo, ipſarumque inſuper rerum, quas non naturales vocant, ex his inferos, qui ſolis ſyrupis, & catharticis has febres curare volunt, exorbitare nimium, atq; abuti arte. iſtarum primam dilucidam facimus hoc modo. De febre putrida in communi, & qua putrida eſt xj. therapeutic. Galenus accuratisſime differuit. teſtis eſt ipſe autor in principio libri ſic ſcribens. Febrium quas putreſcens accẽdit humor, primæ & cætera. Nunc vnico cõtentus formo hoc epicherema. Illud remedium in putridis febribus ſaluberrimum eſt, quod febrilem calorem extinguit, & cauſam multifariam contrariando adimit, huiuſmodi Balneum eſt, igitur ſaluberrimum. prima antecedentis pars apud eos quio culis non carent, & manibus, probatione non eget. verum pro his qui ſolo vtuntur auditu, citemus Galenum illic ita nos docentem.

Quiſquis propoſitam ſanaturus eſt febrem, hic ſimul cauſam eius adimat oportet, & calorem qui ab ea excitatus eſt refrigeret. hæc ibi.

Sed obſecro vos per Chriſtianam pietatem, depoſito omni affectu, attentis auribus accipite, quæ .x. eiuſdem abſolutisſimi operis ſcripſit.

Hac igitur cauſa eſt, cur vulgo medicorum ignotum ſit, & quòd febrium omnium, quæ febres ſunt, proprium remedium refrigeratio ſit.

ſiue ea talis actu ſit, ſiue poteſtate. & quòd alia
multa ex accidenti febrem refrigerantia, ſunt re-
media, de quibus & dictum nõnihil in præceden
tibus eſt,& in ſequẽtibus dicetur. Quædam nan-
que complicatam quodam modo, duplicemque
facultatem habent, ita vt & prima rõne, ſeu ma-
uis per ſe proficiant,& ex accidente,quod genus
balneum eſt.liquet igitur febrem,qua ratione fe-
bris eſt,balneo curari. ergo & materia exquiſitæ
tertianę,immo cholera quatenus talis, eodẽ me-
dicamine abolebitur.eſt enim febri conſimilium
qualitatũ ac naturæ.at ſimilium cura ſimilis eſt.
obiicies, materiam excernendam eſſe, quod fe-
bri non contingit.reſpondemus temperata cali-
ditate balnei,vt ſuperius demonſtratum eſt, aptiſ
ſime & citra impendium euacuari. nullus enim
humor facilius per cutim expũgitur quàm bilis.
nanq; humorum omnium tenuiſsimum eſt, ſua-
pteque natura à centro ad circumferentiam ex-
panditur, igni in microcoſmo ſimilis. quocirca
ad educendam bilem conuenientiſsima regio eſt
cutis: argumento ſunt naturæ motus cum parti-
culares, tum communes. videre licet tertiana-
rum paroxyſmos ſemper ferme ſudore termina-
ri. ait Auicenna à Galenicis theſauris mutuatus.
cum videris paroxyſmũ incipere cum rigore, &
terminari cum ſudore, ſcito eſſe tertianam cõmu
nem, id eſt criſim ipſam frequentius fieri per ſu-
dorem quàm per quoduis aliud euacuationis ge-
nus.nec in vere exquiſitis, puris,ac legitimis ter-
tianis humoris concoctio expectanda eſt, vt in
alijs. craſsities enim & tenacitas humorum, qua-
litates illæ ſunt, quæ impediunt quominus per
cutaneos meatus excerni poſsint. concoctio ve-
ro bilem craſſam reddit ac lentam, ergo ad hu-
iuſmodi excretionem magis ineptam. porro ſu-
perius Galenus docuit balneo quicquid acre fu-
midum, fuliginoſum expirare, huiuſmodi bi-
lis ipſa eſt quid plura? audimus, videmus, tangi-
mus quanto quippiam acutius, quanto tenuius
eſt, tãto exire per anguſtos meatus facilius. Vnde
Glauconẽ ſuũ priori libro ſic alloquitur. Balnea
vero ex aqua potabili ꝓſunt, tũ quia aliquid bilis
educunt,tum quia qualitate ſua plurimũ iuuant:
nam huiuſmodi balnea humectant, ac potentia
refrigerant, & ſubdit. Atqui balneis admodum
delectantur, ſi bis in die laueris non deliqueris.
In ijs nulla de concoctione mentio fit. poſtea
ſequitur.Si vero concoctionis ſigna apparuerint,
ſi ſæpius laueris, non errabis. ergo ſuperius in-
telligit ſine concoctione. confirmant quæ dicit
in cura nothæ proximo capite, ſcilicet, Neque
ſtatim circa initia balneare expedit, ſed cum pri-

A mum coctionis ſigna apparuerint: perinde ac
diceret. non eſt vtile velut in exquiſita, in hac,
corpus cum febris incipit,abluere.certe aliam ob
cauſam dicere Galenus iſta nõ poteſt, niſi vt quo
interſtitio nothæ ab exquiſitæ cura diſcrepet do-
ceat.Ecquænam alia differentia eſſe poteſt quàm
hæc? formo igitur hoc argumentum. aliquo tem
pore balneum conuenit in legitima, quo nocet
in notha, ſi enim eodem tempore tunc vtriuſ-
que materia eſſet pariter diſpoſita, proindeque
eiuſdem qualitatis, in ſpuria vero poſt ſigna con
coctionis vtile eſt. in exquiſita ergo & poſt ta-
les notas, & antea. omnis huiuſmodi ratio tem-
poris ab humoris ipſius aptitudine ſumitur, quę
à craſsitie, tenuitate, tenacitate, atque fluxibili-
tate proficiſcitur. habet tamen quemadmodum
& aliæ res,pura tertiana ſuos gradus, vt vna pu-
B ra, alia purior, alia puriſsima nominari poſsit.
vltima inuentu rariſsima eſt, de qua nos loqui-
mur, & ſi quando accidit, ſolius potu frigidæ,
& dulcis aquæ balneo curatur. Auicenna vero
cum prima quarti, capite de cura tertianæ puræ
præcipit, vt non niſi poſt concoctionem laue-
mus. de pura loquitur, tum quia frequentior,
tum quia minus hoc modo errabimus. ego qui-
dem, ſiquid duodecim annis,quibus artem exer
cui medicam,omni adhibita diligentia obſerua-
re potui, vix quatuor puriores tertianas offendi,
tantum abeſt vt puriſsimas. ſed ad medicorum
Homerum reuertamur. xj. de morbis curandis.
itaque tum maxime eos, id eſt putrida febrien-
tes, cum fiducia, vel in balneo lauamus, vel ijs
quæ habitum rarefaciunt medicamentis vtimur,
vel aquam frigidam, vel vinum ad bibendum
C damus, cum notas humoris concoctionis cerni-
mus.& infra,Si mediocris eſt febris, & vires non
validæ, ſed cum notis concoctionis, his qui ita ſe
habẽt,balneũ prodeſt.inferius. Quare in cura iſta
rum febrium quoad licet agendũ, vt quæ minus
calfaciat,materia deligatur,aut ſi qua inueniri po
teſt,quę non calfaciat,quẽadmodum in hoc caſu
balneũ,vtiq; ea eſt petẽda.hiſce ſubdit hæc. ſi hor
ror loto non acciderit,nullũq; primæ notę viſcus
ſit imbecillũ, quodue multitudo crudi humoris
in primis venis non contineatur, ex balneis duo
hæc ægro compendia accedent, & quod redun-
dantiæ humorum aliquid vacuabitur, & quod
multũ febrilis caloris trãſpirabit.paucisq; interie-
ctis. quippe balneũ totũ corpus euacuat, tũ quod
fumidũ eſt ac fuliginoſum digerit.vlterius, in ꝓ-
greſſu tñ morbi,& loquitur de quacũq; putrida,
quo tpe abſumpta iã ſuperuacua ſunt, & tũ cru-
da,tũ putreſcẽtia concocta,et cataplaſmatis rela-

xantibus & balneis intrepide vtare. quid de his vobis videtur grauissimi patres? aut à Galeno deficere opus est, aut confiteri in febre putrida, certis temporibus ac dispositionibus nihil esse æque salubre ac balneum. sed iam satis, superq; hominum authoritatibus immorati sumus, suauissimo speculationis nectare nunc reficiamus animum. si quid obstaret quominus balneum conferret in putridis febribus, esset humoris ineptitudo, at cõcocta materia non est inepta, impedit ergo nihil. concoctio enim cum putredinem inhibet: tum eas qualitates remouet, quæ exitui impedimento sunt. nãque quod fumidum est ac tenue, crassum reddit. quod crassum ac lentum, liquat dislecatque. proindeque disponit ad euacuationem. nec opus esse opinor omnimoda cõcoctione (vt probus quidam senex in cura Cardinalis Barẽsis contra nos argumentabatur). quemadmodum enim nec natura, nec medici errant quando semicoctã materiam passim atque suauiter educũt, illa crisim in plures vices distributam faciens, ij materiam minuentes sic, nec balneo delinquemus, si ad cutem tendentem exceperimus. obiter hoc dicere audeo, vix semel vidisse catharticum tribui indicijs apparentibus perfectæ concoctionis. Porro (vt repuerascere bono omine incipiamus) Galeni propositio indefinita est. quæ æquiualet particulari. cum enim ait signis concoctionis apparentibus. nec omnibus signis dicit, nec perfectæ cõcoctionis. porro eo tempore educere eam portionem potest, quę prima est, à qua febris ipsa depẽdet, bilem dico. ad hęc accedit, ꝙ cum vim habeat concoquendi, poterit semicoctum humorem concoquere, si hunc enim non potest, nec aliquem alium. cum ergo mediocriter coctum digerat, & digestum euacuet, quid dici salubrius aut existimari potest? Isti duo termini circa materiam putridæ attingendi sunt, concoctio & euacuatio. nec nos adeo rudes sumus, vt arbitremur quamcunque cruditatem posse concoquere, atque humorum quamlibet quantitatem educere: scimus ex philosophiæ sacrarijs, effectum non sequi nisi ex iusta proportione virium causarũ suarum. Romanam arcem pugnis, aut lapidibus iactis, dirui non posse, quis est qui nesciat? nutãtem vero ac labantem bombardarum impetu, violentiaque non admodum difficile. sic mediocriter dispositum humorem, nec nimium, balneo ad promptitudinem deducere, atque euacuare rationi cõsentaneum. nos morbi Gallici materiam incisam ac dissolutam virtute balnei vidimus: quæ adeo rebellis, pertinax atque indomita est, vt perpetuos morbos, saxeaque tubercula (vt in

D crea sæpius apparent) parere cõsueuerit. & si non tam forte, id eligam ad tertianam, quod proportione respondeat. adde quod si eadem decoxero, quibus illi suos conficiunt syrupos, digeram extrinsecus, vt illi faciunt intrinsecus. & cum materia post cutim latet, longe aptius & elegantius. caliditateque intensa, & vim digerendi augebo, effectus enim causæ respondet suæ. balneum igitur ex aqua potabili. quo decet ingenio, & coniectura adhibitum, quod paratum est materiæ excernet, quod semicoctum cõcoquet. eadem qualitate cutim recludet, vt prȩconio authorum nostrorum superius constitit. Aridam, calidamque intemperiem, siue primorum viscerum, siue totius corporis, ad suam harmoniam reuocabit genuinis, natiuisque qualitatibus. causas ergo omnes putridæ febris detruncat. tres enim esse non

E oscitanter è Galenico penu deprompsimus, scilicet, omissis procatarcticis, impeditam transpirationem, intemperiem, & putridum humorem. horum vnicuique contrariari balneum abunde probatum arbitror: ex quibus omnibus propositum à nobis epicherema, immo epistemonicum syllogismum, acri iudicio, viris, scilicet balneum febrilem calorem extinguere, & causas rescindere, sic (vt opinor constat) vt siquis negaret, parmularius esset, quemadmodum apud Fabium orator ille, rationi denique ac sensui repugnaret. si vero plethora, vti diximus, nimia fuerit, pharmaco prius purgandum censemus. non enim à balneo vltra vires expetere debemus. quoquomodo se habeat mollem clysterem semp̄ præponẽdum affirmamus, quando alui excrementa, & quę proxima illis, & loco & crassitie ad excretionem bal-

F neo faciendam inepta sunt. cum igitur in hac tertiana febre non modo concoctionis apparuerint signa, sed cum clystere, tum pharmaco deiecta aluus sit, eductisque ventriculo & intestinis, proximioribusque visceribus, ex crementis, atque humoribus, secundum cutim conditæ materiæ remanserint, naturaque expungere illas sudore gestiat, transpiratio impedita sit, refrigeratio maxime necessaria, tum ob febrem, tum ob intemperiem. ætas florens sit, tempus anni calidum, nullum ex proceribus viscerum adeo imbecillum, vt fieri hoc prohibeat balneum præ cæteris remedijs præsentissimam feret opem. pharmacum vero maxime noxium, ac perniciosum. quid enim est quod ventriculo, iecinori, capiti, cordi magis officiat, quàm huiusmodi medicinę, si mera toxica, medicamina nuncupari possunt. iam in adagium venit, medicinam quãlibet naturam [illegible] veneni. prædicant hoc veteres, recentiores non discrepant,

ſcrepant,ſenſus & ratio confirmant.humores na
turæ per ſudorem excernenti à circunferentia re
uocans ad centrum impedimẽto eſt, calidam in-
periem auget.Dumq; è longinquis corporis par
tibus attrahit,nonnihil bonorum qui in propin-
quioribus ſunt educat oportet.porro ſi humores
diuerſi ſunt,ſi loca deniq; diuerſa , qui fieri põt,
vt idem euacuationis genus ſemper conueniens
ſit?Nec pharmaca damnamus,alioqui vtiliſsima
ſed hanc pernicioſam frequentiam , tumultum
iſtum(paceq; omnium dixerim)abuſum medica
minum.Video paſsim reiectis alijs,ſiue per incu
riam omiſsis ad ea omnes,quos norim, medicos
conuerſos.Memini in ægrotum incidiſse qui vi-
ginti dierum ſpatio quinque medicorum impul
ſu,cathartica vorauerat.quod ferreum,quod ad-
amãtinum corpus tantę non ſuccumbere violen
tię potuiſſet.Certe vereor,& doleo quàm maxi-
me,ne plures necauerint pharmaca quàm gula ,
& gladius.& citra controuerſiam,exiſtimo , in-
ter alias huius tẽporis calamitates,hanc eſſe , vel
in primis connumerandam.O abuſum maximũ
o communem perniciem,execrabilem peſtẽ, lõ-
ge ipſis febribus peiorem.teſtis eſt ipſe humana-
rum mentium cõditor, & afflator Opt. Maxim.
Deus non oblatrandi, nõ lancinandi cauſa inue
hi in ψευδιατρούς,ſed orationem meam à cãdo
reatque pietate totam proficiſci. Quis nõ ſtoma
charetur videre quoſdam ſic ſe ad cathartica con
tuliſſe,dedidiſſe,vt nec Pontus , & Bithinia vni
uerſuſque oriens radicis barbarę,caſiæ,& ſcamo
nei ſufficientem ſubminiſtrare quantitatem poſ
ſint?Excanduit animus,dum iſta recordor , nec
intra limites me cõtinere poſſum . ad ſeria reuer
tor,de his alias fuſius dicturus.

Igitur ſi humanæ vitæ hoſtis pharmacum eſt,
ſi venenum,vſque adeo vt paululum modum ex
cedens necet,aut ad ſuprema pericula deducat:
Aqua verò corporib.noſtris familiariſsima , ami
ciſsima,vt vel terminos egrediens , nocumẽtum
vix ſentiamus.inſuetũ illud hæc incõſuetis ẽt cõ-
ſueta magis.illud ingreditur. hæc forinſecus al-
terat,illud ſimulac hauſtum eſt,corrigi non põt,
hæc ſi obeſſet,quod ex rigore cognoſcitur , citra
impẽdium amouetur.qualitas illius,excepto ve-
neno,intemperiem auget,febrem intendit , hæc
verò & temperat,& febrem frigiditate ſua extin
guit.illud naturam mox à ſudore , ſanitate poti-
turam,impedit,hæc ſic proficiſcentẽ adiuuat cal
facta.Galen.ſemel aut bis illud in febribus nomi
nat atque laudat.hac vniuerſa methodus,atq; cu
randi ars ſcatent.ſed quid opus eſt eam laudare ,
cuius beneficium nemo non ſentit? quæ neceſsi-
A tate,ſi manum ſubtraheret,laudari cogeret . hæc
nos pia parens vagientes excipit,ſordẽtes abluit,
fœtorem remouet,vix nati ea aſſueſcimus,mane
ac veſpere bibimus,carnes elixamus , fercula pa
ramus.quid plura,ſi aqua humanum corpus ma
gna ex parte conſtat?Thales Mileſius,vnus ex ſe-
ptem illis Græcię ſapiẽtibus,aquam principium
rerum naturalium eſſe dixit. non ab re plerique
aquam nominari putauerunt,quòd ea viuamus.
quãdo citra ſuam opem ne vnum quidem diem
viuere poſsimus.Quid igitur familiarius?quod à
teneris vnguiculis nos comitatur,naſcentes non
debilitat,timemus adulti.Gal.propter imbecilla
corpora balnea inuenta ſcribit,& nos quauis de-
bilitate territi balnea explodimus.Ipſe maraſmo
de hectica laborantes velut vltimo præſidio,bal-
neis curat,& nos decimo tertianæ die , vix ſemel
B deiecta aluo,in corpore cuius tota debilitas à gra
uamine depẽdet,amicam vim balnei metuimus.
cur iſta debilitas non deterret potius ab exhiben
do pharmaco quod longe maius requirit virtu-
tis robur?Cur etiam cruditas,cum non minus re
quiratur ad ſoluendam aluum concoctio?mani-
feſta hæc ſunt & ante oculos poſita , aut negare
Galenum Græcoſque omnes,ipſumque Ariſto-
talem qui in metaphyſicis , aliisq; locis explicans
quot modis ſanum dicatur,balneum ſemper po-
nit,vt miſſa faciam quæ in enciclis leguntur quę
ſtionibus.Rationem denique ac ſenſum,aut no-
ſtra confirmari oportet.Cæterũ obiectiones eru
ditiſsimi Euſebij(bona ipſius pace) confutandæ
diluendæque ſunt,& ſi ex ſuperioribus , ad fon-
tes eos digitum intẽderimus,è quibus omnis hu
iuſmodi rõ hauriri poteſt.Nec adeo lippus ſum,
C quin viderim alienam perſonam ſumpſiſſe Euſe
bium,diſsimulaſſe quis neſcit Glauconem Pla-
tonicum,Ciceronianum Antonium in oratore,
& dum eloquentiam damnat,acerrimũ eloquẽ-
tiæ aſſertorem Ioannem Picum,ſapienter imita-
ri voluiſſe.Seruata itaque ſerie reſpondemus .
Primæ ratiocinationis vis erat,poſt alui deiectio
nem ob virtutis qui ſequebatur defectum , bal-
neum fugiendum eſſe . Nos liquido monſtraui
mus non ſemper medicamine ſubduxiſſe aluum
oportere.vbi tamen præcedere debet (vti frequẽ
tius euenit)ſi ad artis ſigillum paratum fuerit,na
turæ gaudium, ac quies tãtum abeſt,vt imbecilli
tas caſuſque ſequantur.Et ſiquid eueniret imbe-
cillitatis,nõ idcirco deteſtãda ilico balnea ſunt.
maxima enim debilitas ea eſt quæ impedit ablu-
tionem,ac multo magis ventris ſolutionem.Pręclara ſententia Galeni eſt ad hoc ſpectans xi.curã
di Methodi hæc ſcribentis.Si verò nec concoctio
nis

nis habet ſigna,nec virtutem validam , ſeruari is planè non poteſt, quominus aut idem lauandus in balneo eſt , aut medicamentis ijs quæ rareſaciant vngendus,aut vinnm illi dandum,frigidave offerenda.in quo enim omnino deſperata ſalus eſt,imprudentis conſilij fuerit, apud vulgum infamare præſidia quæ multis fuere ſaluti &c. Cumque natura ad cutim pellit,nihil tam expedite ſuccurrit,vt balnenm.nec illud perpetuo verum,materiæ cruditatem,aut propriam debilitatem in cauſa eſſe, quominus natura manum conſerat.ſi.n.hoc eſſet:nunq̃ trāſactis eius ſtatis(vt ſic dixerim)horis,ignauæ ac deſidis , curanti medico ſupplendæ vices eſſent . cōtra commune illud iactatumq́; dogma, ſi natura non mouerit moue tu.ſæpe.n. nō impetit,aut quia nō irritata eſt, aut ſiderum non fauet aſpectus,vel quia alijs intenta eſt,vel largiore diæta impedita vti ſæpe vidimus,aliaſq; ob cauſas.Satius,vt Plinius inquit,naturæ in hoc voluntatem quærere,quàm rationē. Quod tertio loco ieceras fundamētum , tale eſt, vt ſuperſtrui nihil poſſit.nanque quod frigidum eſt , dum febris coercet caloris exceſſum naturæ amiciſſimum eſt, & ſi ingenitum ſibi eſſet obſtruere,qua tamen actu calet, diſſecat ac aperit.Galen.6.de tuenda ſanitate de frigida atq; feruente loquitur,nos vero de mediocri,ac temperata.illarum enim altera innata vi , accidenter altera ſtringit denſatque.eademque eſt & humiditatis ratio,quæ dum ſiccitati, infeſto calori annexe repugnat,caliditate aduentitia atque accidentaria ipſius aquæ,putredinem augeri prohibente,ſalutaris admodum eſſe periculo deprehēditur.Nec ſinit prudens , ac ſagax natura oblato contrariarum virtutum remedio,morbum illud in ſuum cōmodum vertere.ipſa velut mēte prædita diſtribuit,contraria cōtrarijs opponit . ſecus fruſtra ſimplicia componerentur,ſi temere vnūquodque nulloque naturę regimine operaretur. cuius vel hoc ſolo,admirabile ingenium atq; curā videre licet,quod inciſa vena is primo ſanguis exeat,qui ater quiue craſſior eſt,ad fluxumq; ineptior.Nec temperatus calor mali quippiam perpetrat.Gale.eos non lauandos docet putrida febrientes,quorum aut turget corpus, aut notæ cōnctionis non apparent .

Nocumenta quæ Hippocrates, Auicenna, & Galenus etiam ipſe enumerant,omnia ſequūtur ex intemperato balneo,abſque arte,temere adhibito.Quid eſt tam bonū quod temeritas,& ignorantia non reddant peſſimum?forma, diuitiæ, vires,facundia abutenti pernicioſiſsimę ſunt.At mala exiſtimanda non ſunt (vt Fabius inquit) quibus bene vti licet.

Balnea,vina,venus corrūpūt corpora noſtra,
Atq; eadem faciunt balnea , vina,venus.

Non tot formulas abluendi,non tot pręcepta tradidiſſent,ſi quàm maxime vtilia nō putaſſent. In tertianæ nothæ cura nō abſolute prohibet Auicenna balneum , ſed non concocta diminutaque materia.argumento ſunt verba quæ ſubdit. ait enim,rationem reddens qua balneo interdicit.Nanque balneum facit deſcendere phlegma indigeſtum propter illud quod effunditur ad locum putredinis,& permiſcet humorem malum cum putrido,& reſoluit ſubtile,& facit remanere craſſum.hæc ipſe . Igitur ſi humor concoctus fuerit minutuſque,abſurda iſthæc non ſequētur, quando ex cruditate,& multitudine eueniāt omnia.Auicennæ conſilium eſt,in notha ſerius lauādum eſſe,quam in legitima,cū eius materia peruicacior duriorq; ſit.At verò quid reſpondeā Raſi,eiuſque aſſeclis neſcio,Pudet dicere in hac arena euidētisſime lapſum fuiſſe,ſecumq; barbarolatinos(ſic enim ipſos iſti Grammatici appellāt) qui neglectis præceptoribus,fontibus,exemplaribus , & archetypo,ad diſcipulos,ad tenues,ne ſordidos,ac lutulentos riuulos dixerim,ad deprauata exempla,ſeſe contulerunt . à Galeno quem imitatur,& ſuſpicit defeciſſe,tot rationibus ſibique ipſi repugnaſſe.etenim in diuiſionib.in quartanæ cura balneum laudat,quod execratur in tertiana.doleo te reſpōdere non poſſe, ſed poſtquā dempta tibi facultas hæc eſt,reſpondeant ſectatores tui quique in hac cauſa patrocinantur tibi. Si in quartana cōuenit,qui morbus diutinus eſt,cuius materia tāto craſſior,ac tenacior alijs eſt, quāto tertianæ tenuior incompactiorque . cur nō in cholerica febre?nullum quippe hic locum habēt diſtinctiones,nulla tergiuerſandi, aut ſubterfugiendi via. Vobis vero qui credere poſſum(Petre à Raſe ebane,Nicole alijq;)in hac cauſa, quos à Raſe expe doctos,balnea damnaſſe prius video,quàm expe riri voluiſſe.veſtra ītereat barbaris dare leges,nō accipere.Sed quid quæſo iſtud eſt quod legimus in veſtris monimentis,diſſerentes balnea eſſe ſalubria confirmatis,deinde pro virili vitanda eſſe conſulitis,eadem(vt inquit Seneca)epiſtola eundem,& amicum,& inimicum eſſe ſcribitis. Pugnant hæc,& ſimul vera eſſe non poſſunt. Nec ij ſumus qui nomini,ac dignitati veſtræ derogare velimus,vos plurimi ſemper fecimus , īgenioſos viros, atq; pios exiſtimauimus . Sed Hippocrati, Galeno,rationi denique atque experientiæ adhęrere maluimus.vtrunque experti ſumus,& pluſmaca iterare,& poſt balneum lauare contra præceptam

ptam à vobis Rasis sententiam, illud non ad votum hoc fœlicissime cessit. viderunt ista sæpe dilecti discipuli magnæq; spei iuuenes, Leonardus Pomus, & Calistus Siculi, vt multos alios missos faciam, qui eadem apud nos aluo subducta lauantes obseruarũt. Nec quotidianus hominum vsus rerum mutat naturam, sed potius vtentem (si malus est) refractarium reddit, malo comparato habitu. Num quia consuetum est odisse bonas literas, cuiuis vel docto, ac ꝓbo detrahi, nihil nõ dãnari, modo alienum sit, ignauos, ac sycophantas sublimari, philosophos pro nihilo haberi prorsus ἀτεχνός, quatuor, & quinq; composita cathartica commisceri, gemmas tritas, & aurum ad vorandum præberi, & id genus sex cẽta, iccirco laudabile est. etenim cum multa mala sint, vna praua consuetudo omnia superat. Quod verò assumitis, humana corpora mutata esse proindeque nõ conferre nunc, quæ tempore Galeni Alexipharmaca existimabantur. primo ambigimus an corpora mutata sint, non desunt qui putẽt robustiora esse quàm olim. sed esto quòd ab illo statu declinarint. nil quod nobis repugnet sequitur. non enim eæ rationes variatæ sunt, è quarum sinu curatiuam methodum colligimus. nonne hoc seculo vt illo bilis tenuis est, à centro ad circulum mouetur, cutis porosa est? calens aqua reserat, liquat, dissecat. frigiditas cum caliditate pugnat, & humidum cum sicco. naturaque operatur, ac si mente prædita esset. præcipuum medici munus est iuuare naturam, omnisque cura contrario absoluitur. Dices corpora esse imbecilliora. At Galenus ꝑ debiliora corpora balnea inuenta esse ait. Dices hodierna ingluuies maior est. corꝑa crassis lẽtisq; humorib. magis abũdãt. Nil contra nos qui concocta materia, aluoq; deiecta si tumuerit, lauandũ præcipimus. Quãto plus mihi q̃ pharmacorũ patronis cõsuetudo faueat, si repeterẽ Pleonasmũ cõmisisse me Valla clamaret. dãnũ verò qđ sequitur malo, q̃ turpiter lucrari. nec me præterit q̃ belle cõspirent, pedariũ agãt, & mulus mulũ scabat. semel ab hmõi Zoilis, Thessalis, Lamijs & Momis bellũ ꝓbis viris indictum fuit. desinẽt oblatrare nunq̃, suo potius q̃ alieno ĩpendio. purus ac integer offendi nõ põt? magnũ theatrum conscientia est. nõ deserit Iupiter Homericus terris, & vndis agitatũ Vlissem. turpissimum est ob eas causas ab honesto declinare. Sed iã satis supq; nugatus sum, natiuũ vitium nõ facile imperio coercetur. etenim quẽadmodũ hęsitare principio mihi genuinum est, nec arte, aut industria diluere hoc possum: sic vbi nugari incepimus desinere nunq̃. receptui cano, velaq; cõplico, rogãs vt, si libuerit, barbarũ, ac nebulonẽ appelletis, impium verò, & iniquũ me esse nullo pacto putetis. Dixi.

DIA. Iste sermo fuit valde ꝓlixus. ego partim prę longitudine, partim quia talis modus loquendi non est mihi cõsuetus nihil intellexi: SOB. Nec ego, etsi ĩtellexisse nequaq̃ facerem, vt ipse dixit.

EVSE. pependi ab ore tuo attonitus. hic formosissimus annus, iam redeũt Saturnia regna. reuiuiscet medicina, è Barbarorũq; faucibus eripietur. iã passim vbiq; bonę literę florent, auctores optimi legũtur, è specu (nescio quo) video quotidie ꝓdire vindices nõ inertes optimorũ studiorũ. Dij faxint vt laurũ aliq̃ nãciscãtur, sub cuius vmbra suauissimi cantus musarũ oĩm auscultari liceat. Equidem tã vera tua mihi argumẽta vñr, vt repugnãtes non coarguẽdi verbis, sed flagris cedẽdos censeã. tergiuersari impium est, non pudet me victum fateri, doleo q̃ maxime serius esse superatũ. Quid. n. homini accidere põt vtilius ac gratius, q̃ vt detersa ignorantię caligine bene operandi formula potiatur? ingẽtes gratias ago, uel relaturus qñq; si potero, nec aliquis è tuo latere me discedere videbit amplius.

ANT. cãdidissimo (& si noua licet vti metaphora) aureo mihi signãdus lapillo, aut smaragdo hic dies est. Certo scio de me actũ fuisse, si ad potionem aliã descẽdissem. Deus Opt. Max. nostri misertus ẽ. misericordię suę gratias ago quotquot possum (vobisq; ẽt ꝓbi, ac peritissimi doctores) qui tm̃ ꝑ mea salute laborem suscipere voluistis. delectauit modestia, ꝓbitas, ac pietas oĩm. senum catoniana grauitas, iuuenis diligentia, humanitas ac pleraq; aliaq; palato meo mirũ in modum satisfaciunt. vtrinq; acriter certatũ est, lauari volo. famuli parate labrum, audite medicũ. lauabor & sanus si Deo placet. artẽ scire aueo modũq;, balneũ tẽperatum quibus cognoscã. frigidę quis sit vsus, ac naturaliũ. obseruaui ẽt Branchaleo te obiter, & quasi per trãsennã decõposita cathartica dãnasse, auri & pretiosorum lapillorũ pulueres. qui in vsu frequentissimo sunt. digna quidẽ intellectu, & nos audiẽdi desiderio flagramus.

BRA. alias de hmõi rebus sermo erit satagamus nunc sanitatis tuæ. deinde doctã Neapolim (oĩm bonarum artiũ, & scientiarum alumnã) reuersus, ope librorum adiutus, otij mei rationem reddã, nõ oblitus trium amplissimorũ Cardinaliũ Cornelij, Cãpegij, ac doctissimi Parisiensis.

ANT. Quod tacite promittis expectabo, sed iam parata est mensa, œconomus dat signũ. pulsatur tintinnabulũ, mẽte satis laborastis. dãdum est et aliqd corꝑi, interim vt pręcepistis, lauabimur. Deo Opt. Max. gratias.

Branchaleonis finis.

BARTHOLOMAEI à Cliuolo Medici Taurinensis De Balneorum Naturalium viribus

LIBRI QVATVOR.

INDEX.

BARTHOLOMAEI à Cliuolo Medici Taurinensis

LIBER PRIMVS,

In quo continentur Balneorum Aquensium Historia.

IN MARCHIONATV Montisferacis vel Montisferrati vulgo sub potestate Ducis Mantuæ, in planitie quadam vndique monticulis circundata vini & tritici satis feracibus (terra etenim pinguis, tenax & succosa, est subrufi coloris, operi figulino aptissima) ciuitas constituta est, quæ ab aquarum excellentia in ea scaturientium Aquæ appellationem sibi vendicauit. Hinc Aquensis Episcopatus nomen. In medio huius ciuitatis, quæ non omnino plana est, sed quoquo pacto monticulosa in parte quasi inferiori fons quidam scaturit amplissimo alueolo copiosissimam aquam fundens, limpidam adeo, vt nummus in fundo cerni posit, adeo calidam, vt nemo eius cõtactum ferre queat. Quin multorum puerorum periculo, experientia compertum est neminem euasisse, qui in eam decidens aluo tenus fuerit immersus. Tibię etenim & brachia ab ea aqua exusta curationem admittunt. at vel ipsa membra naturalia repentinam adserunt mortem. Hic fons cameratus est, lapidea testudine calce non incrustata, aut crusta iam corrosa à vaporum acrimonia, qui perpetuo tolluntur ab aquæ haud secus ac feruentis caliditate. qui materiam quãdam hisce lapidibus affixere lucidam parte extima, subnigricantem, duram. Infima qua lapidem tangit cinericei coloris, mollem, arenosam cum substantia, tum sapore, quam inferiorem substantiam talem existimo, eo q; non vapor concretus sit: sed lapidis portio corrosa à vaporum acrimonia & calore, vel hoc vno argumento persuasus, q; pars eorum lapidum extima solo manuum contactu dissiliat. Sed huic substantiæ explicandę suum seruabimus locum: hic enim nudam balneorum historiam narramus. Postea illorum facultatem tam ex ijs quæ sensibus nostris sese offerunt, q̃ ab affectibus demonstrare contendemus. A dexrra huius fontis parte fons alius oritur quasi illi contiguus, nec enim duobus palmis ab alio distat, à quo aqua frigida scaturit, non minus iam dicta limpidissima: de quo nil sum dicturus, quia nec alteri miscetur, nec aliquid supra aliarum regionum aquas habet. Calidus hic fons hoĩs altitudinem æquans, ferè quadratæ latitudinis quauis parte duarum vlnarum longitudinem non superans siphunculum è medio emittit, ex quo submurmurans aqua in quadrum spatiolum eructat: ex vna parte quatuor foraminibus, ex altera tribus, septem subterraneas fistulas replet, quæ frustis ligneis pro arbitrio occludi & recludi solent. Tres versus dextram fontem inspicienti thermis duabus sufficiunt. Tubulus vnus in domum quorundam de Baueus nulla vtilitate producitur: habitantium enim negligentia dirutus balneorum locus est. Alij duo labũtur in domum quorundam qui de Becchu vocantur, vnus ad laconicum, alter ad gutturniũ & lauacrum. Ex quatuor alijs cuniculis à quadrato spatiolo versus lęuam prodeuntibus tres cõstituuntur thermæ. Primus ad ędes Franciscanorum repit. Secũdus in hospitium diui Georgij nomine insignitum labitur. Tertius in Reipublicæ thermas prorumpit, hodie dirutas aliqua ex parte & inutiles. Quartus in propatulam & sub dio expositam piscinam aquam eructat. Quæ & ipsa arte constructa, vndique altis parietibus cingitur, lateribus substrata, gradibus à duabus partibus ornata, quæ inuicem angulum acutum faciunt.

Atque cum duobus balneis contiguis Sancti Georgij & Reipublicæ, in lõgum ac latum cum prædictis duobus graduum lateribus incidentes quadratum constituunt. In quam lacunam per vnicum hiatum descensus est, probaticam illam Hierosolymarum piscinam diceres. Nec temere id à me prolatum putes. Ferunt enim ob prohibitos à balneis pauperes leprosos, & alijs morbis contagiosis vexatos, vim & facultatem eius aquæ deperditam fuisse, quam denuo totius populi precibus recuperarunt. Et piscinam illam publicam ædificarunt, in quam vnicuique paratus est aditus. Nec enim vt cætera balnea hostium & balneatores habet, qui ab introeuntibus præmium accipiant. Nunc lauandis pãnis eam mulieres frequentant. Sic itaq; ab eodem fonte à septem subterraneis cuniculis ex lateribus & lapidibus constitutis quinque fiunt balnea. Ex quibus duo collapsa, vsui hodie non sunt, veluti nec tertium Franciscanorum scilicet. Relinquuntur duo maximo & incredibili mortalium commodo vsitata. Quorum alterum si descripsero, omnium quinque descriptionem habebimus: non enim multum dissimili constitutione & artificio fabrefacta sunt.

Particularis Balnei descriptio. *Cap.* 2.

A Fonte circiter passus quinquaginta in hospitium Diui Georgij nomine insignitum, secundus tubulus quatuor leuæ partis, quos è quadro spatiolo fonti contiguo protendi iam diximus, primum ex alto decidit in angustum locum cameratum vndiq;, stipatum adeo vt vapori non sit exitus. Locus hic Laconicum seu hypocaustum, aut sudatorium, & vulgo stupha dicitur: aerem habet calidum, sed adeo crassum, vt vix parietes cerni posint, huius latera & ostium varijs sunt instructa foraminibus, vnum capiti exerendo accommodatum, aliud brachio immittendo, aliud tibiæ, aliud vtrisque cruribus, sic brachijs. Aliud vt per alteram aurium vapor ille recipiatur. Hæc eadem aqua quæ hactenus per cuniculum vndiq; conclusum labebatur, ne calorem perderet: nūc extra Laconicum per canalem apertum per domum satis alta testudine fabrefactam defluit in vicinum quadratum spatium, lateritio pauimento, & lateritijs parietibus lustratum. Nec tamen tota, sed per occultum meatum canali prædicto suppositum prope fundum eius loci defertur. Huic loco peculiare nomen est Lauacrū. Ita vt egredienti è Laconico sese offerat balneum non amplius calidæ aquæ, sed tepidæ. In cuius solium descensus est per gradus totū illud latus occupantibus à summo ad imum vsq;, adeo vt magis vel minus immergi liceat, & interim sedere. Demū aqua quæ per dictum canalem ad hominis altitudinem parieti domus annexum ferebatur, per meatum quendam in quadratam lacunam labitur, quam nō temere posthac Gutturnium appellabimus. nam vtriusq; idem vsus & eadem constitutionis causa. Inibiq; feruidum calorem amittens in canalem parieti annexum ingreditur, qui prędicto canali per rectam lineam incidēs, angulum acutum constituit. In huius alueoli atq; adeo totius quadri pariete quinque aut sex frusta lignea intus caua infixa sunt, in quibus veluti in gutturnijs prominens quiddam angustæ lingulæ inest in fronte, quod epistomium Marcus Varro & Seneca appellarunt, à quo aqua tepida ad auricularis digiti magnitudinē epistomio recluso defluit. His epistomijs se supponentes infirmi embrochas, seu Latinè irrigationes in cōmissuram coronalem supini super puluinari cubantes recipiunt. Alij in spinam dorsi, aut in brachium, aut genu, breuiter in suppositam partem, idq; vel sedendo, vel cubando. Populus ille locum illum Guttæ nomine insigniuit. Paries eius lateris, per quod aqua destillat ad embrochas totus candi-

D dus est Alabastri modo nitens, quam crustam si quis cultello seiungat, nec enim digitis potest, præduram ac nitrum referentem inueniet. Eius loci custodes certo affirmarūt illam purificatam in puluerem recipi, qui ad globulos tanta violen tia è bellicis tormentis emittendos aptus est. Reliquum deinde aquæ extra domum vt inutile, p communem omnibus subterraneum meatum in proximum fluuium defertur. Sic tota domus thermarum tribus partibus absoluitur, & via ad has Laconico, Lauacro, & Gutturnio seu embrocha. Nec interim id omittendum est, in La uacro & Gutturnio aquam calidiorem reddi, si vberius è canali parieti annexo sinatur effluere. Quod si minus calidam desideres, occluso supe- riori foramine id assequeris. In Gutturnio supe riori occluso, & recluso altero qui à Gutturnio E in quo aqua colligitur per epistomium prodit. Sūt & annexa huic cubicula, ad quę delati è balneo ægrotantes in lecto sudant. Reliqua balnea huic adeo sunt similia, vt superfluum iudicem ea describere. Non prætereūdum est, aqua fontis pistores & populum panem pinsere, pullos, capos, & similia immersa deplumari: sicq; capita, pedes, & viscera vitulorum, hędorum, & talium animalium, aptissime eius aquæ caliditate depilantur, expurgantur, & candidissima redduntur. Aquæ frigidæ vicini fontes plurimi. at calidæ vnicus in tota vrbe est.

Luti & Gutturnij descriptio, sitorum extra ciuitatem. *Cap.* 3.

A Dicta vrbe circiter quingentos passus à meridionali septentrionalem horam ver sus præterfluit nauigabilis fluuius nomine Burmida, cui ex aduerso latere opponitur monticu- F lus, terra tenacissima opertus, subrufa, operi figulino aptissima, nec sterilis, nec admodum fertilis, alteram fluuij partem constituens. Et parte qua fluuius eum rodens superficiem destruit, videre est vastam rupem saxosam, saxis per laminas sese diffringentibus, operiendis tectis aptissimas, nec alia ex materia ea in ciuitate operiūtur. Alia parte fontis totus lapidosus est ex ijs lapidibus, qui calcem constituunt. Sunt inibi fornaces plures coquendæ calci accommodatæ, quę dum coquitur, sulfuris odore vicina loca mirum in modum inficit. Ab huius monticuli pede fontes oriuntur aquæ calidæ, omni destituti architectura: minus tamen calidæ ea quæ in vrbe est. Quæ adeo sulfur olet, vt circiter sexaginta passus quaquauersum sulfuris odor sentiatur. Quorum fontium aqua per apertum cuniculum per imbricem in proximam paludē aliqua ex parte labitur.

labitur. Hac ratione Guainerius aquam cupi vocauit. In hac palude, vt aiunt, ſimilis aquæ fontes ſcaturiunt. Lutoſa ſunt paludis latera, & terræ ſubrufæ lateribus conficiendis aptiſsimæ. Ab eius paludis fundo homines lutum accipientes in proximam domum deferunt, ad id tantum fabrefactam ſatis quidem ſuperbo ædificio, ſi cum vrbis opibus conferatur. Ab huius ædificij altera parte alia palus ſeu foſſa eſt ſatis ampla, quæ non aliunde aquam recipit, ſed in ea ſcaturit. Ibi videbis feruentis aquæ bullas ſurſum continuo ferri, idq; non vno in loco, ſed permultis. Homines ibi ſunt lutum in domum adferentes, quod è fundo vtriuſq; paludis fodiunt, non eo loci vbi aqua ſcaturit: ibi enim arenoſum & minus leue eſt, ſed è vicinis & finitimis locis ea aqua tam calida eſt, vt ĩ ea immerſam manum nemo noſtrũ diu ferre quiret. Homines tamen illi luto fodiendo deſtinati, (mirabile dictu) ſe toto corpore immerſos continent, donec ligone maximum vas ligneum luto implerint. Deinde natando è medio profundiſsimæ lacunæ decẽ cubitorum aut circiter altitudinem ſuperantis ligneum vas luto plenum nonnunq̃ duo, & ligonem ad littus deferunt: cui deinde à littore in proximam domum deferẽdo duo inſudant. Horum vultum & vniuerſi corporis cutem ſi contempleris, coctorum cancrorum rufeſcentem illam cruſtam conſpicere exiſtimabis. Hæc cutis ſiccitas ab aduſtione contracta calidæ contactum minus noxium reddit. Quàm egregie hi potent, fabris ferrarijs iudicandũ relinquo: hi enim ad ſiccitatem & calorem ab ore ad pulmones protenſa inhibendis, potione egent. Illi verò vini aut frigidæ inundantes ampliſsimos crateras exſiccant, quo hęc à ſummo capite ad imos pedes diffuſa retundant: à natura, vt puto, edocti τὰς ἐναντίας τῶν ἐναντίων ὑπάρχειν ἰάματος. Hic ægrotantium alios videbis tibiam alteram in lignea capſula ex quatuor aſſeribus conſtituta detinentes, vndiq; luto illo obductam. Alios ambo crura. alios alterum è brachijs. alios ambo. alios totum corpus ad collum vſq;. alios cernes ſuper puluinari ſtratos lutoſam coronam, aut, ſi mauis, infulam gerentes. alios ſolam manum. alios ſolum pedem. alios vtraque. alia aquæ pars per riuulum deſcendit in infimam quandam domunculam, in qua per canalẽ alto loco ſitum lata, per epiſtomium vt ſuperius in thermarum Sancti Georgij deſcriptione dictum eſt delapſa: ad embrochas in quauis corporis parte faciendas vſui eſt, ratione & modo iam eo loci enarratis. Sic etiam in riuulo in domunculam nondum ingreſſo

A plurimi aut brachia, aut crura felici ſucceſſu immergunt.

De qualitate aquæ fontis in vrbe ſcaturientis. *Cap. 4.*

CVm omnium rerum inueniẽdarum, tum demonſtrandarum duo prima ſint inſtrumenta ſenſus & intelligẽtia, & ab his aggredienda nobis eſt huius rei indagatio. Senſibus autem & intelligentiæ inter alia ſeſe offerunt effectus, à quorum cognitione ad cauſas deſcendimus, demonſtratione vtentes, qua quia aliquid tale eſt, talem eius effectus cauſam eſſe demonſtramus, idq; in hiſce quæ non admodum ſenſibus peruia ſunt. Ipſam etenim rationem quærere ipſum poſthabendo ſenſum, imbecillitas eſt profecto & mentis hebetudo. Iccirco ſi in hac aqua, aut in terra in qua ſcaturit ſal, nitrum, alumen, B ſulfur ſeſe oculis noſtris offerrent, non eſſet opus, niſi mihi recenſenti quod vidiſſem præſtita fide. Sed tantum ſeſe offerunt ſpectãda hæc, aqua limpida adeo, vt nummus in eius fundo cerni poſſit: adeo calida, vt nemo eius contactũ diu ferre queat, guſtui ſatis grata, paululum aſtringens, à qua vapores multi tolluntur ingrati, qui quaſi bitumẽ referunt, mihi tinctoriæ ſeu infectorię pannorum artis odorem referre videbatur. Guainerius in ſedimine factæ ab eo deſtillationis triplo ſal, nitrũ ſuperaſſe affirmat. Alumẽ, (vt inquit) ſuperabatur, minima portio ſulfuri relinquebatur. Vidi ego ex decoctione prædictæ aquæ plurimum ſalis relinqui: guſtaui penidios à pharmacopæo ea aqua ĩcoctos & confectos admodum ſalſos, alios ex eadem maſſa, ſed aqua puteali diſſolutos nullam ſalſedinem C habentes. Ex his neminem arbitror hæſitare, q̃n ſalis plurimum in ſe habeat. Præſertim cum ſi ea aqua in ęneo lebete ad conſumptionem vſq; deferueat, liquido cernatur in fundo relictum ſal, quod ego ipſe expertus ſum. Nitrum, præter dicta arguit paries Gutturnij, de cuius ſuprema cruſta depurata nitrum haberi omnes vno ore affirmant. Præterea cum ſal foſſile inter nitri ſpecies à ſcriptoribus enumeretur, atq; inter ſe facultate non multum diſſideant, quinimo tanta inter eos ſit affinitas, vt viciſsitudinalem tranſmutationem facile ſuſcipiant, non in eis ſeiungendis diu laborandum eſt. Demum ſi ſumatur per os ea aqua aluum ſubducit, ventriculum roborat. Mihi ſemel tantum & leuiter in ea loto aluum laxauit. Ob id vt longa experientia etiam docuit, à ſale et nitro vim maximam accepit diſſecandi, extenuandi, digerendi, calefaciendi & ſiccandi. Quę oĩa ſumma cum fœlicitate preſtat.

Siquidem

Siquidem ſulfur vim illam repẽte in corpus de-
ducit. Alumen ob paruam ſui quantitatem eam
deductionem aſtringendo nõ impedit: quinim-
mo aſtrictio illa nulla noxa coniunctam miram
vtilitatem adfert: omnes enim partes roborat,
ſicq; illatam ab alijs relaxationem tollit. At ho-
rum omnium exiguam quantitatem ſecum ve-
hit paulo maiorem Maio menſe, hac coniectura
perſuaſi, ꝙ ſubuiridem cerni ferãt. Hyeme cum
ambientis frigiditate impedita vaporum exhala
tione & denſata finitimæ ædes aut ſecus ac nebu
lis & caligine offuſcantur. Tũc ſulfuris odorem
ſentiri manifeſte aiunt. Eius vrbis peritiſsimus
Medicus Dominus Baptiſta aſſerit eam aquam
eo imperante ab Alchymiſtis deſtillatam, ratio-
ne qua elementa à rebus ſolent ſeiungere, liqui-
do ſulfuris maiorem quãtitatem demonſtraſſe,
deinde ſalis, poſtea nitri: inter hæc minima horũ
quantitas alumini relinquebatur. Sed eſto. Id
ego perſuaſum habeo in horum quantitate co-
gnoſcẽda nos fruſtra laboraturos, cum eam per-
ſpectã & cuicunq; aquæ mixtam, certo teneam,
longo interuallo ab huius facultate & vi diſtare.
Præter materiam etenim perfectiſsimam & eo
perfectionis numero dotatam, qualem alibi nõ
eſt inuenire, concurrit ſolis beniguus calor, &
aſtrorum aſpectus eam mirabilem vim illi aquæ
tribuens, quam qui ex arte ſequitur, nunq̃ aſſe-
quetur. Non minus q̃ Alchymiſtarum turba,
aurum ex varia metallorum miſtione nunq̃ ge-
nerabit: ſed ſemper in fumum omnes illorum
conatus euaneſcent. Et tandem cum præcepto-
re Raymundo Lulio, per ignorantiæ & miſeriæ
ſiluas errantes delirabunt. Nec habebunt qui ta-
li in caligine conſtitutos ſolentur, niſi fortè qua-
lem habuit Lulius eius delirãmẽti Monachum
aliquem, vt ſimiles nanciſcantur labra lactucas.
Quis quæſo eſt calor ille? quæ eſt illa ars, aut in-
duſtria, quæ ad imitationem caloris naturalis, &
innatæ homini facultatis, ex pane, carnibus, la-
ctuca, vino, & ſimilibus, chylum, ſanguinẽ, dein
de carnem, oſſa, & eius generis alia poterit gene
rare? Ita in illis terræ viſceribus cõtentum eſſe
quendam calorem innatam quandam faculta-
tem iudico, in hac parte huius rei generandæ, in
illa illius, quam nulla ars, nullus labor, nulla in-
duſtria aſsequi poteſt. Sed vlterius q̃ par ſit ſer-
mo noſter veluti equus effrenis verborum con-
ſecutione deductus eſt. Ad rem redeuntes con-
cludimus non modo difficile, ſed ferè impoſsibi
le eſse arte illius aquæ perfectionem aſsequi mi-
ſti partes exacte ſeiungere, ab effectu omnia quę
compoſitum cõſtituunt ad vnguem cognoſce-
re. Poſtrema duo vnico exemplo ita ob oculos
ſubijciam, vt nemo inficias ire poſsit. Quæ à na-
tura fit miſtio multo perfectior eſt ea quæ à no-
bis fit, vnde eam miſtionis nomine non digna-
tus eſt Ariſt. ſed potius quandam partium adin-
uicem appoſitionem vult eſse. In hac tñ exem-
pli gratia Sarcoticum medicamentum aſsuma-
mus, nec ceram, nec æruginem, nec oleum poſ-
ſes oſtendere. Sed horum trium adinuicem mi-
ſtorum confuſio talis eſt, vt neutrum ſeparatum
cernere liceat, & ea abinuicem ſeiungere arbi-
tror impoſsibile. Neque ab effectu partes com
ponentes dignoſcere conceditur. Non ꝙ putem
aquam eſse miſtum quoddam ex ſale, nitro, ſul-
fure, & alumine: ſed cẽſeo horum qualitatem &
vim in aqua eſse, & non ſeruari ſeiunctam, ſed
ita alijs immiſtam deperdi. Et tertiam quandam
diuerſam à miſtis reſultare, quam ſi experientia
examines, componentium nullum per eam co-
gnoſces, niſi forte illorum aliquod reliqua lon-
go interuallo ſuperãs, ſui aliquod indicium ma-
nifeſtum prodat. Haud ſecus ac in dicto *Phar-
maco*, ne à propoſito diſcedamus exemplo, æru-
go per ſe carnem liquat, rodendo: oleum eã pu-
trefacit, cera etiam non eſt vſui, quia nec abſter-
git, nec exſiccat. at hæc omnia ſimul miſta ſarco
ticum medicamentũ generant: cuius vim ſi con-
templeberis, nunq̃ æruginem, oleum, & ceram,
id præſtare ſuſpicaberis. Sic aquæ huius, vt ita lo-
quar, fodinam falleris, ſi te poſſe diuinare exiſti-
mas ex ſolius facultatis animaduerſione. Nec. n.
ſulfuris vim exerit, neq; nitri, neq; ſalis, neq; alu-
minis, ſed ex ijs miſtam, quæ neq; hoc, neq; illud
refert. Nec hallucineris deſtillatione: ſi enim nõ
ſalis genera, nitri, & ſimilium facile ſolubilium
habeant venæ per quas ea tranſit: ſed duræ alicu-
ius materiæ, nil ſubſtantiæ ſecum adferent, ſed
ſolam vim, haud ſecus ac chalybeatæ aquę nun-
quam aliquid chalybis ſubſidebit. Ita alijs in om
nibus non modo metallis, ſed & nitri, ac ſalis ge
neribus cenſendum, ſi dura fuerit & non facile
ſolubilis fodina per quam labitur: qualis eſt ar-
gentaria, plumbaria, ferrea, aurea, & ſimilium
metallorum: vim enim ſolam ea aqua adferet,
non ſubſtantiam. Qua de cauſa ne mirere etiam
ſi plurimum habeat ſulfuris & aluminis, exigua
tamen illorum quantitas appareat. hoc enim ni-
tro & ſale difficilius liqueſcit, illud facile euane-
ſcit. Dicamus igitur, & noſtrã imperfectionem
cognoſcamus nobis datũ eſſe vniuerſales rerum
cauſas cognoſcere: at particularem omnium re
rum generationis tranſmutationem, & miſtio-
nis modum omnem non perfecte conceditur.
Sic

Sic igitur ſermonem omnẽ reſecamus, vt huius facultatem teneas, te ad caput ſeptimum tanquã ad tutiſsimam anchoram relego, in quo eius facultatem longa experientia obſeruatam diſces. Hic quæ ratio dictare potuit in medium attuliſſe ſat fuit.

De qualitate aquæ fontis vltra Burmidam ſcaturientis. *Cap.* 5.

FOns ille è montis pede ſcaturiens aquã habet coloris ad ſubuiride inclinantis, aut me lius in ſubcæruleum. Sulfur vehementer olet, ita vt vndiquaque ad paſſus circiter ſexaginta odor ille ſentiatur. Sapor & odor ingratus, guſtanti paululum aſtringens ſentietur manifeſte. Subſtantiæ non eſt tenuis, ſed craſsioris paulo q̃ altera, quæ in vrbe ſcaturit. Non adeo limpida vt illa, ſed quaſi ſuboſcura, præſertim parte qua per prædictum in eius hiſtoria riuulum fluit. Nam ab imbrice vnde in foſſam atq; in riuulum prorumpit limpida cernitur. Multo plus ſubſtantiæ ſeu eſſentiæ eorum per quæ permeat ſecum vehit q̃ alia, quod pluribus rationibus compertum eſt. quod vehementer oleat ſulfur, & tamẽ plus aluminis q̃ ſulfuris habeat: ferunt enim in luto grumos aluminis & ſalis inueniri, plures tamen aluminis q̃ ſalis. Guſtaui ſal concretum in epiſtomijs illis embrochæ ſeu gutturnij miræ ſalſedinis. Effectus præterea id indicat: omnes enim qui ex ea potant intollerabili ſiti vexantur. Ante quatuor aut quinque dies ventris onus niſi ope medica deponere nequeunt. Inde alumen in ea prædominari omnes conſentiunt, nemine reclamãte. Atq; in hac parte ab altera differt: itidem ab illa diuerſa eſt ꝙ plus fodinę, vt aiunt in ſe habeat. Tanta etenim eſt ſuæ fodinæ quantitas, vt à me ſuppoſitum ſtillãti ab imbrice aquæ argenteum nummũ, ante horæ minutam in croceum colorem primum, deinde in ceruleum immutarit. Multa alia ſunt argumẽta color, odor, ſubſtantiæ craſsities, pondus, & ſimilia. Cõueniunt autem hi fontes, quia vterq; eandem participat fodinam, ſed differunt per magis, & minus, hac de cauſa ĩter ſe facultate ſunt diuerſiſsimi. Ille.n. in vrbe ſcaturiens diſſecat, aperit, diſſoluit, extenuat, deinde ſequitur moderata aſtrictio ad partiũ robur. Hic vero nimia aſtrictione alijs & ſibi viam occludit: vnde factũ cenſeo ꝙ illic nulla habeantur balnea à ciuitatis fonte plurima.

De Luti qualitate. *Cap.* 6.

E Fundo vtriuſq; foſſæ de quibus antea cœnum colligitur non abſimile luto terreæ maſſæ, ex qua figuli fictilia vaſa conficiunt, quæ non ſubruſa ſunt, ſed coloris cuiuſdam à cineritio perſpicuo ad nigrum tendentis, eius generis multa Lutetiæ Pariſiorum conſpiciuntur. Si in cineribus aqua diſſolutis fuſcum conſideres colorem, illius luti colorem habebis. Subſtantia nil aſperitatis in ſe habet tactui manifeſtæ: quinimmo adeo molle, lene, & vniforme tãgenti apparet, vt holoſericum ſuperna parte conduplicatum tractare videaris. Guſtanti terreus ſapor omnem alium offuſcat: aſperitatemq; aliquam lingua ſentiet, cuius contrarium tactus iudicabit. Adeo calidum eſt, vt ſtatim poſt euulſionem citra noxam corpori nequeat admoueri. In eo grana aluminis, & ſalis piſi magnitudinẽ ęquantia inueniri ferunt, plura tamen aluminis q̃ ſalis eandem illi luto cum ſua aqua facultatem tribuunt, niſi ꝙ in ſuis operationibus tanto eam virtute ſuperat, quanto efficacius operatur ſolidum corpus tenui, vt ferrum candens, flamma, & emplaſtrum, perfuſione ex earundem rerum decoctione facta. Ac nõ modo denſitate, verum & multitudine ſuæ materię vehementius ſuas facultates membris imprimit q̃ aqua, & diutius ea impreſsio durat, nec tam facile euaneſcit, q̃ quæ ab aqua inducitur. Hęc autem felicius præſtabit, ſi parti hærens refrigeſcere non ſinatur: ſed tandiu ibi relinquatur, quãdiu calorem ſeruauerit. Non tamen exſiccandi & adſtringendi facultatem habere experientia demonſtrauit, quin potius omnino cõtrarias vires liquido pręſtare cernitur: ſiquidem mollificandi quæ dura ſunt trahendi, & reſoluendi maximam vim habere cernitur. Quod tam experientia omnibus manifeſtum eſt, & omnibus perſpicuum, vt id probare longiori ſermone ſuperuacaneum iudicem.

Quinam affectus profligari poſsint ex horum Balneorum vſu. *Cap.* 7.

INter morborum differentias à Galeno libro de differentijs morborum enumeratas: morbi quidam ſunt in intemperie conſiſtentes frigidi, alij humidi, alij frigidi & humidi, idq; vel citra humorẽ, vel cum humore pituitoſo. Hoſce affectus in quauis parte conſiſtentes horum Balneorũ, Laconici, Embrochę, aut luti, aut potionis vſu feliciſsime curari nõ dubitamus. facilius autem vel difficilius pro diuturnitate morbi, humoris tenacitate partis, ætatis, ac ſimilium diuerſitate. Atq; non ſolum has morborũ ſpecies profligari poſſe reor, ſed has tanq̃ primam aliarum regulam & ſcopum propono, ad quem intentus Medicus facile diuinabit ac prædicere poterit, hunc pituitoſo affectu ac frigido vexatum, maximum cõmodum ex eorũ vſu ſenſurum: illũ vero bilioſo affectu laborantem, concalfactũ & exſic-

catum,nil cõmodi ſed plurimum damni repor-taturum.Ita de miſtis affectibus iudicandũ, magis aut minus iuuandos,quo magis ad huius aut illius naturã acceſſerint. Interim nõ inficiamur, quin melancholicus ſuccus maximam in melius mutationem non ſit accepturus : vt pote ob ſui frigiditatẽ & craſsitiem calfactione & extenuatione egens.Sic & ſanguinis participes affectus, in ambientẽ celerius diſsipari poterunt . & pars affecta aquæ vltra Burmidẽ aſtrictione roborari,ne facile fluxionẽ recipiat . Sed iam ſermone vniuerſali pręmiſſo eum in particularibus elucidemus,morbos qui à pituita originem trahunt ꝑcurrentes,à capite exorſi.vexetur aliquis intolerabili & antiquo capitis dolore à pituita,ſi ita videtur vitrea(quę in colo inteſtino detẽta colico dolori ſimilem paſsionẽ Galeno excitauit) huic præſentaneum remedium erit balneũ,ſub quo illius partes comprehendo.Sic reſolutos.i. paralyticos duos allocutus ſum ſanitati reſtitutos huius ſolius remedij auxilio,alijs præcedentibus, q̃ præmittenda erant. Prætereo ea oĩa, quæ Guainerium verè narraſse cenſeo . Ita ſpaſmo ideſt neruorum contractioni,à repletione pituitę opitulabitur,veluti & oris torturæ,Lethargo, congelationi,affluentiæ frigidæ fluxionis,& vt paucis abſoluam, oĩbus cum cerebri , tũ neruorum frigidis affectibus . Eadẽ ratione ſuffuſioni præſertim ſi adhuc in generatione eſt ſuccurrẽt . Sic tinnitum aurium à vapore craſso diſsoluẽt. Itidẽ olfactui & auditui obſtructis ab humore frigido.Haud ſecus linguæ & gingiuarum mollitiei,defectui guſtus,fluxui humiditatum ab ore, tuſsi humidæ.Aſmathi,ac alijs pectoris morbis à cauſa frigida genitis. Sic & ventriculo laxato & humido ſubuenit,in quo pituitæ copia infarcta eſt. Ita iliacæ paſsioni,& colico dolori à flatibus craſsis & viſcidis. Quin & vteri ſuperfluã humiditatem tollit:hacq; de cauſa mulierem ſterilem fœcundam reddere poteſt . Ferunt & eius aquæ,quæ in vrbe eſt, potu calculum diffringi. Eodem pacto Arthritidas à pituita ortas, ac iſchiadicum dolorem ſupra hominũ opinionem iuuat . Sic vidi plurimos, quibus ob acceptum in genu,aut in cubito vulnus materiæ copia in eam partem defluxerat, quæ œdematoſum tumorem excitauerat,à quo aut brachiũ, aut crus adeo rigida detinebãtur,vt earum partium motum perdiderint,priſtinum motum omnino recuperaſse. Admirabilem enim facultatem habent in duritie etiam ſcirrhoſa diſsoluenda , & neruis roborandis,ex quouis duorũ vltimorum duritiei generum fuerint.Triplex enim durum

D est Galeno libro.5.cap.4.ſimpl.durum ſiccitate, cui non auxilio ſed damno eſset. Durum tenſio ne, & durum concretione, duobus his auxilio euident iſsimo eſt:præſertim vbi tenſio à frigidæ materiæ multitudine fit. Nollẽ tamen à me iam dicta ita intelligeres, vt exiſtimares te à quauis Balnei parte promiſsos effectus aſsequi poſse. Longo etenim interuallo ſeiunguntur,quæ Laconicum,Lauacrum,Embrocha,Lutum et eius aquæ potio in corpus noſtrum agere nata ſunt, vt ſequenti capite docere ſperamus . Felicisſime etiam morbi,qui vniuerſum corporis habitũ fœdant,& afficiunt:cuius generis ſunt pſora, impetigines,vitiligo,elephantiaſis,& ſimiles, abigun tur:diuino potius q̃ humano ſacrorum iſtorum Balneorum vſu.

E

LIBER SECVNDVS

Quo dictorum Balneorũ Aquenſium rectus vſus continctur:

Et ex conſequenti omnium ſimilis fodinæ & facultatis.

Facultatum vniuſcuiuſq; partis Balnei explicatio, & primum de Laconico. *Cap. 1.*

MORBORVM curationes methodo proſequi non poſsumus, niſi prius ſaltem craſsa Minerua, aperuerimus variarũ balnei partium vim & facultatem . Has autẽ tres eſse dicebamus,Laconicum, Balneum, & Em-

F brocham,quibus Lutum,& aquę potionem addemus.Quidam enim ſunt affectus, quædã corporum conſtitutiones,quibus ex vſu eſt ſolũ Laconicum,aut ſolum Balneũ,aut ſolum Lutum, aut ſola Embrocha,aut ſola potio. aut ex ijs duo aut plura,aut pauciora,atq; modo hęc, modo illa.In quibus ratione præſcribendis hallucinabitur : quiſquis horum facultatem non prænouerit,quam vt doceam horum curioſas & inanes Conciliatoris,Sauonarolæ & ſimiliũ definitiones præmittere,non minus abſurdum iudico, q̃ ſi Grãmatices præcepta enumerare aggrederer, vt dictiones & phraſes quibus vtor facilius intelligerẽtur.Neq;.n.oĩs qui de re aliqua ſuſcipitur ſermo debet à definitione ꝑficiſci:ſed ſolũ is qui eſt de his,de q̃bus non facile intelligitur quid ſit id,de quo ſermo habetur.Longe igitur præſtantius et ꝓpoſito ſermoni aptius iudicamus,nouiſſe,Laconicum duplex ĩueniri, ſiccũ & humidũ.

Siccum

Siccum appello cōclusum vndiq; locum, in quo aer calidus habetur ignis calore concalfactus. Eius generis hypocausta in Germania hodie frequentissima visuntur. Humidum voco, in quo aer calidus quidem est non ab igne, sed ab aquæ vaporibus inibi retentis, & aeris congenitam qualitatem alterantibus & perspicuitatem offuscantibus. Tale illud est de quo nunc sermonem habemus. Cuius facultas cum in aeria substantia consistat, duplici rōne in corpus oṗatur: quia admouetur cuti, & quia intro sumitur per inspirationem. Atque suas facultates aer ille facilius alijs in corpus insinuabit. Siquidem nemo inficias ire potest, quin tenuior substantia facilius crassiori sese insinuet, in reliquis seruata æqualitate. Præterea non modo facilius suas operationes exercebit, sed & vninersalius, nulla etenim est vel minima particula exterior, quæ eius contactum effugiat. Adde hunc quaqua versum, promptius permeare foris intusq;. Potest autem prima hęc totius balnei pars Laconicum dicta, materias per totum corpus tum calfacere, tum vero liquare. Pręterea quæ inæqualia sunt ęquare, & cutim laxare, & multa excrementa quæ sub hac detenta fuerunt vacuare. Humores liquare, non solum quantum laconicum siccum, de quo Gal. x. Met. sed & magis verisimile est. Cum nil aliud esse existimem humores liquare, quàm eos qui vel à siccitate, vt in melancholia contingit. vel à frigore, vel à crassitie, vel à viscìditate, vt in pituita pręsertim vitrea fieri solet, parti alicui hęrent humidiores, tenuiores & vt vno verbo absoluam, fluxiles magis reddere. Hæc autem à vapore & aere calidis, nec admodum siccis, nec admodum humidis cum non ab aqua dulci emergant, sed salsa, nitrosa, & sulfurea, cui incidendi, extenuandi, abstergendi & calfaciendi vis inest: non solum quantum à laconico sicco posse præstari: sed etiam multo potentius verisimile est: si vulgatum illud principium consideremus quo admonemur contraria contrariorum remedia esse. Eadem ratione & maior ab isto sequetur cutis laxitas, & maior excrementorum circa cutem hærentium exhalatio. Haud silentio inuoluendum iudico, quod cum summe sit obseruandum, negligi tamen conspexi: aerem hunc quotidie mutare conuenit, ne vitium contrahat: siquidem omnia calida & humida in loco calido & humido detenta, nisi difflentur prompte putrescunt. Id vt fiat, fenestras vitreas septentrionales circa solis occasum aperire oportet. Deinde linteolo vel flabellis contentum aerē explodere. Sicq; nouo se insinuandi potestatem facere: demum aquam ex qua vapores tolluntur mundam, puram, limpidam, ac fluentem esse necesse est. Non infectam cœno vel lotione mulierum quibus menstrua fluunt, aut elephantiasi, Lepra, morbo primum Neapolitano, nunc communi, aut simili affectu laborantium: alioqui plus damni quàm vtilitatis ex his vaporibus sentient: nam humores ab illis cōcalfacti prompte putrescent, & febrem excitabunt putridam, aut alios affectus humorum putredinis soboles. Alia multa dici posent, præsertim circa loci & tubulorum structuram, veluti canales neq; æneos, neq; plumbeos debere esse, nec locum angustum nimis, & humili contignatione, nec ligneis, sed lateritijs parietibus conclusum, tot & talibus cubiculis contiguum, & similia multa: quæ omnia prætereunda iudico. Non enim architectum, sed Medicum instituendum suscepi. Haud tamen tacendum est, præter iam dictum Laconicum, vehementissimum & in agendo efficacissimum parari pose, si occlusus ille canalis de quo in balnei historia, perforaretur: illi etenim foramini affectum membrum superpositum, incredibile sentiet iuuamentum.

De Balnei facultatibus. Cap. 2.

CVm balnei cum nomen, tum facultas, hac in disceptatione primas partes sibi vēdicent: de illo ex Hip. & Gal. varijs locis merito disserendum est. Balnei nomen dupliciter sumi consueuit. Aliquando omnes simul balnei partes compręhendit Laconicum (de quo primo loco egimus, quia primum est situ & vsu) lauacrū, Embrocham seu Gutturnium, lutum, & alia loca Lauacro contigua, quæ ante ipsius vsum vel post sunt vtilia. Aliquando solum lauacrum balnei nomine intelligimus. At aqua ex qua perfundimur vel simplex, nec mista est, ac ex eorum natura quæ Græci ἄποια vocare consueuerunt, vel mista ab arte, vel à natura. Priorē dulcem appellat Galenus. Ex posteriori quam à natura mistam dixi, sponte nascentem vocat. De quarum facultate & vsu tertio sanit. tuendæ se dicturum pollicitus quidem est, at promissi immemor verborum consecutione deductus, hoc omisso ad lassitudines diuerrit. Nec de illis alibi mentionem fecit, nisi obiter & per transennam, vt com. in Aph. II. sect. IIII. & 8. Meth. vbi ex lotione in aquis aluminosis quendam in diariam incidisse scribit ob cutis stipationem quam inferunt. At de balnei aquæ simplicis seu dulcis viribus, varijs in locis scripsit, ex quibus eas collegimus, quas proposito balneo aquensi in vrbe scaturienti conuenire censemus. Qualia

" lia sunt balneum dulcis aquæ calidæ calfacere,
" partes duras, densas, tensasque emollire, funde-
" re, rarefacere, ac meatus dilatare: excrementum
" putreque, si quod intus ad cutem hæret, euo-
" care, totum corpus vacuare. Quod fumidum ac
" fuliginosum est digerere. Sitibundos, eos qui nõ
" sitiunt efficere. Liquefactis in corpore excremẽ-
" tis fluxiones excitare. Alimentum in corpus di-
stribuere. Adhæc lateris pectorisq; & dorsi dolo
rem mulcet, sputum maturat educitq;, & spi-
ritum facilem reddit, lassitudines tollit, vrinas
ciet, capitis soluit grauitatem, & similia iuuamẽ
ta præstat. vt. 3. sanit. tuendæ, & com. III. in lib.
de. Rat. vic. in Ac. ac alijs in locis. qui effectus cũ
particulares sint, non veniũt enumerandi, quan
doquidem methodico vniuersales facultates tra
didisse sat est. Qui omnes effectus si moderatæ
caliditati & digestioni simplicis aquæ tribuun-
tur, quanto magis huic sunt tribuendi: in qua
præter acquisititiam caliditatem est & innata ca
liditas: deinde tenuandi, incidendi & abstergen
di vis à sulfure nitro & sale: vt ex i x. simp. est ma
nifestum. Ascribuntur quidem balneo dulcis
aquæ alij effectus, humectare, calfactos, & à sole
adustos refrigerare, febricitantibus etiam arden
te auxiliari, somnum prouocare, sitim sedare:
quos proposito balneo cõuenire non putamus,
nisi forte per accidẽs vacuata materia calida ho-
rum aliquod præstent. Nec etiam huic balneo
conuenit quod habetur com. in Aph. xv. sect. II.
" Quæ fit per balneas euacuatio parua est, & ferè
" solam cutem euacuat· quæ autem sunt per carnẽ
" & partes solidiores dispersæ superfluitates, haud
" sufficienter balneis vacuãtur. Cuius oppositum
" asserere videtur x I. Meth. inquiens Balneum to
" tum corpus euacuat. Et cõ. in Aph. II, sect. IIII.
" scribens. Balnea calida præsertim sulfurea, nitro
" sa & bituminosa totũ corpus æqualiter euacuãt.
Quæ sententiæ si non seorsim examinentur in
morem eorum, qui Galeni flosculorum aut ve-
rius fæcum sunt studiosi, haud difficile erit iudi-
care nil illis inesse contrarietatis. Quandoquidẽ
duplex Galeno constituitur euacuatio, particu-
laris vna, altera vniuersalis. Particularis est, quæ
partem duntaxat aliquam excrementorum one
re pressam leuat: Vniuersalem vero appellat,
quæ cõmuniter ab vniuerso corpore humorem
subtrahit. Cum itaq; à Galeno dictum sit totum
corpus balneo vacuari, non iccirco dictum est,
" quòd omnes etiam in alto delitescentes partes
" perfecte expurgentur, quales sunt quæ primæ re
" gionis nomine comprehenduntur: sed quia vni
" uersalis vacuatio sit vniuerso primum corporis

D ambitui exinaniendo accõmodata: postea vlte-
rius & diutius agẽdo etiam alijs partibus. Adde
non inficiari Galenum per carnes & solidiores
partes dispersas superfluitates balneo vacuari,
sed non sufficienter inquit. Adhæc cum per so-
lam cutem dispersas superfluitates vacuari di-
xit, addidit ferè. Duplex igitur responsio inuen-
ta est. Prior ex varia significatione totius. Poste-
rior ex additione duorum aduerbiorum ferè, &
sufficienter. Si itaq; à toto corpore vacuare bal-
neo simplicis aquæ conceditur ob leuem resol-
uendi & digerendi facultatem, quam nactum
est, quanto magis id nitroso & sulfureo attri-
buendum est, Alia obiectio sese offert, quam
diluere non erit absurdum, ne cuipiam negotiũ
facessat, & eam quam meis dictis tribueret fidẽ
imminuat. Cõ. III. in lib. de rat. vic. Ac. scripsit
E γιγνομένου δὲ καυσώδους πυρετοῦ διὰ ἁλμυρὸν
φλέγμα σηπόμενον, ἴστεον ἐπ᾽ ἐκείνων ἐναντιώτα
τον ὑπάρχειν τὸ βαλανεῖον. οὔτε γάρ, διαφορεῖ-
ται κατὰ τὸ δέρμας, καθάπερ ὁ πικρόχολος χυ-
μός, οὕτω καὶ ὁ φλεγματικός, διὰ τὸ παχεῖς τε καὶ
γλισχρὸς ὑπάρχειν οὔτε σβέννυται πολυχρονίου
πέψεως δεόμενος. Ipsamet Galeni verba adfer-
re oportuit, quòd Galeni sententiam interpres
non fidem seruarit, alioqui Græca ascribere nõ
solemus. Quæ si Latio sermone donentur sic
habent. At si febris ardens à pituita salsa putre-
scente gignatur, aduersissimum illis esse balneũ
scire oportet. Haud etenim ita pituitosus hu-
mor per cutem dissoluitur, quemadmodum bi-
liosus, ob ipsius cum crassitiem tum lentorem.
Neq; extinguitur cum diuturniori concoctio-
ne egeat. Hæc verba sententiam nostram de affe
F ctibus pituitosis horum vsu profligandis non in
fringunt, idq; pluribus nominibus. Primo ga
in tali febre, cum in venis maximis ea pituita pu
trescat, duplici ratione vacuationi resistit, quali
tate crassa & tenaci, ac partium in quas primo
balneum operatur interuallo: ob id longo ho-
rum vsu egemus, vt aliquid euacuemus. At bal
neum calfacere iam diximus: ardenti autem fe-
bri calfactio perniciosissima: plus itaque caloris
ex ijs balneis sensurus est æger, quàm refrigera-
tionis ex vacuata materia calida. Hac enim spe
vbi non destituimur, in febribus, & pharmaca
cathartica propinamus, etiam si calfaciant. Se-
cundo cur in pituitam parum possit causam ad-
ferens non scribit eam per cutem non posse dis-
solui, sed addit καθάπερ καὶ οὕτω. hoc est, quem
admodum, & ita, quasi fateatur quidem vtrũq;
sudoribus & insensili transpiratione dissolui,
sed dissolutionis facilitatem imparem esse. Atq;
hac

hac de causa postrema particula nõ balnei vsum in hoc affectu, sed vtendi tempus auersari videtur, nempe ante coctionem, quæ pituitę necessaria est, bili non æque. tandem demus, si ita vis, id non præstare dulcis aquæ balneum, quid vetat quin id præstet propositum balneum, cui decuplo maior vis inesse liquido conspicitur ab īmistis, quæ sua tenuitate, sua abstersione, suo calore hæc potentius & citius agere nata sunt? Sed si inter hæc balnea tanta est viriũ diuersitas, quorsum à nobis calidæ & dulcis aquæ effectus enumerãtur? Cùm mistæ potius ex nitro & alijs iam dictis sint adferendi: id optima ratione factum iudicabit quisquis ex iam factis hypothesibus didicerit, hasce facultates à moderato illo calore & humorum euaporatione emanare. Quę vires cum potentius & efficacius hæc nitrosa & sulfurea sequantur, cur denegabitur probandi ratio, quæ à minori ad maius deducitur? Hac ratione moti initio eas subtraximus facultates, quæ à frigiditate & humiditate congenitis pendent. Absurdum iudico huic narrationi hoc loco particulares balnei effectus inserere, siquidem & numero infiniti & fallaces sunt, adeo vt sine limitatione talia pronunciantes, non errare sit impossibile. vnde Galenus. VI. sim. in plantarum historia enarranda summum & grauem virum Dioscoridem reprehendit, ꝙ simplicium aliquot particulares effectus aliquando stylo sit prosequutus. Quis. n. non irridebit si audierit balneum idem calfacere, refrigerare, impinguare, & idem corpus gracile reddere? Cùm tamen hæc vera sint: sed refrigerat, & gracile reddit nõ per se, sed per accidẽs: non id corpus ex illius vsu, sed ex & abusu patitur, abusum autem sub vsu, de quo postea comprehendere par est. Quare his erimus cõtenti, nedum propositæ rei aliquid luminis adferre contendimus, in tenebras incidamus, vt populo accommodatam disserendi rationem sectemur.

De embrochæ facultatibus. Cap. 3.

Εμβροχὴ Gręcis, Latinis irrigatio dici posset. Si quidem eam indicat irrigationem (à verbo βρέχω, quod pluo ac irrigo significat) qua per aquam per epistomium è gutturnio defluẽtem, aut alia ratione profundimur, vt ī impluuio imbrium tempore fit. Hæc embrocha suæ aquæ vires & effectus iam dictos præstabit, eo dfferens ab eiusdem balneo, ꝙ vni tantũ particulæ etiam minime accommodari possit & cuilibet, vt capiti, spinæ, cubitis, & alijs artubus, illud vero nequaq̃. Deinde ꝙ in profundum promptius penetret, quod vehementius, & potentius agat, id quod ratio & experientia demõstrarunt, in phrenitide, in sistendo è naribus sanguinis fluore, & in alijs affectibus, in quibus ex alto aquam simplicem, aut decoctum aliquod stillamus. Quare si antedictas harum aquarum qualitates desideremus, vbi frigido & crasso humore occupatam vnam solam particulam liberare volemus, fœlicius id assequemur embrocha aquæ in vrbe scaturientis, q̃ eius quę extra. Hæc enim ad neruos humectatos & relaxatos art⁹ accõmodatior videtur: quandoquidem potẽtissime exsiccat & astringit. Illa vero ad ea, quæ ob humoris copiã calfactione, exsiccatione, extenuatione, incisione, abstersione, digestione, & similibus egent.

De luti & potionis facultatibus. Cap. 4.

AD Luti facultatem cognoscendam sufficiant quæ initio proprio capite de Luti qualitate inscripto diximus, ne eadem bis sint repetenda. Potata illa aqua quæ in vrbe scaturit, aduersus humores in ventriculo, intestinis & venis mesaraycis hærentes potentissime suas vires exercebit: nullo enim interueniente & integris viribus eas partes attinget. Idipsum in pulmone & thorace faciet, facilius tamen & difficilius prout pars propinquior aut remotior erit à meatibus per quos illa transit. Hę tamen omnes multo fœlicius ex huius potu q̃ ex balneo, iã dictos effectus assequentur. Quæ extra vrbem est ad relaxationem earundem partium ex sola intemperie humida prodeuntem aptior videtur, q̃ ad eundem affectum ex intẽperie & humore compositum. At cum harum vniuersali facultate ex proprio loco cognita vnicuiq; de embrocha & potione ratiocinari facile sit, illis omissis ad rectam vtendi rationem properemus. Multa alia, de his, in balneorum vsu adferemus, quę temere multi huic loco inserunt.

Eorum enumeratio quæ ante balnei vsum, in quouis morborum genere profligando, sunt consideranda. Cap. 5.

MEthodum exactam vnum aut alterum morbũ curandi in Galeni operibus non probè exercitato Medico paucis verbis aperire est difficile, inexercitato impossibile. Siquidem methodo quidpiam inquirere, inuenireque nil aliud est, q̃ via quadam & ordine ita in disquisitione progredi, vt aliquid primum proponatur, aliquid secundum, tertium, & quartum, atq; ita de reliquis omnibus deinceps, quoad demum ad ipsum quod ab initio est propositum sit peruentum. Id autem legitime præstare non possumus, nisi ea omnia nobis perspecta sint, quæ methodum necessario præcedunt. Quorum elenchus lib. ij. meth. habetur. Hac de causa à Gale-

no probatas concluſiones principiorum vice aſſumemus. Sicq; breui narratio hæc optatũ finem ſortietur. Quibúsnam in morborum differẽtijs ſeu formis ex horum balneorum vſu ſalus ſperãda ſit, paulo antea recenſuimus. Nunc eorũdem neq; cauſas, neq; ſigna à nobis audire nemo expectet. Sed qua ratione illis vtendum ſit, vbi recenſuerimus quod ſequimur aſſequemur. Ex iam perpenſis aquæ & luti facultatibus præcipue ſex morborum genera, ſeu mauis ſpecies ſanari poſſe coniјcimus. intemperiem frigidam, humidã, frigidam & humidam. aut frigidam cum humore, aut humidam cum humore. aut frigidam & humidam cum humore. Quibus tamen inſtrumentalium & vtriq; parti communium morborum differentiæ plurimæ complicãtur. Sed cum hæ & illæ quæ à partium diuerſitate ſumuntur, ſi adinuicem connectantur, modo cum his, modo cum illis, veluti ex vigintiquatuor literarum mutua connexione vocum numerus nobis infinitus gignitur, ita infinitus ex tali differẽtiarum cõnexione morborum numerus reſultabit, qui methodi limites ſuperat, ob idq; in eo tradendo non rationalem viam, ſed confuſionem ingredi oporteret. Si quæ tamen à partium diuerſitate, aut aliorum humorũ miſtione, aut ab alijs erunt ſumendæ indicationes, illæ non omittentur. frigidam & humidam cum humore, propoſito in exemplum alicuius partis affectu ita examinemus, vt curationis aliarum partium, & aliorum affectuum veluti index eſſe poſſit. Proponatur aliquis podagrico dolore vexatus, cui in vtroq; pede œdematodes tumor adſit. Hic dolor ſymptoma eſt à duplici morbo excitatum ab intemperie frigida & humida, & à ſolutione continui nempe à tenſione. Tenſio autem à morbo inſtrumentali à magnitudine aucta pendet. Magnitudo aucta cauſam habet pituitæ multitudinem. Vt igitur hunc dolorem tollas, intemperiem & tẽſionem tollas oportet. At ambo hæc à pituitę multitudine fiunt, hanc igitur ſemouere oportet, vt ſummoueatur cõſiderandũ, num proprio affectu, num per cõſenſum, pars affecta laboret. Num vtroq; proprio & per conſenſum. Aut ſi mauis, perpendere oporteret, num is humor ibi genitus ſit, & adhuc generetur. An eo tranſmiſſus fuerit, & tranſmittatur, ac tranſmitti conſueuerit. Si aliunde tranſmittitur, ex proprijs indicijs intemperiei vniuſcuiuſq; partis cognoſcẽdum, num à capite male affecto, num ab hepate, num à ventriculo, num à toto genere venoſo, aut alia parte, alijsúe, ad intemperiem frigidam vergentibus id accidat. Hoc cognito, videdum eſt an ſola intemperies in ea parte adſit, an vna eum intemperie pituitæ quãtitas. Adhæc num ſolita euacuatio aliqua ſuppreſſa, huius cauſa ſit. Demum cõſiderandum cum plethorane, vel quæ ad vaſa, vel quæ ad vires ſpectatur, an ſine plethora ſit. Demus hominem eſſe ſanguinẽ calidi & humidi temperamenti plethoricum, qui ob cibos mali ſucci, & vitã ocioſam, vel ingluuiem, ac vorandi cõſuetudinem diuturnum ſomnum, vel aliam quampiam cauſam vt ſubitum à cibo largum veneris vſum in cerebro ac ventriculo multam pituitæ copiam collegerit, qua veluti onerata natura, tanq̃ ſuperfluo, & inutili excremento, eam ꝑ periodos ad pedes tranſmittat. Nullaq; in eo ſuppreſſa ſit vacuatio. nam ſi aliqua eſſet ſuppreſſa, in primis eius euocationem curationis ordo expoſtularet. Siquidem epilepſiam vidimus multis remediorum generibus per annos aliquot à doctiſſimis medicis tentatã, nulli vnquam auxilio ceſſiſſe. Poſtremo reuocata vacuatione per tibiam fieri ſolita, hominem penitus liberum reliquiſſe. Sic in alijs cum mortis, tum vacuationibus neceſſario faciendum ratio Gal. authoritati ſeptimo Meth. ĩnixa docet, & experientia confirmat. Sed ad nobis propoſitum ęgrotãtem redeamus. Huic ob plethoram mittendus ſanguis eſt à virium robore, & morbi magnitudine ſumpta indicatione, non omiſſis indicationibus coadiuuantibus, (quorum plurimas ſub virium robore comprehendi nõ ignoramus) à corporis conſtitutione, ab ætate, ab aeris intẽperie, à ſecuturis euacuationibus, & alijs. Si enim propoſitus vir carne ſit laxa, molli, pingui & alba, ac gracilibus venis, & modici ſanguinis, huic aut ſanguinem non mittes, aut parum detrahes. Quòd ſi præter hæc tempore æſtatis in regione æſtuoſa, & cœli ſtatu calido ac ſicco verſetur, huic planè ſanguinem non mittes. Quandoquidem virium robur in iſto veluti in eo qui nondum decimumquartum annum attigit, non adeſſe coniјcies. Deinde ita earum euacuationum quæ poſtea fient pharmacis, balneo & inedia rationem habebis, vt ex his omnibus inuicem iunctis eam vacuationis quantitatem aſſequamur, quam animo concepimus neceſſariã eſſe. Poſtea cerebri & ventriculi, à quibus eã pituitam gigni ſuppoſuimus, ratio habenda eſt.

Complicatorum affectuum consideratio. *Cap. 7.*

IAmq; hic complicatorum affectuum conſideratio ſeſe offert, quam hiſce paucis verbis cõprehendimus. Vt quid à quo, quid ante quid, quid cum quo, quid poſt quid, ſanari queat conſideremus.

ſideremus. Niſi vel morbus, vel ſymptoma aliquod maius vitæ periculum minetur. Tunc.n. vt proprie loquar, non ſeruato ſed potius interrupto ordine illi occurrere oportebit. at ſi nec à iã propoſitis morbis, nec à ſymptomatibus eos concomitantibus ordinate curandi induciæ denegẽtur, liberam ſectabimur viã, non coactam, qualem eam eſse ſæpenumero contingit, quam Sept. Method. docuit Galenus. Cùm ab eo exordiendum admonet, à quo maius vitę periculum impendet, perpẽdamus igitur, quid à quo, id eſt quiſnam horum affectuum ab alio dependeat, aut generetur, aut augeatur, aut ex alterius recuperata ſanitate ſanitatẽ recipiat. Quid ante q̄d, id eſt, ſi horum affectuum vnus ab altero ita dependeat, vt alterius cauſa ſit. ille vero illius effectus, is qui alterius cauſa eſt ante aliũ venit ſummouendus. Illud pro comperto habentes, non poſse ad perfectionẽ vllum affectum ſanari, manente adhuc ipſa vnde natus eſt cauſa. Quid cũ quo nobis indicat conſiderandum, num eodem tẽpore vno aut pluribus remedijs illis pluribus morbis, liceat occurrere. Ordo etenim curationis ita ſe habet, vt aliquando ſimul & ſemel plurium curationem non modo moliri, verum etiam aſsequi conceſsum ſit. Aliquãdo vni affectui ſuccurrere conceditur citra alterius noxam. Aliquando ita cõtraria remedia expoſtulant, vt dum vnum propulſas, alterum augeas oportet. Sicut in phlegmone vlceri coniuncto, in quibus manifeſtum eſt quæ phlegmonem ſanant, ea maius reddere vlcus. Atq; ſub hiſce particulis, ſi negatiue ſumantur, cõprehendere poſſemus, quod Galenus conſiderandum initio dixit. A quo maius vitæ periculum impendeat. Nam quid cum quo ſanari non poſſit nobis indicabit, temerarium eſſe velle alicuius affectus curationem aggredi, neglecto eo vel affectu, vel ſymptomate, quo non ablato homini periclitandum eſt, præſertim vbi illum oppugnando id à quo in mortis diſcrimen homo deducitur non oppugnas. Exẽplo euidentisſimo tibi ſit febris cum lipothimia, cui ſi ſanguinis miſsionem & catharticum medicamentum, quæ febri debentur, adhibueris, non medici, ſed carnificis munere fungeris. Id autẽ vnde indicatur, niſi ex conſideratione eius cum quo coniungitur febris? Sic vt in propoſito exemplo lectorem exerceamus. Demus eo perueniſſe ventriculi intemperiem iam dicti podagrici, vt coctionem omnino labefactare cernatur. Pituitæ quæ in huiuſce pedibus hæret euellendæ, non alienus à ratione eẽt vſus catapotiorum, quæ hermodactylos, ſcãmoneam, turbith, colocynthida, & ſimilia recipiũt. Huius etiam generis eſt compoſitio illa celeberrimi viri domini Petri à Bayro, quã Garicoſtinum appellari voluit. Hiſce tamen ſi vtaris ventriculi imbecillitate neglecta, hominem ad extremam debilitatem deduces, nec poſtea virium robur recipere fas erit eo labefactato, ſine quo vana ſunt omnia auxilia. Id autem non aliunde indicabitur, q̄ ex eo cum qua coniungi podagrã contingit. Is itaq; affectus cum quo alij coniunguntur, ſi magnitudine longo interuallo illos ſuperet, ab eo incipienda erit curatio. Superabit autem duplici nomine, vel quia facultatem lædit, quæ corpus gubernat. Vel vt clarius loquendo duo ſub vno comprehendam, quia actionem labefactat præſtantiorem, & corpori magis neceſſariam. Ne iuxta hanc conſiderationem ratiocinandi actionem vẽtriculi aut iocinoris opus excellere putes. Altera affectus magnitudo ab eius propria eſſentia deſumitur, quam iterum bipartito ſecamus, in ipſius morbi vehementiã, & malignitatem, vt colicus dolor cum ventris aut inteſtinorum intemperie, aut alio quopiam affectu. Huius enim doloris vehementia ad ſe curationẽ trahit. Sic etiã ſi malignior vt vulneri iniectum venenum, aut nerui punctura, aut conuulſio, & talia ſi vulneri cũ phlegmone & ſimilibus complicentur. Sed iam ad inſtitutum redeo, ne ſi verborum conſecutione deductus, vlterius digrediar, illud Horatij mihi obijciatur.

Sed nũc non erat his locus, et fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare, quid hoc, ſi fractis enatat expes
Nauibus, ęre dato qui pingitur? amphora cœpit
Inſtitui currente rota cur vrceus exit?

Reliquum eſt, vt quid poſt quid ſanari debeat conſideremus. at ſi verum eſt contrariorum eandem eſse diſciplinã. Si ex iam dictis nouimus q̄d ante quid ſit faciendum. Iterato quid poſt per quid examinare ſuperuacaneum eſt: hoc enim ex illo iam cognitum eſse debet. Iam itaq; ad ordinem in propoſitis affectibus examinandũ accedamus. Dolor podagricus primus ſeſe offert tollendus. At ille ab intẽperie & à tenſione morbis pendet. Sed hæc à ventriculi & cerebri intemperie frigida à qua pituitæ copia gignitur fiunt. Hæc intemperies facta eſt à pituita, quæ à cruditatibus, aut alijs cauſis inibi collecta, in ſibi ſimilem intemperiem tandẽ partes illas immutauit. In hoc cauſarum affectuum & ſymptomatum complexu, ſi iam dicti ordinis nõ es immemor, à quo maius vitæ periculũ impendeat ſpectabis. Aut ſi mauis conſiderabis, num hi cum aliquo complicentur, qui reliquis maior manifeſte conſpiciatur.

ſpiciatur. Sit enim exẽpli gratia dolor hic adeo vehemens, vt ab eo vires proſternantur. Ab iſto demulcendo exordienda curatio eſt, non ſolum per vere anodyna, quę doloris cauſę ſummouẽdæ ſunt accommodata, ſed etiam per ſtupefaciẽtia, ſi aliorum remediorum omnino deplorata ſpes eſt, alioqui non. Fingamus cum miti dolore eo deuenisse ventriculi intemperiẽ, vt coctionem labefactet. Quia hæc intemperies reliqua magnitudine vincit, ea inquam magnitudine quæ à præſtantia læſæ actionis ſumitur. Ab ea frigiditate retundẽda calidis cum admotis, tum ſumptis, erit curatio incipienda. Atq; ſi quæ ab horum natura ſuggeritur indicatio ſimilia expoſtulet, facilis eſt curandi via. Siquidem ſolum auctioni quantitatis remediorum, intentioni qualitatis, frequentiori eorundem repetitioni aut immutationi, Medicum intentum eſse oportet. At vbi contraria expoſcunt, veluti propoſita doloris vehementia, ſtupefacientia quæ impenſiſſime refrigerant. Affectus doloris cauſa, nempe frigida intẽperies calida hic opus, hic labor eſt: hic Medici prudentia, quam non temere neceſſariam prædicauit Hippocrates, erit exercenda, qua ſi proſpere velit vti, ita horum vſum moderabitur: vt illatam noxam poſtea reſarcire conceditur, ne relictum ſecundo loco curandum affectum incurabilem reddat. At ſi horum nullus ſit qui vires labefactans ad ſe curandi ordinem reuocet, expoſtulat ratio ab illius curatiõe exordiaris, qui alterius cauſa eſt, ac alterum fouet. Spectemus igitur num ventriculus proprio affectu laboret, num per conſenſum cum cerebro, num vtroq; proprio & per conſenſum. Demus enim continuam à cerebro in ventriculum pituitæ fluxionem intemperiem ventriculi & generaſſe & augere. Sanè priuſquam ventriculo prouideas, hanc ſiſtere oportet, deinde alios affectus eodem ordine curare. Sic enim nobis indicarunt quæ ſub his particulis comprehendi explicuimus. Quid à quo, Quid ante quid, & quid poſt quid. Sed à poſtrema particula, quid cũ quo ſanari queat admoniti, conſiderabimus num eo dem tempore, num eiſdem remedijs omnibus his affectibus liceat occurrere. Cumque omnes hæ intemperies fouentem cauſam habeant humorem pituitoſum huius vacuationem aggredi oportet: præſertim cum harum partium connexio ita ſe habeat, vt nec à cerebro, nec à pedibus vacuare poſſis, quin & ventriculum vacues. Facilis itaq; iudicari debet ea connexio, in qua omnia in vnum remedij genus conſpirant, vt hic propoſita complicatio ad pituitæ vacuationem. At quæ à vacuatione & humoris vacuandi natura ſuggeritur indicatio, cõmonſtrant præmittendam eſse aliquam præparationem: ſed quid ſit præparatio hæc, ſequenti capite aperiemus.

Quid ſit humorum præparatio, & quæ in ea requirantur. Cap. 6.

QVid ſit præparatio hæc, vnde melius diſcere poſſumus quàm ex ipſius rei propoſitę natura? Præparamus vt facile trahamus: At vt id proſpere aſſequamur, tria etiam cuiuis plebeio neceſſaria videbuntur. Vt fores ac tota via per quam res trahenda tranſire debet pateant: vt res quæ trahitur trahentem facile ſequatur: vt id quod trahit virium robore rem trahendam vincat. Poſtrema hæc conditio adſeruanda eſt conſiderationi, quæ cathartici medicamenti exhibendi rationẽ dimetitur. Priora duo præparantium ordini debentur. Atq; vt à primo exordiar, viæ per quas humores tranſire debent ſunt venæ & inteſtina, ne hæc pateant impedimento eſt horum occluſio: huic recluſio debetur, vt hæc perficiatur occludentis cauſæ remotio eſt neceſsaria: At hæc cauſa varia & multiplex eſse poteſt: aut enim quia hi meatus coaleſcunt, aut quia conſtipantur ab occupantibus cauitatem internam, aut quia comprimuntur à vicina parte, aut quia ipſorum meatuum eſsentia reſidet & contrahitur. Atque hæc, nempe compreſsio & contractio, vel fiunt ob ſiccitatem, vel duritiem, inflammationem, corruptionem à ſphacelo, ſuppurationem, inflationem, vel dum alia quauis ratione hæ partes hoſce meatus conſtituentes, vel conſtituentibus contiguæ aduentitia magnitudine turgent: deinde ſua mole cauitates occupant, & meatus obturant. Idque de trunco venæ cauæ, de porta, meſaraicis inteſtinis, & hiſce contiguis, vt hepate, meſereo, pancrea & ſimilibus intelligi velim. Nam etiam ſi aliarum venarum quæuis fuerit obſtructa nil aut parum vacuationi officiet, niſi fortaſse eius partis quæ ab illa nutrimentum accipit. Nulla tamen eſt meatuum aſtrictio quæ non ſit noxia: vnde in ſumma ambientis frigiditate velut & in caliditate, periculoſa eſt. In illa ob meatuum nimiam aſtrictionem, in hac ob immodicam apertionem, quam virium diſsolutio ſequitur. Aut non patent, quia obſtruuntur ab humoribus multis craſſis, lentis. Cui igitur propoſitum erit ita corpus præparare, vt feliciter illi purgatio ſuccedat, hunc morbos hoſce inſtrumentales, ſi qui adſunt tollere oportet accommodata vnicuiq; curatione. Quam ſi narrare aggrediar, non

nō quod mihi ꝓpositum eſt docere videbor, ſed
ex multis in vnū coaceruatis cōfuſionē aliquam
conſtituere. Iam priorē pręparādi viā attigimus
nunc poſteriorem explicemus. Non ſatis eſse di
cebamus vias ꝑ quas res trahenda tranſire debet
apertas eſse, ſed & oportere eādem facile ſequa-
cem habere. Facile ſequetur corpus quidem ter-
reum, & ſolidum, ſi leue ſit collatum robori rei
trahentis, ſi ſphæricę figurę: ſic enim trahēti aut
impellēti facilius cedet. Corpus vero humidum
de quo hic ſermonem habemus, ſi ſuapte natura
fluxile ſit. Videndū igitur quæ ſint impedimen-
to quo minus humida prompte & apte fluant.
Imprimis craſsities: ſic enim flumina minus ra-
pide labi cernimus, quæ crasſiorem aquam ha-
bent, loci ſeruata paritate. Adhæc non facile ſe-
quetur glutinoſus humor, quod ex ipſa glutino-
ſi definitione facile cōmonſtratur. Siquidem id
glutinoſum ſeu viſcidum appellant: quod quid
quid tetigerit, huic ęgre diſsolubilis adhæret. At
ambo hæc impedimēta in pituita inueniuntur,
ſubſtantiæ etenim craſsæ ac lentæ eſt. Vt itaque
eam fluxilem & ſequacem reddamus, ambo hęc
demoliri cōuenit. Id autem contrariorum vſum
indicat. at craſso opponitur tenue, lēto ῥυπτι-
κὸν quaſi deterſiuum dicas. Si itaq; contrarij no-
men paulo vlterius protrahamus q̃ lubeat Ari-
ſto. quemadmodum Galeno placet vndecimo
Methodi, ſuam illis cōtrarietatem opponere di-
cemur, cum extenuantibus, detergentibus, inci-
dentibus, & eam fluxilem facientibus vtemur.
Atq; cum hæc fueris executus, ne te omnia aſse-
cutum putes, quæ ad præparationem neceſsaria
videntur. vnum enim & potiſsimum in anima-
to corpore adhuc deſideratur. Non. n. quemad-
modum in inanimatis omne, cum præparandi,
tum trahendi munus externis tales effectus pro-
ducētibus cauſis committitur. Quinimmo cum
animantia hiſce quas hic optamus viribus ſint
dotata attractrice & expultrice, niſi has coadiu-
trices habuerimus, infœlices & improſperi erūt
noſtri conatus. At expultrix ſi recte ſuo funga-
tur munere non ſolet inſurgere, niſi poſt abſolu
tam concoctricis facultatis actionem. Sed elabo-
rari & concoqui nequit res aliqua, niſi retinea-
tur. Quatuor itaq; facultatum naturalium actio
conſideranda, pręſertim duarum ordine poſtre-
marum, concoctricis & expultricis. nam attra-
ctricem & retentricem ea tantum ratione per-
pendi ſolent, quatenus concoctrici veluti ancil-
lantur. Conſtituendus itaque alius, pituitam aut
alium humorem apparandi modus, qui eſt om-
nium primus, potiſsimus & digniſsimus, quem

A natura facit, quam, cum nos eius tātum miniſtri
ſimus, non ſolum adiuuare, ſed etiam imitari &
ſequi par eſt. Hic cōcoctio proprie vocatur, quā
expulſio conſequitur. Quandoquidem ſolet na-
tura ſeu īnatus calor in humores agere crudos et
aptos, vt in vtilem ſubſtantiam tranſmutentur,
qualis eſt pituita, ea coctione bonum mutat, re-
liquum deinde expellit. Crudos vero & ineptos
ad eam tranſmutationem ſuſcipiendam, vt po-
te quibus nulla eſt ſubſtantiæ familiaritas cum
tranſmutantis ſubſtātia, quales ſunt bilis vtraq;,
ſerum ſanguinis ἰχῶρες & ſimiles concoquere di
citur, cum eos ſuperat ac vincit, ab alijs ſeiungit
& ſeparat. Sic enim concoctionis vocabulum ſu
mi vult Gale. com. in lib. Hipp. de ra. vic. acut. vt
igitur apparata materia ſit, vel eam turgere opor
tet, vel concoctam eſſe. Turgere autem conſtat,
B quando inordinato quodam motu ab vna parte
in aliam transfluit. Veluti concoctam dicimus,
cum natura humorem vincens ac ſuperans ma-
lignum à bono ſecreuit, & eius excretionem ag-
greditur. Hæc tamen non ſemper eſt expectāda,
ſed ſolum in his morbis, in quibus fieri ſolet, vt
in febribus continuis, & ſimilibus. In alijs vero
morbis in quibus nulla fit coctio fruſtra expecta
retur, vt in podagra, colico dolore, elephantiaſi,
ſcabie, impetigine, & ſimilibus. Priores igitur
duos præparationis ſcopos nempe meatuum re-
cluſio, & humoris fluxibilitas à quibus ſæpe ter
tius nempe concoctio pendet Laconico, & bal-
nei vſu aſſequi poſſemus, ſi nobis propoſitum
eſſet totam hanc pituitam per cutem inſenſili
tranſpiratione euacuare. at id nō poſſumus mul
tis de cauſis. nam eam præparāt quæ circa cutem
C eſt, pręparando euacuant, euacuando trahunt in
venis & alijs partibus contentam. Sicq; obſtru-
ctiones augent, totius corporis habitum vitioſo
ſucco replent: ꝙ ſi pergas vacuare donec tota pri
mum pręparata, deinde tota vacuata fuerit, cum
indiſcriminatim illa vacuatio fiat & primo om-
nium tenuiorum ac promptiorum ad tranſpira-
tionem, proculdubio hominē ad ſummam debi
litatem deduces, natiuo calore reſoluto. Sicque
vel ad mortis diſcrimen eū perduces, vel intem-
periem frigidam ſummopere augebis. Adde ꝙ
ab horum vſu ad pharmaci purgantis vſum tran
ſire non oportet: contrarij enim horum motus
ſunt: hoc enim ad interiora, illud vero ad exte-
riora trahit, vt poſtea in eius vſu docebo. Quare
alia via ineunda eſt, ex qua citra damnum quam
ſequimur vtilitatē, aſſequamur. Id fiet ꝑ ſum-
pta ſerapia vel decocta ex herbis, aut earum par-
tibus humorem hunc præparantibus, aut etiam
potionē

potione aquæ in vrbe ſcaturiẽtis,præſertim poſt
vſum mitiorum.Ne ſi initio id fortioribus mo-
liamur,materiæ multitudo ad motum incitata
è venis maioribus in minorum oſculis ſeſe im-
pingat,ibiq́; reuocationi contumax hęreat.Eius
generis ſunt mel roſ.ſerapium de mẽtha, de ab-
ſinthio,de ſtœchados,de duabus rad. & ſimilia.
Itidem decocta ex ſaluia,betonica,ſtœchados,
mentha,abſinthio,apio, fœniculo & ſimilibus.
Quæ fruſtra à me cõnumerantur Medico . Sed
obiter ſic pauca dicere lubuit,ne viderer poſtq̀ vni
uerſalium præceptorum enumerationem exer-
citationis,quę in particularibus verſatur,obliui-
ſci.vbi non terno ſerapiorũ numero(quod igna-
ri faciunt)ſed ex ſignis cõcoctionis præparatam
pituitã cognoueris phlegmagogo medicamen-
to educẽda eſt. Huius generis ſunt hiera picra,
agaricũ,diaphi.& ſimilia.aut ſi catapotia magis
ex vſu videntur azaireth,elephanginæ,de agari-
co,cochiæ,artheticæ,& ſimiles . In quibus præ-
ſcribendis rationali Medico opus eſt,qui & par-
ti accommodatum , & conuenienti quantitate
norit eligere,cui non ſatis ſit ſemel præparaſſe,
ſemelq́; purgaſſe,ſed id iterũ atq; iterum faciet,
donec vniuerſam cacochimiam ſublatam vide-
rit. His peractis,poterit capiti embrocha in cõ-
miſſuram coronalem , ventriculo potione eius
aquæ ſuccurrere.At quia in calfaciendo hæc pa-
rum poſſunt,ob id quod intemperiei frigidę re-
liquum erit,id calidis tã ſumptis,q̃ admotis pro-
pulſabis.Eodem tempore pedes ĩ laconicum in-
ſeremus præcipue ſi cutem dẽſam, & humorem
admodum craſſum eſse conſpexerimus. nam &
foramina ad id apta, & huiuſce aeris vim id poſ-
ſe præſtare iam diximus. Ab eo in balneũ pedes
transferet. Sit autem aqua temperatæ calidita-
tis·nam quæ calidior eſt , ſibijpſi viam occludit
cutem contrahens & denſans.Ab horũ vſu cum
maiorẽ et tenuiorem partẽ exhalaſse conſpexeri
mus ad relictã craſſiorẽ & duriorẽ diſsoluẽdam
embrochę pedes ſupponemus aliquo tp̃is ſpatio.
Vbi hęc facta ſint,ad luti vſum tranſibit. Vbi ex
horũ vſu nil pituitę relictũ cõſpexeris, ſed ſolam
humidã intemperiẽ,ac dictarum partiũ debilita
tem & relaxationẽ vſu aquæ vltra Burmidã ſca-
turiẽtis hanc aptisſime tolles. A capite embro-
cha,à vẽtriculo potione,à pedibus embrocha &
balneo.Horã aũt ad id accõmodatã & oĩa q̃ ve-
niunt obſeruanda in balneorũ vſu explicemus.

Peculiaris & propria enarratio vſus balnei Laconici & Luti. *Cap.* 8.

VT balnei vſum certa quadam & ordinata
ratione tradamus,ad limitatos quoſdam
ſcopos reducendus non temere videtur.Hi autẽ
primaria & vniuerſaliori partitione ternario nu-
mero ſecabuntur.Primo enim videndũ eſt qui-
bus ſit vſui.ſecũdo quo tempore,poſtremo qua
ratione adminiſtrandum ſit. atque veluti in eius
facultate indaganda vexillarius nobis fuit diui-
nus Hip.Ita hic ab eiuſdem voce tanq̃ ab Apol-
linis oraculo exordiamur . Id enim nobis licere
ex cap.ij.huius libri manifeſtum eſt. nam ſi dul-
cium calfactarum aquarum effectus in quibuſ-
dam conuenire cum ſulfureis & nitroſis oſtendi
mus,quid vetat quin & vſus, in multis, ſit ratio
eadem. Nos autem non omnia nulla adhibita
diſcretione adferemus,ſed ea tantum quę vtriq;
accommodata iudicabimus . Atq; vt appoſite
hæc ĩtelligas,prius caput illud perlege, alioquin
ſcãdalum patieris,ſed erit acceptum (vt cũ ſcho-
laſticis loquar)non datum ſcandalum . Is igitur
lib.de rat.vic.ac.ſic ſcriptum reliquit . Qui in
morbis aluum plus iuſto humidiorem habent,ij
non ſunt lauandi,neq; ij quibus magis q̃ decet,
detinetur,& ſoluta non ſit,neq; quibus vires lan
guent,nec cibum faſtidientes, nec nauſeabũdi,
nec biliosa ructantes,neq; quibus ſanguis è nari-
bus ꝓfluit,niſi minus q̃ decet fluxerit,nec quod
decet te latuerit. Nam ſi minus q̃ decet fluat,la-
uabis,& ſi vniuerſum corpus in cæteris, & ſi ca-
put dũtaxat,iuuerit. Si igitur apparatus hi con-
uenientes fuerint,ęgerq́; fœliciter balneum ſu-
ſcepturus ſit,lauare oportet. Quibus ex verbis
& com.3. Galeni quatuor vniuerſales conſide-
rationes colligimus,vt quibus ſit vſui, cognoſca
mus : quod primo ſectionis mẽbro quærebatur.
Ab affectus ſpecie,à viribus, à vacuationis mo-
do,à conſuetudine. Obiter etiam attigit tẽpus
opportunum,ſed conſiderationi huic iam pro-
prius dicatus eſt locus,ĩ primę partitionis ſecun-
di membri examine. Ab affectus ſpecie,quę ha
betur conſideratio iam dicta eſt,ob id non eſt q̀
pluribus id aperiam,id tantum dixiſse ſat eſt ne-
mini non manifeſtum eſse debere elephãtiaſim,
ſcabiem,impetiginem,vitiliginẽ, alphos, exan-
themata,ſeu papulas,ac ſimiles extremarum par
tium affectus,ab humore mordaci,acri,et putri,
aut alio humore vitioſo genitos fęlicius horum
vſu profligari,q̃ partium in corporis profundo
ſitarum affectus. Atq; hos vel illos promptius
vel ægrius curari,quanto ad horum vel illorum
naturam magis minusúe acceſserint. A viribus
quia ijs vel deficientibus,vel defecturis vel ob va
cuationem,vel quãuis aliam cauſam eo non eſt
vtendum,veluti nec alia quapiam vacuationẽ.
Ob id ne debilitatis quidem viribus longo via-
tico,

tico,vt eo perueniatur, balneum primo die in-
grediendum,ſed prius biduo aut triduo reaſſu-
mendæ vires:deinde reliquis nō repugnantibus
balneum adhibendum. Sic igitur circa id conſi
derationem hanc verſari iudicamus, vt ea ratio-
ne adhibeatur,ne vires plus ſatis deijciantur: ſed
quid ferre queant diligenter metiamur. A con
ſuetudine quæ ſumitur indicatio eiuſdem ordi-
nis eſt cum ea,quæ ab ętate,à temperamento,ab
ambientis cōditione,à tolerādi facilitate, prom-
ptitudine,& ſimilibus. Quæ etiamſi ſcopū no-
ſtrum non omnino ĩmutent,tamen augent, aut
imminuunt. Et quod ſeorſim authoritate ne-
queunt,id iuncta multitudine poſſunt. A va-
cuationis modo, quia cum balneum vacuando
ab intimis ad extremas corporis partes trahat: ſi
vel natura,vel ars ad interiora impetum fecerit,
vel ſit factura, vt per alui deiectionē, vomitum,
hęmorrhagiam, aut ſimilem vacuationem non
eſt illi opponendus motus ad exteriora. Nec ſi
adſit fęx alui,aut humor multus præſertim cru-
dus,eo vtendum eſt. Hęc enim à balneo ad exte-
riora trahente per vacua ſpatiola,& extremas ve
nulas diſpergentur,ſic vniuerſum corporis habi
tum inficient.ob id prius talia excrementorum
genera leui medicamento ſunt educenda,vt po-
ſtea oſtendemus.In temporis opportuni obſer-
uatione tria animaduerſione digna vidētur. Ne
ante ingeſti alimenti abſolutam coctionem, ne
ante humorum præparationem, ne ante totius
euacuationē adhibeatur. Quæ vt confirmemus,
ne longa rōcinatione vti cogamur, præſtat Gal.
» authoritates ſuis rationibus,vt ſui moris eſt, mu
» nitas,ĩ medium afferre.lib. de Maraſmo ſcribit,
» Balnearum vſus ad alimenti in corpus digeſtio-
» nem eſt efficaciſſimum præſidium,non tamē ab
» inedia diuturna,ſed à coctione vtentibus. Huic
» enim qui nuperrime cibaria ingeſſerit balneæ
» adhibitæ crudis corpus ſuccis & incoctis im-
» plent. Iiſdem ab inedia eliminantur vires. In
» alijs autem conditionibus in mox citato præci-
» pue lauacra ſunt à coctione adhibenda. Idipſum
» in ſanis imperat lib.ſan.tuen. Sic Hipp. loco iam
» dicto.Lauari is non debet,qui modo ſorpſit vel
bibit.Abſolutam autem coctionē duplicem in-
telligit,ventriculi ſcilicet & hepatis, quam non
hora ante prandium,& ante cænam dimetieris,
nec hora diei temperatiori, nec vbi ſol à noſtro
Zenith maiori interuallo ſeiungitur, vt circa or
tum & occaſum,vt quidam cum ſuo Mōtagna-
na facere ſolent. Etiam ſi magnopere optādum
& ſtrenue conandum ſit, vt abſoluta coctio in
hanc horam incidat,quod prudens medicus co-

A gnita ægri natura ex diligenti animaduerſione
qualitatis & quantitatis ciborum facile aſſeque-
tur.Sed proprijs & accommodatis ad id ſignis
eſt dicta coctio cognoſcenda,quę ex.2.ſan.tuen.
diſces,vbi horam ineundę exercitationis pręſcri
bit.Ex horum numero eſt vrina,quæ multo co-
loratior & magis tincta ſit q̃ eſſet præcedens. nā
vere hic cum Gale.pronuntiare non poſſumus.
Cum mediocriter eſt rufa mediocriterúe pallēs
ſecundę coctionis terminum eſſe. Siquidem ille
temperatum hominem. nos vero ægros in qui-
bus variæ cauſæ lotium magis minuſúe tingere
poſſunt tractādos ſuſcepimus. Coniectari etiam
licet ventriculi coctionem peractam eſſe per ab-
negationem ſignorum nondū peractæ aut cru-
ditatis:vt pote ſi neq; tenſio, neque magnitudo,
neq; grauitas,neq; pondus, neq; ructus, aut aci-
B dus,aut nidorulentus,aut cibi qualitatem refe-
rens ſentiatur.Præmittendam autem eſſe humo
rum concoctionem,& totius corporis vacuatio
nem prędicto com.aſſerit ijs verbis. Eſt quoque »
expoſitum quonam pacto coctis morbis ptiſana »
vti velit,quo tempore & balneum ſine periculo »
conciliatur. Deinde in expoſitione ſequētis par- »
ticulæ. Dolorem balneum mitigare ait,& ſputa »
maturare,ſed ſanè vacuato prius corpore id fa- »
ctitandum. Sciueriſq; in vniuerſum de balneo- »
rū viribus,ꝙ ſi non antea vacuato corpore exhi- »
beatur,membris affectis fluxionem parit. Va- »
cuato aūt ſi exhibeatur,coctionem iuuat. Nem- »
pe corpore toto ante vacuato adhibitū vacuato- »
riam obtinet facultatem. Alij multi ſunt loci, in
quibus monet Galenus, ne ante concoctionem
& euacuationem balneo vtamur. Sed animad-
C uerſione dignum eſt quodnam uacuationis ge-
nus ĩtellexerit. Ex.x.Meth.Med. ex Aph.xlvij.
ſec.vij. et zi.ſec.vj.eam eſſe uacuationem conij-
ciendum putamus,quæ plethoræ debetur. Si.n.
eā intellexiſſet,quæ cacochimiæ debetur, quam
cathartico medicamēto aſſequimur,fruſtra con
coctionis meminiſſet. Hæc enim uacuatio eam
ſub ſe comprehendit. Nec uacuamus,quin prius
præparemus uacuandum humorem.nec balneo
ſed uacuationi talis concoctio deberetur. nec
poſt concoctionem balneo liceret uti, ſi hæc to-
tius corporis uacuatio ꝑcedere debet. nec utraq;
ſimul connectenda,& illis tertio balneum ſub-
iungendum: ſic enim non poſt concoctionem
adhiberetur,ſed poſt uacuationem,q̃ concoctio
nē ſequitur. Præterea ſemꝑ Gale. ſeorſim modo
uacuationem, modo concoctionem ante bal-
neum pręſcripſit:quodſi aliquando utriuſq; me-
minit, illa diſiungentem particulam addidit, vt
Aph.

Aph.xlvij.sect.vij.inquiens. Non tamen vbi inflammatio aliqua aut absq; inflammatione humoris putredo igneum calorem accenderit, balneæ vtiles sunt, antequam noxij humores euacuentur, aut concoquãtur. Hanc igitur esse Gal. mẽtem iudicamus. In his in quibus lauacra sunt vsui si plethora adsit, hæc est summouenda, deinde expectanda noxij humoris balneo euocandi cõcoctio. Hoc tam opportuno tempore si admoueatur, nõ solum fœliciter vacuabit, sed etiã nondum plene absolutam concoctionem perficiet prẹsertim propositum balneum cui nõ minorem præparandi quàm vacuandi facultatem inesse demonstrauimus. Hæc vera quidem esse videntur: his tamen addenda esse quædam dictant prius enumeratæ rationes: quas quisquis didicerit, haud dubie non solum quæ plethoræ debetur vacuationem, sed & eam quæ cacochymiæ necessariam sæpenumero iudicabit. Nam cum balneum, vt prius ostensum est, quæ circa cutem sunt primo dissipet, & dissipando vires magnopere deijciat, si maximam humorũ quantitatem in prima & secunda regione contineri conspexerimus, aut si mauultis in ventriculo, intestinis, vena caua, & alijs maioribus venis, huic proculdubio si balneum ante sufficientem purgationem adhibueris, fluxiones & morbos ab ea genitos, vt podagram, & similes augebis, vires deijcies, atque ita deijcies, vt ad absolutam vacuationem vsque deuenire non concedatur, sic vniuersi corporis habitum vitioso succo plenum relinques: vnde is humor promptius putrescet, & morbos excitabit, ægrius à natura vincetur. Nam quẹ concoquuntur mouere uõ oportet. Is autem non solum balneo motus fuit, sed etiam è proprio loco euulsus. Adhẹc expulsioni quæ crassis humoribus accõmodata est, nempe per aluum ineptior est reditus cũ ob loci distantiam, tum naturam. Postremo cathartici Medicamenti exhibendi occasio præterfluit: quæ primo apposite sese offerebat. Eadem hæc consideratio docet alui excrementa, vrinas, sputum, & similia ante balnei ingressum excernenda esse, vel sponte naturæ vel arte: clysteres aut catapotia præscribendo, quæ ei humori qui in ventriculo & primis venis est leuiter vnà cum alui fæcibus educendo sunt accommodata. Dum tamen leuissima sint, & eorum operatio omnino peracta sit antequam balneum ingrediamur. At his non obseruatis phlegmone laborantes, podagricos, ischiadicos, breuiter eos omnes qui affectu aliquo à fluxione genito laborant summopere lædes: nam vt prius dicebamus, vbi hu-

D morum multitudo adest, his balneo vel motis, vel liquefactis fluxiones augentur. Id tamen nõ silentio prẹtereundum est, nobis nonnunquam duo posse sufficere, alimenti coctionem, & totius corporis euacuationem, vt pote in leuibus affectibus solam corporis superficiem infestantibus. Nam propositum balneum non exiguam præparandi humores circa cutem existentes facultatem nactum esse liquido constat: quam facultatem dulcis aquæ balneo temere ita ascriberemus. Iam duo primæ & potissimæ partitionis membra explicuimus, nunc tertium nempe vtendi rationem aperiamus. Atque iterum hic diuinus Hipp. sit nobis viæ cõmonstrator: ipse iam dicto libro de rat.vic. Ac. sic scribit, Via ad solium breuis: facilisq́; tum ingressus, tum egressus. Qui lauatur componat sese, taceat, & nihil agat, sed cẹteros tum abstergere, tum perfun-

E dere sinat: multæ quoq; aquæ misturæ parentur: celeresq́; faciant perfusiões, & spongijs pro strigili vtantur. Deinde. Caput vero spongia quoad maxime fieri potest resiccare oportet. Neque caput ipsum modo, verũ & extrema, & quãuis aliam corporis partem a frigoris iniuria prohibere cõuenit. Et alia. Sed nos hæc omnia, & quæ à Gal. dicuntur eo Com. & vij. Meth. ad paucas obseruationes reducemus, quæ rationi consonæ videantur: & non solum febri cuius gratia hẹc protulit Hip sed & propositis affectibus accõmodari queant: has autem ternario numero comprehendimus. In ea quæ ante balneum, quẹ in balneo, & quæ post balneum sunt obseruanda. Quẹ ante iam ostendimus, vbi oportunum vsui tempus explicabamus. In balneo tria potissimũ

F obseruamus: Aquæ qualitatẽ, Moræ in Balneo mensuram, Agenda ab eo qui aqua perfundendus est. Aquæ qualitas est, vt aqua pura & sincera sit, non infecta ab aliqua causa, vt ex lotione mulierum quibus menses fluunt, aut laborantium epidemia, elephantiasi, morbo Neapolitano, vel similibus affectibus. Tunc enim tota eijcienda est, & noua introducenda. Deinde obseruãdum est, vt temperatæ caliditatis sit: quẹ enim mediocri frigidior aut calidior est, sibiipsi viam occludit, vnde ne prompte penetret impedita, quos ab illo expectamus effectus ægrius inducere potest. Atque hanc iterum mediocritatem in varijs corporibus, vario gradu dimetiendam existimamus: Cui enim mollis rara, laxa, & admodum sensilis caro est, is calidam iudicabit eã, cuius caliditatem agrestis quispiam durẹ, densẹ, ac veluti callosæ cutis vix sentiet. Sed horum & similium quantitatem vnicuiq; accõmodatam verbis

verbis expromere est impossibile. Nec sat est aquam talem esse,sed & locum aut calidum,aut temperatum esse oportet. Talia sunt balnea illa duo hospitij quod D. Georgij nomine insignitur,et domus illorū de Becchu. Quod si aeris lauacrum ambientis tēperies talis nō sit,sed potius frigida,uentis uel pluuia alterata, quod fortasse alijs in Europæ balneis accidet, quorū fons sub dio collocatus est. Tunc in calidum cubiculum aqua deferatur tam balneo q̃ embrochæ vsui futura. Siquidem in frigido aere exui, perfundi & vestiri perniciosum est. Iam sese offert consideranda diuturna vel breuis in balneo mora. Huius mensuram nobis indicabunt virium robur,humoris præparatio,præparati & eliciendi quantitas. Atq; sub virium robore comprehendimus corporis affectum, propriam laborantis naturam,ætatem,anni tempus, regionem, præsentem cœli statum,tolerādi facilitatem,& eius generis alia. Perniciosum enim est ī balneo perseuerare, donec euidentem debilitatem senserint: hac de causa diligēti animaduersione opus est,præsertim vbi qui lauacro immergitur temperamenti calidi est,aut rara,laxa, & molli carne,aut succos habet tenues:aut congenitam, aut accidentariam debilitatem patitur. Quæ omnia & his similia omne immoderatum vacuationis genus respuūt. Qui vero robusti,pleni, pingues, frigidi & humidi sint:aut simili corporis constitutione,ij longiorem moram patiētur. tertia & vltima consideratio eorum quæ in balneo sunt agenda circa ea versatur quæ ægrotantem agere oportet,cui conducunt quæ Hip. dixit. Qui lauatur componat sese,taceat,& reliqua. Quibus verbis nil aliud sibi vult Hipp. vt exponit Gal. q̃ ægro non laborādum: siquidē ægrotantis quies, vt corpus in balneo tum laxius, tum rarius reddatur est idonea. Nam cū mouetur corpus musculi extenduntur, qui minus tum moliuntur, tum relaxantur. Nos qui non febri, sed multis, ijsdemq; inter se diuersissimis cum morbis,tum naturis accommodatam horum vsus rationem tradimus,non alienum à ratione putamus omnes motiones,quę ante balneum,in ipso,& post obeuntur,affectus qualitate, & virium robore metiri. Et si quæ in particularibus inueniuntur, quæ sub ipso comprehendi nequeant, qui illi assistet Medicus eas facile adiunget. Nobis iam ad postremam considerationem properandum, in qua quæ post balneum sint agenda explicamus. Si cui cutis sordida sit, aut pruritu vexetur, hic statim vbi è balneo emerserit, syndone inuolutus in proximum cubiculum deferēdus videtur, in quo aer calidus sit,inibi pro nitro asperis linteolis,celeriter,vndiq;,& multis simul manibus detergendus,atq; ab his frigida immergendus: verum quia id nec omnibus,nec semper conuenit. Nos autem neq; hic,neq; in alijs,ob morborum & naturarum multiplicem varietatem, in particularibus aliquid citra multas limitationes pronuntiare solemus: ne,vt prouerbio dici solet, vno calipodio omnes calceantes, medicinæ tyrones in errorem deducamus. Cēsemus,eorum quæ nunc sunt agenda, duos saltem proponendos esse scopos,vacuationis quantitatem, & virium robur, quos qui diligenter examinauerit, quanti sit momenti Hip. dictum intelliget, quo multas aquæ misturas parādas admonet. Vbi.n. plurimum vacuare proposuisti, vel ob affectus naturam,vel humoris quantitatem, vel alia de causa,& viriū robur id ferre posse iudicas. Tunc vbi è balneo emerserit, non frigida perfundendus,sed calidus syndone & vestibus diligēter circonuolutus in calidum cubiculum, & calidum lectum ita deferendus est,ne ob ambientis frigiditatem lædatur, aut quoquo pacto refrigescat: ibi sudor vberrime sinendus est effluere, deinde mollibus linteolis,aut spongijs siccis abstergendus. Atq; inter alias partes capitis exsiccandi magna habeatur diligentia,siquidem & humidum & multarum fluxionum causa cerebrum esse solet,quibus non paruo erit nocumento, detenta recrementorum exhalatio, ob stipatam capitis cutem,quæ constipatio refrigerationem relictæ humiditatis sequitur. Demus nunc insignem vacuationem non desiderari, aut vires hanc ferre non posse,aut vtrunq; simul cōiungi, nempe cum virium imbecillitate, euacuationem sufficientem: ijs proculdubio cutem contrahere, cogere & densare oportet. Nam vt recte Gale. ait: Id ad virtutis robur confert,facitq; vt non facile homo lædatur,nisi subita quædam in ambiente aere fiat ad frigidum permutatio,ob id qui recte valent,à balneo calido sese in frigidā proijciunt aquam: sed qui ęgrotant,contactum frigidę non sustinent citra læsionem. Quapropter frigidam calidæ mistione retundimus. Mistionis autem modum inuenimus,imprimis quidem si corporis affectionem inspexerimus: deinde & propriā laborantis naturam ætatemq; & anni tempus,et regionem,& præsentem cœli statum. Probè autem faciet,qui à calido balneo tepidas ad minus trium generum aquas,quæ inter se differant parabunt: vt prima quidem admodum tepida sit, secunda vero minus,& tertiam adhuc quæ magis ad frigidam declinet. Tale autem quippiam

velle

velle visus est Hip. cum pręcepit misturas parari. Nempe quod paratur, id non simpliciter modo multum, verum & varium multiplexq; esse est melius, vt paulatim à calido in frigidum procedatur, cum subitam ad contrarium mutationem æger non ferat. Hactenus Gal. Nos vt propositæ consuetudinis rationem habeamus, qua omnes per sanitatem balneis abstinere videmus, si, vt iam diximus, vacuandi quantitas, vires, aut vtrunq; maiorem vacuationem non admittunt: cum in frigidam immergendus nõ sit, siquidem ægrum frigidæ contactum ferre nõ posse ex Galeno didicimus, saltem in lauacri proximo solo, mox è balneo eductum ægrum collocabimus: ibi enim aer calidior est, q̃ in cubiculis dicti hospitij D. Georgij. Inibi stantem celeriter, multis simul manibus operantibus, vndique linteis, vel spongijs abstergemus, si sordescat cutis. Postea non frigida, sed tepida ĩmersis linteolis, vel spongijs lotum eadem celeritate perfundemus, deinde iterum confestim exsiccatum, ad quietem & somnũ illum relegabimus. Nam ferè omnibus somnus & leuis sudor est vtilis: hic quia circa cutem attracta excrementa dissoluit, ille quia spiritus cum calore ad interiora retrahit, sic lassitudines tollit, vires instaurat & roborat. Hoc tẽpore conuenit vnctio, si qua parti alicui est adhibenda, vel ex costino, laurino, & similibus oleis, vel vnguẽtis quod in ischiadico affectu, podagrico, et similibus non parum laudamus. Idipsum post laconicum, post embrochã, post lutum fieri potest et debet. Extremis ita examinatis intermedijs rectam vsus rationem præscribere Medico est facile, modo hoc, modo illud adaugens, aut imminuens pro indicantium varietate. Eadem omnino consideratio est habẽda, & ineunda ratiocinatio, de laconico & luto: pręsertim vbi vniuerso corpori admouentur, aut paulo minus q̃ toti. Siquidem horũ affectus quos humanis corporibus imprimere nata sunt, nõ multum inter se dissimiles iam ostendimus: ob id in omnibus ferè, quæ ante horum vsum, quæ in ipso, & quæ post sunt obseruanda, conueniunt. Quandoquidem prius q̃ vel laconicum ingrediatur ęger, vel luto inuoluatur, perpendere oportet, num morbus ille ex eorum numero sit, qui id requirant. Si id spẽs morbi exigit, num vires id ferre queãt. num vacuationem genera, vel præcedentia, vel sequutura id respuant. num consuetudo, & quæ sub ea comprehendi diximus ad hoc remedij genus indicandum concurrant. Si ex iam dictis horum alterum vtile esse coniectaueris, opportunum vsui tempus obseruabis: nẽpe post alimenti

D absolutam coctioné, post totius euacuationem, ac post humorum educẽdorum pręparationem. Demum nec vtendi rationem negliges, quæ vt aquæ qualitatem, sic laconici, luti, & loci dimetitur: sub qua & morã comprehendi docuimus, cuius diuturnitatem, vel breuitatẽ à virium robore, & præparati ac eliciendi humoris quantitate indicari diximus. Postremo vel in lecto ab horum vsu eos vberius sudare permittes, vel frigidæ, aut potius tepidæ perfusione, & diligenti exsiccatione sudorem sistes, prout humoris eliciendi quantitatem exigere, et virium robur admittere iudicabis, modo & ratione in balnei vsu enumeratis, & ijs præhabitis considerationibus, quæ suo loco narrata fuere.

De embrochæ & potionis vsu, breuis narratio. Cap. 9.

E NVnc de embrochæ vsu paucis agamus. Posteaq̃ aliquot dierum spatio balneo fueris vsus, si humor in vna tantum parte consistat, ad embrocham transeundum est: sic enim vniuersales vacuationes particulares præcedere iam ostensum est. Si cerebrum exsiccare intendimus, quod in multis accidit morbis, siquidem illius humiditas ferè omnium fluxionũ pituitosarum causa esse solet: tunc quia caput est irrigandum, hanc in os bregmatis instillare conuenit. Sed prius caput linteo nam rarioris texturæ est. in circulum contorto circundare conuenit. at si propter neruorum molliciẽ, paralysim, & similes neruorum & spinę morbos illa vtendum est, tunc in occiput aquã instillare oportet, nec eam partem linteo circundare, sed ita per dorsum sinenda est effluere, vt etiam in spinam eius virtus insinuari queat. Esto autem terminus vsus, vbi

F calorem ad interiora penetrasse manifeste sentiet. Quod ad reliqua attinet, multa à nobis de balnei vsu prolata embrochæ vsui sunt accómodãda, ne toties eadem repetere cogamur: eadem enim qualitas est desideranda in embrocha, quę in balneo: ne calidior, ne frigidior sit debito, ne infecta contagio aliquo, & similia. Præterea & horam accommodatam eligendam, & roboris rationem habendam. Sic de potione aquæ balneorum ratiocinandum, quam nec omnibus affectibus pituitosis, nec omnibus naturis conuenire iam ostẽsum est. Sed quibus dictum est eam vsui esse, ij debent eam in aurora sumere à minori quantitate ad maiorem progredientes, vt ab vncijs quatuor ad octo, aut secundum Sauonarolam à libra media ad libras tres. Atque in eius asumptione ventriculi non exiguam rationem habere oportet. Hic non omittendum est eam

ad

ad longinquas regiones aſportatã in ligneis vaſis,aut aliter, ſuarum virium maiorem partem amittere,quod ratione à ſimili meo iudicio probari poſset.nemo eſt qui inficias eat recte à Gal. v.Meth. ſcriptum eſse lac phthiſicos debere ab vbere ſi fieri poſset,ſuggere,aut illico à mulctione ſumere,prius q̃ refrigeſcat:non quia vereatur corruptionem id fit, ſæpenumero etenim vno die ſeruatum lac videmus, prius q̃ aceſcat: non itaq; ob corruptionem pro maximo præcepto id habet Galenus,ſed ne euaporet innatus ille calor,non modo ꝙ ille naturã adaugeat,ſed etiam ꝙ omnes lactis operationes fœliciores reddat. Sic in aquarum,quæ è fodinis ſuis calidæ exeũt, calore ipſo quis negabit congenitam eſse facultatem non modo contrarietatis ratione frigidis morbis accommodatam,ſed etiam ipſius caloris ratione vim illi ineſse aptisſimam ad deducendas,diſtribuendas,ac augendas aquæ illius vires: at ſi hic euanuerit ſimul & ſulfuris vis,euaneſcet & aliorum omnium à quibus vim accepit operandi efficacia langueſcet. Hortamur itaq; omnes quibus potanda præſcribetur, ad loca fonti contigua accedant,ſed quãtum ferre poterunt, calidam aſſumant, tum quia vehementius operatur, tum ꝙ tepida ventriculi robur diſſoluũt. Aquę quantitatem ad quorundam Medicorum præſcriptum iudicare non auſim : ſcio etenim nec errore,nec culpa,nec reprehenſione me cariturum. Quis enim ſanæ mentis, audebit cum Sauonarola,citra multas limitationes pronunciare tria vaſcula eius aquæ aſſumat, deinde iterum alia tria,interpoſita breui temporis deambulatione? & ita repetitis vicibus id facere non deſiſtat,donec vel per os, vel per exceſſum, vel vrinam ea aqua exeat adeo calida ac erat dum aſſumeretur? quod,inquit,vt melius ab eo comprehendatur,in vaſe vitreo mingat. Ego multorum non ſanandi, ſed deſtruendi ventriculi aptiorem rationem excogitare non poſsem, quo labefactato,veluti & hepate, quid homini ad ſanitatem recuperandam,& retinẽdam reliquum ſit,neſcio. Hanc igitur Medico limitandam relinquamus, cui indiuiduum curandum proponitur:non ſolum enim aquę,ſed & omnium medicamentorum quãtitatem verbis exacte deſcribi nõ poſse iudicamus. Varium enim morbi genus,varia temperamenta,totius & ventriculi virium robur,& multa alia, variam medicamenti quantitatem exigunt & indicant.

De victus ratione balneantium. *Cap.* 10.

NE vlterius q̃ par ſit ſermonem protrahamus,quod multoties iam admonuimus,
A proſequamur. Dicebamus horum omniũ quantitatem veluti ſanguinis eliciendi,præparãtis,& humorem euocantis,vel alterantis medicamẽti, à ſolo medico,ęgroto aſsiſtenti dijudicari poſse, haud ſecus ac virium robur : ſic & victus ratio. Quandoquidem hanc modo vberiorem, modo parciorem indicabunt, varia diſpoſitio roboris virium,morbi,ægri,conſuetudinis,aeris,temporum morbi, & ſimilium. Ex quorum diligenti animaduerſione diuerſisſima iudicantur, vt aliquando bis in die ſumendum cibum,aliquando ter & quater:aliquando parcius,aliquando lautius aut cœnandum aut prandendum:aut et cœnandum,& prandendum largius,parciusűe. Sic & alimẽti qualitatem aliqñ immutare oportet, vt multum nutriens in parum nutriens,& ſic in ſimilibus. Aliqñ vel ipſo in balneo,vel parũ ante
B illud,vel poſt aliquid eorum porrigendum eſt, quæ vires ſtatim inſtaurant,ꝙ facile tranſmutentur,vt vino immerſam panis buccellam, ex ſaccharo cõdita pignolatum manus chriſti, panem dulciarium,quem marcium panem appellãt, & ſimilia,quæ prudentis medici conſilio ad neceſſitatis exigentiam moderanda relinquuntur. Recte igitur Hip. ĩtelligamus & Gal. com. 2. de rat. vic. Ac. ſumendi cibi horam præſcribentes his verbis,neq; confeſtim à balneo ſorbẽdum, neq; bibẽdum. Addit Galenus. Sedata quæ ex balneo eſt turbatione:tum eſse, tum bibere melius eſt, veluti & compoſita ea quæ ab exercitatione oritur. Nam cibum protinus vel potum ſumere, caput replet,deuoratumq; interdum ſuperfluitare facit. Hęc itaq; Hip.& Gal. verba ſemper locum habent,niſi vbi virium imbecillitas ordinẽ præ-
C uertere nos cogit. Tunc igitur ſumendi cibi tempus erit,cum agitationẽ quieuiſse ſentiet,& concitatum balneo calorem ad natiuam temperiem rediſſe, ꝙ de balneo dicimus Laconico & luto recte conueniunt:ſi vt balneũ,ita illa toti admoueantur corpori : tunc enim effectus ſpecie non multum abſimiles operãtur. Cibi qualitas omnibus propoſitis affectibus pituitoſis cõueniens eſt extenuans victus ratio,de qua peculiarem libellum à Gal. habemus,ex quo quæ tenuandi facultate prædita ſunt deprompſiſse nõ ſat eſt, niſi addideris ex libris de alimentis, de cibis boni & mali ſucci,quę laudabilem ſanguinem generare ſoleant. Huius generis ſunt panis congrue ſubactus,fermentatus,ſalſus et coctus. Aues monticolæ,perdices,phaſiani, turdi, merulæ, alaudæ, capi,pulli,& ſimiles. Deinde & piſces ſaxatiles admittũtur in puris & nitidis aquis ꝑ ſaxa fluẽtibus capti,qui mollem ac friabilem carnem hñt.

Adhæc vinum vel album, vel fuluum, vel rubeum, ſed conſiſtentiæ tenuis, aut mediæ, &, vt vocant, bene maturum. Ex herbis, radicibus, ſeminibus, fructibus, & cerealibus, quæ guſtanti acria, mordacia, & calida ſentiuntur, tenuanti victus rationi aſcribit Gal. tamen non omnibus vti oportet: Nam ferè hæc omnia ſunt mali ſucci: poteris quidem alios cibos illis condire, veluti & pipere, & alijs aromatibus: ſi nil aliud obſtet. Nam præparandi ratio alimenti facultatẽ non ſolum augere, ſed & immutare poteſt. Sed hanc prętereamus, vt pote ex alijs locis petendã, veluti & ſeruandum in cibis ordinem: nempe liquidiora prima menſa, ſicciora poſtrema eſſe ſumenda, & ſimilia. Atque ita & victus ratio, & omnia remediorum genera ab initio moderanda ſunt, vt ad finem vſq; ſingula ferre poſſint. At cum aqua iſta ſtatutis quibuſdam temporibus, nempe vere & autumno tantum ſit vſui, ſi temporis anguſtia iam dictum ordinem non admiſerit, in aliud tempus quod reliquum erit differendum eſt. Nam ad extrema properare medijs relictis pernicioſiſsimum iudico. Siquidem non exacte vacuato humore aquam extra Burmidam ſcaturientem ſi vel ſumpſeris, vel admoueris, eum humorem magis impinges, & contumacem curationi reddes. Sic Laconico balneo & luto maiorem eius humoris quantitatem, ad eas partes quibus hæc admouebuntur, trahes, quàm vacuabis, & alia multa incommoda ſequẽtur. Quapropter ijs peractis, quę tunc fieri poterunt, præſcripta congrua victus ratione reliquum in ver aut autumnum ſequentem ſeruandum eſt.

Breuis commemoratio varietatis curationis, quæ à varietate temperamentorum, partium affectarum, et affectuum ſimplicium, deſumitur. Cap. 12.

HActenus balneorum Aquenſium vſu curandi rationem in ſanguineo calidi & humidi temperamenti ſermone percurrimus: nũc reliqua temperamenta obiter attingamus. Si frigidi & humidi temperamenti ſit, ac vniuerſo corporis habitu cacochymus Laconici moderato vſu, deinde balnei illi ſuccurres. Roboris virium maximam habens rationem, vt pote ſine quibus vana ſunt omnia auxilia. Et quæ tamen horum duorum nimio vſu, veluti & ſanguinis miſsione largiori, mirum in modum reſoluuntur, & corpus in frigidam intemperiem deducunt, ſicq; affectum adaugent. Si frigidi & ſicci temperamenti ſit, in omnibus ijs remedijs multo cautius agendum eſt, ne hominem in extremam ſiccitatem, aut extremum maraſmum deducamus: Nam & potenter exſiccant, & per exhalationem nõnihil caloris imminuitur, nec in calfaciendo magnopere horum vim laudo. Si calidi & ſicci temperamenti ſit gracilis & modici ſanguinis, huic Laconicum balneum & lutum vniuerſo corpori admota ſummo erũt nocumento: ſiquidem intemperiem illam augebunt, & longo vſu in hecticam deducẽt. Sic de ſimplicibus intemperaturis quiſq; iudicare poterit. Age nunc eſto corpus vacuum & purum in vna tantum parte humor contineatur, nec alibi fouentem cauſam habeat. Hic ſolius in ea parte exiſtentis humoris rationem habebimus, vacuatione & ijs remediorum generibus vtentes, quæ pedibus prædicti ægrotantis accõmodabamus. Tuncq; multo facilior eſt curatio vt pote vna & ſimplex. Eadem ratio eſt quorũcunq; morborũ, qui à pituita, vel à flatibus præſertim craſsis et frigidis, aut humore melancholico, aut ſimilis naturæ originem traxerint. Huius generis ſunt paralyſis, conuulſio, lethargus, ſcabies, & ſimiles affectus, quos proprio capite enumerauimus. Atque haud aliter ac qui à ſola pituita fiunt affectus: horum balneorum vſu curantur, ita qui longisſime ab horum natura diſtant, horum curationem nõ recipiunt. Haud diſsimili ratione, qui non ſimplices affectus ſunt, ſed hos aut illos humores admiſtos habent, curandi rationem & facilitatem variant, pro quantitate & qualitate humoris admiſti: exempli gratia œdema, ſchirrodes, minus alijs phlegmonodes magis curationi, quæ harum aquarũ vſu fit reſiſtit, eriſipelatodes omnium maxime. Nunc ſolius intemperiei citra humorem curatio examinanda relinquitur: Nempe frigidæ, humidæ, ac frigidæ & humidæ. Frigida in quacũq; parte exiſtat, quia alijs remedijs & tutius & facilius curatur, ac multis alijs de cauſis balneorũ vſum non exigit, præſertim cum citra noxam ob admiſtas alias facultates quam calfaciẽdi illo vti nequeas. Adde quòd ſuo calore innatum diſsipando, vt prius oſtenſum eſt, fortaſſe non minus refrigerabit quàm calfaciat. In humida propulſanda nõ parum poſſunt prę̨ſertim aqua vltra Burmidam ſcaturiens. Frigidam & humidam horum recto vſu prudens Medicus poterit in melius mutare iam à nobis dictarum conſiderationum rationem habens, ac ipſe alia vbi q; adiungens quæ veniunt conſiderãda. Qualia ſunt ſupra alia indicatio quæ à partium differentia ſumitur. Hæc etenim etiam eodem in affectus genere maximam remediorum varietatẽ ſuggerit. quandoquidem

quidem in superiorum partium affectibus, si venæ sectio sit necessaria, superiores venas aperire oportet, sic in inferiorum partium sub renibus sitarum affectibus inferiorum aliqua est aperienda. Quòd si à parte affecta vel humorem vacuare, vel reuocare tibi propositum sit, eam secabis venam, quę per fibrarum rectitudinem illi opponitur. tractus.n. per has fit, & aptior sanguinis consecutio. Eadem ratione in serapijs & catharticis medicamentis præscribendis affectæ partis habenda ratio est. Siquidem alia capiti, alia thoraci, alia iocinori, alia renibus, alia vtero, alia artubus, alia alijs partibus sunt familiaria. Hinc affectæ parti familiaribus vtendum commonstratur, quibus si destituamur, quæ ad affectam partem vim medicamenti deducunt esse miscenda. Sic & admouēdorum eadem est ratio: nec enim ventriculus, hepar, viscus aliquod, oculus & similes partes eadē remedij genera sustinent, quæ ignobiliores, aut sensus obtusioris. Eodem modo & loci per quem congrue & apte ea pars sua excrementa reijcere consueuit ineunda consideratio. Quandoquidem nos oportet singularum partium meatus, qui ijs ad superuacuorū emissionem sunt idonei, & proprij fluxiles reddere. Intestinis, ventriculo, mesenterio, & concauis iocinoris, intestinum rectum. Renibus, vesicæ, vtero, iocinoris gibbis, venæ cauæ, arteriæ magnæ, & omnibus quæ in lumbis habentur, eum qui vrinis est delegatus. Pulmonibus & pectori ipsam asperam arteriam & fauces. Cerebro & eius inuolucris, eum qui per palatum, & per nares descendit. A qua meatuū diuersitate non modo remediorum diuersitas, sed & diuersa forma indicatur. Hinc serapia, fomēta, insessus, clysteria, pessi, gargarizatus, errhina, apophlegmatismata, odoramenta, & similia inuenta fuere. Et modo huius, modo illius vsus præscribendus indicatur, adhibito eius quod cum ab affectu, tum à parte affecta cōmonstratur delectu. Quibus omnibus ratione seligendis, & congrue administrandis, rationali Medico opus est, cui quæ diximus haud sufficere non ignoramus. Pauca etenim hæc in medium afferre placuit, non quo vniuersam hosce affectus curandi methodum aperirem: id enim alterius & grauioris est negotij: sed ne enarratio hæc potiori & digniori parte penitus destituta, in vulgus prodiret, quædam dicere aggressus sum, q̃bus ita repetitis vicibus sese annexuit oratio nostra, vt veluti equus quidam effrenis verborum consecutione deducta, hactenus cohiberi non potuerit.

LIBER TERTIVS

Totius orbis Balneorum vires, Et multorum historiam complectens.

Cap. I.

TERTIAM nostri laboris partem aggredimur: opus sanè vt difficile, & abstrusum, sic omnium calumnijs obnoxium. Naturæ secreta omnia rimari est impossibile, sensuum cognitionem transcendere citra exactam methodum perdifficile: aliorum relationi semota probatione credere, dubium, & erroris plenum, experiētia quæ alij scripsere ad examen reducere non conceditur. B Quid? num ob id res tanta, tam vtilis, à tam multis expetita intermitetur? minime. Quinimmo aliorum etiam mendacia recensuisse non erit inutile: sic enim Medici eruditi qui illis præsunt balneis, aut aliquando eo accedūt, mortalium miserati conditionē, aut ipsi aliquid verioris scribent, aut nostris scriptis id addent. Nobis omnia balnea visendi facultas denegatur. Sed cum Aquēsia viderimus & descripserimus, visum nobis est tertiam hanc partem subnectere, quæ omnium aliorum naturam, fodinam & vsum aperiat. Qua in re si aliquando à fida narratione deflectimus, ne nobis vitio vertatur, siquidem aliorum verba & scripta sequuti sumus. At si hęc excusatio non plenè satisfacit, vitio vertatur Valerio Maximo, Tito Liuio, Platinæ, & similibus Historiographis q̃ C infinita scripserint ex aliorum narratione. Quid quæso Auicennæ, quid Aetio, quid Paulo, quid Plinio reliquum erit, si aliorum scripta ab illis subtraxeris? Sed prius quàm illam partem aggrediamur, facultates & vires recenseamus oportet, eorum ex quibus fodina constitui potest: à qua scaturiens aqua varijs facultatibus prædita conspicitur, ob eorum per quæ permeat varietatem. Quandoquidem vndecim esse didicimus, quæ aquæ è terra erumpentis vim illam ἄποιον Græcis dictam immutare solent. Sulfur, Alumen, Sal, Nitrum, Calx, Gipsum, Bitumen, Aes, Ferrum, Plumbum, & Aurum. Quorum omnium facultatem seorsim recēsebimus: nam si compositum componentis naturam redolet, nemo vnquam dubitabit, quin horum præcognita facultas aquarum, quibus immiscentur, vires edoceat. Et ad illarum demonstrationem tanquam principia seu media sint assumenda.

De Sulfure. *Cap. 2.*

SVlfuris ſubſtantiam deſcriptione aperire ſu
peruacaneum exiſtimo, ſiquidem nemo eſt,
cui audito ſulfuris nomine res non innoteſcat.
Nec etiam illius varietates Plinium ſequutus,
quadrimēbri partitione ſecabo : īmo ne bimem-
bri quidem: vnicum enim ſulfur eſt metallicum
medicamentū in terræ viſceribus natum. Quod
ſi ignem non ſit expertum, ἄπυρον Græcis dici-
tur, ideſt ignis expers. Latini viuum ſulfur appel
lant. Cum vero igne fuſum, & veluti coctum in
teretem formā redigitur, tunc malè quibuſdam
ſub altero genere à Dioſcoride collocari vide-
tur. Scribit enim, ſulfur optimum exiſtimatur
viuum, quod ἄπυρον vocant, nitedulæ modo
ſplendidum, perlucens, minime calculoſum.
Probatur ī genere ſulfuris ignem experti, quod
viret, ac præpingue ſpectatur. Vnica igitur ſpe-
cie res eſt, quæ coctione vt vires, ſic differentiam
diuerſam aſſumit. Viuum enim id eſt ex fodina
ſua deſumptum & citra coctionē medicinæ vſui
accommodatum, multo efficacius operatur, &
iſto pro cocto vti deberent Pharmacopæi. Te-
nuis ſubſtantiæ eſt, calidum & ſiccum, cui abſter
gendi, trahendi, & digerendi tāta facultas ineſt,
vt aduerſus è toto corpore irrumpentē ſcabiem,
obſeruatis vniuerſalibus præceptis, nullum præ-
ſtantius medicamentum inueniri queat, præſer-
tim ſi qui vtitur frigidi & humidi temperamen-
ti ſit, & ſcabies humida. Quartum caliditatis &
ſiccitatis gradum attingere ſcribit Auicennas,
quod Muſæ falſum videtur, ſiquidem eo gradu
calida venena eſſe cenſet, nec per os ſumi debe-
re præcipue cochlearis mēſura, quam Dioſ. præ-
ſcribit, ob id illud tertio collocat gradu : maxi-
ma autem & incredibilis illi vis tribuitur à Mer-
curio Trimegiſto, à Raymundo Lulio, & alijs
Alchymiſtis ad metallorum & aliorum commi
ſtionem iuuandam, & abſoluendam. Vnde ip-
ſum in metallorum conſtitutione maſculei ſe-
minis inſtar, mercurium fœminei cōcurrere aſ-
ſeruerūt. Vnde de eo Theotonicus magnus ma-
gis artificioſe q̃ eleganter quædam protulit, quę
quia ad id quo de agitur, ſummopere cōferunt,
ea recēſebo: ſunt autem illius verba hæc, cum de
ſulfure agit in libro de Mineralibus. Sed obſer-
uandum quod fumus eius indicat terreſtrē ſub-
ſtantiam, in ipſo eſſe valde ignibilem & crema-
bilem. fœtor vero ſuus indicat ipſum valde indi-
geſtum & non terminatū: ſed potius calore cor-
rumpente eſſe corruptum, q̃ digeſtione comple
tum. Et hæc ſui incompletio facit ꝙ poſſit eſſe
vniuerſalis materia omnium metallorum. Si.n.
D eſſet completum ad completionem vnam deter
minate, tunc proculdubio non eſſet conuertibi-
le ad alia, niſi primo illa tolleretur: ſed nunc pro-
pter ſui incompletionem, cōuertibile eſt ad oīa,
ſicut ſemen, & alia ex quibus generantur res na-
turæ. Et ideo ſagax natura abundat in ſulfure
vbicunque eſt locus generationis metallorum,
fuitq; multorum opinio nullas Thermas, quę ca
lidæ tactui è terra ſcaturiāt ſulfuris expertes eſſe
poſſe, quod calorē à ſulfure accipere credantur.

De Alumine. *Cap. 3.*

ALuminis naturam trimembri partitione
contentam iudicamus, in alumen rochæ,
plumæ, & rotundum, quæ in fodinis inter metal
la inueniuntur. Quibus ad exactam aluminis co
gnitionem tria alia addi poſſent, ſcaiolæ, catinę,
& zuccarinum: quorum duo poſtrema non legi
E tima, ſed ſpuria & factitia ſunt: nempe alumen
catinæ & zuccarinum. Nil aliud eſt alumen, vt
Plinius cap. xv. lib. xxvj. cenſet, q̃ ſalſugo terræ.
Eſt enim veluti terræ aqua & limo exudantis na
tura hyeme corriuata, ac æſtiuis feruoribus ad
maturitatē deducta. Multa illius genera fatetur
Dioſ. ſed tria tātum vſui medico opportuna ſcri-
bit. Alumen rochæ liquidum à Dioſco. vocatur.
nam cum defoditur, liquidum eſt, poſtea dure-
ſcit: argumento euidentiſſimo eſt, ꝙ ſupra alia
genera ſiue igni, ſiue lucernæ illud admoueris,
ſtatim ebullire & diſſolui videbis. Alumen itaq;
rochę à loco in quo coagmentatur appellari cen
ſemus, liquidum à forma, quāuis & integrum re
periatur. Probatur hoc ſi ſit limpidum, lacteum,
æquale, & ſemper ſucco madens, ſine lapidibus,
atq; quendam coloris igniculum expirans. Se-
F cundum genus cui plumę nomenclaturam vul-
gus coaptauit à Græcis σχιςόν vocatur, quod fiſ-
ſile latine ſonat, dicitur & τριχίτις, hoc eſt ca-
pillare, quod ſigillatim in capillamēta quædam
facile ex ſolo contactu findatur. Optimū eſt can
didiſſimum, guſtu perquam aſtringens, graueo
lens, calculorum expers, nec glebuloſe, nec aſſu
loſe compactum, ſed ſigillatim in capillamenta
quædam caneſcentia dehiſcens. Illud eſt cuius
aſperſione intolerabilis pruritus excitatur, cuius
affrictu genę rubeſcunt. Vnde florem lapidis re-
cte mulieres appellarunt. Nam proprie quidam
canus flos ex lapide exiens videtur. huic ſimilis
eſt amianthus lapis, niſi ꝙ multis ligneis venulis
diſtinguitur, atq; ambo flammam facile conci-
piunt, conceptam citra conſumptionē retinent:
non tamē æque, ſed magis amianthus. vnde im-
poſtores quidam cuculati pro ligno crucis, cui
Saluator infixus pependit, illum plebi venditare

non sunt veriti hoc argumento, ꝙ non comburatur. Quasi vero necessum sit crucis illius lignũ vstioni obnoxium nõ esse. Tertiũ est quod non arte, sed suapte natura rotundam formam accepit, bullis turgẽs, albo ꝓpius, atq; validius astringens, præterea nonnihil palloris cum quadã pinguitudine præ se ferens, sine arenis, friabile. vocatur à Græcis στρογγύλη καὶ ἀστραγαλῶτη denominatione sumpta à dicta forma rotunda. Vim habent astringendi vehementissimam: vnde Græcis σύπηρια nuncupatur, quod astrictorium latine sonat, excalfaciendi & expurgandi. Crassarum sunt partium omnes Aluminis species, tenuius est fissile, proximum rotundum, alijs crassius est liquidum, seu alumen rochæ dictum, & plinthites. Atq; hæc tria sunt, quæ nostro proposito conueniunt. Cum etenim sola hæc in fodinis reperiantur, ipsa sola aquæ sponte nascenti immisceri possunt. Alumen scaiolę in gipsi massis inuenitur lucẽs sicut vitrum, latum & tenue, nec in capillamenta dissoluitur vt alumen plumæ, sed in laminas. vnde nõ, vt Pandectarius existimauit, σχίσου Galeni est, sed potius plinthites, hoc est laminosum. ix. simp. Breuiter est crudi gipsi exquisitissima pars: vnde ab antiquis flos Gipsi appellari videtur. Alumen catinæ factitium est, sic dictum vel à Catino in quo fieri solet, vel à cali herba, Arabibus dicta, ex qua componitur, quæ vsnem species esse dicitur secus maris littora nascens. Et ab aliquibus gentibus seminatur, vt in Gallia fit. Hanc herbam exsiccatam accipiunt & cõburunt. Postea ex illo cinere lixiuiũ fit, quod si aut vi ignis, aut solis induruerit, cum subtiliores partes exhalarint, id, sal alcali appellatur. Cinis vero ille induratus alumen Catinum dicitur: quandoq; & sal, & cinis permiscentur. Hoc vtuntur Chymistæ, vitreolarij, & mulieres ad faciem abstergendam. Alumen etiã zuccarinum factitium est, ex alumine liquido, aqua rosacea & albumine oui massas quasdã turbinatas in modum globorum sacchari fingẽtes, à cuius formæ similitudine nomen accepit. Habet & albedinẽ exquisito saccharo, quod finum dicimus, non absimilem.

De Sale. *Cap.* 4.

Salis naturam prima partitione, bimembri diuisione secamus. Alius enim ex aqua concrescit. Alius ex terræ fodinis eruitur, atque ex aqua itidem vel marina, vel stagnorum quorundam, vel etiam puteorum, vt in Germania. Fit autem sal ex horum consumptione, vel solis calore, vel ignis, donec tenuiori parte absumpta, quod terreum solum est remanserit. Cumq; ijs

A aquis artificij aliquid requiratur, vt in salem conuertantur, sub hoc partitionis membro sal alcali dictum non temere reponemus. Quandoquidem arte fit ex herba cali cõbusta, quæ Vsnæ herbę assimilatur. Ex pluribus alijs herbis, & carbonibus, ac lignis varia salis genera apud diuersas nationes fieri creditur. Qui vero ex terræ fodinis eruitur, fossile appellatur, ĩ multas diuisus species. Quarum aliæ nominibus quibus à seinuicem seiungantur, sunt destitutæ. Alię vt facultate, ita nominibus à seinuicem secernuntur. Vnde, sal saxeus, sal gemmæ, sal hammoniacus. Hoc sale fossili, seu metallico in Germaniæ & Pannoniæ plurimis locis vescũtur. Montes vsq; ad duo miliaria in profundum excauãt, sursum ingentes salis massas funibus trahentes. Saxeus dicitur hic sal & marmoreus, ꝙ tantæ sit duri-

B tiei, vt ferreis pistillis opus sit vt teratur, optime tamen salit. Probatur in hoc genere, qui candidus, pellucidus, & densus. At qui candidissimus in hoc genere, valde lucidus & densus inuenitur. Sal gemmæ appellatur, quoniam exigua portione supra alias massæ partes vt gemma nitet. Hammoniacus vero nõ in eisdem fodinis eruitur, sed sub arena in Aphrica apud Ammonis oraculum, à quo nomen sortitum est. Et in Cirenaica regione. Ibi arena defossa vbi loca sitientissima sunt, frusta salis oblonga, extra nigra vel æruginosa, intus alba, & ad similitudinem aluminis scissilis non multũ lucentia, inueniuntur. Hic adeo salsus est, vt ingrato sapore gustanti sit fastidio. Ex Germania simile genus portatur. Condiendis cibis inutilis est. at in balanis nonnunquã vsui, vbi acriorem vim requirimus.

C Reperio & alia tria genera, quæ sub fossili non reponuntur. Sal indus, sal nitrum, & sal naphticus. Indus in India in cannarum extremitatibus zuccaro cando similis concrescit. Sed cum eius facultas proposito sermoni non quadret, de illo nil dicemus. Sal nitrũ, inter salis genera enumeratur, verum nos de nitro peculiari sermone disseremꝰ. Sal naphticus, Asphaltites Plinio, Galeno sodominus dictus, quòd naphta asphalti specie separata fiat. Et ex mari asphaltite iuxta Sodomos montes sito, in Palestina Syriæ. Is tamen non fossilis, sed marinus est dicendus. Sal abstergit, liquat, incidit, tenuat, mordet, purgat, densat, adstringit, siccat, reprimit. à putredine ob hæc vindicat, ventriculum euertit, turbat, ad vomitũ incitat, purgat humores crassos, lentos ipsos vi sua liquando. Postea stringendo, apperentiam excitat, profligato cibi fastidio, purgantibus additus actionem eorum iuuat,

clysteri iniectus pituitam vitreā & lentam edu-
cit. Hos tamen vel illos effectus alius alio remis-
sius intensiùsve operatur cuius varietatis gustus
certum feret iudicium, si prius in 4. lib. Simp.
Gal. fueris exercitatus. Hoc tamen non omitten
dum, quòd salis è terra effossi substantia magis
sit compacta, ac proinde in hoc maior est & par
tium crassities, & adstringendi potentia. Ob id
quòd marinus affusa aqua protinus liquescit, at
fossili hoc non euenit. Porrò eiusdem speciei cū
marino est, quæ ex stagni, fontis vel putei aqua
concrescit.

De nitro. *Cap. 5.*

NItrum de quo mentionem facere propo
siti est instituti, olim è terræ fodinis erue
batur. Atque vbi illius magna est copia, si scatu-
riant, aquæ nitrosæ vocantur. Et illis sæpenume
ro innatat spuma nitri Græco nomine aphroni-
trum appellata. Olim cum mortalium sanitati
conseruādæ vsui esset, sub terræ latebris ineffos-
sum non totum relinquebatur: nunc vero proh
dolor, cum eo cæcitatis deuenerit humana con-
ditio, vt ferè omnes magis opum & famæ aucu-
pandæ, quàm sanitatis conseruandæ sint studio-
si, Balnea & gymnasticæ scholæ diruta perseue-
rant: Nitrum non solum effodi, sed & cognosci
à fodinarum effossoribus desiit. Atque in ipsius
nitri locum successit salnitrum Italis, salpetre
Gallis dictum vtile ad laudatissimum, si Dijs
placet, inuentum non ad strenuos & potentes
viros conseruandos, sed nulla difficultate ene-
candos, & vrbes depopulandas. Id etenim est si-
ne quo neq; cū strepitu, ita neq; cum violentia è
bellicis tormentis globuli emitterentur. At etiā
si antiquorum nitrum desierit videri, non tamē
aquæ nitrosæ: vnde illius vim ex antiquorū sen-
tentia aperiendam iudicauimus, vt nitrosorum
balneorum vis facilius cognoscatur. Est itaque
Nitrum calidum initio tertij gradus, siccum ter
tio, salsum maxima sui parte, subadstringens, ter
git, incidit humores crassos, purgat etiam vomi
tu, præsertim cum melle & pituitam crudam,
crassam, lentam partibus valenter impactam: ob
id colico affectui pituitoso & flatuléto prodest,
vermes necat & vacuat. Si intro in corpus suma
tur, secat, extenuat, crassos lentosq; succos poté-
tius multo quàm sal. Quin & aduersus fungorū
strangulationes præsentaneo remedio est.

De Calce. *Cap. 6.*

CAlx iuxta antiquorum præscriptū duorū
est generū, vna fit in locis maritimis. Buc-
cinarum testas feruenti clibano recondunt, do-
nec inalbuerint: frigida immergentes extingūt,

D in fictile conijciunt, & vsui seruant. Sed hæc pro
posito sermoni nil congruens habet. Altera lapi
dea est Italiæ, & multis alijs nationibus operi cę-
mentitio frequentissima. Durissimum quoddā
lapidum genus seligunt, quod & super terram
inuenitur & effoditur: in fornacem conijciunt,
coquunt, coctione calx viua appellatur, vis illi
ignea, mordens, adeo exsiccans & calfaciens, vt
inflammare, adurere, & cauterij instar crustas in
ducere possit. Veneni malitiam habet, siquidē
pota aluum & intestina cum vehementi erosio
ne excruciat. Dum aqua irroratur, vrentem il-
lam vim exerit: adeo tenacis est substātiæ, vt post
immersionem & extinctionum vim suam vltra
diem seruet. Deinde vnà cum calore mordacita
tem exuit. Absque morsu resiccat, ac si bis terq;
aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis ex
E pers constituitur: ac strenue absq; mordacitate
exsiccat. Vnde sanguinem cohibere, carnē pro-
ducere, adustioni mederi, & similia præstare po
test δὶς διὰ πασῶν, vt dici solet ab ijs distantia,
quæ viua aut in ipso extinctionis actu poterat.

De Gipso. *Cap. 7.*

GIpsum terræ massa est notissima, quæ in
laminas pellucidas distringitur, quarum
puriores & magis perspicuę sunt alumē scaiolæ,
& plinthites Galeno dictum, vt prius, vbi de alu
mine docuimus. Coquitur, & coctum cęmenti-
tio operi veluti calx accommodatur, sed huic
emplastica vis maior. Refrigerat & siccat vltra
secundum gradum, vim maximā habet adstrin-
gendi, obstruendi, glutinandi à vi emplastica.
Hinc sanguinis eruptiones sudoresq; cohibet,
sed potum strangulationis modo iugulat.

De Bitumine. *Cap. 8.*

F ASphaltos Gręcis, Latinis Bitumē, spuma
quædam est aquis sponte nascentibus in-
natans: & molle quidem est dum innatat, postea
vero resiccatum pice sicca durius efficitur. Opti
mum bitumen in mari, quod mortuum vocant
prouenit. Est autem id stagnum salsum in cæle,
hoc est, Caua Syria. Cæterū medicaminis ipsius
vis est tum resiccatoria, tum excalfactoria in se-
cundo ordine. Merito itaq; eo vtuntur ad gluti-
nationes vulnerū cruentorum, & ad alia omnia
quæ exsiccari debent cum modica excalfactio-
ne. Hæc Galenus. Sunt qui etiā è montibus qui-
busdam bitumen putent scaturire, & idem in la
cubus vt limum inueniri, pręsertim in lacu Iu-
dęę. Et ideo Gal. primo eius meminit, quod in
Apollonia Epiri vrbe fit, sub quo etiam Iudaicū
intelligit. Postea de eo quod in Caua Syria dixe
rit: hoc autē in mari mortuo nasci inquit. Mare
autem

autem mortuum nũcupatur lacus ille. Mare ob salsedinem, mortuum ob minimum motum. Qui nuper terram sanctam descripsere, Iudææ lacum & cæle Syriæ idem faciunt. Strabo lib.17. suæ Geographiæ Sirbonis lacum vocat ambitu mille stadiorum, longitudine ducẽtorum. Hoc in lacu Sodoma & tredecim vrbes huic vicinæ submersę fuere, picis odorem refert: & id est quo Syriaci pauperum mortua corpora condiunt, vt imputria diu seruentur. Id deinde ad nos adfertur, & à nostris Mumia vocatur, cum sit asphaltum iudaicũ. Ditiorum vero corpora balsamo, myrrha, croco & ligno aloes condiunt. Scribit Dios. in Sicilia in agro Agrigentino liquidum bitumen fontibus supernatare, quo incolæ ad lucernarum lumina vice olei vtũtur. Et Sicilicum oleum falso appellant, quandoquidem liquidi bituminis genus est. A nostris Petroleum & stercus diaboli appellatur, ob mirũ illius fœtorem. Hoc partim ex Siciliæ agro illo Agrigẽtino, partim ex Liguria, partim ex loco in Neapolitano agro, vbi vulgo dicitur il tocho, ac potissimum ad nos ex hoc loco adfertur, & Sicilicum alijs minus fœtet. Petroleũ vero quia è petra scaturiat, & saxosis montibus vocatur: à quibus deinde in fontes aut vicina flumina defertur. Pharmacopęi sæpenumero petroleum hoc, idest bitumen liquidum, igne vel sole induratum pro asphalto seu bitumine vendunt, & est non tamen Iudaicum. vis omni bitumini inest discutiendi, glutinandi, emolliendi, calfaciendi, & exsiccãdi, vsq; ad tertium gradum, si Auicennę credimus. Qui à Galeno non dissentiet, si in fine secũdi, vel initio tertij calfacere & siccare id dixerimus.

De Aere. *Cap.* 9.

AEris substantiam nulla descriptione aperiendam iudicamus vt pote omnibus notam. Vt ferunt, si ijs citra demõstrationem fides est habenda, inter metalla argẽti viui plus quàm oporteat habet. rubeum colorẽ ex sulfuris abundanti commistione accepit. Siquidẽ hoc rubore delinitur ex valida substantiæ sulfuris fęculentæ adustione. Argumento est ꝙ ab ære multum fæcis resoluatur, & in igne multum euaporet. Vim illi tribuunt calfaciendi & exsiccandi, etiam in tertio gradu: abstergendi, resoluendi, incidendi, & astringendi, immo & carnem producendi, si vratur & lauetur. At de vsto veluti nec de eius flore & squamma nil dicere statuimus, quia proposito sermoni nil congruit.

De Ferro. *Cap.* 10.

FErrum metalli genus vilissimũ mortalium vsui tamen, ipso auro magis necessarium: A siquidem sine ferro nec terram possemus fodere, nec arare, nec segetes colligere, nec triticum molere, nec vitem, nec arborem amputare, nec ædificare, aut similia humanæ vitæ necessaria agere. Ferro imperia conseruantur & augentur, iustitia regitur, tuetur innocentia, reproborum audacia coercetur, ciuitates defenduntur, inimici propulsantur. Sine ferro nulla ars, nullũ ferè opus mechanicũ exerceretur. Minori in precio habetur, ꝙ maiori quantitate inueniatur, & impurius sit. Nam scribitur ipsum generari ex argento viuo terrestri, ponderoso, lutulento, valde immundo, & ex sulfure terrestri ac immundo, ipso sulfure dominante. Propterea est inflammationi paratum. Atq; ex huius virtute cõuertitur argentum viuum in ferri speciem. Porro propter sulfuris adustionem squammosum est, B rubiginemq́; facile contrahit. Pars sulfuris terrea atramẽtosa est. Propterea limatura eius confert nigredini atramẽti, nec ab humore vnctuoso est purgatum: vnde calorem facile suscipit, & susceptum diu retinet. Pręterea argumento est multa scoria, quæ ab ipso deciditur, atq; eo maxime ꝙ frequenter, vt quædam grana nigra in terram effunduntur. Hinc fit, vt non liquescat vt cætera metalia, sed tantum mollescat. Quod illi inesse existimatur, quia supra alia metalla terreæ substantiæ plurimum habeat, aereę, humidę & aquosæ quàm minimum. Vnde hac sua terrea & elementari siccitate tantam acquirit duritiem, vt instrumentis ex eo confectis alia metalla domet, concutiat, dilatet, & cõprimat. Hinc ferrum à ferio dictum volunt, ꝙ alia omnia ferire queat: à nullo autem diuersi generis melius q̃ C à seipso feriri. Vel vt Isodorus ferrum, quia farra idest semina nostra arando iuuet. Durius redditur extinctione in aqua, quare si mollius desideras, oleo semper candens extingue. Chalybs autem ferri alia species non est, sed eius subtilior pars & aquosior ꝑ destillationẽ à ferro seiuncta. Quæ vi ignis purior, cãdidior, durior, & opibus aptior redditur. Est aũt maximus delectus in chalybe optimo cõficiendo cum aquarũ, tũ modi ĩmersionis. Est aũt ferri vis, quã hic considerandã suscepimus, talis. Refrigerat, vt quidã volũt, secũdo gradu, siccat tertio, vehemẽter astringit. Sic chalybs & ferri squãma ijs minus scoria. Vñ aqua in qua horũ duorũ alterũ cãdens ĩmersum fuerit, vsui medico ẽ frequẽtissima ad desiccandũ, astringendũ, & humorũ defluxũ à quacũq; parte ꝓhibendũ. Quinĩmo & intestinorum in scrotũ delationi, quã Enterocelen vocant, irrigatione cum spongia summo est remedio.

De Auro. *Cap.* 11.

AVrum metalli genus hominum opinione preciosissimum, et veluti ferrum, idest ex quo infinita fieri dicebamus: sic aurum, idest sine quo nihil excellentissimum fieri potest: & propter quod nil non turpe à malis hoībus perpetratur. Vn̄ Vergilius sic cecinit Aeneidos.iij.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Atque cur cæteris anteponatur metallis causam non video, nisi ꝙ rarius inuētu, & purioris substantiæ est: adeo vt neq; rubigine, neq; situ obducatur, neq; vi ignis multum cōsumatur. Nil autem aliud est aurum q̄ argētum viuum purum, condensatum, purissimam sulfuris partem actu recipiens. Magna est auri varietas non specie, sed perfectione tantum seiuncta. Rarus est illius in re medica vsus, nisi fortasse quibusdā ad melancholiam propellendam, non, vt Auic. scribit, in puluerem redactum & haustum, sed magna copia muneri datum. Quæ etenim, quæso, ratio, cur cor & animalem facultatem exhilarare & iuuare debeat, cū ex argento viuo & sulfure constet: quorum vtrunq; haustum veneni naturam refert? Plinio & alijs quibusdā placuit, eius puluerem vlcera puerorum, fistulas, & lichenas sanare, quod cum minima mordacitate exsiccet, & abstergat. Ad id tamen & efficaciora minoris precij habemus. Desinant igitur Medici nostri temporis destillatis aureos coronatos incoquere, nisi putēt sudores & sordes manuum eorum, qui eos contrectarunt, ægrotātibus esse auxilio. Siquidem coctione nil aliud ex illis deciditur. Quod si quippiam deciditur, & id sicut cætera metalla perniciosam naturam habebit. Præterea in eo principiorū mistio firmior est, quàm quæ à calore nostro possit dissolui.

De Plumbo. *Cap.* 12.

PLumbum facultatis est refrigeratoriæ, siquidem nō modo multam habet substantiam humidam à frigore cōgelatam, coactamq́;, sed & aeriam, paucam autem terream. Igitur quod plurimum habet essentiæ humidæ à frigore coactę, indicium tibi esto, ꝙ vbi admotum est igni, celeriter fundatur fluatque. Quod vero & aeriæ sit particeps, hoc habeto signū. Omnium quæ nouimus, vnicum plumbum tum mole ipsa, tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aerem habentibus turbidum: ita vt quæcunq; illic ponantur, situm colligant. Multa alia Galenus adfert argumēta, quibus hanc eius facultatem probet. Quę omnia breuitatis studio omittimus.

De Balneis, & primo de Balneo Aponi. *Cap.* 13.

ITalia omnium aliarum regionum olim princeps & domina, Venetias habet florentissimam ciuitatem, quæ Reipublicæ libertate, & ordine cū Romana illa republica certat: huic subdita est proxima ciuitas primum Antenorea dicta, nunc Patauium, vel Padua. Quæ vt illa omnium mercium, sic hæc omnium virtutū totius Europæ emporium est luculentissimum. In huiusce vrbis Diœcesi septem sunt balnea Aponi, Sācti Petri, Domus nouę, Montis Grotti, S.Bartholomæi, S.Helenæ, Montis Orthonis. Imprimis igitur de Aponi Thermis dicamus. Rus est Aponus dictum à Padua quinque ferè milliaribus distans. De quo Lucanus,

Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens Aponus, terris vbi fumiger exit.

In huiusce ditione in partibus à ciuitate remotioribus versus montem S.Danielis nomine insignitum, è planitie monticulus quidam leniter effertur, in cuius summitate scaturiēs aqua iam multis sęculis feruentissima est inuenta. Locus hic procul est à vallibus, feracibus cāpis vndiq; circundatur, sub dio expositus, quaquauersum detectus, vndique à quatuor cœli partibus ortu, occasu, septentrione & meridie æqualiter difflatur. Loci huius situs monticolis saluberrimis iudicaretur, nisi aquarum hincinde emanantium riuuli sæpenumero putredine correpti, fœtidis vaporibus aerem inficerēt. Præcipua lauacra humano vsui accōmodata sunt, in cacumine montis lacuna quædam aquæ adeo feruentis, vt sępenumero non sit vsui, siquidem intensa illius caliditas nequit tolerari. Deinde in infima montis parte quæ orientem spectat, multa adsunt lauacra à diuersis riuulis constituta, remisso iam ex eo itinere aquæ feruore. Omnes tamē illi riuuli ab eodem fonte eructāt. Atq; ex ijs lauacris quędam vndiq; parietibus munita seruantur, alia in propatulo exposita venti & plebi peruia relinquuntur. In huius balnei fodina explicanda, velut & aliorum omnium cum ex mea experientia, vt in Aquensibus feci, nil dicere possim, ne temerarius aut parum spectatæ fidei lectori videar, nominatim meos authores recensebo, vt quisq; qua illos fide dignos putat, eā illis tribuat. Aut sapientius multo agat, cū balneo erit vicinus, diuinum imitetur Galenum, qui simpliciū medicamentorum facultates ex aliorum & sua opinione recensere non fuit cōtentus. Sed prius quinque libris edocuit ad id demonstrandum accommodata principia ex sapore, odore, colore, & alijs quæ aut sensui aut intellectui ita sunt manifesta,

manifesta, vt ipsa ex alijs fidem nõ accipiant, sed ipsa alijs fidem faciant. Cumq; Aristoteli primo Posterioris resolutionis, tria sint principiorum genera, Proloquia, postulata, & definitiones. In hoc demonstrãdi genere, quo rerum facultates medicæ explicantur: etiam si principia, quibus vtimur, dignitatum & definitionũ nomen omnia non promereantur: nemo tamẽ erit, qui inficiari possit, quin maxima illorũ principiorum pars certissima & verissima medica postulata sintq; vocanda. Quòd si quispiã tam delicati palati est, vt etiam hoc cognitionis genus à demonstrationis noĩe reijciendum putet, is se nihil scire fateatur, is methodicam & λογικὴν, hoc est rationalem Galeni viam relinquat. Peironeorũ sectæ seipsum deuoueat, aut si id auersatur, credat Aristoteli scribẽti per causam remotam effectus demonstrari, & ex effectibus causam demonstratione, qua rẽ sic se habere demonstramus. Et tali docendi genere in philosophię secretis peruestigandis se vsurum præfatur, initio libri primi Naturalis auscultationis, dum à notioribus nobis cognitionem exordiendam scribit. Siquidẽ paucissima demonstratione quamobrem aliquid sit ostendente, explicari possunt. Nec nobis videtur tam accommodata, vt illa, ꝙ ab ijs quę nobis ignotiora sunt, initium sumat. Sed vlterius q̃ par sit sermo noster diuagatus ẽ. Huic sermoni suus erit locus in libris demõstrationum, quas in medendi Methodum paramus, vbi eorum inscitia detegetur, qui nullum aliud eruditionis genus esse existimarunt, q̃ multas authoritates memorię infixisse. Nos postq̃ iam quinquennio Logicam professi sumus in hac nostra Taurinensi ciuitate, nostri muneris arbitramur ostẽdere, qua in caligine versentur, qui citra exactam Logices exercitationem in Galeni operibus versantur, admonitionis ipsiusmet Galeni toties repetitæ immemores. Qui igitur volet alicuius balnei fodinam scire, non mihi, aut alijs legislatorum ritu sancientibus, non demonstrantibus credere debet. Sed discat capite penultimo à me, aut ab alijs, propositas fodinæ examinandæ methodos, deinde in quibus volet balneis certã nancisci cognitionem eas exercebit. Verũ ad fodinam thermarum Aponi iam nos tempus reuocat. Scribit Bartholomæus Montagnana vir magis laboriosus q̃ eruditus, per causas, & per effectus illi innotuisse, vel à priori, & à posteriori, vt ille scribit, aquã illam sulfuream esse quippiã immistæ calcis habens. Suæ opinionis nullam aliam rationem adfert præterquã ꝙ facta per ipsum eius aquæ destillatione maximam fæcis seu residentiæ sulfur esse inuenit. parum vero cineris, velut si calx in aqua coqueretur. Sauonarola autẽ, qui Patauinus erat, aliter sensit, & varijs rationibus nec parui momẽti suam sententiam confirmat: scribens gustu aquam hanc salsam & aluminosam comprehendi, & visu sulfuris ac cineris portionem aliquam. Siquidem in eius progressu per riuulos quosdam lapidosos ab eius fęculenta parte productos maxima comprehenditur eius pars aluminosa & salsa. parua autem sulfurea. Nam color croceus sulfureus licet superficialis, ijs in locis sic apparet, veluti in iride comprehenduntur, in qua croceum, rubeum, viridẽ, cęruleum cõspicimus. Quòd si maior fodinæ pars sulfurea foret, cum sulfur multa tenaci & viscida substantia supra cætera mineralia abundet, color citrinus appareret: quod tamen falsum esse in hac aqua, ipso visu iudicatur. Præterea cum sulfuris odor, aliorum mineralium odore magis fœteat, & peius oleat, odoratus sensu comprehenderetur: at is eo loci non percipitur. Nam in balneis in quibus sulfur ita reliqua vincit, vt ab eo denominationem accipere debeãt, duo hæc conspiciuntur, color citrinus, & odor sulfureus, vt in balneis de Petriolo, Siculis, & cæteris talibus. Qua de causa balnea illa non esse sulfurea asserit, sed aluminosa, plus etiam salis quàm sulfuris habentia, ob idque eas vires & facultates habere, quas in horum simplicium viribus recensuit: ex quibus infert eos perperam censuisse, qui existimarunt ea à prædominio sulfurea esse. Deinde addit, fuit aliquorum opinio balnea omnia Paduana eiusdem esse fodinæ: quam non accuso, cum omnia ferè sibijnuicem propinqua sint, & quasi vno aspectu participantia. Nam ea salsa, nitrea, partim gipsea ac cinerea pronunciauerunt omnia. Etiam semper recolendæ memoriæ vir doctissimus ac prope alter philosophus Ioãnes de Dondis Patauinus iuxta balnea montis Groti, & balnea S. Petri, de quibus infra domum construxit, ac instrumenta præparauit, vt ex ipsa balnearum aqua salem albissimum conficeret, & in quantitate notabili. Quod opus efficax argumentum fuit, vt sic opinaretur balnea illa cinere ac sale, & gipso participare. Nam (vt dictum est) nitrum naturam salis sapere videtur & cinis, cum ipse cum aqua salem cõficiat. Addo præterea quoniam videmus in balneis sic sulfureis ingeniari homines sulfur conficere, vt in Petriolo, & in balneis Siculis. In his autem hoc minime fit, aut fieri potest: quoniam si id fieri possibile fuisset, virum tanti ingenij opus hoc non latuisset. Et quoniam vt ex sententia Arist.

dicebatur, omnia talia aliquali sulfure partici-
pant:& etiam hæc aqua Aponi ab eo non omni-
no vacua est: nec tamen in sapore sulfuris com-
prehendetur. Sed cum sulfure sic participet, faci
le sic mihi persuadeo, ipsam magis aluminosam
esse. Habet & aliquid calcis, quoniam calx, vt
dictum est, species est cinerum. Verum cũ mul
to colore citrino, ac odore, & sapore sulfuris
omnino priuata sit, arbitror dicendum nequa-
quam à prædominio sulfuream esse. Nam in
sulfureis à prædominio hæc tria reperiuntur: vt
in balneis Petrioli & Siculis est videre. Præterea
cum sulfur multũ habeat de vnctuoso & aereo:
vt de ipso dictum est, aliquid ipsius in superficie
aquæ comprehenderetur: quod in igne missum
arderet, vt in cæteris talibus, quod minime in ea
reperitur: ipsa enim clara est, & ab omni vnctuo
sitate & citrinitate purgata. Quibus relinqua-
tur salsa & nitrosa, vt sapor eius manifestat. Alu-
minosa magis, vt in riuulis comprehenditur.
Cinerea ex adustione & à sulfure vt cæteræ non
absoluta. Et huius opinionis visus est esse Gen-
tilis, sed de hoc magis infra in de balneo montis
Groti. Hactenus Sauonarola, cuius non solum
sententiam, sed & ipsa verba recitare voluimus:
vt quanti sint ponderis, quisque iudicare possit.
Porrò in hac opinionum varietate Galeni ratio-
nalem viam aggredi oportet: vniuersales metho
dos, quas nos peculiari capite recensebimus, edi
scere: deinde in particularibus aquis, quibus es
vsurus, eas exercere. Quibus in morbis sint vsui
hæ Aponi thermæ nunc tacebimus, ne eandem
rem decies repetere cogamur, & omnẽ metho-
dum præuertamus. Recensebimus igitur vno in
loco, qui morbi à sulfureis iuuari possint, qui ab
aluminosis, qui à nitrosis, & sic in cæteris, & sul-
furea, aluminosa, aliaq; breuiter repetentes no-
minabimus. Sic enim non solum hæc narrabi-
mus, sed quantũ rei certitudo admittet, demon-
stratione stabiliemus.

De Thermis sancti Petri. *Cap.* 14.

A Dictis Aponi thermis orientem versus
ambulanti ad milliaris distantiã rus aliud
sese offert pulcherrimum, situ & fertilitate gra-
tum, è cuius orientali planitie alius monticulus
ad mediocrem altitudinẽ sese offert. In huiusce
montis cacumine aqua feruentissima scaturit
orientalem & septentrionalẽ oram versus riuu-
los transmittens. Atque ciuitatem versus palus
est rotunda, eas aquas oẽs in seipsam recipiens,
& earũdem caliditatem conseruans. Locus hic
incolis iucundus & saluberrimus foret: nisi vt in
Aponi balneo aqua illa corrumperetur, & cor-

D rupta aerem inficeret. Augetur etiam hæc aeris
insalubritas colliũ multitudine, quibus vndiq;
locus ille occupatur. Sunt autem hæc balnea
aluminosa & salsa multum, quorum virtus nar-
rabitur vltimo capite, vbi de omnium virtute
disseremus.

De Balneis Domus nouæ. *Cap.* 15.

A B hoc sancti Petri balneo meridiem ver-
sus ad semimilliaris distantiã progredien
ti, alius sese offert monticulus iam dicto paulo
altior, è cuius occidentali & aquilonari regione
aquæ eructant, præsertim in aquilonari parte
maxima copia scaturiunt, admodum salsæ & fer
uentes, & in planitiem decidunt vndiq; monti-
culis & vallibus obsitam, fossis, paludibus, fon-
tibus, ac riuulis tam frigidæ quàm calidæ occu-
patam. Huius aquæ salsæ non exigua portio in
E domum Io. de Dondis Philosophi Patauini à
paucis annis eius iussu constructæ defluens ini-
bi colligitur, & in salem Philosophi illius Domi
ni Cariensis, ac aliorum industria conuerteba-
tur, aut in ipsa, aut in lacunis illi vicinis. Locus il
le ob vaporum multitudinem, varietatis aquarũ
cõmistionem, & aeris exiguam difflationem in-
salubris iudicatur. Ab hac domo domus nouæ
appellationem balneum accepit. Est autẽ aqua
hæc salsa admodum, aluminis plurimum, calcis
& cineris vt reliquæ aliquid habens.

De Balneo montis Grotti. *Cap.* 16.

A Supradicto balneo cõtinuato meridiem
versus itinere, à balneo Aponi ferè duo-
bus milliaribus oppidum inuenies, cui ad occi-
dentalem partem mons est amœnissimus, quẽ
cum ob balnea, tum ob aeris serenitatem ægro-
F tantes frequentant. Vnde monti & oppido cor-
rupto nomine montis Grotti appellatio est in-
dita, cum mons ægrotorum sit dicendum. Lo-
cus iste procul ab occidente orientalem partem
spectans, à meridionali cõtegitur: alijs salubrior
iudicãdus, quòd orienti sit apertus. Non procul
ab oppido mons ẽ supradictis altior, è quo mul-
ti diuersarum aquarum riuuli hinc inde emer-
gunt. Magnus quidam prope oppidi templum
præterlabitur, in plures diuisus partes pluribus
sufficit lauacris cum occultis, & contectis, tum
detectis, & sub dio in propatulo expositis. Huic
alius vicinus est aquæductus orientalem magis
oram versus, à quo prope prædictum lacuna col
ligitur, quam balneum equorum appellant.
His locis finitima quãplurima adsunt lauacra,
à diuersis fontibus aquam recipientia. Huius fo-
dina vt reliquorum Patauinorum balneorũ est
aluminosa, salsa, gipsea, cineris non expers: verũ
supra

supra alia hæc montis Grotti balnèa aliquid sulfuris accepere. Cuius portio & vis tanta est, vt sulfureorũ vis illis sit attributa, præsertim illi fonti, à quo balneum equorum appellatũ emergit.

De Balneis Sancti Bartholomæi. *Cap.* 17.

A Padua ad duodecim milliarium ĩterual lum olim ædificatum fuit tẽplum cum xenodochio diuo Bartholomæo dicatum, à quo hæ thermæ nomen accepere. Locus ille inhabitatus est, nisi religionis, aut morborum causa eo concurratur. Collibus vndiq; cingitur, nisi qua meridiem spectat. Ab horum montium lateribus varijs in locis aqua emanat, in planitie paludem constituens, nullo vt alia Patauiensia lauacra substratam pauimento, sed lutosam adeo, vt parum tutum sit cœni mollitiei & profunditati sese cõmittere. Siquidem molle admodum est, pingue, ad nigredinem declinans, adeo vt pix liquida videatur. Aqua ipsa vix duorum pedum altitudinem superat: hyeme & vere calorẽ adeo remittit, vt vix à Iunio mẽse ad mediũ Septembris vsui esse posit: ita tamen vt non modo præsentis, sed & præteritæ temporis constitutionis rationem habeamus. Quandoquidem inundantium aquarum copiam situs ille facile recipit, à quibus vim suam immutari necessum est. Quare omnibus tẽporibus non vt aliorum balneorũ aqua calfacit & exsiccat, sed humectat. Siquidẽ non vt in cæteris alumen & sal reliqua superãt, sed bitumen, deinde sulfur, nec tamen alumine, nitro & sale carent. Quod autem bituminis & sulfuris vis aliorum mineralium facultatem vincat, vel hoc vno argumento est manifestum. Quòd omnes qui de eo scripsere, non modo lutum, sed & aquam lentam, crassam, & tactu mollificantem fateantur. Atq; in nodis, in schirris, & induratis neruis, vel partibus tantæ virtutis scribitur, vt supra omnem hominum opinionem ea mollire possit. Quæ omnia cum illis tribuant omnes scriptores, qui fieri potest vt aluminis astrictoria vis superare dicatur, cum illi contraria nempe mollificans insit?

De Balneo S. Helenæ. *Cap.* 18.

A Patauio milliaribus septẽ, ab Apono tribus distat balneum quoddam, cui à diuæ Helenæ templo denominatio est indita, cuius templi vix veteres quidam superstãt parietes, in summo colliculi cuiusdam positi, vndiq; collibus quasi vallo vallati. Emergit autẽ aqua hæc ab occulto fonte ex ea quæ orientem spectat huiusce montis parte, lauacra constituens: quorum vsui domus est ædificata, satis quidem superbi ædificij, sed parum commodi situs. Apud hunc mõtem qua meridiem respicit, stagnum est, aerem putridis vaporibus inficiens, & locum insalubrem reddens. Horum fodinam quidam sulfuream esse volunt ab ipsius caliditate persuasi, aluminis & cineris non expertem. Alij vero aluminosam cinere, sale, nitro, participantem. Nam sulfuris hæc quantitas, vt aiunt, neq; visu, neque gustu, neq; odore percipitur: sed in hac ea conspiciens, quæ in balneo Aponi. immo & caliditatis gradum eundem facto periculo inuenere: vnde quæ eo loci scripta sunt, satisfacient: ibi etenim hęc contrarietas agitata est. Aquam tamen hanc illa potentius aliquantisper calfacere, exsiccare & resoluere putant.

De Thermis Montis Orthoni. *Cap.* 19.

AB Orthono viro Patauino armis, & rerũ gestarum fama præclaro, montem quendam nomẽ Orthoni accepisse ferunt. Hic mons in medio multorum colliũ positus est: quorum duo scriptorum beneficio insignes sunt, ex vna parte mons rubeus, vbi olim Euganeam ciuitatem ædificio & opibus superbam triumphasse legitur, ex altera mons sancti Danielis, tũc Deæ Cereris templum cognominatus, qui montes à septentrione & occidente ab his lauacris aeris iniurias arcent. Qua vero oriẽtem & meridiem spectant nil obuium habent, quod flatus intercipiat. Ab hoc Orthono monte aquæ scaturiũt calidissimæ, à quibus in planitie his montibus cõtigua paludes collectæ sunt, aquam, lutum & facultates habentes, non multum absimilem à balneo S. Bartholomæi. Locus hic inhabitatus omnino perseuerasset, nisi à paucis annis Patauini Virginis, (vt fertur) apparitione commoti Diuo Augustino templum cum Augustinianorum collegio cõsecrasent. Aer ibi impurus est, inficitur enim ab illis stagnis. Hęc aqua lenta & viscida est, sulfur, sal, & alumen habet. Diuturnis morbis à causa frigida & humida, veluti nodosæ arthritidi, duritiei splenis, hydropisi, & similibus morbis præsentaneo est remedio. Sed hæc præter institutũ: his etenim enarrandis suus seruatur locus.

De Thermis Porretensibus. *Cap.* 20.

IN Italia in comitatu Bononiensi à Bononia summi pontificis ciuitate opibus & ædificijs supbissima, quadraginta milliaribus distãt quædam balnea, quę della Porretta vulgo dicuntur. Horum scaturigo à duobus saxis est & latis montibus ad meridiem situatis: quorum in medio, vt aiunt, salis riuulus amplus est, & per duos canales duorum montium aqua sic defluens balnea duo constituit: vnum à dextris, alterũ à sinistris.

Ex

Ex sinistro versus orientalẽ plagam fumi exeũt, D
& vapores clari, ad rubedinem vergentes. Locus
ille siluestris est alpibus Pistoriensibus propin-
quus, ob quarum viciniã adeo alget aer, vt vsui
esse non soleant, nisi à .xv. Iunij ad primam Sep-
tembris. Harũ fodina aluminosa est, & parum
sulfurea, salis, & nitri non expers. Nec vt fodina
hæc, sic harum virtus multum ab Aponi balneis
dissidet, nisi ꝙ hæc remissioris est caliditatis. Vñ
si quæ eo loci dicta fuere perlegeris, non solum
harum naturam contemplaberis, sed & eorum
opinionem, qui inibi sulfur reliqua vincere exi-
stimarũt, erroneam iudicabis. Est autem de ijs
balneis inueterata quædam persuasio, ꝙ virtutis
sint admirabilis, adeo vt nullum nõ morborum
genus ex horum vsu profligari ferant. Atq; cum
id manifestis qualitatibus acceptum referre ne-
queant, ad occultam proprietatem confugiunt. E
Sed nos breuitatis studio his erroribus confutan
dis proprium reseruamus locũ, eo capite, in quo
docebimus quinam affectus ab horum vsu cura-
ri possint, & à quibus. Sine cuius diligenti cogni
tione inutilia sunt quæcunque hactenus dixi-
mus, & dicentur.

De Thermis Romandiolæ. *Cap. 21.*

Romandiola Italiæ regio est à veteribus
Flamminia vocata, cuius vrbes sunt Ari-
minum, Cesenna, Rauenna, & Ferraria. In hac
Romandiola castrum est illorum idiomate san-
ta Maria in bagno nuncupatum, huic castro fi-
nitima sunt tria balnea sibijnuicem adeo conti-
gua, vt ab eadem scaturigine emergere videan-
tur: siquidem illa solus lapideus paries dispertit.
Primum balneum de Turri dicitur. Secundum F
balneum medium, vel alijs suo idiomate il ba-
gno de poltroni: ꝙ scilicet nebulones, segnes &
ignaui soleãt scabie & pustulis vexari, quibus cu
randis hoc medium balneum accommodatissi-
mum existimatur. Tertium balneum dominarũ
vocatur, quod aduersus vteri affectus, qbus ma-
tronæ plurimum angi solent, miros et incredibi
les effectus præstare credatur. Fodinam harum
thermarum sulfuream esse scribitur, ferri, ac ęris
non expertem. Sunt tamen qui velint balneum
de Turri dictum sulfureum esse & alumino-
sum. Balneum vero mediũ magis aluminosum
quàm sulfureum, & temperatæ caliditatis. Cal-
facit autem vsque ad tertium gradum, etiam si
ferri frigiditas renitatur. Siccandi autem vis ca-
liditatem æquat, vel potius superat. Sed hæc ex
Sauonarola, cuius errorem in limitandis ordi-
nibus vltimo capite discutiemus.

De Thermis Vrbis Lucæ. *Cap. 22.*

Lvca Italiæ ciuitas Thuscorum mediterra-
nea à fortunatis distans gradibus triginta
tribus: tria habet balnea, de Corseno, Rubeum,
& de villa. Corsenũ rus est à ciuitate quindecim
milliaribus distans, ibi finitimus est fons, à quo
duo lauacra emanant, pariete quodam à seinui-
cem seiuncta: quorum vnum scaturigini proxi-
mius calidiorem aquam continet alterum remo
tius minus calidã, vt diuturnior in eo mora con-
trahi possit. Aqua hæc limpida admodum est, ta
ctu calidissima, omni extraneo sapore ac odore
carẽs, quia illius loci incolę, panem pinsunt, car-
nes decoquũt, veluti de aqua Balneorũ Aquen-
sium, libro primo narratum est. Eorum quæ illa
aqua conficiuntur esus sitim inducit. Qualis sit
huius fodina parum inter doctos conuenit. Gen
tilis ipsum sulfureum, aluminosum & nitrosum
esse pronũciauit. Vgolinus vero de monte Ca-
tino, cui huius balnei vsus multũ familiaris fuit,
ipsum scribit aluminosum & salgemosum, ita
vt vnum alterum nõ superet: pauca aut minima
sulfuris quantitate participantem. At in harum
opinionum varietate veritatẽ secernere balneo
assistenti non erit difficile, si eius non sit inscius
methodi, cuius meminimus, dum loqueremur
de Aponi balneis. Iuxta balneum hoc sudatoriũ
adest ad præparandũ lauacro corpus accommo-
datum, aut detergendis à balneo cutis recremen
tis. Secundum balneum rubeum nuncupatum
extra circuitum villæ est. Cuius fodina ænea est,
parum aquæ habens, & exiguæ caliditatis, quam
calfacere oportet, si vsui esse debet, nunc nullo
habetur in precio. Tertium balneum de villa vo
catur, à Corseno milliari distans. Lauacrum est
in putei formam, in quo solum tres personæ sta-
re possunt. Eius fodina ferrea est, debilis actio-
nis, dulcis aquæ instar illud esse aserũt. Ob idq;
rarus est illius vsus veluti & rubei. Affirmant ta-
men aduersus calidam renum aut hepatis intem
periem fœlicissimum esse illius vsum, & id si-
tim tollere, cuius inducendæ & augendæ vis,
alijs est indita.

De Balneis Pisarum. *Cap. 23.*

Pisa colonia & ipsa in Thuscorum tractu,
vrbs est clarissima. In huius ditione quin-
que sunt balnea, balneũ vetus, Saniæ, Sanorum,
Reginę, et balneum de aquis. Balneum vetus est
inter ciuitatem Lucã, de qua supra, & Pisarum,
iuxta montẽ sancti Iuliani, reliquis celebre ma-
gis & vsitatum. Ex isto constituitur & aliud bal-
neum, dominarum nuncupatum. Huius fodina
aluminosa est, sulfuris non expers. At cum in
valle

valle ſit paludoſa multũ & cęnoſa eo confluunt aquæ aliæ, quarum permiſtione earum vis & effectus retunditur: præſertim vbi aquarũ inundat copia, qđ balneo S. Bartholomæi & alijs pluribꝰ contigit. Secundum balneum Sanię dictum, vehementer ſulfureum eſt. Tertium ſanorum nuncupatum, quod etiam ſani ſæpe in eo lauẽtur, vt primum vtriuſq; eſt particeps aluminis & ſulfuris. Balneum Reginæ dictum aliquanto interuallo ab iſtis ſeiungitur, ab vrbe tribus milliaribus diſtat, muro vndique cingitur. Huius fodina ferrea eſt aluminis aliquid habens. Ab iſto ad trium milliarium interuallum, apud templum vbi conuentus eſt fratrum de Agriano, in vallibus & paludibus ſitum eſt balneum quoddam aquæ frigidiſſimæ. Cuius fodinam marmoream hoc argumento aſſerunt, ꝙ montes illi marmorei ſint. Huic vim ineſſe ferunt ſteriles mulieres prolificas reddendi, verum non eſt in vſu, nec, mea ſententia, eſſe deberet. Quintum à ciuitate ſexdecim milliaribus diſtat, Lauacrum eſt amplum: aqua limpidiſſima, fundus arenoſus. Fodina ferrea & aluminoſa. Non abſimile multũ eſt à balneo Auinionenſi in comitatu Senarum, de quo poſt dicemus, illo tamẽ minus calidum eſt: ſcaturit. n. à ſubſtantia rariori. Summa animaduerſione dignum eſt huius aquæ qualitatem ita aliquando immutari, vt toto illo anno non ſolũ inutilis, ſed & nocua reddatur. Id ab incolis diſcendum, qui id diſcernere, vel ex hoc vno indicio nouere, ꝙ eo anno Martio, & Aprili menſibus multum turbetur, & croceum recipiat colorem, à quo æneam tunc quidam iudicarunt. Atq; id non ſolum huic, ſed & multis alijs euenit. Qua de cauſa memoriæ eſt infigendum, & à medicis balneo vicinis, aut, ſi deſint, ab incolis ſcrutandum priuſq̃ illo vtaris.

De Balneo Volaterrarum. *Cap.* 24.

A Volaterrarũ ciuitate ad milliariorũ ſexdecim diſtãtiam, plurima adſunt balnea, arte lauantium commoditati & ſecuritati fabricata: ſiquidem locus is ſterilis & inhabitatus eſt. Ex ijs balneis tria ſunt ab eodem fodinæ genere emanantia, nempe ab alumine multo & pauco ſulfure. Extra murorũ ambitum balneum aliud adeſt fodinæ ferreę. Ab hoc loco ad duorum milliariorum diſtantiam ingentia ſunt ſtagna Lacones à populo vocata, in quibus mirabilis ebullitio, aſcendentiaque ſuperficiem vſque cum rumore & impetu corpuſcula conſpiciuntur. Admiratione dignum eſt, quòd ferant tot tamq́ue malignos vapores ab his exhalare, vt illac volantes aues in illos cadere & comburi cogãtur. Vim referunt ſalis, aluminis, & ſulfuris, adeo vt ex eis aquis, fiat ſal, alumen, & ſulfur magna in quantitate. Quo argumento colligit Sauonarola eos falli, qui ſulfur in multis balneis reliqua ſuperare affirmãt, etiam ſi in illis nec manifeſte videatur, nec ex illis confici poſſit.

De Thermis Senarum fama illuſtrioribus. *Cap.* 25.

IN eadem Thuſcorum Italiæ regione, Senarum vrbs eſt, quæ olim reſpublica, à paucis annis ſuorum ciuium diſcordia amiſſa libertate iugo Cæſaris paret. Ab hac ciuitate milliaribus quindecim diſtat caſtrum quoddam, à quo balnea de Petriolo illi finitima denominationẽ accepere. Hæc ſunt cæteris excellentiora. Quarum fodina ſulfurea eſt multũ & aluminis particeps. Sulfuris quantitatem nõ exiguam eſſe argumento eſt odor ſulfuris, qui ad medij milliaris interuallum ſentitur, & innatans ſulfurea & vnctuoſa ſpuma, quæ igni iniecta ardet. Vnde aſſerunt ea, etiam quartum calfaciendi & ſiccandi ordinem attingere, potenter humiditates diſſecare, extenuare, & reſoluere. Nõ procul ab hoc balneo flumen præterfluit Farina nuncupatum, cui vicinum eſt aliud balneum exiguæ caliditatis, in quo qui à mitioribus ad potentiora progrediuntur primum ſe lauant. Huic & aliud propinquum eſt aquæ non calidæ, ſed tepidæ, in quo cucurbitulas, & quas vulgus cornetas appellat, imponere ſolent, vnde nomẽ balnei Cornetarum ſortitum eſt. Qualis ſit horum duorum fodina, nec ex aliorum relatione, nec ex mea experientia compertum habeo. Eſt & balneum aliud nõ procul ab his lapidea teſtudine opertum caliditatis adeo intenſæ, vt vix tolerari poſſit. Huius fodina ferrea eſt, & ſulfurea, à quibus calfaciendi potenter, magis adhuc ſiccandi vim accepit. Ab iſto aliud conſtituitur detectum remiſſioris caliditatis, ob idque accommodatius. Ante iam dicta balnea quatuor balneum quoddam reperitur mediocriter calidum, à quo tria exeũt Epiſtomia irrigationibus accommodata. Cadit autem aqua hęc ipſum in lauacrum, et ab his qui ſe lauant, ſic eodem tempore recipitur: Sulfurea multum eſt, ob idq; calfaciens & inflãmans, nec à balneo de Petriolo virtute plurimum differt. Nõ procul ab iſto huius portio in domunculam quandã defluit, itineris longitudine remiſſo calore, irrigationibus accommodata: quarũ gratia domus illa conſtituta eſt. Porro ex altero pontis latere ſunt fœminis dicata, earundẽ cũ ꝓcedentibus facultatum, hac de cauſa Dominarum balnea nuncupata. Vltra flumen ad ſexaginta paſſus

sus aliud balneum est, quod Caldenarum appellatur, lapidea opertum testudine: cuius aqua clarissima, eius fodina ferrea & aluminosa. Vnde temperate calfacit, sed vehementer exsiccat. Et his etiam duo sunt balnea: vnum viris, alterum mulieribus constitutum. Est & aliud balneum prope Petriolum, Aqua Borla nominatum, quę aqua nitrosa adeo est, vt aluum facile subducat. A Petrioli castro quinque milliaribus distat balneum aliud de Macereto vocatum, cuius fodina sulfurea est, non tamen adeo vehementer ac balneum de Petriolo, & eius aqua longe clarior. Est & aliud iuxta ciuitatem Rapolani dictum, fodinæ multum sulfureæ à balneo Petrioli facultate non multum differẽs. Est & aliud de Auinione dictum, ab vrbe viginti milliarium interstitio seiunctum, fodinæ ferreæ & aluminosæ, nonnihil æris habẽtis. Cuius vis eadem erit quæ balnei Reginæ, sub ditione Pisana: crassioris tamen substantiæ est: ideo suas vires illo tardius & ægrius imprimet. A ciuitate decem & octo miliarium interuallo apud Rodocophanum balneum aliud est, cui a sancto Philippo denominatio est indita. Eiusdem fodinę cuius balneum de Petriolo, si Gentili credimus. Leuior tamen tenuioris essentiæ, nitri plurimum habens: vnde minus illis calfacit, sed plus exsiccat. Hinc in cerebri affectibus ad humorem frigidum, humidum, & crassum extenuandum, dissecandum, & dissoluendum illo aptius est. Nec prætereundum huius aquæ vim aquarum inundatione, & ventorum aucta agitatiõe immutari. Alia adhuc multa in hac Senarum ditione inueniũtur, sed fama & hominum opinione excellentiora nominasse sufficiet.

De Thermis Viterbij. *Cap.* 26.

VIterbium à Desiderio Longobardorum Rege vltimo conditum fuit, quo significatur superba structura. Iacet hæc vrbs inter Phaliscos, sed ij hodie in Thuscorum nomen concessere. In huiusce vrbis comitatu decem sunt insignia balnea. Quorum excellentissimum est balneum de Grotta dictũ, milliari à ciuitate distans, testudine lapidea tectum, fodinæ ferreæ & æneæ. Nam eius aquæ color ad auri colorem declinat, vnde illam auri vim habere arbitrantur. Sapore autem percipitur æris gustus, hinc eius fodinæ particeps iudicatur. Deinde quòd illius potio aluum soluat, sale vel nitro expertem non esse colligunt. Limpidissima est, gustui adeo delectabilis, vt nulla noxa ingenti quantitate nonnunquam ab ægrotis bibatur: Maximam siccandi & astringendi vim habet, vnde relaxa-

D tis membris robur addit. Præterea ratione nitri leniter resoluit, superflua recrementa consumit, calfacit, & sitim inducit. Adeo tenuis essentiæ est aqua hæc, vt cum in vasis exportatur, etiã bene obturatis, eius vis euanescat. Aliud est balneum vallis Kaym appellatum, quod alio nomine balneum Dominarum dicitur. Calidissima est magis quàm hyeme, æstate, antiperistasis ratione: vt puteorum aquis accidit. Illius fodinam aluminosam & æneam magis quàm ferreã scribunt, calidam, siccam initio quarti ordinis & aluminis ac ferri ratione multum astringentem. Tertium balneum cruciatorũ nominatur. Epistomia habet irrigationibus accõmodata aqua in Lauacrum decidente. Hanc sulfuream asserunt, nec ferri ac æris est expers. Pręcedenti crassioris essentiæ est & calidior, quòd calor substantiæ insit crassiori. Quartum balneum Bulicani

E appellatur milliari à Viterbio distans: tẽperate calidum est, aluminosum & ferreum, exsiccat quidem, at citra calfactionẽ. Ferunt hanc aquã (mirabile dictu) colorem auri, aurichalchi & stãni per vices recipere. Quintum est balneum de Bussetis vocatum, sulfureum & ferreum. Sextum est balneum de Palatijs dictum, aluminosum & sulfureum, alumine superante. Vnde vt qualitatibus, sic virtute balneo Montis ægrotorum sub ditione Paduana similis est. Præter has manifestas qualitates, à tota substantia, aut si mauis, à forma illius aquæ illam speciem constituente: illi tribuunt occultas quasdam proprietates aduersus iecoris affectus. Vnde Lepram, scabiem, & similes cutis fœditates hepatis vitio genitas, supra alia curare creditur. Septimum nominatur balneum S. Marię in Felice, sulfureum

F & ferreum est, aqua lenissima: caloris sui impressio suauis adeo, vt multi hac de causa balneum suaue denominarint. Octauum Prati dicitur, sulfureum sed leniter. Ad dissoluendos flatus pręsertim vteri iudicibilem facultatem habere creditur. Nonum Paganelli appellatur, aqua limpida est, ac ad varios effectus bibitur, pręsertim ad appetentiam roborandam. Etiam si multorum opinio ferat hoc, velut & cętera iuxta Bulicanum scaturientia balnea, aluminosum & ferreum esse: tamen ex effectibus suis soluendi, aperiendi ac abstergendi colligit Sauonarola, nitri, salis, & aluminis, magis quàm ferri participem esse. Decimũ Asinellę balneũ appellatur, aquę limpidissimę. Cuius fodina, vt quidam aiunt, ęnea, & sulfurea est: ęris tamen vi superante. Atque cum inter scriptores parum conueniat, cuius fodinę sint hęc balnea, operępretium erit

consiliũ nostrũ sequi, qđ de balneis Aponi agentes ꝓposuimus, & penultimo cap. declarabimus.

De Thermis Asculi. *Cap.* 27.

ASculum vrbs in Picæno, quod hodie Marcha Anconitana dicitur, vno gloriatur balneo sulfureo, sed parum & aqueæ humiditatis plurimum habente. Vnde leuiter calet, et sulfuris effectus ęgre imprimit. Quare inutili illorum gloria omissa ad alia properemus.

De Thermis Vrbis veteris.

VRbs vetus inter Thuscos posita castrum habet S. Cassiani nomine appellatũ: iuxta quod castrum ad semimilliaris distantiam nouem sunt balnea omnia fodinæ aluminosæ, & ferreæ superante alumine. Primum est balneum della terra. Secũdum balneum Caldaia dictum, ꝙ primo calidius sit: adeo enim calidum est, vt in eo minimam moram ferræ queant. Tertium sanctæ Marię dicitur, valde calidum est & siccũ. Quartum balneum de Caldagna appellatur, calidum vehementer & siccum. Lingulas habet seu Epistomia, quibus substrati ægrotantes irrigantur, diu tamen eam irrigationem ferre nequeunt, ob aquæ intensam caliditatẽ. Quintum Ficuncellæ seu della Figatella nominatur: hoc temperate calidum est. Sextum balneum Grottæ. Septimum sancti Georgij, calidum quidem, sed magis siccum. Cui hæc præcipua attribuitur facultas, ꝙ vulnera & vlcera ĩueterata glutinet. Octauum Poin balneum appellatur, calidum, tenuis essentiæ, sudores ob id prouocãs. Nonum est balneum de luto dictum, cuius vires potissimum sunt aduersus vlcera sordida, & difficilis glutinationis, nodositates & neruos contractos, sed hæc suo loco. Scribunt oportere patientes in illis stare per mensem cum dimidio & vsque ad duos. Omnium horum balneorum aqua clarissima est, & bibitur, & ex eadem clysteria fiunt. Quæ actu calidiora sunt, putat Sauonarola alijs plus aluminis quàm ferri habere: sed & his discutiendis suus seruatur locus.

De Thermis Perusii. *Cap.* 28.

PErusium siue ϖερουσίας Ptol. ciuitas insignis in Tuschorum regione collocata, vnicum habet balneum Montis alti nuncupatum: viribus admodum imbecille. Eius aqua nigra, fœtida hyeme frigida, sulfuris & asphalti aliquantulum habet, æstate incalescit, aduersus affectus ab humore frigido & humido genitos valere existimatur.

De Thermis Montis Catini. *Cap.* 29.

CAstrum est à Monte Catino denominationem sumens, iuxta quod milliaris ĩteruallo aquæ salsæ ingens est copia, ibi balneum vnum erat, olim viribus & ædificij superbia laudatissimum, illud hominum fama, hoc ruina docet. In eo aqua salsa dulci permista colligitur, sed exigua quantitate. Huic vicina palus adest, circa cuius ripas nascitur Tamariscus magna in quantitate, cuius vsu incolæ asserũt, in iuncturarum doloribus iuuamẽtum sentire. Aliud ibi est balneum bipartitum, vna eius parte fœminis recipiendis, altera viris affabre constituta. Porro Florẽtina Respublica tertium ædificauit locũ anno M CCCXX. non hominum salutis, sed salis studio. Cuius elaborationẽ reliquere post aliquot annos re ipsa edocti, impensam salis prouentus excedere. Hęc aqua bibi potest, vt Porretensium balneorum.

De thermis Terræ laboris Neapolitanis de Agnano dictis. *Cap.* 30.

TErra laboris Italiæ portio, multis nominibus beatissima, ĩter Latium & Calabriam sita, quæ olim Campania dicebatur, cuius vrbes sunt Neapolis, Capua, Cumæ, Theanum, Suessula, Atella, Nuceria, Aduersa, & aliæ cõplures: decem habet balnea, quæ nullum non morbi genus propellunt, iactatur hoc vulgo, velut & scriptura in marmoreis lapidibus insculpta designatas olim fuisse illorum vires, sed medicorum (si Dijs placet) astu elisas, ne illis inconsultis vsui essent. At verum ne id sit, parũ angor, illud meme magis torquet. Quòd tã celebrium balneorũ fodinam à nemine descriptam inuenire potuerim. Vnde præter solitum & propositum ordinem cogor particulares effectus illis attributos afferre, ne ieiuna omnino & sterilis sit de tam illustribus balneis suscepta narratio. Verum qui illis vsurus erit, longe certius hãc facultatem discet, si quæ duobus vltimis capitibus proposuimus, sequatur, q̃ si nobis aliorum dicta narrantibus crediderit. Primo hypocaustum ibi adest, angusto loco camerato, vbi statim sudor elicitur. Ante ipsum lacus est ranis & anguibus abũdãs, in quo non nascuntur pisces. Huius fodina ignota est, at ex affectibus & fodinis finitimorum cognosci potest, siquidem cum illæ sulfure participent, & hanc sulfuris expertem nõ esse arbitrandum est. Aduersus hypochundricos dolores, scabiẽ & alios cutis effectus plurimum põt. Aliud nominatur sulfureum, dolori capitis antiquo, lachrymis compescendis, acuendo visui, dolori ventriculi, scabiei, & sterilitati est accommodatum, si horũ causa fuerit humor pituitosus. Ferunt eius vsu febres & rigores sanari, quod non credo. Tertium de bulla dicitur capiti oculis,

hepati,

hepati,spleni,& vtero vtile. Quartum Astrane appellatur,cuius decidens in caput gutta ἐμβροχὴν Græci vocant, catharro seu destillationi, & patientibus oculis confert, ventriculi fastidium tollit,appetentiam prouocat,pulmones tussi fatigatos,pectus, & raucedinem lenit. Quintum de Iuncare dictum, iuxta littus maris positũ est: ventriculum & hepar roborat, cor & animum exhilarat,suspiria tollit,gaudia ĩducit, & alacres homines reddit, renes roborat, & coitum excitat.ferunt eius vsu febres curari,etiam vehementissimas ac malignas, quin & hecticas primæ & secundæ speciei,quod creditu perdifficile est. Aliud est iuxta littus maris Locus appellatum, fons est paruus,sed viribus ingens adeo, vt de eo literarum monimentis proditum sit, à quocũq; morbo,à quouis dolore, à qua voles angustia,loci aquam liberare. Capiti, oculorũ fluxionibus, caligini,suffusioni,ventriculi coctioni, & renibus consumptis subuenit. Et multa alia operatur auditu miranda, vnde Neapolitani hoc præ ceteris colunt et extollunt. Porro prętereundũ non est,ꝙ de balneantibus sic scribitur, vt patiẽs illic se credat esse Deum. Est enim aqua suauis, tepida & corpori multum grata.Septimum balneũ de Cripta appellatur, iuxta maris littus existens,eius aqua calida non est,sed dulcis,quæ bibi potest.Potata vẽtriculi & hepatis debilitatem tollit,hydropicis nocet, pulmonẽ læsum sanat, & tussim mitigat, ac aufert. Aliud est Petra dictum,quoniam petram hoc est calculum frãgit, omnes capitis molestias propellit,surditati,oculorũ caligini, suffusioni succurrit: pectus & cor roborat,vrinæ meatus aperit, arenulas eijcit, lapidem,si calida bibatur,frangit. Nonum Colatura vocatur,cor exhilarat,pulmonis affectus & tussim à fluxione tollit, eandem si sæpe bibatur prohibet,vẽtriculum & coctionem roborat, appetentiam excitat. Decimum Lauacrum nominatur,confert spleni ac eiusdem duritiei & iecori subuenit.

De Balneis Siciliæ. *Cap.* 31.

INsula Trinacria plura habet balnea diuersis sita locis,inter quæ vnum reliquis excellentius,paulo altius repetitum sermonẽ exigit. Hac in insula mons est Gẽmarum dictus, palmis fœcundus,in cuius ima parte vrbs est Sacha nomine.Mons iste à summo ad imũ vsq; cauernosus, receptacula maxima & anfractus horrendos habet,in quibus olim malos dęmones habitasse ferunt,& finitimis incolis plurima intulisse dãna. Quod Diuus Petrus dum Christianam legem orbi promulgaret,intelligens, Calogerum Paulum,& Iorlãdum,ac alios quosdam Christi discipulos eo trãsmisit.Calogerus in peculiare domicilium locũ illum elegit, & ad corporis mortem vsque retinuit, expulsis in nomine Domini malis spiritibus.Eo concurrebat populus non solum vt animi sanitatem reciperet, cognito vero Messia,sed & corporis,cum id in primitiua Ecclesia propagandæ fidei primum & maximum testimonium fuerit,non solum Christo consuetũ,sed & suis sectatoribus præcipuis concessum. In cacumine huius montis antrum est angusto admodum ostiolo.Speluncam hãc intus sedilia hincinde intus coronant, commoditatis gratia constituta. In medio puteus est ab imo ad summum montis vsq; protensus,vbi aqua scaturit calida,sulfurea,& ferrea,à qua sursum lati vapores antro hypocausti humidi nomen tribuunt. Ad montis radices emergit hæc eadem aqua. Ibi lauacra sunt constituta,viris seorsim,seorsim mulieribus,sic brutis. Persuasit sibi gens illa probũ illum virum,in eo antro orare solitum fuisse, & illis lauari aquis,sicq; non solum à fodina & natura illis hanc inesse virtutem, sed & diuinitus acceptam putat. Auget & retinet hanc hæresim, quod singula hypocausti sedilia,singulis morbis constituta dicant, ea lege, vt tale genus morbi à Lauacro & Laconico curari nequeat, nisi in determinato sedili æger sedeat. Id vt cognitu vnicuique facile esset,eas proprietates ac varietates, sedilibus inscriptas fuisse,ac designatas aiũt, sed scripturam illam medicorum liuor (si Dijs placet)aboleuit.Excusatione digniores, si canerẽt, aut,si malunt,flerent.

Tempus edax rerum,tuq; inuidiosa vetustas
Omnia destruitis.

Hæc causa est,ꝙ qui olim ab illis prodibant effectus(vt illi aiunt)hodie non sentiantur.Sed quid mirum si apud barbaram gentem tam alte radices fixit hæc opinio,cum hodie in nostratium ciuitatibus,quantumuis bene constitutis,Aquam D.Alberti,D.Petri martyris,& aliorum nomine consecrari,& populo distribui videamus,aduersus febres,& alios morbos. Tantum vbiq; & omnibus in rebus potest tyrãnus pessimus mos. Sed ad huius balnei qualitates redeo, vt ex illis facultas elici queat. Sulfureum est & ferreum, cuius indicium hoc est Sauonarolę, quod herniã flatuosam & ἐντεροκήλην,seu herniam intestinorum curet.Aliud est balneum inter vrbem Reparani,& castrum Alcani situm. A castro quatuor milliaribus distat. Huius tria sunt lauacra, in vno aqua calida est,in alio calidior,in alio calidissima, adeo vt in eo oua facile coquantur.

Sunt

Sunt & alia pleraq; in hac insula balnea, quæ oĩa cum sulfurea sint, ipsa ad sulfureorum considerationem referre sat erit. Sunt & in comitatu Panormi plurima Termini nominata, à castri nomine, cui vicina sunt.

De Thermis Aquarij. *Cap.* 32.

IN eadem Italia in via Aemilia ĩter Boios cispadanos vrbs est insignis, Regium Lepidi dicta, à qua ad viginti duorum milliariorum interuallum opidum est Aquarium nomine. A quo ad milliare balneum est, cuius aqua limpida, clara, & frigida scaturit: odore suaui, qui camphorã referre videtur. Cum in ea lauari debẽt ægrotantes, igne calfactam vasis imponunt ligneis. A paucis annis vt vsui esset, ægrotantium commoditati ædificio ornatum est. Huius fodina aluminosa, nitri & salis particeps, sulfuris vel parũ, vel nihil habet: vt vno verbo concludam, id & fodina, & viribus Porretensibus simile asserit Sauonarola.

De Balneis Carpensibus. *Cap.* 33.

CArpum ciuitas in Italia, quã Strabo lib. 5. vt quidam volunt, Nacros campos appellauit, inter Cispadanos in Boiorum tractu non procul à Mirandula. Ad.xxxiij.milliaria castrũ habet nomine Brandula, à quo milliari distat balneum quoddã, cuius virtus cognita fuit anno M.CCCCVIII. Cum enim aqua frigida sit, salsi saporis aliquid habens, quæ finitima loca pascebant armenta, illius potione magis q̃ aliorum fontium delectabantur. Cumq; in boues dicto anno crassaretur morbi quoddam genus, sanguinem per vrinę meatus expellens, quotquot ex ea aqua potabant, conualescebant, etiam si alijs letalis esset morbus ille. Hic rumor cum paulatim in populum spargeretur, multi è vicinis oppidis renum aut vesicæ affectibus cruciati, ex ea aqua biberunt. Atq; experientia obseruatum ac compertum est nephriticos & colli vesicæ excoriationem patientes curatos fuisse. Id animaduertens Magnificus Galasius ex eius castri dominis, illius aquæ quantitatem Sauonarolæ transmisit, quo tempore de balneis scribendi prouinciam susceperat, vt eorum fodinam & vim cognosceret, cognitã suis scriptis immortalitate donaret. Qui eam asserit limpidam, actu frigidam, ingrati saporis, & odoris nil habere. Sulfuris aliq̃d habet, sed parum: nã eius pars cœnosa igni iniecta sulfur leniter olet. Estq; aluminosa magis, pauco sale participans, verum horum omnium parum habet. Ab ijs astringens & citra mordacitatem exsiccans redditur. Eam ob id non refrigerare, sed primo gradu calfacere affirmat, & initio tertij exsiccare. Vnde vlceribus glutinandis eã plurimum valere existimat, & in alijs de quibus vltimo capite dicemus. Hæc de Italiæ balneis narrasse sat sit, ob quam narrationem plurimum Sauonarolæ debes lector candide.

De Balneis Vinadi. *Cap.* 34.

IN eiusdem Italiæ extrema parte, quæ Pedemontium vocatur, à Cuneo insigni oppido tredecim milliaribus distat oppidulum Vinadũ, quod vulgo dicitur Vine, sub Dinæ diœcesi situm, quæ ciuitas est in Prouincia. A quo ad quatuor milliarium interuallum scaturiunt balnea quædã non naturalis, sed diuinissimæ cuiusdam virtutis, vt effectus singulis annis liquido commonstrant. Quod ego à Medicis Cunei & Demontij intellexi, & à multis, qui illorum auxilio ab incurabilibus morbis sanati sunt. Illorum fodina sulfurea est: vnde vicina loca sulfur manifestissime olẽt. Et si argẽteum nummum vel anulum illi immerseris fonti, fiet niger, aut diuersi color: si vero aureum, pulchrior. Ferunt & vnũ ibi esse fontem ferreum artubus roborandis miræ efficaciæ, ne iterato redeat Arthritis. Id in seipso se expertum mihi narrauit excellentissimus Cunei Medicus Dominus Alexis, qui podagra vexabatur. Sic & in alijs experiẽtia compertum habebat. Est autem illorum situs huiusmodi. A supradicto Vinado ad quatuor milliaria planities, aut potius vallis est semimilliaris longitudinem & quinquaginta passuum latitudinem vix superans, quam vndique montes cingunt, & intermedius riuus irrigat. Horum montium duo septentrionem, alij meridiem spectant, qua planitiem cingunt. Qui meridiem, arboribus abundant, vnus abietibus, alter fagis. Qui septentrionem vergunt, saxosi sunt, nil ferè præter dumeta & pastorum tuguria habentes. Ex altero horum montium qua in vallem ingressus est, fontes oriuntur è saxo montis instar eminẽtissimo. Primo fonti riuo proximo Luti nomen dedere, quòd plurimum Luti in fundo habeat vtilissimi. Huius aqua calet quidem non tamen inten se adeo, quin immersum digitum ferre queas. Paulo vlterius occidentem oram versus ad decem passus, ex eodem saxo alius emanat fons, ad duorum brachiorum, à terra, altitudinem scaturiens. A quo Embrocha seu irrigatio fit. Huius aqua supradicti longe calidior, adeo vt illius contactus ferri nequeat. Mutaturque eiusdem caliditas pro temporum mutatione, siquidem nubilo vel pluuio cœlo calidior existit, quàm sereno, & mane quàm vesperi. Fontem hunc postes circundant et tegunt in modum Tugurioli.

Scaturientem

Scaturientem aquam recipit canalis ligneus, ex quo aqua in subditum alterum canalem descendit, qui tria habet Epistomia, tribus eodem tempore irrigandis hominibus accommodata. In prioris canalis extremitate capsa lignea posita est reliquum aquæ recipiens, vt refrigeretur: & canali subdito cōmisceatur. Huic alius fons proximus est Lutum dictus, aquam minus calidam isto emittens: cuius Lutum præcedenti commodius & vtilius iudicatur. Supra fontē hunc à medio eiusdem saxi quartus emanat fons, balneum constituens: per subterraneū cuniculum, in domum à fonte ad viginti passus, aut circiter secus riuum positam, defluens. Defluit autem in stupham primum, deinde à stupha, in duos diuisa canales, in duo lauacra quadratæ figuræ longitudinis & latitudinis brachiorum ferè quatuor, altitudinis vero ferè duorum: quorum alterum ab altero vix quinq; distat passibus. Ex his lauacris & spatio in ambitum relicto lectulis recipiendis accommodato, media illius domus pars nempe infima continetur. In cuius medietate, nempe inter duo lauacra, ascensus est in supernum cubiculum totam domus latitudinem comprehēdens: ægrotis recipiendis inferiori accommodatius. Ex his lauacris sunt qui ferant balneū oriētalem oram respiciens, salubrius esse occidentali. Et reuera ferè semper est in illo maior aquæ hyatus influxusq;. Silentio prętereundum non est ab eodem saxo proximos esse plurimos fontes aquæ frigidissimæ. Sunt & calidi multi alij, quos prætereo: quòd inutiles sint, & riuo immisti deperdantur. Inter illos, mirabile dictu, ꝑpe Epistomia secus riui ripam vnus scaturit, cuius aqua aquæ riui instar olei innatat. Loci illius aerem satis temperatum ferunt, præsertim vere & autumno: etiam si vallis tota ventis à meridie ferè semper agitetur, præcipue sereno tempore. Hæc sunt eorum quæ de his audiui capita: qui plura & magis instituto attinētia sciet, ea addat. Nos in horū historia ingeniosissimo Antonio Bergæ Medicinæ studiosissimo non paruam fidem merito tribuimus: qui eo proficiscens mea causa id oneris susceperat.

De Germaniæ Thermis. *Cap.* 35.

IN Germania Europæ parte maxima & celebratissima quàmplurima sunt balnea naturalia, ex quibus pauca quædam recensebo, quæ à Fuchsio viro doctissimo & fide digno habui. In horū numero merito primas partes sibi vendicant thermę in Cuniensi Diocesi sitæ, quę Germanis Pfesferesbad, dicuntur, hoc est, piperina balnea. Constant mistura auri, sulfuris & nitri, harum aqua non continuo manat, sed tertio die Maij erumpit, decimo vero quarto septembris iterū sese subducit. In Lothoringię montanis (sunt autem Lothoringi populi qui à Burgundis separantur Vosego monte: quorum ciuitas episcopalis est Tullium) balnea sunt, quę plūbers, quasi plumbea, ob nimirum copiosam plūbi misturam vocantur. Constant ex plumbi, vt diximus, sulfuris & aluminis commistione. Horum inter Germaniæ balnea mentionem facere placuit, quòd ex omni ferè genere terrarum homines illuc commigrent. Haud procul à Badenijs Heluetiorum Thermę salubres habentur, quarum mistura constat ex copioso sulfure, & exiguo alumine, vnde calfaciunt potenter & exsiccant. Erat olim Badē quod Cecinnę milites subuerterunt, castrum inter Heluetios, vbi sunt Thermę, conditum aduersus Germanorū & Rhetorum, qui hodie Grisones appellantur, subitas excursiones. Quod illic velut aditus quidam pateat in Heluetiorum agrum. Est etiam nunc Sueuis illac iter in Narbonēsem Galliam seu Celticam. Hac porrò ętate oppidū est, quod Baden vocant Heluetij: peramœno salubrium aquarum vsu frequens. Agnoscit hac nostra ętate vetustiorum octo pagorum cōmunem aristocratiam. Sunt & in inferiori Badenia, vbi Marchio Badensis residet, balnea mirę efficacię, quorum mistura ex sulfure, sale et alumine existit. in Ducatu vuirtembergensi haud procul à Chalb oppidulo sunt Thermę, quę à Nartiana silua, quam Glareanus Hartianam vocat (sic autem Romani superiorem partem Hercinij nemoris appellant) Germanice Schunartzunald oder vnilabad, hoc est, ferinę nominātur. Ex eodem qua priores mistura cōstant. Sunt tamen qui cupri & nitri mistionem accedere putent.

Haud procul ab his Cellenses sunt thermę, quarum mistura ex modico sulfure, alumine & cupro constat. Cellensis Glareano lacus est, quē suo lapsu Rhenus efficit: Quem alij à Pomponio Mela Venetum vocatum contendunt. Nostra ętas Cellensem ab Radolphi Cella insigni oppido nominat.

In eodem etiam Vuirtembergensi ducatu ad Geppingam oppidum Thermę sunt, quę Germanice Saurbrum, hoc est acidus fons appellantur. Ex acidis, inquit Fuchsius, quibus exigua sulfuris accessit portio, harum mistura constat.

Similis prope mistura est earum thermarum, quę in Au sunt prope Roteniburgum ad Niterum situm, copiosiore tamen sulfuris portione constant, ideoq; minus prioribus acidę, quo etiā nomine

nomine calidiores existunt, maiorique exsiccandi, ea quæ in partium cauitatibus delitescunt facultate præditæ.

In finibus lacus Podmici, quem Constantiensem vocant, Thermæ habentur Embs dictæ, aluminis & nitri mistura participantes. Lacus hic à Rheno per ea loca irrumpente efficitur, Brigantinum Plinius ac Solinus appellant, eũdem Mela Acronium nominat.

In Alsatia vel Elsetia Glareano prope Gebersuneiler, Thermæ sunt, quæ ex mistura aluminis, nitri & ferri constant.

In Bohemia apud Elembagium oppidum, Thermę sulfuris & aluminis misturam obtinẽt.

Vuisbadenses Thermę ex sulfure, alumine et exiguo nitro constant.

In Baioaria sunt Thermæ, quas Gastein nominant, quibus vehemens adstrictoria facultas inest, ideoq; omnia corporis excrementa dissipant, & absumunt.

Apud Abudiacum Baioariæ castellum, supra Reginoburgum Thermæ sunt, quæ sulfuris, aluminis, & nitri misturam obtinent, odore oua frixa referunt.

De Variarum aquarum varijs naturis, & miris quarundam proprietatibus. Cap. 36.

IN Cilicia versus Pamphiliã fluuius est Charadrus noĩe, ex quo si mas & fœmina Verno tempore biberint, mares gignunt.

Amoris incendium qui impatienter fert, lauet, & bibat, è Selennio.

Himera Siciliæ fons huberrimus in duos ramos diducitur, quorum vnus dulcis est, infectus alter salsedine.

Aleos siue Olocas Bithinię fluuius est: ex quo si periuri biberint, flãma incenditur in pectore.

Clitumnus Italiæ fluuius est ĩter Phaliscos, q armẽta ex eo bibentia cãdore inficit, idcirco Virgilius in Georgicis. Hinc albi Clitũne greges.

Melas Beotiæ amnis bibentia animalia nigredine colorat, vnde & illi nomen.

Xanthi potu rufescunt armenta.

Ex Penæo Thessalico, & ex Astace Pontico fluminibus, bibendo nigrescunt oues.

Cidnus amnis podagricis auxiliatur, neruos sua frigiditate emollit, tam in hoĩbus q̃ bestijs.

Cephisi potu, licet ex eodem quo Melas amnis lacu fluat, candicant greges.

Sybaris & Chratis Italiæ sunt flumina in magna Græcia, ille nigredinem, hic candorem bibentibus inducit.

Gallos Phrygiæ fluuius furorem mentis immittere putatur.

Nilus tametsi præceps feratur, nullas ex se tamen auras gignit. Eius aqua fœcunda est, vt animentur sæpenumero glebæ.

Axius Macedonicus capillum nigrũ efficit.

Haliachmos eiusdem regionis album.

Ochus Bactrianis pulchra salis dat ramenta.

Silari Itali aquis immissi lapidescunt in eadẽ.

Cereus & Neleus Eubœæ sunt amnes: albedine illo, hoc nigrore pecus inficitur.

In Velino lacu deiectum lignum lapideo cortice obducitur. Eiusdem potẽtiæ Surius est Colchidis lacus.

Arethusa lacus, in quem Tigris irrumpit, omnia pondera sustinere dicitur. Præterea Amnici pisces nunquam lacum attingunt, nec Arethusei fluuium.

In Atamana palus est immensa Italiæ prope lunam. Cuius potu in furorem alij, alij in stuporem aguntur.

Inter Mazaca, & Tuana Cappadociæ vrbes lacus est in quem pars harundinis demissa, vel lignum paulatim lapidescit, nõ mutata quę aquis extat, parte reliqua.

In Pusidamo Alpicę lacu, nihil immergitur, huiusmodi naturę & Sirbonis lacus bituminosus.

Salsi lacus habentur in Africa ad Iouis Ammonis templum. Sic in Armenia, qui Matianus appellatur lacus.

Ex Arsino lacu aqua non bibitur, propterea ꝙ & nitro abundat, & vestes scindit immissas.

Lacus Agrigentinus omnia pondera & ipse sustinere dicitur.

Inter Laodiceam & Apamiam fœdi odoris lacus exundat.

Gelonium Siciliæ stagnum cum cœlum serenũ est malo odore vicinos abigit. iuxta id duo fontes effluunt: è quorum vno fœcunditas mulieribus, sterilitas superinducitur ab altero.

Ex Petrensi Siculorum ebibens vipera moritur euestigio, cum cæteris animalibus sit salutaris eius aquæ potus.

Asia palus, cuius meminit Virgilius propter innascentis absinthij copiam amarissima est.

In Sanum locum in Troglodytis esse affirmat Iuba, candidis serpentibus in centum cubitorum scatentem, qui ter singulo die fit amarus: mox salsus, deinde dulcis.

Syderis qui & Silicis vocatur, lacus est Indorum, cuius adeo leuis est aqua, vt etiam leuissima non sustineat.

In Rheatinis Italiæ paludibus iumentorum vngulæ durantur.

In Cilicum tractu tanto impetu sursum aqua-

rum vis irrumpit, vt si hastam velis demittere, non possis.

Betis oppidum est Hispaniæ, vbi putei maris æstum consequuntur.

In Hysia Beotiæ vrbe puteus fuisse legitur, ex quo qui ebibissent futura vaticinabantur.

Bais in Italia aquæ sunt & ad salutem, & ad voluptates idoneæ.

In Pithecusis aquæ sunt calculum discutiētes è vesica, huiusmodi potentiæ aquas habet Astipalea insula vna ex Sporadibus.

Ad Hierapolin vrbē trans Męandrū fluuium aqua lapidescit in tophum: ita vt qui aquęductus deriuant, integra septa ex illis aquis conficiant.

Vltra Hispaniolam occidentis insulam, Bonicam insulam esse ferunt Hispani, cuius aquæ potu reiuuenescant senes.

Aequicolis in Italia, & in Alpibus, & in Augustensi valle, & in Taurinis aquæ passim scaturiunt, & è niuibus liquescunt, quæ bibentibus turgidum guttur reddunt.

Debris fons est Garamantū, à meridie ad mediam noctem feruentibus aquis æstuat, in reliquis horis riget?

Fons Iouis Ammonis in meridie alget, sub noctem calet maxime.

Apud Trogloditas Aethiopes fons est ab ortu ad meridiem rigēs, à meridie ad occasum tepescēs: in nocte feruore & amaritudine īficitur.

In Aethiopia etiā fons emergit, qui circa meridiem adeo friget, vt potui sit inhabilis: media autem nocte adeo feruet, vt tangi non possit.

In Dodona Sylua fons est, qui tametsi naturę sit rigentis, super eo tamen vestes expassas accendebat in flammam. Idem meridie semper deficiebat: iccirco Anapauomenos, hoc est quiesens est appellatus.

In Illiricis ēt sup eos vestes explicatas vrebat.

In Collibus Lario lacui imminentibus fons Plinianus emergit, aspectu sacer & venerabilis, qui singulis horis & tumescit, & residet. Hoc se vidisse asserit Gaudentius Merula Nouariensis, ex cuius memorabilium libro, quę hoc cap. à me narrantur, deprompta sunt. Huius viri authoritas non parui ponderis apud me est, cum ob singularem eruditionem, & multā lectionem, tum ob vitæ integritatem.

Non longe ab Halicarnaso, Salmacis, fuit opinione vulgi damnatus, ꝗ bibentes ex eo viros muliebri mollitie contaminet.

Paros insula fontem habet, in quem si pannum album immerseris, nigro colore infectum extrahes.

Non procul ab Euripidis Poetæ Græci tumulo apud Macedonas, duo simul fontes concurrunt, quorum vnus potus est saluberrimi, letalis alter.

In Halesino tractu fons visitur tranquillus cum siletur: perstrepentibus autem Tibijs vltra margines exiliens.

Exampheus fons Hypanim fluuium ita inficit amaritudine, vt nullum animal bibat ex eo.

Ex Caucaso monte fontes effluunt, qui immersas pelles aureis replent arenulis: vnde locus datus fabulis, de aureo vellere.

In Littore Germanico vltra Rhenum, fons est dulcis, ex quo qui ebiberint, intra biennium & dentium eradicationem, & compaginum dissolutionem patiuntur.

Ex Berollo Taurorū colle tres fontes erumpunt: quorum haustus & sine remedio, & sine dolore lethalis est.

Susis Persarum vrbe fons est, cuius haustus dentes euellit.

Fons Cææ insulæ bibentes hebetat.

Chios fontem habet execrabilis virulentiæ: sensus enim & sanam mentem destruit.

In Italia in via Campania, in campo Corneto fons est, in quo anguium, lacertarum, & serpentum ossa, conspiciuntur, quę si extrahere volueris, nihil inuenies.

Muttianus refert Cycinem fontem cupidinis amorem sedare.

In Paphlagonia, & in Naxo īsula fontes sunt inducentes bibentibus ebrietatem. Sic apud Italos in agro Caleno: sic in Adro insula.

Iuxta Solos fontem esse Polycletus retulit, vicem olei egregie supplentem.

Reperiuntur & fontes, qui miram picis copiam exhibent, vt circa Dirrhachium, Apolloniam, & Zacinthum.

Ferunt Tharsi Magnesiæ, in Isuncio Aphrorum oppido, fontes esse: quorum haustus voces canoras facit.

Linus fons apud Arcades abortus fieri ꝓhibet.

Apud Rheatinos Neminia fons alio, atq; alio scaturiens loco Annonæ mutationem portēdit.

In Bęotia ad Trophoniū Deū penes Orchomenon, duo sunt fontes, quorū vnus obliuionē, alter memoriam bibentibus subministrat.

Iuxta Lusum Sicilię oppidum fons acuere bibentium dicitur ingenia.

In Colosis flumen est, in quod demissi lateres, extrahuntur lapides.

In tractu Heracleotico penes Perperenem vrbem fons scaturit, qui in materiā lapideam conuertit

uertit terram, quamcunque irrigarit.

Tamarici fontes apud Cantabros tres visuntur octonis inter se pedibus distãtes, & in vnum alueũ tandem coeuntes, duodecies singulis diebus siccantur, dirumq; omen habebatur, qui cupiens nõ fluentes aspexisset. Sic tẽporibus C. Plinij, L. Lucino post præturam euenit.

Circa Cappadociam ad Lacum cui Tatta nomen est, fontes emergunt salsuginosi, atq; adeo faciliter sal rebus immersis circungelascit, vt volucres ipsæ alis aquas contingentes facile capiantur: cum propter gelationem salis longius euolare non possint.

Rubressus locus est Narbonensis Galliæ, vbi fons est vberrimus, cuius aqua marina salsior fonti salsulæ nomen dedit.

In Cispadano tractu inter Placentinum & Parmensem agrum Salsula vicus est, in quo putei aquis salsis scaturiunt, quæ dulcibus admistis ignis opera congelascunt in salem.

Clitorius fons ꝑ Arcadiã fluit, cuius aqua semel epota, vini tędiũ ĩducit: vñ illud emanauit,

Clitorio quicunq; sitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudetq; meris abstemius vndis.

Ctesias refert in Armenia fontem esse, cuius pisces sint lętales.

In agro Gadareno aqua est, ex qua ebibentia animalia pilos, vngues, & cornua amittunt.

Alissus, fons est apud Cynæthaenses Arcadię populos, cuius haustus rabidi canis morsu laborantes reddit incolumes. Idipsum prestare refert Gal. vj. simpli. herbam eiusdem nominis.

LIBER SECVNDVS

De Balneorum naturalium viribus.

Cap. I.

VELVTI qui ad brauium currit, etiam si currendo anhelet, insudetq;, ac sui cursus maximam & potissimam partem recte perfecerit, nihil effecit, ac frustra laborauit, nisi sui laboris scopum attigerit: ita qui tertiũ euoluit librum, nihil adeptus est, si hunc relinquat, qui toti operi colophonem addit, mole quidem exiguum, at viribus maximum: quandoquidem haud secus ac secundus primo necessario adiunctus est: ita vltimus hic, tertio.

Primus enim Aquesium Thermarũ nudam historiam complectens exiguæ vtilitatis esset, si secundus rectam illis vtendi rationem nõ addidisset. Sic tertius fodinarum, balneorum totius orbis vim edocens, ac multorũ historiam & fodinam enarrans, parum vtilis foret, quarto hoc labore destitutus. Verum hic non solum Italis & Germanis, quorum thermas præcedenti enarrauimus, sed etiam Gallis, Anglis, Scotis, Hispanis, Vnguaris, Bohemis, & reliquis, qui Latio sermone gaudent, vsui esse potest: si doctiori destituãtur. Siquidem ratio ac Methodus, qua possimus cuiusuis balnei fodinam inuestigare: postremo qualiscunq; fodina fuerit, ipsorum facultates ac vsus scire omnibus cõmune iudicamus. Nec igitur hic sine præcedenti absolutus est, vt pote à quo suarum demonstrationum principia mutuatur. Nec ille sine isto, vt potè, qui illius sit finis. Erit autem supra cæteros vtilissimus & pulcherrimus. at quo pulchrius quidpiam & vtilius, tanto etiam difficilius censemus. Nam Methodo aliqua id tradere, quod nulla hactenus traditum comperimus, quis non difficultati & calumniæ obnoxium iudicabit?

Qua ratione thermarum fodina sit inuestiganda. Cap. 2.

CVm totius orbis balnea nec videre, nec ex aliorum narratione recensere potuerim, vt susceptus hic labor non solum cognitis & nominatis, sed etiam ĩcognitis, & innominatis accommodari queat, & iam narratis indubiam fidem facere posit, num tales sint illorum fodinæ, quales alijs credentes descripsimus: operæprecium fore existimauimus Medico, cui aquæ alicuius mistura indicanda proponetur, methodum indicare, qua posit singulas aquarum sponte nascentium misturas discernere. Non possum autem aptiorem viam ac rationem cõmonstrare ea, qua nos Galenus docuit simplicium medicamentorum facultates inuestigare. Cuius verba hæc sunt initio libri secundi simplicium.

Οἱ τοὺς οἰκείους ὅρους ὑπερβαίνοντες σοφισταὶ μακρὸν ἡμῖν ποιοῦσιν τὸν περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως λόγον. πόῤῥωθεν γὰρ ἀρχόμενοι, καὶ τὴν αἴσθησιν ἀτιμάζοντες ἐμβάλοντες τὲ σφᾶς εἰς τὰ καὶ ἐν τοῖς φιλοσόφοις ἀπορήμενα, προσαπολύουσιν εἰς ἀγνοοῦσιν, καὶ τὰ σαφῶς γινοσκόμενα. καὶ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ πλείους αὐτῶν ἀμαθεῖς ὑπάρχοντες, οὐ τῆς φυσικῆς θεωρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λογικῶν μεθόδων, αἷς ἀναγκαῖον ἐστὶν χρῆσθαι τὸν ὁτιοῦν ἀποδείξαντα. Deinde paulo post, Ἐμὲ δὲ εἰ χρὴ τὸ παριστάμενον εἰπεῖν, ὡς ἐλευθέριον τε καὶ παρ᾽ ὅλον τὸν βίον σπουδάσαντα ἀλήθειαν, μελαγχολίας ἐπέκεινα προεληλυθέναι νομίζω τοὺς τὰ τοιαῦτα ληροῦντας. εἰ μὲν γὰρ ἀνατρέψουσι τὰ διὰ τῆς αἰσθησέων ἐναργῶς φαινόμενα, πόθεν ἄρξονται

ται τῶν ἀποδείξεων, οὐκ ἕξουσιν, εἴ δε ὡς ἀπὸ πι-
στῶν ἄρξονται, πῶς ὕστερον εὐλόγος ἀπιστήσουσιν, αἱ
γὰρ τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ πιστότεραι τῶν ἀποδεικνυ-
μένων, ἃ τῆς ἐξ ἑτέρων δεῖται πίστεως. αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν
ἀποδείξεων, οὐ μόνον αὐταὶ κατὰ ἑαυτὰς. ἀλλὰ καὶ
πρὸς τὴν τῶν ζητουμένων εὕρεσιν ὑπάρχουσι πισται.
Quæ si Latio donātur sermone, sic habent. Qui
proprios transgrediuntur limites Sophistæ, nos
de medicamentorum facultatibus longiorē co-
gunt sermonē habere. Longius.n.principia du-
cētes, ac sensus reijciētes, atq; interim seipsos ijs
immiscentes, qua etiam Philosophus, ambigua
sunt, peruertunt quæ ignorant, & quæ manife-
ste cognoscūtur: id eorum pleriq; faciunt, quod
non solum naturalis speculatiōis sint ignari, sed
etiam logicarum methodorum, quibus vti ne-
cessum est cuilibet demonstrāti. Deinde paulo
post. At si me quod in mentem venit, fari opor-
tet, quilibet sim scilicet, & in tota vita extra veri
tatem studuerim nihil: ad insaniæ extremum &
vltra peruenisse illos arbitror, qui circa talia de-
lirant. Si etenim euertant quæ per sensus euiden
ter apparent, vnde exordiantur demonstratio-
nem principia non habebunt? Sin autem ab ijs
tanquam à fide dignis exordiantur, quo iure ijs-
dem postea diffident. Nam demonstrationum
principia certiora sunt ijs, quæ per illa demon-
strantur: quippe cum ista aliunde fidem mutuen
tur. Demonstrationum vero principia non solū
ipsa per sese, verum etiam ad quærendorum in-
uentionē, quibus credatur, idonea sint. Aggre
diamur igitur & probatiōis nostræ basim ab ijs,
quæ aut sensui, aut intellectui sunt manifestissi-
ma. Et Aristoteli, Galeno, ac alijs summis viris
consuetam demonstrādi rationem sectabimur.
Nec quosdam homines videbimur imitari, qui
quę per causam primam immediatam, & suapte
natura conclusione notiorem non ostēduntur,
demonstrari non putant. Sicque disciplinarum
omnium opinionem tantum haberi, non scien-
tiam nolentes concludunt. Alij nil tale medi-
tantur, sed locum ab authoritate vnicam & so-
lam probandi, & sciendi rationem esse existima
runt. Imprimis itaq; illud assumimus tanquam
manifestum, horum quæ ijs aquis miscentur co-
gnoscendorum tria potissima esse media, sapo-
rem, odorem & colorem. At horum index est
gustus, odoratus & visus bene dispositi. Quare
prius quàm huic mistorum discretioni mentem
applices, fac probe & diligenter te exercueris in
simplicibus illis dignoscendis, oleum enim &
operam (vt aiunt) perdes, si ad id accesseris igno-
rans, quis sit sulfuris, quis nitri, & sic aliorū om-

D nium sapor, odor & color. Nec etiam qua lita-
tes primæ caliditas, frigiditas, humiditas, & sicci
tas sunt negligendæ. Nam etiam si illa actu talia
non dicantur, sed solum potentia, tamen vbi il-
la potentia in actum reducitur: tūc sensui tactus
subijciuntur. Atque eo tempore ex illis quali-
tatibus secundi emanant effectus, qui aut visu,
aut intellectus lumine cognoscuntur. Et ratioci
nando ad suas causas relati quid sit id, à quo talis
prodit effectus cōmostrant demonstratione ea:
quam Arist. cap. x. (iuxta diuisionē Argyropili)
primi posterioris resolutionis. dixit quod ὅτι ἐστι
ἀποδείκνυμοι an res sit, vel rem esse demonstrat:
non vt altera διότι ἐστι propter quid seu quãobrē
sit. Siquidē quod illic effectus peculiares & pro-
prij sulfuri conspiciantur, inibi sulfur esse indi-
cat, & non commonstrat cur id sit sulfur. Nos
E igitur, ne quid desiderari possit, vtriq; vię insista
mus, & ei quæ à priore, ea quæ horum naturam
constituunt examinat: & alteri ac postremæ, per
quam quod effectus tales à tali re prodeant, ta-
lem rem ibi esse indicamus. Sed interim cauea-
mus ne sicut Archidamus, cui hodie multos si-
miles video, ex vno aut altero indicio aliquid as-
seramus, quod Galenus lib. ij. Simpli. admonet.
Sed prius discamus quæ propria illi rei sint, quæ
communia cum alijs. Et iterum ex illis proprijs
quo proprietatis genere ꝓpria. Num ita vt omni
quidem sulfuri, exempli gratia, insit facile flam-
mam excitare, sed non soli: nam & oleo, & nitro
forte accidit: sed nitrum crepitat, oleum claram
flammam emittit: sulfur sine crepitu celerrime
subobscurā & viridi citrino, ac varijs coloribus
interstinctam, in morem Iridis, cęlestis arcus.
F Colligamus igitur hæc omnia in vnum, nō mo-
do omni, sed & soli sulfuri id conueniet: at for-
tasse non semper: nam si aquæ contrarietate eius
vis obtunditur, non potest hunc effectum exe-
rere: separetur igitur ab aqua, & hunc effectum
impedientibus rebus, (quam separandi rationē
postea indicabimus) deinde ne dubites asserere,
soli omni, & semper sulfuri conuenire, igni inie
ctum sine crepitu, celerrime, subobscuram, va-
rijs coloribus, præsertim viridi ac citrino, distin-
ctam flammam excitare. Sic quãcunq; substan
tiam hunc effectum producētem sulfur esse af-
firmabis: sunt enim talia, quæ omni, soli & sem-
per competunt reciproca: ob id sic licet asserere,
si hæc substantia sulfur est, hunc effectum vide-
bimus: si hunc effectum ex hac re videmus, res
hæc sulfur est. Alia dari signa & alijs cōmunia,
diximus. In hoc accidētium genere potiora sunt
iudicanda, & præferenda ea accidentia, quæ à re
illa

illa nunquam ſeparari poſſunt, nec tamen negligenda quæ ſeparantur. Præterea cõſiderandum, quid per ſe à rei natura emanet, vel efficiatur. Quid incidenter & fortuito, non ex ea re fiat, ſed verius eam rem conſequatur. Vt frigidæ immerſio iuuenem robuſtum calfacit, ſic olei inunctio hoc, quia fuliginoſorum recrementorum calidam euaporationem retinet: illa quia calorem ad interiora repellit. Neutrum tamen calidum hac ratione pronunciabitur, quod per accidens, vt aiunt, non à rei ipſius natura fiat. Porro hæc & pleraque alia ijs ſimilia. Medicum rationalem ignorare nefas eſt. Sed vt breuiores ac faciliores ſimus, ſimul cũ vniuerſalibus præceptis particularem exercitationem tradamus. Proponatur tibi, ſi ita vis, aqua balnei de Petriolo, de qua prius. primum ſeſe offerat color citrinus, num ſulfuream ſtatim iudicabis? minime. Nam ex auro, ex ære, imo ex corruptione ſimilem colorem accipere poſset, ita de viridi. Oleat ſulfur, nondum tamen concludes ſulfureã. nam ignei quidam ſpiritus naturæ ſulfureæ, qui cum eis ſcaturiunt hunc odorem referre poſsunt, ſimilem odorem poſt fulguris percuſsionem in rem aliquam manifeſte ſentimus. Sit & ſpuma eiuſdem coloris, vnctuoſa, nil refert. nã ab aquarum agitatione, à craſsitie, à putredine, & alijs cauſis hæc ſpuma gigni poteſt. Sed ferueat hæc aqua, ſpumoſas bullas emittat, ſulfuris odore vicina loca inficiat, ſpuma hæc exſiccata, igni iniecta flammam celerrime ſuſcitet, ſi ita lubet, citrinam & viridem, nunc ſulfur illic eſse non negabis. nam flamma illa certum ſignum alijs ſidem adeo auget, vt ſimul omnia collecta certiſſimam pariant ſententiam, num ob id tanquam à ſuperante ſulfure ſulfurea denominabitur? nequaquam: nondum enim guſtum conſuluiſti, qui in ſale, nitro, alumine, & alijs ſimplicibus dignoſcendis primas partes ſibi vendicat. Nõdum alia expertus es, quæ mox dicemus, guſtus iudicium vt potisſimum, ita difficillimum eſt, idque multis nominibus: primũ quia ea vndecim quæ initio huius libri aquarum qualitates immutare diximus, non omnia inſignem ſaporem à natura acceperunt, eius quem habent gradum verbis indicare non eſt facile, nec apud claſsicos authores hos ordines ſaporum deſcriptos inuenies. Nec ſeruantur (quod peius eſt) in miſto tales omnino, quales in re ſimplici erant: retunduntur enim ex alterius ſaporis admiſtione: ita vt tertius conſurgat, qui neutrum plerunque refert. Quinimmo & aqua ipſa etiam ſi cum ἄποιος ſit, hoc eſt, qualitatis expers, omnibus ſaporibus, & odoribus recipiẽdis & referendis ſit accommodata, hos tamen varie refert pro varia admiſti quantitate, id experimento facile comprobatur, aluminis vnciam in ſemilagena aquę liquato, eandem in lagena tota vtrunque guſta, diuerſimode ferient guſtum, idipſum ex ſale facito, comperies veriſsimum, hęc erit quidem ſalſa, illa cum quadam aſtrictione mordicabit, verum vna magis minusúe alia. Meum igitur conſilium accipe, donec accommodatius ĩueneris: vndecim illa, quæ diximus, guſta. ſeliges autem viuum ſulfur non coctum. aluminis foſsitij, non factitij genera. ſal foſsile, non marinum, deficiente nitro, ſalpetræ. bitumen, quam mumiam eſse diximus. Quorum colationem cum aqua es facturus, ea identidem guſta. Si excellenter ferientem palatum ſaporẽ guſtaueris, os prius frigida collues, quam aliũ guſtes, alioqui præcedens ſubſequentis indicium interrumpet. Inter hæc facillime ſentiuntur tria illa, alumen, nitrum & ſal. Sed omnia aſtringunt: verum citra ſalſedinem, alumen & nitrum. Ab alumine nitrum diſtingues, quod cum maiori mordacitate & abſterſione leuiter aſtringit. Salſedo igitur, aſtrictio, & acrimonia hęc abinuicem ſeparat. Calx vehementiſsime mordicat. Sed age aliã aggredere viam, ſingula ſeorſim in aqua eliquato, quę liquari nequeunt, candentia aliquoties immergito, cum qua aquam Petrioli euidentem ſimilitudinem obtinere perceperis, illius fodinæ participem aſſerere nõ dubites. Adde & alia indicia, vt quod ex ea aqua alumẽ, ſal, ſulfur, vel aliud ſimile fiat: vt in propoſito balneo fieri dicunt, & Aponi, ac montis Catini, & ſimilibus, quod indicium certiſsimum eſt. Sic etiam ſi in aqua inueniantur grumi talis rei, vt in Aquenſibus vltra Burmidam ſitis, grumi aluminis. Aut ſi in vicinis parietibus, per quos deſtillat, ſimile quidpiam concreſcat: vt in Epiſtomijs balnei Aquenſis vltra Burmidam, ego ſal guſtaui ibi concretum. In parietibus eius, qui in vrbe eſt, ſal nitrum. Præterea eandem aquam, quæ guſtu nullo modo ſalſa eſt, in ęneo vaſe ad conſumptionem deferbui, in fundo ſalſa quædam cruſta relicta eſt, indicium ſalis certum. Nam ſi dulcem eo pacto conſumpſeris, non id continget, & tamen aqua illa guſtui nullam præ ſe fert ſalſedinem. Qua ex re documentum hoc firmiter animo tuo hæreat, non eſſe ſemper aſſerendum eam rem ibi non eſse, cuius qualitatem guſtu non percipis. Id experientia diſces, ſi ſalis grumum maxime amphoræ liquandum inieceris: nullam enim guſtu ſalſedinem percipies: & tamen ſalis expers ea

aqua non est dicenda. Experimentum hoc per ebullitionem aliqui destillationi cedere non putant, sed male, vtrunque tamen ambiguum est, quod rationibus in destillatione dicẽdis fiet manifestum. Adhæc si fodinæ aliquę sunt proximę, sciscitare quid ibi effodiatur: singula enim aliquid probant, si non seorsim, saltem alijs iuncta. Tandem ad destillationem deueniamus: aquam fontis non riuulorum vasis vitreo inde, cucurbitæ, quam vocant, impone, operculo seu capillo obtura. Cum calidi sit ætherogenea seiungere, aquea, aerea, & ignea pars dissipabitur, terrea residebit. Hanc residentiam vlteriori lento igni resiccant, alij in latissimis vasis soli exsiccandam exponunt, quod relinquitur, contemplantur: alteri hoc cognitionis genus præferunt. Nam sic partes salsæ, nitrosæ & aluminosæ à sole concrescunt, & sulfureæ splendidiores redduntur. Et hic nec etiam tactum negliges, nam per hunc alumen & sal à nitro, calce, cinere, ac similibus discernes. Nec auditum quia sal & nitrum igni iniecta crepitant. Destillationem quidam tanquam totius examinis anchoram laudarunt, & ego eam parum posse censeo. Siquidem nisi magna sulfuris quantitas adsit, in tenues vapores soluitur, & in ambientem dissipatur, præsertim si non pedetentim ignis vim intenderis. Sed demus in ijs posse, quod non inficior, vbi exigua est alicuius portio, maximæ alterius substantiæ portioni admista, illa prius fortasse euaporabit, quàm ad extremam residentiam sit deuentum. Aut magna vnius copia alterius minimam obscurabit, adeo vt nequeat distingui, præsertim si ipso colore ab alijs non distinguatur, vt alumen, sal & gipsum: cinis, calx, & nitrum: aurum, & æs. Sed si in ijs vis egregij aliquid præstare, alumen, sal, & nitrum, ac alia singula seorsim, dein de multa simul, in aqua eliqua, deinde destilla. Sic Galeni consilium sectaberis primo Methodi scribentis. Id tenaciter seruare in omni methodo oportet, vt in ea te multis sæpe problematis exerceas, prius quàm maioribus manum admoueas. Quòd si illius imperfectissimæ mistionis, à destillatione residentiam distinguere non facile posses, quid sperandum in ea, quam natura perfectissime elaborauit? Præterea sit in ijs, quæ eliquantur, alicuius momenti destillatio, saltem id mihi concedent, parum roboris eam habere in fodinis duræ substantiæ, cuius generis sunt ferrum, aurum, æs & plumbum. Nam horum color, odor, sapor, qualitates primæ calidę, frigidę, humidæ, & siccæ, & quæ ab ijs emanant facultates, per ea transeunti aquæ distribuentur quidem, at substantiæ nulla aut minima portiuncula. Censeo itaque ad quandam affirmatiuam inferendam destillationem certissimam fidem facere, vt potè ad asserendum hoc, ibi inueniri. Non tamen, vt putant, sola sufficiet, ad exactam fodinæ cognitionem: quandoquidem non licet ob rationes dictas inferre, nil aliud in fodina esse ab ijs, quæ in residentia visa fuere. De ebullitione idem esto iudicium. Sunt autem destillandi variæ rationes, inter quas potissimam iudico eam, qua ab Alchymistis modus ostenditur separandi quatuor elementa abinuicem, quam si narrare aggrediar, propositi sermonis rationem excedam. Quare ab Alchymistis hanc disce, aut si ex libro Nauclerus esse speras, à Io. de Rupescissa, à Raymundo Lulio, ab Arnaldo de Villanoua, ab Alberto magno, aut à Cœlo Philosophorum Philippi Vlstadij, qui vltimus, nempe anno M. D. XXXXIII. & facillime scripsit, aliorum scripta colligens. Ad postremam fodinæ cognoscendæ rationem properemus, quæ omnibus æque accommodata est, nempe ad effectus, siquidem ij à facultate pendent, facultas talis à tali temperamento, temperamentum in tali substãtiæ commistione situm est, quam talem rem appellamus. Hic à sensibus ad rationem confugies, non amplius gustando, olfaciendo, videndo, & tangendo quod quęrebas, sed ratiocinando. At cum effectus particulares numero sint infiniti, cum à varijs causis produci possint, vt incertitudinis, ita difficultatis plurimum habere videtur. Sed age facilis erit, si hanc secteris viam: primum in vnum collige vniuersales horum vndecim qualitates primas, & facultates ab illis emanantes, à quibus opera illa fiunt, quas initio huius libri recensuimus: vt exempli gratia, video chiragras, podagras, paralysim, nodositates, suffusiones, & similes morbos, ab humore crasso, frigido alicui parti impacto horum vsu curari, negligendum id nõ est. nam & experientia Aristote. secundo Poster. resol. Et Galeno primo de Alimentorum fac. demonstrandi principium esse potest. Sed colligendæ omnes simul, donec inductionem possis constituere. Non vt Archidamus ex vna aut altera experientia in vniuersum sic se habere asseres. Deinde sic ratiocinaberis, Nõ potuit ille affectus (liceat. n. mihi sic cum tyronibus sermonem instituere) profligari, nisi dissipata causa: at causa erat humor frigidus, humidus, crassus, viscidus: huic igitur opus erat ex communi illo proloquio contrarijs calfacientibus, siccantibus, extenuantibus, detergentibus, & dissipantibus seu resoluentibus.

Aqua ex ſe, nec à calore ſuo id habet, hos tamen effectus fecit: accepit igitur ex mineralibus hac virtute præditis. Eius generis ſunt ſulfur, nitrũ, calx, bitumen, ſal, & alumen, alia tamen magis, alia minus, ſeu intenſius & remisſius id agere nata ſunt. Bitumen cum remollitione, alumẽ cum aſtrictione, quæ impedimento, non auxilio eſt. Sed hæc prius dicta, ab eo loco & à ſequenti capite petantur. Hãc ratiocinationem inito, etiam in morbis qui à relaxatione fiunt, aut iuncturarum debilitate, aut feruore ingenti, inuenies ferrum, aut plumbum, aut aurum, aut æs, aut gipſum, in fodina eſſe. Sed cum de affectibus, qui à calfaciendi fodinæ genere curantur libro ſecundo diſcreuerimus, & capite ſequenti de omnibus in vniuerſum dicturi ſimus, vlterius ſermonem non protrahemus: ſed lectorem eo relegamus. Qui etenim didicit qui affectus à tali fodinæ genere curentur, didicit etiam vbi hos ſanatos viderit coniectare, tale fodinæ genus fuiſſe ſanitatis recuperatę cauſam. Verum cum idem effectus à duobus, tribus, pluribusue pendere poſſit, à quo fiat diſtingues, aliorum iam dictorum ſignorum auxilio adiutus. Porro etiam ſi talem effectum videris, nil tamen adeſſe eorum, quæ contrario modo operantur ex ijs aſſerere nõ debes: ſed hæc alia vincere certum eſt. Quam victoriam diſcernere, & cui tribuenda ſit, iudicare non eſt facile. Prudens tamẽ Medicus omnia ſigna ſimul conferens, & eorum numerum, certitudinem ac pondus diligenter perpendens, à veritate non longe diſcedet. Verum quantum rei certitudo patitur, talem rem ibi eẽ ſciet quidem certo, ſi diligens ſit eorum, quæ diximus, obſeruator. At quid reliqua vincat, ſaltem coniectura veritati proxima aſſequetur. Oportet autem non oſcitanter perpendere quę diximus, ſaporem, odorem, & colorẽ aquæ. Deinde quid aquæ contiguum eſt, canales, parietes, epiſtomia, & ſubſtratum lutum, ſeu arenam, quid in illis concreſcat aut hæreat, quid in his reſideat conſiderare, quid ex ea deſumi ſeu cõfici ſoleat, quid in finitimo ſolo effodi conſueuerit. His deinde tria illa tãquam extremum colophonem addere, ipſius aquæ ebullitionẽ, deſtillationem, & effectus, quibus omnibus ſi recte vtaris, falli non potes.

Qui morbi balneorum naturalium vſu curentur: eorumq; ac eiſdem vtendi ratio et tempus.

POſtquam totius orbis balneorũ hiſtoriam narrare non conceditur, meo functus munere videbor, ſi vbi vno cap. aquarum ſponte naſcentium miſtionis cognoſcendæ rationem edocui, altero omnium vim ac facultatem aperuero, opus ſanè longum & difficile, pręſertim cum ante me nemo id methodo tractarit. Sed vtrunque ego effugiam, longitudinem ſumma tantum præceptorum vniuerſalium capita attingens particulari exercitatione leuiter indicata. Alterum nempe difficultatem vitabo, ex clariſſimis principijs Galeni, & omnium medicorum authoritate receptis eas deducens concluſiones, quas nunc dicebam à nemine hactenus traditas fuiſſe. Sic non mihi, ſed ijs ipſis authoribus erunt adſcribendæ, vt pote quæ potentia in ſuis principijs ineſſent. Vnde me nemo dicat hæc conſtituiſſe, ſed velut in Galeno latentia commonſtraſſe, & quaſi in lucem eduxiſſe: quod ratione aliqua fiet, ſi ſic aggrediamur. Quęcunq; corpori noſtro immutationem alterationemúe inducere nata ſunt, id vel manifeſtis agunt qualitatibus, vel à forma agentis illius cõſtitutiua, quam & totam ſubſtantiam vocant, & alij proprietatem occultam. Manifeſtarum qualitatum actio duce ratione ex guſtu, olfactu, viſu: & aliquando tactu cognoſci poteſt, prius quàm ex ea re effectum aliquem videris. At eorum vires, quæ à tota ſubſtantia agunt, non niſi ab effectibus cognoſci poſſunt. Vnde cum omnium facultatum cognoſcendarum duo ſint inſtrumenta, ratio, & experientia: illa vtroque, hęc ſola experientia iudicãtur. Primo igitur loco diſſeremus de actione à manifeſtis qualitatibus prodeunte, poſtremo non omittente, quæ vel iuncta rationi vel ſola cõmonſtrabit experientia. Nemo eſt qui non fateatur compoſitum omne à componentibus partibus ſuam vim naturamq́ue accipere. Atque inter cætera aqua cum ἄποιος, hoc eſt, qualitatis expers ſit, omnem alienam qualitatem facile admittit, vt Galenus libro ſecundo de alimentorũ facul. docet cap. de Cucurbita. Quorum itaque miſturam aqua recipit, eorundem ſaporem, odorem, colorem, ac virtutem facile referet. Verum prætereundum non eſt quòd ſi contrarijs prædita facultatibus miſceantur, vnum alterius vim ita retundit, vt neutrius qualitates repręſentet. Sed tertium quoddã reſultat nec huius, nec illius vim redolens: vt ſi ęrugini oleum adiunxeris, ſarcoticum medicamẽtum habebis, ex tertio Methodi medendi. Cum tamen hoc vlcera putrefaciat, illa erodat. Hac moti de cauſa quæ idẽ poſſunt coniungemus, deinde contrarijs facultatibus prędita inuicẽ conferemus. Siquidẽ humores calfacere & ſiccare ordine tertio, ĩcidere, extenuare, abſtergere, trahere, & in ambiẽtem diſſipare poſſunt: ſulfur, bitumen, nitrum, calx, ſal,

æs, & alumen: vt præcedenti libro dictum est. Verum sulfur, & bitumen emolliunt partes ac quasi effœminant. Ex aduerso alumen, sal, æs, & nitrum, astringendo roborant: Sed caliditate & siccitate vno superatur ordine. Calx illa omnia superat adeo, vt in ipso extinctionis tẽpore mordicet & comburat. Ferrum, plumbum, & Gipsum refrigerantium & siccantium ordini secundo inseruntur, astringunt, & reprimunt. Cumq; hæc aquæ miscentur, ne hic, vt plerique scriptores, hallucineris existimãs balneum eum cal. frig. hum. & siccitatis gradum accepisse, quẽ illi admista à natura acceperunt. Nam etiam si aqua velut & cucurbita ἄποιος, hoc est, qualitatis expers sit, id tamen non de primis, sed de secundis qualitatibus Galenus intelligit, quæ gustu percipiuntur nempe de sapore. Cum itaque aqua frigida & humida sit, calfacit et siccantium vim non qualem accepit, sed retusam & imminutam referet, refrigerantium vero & humectantium adauctam: quem enim actu habet calorem perdit prius quàm illa vtaris, & magis adhuc post illius vsum, adeo vt quod ad id attinet, à dulcis & tepidæ aquæ balneo nil differat. Pręterea non animaduerterunt quòd veluti non quæuis aluminis, aut salis, aut nitri, aut similis alterius quantitas, quamuis aquæ quantitatem suo sapore inficere potest: ita nec suarum primarum qualitatum æqualem vim impartiri. Sicut enim in stillatitijs aquis Manardus & alij viri eruditissimi facultatẽ eius rei à qua stillauit non talem seruari iccirco asserunt, quòd sapor non seruetur. Sapor enim temperamenti index est: in temperamento est facultas, à facultate prodit actio: ita fiet in hac mistione. Quid igitur dicemus? num quæ talem saporem non refert aqua, talem non accepit facultatem? minime. Sed id necessario colligemus, nec omne balneũ, quod alumen accepit, calidum & siccum tertio ordine, nec aluminis effectus æqualiter præstare posse, verum intensius remissiúsve, celerius aut tardius hæc efficere pro varia immistæ fodinæ quãtitate. Vnde, vt in Aquensibus balneis dictum est, quæ vltra Burmidam sunt balnea efficacius operantur, quàm quæ in vrbe: quod (vt aiunt) magis mineralia sint: sic balnea de Petriolo alijs Senarum. Non itaque cum Sauonarola quę Alumen accepere calida, sicca tertio gradu pronunciabimus, quod alumen tale sit. Quod de alumi nosis aquis exempli gratia dixi, de sulfureis, nitrosis, & alijs omnibus dictum puta. Porrò iam dictarum sponte nascentium aquarum facultatem bimembri partitione complectamur. Aut

D enim calfaciunt, siccant, incidunt, extenuant, abstergunt, trahunt, & dissipant, sed molliendo ac relaxando: qualia sunt sulfurea & bituminosa. Aut idipsum agunt, verum non etiã molliunt, sed potius adstringunt, densant, & repellunt. Eius generis sunt primum aluminosa, deinde ænea, salsa, nitrosa, postremo quæ calcis misturam acceperunt. Secundum locum ijs tribuimus, quę refrigerant & siccant, cum astrictione. Eius generis sunt ferrea, plumbea, & gipsea. Atque inter hæc quę eiusdem generis videntur, magna est differentia. Nam bituminosa induratas partes magis emolliunt, sed tardius penetrãt & leuius dissipant sulfureis. Quæ plurimum aluminis acceperunt, sibijpsis viam præcludunt, ne dictas potentias in actum deducere possint. In quibus calx & sal superant molestam quandam

E mordacitatem non effugerunt. Nitrosa felicius ijs omnibus præstant quæ de ipsis polliciti sumus. ferrea gipseis & plumbeis potentius astringunt & densant. Extremis ita diffinitis facile est de intermedijs seu mistis iudicium facere. Quãdoquidem non solum pro mistionis varietate facultates variari cõtingit, sed etiam pro varia mistorum quantitate. Verum hęc omnia verbis aperire est impossibile: numeri enim ferè infiniti sunt. Quod facile disces, si ita ratiocineris, vndecim sunt à nouis enumerata, quę si singula seorsim per se sumantur, & deinde cum quolibet aliorum decem; vndecies vndecim habebimus. Ex qua coniugatione centum viginti & vnam mistionem habebimus. Exempli gratia, detur primum aqua sulfurea, qualis est balnei Asculi, Siciliç, & aliorum: vt suo loco narrabi-

F mus. Deinde eidem accedat nitri portio aliqua, fiet sulfurea nitrosa, sic ordine in alijs fiet sulfurea aluminosa, sulfurea salsa, sulfurea calcis particeps, sulfurea bituminosa, sulfurea gipsea, sulfurea ęrea, sulfurea ferrea, sulfurea plumbea, sulfurea aurea. Idipsum nunc fiat in alumine in sale, breuiter in alijs decẽ resultabit numerus iam dictus cxxi. Age prosequere, sulfur cũ nitro reliquis misceto, in numero ternario habebis nouem mistionum genera, idisum facito quatuor connectens habebis octo: in quinario numero septem, in senario sex, in septenario quinque, in octonario quatuor, in nouenario tria, in denario duo, & vnam ex vndecim simul iuncti. Quę dictę coniugationes sulfure superante (sic enim semper intelligimus cum vel sulfuream, aluminosam, ferream, aut similiter appellamus vincẽti primam denominationem tribuentes) sunt quadraginta & quinq;. Idipsum superante alumine

mine facias ſic nitro, & ſingulis vndecim dictis vndecies quadraginta, & quinque quadringentæ, nonaginta & quinque miſtiones reſultabũt, cum prædictis iunctæ ſexingentæ & ſexdecim. Nunc qualis quantaque varietas ex diuerſa horum cõmiſtione conſurget. Sed num ob id hæc cognitio tanquam incomprehenſibilis eſt omittenda? minime. Nonne & in morbis idipſum contingere iam edocti ſumus? cum enim vltra triginta morbi ſimplices libro de Differentijs morborum enumerentur: ſi ex viginti quatuor literis dictionum numerus infinitus reſultat, quid eueniet ex multo pluribus morbis ſimplicibus inuicem omnimode complicatis? Præterea nonne ab eodem morbi genere maxima varietate varij homines affligũtur. Has tamen particulares connexiones, & ſecundum magis ac minus morborum differentias ſeorſim peculiari ſermone proſequutus nõ eſt Galenus, ſed hæc Medici prudentiæ committit, vt pote vniuerſali doctrina hæc complectente. Sic igitur nos ad inſtitutum reuertentes ſumma dicendorum capita attingamus, reliquum Medici prudentię relinquentes. Harum fodinarũ facultates bimembri partitione complectebamur. Quædam calfacere, ſiccare, incidere, extenuare, abſtergere, trahere, & diſſipare diximus. Eius generis ſunt ſulfureæ, aluminoſæ, nitroſæ, ſalſæ, bituminoſæ, æneæ, & quæ calcem habent. Quædam vero refrigerare, ſiccare, adſtringere, denſare, & roborare. Eius generis ſunt ferrum, plumbum, & gipſum. Iterum priorem illam partem tripartito ſecuimus in ea quæ, quod diximus, præſtant, ſed ſimul molliunt ac relaxant: qualia ſunt ſulfur & aſphaltum. Ac in ea quæ aſtringendo id pręſtant, qualia ſunt aluminoſa, ob nimiam aſtrictionem inutilia. Et in ea quæ medio modo operantur feliciſſime citra aſtrictionem vehementem & remollitionem ſalſa nitroſa, & quæ ex ijs contrarijs miſtionem accepere, vt ſulfurea aluminoſa. Porro ſi verum eſt, vt verum eſſe pleriſque in locis demonſtrauit Galenus, pręſertim vndecimo Methodi Contraria contrariorũ eſſe remedia. Quæ primo partitionis membro comprehenſa fuere, morbis frigidis humidis erunt aptiſſima auxilia, quorum cauſa fuerit eius generis multus humor craſſus & viſcidus. Siquidem frigiditati caliditas opponitur, humiditati, ſiccitas, craſſitiei, extenuans: viſciditati, abſtergens, & incidens: multitudini, vacuatio: cuius ſpecies eſt diſſipatio, & in ambientem per inſenſilem tranſpirationem facta euaporatio. Porro eius generis morbi ſunt, ſi à pituita originem traxere, Cephalalgia, Paralyſis, Conuulſio, Lethargus, Congelatio, ſeu Catalepſis, Catharrus, Suffuſio, tinnitus aurium à vapore craſſo, obſtructio vel olfactus, vel auditus, vel alterius meatus: mollities gingiuarum vel linguæ, defectus guſtus, fluxio humiditatum ab ore, tuſſis humida, aſthma, ventriculus relaxatus, aut pituita infarctus, Iliaca paſſio, colicus dolor, nephritis, vermes, Lienis tumor vteri affectus, menſtrua alba, ſterilitas, iſchiadicus dolor, chiragra, podagra, arthritis denique omnis, œdema, nodoſitates, pſora, ſcabies, vitiligo, impetigines, elephantiaſis, & ſimiles morbi, vbi à pituita originem traxere, vt dictum eſt. Non repugnat tamen & multos à melancholia genitos iuuari horum vſu, immo & ſanari, vt capite vltimo libri primi, & libro ſecundo dictum eſt. Sic etiam corrodentia vlcera, cancrenas & alia vulnera maligna horum vſu curari ferunt: ſed cenſeo ego, ea quæ abſtergentium & aſtringentium quantitatem accepere id præſtare poſſe. at ex aduerſo quæ tantum reſoluentia præſertim cum remollitione, minime. In his autem qui vtendi rationem & menſuram deſiderat, ſecũdum librum perlegat. Cum enim illa Aquenſia balnea ſulfure, nitro, alumine, & ſale participent. Atque cum quatuor hæc cum aſphalto, ęre, & calce conuenire iam dixerimus, haud dubie eiſdem morbis, quibus illa conuenient, & eadem erit vtendi ratio. Quæ omnia in hunc eſſent referenda locum, ſed breuitatis ſtudio bis eadem non repetemus. Sed qui balneorum huiuſce partitionis, vim & vſum omnem ſibi comparare deſiderat, ſecũdum librum euoluat. Nos hoc in loco ea annotabimus, in quibus hæc facultate inter ſe differunt: ſiquidem maximo interuallo diſtant inter ſe, quæ primo partitionis membro comprehenſa fuere. Aluminoſa etenim, ſi alumen reliqua longe ſuperet, aſtringunt adeo, vt ſibijpſis viam præcludant ſtipata cuti: vt octauo Methodi de eo qui ſe in Albulis lauerat: ita etiam plurimum ænea. at ſalſa, nitroſa, & quæ calcem habent, tam leuiter aſtringũt, vt alijs operationibus impedimento non ſint. Sic quæ alumen admiſtũ habent vel parua quantitate, vel relaxantibus, aut fortiter abſtergentibus vt Aquenſia, talia tardius quidem, at felicius præſtant quod de ipſis polliciti ſumus: ſiquidem leuis illa aſtrictio partium robur ſeruat & continet, nec ob id humorum diſſipatio & in ambientem reſolutio impeditur. Quod pulchre Galenus in viſcerum inflammatione ſoluenda docet vndecimo Methodi, vbi reſoluẽtibus aſtringentia miſcet. Econtra bituminoſa & ſulfurea viſceribus

ſceribus ſunt cõtraria ex eodem loco, præſertim ventriculo & iocinori, ob id talium potio noxia eſt. Sic eorum vſus arthritidi parum accommodatus eſt, & multis alijs morbis. Articulos enim & illas partes fluxionibus obnoxias ita relaxant, vt poſtea eiſdem recipiendis humoribus proniores reddantur. Iecoris autem & ventriculi actio vitæ neceſsaria labefactatur ĩmoderato illorum vſu. At vbi nodoſitates adſunt, tophacei gipſei, & ſimiles humores craſsi & iam indurati, in vna aliqua parte contenti, ad horum vſum, non aliorum eſt properandum. Extremorum facultate cognita, miſta vel ex extremis, vel ex alijs cognoſcere non eſt difficile. Sunt autem ex iam dictis balneis, facultates nunc narratæ. In Italia ſulfurea Balneum de Macereto in ditione Senarum, Balneum Aſculi, Balneum Siciliç, Balneum Vinadi. In Germania balneum quoddam in Ducatu Vuitembergenſi apud Geppinguam oppidum. Et balneum in An, apud Rotemburgum. Bituminoſus eſt Scirbonis lacus, Sulfureum bituminoſum balneum Peruſij. Hæc autem ſulfurea aut bituminoſa bibi non debent, ſed in nodoſis partibus curandis plurimum poſsunt, & duritie aliqua diſsoluenda. Quòd ſi cum ſulfure alumen miſceatur, neque vehementer emolliet, neq; aſtringet: ſed mediam qualitatem nanciſcetur iam dictis omnibus morbis aptiſsimam. Eius generis ſunt, in Romandiola balneum de Turri dictum. In ditione Senarum balneum de Petriolo. Balneum Piſarum. In Germania, balneum quoddam apud Badenias Heluetiorum. In Bohemia apud Elembogium: vel è contra, ſi aluminoſa & ſulfurea fuerint, vt in Romandiola balneum medium, item balneum Volaterrarum. Balneum Piſarum. Balneum de Pilatijs apud Viterbium. Quibus ſi nitrum acceſserit, feliciús operantur. Tale eſt balneum apud Lucarum vrbem. Et in ditione Senarum balneum Sancti Philippi. Sic in Germania Vuisbadenſes. Et aliud apud Abudiacum Baioariæ ſupra Reginoburgum. Idem præſtabunt ſulfurea ſalſa aliquid aluminis habentia, qualia ſunt quæ in Germania in inferiori Badenia habentur. Et quæ in Ducatu Vuittenbergenſi. Sic ſulfurea aluminis & æris aliquid habentia, vt ſunt Cellenſes Thermæ in Germania. Porro aluminoſa (vt iam diximus) parum accõmodata ſunt iam dictis morbis, verum ſi vna potenter incidentium tenuantium & abſtergentium aliquid acceperint, non erunt omnino inutilia, præſertim ſi ſulfuris aut aſphalti miſtio acceſserit. Eius generis ſunt balneum montis Orthoni, & Carpenſe, quæ alu-

D men, ſal, & ſulfur habent. His potentius operantur & aptiora iudicantur, balneum Aponi, balneum ſanctæ Helenæ, Thermæ Porretenſes, & Aquarij. Quæ omnia alumine, ſale, nitro & ſulfure conſtant. Ita quòd in Germania habetur iuxta lacum Podmicum aluminis, & nitri particeps. Sic balneum ſancti Petri aluminis & ſalis particeps. Sic balneum Domus Nouę alumine, ſale, & calce conſtans, vt balneum Sancti Bartholomæi. Ab his non plurimum recedunt nitroſa, quale eſt Aqua Borla dictum in ditione Senarum. Inferiora his ſunt ſalſa, alumen & ſulfur habentia: eius generis ſunt Volaterrarum Lacones appellati. His adiungitur aqua ſalſa, tale eſt balneum montis Catini. Himera Siciliç fons. Lacus in Aphrica ad Iouis Ammonis templum. In Armenia Matianus Lacus. Fontes in Cappa-

E docia ad Lacum cui Tatta nomen eſt. In Gallia Narbonenſi fons Salſula nomine Putei in via ſalſula dicta in Ciſpadano tractu inter Parmenſem & Placentinum agrum. Adde ænea ſulfurea, vt balneum Aſinellæ apud Viterbium. Et ænea ſolum, vt Lucenſe Rubeum dictum, ijs facultate inferiora plurimum ſunt quæcunq; contrarijs viribus præditorum aliquid accepere. Nempe, eorum quæ ſecundo ſectionis membro repoſuimus, ferri, plumbi, vel gipſi: talis eſt in ditione Viterbij balneum Vallis kaim, aluminis, æris, & ferri miſtione conſtans. Sic alumine, ſale, gipſo, & ſulfure conſtans Balneum montis Grotti. Ita balneum de Buſſetis. Balneum Sanctæ Mariæ ambo in ditione Viterbij. Et aliud in Sicilia quæ ſulfurea & ferrea ſunt. Validius aliquanto operabitur balneum Romandiolæ, ac

F balneum cruciatorum in ditione Viterbij, quæ ſulfur, ferrum, & æs accepere. Idem eſt iudicium de aluminoſis, nitroſis, & ferreis, quale ẽ quoddam in Germanię Alſatia prope Geberſuneiler. Denique balneum Paganelli apud Viterbum, nitroſum, ſalſum, aluminoſum & ferreum. Iam dictis omnibus affectibus propulſandis non ſolum debile, ſed & inutile ac contrarium erit, quod aluminis ac ferri miſtione conſtat. Quale eſt balneum Bulicani in ditione Viterbij, & balneum Vrbis veteris. Quorum duorum effectus potius ſequentibus ſunt adiungendi, quàm inter præcedentia enumerandi. Hanc enim facultatem acceperunt, à qua effectus eorum, quæ ſecundo & vltimo primæ ſectionis membro contenta ſunt, expectare oportebat: ſiccabunt enim & aſtringent potenter, nec calfacient. Siquidem aquæ & ferri frigiditas aluminis caliditatem retundet. His ita vtcumque enumeratis ad ferrea,

rea, gipſea, & plumbea accedamus. Hæc cum
refrigerare, ſiccare, aſtringere, denſare, & robo-
rare iam dixerimus, qui communis illius prolo-
quij meminerit, omnibus iam dictis morbis vbi
à cauſa frigida pendent, non ſolum vtilia, ſed no
xia iudicabit. Ex aduerſo vbi caliditate pars ali-
qua relaxatur, debilitatur, & quaſi vim ſuam &
robur amittit, huic ex vſu eſt: non tamen ſi hu-
morem aliquem in fouentem cauſam retinue-
rit. Tunc enim illum reſoluere & vacuare opor-
tet, at ab hoc balneorum genere nulla vacuatio,
ſed potius arctatio & materiæ retentio eſt expe-
ctanda. Siquidem aſtringendo, denſando & ro-
borando non vacuas, ſed ne vacuetur impedis.
Quapropter concludimus tria illa balneorum
genera vel ſimplicia, vel inter ſe miſta, vel alijs
quæ ab ijs non multum viribus diſtent, ſoli in-
temperiei calidæ humidæ cum relaxatione con-
uenire. Aliquando calidæ & ſiccæ, cuius cauſam
poſtea accipies. Sunt in horum balneorum gene
re ex iam dictis Lucenſes thermæ de Corſeno
dictæ: Vinadi & Volaterrarum, quæ ſolum fer-
rum habere ſcribuntur. Sic in ditione Piſarum
duo, & ſub ditione Senarum Caldenarum di-
ctæ, quæ ferro & alumine conſtant. Sic ferreum
aluminoſum æris aliquid habens balneum de
Auinione. Hæc igitur balnea & ijs ſimilia vt fer-
rea gipſea, ferrea plumbea, ferrea gipſea plum-
bea: vel gipſea ferrea, gipſea plũbea, gipſea plum
bea ferrea: vel plumbea ferrea, plumbea gipſea,
plumbea ferrea gipſea, & reliqua, quibus etiam
ſi aliquid aluminis aut æris acceſſerit, non mul-
tum illorum vis immutatur. Hæc inquam bal-
nea, vt ad particularia deſcendamus, omnem
intemperiem membrorum calidam tollunt. Ita
qui Cephalalgia à calida meningum, vel alia-
rum capitis partium intemperie vexantur, ho-
rum irrigatione iuuabuntur, ſic catarrho cali-
do, vel neruorum quacunque diſpoſitione cali-
da affecti. Aeſtuantis ventriculi deperditam ap-
petentiam horum potio ſuſcitabit. Feruorem ci
bos in nidorem corrumpentem extinguet. Rela
xationem tollet. Iocinoris tractricem vim, ob ſi-
milem cauſam languentem reſtituet ac robora-
bit. Vnde ab horum vſu multos macilentos pin-
gues redditos, certo compertum habemus. Hy-
poſarcæ & Timpanitidi conferre putantur, ſu-
perfluas humiditates exſiccando. Hæc fluxum
ſtomachicum, fluxum hepaticum, fluxum hæ-
morrhoidarum, menſtrua cum rubra, tum alba
ſedant. Vteri ſuperfluas humiditates abſumunt.
Quòd ſi in pulmonum humiditate exſiccanda,
in tuſſi aut aſthmate eiſdem vteremur, ad inte-

A ritum ægrum deduceremus: relaxatione enim
non aſtrictione partes illæ egent, vt expurgen-
tur. Vrinæ ardorem mitigat, ſic renum æſtum,
podagram, chiragram, & omnem arthritidem
calidam poſt humoris reſolutionem, (quod in
omnibus morbis intelligendum eſt, ſiquidem
humores non ſolum non vacuare, ſed coercere
ac retinere iam diximus) vbi ſola iuncturarum
debilitas firmanda relinquitur, iuuat: ne iterato
fluxionem admittant, ſcabiem à calido & adu-
ſto ſanguine prorumpentem coercet, (quæ fre-
quens eſt) eius cauſam mitigando. Icteritiam cu
rant, quæ à venarum immoderata caliditate fit,
ſanguinem in bilem per vniuerſas corporis par-
tes conuertente. Et pleraque ſimilia præſtant.
Extremis ita definitis, itermediorum ſeu ex ex-
tremis compoſitorum vim diſcernere non eſt
B difficile. Quales ſunt ex iam enumeratis, Ther-
mæ quædam Senarum ferreæ & ſulfureæ. Ther-
mæ Viterbij de Grotta dictæ ferreæ æris, & ni-
tri non expertes. Sic quæ in Lothoringia plum-
bi, ſulfuris & aluminis miſtura conſtant. Ho-
rum proculdubio in morbis frigidis non admo-
dum rebellibus feliciſsimus eſt vſus, præſertim ſi
ſint affectus interni potione egentes. Quando-
quidem ſulfur & aſphaltus per ſe nimis mol-
liunt & relaxant: vnde ventriculi & hepatis ro-
bur diſſoluunt, vt antea dicebamus. Quæ vero
vel ferri plurimum, vel aluminis, vel æris, vel gi-
pſi, nimis aſtringendo ita ſibijpſis viam præclu-
dunt, vt humorum euaporationem nullam fa-
cere queant. Ex vtriſque ijs miſta contrarijs, re-
ſoluent, ac partis vim & robur non diſſoluent,
ſed potius augebunt ac firmabunt. Quod autem
C ad qualitates primas attinet, illa calfacient, hæc
refrigerabunt, ex vtriſq; miſta, ad temperamen-
tum medium magis accedent. Quæ igitur pri-
mo partitionis membro narrata fuere, calidis &
ſiccis, bilioſis, gracilibus debilibus vel toto cor-
pore, vel iuncturis, quibus nulla humiditas ad-
eſt egens vacuatione nocent, & multis alijs.
Atque inter illa minus conueniunt, quæ ſulfur
aut aſphaltum accepere. Sed quid hæc repeto, li-
bro ſecundo fuſiſsime oſtenſa fuere? Ex quo nul
lo negocio diſces quibus ſint vſui, quo tempore,
qua quantitate, qua corporis præparatione, quid
ante balneum, quid in ipſo balneo, quid poſt ſit
agendũ, & plurima alia. at de eorum vſu, quę fer
rum, gipſum & plumbum accepere, hoc loco di
cendũ, ad quę & aluminoſa, ac ænea referre non
eſt abſurdum. Hęc ex iam dictis manifeſtum eſt,
vbi humorũ copia adeſt, non ſolum non valere,
ſed & noxia eſſe: ideo non qua ratione præparan

di, aut vacuandi recensere oportet, neque multa alia, quæ horum ratione narrãtur. Non solum enim quòd non vacuent, sunt inutilia, vbi adest cacochymia, sed quia vacuãdos prohibeant, noxia: vnde si acres & biliosi humores in corpore redundent, horum lotione retenta solita exhalatio febrem accendet, accensam augebit, & curationi contumacẽ reddet. Et hæc causa est, cur febribus nõ scripserimus remedio esse, contra multorum sententiam. Huius exemplum habes viij. Meth. de eo qui se in Albulis lauit, quæ plurimo constant alumine. Ob id tales, nempe picrocholos, non lauandos censeo: quod si in scabie, aut vniuersi corporis ictero iam dicto, aut totius intemperie, aut alijs quibus vtilia hæc dicebamus, ijs vti velis, id maxima agendum cautione, vt febris periculum effugias. Vacuanda plethora & cacochimia si adsit. Deinde ab horum vsu molli & mediocri frictione ad naturalem habitum cutis restituenda per eam sublatis obstructionibus: moderandus ita vsus, ne in rigorem, aut alia mala symptomata æger incidat. Tempus accommodatius fore post absolutam coctionem ex dictis lib. sec. colligi posse non dubito. Sic moræ diuturnitatem virium robore metiẽdam, etiam si ab horum vsu non vt illorum prosternantur. Iã igitur quid ante hoc balnei genus, quid post, sit agendum. At si in pedum vel manuum artubus firmandis hisce vtaris, inanis est talis consideratio: quandoquidem quouis tempore, quauis hora illorum perfusione moderate vti licet. Est autem ad id agendum accõmodatissimum tempus, vbi vel Podagram, vel Chiragram cau-sans humor resolutus fuerit, & penitus vacuatus vel aliorum balneorum vsu, vel naturæ beneficio. Tũc enim relaxatos & debilitatos artus vnit & roborat, ne iterato fluxionem facile recipiãt. Atque tunc non solum calidæ sed & frigidæ artritidi vsui esse possunt. Porrò si huius aquæ potionem haurire oporteat, aduersus ventriculi, iecoris, renum, vteri, vesicæ & alui iam dictos affectus, nemini non manifestum arbitror, illud ipsi tempus esse præscribendum, in quo neque ventriculus, neque intestina, neque venæ Mesaraicæ, crudi humoris, vel cibi quippiam habent: alioqui in venarum osculis vehementes causabis obstructiones. Quantitatem tibi præscribet affectus & sumentis natura, siquidem sola morborum & remediorum quantitas verbis describi non potest. Cõmunis tamen & pluribus accommodata erit libræ vnius à minori quantitate ad maiorem accedendo. Hactenus effectus & actiones, quæ à manifestis qualitatibus pendent,

D verbis prosequuti sumus: nunc eos qui ab occulta proprietate, vt aiunt, efficiũtur prosequamur. Ad hæc enim duo sola omnes referendos effectus initio proposuimus. Cum autem hæc sola cognoscatur experientia viro prudenti, & multis eget limitationibus, vt vniuersalem cõstituat propositionem. Vnde dubium & fallacissimũ est ex inani & parum fida populi opinione quippiam asserere. Nam quòd magnes ferrum, succinum paleam, Rhabarbarum bilem, Agaricum pituitam, trahant: Quòd basiliscus solo visu homines necet: & similia infinita, quæ à tota substantia, seu forma rei constitutiua ex tali mistione resultante, operari dicuntur: etiam plebæis notissimum est. At balneum de Palatijs apud Viterbium ab occulta quadã proprietate hepar iuuare, thermas Neapolitanorum nullum non

E morborum genus & calidorum & frigidorum profligare, Porretensia grauidis appetentiã excitare, eas iuuare, cum tamen menstrua & vrinas prouocent, qui effectus contrarij sunt, sic omne arthritidum genus tollere, & multa alia credere, quæ non solum de his, verum etiam de multis alijs balneis feruntur, dubium est, & errore non vacat. Siquidem vnicuique spiritui credendum non est, sed probandi primum & examinandi num veritatis viam an fallaciæ sequantur. Est autem fallacissima via popularis rumor. Quot enim quotidie, sua quædam experimenta vendicantes apud rudem plebeculam, eruditorum nomen sibi parant? Non itaque quod ab isto, vel ab illo auditu, vel scriptis accepimus, etiam si rationi repugnet, tauquam verum pronunciare audemus, & ad occultam causam eum

F illis recurrere. Sed iam nos tempus alio vocat, & de balneis dicendi finem accelerat. At duo prius restant discutienda, caliditatis actualis causa & effectus. Ac tempus quo balneorum maior est vsus. Existimo recte quidem Aristot. sensisse sulfur caliditati aquarum sponte nascentium causam esse. At posse aliquid id quod ipsum actu non habet alijs impartiri non puto, ni prius in actum deducatur. In caloris actum deducitur sulfur in terræ latebris, non eo pacto quo dum in corpus nostrum agit: sed cum ab astrorum calore, & retentis per reuerberationem vaporibus accenditur, vt in Vesuuio, Aethna, & similibus fieri compertum est. Sic etiam quid vetat in pluribus alijs locis incendi, & ob paruã ipsius quantitatem, aut ob maximam terræ superpositam molem flammam non exerere, sed pedetentim finitimam terram incalescere, & illi contiguam aquam? Argumẽto tibi sit, quòd fontes illi non

toto

toto anno eiusdem caliditatis inueniãtur. Quòd illum perdant calorem, vbi è terræ visceribus dissilierunt. Adde, si ignem ipsum videmus & cognoscimus, actu caliditatẽ intensiorem quàm ipse habeat aquæ impartiri non posse, quo pacto sulfuris vaporis eum feruorem in aquam inducere possunt, quem ipsi non habent. Præterea nunquam ferè videmus in planitie succosa et fœcũda simile fontium genus scaturire, sed è montibus sterilibus, eo quòd paulatim ignis ille superficiem vsque si non calfacere, saltem exsiccare, & sterilem reddere potis sit. Neque suffocatur ignis ille, quia per terræ poros & venas difflatur. Nec mirum si consumpta materia desint balnea: id enim in multis Italiæ locis accidisse ferunt. Hæc autem caliditas aquæ vim non magis immutat, quàm si igni ad teporem reducta vteremur. Quòd si dulcis tepidæ aquæ balneum refrigerat, & humectat, non prohibet actualis illa propositorum balneorũ caliditas, quin idipsum hæc præstent. Nam in vtroque ille euanescit calor, vtrisq; non nisi tepidis vti possumus, & debemus. Concludimus igitur ad immutandam aquæ naturam refrigerantem & humectantem nil momenti habere feruorem illum scaturientis aquę. Vnde duo notatu dignissima collige. Primum ex opposita ipsius actione calidorum vim ita reprimi, vt erroneum sit asserere eo ordine ipsam calidam, quo gradu sunt calida ipsa immista simplicia seorsim: verum de hac re paulo ante verba feci. Alterũ memoratu equidem & consideratione dignissimum est: vbi exiguam calidæ & siccæ fodinæ portionem secum adferunt, tam leniter illa calfacere & siccare, & etiam humoribus calidis vacuandis vsui esse possint. Primum melancholiæ, deinde sanguini, postea bili, quod ad temperamenti rationem attinet. Si vero humoris naturam consideres, facilius bilis vacuatur, post hanc pituita, post quam melancholicus succus, & bilis atra ægerrime. Postremo sanguis, quòd vt naturæ amicus & familiaris retineatur. Si enim dulcis aquæ balneũ hos humores vacuare potest, vt libro secundo ostensum est, & præter id refrigerare & humectare, quare hæc balnea quæ resoluentium aliquid accepere, idipsum potentius non præstabunt, nullam intemperiem inducendo, aut saltem leniter calfaciendo, minus adhuc siccando? siquidem aquæ maior humectandi quàm refrigerandi vis inest. Sic vbi refrigerantia & siccantia sunt immista, refrigerabunt potentissime, siccabunt leuius multo, quàm ferat mistorum gradus. Porro tempus vsus, non Martio,

A Aprili, Maio, Septembri & Octobri mensibus à nobis determinabitur: sed vsum hunc ad duos scopos reducemus, ad balnei naturam, & ventis. Balneorum naturam in situm, & occultam proprietatem partimur. Alia enim pluuio tempore inundationes recipiunt, à quibus immutatur illorum facultas. talia sunt Thermæ sancti Bartholomæi in comitatu Patauino, & thermæ Pisarum. In ijs igitur & similibus siue ver, siue autumnus sit, cauendum ne præcesserit imbrium multitudo. Alia sunt iuxta altissimos montes sita, aut in vallibus inter montes, in quibus frigidissimus spirat Boreas, aut niuea montium cacumina aerem refrigerant, aut ipse thermarum situs, aut tota regio Septentrionali aperitur oræ, à meridionali, montium altitudine & vicinia contegitur, aut ipsa regio septentriona-
B lis est. In similibus, & in omnibus alijs sic ratiocineris, ver et autumnus eliguntur, quòd hę duę anni partes alijs temperatiores sint: quæ igitur eo in loco sit aeris temperies examinãdum, non quis dierum numerus, tuncq; eo accedendum, cum ver erit, hoc est, cum aer temperatus erit eo in loco: etiamsi talis comperiatur in diebus canicularibus. Exemplo tibi sint Porretensia balnea, quæ ob alpium Pistoriensium viciniam vsui non sunt, nisi Iunio & Augusto. Alijs enim temporibus ibi homines algent. Considerandus itaque situs, consideranda pars anni, non ratione sui, sed temperiei aeris: non itaque ver aut autumnus certo dierum numero ad medicam considerationem circunscribitur, veluti nec ętates: demus enim adolescentem frigidi & sicci temperamenti, ab isto eædem sumentur indica-
C tiones, quæ à sene sumerentur, si curandus aliquo morbo proponeretur. Sic Maio mense si æstuaret aer, num ver esse diceremus? minime. Sed eam rationem & indicationem huius haberemus quam æstiui, sic in alijs. Consideranda & occulta proprietas: quædam enim quibusdam anni temporibus colorem, odorem, & vim mutant, vt Aquẽsium ciuitatis fons hyeme aliquando subuiridis apparet, olet sulfur, alijs temporibus minime. Sic balneum quintum Pisarum de Aquis appellatum, tam insignem mutationem recipit, vt quibusdam annis non solum inutile, sed admodum nociuum sit. Tempus hoc rectissime dijudicant proximi pagi incolæ: tunc enim nocuum fore iudicãt, cum Aprili & Maio mensibus aqua turbatur mirum in modum, & citrino colore imbuitur. Hoc idem fieri potest, vt in aliquibus anni partibus accidat: vt in ditione Viterbij balneum Bulicani, eodem die nunc colo-

rem

rem auri, nunc auricalchi, nunc stanni suscipit. Hoc itaque tempus hac ratione vel noxium, vel opportunum non à scriptoribus, sed ab incolis disces. Quod à scriptoribus accepi, est vere & autumno omnia ea balnea vsui esse, quorum historiam prius narraui: præter quàm eorũ quę nunc recensui. Altera definiendi temporis ratio, ab vtente desumitur. Vbi enim irrigatione vel potione vtimur, vel solam balneamus partem, vt in podagra, vel chiragra, cum iũcturis robur addimus astringentium balneorum vsu, locũ non habet hæc temporis circunscriptio. Sed in solo lauacri vsu temperatum aerẽ desideramus, cum circa vniuersum corpus eo vtẽdum est. Non inficior tamen & illis accõmodatius esse hoc tempus. Verum hęc ego ita commonstro, vt indicata ratio, vnicuiq; particularem exercitationem significet. Cum enim lauacro vsuri temperatam aquam & temperatum aerem exigant, vt secundo libro ostensum est, priorem illam considerationem hæc ad se trahit. Vtentis etenim ratione balnei situm cum aeris constitutione ita comparamus, vt ex vtrisq; collatis qualem requirimus aeris tẽperiem nãciscamur, & eligamus. Quam si non habemus, aquam in calidum cubiculum deferri curamus. Laudabilius tamẽ est balneum aeri expositum, cuius vapores exhalant, & solis radijs purificantur, in quo balneãtes liberiorem habent anhelitum, neq; à retentis vaporibus illorum caput lęditur: vt abunde libro secũdo dictum est. Talis autem, nempe temperato proximus aer est, non quidem semper, sed vt plurimum in omnibus iam L.Z. nominatis Balneis, excepto balneo Porretensi, Aprili, Maio, Septẽbri vsq; ad. xv. Octobris: & hoc tempore ad dicta balnea ægrotantes accedunt. Hæc de balneis dixisse sit satis. Ex quibus si quidpiam vtilitatis beneuolus lector accipiet, non mihi, sed omnium Creatori gratias habeat: nos enim illius ineptissima instrumenta sumus, tantum bonorum operum conficientes, quãtum diuinæ illius clementiæ nobis impartiri visum est: prout enim vult, sic vnicuiq; distribuit. At si quid mali vel indocti promo vel deprompsi, ab hac caduca humanitate est. Extollamus igitur mentis oculos, & cũ Paulo ad Rom. cap. vndecimo exclamemus. ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ; τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἤ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἤ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

θεοῦ τὸ τέλος.

ANTONII BERGHAE IN huiusce & operis, & authoris doctissimi viri D. Bartholomæi Viotti à Cliuolo commendationem.

DECASTICHON.

Aestimat vt magnum quis ab vnguibus esse leonẽ:
Hic etiam magnum te probat esse liber.
Balnea pertractat sermone notata venusto:
Languida quæ morbis membra leuare solent.
Explicat ingenium varijs quod fontibus insit,
Adferat & limus quamque salutis opem.
Miras hic lacuum vires pernoscere possis,
Quas reserat serie pagina culta breui.
Debebunt multum tibi Bartholemæe Viotte,
Hæc quicunque tuo condita marte legent.

IN D. BARTHOLOMAEI Viotti à Cliuolo medicinæ necnon linguarum peritia cumulatissimi laudem.

HENDECASYLLABI.

Qui vult Balnea scire, vastus orbis
Quæ miratur, is hunc legat libellum
Tractantem varias aquas, quibus vis
Est quàm maxima. Sis memor laboris
Perdocti Medici, benigne lector,
Qui pandit tibi cuncta diligenter.

EX LEONARDI FVCHSII medicinæ compendio, de Balneis excerptum.

VINTVM genus euacuationum balneum existit, de quo vt ordine agamus, animaduertendum erit duplicia esse balnea: quædam enim naturalia sunt, quędam vero arte confecta. Naturalia dicuntur, quæ per se aut sponte naturaliterúe proueniunt scaturiuntúe: alioq; nomine, eo quod illis insit calefaciendi facultas, thermæ vocantur. Balneorum autem naturalium quædam nitrosa, quædã salsa, quædam aluminosa, nonnulla sulfurea, nonnulla bituminosa, aliqua ferri, aliqua æris, aliqua cupri, aliqua auri qualitatem obtinent: quædam ex pluribus horum constant. Est autem in vniuersum omnium vis exiccandi: sed quædam cum exiccatione egregie simul calefaciunt, quædam exiccando constringunt. Speciatim vero quæ salsa & nitrosa

trosa sunt, ad frigidas & humidas intemperies, & ad eiusdem generis morbos conferunt. Propterea medentur articulorum doloribus, podagræ, resolutioni, renũ passionibus, asthmaticis, fracturis, callosa substantia indigentibus, vlceribus manantibus, inflammationibus diuturnis, & iam induratis: præterea capiti thoraciq; fluxionibus obnoxio, vẽtriculo humore infestato, hydropicis, œdematis è morbo prouenientibus, & pituitosis. Aluminosa vero ad sanguinis reiectiones, ventriculum vomiturientem, hæmorrhoidas immodice profluentes, mulieres quæ inordinate purgantur, & quæ frequenter abortiunt. Ad eos deniq; qui immodico sudore resoluuntur, & tibiarum varices prosunt. Sulfurea neruos emolliunt, calefaciuntq;, dolores sedãt, ventriculum tamen effœminant & subuertunt, omnia cutis vitia exterunt: quapropter alphis, leucis, impetiginibus, vlceribus antiquis, articulorum defluxui, lieni indurato, iecori, vtero, resolutionibus, coxendicibus, & scabiei subueniunt. Bituminosa vero caput replent, sensuum instrumenta lædunt, enixe tamen calefaciunt, & prolixe molliunt si quis diutius immoretur, præsertim vterum, vesicam, & colũ. Aerea oculis, ori, tonsillis, & vuæ conueniunt. Ferrea ventriculo, & lieni accõmodata sunt. Cuprea articulorum doloribus molestatis, podagricis, asthmaticis, nephreticis, vlceribusque malignis auxiliantur. Aurea colicis doloribus, voluulo, fistulis, podagræ, ac malignis vlceribus succurrunt. Quæ ex mixtis qualitatibus constant, pro cuiusq; vincentis qualitatis ratione agunt. Proinde ex iam commemoratis facillime omnium Germanię nostrę thermarum facultates dijudicare licebit, modo mixturam ac cõstitutionem illarum perspectam habeamus. Quare ne quid hac in parte studiosi desiderare possint, breuiter earundẽ, potissimũ earum quæ cæteris antecellere videntur, mixturas & vires exponam. In harum autem numero merito sibi primas vendicãt thermæ in Curiensi diœcesi sitæ, quæ Germanis Pfeffersbad dicuntur, hoc est, piperina balnea. Constant mixtura auri, sulfuris & nitri. Harum aqua nõ continuo manat, sed tertio die Maij erumpit, decimo vero quarto Septembris iterum sese subducit. Mirifice doloribus capitis confert, memoriam roborat, visum, auditumque acuit: cerebri obstructiones ac neruorum aufert, articulorum doloribus, vlceribus, fracturisq; ossium succurrit. In Lothoringiæ montanis balnea sunt quæ Plumbers, quasi plumbea, ob nimirũ copiosam plumbi mixturam, vocantur. Constant ex plumbi, vt diximus, sulfuris, & aluminis commixtione. Aũxiliantur malignis & curatu difficilibus, vlceribus, cancro, phagædenis, fistulis, elephantiæ recens cœptæ, & omnibus cutis vitijs. Horum inter Germaniæ balnea mẽtionem facere placuit, quod ex omni ferè genere terrarum homines illuc commigrent. Haud procul à Badenijs Heluetiorum salubres etiam habentur thermę, quarum mixtura constat ex copioso sulfure, & exiguo alumine. Prosunt ad frigidas ac humidas capitis & cerebri passiones, lethargum scilicet, amissam memoriam, & similes. Calefaciunt & exiccant ventriculum, eiusq; concoctionem iuuant, iecoris & lienis obstructiones tollunt. Detentos menses euocant, & sterilitatem auferunt. Mulieribus præterea magis quàm viris conueniunt. Sunt & in inferiori Badenia, vbi Marchio Badensis residet, balnea miræ efficaciæ, quorum mixtura ex sulfure, sale & alumine existit. Conferunt difficile spirantibus & asthmaticis, doloribus articulorum, & podagræ, à frigidis humoribus ortis, hydropicis, vteri morbis frigidis, albis potissimum mensibus, conceptionem promouent, sterilitatemq; remouent, & in summa vteri malis frigidis & humidis, præ cæteris balneis mirifice cõueniunt. Vlceribus & cutis vitijs medentur. In ducatu Vuirtenbergensi haud procul à Chalb oppidulo sunt thermæ, quæ à Martiana sylua (sic autẽ Romani superiorẽ partẽ Hercinij nemoris vocant) germanice Schuuartzuuald oder Vuildbad, hoc est, ferinæ nominantur, ex eadem qua priores mixtura cõstant. Sunt tamen qui cupri & nitri mixtionem accedere putent. Vnice capitis passionibus frigidis, paralysi, conuulsioni, stupori, & similibus auxiliantur, instrumẽta sensuum roborant, tinnitum aurium, iecinoris & lenis obstructiones tollunt, hydropicis & ictero laborantibus, renum & vesicæ calculis, ventriculoque succurrunt, appetentiam excitant, & ferè omnia quæ Marchionis thermæ possunt. Viris tamen magis quam mulieribus competunt. Haud procul ab ijs Cellenses sunt thermæ, quarum mixtura ex modico sulfure, alumine, & cupro constat. Succurrunt diuturnis febribus ex pituitosis simul & biliosis humoribus ortis, vlceribus diuturnis & malignis, articulorum doloribus, appetentię caninæ, ac præ cæteris thermis cõueniunt ijs qui calido & sicco sunt tẽpamento prẹditi. In eodẽ etiã Vuirtenbergẽsi ducatu ad Geppingã oppidum thermæ sunt, q̃ Germanice Saurbrunn, hoc est, acidus fons appellãtur. Ex acidis, quibus exigua sulfuris accessit portio, harum mixtura constat.

Prosunt

Prosunt partibus corporis luxatis, ideoq; ventriculum ac iecur potissimum corroborant. Hydropicis & regio morbo correptis, humoribus putrefactis, voluuloq; opitulantur. Lumbricos quoq; si bibantur, enecant. Similis prope mixtura est earum thermarum quæ in Au sunt propè Rotenburgum ad Nicerum situm. copiosiore tamen sulfuris portione constant, ideoq; minus prioribus acidæ, quo etiam nomine calidiores existunt, maioriq; exiccandi eorum quæ in partium cauitatibus delitescunt facultate præditæ. In finibus lacus Podmici, quem Constātiensem vocant, thermæ habentur, Embs dictę, aluminis & nitri mixtura participantes. Conferunt doloribus capitis, neruorum resolutionibus à coli doloribus factis, & vlceribus malignis. In Alsatia ꝑpe Gerbersuueiler thermæ sunt quæ ex mixtura aluminis, nitri, & ferri constant. Opitulantur lienosis, quartana laborantibus, vlceribus sordidis, & omnibus vitijs cutis. Apud Elenbogium in Bohemia oppidum thermæ, sulfuris & aluminis mixturam obtinēt. Harum facultates ex iam commemoratis satis notæ sunt. Vuisbadenses thermæ ex sulfure, alumine & exiguo nitro constant. In Baioaria sunt thermæ quas Gastein nominant, quibus vehemens adstrictoria facultas inest, ideoq; omnia corporis excrementa dissipant & absumunt. Imprægnandi facultatem pariunt, & ne abortiant grauidæ prohibent. Thermæ etiā sunt apud Abudiacum, Baioariæ castellum supra Reginoburgum, quæ sulfuris, aluminis & nitri mixturam obtinent. Odore oua frixa referunt. Facultates earūdem, vt reliquarum, ex ijs quę dicta sunt, abunde constant. Hactenus breuitate qua potuimus naturalium balneorum vires explicuimus: restat itaq; vt ad artificialia veniamus, quorū anteq̄ vires enarremus animaduertendum erit, apud veteres quinq; fuisse balnei artificialis partes. Prima Græcis ἀποδυτήριον ἀπὸ τ̄ ἀποδύειν, quod exuere significat, Latinis vero tepidarium dicebatur. In hac quidem parte, quæ tepida erat, balneaturi sese exuebant. Altera balnei pars Græcis πυριατήριον καὶ ὑπόκαυσον, Latinis calidarium, Senecæ sudatorium nominatur, Galenus multis in locis ξηρὸν θόλον, hoc est, siccam testudinem appellat. Sunt qui etiam laconicum, quod eo ad sudorem proliciēdum peculiariter Lacones vsi sunt, vocent: quod Martialis libro sexto. Epigram. ijs carminibus insinuare voluit.

> Ritus si placeant tibi Laconum.
> Contentus potes arido vapore
> Cruda virgine, martiaq; mergi.

Hæc pars fornicem habuit concameratum, seu locum in se recuruum, in quo succensus ignis, calidos atque siccos vapores emittebat, atque adeo sudorem concitabat: id quod hodiernis et temporibus in nostris balneis fieri videmus. Ter tia solium calidum. Solium vero nihil aliud fuit, quàm cisterna, aut vas in quo homines sedentes lauabantur. Hinc est quod alias labrum ac lauacrum, & piscina, atq; vulgo medicorum tina appelletur. Galenus interdum ab insessu & descessu ἔμβασιν vocat. Græcis etiam δεξαμένη dicitur. Quarta pars erat frigidum solium. Quinta, vbi sudorem detergebant. Galenus tamen libro decimo therap. meth. vbi balnei partes commemorat, primam silentio transit, quam nihilominus Plinius, vt alias omnes, libro quinto epist. sexta recenset. Nostra balnea ferè per omnia antiquioribus respondent. Habemus enim tepidarium in quo exuimus primum vestes. Deinde calidarium, in quo abunde sudamus. Neq; desunt solia, calidum potissimum. Frigido enim vti inusitatum hodie. Desideratur etiam pars quinta, cui tamen tepidarium in quo denuo veste induimur, respondere aliqua ex parte potest. Explicatis partibus balnei, quid quæuis illarum efficere possit breuiter docebimus. Prima quidem pars, quasi præparatio quædam ad alteram erat, quam sanè partem hodie, vt olim etiam, aereum balneum appellant, quod eo vtens in aere versetur calido, qui vel à calidis & siccis vaporibus ab igne delatis, vel calidis & humidis, ab herbis in vase aliquo decoctis, transmissis, aut aqua supra ignitos lapides transfusa sic paratur: potest auté hæc pars materias per totum corpus tum calefacere, tum vero fundere: præterea quæ inæqualia sunt, æquare, & cutim laxare, & multa quæ detenta sub hac fuerunt, vacuare, vt merito sanè exercitij interdū neglecti vicem supplere queat. Calidum aquæ dulcis solium si media temperie sit, Galeno libro tertio de tuenda valetudine teste, calefacit, & humectat: sin tepidum sit, humectat & infrigidat: quod si iusto calidus fiat, calefacit quidem, sed non perinde humectat: quippe horrere corpora, contrahiq; exiles eorum meatus cogit, ita vt nec madescere ab extrinsecus accedente humore possint, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere. Quod itaq; moderate calidum fuerit, potest madorem vtilem solidis partibus immittere, fatigationem ac lassitudinem soluere, discutere plenitudinem, mitigare, per halitum digerere, duras tensasq; partes emollire, excrementum, putreve si quod intus ad cutem hęret, euocare, flatus diffundere, somnumq;

numq́; allicere. Tepidum vero febribus exiccantibus, præsertim vbi æger immodice sitiat, atque vehementibus solis exustionibus confert. Calidum denique solium commodissimum est pueris, senibus, viro & mulieri. Frigidum, & totum corpus refrigerat, & cutem densat, & vires firmat. Hinc est quod non omnibus conueniat, sed ijs qui exactius viuunt, laboribusq́; & cibis commodissime vtuntur. Præterea neq; senibus, neq; mulieribus competit, potissimum si diutius in eo morentur. Iuuenibus itaque solis & carnosis, æstiuo maxime tempore, frigida natatione, vti modo frictionibus pręcalfacti sint, vtile existit.

Sextum genus eorũ quæ corpus nostrum euacuant, est sudor. Cuius quidem prouocatio tum potissimum vtilis et necessaria existit, qñ humor aliquis noxius circa corporis interiora versatur, vt in febribus, & præsertim pestilentialibus, contingit. Elicitur vero varijs modis, nẽpe sicco calore laconici, ignitorũ & feruentium lapillorũ, arenæ calidę, solis, & similium. Fomento insuper calorifico, aqua. s. calida, vel in vtre, vel in vesica, vel in vasculo aut ęneo, aut testaceo adhibita. Cæterũ medicus in morbis, acutis præsertim febribus, summa diligentia sudoribus attentus sit, videatq́; qui boni, quiq́ue mali sint. nam ex ijs multa prædicere poterit, vt liquet ex ijs quæ tradit Hippocrates lib. quarto aphor. 36. & sequentibus. " Sudores autem saluberrimi, vt idẽ in pro- " gnosticis testatur, in omnibus morbis acutis cen- " sentur, si in diebus decretorijs oriãtur, febremq́; " finiant, aut vbi æqualiter toto insudante corpo- " re, æger morbum facilius sustinere videtur. Con- " tra inutiles, qui id efficere non valent. Pessimi " vero omnium sunt frigidi, & vbi caput dunta- " xat, aut facies, aut ceruix insudat: quippe qui in acuta febre mortem, in mitiore vero morbum diuturnum fore significant. Circa sudoris vero rationem, vt in omnibus alijs euacuationum generibus, vnice cauendum erit, ne is sit immodicus, atque adeo vires planè deijciat. Quod non animaduertentes superioribus annis, dum per vniuersam ferè Germaniam anglicus vocatus sudor grassaretur, medici imo carnifices quidam non paucos, eosq́ue etiam potentissimos, interfecerunt. Hinc non frustra monuit Hippocrates, in aperiendis meatibus, ac sudoris prouocatione, diligenter esse considerandum quantum sit euacuandum, ne scilicet nobis nihil tale metuentibus vires prorsus deficiant, atq; adeo ęgrũ in summum vitę discrimen adducamus.

Leonardi Fuchsii finis.

GEORGII AGRICOLÆ
De natura eorum quæ effluunt ex terra,

LIBER PRIMVS.

ORTVM & causas rerum quas terra intra se gignit, quinque libris explicaui, restat vt earundem naturas persequar. quarũ partim sua vi effluunt, fodiuntur partim: alterum genus, vt dixi, complectitur humorem, aerẽ, exhalationem, ignem: alterũ insignem terram, succũ concretum, lapidem, metallum, quintam illam scriptoribus, non modo nominatam, sed ne satis quidem intellectam formam, quam mistum soleo appellare. Prioris generis res sic in terra inseruntur atq; innascuntur, vt omnino omnes interiores ipsius cauernas, & canales, ac minimas quasq; rimas, et quantulacunq; receptacula mole sua compleant: modo conclusæ, modo permanantes, quarum naturas nunc exponam: itaque ordo rerum postulat, vt primo dicam de humore. nam proximus terræ est, vt quem & intra & extra semper aut combibat, aut sustineat insidentem fluctẽmúe, cum aer & exhalationes, vbi eas aliud corpus, in locum succedens, impulerit, & non inhibuerit densum terræ pondus, ipsa relicta euolẽt foras, nec in summa eius cute, vt aqua inhęreant, sed circum ea voluantur, aut ferantur in sublime, simili modo ignis altiorem locum petit: atq; adeo omnis cum omnem consumpserit fomitem, simulq́ue cum eo mutatus fuerit in exhalationes. Sub humore autem subsunt aqua & succus, vterq; humidus, atq; ex eo humor nomen inuenit. Simplex vero aqua etiam frigida est, pura, sui coloris, perspicua, sine sapore: attamen periucunda gustui, sine odore, tenuis, leuis quæ autem non est talis, mista est, quod intelligitur ex qualitatibus, quibus differt: colore scilicet, sapore, odore, calore, spissitudine, pondere. vt vero his differt, ita etiã viribus, quas differentias viresq; si explicauero, naturam aquarum maxima ex parte patefactã esse arbitror: igitur aqua in qua omnes simplicis notę, quas cõmemoraui, non apparent modo, sed re vera insunt, aut non est infecta, aut quia nunq̃ vel raro quæ natura sit talis inuenitur, ita parum infecta, vt mistura sensibus deprehendi non posit. quæ vero caret vel vna aliqua ex ijsdem notis, dubium non est quin mista, siue composita sit. nam aquam Stygis ad Nonacrim, vt eã aspectu blandire, & nulla qua-

litate deterrere ſcribat Plinius, puram non eſſe, ſed ſucco qui vertitur in lapidem, infectam hinc percipimus, ꝙ lapideſcat profluens: & vt quemuis Albulas, quę ſupra Romam ſunt vltra Anienem, ingredientem ſtatim frigus inuadat, & horror perfundat, quia tamen idem, ſi paululum in his ipſis aquis fuerit moratus, vehemẽter caleſit, eas ſimplices non eſſe, ſed cum aliqua re, cui vim natura dedit igneam, permiſtas intelligimus. Similiter viribus et effectu, cum qualitates reliquę ſub ſenſum non cadant, aliæ omnes aquæ miſtæ à ſimplicibus poterũt dijudicari. Sunt vero non ſimplices aquę infectę vel exhalatione, vel igniũ qualitate, vel ſucco liquido, vel terra, vel ſucco concreto, vel lapide, vel metallo, vel miſto denique. etenim exhalatio ſe immiſcet aquis, ꝙ euidens eſt in lacu qui eſt inter Serapelam & Seburgum, quod oppidum circiter vndecim lapides dictat à Sala fluuios: is enim expirationibus venenatis imbutus temporum interuallo, vt autem piſcatores aiunt, ſeptimo quoque anno necat piſces, nec minus qualitas igniũ ſe immiſcet aquis, cum eas calefaciunt: qua ipſa qualitate non tantum calidæ, ſed etiam tepidæ omnes ĩfectæ ſunt. ſuccos vero liquidos aquæ combibunt, vt lapideſcentem, liquidum alumen & bitumen: quod tamen magis ſupernatat. à terris autem raris & reſolutis ita multum abradũt. vt interdum in ipſis ea craſſitudo fiat, vt penè ſuccorum in numero haberi poſſint, q̃uo & fontes & riui & amnes limoſi fiunt, ſed oĩum maxime torrentes ac fluuij cum id genus terras inũdauerint, pari modo aquæ multũ abradunt à ſuccis concretis, fiuntq́; ſalſæ, nitroſæ, aluminoſæ, atramentoſæ, ſulfuroſæ, bituminoſę: atque etiam multum abradunt à ſabulo ſoluto: non parum à ſaxis mollibus, qualia ſunt non raro arenaria, & interdum calcaria. metallis autem inficiuntur, cum ea diutius circũſteterint: itemq́; miſtis. quin nonnunq̃ eorum ramenta ſecum rapiunt: aquæ contra ſimplices, aut parum admodum admiſtæ, emanare ſolent ex terris ſpiſſis, ſilice, glarea, ſabulo maſculo, arena dura. nã ab his non multũ abradunt. Sed qm̃ de miſturis aquarum dictũ eſt alio loco diligentius, venio nunc ad earundem colores. cum aũt aquę puteales etiam ipſæ ſint fontanæ, verũ quæ ſuapte vi non effluunt, & ex fontibus oriantur riui, amnes, lacus, paludes, nunc promiſcue & cõiter de omnibus dicam: quanq̃ enim hæ aquarum collectiones excipiunt pluuias, tamen naturam potiſſimum à fontibus habent: atq; vt inde ordiar, aquis, vt eas Clearchus albas eſſe dicat, ſuus quidã color eſt, medius ſcilicet inter album

& nigrum. ex rebus vero cum quibus permiſcentur, effici coloratas indicio ſunt torrentes, riui, amnes, vbi præter modum creſcentes multum abraſerint à ripis, vel extra eas diffluentes eluerint terras cãpeſtres: itaq; earum aliæ ſunt colore lactis, quas Romani albas appellant. hę vero vel infectæ ſunt creta aliaúe terra candida, quod genus fontem, inde lacteum dictum, adoleſcens reperi ad ſecundũ lapidem à Glaucha Miſenæ oppido, talis eſt Oaxes Scythię fluuius, vñ Poeta:

Pars Scythiã, & rapidũ cretæ veniemus Oaxẽ.

Nec terram tãtum, ſed gypſum etiã candidum, cum aqua permiſtum, lactis habere colorem videmus, vel tinctæ ſunt alumine, quales ſunt Albulæ, de quibus paulo ante dixi, in Tiburtino à fonte Albunea, qui etiam ipſe ab aquarum albo colore traxit nomen deriuatæ, & Labanæ in Numentano, vel ſulfure. nam id quoque candorem aliquem aquis dare ſolet, qualis eſt in Vmbria

Sulfurea Nar albus aqua.

Et in Hildesheimio fons ſulfuratus ad Haſdam pagũ, quin Danubius lactis diluti ſiue ſeri colore eſt: etiam qua parte Vindeliciam & Noricum à Germania diuidit. vt autem aquæ non ab vna aliqua re, ſed à multis & diuerſis candorem contrahunt, ita etiã reliquos colores, quos ſi à rebus foſſilibus habuerint, plerunque eos à terris, vel à concretis hñt ſuccis: raro à mollibus lapidibus, aut ſaxis: quod hic pluribus non exponam, ne de ortu & cauſis, nõ de naturis aquarum differere, & longius labi videar: tametſi in tali tractatione fieri non poteſt, vt non dicam de cauſis. ſed id q̃ poſſum parciſſime faciam. etenim quod ad hũc locum pertinet, quæ res foſſiles inficiunt aquas, et quo quęq́; colore, ex earum naturis, quas in libris de rebus foſſilibus inſcriptis patefaciam, intelligi poterit: quibus vero modis eam deprehendamus, quæ ex ipſis infecerit aquam, paulo poſt explicabo. deinde aquarum aliæ ſunt luteæ, vt Ochra fluuius Saxoniæ ad Goſelariã: qui, quod ochra ſit infectus, & luteus eſt, vbi riuulus ex Ramelo mõte in ipſum influit, & ex eo nomẽ Gręcum apud Germanos inuenit: quædam flauæ ſunt, ſicut in Germania aquæ Mœni, quod maxime in eo loco perſpicitur, vbi ipſum per Francorum gentes delapſum, Rhenus accipit, & in Italia Tyberis: recte igitur Horatius.

Cedes coemptis ſaltibus, & domo
Villaq́; flauus quam Tyberis lauit.

Quędam fuluę, vt in Sueuis acidula prope Goppingã oppidũ, aliquę ſanguinis ferè colore ſunt, ſicut ad Ioppam Hebræorũ vrbem aqua fontis, qui proximus eſt mari: & ĩ Lycia, iuxta Pataras oppidum,

oppidum,aqua Telephi fontis ſemp turbida,& cum cruore miſta videtur eſſe: aquæ etiam in Aethiopia rubræ ſunt,quas qui bibunt,in furorem incidunt:&

Fonte cadit modico,paruiſq́; impellitur vndis
Puniceus Rubicon.

Ac vero etiam Redera fluuius Miſenæ, qui propter Radebergum fluit,in alio loco ſubruber,in alio niger videtur eſſe.alię virides,vt aqua Neuſolæ in Carpato monte ex veteri quodam cuniculo effluens,& lacunæ quæ erat in colle Cypri ærario:& riui in Aprutio,cui inde nomen, item Moſellæ:nonnihil etiam ad viride inclinãt aquę Rheni. glauca vero eſt aqua in Thermopylis nõ omnis,ſed ea quæ defluit in lauacrum, quod accolæ muliebres Chytros appellant,vt Pauſanias tradit,diligẽs græcarum rerum & locorum ſcriptor:aliæ ceruleę,ſicut fluuij qui fluit inter Taruiſium & Feltriam,quẽ iccirco Germani prope habitantes,Blauam vocant:quos etiam Itali,relicto veteri nomine,imitãtur: eiuſdem coloris eſt Bla Sueuorum fluuius,in valle ad Blabeurã oppidum,quod ex eo nomen inuenit,ortus de fonte perampio & profundo, qui poſteaq̃ fluxit ad X.M.paſſ. Vlmæ in Danubiũ exonerat: cæruleus etiam eſt Iſara Norici fluuius,& lacus Armeniæ ſalſus:ob id ipſi genti Mantianus, ideſt cæruleus dictus,& aquæ Auerni in cęruleo nigricãt:quædam nigræ ſunt,vt aquæ Ilzæ, qui ex Boemicis montibus profuſus in Danubium influit è regione Bęoduri. etenim cũ Danubius ſeri colorem habeat,Ilza ad ſecundum lapidem niger fertur. Sũt alij pręterea multi fluuij in Germania nigri, vt q̧ aquę nigrę vocabulo noſtris noĩatus in Miſena exonerat in Muldã,& niger Eliſter nomen partim ex colore reperit.is vero Liberdã & Herceburgũ pręterfluẽs in Albim effundit̃.at oĩum nigerrimus eſt in Saxonia Allera, qui in Viſurgim exonerat:ſed rubore miſtus nigror eſt Spreuo,qui inter Perlinum & Collam oppida intermedius defluit,nec Italia caret nigris fluuijs: nã & Auſeris,qui propter Lucam,nobile Hetrurię oppidum fluit,ſubniger eſt:& in Calabria

Niger humectat flauentia culta Galeſus.

Alijs deniq; aquis decolor ſpecies ęris,aut argẽti eſt,vt nõnullis calidis.Quę vero cum aquis permiſta ſunt,ea plerunq; in fundo reſident, & ad lapides adhęrẽt.quare cum longius proceſſerint tam riui q̃ amnes,quia ipſa,etiam colores,deponunt:ijdem quoq; aquarum colores mutantur, ſicut calidarum Statyellorum,quę in piſcinis biduo fiunt virides,& aquę lacus Babylonię ęſtate rubrę ſunt,Boryſthenis fluuij quibuſdam an-

A ni temporibus ærugine tinctę videntur eſſe,ac maxima aliqñ ſiccitate Nili aquę ęruginis colore fluxerunt,vt Theophraſtus ſcribit:quędam ẽt calefactę mutant colorẽ,vt aqua fontis Tungrorum quæ ſubditis ignibus efferueſcens rubeſcit. at quos colores aquæ propter alueum tantummodo videntur habere,hi proprij ipſarum non ſunt:nec.n.maris rubri aquæ, nec riui apud Iſenacum effluentis ex Rechela monte, quem riuũ Turingi inſanum,ſuo tñ vocabulo appellant, rubræ ſunt: tametſi hæ ob arenas aluei rubras, illæ ob eaſdem & ſaxa rubra,quæ in ſinu Arabico & littoribus exiſtunt,rubræ eſſe apparent:& vt Peneus eſt viridis calculo,cum aquæ eius exhauſtæ ſint argenteæ,ita quorũdam riuorũ & amnium aquæ propter calculos nigræ, ceruleæ, cinereæ, flauæ videntur eſſe,cũ hauſtæ colore nihil à cęte

B ris differant.nec vero aquæ tm̃ ab alueorum terris,arenis,calculis,ſaxis, colorem aſſumunt, ſed è ſtirpibus quoq; quę labris fontium & amnium ripis inhęrent,eaſq́; veſtiunt: quocirca inter ſyluas virides,inter roſaria rubræ vel candidę,inter flores diuerſos apparent eſſe diſcolores. etenim cum ipſę aquæ perſpicuæ ſint,nõ colores modo, ſed totas etiam imagines ſtirpium & florum perinde reddunt,quaſi in eas merſi fuerint. ſimiliter proprius aquarum color nõ eſt, quem lacus, propterea ꝙ profundi ſint, videntur habere, vt Baller Rhetiæ cæteriq́; complures. Sed cũ aquę ſimplices,puræ & liquidæ ſint:qualis Martia omnium quæ Romam ductę fuerunt clariſſima,miſtæ plerunq; impuræ & turbidæ eſſe ſolent. quarum multę etiam frigidę,vbi id quod ineſt in ipſis,ſubſederit,puræ fiunt:ſicut limoſæ in vaſa fi-

C ctilia ſæpius transfuſæ:quędam cum nihil ſubſideat,efficiuntur puræ,vt aqua Tyberis,quæ conſeruata in vaſis fictilibus,etſi limum non facit,tñ fit pura & perlucida,neq; ſic concluſa corrumpitur,etiam longo tpis ſpatio. turbidas autẽ vis caloris reddit puras, ſiquidẽ partes terrenas ab eis ſeparat.veruntamen contra fontis Tungrorum aqua igni admota fit turbida,quod eadẽ vis partes terræ in aqua latentes, excitet. Quod vero ad ſaporem attinet,aquæ miſtæ ſunt vel dulces, vel pingues,vel ſalſæ, vel amaræ, vel acidæ, vel aſtringẽtes,vel acres, vel deniq; multarũ rerum quas lambunt, ſingularem habent ſaporem: vt ſulfuris,æris,ferri.dulces autem aquas, non vulgus modo,ſed etiam ſcriptores, eas noĩant, quæ alieno ſapore, maxime vero ſalſo, præditæ non ſunt,ſed aquæ tantum proprio,qui ſuauis eſt & iucundus potanti,qualis fuit Smeni fluuij Laconię,qui ex fontibus Taygeti ortus, & diſtat ab

vrbe non plus quinque stadijs, & ad lęuam promontorij, in quo templũ erat Dianæ Dictynnę, exonerat í mare qualis Eulei & Choaspis fluuiorum, ex quibus reges Persarum bibere & eam, cum propter diuitias diffluerent luxuria, portare in longinqua memoriæ proditum est. verum de id genus aquis dulcibus nunc non dico, sed de his quę gustatum dulcedine insigni, iniucunda tamen commouent. cuiusmodi Glauchæ nõ tantum sunt in sylua Orientem versus ad secundum lapidem, vt dixi, ab oppido, sed etiam in exteriori fossa mœniorum, ad dextram pontis lignei, qua itur Valdeburgum. & calidam Cardię aquam in campo qui vocatur albus, iuxta pagũ Dascyli, potanti esse lacte dulciorem Pausanias author est. ac vero etiam dico de his quibus est vini sapor: nam tam vinosum quàm lacteum saporẽ dulci Theophrastus subiecit. talis fuit aqua iuxta Paphlagoniam, ad quam potandi causa, indigenas accedere solitos scribit: & in Andro insula fontis, quem Diotecnosiam vocarunt: & alterius in Naxo, cuius ergo Propertius versibus his affatur Bacchum.

Et tibi per mediã bene olentia flumina Naxon.
Vnde tuum potant Naxia turba merum.

Aquæ vero, quæ quasi oleo perfusæ nitent, sic assumunt pinguem succum, vt plerunq; ab eis facile separari possit. quo modo alis anserum colligitur bitumen liquidum, vt dicam postea. tales sunt fontes bituminosi, & quidem multis in locis orbis terrarum memorabiles, in Germania ad Brunonis vicum nobile oppidum Saxoniæ, & ad cœnobium Sueuiæ, cui Degeræ lacus nomen est, in Iurassi montis valle, quæ ex lepore nomen inuenit, Gersedorfi: in Italiæ agro Mutinensi, & in Pelignis nõ longe ab Aterno amne, vbi oppidulum ad montem: in Sicilia in tactu Agrigentino: in Phœnice ad Sidonẽ: in Zacyntho insula: in Asia calidarũ iuxta Tralleis, iuxta fluuium Characometen, iuxta Nyssam oppidũ, quæ omnes ita sunt pingues, vt qui in eis lauentur, non indigeant oleo. similiter pingues sunt calidæ iuxta Dascyli pagum: est præterea fons bituminosus in Cilicia, iuxta Solos, qui adeo pingue reddit flumen Liparim, vt & in eo natantium, aut lauantium corpora oleo vncta esse videantur, & inde nomen inuenerit: in Bactriana insuper regione ad Oxum fluuium: in Media Ecbatanis: in India: in Troglodytica regione ad Carambin: in Aethiopia: in Africa ad Carthaginẽ. fluuij etiam & lacus bituminosi reperiuntur: fluuius in Thessalia Eurotas, lacus multi, sed maxime insignes: in Iudęa ob id asphaltites dictus:

D in Babylonia Limnasphaltites: in Austagenis Parthiæ: apud Medos, in quo innatat nigrum bitumen: in Diarbis Scytharum gente, in agro oppidi, quod Teos dicitur, cui calidis & trãquillis diebus maxima bituminis vis supnatat: in India, qui, vt Vitruuius scribit, sereno cœlo emittit olei, sic etiam ipse interdum vocat bitumen, magnam multitudinem: in Aethiopia. At aquis salsis multæ regiones abundant. quarum item sunt fontes, amnes, lacus. nam in Hispania putei sunt salsi, & salsulæ fons est in Narbonensi prouincia. cuius aquas salsiores ẽẽ q̃ marinas esse Mela Pomponius author est. & Germania plurimum scatet aquis salsis. quarum aliquot fontes, nobilibus oppidis decoros, ob id Halas, vocabulo à Gręcis deducto nostri nominãt: vt Halam Hermundurorum, quæ est ad Salam fluuiũ: Halam

E Sueuię, quę ad Cocharũ: Halam Rhetię primæ, quę ad Oenum. sunt alij pręterea salsi fontes nõ pauci in Saxonia, vt Luneburgi cęteris nobiliores: sub Deserto monte ad oppidũ Minder: Staphurdi ad Bodam fluuiũ, & in nonnullis alijs locis, quos Salzas vocant. quinetiã in Turingia in oppido quod ex Francis nomen reperit: & ppe Aulebium pagũ inter Kelbram & Heringũ oppida vnus, qui ex vicino monte effluit: ac Steinij Vicelebrorũ ad Vnstrum puteus valde pfundus in ipsa arce, vt Athenis in domicilio Erechtheo. in Chattorũ quoq; regiõe ad Verrã Aldendorfi fons est salsus: & in Tribochis ad quintũ lapidẽ à Fulda oppido. hi autẽ fontes multo maxima ex parte aut ad putei modũ sunt inclusi, vt semper aquarum copiã suppeditare possint, aut re vera sunt putei. atq; ex eorum ferè omniũ aquis sal ex

F coquitur. quam rationem in libris de re metallica explicabo. deinde in Rhetia ad Oenum, vt dixi, fontes sunt salsi: in Norico ad Salzam fluuiũ Hellæ. quod oppidũ est supra Iuuauium, nostri vocant Salzeburgũ, ad decimum lapidẽ: Schellebergi, quod distat ab Hella circiter quinq; millia pass. Reichenhallæ inter Salzam & Alzam fluuios. id vero abest à Salzeburgo ad decimum lapidẽ. quin in eiusdẽ Norici parte, quæ hodie superior Styria vocatur Halstadij & Aussæ. sal qui vtrobiq; cõficitur, per Enesum deuehitur in Danubiũ, & per hunc in Pannonias. tum in sinu maris Adriatici, vbi vergit ad Aquileiã, septem sunt fontes, oẽs, vno excepto, salsi, vt Polybius scriptũ reliquit: in Italia in Volaterrano putei: in Sicilia aquę Selinũtię, quę calent, & in Illyria est salsulæ fons in finibus Antiatarũ & Ardięorũ. Pegasęi quoq; fontes calidi sunt salsi: similiter in agro Methones Trœzeniorũ oppidi. i Armenia vero

vero salsi tantummodo sunt nõ etiam calidi, ad
lacum Mantianũ:in Cappadocia vnus est, sed in
ea plures putei salsi, vnus in Chaonia. at in Mile-
to fontem esse Aristobulus Casandreus tradit,
cuius fluentis aquæ superiores sunt dulcissimæ,
inferiores salsę. is vero Achilleus vocatur, quod,
vt Milesij dicũt, heros ille his aquis se asperserit,
cum interfecit Strambelum Lelegũ regem. am-
nes autẽ salsi sunt in Hispania aliquod, id quod
Strabo tradit, in Sicilia quod Vitruuius, Himerę
altera pars, quæ salsas Selinũtis aquas combibit:
vnus in Caria, vbi Neptuni tẽplum, plures apud
Caspias portas, atq; circa Mardos & Armenios,
apud Bactros Ochus & Oxus. est etiam flumen
salsum non longe ab Euphratis ostio, quod prę-
cluserunt Orcheni, vt Plinius, qui magna ex par
te hæc atq; alia multa quæ cõmemoro, ex diuer-
sis scriptoribus collegit. Lacus item multi sunt
salsi: in Germania vnus inter Srapelam & Sebur
gum: cum. n. duo sint finitimi, alter salsus est, dul
cis alter. salsus etiam in Italia est Tarẽtinus, tres
in Sicilia, Cocanicus, et Agrigentinus, ac tertius
iuxta Gelã. rursus vnus inter Leucadem & Am-
bracium sinum, cui nomen Myrtuntius, circa
Męotides paludes, q̃ aliquot stadia distat à Cher
sonesitarum muro, in Phrygia Tattæus, in Cy-
pro iuxta Cittium, in Cappadociæ parte, Dacia
dicta, in Pamphylia Aspendi, inter Laodiceam
& Apamiam, in Armenia, qui Mantianus voca-
tur, omnium maximus, in Media Atropatia, cui
Sputa nomen est, in Babylonia Thopetis, in quẽ
Tigris labitur, duo in Bactris, vnus ad Scythas
versus, alter ad Arios. rursus vnus ad Pytholai
promõtorium maris rubri, in Iudæa asphaltites,
in Aegypto circa Memphin, in Cyrenaica regio
ne, nõ longe ab Ammonis oraculo, in insula si-
nus, qui Hesperiũ cornu dicitur. Amarę etiam
aquæ in nonnullis locis reperiuntur, vt riuulus
perexigui fontis, cui Exampeo nomẽ, adeo ama
rus est, vt Hypanim, ingens Ponti flumen, ama-
ritudine sua inficiat, & fontes amari sunt in ĩter-
uallo, quod inter Nilum & rubrũ mare interest:
fons etiam emanans ex antro, quod prope Co-
ryciũ est in Cilicia, amaras effundit aquas, quã q̃
puras & claras, quæ sub terra labuntur in mare.
aquę autem amarę plerunq; sunt nitrosę: sed ea-
rum amaritudinem, nisi in ipsis fuerit nitrum co
piosum, gustatus non sentit. aquæ autẽ quę sunt
Pinnæ Vestinæ existunt nitrosæ, item quę Cuti-
lijs: lacus etiam in Letis Macedoniæ nitrosus est,
& Armeniæ Arsenus, qui & Arethusa dicitur,
in quem influit Tigris, nitrum nebulis exhalat:
atq; iccirco vestes abstergit & expolit. at in lacu

A Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus
summæ aquę dulces sunt potanturq;, inferiores
nitrosę, vt author est Plinius, quin ĩ Arabia Me
chę puteales aquę sunt nitro ĩfectę, in Aegypto
Nili, calidę etiã in Phrygia iuxta Menis Pagum
nitrosę sunt, & ĩ eadem alterę calidę in Leontis
pago. Sed plures acidi fontes reperiuntur, sicut
in Germania vnus ad arcem, nouã domum di-
ctam, q̃ est in Vestophalia, quatuor ĩ Chattorũ
regione ad Valdungam oppidum, multi in El-
bogano, vnus ad calidas Caroli quarti, alter di-
stat lapidẽ vnũ à Culma pago, qua itur Egrã, ab
eo non longe absunt aliquot fontes, acidi item,
dicti insani, q aqua ebullire videatur, cũ sit frigi-
da, ab ijsdem ad quartũ lapidem, etiam Egrã ver
sus, acidula est furiosa nũcupata, q ebulliens ma-
gno sonitu, tanq̃ tonitru quoddam effertur: de-
B niq; in ipso penè suburbio Egræ oppidi est fons
acidus, in Sueuia duæ sunt Acidulæ, vna prope
Goppingam vrbem ad fluuiũ Vilsum, altera ad
Kalbam oppidum in pago quodam. Tres autem
acidulæ aliquam lucem afferunt Italiæ: vna quæ
distat à Teano, Sidicino cognomine, ad quartũ
lapidem: altera nõ procul ab eadem in Venafra-
no: tertia in Stabiano quæ dimidia vocatur, ha-
bet & Sicilia acidulam, & in Macedonia etiam
nobilis est apud Lyncestum. At astringunt aquę
quas emittunt loca aluminosa, quod genus est
fons calidus in Volaterrano, & Albulę in Tibur
tino, simili modo aquæ, infectæ vena atramenti
sutorij, melanteriæ, soryos, chalcitidis, misyos
astringunt: sed hę ipsę magnã acrimoniam cum
tali sapore coniunctam habent, talis est Ochra
fluuius apud metallũ Goselariæ in Saxonia, talis
C in Cepusio Smolnicij aqua putealis, quę ferrum
erodit, & vertit in ęs, talis videtur esse Styx flu-
uius circa Thessalica tempe. cuius aqua neq; in
argenteo vase cõtineri potest, neq; in æneo, neq;
in ferreo: sed id sua vi corrodens erumpit, tales
deniq; Puteolis quondam fuerũt calidæ: tam. n.
erant acres, vt non multis annis plumbum ero-
derent: quinetiam fontis sulfurosi, ærati, ferrati
suus quidam est sapor, & quidem iniucundus. at
infecti auro, argento, plumbo vix sensu põt per-
cipi. Plinius quoq; aquam fontis Tungrorũ fer-
ruginei saporis eẽ dicit: ex his igitur perspicuum
est aquis diuersum esse saporem. is autem æque
ac color mutatur, etenim dulces vertũtur in sal-
sas, quod olim cõtigit in Caria amni, qui erat ad
templum Neptuni, dulces in amaras: quod, cum
Georgius Despota Mœsis imperaret, accidit in
Thracia inter Philippopolin & Hadrianopolin
fonti, qui Regius vocatur, nec aquas fontium

amaras & salsas modo mutatas esse scribit Theophrastus, sed etiã totos fluuios ad Citheronem in Bœotia. verum eas mutationes naturæ vis fecit. at hoı̃um opera lacus amaros admisto flumine immutauit, fossam ꝑ eos ducẽs ad Arsinoen, salsæ etiam dulcibus iunctæ emanant, sicut ad Verram amnem ĩ tractu Creuceburgiano, quas vt à dulcibus posſint secernere, non parum contendere solent, qui inde salẽ conficiunt. Sed de sapore satis, ad odorem venio. aquę aũt simplicis odor nullus est: mistæ raro bene, plerunq; male olent: bonus odor est calidis quæ absunt à Rhegio Lepidi, oppido Aemiliæ. 26. millia pass. olẽt enim præstantissimum bitumen, quod ardore ignis subleuatum camphoram Arabes appellãt, & in Peloponeso Methone, quod oppidum ditionis Messeniorum, puteus erat ad sacrã Dianæ ædem, cuius aquæ cum bitumine permistæ, odorem vnguenti Cyziceni reddebant: sed & colorem, quod Pausanias scribit, & in Mesopotamia Caburę fons aquę est iucunde olentis. in Germania autẽ in Hildesheimio duo sunt fontes male olentes: quorũ alter ad arcem Steureualdam effluit ex marmore, olente putidi oui virus: gustu suauis, nec insalubris, sed si quis ieiunus eum biberit, ructus cit marmoris triti odorem exhalantes, quomodo etiam aquæ Statyellorũ potæ oui putidi virus olẽt, alter fons in Hildesheimio sulfuratus à iam dicto abest ad mille pass. iuxta Hassdam pagum, qui odorem fœdum emittit, qualis est pulueris bombardæ extincti. odor ille ei qui longe abest à loco, indicat fontem. saporẽ etiam habet odori non dissimilem, aqua istius fontis lapides in alueo riuuli iacentes limo obducit, qui derasus & exiccatus sulfur est. & in Pãnonia inferiori Budæ frigidi fontis aquæ sulfureo sunt odore, eiusdem sulfuris virus olebat fons, qui nuper effluxit ex vicinis montibus Scarparię, oppidi in valle Mugellana siti, cũ terræmotibus conquassaretur: sed is paucis post diebus terræmotu cessante exiccatus est, idẽ olet in Sicilia Paliscorum fons, hinc etiam fontanis Anigri fluuij malus odor. at Perusinæ calidæ, ob nigrum bitumẽ quod eis innatat, fœtent: similiter in Calabria ad Leucam fons est mali odoris, quem ficta fabula oriri ex sanie Leuterniorũ gigantum poetę prodiderunt: fons itẽ mali odoris in Aetolis ad collis Taphosſi radicem: cuius aquæ emanant grumis plenę. iterumq; naturam rei obscurarunt fabula: Nessi enim & aliorum centaurorum sepulchrum ibi esse dixerũt, atq; ex eorum putredine nasci fœtorem, quin in Iudæa non longe à lacu asphaltite, riui, odoris eadem de causa fœtidi feruent: certe quidem calidę pleręq; omnes vastitate odoris iniucũdę sunt, quocirca Puteoli ex malo puteorum odore noı̃antur. lacus autem inter Laodiceã & Apamiam, fœtidũ & tetrum quiddam, etiamsi salsus sit, expirat. & Arethusam Siciliæ fontẽ stato tẽpore fimum redolere tradũt. Sed de odore etiam satis. Simplex aqua frigida est: mista modo frigida, modo egelida, nunc calida, ex quibus aliquæ vsq; eo feruent, vt animantes, si quæ immergantur, glabras reddũt: ex quo genere aquarum est in Germania fons alter in Boemia calidarum Caroli quarti, & M. Aurelij Antonini, nunc Badensis dictus, inter Martianã syluam & Rhenum, et è Mattiacis vnus Visebadæ in platea. nam eorum aqua nõ modo coquit oua, sed etiam de alitum cute plumas eximit, de suilla setas, siue immergãtur aı̃antes, siue ea perfundantur. Mattiacorum certe fontium feruorẽ Plinius supra fert, q̃ fieri possit, cũ ait eorum haustum triduo feruere: feruentes etiã sunt in Baiano sinu, quibus tanta est vis, eodem authore, vt balneas calefaciant, ac frigidã in solijs feruere cogant, & aquæ feruẽtes sunt ad Caruram collem Cariæ, quæ partim in Mæandro fluuio exiliunt, partim in eius littoribus, & ĩ Iudęa, vt paulo ante dixi, riuuli feruent, nõ longe ab asphaltite lacu. Sed frigidæ nusquam non reperiuntur tam simplices, q̃ compositæ. frigus autem Martiæ & virginis laudibus effertur, vtraq; Romam ducta fuit: sed Martię canalis vetustate labefactatus cõcidit: durat virginis à Nicolao quinto pontifice restitutus: de qua Ouidius,

Nec vos cãpus hẽt, nec vos gelidissima virgo.

Literis aũt græcis celebratur frigus Melanis fluuij, qui Pamphyliæ vrbẽ alluit: Cydni, qui Tarsum Ciliciæ: Anelantis, qui Colophonem: sed in Arcadia frigidissimæ Gorthyni aquæ fuisse tradũtur, qui amnis non longe fluit à Megalopoli, atq; etiã ad Corinthum fontis aquam, qui manat ex celso mõtis vertice, niue esse frigidiorem Ptolemęus rex in. 7. cõmentariorum libro scripsit. & multos eam non bibere, ꝗ sibi videantur frigoribus congelare, se tamen bibisse. Tepidæ vero sunt in Germania apud Hermũduros, qui Miseni vocantur, Volchensteinenses, & inter ipsas & Annebergum Visæ: in Boemia alter fons calidarũ Caroli IIII. quem Creusinũ appellant sub arce effluens ex saxis calcarijs: in Italia Poretanæ, in finibus Liburniæ & Macedoniæ ad radices Nymphęi. calidis aũt rarissima quæq; regio caret, de quibus suo loco dicam. aliquę etiam ex calidis frigidę fiunt, sicut in Magnesia, non mutato sapore, vt Plinius tradit: sed hę totæ cõmutatę

tatæ fuerunt:ex aliqua vero parte in Gallia Narbonensi aquæ Sextiæ, vt Strabo author est. item contra ex frigidis quasdam calidas fieri non est dubium,quin calidę frigidis iunctę effluunt, vt in Tarbellis Aquitanica gēte, quas idem Strabo Gallos potare prodidit,& in Pyreneis mōtibus, tenui interuallo,inquit Plinius,discernente:nec mirum est tales aquas potare Gallos, cum ex calidis aliquę sint dulces: vt in Lipara īsula,in Melo,in ea Prusa,quæ est ad Mysium Olympum regiæ vocatæ,in Troię Larissa iuxta Tragasas,iuxta Magnesiam, in Aegis Ciliciæ. quæ vero sunt in Phrygia circa Doryleum potę oīum maxime gustatū dulcitudine cōmouent. Sed de his satis,nunc ad aquarum spissitudinem & pondus considerationem intendam. itaq; cum simplex aqua sit tenuis,mista est spissa.quo aūt quæq; magis est mista,eo est crassior, & cū simplicis aquæ moles ferè idem pondus habeat, quod eadem vini boni & puri moles, mistę multo grauiores sunt:qua de re simplices,vt leuiores, mistis inuehūtur,sicut dulces marinis,atq; etiam eædē non salsis grauioribus.ergo vel fluuij lacus supmeāt: vt Fucinum Martia: Lariū Abdua: Verbanum Ticinus:Benacum Mintius:Seuinnū Ollius: Lemanū Rhodanus,vel fluuij fluuios, vt Arsanias vicinū Tigrim in regione Arhene quoties vterque intumescēs extra ripas diffluit:pingues præterea siue bituminosę aquę dulcibus innatant. nā Peneus,vtar verbis Plinij,accipit amnem Eurotan,nec recipit:sed olei modo supernatantem (vt dictum est ab Homero) breui spatio portatum abdicat:pœnales aquas,dirisque genitas,argenteis suis misceri recusans.idem fluuius Titaresus dicitur:vnde satis scitè Lucanus.

Solus in alterius nomen cum venerit vndę
Defendit Titaresus aquas, lapsusq; superne
Gurgite Penei pro siccis vtitur aruis:
Hūc fama est stygijs manare paludibus amnē,
Et capitis memorem fluuij contagia vilis
Nolle pati,superumq; sibi seruare timorem.

Sed Arsanias & Eurotas rursus abdicati in proprijs alueis fluūt.multi vero amnes ad longum spatium alias supermeant, deinde cōmiscentur, sicut Ilza in Danubio inuehitur ad secundū ferè lapidem non prorsus permistus, quod ex colore cognoscitur.mistę aūt magis q̃ simplices inuecta sustinent, quales sunt salsę,nitrosę,aluminosę,atq; alię multę:vaporibus tamen, succo item pingui,qui supernatare solet,infectę, minus graues sunt:contra cum succo lapidescēte permistæ oīum grauissimę. quanq̃ autē aquarū dulcium, sic nunc voco eas quibus nullus sapor, aliæ alijs

A perraro leuiores sunt:tamen aqua Pirenes fontis Corinthij omnium Gręcia aquarum leuissima esse scribitur,et cotyle Attica aquę Eulei drachmam pendebat minus,q̃ eadem moles aquæ Euphratis vel Tigris:quocirca reges Persarum eam vt optimam bibere soliti sunt: quāto enim aqua leuior, tanto plerunque salubrior, quin vnius eiusdemque fluuij aqua alijs ac alijs anni temporibus leuior est aut grauior: etenim aquarum quæ fluunt iuxta metalla Pangęi Thracię montis, cotylen Atticam perhibent ęstate pendere drachmas sexaginta quatuor,hyeme nonaginta sex.in causa autem esse frigus,quod cogit & densat aquas,atq; ita grauiores facit: quocirca etiam clepsydra tardius hyeme aquam transfundit q̃ æstate,quòd crassior fiat. Atque aquarum quidem color,perspicuitas,sapor,odor,calor,spis-
B situdo, pondus ad hunc modum se habet. Succorum vero liquidorū qualitates, quandoquidē pauci,minus variæ sunt.etsi enim aquę salsę, nitrosę,aluminosæ,atramentosæ succorū in numero haberi possunt,quod vbi calor eas siccauerit, vel frigus coegerit,succi fiant cōcreti: tn̄ quia suscepit vetus & cōis loquendi consuetudo tā Gręcorum q̃ Latinorum,vt aquarum noīe appellarentur,eam immutare nolui.duo autē sunt succi liquidi,quos nec veteres scriptores nominarunt aquas,nec nos eo vocabulo noīare possumus.bitumen dico & alumē: quorum alterum in aqua īnatat:alterum differt ab aqua aluminosa, quod ex hac alumen fieri posit, illud iam sit alumen, quibus duobus succis annumerabitur tertius lapidescens,de his nunc paucis dicam.postea vero eos simul cum aquis vberius explicabo: itaq; bi-
C tumen liquidum differt colore. nam aliud cādidum est,quod pręcipuū naphthæ genus,etiamsi Posidonius censeat esse sulfur liquidū, effluit in Babylone,non longe à Demetriade, in Austagenis Parthię, in Mesopotamia, in agro Mutinensi ex monte,quē Gibium vocant.effunditur quoq; in mare Germanicum,atq; ex eo fit succinum candidum,quoddam est in cinereo candidū,quale emanat ad maritimum Arabiæ felicis oppidulum,quod Sichrin appellāt,id ipsum etiā concretum Arabes ambram vocant,ex eiusdem coloris bitumine fit succinum cōcretum, quod cum reliquis in littore sinus Sudinorum effoditur.aliquod est fuluum:cuius coloris fluit ex fonte Sueuię,qui est ad cœnobium, cui nomen Degerę lacus,& in India ex loco quē Salachiten nominant,aliud itē est rufum,quod effluit ex agro Mutinensi:aliud cerę,aliud mellis decocti,aliud falerni colore in mare Germanicū effunditur,

quod ſatis indicant ſuccini genera iiſdem colori bus ornata. aliud eſt nigrũ: quale ex multis fonti bus manat: in Germania in Saxonibus ad ſecun- dum lapidem à Brunonis vico, qua itur Schenin gam, & in paluſtribus locis circiter tertiũ lapidẽ à Burgedorſo: in Apolloniatarum finibus ad Nymphæũ: in Babylone. aliud in nigro ruſum, ſicut id qđ effluit è fonte, qui eſt in radice mon- tis Deſteri, diſtans ab Hanobera circiter quin- decim millia paſſ. verſus meridiem non recta, ſed ad occaſum. quod bitumen clariſsimæ fon- tis aquæ innatat. aliquod purpureo colore ſplen det: vt Iudaicum. aliquod nonnihil eſt cæruleũ: quale interdum non longe à Brunonis vico in- uenitur. deinde bitumen differt ſapore, quod ex ſuccino intelligitur. nam cũ nigrum omne exili quadam amaritudine guſtatũ cõmoueat, candi- dũ in pingui dulce eſt, minus eo alijs coloribus præditum. tum differt odore: etenim nigrũ gra- uis odoris plerunq; eſt. candidum iucundi, reli- qua medio modo ſe habent, & ferè olent myr- rham. attamen quod effluit ad Carthaginem ex Cratea fonte, vt ſit nigrum, citreo odore eſſe tra ditur. Apolloniatarum vero ad Nymphæum olet picem miſtam cum bitumine: atque inde Græci ei nomen poſuerunt πισσασφάλτου. ad hæc alibi frigidum effluit, vt in dictis Germaniæ locis: alibi tepidũ, vt ad Nymphæum: alibi cali- dum, vt in lacu Iudeæ aſphaltite, inordinatis & incertis temporibus. differt deniq; bitumen ſpiſ- ſitudine. nã in alio craſsitudo olei eſt, vt in Sue- uico: aliud adeo eſt craſſum, vt limus videatur eſſe, quale eſt quod emittit ſtagnum in vrbe Sa- moſata, uocatũ maltha, & Iudaicum. qm̃ autem bitumẽ pinguis eſt ſuccus, leue exiſtit, & in aqua tanquam oleum innatat. Alumen vero liquidũ fundunt interdum venæ abundantes alijs alumi nis generibus, quæ quibus in locis naſcantur, in libris de natura foſsiliũ explicabo. at ſuccus lapi- deſcens aliquot in locis, & quidem in Cepuſio emanat, nec longe à fonte fit lapis. eo aũt diuerſi coloris abundare cauernas, quæ mare Tyrrhenũ ſuſtinent, ſatis indicat Corallium: quod ex ipſo concreuit, modo candidum, modo rubrũ, nunc vero nigrũ. ad hæc nõnullis in locis multi ſucci liquidi non gignuntur, & ita raro effluunt, vt, ſi quando emanarint, & mox ceſſauerint fluere, portenti ſimile numeretur à prodigiorum ſcri- ptoribus, qui cauſas & naturas rerum ignorant. ſi enim albus qualiſcunq; effluxerit, riuos lacte manaſſe aiunt: ſi ruber, ſanguine: ſi in flauo viri- dis, oleo. Hactenus de ſuccis liquidis: iam ratio nem cognoſcendarum aquarum explicabo. ea

D enim & ad miſturarum naturam penitus perci- piendam, & ad vſum potior eſt. quatuor aũt ſen ſus natura homini dedit, quibus aquarum tem- peraturas accipere, deq; eis iudicare poteſt: vidẽ- di ſcilicet, guſtandi, olfaciẽdi, tangendi. ſed ocu- lis plurimas percipit. multas lingua: naribus con tra paucas, tactu ferè non niſi teporis & caloris appulſu inſignes. itaq; vir diligẽs primo ſumma terræ, quæ proxime fontem eſt, cute ſi opus fue- rit, reſecta contemplatur ſaxa, per quæ vagatur vena fundens aquas, & venam ipſam, atq; etiam ea quæ ſubſederint vel in lacuna fontis: vel in riuulo inde ducto: vel in canalibus, fiſtulis, tu bis, per quos aquæ è fonte defluunt in labra ca- ſtellaúe: vel deniq; in ipſis labris, aut caſtellis. de- inde guſtat non modo aquam, ſed etiam ea quæ reſederunt. tum aquã calfacit: quanq̃ odor qui

E afflatur ex aquis plerunq; ſponte ſe nobis offert. ꝗ ſi nihil ſubſederit, aquas decoquit: quibus con ſumptis id quod reſederit in fundo vaſis, contẽ- platur, guſtat, vrit, odoratur, acutiſſimeq; oĩa in dagare ſolet. nam omnino miſturarum aliæ plu- ribus percipiuntur ſenſibus, aliæ vno tm̃. verum, quia oportet rem, quæ obſcura eſt, perſpicuam facere, ſingula genera eorũ quæ cũ aquis miſce ri ſolent, iudicio ſenſuum fretus perſequar. igit quæ aquæ necant animãtes, exhalationibus infe ctæ ſunt, ſi modo vel cũ in vas transfuſæ fuerint, nihil quicq̃ mortiferum in fundo hæſerit: vel cũ res in ipſas immerſas non verterint in lapidẽ: vel cum propter putredinem non fuerint lethales. omitto hic eas quibus venefici immiſcuerũt ve- nenum: natura enim tales non ſunt. itaq; exhala- tiones peſtiferas tum aquis lacuſtribus, quæ ſunt

F inter Srapelam & Seburgũ, immiſtas eſſe intelli mus, cũ necant piſces. etenim ex eo quod quodã tẽpore efficitur, oculi iudicant de cauſa. quæ alia eſſe non põt, q̃ peſtilens expiratio, ꝗ aquæ omni tempore mortiferæ non ſint. quæ vero exhalatio nibus tantũmodo noxijs ſunt infectæ, qm̃ earum effectus obſcuri ſunt, tm̃ longo temporis ſpatio cognoſcũtur. Vt autem quo lædunt animantes, cognoſcũtur. Vt autem oculi iudicant de aquis, quibus exhalatiões ſunt immiſtæ, ita tactus de his quæ vim igniũ accepe runt: qñquidem aut feruent, aut calidæ ſunt, aut tepidæ. quod ſi refrixerint, oculi nõ minus perci- piunt corruptum colorẽ, lingua malum ſaporẽ, nares tetrũ odorẽ. nã rariſsima quæq; aqua ignẽ intra terrã paſſa, his oĩbus caret. ex ſuccis autem liquidis bitumen in aquis tanq̃ oleum innatãs, alumine infectas lingua deprehẽdimus. attamẽ guſtandi ſenſus non diſcernit eiuſmodi aquã ab ea quæ aliquid abraſerit ab alumine cõcreto, niſi ramenta

ramenta in fundo vaſis ſubſederint.aquę vero q̃
lapideſcentem ſuccũ combiberunt,bacillos mul
taſq; alias res iniectas vertunt in lapidem,quales
inueniuntur pleriſq; in locis,vt dicã poſtea. quæ
autem cum terris ſunt permiſtæ,ſi multum ipſis
infectę fuerint,turbidę & limoſę ſunt : atque li-
mus poſteaq̃ in vaſa fuerint transfuſę, in fundo
ſubſidere ſolet.ſin parum, quanq̃ liquidę & pu-
rę:tamen, vbi decoctę fuerint, oĩ humore con-
ſumpto,terra,quantula erit,in fundo vaſis inhę-
ret.atque etiam guſtandi ſenſu deprehenduntur
aquę inſuauiter dulces. terris vero pinguibus &
argilloſis infectę ſunt. At ex aquis,quę cum ſuc-
cis concretis ſunt permiſtę , aliquas non oculis
modo,ſed etiam lingua percipimus,aliquas ocu
lis tantum.lingua ſentis ſalſas,nitroſas, alumino
ſas,atramentoſas,ſulfuroſas.oculi & has & bitu-
minoſas percipiunt : ac vero etiam chryſocolla,
cęruleo,ęrugine foſsili infectas.Sed differũt ſal-
ſę à nitroſis:etenim ſalſę ſalſedine linguam infi-
ciunt,& pręterea aſtringũt:nitroſę amaritudine
aliqua guſtatum cõmouent, nec aſtringunt, ſed
abſtergunt potius:imò ſi multum fuerint nitro-
ſę,cutem lauantiũ mordent.q̃m vero aquę cum
auripigmẽto,vel ſandaracha,vel ſimilibus rebus
miſtę,etiam amarę ſunt, de eis non tantum lin-
gua,ſed etiam oculi vt iudicent neceſſe eſt. quia
vero ſalſę non modo ſalſedine linguam inficiũt:
ſed etiam,vt dixi,aſtringunt,qui non diligenter
animum aduertet,aquas in quibus ſal duntaxat
ineſt,putabit etiam aluminoſas eſſe . ſed ſal lin-
guam aſtringit tñ:alumen non ſolum id ipſum
facit,ſed dentes quoq; obtuſos reddit.verũ mul-
to rectius idem ſenſus ſal & alumen diſcernere
põt,cum aquis conſumptis,cuius partes guſtan-
di ſenſum obtundebant, ſuccus concretus reſe-
derit in vaſis fundo. aluminoſę quoq; differunt
ab atramentoſis, ꝙ, cum vtręq; mirifice aſtrin-
gant,atramẽtoſę etiamnum ſint multum acres.
& de iiſdem tactus iudicat,ſed ipſas non ſatis di-
ſtinguit,niſi atramentoſę tam fuerint acres, vt
mordeant:vtręq; enim aſtringunt cutem & con
trahunt.at aquis igne conſumptis,guſtandi ſen-
ſus alumen ab atramẽto ſutorio certius ſecernit,
vbi etiam accedit oculorũ iudicium. nã alumen
ſemper candidum eſt,atramentum raro:ſed ple-
runq; viride,aut cæruleum . quinetiã ex his quæ
ipſi ſunt cognata,miſy auri habet colorem, chal
citis æris,ſory nigrum ferè eſt, ſimiliter melan-
teria:quæ tamen exiccata plerunq; cinerea fit.ſul
furoſæ autem aquæ odore deprehenduntur,atq;
ſulfur ſiue ad lapides riuuli adhæſerit,vt fieri di-
xi in tractu Hildesheimio non longe ab arce

A Steureualda,ſiue poſt decoctionem reſederit in
fundo vaſis,abraſum & ſuper prunas proiectum
ardet.Sed cum etiam bitumen ardeat,ſulfuris ra
mẽta plerunq; ſunt cinerea,vel in viridi aut can-
dido lutea:bituminis nigra . Si vero liquidũ fue-
rit bitumen,in aquis innatat . ſulfur quoq; ſui eſt
& non iucundi odoris: bitumen candidũ, vt di-
xi,boni.atq; interdum quidem dulcis,interdum
acris:luteum mediocris:nigrum q̃nq; fetet. quin
aquæ vno ſucco infectæ ad vſum decoqui poſ-
ſunt:ſalſæ in ſalem:quod,vt ſupra dixi, multis in
locis Germanię fit.nitroſæ in nitrum:id vero mi
nus vſitatum,apud nos quidẽ,quia magis abun-
damus terris halinitro refertis, q̃ vel nitro, vel
aquis nitroſis:apud alios vero, q̃a ipſis ſint aquæ
nitroſæ ſine viribus denſandi . aluminoſæ etiam
decoquuntur in alumen: vt fit in tractu Volater
B rano.atramẽtoſę in atramentũ ſutorium, quod
iterum, q̃m melanteria iiſdem in locis ſuppetit
perrarum.ſulfuroſę in ſulfur:vt in Pãnonia infe-
riore ad Budam:bituminatę in bitumẽ, ſed quia
bituminis hodie nõ eſt vulgo tam magnus vſus,
q̃ ſulfuris,liquidum tantũmodo colligunt . Oẽs
aũt has decoquẽdi rationes in libris de re metal-
lica aperiã:nunc ad cęteras miſturas abeo . igitur
aquæ ramentis lapidũ,metallorum, miſtorũ in-
fectæ cognoſcuntur ex eis quę in riuulis reſidere
ſolent,vel poſt decoctionem in fundo vaſis . q̃m
vero lapidum duo ſunt genera : vnum quod fri-
gus conglutinauit:alterum quod calor , ab hoc
multũ abradit,maxime ſi fuerit molle,ab illo pa
rum,vt in libris de ortu & cauſis ſubterraneorũ
expoſui.itaq; in calidis Caroli quarti lapis in la-
teribus & fundo canalium natus,quod cõſtet ex
C ramentis ſaxi calcarij,ſatis indicat eas calidas ſa-
xo calcario eſſe infectas,aquæ etiam infectæ mar
more,quod olet oui putidi virus, cum bibitur,
odor,vt dixi,ſentitur. Ex metallicis autẽ aquis
æratæ aſtringunt,ſimiliter ferratę: ſed hę in hoc
differunt ab ęratis,ꝙ non raro lapides riuorũ fer
rugine obducant:vnde certo colligitur eas lam-
bere venã ferrariam,illaq; infici.cadmia quoque
foſsili multum infectæ acres eſſe conſueuerunt.
Atq; hoc ſanè modo aquę cũ vna aliqua re per-
miſtę ſenſibus deprehenduntur . quæ vero cum
pluribus temperatę ſunt, hę cognitionem habẽt
difficiliorem. Sed quia aquę,vt dictum eſt,infe
ctę ſunt vel exhalatione, vel ignium vi, vel ſuc
co liquido,vel terra,vel ſucco concreto, vel lapi
de,vel metallo,vel miſto,coniunctiones miſtu-
rarũ diuerſę plurimas efficiũt varietates . de qui-
bus prius dicam . nã primo aquę cum rebus ſub-
terraneis duabus ex his octo tẽperatę inueniun-
tur

tur sæpius. quomodo earum aliæ exhalationibus
permistæ sunt, & præterea vel vim ignium acce-
perunt, vel succum liquidum combiberunt, vel
abraserunt aliquid aut à terra, aut à succo concre
to, aut à lapide, vel metallo infectæ sunt, aut mi-
sto. aliæ ignes passæ sunt, & insuper vel succum
combiberunt liquidum, vel abraserunt aliquid
aut à terra, aut à succo concreto, aut à lapide, vel
metallo infectæ sunt, aut misto. quędam succum
liquidum combiberunt, atq; etiam vel aliquid
abraserunt aut à terra, aut à succo concreto, aut
à lapide: vel metallo infectæ sunt, aut misto. quę-
dã aliquid abraserunt à terra, ac vero etiã vel ali-
quid abraserũt à succo concreto, aut à lapide, vel
metallo infectæ sunt, aut misto: aliæ aliqd abrase
runt à succo concreto, & præterea vel aliquid
abraserunt à lapide, vel metallo infectę sunt, aut
misto. aliæ aliquid abraserunt à lapide, & in-
super vel metallo infectæ sunt: vel misto. ali-
quæ metallo infectæ sunt, atque etiam misto.
deinde aquæ cum rebus subterraneis, ex his
octo tribus quatuorúe permistæ interdum re-
periuntur: rarius cum quinq;: rarissime cum sex:
multo rarius cum septem aut oĩbus. tum, vt non
multum inter se differant exhalationes, nec etiã
vis ignium: tamen succi liquidi aliquot sunt spe-
cies, aliquot succi cõcreti, aliquot metallorum,
multæ terrarum, plures lapidũ, multo plures mi
storum. itaq; quot sunt species tot aquarum mi-
sturæ oriuntur differentes. qñ vero nunc has,
nunc illas species ex diuersis generibus inesse in
aquis videmus, penè infinitas aquarũ mistarum
esse differentias intelligimus. ad hęc vnius gene-
ris duæ, vel tres, vel plures species ĩ vna eademq́;
aqua esse possunt: sicut in Apono fonte, inter Pa
tauinos calidos longe celeberrimo, alumen, sal,
sulfur, quo modo iterũ aquæ mistæ permultum
inter se differunt, quas differentias singulas enu-
merare nec possum, nec habeo necesse. quin ad
earũ cognoscendarũ rationem redeo: quæ quia
eædem sunt his quibus aquæ cum vna aliqua re
mistę percipiuntur, eas non repetam, sed addam
pauca quædã. dum aquę decoquũtur, quo queq;
ipsis admista fuerint grauiora, eo magis fundũ
petunt. qua de re ramẽta metallorũ, mistorum,
lapidum ima sede semper hærent: vt quæ grauis-
sima sint. terræ vero & succi concreti in ipsis in-
sident: partes aquę, aeris, ignis in vaporem & ha-
litum conuersę dissipantur, si vas operculo non
fuerit tectum. quod si habuerit operculũ, vt ha-
bere solet, partes aquæ in vaporem versæ ascen-
dũt in ipsum, & ibi refrigeratæ rursus in aquam
abeunt, qua stillat naris, aeris & ignis partim

D exhalant, partim cum aquis commiscentur. igi-
tur homo rerum metallicarum peritus facile vi-
su discernit ramenta metallorum, mistorum, la-
pidum: nec difficiliter eadẽ à terris & succis con-
cretis separat, ac ascito in iudicandi consortium
sensu, gustus distinguit salem à nitro, alumen ab
atramento sutorio, sulfur à bitumine. Sed vt res
rectius succedat, quicquid post decoctionem in
fundo vasis subsederit, id omne primum lento
igne per plusculum temporis in eodem vase re-
linquẽs exiccat: deinde eximit, & supra tabulam
amplam spargit, & in sole, non in vmbra, magis
exiccat. nã sol particulas salsas, nitrosas, alumino
sas coagulat: sulfurosas & atramẽtosas illustrat,
& splendidiores reddit. terras ramenta metallo-
rum, mistorum, lapidũ magis ante oculos ponit.

E GEORGII AGRICOLAE

De natura eorum quæ effluunt ex terra,

LIBER SECVNDVS.

DICTVM est de aqua simplici, de
mistis, de earum colore, sapore,
odore, cæterisq; nonnullis quali-
tatibus: itemq; de succis liquidis,
atq; etiam quomodo misturę sen
sibus possint deprehẽdi: restat vt de horum om-
nium viribus dicam, & reliquis aquarum diffe-
rentijs. Itaq; simplex aqua, vt alij liquores salu-
bres, pota cibos solidos humectat: vt vis ventri-
culi, quę alteram formã dare solet, ex eis succum
efficere possit. Sanguini etiam, cum ex iecore in
F corporis partes effunditur, quoddam quasi vehi
culũ est, vt scite Hippocrates scripsit: & quidem
necessarium. ea autem siue potatur, siue extra ad
corpus exhibetur, humectat & refrigerat. com-
positæ varias & multiplices vires habent, quæ
oriuntur ex misturis: omnino enim aliquam rei
admistæ vim obtinent. vt autem singula eorum
genera rursus persequar: exhalationibus pestife-
ris infectę vi sua animantes necant: quemadmo-
dum aquæ lacus, qui est ĩter Srapelam & Sebur-
gum quibusdam temporibus, vt superiori libro
dixi, pisces. at noxijs infectæ, etiãsi statim necem
non afferant animantibus, tamen eas lædunt, &
postea, si tempus & spatium datum fuerit, ne-
cant. quæ vero aquæ vim ignium tantummodo
acceperũt, quarum mira paucitas est, calefaciũt:
& nihil pterea possunt aliud q̃ humectare, quod
& aquæ simplices possunt. acidulę quoque, quæ
etiam ipsę ignem senserũt, vrinam potę mouẽt,
&

& calculosis medẽtur,& ebrietatem discutiunt. attamen Lyncestis contraria vi prædita, vini mo do temulentos facit. Sed quæ multum succum lapidescentem combiberunt,potę mortem affe- runt.is enim non aliter ac gypsum in aqua disso lutum,sub humore durescit. quocirca & viscera alligat, & venas sic obstruit, vt per eas neq; suc- cus in iecur influere,neq; sanguis à iecore in cor pus diffundi possit. vt autem ex eis aliquæ mox non afficiant morte potãtem : tamen visceribus nocent. Quæ vero paucum succum lapidescen tem combiberunt, tam noxiæ non sunt : ꝙ si is ipse in imo fluit, vt, quia grauior, fluere solet, su- perior aqua salubris esse potest.at terris infectæ, si earum mistura fuerit multa, omnibus qui bi- bunt eas,nocent:obstruunt enim viscera, & ob- turant,ac in renibus calculos gignũt. sin pauca, non ita sunt noxię.certe cũ terris confusæ astrin- gentibus,habent aliquam vim astringendi,cum conglutinantibus permistę,conglutinandi. Suc- ci autẽ concreti insignes vires aquis dare solent. omnes autem calefaciunt & exiccãt: & quo ma- gis cum succis fuerint mistę, eo magis id faciũt. atq; iccirco prosunt intemperiei frigidę & humi dę,& morbis ex pituita obortis. contra obsunt intemperiei calidę & siccę,ac morbis ex bile na- tis,atq; omnino ex calidis humoribus : quinetiã temperamentum calidũ: maxime vero calidum & siccum lædunt.at frigido & sicco prosunt ca- lore, siccitate obsunt. Similiter ei quod siccum est.sed salsis,quæ leniter astringunt,si eadem fue rit mistura,quæ est marinis,easdem vires habẽt: sin plus minusue salis in ipsis inerit, maiores aut minores. verum vt eadem sit temperatio,natura calidę marinis multo sunt efficaciores: quin tam marinæ q̃ calidæ,quę frigidę effluunt ex terra ca lefactæ,vt etiam cæteris infectæ succis,omnia ve hementius faciunt.igitur quæ multũ salsæ sunt, potæ aluum turbant : pituitam trahunt, & san- guinem concretum:corpus minuunt, & ad ma- ciem ducunt.Sed pituita consumpta ventriculũ lædunt:intestina corrodunt,& exulcerant : pru- ritum & scabiem,quia sua salsedine inficiũt san- guinem,gignunt.sin parum fuerint salsæ,& tar- dius eadẽ efficiunt,& non adeo offendunt ven- triculum & intestina:atq; oĩno minus totius cor poris valetudinem perturbant.tepidę vero inie- ctæ pituitam extenuant·calidæ tollunt tormina. at balneæ salsæ malum habitum qui est ex pitui- ta emendant : prosunt neruorum vitijs : pectori quod destillationibus infestatur, ventriculo fri- gido & humido: scabiem ex pituita natã sanant: si nulla est,pruritum excitant, quẽ post aliquot dies rursus sanãt.feruentium vapor capitis graui tatem,& aurium dolores corrigit. sed insusę tu- mores,tam eos qui ex morbis remanserunt,q̃ ex pituita ortos,discutiunt:prosunt hydropicis, li- uẽtia reducunt ad colorẽ.Nitrosę aũt etiam ipsę potę aluum turbant,& pituitam trahunt:vuluas præterea faciunt conceptioni habiles,& struma- rũ tumores minuunt.earum balneæ malum ha- bitum qui est ex pituita,emendant:prosunt ner- uorum vitijs:pectori quod destillationibus infe- statur omninoq; easdem vires habẽt, quas salsę, sed multo efficaciores.attamen non astringunt, sed abstergũt:quare cutẽ emendant, & scabiem sanãt.ad hęc instillatę medentur purulẽtis auri- bus,earumq; inflationibus & tinnitibus.At alu- minosę insup astringunt,quę potę ventriculum vomere solitum reficiunt: vlcera vesicę curant: prosunt mulieribus quę inordinatis temporibus purgantur:atq; etiã his quę crebro abortire con- sueuerunt.ore vero retentę sanant eius vlcera,et tumorem gingiuarum sedant. gargarizatę ton- sillas tollunt. Sed earum balneę etiam vitijs su- pradictis medentur: imprimis uero externis ul- ceribus quę fluxionibus abundant.Sunt etiã ner uis resolutis utiles:sanguinis eruptiões ex pecto- re & ano cõpescunt:nimium sudorẽ reprimunt. veruntamen noxię sunt ad febrẽ propẽsis. Atra- mentosæ aũt siue ipsum atramentum sutorium cõbiberunt,siue misy, siue chalcitida, siue sory, siue melanteriam,easdem uires hñt, quas alumi nosę,multo tñ efficaciores, ꝙ multa acrimonia cum astringendi ui sit cõiuncta: qua de re etiam prosunt ulceribus,quę pascendo serpunt. Sed si nimium fuerint acres,necant: talis uidetur fuisse aqua Stygis fluuij Thessalię, qua Alexandrum necauit Antipater.Sulfurosę uero neruos mol- liunt & calefaciunt.igitur resolutis, tensis, con- tractis,tremulis,perquàm utiles sunt, & eorum dolores sedant: artuum tumores euocant & di- scutiunt. medentur ergo chiragrę, podagræ, coxendicum,aliorumque articulorum morbis. pellunt etiam dolores iecoris,lienis,uteri: & eo- rundem tumores discutiunt.Sed uentriculũ dis- soluunt,& euertunt.Scabiem insuper & ulcera sanant: lentigines tollunt, uitiligines emẽdant. At bituminosę potæ interioribus corporum ui- tijs medentur.earum balneæ neruos sensim cale faciunt, & in aliquo temporis spatio molliunt. Sed caput replent,& sensus, potissimũ uero ocu los lædunt. Infectæ autẽ cęruleo,ęrugine,chry socolla potę uomitiones mouent.earum balneę medentur ulceribus, quę pascendo serpunt. Sed auripigmento infectę calefaciunt & astrin- gunt:

gunt:item sandaraca,sed hæ ipsæ vocem purgãt, & suspiriosis prosunt. At quæ fluunt per silices aliosq; lapides frigore concretos, quia parum ad modum inficiuntur,aut nihil, simplices aquæ vires penè habent: plerunq; tamen minus frigidæ & crudæ sunt,tardeq; descendunt potę.quæ vero alios lapides lambũt, si duri & macri fuerint, parum infici possunt:sin molles & pingues multum.quale esse calcarium dixi: id enim in primis calidæ molliunt, deq; eo non parum abradunt. quod genus aquæ exiccat,nec tamen mordet.eodem modo se habent gypso imbutæ: verum, si multum gypsi in ipsis inest, potę perimunt.hęmatite autem infectæ astringunt, & sanguinis fluxiones sistunt:Iudaico lapide,belemnite,trochite calculos frangunt. sic de reliquis iudicandum. omninoq; calidæ plus de lapidibus abradunt, q̃ frigidæ: eaq; de causa maioribus viribus præditæ sunt. Sed quæ sunt infectæ venis auri,argenti,plumbi, stibij,neruos duros efficere,contrahere, tendere, similiter artus pituita replere & inflare solent. ex ipsis vero aliquæ gutturosos efficiunt: vt in Norico supra Iuuauium: nobile oppidum,quod hodie,vt dixi, Salzeburgum nominamus: atque in Alpibus duobus in locis in Cillera valle,quæ distat ab Oeno ad octauum lapidem,meridiem versus.eius vallis incolas & habitatores nationem Medullorum Vitruuius videtur vocasse: & in Sundera valle: quæ abest à Curia oppido Rhetiæ circiter duodecim millia pass.vbi præterea fons est, cuius aquæ potę adeo lædunt cerebrum,vt stolidos faciant, atq; etiam in Italia Equiculis guttur intumescit aquarum, quas bibunt,vitio.attamen aurum argentumúe purum lambentes cor reficere quidam putarũt. quæ vero aquæ argenti viui venis imbuuntur, potę rapiuntur ad caput, idq; multis humoribus quos secum ferunt,replent.qui rursus delapsi labefactant gingiuas & artus. quod satis indicant inunctiones ex argento viuo compositę, & catapotia inde facta. non tamen nego alias res intra terram inueniri,quę similes habeant nocendi vires.Arabię quidem peculiares morbi stomacace & scelotyrbe partim ex aquarum oriuntur prauitate. quorum alter os, crura alter vitiat. & in Germania maritimo tractu fons fuit aquæ dulcis: qua, vt Plinius inquit, pota intra biennium dentes deciderent,compagesq; in genibus soluerentur. nec dissimilis Susis, quæ vrbs est Metropolis Persię,fonticulus:ex quo qui bibebãt,amittebant dentes, vt Vitruuius scriptum reliquit. at ęratę ori,glandulis,vuę pręcellenter prosunt, similiter oculis:repurgant enim ea quæ ipsorum

D claritati officiunt. ferratæ vero vtiles sunt vẽtriculo,lieni,renibus, prosunt colicis:dolores articulorum pellunt:auxilium afferunt in exulcerationibus vesicæ.vnde in Tuscia, ad quinquagesimum ab vrbe lapidem,ferratæ appellabantur vesicariæ. qui locus vt Marcellus medicus scribit, fuit Milonis Brochi prętoris. Ex mistis autem si lapis plumbarius infecerit aquas,ipsæ,vt plumbi generibus imbutæ,lædunt neruos & artus. Pyrite vero non æroso infectæ discutiunt duricies: æroso sunt eratis similes.de quarum viribus iam dixi. at cadmia acri infectę, interiores corporis partes erodunt. si tamen cadmia multum argenti in se continet, non adeo ipsis nocent. Sed de his satis:redeo ad succos liquidos. itaq; bitumen sic in aquis innatat,vt facile colligi possit. id aũt nostri si copiosum cum aqua fontana effluxerit, E vasis hauriunt: sin paucum, colligunt alis anserum,& linteolis rallis, ac vero etiam, quòd Plinius non ignorauit,arundinum panniculis:nam his citissime adhęrescit. ignium vis adeo magna eis inest, vt corpus aliquod eo maxime, quod naphtha vocatur, perunctum si ad ignem admo ueris,exuratur,nec aqua restinguatur:nisi admodum multa.verũtamen luto,terra, puluere,atq; omnino quibusuis aridis suffocatur. quoniam vero facile ignem cõcipit, eo vti ad lucernarum lumina olei vice vetus est, & multis in locis vitatum,sicut in Sicilia in Agrigẽtino agro, vnde oleum Siculum dictum:in Cilicia iuxta Solos:in Babylone: in Ecbatanis: in India: in Aethiopia. Saxonum rustica plebs hodie nõ tantum eo vtitur ad lucernarum lumina,sed & inde nuptiales faces,aridi verbasci caulibus in ipsum intinctis, F facit: & eo curruum axes inungit. Medea eodẽ pellicem cremauit postquã sacrificatura, vt scribit Plinius,ad aras accesserat,corona igne rapta. vnde naphtham Medeę oleum Græci appellãt. nam id genus bitumen admotum ignem ad se rapit, & Alexandrum experimenti gratia aiunt in balneis puero affudisse naphthã, & lucernam admouisse.eaq́; de causa puerũ adeo flagrasse,vt prope interierit, nisi ministri multã aquã affundentes,incendium vicissent,atq; ita puerum seruasent: vt Strabo scribit. eodem Persas illinire tela,ipsisq; incensis & lentius emissis hostium tecta cremare,autor est Ammianus. Semiramis ẽt eo calcis vice vsa, Babylonem latericio muro sepsit.ferreis quoq; & æreis operibus illinitur,firmatq́; ea contra ferruginem & ęruginem. quin Saxones ex eo postes ligneos tingunt,vt ab iniuria imbrium defendant. ijsdem de causis statuas eo illini quondam solitum fuit. serpentes vstum nidore

nidore fugat,& comitialem morbũ deprehẽdit: medicinæ etiam vſum p̃bet. potum.n.vt aqua bituminata,diſcutit ſanguinem concretum & fœminarũ purgationes elicit. illitum pecoribus & iumentis eorum ſcabiẽ ſanat,ad ſuffuſiones oculorum, ĩquit Plinius, & albugines Babylonium efficax traditur:item ad lepras,lichenas,pruritus corporum: illinitur etiam podagris. At alumen liquidũ eaſdem vires habet, quas alia eius genera.de quibus in libris de natura foſſilium dicam. Succus aũt lapideſcens,aut in ſpelũcis ex cõmiſſuris & fibris veniſq; emanãs vel anteaq̃ deciderit,dureſcit in lapides,pẽdentq; eius ſtyriæ in cameris, ſicut non longe ab Auguſta Tiberij, & Miezæ in Macedonia: vel cum eius guttæ iã deſtillarint,vertuntur in lapidẽ: vt in antris Coricijs.vel vtroq; modo,vt in ſpelunca illa nobili, q̃ eſt ad Ambergam,vbi columnas candidas facit. ac vero etiã diſcolori aſpectu,perinde ac ĩ Phauſia Cherſoneſi Rhodiorum in antro magno, vt Plinius tradit.& in Demoneſo inſula Carthaginenſiũ in ſpelunca quam Politã vocant,ſunt columnæ:aut cum res ipſum ſuccum lapideſcẽtem combiberint,eas conuertit in lapides, ſicut orto bello cũ opifices in metalla Lydiæ circa Pergamum confugiſſent, obſtructo ab hoſtibus exitu ſuffocati ſunt.ſed longo poſt temporũ interuallo,apertis rurſum & repurgatis metallis, inuẽtæ ſunt amphoræ aliaq; id genus vaſa, quæ ad vſus neceſſarios adhibuerãt, repleta humore quodã, & in lapides indurata:& iuxta etiam oſſa humana,aut per ſe effluens ex terra fit lapis, vt in Cepuſio non longe à fonte, quo etiã ſucco incolas, cum muros extruunt, calcis loco conglutinare cementa dixi:aut cũ aquis permiſtus effluit, quæ vel ipſæ lapideſcunt etiam, ſicut Stygis aqua ad Nonacrim Arcadiæ:calidæ in Eubœę Lelanto, vbi,vt Plinius,quæ alluit riuus ſaxa in altitudinẽ creſcũt:calidæ Hierapoli: riuuli ad Laodiceã, atq; etiam in exitu paludis Reatinæ ſaxũ creſcit, vel res in ſe immiſſas in lapidẽ conuertunt,priore forma manẽte:vt in Islandia fons, qui nõ longe abeſt ab Hecla monte ardente:& alter in Eurymenis: Crocanus fluuius Brutiorum: Sarnus Campanię,Silaris vltra Surrentũ: Surius Colchidis:vnus in Coloſsis. nam in eorum aquas coniecta virgulta,folia,coronę,lateres,oſsa,chirothecæ:quid plura? oĩa quæ foramina habent,lapides extrahũtur.vel aquæ quibus cum ſuccus lapideſcens eſt permiſtus,arbores quas alluunt cum ramis ſaxa faciunt,ſicut flumẽ in Scyretico metallo,vel terram quam rigant,lapideam faciunt: vt riuulus fontis qui eſt in Parparenis, & riuulus

A Cnidij fontis,vel lignum ĩ eas deiectum lapideo cortice obducũt,quales ſunt aquæ fluminis Ciconum, & lacus Velini in Piceno. & ſemina in Albulas quæ ſunt in Tiburtino,coniecta ſimiliter lapideo cortice obduci videtur. quibus nonnulli puerorum procacitati imponũt. Sed ſuccos liquidos hactenus:reuertar ad aquas. quæ q̃a cum duabus,tribus,pluribusúe,vt dictum eſt,rebus interdum p̃miſtæ ſunt, multas & varias hñt vires,atq; oĩno earum rerũ ex quibus ſunt compoſitæ.verbi cauſa,eſt aqua miſtura ſalis & aluminis,ea pota excalfacit & exiccat:id.n.vtriſque cõmune eſt.q̃ ſi plus ſalis in ea ineſt q̃ aluminis, aluum quidẽ turbat: ſed nec eam, nec inteſtina multum lædit,q̃ alumen eius vim reprimat. ſin plus aluminis,aſtringit & aluum ſiſtit,atq; ita de reliquis vtriuſq; viribus iudicandũ eſt. Sed ſcri-
B ptores miſturis aquarũ,tam ſimplicibus q̃ compoſitis,non intellectis,plurimarum vires ſimpliciter cõmemorant:aut valde admirantur, cũ parum,aut nihil admirationis habeant, ſi temperationes rerum ex quibus oriuntur, fuerint explicatę:quod genus multa apud authores q̃ extant, ſparſa & diſiecta inueniri poſsunt:multa Plinius partim ex ijſdem,partim ex alijs qui perierũt iniuria tẽporum,collegit.ſed datur hęc venia geographis:datur certorũ locorum ſcriptoribus: datur his qui ex diuerſis authoribus talia collegerunt,vt interdum ex rebus q̃ mirabile nihil hñt, miracula faciant:philoſophis non datur. nã quia ſcientiã rerum naturaliũ profitentur, aquarum tẽperationes atq; vires debent explicare. qm̃ vero propter multorum locorum lõginquitatem ſenſuũ iudicio,quod multo certius erat, vti non
C poſsum,ratiõe fretus ex effectibus, quos memorię ſcriptores prodiderũt,de quarundã aquarum miſturis iudicabo.etenim de oĩbus non poſsum, q̃ non oẽs effectus certam rerũ,cum aquis p̃miſtarum,ſignificationẽ dent: ſed aliqui ambiguã, aliqui nullã. atq; vt inde ordiar,aquas quaſdam authores ſcribunt vulneribus mederi, vt iuxta Romam Albulas Plinius: Lacuſtres in Scotuſsa Theopompus:Altheni amnis iuxta Podalirij tumulum Timęus,atq; hi ſimpliciter,et ex viribus tantum aquas cõſiderarunt: Galenus aũt rerum naturæ magis peritus,q̃ hiſtoriarum ſcriptores, Albularum temperationẽ & miſturam cõtemplatus eſt:itaq; explicare ſcripſit:aquæ aluminoſę,vt in Italia Albulæ vocatę,cum alijs vlceribus proſunt,tum ea quæ fluxionibus infeſtantur, facile exiccant. quòd ſi Galenus aquis aluminoſis Albulas exemplum non adiunxiſset: tamen ex effectu quem ipſis tribuit Plinius, tales eſse per-

cipi

cipi posset.aluminosæ enim sanãt vulnera atque
vlcera,eodem modo ex effectu tales esse cogno-
scũtur aquæ lacus in Scotusa:quarũ vires Theo-
pompus,temperationem nemo ex scriptoribus,
exposuit. similiter vero aquas Althæni, cui flu-
uio nomen Gręci à medendo duxerunt,ex eadẽ
vi aluminosas esse ꝑcipimus.deinde Plinius scri-
bit Ciceronianas, quæ sunt in Campania inter
Auernũ lacum et Puteolos,priuatim oculis me-
deri:ex quo sanè effectu intelliguntur esse ęratę.
nam hæ ipsę,vt dixi, oculis prosunt. Leucogæos
aũt fontes,in eadem Cãpania inter Puteolos &
Neapolim,vires ostendunt esse ęratas pariter &
aluminosas:oculis.n.vt idem scribit, & vulneri-
bus medẽtur.tum Plinius dicit aquarum aliquas
sterilitatẽ fœminarum abolere, & conceptus ip-
sis repręsentare:sicut Sinuessanas in Campania:
Thespiarum fontis in Bœotia : Elati fluminis in
Arcadia,qui effectus significat eius modi aquas
esse nitrosas.etenim hæ vuluam,qm̃ eam abster-
gunt,conceptioni faciunt habilem. dicit etiam
aquarum alias custodire partum,& abortus fieri
nõ pati,vt Lini fontis in eadẽ Arcadia. quædam
etiam in Lycia aquæ conceptũ fœminarum cu-
stodiunt.quas,vt verbis Senecæ vtar,solent pete
re,quibus parum tenax vulua.eã enim roborant
& claudunt:ex quibus viribus rursus apparet ta-
les aquas esse aluminosas.nam ipsę prosunt mu-
lieribus,quæ,quia inordinatis tẽporibus purgan
tur,non concipiunt: & his quæ crebro abortire
consueuerunt. at quæ sit aquę Nili temperatio,
ob quam pota quarundam vuluam longe sterili
tate pręclusam,ad conceptũ relaxet,Seneca non
explicauit: nec Plinius cur fœminas ita fœcũdas
faciat,vt vno vtero quaterni,quini, seni, septeni
simul gignantur. sed etiamsi eam nec Aegyptij
in nitrarias infunderent,vt inde facerẽt nitrum,
nec Theophrastus scriberet nitrosam habere mi
sturam:tñ ex hoc ipso effectu nõ esset obscurum
talem esse.nã nitrosæ vuluam ad concipiẽdum,
vt dixi,aptam faciunt. qm̃ vero colata quotidia-
num & salutarem potum præbet Aegyptijs, sa-
tis intelligimus modice cum nitro esse permistã.
Sed cur aquę in Pyrrha,ĩ Pheta,in Tarrha,quod
idem Theophrastus tradit, fœminas faciant aut
steriles,aut tales,quę multos fœtus procreare nõ
possint,causa est obscura & nobis adhuc ignota.
quasdam autem aquas authores tradunt vitiligi
nes emendare,sicut lacus Alphionis Varro : flu-
uij Althei Strabo: fontis ad amnẽ Anigriadum
idem.Sed hæ non modo vitiligines tollunt, ve-
rum etiam sanant impetigines. ex quo sanè effe-
ctu eas omnes sulfurosas esse percipimus.tam ve

D ro lacus Alphion, q̃ amnis Alpheus ex eo quod
emendat vitiligines,nomen apud Græcos inue-
nit.aliquas etiam aquas aiunt podagricis mede-
ri,vt Plinius Cydnum amnem Cilicię,qui Tar-
sum pręterfluit:cuius aquæ iterum sunt sulfura-
tæ,quod ex vi illa cognoscitur : sulfuratæ.n.om-
nium articulorum morbis medentur, vt nihil vi
deatur quod Solinus scribit, Syros quicquid can
didum est cydnum gentili lingua dicere : quasi
Cydnus amnis sit eius coloris,cuius est
Sulfurea Nar albus aqua.
Nam Tibullus, qui cæruleum appellat, non vi-
detur tantam coloris aquarum habuisse ratio-
nem,quantam Virgilius habere consueuit.con-
tra,ĩquit idem Plinius, aquarum culpa in Trœ-
zene omnium pedes vitia sentiunt : quæ vidẽtur
esse metallicæ:tales enim potæ nõ solum pedes,
E sed etiam reliquos artus pituita replere & infla
re solent.rursus Cutilię,ait, in Sabinis gelidissi-
mæ,succo quodam corpora inuadunt, vt prope
morsus videri possit : aptissimę stomacho, ner-
uis,vniuerso corpori.Sed eas idem alibi nitrosas
esse dicit.salsę autem & nitrosę integram cutem
leuiter mordent:aluminosæ & mordẽt & astrin
gunt:atramentosę mordent validius & contra-
hunt.exulceratam vero omnes valde mordent.
certe si Cutiliæ aptissimę stomacho, aut alumi-
nosę sunt,aut plus aluminis in se habent q̃ nitri.
at multo minus explicate q̃ Plinius de Cutilijs
scripsit Strabo. aquæ frigidę, inquit, in Cutilijs
morbos curant:quas bibũt, & in quibus sedent,
nec plura:tum Varro tradit Zamę in Africa fon
tem esse,quo canorę voces fiant: cuius aquę san-
daraca infectę videntur esse. ea enim vocem pur
F gat.cum vero scribit Plinius,Sinuessanę aquę vi
rorum insaniã abolere produntur,id ipsum non
affirmat:nitrosę tamen, quales esse Sinuessanas
ex alijs viribus conijcio,capita,succis frigidis qui
mentem obtundunt,repleta exiccantes & robo
rantes,eandem mẽtem denuo acuere & sanitati
restituere possunt. sed non nitrosę modo exicca
re possunt,verumetiam salsæ, aluminosę, sulfu-
rosę,ac omnes ferè calidę.quocirca nõ planè co-
gnosci & percipi potest qualis fuerit temperatio
riui,qui fluit in Cilicia apud oppidum Cescum:
ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro
tradit.deinde aqua fontis Tungrorum, vt ait Pli
nius, purgat corpora : tertianas febres discutit,
calculorumq; vitia.ex quibus effectibus intelli-
gitur esse acida.nam ea calorem restinguere, &
calculos frangere potest. purgandi vero vis ex
alia mistione oritur, atque ferratam esse ferru-
gineus sapor, quem ei tribuit Plinius, indicat.
aquę

aquę autem iam dictę nihil habent quod mirationem facere posſit:& ex effectu omnium, exceptis paucis, cognoſci poteſt, quales earum temperationes fuerint. at quę ſequũtur miſturę, magis in obſcuro latẽt. rurſus enim ſimpliciter ſcribunt quoſdam fontes, fluuios, lacus, animãtium generi mortiferos eſſe: vt Theophraſtus Stygis in Arcadia ad Pheneum: Theopompus in Thracia apud Cychros, circa Theſſalica tẽpe Plinius: Lyci in Leontinis, quam Plinius tertio die, Rufus Epheſius illico necare dicit: alterius riui in Macedonia, non procul Euripidis poetæ ſepulchro, iterum Plinius: trium fontium in Beroſo Taurorum colle, quos idem ſine remedio, ſine dolore mortiferos eſſe ait. noſtri deniq; memorãt de fonte in Islandia, nõ longe ab Hecla monte ardente. fontem aũt Soractis Varro ſcribit ſole oriente exundare feruẽti ſimilem, auesq; quæ guſtauerint, iuxta mortuas iacere: quod etiam fit in Elbogano ad fontem acidulę, quę inſana dicitur, vt accolæ nobis narrant. quin quædã peſtilẽtes aquæ alunt piſces, qui etiam ipſi mortem afferũt in cibis, ſicut Styx Arcadiæ: ſtagnũ nympharum in Lydia: in Armenia fons: circa ortum Danubij, inquit Plinius, donec veniatur ad fontem alueo appoſitum, vbi finitur hoc genus piſcium: in Caria iuxta Idimũ vrbem. ibi enim cũ nouus exiliſſet amnis, piſces lethales ſimul effudit, vt ſcribit Seneca. cũ aũt aquę mortiferæ non vnius generis ſint, valde obſcura eſt eiuſmodi narratio. nam primum quibus exhalationes peſtilentes ſe immiſcuerũt, ſunt mortiferæ. deinde quæ ſuccum lapideſcentẽ combiberũt. tum multum atramẽtoſæ, poſtea quæ cadmiam foſſilem, nimis erodentem, aut aliud ſimile rapuerunt. poſtremo ſingulari aliqua vi præditæ, quæ ex multiplici rerum, cum liquore miſtarum, temperatione orta, nulli vni earum quę inſunt in miſtura, iure tribui poteſt: ex eo quidem quod authores ſcribunt aquas mortiferas eſſe, nullius temperatio cognoſci poteſt: nec vero mirum hiſtoriarũ ſcriptores id feciſſe, cum etiã Rufus Epheſius, & Galenus Pergamenus medici, aquarum bonitatem perſequentes, peſtiferas aliquot commemorarint tñ, non explicarint miſturas. Veruntamen ex effectu intelligitur qualis ſit aqua Stygis ad Nonacrin: q̃a enim Plinius ſcribit profluentem lapideſcere, nõ obſcure ſignificat ſucco lapideſcente eſse infectam, vt iam ante dixi. nec eadem res latuit Senecam, cum de eadẽ ſcribit his verbis. Summa celeritate corrũpit, nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur, nec aliter q̃ gypſum, ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. ex altero aũt quodam effectu tẽperatio aquę Stygis, circa Theſsalica tempe, cuiuſmodi ſit, percipitur: nempe ex eo q̃ erodendo perrũpat vaſa ęnea & ferrea. id enim facere poteſt multum atramentoſa, quod Smolnicij licet cernere. aqua enim id genus ex puteis hauſta, & in canales ꝑ quos defluit, infuſa erodit ferrũ. quod incolę iccirco in canales inijcere ſolẽt, vt colore mutato in æs vertatur. reliquarum vero lethalium aquarum temperatio qualis ſit, ſcire non poſsumus, q̃ ſcriptores non aliud de ipſis tradunt, q̃ mortiferas eſse. ad hæc alias aquas authores ſcribũt vim habere, quæ abſtrahat bibentes à ſenſu mentis. etenim in potando, vt inquit Plinius, aquam Galli Phrygiæ fluminis neceſsarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint, Cteſias ſcribit. tales eſse dicit Ouidius,

> Aethiopasq; lacus, quos ſi quis faucibus hauſit,
> Aut furit, aut patitur mirũ grauitate ſoporem.

Et equos, Caſſinitium Thracię fluuiũ potantes aiunt efferari. ex quibus effectibus apparent eſse, bituminoſæ. nam hę caput lędere ſolent, atq; ita furore inflammare. deinde quędam vini modo faciunt temulentos: ſicut amnis Lynceſtius,

> Quẽ quicũq; parum moderato gutture traxit
> Haud aliter titubat, q̃ ſi mera vina bibiſset.

Eandem vim habẽt aquę & fontis cuiuſdã apud Ligures, & in Paphlagonia, & in agro Caleno. at qui è Clitorio lacu biberit, imò vero etiam in eo ſe lauerit, abſtemium fieri dicit Philarchus, et vini odorem ferre nõ poſse. quę iterũ ex effectu cognoſcuntur eſse bituminoſę: vt. n. paſtinacæ ſylueſtris ſemina linteolo inuoluta & in vinum impoſita: vtq; pulueres florũ hermodactyli, quibus Turcę vtuntur, cum eodẽ ſumpti faciunt, vt ocyus & fortius inebriet, ita bituminis aliquod genus cũ aquis permiſtum ſolet inebriare. odor enim vel vſti adeo petit caput, vt comitialẽ morbum deprehendat. quanq̃ Seneca putat ſulfureã vim huiuſmodi aquę, habere quiddam acrius ex aere noxio, q̃ mentẽ aut furore moueat, aut ſopore opprimat. nec mirũ eos qui Clitorium biberint, auerſari vinum: qñ etiam ipſum ebrijs, cum ſobrij facti fuerint, nauſeolam dare conſueuit. tum quædam obliuionem afferunt, vt aquæ fontis in Bœotia ad Trophonium deum, iuxta flumen Orchomenon, quem Lethen appellant. aliquæ ſenſus hebetes faciũt: ſicut aquæ fontis in Cea inſula. è quo qui biberint, omni alacritate deperdita, ſaxeos habebunt ſenſus, vt Græcum epigramma dicit. vtræque autem ex effectu intelliguntur eſſe metallicæ. nã hę ſtolidos facere,

&

& omnes memoriæ igniculos solent extingue-
re. Postea scribunt: equi Sibarim potantes agitan
tur sternutamentis. quas atramentosas esse ex eo
perspicuum est, quòd eędem nigros faciant, non
tm̃ boues & oues: sed etiam hoĩum capillos. atra
mentum enim sutoriũ, vt alia res acerba, nigro-
re tingit: vt acris, sternutamenta mouet. si vero
soli equi sternuũt, non ẽt cęteræ animantes, for-
mę temperies in causa est. quo sanè modo cicuta
sturno cibus, homini venenum est. scribunt etiã:
ex amnibus quidã poti, candidos boues faciunt,
vt Clitumnus Vmbriæ: aut oues, sicut Cephisus
Bœotiæ, Nileus Eubœę, Aliacmon Macedonię:
aut vtrisq; candorẽ faciũt, vt Crathis in Thurijs.
quinetiam hoĩes qui ex eo bibunt, candidiore,
molliore, ac magis porrecta coma sũt: aut equos
candidos faciunt, sicut aquæ quædam in Cappa-
docia. aliq cõtra oues nigras, vt Gereus Eubœę,
Melas Bœotiæ, Axius Macedoniæ, Peneus Thes
saliæ, flumen quoddã in Galatia: aut tam bobus
q̃ pecoribus faciunt nigorẽ, sicut Sibaris in Thu
rijs, atq; ẽt homines qui eũ bibunt, nigriore, du-
riore, magis crispo capillo sunt. aliqui rufas fa-
ciunt oues, vt Xanthus iuxta Ilium: & in Ponto,
inquit Plinius, fluuius Astaces irrigat campos,
in quibus pastæ, nigro lacte equæ gentem alunt.
quanquã autem non facile ex his effectibus tem
peratio aquarũ dignosci potest: tñ quia in aquis
quibusdã nigris, quarum mistura nobis prorsus
nõ est ignota, nigriores pisces sunt, hinc de igno
tis aliquam cõiecturam fieri posse arbitror. sunt
vero salares subnigris maculis in Misena & in ri
uis ad Crotendorsum, & in fluuiolo quẽ nigrã
aquam appellant. is Suarceburgum pręterfluens
in Muldam infunditur. cuius tñ colorem hodie
permultum mutant aquę effluentes ex domici-
lijs, in quibus venæ metallicæ lauantur Blattæ,
alijsq; in locis fluuiolo propinquis. itaq; primo
nigras aquas colorem contrahere videmus ex fo
lijs arborum putrefactis, quercus scilicet, ilicis,
roboris, fagi, alni, & similium: riui autẽ id genus
in maximis syluis fluunt. quorum aquas si solas
potarent greges ouium, nigræ perinde ac pisces
qui in ipsis versantur, fieri possent. deinde fluuij
qui multas capiunt aquas palustres, nigri fiunt:
vt Allera, qui in Visurgim influit, & Isa qui in
Alleram in tractu Luneburgensi: & Spreuus,
qui in Hauelam. is tñ in nigro, vt dixi, nonnihil
rubet. aquæ autem pauco, & quod vix sensu per-
cipi possit, atramẽto sutorio, & melãteria, alijsq;
infectæ, tametsi ipsę non videantur esse multum
nigrę, animantium lanas, setas, pilos nigros potę
efficere possunt. quæ vero lambunt atramentũ

D sutorium, pariter & plumbi candidi vel nigri ve
nam, flauos. quę soli plumbi alterius venam, can
didos. qua parte ars tingendis capillis naturam
imitari potest. atq; ẽt aluminosæ & atramentosæ
colorem æris dant ferro, cæterisq; metallis candi
dis, æs & aurum magis illustrant: quales sunt in
Boemia calidę ad arcem, cui nomen est noua do
mus. nam annuli in eis lauantium argẽtei colorẽ
æris contrahũt, aurei fiunt illustriores. quare nõ
satis explicate scribit Pausanias, aquas Pirenes
fontis in arce Corinthiorum ad tingendum æs
aptas esse, si candens in eas immersum restingua
tur. quia enim suauis est ad potandũ, in dubium
vocatur, an aquæ illius alumine vel atramento
modice sint infectę, an aliam temperationẽ ha-
beant. Similiter vero aquæ aluminosæ & atra-
mentosæ ad tingendas lanas accommodæ sunt:
quod tinctorum officinæ ostendunt. igitur pin-
E gue est quod scribit Strabo, aquas quæ sunt Hie
rapoli ad tingendas lanas aptas esse. etenim non
dubie vel aluminosæ, vel atramentosę sunt. alu-
minis insuper & atramenti mistura ferrum in-
durat. ergo ẽt Plinium temperationem aquarũ
par erat accuratius indagare & explicare, nõ tñ
scribere. summa autem differẽtia in aqua est, cui
subinde candens immergitur. hæc alibi atq; ali-
bi vtilior nobilitauit loca gloria ferri: sicuti Bil-
bilin in Hispania, & Turasionem, Comum in
Italia: cum ferraria metalla in his locis non sint.
& paulo post scribit ferro bonitatem præstare
Sulmone aquam. nam aquarum mistura expli-
canda fuit, an aluminosa, an atramẽtosa, an alia
fuerit. simplex enim aqua vbiq; idem, quantum
in se est efficit. tum scribunt quasdam aquas ho-
F mines qui eas bibunt, caluos facere: vt in Aegy-
pto, & in Gadaride: quam si potarint pecora, nõ
tñ pilos amittunt, sed etiam vngues & cornua:
quarum vtraq; videtur cum auripigmento, aut
simili re fossili esse permista. nam id depilat, &
ad quas pellitur partes extremas putrefaciens,
vngues & cornua ab eis diuellit ac distrahit. con
tra Cicero, vt Plinius in admirandis posuit, Rea
tinis tantum paludibus vngulas iumẽtorum in-
durari. sed ea res nihil habet admirationis. ex ef-
fectu enim perspicuum est succo lapidescente il-
larum aquas esse infectas. quòd Plinius facile in-
telligere potuisset, si reuocasset animum ad me-
moriam eius quod alibi scripsit: in exitu scilicet
paludis Reatinę saxum crescit. sed de his nunc sa
tis. cum autem aquæ frigidæ plerunq; pisces, &
bestias aquatiles alant, item herbas virentes, cali-
dæ his carent: attamen pisces degunt in calidis
sulfuratis in Pannonia inferiori ad Budam: & in
aluminosis

aluminosis ad Iulium Carnicum: & in Hetruria
ad Vetulonios non procul à mari, atq; etiam in
Pisanis, vt Plinius scribit, ranæ sunt, in Patauinis
herbæ virentes nascuntur. frigidæ vero quædam
carent piscibus, vt aquæ lacus quem & asphalti-
ten & mare mortuum vocant: etsi is totus frigi-
dus non est, quod in medio eius ebulliat feruidū
bitumen. & aquæ Anigri fluuij qui ex Lapitho
Arcadiæ monte defluit: non. n. alit pisces priusq̃
recipiat amnem Acidantem. sed qui tum ex hoc
in Anigrum ingrediuntur, nō sunt edules, cum
in Acidante sint: vt author est Pausanias. quin
Ochra Saxonum fluuius ab ortu vsq; ad Rame-
lum mōtem alit pisces. oritur vero in sylua Me-
liboci, quam nunc etiam Hercyniam vocamus.
at vbi riuulus ex illo mōte efflués in ipsum exo-
nerat, caret piscibus. nec vllos alit vsque dum ad
Sladam arcem defluxerit, quæ distat à Goselaria
circiter duodecim millia pass. Arethusa quoq;
lacus Armeniæ nitrosus vnum genus habet pi-
scium, quod transcurrenti Tigri non miscetur:
sicut nec è Tigri, inquit Plinius, pisces in lacum
transnatāt. quæ omnia rursus propter misturam
aquarum accidūt. etenim multum bituminatæ,
quales sunt aquæ maris mortui: multum sulfura-
tæ, quales Anigri: multum atramēto sutorio in-
fectæ, quales Ochræ, nō alunt pisces siue calidæ,
siue frigidæ fuerint: modice aut parum, alūt. Sed
coctis sapor est non bonus. at in salsis & nitrosis
aquis degunt pisces. verum quia amāt dulces, ic-
circo ex mari cateruatim per ostia in fluuios so-
lent ingredi: quare mirū non est in Arethusa la-
cu nitroso vnum genus esse piscium, vt Plinius:
vel nullum vt Strabo. cum contra in Tigris, qui
eū permeat, aqua dulci multi sint: paludes etiam
pleræq; omnes, q aquas cōtineant corruptas, pi-
scibus carent, ranis & serpētibus plenę sunt: atq;
interdum hirundinum nexibus, vt palus Agna-
ni inter Puteolos & Neapolim. abeo ad reliquas
aquarum vires: in quibusdam, scribūt authores,
nihil mergitur, sed omnia fluitant, sicut in lacu
Sicilię Agrigentino: qui etiam sustinet ea quę in
aquis natare non solent: lignorum. n. modo ĩna-
tant: in Iudeæ asphaltite: in Armeniæ maioris
Arethusa: in Mediæ Sputa: in Africę Apuscida-
mo: in fonte Sicilię Pythia: ĩ Medię puteo Satur-
ni. contra alię nulla pondera sustinent, sed in eis
oĩa merguntur: vt in lacu Aethiopię. qui vt Me-
la, adeo est liquidus & ad sustinēda quę incidūt,
aut immittuntur infirmus, vt folia etiam, proxi-
mis decisa frondibus, innatantia non ferat, sed
passim & penitus accipiat. item in lacu Auerno
folia subsident: & in stagno Indię, quod Ctesias

A tradit Siden vocari, omnia mergūtur, vt author
est Plinius: & lacum Alcyonium apud Lernam
si quis natandi, vel alterius rei studio, siue volēs,
siue nolens ingreditur, statim eum mergi, & ad
imum magna quadam vi trahi memoriæ prodi-
tum est, neq; id genus aquarum vllam miratio-
nem facit rerum peritis. nam in aquis multū mi-
stis vt grauibus nō facile aliquid leue, præsertim
cui sit vita, mergitur, vt in bituminosis, quales
sunt lacus Iudeę: in nitrosis, quales Arethusæ: in
salsis, quales Sputæ: atq; id genus esse reliquas, ta
metsi scriptores eas nō explicarint, dubium non
est. aiunt in lacu asphaltite hominem manibus
pedibusque colligatum & iniectum non mergi.
nec mirum. eius enim aqua propter multam sa-
lis amari misturam, vt Galenus scribit, tanto gra
uior est marina, q̃to hęc fluuiali grauior. Sed ēt
B marina alibi grauior ē. certe cū essem Venetijs,
fortè scapha in triremem ĩpingit, & monachum
excutit: mare, quia mistū, vt cęterę salsę, hoĩem
non recipit: sed vsq; eo fluitat, dū in proxima sca
pha excipitur. & Volaterranus scribit Hierony-
mum Florentinum quendam decoctorem à cre
ditore, qui eius manus colligasset, ex Antiatum
turri in mare pręcipitatum, & ab vndis tota no-
cte sustentatum, mane ad littus euasisse, ac dein-
de cōtra creditorem facti habuisse quęstionem.
omnino autem in aquis, quę multum mistę sunt
cum sale, vel aliqua alia re, innatant oua, atq; alię
res leues: in his quæ parū, merguntur. quod qui-
uis in salsa facticia experiri potest. quinetiam ad
Pitanam vrbem Aeolicam scribūt lateres aquis
innatare. quod & in Hetrurię insula quadā con-
tingit. & Posidonius, vt Strabo scriptū reliquit,
C se in Hispania vidisse lateres, ex terra quadam ar
gillosa, qua opera argentea absterguntur, factos,
in aquis innatasse. Plinius eos fieri dicit in vlte-
rioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento,
& quidem è terra pumicosa, atque hęc sanè pro-
pter materię leuitatem eueniūt. etenim in aqua
corpus, ipsa leuius ĩnatat: grauius mergitur: eius-
dē ponderis nec ĩnatat, nec mergiť, sed sic ęquan
tur, vt neq; corpus aquę cedat, nec aqua corpori:
quinetiā insulę quędā, quia earū materia leuior
est aquis, ĩ lacubus innatāt, sicut ĩ Gatterlebiano
Saxonię arboribus vestitę: in Dondorfiano Tu-
ringię, quę sępe locū mutant. sed hę paruę. in Al
bionis vero regione, quę nunc Scotia dicitur, sa-
tis magna, & arboribus opaca fluctuat: quā venti
modo huc, modo illuc impellunt. in Italię regio
nibus plures natāt: in Hetruria vna in Vadimo-
nis lacu: in Tarquinensi duæ, quæ vt Plinius scri-
bit, nemora circunferunt, nunc triquetram figu

ram edentes: nunc rotundam complexu ventis impellētibus:quadratam nunquam: vna in Statoniensi:in Sabinis vna in Cutilię lacu,qui est in agro Reatino: cuius opaca sylua modo in hanc, nunc in illam partem non tantum vento impellitur,sed aura. nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco statio est, adeo mouetur leui flatu,vt author est Seneca. in Campania vna in Cæcubo:in Lydia nympharum insulæ, quæ & Saltuares,ad ictus modulantium pedum mouētur:quod Plinius scribit.in Aegypti quodam lacu Echemnis insula lucos,syluasq;,& Apollinis grande sustinens templum natat, &, quocunq; venti agunt, pellitur, vt Mela tradit. adde huc cāpos natantes,qualis est in Gallia Narbonensi, non longe à Ruscinone, minuta arundine graciliq; peruiridis: cæterū stagno subeunte suspensus.id,vt idem Mela,manifestat media eius pars, quæ abscissa proximis ripis, velut insula natat, pelliq; se & attrahi patitur. Cōtra vero in aquis, quæ cum exhalationibus calidis & siccis, vtpote leuissimis permistæ sunt,omnia merguntur:maxime si arserint.tum enim etiam folia adurentes submergunt.quod si pręter ea pestilētes fuerint, animantes necare solent, & necatas spiritibus emissis non gestare, sed in profundum accipere. itaq; lacus Aethiopiæ, quoniam, etsi bibitur,accipit folia, intelligitur exhalationes habere non pestiferas, sed ardentes tantum. quod vel ex eo perspicuum est,quia pinguis. bitumen enim ardet in fundo,vapores ardentes ex sese emittens. quidam etiam fluuij, vt scribitur, nullas auras expirāt:sicut Nilus Aegypti, & Anauros Thessaliæ:quare Lucanus cecinit,

Quiq; nec humētes nebulas,nec rore madentē
Aera,nec tenues ventos suspirat Anauros.

Et Borysthenes nullum halitum,nedum nebulam emittit, vt Plinius scribit. id autē, si verum est,ex aquarum temperatione non videtur prouenire,sed ex alia causa. qua.n.parte fluuiorū alueis in vado nullæ sunt venæ & fibræ, ea nullas auras expirare possunt. quamobrem Aegyptus, vt quæ ex limo,quem Nilus inuexit,constiterit, quondam non sensit terrę motum:sed postea,vt alibi dixi,sensit: & ab eo tempore verisimile est Nilum, vt cætera flumina, alicubi auras expirare.postremo quædam aquarum vires non modo ab authoribus explicantur,sed ita scribuntur, vt fide careāt:quale est hoc ipsum. in Phrygia,non procul à Marsya, duo alij sunt fontes Claeon & Gelon ab effectu Gręcorum nominum dicti.videtur autem alterius aqua ita fuisse acris, vt lachrymas expresserit: non aliter ac cum panem

D edimus intinctū in embamma ex secundo thlapsis genere & musto vel vino paratum. alterius contra dulcis ad potādum:vnde dictus est risum concitare. an vero acris ista aqua fuerit permista cum cadmia, an cum atramento sutorio, vel ei cognato,an cum aliqua alia re fossili,nemo,opinor,ex hoc Plinij scripto,ab omnibus alijs indicijs nudo,poterit conijcere. nec minus simpliciter scribit Mela Pomp. duos fontes esse in vna ex fortunatis insulis. alterum,inquit, qui gustauere,risu soluuntur in mortem,ita affectis remedium est ex altero bibere.

GEORGII AGRICOLAE
De natura eorum quæ effluunt ex terra,
LIBER TERTIVS.

E
HACTENVS de aquarum temperatura & viribus: nunc reliquas earum differentias explicabo: vt omniū naturas persequi possim. itaq; ex eis quædam sua sponte effluunt ex terra: vt fontanæ. aliæ de eadem hauriuntur,sicuti puteales.aliæ ex aere decidunt:veluti pluuiæ. aliæ consistunt in loco suo naturali: vt marinæ. quædam colliguntur vel partim ex niue lique fontanis,partim ex pluuijs, partim ex piscinarū: vel facta, vt lacustres, vt palustres, vt piscinarū: vel dilafacta, vt lacustres, modo ex niue dūtaxat dilamodo ex pluuijs tm̄,modo ex niue & pluuijs pariter pariterq; niue,ipsa,nūc vero ex pluuijs pariter defluūt: vt riui cuti torrētes.aliquę in suis alueis succedunt aquis, & amnes:atq; in his aquæ semp fluminum gurgi-

F nec vllę stant,nisi forte in altis defluunt: veluti tibus. aliquæ in suis charadris ducuntur: vt torrentes. aliæ fistulis,tubis,fossis sustinentur fontanæ atque fluuiales. aliæ cauernis lacustres,palutur & concluduntur:vt marinæ, ventorum vi stres,piscinarum: quæ omnes cum tamen non efagitatæ fluctuent huc & illuc, & lacus & paludes fluunt.nam quas effundunt continenter, vel sensim & piscinæ,eas vel accipiunt vt continere possint colligunt vberiores,quàm vnde nomen,insint.Sed piscinæ siue piscibus, siue hominibus, structæ fuerint, siue pecoribus, simul ac nobis collibitum hoc differunt ab alijs,quòd aut totas, aut multo fuerit,earum aquas tanquam de carmaxima ex parte de cauernis, conclusæ:nec mouere, emittamus.aliquæ stant fuerit, aut de cere, nisi quid in eas delapsum cisternarum, hæ uentur, haustum: sicuti puteales & stillicidijs supeis vero sunt pluuiæ quas canaliculi positi,

positi, concipiunt & infundunt in tubos fictiles: qui eas in cisternas contectas deducunt: & quidem ad corporis salubritatem vtilius quàm cæteri. quinetiam Veneti quidam fluuiales, precio emptas, in ijsdem cisternis conseruant. aquarum autem, quę stant, receptacula effecit vel natura per seipsa, vt cauernas maris, lacuum, paludum: vel manus hominum: vt puteos, piscinas, cisternas. eodem modo canales aquarum, quę fluunt aut propria earũ vis effecit. etenim fontanarum vis excauauit venas, suas charadras torrentium, riuorum & fluminum suos alueos: perpaucis exceptis, quos homines foderunt. aut hominum manus eos canales effecit: sicuti fistulas, tubos, fossas aquæ ductuum. igitur aquę quę fluunt, omnes sunt aut fontanę, aut pluuię, aut niuales. quę vero stant ex eis aliquæ sunt corpus siue moles elementi: vt marinę. alię fontanę: sicuti putea les. alię collecticię, de quibus iam dixi. de omnibus autem disseram: sed primũ de fontanis, quę differũt loco in quo solent oriri. nam partim ex montibus, alię ex collibus effluunt, quędã etiam ex campis. quippe fons ex quo fluit Tanais, est in campestri planicie in Moscouia: atq; etiã in campo est fons & Pyrami in Cataonia, & Cayci in Mysia. ex montanis vero locis emanant copiosę: præsertim cum in editis multi & alti montes ita inter se sociati & iuncti fuerint, vt crebras efficiant conualles. at ex collinis mediocres effluũt: ex campestribus, exiles. at radices quidem montium fundunt ex sese aquas perennes: campi, instabiles: colles etiam hac parte mediũ quiddam tenent. veruntamen interdum ex colle, vel campo, qui montium radix est, quanq̃ longe distat, & copiosæ & perennes solent manare. quin, vt quidam sentiunt, aliqua est differentia in montium partibus. nam quæ vergunt ad septentrionem, ex eorum sententia aquas effundũt copiosas: exiles, quæ meridiem: mediocres, quæ ad ortum & occasum. Sed ei differentiæ vt aliquid loci sit in duobus cingulis, κλήματα Græci vocãt, caloris & frigoris moderatione temperatis, ita nihil est in ĩtermedio illo torrido, parum in alijs duobus extimis, qui assiduo ferè gelu & niue obrigescunt. deinde fontanę differunt modo effluendi. etenim aliquæ sensim ac leniter ex venis fluunt: vt pleræq; omnes. aliæ cum magno fragore erumpunt: sicut in Elbogano acidula: quam ideo furiosam appellant, quòd tanto sonitu feratur, vt ad passus centũ, aut amplius resonet: non aliter ac tonitru aliquod remotũ. aliæ deorsum feruntur: vt magna earum pars. quędam exiliũt: vel igitur in loco sicco: sicut feruens aqua fontis in Phlegræis campis, in planicie illa sulfurosa inter Neapolin & Puteolos, quam Græci Vulcani forum nominauerũt: atq; alterius in subterraneis Baiani caldarijs: quarum hæc ad sex, illa ad quatuor cubitos leuatur. vel in flumine: vt in Tepula Boemiæ fluuiolo: in Danubio nõ longe à Buda: in Liri Latij amne: in Mæãdro iuxta Caruram collem: atq; omnibus his locis calidæ. vel in lacu, sicut in medio Macedoniæ lacu nitroso dulcis fonticulus: in medio asphaltite fons qui euomit bitumẽ in duabus lacunis Volaterranis, quarum fontes & corpuscula quædam egerunt, & emittunt vapores, qui superuolantes aues necãt. vel deniq; in mari: etenim ex vado eius adeo exiliunt, vt & in ipso vaporent inter Italiam & Aenariam, authore Plinio, quæ fuerunt Licinij Crassi, & ad Aradum insulam dulcis per tubum è corijs factum, exprimatur in scapham aquariã, ꝙ Strabo explicauit. dulcis quoque, vt idem Plinius cõmemorat, in Gaditano oceano haustus: & in mari ad Chelidonias insulas: &, vt Democritus, qui de aquarum inuestigatione scripsit, in Heraclea Ponti. aliæ tanta vi exiliunt, vt saxa extrudant & eijciant: vt Marsyæ fons in Phrygia ad Celenarum oppidum. aliæ tanto impetu, vt nullum non pondus impactum respuant, sicut fons in Arabia, & alter in Carrinensi Hispaniæ agro: vtriusq; rei author est Plinius. aliquę cõtra in se iniectum absorbent: vt crater in Turingia Tundorfi, qui pagus ad octauum lapidem distat ab Erphurdo: & alter fons in Carrinensi Hispanię agro. partim sorbent quidẽ iniectũ pondus, sed quod sorbuerunt, alibi reddũt: vt Aesculapij fons Athenis, in quẽ immersa in Phalerico reddũtur: & Pellanis in Laconia: in quem, vt aiunt, cum cecidisset virgo aquas haustura, summersa, non extitit, eius vero tegumentum capitis apparuit in altero fonte Lancea. hoc Pausanias in Laconicis memorię prodidit, illud Plinius. quædã quicq̃d leue in eas inijcit̃, alias vorant, aliàs mox euomunt: sicut Inus aqua. tãta vero supstitio ex causarũ ignoratione mentẽ Laconũ occupauit, vt diebus festis Inus, quę Matuta noĩatur Romanis, in eam farinarum placentas inijcerent: quas si recepisset, in bonis signis haberent: si reddidisset in malis. quod item in Laconicis tradit Pausanias. huius aquæ similem eẽ fontem Paliscorum in Sicilia ignotus Gręcus narrat. aliæ stato tempore purgamenta egerunt: vt Rhodiorum fons in Cherroneso nono anno, quod Plinius scribit. tum aliqui fontes semper abundant aqua, nunquam effluũt, sicut Pyrene in radice Acrocorinthi, vt author est Strabo, quidã ĩtumescũt,

&,cum frigidi ſint,more aquę feruentis in lebe-
te ebulliunt:nec tñ aquas extra labra effundunt,
ſed mox eas reſorbent: vt in Elbogano acidula,
quam inſanam vocant: & fons prope lacum,qui
eſt apud Asbamei Iouis templum in Cappado-
cia ad oppidum Tyana, vt Philoſtratus ſcriptũ
reliquit. quidam exundant feruentibus ſimiles,
ſed effluũt:ſicut Soractis. alij modo intumeſcũt,
modo reſident:vt crater Turingiæ,de quo ſupra
dixi,cumq; eo lacum qui eſt ad radicem montis,
et creſcere & decreſcere aiunt:largus etiam fons
Italis Pluuiana dictus, in Comenſi iuxta Lariũ
lacum,qui vt Plinius ſenior tradit,id ſingulis ho
ris ſemper facit: vt iunior, ter in die. alij pariter
cum æſtu maris augentur minuunturq;,vt vnus
in Gadibus: alter Burdegalæ in Gallia, quem
Auſonius verſibus celebrauit:ſeptem calidi inſu
læ,quæ in mari eſt contra Timauum amnem, vt
ſcribit Plinius. alij contrario modo ſe habent, ac
mare efferueſcens ęſtu:ſicut in Hiſpania putei in
ripa Bætis oppidi: & vnus in Hiſpali.ad maris
enim acceſſum minuuntur, ad receſſum augen-
tur. eadẽ natura fonti, qui Gadibus eſt delubro
Herculis proximus,vt Polybius tradidit.ſed Pli-
nius eum modo Oceani motibus conſentire ſcri
bit, modo ab eis diſſentire. quidam pariter cum
fluuijs augẽtur decreſcuntq;:vt Agriæ in Lycæo
Arcadię monte cum Hiſtro, ꝙ Pauſanias literis
mandauit: & Inopus in Delo inſula cum Nilo,
quod Plinius.quidam per ſeſe,non cum æſtu ma
ris,neq; cum aliquo fluuio alias exuberant, alias
deficiunt:ſicut fons in Tenedo inſula,quem ſem
per à tertia noctis hora in ſextam ab æſtiuo ſolſti
tio exundare autor eſt Plinius.& in Dodone Io-
uis fons meridie ſemper deficit: qua de cauſa,in-
quit Plinius, Anapauomenon vocãt. mox incre
ſcens ad medium noctis exuberat. ab eo rurſus
ſenſim deficit:& Padi fontem medijs diebus æſti
uis,velut interquieſcentem ſemper arere,etiam
Plinius ſcribit. in Latio quoq; Anagnię fons To
phanus hyeme, cũ Fucinus lacus glaciatur, ſic-
cus eſt:alijs anni temporibus magnam aquarum
vim effundit: quibus acceptis permultum Liris
augetur,quod vel hodie videre licet.ſimiliter pu
tei,diſtantes ab Aſcanio lacu circiter centum ſta
dia,hyeme ſiccari,ęſtate vſq; ad labra repleri ſo-
lent, vt eſt apud Græcum ignotum. quinetiam
Scatebra fluuius in Caſinate abũdantior eſt ęſta-
te.at in Cydonea inſula ante Lesbum fons cali-
dus,vere tm̃ fluit: vtriuſque rei autor eſt Plinius.
alij ad multum tempus ceſſant effluere, deinde
rurſus emergunt:quod ad Arcadiam Cretæ op-
pidum accidiſse Theophraſtus ſcripſit. quidam

D magnis ſiccitatibus exareſcunt:quod multis con
tigit anno Friderici tertij trigeſimo quinto, vt
annales loquuntur:& nuper Caroli quinti vige-
ſimo.quidam alio atq; alio loco aperiũtur: ſicut
in Reatino fons Nemenię appellatus. in aliqui-
bus locis noui aperiũtur:quod ad Erineon aſpe-
rum Troię locum,et iuxta Magneſiam accidiſſe
Theophraſtus autor eſt:in Caria circa Idimum
vrbem Seneca. idẽ ab hinc duo & viginti annos
accidit in Hildes heimio ad Haſdam pagum.qui
fons cum erumperet,totam vicinitatem ſulfuris
fœtore compleuit.in aliquibus locis noui fontes
aperiuntur,ſed mox rurſus deficiunt: vt qui nu-
per effluxit ex montibus vicinis Scarpariæ, oppi
di in valle Mugellana,quæ eſt in Apennino,ſiti.
alij, cum diu fluxerint, deficiunt: vt ex quibus
Homeri tempore partim Scamander oriebatur.
E ſic etiam calidæ Tripergulanæ ad lacum Auer-
num nuper propter terręmotũ defecerunt. qua-
litates pręterea fontanarum mutãtur.ſunt enim
quę ſingulis diebus ex calidis frigidę fiunt,viciſ-
ſimq; ex frigidis calidæ: vt in Cyrenaica prouin-
cia,quod multi autores ſcribunt, Solis fons me-
dia nocte feruet, mox ſenſim tepeſcit: dein ad
primam lucem friget,atq; quo Sol magis attolli
tur,eo fit frididior, adeo vt meridie rigeat: tum
rurſus paulatim tepeſcit: dein ad primam no-
ctem calet, ac quo magis illa progreditur, eo
fit calidior, ſic vt iterum media ferueat. Simili-
ter fontanarum ſapor mutatur. nam idem So-
lis fons ſingulis diebus, vt ad medium diem fit
frigidus,ita dulcis: vt ad mediam noctẽ calidus,
ita amarus. tum etiam fontanæ oriuntur in ca-
uernis terrę,atq; incluſę in cuniculis,tanq̃ in tu-
F bis,per longum ſpatiũ in tenebris fluunt,anteaq̃
effluant in lucẽ: ſicut in montanis locis ad Am-
bergam,clarum Norici ciſdanubiani oppidum:
vbi,quia cuniculus deſertus, & prope ruinis in-
terclusſus,palàm ante oculos omnium eſt,nuper
quibuſdam in mentem venit inueſtigare & ſcru
tari montem effoſſum.itaq; multi numero con-
iurati in cuniculum irrepentes inueniunt ſpelũ-
cam altam & amplam:atq; in ea riuum ſatis ma-
gnum:vt omnino fabula non ſit,quanq̃ Senecæ
videtur eſſe,quod ſcripſit Aſclepiodotos:Philip
pum Macedonum regem permultos homines,
gnaros rei metallicæ,demiſiſse in metallum ve-
tus & deſertum,vt penitus perſcrutarentur eius
venas,& vtilitatis fructum, quẽ præbere poſset:
illosq; lucernis vſos,cum metallũ multis diebus
longius obijſsent, vidiſse magnos amnes,& im-
mania aquarum receptacula.quid?quod geogra
phi narrãt in Corycio,nobili illo Ciliciæ ſpecu,
ex

ex ingenti fonte oriri fluuium, cuius aqua pura & clara ſit, nec tamen longe fluere, ſed iterum ſe cuniculo condere. qm̃ vero Ambergia ſpelunca eſt in p̃celſo loco, riuus ſine dubio ĩ fontes diffuſus erũpit. at amnis ſpecus Corycij ex terra non fluit in lucem: ſed, vt author eſt Strabo, occulte exonerat in mare: vt etiã fluuius qui fluit in montanis Suedorum locis, quę Schula vocant: cuius currẽtis murmur auditur, effluere videtur nusq̃. verum de his ſatis: nunc de riuulis qui ex fontibus oriuntur, eſſet dicẽdum, ſed prius paucis dicam de aquis putealibus. nam etiã ipſæ ſunt ſubterraneæ, & quodam modo fontanæ: ſed differũt ab ipſis, vt dixi. etenim hæ ſua vi aperiunt terram, & ſeſe effundunt: illæ ſub terra latent, nec eo in loco effluunt. attamẽ, vbi fontanæ deſunt, puteos fodere, & de ipſis latentes illas aquas ſolemus haurire. magni autem refert, quali in loco fodiatur puteus. plerũq; enim ex terris, & arena, ac ſabulo ſoluto, aquæ ſcaturiunt exiles: atque ex ijſdem omnibus inſtabiles: exceptis terris ſpiſſis, quarum aquæ certiores, præſertim cum fuerint diuerſi coloris, aut totæ nigræ, vel totæ glaucæ. at ex glarea emanãt mediocres & incertę: ex arena carbunculoſa & ſabulo maſculo copioſæ & bonæ ſpei: ex canalibus qui vagantur per ſaxa, in primis nigra, glauca, rubra, vberrimæ & maxime perennes. deinde quæ ex putei lateribus effluunt, ſi nondum alte fuerit effoſſus, fermè ſunt incertæ: ſin alte, ſtabiles. magis vero ex vado putei exiliunt perẽnes. etſi autem puteales æque ac fontanæ qualitatibus differũt: tamen ex terra rara, arena molli, ſabulo ſoluto effluunt limoſæ, ſaporis non boni, graues: ex terra ſpiſſa, arena carbunculoſa, ſabulo maſculo, toſo, ſilice, ſaxis maxime duris, purę, dulces, leues. quinetiam ex lateribus putei non alte emanantes tepidę ſolent eẽ: alte, frigidæ. ex vado item exiliunt rigentes. nam etiam fontanæ quæ ex monte & colle effluunt, frigidæ plerunq; ſunt: quę ex campeſtribus locis, tepidę: niſi longius ex mõte aut colle, eo fuerint altius ſub terra deriuatæ. tum enim mõtanarum ſeruant frigus. Hactenus de putealibus aquis. quos vero fontium riuulos terra effundit, eos recipit vel aliquis fluuius ĩ alueum ſuum: vel in cauernam aliquis lacus, aut aliqua palus, aut mare ipſum. at fluuijs quibuſdam exiguus eſt fons: ſicut Salæ, & Miſenorum Muldę: quorum vterq; oritur in Suditis montibus. aliqui immani ore aperto exeũt: vt Eneſus in Norico ex monte Flacha, & Euphrates ĩ Armenia maiore ex Niphate, atq; etiam is qui in Balborno oppido Veſtophalię ortus, tantam aquarum vim effundit, vt

A ſex rotas ad molendũ frumenta fabricatas, verſet: ſed mox extra oppidum influit in Lupiam. quidam magnum habẽt fontis gurgitẽ: in quem plures venę, & quidem impares, tantas effundũt aquas, vt in eis mox vbi cœperint effluere, naues curſum poſſint conficere: vt Clitumnus in Vmbria. alij vnum habent fontem: ſicut Danubius, Rhodanus, Padus. alij binos: vt Rhenus in Alpibus Lepontijs, & in Suditis montibus Mœnus: cuius riuulus eſt ſuperior ruber, inferior albus dicitur, quidam ſinduntur in duas partes, rurſusq; in vnum cõfluunt, vt Danubius perſępe in Pannonia inferiori: Saus ſemel atque iterum, vbi ex Alpibus Carnicis in eiuſdem Pannoniæ campos efluxit: & Anio, anteaq̃ Tiburi ſe pręcipitat, dilabitur: mox in valle in vnum cõcurrit. quidam ſindũtur in plures partes, nec vnquam in vnum

B rurſus confluunt, ſicut multi ex his qui in mare exonerãt: etenim ferè maximi quiq; aliquot fluminibus, atq; his quidem vaſtis interdum euoluuntur ĩ mare: vt Rhenus in Oceanum Germanicum tribus, quorum tertium cum Moſa commune habet: Danubius in Pontum ſex: Padus in mare Adriaticum ſeptem: Indus ſimiliter ſeptẽ: Ganges quinq;, vterque in Oceanum Indicum: Nilus ſeptem celeberrimis & maximis: partim in paludes exonerãt: ſicut Tanais: gemino enim ore in Męotin infunditur. atque ea palus multos alios amnes recipit. quoſdã ebibunt lacus: vt Iordanem aſphaltites, quem multo ante reddit lacus Tiberiadis. aliqui contra oriũtur in lacubus: vt Alla in Elbingo Pruſſię: Alza in Chimo Norici: Medoacus & Oxus, vterq; in lacu ſui nominis. hic apud Mardos: alter in Tauriſanis Alpi-

C bus: Rhyndacus in ſtagno Artynia iuxta Miletopolim, vt Plinius author eſt. lacus etiam multos amnes acceptos reddunt: ſicut Amram lacus ſui nominis in Vindelicia: Atacem Rubreſus in Narbonẽſi prouincia: Rhodanum Lemanus in eadem. in Italia vero Abduam Larius, Ticinum Verbanus, Minciũ Benacus, Ollium Seuinnus, Lambrũ Eupilis, Martiam Fucinus, vt Plinius tradit: Nilum lacus Aethiopiæ, vt Mela Pomp. quoſdam amnes duo pluresúe lacus & accipiũt & reddunt: vt Rhenum Acromus & Venetus: Tigrim Arethuſa, Thopites, Chaldaici lacus; Strymona ſeptem, anteaq̃ dirigat curſum. maximi autem amnes priusq̃ ſe effundunt in mare, crebris fluuijs augentur: verbi cauſa, in Germania Albis multos accipit, Rhenus plures, quàmplurimos Danubius. Sed ĩter eos Albis magnos duos in Boemia, Muldam dico & Egram: tres in Saxonia, Mildam, Salam, Hauelam. Rhenus

quinq; admodum claros, Necarum, Mœnum,
Mosellam, Lupiam, Mosam. Danubius celebrio
res cæteris Lycum, Oenum, Arabonẽ, Draum,
Tybiscum, Saum. tum aliqui fluuij recto alueo
defluunt. aliqui sunt flexuosi: vt Mæander: cre-
bris enim, ĩquit Plinius, ita sinuosus est flexibus,
vt sæpe credatur reuerti: ex quo etiã nomẽ apud
Græcos inuenit. quidam modo se in stagna fun-
dunt, modo in angustias resorbent, sicut Ana
Hispaniæ, & Rhoda Galileæ. quidam sua sponte
mutant alueum: vt Caycus amnis Mysiæ, & qui
in eum influit Mysus: quẽ vt Ouidius, & capitis
pœnituit. alijs hoĩum manus nouum effecit al-
ueum, quo modo Nerone III. Valerio Messala
Coss. L. Vetus, quem exercitui præfecerant, in
Gallia ex Mosella nauigabilem alueum perdu-
cere in Ararim est aggressus: & Carolus Impe-
rator, cognomento Magnus, in Germania ex
Regneso in Almonem. hic vt ex Rheno ꝑ Mœ-
num, Regnesum, fossam, Almonem in Danu-
biũ nauigari possit: ille vt ex Rhodano per Ara-
rim, fossam, Mosellam in Rhenum. vtq; alterius
opera Oceanus Germanicus & Pontus inter se
nauigabiles fierent: alterius mare occidentis &
septẽtrionis: vterq; difficultatibus itinerum me-
deretur. sed L. Veterem ab hoc tanto, tamq; vti-
li conatu deterruit Helius Gracilis Belgicæ lega
tus, vt Tacitus scribit: Carolum qui totã ęstatem
in opere contriuerat, repulerunt immoderatæ
autumni tempestates, vt accolæ perhibent. eius
rei manifesta extãt vestigia, cũ in alijs locis, tum
Visseburgi. deinde alij præcipitant ex altissimis
rupibus, cataractas Græci vocant, Rhenus quidẽ
duos ĩsignes habet: superiores circiter mille pass.
infra Schafhausam: ĩferiores ad Laufenbergum:
Nilus itẽ duos, maiores in Aethiopia, minores
supra Syenen: vbi in vastam altitudinẽ ruit tan-
to cum sonitu, vnde Catadupa noĩantur, vt astã-
tium aures oĩno hebetes reddat. in Pamphylia
quoq; Cataractes fluuius ex ea re nomẽ reperit:
& Euphratis cataractæ sunt in Tauro mõte. atq;
etiam aquæ per saxa præcipites deuoluuntur in
Guarceno Campanię: in Norico Enesus, in Ger
mania ex Meliboco mõte Ilsa fluuius. simili mo-
do in Noruegia riui ex altissimorum montium
lacubus, quos permeant, magno cũ fragore deij-
ciuntur per scopulosa & abrupta: non secus ac in
Hyrcania fluuij. quod autẽ Eudoxus de his flu-
uijs scriptum reliquit, non est verę narrationi si-
mile, sed fabulæ. quamobrem idipsum recte Stra
bo numerat in his quæ sunt contra opinionem
oĩum. quin Anio ex Tibure, in præcelso monte
sito, è regione Sybillini templi pręcipitat in val-

D lem tanto impetu, vt densi vapores, magni fumi
assimiles, ex eius aquis excitentur. alij, etsi nõ ha
bent cataractas, tamen sunt rapidi atq; violenti:
vt Arar, qui labitur de Heluetiorum montibus:
Athesis qui dę Rheticis: Draus qui de Noricis.
quidam placidi sunt, tardeq; & leniter fluunt: si-
cut Phasis, Cydnus, Enipeus, Bragadas. sed ple-
riq; omnes qui incitati & violenter ferũtur, cum
longius in camporum planiciem deuenerint, ꝗ
iam ex altioribus locis non delabuntur, & sale-
bris ac tenijs vacant, sedati & placidi fluunt. ad
hæc fluuij se cuniculis cõdunt vel in partem, vel
in totum. pars Rheni subit vada circiter quatuor
millia pass. ab arce Cauba, & rursus emergit an-
teaq̃ deueniat Bonnam: item pars Danubij ab-
sorbetur apud Greinam oppidum Pannonię su-
perioris: quo in loco maximum à naufragio pe-
E riculum est. toti autẽ fluuij in profundum terræ
aguntur multis in regionibus: in Hispania Ana:
in Alpibus Padus, qui, vt Plinius scribit, ĩ Foro-
uibiensium agro iterum exoritur: Martia aqua
postq̃ transijt Fucinum lacum, quæ, vt idem au-
thor est, in Tiburtino se rursum aperit: Timauus
in campo Aquileiensi: Erasinus in Argolica: Eu
rotas & Alpheus in Arcadia: quorum aquæ com
miscentur, & ad viginti stadia commune habẽt
flumen, deinde condunt se in voraginem, atque
Eurotas rursus emergit in Lacedæmoniorum
agro, Alpheus ĩ fontibus Megalopolitidis, quod
in Arcadicis Pausanias memoriæ mandauit. In
Asia vero Cadmus specu mergitur, non longeà
Laodicea: Pyramus ĩ Cataonia: Lycus in ora su-
biecta Libano: Orontes in Syria, in Medis Eu-
læus mox ab ortu. atq; etiã in Arabia fluuij con-
F duntur, vt Strabo scribit. alij subeunt arenas: vt
Aristobolus in Sogdiana, Arius in Aria, Nilus
in Aethiopia. aliqui subeũt paludes, veluti Bim-
ma circiter lapidem tertium ab ortu. oritur vero
ad Rauam pagum in Luneburgensi ericeto. sed
is post decẽ millia pass. rursum emergẽs propter
Rotenburgã arcem ditionis Bremẽsis fluit. qui-
dam subeunt vada maris, sicut Alpheus, de quo
iam dixi, in maritima Elidis ripa. etenim in eum
iacta in Arethusa fonte Syracusano reddũtur ex
scriptorum, non poetarum tãtum sententia: ta-
metsi Strabo eum in mare influere asserat. simi-
liter ac Alpheus maris vada subit fluuius ĩ Ionia,
cuius fons est in Mycale monte: subter medium
enim mare cęco alueo penetrans, exit rursus iux
ta Brãchidas ad portum Panormum, vt in Elia-
cis Pausanias tradit: alij occurrentem montem
subeunt, subterq; lapsi à latere eius altero erum-
punt: quõ Tigris per Taurum ꝑmeat & transit.
aliqui

aliqui à summo ad imum perfindunt altissimos montes:vt Pyramus eundē Taurum. postremo aliqui statis diebus augētur, & per terras spaciati eis fœcunditatē dare solent, sicut Nilus Aegypto,Euphrates Mesopotamiæ,Indus regioni sui nominis.qui,vt M. Tullius Cicero scribit, non aqua solū agros lætificat & mitigat, sed eos etiā conserit.quidam ad aliquod tēpus cessant,deinde rursus fluunt:vt Symethus in Sicilia, qui per Catanā fluit:& amnis qui medius inter Arceam & Raphaneā Syriæ vrbes cursum tenet, modo, vt author est Iosephus,pleno defertur alueo, repente deficit,& sex dies continuos siccū transituro prębet alueum:septimo die iterum exortus abūdat aquis,atq; ex eo die, sacro Iudeę gentis, Sabbaticus noīatur. Hactenus de fluuijs. aquę pterea ducūtur in oppida fossis tam patentibus, q̃ tectis,atq; etiā fistulis metallicis, tubis ligneis, fictilibus'ue. fossarū structuram è saxis esse vtile est & ad operis diuturnitatē, & ad aquarum puritatē:maxime si itus vndiq; tali maltha, qualem in Romanis aquęductibus,castellis, piscinis cernere licet,fuerint oblita.nā tigna, quia putrescētia dilabuntur,vitiant structuram.fistulæ aūt metallicę manent perennes.& quidē laminas plumbi in fistulas curuare vetus est, ac maiorū exemplo multis in locis vsitatū:ęreas,recens,nec adeo tritum.quæ tñ longiori durant tempore,q̃ plumbeę:sed minus sunt vtiles,vt dicam postea.quinetiam ex ære fistulæ funduntur. sequūtur tubi lignei in quos cauantur in quibusdam regionibus abietes & piceastri: in quibusdam pinus, piceæ, alni.hę enim arbores cum in corpore habeāt plurimum aeris & ignis, minimum aquæ & terræ, humorem in se recipientes durāt: & diutius certe si in locis vdis obrutæ,extra quoq; humorem combiberint.tales autē tubi inter se connectuntur orbibus ferreis,vtrinque acutis. at fictiles ita cōmissuris finguntur,vt semper superior intret in inferiorem.qm̄ vero sunt fragiles, duos digitos crassi formantur. ac quidē Roma præter cæteras vrbes aquęductibus nobilitata fuit:etenim in eam operibus magnificis atq; præclaris perducte sunt Martia,Claudia, Virgo, Iulia, Tepula, Appiana, Alsietina, Cumina, Sabatina, Adriana,Antoniniana,Seueriana,Alexādrina,Algentiana,Antiqua,Damnata,Anio vetus,Anio nouus,vt Iulius Frontinus, & Sext. Rufus, alijque scriptores memorię prodiderunt.de diuersis autem aquæductuum canalibus hoc in loco dicere non est prorsus alienum à proposito, quod aliquam in aquis varietatē hinc existere videmus, vt postea explicabo. nunc anteq̄ ad lacus & paludes veniam,de pluuijs dicturus sum. nam lacustres & palustres partim ex eis & niue liquefacta colliguntur,atq; ipsę oriuntur ex vaporibus tam terræ madidæ,q̃ calefactæ aquæ,vt minus etiam alienum ab instituta ratione sit, earum quoque naturam explicare.itaq; ex pluuijs aliæ sunt simplices,quæ crebrius decidunt:alię mistæ,quę rarius.atq; hæ differunt inter se qualitatibus, sicut fontanæ.nam cum imbres frigidi, aut tepidi sæpius decidant,interdum in calidissimis regionibus coguntur calidi,cui rei hi faciunt fidem,qui nuper suas nauigationes literis mandarunt.cum dulces,aliquando salsi,q; ter accidisse in Bosphoro scribit Plinius,eosque necasse frumenta.aliqn̄ nitrosi:quales,vt idem tradit, Nili rigua amara fecere.cum sine odore,interdum fœtēt:vt etiam nebulæ alias fœtent, alias sine odore sunt. tales autem imbres gignunt vapores cum halitibus permisti.nec mirum pluuias mistas cogi, cū annales loquātur sæpe succos albos,in cādido subuirides,rubros effluxisse:quos ipsi & prodigiorū scriptores lactis,olei,sanguinis imbres vocāt. vt autem maiorem fidem habeam⁹ annalium monumentis,facit res illa decantata,quæ patrū memoria ī Sueuis accidit. aer enim stillauit guttas, quæ lineas vestes crucibus rubris, quasi sanguineis,imbuebant.quid,q; ijdem annales narrant, non multo minus sæpe terra & luto pluisse? certe hic Kempnicij vndecimum ab hinc annum, mense Septembri, effluxerunt imbres, sic cum terra lutea commisti,vt ea passim plateas, silice stratas,videremus conspersas. Satis de pluuijs diuersis:nūc ad lacus & paludes abeo. quę aquarum collectiones differunt inter se. nā lacus magnam vim & copiam aquarum habent, paludes exiguam,et minime profundam.cum autēm lacus & crescant minuanturq;, vtpote qui & fontes & riuos & amnes accipiant emittant ue,salsus in Cappadocia,& nitrosus in Macedonia, è cuius medio semper exilit dulcis fonticulus, neque augentur,neq; manifesto aquas effundunt. nec vllæ aquæ ex lacu Latij,qui est ad Dianæ lucum,effluūt in eo loco,in quo est situs:verū longe ab eo emergunt.sed Fucinus interdū ad montana crescit: interdum adeo decrescit, vt mersa prius aquis loca siccentur,& ad agricolationem fiant apta: vt Strabo scribit, qui horū ferè oīum author est.at fide carebit,qđ Iuba tradit,in Troglodytis lacū eē,qui ter die fiat amarus,salsusq;, ac deinde dulcis:totiesque etiam noctu. paludes autem aliquando accipiunt riuos,amnes rarissimę.plurimę sunt in ea Germaniæ parte, quę vergit in Oceanum,sicut īter Albim & Visurgim,

in qua regione quondã habitarunt Cauchi ma-
iores, nunc à Saxonibus incolitur:& inter Visur
gim & Rhenum : inter quas nobiles illæ ſunt ad
quas Varus cũ duabus legionibus eſt cæſus . ſed
ne abeam longius, q̃ inſtituta ratio poſtulat, re-
uertar ad aquas, earumq; vires perſequar. igitur
ſimplex aqua eſt, vt dixi, pura, ſui coloris perſpi-
cua, ſine ſapore, ſine odore, tenuis, leuis, qualis
expetitur ad vſus vitæ multiplices : eam enim &
ſolam potamus, vtpote periucundam guſtui, &
cum vino miſtam : in ea coquimus obſonia : ea
corpus lauamus: ea medicinæ vſum p̃bet: quanq̃
hoc cum miſtis cõmune habet. atq; eadem cito
calefit, citoq; viciſſim refrigeratur: celeriter in ea
vis ignium percoquit obſonia : parua eius moles
vinum poteſt temperare. cum contra tarde ple-
runq; calefiat miſta, tardeq; refrigeretur : tarde
vis igniũ in ea percoquat obſonia : maior ipſius
moles temperat vinũ. ſimplicis autem duę ſunt
ſpecies. vna eſt modice frigida, quã per medicos,
qui optimam, vt eſt, dicunt, licitũ erit ἔυπεπτον,
id eſt facilem ad concoquendum appellare: quã-
doquidem alteram quæ immoderate frigida eſt,
etiam ἀτέραμνον, id eſt crudam, ſiue difficilẽ ad
concoquendum vocant: Hippocrates durã, phi-
loſophis vero naturam aquarum, quomodo per
ſe habeant conſiderantibus illa cocta appellabi-
tur, quòd mitis calor ſubterraneus eam coxerit:
hęc cruda ob contrariam cauſam. multum autẽ
etiam ipſę inter ſe differũt: etenim primo modi-
ce frigida, tenuis eſt & leuis: prægelida, craſſa &
grauis. qualis cum hyeme ſit aqua optimorum
amnium, eo tempore maiora & grauiora ferunt
onera, q̃ æſtate. tum illa modice frigida & celeri
ter pręcordia tranſit deſcenditq;, & facilis eſt ad
concoquendum, & alimentum vehit, cũ in par-
tes corporis diuiditur & modificatur : atq; ideo
eius potus eſt ſalubris. pręgelida vero contra diu
tius hæret in præcordijs: ventri grauis eſt: fluctua
tiones eiuſdem efficit, facileq; corrumpitur : atq;
adeo ipſius robur reſoluit, vt cibos ęgrius confi-
ciat: in flatus pręterea mutatur : atq; ita ventrem
inflare conſueuit. nec magnopere vtilis eſt ad
alimenti diſtributionem. & iccirco eius potus
minus eſt ſalubris. ſed vt fiat ſalubris, decoqua-
tur. quo ſanè modo id quod ei à natura denega-
tum eſt, per noſtram operam aliquo modo con-
ſequetur: id eſt cruditatẽ, ex nimio frigore obor-
tam, deponet, deinde cum iterum refrigerata
fuerit, vtilius bibitur. etenim propius ad natura-
lis illius ſalubritatẽ bonitatemq; accedit. tametſi
vero ex his diuerſis pręcordiorum & ventris af-
fectionibus, quarum pleraſq; ſenſu bibentes per

D cipimus, crudam à cocta certius ſecernimus: tñ
Rufus Epheſius, et Galenus Pergamenus, alijq;
medici eos ſecuti, notas quibus idẽ videtur fieri
poſſe, apponunt. quę partim cum experientia &
ratione conueniunt : partim ab eis diſſentiunt.
prima eſt: aqua quę cito calefit, citoq; refrigera-
tur, bona eſt : quæ contrario modo ſe habet, ma-
la. quod ſignum cũ experientia cõſentit. etenim
cocta ſiue fontana fuerit, ſiue putealis, ſiue flu-
uialis, ſiue pluuia, ſiue deniq; aliqua alia diu talis
eſſe poſſit, celerius calefit refrigeraturq;. cruda
vt miſta etiam ex quocunq; genere fuerit, cõtra
tardius. nec ab experimento diſſentit ratio. nam
coctę minus frigidę, & magis tenues ſunt cru-
dis: atq; ideo citius calefiunt & refrigerantur. al-
tera nota eſt : aqua quæ æſtate frigidior exiſtit,
hyeme calidior, bona eſt. quę nota in putealibus
E & fontanis iugibus tantummodo locum habet:
in alijs quę perennes non ſunt, non habet: vt nec
in fluuialibus & pluuijs. hę enim plerunq; ęſtate
videntur eſſe calidiores, frigidiores hyeme: attñ
ex fluuialibus non paucę ſunt bonæ, ex his quæ
de cœlo veniunt plurimæ, quod etiam inter me-
dicos conſtat. ſed cũ & fontanę & puteales, non
ſimplices ſolum, ſed miſtæ quoq;, quæ frigidæ
ſunt, pręſertim vero medicatæ, ita ſeſe habeant,
hęc nota cõmunis eſt. quare proprium ſignifica-
re non poteſt. igitur ea non poſſumus iudicare
de bonitate fontanarum & putealium ſimpli-
cium. tertia eſt : cuius aquæ fons è ſaxis erũpit in
ſeptẽtriones, ſolemq; à ſe auerſum habet, ea cru-
da eſt, & hęret in præcordijs, ac tardius calefit re
frigeraturq;. at cuius fons erumpit in ortum, &
per toſum aliquem, aut terram puram colatur,
F celerrimeq; calefit & refrigeratur, ea optima eſt.
quę prorſus vera non eſt. etenim quòd aqua vel
cruda ex altisſimorum montium radicibus ef-
fluat vel cocta, vel tepida, vel calida, ſol in cauſa
non poteſt eſſe. nam eius calores tam alte nõ pe-
netrant in terram, vt aquam calefacere queant:
quemadmodum in libris De ortu & cauſis ſub-
terraneorum dixi. q̃ ſi ſol in cauſa non eſt, mun-
di partes nullo modo eſſe poſſunt: vt quæ ipſius
gratia tales aquas effundere videãtur: ſed potius
ſubterraneorum frigus, calor, incendia in cauſa
ſunt. etenim ſi frigorum vis acrius incumbit in
aquam, cruda emanat : ſin mitis ille terræ calor,
cocta: ſin incendia, vel calida, vel tepida, vel ſal-
tem corrupto colore, ſapore, odore. itaq; palàm
ante oculos eſt omnis generis aquas alibi in or-
tum erumpere, alibi in occaſum, alibi in meri-
diem, alibi in ſeptentriones. igitur Galenus hac
notæ particula quod propoſuit, non effecit. ve-
rũtamen

runtamen in regionibus,caloris & frigoris mo-
deratione tp̄atis, & citra æquinoctialē circulum
ſitis,calor ſolis aquas q̄ crudę è montibus erum-
punt in aerē,vbi aliquantū curſu ad ortū proflu-
xerint,coquit,minusq́; frigidas efficit:atq; etiam
nonnihil eas q̄ ex mōtibus non erūpunt, ſed ſub
terra,nec tamē alte,manantes,eoſdem curſus ad
orientem currunt longis ſpacijs , anteq̃ ex loco
campeſtri vel collino exeant.quæ aūt crudæ ſep-
tentriones verſus fontes aperiunt, quales è mon
tibus effluunt,tales,quia ſolem à ſe auerſum ha-
bent,longiore tractu manēt.attamen vbi diſceſ-
ſerint à locis montanis,etiā ſolis caloribus profi-
ciunt aliq̄d,minusq́; frigidæ fiunt.quæ vero cru-
dæ erūpunt meridiem verſus,hę, quia ſol eas in-
terdiu ſemper calfacit, breui tranſeuntes ſpacio
coquuntur.verum quæ crudæ occidentem ver-
ſus aperiunt fontes,hæ,quia poſt meridiem tan-
tum calefiunt,longiore tractu, q̃ quæ in ortum
fluunt,cruditatē tenent:tñ vbi longius à monta-
nis locis diſceſſerint, quia eas ſimiliter atq; illas
quę fluunt in orientem,ſol exoriens calfacit,ma
gis inueniuntur coctæ . atq; eodem modo ſe ha-
bere riuos & amnes regionū temperatarū, quæ
vltra æquinoctialem circulum ſitæ ſunt, ex ſolis
curſu conuerſioneq́; , & terræ forma atque eius
partium ſitu intelligimus.Sed quales eorū aquæ
hic ſunt in ſeptentriones vergentes, tales illic in
contrariam mundi partem.at in calidis regioni-
bus,quia ardores ſolis aquas vehementius calefa
ciunt,vbi ab ortus ſui loco longius diſceſſerint,
non modo cruditatem deponunt,ſed calidiores
quoq;,q̃ vt homini ſit vtile ac ſalubre fiunt:ac ve
ro etiam nonnihil ſalſæ. contra in frigidis regio-
nibus quę erumpunt,et fluunt ad meridiem,vix
æſtate efficiūtur coctæ:præſertim ſi vtrinq; mon
tibus ſeptæ fuerint:vere & autumno.magis vero
hyeme crudæ manent. quæ autem coctæ erum-
punt & manant ad ſeptentriones: vix æſtate ſer-
uant bonitatē ſuam : reliquis anni tp̄ibus crudæ
fiunt.igitur hoc modo de aquis riuorū & flumi-
num iudicaturus conſiderabit primo locum per
quē fluunt, cāpeſtris ne ſit, an vtrinq; montibus
ſeptus,an altera parte tm̄. deinde mundi partem
ad quam fluunt,ortus ſit,an occaſus: ſeptentrio,
an meridies.tum regionem,temperata ne ſit, an
calida,an frigida.deniq; anni tempus, ver ſit, an
æſtas,an autumnus,an hyems. hæ.n.circunſtan-
tiæ magnam vim habēt & immutandi aquas, &
tales cōſeruandi,quales ex terra emanant. vt aūt
ex montibus diuerſæ aquæ erūpunt,ita etiam ex
collibus & campis,ſi perennes fuerint . tales ve-
ro in montibus atq; altioribus locis ortæ ſub ter-

A ra plana manantes currunt longis ſpacijs anteq̃
ex loco vel collino,vel campeſtri exeant. atq; hę
ipſę ſi altius ſub cāporum planitie manarint, ta-
les ſunt,cū erumpunt,quales cum orirentur,fue
runt : niſi eas in medio illo ſpacio ſubterraneum
quiddā immutarit.ſin non alte,eas crudas etiam
ſolis calores alijs atq; alijs in regionibus, & anni
tēporibus plus minusúe coquere poſſunt.at quæ
aquæ nō perennes ex collibus vel cāpis effluunt,
hæ ex pluuijs,non alte in terrā delapſis, tantum-
modo collectæ,quod ad frigus & calorem perti-
net,permultū & regionū qualitates & anni tem
pora ſequuntur. Sed de his ſatis:redeo ad alte-
ram notę particulam.tofus & terra pura, ſi ſpiſſa
fuerit,aquas faciunt puras:colando.n.continent
id qđ cū eis permiſtū eſt . terra īſuper pura aquas
ita nō inficit vt ſalſa,nitroſa,aluminoſa, & iſtius
B generis aliæ.at neq; tofus,neq; terra coctas effice
re poteſt:et vt frigus ſaxorum faciat crudas,tñ ex
eis non raro effluunt coctæ,tepidæ,calidę.igitur
Galenus ne hac quidē particula ad priorem ad-
iuncta, quod vult efficit. non.n.ſequitur, vt ea
aqua quę è ſaxis erumpit in ſeptentriones,cruda
ſit:hæreat in pręcordijs:tardius calefiat refrigere
turq́ue.nec etiam ſequitur,vt quę aqua erūpit in
ortum,& per tofum,aut terrā puram colatur, ea
optima ſit.quod aduertens idem Galenus, recte
adiecit:& celerrime calefit refrigeraturq́ue. quæ
aūt talis eſt,in quācunq; mundi partem è monte
erūpat,tenuis eſt, leuis, modice frigida,.i. cocta:
atq; iccirco oī ætati optima.quæ vero non eſt ta-
lis,ſimplex tamen, craſſa eſt,grauis, præfrigida,
hoc eſt cruda,atq; iccirco nō tam bona . tantum
de notis quibus medici ſimplices, modice frigi-
C das,à præfrigidis ſecerni poſſe putant. oīs autem
ſimplex humectat & refrigerat corpus. ſed cru-
da idipſum magis refrigerat q̃ cocta.at ex miſtis
medicatæ pleræq; oēs calfaciunt & exiccant . de
quibus ſupra copioſe dixi,vt etiā de noxijs & pe
ſtilētibus.quare his omiſsis pergam, vt cœpi, de
aquarum quas potamus,ſalubritate diſſerere.igi
tur ſaluberrimus eſt potus aquæ fontanæ recen-
tis,ſi talis fuerit,qualē definiui : atq; oīno fonta-
na pręſtat puteali,ꝙ ꝑpetuo ī motu ſit, ſua ſpon-
te effluens ex terra:cum putealis in ea ſtet cōclu-
ſa,nec niſi ingenio & opera hoīum extrahatur.
quare craſsior eſt,potaq; minus humectat eſcā:
minus in partes corporis alimētum vehit: ęgrius
ex renibus & veſica profunditur:attamen magis
apta fit ad potādum,ſi crebro hauritur. tū enim,
quia ſemper aqua ſuccedit aquæ, & fluit quodā-
modo,& recēs ex puteo tanq̃ ex fonte hauritur.
riuorum autem & amnium aquæ aut ſemper
ſimiles

ſimiles manent fontanis, ex quibus colliguntur, aut aliquandiu eis ſimiles manẽt, deinde ex ipſis modice frigidę & tenues à naturali bonitate degenerant, & valde frigidæ fiunt ac craſſæ: crudæ vero meliores euadũt, hoc eſt, modice frigidæ & tenues fiunt. Sed vt quæ ſimplices effluunt, tales maneant: aut quæ compoſitæ effluunt, ſimplices fiant, neceſſe eſt, vt riuorũ & fluminũ aluei conſtent ex terra pura, nulla mala qualitate infecta, ſpiſſa: vel ex arena dura, vel ex ſabulo maſculo, vel ex lapide ſaxoue, quibus ſimiliter neq; ſapor, neq; odor malus eſt. nã bonitatem deperdunt, ſi aluei fuerint aut ex terris impuris, maxime vero cõmiſtis cum ſuccis concretis: aut ex terris raris, aut ex ſucco concreto, aut ex arena molli, aut ex ſabulo ſoluto, aut ex lapidibus vel ſaxis aliqua mala qualitate infectis, vel metallicis. Sæpe vero riui & amnes alia ſui parte laudatos habẽt alueos, vnde etiã aquas bonas & ſalubres: alia non hñt, vnde etiã aquas malas & inſalubres. nec tantum aluei aquas bonas & prauas faciunt, ſed etiã ſucci herbarum quas lauãt. quin riuuli inficiunt amnes, vt perexiguus riuulus amarus Hypanim ingẽs Ponti flumen, atq; etiã Boryſthenis ſaporem mutare influentes riuos author eſt Plinius. Similiter fluuius fluuiũ inficere pōt: atque etiam lacus & palus. ex quo ſatis intelligi pōt, me non ſine cauſa differentias fluuiorũ ſupra diligenter explicaſſe. Laudantur aũt inter amnium aquas Eulei & Choaſpis, quas reges Perſarum bibere ſoliti ſunt, & in lõginqua aſportare: vt Græci memoriæ prodiderunt, quos nuper quidã Hiſpanię princeps imitatus Tagi & Iberi aquas ſecum Romã portauit, quod illi perſuaſum eſſet eas longe præſtare Italicis bonitate & ſalubritate. ac vero etiã Ptolemæus cognomento Philadelphus, ſecundus Aegypti rex, cum Antiocho Syriæ regi locaſſet nuptui filiam Berenicen, Nili aquam ei miſit, quã ſolam biberet. quod Polybius ſcriptũ reliquit. Aquæ aũt quæ foſſis patentibus ducuntur in oppida, ſimiliter ſe habent vt aquę riuorũ & amnium. quæ tectis, aut tubis meliores q̃dem ſunt putealibus, quas raro haurimus. curſu enim percuſſuq; extenuantur & proficiunt: tam vero bonæ q̃ riuorũ & amnium aquæ non ſunt, quod eas ſolis calores attingere non poſſint, qui aquas tenuiores faciunt. verũtamen interdum præſtat aquas foſſis tectis ducere, ne eas vel torrens, vel humus ſoluta, aliud ue impuras faciat. foſſæ autẽ è ſaxis, intus vndique maltha oblitis, extructæ, aquas perducunt puras: nihil enim à ſaxis abradere queunt. Similiter tubi fictiles perducũt puras: item lignei. fiſtulæ vero metallicæ tam vtiles non ſunt: etenim in æneis, cum aquæ curſus interrumpitur, effloreſcit ærugo. quam quæ aqua lambit, ea pota corrodit inteſtina. plumbeæ minus malę ſunt æneis. quod autem tantopere vituperãtur, ab Arabibus præter rationem fit. nam & Germani & Galli eis vtuntur ſine nocumento magno. at quod quidam in exulcerationẽ inteſtinorum inciderũt, aquarum vitio, non fiſtularum plumbearum, factum videtur eſſe. itaque vbi ideo neceſſe erit vti metallicis fiſtulis, q̃ vim aquę in ſublime ſurgentis, neq; fictiles tubi, neq; lignei ferre poſſint, plũbeæ vtiliores erunt ęneis. Sed de aquis quę ducuntur, ſatis: nunc anteq̃ ad lacus & paludes veniã, de pluuijs dicturus ſum. nam paluſtres & lacuſtres partim ex eis, aut niue liquefacta, vt dixi, colliguntur. qm̃ vero etiam ipſæ non exiguam habent varietatem, de eis vt de reliquis. iudicandum eſt. igitur miſtæ nõ ſunt ſalubres, quales quanq̃ omni anni tẽpore in omnibus regionibus, cum halitus vnà cum vaporibus permiſtos expirauerit terra, decidũt, modo per frigus, aut per calorem pluere poſſit: tamen in calidis frequenter, in temperatis interdũ ęſtate & autumno idem accidere ſolet, propter maximos ſolis ardores, qui item halitus cum vaporibus eliciunt, ex quibus permiſtis oriuntur pluuiæ miſtæ: hoc eſt ſalſæ, vel nitroſæ, vel alterius generis. Simplices vero ſunt tenues, claræ, leues, dulces, atq; iccirco ſalubres, & quidem modice frigidæ, vt fontanæ, celerius pręcordia trãſeunt, quod genus pluuiarum in tẽperatis regionibus verno tempore decidit: in frigidis, etiam æſtate. minus autem frigidę hęrent in pręcordijs: cuiuſmodi in temperatis hyeme cogũtur: in frigidis, nõ ne raro ẽt vere & autumno, & interdum æſtate, cum flauerint venti frigidi, qualis Septentrio & Aquilo, cæteriq;. pluuiæ autẽ aquæ, vt etiam quæuis alię ſimplices cõſeruatę in vaſis, ſi, poſtq̃ cœperint corrumpi, bibantur, aſperam arteriam lędunt. ea vero lęſa recipit deſtillationes. quę, cũ per ſe moleſtæ ſunt, tuſſim gignunt & raucitatem. At torrẽtium aquę, etſi ex optimis pluuijs creuerunt, raro ſunt ſalubres, q̃ limoſæ & turbidæ eſſe ſoleant. Aquę etiam niuales multum diſcedunt à bonitate pluuiarum. cum enim frigore congelant, ex eis exprimitur quod tenue eſt, quod craſſum, relinquitur. quare durę valdeq; frigidę fiunt. quibus de cauſis eorum potus tam ſalubris, q̃ pluuiarum, non eſt. niſi forte verum eſt quod ſcribit Strabo, in Caucaſi montis niuibus, glebas quaſdam cauas concreſcere, bonam aquam in membrana continentes: & in iiſdem niuibus animalia gigni, quarum tunicis ruptis aquam

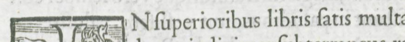
aquam,itẽm bonam,quam complectũtur, bibi.
ea animalia, vt idem cõmemorat, Apollonides
lumbricos vocat, Theophanes montanas tere-
dines.in niualibus pręterea quo magis malę qua
litates insunt siue terrarum, super quas cecide-
runt niues, siue arborum, aliarum ue rerum,eo
peiores sunt.Glaciales quoq; eadẽ de causa sunt
malę:atq; peiores si aqua quę gelu constitit, pra-
ua fuit.atq; etiã,vt ea quę fit ex glacie, quę mul-
tis seculis induruit,qualis reperitur in altissimis
Alpium montibus, quos Snebergos nominant,
sit pura,tamen est pręfrigida.Similiter è grandi-
ne refuso insalubris potus,si non ob aliud, certe
ob hoc quod aqua nimis cruda fiat. Cisternarũ
autem aquę, nisi starent, pluuiarum ex quibus
collectæ,aut fluuiorum,ex quibus haustę, boni-
tatem haberent.quia vero stant conclusæ,de bo-
nitate multum deperdũt: etenim putrescunt, &
in eis animalia quæ faciunt tędium bibenti, na-
scũtur.sed si ipsis arena dura fuerit substrata, vel
sabulum masculum,vel glarea, longiore tẽpore
manent salubres. Nunc ad lacus & paludes ve-
nio. lacuum autem aquæ minus malæ sunt, in
quos optimorum fontium riuuli influunt, rur-
susq; affluunt:aut qui fluuios quibus bonæ sunt
aquæ, accipiunt & reddũt. quia enim cum lacu-
stribus commiscentur,eas diluunt, minusq; ma-
las faciunt, & ipsa vicissitudo influendi & ef-
fluendi sustentat,ne corrumpantur. ꝙ si fluuia-
les,vt fit interdum,supernatarint lacustribus, ex
his insalubris est potus, ex illis salubris. peiores
aũt sunt aquæ lacuũ, quos neq; riui, neq; amnes
permeant.cum enim & torrentes in eos infun-
dant aquas impuras,& sol tenues eliciat, crassas
relinquat,insalubres fieri necesse est. igitur acco
larum,qui eas,ꝙ meliores ipsis desint,æstate,vel
in calidis regionibus etiam alio anni potant tem
pore,aut lien ĩtumescit durescitúe, atq; his mor-
bis debilitatus atram bilem non attrahit. quę cũ
sanguine mista parit febres quartanas: ad caput
rapta,insaniam:ad podicem, hæmorrhoides:ad
pedes,varices. aut iecur abscessu infestatur & du
rescit,obstructisq; venis his,ꝑ quas sanguis aquo
sus infunditur in renes, hydrops oritur: his per
quas alimẽtum in exteriores corporis partes fer-
tur,earundẽ partiũ macies:his per quas fœminis
menstrua purgantur,morbi quidã isti sexui pe-
culiares. aut etiam intestina abscessibus infestan
tur. quod si aquæ lacustres non crassæ solum fue
rint,sed etiã salsæ,vel nitrosæ, ĩtestina corrodũt:
sin astringunt,aluum faciunt duram. at hyeme,
aut etiam in frigidis regionibus vere vel autum-
no vt aquæ lacustres minus gignant prædictos

A morbos,certe propter niues quibus augẽtur, ni-
mium frigidę cerebro,pectori,pulmoni sunt no
xiæ,mouẽtq; destillationes & tusses. quinetiam
herbę inficiũt aquas lacustres, quomodo lacum
Sinnaum in Asia circũnascente absinthio infici
author est Plinius. At palustres peiores sunt la-
custribus,ꝙ pigro lapsu repentes longo tempo-
re in cauernis maneant.quæ cum plerunque pu-
tridæ sint,etiam ipsæ aquæ putrescunt,& corru-
ptum saporem atque odorem acquirunt.quibus
de causis hi qui eas bibũt,morbis, quos comme-
moraui,magis infestantur.quę vero semper con
sistunt in paludibus,sunt pestiferę. palustres ta-
men Aegypti aquas laudat Rufus Ephesius, &
salubres esse dicit ꝙ non putrescant.Nilus enim
ęstiuo sidere exundans veteres aquas expellit ex
paludum cauernis,& recẽtes in eis reponit.quo-
B modo etiam hyberni imbres, magni illi & assi-
dui,atq; in frigidis insuper regionibus, qui deci-
dunt vere & autumno, palustris vliginis virus
eluunt nonnihil. Aquę vero lacunarum assi-
miles sunt palustribus. sic autem plerunq; nomi
nantur cauernę, in quas fluuij, cum exundaue-
rint terram,aquas infundere solent. cum enim
ęstate multum exiccentur, aqua remanet crassa
& impura,quę semper potui inutilis est. inter-
dum vero etiam pestilens remanet. At liquores
piscinarum qui ex riuulis & pluuijs constant,ita
se habent,vt aquę ex quibus colliguntur. igitur
si hę bonę fuerint,piscinarum etiam erunt salu-
bres: sin malę,insalubres.attamen,quia non om
nes in fluxu sunt,non aliter ac lacuum aquę,ali-
quid de bonitate ac salubritate deperdunt. Po-
stremo ex aquis putrefactis & mistis, qualescũq;
C fuerint,insalubris potus.sanguinẽ enim corrum
punt & deprauant:ac viscera & membra lędũt.
atq; illę imprimis asperã arteriam: hę pro earum
varietate, diuersas corporis partes, vt partim in
hoc libro dixi,partim in proximo.sed quoniam
aquę simplices interdum desunt, mistę & putre
factę necessario potionis vsum prębent. nam his
qui ex fluuijs bibere soliti sunt,ꝙ careant fonta-
nis,necesse est aliquando bibere limosas: iter fa-
cientibus in calidis regionibus amaras: nauigan
tibus salsas aut putrefactas:incolis montium me
tallicas. quarum oĩum vitia, vt corrigi possint,
operępretium est paucis explicare.igitur limosę
infundãtur in vasa fictilia,& post aliquot horas,
cum aliqua limi pars in his subsederit,in alia va-
sa trãsfundãtur.quod quidẽ vsq; eo fiat, dũ earũ
liquor ita reddatur purus, vt in eo limus nullo
sensu deprehendi possit.at salsæ colatæ per ter-
ras dulces & spissas,quales sunt argillę quędam,
sic

ſic ſalſedinem depouũt, vt bibi poſsint. ſimiliter amaræ, de nitroſis dico, amaritudinem. quas polenta quoq; incocta vtiles facit. putrefactæ vero purgantur coctura: atq; eadem ſępius iterata, ẽt remedio eſt aquis metallicis.

GEORGII AGRICOLAE De natura eorum quæ effluunt ex terra,

LIBER QVARTVS.

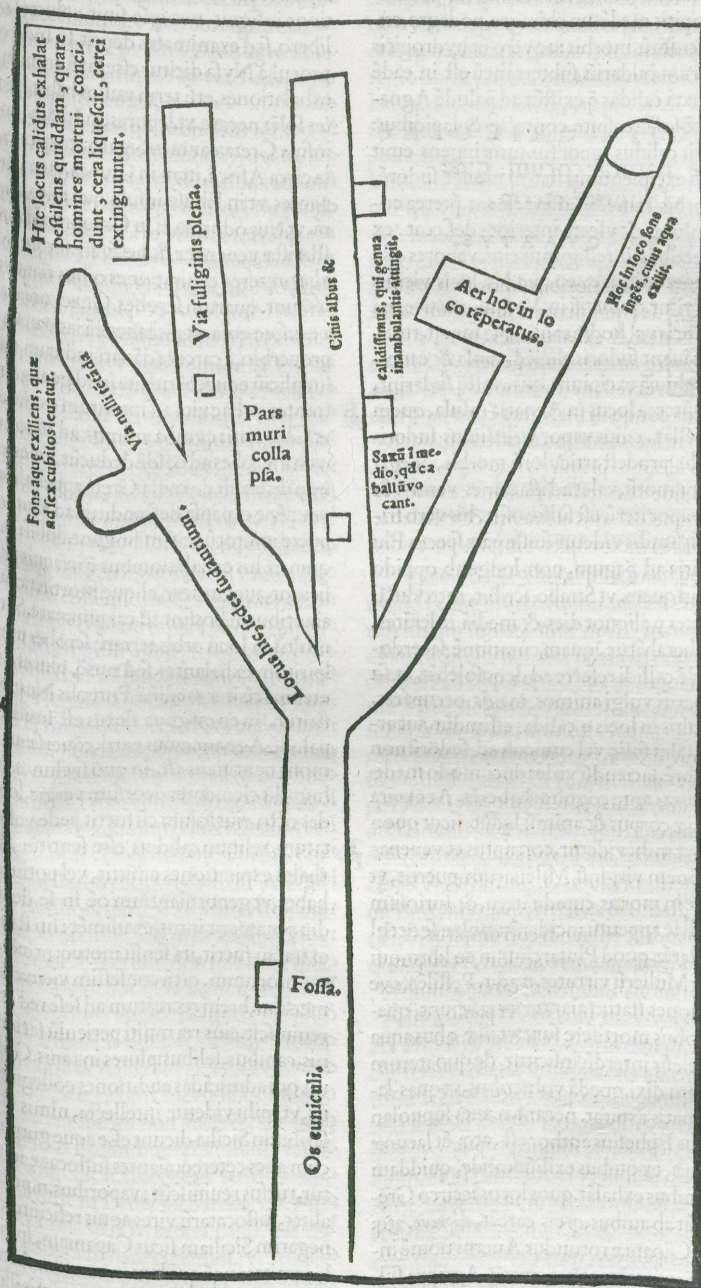

IN ſuperioribus libris ſatis multa de aquis dixi: aer ſubterraneus reſtat, & exhalationes, tam peſtiferę animantium generi, q̃ ſalutares: reſtant terræmotus, qui regiones & oppida conquaſſant: ignes ẽt reſtant, qui terrã multis in locis exurunt, et calefaciũt aquas. Sed aerem videamus primũ. is ſiue intra terram fuerit ortus, ſiue de exteriori manarit, omnẽ locum ſubterraneũ, ab alijs elementis & exhalationibus vacuũ, ſua mole cõplet. Simplex autẽ non eſt, aut ſi vnq̃ fuerit ſimplex, diu talis manere nõ poteſt: ſed adeo expirationibus inficitur, vt etiã exteriori, cum in vnũ puteum continuo influit, rectaq; per cuniculũ ad alterũ tranſit, atq; mox ex eo euolat foras, ea puritas quæ ipſi eſt, nõ maneat. qui vero vel in cuniculis, longius in montes actis: vel in puteis altisſimis, ad quos nõ pertingunt cuniculi, non recipit auram, is nõ aliter ac in domibus quibuſdam incluſus, ob perflatus defectũ, grauis factus, poteſt ſuffocare foſſores, alioſq; diutius eum inſpirãtes. at qui longo tempore in puteis tectis, aut in aliqua alia terræ concauitate ſteterit concluſus, is putreſcit, & tanq̃ aquæ inſtar, ſtantis in cauerna, quæ caret viciſſitudine influendi & effluendi corrumpitur, & fit peſtilens. vnde ſæpenumero accidit, vt cũ putei rurſus aperirentur, homines necarent. ſimiliter aer halitibus lethiferis infectis, vt paulo poſt dicam, interficit. ad hæc in aere ſubterraneo exiſtit varietas frigoris, caloris, humoris, ſiccitatis. cum enim pleriſq; in locis, propter frigus terrę, ſit frigidus: tñ in ardentibus eſt calidus & ſiccus: in canalibus per quos calidæ fluunt, propter vapores quos expirant, calidus & humidus. Ipſę vero exhalationes perfectam formam non habent, ſed fluctuant, adhuc incertæ, & medię ſunt inter elementa: halitus quidem, qui calidus eſt & humidus, inter aquam & aerem: vapor aũt qui calidus & ſiccus, inter aerem & ignẽ. etenim halitus humidus quidẽ eſt, ꝙ aquæ cum aere eſt cõmune:

D ſed quo calidior fuerit, eo propius ad naturam aeris accedit, quo magis cœperit refrigerari ad naturam aquæ: minimoq; momẽto vel eo venit, quo ire inſtituit, id eſt fit aer: vel recedit eo vnde venit, id eſt rurſus fit aqua. pari modo vapor calidus eſt, quod aeri cum igne eſt cõmune: ſed quo ſiccior fuerit, eo propius ad naturã ignis accedit, quo magis cœpit humectari, ad aeris naturã, atq; ſimiliter ac halitus leui momẽto huc aut illuc inclinans vel in ignẽ mutatur: vel retro lapſus, fit aer. qm̃ vero halitus, vt iã dixi, eſt calidus & humidus. vapor aũt calidus & ſiccus, ex ſolo halitu, ſi vertitur in aquam, fit aqua ſimplex, ſin in aerẽ, aer ſimplex. at ex ipſo cũ vapore permiſto, ſi mutatur in aquam, fit aqua miſta: ſin in aerẽ, aer miſtus. id quod ſatis indicat diuerſum opificiũ decoquendi. cũ enim in vas infunditur aqua ſimplex, eaq; ſubiecto igne cocta reſoluitur, in

E halitus, ſi id operculo clauditur, halitus calore in ipſum ſublati, à frigore conuertuntur in aquã ſimplicem, qua naris ſtillat: ſin patet, foras euolant, & ex eis fit aer ſimplex. vt enim aquam inde fieri ſimplicem ſenſibus, ita aerem fieri ſimplicem animo percipimus. contra ſi muria infunditur in vas, ex ea, quia ſimplex aqua non eſt, ſed cum re terrena permiſta, halitus oriuntur miſti: qui ſi abeunt in aquam, aqua inde fit miſta, nẽpe ſalſa: ſin in aerem, aer miſtus. ex halitibus autem intra terram refrigeratis oriuntur aquæ, quarũ naturas iam explicaui: extra ros & pruina: in ſuperiori aeris regione, imber, nix, grando. quibus omnibus in hac rerum tractatione non eſt plus loci, quàm eis dedi, cum de aquis diſsererem. At loci ardentes alicubi exhalationes expirant ſalutares, alicubi noxias. ſalutares ex ſeſe emittunt

F id genus loci, ſudationibus excauati, quos nonnulli à fricando frictolas appellarunt. nam expirationes illæ cieunt ſudores copioſos, perinde ac caldarium in quo ſolemus defricari. Sunt aũt, q̃ Vitruuium non latuit, in montibus Cumanis & Baianis: atque hodie celeberrimæ in monte, quem vulgus ea de cauſa corrupte Tritulum videtur nominare. ad cuius radices exiſtunt aquę calidæ, quas Salueati vocãt. à quibus per XLIII gradus aſcenditur in montem ad ſudationis locum, omnium maximum. cuius longitudo circiter tria millia paſsuum continet, aut aliquid amplius. qui ingreditur quo magis ſe attollit, hoc maiorem vim caloris ſentit, quo magis ſe demittit in terram, hoc minorem. cuius figura hæc eſt. quam ciuis quidam Puteolanus deſcripſit Georgio Fabricio, viro tum in literis erudito, tum ſtudioſo omnis antiquitatis.

Hic locus calidus exhalat pestilens quiddam, quare homines mortui conci- dunt, cera liquescit, cerei extinguuntur.
Via fuliginis plena.
Cinis albus &
calidissimus, qui genua inambulantis attingit.
Aer hoc in lo co tẽperatus.
Hoc in loco fons ingẽs, cuius aqua exilit.
Via ualli fẽtida
Fons aquæ exiliens, quæ ad sex cubitos leuatur.
Pars muri colla psa.
Saxũ ĩ me- dio, qđ ca ballũ vo cant.
Locus hic sedes sudantium,
Fossa.
Os cuniculi.

Hę aũt exhalationes, calefactis facientes sudorẽ,
vndiq; ex mẽbris pituitã euocãt: atq; ita destilla-
tionibus capitis medẽtur, chiragrę, podagrę, cæ-
terisq; articulorũ morbis: ac vero ẽt hydropicis
ꝓsunt. alterum caldariũ subterraneũ est in eadẽ
Cãpania iuxta calidas q̃ existũt ad paludẽ Agna-
ni. sunt autẽ fossæ cespite contectę & lapidibus:
q̱bus amotis calidus vapor fumusq; ingens emit
titur, qui eũ excipientibus statim mouet sudorẽ,
& ijsdẽ morbis remediũ affert. sanat ꝑterea co-
xendicũ dolores, & vlcera interiora desiccat. ex
quibus effectibus intelligimus eius vapores esse
sulfurosos: nec minus ex eo quod in locis vicinis
sulfur colligitur. quin etiã in Vesuuij vertice, q̱a
nõnullis ĩ locis vel hodie mons ipse fumat, rusti-
ci terrã excauant sudoris eliciẽdi causa: & cauer-
nulis aquã pluuiã excipiunt, qua, postq̃ sudarint,
se lauãt. est ꝑterea locus in Aenaria insula, quem
Coctũ appellãt. cuius vapor vtilissimus sudori-
bus euocãdis, prodest articulorũ morbis, & ęgri
tudinibus neruorũ, valet ad ĩflationes ventris &
lienis. qui vapor iterũ est sulfurosus. his vero fri-
ctolis nõ dissimilis videtur fuisse pars specus Plu
tonij in Caria ad pagum, non longe ab oppido
Acharaca. in quem, vt Strabo scribit, introducti
ęgroti sedẽtes ꝑ aliquot dies, & inediã tolerãtes,
à morbis liberabãtur. quam curationẽ sacerdo-
tes ad fraudẽ callidi referre ad deos solebãt, vt su
perstitio ĩperiti vulgi animos magis occuparet.
possent multis in locis q̱ calidas effundũt, aut ar-
dẽt aperte, tales fossę vel cuniculi ad sudorẽ non
minus salubrẽ, faciendũ vtiles duci: modo medi-
ci eorũ naturas ante cognitas haberẽt. At expira
tiones noxiæ corpus & animũ lędũt, sicut quon
dã aer, his, vt mihi videtur, corruptus et venena-
tus adeo rõnem virginũ Milesiarum ꝑuertit, vt
oẽs repente in mortis cupiditatem, & furiosum
strangulãdi se appetitũ inciderẽt: multæ se occul
te strangularẽt. quod Plutarchus in eo libro, qui
inscribitur Mulierũ virtutes, tradit. Pestilẽtes ve
ro exhalationes statim aĩantes interficiunt, qua-
rũ aliæ piscibus mortiferę sunt: vt illæ q̱bus aqua
lacus Srapelẽsis interdũ inficitur. de quo iterum
atq; iterũ iam dixi. quędã volucribus, vt quas la-
cus in Sarmatis expirat. necant. n. aues sup̱uolan
tes, vt Rufus Ephesius author est. atq; ẽt lacunæ
Volaterranæ, ex quibus exiliũt calidę, quiddam
lethiferũ auibus exhalãt. quos locos iccirco Grę-
ci appellarũt ab auibus, ꝙ eis careãt, ἀόρνους. atq;
inde lacus Cãpaniæ rotundus Auerni nomẽ in-
uenit. nã etiam ꝑ eius aquas, anteq̃ Agrippa syl-
uis quibus dẽsis vestiebatur, cęsis aerẽ fecit per-
flabilem, expirationes emissæ adeo cõspissaban-

D tur, vt auibus aduolantibus necẽ afferrent. & in
Epiro locus Aornus dicitur, qui pestilẽti exhala
tione insignis, nec ipse sinit volucres cœlo frui
libero, sed exanimatas deijcit. In India quoq; nõ
procul à Nysa dicitur esse saxũ aornum. quædã
exhalationes, etsi terra nullos habet specus, aĩan-
tes solẽt necare. vt lepores, in Ithaca: noctuas, in
insula Creta: canes in Sigaro: scorpiones, in Gala
ta circa Africã, item in Clupea. quædã fugant ser
pentes, vt in Ebuso insula. quę adeo inficiunt ter
rã, vt eius odorem, si in Colubrariã inferatur, be
stiæ istæ venenatæ & pestiferę ferre non possint.
alię pręterea expirationes oĩbus aĩantibus letha-
les sunt. quarum scrobes Græci noĩant Charo-
neas: siue quia, vt ꝑ charoneã ianuam, quod est ĩ
prouerbio, è carcere dãnati iudicum sentẽtijs ad
suppliciũ educebãtur, ita in id genus scrobes in-
E trantes ex hac vita ad interitum exeũt: siue quia
vt Charontis cymba animos ad ĩferos vehebat,
ita hæ scrobes ad eosdẽ deducũt hoĩes. eas etiam
non dissimili de causa Gręci appellabant Pluto-
nia: nẽpe ꝙ ꝑ ipsa descenditur ad Plutonẽ, quem
poetę inferorũ regem fingunt. dubiũ vero nõ est
quin ex his exhalationibus q̃ in aquis pisces inter
ficiunt, aues in aere, aliquę mortiferæ sint alijs ẽt
aĩantibus, si possint ad eas ꝑmanare. Sunt autem
multis in locis orbis terrarũ scrobes mortiferum
spiritum exhalantes, sed nusq̃ plures q̃ in Italia.
etenim cũ iter mediũ à Puteolis Neapolim con-
ficitur, in eo exiguus flexus est sinistrorsum ad
paludẽ Agnani. cuius parti, cõuersæ ad meridiẽ,
mons continens est, in quo spelunca angusta &
humilis clementer deorsum vergit, longa ad pe-
des octo. eius solum cũ fuerit pede vel manu ten
F tatum, reliquo calidius esse sentitur. tã vero le-
thales expirationes emittit, vel potius conclusas
habet, vt genus aĩantium oẽ in se demissum, si
diu ꝑmanserit intus, exanimẽt: sin statim rursus
extractũ fuerit, ita sensu motuq; priuẽt, vt videa-
tur mortuum. ꝙ tñ confestim vicinæ paludi im-
mersum, breui recreatum ad sese reddit, & quasi
reuiuiscit. eius rei multi periculũ faciunt in galli
nis, canibus, felibus: plures in ranis. Græcus igno
tus qui admirãdas auditiones collegit, re non sa-
tis, vt mihi videtur intellecta, nimis simpliciter
scribit: in Sicilia dicunt esse aquę gurgitẽ, in quẽ
cum aues cęterę q; aĩantes suffocatæ immergun-
tur, rursus reuiuiscũt: vaporibus. n. pestiferis, nõ
aliter, suffocatarũ vires aquis reficiũtur. nec vero
negarim Siciliam sicut Cãpaniam, spiritus letha
les emittere: qñquidem in ea mons Aetna perpe
tuis ardet ignibus. atq; ẽt in maximis illis Baiani
frictolis scrobs, extima ad sinistrã post fontem,
cuius

cuius aqua tam alte exilit, vapores exhalat tã calidos, vt cera liquescente candelæ extinguantur: tam lethiferos, vt homines ipsis correpti, repente mortui concidant. & in Sinuessano agro sunt spiracula, homini mortifera: ac vero etiam in Hirpinis ad Mephitis ædem,

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Ansancti valles. densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrinq; latus nemoris, medioq; fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vortice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrãtur, ruptoq; ingens Acheróte vorago
Pestiferas aperit fauces.

Etenim eũ locum, vt Plinius scribit, qui intraue re moriuntur. nec pars Vngarię, quondã Dacia dicta, libera est à pestilẽtib⁹ spiraculis, q̃ à Neusola oppido, æris metallis claro, absunt circiter sex millia pass. hæc interdũ aues q̃ aduolarint, & reliquas aĩantes quę accesserint, solẽt necare. ac in Asia etiã multi loci spiritũ lethalem emittũt: sed in Phrygia Hierapoli maxime illustris, vt quem multi scriptores Gręci & Latini memorię mandarint: sed oĩum diligẽtissime Strabo. Plutoniũ, inquit, exiguo in colle montosæ regionis os habet ita moderatũ, vt hoĩem capere possit: ipsum valde profundũ. cingitur aũt septis quadratis, & quidẽ tantis, quãta dimidiũ ambiant iugerum. quę nebulosę et crassę caliginis adeo plena sunt, vt solum vix cerni possit. eos qui circa appropinquãt ad septa, aer non lædit, vtpote purus ab illa caligine cũ non flauerint venti. etenim intra ambitũ manet. animãti vero eunti intro, mors confestim est parata. tauri etiã introducti cadunt, & mortui extrahuntur. nos passerculos in ea septa immisimus, qui statim ceciderunt aĩam expirantes. attamen eiusmodi spiritus mortiferi solis magnæ matris sacerdotibus, etiã in os speluncæ inspicientibus, innoxij fuerunt: non quod aut diuina prouidẽtia illos incolumes seruaret, vt persuasum erat superstitioso vulgo, aut spadones non læderet: quæ res nullam causam videtur habere à natura: sed quod & remedio, pestiferæ exhalationi contrario, atq; cæteris mortalibus ignoto vterẽtur, & aerem spiritu non ducerẽt, aut modice ductum mox à pulmone respirarent: vt idẽ Strabo paucis significat. specus etiã lethales expirationes emittunt in Lydia ad Sardes, vt Galenus scribit: in Ionia ad Thymbriã pagũ, qui distat à Myunte oppido stadia quatuor, vt Strabo: in Cariæ via, q̃ est inter Tralleis & Nisam ad pagũ, qui non longe abest ab oppido Acharaca, vt idem Strabo: in Cilicia vltra Coryciũ specum, quẽ vocant Typhoneum, quod Mela Pomp. tradit: apud Babylonẽ, ex cuius ore tam pestilẽs spiritus emittitur, vt oẽs aĩantes terrestres, oẽs volucres quę hauriunt ipsum interimat. quã ob rem regio huius tãti mali terminis circũscripta, non habitatur longe lateq;, vt author est Dion Cassius. quinetiã Panium antrum, quod est in radice montis Libani, graue & noxium spiritũ exhalat. quidã anhelitus terræ, quanq̃ specus apparẽt nulli, necant animantes oẽs, vt in insula Solis, q̃ eadem nominatur cubile nympharũ. Iam expiratio calida et sicca, quã vaporem noĩare soleo, ꝑ se vel sparsa ex terra euolat foras, & in aere collecta efficit ventos, aliasq; nõnullas tempestates: vel sub terra congregata ex eadem erumpit per flumina penetrans, paludes, lacus, mare etiam, causa est ventorum & procellarum: vel in terram conclusa, dum exire nititur, eã conquassat. Sed de ventis libere vagantibus, &c.

Ex eodem libro de Aquis calidis & tepidis quæ in plerisque orbis terræ partibus comperiuntur.

Aquæ insuper scatent flammis, quibus cum è fundo primum emittuntur, aliqua vis est, cũ altius fuerint sublatæ sunt inualidæ: cum exierint ex aquis, in alia materia plerunq; non durãt. qua de causa ad aquas Scãtias ex quibus emicant flãmæ, viret æterno fraxinus: hunc fontem, vt Plinius inquit, igneum contexens. lacus vero salsus inter Srapelam & Seburgum piscatorũ retia altius immissa adurit. si lapis in lacum qui est prope Dẽstadium Turingiæ oppidũ inijcitur, dum delabitur in profundum teli ardentis speciẽ præ se ferre solet. ignes fontis Dodonei, vt Mela, faces accendunt. vrit flãma, vt Plinius, gurgitis fluuij Bithyni, qui Olachas dicitur. aquę lacus Sputæ, vt Strabo, in Media Atropatia vestes adurũt: quibus dulces rursus remedio sunt. vt Ouidius,

Admotis Athamãtis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum luna recessit ĩ orbes.

At Thrasymenus lacus, cum ea regio dubio procul terræmotibus conquassata emisisset ignes, totus visus est ardere. in fundo autem aquarum, quæ semper scatent flammis ardere bitumen, ex ipsius natura quam alibi explicaui, potest intelligi. occulti vero ignes in omnibus his locis latẽt ex quibus calidæ vel tepidæ effluunt, atq; etiam acetosæ, aut ex quibus calidæ exhalationes expirant, siue salutares, siue noxiæ, siue fuerint lethales. aut vbi loci adusti videntur. calidæ aũt & tepidæ in orbe terrarum multę sunt. etenim in Islandia fons est calidus, nõ longe ab Hecla mõte ardente:

ardente: in Britãnia inter Iscalim & Ventam op
pida, quę quondam tenuerunt Belgæ populi: in
Hispanię Tarraconensi Ceparorũ sunt calidę, et
alteræ Authetanorum: in Gallia Aquitanica: in
Tarbellis: in Narbonensi aquæ Sextiæ Salyorũ,
& in Sedunis Brigeræ & Leuceræ: in Belgicæ
parte, quæ Germania inferior appellatur, quæ
vrbem nobilẽ Aquisgranũ dictam, condiderũt:
ad confluentes, vbi Mosella fluuius, qui idem
Obrincus, Germaniam inferiorem à superiori
diuidit: in Lotharingis calidę plumbariæ: in Se-
quanis ad oppidum Gebersuileram, quam Ma-
ximæ Sequanorum partem Germani Alsaciam
nominant, ex veteri oppido Elcebo, vt quidam
putant: in ijsdem Sequanis ad castellum quod
Suiceri nunc arcem Badensem vocant: rursus in
Sequanis Emsebada supra Constantiam: in ma-
gna Germania Visebada, fontes Mattiaci à vete
ribus nominati: inter Martianam syluã & Rhe-
num, ex quibus oppidum Bada nomen duxit. in
ipsa Martiana sylua iuxta Oppenauam oppidu-
lum, quæ nominantur Anthegasta: in ditione
Virtenbergensi, nõ longe ab oppido Phorcena,
dictæ Bildebada: ad Venetum lacũ in suburbio
Vberlingo: in Boemia Caroli 4. & Teplicæ: in
Misena Volchensteinenses: & alteræ ad Visam
pagum: in Lygijs Hirsepengeses, in Vindelicia
ad Abudiacum Danubianum: in Norico ad Iu-
lium Carnicum, Villachũ nunc vocant: in Pan-
nonia inferiori ad Budam nobile oppidum: in
ipsis Alpibus, & quidem Pœninis cis Rhodanũ,
non longe à Seduno: & alteræ in Lepontijs non
longe à Rheno Fabariæ dictæ: in Italia inter
Apenninum & Padum aquæ Statyellorum: in
Hetruria Lucenses, ad Vetulanios, Senenses,
Perusinæ, Cæretanę: in Latio Sinuessanę: in Cã-
pania in Baiano sinu, Puteolanę, Cumanę, Nea-
politanę: in insulis, ĩ Aenaria ad Hysclã: in Sicilia
Selinuntiæ & Aegesthanæ: in Lipara. Sed reuer-
tar ad Italiã: in Flaminia sunt calidę nõ procul à
fonte Sapis fluuij: in Venetia Patauinæ, & in in-
sula parua, quæ est in mari contra Timauum, in
Thessalia Thermopylę, ĩ Eubœa ad Aedepsum
Calidę Herculis, & in campo Lelanto Hellopię
vocatæ. in insulis Nisyro, Melo, Cydonea, in ea
quæ iuxta Cretam emersit in mari. in Pelopone
so ad Methanam. in Ponto Phazemonitarũ ca-
lidę. in Phrygiæ Hierapoli: in Ionia, non longe à
fano Apollinis: in Astyris: in Cardia: in Tiberia-
de Iudææ, & in eadem Iudæa Calirrhoe fons ca-
lidus. in Marmarica vltra Arsinoen, quę amaræ
etiam sunt. in Africæ proprie dictę sinu Cartha-
ginensi aduersus vrbem ipsam Carthaginem: in
eadem non longe à Nansa oppido. in Maurita-
nia Cęsariensi non longe à Chazala oppido. Sed
de his nunc satis. nam de plurimarum tempera-
tione & natura in libris quos de medicatis fon-
tibus institui, copiosius sum dicturus. at locos q
acetosas effundunt & calidas expirationes exha-
lant, quoniam supra explicaui, repetere necesse
non habeo. vbi præterea loca, vt dixi, videntur
adusta, ignes quondam arserunt, & eius fomitẽ
plerunq; in viseribus adhuc continent: sicut in
Germania in Elbogano inter Lessauium & Cul
mam pagos licet cernere. ibi enim testacęę terrę
effodiuntur exustæ nonnihil. nec mirum cum
ibidem sint acetosę, & prope Satelum pagum fo
diatur bitumen: atq; etiam non longe à Falche-
nauia in loco cui ardens collis nomen est. à quo
absunt calidæ Caroli 4. circiter 8. lapidem. in
Aenaria quoq; insula, vt supra retuli, locus asper
& incultus retinet nomen cremati. & in Asia re
gio est, quę exusta dicitur longa stad. 500. lata 50.
siue ea, inquit Strabo, Mysia, siue Mæonia sit no
minanda: nam vtroq; vocabulo appellatur. quæ
tota nullam habet arborem, præter vitem, exu-
stum vinum ferentem, ita elegans vt nulli lauda
torum cedat. summa camporum cutis cineribus
plena est: montana & petrosa nigra, vt quæ adu-
sta sit. quanquam autem ignis fontes defecerũt:
tamen monstrantur tres camini, quos spiracula
vocant, ad stad. 40. inter se distantes. quibus im-
minẽt colles asperi, quos verisimile est ex efflatis
massis, quibus ferri species est, coaceruatos esse.
Incendia aũt cum cineribus cõpleuerint agros
vicinos, fertilitas solet subsequi. etenim cineres
ex glebis pinguibus siue bituminosæ fuerint, si-
ue sulfurosę, vstis orti, & in terram delapsi, eam
fœcundã faciunt. sicut nuper in Campania post
enatum montem Modernũ accidit anno sequẽ-
ti: & quondã ab incendio Vesuuij, vt Strabo pu-
tat, agris qui eũ montẽ cingunt. ignes ẽt Aetnei,
cinerem eijcientes versus Catanam, lætũ vinetis
solum effecerunt: atq; eadẽ de causa Asiæ regio
adusta vinum fert pręstantissimum. Postremo
incendiorum cauernæ per longum spacium sub
terra ꝑtinere videntur in multis regionibus ver-
bi causa in Campania ex Cumis per Baianum,
Puteolanum, Neapolitanum: in Asia minori ꝑ
Phrygiam, Mæoniam, Lydiam, Cariã. in Iudæa
per totum ferè illum tractum, q est ad Iordanẽ
fluuium. nam in his locis alibi calidæ effluunt:
alibi specus exhalant expirationes salutares vel
pestilentes: alibi ignes emicant.

Georgij Agricolæ Finis.

THOMAE IVNTAE

CONRADVS GESNERVS MEDICVS

S. D.

Uanquam non ignorabam nomen tuum non solum Venetijs, vbi natus & educatus summa cum laude tua probatus omnibus & acceptus habitas, sed per vniuersam Italiam, atque omnem propemodum Europam tum multis alijs de causis, tum propter optima in omni bonarum literarum genere, tua cura tuisq; impensis excusa typis volumina, adeo illustre magnumq; esse, vt nihil tibi nisi magnum & ingenio magno perfectum dicari debeat: ego tamen exiguum hunc libellum de Germaniæ nostræ thermis tibi dedicare non sum veritus. Erit hic, fateor sanè exiguus, si volumen ipsum respicias, sin authoris ingenium nimis quam mediocre, non magnus iam quidem, sed certè mediocris fuerit: neque enim multa maiora præstare possumus. si sanitatem cuius vel conseruandæ vel reparandæ gratia hæc conscripsimus, iam planè magnus. Quid enim in rerum natura sanitate maius melitiusue aut iucundius? quid ad earum rerum, quas bonas iudicamus, vsum fructumq; vel conferendum vel recipiendum commodius? magnum autem existimandum est quantulumcunque id sit, quod ad rem magnam conducit: si denique authoris perpendas animum, quanto in te amore, quanta virtutum tuarum fiducia præditus hanc dedicationem instituerit, minimum hunc libellum pro maximo habebis. animus enim promptus vt in rebus omnibus, ita in muneribus spectari debet præcipue. hic est qui præsens etiam minima extollit. hic si desit, etiam maxima quæq; extenuat. quod si aquæ frigidæ tantum quantum obuius forte rusticus cauis manibus haurire potuit, sibi donatum magnus ille Persarum rex non recusauit, multo iustiorem spem mihi facit singularis tua humanitas atque benignitas ornatissime Thoma fore, vt tu non vnum aquæ pugillum (vt ita dicam) sed de plerisq; omnibus Germaniæ Heluetiæq; nostræ saluberrimis aquis Enchiridion & quasi pugillarem libellum perpetuum meæ erga te obseruantiæ amorisq; pignus, in nomen tuum inscribi æqui boniq; consulas, ac medicatis tot gentium nationumq; thermis, quas ad vtilitatem mortalium cum scriptoribus quisque suis vndique conquisitas in quoddam quasi corpus redigendas curasti, hanc etiam lucubrationem nostram subtexi gaudeas. Vale TIGVRI, quæ primaria Heluetiorum est ciuitas, nonis Martijs anni salutis. M D LIII.

AVTHORES QVI IN HOC LIBRO CITANTVR.

Fœlix Hemmerlin de Balneis naturalibus.

Antonius Guainerius, qui de thermis Montisferrati in Italia, ad Aquas oppidum diligentissime scripsit.

Georgius Agricola.

Ioachimus Camerarius.

Sebastianus Munsterus in Cosmographia.

Ioannes Dryander, de thermis Enisensibus, non procul à Confluentia sitis.

Henricus Gundelfinger canonicus ecclesiæ Beronensis.

Hieronymus Cardanus.

Leonardus Fuschius.

Wolfgangus vuintperger medicus.

Alexander Seytz, de thermis badensibus Heluetiorum.

Theophrastus Paracelsus de thermis Fab.

Præter istos: de thermis scripserunt authores diuersi, ex quibus nos nonnihil mutuati sumus.

Ioan. Michael Sauonarola, de omnibus Italiæ balneis.

Franciscus Aretinus, de balneis Puteolorum & alijs.

Ioan. Iouianus Pontanus de Baijs.

Bartholomæus Montagnana consilium de balneis reliquit.

De balneis Porretanis, Thomas de Castello Bononiensis.

Aristotelis problemata de Aquis calidis habentur sectione. 19.

De Aponi balneis Cl. Claudianus.

De balneis Patauinis Antonius de Gradis.

Eustasius de Matera thermas Puteolorum carmine descripsit.

Antonius Baueria in consilijs suis nonnulla de balneis scripsit, vt de balneo Porrettæ, Consilio. 36. 37. 58. De vsu balnei Petrioli Consilio. 57. An balneum Sancti Philippi sit efficacius balneo Petrioli Consilio. 75.

Christophorus Barzizius in introductione sua ad praxim medicam aphoristice quædam circa balneum obseruanda in genere præscribit, & aquarum thermarumque facultates, pro materiæ per naturam eis admixtæ diuersitate edocet.

CONRADI GESNERI Excerptorum & obseruationum de Thermis

LIBER PRIMVS.

De Thermis in genere: & primum de Thermarum vocabulo.

GRÆCI fontes aquarum calidarum θερμὰς appellant, substantiua voce πηγὰς. i. fontes omissa. quamobrem non alia balnea q̃ quæ sua sponte & vi naturæ calent, thermas ꝓprie nominabimus: inde & nomina propria locis quibusdam indita, ꝙ aquæ calidæ in eis scaturirent: legimus. n. thermas, θερμαϛὰ apud Stephanum, paruam regionem Siciliæ dictam; vel, vt alij, oppidũ Siciliæ. Sunt & Bithiniæ therma, & alia in Prusia quę Regia dicũtur, alia Cappadocię, alia Syrię, alia Dorylei. Therme, θέρμη, vrbs Thraciæ est, vel (vt Apollodorus) Macedoniæ. Thermydra portus ciuitatis cuiusdam in Rhodo. Thermopylæ mons longissimus, in Aegeum mare haud longe à Demetriade protenditur, mediam Gręciam diuidens, in huius portis. i. faucibus angustissimis calidæ aquæ scaturiunt. Vtuntur tamen aliquando authores thermarum nomine etiam pro aquis calefactis, publicis scilicet, in quibus complures simul lauantur, sic thermarum ædificia Romæ ab Imperatoribus constructa leguntur. Laur. Valla thermas & balneas ita separat, vt thermæ sint in quibus tantum calefimus, in balneis (inquit) etiam lauamur. Nam & Baijs, & in multis alijs regionibus sunt loca quędam sicca, quę nos vehementi calore resoluunt in sudorem, quæ nequaquam balneæ dici possunt, quia non lauãt: sed potius vt necesse lauari atq; ablui habeamus, efficiunt: vt thermas vocemus quæ natura sunt calidæ: balneas vero etiam quæ à nobis cale fiunt igni. Hæc Valla in Raud. sed fallitur in eo ꝙ thermarum vsum putat ad calorem duntaxat sudoremq; ciendum pertinere, non item ad lauandum. Hetrusci nisi thermulis laueris. Illotus morieris Oppiane, Martialis libro secũdo. Imposuit ei, vt conijcio, Italiæ vsus, vbi thermarum, idest aquarum sponte calidarum vapore potius ad sudorem mouendum, quàm ipsis thermis vtũtur. Vidi ego circa Aponenses thermas, caua aliqua terræ effossa, in quibus, vel supra quæ, ægri partes affectas vapore calido fouerent. Qui vsus in nostris thermis nullus est. sunt enim Germani natura φιλόλουτροι, hoc est balneorum studiosi, & ipsis aquis mergi quàm vapore tantum calefieri malunt, & si hoc in quibusdam morbis salubrius foret. Ego balneas à thermis non aliter distinguo quàm genus à specie. Germani balnea etiã vocãt sudatoria siue laconica, arte structa accenso igne, quæ veteres Græci Latiniq; nusquam balnea nominant, sed inter balnei partes numerant. Sunt enim prima pars apodyterium, id est tepidarium, in qua balneaturi se exuebant: altera in qua sudabãt, cuius diuersa nomina, pyriaterion, hypocaustum, calidarium, sudatorium, laconicum, ξηρὸς θόλος Galeno, idest testudo vel fornix sicca, à forma ædificij. recentiores aliqui balneum aereum dixerunt. Tertia, solium siue labrum calidũ, embasis, δεξαμένη. hoc etiam simpliciter solet balneum nominari. Quarta, frigidum soliũ. Quinta, vbi sudorem detergebant.

B

De causis thermarum.

Calidis aquis rarissima quæque regio caret, Geor. Agricola. Idem libro primo de ortu & causis subterraneorum, calidarum aquarum causas, inquit, & varias aliorum sententias optimis rationibus refellit. Multa etiam eodem in libro de diuersis fontibus eorumq; differentijs secundum colorem, odorem, saporem, substantiã &c. doctissime disserit. Calentium aquarum rationes aliquot, & cur earundem vi lapides progignantur, Cœlius Rodiginus tractat, Antiquitatum. 30. 16. Io. Dryander in libro de Thermis Germanico Enisensibus cum alia quędã de thermis in genere disserit, tum quibus indicijs artificiose naturalis cuiusque aquæ mistio constet, deprehendatur: pollicetur etiam de thermis latine se scripturum.

C

De causa aquarum feruentium ex Hieronymo Cardano libro .ij. De subtilitate.

Causam aquarũ feruentium necesse est ignẽ esse, aut putredinem, aut calorẽ naturalem vel cœlestem. Cœlestis haud tantus esse potest, præsertim hyeme noctuq; vt eo aquę ferueant. Naturalis actu non est nisi in animalibus, quoniam animam & sensum habent. Putridus tantus esse nequit: nec vero simile est materiam simul generari & putrescere. Diuturnitas enim huius miraculi declarat generationis ipsius materię necessitatem. Relinquitur igitur causam potius in igne esse. nam calor nisi ad summũ peruenerit, motum habet leuem, & ob id sponte extinguitur. Sed ignis duę sunt species, pruna & flãma. Flammam esse ibi non est rationi cõsentaneum.

nam respiratione manifesta ĩdiget,plurimumq́; absumit materiæ, vt integri montes bituminis vel mense toto arderent. Terræmotus etiam frequens ob exhalationem sequeretur: aqua vero adhuc esse feruidior,aliquandoq; visa foret,erũperetq́ue per interualla his in locis, cum tamen nunquam visa sit.Indicio est flammam sub terra non posse esse perpetuam, quòd vbi erumpit, nunquam nisi per interualla id cõtigit. Prunam igitur subesse certũ est.Sed vnde alitur?vnde motus? vnde respiratio?his.n.tribus ignẽ indigere superius est demonstratũ. Respirationẽ præbet lapis aridus ac fungosus ignem fouens, non aliter ad vnguem q̃ calidus cinis. Motum exhibet materia noua, quæ perpetuo accenditur, atque ita ignis sedem mutans mouetur.Sic enim in fuligine apud nos quandiu superest ignis serpens seruatur.Nec iccirco concipit flammam, quòd bitumen illud impurum est atq; terræ mixtum. In omnibus igitur fuligini persimilis est materia illa quæ sub terra ardet,vnde fuliginem bituminis speciem esse haud dubium est.Cum ignis in flammam non erumpat causę duę sunt,altera quòd bitumen impurum, reliqua quòd non respirat.Itaq; fit vt tenuior qñq; tum pars illius accendatur, flammamq́; emittat, tum neq; terræmotus & sonitus exauditur.Sed materia nõ suppetente quòd saxo mixta sit, nec bene suspiret. Sed quonam pacto non extinguitur, aut saltem dum materiam depascitur, sedem non mutat? Cur non extinguatur causę duæ sunt, bitumen, & frigus aquę,à quo cogitur calor intus, nec secus q̃ in calce ignem accendit. Illud idem frigus ignem in loco eodem retinet, quia semper sub aqua.Sed longo spatio aqua feruet,angusto erũpit.Verum quòd paruus ignis tanto feruori sufficiat,quatuor sunt causę: Prima quòd non respirat,vt in æstuarijs,Secunda,lapidis natura,qui tophus est per se calidus,multum concipiens calorem ac stabilem,reddensq; affatim, Tertia,cinis qui relictus est calidus ac plurimus & suapte natura siccior, vnde etiam infusa aqua hic noster qui longe imbecillior est, illam excalfacit. Accedit vltimo quòd aqua illa diuisa est per riuulos,facile ob id calorem concipiens ac retinens, quæ si in vnum coacta esset, vix totius montis incendio incalesceret,& calefacta celerrime etiã rediret ad propriam naturam:ob id nullum mare, nullus lacus, nullum flumen feruere potest ob aquarum abundãtiam. Fontes,atq; quo sunt minores,eo acrius soli ebulliunt.Sed cur nõ maior pars accenditur bituminis? quoniam solum id accendi potest,quod ab aqueo humido spolia-

D tur.Cum vero totum scateat hoc humido bitu-
men, atq; hoc ipso à sulfure differat, priusquam
accendatur siccari necesse est,diuq; ob id proxi-
mo igni etiam reluctari: Ita fit vt valde sensim
ignis adiũctam sibi materiam depascatur. Cum
igitur nec crescere multum, nec penitus extin-
gui ignis ob dictas causas queat, multa vero sit
materia illi parata,paucusq́; ad feruorem seruan
dum calor sufficiat, necesse est ipsum feruorem
multis seculis manere. Manifestum est igitur,q
omnes aquæ quæ feruent, natura leues sunt, &
medica pręditæ facultate. Aquas aliquas spon-
te calidas, nihil aut parum medicamenti habe-
re,& dulces seu potabiles esse, Aloisus Mundel-
la docet epistola decima. Biliosis hominibus
thermarum vsus salubrior videtur circa finem
veris,phlegmaticis æstate,sanguineis autumno.
E Balneandum autem præcipue matutinis & ve-
spertinis horis, sed non pleno ventre, nimirum
ad vitandum calorem meridianum. Sed apud
Germanos & meridies & æstas tota remissior
est,minusq́; calida. Itaq; thermæ apud nos salu-
briores tutioresq́; videntur, propter aeris ambiẽ
tis in æstate temperiẽ minus æstuosam. Ther-
marum vis & vtilitas, præcipua est ad balnean-
dum,& ea efficacior in ijs vitijs,quæ cutim & su
perficiem tenent,q̃ interioribus, nisi intẽperies
simplex fuerit. Quidã thermis in Melo propter
impetigines vsus,ab ijs quidem curatus est, sed
in hydropem postea incidens mortuus, vt Hip-
pocrates alicubi scribit. Altera ad fouendas par-
tes vapore calido,vt supra dictum est. Tertia ad
potum propter alui purgationem. De aqua bal
nei Porrettæ in Italia,mane bibũtur cyathi sex,
F qui continent duos vrceos,& post ambulationẽ
vnius horę,prioribus excretis, iterũ cyathi qua-
tuor semis: ac rursus post parem ambulationẽ,
ijs excretis,denuo tantundem. Tum post tres ho
ras prandium sumitur. deinde intra horas octo
fit cœna leuis, & post sexquihoram dormitur.
Propter flatus vero qui ex aquæ potu gignun-
tur,decima parte ante cibũ sumi debet cochlea-
rium anisi saccharo cõditi,& superbibi cochlea-
rium vini. Nonnunquam hora ante prandium
vel cœnam in lecto sudãdum. Hier. Cardanus
errore 49. Sexcentos medicos incusat, qui ther-
marum aquas sæpe propinant & male. Alioqui
pro certis morbis,vt asthmate,ascite, fluxiõibus
vteri pituitosis, semel tantum mane vnam aut
alterã pintam bibi iubet per aliquot dies, & bal-
neo abstinere vsq; ad vesperam: calculosi nihilo-
minus balneo vti possunt, nisi ventrem cieri ma
lint. Quarta vtilitas ad clysteres pertinet, qui
fieri

fieri possunt ex aquę cyathis quinque decoquendo ad tres cum dimidio redactis, adiecto oleo cum benedicta, pro colicis. Quinta ad capitis perfusionem ex alto. Sexta, vt tibiæ teneantur in cœno fontium, refrigeratæ scilicet aut tumidæ, quod consulit Guainerius fieri in thermis Montisferrati, quas continere scribit nitrum copiosum. salis vero minus, aluminis parum, sulfuris minimum. In cœno (inquit) tibias inflatas tenere, dolorem tollit, tumorem remouet, & astrictione sua eas corroborat. Quod si ad totius corporis humores desiccandos totum immergere necesse sit, tum ęger mane balneum ciuitatis intret: sero vero cœnum. Plurimi quidem tibias suas fouent super lapide perforato, qui situs est super quodam fonte calido, qui eas vtilius in cœno tenerent. Accidit sæpe vt marasmati seu resolutioni parati tibiarũ inflatione, seu dolore molestentur. His cœnũ intrare quàm balneum prę-stat. Hæc ille: mox plura de stuphæ, seu vaporis calidi vsu subiungens, qui forte tũ ad alios quosdam morbos, tum ad hyposarca ipso balneo vtilior fuerit. Cœni vsus in thermis nostris Badenijs esse non potest, quòd fontes omnes lapidibus stratis inclusi sint: in Leuceris Sedunorum commode potest, cum fontes aliquot calidi passim in prato scaturiant, & illas etiam tibiarum vitijs vtiliores iudico, quòd magis exiccent & subastringant.

Thermarum aquas, vtcũq; calidas, duplo tardius ad ignem bullire aiunt, quàm frigidas, & aeri expositas frigidiores reddi, quàm frigidas ex fontibus haustas. Sed posterius etiam simplici aquę calefactæ conuenit. Nostræ quidem Badeniæ in Heluetia vtcunq; calidæ, nõ vrunt tamen vt vesicas excitent. Iisdem immersos flores flaccidos & herbas marcescentes reuiuiscere vidi. Per autumnum aliquando vasa vinaria eis inijciuntur, vt partes hiantes omnes penitus cõstringantur, qđ & cuiusuis aquę feruẽtis vi efficitur.

De thermarum viribus quædam in genere ex Leonardi Fuschij medicinæ Compendio.

Naturalia balnea dicuntur, quę ꝑ se, aut sponte, naturaliterue proueniũt, scaturiuntuè: alioq; nomine, eo quòd ipsis insit calefaciẽdi facultas, thermæ vocantur. Balneorum autem naturalium, quædam nitrosa, quędam salsa, quędam aluminosa, nonnulla sulfurea, nonnulla bituminosa, aliqua ferri, aliqua ęris, aliqua cupri, aliqua auri qualitatem obtinent: quædam ex pluribus horum constant. Est autem in vniuersum oĩum vis exiccãdi, sed quædam cum exiccatione egregie simul calefaciunt, quædam exiccando constringunt. Speciatim vero quæ salsa & nitrosa sunt, ad frigidas & humidas intemperies, & ad eiusdem generis morbos conferunt. Propterea medemur articulorum doloribus, podagræ, resolutioni, renũ passionibus, asthmaticis, fracturis callosa substantia indigẽtibus, vlceribus manantibus, inflammationibus diuturnis, & iã induratis: pręterea capiti thoraciq; fluxionibus obnoxio, vẽtriculo humore infestato, hydropicis, œdematis è morbo prouenientibus, & pituitosis.

Aluminosa vero ad sanguinis reiectiones, ventriculum vomituriẽtem, hæmorrhoidas immodice profluentes, mulieres quæ inordinate purgantur, & quæ frequenter abortiunt. Ad eos deniq; qui immodico sudore resoluuntur, & ad tibiarũ varices prosunt. Sulfurea neruos emolliunt, calefaciuntque, dolores sedant, ventriculum tamen effœminant, & subuertunt, omnia cutis vitia exterũt: quapropter leucis, alphis, impetiginibus, vlceribus antiquis, articulorum defluxui, lieni indurato, iecori, vtero, resolutionibus, coxendicibus, & scabiei subueniunt. Bituminosa vero caput replent, sensuũ instrumenta lædunt, enixe tamen calefaciunt, & prolixe molliunt siquis diutius immoretur, præsertim vterum, vesicam, & colum. Aerea oculis, ori, tonsillis & vuę conueniunt. Ferrea ventriculo & lieni accommodata sunt. Cuprea, articulorum doloribus molestatis, podagricis, asthmaticis, nephriticis, vlceribusq; malignis, auxiliantur. Aurea colicis doloribus, voluulo, fistulis, podagræ & malignis vlceribus succurrũt. Quę ex mistis qualitatibus constant, pro cuiusq; vincentis qualitatis ratione agunt. Proinde ex iam commemoratis facillime omnium Germaniæ nostræ thermarum facultates dijudicare licebit, modo misturam ac cõstitutionem illorum perspectam habeamus. Hæc Fuschius.

De facultatibus quibus corpus humanum afficiunt aquæ salsæ, nitrosę, aluminosæ, atramentosæ, sulfurosæ & bituminosæ, copiose satis ac erudite scribit Geor. Agricola libro secundo de natura eorum quę effluũt ex terra, vbi etiam de plurimarum aquarum temperatione & natura, in libris quos de medicatis fontibus instituerit, copiosius se dicturum pollicetur.

De thermis Helueticis, & primum de Badenijs.

Bada, hoc est Balneum oppidum est Heluetiorum ad amnem Limagum, quatuor horarũ itinere Tigurum primariã Heluetiorũ vrbem: infra quod ꝓxime fontes calidi multi copiosiq; scaturiunt, quibus amęniores & splendidius extructos, magisq; frequẽtari solitos, nullos vsquã

videre memini,cum alios multos in diuersis regionibus spectarim. Cognitus fuit & inhabitatus locus iste tpe Cornelij Taciti,atq; ante eius çuum,cum ille mentionē de eo faciat in hæc verba: Est locus amœnus,habetq; aquas salubres & arcem mūnitissimā iuxta præter fluentem amnem.Fontes calidi citra & vltra flumen scaturiunt,imo & in ipso flumine.Calor ī scaturigine tātus est,vt nudo corpe ferre nequeas.

Poggij Florentini ad Leonardum Aretinum Epistola,de schola Epicureæ factionis,in thermis Helueticis oppidi Baden,Constantiensis Concilij tempore scripta.

Multa dicuntur ab antiquis rerum scriptoribus de balneis Puteolanis,ad quæ vniuersus populus Romanus causa voluptatis cōfluebat. Sed nequaq̄ arbitror illa ad horum iucūditatem accedere potuisse,aut cū his nostris fuisse cōparanda. nam voluptatem Puteolanam magis afferebat locorum amœnitas & villarum magnificentia,q̄ festiuitas hoīum,aut balneorum vsus.Hæc vero loca cum nullam vel admodum paruā præstent animi relaxationem, reliqua omnia īmensam tribuunt iucunditatē:vt persæpe existimem & Venerem ex Cypro,& quicquid est vbiq; deliciarum,ad hæc balnea cōmigrasse. Ita diligenter illic Veneris instituta seruantur, ad vnguem eius mores ac lasciuiam repræsentant: vt quanq̄ non legerint Heliogabali concionem,tn̄ ipsa natura docti satis & instituti esse videantur. Oppidum ipsum Baden,hoc est balneum, satis opulentum,situm est in Cōualle montibus circum imminentibus, iuxta quoddam flumen ingens, rapidissimi cursus,quod in Rhenum fluit,longe ab oppido millibus passuū sex. prope oppidum stadijs quatuor,est villa super flumen pulcherrima,in vsum balneorum fabricata. Area perampla est media parte villæ,& circum hospitia magnifica multarum receptacula gentium. singulæ domus sua habent balnea interius, in quibus abluunt̄ hi soli,qui ad eas diuertere. balnea tum publica tum priuata,sunt numero triginta. Publica tantum duo existunt,palam ab vtraq; parte areæ,lauacra plebis & ignobilis vulgi, ad quæ matres atq; viri,pueri innuptæq; puellæ,& oīum circunfluentium fęx descendit.ridiculum est videre vetulas decrepitas simul & adolescētes nudas in oculis oīum aquas ingredi,verenda & nates oībus ostentantes. risi sępius hoc tam præclarum spectaculi genus,mentē reuocans ad florales ludos,& mecum met istorū simplicitatē admiratus sum,q neq; ad hoc oculos auertūt,neq; quicq̄ suspicantur,aut loquuntur mali. At vero

D balnea quę ī domibus sunt priuatorū, perpolita sunt,& ipsis viris fœminisq; cōia. Tabulata quędā eos secernunt,& in his fenestellæ p plures dimissæ,p quas vna potare, colloqui, & se mutuo videre & attrectare queant, vt eorū frequens est consuetudo. Iam desuper cingunt deambulatoria,in quibus conspiciendi confabulandiq; causa hoīes consistunt. Nā cuiuis licet colloquēdi,iocandi,ac laxandi animū gratia, aliorum balnea adire & astare.cū exeunt & ingrediuntur aquas fœminę,maiori parte corporis nudæ conspiciuntur, nullæ aditus custodiæ seruant, nulla hostia prohibent,nulla suspicio inhonesti. pluribus in locis idē qui viris & mulieribus quoq; ad balnea ingressus est, vt sępissime accidat & virum feminudæ fœminæ,& fœminā viro nudo obuiā ire. masculi campestribus tm̄ vtuntur, fœminæ li-

E neis induuntur vestibus,crurum tenus ab altero latere scissis:ita vt neq; collū,nec pectus, nec brachia aut lacertos tegāt.In ipsis aquis sæpe de symbolis edunt cōposita mensa sup aquam natante, quibus viri assistere consueuerunt. Pratum est ingens post villam secus flumen, quo post cœnā conueniunt vndiq;,& oīs generis ludis se oblectant,choreis,cantibus,& alijs viri simul & mulieres. Virtus aquarū varia est & multiplex,sed vna admirabilis & penè diuina.nego vlla esse in orbe terrarū balnea ad fœcunditatē mulierum magis accōmodata. Itaq; cum plures sterilitatis causa accesserint,mirā illorum vim experiuntur seruatis diligenter pręceptis quibus adhibentur remedia ad eas q̄ concipere nequeunt. Innumerabilis multitudo nobiliū pariter & ignobilium ducenta millia passuū huc venientium,non tam

F valetudinis causa q̄ voluptatis. omnes amatores,oēs proci,oēs quibus in delicijs vita est posita,huc concurrūt, vt fruantur rebus concupitis. multę corporū simulant ęgritudines,cū animo laborant.Ita videbis innumeras forma pstantes sine viris,sine cognatis,cū duabus ancillis & seruo,aut aliqua affini anicula,quā leuius sit fallere q̄ nutrire.Hic quoq; virgines vestales,vel vt rectius loquar florales. hic abbates, monachi, fratres,sacerdotes,maioriq; licētia q̄ cæteri veniūt. & simul qn̄q; cum mulieribus lauantes, & sertis quoq; comas ornātes, oī religione abiecta. omnibus vna mens est,tristitiam fugere,quærere hilaritatē. mirabile dictu,in tāta multitudine,non raro hoīum mille,in tam varijs moribus, turba tā ebria,nullam discordiā oriri, nullam seditionem,nullū dissidiū,nullum murmur,nullū maledictū. cernunt viri vxores tractari,cernunt cū alienis loqui,& quidem solam cum solo. Nihil

mouentur,

mouentur, nihil admirantur. omnia bona ac domeſtica mente fieri cogitant. Itaque nomen Zelotypi, quod quaſi omnes maritos noſtros oppreſsit, apud iſtos locum non habet. incognitum eſt id verbum, inauditum. Hæc Poggius.

De thermis Heluetìcis.

Scripſit libellum de thermis noſtris Badenſibus Henricus Gundelfinger Beronēſis eccleſiæ canonicus anno ſalutis. 1489. vnde mihi ea q̄ ſubieci, excerpere libuit. Baden oppidū ſitum eſt ad Lindemacū fluuium, amœniſsimo loco, ſaluberrimo cœlo, rerū oīum copia abundans, montibus cingitur, q̄ ſumma ſui parte ꝓcera nemora hn̄t & antiqua, in q̄bus diuerſa deorū gentilium idola à ciuib⁹ nōnunq̄ reperta fuere. Ab hoc oppido diſtat oppidū Brugg duarum ferè horarū itinere, vbi hæc inſcriptio reperta eſt. Imperator Titus Veſpaſianus Cæſar Auguſtus. VII. Conſ. Marti, Apollini, Mineruæ arcū. Vicani Vindoniſſenſis Curię. Tito Vrbanio Mattoni. Tito Valerio Albano. Lucio Veturio Melloccotio. Ruffo Quinto Sextio. vnde cōijcitur Vindoniſsam (vrbē olim ingentē, cuius ruinę veſtigia adhuc extāt) Veſpaſiani quondā ſedē fuiſse. In hoc vico, vbi nunc thermarū locus eſt, Romani quondā principes, & p̄cipue Lucius Caſsius Cōſul ante C. Iulij Cæſaris tp̄a à Tigurinis īterfectus (qui & balnea iſta inſtauraſse creditur) Romanorum dijs ſtatuerunt tēplum, quod creſcente poſtea religione chriſtiana, tribus Magis, qui ab oriente Chriſtū infantem aduenę inuiſerūt, dedicatum fuit: & balnea ipſa triū Magorum appellata. Anno ſalutis. 1420. cū ciues Badenſes maiorem fontē aperirent, qui formas ꝓfundiſsimas, & rotundos canales habet, vt quæ tp̄is iniuria collapſa erant reſtaurarent, idola quędam repererunt, & imagines Romanorū in alabaſtro ſculptas: item ex ære numiſmata, hoc modo ſignata: Cæſar Auguſtus Octauianus. itē Veſpaſianus, itē Decius, qui Tiguri habitauit, imperiali corona redimitus. In agris etiā, ſyluis & montibus, aliquæ idolorum imagines repertę ſunt. Balnea publica duo ſunt, quorū alterum (his deſtinatum qui nimiū fęda & contagioſa ſcabie vel vlceribus laborant, vt mendici plurimi) S. Verenæ cognominatur, nēpe virginis Thebeæ legionis, Zurzachienſis collegij patronæ, inibiq́; ſepultę: q̄ hoc balneo aliq̄n vſa creditur. Eo ipſo in balneo ſaxū rotundum eſt, in medio cauum ſatis profunde, in quo mulieres ſteriles inſertos pedes aliquandiu retinent, hoc ad fœcunditatem eis facere perſuaſæ.

Caſtella ſiue fontes, à quibus aquæ calidæ ad balnea fiſtulis deriuantur, octo ſunt numero in hoc vico. Transflumen etiā alij duo. (Thermas minores vocant, quibus plebei & ruſtici ferè ſoli vtūtur) & vnus in ipſo flumine, iccirco inutilis.

Viri & fœminę balneis cōiūctis vtuntur: et [illegible] & [illegible] infamem illum faciat qui cum mulieribus balneatur, q̄ ſi coniugē habuerit, donationē propter nuptias perdat, & mulier alieno cū viro balneans, dotem perdit vt cap. de repud. l. Iuro. Lege cauetur Lombardica. Si vir thermas mulieribus diſcretas violēter intrare præſumpſerit, capite puniatur. Nam Carthaginenſis ſynodus concluſit non oportere altaris miniſtros, vel etiā Chriſtianos lauacra habere communia. Legimus etiam à Iulio Capitolino hiſtorico, M. Aureliū Antoninū Imperatorem [illegible] lauacra mixta ſubmouiſset.

Sulfuris vis in his aquis pręcellit, cui exiguam portionem aluminis miſtā putamus. Maio & Iunio menſe pręcipue ſalubres ſunt. Nullis cœli aut tēpeſtatum quantūuis mutationibus alterantur. Hyeme tn̄ calidiores ſunt, æſtate tepidiores: Verno & autumnali tp̄e plurimū ſulfuris diſpergunt, quod innatat, ſiue copioſius, ſiue atomorū inſtar, & cineris. collectum vel ex balneo, vel ex canalib⁹, ſiccatumq́; ardet. vires harū aquarūm admirabiles ſunt, ſi recte vſurpentur, & à noxijs humoribus, vt decet, corpus ante purgatum ſit.

Cerebro ꝓſunt, ſi modo nucha ab occipitio eis foueatur, īmerſa teneatur. viſui apprime ꝓſunt, oculorū ęgritudines tollunt, auditū iuuant, narium fœtorē abolent, olfactum reſtaurāt, totius deniq; capitis dolores mitigāt, catarrhos ſanant, humores in lingua & palato aut gula tenaciter hęrentes cōſumunt. ſtomachū faſtidio liberant, concoctionē promouent, viſcerū obſtructiones aperiunt, Ilium (lumborū) tollunt & eradicant. renum laſsitudinē doloremq́; curāt, & in priorē ſtatum reſtituunt. vltra ſolitum carnē deſiccant & calefaciunt. malos humores, & pręcipue intercutaneos euacuāt, ijsq́; cōſumptis cutim clarificant. ſcabioſos, pruriginoſosq́; mundificant. Phlegmate & malis humoribus repletos alleuiāt. epilepticos iuuant: item arthritim, chiragrā, podagram, & iſchiadem ex cauſa frigida. Ictero eiusq́; differentijs (crocco, viridi, nigro) nocent ſua caliditate, vt & arthriticis ex cauſa calida. Quare cholericis quoque, hepaticis, & ſplenicis parū conferunt. In oībus quidem morbis quos iuuant, mulieribus, q̄ viris vtiliores ſunt. ſed mulieres quoq; cum fluunt mēſes, tum his, tum balneis oībus abſtinere debent. pueris ante decennium non parum nocēt. ſenibus quidē & decrepitis ſi rite vtantur, proſunt. fœcunditatē mulie-

ribus conciliant: vteri suffocationes, obstructiones, pręcipitationesq; sanant. Naturalium lęsiones restaurant, lassitudinis & doloris sensu affectos quacunq; ex causa, labore, vulneribus, verberibus, casu aut lapsu curãt: & neruis concussis, locis neruosis ruptis aut vulsis medẽtur. Sed partes contusas cute manente integra, putrescenteq; (nisi prius per phlebotomiam, scarificationẽ aut cucurbitulã putridus humor extrahatur) minime curant. Vulnera ẽt recentia neq; putrescẽtia, ob aluminis genus admistum, mirabiliter sanant. cicatrices & liuores ex vulneribus & ictibus dissipant. morpheam præmissis pharmacis, mitigant, sanantq;, lepram tñ superuenturã non impediunt, eandem contractam & confirmatam, penitus corrodendo exasperant.

Quomodo utendum sit ijs balneis, ex eodem.

His thermis vti conuenit corpore prius purgato, cõstitutione aeris serena & salubri. quòd si balneãtiũ ventres dorsum versus contrahãtur, bene sperandum est: si vero inflentur, aut torminibus affligantur, malũ id signum est. Indulgendũ est autẽ balneo quotidie circiter horas septẽ, quatuor scilicet ante prandiũ, et tribus post prandium, sufficiente interuallo à prandio intermisso, vt corpus interim mediocriter recreari & extendi possit. In balneis cibo, potu, & somno abstinẽdũ. macris cõsulimus, ne diutius ieiuni balneo immorentur, habitiores vero per horas quatuor maneant vt iam dictũ est. mulieribus quod frigidiores sint & minus siticulosæ, octo vel nouẽ horis, aut amplius balneari permittimus. debet aũt continuari balneũ per dies vt plurimũ quindecim. quòd si per viginti, aut plures dies continuaueris, & tanto minus per dies singulos immoreris, pstabit. tristitia interim oĩs exterminanda, & honestis gaudijs fruendũ. Post cibum moderatum, per loca amæna deambulandũ, donec cibus ad stomachi fundũ descendat. gallinarũ ius aromatibus conditũ autumno cõuenit, sic legumina damnantur: ius tñ eorũ conceditur. caseo, & oĩbus fructibus crudis abstinendum, nisi quid medicamenti causa sumatur. Vinum bibendum clarũ & bene dilutũ pro ratione tẽporis & vini potentia. aqua mera alijsq; potibus abstinendũ. Corpus eiusq; partes, & caput quoque, non alia aqua q̃ de balneo hausta, ablui debent. Laconica & sudatoria post recessum à balneis nõ ante nonum diem ingredi consultum est. Hucusq; Henricus Gundelfinger.

Inter cęteros fontes huius loci vnus est quẽ inferum appellant, quod multis gradibus ad eũ descendendũ sit ad locũ hypogeum, in diuersorio quod bouis effigie insignitur. quo & si plebei ferè tm̃ homines vtantur, alijs tñ quibusdã præstat, quòd aquę alueorũ omnium (habet autem quaternos) in ipsis, vel iuxta ipsos scaturiant, nec opus habeant per canales deduci. Et quod cum altius infra terram sint (lucis abunde habent) vapores aquarũ amplo altoq; spatio separantur, quo minus caput & oculos repleant: & aer illic tẽperatior est, hoc est minus frigidus hyeme, & minus calidus ęstate, vt fit in hypogeis. ex quatuor istis alueis, vnus craterẽ habet, hoc est foueã profundiorem cum scaturigine aquarũ, in quo stantes lauari possunt. pręcipue vero mulieribus, quę propter aliquẽ vteri affectũ balneis vtuntur, in crateribus balneari vtile est, quod calor subinde inferne subeat: & viris ẽt quibus pedes, aut aliæ partes inferiores quæuis à pedibus ad vmbilicũ vsq; affectę sunt. sed crateres in alijs quoq; diuersorijs sunt, & quidẽ multo ampliores, profundioresq;: quorũ mihi maxime placuit qui in atrio Stadiẽsi est, vt vocãt, deinde qui in diuersorio vrsi. sed bouis diuersoriũ præter tres alueos aquæ sulfuratæ, quartũ habet peculiarẽ, cuius aquæ parũ sulfuris, multũ vero aluminis inest, qd & alias & gustu deprehẽditur, quẽ leniter astringit. hæc tepida est, & ex profundo quodam puteo intra parietem contiguum parce profluit: sed aquę sulfuratæ bene calidę ex fonte proximo copiosæ profluẽtis, quãta libuerit copia misceri potest. videtur hęc oculis salubrior, & diutino balnei vsu exulceratos citius in ea sanescere aiunt. In cæteris diuersorijs oĩbus, nulla aquarũ differentia est, quod sciam, nisi quod alię alijs forte calidiores sint, siue quòd vt quęq; scaturigini propior est, ita calidior, siue aliã quoq; ob causam. Sulfuratę sunt oẽs & copiosæ quidem. quamobrem ipsius ẽt per se sulfuris vires ex C. Plinio huc adscripsi. Calfacit (inquit) concoquit, sed & discutit collectiones corporis, ob hoc talibus emplastris malagmatibusq; miscetur. renibus quoq; & lumbis in dolore cum adipe mire prodest impositũ. aufert & lichenes à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi. auelli n. subinde debet. prodest & suspiriosis linctum, purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionum ictus. vitiligines viuum nitro mistum, atq; ex aceto tritum & illitũ tollit. Item lendes in palpebris, aceto Sandarachato admisto.

Mixta est aqua thermarum Badẽsium multo sulfure & modico alumine. quãobrem calefacit, exiccat, consumit, aperit & attrahit oẽm noxium & frigidum humorẽ. conducit vitijs capitis, q̃ à frigore & humiditate cerebri oriũtur, vt sunt

ſunt lethargus, obliuio, neruorum languor, apoplexia, læſus auditus, & viſus. conſumit quoque pituitã & frigidos humores à capite delabentes, calefacit & exiccat ventriculũ. iuuat concoctionẽ, aperit obſtructiones hepatis & ſplenis. ſedat tormina, q̃ colicam et iliacã vocãt. reprimit dolorem mẽbrorum, qui à frigore cõſurgit, & purgat cutẽ à varijs ĩmundicijs. calidi & ſicci tẽperamenti hoĩbus nocet: & phthiſi aut hectica attenuatis. fœminis vtilior q̃ viris: parum prodeſt decrepitis. Hæc Münſterus. Eadẽ ferè Fuchſius. & inſuper: detentos menſes euocat, ſterilitatem aufert. Thermarum vſu morbi quidã curantur, alij mitigãtur, aut differuntur eorũ periodi, alij læduntur. Idẽ nõnullis cauſa mortis eſt, cum alias, tum ob prauã victus rõnem. Mitigãtur inde vlcera crurum, & articulares morbi & pituita. Scabiei ferè oẽ genus in oĩbus ferè balneis naturalibus curari notũ eſt: & in artificioſis quoque, ſi remedia exiccantia addantur. Scio in his noſtris thermis amicum tꝑamenti phlegmatici ab interna in ſcapulas defluxione curatum. Cutem ab eis laxiorẽ mollioremq́; reddi, vt contra in Leuceris Sedunorum ſicciorem ſolidioremq́; ipſe expertus ſum. Veterẽ tuſſim aut curant, aut leniunt, aſthmaticis proſunt. Epilepticos quoſdã ſępius tentari ſolitos, quãdiu balneis vſi ſunt, ĩmunes egiſſe audio, ſed domum reuerſis, morbum quoq; redijſſe. febribus diuturnis, phlegmaticis & melancholicis proſunt, vbi iã concoctę fuerint. conſulunt aliqui, vt febrientes in ipſo balneo paroxyſmum expectẽt, & maneãt donec frigere deſierint, haud ſcio q̃ ſalubriter. menſes albos ob frigidã & humidam ſiue totius corporis, ſiue vteri tm̃ conſtitutionem, curant, ſi tñ victus ratio, vt par eſt habeatur, & medicamentorũ ſi his opus eſſe videatur. nam ſiquæ intẽperantius viuunt, vt plurimæ in his locis ſolent, & hunc & alios morbos, quibus ante caruerant, ſecum reportãt. quare vulgo mulierculę noſtrę dicunt, album vteri fluorẽ thermis curari, & ſi non fuerit acquiri. Mulier quædã laborãs ſtranguria (noſtri vocant, die harmoinde, den kalten ſeich,) thermis iſtis adiutam eſſe mihi retulit, excreta ſubinde multa craſſa, tenaci et turbida vrina, cum Leucerę Sedunorũ nihil ei profuiſſent. Noui & virum annorum. 55. eundem morbum longo tꝑe expertum, plurimũ his thermis leuatum eſſe. Sunt quibus crura etiam abſq; vlcere tument, & ſupueniente interdũ vel bile, vel ſanguine, (noſtri appellant, die ijberrœte, das vulken, den carbunkel) ſubito paroxyſmo acerrime corripiũtur, ita vt quidã peſte infecti videantur, bubone etiã ad inguen apparẽte, quod his ferè accidit, qui ſine exercitio in otio edũt bibũtq́; affatim. Horum ẽt aliqui tum viri tum mulieres vtiles ſibi haſce thermas fuiſſe p̃dicarunt. Similis morbus euenit circa caput p̃ſertim poſterius & ceruicem, qui ſi ex phlegmate tm̃ vel copioſiore fiat, huius balnei vſu ſanatur, aut ſaltem lenitur, vel differtur. Nã mulier quædã ſubinde infeſtari ſolita, à thermarum vſu, alias ꝑ ſex menſes, alias diutius immunẽ ſe fuiſſe mihi narrauit. incidebat aũt in hũc morbum ex frigore potiſſimum, aut humore aliquo madefacta: ſudãdo facile liberabatur. Alias vero prę nimio calore in Laconico, & tũ diutius durabat morbꝰ. Ruſticus quidam peſtilentia infectus, cũ euaſiſset, aliquãdiu capitis colliq́; dolore & tetano & ſurditate laborauit, à q̄bus poſtea in thermis iſtis liberatus eſt.

Quòd vero multis nocent, hoc contigit vel ratione morbi, vel ẽt ſi morbo ꝓdeſsent, propter malã victus rõnem, vt diximus: q̃ quidem ĩ thermis multo nocẽtior eſt, q̃ domi. Nam & vires à balneo reſoluuntur, & humores crudi à nimio, aut intẽpeſtiuo cibo potuq́; in venas rapiũtur, & praui ex prauo victu, aut humoribus malis iam prius collecti, ad cor & alias partes principes citius deriuãtur, vtpote ꝓpter balnei calorẽ fluxi, aut in vapores ſoluti. Pleriq; nulla modi aut temporis rõne habita, nimiũ & in balneo & extra ſe ingurgitãt. diuerſa vinorũ gñ̃a quotidie bibunt, & in gratiã ſociorum cõpotant & comeſsantur. nec vinum tm̃, idq́; merũ, ſed quoties libuit lac, ſerum, aquã è ſaliẽtibus puteis, fluuio, frigidã, & è balneo calidã bibunt. Fructus & poma alioſq́; cibos oẽ genus, ſalubres, ĩſalubres ingerũt. Multi è plebe nõ aſsueti domi vino vti, aut pauco & vili, eoq́; inter multos labores, hic copioſo, generoſo, & citra oẽ exercitium replentur. Alij contra propter inopiam aut auaritiã, mali ſucci cibo potuq́; vtuntur, à quibus etſi domi cum laborarent nihil lęderentur, in thermis tñ alia ratio eſt. Sũt qui dies & magnã noctis partem in balneis exigant, mergorum inſtar, nullo aut breuiſſimo ẽt à cibo tꝑe intermiſſo. Quare non mirum ſi vires multorum exhauriãtur, ſi multi febriant, lippiant, et cruditate, colica alijſq́; affectibus vel ſtatim vel paulo poſt implicent̃. Audio periodis annorũ aliquot thermarum vim acriorẽ fieri, ego cũ illic eſsem anno ſalutis. 1547. plurimorũ oculos lædi & inflãmari aĩaduerti, quod octauo vel nono ante id tẽpus anno ſimiliter factũ aiebant. Sed pleriq; facile mox ſanabantur etiam in ipſis balneis. Ego quanq̃ luſcioſus ſeu myops, quater aut quinquies his balneis vſus, ꝑ mẽſem ferè ſin

gulis

gulis vicibus, nunq̃ tñ oculos inde lęsos percepi, neq; visum hebetatum. Cõsuetudo nostra ętate est, vt pleriq; mensem vnum, diuites etiã amplius in thermis morentur, & quotidie tñ multis horis in balneo desideant, nec satis habent semel exulcerari, et sanari: sed bis aut ter cutis exulcerationem sibi repetendã putant. Ego pro morborum, virium, ætatis, sexus, & aliarum circunstantiarum discrimine, alijs paucos, alijs multos dies, balneo vti consuluerim: quibusdam semel, alijs bis, aut amplius exulcerari, alijs ne semel quidem, sed paulatim, & per interualla digeri.

Ipsius thermarum aquæ potum paucis cõcesserim, nisi ꝑparce bibatur ad sitim tollendã, quam tollit etiam feruida è fistulis hausta. Ad thoracis morbos forte profuerit, sed stomachũ et ventriculum debilitat: & renes ac ventres quorundam nimium dilatat, vt crassa etiã materia, interdum sanguinolenta admittatur. Sunt qui alui ciendæ gratia bibant, sed illi copiosius bibere debebant & inambulare, vt supra dictũ est. Iam ista vulgi persuasio stolida & absq; ratione est, qua plurimi dictitãt, morbum quẽuis in balneis ortum ab ijsdem curari. Quanq̃.n. fieri põt vt balneum morbos quosdam in corpore latitãtes prodat & excitet, ac eorundẽ materiam postea consumat, (vt & comitialis morbus à quibusdã remedijs, et proditur & curatur:) plurimi tñ morbi à malo victu alijsq́; causis inter balneãdum oriri possunt, quos balnea nunq̃ curarint. Serpẽtes nõnunq̃ in aquis istis calidis reperiuntur, p̃sertim in atrij posterioris, vt vocant, alueo vltimo aut penultimo: sed neminem vnquam ab eis læsum audiui.

Vulgo dicunt satis vsum balneo, cui aqua pauca, in volam exceptam statim exiccatur. Quòd si aqua balnei in primo ĩgressu aliquis vri videatur, & mordicari, sed ad breue tempus, tum frigere incipiat, illi suadetur vt mature balneo vti desinat, ne lædatur, tanq̃ iam satis aut nimium vsus. Cute in summis digitorum pulpis corrugãte, per singulos ingressus moræ in balneo sufficientis notam faciunt aliqui, (quanq̃ & apud Guainerium eã reperi, qui Sicciores & imbecilliores nõ diutius immorari vult:) sed nimis crasse. Mos est in thermis istis, vt plurimi qui eis vtuntur, venas quasdam superficiarias in dorso incidant, præsertim cõtra renum & lumborum dolores. Sunt autẽ venæ illæ geminæ, digitis circiter quatuor supra orrhopygium sitæ, binis vero digitis à spina dorsi distantes, vtrinq; singulę, perq̃exiguę & difficiles inuentu, cũ ligari & vrgeri non possint: itaq; scalpellus nõnullis quater aut quinquies adigitur, priusquam tangantur.

De thermis Fabaris ex Cosmographia Seb. Munsteri.

Monasterium Fabariense ordinis S. Benedicti, situm est in Rhetia, & dioecesi Curiensi. Distat autem à Curia secundum descensum Rheni duobus milliaribus Germanicis, in alto monte extructum, quo cũ ascenderis, patet magna planicies cũ amoenis pratis, syluis opacis, & largissimis fontibus. ab illa planicie montes vtrinq; in coelum ascẽdunt, quos separat profundissima & præceps vallis, ꝑ quam perfluit horrendo strepitu amnis glacialis, qui Ragatij prorũpens ex conualle, recta petit Rhenum. spacio vnius ferè horæ pedestris itineris versus meridiẽ, inueniuntur thermæ iuxta dictam glacialem aquã prodeũtes ex petris in ima valle inter altos & coniunctissimos montes dep̄rehensę ante trecentos annos à venatore quodã. Ascẽdunt ibi à ripis decurrentis amnis horrenda & alta saxa, infra iuxta amnẽ ferè coniuncta, in medio vero plurimum excauata, & supra rursum recuruata & ad se ipsa inclinata, in medio spaciosum efficiẽtia sinum, ĩtra quẽ & hodie tres, aut quatuor extructę sunt domunculę obscuræ, haud multũ supra glacialẽ aquã fulcris substentatæ, ad quẽ locum olim nemo descẽdere poterat citra adminiculũ longissimi funis aut scalæ dependentis. oĩs quidem hic thermarum locus intra petras conclusus est ceu in ĩmensa spelunca, relicta superne inter oppositas petras ingenti rima, quę sole in meridie constituto demittit deorsum fulgorẽ radiorum ad horam vnam, idq́; tempore æstiuo quando sol supremos hemispherij tenet gradus. tanta alioqui obscuritas est in voragine illa, vt meridie ferè opus sit lumine. in ea petra quę orientem versus instar muri erigitur (non.n. tantum excauatur, quantum oppositus paries) facta sunt gradatim magna & profunda foramina, & in ea inserta valida ligna, quibus ad longitudinem quinq; aut sex cubitorum prominentibus, trabes secundum longum & latum imposite, pontẽ struunt, per quem hodie sensim ascẽdunt & descendunt tum homines, tum equi, sine vllo periculo.

Aquæ harum thermarum calidæ sunt, sed non feruent. fluxus earum æstate media tantus est, vt pro duobus millibus hominum satis eructaret aquarum, si spacium eis in satis ampla planicie daretur. nunc in tanta angustia vix centum hominibus patet locus. est.n. capsa in qua homines balneaturi sedent, sculpta in lapide, adhęrẽte saxo erecto. sedent isthic homines thermis fruituri in tenebris atq; Acheronte. Aqua prorsus pura et nitida est, ab auri et çupri minera originem trahens,

trahens, nec habet vllum sulfuris aut nitri fœtorem. incipit erumpere verno, & desinit post autumnũ. crescit cum herbis, & rursus languescit cum eis. vires habet perquã efficaces. Quosdam morbos curat nouem aut decem diebus, alios duodecim aut quindecim, iuxta cõplexionum varietatem, & personarum, agrestem educationem, accuratamq́; ac negligentem balneãdi rationem. tollit quãuis membrorum contractionem ac dissolutionem, quam induxit vel ira, vel vinum. Aufert quoque tremorem manuum & crurum: item arthriticam, chiragram, & lassitudinem mẽbrorum: aut cum mẽbra defectu succi extenuantur. abigit inueteratas febres, atq; eos morbos qui ad icterum degenerant. curat calculum renum, vitia renum & vesicæ, omnesq́; occultos affectus & intercutaneos, vt sunt scabies, psora, impetigo, asperitas squamosa, & similes sordes cum cutis pruritu. Item sanat omnia vlcera aperta, quæ sub genibus in cruribus exoriuntur, cancrum, fistulam, vlcera suppurata, & apostemata pectoris. curat etiã omnia non bene curata vulnera, præsertim quę pręcipitanter curantur, priusq̃ naturalis caro succreuerit. crurũ fracturas non bene sanatas curat: item eneruata ac luxata per ruinam aut torturam membra, punctiones & vulnera ex sagitta aut bombarda relicta: concretum ex casu, impulsu aut ictu sanguinem, membraque frigore emortua. conducit & dolori capitis. vegetat memoriam, visum roborat & auditũ, aperit oppletiones. i. obstructiones cerebri & neruorum, quales sunt morbus caducus, apoplexia, spasmus, &c. Huc vsq; Munsterus.

Ego etiam ipse has thermas inuisi & per biduum vti volui. sunt autẽ ferè tepidæ, si ad alias thermas conferantur, ita moderate tamen calidæ, vt neq; frigeant in eis balneantes, neque caleant aut sudent. In cratere, quem bene amplum & profundum habent, plus caloris est. ex odore, colore aut sapore, cuius metalli vis in eis excellat, indicare non est: sed neq; innatat aut subsidit quicquam, vnde conijcere liceat quicquam certi. ego lapidem bene grauem ĩ superiore balneo (quod minus et obscurus est ĩ imo rupis recessu) inuẽtum, mecum abstuli, quem aurifaber apud nos vir bonus & in arte sua peritissimus, cum ad ignem examinasset, nõnihil auri sed modicum, continere, mihi asseruit. Quidam qui gallico morbo & paralysi laborauerat, his thermis vsus, non sanatum se quidẽ, sed melius inde habuisse mihi retulit: & ex aquæ earum potu aliquando sanguineam vrinam sibi excretam.

Germanię thermarũ merito sibi primas vendicant thermæ in Curiensi diœcesi sitæ, Pfæfersbad. Constant mixtura auri, sulfuris et nitri. Harum aqua non continuo manat, sed tertio die Maij erumpit, decimo vero quarto Septembris iterum sese subducit, mirifice doloribus capitis confert, memoriam roborat, visum auditumq́; acuit: cerebri obstructiones ac neruorum aufert, articulorum doloribus, vlceribus, fracturisque ossium succurrit. Fuchsius.

Thermæ fabariæ ab ortu fluminis Rheni decem fermè passuum millibus distare videntur, prope quas D. Benedicti monasterium extructum est, in cuius Annalibus legitur thermas illas olim scaturijsse in altissimi montis sinu, & ducentis postea annis amissas, tandem interuenandum profundissima in valle (vbi nunc sunt) fortuito repertas. Per maiorem anni partem deficiunt, æstiuali tamen tempore per duos tresue menses nobis apparent. Præ cæteris mundi thermis auro comparãtur, cum sit purissima earum aqua, nitidissimaq́;. calidis ac frigidis temperamentis & ætati conuenire iudicantur omni, in gustu delectabiles. & tametsi de auri minera oriantur, oportet vt ab igne perpetuo naturaliter ardente foueantur, quem quidem alumine & nitro in terræ venis ali conijcimus. Attingũt tamen nihilominus auri venas. aureæ quidem micæ in Rheni etiam propinqui fluminis ripis illic inueniuntur in arenis, ab illis qui perquirere ac rite abluere norunt. Hæ aquæ balneantibus neque torporem neque lassitudinem inducunt. Solent autem per sex aut septem dies immorari.

Podagram, chiragram, & omnem arthriticam passionem, calidam saltem, repellũt. capitis neruorum obstructiones aperiunt, visum mirifice reficiunt. In multis præsertim frigidi temperamenti hominibus, carnis stimulos ad tempus extinguunt, & potentes impotentiores reddunt. (Hoc ita fieri ipse etiam ab vno & altero huius balnei vsu sic affecto audiui). vina eo in loco & si generosa sint, nimiam sitim tamẽ aut fastidium cibi, nisi quis bibendo modum excedat, nõ inducunt. vulnerum etiam cicatrices tollũt, & ex vulneribus contractas rugas & curuaturas membrorum, læsasq́; iuncturas emendant. memoriam defessam aut morbis læsam, mirabiliter restaurant. In summa vix quemq̃ absque fructu dimittunt. Gundelfingerus.

Scripsit de his thermis Germanice libellum apud nos excusum Theophrastus Paracelsus empiricus, vbi eas prodesse scribit membris contractis ob iram, vinum aut colicam. tremori ex ira, victu inordinato, frigore, arthritidi omni,

coxarum

coxarum & dorsi doloribus. lassitudini ex calore aut labore. membrisq; quæ alimentum non sentiunt. omnibus morbis ad auriginem inclinantibus, aut à bile prouenientibus cum apostematis internis. febribus chronicis, præsertim quartanis, paralysi & diabete, si tertio repotantur. omnibus morbis muliebribus. calculo rubeo & albo & in vesica concreto. omnibus renũ & vesicæ vitijs. ad omnem scabiem. omni vlcerum generi in cruribus, siue sub genibus, & crurum vitio quod Germani vulgo ab humore effluente olearium vocãt, (hanc huius balnei vim ipse etiam à multis expertis accepi,) fistulis cuniculosis & alijs malignis inueteratisq; etiam ex Gallico morbo vlceribus, cancris, mamillarum abscessibus. vulneribus male vel ante tempus sanatis, quę rursus aperit & præparat perfectæ curationi. fracturis, luxatis, conuulsis, sugillatis. membris refrigeratis calorem restituere. nocere leprosis seu elephantiacis, hydropicis, grauidis, morbis inueteratis & abscessibus internis, epilepticis, ad diarrhœã vel colicã, pnis ex ira. hęc ille.

Fabarię aquę omni temperamento, calido & frigido conueniunt, concoctionem iuuant, podagræ & omni arthritidi vtiles, auditum purgant, visum acuunt, malos humores in corpore dispersos expellũt. christalli instar limpidę sunt, quare & bibuntur, & cibi cum eis coquuntur. Ioa. Folzius. Thermæ Fauarianæ intra trecentos annos repertę sunt per venatorem quendam, qui ex familia sua Vogler vocatus fuit: hic insecutus pullos coruorũ syluaticorum (aliqui saxatiles vocant, quòd in rupibus & antiquis turribus nidulentur) peruenit in niuium desertum, descendensq; in profundum montiũ hyatum, ĩuenit aquas calidas, Aegidius Tschudus in libro de Alpinis gentibus ædito anno Dñi 1538.

De Fiderio fonte balneorum frigido.

Prętigoia vallis est Rhetorũ, Rhetigoia olim dicta à monte Rheticone, quatuor milliarium Germanicorũ longitudine extensa. In eius medio supra villam Fideris sunt aquæ aluminosæ, acidulæ, quibus calefactis balnei loco vtuntur non tantum incolæ & vicini, sed etiã qui longe habitant ad imbecilles stomachos & ægre concoquentes: item ad excreationes sanguinis, febres & abundantes menses. Munsterus.

Hoc balneum etiam ipse ingressus sum experiundi gratia. situm est loco aspero inter montes, cum diuersorio parum instructo. aqua ex puteo hauritur frigidissima & clara, sed cum inferbuit, turbatur & crassescit, vt lactis ferè substantiam coloremq; referat. feruenti spuma multa et crassa adimitur, quæ siccata puluerẽ album reddit, vlceribus siccandis vtilem, sed turbantur & albescunt aliæ etiam aquę medicatę fontinm frigidorum pleræq; omnes, ni fallor, cum ad ignẽ ebulliunt. sponte vero calidę omnes sunt claræ, nisi ꝙ quędam certis temporibus turbantur aut inficiuntur abundantibus metallis, aut medicamentis alijs subterraneis, quę aquis vires suppeditant. bibunt hanc aquam qui balneis vtuntur, quibus grata est, & frigiditate sua & sapore acido, fermè vinoso, vinum acerbum referente. prę ter cætera cõuenire videt̃ arthriticis sanguineis aut biliosis, alijsq; similis temperamenti morbis.

Ego machinã eius loci maxime admiratus, qua è puteo aqua hauritur, rota per defluentem è canali aquam riui montani impulsa, & deprimente ac eleuante vicissim suo motu hastam immissam tubo in puteũ demisso, cuius hastę ima pars orbe ligneo inserto & corio circumaffixo, tubi capacitatem accurate implet. itaq; eleuata hasta aquã secum educit, vt iam in plerisq; apud nos puteis fit, hastam cum loro aut baculo attracto, subinde eleuando. Hoc vero in hac machina rarum & artificiosum est, quòd aqua sic hausta è puteo, & in canalem proprium effusa, in lebetem ingentem defluit vbi calefiat, quem cum impleuerit fluere desinit, ita vt lebes semper sit plenus, nec vnq̃ redundet. quę omnia solo machinæ artificio, nulla ministri opera accedente fiunt. nam cum plenus est lebes, aqua riui montani rotam impellens fluere desinit, ligno quodam in canalem immisso impedita, quod pendet à baculis quibusdam. nam in summo lebete tabula quædam lignea est, ijsdem baculis in medio copulata, quos erigit altius cum plenus est lebes, erecta autem baculorum pars anterior supra lebetem, deprimit posteriorem, à cuius ligno ita canalis obstruitur. sed hęc omnia clarius intelligentur ex adiecta figura.

A Locus in quo aqua Balnei hauritur è puteo.
B Rota quam riuus montanus impellit.
C Canalis ligneus.
D Aqua defluens è riuo montano impellens Rotam.
E Aqua riui montani seorsum defluens quando non impellit rotam.
F Hastæ immissæ quæ implent tubos.
G Tubi in puteum demissi.
H Orbis ligneus.
I Corius circumaffixus.
K Canalis ex quo aqua effunditur.
L Lebes in quo calefit aqua.
M Lignum quod est operculum impediens riuum montanum.
N Baculum præcipuũ quod sustinet Cyconiam.
O Tabula quæ lebetem operit.
P Baculum paruum infixum operculo Lebetis.

Cum per alpes ante annos aliquot in Italiam transirem, medio ferè itinere inter Curiam & Clauennam, si bene memini, in monte Speluca thermas esse audiui natura calentes.

De thermis Brigensibus apud Valesios, ex Seb. Munsteri Cosmographia.

Est valde amœnus locus circa thermas Brigenses, interceptus montibus & Rhodano fluuio. A septentrione incumbit thermis mons altus & præceps, ex cuius radice & petræ scissura promanat vena tenuis aquarum calidarum, quæ tribus canalibus deducitur in tres capsas, quarū quæq; capax est quindecim aut sexdecim hominum. Est autem aqua illa in prima scaturigine non calidior quàm corpus humanum ferre posit. Illud mirabile & iucundum visu, quòd ex eadem petrarum scissura, riuulus aquæ frigidæ manat. Aqua illa tota sulfurea est, salubris & efficax his, qui externas in corpore habent plagas & corrosiones. Conducit & surdis atque tinnientibus auribus, spasmo, tremori & catarrho. Item scabiosis & vlcerosis, atque sterilibus fœminis. Vis eius quatuor mensibus, Aprili, Maio, Septembri, & Octobri maximè commendatur. Nocet ijs q̄ capite & corpore debili sunt, & qui iecore ac renibus calidis sunt, & febrientibus.

De thermis Leucensibus apud Valesios, ex eodem opere.

Hæ quoque thermæ loco satis amœno sitæ, circumquaq; multa habent prata, & ad septentrionem altissima saxa & clausuram montium. Ad meridiem vero vallis est, per quam venitur ad oppidum Leuc, itinere sesquihoræ à thermis distans. Sunt autē thermæ illæ multarum aquarum, tamque calidæ vt oua posint elixari in eis. Coherent in medio pratorum in modum vici aliquot hospitia & domus cum sacello, & vndiq; ferè consurgunt in cœlum montes & horrenda saxa, qui locum istum sic claudūt, vt nullibi pateat exitus sine ingenti labore & sudore, præterq̄ ad oppidum Leuc vt iam diximus, ad quod inter montes lenis & perpetuus est descensus. Orientem versus mons sensim ascēdit cum amœnis pratis. Illic multi aquarū calidarum fontes sunt, spacio vnius aut alterius iactus lapidis distantes. Maior tñ & præcipua vis aquarū erumpit in ipso vico, quæ tanta est, vt ingētem rotam molarem, suo impetu circūagere poset. Media pars riui per canales deducitur ad capsas sex aut octo, quæ magnæ sunt instar mediocrium viuariorum, reliqua defluit & perit sine vsu. Per capsas intelligo hic loca ampla in terra excauata,

D lapidibus constrata & quadruplici muro parietū loco clausa atq; gypso oblita. Ab eruptione istius scaturiginis ad iactum bombardæ, versus mōtem orientalem, profluit alia vena aquarum calidarum, qua vtūtur leprosi. Hinc per iactum balistæ alius fons calidus est, paulo copiosior. is petitur à multis qui in inferioribus thermis eò vsq; iam balneo indulserūt, vt cutis scabra opus habeat resectione & curatione. Cæterum omnes istę aquæ, vbiq; eiusdem sunt caliditatis, quę quidem tanta est vt digitum immergere posis, sed non diu in eis tenere. Ad iactum balistæ ab ista vena, ad dextram scaturiunt frigidissimi & optimi fontes, ex quibus maior mense Septembri penitus euanescit, & sequente Maio rursus erumpit. Est aqua harum thermarum limpida & grata, carens omni fœtore: vt quæ nihil sul-

E furis habeat, sed cupri & æris multum. Confluit illuc per æstatem, etiam e remotis locis, magna multitudo hominum, & nisi obstaret portentosa montium altitudo, quos necesse est magna cum difficultate superari, longè maior q̄ pro loci & hospitiorum capacitate numerus hominū futurus eset. Aiunt autem aquam illam prodesse obscuris & lippientibus oculis, spasmo, catarrho & fluxui narium, debilitati pulmonis, & languescenti stomacho. Roborat facultatē concoquentem, & appetitum excitat. Medetur dolori splenis atq; hepatis, & curat vlcerosa crura. Prodest quoq; podagricis, & cōsolidat ossa confracta. In summa, succurrit omnibus frigidis & humidis morbis, siccis & calidis obest. calfacit, exiccat, abstergit, resoluit & cōstringit. Salubris est paralyticis, & his qui destituuntur vsu mem-

F brorum, qui neruis, partibusq; neruosis sunt debilitati. Prægnantes quidem mulieres iubentur abstinere ab ea, ne vel potent, aut abluantur ea. Hydropicis & calculosis dicit̄ pdesse: sicut & illis q̄ laborāt calculo vesicę & dolore colico. Vterū in mulierib⁹ debilitatum confirmat, & soluit aluum bibentiū. Deniq; inueteratas & vlcerosas crurium plagas, & cicatrices vbiuis male sanatas aperit & perfecte curat.

His thermis & ipse olim vsus sum per dies ferè viginti, & plurimum eas tum calefacere, tum siccare, partesque neruosas roborare expertus sum. Mulier quædam icterica, me præsente, ac disuadente eis vsa, intra paucos dies obijt.

Thermæ Valesienses Sedunensis diœcesis, odorem, saporem, caloremque à cupro trahunt. per diem crebro alterantur, iam luti, iam argillę colorem referentes, ac rursus ad pristinam reuertentes claritatem. corruptum corporis temperamentum emendant: auribus, renibus & colicæ conferunt.

conferunt. ventriculum nimis humidum iuuãt eundem ieiunum abstergunt, & à ciborum fecibus purgant. ventrem potæ soluunt, sed stranguriam mouent. Pituitam & humores putridos exigunt: splenis dolores & apostemata curant. Deniq; si ritè vsurpẽtur, omnes corporis partes confirmant & emendant. Apparet autem eum de Leuceris thermis loqui, quæ maiores celebrioresq; sunt Brigeris, & cuvires etiam easdem eis adscribit quæ Leuceris tribui solent. pro magna ex parte constant, nõ sulfure vt illæ. Quod autem tum hic, scribunt aquę colorem in eis crebro per diẽ mutari ipse cum adessem Augusto mense non obseruaui: fieri tamen potest vt alio anni tempore id contingat: aut olim ita contigerit, cum illi scriberent. Folzius addit membrorum lassitudinem vsu earum tolli, & initium leprę in quibusdam curari.

De alijs quibusdam balneis Heluetiæ, quæ calefiunt.

Hactenus de thermis Heluetiorum. i. sponte naturæ calidis aquis scripsi, & inter eas de Fiderijs quoq; quãquam frigidis aquis, ꝙ solę illæ frigidarum quæ ad balnea adhibẽtur, celeberrimę maximeq; medicatæ sint. Nunc cæteras aliquot frigidas commemorabo. Sunt autem multę huiusmodi in nostris regionibus, vtpote mõtanis, & gente balneorum studiosa. ego hic paucas nominabo, quæ in præsentia in mentem veniunt, ꝙ vel ipse viderim, vel ab alijs audierim. Primum igitur ĩ agro Tigurino nostro balnea sunt quæ à pago Vrdorfia nominantur, splẽdide constructa, ex tribus fontibus (qui in prato vliginoso parum distãte oriuntur) aqua in vnum collecta, quæ iuxta diuersorium è fontis fistula per scapum ligneũ exilit copiosa, frigidissima, dulcis. Horum trium fontium, vnum aiunt sulfuris aliquid cõtinere, alterum aluminis, tertium cupri. sed si quid tale continent, id perexiguũ est. Prosunt hæc balnea febribus, præsertim tertianis. calculum pellunt, refrigerant & humectant, & iuuenibus macilentis bonam corporis habitudinem conciliant. Transmontem quẽ Albium vocamus, duarum vel pauloplus horarum itinere ab vrbe, balnea sunt Eugesta (Oeugst vulgo) dicta, in veteribus quibusdam instrumentis fons salutaris, der heilbrũnen. Videtur autem nonnihil argillæ, fortassis & gypsi, his aquis misceri, quare & lintea in eis abluta candidiora fiunt. refrigerant & exiccant: quamobrem sanant vlcera etiam antiqua.

Balneum, cui à vulturibus nomẽ, supra Gromingam oppidulum, præter cætera podagricis vtile existimatur, & nonnihil aluminis continere: vt & balneum Hindereggæ, quod nunc abolitum est.

Balneum, quod aliqui à lactis crema nominãt, das nijdelbad paulo supra pagum, cui nomen à templo in monte sito, oritur ex puteo quodam in sylua vliginosa effosso. aqua sulfur olet, satis fœtida, & qua fluit, rubiginem quandam relinquit. Hoc aliquãdiu intermissum, nuper iterum à rusticis eius loci accolis frequẽtari cœpit, tanq̃ aduersus scabiem & febres vtile. an vere sulfur cõtineat, incertus sum. pleræq;.n. aquæ locis vliginosis ortæ, præsertim in puteis, similem odorem sulfureum & fœtentem reddunt.

In ditione Solodurensium balneæ sunt Lostorfiæ à pago dictæ, qui milliari Germanico distat ab oppido Arouia. Qua fluit earum aqua illic hyeme niues nullæ sunt. ęstate ferè tepida est, ideoq; ingrata potu. vidi puluerẽ album, quem ciuis noster balneis illis vsus, è spuma bullientis aquæ siccata attulerat. Prope hunc locũ in monte quodam specus in terram profundissime descendit. Non procul Solodoro etiam olim celebre balneum fuit, nunc vt audio collapsum.

Alfaneia vocatur vallis quædam ad Elselam (fluuium puto sic dictum) quæ à Curia ciuitate tribus milliaribus distat, aquam sulfure abũdantem eẽ audio, cui iniecti aut illapsi surculi lignei crasso quodam ceu ex argilla cortice circundantur. Item in loco Schamps appellato non procul ab ortu Rheni, aquam rubicundam esse, cupri qualitate imbutam. Supra oppidum quod coruorum villam nominant, fons est quem Cęruleum appellant, balneorum gratia frequentari solitus: & alius prope Scaphusiam, Oestuij appellant: alius in supiore parte regionis Toggenburg, noĩe Enet buel: alius in Lucernensi agro Knuteuilla: alius in monte quodam Tugiẽsium: alius in monte qui milliari vno à Basilea distat.

DE THERMIS GERMANIAE ordine literarum,

LIBER SECVNDVS.

Ntegastam vocãt fontem prope Opponauam oppidulũ non procul Argẽtina, cui permixtum est alumen, nitrum & sulfur. cerebrum et renes purgat, multos superfluos humores expellit per vrinam & aluum aliosq; corporis meatus, & præ alijs thermis prauos abscessus & vetera vlcera curat, sed stoma-

cho

cho nocet ob nimiam salsedinem, & naturalem corporis humiditatem, consumit cibi fastidium & sitim inducit. [illegible]

De thermis Aquisgrani, quæ ciuitas in Germania vulgo Ach nominatur.

Aquisgranum ante sua tempora destructum Carolus magnus reparauit, sicut quodam in loco idem in hanc sententiam scribit. Cum vice quadam pro mea consuetudine venandi gratia egrederer, venissemq́; in opacam syluam, sequestratus à comitibus meis inueni originem thermarum, atq; palatiorum, quę olim Granus, vnus ex Romanis prĩcipibus, frater Neronis et Agrippæ primum construxerat, & iam vetustate quadam collapsa erãt, spinisq́; & vepribus obducta. Hæc ego rursus reparaui atq; resarciui & cætera.

Cum olim Romani frequentes stationes facerent apud Vbios, Granus ille veniens ad eum locum vbi hodie est oppidulum Aquense, inuenit aquas calidas, imo feruentes in loco plano, cœpitq́; ibi condere ciuitatem, & imposuit illi nomen ab aquis à se inuentis atque à nomine suo. Munsterus.

Thermarum quæ in Aucou sunt prope Rotenburgum ad Nicerum sitũ, similis prope mixtura est, quæ Geppingensium acidarum, copiosiore tamen sulfuris portione constant, ideoque minus prioribus acidæ, quo etiam nomine calidiores existunt, maioriq́; exiccandi eorum quæ in partium cauitatibus delitescũt facultate præditæ. Fuchsius.

B Bada oppidum est Austriæ sic dictum à thermis de quibus latine scripsit [illegible], cui⁹ liber Georgius Vuagner Germanice reddidit, inde ego q̃ hinc subijciũtur trãstuli.

Hæ thermæ multum sulfuris habent (quamuis id in destillatæ aquæ fœcibus non reperiatur) & nitri quoq; non parum, aluminis vero (vt videtur) modicum. Prosunt neruis humidis, paralyticis, in declinatione: surditati, flatui & sibilo aurium: cephalęæ phlegmaticę, vertigini & phlegmati capitis per embrocham .i. perfusionem ex alto, si purgationes vniuersales & topicæ aliæ pręcesserint. aliter enim periculum foret paralysis aut ophthalmiæ. Memoriã amissam restaurant: thoraci phlegmatico medentur: incidunt & attenuant pituitam in potu, quæ tamẽ stomachum lædit & appetitum. Hepati frigido & humido subueniunt, hydropicis, & matrici phlegmaticæ vel duræ. Menses prouocant, fluorẽ vteri album consumunt. Intestinis, vt etiam stomacho & ventriculo nõ prosunt, nec vteri substantiæ, sed neque malignis & calidis & serpentibus

D abscessibus, vt erysipelatis & cancris. Conducũt podagræ phlegmaticæ, quæ non diu durauit: lędunt eam quæ diu durauerit, debilitatis scilicet inde iũcturis & humore plenis. sed & tenuiores tantum humores in eis consumit, cæteros magis indurat. His balneis vti prohibentur cholerici, febriẽtes, macri, pueri, senes: grauidæ nisi instante partu, ad eum facilitandum: emolliunt enim: aliter obsunt, & menses mouẽt. Homines pleni non satis purgati thermarum vsu (non harũ tantum sed quarumuis) incidunt aliquando in epilepsiam, apoplexiam, colicam, podagram, scabiem, morbum gallicũ &c. Qui à cibo statim balneantur sæpe obnoxij reddũtur febribus, calculo renũ, podagræ & apostematis. Inter menses autem salubriores pro istarum thermarum vsu habentur, Iunius, Iulius, Augustus, et Septẽber. De thermis Badarũ Marchiõis vide in M.

E In Baioaria sunt thermæ quas Gastein nominant, quibus vehemẽs astrictoria facultas inest, ideoq́; omnia corporis excrementa dissipant & absumunt. fęcunditatis facilitatem pariũt, & ne abortiant grauidæ, prohibent.

Thermæ etiam sunt apud Abudiacum (vulgo Abach) Baioarię castellum supra Reginoburgum, quæ sulfuris, aluminis & nitri mixturam obtinent. Odore oua frixa referunt. Facultates earundem, vt reliquarum, ex ijs quæ dicta sunt, abunde constant. Fuchsius.

Thermarum Carolinarum in Boemia encomium scripsit Gaspar Bruschius. Ge. Agricola vocat eas aquas calidas Caroli quarti, & adeo feruere scribit, vt animantes, siquæ immergantur, glabras reddant.

F Apud Elenbogium in Boemia oppidũ thermæ, sulfuris & aluminis mixturam obtinẽt. Harum facultates ex iam commemoratis satis notę sunt. Fuchsius. De his thermis inuenio scripsisse Vuencesleaum Peyer.

Ioãnes Folzius balnea apud Egram (id fluuij & adiacentis oppidi nomẽ est in primo Boemię aditu) ad dorsi & coxendicum dolores, & membra paralytica, aut contracta, aliosq́; morbos cõplures fama vulgi celebrari scribit.

Gaspar Bruschius tradit prope Egram oppidũ acidum fontem esse vulgo Seuelingam dictum, cuius aqua salubris ac gustu delectabilis, æstiuo tempore plurimum à plebe appetitur.

Collenses thermæ, (sic dictæ. ab oppido Cell, in Nigra sylua prope Kalbam, [illegible]) mixtæ sunt alumine, cupro & modico sulfure. Succurrũt diuturnis febribus, ex pituitosis simul & biliosis humoribus ortis, vlceribus diuturnis & malignis,

malignis,articulorum doloribus,appetentię caninæ,ac præ cæteris thermis conueniunt ijs qui calido & ſicco ſunt tpamento prędıti. Fuchſius.

Eadem ferè Munſterus et inſuper,Frigidę(inquit)emanant,& proſunt ad expellendam concretam ex humoribus materiã,prauam & phlegmaticam ventriculi temperiem emendant. vulnera ſanãt,& alias incurabilia vlcera. fluxus conſtringunt. Ioannes Folzius author eſt, vulgo ferri,ſiqs regio morbo efficiatur et contabeſcat, illum niſi intra quatuordecim dies huius balnei vſu reſtituatur,eo morbo periturum.

In finibus lacus Podamici, quem Cõſtantienſem vocant,thermæ habentur Embs dictæ, aluminis & nitri mixtura participantes.Conferunt doloribus capitis, neruorum reſolutionibus, à coli doloribus factis,& vlceribus malignis. hæc Fuchſius.

Alias Emſenſes thermas in ditione Epiſcopi Treuerenſis ſitas, non procul Confluentia, Ioã. Dryander ſcripſit libro Germanicę ędito,vbi in prębfatione ad Epiſcopum,Bertricenſes etiã thermas & acidos aliquos fontes in ditione ipſius ſitos,deſcripturum ſe pollicetur, quod an adhuc præſtiterit neſcio. Emſenſes thermæ(inquit Dryander)ſulfure,alumine & ſale conſtant. calefaciunt & ſiccant. neruos & articulos calefaciunt & expurgant à phlegmate: itaq; arthritidi & podagræ reſiſtunt. ſpaſmi,torporis & paralyſis materiam cõſumunt. colicæ & ventris fluxui medẽtur:calculos renum comminuunt.vterum calefaciunt,& eo nomine fœcundiores reddunt mulieres.vlcera antiqua, quibus frigidi humores iunguntur, curant, & ſcabiem abſtergunt. Ioannes Folzius Emſenſes thermas voluptatis gratia magis quàm ſanitatis frequentari ſcribit: exiccari ab eis humores fluẽtes & ſcabiẽ curari.

In Alſatia prope Geberſvueiler thermæ ſunt quæ ex mixtura aluminis,nitri & ferri conſtant. Opitulantur lienoſis, quartana laborãtibus,vlceribus ſordidis & oĩbus vitijs cutis. Fuchſius.

In Sueuia duæ ſunt acidulæ,vna prope Goppingam vrbem ad fluuiũ Vilſum, altera ad Kalbam oppidum in pago quodam. Ge. Agricola.

In Vuirtenbergenſi ducatu ad Goppingam oppidũ thermæ ſunt q̃ Germanice Saurbrunn, hoc eſt acidus fons appellantur.ex acidis,quibus exigua ſulfuris acceſſit portio, harum mixtura cõſtat.Proſunt partibus corporis luxatis, ideoq; ventriculum ac iecur potiſſimum corroborant. hydropicis & regio morbo correptis, humoribus putrefactis,voluuloq; opitulantur.Lumbricos quoque ſi bibantur, enecant. Fuchſius.

Amaræ(acidę potius)aquæ Geppingẽſes hepati & iecori obſtructis medentur: item hydropicis,ictericis, & tertiana febri affectis. appetitum excitant. Munſterus.

Audio has aquas etiam copioſe potas nemini obeſſe,& ab accolis plurimum appeti, ideoque ad vicinos pagos in dolijs vehi.

Marchionatus Badẽſis in ſupiore Germania ĩter Rhenũ & ſyluã Nigram ſeu Martianã ſitus, oppidum p̃cipuum habet Baden, hoc ẽ balneas ſiue thermas,quæ olim ibi fuerunt repertæ, atq; inde tota regio denominata eſt. Munſterus.

M. Aurelius Antoninus(qui vixit circa annũ Chriſti.126.)in hac regione olim proconſul fuit, vt repertum in ea epigramma teſtatur.in harum thermarum ſcaturigine oua coquũtur, adeo feruent,& ſuum ſetæ & alitum plumæ reſoluũtur, Gundelfingerus,& poſt eum Agricola & Munſterus.Quanq̃ vero tãtopere ferueant, homines tñ eis vtentes, vix quinq; aut ſex ſeptimanis balneando ſe abſoluunt. ſulfuris.n.viribus carent, nitro & alumine abundant. Gundelfingerus.

Balnea iſta mirę ſunt efficacię. Mixtura eorũ ex ſulfure,ſale & alumine exiſtit.conferunt difficile ſpirantibus & aſthmaticis doloribus articulorũ & podagrę à frigidis humoribus ortis, hydropicis,vteri morbis frigidis,albis potiſſimum mẽſibus,conceptionẽ promouẽt, ſterilitatem q; remouẽt.In ſumma vteri malis frigidis & humidis præ cæteris balneis mirifice conueniunt. vlceribus & cutis vitijs medentur. Fuchſius.

Munſterus eadem ferè ſcribit,& inſuper:Auxiliantur(inquit)aduerſus anguſtiam pectoris,q̃ ex frigidis à capite fluxionibus prouenerit.Proſunt humidis oculis, tinnientibus auribus, tremulis & dormitãtibus membris,ſpaſmo & alijs morbis,vitijſq; neruorum frigidis & humidis: itẽ illis quorũ ventriculus frigidior humidiorq; eſt,& male concoquentibus:hepaticis & ſplenicis ex cauſa frigida:cachecticis vel quos hydrops cœpit ſubire,ſtrophoſis & calculoſis. Inflationẽ crurum reprimunt. ſcabiem ſanant, & plagas ſeu cicatrices puſtularum. Aiunt & podagricis præ cęteris thermis prodeſſe.

Io. Folzius hęc balnea alumine tñ cõſtare ſcribit,p̃cipuam eorũ laudem eſſe ad ſanãda vetera et humida crurũ vlcera,idq; remedium breui ab eis p̃fici,cumq; alios morbos tardiùs agãt. Proinde quinq; aut ſex ſeptimanis balneantes immorari oportere.Locum ipſum rerum omnium ad victum & voluptatem pertinẽtium copia abundare,& è longinquis regionibus adiri.

Non conſtat qñ inuenta ſit ſcaturigo therma-

rum syluestriũ, quas vulgo Vuildbad vocamus, propter asperos montes & terrã eius loci incultam: coniectura est tñ cum thermis Badensibus has quoq; inuentas. nunq̃ fuisset in tam rudi & indomita terra oppidũ constructũ, nisi tam salutares aquę Dei beneficio ibi fuissent deprehẽsæ. non feruent aquæ istæ sicut Badenses, sed sic in egressu & origine calescunt, vt facile à cute humana ferri possint, quo ad vires, easdem illis attribuit quas Fuchsius.

In Ducatu Vuirtenbergensi haud procul à Chalb. oppidulo sunt thermæ, quæ à Martiana sylua (sic Romani superiorem partem Hercynij nemoris vocant) Germanice Schuuartzuuald vuildbad, hoc est Ferinę, nominantur. constant ex sulfure, sale & alumine, vt Marchionis thermæ. Sunt tñ qui cupri & nitri mistionẽ accedere putent. vnice capitis passionibus frigidis, paralysi, conuulsioni, stupori, & similibus auxiliantur. instrumenta sensuũ roborant, tinnitum auriũ, iecoris & lienis obstructiones tollunt in hydropicis & ictero laborantibus, renũ & vesicę calculis, ventriculoq; succurrunt: appetentiã excitant, & ferè oĩa quæ Marchionis thermæ, possunt. Viris tñ magis q̃ mulieribus cõpetunt. Fuchsius. ipse aliquando has thermas ad calculos comminuendos præ cæteris omnibus laudari audiui.

Ioannes Folzius qui hunc balnei locũ rerum omnium copia satis abũdare scribit, balnei aquã & insidendo et potu vtilem esse affirmat. purgat (inquit) cerebrum, ventriculũ & intestina. paralyticis prodest. calfacit lienem frigidũ & iecur. obstructiones aperit, quare ad hydropẽ & morbum regium cõfert. ossa separata resoluit. vrinã efficaciter mouet, & calculũ renum ac vesicæ vt plurimum expellit. sed vtendũ est balneo certa ratione, ita vt initio non multum immoreris, de inde quotidie horam vnã adijcias: nunq̃ tñ vltra horas decem per diem. facile autẽ in hoc balneo insidentes manere posse ait, & iustum cibi sumẽdi tempus expectare: nimirum ꝙ non nimiũ caleat, nec nimium digerat & exhauriat corpora.

Vuildbaden in Sueuia aquæ sunt calidę, quę ex fonte tanquã lacu rotundo effluunt. Tepidę sunt, qm̃ aluminis & nitri parum habent. videntur autem sulfureę hoc argumento, quòd vtentes his balneis quindecim ferè diebus absoluuntur. sulfuri enim vis maior q̃ nitro vel alumini esse iudicatur,

Oppidum vuildbaden longe lateq; notũ est. Munsterus. nos quidem thermas sponte naturæ calidas aquas oẽs Germanice Vuildbaden syluestres balneas vocamus, quòd ferè syluestribus & montanis locis reperiantur: istæ vero per excellentiã peculiariter sic dictæ videntur.

Vberlinga oppidũ est in ripa lacus Podamici, quẽ rhenus efficit: in huius suburbio fons est, cui admistũ aiunt plũbum, cuprum, & sulfuris nonnihil: secundum aliquos ẽt aurum. Corroborat ventriculum, & membrorum lassitudini medetur. renum & vesicæ calculos, aliosq; superfluos humores expurgat, Gualtherus Ryffius.

De thermis Vuisebadensibus.

Haud procul Maguntia, vltra Rhenũ tñ, thermę sunt Vuisebadenses, quas veteres vocarunt Mattiacas, sub edito quodã colle prodeũtes, atq; ex ignitis terrę visceribus scaturientes, Munsterus. et alibi, Rhingauię (inquit) montes effundũt aquas calidissimas in loco Vuiszbaden, distant à Maguntia vno milliario, quæ thermæ à remotis frequentantur locis. Leonardus Fuchsius. Physici scribunt has aquas continere sulfur, alumen & parũ nitri. Prosunt rigidis neruis, mẽbra frigore eneruata calfaciũt. tollunt omnẽ immũditiẽ quæ cuti ex vlceribus & scabie adhęret.

E mattiacis fontibus vnus Vuiszbadæ in platea adeo feruet, vt oua in eo coqui possint, & animantes immersę glabræ reddantur. Mattiacorũ certe fontiũ feruorẽ Plinius supra fert q̃ fieri possit, cũ ait eorũ haustum triduo feruere, Ge. Agricola. Hæc balnea biliosis nocent, quibus nimiam sitim excitant, & fastidiũ cibi faciunt. nimios humores frigidos & defluxiones partium breui extrahunt & consumunt. Io. Folzius.

Vngaria (inquit Io. Folzius) multos fontes calidos & copiosos habet, quorũ aliqui in ipso Danubio scaturiunt, aquæ rotis hauriuntur in vasa in quibus bini lauare solent: ꝙ si in viuarium aliquod effluant, piscibus nihil obsunt.

In aquis calidis sulfuris in Pannonia inferiori ad Budam, pisces degunt, & in aluminosis ad Iulium Carnicũ, & in Hetruria ad Vetulonios non procul à mari, &c. Geo. Agricola.

Inter fluuios Sauum & Drauũ thermę sunt, in nullo incolarum, vtpote agrestium, pretio superiore ẽt ad Sauum loco iuxta arcem Muntparis aliæ sunt thermæ, & rursus aliæ Toblisiæ dictæ, milliari distantes, quę partes refrigeratas calefaciunt, Io. Folzius.

Corollarium de thermis diuersis, & fontibus acidis, præsertim Germaniæ, ex Ge. Agricola.

Aquę calidæ & tepidę (inquit Ge. Agricola lib. iiij. de natura eorũ quæ effluunt ex terra) in orbe terrarum multæ sunt. Etenim in Islandia fons est calidus ab Hecla monte ardente: in Britannia inter Iscalim et Ventã oppida, quę quondam

dam tenuerunt Belgæ populi:in Hiſpania Tarraconenſi Ceparorũ ſunt calidę,& alterę Authetanorũ:in Gallia Aquitanica in Tarbellis:ĩ Narbonenſi aquę Sextię Salyorũ, & in Sedur.is Brigerę & Leucerę:in Belgicę parte quę Germania inferior appellatur,quę vrbẽ nobilem Aquiſgranum dictã,condiderunt:ad confluentes vbi Moſella fluuius,qui idẽ Obrincus, Germaniam inferiorẽ à ſuperiore diuidit : in Lothoringis calidæ plũbarię:in Sequanis ad oppidũ Geberſuileram (quã maxime Sequanorũ partem Germani Alſatiam nõiant,ex veteri oppido Elcebo, vt quidam putant) : in ijſdem Sequanis ad Caſtellum quod Suiceri nunc arcem Badenſem vocant:rurſus in Sequanis Emſebada ſupra Conſtãtiam. In magna Germania Viſebada , fontes Mattiaci à veteribus nominati:inter Martianam ſyluam & Rhenum,ex quibus oppidum Bada nomen duxit:in ipſa Martiana ſylua iuxta Oppenauam oppidulum,quę nominantur Anthegaſta:in ditione Virtenbergenſi non longe ab oppido Phorcena,dictę Bildebada.ad Venetũ lacum in ſuburbio Vberlingo.ĩ Boemia Caroli quarti & Teplicę.in Miſena Volchenſteinenſes: & alterę ad Viſam pagũ.in Lygijs Hyrſepengenſes. in Vindelicia ad Abudiacum Danubianum:in Norico ad Iulium Carnicum, Villachum nunc vocant. in Pãnonia inferiori ad Budã nobile oppidum. in ipſis alpibus,& quidem Pœninis cis Rhodanum,non longe à Seduno : & alterę in Lepontijs non longe à Rheno Fabariæ dictę,&c.in Italia & alijs regionibus diuerſis,quas illic ab Agricola memoratas omitto.

Plures acidi fontes reperiuntur: ſicut in Germania vnus ad arcem , Nouã domum dictam, quæ eſt in Veſtphalia:quatuor in Cattorum regione ad Valdungam oppidũ:multi in Elbogano,vnus ad calidas Caroli quarti: alter diſtat lapidem vnum à Culma pago,qua itur Egram.ab eo non longe abſunt aliquot fontes, acidi item, dicti inſani:ꝙ aqua ebullire videatur cum ſit frigida.Ab ijſdem ad quartũ lapidem etiã Egram verſus,acidula eſt,furioſa nuncupata:quòd ebulliens magno ſonitu,tanquam tonitru quoddam effertur. Denique in ipſo penè ſuburbio Egræ oppidi eſt fons acidus.

De Plumbarijs thermis in Lothoringia.

In Lothoringię mõtanis balnea ſunt,q̃ Plumbers,quaſi plũbea ob nimirum copioſam plũbi mixturã,vocantur. Conſtãt ex plumbi , vt diximus,ſulfuris & aluminis cõmixtione. Auxiliantur malignis & curatũ difficilibus vlceribus,cancro,phagedęnis,fiſtulis,elephantię recẽs cœptę, & omnibus cutis vitijs. Horum inter Germanię balnea mentionẽ facere placuit, ꝙ ex oĩ ferè genere terrarum hoĩes illuc cõmigrent. Fuchſius.

Sunt & apud Belgas thermæ, Plumbinum (vulgo Plummers) à plumbi minera nũcupatæ, cuius qualitates & vires recipiunt. Hæ ſerpentibus,viperis,alijſq; vermibus crebro contaminantur. Præter plumbum continent etiam nitrum & alumen. vnde vires earum facile æſtimabunt medici. [illegible]

De eiſdem thermis Plumbarijs hendecaſyllabi

[illegible]

IN thermas Vogeſi iugi profectus,
Plumbi nomine quas ſolent vocare,
Merſi me liquidam ſtatim in paludem,
Diuæ numine fultus illius, qua
Fretus nauita transfretare fluctus
Inſani maris audet, & furentis
Sæuas deſpicere Africi procellas.
Et mercator ad vltimos abire
Indos non dubitat,proculq; terras
A noſtro ſequitur polo remotas,
Hæc lactat miſeros,iubetq; vitam
Morbis debilitatam, egentem, inertem,
Aerumnis,ſenio,dolore fractam,
Conſeruare tamen. Crucem hæc ferentes
Vita denique deſerit perempta:
Illa & nos leuat, à domo atque noſtris
Cara coniuge liberiſque caris,
Tam ſeſe procul vſque perſecutos
In rupes Vogeſi inuioſque montes,
Præclariſſima diua, Spes, Dearum.
Sed quæ vita ſit his locis,requirit
Si quis ſorte,mei docere verſus
Tentabunt,faciles,leues,iocoſi,
Vt res eſt quibus applicantur illi.
Primum valle lacus patet recurua
Diuerſoria quem vndequaque cingunt.
In quo fœmina,vir,puer,puella,
Pauper,nobilis,eruditus,infans,
Et tardus ſenio, & leuis iuuenta,
Quique eſt integer, & cicatricoſus,
Quique & ſaucius eſt & vlceroſus,
Sanus,morbidus, vniuerſi eodem
Vndæ membra fouent lacu calentis.
Quem circum paries datus coercet,
Paſſus qui bis habet ferè ducentos.
Hic ſub frondifero eſt videre tecto,
Conſediſſe pecunioſiores,
Conductis precio locis ſoluto.
Quæ magna vndique turba circum adhæret,
Furcis niſa, & ad vſque merſa mentum.

Necnon per vitrea m vagans paludem,
Molem & corporis & gradus labantes
Furcatis vehitur regens bacillis,
Omnis conditio, ordo, sexus, ætas.
Multi & per medium lacum natantes
Supra fluctiuagas feruntur vndas,
Hic stans eminet vsque ad vmbilicum,
Ille in gurgite se subinde mergit.
At qua fons scatet æstuans in ora,
Et labrum prope saxeum paludis,
Effœtiq; senes, anusq; siccæ,
Nigrum, debile, flaccidumq; vulgus,
Exanguis, tremula, inuenusta turba,
Obsessu loca pertinace seruat.
Cuius fons animo gelu tepescit
Pura & sordibus inquinatur vnda.
At pulchræ, nitidæ, venustæ, amœnæ,
Formosæ, cute splendida, elegantes,
Ridentes, Paphiæ nurus, puellæ,
Nutricum tenus è lacu eminentes,
Pectus lineolo super chitone
Velatæ niueum & sinus patentes,
Reddunt omnia luculenta visu,
Contactuq; suo lacum serenant.
Quarum triste oculis renidet æquor,
Et turbata hilarescit vnda vultu.
Illæ per mare complices vehuntur
Ingressuq; meant salaciore.
Flagrant lumina, pupulæ relucent,
Malæ purpureo nitent colore,
Buccæ puniceo micant rubore.
Tales paruula comparare magnis
Si fas est, Galatea te sorores
Circum Nerea congregatæ in alto
Stipant, marmoreos secantq; fluctus,
Nexæ brachia candida, at meatu
Fluctus Carpathij reciprocantur,
Et cedunt tamen obuijs deabus
Sulcos lacteolæ imprimunt papillæ,
Inous latus & femur Palæmon,
Et Glaucus comes implicant vtrinque,
Tritonesq; sonora flabra conchis
In fluctum æquoris inq; littus ædunt.
Has inter fuerit libido si cui,
Vti conditionibus licebit
Diuersis, neq; enim modi vnius, nec
Gentis sunt vitreo in lacu puellæ.
Nec tantum inter eunt viros diurnæ,
Sed noctu quoque comminus feruntur.
Talem vitam hominum fuisse credo,
Te Saturne tenente regna mundi.
Talis nunc quoque vita beluarum
Syluæ est, optima vita, sub latebris,

D *Quæ per gramina liberæ vagantur*
Nullis legibus, aut necessitate
Astrictæ, sine iure, more, ritu.
In cœtu hoc igitur locoq; tali,
Hic clamat, canit ille, ridet alter,
Alter mussitat, alter acquiescit,
Hic tussit, screat ille, ructat iste,
Iste emungitur, aut spuit, scabitue
Squamosum è cute corticem strigosa.
Est & qui queritur, dolet, gemiscit.
Quidam laudat aquas, docetq; quanto
Paruo tempore sit malo leuatus,
Ostenditq; manum pedemué læsum.
Quidam nil sibi profuisse dicit
Sæuusq; immeritam execratur vndam.
Ast parte ex alia cibus petenti
Aut potus datur aridæq; fauces,
E *Sub limphæ irriguo eluuntur amne,*
Quæ de vertice ducta montis alti
Mille à passibus & ferè trecentis
Aestum mitigat igneumq; flumen.
Extra sed domibus lacum sub ipsis
Potant, aut epulantur, aut choreas
Lætantes agitant, ibi quiescit
Et somnum capit ille fessus. alter
In syluas abit & nemus propinquum,
Ortus per iuga fontiumq; quærit.
Est qui languidus expetit salutem,
Atq; æger medicam manum requirit.
Est & qui moritur, forasq; fertur
Hæredem monachum miser relinquens.
Hæredem omnibus excerabilem, & qui
Hæres legitimus suusq; quodam,
Cuiusq; est, veteri loci instituto.
F *Sic vita his agitur locis, at æra*
Inter deminuuntur hæc, inanis
Et fit perula tenuium, ergo lautos
Illautosq; simul redire cernas
Diuersas patrias suasq; terras.
Illos tristiculos parumq; alacres,
Hos successus alit, nec illa quosdam
Solos diua comes semel secuta
Tum Spes deserit, ac domos reducit,
Consolans miseros leuansq; mistam
Duro sollicitudinem labori.
Ac discedere gestiunt prope omnes,
Nam gens illa hominum est inhospitalis
Stultè relligiosa, iners, inepta.
Non Romana quidem, vt volunt vocari
Sed ruris Getici vetus propago.
In qua se velit esse pœnè nemo
Omnes & cupiant fuisse & optent.

EX NICOLAI MASSA Veneti artium & Medicinæ doctoris medicinalium epiſtolarum libro,

Epiſtola.xxvi. De balneis Calderianis,

Ad doctiſsimum Dominum Vincentium Ricium Illuſtriſsimi Dominij Veneti à ſecretis.

ETIS doctiſsime Vincẽti, qui etiam iure & merito compellere potes,vt ad te quid de balneis Calderianis ſentiã, à quibus nuperrime diſceſsiſti, ac Patauium te contuliſti, ſcribere velim, cũ te plurima ab incolis de eorum operationibus audiſſe per literas tuas declares,quæ quoniam non ex omni parte rationi conſona ſunt, non parum te ſuſpenſum tenent. Ego vero tametſi rem difficilem literis mandare rogas, vt pote de qua illuſtres antiqui Medici nihil traditũ in ſuis ſcriptis relinquerĩt, vt tibi nihilominus morem geram, & aliqua ex parte ſatisfaciam: rem ipſam tumultuario ſtylo negotijs non paucis ĩpeditus,ſic exordiar. Balnea Gauderiana,ſiue vt vulgo dicitur Calderiana, ſcatẽt in vico Gauderij in agro Veronenſi ꝑ decẽ ferè millia paſſuum ab vrbe remoto orientem verſus,ad radices quorundam monticulorum,qui admodum amœni,& iocundi exiſtũt, & vt vidiſti duo ſunt loca,vbi ſcatent aquæ balnea faciẽtes,alter locus eſt qui in theatri modum muro cum gradibus cinctus eſt, à quo loco bibentes ſumunt aquã. Alter vero apertus,& nullo munimento ſeptus, in quem ingrediũtur qui lauatione indigẽt.Diſtat autem alter ab altero, quantum quis lapidem manu iacere poteſt, plus minuſuè parum: fundus quorum arenoſus eſt, quæ arena rubiginoſa videtur,à qua non continue,nec in vno loco,ſed in pluribus frigida vel potius tepida ſcatet,quæ clara admodum eſt, & in ſapore non excedens,cũ nec dulcis, nec amara ſit,attamen aliquid ſalſedinis leuis oſtendere videtur.quod ſi quid præter id quod dictum eſt in ea adnotetur,ad ſulfuris odorẽ & qualitatem referri poteſt.Eſt igitur aqua hæc mineralis clara,(non manifeſte calida)ſcaturiens ab arena, ſapor cuius nõ dulcis nec ſalſus admodũ,aut amarus exiſtit,ſed medius cũ aliqua ſulfuris admixtione,atque guſtui limoſo ſenſu.Minera vero, à qua vel ſuper quam trãſit, & fluit ferrea procul dubio ĩ maiori parte eſt, q̃ non caret modico ꝙd ſulfuris & nitri. Quòd aũt & minera & loca per quę tranſit,& moratur ferrea exiſtãt, teſtãtur rubigo in ipſa arena,& lapilli rubiginoſi cõmixti, ac etiã experientia ꝑ ebullitionem facta, etenim poſt ebullitionem dictæ aquę reſidet pars ęruginis ferri in oĩbus ſimilis.Eſt ẽt ad hoc confirmandũ,id quod incolę dicunt,videlicet ſępiſsimę reperiri fruſtula ferri cũ arena commixta,ſed ſulfureã illã,& nitroſam qualitatem, q̃ dixi etiã eſſe in ipſa facile cognoſcere poterimus ꝑ odorẽ,& guſtum in ebullitione forti ipſius. nã exhalatio odorẽ ſulfuris aliquem oſtendit,& ſi quis eã guſtauerit leuẽ aliquẽ ſalis ſaporem ſentit. Cũ igitur aqua ſit,& tranſeat ſuꝑ mineram ferreã,non priuatã ſulfuribus,& nitroſis partibus, nemo ſanè eſt principia rerũ naturam cõſtantium recte intelligẽs,qui ſecus dicere recte poſsit, quãquod hæc aqua ĩ primis frigida ſit:& hoc,qm̃ aqua eſt, & etiam qm̃ per loca ferrea tranſiuit, & ibi morata eſt.Præterea hęc aqua non pura elemẽtaris, ſed corpus aqueum eſt ꝙ etiã cęterorum elementorum aliquid,& ſubſtãtię,& virtutis continet: ex quo fit,vt præter quamquod frigida ex ſui natura in primis ſit,etiã ex mora, & tranſitus loci ferrei,ſulfurei,& nitroſi,inſignẽ ſatis ſiccitatem acquiſierit,habet quoq; ex eadẽ minerali parte ſulfurea,& nitroſa caliditatem ſatis moderatã, & humiditatẽ ex propria aquæ ſubſtantia. Neq; hoc fieri non poſſe te credere velim,cũ alia mixta corpora quamplurima diuerſas has qualitates cõtineant,ita vt vna,et eadẽ res ꝑ diuerſas partes & calfacere,& refrigerare,humectare, & exſiccare valeat:quẽadmodum videre eſt exẽpli cauſa,in ſemine pſilij quod ſemen cõpoſitum eſt ex diuerſis partibus,ſ.calidis, & frigidis, q̃ ſeparari poſſunt.Etenim pars q̃ calida, & ſicca exiſtit in eo ſemine eſt ſubſtãtia ĩtrinſeca medullaris.Pars vero exterior, cortex.ſ. frigida, & humida eſt. Sunt & plura alia q̃ diuerſitatẽ in partibus,tam in ſubſtantia,q̃ in qualitatibus hñt (vt eſt videre ĩ lacte) neq; deſunt res q̃ diuerſas partes hñt quæ minime ſeparari poſſunt,vt teſtatus eſt Galenus de aceto,& alijs.Quare cum hæc clare pateãt, in eis non plurimũ laborabo. Neq; credendum eſt hanc aquã habere has diuerſitates cõgenitas, vel ex ſui ſubſtantię natura,ſed(vt dictũ eſt)acquiſitas ex tranſitu,& mora in loco calido,et ſicco,et ex ꝑmiſtione alterius rei in loco mineræ exiſtentis.Sicq́ue ꝑ ſe primo aqua humida,& frigida eſt quemadmodum oẽs aquę naturales,& ſine permixtione ſunt. Quòd ſi aliã, vel alias qualitates contrahunt, ex accidenti, & ab extrinſeco illis

adueniunt

aduenuint(vt dixit Aristo. & Auer. 2. Metheo-
rum.)Etenim quicquid habet aqua pręter humi
ditatem,& frigiditatem,ex accidenti ei euenire
necessum est.Quod vero aquę Calderianę sicci-
tatem ex accidẽti acquisiuerint,facile persuaderi
põt,cum ex dictis loca p q̃ transeũt, & morãtur,
ferri naturam p̃se ferant,ex rubigine,& frustulis
ferri in eis reptis(vt dixi).quod si ad odorẽ sulfu-
ris p ebullitionẽ exhalãtem, & ad saporem nitri
spectes,nihil est qđ in hac re dubites. nã tam sul-
fur,q̃ nitrũ p̃ter caliditatem ẽt siccitatẽ insignẽ
hñt.Et qm̃ partes,tã sulfuris,q̃ nitri ĩ minera nõ
oĩno plurimæ sunt:ideo minorẽ qualitatẽ calidã
ab illis acquisiuit.neq; te ignorare credo,ea quæ
Aristo. & Auer. loco citato de causa salsedinis
maris à sole ex corporibus cœlestibus dixerint,
quæ qm̃ huic aquę non accidunt nolui ea narra-
re:satis.n.est quod ex iam dicta mora,et transitu
siccitatem plurimam, & moderatã caliditatem
sibi accidisse verisimile sit. Sed ex ferri plurima,
& sulfuris,& nitri pmixtione in minera minor,
tametsi aqua in cauis terræ possit à pluribus alijs
causis,præter dictam,calefieri:vt puta ab exhala-
tione alicuius vaporis calidi,& sicci ab ipsa terra
euaporantis,& cũ ipsa aqua permixti, vel ex mo
tu vaporũ,& ventorum cõcussione in cauis ter-
ræ,aut ex compressione caloris alicuius,vel à ra-
dijs solis impressa,vel à frigiditate cõstipante il-
lam,& detinente calorẽ,vt minime spirare pos-
sit,ita vt sic locus incalescat, & ea quoq; quæ in
eo continentur.Sed quicquid de alijs modis cal-
factionis sit, equidem primum magis approba-
rẽ,videlicet aquam transeuntem p locũ ferreum
cum sulfurea,& nitrosa portione acquirere sicci
tatem,& caliditatẽ accidẽtalem,per permixtio-
nem vaporum à minera eleuatorum,& cũ aqua
subinde permixtorum.Sicq; dicta aqua odorem
sulfuris,& saporem nitri habet,vt ex dictis expe
rimentis patuit.Et quanq̃ apud eminentissimos
medicos non desit difficultas de natura, et tpa-
mento ferri.s.an sit calidæ,vel frigidæ tẽperatu-
ræ respectu corporis humani,ꝙ nil aliud quęre-
re est,q̃ an operatio virtutis ferri possit corpus
nostrũ calfacere,vel refrigerare,non est propte-
rea aliter credendum(quam id quod paulo ante
dixi)videlicet ferrum habere tẽperaturam frigi-
dam,et siccã primo,cum eius operationes. idem
attestent̃,cuius opinionis fuit doctissimus Auer
rois,& cum eo multi illustres modernorum. Ex
dictis habemus aquã calderianam qm̃ aqua est,
primo refrigerare posse,& eo magis quia à mi-
nera ferri roborata fuit,deinde exiccare, non tñ
ex propria virtute,sed per accidentalem & à mi-
A nera dicta ferri acquisitam siccitatem,ac etiam à
sulfurea,& nitrosa,à quibus quoq; acquisiuit, vt
possit modeste calfacere,hoc est nõ supra huma-
num temperamentum,cum non plurimæ, tam
sulfureæ,q̃ nitrosæ partes in tali minera sint. Et
hac ratione aperit vias vrinę & sudorẽ aliquan-
do mouet,atq; alios effectus leuis caliditatis ope
ratur,præter id quod per primariam eius opera-
tionẽ moderate refrigerat, & exquisite exiccat,
cum qua diuersa temperatura, diuersas virtutes,
& operationes habet. Nam pręter operationes
à dictis qualitatibus pluribus etiam morbosis di-
spositionibus vsui est,exceptis quibusdam febri-
bus. nam prodest oĩbus morbis antiquatis, qui
ex immodica caliditate fiunt,& illis etiam qui à
nimia humiditate à colore imbecilli non regu-
lata, vel humori bilioso,aut salso permixta pro-
B ueniũt.Et hac ratione prodest pruritibus,& sca-
biosis affectibus,atq; oĩbus cutaneis infectioni-
bus,& maculis in quacunq; parte corporis fue-
rint,vt sunt(gratia exempli) exãthemata capitis
diuersa,q̃ vulgo tineam nominant,& depilatio-
nes capillorum capitis, & aliorũ membrorum,
ac etiam scabies,& lepræ,& aliæ infectiones cu-
tis corporis,vt est elephantiasis non confirmata.
Prodest præterea,ventriculo semper, sed maxi-
me illi vnice auxiliabitur cũ imbecillis fuerit ex
nimia materia humida in eo contẽta,& eius con
coctricẽ virtutem roborat.Item iocinori,& reni
bus supercalfactis prodest, p̃paratq; humiditatẽ
præternaturam in ipsis membris contentam, &
à corpore educit,tam per secessum,q̃ per vrinã.
Prodest etiam vlceribus renum,& vesicæ,& sæ-
pe ea sanat,sanatq; vesicæ scabiem, & mollifica-
C tionem,atq; vrinę acredinem,& ardorem emul
cet,& sæpe extinguit. Opitulatur etiam stillici-
dio vrinę,& insensili exitui. Sistit etiam seminis
genitalis fluxum,& matricis quoq; sanguinem,
& alios cursus præsertim hęmorrhoidarũ. Simi-
liter,si ĩmoderatus fuerit retinet, exiccat quoq;
humiditates superfluitãtes in quacũq; parte cor-
poris.Podagricis,& reliquis articularibus mor-
bis auxiliari dicunt.Sanat pręterea vlcera corro-
siua,serpentia,& formicosa. Itẽ capitis dolores,
& etiam destillationem tollit,lachrimas oculo-
rum sistit,gingiuarum,& dentium humiditates
exiccat,cõfert quoq; anhelosis, & asthmaticis ta
besactis,& sanguinẽ à pectore expuẽtibus.Sanat
singultum,nauseam et vomitũ.Iocinoris calidi-
tatem aufert,& eius imbecillitati opitulatur, &
medetur fluxui antiquo hepatico. est præterea
aliqñ medicina conueniens cachexiæ,seu corpo
ris malo habitui,et hydropi causa hepatis factę,

obſtructiones omnes, tam lienis, q̃ iocinoris,& ventriculi reſignat, tumoreſq́; eorum extenuat, ſeceſſum ex diuerſitate humorum rectificat, & vrinam retentam ex primaria(vt dixi)ſui virtute educit, & eius vias aperit. Arenulas, lapillos, trũbos, & alias materias craſſas, & pituitoſas educit, atq; ne lapis in veſica gignatur prohibet, & pręſeruat, redditq́; hoĩem in venereis potentiorem. Vtero ẽt imbecilli ex nimia humiditate auxiliatur, ſi cum ea aqua calida lauetur, & impregnationi confert ſi nimia illa humiditas eã prohibuerit, opitulaturq́; vt dixi, curſui matricis & menſtruis albis, ac ẽt inteſtinorum morbis prodeſt, ita vt ſi debilia fuerint, ea roboret, & eorũ dolores mitigat, & vermibus eſt ſingularis medicina, ſi per clyſterẽ intropoſita fuerit. Quibus oĩbus diſpoſitiõibus dicta aqua ſuccurrit, primo epota, deinde ſi morbus exigat, mẽbra affecta in ea lauando, vt paulo poſt dicam. Verum his qui morbo Gallico laborãt, nullo modo nec potus, nec lauatio ex vſu eſt, nã ſemper, tam potus, quã lauacrum dictę aquæ nocuit iſtis. non enim qualitates iſtius aquę poſſunt materiam morbi Gallici ad benignum reducere, cũ ſint debiles reſpectu reſiſtẽtię materię, imo eſt medicina ferè contraria ſi omnia diligenter conſiderare volueris. Poſſem q̃dem plurimas alias conſimiles ægritudines, & præternaturã affectus enumerare, quibus tam potus, q̃ lauacrũ dictæ aquæ proficiunt, quæ qm̃ ex dictis facile intelligi poſſunt cõſulto prætermittam, ne nimia orationis longitudine ſim tibi moleſtus, & ẽt quoniam ijs ſatis reſpondiſse primæ parti tuarum literarum puto. Quòd aũt dicis, aut nullum, aut nimium beneficiũ ex potu, & lauatione in dictis aquis te ſentire, non eſt quod mireris, etenim ſic in multis fieri aſſolet, pręſertim vbi cutaneæ defedationes, & crurium exulcerationes ſubortę ſunt, quę diu hoĩes moleſtarunt, cũ in eiuſmodi affectibus duo præcipue ad ſanitatem requirantur, quorũ prius eſt, vt membra intrinſeca, & mandantia(vt ita dixerim, qualia ſunt ventriculus, & iecur)rectificentur. Poſterius vero vt partialia membra, ad quæ materiæ deriuatæ ſunt, & non à calore regulatę, roborentur, atq; ẽt ea quæ in membro materia detenta eſt, abſumatur. quæ duæ operationes in extrinſecis mẽbris non niſi per multos dies compleri poſſunt, ita vt ſenſibilis appareat exteriorũ membrorum defedationis rectificatio. Credo eq̃dem intrinſecam cauſam amotã eſse, atq; ventriculum, & iecur ad priſtinam rediјſse valetudinem, cum audiam melius te ad oblata cibaria habere, ac ẽt in venereis potentiorem, q̃ antea factum eſse, ſed ea materia quæ in membris à calore natiuo longinquis, & debilibus (ob moram, & reſidentiam ipſius materiæ malæ) non poteſt breui tẽpore diſsolui, ita vt mẽbra oĩno ab ipſa exonerata poſsint ad primam valetudinẽ, & robur deuenire. Nam ad hanc operationẽ requiritur calor innatus naturæ inſtrumẽtum intrinſecum, qui ſenſim per meatus ad ipſa veniens illã reſoluat, q̃ proculdubio reſoluet, poſtea quam ab intrinſecis, quæ incolumia facta ſunt nõ amplius recipiẽt. Ex quibus habes vnde, ſeu qua ex cauſa dicant incolæ ſæpe non percipi pręſidium dictæ aquæ ab ægris, niſi poſt vnum aut alterum mẽſem. Quapropter hoc animo eſse debes, vt expectes naturę cõplementum, quod procul omni dubio erit, neq; in contrariũ aliquid video cum oĩa quæ ſcribis diligenter & accurate examinare voluero. Primum vt audio ventrẽ caſsia fiſtulari expurgaſti, mox aquam illã perplures dies bibiſti, deinde te nõ ſemel ſed pluries in ea lauaſti, & tam cibũ, quam potum modeſte & parce ſumpſiſti, atq; regimen aliarum rerum neceſsariarum optime moderaſti, ita vt exiſtimes ſi qua eleuatio facta ſit, illam fuiſse ex moderato regimine. Ego vero alleuiationẽ factã eſse dixerim ex ambobus, videlicet ex regimine quidem, ſed magis ex virtute aquæ epotę, quę non ſolũ eduxit per vrinã, & ſeceſsum plurimas materias non regulatas à natura: verum ẽt membra intrinſeca rectificando moderauit. Præterea cum ẽt lauatione in dictis aquis perplures dies vſus ſis, ex illa membra exteriora plurimum roborata ſunt, ex quo te meliuſcule habere rationabile eſse dixerim, ex aquę vſu magis, q̃ ex regimine ſolo. Neq; hoc in te admirabile eſt, qm̃ in multis alijs morbis ab iſta aqua ſanatis, hoc idem viſum eſt, ſcilicet vt non potuerint, ſemel bibendo ſanari, ſed neceſsum fuit iterũ, atq; iterũ ſe ad hęc balnea conferre(cum vt aiunt)in magnis morbis ſemel ſumpta aliquid prodeſt, nõ tñ ex toto ſanat, poſtea vero ſi iterum ſequenti anno illã bibant, oĩno optimam valetudinem acquirũt. Et quidã fuerunt qui in cõſimilibus affectibus antiquatis potu illius aquę, & lauatione per multos annos vſi ſunt. Qui mirifice, & optime tandẽ ſanitati reſtituti ſunt. Porrò in huiuſmodi vſu aquæ tam bibendo, q̃ lauando oĩa à te obſeruata fuere, vt virtus, & diſpoſitiones præternaturam poſtulabant. etenim ſic illuſtres Medici in alijs, & conſimilibus diſpoſitionibus ægritndinalibus facere præcipiunt, ita vt ſecundum diuerſitatẽ patientis, & morboſi affectus diuerſa diuerſimode administrari iubeant. Quæ oĩa, tam de vſu dictarum

rum aquarum,q̃ etiam de dispõnibus,quibus di
ctis aquis medẽtur,vt tibi satisfaciã sigillatim or
dine quodam subscribã,atque ad rõnalem vsum
redigam.Siquidẽ si quis ab aliquo ex superius di
ctis affectibus p̃ternaturã ista aqua curari deside
rat,in primis anteq̃ aquã istã bibat, si necessum
fuerit eã bibere,vel ante ĩgressum balnei,si laua-
re in ea aqua oportuerit, operępreciũ est aliqui-
bus leuibus medicinis ventrẽ subducere,atq; su-
perfluitates cões(vt aiunt Medici) euacuare. Vt
gratia exẽpli si fuerit morbus in pectore, vel io-
cinore,vel renibus,vel vesica,fiat alui euacuatio
cum cassia fistulari, aut cum simili leui medici-
na.Quòd si liẽ patiatur, euacuetur cũ electuario
lenitiuo,aut cũ diasena, vel cum alia medicina
sibi cõuenienti.Similiter si ventriculus patiatur,
vtatur ad euacuãdũ diacatholicone,cũ hiera Ga
leni,et huiuscemodi leuibus medicinis.Quòd si
scabiosus fuerit,aut aliquã aliam defedationem
cutis habuerit,eodẽ modo euacuetur.s. cum ele
ctuario lenitiuo,vel cũ cassia fistulari,et reliquis
q̃ faciunt ad euacuationem humorum ex bili,&
pituita permixtorum,vel ex pituita salsa,quibus
põt addi rhabarbarum,p̃sertim si fluxus sangui-
nis fuerit,vel à venis sedis, quas hemorrhoidas
vocãt,vel ab vtero in mulieribus.qua purgatio-
ne facta, incipiat ægrotans aquã balnei prædicti
bibere ex fonte muro septo.nã in alio fonte non
circundato muro bestię bibũt,& scabiosi,& qui
exulcerationes habent lauãtur. Quare cum im-
munda sit,eã bibere nõ laudo(& vt superius di-
xi)prodest plurimum illis,in quibus iecur super
calfactũ fuerit,à qua excalfactione vrinæ ardor
sæpe euenire solet.Similiter & renibus supercal
factis prodest,& exulcerationibus colli vesicæ,si
ex iam dicta supercalefactione, & iocinoris, &
renum prouenerint.Tẽpus vero idoneum ad bi
bendum hanc aquã, & lauandi in ea est æstas. s.
post medietatẽ mensis Iunij, vsq; ad dimidium
mẽsis Augusti,vel vsq; ad finem:eo quod hoc in
tp̃e calidissimi,et siccissimi sunt dies,vel cœlum
ex rectitudine,& mora solis sup terram aerẽ plu
rimum calefacit.In frigidis autem, & in tepidis
tp̃ibus iste potus ex vsu nõ est,neq; si pluuię fue-
rint tp̃e æstatis.Præterea si dicta aqua immedia-
te à fonte ipso sumpta,si fieri potest,bibatur: for
tius,& melius operabitur,& è contrario si p̃ ali-
quod notabile tempus post quam à proprio fon
te sumpta fuerit manserit,eius operatio imbecil
lior,et non ita efficax erit.Nã virtus,& proprie-
tas, q̃ à minera habet plurimum imminuitur,
postq̃ per aliquod tempus à loco proprio hausta
fuerit.Porro eius virtus acquisita quæ est siccitas
manifesta,& tẽperata caliditas facile euanescũt,
si diu extra propriã mineram permanserit.Qua-
re minus proficua erit,et debilius operabitur,vt
puta si ea asportata fuerit ad aliquem locum lon
ginquum,vel ad aliam regionem. Dixi quidem
illam sic habere debiliorem virtutem,non tamẽ
dico non operari omnino, siquidem extra pro-
prium locum amittit pro parte actionem virtu-
tis accidẽtalis acquisitę,& primariam retinet ad
sui ipsius conseruationem,quæ virtus(vt ait Ari
stoteles)suum subiectũ conseruat ex propria vir
tute à cœlo data. Quòd si forte scire desideras
quorsum hæc dixerim,respondeo ea ratione di-
xisse: q̃m sæpe visum fuit, si hæc aqua bibatur,
vel cum ea lauetur q̃n asportata fuerit ad alia lo-
ca longinqua,ita vt diutius in vasis permãserit,
vel si nõ sua hora,& tempore à fonte hauriatur,
illam quidem debilissime operari.Neque in tali
casu aquę virtutem incusare oportet,cũ iam cau
sam,cur minus,& debilius operata sit intellexe-
ris.Insuper sumenda est aqua si fieri potest, vbi
scatet,hora matutina,sole iam orto, & in eo lo-
co bibẽda.Similiter si lauare necessum fuerit in
fonte ipso lauandum est. quod si ægrotans,ex ali
qua causa,ad fontem accedere non poterit, eam
domi calidam bibat,et etiam domi se lauet cali-
da,si lauatione indiguerit. Hora vero bibẽdi est
hora prima diei,habito prius ventris beneficio
sponte,aut clystere supposito ex decocto herba-
rum cõium,cum aqua dicti fontis. Præterea ob-
seruandum est nè assumens febricitet,aut fuerit
corpus natura debile ex omni parte, ita vt vires
imbecilles sint,aut neruorum impotentiã, et de
bilitatem habuerit,q̃m tales, nec bibere, nec la-
uare se sine maximo descrimine possunt.Quan-
titas vero potus dictæ aquę erit secundũ ægroti,
& etiam ventriculi tolerantiam. Nã qui ventri-
culum imbecillem habẽt,minorem quãtitatem
sumere debent,sed qui fortes sunt incipiunt pri-
mis diebus bibere quinq;,vel sex, vel septẽ caly-
ces poculauè,ponderis octo,aut decem vnciarũ.
Et inter bibendum si fieri potest, leuiter deam-
bulare oportet,vt calor excitet̃, & facilius aqua
è ventriculo descendere possit. Etenim quidam
non multum postq̃ epota est, aut plurimũ min-
gunt,aut multum egerunt, quibusdã etiam, &
vrina, & secessus simul mouetur,quidam vero
easdem operationes h̃nt,vel separate, vel simul,
sed tarde, & post aliquot horas. Quicquid sit,
deambulare leuiter p̃ quatuor horas(si ęgrotans
põt) oportet.quæ deambulatio sit talis quę neq;
sudorem moueat,neq; laxum, aut languidũ cor
pus reddat.Post quam leuem deambulationem
quiescere

quiescere aliquantulum conducit, mox cibũ capere,& post cibũ quiescat etiam. Nec iter diem dormire oportet, sed cũ amicis iocũdis ludere, confabulari, & legere ea, q̃ possint animum hilarẽ reddere, aut sint instrumẽta musica, & cantilenæ iocundæ, & ea oĩa quæ lętum animum faciunt, exercere conducit. Procedat potio dictæ aquę augẽdo quotidie vnũ, vel alterum poculũ, & tertiũ ẽt, & hoc secundum tolerantiã virtutis ægroti, & exigentiã morbi. Neq; temere in exhibitione huius aquæ procedendũ est, sed oĩa perpendantur & ratione regulentur, qm̃ sunt quidam qui ex vẽtriculi imbecillitate, vel ex alia aliqua causa plurimum ab ista aqua lędũtur, & eã regulare nõ possunt. Et quidã sunt qui nec mingere, nec eam p secessum pellere valent, sed retinent ipsam, q si ptinaciter bibendo procedant facile in dispõnem ventris quandam similem hydropi incurrẽt. Quare vbi aliquid tale acciderit à potu dictæ aquæ abstinendũ erit. ventriculum, & alia membra (si imbecillia fuerint) roboranda sunt ingenijs in ꝓcessu dicendis. Quòd si virtus, & reliqua tolerent, procedat, vt dictũ est augendo quotidie, vsq; quo ventriculus eam regulare possit. & mea in hoc sententia est, vt ægrotans non transcendat numerum viginti poculorum etiã si fortis, & robustus vir esset, q si transactis sex, aut octo diebus vẽtriculus ex potu fastidiũ, aut aliquod aliud accidens senserit, abstineat ab aquæ exhibitione p vnum, aut alterũ diem, deinde sedato fastidio iterum ad bibẽdum redeat, & illa sit semper quantitas, q̃ tolerare possit. Prosequatur bibendo viginti diebus ad minus, eo qm̃ cum hæc aqua debiliter, & sensim operetur, non potest paucis diebus opus suum perficere, tam euacuando superfluitates, q̃ alterando membra male affecta, vt ad pristinam redeant valetudinem, & in hac via curandi meum est consilium, qm̃ virtus eam tolerat, & ventriculus ab ea non abhorreat, vt per ĩtegrum mẽsem ea bibatur. Et qm̃ multi sunt qui ad hos fontes minime accedere possunt plurimis de causis, & paulo ante dictum fuit virtutes huius aquę imbecilliores fieri si per aliquod notabile tẽpus in vase aliquo detineatur, postq̃ à propria minera hausta fuerit. ex quo difficultas oritur nunquid si trãsportata ad alias ciuitates bibatur ab aliquo possit conferre iam dictis affectibus, & etiam qualis regula debet seruari ab illis qui nõ in proprio loco bibũt. Huic dubitationi sic respondendum erit, videlicet, q tametsi vires dictæ aquæ ex mora, vel temporis spacio extra proprium locum minuantur, non tamen ex omni parte resoluuntur, quin ali-

D quid operenẽ, & hoc plus, vel minus, secundũ tẽpus, quo à minera, & fonte asportata fuerit: sicq; dico aquam hanc asportatam ad alias ciuitates posse operari. Sed non ita valide, sicut si assume retur in loco vbi scatet. si quis igitur eam bibere voluerit extra proprium locum, obseruet regulã (vt dictum est) scilicet, vt mane eam bibat calfactam aliquantulũ, dixi aliquantulum qm̃ ex forti calfactione ad ignem virtus à minera acquisita plurimum resoluitur, neq; tutum est eam frigidã sumere, præsertim si ventriculus imbecillis fuerit, vel si ægrotans ex morbi diuturnitate languidus extiterit. In reliquis vero seruetur ordo deambulationis, & cibi, & potus (vt dictum fuit de illis qui bibunt dictam aquam à fonte immediate sumptã) semper tamen obseruare oportet, ne ęgrotus eam bibat, nisi prius illo mane aluus sponte, vel à clysteri adiuta operata fuerit. Et ho

E ra accipiẽdi cibum est per quinq; horas post. Cibus aũt sit panis ex optimo tritico, & bene fermẽtatus, vna cum carnibus paruorũ pullorum, aut hœdi, aut vituli lactentis, vel consimilium aĩalium, & sint elixæ in ea met aqua sine, aut cũ modico sale, neq; ad saturitatem comedendum est. Vinum vero sit pauciferum aquosum album potiusq̃ nigrum. q si potẽs fuerit diluatur dicta aqua, & si album haberi non potest, sit saltẽ medij coloris rufum scilicet, neq; dulce, neq; acidũ. Reliqua vero genera cibariorum interdicantur, vt sunt pisces, & lacticinia, & reliqua viscosa, & confusa, mali succi. Oua tñ sorbilia, vel ex iure sunt optima cibaria. panatella, & panis lotus ex iure est et vt etiã Post prandium quiescendum, est et vt etiã superius dixi nullo modo dormire cõuenit, qm̃ somnus inflãmationem facit, & mictum, & se-

F cessum sistit, vnde sequuntur febres reuocato. s. calore ad intra, & euaporatio ad caput eleuatis vaporibus à ventriculo, vt contingit sæpe præsertim in somno diurno. Similiter & vesperi cœna sit mediocris, et parca. decumbat deinde duabus horis post. Dormiatq; ad libitum secundũ propriam consuetudinem. Illud tñ in tali potu aquę operęprecium est obseruare, videlicet vt si in prima, & secunda, & tertia die, & quarta nihil, aut parum operata fuerit per vrinam, aut secessum, à potu supersedendum oĩno erit, et si quid mali, aut in ventriculo, aut in aliquo alio viscere acciderit, illi succurrendum erit, cũ suo contrario, vt puta, si aluus astricta fuerit, clystere molliente aperiatur. Similiter si suppressa fuerit vrina, cieatur cum illis quæ vrinam prouocãt. Sicq; in alijs procedere oportet, ita vt secundum diuersos affectus, particularia & propriata remedia exhibeantur,

beantur, & etiam bibendi dictæ aquæ regimen imponatur (vt gratia exẽpli) in difficultate anhelitus, & asthmate, detur dicta aqua calida, & lambendo, & in ventriculi debilitate. Similiter calidam bibere eã oportet, neq; plurima sit quãtitas ne fastidium, & nauseam gignat, atq; etiam postq̃ sex, aut pluribus diebus biberit, vnum vel alterum diem interponat. Similiter in fluxu hepatico non plurima quantitas sumi debet, sed quantitas sit ea quæ possit iecur, & ventriculum roborare, & ad naturalem tẽperiem restituere. Eodem modo in podagra, & alijs articularibus doloribus à materia calida venientibus faciendum erit, sed in talibus primum aluus leui medicamento expurgãda erit, deinde sensim dictam aquam bibat, post quem potum membra quoq; affecta lauare, seu balneare dicta aqua conducit, & nõ tñ in casu isto, sed etiam in alijs affectibus præternaturam superius enumeratis, si lauatione ĩdiguerint. In scabie vero, & alijs cutaneis affectibus, cum fortitudine virtutis plurimã quantitatem bibere oportet, non tñ sit nimia, qm̃ in omnibus modus, & mensura quædam obseruanda erit. bibantq; eam scabiosi per plurimos dies, & vniuersum corpus in ipso fonte ingrediendo lauet, non semel, sed pluries & pluries quotidie, vel interpolatis diebus. Et qm̃ non oẽs qui ad hos fontes accedunt aquam bibunt, sed plurimi ad lauandum se in illis accedunt, quare vbi opus fuerit lauare in dictis aquis, primum operę precium erit vẽtrem à superfluitatibus cõmunibus ventriculi, & aliorum mẽbrorum viciniũ mundare, leui aliqua medicina pro materiæ exuberantis necessitate, & quoq; si sanguis abundauerit venã prius incidere, ita vt non nisi prius corpore mundato balnea ingrediatur, post quã corporis mundificationem quiescat per vnum, & alterum diem, deinde ad lauandum se balneũ ingrediatur, & lauet totum, vel partem, & vnum, & aliud membrum secũdum morbi exigentiã. Hora vero cõuenientior est hora matutina duabus horis post ortum solis, die clara, & sine nebulis existente. Neq; in cõiunctione, vel oppositione lunę lauare, aut bibere oportet, sed illa die supersedendum est. possunt etiam qui balnea ad lauandum ingrediuntur horis vespertinis se lauare post tñ prandiũ octo horis, vt cibus in ventriculo concoctus sit, siue mane, siue vesperi lauet, prius aluus subducẽda est, quę si non sponte clysteri moueatur, & in ea aqua moretur, aut lauetur per dimidiam horam, aut vnam ad summũ. Quòd si fastidium, aut aliquod aliud accidens superuenerit egrediatur, siue cesset à lauatione, & accidenti succuretur secundum opportunitatem, vt ad roborandum ventriculi os, detur offa panis infusa in vino aromatico, vel aliqua ex cõfectionibus ventriculum roborantibus, quales sunt aromaticum rosatum, diarodom abbatis, dia muscus, dia margaritum, & consimiles. Similiter si fuerit fastidium, aut lipothymia ex bilioso humore in ore ventriculi, detur offa panis infusa ĩ vino granatorũ, vel de cydonis, aut in succo vuæ acerbæ, vel dentur confectiones quales sunt diatriõsandalorũ, vel ex saccharo rosaceo, cum corallis, & margaritis, & similes. At si ventris stypticitas fuerit, vtatur clystere leniente ex decocto herbarum cõmunium in aqua dictorũ balneorum, vel supponatur ex melle glans, aut detur cassiæ fistularis bolus, vel alia leuis medicina iuxta exigentiam ægroti. Quòd si capitis dolor acciderit fiant fricationes cruribus, & brachijs, apponanturq; cucurbitulæ natibus, & spatulis. Similiter in alijs accidentibus succurrere oportet secundum rei indigentiam. Sed cũ non semper totum corpus lauatione indigeat, cũ aliquãdo vnum tñ membrum, vel particula male affecta sit. Ideo in hoc casu si membrum nõ est aptum vt intromitatur in dicto fonte, vt ibi balneetur, fiant fomenta, cum spongijs mẽbro languenti, in dicta aqua calida madefactis. si vero vterus, vel vulua laborauerint puta sterilitate, aut profluuio sanguinis, vel cursu materierũ albarum, lauetur locus dicta aqua calida, vel in ea sedeat, qm̃ mirifice, & plurimum prodest. Postquam vero ægrotus lauerit se totum, vel partem abstergat se, & induat vestimentis, custodiat ẽt se ab aere extrinseco donec domũ redeat. Mox lectulum intret, atq; linteaminibus, & sudarijs iterum tergat, & fricet, vt omnis humiditas balnei exiccetur, & per horam ad minus coopertus in lectulo quiescat. Quòd si dormire contigerit, dormiat parum, deinde postquam surrexerit, leuis deambulatio plurimũ confert. Nam sic melius meatus corporis aꝑiuntur, vt si aliqui vapores calidi detenti sint, egredi valeant. Post quã leuem deambulationẽ (si mane fuerit) prandium accipiat, si vesperi cœnet, & à cœna duabus horis in lecto quiescat, dormiatq; vsq; ad matutinas horas. Cibi vero sint vt superius dixi illi qui facilis sint concoctionis, & optimi nutrimenti, vt sunt carnes eo in loco dictæ, & oua recentia. Pisces vero non comedantur nisi vbi intentio fuerit minus nutrire, & frigidum alimentum generare, quo in casu meliores erunt squamosi in aquis claris degentes, vt sunt trutæ, carpiones non saliti, barbi, auratę, & similes. Interdicantur item

item fructus omnes,legumina,olera, lacticinia,
& ſalſamenta,ab immodica quoq; quãtitate cu-
iuſcunque cibarij,& potus abſtinere oportet,ne
ventriculo lęſio inferatur, in oĩbus tamen con-
ſuetudo,et tolerantia regula ſit.Pręterea,tam in
potu,q̃ in lauatione dictæ aquæ à venereis oĩbus
modis abſtinẽdum erit,& etiam ab ira, & omni
ĩmoderata exercitatione.Porro in oĩbus his plu-
rima fit ſpirituum alteratio,& reſolutio,& in ve
nereis humidi radicalis exiccatio.Nemo tamẽ ſi
indiguerit potu dictæ aquæ,& balneatione,bal-
neum ingrediatur niſi prius perplures dies aquã
biberit,ita vt cognoſcat viſcera ĩtrinſeca à ſuper-
fluis excrementis mundaſſe, & ea roboraſſe. ſi-
gnum cuius habetur, ſi tam per ſeceſſum, q̃ per
vrinam clara,& impermixta reddatur vna cum
aſſumpta quantitate,ꝙ non ſemper fit vno deter
minato ſpacio temporis, etenim aliqñ paucióri-
bus diebus,& aliqñ pluribus hæc operatio perfi-
citur, ſed vt plurimum, poſt quartũ decimum,
vel vigeſimum cognoſcitur,quamobrem anteq̃
dicta ſigna appareat in excrementis, nemo tute
balneum ingredi poteſt,vel aliquo alio modo ſe
lauare. Præterea illud perpetuo obſeruandum
erit,vt ſcilicet,ea die qua aquam bibũt nullo pa-
cto,nec mane, nec veſperi balneum ĩgrediatur,
& ea die etiã qua lauarit ſe nullo modo aquam
bibat,ſed vna tñ operatio in vna die ſatis erit,vi
delicet vel bibere,vel lauare. ꝙ ſi neceſſum fue-
rit,& lauare,& bibere ex aliqua cauſa, altera die
bibat,& altera lauet,ſicq́; ſecundum rei indigen
tiam procedere oportet,vt ſcilicet aliqñ per ali-
quot dies bibat,& aliqñ per aliquot poſt lauet,
vel continue lauet(vt dictũ eſt)& bibat aliquot,
vel continuis diebus.Ea tñ lege obſeruata,ꝙ vbi
cutaneæ infectiones ſunt, vt eſt ſcabies, lepra,
& aliæ conſimiles,vel fortiores, in membris ex-
trinſecis:plurimum,& bis etiã in die lauare me-
lius eſt.Quòd ſi aut pluuiæ aut frigiditas aeris ex
aliqua cauſa ſuperuenerit, nullatenus lauare ſe
tutum erit(vt dictum eſt)de coniunctione,et op
poſitione lunæ cum ſole.Similiter qui ex corpo-
ris labore defatigati ſunt,vel qui animi perturba
tione,vel curis, vel ira, vel excandeſcentia lan-
guent,niſi prius robur,tam corporis,q̃ animi re-
deat illis nullatenus balnea conueniunt. Et qm̃
ad hos fontes ſæpe accedunt qui deſtillationem
à capite ad pectus,& alia membra ſuppoſita pa-
tiuntur,q̃ deſtillatio eſt à materia ſubtili calida
ex permixtione alicuius humoris acri, qui aut in
capite genitus eſt ex mala aliqua temperie,aut ſi
in alio genitus eſt ad caput currit, neq; ibi ꝓpter
imbecillitatem membri regulatur. Tales patien
tes,ſi hanc aquam moderate calidã in ſitula poſi
tam,& per canulam ſuꝑ caput deſtillando admi
ſerint,& hoc hora matutina ante prandium per
duas ſaltem horas: ꝓ̃ſtantiſſimum eſt auxilium
in roborãdo caput,atq; eius tꝑaturam rectifican
do,vt valeat ſuum nutrimentum cõcoquere, &
aſſimilare,ac etiam ne excremẽta,& ſuperfluen
tes humores ad ſuppoſita mẽbra pręcipitare va-
leant.Et hæc aquæ deſtillatio ſuꝑ caput.ſ.ſuper
locum ſuturæ coronalis,& ſuper locum ſuturæ
laudę prope ortum nuchæ confert, hac ratione
etiam confert aſthmati, & alijs præternaturã af-
fectibus à deſtillatiõe materiæ à capite. hãc aquę
per canulã deſtillationem q̃ duciam vocant con
tinuare oportet perplures dies,puta per quinde
cim,aut viginti dies.nã raro in minori tempore
poſſunt dictam operationẽ perficere. Poſtremo
illis qui,vel aquam ſolum biberunt, vel tantum
ſe lauerint,aut & biberint,& lauerint ſecũdum
diſpoſitionis pręternaturam exigentiam,neceſ-
ſaria eſt per aliquot dies in omnibus ſex rebus
neceſſarijs accurata diligentia. Quare non illico
à loco fontium recedẽdum erit,ſed poſt potum,
& balneum per aliquot dies quieſcere vtile erit.
Caueant etiam ab aeris caliditate, & à uentis re-
frigerantibus,& à nimia exercitatione,& reple-
tione,tam cibi,q̃ potus,& à reliquis,quæ corpus
valetudinarium alterare poſſunt.Et cũ domum
reuerti voluerint, ea ſit regula vt iter peraga-
tur,ſine moleſtia,& corporis defatigatione, ver
bi gratia ęquitando modeſte,vel in curru,vel pe
dibus,ꝙ non laudo,cum non ex omni parte ſit
tutum conualeſcentibus, & medicinis inanitis
pedibus iter longum agere. At ſi deambulare
neceſſarium fuerit,ſit leuis; & partiatur ad plu-
res dies,ne virtus debilis ex iam dictis cauſis ab-
ſumatur.Et poſtquam ad propriã domum de-
uenerint,quieſcendum erit à negocijs, & alijs,
quibuſdam diebus, ſed vtantur leui deambula-
tione ante prãdium,& veſperi ante cœnam. Fu-
giantq́; omnem repletionem, & diuerſitatem,
tam cibariorum,q̃ potus, fugiãt etiam ſomnum
meridianum,& venereos amplexus, ſint deniq;
iocundi,& hilares cum amicis.Hæc ſunt doctiſ-
ſime Vincenti quæ tuis reſpondens literis de bal
neis Calderianis ad te ſcribere in præſentia vo-
lui,vt pro poſſe tibi ſatisfacerem. quod ſi feci ti-
bi ſatis,gratiſſimũ mihi erit, ſi minus, ſatis ſanè
ego habeo tuas petitiones nõ negligiſſe. Vale.
Venetijs M D XXIIII.die.XXVII.Auguſti.

Nicolai Maſſa finis.

CONSILIVM DE Balneis Aquensibus.

Existimauimus non fore legentibus iniocundum, si in hac tam multiplici, variaque & aquarum, & balneorum descriptione, atq; explicatione, consilium quoq; statuendum curauissemus, quod viri clarissimi, & academiæ Ticinẽsis medici excellentes Iulius Delphinus, Ioan. Andreas Cellanoua, & Bernardinus Paternus illustrissimo viro Ferdinando Gonzagæ de Luto, quod est apud aquas Statiellorũ, Aquenses vulgo nominant, dederunt. de quo Ioan. Baptista Rasarius, qui fuit frequens eorum auditor, nobis copiam fecit.

VM Illustrissimus Princeps Ferdinãdus Gonzaga Mediolanensis prouinciæ præfectus, & Cęsariani exercitus imperator, laboret ischiade, & œdemate totũ crus ad imum vsque pedem occupante, quibus etiã accedit internæ coxæ musculi durities, imbecillitas, & maior, quam alterius cruris longitudo: quæritur, vtrum balnearum apud aquas Statiellorum lutum his omnibus curandis idoneũ esse censeamus. quod cum ita sit, auxiliaque nobis à morbo indicentur, quem quidem cum ex communi omnium natura, tum vero ex cuiusq; propria cognoscimus, efficitur, vt Ferdinandi natura sit in primis statuenda. ita enim eius lapsu cognito, & itẽ morbi genere, propositæ quæstioni apte respondebimus. Naturalis igitur eius temperatura, quemadmodum ab eruditissimis viris accepimus, cum parum deflexerit, magis tamẽ ad calidum, & minus ad humidum vergit. nam nõ ita multum calidis corde & iecinore, quibus totius corporis habitus respondet: sicco autẽ corde, & humido iecinore modicus caloris excessus, & quædam quasi humiditatis & siccitatis efficitur moderatio. porro autem principes actiones, quæ integræ sunt, vt perspicax ingeniũ, vegeti sensus, itemq; ea, quæ per nares & palatum cocta excernuntur, capilliq; nec admodũ multi, nec robusti, cerebrum modice humidũ, & aperte calidum ostendunt. in ijs tamen, quæ in capite conspiciũtur, ambiguitas quædam est: siquidem ipse vna & altera parte canus, & caluus videtur. Cum vero immodicam siccitatem caluities, humiditatem canities sequatur, perspicua in hac re apparet repugnantia, quæ faciles habet explicatus. nam idem humor corruptus cum sua corruptela canitiem: tum vero boni alimenti defectu capillorum facere defluuiũ potest: cum præsertim hæc affectio capillorum defluuium potius, quam caluities sit existimanda. præterea nimia cutis raritas, quam calor efficit, in causa est, vt quod alioqui gignundis pilis esset accommodatum, quasi halitus quidam effluat, & ita pili non nascantur. Quod vero ad ventriculum attinet, bene appetit, & tam probe concoquit, vt etiam si error post ingestum cibum committatur, non grauetur: quod robusti, & bene valentis ventriculi certum est indicium. ad summũ totum corpus, præter eam partem, cuius mentionem modo fecimus, ita integrum est, & ad cõcinnitatem membra sic apte conueniunt, vt nisi crura à reliquis parum distarent, pulcherrimum corpus efficerent. atq; hæc quidem de naturali temperatura dicta sint. Sequitur aũt, vt de morbis, quibus hic vir laborat, diligenter inuestigemus. hos igitur & ex causis antegressis, & ex ijs, quæ nunc re ipsa cõspiciuntur, haud difficile est cognoscere. præcesserunt autem refrigerantes, & humectantes causæ. nã lapsis prope annis viginti febri continua affectus primum graui sopore vexatus est, deinde biliosæ deiectiones sunt sequutæ: postremo pituitosi humoris ad sinistrum crus decubitu sublata febris est: ex quo tempore nũquam est pristinæ valetudini restitutus. Præterea in aquas aliquando cecidit, & summis negotijs occupatus crus ipsum aliquot diebus madefactum pertulit: id quod ei quoque vsu venit, cum permutatis equis in Hispaniam magnis itineribus contenderet. Iam vero magnis quoque se frigoribus sæpe commisit, quam ob rem Ischiaden pati cœpit. Sed ad cætera magnus etiam cumulus accessit ex intemperata victus ratione: qua cumulatę cruditates ĩ ęgram partem facere impetum solent. quæ res per se ipsa manifeste patet. nam tumor œdematosus est affectus fungosus, frigidus, & doloris expers: atq; vt Galeno placet, ischias à pituita plerunque oritur. ad hæc cum calida iuuent, frigida vero noceant, frigidam esse affectionem perspicuum est. His autem sic expositis ratio symptomatum, quæ affectiones insequuntur, satis patet. siquidem laxatis iuncturæ ligamentis à copia humoris in eam demissi, & crus protractum est, & leuis quasi luxatio est effecta. ex quo fit, vt iunctura humore plena protracti cruris retractionem & ad naturalem mensuram reditum non admittat, sed claudicationem afferat. Neque absurdum est habita diuturnitatis morbi ratione crassiorem humoris partẽ ad internum coxæ musculum expulsam, duritiam fecisse,

fecisse, & permulta naturali temperatura imbe cillum crus fuisse effectum. quanq̄ & ab ortu naturę, & hęreditario iure imbecillis cruribus princeps ipse sit. Crus aūt interdiu ita intumescere, vt impressus digitus cauitatem faciat, & nocte cessare, vt si mane cōprimatur, nulla cauitas remaneat, laxorum tumorum, qui à craso, flatuosoq; spiritu fiunt, proprium est. quapropter cum ob tēporis diuturnitatem hæ affectiones in habitum prope transierint, non sine magno negocio eas curari posse arbitramur. quod sane dictū sit, vt ipse princeps omni studio & diligentia curet, ne res longius protrahatur. Nunc aūt tempus suadet, vt ad propositam quæstionē redeundum esse videatur: atq; vt res clarior fiat, atq; aptior, subijciēdum in primis est, dissimiles affectiones dissimilem quoq; curationis viam atq; rationē postulare. nam laxus tumor totū crus occupans, & interioris musculi coxæ duritia dissimiles affectiones sunt: quarū alteri curandæ exsiccantia, alteri humectantia conueniunt. Præterea Statiellorum aquarū balneas nitrosas ac salsas esse, & sulfuris, atq; aluminis nōnihil habere censuerunt viri clari, qui earum naturam diligenter inuestigauerunt. idque se ēt vsu comperisse confirmant. Postremo ad Ischiadis curationē adstringentia, quæ reliquis iuncturarū doloribus apta sunt, nō satisfacere medici censent. Sed nos quęstioni respondentes dicimus, lutum, de quo agitur, affecto cruri cōmodum allaturū non modo quātum ad laxum tumorem, sed ēt quantum ad Ischiada pertinet. in quo nihil nos mouet aluminis particula, quæ in ijs aquis inesse putatur: quādoquidem si hac ratione aliquam adstringentis facultatis vim habent, tñ ea ita exigua est, si ad alia comparetur, quę calfaciunt, & exsiccant, vt prorsus sit obscura, et vix sentiat, & obesse nullo pacto queat. quæ quidem res facit, vt hoc ipsum experti medici in huiusmodi casibus plurimū valuisse attestentur. quod ēt princeps ipse fatetur, cum alias hoc remedio adhibito tñ leuatus sit, vt prope sanesceret. Cumq; eandem vim, quā lutum, aqua habeat, si ab alto super ægram iuncturam fundatur, quod fusionis genus Ducia vulgo dicitur, vel hac ratione maximopere pro futuram arbitramur, quod impetu quodā exter nam iuncturę partem feriens vim nitro mittet, qua humor is, qui iuncturam laxat, cōsumetur, & iunctura ipsa firmabitur: quę duo nobis ad curandum sunt præcipue proposita. Cum aūt molestior sit iuncturæ affectio, siquidem & materię defluxum huc proritat, & grauiorem curationē reddit, ideo ab ea initium sumendum est. in quo

D tamen est diligenter animaduertendum, ne id pręsidij genus temere propter musculi duritiam adhibeatur. quod fiet, si quo tēpore lutum propinabitur, aliquo medicamento idoneo, duro musculo prospiciatur. & pręter cętera, ne lutum musculum contingat, caueatur. quod præsentis medici prudentiæ totum relinquimus. Scimus autem pleraq; alia medicamenta efficacia esse, quibus subleuari infirmitas huius partis posset. sed cum nunc propositæ tantum quęstioni satisfacere vellemus, cætera silentio transiuimus: & id egimus solū, vt de re proposita dissereremus. Deus Opt. Max. faxit, vt quemadmodum nos ex animo cōsuluimus, ita hoc remedium excellentissimo viro summum afferat adiumentum.

Ticini Prid. Non. Apri. MDLI.

E EX CORNELIO CELSO, de Balneis excerpta.

Libro Primo, Capite primo. Quemadmodum sanos agere conueniat.

PRODEST etiam interdū balneo, interdum aquis frigidis vti: modo vngi, modo id ipsum negligere.

Libro eodem. Cap. 2.

Quæ stomacho imbecillis seruanda sint.

EXercitationē recte sequitur modo vnctio vel in sole, vel ad ignem, modo balneū, sed conclaui quam maxime & alto & lucido & spa-

F cioso. ex his vero neutrum sępe fieri oportet, sed sæpius alterutrum pro corporis natura. post hæc paulum quiescere opus est.

Libro eodem. Cap. 3.

Obseruationes quædam, pro ut res nouæ accidunt, et prout corporum genera, sexus, ætates & tempora anni sunt.

Communia omnibus sunt post fatigationem cibum sumpturis, vbi paulum ambulauerint, si balneum non est, calido loco vel in sole, vel ad ignē vngi atq; sudare. si est: ante omnia in tepidario residere. Vbi paulum conqueuerūt, intrare & descendere in soliū. tum multo oleo vngi, leniterq́; perfricari, iterum in solium descēdere. post hęc os aqua calida fouere, dein frigida. Balneum ijs feruēs idoneū non est. Ergo si nimium alicui fatigato penè febris est, huic abunde est loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adiectū. deinde totū quidem

dem corpus, maxime tñ eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter ꝑfricare ex oleo, cui vinũ & paulum contriti salis sit adiectũ. post hæc oĩbus fatigatis, aptum est cibum sumere, eoq; humido vti. aqua vel certe diluta potione esse contentos, maximeq; ea quæ moueat vrinã. Illud quoq; nosse oportet, ꝙ ex labore sudãti frigida potio ꝑnitiosissima est, atq; ẽt cũ sudor se remisit, itinere fatigatis inutilis. A balneo quoq; veniẽtibus Asclepiades eã inutilẽ indicauit, quod in ijs verũ est, quibus aluus facile nec tuto soluitur. quique facile inhorrescũt. perpetuũ in oĩbus nõ est, cum potius naturale sit potione æstuantẽ stomachũ refrigerari, frigentẽ calefieri. quod ita ꝑcipio, vt tñ fatear ne ex hac ꝗdem causa sudãti adhuc frigidũ bibendũ esse. Solet ẽt ꝓdesse post varium cibum frequẽtesq; dilutas potiones, vomitus & postero die longa ꝗes, deinde modica exercitatio. Si assidua fatigatio vrget, in vicẽ mõ aqua, mõ vinum bibendũ: raroq; balneo vtendũ. Fatigatũ in itinere reficit frequens frictio, post iter, primũ sedile, deĩde vnctio, tũ calida aqua in balneo magis superiores ꝑtes, q̃ inferiores foueat. si ꝗs vero exustus in sole est, huic in balneũ ꝓtinus eundũ est, ꝑfundendũq; oleo corpus et caput. deinde in soliũ bene calidũ descendendũ. tum multa aqua ꝑ caput infundẽda, prius calida dein frigida. at ei ꝗ ꝑfrixit, opus est ĩ balneo primũ inuoluto sedere, donec insudet, tũ vngi, deinde lauari. cibũ modicũ, dein potiones meraces assumere. Qui toto die vel in vehiculo, vel in spectaculis sedet, huic nihil currẽdum, sed lente ambulãdum est, lenta quoq; in balneo mora, dein cœna exigua ꝓdesse consueuerunt. Si quis in balneo æstuat, reficit hunc ore exceptum & in eo retentum acetum. si id non est, eodem modo frigida aqua sumpta.

Eodem capite.

Implet corpus modica exercitatio, frequẽtior quies, vnctio: et si post prandium est, balneũ, etc.

Eodem cap.

Extenuat corpus aqua calida siquis in eã descendit, magisq; si salsa est. in ieiunio balneum, inurens Sol, & omnis calor, cura, vigilia, &c.

Eodem cap.

Post vomitũ si stomachus infirmus est, paulũ cibi sed huius idonei gustandũ, & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi. Si vomitus fauces exasꝑauit, ꝗ vomuit, si mane id fecit, ambulet, vngatur, cœnet. si post cœnã, postero die lauari, & in balneo sudare.

Eodem cap.

Calefacit vnctio, aqua salsa, magisq; si calida est: oĩa salsa, amara, carnosa. si post cibum est, balneum, vinum austerum. Refrigerat in ieiunio & balneum & somnus nisi nimis longus est, & oĩa acida, aqua q̃ frigidissima, oleũ si aquæ misceat. Humidũ corpꝰ efficit labor maior, q̃ ex cõsuetudine, frequẽs balneũ, cibus plenior, multa potio.

Eodem cap.

Calida lauatio & pueris, & senibus apta est.

Eodem cap.

Aestate aptissima ẽ frigida lauatio, frigidi cibi.

Libro primo. Cap. 4.

De his, qui aliqua parte corporis laborant, & primũ de his, quibus caput infirmum est.

Vbiq; vitare solis ardorẽ, maximeq; post cibũ & vinum oportet. potius vngi q̃ lauari. nunq̃ ad flãmam vngi, interdum ad prunã. Si in balneum venit, sub veste primũ paulum in tepidario insudare, ibi vngi, tum transire ad calidariũ vbi sudabit, ĩ soliũ nõ descẽdere, sed multa calida aqua ꝑ caput se totũ ꝑfundere, tũ tepida vti, dein frĩda, diutiusq; ea caput q̃ cæteras partes ꝑfundere. deinde id aliquãdiu ꝑfricare, nouissime detergere & vngere. Capiti nil æque ꝓdest atq; aqua frigida. itaq; is cui hoc infirmũ est ꝑ æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquãdiu subijcere. semꝑ aũt ẽt si sine balneo vnctus est, neq; totum corpus refrigerare sustinet, caput tñ aqua frigida ꝑfundere, sed cũ cæteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad ceruices aqua descendat, eamq; nequid oculis, alijsuè partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere.

Libro primo. Cap. 5.

De his qui lippitudine, grauedine, destillatione, tonsillisque laborant.

Neq; vero his solis, quos capitis imbecillitas torquet, vsus aquę frigidæ ꝓdest, sed his ẽt, quos assiduę lippitudines, graue dines, destillationes, tonsilleq; male hñt. his aũt nõ caput tm̃ quotidie ꝑfundẽdũ est, sed os quoq; multa frigida aqua fouendũ est. ꝑcipueq; oĩbus, ꝗbus hoc vtile auxiliũ ẽ, eo vtẽdũ, vbi grauius cœlũ austri reddiderũt.

Libro primo. Cap. 7.

Remedia ad coli dol.

At si laxius intestinũ dolere cõsueuit, cũ nihil nisi genus inflationis sit, id agendũ est, vt concoquat aliquis, vt lectione, et alijs gñibus exerceat, vtatur balneo calido, cibis, potionibus calidis.

Libro primo. Cap. 10.

In pestilentia vitandum balneum, sudor, meridianus somnus vtique.

LIBRO SECVNDO. *Cap. 16.*

De sudore.

Sudor etiam duobus modis elicitur, aut sicco calore aut balneo. Siccus calor est & arenę calidæ, & laconici, & clibani et quarundã naturaliũ sudationes. vbi ẽ terra profusus calidus vapor ędificio includitur sicut suꝑ Baias in myrtetis habemus.

bemus. Prȩter hæc sole quoq; & exercitatione is mouetur. Balnei duplex vsus est. nam modo discussis febribus initium cibi plenioris, viniq; firmioris valetudini facit, modo febrẽ ipsam tollit. fereq; adhibetur, vbi summã cutem relaxari, euocariq; corruptũ humorem, & habitum corporis mutari expedit. antiqui timidius eo vtebantur. Asclepiadis audacias, neq; terrere ea res, si tẽpestiua est, debet. & ante tẽpus nocet. Quisq; febre liberatus est simulatq; ea vno die nõ accessit, eo qui ꝓximus est, post tẽpus accessionis tuto lauari põt. at si circuitum habere ea febris solet, sic vt tertio quartoue die reuertatur, qñcunq; non accessit, balneũ tutum est. Manẽtibus vero adhuc febribus, si hę sunt lẽtæ, lienesq; iã diu male hñt, recte medicina ista tentatur, cum eo tñ ne ꝑcordia dura sint, neúe ea tumeant, neúe lingua aspera sit, neúe aut in medio corpe, aut in capite dolor vllus sit, neúe tum febris increscat. At in his quidẽ febribus, q̃ certum circuitum hñt, duo balnei tpa sunt, alterũ ante horrorem, alterũ febre finita. In his vero qui lẽtis febriculis diu detinentur, cum aut ex toto recessit accessio, aut si id nõ solet, certe lenita est, iamq; corpus tam ĩtegre est q̃ maxime eẽ in eo genere valetudinis solet, imbecillus homo iturus in balneum vitare debet ne ante frigus aliquid experiatur. Vbi in balneũ venit, paulisper resistere, expeririq; num tẽpora astringantur, & an sudor aliquis oriatur. Illud si incidit, hoc non secutũ est, inutile eo die balneũ est, perungendus est is leniter, & auferendus est. Vitandumq; oĩ modo frigus & abstinentia vtendum. At si tpibus integris primũ ibi, deinde alibi sudor incipit, fouendum os aqua calida, tũ in solio desidendũ. atq; ibi quoq; videndum, num sub primo cõtactu aquæ calidæ summa cutis inhorrescat, quod vix tñ fieri põt, si priora recte cesserunt. Certum id aũt signum inutilis balnei est. Ante vero, an posteaq̃ in aquã calidam se demittat, aliquis perũgi debeat, ex ratione valetudinis suæ noscat. Ferè tamẽ nisi vbi noĩatim vt postea fiat, id præcipietur, moto sudore leuiter corpus perungendũ, deinde in aquam calidã demittendum. atq; hic quoq; habẽda viriũ ratio est. Neq; cõmittendum vt per ęstum aĩa deficiat, sed maturius is auferendus, curioseq; in vestimentis reuoluendus, vt neq; ad eum frigus aspiret, & ibi quoq; antequam aliquid sumat, insudet.

LIBRO TERTIO. *Cap.6.*

Quando potiones febricitantibus dari expediet.

Vtile est etiam ducere in balneum, prius demittere in solium, tum vngere, iterũ ad solium redire, multaq; aqua fouere inguina, interdum etiam oleũ in solio cum aqua calida miscere, vti

E cibo verius & serius tenui, simplici, molli, calido, exiguo, maximeq; oleribus qualia sunt lapathũ, vrtica malua. Poterit à balneo ẽt pinguius aut dulcius dari vinũ. Si venter fluit, aut si stomachus non cõtinet, vbi febris decreuit, liberaliter oportet aquã tepidam potui dare, & vomere cogere, nisi aut fauces aut præcordia aut latus dolet, aut vetus morbus est. si sudor exercet, duranda cutis est, vel nitro vel sale, quæ cum oleo miscẽtur. Si leuius id vitium est, corpus oleo vngendũ, si vehementius rosa, aut melino vel myrteo, cui vinum austerum sit adiectum. Quisquis autem fluore æger est cum venit in balneum, prius vngendus, deinde in solium demittendus. Si in cute vitium est, frigida quoque quàm calida aqua melius vtetur.

Libro tertio. Cap.7.

Quomodo pestilentes febres curari debeant.

E In his maturius, quàm in alijs morbis ducere in balneum opus est.

Libro tertio. Cap.12.

Curatio horroris in feb.

Vbi incerta tempora sunt, neque alui ductio, neque balneum, neque vinum, neque medicamentum aliud recte datur.

Eodem cap.

Sub proximę accessionis expectatione, quæ instare tertia põt, deducendus in balneũ est, dandaq; opera, vt per tẽpus horroris in balneo sit. si ibi quoq; senserit, nihilominus idem sub expectatione accessionis quartæ faciat. siquidem eo quoq; modo sæpe id discutitur. si nec balneum profluit, ante accessionem aliam edat aut bibat calidam aquam cũ pipere: siquidem ea quoq; assumpta calorẽ mouent, q horrorẽ non admittit.

F *Libro eodem. Cap.13.*

Curatio quotidianæ.

Hæc ad omnes circuitus febrium pertinent. discernendę tamen singulæ sunt, sicut rationem habent dissimilem. Si quotidiana est triduo primo magnopere abstinendum, tum cibis altero quoq; die vtendum. si res inueterauit, post febrẽ experire balneum, & vinum, magisq; si horrore sublato hæc superest.

Libro tertio. Cap.14.

Curatio tertianæ.

Cleophãtus multo ante accessionem tertianæ caput ęgri multa calida ꝓfundebat, deinde vinum dabat: quod quãuis pleraq; eius vini ꝑcepta secutus est Asclepiades, recte tamen præterijt.

Libro tertio. Cap.15.

Curatio quartanæ.

Septimo die balneo frigus ꝑuenire, abstinere, continere se debet, & aqua tantũmodo calida, si

sitiet,

ſitiet, ac tũ ita nono die balneo frigus, p̃uenire, ſi febris redierit, ducere aluum. Vbi ex eo corpus quieuerit, inũctione vehemẽter ꝑfricari, eodem modo ſumere cibum et vinum. & biduo ꝓximo ſe abſtinere frictione ſeruata. decimo die rurſus balneũ experiri. & ſi poſtea febris acceſſit, æque perfricari. Si tertiodecimo die morbus remanebit, balneum neq; ante febrem, neque poſt eam tentãdum erit, niſi interdũ iam horrore diſcuſſo.

Libri tertij. Cap. 21.

De aqua inter cutem.

Supiores maxime partes ſic ꝑfricãdę, vt ſpũm ipſe cõtineat. Euocãdus eſt ſudor nõ exercitatione tñ, ſed ẽt in arena calida vel laconico, vel clibano, ſimilibusq́; alijs, maximeq; vtiles naturales & ſiccę ſudationes ſunt, quales ſuper Baias habemus ĩ Myrtetis. balneũ atq; oĩs humor alienus ẽ.

Libro tertio. Cap. 22.

B

De tabe.

Vtile eſt interdũ balneum, ſed poſt cibũ exiguũ. atq; in ipſo ſolio recte cibi aliq̄d aſſumitur, aut ſi ſine hoc frictio fuit, poſt eam protinus.

Ibidem.

Vtilius his frequẽs balneũ eſt, ſed ieiunis ẽt vſq; ſudorẽ.

Ibidem.

Si febris iã remiſit decurrendum ad modicas exercitationes, maximeque ambulationes, item lenes frictiones. balneum alienum eſt.

Ibidem.

Qui meliuſculus eſſe cœpit, diu abſtineat à vino, balneo, venere.

Libro tertio. Cap. 23.

De comitiali morbo.

Vbi mane experrectus eſt, corpus eius leniter ex oleo vetere, cũ capite excepto vẽtre, permulceat̃. poſt ambulationẽ longã, loco tepido vehemẽter, diu & nõ minus ducẽties, niſi ĩfirmus erit ꝑfricet̃, deĩde ꝑ caput multa aqua frĩda ꝑfundat̃. paulũ cibi ſumat, cõquieſcat. Si ne ꝑ hęc quidem fuerit liberatus, caput radat. vngatur oleo vetere, adiecto aceto et nitro. perfundatur aqua ſalſa.

Libro tertio. Cap. 24.

De morbo regio.

Per oẽ tempus vtendũ exercitatione, frictione, ſi hyems eſt, balneo, ſi æſtas, frigidis natationibus, lecto etiam & conclaui cultiore.

Libro tertio. Cap. 26.

De reſolutione neruorum.

Vnctioni aptiſſimũ eſt vetus oleũ, vel nitrum aceto & oleo mixtũ. Quin ẽt fouere aqua calida marina, vel ſi ea non eſt, tñ ſalſa, magnopere neceſſarium eſt. at ſi quo loco vel naturales, vel etiã manu factę tales natationes ſunt, ijs potiſſimum vtendũ eſt, p̃cipueq́; in his agitãda mẽbra, q̃ maxime deficiũt. ſi id nõ eſt, balneum tum prodeſt.

A

LIBRO QVARTO *Cap. 2.*

Curatio morborum capitis, & primo de dolore.

Si parũ cauſa diſcernitur, ꝑfundere caput primũ aqua calida oportet vel ſalſa, vel ex lauro decocta, tũ frigida poſca. *Ibidem.*

Si diſcuſſus ex toto dolor eſt, in balneũ ire. ibi multa aq̃ cal. prius, deĩde frigida ꝑ caput ꝑfundĩ.

Libro quarto eodem cap.

De cynico ſpaſmo.

Prodeſt mouere ſternutamẽta, caput radere, idq́; ꝑfundere aqua calida vel marina, vel certe ſalſa, ſic vt ei quoq; ſulfur adijciatur. poſt perfuſionem iterum perfricari, ſinapi manducare &c.

De reſolutione linguæ.

Caput ſępe aqua frigida perfundere, nõnunq̃ multam eſſe radiculã, deinde vomere oportet.

De deſtillatione & grauedine.

Deſtillat aũt humor ex capite interdũ in nares, quod leue eſt. interdũ in fauces, quod peius eſt. ĩterdum ẽt in pulmonẽ, quod peſſimum eſt. Vbi aliq̄d deſtillaſſe ad pulmonẽ ſentimus, ꝓtinus abſtinere à ſole, balneo, vino, venere debemus. Inter q̃ vnctione & aſſueto cibo nihilominus vti licet. ambulatione tantum acri, ſed recta vtendũ eſt, & poſt eã caput atq; os ſupra q̄nquagies ꝑfricandum. Raro fit vt ſi biduo vel certe triduo nobis tꝑauimus, id vitiũ non leuetur. Quo leuato ſi in deſtillatione craſſa facta pituita eſt, vel in grauedine nares magis patẽt, balneo vtendũ eſt, multaq́; aqua prius calida, poſt egelida fouendũ os, caputq́;. deinde cũ cibo pleniore vinũ bibendũ. At ſi ęque tenuis die quarto pituita eſt, vel nares ęque clauſę videtur, aſſumẽdum eſt vinũ amineũ auſterum, deinde rurſus biduo aqua, poſt q̃ ad balneum, & ad conſuetudinẽ reuertendũ eſt. Neq; tñ illis ipſis diebus, q̄bus aliqua omittenda ſunt, expedit tanq̃ ęgros agere. ſed cætera oĩa quaſi ſanis faciẽda ſunt, præterq̃ ſi diutius aliquẽ & vehemẽtius iſta ſolicitare conſueuerunt. Huic. n. quędam curioſior obſeruatio neceſſaria eſt. Igitur huic ſi ĩ nares vel in fauces deſtillauit, pręter ea q̃ ſupra retuli, ꝓtinus primis dieb9 multum ambulandũ. ꝑfricandę vehementer inferiores partes, leuior frictio adhibenda thoraci erit, leuior capiti. Demenda aſſueto cibo pars dimidia, ſumẽda oua, amylũ, ſimiliaq́; quę pituitã faciant craſſiorẽ. Siti quãta maxime ſuſtineri põt, pugnandũ eſt. Vbi ꝑ hæc idoneus aliquis balneo factus, eoq́; vſus eſt, adijciẽdus eſt cibo piſciculus aut caro, ſic tñ, ne protinus iuſtus modus cibi ſumatur. Vino meraco copioſius vtendũ. At ſi in pulmonẽ quoq; deſtillat, multoq́; magis & ambulatione, & frictione opus eſt, eadẽq; adhibita

C

rõne in cibis si nõ satis illi ꝓficiũt, acrioribus vtẽdũ est, magis somno indulgendũ, abstinendũq; à negotijs oĩbus. aliqñ sed serius et balneũ tẽtandũ. In grauedine aũt primo die qescere, neq; eẽ, neq; bibere, caput velare, fauces lana circũdare. postero die surgere, diu abstinere à potione, aut si res coegerit, non vltra heminã aquę assumere. tertio die panis nõ tã multũ ex parte ĩteriore cũ pisciculo vel leui carne sumere, aquã bibere. Siquis sibi tꝑare nõ potuerit, quo minus pleniore victu vtatur, vomere. Vbi in balneum ventũ est, multa aqua calida caput & os fouere vsq; ad sudorẽ. tum ad vinũ redire. post quæ vix fieri põt, vt idẽ incõmodum maneat. sed si manserit, vtendum erit cibis frigidis, aridis, leuibus, humore q̃ minimo, seruatis frictionibus, exercitatiõibusq;, quæ in oĩ tali gñe valetudinis necessarię sunt.

Libro quarto de ceruicis morbis. Cap. 3.

Opus est fomẽto humido & calido, itaq; pleriq; aqua calida multa ceruices subinde perfundunt. id in ꝑ̃sentia leuat: sed opportuniores frigori neruos reddit, quod vtique vitandum est.

Ibidem.

Neq; inutile erit caput attonsum habere: idq; irino vel cyprino calido madefacere, & suꝑ ĩposito pileo velare. nõnunq̃ ẽt in calidũ oleum totũ descendere, vel in aquam calidam in qua fęnum gręcum decoctum sit, & adiecta olei pars tertia.

De tussi.

Caput huius cubantis sublime esse debet, recteq; tondetur. Facies sæpe aqua frigida fouenda. At inimica sunt balneum, venus, vinum.

Libro quarto. Cap. 5.

De stomachi morbis.

Post exercitationẽ opus est vnctione, frictione, balneo nonnunq̃, sed rarius, interdũ alui ductione. *Ibidem.*

Vulgarissimũ vero, pessimũq; stomachi vitiũ est resolutio. i. cum cibi nõ tenax est, soletq; desinere ali corpus, ac sic tabe cõsumi. huic gñi inutilissimũ balneum. Lectiones, exercitationesq; superioris partis necessarię. itẽ vnctiones, frictionesq;. His ꝑfundi frigida, & ĩ eadẽ natare, canalibus eiusdẽ subijcere ẽt stomachum ipsum, et magis ẽt à scapulis, id quod cõtra stomachũ est. Cõsistere in frigidis medij capitisq; fontibus, quales Cutiliarum, Symbruinarum sunt, salutare est.

Libro quarto. Cap. 8.

De iocineris morbo.

Perfusio corporis multa prodest ex aqua, si hyems est, calida: si æstas, tepida. itemq; liberalis vnctio, & in balneo sudor.

Libro quarto. Cap. 10.

De renum morbis.

Oportet conquiescere, cubare molliter, soluere aluum, sæpe desidere in aqua calida, neque cibum, neq; potionem frigidam assumere.

Libro quarto. Cap. 19.

De ventris fluxu.

Primo die quiescere satis est, neq; impetũ ventris ꝓhibere, si ꝑ se desijt, balneo vti, paulum cibi capere. si mansit, abstinere non solũ à cibo, sed ẽt à potione. Postero die si nihilominus liquida aluus est, ęque cõquiescere, paulũ adstringẽtis cibi sumere. tertio die in balneum ire. vehemẽter oĩa ꝑ̃ter ventrem perfricare, ad ignẽ lumbos, scapulasq; admouere, cibis vti vẽtrem contrahẽtibus.

Libro quarto. Cap. 21.

De nimia perfusione seminis.

Salutares sunt vehementer frictiones, perfusiones, natationesq; q̃ frigidissimæ neq; cibi, nec potio nisi frigida assumpta.

Libro quarto. Cap. 24.

De articulorum dol.

Cum dolor vrget podagrę, mõ sedere, modo ingredi, tũ anteq̃ cibum capiat, sine balneo loco calido leuiter ꝑfricari, sudare: ꝑfundi aqua egelida. deinde cibũ sumere ex media materia, interpositis reb⁹ vrinã mouentibus, quotiesq; plenior est, euomere. Vbi dolor vehemẽs vrget: interest sine tumore is sit: an tumor cũ calore, an tumor iam ẽt obcalluerit. Nã si tumor nullus ẽ, calidis fomẽtis opus est. Aquã marinã vel muriã duram feruefacere oportet, deinde in peluẽ cõijcere, & cũ iam hõ pati põt, pedes demittere, superq; pallã dare & vestimẽto tegere, paulatim deinde iuxta labrũ ipsum ex eadẽ aqua leuiter infundere, ne calor intus destituat, ac deĩde noctu cataplasmata calfacientia imponere, maximeq; ibisci radicẽ ex vino cocta. Sin vero tumor, calorq; est, vtiliora sunt refrigerãtia, recteq; ĩ aqua q̃ frigidissima articuli continentur. sed neq; quotidie, neq; diu fit, ne nerui lędantur. Si tumores ẽt obcaluerunt & dolẽt: leuat spongia, quæ imposita subinde ex oleo vel aceto vel aqua frigida exprimitur, aut pari portione ĩter se mixta, pix, cera, alumẽ. & fouere oportet spongia, q̃ in aquam calidã demittatur: in qua vel papaueris corticis vel cucumeris syluestris radix decocta sit. tũ inducere articulis crocũ cũ succo papaueris & ouillo lacte. At si tumor est, foueri quidẽ debet aqua egelida: ĩ qua lẽtiscus, aliauè verbena ex reprimẽtib⁹ decocta sit.

LIBRO QVINTO.

Curationes propriæ articulorum.

Locus in quo cubabit, tepidus esse debebit. Balneũ quoq;, dum parũ vulnus purũ est, inter res ĩfestissimas est. nã id & humidũ & sordidum reddit. ex q̄bus ad cãcrum trãsitus esse cõsueuit.

Libro quinto. Curatio Cangrænæ.

Balneum niſi iam certa fiducia redditæ ſanitatis eſt,alienum eſt : ſiquidem emollitum in eo vulnus cito rurſus eodem malo afficitur .

Libro quinto. Curatio morſus canis rabioſi.

Quidã poſt rabioſi canis morſum protinus in balneum mittunt,ibiq; patiũtur deſudare, dũ vires corporis ſinũt vlcere adaperto,quo magis ex eo quoq; virus deſtillet. deĩde multo meraco vino excipiunt.quod oĩbus venenis contrariũ eſt.

Libro quinto. De ſacro igne.

Si nõ eſt febricula,& geſtatio vtilis eſt,et ambulatio & vinũ auſterum,& balneũ . in hoc gñe potio magis liberalis eſſe,q̃ cibus debet . ipſa vlcera ſi mediocriter ſerpunt,aqua calida: ſi vehementius,vino calido fouenda ſunt .

Libro quinto. De ulceribus,quæ ex frigore in pedibus & manibus oriuntur .

In primis multa calida aqua fouendum eſt:in qua rapa decocta:aut ſi ea non ſunt, aliquæ verbenæ ex reprimentibus.

Eodem libro de puſtularum generibus.

Is qui iã robuſtus eſt,ſi puſtulæ minutæ ſunt, deſudare ĩ balneum debet, ſimulq́; ſuper eas nitrum inſpergere,oleoq́ue vinum miſcere : & ſic vngi,tum deſcendere in ſolium .

LIBRO SEXTO.

Euelpidis collyrium ad oculorum inflammationem.

Quo grauior quæq; inflãmatio eſt, eo magis leniri medicamento debet,adiecto vel albo oui, vel muliebri lacte.Si nec medicus neq; medicamentũ præſto eſt,ſępius vtrũlibet horũ in oculis penicillo ad id ipſum facto infuſum, id malũ lenit.Vbi vero aliq̃s releuatus eſt, indeq́; curſus pituitę cõſiſtit,reliq̃as fortaſſe leuiores futuras diſcutiũt balneũ & vinũ.Igitur lauari debet leuiter iã ꝑfricatus ex oleo,& diutius in cruribus & feminibus,multaq́ue calida aqua fouere oculos. deinde ꝑ caput prius calida,tũ egelida ꝓfundi, à balneo cauere,ne quo frigore afflatu ue lędatur. Sed ſiq̃s in balneo ſentit maiorẽ oculorũ ꝑturbationẽ,q̃ attulerat quod ĩcidere is ſolet,q̃ manẽte adhuc pituitę curſu feſtinarũt,q̃ primũ deſcẽdere debet:nihil eo die vini ſumere.cibi ẽt minus q̃ pridie.deinde cũ primũ ſatis pituita ſubſiſtit,iterũ ad balnei vſum redire. Solet tñ euenire nonnunq̃ ſiue tẽpeſtatũ vitio ſiue corꝑis,vt pluribus diebus neq; dolor,neq; inflãmatio & minime pituitę curſus finiatur. qđ vbi ĩcidit,iãq; ipſa vetuſtate res matura ẽ ab ijſdẽ auxiliũ petendũ eſt, i. balneo ac vino.Tonderi ad cutẽ cõuenit,deinde in balneo aqua calida q̃ plurima caput & oculos fouere,tũ vtrunq; penicillo detergere,& vngere caput irino vng.cõtinereq́; ĩ lectulo ſe,donec oĩs calor q̃ cõceptus eſt,finiatur, deſinatq́; ſudor, q̃ neceſſario in capite collectus eſt.tũ ad idẽ cibi viniq́; genus veniendũ ſic,vti potiões meracę ſint, obtegendũq́; caput & q̃eſcendũ.ſępe.n.poſt hęc grauis ſomnus,ſępe ſudor,ſæpe alui deiectio pituitæ curſũ finit.Si leuatũ malũ eſt. ꝑ plures dies idẽ fieri oportet, donec ex toto ſanitas reſtituat̃.

Libro ſexto. De inflammatione ocul.

Exercitationibus vtemur & balneo frequentiore:multaq́; oculorũ palpebras aqua calida fouebimus.cibos ſumemus acres & extenuantes.

Libro ſexto. De xerophthalmia.

Multũ ambulare,multũ exerceri,lauari ſępe, ibiq́; deſudare,multa frictiõe vti neceſſariũ eſt.

Libro ſexto. Ad caligationem oculorum.

Hic opus eſt multa ambulatione atq; exercitatiõe,frequẽti balneo.vbi totũ quidẽ corpus fricandũ. ꝑcipue tñ caput,& quidẽ irino,donec inſudet,velandumq́; poſtea,nec detegendum,antequam ſudor & calor domi conquieuerint.

De aurium morbis.

Si pus profluit,& caput vtiq; tondendum, & multa calida aqua profundendum, & gargarizandum,& vſq; ad laſſitudinem ambulandum, & cibo modico vtendum .

LIBRO SEPTIMO.

Quæ curatio calculo euulſo habenda ſit.

In diſtentione neruorũ ꝑiclitatur aliq̃s,dũ veſica eius agitatur,ſic alter metus excipitur remotis medicaminibus,ne tñ ſanguinis ꝓfluat,vt occidet,qđ ne incidat,deſidere is debet in acre acetũ,cui aliquantũ ſalis ſit adiectũ,ſub quo & ſanguis ferè cõquieſcit & adſtrĩgitur veſica, ideoq́; minus inflãmatur.Quod ſi parũ proficit,agglutinanda cucurbitula eſt & inguinibus & coxis & ſuꝑ pubẽ.Vbi iã ſatis vel euocatus eſt ſanguis vel prohibitus,reſupinus collocetur ſic,vt caput humile ſit,coxæ paulũ excitẽtur.ac ſuꝑ vlcus imponendum eſt duplex aut triplex linteolum aceto madẽs.deinde interpoſitis duabus horis in ſoliũ is aquæ calidæ reſupinus demittatur ſic, vt à genibus ad vmbilicũ aqua teneat.cętera veſtimentis circundata ſint,manibus tñ pedibusq́; nudatis,vt & minus digeratur,& ibi diutius maneat. ex quo ſudor multus oriri ſolet, quo ſpongia ſubinde facile detergendum.finisq́; eius fomenti eſt donec infirmando offendat , tum multo is oleo ꝑungendus.inducendusq́; hapſus lanę mollis tepido oleo repletus,qui pubẽ & coxas & inguina & plagã ipſam contectam eodem ante ſe linteolo protegat.isq́; ſubinde oleo tepido madefaciendus eſt,vt neque frigus ad veſicam admittat,& neruos leuiter molliat.

Cornelij Celſi finis.

CARNI.
Lacus dobradi.
IAPIDIAE PARS.
Arx
Mons falconis.
Fonticuli.
S. ioan. de cherso.
FONTES TI MAVI
NATISO F.
VENETIAE REGIONIS PARS.
BALNEA MONTIS FALCONIS.
Duinu minus.
PVCINVM.
Duinu maius
Castrum bel fortis.
S. Anton. insula.
Posta f.
TERGESTE.
SVNTIVS F.
Sdoba f.
SINVS MARIS ADRIATICI PARS.
AQVILEIA.
Mugla.
Natissa f.
HISTRIAE PARS.
Paludes.
GRADVM.
Iustinopolis

MAGNIFICO AC ILLVSTRI MARIO SAVORNIANO

Thomas Iunta. S. D.

Ira ac planè inaudita calidorum fontium natura, quos contra Timaui ostia in parua insula cum maris æstu crescere pariter ac minui legeram, fecit Mari ornatißime, ut nefas putarem rei nobis tam uicinæ miraculum, non inserere ijs commentarijs quos de balneis & medicatis aquis confecimus. itaque ex his literis quas ea de re ab Iacobo Valuasone homine erudito diligenter ad te missas nobis legendas tradidisti, tum loci formam, tum aquarum vim ac naturam quam accuratißime fieri potuit descriptam, his quæ iam collegeramus, adijciendam curauimus. facit rursus vel præclara ista Sauornianæ gentis nobilitas, ab ijs maioribus ducta, qui non Venetiam modo regionem hanc, in qua plurimum semper potuerunt, sed totam prorsus Italiam virtutum suarum admiratione impleuerunt, vel ingenij tui non militaris tantum rei scientia atque vsu, sed omnibus ingenuis artibus instructi felicitas, vel respondens excellenti fortunæ liberalitas, & propensa ad bene merendum de omni hominum genere voluntas, vt te orandum putem, vti quamcunque potes opem naturæ in tua propè dixerim domo morborum remedia tibi pollicenti eo animo præstes, quo res maximas vnus omnium optime & consilio regis, & virtute perficis. Vale.

DE THERMIS QVAE ad Timaui ostia sunt.

Ontis falconis balnea ad meridiem spectant. in littore sita sunt, ad radices modici, atq; amœni collis, quippe qui paulo plus mille passibus in longitudinem porrigitur, & in altitudinem haud ita multum attollitur. quãuis autem ferè totus è viuo saxo constet, humili tamen frutice vestitur, & amœnitate sua hominum ad se inuitat aspectum. auget spectaculi voluptatem forma ac situs loci, quem si procul spectes, oblongum tibi currum spectare videaris. insulam olim fuisse certum est, sed processu temporum iunctam continenti, terra paulatim aggesta. distant à mari balnea vno atq; altero sagittæ iactu: à Montefalconis duobus millibus passuum, à Diui Ioannis vico (quem Chersum vocant) haud multo plus vno. includebantur pariete quadrato cum piscina intus quadrangula quatuor aut quinq; passuum in singulas partes patente ambiuntur vndiq; gradibus marmoreis in theatri speciem: eos gradus verisimile est multo plures olim fuisse, & profundius descendisse, cum locus adhuc celeber esset, nunc autem paucos admodum videas. interius spatium repletum terra est: quam inuexit aqua, quæ duabus à partibus ingreditur per fenestras duas tam latas, vt per earum alteram intrare homo facile possit. & quod mirum est, quamuis è saxo manare illam videas, pariter tñ cũ maris æstu crescit atq; decrescit. Aqua ipsa paulo salsior ac nitrosior quã Aponi: quod decoquẽdo Vtinenses medici deprehenderunt. tepor illi vicinus calori, vt plus quam tepidam, nondum tamen calidam queas dicere. sapor & odor qui sulfuratæ. minera balneorum penè tota salis gemmę est, phlegma & choleram per inferiores partes purgat: emendat halitum & graueolentiam oris, consolidat, exiccatq;.

catq;. humores vero craſſos in quauis corporis
parte collectos attenuat. extat liber, in quo ma-
nu multorum, qui ſanati fuerunt, ſcriptum eſt,
ſe multis annis mancos ac debiles propter varios
abſceſſus humorum fuiſſe, & in his non paucos
iſchiadicos ad has aquas iumentis vectos, domū
pedibus eſſe reuerſos. conſtans fama eſt inuen-
tam inter balnearium ædificiorum ruinas fuiſſe
plumbeam laminam, in qua ſcriptum erat,
AQVA DEI ET VITÆ, nec longe viſuntur
magni cuiuſdā ædificij veſtigia, vbi appet fuiſſe
periſtylon & exhedras, quales in antiquorū ædi
ficijs fieri ſolebāt: & hodie in monaſterijs paſſim
viſuntur. Sunt qui affirmant, vt ad Aponum Ge
rionis oraculum, ita hic Diomedis fanum fuiſ-
ſe. argumentum ſumunt è fragmentis veterum
monumentorum in quibus vel ſuſcepti vel ſolu
ti voti indices durant literæ. harū aquarum duo-
bus locis C.Plinius mētionem facit libro ſecun-
do, ca. 103. ſic. Contra Timauū inſula parua
in mari eſt cum fontibus calidis, qui pariter cum
æſtu maris creſcunt minuunturq;. & in tertio cū
de īſulis loqueretur, clarę inquit. ſunt ante oſtia
Timaui calidorum fontium cum æſtu maris cre
ſcentium. Huc accedit Strabonis quoq; authori-
tas, qui ſcribit in ſinus Adriatici parte intima
fuiſſe Diomedis fanum admirabili opera atque
artificio extructum. & in his omnibus regioni-
bus, quæ Adriaticum mare attingūt, plurimum
potuiſſe Diomedem affirmat. idque inde oſten-
di poſſe exiſtimat, quòd in ſinu ipſo viſuntur in-
ſulæ, ab illius nomine Diomedeæ nuncupatæ.
quodq; ad Garganum montem qui in Adriam
procurrit, vrbē condiderit, & ad ſimilitudinem
eius quod in Peloponneſo fuit, Argos hippion
nominauit, quaſi dicas alendis equis aptū, quod
nomen in Arghippam primum, mox in Agirip
pam, ac poſtremo in Arpos corruptum fuiſſe
creditur. Venetia porrò tota, Diomedi quaſi
heroi, candidos equos diu immolauit. in eadē
lucus fuit Aetolæ Dianæ ſacrum, quem mira
veneratione vicinæ gentes ſunt proſecutæ, eum
lucum deæ dicatum à Diomede, vero ſimilli-
mum eſt, qui meminiſſet illam auo ſuo Oeneo
quondam fuiſſe iratam, et immiſſa immani bel-
lua contēptum ſui tam ſeuere vltam, vt domum
regiam, & totam prope Aetoliam deſolaret.
ideoque ne ſe quoque domo profugum perſe-
queretur, ſacris, atq; huiuſmodi placandam do-
nis putaret, ſicut apud poetā Aeneas Iunonem
placare ab Heleno iubetur. Verum ſubijciamus

D hic etiam ea naturæ miracula, quæ de Timaui
fonte diligēter explorata ſibi & comperta idem
Valuaſon affirmat, quando & tam vicina ſunt,
& huic materiæ vſque eo quadrant, vt nullo pa-
cto ſileri debuiſſe videantur, & lectori vel ob
hoc grata ſint futura, quod in harū rerum men-
tione mirum videri iure poteſt Poſidonium,
Strabonem, Pomponium Melam, C.Plinium
homines eruditiſſimos, cum de Timauo quaſi
inſigni aliquo flumine diligenter ſcriberent, id
quod erat in eo rarum in primis, atque inaudi-
tum naturæ miraculum, & ingenioſorum inſpe
ctione dignum, vel neſciſſe, vel negligēter præ-
teriſſe. nam cum ex prærupto monte ac viuo ſa-
xo prodeat, vbi primum exæſtuans mare incre-
uit, tanto impetu per multa ac lata ora prorum-
pit, vt mons magno & inaudito quodam ſono
E immugiat, aqua magis magiſq; creſcens alueum
fluminis non modo impleat, ſed exundans, non
tam fluuius quàm mare quoddam eē videatur.
rurſus vbi æſtus iam planè ſubſedit, ac receſſit
mare, ex eodem illo ſaxo non iam amplius per
patentia illa nouem ſeptemuè ora it præruptum
mare, neque vt ait poeta, pelago premit arua ſo-
nanti, neque magnum illud montis murmur
perſeuerat, ſed & lenis ſtrepitus auditur, & aquę
non per magna illa ora, ſed per crebra & angu-
ſta foramina, quaſi per pumices ſpongiaſuè à
monte deſtillant. & cum iure poſſimus ſuſpica-
ri per ſubterraneos meatus ſalſas aquas ingredi,
dulces redire certum eſt. hę autem differunt ab
ijs quę in parua illa de qua dictum eſt inſula, ſca-
tent, quod illę prope calidæ ſunt, hæ frigidæ, illæ
ſalſæ, hę dulces, illę odore ſulfureo, hę nullo. Sed
F ne illud quidem omitti par eſt, quod tuis literis
nobis proxime ſignificaſti in Carnorum regio-
ne locum eſſe, quem Sanctum Cantianum vo-
cant, à Timaui oſtijs. xiiij. paſſuum millia diſtan
tem, vbi è radicibus montis fontium ſcaturigi-
nes prodire viſuntur, & ingens quædam aqua-
rum vis per cauernas neſcio quas, non ſine ma-
gno murmure labitur, & aquæ non procul inde
abſorbentur, eæ per occultos, vt creditur mea-
tus ac ſubterraneas vias ad Timaui oſtia perfe-
runtur, vbi quotieſcunque augentur aquæ, lon-
ge maius ſolito murmur procul exauditur. tūc
enim & profundæ cauernæ, & imæ montis par-
tes ingenti ſono, & horrendis quaſi mugitibus
reboant, et aqua longe copioſiſſima prorumpit,
quæ ſi decreſcens mare deprehenderit, intra flu-
minis alueum coacta, mirabili celeritate decur-
rit.

rit.eadem si marini æstus incrementis occurrerit, miris modis intumescens suo alueo non potest contineri: sed hinc atq; hinc exundans vicinos agros latissime contegit, & maris speciem visentibus exhibet. Hæc quę de Timaui fontibus maximo incremento, & oceani æstibus non absimili comperta sunt, si literati homines considerarint, iam intelligent, quod hactenus nemo satis videtur intellexisse quid sit, q; poeta, cum de Timaui fonte loqueretur, scriptum reliquit,

Vnde per ora nouē magno cū murmure mōtis
It mare proruptū, et pelago pmit arua sonanti.

Durum enim videbatur quod Timauum mare & pelagus appellaret. & erat planè inexplicabile cur de Timauo hoc diceret, quòd de nullo alio flumine neq; ipse, neque alius quispiam dixisset. nunc autem iam planum est, eum proprie & ad rem accommodate locutum esse. vt enim mare est, quod æstu excrescens per subterraneas concauitates in ipsa montis intima & quasi viscera ingreditur: ita idem cum egreditur, recte dicitur mare & pelagus, eo tropo quo ex toto partem intelligimus, vt sit mare proruptum prius occulte ingressi & prorupti maris pars, quę mox non sine magno murmure prorumpens atq; exundans circum positas terras late opprimit atq; operit, aut vastat sonātibus aqs illis è pelago ingressis & egressis, atq; vnà cum maris æstu vel exundantibus vel subsidentibus. Proinde mirum nō est Timauū mare ab accolis nominari, vt Varro scripsit, vel maris fontem ac parentem, vt Polybius affirmasse dicitur. siquidem tanta est aquę prorumpentis vis, vt ibi maris origo censeri iure possit. quod spectaculum miram philosophis de fluuiorum et fontium origine disputandi materiam potest suggerere.
Verum hæc in gratiam literatorū hoīum locuti ad miracula naturę redeamus. ea enim videri potest in decima ista & vltima Italiæ regione

A Venetia voluisse vires omnes suas experiri, quæ hominibus quos in hac regione ingeniosissimos & ad maximas quasque res aptissimos profert, non aquas modo medicatas, sed vinum etiam non seruandę solum, verum etiam recuperandę sanitati aptissimum protulerit. siquidem non longe ab ista calidarum aquarum insula, & Timaui fontibus, abest castellum nobile vino Puccinum, cui Liuia Augusti vxor octuagintaduos ętatis annos acceptos retulit. Gignitur in colle saxeo afflatu maritimo paucas coquente amphoras: neq; aliud aptius medicaminibus iudicatur. Plinius esse illud putat, quod Græci celebrantes miris laudibus Pyctanon appellauerunt ex adriatico sinu. Pontifices, Imperatores Germani & Britanię Reges nostris tēporibus quotannis inde petere consueuerant. Incolæ seruatum B multis annis, et vetustate quoq; pretiosum ęgrotis in omnibus ferè morbis præbent, & saluberrimum prædicant. Proinde Valerius Martialis poeta ingeniosus, genere Hispanus, quanquam Romę diu, & in ipsa etiam Campaniæ amœnitate versatus, hanc tamen Italiæ regionem reliquis omnibus præfert, atque in ea concedi sibi portum ac requiem senectutis exoptat, non alia opinor causa adductus quàm quòd & cœli temperie & aquarum ac vini salubritate mortalium vitam non modo tueri, sed prorogare etiam possit, quod votū suum his versibus testatū reliquit.

Aemula Baianis Altini littora villis,
Et Phaethontei conscia sylua rogi,
Queq; Antenoreo Dryadū pulcherrima Fauno
Nupsit, ad Euganeos sola puella lacus,
C Et tu ledæo Felix Aquileia Timauo,
Hic vbi septenas Cyllarus hausit aquas,
Vos eritis nostræ portus requiesq; senectę,
Si iuris fuerint otia nostra sui.

FINIS.

SPEI AVG. SACCONIVS VARRO
TRIB COH .I. MILLIARIAE
DELMATARVM
M. V. S.

SAS PROSAI
AQVILINI
VILLICI AVGG.
ET TITI IVLI
AQVILINI
IVLIA
STRATONIC::::
V. S.

Fragmentum.

::::TVT ::::
VOTV::::::
L.
:::TILIA
MAT::::::

EX ARABVM MEDICORVM LIBRIS, EORVMQ. EXPOSITORIBVS,

Loci deprompti omnes, qui ad Aquas & Balnea pertinent.

EX RASIS CONTINENTE, Libro Primo, Capite Secundo Tractatus Primi

DE APOPLEXIAE CVRATIONE.

DICO: Ille, de quo habetur spes conualescentię, iuuari debet calefacientibus caput & corpus totum, & aquæ calidæ aspersione.

Paulus inquit: Inungatur eius venter ex oleis calidis post aspersionem aquarum calidarum subtilium super eorũ corpora, & post ipsorum fricationem. B

Item: Si adest defectus vocis, assidues in eo sternutationes, gargarismata, & intromittatur æger in balneo post vigesimum primum diem.

Capite secundo tractatus secundi de cura paralyseos.

Galenus ait: Intromittimus patiẽtes frigidos morbos, videlicet tremorẽ, iectigationem, aut defectum sensus & motus, in tinam cum aqua calida & oleo, in quo decoctæ sint herbæ & semina calida.

Arabri dixit: Paralytici intrent balnea.

Item: Iuuat sessio in vna coda seu tina cum oleo in quo decocta sit vulpis cum seminibus calidis & vnge oleo calido.

Paulus ait: Intromittantur in balneum post triginta dies.

Item: Sedeant in aqua calida dulci.

Item: Vitium emissionis vrinæ inuoluntarię curatur stypticis & ponticis, & potu aquæ frigidæ. cum vero morbus declinare incipit: fiat balneum ex aquis frigidis & ponticis: & si fuerit vitium laxitudinis, curatio erit cum aqua aluminis vel ferri. C

Rufus ait: Aqua est melior q̃ vinũ paralyticis, & aqua sulfuris iuuat multũ, si in ea balneentur.

Archigenes dixit: Apponatur semen sinapis loco paralyticato, quoad locus fuerit rubificatus & tumefactus. & nõ dimittatur quoad locus ampulletur. Vltimo intromittatur in balneum: id enim amouet ardorem sinapis.

Item: Aqua sulfuris maxime iuuat.

Item: Cum extenuatur membrum paralyticatum, fricetur sæpe, moueatur, vngatur, intromittatur patiens in balneo de tertio in tertium, & cibetur statim post eius exitum.

Ascilimon dixit: Intromittendus est patiens in tinam, in qua coctum sit pulegium vel mentastrum syluestre.

Cap. secundo tractatus quarti de cura tremoris.

Paulus ait: Si passio inueterata est, intromittatur patiens in tinam olei.

Philaretus dixit: Vtendum balneo sulfureo, donec quadantenus alleuietur.

Tractatu sexto capite vnico de doloribus neruorum.

Dioscorides ait: Aqua maris prodest dolori neruorum, cum corpori inspargitur. Aqua pluuialis sparsa & bibita similiter valet.

Rufus: Vsus balnei, & inunctio ex oleo liliaceo et narciscino, optima sunt dolori neruorum & eorum mollificationi.

Cap. secundo tractatus noni, de melancholica cogitatione.

Aaron ait: Procuretur digestio & balneum.

Paulus: Curatio huius morbi est multiplicare balneum: indiget enim humectatione.

Simeon: Intromittatur patiens in tinam in domo sua & non in balneum.

Dico: frequẽtãdũ balneũ est, vinum, somnus.

Alexander: Humectetur corpus in primis cibis & balneis per aliquot dies. vltimo purgetur, & maxime proderit. Si non satis erit prima purgatio, quiescat aliquot dies. vtatur cibis humidis, & balneo tepido, & quiete.

Dico: Balneum dulce iuuat eos, quia adęquat aliquos humorum ipsorum & purgat eos, non madefiat caput eorum ĩ aqua calida, sed tepida. Inungatur corpus post balneum oleo violaceo & rosaceo. lauetur caput cũ maluauisco & mucillagine psyllij. & si post exitum balnei sitiunt, bibant aquæ parum.

Dixit Alexander: Si accidat spasmus post purgationem intromittatur in aquam calidam vel sedeat in ea, & frequententur balnea.

Cap. 2. decimi tractatus de memoria.

Filius Mesuę: Quando corruptio memoriæ est ex frigiditate & siccitate, fricetur caput oleo

chirino & liliaceo.superaspergatur caput aqua rerum calefacientium.

Rufus: Multa ablutio aquæ calidæ vel frigidæ est eis incōueniens.nam aqua frigida reddit corpus stupidũ,& nocet sensui,& aqua calida mollit neruos,& debilitat cogitationem.

Cap.2.vndecimi tractatus de cura torturæ.

Dicitur in antidotario antiquo. fiat embrochatio ex decoctione sampsuci, tamarisci, mentastri, origani, coctorum in vase, cuius os sit bene obturatum. Cum decoctæ fuerint, mittatur aqua cum herbis in peluina, & cooperto capite pannis, tandiu patiens fumum recipiat dum sudet. & cataplasmetur locus doloris cũ dictis herbis. Cum sudabit, fricetur panno lineo locus donec rubescat. & decies in die fiet.

Filius Mesue dixit.fomenta faciem omni die ieiune ex aqua chamæmeli, donec facies sudet & rubescat.

Cap.2.decimi tertij tractatus de apoplexia.

Paulus: Cauendum à balneo, sinapi, cępis & omnibus caput ipsum replentibus.

Alexander: Non morãdum in balneo. caput aqua calida nō aspergatur. non intret balneum, nisi bene iam celebrata digestione.

Rufus: Aqua melior est epilepticis quàm vinum,& aqua tepida potata,& balneum factum ex ea confert epilepsiæ.

Cap.2.decimisexti tractatus de spasmo.

Galenus ait: Mirabile est balneum. etiam debet sedere in tina in qua sit lac & aqua tepida & liniatur corpus eius in exitu tinæ ex oleo & lacte. & sæpissime intret tinam, maxime si non adest febris.

Paulus ait. Intromittatur in tina aquæ non multum calidæ.

Item. Si tetanus est chronicus, intromittatur patiens in tinam plenam olei calidi sæpe in die, nec moretur multum in ea.

Dico: Iuuat introitus pilæ cum oleo calido.

Simeon dixit. Intromittatur in balneum siccum illi, qui ex repletione patiuntur spasmum.

Serapio. post purgationem intrent balnea calida naturalia & dissolutiua.

Gal. In spasmo humido sedeat in aqua decoctionis foliorum lauri, abrotani, sampsuci.

Hippocrates. Si paratus ad spasmum siccum ponatur in tina cum aqua calida qualibet die, & vngatur oleo, præseruatur.

Cap.2.decimi septimi tractatus de lethargo, subet, congelatione.

Alexander: Declinãte iam morbo, intret patiens balneum, quia vidi multos liberari solo balneo,& non poterant expergefieri nisi in balneo. si virtus debilis est, sedeat in aqua calida vsq; ad collum, nec tãgatur caput aqua calida, quia reddit ipsum debilem.

Serapio. Declinante iã morbo, intret balneũ.

Cap.2.tractatus decimi octaui de apostematibus calidis cerebri.

Alexander. Superaspergatur capiti aqua decoctionis papaueris.

Item: spargantur aqua calida.

Dico. Intromittatur in balneũ, maxime cum multum vigilijs infestetur. nam balneum confert & inducit somnum.

Constantinus ait: Quidam non poterãt dormire. aspersi super caput eorum aquam decoctionis violarum, papaueris, cucurbitarum, foliorum rosarum,& dormiebant.

Alexander. Bonum est balneare patientes siccitatem & vigilias cum aqua, maxime si caliditas & siccitas dominantur. & si patiens birsen, nō fuerit balneatus & eius vigiliæ & motus sunt multiplicati, balneetur in aqua tepida. nam balneatio humectabit eum.

De cura sodæ.

Alexander: Intromittatur æger in balneum.

Hippocrates. Spargefactio aquæ calidæ super caput est valde bona patienti ardorem in eo ob solis caliditatem. & cum aliquis sentit dolorem aut ponderositatem in capite, spargatur tandiu aqua calida sup caput, donec pedes multũ sudẽt.

Glaucon. Cum augetur morbus, intromittatur patiens in balneum.

Philaretus. In sero intret balneum. post exitũ, exhibeatur ei cib⁹ subtilis, prouocetur somnus, mane intret in balneum. spargatur supra caput aqua multa vt dissoluaẽ vapor,& leniaẽ dolor.

In libro de complemento & fine. Intromittatur æger in balneum versus serum diei & dormiat,& potet aquam frigidam, mane ingrediatur balneum.

Georgius. Sparge supra manus & pedes multam aquam calidam.

Aaron. Spargatur supra caput aqua decoctionis chamęmeli,& post intromittatur in balneũ, & vngatur caput calfacientibus & dissoluentibus,& spargatur supra ipsum aqua calida.

Philaretus. Sæpe accidit causa fortis sodæ defectus vocis, & tunc est spargenda supra caput aqua multa calida.

Dico. Quædam vicina mea patiebatur vocis defectum propter sodam & non poterat loqui, & factis aspersionibus supra caput fuit liberata.

Galenus. Vapor aquæ marinæ confert sodæ,

& aqua

& aqua tepida idem facit.

Filius Mesue dixit. Accipe mentastrum, samsucum, melilotum, radices lilij cœlestis & anethum, fiat decoctio in aqua, quę spargatur supra caput, & maxime confert sodæ frigidæ.

Rufus. In soda calida spargatur super eorum caput multa aqua. In soda frigida balneandũ primo, postea vngẽdũ caput oleo laurino, rutaceo.

Dico. Si dormit conuenienti somno post cibum, intromittatur in balneum summo mane in aurora, & spargatur sępe multa aqua calida supra caput, & dormiat post balneum, & sequenti etiam die intret balneum.

Item in soda ex potatione vini, vngatur caput oleo rosato. dormiat, & quiescat illo die. intret in sero balneum, cibetur ouis, lactuca, caulibus. detur in potu aqua frigida, iterum post cibum intret balneum.

Philaretus: In soda ex ebrietate prouocetur somnus, attenuetur diæta, balneandum in sero post longum somnum, vt dissoluantur vapores, & siquid supererit, vnge caput oleo chamæmelino, & spargatur desuper multa aqua calida, sic agendum tres vel quatuor dies, & non prætermittatur balneum.

De ophthalmia.

Galenus. Antequam patiens intret balneum, prouocetur fluxus modicus.

Item. Cum mitigatur rheuma, nec fluit vlterius: tunc balnea & collyria calida iuuant.

Item. Cum apostema est bene digestum, & corpus mundificatum, balneum maxime iuuat. nam statim mulcet dolorem, & facit cessare fluxum materiæ ad oculos, & maior pars nocentis materiæ consumitur per balneum, & residuum reducitur ad temperantiam, humiditate balnei.

Hippocr. Dissoluitur dolor oculorum ex potu puri vini, balneo, calefactione, phlebotomia, potione.

Galenus. mitigaui dolorem oculorum sine narcoticis: iussi enim statim intrare balneum: & ita mitigatus fuit dolor, & ęger dormiuit totam noctem integram. ergo cum decurrunt ad oculos humiditates calidæ, & corpus non est repletum, curatur cum balneis. Et inueni iuuenem, cuius oculi erant sicci, sed venæ erant inflatæ & plenæ sanguinis, eum iussi intrare balneum, & post bibere vinum bene lymphatum, & dormiuit graui somno, & excitatus est cum doloris mitigatione.

Item: cum dolor accidit oculis, abstineat à cibo toto die, dein in sero balneum intret, & si non adest repletio, facias mitigatiua aliqua. postea intret balneum.

Item. Ophthalmia quæ est cum venis oculorum rubeis, & est sicca, & accidit tempore defectus pluuiarum, curetur per balneum.

Alexander. Balneum calidũ generat ophthalmiam calidam in oculis, & parati ad ophthalmiam non intrent balneum.

Dico: Rosarij cura est cum sief croceis, & patientes ophthalmiam caueant balneo, tina, seu solio, quandiu infestantur ab ea.

Oribasius. Intrent balneum, sed materia iam digesta.

Rufus. quando materia incipit digeri, balneũ iuuat. & ex balneo mitigatur dolor. sed necessario cessabit aliquid rheumatis fluentis ad oculos, quidquid ex eo remanet, temperabitur humiditate aquæ.

Item: Cum mitigabitur dolor, patiens intret balneum post ambulationem moderatam.

Gal. Si facta est phlebotomia & euacuatio, intret balneum. id enim valet contra humores qui sparguntur ad oculos sine repletione corporis.

Dico: Balneum iuuat cum materia fluit ad oculos, & non adest repletio corporis post minutionem & purgationẽ subtilis sanguinis & acuti, & cessat tempus principij, & inuenies ꝙ morbus & violentia sanguinis est mitigata, & transijt & non augmentatur velociter, quia si talis ordo non seruatur, balneum & vinum sunt maioris periculi.

E libro medicorum veterum. In ophthalmia veteri & sicca, impleatur bacile aqua calida et superponantur oculi, & post infrigidationem eius reiteretur aqua calida vsquequo facies inflãmetur. tum oculis instilletur lac recens.

Galenus. Si dolor oculorum est fortis: & die magis: calefacias oculos bis aut ter in die cũ aqua chamæmeli & fęnugræci.

Meseya. Cum oculi nõ inflantur, nec patiuntur bothor & erit punctio fortis, rectifica complexionẽ cibis insipidis. & spargatur aqua dulcis capiti.

Galenus. Ophthalmia quæ facit oculos repletos multo sanguine, pluries accidit tempore siccitatis: curetur cum balneo, vino, diæta humida cum caliditate temperata.

Galenus: Balneũ oculorum mitigat dolorẽ.

Item. Pluries fiunt humiditates acutę, & corpus non est repletum: tunc curentur balneo, & potu vini.

Alexander: Ophthalmia ex siccitate curatur balneo ex aqua dulci tepida, & in hoc morbo non fiat phlebotomia.

*Cap.2. tractatus tertij de cura bothor, pustu-
larum apostematis, scabiei, pruritus,
fluxus materiæ ad oculos.*

Alexander ait. Cui multum rheuma fluit ad
oculos, is non moueat caput in aqua nimis cali-
da caput non ponat nec nimis frigida quia no-
cet, nec madefaciat caput oleo. nec intret cali-
dum balneum omnino, nec nimis frigidum.

Filius Musei. Raro complexio calida mittit
materiam acutam ad oculos. quando sic accidit
est mirandum. tunc non curetur cum medici-
nis violẽtis, sed cum oleo rosato et omphacino,
& balneo frequenti aquæ dulcis.

Philaretus dixit, in apostematibus mollibus
palpebrarũ. Assiduetur calefactio cum spongia
madefacta in aqua calida sæpius, vsq; quo fiant
leuia valde.

Rufus: Cura pruritus est balneum, & sparge-
re oleum supra caput.

Dico. Duritiei facit balneum, & incuruatio
super euaporationem aquæ calidæ.

Ioannitius dixit: Cura pruritus est balneum.

*Cap.2. tractatus sexti de cura debilitatis defe-
ctus & diminutionis visus, strabositatis ocu-
lorum, docron, dilatatiõis et cõstrictionis.*

Dico. Morbus dorcon curatur rebus hume-
ctantibus, & balneetur aqua dulci & tepida.

Oribasius: Conseruatur visus & non obscura
tur, cum statur sub aqua frigida diutius oculis
apertis, quia ex hoc cõferretur oculis lux multa.

*Cap.2. tractatus secundi de apostematibus,
vlceribus, exituris aurium.*

Dico: Ingrediatur balneum, & calefiant au-
res cum aqua calida, dum rubefiat ipse locus.

Dico. Passus est quidam ventum borealẽ val-
de frigidũ in capite & auribus. & cõquestus est
de aure, & ingrediendo balneum & calefacien-
do aurem exterius, postea imposito in ea gutta-
tim oleo radicum, mitigata fuit passio.

De cura fluxus sanguinis narium.

Dico. Extrahendus est sanguis à debili pa-
tienti quantitate paucus, deinde insistendum est
ad rigandũ caput & totũ corpus cũ aqua frigida.

De cura defectus vocis, & raucitatis.

Galenus. Quemadmodum est iuuatiuũ bal-
neum membris exterioribus quando patiuntur
laborem cum lenitionibus lenitiuis: ita iuuatiuũ
est huic membro cum medicinis lenitiuis appo-
sitis ei. ideo bannitores & emittentes vocem ve
hementem, multipliciter vtuntur balneo.

Item defectus vocis ob multam emissionem
vehementis vocis curetur balneo.

Artamides. Si ꝗs passus fuerit tremorẽ in vo-
ce, vtatur balneo post comestionẽ, ita tñ ꝙ ante
balneum vtatur exercitio moderato.

EX LIBRO DECIMO.

De pleuritide.

Gal. Balneum mitigat dolorem lateris, & fa-
cit ad expuendum humores, & emendat anhe-
litum. mitigat dolorem accidentem in latere &
thorace & spatulis. ideo iudicatur maximi iuua-
menti pro peripneumonicis & pleuriticis. vnde
vtẽdũ est balneo in huiusmodi passiõibus secure
proculdubio vllo, nam faciet ad expuendũ spu-
tum. Si patiens vsus fuerit balneo in suo tempo-
re sanitatis, vtatur eo bis in die, ita tamen ꝙ pas-
sio non sit nimis calida, nec patiens sit debilis.
iuuabile quoq; est ante maturationem morbi si
virtus non fuerit in defectu, et morbus nõ fuerit
nimis calidus. Si morbus fuerit longi tẽporis, bal
neum eum maturabit, & leuefaciat sputum. tñ
non est vtendum balneo ante purgationem. nã
congregaret rheuma ad loca læsa. Si vsus balnei
fuerit post purgationem faciet ad expuendum.
sed si post maturationem, absque suspitione &
piculo faciet ad expuendũ humores vehemẽter.

Paulus. Cũ manifesta fuerit declinatio, vtan-
tur Balneo, euitantes res frigidas & crassas.

Hippocrates. Si dolor declinauerit ad hypo-
chondria, sępe fiat chlysma, et balneetur in aqua
calida. sed non balneandum caput.

EX LIBRO VNDECIMO.

De debilitate stomachi.

Gal. Posui patientem proximũ balneo, vt in-
tret in balneum quolibet mane de cubili suo, ne
moueatur, & motus eũ desiccet, debilitet & dis-
soluat virtutem.

Dico ꝙ balneum deponit virtutem.

Gal. Induat patiens vestimenta sua dum fue-
rit humidus, ne ei noceat aer balnei calidi. aqua
pilę debet esse temperata & vicina aquę balnei
vicini camerę spoliationis, quoniam intensa cali
ditas infert frigus corporibus debilibus antequã
patientes eam percipiant, & quoniam intensa
frigiditas vnit superficiem corporis. sed nos dila
temus poros. sed aqua temperatæ caliditatis non
sic operatur. nam patiens ea delectatur & indu-
citur ad delectationem, apertionem, extensio-
nem ad quãlibet partem, in qua aqua frigefacta
fuerit siue lata.

Item ex aqua calida membra tument & in
primo augentur, dein postea coadunantur. ergo
expedit, si volueris augere in carnibus patientis,
quòd non permittas eum diu morari in aqua ca
lida, nisi dum corpus fuerit tumidum. Si dimi-
nuere in carnibus velis, permitte ipsum diu mo-

rari in balneo, donec deficiat tumor ipſe.

De cura ructuationis, trullæ, ſingultus, & vomitus.

Filius Serapionis ait. Qui ructuauerit acide in tempore digeſtionis cibi, euitet balnea, & caliditatem. Si alleuiatus fuerit, balneo vti poteſt, & potu aquæ tepidæ vt vomere poſsit: vtatur ſparſionibus calidę ſuper corpus. ſi nullum accidens accidat, & non ſit debilis, mane diei craſtinæ intromittatur in balneum.

Bimmaſui. ad ſingultũ ex repletione fiat balneum ieiuno ſtomacho.

EX LIBRO DVODECIMO.

De Theoricis.

Galenus ait. Balneũ liquefacit humores etiã ſi in corpore fuerit locus durus & extẽſus ipſum molliet & diſsoluet.

Item: Infuſio aquæ calidæ ſup corpus ſumentis eleborum fieri debet, non ante ſumptionem eius per longum ſpacium temporis, ſed per breue ante ſumptionem medicinæ, aut in tempore ſumptionis. quoniam ſi hoc feceris in tempore in quo medicina incipiet agere, aut penes actum ſuum ſuper medicinam, incides attractionẽ humorum ad exteriora corporis. & ſicut ille qui habet ſanguinem groſsum & indiget minutione ſi infunditur in aqua calida, deinde minuitur, ſequetur iuuamentum: ita ſi vis laxare aliquem, ſi ipſe balneo vtitur ante ſumptionẽ medicinæ; eius laxatio purgatiua erit velocior & leuior & remotior à nocumento. ſed melius erit ſi balneo vtitur ante medicinam per aliquot dies, et in die ſumptionis eius cum cautela dietę. Balneum neceſsarium eſt cui laxatiuum non facile erit conueniens, cum humectari debent per nutrimentũ vel per quietem vt dixit Hippo. Studeas quoque vti balneo ex aqua dulci pluries, cum balneum habeat humectare corpus & humores aptare vt maneat leuiter.

Dico. Non conuenit vt ſumens medicinam ſit in aere calido prouocante eum ad ſudorem abundantem, qm̃ hoc ſimilatur balneo. nec ſit etiam in aere frigido vt inde non horripiletur.

De quæſtionibus epidemię. Vtendum eſt balneatione aquæ calidæ abundanter ante potũ medicinæ per dies aliquot.

Philogorius ait. Si quis ſumpſerit laxatiuum, & non fuerit laxatus: & nõ eſt laxandus iterato, niſi ei fuerint accidentia mala. Si in eo fuerit tortio cum brachiorum extenſione facta ex vehementi dolore tortionis, vtendum eſt clyſterio, & niſi ſolutus fuerit, & doluerit cum tortione, intromittatur in balneo. Si ſuperabũdabit laxatio intromittatur in balneum.

Ex ſexto cap. libri quæſtionem epidemiæ. Si velis dare in potu alicui laxatiuum violentum, vtendum eſt balneo ad liquefaciendum humores. Non conuenit balneum ante potum laxatiui per ſpacium longum, ſed per ſpacium modicum ante potum eius, tamen in tempore potus eius erit melius. quoniam balneum ante potum laxatiui ſpacio longi temporis factum nõ poteſt obtinere humores liquefactos neq; tenues, vnde ſi balneum fit poſt potum laxatiui per ſpacium longum in tempore quo ipſum incipit, aut inceperit agere actum ſuum, attrahet ipſum ad exteriora corporis, & incidet laxationem.

Dico. Ideo vtendum eſt eo ante laxatiuũ ſpacio mediæ horæ. ſed hoc magis neceſse erit hñti corpus ſiccum & humores groſsos. quoniam ſimiliter balneum opportunum eſt ante minutionem habenti ſanguinem groſsum.

Galenus. Vtendum eſt balneo poſt potum medicaminis per diem vnum. Si graue ei fuerit ibi longius morari, & hoc in odiũ habeat, emittendus eſt de balneo & ſcito medicinam profeciſse in purgando. ſi gratum eſt balneum, moretur ſæpe, ad purgandũ reſiduam ſuperfluitatem.

Item ſi intenſa fuerit laxatio, prouocetur vomitus cum aqua calida, ponantur extremitates in ea, & balneatio fiat in aqua ipſa aut in balneo, & confert.

Tabri. Si quis debilitatur è laxatione medicinæ & non poterit vti balneo: implendum vas aqua calida & ſuperponatur illud patienti: ita vt patiens ſit bene coopertus dum ſudet, & maxime confert.

EX LIBRO XIII. *Cap. 2.*

De cura fluxuum diuerſorum.

Philagorius dixit. Vngat corpus oleo in quo fuerit intenſa laxatio, intromittatur in balneo.

EX LIBRO XIIII. *Cap. 2.*

De cura incraſſationis, diminutionis, & multiplicationis vniuerſi corporis vel alicuius membri.

Dico. Pila magna implenda eſt aqua in qua ponitur ſal lapideus & amarus, & in ea dimittendus eſt dum ſol comburat eum, videlicet menſe Iulio, & extenuabitur.

Galenus. Si corpus extenuatum fuerit in toto iuuamentum habebit cum balneo faciendo poſt cibum.

Item: infuſio aquæ calidæ ſup illud debet fieri in quantitate mediocri, ita ſint motus & fricatio. nam vterq; licet corroboret virtutem, tamẽ attrahunt ſanguinem, ideo quilibet eorum non immodica quantitate eſsed ebet ꝙ non agat, nec

in multa q dissoluat, sed esse debet in quantitate moderata, tamē aqua calida infundatur super membrum, dum id infletur, & color eius rubefiat vltimo rubore.

Item. In aqua pilę & in aere balnei non debet caliditas sentiri pro habētibus corpora æqualia, neq; frigiditas, ex qua horripilentur hmōi corpora. sed vtendum est pila illa bis in die: tamen si passio fuerit debilis, fiat ter in die, sed illitio fiat post balneum cum oleo violato. Si caliditas fuerit condominans patienti, infusio aquæ frigidæ paulatim fiat super eum, postq̃ fuerit ī pila adeo vt sentiat modicum frigus innocens ei. Infusio fiat de aqua pilæ super caput quod sit maioris frigiditatis illa aqua infusa super corpus in pila.

Rufus. Caliditas solis & sudatio macrefaciūt: & è conuerso, paucitas balneationis desiccat corpus, etiam paucitas vnctionis.

Gal. Qui voluerit impinguari, non intret balneum hora sui nutrimenti, sed expectet dum nutrimentum digeratur, & descendat à stomacho tantum, dein balneetur. cum inconueniens balneum sit quod fit in tempore cum nutrimētum non fuerit digestum, nec etiam in tempore longo facto post digestionem ipsam factā. quoniam balneum operatum in ipso tempore non impinguat, sed macrefacit. si balneatio facta fuerit, anteq̃ nutrimentū fuerit digestū, vt est dictum in primo, balneatio attrahit ad se humores crudos.

Dico. Si corpus in toto fuerit macilentum curetur balneatione post longum somnum.

Iudæus. Sumat lac mane, ita q nil sumat in cibo nisi ad meridiem. dein comedat & balneetur in aqua calida semel in quolibet quatriduo. sed clysteri vtatur in quo abundans fuerit adeps renum, qm̄ impinguat & humectat cóplexionem.

Item. balneatio facta in aqua calida post comestionem, postq̃ digestio īcepit, valde impinguat.

EX LIBRO XVIIII.

De hydropisi.

Galenus. Aquæ balneorum desiccatiuorum, etiam aqua maris conferunt hydropi, cum ipsæ desiccent violenter, tamē patiens morari debet in eis per diem totum. Quòd nisi habeātur ipsæ aquę, Recipe aquam et salem, misce in sole, dum fiat aqua salita & amara, & conferet.

Gal. Aqua salsa, & aspaltina, & sulfurea conferunt hydropicis, nam desiccant.

Alexander. Fricatio vtilis hydropicis, sed balneum malum.

Rufus. Vtilissimum est hydropico balneum siccum, cum de eo euacuet humiditatem abundantem, nec calfaciat cor nec illud debilitet, sed

E confortet, cū aer frigidus tunc includatur cordi.

Gal. Balneum Calmastrum, & aquæ confectæ cum flore salis conferunt hydropi. sed in his immorandum diu.

Dico. Caput patientis cooperiēdum, dum in sole pergat aut moram trahat in arena calida, sepeliendo se in ipsa arena, tamen balneum nō est consequendum omnino, cum hydropicum humectet. sed calor solis conuenit valde, cum desiccet & consumat humiditatem totam & corpora ipsorum vngenda sunt, postea cum oleo & baurach: etiam conferunt eis mirabiliter balnea naturalia acutæ aquæ.

EX LIBRO XX.

De cura dispositionum splenis.

Dixit Ginserapion: Ingrediatur patiens balneum & moretur in pila eius. sed post balneum in exitu eius comedat pisces salsos sine pane.

EX LIBRO XXI.

De cura doloris colici.

Aaron. Sedeat patiens in oleo calido, simendo in potu de castoreo & pipere. & si dolor inde mitigatus non fuerit, vtendum sinape, etiā balneatione & sessione in aqua balneorum naturalium, euitata omnino dulci aqua ī eis, ne fiat sessio in eadē nisi ex necessitate vrgēte ex vehementi dolore vt calfiat locus, & vtendum narcoticis.

Oribasius. Nisi mitigatus fuerit dolor per laxationem, neq; per calefactionem, & balneum, ipsa passio erit ex ventositate grossa valde īmissa ī tunicis itestinorū, & curatio eius est difficilior.

EX LIBRO XXII.

De egreßione matricis & ani, & vmbilici.

Iudæus. Muliere patiente egressum matricis, F remoueantur balnea & omnia quę excalfaciunt corpus, & vtendum stypticis infessibus.

De præseruatione aborsus.

Hippocrates. Si mulier in balneo diutius morabitur, patietur aborsum.

EX LIBRO XXIII.

De cura modorum vrinationis præternaturalium, & accidentium eorundem.

Alexander. Si fuerit vrina difficilis emissionis, & videris eam albam aut grossam, da ei de eo quod prouocat vrinam cum temperie, pręcipiendo ei vt balneetur in aqua calida.

Simon. Via communis curationis difficultatis mingendi est balneum, calefactio, prouocantia vrinam, lenitio ventris. & hæc fiant in balneo, & in eo tandiu moretur quoad sudet vehementer.

Aaron. In diabete sudandum in balneo sicco.

De cura apostematum, vlcerum, lapidis renum & vesicæ, eorundemq́; membrorum dolorum, complexionum malarum, oppilationum & debilitatis & mollificationis, paralysis & scabiei vesicæ. Cap. 2. Tractatus tertij.

Rufus ait, phlegmone in vesica curatur p minutionem, & sessionem ĩ aqua, in qua coquitur ruta cum anetho & radicibus maluauisci.

De summa Misih damasceni: Frangit lapidẽ ĩ renibus multa operatio balnei, & pilę, & debet bibere hora sui exitus de eo, quod lapidẽ frãgit.

Paulus ait: Sumendum est in potu de syrupo acetoso cum aqua, in qua coctæ fuerint medicinæ lapidis fractoriæ, quolibet die post exitum de balneo: etiam sumendum in potu quolibet die post eorum exitum de balneo ante omnem cibum & potum de aqua tepida.

Simon ait: Vtilior cura ei qui patitur lapidem erit per frequens balneum factum quolibet die bis aut ter, & dentur in potu ei penes exitum balnei de aqua cardonum.

EX LIBRO XXIIII.

Cap. 2. Tractatus primi de dispõnibus verendorum.

Iudæus ait: Si eleuati fuerint testiculi & absententur, patiens intret per hebdomadas successiue, quolibet die balneum, & impone in foramine veretri cannulam ad inflandum cum ea vehementer, dum inflẽtur vritides & descendãt testiculi. quod si fuerit in pelle testium siccatio alias excitatio & inflatio, illine galla, balaustijs, ad confortandum & constringendum eam.

Ahuar ait: Ingrediatur balneum & ponat anũ suum super lapidem calidum ad mitigandum eius dolorem.

Ex cap. 2. tractatus tertij de coitu.

Rufus ait: Qui coitum sequitur, ante balneationem fricetur & balneetur, dein vtatur cibis conferentibus, & fiat coitus ante dormitionem. dormire.n. mitigat laborem in coitu factum.

EX LIBRO XXVI.

Cap. 2. Tractatus primi de cura gibbi, doloris dorsi, manuum, pedum, tibiarum, et similium.

Paulus ait: Vtendum est balneo aquæ dulcis infusa ipsa aqua calida super membrum.

Item si balneo vtuntur, fricentur cum nitro et similibus, etiam vtantur tempore quietis exercitio et fricatione extremitatum, etiam aquis balneorũ naturaliũ, & sepelitione in arena calida.

Alexander: Balneatio fieri debet cum aqua dulci effusa super eum, postea aqua frigida, videlicet super loca dolentia superabundanter.

Dico: Quidam patiebatur dolorem dorsi, cui dixi, vt vngeret ipsum ex oleo lilino post calefactionem dorsi cum igne & fricatione dormiẽdo super hoc per vnam noctem, & balneando mane, & sic faciẽdo sanatus p tres noctes fuit.

Misih: Dolori dorsi confert balneum, emplastratio ex cinere vitis, epithema ex aqua calida.

Cap. 2. Tractatus secundi de cura varicum vitij elephantis.

Antilis dixit: laborans ingrediatur balneum.

EX LIBRO XXVII.

Capite secundo Tractatus primi de apostematibus, & exituris.

Galenus: Non dimitto aliquem in quo fuerit apostema calidum in membris interioribus ingredi balneum: nec superpono ei emplastrum emolliens, antequam facta fuerit euacuatio corporis: tamen facta ipsa euacuatione, potest ingredi balneum secure.

Ex capite secundo Tractatus secundi, de cura apostematum, scirrhi, scrofularum.

Dico: Cõfirmo balneum dissoluere partem, & partem aliam reddere solidiorem ex malitia eius ad neruos.

Dioscor. Aqua sulfurea dissoluit soliditates.

Galenus: Ad scrofulas illine ex myrrha bene trita cum vino, sed ter illinantur per triduum. deinde lauetur in balneo aut cum aqua calida, sed iterato sæpe debet fieri illitio, & tollentur vestigia.

EX EODEM RASE
De Balneis excepta,

Cap. 2. Tractatus primi, libri. xxx.

De curatione febrium, quorundamq́; accidentium ad eas pertinentium.

DIXIT Hipp. Si pars aliqua viscerum non fuerit debilis: conferet ægro balneum, quoties non accidit ei rigor. Vtendum est balneo in omnibus febribus his cõditionibus: vna, vt balneatio fiat absq; rigore. alia, ꝙ nullum membrum nobile sit debile. tertia, ꝙ in venis magnis de humoribus crudis non sit quantitas abũdans inclusa. quoniam membra specialia, cum fuerint debilia, humores ad ea manabũt quando subtiliãtur per balneum. rigor item excitat febrẽ ex oppilatione pororum magna: etiã humores crudi quando abundant in toto corpore augent oppilationes. quoties aliqua conditio nõ remouerit te à balneo, duas vtilitates acquires de eo, vnam ꝙ pars superfluitatum vacuabĩtur per illud, & leuiabitur ex eo æger. aliam, ꝙ

caliditas febrium reſoluetur & diſpergetur per illud. Quòd ſi in corpore fuerit membrum malum,& debile ad pedis modũ,manuſq;, qui apti ſunt vt manent ſuperflua ad eos, vt in dolore articulorum & podagra. & balneum erit bonum ad ſaluandum magis. quia inducit ſuperfluitatẽ ad illud membrum, cum humores manent ad membra debilia.

Eodem capite.

Dico, Non video febricitanti balneum eſſe vtile in aliqua diſpoſitione: tamen quoties opus fuerit ad diſſoluendum & humectandum corpus,fiat balneatio in pila in loco contemperato, & proprie pro habẽtibus corpora chol. cũ in eis ſtatim ſuperueniat ſyncope. tamen penes declinationem paroxyſmi penitus diſſoluetur ꝑ balneum.tamen in qua fuerit humor digeſtus decli nabit vniuerſaliter. Dico in febre oppilatiua debet fieri apertio oppilationum in balneo. Dico, balneum excitat caliditatem & deponit virtutẽ valde.vnde operatio ipſius, vbi fuerit acuitas & caliditas peccat.tamen vbi fuerit opportuna rari tas,corporis ſuperficiei conueniens erit.

Eodem capite.

Dixit in 4.cap. de membris dolentibus. cũq; declinaret febris cuiuſdã medici,& purificarentur eius venæ, & corpus balneatione vteretur: ſemper vtebatur coopertione pannorum ſubtilium,dum tranſiuit dies iij.& cum non caluerit in 3.reuerſus eſt ad conſuetudinem eius.

Eodem capite.

Dixit Alexander: Coopertio in principio febris vtilior eſt:ſed calefacto corpore, diſcooperiam,ſi aer fuerit bonus: ſin autẽ non fiat diſcoopertio inter duas interpellatiões, corpus debet calefieri cum balneo:cum effuſione aquę calidę facta ſuper extremitates. etiam fricari & vngi in febribus prolixarum tepiditatum, & præcipue in chronicis:qñ hoc cõteret acuitatẽ paroxyſmi, & leuem eam faciet & breuiorem.

Eodem capite.

In 8.cap.libri Megatechni dixit:Erat quidam brunus & gracilis iuuenis calidi tactus, rufi colo ris in ſanitate, qui paſſus eſt febrem ex balneatio ne facta de aqua aluminis,qui ſolebat in ſanitate ſua balneari in die bis. præcepi vt ingrederetur balneum, hora declinationis feb. vnctus fuit ſatis cum oleo: ſumpſit in tempore exitus balnei aquam hordei:dein ſumpſit de pulte & piſcibus ſpidebeg.balneatus fuit in die ſecundo ad accreſcendum ſuper conſuetudinem ipſius vnam vicem. Dixit: Corpora huius diſpoſitionis diſſoluunt vaporem acutũ mordentem, & vehemen-

D tis aptationis ad ephemeram.vnde quoties vtuntur abſtinentia balnei & nutrimenti & vomunt aut vtuntur vigilia aut balneo cum aqua ſtyptica,declinabunt de ephemera ad hecticam, ni ve lociter fuerint humectata. etiam ſi os ſtomachi eorum cum hoc fuerit vehementis ſenſus, patiuntur febrem cum qua erit ſyncope. Sanitas horum corporum debet conſeruari cum balnea tione aquæ dulcis,& nutrimentis generantibus humorem dulcem,cum dimiſſione laboris,vigilię,famis,vini calidi &c.

Ex cap. 2.tractatus ſecundi, libri trigeſimi De cura ephemeræ, & quorundam eius accidentium.

Dixit Iudæus:Inhibui,ne quidam, ex quo impediebatur exitus vaporis, vlla fricatione vteretur in balneo cũ rebus ſtypticis & ſiccis,& ſum-

E matim cum aliqua re ſtyptica. feci eum vitare puluerem,ſolem,fricationem vehementem, & vti omni cautela pro curatione febris. alias vtebatur ante vnctionem in balneo cum oleo ſtyptico.quare vnctus fuit cum oleo ſubtili. & balneando ſe bis die,conualuit.

Eodem capite.

Et qui febricitauit propter ſolis ardorem,intromittatur in balneo, nõ obſtantibus catarrho & coryza. & cum exierint balneum, inungantur oleo illo quod ſparſum fuerat ante introitũ balnei,& ſimile fiat illis qui fuerant inflammati à ſole & non habent catarrhum ſeu coryzam. Et febricitãtibus ob caliditatem ſpargatur oleũ frigidum ſupra caput & prope frigiditatem ſpargatur calidum vt oleum liliaceum,nardinum, & nõ intrent balneum niſi poſt declinationem

F febris.

Eodem capite.

Qui febricitauit ob aliquod ſtypticum,leniatur cum oleo,& fricetur fricatione leui ſecundũ exigẽtiam ſuæ virtutis.& qui febricitauit ex ira, vigilijs & anguſtijs non eſt neceſſe fricare multum,nec balneare,ſed ſpargere ſuꝑ corpus multum oleum tepidum non ſtypticum. fricetur pa rum,balneetur,vt expedierit.Et qui febricitarit ob ſolem, vtatur in principio infrigidantibus, dein balneo frequenti: et non expedit ꝙ multũ fricetur & vngatur.Infrigidans ſit oleũ roſ. infrigidatum ad niuem,quod ſpargatur ſupra caput eleuatis manibus tuis,et remotis multũ à capite, cum ſpargitur. ſit coopertum lana ſuccida carminata,& ſpargas vt dixi, quoad febris ceſſarit. in fine intromittas eum in balneo. Qui febrit ob frigiditatẽ,ponatur in balneo, ni patiatur catarrhum, coryzãve, quorũ concoctio expectetur.

Eodem

A

Eodem cap.

Dico: & post exitum balnei non detur cibus & potus, quousque transeat hora, qua dubitatur de insultu, nisi aqua decocti apij. et si necesse est, ptisana: & si non rapitur ab insultu: iterum balnea ipsum. si delectatur & patitur, ciba eum. Si paroxysmus superuenerit, fac comparationem huius ad primum & vrinæ & pulsus. & si vides quantitatem istius minorem alterius quãtitate, & vrinam & pulsum meliores, dicas oppilationem diminutam. pone eum in balneo in quarta & ciba & non superueniet alia exacerbatio.

Eodem cap.

Dico pro cura cum laxitudine ventris: quando vides, ꝙ ea, quæ educuntur non sunt nisi sola corruptio: balnea ægrum, & ciba in declinatione paroxysmi. intentio tua sit circa stomachum. si fluxus superfluit, melius est eum cibari ante introitum balnei.

B

Eodem cap.

Dico vniuersaliter omnibus ephemeris est vtile balneum, quia in pluribus ex eis est retẽtio superfluitatum corporis, & balneum dissoluit, elargat poros, & euaporare facit. & ꝙ caliditatis & acuitatis remanet, acquisitum à febre, humectabitur & adęquabitur à balneo: et quod est necessarium dissolui, facile dissoluetur. dixit Gale. ꝙ in omnibus his est receptio superfluitatum, & aliquibus plus, aliquibus minus. item dixit, Balneum vacuat cum sudore & dissolutione occulta, & in ephemera præparat ad vacuandum de substantia febris per has duas vacuationes.

Eodem cap.

Gal. dixit: Intendit per hanc febrem ephemeram, qualiscũq; sit, siue ex caliditate solis, vel frigiditate aeris, labore, vel pororum cõstrictione, quæ dissoluitur balneo: ideo dixit, nõ à cholera, quia erit ephemera, & non putrida, quia hæc nõ debet balneo propinquare, nisi post materiei digestionem, vel eius eductionem.

C

Eodem cap.

In sexto secundi epidemiarum dixit: omnes species ephemerę soluũtur balneo facto post paroxysmum. nã dispositio finis paroxysmi in his est, vt dispositio declinationis & digestionis putridæ. Et febres putridæ soluuntur balneo post digestionem. debes ephemerantẽ balneare aqua calida & cibare cibo laudabili, & quiescat. plures sunt qui incidunt in febrem, ꝙ prætermittũt balneum. hoc est quia in eis resoluuntur vapores fumosi plurimi. Incidẽtes in febrem à frigore & corporis spissitudine, cooperiantur post exitum balnei, post cibum dormiant, vt sudent.

Eodem cap.

Dico, non est intentionis meæ, ꝙ patientibus ephemeram balneum noceat, nec cadant ad deterius, ni superueniat ephemera è labore, vel multa cutis siccitate.

Eodem cap.

Dico, habẽtes cutim spissam prolongent eorum statum in balneo: alij non trahant moram, sed minuant caliditatem, & possunt morari in aqua calida vt delectantur.

Eodem cap.

Dixit filius Serap. Quando ephemera est ex oppilatione & declinat sine sudore, & proprie si patiens assueuit comedere cibos grossos, & à vehementia febris noscitur vehementia oppilationis: fac phlebotomiam, vtere syrupo acetoso & ptisana, & balneo parum ante insultum.

Eodem cap.

Gal. dixit: Corpora ex quibus resoluuntur vapores fumosi, calidi, acuti, & oriuntur in eis bothor saniosa ab aliqua causa, & cadũt in febrem: melior custodia in his ꝙ non accidat febris, est assiduare eos in balneo aquæ dulcis tepidę, & fricare leuiter, vt aperiãtur pori, laxare corpus, vti exercitio moderato, cibis euchymis.

Eodem cap.

Gal. dixit: Omnes ephemerantes post declinationem primi paroxysmi intromittantur in balneum, fricentur cum oleo leuiter. hoc fiat habentibus cutim duram parum, & habẽtibus siccam. Spargatur corpori aqua multa. Febriẽti ex vigilijs, ira, cogitatione, non est necesse multo balneo, nec fricatione: inunge corpus oleo multo tepido, non styptico: fricetur parum, balneetur. Febrientem à sole infrigida plurimum, balnea, ne frica.

Eodem cap.

Gal. dixit: Caue ne quem horum febriẽtium ponas in balneo, nisi post febris declinationem.

Eodem cap.

Dixit idem: Quãtitatem oppilationis nosces à magnitudine febris. Post vacuationẽ, des mundificatiuum ad deoppilandum, vt syrupum acetosum, qui iuuat, infrigidat, mundificat: ptisanam, aquam mellis, zuccarum. Vide quantũ tertia die diminuta est febris: si parum de ea remansit, & non apparẽt in pulsu signa putredinis, nec in vrina signa indigestionis, pone ægrum in balneum per tres vel quatuor horas ante horã, qua eũ inuasit febris primus insultus: ita vt inter horam exitus balnei & diętæ horam insultus, sint tres horæ. & fiat leuis fricatio cum mundificantibus vt farina orobi, fabarum, distẽperata cum

aqua

aqua & multum agitata, & cum melle ſimiliter cum aqua diſſoluto, & agitato in puluere. ſi inter exitum balnei & horam principij īſultus eſt paucum tempus, non cibes eum. nil da, niſi aquā decocti apij, & ſi eſt longum, ciba eum farre hordeaceo. Si febris ceſſauit, fiat iterum balneum, cibetur. ſi alius ſuperuenerit paroxyſmus, comparetur ad præcedentem: videatur vrina, pulſus. ſi breuior inſultus eſt, & accidentia ſint minora, pauca eſt oppilatio. tunc intromitte eum in balneo quarto die, & quinto nil ſuperueniet.

Eodem cap.

Gal. dixit: In ephemera ex labore debet ſpargi aqua calida ſupra caput, & morari in balneo quouſq; ſudor deſcendat ad pedes: ciba bono cibo: bibat vinum lymphatum, cooperiatur pānis in eius exitu.

Eodem cap.

Glaucon dixit: Cum accidit febris ex bothor, in balnei aere ſta plus q̄ in alijs. nam maiori indiget diſſolutione. Cū accidit ab apoſtemate glanduloſo, ſtandum ſimiliter in eodem, ſed minus q̄ in præcedenti. Si ex anguſtijs, ſtādum in aqua balnei, non in eius aere. Ex labore, vigilijs, ardore ſolis ſimiliter vtendum aqua balnei.

Eodem cap.

In libro balnei de quæſtionibus epidemię dixit. In ephemera vtendum balneo penes declinationem paroxyſmi.

Cap. 2. Tractatus tertij, libri. xxx.

De cura febrium humoralium, & quorundam earum accidentium.

Dixerunt Oribaſius & Rufus. In febribus putridis niſi fuerit ſatietas nauſeatiua, & conuenit virtus, minutio fiat. poſt minutionem purgetur corpus à putrefactione per laxatiuum, prouocationem vrinæ & ſudoris. Si declinantur ſuperfluitates ad os ſtomachi, vtēdum vomitu, ni fuerit pauca caliditas euaporatione vel reſolutorio in compoſitione. Nec vtendum raritate corporis ante euacuationem. tamen ęgro vacuato raritas eius fiat oleo chamæmeli, & in ipſo tempore ſi detur in potu vinum aqueum: ſi balneū vtitur æger cum moderata diſpoſitione, emittet id quod remāſit in corpore de putredine. ſed in tēpore aſcēſionis vniuerſalis, nullo vtatur balneo, nec vini potu, nec raritate corporis.

Dixit: Febres quę fiunt de putredine, curētur poſt digeſtionem humorū cum balneo. & ſimiliter tpa potus aquæ frigidæ fiant poſt digōnem.

Dixit: In tertiana nō pura, quotidiana, phlegmatica & quartana noli concedere balneationē ſine digeſtione, cum materiæ ipſarum ſint groſſæ, & diſſoluantur per balneū. dein ſi diſſoluentur per poros, inde fient oppilationes, vel manabunt ad aliqua loca nobilia: tamen quoties digeſtæ fuerint, balneari poteſt. Vinum non detur in potu in tertiana ante digeſtionem.

Eodem cap.

Dico in febre putrida vitetur balneū in principio eius, & aſcenſione, cum cutis & caro ſint denſæ: vnde commouentur ſuperfluitates, & non emittuntur: tamen in declinatione et proprie vniuerſali, iuuabit ſuper diſſolutionem materiæ putredinis.

Cap. 2. Tractatus quinti, libri. xxx.

De curatione febrium ſynocharum, & quorundam earum accidentium.

Dixit Simeon: Corpus non debet emolliri, anteq̄ euacuetur, & poſſibile eſt ꝙ emolliatur ſi velis cum oleo chamęmeli, cum caliditas eius ſit tepeſcēs, etiam vinum aqueum quoties bibitur commouebit. ſimiliter balneatio aquæ tepidæ temperatæ & dulcis. Si febres fuerint magnæ & calidæ, non vtendum balneo, nec vino, nec vnctione cū oleo calefaciente corpus. imo da ęgro tunc in potu aquam frigidam, quę extinguat febris acumen.

Eodem cap.

Dico: ſi febris fuerit modica, & virtutes fuerint non fortes, & cum hoc fuerint ſigna ſuper digeſtionem: balneum vtile erit: etiam potus vini, & vnctio cum oleis viſcoſis & calefactiuis, & proprie ſi tēpus fuerit frigidum. ſi æger non appetit balneum aquę frigidæ, & ipſe aduritur valde: ſpes tua de eo diminuatur, ꝙ ſi cōtingit cum hoc ꝙ ſigna digeſtionis non apparent, & victus fuerit debilis, impoſſibile eſt ꝙ euadat: noli curare eum cum aqua frigida, nec cum alio.

Cap. 2. Tractatus ſexti, libri. xxx.

De curatione febrium acutarum adurentium & cauſonis, & quorundam earum accidentium.

Gal. dixit: In febribus valde acutis & cauſonicis da potui aquam frigidam, poſtq̄ digeſtio fuerit manifeſta & virtus fortis. ſi æger fuerit carnoſi corporis & tempus æſtiuum, da aquam frigidam potui, etiam ſi fuerit virtus fortis & digeſtio manifeſta, & febris fuerit in declinatione, confert balneum. detur vinum potui. rarificetur corpus oleo chamæmeli & ſimilibus.

Eodem cap.

Dico: Iuuenis carnoſus febriens acute nō debet habere horribilem, poſt declinationem particularem, balneationem cum aqua frigida.

Eodem cap.

Dixit filius Meſuę: In cura adurentis, euacues choleram,

choleram, aut extingue valde, erit hoc cũ aqua frigida in adurente in potu: cibes eum aqua hordei, hic balneum post digestionem conuenit.

Cap. 2. Tractatus octaui, libri. xxx.

De curatione febrium tertianarum, & quorundam earum accidentium.

Dixit Gale. In febre tertiana non nocebit si æger balneatur ante digestionem. quoniam non erit dubium de ista materia fieri inclusionem neque oppilationem.

In libro de balneo de feb. de summis Glauconis dixit: Concede ęgro in tertiana pura, vti balneo, licet ante digestionem. si volet hoc sequi, & fuerit ei cõsuetum, vtatur eo bis: balneetur & natet in aqua. nam nõ dubium erit in ipsa febre, quin dissoluatur subito quantitas abundans proueniens ad partem cutis & inferat oppilationes, cum materia ipsius sit tenuis in eo, quòd dissoluitur de ea per poros.

Eodem cap.

Dixit Gal. Nec balneabis, quousq; digestio sit facta: tunc. n. iuuabit vehementer aqua exñte dulci. sit autem euacuatio sua cum leuibus frigidis quousque appareat digestio, postea da absinthium in aqua mellis. isti enim indigent balneo ad humectandũ, tamen calefactio sit pauca, quæ solum sufficiat ad aperiendum poros, vinum nõ des in potu ante digestionem, post autem, da bene lymphatum.

Cap. 2. Tractatus noni, libri. xxx.

De curatione febrium quartanarum ex quorundam earum accidentium.

Vigilans dixit: Ieiunet patiens in die paroxysmi, intret balneum mane. euomat illa die, si prolongatur ægritudo, da potui medicinas faciẽtes sudare, & vrinam prouocantes.

Eodem cap.

Idem in libro de problemat. In die paroxysmi quartanæ prætermitte somnum & cibum. Vtatur motu, exercitioq; moderatis, qñ deficit paroxysmus, intret balneum. hoc enim confert ad velocem consumptionem superfluitatis.

Eodem cap.

Dixit Hippocrates. In quartana subtilia regimen in die paroxysmi, non comedat patiens, quoad omnino transeat. secunda die intret balneum. tertia vomat, hoc ideo quia in die paroxysmi spargitur ex humore febris ad stomachũ propter quod nõ debet naturam impedire cum cibo, vt possit illum humorem euincere. secũda die mitiga laborem paroxysmi balneo, id quietat corpus, refrigerat, lętificat, humectat, dilatat. quia vero balneum spargit superfluitatem ad stomachum, & tenuat humores, vomat tertio die.

Eodem cap.

Dixit Ioannitius in quæstionibus medicinalibus: Opereris in quartana exercitium moderatum, dimitte somnum ĩ die sua. intra balneum, ꝙ calfacit corpus. cum hoc minuetur vis eius in interioribus: extremitates etiam in hac febre pone in aqua calida & in omnibus febribus est bonum. nam iuuat ad dissoluendum materiam residuam in fine paroxysmi.

Eodem cap.

Dixit Athoroscos. Quartanarius non appropinquet balneo, nec laxet vẽtrem. sumat prouocantia vrinam, etiam medicinas calidas post pręd dicta: sed in principio nequaquam.

Cap. 2. Tractatus decimi, libri. xxx.

De curatione febris quintanæ, sextanæ, septenæ, nouenæ & similium.

Georgius dixit: Cura eã quæ interpolat, quibuslibet quinque diebus vt quartanam. nam est eius speciei & curæ, & afficiatur alias non afficiatur tædio patiens cum prouocãtibus sudorẽ, vt mora in balneo. præter quod multiplicetur aqua in ipso, sed sudet tãtum, linias ægrum oleis calidis & subtilibus.

Eodem cap.

Idem dixit. Quintanæ curatio est sicut quartanæ cum abstinentia, vomitu à cibo. theriaca magna est maximi iuuamenti, & balneum plurimum calidum absque aqua.

Cap. 2. Tractatus vndecimi, libri. xxx.

De curatione syncopalium, phlegmaticarum, quotidianarum, nocturnarum, diurnarum, epiali, lipariæ & similium, & quorundam earum accidentium.

Dico: si tempus fuerit æstiuum & ęger assueuerit aquæ frigidæ & calidæ, da potui aquam frigidam cum syrupo acetoso, postq̃ in visceribus suis non fuerit aliquod aptum ad recipiẽdum damnum statim. balneum etiam in vltimitate contrarium est ipsis. similiter aer vltimæ caliditatis vel frigiditatis: ideo nõ debent vti balneo. ponatur lectus ipsorum in æstate in bono aere: hyeme, in loco tepido.

Eodem cap.

Tabri dixit in febre phlegmatica confert in principio insultus vomitus cũ aqua decocti basilici & se. apij. Nõ liniatur caput in ipsa. nam hoc stringit poros, & contradicit dissolutioni phlegmatis, & confert aqua decocti ameos, origani, passularum, data in potu cum theriaca quãtitatis ciceris. Intret balneũ, abstineat cibis grossis: confert in hac febre balneum, & vini potio.

Eodem

Eodem capite.

Dixit. Athoriſcos : in febre phlegmatica ne balnea ante digeſtionem materię.balneum nãq; diſſoluit materiam & ſubtiliat · nec ob hoc diſſoluitur à corpore,ex quo accidit oppilatio.ſimiliter corrumpuntur humores qui non erant corrupti. at quãdo digeſta eſt materia & ſubtiliata, balneum confert. Vinum confert poſt digeſtionem materiæ.

Cap. 2.tractatus xij. libri.xxx.

De febre hectica , quorundamq; accidentium curatione.

Gal.Dixit de balneo phthiſicorum. Confert his balneatio in aqua calida alias frigida. ſi corpora fiat macilenta,debilia, ne balnea cum aqua frigida,niſi poſtquam calefacta fuerint corpora ipſa moderate. & poſsibile eſt ꝙ in aliquo tempore ipſi de balneo aquæ frigidę mutabunt naturã repente.Si alia via non fuerit eis,& id quod fuerit dubium in hoc erit minus eo dubio ne cadant in conſumptionem . nam qui patitur conſumptionem,non ſequitur remedium.& ille cuius membra refrigerantur principalia ex balneatione facta cum aqua frigida,etiã & viſcera,poſſibile eſt ꝙ curētur iuxta longam vitam eorum. in conſumptione perfecta nullum eſt auxilium. ſi poſsemus eam curare, expelleremus etiam ſenium. Qui prohibet , ꝙ laborantes hectica non curentur cum balneo & alijs opportunis ejus, iam tradit eos periculo.

Eodem capite.

Gal. dixit:Hecticis non eſt iuuamentũ à balneo aquæ calidę,ſed aquę frigidæ. poſtquam balneum pręparabit corpora eorum ad recipiendũ iuuamen ex aqua frigida , donec erunt corpora eorum cum hac calefactione , ad modum ſanorum,liberatorum per aquam frigidam.

Eodem capite.

Gal.dixit,Omnes hectici maxime exiſtentes in principio conſumptionis,ſi febris ſimplex fuerit non compoſita cum aliqua putridarum, neq; cum apoſtemate,ſecure eos balneabis. & balneatio ſit ſine labore.Erige ęgrum ad balneum ſup lectum ſuum.balneum ſit prope.quando erit in camera prima,ponatur in pannum vnum pręparatum , calfactum poſtquam reliquerit pannos ſuos.Eleuetur à iiij.perſonis.Si camera prima ſit moderate calida exuatur in prima. ſi non, exuatur in media, & ſit media temperata:& pones ſuper corpus patientis in media camera oleum calefactum hora qua ingreditur , & eſt ſuper pannum eleuatus.liniatur oleum ſuper corpus parũ fricando.dein ducatur in tertiam cameram calidam.ſit mora eius in qualibet camera . in prima donec de lecto eleuetur ad pannum. in ſecunda donec exuatur & li niatur oleo . in tertia donec exiſt ens ſuper pannum in pila vel tina ponatur: deponendo latera panni ſuper quo eſt patiens moderate.non aſpergas aquam corpori vel capiti.ſummergas corpus vel caput eius bis vel ter in aqua.tantum pannũ ad inferiora declines , quouſq; totus balneetur. per omnes cameras balnei aſpergas multam aquam moderate calidam , vt ſint omnes cameræ humidæ , non deſiccatiuæ. Quando trahetur ex aqua calida , ſubmergatur in frigida velociter non in longo tempore. ponas ſuper corpus ſuum quando exierit ex aqua frigida pannum lineum.quo remoto pone alternas ſuper corpus ſuum quando exierit ex aqua frigida pannum lineum.quo remoto pone alterum.poſt hoc mittatur in lectum. tergeatur corpus de ſudore pannis lenibus abſque fricatione. dein vnge corpus oleo. induat pannos ſuos. deferatur in lecto ad cameram. cibetur.

Eodem capite.

Gal.dixit: Hecticis nec dum conſumptis confert balneum.non deferantur ſupra pannũ groſſum.ſed cooperiãtur ſubtili pãno.ambulent per ſe vſq; ad aquam calidam. & prolongent morã in calida. Qui eſt maxime debilis , non intret tinam frigidæ , ſed de foris ſuper eum aſpergatur aqua frigida.tamẽ prius aſpergatur tepida , dein frigida.Quantitas frigiditatis aquæ, vt frigiditatis aquæ ciſternæ,i.inter frigiditatem facientem dolorem,& lenientem. ſi fit hoc patientibus hecticam,liberantur.ſi aliquid pecces , totum corruptum erit. qui liberantur , erant tantum conſumpti in carne,non in membris principalibus.

Eodem capite.

Gal.dixit:In febre hectica ſimplici non compoſita cũ putrida , balneũ conuenit oĩbus horis.

Eodem capite.

Dico:Soranus poſt balneum facit macreſcere,ſed comedendum poſt balneum.

Eodem capite.

Homeri dictum in ſenibus certum eſt.ſenes cum balneantur & cibantur,debent dormire ſuper lectos lenes.id eſt ex rebus humectantibus. quę humectatio eadem die manifeſtatur.hęc humectatio conſiſtit in humectando ſubſtantiam membrorum radicalium,& addere ad humiditatem continentem membra.nam hæc humiditas mutatur in ſubſtantiam multorum radicalium , vt cor , hepar , & ſimilia.totum regimen humectantius , ſicut balneum & ſimilia repercutiunt humiditatem quæ eſt in vacuitatibus membrorũ.& humectat corpus humiditate quę adhæret vacuitati membrorum, quę eſt vt ros.

Eodem cap.

Balneum confert consumptioni vel cum caliditate vel frigiditate, quando est simplex non coniuncta febribus putridis, nec apostematibus. si cum ipso fuerit aliquod horũ, & siccitati quæ corpori accidit, balneũ est maxime iuuatiuum.

Eodem cap.

Paulus dixit: Hectici non vtantur caliditate balnei & aeris eius calidi, cum nociua sint eis.

Eodem cap.

Dico: Hectica indiget cura aquæ frigidæ: tamen æger ingrediatur balneum ad calfaciẽdum corpus, etiam non nocebit ei frigida, si cum ea infunditur cito, cum sit extenuatũ & frigidum.

Ibidem.

Dico: Nocet aqua frigida macilẽtis, pauci sanguinis corporibus. nam eius frigiditas cito penetrat ad membra radicalia, ob hoc patientes hecticam, non bibant aquam frigidam plurimæ frigidatis & multam.

Cap.2. Tractatus.13. libri. xxx.

De curatione epidemialium dispositionum, et quorundam earum accidentium.

Cum apparent signa futuræ epidemiæ, caue à repletione cibi, et potus vini multi, labore, coitu. Phlebotomentur & pungentur corpora humida, prouocetur in balneis sudor, odorentur aromatica, bibatur vinum odoratum. Incidenti in febrem, exhibeatur iulep & ptisana cum bolo armenico.

Cap.2. Tractatus.14. libri. xxx.

De curatione febrium cum apostemate, & quorundam earum accidentium.

Quoties fuerit hepar, aut stomachus, pectus, aut aliquod membrum virtutis talis, cum apostemate debili, patiet͂ nocumentũ de balneo valde.

Ibidem.

Vita balneationem aquę frigidæ quoties apostema fuerit in membro indigestum, cum aqua frigida sit mala valde impediens digestionem, vnde nulla balneatio penitus fiat ĩ aqua frigida, cum humores putridi & apostemata non digerantur, quoties prolongabitur mora in pila aquæ frigidæ: si aqua sit modicæ frigiditatis, nõ erit nocens, si velox sit exitus eius. Si digerentur apostemata, & causa fuerit in parte viscerũ, aut ex putredine, sine dubio vtere balneo, & emplastris mollietib⁹ sup mẽbro. Sic declinabit febris, à balneo correcta, & corp⁹ ad nutrimentũ dispone͂t.

Cap.2. Tractatus.15. libri trigesimi.

De curatione febrium compositarum, & quorundam earum accidentium.

Si cum hectica est febris putrida, balneum nocet ante digestionem materiæ putridæ, sed quando digesta fuerit non nocebit. Similiter in potu frigidæ est peccatum multum. balneum non est periculosum. si fiat vt diximus in istis febribus, nisi quando dubitatur de debilitate virtutis.

Ibidem.

Si possibile est, operatio balnei est magis iuuatiua operatione medicinarum infrigidantium hoc est qñ siccitas febris vincit aut totũ corpus, aut membrum à quo fuit radix febris.

Ibidem.

Si vis operari balneum in hectica, quando est cum apostemate erysipelate, ĩfrigida aerẽ prius, vtere cibis potibus & emplastris frigidis. Quãdo non est cum hectica aliud, nisi siccitas, balneum confert, tum ex caliditate, tũ ex frigiditate ęgritudine existente. Quando hectica componitur cum apostemate phlegmone, vel sint in corpore humores corrupti, indigesti: nocumentum à balneo est causa istarum ægritudinum, & non hecticę. febris in via, extinguitur semper potu aquę frigidæ, & iuuatur operatione balnei. sed læditur æger occasione ægritudinum cõpositarum cum febre. Si accidit q apostema calidum sit cũ hectica, aut febris putrida: dimitte balneũ. opereris cum aqua frigida in statu ægritudinis: administres aquam hora vna, proprie vehementer frigidam. At in principio ægritudinis non opereris hoc, ni cogaris ob ægri assuetudinem, qui sitim sustinere non consueuerat. si consueuerat vti rebus frigidis, epithemetur exterius frigidis loco aquæ frigidæ: si nõ iuuatur emplastris, tunc da potum aquæ.

Ibidem.

Aeger ante digestionis tempus nullo pacto balneum intret.

EX LIBRO XXXI.

Cap.2. Tractatus secundi de sudore.

Alexander ait: Prouocatur multus sudor, si post exitum balnei, facis patiẽtem sorbere aquã tepidam, & trahitur phlegma etiã ob hoc à musculis. Hoc operatur & nitrum pulueratum & mixtũ oleo, si vngatur spina, maximeq; ĩ balneo.

Cap.2. Tractatus tertij de lassitudine.

Dico. Ex balneatione et vnctione olei, defessi delectationem sentiunt.

Gal. Per fricationem factam oleo abundanti & optimo moderate, & per moram trahendam in aqua moderatæ caliditatis per tẽpus longum sanabit͂ huiusmodi defessio. & si aqua illa abundantem sequitur tepiditatem, efficacior erit.

Dico. Balneetur primo & secũdo die in aqua calida, postea laborans egrediatur pilam aquæ calidæ,

calidæ,& aquæ frigidæ pilam egrediatur. D

Dixit Gal. Dispositioni simili defessioni confert aqua calida valde, quoniam indiget vt condensetur cutis eius. condensatio cutis, nō fit nisi per balneationem aquæ frigidæ valde aut aquæ calidæ valde, tamen non potest balneari aqua frigida valde, quoniam dubitandum est ne ei noceat ex eo ad quod inductum est corpus de raritate, amplificatione & vacuitate, factis ex abundantia exercitij, vnde non fiet inde comparatio frigiditati radicitus. aqua etiam ebullita secura est quod non infert nocumentum & cōdensat, & iuuamētum sequetur de eo quod remanebit in eo de caliditate ipsius: tamen postea ingredi debet pilam aquæ frigidæ, nec longam moram in ea trahat.

Ibidem: balneetur cum aqua moderatæ caliditatis. E

Bimasui dixit: Defessio ex labore ob motum in æstate, debet curari aqua tepida & balneo, deinde aqua frigida, sed in hyeme curetur vnctionibus olei & fricatione leui.

Dioscorides. Cum sentit homo carnem eius puncturam sequi & commotionem, conferunt fricatio, & balneatio. Si extensio & punctura valde fuerint profundantes, indigebunt oppressione vehementi, ambulatione, motu ad commouendum musculos ad expellendam ipsam superfluitatem, etiam sessione facienda in aqua calida per tempus longum: & hæc est cura omnium defessionum facta per fricationem, aquam calidam, & oppressionem.

Ihia, alias Ioannes grammaticus exponendo pulsum paruum dixit, Balneum debet fieri post exercitium, quia humectat corpus, corrigendo F siccitatem secutam propter exercitium, & dissoluendo superfluitates pungentes quæ liquefactæ sunt, & emendando eas.

Capite secundo, Tractatus quinti, libri. xxxi. De somnificis.

Gal. Euidenter videmus ꝙ comestio lactucarum, balneatio facta cum aqua dulci & tepida effusa super caput & potus vini lymphati aqua, prouocat somnum.

LIBRO XXXIII.

Cap. 2. Tractatus quarti de doloribus.

Dico. Quoties fit dolor nō ex apostemate calido, effusio aquæ calidæ super illum & vnctio mitigabunt eum. & si fuerit ex ventositate dissoluenti, vel humiditate pungenti, corrigetur per beneficium complexionis. si fuerit ex mala complexione sicca, emendabitur humectatione super ea fienda.

LIBRO XXXVI.

Cap. 2. Tractatus tertij de diuersis doloribus, vitijs, vestigijs, pannis faciei.

Oribasius: Venustat colorem potus aquæ granatorum dulcium: balneum frequens: lotio faciei frequens cum aqua decoctionis amygdalarum amararum. Ad vestigia viridia: fricatio fiat cum sale in balneo.

EX RASIS LIBRO VLTIMO continentis,

Capite. 70. Tractatus primi. De Aqua.

AQua dulcis dixit Dioscorides, melior est quę est velocis penetrationis, & quæ non corrumpitur. Aqua maris acuta est mala stomacho, laxat ventrem de phlegmate. & si ipsa funditur calida super corpus calefacit & dissoluit, et confert in dolore neruorum, & fissura accidenti ex frigore antequam vlceretur, & ponitur in vnguentis dissolutiuis, & confert in tortione posita in clysteri, & effunditur super scabiem, pruritum, impetiginē, pediculos, apostemata, etiam mamillarum. & si cum ea fit calefactio, dissoluit sanguinem congregatum sub cute, & si patiens ingreditur aquam maris calidam, sequetur iuuamentum in morsu viperæ & furunculis, & quo morsu accidit tremor, & in frigore corporis, & morsu scorpij, araneæ, viperæ. Balneatio cum ea confert morbis antiquis accidētibus in toto corpore & proprie in neruis. Fomentum valet ad hydropem, capitis dolorē, difficilem auditum. Bibitur per se tantum ad laxandum ventrem, & datur laxatio post eam de iure gallinarū ad conterendum punctionem accidentem ex ea.

Galenus dixit in libro Chymorum de iuuamentis aquæ ac nocumentis. Nocumētum eius non apparet sensui valde in principio negotij in corporibus sanis, quia nocumentum eius crescit & augetur paulatim absque aliquo sensu, & quando perficitur homo in vltima ætate, patitur inde morbos difficiles ī articulis, neruisq; penes quosdā antiquos de aqua calida. Credo esse Rufi, ꝙ aqua calida calefacit & humectat, etiā aqua baurachina confert pectori, capiti, & stomacho humido, & hydropi cum frigore, & excitationi quæ fit ex morbo.

Aqua aluminis cōfert in sputo sanguinis, vomitu, et fluxu sanguinis, de matrice & aborsu.

Aqua sulfuris lenit neruos, tollit pustulas accidentes cuti.

Aqua aſpalthi replet caput, impedit ſenſus & calfacit corpus.

Aqua æris confert ori, auribus, viſceribus, hęmorrhoidibus, vuulis & oculis.

Aqua ferri confert ſpleni & ſtomacho.

De electione aquæ.

Dixit Rufus in regiminis libro. Aqua fluens melior eſt aqua incluſa, & ſuperſcendens aqua melior eſt aqua paludis. aqua pluuialis melior eſt aqua niuis: & quę aqua vtitur parte orientali, melior eſt ea quæ vtitur parte occidẽtali, & quæ aqua vtitur parte ſeptẽtrionali melior ea eſt quæ vtitur parte meridionali. & aqua putei eſt modicę tenuitatis: ideo quando inuenta fuerit humectatio eius in cibo & diſſolutio erit minor res, ita ꝙ exinde accidet mala digeſtio, ſed deſcenſio ipſius cum vrina velocior erit ob cauſam groſſitudinis eius & frigiditatem. & melior erit aqua putei poſtq̃ colata fuerit pluries & percuſſa, & poſtq̃ mundificatus fuerit puteus. vnde aqua currens ſubtilior eſt & magis velociter diſſoluit cibum, & ſubuenit ad digerendum & prouocandum vrinam. Aqua lacus eſt mala quia putrida eſt, ꝙ in æſtate eſt calida, in hyeme eſt frigida, & hoc ſignificat ſuper malitiam aquæ, ideo in ęſtate excitat ventrẽ, & tardat in deſcenſione ad veſicam & in maiori parte. & inde accidit liẽteria, fluxus ſanguinis ventris, & reuertitur paſſio ad pleureſin & tuſſim. nocet ſpleni inferendo in eo in primo apoſtemata & dolores. Cõuertitur paſſio ad hydropem: pedes etiam ex cauſa ſplenis erunt debiles, & ſi in eis accidunt vlcera difficilis cõſolidationis erũt, et laborioſa fiẽt, ſed aqua lacus, de quo aqua eius emittitur bis in anno, & alia quia loco eius ingreditur, melior erit, & minor erit in putrefactione.

De aqua pluuiali.

Aqua pluuialis leuis ponderis eſt ſubtilis, clara, calida. Decoquitur eo ꝙ in ea coquitur velocius, & velociter declinat ad calefaciendum, & indiget ad minus cum vino miſceri, quia per ſe cõueniens eſt, & bona: & omnes bonitates aquę in ea inueniuntur, quia valet ad digeſtionem, ad prouocandum vrinam ad hepar, ad ſplenem, renes & pulmonem, & neruos. tamen nõ habet in ſe viam infrigidatiuam vehementer, magis humectat & putrefacit cito. & hoc ſignificat ſuper bonitatem eius, quia alteratur cito ex tenuitate ipſius. & ꝙ in ea eſt, nõ eſt aliquod ſolidum prohibens, & ita cibus melior & potus cito alteratur. & aqua pluuialis veris & hyemalis melior eſt, & in his duabus aquis eſt maior pars laudis meæ. Relatum eſt per Hippocr. ꝙ aqua, in qua ſubſtantia fuerit abundans & quæ commutatur in tempore longo & ſuper quam congelatur aliquid, aut ſuperſedet ſpuma & in qua ſedet ſubſtantia, & quæ ſi fuerit in vaſe æreo congelatur & chriſtallatur, & in qua generantur ſanguiſugæ, & ſuper quam naſcuntur malę herbę, & quę fuerit oppoſita ſoli, & quam trãſeunt animalia, & non currit: & aqua paludum mala eſt generaliter, ſed mala debet coqui in olla fictili, deinde expectari per noctem vnam, deinde bibi.

Ioannitius dixit, Coqui debet dum deſcẽdat quod groſſum fuerit in ea & coletur in vaſe fictili, quia non habet in ſe qualitatem remotam à qualitate aquæ, & quoties calefit aqua deinde infrigidatur, deſcendet id quod in ea fuerit de ſubſtantia totaliter.

Rufus dixit, Si vis ꝙ corrigetur mala aqua, fodi fac puteos, vnum puteum proximum alij puteo, & vnus puteus ſit inferior altero, & pone aquam in eis, luto dulci & pingui, de quo conficitur vas fictile. & per hæc remouebitur qualitas ipſius, & omnis aqua adhibita ratione eius ad vinum non nutrit, & eſt difficilis digeſtionis, mutans colorem, inflatiua, debilitatiua, mitigat ſitim, infert rheumata frigida, non prouocat ſomnum, nec acquietat cogitationem, non lætificat cor: & in maiori parte efficitur cauſa ad acuitatẽ humorũ. Dixit Ioãnitius, etſi bibitur vinum eo ꝙ prouocat vrinam, emittit ſuperfluitates aqueas quæ colliguntur vna die poſt aliam, tamen remanet ſanguis: ſed aqua eo ꝙ non prouocat vrinam ſuperfluitates aquæ ex ea accidentes remanent in venis, & remanentes in venis calefiunt & vruntur, & ſignificatio ſuper hoc habetur per vrinã. vnde quoties attrahitur ęrugo, facit humores mixtos cum ea calidos & efficitur cauſa ad oẽs morbos. Dixit Rufus, Cõſiderata ratione vini, infert excoriationem, morfeam, impetiginẽ. & quoties bibitur aqua poſt cibum frigidum de oleribus, cum fallacia erit, ne inferat excoriationem cutis, furfures, impetigines, & vlcera putrefacta & verrucas ſuſpenſas, eryſipelas & ſimilia. Dixit Rufus, Corrigunt aquã baurachinam, lac, vinum groſſum, amidum, ouumq;. corrigit aquam aluminoſam vinum album & odoriferum. Dixit Ioannitius, quòd prouocat vrinam, quam retinet aqua aluminoſa. Corrigit etiã aquam aluminoſam nutrimentum immaturum, tubera immatura valde, quia cum ponticitate eius corrigitur ipſa aqua.

Dixit Rufus, Adhibita relatione ad vinũ, aqua bona eſt laborãti dolore capitis, caligine viſus ipſius, & dolore in neruis. Ego exiſtimo ꝙ in hoc

eſt

est peccatū, & loco in neruis debet poni ī oculis.

Rufus dixit, ꝙ tunc in ipsa dispositione nullus debet ascendere vapor ad caput, & vapor ascendit ex vino magis. & dixit, Aqua confert laboranti laxitudine, epilepsia, & dolore artetico.

Ioannitius dixit, ꝙ huiusmodi morbi īdigent qđ sanguis cū eis sit grossus, & tardæ penetrationis, & potus aq̄ hoc facit & potus vini ecōuerso.

Rufus dixit, potus aquæ mitigat appetitum, confert in vitio appellato inflatio dolorosā, & ei qui laborat tremore & laboranti oppilatione. sed malus est potus aquæ pectori, cannali pulmonis, quoties in eis fuerit putrefactio.

Ioannitius dixit, hoc fit quia aqua frigida mala est omnibus vlceribus, quia humectat, & vlcera indigent desiccatione. & canna pulmonis indiget similiter desiccatione forti, quia est siccæ complexionis. sed potus vini his confert.

Rufus dixit, Aquæ potus cum hoc malus est œsophago, ventri, renibus, hepati, vesicæ, matrici. & bonus est pręfocationi matricis. & facit descendere quod fuerit in intestinis, quoties ea vtimur calida quandoq;, & quandoq; frigida.

Ioannitius dixit, si causa indigens descensione fuerit de mala complexione calida, potus fiet aquæ frigidæ & è conuerso.

Rufus dixit, et confert laborāti tarda digōne.

Ioannitius dixit, si corruptio fuerit ex caliditate.

Rufus dixit, confert laboranti multo sudore.

Ioannitius dixit, si fuerit ex dissolutione sanginis, tenuitate ipsius ac dissolutione corporis.

Dixit & Rufus, Mingenti vrinā abundantē.

Ioannitius dixit quoties fuerit ex caliditate ignea in renibus & vesica.

Rufus dixit, Aqua confert in tempore ascensionis canis, confert in iuuenibus bonę carnositatis, infantibus & eis qui fuerint in augmento laborantibus fluxu ventris, s. ayda, & sumentibus medicamen laxatiuū, cui intēsa fuit laxatio.

Dixit Ioannitius, hoc fit, quia sanguis in venis ipsorum est fetidus & orificia ipsorum sunt ampliata. Dixit confert manationi sanguinis de vtraq; nare aut de aliqua plaga.

Dixit Ioannitius, hoc fit, quia sanguis huius appetit currere.

Dixit Rufus, & laboranti emanatione sanguinis de orificijs venarum, quæ sunt in inferioribus, & bibenti vinum simplex abundanter, in quo fuerit inflammatio, & laboranti vitio illo qui bolismus dicitur.

Dixit Ioannitius, Si bolismus fuerit de vitio quod secundum consuetudinem antiqui appel- D lant hoc nomine syncopes, quod est accidens ex priuatione nutrimenti, & condominatione frigoris, potus aquæ ei nocet. & vini confert. tamē nō cognosco de quo bolismo Rufus itellexerit.

Dixit Rufus, Aquę etiam potus confert laboranti febre adusta hoc est causonica, dum non fuerit durities in partibus hypochondriorum. quoniam ex abundanti potu ipsius vomet, & dissoluetur febris, etiam egrediens per sudorē. etiam ei, qui nocumentū sequitur de vitio aydæ & laboranti liquefactione spermatis.

Dixit Ioannitius, ꝙ congelabitur, cessabit, & restringetur.

Dixit Rufus, Laborans liquefactione spermatis, iuuamentū de aqua assequitur in potu aut in balneatione. similiter sequitur laborans iuuamētum in fluxu sanguinis de matrice, & debilis, laborans vomitu, lactatrix in diebus canicularibus si venter laborans fuerit solutus, aut patitur febrem. confert ē̃t potus aquę in interiectione lamētabili, singultu, fetore eris & totius corporis. E

Dixit Ioannitius, in omnibus his passionibus supradictis aqua mixta cū modico vino est maioris iuuamenti.

Rufus dixit: huius etiā iuuamentum sequuntur similiter de balneatione aquæ frigidæ, & cōfert pustulis, furfuri, impetigini, & laboranti superfluo sudore sumpta in potu, aut si cum ea fit balneatio.

Dixit Ioannitius, potus aquæ infert hoc. videlicet, insumenti aquam in potu. tamen si hoc accidit in sumente vinū in potu, potus aq̄ cōfert ei.

Rufus dixit, Restringit gingiuas, corroborat neruos, & compescit actum venereum. ideo cōfert infantibus, quoniam incipiunt pili nasci in F pectine ipsorū. constipat ventrem cum proprietate, & confert eis qui sunt in augmento: & senescentibus, & quorum ventres leniuntur. hæ operationes sunt in aqua frigida.

De aqua tepida.

Aqua tepida confert epilepsiæ, dolori capitis, ophthalmię antiquę, corrosioni dentium, & gingiuarum, laborantibus in gingiuis apostemate, de quo manat sanguis: laboranti vlcere in pulmonis quolato, apostematibus vuularū, & pulmonis quoties descendunt ad eos de capite materiæ, & laborante sanie in aure, quæ non potest manare. laboranti fetore narium. laboranti aliqua carne superflua narium. confert ori stomachi, quoties fuerit debile, tussi frequenti quæ accidit ex humoribus acutis, etiam febri acutæ, & illi cui cōdominatur cholera rubea.

Ioannitius vero dixit. Confert laborāti febre acuta,

acuta, nisi fuerit in ipsorum visceribus aliquod apostema, aut in venis aliquis humor crudus.

Dixit Rufus, Confert ei, cui dominatur humor niger inflammatus, in quo generatur cholera nigra, vel in quo accidit ayda in principio morbi laborantibus bile æruginosa, in febre laboranti sudore, & raritate corporis semper, si ꝙ inhibens fuerit de potu aquæ frigidæ sequuntur iuuamentum & aquæ tepidæ panniculi qui sunt in pectore. etiam aqua calida confert quoties fit præaptatio corporis ad laxationem, ad attenuationem, & ad educendum humores, liquefaciendum & leniendum, digerendum, dissoluẽdum, & ad aperiendum oppilationes, & ad attrahendum materias ad membra. Aqua calida etiã euacuat per sputum, mucilaginemq; narium. Confert nauseæ & mitigat omnes dolores & proprie qui fuerint in partibus hypochondriorũ, in ventre, intestinis. quoties accidunt in vẽtositatibus: confert ad faciendam bonam digestionem, penetrationem nutrimenti, & inductionem ipsius ad mẽbra, facit bonum augmentũ, bonum sensum totius corporis, & leues motus eius, prouocat menstrua. Confert visceribus, capiti, & neruis, pleuriticis, peripneumonicis, dolori gutturis, saltui cordis, exituris malis: digerit hæc omnia vitia in potu data, aut si balneatio fiat in ea, aut calefactio: mitigat accidentia, quæ fiunt ex morsu forunculorum, excitat vomitum. compescit horripilationem & totũ frigus accidens corpori. & cum hoc confert in erysipelate, in vlceribus: mitigat & pruritum. Qui ęstimat ꝙ aqua salsa confert ad solutionẽ ventris, & ꝙ aqua aluminosa constipat vẽtrem, peccat, quia si bibitur ad soluendum ventrem & non soluit, hoc accidit quòd eius hepar cõgregabit materiam, & nõ debet æstimari, & quòd iudicetur super bonitatem aquæ de lenitate ponderis eius tantum.

De corrigendis aquis dixit, Aquæ ponderosę naturæ generãt lapidem & varices, & debet corrigi cum syrupo mellis, aut ante potum eius sumantur aliqua aromata prouocantia vrinã. aqua etiam in qua lauatur terra mali luti mala est, & aqua pluuialis bona est in grossitudinem medicinarum ad lauandum eas & in medicinis quæ accipiunt materias manantes ad oculos, & in vlceribus in eis. & melior aqua fontium est quæ currit super terram aut lutum fictile.

Dixit Ioannitius, Loca saxosa faciunt aquam solidam, & melior aqua fluminis est vehementem cursum habens semper & aqua putei profundi, & salsa & frigida debet coqui prius in vase largi oris, deinde infrigidari & bibi. sed aqua sulfuris euacuat corpus, confert impetigini, morfeæ, discoriationi cutis, baras, scabiei, vlceribus antiquis, apostematibus articulorum, soliditati splenis, & hepatis laxitudini, verrucis suspensis, tineæ. Aqua etiam balnei naturalis prohibet laxationem, sudorẽ intẽsum, vomitum, diarrhœã, & tardam digestionem & varices. De aqua cineris. Aqua hñs in se vim cineris confert in dolore splenis: sed salsa in dolore ventris.

Ioannitius dixit, Aqua salsa laxat illum, qui eam non vtebatur, eo ꝙ pũgit intestina eius. sed cum vsus fuerit ea, retinet ventrem cum stypticitate & siccitate eius & modica descensione ipsius de eo ꝙ clarificat aquam.

Bimmasui dixit, Clarificat aquam turbidam particulis ligni sagtegularum nouarum, lutum armenum, aut farina tritici, et si bibitur aqua turbida cum vino, durat, tollit malitiam ipsius. sed aqua humectat corpus & soluit naturã: sed eam euitent corpora frigida. & si habentes corpora humida diligunt ea vti abundanter, coquant eã dum deficiat medium in vase fictili, aut ferro. deinde transmutetur & bibatur.

De niue.

Nix nocet iuuenibus, nõ modicum senibus, infrigidat cito stomachum, est grossa, non sustinet eam nisi vir calidę cõplexionis & siccę. vnde senescentes eam euitent, & maxime si fuerint frigidi stomachi. corrumpit neruos: generat etiam phlegma. sed aqua infrigidata super niue, minoris nocumenti est, & qui frequenti niuis vsu vtitur, vtatur balneo frequenti, & potu vini fortis veteris & vnctione cutis ex oleo lilino vel narcisino.

Paulus dixit, Aqua maris laxat phlegma crudum. Aquæ balneorum summarie naturalium dixit Iudæus desiccant, tollunt complexionem humidam. sed debet vti gaudio qui vsu ipsorum voluerit sequi aquã baurachinã. Dixit, & salita confert in dolore capitis & pectoris, quoties in eis fuerit humectatio, etiam hydropi, humido stomacho, & tollit grossam inflationẽ & phlegma. Dixit, Aqua aluminosa, ĩcidit sputum sanguinis & mẽstrua: valet ad stomachum qui consueuit vomitum sequi. Aqua sulfurea dixit, lenit neruos & eos calfacit: confert vithohos, debilitat stomachum, confert vlceribus & scabiei. Aqua asphalti calefacit vehementer, ponderositatem infert capiti & sensibus. Et ea aqua, dixit, eo ꝙ habet in se vim ęris, confert ori, auribus, oculis, vuulis. Aqua ferrea cõfert stomacho & spleni. Aqua leuis cursus confert in frigore.

Galenus dixit, in libro aeris. Est leuis exitus

de ventre aut per vrinam,aut per ſubſtantiam:et aqua contraria huic remanet in ventre per longũ tẽpus ad modũ nutrimenti difficilis digõnis. Aqua reſidens dixit,ſi in lacu ſalſo aut non ſalſo fuerit in æſtate eſt calida & groſſa & horribilis odoris,quia non currit. & ſol ſemper oritur ſuper eam,eſt mali coloris, generat choleram rubeam,& eſt ad modum nutrimenti putrefacti, generat id ꝙ generant venena , generat humores putrefactos,& proprie choleram rubeam, & in hyeme infert raucitatem vocis,& in ęſtate putrefacit & calfacit.ſed in hyeme ingroſſat & infrigidat,& qui vtitur ea in potu , magnificatur ſplẽ ipſius & ſolidatur hepar, & ſtomachus proprie,& ĩfert cito oppilationes, extenuat corpus, & peior aqua in hoc eſt quam diſcooperuit ſol & frigus,generat inflãmationem,extenuat corpus, multiplicat caliditatem alienam & putrefactam in corpore. Dixit, qui vtũtur potu huius aquæ,ſumunt abundans nutrimentum . ſed durat indigentia & ſitis ipſorum ex intenſa caliditate in eis,vnde læduntur ex nutrimẽti punctione quam ſentiunt in ſtomacho. & malitia huius aquę,& ſuperiora loca & inferiora vẽtris huius debent eſſe inflata & dura valde . ideo debet vti laxatiuis violentis,quia venter ipſorum non laxatur niſi ex laxatiuo forti.& hoc vitium eis accidit inſeparabiliter in æſtate & in hyeme, videlicet magnitudo ſplenis,ſumptio ſuperabundantis nutrimenti,ſitis vehemens,& moriũtur cum hydrope.& hęc aqua peior erit in ęſtate:& quando emittuntur ipſorum ſuperfluitates per laxationem ſi accidit fluxus ventris,infert vlcera inteſtinorum.ſin autem diminuitur caliditas ipſorum paulatim , dum corrumpetur complexio ipſorum , & in iuueneſcentibus ipſis accidunt dolores pulmonis & mania ex acuitate ipſorum iuuenum cito accidit vitium in eis ex caliditate ipſius aquæ,& dolores pulmonis accidunt in eis in hyeme magis & in ſenectute.accidit exinde febris aduſta ex ſiccitate ventris ipſorum.vehemẽtior fit in eis dum venter ipſorum fuerit conſtypatus , & in mulieribus accidit phlegma album,vnde difficilis fiet impregnatio ipſarũ, partus,& menſtrua,etiam infantibus ipſarum accidit ruptura,in viris varices accidunt in tibijs,breuis fit ipſorum vita, cito inducit eos ſenium , ac fit in ipſorum mulieribus impręgnatio falſa. Sequitur etiã huius aquæ malitiam, aqua fontium malorum egrediẽs de terra calida & minera ferrea,argentea,aurea,aluminoſa & ſulfurea,quia huiuſmodi omnibus infert difficultatem mingendi,& vehementem fluxum ventris.& ſi hæc

D loca fuerint ſaxoſa,aqua erit peior.ſed aqua æris confert renibus,colicę,hepati,ſtomacho:tamen ſi frequens potus fit de ea,cõſtringit corpus:ſed aqua æris laxat: tamẽ incõueniens eſt ſanis aqua mineræ frequenter bibita,difficilem infert digeſtionem & mictum. Aqua currens de locis ſublimibus & torronibus melior eſt alijs aquis & ſanior.& eſt dulcis & calida in hyeme,& ſimiliter eſt aqua oriens de fonte cõcauo : ſed non debet eſſe ſaxoſa neq; mineræ. & hæc non indiget ꝙ bibatur cum vino,quia maioris bonitatis eſt. Aqua vero turbida vnctuoſa & ſalſa,et quęlibet aqua habẽs in ſe naturam malam miſceri debet in potu cum vino abundanti,& bona aqua calida eſt alba,dulcis:& frigida in ęſtate,& calida in hyeme,& melior erit,ſi cum hoc fuerit currens de ꝑte orientali ęſtiua:qa hęc aqua eſt alba, et eſt

E boni guſtus & odoris,& caleſit cito,& infrigidatur cito.Similiter & hoc eſt ſignũ melius aquæ bonę.& ſi fuerit in aere claro,erit melior.& hoc dictũ intẽdit de aqua egrediẽti de parte oriẽtali. ſed aqua declinans à parte orientali æſtiua groſſior eſt.aqua ſalſa mala eſt & corrumpens. Fons eſt melior oppoſitus oriẽti, & eum ſequitur qui fuerit iuxta partem occidentalem ſolis hyemis & partem orientalem ſolis æſtiui etiam . & fons ſeptentrionalis melior eſt meridionali,quia hæc loca bona agent in bona aqua bonitatem,& mala diminuunt bonitatem eius. Aqua ſalſa inflatiua eſt & tardæ digeſtionis, & ea non poſſunt vti ſani & fortes homines.& ſi vtantur ipſa aqua non poterit eis nocere,& eſt melius ꝙ euitetur aqua , videlicet acuta & ſalſa . & meridionalis aqua fontis oppoſiti polo ſeptentrionali frigida eſt & ſolida,ſuauis & ponderoſa. Aqua fontis

F oppoſita orienti leuis eſt & dulcis,quia aer eius eſt tenuis ex eo quod diximus in cap.regionum. Aqua fontis oppoſiti occidenti groſſa eſt, & è conuerſo & non clara, neque pura.

De tractatu tertio dixit Hippocr. Scire aquas magnum quid eſt in regimine ſanitatis .

Gal.dixit: Hoc de iure eſt qa nõ poſſum⁹ carere ipſarum vſu, nec ſequi nutrimẽtum niſi cũ eis.

Dixit Hippo. Aqua reſidens in lacu & paludibus calida eſt in ęſtate groſsa etiã horribilis odoris ob cauſam moræ & priuationem curſus eius, & ꝙ ſol frequenter oriens eſt ſuper eam educendo eã:vnde neceſsario fit mala aqua huius in colore generans bilem rubeam . Dico, non dat ſcientiam in vituperabili colore ipſius cauſam, ſed cauſa ipſius eſt,ꝙ ſubtilis aqua tollit eum frequenter, ſed ſi augetur ſemper in groſſitudine & putrefactione,color ipſius exinde erit malus, quia

q̃a claritas splẽdida ipsius fit ex tenuitate ipsius.

Dixit Gal. hæc aqua est putrefacta, ideo generat humores corruptos, sicut generantur de venenis putrefaciẽtibus, & generat bilem rubeam & similia de humoribus putrefactis. & hoc totũ fit ex priuatione cursus & vstione eius è sole, vnde corrumpitur & lucratur naturam malam, & ideo mala erit bibenti eam.

Dixit Hippo. Huiusmodi aquæ sunt in hyemæ frigidæ, gelatæ, turbidæ ex p̃te niuis & gelu, & fiũt exinde phlegmaticæ & inferũt raucitatẽ.

Gal. dixit, Aquæ fluminis sunt calidæ in ęstate & in hyeme frigidæ. vnde fiunt in æstate putrefactiuę, & in hyeme indigestę. vnde in æstate generant choleram rubeam, & in hyeme phlegma, quia aquæ frigidæ generant phlegma, & inferunt vocem raucam.

Dixit Hip. Balneãtiũ aqua splen magnificabiẗ. Gal. dixit: Intendit q̃ splen solidabitur, & ego dico, q̃ non corrumpuntur splenes eorum tantum: tamen & alia membra & hepata proprie, et stomachus, quia hmõi aqua infert oppilationes in meseraica, quia est turbida: tñ splen velociter de ea patitur cũ sibi attrahat sanguinẽ grossum. Dico, in eo accidit grossitudo in primo, tamẽ quoties debilitatur in attractione, tunc illud vitium accidet in alio. Dixit bibentes huiusmodi aquam, habebunt ventrem calidũ ex caliditate putrefacta & siccum, & corpora macilenta inflata, imo in eis generatur putrefactio & ventositates grossæ, extenuantur ipsorum corpora, quia nõ nutriuntur. valde deficit appetitus cibi ipsorum ex malitia ipsius aquæ. vnde ipsa aqua calida est in æstate & putrefacta, & in hyeme gelata & turbida. vnde qui cogitur ad bibendã ipsum, in eo fiet vitium vt diximus. Dixit corpora bibentium eam, erunt macilenta, inflata, & extenuata, & proprie in facie & furculis & cubitis, quia in eis sunt ossa magna, & manifestatur extenuatio super ipsa, etiam splenes exinde eorum erunt grossi & inflati, quia sanguis ipsorum corrumpitur, hepata debilitantur & magnificantur splenes, splen quando magnificatur attrahit partem maiorem nutrimẽti corporis, vnde corpus extenuatur necessario, quia magnitudo splenis extenuat corpus duabus de causis: ex attractione maioris partis nutrimenti corporis, & ex contritione eius, quam facit in viribus hepatis. Dixit, Abundans erit nutrimentũ ipsorum imminentibus indigentia & siti eorum. Dixit. Sed sitis ipsorum perseuerat ob causam choleræ, quæ erit in corpore ipsorum: tamen intensus appetitus eorum de nutrimentis in eis fiet in æstate & autumno, quia in ventre ipsorum erunt humores corrupti pungentes ventrem: tamen in hyeme hoc erit ex vehementi frigiditate ipsorum ventris, & sanguis, ex vtraq; dispositione abundans erit appetitus nutrimenti, nec possunt euacuari humores de corpore eorum, nisi per medicamẽ laxatiuum, violentũ, quia superiores partes ventris ipsorum & inferiores sunt inflatæ & durę & fortes valde. ideo vti debent laxatione valde, q̃a nisi fuerit laxatiuum forte, nõ euacuabit humores de corpore ipsorum, etiam magnitudo splenis, superabũdans sumptio nutrimenti, frequẽs sitis ĩ hyeme nõ seperabũtur in eis ẽt in æstate, & aqua citrina accidit in eis magis, & eos ĩterficit: & in æstate accidit eis fluxus cũ dysenteria, diarrhœa, febre quartana longa, et hęc febris prolongata corrumpit complexionem eorum, & generat aquam citrinam. Dixit, Accidit in eis diarrhœa cum fluxu rasuræ in æstate, quia ipsę aquæ peiores erunt eo tempore. vnde emissis ipsis humoribus ab eisdem superfluitatibus si fuerint pungentes, inferent fluxum & rasuram: tamen nisi fuerint acuti, mali erunt, tamen & ex abundanti fluxu diminuitur caliditas ipsorũ, & corrumpetur ipsorum complexio. Etiam febris quartana accidit in æstate, & longa erit in eis, q̃a non possunt bibere aquam dulcem & bonam, perseuerat quoq; hæc febris ex potu huius aquę, quia hæc aqua generat putrefactionem frequenter. Dixit, In iuuenescentibus ipsorum accidũt dolores pulmonis & corruptio mentis: tamen dolores pulmonis fiunt in hyeme, quia huiusmodi aquæ in hyeme sunt frigidæ, valde turbidę, gelatæ: & in æstate erunt putrefactę facientes descendere humores, vnde ipsi corrumpentur. Ascendit etiam in iuuenibus vapor ad caput.

Dixit, In sequentibus accidit febris causos ex siccitate ventris ipsorum: tamen non põt attribui ipsa aqua aquę niuis, quia aqua niuis desiccat ventrem. Iam prædictum est, q̃ ipsæ aquæ pungunt ventrem, tamen indagandum est sup hoc.

Dixit, In mulieribus ipsorum accidit hydrops cum febre in grossitudine inflata & molli, non concipient, nisi cum difficultate, nec pariẽt nisi cum labore, fętus ipsarum erunt grossi. sed quando nutriuntur per matres eorũ extenuabuntur, & menstrua ipsarum non erunt vt dicunt. sed in eis accidet phlegma album, quia fient in hepatibus ipsarum morbi, & infantes earum erunt macilenti, quia lac ipsarum valde malum erit, etiam non possunt esse grossi, & causa penes me est superabundantia superfluitatum in ventre. Dixit, Et ĩsantibus ipsarum accidũt eminẽtię &

viris varices & vlcera in tibijs.et vita eorum erit breuis ex malitia humorum ipsorum & ex corruptione aquę. Dixit. Et mulieres ipsorum iudicabuntur esse pręgnantes. sed completo tempore partus,contabescent ventres ipsarũ,& carebunt conceptione, quia in ipsarum matrice congregatur aqua citrina, & perseuerando ibi per menses,deinde subito euacuatur cum aqua abũdanti, & extenuabitur venter. sed hi sunt effectus aq́ lacus & terrę salsæ. De aqua fontis mala quę oritur de terra calida,ferrea,argentea, aurea,sulfurea,aluminosa,picali,baurachina,salita.& quia omnia hæc sunt ex vehementi caliditate ipsæ aquæ fient durę.& ex potu ipsarum accidit difficultas partus,& vehemens fluxus ventris. Dixit. Aqua egrediens de terra minerę mala est vniuersaliter, præcipue si cum hæc terra ipsa fuerit saxosa. sed tamen aqua egrediens de terra ferrea minoris malitiæ est,quia non concipit de qualitate ferri magnũ quid,sed cõmunis est his omnibus aquis durities cũ difficultate digestionis. & nocent bibentibus eam iuxta modum naturarum ipsarũ.& forte conferunt parti morborum quia iuuamentũ secuti sunt plures. De aqua ferrea & ærea in dolore renum, colicę, hepatis,& stomachi. tamen si frequens sit potus ipsarum, corrumpentur humores,& vitium inferunt,quia sunt medicamen & non nutrimentum, vnde aquæ minerę in sanis non sunt laudandæ & omnes aquę durę & grossæ inferuãt difficultatem mingẽdi & colicam. sed aqua æris laxat ad modum medicinę laxatiuæ.tamen non conuenit alicui sano. & aquæ mineræ & saxorũ ꝙ maiori parte non bibuntur,quia non digerũtur, & impediunt exitum vrinæ ex difficili descensione ipsarum. Dixit, Aquæ quæ currunt de locis sublimibus & torronibus terrestribus sunt meliores alijs aquis & saniores, & dulces sunt & non indigent misceri cum vino. & sunt in æstate frigidę, & hieme calidæ. & hæc est dispositio aquarũ egredientium de fontibus profundis,scilicet ꝙ sint calidę in hieme, & frigidæ æstate, albæ & dulces. Dixit, Peior aqua est, quæ est lacus & terrę salsæ, sed aqua saxorũ mala est. Dixit, debent perquiri fontes profundi & manifesti, ne aqua ipsorum oriatur de terra mineræ aut saxosa. & si fons non oritur de minera & saxo, & fuerit cũ hoc profundus sub terra,bonus erit. quoniam aqua eius frigida erit in ęstate, & calida in hieme, alba & dulcis. vnde fontes sistentes in superficie terræ,salsi sunt. & bona aqua ad minus non indiget misceri cum vino abundanti vt condominetur, & annihiletur

qualitas eius. Dico,fons cõmunis dispositionis & inter profundum & manifestum, profundus melior est fonte manifesto. Dixit,Melior aqua est bona & optima manans de parte orientis,ꝓci pue oriẽtis ęstiui, videlicet de loco ei opposito. Dixit,quia huiusmodi aqua est alba & splẽdida, est boni odoris ꝓculdubio. Dixit,Aqua dulcis, clara,leuis,lenis,& boni odoris necessario infrigidatur, & calefit cito, sed diuersa ab his conditionibus tardat in hoc. De aqua bona. Aqua maris de oriente æstiuo,est melior alijs aquis oribus,quia aer ibi est clarus valde, & claritas aeris magis confert aquæ q̃ ęqualitas caliditatis & frigiditatis. ideo aqua huiusmodi est melior aqua regionum ęqualium in caliditate & frigiditate, nisi fuerit opposita orienti & soli. similiter humiditas er turbedo aeris nocent aquę plus q̃ noceat ei eius frigiditas. Dico, cõfert aquę,& eam facit leuem puritas aeris et caliditas eius. vnde facit eã grauiorem grossitudo aeris & frigiditas eius. tamẽ puritas eius, melior est ei caliditate. grossitudo eius peior est ei frigiditate. Dixit, Omnis aqua salsa est tardę digestionis & inflatiua, vnde nocet sanis, & confert forte in aliquo vitio. Dixit, omnes aquæ declinantes ad salsedinem malæ sunt, & corrumpentes. Dixit, aqua fontis,si terra eius fuerit mineræ & egreditur de saxo,& non fit de parte laudabiliter,& loco sublimi non est laudabilis, quia aqua mineræ corrũpit sanguinem,& quæ egreditur de saxo est tardæ descensionis & exitus à bibente ipsam. tamẽ sicut aqua laudabilior alijs aquis currit æqualiter cum orienti æstiuo, ita aqua vituperabilior alijs aquis malis currit cum meridie. Dixit melior locus,cui debet opponi fons bonus aut malus est locus partis orientis solis, deinde partis occidentis. at peior locus omnibus est partis meridiei,quia aer meridiolanis est turbidus & calidus,vnde corrumpit bonam aquã & auget malitiam in mala. Dixit, hi tres modi aquæ licet sint mali, non possunt corrumpere corpus sanum perfectæ sanitatis. vnde salsa aqua egrediẽs de saxo est aqua tardæ digestionis,si fuerint currentes. Dico,aqua inflatiua ventris, digesta redditur dulcis. Dixit, Aqua dulcis, leuis & clara confert laboranti inflatione dura ventris, sed aqua tardæ digestionis, est bona laborantibus ventre leni: quia aqua velocis digestionis laxat ventrem & eum lenit, sed tardæ digestionis, eum restringit. Dixit, Aqua salsa soluit ipsius ventrem, qui ea non fuerit vsus, & ipsius qui ea vtitur, desiccat naturam, quia ipsa induratur & tardæ digestionis est. sed in primo bibita

bita pungit ventrem. ideo educit, tamen bibita vsualiter agit secundum naturam ipsius, quia sal desiccat, restringit, & solidat ventrem. Dixit, Aqua pluuialis leuis est dulcis & luminosa valde, quia sol concipit tenuiorem partem aquæ.

Dixit, Cito calefit, & cito infrigidatur, decoquitur cito id quod in ea coquitur, sed mutatur & corrumpitur cito. Noli æstimare ꝙ aqua quæ corrumpitur cito sit mala, quia velox corruptio ipsius, eo ꝙ colligitur de diuersis locis, & res collectæ de diuersis locis, leuioris putrefactionis erunt: non tamen est conditio cum metallis. sed velox putrefactio ipsius est ex tenuitate eius, qa pars tenuis ipsius dissoluitꝰ cito, & putrefit pars residua. Dixit, Aqua pluuialis est melior omnibus aquis, dum non cõcipiat malum odorem: quoniam si concipit, refert bibenti ipsam raucitatem vocis, tussim, & grauem vocem, & aqua pluuialis si coquitur, nil facit in ea decoctio, & quoties putrefit in ea, incipit malus odor syrupi appellati hydromellis, & si ponitur cum ea, disparit ab ea putrefactionem, & si bibatur cũ putrefactione, infert malum, & non dixit quid.

Dixit, Aqua gelu & niuis liquefactæ totaliter mala est, quia si gelatur vna prima vice non reuertetur ad naturam ipsius primã, quia quæ fuerit leuis, nõ gelatur: sed gelabitur, quæ fuerit grauis & turbida, & oritur, et corrigitur si miscetur pars aquæ cum parte æquale gelu, deinde dissoluuntur in sole. & tunc inuenietur, ꝙ diminuta est in quantitate magna, & hoc signat quòd teneris aqua dispergitur et non gelatur nec ingrossatur, quia pars eius grossa gelatur.

Gale. dixit, Concors Hipp. super hoc est Aristoteles & Plato, ꝙ pars tenuis aquæ nõ gelatur, sed dissoluitur cum gelatura, & dispargitur, & pars residua turbida & grossa gelatur. Dico, non est hæc ratio firma, sed debet trutinari vas plenum aqua, deinde geletur, & trutinetur postea dum fuerit aqua gelata. & si pondus ipsius diminuitur, ratio ipsa firmabitur, tamẽ si liquefit post gelationẽ, si diminuitur, illa diminutio eam sequitur penes liquefactionem, non penes congelationem, tamen non est dubium ꝙ aqua dissoluta de gelu grossior est, quia aqua subtilior dispargitur per liquefactionem.

Dixit Hippo. Aquæ quæ fiunt de niue & gelu & similibus peiores sunt omnibus aquis.

Gale. dixit, Intendit de similibus de aquis frigidis abundantis gelu & niuis, quia sunt propinquæ alijs, & licet non sint liquefactæ de eis, quia grossę & duræ sunt ĩflatiuæ & duræ digestionis, & maior pars huius aquæ erit penes borealẽ par- A tem, vbi non oritur sol cum violentia sup eam: ideo fit dura inflatiua & grossa, tamen aqua collecta de diuersis aquis, & manationibus diuersimodis in aliqua piscina, aut flumen de diuersis locis cum pluribus, licet pars ipsarum fuerit dulcis & suauis, & pars alia salsa mixtis omnibus in vna dispositione post aliam, cõdominatur vnus ventus post alium præualente vento vno alij, et quandoq; condominatur ei ventus borealis, et quandoq; meridionalis, & si ipsa similiter fuerit turbida superabundantis substantiæ bibẽti eam accidit dolor ilium & ancharum & eminentia rupturę. Dixit, & similiter aqua quæ venit de loco remoto valde ĩfert huius simile vitium, qa accedendo ꝑ terras diuersas cõcipit qualitates diuersas & non erit id, quod ei iuuamentum ꝓstat, longus accessus nisi accessus sit penes orientis B partem, & terra super aquam facit accessum, fit vnius modi & vnius naturæ bona, optima, suauis, dulcis: quia huiusmodi aqua magis facit res nasci et impugnat, magis nutrit quàm alia aqua.

Dixit, quanto longior fit mora aquæ in intestinis, tãto magis accidit ad anchas & testiculos, & infert eminentiam & dolorem anchæ.

De quæstionibus Ioannitij huius libri. Aqua in qua fuerit sapor & odor condominantes, natura erit eius secũdum naturam illius saporis & odoris: sed carens odore & sapore, naturam habet frigidam et humidam: omnis aqua leuis ponderis in statera velocioris penetrationis est de ventre, & è conuerso, Aqua leuis est in qua non est caliditas neq; frigiditas intensa transgrediẽs modum dignum repercutit ipsum bibẽtem, aut cum ea balneantem. Dico, Intẽtio repercutit, C est, ꝙ corpus horribilẽ eam habebit vehemẽter. & similis huius aquæ est in locis profundis, lutosis, & paludibus: sed aqua aspera velociter repercutit bibentem aut ingredientem in ea, aut ex caliditate, aut ex frigiditate ipsius si fuerit de locis sublimibus aut in balneis naturalibus, aut de minera, aut de saxis. Vires aquę salsæ habentur per difficilem & tardam digestionem. quid est aqua difficilis & tardæ digestionis? quando difficilis erit transmutatio ipsius de caliditate ad frigiditatem, aut de frigiditate ad caliditatem proculdubio sequentur eam duo modi. vnus, ꝙ si ĩ aqua coquitur aliqua res, tarda erit decoctio eius. alius, quando erit grauis in pondere, et ponderosa in stomacho. Aqua difficilis alterationis, videlicet salsa est. nam omnis aqua salsa est difficilis alterationis: tamen nõ omnis aqua difficilis alterationis est salsa, quia aquæ difficilis digestionis in maiori pte sunt dulces, sicut diximꝰ.

Aqua difficilis alterationis communior est aqua grossa, quia omnis aqua grossa est difficilis alterationis. nã omnis aqua difficilis alterationis est grossa, quia omnis salsa difficilis alterationis est, & est tardæ transmutationis ad caliditatem & frigiditatẽ. Sed non est grossa transgrediens modum dignum aquæ ciuitatis siccæ, & penes tres ventos meridionales, salsæ sunt & leues: tamen aquę siccorum locorum penes ventos septẽtrionales frigidæ sunt cum asperitate repercutiendi corpus. Aqua residens generat in æstate bilem rubeam ex putrefactione eius, tamen in hyeme phlegma ex gelatione ipsius. & semper generat soliditatem in splene & inflationem, extenuat corpus, magnificat ventrem. in eo excitat caliditatem alienam, & appetitum cibi & potus non conuenienter: quia difficilem egestum facit & vomitum: etiam non laxantur ventres ipsam bibentium, nisi per laxationem violentam, infert fluxum sanguinis & diarrhœam, febrem quartanam, pleuritidem, maniã, causon, hydropem carnosam, difficilem partum, alienationem mẽtis, phthisin, corruptionem menstruorum, vlcera linguæ, vitam breuem, spasmum. sed est peior alijs aquis bibitis vniuersaliter. & sequitur eam aquam residentem in malitia in gradu secundo aqua aspera. Sed aqua aspera species habet duas: vna dicitur aspera, quia intensæ caliditatis est & frigiditatis. sed pura est de alijs qualitatibus accidentibus ad modum aquæ sistẽtis in locis saxeis: tñ alia species est aquæ balnei & minerę. Aqua aspera constipat ventrem, prohibet mictum, videlicet frigida & saxosa. tamẽ calida sitim infert et inflãmat. sed agit iuxta mediũ rei mixtę cũ ea.

De bonitatibus aquæ bonæ. finaliter fons esse debet concauus, currens penes orientis partem, debet esse de locis excelsis paruorum saxorum, etiam debet esse cursus in eis finalis puritatis & claritatis. sed hæc aqua non indiget misceri cum vino, valde debet esse boni odoris et saporis suauis, leuis ponderis, calida hyeme, frigida æstate. Vñ fons melior debet esse opponens parti orientis, deinde opponens parti septentrionali, deinde opponens parti occidentis. sed peior est opponens meridiei, et proprię penes motum vẽti meridionalis. Et hęc est conditio ipsius secundum partes non in alio. Aquæ malæ non nocent corpori perfectæ virtutis, nisi perfectæ malitiæ fuerit habens ventrem siccum, quia tunc indigent aqua dulci & leui, quia soluit ventrem, & digerit cito. sed si habet ventrem lenem, ĩdiget aqua aspera tardæ digestionis, videlicet salsa, quia salsa cum difficili penetratione ipsius prohibet ege-

D stum, etiam tardo exitu eius de ventre. Aqua salsa soluit ventrem illius, qui non habuerit eam in vsu, dein constipat ventrem.

De tractatu. 2. Aqua pluuialis leuior est aquis alijs, dulcior & purior, quia sublimis est: tñ bibẽti eam accidit statim raucitas vocis & ponderositas cum tussi. Pluuialis eo ꝙ putrefit, coquenda est, quia postea non putrefit: tamen si putrefacta fuerit, euitetur dum acquieuerit: licet nõ deficiat eius putrefactio, quãdo acquiescit. deinde aqua liquefacta de niue & gelu in finali malitia est, quia grossa est & ponderosa. Aqua etiã collecta de fluuijs & fluminibus diuersis mala est. et similiter aqua veniens de diuersis terris remotis, similis est in malitia, quia generat lapides & dolores in renibus, difficultatem mingendi, ischiadem & eminentias.

E Tabri dixit de Indis, Si terra fuerit super stãs, carens ortu herbarum, aqua eius erit leuis, & si fuerit arborosa, aqua eius erit ponderosa, etiam aqua intensæ caliditatis aut frigiditatis mala est. vnde nõ debet fieri potus de ea, neq; de aqua in qua fuerint vermes, aut tufula, aut alia furuncula, neq; de aqua super quam modice oritur sol. & si quis cogitur ad bibendum eam, colet et calefaciat, deinde bibat eam, etiam non debet aliquis debilis stomachi, debilis corporis, modicæ carnositatis, splenicus, hydropicus, ictericus, aut patiens fluxum ventris et hæmorrhoidas bibere aquam frigidam.

Dixit Alexander, Aqua calefacta si bibitur cum melle, educit omne vitium malitiosum ad inferiora, et excitat vomitũ: bona erit, quia emittet humores malos cum ea mixtos, etiam potus eius lenit siccitatẽ, mitigat caliditatẽ. tñ emollit

F articulos. sed bona est satietati nauseatiuæ.

Surdishar dixit, Aqua calida ebullita valet ad singultum, inflationem, ventositatem, sitim, tussim, asthma, coryzam, dolores lateris et ilij et gutturis et vesicæ.

Cuzi dixit, Aqua salsa aperit oppilationes viscerum, laxat ventrem. sed aqua currens super aspalthum confert neruis, si sedet in ea: etiã aqua sulfurea confert vlceri antiquo, prurituí, scabiei. Aqua ferrea confert laxitudini stomachi. Aqua calida et dulcis aperit poros corporis, abstergit omnes viscositates, humectat etiam mẽbra interiora. Aqua currens super mõtes & saxa, non egrediens ad aliquem locum diuersum ponderosa est, non digeritur. infert pleuritidem, asthma, pectoris stricturam.

In tractatu primo de modis febrium dixit, Aqua putrefacta sicut est aqua lacus & lacuum infectorum,

infectorum, reddat sanguinē malum & calidū. Dico, aquæ vertentes cito ad fœtorem debent inspici ante hoc in odore & sapore. & si manifestata fuerit in gustu de ea aliqua horribilitas velox alteratio reddit cām ad putrefactionē, non eo ꝙ erat subtilis, & è conuerso, sed perquirēda est, quia in hoc est iuuamentum magnū. Aqua balnei naturalis cito infert febrem, quia acuit sanguinem ipsum.

EX RASI AD ALMANSOREM, & Herculani commentarijs in eundem excerpta, quæ ad balnea pertinent.

De Cephalæa frigida. *Cap. I.*

CVm Cephalęa per hebdomadam vnam perseuerauerit, æger in balneum mittendus est: atq; super caput eius aqua ī qua chamæmelū, sampsucus, nemen, stęcas arabica cocta fuerint simul, aut singillatim fundēda est.

HERCVLANVS. Docet curare per balneum siue igneum aliter dictum pyreum, sicut est furnus pane extracto: aut aereū satis notum: aut aqueum, siue naturale sicut thermarum aut artificiale sicut ex decoctione rutæ, betonicæ, calaméthi, saluię, hyssopi, stœchados, maioranę, et similium: quibus potest addi sulfur, & alia notabiliter calfacientia, secundum frigiditatem resistentia. Vltimo docet curare cū embrocha facta ex decoctione rerum his similium, de quibus supra. ἐμβροχὴ vero est casus liquorum ex alto super aliquod mēbrum. nam propter casum fortius imprimitur, magisq; virtus eius profundatur. Nemen vero est serpillum, non autem fisimbrium.

De curatione stuporis & tremoris. *Cap. 12.*

Si æger aquam quæ ex niue dissoluitur, biberit, incurrit hanc passionem: ab ipsa abstineat, & balneum calidissimum ingrediatur, in quo tandiu moretur, donec sudet, à quo cum egressus fuerit, in sole assidue moretur.

HERCVLANVS. Si passio hæc prouenit ex potu aquę dissolutę ex niue, vel aliter frigida valde: æger ab ipsa se cōtineat, & eius loco vtatur vino pauco, mediocris potētiæ, vel aqua mellis cū pauco saluiæ vel piperis, & ĩgrediatur balneum calidissimum. in quo tantum stet donec sudet, siue illud balneum sit aereum sicut stufa, vel igneum sicut furnus ex quo extractus est panis vel sit aqueum calidum & siccum actu & potentia, siue sit naturale sicut thermæ sulfureæ aut alia huiusmodi, aut artificiale, & ad hoc confert sepeliri in arena sicca à sole vehemēter calfacta, & statio sub sole confert.

Do Tetano. *Cap. 13.*

Aegro cui accidit spasmus post febrem vel ex inanitione hordei aquā & iura vnctuosa et mollia ministrabimus, et in aquam dulcem tepidam ipsum mittemus, & vngemus oleo violaceo tepido & oleo de seminibus cucurbitæ, & præcipuæ neruorū radices, ĩ quibus spasmus existit. In tina quoq; diu moretur & ex violaceo vngatur.

HERCVL. Studium maius debet poni in humectando ꝙ̃ infrigidando. Cōuenit balneum ex lacte aut ex aquis ex quibus cocta sint folia salicis, ordeum fractum, viola, nyphæa, cucurbita, citruli, vel fiat tota tina ex succo cucurbitæ, aut ex aqua rosa, in qua decoctum sit aliquod horū aut ex aqua melonis indi & similibus.

De Melancholia. *Cap. 16.*

Aqua tepida ab alto supra caput fundēda est. deinde oleum rosatum cum aceto vini capiti infundatur, & lac muliebre desuper mulgeatur. & in balneum sæpe mittendus, & multum ex aqua tepida capiti superfundendum est.

HERCVL. Tepida aqua capiti ab alto superfundatur, ad humectandum & refrigerandum. postea oleum rosatum mixtum cum quarta parte aceti, vt magis penetret, capiti infundat̄. hęc enim infrigidant, confortant, repercutiunt, & desuper lac muliebre infundatur ad humectandum, & infrigidandum. Vltimo ad infrigidandum et humectandū, debet poni in balneo aquę tepidę multum, de ea caput infundendo.

De Ophthalmia non vera à causa primitiua. *Cap. 18.*

Si oculus leuior fiat & dolor sedetur, & lacrymæ minuantur phlebotomia iam facta, et vētre soluto: Balneū multoties et frequēter ĩgrediatur. ex hoc. n. passionis reliquiæ dissoluentur.

HERCVLANVS. Notandum quod Rasis in declinatione concedit balneum: in quod multoties ęger ingredi debet, ad resolutionem residui materierum, quod balneum non debet esse aereum aut aquę dulcis. Sed hoc tēpore hoc nō vtimur. nequaq̃ autem conuenit in augmento. nam esset causa maioris fluxus humorum ad oculum, et augmenti apostematis. imo nec conuenit in statu, nisi cum tota materia fluxerit.

De albedine oculorum. *Cap. 21.*

Hæc passio ex his medicaminibus curanda est, postq̃ ęger balneū egressus fuerit, aut faciem sup vaporē aquæ calidæ, quousq; rubea sit, tenuerit.

HERCVL. ęger primo debet in balneum poni, aut teneat faciem super vaporem calidum aquę calidæ, vſq; quo facies rubida fuerit, ad hoc vt albedo molleſcat. Mollē facit ipſam albuginem & oculi ſubſtantia tenereſcenda cum balneo in aqua dulci toti corpori, aut cum inclinatione faciei ſuper aquam decoctionis raparum aut paleæ, ordei aut paleæ auenæ, aut feniculi, berbenę, rutæ, chelidoniæ & ſimilium.

De ſebel. *Cap.* 22.

Quando æger non ſit plenus, ſæpe ingrediatur balneum, & erit ei vtile.

HERCVL. primo mollificetur oculus cum balneo & fomentis, vt dictum fuit. ſecundo abſtergemus, exiccabimus, reſoluemus & corrodemus cum ſieſ rubeo.

De pruritu lachrymalium. *Cap.* 23.

Venter frequenter ſoluatur & multoties balneum ingrediatur æger.

HERCVL. Melius erit vt fomententur oculi, cum decoctione aliqua, & excuſabimur à balneo quod Raſis præcipit fieri.

De lachrymis ſeu deſtillatione oculi. *Cap.* 27.

Cum lachrymales oculorum anguli ſemper humidi videntur, patiens quotidie ieiunus ingrediatur balneum.

HERCVL. Curat per balneum de quo ſupra diximus, & poteſt eſſe balneū aqueum & aereū ad exiccandum & diuertendum materiam.

De debilitate viſus. *Cap.* 28.

Si affuerint ſiccitas & corporis obfuſcatio, nutrimentum erit augendum, & vinum bibendū, & ſuper caput eius aqua tepida fundenda, & in curuatio ſuper eam facienda, balneum præterea ingrediatur, in quo tamen ſtet multum.

De dolore aurium. *Cap.* 35.

Patiens balneum ingrediatur, in quo ſudet.

HERCVL. Ponit curam per balneum ad corporis exiccationem, calefactionem, & materiæ reſolutioné, quod balneum poteſt eſſe tam aereū q̃ aqueum. & proprie ex aquis calfacientibus, & exiccantibus ſiue ſint naturales ſiue artificiales.

De grauitate, diminutione ſeu ablatione auditus. *Ca.* 38.

Si auditus debilitas poſt ieiunium, vigiliasq; contigerit, fueritq; facies extenuata, & oculi cócaui, æger balneum ſæpe ingrediatur, & largiore cibo & potu vtatur, & in ſomno fiat profundior. ſuper caput quoque aqua tepida cum oleo fundat, donec ſanetur.

HERCVL. Si debilis auditus factus eſt poſt ieiunium, & vigilias, & facies fuerit extenuata & oculi concaui, ſicut accidit his qui paſſi ſunt

D longas ægritudines, æger ſæpe intromittatur in balneum ſ. aquæ dulcis. æger totus & præcipue caput humectetur qualitatiue & ſubſtantifice.

De his quæ in auribus extrinſecus cadunt. *Cap.* 41.

Cum aliquid in aure figitur, oleum tepidum eſt immittendum & patiens balneum ingrediatur, ibi morā faciens donec corpus ei molleſcat.

HERCVL. Aeger ponatur in balneo aquæ dulcis vt fiat foraminis mollificatio et dilatatio, & mollificatio etiam rei ingreſſæ in aurem. item fomentetur auris cum filtro aut pecia infuſa in aqua tepida. caue tamen ne res ingreſsa aurem, propter humectationem creſcat ſicut faba phaſeolus, cicer & ſimilia. & ab olei inſtillatione & fomentatione in his cauendum.

De grauedine linguæ. *Cap.* 58.

E Si loquela in acutis febribus aggrauata fuerit & videris ipſam cum grauitate in loquela extenuatam, abbreuiatam, ſpaſmatam, aqua calida ab alto ſuper ſpondylijs dorſi & auris principia fundatur.

De phthiſi. *Cap.* 72.

Aeger ante comeſtionem & poſt eam, balneum ingrediatur quod non ſit calidum ſed tepidum & in ſemicupio moram faciat.

HERCVL. Nota balneum phthiſicis conuenire ex aqua dulci tepida non calida cum fiat ad humectandum & infrigidandum & tanto tempore moretur in ſemicupio. i. vaſe balnei, quouſq; veriſimiliter potuit impresſiſſe, quod eſt cómuniter à quarta hore vſq; ad mediam cauendum tamen ne adſit febris pntrida, neq; venter lubricus, nec multa debilitas, & ponatur in eo, cibo

F iam digeſto, quoad primam digeſtionem. cęterę conditiones in vſu balnei, ſumantur ex hectica. & non adminiſtretur ita à principio, ſed maxime conuenit phthiſi declinante, ſemicupium tamen quaſi mediū cupiens proprie ſumptum nó eſt vas conueniens ad balneādum hecticum, ſed eſt vas in quo ſedetur cruribus ſtantibus extra p corrigendis ægrotantibus matrice, ilijs procolica paſsione.

De colirica paſsione. *Cap.* 79.

Cum ægritudo quieuerit, balneū ingrediatur æger, in quo per vnius horæ ſpacium moretur. Egreſſus autem de balneo, leui alatur nutrimento. deinde dormiat.

HERCVL. Curat per balneum dum peruentū eſt ad declinationem, balneum ſ. aquę dulcis, ad ſiſtendum vomitum, & fluxum, diuertendo materias à centro ad circunferentiā, & ad corpus humectandum ſuperflue per huiuſmodi euacuationes

tiones exiccatum. sed nutrimentum sit facilis digestionis, & boni chymi, & celeris ptransitiōis.

Cap. 80. de nocumento digestionis.

Balneum præterea, antequam comedat, & postquam comederit, et tinam quotidie ingrediatur.

HERCVLANVS. Balneum aquę dulcis conceditur, sicut etiam in hectica & in eisdem intentionibus conceditur. Et licet Rasis concedat ipsum ante cibum & post cibum: credo tamen ipsum magis conuenire cibo prædigesto, quo ad primam & secundam digestionem: scilicet quando nutrimētum debet ad membra delegari. Imo credo balneum cibo non digesto, saltem quoad primam digestionem magis obesse, quam prodesse.

Differentia vero inter Balneum & tinam est: quia tina est vas, in quo balneatur. Balneum vero, locus est constructus ex tribus casis in quo balneantur. Tina ergo posset esse in balneo, & extra balneum.

De difficultate vrinæ.

Si fiat ex casu vel percussione in femore vel ano vel eorum circuitu, æger phlebotometur. deinde aqua calida sæpe superfundatur, & vsque ad spaciū medij diei ex oleis fricetur & vrinam expellere nitatur.

HERCVL. Vult vt æger aqua calida superfundatur, & hoc ad sedādum dolorem, & meatum dilatandum & aperiendum.

Eodem capite.

Tinam æger ingrediatur, in aquam. s. in qua cocta sint chamæmelū, stęcas arab. sampsucus, symbrium, vel extremitas caulium, & sulla, & fimus columbinus cocta fuerint, & sedeat in ea quandiu poterit. Ex herbis his fiet emplastrum super femur & partes ei circuniacentes. & dum in tina moratur, bibat diuretica.

De lapide.

Cum in renibus fuerit lapis, ęger sępe ingrediatur balneū & renes, & ilia ex oleis vngantur.

Item. Si lapis reciderit, & in virga obstaculū fecerit: aqua calida ab alto destillando ei superfundatur, donec rubere videatur.

De apostemate in renibus vel vesica.

Aegro pręcipiendum, vt in tina sedeat.

De dolore iuncturarum.

Balneum nullo pacto ingrediatur.

De dolore qui fit in membris manifestis.

In balneo ipso sudandum est.

Rasis finis.

EX AVICENNÆ LIBRIS excerpta, quæ ad Aquas & Balnea pertinent.

Ex libro primo, fen secunda, doctrina secunda, summa prima. Cap. 16.

De dispositionibus Aquarum.

AQVA vnum existit elementorum: quæ sola inter omnia elementa habet proprium, vt in eo quod comeditur & bibitur ingrediatur, non ideo vt nutriat: sed quia nutrimentum penetrare facit, & eius rectificat substantiam. nō autem dicimus, quòd aqua non nutriat, nisi quia nutriens[a]( ) in potentia[b](est) sanguis: & in [c](alia) potētia longiore ista, est pars membri hominis. Corpus vero simplex non conuertitur ad formam sanguineam recipiendam, neq; formā membri humani, nisi componatur. Sed aqua est substantia, quę adiuuat ad [d](liquefaciendum nutriens, &) subtiliandum: & vt cito currat & penetret in venas [e](& in foramina) neq; esse potest absq; hoc auxilio eius, cōplementum rei nutrimenti. Amplius aquæ diuersificantur non solum in substantia aqueitatis: verum etiam secūdum illud quod eis admiscetur: & secundum qualitatem quæ in eis est superans. Aquæ vero quæ sunt alijs meliores, sunt aquæ fontium. Neque tamen omnium fontium, nisi fontium terræ [f](liberę) in cuius territorio nulla dispositionū qualitatum extranearū superat, aut aquę quę sunt petrosæ, quia sunt digniores, ne terrestri putrefactione putrescant. Illa tamen quę est terrę[g](liberę) melior est petrosa, neq; ex omni fonte terrę[h] (liberę,) sed illa tantum quę pręter hoc est currens. Neq; omnis currens, nisi currens quę est soli & ventis discoperta. hoc nanq; est ex eo quo currens nobilitatem acquirit: Non currenti vero[i] (est cui) acquiritur propter discoопerturam malitia talis, qualis nō acquiritur propter profunditatem & coopertura m.[k](Neq; omnis currens discooperta, nisi illa quę super lutum incedit.) Et debes scire ꝙ quæ super lutū vadit melior est ea, quę super petras fluit: lutum enim mūdat aquam, & aufert ab ea res extraneas sibi admistas quę sunt in ea, & colat ipsam: sed lapides non faciunt illud. Oportet autem vt lutum per quod transit, sit[l] (liberum,) & non sit lutum fœtidum, neque [m](lacunosum) neq; aliud. Quod si hęc aqua fuerit multa, & forti

a* est illud quod est
b* ———
c* ———
d* faciendū fluidum cibum & ad ipsum
e. & ad loca expurgātia supfluitates
f. puræ
g* puræ
h* puræ
i* ———
k* ———
l. purum
m. baurachium

ti cucurrerit cursu, quę propter sui multitudinē
illud quod ei admiscetur, in suam conuertat na-
turam, & quę suo cursu ad solem tendat. s. ad
oriētem, & proprie ad eius ęstiuum, erit melior
aquis: & quanto magis cum multum à suo elon-
gabitur principio? Et post hanc, quę ad septen-
trionalem vadit. Illa nanq; quæ ad occidentem
tendit, & meridiē, est mala, & proprie cum me-
ridionales exsufflauerint venti. Et illa quidem
quę à locis descendit altis cum alijs bonitatibus
est melior. Et illa quę est[a] (sic,) est quasi dulcis,
quę dulcis esse imaginatur: neq; vinum tolerat
vt ex ea sibi admisceatur, nisi parū: & est in pon-
dere leuis: & cito infrigidatur, & cito calefit: pro
pterea ꝙ est[b] (resoluta,) frigida in hyeme, & cali
da in ęstate: in qua nullo modo sapor superat ali
quis, neq; aliquis odor, & cito descendit ab hy-
pochondrijs: & quod in ea coquitur, cito coqui-
tur, & cito dissoluitur. Debes autem scire ꝙ pon
dus ex experimentis est adiuuantibus ad cogno
scendum aquę dispositionem. Aqua nanq; quæ
est leuior, in plurimis dispositionum est melior.
Est autem cum cognoscitur pondus per mensu-
ram. Et est cum cognoscitur si in duabus aquis
diuersis duo panni, aut duo cotta vnius ponde-
ris madefiant, et postea vehementer exiccentur:
deinde ponderentur, quia aqua, cuius coctum
fuerit leuius, erit melior. Sublimatio præterea,
& destillatio aquas rectificat malas. Et si istud
non fuerit decoctio rectificat. Aqua enim cocta
sicut testificati fuerunt sapientes, minoris est
[c] (inflammationis) & velocioris descensionis. Et
torpidi quidem medicorum existimant ꝙ aquæ
coctæ subtile resoluatur, & ipsius remaneat spis-
sum: vnde in coquendo ipsam non existit iuua-
mentum, quoniam spissitudinem in aqua aug-
mentat. Scire autem debes ꝙ aqua in suæ aquei-
tatis diffinitione, existit ex partibus in subtilita-
te, & spissitudine similibus, quia est simplex: sed
nō inspissatur, nisi propterea ꝙ frigoris qualitas
super eam præualuit, aut propter fortem terre-
strium partium commistionem, quæ ob hoc ꝙ
sunt paruissimæ ab ea nequeunt separari, neque
descendere in ea, quia non sunt tantæ quantita-
tis vt continuitatem aquę scindere valeant, & in
ea descendere ob multam paruitatem. Oportet
ergo vt eis accidat cōmistio cum substātia aquæ.
Post hoc decoctio spissitudinem remouet: quæ
propter frigus accidit primo: deinde partes aquę
vehementer rarificat, donec fiat subtilioris sub-
stantię, vt possint ab ea separari partes graues ter
restres in eius spissitudine retentę, & [d] (constrin-
gant) eam descendentes: & propter descensum

a. cū istis cō ditionibus,

b. raræ substantiæ

c* inflatio- nis

d. scindant seu rūpant

D ab ea separentur, & remaneat aqua puræ & sim-
plici propinqua: & erit illud quod propter [e] (cale
factionem) fuit separatū homogeneum ei quod
remansit: & non longinquum ab eo, quia cum
aqua à commisto separatur, eius partes in subti-
litate similantur: neq; multum interest inter [f] (il-
lud quod subit, & inter illud quod) remanet: de-
coctio ergo non subtiliat aquam, nisi propterea,
quia aufert spissitudinem frigoris, & quia facit
quod ei commistū est, descendere. Et huius qui-
dem significatio existit, quoniā cum aquę gros-
sæ dimittuntur longo tempore, nō descendit ex
eis res de qua sit curandum: sed cum coquuntur,
illico descendit ex eis res multa: & fit aqua quæ
remanet in pondere leuis & clara. Et descensio-
nis quidem causa, est subtilitas, quę ex decoctio-
ne acquiritur. Nonne vides ꝙ aquæ magnorum
E fluminum sicut fluminis Gion, & præcipue illę
quę in [g] (postremo eius) sumuntur, illico cum su-
muntur, vehementer sunt turbidæ, & postea in
breui tempore in vna resessione subito ita clari-
ficantur? ꝙ si alia vice residere faceres, nō descen
deret ex eis res de qua esset curandum. Sunt autē
qui aquam Nili maxima laude extollūt, & eius
bonitates in quatuor comprehendunt, in longi-
tudine manationis eius, & bonitate locorū per
quæ vadit. Et quia in cursu suo à meridie tendit
ad septentrionem, subtilians illud quod in ipso
currit ex aquis. In multitudine vero sui, aliæ cō-
municāt ei. In aquis autem malis si quotidie eas
de vno vase in alio mutares, quotidie manifestā
videres descensionem, sicut in primis. Et præter
hoc non descendit ex eis, quod descendere con-
sueuit nisi paulatim, & nō cito, & cum hoc non
F perfecte clarificantur. Et huius quidem causa est
ꝙ commistiones terrestres leuiter à substantia
subtili descendunt, in qua nō est grossitudo, ne-
que viscositas, neq; vnctuositas: sed à spisso non
tam facile descēdunt. Amplius decoctio substan
tiæ acquirit subtilitatem, & post decoctionem
cōcussus. Ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquę
pluuiæ, & pręcipue illę, quę in æstate eueniunt,
& ex nubibus cum quibus accidunt tonitrua.
Turbidatio autē vaporis, vnde generantur ven-
ti maximi cum nubibus venientes, turbidat nu-
bes ex quibus venit pluuia, ideoq; eius substantia
est falsa & non pura Sed tamen aquę pluuiali ci-
to aduenit putredo, licet sit aqua melior propte-
rea ꝙ est valde subtilis, & quia in ipsa corrum-
pens terreum & aereum cito operatur: & fit eius
putredo causa computrescendi humores, & im-
pedit pectus, & vocem. Quidam autem dixerūt
huius causam esse, quod aquę pluuiæ generātur
ex

e. uaporationem

f. eam quæ subleuat, seu euaporat & illud

g. parte postrema vel remota parte ab origine eius

ex vapore qui fuit ex humiditatibus diuersis sublimatus, vel eleuatus. Sed si hoc eēt causa, aqua pluuiæ vituperabilis esset, & non laudabilis: sed non est ita: immo propter multam suæ substātiæ subtilitatem, quoniam omnis subtilis substantia plus recipit passionem: ꝙ si [a]( )aqua pluuię ebullierit, eius receptio putrefactiōis minuetur. Acetosa quoq; cum comeduntur, tunc cum necesse fuerit vti pluuiali aqua, opponuntur putrefactioni, et ab impedimento eius securitatem faciūt. Puteorum vero aquæ, & aquęductuū sunt malæ comparatione aquarum fontium: sunt. n. aquæ constrictę, [b](terrestreitates longo recipientes) tempore: ideoque esse non potest quin in eis aliqua sit putrefactio, quoniā extractæ fuerunt, & commotæ virtute cogente, & nō virtute quæ sit in eis declinante ad hoc, vt manifestentur, & expellantur, sed non fit illud nisi ingenio, & arte: qa uia propinqua eis fuit adhibita[c](per quam incesserunt.) Et[d](ex)eis tamen illę sunt deteriores quibus ex plumbo viæ factæ fuerunt: quoniā ex eius virtute aliquid assumūt, [e](vnde) frequenter ad dysenteriam ducūt. Aqua autem paludis deterior aqua putei existit, [f](quia manatio aquæ putei acuitur, propter illud quod de ipsa extrahitur, vnde perdurat eius motus: et non multū moratur in constrictione, neq; manet in locis) vnde manat, longo tempore. Aqua vero paludis propterea ꝙ longo tempore moratur ī foraminibus terræ putrefacientis, & eius motus in manando & egrediendo est motus tardus, qui non prouenit ex fortitudine suæ expulsionis[g](propter largitatem) materiæ ipsius: neq; est nisi in terra corrupta & putrida. Niuosæ vero aquæ & glaciales sunt grossæ. Et aquæ stantes [h](lacunales) pręcipue discoopertę malę sunt et graues, quia in hyeme non infrigidantur, nisi propter niues, ideoq; generant phlegma, et calefiunt in ęstate propter solem, & propter putrefactionem vnde generāt choleram. Et propter spissitudinem quidem ipsarum, & commistionem terrestrium cum eis, et propter resolutionem subtilis earum generantur in eis qui eas bibunt[i](splenes,)[f]& eorum mirach subtiliatur, & interiora ipsorum ingrossantur, & eorum extrema macrescunt, & humeri, & colla: & comedēdi desiderium superat in eis, & sitis, & constringuntur eorum ventres, et difficile vomere possunt. & est etiam cum perueniūt ad hydropisim: propterea ꝙ aquositas in eis retinetur. et est cum perueniūt ad apostema pulmonis & splenis[k](& ad dysenteriam,)& siccantur eorum pedes & manus: & ipsorum hepata debilitantur, & nutrimentum eorum minuitur

A propter splenem: & generantur in eis[l](mania)et hęmorrhoides, & varices, & apostemata laxa, & proprie in hyeme: et mulieres duriter īpręgnantur, & cum difficultate pariunt, & pariunt pueros apostemosos, & frequenter fit in eis mola, & impręgnatio mendosa: & eorum pueri sępe patiuntur ramicem, & magni varices, & crurium vlcera: neq; eorum plagę sanātur: & accrescit eorum desiderium, & soluuntur duriter[m](& est cū nocumento & apostematibus in intestinis,) & quartanis abundant: & in senibus febres fiunt adurentes, propter siccitatem naturarum ipsorū, & ventrium. Aquæ vero non currentes quocunq; modo fuerint stomacho non conferunt. Et iudicium quidem eius quę ex [n](cannalibus hauritur, est iudicium aquę non currentis:) Est tamen melior aqua non currente: propterea ꝙ B nō longo tempore in vno moratur loco: & cum non currit, proculdubio aliqua in ea existit grauitas. Et fortasse in multis earum existit stypticitas, & conuertuntur cito ad calefaciendū[o] (interiora corporis) ideoq; non sunt vtiles febres habentibus: & illis in qbus cholera superat. In ęgritudinibus vero, in quibus retentio & maturatio sunt necessarię, sunt meliores. Aqua pręterea quibus substātia admiscetur metallina, aut eius simile, & aquę sanguisugales, omnes malę sunt. In quibusdam tamen earū existit iuuamentum. Illa enim in qua virtus ferri superat, iuuamētum pręstat ad hoc, vt interioribus fortitudo tribuatur, & vt[p](dereb prohibeatur, & vt virtutes desideratiuę omnes procedant.) Et nos quidē eius dispositionē nominabimus, & eius quę est qualis ipsa, post. Nix vero & aqua glacialis cū munC da fuerit, & non commista alij rei virtutem habenti malam, siue soluatur, & fiat ex ea aqua, siue cū ea de foris infrigidetur aqua, siue ipsa mittatur in aqua, erit bona. Et suarum quidem diuisionum dispositiones non diuersificantur diuersitate multum extranea, sed est spissior q̃ omnes aquę, & nocet dolores habentibus neruorum, sed cum coquitur ad bonitatem redit. Quod si aqua glacialis ex aquis malis fuerit, aut fuerit nix virtutem contrahens malam & extraneam à locis in quibus cecidit, erit melius, vt cum ea īfrigidetur aqua [q](quę ab istius commistione sit occulta.) Aqua præterea temperate [r]( ) frigida sanis melior est aquis omnibus, licet neruos impediat: et apostema in interioribus habentes lędat [f](Ipsa enim appetitum excitat) & stomachum fortem efficit. Aqua vero calida digestionem corrumpit, & facit natare cibum, neq; illico extinguit sitim, & est cum ad hydropisim

adducit,

l. stultitia

m. Et fit cū nocumēto & vlcerib⁹ viscerum,

n. fontibus haurit̄, ē ꝓpinquū iudicio aquæ stantis non currentis:

o. in ventre

p. aldarab ꝓhibeat̄, & vt excitent̄, vel commoueantur virtutes appetētes oēs.

q. exteri⁹ ꝓhibendo ipsam à ꝑmistione eius

r. q̃titatis

f. & est ex eis q̃ appetitū excitant

adducit, & hecticam, & cõsumit corpus. Aqua aũt calefacta cũ fuerit tepida, facit nauseã, & cũ fuerit calidior, q̃ hæc, & in ieiuno bibita fuerit, multoties stomachũ lauabit, & ventrem soluet: eam tamen frequenter bibere est malum, quia stomachi debilitat virtutem. Illa vero quæ multum est[a] (calida, est cum colicam resoluit, & splenis ventositates frangit.) Et illi quidem quibus aqua calida arte iuuamentum pręstat, sunt epilepsiam habentes, & melancholiã, & capitis dolorem frigidum, & asthma, & ophthalmiam, & bothor in gutture[b] (& gingiuis siccitatẽ) & apostema post aures habentes, & rheumatismos, & vlcera in diaphragmate, & imparis solutionem in parte pectoris. Menstrua præterea prouocat, & vrinam, & dolores sedat. Aqua vero salsa macrescere facit, & exiccat. & primo[c] (facit vẽtrem propter vim radendi) quę in ea existit. Postea restringit ventrem in fine, propter siccitatem quæ est in eius natura: & corrumpit sanguinem: ergo pruritum generat & scabiem. Aqua vero turbida lapidem generat & oppilationes. Ideoq; post ipsam res comedenda est prouocatiua, licet ventrem habenti plerunq; conferat ipsa, & omnes reliquæ aquę grossæ & graues, propterea ꝙ in eius ventre tenentur, neq; cito descendit. Ex cuius quidẽ theriacis existunt res vnctuosæ & dulces. Aqua autem salis ammoniaci vẽtrẽ resoluit, si in ea sederint, aut ex ea biberint, aut ex ea factum fuerit clystere. Aquæ præterea aluminosæ menstruorum superfluitatem currere non permittunt, neq; spuere sanguinem, & prohibent illud quod de hæmorrhoidibus egreditur, sed corpora quæ febribus sunt apta, fortiter ad eas perducunt. Et ferreæ quidem splenem resoluunt. & non coire valentes adiuuant. Aereæ vero corruptioni complexionis vtiles existunt. Cumq; aquæ diuersę & bonæ & malæ cõmiscebuntur, fortior superabit. Et nos quidem declarabimus regimen aquarum corruptarum in capitulo de regimine iter agentiũ. Et quod de iudicijs aquę. & suis proprietatibus, & modis suarũ proprietatum remãsit, in capitulo aquę quod est in medicinis simplicibus, noĩabimus si deus voluerit.

a. calefacta qñq; colicã resoluit, & vẽtositates soluit.

b. & gingiuis.

c. soluit vẽtrẽ per vim abstersiuã.

Libro. 1. Fen. 2. Doctrina 2. summa. 1. Cap. 19.

De eis quæ proueniunt ex balneatione[d] (et fricatione) ad solem.

d. & statiõe.

Quidam ornate loquentiũ dixit. Ex balneis melius est cuius fabrica est antiqua: & cuius aer ampliatur: & cuius aqua ẽ dulcis. Et alius addidit, vt balneator ignẽ suum mensuret secundum complexionem eius qui ipsum vult ingredi. Debes autẽ scire ꝙ ope-

D ratio naturalis balnei est calefacere suo aere, & humectare sui aqua. Et prima casa est infrigidãs & humectans. Et secunda calefaciens & humectans. Et tertia calefaciens & desiccans. Et neq; attendẽda sunt verba illius, qui dicit, ꝙ aqua nõ humectat membra[e] (interiora) cum bibitur, aut cum ei obuiatur. Sed plerunq; ex balneo post illud quod nominauimus de suis impressionibus & mutationibus, alię accidunt mutationes: quarum quædam sunt per accidens, & quædã sunt per essentiam. Est nanq; cum accidit balneo, vt suo infrigidet aere, propterea ꝙ multum caloris resoluit innati, & vt membrorum etiam substãtias exiccet, propterea ꝙ vehementer humores resoluit naturales, licet extraneos augeat humores. Cumq; eius aqua multæ est caliditatis, cutis ex ea horripilatur, & ĩspissantur eius pori. Quare ex eius humiditate nil vadit ad corpus, neq;

E bene resoluit. Est tamẽ cum eius aqua calefacit, & est cum infrigidat. Sed eius quidem calefacere est, ideo ꝙ multum est calida: & cum ipsius calor paruus est minor q̃ tepidę, infrigidat & humectat:[f] (& propter constrictionem) cum fuerit frigida quia[g] (calorem constringit, qui ex eius aere est habitus: & coniungit ipsum) visceribus, cum obuiauerit corpori ipsa existente frigida. Eius vero infrigidare erit cũ in ea aliqui se multum balneauerint. Duobus nãq; infrigidat modis, vnus est[h] (quoniã aquæ natura in vltimo rei frigida existit:) licet calore accidẽtali calefaciat, qui non permanet, sed tollitur, & remanet operatio naturalis propter illud quod ex aqua penetrauit in corpus, & est infrigidatio: et etiam quia aqua siue sit calida, siue frigida, est humida: Ideo cum multum humectauerit calorem cõstringit

F innatum propter multã sui humiditatem, & extinguet ipsum & infrigidabit. Est etiã cum balneum resolutione calefacit, cum inuenit nutrimentum quod non fuit digestũ aut inuenit humorem frigidum, qui non fuit maturatus. Illud enim digerit, & hunc maturat. Est præterea cũ ingrediuntur balneũ ipso sicco, & exiccat: & cõfert hydropisim habentibus &[i] (laxitatem.) Et est cum ingrediuntur ipsum eo humido, & humectat. Est etiam cum in ipso diu morantur, & exiccat propter resolutionẽ & sudorẽ. Et est cũ in ipso parũ morãtur, & humectat, cũ corpus ab eo[k] (exsiccatur) antequã egrediatur sudor. Et est cũ balneũ ingrediuntur ieiuni & vacui, & vehementer exiccat, & macrescere facit, & debilitat. Et est cũ ipsum ingrediũtur illico post saturitatẽ, & impingat, propterea ꝙ materiã ad exteriora trahit corporis. Veruntñ oppilationes efficit,

propterea

propterea quod sui causa à stomacho & ab hepate nutrimẽtum ad membra trahitur non coctũ. & est cum in fine primę digestionis, et anteq̃ adsit vacuitas ingrediuntur, & confert & impinguat mediocriter. Qui autem balneũ ingrediuntur propterea vt humectẽtur, sicut hecticam patientes faciunt, debent in aqua mergi nisi debilitentur, & postea ex oleo inungi, ideo[a] (ꝙ) vt in humectatione fiat augmentum, & vt teneatur aqueitas quæ in poris penetrauit, & constringatur inter cutem, & nõ longa ibi moretur mora, & locum eligant temperatum, & in balnei terra multam proijciant aquam: ideo vt vapor[b] (elargetur) & aer humectetur, & à balneo deferãtur sine solicitudine & labore, qui eis accidat, [c] (sup lectum, & inungantur,) & odorent illico cum egrediuntur ex bene redolentibus frigidis, et dimittantur in domo in qua homines denudãtur hora vna, donec eis attractio aeris temperata ad eos redeat, & ad potandum tribuatur eis parum ex humectãtibus, sicut aqua hordei, & lac asinæ. Quod siquis eorum multam in balneo facit moram, timetur ne superueniat ei syncopis, propterea ꝙ calefit cor & commouetur[d] (syncopis.) In balneo præterea cum multis eius iuuamẽtis adsunt nocumenta. Facit enim supfluitates ad mẽbra, in quibus est debilitas leuiter descendere: & laxat corpus: & impedit neruos: & resoluit calorem innatum, et comedendi desiderium deijcit: & coeundi debilitat virtutem. Balneum quoq; [e]( ) differentias habet à parte aquarum, quę in ipso fluunt. Si enim fuerint nitrosæ, aut[f] (marinæ,) aut sulfureæ, aut cineritiæ, aut salsæ, natura, aut ingenio. s. ꝙ in eis aliquid apponatur, aut in eis coquatur, sicut staphisagria, aut sicut bacæ lauri, aut sicut sulfur, aut his similia, resoluent et subtiliabunt & auferent[g] (laxitatem, & prohibebunt humorum descẽsionem ad apostemata, & venam habentibus ciuilem conferent.) Aereæ vero aquæ, & ferreę, & salsę etiam, iuuãt in ęgritudinibus quę sunt ex frigiditate & humiditate, & in doloribus articulorum & podagrę. Et conferunt laxitati, & asthmati, & ęgritudinibus renum, & fracturę restauratione fortem efficiũt, & conferunt carbunculis & vlceribus. Et ęneæ quidem ori cõferunt, & vuulę, & oculo laxo, et humiditatibus auris. Ferreę vero stomachum iuuant, & splenem. Et nitrosę quidem et salsę capitibus et pectori auxilium prębent, quę materias recipere solent: et conferunt stomacho humido, et habẽtibus hydropisim, et inflationem. Aquis aluminosis et atramẽtalibus balneari confert sputo sanguineo & egressioni sanguinis ab ano, & mẽstruis[h] (& nauseę, & vomitui sine causa,) & cachexiæ, & multo sudori. Sulfureę vero aquę neruos mundificant, & dolores distensionis, & spasmi sedant, & corporis superficiem à bothor, & vlceribus malis antiquis, et signis violaceis mundificant, et à panno, et morphea, et albaras: et resoluunt superfluitates ad iuncturas, et splenem, et hepar descendentes: et[i] (vulue) duritiei conferunt, sed stomachum laxant, et desiderium deijciũt.[k] (Marinę autem aquę) caput eius qui in eis balneatur, replent: Ideoq; qu in eis balneatur, caput in ipsis ponere non debet, et in eis tempore post tempus eorum calefiunt complexiones, et proprie matrix et vesica et colon. Et ideo omnes sunt malę et graues. Qui autem in thermis voluerit balneari, oportebit vt balneetur in eis quiete, et suauiter, et ordinatim et non subito. Et nos fortasse reiterabimus in capitulo de conseruatione sanitatis sermonem de esse balnei, et continuandum erit quod ibi dicemus ei quod hic ante dixerimus. et similiter loquemur cum de potu aquę frigidę tractabimus.

[l] *(De his quæ proueniunt ex vsu solis.* Cap. 20.

IN arena sepeliri, et volutari in ipsa, et in oleo balneari, et super faciem aqua rorari, et in sole calido fricari, et pręcipue se mouẽdo: et quanto plus mouendo se motu forti, sicut cito eundo et saliendo, est ex eo ꝙ superfluitates vehementer resoluit, et diminuit, et sudorem efficit, et inflationem egredi facit, et soluit apostemata, laxa, et hydropisim: et cõfert in asthmate, et in aeris attractione in qua est necesse alas tendere:) et resoluit dolorem antiquum frigidum capitis, et cerebrum cuius est complexio frigida fortius efficit. Cum autem quod est sub eo non[m] (fiet lentum: sed remanebit eius locus siccus,) cõfert doloribus scię et renum et doloribus[n] (leprę) et suffocationibus matricis, et mundificat matricem. Quod si aliquis in sole steterit, ĩspissabit corpus, et ĩdurabit, et exiccabit ipsum, quemadmodum cauterium supra pororum orificia, & prohibebit resolutionem. In sole autem in vno loco morari, est[o] (deterius) in adurendo cutem q̃ in ipso ambulare, & est plus prohibens resolutionem. Et arenæ quidem q̃ in desiccando humores sunt fortiores in parte cutis, sunt arenę marinæ. Et est cum super eas calidas existentes sedent, & est cũ in eis sepeliuntur. Et est cum super corpus paulatim asperguntur, & resoluunt dolores, & ęgritudines prædictas in capitulo de sole. Ad vltimũ vero vehementer exiccant corpus. Semicupium vero ingredi plenum ex tali quale est oleum, [p] (est cum) confert lassitudinem habentibus, & febres

b. multiplicetur

e. naturale,

h. & cõuersiõi ani, seu egressioni ani, vł ficteris, & aborsui absq; cã

i. matricis

k. Alia lr̃a. Aquæ autẽ bituminis iudaici

l. De his q̃ ꝓueniũt ex vsu solis seu statiõe ĩ sole: & ex sepeliri ĩ arena, & volutari seu volui in ipsa, et ex balneari ĩ oleo seu ex ĩnfusiõe ĩ oleo, & ex aspsione aq̃ sup faciẽ. ca. 20.

STatio in sole calido, & præcipue mouendo se cum motu maxime forti sicut cito eũdo & saliendo, vel currẽdo, est ex his, q̃ superfluitates vehemẽter resoluunt, & ꝓuocant sudorẽ, & inflationẽ carminãt, & resoluũt apostemata alterbel, & hydropisim, & confert in asthmate, & in aeris attractiõe ĩ qua necesse est ꝑparare corpus: vt facilis fiat attractio aeris:

m. fuerit roridũ seu humidum, sed fuerit locus vbi sedet siccus

Alia lr̃a. n* ani

o. vehementius

p* qñq;

febres patientibus longas frigidas, et eis qui cum febribus dolores habent neruorum, & articulorum, & habentibus spasmum & cuzez, & vrinæ retentionem. Et oportet vt oleum extra balneũ sit calefactum. ꝙ si in ipso vulpes cocta fuerit, aut [a](dalion,) & factum fuerit, quemadmodum nominauimus erit medicamẽ melius quod esse poterit dolorem habentibus iuncturarum, & podagram. Faciem vero madefacere, & super ipsam aquam rorare, virtutem viuificat, quę est laxata[b] (à nocumẽto) & inflammatione febrium, & cum adest syncopis: & proprie ex aqua rosacea & aceto. Et est etiam cum desiderio medicatur, & ipsum erigit: & obest rheumatismos patientibus, & dolorẽ frigidum capitis habẽtibus.

a. dabha

b. ab angustia

Summa secunda [c] (ad numerandum vnamquãq; causam) cuiuslibet accidentium corporalium, quæ xxix. continet capitula.

c* de numeratiõe vniuscuiusque causæ

De causis calefacientibus. *Cap. I.*

CAlefacientium multæ sunt causæ ex q̃bus sunt nutrimentum in quantitate temperatum: & motus temperati in quibus ingrediũtur exercitia temperata: & temperata fricatio: et temperata compresſio: [d] ( )& vẽtosarum absq; scarificatione positio. Quæ enim cum scarificatione est, ĩfrigidat propter euacuationem. Motus etiam qui parumper pertinet fortitudini, & multitudini, & neq; est superfluus: & nutrimentum calidum, & medicina calida, & balneũ temperatum sicut sciuisti, quod suo aere & aqua calefacit: & artificium calefaciens: & non superflue calefacientium obuiatio, sicut aerum, et emplastrorum: & vigiliæ ęquales: & somnus temperatus secundum conditionem prædictam. & ira secundum omnem dispositionem [e] (& tristitia cum non tanta fuerit vt infrigidet:) & gaudium tẽperatum. Et est etiam putredo, cuius proprietas est vt caliditatem extraneam euenire faciat, & non [f] (amplius) & eius quidem operatio est aliud à calefactione absoluta, & ab adustiõe. Calefacere nanq; minus est proculdubio q̃ adurere: multoties enim [g]( )accidit, & non efficit putrefactionem. & est cum ante putrefactionem accidit. Putrefactio enim sæpe accidit, cum ĩ corpe remanet, postq̃ ab ea causa extranea calefaciens separatur, caliditas extranea, [h](&) in materia humida accenditur, & eius humiditatẽ mutat ab eo, quod cõplexioni substantiæ in qua est, erat conueniens, [i] (ita ꝙ eam ad aliam complexionum specialium naturaliũ non conuertitur.) Est nanq; cum caliditas & humiditas mutantur ab hoc, quod vni complexioni conueniunt, & fiunt alij complexionum naturalium congruæ:

d. membrorũ exteriorum cũ manib⁹ facta:

e. & alhem cũ non fuerit supflua: cũ ṽo sunt supflua ĩfrigidant:

f. aliud

g* calefactio

h* quæ

i* absque ꝙ cõuertat eã postea ad cõplexionem aliam seu diuersam à cõplexiõe sua specifica naturali.

D quod quidem non est putrefacere, sed digerere. Adurere vero est vt substãtia humida à sicca separetur substantia, ita ꝙ illa sublimetur. [k]( )& ista descendat. Calefacere autem simpliciter est vt omnes humores secundum suas speciales remaneant naturas, sed plus fiãt calidi. Et de calefacientibus quidem est spissitudo superficiei corporis: calefacit enim propterea ꝙ vaporẽ retinet, & raritas intus in corpore: quia calefacit propterea ꝙ vaporem dilatat. Gal. autẽ has omnes causas in quinque generibus comprehendere consueuit, scilicet motu non superfluo, & obuiatione eius quod nõ superflue calefacit, & materia calida quę corpori aduenit, & spissitudine, & putrefactione.

De infrigidantibus. *Cap. 2.*

E INfrigidantium etiam multę sunt species, scilicet motus superfluus, qui calorem innatum superflue resoluit. Et quies superflua, quoniam coadunat, & claudit calorem, & nutrimentum multum, [l] (&) superfluum comestum aut ebibitum. Et eius superflua paucitas, et nutrimentum frigidũ, & medicina frigida. Et obuiare ei quod superflue calefacit ex aeribus, & emplastris, & aquis thermarum, & vehementia raritatis corporis, [m] (hæc enim laxant corpus, &) resoluitur ab eo calor innatus. Et obuiare ei quod temperate calefacit longo tempore, sicut multa ĩ balneo mora, & vehementia spissitudinis, quoniam calorem suffocat innatum. [n] ( )& obuiare ei quod secundum potẽtiam infrigidat, & si in præsenti hora calidum existat. Et retẽtionis superfluitas, quoniam calorem suffocat innatũ. Et in euacuatione superfluitas, quoniam innati

F caloris materiam destruit, propterea ꝙ [o] (spiritus eam,) & oppilationes quæ sunt ex superfluitatibus [p] (sequuntur.) Et de illis est vehementer stringere membra, & vt stricta permaneant q̃m infrigidat, & propterea ꝙ caloris viam claudit. Et tristitia sup̃flua, & timor nimius, et gaudium nimium, & delitiæ superfluæ. Et artificium infrigidans, & cruditas quæ putrefactioni est opposita. Gal. vero medicorum princeps eas ĩ sex solet comprehendere causis, scilicet motu superfluo, & quiete superflua, & obuiatione eius quod infrigidat, aut quod vehementer calefacit donec resoluat, & materia infrigidans, [q] (& vehementia spissitudinis,) & nimia nutrimenti paucitas.

De humectantibus. *Cap. 3.*

HVmectantium multæ sunt causæ. Ex eis nanq; est sicut quies, & somnus, & illud etiam retinere quod euacuari solebat, & humorem siccantem euacuare, & nutrimentum multum,

tum, et humectans nutrimentum, et medicina humectans, et humectantibus obuiare, et præcipue balneo, et post comestionẽ proprie. Et obuiare ei quod infrigidat, quoniam[a] (humorem retinet.) Et obuiare ei quod calefactione tenui calefacit, quoniã humorem currere facit: et gaudium temperatum.

De desiccantibus. *Cap. 4.*

Desiccantia quoq; sunt multa, velut motus, et vigiliæ, et vehemẽter euacuare: Et ex eis est coitus. Et nutrientium paucitas, et vt sint sicca. Et medicinæ desiccantes, et motuum animalium frequentia: et desiccantibus obuiare. Et ex illis est in aquis balneari stypticis: Et ex eis est frigus quod congelat, quoniã prohibet membrum sibi nutrimentum attrahere, et propterea q̃ ipsum constringit, quare oppilationes in eo accidunt, quæ nutrimentum penetrare nõ permittunt. Et ex eis est obuiare ei quod est caloris vehemẽtis, qui superflue resoluit[b] (donec ex eis est) multum balneari.

Libro primo, fen secũda, doctrina secunda. Cap. 19.
De causis doloris.

Est etiam cum in dispositione sanitatis inuenitur hoc intellectui proximum. et hoc est quoniã ei qui se in hyeme[c] ( )balneat, si se cum aqua calida immo tepida lauat, accidit ei ex ipsa horripilatio,[d] ( )quoniã corporis eius qualitas ab eo est longinqua et ei cõtraria: postea vero vtitur ea, et delectatur ex ea,[e] (et ita ordinatur ad resolutionem frigoris quod in ipso erat agens.) Deinde autem cum aliqua hora in casa balnei interiore sederit, fiet corpus eius aqua illa calidius, et cum illa eadem aqua prima repente eo inscio super eũ proijcietur, horripilationem ab eo patietur, et sentiet ex ea frigiditatem.

Libro primo, fen secũda, doctrina secunda. Cap. 28.
De causis eius[f] (fastidij & repletionis.)

Hae quidẽ aut sunt extrinsecę, et sunt primitiuæ, sicut cũ aliquis regimine vtitur, vnde multa prouenit humectatio, et corpus nõ indiget humectatione cibi et potus. et ideo cum hæc duo coniuncta fuerint simul, multiplicabituri corpore materia, et corrumperetur operatio naturæ in ipsa, sicut multoties ingredi balneum, et præcipue post comestionem.

Libro. 1. fen. 2. doctrina. 2. summa prima. Cap. 14.
De iudicijs pulsuum balneatorum.

Balneatio aut erit cũ aqua calida, aut cum frigida. Si autem fuerit cum aqua calida, in principio prouenient ex ea fortitudinis & necessitatis iudicia. Cumq; multum resoluerit, debilitabit pulsum. Galenus quoque dixit, erit tunc paruus, tardus, & rarus. Dicemus ergo q̃ debilitas quidẽ, & paruitas pulsus[g] (proculdubio existunt:) sed aqua calida cum in interioribus corporis calefactionem efficiet calore accidentali, fortasse non durabit: sed ad sui naturam quæ est infrigidãdi, redibit: & fortasse durabit et permanebit: Quod si accidentalis qualitatis iudicium superauerit, fiet pulsus velox & spissus. Et si superauerit quod ex natura sui prouenit, fiet tardus & rarus. Et si eius calefactio accidentalis ad tantam virtutis resolutionem peruenerit, vt syncopi sit propinqua, fiet etiam pulsus tardus et rarus. Sed balneationis cum aqua frigida factæ si penetrauerit frigiditas, debilitabit pulsum, & faciet paruum, et efficiet raritatem, et tarditatem. Et si non penetrauerit, immo calorem coadunauerit, augmentabitur fortitudo: et crescet parũ, et minuetur velocitas, et spissitudo. Ex aquis vero in thermis existentibus quæ sunt exiccantes, duritiem in pulsu augmentant: et ex eius magnitudine minuunt. Sed calefacientes velocitatem in pulsu augmentant. Si autem virtutem resoluerint, erit quod iam diximus.

g. sunt de his q̃ fiunt vel accidũt proculdubio

Libro primo, fen tertia, doctrina prima. Cap. I.
De regimine infantis ex[h] ( )quo nascitur vsquequo incedat.

PRægnantium autem regimen, & mulierum quę partui sunt vicinę in dictionibus scribemus particularibus. Infantis vero temperatæ complexionis cum nascitur plerique sapientum dixerunt, vmbilicum in primis debere ĩcidi super quatuor digitos, & cum lana ligari munda[i] (quæ bene & subtiliter sit retorta taliter ne doleat, & oleum cum panno super ipsum ponẽdum:) & propter vmbilici incisionem præceperunt, vt venarum citrinarum, & sanguinis draconis, & sarcocollæ, & cymini, & vsnee, & myrrhæ partes sumantur æquales, & tritę vmbilico superponantur. Et festinandum est ad corpus ipsius saliendum[k] (cum salmora tenuis salis quatenus vmbilicus eius indurescat) & ipsius cutis dura fiat. Ex salib⁹ vero ille melior existit cui admista sunt[l] (sedenegi,) & costus, & sumac, & fœnugræcum, & origanum. Et ipsius quidẽ nasus non saliatur, neq; os. Causa vero quare nobis necessarium est corpus eius durũ facere, est quoniam illico cum nascitur, omnia quę ipsum tangunt, ei nociua sunt[m] (siue calida,) siue frigida, siue aspera sentiat ea, & hoc quidem est propter cutis eius subtilitatem, & propter calorem eius, quoniam omne quod ipsum tãgit, sentit durum & frigidum & asperum. Et si nobis necessarium fuerit

h. tempore

Nota q̃ ubi habet ĩfans, ĩ arabico habet althafel. i. infans qui lactat & adhuc non mouet, & ubi habet puer ĩ arabico habet alsabi. i. puer qui mouet seu ambulat.

i. q̃ sit retorta parũper, & subtiliter, seu ingeniose taliter ne doleat vel tal'r ne lędat. & pãn⁹ seu petia infusa in oleo est sup ipsum ponenda:

Alia litera k. cũ aqua salita pauci salis quatenus indurescat superficies corpis extrinseca

l. sadenegi,

m. ———

fuerit iterum salire, faciemus: & hoc quidē [a] (augemus) cum multę fuerit sorditiei, & multarum humiditatum. Deinde aqua tepida ipsum lauabimus, & eius nares assidue purgabimus digitis, quorum vngues sint incisi, & in eius oculos parum olei proijciemus. Ani præterea orificiū minuto digito in circuitu eius est mouendum, vt aperiatur: & obseruandum est ne ipsum frigus tangat. Cumq; eius ceciderit vmbilicus, quod est post tres, aut quatuor dies, erit melius vt super ipsum ponatur cinis cochlearum, aut cinis [b] (calcanei) vitulini, aut plumbi adusti & triti, cuiuscunq; fuerit cum vino. Cumq; volumus vt fascietur, nutrix eius membra suauiter tangere debet, & quod dilatandum fuerit, dilatare, & quod subtiliādum, subtiliare, & omne membrū secundum conuenientiorem figuram figurare, & hoc totum subtili compressione cum extremitatibus digitorum, quod quidē multis faciendum erit vicibus. Et oculi assidue erunt tergendi cum re quæ sit sicut seta. Vesicam quoq; eius premere conuenit, vt vrinę exitus facilis fiat, deinde manus eius extendantur, & ipsius brachia ad genua ducātur. Et ipsius caput instita ligetur, [c] (&) pileus ei imponatur qui super ipsius caput [d] (constringatur.) In domo pręterea temperati aeris, quæ non sit frigida, ad dormiendum ponatur. Oportet autē vt domus vmbrę attineat, & tenebrositati aliquantulæ, quę à superante radio non illuminetur. [e] (Cumq; dormiet oportebit,) vt caput eius toto reliquo corpore sit altius. Et obseruandum erit ne, [f] (cum dormiet,) aliquid colli ipsius, aut extremorum eius, aut dorsi torqueatur. Ipse quoq; in ęstate aqua suaui æquali balneandus est. In hyeme vero aqua eius ad caliditatem trahat non pungentē. Hora vero ad ipsum lauandum, melior est post eius longū somnum. Et plerunq; quidem est conueniens vt ipse bis in die lauetur, aut ter, & ordinate ad id quod sit magis tepidum mutetur, si tempus fuerit æstiuum. In hyeme autem [g] (non sit frigidior aqua, quæ in caliditate temperata existit.) Ipse quoq; non lauetur, nisi vsquequo eius corpus calefiat & rubere incipiat, postea extrahatur, & eius aures custodiantur ne aqua in eis ingrediatur. Et oportet quidem vt cum in hora ablutionis accipitur, sit secundum hunc modū, accipiatur manu dextra, & super brachium sinistrum super pectus suum appodietur, & non super ventrem Amplius in hora ablutionis ipsius, studendum erit vt ipsius [h] (plantæ ad dorsum eius eleuētur,) et eius pedes ad caput eius [i] (subtiliter) & suauiter perducantur: deinde mollibus

a*. ——

b. archub.

c* aut
d. adapter.

e* & i loco in quo dormit oportet,
f. in loco in quo dormit,

g. nō sepe ab eo aqua tēperatę caliditatis.

h. palmę vł volæ man⁹ dorso ei⁹ adhereant,
i * c i facilitate

D pannis exiccetur, & suauiter extergatur. Deinde fiat vt in primis super ventrem sui iaceat, postea supra dorsum, & [k] (præter hoc totum) incessanter [l] (fricetur & prematur, & figuretur: deinde ad ipsum cum panno fasciandum est redeundum.) postea in ipsius nares oleum dulce proijciatur: quoniam eius oculos lauabit: & ipsorum tunicas.

Libro primo fen tertia doctrina prima. Cap. 3.

De ægritudinibus, quæ infantibus accidunt.

Est etiam cum ei accidunt tussis, [m] (rheuma ... tismus.) Et in his quidam iam præceperūt quędam vt multa aqua calida super ipsius caput proijciatur, cui hoc accidit: & vt ipsius lingua ex melle multum liniatur, deinde linguæ radix prematur, vt multum phlegmatis euomat, & sanetur: aut gummi arabicum, & tragaganthum, & semina cydoniorum, & succus liquiritię, & pe... E nithi sumatur, & quaq; die parum ex eis cum lacte ilico mulcto detur.

Libro primo fen tertia doctrina prima. Cap. 4.

De regimine infantium, cum mutantur ad ætatem pueritiæ.

Cvm autē puer à somno excitatur balneandus est: deinde dimittendus est ludere horā vna postea aliquid ad comedendum ei dandum: deinde dimittendus est ludere prolixius: postea balneandus: deinde cibandus: & quanto plus possibile est aquam super cibum bibere nō est permittēdus, ne cibus crudus penetret anteq; digeratur. Cum autem sex habuerit annos, magistro tradendus erit, qui eum doceat: in quo ēt gradatim est ordinādus, & neq; ē cogendus assidue in scholis morari. Cumq; ad hanc peruene- F rit ætatem [n] (minus erit balneandus:) & eius labor ante comestionem erit augmentandus: neq; vinum erit ei dandum, & proprie cum aliquis calidę complexionis fuerit & humidæ, quoniā nocumentum, quod ex vino timetur (& ipsum est cholerę rubeæ in potatoribus generatio) ei cito adueniet: [o] ( ) & vtilitas quę ex vini po... tatione generatur, est [p] (vrinæ) prouocatio, & humectatio iuncturarum, quorum uon indiget ipse.

Libro primo fen tertia doctrina secunda. Cap. 5.

De balneo & nominandis balneis.

Hvic autem homini, in cuius regimine noster consistit sermo, balneatio resolutionem faciens non est necessaria: qm̄ corpus ipsius est mundum: & neque qui balneo indiget, eget ipso nisi vt ab ipso habeat calorem subtilem, & humiditatem temperatam. Quapropter isti in ipso non multā debent facere morā. [q] (Quod ... in fonte

a* ca

b* fastidiū vł angustiā

c. syrupum acetosum

in fontem deſcenderint, in ipſum ingrediantur quouſq; ipſorum rubet, et inflatur ſuperficies,) et in principio reſolutionis ab [a] (eo) remoueantur. Et aer i circuitu eorum aquam dulcem ſundendo humectetur, deinde velociter lauetur et egrediantur. Oportet preterea ne exercitatus ad balneum velociter pergat donec perfecte quieſcat. Balneorum vero diſpoſitiones, et eorũ conditiones iam declaraui, et in alio loco retuli. Veruntamẽ quod hic dicere debemus eſt, ꝙ omnes balneandi, ſecundũ ordinem balnei caſas ingredi debent: et neq; in domo calida morentur, niſi ſecundum quantitatem, quæ eis [b] (nocumẽtum) non inferat, et requieſcere faciat propter ſuperfluitatum reſolutionem: et corporis ad nutriens preparationem à debilitate ipſum cuſtodiendo, et ab aliqua forti cauſarum febriũ putridarum. Qui vero impinguari deſiderat, balneũ poſt comeſtionem ingrediatur, ſi ſecurus fuerit ne oppilationes accidant. Et qui bene ſe cuſtodire voluerit, ſi calidæ fuerit complexionis, [c] (oxymel) bibat propter oppilationum prohibitionem: & ſi frigidæ fuerit complexionis, diamentaſtrum ſumat, & diatrion pepereon. Qui autem vult reſolutionem, & macreſieri, balneandus eſt dum eſt famelicus, & ibi multum moretur. Sed qui ſanitatem vult cõſeruare, balneum ingredi debet, poſtq̃ digeſtum eſt quod eſt in ſtomacho & in hepate: & ſi timet vt cholera ebulliat rubea, ſi hoc fecerit, & ſe ieiunus balneauerit, ante balneationem rem ſumere debet ſubtilem, quã comedat. Et qui vero calidæ exiſtit complexionis, cholera abundans rubea, hoc eſt ei neceſſarium. & huiuſmodi ab ingreſſu domus balnei calidæ prohibendus eſt. Ex eis autem quibus iſti cibantur, melius eſt panis in ſucco fructuum infuſus, aut in aqua roſ. Et ſe cuſtodire debent ne rẽ frigidam actu bibant in egreſsione balnei, aut in balneo qm̃ pori ſunt aperti, quare frigiditas non tardatur quin ad membrorũ principalium corpora procedat, & ipſorum corrumpat virtutes. Ab omni quoq; re vehementis caliditatis ſe cuſtodire debent, & præcipue ab aqua, qm̃ ſi eam ſumpſerit, timendum erit ne cito ad membra penetret principalia, & accidat phthiſis & hectica. Preterea ſibi caueant ne cito balneum egrediantur, & caput poſt ipſum diſcooperiãt, & corpus ad recipiendam frigiditatem exponant. [d] (A balneo vero) egredi debẽt, ſi tempus fuerit hyemis, ſuis bene cooperti pannis. Sed qui febrem habet à balneo ſe cuſtodire oportet in hora febris: & ꝗ ſolutionem habet continuitatis, aut apoſtema. Et tu quidem iam ſciuiſti ex eo quod præceſſit,

A ꝙ balneum eſt calefaciens, & infrigidans: & humectans, & deſiccans: & iuuans, & impediens. Et eius quidem iuuamẽta ſunt ſomnum facere, & aperire, & [e] (abradere,) & reſoluere, & digerere, & nutrimentum ad cutis ſuperficiem attrahere: & ipſius iuuamentum non eſt niſi in reſolutione eius ꝙ reſolui volunt: & in ea expulſione eius ꝙ vult expelli in parte naturali: & in retẽtione ventris: & remotione [f] (fatigationis.) Eius aũt impedimenta ſunt debilitare cor ſi multum morati fuerint, & facere ſyncopin, & nauſeã, & humores quietos mouere, & eos ad putrefactionẽ præparare, & cum eis ad mẽbrorum debiliũ receptacula declinare: ergo ab eis accidunt apata in occulto membrorum, & in eorum ſuperficie.

De ablutione quæ fit cum aqua frigida. Cap. 6.

B HOc quidem conueniens nõ eſt, niſi cuius regimen vndiq; cõſeruatur: & cuius ætas & virtus, & figura, & tẽpus ſunt cõuenientia: & [g] (neq; faſtidium, neq; vomitum, neq; vẽtrem,) neq; vigilias, neq; rheumatiſmos habet, neq; eſt puer, neq; ſenex: & in hora in qua ipſius corpus eſt leue, & motus conuenientes. Et eſt cum hoc ſit poſt ablutionem aqua calida factam, ad hoc, vt exteriora fiant fortiora, & vt calor retineatur naturalis. Quod ſi voluntas affuerit vt iſtud ſit, oportet ne aqua multũ ſit frigida, immo ſit temperata: & eſt cum hoc ſit poſt exercitium: & tũc quidem oportet vt fricatio ante [h] (ipſam) fiat fortior q̃ ſolebat, ſed inunctio ſit ex oleo quemadmodum ſolebat: & ſit exercitium poſt fricationem [i] (& inunctionem temperatam: aut ſit parum velocius) q̃ ſolebat. Deĩde poſt exercitium in aqua frigida ſubito [k] (natet vt ipſius membra ſimul dura fiant,) poſtea perſeueret [l] (   ) C in ea ſecundũ menſuram ſuæ leuitatis vel agilitatis & quantum tolerare valet anteq̃ ſuperueniat horripilatio: deinde cum egreſſus fuerit, fricetur, ſicut noĩabimus, & eius cibus augmẽtum ſuſcipiat: & [m] (   ) potus diminutionem. Et conſideretur tẽpus reuerſionis ſui coloris ad ipſum, & caloris eius: ex quo ſi velox fuerit, ſcietur ꝙ eius mora fuit moderata: & ſi tarda fuerit, ſcietur ꝙ mora prolixior fuit, q̃ debuit. Ipſe igitur alio die menſuretur ſecundum ꝙ ex hoc ſcitum fuerit. Et eſt cum poſt fricationem & coloris, & caloris reuerſionem, iterum aquã ingreditur: ſed qui hoc agere voluerit, gradatim in ipſo procedat: & calidiore die qui eſt in æſtate hora feruoris prius incipiat: & ſibi caueat, ne vẽtus ſit ibi, & ne illud poſt coitũ peragat: neq; poſt cibũ, qui non ſit digeſtus: neq; faciat hoc poſt vomitum, neq; euacuationem, neq; poſt cholericam

Marginal notes: a. (eo) — b.* faſtidiũ vel anguſtia — c. Syrupum acetoſum — e. abſtergere — f. laſſitudinis. — g. nauſeatiuã ſatietatẽ neq; vomitũ, neq; fluxũ vẽtris, — h * ipſum — i* ſiccã & fricationẽ cũ oleo tpatã, & ſit fricatio predĩcta velocior parum. Alia lſa fricationẽ tpatam & ſit parũ velocius — k. ĩgrediat vt ipſiꝰ mẽbris ſimul accidat vel ſupueniat — l* vel pmaneat — m. vini

passionem, neq; vigilias, neq; corporis debilitatem, neq; stomachi, neq; post exercitiũ: nisi qui illud agit, valde sit fortis.[a]( )secundum modum quẽ diximus. Cũ aqua autem frigida lauari secũdum modos quos diximus, calorẽ naturalẽ subito ad interiora pellit. Postea cõfortat ipsum vt fortior fiat, & egrediatur extra[b] (multum.)

Libro primo, fen tertia, doctrina secunda. Cap. 7.

De cibo & potu.

Corpora praeterea[c] (habentibus, in quorũ stomachis cholera rubea magis adunatur, est necesse separatim comedere, & vt tã velociter fit, quatenus sit anteq̃ balneentur.) alia vero ab eis, exercitari debent, & etiã balneari, deinde cibari: sed comestio balneationẽ non praecedat. ꝙ si alicui necessariũ fuerit comedere ante exercitium, solum panẽ tali sumere debet mensura, vt digeri possit, anteq̃ suum incipiat motum: & quemadmodũ oportet motũ, qui est ante comestionem debilem non esse: ita necesse est ei ne motus, qui est post ipsam, sit nisi molliter et suauiter. Corrupto praeterea desiderio quo ad res declinat acutas, & neq; dulces diligit, neq; vnctuosas, nil est melius q̃ vomitum cum tali quale est oxymel cum raphano post pisces prouocare. Qui autem ex hominibus pinguis existit, oportet ne illico cum egreditur balneum, comedat: sed expectet, & paruum dormiat somnum: & huic quidem semel comedere in die, est cõueniens. Amplius non illico post comestionem est dormiẽdum cibo natante: & à forti motu[d] ( )quantum plus possibile, est abstinendum: ne cibus anteq̃ digeratur, penetret: aut sine digestione labatur: aut[e] (propter inundationem corrumpatur:) neque post ipsum multa bibenda est aqua, quae iter ipsum, & corpus stomachi separationem faciat, & ipsum faciat natare: sed expectandum est, & non est bibendum, donec de stomacho descendat. Et hoc quidem declarat superioris vetris leuitas. ꝙ si sitis ei necessitatem fecerit modicum aquae frigidae sugendo sumat: & quanto plus fuerit frigida, tãto minus ex ea sufficiet. Et hęc quidem quantitas stomachum alleuiat, & colligit.[f] (Ad summum vero oportet vt post comestionem bibat quis, & non in hora comedẽdi quantitatem aliquã, quae cibo conferat.) Sitim autem tolerare, & cum ea dormire, infrigidatis & humectatis confert:[g] (& febres ex cholera rubea habentibus) nocet: & similiter tolerare famem.

Libro primo, fen tertia, doctrina tertia. Cap. 8.

De regimine aquae & vini.

Complexionibus temperatis, aqua conuenientior est, quę in frigiditatis fortitudi- D ne temperata existit: & cuius infrigidatio cũ niue deforis fit, pręcipue si nix mala fuerit. Et in niue etiam bona huiusmodi existit dispositio: qm̃ quod ex ea resoluitur, neruis, & membris anhelitus nocumentum facit, & omnibus interioribus: neq; tolerat eã nisi vehementer sanguineus: Quòd si non illico nocumentum alicui fecerit, secundum longitudinem dierum faciet: & cum in annis processerit. Empiricorum autem quidam dixerunt, ꝙ inter aquam putei, & fluminis non est facienda cõiunctio nisi cum vna earum descenderit. Et aquae quidem electionem iã demonstrauimus: et similiter emendationem eius, quae ex ea mala est: sed tamen si aceto misceatur rectificatur. Scias autem, ꝙ bibere aquã cum aliquis est ieiunus, & post exercitium, & balneationẽ, & proprie ventre vacuo, & similiter siti mendosae nocturnae obedire, quemadmodum crapulatis accidit, & ebrijs, & cum natura in digerẽdo E studet, satietate aquae iam sufficienter praecedente, vehementer est impediens. Et si multa qđem fuerit necessitas, oportet vt aere frigido temperetur, & collutione oris ex aqua frigida. Deinde si hoc non suffecerit cum vase bibat stricti orificij: licet hoc quandoq; ebrio conferat,[h] (& non impediatur à potu aquae ieiunus.) Quod si quis ieiunus abstinere nõ poterit, quin aquam bibat, et proprie post exercitium, bibat prius vinum aqua calida temperatum. Et siti quidẽ mendosa impeditus scire debet, ꝙ dormire et sitim tolerare, ipsam sedat. Natura enim tunc materiam sitim facientem resoluet, et proprie cum intertolerantiam et somnum coniunctio fit. Cumq; natura digestiua extinguetur propter potũ et obedientiam eius, redibit sitis mẽdosa, propterea ꝙ F humor sitim faciens eleuat eam. Oportet pręterea ne sitim habens mendosam aquam ingurgitando sumat, immo suggendo. Multam quoq; aquam frigidam bibere, est malũ. Quod si vehementer necessarium fuerit, sit post sufficientem comestionem. Amplius aqua tepida nauseam facit. et quae magis calefacta est ꝙ ista, cum frequenter bibitur, ĩfirmat stomachum: sed cum[i] (raro) bibitur, stomachum lauat, et ventrem resoluit.

Libro primo, fen tertia, doctrina secũda. Cap. 14.

De medicando lassitudinem ab exercitio.

In lassitudinis autem extensiuae medicatione intentio est laxare illud quod induruit fricatione leni calefaciẽte in sole, et aqua tepida balneari et in ipsa longo morari tempore:[k] (Et si in soli alia vice, aut duabus descẽderit in die,) erit conueniens: et post vnamquanque inungantur balneationem. Quod si necesse fuerit propter

[a](venarum

a. tũc enim administretur

b. in duplo plusq̃ erat.

c* in quorũ stõis aggregat cholera rubea multa, est necesse separatim comedere, & vt velociter cibẽtur ita vt ẽt cibatio pręcedat balneationem:

d. sup cibũ

e* corrum pat compleXio eius pp cõmotionẽ

Alia litera.

f. Et ad summũ si bibat aliq̃ quantitas sup cibũ post cõplementũ ei[9], seu post comestionem eius, non in chalel. i. nõ in hora comestiõis. f. parũ comedẽdo, & parũ bibendo ẽ ↄferens cibo, non nocens.

Alia lr̃a Ad summũ ꝟo si bibat sup cibum post cõplementũ ei[9], seu post cõpletã comestionẽ eius, nõ in hora comestiõis q̃titas aliq̃ cũ qua cib[9] ĩfundatur, seu humectetur, ẽ nõ nocens.

g. Et calefactis hñtib[9] cholerã rubeam

Alia lr̃a calidis chol ericis

h. & qui non mod... vt ieiunus ...bat.

i. aliquando ... diebus ... aliquando

a (venarum abstersionem, et propterea q̃ oleum in eis siccatur,) ad inungendum oleo redire, fiat: et nutriente humido nutriatur, etiã paucæ quantitatis, quoniam plus indiget nutrimenti paucitate, q̃ vlcerosa. Et hãc quidem lassitudinem resoluit exercitium,[b] (et mundificat.) Quod si per se acciderit propter grossas superfluitates, necesse erit eas euacuare. Et si fuerit propter causam ventositatis extendentis, resoluet eam tale quale est cyminũ et carui et anisum. Intentio autem in apostemosam lassitudinem regendo, est tres res, laxare quod extẽsum fuit, et quod calefactũ infrigidare, et superfluitatem euacuare. Et hoc quidem completur oleo multo tepido, et fricatione vehementer leni, et prolixa mora in aqua quæ parũper ad caliditatem declinat, et quiete. In arefactiua vero nil de regimine sanorum mutetur, nisi q̃ oportet vt aqua in qua balneatur sit maioris caliditatis, qm̃ [c] (in aqua vehementer calida est quod) spissat cutem, & non est ius impedimentum, sicut impedimẽtum aquarum frigidarum, quoniam [d] (cum eo quod inspissat, est in eis ambiguitas mala, & frigiditatis ipsarũ penetratio in corpore) quod iam siccatum fuit: & est cum suæ maciei causa est cutis ipsius raritas, immo hoc est secundum plurimum. In die autem secundo [e] (reductionis) exercitio leniter, & subtiliter vtatur, & balneo secũdum dispositionem diei primæ, deinde præcipiatur ei vt aquam frigidam subito ingrediatur, quatenus cutis eius inspissetur, & sit eius resolutio pauca: & cum hoc conseruetur ipsius humiditas. Obuiabit nanque aqua corpori in quo est tantum caliditatis, q̃ resistat ipso iam inspissato. Et istę quidem duę causæ adinuicem se iuuant in remouẽdo nocumentum frigoris ipsius, & proprie cum submergitur subito, & egreditur, & non moratur, quoniam cũ mora nulla est securitas. Ipse p̃terea nutriatur mane in fine primæ horę, cibo humectante paucoideo vt ipse alia vice iuxta noctem fricari possit, & tunc cœnam tardet. Studium quoq; adhibeatur in expellendo superfluitates ab eo, fricatione olei [f] (de salicibus) cum quo vẽtrem suum non tãgat, nisi lassitudinem in musculis sui ventris senserit: quoniã tunc illos leuiter vngere conuenit. Et eius nutriens sit largius: & in eo procedat, cauendo ne eius nutrimentum sit multę caliditatis. Amplius omnem lassitudinem, cuius causa est motus ipsum dimittere, cum eius signũ inceperit, prohibet ne accidat, postea [g] (reuersionis) exercitio vtatur vt motus temperatus ad cutem materias expellat, & eas fricatio resoluat, q̃ fit inter [h] (illos motus in ipsorum consistentia.)

A Dispositio præterea ipsius balneatione experiatur: nam si ex balneo accidat ei tremor, tunc res terminum pertransiuit,[i] (quanto magis) si febrẽ generauerit, quoniam tũc non est balneandus, immo euacuandus: & eius complexio rectificanda. Quod si nihil eorum ex balneo accidit, erit conferens, cum eius aqua fuerit temperata.

i *& p̃cipue

Libro primo, fen tertia, doctrina secunda. Cap. 15.

De alijs dispositionibus quæ sequuntur exercitium & reliqua ab eo.

Prius loquemur de istis dispositionibus. Postea mutabimus nos ad regendum lassitudinem, quæ venit per se. Et ex istis quidem est raritas, quæ corpori accidit. Et accidit multoties ex fricatione pauca, & balneo. Ipsa vero est medicanda fricatione sicca ad duritiem parum declinante, & cum oleo styptico. Et ex eis est spis- B situdo, quæ ex frigiditate accidit, aut ex re styptica, aut ex multitudine superfluitatum, aut ex earum grossitie, aut earum viscositate, vnde prouenit vt in poris cutis retineantur. Aut erit spissitudo causa exercitij, quod ipsos humores ex profundo extraxit, non existẽtibus ibi causis antecedentibus: aut erit eius causa locus puluerulẽtus, aut fricatio fortis & dura. Illius autem quę est ex frigiditate, & stypticitate, signum est coloris albedo, & calefactiõis tarditas,[k] (et sudor et corporis reuersio) ad rubedinem cũ adest exercitium. Et hi quidem in balneis calidis sunt balneandi, in quibus de latere in latus, & super ventrem, & supini reuoluantur[l] (super pauimẽtum æqualis caliditatis) donec sudent, & inungant̃ oleis subtilibus calidis & resoluentibus. Illorum autem qui ad hoc deneniunt ex exercitio, signum est q̃ C non habent hoc signum. & [m] (resudat) cutis. & ipsi quidem medicãdi sunt expulsione, si ibi fuerit superfluitas: postea regimẽ adhibeatur quod resoluat ex balneo & inunctione. Qui vero in hoc incidunt ex puluere, aut ex forti fricatione, magis est eis balneum necessarium, q̃ inunctio ex oleis. Et ipsi quidem fricatione molli vti debẽt ante balneum, & post ipsum. Est quoq; cum accidit eis post superfluum exercitium cũ pauca fricatione, debilitas cum raritate: & est cum accidit etiam ex superfluo coitu, & ex balneo [n] (frequenter.) Ipsi igitur medicandi sunt cum exercitio reuersionis, & fricatione sicca, quæ ad duritiem trahit cũ oleo styptico. Et nutrientia comedant humectantia paucæ quantitatis, in caliditate & frigiditate temperata, aut quæ parumper ad caliditatem trahant. Et similiter fiet si debilitas accidit, aut vigilię, aut tristitia, aut accidit siccitas [o] (in neruis.) Quod si istis acciderit ma-

k. & sudoris, & reuersionis coloris

l. in mansionib⁹ balnei æqualis caliditatis, & in lectis vł stratis ipsi⁹

m. est sordida

n. frequẽti.

o. ex ira

litia digerendi cibum, non cofert eis reuersionis exercitium, neque aliquod exercitiorum vllo modo. Est præterea cum accidit ex superfluitate balneandi, & multitudine comedendi & bibendi, & ociandi, vt homo in suis membris humiditatis sentiat superfluitatem, & proprie in lingua, ita vt operationes membrorum lędat. Quod si hoc ex causa fuerit antecedente, in particulari medicatione continebitur. Et si ex aliquo eorum fuerit quæ nunc ex proximo nominauimus, sicut vino, aut multa ociositate, aut multa balnei humiditate, erit ei iniungendum vt forti vtatur exercitio, & fricatione aspera, & sicca, sine oleo: aut fricatione cum pauco oleo calefaciente. Superflua autem siccitas, quam qui habet sentit sua manu, est ex genere lassitudinis arefactiuę. Et ipsius sanatio est eius medicatio.

Libro primo fen tertia doctrina secunda. Cap. 16.

De lassitudine spontanea.

Quod si lassitudo ex superfluitatibus est extrinsecus: & sunt venæ interius mundæ, sufficit ei exercitium [a] (reuersionis, & augmentum regiminis quod ĩ capitulo vlcerosæ diximus,) quæ accidit propter exercitiũ. Sed si alia diuisio fuerit, non cogites exercitare eum, immo fac eum ociari, & dormire, & esse famelicum: & inunge ipsum [b] (semper circa) noctem super vẽtrem ex oleo, & balneetur cum aqua temperata, si balneum tolerare potuerit, secundum conditionem quam diximus.

a. reditiõis: & quod diximꝰ de regimine, & curatiõe pdicta in capitulo vlcerosæ.

b* oĩ vespere iuxta.

Ibidem.

Si autem pro certo scieris humores crudos in venis nõ esse, sed in radicalibus contineri mẽbris, fricationem adhibe: & proprie in matutinis cum oleis laxantibus. Et da ei ad bibendum ex calefacientibus vt ipsorum calefactio ad cutem perueniat. Et iniũge ei quietem longam: postea fac cum aqua temperate calida balneari, & da ei ex diacalamentho absq; timore: sed tamen oportet vt sit antequam comedat & [c] ( ) exercitetur.

c* antequã

Doctrina tertia dictionis tertiæ, & est sermo vniuersalis in regendo senes. Cap. I.

Summa regiminis eorũ est [d] (operari) quod calefaciat, & humectet simul ex nutrientibus, & balneis, & potibus, & somno prolixo, & mora multa in lecto, & maiore q̃ iuuenum, & ex assidua vrinę eorum prouocatione, & expulsione phlegmatis, ex eorum stomachis per viam intestinorum, & vesicæ, & vt naturę lenitas eis duret.

d. administrare

D *Libro primo fen tertia doctrina tertia. Cap. 3.*

De vino senum.

Vinum eis melius, est vetus rubeum vt vrinam prouocet & calefaciat simul. A nouo autem & albo vino sibi caueant, nisi se post comestionem balneauerint, & sitim habuerint. Tunc enim dabitur eis vinum album & subtile pauci nutrimenti, ideo vt sit loco aquæ. Ab illo vero quod ex vinis est dulce & oppilatiuum, sibi caueant.

a* tunc

b* præseruent seu

De aperiendis senum oppilationibus. Cap. 4.

Si eis acciderint oppilationes, quarum facilior est ea quæ ex vini prouenit potatione, erunt aperiendę cũ diacalamentho, & dia trion pipereon, & pulverizatione piperis super vinũ. Et si allia & cepas comedere cõsueuerint, comedant. Theriaca quoq; eis multum cõfert: & proprie cum oppilationes acciderint: & similiter

E athanasia et humorusia. Ipsi vero post eas [e] (mollificandi) sunt cum balneo & oleo, & nutrientibus, sicut [f] (aqua carnis in spelta) & hordeo.

Libro primo fen tertia doctrina quarta. Cap. I.

De correctione cõplexionis superfluæ caliditatis.

Quod si sola natura ad deponendũ humorẽ, & euacuandum non suffecerit: in vomitu quidẽ adiuuetur ex rebus leuibus, sicut potu multæ aquę calidæ solius, aut cum [g] (nabit.) Et in solutione quidem ventris sit cum aliquo quod sit sicut [h] (violaceũ muraba,) & tamarindi [i] (humidi,) & terenyabin, & [k] (xirasset.) Ipsorũ pręterea exercitiũ erit alleuiandũ. Et oportebit vt cibus detur eis, qui sit boni chymi. Et fortasse necesse erit vt [l] (balneationẽ in die sequantur.) Et oportebit ẽt vt ab omni re calefaciẽte prohibeantur.

F Quã si ex balneatione post comestionẽ non senserint tensionem, & grauitatem in parte hepatis & ventris, secure ea vtantur: & si aliquid horum acciderit, aperitiua eis dentur, sicut [m] (apozema absinthij, & medicina ex aloe, & aniso, & amygdalis amaris cum oxymelle.) & balneationem post comestionem dimittant. Hæc autem aperitiua eis danda sunt, postquã primus cibus digestus fuerit: & antequã secundũ sumant: In hora tñ, inter quam & comestionem secundi, spatiũ [n] ( ) interueniat tẽporis: & hoc quidẽ est inter excitationem matutinalem & horam in qua balneantur. Ipsi præterea sunt oleis super inungendi & vinum eis album & subtile in potu tribuendum est: & [o] (debilitat eos) aqua frigida. Et illi quidem qui à principio rei complexionem habẽt calidam & siccam, hoc toto sunt digniores. Qui vero complexionem habent calidam & humidam, & putrefactioni sunt apti, & vt

& vt materiæ ad membra deſcendant, exercitio vti debent, quod multæ ſit reſolutionis, & leni, ne calefaciat: cauendo à motu, qui in humoribus ebullitionem apparere faciat. Qui vero plurimum ab exercitio ſibi cauere debet, eſt ille qui non conſueuit. Et melius quidem eſt vt exercitentur poſt eũonem: & vt balneẽtur antequam comedant, & vt ſtudeant in expellendo ſuperfluitates omnes. Cumq́; in ver intrauerit,[a] (temperate) ſe[b] ( ) conſeruent minutione & euacuatione.

a* tunc
b* præſeruent ſeu

De rectificatione complexionis, in qua eſt frigiditas cum augmento. Cap. 2.

HVius quoque ſpecies tres ſunt. In illa ergo quæ ex eis in duabus paſſiuis ęqualis fuerit, elaborandum erit, vt eius innatus calor ſecũdum augmentum procedat cũ nutrientibus calidis inter humiditatem & ſiccitatem temperatis, & vnguẽtis calidis, & electuarijs magnis, & euacuatiõibus humoribus proprijs, & balneationibus ſudorem faciẽtibus, & exercitijs iuuantibus eos. Licet .n. aliquo tempore in humiditate ſint temperati: accidet tñ eis, vt humiditates in ipſis propter frigiditatem generentur: Illorum aũt in quibus cum hoc eſt ſiccitas, regimen oportet vt ſit ipſum et regimen ſenum.

De regimine corporum quæ uelociter ægritudines incurrunt. Cap. 3.

IStì autem ad hoc ſunt parati propter repletionem ſui. Et tũc quidem in ipſis temperanda[c] ( ) eſt humorum quantitas: aut propter humores crudos, qui in eis exiſtunt: & tunc quidem temperãda eſt ipſorum humorum qualitas: & eligendum eſt eis ex nutrientibus illud, quod nutrimẽtum præbet mediũ inter multum & paucum. Et humorum ipſorum quãtitas temperanda eſt cum æqualitate quãtitatis nutrimenti, & augmento exercitij, & fricationis antequã balneẽtur, ſi exercitij & fricationis vſum habuerint, aut cum leuiore eorum, ſi nõ conſueuerũt. Et vt vis, cibus partiatur, & non vna vice ſuã cõpleant ſatietatem. Quòd ſi in ipſorum corporibus ſudor fuerit facilis, & conſueuerint, fiat vt iſti aliquibus ſudent vicibus. Et ſi tarditas comeſtionis ipſorum non fecerit, vt cholera rubea in eorum[d] (fundatur) ſtomachis, retardetur ipſa vſque poſt balneum: ꝙ ſi fecerit, prẽmittatur anteq̃ balneentur. Et hora quidem temperata, ſi prohibitor ibi non affuerit, eſt poſt[e] (quartam horarum diei æqualium.) Si autem propterea, ꝙ cholera rubea in ipſorum[f] (funditur) ſtomachis, cibus fuerit ſumendus prius[g] anteq̃ balneentur, &) oppilationum in hepate ſignificationes ſenſerint, cum aperitiuis prænominatis, ſuis conuenientibus cõplexionibus medicentur. Et ſi cum hoc in capite nocumentum ſenſerint, cum ambulatione ſuccurratur. Et ſi eius cibus in ſtomacho corruptus fuerit, & poſtea deſcenderit per ſe, erit hoc lucrum: ꝙ ſi nõ, deponatur cum diacymino, aut ficubus cum ſemine cartami[h] (conſperſis.) cuius confectio eſt nominata.

h* cõfectis vel commiſtis.

De impinguando macrum. Cap. 4.

CAuſarũ maciei fortior, ſicut diximus, eſt ſiccitas complexionis, & meſeraicę, et ſiccitas aeris. Meſeraicæ enim cum ſiccantur, nutrimentum nõ recipiunt, & augmentatur ſiccitas & macies. Fricatio igiť ipſi adhibenda eſt anteq̃ balneetur, quæ ſit media inter aſperã & lenem, donec rubeat cutis: deinde fricatio fortior fiat: poſtea emplaſtrum ex pice ſuperponatur: deinde temperate exercitet̃: poſtea abſque tarditate balneetur: deinde ſiccis mantilibus exiccetur: poſtea pauco inungatur oleo: deinde cibum ſumat ſibi cõuenientẽ. Et ſi ipſius ętas, & tẽpus, & conſuetudo aquam tolerauerint frigidam, ex ea ſup ſe fundat.[i] (Finis) aũt fricationis, quæ ante picis emplaſtrum præmittitur, eſt vt inflatio nõ incipiat conſumi. Et hoc quidẽ eſt propinquum ei, quod in augmentando mẽbrum paruum diximus. Cõplementum vero locutionis de hoc, ĩuenietur in libro de[k] (pulchritudine) quarti libri.

i* terminus
k. decoratione

De macreſaciendo pinguem. Cap. 5.

IPſius regimen eſt, vt deſcenſus cibi à ſtomacho eius, & inteſtinis ſit velox, ne cõpleatur meſaraicarum ſuctio in ipſo, & vt cibum ſumat, qui ſit multæ quantitatis, & pauci nutrimẽti. Et frequenter balneetur antequam comedat: & exercitium feſtinum, & olea reſoluentia. & de electuarijs, tryphera minor: & electuarium de lacca, & theriaca: & vt ieiunus bibat acetũ[l] (&) almuri. Et nos quidem nominabimus hoc in dictione decorationis.

l. cum

Libro primo, fen tertia.

De cuſtodia extremitatum à frigore.

Sed cum frigus ipſum impedierit, & nõdum computruerit, ſed[m] (in illo conſiſtit proceſſu,) melius erit vt extremitates ponantur in aqua[n] (naporum) proprie, aut in aqua in qua[o] (ficus coctæ fuerint,) & in aqua caulium, & in aqua[p] (myrti,) & in aqua anethi, & in aqua chamæmillæ:[q] (totum hoc ad ſuperponendum eſt eis conueniens, & aqua ſcehe & aqua namen.) Ex[r] (napis) quoque emplaſtrum, apponere eſt medicamen eis conueniens. Ab igne præterea ſibi cauere debet, ne ad ipſum accedat. Et oportet quidẽ vt velociter incedat, &[ſ] (pedem) moueat,

m* eſt ĩ via ad ipſam putredinem,
n* raparum
o. palea cocta fuerit
p. rerũ odoriferarum
q. oĩa iſta ſunt bona, & calamenthum ẽ bonum epithematũ, & aq̃ alſceha, & aqua ſyſimbrij.
r* rapis
ſ* pedes

a * ipſa
b* ipſa

& extrema,& exercitet [a] (ipſum,) & fricet: poſtea inungat,& ſuper [b] (ipſum) aquam calidam ab alto fundat, cũ eo quod diximus. Et ſcito ꝙ dimittere extremitates ſuſpenſas, & quietas in frigore ne moueantur,& vt non exercitẽtur, eſt ex maioribus cauſis quæ faciunt extremis, vt ea ſuperet frigus. Sunt præterea hominum quidam qui ponũt in aqua frigida,& faciunt vtilitatem: ac ſi nocumentum ab eis remoueretur, quemad modum fructibus accidit cõgelatis. Cum enim in aquam proijciuntur frigidam: fiunt quemadmodum ſi ab eis extraheretur congelatio, & ab eis labitur,& leniuntur,& ęquantur:et ſi ea igni applicantur,corrũpuntur. Sed qũo fit iſtud, non eſt medico neceſſarium. Cum autem vna extremitas obfuſcari cœperit:ſcalpellanda etiam erit, & ſanguis ab ea extrahendus, membro in aqua calida poſito,propterea ne aliquid ſanguinis in orificijs plagarum congeletur, & non egrediatur:ſed egredi dimittatur donec per ſe reſtringatur,poſtea ipſa epithemetur ex bolo armeno, & aceto temperatis,qm̃ hoc eius remouet læſionẽ.

Libro primo, fen tertia, doctrina quinta. Cap. 7.

De conſeruando iter agentem à nocumentis aquarum diuerſarum.

AQuarum diuerſitas iter agentem ad ægritudines magis perducit,q̃ nutrientium diuerſitas. Ex hoc ſolicitudo eſt habenda, & res aquæ corrigenda. De eius autem emendatione eſt, vt vehementer coletur,& fiat vt à [c] (reſudante corpore,multum per reſudationem) egrediatur:ipſam quoq; coquere, quemadmodũ [d] (iam in hoc demonſtrauimus) cauſam, eam quãdoq; [e] (colat:)& inter puræ aquæ ſubſtantiam, & id quod ei admiſcetur,ſeparationem facit. Et maius hoc toto eſt, ipſam ſublimando diſtillare. Eſt etiam cum ex lana retorta fit lychinium, cuius vna extremitas in vas plenum ponitur, altera in vas vacuum,& guttatim aqua ad vacuum dilabitur,& eſt clarificandi modus idoneus: & proprie cum multoties factũ fuerit: ſimiliter quoq; cum aqua amara,& mala coquetur: & proijcitur in ea dum ipſa bullit, lutum liberum, [f] (& guttatim diſtillabitur cum lana ad modum primæ. Et ſimiliter etiam cum aquæ purę admiſcebitur lutum liberum) in quo non exiſtit mala qualitas,& proprie quod in ſole fuit aduſtum, & poſtea colabitur,erit ex eo, quod eius prohibet malitiam. Aquam quoque cum vino bibere eſt ex eo,quod eius [g] (remouet) malitiam, cum ipſius malitia fuerit ex genere paucę penetrationis. Aqua etiam cum pauca fuerit, & non inuenietur temperata, cum aceto erit bibenda, & proprie in æſtate: quoniam hoc à multo excuſat potu. Aqua præterea ſalſa cum aceto eſt bibenda,& ſyrupo acetoſo,in quam ſiliquæ, & myrti grana ſunt proijcienda,& [h] (ſorbæ.) Et poſt aluminoſam quidem aquam, & ponticam bibendum eſt totum illud quod naturam [i] (ſoluit.) Vinum quoq; eſt ex eo,quod poſt ipſam potatum, confert. Super amaram quoque aquam exhibenda ſunt dulcia,& vnctuoſa,& ipſa cum iuleb eſt miſcenda,& [k] (ante ipſam aqua cicerum eſt bibẽda,& antequam voluntas adſit remouebitur eius impedimentum.) & ſimiliter comedere cicera. Ante vero aquam ſtantem, & paluſtrem, in qua exiſtit putrefactio,non ſunt guſtanda nutrientia calida: ſupra quam ſtyptica ſunt exhibenda ex fructibus frigidis,& [l] (micla,) ſicut cydonia & matiana & [m] (acetula.) Sup aquas quoque groſſas & turbidas,vtendum eſt allijs. Et ex eo etiam,quod eas clarificat,eſt alumen iameni. Ex eis quoque quæ diuerſarum aquarum remouent malitiam,ſunt cepę,quoniam ſunt vt theriaca huius,& proprie cepę cum aceto, & allia etiam. Et ex rebus frigidis,ſunt lactucæ. Amplius ex regimine viatorum conueniente in diuerſitate aquarum,eſt vt ex aqua ſuæ terræ ferat,& cum aqua miſceat terræ in qua prius hoſpitabitur,& ferat ex aqua cuiuſque hoſpitij ad hoſpitiũ,quod eſt poſt ipſum,& admiſceat eam cum ſua aqua,& ita faciat donec perueniat vbi vult:& ſimiliter ſi ex luto ſuæ terræ ſumpſerit, & cum omni aqua ad quam peruenerit, admiſcuerit,& ipſum in ea conquaſſauerit, & eam dimiſerit quouſque clarificetur. Aqua præterea panno interpoſito bibenda eſt, ne ſanguiſuga cũ errore ingrediatur,& ne quod ex malis permiſtionibus vehementer eſt minutum, tranſglutiat. Ex rob quoque acetoſis ſecum deferre, vt ea cum vnaquaque diuerſarum aquarum miſceat, eſt regimen conueniens.

Libro primo, fen quarta. Cap. 2.

De ægritudinibus malitiæ complexionis.

Et debes ſcire quòd infrigidatio quandoque ſiccitati coniungitur, & quandoque humiditati,& quandoque ab vtriſque ſeparatur: veruntamen ſiccitas magis fit [n] (manſiua cum frigidite, quæ ſenuit:)& humiditas eſt magis adducens frigiditatem, quę [o] (accidit.) Et iam quidem oẽs caloris cauſæ, cum ſuperfluunt, in exiccando iuuant:& quandoq; etiam omnes frigiditatis cauſæ, cum ſuperfluę fuerint, in humectando iuuãt. Et nulla quidem res ad hoc tantum peruenit, quantum ocioſitas,& aſſidua balneatio quæ eſt facilis [p] ( )in tina.

c* vaſe terreo multũ reſudante
d* declarauimus
e. clarificat:
f. & fruſtũ magnũ lanæ, deinde exprimat aqua, & q̃ exprimitur ẽ melior q̃ prima. Et ſilr cũ aqua ꝯquaſſat in vaſe,& quãdoq; ponit in ea lutum liberum
g. frangit
h. zaru.
i. lenit.

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 5.

De purgatione.

Ex causa præterea timorosa est, vt medicina vẽtris solutiua sumatur fæce in intestinis existente sicca, immo expellenda est, saltem cum clysteri, aut iure [a] (mollificatiuo.) Balneum quoq; ingredi antequã ventris solutio fiat aliquantis diebus, est ex eis quæ [b] ( )bene preparãt, nisi aliquid prohibuerit. Et oportet quidem vt inter balneum & haustum medicinæ, paruum interueniat tempus. Post medicinã quoque non ingrediatur quis balneum, quoniam trahit materiam ad exteriora, & neque est bonum nisi ad ventrem constringendum, præterquam in hyeme, quia non est timendum primam balnei cassam ingredi tali modo, ne calor sit vllo modo impediens ad attrahẽdum, sed sit ad mollificandum. Et ad vltimũ oportet vt aer illius, qui pharmaciam bibit, sit caliditatis paucæ, ne sudorem faciat, neque [c] (turbationem,) quoniam hoc est ex præparatorijs. Fricatio quoq;, & ex oleis inungi, est similiter ex præparatorijs.

a lubricatiuo.
b. subtiliãt
c. angustiã,

Eodem. *Cap.* 5.

De pharmacia.

Multoties quoq; ex haustu medicinæ peruenitur ad nauseam, & angustiam, & syncopin, & tremorem cordis, & ventris mordicationem, & proprie cum solutionem non fecerit aut [d] (sudorem:) multoties [e] (præterea) est nobis necessariũ, vt eum faciamus vomere: & multoties excusat nos ab hoc dare ei [f] (retentiua.) Et facere vt aquã hordei bibat [g] (quatenus venter soluatur, & medicinæ malitia remoueatur, & quod in intestinis retentum fuit lauetur.) Ille vero cuius complexio fuerit frigida, & super alios humores habuerit phlegma superabundans, debet sumere post medicinam, & ipsius operationem, nasturtium aqua calida ablutum cum oleo. Et qui calidæ fuerit complexionis, psyllium bibat cum aqua frigida, & oleo violaceo, & zuccarum tabarzet, aut iuleb. Et ille quidem qui temperatæ est complexionis, semen lini. Ei autem qui excoriationem timuerit intestinorum, bolus armenus cum succo granati detur. [h] (Sumere etiam debet quicquid diximus post fluxum vẽtris etsi non ipsum retinebit.) Omni præterea pharmaciam bibẽti, cui postea aduenit febris, melior est aqua hordei. Syrupus vero acetosus, est excoriatiuus: & ideo tardandus est vsq; ad duos dies, aut tres donec in ĩtestinis virtus sua redeat. Ille quoque qui medicinam bibit, secũda die est balneũ intraturus. Et si ex humoribus ipsius aliquid fuerit relictum, balneum ipsum mundare poterit.

A Nam si videris ꝙ balneum sit ei sapidum, & in ipso delectetur, erit hoc signum ꝙ balneum ipsum ab eo quod relictum est, mundificat. Ipsum ergo in eo dimitte: ꝙ si inueneris, ꝙ in ipso non delectetur, immo in ea æstuationem patiatur, expelle eum. Scias præterea ꝙ ei, qui intestinorum patitur debilitatem, plerunq; ex medicinis ventrem soluentibus aduenit ventris solutio fortis, & prolongabitur ei res, & multis indigebit medicinis donec retineatur. in senibus etiam similiter timetur ex ventris solutione, ipsius nocumentum. Et scito ꝙ ex potu [i] (nabit) post medicinas vẽtris solutiuas ad febres peruenitur, & ad æstuationem. Post solutionem quoq; ventris, & minutionem, multoties in hepate aduenit dolor, quem aquæ calidæ potus remouet.

i. nebit

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 7.

B *De modo succurrendi dispositioni eius, in quo superfluit ventris purgatio.*

INanitio) [k] superfluit aut propter venarũ debilitatem, aut propter orificiorum ipsarũ amplitudinem, aut propterea ꝙ pharmacia earum pũgit orificia, aut propterea ꝙ ex ea complexionis malitia corpori acqsita fuerit, [l] (aut ex ea quæ est sicut ipsa.) Cum ergo ventris purgatio superfluit, liga extrema superius, & inferius, incipiens ab ascellis & inguinibus descẽdendo ab eis. [m] ( )& in potu parum theriacæ, aut philonij tribue. & si poteris, fac ipsum sudare in balneo, aut vapore aquæ calidæ sub pannis suis, capite exterius tracto, cumq; multum sudauerit [n] (constrictiua ad potandum da ei, & fricetur.)

k. Soło ventris

l* aut ẽx eo quod currit cursu eius.
Alia lr̃a aut ex eo qđ currit.
m. ambobus,
Alia lr̃a n. fricet̃, & dent̃ ei ĩ potu constrictiua.

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 11.

De vomitu.

C Foca quoq; cum bibita fuerit cum melle post balneum, faciet vomere, & soluet ventrem. Amplius qui vomere voluerit, non fortiter masticare debet prope ipsum. Cum autem aliquis forte vult vomitiuum sumere, sicut qui fit ex elleboro, ipsum bibere debet ieiunus, nisi fuerit quod prohibeat, & post duas horas diei, & postq̃ stercus ab intestinis exierit. Et si cum pẽna vomuerit, bene erit: & si non moueatur parumper: & si non, in balneum mittatur.

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 12.

De eo quod agere debet ille qui vomit.

CVm ille qui vomuerit, à suo vomitu euaserit, os suum, & faciem post vomitum abluere debet, ex aceto aqua temperato, vt grauitas quæ quandoque capiti accidit remoueatur, & parum masticis cum aqua matianorum bibat: & caueat sibi à comestione, & potu aquæ, & diu quiescat, & ipsius inungantur hypochondria,

dria,& ingrediatur balneum,& abluat se velociter, & egrediatur. & si necessariũ ei fuerit dare aliquid ad comedendum,sit res boni saporis,& bonæ substantiæ,& velocis digestionis.

Libro primo fen quarta. Cap. 17.

De enemate.

Et clysterizandi hora melior est cum est aeris frigiditas,[a] (quoniam sequetur inde,ne augmẽtetur grauitas, & dolor,& æstuatio,& nausea.) Balneum præterea solet facere[b] (vt ebulliant) humores & spargantur. Clysteris quoq; conditio est vt aerem, & humores retentos attrahat. Et propter hoc secundum plurimum nõ est bonum,vt balneum enemati pręmittas.

a. & est horis duabus frigidioribus, vt minoretur angustia,& ęstuatio, & syncopis. b. vt cõmoueantur.

Libro primo fen quarta. Cap. 20.

De phlebotomia.

Tibi quoq; cauere debes à minutione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis,& in hora fortis doloris:& post balneum resolutiuum, & post coitum: & in ætate quæ est minor. xiiij. annis quanto plus poteris:& in ętate senum quanto magis poteris, nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum,& venarum amplitudine, & earũ repletione, & colorũ rubedine:hos nanq; ex adolescentibus,& senibus phlebotomare audebis.

Ibidem.

Balneatio quoq;,antequam minutio fiat, plerunq;[c] (aggrauat minutionem,)propterea ꝙ cutem ingrossat,& eam lenificat,& ad labendum aptam efficit,nisi phlebotomandus multam sanguinis habuerit grossitiem. Et oportet ne phlebotomatus in se replendo sit audax,sed secundũ ordinem nutriatur,& cibum primitus subtiliet. Et similiter oportet ne post ipsam exercitetur, sed declinet ad hoc, vt supinus iaceat:neq; post eam balneo vtatur resolutionem faciente.

c. difficilẽ facit phlebotomiam

Ibidem.

Dicemus ergo quod ex venis pedis, est sciatica,quæ phlebotomatur à parte syluestri[d] (alcabi,)aut sub eo, aut supra ipsum: & ligatur illud quod est supra ipsum à summitate coxę, vsq; ad cabi, & inuoluitur fascia fortiter, aut instita. Et melius quidem est vt ante balneetur in aqua calida: & vt ipsa in longitudine phlebotometur. Quod si ipsa fuerit occulta, aliquis suorũ ramorum phlebotometur, qui inter minimum & secundum digitum ab eo existit.

d*alchab *Et sic vbi que legatur.*

Libro primo fen quarta. Cap. 21.

De ventosis.

Quidam autẽ præcipiunt vt ventosæ in principio mensis non apponantur, quoniam humores nondum[e] (moti fuerunt, neq; ebullierunt) neq; in fine mẽsis, quoniam humores tunc sunt minuti:sed in medio mensis cum humores sunt[f] (ebullientes,) & in sui augmento, luminis in corpore lunæ augmentum sequentes: & augmẽtatur cerebrum in craneis:& aqua in fluminibus accessionem & recessionem habentibus. Ex suis vero horis in die, melior est hora secunda & tertia:& oportet quidem vt à ventosis sibi quilibet caueat post balneum, nisi cuius sanguis fuerit grossus: quoniam ipse se prius balneari debet, & vna hora morari,& postea ventosas apponere. Plurimi autem hominum abhorrent ventosas in anterioribus capitis apponere:et reperiunt in hoc sensum,& intellectum impediri.

e. commoti fuerũt, neq; excitati

f. cõmo...

Libro primo fen quarta. Cap. 28.

De corruptis membris.

Cumq; vlcus in principio[g] ( )fuerit, non debet æger balneum ingredi: neque ipsum aqua tãgere calida, quoniam attrahet ad ipsum, quod in apostemate augmẽtum faciet: sed cum vlcus quieuerit, & saniem fecerit, fortasse tunc facile fiet ei. Omne præterea vlcus quod cito reuertitur, postquam carne repletum est, & consolidari debet, est in semita perueniendi ad fistulã: debes ergo semper intueri colorem saniei, & colorem labiorũ vlceris: & si pus multiplicabitur sine multiplicatione nutrimẽti[h] (est ibi alfase,

Libro tertio fen prima tract. 2. Cap. 10.

De soda temporali.

EGo autem dico, quod quãdoq; effundimus aquã calidã super extremitates patientis sodam,& assiduamus illud,& sentit quod soda ex capite ad eius extrema descendit, cum qua descensione resoluitur.

Libro tertio fen prima tract. secundo. Cap. 19.

De soda ex vaporibus.

Cum ergo senseris, ꝙ in materia vaporosa sit caliditatis superfluitas per id quod inuenitur de signis caliditatis, alienabis[i] (subtiliantia) multæ calefactionis vehementer, sicut euphorbium,& reliqua:Immo incipies primo attrahere ad contrarium,& purgare cum gargarismis, & administrabis embrochas temperatas in balneo.

Ibidem. Cap. 21.

De cura sodæ contingentis ex vaporibus malis aduenientibus capiti exterius.

ET similiter sunt curæ vaporum malorum extrinsecus aduenientium:&[k] (quandoq; sunt frigidi, raro tamen,) sicut vapores locorum[l] (almutakaregi) limosorum: secundum plurimum vero sunt calidi:quos quidem resolue cum embrochis tẽperatis, si ex eis plurimum retinetur: & imaginetur scotomiam, & vertiginem: & naribus

& naribus attrahantur odores temperati boni, sicut [a] (rosæ & olei) eius, & nenusaris, & violæ. Quod si vehemens sentitur caliditas, camphora, & sandali: & administretur ablutio capitis in balneo cum aqua calida, & malua.

Alia lfa. a* aqua rosacea & oleū

Ibidem de soda ex ebrietate. *Cap.* 24.

Cumq; parum feceris eos ambulare, administra eis tinam, & balneum: deinde ad vltimum oportet vt eos infundas cum embrocis æqualis resolutionis, & cibes eos carnibus leuibus.

Ibidem. *Cap.* 26. *De soda ab ictu.*

Et oportet vt caueantur balneum, & vinum, & ira, & cibi vaporosi, & calefacientes.

Ibidem. *Cap.* 29. *De soda in febribus.*

Et quandoque remanet soda post febrem, & post ægritudines acutas. Et ipsius quidem cura est infrigidatio ciborum, & eorum humectatio, et confortatio capitis ex oleo rosa. cum chamæmelino: vt effundatur super vtrasque manus, & vtrosque pedes aqua calida bis in die mane & sero: & inungatur cum oleo viol. deinde iuuetur cum [b] (extinguentibus) quando apparet declinatio manifesta.

Alia lfa.

Ibidem. Cap. 38. *De hemicraneæ curatione.*

Et ex eis, quibus iuuantur, est vt incipiant, & ingrediantur balneum, & multiplicent inclinationes super aquam calidam: deinde fiat eis caputpurgium ex oleo fisticino: illud enim sopit dolorem illico.

Libro tertio, fen prima, tracta. iij. *Cap.* 3.

De curatione carabiti.

Cum vis autem eos balneare, balnea ipsos in aquis [c] (sapidis) balneationibus [d] (lenibus,) vt facias eos dormire: nam in dormitione eorū consistit iuuamentum plurimum.

c* dulcibus d* leuibus

Libro tertio, fen prima, tractatu quarto.

De vigilijs.

Et quandoque oportet vt in potu tribuamus habenti saharam superfluam, virtutis cuius timetur resolutio, cerataria, & similia ex opio, vt faciat ipsum dormire. Ei vero qui nō habet saharam cum huiusmodi superfluitate, sufficit vt laboret & exercitetur & balneetur, deinde ante cibum bibat [e] (aliquantulum vini,) & comedat cibum quoniam dormiet, in hora.

Libro tertio, fen prima, tractatu quarto. Cap. 14.

De cura corruptæ memoriæ.

Illa autem quæ [f] (separata est à caliditate & siccitate,) est facilioris curæ. Et huiusmodi quidem cura est cum eo quod dictū est multoties. In ea vero quæ facta est à siccitate [g] (nuda, oportet ægrum nutriri ex cibis humectantibus temperatis. Et vt administres exercitium partium ca-

A pitis cum fricatione, & compressione facta cum pānis asperis, & motionem manuum et pedum. Et vniuersaliter exercitium quod non sit forte: sed sit secundum quantitatem qua fiat fames, & [h] (proueniat ad augmentum cibi, & quietem & somnum & balneū & calefactionem) cum emplastris calefacientibus notis, quorum rememorationē non iteramus. Et cum ventosis super caput absq; scarificatione. Et cum medicinis rubificantibus: et fortasse necesse erit vt [i] (plurimum sit posterius, vbi collū iungitur craneo.) Et administrentur aquæ in quibus cocta sint chamæmilla, & melilotum & pedes caprarū: & ex oleis oleum de lilio, & narciso, & keiri.

h. exquiratur, vel necessariū sit augmentū in cibo & trāquillitas vel quies & somnus & balneū, & calefaciat
i. ponantur duo cauteria posteri⁹ alchafa.

Libro tertio, fen prima, tractatu quarto. Cap. 19.

De melancholia.

B Et sumat cibos laudabilis chymi humectatiuos valde. Et [k] (fiat augmentum in hoc vt corpus eius tenerescat) cum cibis conuenientibus et balneo [l] (ante) cibum. Et effundatur super caput ipsius aqua tepida non vehementis caliditatis. Cumq; ex balneo egreditur, si parū sitis habet, non est malum, si parum aquæ potet.

k* regat, vt pinguescat corpus ei⁹
l* post.
Alia lfa. ante

Ibidem.

Oportet ergo vt in aqua tepida sedeant, & cibētur pane infuso in iuleb, & pauco vino: & detur eis in potu aqua mista. Deinde dormiant, & post ipsum balneentur: deinde cibentur, cum egrediuntur.

Libro tertio, fen prima, tractatu quinto. Cap. 11.

De epilepsia.

Et ex rebus quidē eis nocibilioribus est [m] (potus) successione balnei, & frigus repētinum. Immo oportet vt caput muniatur ab omni calore C superfluo: aut à frigore superfluo: & in balneo non faciat moram.

Alia lfa. m. vinum

Ibidem.

Et deuitet ablutionem cum aqua penitus: cum calida quidem propter illud quod in ea est [n] (de lassitate,) & cum frigida, propterea q; stupefacit, & nocet spiritui sensibili.

n* laxitate

Libro tertio, fen prima, tractatu quinto.

De apoplexia.

Et fiant post illud super caput ipsius, & membra, vaporationes calefacientes & embrochæ factæ ex aquis in quibus coctæ sunt herbæ calefacientes, sicut anethum, & sceha, & amaracum, & folia citri, & calamenthū, & alhasce, & hyssopus, & melilotum, & origanum, & abrotanum.

Ibidem.

Deinde fac eos balneari post tres hebdomadas. Et vnge eos in die balnei cum oleis calefacientibus.

Libro

Libro tertio, fen ſecunda, tractatus vnici. Cap. 4. D

De curatione paralyſeos.

Paralytici iuuantur balneo longo, ſicco, aut balneis.

Ibidem.

Paralyſis in complexione frigida curatur calefacientibus, & in illa quæ eſt ex intemperie ob aquæ multæ copiam, vtere balneo multo ſicco.

Libro tertio, fen ſecunda, tractatu vnico. Cap. 7.

De curatione ſpaſmi.

Si eſt à ſiccitate, cura conuenientior eſt tina, & inunctio ex oleo humido poſt ipſam & eius iteratio poſt ipſam multoties. & illud cum non eſt cum febre, vbi non intermittitur omnino, & aſſidue fac illud in omnibus iuncturis. ſi autem poteſt fieri vt tina fiat, ex lacte fiat. & ſi non, ex aquis vbi cocta ſint folia ſalicis, & hordeum fractū, viola, nenuphar, cucurbita, citreoli. vel fiat tina tota ex ſucco cucurbitæ vel cucumeris. vel totum ſit illud ex aqua roſ. in qua decoctū ſit aliquid horum, aut aqua melonis indi vel ſimilia.

Ibidem.

Si eſt ab humiditate. fiat ſubmerſio in aquis thermarum & ſeſsio in pellibus vulpium & luporum. ſeſsio in aquis in quibus decoctæ ſint medicinæ ſubtiles vt abrotanum, folia iunci, calamus aromaticus, folia lauri & non ſit longitudo ſpacij moræ in tina propter mollificationem virtutis. pone multitudinem numeri loco longitudinis ſpacij, & fac ipſum ſedere bis in die. Iuuat ſpaſmum communem ſeu tetanum à materia, ſi ſubito in aqua frigida demergatur, Hippocrate teſte. nam corporis exteriora inſpiſſantur, & innatus calor in interioribus clauditur. quare confortatur & reſoluit materiam. ſed id fiat in fortibus & æſtate.

Ibidem.

In ſpaſmo toti corpori cōmuni balneum ſiccū mire iuuat. & inclinentur ſuper lapides ignitos, ſuper quos aſpergatur vinum, & ſudent cum cooperimentis.

Libro tertio, fen ſecunda.

De curatione tetani.

Sedeat ęger ī oleo calfacto, qm̄ fortiter reſoluit.

Ibidem de tremore.

Balneum in aquis maris & balnea thermarū vt nitrea & ex arſenico, & aſpaltho, & ſulfure & aqua maris, iuuant.

Item.

Sedeat æger in tina olei calfacti.

Libro tertio, fen tertia, tractatu primo. Cap. 5.

De conſeruantibus & lædentibus oculos.

Abſtergit oculum & acuit ſubmerſio in aqua clara, & apertio oculi in ipſa.

Libro tertio, fen tertia. De ophthalmia.

Et adminiſtra balneū ſi ſciueris, ꝙ cerebrum ſit mundū. Et da in potu poſt cibum per aliquas horas aliquid vini antiqui puri in parua quantitate: nam balneum poſt ipſum in aqua calida, & vaporatio ſi fiat, erit illud iuuamen. Et adminiſtratio etiam collyriorum narratorum in antidotario ad [a] (deſcenſionē) ophthalmiæ, & finem eius. Quod ſi materia fuerit ſanguinea, adhibebis ventoſas poſt phlebotomiam: & aſſiduabis fricationem extremitatum, & conſtrictionem earum plus q̃ in alijs: & adminiſtrabis in principio rei ſuccos prædictos, deinde admiſcebis ei medullam panis: poſtea infunde panem illum in rob, & permiſcebis in ipſo: & fortaſſe oportebit vt permiſceas cum illo parumper opij, ſi fortis fiat dolor. Quod ſi materia fuerit cholerica, euacuabis poſt phlebotomiam cum eo quod educit

E choleram. Et adminiſtrabis balneū ex aqua dulci. Et quandoq; conueniens erit effundere aquā frigidam ei ſuper caput & oculum. Et quandoq; lauatur facies ex aqua frigida cui admiſcetur parum aceti, & confert. *Cap. 13.*

Libro tertio, fen tertia.

De cura ophthalmiæ ventoſæ.

OPhthalmia autem ventoſa curatur cum embrochis, & vaporatiōibus, & balneis. Et vaporatio quidem ex milijs eſt iuuantior vaporationum, quæ fiunt ei.

Libro tertio, fen tertia. De vlceribus oculi.

Et non clamet nec ſternutet, quantum poſſibile eſt, neq; ingrediatur balneum, niſi poſt maturationem ægritudinis: ſi autem ingrediatur neceſſarium eſt ei vt nō prolonget moram: [b] (& ſtomachū)

F intendat) in mūdificando caput, [c] (& ſtomachū) cum euacuatiuis trahentibus ad inferiora. *cap. 7.*

Libro tertio, fen tertia.

De cura rupturæ corneæ.

CVm perſeuerat in via generationis eius, cura eſt cura vlcerum & bothor, ſecūdum ꝙ diximus: ꝙ indigent mūdificatione corporis, qualiſcunq; ſit ægritudo, euacuando per phlebotomiam, & ſolutionem. Et poſt euacuationem, adminiſtretur balneū ex aqua dulci: & propriè quando eſt in complexione acuitas præter quod moretur ī aere balnei niſi parum. Et neq; etiam multiplicet ſubmerſionem capitis ſui in aqua fontis: ſiue ſit calida, ſiue ſit frigida. *cap. 18.*

Libro tertio, fen tertia.

De cura albuginis oculi.

EI quidem quæ ſubtilis eſt, & quæ in corporibus euenit teneris, oportet vt aſſiduetur vaporatio cum aquis calidis, & balneis in aqua calida.

calida. Deinde administretur[a](fricatio)[b](
)semper. Et quandoq; confert ei succus florum papaueris rufi,& succus cētaureæ minoris. Et iterum venarum pars vna,& ameos duæ tertiæ partis vnius, fiat ex eis puluis. Et fortius eo est, vt sumantur sarcocolla, zuccarum tabarzet, spuma maris, aristol.& baurac,& fiant cum eis alcohol. Et ex eis quæ conferunt sunt alcohol[c](astumecton,& alcohol alubar forte,& astaticon,& targamaticam.) In chronica vero grossa, & frigida in corporibus grossis, oportet vt administretur lenificatio albuginis cum vaporationibus,& lenificationibus,& balneationibus prædictis:& sint collyria prędicta quibus fit alcohol dissoluta in aqua acori: aut in aqua salis gemmæ fricati,& fiant cum eis alcohol in balneo. Et si non profecerint balnea, administretur alcohol cum alkitram cum ære vsto, ex quibus fiat collyrium. Et etiam collyrium de cornibus cerui. Et etiam alcohol ex stercore lacerti solo: aut cum masacumia: aut ære adusto: aut cum sale gemma torrefacto.

Libro tertio, fen tertia. De altarfati.

Et reclinatio fiat super aquam ī qua decocta sunt hyssopum,& origanum,& vaporetur ex ea sola: aut cum aceto in quo decoquūtur cinis aut menta: aut infusione olibani cum aloe: aut cum aqua croci syluestris: aut infusione croci: aut decoctione chamæmillæ & meliloti: aut succo eorum: aut decoctione foliorum caulis: & fiat emplastrum ex folijs caulis decoctis & contritis.

Libro tertio, fen tertia. De lacrymis oculorum.

Et ex eis quæ experta sunt in ipsis est ingredi balneum in ieiuno,& morari in ipso,& distillare acetum,& aquam in oculum multoties. Ille vero quę sunt natiuę recipiunt curā difficiliter.

Libro tertio, fen tertia, tractatu tertio. cap. 2.

De pediculis in palpebris.

Incipe à mundificatione corporis,& capitis, & partis oculi cum eo quod sciuisti: & proprie cum gargarismate facto ex aceto & sinapi: & administretur ablutio oculi,& embrochatio ipsius ex aqua maris, et aquis salsis, et sulfureis.

Ibidem.

De cura grossiciei palpebrarum. *cap. 4.*

In recenti quidem cōfert facere emplastrum ex lentibus decoctis cū aqua ro.& facere emplastrum de portulaca,& endiuia cum oleo ros. & albumine oui,& administretur totum illud nocte:& ingrediatur balneum post ipsam. Aut sumantur lentes excorticatæ,& sumac,& pulpa granatorum,& rosæ:& conficiatur illud totum cum alrob in nocte,& balneetur mane. Et assi-

A duatio balnei est ex rebus magis conferentibus ei. In antiqua vero & chronica, oportet vt crura ventosentur,& phlebotomentur venæ frontis, & administretur assiduatio balnei.

De cura gessæ palpebrarum. *Cap. 6.*

Oportet vt assiduet vaporationem oculi cum spongia infusa in aqua tepida: & assidue vtatur balneo cum aqua dulci ęquali:& ponat super oculum apud somnum albumen oui conquassatum cum oleo ro.& assidue faciat[d](sudare) caput cū humectatiuis,& oleis,& embrochis,& caputpurgijs humectantibus cum oleo viol.& nenufarino,& reliquis.

Ibidem.

De grossitudine palpebrarum. *Cap. 7.*

Ægritudo est sequens scabiem:& qn̄q; faciunt ipsam possidere linimenta frigida

B super[e](oculum),& eius cura est alcohol factum ex lapide lazuli,& lapide armeno: & ex nucleis dactylorum adustis,& spicis duabus,& administratio balnei assidua,& alienatio vini: quandoq; vero fricatur plurimum cum radio,& collyrio rubeo leni: sed fricatio cum zucca. quandoque excitat & attrahit.

Libro tertio, fen tertia, tractatu quarto.

De debilitate visus.

Et ingredi aquam claram viridē,& submergi in ea,& aperire ambos oculos in ea secūdum quantitatem qua possibile est, est ex eis quæ seruant sanitatem oculi, et confortant ipsum: & proprie in iuuentute.

Ibidem.

Et balneum nocet.& somnus superfluus nocet.& fletus vehemens.& multitudo phleboto

C miæ: et proprie[f](cum ventosis continuis.)

Libro tertio, fen. iiij. De nocumento auditus.

Et facti causa siccitatis cura, est adhęrere balneo, et cibo, et vino humectatiuo, et effusio olei æqualis, et aquę tepidæ super caput, et caputpurgium cum eis quę sunt sicut oleū nenufarinū, et de[g](salicibus, et de semine cucurbitę, et alijs.

Libro tertio, fen quarta. *Cap. 15.*

De cura sordis & oppilationis factæ[h]( )*in aure.*

Cura quidem eius leuis est vt distilletur in eam oleum amygdalinū de amaris montanis, proprie in nocte, et patiēs ingrediatur balneum, et ponat aurem super terram calidam vt liquefiat sordes.

Libro. iij. fen. v. De cura leui fluxus sanguinis.

Et oportet vt[i](administretur embrocha multum) cum aqua frigida. Et qn̄q; necessarium est vt sedeat homo in aqua frigida infrigidata cum niue, donec viridia fiant eius membra. Et qn̄q; necessarium

Marginal notes:

a. Alia lec. a. lambitio b. cū lingua super eam

c. alfamaçali & alcohol alubar forte, & astaticon, & targamaticam (partly illegible)

d. inungere seu embrochare

e. palpebrā

f. vētosatio cōtinuata, seu freqns.

g. kecfl

h*ab ipsā

i. administrētur embrochę plurimæ

necessarium est vt caput eis gypsetur cũ gypso infuso ĩ aqua: aut gypso infuso in aceto. Et vt effundantur super caput ipsius aquæ infrigidatæ cum niue donec [a] (stupefiat.)

Alia litera a. infrigidẽtur vehemẽter.

Libro tertio fen quinta. De curatione coryzæ.

Oppositio autem causæ efficiẽtis, calidę quidem est vt sit solicitus in infrigidando caput cũ eo quod est infrigidans, frigidum potentia, sicut introitus balnei dulcis omni mane cum est ieiunus. Et effusio aquę super extremitates, & inunctio capitis, & extremitatum, & suminis, & ani, & testiculorũ, & quæ sunt in circuitu eorum cũ oleo violato. Et embrochę administratio factę ex hordeo, & papauere, et violis, et chamęmilla, & effusio fortiter infrigidãtiũ actu super caput, & declinatio cum cibis ad illud quod alleuiat, & infrigidat, & humectat: & administratio [b] (mellis rof.) omni die. Sed frigidæ est solicitudo, cum incipit commotio, & sternutatio, in calefaciendo caput, & vaporãdo ipsum cum pãno calefacto vsquequo sentiat calorem iam peruenisse ad cerebrum, & conseruando caput secundum illam [c] (summam.) Et quandoq; necessarium est vt fiat vaporatio cum sale & milijs. Et quãdoq; fit vaporatio cum aquis calidis in fine, quo possibile est eas tolerare. [d] (.) Et administrentur in ea embrochæ maturatiuæ, resolutiuæ.

b* gelengibin. i. zucari rosati

c. dispositionem

d. ex calefactione.

Ibidem.

Et oportet in hoc catarrho: vt non ingrediatur balneum ante maturationem: immo administrentur vaporationes siccæ.

Libro tertio fen decima tract. 1. Cap. 32.

De anhelitu balnei.

Anhelitus quidẽ balneati aqua calida, magnificatur propter necessitatem, & propter lenitatem instrumenti, & fit velox, & frequens propter necessitatem. Balneati vero frigida, res est econuerso.

Libro tertio fen decima. De doloribus pectoris.

Quandoq; autem cõfert embrochatio lateris cum aqua tepida, vt alleuietur dolor, & minoretur frequentia anhelitus: quoniam est nociua secundum ꝙ iam sciuisti. Et post declinationem manifestam administra balneum: & aliena infrigidationem [e] ( ) nisi in eis quę sunt de genere choleræ rubeæ.

e. vehementem,

Libro tertio fen. 12. De syncope.

Et balneum quidem conueniens est ei cui accidit syncope ex diarrhœa, & cholerica passione. Et si accidit syncope propter fluxum sanguinis, est nociuum valde. Et similiter si accidat propter sudorem plurimum. Et balneũ etiam est cõ-

D ueniens ei qui inuenit ex vomitibus inflammationem in ore stomachi.

Ibidem. De casu virtutis.

Et vtatur balneo post euacuationem. & inungatur oleis viuificantibus calorem innatũ, subtiliantibns. Deinde vtatur post balneum vino puro, & syrupo de melle, & syrupo de absinthio, & similibus illis.

Libro tertio fen decimatertia. Cap. 29.

De cura malæ complexionis siccæ, & de hectica stomachi.

Horum curatio curationi hecticæ proxima existit. Hæc enim ægritudo est quædam hectica stomachi. Cum ergo confirmatur, curationem omnino non suscipit, & neque est possibile vt occupatio sit ad humectandũ ipsum solummodo, immo humectatio eius non fit nisi cum cõmunitate corporis. Et ex humectatione igitur istorum, est eorũ balneatio, & sessio ipsorum in tina, & eorum iteratio ad balneum secundum summam siccitatis. Et quandoq; necessarium facit superfluitas siccitatis, quæ est in eis, vt non concedatur eis ambulatio ad balneum, & recessus ab eo, immo deferantur ad ipsum, & ab eo, super [f] (aliquid, quod conseruet,) ne resoluat eos motus, & ne resudet illud quod sumpserunt ex tina. Et quoniam balneum est mollificatiuum virtutis, tunc oportet ne approximet ei, quod resoluat, & duplicetur illud. Et oportet vt sit balneatio eorum, submersio ipsorum in tina, & non est ei necessarius aer balnei. Et oportet vt sit aqua tinæ temperata. s. inter illam ex qua fit horripilatio, & inter mordicantem. Et ad vltimum oportet vt nõ patiatur ab ea, immo delectet, & humectet ipsum, & amplificet poros. Et oportet vt sit spatium balneationis eius vsque dum [g] (perseuerat) & inflatur, & augmẽtatur corpus eius, antequam incipiat detumescere. Et oportet vt cum de balneo egreditur, quiescat paululum, deinde in potu sumat ex lactibus subtilibus, aut lac muliebre, aut lac asininum, aut lac caprinum. Et melius ex eo est, vt sit suctũ ex mãmilla, aut afferatur lac hora, qua mulgetur, & bibat ipsum antequam patiatur ab aere omnino. Et vt sit illud, cuius lac bibitur, iam cibatum tanta quantitate, quantum digerat, & sit vsum exercitio ante ipsum ęquali, & vt non [h] (sit suctum,) & si est animal præter hominẽ cognoscitur bonitas digestionis eius, aut malitia ipsius per fœtorem stercoris eius, aut priuationẽ ipsius à fœtore: & ęqualitatem eius aut humiditatem ipsius aut ipsius exiccationem, aut eius superfluitatem in vna earum: Aut per eius æqualitatem, aut

aut eius inflationẽ propter ventositatem in ipso. Et vt fricetur cum instrumẽto, & [a] (abstergatur exercitando) ipsum. Deinde expectetur in infirmo digestio eius, quod bibitur de lacte: aut aqua hordei. & scitur illud ex eructuatione eius, & [b] (lenitate) viscerum. Deinde redeatur post. iiij. aut. v. horas, & balneetur. [c] (postea inungantur membra eius cum facilitate, vt exiccetur aquositas effusa in eis.) Si autem fuerit consuetus balneo, balneetur vice tertia: Et si fuerit rectius, vt sit contẽtus duabus vicibus, addatur in horis interpositis inter duas balneationes eius, secũdum ꝙ [d] (dicta est eius expositio, vt sit quies integra.)

Fen tertiadecima, tractatu secundo. Cap. 6.

De cura nauseæ.

Oportet vt administretur vomitus, & leniatur natura cum solutione ventris: & ieiunet, & dimittat cibum quantum potest: Et vt sit contentus minoratione, quando non potest: Et exercitium, & balneũ, & vt sudet facienda sunt, cum nõ est repletio, cuius motus timeatur cum motu. quod si timeatur, administretur quies, & somnus prolixus, deinde gradatim perueniãt ad cibum, & balneum, & [e] (experire de cibo cuius digestio bona sit, & experire) signa bonitatis digestionis prædicta in capitulo suo.

Fen tertiadecima, tractatu tertio. Cap. 5.

De cura debilitatis digestionis.

Cum fuerit debilitas digestionis accidens à causa leui, aut repletione antecedente nõ plurima, tunc sufficiẽt in ea longitudo somni, & dimissio exercitij, & vociferationis, & balnei, & administratio vomitus cum aqua tepida, & subtiliatio regiminis. Et quando est plus illa & maior, & sunt post acceptionem cibi mordicatio, & nausea, & eructuatio perueniens ad saporem cibi, oportet vt sumatur in potu aqua tepida multoties, & non cesset iterare, donec euomatur totum illud, quod corruptum est: deinde effundatur super caput eius oleum aliquod, & vaporetur venter eius, & [f] (viscera) cum panno calefacto: & fricentur extremitates eius cũ oleo de oliuis, & oleo ros. & effundatur super ipsas aqua tepida, & [g] (describatur) ei ꝓlixitas somni, & prohibeatur ei cibus in die illa: ꝙ si in mane surrexerit lętus & fortis, ingrediatur balneũ: & si non redeat ad somnũ, & regimẽ subtiliatiuũ, [h] ( )& dormitationem [i] (paucam, & leuem) tribus diebus continuis, vsquequo conuertatur stomachus eius ad dispositionem suam.

Libro tertio, fen tertiadecima.

De lubricitate, & lenitate stomachi.

Et amatur quidem vt administretur in men- A sebis, & melior horarum vomitus est illa quæ est post balneum, & postquam comedit post ipsum, & impletur.

Fen. xiiij. De cura cachexiæ.

Et clysteria subtiliantia, & resoluentia humiditatem solutione educentia eas, cõferunt in ea valde. Cum ergo euacuantur, tunc illud quo melius curantur, est exercitium temperatum, & minoratio potus aquæ, & balneatio cum aquis de baurach, & sulfuris, & aluminosis: [k] (quod si desunt, tunc fiat cum aqua maris.) Balnea autem dulcia nocent eis, nisi vtãtur eis siccis: & sudent in aere eorum calido.

Alia lra. k. & ꝙ sedeant apud mare

Libro tertio, fen. xiiij. De cura ascitis.

De balneis vero illa, quæ sunt humida, eis sunt horrenda, & illa quæ eis sunt meliora, sunt sicca [l] ( ) sicut [m] (clibanus) calefactus B [n] (postq̃ tolerauerit) infirmus vt ingrediatur ipsum: & proprie habens hyposarcam. Cumq; ingreditur dimittat caput suum extra ad aerem, vt perueniat frigus ad partes cordis, & pulmonis, & infrigidet cor eius. & non magnificetur sitis eius, & resoluatur corpus eius in sudore exuberãte iuuatiuo. Et si fuerint humida cum aquis [o] ( ) thermarum nitrosis, sulfureis, & aluminosis notis exiccatiuis, iuuabitur cum eis valde in statu ægritudinis, & proprie habens hyposarcam: & iterando ingrediatur in ea in die vicibus aliquibus. Et si non cadit virtus eius, & possibile est eis, vt stet in eis per longitudinem diei, faciat. Et huius quidem generis est aqua maris tepida, & calefacta. Verum submersio in frigida [p] ( ) in fine rei, vehementer est conueniẽs. Et de bonitatibus aquarum thermarum [q] (& sta C tio) regiminis anhelitus frigidi, cuius similis deficit in balneis. Quod si aquæ thermarum non sunt præsentes, tunc [r] (resoluantur) aquæ dulces cum eis, quæ administrãtur ex eis ex medicinis, & decoquantur in eis ea quę sunt sicut baurach, & sulfur, & alusnẽ, & sinapis, & calx, & species aliæ notæ [s] (quas vis. In omnibus enim non sit malum.) Et oportet quidem vt istæ aquæ obuiẽt ventri habenti asclitem, & tympanitem: & hyposarcam toti corpori.

l. Et meliora ex siccis sunt
m. tanur
n. cũ q̃titate qua possit tolerare

o. calidis

p. pura
q. est in quibus ẽ possibilitas
r. ꝑparent
s. fm canones ipsarũ anteq̃ confirmet̃ ęgritudo ita ꝙ non iuuant medicinæ,
Alia lra. anteq̃ ægritudo perueniat ad desperationẽ,
t. & infrigidat̃ hepar & fel, tunc infrigidant̃ venę.
Alia lra. ifrigida hepar & vesicã, & infrigida venas
u*

Fen. xv. De cura icteritiæ.

Et omnis qui habet icteritiam ex causa calida, oportet vt deuitet vigilias, & iram, & motum plurimum, & balneum. Et quando caliditas est in toto corpore [t] (& infrigidas hepar, et vesicam & infrigidas venas,) & proprie quando administras balneationem cum aquis [u] (frigidis et) tepidis in quibus decoctæ sunt medicinę frigidæ et humidæ. Aqua vero frigida actu, et illa in qua

sunt

ſunt virtutes medicinarum conſtipantium,pro-
hibent reſolutionem ictteritiæ.

Ibidem.

Curationes autem ictteritiæ in quibus atten-
ditur intentio ægritudinis ipſius,& reſolutionis
eius licet in eis ſint apertio oppilationum & re-
liqua iuuamenta,aliæ ſunt potiones: & aliæ ſunt
ablutiones:& aliæ ſunt [a] (ſternutationes.)Et plu
rimum iuuamentum earum eſt in oculo, & fa-
cie.Et aliæ ſunt quę ſunt regimen commune,ſi-
cut eſt adminiſtratio [b] (
)tinæ cum aquis fortibus.Et quando inci-
pit mingere,mingat in tina quoniã eſt cura eius.
Et quando egreditur ex balneo, cooperiatur vt
non adueniat ei frigus omnino, & dormiat co-
opertus.Ea vero quæ ſunt præter balneum ex il-
lis quæ adminiſtrantur vſu medicinæ, ſunt quæ
extrahunt ex cute ictteritiam. Et medicinæ quæ
extrahunt illud,quandoq; extrahunt ipſum aut
cum ſolutione ventris,[c] ( )aut cũ ſu-
dore,& melius vt ſit ſuper exercitium, & labo-
rẽ,& ſitim:& proprie quando eſt faciens ſudare
potus: & ſimiliter poſt balneum. Et illi qui ſuæ
ictteritiæ curationem vult cum reſolutione, no-
cent frigus,& ſeptentrio:niſi velit per ea reſiſte-
re medicinæ calidæ,& [d](aggregare)eam:ſicut ſu
mit in potu piper:deinde poſt illud ſedet ĩ aqua
frigida.Et dicitur ꝙ patientes ictteritiam iuuãtur
per cõſiderationem in rebus citrinis. Illud enim
mouet naturam ad expellẽdum materiam citri-
nam totam ad cutem: quare adiuuatur adiuto-
rium curationis in ea.ego vero non ſum ex illis
qui negem huiuſmodi curationes,ſicut ſunt plu
res eorum,qui philoſophantur ad eas,& ex me-
dicinis bibitis [e] (cognitis,) eſt vt in potu ſumat
ſtans in tina vnc.ij.ſucci rafani cum drach.5. bau
rach,& vnc.j. [f] (vini). Nam ipſa non morantur
quin extrahant ex ea citrinitatem. Et iterum ſu-
matur manipulus aſparagi,& pugillus ciceris,et
decoquantur in vaſe vitreato cum. v. kiſt aquæ.
de qua in potu ſumatur miſta cũ vino ſi non eſt
feb.& ſi eſt feb.potetur ſola: deinde ſedeat in ti-
na aquæ in qua decoctus eſt capillus veneris, &
egredietur ex eo [g] (cholera:)& iterum floris ni-
tri pondus drach.ij.cum vino antiquo dimitta-
tur in nocte ſub cœlo & ſumatur in potu, & de
balneatione fiat illud quod dictum eſt. Aut ſu-
mantur in potu ſquilla aſſata cum.vj.partibus ſa
lis aduſti,& doſis ſit.ij.aur.in ieiunio. Aut ſuma
tur in potu [h] (leporis) marini pon.ij. drach. pul-
uerizati ſuper ouum ſorbile, & ſorbeatur. Aut
corticis granatorum drach. iiij. arſenici pondus
drach.ij.ſumatur ex eis ſimul quantum tolerat

a. caputpurgia.

b. balnei freqns qm̃ radix curationis ẽ ſup ipſam & ſuper id quod currit curſu ei⁹ ex adminiſtratione

c. aut ꝓuocatione,

d. remittere

Alia lr̃a. e. faciẽtib⁹ ſudare, f. telha.

g. citrinitas:

h, caulis

D pollex,& ſumatur in potu cum tribus vnc.lactis
aſinini. Aut põdus.j.drach.& quod eſt ſupra fœ-
nugręci,& ſumatur in potu cum aqua & melle,
& ſedeat in tina aquę frigidæ:aut ſumatur capil-
lus veneris tritus, & accipiãtur ex eo drach.iiij.
cum aqua in qua decoctum eſt aniſum.

Ibidem.

Et ex eis quæ experta ſunt etiam eſt, vt dẽtur
ĩ potu radices acetoſæ:& ſtet in ſole, & ambulet
poſt illud hora vna,donec caleſiat,& ſitiat:dein-
de ſumat decoctionem capilli veneris, & rubeæ
tinctorum,& mentæ.Et ſimiliter ſi bibatur poſt
balneum.Et ex diureticis proprijs ei eſt,vt ſuma
tur nucis cupreſſi pondus drach.ij. cum ponde-
re drach.ij.caſiæ ligneæ,& bibatur cum vino an
tiquo·deinde [i] (ſedeat in tina in qua decoctus ſit
capillus veneris aut aniſum poſt illud hora vna
E donec caleſiat:)qm̃ minget ictteritiam totam.

Ibidem.

Et acetũ ipſum [k] (quandoq;)ſugitur naribus,
et retinetur hora vna infirmus in pila balnei,qm̃
eſt bona curatio: & ſimiliter ſi infundatur in eo
nigella die & nocte,deĩde coletur,& fiat caput-
purgium,& odoret ex ea ſola & permiſta. Et ex
eis quæ ſunt prẽter ſuccos eſt,vt ſumatur ſtaphi-
ſagriæ quarta drach.j. & teratur, & diſſoluatur
cũ aqua coriãdri,& olei amygdalini ana drac.x.
et fiat cum ea caputpurgium ipſo exiſtente in ti-
na aut pila aquę in balneo.Et quandoq; miſcen-
tur cum ea aliquid [l] (hordei)ſicci,et aliquid ace-
ti vini.In oculo vero ipſo aſſiduetur ipſius ablu-
tio cũ aqua roſ.& aqua coriandri, & aqua niuis.
Ablutiones vero habentibus ictteritiã ſunt aquæ
in q̃bus decoquũtur capillus veneris & ſceha, &
F maiorana,& poliũ,& chamęmilla, & [m] (alaniu-
den)proprie,& tribuli,et anethũ eſt radix in eis.

Libro tertio,fen. xvi. De duritie ſplenis.

In adminiſtratione autem [n] (ciborum)melius
eſt,vt adminiſtretur ante eos balneatio lõga ſe-
cundum ieiunium:& ſit ſtatio in tina. Et quan-
do egreditur æger ex ea, ſumat inciſiua [o] (ſubti-
liatiua)facientia ſitim ſicut piſces ſalitos, & car-
nem ſalitam & ſinapim, & ſahane, & ſumat in
potu vinum miſtum cum aqua marina. Et ſub
tiliet regimẽ ſuum,& faciat illud tribus diebus,
& in quarto exercitetur donec ſudet, & frequẽs
fiat anhelitus eius,& emplaſtretur: & hoc fiat ſi
res fuerit fortis,& ſi fuerit debilior hac, conten-
tus ſit eo quod eſt leuius hoc.

Fen.xvi. De cholirica paßione.

Et iterum cum quieſcit [p] (inflammatio) cho-
liricæ paſſionis,& dormiunt,& excitãtur: da eis
in potu aliquid de robub:& fac eos ingredi bal-
neum

neum cum facilitate, & nõ multiplicent moram in eo: immo quantitate qua sumant de humiditate balnei: deinde extrahe eos, & [a] (cooperi ipsos,) & ciba eos cibo pauco leui boni chymi, & [b] (calefac) eos: & non dimittas eos plurimum bibere [c] (valde:) & separent inter aquam & vinum [d] (si sumpserint) styptica super cibum. Et præpara post illud in confortando stomachum eorum cũ eis, quæ sunt sicut troc. de rosſ. parui & magni: & sicut geleniabin, & spodium, & cũ eis q̃ sunt sicut alcanzi. Et multoties quidem fit balneum causa sparsionis humorũ, & materiei choliricæ passionis, & euentus confractionis in membris.

Fen. xvi. De tenesmo.

Præcipe ei vt ingrediatur balneum calidum, & sedeat super terram calidam.

Libro. iij. Fen. xvi. De coli doloribus à frigiditate.

Et aqua thermarum in dolore vehementi, qñ cum ea fit balneatio, iuuat valde. Et aqua de sale ammoniaco est mirabilis in hoc absolute: & si nõ aliter, saltem bibita si toleratur eius potatio. Et similiter tina facta ex aqua ĩ qua decoctæ sunt medicinæ resolutiuæ subtiliatiuæ. Et quandoq; sufficit fricatio ventris subtilis, cum fricatione forti [e] (alliorum.) Et quandoq; commouet dolorẽ potus aquæ frigidæ: est. n. nocibilior res in hac ægritudine cum pauca intentione in sedatione sitis. Et [f] (passum) durum parum est melius ea: & calidum est magis sedatiuum doloris. Et nocibilior res istis est frigus, & aer frigidus: quemadmodum res magis iuuatiua eis est [g] ( ) aer calidus, & aqua calida.

Libro tertio, fen sextadecima. Cap. 10.

De tina, & balneis, & embrochis.

TIna vehemẽtis iuuamenti est in doloribus colicæ. Et propriæ cum est plena aqua, in qua decoctæ sunt medicinę colicę. Ipsa enim sua caliditate acquisita ab igne, & virtute sua acquisita à medicinis resoluit causam [h] ( ), & humiditate sua cum caliditate mollificat membrum. Quare alleuiat carminationem causæ facietis dolorem, & mollificat lacertum ani. Et illud est ex eis quæ iuuãt ad expulsionem retenti: veruntamen tina facit accidere angustiã, & syncopim ꝓpter hoc ꝙ mollificat de virtute. Quare oportet vt vtatur ea debilis secundũ cautelam, & sint ei proxime, cum ea vtitur, ea quæ confortant virtutem de odoribus fructuum, & aromatum, & [i] (alcardeneki,) & panis [k] (calidus,) & ea quæ delectant eũ in quibus quiescat, & studeat vt non cooperiat aqua pectus eius, & cor ipsius. Et aquæ quidem thermarum vehementer conferunt colicæ frigidæ, cum sedent in eis: sicut melius est eis vt non approximent aquis dulcibus. Cumq; aliquod vasorũ impletur aquis thermarum, aut aquis in quibus decoctæ sunt medicinę colicę, & in fundo eius separantur foramina plurima, quæ forsitan non sentiuntur propter suam [l] (debilitatem,) & resupinatur æger: & eleuatur vas ab eo vsq; ad quãtitatẽ staturæ, & dimittitur ita, vt distillent ex eo super ventrem ipsius stillæ frequentes, est valde vehementis iuuamenti.

l. striu-ctram,

Fen. xvi. De colica ex fæce.

Et minora balneatione, cum administratione reliqui regiminis prædicti, & ponatur balneatio eius cum aqua frigida.

Libro tertio, fen. xvi. De vermibus.

Et ex cibis quæ gñant ipsum phlegma sunt cibi lenes viscosi: sicut triticum, & faseoli, & fabę, & ex receptione pulueris farinę, & ex comestione carnis crudæ, & lactis, & olerũ, & fructuum humidorum [m] ( ), & ablutione cum aqua calida post cibũ: & similiter balneatio post comestionem, & coitus post repletionem.

m. et rexvn ctuosarũ,

Fen. xvi. De hæmorrhoidarum curatione.

Et sedeat ille qui curatur in aquis stypticis decoctis in [n] (cucuma) in aceto, & aqua, in qua decoctæ sunt gallæ, & cortices granatorum. Deinde curetur cum his, quę faciunt nasci carnem ex maram, vt non apostemetur.

n. cũc um

Ibidem.

Si autem doleat, sedeat in aquis stypticis, & curetur ante illud cum butyro plurimo posito super eam: deinde curetur cũ eis quæ sunt sicut marã de cerussa & lithargyrio, & marã facto ex eis, et ex aquis solatri, & alkekengi, et coriandri.

Libro tertio, fen. xvij. De renũ apostematibus.

Aqua vero calida nocet eis. Et similiter omne calidũ actu, quod fortis est caliditatis. Et penitus aqua plurima non euacuatur, quin laborare faciat renes suo incessu, & motu. Et nõ est vlceribus, & apostematibus aliquid congruũ sicut quies: Et balnea quidem non cõueniunt eis: nisi post declinationem apostematum calidorum.

Fen. xix. De lapide vesicæ.

Syrupus iuuatiuus eis. Recip. [o] (milij sol.) triti drach. xv. capilli veneris [p] (drac.) vij. [q] ( ) petroselini drach. iiij. ficus albas. vij. numero: decoquantur cum. iiij. lib. aquæ donec remaneat lib. j. et bibatur post exitum de balneo, cuius dosis sit lib. 5. Et oportet vt tinæ, quæ in ea administrantur, sint fortiores: et ponantur in eis cum medicinis notis medicinæ, quæ sun sicut fol. agnicasti, et capillus veneris, et folium, et [r] (assuesir,) et rosa eius, et aliquid habẽs stypticitatem, vt non superfluat mollificatio.

o. chalt
p. vnc.
q. scolopendrię drach. viij. tribulorũ drac. x. dauci,
r. aluasera,

Fen

Fen.19. Quo regendi lapide vesicæ affecti.

Si autem indigueris phlebotomia, vt [a] (alleuietur ex minoratione) fac: q; si volueris vt vehementius [b] (alleuietur,) & apparent signa apostematis, et dolor sit vehemens valde, tunc oportet vt sedeat æger in tina, aut peluí aquæ in qua decocta sunt lenificantia: sicut molochia, & semen lini, & althæa, & surfur: & cum illa aqua sit com mistum oleum plurimum, & conquassatum cũ ea: & sit illa aqua tepida. Cumq; extraxeris eum de tina, inunges [c] (partes virgæ) cum oleis lenificantibus, sicut est oleum chamæmelinũ, & anethinũ. et pones super vulnus butyrum tepidũ, et funde in ipsum. Et pone super ipsum cotum infusum in oleo ros. & pauco aceto: deinde administra medicinas cõsolidatiuas. Si autem magnificatur apostema assidue, fac eum sedere in tina prædicta in decoctione fœnugræci, & sem. lini. Et si dolor fiat fortior, fac cum sedere in die secundo, & in die tertio in aqua & oleo tepidis.

a. ꝑseruet,
b. ꝑseruet.
c. mẽbrum

Libro tertio fen 19. De curatione apostematum vesicæ.

Et scias q; assiduatio sessionis eorum in tina est valde iuuatiua, ita q; quando aduenit eis vrina, tunc rectius est vt mingant in ea. Et aquæ tinarum eorũ meliores sunt illę in quibus est mol lificatio de illis quæ iam sciuisti multoties. Et quandoq; ponũtur in eis aldarsysahã, & cyperi, & cordumeni, & spica, & amomum, & squinan thum cum fœnugrę. & se.lini, & sedant dolorẽ & apostema. Et istæ aquæ mollificatiuę quas multoties sciuisti, sunt sicut decoctio se.lini & fœnugræci. Et iterum aqua in qua decoquuntur [d] (napi & alhasce.) & caules. Et curatio quidem aldubellati eius, est proxima curationi aldubellati renum: immo necessarium est vt sint medicinę eius fortiores: & quidam laudauerunt papau. al. pondus drach.ij. &.5. quod detur in potu in decoctione spicæ, & squinanthi, & proprie quãdo sunt difficultates vrinæ, & dolor.

d. rapæ & alhascech

Fen.19. De mollificatione vesicæ.

Et natatio in aqua calida maris, & balneatio in aquis thermarũ sunt iuuatiuę valde ad illud.

Fen.19. De cura diabetis. Cap. 18.

Diabetes quidem cum accidit, plurimum accidit ex caliditate ignea, quapropter plurimum curationis eius est infrigidatio, & humectatio cum fructibus, & oleribus, & robub frigidis de illis, quæ non prouocant: sicut sunt lactuca, & papauer: & quiescere in aere frigido humido, & sedere in tina aquę frigidæ tandiu, donec [e] (fortasse congeletur,) & sedetur sitis eius, & infrigidentur renes, & fortes fiant lacerti eorum. Et confert in ea odorare camphorã & nenufar & similia de redolentibus frigidis.

d. vehementer infrigidetur.

Fen 20. De coitus diminutione.

Et medicinę quæ agunt cum proprietate, & [f] (cibis,) ex quibus generatur sanguis calidus & humidus, abundans, & in eis cum hoc sunt inflatio, & viscositas, et spissitudo, sicut cicer, et faseoli, et cibi quos dicam: et melior administratio eorum est vt sit post balneum humidum, et inunctionem cum oleo sambacino, et de lilio, et narcissino, aut similibus. Et sorbeant oua sorbilia ante cibum puluerizato desuper sale stinchi, aut quę sunt sicut ipse. Cumq; comedit cibos ad coitum, bibat post illud vinum odoriferum parum per: deinde pergat ad lectum suum, et abluat pedes suos aqua calida, et vtatur vnctionibus, et [g] (abstersionibus cum inunctione.)

Fen vigesima. Cap. 36.

De regimine eius qui plurimo vtitur coitu, et nocetur eo, & debilitat ipsum: aut læditur visus, & sensus eius, & caput, aut neruus aut accidit ei tremor.

Oportet vt administrẽtur calefactio, et humectatio cum cibis bonis, quorum paucum nutrit plurimum: et cum balneationibus, et aromaticis, et regimine: et facere vt ipsi dormiant et quiescant, et lætari in ludis qui lætificant. Et lac quidem ouinum, et vaccinum est vehementis inuamenti ad confortandum, et viuificandum: cum sumitur de eo in ieiunio cũ quãtitate qua digeratur, et dormiat super ipsum. Et oportet vt administretur exercitium præparationis, et quando administratur Mithridatum, et diamuscum cum superfluitate in humectatione, viuificat. Quòd si appareat debilitas visus, tunc causa eius est cerebrum: quare oportet vt assiduet inunctionem capitis sui cum eis quæ sunt sicut oleum viol. et fiat caputpurgium cum eo: aut distilletur in aurẽ, et vtatur introitu aquę dulcis, et aperiat visum suum in ea.

Fen vigesima. Cap. 13.

De cura eleuationis & paruitatis testium.

Curetur cum vnctionibus [h] (,) et emplastris calefacientibus confortãtibus, et attractiuis quæ diximus in capitulo erectionis. Et qñ occultatur, et fugit, tunc cura est assiduatio balneationum, et tinarum continuarũ.

Fen 21. De cura sterilitatis.

Et si fuerit causa multitudo adipis, administretur exercitium, et subtiliatio cibi, et dimittat balneationem humidam, nisi cũ aquis thermarum: et vtatur euacuatione cum phlebotomia, et clysteribus calidis, et exiccatiuis calefacientibus,

bus;ſicut eſt theriaca,& theodoricon,et oportet vt dimittat vinum ſubtile album,& vtatur forti rubeo,puro,pauco.

Fen vigeſimaprima. Cap. 6.

De regimine curſus menſtruorum prægnantis.

DEcoquantur ſtyptica in quibus non eſt aromaticitas in aqua:& ex ea adminiſtretur tina ſicut ſunt lentes,& cortices granatorũ, & balauſtiæ,& gallæ,& glandes,& ſimilia. Et quandoq; fit ex gallis,& balauſtijs,& corticibus granatorum,& ficubus ſiccis emplaſtrum,& ponitur ſuper pectinem cum aceto.

Fen.xxi. Cap. 8. De abortu.

CAuſæ abortus,aut ſunt primitiuæ ex percuſſione,aut caſu,aut exercitio ſuperfluo, aut ſaltu vehemẽti,& proprie ad poſteriora, vel retro:ipſe enim multoties facit deſcendere ſperma conceptum viſibiliter: aut aliquid ex paſſionibus animalibus,ſicut ira vehemẽs, aut timor, aut triſtitia.Et ex frigore aeris, & caliditate eius ſuperfluis. Et ꝓpter hoc genus abhorretur prægnanti prolongatio balnei ex hoc ꝗ magnificatur anhelitus eius. Balneum enim licet abortiri faciat ꝑ lubricitatem, facit tamen abortiri [a] (per egreſſionem fœtus ad aerem frigidum.

Fen.xxi. De extrahendo fœtum mortuum.

Et ſi os matricis iam coarctatum eſt propter apoſtema calidum accidẽs ei, tunc non oportet vt laboretur,immo oportet tunc,vt adminiſtretur effuſio rerum pinguium plurima, & humectatio,& ſeſſio in tina:& adminiſtrentur [b] (epithemata)ad aperiendum os matricis,& auferatur caput,ſicut diximus.In illo autem qui de fœtibus egreditur ſuꝑ latus,ſi poſſibile eſt vt equeturtunc adminiſtrentur [c] (epithemata ad aperiendum os matricis quæ)diximus.

Fen vigeſimaprima. Cap. 23.

De regimine eius [d] (quam lædunt partus accidentia.

CVm prægnãs appropinquat partui, neceſſarium eſt tũc,vt aſſiduet balneationem, & tinam:& melius eſt,vt fiat extra balneum, vt non debilitetur,quare mollificetur.

Fen.xxij. De cura rupturæ.

Et oportet vt dimittat cibos inflatiuos, & nõ multum vtatur potu aquæ, & dimittat omnes res mollificantes,ita ꝗ etiam balnea.Et cum comederit, reſupinetur:& ſit cum ſedet, cõſtrictus circa rupturam, & apud coitum proprie. Et ſit coitus eius apud [e] (lenitatem) ventris eius.

Fen vigeſimæſecunda ad dolores iuncturarũ.Ca.13;

De balneationibus ad huiuſmodi.

BAlneatio quidem cum aquis calidis, & humidis,nocet eis propter illud quod liquefacit de humoribus,& dilatat de poris niſi in aqs thermarum.Balneationes vero ſiccæ cum fricatione cum nitro,& ſale,& ſepeliri in arena calida,& ſudare in ea ſunt iuuatiua eis.

Fen.xxij. Cap. 18. De cura calidi doloris.

OPortet vt curentur cum eis quæ infrigidant,& humectant ex oleribus,& carnibus,& cibis, & fructibus, & linimentis, & embrochis,& ceratarijs:& exercitentur cum æqualitate,& balneẽtur cum aqua dulci,poſtq̃ effunditur ſuper extremitates eorum aqua frigida in domo prima,& adminiſtretur tina tepida:deinde ſubmergatur in aqua [f] (tepida) ſubito ſemel: & fundatur ſuper ſedes eorum aqua frigida.

f. frigida

Fen.xxij. prophylactice ad dolores iuncturarũ.

Et minorentur in balneationibus, qm̃ ipſę liquefaciunt humores: & faciunt eos currere ad iuncturas.verum aquæ thermarum conferũt eis in hora ægritudinis. Et ex illis quæ conferunt eis in principijs balneorum, & poſt ipſarum expletionem,& in medio ĩtroitus eorum in ipſis, eſt effuſio aquæ frigidæ ſuper iuncturas: ſi non eſt aliquid quod prohibeat ex debilitate neruorum.Et quandoq; auferunt hoc nocumentum [g] (fe.)& oportet vt non dormiant ſuper cibum omnino,qm̃ eſt ex rebus nocibilioribus eis.

g. balnea

Fen.xxij. Ad dolores iuncturarum. Cap. 25.

De embrochis & tinis.

SVmantur olei de alcanna lib.j.& aceti lib.5. & nitri quarta lib.j.& cardamomi vnc. j. & 5. & hyſſopi vnc.j. &.5. ſubmergatur in eo lana [h] ( ),& vaporetur cum ea locus.Et adminiſtrentur tinæ ex aquis medicinarum ſingularium,reſoluentium prædictarũ in hoc capitulo.Ea vero ex q̄bus fiunt inunctiones,ſunt,ſicut oleum coſtinum,& oleum de euphor.& oleum de pyrethro,& oleum de caſtoreo,quæ adminiſtrẽtur poſt mundificationem: Et cerataria cum opopanaco,& euphorbio,& oleis prædictis.

h. ſuccida vel lana humida i.Ma.

LIBRO SECVNDO.

De [i] (Aqua.) Cap. 69.

AQua.Electio.Aquas bonas & laudabiles iã dixi in.1.lib.Illic igitur ſcianť.Malę aũt aquæ ſunt ſtantes:& q̃ ſunt in lacunis:& ſuꝑ quas dñatur ſapor extraneꝰ,& odor extraneus,& cõturbatę,ſpiſſę, grauis põderis:& quæ cito in lapidem conuertuntur:et ſuper quas natat [k] (ſpuma alba mala.) Et in quarũ ſupremo [l] (congelatur)res extranea mala.Et ſcias ꝗ nitroſitatis nocumento in aquis ſuccurritur cũ lacte, et vino groſſo,et amylo [m],(et melius eſt cum vino ſubtili odorifero,et antiquo crudo: et cucumeribus immaturis,et olerib [o] ſolutiuis) et cum

k. velamen malum, ſeu res mala in modũ panniculi tegẽtis ipſas:

Alia lr̃a. l* defertur, ſeu ſtat, ſeu natat

m. Et aluminoſarũ aquarũ nocumto ſuccurrit cum vino ſubtili odorifero, & cũ algobera cruda, & cũ citrulis crudis, & oleribus ſubtiliantibus

Alia lr̃a. oleribus ſolutiuis

prouocatiuis. Aquas vero grossas cõturbatas re-
ctificant subtiliatiua sicut allium, cepæ, porri: &
bibere vinum post eas remouet malitiam earũ,
& proprie permistum eis. Et aqua quidem aspe-
ra non est nisi aut grossa, aut acuta abstersiua: &
dicitur quandoq; aqua aspera illa quæ vehemen
ter mũdificat illum qui ea abluitur. amaram au-
tem rectificant dulcia: et aquã salsam rectificant
a.scemi xylocaracte [a] (syre) & grana myrti & poma quæ
dicuntur zaror, & lutum [b] (calidũ) & sauich: &
b.alhor aquas malas vniuersaliter rectificat acetũ. Na-
tura. Aqua maris est [c] (acris) calida: aqua nitrosa
c.acuta est calefactiua, exiccatiua: aqua ęnea et ferrea cõ-
ferunt visceribus. Operationes & ꝓprietates.
Aqua frigida, nocet habentibus oppilationes: ve
rum ipsa confert habentibus raritatem: & cur-
sum: quicũq; cursus fuerit: & ex quocunq; mem-
bro fuerit: & eis qui habent ægritudines causa
eius: & confortat omnes virtutes in operationi-
d.fuerit bus suis: quando [d] (sunt) cum æqualitate. s. dige-
stiuam, attractiuam, retentiuam, & expulsiuam.

Decoratio. Aqua marina cõfert fixuris accidẽ-
tibus ex frigore anteq̃ vlcerentur, & necat pedi-
culos, & resoluit sanguinem congelatum sub
cute. Et aquæ sulfureæ sunt bonæ morpheæ &
baras. Apostemata & bothor. Aquę sulfureę cõ-
ferunt apostematibus iuncturarum, & duricijs,
& verucis pendẽtibus. Vulnera & vlcera. Aqua
dulcis ad bibendum est mala vlceribus, propte-
rea quòd humectat, & est diuersa ei quod conue
nit regimini vlcerum. Aquæ marinæ vsus con-
fert pruritui, & scabiei, & impetigini: & aquę sul
fureæ etiam sunt bonæ impetigini, & scabiei, si
ex eis fiat balneatio: & similiter sahafati. Instru-
menta iuncturarũ. Aqua marina & similes con-
ferunt ægritudinibus neruorũ: & proprie quan-
do balneatio fit cum eis sicut tremor, & paraly-
sis, & stupor, & similes, & aquæ sulfureæ etiam
similiter, & conferunt omnibus doloribus iun-
cturarum & neruorum frigidis. Membra capi-
tis. Epileptici iuuantur ab aqua tepida, & lędun
tur ab aqua calida. Vapor autem marinæ, cõfert
e. sodæ frigidæ. [e] (epilepsiæ.) Et aqua ærea confert ori & auri.
Membra oculi. Aqua asphalti est mala oculo.
Membra anhelitus & pectoris. Aqua frigida val
de est mala pectori, quamuis aqua est nociua can
næ pulmonis, propter humectationem quæ est
in ipsa, cum ipsa indigeat exiccatione. Aqua te-
pida est bona apostematibus gutturis, & vueæ,
et pectoris. Ex aqua marina fit embrocha aposte
matibus mãmillæ. Aqua nitrosa quandoq; con-
fert pulmoni. Aqua aluminosa cõfert sputo san-
guinis. Aqua ferri confert spleni & stomacho,

D & aqua ęrea proxima est illi. Membra nutrimen
ti. Aqua frigida valde, proprie nocet habenti-
bus oppilationes. Aqua marina & similes malæ
sunt stomacho. Vapor aquæ marinæ confert hy-
dropisi. [f] (Aqua nitrosa) quandoq; confert pro- f. Pot' aquæ nitrosæ
pter nitrositatem stomacho humido. Aqua alu-
minosa confert vomitui, & prohibet ipsum, &
similiter aquæ thermarum stypticæ. Aquæ sulfu
reæ conferunt apostematibus splenis, & dolori-
bus eius, & similiter hepatis. Membra expulsio-
nis. Ex aqua marina fit clystere ad dolorem pun
gitiuum ventris, & quandoq; bibitur & soluit:
deinde post ipsam bibitur ius gallinæ, & sedatur
mordicatio eius. Aqua aluminosa ꝓhibet abor-
tum, & fluxum sanguinis menstrui. Aquę sulfu-
reæ conferunt doloribus matricis. Aqua frigida
valde mala est coitui, & stringit ventrem, & se-
E dat motum spermatis, & eius cursum. Aqua sal-
sa soluit: deinde stringit exiccatione sua. Et om-
nes aquę minerales faciunt vrinę difficultatem,
& parturiendi, et menstruorum: et plurimum
earum soluit et exiccat. Et quædam earum sicut
aluminosa, stringit. Et quandoq; faciunt eueni-
re colicam etiã. Aquæ vero ferreæ, et æreæ sunt
bonæ renibus, et colicæ. Et aquæ turbatæ faciũt
euenire lapidem in renibus, et vesica. Et aqua
quidem in qua extinguitur ferrum, confert spu-
to sanguinis. Febres. Aquæ sulfureæ, et lutosæ
[g] (et turbidæ, et fœtidæ) faciunt accidere febres: g. & stiticæ, & mortuæ
et grossæ faciunt euenire quartanas. Venena.
Ad morsum viperæ sedetur in aqua marina et
iuuatur ab ea: et similiter fit in reliquis vermi-
bus perniciosis.

EX AVICENNÆ LIBRO QVARTO,
F *Fen prima, tractatu primo. Cap. 9.*

De curatione ephemeræ secundum modum vniuersalem.

ET conceditur eis balneum cũ eorum pa-
roxysmus cõsumitur in febribus epheme
ris propter [h] (accidentia) de quibus est hu h. itẽtiones
mectatio, et de [i] (quibus est sudatio,) et ra i. eis ē quo catio sudoris,
rificatio pororũ, et de eis est infrigidatio in [k] (ę- k. secunda
ta) dispositione: et prohibetur vbi timetur casus
putredinis. Et non oportet vt euitet balneũ nisi
habens eam ex oppilatione, [l] (propterea q̃) bal- l. qñq;
neum generat ægritudinem putridam: et simili-
ter patiens eam ex satietate nauseatiua, nisi in fi-
ne rei, et cum dilatantur pori, et descendit nau-
seatiua satietas: illic enim oportet vt balneet. Et
habens catarrhum non balneetur, nisi sit adusti-
uus. Et omnes habentes febres ephimeras opor-
tet, vt non prolongent moram in aere balnei,
immo

immo in aqua eius quantum volunt, nisi habentes eam ex soliditate, & ex spissitudine: eis enim conuenit, vt prolongent morã in aere balnei donec sudent.[a] (Embrochatio) autẽ si fuerit effundendo, aut liniendo tantum, oppilat poros.

Fen secunda, tractatu primo. Cap. 12.

De cura ephemeræ ex angustia.

OPortet vt habens eam multiplicet introitum tinæ, & ponat plurimum suæ intentionis in balneatione cum aqua balnei absq; aere eius, & multiplicet eam inunctionem cũ[b] (fricatione) post illud. oleũ enim[c] (aliquod) est magis iuuatiuum ei quam balneum.

Fen prima, tractatu primo. Cap. 16.

De cura ephemeræ ex ira.

FAc eos quiescere, & fac vt occupẽtur lętificatibus, & narrationibus, et vocibus bonis, & ludis mirabilibus: & fac eos ingredi balneum in aqua tepida, non plurimi caloris: & inunganturplurimum cum aliquo oleo plurimo. illud enim est magis conueniens eis, quã aqua calida.

Ibidem.

De curatione ephemeræ ex vigilijs. Cap. 18.

CVratio autem eius est ociari, & quiescere, & dormire, & embrochare caput cum eis quæ infrigidant & humectant: & balneum humidum, & cibi bonorum chymorum: et vnctiones humectantes.

Ibidem.

De curatione ephemeræ ex somno et vigilia. Ca. 20.

CVratio eius est sudatio in aere balnei: & ablutio æqualis cum aqua calida: et paucitas cibi: & declinatio eius ad id quod infrigidat, & humectat ipsum: & exercitium temperatum: & non oportet vt bibat vinum.

Fen prima, tractatu primo. Cap. 24.

De cura ephemeræ ex labore.

CVratio eorum est tranquillitas, & balneatio in tina: & inunctio[d] (fricando ꝓprie) super iuncturas.

Ibidem.

Et oportet vt cõicet inunctio eorũ corpori: et proprie capiti, & collo, & spondylibus dorsi, & iũcturis oĩbus: & proprie post balneationem. Et oportet vt[e] (sternantur) strata eorum: & aromatizentur indumenta eorum, & sedilia eorum: & si indigent iteratione balnei propter reliquias, iterẽtur omnia quæ scripta sunt in capitulo suo.

Fen. i. tract. i. De ephemera ex fame.

Et balneetur, & effundatur super caput eius aqua plurima tepida: & sedeat in ea, et humectetur corpus eius cum eis, quæ sunt sicut oleum viol. & ros. & cucurbitinum.

A

De febre ephemera ex siti. Cap. 32.

HAec proxima est ei quæ est ex fame: & est dignior vt accidat propter defectũ[f] (eius quo sedatur de aqua) caliditas fortis ĩ vaporibus. Curatio[g] ( ) dare in potu aquam frigidam, & aquas fructuum frigidorum, & proprie granatorum. Et humectare corpus cum tina. & si possibile est ei balneatio cum aqua frigida, faciat.

Fen. i. tractatu. i. De ephemera ex oppilatione.

Et intromitte ægrum in die tertio post paroxysmum in balneum, hora mollificationis paroxysmi expectati, si fuerit febris, vsq; ad quinque horas. Et inunge eum: & frica ipsum cum rebus in quibus est abstersio æqualis, sicut quod est inter farinam fabarum vsq; ad farinam orobi, & farinam radicum lilij, & aristolochiæ emollitæ cũ aliquantulo mellis & aquæ. Quod si fueris ausus

B

vti fortiori hoc, tunc vtere spuma baurac. Et si existimas ꝙ balneum alterat naturam eius in aliquo, & facit accidere quasi horripilationem, nõ moretur in eo ictu oculi: oppilationes enim istæ nõ sunt de genere earum, quas aperit balneum. Cum ergo egreditur de balneo, non oportet vt approximet cibo, neque vino, nisi post securitatem ex paroxysmo. Si autem exigit dispositio vt cibetur aliquantulum, & non tolerat: detur in potu id in quo est apertio, sicut aqua hordei subtilis, plurimæ aquę, pauci hordei, plurimę decoctionis, decocta cum apio. Quod si paroxysmus non iteratur ei, tunc balnea eum secundo, si desiderauerit illud, & ciba ipsum.

Fen. i. tracta. i. De nauseatiua satietate.

Et expecta declinationem paroxysmi, & fac ingredi ipsum tunc balneum, & ciba ipsum, nisi

C

fuerit illic superfluum destruens virtutem: tunc enim non facias ipsum ingredi balneum, immo ciba ipsum, & conforta stomachum eius cum rebus, quas scies, & quarum quædam scriptæ sunt in capitulis de solutione ventris.

Fen prima, tractatu primo. Cap. 37.

De febre ephemera ex[h] (terrestreitate, id est quando cutis fit dura vt testa.)

HAec febris iterum sequitur priuationem resolutionis, ꝓpter oppilationes non profundatas. Et plures quidem hominum cum dimittunt cõsuetudines suas balneãdi, febriũt. Et plures eorum sunt illi, in quorum corporibus generatur vapor cholericus, propter cõplexionem corporum eorum, et ciborum ipsorum, et aquarum ipsarum malarum, & propter dispositiones eorum accidentes ex vigilijs[i] ( ). Curatio eius est[k] (extinctio,) & administratio balnei, et sudare in eo post declinationem.

[f] aquę cum qua sedat
[g] est
[h] siccitate vel asperitate
Alia lra. [i] & labore.
Alia lra. [k] mundificatio,

Et fricari cum eis, quæ sunt sicut furfur, & farina fabarum, & amygdalis amar. & semen melonis, & aliq̃d de [a] (alusen,) & baurac. Et sit cibus eius extinguens, & humectans: & vinũ eius sit plurimę cõmistionis. Et iteret balneũ multoties.

a. alasnan,

Fen.1.tract.1. De ephemera ex calore.

Est necessariũ vt incipiatur in curatione eius cum eo, quod infrigidat ex embrochis super caput, & pectus: & ex oleis frigidis, & proprie oleo ros. infrigidato super niuem, quod fundatur super caput, & pectus ex loco longinquo: Et detur in potu aqua frigida, & quę currunt cursu eius: & sine cessatione eius fiat illud vsquequo decline t febris. Cumq; aufertur ingrediatur [b] (tinã, & non tangat eum tina,) si fuerit cum eo [c] (febris:) & balnea eum cum aqua tepida: & nõ permittas aerẽ eius calefacere ipsum: & non timeas ex effusione aquę calidę super caput eius: quoniã ipsa humectat, & resoluit febrem: & necessitas ad balneãdum plus est, quàm necessitas ad [d] (vngendum.) Cum ergo egreditur: [e] (tunc frica) caput eius cum oleis frigidis, sicut est oleum rosaceum, & de nenusare.

Alia litera b. balneum & nõ curetur de catarrho
Alia litera tinã & non curetur de catarrho
c. ———
d. fricationem.
e. inũge vehementer

Ibidem.

De ephemera ex densitate cutis à frigore.

Cooperiantur in febre, donec sudent: cum ergo declinant, ingrediantur balneum, & balneetur cum aqua ad caliditatem decliui, & cum aere calido: & embrochẽtur super ipsos aquæ in q̃bus decocta sunt, sicut amaracũ, & anethũ, & sisymbrium. Et fricetur cum eis, quæ diximus quæ abstergunt poros, & mollificãt eos: Et postponatur in eis inunctio vsquequo sudent, & fricentur, & balneentur cum aqua calida valde. Et oportet vt antecedat balneatio cum aqua, balneationem cum aere: deinde inungatur cum aliquo ex oleis dılatantibus poros:

Ibidem.

De febre ephemera ex soliditate vel condensatione cutis causata ex aquis stypticis. Cap. 40.

Qvandoq; accidit illis qui balneantur in aquis stypticitatem facientibus sicut super quam vincit virtus aluminis, aut draganthi, vt vehemens fiat spissitudo pororum [f] (apparentium) quare [g] (comprimuntur) eorum vapores: & accidit eis quod diximus aliquoties: & multoties quidem perducit ad putredinem.

f. exrrinsecorum
g* coarctãtur

Ibidem.

Et oportet vt subtiliatio regiminis ipsorum sit maior: & mora eorum in aere balnei, & balneatione eorum cũ aqua calida maior: Et oportet vt tardetur inunctio eorum plus.

De febre ephemera ex vino. Cap. 42.

Qvandoque accidit ex vino febris ephemera, & cura eorum est cura ebrietatis. Et fortasse indigẽt solutione cũ aqua fructuum, & similibus, & phlebotomia, & vomitu, & proprie quando perseuerat dolor capitis eorum. Et oportet vt ingrediatur balneum post declinationem.

De febre ephemera ex cibis calidis. Cap. 43.

Cibi calidi faciunt febrem ephemeram: & sicut illa quæ est ex sole secundũ plurimũ est cerebralis, & ın spiritu animali: & illa quæ fit ex balneo est cordialis, & in spiritu vitali, similiter illa qnæ fit ex cibo est hepatica, & in spiritu naturali.

Fen.1.tract.2. De curatione putridarum.

Et ille quem plurimum oportet ex eis prohibere à potu aquæ frigidæ, est cui nocet in sanitate sua: immo cum videris [h] (calefactionem) [i] ( )& complexionem fortem, calidam [k] (&) siccam, et euacuaueris, tũc quando q; concedes infusionem fieri in aqua frigida, [l] ( )apud declinationem et apparitionem signorum digestionis, et euacuationem humorum, [m] (et) non est malum vt administretur balneum: et potus vini subtilis cõmisti, et inunctio cum oleis [n] (lenificantibus.)

h. figuram
i. & musculos grossos
k* ———
l. &
m. ———
n. resoluentibus

Fen.1.tract.2. De rigore & horripilatione.

Et administretur absinthium decoctum in oleo aliquo: aut oleum oliuæ in quo decoctum est apium. Et introitus in [o] (oleum leuis caliditatis) est iuuatiuus valde. Et fortasse necessariæ sunt potiones. Et multoties sedatur cum [p] (aqua calida leuis) caliditatis, et cum [q] (incuruatione) super vaporem eius. Et quando non sedatur per id, si materia est grossa, decoquãtur in aqua anisum, et calamenthum, et semen apij, et mastix, et eruca, et anethum, et similia. Et [r] (balneetur in) aqua in quadecocta sunt ea quæ sunt sicut sceha, et abrotanum, et calamenthum, et anethum, et squinanthum, et ruta, et sansucus, et costus, et semina calida.

o. oleo calido
p. potu aquæ calidæ
q* inclinatione
r. euaporetur cum

Fen prima tract. secunda. Cap. 39.

De tertianæ puræ cura.

Balneo vero oportet ne approximet nisi post digestionem. Post digestionem autem, et apud declinationem est ipsum melior curatio eis, et proprie consuetis: quãuis error in intromittendo eos ın balneo ante digestionem saluior sit q̃ suum simile cum alijs. Et oportet vt sit balneum eorum tẽperatum, boni aeris, qui sit humidus, in quo sudent cum facilitate: ita vt non inflamentur eorum corda, et inungantur cum oleo viol

viol.& rof.conquaſſato cũ aqua,& non prolongent in eo moram,immo egrediantur velociter: nam iteratio eſt eis conuenientior: q̃ ſtationis prolongatio: & ſi apud exitum infundantur in aqua tepida,[a] (ſtent in ea ſecũdum quantitatem declinationis.) Deinde cum egrediuntur, tunc conuenit eis vt bibant vinum albũ, ſubtile multa commiſtione permiſtum,& cooperiantur in locis ſuis:ſudabunt enim ſudore vehementi: & ſiquid reſiduum fuerit,digeretur. Et poſt illud cibentur cibis infrigidantibus, & humectantibus,& oleribus quæ ſunt illius modi.

Fen prima,tractatu ſecundo. Cap. 39.

Cura tertianæ non puræ.

RES in quibus diuerſificatur cura tertianæ non puræ,[b] ( )ſunt res in quibus cõmunicant febres frigidæ[c] (de licentia ſecunda.Et non conceditur habentibus eam balneum,donec plurimum declinauerit. Et fortaſſe conceditur illud habentibus puram.ſ. vt non expectent plurimum declinationis:ſed quãdoq; expectant digeſtionem.)Quoniam[d] (eſt prohibitum in eis balneum: balneum enim facit deſcẽdere phlegma indigeſtum,ꝑpter illud quod) effunditur ad locũ putredinis:& permiſcet[e] (humorem malum cum putrido)et reſoluit ſubtile, & facit remanere ſpiſſum.

Fen prima,tractatu ſecundo. De cauſone.

Et cũ declinat ægritudo manifeſte, tunc non eſt malum vti balneo,cuius aqua declinat ad frigus. Et illi in q̄bus magis diligitur balneum ex eis,ſunt quorum febris eſt ex phlegmate ſalſo.

Fen prima,tra.ij. De cura phlegmaticæ febris.

Et ſi accidat dolor capitis,adminiſtrẽtur embrochæ ex chamæmilla cum immiſſione quatuor extremorum in aqua calida, & ligatione crurium cum fortitudine.

Ibidem.

Et quando declinat ægritudo, non eſt tunc introitus balnei ante cibum malus.

Ibidem.

Et balneum quidẽ eſt vehementis nocumenti niſi poſt declinationem.

De ſyncopali humoroſa.

Et balneum quidẽ eſt de rebus nocibilioribus iſtis:& calidũ,& frigidũ valde ex aere: cum calido.n.nõ fit ſecuritas de curſu humorũ ad pulmonem,& ad cor,& ad cerebrũ:et frigidum prohibet digõnem eius, & addit ĩ oppilationem eius.

...geſtio,eſt eis illicita vel prohibita.
...permiſcet phlegma indigeſtum cum eo quod,
...cum humore malo cum putredine,
...humorem malum cum humore malo putrido.

Fen prima,tract.ij. De quartana periodica.

Sedeat in aqua calida dulci ante cibum omni die.prodeſt balneatio quæ humectat & nõ facit ſudare,nec excitat caliditatem. Item:ingrediatur balneum die ſecundo ſi fuerit digeſtio. quæ ſi non adſit,fiat tãtum effuſio aquæ calidę quantitate qua delectat corpus & humectat, ſed non liqueſiat ex ea humor. Die tertio adminiſtretur vomitus propter id quod ſuperfluit de cibo; & quod reſoluit vel ſubtiliat balneum.

Fen prima,tractatu tertio. Cap. 6.

De humectantibus hecticos.

Tina autem illa eſt melior,quæ eſt tepida, in qua non eſt caliditas multa: & eſt cum hoc cum virtutibus olerum,& herbarum infrigidãtium, & humectantium:& non ſit ita vt rorificet, nedum quod ſudare faciat:& non licet vt vapor tinæ ſit calidus:& ſi nõ eſſet quod prohiberet adminiſtrationem tinæ frigidæ,non eligeretur ſuper eam:verum quod prohibet ab hoc eſt debilitas corporum eorum,& eorum extenuatio. In[f] (primis vero rebus)fortaſſe ſanat eos illud, verum debilitatẽ corporis ſanat[g] (iam) illud cum infrigidatione pauca quam facit in cõplexione eius,quæ poſſibile eſt vt curetur. Quod ſi fuerit debilius illo,timetur ꝙ cadat in hecticã ſenilem: & illud ſecundũ minus. verũtamen cũ illo tardatur magis tẽpus mortis, & fortaſſe viuit cum ea tẽpore cui eſt quantitas. Et multoties quidẽ eſt[h] (rectior)permutatio eius ad illam hecticã.Illud aũt in quo ſumus de reſolutione tinę, rectius eſt vt fiat inceptio in ea cum aqua,quæ eſt calida ad terminũ:& fiat gradatio ad frigidam, & ad tẽperatam frigidã tolerabilem : hæc.n.gradatio facit corpus ſuſceptibile aquæ frigidæ,cum lęſio non fiat niſi per aduentum contrarij in complexione ſubito.Et iterum corpus acquirit ex aqua calida ſimilitudinẽ teneritatis, & tolerat cum ea frigidã.Et ſi iteretur tina in die tribus vicibus,erit rectum.Et oportet vt adminiſtretur cũ facilitate, vt non cadat virtus.Et ſi ſumpſerit aquã hordei ante tinam duabus horis erit conueniens. Et ſi præmittat[i] (tinam poſt)emulſionem lactis ſuper corpus eius,ſecundum quod dicemus,vt dilatet tina meatus cibi, deinde ſuſcipiat aquã hordei, & quæ ſunt ei ſimilia,poſtea expectet, deĩde adminiſtretur[k] (aqua tinæ) vt dilatetur cibus: erit bonũ.Et adminiſtretur poſt tinam, & balneum inunctio cũ oleis infrigidantibus,& humectantibus,ſicut oleo viol. proprie: qñ factum eſt ex oleo de cucurbita.ſimiliter oleo nenufarino, & oleo de cucurbita.Et ſi permutentur poſt tinam ad illud quod eſt decliuius ad frigus parũ tolera-

f. prĩcipijs vero rei ipſorum
g. qñq;
h. rectificatio ſeu curatio
Alia lr̃a. i. ante
k. tina

a* melius
b. eam,
c. frigidiorem

bile, deinde inungatur: erit [a] (rectum.) Et si præmittatur inunctio, & festinet [b] ( ) deinde ingrediatur aquam [c] (frigidam:) parum erit rectũ: & illud secundũ tolerantiam: & non est malum gradari in eo. Et melior quidem horarum huius actionis, est post digestionem cibi: Et si possibile est vt submergatur post tinam calidam in aqua frigida subito, absq; gradatione, est magis vltimum ex parte curæ: et magis forte ex parte timoris. Et effusio eius cum facilitate est minoris timoris, quam submersio infirmi in ea subito, & minoris iuuamenti. Et sit frigus secũdum quantitatem frigoris aquæ æstatis, quæ est inter tepidam, & illam quæ est vehementis frigoris. Et si præmittatur emulsio lactis super membra sua, si non fuerit debilis, aut eius quod mistũ est aqua si fuerit debilis, deinde si administretur tina: erit rectum. Nam emulsio lactis super corpus est vehementis humectationis. Et genera quidem lactis bona ad emulgendũ, sunt prædicta. Et oportet vt emulgeantur ex vbere. Et dignius est, vt fiat fixio super inunctionem fricando ex [d] (medicinis) prędictis corpori toti, & iuncturis. Ingressio autem balnei non cõceditur ei, nisi fuerit ita, ne sudare faciat, neq; igniat, neq; alteret anhelitum: & sit calidũ aquæ eius minus calido sui aeris: & sit caliditas aquę eius ita, vt delectet, & nõ lędat, & non faciat sudare: & quando non est in corpore eius materia pręparata putredini, et proprie cum illud est, & non digestus est cibus: immo oportet vt sit illud cũ voluntas est vt expandatur digestum eius in corpore. Et non prolonget moram eius in eo, immo separetur ab eo velociter. Et quãdo separatur ab eo, sumat aliquid de humiditatibus, & de sorbitionibus, quæ non nocent ei factis ex hordeo, & lacte. Et quando accidit ei in balneo sitis, sedet eam cũ aqua hordei, & aqua alraib. Et lac sit lac asinæ. Et oportet vt sit introitus in balneũ, deinde exitus eius ab eo secũdum modum, vt non sit labor in eo omnino. Et iam enunciauimus illud in locis alijs, & iterabimus de illo conditionem. Oportet vt permutetur ad balneum in [e] (lecto portato, in quo sunt strati stratus ĩgeniose, ita vt) perueniat cum ea ad primam domum: & [f] (permutetur ad illud quod ex duobus pãnis factum est plenum lana vel cotto, & dicit̃ græce pedeto lene, quod conueniens est) balneo. Et exuatur vestimentis suis in ea aut in media [g] ( ) si non fuerit calida. Et non moretur in aliqua earum, nisi quantitate permutationis, et anhelitus pauci, & [h] (iam exutus) vestimentis, deinde ingrediatur ad domum [i] (secundam &) tertiã: verũtamen non sit vehementis caliditatis: et stet in ea quãtitatẽ qua tolerat tinam. Hoc est illud quod dictum est: & quod magis est dilectum mihi est, vt sit tina eius in domo media temperata. Cum ergo separatur à tina frigida, cooperiatur mantili, aut [k] (farcha) habente duas tunicas, & permutetur ad stratum [l] (suum &) lectum suum [m] (cum sua sabana,) & exiccetur [n] ( ) sudor eius cum mantili, & inungatur, & cibetur.

d. oleis

e. lectica portata in qua sit lectus stratus æqualr̃ planus, donec
f. tũc pmutet̃ ad stratũ lene ex eis quæ sũt ꝯueniẽtia
g. domo,
h. quãtitate qua exuat̃
i ——

k. chlamyde
l. seu
m. & lecticã seu sbaram suam,
n* seu sugatur

Fen prima, tractatu tertio. Cap. II.

Curatio hecticæ senectutis.

NOn adhibetur hęc cura nisi cum nõdum confirmata est: & speratur quod nõ confirmetur: & cũ confirmata est, speratur vt postpo natur perditio parumper. Et canon quidem in curatione eorum est calefactio, & humectatio. Et ex humectatione sunt balnea secundũ quod sciuisti, quæ non administrentur nisi post dige- stionem: nam si ipsa administrentur successione comestionis, faciunt cadere virtutem.

Fen prima, tractatu quarto. Cap. 5.

Præseruatio à pestilentia.

OPortet vt extrahantur à corpore humiditates supfluę: & inclinetur regimẽ eius ad exiccationem ex oĩ modo, & ex minoratione cibi, nisi exercitio. Oportet. n. vt non administretur, neq; balneum, neq; [o] (vina) neq; toleretur sitis: et rectificetur aer cum eis quę diximus: & declinet cibus ad acetosa: & minoretur ex eo: & sit caro quæ administratur decocta in acetosis.

o. bibitiones,

Fen. i. tra. iiij. De eradicatione uestigiorũ variolarũ.

Oportet assiduare balneationem.

Ibidem de cura apostematum in febribus.

In his febribus non conceditur potus aquę frigidę, neq; introitus balnei.

Fen secunda, tractatu primo.

De signis declinationis materiei ad sudorem.

Et si ęger videt balneum, & tinam, & pręparationem ad illud in somno suo, tunc est significatio sudoris.

Fen tertia, tractatu tertio. De lepra.

Et fortasse est necessariũ inungere eos in balneo cum subtiliatiuis resoluẽtibus, in quibus cadunt nitrum, & sulfur, & baccę lauri, & glutinũ carpentariorum, immo sinapi, & origanum, & piper, & macropiper, & pyrethrum, & staphisagria, & sinapi, & aloe, & calamenthum, & emplastrare eos super iuncturas eorum, immo fortasse est necessarium quod est sicut euphorbiũ: & illud, qñ pręcipitur eis vt balneentur propter resolutionẽ superfluitatum eorum, et propter sudorem ipsorũ. [p] (Inunctio) enim eorũ est canon in curatione ipsorũ. Et qñq; inunguntur fricãdo cum

p. sudor

cum theriaca,& ſcellite,& alleſangiẽ. Et fortaſſe eſt neceſſariũ inungere cum hmõi in ſole calido. Et melior ablutio eorum in balneo eſt aqua, ĩ qua decoquitur fœnugręcũ cum ſapone bono. Et oportet vt alienẽt leproſus à coitu penitus.

Fen quinta, tractatu tertio. Cap. 17.

De adminiſtratione aquæ calidæ, & olei.

SCias ꝙ aqua calida,& oleum nõ conueniũt apud reſtaurationem:qm̃ prohibent reſtaurationem:ſed conueniunt ante ipſam: quoniam ambo præparant reſtaurationem:et conueniunt poſt ipſam:quoniam ipſa abſtergũt,quod remanet ex apoſtemate, & duritie, & alrosboth, & [a](puſtulas quas) euenire fecerunt ligamenta in neruis:quare fit motus cum eis non facilis. Cum ergo adminiſtrantur aqua calida, & oleum, & adipes,& medullę,ſuccurrunt illis nocumentis: inter illud vero aqua et oleum ſunt valde prohibentia ab incarnatione.& fortaſſe adminiſtrantur in infantibus,& qui ſunt eis proximi, non in alijs,cum emplaſtra exiccata ſunt ſuper eos,& faciunt eis dolorem:quare indigent tunc vt oleo inungatur locus, ꝗ dolet:deinde [b](ſuſtentetur,) & reſtaurentur:apud quietem vero [c]( ) non datur licentia in hoc. Et medici quandoq; vtuntur embrocha ex aqua calida,cum ipſi ſoluunt ligamentum primum,quęrentes ex eo iuuamentum:& eſt,vt attrahãt ad ipſum materiã. Et oportet vt ſit illa aqua talis, vt cũ cadit apud infirmum,ſit temperata:calida enim fortaſſe reſoluit ex corpore mũdo ſupra illud quod attrahit,& proprie qñ prolõgatur tempus effuſionis eius:& attrahit ex corpore repleto ſupra illud, quod oportet, & proprie ſi abbreuietur tempus eius:immo oportet vt ſit aqua cum caliditate ad ęqualitatem tendẽs.& ſit tempus effuſionis eius ſecundum quantitatem quę videtur ex augmento membri, & eius inflatione: & non effundatur,cum incipit detumeſcere. Et nos quidẽ iam diximus de iudicijs embrochæ in capitulo diſlocationis, illud quod oportet attẽdere etiam hic: & magis dilectũ mihi, qñ non eſt illic dolor,eſt vt nõ appropinquet membro oleum, neq; aqua calida omnino,niſi illud quod antecedit ipſum in principio rei ad defenſionem. Et de illis quæ ponuntur ſuper iuncturas, quæ indurantur poſt reſtaurationẽ ſuper torſionem, & attritionem, ſunt dactyli & [d](alleliati)emplaſtrando.

Fen. vi. tra. iiij. De cura morſi à cane rabido.

Et ingrediatur balneum oĩ die poſt potũ eius, et ſedeat donec mingat in tina:& adminiſtretur cibus humectatiuus,et aleffidabegi cũ pullo impinguato,& bibat vinũ, & caueat ſibi à frigore.

Fen. vij. tract. iij. De ſcabie & pruritu.

Et de compoſitis noſtris bonis, eſt vt fiat ex argento viuo extincto,& ex folijs oleãdri, & ex clymia argenti, & lithargyrio epithema cum aceto,& oleo roſ. ſuper quod dormiat in nocte, & abluat corpus in mane in balneo cum aceto, & vſnen viridi,cum aqua calida in primis:deinde [e]( ) [f](properet, &) inungatur cum oleo.

e. cum frigida doidg f* ———

Fen ſeptima, tractatu tertio. Cap. 9.

De cura deſudationis.

INcidunt materiam eius, ſi multiplicatur in corpore,phlebotomia,& ſolutio ventris. Et ſimiliter oportet vt properet aſsuetus ea oĩ hora in euacuãdo humores acutos. Et ex eis quę prohibent eam & auferunt ipſam,ſunt balneatio,et mũdificatio: deinde adminiſtretur aqua frigida balneando in ea:& confert eis fricatio in balneo ex carne melonis cum farina lentium poſt ſudorem, [g](deinde alſcheſabrẽ poſt ipſam,) & caro melonis cum lentibus,& farina fabarum.

g. cum alſa heſe fran

Fen. vij. tra. iij. De pediculis & lendinibus.

Adminiſtra medicinas locales, & confert ad illud aſsiduatio balneationis, & mundificationis. Et vt aſsiduet balneationem cum aqua ſalſa, deinde cum aqua dulci,eſt melius. Et oportet vt aſsiduet permutationem veſtium.

Fen. vij. tract. iiij. De extenuationis ablatione.

Et balneum poſt cibũ eſt vehementer attrahens nutrimentum ad corpus, impinguatiuum: verum vtens eo exponitur oppilationi accidẽti in hepate ſuo,proprie cũ eſt cibus eius cibus eorum qui ſunt impinguãdi: & propter illud multiplicatur lapis in eo, qui quærit hoc: & illi ſunt aptiores ad hoc vt in eis multiplicẽtur iſtæ oppilationes,& lapis,quorũ venæ ſunt in creatione ſtrictę,& ſunt non oẽs ita. Et iſti cũ ſentiunt grauitatem in latere dextro, ſumant in potu aperitiua in oppilationibus hepatis nota: & ſumãt in potu ante cibũ ſuum capparẽ cum aceto,& melle,& oxymelle cum ſeminibus, donec auferatur grauitas. Et melius q̃dem balneũ eſt illud quod eſt poſt digeſtionem primam, & cũ iam deſcenderit cibus: Licet comedere cibũ poſt egreſsionem à balneo abſq; [h](ſuperfluitate) eſt de cauſis impinguationis. Et balneum quidẽ eſt bonum impinguatiuum pluribus hoĩbus,et proprie illis qui ſunt in diſpõne, q̃ eſt ſicut arefactio. Et oportet vt ſit balneũ poſt primam digõnem .ſ. qñ deſcenderit cibus à ſtomacho,niſi in rebus eiſdem. Et calefactis quidẽ eſt [i](ad hoc congruũ factum ex lacte de quo extractũ eſt butyrum non facto) acetoſo. Et de ingenio impinguandi, eſt retẽtio

h. tẽporis itermiſsione

i. ꝯgruum aldog factũ ex raib nõ

sanguinis super membrum, ligando membrum quod ei ęquedistat in latere altero, sicut diximus ante, & ligetur illud quod est sub membro, ex quo vadit nutrimentum ad ipsum, cum est pingue, aut non quæratur eius impinguatio, sicut cum alseid est extenuatum, & planta manus est sana, & pinguis, tunc ligetur apud rascetam: aut cum adiutorium est extenuatū, & alseid[a] (non) ligetur apud cubitum, à superiore parte alseid. Et ex impinguantibus est illud quod pendet ex exercitio: & est omne exercitium leue, tardum: & totum illud fit æquale post fricationem velocem, bonam, paruam, temperatam in duritie & lenitate: & proprie fricationem cum incipit ad hoc peruenire, vt rubificet cutem: & post illud exercitetur cum æqualitate, & balneetur balneatione breui: deinde inungatur corpus eius, & fricetur fricatione sicca: deinde administrentur linimenta impinguatiua. Et permutatio quidem aeris & aquæ, est ex vno eorum quæ oportet obseruare, qm̄ fortasse extenuatio est causa eorum.

a. sanū pingue

Fen septima tractatu quarta. Cap. 6.

De extenuando.

Regimen extenuandi est contrarium regimini impinguandi: & est minoratio cibi: & post ipsum balneum: & exercitium vehemēs, cum penetratione eius: & ponere ipsum de genere qui non nutrit, & de genere eius cuius nutrimentum est siccum, aut[b] (acre,) aut salsum, sicut sunt lentes & cauguamich, &[c] (acetosa.)

b. acutum
c. resoluentia.

Ibidem.

Et oportet vt sit eorum balneatio in ieiunio: & sit aerea, sudare faciens, non aquosa, & humectans. Et si fuerit aquosa resolutiua, sit assiduatio in ea, vt non accidat ex ea attractio superflua absq; resolutione: deinde non festinet ad comedendū super ipsam, immo expectet, & dormiat post ipsam, aut moueatur, & exercitetur: deinde quiescat, post comedat rem debilem. Et similiter oportet vt sit fricatio eius fricatio resolutiua, continua.

Canticorum primæ partis tract. primo.

Vtere balneo ad tollendum sordes, & immunditiam, neque sis in hoc piger, si velis educere superfluitates à corporis superficie, & cutē ab accidentibus immunditiæ mundā facere.

Prima parte canticorum.

Signa cholerę.

Cvm dominatur cholera citrina aut crocea, apparet quidem color cutis citrinus, cum debilitate, & casu appetitus cibi, & reperit ille in quo dominatur oris amaritudinē, & mordicationem ex ipsa cholera rubea in stomacho contingentem: acciditq; ei ventris solutio cum qua est cholera rubea, & insomnietas cum profunditate oculorum, & siccitas oris & linguę, & eius vrina est in colore valde citrina, acciditq; ei syncopis, & riget cutis cum permistione & perturbatione: accidit ei sitis post ieiunium, & subtilitate pulsus, & calore corporis. Sunt etiam apparent ei in somno coruscationes cum ex his accidentibus multa & frequens balneatio in aquis calidis, & sulfureis · & motus laboriosi qui fiunt in regionibus, &[d] (villis septentrionalibus,) & frequens & continuus esus acutorum, & maxime si fiat tempore æstiuo.

Canticorum parte tertia.

Regimen potus aquæ.

25 SIquis ergo velit à morbis euadere, diuidat regimen suum in tria, quorum vnū tribuatur animæ, & aliud cibo, & aliud potui vel aquæ.

26 Et parum quidem aquæ frigidæ satiat, & sitim sedat, ad hoc tamen nō sufficeret multum tepidæ.

27 Non est autem aquæ potus frigidæ nimium[e] ( )frequentandus, eo quod neruis obsit.

28 Non est etiam offerendus potus aquæ niuis nisi pingui, sanguineo, multæ carnis.

29 Est etiam vitandus potus aquæ in mensa nisi[f] (ratiōe adhærentiæ, et tardi descensus buccellæ.)

30 Non est etiam sumenda aqua cum cibo, nec in egressu à balneo.

31 Nec etiam post forte exercitium, & coitum. hoc enim est malum & illaudabile.

32 Si tamen quis ex modica tolerandi potentia siti vrgeatur, sumat ex ea, parum tātum, scilicet quo declinatio & impulsio cibi ad inferius stomachi cōpleatur, quatenus ibidem digeratur. sumat tamē ex aquis illam quæ sitim sedet, & satiet: aut ex vino qd̄ & quantum congruat, & sufficiat.

33 Et si sumpta aqua ad satietatem, aut vino sufficienti, accidat sitis, vitentur potus eorum: quoniam talis sitis est mendosa.

Finis.

EX AVICENNÆ LIBELLO

De remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine ſanitatis, ſcilicet ex errore vſus rerum non naturalium.

Tractatu primo de ſpeciebus errorum accidentium in rebus non naturalibus, & de æquatione, ſeu rectificatione ipſarum ſecundum modum vniuerſalem.

IN balneo vero ſunt capitula re
ctificationis, vel contemperan
tię ipſius, & eius quidem recti-
ficatio eſt, vt ordinata ſit ĩgreſ-
ſio in eo. ſ. vt non fiat ſubita, &
eſt rectificatio aquæ ipſius bal- **B**
nei. ſ. vt ſit dulcis, quæ non ſit
calida valde, neq; frigida, et rectificatio ſeu regi-
men morandi in ipſo balneo, & regimen ordi-
nis egrediendi ex ipſo, et regimen ordinis admi-
niſtrãdi fricationes, & vnctiones, & ablutiones
in eo, deinde in eo alienentur motus fortes, &
coitus, & cibus, & res fluidæ, frigidæ actu, aut
quę ſint fortis caliditatis in potentia. Et rectifica
tio ſeu regimen horę ingreſſionis in balneum. ſ.
vt non ſit ſuper vacuitatem ſtomachi, aut ſuper
repletionem, & vt non ſit poſt rem, quæ cadere
facit virtutem, vel quę valde debilitet virtutem,
ſicut motus laborioſus, aut euacuatio ſangui-
nis, aut ſolutio ventris, aut coitus multus. Am-
plius nõ ſit feſtina egreſſio ab eo, immo prolon-
getur in eo ſtatio ſeu mora, & ſit aſſiduatio ſudo
ris, et ſedeat in loco calido. Iam ergo diximus de **C**
diſpoſitionibus aeris, & de eius rectificatione, et
de regimine balnei ſecundũ modũ vniuerſalẽ.

De regimine ſeu rectificatione cibi & potus in vniuerſali.

POtus autẽ rectificatio, & regimen fit mo-
dis ſimilibus iſtis prædictis, & potus quidẽ
dicitur de aqua, & dicitur de eo, quod inebriat,
& dicitur etiam de robub, & de potionibus fru-
ctuũ: ſed hic nõ eſt intentio noſtra, niſi de aqua,
& de re alia. ſ. re, quæ inebriat. Dicamus ergo, ꝙ
rectificatio aquę, aut eſt in quantitate ita, vt non
ſit ſupra quantitatem, quæ oportet, aut minus,
quam oportet: aut eſt ĩ qualitate ita, vt ipſa aqua
ſit, & debeat eſſe ſubtilis, leuis ponderis, priuata
ſapore, & odore, recipiens calorem, & frigus ve-
lociter, & ſit ex flumine currẽti ſuper lutum pu-
rum, aut ſuper terram dulcem velociter currẽs,
longinqua à principio, à quo oritur, diſcooperta
ſoli, & vento: & ſi fuerit ex flumine maiori, eſt
melior, & quod ipſa ſit delectabilis in guſtu, &
ſit velocis deſcenſus ab ore ſtomachi, & ab hypo-
cõdrijs: & ſit velociter prouocans vrinam, & ſu
dorẽ. Quod ſi ipſa aqua fuerit paludoſa, in qua
naſcuntur cannulæ, aut ſulfurea, aut aluminoſa,
aut vitrioloſa aut ęrea, aut lithargyrioſa, aut ĩ ea
fuerit virtus alicuius mineralis, tunc facit poſſi-
dere ſpecies ægritudinis. Et melior quidẽ aqua-
rum mineralium eſt aqua ferrea. Et de hoc capi-
tulo ſunt aquæ ſalſæ, & aquæ mali ſaporis, ama-
ræ, & aquæ acetoſæ. Et de rectificatione aquarũ
eſt illud, quod dependet ab hora bibitionis ipſa-
rum ita, vt aqua non bibatur ſuper ieiunum, ne-
que poſt repletionem hora, qua completa eſt aſ-
ſumptio cibi, neq; poſt motũ laborioſum, neque
poſt cauſam rarefacientem corpus ſupra modũ,
ſicut eſt coitus, & balneum, neque poſt cauſam
ſpargẽtem vel diffundentem calorem innatum
ſuperflue, ſicut ira, & lętitia: ſed ſit poſt ſubtilia-
tionem cibi, & digeſtionem eius per tranſmuta-
tionem factam in chylum: tunc enim eſt conue-
niens ad faciẽdum penetrare, & eſt conueniens
etiam ad curationem ægritudinum acutarum
vel calidarum.

De eo qui læſus eſt ex odoribus bonis.

Si ergo nocumentum prædictum. ſ. coryza
cauſatur à roſa propter cõpreſſionem, tunc eius
cura eſt, quod mollit vel relaxat, ſicut olfacere
odores mollificantes: & ꝓpter hoc dicitur, quod
violę, & nenuſar curant nocumẽtum roſarum,
verum non iuuat tantum, quantum facit aſſi-
duatio effuſionis aquę calidæ ſuper caput. Odo-
ris vero nocumenti cauſati, ex ſtypticitate, ſicut
odoris cypreſſi, & cyperi, curatio eſt adminiſtra
re mollificantia prędicta. Et melius quidem eſt
ad id, quod nocet ſua compreſſione, vt olfaciat
ſtyptica, & effundantur ſuper caput mollifican-
tia, donec retineatur, quod reſoluitur ex mem-
bro, & ſoluatur, quod conſtringit, & cõdenſat:
& propter illud ex odore nigellę cum balneo eſt
iuuamẽtum plurimum ad remouendum nocu-
mentum roſarum: immo propter hoc, quando
aggregantur cyperi, & roſę, & cum hoc naribus
attrahatur oleũ, non accidet coryza ab ipſa roſa.

De nocumento ſeptentrionis.

NOcumentum ſeptentrionis eſt conden-
ſare corpus, & prohibere reſolutionem,
& exprimere cerebrum, & ventrem: & propter
illud ſequit̃ ad ipſum ophthalmia, & tuſſis. Cu-
ra nocumenti ſeptẽtrionis eſt adminiſtratio bal-
nei, & cohol cum tutia nutrita vel præparata cũ
agreſta: & comedere cibum factum ex papauere
cum

cum croco: & administratio trochiscorum rosarum paruorũ: & distillatio olei cheirini permixti cum oleo rosarum tepidi in aure.

Tractatus tertius de remedijs nocumentorum accidentium ex malo regimine circa balneum.

Ocumẽtum balnei est, quod aer balnei non est temperatus, et temperamẽtum quidem aeris balnei in vniuersali vel in summa est, vt non sit vehementer calidus, neq; frigidus, in quo difficilis est sudor. In particulari vero, & distincte rectificatio, & cõuenientia balnei est, quod in ipso balneo ad minus sint tres mansiones, vel casæ: & quod sit in mansione vel in casa prima temperies, idest quod in ea nõ sentiatur calor, neq; frigus: & quod mansio vel casa secunda non sit faciens angustias: & quod mansio tertia non sit æstuosa adurẽs, neq; prohibens anhelitum rectum, firmum. Balneum quidem calidum valde facit fluere humores congelatos ad profundum membrorum, & facit accidere aut oppilationem, aut apostema, & facit humores ascendere ad cerebrum, vnde facit accidere sodam vehementem, aut sirsem, aut cursum humiditatum ad concauitates vacuas, vnde facit accidere epilepsiam, aut apoplexiam, & causat qdem epilepsiam, qñ fuerit oppilatio diminuta: sed quando oppilatio fuerit cõpleta, tunc causat apoplexiam. Balneum vero frigidum facit currere materiam ad viam sudoris motu diminuto, quare accidunt ex hoc nocumenta: & quandoq; facit accidere pruritum, & scabiem: & qñq; facit accidere coryzam: & quãdoq; punctionem vel dolorem ventris. Curatio vero nocumenti ex balneo calido aut fit potionibus, & extinctiuis, sicut rob pomorum, & rob cydoniorum, & rob acetositatis citri, & syrupus de tamarindis, & syrupus alnisuch, & syrupus de alchedar, & syrupus acetosus, & alia ab his, frigidis non infrigidatis cum niue, aut cum linimentis cum sandalis, & aqua coriandri, & aceto super hepar, & cor: & positio commixtionis ex oleo rosarum, & aceto super caput temperatæ caliditatis, & frigiditatis: etiam positio pedum per horã in aqua frigida: deinde parũ post effundatur modicum ex ea super spatulas, deinde post horam liniatur caput cum ea, postea effundatur parũper super corpus: & oportet, vt sit aqua frigida moderate non vehementis frigiditatis: & oportet, vt non fiat subito post balneum calidũ, postea dormiat super stratum lene temperatum. Rectificatio vero nocumenti ex balneo frigido est applicare aquam calidam moderatæ secundum mensurãm, quam tolerat natura, & effundatur super caput aqua calida per horam ante egressionem, & assiduentur fricationes, & vnctiones, et compressiones manibus factæ super membra, & ingenia pręparantia ad sudorem: postea quam primum egreditur, assiduetur effusio aquæ calidæ super caput solum, postea cooperiatur caput cooperatura moderata in ęstate, et cooptura magna in vehementi frigore, & egrediatur, & dormiat.

Alia litera, quæ calefaciunt

De errore qui accidit ex ingressu in balneum subito, & ex egressione ab eo subito.

IN illis, qui ingrediuntur balneum subito. i. absq; gradatione, si fuerit complexio ipsorũ calida, timetur, ne accidat sparsio caliditatis innatæ, ad quod postea sequitur debilitas cordis, & chafacã. In eis vero, qui egrediuntur à balneo subito, timẽtur catarrhi acuti, & excoriatio intestinorum, & dolor iuncturarum. In illis autem, qui sunt frigidę cõplexionis, timetur ex ingressu in balneũ subito apoplepsia, & paralysis, & chafacham: & ex egressione subita timetur congelatio, & saccus, & mictus vrinæ inuoluntarius, & tremor. Cura eius, qui ĩgreditur balneũ subito, si est complexionis calidæ, est, vt gradatim exeat ad domum vel mansionem balnei primam, & aspergatur super ascella sinistra aqua rosata subito, & quod induat vestimenta frigida, neque fugat, seu bibat aquam frigidam subito, deinde curetur cum eo, quo curatur nocumentum vehementis caloris balnei. Si vero fuerit frigidę complexionis, administrentur ei illa, deinde administretur in potu aliquid de rob pomorum cum pauco diamusci, et dormiat. In cura eius, q egreditur è balneo subito, si fuerit calidæ complexionis, effundatur super eum, & super caput eius aqua calida plurima, & fomentetur caput eius cum panno calido, & dormiat. Si vero fuerit frigidæ complexionis, tunc sedeat in mansione calida valde, & naribus attrahat oleũ iasiminum, et oleum de lilio, aut oleum rosarum alneserim: & liniatur caput cum mixtione facta ex spica, et cypero, & succentur membra, & exhibeatur in potu mithridatũ, & theriaca de quatuor rebus, & cibetur cibario, in quo sit allium: & detur in potu parum de vino puro, & dormiat.

De aqua salsa in balneo.

AQua salsa in balneo cõfert scabiei, & pruritui: verum rarefacit cutem, postea condensat. Et quando non fuerit pruritus, tunc ipsa facit accidere pruritũ, & macrefacit corpꝰ, & nocet oculis, & facit accidere catarrhos, & ophthalmiam,

miam,& ſenſuum turbationẽ. Cura nocumenti ex balneatione cum aqua ſalſa eſt, vt ablutio fiat cum aqua frigida,& cõfert lutum boni odoris liniendo corpus cum eo,poſtea abluẽdo cum aqua calida dulci: deinde fiat fricatio cum oleo roſato odorifero cum facilitate, & frequentetur ablutio cum aqua dulci poſt illud.

De aqua aluminoſa.

AQua aluminoſa condenſat cutim & conſtringit ipſam:& quandoq; facit accidere febrem ephemeram corporibus macris:& quandoq; ex ea fit caſus in ſpaſmum.Cura nocumenti ex ablutione cum aqua aluminoſa, abluantur iſti poſt eam cum aqua calida multotiens ablutione vehementi,deinde fricẽtur,donec ſudent, deinde abluãtur poſt,deinde inungãtur cũ oleo chamęmelino,aut oleo de keiri,poſtea dormiãt.

De aqua ſulfurea, & naptica.

AQua ſulfurea,& naptica corrumpit complexionem cutis corporis,& præparat ipſum ad putredinem,& facit accidere catarrhos: & ſi prolongatur manſio in aere ipſius, timetur ex eo hydrops: ſed quod magis accidit ex ea, eſt icteritia.Cura nocumenti ex ablutione cum aqua ſulfurea,& naptica, ablutio fiat cum aqua tẽperatæ frigiditatis,deinde cũ aqua calida,deinde ſudet,poſtea abluatur cũ aqua tepida, poſtea inungatur cũ oleo roſato bono,poſtea dormiat.

De aqua ferrea.

ABlutio cum aqua ferrea confert iuuamentis plurimis,& non accidunt ex ea nocumenta plurima, quòd ſi nocet, non nocet, niſi quia condenſat cutim.

De adminiſtratione fricationis, et vnctionis, & ablutionis in balneo.

COrpus temperatum, quando ingreditur balneum,ſedere debet in qualibet mãſione balnei hora vna,poſtea expectare,donec corpus eius incipiat rotificari,& aliqualiter inflari, & appareat ſudor:& tũc effundatur aqua primo ſuper ſpatulas,& reliqua membra, deinde ſuper caput, poſtea radatur caput ſeu adminiſtretur abraſio capitis,poſtea fiat compreſsio membrorum cum manibus,& fricatio cum facilitate,& ſolicitudo ſit adminiſtrare huiuſmodi ſuper iuncturas,neq; fiat illud in reliquis membris, niſi in patiente ama,vt reſoluantur humores mali, neque fiat aliquod doloroſum ſeu fricatio doloroſa,niſi in habentibus phlegma crudum,vt reſoluantur humores crudi à iuncturis.

De errore, & nocumento accidente ex fricatione ſuperflua.

ILli,cui adminiſtratur fricatio ſupflua, ſi fuerit calidæ complexionis,aut ſiccæ, accidũt caſus virtutis,& commotio choleræ, & quandoque præparatur ad febrem: & ſi fuerit caput repletũ, accidit ex illo commotio humorum. Cura quidem primi eſt vngere cum oleo roſato, & oleo violato,& comedere cibos leues extinguentes, ſicut alchiſch,& almes, & aſſumere ſyrupos extinguentes, ſicut ſyrupus acetoſus, & iuleb. Et cui accidit ex hoc cõſtrictio naturę,detur in potu ſyrupus alniſuch.

De operatione, & nocumento aquæ frigidæ in balneo.

OPeratio aquæ frigidæ in balneo, ſi balneũ fuerit calidum,eſt ſicut operatio,& nocumentum egreſsionis ab eo ſubito,& nocumentum eſt maius.Et cura ipſius eſt curatio illius, & magis fortis.Sed quãdo fuerit balneũ frigidum, eius operatio etiam, & nocumentum eſt, ſicut operatio aeris frigidi. Et quando nocet, tunc eius cura eſt illud, quod dictum eſt.

De operatione, & nocumento aquæ calidæ in balneo.

NOcumentum,& operatio aquę prędictę eſt,ſicut operatio aeris calidi vehemẽter in balneo,& nocumentum magis forte. Verum propter breuitatẽ temporis eius,eſt minoris impreſsionis,& propterea quod non aduenit cordi,ſicut aduenit aer calidus, quare minus, & leuius debilitat,& cura eius eſt cura ſimilis illi, & adminiſtretur ſyrupus de tamarindis, & illis, quibus cum hoc nocumento accidit fluxus ventris,exhibeatur ſyrupus pomorum,& cydoniorum,& agreſtæ.

De errore, & nocumento ex mora in balneo.

EX mora in balneo in conſuetis hominibus accidit dolor iuncturarum, & extenſio in lacertis,& quandoq; ſequitur febris ephemera, & cura eſt abluere cum aqua calida, & fricatio facilis cũ oleo chamæmelino, & oleo oliuarum nouo,& ſi non ſedatur cum hoc,oportet, vt fiat phlebotomia in omni diſpoſitione in die ſecundo poſt balneum.

De eo,qui vſus eſt exercitio forti ante balneum, aut poſt egreſsionem à balneo.

BAlneum quidem temperatum non nocet plurimum eis,quibus accidit motus ſuperfluus,aut eis, qui volũt vti motu poſt balneum. Immo quando fuerit balneum temperatum, & nõ fuerit in eo mora, quæ faciat ſudare plurimũ, & non fuerit in eo mora,niſi ſecundum menſuram,qua ex balneo acquiritur corpori humectatio,vel humiditas, eſt iuuamentum eis, quibus accidit motus fortis,& nõ nocet, niſi per lõgam

moram in balneo ita, vt balneum accipiat de hu miditate, plusquam tribuat. Et cui accidit hoc, perducitur ad hecticam, cum vehemens fiat cor dis calefactio, aut perducitur ad hydropisim, si resoluta fuerit caliditas naturalis, & debilitata, & infrigidata fuerit complexio viscerum. Cura illius est balneatio cum aqua frigida, & effundere oleum tepidum in hyeme, & in ęstate infrigidatum, & lac nouiter mulctum super caput, & applicare iuncturis mucilaginem althęæ cõquassatam cum oleo violato, et bibere vinum album valde permixtum, et sorbere iura facta ex auibus contusis vel contritis, & ex carne arietum castratorũ contrita, & si appareat frigus in visceribus, cuius signũ est mala digestio, & inflatio, & eructatio acetosa, tunc succuratur cũ diacurcuma, & distilletur oleum violatum in auribus eius, in quo dominatur cholera, & oleum alkeiri in eo, cuius viscera sunt infrigidata, cõfert in hac ęgritudine.

De longa mora in balneo.

LOnga mora in balneo operatur operationem, quam operatur motus vehemens, & cura eius est, sicut illa cura.

De nocumentis balnei super cibum.

BAlneum super cibum causat oppilationes in hepate, & venis, ꝓpterea ꝙ attrahit materias cibi indigestas ad exteriora corporis propter fluxum humiditatum ad ea per sudorem, et ad oppilationes sequuntur ęgritudines oppilationis, sicut apostemata, & prohibitio cibi, ne vadat seu transeat ad exteriora, & sequitur fluxus ventris periodicus, & sequuntur febres putredinis, quia oppilatio est vna ex causis putredinis. Cura vero est administrare syrupum acetosum de seminibus, & euacuatio debilis facta cũ hiera picra, & administrare cibos leues aliquibus diebus.

De nocumento eius, qui bibit in balneo rem frigidam.

POtare in balneo rem aliquam frigidã, sicut aqua frigida, & ceruisia, est timorosum valde. Quoniam res frigida fluida, quando peruenerit ad stomachum in balneo, in quo iam porositates sunt apertæ, & meatus sunt rarificati, & aperti, subito attrahitur ad hepar, & ad cor, quare infrigidantur ambo infrigidatione vehemẽti: aut debilitatur caliditas naturalis, & debilitantur oĩa viscera, & disponuntur ad hydropisim. Succurritur vero illi nocumento assumendo aliquid modicum de vino puro post balneum, aut potando diamuscum, aut dialacham, aut diacurcumam, aut mithridatiũ, aut fomentãdo hepar, & cor cum pannis calidis, aut assumere cibaria

aromatizata. Et caulibus inest proprietas remo uendi hoc nocumẽtum. & ex oleribus est enula, & ex potionibus est syrupus de pastinaca, & sy rupus de absynthio, & syrupus de alchandicum.

De nocumento ex ingressu balnei corpore repleto.

HOc etiam est periculosum, quoniam ex eo accidit putredo humorum retentorũ in corpore, & agitatio ipsorum, & apostemata in visceribus, sicut pleuresis, & peripneumonia, & apostema hepatis, & timentur ex eo etiam no cumenta cerebri, & ipsius apostema, aut timentur febres, quæ sunt ex rebus, quæ magis proximę sunt, vt accidant, q̃ aliæ. Cura eius est, cum succedit ei grauitas, & lassitudo, aut tactus vlceris, aut tensio, tunc oportet, vt propere fiat phlebotomia, & extrahatur quantitas cõueniens de sanguine. Quod si remouetur, & quiescat ex hoc, bonum est, si non, tunc euacuetur cum syrupo de fructibus, & assumat potiones prohibẽtes putrefactionem, sicut rob cydoniorum, rob pomorum, rob prunorum, & alia ab istis. Et liniatur hepar, & cor cum linimentis conuenientibus, sicut est coriãdrum, & acetum, & solatrũ cum pauco camphoræ, & sandalis.

Tractatus quintus de aqua, et his quæ bibuntur.

De nocumento potus plurimæ aquæ.

POtus plurimæ aquæ nocet tribus modis: quorũ vnus est, quod debilitat caliditatem naturalem in membris vniuersaliter, & debilitat membra principalia: quare accidit eis tunc debilitas virtutum naturaliũ quatuor: Membris autem instrumentalibus accidit debilitas motuum, & tremor. Secundus modus est, quod virtus sequestratiua in hepate debilitatur in sequestrando omnem aquositatem à sanguine, quare aut effunditur aquositas ad partes inter mirach, & sifach, & accidit hydrops aquosa: aut penetrat aquositas cum sanguine ad membra, & accidit hydropisis carnosa. Et virtus sequestratiua in renibus debilitatur, quia accidit ex eo mictus vrinæ inuoluntarius cum difficultate in ea, & debilitantur renes. Tertius vero modus seu tertia ratio est, quod ipsa aqua multa soluit cibum, & facit ipsum descendere ante horam. Rectificatio in habente quidem cõplexionem frigidã fit bibendo super ipsam aquã dialacha in vino, aut athanasia, aut mithridatiũ ita, vt prouocet cum fortitudine: sed habentes complexionem calidam sumant super eam prouocantia vrinam, & confectionẽ de seminibus, & vinũ

& vinum subtile odoriferum, deinde transglutiant aquam frigidam post illud, & expectent super eam: & sint cibi ipsorum ea, quæ prouocant, & sedant sitim, sicut cibus de spinachijs, & cibus de cydonijs.

De nocumento aquæ mali odoris, cœnosæ, in qua nascuntur cannulæ.

AQuæ mali odoris, cœnosæ tardant descensionem suam à stomacho, & penetrationem cibi. Et sitis quidem augetur cũ aquis huiusmodi, & virtus debilitatur. Et quia ipsæ non sunt puræ simplices, immo in huiusmodi aquis est terreitas plurima, quare ex eis generatur humor aut phlegmaticus vitreus, aut melancholicus, & propter illud multiplicant ægritudines splenis in hominibus, qui plurimum bibunt de ipsis, & accidere faciũt hemorrhoidas, & hydropisim propter malitiam cõplexionis hepatis inductam ab eis, & mictum vrinæ inuoluntarium propter malitiam complexionis renum. Rectificatio istarum aquarum est, vt ipsæ distillentur, si possibile est, aut cum lambico, aut cum pãno posito super orificiũ vasis, in quo bulliantur, & postea exprimendo pãnum illum, aut colantur, & purificẽtur tales aquæ cum pane, aut pomis, aut cydonijs, et talis colatura est melior. si vero aquę illæ bullitæ fuerint secũdum dispositionem suã, scilicet secundum quod sunt, oportet vt super eas sumatur cõfectio de aristologia, & sumãtur sup eas illa, quę prouocant vrinam plurimam, et bibatur super eas vinum plurimũ. Et cepę proprietatem habent in resistendo aquis prædictis, quando comeduntur crudæ. Et quando homo post potum aquarum prædictarum per diem biberit vinum purum modicum ĩ ieiunio, & non fuerit, quod prohibeat ex parte complexionis eius confert vehementer.

De nocumento aquæ sulfureæ.

IStæ quidem aquæ adurunt humores, & eos putrefaciunt: quare sequũtur in principio febres cholericæ, postea in fine febres melancholicæ propter adustionem sanguinis ex eis factam. Et melancholicus quidem humor, qui ex huiusmodi aquis generatur, est humor melãcholicus malus, qui nominatur cholera nigra. Et nocumentum istarum aquarum est causare icterum, & pruritum, & febres tertianas, & cõclusam, & sodam, & ophthalmiam, & catarrhos calidos, & vrinæ difficultatem, & corporis maciem. Rectificatio earum, si est possibile ipsas distillare, sicut dictũ est, erit conuenientior. Et si bibantur cum aceto, & proijciatur in eis lutum armenum, & lutum sigillatum, frangitur nocumentum ipsa-

A rum. Sed quando bibuntur, sicut sunt, vel secundum suam dispositionem, tunc syrupus granatorum cum syrupo violato frangit plurimũ de nocumento ipsarum. Et syrupus quidem acetosus zuccarinus factus cum aceto, & succo cydoniorũ resistit eis vehementer. Et lac seminis portulacæ triti assumptum cum syrupo violato, & syrupo de pomis est iuuatiuum. Et potus aquæ rosatæ super ipsas aquas prædictas est etiam conferens. Amplius sint cibaria leuia vnctuosa, in quibus ponitur oleum, & butyrum calefactum. Et quando apparet earum nocumẽtum, & non fuerit febris cum eo, tunc bibatur lac, & butyrum calefactum. Si vero fuerit febris, bibatur aqua hordei cum syrupo acetoso, & aqua granatorum muzorum.

De aqua aluminosa.

B NOcumentum istarum aquarum est stypticare, & constringere naturam, & exasperare pectus, & vocẽ, & causare difficultatem vrinæ, & stringere vias cibi, & causare corporis maciem. Rectificatio nocumenti est administrare pinguia, & transglutire oleum oliuæ, & amygdalarum super eas, & vinum subtile odoriferum. Et ex potibus est syrupus violatus, & syrupus prunorum. Et aqua hordei resistit eis valde. Et aqua quidem cicerum cum oleo bono, quodq; oleũ sit comestibile, est iuuatiua. Et magis iuuatiuum omnibus rebus in resistẽdo aquis prædictis est sorbitio facta ex decoctione furfuris cum zuccaro administrata. Et confectiones de granis vel medullis sunt iuuatiuæ non modicum.

De nocumento aquarum vitriolarũ, seu currẽtiũ super mineram vitrioli, vel aquæ in qua fuerit positum vitriolum.

C NOcumentum istarum est compositum ex nocumento aquæ aluminosæ, & nocumento aquæ sulfureæ: quare accidit ex stypticitate, & exasperatione res similis ei, quæ accidit ex aqua aluminosa, & ex putrefactione, & adustione materierum vel humorum accidit res similis ei, quæ accidit ex aqua sulfurea. Et nocumentum, quod faciunt huiusmodi aquæ vitrioli in pulmone, est magis vltimum seu vehementius. Rectificatio est bibere syrupum de hyssopo denominatum frigidum, & assumere syrupum rosarum cum syrupo de liquiritia, & aquam melonis indi extractam post ipsius assationem in pasta, aut aquam cucumeris, et citrulli, aut mucillaginem psilij, & seminis cydoniorum cum violis conditis, quodcunque istorum resistit nocumento prædicto.

De

De aqua mineræ lithargyrij, vel de aqua, in qua positum fuerit lithargyrium.

DOcumentum istius aquæ est simile nocu mento aquæ sulfureæ: sed hæc proprietatem habet vlcerandi intestina. Rectificatio similis rectificationi nocumenti aquæ sulfureę,& additur administratio eorum, quę prohibent vlcerationem ītestinorū, sicut sunt troch. de gummis, et troch. de spodio cū syrupo violato, vt resistat stypticitati eius vehemēti. Et psyllium con fert ei valde.

De aqua mineræ viridis æris, vel de aqua, in qua positum fuerit viride æs.

NOcumētum istius aquæ est simile etiam nocumento aquæ sulfureæ: verū est maioris nocumenti, quam illud secundum vnum modū: & est, quod huiusmodi aqua aperit orificia venarū, & lędit ea, & facit accidere mictum sanguinis, & fluxum sanguinis per ventrem, & sputum sanguinis ex pulmone. Rectificatio est administrare troch. de charabe super eam, et administrare sumach, & berberis. Et trochi. de terra sigillata remouent nocumentum eius cum stypticitate, & virtute theriacali, quæ est in eis. Et syrupus de iuiubis ingrossando sanguinem. Et administrare loch de papauere confert nocumento pulmonis, & renum. Et cōsideretur impressio, in quo membro vehementer fuerit, & curetur cum eis, quæ sunt appropriata illi membro. Et hepati quidem, & quæ ei continuantur, approprientur trochi. de charabe. Pulmoni vero approprientur troch. de papauere. Intestinis autem approprientur trochi. de terra sigillata. Renibus trochi. alkechengi, & trochis. de papauere cum balaustijs.

De aqua salis armoniaci.

NOcumentum aquæ salis armoniaci est, sicut nocumenti aquę viridis æris, & difficilius eo. Et proprietas eius est nocere cerebro, & oculis. Rectificatio est, vt administretur omnia, quæ administrantur pro rectificatione nocumenti aquæ viridis æris cum extinctione vehemēti facta cum troch. de camphora, & odore ipsius, & cū linimentis frigidis super caput ex oleo rosarum, & aceto, & aqua rosata, & sandalis, & succo olerum frigidorum: & facere oculis alcohol cum aqua coriandri, & antimonio nutrito cum agresta.

De aqua æris.

NOcumentum istius aquæ debilius est, quàm nocumentum aquæ viridis æris, & quod ei similatur.

D

De aqua naptica.

NOcumentum istius aquæ est debilius, quàm nocumentum aquæ sulfuris, & quod ei similatur.

De aqua salsa.

PRoprietas istius aquæ est facere obscuritatem visus, & grauitatē auditus, & sibilum in capite, & pruritum. Rectificatio est extinguere cum robub frigidis, in quibus nō est stypticitas vehemens, & administrare vnctuosa secundum quod dictum est in capitulis præcedētibus: & collyriū oculis facere cum tutia nutrita cum aqua agrestę, et distillare oleū de keiri ī auribus.

De aqua amara.

AQua amara putrefacit, & facit accidere febres cholericas: & timetur ex ea hydrops. Rectificatio est administrare potus dulces, sicut iulep, & syrupum violatum: & administrare ea, quæ prouocant vrinam, sicut medullæ seu semina melonis, citrulli, cucumeris, & cucurbitæ.

E

De aqua acetosa.

AQua acetosa vlcerat intestina, & stomachum, & facit nauseam, & facit accidere hydropisim. Rectificatio est administrare glutinantia, sicut pedes cum cymino, & quę frāgunt ventositatem, sicut carui, & origanum, & assumere syrupum de pastinaca, et syrupum de enula, & ex cibis administrare oua sorbilia, et medullas ossiū cum sale aromatizato cum speciebus.

De nocumento aquæ bibitæ in ieiunio.

AQua bibita in ieiunio debilitat stomachū & facit accidere catarrhos infrigidando cerebrum propter duas rationes: quarū vna est propter communitatē stomachi cum cerebro: et

F

secunda ratio est propter ascensum vaporum aquosorum purorum: nocet etiam infrigidando hepar, & splenem: & præparat ad hydropisim. Rectificatio est assumere aliquid modicum de vino puro veteri, odorifero super eam, deinde se stinare ad comedendum panem siccum, & tortellas tritas, & suych vel sauich, & ea, quæ habēt proprietatem exiccandi aquositatē, & retinendi ipsam à veloci penetratione ita, vt resistatur infrigidationi cū vino antiquo, & melle: & penetrationi cum his, quæ ingrossant, & inspissant.

De nocumento aquæ bibitæ super cibum, & repletionem.

NOcumentum bibitionis aquæ super cibum, & repletionem est interpositio ipsius inter cibum, & inter partes stomachi apprę hendentes, & circundantes ipsum cibum ita, vt ex hac impediatur cibus à digestione: Nocet etiā extinguendo vel infrigidando partes stomachi

à fundo

à fundo eius vsq; ad os ipsius,& frãgit virtutem digestiuam,& debilitat eam sua infrigidatione, & facit penetrare cibum indigestum propter flu xibilitatem substantiæ aquæ, & multoties facit accidere dolorem hepatis, & stomachi. Rectificatio est assumere compressiua super ipsam cum diureticis velociter, sicut cydonia, quoniam expellet aquositatem velociter, postea prouocabit. Et nõ est aliquid in hoc capitulo, sicut cydoniũ, verum oportet, vt bibatur post digestionem aliquid vini, aut mellis, vt frangatur, quod aggregauit vel causauit potus aquæ plurimę, & cydonium sua infrigidatione, aut sumatur aliquid de semine apij cum penidijs. Quod si accidet dolor in hepate, aut stomacho, curetur cum diacymino. Et si sentitur corruptio cibi ex hoc, & declinet ad fumosum, tunc soluatur cum syrupo de fructibus: si vero declinat ad acetosum, soluatur cum electuario Alseriaram: & non oportet, vt in hoc deficias.

De nocumento aquæ potatæ super motum laboriosum, aut super raritatem corporis à causis alijs.

NOcumentũ est rarificare corpus propter causas alias similes eis, quas diximus de potu aquę in balneo communi. Rectificatio est rectificatio illius.

De nocumento potus aquæ super coitum.

POtus aquæ super coitum facit accidere tremorem cordis, & debilitatẽ eius proprie, & ea, quæ diximus in balneo communi. Rectificatio est olfacere muschũ, & diamuschum dulce in habente complexionem calidam cum syrupo de pomis: sed in habente complexionem frigidam cum vino puro, & comedat alzarauni.

De nocumento focha.

POtus focha corrũpit hepar, & cerebrum, & cor, & stomachum, & splenem, & intestina, & renes, & vesicam, & debilitat ipsa, deinde generat tremorem, paralysim, & lepram, & baras, & mictum vrinæ inuoluntarium, & lapidem vesicæ, & renũ, & hydropisim: & est de rebus, quæ magis nocent neruis, & contrariatur coitui: quoniam infrigidat, & humectat, & spargit humiditates, quę sunt in facie neruorum, & facit accidere catarrhos malos, & scrosulas. Rectificatio est administrare nuces, & amygdalas, & medullas fructuum, & administratio eorum, quæ prouocant vrinam. Et caueatur potatio vini super potũ focha, aut caueatur potare ipsum focha super vinum: quoniam vinum facit penetrare velociter ad profundum membrorum, & iuncturarum: immo oportet, vt super focha sumatur lambendo mel, & butyrum, & administratio prouocãtium plurimorum. Et alzarauni est theriaca ipsius focha omnibus modis. Et melius focha est illud, quod fit ex pane, & in eo ponitur multũ de cinnamome, et ruta, et origano.

Tractatus sextus de motu & quiete.

De motu plurimo.

MOtus plurimus calefacit primo calefactione vehementi, & exiccat: deinde in fine ĩfrigidat. Et ex nocumentis primis est putrefactio, & facere fluere materiã malam ad profundum membrorũ. Et ex nocumentis secundis sunt ęgritudines neruorum frigidę, & casus virtutis: & quandoq; facit accidere chafachã, & syncopim. Rectificatio est, ꝙ oportet, vt abluatur in æstate quidem cum aqua frigida: in hyeme vero cum aqua dulci tepida.

De quiete plurima.

QVies plurima generat humores crudos, et prohibitionem chordarũ ab obedientia lacertorum in motibus, & hebetat sensus. Rectificatio nocumenti est, ꝙ si fuerit illud in lõgo tempore, euacuetur cum pilulis stomachicis, aut pilulis cochijs. Si vero fuerit non longi tꝑis, tunc succurrat̃ cum exercitio forti, & fricatione, & cõpressione mẽbrorum in balneo.

De vigilia maxima.

VIgilia vehemens plurima est similis motui vehementi plurimo: verum eius nocumentum magis dominatur cerebro, & cordi. Rectificatio est vehementer inũgere caput cum oleo violato, & naribus ipsum attrahere, & distillare in aurem, & olfacere aquam rosatam, & bibere vinum multę permixtionis, vt humectetur cerebrum: & administretur balneatio leuis cum aqua dulci temperatæ caliditatis, et sorbeat ius spinachię vel secũdum aliam literam ius carniũ, & ferculũ de cucurbita, ferculũ de blito: et assumat syrupum de pomis, & epithemetur cor cum linimentis, vel epithematibus frigidis.

De nocumento coitus plurimi.

Bibant infusionem cicerum permixtam cum vino, & balneentur cum aqua calida, & vngantur cum oleo chamæmelino, & oleo rosato permixtis, & dormiant super saturitatem cibi aromatizati.

Finis Auicennæ.

EX SYRASI SVPER Fen secunda Canonis primi Auicennæ,

Capite secundo de febre Ephemera.

ET ex eis: quæ dicuntur facientia ipsas differre est, vt infirmus ingrediatur balneum. ꝙ si delectatur ex effusione aquæ calidæ super corpus eius, & sudat ex eo sudore tẽperato, tunc est febris diei vel febris ephemera: Et si non acciderit aliquid ex hoc, immo accidat horripilatio ex aqua calida, & cutis eius horrorem incurrat ex ea, aut accidat ei rigor fortis, tunc est febris putredinis.

Ex eodem, capite de regimine infantis super doct. I. Fen tertiæ Canonis primi.

DEINDE cum aqua &c. s. post saliciẽ, siue ipsa salitio rei teretur, siue nõ. CVM aqua tepida ipsum lauabimus. obstetrix debet lauare ipsum cum aqua tepida, vt non remaneant porositates obtusæ constrictæ propter salem, & ne prohibeatur resolutio humiditatum superfluarum, & etiam vt quiescat corpus, & mundificetur ab abstersione salis, & ipsius mordicatione. CVM aqua tepida lauari debet, vt caliditas aquę sit eis conueniens, & similis, quoniam calor est mordicans, & frigus est congelans.

Ibidem.

ET obseruãdum erit, ne cum dormierit &c. vt non remaneat propter causam fasciæ secundũ formam tortuosam. CVM aqua suaui æquali seu temperata timendo dominium resolutionis in HYEME &c. AD caliditatem trahat &c. vt opponatur frigori aeris hyemis. NON mordicantem vt non lædat sui mordicatione POST somnum longũ. s. vt iam sit completa digestio cibi sui, & superfluitates vrinæ, & ęgestionis sint iam expulsæ, & vt remoueantur materię expulsæ ad superficiem cutis, vel ad exteriora cutis cum sudore: & talis hora est principium diei, cum somnus longior secundum plurimum fiat in nocte. AVT ter secundum multitudinem sordiciei, & sudoris, & paucitatem amborum. AD id quod sit magis tepidum vel ad id, quod magis declinat ad tepiditatem, vt assuescat, & non fiat balneatio cum aqua calida, aut temperatæ caliditatis ei nociua ita, vt si alterabitur, lędatur ex ea. IN ęstate vt confortetur, & induretur cum ea cutis, & pori constringantur, vt hoc prohibeatur à resolutione. IN hyeme vero non separet scilicet obstetrix & TEMPERATAE calidita-

D tis, vt opponatur frigori aeris hyemis. ET RVBERE incipiat: significat enim corpus esse mundificatum, & non pertranseatur iste terminus, qui est rubedo cutis, & eius tumefactio, vt non resoluantur humiditates, quia ipse velociter recipiunt resolutionem propter earum subtilitatem. IN eis ingrediatur propter debilitatem virtutis expulsiuę ipsarum, timendo ne accidat vlcus, aut aliud in auribus ipsorum: & via præseruandi ab hoc est, vt obstetrix fugat aures infantis, vt egrediatur aqua quæ in aures descendit vel fluxit.

Super cap. 5. doctrinæ primæ fen tertiæ, canonis primi. De regimine infantium.

VT BALNEENTVR, quoniã balneum sua caliditate resoluit superfluitates retẽtas in interioribus corporis apud somnũ, & excitat humiditates, & excitat calorem: & humiditas balnei prohibet caliditatem à superflua resolutione, DEINDE. s. post balneationem. DE IN E ludus DE dimittendus est ludere. oportet, vt iste ludus fiat cum ęquali, quoniam si fuerit cum minori eo, tunc non faciet motum ei necessarium, quãuis talis motus fortis esset, & multus, tamen per comparationem ad motum minorẽ vel ad motum socij pueri minoris talis motus est debilis, aut paruus. Si vero fuerit cum maiori, tunc erit econtra: Puer enim declinat ad sibi æqualem, & cum eo vult ludere, & certare, quare fit cum eo motus conueniens, & delectabilis.

Ibidem

POSTEA balneãdus vt resoluatur à balneo, quod de superfluitatibus ex ludo sub cute, quas attraxit exercitium ad cutem, & vt balneum humectet succurrendo exiccationi inductę à ludo. F illongo. DEINDE cibandus scilicet post balneũ secundum, & cibetur cibatione completa, & illud quoniam caliditas in hac hora iam excitata est per motum, & superfluitates per ipsum, & per balneum sunt iam resolutæ, & membra indigent restauratione, quare in hac hora præcipitur cibatio.

Ex eodem de balneo, libro primo fen tertia doctrina secunda.

CApitulum de balneo postponitur ad capitulum de exercitio, quoniam hora administrationis balnei est post exercitium, vt resoluantur superfluitates, quas exercitium resoluere non valuit. HVIC autem homini: per hominem quandoq; intelligimus hominem perfectissimæ complexionis, sicut dixit excellentissimus Gal. in capitulo de cõseruatione sanitatis, quoniam sermo medicorum secundum plurimum

mum non est, nisi de huiusmodi corpore, deinde per comparationem ad ipsum de reliquis corporibus: & quandoq; intelligimus hominẽ, qui administrat exercitium, & fricationem, secundum ꝙ oportet, & non est dubium, ꝙ non remanet superfluitas in corpore amborum. nam hoc in corpore perfectissime complexionato est manifestum. In alijs vero corporibus nõ remanent superfluitates, quia ipsæ resoluuntur per exercitium, & fricationem. RESOLVTIONEM faciens, qñ in istis non administratur balneum resoluens, sicut administratur in corporibus humidis, & patientibus hydropem: in huiusmodi.n. corporibus patientibus percipitur mora in balneo, præcipue in domo eius calida, vt superflua fiat resolutio humiditatum superfluarum: & in istis magis administratur aer balnei, q̃ balneum aquę. Corpora de quibus hic loquitur Auicéna sunt munda, ideo non indigent balneo resoluenti sicut indigent hydropici. CALOREM subtilem. s. ab aere ipsius balnei. ET humectationẽ. s. ab aqua. IN ipso non multum, vt non superfluat resolutio facta ex caliditate balnei, & non accidat contrarium eius, quod quæritur ex balneo. VTANTVR tina. Tina est vas longum secundum mensurã longitudinis hominis in balneo vel in thermis positũ, & repletum aqua, & in eo homo infirmus iacet, & sedet: et tale vas fit ex ęre, aut lignis, aut re alia, & permutatur de loco ad locum secundum necessitatem, & eius latera sunt alta vel eleuata secundum mensuram, qua, cum homo sedet in eo, caput eius remanet extra coopertoriũ huius tinæ est sic dispositum, ꝙ in medio eius est foramen, in quo collum hominis sedentis in tina circũdatur ab eo, & caput hominis prædicti remanet extra illud coopertorium tinæ: et secundum hanc formam homo potest sedere in tina cooperta, & clausa, et caput hominis stat extra tinam. IN principio resolutionis, vt non exiccetur, & resoluat̃, & extenuetur. HVMECTETVR vel madefiatĩ circuitu. i. super terram balnei, vt multiplicentur vapores, & fiat humectatio aeris, & minoretur exiccatio humiditatum corporis. ET egrediantur timendo superfluitatem resolutionis, & destructionem vtilitatis balnei, quæ est humectatio, & calefactio. DONEC perfecte qescat: si enim festinat ad balneum anteq̃ quiescat ab exercitio, fortasse causabit illud fluxum materierum, et humiditatum ad iuncturas, & lacertos propter eorum debilitatem factam ex labore, & calefactionẽ eorum ex motu, & proprie cum humiditas est subtiliata, fluida versus exteriora causa exercitij: sed cũ

A administratur balneum post aduentum quietis completæ post exercitium, tunc reddit virtus ad suum principium, & iuncturę, & membra, & in summa instrumenta motus sunt fortia in repellendo à se materiam, quæ ad ipsa effunditur: & propter illud dixit princeps, donec perfecte quiescat. SECVNDVM ordinem balnei casas. ita, vt non fiat permutatio ab aere calido in vltimo ad acrem frigidum in vltimo, neque è contra, ne propter contrarietatem, & processionem de extremo ad extremum augeatur, & multiplicetur nocumentum. FASTIDIVM vel angustia vel nocumentum eis inferat, quoniam si propter superfluam resolutionem incurrat fastidium, vel angustiam, quandoque accidit ex ea febris putredinis, & illud quoniam mouet materiam quietam, & subtiliat substãtiam eius, & præparat eam ad putredinem. A DEBILI-

B TATE ipsius, quoniam non debilitat, nisi qñ facit fastidium vel angustiam, & sensus literæ est, ꝙ fiat taliter, ꝙ non inferatur eis fastidium & angustia. FEBRIVM putridarum, & est pręparatio materiæ ad putredinem propter subtiliationem substantiæ ipsius. NE oppilationes propter attractionem cibi non digesti, crudi, humidi ad membra, & tũc humectantur membra, & fiunt grossa, & ꝓpter illud pinguedo facta ex illa materia efficitur pinguedo adiposa. & si cibus fuerit in se ipso humectans, tunc est magis ingrossans corpus, & impinguans: verum ex alia parte nocet generãdo oppilationes in meatibus: & est possibile remouere hoc ab eo, & se custodire, ne accidant oppilationes, administrando syrupum acetosum simplicem in corporibus calidæ com-

C plexionis. In frigidis vero corporibus administrando diacalamenthum, & diatrium pipereũ.

Quòd si dicatur, ꝙ pinguedo non accidit, & non fit, nisi ex sanguine, & non fit sanguis, nisi post digestionem hepatis, quæ non fit, nisi post digestiones stomachi, quare si non accidunt digestiones prædictę, non accidet pinguedo: etsi accidet pinguedo, vt dictum est, non accidet oppilatio propter subtiliationem, & tenuitatem factam in ipso sanguine. Dicatur, ꝙ causa oppilationis prędictæ est, ꝙ balneum attrahit materias plusquam alia causa attrahẽs, quare ex hoc multiplicatur, & ingrossatur, & firmatur, et facit accidere oppilationem non ex hoc, ꝙ attrahit indigestum cibum, sed propter causam attractionis multæ materię, & sanguinis ad membra. Amplius quandoque digestiua hepatis est debilis, & virtus digestiua membrorum est fortis: cum igitur aduenit ad ipsa cibus non digestus, digerunt

ipſum, & ſibi eum aſsimilant loco deperditi, & D reſoluti. Sermo igitur ille videlicet ꝙ non fit, & nõ aduenit pinguedo, niſi poſt duas digeſtiones perfectas ex toto eſt ſermo falſus. ET ibi multũ moretur: quoniam aer balnei reſoluet humiditates à cute, & non inuenietur, qđ ex ſtomacho attrahi poſsit, quare attrahentur loco deperditi humiditates radicales, & ſic dominabitur macies, et extenuatio in corpore. VT cholera rubea ebulliat, & effundatur ad ſtomachũ vacuum. REM ſubtilem ex eis, quæ reprimunt choleram, ſicut ſi bibatur aqua granatorum muzorum, & ſugat cydoniũ, aut pomũ: & in ſũma adminiſtret aliquid, quo ſtomachus ſit occupatus, & quo cholera reprimatur. HOC eſt ei neceſſarium. ſ. vt aſſumat aliquam rem ſubtilem ante balneum, vt nõ dominetur cholera propter reſolutionem ſuperfluitatũ, & ſtomachi vacuitatem. DOMVS E balnei calidę timendo reſolutionẽ plurimam, et dominiũ choleræ in eo. IN aqua roſata, vt cum ea remoueatur furioſitas choleræ, & eius cõmotio, & effuſio ad ſtomachum. PORI ſunt apti. ſ. à caliditate balnei, ET ipſorum corrũpat: & propter illud multoties cauſat mortem ſubitam, ſi penetrauerit ad cor, & extinxerint caliditatẽ naturalem, & multoties cauſat hydropiſim, ſi penetrauerit ad hepar, & extinxerit eius caliditatẽ. NE cito ad mẽbra penetret propter ſuam ſubtilitatem. PHTHYSIS, ideſt diſſolutio mẽbrorũ, & eorũ extenuatio propter fortẽ reſolutionem humiditatis membrorum principaliũ à forti caliditate. FRIGIDITATEM exponant timendo velocem penetrationem frigoris ad interiora propter dilatationem pororũ, & propter illud oportet, vt ſit bene coopertus pannis, vt non pe- F netret frigus ad interiora membrorũ velociter. IN hora febris ſiue ſit hora diei paroxyſmi, ſicut in periodica, aut in alia, ſicut in cõcluſa. SOLVTIONEM habet cõtinuitatis, qm̃ mollificat extrema vulneris, & attrahit ad ea materias prohibentes conſolidationem. AVT apoſtema, quoniam cum effunditur materia ad ipſum, tunc facit eam fluidam, & ſubtilem, et pręparat eam, vt effundatur ad ipm̃ apoſtema. Si vero fuerit apoſtema in exterioribus, tunc illic eſt cauſa alia, & eſt attractio materię ad exteriora corporis. ET tu quidem iam ſciuiſti. intentio huius ſermonis eſt manifeſtare iuuamentũ, & nocumẽtum balnei. EST calefaciens caliditate ſui aeris, & cõmotione materierum cholericarum in corpore, ſi fuerint in eo exiſtentes: INFRIGIDANS propter ſuperfluam reſolutionem, & cõmotionem materierũ frigidarum, crudarũ, ſi fuerint in corpore

exiſtentes: & eſt humectans balneũ, ſi fuerit adminiſtratũ cum aqua plus, q̃ cum aere: Eſt etiam exiccans, qñ adminiſtratur balneum ſiccum faciens ſudare calore ſui aeris. IVVANS qñ adminiſtratur cum debitis conditionibus, impediens vel nocens, qñ non cõſideratæ ſunt ante eius adminiſtrationẽ debitæ conditiones. SOMNVM facere propter tres cauſas, quarũ vna eſt, ꝙ corpus ex eo acquirit humiditatẽ, vnde humectantur membra, & concauitas cerebri, & tunc difficultatur penetratio ſpirituum animalium, vitalium, et aliorũ ſpirituum in eo ad extra: Secunda cauſa eſt, ꝙ per balneum reſoluuntur humiditates ſupfluæ, quas oportebat reſolui, vnde virtus quieſcit propter hoc, & quærit quietem, & reditum ad ſuam minerã: Tertia cauſa eſt, ꝙ corpus in eo, & inſtrumenta virtutum omnia mouentur, vnde accidit ex hac laſsitudo in minera ipſarum, & additur ad hoc difficultas penetrationis ipſarum. ET aperire, id eſt aperire poroſitates remouendo ſordiciem, & leniẽdo cutim, & ipſam mollificando, quare ab ea remouetur ſpiſsitudo, q̃ facit accidere frigiditas: & ſiccitas. ET abſtergere, & intendit per hoc ablutionẽ ſorditiei, & remotionem eius à cute: & illud qm̃ iam tu ſciuiſti, ꝙ fit attractio ſuperfluitatum ad exteriora corporis, & earũ egreſsio per ſudorem: & has ſuperfluitates, in quibus eſt ſapor baurachius, balneũ abſtergit à ſuperficie corporis, & abluit eas ſupfluitates, & ſordities, quæ ſunt ſupra cutem, & eas extrahit ex corpore: et adiuuatur balneum ad hoc perficiendum cũ fricatione, & ablutione facta cum rebus abſterſiuis, ſicut ſapo, & vſnen. ET reſoluere: intendit per hoc ſubtiliationẽ materierum, & pręparationem ipſarũ ad vaporationem: ipſum enim balneũ extrahit reſiduum materierum, quæ remanſerunt ab ęgritudinibus, et quæ remanſerũt à ſuperfluitatibus digeſtionum in hora ſanitatis, & reſoluit vẽtoſitates: primum facit per ſudorem, facit ſecundũ per euaporationem. ET digerere: intendit per hoc ſubtiliationẽ materierum groſſarũ, & propter hoc adiuuatur natura ad earum digeſtionẽ. Et ſcias, ꝙ digeſtio quandoq; fit cũ eo, ꝙ rectificat, & pręparat, vt ſit nutrimentum: & qñq; fit cum eo, ꝙ præparat ad expulſionem extra corpus: primũ quidem fit in phlegmate: Secundum vero fit, ſicut in materijs malis. Et non eſt dubiũ, ꝙ balneum, cum adminiſtratur moderate, calefacit ſua caliditate temperata, & præparat ſua humectatione materias, vt natura, & calor naturalis in eis operetur: quare accidit digeſtio iſta cũ hoc, ꝙ natura quieſcit ex reſolutione ſuperfluitatũ, & mundificatione

corporis

corporis à sordicie,& aptione pororum,& oppilationum quare fortificatur virtus ex hoc,& propter hanc causam digerit materiã: & cum res ita sit, sequitur, ꝙ balneum sit ex melioribus rebus in fine ægritudinũ materialium frigidarum. AD cutis superficiem trahere.s.cum caliditate aeris, & resolutione eius,quod cuti est proximũ,& attrahendo ad ipsum id,quod est longinquum,ne detur vacuum: & continuatur attractio vsq; ad stomachum:& ex hac attractione quærit natura assumptionem cibi. IN resolutione subtiliando ipsam. IN parte naturali,& illud, quia fit facilis expulsio mediante subtiliatione. ET retentione ventris,qm̃ mouet materiam ad partem contrariam parti solutioni ventris. cumq; administratur balneum in hora solutionis ventris, tunc ipsum resistit solutioni ventris, & facit retrocedere materiam:et operatio balnei adiuuat medicũ, & operationẽ naturę. FATIGATIONIS vel lassitudinis,& illud resoluendo materias effusas ad lacertos,& chordas cũ motu. DEBILITARE cor,resoluẽdo caliditatem naturalẽ,& virtutem vitalem: iam enim tu sciuisti, ꝙ ipsum balneum operatur hãc operationem ab extra, & ab intra. SYNCOPIM resoluendo spiritus, & virtutem vitalem. ET nauseam, & illud qm̃ mouet materias,& eas agitat,& aliquid earum effunditur ad partem stomachi,& etiam propter vacuitatẽ stomachi effunditur ad ipsum aliquid de materijs. HVMORES quietos mouere,qm̃ resoluit materias cũ sudatione,& tunc continuatur attractio, vel peruenit attractio vsque ad materias quietas, quare attrahit ex eis aliquid,& cõmouet, præcipue cum balneum subtiliat eas, & præparat eas ad illud:& similiter balneũ nocet patientibus solutionem continuitatis,aut apostema. AD putrefactionem pręparare,id est balneum pręparat ad putredinem materias quietas, quas ipse mouit, & illud quoniã materiæ grossæ minus patiuntur à rebus nocentibus, quæ eis adueniunt: & nõ est dubium, ꝙ balneum subtiliat materierum substantiam,& tunc efficitur pręparata ad operationem vel impressionem, quæ fit in ea. Amplius propter multam quantitatem ipsarum materierum aduenientium vel motarum propter earum subtiliationem factam à balneo oppilantur porositates, & retinentur vapores, & materiæ extraneæ rarefactę,quæ retrocedunt agendo in materiam operationem non conuenientem, quæ est putredo. ACCIDVNT apostemata, quoniam mouet materias, & eas agitat, quare effundũtur materiæ ad membrum ipsas recipiens, quod est membrum debile. effunduntur ergo ad ipsum,

A & causant apostema in eo,siue sit illud mẽbrum occultum, vel interius, siue manifestũ exterius.

Capitulo sexto. De ablutione cum aqua frigida.

CONSERVATVR.s.si corpus ei est mundum à superfluitatibus, non oportet, vt aqua frigida retineat eas in ventrem:Cõtrarium autem fit,quando corpus nõ ita se habet,vel contrarium fit in eo, quod non habet corpus mundum:Non enim est dubium, quòd regimen malum in eo,quod comeditur,& bibitur,est ex eis, quæ causant in corpore multitudinem superfluitatum: huiusmodi ergo corpus cum balneatur cum aqua frigida,retinentur ex ea superfluitates in corpore,& nocetur ab eis,& corrumpitur.Et oportet vt ille, qui vult balneari cum aqua frigida,sit iuuenis,vt eius caliditas sit sufficiens ad resistendum aquæ frigidæ,vt non profundetur frigus eius ad interiora:& oportet, ꝙ virtus eius sit B fortis in resistẽdo, vt aqua frigida nõ imprimat, & non faciat accidere malitiam cõplexionis frigidæ,& ne accidant ęgritudines neruosę.Oportet etiã,vt forma prędicti,qui vult balneari cum aqua frigida, sit forma temperate carnosa: quoniam corpus extenuatum vel macrum patietur velociter à frigiditate aquę in interioribus,aliter quoniã in corpore macro valde frigus penetrat in interioribus velociter:Corpus autem pingue est frigidæ complexionis, pauci sanguinis, quare non resistit frigiditati aquæ:Et oportet, vt balneatio cum aqua frigida fiat in æstate,vt sit aqua minus frigida, & caliditas corporis sit excitata, & fortificata,& humores eius incipiãt ebullire, & sit in medio æstatis, vt sit aer minus frigidus, & caliditas magis excitata, & humores magis C ebullientes, & in hora ęstuosa. NAVSEATIVAM sacietatem, qm̃ frigiditas aquæ causat retentionem materierum corruptarum,et facit ex eis accidere ægritudines. NEQVE vomitũ,quoniam frigiditas aquæ retinet materiã in profundo,& hoc adiuuat ad vomitũ. NEQVE fluxum ventris, quoniã retinet materiã in interioribus, & est causa additionis fluxus ventris. NEQVE vigilias,qm̃ vigiliæ rarificant corpus, qua facilis fit penetratio vel profundatio frigoris ad ĩteriora,& proprie cum vigilię infrigident corpus causa resolutionis caloris naturalis,& apertione pororum,quæ causat raritatem,& illud adiuuat vehementer ad penetrationem frigoris. NEQVE rheumatismos,qm̃ aqua frigida retinet materias ad interiora corporis, quare auget catarrhos: & quia constringit poros,et retinet materiam,quę vult resolui, & egredi extra corpus. NEQVE senex,quoniam virtus eius nõ sufficit resistere fri-

giditati aquę. CORPVS est leue quoniam leuitas corporis, & facilitas motus significant mundificationem iuncturarum, & lacertorũ & cordarum à superfluitatibus, quoniam lassitudo, & fatigatio, vel pigritia in motu significant superfluitates, & quando administratur in hac hora balneatio cum aqua frigida, retinentur materiæ in iuncturis. ET est cum hoc sit. i. administratio aquę frigidæ post administrationẽ aquæ calidæ. MVLTVM sit frigidæ, vt non fiat permutatio de extremo ad extremum sine medio, & vt non penetret virtus frigida ad interiora porositatum apertarum, ex quo sequatur extinctio caliditatis membrorum. ET est quando fit hoc. s. ablutio cũ aqua frigida post exercitiũ. ANTE ipsum idest ante exercitiũ, & talis fricatio est fricatio p̃parationis. QVAM solebat, vt calefiat plus cũ exercitio, & spargatur caliditas ad exteriora, & indurẽtur membra prędicta, vt non possit frigus aquæ penetrare ad interiora. ET sit exercitium. s. quod administratur ante ablutionem, & vnctionem, temperatum. s. in quantitate, quoniam multa fricatio resoluit calorem naturalem, & rarificat poros, & hoc causat, vt frigus penetret, & fortiter imprimat: Pauca vero fricatio nõ calefacit, vnde debilitatur resistentia: In qualitate vero cõcedit, vt ipsa fricatio sit velocior parum, quàm moderata, vt sit calefactio eius fortior, quàm resolutio ipsius, & vt facilis fiat sparsio caliditatis ad exteriora, vnde resistatur frigori aquæ, & minorentur velocius superfluitates. SIMVL accidat vel superueniat, vt membra æqualiter fortificentur, & vt caliditas adhuc sit in motu, quare passio ab aqua frigida sit minor, & non oportet, vt aliquis faciat hoc, nisi ille, q est fortis valde: aliter enim timetur penetratio frigoris propter raritatẽ corporis factam ab exercitio. ANTEQVAM superueniat horripilatio: hic enim est terminus ablutionis cum aqua frigida, & est, vt corpori adueniat leuitas, & iuuamẽtum, & non accidat horripilatio: cum enim corpus incipit horripilari, & infrigidari, tunc oportet dimittere ipsam ablutionem cum aqua frigida. FRICETVR sicut nominabimus, vt calefiat corpus eius, & succurratur infrigidationi aquę, & vt resoluantur etiã humiditates sub cute retentę quas exercitium præcedẽs illic ad cutem remouit, & frigus aquæ retinuit, & prohibuit earum resolutionem. ET cibus eius augumentum: aut quia eius digestiua iam est fortificata propter fortificationem caloris in interioribus propter frigus exterius, aut propter multam resolutionem superfluitatum factam ex fricatione, & exercitio. ET vini potus

D diminutionem: aut vt non superfluat calefactio, aut vt non conuertatur in choleram causa aggregationis caliditatis, & fortificationis eius in interioribus, aut propter paucam indigentiã humectationis, & calefactionis, propter paucã indigentiã eius, quod replet stomachum & est pauci nutrimẽti. EIVS mora fuit tẽperata, & propter hoc redit color ad exteriora velociter causa reuersiõis spirituũ, & sanguinis ad ipsa: & similiter propter priuationem vehementis profundationis amborũ ad interiora causatę à frigore aquę. QVAM debuit: & propter hoc non redit velociter p̃pter p̃fundationẽ spirituũ, & sanguinis ad interiora profundatione vehementi. MENSVRETVR. intentio est, ꝙ quãdo scitur, in die primo, ꝙ mora in aqua frigida fuerit moderata, verbi gratia tunc die secundo obseruetur illa men-

E sura, & illa quantitas, & non addatur, neq; minuatur: Si vero scitur, ꝙ in die primo mora prędicta fuerit maior, q̃ oportet, tunc in die secũdo quantitas moræ sit minor, q̃ fuerit quantitas prima, donec perueniatur ad æqualitatem: & secundum hanc mensuram si fuerit quantitas moræ minor in prima die, q̃ oportuerit, tunc addatur in secundo die, donec ad ęqualitatem perueniatur. ITERVM aquam. s. frigidam: & illud, cum necessaria erit reiteratio, vt confortetur virtus, & indurentur iuncturæ, & lacerti, & alia membra: et eius reiteratio acq̃rere facit humiditatẽ, et frigiditatẽ. SED qui hoc. s. secũdationẽ vel reiterationẽ ingressus in aquã frigidã. GRADATIM in eo, vt non sequatur permutatio de contrario ad contrarium subito. HORA feruoris. i. hora meridiei, & excrescentiæ caloris, quoniam si fiet illud in alia hora, tunc corpus infrigidabitur ve-

F hementer, & addetur illi frigiditas aquæ administratæ vice secunda: sed quando aeris frigus est paruum, non est curandum de infrigidatione aquę vice secũda. NE ventus sit ibi: si enim fuerit ibi ventus frigidus, tunc nocebit eius frigiditas: Si vero fuerit calidus, nocebit propter illud, qđ de fumis puluere ei associatur, aut propterea ꝙ diuersificat̃ à consueto talis ventus calidus. Ideo nocet, quia ingreditur in ventrem diuersificatus à consueto, quare nocumentum eius est manifestum. POST coitum, quoniam coitus rarefacit corpus, quare præparat ad penetrationem frigoris, & peruentionem eius ad profundum, & quia coitus infrigidat propter euacuationẽ spermatis, quare si tunc administratur aqua frigida, nocebit: & quia euacuatio debilitat virtutem, quare non remanet in ea virtus seu potentia resistendi frigiditati aquæ: & quoniam caliditas tunc

tunc est debilis, ideo non est secura, quin extinguatur ab aqua frigida. CIBVM qui non sit digestus, qm̃ partes exteriores corporis tunc sunt frigidæ valde propter retractionem caloris ad interiora propter digestionem cibi. Cum ergo fuerit ita, si tunc administratur aqua frigida, tũc duplicatur frigus, & fortificatur, & nocetur ab eo: & qm̃ virtus partis exterioris corporis tũc est debilis propter dominium frigoris, & parũ nutrit, tunc propter paucitatem cibi, quæ tunc est illic in illa hora, & qm̃ virtus exterioris partis corporis tunc est debilis, ideo deficit in resistẽdo infrigidationi aquæ frigidæ: & qm̃ ablutio cum aqua frigida facit retrocedere caliditatem ad interiora, & facit eam exuberare in interioribus, & auget virtutem eius: ideo propter illud magnificatur anhelitus, & fit frequens. Repletio autem stomachi coarctat cor, & pulmonẽ, et diaphragma, & prohibet ipsum attrahere aerem necessarium, quare accidit ex hoc angustia. Quôd si dicatur, ꝙ ablutio cum aqua frigida oportet, vt sit laudabilis valde post comestionem cibi, qm̃ ipsa aqua adiuuat eius digestionem fortificando calorẽ in interioribus: Dicamus, ꝙ dato, ꝙ iuuet secũdum istum modum, tamẽ nocet secundum alios tres modos: & cum ita sit, oportet vt non administretur propter nocumentum prædictum accidẽs secũdũ tres modos, licet iuuet in re alia. NEQVE vigilias. iam sciuisti huius declarationem in principio capituli. NEQVE corporis debilitatẽ: quoniam cum administratur, & corpus fuerit debile, tunc non resistitur aquæ frigidæ vincenti caliditatem naturalem, & propter illud tepescit caliditas, & additur debilitas. NEQVE stomachi: qm̃ debilitas stomachi secundum plurimum est in corporibus debilibus, et tu iam sciuisti, ꝙ non est conueniens administratio balnei aquæ frigidæ in corporibus debilibus. Ablutio præterea facit retrocedere caliditatem naturalem, & materiam ad interiora, & recipit eam stomachus debilis, qm̃ in dispositione sanitatis eius, cũ stomachus est vacuus à cibo, effundũtur ad ipsum multæ materiæ, qualiter ergo fit, cum stomachus est debilis? NEQVE post exercitium: qm̃ exercitiũ rarificat corpus, & præparat, vt frigus velociter penetret ad ipsum, & imprimat in eũ. VALDE sit fortis: quoniam virtus eius prohibet, ne frigus imprimat, sed non absolute, sed cum conditionibus prædictis. QVAM diximus: quæ sunt vt præcedat fricatio vehementior consueto, & fricatio vehemens cum oleo, sicut solebat super exercitium temperata in quantitate, sed in qualitate velocior parũ, deinde profundetur corpus in aqua subito, & moretur in ea quãtitate temporis, qua totum corpus ab ea circundetur: aliter & reuoluatur in ea secundum mensuram, qua totũ corpus secundum partes cutaneas & exteriores ab ea circundetur, & patiatur: & illud post eius exitum: & augumentum fiat in cibo: & minoretur potus eius. Istæ sunt conditiones, quibus conceditur ablutio cum aqua frigida post exercitium in corpore forti valde: Et neq; conceditur in debili absolute, neq; in forti absq; his cõditionibus. POSTEA confortat ipsum. & illud causa reuersionis eius ad suum principiũ. Et scias, ꝙ hoc est dubium, quoniam illud nõ est verum, nisi secundum eos, qui credunt, ꝙ frigus in exterioribus causat fugã caloris ad interiora: & princeps Auicenna iã reprobauit illud in sua philosophia: ĩmo nõ fortificatur calor naturalis ex administratione balnei cũ aqua frigida, nisi propter duas causas: quarum vna est, ꝙ ex illa balneatione sequitur pauca resolutio propter inspissationẽ, & condensationem porositatum factam à frigore: Secunda causa est, ꝙ aqua frigida indurat partes exteriores corporis, & eas solidas facit infrigidãdo ipsas, & prohibet eas, ne recipiant actionem caloris in eis, quare exuberat impresio, & actio caloris naturalis in ĩterioribus vel in partibus intrinsecis solum: & sequitur ex hoc, vt sit in eis operatio eius fortior, quare passum quanto est minus, tanto fortificatur impresio agẽtis in eo. Et cum ita sit, erit conuersio, & transmutatio humiditatum in substantiam plus, & propter illud multiplicatur, & augetur substantia corporis.

De eo quod comeditur & bibitur.

CVM egreditur balneũ vel ex balneo, vt exiccetur stomachus eius, & fortificetur appetitus: balneũ enim facit fluere humiditates in ipso existentes, quare mollificat, & debilitat appetitum: & hoc quidem in homine pingui plus: exiccatio enim minorat humiditates in stomachis ipsorũ. ET dormiant somnum leuem, vel paruum, vt redeat ex hoc virtus eius, vt non debilitetur ex balneo cum priuatione cibi.

Ibidem.

Aliud etiam nocumentum sequitur, videlicet corruptio complexionis ipsius cibi, maxime si bibatur aqua post fortem motum prędictũ, eo quia ab ipso agitatur, & commouetur. NEQVE post comestionem: Hic considerat, in quo tẽpore aqua sit bibenda post cibum. MVLTA bibenda est aqua: hora quidem potus aquæ diuersificatur secũdum diuersitatem cibi: Si enim cibus fuerit multæ aquositatis, sicut brodia, & fructus humidi, tunc post ipsos non oportet bibere aquam

omnino,præcipue ſi fuerint fructus,ſicut chriſo
mila, qm̃ velociter diſſoluũtur in aquoſitatem,
& ſicut cucumer, quoniam incrudatur ex potu
aquæ ſuper ipſum,niſi complexio fuerit calida ci
bum adurens,tunc enim conceditur potus aquę
poſt ipſum, vt contemperetur ſtomachus.Et ſi-
militer ſi fuerit cibus aſſumptus ſiccus, ſicut car-
nes frixę,& aſſatę,tunc non conceditur dimiſſio
potus poſt talem cibum, vt non cõuertitur in fu
moſum,& non fiat bona ipſius digeſtio.Diuerſi
ficatur etiam hora potus ſecũdum diuerſitatem
complexionum. In cholerica enim complexio-
ne cõuenientius eſt,vt multiplicetur potus aquę
ita, vt etiam bibatur ipſa in tempore comeſtiõis
cibi:In quibuſdam enim ſtomachis ipſorum adu
retur cibus,ſi non bibatur aqua: In habẽtibus ve
ro ſtomachum frigidum res eſt ecõtrario ita, vt
quidam eorum ſunt,qui ſi bibant aquã poſt tem
pus lõgum,debilitatur eius digeſtio,aut deſtrui-
tur,aut corrumpitur.Et ſermo eius neq; poſt ci-
bum multa aqua eſt bibenda, potus enim pluri-
mus operatur, quod dictum eſt, qm̃ aqua ꝑpter
ſui ſubtilitatem penetrat in ſpatio inter ſtoma-
chum,& cibum.Si ergo potus multiplicatur,ele
uatur cibus,& natat in ſtomacho,& illud quan-
do nõ fuerit ille cibus terreſtris grauis, quẽ aqua
non poteſt eleuare,neq; ſit complexio calida val
de ita,vt per eam reſoluatur aliqua pars aquæ,&
reliqua pars eius miſceatur cum cibo. Et ſermo
eius donec de ſtomacho deſcendat,& hoc eſt ve
rũ,vt ſubtilietur cibus, & adiuuetur ad velocem
deſcenſum:& hoc iudicium non verificatur,niſi
in complexione frigida:In cõplexione enim cali
da tardatio potus vſq; ad hanc horam eſt ex eis,
quæ corrumpũt digeſtionẽ. MODICVM aquæ
frigidæ ſugendo ſumat:hoc fiat in ſiti, quæ cauſa
tur à ſuperflua caliditate meri,& gutturis,& ſic-
citate ipſorum, qm̃ ex ſuctione aquæ prolonga-
tur tempus tranſitus aquæ ſuper guttur,& meri:
& ſimiliter fiat qñ ſitis cauſatur à ſuperflua calidi
tate cordis,et exiccatione pulmonis,qm̃ propter
ſuctionem reſudat plus de aqua ad cannã pulmo
nis,& ad ipſum pulmonem. Cũ vero fit ſitis pro
pter ſuperfluam caliditatem ſtomachi, oportet,
vt bibatur aqua ſubito, & vice vna nõ paulatim,
quoniam caliditas ſtomachi fortificatur ad reſi-
ſtendum frigiditati aquæ aduenientis ei paula-
tim,& non fortificatur in reſiſtendo,cum adue-
nit ei aqua vice vna, vel bibitur aqua vice vna,
SVPERIORIS ventris lenitas: & huius ſenſa-
tio non fit, niſi poſt deſcenſionem plurimi cibi.
ALLEVIAT & colligit:quia inſpiſſat ipſum,et
quoniam ſtomachus eſt calidus valde propter ca
lefactionem cibi digeſti, quia frigus reducit ad
æqualitatem, immo contemperat membra om-
nia,quoniam aqua ita ſe habet ad membra,ſicut
ſe habet aer ad ſpiritus.

Ibidem.

ET ſi alleuiatus fuerit,balneet ſe &c. Nã bal-
neum ante alleuiationem facit penetrare cibum
corruptum ad extrema corporis,quare corrum-
pitur ſanguis bonus ex eius permixtione:poſt al-
leuiationem vero ex balneo ſubtiliatur,quod pe
netrat de cibo: quare non accidũt ex eo propter
ſui cruditatẽ,& groſsitiem oppilationes:fomen-
tationem autem factam cum pãno calido ſuper
ſtomachum laudat Auicenna,quia per eam con
fortatur digeſtio, ſed nutriens debet ſubtiliari,
qm̃ mẽbra digeſtiua iam ſunt debilia, quare non
digerunt,quod eſt durum, & poſt digeſtionem.

Can.primo,fen tertia.doctr.ſecunda.

Cap.8. De regimine vini,et aquæ.

HOc capitulum continet vigintinouẽ con
ſiderationes. Cõſideratio prima eſt de re-
gimine aquæ. QVÆ in frigiditatis fortitudine
temperata exiſtit, qm̃ aqua vehementer frigida
eſt mala valde extinguens calorem naturalẽ, im
mo quandoq; interficit ſubito perueniendo ad
cor,& quandoq; debilitat hepar,& facit accide-
re hydropiſim,& nocumentum in viſceribus,et
in inſtrumentis anhelitus notis. INTER aquam
putei & fluminis: Dixit Alcharis medicus exi-
mius ſe expertũ eſſe illud,& inuenit, ꝙ fecit acci
dere inflationem,& rugitum:& eſt poſsibile, vt
illud ſit verum propter diuerſitatem aquarũ prę
dictarum in ſubtilitate,& groſsitie. SCIRE au-
tem debes ꝙ bibere aquam &c. Sciendum, ꝙ po
tatio aut eſt in ieiunio: & tunc penetrat ad mem
bra principalia, dum adhuc eſt frigida, aut bibi-
tur ſuper cibũ,cum quo miſcetur,& tunc impe-
dit illud à penetratiõe eius,aut bibitur poſt exer-
citium, & balneum, & tunc quia membra ſunt
inflammata, attrahũt velociter ante, ꝗ̃ res pota-
ta aſſumpta calefiat: Si vero bibatur poſt motũ,
qui fit in coitu,tunc nocet valde, quoniam mo-
tus coitus cum hoc, ꝙ calefacit mẽbra, euacuat
etiam ſperma,& ſpiritus, quare tũc membra at-
trahũt magis humiditates,& magis fortiter, prę
cipue quãdo vẽter ſeu ſtomachus fuerit vacuus,
ſeu famelicus: quoniam tũc attractio eſt fortior,
& velocior: Aut bibitur obediendo ſiti mendo-
ſæ, quæ quidẽ accidit aut à phlegmate viſcoſo,
aut groſſo,aut ſalſo,& tũc potatio auget cauſam
ipſius, Aut Vinũ bibitur ſup ebrietatẽ à vino,
aut re alia.ſ. vt ſtomachus calefiat à vino: & hoc
quidẽ apud me non eſt vituperabile qm̃ ſedat,&

extinguit

extinguit illam caliditatem. Et Auicenna qui-
dem nõ appropriauit illud in nocte, niſi qm̃ ſitis
dominans, quæ eſt à calefactione ſtomachi, quæ
eſt in hora ſitis mẽdoſę, eſt in nocte, et apud ſom
num apud aggregationẽ caliditatis ad interiora:
ſed illa quæ fit apud occupationẽ naturæ cũ dige
ſtione cibi quandoq; fit propter neceſſitatẽ na-
turæ, vt fiat permixtio cibi cum re humectante
propter decoctionem, & tunc non eſt dubium,
quòd eſt vera ſitis, & potus in ea iuuat, neq; eſt
poſſibile, vt hãc ſitim præceſſerit potus ad quã-
titatem conuenientẽ. Et qñq; fit ſitis ꝑpter gra-
uitatem cibi, & deſideriũ naturæ, vt abluatur, &
expellatur, & tũc ſine dubio eſt ſitis mendoſa, &
potus in ea eſt malus, qm̃ corrũpit digeſtionẽ, &
agitat cibum, & eſt illa, quam præceſſit potus in
quãtitate cõuenienti ſeu conueniens potatio, &
dicendũ ꝙ hęc eſt cauſa, quare Auicẽna vitupe-
rat potũ ebriorũ, quem dixit Alcuraſi nõ eſſe vi-
tuperabilẽ apud me VINVM permixtũ excuſat
mẽbra ſua humectatione ab aqua dulci, donec
moretᷣ in ſtomacho & calefiat, & oportet vt eius
ꝑmixtio ſit cum aqua calida, qm̃ ſi permiſceatur
cũ aqua frigida, tunc adiuuat ad velocẽ penetra-
tionem aquæ, quæ eſt ſecũ ꝑmixta, quare nocet
plus, q̃ potus aquæ ſolius. VINVM autem &c.
hic conſiderat naturã vini, & quod ex vinis eſt
eligendũ ſecundum diuerſitatẽ hominũ. Scien-
dum, ꝙ vinũ diuiditur ex parte ſubſtãtiæ ſuæ, &
ex parte coloris, & ſaporis ipſius, & odoris, & ex
parte temporis eius in nouitate, & vetuſtate. Ex
parte enim ſuæ ſubſtantię diuiditur vinum, quia
quoddã eſt ſubtile, quoddam groſſum, quoddã
eſt mediocre: ex parte vero coloris eius ſunt ꝗnq;
ſpecies vini. ſ. rubeũ, citrinũ, album cũ intentio-
ne ꝙ per album intelligatur tranſparens vel dia-
phanũ, qm̃ vera albedo non reperitur in vino, et
viride vinum, & nigrũ. Et rubeũ quidem vinũ,
qñ permiſcetur, efficitur citrinũ, & color in eo
non efficitur propter ꝑmixtionem rubeus. Et ci
trinum quidem ex permixtione efficitur album.
Et album propter permixtionẽ non efficitur co
lor alius, immo fortificatur albedo. Et viride nõ
efficitur propter ꝑmixtionẽ albũ, neq; efficitur
in eo propter ꝑmixtionem viride. Et nigrũ qui-
dem non efficitur ex ꝑmixtione color alius, ĩmo
debilitatur nigredo, & non efficitur color in eo
ex ꝑmixtione color niger. Ex parte vero ſaporis
diuiditur, & conſideratur, quod delectat guſtũ,
aut abhorretur, & ſunt duæ diuiſiones. ſ. vinum
boni ſaporis, & abhominabilis ſaporis: & cõſide
ratio quidẽ non eſt, niſi de quinq; ſpeciebus ſapo
rum vini, qm̃ ſapores ſunt nouem: & in vino nõ
reperitur ſapor ſalſus, & acetoſus, & acutus, &
inſipidus, quare remanet in eo ſapor amarus, &
dulcis, & pinguis, et vnctuoſus, et ſtypticus: neq;
in vino reperiuntur iſti ſapores puri, & ſapor in
vino non proportionatur vel non denominatur
niſi à ſapore dominante. Et ſecũdũ plurimũ vi-
num habet ſaporem cõpoſitum ex dulci, & ama
ro, & ſtyptico, quare propter ſuam ſtypticitatẽ
eſt confortans viſcera, & propter ſuam amaritu-
dinem aperit oppilationes, & propter ſuam dul-
cedinem mundificat, & abſtergit. Vinum vero
ex parte ſui odoris diuiditur in bonum habens
odorem, & malũ habens odorem. Sed ex parte
tẽporis ſunt quatuor diuiſiones. ſ. vinum nouũ,
quod non habet tempus ſex menſium, & nomi
natur maſtar ſeu muſtum. & eſt vinum medio-
cris temporis, & eſt illud, quod habet tẽpus ſex
menſium, ſed nondum compleuit annum: & eſt
vinum vetus, et eſt illud, qđ habet tempus vnius
anni, ſed nondum peruenit ad tempus annorũ
quatuor: & eſt vinum antiquũ valde, et eſt illud,
quod habet tẽpus annorũ quatuor: & qñ appræ-
henderis has diuiſiones potes ex eis ad inuicem
cõponi ſpecies ſexcentũ vini: ſed Auicenna non
connumerauit hic, niſi quaſdã ſpecies, ex quibus
poſſibile eſt, ꝙ intellectus extrahat ſpecies cõpo-
ſitas. Conſideratio de natura vini aut eſt, qñ eſt
ꝑmixtum, aut qñ eſt purũ: & conſideratio vniuſ-
cuiuſq; iſtorũ aut eſt abſolute, aut ſecundum ſpe
cies cuiuſcũq; vini: aut ſecundũ hominem abſo-
lute, aut ſecundũ diuerſitatem cuiuſcunq; homi
nis. Sed hic non loquemur niſi ſermone cõpen-
dioſo, ſecundũ ꝙ eſt conueniẽs. Dicamus ergo,
ꝙ vinum purũ abſolute eſt calidũ in tertio ſiccũ
in ſecundo, & diuerſificantur gradus in hoc, ſe-
cundum ſpecies vini: Nam vinũ nouum remiſ-
ſiorem habet caliditatẽ, & ſiccitatem, quare eſt
eius caliditas in primo tertij gradus, ĩmo fortaſ-
ſe eſt in fine ſecũdi: Siccitas vero eius eſt in prin-
cipio ſecũdi, ĩmo fortaſſe eſt in fine primi. Et vi-
nũ antiquũ valde, quod eſt purũ, eſt vehemẽtio-
ris caliditatis, & ſiccitatis, quare eſt eius caliditas
ĩ fine tertij, & eius ſiccitas in fine ſecũdi: & illud,
quod eſt mediocre inter ea, habet diſpoſitionẽ
mediocrẽ. verũ vinũ vetus magis declinat ad na
turã vini antiq̃ valde: & vinũ tẽporis mediocris
magis declinat ad naturã vini noui: & vinũ qui-
dem citrini coloris vehemẽtioris eſt caliditatis,
q̃ vinũ aliud qđcũq;: & rubeũ eſt infra illud. verũ
diminutio ſiccitatis eius ab ipſo ẽ multo maior,
q̃ diminutio caliditatis eiꝰ: & vinũ albũ minoris
eſt caliditatis, q̃ qđlibet aliud: et vinũ nigrũ dimi
nutã hẽt caliditatẽ, & ẽ terreſtre. vinũ aũt viride

mediocris eſt diſpoſitionis. Natura vero vini
permixti diuerſificatur ſecundum quantitatem
aquæ, quæ ſecum permiſcetur: quanto enim
quantitas aquæ eſt maior, tanto caliditas vini
permixti eſt minor ita, vt huiuſmodi vinum eſt
infrigidatiuum, & humectans perducēdo aquā
ad membra. Et vinum quidem album, ſubtile,
aquoſum conuenientius eſt calefactis, & ſedat
ſodam factam ex inflammatione ſtomachi. Sciē-
dum, ꝙ cuidam ex amicis noſtris accidit ſoda cla
moſa, ſeu vehemens perſeuerans duobus annis,
& medici præceperunt eis diętam, & curabant
cum ſolutiuis, & cum ſpeciebus triferæ, & ſimi-
lium, & non inuenit ex hoc niſi augumentum
doloris: & accidit ſemel, ꝙ in eo dominabatur
appetitus lactis acetoſi, ſeu cōtingit huic ſemel,
ꝙ valde appetebat lac acetoſum, & cum pri-
mum comedit lac prædictum, ſedabatur ſoda:
verum poſt horas reuertebatur ſoda, & quia cū
ſedatione ſodæ aliquando inueniebat quietem,
ideo tempore longo continuauit comeſtionem
lactis prædicti: Poſtea poſt tempus auſus eſt bibe
re vinum permixtum, & ſanatus, ac liberatus eſt
à ſoda ſubito. & talis quidem ſoda cauſata erat
à cholera in ſtomacho exiſtente, & ex aduſtione
eius in eo: & lac quidem, quod aſſumebat ante,
q̃ cōuertebatur in choleram, ſedabat ſodam, ſed
poſtq̃ lac conuerſum erat in choleram, redibat
ſoda. Vinum autem groſſum nigrum, & viride
coloris olei eſt malum, generans oppilationes.
Et vinum nigrum quandoq; generat melancho
liam: groſſum vero rubeum eſt multi nutrimen
ti, præcipue qn̄ eſt nouum, quia vinum nouum
eſt magis declinans ad nutrimentum, & cibum:
Sed vinum vetus magis declinat ad virtutē me
dicinalem, immo exiſtimatur, ꝙ vinum valde
antiquū ſit medicina abſolute: & propter illud
vinum groſſum præcipue nouum eſt valde im-
pinguans, ſeu habet virtutem impinguandi. Vi-
num autem dulce oppilat hepar, quia ab eo at-
trahitur ante horam, quia dulce, & penetratio
eius eſt velox, quia eſt vinum ab hepate dilectū,
& venæ hepatis ſunt ſtrictæ valde, quare oppilat
eas: Verum vinum dulce aperit oppilationes pul
monis, quoniam penetrat ad ipſum, aut ex via
hepatis, aut reſudando per meri ad cānam pul-
monis ex panniculo, qui eſt inter eos: & illud fit
antequam vinum perueniat ad ſtomachum: ꝙ ſi
fuerit ex parte hepatis, tunc penetratio vini dul-
cis ad ipſum hepar erit poſt colaturam, & clariſi
cationem vini dulcis in venis hepatis ſtrictis. Et
venæ pulmonis ſunt magis amplæ, q̃ venæ hepa
tis, quare illud, quod de vino peruenit ad ipſum
pulmonem, eſt ſubtile valde: & propter illud qđ
eſt in eo de digeſtione, & abſterſione, & ablutio
ne, & penetratione, & ſubtiliatione aperit oppi-
lationes ipſius pulmonis: Si vero fuerit penetra-
tio vini ex parte meri, tunc penetrat ad pulmo-
nem reſudando ex poris ſtrictis valde. ET à par-
uis quidē incipere, ideſt à paruis cyathis incipe-
re. alia litera & à paruo quidē incipere &c. quia
alleuiatio ſtomachi cū paruo cyatho eſt conue-
nientior. & dico ꝙ potatio continua cum par-
uo cyatho eſt conuenientior, quoniā actio ſto-
machi ſuper quantitatem paucam vini eſt for-
tior: & ſimiliter elongatio, & interpoſitio tem-
poris notabilis īter cyathū & cyathū vini bibitū
eſt melior, q̃ frequētatio aſſumptionis cyathorū
vini abſq; temporis interpoſitione, quoniam qn̄
inter cyathū et cyathum meat tēpus, tunc vnū-
quodq; ipſorum aduenit alteri poſt digeſtionē
pręcedentis Et vinum quidem, quando ſic ſe ha
bet, ꝙ adiuuat digeſtionem, & non facit penetra
re, eſt diligendum præcipue in conſuetis. Nam
conſueti vino raro digerunt cibum abſq; ipſo vi
no. Et oportet, vt circundetur locus, in quo vi-
num potatur cū eis, quę delectāt ſenſus omnes,
quia de proprietate vini eſt cōmouere, & conci-
tare appetitus, & confortare omnes virtutes ap-
petitiuas. Et quando virtus quælibet inuenit, qđ
deſiderabat, viuificatur, & augetur virtus, et quę
cūq; virtus priuatur illo, tunc contriſtatur, & lę-
ditur, & anima non ſuſcipit vinum, & tunc for-
taſſe corrumpitur vinum, vnde corrūpuntur hu
mores, & cauſatur nocumentum maius q̃ iuua-
mentū. Et vinum bibitum deterius ē qn̄ bibitur
in abſentia amicorum, & præcipue cum timore,
ne illi loco timoroſum aliquod ſuperueniat.

Libri primi fen tertiæ doctrina ſecunda.

Cap. 8. de ſomno & vigilijs.

POSTQVAM cibi, quem ſumpſerit, complebi
tur digeſtio: Auicenna non appoſuit hanc con-
ditionem. ſ. ꝙ balneum non adiuuat ad ſomnū
inducendum, niſi qn̄ fuerit balneum adminiſtra
tum, poſtq̃ completa fuerit digeſtio cibi aſſum-
pti, qm̄ balneū, quod adminiſtratur ante illud,
debilitat digeſtionem, qua re multiplicantur va
pores prohibentes ſomnum. Et effuſio quidem
multæ aquæ calidæ ſuper caput adiuuat ad ſom-
num propterea, ꝙ aqua illa effuſa humectat: &
oportet vt nō ſit illa aqua vehementer calida pp
duas cauſas, quarū vna eſt, quia tūc ipſa ſuꝑflue-
ret in calefactione, et hoc prohibet ſomnum: Se-
cunda cauſa, quia cōſtringit poroſitates, ſeu cor-
rugat poroſitates capitis, quare nō penetraret aq̃
illa effuſa ad īteriora capitis, q̃re nō humectaret.

De laſſitudinis

De laſsitudinis ab exercitijs curatione.

ET AQVA tepida balneari, quoniam aqua calida quandoq; deſiccat poros, & corrugat poros, quare ꝓhibetur reſolutio: Tepida vero aqua quia cum reſolutione ſubtili lenit cutem, & ſubtiliat eã, quare facilis fit penetratio, & exitus materiæ facientis laſsitudinem reſolutæ in ea. ET in ipſa longo morari tempore: Intẽtio in hoc eſt augere reſolutionem: & non timetur quidẽ ex longa mora in balneo hic, quoniã materia iſtius laſsitudinis non eſt corrupta: & in iſta quidem laſsitudine adminiſtratur balneum, & non in vlceroſa laſsitudine, quoniã materia vlceroſæ eſt corrupta, quare timetur ex balneo motus ipſius materiæ, & eius putrefactio, ex qua accidat febris. ET POST vnamquanq; inungatur: Intentio talis vnctionis eſt, vt cum reſolutione fiat lenificatio cutis, & digeſtio materiæ. QVOD ſi neceſſe fuerit &c. hic non eſt neceſſaria abſterſio ſudoris poſt balneum, niſi vt non infrigidetur ſudor, ex quo poſtea infrigidetur corpus, & inſpiſſetur cutis, & retineatur, qđ ĩ ea eſt de humiditatibus, vnde augeatur extẽſio, & difficilis fiat reſolutio materiæ: & neceſſaria eſt reiteratio vnctionis cum oleo, ſi exuccatur oleum, vel abſtergitur oleum cum abſterſione ſudoris, vt ex tali reiteratiõe vnctionis fiat lenificatio, & reſolutio.

Ibidem.

INTENTIO autem in apoſtemoſam &c. conſiderat hic de cura apoſtemoſæ laſsitudinis. Sciendum, ꝙ laſsitudo apoſtemoſa tria habet accidentia. ſ. tenſionem, & calefactionem, & tumefactionem, quare completur curatio ipſius cum tribus rebus. ſ. laxatione, vel mollificatione eius, quod eſt tenſum, & infrigidatione eius, quod eſt calefactum, & euacuatione ſuperfluitatum, vt remoueatur illud, quod cauſat tumefactionem, & hoc quidem completur cum quatuor rebus, quarum vna eſt oleum plurimum tepidum propter illud, quod eſt in eo de mollificatione, & lenificatione, & digeſtione neceſſaria ei pro digeſtione, & euacuatione: Secunda res eſt fricatio lenis valde propter illud, quod in ea eſt de mollificatione, & reſolutione materierum cum ſubtiliatione ipſarum, & apertione pororum: Tertia res eſt longa mora in aqua declinante ad calefactionem parum propter id, quod in ea eſt de infrigidatione, & lenitate & mollificatiõe: frigus enim inſpiſſat poros, & retinet materias, & auget tenſionẽ: & calidum valde exiccat, & corrugat poros, quare prohibet reſolutionẽ ab exterioribus, & etiã ſuperflue reſoluit, quare debilitat: & prolõgetur mora in ea, vt fortificetur euacuatio materiæ cũ reſolutione: Et quarta res eſt quies, quoniam ipſa digerit. IN arefactiua &c. In hac parte determinat de cura arefactiuæ, Sciẽdum, ꝙ cura laſsitudinis arefactiuę cũ aliquibus rebus completur, quarum vna eſt abſciſsio exercitij, vt remoueatur cauſa inducens eam: et oportet, vt fiat illud in principio apparitionis eius: Secunda res eſt inſpiſſare corpus, vt minoretur reſolutio, & non ſuperfluat ſiccitas, & proprie cum iſta laſsitas ſecundum plurimum accidat propter raritatem texturæ corporum: & hoc perficitur adminiſtrando balneum primo cum aqua calida fortis caliditatis: & in die ſecundo infundatur vel ſe proijciat in aqua frigida ſubito poſt balneationẽ cum aqua fortis caliditatis. Quod ſi dicatur, ꝙ calidum, ſicut exiccat vel condenſat poros, minorat reſolutionem partium exteriorum, & ſuperfluit in calefactione corporis, & ſequitur ex hoc augumentum reſolutionis partium interiorum in hora balneationis, & poſt ipſam ꝓ illud, quod acquirit corpus de calefactiõe ab ipſa balneatione: Dicemus, ꝙ aquæ calidæ, quando nõ prolongatur mora in ea, non vehemẽs fit reſolutio, neque eius calefactio, & facit euenire ſoliditatem, vel denſitatem prohibentem reſolutionẽ plus, q̃ faciat euenire calefactionem reſoluentẽ: & aqua quidẽ calida <magis facit hoc,> q̃ frigida, quæ licet inſpiſſet, & prohibeat reſolutionem, tamen ex ea timetur penetratio frigiditatis, & proprie in corpore raræ texturæ, quod eſt nociuũ. In die autem ſecundo, quoniam corpus eſt iam inſpiſſatum parumper, & eſt calefactum cũ balneatione aquæ calidæ, & iam eſt humectatum parumper etiam propter cibum, & abſciſsionem exercitij reſoluentis, tunc confert aqua frigida ꝓpter multas rationes, quarum vna eſt inſpiſſatio corporis prohibentis reſolutionem, & ſecunda eſt, quia corrigit calefactionem aquæ calidæ. Tertia ratio eſt, quia ipſa conſeruat humiditatem aquæ calidæ coarctatam interius: & res quidem, qua curatur iſta laſsitudo, eſt multiplicatio humiditatum in membris, quę perficitur tribus rebus, quarum vna eſt multiplicatio quietis, & ſecunda fit cum cibis humidis, tertia fit cũ fricatione faciente currere materias ad exteriora. REGIMINE SANORVM: qm̃ regimen ſanorũ eſt adminiſtratio ciborum leuium, qui omnes ſunt humectantes humectatione naturali: & non eſt dubium, ꝙ hoc eſt neceſſariũ in laſsitudine. IMMO hoc eſt ſecundum plurimum: Nocumentum enim aquæ frigidæ eſt forte propter velocitatem penetrationis eius in corpus rarũ. LEVITER & ſubtiliter: quoniã illa reſoluit ſuperfluitates, & facit

fluere

fluere humiditates,& mouet eas ad exteriora hu
mectando cutem:& leuiter fieri debet,ne super-
fluat resolutio humiditatum,& fortificetur sicci
tas. VT aquam frigidam subito &c. id est vnica
vice se proijciat in aquã frigidam. ET istæ quidẽ
duæ causæ &c. caliditas intrinseca, & inspissatio
cutis absq; dubio quælibet illarum prohibet pe-
netrationẽ aquæ frigidæ ad interiora,quare pro-
uenit vtilitas aquæ frigidæ absq; nocumento ab
ea proueniente, QVONIAM cũ mora nulla est
securitas.s.à nocumento aquæ frigidæ,quoniam
apud longam moram quandoq; eius qualitas su
perat qualitatem caliditatis,quare infrigidantur
interiora,vnde duplicatur nocumentum.

Ibidem.

BALNEATIONE experiatur:cum hoc qui
dem experitur dispositio cuiuslibet corporis in
eius mundificatione, qm̃ de natura balnei est, ꝙ
agitet humores,& eos cõmoueat. Si ergo humo
res erunt vel se habebunt secundum ꝙ oportet ,
tunc balnuem non faciet accidere aliquod nocu
mentum, ꝙ si non erit sic, tunc eorum commo-
tio causabit accidentia eis proportionalia: & per
hoc vult,hic Auicenna, vt experiatur dispositio
patientis lassitudinẽ exercitij, an in corpore eius
sint humores mali,aut non,vt administretur ci-
bus,& alia secũdum ꝙ oportet. QVANDO eius
aqua fuerit temperata:quoniam si fuerit frigida,
inspissat corpus superflue, & coarctat materias ,
vel retrocedit materias , & causat lassitudinem
aliam à lassitudine exercitij . Si vero fuerit aqua
calida valde,tunc corrugabit poros,& prohibe-
bit resolutionem , quare non iuuat vehementer
in lassitudine.

Canone primo, fen. tertia. doctr. tertia. cap. 2.

De nutriendis senibus.

POST balneationem:In hoc dicto est dubita
tio,quoniam lenitio naturę oportet,vt pręcedat
balneum: & intentio balnei est resoluere super-
fluitates , & humectare corpus , & ipsum dispo-
nere ad nutrimentum.

Cap. 3. doctr. 5. fen. tertia canonis primi.

ET augumento exercitij &c. Intentio multi
plicationis vel augmentationis exercitij , & fri-
cationis est diminuere repletionem cum aug-
mento resolutionis associatæ minorationi cibi .
Et fricatio quidem est adiuuans ad resolutionẽ ,
quoniam ipsa aperit oppilationes & poros,vnde
materiæ recipientes resolutionẽ inueniunt vias
latas. Oportet autẽ,vt talis fricatio sit lenis,quo-
niam fricatio dura inspissat cutem , vnde mino-
ratur resolutio. Et oportet,vt fricatio sit aspera ,
vt apiat poros : & talis fricatio facta ante balneũ
causat augumentum resolutionis , quãdo mora
in aere balnei est maior: quãdo vero erit ecõtra ,
tũc illa fricatio erit humectans,quia disponit po
rositates,vt in eis penetret aqua,præcipue quan-
do post ipsam administratur tina balnei. Et scias
ꝙ administratio balnei non conceditur istis,si re
pletio fuerit superflua, qm̃ timetur ex ea aduen-
tus febrium propter cõmotionem humorum,&
putredinem ipsorum . VSVM habuerint id est
consueuerint,vt non timeatur aduentus ægritu
dinis in eo subito,propterea ꝙ res diuersa à con-
suetudine occurrens corpori disponit ipsum ad
ægritudines. ET vt cibus eis partiatur, vt securus
sit à nauseatiua facietate,quoniam est dispositus
ad nauseatiuã satietatem propter multas humi-
ditates in eis. POST horas quatuor diei ęquales:
hic Auicenna mensurat tẽpus comestionis cum
huiusmodi horis diei æqualibus, qm̃ cum huius-
modi horis non est diuersitas , sicut in alijs horis
obliquis.s. lõgioribus vel breuioribus . IN capi-
te:causa est præmissio cibi ante balneum ꝓpter
multitudinem vaporum eleuatorum, vel ascen-
dentium,quos commouet balneum. CVM am
bulatione,quia ambulatio est ex eis,quæ suo mo
tu attrahunt materias ad inferiora.

De impinguando macrum.

POSTEA absq; tarditate balneetur,vt attra-
hatur sanguis ad cutem, qm̃ fricatio fortis, et lon
ga in hoc non est sufficiens , qm̃ fricatio sufficiẽs
attrahere illud,quod intenditur, superflue resol
uit . qm̃ resolutio procedens à fricatione maior
est, q̃ eius calefactio:& hoc cõtrariatur illi, quod
intẽditur. Et aqua quidem,qua balneatur, opor-
tet,vt non sit frigida, quia frigida repercutit, &
retrocedere facit sanguinẽ veniẽtem ad exterio-
ra,& facit ipsum moueri ad ĩteriora: & oportet,
vt sit vehementer calida, vt sit magis attrahens ,
& aqua vehementer calida magis rubificat colo
rem:& oportet , vt domus, in qua balneatur, sit
calida tẽperate,quia calida valde resoluit, & fri-
gida inspissando repercutit sanguinẽ ad interio-
ra.& oportet non sit mora superflua in eo, ne su-
perfluat resolutio . DEINDE siccis mantilibus
exiccetur:Intentio huius exiccationis est, vt non
remaneat aliquid de aqua balnei super corpus ,
quia ipsa causat frigiditatẽ in cute , ꝓpter quam
reuertitur sanguis ad interiora : & ꝑ illud acci-
dit ei,qui non exuccat se ab aqua balnei, vt citri-
netur color eius post paruũ tempus. Et oportet,
vt hoc mantile exuccans sit ex cotto , aut serico,
aut ex ambobus , vt adiuuet sua calefactione ad
attrahendũ sanguinem:lineum aũt mantile non
conceditur ꝑ eius frigiditatẽ, & exiccationem.
Et

Et oportet, vt hmōi mantile ſit aſperū, vt attrahat. Et tale mantile eſt habens in ſua ſuꝑficie fila plurima inciſa, ſicut in tapetis reperitur. POSTEA pauco inūgatur oleo, vt retineatur, quod acquiſiuit corpus de humiditate balnei: Tale antem oleum debet eſſe paucum, quia multum de oleo mollificat cutem, vnde facilis fit reſolutio eius, quod ab eo reſoluitur: oportet etiam, vt in ipſo oleo ſit ſtypticitas pauca, vt oppilet poros: Si.n. eſſet in eo multa ſtypticitas, tunc inſpiſſaret cutem, & prohiberet dilatationem, vel ampliationē, quæ neceſſaria eſt in impinguatione. SI ætas tolerat: intentio in hoc eſt aggregare totū illud, quod corpus imbibit de humiditate balnei, & prohibere ipſum à reſolutione: & oportet, vt talis aqua non ſit vehementis frigiditatis, neq; etiā multum adminiſtretur, vt non cauſet retroceſſionem ſanguinis ad interiora. Quòd ſi dicatur, **B** ꝙ ſupra dictum eſt, neceſſarium eſſe exuccationem aquæ balnei cum mantili &c. cauendo, & timendo, ne remaneat aqua, quæ infrigidet, & repercutiat: Sed non eſt dubium, ꝙ infrigidatio aquę frigidæ plurimæ eſt maior, quare &c. Dicendum, ꝙ illud, quod remanet de aqua balnei, quæ non exuccatur à corpore, infrigidat poſt diminutionem calefactiōis corporis, quare ipſum minus reſiſtet infrigidationi aquę in repercutiēdo ſanguinem ad interiora: & iterum quādo infrigidatur illa aqua, tunc remanet ipſa ſuper corpus tempore longo, quare erit infrigidatio partium exteriorum maior, ꝙ infrigidatio cū aqua frigida, qua balneatur, quāuis fuerit multa valde, quoniam impreſſio cauſæ debilis continua fortior eſt, & potentior, q̃ impreſſio fortis, quando non eſt continua. Et ſcias, ꝙ adminiſtratio **C** aquæ frigidæ oportet, vt ſit poſt complemētum balneationis cum aqua calida, & tunc eius adminiſtratio excuſat ab oleo in retinendo humiditates acquiſitas à balneo. Et oportet, vt inter balneum, & inter comeſtionem non intermediet tempus, immo cibetur in hora, qua completa eſt adminiſtratio olei, & aquæ, vt corpus poſtea vehementer attrahat humiditates propter pręmiſſionem vel anteceſſionem fricationis, & balnei: poſtpoſitio autē cibi poſt illud vehementer macreſacit. Et ſcias, quod illud, quod diximus, eſt iudicium eius, in quo non eſt poſſibile præmittere cibum ſuper balneum, quoniam anteceſſio ci- **A** bi facit in eo accidere oppilationes, & nocumentum in capite, & alia ab his: in eo vero, in quo nō timetur hoc melius eſt, vt ſit eius fricatio, & balneatio poſt comeſtionem, quoniam vehemēter impinguat: Sed fricatio, & balneū poſt digeſtionem impinguat moderate cum hoc, ꝙ per illud non timetur aduentus oppilationum. Et ſcias, ꝙ ex impinguātibus velociter ſunt radices mandragoræ, quę decoquantur in vaſe, ſuper quod eſt poſitum aliud vas perforatum, in quo vaſe ꝑforato ſint paſſulę coopertæ ab alio vaſe recipiētes virtutem, & vaporem radicum mandragorę: Cum ergo paſſulæ illæ acceperint virtutem prædictam, tunc decoquantur in cibarijs impinguātibus, & impinguabit in vna hebdomada. Verū non permanet longo tempore, & nominatur arabice adeps feſtinata, vel accelerata, & infra **B** iſtam eſt adminiſtratio iuſquiami poſt eius rectificationem cū decoctione aut reiteratione ablutionis eius cum aqua calida, & adminiſtratione cum medullis ſeu nucleis fructuū, puta amygdalarum, pinearum &c. & cū ſeminibus. Et ſcias, ꝙ reſtauratio in impinguatione maior eſt, q̃ reſolutio in carne, & pinguedine, & adipe tantū, ſed in augumento reſtauratio eſt maior in membris radicalibus, quàm eorum reſolutio. FINIS vel terminus fricationis, quę ante picis emplaſtrum præmittitur. fricatio præcedens adminiſtrationem picis eſt ſecundum duas diuiſiones, quarum vna eſt illa, quæ adminiſtratur poſt balneum, & non conceditur omnino, ꝙ ipſa perueniat ad terminum, ad quē videatur tumefactio, nedum ꝙ detumitio, & areſactio, quoniam ſi perueniret ad illum terminum, tunc balneum **C** poſt illud ſuperflueret in reſolutione ſupra illā, quę fit à fricatione faciente cutem rubere, ſicut prius declarauimus: & ſecunda eſt illa, poſt quā non adminiſtretur balneum: & talis quidem fricatio oportet vt perueniat ad terminum, in quo tumefactio incipiat detumeſcere: & illa fricatio fit ita, vt accidat tumefactio in vltimo, vt attractio iam in vltimo ſit facta: & poſt hanc non timetur reſolutio, quoniam linimentū picis prohibet ab hoc, quoniam non ſuccedit reſoluens aliud, ſicut balneum.

FINIS.

EX GENTILI DE Fulgineo excerpta, in librum primum Auicennæ fen. ij. doctr. ij. sum. 1.

De dispositionibus aquarum. *Cap. 16.*

AQua vnum etc. Postquam determinauit de operationibus & effectibus prouenientibus in corpore humano ex eo quod comeditur & bibitur in generali: hic sicut superius dicebatur, specialiter descendit ad quendam potum qui est aqua ostendendo diuersitates & operationes & effectus, qui proueniunt ex ipsa in corpore humano. Sed tu statim quæres duo. Primo quare magis descẽdit ad potum qui est aqua q̃ ad alium potum, vel cibum. Secundo quæres quomodo determinauit hic de aqua cũ supra in prima fen. de ipsa determinauit, & cum de ipsa etiam determinet in .ij. cañ. Ad primum dicendum, ꝗ causa quare magis descẽdit in hoc libro ad potum aquæ, q̃ ad aliquem potum vel cibum est, quia iste liber continet doctrinam magis cõmunẽ q̃ alij. modo inter cæteros cibos & potus: potus aquæ est generalior, vt vult Gale. j. de regi. san. quia competit omni ætati. alij nõ sic. & ideo talis doctrina magis est hoc libro proportionalis. Ad secundum dicendum, ꝗ aqua potest dupliciter considerari. Vno modo quãtum ad eius vtilitatem cõmunem. Alio modo quantum ad vtilitates speciales & ꝓprias. Si primo modo, sic determinatur de ipsa in primo cañ. Si secũdo modo sic determinatur de ipsa in secundo cañ. Si autem consideretur quantum ad vtilitatem cõmunem, hoc est dupliciter: quia aut consideratur vt est elemẽtum & pars corporis nostri: & hoc modo determinatur supra in prima fen. Alio modo vt est quid extrinsecum corpori nostro approximatũ: & hoc dupliciter, aut est indifferenter causa sanitatis & ægritudinis, & sic determinat̃ hoc: aut sanitatis tantum: & sic determinatur in tertia fen. huius: & sic diuersimode, quare nõ est repetitio. Circa hoc autem Auice. duo facit. Primo determinat de operationibus & effectibus prouenientibus in corpore humano ex aqua. Secundo pro sufficientiori determinatione in speciali de ipsa remittit nos ad. 2. cañ. ibi circa finem capituli. (Et ꝗ de iudicijs aquæ & suis proprietatibus etc.) Prima in duas: quia primo determinat de effectibus aquæ in generali. Secundo in speciali. ibi (Amplius aquæ diuersificantur.) Prima posset diuidi: quia primo præmittit generalẽ effectum aquæ in corpore humano. Secundo declarat quod dixit, ibi (Et non autem dicimus.) legatur totum simul.

Sed statim tu dices ipse dicit ꝗ aqua inter cætera elementa habet hoc proprium vt ingrediatur in cibo & potu. Contra, quia aut ingredetur corpus vt componens, aut vt præparans potum & cibum. Si autem vt componẽs nunc non est ei magis propriũ, q̃ alia elementa, quia etiam omnia alia elementa ingrediuntur ad constitutionem cibi & potus. Si autem ingreditur vt præparans tunc hoc non est sibi magis proprium q̃ igni, quia etiam ignis præparat cibos & potus, quare non est hoc proprium aquæ magis q̃ alijs.

Secundo dubitatur de eo quod dicit (nõ ideo vt nutriat) sed videtur ꝗ aqua possit nutrire: quia

E omne quod põt digeri potest nutrire: sed aqua est huiusmodi, ergo &c. patet ma. quia digestio est præparatio cibi ad recipiendum formã membri, vt apparet. 3. de virtutibus. cap. 7. minor apparet per Gal. in cõ. illius apho. 27. 5. particu. Præterea illud quod prolõgat vitam nutrit. sed aqua est huiusmodi. ergo &c. ma. patet, quia prolõgatio vitæ fit per commutationem nutrimenti. minor apparet per Gale. in cõm. 21. tertio regiminis acutorum, quare &c. Præterea illud quod est in potentia corporis humani potest esse nutriens: hæc aqua est huiusmodi, ergo &c. ma. patet, quia ex eisdem sumus & nutrimur. minor apparet, quia compositum est corpus nostrum ex aqua et ex alijs elementis, quare &c.

Tertio dubitatur de eo quod dicit, sed q̄a nutrimentum penetrare facit. hoc non videtur verum, quia dicit. G. 7. de ingenio. ca. 6. ꝗ aqua nihil dignum confert ad penetrationem cibi. Præterea Hip. ĩ. 3. regiminis acu. tex. 42. dicit ꝗ aqua trãsire moratur, ergo non facit ad penetrationẽ.

F Quarto dubitatur de eo quod dicit in fine secundæ partis, ꝗ sunt multi quorum digestio corrumpitur statim ex potu aquæ, & per consequẽs corrumpitur nutrimentum & non adiuuatur, ergo totum est falsum quod hic dicit. Ad primum dicendum ꝗ aliquis potest ingredi cibum & potum dupliciter, aut sicut cõponens aut tanquam præparans. Si tanquam cõponens: & hoc modo non solum aqua, sed omnia alia etiam elementa ingrediũtur cibum & potum, & hoc modo non accipit hic, quia non est ei proprium sed cõmune. Si tanquã præparans, hoc est dupliciter aut ingreditur virtualiter, & hoc modo ignis ingreditur cibaria præparando & coquẽdo ea, aut quia permiscetur corporaliter cum eis, & hoc modo

modo aqua ſolum habet hoc proprium inter ele menta:& ſic ad primum. Ad ſecundum dicen dum ꝙ aqua proprie non nutrit, vt patet per rationem Auic.quia illud non nutrit corpus quod non eſt in potentia ad hoc,vt conuertatur in ſub ſtãtiam mẽbri:ſed aqua eſt huiuſmodi,ergo &c. maior patet,quia nutricatio fit per cõuerſionem nutrientis cum nutrito.minor apparet, quia nutritio non differt à generatione, niſi ſicut pars à toto.nam nutritio eſt quædam generatio,ſed eadem eſt materia totius & partis, cũ ergo mixtũ non poſsit generari ex vno elemento, vt patet.2. de generatione,tex.cõmen. 49. ſed requiruntur omnia quatuor in perfecto mixto, & ſanguis & corpus noſtrũ ſint mixta, ergo aqua ſola non poterit conuerti in ſanguinem nec in membra,niſi cõmiſceatur cũ aliquo elemẽto & fiat mixtum: vel cum alio corpore. Tamen hic aliqui male intelligunt, quia dicunt ꝙ ſi miſceretur cum cibo nutriret,ſed hoc eſt falſum vt declaraui in ca. de humoribus nõ perdita propria forma ex tali mixtione.& ideo Auicen.intelligit ꝙ aqua non nutrit niſi componatur cum aliquo elemẽto vt fiat mixtum,& tunc poteſt nutrire. Tunc ad rationem cum dicitur,ꝙ poteſt digeri &c.dicendum ꝙ digeſtio dupliciter poteſt accipi. Vno modo large pro quacunq; alteratione ad caliditatem:et hoc modo non loquitur hic,ſed Gale. in cõmento prędicti apho. Alio modo pro præparatiõe ad nutriendum,& hæc eſt vera digeſtio,& hoc modo loquitur hic. Ad aliud dicendum ꝙ prolongatio vitæ poteſt fieri dupliciter vel duplici de cauſa, aut quia reſtaurat humidum naturale, & hoc modo omne tale vitam nutrit,ſed aqua non eſt tale reſtaurans. Alio modo,quia reſiſtit actioni caloris,ne tantum conſumat humidum radicale,& hoc modo non omne prolongans vitam nutrit. Et ꝙ aqua cum ſua frigiditate reſiſtat conſumptioni in humido apparet,videmus enim ad ſenſum ꝙ equi plus durant famem & ſitim cum freno q̃ ſine freno propter frigiditatẽ freni, quæ prouenit ab ore vſq; ad os ſtomachi, & ipſum alterat, ergo multo fortius ex aqua, & hoc modo non oportet ꝙ nutriat illud quod vitam prolongat. Ad aliud cum dicitur omne quod eſt in potentia corporis humani &c. dico ꝙ aliud poteſt eſſe in potẽtia dupliciter. Vno modo proprie & in propinqua. Alio modo in potẽtia remota. modo illud qđ eſt in potentia propinqua corpus noſtrũ bene põt nutrire, nõ autem qđ eſt in potentia remota. mõ aqua eſt in potẽtia remota, quare non oportet ꝙ poſsit nutrire: propter qđ notandum ꝙ aliquod dicitur eſſe in potentia remota

A ad corpus humanũ.ſ.quia non põt recipere eius formã in vna trãſmutatione, ſed requirit plures tranſmutatiões.& hoc eſt dupliciter, aut quia ipſum eſt corpus ſimplex, & hoc modo aqua non eſt in potẽtia propinqua ad corpus noſtrũ quod eſt mixtum perfectũ,aut quia dato ꝙ ſit mixtum non habet proportionẽ ad corpus noſtrũ,& hoc modo ferrũ & palea & fenũ,& hæc non poſſunt nos nutrire,non quia nõ ſint mixta, ſed quia nõ habent proportionẽ ad corpus noſtrum,et ſic ad illud. Ad aliud dicendũ ꝙ aqua iuuat ꝓpter ſui ſubtilitatẽ ad penetrationẽ cibi, quia ipm̃ acuit. Et cum probatur ꝙ non per. G. in.7.de inge.c.6. vbi dicit aqua nihil confert dignũ ad diſtributionem cibi per mẽbra. dico ꝙ ibi loquitur de aqua in cõparatione ad vinum aquoſum.& hoc eſt verum,quia vinũ aquoſum plus facit penetrare ci-

B bum q̃ aqua ſola,quia vinum mixtũ aquæ remittit eius frigiditatem,per quam eſt nata oppilare, ſed nõ loquitur de aqua abſoluta quare nõ valet. Ad aliud cũ dicitur ꝙ aqua tranſire moratur, dicendum ꝙ verũ eſt ratione frigiditatis:ſed qñ eſt calefacta propter ſui ſubtilitatẽ penetrat. Ad vltimum dicendũ,ꝙ Aui. non intelligit hic, ꝙ res nutrimenti non poſsit cõpleri ſine aqua debita, ſed debet exponi abſq; auxilio etc.i.abſq; auxilio liquiditatis cibi, quæ liquiditas completur per aquam,tamen hoc non competit aquæ magis q̃ cuilibet alij potui,quia vinum aquoſum melius hoc facit quam aqua,& ſic ad illud.

Amplius aquæ &c. Hic declarat in ſpeciali de opationibus & effectibus aquæ. Et duo facit, quia primo proponit tres diuerſitates aquarũ. Secundo eas manifeſtat ibi.(Aquæ vero quæ ſunt

C alijs meliores.)Deinde cum dicit.(Aquæ vero.) hic manifeſtat iſtas diuerſitates aquarũ. Primo facit hoc. Secundo ponit quẽdam canonem generalem ad cognoſcendũ aquas bonas & malas ibi circa finẽ capituli.(Cũq; diuerſę bonę & malę.) Prima in tres ſicut tres ſunt diuerſitates aquarũ quas propoſuit,& quas manifeſtat. Nã primo declarat quæ aquæ ſunt laudabiles, & quæ illaudabiles ſecundum ſui ſubſtantiã. Secundo oſtendit hoc rõne eius quod admiſcetur cũ ea. Tertio declarat tertiã diuerſitatẽ aquarum.ſ. quæ ſunt laudabiles,& quæ non rõne qualitatis ſuperantis in ea. ſecũda ibi(Aquę pręterea quibus ſubſtãtia admiſcetur metallina.)tertia ibi(Nix vero & aquę glacies &c.)Prima in duas, quia primo oſtendit primã diuerſitatem aquarum ratione ſubſtantiæ quantũ ad laudabiles. Secundo quantũ ad illaudabiles. ibi(Puteorum vero aquæ &c.) Prima in duas, qa primo determinat de vna ſpecie aquarum

rum laudabilium ſcilicet, de aquis fontalibus & fluuialibus. Secũdo de pluuialibus. ibi (Ex aquis quoq; laudabilibus ſunt aquę pluuię &c.) Prima in duas: quia primo docet cognoſcere aquas fontales & fluuiales laudabiles à parte ſubſtantiæ Secundo docet eas rectificare ex parte ſubſtãtię. ibi (Sublimatio præterea.) Prima in duas: q̃a primo notificat ꝑ cauſas aquas laudabiles ex parte ſubſtantiæ fontales & fluuiales. Secundo ꝑ effectus. ibi (Ex illa q̃ eſt.) Sic ĩ prima parte dicit &c. Iuxta iſtam partem (Aquæ vero quæ ſunt &c.) Notandum vt reducantur ad ordinem aliqualem laudes aquę ex parte ſubſtantię, quia eas inordinate proponit bonitas. ergo aquæ ex parte ſubſtantiæ aut ſumitur ex parte originis eius: aut ex parte quantitatis: aut ex parte motus: aut ex parte loci per quẽ tranſit. Si ex parte originis tunc illa quæ eſt in luto libero vel petroſo eſt laudabilior. Si ex parte quantitatis tunc illa eſt laudabilior quæ eſt in multa quantitate. Si ex parte motus hęc eſt dupliciter: aut cõſideratur ratione principij vel termini: aut ratione motus abſolute. Si ratione principij illa eſt laudabilis quæ incipit à monte & ab alto loco procedit cum motu magno et impetu. Si ratione termini illa eſt laudabilis quæ tendit verſus orientẽ & maxime verſus oriens ęſtiuale. Si ex parte motus abſolute hæc eſt tripliciter: aut ratione motus in ſe: & circa illa quę mouetur eſt laudabilior q̃ illa quæ quieſcit: aut ratione qualitatis motus: & tunc illa eſt laudabilior quæ fortiter mouetur aut ratione diſtantiæ motus: & tũc illa quæ eſt cum maiori diſtantia à principio mouetur originis eſt laudabilior. Si ex parte loci per quem tranſit hoc dupliciter. aut ratione ſubſtantiæ loci. ſ. ꝙ ſit petroſus vel lutoſus: aut ratione cooperturę vel diſcooperturę loci: & ſic apparet ordo conditionum bonitatũ aquæ ex parte ſubſtantiæ acceptarum. Cauſa autem quare ex iſtis cõditiõibus dicitur aqua laudabilis eſt hæc: quia ſicut apparet ꝑ Gal. primo de regi. ſani. aqua laudabilis debet eſſe ſubtilis ſubſtãtiæ de ſe & debet eſſe priuata à permixtione rerum extranearum: & quia omnes iſtę conditiones prædictæ hoc faciunt. ſ. ꝙ aquæ ſubtiliant & eã remouent à permixtione rerum extranearũ: ideo ex eis dicitur aqua laudabilis. Vlterius notandum ꝙ non appellat hic Auic. lutum illud quod cõmuniter appellamus cenum: quia tale lutum reddit terram groſſam & permixtam partibus terreis & rebus extraneis: & per cõſequens illaudabilem. Sed vocat hoc lutum arenam minutiſſimam: & talis arena reddit ipſam claram & puram: quia colat aquam: & ideo illi qui faciunt ciſternas colant

D aquam per talem arenam.

Sed tu dices ipſe dicit ꝙ aqua quæ tendit ad meridiem eſt mala: ſed contra immo videtur bona: quia tendit verſus caliditatem. nam maior eſt caliditas in parte meridionali q̃ in aliqua alia: ſicut ergo aqua diſcooperta eſt bona quia reſpicitur à calore ſolis, ergo multo fortius ſi tendit ad meridiem. Dicendum cum Auic. ꝙ aqua quæ tendit verſus meridiẽ eſt mala propter duo. primo quia à meridie procedunt venti valde vaporoſi qui admiſcentur cum aqua currente verſus illam partem & ipſam corrumpunt. Item eſt mala quia tendit verſus vehementem caliditatem quæ eſt tanta quę facit partes ſubtiles euaporare et groſſę remanẽt. vnde ab eo quod diſcooperta eſt non eſt mala: ſed quantum currit verſus talẽ partem. Quærantur hic tria ſimul. Primo vtrum

E aqua fontis ſit melior q̃ aqua fluminis magni. Secundo vtrũ aqua fluminis magni quæ currit ex propinquo q̃ ex longinquo. Tertio vtrum illa quæ à locis altis deſcẽdit &c. quia de iſtis tribus videt̃ Auic. credere bonitatẽ & bene ꝑtractent.

Et illa &c. Hic docet cognoſcere aquã laudabilem ex parte ſubſtantiæ per ſignum & effectum eius. Primo facit hoc. Secundo ꝙ dixit ꝙ ipſa debet eſſe leuis docet cognoſcere leuitatem eius. (Debes autem ſcire.)

Dubitaret aliquis circa primam partẽ de eo quod dicit ꝙ iſta aqua eſt bona quæ eſt frigida in æſtate & calida in hyeme. non videtur verum ꝙ Hip. directe dicit contrarium in lib. de aere & aqua quia dicit talem eſſe malã quæ cito caleſit & cito infrigidatur. Ad hoc poteſt reſpõderi dupliciter. Vno modo quia ibi loquitur Hip. de

F aqua quantum ad eius exhibitionem. & hic ipſa aqua eſt mala: quia effectus inducit malos. ſ. oppilationes propter eius frigiditatem: ſed Aui. loquitur hic de aqua quantum ad eius ſignificationes bonitatis in ſe: & ideo non contradicũt. Vel dicendum ꝙ Hip. ibi loquitur de aquis illaudabilibus: ſed Auic. hic loquitur de laudabilibus. modo in aquis illaudabilibus eſt malum ꝙ ſint tales. ſ. calidæ in hyeme & frigidæ in æſtate: quia tunc magis augetur eorum malitia ab alteratione continentis: ſed in aquis laudabilibus eſt bonum: quia hoc eſt eis naturale cum viſcera terræ à quibus egreditur ſint calida in hyeme & frigida in æſtate. vel aliter ꝙ aquarum quædam ſunt occultę & profundę vt aquę conductuũ & puteorum: alię ſunt manifeſtę vt aquæ fontium & fluminum: tunc dico ꝙ aquæ conductuũ & puteorum poſſunt dupliciter conſiderari: aut quãtum ad principiũ ſui ortus: aut quantum ad eorũ exitum.

exitum. Si quantum ad principium sui ortus sic debent esse calidę in hyeme & frigidæ in ęstate, quia viscera terræ à quibus procedunt sunt calida in hyeme & frigida in æstate. Sed quantũ ad eorum exitum debent esse frigidæ in hyeme, & calidæ in æstate propter alterationem continentis. Si ergo tales aquæ sint calidæ in hyeme & frigidæ in æstate quãtum ad principium sui exitus sunt malę, quia contra naturam earum, & de calliditatibus hic loquitur Auice. Hippo. aut loquitur ibi de aquis manifestis.

Sublimatio &c. Postquã docuit cognoscere aquas laudabiles ex parte substantiæ earum per causas & ꝑ signa: hic docet eas rectificare ex parte suæ substantiæ & tria facit. Primo docet eas rectificare per sublimationem & distillationẽ. Secundo per decoctionem. Tertio per concusisionem. secunda ibi (Et si istud non fuerit) tertia ibi (Amplius decoctio substantiæ &c.) Iuxta primam partem intelligendum ꝙ sublimatio & distillatio possunt accipi pro eodem. s. ꝙ sunt synonima & exponemus, & pro. i. vel dicendum ꝙ sublimatio & distillatio sic differunt, quia sublimatio est decolatio per elambicum, sicut sublimatur aqua rosata & aqua vitę. Sed distillatio est decolatio rei per res habentes porositates angustas, vt per filtrum, & hoc modo aqua distillatur in cisternis per arenam. Et causa quare hęc rectificant aquas est hæc, quia aqua dicitur illaudabilis ex permixtiõe rerum extranearum cum ipsa. cum ergo de natura aquæ propria sit, vt sit pura & simplex, & sublimatione & distillatione fiat separatio partium extranearũ ab aqua, ideo sublimatio & distillatio aquam rectificant.

Et si istud &c. Hic ponit secũdum modum rectificatiõis. s. per decoctionẽ. Primo facit hoc. Secundo circa hoc reprobat opinionem quorundam. ibi (Et torpidi quidem medicorum) Deinde cum dicit,

Et torpidi &c. Hic reprobat opinionẽ quorũdam circa decoctionem aquæ, & diuiditur in duas. Primo mouet diuisionem illam secundam & causam diuisionis ponit. Secundo remouet eam. ibi (Scire autem debes.) Deinde cum dicit.

Scire autem &c. Hic remouet opinionem illorum. Primo ostendit ꝙ decoctio aquæ rectificat aquã. Secũdo probat quod dixit per signum. ibi (Et huius quidem significatio existit.)

In parte prima intẽdit talem rationem. illud quod remouet ab aqua congelationẽ frigoris, & quod separat partes terrestres ab aqua, rectificat aquam, sed decoctio facit hæc duo, ergo &c. ma. patet, quia aqua est de se similium partium, & ideo vna aqua non dicitur laudabilior alia, nisi quia est magis subtilis & similis in suis partibus, & minus habet admixtionem rerum extranearũ. minor apparet. nã decoctio propter caliditatem primo remouet congelationem ab aqua, vt notum est. Item propter decoctionem rectificatur, & ex tali rectificatione descendũt partes terrestres grossæ inferius, & partes aqueæ, quia sint subtiles remanẽt superius disgregate à partibus grossis, quia de ratione calidi est disgregare ethe rogenea, & tunc partes illæ paruæ terrestres, quę non poterant scindere aquã propter earum paruitatem iuuantur ex descensu ex raritate facta in aqua, & sic apparet ꝙ decoctio rectificat aquam. Circa istam rationẽ Auice. quatuor facit. Primo probat ma. rationẽ. Secundo mi. Tertio respondet ad formas rationis illorũ. Quarto infert conclusionem suam. secunda ibi (Post hoc decoctio) tertia ibi (Et erit illud) quarta ibi (Decoctio ergo non subtiliat.) Iuxta primam partem est notandum, ꝙ per hoc quod dicit, ꝙ aqua in diffinitiõe suæ aquositatis existit ex partibus similibus ĩ subtilitate & spissitudine, intelligit sic. i. quãtum est ex parte essentiæ aquæ, dũmodo ipsa non alteretur à sua natura, & ideo dato ꝙ hic non sit inuenire elementum purum: tñ quantum est de sua natura magis inclinatur ad naturalem eius simplicitatem & puritatem. nõ autem talis differentia est inter simplicia sed mixta. nam in partibus mixtorum est dare aliquas partes grossiores, & quasdã subtiliores propter diuersam dispositionem materiæ, & propter diuersam actionẽ agentis, sed simplicia sunt talis naturæ, ꝙ de se sunt talia in summo: & cũ ipsa existentia in summo sint in sua puritate, & partium similium, & homogenearum: ergo aqua quãtum est ex parte essentiæ aquæ constat ex partibus similibus in subtilitate & spissitudine, & hoc apparet, ꝙ si vna aqua sit grossior alia non ex parte essentiæ aquæ, sed ratione admixtionis partium extranearum cũ ea, vel propter frigus inspissantur eius partes. Et notãdum ꝙ Auic. magis se refert ad permixtionem terræ cum aqua, q̃ alterius elementi, quia mixtio aquæ cum aere, vel igne non reddit eam spissiorem cum sint subtilioris substantiæ, quàm aqua, & ipsam non inspissant.

Sed dubitaret aliquis de eo quod dicit, ꝙ vna causa, quare aqua inspissatur est ꝓpter frigus superueniens ei, sed hoc non videtur, quia aqua est frigida in summo, & ideo non ponitur eam infrigidari, ergo nulla frigiditas aquæ superueniens, potest eã infrigidare, vel congelare. Itẽ dicit, ꝙ alia cã spissitudinis eius est fortis ꝓmixtio aquæ cum

cum partibus terrestribus, quę propter earũ par-
uitatem non possunt descendere & separari ab
aqua, sed hoc non videtur, quia quęlibet pars mi
nima terræ est grauior quacunq; parte minima
aquæ. nunc autem idem est motus totius & par-
tis, vt totius terræ, & vnius glebę terræ, vt patet
2. cœli & mũdi, ergo sicut tota terra petit locum
deorsum, cum sit grauior: ita etiã quęlibet pars
terræ debet descendere. Ad primum dicẽdum
ꝙ dato ꝙ essentia aquę sequatur esse frigidum in
summo, tñ non sequitur ꝙ habeat infrigidare in
summo. nam sicut igni competit esse calidum in
summo, vt est in materia ꝓpria. s. igni, qui est ele
mentum existens in concauo orbis lunæ, & tñ ei
non competit vrere vt sic, sed solum competit
igni, vt est in materia aliena. s. hoc iferius existen
ti, vtputa adurere. Similiter dico, ꝙ aqua licet sit
frigida in sũmo, tñ non habet eius frigiditas con
gelare, sed ei aduenit congelatio ab extrinseco,
& ideo dicitur secundo de generatione, ꝙ vstio
& congelatio insunt per accidens elemẽtis. Ad
secundum dicendũ ꝙ licet terra sit grauior aqua
& de ratione eius sit moueri deorsum, tamen ad
motum cuiuslibet elementi requiritur determi-
nata quantitas. Et ratio huius est, quia motus eo
rum fit ab aliqua virtute determinata. quælibet
aũt virtus requirit quantitatem determinatam,
& propter hoc contingit ꝙ millesima pars vnius
scintillæ ignis non calefaceret, quia nõ est quan-
titas ei proportionata. Similiter est in proposito.
nam partes minimę terrę admixtę aquæ propter
earum paruitatem minimam non possunt scin-
dere aquã & descendere, quod apparet, quia vi-
demus in aere qui est medium subtilius & citius
diuisibile, sunt atomi, & partes terrestres mini-
mę, quæ propter earum paruitatem non possunt
scindere aerem & descendere. quanto ergo mi-
nus poterunt scindere aquam, cum sit substãtiæ
spissioris. & sic ad illud.

Post hoc &c. Notandum ꝙ causa quare de-
coctiorem ouet spissitudinẽ ab aqua frigida ex
congelatione est, q̃a decoctio fit à caliditate. mo
do autem prima actio calidi est calefacere, & per
hoc subtiliare & rarefacere, si ergo spissitudo ad
ueniat in eam propter congelationem, quia con
gelatio opponatur subtiliationi & rarefactioni,
quę fit à calido, patet ꝙ decoctio habet primo cõ
gelationem remouere & eius spissitudinẽ. Item
habet secundo remouere spissitudinem acciden
tem ex cõmixtione partium terrestriũ, quia cum
decoctio habeat rarefacere, & per mediũ rarefa-
cti melius et citius moueaẽ corpus graue, quàm
per corpus depssum, sicut vidimus ꝙ lapis me-

D lius & citius mouetur per aerem qui est subtilior
q̃ per aquam, ideo subtiliando aquam istam rari
ficat, & tunc partes terrestres magis possunt diui
dere continuitatẽ aquæ & descẽdere, quare &c.

Sed diceret aliquis quando aqua est decocta
& rarefacta, quæ primo erat spissa remanet pura
& propinqua simplici elemento. Sed hoc nõ vi-
detur, quia hoc est contra Hippocratem in libro
de aere & aqua & regiõibus, qui vult quòd talis
aqua quæ primo fuit spissa & congelata nunquã
redit ad pristinum statum sanitatis: & hoc decla
rat, quia perdit saporem, quem primo habebat:
ergo decoctio eam nõ rectificat. Ad hoc dicen
dum dupliciter. Vno modo ꝙ duplex est spissitu
do aquæ. Vna est cum congelatione sicut glacies
& de tali loquitur ibi Hippo. ꝙ nunquam redit
ad pristinam bonitatem, quia per actionem cali-
E di resoluitur eius subtile & grossum remanet, &
de tali non loquitur Aui. hic. Alia est spissitudo
per admixtionem rerum extranearum, et de ista
hic loquitur Auic. Vel dicendum ꝙ spissitudo
potest dupliciter accidere aquæ. Vno modo per
condensationem partiũ à frigido solum, & talis
spissitudo remouetur per decoctionem, & sic lo
quitur hic Auic. Alia est spissitudo facta à frigi-
do maximo, quod habet exprimere partes subti-
les, & relinquere grossas, quæ est frigiditas arefa
ciens, quare fit sicut fit in crystallo, licet non tan
ta, & hęc nunquã redit ad pristinam bonitatem,
& de hac loquitur Hippo. ibi, non autẽ hic Aui.
quare non contradicunt.

Dubitaret aliquis circa illam partem. (Et erit
illud) vbi soluit ad formam rationis eorum & di
cit ꝙ nõ sequitur ꝙ relinquatur spissum in aqua
F ex decoctione, & subtile resoluatur, quia illud
quod resoluitur est homogeneum, & simile ei
quod remanet. Sed hoc non videtur verũ, quia
illud quod resoluitur ab aqua in decoctione est
vapor. modo autem vapor est humiditas subtilia
ta, vt apparet per Gale. 5. de simpli. medici. dist. ij.
cap. j. ergo omne quod resoluitur est subtilius, q̃
quod remanet. Pręterea quod habet naturam ae
ream est subtilius q̃ quod habet naturã aqueam,
sed vapor est naturæ aereę, quare &c. Præterea si
in decoctione aquæ non resolueretur subtilius,
sed esset tota homogenea in partibus, tunc aut
non de ipsa resolueretur, aut tota simul, sed non
tota simul, vt patet, nec est dicendum ꝙ non re-
soluatur cum minuatur eius quantitas, ergo vna
pars sic & alia non. hoc autem nõ esset, nisi quia
vna eius pars est subtilior, & magis nata resolui
quàm alia, quare solutio Auic. non valet. Dicen
dum ꝙ aqua quæ remanet in decoctione est ho-
mogenea

mogenea cũ illa quæ resoluitur, propter ꝙ ſcien dum ꝙ hæc eſt differentia inter ſimplicia & cõ- mixta,quia in mixtis per decoctionẽ citius reſol uitur ſubtile, & poſtea relinquitur groſſum, qa agens citius imprimit formã in materiam diſpo ſitam q̃ non diſpoſitam. cũ ergo partes ſubtiles ſint magis proportionales igni q̃ groſſæ,ideo ci- tius reſoluũtur ab igne & recipiunt actionẽ eius citius. Sed in ſimplicibus eadẽ eſt ratio in omni- bus partibus & in toto, & ideo omnes eorũ par- tes ſunt homogeneę.itaq; non reſoluit̃ ſubtilior pars aquæ, cũ inter ipſas non ſit cõparatio. Ad rõnes. Ad primam dicendũ,ꝙ non vult per hoc dicere Auic.qñ vapor ſub forma vaporis eſt non ſubtilius ſit q̃ ſub forma aquæ, & hic nullus du- bitat,ſed anteq̃ conuertatur in vaporẽ tota aqua eſt ſimilis in ſuis partibus. Et per hoc ẽt patet ad ſecũdam. Ad tertiã dicendum,ꝙ cũ dicitur aut reſolueretur tota aut nunq̃,aut vna pars primo, & alia poſt.dico ꝙ non eſt dicendũ ꝙ non reſol- uatur,vt tu dicis,ne ẽt reſoluatur tota ſimul,cu- ius ratio eſt, quia licet ſit de ſe eiuſdẽ diſpoſitio- nis, tñ quia alteratio eius à calido non ſit ſimul, ſed ſucceſsiue,quia primo attingit partes propin quiores,ideo non ſimul tota reſoluitur. Et cum dicitur ſi pars vna ſit & alia non,hoc non eſt,niſi quia vna eſt ſubtilior alia. dico ꝙ hoc eſſet verũ in mixtis,ſed in elementis non eſt,ſed propter al terationẽ quæ ſit ſucceſsiue, & non ſimul in in- ſtanti,quare non valet.

Et huius &c. Hic declarat per ſignum ꝙ de- coctio rarificat aquam.& primo facit hoc. ſecun do declarat quoddam ſuppoſitum.ibi(Nõne vi- des)(Et huius quidẽ).ſ.ꝙ decoctio ſeparat groſ- ſum à ſubtili,& ꝙ aquam rectificat &c.

Nonne vides &c. Hic declarat quoddã ſup poſitum prius,vel dicendum ꝙ confirmat decla rationem prædictã.ſ.ꝙ decoctio rectificat aquã. & primo oſtẽdit hoc.ſecũdo in oppoſito.ibi (In aquis aũt alijs &c.)Prima in duas,quia primo fa- cit quod dictũ eſt. Secũdo ponit bonitates & lau des aquæ cuiuſdam fluuij, de quo fecit mentio- nem.ſ.Nili.ibi(Sunt autem qui aquam &c.)

In aquis &c. Hic declarat quod dixit in op- poſito,ſed in malis aquis,et patet.Hic cadit q̃ſtio ad euidentiã omniũ prædictorũ,ſ.vtrũ decoctio rectificet & ſubtiliet aquã & diligẽter inqratur.

Amplius &c. Poſtq̃ docuit duos modos re- ctificandi aquas ex parte ſubſtãtiæ.ſ.per ſublima tionem & diſtillationẽ primo,ſecundo per deco ctionem,hic ponit tertium modum rectificandi aquas,ſcilicet per concuſſum & patet.

Sed diceret aliquis non videtur ꝙ concuſſus

A rectificet aquã, quia motus frigidorũ infrigidat magis,ſicut patet ꝙ vinũ citius & magis infrigi- datur mota phiala per aquã q̃ ſtando, nunc autẽ ſuperflua frigiditas inſpiſſat aquã,ergo non recti ficat.Dicendũ ꝙ poſt decoctionem concuſſus re ctificat aquã,quia eſt quidam motus. omnis aũt motus ſubtiliat & rarificat, ex qua rarificatione magis accidit ſegregatio rerum extranearũ aquę diuerſarum,vt ſupra dictũ eſt,quare &c. Ad ra tionem dicendum ꝙ motus frigidorũ non infri gidat ſeipſum, ſed res extraneas motas in eis, & ideo non valet.vnde concuſſus multum confert aquis puteorũ & lacuum occultorum, quę non poſſunt moueri,vel ſtant cooperte:& ideo quan to aquæ puteorum magis concutiuntur, & ma- gis de eis extrahitur tanto ſunt meliores &c.

Ex aquis &c. Poſtq̃ Aui.deter.de vna ſpecie

B aquarum laudabiliũ ex parte ſubſtantiæ.ſ.de aqs fontalibus quibus comprehẽdit aquas fluuiales: hic deter.de diſpoſitiõibus & diuerſitatibus ſpe- ciei aquarum laudabilium.ſ.pluuialiũ & tria fa- cit.Primo ponit latitudinẽ aquæ pluuialis in ſua bonitate.Secundo oſtendit ꝙ aquæ pluuiali po- teſt ineſſe aliquod impedimẽtum vel nocumen tum.ibi(Sed tamen aquæ pluuiali.)Tertio docet hoc nocumentum remouere.ibi (Quod ſi aqua pluuiæ bullierit &c.)Iuxta primam partẽ notan dum ꝙ aquæ pluuiales ſunt dignæ laudabilium aquarũ.nam tales aquæ ſunt paucæ inflationis & cito penetrant,& hoc eſt ꝑpter earum ſubtilita- tem.Quod aũt aqua pluuialis ſit ſubtilis ſubſtan tiæ apparet,quia eſt ſublimata per nubẽ,ſublima tio autem eſt cauſa ſubtiliationis & rectificatio- nis aquæ,vt viſum eſt ſupra,& ideo aqua pluuia-

C lis eſt laudabilis. Vlterius intelligendũ ꝙ in iſta prima partęponit latitudinẽ bonitatis aquæ plu- uialis. nã tangit duplicem modũ aquarum plu- uialium laudabiliũ. vnum modũ laudabilem & vltimę laudabilitatis.alium minus laudabilẽ.pri mum tangit cũ dicit,ꝙ ille quæ eueniunt in ęſta te ex nubibus cũ quibus adſunt tonitrua. ſecun- dum tangit cũ dicit turbidatio autẽ vaporis &c. Cauſa autem quare primę ſunt laudabiliores eſt hęc.nã illę aquę quę pluunt in ęſtate ſunt magis digeſtæ & ſubtiliatę à calore ęſtatis q̃ illæ quę ve niun t alijs tꝑibus, & quãto ſubtiliores tanto pu- riores & ſimpliciores, & per cõſequẽs meliores. Itẽ ſunt laudabiles maxime illę cum quarũ nubi bus ſunt tonitrua, quia tonitruum ſubtiliat va- porẽ inquãtum eſt motus quidã fortis, & motus habet calefacere & ſubtiliare, tum ẽt quia toni- truũ, vt apparet ex alia ſcientia ſit qñ eleuatur ex halatio calida & ſicca agitatur & cõmouetur in

corpore nubis, postea exit de nube cum forti im
petu, & ex tali concussione aliquando aduritur
& generatur corruscatio & ignitio, & ideo ex ta
li calefactione exhalationis siccę illi vapores nu
bis subtiliãtur, & ideo aquæ generatæ ex illis va-
poribus sunt subtiles, sed aqua pluuialis quæ fit
ex ventis & vaporibus turbantibus nubes est mi
nus laudabilis, quia eius substantia est falsa, vt di
cit. A. quia non est pura, sed habet admixtionem
partium grossarum & terrestrium admixtarum
ventis. permixtio autem aquę est causa illaudabi
litatis eius, vt dictum est supra, quare &c.

Sed tamen &c. Dubitatur circa illã partem,
sed tñ aquæ pluuiali. ꝗ hoc qđ dicit, licet sit aqua
melior pôt exponi dupliciter. Vno modo licet
sit aqua melior. s. inter pluuiales, ꝑpterea quod
est valde subtilis &c. Alio modo referendo ad
alias aquas nõ pluuiales, vt dicatur, licet sit aqua
melior. s. omnibus alijs aquis non pluuialibus.

Sed quantum ad secũdam expositionem du-
bitatur, vtrũ aqua pluuialis sit melior omnibus
alijs aquis. Et videtur ꝗ sic, quia ipsa sit subtilior
& purior omnibus alijs propter eius sublimatio-
nes à sole, vt dictum est, & per consequens me-
lior. In cõtrarium arguitur, quia homines non
sic vtuntur ea sicut alia. Dicendum ꝗ in regi. sa
ni. hominis puto aliam esse meliorem, & ideo ip
sam elegit Gale. in. 4. de reg. san. & hoc est, ꝑpter
tria nocumenta, quæ habet in se aqua pluuialis
magis q̃ alia. Primũ est, ꝗ propter eius nimiam
subtilitatem est magis nata putrescere, vt statim
dicet Aui. in sequenti parte, ad eius putrefactio-
nem sequitur putrefactio in humoribus. Secun-
da causa est, quia cum hæc aqua sit subtilissima
eius nocumẽtum est natũ citius peruenire ad spi
ritualia. s. sua frigiditate quę inimicatur vitę. Ter
tia causa est, quia ipsa propter sui subtilitatem im
pedit actum digestionis. s. propter eius multam
prouocationem. modo multiplicatio vrinæ mi-
norat egestionem & econuerso. nunc autem vt
dicit Auenzoar conueniens est, vt homo sit bis,
aut saltim semel solutus in die, & ideo contradi
citur ꝗ alia sit melior, & per consequẽs secunda
expositio non est bona. Tunc ad rationem dico
ꝗ ratione subtilitatis absolutę bene est laudabi-
lis, tñ ratione aliorum est illaudabilis. Notan-
dum vlterius circa illã partem, ꝗ sicut Auic. po-
suit duplicem aquã pluuialem laudabilẽ, vnam
in vltimo laudabilitatis, & aliam minus laudabi
lem, ita etiam posuit duas alias illaudabiles, qua-
rum prima correspondet primæ, secunda secun-
dæ. nam prima aqua ex eo ꝗ erat subtilissima est
laudabilissima in se, tamen cum hoc etiam est il-
laudabilis quantum ad aliud. s. quia propter eius
superfluã subtilitatem est magis nata putresce-
re. Secundo quia ꝑpter eius permixtionem cum
rebus extraneis est magis nata putrescere & alte
rari q̃ non pluuialis. Et vltimo ponit nocumen-
tum cõmune vtriq; aquæ pluuiali quod est impe
dire pectus & vocem, & causa hęc est, quia vox
causatur maxime à pulmone & mẽbris spiritua-
libus quæ sunt in pectore, non aũt pluuialis aqua
cum sit inter alias aquas, aqua magis subtilis,
ideo eius frigiditas præterea statim spũalia ten-
dit propter eius subtilitatem, & ideo eius nocu-
mentũ quod est frigiditas penetrat citius ad mẽ-
bra spiritualia q̃ aliarum aquarũ grossarum. frigi
ditas autem est cõtraria & inimica spiritualibus
membris & vitæ, quare &c.

Et quia &c. Hic ostendit ꝗ dato, ꝗ aqua plu
uialis sit laudabilis, tñ ei potest inesse aliquod no
cumentũ. Et primo facit hoc. Secundo circa hoc
reprobat opinionem quorũdam. ibi (Quidã au-
tem dixerunt.) Notandũ ꝗ Auic. hic non expri
mit quis fuit iste quidam, tñ ista litera inuenitur
in libro Hip. de aere & de aqua. ita ꝗ ipsum vide
tur improbare. verum est tñ ꝗ in illo libro Hip-
po. inuenitur duplex litera. Vna quæ dicit quòd
aqua pluuialis est nata cito putrescere, quia. n. ex
multis cõgregantur aquæ, ideo aquis alijs citius
putrescere solent, ita dicit verum est, ꝗ alia litera
inuenitur dicere contrarium. Sed vt hæc cõtro
uersia tollatur inter Auice. & Hippocra. quęrun
tur duo simul & fit quæstio, vtrum aqua pluuia-
lis sit subtilis substantiæ. Secundo vtrũ dato ꝗ sic
an sit magis nata putrescere propter eius subtili-
tatem. Et diligenter excutiantur, & isti auctores
ad concordiam reducantur.

Puteorum vero &c. Postq̃ auctor deter. de
aquis laudabilibus ex parte substantię, hic deter.
de aquis illaudabilibus ex parte substantiæ. Et
quinq; facit. Quia primo determi. de aqs puteo-
rum & aquis ductuum. secũdo de aquis paludo-
sis. tertio de niuosis. quarto de aquis lacunali-
bus. quinto de nõ currentibus. secũda ibi (Aqua
autẽ paludis.) tertia ibi (Niuosę vero. quarta ibi.
(Et aquæ stantes.) quinta ibi (Aquæ vero nõ cur
rentes &c) Quia via propinqua fuit eis adhibita.
postquam incesserunt sic, quia aquæ fontiũ per-
uenientes ad poros terræ, qui sunt in fonte scatu
riunt & exeũt cum impulsione & motu forti ex
se, quia non potest tota exire simul, & ideo vna
pars impellit aliam, & tũc ex tali motu subtiliat
& depuratur, nec fit ei admixtio partium terrea
rum ex longitudine. Ex eis tamen illæ sunt dete
riores quibus ex plumbo &c.

Dubitatur

Dubitatur circa hoc:diceret aliquis non videtur quôd aquæ ductuum,quæ procedũt per canales plumbeos ſint natæ generare dyſenteriam, quia dyſenteria eſt excoriatio inteſtinorum quæ fit à caliditate acuta . plumbum autem eſt frigidum,quare &c. Item quia plumbum ſanat vlcera dicunnt auctores medicinæ,ergo non facit vlcera inteſtinorum. Dicendum ad hoc multipliciter.Vno modo quòd dyſenteria eſt fluxus ſanguinis per inteſtina , & hoc eſt dupliciter . Aut quia fluit ab hepate propter debilitatẽ eius contentiuę,& tunc ad hoc confert maxime aurum & ferrum inquantum confirmant & fortificant virtutem viſcerum , & maxime ſtomachum , vel à proprietate , vel ſtypticando & roborando,&hic fluxus proprie vocatur diarrhęa. Aut fit propter excoriationem inteſtinorum,et tunc plumbum habet hoc facere à forma ſpecifica , aut quia in plumbo ſunt aliquæ partes ſubtiles aduſtæ , quæ habent hoc facere , & aliæ groſſæ , quæ conſolidant. Vel dicẽdum quôd datum interius excoriat,& ſic loquitur hic,ſed datum extra non. Vel dicendum ꝙ plũbum habet aquam ingroſſare & putrefacere,et aqua putrefacta conuertitur ad choleram,& ideo propter eius ſiccitatem ſanat vlcera,et ſic loquuntur auctores,ſed propter acritatẽ & mordicationem quã acquirit habet excoriare inteſtina, & cauſare dyſenteriã.

Niuoſæ vero &c. Diceret aliquis non videtur quòd aquæ niuis ſint groſſæ , quia nix habet partes aereas admixtas partibus aqueis , quæ debent eam reddere ſubtilem , præterea aqua quæ fit ex liquefactione niuis fit per ſubtiliationem quando generatur nix . nunc autem ſublimatio habet ſubtiliare aquam, vt ſupra patuit . Dicendum quòd aqua niuis eſt groſſa propter duo. primo propter infrigidationem ſuperfluam coagulãtem & inſpiſſantem. nam hæc eſt cauſa vna de cauſis ingroſſantibus aquam , vt ſupra dictũ eſt . Item quia propter vehementem frigiditatẽ eius fit expreſsio partium ſubtilium , quare remanet groſſa. Ad rationes . Ad primam verum eſt , ꝙ illæ partes aereæ ſunt in niue , ſed excluduntur propterea ab aqua, quando liquefit nix. Ad ſecundam quôd licet quantum ad primam generationem nix generetur per ſubtiliationem , tamen inſpiſſatur propterea à frigido circunſtante,& ingroſſatur,quare non valet. Notandum quôd aqua paludis differt in duobus ab aqua lacunali , quia in aqua paludali nullus eſt motus , ſed in aqua lacunali eſt aliqualis motus huc & illuc licet paucus,et ideo aqua paludalis ad hoc eſt peior lacunali.(Et præcipue diſcoopertæ)ſupple quia alterantur à ſole,& admiſcentur ei vapores & radij:& quia per motum non ſubtiliãtur,ideo remanent groſſæ & malæ,& ex his peiores ſunt diſcoopertæ,quàm coopertæ, ex quo nõ mouentur , quia ſubtile reſoluitur & remanent partes groſſę. Vnde generant choleram.)Notandum ꝙ non eſt intelligendum quòd iſtæ aquæ calefactæ à ſole in æſtate proprie conuertantur in choleram,nec phlegma quando ſunt in frigiditate, cum multum tendant ad naturam ſimplicium , dato quòd ſint putrefactæ , ſed quia propter earum caliditatẽ , vel frigiditatem diſponũt hepar ad generandam choleram multam , vel phlegma. Qui eas bibunt ſplenes &c.) Circa quod notandũ quòd cauſæ generant ægritudines ſplenis,hoc eſt,quia iſtæ ſunt aquæ groſſę propter reſolutionem partium ſubtilium à groſsis à calore ſolis.Item propter admixtionem vaporum cum eis,& partium terrearũ propter quod aduenientes ad ſplenem ipſum oppilant. Cauſa quare ſubtiliant myrach eſt,quia tales aquæ groſſę ingroſſant humores, & ipſos faciunt ineptos ad penetrandum ad myrach , & conſequenter quia male nutritur ſubtiliatur . Et cauſa quare interiora eorum ingroſſantur eſt , quia oppilant propter eius groſsitiem . Cauſa quare eſt in iſtis fames & ſitis eſt triplex,quia iſta aqua eſt cauſa indigeſtionis membrorum,& ideo quia membra non nutriuntur, appetunt cibum & potum, & cauſant famem & ſitim. Alia cauſa eſt, quia cũ hæc aqua potius ſit cauſa indigeſtionis in ſtomacho , eſt cauſa acetoſitatis in eo,quæ à frigida indigeſtione cauſatur. acetoſitas autem habet incitare appetitum & acuere incidendo viſcoſos humores, qui obtundebant calorem,& ſic cauſæ appetitus cibi & potus . Alia cauſa eſt, quia hæc aqua cauſat frigiditatem in ſtomacho , quæ habet exprimere humiditatem de villis ſtomachi,et per conſequens inducere famem & ſitim, & eſt cum nocumento &c.Nam illę ſunt valde ſtypticę & oppilatiuę propter groſsitiem earũ, & propter partes terreſtres,quæ ſunt in eis quæ ſtant fixæ in loco.(Adurentes)id eſt lõgę. Sed tu diceres quomodo fiunt tales febres in ſenibus , cum ipſi habeant corpus frigidum,immo magis deberẽt fieri in iuuenibus.Dicendum quòd Auic.non vult per hoc dicere , quòd in ſenibus magis accidant iſtæ febres adurentes ex iſtis aquis ratione naturæ eorum calidioris quàm in iuuenibus,ſed vult dicere quòd iſtæ humiditates groſſæ , ex quibus fiunt febres adurentes magis retinentur in ſenibus , quàm in alijs propter imbecillitatem virtutis expulſiuæ eorum .

Aquæ præterea &c. Prius determinauit de diuersitatibus aquarum ratione laudabilitatis & illaudabilitatis ex parte substantiæ, hic determinat de aquis,& de diuersitatibus earum ex ratione mixtionis earum. Iuxta quod notandum ꝙ substātia metalli potest dupliciter intelligi. Vno modo large,scilicet pro omni corpore minerali, scilicet prout dicitur de ferro de argento & ære, & similibus. Alio modo potest accipi pro quadam specie metalli quę dicitur metallus proprio nomine. Modo hic accipitur hoc secundo modo. Et quando subdit. (Aut eius simile) accipit metallum primo modo scilicet pro ære, plumbo,ferro &c.

Vlterius notandum ꝙ aqua potest dupliciter admisceri cum metallis. Vno modo artificialiter scilicet ꝙ limetur & puluerizetur metallum aliquod,& ponatur in aqua. Alio modo ꝙ hoc fiat naturaliter.s.quia aqua transeat per illa loca, & labatur, tamen modo Auic.vtroq; modo intelligit hoc. Vlterius notandum ꝙ istæ aquæ admixtæ metallis sunt malę quantum ad regimen sanitatis.Cuius ratio est,quia omnes sunt grossiores q̃ debeant, & omnes aquę grossæ sunt malę in regi.sani.Item quia tales aquæ habēt aliquam qualitatem excellētem,quam ex metallis acquirunt,& omnes tales sunt malæ. Vlterius notandum ꝙ omnes aquæ sanguisugales sunt malę,q̄a omnes sunt putrefactæ & corruptæ, & ideo putrefactos generant humores. Propter partem quędam superius dictam.s.ibi(Illa est in qua virtus ferri &c.) Dicit ad hoc vt interioribus fortitudo tribuatur &c.scilicet mēbris, quia ipsa confortat stomachum & hepar & alia interiora,confortat enim stomachum,vel à proprietate, vel à qualitate.s.quia ferrum habet exiccare humiditates stomachi quæ obtundebant eius calorem, & per consequens eius appetitiuam. Item quia ratione frigiditatis adiuuat ad exprimendū & corrugandum os stomachi exprimendo humiditatem & necesse circa ipsum, & per consequēs est causa appetitus in eo, & eodem modo dicēdum de appetitu hepatis, sed aqua admixta auro habet cōfortare mineram virtutum.s.cor,quia aurum habet à proprietate lętificare cor, siue illa aqua admisceatur auro,q̄a labatur per mineram auri.verum est ꝙ aliqui volūt & male,ꝙ aurum non sic habet minerā, sicut alia metalla, siue fiat ista mixtio per puluerizationem,siue per eius extinctionem in aqua.

Nix vero &c. Postquā determinauit de diuersitatibus aquarum ratione substantiæ, & ratione admixtionis earum,hic determinat de diuersitatibus aquarum ratione qualitatis earū. Et primo facit hæc ratione qualitatum earū primarum.Secundo ratione secundarum.ibi(Aqua vero salsa.)Prima in duas.Quia primo diuersitates aquarum determinat ratione frigiditatis.Secundo ratione caliditatis.ibi(Aqua vero calida.)Prima in duas.Primo determinat diuersitates aquarum frigidarum quando aqua est multum frigida.Secundo hoc facit quando est temperate frigida.ibi (Aqua propterea temperate frigida. Iuxta primā partem notandum ꝙ hic insinuat Auicen. ꝙ aqua niuosa & glacialis duplicem habet vtilitatem. Vna est,quia aliquibus corporibus.s. in vehementi calefactione quęritur vehemēs infrigidatio quæ fit cum istis aquis,et tunc modos administrationis earū erit liquefaciendo niuem vel glaciem & bibēdo illam aquam, siue dando niuem vel glaciem in forma niuis vel glaciei,aut circundando aliquā rem, & infrigidando ipsam cum eis. Alia earum vtilitas est, quia aliquæ sunt ciuitates habētes naturaliter malas aquas,et ideo tunc danda est eis aqua niualis,vel glacialis,quæ licet nō sint in vltimo bonitatis,quia sunt nimis spissæ propter congelationem. Item propter expressionem partium subtilium à frigido. Item quia propter earum superfluam frigiditatem valde lædunt neruos & naturam prosternunt, quia frigidum est naturæ inimicum, tamen meliores sunt q̃ quędam alię aquæ,quæ cōmuniter habentur in quibusdam terris.

Sed tu dicis ꝙ hæc aqua quando coquitur redit ad primam bonitatem, hoc nō videtur, quia contrarium dicit expresse Hippo. in lib. de aere & aqua,ꝙ aquæ congelatæ nunquam redeūt ad pristinam bonitatem, sed perdunt id quod erat saporitum in eis, ita dicit & hoc declarat per signum,quia nunquam per decoctionem redeūt ad quantitatem primam. Dicendum ꝙ sine dubio aqua cōgelata cocta postea est mala ratione expressionis partium subtilium à frigido vehementi,& ideo decoctio eius non rectificat ipsam quantum ad hanc malitiam, quia non immittit in eam partes subtiles expressas primo à frigido, & hoc modo loquitur ibi Hippocra. tamen per decoctionem perdit cōgelationem, quam prius habebat,& quantum ad hoc quodammodo redit ad bonitatem aquæ, quia tunc pauciores habet malas conditiones,& quātum ad hoc loquitur Auicen.& ideo non contradicunt.

Aqua præterea &c. Iuxta illud propterea & appetitum excitat, supple quia constringit villos stomachi,& exprimit humidum quod obtundebat calorem stomachi innatum,& ipsum reddit adaptum

adaptum in sui operationem:& sic efficit ipsum fortem,& facit ipsum appetere cibum.

Aqua vero &c. Hic determinat de dispositionibus aquæ calidæ & effectibus eius. Primo quãdo est calida sine admixtione alterius rei. Secundo de ea quæ est calida per admixtionem artificialem. ibi (Et illi quidem.) Prima in duas. Primo determinat de aqua nõ multum calida quantum ad operationes quas efficit circa corpus sanum. Secundo quantum ad operationes quas efficit circa corpus ęgrum. ibi (Illa vero quæ multum est calida.)

Sed tu dices non videtur, ꝙ aqua calida corrũpat digestionem, quia digestio fit à calido, ergo iuuatur digestio ab aqua calida. Item quia aqua calida habet calefacere stomachum. stomachus autem calidus, vt dicitur in thegni digerere quidem bonus, sicut frigus appetere est bonum.

Post nõ videtur ꝙ perducat corpus ad hydropisim, & ad hecticam, hoc est impossibile, quia istæ sunt ægritudines contrariæ, quia hydropisis est ægritudo materialis, & hectica immaterialis, Item quia hydropisis est ęgritudo frigida & hectica est ęgritudo calida. præterea non videtur ꝙ saltem hecticam possit inducere, quia aqua est cõplexio naturaliter humida, siue sit actualiter calida siue frigida, sed hectica est mala cõplexio sicca, quare &c. Ad primum dico, ꝙ aqua calida corrumpit digestionem faciẽdo cibum natare in stomacho, quia digestio fit in fundo stomachi per coadunationem stomachi & caloris circa cibum, vt patet. 2. de virtutibus, sed super natatione facit cibum vacillare in stomacho. modo hoc facit aqua calida. nam sicut frigida constringit calida aqua dilatat, & potissime tepida quæ dissoluit villos stomachi, sed multum calida ipsos corrugaret nimis, et malo modo ꝓpter quod aqua calida corrumpit digestionem. Alia causa est, quia digestio fit à calore innato, sed aqua calida habet caliditatem extraneam, quare non est conueniens. Et ex hoc apparet ad primas duas rationes, quia digestio non fit à quocunq;, sed à calido naturali vel regulato ab eo, sed caliditas aquæ est caliditas extranea, quare non confert digestioni, sed impedit vt dictum est. Ad aliã dicendum ꝙ aqua calida potest inducere hydropisim quando eam bibit habens hepar debile ieiunus, quia virtutem eius sanguificatiuam debilitat & generat aquositatem, quæ veniens ad ventrem inducit hydropisim. Item potest inducere hecticam, vel propter vigilias, vel propter ieiunia vel labores, & tũc dato stomacho ieiuno per transiens ad membra supercalefacta caliditatem

A adauget, & perducit ad hecticam. Et per hoc patet ad tertiam, quia non per eãdem rationem generat eas. Ad quartam dicendum, quòd licet ipsa sit humida non est inconueniens, quando ratione caliditatis exiccet & inducat hecticã. præterea cum ad ipsam quod plus est potens caliditas eius in exiccando in talibus q̃ eius humiditas humectando, quare non valet.

Aqua autem &c. Iuxta illud notandũ. (Aqua autem calefacta cũ fuerit tepida facit nauseam.) quia ratione humiditatis habet laxare villos stomachi, & ipsos mollificare & dilatare ratiõe debilis caliditatis, sicut per oppositum aqua frigida habet constringere & corrugare, & ideo sub ratione qua est calida, habet resoluere. Itẽ quia debilis caliditas cum humiditate penetrat & replet, & repletio est causa nauseæ, sed fortiter calida resolueret. B Item quia tepida attrahit humiditates ad villos stomachi, quibus attractis causatur fastidium et nausea. Notandum circa illam partem quæ remansit. (Aqua præterea temperate frigida, quòd aqua vehementer frigida lædit multum propter eius grossitiem. Item propter vehementem humiditatem valde nocet neruis, & breuiter omni operationi vitæ. Item aqua calida lædit, quia digestionem corrumpit, & facit alia nocumenta, quę infra dicẽtur, propter quod conuenienter dicitur quòd aqua temperate frigida in vsu regiminis sanorum corporũ est conuenientior omnibus alijs aquis, tamen in quibusdam regionibus, in quibus sunt vina potentissima magis conueniens est vsus aquæ vehemẽter frigidæ ad contemperandum caliditatem excellentem illorum vinorum. in alijs autem regionibus non. C Vlterius notandum de eo quod dicit, quòd aqua multum frigida impediat apostemata in interioribus membris, & ratio hæc est, quia sicut apparet in thegni tex. cõ. 156. secundum Haly communis intentio in omni apostemate est euacuatio eius quod collectum est. modo vehementer frigida faciunt oppositum quia oppilãt. Item quia apostemata facta in membris interioribus velantur quodam panniculo subtili, per quem panniculum subtilem continue desudat aliqua humiditas, sicut fit in apostematibus oculorum ꝙ generatur quidã panniculus subtilis regens ipsa. hoc autem non contingit in apostematibus exterioribus factis in cute, vt patet: quia sufficit cutis exterior. modo talem humiditatẽ continue resudantem in apostematibus in interioribus, & virulẽtiam oportet abstergere continue, vt patet per Gale. in. 13. de ingenio. cap. 2. & . 3. 2. distin. & ideo dicit Aui. in. 4. canti. ꝙ habẽtibus

apostema in interiora oportet dare aquam solatri &c. vt illa virulẽtia abstergatur. modo talem abstersionem huius humiditatis male prohibet aqua frigida, & ideo est eis inconueniens. verum est ꝙ aliqñ potum aquæ frigidæ cõcedunt auctores in habentibus erysipelas in membris interioribus qñ timemus de marasmo, aut gratia mitigationis cuiusdam accidẽtis scilicet sitis. & ideo sicut dicitur .3. regiminis acutorum. commen. 15. conceditur potus aquæ frigidæ mixtæ cum alio potu .s. hydromellis, quia tunc tantum nõ potest nocere, sicut si per se sumeretur.

Et illi quidem &c. Hic determinat de dispositionibus aquæ calidæ per commixtionem artificialem. Notandum: duplex est aquæ caliditas. Vna est actualis vt quæ fit ab igne vel sole. Alia est potentialis & hæc est duplex, aut inducitur ratione loci per quem transit, vt si trãseat per loca sulfurea, vel aluminosa. Alia est quæ fit per decoctionem quarũdam rerum calidarum, vt herbarum calidarum ex quibus recipit virtualem caliditatẽ vt absynthij, hyssopi: cãmomillæ, & hoc, & de hac vltima loquitur hic, & hæc est quę habet inducere effectus, quos hic dicit secundum virtutem quam habent illæ herbæ ad prędictas ægritudines, vel per modum potus, vel per modum balnei, vel per modum collyrij, vel per modum epithemationis, vel quomodocunque aliter expedit.

Aqua vero &c. Hic determinat diuersitates aquarum ratione qualitatum secũdarum, & sex facit, quia sex sunt diuersitates istarum aquarũ. Nam primo de aqua salsa. Secundo de turbida. Tertio de aqua salis armoniaci. Quarto de aquis aluminosis. Quĩto de aquis ferreis. Sexto de aqs æreis. Secũda ibi (Aqua vero turbida.) Tertia ibi (Aqua autem salis armoniaci) Quarta ibi (Aquę propterea aluminosæ.) Quinta ibi (Et ferrea.) Sexta ibi) Aereæ vero.)

Diceret aliquis nõ videtur ꝙ aqua salsa faciat fluxum ventris propter vim radendi, quia cõtrarium huic expresse dicit Hipp. in libro de aere & aqua .s. ꝙ aquæ dulces laxat vẽtrem, & salsa stringit ipsum. Dicendum ꝙ isti non contradicunt, quia Hip. ibi intelligit ꝙ aqua salsa stringit in fine ventrem. & hoc idem vult hic Auic. & causa hæc est, quia habet exiccare & remouere humiditatem quæ habet facere ventrem lubricum & fluxibilẽ, sed in principio habet soluere vẽtrem. Causa autem potest esse duplex. Vna quia propter sui mordicationem habet incitare et vigilare virtutem expulsiuam intestinorum. Secunda causa est, quia quando inuenit humiditatem aliquam grossam habet ipsam eliquare: & per consequẽs ventrem fluxum facere: tñ videte in corporibus siccis, quia non inuenit talem humiditatem eliquandam quantum ad hoc non facit ipsa fluxibilia in prĩcipio: ĩmo magis exiccat ipsa &c.

Vlterius notandum ꝙ aqua salsa interius data & bibita bene corrumpit san. & generat pruritum & scabiẽ, quia ipsum exiccat & reddit impetum ad vnionem & inuiscationem cum membris. & ideo generat humores grossos & adustos, & potissime si freqnter bibatur, sed apposita exterius remouet scabiem exiccãdo humiditates malas.

Licet ventrem &c. Hic cadit illa quæstio, vtrum aquæ subtiles, vel aquę grossę competant habenti fluxũ ventris. (Res vnctuosę & dulces.)

Circa hæc dubitaret aliquis, nõ videtur ꝙ res vnctuosę & dulces sint tyriaca aquæ grossæ, quia ipse adhuc magis constringunt ventrem cũ omnia dulcia & vnctuosa faciant oppilationes. Dicendum ꝙ nocumenta hæc aquæ grossæ sunt duplicia. Primum est ꝙ oppilãt. & ratione hac competit eis res prouocatiua. Secunda est ꝙ detinentur propter res grossas terreas eis admixtas, & ratione hac ei competunt vnctuosa, quæ labificãt, & non intelligit hoc de dulcibus absolute. dicit, ꝙ aqua salis armoniaci soluit ventrem, ratio hęc est, quia sal armoniacus habet vehementem virtutem abrasiuam, vt dicit Mes. cap. de salibus. ideo pertingens ad intestina, vel ad ventrem, & mordicans ea incitat expulsiuam, & abradit materiam.

Aquæ præterea &c. Dicit ꝙ superfluitatem currere non permittunt. Causa hæc est, quia alumen est stypticæ naturæ, & ideo habet constringere istos fluxus. (Sed corpora quæ sunt apta febribus &c.) Causa hæc est, quia aquæ aluminosę omnes sunt stypticæ, vt patet .5. terapẽ. & ideo in his qui sunt dispositi ad febres retinent fumosas superfluitates, quę deberẽt expelli ad extra, quæ venientes ad cor causant febrem.

Et ferreæ &c. Diceret aliquis nõ videtur, ꝙ aquæ ferreæ habeant resoluere splenem, quia resolutio fit à calido, & ferrum est frigidum. Item non videtur adiuuare non potentes coire, quia contrariatur virtuti generatiuę, cũ sit frigidum, & etiã materiæ spermaticæ, quæ est calida & humida, & ferrum frigidũ & siccum. Ad hoc potest dupliciter dici, vt dicitur cõmuniter quòd hoc nõ facit ratione complexionis, vt tu arguis, sed à proprietate substantiæ, sed quia isti ignorant causam horum effectuum: ideo omnia reducunt ad formam specificam, & ideo dicendũ ꝙ hoc est possibile propter duo. Primo, quia

ferrum

ferrum est stypticum: ideo confortat calorem naturalem & vnit ipsum, & condensat villos: & virtus à membris confortata expellit oppilationes & resoluit splenem: & hoc modo valet aqua ferri in corruptionibus stomachi vt dictum est supra: & eadem ratione confortat virtutem generatiuam. Item quia ferrum est siccum habet exiccare humiditates superfluas obsidentes calorem naturalem: & ideo tamen quia est stypticũ confortat virtutem exprimendo humiditatem & vniendo calorem: tamen etiam quia exiccat humiditates superfluas: ideo quãtum ad hoc per accidens hoc facit: licet non per se vt tu probas ratione qualitatum actiuarum.

Aereæ vero &c. Et hæc dicit cachesia vt qñ es tu nudus totus. Et causa hæc est duplex. Vna est quia ęs habet exiccare illam humiditatem: & ideo datur talibus electuarium de scoria ferri qđ exiccat. Alia causa est: quia resoluit humiditatẽ aquosam ꝑp quasdã partes acutas quas habet ęs.

Cumq; aquæ &c. Hic sicut superius dicebatur ponit quendam canonem generalem ad cognoscendum bonitatẽ & malitiam aquarũ &c.

Et quod &c. Hic sicut supra dicebatur remittit nos ad alium locum pro sufficientiori determinatione aquarum speciali vt patet.

EX IACOBO DE PARtibus excerpta, in Librum primum Auicennæ, fen secunda doct. secunda summa prima.

De dispositionibus aquarum. *Cap.* 16.

Aqua vnum &c. In hoc capitulo primo agit de proprietate aquę solius inter elementa: & de diuersitatibus aquarũ. Secũdo de electione aquæ & experientia bonitatis eius à pondere. ibi (Aquæ vero quæ sunt.) Tertio de rectificatione aquæ per sublimationem, distillationẽ, & decoctionem. ibi (Sublimatio.) Quarto de laudibus aquæ nili: & notificatione malarum aquarum. ibi (Sunt aũt.) Quinto de aquis pluuialibus. ibi (Ex aquis quoq;.) Sexto de putealibus et paludosis. ibi (Puteorũ vero.) Septimo de niuosis glatialibus lacualibus nõ currentibus & haustis ex canalibus. ibi (Niuosæ vero.) Octauo de metallinis & sanguisugalibus. ibi (Aquæ præterea.) Nono de niue & aqua glatiali. ibi (Nix vero.) Decimo de aquis: frigida, calida, & tepida. ibi (Aqua præterea.) Vndecimo de aquis, salsa, turbida, aluminosa, & ęrea. ibi (Aqua vero.) Duodecimo de permixtione aquarum & remissione sermonis de eis ad alia loca. ibi (Cumq; aquæ.) In prima parte quæ est præsens tex. dicit primo ꝙ aqua est vnum quatuor elementorum cui soli ex eis proprium est ingredi in eo quod comeditur & bibitur: non vt nutriat sed vt sua subtilitate & fluxibilitate & penetrare faciat alimentum per anfractus corporis: & vt rectificet. i. præparet substantiam nutriẽtis ad facile recipiendum digestionem & impressionẽ innati caloris. Secũdo dicit ꝙ ideo dicimus aquã non nutrire: quia de ratione nutrientis est vt sit sanguis in potentia: & non solũ sanguis: sed pars hominis in potentia longinquiori: sed ex nullo simplici elemento potest sanguis fieri, neq; pars hominis: nisi cum alijs immixtum fuerit. Hip. vero. 3. regi. acutorum dicit: ꝙ aqua nõ nutrit: quia naturaliter non habet fecem. Et Gal. libello de aquis cap. 5. ait. Quoniam aũt nõ nutrit aqua: sed solũ est vehiculũ cibi Hippocrati: et Chrisippo: & Erasistrato videtur. Et propterea neq; vitalẽ virtutem putant eam confortare. Et hæc est causa quare iubent mellicratum & oxymel & vinũ dare in ęgrotantibus abscedendo ab aqua: hæc Gale. Tertio dicit ꝙ aqua confert ad liquefaciendum. i. reddendum molle & fluidum nutriens solidum & subtiliãdum ipsum vt leuiter & cito penetret & fluat per venas & foramina: neq; potest nutritio compleri: maxime ex solido cibo nisi coadiuuante aqua vel aliquo sibi proportionali in liquefaciendo & subtiliando nutriens vt vino vel ceruisia hydromelle vel sicera. Signanter additum est ex solido cibo, quia infantes ex lacte conuenientissime nutriuntur absq; potu aquæ. Quod autem aqua sit nobis necessaria, Gal. affirmat. 1. simpli. medi. cap. 1. dist. 2. dicens. Aqua est qua vtuntur omnes homines cõmuniter siue sani sint aut infirmi: & necessitas eius est necessaria ad hoc vt remaneat vita. Sed ꝙ aqua non ꝓstet dicta adiutoria arguet aliquis ex illo cañ. 3. regiminis acutorum cañ. 42. Aquę vero nullum inueni vsum: nisi quia in acutis bibitur morbis. Et eodem cañ. dicit ꝙ rugitũ facit, in stomacho natat: quia transire moratur eo ꝙ frigiditati pertinet & indigestibilis est nec vrinam prouocet. Item dicit Gal. com. illius cañ. Oportet vt aqua tota sit tardę penetrationis, difficilis digestionis & difficilis descensionis: quáuis sit melior aquarum. Huic consonat illud metricum. Gloria sit Baccho, pereat Thetis & sua proles, Quę manet in stomacho rudis, indigestaq; moles. Ad primũ dic ꝙ Hip. voluit aquam crudã non profice-

re bibitam via medicinæ vel ieiuno ſtomacho: niſi in morbis acutis: nam chronici fieri ſolent ex materijs groſſis quas ſua frigiditate plus ingroſſat & incrudat aqua: nec in pleureſi confert ſedando ſitim vel facilitando ſputum ſi bibatur toto tempore eius: ſed per interualla bibita inter oxymel & aquam mellis iuuat ad ſcreandũ: quia aqua facit accidere illis potibus roritatẽ propter multitudinem humectationis ſuę: vt ait Gal. in fi. cõ. Ad ſecũdum dic ꝙ Gal. non loquitur de aqua cibo moderate ĩmixta ad reddendũ ipſum liquidum fluidum & penetratiuum: ſed de aqua ſola ſumpta à ieiuno vel inanito. Ad me metricum dic ꝙ vinum ſanis eſt melius aqua maxime prouectis & temperatis vel infrigidatis. Sed dicit Raſis. 3. Almã. c. de virtute aquę ꝙ ipſa calorẽ reprimendo calefactis calidamq; habentibus cõplexionem plusq̃ vinum conueniens eſt. Quarto innuit aquas tripliciter diuerſificari. Primo penes ſubſtantiam ſecundum quam diuerſitatẽ quędã groſſa dicitur, altera ſubtilis, alia media. Secundo penes id quod eis admiſcetur ſecundũ quam diuerſitatem quædam dicuntur lutoſæ: quædã ferreæ quædã ſulfurẹæ: alię aluminoſæ & ſic de ſimilibus. Tertio penes qualitatẽ ſecundũ quã diuerſitatẽ quædã calidæ dicuntur, alię frigidæ: alię tepidę. Et iterũ penes qualitatem quædã ſunt inſipidę, quædã dulces, quædam ſalſæ, quędam amarę. Et iterum quædam clarę & luminoſæ: quædam turbidę. Et iterum quædam mali odoris, alię non mali: alię inodorę.

Aquæ vero &c. In hac parte ſecunda primo deſcribit aquas alijs meliores. Secũdo docet has à pondere noſci. ibi (Debes autem.) In prima parti. tangit. 19. conditiones bonę aquæ. Prima eſt ꝙ ſit aqua fontis: nam fontales aquæ ſunt alijs meliores. Idem ſentit Gal. 1. de regi. ſani. ca. 10. dicens: ꝙ fontis aqua recens maxime eſt bibenda quæ nullam adiectam habeat pernicioſam qualitatem. Et libello de aquis ait fonteas excellere alias. Et ante eum Hip. ſed Raſis prætulit aquam magnorum fluminum dulciũ. Iuxta illud Auer. 5. colliget. c. 38. de aquis. Melior aqua ſecundum Hip. eſt aqua fontium orientalium quæ ſcaturit ex terra quæ non habet nimis groſſam ſubſtantiam neq; nimis mollem vel luteam: ſed ſit mediocris inter eas. Et propterea hęc aqua eſt ſuauior & leuior & citius permutatur à calido & frigido. Et Raſis ſentit ꝙ melior aqua ſit fluminũ magnorum dulcium. Et Hip. dicit ꝙ iſtę ſunt diuerſarum ſubſtantiarum eo ꝙ tranſeunt per diuerſas terras: & propterea quia ingrediuntur eas multi riui. Et tamen videtur ꝙ Raſis non lauda-

D uit flumina groſſa magna niſi propterea quia ſol operatur in eis vnam operationem, propter quã ſeparantur res groſſę à ſubtilibus: & propterea coquunt medici aquam eis qui habent debilem ſtomachum & hepar: hæc Auer. ſed in fi. c. illius adhæret Hipocrati. Secunda eſt ꝙ non ſolum ſit aqua fontis: ſed fontis terrę liberę. ſ. non infectę putredine aliqua vel extraneo ſapore: vel odore: vel metallica virtute vel ſubſtãtia aliq̃ alia extranea aut qualitate. Tertia eſt ꝙ nõ ſolum ſit aqua fontis terræ liberę: ſed etiam currens: nam curſu mundificatur & ſubtiliatur aqua. Quarta eſt ꝙ non ſolum ſit currens: ſed etiam diſcooperta ſoli & ventis. Nam ſol & venti purificant aquas & eas ſubtiliant: quemadmodum aerem. Currens enim diſcooperta ex curſu nobilitatur & ſubtiliatur: ſed non currens diſcooperta quandoq; eſt

E pluris malitię ex diſcoopertura q̃ coopertura nõ currens ex profunditate & coopertura· vt aquæ puteales coopertæ profundæ ſunt malitię minoris q̃ paludoſæ diſcoopertæ ſoli & ventis maxime meridionalibus; citius enim putreſcunt & corrumpũtur paludoſæ putealibus ab extraneo calore cui plus exponuntur. Quinta eſt ꝙ non ſolum ſit currens & diſcooperta: ſed etiam incedat abſcedens à fonte ſupra lutum. Nam quæ ſupra lutũ fluit melior eſt ea quę fluit petras: quia lutum mũdificat aquam: & tollit ab ea res extraneas vt terreſtreitates quæ ſibi immiſcentur & colat aquam. i. reddit limpidam ſeparando ab ea quod eam turbat ac ſi colaretur per pannũ mundum. Petrę vero non faciunt illud: quia nec ſunt ſic affines terreſtreitatibus aquæ mixtis nec ab aqua penetrantur ſicut lutum. Attende ꝙ licet

F aquę petroſę ſint groſſiores & frigidiores à Gal. cenſentur puriores alijs & ſine fecali reſidentia. Ait enim libello de aquis. c. 2. Petroſæ vero peiores quidem ſunt & duritie & frigiditate. Purę vero plus alijs & abſq; hypoſtaſi. Sexta eſt ꝙ non ſolum ſuper lutũ fluat: ſed ſuper lutum liberũ. i. abſolutum ab omni putredine & fœtore & extranea ſubſtantia vel qualitate: ita ꝙ nec ſit fœtidum: neq; lacunoſum: neq; alius malę ſubſtãtiæ vel qualitatis aquã inficientis. Septima eſt ꝙ ſit multę quãtitatis ita. ſ. ꝙ conuertat in ſui naturã illud quod ei miſcetur ex pluuijs & riuis & non maneat etherogenea manifeſte. Octaua eſt ꝙ fortiter currat: nam per curſum fortem ſubtiliatur. Sed inſtabit aliquis ꝙ aqua ex forti curſu rapit ſecum terram & alia ex ripis quibus turbatur & ingroſſatur ſicut eſt videre in Rhodano. Dic ꝙ talis aqua in ſubſtãtia ſua eſt ſubtilis & facile reſidet qđ ei miſcetur: & ideo bona eſt: ſed debet

ꝑmitti

permitti prius residere q̃ cibis ĩmisceatur vel in
potu detur. Nona est ꝙ ipsa currat versus orien-
tem & maxime versus orientem ęstiuum.s. ver-
sus hãc partem vbi sol oritur tempore æstatis: sic
enim melius à sole purificatur, & in ortu & ascẽ
su eius. Et post hãc in bonitate est currens in se-
ptentrionem. Et currens in occidentem vel me-
ridiem mala est maxime flantibus austris. Eius-
dem sententię meminit Gal. libello de aquis. c. 1.
dicens. Aquæ vero fluxibiles multo subtiliores
sunt, & ad vrinationem meliores, & omnes quę
cunq; fonteæ versus orientem fluunt humidita-
te & subtilitate & bono odore. Et vt sint mode-
rate frigidæ & calidæ, excellunt alias. Quæ vero
fluunt versus septentrionẽ dulces quidem sunt,
in frigiditate autem excedunt. Quæ autem ver-
sus occidentem violentę quidem sunt in infrigi-
dãdo, violẽtę vero & ẽ in duritie. i. grossicie pro-
pter qđ brãchosæ sunt & pleuriticę & spasmosę.
Quæ vero versus austrum salsiores sunt & cali-
diores & ad vrinãdũ non idoneæ, hæc Gal. De-
cima est ꝙ plurimum elongata sit à sua origine
seu principio, quia quanto magis ab eo elonga-
tur, tanto magis subtiliatur & purificatur subti-
liatione & purificatione quas acquirit suo lon-
go cursu versus orientẽ. Huius contrarium sen-
tire videtur Auer. 5. colliget. c. de aquis dicens.
Non potest esse vt in æstate non defluat aquæ
multitudo ad flumina & aqua pluuię, & pro-
pterea quanto plus elongatur flumen à suo ortu
est deterius, & propter hoc nostrum flumen me
lius est in Corduba q̃ in Sibilia, & est deterius in
Sibilia propter crementum & decrementum &
propter admixtionem aquæ salsæ in eo quamuis
illud non sentiatur, & est impossibile ꝙ aquę ma
gnorum fluminum non sint turbidę. Et propter
hoc inuenimus in fundo pitariorum. i. vrnarum
quando ponimus in eis aquam fluminum mul-
tum de sabulo & terra, hæc Auer. Cui responde
si vis ꝙ aqua elongata à suo fonte potest deterio
rari ex malis pluuijs & malis riuis & malis terris
si per eas fluat aut sibi commisceantur sicut eue-
nire asserit in suo flumine. Sed cõtrarium huius
hic supponit Princeps ex alijs conditionibus bo-
næ aquæ quæ si sibi insint ex longo cursu versus
solis ortum quasi decoquitur. Et si quas habeat
terrestreitates sibi commixtas facile resident &
ab eis absq; artificio sola quiete in vase mundo
per residentiam purificantur. Vndecima est ꝙ
ipsa descendat à locis altis cum alijs bonitatibus.
Hanc conditionẽ tangit Gal. c. 2. libelli de aquis
dicens. Sed plana quidem terra deterior est ad
effluxiones aquarum, & vt plurimum sunt ibi

A putei fossę & fontes stationarij. In summitatibus
vero sunt fontes meliores & aquæ puriores &
melioris odoris & dulciores eis quę sunt in pla-
nitiebus, hæc Gal. Et ad illa iuuat ꝙ aquæ mon-
tium sunt plus expositę soli & ventis & fortius
fluunt vt in pluribus, vnde minus fiunt putresci
biles. Duodecima est quòd sit quasi dulcis, quæ
dulcis esse imaginatur, quia est omni sapore
extraneo priuata non multum fortiter, sed qua-
si insensibiliter immutans gustum. Signanter
dicitur quasi dulcis, quia non est proprie dul-
cis, sed insipida, immo ipsa est in summo insipi-
ditatis & velut exemplar aliarum rerum insipi-
darum, vt ait Gal. 4. simpli. medi. c. 7. Tertiadeci
ma est ꝙ vinum nõ tolerat permixtionem eius
nisi sub modica quantitate, quia quanto purior
est, tãto magis frãgit virtutem vini. Et intelligas
B id de vino mediocris fortitudinis, nam fortia vi-
na qualia sunt hispanica mixtionem sustinent
aquę plurimę. Vel intelligas ꝙ vinum quodcũq;
minus aquæ puræ q̃ alterius sustinet. Quarta-
decima est ꝙ sit leuis ponderis, ex hoc enim no-
scitur esse subtilis & terrestreitatibus nõ esse im-
mixta quibus aggrauetur eius substãtia. Quinta
decima ꝙ cito infrigidetur & cito calefiat, quia
est resoluta. i. non congelata neq; coagulata, sed
sparsa in hyeme & calida in æstate. Et licet cito
infrigideť, non tñ facile congelari solet ꝓp caren
tiã terrestreitatis: qua cõdensetur & fiat glacies.
Et ex cita calefactiõe & infrigidatiõe eius leuissi
ma esse ꝓbatur. Iuxta illud Hip. sect. 5. apho. 26.
Aqua quæ cito calefit & cito infrigidatur leuis-
sima est. Et licet talis sit leuissima pondere, dicit
tamen Gal. in cõmento. Non oportet intellige-
C re hic Hip. intendisse leuissimam in pondere, si
enim hoc intendisset, vile quid in longo tempo
re & magno labore inuestigasset quod tamen li
brę appositum leuiter apprehendi potest. Inten-
dit ergo leuissimam quæ stomachum non ag-
grauat & quæ cito transit digesta. Neq; solum
his quæ hic posuit est tentãda aqua, sed alijs mo-
dis quos hac causa reticuit, quia breuissimus erat
& posuit obscura. Est autem leuissima quia non
turbata, secundo quia in ipsa non apparent cor-
pora terrea, tertio quia non horribiliter est sapi-
da, quarto quia cito calefit & infrigidatur. Quæ
cum assint cito digeritur, & sic cibus digestus
bonus sic aqua suo modo bona esse videtur ex
leuitatis suę digestionibus. Quicunq; ergo ad bi
bendum aquam tentaturi sunt, non certiora ex-
perimẽta habere possunt, hæc Gal. Decimasexta
est ꝙ in ea non dominetur aliquis sapor, sed sit
insipida penitus. Iuxta illud Galen. 4. simplicis
medi.

medi.cap.secũdo distinctio.secunda. Et perscru-
teris subtiliter seruationem eius quod est de im-
pressione eius in lingua tua & proprie ꝙ est ex
aqua in qua non declaratur aliquis horum sapo-
rum quos diximus hic non stypticitas neq; acre-
do neq; acuitas neq; aceto sitas neq; amaritudo.
Nam cum sapor sit passio in humido facta à sic-
co terreo alteratiua gustus secundum potẽtiam
in actum vt ait Aristo.ca. tertio tractatus secũdi
libelli de sensu, & aqua pura careat sicco terreo
merito est insipida. Decimaseptima est ꝙ nullus
odor in ea dominetur. Nihil enim odorabile est
sine siccitate. Iuxta illud Aristo.tracta.nũc dicto
cap.5. Est autem odorabile non secundum ꝙ per
spicuum, sed secundum ꝙ lauabile vel inunda-
bile euchymę siccitatis. Cum igitur aqua pura
nihil siccitatis habeat penitus inodora est. Deci-
maoctaua est ꝙ cito descẽdat ab hypochondrijs.
i.à partibus quæ sub costis sunt. Ex hoc enim fa-
cili descensu leuissima dicitur à Galeno, non of-
fendens stomachum nec in eo natans nec vento
sitates illic multiplicans. Decimanona est ꝙ res
in ea cito decoquuntur & dissoluuntur vt car-
nes, pisces, olera, legumina, grana, panica. Prĩo
quia cito calefit. Secundo quia subtilitate sua ve
lociter penetrat vsq; ad intima horum quæ co-
quuntur in ea. Nonne vides ꝙ cum aquis putea-
libus vix pisa coquuntur & dissoluuntur quæ fa-
cile coquuntur in aqua fluminis. Ex dictis elici
potest descriptio talis aquæ melioris ꝙ est aqua
fontis, terrę liberę, currens, discooperta soli &
ventis, super lutum liberum incedẽs, multa, for-
tis cursus, tendens in oriens, elongata à suo prin
cipio, descẽdens à locis altis, insipida, cuius quan
titatem magnam vinũ non tolerat, leuis in pon-
dere, quæ cito calefit & infrigidatur, in qua non
superat sapor neq; odor, cito descẽdẽs ab hypo
chondrijs in qua cito coquitur & dissoluitur qđ
in ea coquitur. Attende primo ꝙ aqua dicitur
pura secundum medicos ex iudicio sensus cum
penitus est insipida & summe clara & luminosa
& oĩno sine odore, licet nulla inueniatur apud
nos ex toto munda carens omni immixtione.
Iuxta illud Gal.1. simplicis medi.c.1.distin.2. Et
hæc quidem aqua experitur & iudicatur de ea
per tres sensus qui sunt gustus & visus & odora-
tus. Per gustum quidem vt non sit ei sapor oĩno,
immo sit insipidi saporis in summo. Et per vi-
sum quidem vt sit summe munda & clara & lu-
minosa. Et similiter iterum in odoratu oportet
ne sit odor ei penitus. At vero aqua denudata ex
his omnibus proprietatibus est iterum apud na-
turam non munda in fine mundificationis, sicut

D nullum quatuor elementorum sensatorum est
purum cui nõ permixtum sit aliud ab eo. Apud
sensum vero & apud vsum aqua longinqua ab
illis proprietatibus est pura munda. Attende se
cũdo ꝙ cõditiones principaliores melioris aquæ
sic colligit Gal.libello de aquis.c.6. Vna itaq; bo
narum & malarum aquarũ est cognitio. Si hye-
me quidem est calida æstate vero frigida. Secun
da vero si pura est & non læsa secundum colorẽ
neq; materiam habet vel hypostasim. Alia vero
si est leuis & facilis ponderis, quæ enim pondere
est leuis non est permixta terræ. Considerare aũt
oportet & si cito calefit & infrigidatur melior
est enim ista alijs. Et qualiter ad digestionem se
habet qualiter autem ad secessionẽ. Quæ enim
cito digeruntur sunt meliores. Et quæ secedunt,
si secedunt secundũ vesicam, nulla.n.est quę per
E ĩtestina aquarũ secessio, hęc Gal. Attẽde tertio
ꝙ vltra conditiones melioris aquę quas hic nar-
rat princeps conditio temporum anni non est
omittenda. Iuxta illud Gal.libello de aquis.c.4.
Vernales igitur & hyemales temporaneæ sunt
& optimę quas ego maxime laudo. Autumna-
les vero & ęstiuales cum in generatione differãt
& in bonitatibus non est dicere quantum à ver-
nalibus deficiunt. Terra enim vaporat siccius in
æstate & autumno & aer habet permixtiones
terræ multas quas purgãt pluuiæ & propter hoc
huius aquæ sunt duriores, & ad abstergendum
quidem sufficientes & secedendum secundum
intestina, non bonę autem sunt renibus & pul-
moni & arteriæ. Attende quarto ꝙ etiam ven-
ti diuersificant bonitates aquarum & ariditas &
pluuiositas. Iuxta illud Galeni ibi. Differunt aũt
F aquę & penes spiritus. Boreas enim si flauerit
dulcior quidem erit sed frigidior, si vero auster
minus quidẽ dulcis, calida vero magis. Omnino
autem quæ fiunt in ariditatibus aquæ nitrosio-
res sunt eis quę fiunt in pluuiositatibus. Atten-
de quinto ꝙ in electionibus aquarum attendi de
bent color & regio. Iuxta illud Gal.c.vlti.nunc
dicti libelli. Differunt autem aquę etiam secun-
dum colorem & regionem. Et oportet de his ab
hominibus locorũ interrogare. Est enim aqua
in Leontinis quã si quis bibit moritur. Talis au-
tem est in æro acardiæ quam vocant aquã styge.
Talis etiã est in Thracia et lacus qui in sabroma-
tibus super quẽ neq; auis volare potest. Et alius
secũdum medos super quem & regio stat nigra
quæ approximata igni accenditur. Et hoc phar-
maco aiunt Medeã corrũpere filiam Anacreo-
nis. Est etiam & circa Susam aqua quã siquis bi-
berit amittit dentes. Subarius vero fluuius viros
igno-

ignorantes facit. Is autem qui in ægypto depilat capita bibentium. Harum itaq; nullam eſt ſcire non interrogando ab hominibus illorum locorum, hæc Gal. Attende ſexto ꝙ herbæ aquis in naſcentes, ſunt etiam conſiderandę. Iuxta illud Galeni libello de aquis.c.2. Herbæ autem aliqñ quidem valde nocent aquæ, aliquando autem iuuant ſicut naſturcium & calamentũ & adianthum. Hæc enim plurimum in riuis naſcuntur, & bonis quidem aquis nocent, malis aũt iuuant ſi permiſceatur aliquid pharmacoſum aquis, fiũt aũt ad vrinationẽ meliores hmõi aquę, hęc Gal.

Debes autem &c.) In ſecunda particula dicit primo ꝙ pondus iuuat ad cognoſcendum diſpoſitionem malitię vel bonitatis aquæ. Nam quæ leuior eſt, eſt melior vt in pluribus ſcilicet dum non habet aliquas ex malis conditionibus vt fœtorem vel extraneum ſaporem. Secundo dicit ꝙ aquæ pondus dupliciter noſcitur. Primo ꝑ menſuram eius in ſtatera ſeu ęquilibra. Secundo mafaciendo duos pannos aut duo cota eiuſdem ponderis in diuerſis aquis de quibus eſt dubitatio quæ leuior ſit, deinde deſiccando optime pãnos hos aut cota, poſt ponderando, & illa aqua melior & leuior eſt cuius pannus eſt leuior & cotũ leuius, quia per hoc deſignatur aquã fuiſſe ſubtilem ſine terreſtreitate, quia non reliquit in panno vel coto terreſtreitatẽ qua fieret grauior.

Sublimatio præterea &c. In hac parte tertia dicit primo ꝙ ſublimatio et diſtillatio corrigunt ſeu rectificant malas aquas. Et intellige per ſublimationem eleuationem aquæ ſub forma vaporis virtute caloris vſq; ad ſummitatẽ ſeu coopertoriũ alembici vel alicuius alterius vaſis cooperti. Et per diſtillationem intellige deſcenſum dicti vaporis inſpiſſati & conuerſi in aquam à frigiditate coopertorij & emanationem eius per roſtrũ alembici ſeu diſtillatorij inſtrumenti. Poteſt etiam & per diſtillationẽ intelligi colatio aquæ per poros ſtrictiſſimos pannorum vel ſtaminorum vel taratantarorum aut ſimilium per quos tranſire nõ valent terreſtreitates aquarum groſſarum, ſed ſolum tranſeunt partes aquoſæ ſubtiles. Secundo dicit ꝙ ſi iſtud non fuerit.i.ſi inſtrumenta ſublimationis & diſtillationis non habeãtur, decoctio tunc rectificat malas aquas. Aqua nanq; bullita minus inflat & velocius deſcendit à ſtomacho & hypochondrijs vt teſtantur ſapiẽtes. Et iſtud eſt ſignum ꝙ eſt ſubtilior & penetratiuior. Tertio dicit ꝙ aliqui medici torpidi ideſt pigri in inquirendo veritates & naturas rerum exiſtimant ꝙ per decoctionem partes ſubtiles aquæ coctæ reſoluantur & groſſæ remaneant

A ſicut fit in lacte & melle & ouis & in terra molli cum ex ea fit later per decoctionem. Et ideo affirmant ꝙ aqua ex decoctione non melioratur, immo ſpiſſior fit. Et iſti falluntur quia ad ingroſſationem requiritur ꝙ humidum recedat & ſiccum maneat conſtans. Sed ab aqua nõ poteſt recedere humidũ ipſa remanente ſub forma aquę. Et ideo nõ ingroſſatur per decoctionem. Iuxta illud Ariſt.4.metheororum.ca.de coagulatione & liquatione tex.36. Ingroſſatio enim humido quidem abeunte fit, ſicco autem cõſtante. Aqua autem humidorum non ingroſſatur ſola ibi & tex.21. Item ignis aut caliditas non ſolum non ingroſſat aquam, immo congelatam aquam & ea quæ aquę ſunt à dominio coagulata diſſoluit & ſubtiliat. Iuxta illud Ariſt.ibi. Quæcunq; quidẽ igitur ſunt aquę non coagulantur ab igne, ſoluũ

B tur enim ab igne. Idem autem idem per ſe non erit cauſa contrarij. Quarto dicit ꝙ aqua in diffinitione ſuę aqueitatis.i.ratione quidditatiua ſeu ſubſtantiali ſuę proprię naturę conſtat ex ſimilibus partibus in ſubtilitate & ſpiſſitudine, quia eſt corpus ſimplex & elementum, & non inſpiſſatur niſi altero duorum modorum.ſ.vel ex forti frigore ſuper eam prædominante, aut propter cõmixtionem fortem terreſtrium partium nequeuntiũ ab ea de ſe ſeparari, quia ſunt ita paruę ꝙ findere non poſſunt continuitatem aquæ & inferius reſidere. Et ſic oportet vt immixtę maneant ſubſtantiæ aquæ donec ipſa ſubtiliata facilius findi poſſit. Sed inſtabit aliquis contra primum modum inſpiſſationis aquæ, quia ſi qualitas frigoris præualẽs ſuper aquam ſufficiat ipſam inſpiſſare aqua pura in propria natura & regio-

C ne debebit eſſe ſpiſſiſſima, quia eſt frigidiſſima. Dic ꝙ frigiditas aquæ propria ſibi naturaliter inhærens non congelat eam ſed deforis veniens & eam coadunans inſpiſſat eam & quandoq; congelat faciens eam accedere ad naturam terræ. Aliter ex aqua pura terra fieri non poſſet contra Ariſto.ſecundo de generatione de elementis dicentem. Vniuerſaliter quidem manifeſtum eſt ꝙ omne ex omni innatum eſt generari. Verbi gratia ex igne quidem erit aer, eodem autẽ modo & ex aqua terra, & ex terra ignis. Sed quid ad Ariſto. dicetur.4.metheororum dicẽtem. Aqua autem humidorum non ingroſſatur ſola. Dic ꝙ cum aqua inſpiſſatur & congelatur à forti frigore congelante iam non eſt ſola, ſed pars eius aliqua vel facta eſt terra vel terræ approximat. Quinto dicit poſt hæc.i.poſtquam aqua inſpiſſata eſt à frigore vehementi ſibi ſuperueniente vel ex cõmixtione paruarum partium terreſtrium

cum

cum ea decoctio primo remouet ſpiſsitudinem
aquæ q̃ ſibi contingit ꝓpter frigus, quia ſicut fri-
gus duxit partes aquę à circũferentia verſus cen-
trum ingroſsando & compingendo, ſic calor de
coquens reducit eas à centro verſus circũferen-
tiam dilatando & ſubtiliando. Remouet etiam
decoctio ſpiſsitudinẽ quæ prouenit ex cõmixtio
ne paruarum partium terreſtrium, quia tam ve-
hementer rarificat & attenuat ſubſtantiã aquæ
ꝙ facillime finditur à terreis partibus prius ſibi
immixtis, & tunc ab ea ſeparantur & deſcendũt
dictæ partes & aqua remanet pura propinqua
ſimplici. Sexto dicit reſpondendo rationi torpi-
dorum medicorum dicẽtium ꝙ decoctio remo-
uet ſubtile ab aqua & relinquit groſsum ꝙ in de
coctione aquæ illud quod ex ea fuit ſeparatum
ideſt reſolutum, eſt homogeneũ ei quod reman
ſit, & non longinquum ab eo ideſt eſt eiuſdem
naturæ cum aqua remanente in vaſe decoctio-
nis, & non multum ab ea diſtat in ſubtilitate vel
groſsitie, quia cum aqua ſeparatur à terreſtreita
tibus ſibi immixtis partes eius aſsimilantur ſibi
inuicem in ſubtilitate, neq; multum intereſt. i.
non eſt magna differẽtia inter id quod ſubdit. i.
partem aquæ quæ reſoluitur in decoctione &
poſtea inferius recedit & inter illud quod rema-
net ex aqua poſt decoctionẽ. Et ſi volueris iſtud
experiri decoque aquã in vaſe aliquo & cooperi
os vaſis coopertorio habente roſtrũ & recollige
aquam quæ per roſtrum defluit & cape ſimilem
quantitatem aquæ coctæ quę manſit in vaſe &
dimitte ambas infrigidari, poſt pondera eas &
inuenies ipſas ferè æqualis ponderis. Vel intelli-
ge vt videtur repetitio eiuſdem ꝙ non multum
intereſt inter id quod ſubdit & inter illud quod
remanet. i. non eſt magna differentia inter par-
tes aquæ coctæ inferiores & reliquas eius partes.
Septimo concludit principale intentum. ſ. ꝙ de-
coctio non ſubtiliat aquam, niſi quia tollit ſpiſsi
tudinem quã à frigore acquiſiuit, & deſcendere
facit ac reſidere partes terreſtres prius ibi im-
mixtas. Octauo dicit ꝙ ſignum huius. ſ. ꝙ deco-
ctio deſcẽdere facit terreſtreitates ab aqua, eſt ꝙ
ab aquis groſsis diu cuſtoditis in aliquo vaſe ſine
decoctione non deſcendit aliquid de quo ſit cu-
randum, ſed cum decoquuntur ſtatim deſcẽdit
ab eis multa terreſtreitas & fit aqua remanens le
uis ponderis & clara. Nono dicit ꝙ cauſa deſcẽ-
ſionis terreſtreitatis ab aqua poſt decoctionem
eſt ſubtilitas acquiſita aquæ ꝑ decoctionẽ. Cuius
rei ſignum eſt ꝙ aquæ magnorum fluuiorum vt
fluuij Geon maxime acceptæ prope finẽ eorum
ſtatim cum in vaſe recolliguntur ſunt turbidæ

D terreſtres & poſtmodum in vna receſsione. i. ſe-
paratione terreſtreitatis per decoctionem breui
tẽpore & quaſi ſubito ita clarificantur. ꝙ ſi ite-
rum decoquũtur vt terreſtreitates reſideant, nõ
deſcendet aliquid terreſtreitatis ab eis de quo ſit
curandum, quia tales aquæ primo ſunt ſubtilia-
tę ex longo curſu cum ſint recollectæ in poſtre-
mo fluminum longe ab origine, ſecundo quia
decoctio adhuc amplius ſubtiliat eas. Attende
primo ꝙ Geon fluuius de paradiſo ſurgens vni-
uerſam Aethiopiam cingit, dictus ꝙ in cremẽto
ſuę exundationis terram ęgypti irriget. Ge. n.
græce terra eſt, hic apud ęgyptios Nilus vocatur
vt ait Papias auctoritate Iſidori. Attende ſecun
do ꝙ Gal. libello de aquis. ca. vltimo tãgit duos
modos corrigendi malas aquas dicens. Conuer-
ſantes autẽ vbi eſt praua aqua ingeniari oportet
E facere eam potabilẽ. Optimum ergo eſt coque-
re eam in lagenis figuralibus. ſ. de terra & infrigi
dando per noctem rurſus calefaciendo bibere.
Si vero exercitui oportet pręparare bonam aquã
ex mala, foueas decet fodere ab altis locis ad
deorſales. i. inferiores immittendo ad foueas, in
quibus ſit dulcis terra & poroſa, exinde autem
ad lagenam trãsfluat, ſemper enim in foueis re-
manebit aquæ malitia. Sunt autem & alij plures
modi correctionis malicię aquarum de quibus
determinat Raſ. 6. Alman. & prin. primi. 3. doct.
5. ſumma ſingulari. c. de præſeruatione iter agen
tis à nocumento diuerſarum aquarum.

Sunt autem &c. In hac parte. 4. dicit primo
ꝙ aliqui ſumme laudauerũt aquã Nili propter
quatuor, primo propter longitudinem ſui cur-
ſus, ſecundo quia currit per bonas terras & loca
F nitida, tertio quia currit à meridie verſus ſeptẽ-
trionem ſubtilians aquas quę fluunt in ipſam,
quarto propter eius multitudinẽ & in hoc quar-
to ſecum cõmunicant plures alię aquæ. Et eſt ni
lus fluuius ægypti ſic appellatus, quia limum tra
hit. De hoc fluuio quęrit Ariſto. libello de inun-
datione nili. Propter q̄d alijs fluminibus in hye-
me quidem augmẽtatis, in æſtate autem multo
factis minoribus ſolus eorum qui in mare fluũt
multũ æſtate excedi, tfitq; tantus vt ciuitates ſolę
ſupſint velut inſulę. Et poſt recitationẽ & repro
bationẽ pluriũ ſuper hoc opinionum, ſic rñdet
Ariſt. Videntur. n. aquę factę in æthiopia per tẽ-
pora hęc à cane vſq; ad arcturũ multæ & abun-
danter, hyeme autem nullę. Et propter hoc ſi-
mul cum ventis annualibus aduenit fluuius. Iſti
enim nebulas maxime ferunt in regionẽ & qui-
cunq; alij venti fiunt ęſtiuales ante hos quibus
aſcendẽtibus ad montes defluũt aquę ad ſtagna
per

per quę Nilus fluit. Attende ꝙ Gal. fuit vnus ex
tollētiū aquā Nili. Ait enim libello de aquis. c. j.
Sed quāuis non laudem fluentes verſus auſtrum
aquas, Nilū tn̄ fluuiū ita laudo vt ſicut mihi vi-
detur paucis comparetur fluuijs ſecundum boni
tatem aquæ & ſubit ventrē & mulieribus in par-
tubus confert. Secundo dicit ꝙ hæc conditio eſt
in malis aquis ꝙ ſi quotidie effundantur de vaſe
vno in aliud vas omni die reſidet ab eis euiden-
ter aliqua terreſtreitas ſicut in primis diebus. Et
vltra hoc non cito ſed paulatiue deſcendit ab eis
quod deſcendere ſolet. Et vna cum iſtis habent
ꝙ nunquam perfecte clarificantur. Cuius ratio
eſt ꝙ ſicut terreſtreitates immixtę faciliter deſcē
dunt à ſubſtantia ſubtili carente groſſicie viſco-
ſitate & vnctuoſitate, ſic difficulter deſcendūt à
ſubſtantia groſſa non faciliter diuiſibili propter
ipſius groſſitiem. Tertio dicit reſumens vnum
qđ prædixerat vt addat quòd decoctio ſubtiliat
ſubſtantiam aquæ & poſt decoctionem concuſ-
ſus. i. agitatio aquæ vel crebra mutatio de vaſe
in vas ſicut curſus aquæ ſubtiliat eam.

Ex aquis quoq; laudabilibus &c. In hac par-
te. 5. dicit primo ꝙ aquæ pluuiales ſunt ex aquis
laudabilibus maxime ęſtiuę & ex nubibus cadē-
tes cum quibus tonitrua ſunt. Primo quidē quia
materia earum ſubtiliata fuit à virtute cœli eam
eleuante. Secundo quia exhalatio calida & ſicca
clauſa & inflammata in nube quæ rumpens nu-
bem facit tonitruum ſubtiliat iterum eam. Ter-
tio quia decidens inferius à calore æſtatis in fine
regionis aeris rurſus calefit & ſubtiliatur, tales
ergo aquæ ſunt multum ſubtiles. Secundo dicit
ꝙ turbulentia vaporis, ex qua venti maximi fiūt
cum nubibus moti turbida nubes ex quibus tur-
batis pluuia prouenit. Et ideo ſubſtantia talis
pluuię eſt falſa & nō pura. i. notha ſpuria ſeu vio-
lata alterius ſubſtantiæ commixtione nō ſincera
munda, ſicut de cholera vel tertiana dicitur ꝙ
eſt falſa ſeu non vera, ſed notha ſpuria ex phleg-
matis commixtione. Attende primo ꝙ cōmu-
niter nubes turbātur ex exhalatione terreſtri ſi-
bi commixta quę eſt materia ventorum, & dum
nubes ſimul inſpiſſantur cum exhalatione tali
vertuntur in pluuiam quæ non pura neq; mun-
da aqua eſt, ſed terreſtreitatibus īmixta. Atten
de ſecundo ꝙ quidam libri in hoc paſſu pro falſa
habent phlegmatica. Et licet hæc pluuialis aqua
propter terreſtreitates ſibi immixtas plus rebel-
let digeſtioni & tardius deſcendat incrudans ci-
bos & inde poſſit phlegmatica vocari, melius re
puto ꝙ falſa ſcribatur & non phlegmatica. Ter-
tio dicit ꝙ licet aqua pluuialis, ſit de melioribus

A aquis, tn̄ cito putrefit, quia eſt ſubtilis valde, &
ideo tam corrumpens terreus q̄ aereus videlicet
calor non naturalis cito operatur in eā putrefa-
ciens ipſam. Et quādo bibitur talis ſua putredi-
ne putrefacit humores corporis & lædit pectus
& impedit vocem. Quarto dicit aliquos dixiſſe
ꝙ aqua pluuiæ cito putrefit, quia eleuatur à di-
uerſis humiditatibus puta cadaueribus paludi-
bus lacubus ſtagnis mari et ſimilibus, ſed ſi ob id
putrefieret non laude ſed vituperio digna eſſet,
non ergo hac cauſa putrefit, ſed quia eſt ſubtilis
valde & omne ſubtile paſſionibus eſt aptum.
Quinto dicit, ſi aqua pluuiæ bulliatur, erit mi-
nus apta putredini. Et ſi comedātur acetoſa tem
pore ſui vſus impediunt putrefactionem & ſecu
rant corpus à nocumento eius, ſicut acetum, vel
acedula, vel ſuccus agreſtę vel ſuccus limonum,
B aut arengiarum, aut granatorum, aut acetoſitas
citri, aut ſuccus berberis vel turionum vitis. Cu-
ius ratio eſt quia acetoſa vt in pluribus ſunt frigi
da & ſicca, quare putredini reſiſtunt ex vtraq;
qualitate, & ſunt etiam ſubtilis ſubſtantiæ, fun-
datur enim ſapor acetoſus in ſubſtantia ſubtili.
Et ideo prohibent oppilationes quæ ſunt ex cau
ſis potioribus putredinis humorū. Sed arguet
aliquis ꝙ facilis receptio putrefactionis non mi-
nuitur in aqua pluuiali per ebullitionem ſeu de-
coctionem, quia ipſa eſt apta putrefieri propter
ſuā ſubtilitatem vt modo eſt determinatum, &
decoctio iterum addit in ipſius ſubtilitatē quare
reddit eā magis putreſcibilem. Item ebullitio ac
quirit ei calorem extraneum qui eſt pater putre
factionis. Ad primū dic ꝙ aqua pluuialis abun
dat in aereis partibus quibus apta redditur ad pu
C trefactionem, & hę reſoluuntur per decoctionē
et terreſtres reſident, quare ipſa remanet vt aqua
pura quæ non eſt putreſcibilis. Item nō omnino
ſubtiliatur per decoctionem, ſed ex ſeparatio-
ne terreſtreitatis fit ſubtilior & ex ſeparatione
aeris groſſior. Ad ſecundū dic ꝙ calor relictus
à decoquente leuiter recedit priuſquā putrefa-
ciat remoto coquente, qa ſtatim ſe reducit aqua
ſua habituali frigiditate ad propriā frigiditatem.

Attende primo ꝙ ſicut prin. hic laudat aquas
pluuię ſic Gal. libello de aquis. c. 3. dicens. Aquas
vero pluuiales ſcio leuiſſimas eſſe & ſubtiles &
puras & bonas & dulces guſtu. Educit enim ſol
vt & rapit quod eſt ſubtiliſſimum de aquis.
Attende ſecundo ꝙ Gal. ibi reddit cauſam velo-
cis putrefactionis aquæ pluuialis quā hic repellit
prin. Ait enim ibi. Educit autem non de aquis
ſolum, ſed etiam ab ipſo mari. Aliquādo enim
& à cadaueribus & alijs corporibus vnde putre-
fit

ſit citisſime omnium. Cum vero putreſit à poya i.inſipida fit,& qui eã bibunt occupantur branchis & tusſibus & grauedinibus capitis. Ad hãc cõtrouerſiam ſedandã dici poteſt ꝙ aqua pluuialis vt in pluribus eſt apta putrefactioni propter ſubtilitatem eius. Sed nihil prohibet vt quãdoq; fiat apta putredini ꝑpterea ꝙ materia eius in pte ſeparabatur à rebus corruptis vt in magnis peſtilentijs multum generalibus, qualis fuit illa quæ incepit anno domini.1345. & durauit quinq; annis per omnia climata ſparſa & occidens innumerabilem hominum & animalium multitudinem, tunc non erat tutum bibere aquas pluuiales quarum materia partim eleuabatur in forma vaporis à cadaueribus inſepultis & ꝑ aerem corruptum aſcendens & iterum deſcendens ſub forma pluuię corrũpebatur. Sed cõmunibus annis non peſtiferis parum eſt quod eleuatur à cadaueribus & rebus corruptis comparatione huius qđ eleuatur à mare fluminibus & terris. Nec neceſſarium eſt vaporem eleuatum à rebus putridis eſſe putridum. Quod ſi putridus eſſet motu aſcenſus vſq; ad mediam regionem & frigiditate regionis illius & motu deſcenſus perdere deberet eius putredinem. Et ſi non perderet deberet vinci ipſius malitia copioſa multitudine bonorum vaporũ, relinquitur ergo ꝙ aquę pluuiæ cito putreſiãt vt in pluribus ex ſui ſubtilitate. Sed inſtabit quis, ꝙ ſi ita eſſet aqua optima ſuperius deſcripta magis eſſet putreſcibilis q̃ aqua lacuum ſtagnorum et paludum, quia ſubtilior eſt. Dic ꝙ non eſt ſimile, quia optima ſubtilis eſt ex puritate ſuę ſubſtantię qua redditur imputreſcibilis, qa nullũ ſimplex putreſit, ſed aqua pluuiæ redditur ſubtilis ex aeris cõmixtione qua diſpoſita fit ad putredinem. Attende tertio ꝙ inter bonas & malas aquas pluuiæ ſic diſcernitur ꝙ bonæ ex eis cito caleſiunt & cito decoquunt quod in eis coquitur & vino paucę immixtę conferũt digeſtioni & vrinationi & hepati & ſpleni & renibus & pulmoni aperiendo vias horum membrorum ſua ſubtilitate. Iuxta illud Gal. ibi. In eis vero quæ bonæ ſunt ſi quid decoquitur cito decoquitur, & ſi aliquid calefeceris cito caleſit, & ſi vino permiſcueris modicam ad digeſtionẽ & vrinarum ſucceſsionem erit benigna & hepati & ſpleni & renibus & pulmoni, non enim habentes virtutem fortiter infrigidãtem decenter propitię fiunt. Attende quarto ꝙ aqua pluuialis ſecundum Auerroim eſt optima aquarum præcellens fontinas & fluuiales. Ait enim tractatu ſecũdo primę partis cãticę ſuper illo cantico. Melior ex aquis eſt pluuialis munda. In hoc quidẽ con-

D

uenerunt omnes medici, & hoc quãdo non admiſcetur his aquis ſicut dixerunt aliqua terra nocitiua. Eſt tamen dubitatio & controuerſia inter eos de bonitate aliarum poſt prędictas in gradu exiſtẽtium. Nam quidam aſſerunt fontinas eſſe meliores, quidam autem aſſerunt hoc de fluuialibus, hæc ille.

Puteorum vero &c. In hac parte ſexta primo agit de aquis puteorum & conductuum. Secundo comparat aquã paludis ad aquã putei. ibi (Aqua vero paludis aqua putei.) In prima particula dicit primo ꝙ aquæ puteorum & aquę cõductuum artificialium ex ligno, plumbo, vel petris, aut alijs rebus ſunt fontinis deteriores, quia conſtringuntur diu morantes in viſceribus terræ, vnde adipiſcuntur terreſtreitatem & groſſitiem multam. Secundo dicit quòd quia ſic con

E

ſtringuntur non poteſt fieri quin aliqua putrefactione inficiantur, quia ſemper in viſceribus terræ poroſæ eſt aliquis calor vaporans, & vapores immixti aquis illic recluſis neq; à ſole neq; à ventis purificantur. putreſcunt ergo facile ſicut frequenter videmus ex vaporibus recluſis in noſtris corporibus putridas fieri febres, tales enim aquæ non motę fuerunt nec eductę ex ſuis locis per propriam naturam inclinantem eas vt erũpant à terra & manifeſtentur ſuis ſubtilitate & leuitate, ſed per violentiã & artificium ac ingenium humanum quod parauit eis viam qua inciderent. Tertio dicit quòd inter aquas conductuum illę ſunt peiores, quarum vię ſeu conductus ſunt ex plumbo facti, quia trahunt aliquid de natura plumbi propter eius mollitiẽ, & ideo ſæpe inducunt fluxum ventris dyſentericum.

F

Sed inſtabit aliquis, quia plumbum eſt frigidum & humidum vt ait Serapion in aggregatori auctoritate Galeni, non ergo habet vim qua dyſenteriam inducat excorians inteſtina. Item eſt medicina mirabilis contra cancrum vt ibi dicitur quod eſſe non poſſet ſi eſſet acutum & excoriatiuum. Item valet ad apoſtemata teſticulorum & ani & compeſcit curſum materierum ad aures & pedes. Iuxta illud Auerrois quinto colliget capitulo quadrageſimotertio de plumbo. Et valet contra apoſtemata teſticulorum & ani & contra cancrum, & facit ceſſare materias currẽtes ad aures & pedes. Item multi ſunt fontes artificiales quorum conductus ſunt ex plumbo facti Pariſijs Brugis & in montibus Pannonię & aquis eorum vtuntur incolę cum cibo & potu nec apparuit quòd inde incurrerint dyſenteriã.

Pro ſolutione harum obiectionum attẽde primo quòd licet plumbum ſit frigidæ naturæ, habet

bet tamen virtutem dissolutiuam comparatione ad humanas carnes. Cuius rei signum est ꝙ lamina plumbi superposita nodis dissoluit eos & neruos tortos & ingrossatos. Iuxta illud Auer.5. colliget.c.43. de plumbo. Et laminatum subtiliter & suppositũ neruo torto & grosso dissoluit & rectificat: et hoc ꝙ dissoluit significat ꝙ habet virtutem dissolutiuam comparãdo ipsam carni hominis quãuis dominetur super ipsius complexionem frigiditas. Attende secũdo ꝙ plũbum est facillimę dissolutionis inter metalla & valde abundãs in argẽto viuo. Iuxta illud Alberti magni quarto mineralium.c.3. Plumbum minus oĩbus alijs metallis addit super materiã argẽtiuiui. Propter quod dicit etiam Arist.& Auic. ꝙ cum fluit plumbum proculdubio videtur esse argentumuiuum. De cõpositione igitur plumbi pro certo creditur ꝙ suum argentumuiuum est multũ respectu sui sulfuris, hæc ille. Potest ergo fieri ꝙ aqua per plumbum currens accipit aliquid de natura argentiuiui quod in plũbo abundat specialiter in regionibus calidis qualis est arabia vñ fuit princeps, & ꝙ talis aqua participatione argẽtiuiui excoriet viscera tenerorũ corporum, sed dura & fortia non lædit, immo nec argentumuiuum bibitum lædit ea. Iuxta illud principis quarti.6.summa.1.c.2. Argentum quidem viuum plurimi, qui bibunt non læduntur eo, egreditur.n. cum dispositione sua per inferiorem regionem.

Ad primo dic ꝙ virtus plumbi dysenteriam inducẽs & carnem hominis dissoluens nõ inest ei à complexione plumbi, sed à proprietate. Vel dic ꝙ virtus plumbi quã contrahit aqua ꝑ ipsum transiens facit eam morari in intestinis sua grossitie & cũ talis aqua putredine aliqua participet potest in superficie intestinorũ putredinem aliquam inducere, & sic excoriare. Ad secũdum dic quòd plumbum solũ non est medicina cancri, sed cum oleis succis aut aquis frigidis. Ad tertium dic quòd aliam facit impressionem virtus plũbi ad extra & interius sumpta, sicut aloe quod interius excoriat & sanguinem fluere facit, & exterius cõsolidat & sanguinis fluxũ sistit.

Ad quartum dic quòd in his inferioribus regionibus aquę per plumbum fluentes non multum inueniuntur dysenterias ꝓuocare, vel quia non tm̃ trahunt de virtute plumbi, vel quia non sunt nitrosæ, sicut in superioribus regionibus.

Aqua vero &c.) In secunda dicit quòd aqua paludis est peior aqua putei. Et causa malitię minoris aquæ putei est, quia manatio ipsius acuitur idest suus fluxus seu scaturigo frequentior & velocior est propter extractionem assiduam aquæ à puteo. Et ob hoc ista aqua quasi perseuerat in continuo motu ac si esset fluens, & non diu moratur constricta in terra, neq; diu residet in locis ex quibus manat. Et in hoc supponit princeps ꝙ puteus frequentetur & ab eo sæpe hauriaᷓ aqua, tunc enim scaturigines putei, quasi continue nouam euomunt aquam succedentem loco aquæ exhaustę. Si vero non frequentetur, contrarium accidit. Et circa hoc aduertendum est ꝙ scaturigines puteorum suam efficiunt aquam proijcere vsq; ad certam altitudinem putei quam communiter non pertranseunt, & inde est ꝙ hausta aqua à puteo cito subit vice eius alia, donec repleuerit quod exhaustum fuit & attigerit mensurã altitudinis solitæ. Et si possent scaturigines putei superreplere ipsum & euomere foras aquam iam non esset puteus, immo fons viuus. Et causa malitię maioris aquæ paludis est quadruplex. Prima est diuturna mora ipsius in visceribus terræ vnde putrefit. Secũda est tarditas motus emanationis vel egressus eius. Tertia est ꝙ non mouetur egrediens à terra ex fortitudine suę impulsionis sicut aqua fontis, sed largitate seu multitudine materiæ, ita ꝙ est adeo grossa & grauis ꝙ clausa maneret in visceribus terræ, nisi tantum superabundaret ꝙ illic capi non posset. Quarta est ꝙ talis aqua non est cõmuniter, nisi in terra corrupta fœtidę limositatis. Attende primo ꝙ Gal. particularius secundum effectus vituperat aquas putei libello de aquis.c.1.quàm Princeps hic. Ait enim ibi. Stationarię itaq; aquæ, voco autem sic & eas quæ ex puteis eo quòd non sunt fluentes, non sunt valde subtiles & intus assumpte minus madefaciũt & dissoluũt cibaria & minus digeruntur & non bene minguntur eo ꝙ frigidæ sunt, fiunt autem potabiliores quando frequenter hauriuntur ac si fluerent. Attende secundo ꝙ valde ibi detestatur aquas paludosas ratione putredinis ipsius & malorum operum dicens. Paludosę vero omnes sunt pessimę. Odorem enim habent inconuenientem sicut putrescentem. Et æstate quidem sunt calidæ, hyeme vero frigidæ, quod est maximum signum malitię aquarum. Aestate igitur ventres perturbant. A vesica vero tarde pertranseunt, multoties aũt dysenterias faciunt, hyeme vero frigidæ existentes ventres quidem non valde turbant. Scissiones autem & pleureses & tusses faciunt, conuertuntur vero & ad splenem & aliquando desinũt ad hydropisim. Solæ autem paludum quas vidi illę quæ in ægypto, sunt sanę, quoniã æstate quidem non putrescit aqua, autũno autem replens eas Nilus antiquam quidem extrahit, aliã vero nouam

nouam in eis ponit, hæc Galenus ibi.

Niuoſę vero &c. In hac parte ſeptima primo dat iudicium de niuoſis & glatialibus aquis. Secundo de lacualibus ſtantibus. ibi (Et aquæ ſtantes.) Tertio de non currentibus in generali. ibi (Aquæ vero non currentes.) Quarto de hauſtis ex cannalibus. ibi (Et iudicium.) In prima particula dicit ꝙ aquæ niuoſę & glatiales. i. genitę ex liquefactione niuiũ & glaciei ſunt aquæ groſſæ. Cuius ratio eſt, quia nix non eſt aliud q̃ congelatio nubis. Iuxta illud Ariſt. primo metheororũ. Cum cõgeletur nubis nix eſt, cum autem vapor pruina. Et glacies non eſt aliud q̃ aquæ congelatio vel aqua gelata. Sed nec nubes nec aqua gelatur, niſi ex aliqua permixtione terreſtreitatis vel conuerſione partis eius ad terræ naturam. Cuius rei ſignum eſt ꝙ nix et glacies liquefactę ad ignẽ & bene bullitę multam reddunt reſidẽtiam. Et quia de his iterũ ageť in parte nona ſileo vſq; ibi.

Et aquæ ſtantes &c.) In ſecũda dicit ꝙ aquę ſtantes ſtagnorum & lacuum ſunt malę & graues maxime illę quæ ſunt diſcoopertę ſole ſine montis obiectu & auſtralibus ventis, quia putre fiunt calore ſolis & reſoluuntur ſubtiles earum partes groſſioribus remanentibus. Et ad harum putrefactionem coadiuuant auſtri calidi & vaporoſi. Et malitia dictarum aquarum conſiſtit in. 32. nocumẽtis quæ corpori inferunt. Primum eſt quia in hyeme infrigidantur propter niues, & ideo generant phlegma, & calefaciunt in ęſtate, quia calefactę ſunt calore ſolis & ſua putredine & inde generant choleram. Sed inſtabit aliquis ꝙ aqua nõ nutrit quare non generat phlegma. Dic ꝙ ipſa ex ſe ſola non generat phlegma neq; choleram, ſed mixta cibis facit ꝙ generant iſtos humores. Secundum eſt ſplenetica paſſio. ſ. induratio ſplenis, qua quis ſpleneticus dicitur ſiue ſit apoſtemoſa ſiue non. Iuxta illud Prin. tertij. 15. tract. 2. c. 4. Et ſpleneticus q̄dem eſt qui habet duritiem in ſplene ſuo, aut propter groſſitudinem ſuę ſubſtantiæ quãuis non perueniat ad finem ad quem peruenit apoſtema, aut propter apoſtema durum in ipſo. Et hanc paſſionem generant dictę aquæ, quia ſua groſſitie & terreſtreitatibus oppilant ſplenem, quare melancholia cõculcatur in eo, nec ab ea bene mundificatur. Ad illud etiam cooperatur ſol reſoluẽs partes ipſius ſuperficiales ſubtiles & relinquens groſſas, non enim penetrat in totam hanc aquam vniformiter ſubtiliãs calor ſolis ſicut ignis decoquens eã. Tertium eſt ſubtilitas myrach. i. extenuatio ſeu macies eius. Et eſt myrach panniculus ventris compoſitus ex cute ventris & panniculo carno-

D ſo poſt eam & muſculis ventris. Iuxta illud Principis tertij. 13. ca. 1. Cum ergo verificaueris tunc ſcies quòd cutis et panniculus qui eſt poſt ipſam, & eſt carnoſus & lacertus poſitus in tunica quæ eſt ſuprema tunicarum lacerti ventris nota determinate omnes ſunt in ſumma myrach. Et hunc panniculum extenuant dictæ aquæ, quia oppilant vias ſua groſſitie quibus alimentum tranſire ſolet ad ipſum. Quartum ẽ ingroſſatio. ideſt tumor interiorum propter oppilationes inductas à dictis aquis non ſinentes ſuperflua purgari & nutrimentum membris exterioribus diſtribui, quare vel inflantur interiora vel ſuperant. ita groſſiora debito fiunt. Quintum eſt demacratio partium exteriorum & humerorum & coili propter prohibitionem tranſitus nutrimenti ad dictas partes ex oppilationibus dictarum aquarum. Sextum eſt appetitus cibi ſuperans vel exceſſiuus. Septimum eſt ſitis. Sed in-

E ſtabit aliquis quòd fames & ſitis ſunt appetitus contrarij. Nam fames eſt appetitus calidi & ſicci, & ſitis frigidi & humidi, ſed ab eadem cauſa naturali non procedunt contrarij effectus. Dic primo quòd iſti appetitus non ſunt contrarij, quia ſimul ſe compatiuntur, idem nanq; ſæpe ſimul ſitit & fameſcit, ſed ſunt contrariorum. Dic ſecundo quòd dictę aquæ in hyeme appetitum cibi augmentant ſua frigiditate & quadam terreſtri ſtypticitate, ſed in æſtate ſitire faciunt ſuis caliditate & putredine quas eis impreſſit ſolaris calor. Dic tertio quòd dictæ aquæ morantes diu in ſtomacho primo appetitum excitant ſua frigiditate & groſſitie, deinde calefactę ſitim efficiunt. Octauum eſt conſtipatio ven-

F tris, vel quia iſtę aquæ moram trahunt in ſtomacho & inteſtinis, vel quia porum oppilant quo cholera profluit ab hepate ab inteſtina gratia mundificationis & abſterſionis ipſorum. Nonum eſt difficultas vomitus, quia confortant orificium ſtomachi, quod confortatum depellit humores ad interiora & multiplicant groſſos humores proniores ad deſcenſum quàm ad aſcenſum. Decimum eſt peruentus ad hydropiſim, quia oppilant vias vrinales. Et exire prohibent aquoſitatem vrinæ quæ retenta facit ventrem intumeſcere & hydropicari. Vndecimum eſt apoſtema pulmonis, quia tuſſes & catarrhos excitant ſua frigiditate & groſſitie, & prope pectoralia diu morantes ea debilitant & eorum materias incrudant quę in pulmone cõgeſtę tumorem generant & apoſtema. Duodecimum eſt apoſtema ex oppilatione inducta ab eis, & quia multiplicant humores groſſos, & hoc ſatis

ſub

ſub nomine ſplenis præexpreſſum non nocet ſi reſumatur ad maiorem declarationem. Decimũ tertium eſt dyſenteria quam maxime inducunt æſtiuo tẽpore calefactę à ſole & putrefactę, vnde acquiſiuerunt nitroſitatem & vim putrefactiuam ſuperficiei inteſtinorum. Decimumquartum eſt deſiccatio pedum & manuum, quia prohibent liberum tranſitum nutrimenti ad eos. Decimumquintum eſt debilitatio hepatis, quia ſuę venę capillares oppilantur ex groſſitie dictarum aquarum, quare prohibetur chylum perfecte ſanguificare. Decimumſextum eſt diminutio nutrimenti propter ſplenem, ideſt ſpleneticam paſſionem, quia cum ſplen induratur non emundat hepar ſufficienter à ſuperfluitate melancholica, ſed mouens hæc circa hepar quod eſt fons nutritionis debilitat ipſum. Cuius rei ſignũ eſt ꝙ ſæpe ſplenetici fiunt hydropici. Decimum ſeptimum eſt mania cum melancholia non purgata decenter à ſplene oppilato et indurato cum ſanguine petit cerebrum & imbibit eius ventriculum medium, & iſtud fit in habentibus debile cerebrum. Decimumoctauũ eſt hęmorrhoides ex ſanguine groſſo melancholico profluente ad venas ani quam non bene mundificauit neq; ſatis attraxit ſplen durus & oppilatus ab aquis lacualibus. Decimumnonum eſt varices cum ſanguis melancholicus non purgatus à ſplene tibias petit & venas earum intumeſcere facit. Vigeſimum eſt apoſtemata laxa.i.mollia phlegmatica maxime in hyeme propter phlegma multiplicatum tunc temporis ab his aquis. Vigeſimumprimum eſt difficultas impręgnationis, quia mulieres non bene mundificantur à ſuis menſtruis propter oppilationes ab aquis lacualibus, remanent igitur matrices earum immundæ lubricæ non concipientes à quibus lubricat immiſſum ſperma. Vigeſimumſecundum eſt difficultas partus, tum ex debilitate fœtuum non ſe bene conuertentiũ & iuuantium ad exitum, tum ex parte matrum debilium exiſtentium ex mala nutritione, tum ex tenuitate mirach & muſculorum ventris ſolitorum ad partum non parum cooperari. Vigeſimumtertium eſt multiplicatio apoſtematum in nouiter natis, quia concepti fuerunt in vaſe immundo & nutriti ſanguine malo non bene purificato & exierunt contuſi ex difficultate partus. Vigeſimum quartum eſt mola matricis & impręgnatio mendoſa. Et eſt mola matricis proprie quædam carnoſitas informis & inanimata genita in matricę ex ſanguine coagulato ſine ſemine viri. Et imprægnatio mendoſa ſic deſcribitur à principe ter

A tij.21.tract.2.capitu. de mola quandoq; acciduut mulieri diſpoſitiões ſimiles diſpoſitionibus prę gnantium ex retentione menſtruorum & alteratione coloris & caſu appetitus & adunatione oris matricis, & quandoq; eſt cum hoc duricies quædam, & quandoq; eſt in ea aliquid duriciei in matrice tota, & accidit inflatio ambarũ mammillarum & repletio earum, & quandoq; accidit earum apoſtematio, & ſentit in ventre ſuo motum qui eſt ſicut motus embrionis, & magnitudinem corporis quæ eſt ſicut quãtitas embrionis quod mouetur per compreſſionem, dextra & ſiniſtra, & quandoq; remanet ſic annis quatuor aut quinq;, hæc princeps. Et hæ paſſiones in mulieribus generantur ex dictis aquis, quia multiplicant humores groſſos & oppilant vias menſtruorum quæ retenta faciunt intumeſcere matrices ac ſi concepiſſent. Vigeſimum-

B quintum eſt ramex.i.hernia ſæpe pueris accidẽs ex oppilatione viarum vrinæ, quare pars aquoſitatis ad burſas teſticulorum deriuata ramicem parit aquoſam quæ lucet velut lanterna. Vigeſimumſextum eſt varices & vlcera crurium in prouectis, de varicibus iam cauſa dicta eſt. Sed vlcera fiunt cum humores in venis tibiarum conculcati diuturnitate temporis corrũpuntur & carnes vlcerant. Vigeſimumſeptimum eſt difficultas ſanationis plagarum tam ex malitia cõplexionis acquiſitę ex dictis aquis ꝗ ex humoribus groſſis male morigeratis effluẽtibus ad eas. Vigeſimumoctauum eſt appetitus caninus inductus ab iſtis aquis hyemali tempore propter cauſam dictam in deſiderio comedendi ſuperante. Vigeſimumnonum eſt difficultas ſolutionis, ita

C ꝙ indigent fortibus pharmacis ad eorum ſolutionem propter oppilationes & groſſitiem humorum non obedientiũ pharmacis. Trigeſimũ eſt nocumentum & apoſtema in inteſtinis ex ſolutione ventris vtentiũ dictis aquis, quia cõmuniter laxari nequeunt eorum ventres, niſi forti pharmaco, quod qñq; carens tranſitu libero ꝑꝑ oppilatiões inuiſcatur villis inteſtinorũ cauſans apoſtema vel excoriãs ea et ſpecialiter elleborus, diagrediũ, eſula, colloqntida & ſimilia. Trigeſimũprimũ eſt abũdantia quartanarũ ꝑꝑ ſparſionẽ melãcholię cũ ſanguine & putrefactionẽ eius quam ſplen oppilatus vel induratus ſibi non attraxit vt debet ex officio. Trigeſimumſecundũ eſt febres adurentes ſuperuenientes ſenibus propter ſiccitatatem cõplexionis ętatiuę & cõſtipationẽ ventrium. Oppilatio enim poro quo cholera trãſit ab hepate ad inteſtina ab his aqs groſſis cholera ſanguini mixta diffundiť ꝑ venas &

corpus quæ cum putrefiat & inflammetur parit
febres adurentes cooperante ad acumen earum
ſiccitate corporis quæ eſt lima caloris. Attende
primo ꝙ quorundam lacuum renouantur aquę
per fluuios aliquos currentes per eos ſicut lacus
Conſtãtienſis & lacus Lozanẽſis, & iſtorũ aquę
non ingerunt mala quæ prænarrata ſunt vtenti-
bus eis. Attende ſecundo ꝙ lacus ſeptentriona
les nõ ſunt adeo nociui ſicut meridionales, quia
non ſic inficiuntur putredine & ęſtu maxime ſi
fuerint adũbrati mõtibus verſus meridiẽ, ſed eo-
rũ aquæ ſunt groſsæ frigidę nocẽtes pectoralib⁹.

Aquę vero &c.) In tertia dicit ꝙ generaliter
aquæ ſtationarię non ſunt bonę ſtomacho, quia
ſua groſsitie diu morantur in eo. Et ſua frigidita
te debilitant digeſtiuam ipſius, niſi putruerint
aut à ſole fuerint ſupercalefactę, quo dato deij-
ciunt appetitum, corrumpunt digeſtionem &
diſponunt ad febrem. Et de numero non currẽ-
tium aquarũ ſunt lacus, ſtagna, piſcinę, vada, pa-
ludes, cyſternę. Et lacus ſicut aquę naturaliter et
abunde congregatę in vno loco. Sed ſtagna pro
prie ſunt aquæ artificialiter congregatę vel re-
tentę cum ſcluſis ad conſeruationem piſcium.
Et piſcinę ſunt aquæ artificialiter retentę ſine pi
ſcibus dictę piſcinę, quia piſcibus carent. Vada
vero ſunt aquæ retentę gratia adaquationis ani-
malium. Et paludes ſunt aquæ limi fœtidi. Et cy
ſternę ſunt aquæ pluuiales in aliquo vaſe artifi-
cialiter aptato. Dicuntur etiam cyſternę aquæ
quæ hauriũtur ex loco non ꝓfundo ſimili puteo
quales abũdãt in Florentia & monte peſſulano,
hę nõ ſunt penitus ſtatiõarię ſicut nec puteales.

Et iudicium &c.) In quarta dicit primo ꝙ
iudicium aquæ quę hauritur ex cãnalibus eſt ſi-
mile iudicio aquæ ſtãtis in hoc ꝙ eſt groſsa no-
cens ſtomacho diſponens ad oppilationes. Me-
lior tñ eſt aqua omnino ſtãte, quia non diu ma-
net in vno loco, & ſic ex motu aliquo ſubtiliat̃.
Secundo dicit ꝙ aqua hauſta ex cãnalibus cum
de ſe non currat indubie grauis eſt, & forte plu-
rimę ex eis habent aliquid ſtypticitatis maxime
cũ ſui cãnales fuerint ex ſtypticis facti vt ex ferro
vel lignis de quercu. Tertio dicit ꝙ iſtę aquæ fre
quenter & velociter calefaciunt interiora & ſpe
cialiter exterius applicat, quia claudunt poros &
reuerberant fumos, vapores ſpiritus & calores
corporis ad interiora, ſumptę etiam interius op-
pilationes inducunt ex quibus ſæpe oriuntur pu
tridę febres, & ideo ſunt inutiles & nociuę febri
citantibus & cholericis. Et ſunt meliores ægritu
dinibus in quibus retentio & maturatio ſunt ne
ceſſarię ſicut in principio phlegmonũ exterius

D
applicatę cum oleo roſ. & aceto ad repercutien-
dũ & retinẽdum calorem interius ꝓ digeſtione
materiæ vel in ſudoribus ſuperfluentibus & de-
bilitantibus digeſtiones cõmunes & ꝓprias mẽ-
brorum deforis adhibitę, vel in fluxibus ventris
maturationem & digeſtionem ciborum & hu-
morum impedientibus interius ſumptę.

Aquæ præterea &c. In hac parte octaua di-
cit primo ꝙ omnes aquę ſunt malę quibus admi
ſcetur ſubſtantia metallica vel aliquid ei ſimile
vel ſanguiſugę, ita ꝙ non cõpetunt in regimine
ſanitatis pure conſeruatiuo, quædã tñ ex his in q
buſdã caſibus conferunt. Attende primo ꝙ ge-
nera metallorum à quibus aquæ poſsunt contra
here naturã ſunt argentumuiuum, plumbum,
ſtannum, argentũ, æs, cuprum, ſeu auricalchũ,
& aurum, quod eſt digniſsimum oĩum, & velut
E
rex metallorum quorum ſulfur eſt vt pater & ar
gentumuiuum mater. Attende ſecundo ꝙ au-
rum non præbet aquæ malitiã aliquam, immo
reddit eã confortatiuam, & ideo iubent medici
decoqui petias auri finiſsimi in aquis caponum
pro confortatione ęgrorum debilium valde, &
licet aliqñ inueniatur in aquis vt in fluuio Indiæ
qui Tagus dicitur. Iuxta illud Boetij. 3. de cõſola
tione. Nũquid ꝙ Tagus aureis arenis donat aut
erinus rutilante ripa, raro tñ purum inuenitur in
propria minera, ſimiliter argentũ à quo ẽt aqua
non peioratur. Attende tertio ꝙ ſimilia ſubſtã-
tijs metallorum in deteriorãdo aquas ſunt attra-
mentorum ſpecies, alumen, arſenicum, quę me-
diant inter metalla & lapides in modo ſubſtãtiæ
& originis. Attende quarto ꝙ interdum ſan-
guiſugę paruulę latent in aquis quę cum bibun-
F
tur adhęrentes vijs potus ſanguinem ab eis ma-
nare faciunt. Iuxta illud Prin. tertij. 9. cap. 5. Qñq;
contingit vt ſint quædã aquæ habentes ſanguiſu
gas paruas occultas quarum occultatio difficile
facit cauere ab eis quare deglutiuntur. Et qñq;
pendet in manifeſto gutturis, & quandoq; ſuſpẽ
ditur in interiori parte meri, & qñq; peruenit ad
ſtomachum. Et melior modus cauendi à mali-
tia dictarũ aquarum eſt vt nõ bibãtur donec fue-
rint colatę per pãnum mundũ. Secundo dicit ꝙ
aqua abundãs in ferrea virtute fortificat interio-
ra & prohibet dereb. i. corruptionem ſtomachi
qua cibũ corrũpit vel ipſum nõ retinet, & cõfor
tat oẽs appetitiuas naturales & aĩales. Et de di-
ſpoſitiõibus huius aquæ & ſibi ſimilium poſtea
dicetur ſcilicet in fine ca. iſtius, & cap. vlti. ſum.
præſentis, & . 2. cañ. capitulo. de aqua. Attende
quòd aqua ferreę virtutis ſua ſtypticitate quam
traxit à ferro confortat interiora coadunando
ea, &

ea,& eadem virtute compeſcit vomitum & lubricitatem ſtomachi, & exprimens humiditates ab orificio ſtomachi ſuſcitat appetitum ſicut melancholia naturaliter illic profluens. Attende ſecundo ꝙ aquæ ferratę per artificium & maxime per ignitum calibem qui ſtypticior & mundior eſt ferro ſunt eiuſdem virtutis cum ferreis naturaliter, licet ſint ſubtiliores propter ſuam decoctionem virtute ferri igniti, & ſunt ſaniores & vtiliores ſtomacho & viſceribus, quia cũ ſua virtute ſtyptica ſunt ſubſtantiæ ſubtilis non grauantis ſtomachum neq; viſcera.

Nix vero &c. In hac parte nona dicit primo ꝙ nix & aqua glacialis.i.congelata & facta glacies ſunt bonę, niſi res aliqua malę virtutis fuerit eis immixta, ſiue diſſoluantur & fiat ex eis aqua ſine aliqua bona aqua ſua approximatione ſiue cõmixtione infrigidetur ſiue ipſęmet in aquam bonam mittantur. Attende primo ꝙ nix quæ nihil aliud eſt quàm congelatio nubis dupliciter infici poteſt. Primo quidem ex corruptis terreſtreitatibus nubi cõmixtis ex qua fit. Secundo ex caſu eius ſuper malas arbores aut malas herbas aut malas terras aut res alias putredine infectas. Sed glacies & aqua glacialis ſortiuntur malitiã ab aquis ex quibus fiunt, vt glacies paludis trahit ad naturam paludis & glacies lacus ad naturam lacus. Attẽde ſecũdo ꝙ niuis & glaciei triplex vſus tangitur hic à principe. Primus eſt vt liquefiant & aquis earum vtantur homines loco aquę potabilis. Secundus vt per has refrigerentur alię aquæ electę ex quarum actuali frigiditate quęritur vtilitas ſine cõmixtione cum eis, vt plenum vas aqua fontis bona ſepelitur in niue vel circũdatur glacie cum quęritur ex tali aqua circũpoſita loco vnde fluit ſanguis reſtrictio fluxus vel repreſſio phlegmonicę inflammationis vel herpetis corroſiui vel eryſipelę non vlceratę. Iuxta illud Hippocratis aphoriſmo. 5. apho. 24. In his vero oportet frigido vti, vnde ſanguis fluere futurus eſt, non ſuper ea, ſed circa ea loca iuuat frigidum, & quæcunq; phlegmones ſeu inflammationes in rubeum aut ſubſanguineum colorem fuerint tendentes ex recenti ſanguine. quoniam vetera denigrat & eryſipelam non vulneratam iuuat, quoniam inuulnerata nocet. Tertius eſt vt mittantur in aquam bonam & diſſoluantur in ea quatenus imprimãt ei frigiditatem actualem vehementem qua indigetur pro dictis caſibus vel ſimilibus requirentibus forte refrigerium. Attẽde tertio quòd multa mala attribuit Gal. aquis niuoſis & glacialibus libello de aquis capitulo quinto dicens. Quæcunq; vero ſunt à

A glacie & niue diſſolutę malę ſunt. Nam quãdo congelãtur exprimitur ab eis id quod eſt ſubtiliſſimum, & ſunt durę & in frigiditate excedentes. Dura autem aqua & frigida neq; ad digeſtionem neq; ad vrinationem eſt idonea. Mala vero eſt pectori & lateribus & ſpaſmos ſuſcitat & tetanos & ruptiones in thorace & ſpuitiones ſanguineas & empiemata. Et permanet ſecundum ventrem multo tempore gurgulationes ibi operans. Et ſi cholericus humor ibi fuerit corrumpitur ſimul cum eo. Et cum ſubeat vix à ventre ad ieiunum non anodoſatur ideſt diſtribuitur faciliter neq; ſputum reducit ideſt facilitat, hæc Gal. Sed hæc mala omnia pendent à ſuis vehementibus frigiditate & groſſicie, quas ſatis tangit hic princeps, non à facile corruptione vel extranea qualitate, ideo dicit has bonas. Secundo

B dicit quòd diſpoſitiones diuiſionum ideſt modorum iſtarum aquarum non ſunt ab inuicem multum diuerſę ſicut diſpoſitiões aquarum mineraliũ, ſed ſunt groſſiores omnibus alijs aquis, & nocẽt habentibus dolores neruorum, & corriguntur ac bonę fiunt per decoctionem. Cauſa vero ſuę maximę groſſiciei fuit coadunatio & conſtrictio vehemens dũ conuertebãtur in glaciem & niuem. Et cauſa qua nocent neruis eſt frigiditas earum cum groſſicie ſubſtantiæ. Nam frigidum inimicum eſt neruis, apho. 5. Sed decoctione rarificatur & à terreſtreitatibus purificatur & aliquid perdit ſuę fortis frigiditatis. Tertio dicit ꝙ ſi glacialis aqua traxerit originem ex malis aquis vel nix conceperit malã virtutem ab his ſupra quæ cadit melius eſt vt ab eis aqua bona infrigidetur abſq; permixtione eius cum

C eis. Et ad hanc infrigidationẽ magis idonea ſunt vaſa aurea vel vitrea vel argẽtea q̃ vaſa figuli, qa non ſunt ſic poroſa nec penetrabilia ſicut vaſa terrea. In his ergo locetur aqua bona infrigidanda qb⁹ obturatis, aut nix aut glacies circũponat̃.

Aqua præterea &c. In hac parte decima, primo agit de effectibus aquæ frigidæ. Secundo calidæ. ibi (Aqua vero calida.) Tertio tepidę & paulo calidioris & multum calidę. ibi (Aqua autem calefacta.) Quarto in ſpeciali de iuuamẽtis aquę calidæ arte. ibi (Et illi quidem.) In prima particula dicit ꝙ aqua temperatę frigiditatis eſt melior ſanis corporibus omnibus alijs aquis, quia excitat appetitum & fortificat ſtomachum, ſed lædit neruos & nocet habentibus apoſtema in interioribus. Excitat quidem appetitum cibi ſua frigiditate, nam frigidus venter appetere bonus eſt. Et fortificat ipſum vniendo calorem eius qui ſibi communicatur à membris circun-

ſtantibus ſicut ignis fabrorum aſperſione modi-
cę aquæ fortificatur. De hac dicit Princeps ſecun
do canonis capitulo de aqua quòd nocet haben-
tibus oppilationes, verum ipſa confert habenti-
bus raritatem & curſum quicunq; curſus fuerit.
Et ex quocunq; membro fuerit, & eis qui habẽt
ægritudines cauſa eius & confortet omnes virtu
tes in operationibus ſuis quando ſunt cum ęqua
litate, ſcilicet digeſtiuam & attractiuam & re
tentiuam & expulſiuam. Et aqua frigida valde
eſt mala pectori, hæc princeps ibi. Inſtabit ali-
quis per illud principis primi prima doctrina
ſexta capitulo tertio. Quod enim frigiditati in-
eſt eſſentialiter, eſt vt omnibus ſit virtutibus cõ-
traria. Et paulopoſt dicit. Et frigiditas quidem
paralyticum faciens & mortificans & ab omni-
bus prohibens operationibus. Item dicit Gale-
nus tertio regiminis acutorum cõmento illius
cañ. Aquæ vero nullum inueni vſum, niſi quia
in acutis bibitur morbis, loquẽs de optima aqua.
Hanc ergo aquam quãuis ſit melior aquarum,
tamen inuenimus eam morari in ſtomacho tem
pore longo, quare facit accidere in eo ſecundum
plurimum rugitum, non igitur efficit ſtoma-
chum fortem. Item ſtomachus eſt membrum
panniculoſum, neruoſum, frigidum, non ergo
iuuatur, immo læditur ab aqua frigida. Item di-
cit Galenus pręfato cõmento. Propter hoc ergo
non inuenimus ipſam poſſe confortare anima-
lem virtutem, ſed appetitiua ſtomachi eſt ani-
malis virtus, non ergo excitatur appetitus ab
aqua. Item aqua frigida curat tetanum. Iuxta il-
lud Hip. apho. 5. aph. 22. Eſt autem vbi in tetano
ſine vulnere in iuuene bene carnoſo æſtate me-
dia frigidæ aquę multa infuſio, caloris reuocatio
nem facit, calor vero hoc liberat, ipſa ergo con-
fert neruis. Item aqua frigida confert apoſtema-
tibus extrinſecis vt phlegmonibus herpetibus et
eryſipelis teſte Hip. aphoriſmorum quinta ca-
none illo. In his vero oportet frigido vti, igitur
& in intrinſecis quæ magis inflammata ſunt &
maiori egent refrigerio. Ad primũ dic ꝙ verba
illa principis intelligũtur de frigiditate ſuperãte
naturalẽ calorẽ, ſed præſens ſermo eſt de frigi-
ditate tẽperata. Ad ſecundũ dic ꝙ aqua frigida
poteſt tripliciter miniſtrari, ſcilicet ante cibum
cum cibo & poſt cibum. Ante cibum ſumpta ie-
iuno ſtomacho non ſolum mala eſt, ſed inter ve
nena connumerãtur à Principe quarti. 6. ſum. 1.
c. 12. dicente. Ex potu illius in ieiuno & poſt bal
neum aut coitum timetur corruptio complexio
nis & hydropiſis cum cibo ſumpta paulatim &
modice ſecundum viam permixtionis non no-

D cet his qui conſueuerunt ea vti ſpecialiter cali-
dis, ſed ſi ex ea multum bibatur cauſat rugitum.
Poſt cibum ſumpta dum fit digeſtio conturbat
eam ſicut cum mittitur in ollam feruentem de-
coctionis carnium. Sed facta prima digeſtione
paruus aquę potus proficit ad ducendum cibum
ſeu deportandum per meſeraicas conſuetis pa-
rum in prandio bibere & facta digeſtione vti po
tu delatiuo, qualis mos olim fuit apud arabes
qui ſuſcepta lege machometi non bibebant vi-
num, ſed aquam modicam quaſi lambendo &
digeſtione prima celebrata bibebant ex ea me-
diocrem hauſtum. Ad tertium dic quòd Gal.
loquitur de aqua bibita in ieiuno vel ſumpta ni-
mie. Ad quartum dic quòd aqua frigida non
curat tetanũ per ſe, ſed per accidens confortan-
do calorem in interioribus. Ad quintum dic
E quòd apoſtemata interiora indigent reſolutio-
ne vel maturatione & apertione meatuum quas
impedit aqua frigida per incrudationem humo-
rum. Sed exteriora indigent repercuſſione & ex
tinctione acuminis & mitigatione doloris ad
quas iuuat aqua frigida. Iuuat etiam ad matura-
tionem eorum deforis adhibita confortando ca
lorem interius.

Aqua vero &c. In ſecunda tangit quinque
nocumenta aquæ calidæ. Primum eſt corruptio
digeſtionis ſcilicet conuerſio cibi in fumoſita-
tem propter caliditatem aquæ. Nam vt ait Gal.
6. morbi cap. primo. Corruptio digeſtionis eſt
quãdo cibus in malam qualitatem conuertitur,
vnde fit ineptus ad nutriendum. Secundum eſt
ꝙ naturæ facit cibum in ſtomacho, quia excale-
factione leuigata eſt, & quadam igneitate parti-
F cipat, vnde ſubleuat cibũ. Iuxta illud Gal. primo
ſimpli. medi. diſtin. 2. cap. 1. Aqua quę ſecundum
hanc diſpoſitionem eſt ex parte quadam compo
ſita, & non eſt ſimplex, quoniam accepit ex ſub-
ſtantia ignis partem, & accepit ex qualitate eius
proculdubio. Tertium eſt quòd ipſa bibita non
extinguit ſtatim ſitim, quia ſitis eſt appetitus fri
gidi & humidi. Et id proprie extinguit eam
quod irrigat calorem & non ſinit eum ſuper
proprium humidum eleuari & conſumere ip-
ſum, ſed aqua calida cum igne participet, non
facit id primo occurſu, ſed cum ſe reduxerit ad
frigiditatem vel temperiem. Quartum eſt quòd
quandoq; inducit hydropiſim vel ventoſam di-
ctam tympanitem corrumpendo. ſ. primam di-
geſtionem & in fumum conuertendo cibum
vel aquoſam dictam aſcitem cum ſua calidita-
te partim penetrat ad hepar ducens ſecum ali-
quid cibi nondum digeſti per quam vię hepa-
tis

tis oppilantur, & caliditas aquæ resoluit partes hepatis subtiles, vnde debilitatur & fit hydropisis. Quintum est quòd inducit hecticam & cõsumit corpus, quod si verum sit, igneitate qua participat facit illud. Attende primo ꝙ quintuplex est aqua calida. Quædam est calida naturaliter actu & potentia quales sunt aquæ balneorũ naturalium dictę à quibusdam aquæ thermarũ. Alię sunt calidæ naturaliter potentia tantum sicut salsę, sulfureæ, aluminosę non erumpentes à terra cum actuali calore. Et hę possunt arte calefieri sic erunt calidæ potẽtialiter à natura & actu ab arte. Aliæ sunt calidæ pontentia tantum ab arte, sicut ille quibus immiscetur sulfur, sal aut alumẽ. Alię sunt solum actu calidæ ab arte sicut aqua dulcis ab igne vel sole calefacta. Aliæ sunt calidę ab arte actu & potentia, sicut aquæ dulces calefactæ ad ignem quibus immiscetur vel immixtum fuit multum salis aut aluminis vel alterius rei calidæ. Et inter has calidæ actu tantum artificialiter plus alijs aquis corrumpunt digestionem & natare faciunt in stomacho cibum demptis putridis vel abominabilibus vel venenosis sicut sunt arsenicales, sed plus cæteris extinguũt sitim, ĩmo reliquę omnes non extinguũt, sed inducunt sitim. Sed calidæ artificialiter actu tantum plus disponũt ad hydropisim & hydropicis plus nocent. Iuxta illud Galeni primo simplicis medicinæ. c. 4. distin. 2. Hydropicis autem aqua dulcis est de deterioribus rebus si bibunt eam, & si balneantur cum ea, & aqua salis tota & aqua cui admiscetur bauracitas & sulfureitas & pix est iuuatiua eis. Attende secundo ꝙ Galenus opinatus est aquam calidam dulcem non posse hecticare, nec consumere corpus, sed per accidens infrigidat resoluendo calorem, & per se semper humectat membra corporis, licet resoluat humiditates contentas in vijs & porositatibus eorum. Ait enim primo simplicis medicinæ capite quinto. In successione aquæ calidæ inuenies ipsum corpus parum post. Et frigidius eo quod fuit illud est quoniam corpus quando dilatatur & rarificatur fit frigidius quàm fuit, quoniam caliditas innata resoluitur ex eo superflue. Veruntamen aqua calida quãuis corpus infrigidetur post vsum eius plus q̃ fuit, tamen non exiccat et arefacit ipsum secũdũ illud plus q̃ fuit. Et hoc ꝓbat tribus modis. Primo ex hoc ꝙ aqua calida reddit corpus lene dicens. Lenitas quam adeptum est corpus ex balneatione cum aqua calida est signum significans in corporibus animalium humiditatem. Secundo ex hoc ꝙ aqua calida reddit carnem vlcerum quæ lauantur ea mol-

A lem & tremulam dicens. Et caro iterum quæ est in vlceribus significat hoc idem significatione manifesta cum contingat, vt quando effunditur super vlcus aqua calida fiat caro eius tremula. Tertio ex hoc quòd combustio ab aqua calida non imprimit membris siccitatem sicut facta ab igne dicens. Et de illis quæ significant illud est quòd aqua bulliens quando comburit corpus non apparet ex ea in membris quæ cum ea comburuntur exiccatio nec arefactio sicut apparet in membris quæ aduruntur cum igne. Attende tertio ꝙ licet senserit ita Gal. excusat tñ hos qui dixerunt aquã calidam desiccare corpus & arefacere, dicens. Sed corpus euacuatur cum balneatur cum aqua calida, ergo est humiditas in eo ex hoc modo post balneationem eius minor quàm fuit ante, & propter illud necesse est

B homini vt parcat ei qui æstimauit quòd balneatio cum aqua æqualis caliditatis & effusio eius super corpus est ex eis quæ exiccãt & arefaciunt ipsum. Error enim istorum est similis error illorum qui æstimauerunt ꝙ senes sunt humidiorum corporũ quàm adolescentes. Et illud quoniam superfluitates humiditatis sunt in corporibus senum plures & membra radicalia in adolescentibus sunt humidiora. Et secundum hunc modum accidit corpori ex effusione aquæ calidæ super ipsum & balneatione ipsius cum ea. Et ad vltimum apud omne capitulum ex capitulis quibus humectatur, quãdo aqua calida vtitur. Et illud est quoniam humiditates omnes quæ sunt in venis & in alijs locis vacuis euacuãtur & corpus ipsarum venarum, & omne quod est de genere carnis fit humidius quàm fuit. Et non

C ęstimo ab aqua dulci vnquam expoliari hanc virtutem, hæc Gal. Idem sensisse videtur Hippocrates dicens apho. quinta. Calidũ nocet hoc frequenter vtentibus, facit enim carnium effeminationem. i. mollitiem. Item videmus ꝙ carnes & pisces duri & sicci per decoctionem in aqua humectantur & remolliuntur. Sed huius contrariũ princeps hic exprimit dicens aquam calidam adducere hecticam et consumere corpus. Item cibi in aqua cocti sunt sicciores assatis propter resolutionẽ suę substãtialis humiditatis à calore aquæ. Iuxta illud Arist. 4. metheororum. c. 24. de epsesi quæ interprætatur elixatio. Propter quod sicciora quę epsesim passa sunt q̃ assa. Non enim attrahunt in seipsa humidum quæ epsesim patiuntur pręualet enim quæ deforis caliditas ei quę intus. Si aũt vinceret q̃ intus traheret vtiq; in seipsam, ergo à simili aqua calida desiccat corpus. Item videmus expimẽtaliter cutes diu stantiũ in balneo

aquæ calidæ dulcis criſpari & exaſperari, & illud eſt ſignum deſiccationis cutis. Item aqua calida accepit partem ex ſubſtantia ignis & accepit ex qualitate eius proculdubio vt Gal. affirmat.1.ſimpli.medi.c.3.Sed omnis ignis eſt deſiccatiuus. Item aer exceſſiue calidus ſiccat & demacrat humana corpora ſicut docet experimentum, ergo & aqua calida, quia non plus poteſt aer ſpoliari ſua humiditate quàm aqua, cum ſit ſumme humidus ex propria natura. Pro concordia principis cum Gal.& ſolutione iſtarum obiectionum aduerſus eum, dic primo ꝙ aqua calida dulcis frequẽter corpori adhibita vel multum excedens in caliditate poteſt educere à mẽbris humidum aereum ſubſtantificum & aqueũ ſubſtantificum & reddere corpus ſubſtantialiter ſiccius quàm fuit prius vt prætendunt rationes nunc allegatę. Dic ſecundo ꝙ aqua dulcis applicata homini ſiue intus ſiue extra ſemper humectat ipſum humiditate madefactiua mollificans & teneras faciens partes q̃as imbibit. Et niſi Gal. illud intellexerit non video bene ꝙ ſaluari poſſit opi. ipſius de aqua calida dulci quòd ſemper humectat.

Aqua autem &c.) In tertia dicit primo quòd aqua calefacta cum redierit ad tepiditatem inducit nauſeã, quia omne tepidũ eſt remollitiuũ & relaxatiuũ contrario ſtyptico & acetoſo. Sicut ergo ſtypticũ vel acetoſum appetitum prouocat exprimẽdo humiditates orificij ſtomachi & corrugãdo ipſum, ſic tepidũ fœdat appetitũ remolliendo & relaxando ipſum os ſtomachi, & etiã quia natat in ſtomacho ꝓꝑ leuitatem et aereitatẽ quas acquiſiuit ex calefactione præcedẽte. Et ꝓꝑ hoc aqua facta tepida ex frigida immediate minus cauſat nauſeam quàm facta ex calida tepida ſine medio. Secũdo dicit ꝙ cum fuerit aqua paulo calidior tepida ſi bibatur ieiuno ſtomacho lauat ſæpe ſtomachum & ſoluit ventrem. Et libro de regimine principum Ariſtoteli attributo capitulo quadrageſimo ſcribitur. Sane græcus iudicauit, & dixit ꝙ ſumere quolibet mane aquã calidam pleno ore bis ita ſanum reddebat hominem ꝙ non indigebat alia medicina. Tertio dicit ꝙ bibere frequenter aquam calidiorem tepidã malum eſt, quia debilitat virtutem ſtomachi. Nam remollit & relaxat ipſum & diſꝑgit ipſius calorem & amputat appetitum cibi replens orificium ſtomachi repletione quadam phantaſtica vaporoſa. Quarto dicit ꝙ aqua multum calida quãdoq; reſoluit paſſionem colicam & ventoſitates ſplenis. Et plus miniſtratur ad iſtos effectus ab extra in balneo vel fomentatione quàm

D ab intra in potu. Sæpe enim videmus dolores colicos vehementiſſimos calido balneo ſtatim mitigari maxime ventoſos & à frigore ortos abſq; apoſtemate. Iuxta illud Prin. tertij.16.tra.4.c.10. Tina vehementis iuuamenti eſt in doloribus colicę, ipſa enim ſua caliditate acquiſita ab igne & virtute ſua acquiſita à medicinis reſoluit eam, & humiditate ſua cum caliditate ſua mollificat mẽbrum, quare alleuiat carminationem cauſæ facientis dolorem & mollificat lacertum ani, & illud eſt ex eis quæ adiuuant ad expulſionẽ retẽti.

Et illi quidem &c.) In.4.narrat.12.iuuamenta aquæ calidę arte. Primum eſt in epilepſia dum adminiſtratur in forma balnei præcedente purgatione. Iuxta illud Prin.tertij.1.tracta.5.cap.de cura epilepſiæ. Poſt mundificationem vero & ſolutionem ventris & quietem aliquibus diebus non eſt malum ſi ingrediatur balneum.

E Sed inſtabit aliquis auctoritate Prin.2.cañ.cap. de aqua dicentis. Epileptici iuuantur ab aqua tepida, & læduntur ab aqua calida. Dic ꝙ voluit aquam balnei vel embroches epileptici non debere eſſe vehementer calidam ne ſubito cómouens eius materiam paroxyſmum excitet, ſed caliditatis temperatę pro reſolutione reſidui materiæ ipſius poſt purgationem. Secundum iuuamentũ eſt in melãcholica paſſione ſub forma balnei vel embroches ieiuno ſtomacho. Iuxta illud Prin.tertij.1.tract.4.cap.de cura melancholiæ. Et fiat augmentum in hoc vt corpus eius tenereſcat cum cibis conuenientibus & balneo ante cibum. Et effundatur ſuper caput ipſius aqua tepida non vehementis caliditatis. Cumq; ex balneo egreditur ſi parum ſitis habet non eſt malum ſi parum aquæ potet, hæc Prin. Tertium

F eſt in dolore capitis frigido ſub forma balnei & embrochę. Iuxta illud Raſis.9.Alman.capitu.1. Cum autem cephalęa per hebdomadam vnam perſeuerauerit, eger eſt mittendus in balneum. Et ſuper caput ipſius aqua in qua chamæmelum amaracus & ſtœcados arabicum cocta fuerint ſimul aut ſigillatim fundenda eſt. Caueri tamen oportet ne diu in balneo moreť ęger, teſte Prin. tertij.1.tract.1.c.29.dicente. Et ſcias ꝙ omnis qui conqueritur de ægritudine frigida in capite ſuo nocetur à vino & mora in balneo. Quartum eſt in ophthalmia ſub forma balnei teſte Gal.cõ.31. illius apho.6.parti. Dolores oculorum meri potio aut lauacrum &c. recitante qualiter ſanauit duos ophthalmicos adminiſtratione balnei. Quintum eſt in puſtulis gutturis & gingiuarum generatis ex hoc quod vapores & fuligines humorum malorum ſoliti purgari per poros cutis

cutis intra retinentur & ad guttur & gingiuas
eleuati ſupercalefaciunt eas, & in eis puſtulas
multiplicant,& quandoq; mala vlcera. Hæc ſæ-
pe contingunt in his qui à ſcabie aut pruritu re-
pente liberati ſunt. Quorum ſanatio eſt abſente
febre putrida balneum aquæ calidæ reuocantis
ad cutem vapores & fuligines hinc purgari ſoli-
tos, per hoc enim tollitur antecedẽs cauſa harũ
puſtularum. Sed coniunctę cauſę earum com-
petunt frigida & ſtyptica quæ putredinem repri
munt & ſupercalefactionem tollunt ſicut deco-
ctio roſarum ſumach lentium, balauſtiarum &
ſimilium. Sextum eſt in apoſtemate poſt aures
quod parotis vocatur in forma balnei vel fomẽta
tionis poſtquam fluxus materiæ ceſſauit & eua-
cuatione phlebotomiæ vel pharmacię materia
diminuta eſt, tunc enim balneum vel fomenta-
tio aquæ calidæ confert ad reſolutionem reſidui
materiæ. Septimũ eſt in rheumatiſmis quorum
maturationi confert aqua calida bibita vel vino
impoſita confert eis etiam balneum aquæ cali-
dæ. Iuxta illud Prin. tertij.5. tract.1.cap.13. Et ille
qui conſuetus eſt pati catarrhum quandoq; pro
hibet aduentum catarrhi ſuo ſubito introitu ad
ſudandum in balneo ante aduentum catarrhi.
Et paulopoſt dicit. Et quandoq; fit vaporatio
cum aquis calidis in fine quo poſſibile eſt eas to
lerare. Octauum eſt in vlceribus diaphragma-
tis. Nonum eſt in ſolutione continuitatis par-
tium pectoralium. Non quidẽ recenti dum ſan-
guis ab eo manat vel manare timet̃ ĩmoderate,
ſed in antiqua ad ſaniẽ conuerſa. In his.n.calida
aqua bibenda eſt vel vino ĩmiſcenda, quia omne
frigidum actu lædit debile pectus & excitat in
eo tuſſim. Competit etiam aqua calida ſub for-
ma balnei in vlceribus diaphragmatis & pecto-
ris non ratione vlcerum, quæ deſiccatiuis curari
quærunt, ſed gratia mitigationis doloris & faci-
litationis ſputi & meliorationis anhelitus. Et
propter has cauſas laudat Hip.3. regiminis acuto
rum in peripneumonia balneum dicens. Balnea
re in peripneumonia iuuantius eſt quàm in acu-
tis febribus. In latere enim etiã tenerę coſtę atq;
inter ſpatulas exiſtẽtem dolorem mitigat. Item
excoquitur quod per ſputum neceſſe eſt excrea-
ri & adiuuat, flatum etiam bonificat & ſcreatus
aufert laborem, quia artus mollit, cutem humi-
dam facit, vrinam expellit, capitis releuat graui-
tatem nares humidas reddit, hæc ille. Et Gal. in
commento dicit. Propter has ergo res fit balnea
tio valde iuuatiua in peripneumonicis, quod eſt
quia peripneumonici euadunt ab ęgritudinibus
ſuis quando excreant humores retentos in pul-

A mone per ſputum. Et ſicut peripneumonicus ſic
etiam pleuriticus iuuatur per ipſam iuuamento
magno, propterea quia ſedat dolorem quem ha
bet, hæc Gal. Et ſicut balneum confert iſtis apo-
ſtematibus ſic vlceribus eorum modis tactis. De
cimum eſt in prouocatione menſtruorum. Vn-
decimum eſt in prouocatione vrinæ ſub forma
balnei in vtroq; caſu. Nam balneum aquæ cali-
dæ vias laxat & aperit & lubricas reddit humo-
res & aquam cõmouet & ſubtiliat. Duodecimũ
eſt in mitigatione dolorum maxime veniẽtium
à frigore puro vel à materia frigida, quia com-
plexionem ęquat & materiam reſoluit.

Aqua vero ſalſa &c. In hac parte.11. primo
agit de aqua ſalſa. Secundo de turbida. ibi (Aqua
vero) Tertio de aqua ſalis ammoniaci. ibi (Aqua
autẽ ſalis) Quarto de aluminoſa. ibi (Aquę prę-
B terea) Quinto de ferreis. ibi (Et ferreæ) Sexto de
æreis. ibi (Aereæ vero.) In prima parti. dicit pri
mo quòd aqua ſalſa demacrat & exiccat corpus
ſiue bibat eam, ſiue balneetur in ea. Et intelligas
illud tam de ſalſa naturaliter quàm de ſalſa per
artem, quia quodlibet ſal eſt deſiccatiuum & ca
lefactiuum à ſecundo gradu vſq; ad tertiũ, qua-
re conſumit humiditates membrorum fluentes
& radicales ab vtraq; qualitate. Secundo dicit ꝙ
aqua ſalſa primo occurſu facit ventrem.1.fluxũ
ventris ſua virtute abraſiua ſeu abſterſiua. Sed
finaliter poſtea reſtringit ventrem propter ſicci-
tatem quæ eſt in eius natura.1.propter ſiccitatẽ
quam relinquit in viſceribus ex ſua complexio-
ne poſtquam defluxit per ea. Et intellige hoc de
aqua ſalſa tam bibita quàm clyſterizata. Et non
intelligas quòd aqua ſalſa prima vice dum bibi-
C tur vel clyſterizatur ſoluit & alijs vicibus ſequẽ-
tibus laxat, immo dum continuatur inducit dy-
ſenteriam. Sed intellige ꝙ eadem aqua cum fluit
per inteſtina laxat & abſtergit, & poſtquã fluxit
ex veſtigio ſiccitatis ab ea derelictæ in inteſtinis
reſtringit. Et ſimile ſæpe apparet in pharmacis
laxatiuis ꝙ quãdo operantur laxant ventrem, &
poſtquã fuerint operata venter eſt conſtipatior
quàm ante propter ſiccitatem derelictã ab eis in
inteſtinis. Tertio dicit ꝙ aqua ſalſa corrumpit
ſanguinem, & ideo generat pruritum & ſcabiẽ.

Sed inſtabit aliquis, ſal eſt de maxime perſer
uantibus à corruptione. Iuxta illud Serap. in ag-
gre.c. de ſale. Et virtus eius tertia eſt virtus quæ
prohibet putrefactionẽ corporũ eorũ quæ ſunt
parata putrefactioni ꝑꝑ humiditatẽ ſuꝑfluã quæ
eſt in eis. Et huius ſignũ eſt ꝙ carnes & piſces, &
alia plurima quę tꝑe longo ſeruare volumus cõ
dimus ſale vel merſos tenemus ĩ ſalmuria. Dic ꝙ

aqua ſalſa nõ corrumpit ſanguinem corruptio-
ne putrefactiua ex ſe, niſi quantum reddit ipſum
odioſum membris & deſtituit à regimine natu-
ræ. Sed corrumpit ipſum potius corruptione de-
clinante ad aduſtionem, tollens à ſanguine dul-
cedinem nutrimentalem, & dans ei mordacita-
tem ſupercalefactiuam & exiccatiuã ſimiles his
quæ choleræ rubeæ inſunt, quare mẽbra refutãt
ipſum, & ad cutem pellunt, vbi vel pruritum vel
ſcabiem generat. Scabiem quidẽ ſi ſubtilis fuerit
veſicans cutem & puſtulas generans. Pruritum
vero ſi groſsior fuerit ſub cute latẽs abſq; veſicis,
ſeu puſtulis apparentibus. Iuxta illud principis
quarti. 7. trac. 3. c. 4. Et ſcabies quidẽ differt à pru
ritu in hoc, ꝙ cum pruritu non ſunt bothor, ſi-
cut ſunt cum ſcabie, qm̃ ipſa eſt à materia ſubti-
liore & minus declinãte ad ſalſedinem. Atten-
de ꝙ princeps non loquitur hic de aqua ſalſa me
diocriter ſub forma cõdimenti quales ſunt aquæ
carnium vel piſorũ, vel raparum quas pro pota-
gis comedere ſolemus, ſed de illis in quibus ma-
nifeſte ſuperat & excellit virtus ſalis.

Aqua vero &c. In ſecũda dicit, primo quòd
aqua turbida generat lapidem & oppilationes,
quia turbari ſolet ex permixtiõe terreſtreitatum
ingroſſantium eam, quæ congeſtę in vijs ſtrictis
paulatim oppilant eas, & dum eis obuiat in reni
bus aut veſica glutinoſus humor ſimul eas alli-
gat, & calor corporis decoquens vtrunq; ſimul
ſiccans & indurans ex eis lapidem facit. Hac de
cauſa medici prohibere ſolent aptis ad calculos
omnes potus turbidos. Secundo dicit ꝙ q̃a aquę
turbidæ vias oppilãt & calculos generãt, ſi quis
eis vſus fuerit poſt ipſas ſumere debet res vrinam
prouocãtes, vt fęniculum, aniſum, carui petroſe
linum, naſturtium, & ſimilia. Tertio dicit quòd
aqua turbida & omnes aquę graues & groſſę ple
runq; conferunt habenti ventrem. i. fluxum ven
tris, quia diu manent in ſtomacho, nec ab eo le-
uiter deſcendunt, & quãuis ita ſit ꝙ diu moran-
tur & tarde deſcendunt à ſtomacho non reputo
tutum pro reſtrictione fluxus vẽtris eis vti, quia
digeſtionem impediunt, & magis oppilant me-
ſeraicas & venulas hepatis, & vias vrinæ q̃ inte-
ſtina, quare prohibendo tranſitum liberum chy
li ad hepar, & aquoſitatis ad vias vrinæ & nutri-
mẽti ad membra plus nocent q̃ proſint etiam in
fluxu vẽtris. Quarto dicit ꝙ res vnctuoſæ & dul
ces ſicut butyrum, oleum cerebellum & medul
læ animalium ſunt vt theriaca turbidarum aqua
rum, ita ꝙ reprimunt earum malitiam, & prohi-
bent à nocumentis ipſarũ, ſic tyriaca venena re-
primit, & à ſuis nocumentis præſeruat corpus.

D Sed inſtabit aliquis, quia vnctuoſa faſtidiunt ſto-
machum & natant in eo, ſicut docet experimen
tum, conueniunt ergo cum turbidis aquis in tar
do deſcenſu eorum à ſtomacho, malitias igitur
earum aggrauant. Item dulcia oppilant hepar,
propterea ꝙ attrahuntur ante ſui digeſtionem,
cõcurrunt igitur cum aquis turbidis in oppilan
do. Ad primum dic ꝙ dulcia & vnctuoſa ſum-
pta moderate cum menſura qua delectant, neq;
faſtidiunt ſtomachum, neque natant in eo, ſed
fortiter & delectabiliter amplexatur ea ſtoma-
chus & cito digerit. Inſuper reprimunt ſuis cali-
ditate & humiditate temperatis, & ſua lenitate
terreſtreitates aquis turbidis immixtas maxime
ſi fuerint ſalſæ, vel amaræ. Ad ſecundum dic ꝙ
non omnia dulcia oppilãt hepar, ſed dulcia groſ
ſa naturæ valde dilecta, ſicut vina groſſa dulcia,
E vel porcinę carnes. Attẽde ꝙ ad correctionem
aquæ turbidæ multum conferunt allia & cepę.
Iuxta illud Prin. primi tertia doc. 5. ſum. ſingula-
ri, cap. 7. Super aquas quoq; groſſas & turbidas
vtendum eſt alijs. Ex eis quoq; quæ diuerſarum
aquarum remouent malitiã ſunt cepę, quoniam
ſunt vt theriaca huius & proprie cepę cum ace-
to, & allia etiam.

Aqua autem &c. In tertia dicit ꝙ aqua ſalis
armoniaci laxat ventrem, ſiue bibatur, ſiue cly-
ſterizetur, ſiue in ea ſedatur per modum balnei.
Et tertio Almanſoris cap. 4. dicit Raſis. Aquæ ve
ro ſale armoniaco ſalitę ac malum habentes ſa-
porem ventrem laxant cum bibuntur, vel cũ in
eis ſedent aut clyſterizantur. Attende primo ꝙ
ſal armoniacus à loco ſic dictus, vnde defertur
extrahit̃ à lapidibus duris claris, & eſt ſalſus mor
F dicans multum, & melior ex eo eſt albus clarus,
ſicut criſtallus, & eſt ille qui plus ingreditur in
medicinis, & eſt calidus & ſiccus in quarto gra-
du abſterſiuus, ſubtiliatiuus, lauatiuus, hæc Sera-
pion in aggregatorio capitulo de ſale armonia-
co auctoritate Iſaac. Attende ſecũdo ꝙ duplex
eſt aqua ſalis armoniaci, quædã naturalis manãs
à mineris, vel per eas fluens, ex quibus hoc ſal tra
hitur, alia artificialis ex commixtione ſalis huius
plurimi cum aqua cõmuni, et vtriuſq; harum eſt
eadem virtus. Sed arguet aliquis ꝙ balneũ eius
non laxat ventrẽ, quia de proprietate ſalis armo
niaci eſt ꝙ attrahit ab interioribus ad exteriora,
vt ait Serapio capitulo p̃dicto: diuertit igitur hu-
miditates ab inteſtinis trahens eas verſus cutem,
videtur ergo ex hoc, ꝙ ſtringit ventrem. Dic ꝙ
cõceſſo, ꝙ iſtud ſal exterius applicatum ſtringit
ventrem, non eſt idem ꝙ de aqua eius, quia pro-
fundius penetrat, & ſedendo in ea muſculos ani
penetrans

penetrans ſtimulat, & humores quietos cõcitat
& congelatos eliquat & fluxui adaptat. Atten
de tertio ꝙ laus ſalis armoniaci, & aquæ ipſius
non ſolum conſiſtit in laxando vẽtrem, ſed ma-
xime in releuando pendentem vuulam, & con-
ſumando vngulam oculi.

Aquæ præterea &c.) In quarta dicit, ꝙ aquæ
aluminoſę prohibẽt ſuperfluitatem curſus men-
ſtruorum & ſputum ſanguinis, & ipſius fluxum
per hęmorrhoidas, ſed inducũt febres in diſpoſi-
tis vehementer ad eas. Cauſa primi eſt earum ſty
pticitas quam contrahunt ab alumine. Cauſa ſe-
cundi eſt, quia claudunt poros & prohibent fuli
gines exire & humores euentari, quare ſuperca-
leſiunt, & de facili putreſcunt inducentes febrẽ.
De his dicit Raſis tertio Almãſoris cap. 4. Aquæ
autem calidæ, quæ ſuper alumen currunt hęmo
ptoicis. i. ſanguinem ſpuentibus, atq; mulieribus
menſtruorum nimietatem patiẽtibus, & hęmor
roidibus conferunt, febres tamẽ in calidis gene-
rant corporibus. Attende primo, ꝙ ad nos du-
plex defertur alumen. Vnum quod vocatur alu-
men de pluma, quia eſt leue tenerum, ſicut plu-
ma, & dicitur alumẽ iameni à loco vnde venit.
Dicitur etiam alumen ſciſſum propter ſciſſuras
inuentas inter partes eius, & iſtud eſt ſtypticius
cęteris, & ideo ſtypterea vocatur. Aliud eſt alu-
men de rocha ſplendidum ſicut criſtallus, ſoli-
dum, vt lapis tener, aliud eſt liquidum, & illud
nõ vidi: nec ad nos defertur, ſicut exiſtimo. At-
tende ſecundo, ꝙ quia alumen eſt de genere cor
roſiuorum, licet debilium nõ eſt tutum dare in
potu aquam aluminoſam, ſiue naturaliter talis
fuerit, ſiue facta ab arte, ſed in forma balnei mini
ſtrari ſolet pro dictis caſibus & quibuſdam alijs.
Iuxta illud Prin. c. 19. ſummę præſentis. Sed aquis
aluminoſis, & attramentalibus confert balneari
ſputo ſanguineo, et egreſsioni ſanguinis ab ano,
& à menſtruis, & nauſeæ & vomitui ſine cauſa,
& cachexiæ, & multo ſudori. Attẽde tertio ꝙ
aquæ aluminoſæ multum proficiunt vlceribus
humidis, quia conſumunt humiditates ipſorum
& obturant vias per quas imbibuntur ſuperflui-
tatibus. Iuxta illud Gale. primo ſimplicis medi-
cinæ, cap. 1. diſtinctione ſecunda. Aqua vero cui
admiſcetur alumen, ſicut aqua quæ eſt in regio-
ne Italiæ confert vlceribus: verũtamen in vlceri-
bus ad quæ attrahitur aliquid ex materijs eſt ve-
locius agens, propter hoc ꝙ exiccat ea omnia.

Et ferreę &c.) In quinta dicit ꝙ aquæ ferreæ
reſoluunt ſplenem, id eſt extenuant ſplenem in-
groſſatum, & adiuuant eos qui nequeunt coire.
De aqua ferrata dicit Serapion in aggregatorio

A auctoritate Dioſcoridis. Aqua in qua extingui-
tur candẽs ferrum & vinum in quo extinguitur
conferunt fluxui ventris & vlceribus inteſtino-
rum, & duriciei & tumori ſplenis, & cholericæ
paſsioni & fluxui qui fit à ſtomacho. Nam corro
borat ſtomachum relaxatum & debilitatũ ma-
xime à cholera. Et paulopoſt dicit auctoritate
Pauli. Quando extinguitur ferrum candens in
aqua fit aqua illa deſiccatiua, & propter hoc con
fert groſsiciei ſplenis. Sed iſtabit aliquis. Primo
quia aqua ferrata eſt frigida & ſicca, & ſplenis
groſsities cõmuniter fieri ſolet ex melancholia,
quæ ſimiliter eſt frigida & ſicca, creſcit ergo dy-
ſcraſia ſplenis per aquam ferratam. Item ipſa eſt
oppilatiua, & ſic auget oppilationem ſplenis in-
durati. Item ipſa indurat magis exprimẽs humi-
dum liquidum à groſſo, & compingens ſplenẽ.
B Item non videtur valere coitui, quia reprimit ca
lorem ſua frigiditate, & deſiccat ſemẽ ſua ſiccita
te. Attende primo ꝙ aliquando ſplen intume-
ſcit & ſentitur durus, tẽſus, tactui renitẽs ex ſpu-
moſitate quadam ſine collectione melancholiæ
indurantis & inflãtis ipſum. Iuxta illud Gale. 2.
de apoſtematibus ad Glauconem, cap. 1. diſtin. 2.
Multoties aũt tangenti videtur renitens ſplen,
non tamen ſcirrhoſus eſt tumor, ſed ſpumoſus
magis, in quo vtiq; prima die faciendo per abſyn
thium pharmacum emplaſticum, ſuper appone
re oportet mixtæ virtutis, quale eſt quod per ſul
fur & alumen, hęc Galenus. In hoc caſu ſpeciali-
tar conferre videtur aqua ferrata, tum quia con-
ſumit ſua ſiccitate, ſpleneticam ſpumoſitatem,
tum quia cõfortat & vnit ſplenem de natura ra-
rum, moll em, & laxum quo fortior redditur ad
C expellendum quod diſtendit ipſum. Attẽde ſe
cundo ꝙ aqua ferrata ſpecialiter in potu confert
ſpleneticis. Iuxta illud prin. tertij. 15. trac. 2. ca. de
cura ſpleneticorum. Et potus eorum ſit aqua fer
rariorũ, & omne in quo extinguitur ferrũ igni-
tum multoties. Et quia reperio ferratas aquas
plus à medicis laudari in paſsiõe ſplenetica q̃ con
ferre videantur ex propria complexione, & ſimi
liter acetum, credo ꝙ eis inſit proprietas aliqua
qua conferunt ſpleni. Ad primum, ſecundum,
& tertium obiecta reſponde, ſi vis per primũ no
tabile, ſ. ꝙ aqua ferrata confert in ſplene ſpumo-
ſo. Vel dic, ꝙ licet noceat frigiditate & ſiccitate,
oppilatione, & induratione in ſplene indurato à
melancholia, confert tñ ipſum confortando ſu-
per expulſione materiæ, & à tota ferri proprieta-
te. Ad quartum dic, ꝙ aqua ferrata non cõuenit
impotẽtiæ coitus à frigiditate, vel à paucitate ma
teriæ, ſed impotentiæ prouenĩẽti à remollitione

nimia

nimia, vel ſuperflua apertione vaſorum ſperma-
tis, ob quam ſemen inuoluntarie effluit abſque
veretri tenſione.

Aereæ vero &c.) In ſexta dicit ꝙ aquę ærеę
conferunt corruptioni complexionis. Et intelli-
ge per corruptionem cachexiam, quæ eſt diſpoſi
tio mala hepatis antecedēs hydropiſim. Iuxta il-
lud prin. tertij. 14. trac. 4. c. 3. Quando corrumpi-
tur diſpoſitio hepatis, & cōmunicat ſuper ipſum
debilitas accidit in primis diſpoſitio antecedens
hydropiſim, & nominatᷣ cachexia, & appropria
tur nomine corruptionis complexionis. Sed ter-
tio Alman. c. de virtute aquæ ſcribitur. Quæ ve-
ro ſuper terram ex qua fit ęs tranſit complexio-
nem habentibus corruptam perutilis eſſe cōpro
batur. Et in glo. marginali ordinaria ſuper illis
verbis complexionem habentibus corruptā ſcri
bitur, ſ. incipientibus pati leprā Alias laudes plu-
res attribuit prin. aquis æreis ſecundo cañ. ca. de
aqua. Primo quidem de eis dicit, aqua ærea con-
fert ori & auri. Secundo dicit aqua ferrea cōfert
ſpleni & ſtomacho, & aqua ærea proxima eſt il-
li. Tertio dicit, aquæ vero fereæ & æreæ ſunt bo-
næ renibus & colicæ. Sed ex quo ęs tot bonas vir
tutes cōmunicat aquæ, quare tantum vituperan
tur vaſa ærea ad comedendum & bibendum in
eis. Ait enim Serap. ī aggregatorio. c. de ære. Qui
dam faciunt ex ære vaſa ad comedendum & bi-
bendum in eis, & nocet eis multum, & maxime
illis qui aſſueſcunt hoc diu, nam parati ſunt ta-
les incurrere elephantiam & cancrum, & dolo-
rem hepatis & ſplenis, & malitiam complexio-
nis maxime comedentes in eis res acres, & biben
tes in eis vina dulcia. Et quando comedunt cibū
qui ſtat in die vna, & nocte in eis, peius multum
eſt. Et qñ ponitur vas æneum ſuper piſces aſſatos
calidos fiūt venenum mortiferum, hæc ille. Dic
ꝙ iſta non vituperātur ex parte æris, ſed propter
æruginem quam colligunt & cōmunicant cibis
& potibus reſeruatis in eis. Et hæc æris ærugo di
cta Arabice zimar & zinzar eſt venenum perni
tioſum. Iuxta illud prin. 2. cañ. c. de ære. Oportet
quidem vt caueatur vſus dimittēdi illud, in quo
eſt ſalſedo aut amaritudo, aut pinguedo, ſicut
ſunt olea & carnes, aut acetoſitas, aut dulcedo in
vaſis æris, & bibendi ex eis, ipſa enim tranſmit-
tunt proculdubio zinzariam, & zinzar eſt vene-
num, hæc princeps.

Cumq; aquæ &c. In hac parte. 12. dicit primo
ꝙ in cōmixtione diuerſarum aquarū bonarum,
cum malis fortior ſuperat. i. vincit aliam, & tra-
hit cōmixtum ad ſui naturam, vt licet flumina, q̃
plurima dulcis aquæ fluant in marę, & ſibi com-
miſceantur mare ſemper manet ſalſum. Atten
de ꝙ fortitudo vnius aquæ ſuper aliam nō atten
ditur penes exceſſum in multitudine, vel magni
tudine quātitatis, ſed virtutis, vt ſi poſueris vnū
ſextarium aquæ amaræ in decem ſextarijs aquæ
puræ dulcis totum conſtās ex his reddetur ama-
rum. Secūdo dicit ꝙ de correctiōibus malarum
aquarum tractabit inferius, ſ. primi. 3. doc. 5. ca. 5.
ſum. ſingularis de regi. iter agentium. Tertio di-
cit ꝙ tractabit. 2. cañ. qui eſt de medi. ſimpli. c. de
aqua id quod reſtat tractādum de iudicijs & pro
prietatibus, & modis proprietatum aquarum, ſi
Deus voluerit, id eſt ſibi gratiam dederit ad per-
ficiendum dictum ſecundum.

Gentilis in Cap. vnicum doctrinæ. ij. Fen. 1. primi, De elementis.

Aqua autem eſt corpus ſimplex, cuius natu-
ralis locus eſt, vt ſit circundans terram, & circun
data ab aere, cum in ſuis ſitibus permanſerit. Et
hæc quidem eſt eius grauitas comparatiua. Quę
frigida eſt & humida. ſ. eius natura talis exiſtit ꝙ
ſi dimiſſa fuerit ſicut eſt, nec vlla cauſa extrinſe-
ca ei cōtraria fuerit, apparebit ex ea frigiditas ſen
ſibilis, et diſpoſitio quę eſt humiditas. Et ipſa qui
dem eſt eius generatio in creatione ſua, quæ red
dit eam aptam ad ſpargendum & extendēdum
pro qualibet re, quamuis ſit pauca. Et recipit
omnem figuram quæ eſt, ſed non retinet. Cu-
ius eſſe in generatis iuuamentum præſtat ad fi-
gurandas formas, quas in ſuis diuiſionibus ali-
qui figurare volunt, & ad figurandum & lineañ
dum & temperandum. Humidum enim licet
formas figurales cito amittat, cito tamen eas re-
cipit, ſicut ſiccum, licet eas duriter ſuſcipiat, du-
riter tamen retinet eas. Cumq; humidum & ſic-
cum ſe adinuicē temperauerint, adipiſcetur ſic
cum ab humido, vt cito ſuſcipiat tēſionem & fa
cile figurari & acquiret humidum à ſicco, vt re-
tineat firmiter quod in eo accidit. Et propter hu
midū prohibetur ſiccū à ſua ſeparatione. Et pro-
pter ſiccū prohibetur humidū à ſua fluxibilitate.

Hic notificat aquam & poſtquam dixit ge-
nus, dicit primum locum eius: ſecundo quali-
tatem eius, tertio vtilitates quas facit in mixtio-
ne. Dubitatur ſi aqua circundat terram nullus
eſſet locus habitabilis: in hoc eſt opinio campani
dicentis, ꝙ aqua non eſt concentrica terræ, tunc
enim totam terram cooperiret: nā pone ꝙ vna
pars aquæ deprimatur, tunc ab alia parte eleuabi
tur verſus cęlum: & ſic ergo deſcendet & reple-
bit locum quē tu dicis diſcoopertum: oportet igi
tur ꝙ aqua ſit excētrica terræ: & ideo pars eius. ſ.
terræ remanet diſcooperta. Anto. dicit contra,
quia

quia Auer.ponit.12.metaphy.45.cõmento, ꝙ totius mundi eſt vnum centrum,& ideo grauia ad locum vnum mouentur, & alia argumenta adducit,de quibus non curamus. Alia eſt opinio cõmunis, ꝙ ex diuina prouidentia propter vitam animalium reſpirantium terra eſt diſcooperta, quæ naturaliter deberet eſſe cooperta aqua. Cõciliator vero differẽtia.13.dicit,ꝙ hoc eſt propter tres cauſas,vna propter quaſdã ſtellas in quibuſdam imaginibus cœli ſtantes in ſeptẽtrione,quæ compeſcunt mare oceanum,vt nõ cooperiat terram,& dicit hic Guilielmus,ꝙ non eſt inconueniens,ꝙ ex natura cœleſti ſit aliquid hic inferius quod non eſt de natura eius in quo reperitur, ſicut fluxus & refluxus maris non eſt de natura aquæ,quia omnis aqua hoc haberet,ſed eſt de natura lunæ facientis fluere mare.i. aquam maris, ſecunda cauſa eſt poroſitas, ſiue cauernoſitas terræ,vt Ariſt.problematum.23.5.problemate,cum aſsignat cauſam,quare eſt ꝙ ſerenitate exiſtente in mari,quia non exiſtente procella naues quandoq; deglutiũtur & pereunt, & vna cauſa eſt terræ cauernoſitas : ex incluſione enim aquæ in cauernoſitate terræ pars terræ diſcooperitur,tertia cauſa eſt, quia dicit Conciliator, ꝙ terra eleuata eſt in ſeptentrione,& oſtendit hoc ex Ariſtot.2. metheo.qui vult ꝙ mare illius partis ex hoc fluit per reliqua maria.

Et ipſa &c. Specialiter oſtendit quid conſequitur aquæ per humiditatem,notum enim eſt, ꝙ per frigiditatem infrigidat, & dicit,ꝙ ipſa generatio eius.ſ.humiditas in creatione ſua.ſ. aquæ eſt,quæ reddit &c.i. aqua per humiditatem habet aptitudinẽ ſparſionis & extenſionis pro qualibet re,quãuis ſit pauca.i.res ſpargens,& extendens quaſi diceret debile agẽs ſpargit aquam & extendit,dicit autem eius generatio, quia Auic. cum imaginatus eſt qualitatẽ in ſubiecto,ꝙ ſubiectum ex natura præcedit,accidens vidit ꝙ qualitates non proprie creantur, ſed ſubiecta quę ex nihilo facta ſunt,& accñtia facta ſunt ĩ ſubiectis.

Cuius eſſe in generatis &c. Conſidera hic, ꝙ aqua ꝓpter ſui humiditatẽ plura facit iuuamenta in mixtione, q̃ per frigiditatem, frigiditate.n. temperat calidum,ſed humiditate facit aptitudinem receptionis formarum naturalium, & figurarum artificialium & naturalium, & ideo referens ad artificialia dixit figurarum quas &c. vel totum ꝙ dixit refertur ad artificiales formas, & tunc ſequitur de naturalibus, cum dicit ad figurandum & lineandum &c. & temperandum,ſ. terreum,ſiccum:humidũ enim &c.et conſidera ꝙ iſta facit aqua per humidum materiale corpulentum dictum,ꝙ eſt aptũ teneri & imbibi cum terreo ſicco,& non exhalare ſicut humidum facit aereum.

Cumq; humidum &c.) Quia humidũ proprio termino.i.ſeipſo non bene eſt terminabile, ſed termino alieno, quia termino ſicci, & ſiccũ ſuo termino eſt bene terminabile,& non termino alieno,quia non eſt alij cõfigurabile ideo ſiccum largitur humido & humidum ſicco, ſecundum Auic.dicit per certificationem autem &c. intelligit formæ inductionem,quæ de cõfuſo facit certum & determinatum ad vnũ,& ideo vocatur certificatio & æquatio, & eſt vocabulum, quo Auic.vtitur in prima philoſophia.

Iacobus in Cap. vnicum doctrinæ.ij.Fen.1. primi, De elementis.

Aqua autem &c. In hac parte quarta primo prin.per genus deſcribit aquam. Secundo per locum ibi(Cuius naturalis locus.) Tertio per qualitates eius tam primas q̃ ſecundas ibi(Quæ frigida.) Quarto per iuuamẽtum quod præbet in generatis ibi(Cuius eſſe.) Quinto comparat humidum ad ſiccum ibi(Humidum enim.) In prima particula dicit, ꝙ aqua eſt corpus ſimplex. Sed inſtabit aliquis. aqua nutrit piſces. ergo non eſt corpus ſimplex. Item aqua nutrit plantas, ſed ex corpore ſimplici nullum mixtũ nutriri poteſt. Item ex aqua fit ſal, ſicut eſt videre in ſalinis, ſed ex ſimplici corpore nunquam fit mixtum. Ad primum & ſecundum dic,ꝙ nec piſces,nec plantę nutriuntur ex aqua pura.Iuxta id Ariſto.2. de generatione tex.50.Omnia autem ex mixtis nutriuntur. Etenim quæcunq; videntur vno ſolo nutriri,vt aqua ſola plantæ multis nutriũtur.Mixta eſt enim aqua terræ, ideo ruſtici tentant irrigare miſcentes. Ad tertium dic, ꝙ nec ſal, nec aliud quodcunq; ex aqua pura fit, nec ex alio elemento,immo omnia mixta ex omnibus elementis ſunt.Iuxta id Ariſto.2.de generatione tex.30. Quoniam quidem igitur corpora omnia ex omnibus conſtituta ſunt ſimplicibus dictum eſt.

Cuius naturalis &c. In ſecunda dicit, ꝙ naturalis locus aquæ eſt, vt ſit circundãs terram & circundata ab aere cum permanſerit in ſuis ſitibus,id eſt poſitionibus naturalibus. Et hæc quidem eſt eius grauitas comparatiua. Quæret hic aliquis,ſi naturaliter aqua circũdet terram quid prohibet eam totam cooperire terram,& facere catacliſmum,ſeu diluuium perpetuum,cum ipſa ſit præſto fluere & altior terra, cuius rei ſignũ eſt ꝙ naui elongata à portu ſtans in ſummitate mali videt portum,& ſtans in pede non. Dic ꝙ omnia elementa nutui obediũt ſui creatoris,cui

placuit

placuit magnam partem terræ ad tuitionem ani
mantium & plantarum esse discoopertam . Vel
dic ꝙ quæq; res huius orbis inferioris duplicem
sibi naturaliter insitã habet inclinationẽ. Vnam
ad custodiam vniuersi secũdum quam aqua quę
grauis est ascendit in phialam euersam, cuius ori
ficium est calefactum ne vacuum fiat . Aliam ad
suijpsius custodiam. Ex prima autem harum ma
re terram ambiens prohibetur affluere super fa-
ciem terræ, ne submergat animãtia, nisi ꝙ inter-
dum per astra cogitur facere diluuium, sicut ali-
quando visum est propter coniunctionem supe
riorum planetarum in signo piscium. Cuius rei
signum est, ꝙ ab effodientibus in cacuminibus
montium repertæ sunt quandoq; anchorę & gu
bernacula nauium. Attende circa id quod in li
tera dicitur. Et hæc est eius grauitas comparati-
ua, ꝙ elementa media, s. aer & aqua habent leui-
tatem & grauitatem comparatiuas, sed extrema
non sic, videlicet terra & ignis . Cuius ratio est,
quia vbicunq; ponatur ignis extra proprium lo-
cum naturaliter ascendit tanquam leuissimus, et
terra descendit velut grauissima. Sed aer positus
in sphęra ignis descẽdit, & in aqua positus ascen
dit, vt igne grauior & leuior aqua. Et aqua posi-
ta in terra ascendit, & posita in aere descendit vt
leuior terra & grauior aere. Et sic grauitas aquę
& leuitas aeris sunt comparatiue, & leuitas ignis
& grauitas terræ sunt absolute.

Quæ frigida est & cæ.) In tertia dicit ꝙ aqua
est frigida & humida. s. natura eius talis est, ꝙ si
fuerit dimissa, sicut est, nec vlla causa extrinseca
fuerit ei contraria apparebit ex ea frigiditas sensi
bilis, & dispositio quæ est humiditas. Et ipsa qui
dem, s. humiditas est eius generatio, id est conge
nita qualitas, vel ꝓprietas aquæ in creatione sua,
scilicet dum producitur in esse, quæ generatio ,
seu congenita qualitas reddit aquam aptam ad
hoc, vt spargatur & extendatur pro qualibet re
cõmouẽte eam. s. quamuis sit pauca , sicut vides.
dũ paruus lapis in medium stagni ꝓijcitur aqua
exundans facit circulos ad longam distantiam .
& mare impulsum à vento sæpe rumpit diras ,
seu litora, & submergit magnam patriam. Et ip-
sa quidem recipit omnem figuram, quę est id est
quæ ei imprimitur, sed non retinet illam. Quæ
ret hic aliquis, si naturaliter aqua sit frigida et hu
mida, quod nõ apparet de aquis thermarum, seu
balneorum naturalium, illæ siquidem sunt per-
petuæ caliditatis : ergo non sunt calidę per vio-
lentiam, quia nullum violentum perpetuum. 2.
cœli. tex. 18. Item nullum naturaliter inexisten-
tium aliter assuescit. 2. ethicę, cap. 1. Nam si lapi-

D dem deciesmillesies sursum proieceris nunq; as-
suescit ferri sursum. Sed aqua assueta est, quasi cõ
tinue calefieri, vel à sole & astris, vel ab igne ma-
nens sub propria specie, & interdum adeo ꝙ vrit
tangentem. Item mater aquarum, & longe ma-
ior portio totius elemẽti aquæ abs* absq; cętere
aquæ scaturiunt est sicca, s. mare . nam balneum
aquæ maris siccat humana corpora: ergo natura
liter aqua potius dicenda est sicca, q̃ humida de-
nominatione facta à maiori parte, et digniori, vt
debet. Oppositum dicit hic princeps, & Aristot.
2. de generatione tex. 24. Dic ꝙ aqua pura natu
raliter & omni tempore frigida est actu, vel ha-
bitu. Et non solum frigida , sed summe frigida .
Ad primum obiectum de aquis thermarum: dic
ꝙ non sunt aquæ puræ, sed sunt mixta imperfe-
cta. Huius rei signũ est ꝙ cum resederint in fun-
E dis earũ solet reperiri sulfur vel alumẽ, nitrum ,
aut aspalthum, & in odoribus suis prędictorũ ali
qd' representatur: concedatur ergo ꝙ tales aquæ
vt sulfureæ sunt, vel aluminosæ sunt calidæ, sed
non vt aquæ. Et cum vulgariter dicũtur balnea
naturalia, vel aquæ naturaliter calidæ naturalia
accipiũtur, vt opponuntur artificialibus, vt non
opponuntur violentis, ita ꝙ naturalia dicuntur,
quia nõ sunt humano artificio calefacta sicut bal
nea parari solita in casis. Et cum dicitur nullum
violentum perpetuum, intellige de violento ha
bentem causam extra se fatigabilem. Ad secun
dum dic, ꝙ aqua pura nunquam assuescit calefie
ri, immo si feruens fuerit: & relicta naturæ suæ ci
to se reducet ad propriam frigiditatem per habi
tum frigiditatis ei cõnatum. Ad tertium dic de
mari ꝙ non est aqua pura, sed terræ multæ immi
F xta propterea saporis salsi est, & in eo non tam ci
to merguntur oneratę naues , sicut in amnibus .
Resistit enim mare plusq̃ fluuij diuisioni ob sui
grossitudinem: & cum tangitur in ratione ꝙ de-
nominatio fit à maiori parte & digniori, nega id
& dic cũ auctore sex principiorum capitulo vlti
mo ꝙ substantiarum impositio in termino est vl
tra quem trãsgredi impossibile est: & ideo deno
minatio aquæ & designatio suarum proprieta-
tum à puriori parte fiunt non à maiori: sicut pu-
gillus niuis albior dicitur maximo equo albo.
Queret rursus aliquis si aqua sit summe frigida.
Videtur ꝙ non: quia summe frigidum est morti
ficans. aqua autẽ assidue bibitur à rusticis & be-
stijs, & non inde mortificantur: immo nõ lędun
tur sensibiliter . Item mucilago psilij magis infri
gidat tertianarios & causonicos, quam aqua fri-
gida: citius enim & tutius sanat eos : q̃ aquæ po-
tus. Iuxta id Hippo. tertio regimenti acutorum
canon. 42.

canoñ.42. Aquæ potus & cholericis, & quibus sub diaphragmate cholera dominatur in choleram mutatur. Itẽ drachma vna opij ore ſumpta præ nimia frigiditate cito occidit quod non faciunt drachmæ.20.aquæ frigidæ ebibitæ. Itẽ per excedens frigus aqua cõuertitur in niuem & glaciem, quæ ſenſibiliter pluſq̃ aqua nos infrigidãt. Oppoſitum ſentiunt penè omnes philoſophi & medici famoſi. Dic ꝙ aqua pura eſt ſummũ frigidorum. Cuilibet etenim elemẽtorum vna primarum qualitatum attribuitur. Iuxta id Ariſtotelis ſecundo de generatione, tex.24. ſed tamen ſimplicium quatuor vnius qualitatis vnũquodque eſt, terra enim magis ſicci q̃ frigidi: aqua autem frigidi magis q̃ humidi: aer autẽ humidi magis q̃ calidi: ignis autem calidi magis q̃ ſicci.

Ad primum, ꝙ ſumme frigidum eſt mortificans concede, ſed aqua: non nega de pura aqua. Tales autem non eſt quam ruſtici bibunt & animalia. Item conſuetudine demulcetur rei cuiuſque malitia, ſicut aqua conſuetudinaria effecta ruſticis & animalibus parum aut nihil nocet qđ non ſolum in lædentibus à qualitate, ſed etiam à tota ſubſtãtia compertum eſt in filia nutrita napello, de qua princeps quarti ſexta tractatu primo cap.2. Ad ſecundum dic ꝙ mucilago pſilij non plus infrigidat aqua, quia ſit frigoris intenſioris, ſed quia cum frigore groſsioris eſt corpulentiæ, vnde magis moratur in corpore, & cum illo habet ꝙ cholerã educit, quæ eſt cauſa febris, ſed aquæ potus oppilat & obuians choleræ corrumpitur: & id voluit Hippo. quando dixit ꝙ in choleram conuertitur. Nam tũc immixta vaporibus putrefactæ choleræ calefacit. Ad tertium de opio dic ꝙ mortificat mora longa ex denſitate ſubſtantiæ, & cũ hoc nihil prohibet vt ſit quædam proprietas inimicitiæ coadiuuãs. Ad quartum dic, ꝙ aqua pura non cõuertitur in niuem, aut glaciem, ſed terrę immixta: & dic vltra ꝙ gelu & glacies non infrigidant plus aqua cõmuni, niſi quia frigiditas earum eſt in dẽſiori ſubiecto, ſicut ferrũ ignitum profundius vrit igne ſtipulę.

Cuius eſſe &c.) In quarta dicit princ. ꝙ eſſe aquæ præſtat iuuamentum in generatis ad figurãdas formas. i. qualitates foris manẽtes de quarto genere qualitatis quas aliqui volũt formare, id eſt imprimere in ſuis diuiſionibus. i. inciſionibus, vel lineatiõibus, vel ſculpturis: & ad figurandum & lineandum & temperandum ſiccũ, ſupple ſibi permixtum. Eſt enim humidum ſicco ſicut cola faciens ſicci partes adinuicem hęrere & recipere figuras & lineationes, & temperamentum ariditatis. Attende hic ꝙ formabilitas con ſequitur impreſsibilitatem. Iuxta id Ariſt. 4. meteoro. tex.30. Impreſsibilium autem quæcunque manent impreſsionem paſsa: hæc quidem formabilia. Impreſsibilitas vero conſequitur mollificabilitatem. Iuxta id Ariſt. ibidem. Eſt autem impreſsio ſuperficiei ſecundum partem in profundum ceſsio pulſione, aut percuſsione totaliter, aut tactu: ſunt autẽ talia mollificabilia velut cera. mollicies autem ſequitur humiditatem. Iuxta id Ariſt. 2. de generatione tex.9. Amplius molle quidem humidi: molle enim eſt quod ſubijcitur in ſeipſum quod facit humidum: ideo nõ eſt humidum mollis: ſed molle humidi. Ex iſtis apparet qualiter aqua exiſtens humida iuuat ad figuras ſuſcipiendas inquãtum. ſ. eſt cauſa molliciei: ipſa tamen non eſt in ſe mollis. Iuxta id Ariſt. 4. meteoro. tex.28. Molle aũt quod cedit non econtra circunſtando. aqua enim non mollis, non. n. cedit impreſsioni ſuperficies in profundum. ſed econtra circunſtat.

Humidum &c.) In quinto dicit, ꝙ licet humidum amittat cito formas figurales tamẽ cito recipit eas, ſicut licet ſiccum ſuſcipiat eas duriter id eſt difficulter. duriter tamen ideſt firmiter eas retinet. Et cum humidum & ſiccum temperauerint ſe adinuicem ſiccum adipiſcetur, ſeu acquiret ab humido: cito ſuſcipere tẽſionem id eſt extenſionem & facile figurari: & humidum acquiret à ſicco, vt retineat firmiter id quod in eo accidit. i. imprimitur. & ſiccũ prohibetur à ſua ſeparatione. i. pulverizatione, vel incineratione propter humidum. Et humidum prohibetur à ſua fluxibilitate propter ſiccũ. Inſtabit aliquis cera, butyrum, axungiæ, nix, glacies, grando, & ſimilia coagulata à frigido per ſiccum igneum fluxibiles fiunt, ſunt tamen humidę in complexione propria. Non igitur humidum prohibetur vniuerſaliter fluere propter ſiccum. Dic ꝙ præſens litera intelligitur de humido aqueo fluido actu. Tale nanq; per ſicci commixtionem prohibetur fluere, ſicut aqua per farinã in cõfectione panis.

Gentilis Fuliginatis expoſitio, ſuper Cap. 19. ſummæ primæ, Doctr. ij. Fen. ij. Canonis primi Auicennæ.

De eis, quæ proueniunt ex balneatione & fricatione ad ſolem. Cap. 19.

QVidam &c. Poſtquam determinauit in generali de iſtis cauſis nõ neceſſarijs annexis rebus non naturalibus: hic deter. de eis in ſpeciali: & quia inter cauſas iſtas nõ neceſſarias illæ, quæ magis annectuntur rebus

non

non naturalibus ſupra determinatis ſunt frica-tiões & balnea:ideo ſolum de iſtis duabus determi.& duo facit.ſ.quia primo determinat de balneo.ſecundo de fricationibus.ibi(In arena ſepeliri &c.) Iuxta primam partem deter. de effectibus & operationibus balnei. Secundo pro ſufficientiori determinatione de eis remittit nos ad aliũ locũ.ibi(Et nos fortaſſe reiterabimus &cę.) Prima in duas.Quia primo docet eligere melius balneum auctoritate quorũdam.Secundo determi. de operationibus balnei.ſecunda ibi (Debes autem ſcire.) Iuxta primam partem notandum ꝙ Aui.per hæc verba Quidam ornate &c.nõ intendit propter hoc repræhẽdere illos, qui talem ſententiam dixerunt.nam ipſi bene dixerunt, & quãquam ornate loquerentur:propter quod notandum ꝙ ornatus verborum eſt duplex. Vnus eſt rhetoricus & curſiuus,ſicut faciunt iſti dictatores,& iſte ornatus bene ſpernendus in ſciẽtia: & ideo nunquam videbitis aliquem valẽtem virum ipſo vti,ſed ignorãtes cognitionem rerum conantur ad ordinationem vocum & ſonorum: & de hoc non intelligit hic Auic. Alius eſt ornatus cum pondere ſententiæ, quando per breuia verba prægnantia, multa ſententia continetur, vel colligitur.& hic ornatus eſt conueniẽs ſcientię,& hoc vtũtur periti. Sed alia litera inuenitur quæ dicit elate loquentium: & tunc non debet intelligi.i.ſuperbe, ſed elate.i.ſubtiliter:& iſti ſic fuerunt locuti ſubtiliter de balneo, quia tetigerunt quatuor partes balnei:quarũ duæ ſunt principales.ſ.aer & aqua,& aliæ duæ non ſunt principales.ſ. domus & ignis. Prima ergo cõditio quã ponũt,eſt ex parte domus: & eſt ꝙ ipſa debet eſſe antiqua:non tamen antiqua, quia ſit ruinoſa: nam talis eſt mala,propter quod debemus imaginari triplicem diſpoſitionem domorum.ſ.nouam,antiquam,& mediocrem:modo noua domus eſt mala ad balneum, quia propter calorem ignis reſoluuntur ab ea vapores groſſi ex cęmento,lapidibus & lignis,quæ ſpiritus inficiunt & in groſſant:& non ſolum nouæ domus ſunt malæ ratione balnei,ſed etiã ratione habitationis propter cauſam dictam. Item domus antiquiſsimæ ſunt malæ ad balneum & habitationes: primo, quia timetur de caſu & ruina ipſarum. ſecundo quia ab eis reſoluitur vapor putridus corruptus & malus:& ideo domus hæc conueniẽs eſt, quæ mediocriter ſe habet,tamen magis debet tendere ad antiquitatem aliquantulam.Secunda conditio balnei eſt ꝙ aer debet eſſe amplus, & non coarctatus,quia tũc eſt purior.Item aqua eius debet eſſe dulcis, & videte, ꝙ hoc debet referri ad

D balneum, quod eſt propter regimen ſanorum: nam ſicut apparebit infra, quædam balnea aliarum aquarum vt ſalſarum, magis conueniunt quibuſdam ægritudinibus quàm dulcium aquarum:immo dulces aquæ eis nocerẽt,vt arteticis: & hoc vt infra patebit.Itẽ ignis qui calefacit domum debet eſſe menſuratus ſecundum complexionem eius qui debet ingredi balneum. Cuius ratio eſt,quia vnum corpus.ſ. molle & debile indiget alio modo caliditatis q̃ durum, & forte vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

Debes autem &c.) Hic exequitur de operationibus balneorum,& primo aquarum dulciũ. ſecundo aliarum.ſecunda ibi(Balneum quoque differentias habet etc.)Prima in duas.Primo deter.de operationibus balnei,quæ poſſunt eſſe iuuatiuæ & nocitiuæ:iuuatiuę quidem ſi debite approximentur, nocitiuæ ſi indebitę. Secundo de

E operationibus balnei ſolũ nocitiuis.ſecunda ibi. (In balneo præterea cum eius multis iuuamẽtis) Prima in duas.Primo deter.de opationibus balnei,prout diuerſificantur ratione principiorum balneorum. Secundo prout diuerſificantur ratione effectuum relictorum in balneo. ſecunda ibi.(Eſt etiam cum balneum reſolutione)Prima in duas.Primo facit quod dictum eſt.Secũdo circa dicta remouet opinionem quorundam.ſecunda ibi(Et in attendenda.) Prima poſſet diuidi in duas.Primo ponit operationes naturales balnei in generali.Secũdo magis in ſpeciali diſtinguendo balneum in tres caſas. ſecunda ibi.(Et prima caſa.)Sed non eſt vis,legatur totum ſimul.

Sed ſtatim diceret aliquis non videtur ꝙ calefacere ſit propria operatio balnei, quia quod eſt naturale alicui procedit à principio intrinſeco,

F & per ſe, quia natura eſt principiũ intrinſecum motus & quietis per ſe, & non ſecundum accidens,vt patet.2.phyſi.te.cõ.3.ſed calefacere ignẽ balneo per aliud,quia per ignem,quare &c.prętera quod eſt operatio artificialis non eſt naturalis,ſed calefacere eſt operatio artificialis in balneo,ergo &c.Maior patet, q̄a ars & natura ſunt principia diuerſa.minor eſt nota. nam balneum fit artificialiter,quare &c.Pręterea Auer.vult in ſexto colliget,cap.4.ꝙ balneũ nec calefacit, nec infrigidat,ſed humectat,vel exiccat. Item Ioan. Damaſcenus in ſuis apho.Balnea non quęrimus cauſa calefaciendi,vel infrigidãdi:ſed humectandi vel exiccandi.Præterea videtur male dicere ꝙ balneũ calefacit ſuo aere,& humectat ſua aqua; quia aer eſt humidior q̃ aqua, quia eſt humidus ad ſummum,aqua autem non: & ideo humectatio magis eſt nata procedere ab aere q̃ ab aqua.

Item

Item aqua calida magis debet calefacere q̃ aer ca lidus,quia caliditas magis imprimitur in aqua q̃ in aere propter corpulentiam aquæ, ergo male dicit. Dicendum eſt ad hoc, ꝙ calefacere eſt naturalis operatio balnei & per ſe, quia per ſe procedit à qualitate partis balnei, nã ſicut dicimus, ꝙ aqua calida per ſe calefacit,& per accidens infrigidat:& ꝙ aqua frigida per ſe infrigidat & per accidẽs calefacit:ita etiam quia balneum eſt actu calidum, quia habet aquã calidam & ignem calefaciẽtem,tanq̃ ſuas partes ad ipſum requiſitas, ideo dicitur balneum per ſe calefacere. Item dicitur calefacere operatio balnei per ſe: quia eſt generale omni corpori: nã omnia corpora ſiue debilia, ſiue fortia & rara & ſpiſſa calefiunt in tali balneo. Tunc ad primam rationem, cum dicitur quod eſt naturale alicui procedit à principio intrinſeco, conceditur, & cum dicitur hoc non eſt in propoſito falſum eſt. & cum probas, quia ineſt ei mediãte aqua calida vel igne:dico ꝙ tam aqua calida q̃ ignis eſt pars integralis eius, & per cõſequens eius principium intrinſecum, & non extrinſecum:non tamen eſt ei ita intrinſecum, ſicut materia & forma homini, quia balneum eſt artificiale, & res per aggregationem, & per hæc patet ſolutio. Ad ſecundam, quia nõ accipitur hic naturale, vt diſtinguitur cõtra artificiale, ſed vt diſtinguitur contra extrinſecum: quia caliditas eſt ei intrinſeca. Ad aliud dicendum ꝙ non vult intelligere, ꝙ balneum non calefaciat abſolute, nec infrigidet, cum ibi ſint aliquæ partes calidæ & aliquæ frigidæ: ſed intelligendo in comparatione ad humectationem vel exiccatiõem, quia plures partes balnei humectant vel exiccãt, q̃ calefaciant vel infrigident: nam aqua calida ſolum ibi calefacit & aer calidus, & aqua frigida ſolum ibi infrigidat:ſed tam aqua calida q̃ frigida, & etiam aer humectant:& ſic intelligit Auer. & Dama.ſ. quo ad plures partes balnei. Ad aliud dicendum quod pro tanto dicit, ꝙ balneum calefacit mediante aere potius q̃ mediante aqua, quia aer calefaciens propter ſui ſubtilitatem magis eſt natus penetrare & interius calefacere, q̃ aqua quæ groſsior & minus penetratiua:dixit ẽt ꝙ balneum habet humectare mediãte aqua magis q̃ mediante aere, quia aqua eſt magis corpulenta q̃ aer, vt dicit Auer. & quia in balneo non ſolum eſt calida quæ humectet, ſed frigida inhumectat, aer autem ſolum calefacit in balneo, ita ꝙ non infrigidat, ideo ratione plurium eius partium aqua humectat magis q̃ aer: & ideo magis attribuit humectationẽ balnei ipſi aquæ q̃ aeri: & ſic ad illud. Vlterius eſt intelligendũ ꝙ Aui.

A diſtinguit domum balnei in tres caſas, ſiue camerulas:et ratio hęc eſt, quia ſicut natura in ſuis operationibus non procedit ſubito, ſed paulatim:ita etiam ars medicinę in operationibus balnei, quarũ prima eſt caliditas mediocris, & talis dicitur infrigidans & humectans, nõ quia infrigidet abſolute:ſed quia minus calefacit q̃ aliæ, & ideo poteſt homo eius caliditatem tolerare, dato ꝙ non extrahat pãnos, & hæc domus prima plus humectat q̃ calefaciat: quia ex quo eſt debilis caliditas plus habet reſoluere q̃ calefacere, & quia reſoluẽdo humectat, ideo plus humectat q̃ calefaciat: & iſtam primam caſam non habent balnea noſtra. Secunda caſa eſt magis calida q̃ prima, & minus q̃ tertia: & ideo dicitur calefacere reſpectu primæ & humectare reſpectu tertiæ. tertia caſa eſt calefaciens reſpectu aliarum, & exiccans propter ſuam caliditatem. Dubitaret aliquis circa

B illam partem:& neq; attẽdenda ſunt &c. quia diceret aliquis quomodo non ſunt attendenda illa verba, quia ſunt verba Gal. in cõ. 13. 4. particu. illius apho. Ad elleborum his qui nõ &c. Ad hoc dicendum per expoſitionem literæ:quia nõ vult hic Auic. reprehẽdere. G. in hoc dicto, ſicut verba vidẽtur ſonare, ſed vult dicere ꝙ nõ ſunt huic dicto contraria, propter quod notandum ꝙ duplex eſt humectatio: quædã eſt nutritiua ſic iſto modo nutrimentum conuertitur in ſubſtãtiam mẽbri:& ipſum primo rorat & humectat, & de hac intelligit ibi Gale. ꝙ aqua hoc modo nõ humectat, quia non nutrit, vt habitum eſt ſupra. Alia eſt humectatio quæ eſt quædã madefactio, & præparatio corporis ad reſolutionem, & hoc modo intelligit hic, quando dicit ꝙ aqua hume

C ctat membra, propter quod illa verba iſtis non contradicunt.

Sed plerunq; &c. Hic ponit operationes balnei non naturales. Primo diſtinguit iſtas operationes non naturales. Secundo de ipſis exequitur. ibi (Eſt nanque cum accidit.) Et notandum quòd iſtæ operationes poſſunt dici non naturales dupliciter, aut quia non ſunt procedẽtes à balneo per ſe, aut quia non ſunt cõmunes omnibus balneis vel omnibus hominibus:ſed quod eſt naturale debet competere per ſe, & per conſequẽs omnibus, quia quod eſt per ſe eſt de omni, ſed non conuertitur, vt patet primo Poſteriorum. Deinde cum dicit.

Eſt namque &c. Hic exequitur. Primo declarat iſtas operationes, vt procedunt ab aere. Secundo vt ſunt ab aqua. ibi (Cum eius aqua &c.) Iuxta quod notandum, ꝙ exiccare ineſt balneo per accidẽs. ſ. reſoluendo humidum cum deberet

ret humectare.& ideo apparet vlterius ex hoc ꝙ quando dixit supra,ꝙ tertia casa est calefaciēs & desiccās,ꝙ illa exiccatio tertię casę est per accńs.

Cumq; eius &c. Hic ostendit idem,quãtum ad operationes aquæ. Primo quantum ad qualitates pasſiuas.Secundo quantum ad adiectiuas. ibi(Est tamen cum eius aqua.) Cũq; eius aqua est multæ caliditatis , cutis ex ea horripilatur.s. aqua multũ calida.i.corrugatur sup.quia ex multa & subita caliditate terretur natura,& tunc refugit calor naturalis ad interiora,& quia calor ille debilitat cutem,et tenebat poros apertos,ideo ad eius receſſum sequitur clauſio ipſorum & inſpiſſatio cutis,ex qua inſpiſſatione ꝓhibetur transitus aquæ per poros:quando ergo aqua est multum calida corrugatur cutis: sed quando est tepida dilatatur, quia ipsa est magis conformis calori nostro,& ideo ab ipsa non terretur: sed remanet in partibus exterioribus : & ideo aqua tepida plus resoluit q̃ multum calida,propter quod pręcipit Gale.in.7.terapeuti.ꝙ si debet approximari aqua calida,quæ debeat resoluere debet esse tepida:si non,tunc debet esse,vel frigida, vel multum calida.Quare de eo quod dicit ibi.

Est tamen &c. Vtrum aqua sit frigida in vltimo:& vltimo infrigidet corpus . Et ar.ꝙ nõ sit frigida in vltimo,quia opium & mandragora & iusquiamus , & omnia narcotica magis infrigidant q̃ aqua. In oppositum est Aui. Ad hoc dicendum ꝙ refert quærere , vtrũ aqua sit vltimo frigida,& vtrum vltimo infrigidet: tunc dico ꝙ si quæras primo modo:dico ꝙ sic . quia cui inest aliquid primo, est tale in vltimo : sed aquæ inest frigiditas primo,ergo aqua est frigida in vltimo: maior est nota discurrēdo in omnibus.nam igni primo inest caliditas: & ideo primo est mensura omnium calidorum:& omnia alia dicuntur calida per participationē ignis . minor declarata est secundo de generatione.tex.cõ.21. quia quodlibet elementum habet vnam qualitatem à dominio:& ꝙ aquæ primo inest frigiditas quare &cæ. Si autem quærat quis , vtrum vltimo infrigidet aqua,dico ꝙ non,immo multa sunt, quæ magis infrigidant.& causa huius potest esse multiplex, aut quia habet hoc à proprietate: & dato ꝙ aqua sit frigidiſsima,aut quia habet aliquam mixtionem per quam eius frigiditas citius penetrat ad membra interiora: nunc autem ad actionem rei naturalis non solum requiritur præsentia agentis ad paſſum,sed tempus sufficiēs & multæ aliæ conditiones , vnde ad hoc vt aliquid infrigidet corpus requiritur ꝙ habeat in se aliquid quod faciat ipsum cũ sua virtute penetrare ad intra cor-

D

pus:illud autem quod est frigidum sic quod habet naturam penetratiuam:& dato ꝙ sit in se minus frigidum sentitur magis frigidũ, q̃ quod extra remanet:vnde sicut dicit Albertus nõ est impoſsibile ꝙ ignis sacer igneus sit magis calidus q̃ elementalis ignis:& sicut est in artificialibus, ita etiam erit in naturalibus , nam poterit mixtum aliquod habere ex permixtione aeris quod vehementer penetret propter eius subtilitatē q̃ aqua ipsa,& propter permixtionē terrę ꝙ magis adhęreat quàm aqua:& propter hæc duo magis infrigidabit:quia penetrabit ad intra,& stabit diu affixus in loco:aliter non esset verum, quando dixit ꝙ compositum magis agit in compositum q̃ simplex in compositum : aliter enim intelligendo esset falsum:quia quis dubitat ꝙ ignis magis agat in lignum ipsum calefaciendo q̃ aqua calida,& in corpus hominis etiam cum comburit.

E

Sed credo ꝙ iuit ad hanc intentionem, nescio tamen si sic intellexit: tamen si debet esse verum, debet exponi sicut dictũ est supra. Vnus est,quoniã aquæ natura in vltimo rei existit frigida &c. Et ex hoc apparet ꝙ aliqua pars balnei debet esse frigida ad hoc , vt in vltimo balneationis superaspergatur corpus , vt pori claudantur vt calor non multum exhalet:sed constringatur interius & confortetur:& ideo aspersio aquæ frigidę confert in balneo,quando aliqui debilitantur ex nimia resolutione spirituum:& pro tanto ibi ponitur aqua frigida.

Circa hoc quæratur vtrum aqua calida poſsit in corpore humano redire ad frigiditatem naturalem primam. Et arguitur ꝙ non,quia quando aliqua qualitas,quæ inest alicui per aliquod alterans præsente alterante , vel imprimente non redit ad primam qualitatē:sed remanet sub dispositione alterãtis:sed aqua calida est huiusmodi. ergo &c.maior patet,minor apparet, quia semper est calor naturalis præsens . Et si dicas ꝙ non redit ad actualem frigiditatem:sed ad frigiditatem potentialem,sicut opium.dico ꝙ non est simile, quia refert de frigidis in potētia, & de frigidis in actu.nam ea quæ sunt talia in potentia semp operantur de se idem:vnde dicit.3.de simplici medi. dist.4.cap.1. ꝙ dato ꝙ iusquiamus detur calidus actu:tamen semper infrigidat sicut aqua,quia est naturaliter igni contraria : dato ꝙ sit calida semper extinguit ignem proiecta super ignem : hoc autem est falsum,quia quando est calida aqua calefacit,quare non valet. In oppositum est Aui.

Ad hanc quæstionem dicunt quidam ꝙ aqua redit in corpore ad suam frigiditatem per naturam suam,quam habet ex seipsa. Alij dicũt quòd

aqua

aqua redit ad frigiditatem potentialem,ſicut na
tura frigida. Alij dicunt, quòd aqua redit ad fri-
giditatem per calorem ĩnatum. Sed prima opi-
nio non valet, quia non mouet ſeipſum: & ideo
dicebatur ſupra ab Auic.in.j.fen,ꝙ materia non
patitur,neq; creatur a ſeipſa· cũ ergo aqua quan-
do eſt calida ſit in potentia ad frigiditatem: ideo
per ſeipſam non poterit acquirere frigiditatem.
Secundi non dicunt verum, quia non eſt ſimile
de ſimplicibus & mixtis, nam iuſquiamus licet
detur actu calidus, tamẽ ſemper infrigidat ſicut
aqua,licet actu calida proijciatur ſuper ignem ip
ſum ſemper extinguit, ſi ergo aqua reduceretur
ad frigiditatem potentialem exiſtẽs actu calida
infrigidaret,ſicut contingit in iuſquiamo, quod
eſt falſum. Tertia opinio non valet, quia calor
innatus nullam habet virtutem infrigidãdi, ſed
ſemper calefacit,ergo nõ dabit frigiditatẽ aquæ.
Et ideo dicendum ꝙ eadem eſt ratio,quare infri
gidat in corpore, ſicut quare eleuata ab igne in-
frigidatur:& cauſa illius eſt: quia aqua habet fri-
giditatem in ſummo,& ideo ſicut vult Cõmen.
ſecundo de anima,cõ.115.quòd ſalua exiſtẽte for
ma,aqua ipſa non poteſt calefieri,niſi admixtio-
ne partium ignearum cum ea: & ideo quãdo ele
uatur ab igne remanet calida, donec vapores
ignei remanent in ea,& ideo quando ſunt exclu
ſæ illæ partes igneæ remanent frigidæ,& eodem
modo eſt in corpore. Tunc ad rationem quan-
do dicitur,quando aliqua qualitas &c.concedi-
tur ſi ſit præſens,agens,potens ipſam conſeruare
in illa diſpoſitione,aliter non oportet, & quan-
do dicitur in minori,ꝙ calor noſter propriã po-
teſt conſeruare caliditatem, dico quòd nõ eſt ve
rum, quia magis eſt natus pati & infrigidari ab
ea propter eius qualitatem & excellentem, qua-
re ratio non cõcludit.(Et extinguet ipſum et in-
frigidabit.)Notãdum,ꝙ infrigidatio ab aqua ca
lida eſt per accidens dupliciter, aut quia reſoluit
calorem innatum,quo reſoluto remanet corpus
frigidum,aut quia ex eo ꝙ calida penetrat & ſui
humiditate obtundit calorem innatum &c.

Eſt etiã &c. Hic determinat de balneo quan
tum ad diuerſitatem effectuum relictorũ ex bal-
neo. Primo facit hoc. Secundo docet balneare
hecticos.ibi(Qui autem balneum ingrediũtur.)
Prima pars in duas. Primo facit hoc, quãtum ad
qualitates actiuas. Secundo quãtum ad paſsiuas.
ibi(Eſt præterea cum ingrediuntur &c.) Circa
iſtam ſecundam partem notandum, cum dicit.
ipſo ſicco ſupple exiſtente,ſupple virtualiter,ſci-
licet propter virtutem rerum exiccantium poſi-
tarum in balneo, vel dicitur ſiccum, quia non

A apponitur aqua in ipſo, & hoc poteſt eſſe dupli-
citer, aut quia ſolum ſic ibi aer calefacit, ſicut
ſunt thermæ Anglicorũ, aut quia fiat balneum
in quo ſit receptus fumus ſolum rerum exiccan-
tium, quod fit accipiendo quendam locum, in
quo non poſsit aer reſpirare,& de ſubter ſit ebul
litio & eſtumatio rerum exiccantium emiſſa per
vnum canonem magnum & amplum, ſicut fit
in eis,quos volumus fortiter exiccare.

Quæritur vtrum balneum adiuuet digeſtio-
nem cibi. Et arguitur quòd non, quia ſi hoc eſ-
ſet,tunc ingredi balneum poſt comeſtionem eſ-
ſet bonum,hoc autem eſt falſum, quia hoc pro-
hibetur cum faciat oppilationes,quare &cæ.Præ
terea illud quod diſtrahit calorem à locis dige-
ſtionis ad exteriora,non adiuuat ſed impedit di-
geſtionem, balneum eſt huiuſmodi. ergo &cæ.
B Præterea digeſtio fit à calore naturali,ſed calidi-
tas balnei non eſt caliditas naturalis, ſed extra-
nea,ergo &c.

Secundo quæritur, vtrum balneum digerat
humorem frigidum. Et arguitur quòd non,
quia illud quod prohibetur in catarrho ante di-
geſtionem eius nõ digerit humorem frigidum:
ſed balneum eſt huiuſmodi & cæte.Maior patet,
quia ſi digereret catarrhum & humores frigi-
dos,tunc coucederetur & non prohiberetur,mi
nor apparet per Galenum in octauo de ingenio,
capi.tertio,aut ſexto, de regimine ſanita. qui ip-
ſum tunc prohibet. In oppoſitum iſtorum eſt
Auicen. Ad primam quæſtionem dicunt qui-
dam, quòd digeſtio fit in tribus locis, ſcilicet in
ſtomacho, ſecunda in hepate, tertia in venis.
Quod balneum non adiuuat primam digeſtio-
C nem, ſed impedit, ſcilicet digeſtionem ſtoma-
chi: & hoc probant rationes ſupra dictæ, ſed di-
geſtionem hepatis & venarum bene adiuuat: &
ſic intendit Auicenna, tamen iſti meo iudicio
non ſatiſfaciunt bene vt videbitis ſtatim,& ideo
dico aliter, quòd ſi balneum conuenienter ap-
proximetur, adiuuat digeſtionem nutrimenti
in omnibus membris digeſtionis, ſcilicet in ſto-
macho,in hepate & in venis, ſi autem approxi-
metur, inconuenienter impedit in ea in omni-
bus, nam ad digeſtionem nutrimenti bona re-
quiritur, quòd caliditas ſit in locis digeſtionis,
& quòd prohibeatur frigiditas exterior:illud er-
go quod facit caliditatem eſſe in locis digeſtio-
nis, & quod prohibet exteriorem frigiditatem
iuuat ad digeſtionem: ſed balneum conueniẽter
approximatum facit hoc, quare & cæte. Maior
eſt nota:nam illa duo requiruntur ad bonam di
geſtionẽ,mi. apparet, propter quod cõuenientia

approximationis balnei consistit ex parte duo-
rum, scilicet ex parte balnei quod debet approxi
mari:& ex parte corporum quibus debēt appro-
ximari. ex parte quidem balnei, nā quoddam est
temperatum inter caliditatem & frigiditatem,
quoddam est superfluū, vel quia nimis calidum,
vel quia parum calidū. Similiter potest esse ista
conuenientia vel inconuenientia approximatio
nis ex parte corporum: nam quædam sunt rara,
& debilia & facile pasibilia, quædam sunt dura
& fortia & depressa, & quædam mediocria: tunc
dico ꝙ si sit corpus debile existens in regione fri
gida & aere frigido valde, tunc balneū aeris tem
perati ei competit non balneum aquæ, sed bal-
neū quales sunt thermæ de Alamania, quæ sunt
stuphæ siccæ, & tunc isti melius digerunt quo ad
omnem digestionē. si vero sit tempus calidum
& æstiuum, & in aere calido, tūc balneum aquæ
frigidę, vel aeris frigidi confert digestioni eius,
quia recludit calorem ad interiora, non tamen
multum moratur in eo, quia tunc noceret, & sic
de alijs. Ad secundam quæstionē dicendum, ꝙ
balneū iuuat in digestione humoris frigidi, quia
ipsum subtiliat & resoluit, & calorē naturalem
cōfortat, si debite approximetur. Sed propter so
lutionem argu. notandū, ꝙ in catarrho sunt duo
consideranda. s. fluxum humorum & humorem
fluentem, modo intentio curatiua fluxus est resi
stere fluxui faciēdo ipsum sistere, sed ratione hu-
moris fluxi intētio est euacuare & resoluere, tūc
dico ꝙ balneum non competit catarrho ratione
fluxus, immo noceret, quia faceret ipsum magis
fluere q̃ resolueret, sed ratione humoris fluxi be
ne competeret. Sed quia maius est nocumētum,
quod inducitur ex fluxu q̃ sit iuuamentū, quod
inducitur ex resolutione: ideo quantum ad hoc
prohibetur balneum ante digestionem catarrhi:
& quātum ad hoc ipsum prohibet Gal. in. 8. Sed
si humores essent calidi prohiberentur ratione
vtriusq;. Et ex his patet ad rationes prius factas.
Ad primam dictum est, quomodo debet aliquis
ingredi balneū post comestionem, & qūo non.
Ad secundam dicendum ꝙ balneū indebite ap-
proximatum nō distrahit calorē à locis digestio
nis. sed mittit vel cōseruat, vt visum est. Ad ter
tiam dicendum, ꝙ licet non faciat sicut principa
le: tamen facit sicut coadiuuans: & hoc sufficit
quantum ad quæstionem quæsitam. Ad ratio-
nem alterius quæstionis responsum est. Notan
dum circa illud. (Verumtamen oppilationes effi
cit.) ꝙ hæc pinguedo non est bona: quia oppila-
tiōes generat. Itē apparet ex hoc quod balneum
non faceret hoc in quocunq; corpore, quia non

D in corpore habente vias strictas: nam in eis face-
ret oppilationes, sed in habentibus illas illatas, vt
libere exeat nutrimentum ad exteriora per eas.

Qui autem &c.) Hic gratia eius quod dixit,
docet modum balneandi hecticos, quia inciden
taliter hæc introduxit, vel dicatur à nobis.

In balneo &cæ. Postquam determinauit de
operationibus balnei, quæ debite approximato
balneo sunt iuuatiuæ: hic determinat de nocu-
mentis balnei. Iuxta istam partem notandum,
ꝙ sicut dicit Auer. in. 6. colliget, cap. 4. balneum
facit effectus multos et contrarios, quia calefacit
& infrigidat, humectat & exiccat, debilitat &
fortificat, macrefacit & impinguat. Isti autem ef
fectus contrarij dependent ex tribus causis. s. ex
mora in balneo. Secūda ex parte partium balnei.
Tertia ex parte corporum quæ in balneo appro-
E ximantur. Ex mora quidem in balneo, quia si su
perflue moratur infrigidat vltimo propter reso-
lutionem caloris innati, & exiccat & debilitat &
macrefacit, si parum moretur, facit horum con-
traria, si mediocriter media. Similiter rōne par-
tium balnei, quædam enim calefaciunt & exic-
cant: quædam enim calefaciunt & humectāt: su-
pra posuit de casis balnei. Similiter ex parte di-
uersitatum corporum balneatorū, quia si sit cor
pus purum & mundum à superfluitatibus, tunc
resoluitur circa cutem & sanum relinquit, si ve-
ro sit corpus non purum, sed plenum superflui
tibus, vel habens aliquod membrum debile, tūc
balneum saltē aquæ dulcis nocet eis, & facit no-
cumenta quæ hic enumerat Auic. nam facit de-
scēdere facile superfluitates ad membra debilia.
Et causa hæc est triplex. Prima est, quia balneum
F addit in motu materiæ, quia ipsum magis cōmo
uet & agitat: & per consequens citius fluit ad lo
cum debilem. Secunda est, quia aperit et ampliat
vias: & sic pręparat viam humoribus vt fluant ad
locum. Tertia, quia resoluit virtutē illius mem-
bri debilis. Quarta, quia rarefacit materiā & sub
tiliat propter caliditatē eius: & ideo facit ipsam
magis aptam ad fluxum. hoc facit balneū aquæ
dulcis, sed balneum aquæ salsæ faceret contra-
rium exiccando, vel aquæ sulfureæ, quæ habent
magis hoc euacuare &c.

Balneum quoq; &cæ. Postquam determina
uit de operationibus balnei facti ex aqua dul-
ci, hic determinat de operationibus balnei, quæ
fiunt ex aquis non dulcibus. Et primo propo-
nit diuersitatem operationum eius in generali.
Secundo exequitur de eis in speciali. secūda ibi
(Si enim fuerint nitrosæ.) Et hæc secūda in duas.
Et primo determinat diuersas operationes isto-
rum

rum balneorum aquarum non dulcium. Secundo ponit quẽdam generalem canonẽ obseruandum in omni balneo. secunda ibi (Qui autem in terminis.) Prima in duas. Primo ostendit in generali diuersitatem operationũ balnei ex diuersitate aquarum non dulcium. Secũdo de illis determinat in spãli. secunda ibi (Aereę vero aquę.) Notandum circa illud. (Marinæ aut cineritiæ,) quòd aquæ cineritiæ fiunt hoc modo, quòd coquitur cinis cum aqua: & quãdo bene est impressa virtus cineris ĩ aqua extrahitur illud grossum de cinere quod residet in fundo: & postea iterũ ponitur in eadem aqua adhuc de cinere alio, decoquitur & grossum proijcitur, & sic fit ter, vel quater, vel pluries quousque partes multæ subtiles, & adustæ misceantur bene cum aqua, & efficitur fortior secundum fortitudinem cineris, & cinis est fortis, secundum ꝙ fit de lignis aptis ad hoc: nam ex quibusdã lignis fit fortis vt de cereto, quercu, & robore & similibus: ex quibusdam autẽ debilis, vt de salice, vel palleis, & similibus.

Et prohibebunt humorum descensionẽ &c. Circa quod diceret aliquis non videtur ꝙ prohibeãt fluxum humorum ad apostemata, quia istæ aquæ subtiliatiuæ sunt, & per consequens faciẽt humorẽ magis fluere ipsum colliquando & subtiliando. Dicendum ad hoc per expositionem literæ ꝙ prohibebunt, id est prohibitionem faciẽt per viam resolutionis materiæ quæ debet fluere ad apostemata causanda. Et ideo notandum, ꝙ balneatio talis aquę non debet fieri super locum debilem & apostemandum, quia tunc magis attraheret humores ad locum illum debilem: sed in locis anterioribus à q̃bus materia fluit: & tũc duo faciũt ex quibus prohibetur fieri apostema: nam resoluunt materiam & ipsam diuersificãt, diuertunt ad alias partes contrarias propter caliditatem: nam ipsam subtiliant & resoluunt, vel expellunt. Et venam habentibus ciuilem.) Iuxta quod notandum, sicut apparet per Auice. 4. cano. vena ciuilis, & vena medena sunt idem: vnde dicitur medena à ciuitate meda: quia illi de illa ciuitate maxime incurrebant hanc passionem & est pustula quædã, à qua egreditur quasi continue aliquid ad modum fluxus venæ: & illud quod egreditur mouetur aliquando, adeo quòd putatur ꝙ sit animal, vel dubitatur vtrum sit animal vel non: modo istæ aquæ conferunt habentibus talem pustulam, quia resoluunt, subtiliant, & exiccant illam materiam melancholicã, quare conferunt &c.

Aereæ vero &c. Hic deter. in speciali de diuersitatibus opationum istarum aquarum non dulcium, quando ex eis fit balneum, & quatuor facit. Quia primo determinat de effectibus aquarum mineraliũ. Secundo de operationibus aquarum aluminosarum. ibi (Aquis aluminosis.) Tertio sulphurearum. ibi (Sulphureæ vero.) Quarto de operationibus balnei aquæ maris. ibi (Marinę autẽ aquæ &c.) Prima in duas, quia primo ostendit in generali quales operationes fiunt ab aquis mineralibus. Secundo hoc facit in speciali. ibi (Et æneæ quidem &c.)

Sed statim tu dices hoc est falsum: quia hic dicit, scilicet quòd istæ aquæ iuuent in ægritudinibus frigidis & humidis: quia omnes istæ aquæ præter salsas sunt frigidæ: ergo nocent ægritudinibus frigidis & humidis & arteticis, & podagricis & paralyticis. Item nocere videntur asthmati constringendo vias anhelitus: quia omnes istæ aquæ exiccant. Item videntur nocere carbunculo: quia carbũculus fit ex siccitate materiæ: & istę aquæ exiccant. Item quomodo possunt ægritudinibus conferre, cum sint diuersarum naturarũ: nam quædam sunt calidæ & siccæ, vt carbunculus, quædam frigidæ & humidæ, vt arthetica & similia cum contrarijs morbis competant cõtrariæ curæ. Ad hæc omnia dicendum, quòd istæ aquæ conferunt ægritudinibus causatis ex frigiditate & humiditate. Sed notandum quòd hoc faciunt diuersimode. nam aquæ ferreæ & æreæ conferunt: & hoc dico maxime si apponatur super membrum infirmum confortando calorem propter earum stypticitatem & fluxui resistendo, sed aliæ aquæ puta salsæ conferũt, si apponantur super membra, ex quibus fluũt humores antequam fluant: quia resoluunt & exiccãt, & ideo aquæ salsę conferũt istis ægritudinibus resoluendo & exiccando & confortando, & videte aquæ salsæ non cõpetunt in principio, nec in augmento, nec in statu, quia plus attraherent de materia ad locum: tamen bene competunt in fine, vt resoluant & exiccent vlcera: ferreæ autem non in fine, sed in principio & augmento: sic conferunt omnes istæ aquę ęgritudinibus humidis exiccando: & paralysi & asthmati quia exiccant, & per hoc apparet solutio ad omnia illa. Tamen de carbunculo notandum, quòd per carbũculum non intelligo hic apostema magnum factum ex melancholia adusta, vt communiter accipitur carbunculus, quia istę aquæ magis nocerẽt ei quàm prodessent, sed per carbunculum intelligo pustulas paruas à quibus egreditur aliqua humiditas virulenta ad modũ carbunculi, & istis pustulis conferunt istæ aquæ exiccando: & ideo expone. Et cõferunt carbũculis et vlceribus. i. pustulis

vlcerosis similibus carbunculo.

Et æneæ &c. Hic determinat de operationibus istarum aquarum mineralium in speciali. Et posset diuidi in tres partes. Quia primo ostendit operationes ænearum. Secundo ferrearum. ibi (Ferreæ vero.) Tertio simul nitrosarum & salsarum. ibi (Et nitrosæ quidem.) Sed legantur omnia simul.

Aquis &c. Hic determi. de effectibus aquarum aluminosarum, et atramentalibus, id est in quibus est virtus vitrioli, non quia in eis dominetur vitriolum: sed quia habet aliquas partes ferreas, quę habent virtutem vitrioli. (Et cachexię) id est disponi ad hydropisim. (Et multo sudori.) s. prohibendo ipsum propter stipticitatẽ earum.

Sed tu dices, quomodo conferunt cachexiæ, cum sint stypticæ: & cachexia sit ex superflua humiditate? Dicendum quòd conueniunt ei, quia exiccant. Item quia habent confortare membra principalia, scilicet hepar, ex cuius. s. hepatis defectu prouenit cachexia. Item habent mẽbra conseruare exteriora, ne recipiant illas humiditates.

Item dubitaret aliquis. Non videtur, ꝙ aquæ sulphureæ valeant duriciei vuluæ: quia cum ipse exiccare habeant, magis indurabũt eam. Dicendum quòd duplex accidit durities in vulua. Vna quæ fit à siccitate, & isti non confert: sed magis noceret, & de ista non intelligit. Alia est quæ fit ab humoribus frigidis & grossis & viscosis, & talibus est conueniens: quia ipsas subtiliat & resoluit: & sic intelligit hic. (Sed stomachum laxant) id est debilitant, & nõ accipit hic laxare pro mollificare, eo quòd ipse non mollificant, sed exiccant & resoluunt.

Item diceret aliquis. Non videtur quòd aquę marinæ repleant caput, quia supra dictum est, ꝙ aquæ salsæ sunt subtiles & habent resoluere, sed cum aqua maris sit salsa: ideo non habet replere. Dicẽdum est ad hoc, quòd aqua maris cum hoc, quòd est salsa: tamẽ habet aliud quàm alię aquæ salsæ: quia cum hoc est grossa: & ideo est styptica propter admixtionem partium terrestrium: & ideo facit oppilationes: et ideo accidit quòd replet caput, sed aliæ aquæ sunt subtiles magis: & ideo hoc non facerent.

Qui autem &c. Hic ponit quẽdam cañ. generalem obseruandum in omni balneo.

Et nos &c. Hic pro sufficientiori determinatione dictorum remittit ad alium locum. Circa hoc notandum cum dicit. (Cũ de potu aquę frigidæ &c.) quòd non debet intelligi, sicut sonat: quia non determinauit ibi de potu aquę frigidę, sed expone de potu, de balneo aquæ frigidę, quę

D aqua frigida dicit̃ potus frigidus, tamen ineptus modus loquendi fuit & cæte.

De his quæ proueniunt ex vsu Solis. *Cap.* 20.

IN arena &c. Postquam determi. de vna re annexa. s. de balneo: hic determinat de alia, scilicet de fricatione. Et notandum ꝙ non deter minauit hic de fricatione directe, quia de ipsa de terminabit in libris particularibus, vt de fricatio nibus cum pannis rigidis & huiusmodi: sed solum determinat de quibusdam annexis fricationi, de quibus postea nõ determinabit: ista autem annexa fricationi sunt quatuor & duo facit. Primo determinat de istis quatuor in generali. Secundo in generali. ibi (Et sudorem efficit.) Nota quòd hoc debet referri ad sepeliri & in arena, & ad balneari in oleo: non autẽ ad aspersionem aquæ frigidæ: sed illa aspsio aquæ frigidæ est cau-

E sa resolutionis inquantum confortat virtutem, quæ postea superfluitates expellit: & hoc est per accidens. Notandum quòd ex istis apparet solu tio cuiusdam problematis, quòd mouet Aristo. in secũda parti. 10. problemate, scilicet quare qui stant in Sole calido multum cum paucis pannis non sudant: quia fortis calor constringit & coar ctat poros: & si quid resoluit in fumum insensibi lem subtiliat vel consumit & sudorẽ non efficit.

In sole &c. Hic determi. in spãli de istis quatuor annexis fricationi. Primo de effectibus fri cationis morando in sole. Secundo de effectibus volutationis & exiccationis in arena. ibi (Et are næ quidem.) Tertio de effectibus fricationis in oleo. ibi (Semicupium vero.) Quarto de effecti bus sparsionis aquæ super faciem. ibi (Faciem ve ro.) Prima in duas. Primo ponit effectus qui fiũt

F in sole, quando non superflue moratur. Secun do quando superflue moratur. ibi. (Quod si ali quis.) Iuxta est (Et ægritudines prædictas in ca pitulo de sole.) id est in sermone de fricatione fa cta ad solem sicut sonat: quia de sole non facit ca pitulũ, & dicit ægritudines prædictas, id est apo stemata laxa & hydropisim &c.

Semicupium vero &c. Hic determinat de ef fectibus fricationis in oleo, vbi dicit (Aut dacty lon.) Aliqui dicũt quòd est species vulpis, aliqui quòd est species lupi, aliqui quòd est talpa.

Faciem vero & cæ. Hic determinat de effe ctibus sparsionis aquæ super corpus: circa quod notandum quòd ex hoc apparet quòd in causo ne, & in febribus fortiter adurentibus non est inconueniens, quòd caput & extrema ponantur in aqua frigida, quod virtutẽ corroborat & confortat: licet autem habeant hæc pro incontinenti. (Et ꝓprię ex aqua rosacea et aceto) supple quia

confortat ratione suæ stypticitatis & aromaticitatis:& acetum quia facit penetrare. (Et est cum desiderio appetitus.) id est quia appetitui confert propter roborationem quam facit in calore innato. (Et dolorem frigidum capitis.) quia adauget morbum.

Iacobi de partibus interpretatio, super Cap. 19. summæ primæ, Doctr. 2. Fen. 2. Canonis primi Auicen.

De his quæ proueniunt ex balneatione. Cap. 19.

QVidam ornate &c. In hoc capitulo primo agit de meliore balneo & operatione eius naturali, & suarum causarum. Secundo de mutationibus alijs per accidens, & per se prouenientibus à balneo, & de aqua balnei quando calefacit, & quando infrigidat, & de balneo resolutiuo quando calefacit. ibi. (Sed plerunque ex balneo.) Tertio ex diuersitatibus effectuum balnei penes suam siccitatem & humiditatem & moram in eo paruam, vel multã & ingressum eius corpore repleto, vel inanito. ibi (Et præterea cum.) Quarto de obseruandis in balneo siccorum, vel hecticorum, vt per ipsum humectentur. ibi (Quod si quis eorum.) Quinto de nocumentis balnei. ibi (Præterea cum multis.) Sexto de differentijs balneorũ penes suas aquas. ibi (Balneum quoque differentias.) Septimo de effectibus prouenientibus ex vsu Solis, & sepultura ac volutatiõe in arena, & balneo olei, & roratione faciei cum aqua. ibi (De eis quæ proueniunt.) In prima parte, quæ est præsens tex. primo describit melius balneum. Secundo memorat effectus ipsius. ibi (Debes autem.) Tertio effectus suarum casarum. ibi (Et prima est.) Quarto tollit errorem quorundam circa aquam balnei. ibi (Et neque.) In prima parti. dicit primo, quòd quidam ornate loquẽtium, scilicet Plinius secundus egregius philosophus & medicus eloquentissimus inter Romanos sui tẽporis, qui librum edidit de Historia naturali, descripsit melius ex balneis per tria. Primum est quòd eius fabrica sit antiqua, scilicet parietes, tectum, & fundamentum. Ex nouis enim maxime cum fuerint calce, vel luto liniti redditur aer balnei grossus, rheumaticus, præfocatiuus. Et intellige quòd istud balneum antiquæ fabricæ cum antiquitate sua fuerit frequentatum, alioquin est mali & impuri aeris, eo quòd aer in eo reclusus & suffocatus non renouatus putrefit. Secundum est quòd aer balnei sit amplus, quia in strictis balneis se balneantes recipiunt anhelitum, alter alterius quandoque fætentes:& coguntur sæpius aspirare iterum aerem emissum cũ expiratione, veluti inutilem ad cordis refrigerium, similes facti illis qui cibos euomitos iterum resumunt. Tertium est, ꝙ aqua fluens & effusa per ipsum sit aqua dulcis non habens extraneam qualitatem, qua corpus immutet immutatione, aliter quàm quæ ex balneo cõmuniter quæritur. Secundo dicit ꝙ descriptioni melioris balnei per tria prædicta, quidam addidit quartam conditionem, scilicet vt balneator, id est rector & director balneorum mensuret ignem balnei proportionaliter ad illius complexionem & conditionem qui balneandus est. Quidam enim calidi rari facile resolubiles balnea caliditatis intensę non sustinent:& si se coegerint ad sustinendum, vel syncopizant, vel febrem incurrunt. Alij frigidi vel densi compacti non sudant, nec assequũtur balnei beneficium, nisi vehementer fuerit calidũ. Alij inter hos medio modo se habent.

Debes autem &c. In secunda parti. dicit, ꝙ operatio naturalis balnei est, ꝙ calefacit per ipsius aerem, & humectat per suã aquam. Attende primo, quòd Gręci & Arabes nomine balnei communiter vtuntur pro loco artificialiter præparato ad extergẽdam sordiciem humanæ cutis & mundificandum mẽbra exteriora, & tollendũ corporis lassitudines, licet submersio corporis in fluminibus, aut in mari, vel in alijs aquis frigidis, aut calidis arte, vel natura, solet etiam balneum vocari. Attende secũdo quòd triplex est artificiale balneum. Quoddam est aquæ tantum ꝙ proprie tina, vel lauacrũ dicitur, scilicet cum in tina, vel cuua plena aqua corpus nudum ponitur. Aliud aeris, vel vaporis, tantum quod vocatur proprie stufa: & cum igne calefit pyria appellatur. Fit etiam quandoq; in cuua duplicis fundi cum lapidibus candẽtibus, vel lateribus vel quarellis ignitis inter duos tinæ fundos reclusis, vel cum ferro ignito in vasculo aliquo occultato. Aliud est aeris & aquæ simul, cum scilicet in stuphis sint tinæ aqua plenæ. Et de tali balneo loquitur hic prin. dicens, ꝙ naturalis operatio balnei est calefacere suo aere, & humectare sui aqua. Attende tertio, quòd talis balnei multæ sunt vtilitates, iuxta illud Ra. quarto Alman. Sũt etiam de iuuamentis balnei corpus humectare, & renouare, porosque aperire, & sordes congregatas detergere, repletionem quoque minuere & ventositatem dissoluere, & ad somnum ducere, & humores subtiliare. Balneum præterea dolorem reprimit, ventrem stringit, lassitudinem remouet, corpus nutrientibus aptum efficit.

Et prima caſa &c.) In tertia parti.dicit ꝙ pri
ma caſa balnei infrigidat & humectat corpus,&
ſecunda calefacit & humectat, & tertia calefacit
& deſiccat. Attende primo ꝙ Græci & Arabes
olim curioſi magis & ſolliciti circa ſanitates ho
minum ſeruandas q̃ hodie ſimus,ſua balnea ædi
ficabant cum tribus caſis ſeu ſtationibus,vel du-
mũculis ſibi inuicem proximis, quibus erat adi-
tus de vna in aliam,vt gradatim balneaturi ince
derent de frigido in calidum : & ita recederent.
Sed hodie balnea ſeu ſtuphas ædificant homines
groſsiori modo vnica caſa contenti & ſe ſpoliãt
in cameris diſtantibus à ſtuphis, & vnico linteo
cooperti de cameris frigidis ſubito ſe transferũt
ad ſtuphas, & conſimiliter linteo ſolo cooperti
ſe ſubito transferunt à ſtuphis calidis ad cameras
frigidas,& ſi velint in tinis lauari,lauant ſe extra
ſtuphas:vnde euenit vt frequenter qui ſani ſtu-
phas ineant,infirmi redeãt & qui infirmi intrãt,
exeant infirmiores. Attende ſecundo ꝙ ſtupha
rum hodiernarum vnicam caſam habentiũ qui-
buſdam calor aduenit de ſubtus per pauimẽtum
ſicut Pariſijs:alijs à latere per poros inſertos alte-
ri parietum,vt in iſtis baſsis regionibus,et in iſtis
eſt ſimilitudo maior cum ſtuphis trium caſarum
q̃ in prioribus:propterea ꝙ in prioribus calor ve
niens de ſubtus quaſi vniformiter totam calefa-
cit ſtupham.Sed in iſtis calor diſpergitur ita dif-
formiter,vt in eis poſsint tres diuerſi gradus pro
portionales gradibus cauſarum trium aſsignari.
Primus iuxta parietem oppoſitũ illi cui pori infi
guntur vnde venit calor.Secundus in medio pri
mi & tertij.Tertius gradus eſt prope parietẽ,vn-
de venit ignis. Attende tertio, ꝙ apud Arabes
vnde fuit princeps caſę balnei ſic diſtinguebãtur
ꝙ prima erat cõparatione ad alias frigida & hu-
mi.ſed in ſe erat quaſi tepida.Et in ea ſpoliaban-
tur homines ſuis veſtibus: erat enim propter ip-
ſius teporẽ conueniens omnibus, eo ꝙ tepidum
infrigidat calefactos,& calefacit frigidos. Secun
da erat calida & hu.calida quidem per igneũ ca-
lorem quo calefiebat.Humida vero propter effu
ſionem quaſi continuam aquæ calidæ per eam.
Et in ea tinæ plures erãt plenæ aqua calida, quas
balneantes intrabant, & in eis ſe lauabant & fri-
cabantur.Tertia erat calida & ſicca propter for-
tem ignis caliditatem ſibi aduenientem abſque
multa in ea ſparſione aquæ.Et hanc ſubintrãt cu
pientes abunde ſudare & humiditates plurimas
à profundo corporis educere. Et ſicut gradatim
per iſtas caſas intrabant ſic gradatim per eas redi
bant ſe reueſtientes in prima caſarum, vbi ſe ſpo
liauerant. Attende quarto quòd Gal.10. de in-

D ge.ſan.cap.10.caſas balnei diſtinguit oppoſito or
dine vocans illam tertiam quam princ. hic pri-
mam vocat,& econuerſo. Ait enim ibi. Sed pri-
ma pars balnei, id eſt calidus aer magis cæteris
corpus totum calefacit,diſſoluens, liquefaciens,
et extenuans humores eorum etiã diuerſitatem,
& imparilitatem,atque anguſtiam facit æquam
& inſimul eſſe:poros dilatat, purgans quod à cu
te exire prohibebatur.Secunda pars balnei,id eſt
aqua calida ſi fiat propter, id eſt cõtra ſiccitatem
poterit emittere ſuam humiditatem vſq; ad fun
damenta membrorum eis etiam ſuſcipientibus
& cuſtodientibus. Tertia pars balnei,id eſt aqua
frigida totum corpus infrigidat,cutim conſtrin-
git & confortat. Quarta pars balnei, id eſt exic-
care ſudorem,purgat humores corporis cum fu-
dore ſine vllo nocumento,quod fit ex frigidita-
E te:balneum tamen hæc omnia facit, ſi aqua eius
fuerit dulcis,& fiat in congruo tempore: hęc Ga
lenus. Attende quinto quòd Galenus & Prin.
ſuper hac controuerſia ſic poſſunt concordari,
quòd prin.deſcribit caſas balnei ſanorum tali or
dine,quo debẽt eas ingredi.Sed Galenus deſcri-
bit paſſu nunc allegato caſas balnei hoc ordine,
quo debent ethici eis vti. Primo quidem debent
caſam ſubĩtrare,quæ calidior eſt, vt & fumi cap-
noſi reſoluantur,in quibus abundant:& ſic pori
aperiantur,quòd per eos poſsit aqua profundari:
conſequenter debent intrare ſecundam, & im-
mergi in tina plena aqua calida mediocris calidi
tatis,vt per eam humectentur, deinde debent in
trare caſam frigidam,quam tertiam vocat.Et il-
lic ſubito mergi in tinam plenam aqua frigida,
vt pori claudãtur,vt aqua quæ penetrauit in cor
F pus retineatur,humectans interiora. Iuxta illud
Gale.cap.nunc allega.iuuat ergo in ſiccis & cali
dis capnoſum fumum purgari.Iſtud eſt iuuamẽ-
tum ex prima parte balnei factum, ſi prout opor
tet exiſtat.Secũda vero pars,id eſt balneari quo-
dãmodo prodeſt ei,eo quòd humectat,ſed quo-
niam calefacit nocuum eſt. Tertia pars balnei
refrigerat calefactum corpus præter vllam lęſio
nem virtutẽ confortat, membra quoque ex bal-
neo vltra modum diſſoluta ad naturalẽ modum
reducit:hæc Galenus.

Et neque &cæ.) In quarta parti.dicit, quòd
non eſt credendum illi qui aſſeruit, quòd aqua
nõ humefacit mẽbra interiora, neq; cũ bibitur,
neq; cũ corpori deforis occurrit. Attende ꝙ ali-
qui affirmauerũt aquã non humectare nos, neq;
bibitã,neq; nobis exterius occurrentẽ,quia cum
ſit elementum nõ poteſt ſic ĩmiſceri corpori, ꝙ
fiat pars eius niſi in prima cõpoſitiõe ex elemẽtis
in qua

in qua fit pars materiæ hominis non pars formalis, non ergo humectat intime membra nec restaurat aliquid resoluti humidi. Item aer quo nihil est humidius non humectat corpus, neq; penetrans in ipsum, neq; deforis occurrens, immo continue desiccat corpus nunquã perueniens ad tantam frigiditatem, quin semper aliquid resoluat de nostris corporibus. Prima harũ rationum soluitur, concedendo q aqua bibita vel nobis exterius occurrens non humectat nos substantialiter, ita q fiat pars nostri, sed madefacit nos et profunde imbibit, & non sinit innatum calorem resoluere libere radicale humidum. Ad secundam dic, q nec aer sic imbibitur membris nec tam stabiliter permanet in eis sicut aqua, qua ꝓpter non sic humectat. Iuxta illud Auer. 6. colliget. c. 5. Et quãuis aer sit humidior aqua, sicut alibi declaratum est: tamen nõ humectat corpora sicut aqua, eo q nõ applicatur corpori, sicut aqua, immo desiccat corpora.

Sed plerunq; &c. In hac parte secũda primo diuidit mutationes, quæ à balneo fiunt, & declarat qualiter balneum qñq; suo aere infrigidat, & sua aqua non humectat. Secundo declarat qualiter aqua balnei quandoq; calefacit quandoque infrigidat. ibi (Et est cum.) Tertio qualiter balneũ calefacit interdum resolutione. ibi (Est ẽt.)

In prima parti. dicit primo, q duo genera mutationum prouenire solent ex balneo vltra operationes eius modo tactas, cum dicebatur q suo aere calefacit, & sua aqua humectat. Vna est operatio balnei per accidẽs: alia per essentiam, id est per se & directe. Secundo dicit declarando operationem eius per accidẽs, q balneum quãdoq; suo aere infrigidat resoluendo nimium de calore innato, sicut flamma maior extinguit minorem: quia vastat humidum, quod minorem seruat, quandoq; etiam balneũ suo aere exiccat substantias membrorum: quia resoluit naturales humores solitos nutrire membra, quibus resolutis calor innatus membrorum resoluit seipsum & proprium humidum: & non solum resoluit aer balnei bonos humores, sed etiã humiditates coniunctas membris, & eis intimas cum nimiũ continuatur, & licet bonos humores resoluat, puta sanguineos malos, tamen auget, atque multiplicat, videlicet choleram & melancholiam. Choleram quidem inflammando sanguinem, melancholiam vero resoluendo subtile grosso relicto terrestri quod melãcholia est. Tertio dicit, quòd aqua balnei vehementer calida, cutis horripilationem inducit & claudit poros ipsius: ex quorum clausiõe euenit, vt nec humiditas aquę pro- A fundetur in corpus, nec humiditates corporis libere resolui possint calore aquę, vel aeris balnei. Et hæc est operatio aquæ balnei per accidẽs contraria illi operationi naturali qua balneum dicebatur sua aqua humectare. Cuius õpationis ante principem Gale. meminit tertio de regimine sanitatis, capitulo secundo dicẽs, q dulcium aquarum calidarum, virtus siquidem eucratę sunt est calida et humida. Si vero calidiores magis quàm oporteat calida quidem est virtus: non tamẽ humida: adhuc similiter, horrere enim cogit corpora & inspissari poros eorum, vt neq; patiantur vltra exteriori humiditate, neq; quid interioris superfluitatis euacuetur. Et intellige per horripilationẽ horridam pilorum cutis eleuationẽ cum diuersitate in frigore & punctione. Iuxta illud principis quarti prima tractatu secundo capi. sexto. B Horripilatio est dispositio in qua ĩuenit corpus diuersitatem in frigore & punctione in cute & lacertis. Et fit quandoq; à caliditate superflua corpori occurrente quandoque à frigiditate teste Aristo. quærente particula octaua problematum problemate decimo, propter quid horripilantur & calido & frigido infusi.

Et est cum &c.) In secũda dicit primo, quòd aqua balnei quandoq; calefacit, quandoque infrigidat. Secundo dicit q calefacit propter hoc q est multũ calida: & hæc est operatio per se aquæ calidæ. Tertio dicit, quòd infrigidat & humectat, quando calor eius est modicus & minor, quàm sit calor aquæ tepidæ: & hæc ipsius operatio est iterum per se. Quarto dicit, quòd aqua balnei calefacit interdum cũ fuerit frigida: quia calor habitus, id est acquisitus ab aere balnei constringitur & impellitur ad ĩteriora corporis per C frigiditatem aquæ, cũ corpori obuiauerit actualiter frigida: & hæc est operatio per accidẽs aquæ frigidæ. Et secundum hanc expositionem hoc quartum dictum debet coniungi secundo hoc modo. Sed eius quidẽ calefacere est, ideo quòd multum est calida & propter constrictionẽ cum fuerit frigida, quia calorem constringit &c. Vel intellige si vis quòd aqua frigida refrigerat exteriora, quia depellit ab eis calorẽ ad interiora. Et hæc est operatio per se, qua vnum contrariũ depellit aliud. Quinto dicit quòd aqua frigida balnei tunc infrigidat, cum quis multo tempore se balneauerit in ea. Nam per lõgam in ea moram frigus eius penetrat ad interiora maxime si vehemẽs fuerit, & hæc est operatio per se. Sexto dicit q aqua balnei dulcis infrigidat corpus duobus modis, siue calida fuerit siue frigida. Primo à sibi connaturali & habituali frigiditate. Ipsa enim

per naturam eius est in vltimo frigiditatis.i.summe frigida, licet cum calefit vel calefacta est cale faciat corpus accidentali calore. Talis enim calor, nec in aqua, nec in nostro corpore diu permanet: sed cito auferetur vtrisq; se reducentibus ad propriam naturam. Remanet igitur in aqua balnei, qua nos penetrauit operatio propria scilicet infrigidatio: licet calida penetrauerit, quia se reducit ad suam naturam. Secũdo quia est humida siue calida, siue frigida sit: & ideo postquã multum humectauerit cõstringet & suffocabit calorem innatum præ multitudine suæ humiditatis & extinguet ipsum, & sic infrigidabit, sic aqua plurima licet sit feruentissima supra ignem proiecta extinguit ipsum.

Est etiã &c.) In tertia dicit ꝙ qñq; balneum resoluendo calefacit, s. vel quia resoluit humiditates quibus hebetatur calor digestiuus & suscitat sopitum calorem, vel quia resoluit ventositates quæ prohibent stomachum & alia vasa digestionis à perfecto amplexu cibi. Et hoc opus facit balneum dum reperit cibum, qui tempore debito non fuit digestus, vel humores crudos: hos enim maturat & cibũ decoquit. Sed instabit aliquis quia balneum resolutiuum spargit & dissoluit calorem ĩnatum & trahit spiritus ad exteriora. Cuius rei signum est, ꝙ æstiuo tempore digestio debilitatur propter resolutionem & hyeme fortificatur. Dic ꝙ sicut phlegmatici æstate bene se habent, & melius digerunt calore aeris adiuti: sic his quibus cibus tarde digeritur, vel in ꝗbus multi sunt humores crudi melius digerunt auxilio balnei, dũmodo non tanta sit in eo mora, neque tantus eius calor, ꝙ calorem spargat aut cibos, vel chimos nondum digestos penetrare cogat in vias strictas, aut poros membrorum quibus oppilentur.

Est præterea &c. In hac parte tertia prĩo agit de diuersitatibus effectuum balnei penes suã siccitatem & humiditatem. Secũdo penes moram in eo paruam vel multam. ibi (Et est cũ in ipso.) Tertio penes ingressum eius corpore repleto vel inanito: ibi (Et est cum balneum.) In prima parti. dicit primo, ꝙ cũ aliquis intrat balneũ, quando ipsum est siccum desiccatur ab eo. Et balneũ tale confert hydropicis consumendo aquositates ĩ ascite, & vẽtositates in tympanite, & phlegmata in hyposarca. Confert etiam habentibus laxitatem. i. remollitionem membrorum, vt paralyticis & tremulosis à frigiditate & humiditate, & pinguibus superflue mollibus. Attẽde ꝙ balneum qñq; fit siccum, propterea ꝙ suus aer vehemẽter calefit sine multa sparsione aquę. Et qñq;

D redditur siccum, propterea ꝙ aqua eius est de genere desiccantium, s. salsa, sulfurea, vel aluminosa. Secundo dicit, ꝙ cum quis intrat balneum qñ est humidum, humectatur ab eo. Et tale confert macris, siccis, hecticis: et redditur humidum paucа aeris calefactione, & multa ac frequenti irrorationе cũ aqua dulci tepida & præsentia tinarũ tali aqua plenarum. Et est cum in ipso &c.) In secunda parti. dicit primo, ꝙ balneũ desiccat diu morantes in eo maxime in tertia casa ipsius, & post in secunda propter resolutionẽ fortẽ quam efficit & sudorem quem exuberare facit. Secundo dicit ꝙ balneum humectat parum morantes in eo cũ corpus ab eo exiccatur. i. post lotionem cum aqua dulci statim abstergitur cũ linteo & educitur à balneo antequam sudare incipiat.

Et est cũ balneum &c.) In tertia parti. dicit primo ꝙ balneum vehementer exiccat & dema
E crat & debilitat illos qui ingrediuntur ipsum ieiuni & vacui, quia cum tales inopia nutrimenti per resolutionem præuiam, iam debilitari incipiant ex resolutione per balneum acuta plus debilitantur & desiccantur educta à membris non solum nutrimentali, sed etiam substantiali humiditate tam ab intraneo ꝗ̃ extraneo calore. Secundo dicit ꝙ balneum impinguat illos qui subintrãt ipsum repleti ad saturitatẽ, quia trahit abunde ad membra exteriora alimentũ in quibus pinguedo manifestatur. Sed oppilat ideo ꝙ à stomacho & hepate trahit alimentum non coctum ad membra, quod quia à mẽbris non perfecte vincitur & integre assimilatur relinꝗt in poris superfluitates quibus oppilantur: vnde tandem continuato errore mala crassities tumens introducitur, vel hyposarca. Tertio dicit ꝙ balneum con-
F fert & impinguat mediocriter illos qui ipsum intrant in fine primæ digestionis, & antequã assit vacuitas. i. completa prima digestione, & anteꝗ̃ mẽbra nutrimento careant & sint inanita. Quę ritur an tẽpus aptius balneo sit statim post complementũ primæ digestionis. Videtur ꝙ sic, quia tunc balneum confert & impinguat mediocriter, vt dicit hic princeps. Itẽ dicit magnus Auenzoar cap. 1. theisir in prohe. Et dixerunt medici, ꝙ moderatus motus in ambulatione & equitatione confert multũ in conseruatione sanitatis, quãdo tempus multum calidum excessiue non fuerit. Balneum quoq; hoc idẽ faciet quando steterit in ipso mediocri modo & euacuato stomacho à cibo absq; fame: & in tẽpore non multum calido, & hoc quolibet die decimo: hæc ille. In oppositum arguitur, quia sicut balneũ post saturitatem penetrare facit cibos indigestos & oppilationes

lationes inducit, ſic poſt primam digeſtionē & ante ſecundam factum penetrare facit chylum indigeſtum. Item dicit prin. primi. 3, doct. 2. ca. 5. Qui vero impinguari deſiderat, balneum poſt comeſtionē ingrediatur, ſi ſecurus fuerit ne oppilationes accidant. Qui autem vult reſolutionē & macrefieri balneandus eſt dum eſt famelicus & ibi multum moretur. Sed qui ſanitatem tantū vult conſeruare balneum ingredi debet poſtquā digeſtum eſt quod eſt in ſtomacho & in hepate, hæc princeps. Item balneū fieri debet poſt exercitium teſte Gal. ſecundo de regi. ſani. ca. 3. dicente. Cum iuuenis eſt, exercitādus eſt & durius fricandus & poſt exercitia facta eſt balneādus. Sed exercitium competit poſt digeſtiones celebratas inſtante iam hora ſumendi cibum. Teſte Gal. dicto lib. cap. 2. dicente ꝙ tempus exercitij eſt optimum quando externus cibus fuerit perfecte digeſtus & qui in ventre & qui in vaſis. i. in hepate & alterius cibi inſtat tempus. Dic primo ꝙ in regimine pure cōſeruatiuo temperati corporis, ſi competat balneum, competit hora qua pene facta eſt digeſtio tertia in venis capillaribus & approximat hora qua nutrimentum ſubingreſſurum eſt poros membrorum vt cutem abſtergat, poros aperiat & mundificet à ſuis ſuperfluitatibus præparans eos libere receptioni proprij alimenti. Dixi ſignanter ſi competat balneum, quia Gal. in hoc viſus eſt hæſitaſſe. 3. de regi. ſani. cap. 2. dicens ꝙ exercitatus iuuenis ducendus eſt ad balneum, etſi paruam inde habuerit vtilitatē, quia iam ab exercitio moderato curatus eſt et fricatus, ſed tamen dura & tenera mēbra inde mollientur & euaporabitur, ſi quid ſuperfluitatis & liquefactionis carnis mollis vel pinguedinis intus à cute contineatur quod in immoderatis cōtingit exercitijs. Sed & hęc euacuata ſunt nec hic immoderate exercitatur. Indiget igitur hic iuuenis balneo ad hoc ſolum vt à ſudore lauetur & puluere, hæc Gal. Si ergo neq; puluere neq; ſudore ſordidus fuerit vt ſæpe contingit non competit ei balneum. Dic ſecundo ꝙ macris volentibus mediocriter impinguari balneum competit poſt primam digeſtionem vt membra humectētur & ſuus calor innatus minus depaſcat de radicali humido & tractio cibi ad membra acceleretur, & copioſior fiat. Nec timetur ex eo de graui oppilatione ſicut ex balneo poſt ſaturitatē, quia chylus qui attrahitur eſt multum ſubtilis, immo ſubtilior humore poſtquam à fœcibus ſeparatus eſt. Rationes poſt oppoſitum ſunt pro primo dicto. Prima ante oppoſitū eſt pro ſecundo. Secunda vero non expreſſe innuit ꝙ immediate poſt

A

primam digeſtionem competat balneum, ſed ꝙ fieri non debet niſi ſtomacho vacuo à cibo abſq; fame. Attēde primo ꝙ balneum multipliciter diuerſificatur in ſuis operationibus, vltra tres diuerſitates modo tactas. Iuxta illud Auer. 6. colliget cap. 4. Et dicimus ꝙ balneum in nobis diuerſas imprimit operationes primas videlicet & ſecundas & tertias. Nam ipſum humectat & deſiccat, infrigidat & calefacit, & ſuperfluitates quæ ſunt in poris & ſub cute euacuat. Et aliquando oppilat, ventoſitatem diſſoluit, inflationem remouet & corpora nutrimento præparat, & aliquando cōmouet appetitū & materiam de vno membro ad aliud ſpargit, & humores fluxibiles facit & etiam dolores mitigat & aliquando cōmouet. Attende ſecundo ꝙ harum diuerſitatū tres ſunt cauſæ principales. Iuxta illud Auer. ibi.

B

Et harum contrarietatum cauſa vna ex tribus rebus exiſtit, vna eſt diuerſitas partium balnei, alia eſt diuerſitas corporum patientium, tertia eſt diuerſitas morę in balneo.

Qui autem &c. In hac parte quarta tangit decem conditiones obſeruādas ab his qui ſe balneant vt humectētur ſicut hectici & macri cholerici diſpoſiti hecticę. Prima eſt quòd debent in aqua mergi moderate calida, niſi nimia obſit eorum debilitas vnde timeatur aduentus ſyncopis vt per dictam aquam membra ſua mollificētur & humectentur. Secunda eſt ꝙ in exitu à dicta aqua inungātur vel oleo oliuę vel violaceo quatenus plus humectentur & vt aqua quę penetrauit in poros teneatur intra cutem clauſa & conſtricta propter olei adhærentiam qua pori clauduntur. Tertia eſt ꝙ non diu morenť in balneo,

C

quia longa in eo mora ſiccat & reſoluit & corpus demacrat. Quarta eſt ꝙ elongant locum tēperatum, ideſt caſam balnei magis temperatam qualis eſt prima & poſt hanc ſecunda moderatę calefactionis in aere & aqua. Quinta eſt vt aqua copioſa effundatur ſupra terrā balnei vel ipſius pauimentum vt aer balnei multitudine vaporū per ipſum ſparſorum fiat humidior & minus reſoluens. Sexta eſt vt patientes ſupra lectum ſuauiter & ſecure deportentur ſine labore ſuorum membrorum & abſq; ſollicitudine ne cadāt aut ſyncopizent & debilitentur in via. Septima eſt vt in exitu à balneo rurſus inungantur gratia amplioris humectationis & vt ſudor prohibeatur. Octaua eſt vt in exitu balnei olfaciant ilico frigida aromata ſicut roſas, violas, flores nenufaris cydonia, ſandalos pro cōfortatiōe virtutum. Nona eſt vt quieſcere dimittantur hora vna in domo vbi ſe ſpoliant homines donec ſedata fuerit

rit frequentia suorum anhelituum quam ex balneo acquisiuerunt & redierit ad eos aeris attractio temperata sicut ante balneum. Decima est vt post hæc in potu tribuatur eis aqua hordei vel lac asinę vel mulieris vel caprę. Attēde q Gal. 10.de inge.sani.ca.9.sub alia serie scripsit obseruanda in balneis hecticorū dicens. Quapropter dico q omnis habēs hecticam maxime veniens in phthisim.i.arefactionem si non habeat aliquā febrem de putredine vel de apostemate viscerū oportet in balneum mittatur. Sed studeamus ne patiatur laborē ne virtus p hoc dissoluatur. Portetur ergo vsq; in balneū in lecto, & postea suauiter in linteo calefacto deponatur, cūq; in primā balnei māsionē peruenerit, exuat pānos, deinde in secundam mansionem mittatur quæ secundum cōplexionem mediocriter extendenda est, ibi vero oleo tepido vnguatur, quo facto ad tertiam est perducēdus & in fontem calidum mergendus. In his mansionibus nullam habeat moram, sed solummodo suauiter per eas transeat. In fonte quoque parum maneat, in aqua frigida, deinde exuccetur cum mappa & ad lectum feratur, & cum spongia aut molli linteo exuccetur, tandem domum feratur & nutrimento reficiatur, domus tamen sicut dixi balneo vicina sit, hæc Galenus.

Quod si quis &c. In hac parte quinta dicit primo, q si quis eorum.s.hecticorum in balneo diu manserit timendum est de syncopi. quia per balneum cor supercalesit & depauperatur suis spiritibus & syncopis primo cōmouetur.i. maxime cōmoueri solet quando hi balneanť propter causam dictam. Et ista clausula cum præcedenti coniungi potest, quia est de balneo hecticorum, & sequenti, quia est de balnei nocumento. Secūdo dicit q cum iuuamentis balnei plurima sunt eius nocumenta. Primum est facilis fluxus superfluitatum ad mēbra debilia quem balneum cōmouet, primo quia superfluitates quietas agitat & subtiliat, vias aperit & membra debilia laxiora reddit. Secundum est q laxat corpus.i. molles reddit carnes, neruos, venas, arterias, pāniculos & ligamenta eius sua humectatione. Sed contra dicit Ras.4.Alman.c.de balneo, q balneum tollit lassitudinem. Dic q hoc verū est, sed ingerit laxitatem. Differunt enim lassare & laxare quēadmodum laxitas & lassitudo. Nam laxare est fatigare & lassitudo fatigatio, sed lassare est remollire & laxitas remollitio, & laxitas est oīum partium mollificabilium, lassitudo vero musculorum proprie neruorum & iuncturarum. Tertium est impedire neruos quorum substantia ca-

D

lore dissoluitur teste Gal.apho.5.cōmento illius canonis. Calidum nocet. Nam balneum neruos mollificat & rarificat vnde petunt robur & firmitatem motui necessarias, Quartum est resoluere innatum calorem, & id maxime facit caliditate sui aeris, aperiente poros & trahente spiritus & partes sanguinis subtiliores ad exteriora sub forma vaporis. Quintum est q deijcit appetitum. Sed instabit aliquis, quia prima & principalior causa appetitus cibi est inanitio membrorum quam balneum inducit, nam mēbra inanita trahunt à venis, venę ab hepate, hepar à stomacho & tunc adest fames. Dic q licet balneū primam causam desiderij cibi suscitet.s.inanitionē membrorum, tollit tamen eius causam coniunctam replens orificium stomachi vaporibus remollientibus ipsum & inducens dispositionem contrariam illi quam inducit melancholia illic

E

profluens gratia suscitationis appetitus. Huius simile fit à calore æstiuo. Sextum est debilitatio virtutis seu potentiæ coeundi, quia balneum vētositates & calorem resoluit qui faciunt erectionem, & spermatis materiam minuit, & virgam mollificat & rarificat, quę tempore coitus debet esse dura & tensa. Aliqua ex his nocumentis meminit & aliqua addidit Hip.apho.5.dicens. Calidum nocet hoc frequenter vtentibus, facit enim carnium effœminationem, neruorum incontinentiam mentis, stuporē, sanguinis fluxum, defectiones spirituum, quibusdam mors sequitur. Et Ras.similiter.4.Aman.ca.de balneo dicens. Nocumēta vero eius sunt vires destruere & cor vsq; adeo calefacere vt quandoq; ad syncopim perducat, nauseam commouet & malis humoribus occasionem cito descēdendi tribuit. Ideoq;

F

febricitantes vel qui contusionem est perpessus vel apostemata vel plagā vel excoriationem habentes balneum timere debent. Sed dicet aliquis, si balneum tot parit incōmoda, quare dicit Hip.tertio regi.acuto.prope finem, Balneū non nocet amantibus etsi bis in die pręceperis? Dic q delectatio & consuetudo & pauca mora in balneo quasi temperato faciunt vt prosit & parum noceat si in aliquo nocet & maxime si corpus fuerit mundum. Iuxta illud Auer.6.colliget ca.4. Et scias q omnes partes balnei in corporibus puris bonas actiones operantur vna alteri non resistente. Quod est quia dissoluunt superfluitates & euacuant sine læsione virtutum, & membra mollificant sine neruorum relaxatione, & humectant sine calefactione & oppilatione & refrigerant absq; inuiscatione. Et hæc oīa non nisi cum partibus frigidi & calidi complentur.

tur, & ſic aliquid damni in eis percipitur illud eſt in corporibus impuris, quia nullũ damnum puris euenire ſolet, hæc Auer.

Balneum quoq; &c. In hac parte ſexta primo agit in generali de effectibus aquarum nitroſarum, ſulfurearũ, marinarũ, cinericiarũ, ſalſarũ & ſimiliũ. Secũdo de effectibus ęrearum, ferrearum & ſalſarum in cõmuni, & poſtea in ſpeciali de quaq; earum. ibi (Aereæ vero.) Tertio de effectibus aluminoſarum & attramentaliũ. ibi (Sed aquis aluminoſis.) Quarto de effectibus ſulfurearum. ibi (Sulfureæ vero.) Quinto de effectibus marinarum. ibi (Marinę autem.) Sexto de modo balneatiõis in thermis. ibi (Qui autem.) In prima parti. dicit primo ꝙ balnea diuerſificãtur penes diuerſitates aquarum, quæ per ipſa fluũt vel in ipſis ſparguntur, vel in tinis ſuis comprehenduntur, quia magna pars operum balnei procedit ab eius aqua & ipſius aer ab aquis mutatur & diuerſas recipit impreſſiones. Secundo dicit ꝙ aquæ nitroſæ aut ſulfureæ aut marinæ aut cinericiæ aut ſalſæ ſiue per naturam ſiue per artem ſic ꝙ eis miſceatur vel in eis bulliatur nitrũ, ſulfur, ſal aut cinis vel ſtaphiſagria vel baccæ lauri qnq; effectus imprimunt corporibus noſtris. Primus eſt reſolutio vaporum, fumorum, aquoſitatum, humiditatum humoralium, vẽtoſitatum, caloris & ſpirituum. Secundus eſt ſubtiliatio humorum faciens eos trahere ad naturã vaporis. Tertius eſt ablatio laxitatis. ſ. mollitiei nimię carnis, neruorum, panniculorum & ligamentorũ, ita ꝙ cõferũt hypoſarcę, paralyſi, tremori, torturę, relaxationi ſiphac, cõminanti de ruptura. Quartus eſt prohibitio deſcẽſus humorum ad apoſtemata trahendo. ſ. humores ad contrarium ſua reſolutione. Quintus eſt conferre habentibus venam ciuilem. Et hos omnes faciunt ſui caliditate & ſiccitate. Et eſt vena ciuilis ſeu vena medenpaſſio ſic appellata, quia multiplicatur in ciuitate medena. Quam deſcribit princeps quarti tertia tract. 2. ca. vltimo dicens. Eſt vt accidat ſuper partem corporis puſtula quædam inflans, deinde veſicat poſtea egredit̃ ex ea quiddã rubeũ ad nigredinem decliue, deinde non ceſſat prolongari & prolongatur & fortaſſe eſt ei motus voluntarius ſub cute, ac ſi eſſet motus animalis quaſi in veritate ſit vermis, donec æſtiment quidam ꝙ ſit animal quod generatur. & æſtimant quidam ꝙ ſit ramus villi nerui per vehemẽtiam groſſitudinis, & plurimum quidem accidit in cruribus, de hac dicit Galenus ꝙ eam non vidit.

Aereæ vero &c.) In ſecunda dicit primo ꝙ aquæ ęreæ & ferreæ & ſalſę præſtant nouẽ iuuamenta. Primum eſt generale. ſ. in ægritudinibus prouenientibus ex frigiditate & humiditate, cõſumũt enim ſua ſiccitate materias earum. Secundum eſt in doloribus iuncturarum, conſumunt enim humiditates quibus iuncturę imbibuntur & corroborant iuncturas prohibentes ne faciliter alias recipiant. Tertium eſt in podagra. i. gutta pedum propter eaſdem cauſas. Quartum eſt in laxitate ſeu mollicie ſuperflua membrorum conſumendo humiditates quibus relaxantur. Quintũ eſt in aſthmate. i. ęgritudine pulmonari cum qua patiens non inuenit excuſationem ab anhelitu frequenti ſicut eſt anhelitus quo laborat præfocatus. Sed quomodo confert in caſu hoc aqua ferrata cum ſit multum ſtyptica, quare videtur materias magis in pulmone conculcare quàm foras educere. Dic ꝙ ſua ſiccitate aliquid materiæ conſumit & ſua ſtypticitate calorem in interioribus recludit & fortificat in hoc coadiuuans ad digeſtionem materiæ, nec ſua ſtypticitas cum adminiſtratur in forma balnei pertingere poteſt vſq; ad pulmonem. Sextum eſt in ægritudinibus renum vt in diabete & laxitate eorũ & debilitate ex pollutionibus frequentatis & curſibus inueteratis alborum menſtruorum & crudorum. Solent enim grauiter dolere renes frequenter polluti & menſtruatæ cum ſuperfluitate. Septimum eſt in fracturis oſſium. Poſtquã enim partes oſſis fracti fuerint inuicem reiunctę ſi fomẽtetur locus fractionis cum aliqua ex iſtis aquis, porus ſarcoydes qui partes coniungit indurabitur & pene ſimilis oſſi efficietur. Octauũ eſt in carbunculis. In principio quidem quia partim repercutiunt materiam quæ fluit partim reſoluunt illam quæ fluxit, in declinatione vero poſt caſum eſcharę, quia mundificant & ſiccant vlcus relictum ibidem poſt caſum carbunculi. Nonum eſt in vlceribus quorum ſanatio eſt mũdificatio deſiccatio & prohibitio aduẽtus ſuperfluitatum ad ea quæ per dictas aquas efficiuntur. Secũdo dicit ꝙ aquæ ęneę ſeu ęreæ præſtãt nobis in ſpeciali iuuamẽta quatuor. Primũ eſt in paſſionibus oris. ſ. puſtulis, vlceribus et fiſſuris ſordidis cum ex eis colluitur os: abſtergunt enim & ſiccant oris humiditates & confortant partes eius. Secundum eſt in tumore vuulę vel relaxatione vel caſu ex humiditatibus ſibi imbibitis cum dictę aquæ gargarizantur vel gutturi ſuperponitur pannus intinctus in eis poſt purgationes vniuerſales. Tertium eſt in oculo laxo. i. remollito & humectato ſuperfluitatibus ad eum fluentibus ſi cum eis lauetur oculus. Quartum eſt in humiditatibus fluentibus ab aure ex vlceribus eius

inueteratis

inueteratis lota sępe cum eis aure. Tertio dicit ꝙ aquæ ferreæ specialiter iuuant stomachum, quia consumunt superfluas eius humiditates & sua stypticitate confortant tam orificium stomachi ad appetitum cibi quàm fundum ipsius ad digestionem. Conferunt etiam spleni à tota proprietate sicut supra memini, & in tumore eius vaporoso & in relaxatiōe ipsius. Quarto dicit ꝙ aquæ nitrosæ & salsæ quinq; iuuamenta specialia præstant hominibus. Primum capiti humido loto eis vel embrochato, quia resoluunt ab eo fumos & vapores & desiccant humiditates eius & supfluas ad quas est pronum. Et balneum earum diuertit à capite fumos et vapores et trahit ad cutē. Sed vapor ipsius per nares attractus nocet capiti, debet ergo caput extra balneum earum teneri & ab eis caueri. Secundum pectori disposito catarrhis, siccant enim eius superfluitates & humores fluentes ad ipsum diuertunt. Tertium stomacho superflue humido, ꝓpter dictas causas. Quartum hydropicis resoluēdo & consumendo suis caliditate & siccitate aquositates ascitis, ventositates tympanitis, et phlegma hyposarcę. Quintū inflationi.i. ventoso apostemati vel ventositati inflatiuę vbicunq; fuerit. Attende primo quòd nitrum, baurach et sal sunt ferè eiusdem virtutis & originis, nisi ꝙ baurach & nitrū sunt fortiora sale & carent stypticitate. Iuxta illud principis secundo huius ca. de baurach. Baurach est fortius sale & est ex genere virtutis eius, sed stypticitas non inest ei. Et Serap. in aggre. ca. de nitro ait. Nitrum & baurach.i. nitrum & spuma nitri, species baurach & mineræ ipsius sunt sicut mineræ salis. Nam ex eo est quod est aqua fluens, deinde petrificatur, & ex eo est quod est in minera sua sicut lapis. Attende secundo ꝙ sicut nitrum differt à sale quia caret stypticitate, sic aquæ nitrosę ab aquis salis. Iuxta illud Plinij. Aquæ vero nitrosæ plurimis locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Attende tertio ꝙ licet prin. secundo cañ.c. de nitro dicat nitrū esse baurach armenū, baurach tñ ꝓprie spuma nitri dicitur & aphronitrum ab aphros græce quod est spuma latine.

Sed aquis &c.) In tertia dicit ꝙ in aquis aluminosis & atramentalibus balneari, sex corpori iuuamenta præbet. Primum est in cura sputi sanguinei passionis hęmoptoicę, stringūt enim vias suas forti stypticitate. Secundum est in fluxu supfluo hęmorrhoidarum propter causam similē. Tertium est in superfluentibus menstruis tam rubeis quàm albis. Quartum est in nausea.i. appetitu vel conatu vomendi sine effectu, & in vomitu spontaneo sine causa manifesta, videlicet

D absq; sumptione cibi aut medicinę suscitantis vomitum vel titillatione linguę aut palati vel imaginatione circa abominabile, sed ex phlegmatibus paulatim congestis & inuiscatis in tunicis stomachi, quia desiccant reuolutum stomachū & consumunt partem superfluitatū eius. Quintum est in cachexia, & est dispositio antecedens hydropisim in qua superfluitates aquosæ multiplicari incipiunt quas consumunt balnea dictarum aquarum. Sextum est in superfluo sudore quem compescit balneum ex dictis aquis oppilando poros sua stypticitate. Attende ꝙ atramentū est substantia mineralis media inter metalla & lapides rancidi saporis, styptica, adurés, cuius pars liquefit & dissoluitur in aqua per decoctionem, & alia eius pars est lapidosa & indissolubilis. Et enumerantur à principe secūdo ca.

E nonis capi. de atramento quatuor modi eius.s. album, rubeum, citrinum & viride, à quibus extrahuntur substantiæ quatuor homogeneæ dissolubiles in aqua similium colorum, quarum alba dicitur calchadis, rubea asurie, citrina colcatar, viridis calcanthum siue vitreolum. Et vltra has species est quoddam fuscum ad nigredinem declinans quod ponitur in incausto, & dicitur atramētum scriptorum ab atro colore, & quia scriptores eo solent vti & fit artificialiter diuersis modis, & ab atramentis mineralibus denominantur aquæ atramentales.

Sulfureæ vero &c.) In quarta dicit ꝙ aquæ sulfureæ septem in nobis operantur effectus. Primus est mūdificare caliditate & siccitate neruos à superfluitatibus quibus imbibuntur. Secundus est pacificare dolores distensionis neruorū qua-

F lis in tetano est, & dolores spasmi prouenientes ex repletione liquefaciendo & consumendo humores à quibus causantur. Tertius est mundificare sua absterſiōe superficiem corporis, scilicet cutem à pustulis & vlceribus malis antiquis, quia leprosis accidere solent & signis violaceis.i. liuoribus seu persuris cutis ex ꝑcusſione vel sanguine sub cute mortificato & à pāno faciei quæ fit ex sanguine sub cute præfocato postquā venam exijt. De quo dicit Princeps quarti septima tracta.2.capi.6. Et ille qui est ad rubedinem declivis est lentigo. Et qui de eo delinitur est pannus & à morphea & albaras quæ sunt cutis fœditates quædam albę, aliç nigrę sicut supra declaratum est. Quartus est resoluere suis caliditate & siccitate superfluitates tam ventosas quàm aquosas & humorales descēdere solitas ad iuncturas. Quintus est minuere duriciē splenem & hepar. Quintus est minuere duriciē vuluæ sua liquefactiua, dissolutiua & resolutiua virtute.

virtute.Et de eis dicit Prin.2.cano.capi.de aqua. Aquæ ſulfureæ cõferunt doloribus matricis.Sextus eſt laxare ſtomachũ, nõ ꝙ remolliant ipſum cum ſint vehemẽter deſiccatiuę, ſed ſuis fœtidis vaporibus abhominationẽ inducunt qua ſtomachus ſeipſum laxat & fit quaſi nauſeans vt multis contingit quãdo vident apoſtemata materiæ fœtentis aperiri vel olfaciunt aliquid horribilis odoris.Poſſunt etiam laxare liquefaciendo materias in concauitate ſtomachi contentas, quæ poſtquam liquefactę ſunt imbibuntur forte pelliculis eius . Septimus eſt deijcere cibi appetitum per ſimilem modum quo ſtomachum laxant.

Marinę autem &c.) In quinta tãgit duo nocumenta balnei marinarum aquarum quę ſupra omiſerat cum de effectibus ageret aquarum ſalſarum & nitroſarum . Primum eſt replere caput ſe balneantis in eis & ideo caput eius non in balneo ſed extra tenere debet.Nam ſicut aquæ marinæ ſunt groſsiores dulcibus, ſic vapores earum vaporibus dulcium, quare magis replent & aggrauant caput, & præterea liquefaciunt & diſtẽdunt humores capitis quibus obuiant.quare magis replent & plus loci occupant.Sed contra.vapor aquæ marinæ confert epilepſię quæ eſt morbus capitis repletionalis, ſicut ſcribit Prin.2.cañ. ca.de aqua. Dic ꝙ ſi conferat hoc eſt in epilepſia phlegmatica poſt euacuationes ſufficientes vaporatione facta exterius cum embrochis non recepta per nares ad conſumptionem reſidui materię & deſiccationem cerebri. Secundus eſt ſuper calefactio corporis maxime matricis veſicæ & inteſtini colon ſucceſſu tẽporis cum aſsiduatur balneũ earum. Et propterea dictę aquæ ſunt malę in balneis & graues ideſt grauantes vel graues in pondere ſua plurima terreſtreitate.

Qui autem &c.) In ſexta dicit primo ꝙ balneari volentes in aquis thermarum debent non ſubito ſed gradatim ad eas accedere, & quiete ac ſuauiter in eis balneari . Et ſunt thermę proprie loca ſubterranea calida. Et aquæ thermarũ ſunt quæ ſcaturiunt à dictis locis actu feruentes ſuper terram ad inſtar fontis, & à fonte manantes in pluribus locis recolliguntur quædam fonti propius, aliæ remotius cum præparatione habitaculorum ad balneationes idoneorum vt gradatim poſsint balneantes ſe transferre à locis minus calidis ad calidiora fonti proxima : qui quandoq; eſt ita feruidus vt homines non ſuſtineant balneari in ipſo.Secundo dicit ꝙ forte iterato loquetur de balneo capitulo de conſeruatione ſanitatis.ſ.ca.5.doct.2.fen. tertię primi q̃ eſt de regimine ſanitatis continuando dictis hic ea quæ dicẽtur ibi . Et iterum loquetur de balneo, cum de potu aquæ frigidæ tractabit quod non facit ca.8. doct. nunc dictę quod eſt de regimine aquæ & vini, ſed ſecundo cañ.c. de aqua tangit plures effectus aquarum quos exercet ſub forma balnei. Vel lege hic ablutione loco de potu, poſtq̃ enim Prin.ſen.3.primi doc.2.c.5.de balneo egit, immediate ſubiungit capitulum de ablutione cũ aqua frigida quæ modus balnei eſt.

De his quæ proueniunt ex vſu ſolis. Cap.20.

IN arena &c. In hac parte ſeptima primo ponit quatuor titulos tractandorum in particulis quatuor iſtius partis ac ſi hic inciperet nouũ capitulum.Primus titulus eſt primę particulę de his quę proueniunt ex vſu ſolis, & incipit.ibi(Et in ſole calido.) Secundus eſt particulę ſecundę incipientis.ibi (Et arenę quidem.) Et eſt de eis quæ proueniunt ex ſepeliri in arena & volutari in ipſa. Tertius eſt tertię incipientis.ibi (Semicupium vero.)Et eſt de eis quæ proueniunt ex balneari in oleo . Quartus eſt quartę incipientis.ibi (Faciem vero:) Et eſt de eis quæ proueniunt ex rorare aquam ſuper faciem. In prima particula tangit octo effectus fricationis corporis in ſole, quos præcipue operatur quando cum ea mouetur corpus de loco in locum, & maxime motu forti ſicut motu curſus. Primus eſt reſolutio vehemẽs ſuperfluitatum & earum diminutio, primo quidem à calore ſolis, ſecundo à fricatione, tertio à motu . Secundus eſt ſudor, nam fricatio poros cutis aperit & humores à motu ſubtiliantur quos ſolaris calor trahit ad ſuperficiem cutis. Tertius eſt egreſſus inflationis.i.reſolutio ventoſitatis inflatiuæ à caloribus ſolis fricationis & motus.Quartus eſt reſolutio apoſtematum laxorum.ſ.mollium phlegmaticorũ, quæ zimiæ ſeu vdimię dicuntur ex calefactione deſiccatione & reſolutione caloris ſolis fricationis & motus . Quintus eſt reſolutio hydropiſis de frigida cauſa ſiue aſcites ſiue tympanites aut hypoſarca propter cauſam dictam in apoſtematibus.Sextus eſt in aſthmate & in ſpecie anhelitus in qua neceſſarium eſt alas extẽdere.i.extremitates ſpathularum & collum. Et à Principe talis anhelitus vocatur pręparatio anhelitus tertij.10.tract.1.ca.30. dicente. Præparatio anhelitus eſt anhelitus qui non aduenit habenti ipſum niſi præparetur & ęquetur & extendat collum ſuum ex tenſione tendente ad ſuperiora, quare aperitur propter illud meatus, & quandoq; fit in veritate propter humores replentes & oppilantes ſicut aſthma quos diſſoluunt & conſumunt calor, fricatio & motus poſt purgationes vniuerſales. Septimus eſt

est resolutio doloris antiqui frigidi capitis. In re
centi vero, dum materia adhuc fluit per hæc au
geretur dolor ex nimia distensione & atractio-
ne nouæ materiæ. Octauus est fortificatio cere-
bri cuius complexio excedit in frigiditate, per
hæc enim continuata reducitur ad temperamen
tum. Secundo dicit ꝙ cum res super qua cadunt
radij solares fortes non fuerit lenta .i. humida
rheumatica sed permanet locus ipsius siccus ad-
iuuabit in cura sciatici doloris & doloris renum
prouenientiũ. s. ex humoribus frigidis vel aquo-
sitatibus aut ventositatibus, quia materia eorum
resoluit. Adiuuabit etiam in doloribus lepræ. s. in
pruritibus & punctionibus & formicationibus
quibus vexantur extremitates leprosorum pro-
pter vapores & humores nitrosos ĩtercutaneos,
quia resoluuntur à re quæ participat virtute so-
lis, & licet leprosi abũdent in humoribus adustis
corrosiuis, sunt tamen depauperati naturali cali
ditate maxime in suis extremitatibus, ita vt sint
veluti mortificatæ & insensibiles & gaudent ca-
lore solis. Adiuuabit etiam in suffocatione ma-
tricis & mundificatione eius cum mulier sedet
super eam resoluendo sanguinem menstruum
corruptum vel sperma putridum venenosum
ex cuius retentione dicta suffocatio causatur.
Tertio dicit ꝙ sol inspisat, indurat, & siccat cor-
pora quieta stantium sub eo crispando. s. & con
trahendo cutem sicut cauterium cuti applicatũ
super orificia pororum inspisat ea generando
crustam, quæ dicitur eschara & ignis crustam in
ducit in superficie asaturarũ vnde clausis poris
ꝓhibetur resolutio. Quarto dicit ꝙ in sole quie
te manere sine motu locali plus nocet & opera-
tur in adustione cutis quàm sub ipso ambulare
& magis ꝓhibet resolutionẽ à corpore fieri effi
ciendo cutẽ durã & testeã. Sed contra, Aetio-
pes sole adusti & denigrati sunt debiles resoluti
adeo ꝙ senescunt. 30. anno vel ante, nec cutes eo
rum sunt siccę durę spisę sed humidę, molles, le
nes. Dic primo ꝙ æthiopes non stant in sole, sed
latitãt in cauernis terrę maxime in æstate. Dic. 2.
ꝙ quia vexantur continuo caumate sunt debi-
les resoluti. Dic. 3. ꝙ quia caumata suorum lo-
corum trahunt humiditates successu temporis
ab interioribus versus cutem lenes fiunt suę cu-
tes & quodammodo splendidę quãdiu sufficiũt
intrinseci humores eas imbibere, sed eis deficien
tibus crispantur & indurantur. Dic. 4. ꝙ Prin.
hic loquitur de illis qui se exponunt subito soli
forti non consueti quiescentes in eo. In talibus
enim cutis induratur & desiccatᷣ vt in asaturis
ꝑꝑ fixionẽ vehemẽtis agentis supra suũ pasum.

D
Et arenæ &c. In secuuda dicit primo ꝙ are-
næ maris sunt cæteris fortiores in resoluendo,
quia resoluunt & consumunt humiditates sua
ariditate, vnde sumunt nomen, resoluunt insuꝑ
sua salsugine quam ex mari acquisierunt. Secun
do tangit tres modos quibus corpori applican-
tur ad resolutionem faciendam. Primus est sede
re super eas calidas nudis natibus. Secundus est
sepeliri in eis vel volutari nudato corpore. Ter-
tius est superaspergi eis. Tertio tangit earum ef-
fectus dicẽs ꝙ resoluũt dolores frigidos, humo-
rosos & ventosos & sanant ægritudines prædi-
ctas in ca. de sole. i. in prima particula istius par-
tis cuius titulus est de eis quæ proueniunt ex vsu
solis. Et finaliter dictę arenę applicatę corpori
modis prętactis vehemẽter siccãt ipsum, & ideo
laudãtur in paralysi & hydropisi de frigida cau-
sa post purgationes vniuersales.

E
Semicupium &c.) In tertia dicit primo, ꝙ
intrare semicupium plenum oleo vel aliquo tali
quinq; iuuamenta corpori exhibet. Et intellige
ꝑ semicupiũ paruã tinam, & per oleum oleũ oli
uarum, & per aliquid tale alia genera oleorũ vel
lac animalium vel decoctiones vulpium aut ca-
tulorum. Primum est tollere lasitudinem maxi
me illam quæ cursu vel ambulatione vel ęquita
tione inducta est, quia mẽbra inferiora plus alijs
tacta oleo demulcẽtur, & eorum siccitas ex mo-
tu acquisita corrigitur, & tensio laxatur, & calo
ris ac spirituum resolutio viscositate olei prohi-
betur. Secundũ est in febribus longis frigidis. i. à
frigida materia procedentibus, vt quotidianis
& quartanis, primo ad mitigationem typi. s. fri-
goris & horripilationis, secundo ad confortatio
nem caloris naturalis, nã de proprietate olei oli-

F
uarũ est vt calefaciat corpus sicut est calefactio
vestimenti & cooperimenti. Tertium est in do-
loribus neruorũ & articulorum cum febre qua-
les sæpe quartanarijs accidũt. Videtur enim plu-
ribus eorum maxime in typo ꝙ habeant osa fra
cta vel quasi esent percusa baculis, & stridorẽ
aliquem se audire iudicant ex osium suorũ con
cusione. Et istos dolores mitigat oleum, & simi
liter illos qui iuncturis & neruis accidunt in ex-
tremitatibus corporis per viam crisis imperfe-
ctę febrium. Sæpe etenim diuturnę febres tumo
ribus & doloribus extremitatũ criticant, quos
mitigat oleũ sine repercusione maturando ma-
terias eorum & fouendo simul calorem innatũ.
Quartum est in spasmo & tetano. Sed contra-
rium huius aserit Gal. secundo simplicis medi.
ca. 1. dist. 3. dicens. Et vidi ese de sententia ꝙ per
hanc causam. s. quia oleum est ęqualis caliditatis
sit ꝙ

ſit ꝙ non confert neq; nocet in habentibus ſpaſ-
mum & habentibus ſaltum & habentibus tre-
morem & in eo cuius ſenſus deſtruitur & cui ad
uenit difficultas ſenſus iuuamento neque nocu-
mento, cui ſit quantitas de qua ſit curandum. Et
ideſt quoniam non eſt poſsibile in eo vt iuuet
iſtos, quoniam non calefacit calefactione vehe-
menti, neq; ſufficit iterum lędere illos quoniam
non infrigidat penitus. Dic primo ꝙ in ſpaſmo
& tetano de inanitione confert ſua humiditate.
Dic ſecundo ꝙ ſi in ſpaſmo & tetano de reple-
tione non ex ſe conferat ita vt ſufficiat eos cura-
re, confert tamen plurimum eis vel ex caliditate
acquiſita ab igne vel ex rebus calidis ſecum per-
mixtis. Iuxta illud Gal. ſtatim poſt verba eius
nunc allegata. Si autem acquirat caliditatem ac-
cidentalem fortem confert iuuamentum mul-
tum, ſicut videmus ipſum facere cum facimus ſe
dere habentes huiuſmodi ægritudines in ſemi-
cupio olei calidi cum quo decoctę ſunt quædam
radices aut aliquę herbę calefacientes corpus.
Et propter illud fit ſicut materia & inſtrumen-
tum reliquis medicinis. Et illud eſt quoniam ſi
tu permiſceas cum eo medicinas frigidas fit me-
dicina permixta ex eis ſimul frigida, & ſi permi-
ſceas cum eo medicinas calidas fit medicina cali
da. hæc Gal. Quintum eſt in retentione vrinæ,
quia veſicam mollem tractabilem & aptam mo
tui reddit & ipſius collum ſua humectatione re-
laxat & ſua caliditate ipſam cõfortat. Iuxta illud
Hip. apho. 5. apho. 23. Ano, pudẽdo, veſicę, matri
ci calidum quidem amicum & determinans, fri
gidum vero aduerſum & occidens. Secundo di-
cit ꝙ oportet vt oleum ſit calefactum extra bal-
neum ſi debeat exhibere dicta quinq; iuuamen-
ta. Nam ſi foret actu frigidum ſua frigiditate no
ceret, & non poteſt moderatius & vniformius
calefieri quàm extra ſemicupium ad ignem. Ter
tio dicit ꝙ ſi vulpes cocta fuerit in dicto oleo vel
dabaon modo qui dicetur tertij. 22. tract. 2. ca. 12.
erit medicamen optimum omnium in dolori-
bus iũcturarum & in podagra. Iuxta illud Ebẽ-
Meſue diſtin. 12. ſui grabadim ſeu antidotarij.
Oleum vulpinum eſt medicamen vltimum ad
arteticam & podagram & dolorem renum &
dorſi. Quod ita fit. Accipe vulpem integram in-
terioribus euulſis, pone in vaſe & funde deſuper
aquę fontis & aquę maris ana kiſt. 2. olei antiqui
& clari. kiſt. 2. & . ß. decoque lento igne cum ſalis
vnc. 2. vſq; ad aquæ conſumptionem & diſſolu-
tionem membrorum vulpis. Et eſt kiſt pondus
18. vnc. Et dabaon eſt animal rapax ſimile lupo
maius leopardo, quod de more claudicat ideo

A claudicans ſolet appellari, & quia caremus eo, lo
co ipſius capimus vulpem vel canum catulos ad
iſtos effectus.

Faciem vero &c.) In quarta tangit quatuor
effectus madefactionis & irroratiõis faciei cum
aqua. Primus eſt viuificare virtutem laxatam ſeu
fatigatam vel reſolutam à nocumento & inflam
matione febrium. Et cum adeſt ſyncopis erigere
& confortare virtutem vitalem maxime cum ta
les madefactio & irroratio fiunt cum aqua roſ.
& aceto. Attende ꝙ nõ ſolum in debilitate ve-
hementi & ſyncopi ꝓuenientibus ex acutis febri
bus conueniunt madefactio & irroratio faciei
cum aqua frigida, immo ferè in omni defectio-
ne cordis. Nec iſtud vulgus ignorat. Solẽt enim
ſimplices medicinæ ignari quadam conſuetudi-
ne dum vident aliquos ſubito deficiẽtes ſeu ſyn-
B copizantes cum impetu ſpargere ſupra ſuos vul-
tus aquam multum frigidam. Et illud approbat
prin. tertij. 11. tract. 2. c. 8. dicens. Et ex eis quæ ne-
ceſſaria ſunt in ſpeciebus pluribus ſyncopis eſt
inſpiſſatio corporis exterius vt comprimatur ſpi
ritus reſolutus, niſi ſit ſolutio vẽtris fortis valde,
aut ſit cauſa frigus vehemẽs. Et cum non eſt illic
cauſa frigoris manifeſta prohibens rorationem
aquæ frigidæ & euentationem & ſorbitionem
aquæ frigidę & aquę roſ. proprie & indui ea quę
odore ſandalorum infecta ſunt cum odoramen-
to odorum frigidorum multoties ſanantur cum
iſtis. Secundus eſt medicari deſiderio. i. appetitui
cibi cadenti aut deficienti & erigere ſeu excitare
ipſum. Et iſtud fit cum frigiditas illa faciei cõmu
nicatur orificio ſtomachi ꝑ neruos qui ad ipſum
à cerebro deſcẽdunt. Appetitus. n. frigido iuuat̃,
C & maxime cum vapores aut fumos exprimit os
ſtomachi replẽtes quadam phantaſtica repletio-
ne. Tertius eſt nocere patiẽtibus rheuma, ꝗa fri-
giditas aquæ ſuꝑ faciem rorata cerebrũ debilitat
& exprimit & ſic cauſam rheumatis auget. At-
tẽde ꝙ nõ ſolũ in rheumate ſed ẽt in ægritudini
bus ſolitis ab eo generari & aggrauari nocet ma
defactio vel irroratio faciei cũ aqua frigida ẽt ſi
ſit aqua roſ. vel aceto mixta ſicut in pleureſi, peri
pneumonia & ophthalmia, & ideo licet his ęgri
tudinibus grauati ſint inꝗeti & inſomnes nõ de
bẽt frons eorũ & tempora ĩfrigidari ſine magna
cautela. Quartus eſt nocere hñtibus capitis dolo
rem ex frigiditate, ꝗa cauſam doloris augmẽtãt.

Attende ꝙ ꝑdictę madefactio & irroratio con
tinuatę canos accelerãt maxĩe in barba, ꝑꝑ quod
Raſis. 5. Almã. c. de tardãda canicie diſsuadet eas
dicẽs. Hoc ãt ſummoꝑe ẽ cauẽdũ ne capilli aqua
roſ. ĩfundãtur et ꝑcipue ſi cãphorã hẽat admixtã.

De cauſis

De causis doloris absolute.

Ideoq; &c.) In tertia dicit ꝙ quia mala com
plexio mansiua non sentitur nec dolorem efficit
habens hecticam minus inflammationes sentit
quàm habens ephemerã aut tertianam, licet ca-
lor hecticę sit maior calore ephemerę & tertia-
nę, quia calor hecticę permansiuus est & defixus
in substantia radicalium membrorum. Calor ve
ro tertianę febris ex vicinitate cholerę putrefien
tis aduenit membris in quibus salua est sua natu
ralis complexio secundum habitum, sic ꝙ si cho
lera illa recesserit resolutione aut euacuatione
sensibili membrũ remanebit in sua naturali cõ-
plexione, nec figetur in eo calor quem cholera
impresit, nisi tertiana mutetur in hecticam vt
aliquando fit. Sed circa hanc mutationem est re-
gula generalis ꝙ nunquam mala complexio di-
uersa fit mansiua vel æqualis in membro nisi or-
dinatim. s. paulatim successione. Et intellige hoc
nisi causa imprimens fuerit magnę violentię &
passum ipsius vehementer dispositum ad reci-
piendum impressionem eius vel ex raritate sub-
stantiæ vel ex symbolo seu conuenientia qualita
tis, sicut ex balneatiõe hectici febrientis in aqua
frigidissima quandoq; fit quasi subito de hectica
febrili hectica senectutis frigida & sicca habitua
liter & permansiue. Sed instabit aliquis con-
tra illud quod dicit princeps ꝙ habens hecticam
non tantum sentit inflammationis quantum ha
bens ephemeram, quia ex hoc videtur innuere
quòd habens hecticam sentiat aliquid inflam-
mationis & sic mala complexio mansiua sentie-
tur. Dic primo si vis ꝙ negatiua nihil ponit. Vel
dic ꝙ hecticus post cibum sentit inflammatio-
nem non ex calore solo habituato in membris
sed ex effusione alimenti supra membra arida
quasi calcinata, sicut ex effusione aquæ super ca-
lcem fit inflammatio. Et talis inflãmatio semper
post cibum veniens & non alia hora est vnum
ex signis potioribus hecticæ febrilis.

Est etiam &c.) In quarta dicit quandoq; in
dispositione sanitatis inuenitur hoc proximum
intellectui. i. simile secũdum iudicium nostri in-
tellectus. s. ꝙ complexio aduenticia non sit man
siua & indolorosa nisi ordinatim. Verbi gratia
siquis iam assuefactis in frigore hyemis intraue-
rit balneum videlicet primam balnei casam &
cum aqua calida immo tepida subito se lauerit,
sentiet recalcitrationẽ vel horripilationem, quia
qualitas corporis scilicet frigiditas partium exte
riorum contracta ex frigore hyemis & iam con
suetudinaria effecta est longinqua à caliditate
aeris & aquæ balnei & ei contraria. Pugnat ergo
D contra caliditatem aduenientem recalcitrans &
inde fit horripilatio. Sed postquam aliquãdiu il-
lic steterit & lotioni cum dicta aqua assueuerit
delectabitur in ea victo paulatim frigore assue-
to quod recalcitrabat. Et si postea se transtulerit
de prima casa balnei ad mediam quę calidior est
& steterit ibidem aliquãdiu calidior factus ita ꝙ
iam sit quasi assuetus in eius calore, tunc si subi-
to ipsi inscio super eũ prima aqua fundatur sen-
tiet ex ea frigiditatem & patietur horripilatio-
nem, terretur enim quodammodo natura à mu
tationibus subitis.

Gentilis in librum primum fen. iij.

De iudicijs pulsuum balneatorum. *Cap. 14.*

BAlneatio &c. Postquam Aui. determina
uit de pulsu qui prouenit ex exercitio, hic
determinat de pulsu qui prouenit à quodã an-
E nexo exercitio. s. à balneo. Primo ostendit qualis
pulsus prouenit ex balneo aquæ dulcis. Secundo
ostẽdit qualis pulsus, ꝓuenit à balneo aliarũ aqua
rũ quę habent admixtionem rerũ extranearum.
ibi (Ex aquis vero.) Prima in duas. Quia pręmit-
tendo diuisionem balnei facti ab aqua calida &
frigida ostendit qualis pulsus prouenit ex bal-
neo aquæ calidæ. Secundo frigidę. ibi (Sed bal-
neationis.) Prima in duas, Primo distinguendo
de balneo ostendit in confuso qualis pulsus pro-
uenit ex balneo aquæ calidæ. Secundo hoc facit
magis distincte. ibi (Dicemus ergo.) Iuxta pri-
mam partem notandum ꝙ quãdo dicit (in prin-
cipio) appellat hoc principium balnei quando
ipsum est tẽperatum & debite approximatum,
& ꝙ sic intelligat apparet per id quod subdit.
cumq; multum resoluerit debilitabit pulsum.
F Notandum vlterius ꝙ sicut dicebatur de exerci
tio tẽperato quod in principio facit pulsum ma-
gnum respectu eius quod erat in principio. secũ-
do quia additur necessitas fit magnus & velox,
tertio quia adhuc magis addit, fit magnus velox
& spissus, ita est etiam de balneo, quia in princi-
pio balnei temperati calor mouetur ad membra
& fortificatur ex dilatiõe ad membra. Item pro-
pter resolutionem superfluitatum etiam obtun
debant calorem, & cum ad fortitudinem virtu-
tis sequitur fortitudo & magnitudo pulsus, ideo
in principio balnei temperati est pulsus magnus
& fortis, & quia in medio eius est calor augmẽ-
tatus, ideo propter necessitatem additam addi-
tur velocitas & vltimo spissitudo, si autem sit su
perfluum & resoluens tunc debilitat virtutem,
& tunc differentia quæ primo adueniebat ex for
titudine virtutis. s. magnitudo prius deficit in
pulsu et remanet paruus, velox et spissus. secũdo
quando

quando diminuitur neceſſitas ex ſuperflua reſolutione deficit magnitudo & velocitas & remanet ſpiſſitudo, vltimo autem quando magis perdurat efficit virtutem valde debilem, & tunc ponit pulſum debilem paruum & tardum & rarum, quia immediatus defectus debilitatis virtutis eſt debilitas in pulſu.

Dicemus ergo &c. In iſta parte diſtincte declarat qualis pulſus prouenit ex balneo.

Sed tu dices vnde eſt hic quòd aliquando perdurat talis impreſſio accidentalis aquæ in corpore balneato, aliquando non. Dicendum ꝙ hoc poteſt eſſe ex parte duorum, aut ex parte aquæ, aut ex parte corporis balneati, & ex parte aquæ dupliciter, aut ex parte ſubſtantiæ aquæ, vt quia ſi eſt multum calida diu durat caliditas in ea, ſi autem eſt parum calida parum durat quando penetrat in corpus per poros. Item poteſt hoc accidere ratione corporis balneati, quia illud corpus vel eſt rarę compoſitionis & caliditas aquæ non perdurat ſed reſoluitur per poros, poſtea remanent partes aquæ frigidæ quæ infrigidant corpus, aut eſt ſpiſſę compoſitionis & denſę, ita ꝙ non eſt multum poroſum corpus, & tunc diu retinetur caliditas & durabit. Vlterius notandum quòd Auicen. valde bene habuit intentionem Gal. in commen. 12. introductorij pulſus, quia vult intendere talem diuiſionem ꝙ ſi fiat balneum ex aqua calida, aut illa caliditas extranea impreſſa in aqua recedit, ita quòd non durat, ſed redit aqua ad ſuam naturalem frigiditatem, aut remanet eius impreſſio caliditatis in corpore, ſi primo modo tunc ponit pulſum paruum, quia virtus debilitatur à contrario, ſcilicet à frigido & tardum & rarum, quia ibi eſt neceſſitas diminuta, ſi autē permaneat caliditas hoc eſt dupliciter, aut reſoluit parum & non manifeſte, ita quòd non propter hoc accidit ſyncopis & defectus virtutis, & tunc fit pulſus paruus propter defectum virtutis & velox & ſpiſſus, quia neceſſitas non eſt propter hoc diminuta, ſed ſi reſoluat manifeſte & perducit ad ſyncopim, tunc quia deficit virtus & neceſſitas, ideo tunc fit paruus & debilis, & tardus & rarus ſicut dicebatur de exercitio. Quando ergo Gal. dicit quòd pulſus eſt paruus tardus & rarus debet intelligi quando vltimo ſoluit.

Sed balneationis &c. In iſta parte. A. oſtendit qualis pulſus proueniet ex balneatione aquæ frigidæ. Sed quæritur circa iſtam qualis debeat eſſe pulſus factus à balneo aquæ frigidæ. Et arguitur quòd debeat eſſe paruus auctoritate G. qui ponit ad literam in ſuo introductorio pulſuum capitulo tertio, quod ſtatim ſunt parui & rari. In oppoſitū arguitur, quia illud quod fortificat virtutem & auget calorem ponit pulſum magnum velocem & ſpiſſum, ſed balneum aquæ frigidæ factę eſt huiuſmodi. ergo & cætera maior eſt nota, quia illæ ſunt cauſæ prædictarum differentiarum. minor apparet, quia balneum aquæ frigidæ adunat calorem ad interiora qui coadunat, efficitur maior & fortior &c. Ad hoc dicendum breuiter ſicut apparet per Gal. in commen. 13. introductorij pulſus, nam oportet diſtinguere de hoc tempore balneationis & de pulſu. Nam aut loqueris de balneatione quantum ad tempus ſui principij, aut quantum ad eius proceſſum. Item aut quæris de pulſu diaſtoles, aut quæris de pulſu ſyſtoles. Item oportet tertio diſtinguere de corpore cui balneum approximatur, quia vel eſt robuſtum & forte vel debile. Hoc præmiſſo dico ſi loquamur de motu ſyſtolis & in principio balneationis & in corpore robuſto quod pulſus ſyſtolis erit magnus velox & ſpiſſus, cuius ratio eſt, quia ſyſtoles eſt motus conſtrictionis ſpiritus, & cum in principio balnei aquę frigidæ & in corpore robuſto calor conſtringatur & moueatur verſus interiora, ideo ſyſtoles iuuatur ex tali motu, & quia calor adiuuatur & fortificatur & multiplicatur in ſeipſo, ideo virtus eius quantum ad ſyſtolem augetur & etiam neceſſitas, & cum iſtę ſint cauſæ pulſus magni velocis & ſpiſſi, ideo ſyſtoles erit magna velox & ſpiſſa, & per oppoſitum motus diaſtoles fit paruus tardus & rarus per contrarias cauſas, quia ex infrigidatione accidit debilitas in virtute & minoratur neceſſitas, & eſt motus contrarius motui diaſtoles, quia ſpiritus mouetur ad interiora. Si autem loquatur quantum ad proceſſum temporis dico quod ſi ſit corpus carnoſum, tunc fit pulſus magnus & fortis, non tamen velox nec ſpiſſus, cuius ratio eſt, quia virtus fortificatur, & ideo fit pulſus magnus & fortis, & quia neceſſitas non augetur propter frigiditatem aquæ ideo fit tardus & rarus, ita quod mangnitudo ſufficit ibi ad euentationem caloris, & ideo dicit hic Auicenna augmentabitur fortitudo & creſcet parum, ſi autem non ſit corpus ſpiſſum & carnoſum, ſed rarum, tunc fiet pulſus eius paruus tardus & rarus, quia proſternitur eius virtus & calor valde diminuitur, quare &c. Et ex his patet ad rationes.

Ex aquis vero &c. In iſta parte oſtendit qualis pulſus prouenit ex aquis alijs.

Iacobus in doct.3.fen.3.primi.

De iudicijs pulsuum balueatorum. Cap. 14.

BAlneatio &c.In hoc ca.primo diuidit balneũ.Secundo agit de pulsibus balnei aquæ calidæ.ibi(Si autẽ. Tertio aquæ frigidæ.ibi(Sed balneationis.) Quarto aquæ thermarum.ibi(Ex aquis.) In prima parte dicit ꝙ balneatio est duplex, vna cum aqua calida, alia cũ aqua frigida, quibus adde si vis aliam cum tepida.

Si autem &c. In secunda dicit prima ꝙ si balneatio fiat in aqua calida proueniẽt ex ea in principio sua iudicia fortitudinis virtutis pulsatilis & necessitatis euentatiõis adaucti caloris.s.iudiciũ ꝙ pulsus erit fortis propter fortitudinem virtutis & iudicium ꝙ erit magnus velox frequens propter necessitatem euentationis adauctam.Secundo dicit ꝙ si balneum aquæ calidæ multum resoluerit de calore & spiritibus reddet pulsum debilẽ,et Gal. affirmat ꝙ tunc erit pulsus paruus tardus rarus.Tertio innuit generaliter verũ esse ꝙ post multam resolutionem ex balneo calido semper sunt in pulsu paruitas & debilitas, sed non semper tarditas & raritas. Quod sic declarat.Aqua calida calefaciens interiora calore accidentali penetrando in poros quandoq; non permanet in suo calore, immo se reducit statim ad sibi connaturalem frigiditatem,& tunc erit pulsus tardus & rarus. Et quandoq; diu permanet in suo calore, & tunc erit pulsus velox & frequens. Quarto dicit quod si balneum calidum suo calore accidentali tantũ resoluerit de spiritibus & virtute vt syncopis proxima sit tunc tardum & rarum efficiet pulsum. Id voluit Gal. quando dixit paruum fieri pulsum tardum & rarum post plurimã resolutionẽ ex balneo calido.

Sed balneationis &c. In.3. dicit primo ꝙ si frigiditas balnei frigidi penetrauerit corpus reddet pulsum debilem paruum tardum rarũ, quia debilitabit virtutem pulsatilem & minuet necessitatem euentationis caloris & arterias constringet.Secundo dicit ꝙ si frigiditas balnei frigidi non penetrauerit sed solum corpori circũsteterit coadunans calorem in interioribus augmẽtabit modicum fortitudinem & diminuet velocitatem & frequentiam, quia calor non augetur intensiue per tale balneum,immo quodammodo contemperatur in arterijs brachiorum sicut per aerem frigidum attractum.

Ex aquis &c. In.4.dicit primo quòd balnea thermarum.i.locorum calidorum subterraneorum desiccatiuę virtutis augent duriciem pulsus & diminuunt ipsius magnitudinem sicut sulfurea salsa & aluminosa desiccatione sua duras

D faciunt arterias & nõ sinũt eas more magni pulsus libere dilatari. Secũdo dicit ꝙ balneum aquę thermarum calefacientis augmentum efficit in velocitate pulsus, quia calefaciendo necessitatem euentationis adauget cui satisfit velocitate. Tertio dicit quòd si balnea thermarum calida resoluerint virtutem propter moram nimiam contractam in eis erit quod iam diximus, scilicet pulsus fiet debilis paruus tardus rarus,maxime si debilitas vehemens fuerit & vicina syncopi vel morti. Attende quòd de pulsibus balneantium sic disseruit Gal.libro de introducendis in pulsu capitulo tertio, siue tex.13.&.14. Balnea vero calida quidem magnos & citos & spissos & vehementes operantur pulsus quoad fuerint moderata. Immoderata vero paruos & imbecilles, veloces autem adhuc & spissos. Si vero in hoc quieuerit paruos & tardos & imbe-

E cilles & raros. Frigida vero balnea confestim quidem paruos & debiliores & tardos & raros & rariores. Postea vero qualemcunque contigerint operantia. Omnino enim vel torporem vel robur operantur. Torporem igitur inferentia infrigidantia paruos & imbecilles & tardos & raros. Calefacientia vero & roborantia magnos quidem & vehementes, velocitate vero & spissitudine moderatos, hæc Gale. *Rasis* vero.10. Almanso.de pulsu balneantium *dicit*. Balneum quoque magnitudini pulsus atque eius lenitati & velocitati & spissitudinis augmentum probet. In quo si quis moram fecerit fiet pulsus paruus & subtilis eius tamen velocitas remanet.

Iacobus de regimine infantis nuper nati.

F Attende secundo quòd ad indurationem cutis & corporum infantium dudum aliqui ex more habebant mergere ipsos in aquam frigidam. Iuxta illud Aristo. 7. politices capitulo.37. Expedit autem mox & ad frigora consuescere ex paruis pueris, hoc enim & ad sanitatem & ad bellicas actiones maxime proficuum. Propter quod apud multos barbarorum est consuetudo,his quidem in fluuium frigidum abluere natos, his autem inuolucrum paruũ idest vestem tenuem circumponere, puta Celtis idest gentibus sic appellatis.Omnia enim quæcunque possibile assuescere mox inchoantibus melius quidem assuescere, hæc ille. Sed Gal. istum modum reprobat primo de regimine sanitatis capitulo.8.dicens. Cutis non est densanda in superfluum pueri, quia facile ab ægritudinibus interiorem causam habentibus postea capere-tur, etsi ab exterioribus melius defendatur.

quare

quare non est intingendus aqua fluminum fœtus vt ignitum ferrum sicut faciunt Germanici cum exierit à matrice & est adhuc calidus. Sed studendum est vt media raritatis & densitatis sit cutis. Christiani vero nouiter genitos ad sacros fontes deferunt & sacerdos eos nudos aqua frigida perfundit etiā in hyeme baptizās eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed pro delicatis nobilibus expediret aquam fontium in hyeme calefieri cum lex illud non prohibeat.

Iacobus ibidem.

Deinde aqua &c. In hac parte tertia nos instruit Prin. de quinq; faciendis infanti post eius salitionem. Primum est lotio eius cum aqua tepida vel mediocriter calida. In hac enim plurimum delectatur infans maxime post mordicationem salis vel salmorę. Gal. vero primo de regimine sanitatis. ca. 6. post salitionem statim potum lactis ordinat, scilicet suctionē eius ab vbere deinde balneum dicens. Et post bibat lac & balneetur dulcibus aquis.

Iacobus ibidem:

Ipse præterea &c. In hac parte. 7. dat. 12. regulas obseruandas circa infantem in balneatione & extersione & fricatione ipsius & statim post eas. Prima est, infans balneādus est æstiuo tempore in dulci aqua ęquali. i. temperata in qualitatibus primis actiuis, & in hyeme in calida caliditate suaui non pungente. Primo vt per balneum abstergatur sordities suę cutis. Secundo vt calor naturalis excitetur. Tertio vt superfluitates resoluantur & cedant venturo cibo, balneo igitur in infantibus partim operatur quod exercitium in prouectis. Secunda est, hora conuenientior ad lauandum infantem in balneo est post eius longum somnum. Nam tunc digestio facta est & tempus instat quo superfluitates euacuentur & infans paretur ad cibum suscipiendum. Quod si fiat balneum ventre pleno cibo cibus indigestus ad membra trahetur & oppilationes inducet. Tertia est, conuenit infanti vt bis vel ter in die lauetur. Nam lotio ipsius est præparatio quædam ad cibum suscipiendum. Cum ergo bis vel ter sit in die cibandus. Iuxta illud Prin. c. sequenti. Bis autem aut ter in die sugere mãmillas debet ei sufficere, bis vel ter in die balneandus erit. Item bis vel ter in die vel amplius sordidat pannos egestione & vrina seipsum fœdans, non enim scit sugere neq; petere vas verbo vel signo quando instat tempus mingendi vel egerendi, quare indiget bina vel trina lotione seu balneo in die. Quarta est, infans in balneo tempore æstiuo

A mutetur dum balneatur, à balneo vero tepido seu temperato in actiuis ad balneum magis tepidum, idest plus particeps moderatę caliditatis si ęstas non fuerit calida vehementer, vel plus particeps moderatę frigiditatis si in feruore caloris excesserit, vt à moderata caliditate fiat superfluitatum resolutio non effreni æstate & à moderata frigiditate prohibeatur resolutio nimia caloris & spirituum ab æstate effrenitātium in caliditate. Quinta, non lauetur infans in balneo nisi donec eius corpus calefiat & incipiat rubere, deinde extrahatur quia lotio diuturnior calorē & spiritus attractos ad membra superflue resoluit. Et minor illa quæ clare facit & rubere non satis excitat calorem innatum, nec satis resoluit superfluitates pororum quæ cibi locum occupāt.

Sexta est, seruentur aures infantis dum lauatur in balneo ne subintret eas aqua. B Nam subintrans eas aqua est causa doloris. Iuxta illud Prin: tertij. 4. ca. 18. Ingreditur aqua quandoq; in aurem cum nō effundit eam ille qui balneatur aut abluitur & lædit. Et quandoq; apostematur radix aurium & vehementem incurrit dolorem. Modus autē præseruandi aures ab ingressu aquę est vt oppilentur cum cotto lotionis tempore vel prope eas non ducatur aqua. Septima est, infans hora lotionis à nutrice hoc modo est accipiendus siue tenendus. Primo quidem assumatur infans cum dextra manu nutricis consequēter appodietur ipse infans supra suum pectus nō supra ventrem super sinistrum brachium nutricis & cum dextra manu lauet eum nutrix. Causa vero quare super pectus appodiatur & non super ventrem est, quia eius pectus est ossuosum C durum, venter vero tener mollis cito passibilis cum visceribus quæ in eo sunt, ne ergo expressura appodiationis venter eius & viscera doleāt super pectus appodiatur. Octaua est dum lauatur infans studiose ducantur palmę ipsius ad eius dorsum, & pedes ipsius sursum versus caput & versus nates suauiter ducantur & subtiliter non vi nec repente sed paulatiue, vt per hoc habilitētur membra eius ad motum. Per plantas igitur palmas manuū hic intelligit sicut primi prima. doct. 5. sum. 2. ca. 20. paragrapho illo. Musculorum vero digitos mouentium quidam sunt qui in planta sunt, & quidam sunt qui sunt in brachio, quia si omnes in planta coniungerentur propter carnem multam grauarent. Nona est, infans post lotionem & extensionem suorum membrorum suauiter exiccandus est & extergēdus cū mollibus p̄ānis lineis, ne circa cū refrigeretur aqua balnei cuti adherēs à sua frigi-

ditate oppilet aut rigere aut horripilari faciat.
Decima est, infans postquam exsiccatus & ex
tersus fuerit, iaceat in primis super ventrẽ ipsius,
& tunc fricet nutrix, premat & figuret incessan
ter dorsum eius à puppi capitis vsq; ad nates, de-
inde iaceat supra dorsum & fricet, similiter pre-
mat & figuret anteriora & latera eius cum suaui
tate. Et præter hoc totum incessanter infans fri-
cetur prematur & figuretur in extremitatibus
suis. s. capite, brachijs & tibijs. Fricetur quidem
gratia resolutionis superfluitatum & excitatio-
nis caloris naturalis. Prematur vero & figuretur
gratia corroborationis & decorationis forma-
rum membrorum. Vndecima est, infans post
fricationem, pressionem & figurationem suorũ
membrorum iterum fasciandus est cum pannis
lineis mundis & institis seu bindis vt seruentur
membra ipsius in decenti figura. Et sint panni
eius mediocriter calidi, & fasciatio eius non ni-
mis stricta, ne prohibeat transitum nutrimenti
ad membra & crementum ipsorum, neq; nimis
laxa sic ꝙ non valeat retinere membra sub suis
figuris decentioribus, nam tunc perdit vtilita-
tem gratia cuius fit. Duodecima est oleũ oli-
uę dulce, post fasciationem infantis proijciatur
in nares ipsius quia abluet oculos & tunicas eo-
rum subintrando. s. vel resudando ad oculos per
foramina parua quibus cõmunicant nares cum
domesticis angulis oculorum, ita vt lippę & vi-
rulentię fistulares dictorum angulorum inter-
dum per artem quandoq; à natura diriuentur
ad nares, vnde minus faciem fœdant. Ex prædi-
ctis vides quàm attentus fuerit circa nouiter na-
tos Prin. aboali ita vt Auer. ęmulus ipsius. 6. col-
liget. cap. 7. de regimine infantis dicat & fatea-
tur. Auicen. multum hic dixit & sufficienter de
clarauit.

Iacobus in cap. 3. doct. 1. fen. 3. primi.

De ægritudinibus quæ accidunt infantibus.

Est etiam cum accidunt &c. In hac. 7. parte
primo dicit ꝙ etiam tussis & rheuma quandoq;
superueniũt infantibus. Id testatur Hippo. apho
rismorum tertia dicens. In ætatibus vero talia
accidunt paruis quidem & nouiter genitis pue-
ris oris vlcerationes, vomitus, tusses. Et Gal. in
commento ait. Tusses enim accidunt ex inordi-
nata sumptione lactis descendentis ad tracheam
arteriam. Et Rasis lib. el. experi. c. 36. ait. Tussis ac
cidit pueris in prima ætate, linguę autem eorum
non possunt claudere epiglotum & sic infrigida
tur pectus & eius instrumenta. Potest & alia cau
sa tussis infantium assignari, quia quando erant
in vtero materno aspirabant aerem calidum, sed

D postquam nati sunt aspirant frigidum non eis
consuetum quare tussiunt. Item habent cerebra
plena humoribus & superfluitatibus qui descen
dentes ad guttur & pectus, rheumatismos gene-
rant & tusses excitant. Secundo dat remedia. 4.
contra tussim & rheuma infantium. Primum
est effusio plurima aquæ calidæ super caput il-
lius cui hi morbi accidunt, quia ipsa digerit &
resoluit humores qui rheumata generant & tus-
ses commouent si fluant ad pectus. Teste Hipp.
aphorismorum. 5. de calido dicente. Eorum ve-
ro quę in capite sunt grauedinem soluit. Et Gal.
in commento. 23. ait. In passione capitis simili-
ter facit, grauedinem enim soluit, quia materiã
morbi digerit. Attende tamen ꝙ post effusio-
nem plurimam aquæ calidæ super caput infan-
tis caput illico debet optime extergi & exiccari
E cum capitergijs calidis, ne aqua super caput ad
propriam reducta frigiditatem ex semetipsa ca-
put suo frigore lędat & rheuma denuo generet.

Gentilis Fuliginatis expositio super
doct. 2. fen. 3. Can. 1. Aui. Cap. 5.

De balneo & nominandis balneis.

HVic autem &c. Docuit superius per vnã
rem annexam hic per aliam. Et primo de
terminat de regimine corporis. Primo per bal-
neum aquæ calidæ. Secundo frigidę. ibi (Hic qui
dem) in sequenti capitulo. Item prima in duas.
Nam primo determinat de modo vsus balnei
aquæ calidæ. Secundo determinat de iuuamen-
tis & nocumentis eius. ibi (Sed qui febrem ha-
bet.) Primo determinat de modo vsus balnei ad
ingressum & moram eius in eo. Secundo quan-
tum ad exitum. ibi (Et se custodire.) Prima in
F tres secundum quòd tres principaliter debent
attendi circa balneum. Primo ex parte qualita-
tis. Secundo quantitatis & cum hoc ex modo in
gressus. ibi (Quapropter.) Tertio ex parte tem-
poris. ibi (Qui vero impinguari.)
Qui vero &c. Et hæc in duas. Nam primo
docet debitam horam ingressus ratione impin-
guationis. Secundo ratione conseruationis sani-
tatis & macrefactionis. ibi (Qui autem.)
Sed dices videtur quòd homo indigeat bal-
neo etiam propter alias causas, quia sicut Gal. di
cit in fine secundi de reg. homo indiget balneo
ad hoc vt abstergat à sudore & puluere. Item di-
ces nec videtur quòd indigeat ipso propter istas
causas, scilicet humiditatem temperatam & ca-
lorem, quia humiditas ista est humiditas aquea,
nos autem non indigemus humiditate aquea
sed naturali. Item & similiter cum talis caliditas
sit accidentalis, nec etiam ea indigemus. Dico,
ꝙ ista

ꝙ iſta duo iuuamenta, quæ hic ponuntur non inueniuntur poſita ab alio auctore ſed iuuamenta Gal. ipſa per ſeipſum, dico quòd balneum poteſt competere & ratione abſterſiõis ſudoris & pulueris, quemadmodum Gal. ponit, poteſt etiam competere, vt calefaciat et humectet temperate. & iſtius ratio eſt, quia ipſum balneum ſpargit calorem & nutrimentum per membra, & ideo vt ſic calefacit & humectat temperate. Et quod tu dicis primo de iuuamentis, dico ꝙ Auicé. illa dedit intelligi per illa, & quia ipſa per ſeipſum. ſ. per balneum abſtergitur ſudor & puluis, ideo non poſuit. Ad alia dico ꝙ caliditas & humiditas vt aquæ eſt vel aeris, non confert immediate, ſed confert mediate. ſ. vt dictum eſt. ſ. inquantum facit ſpargere caliditatem vel nutrimẽtum per corpus, & hoc eſt vtile, quia ad ipſum ſequitur humidũ. Vlterius intellige ꝙ illud (Quapropter) ſequitur valde bene ex eo quod dixit ꝙ iſtis balneatio reſolutionem faciens non eſt neceſſaria. Vlterius intellige ibi, vbi dicit (ſecundum ordinem balnei) caſas ingredi debent ꝙ ſicut ſuperius habuiſtis, balneũ ipſum habet plures caſas, modo vult dicere ꝙ homo non debet immediate cum intrauit primam caſam intrare in ſecundam, & poſtea immediate tertiam, ſed debet primo morari ĩ prima caſa parũ, & poſtea ingredi in ſecundam, & ibi etiam morari parũ, & deinde intrare in tertiam. ſ. ſic ordinate, & ſicut dictum eſt in introitu, idem ordo etiam debet ſeruari in exitu, quia non debet etiam ſubito exire, ſed illud debet etiam fieri ordinate.

Vlterius intellige ibi (Et ab aliqua forti cauſa feb. putridarum) quòd iſta cauſa poſſet eſſe & efficiens & materialis. efficiens ſicut oppilatio, quæ putredinem efficit quæ oppilatio ſic cauſata eſſet ex eo, ſcilicet ꝙ corpus exiſtens repletum balneum ſua caliditate attrahet humores ſuperfluos ad cutim, vnde ibi fiet oppilatio. Poteſt etiam eſſe alia cauſa efficiens. ſ. debilitas virtutis cauſata. ſ. ex balneo propter manifeſtam reſolutionem membrorum, vnde virtus exiſtens debilis humores non poteſt regere, vnde relinquuntur & putrefiunt. Cauſa materialis poteſt eſſe humores commoti balneo qui propter ſuam cõmotionem poſtea putrefiunt, & putridam faciunt. Vlterius intellige ꝙ illa. ſ. (oxymel & diamentaſtrum) poſſunt aſſumi & ante balneũ & poſt, ſed magis credo ꝙ debent aſſumi ante quia ſic prohibent oppilationem fieri, ſed ipſa aſſumpta poſt remouent aliquam paruam inductam. Item intellige quòd iſta diuerſificantur ſecundum complexiones, quia oxymel ratione aceti frigiditatem habet, ſed illa alia duo magis ſunt calida. Item etiam intellige quòd ſicut habetis à Gal. 4. de regimine ſanitatis. inter illa duo. ſ. diamentaſtrum & diatrionpipereon eſt differentia, quia diacalamentum vel diamentaſtrum magis valet ad penetrandum nutrimentum per corpus, ſed diatrionpipereon magis facit ad iuuandum digeſtionem. Vlterius dices quomodo aqua calida inducit phthiſim, ipſa enim non eſt vlceratiua pulmonis, nec alicuius membri? Item non etiam eſt conſumptiua, quia ipſa eſt humida, ergo quomodocunq; accipias, non videtur quia inducatur phthiſis. Dico ꝙ in capitulo de aqua loco phthiſis hic habuiſtis hydropiſis, & forte iſta litera eſt melior, ſed adhuc dico ꝙ inducitur hectica ratione ſuæ caliditatis actualis, phthiſis autem inducitur quia ipſa poteſt pulmonem debilitare, & ſic humores ad ipſum deſcendent & vlcerabunt & inducent phthiſim. Vlterius intellige ꝙ balneum facit iſtos contrarios effectus ſecundum triplicem diuerſitatem ſecundum ꝙ Auerrois dicit primo ſecundum diuerſitatem caſarum. Item etiam ſecundum diuerſitatem moræ in balneo & horæ ingreſſus eius. Item etiam ex parte diuerſarum diſpoſitionum ipſorum corporum, ex parte iſtorum omnium poteſt facere illos contrarios effectus ſecundum quod tu met conſiderare potes.

Vlterius quod dicit (Fructuum) intellige acetoſorum & ſtypticorum, quia iſti magis infrigidant & confortant. Vlterius dices. dicit hic ꝙ debet cauere à balneo ille qui habet feb. vel apoſtema vel ſolutionem continui dices non videtur de feb. & de apoſtemate, quia in. 10. & in. 5. de inge. ſanita. ca. 10. & 13. habuiſtis in feb. balneum. Item in. 3. de regimine ſanitatis habuiſtis quòd balneum confert in feb. & apoſtemate. Item ratione quia ipſum balneum materiam digerit & euacuat & calorem confortat, vt ex. 3. regi. habetis. Dico quòd illud cauere intelligo non ex toto euitare, ſed quia debet cum cautela approximari, nam ipſum indebite approximatum, maximum facit nocumentum, debite autem facit iuuamentum magnum. Item dices, male dicit (niſi in reſolutiõe) quia ipſemet ponit alia iuuamenta. Dico ꝙ intelligit ꝙ illud ſit magis principale. Et in hoc terminatur ſententia huius capituli.

De ablutione, quæ fit cum aqua frigida. Cap. 6.

HOc quidẽ &c. Hic determinat de regimine ſanitatis per balneum aquæ frigidæ. Et tria facit. Primo oſtendit cui corpori competat huiuſmodi balneum. Secundo oſtẽdit modum

vſus eius.ibi (Et in hora.) Et tertio docet quædã iuuamenta eius.ibi(Cum aqua autem frigida.) Secunda in duas. Primo docet vſus modum, qñ debet balneari ſemel in die. Et ſecundo quando pluries.ibi (Et eſt cũ poſt.) Prima in duas. Nam primo docet debitũ modũ vſus iſtius balnei ex parte horæ. Secũdo ex parte quãtitatis & quãtitatis.ſ.ex parte ingreſsus & egreſsus.ibi (Deinde.)

Intellige hic primo ꝙ illud qđ dicit primo regimen exponitur per illud quod poſtea dicit, neq; faſtidium &c.& ſimiliter etiam illud quod dicit ætas exponitur, ſimiliter ꝑ illud qđ dicit poſtea, neq; puer neq; ſenex,nam non competit frigidũ pueris,quia prohibet eos ab augmento,neq; ſenibus quia ſunt frigidi, ſed ſolum cõpetit tale balneum iuuenibus. Item dicit etiam poſtea virtus quia virtus debet eſse fortis. dicit etiam figura, quia debet eſse bene carnoſa vt prohibeat frigiditatem intus minus ingredi.dicit autem tẽpus, quia debet eſse tempus & ætas particulare, quia debet eſse dies calida non ventoſa vt dicit infra.

Item intellige ꝙ debet illud balneũ fieri poſt fricationem & inunctionẽ,quia qñ illud balneũ frigidum fit,debet calor naturalis incitari vt ſua frigiditas non poſsit nocere membris intrinſecis,calor enim tunc excitatus & in membris exterioribus exiſtens, repugnat frigiditati balnei ne nocere poſsit intrinſecis. Sed dices. iſte dicit ꝙ iſta aqua debet eſse temperata directe. Oppoſitum ponit Auer.6. colliget.ca.6. qui dicit ꝙ non debet eſse calida nec etiam temperata,quia non compleret opus quod intendimus.ſ. frigiditatem,ſed debet eſse frigida. Dico ꝙ non ſolum intelligo ꝙ ſit temperata,quia ſit recte media inter caliditatem & frigiditatem, ſed intelligo ꝙ ipſa declinet aliqualiter ad frigiditatem. Item dices poſtea ipſe dicit ꝙ ſit exercitium temperatum aut parum velocius ꝙ̃ ſolebat.dicens: Gal. ſolum dicit ꝙ ſit velocius. Dico ꝙ poteſt intelligi aut pro.i.ita ꝙ tunc dicet temperatum quantum ad quantitatẽ, quia erit medium inter multum & paucum,ſed idem erit velocius vt ſecundum aliquid exacuatur calor naturalis. Item intellige ꝙ ipſe debet ſe proijcere in eam ſubito, & huius ratio eſt duplex. Vna quæ tangitur in litera,vt.ſ.membra inſpiſsẽtur & dura fiant. Alia ratio eſt quam tangit Gal.quia ſi ſolum pars vna poſt partẽ mitteretur in aquam frigidam, calor tunc occuparet vnam partẽ & dimitteret alias, & fugeret ab alijs,vt ergo illud non faciat, debet ſe ſubito proijcere. Item intellige quod dicit ꝙ debet plus comedere & minus bibere.Ratio illius ẽ duplex. Vna eſt vt appetitui ſatisfaciamus,

D quia ipſi cibum appetunt plus & minus potum. Alia ratio,quia cum tunc fortificetur calor & digeſtio debet plus comedere,cum autem ipſe humectetur debet minus bibere, & ita illud eſt & ratione delectationis & iuuamenti. Sed dices ꝙ non debeat fieri ſubito per illum apho.51.2.parti.ſecundum multũ & repente nec alterare &c. Dico ꝙ mutatio ad conueniens facta ſubito, nõ eſt nociua,immo prodeſt, ſed mutatio ad inconueniens ſi fiat ſubito maxime nocet. Item ꝙ dicit gradatim intelligo ꝙ à principio caliditatis ęſtatis debet ſibi ſufficere ſolum balneare ſemel, ſed poſtea vlterius,quando augmentatur caliditas poteſt balneari bis. Item intellige ꝙ illud balneum non competit poſt iſta, quia tunc debilitaret membra intrinſeca. Sed dices ſaltẽ non videtur ꝙ poſt exercitium,quia contrarium huius poſuit Auicen. & idem omnes alij volunt.ſ.

E ꝙ ipſum fiat poſt exercitium.Item etiam exercitium excitat & præparat calorem,qui reſiſtit frigiditati balnei,oportet diſtinguere ꝙ eſt exercitium multum,paruũ,& mediocre, modo quod omnes dicunt intelligunt exercitium moderatũ & mediocre in quantitate, ſed poſt exercitium longum multum,illud balneum non competit, & ſic intelligit Aui.hic. Sed quæritur, vtrum optime ſano competat balneum aquæ calidę.Et videtur ꝙ non aucto. Auer.6.coll.ca.9.qui dicit ꝙ licet competat ſeni balneum aquæ calidæ, nõ tamen competit iuueni. Item ratione quia nihil alterans corpus temperatum competit ei,balneum eſt huiuſmodi,ergo &c.Item cuius iuuamentũ ꝑficitur per fricationem & exercitiũ non indiget balneo, ſed hoc eſt ſecundũ Gal.in.3.de

F regi.quare &c. In oppoſitũ eſt Aui.hic,& Gal. ẽt q docẽt ipſum approximari. Dico ꝙ balneũ aquę calidę debite approximatũ cõpetit corpori optime ſano vt iuueni.Et ratio eſt illa quæ tacta fuit,quia quãtũcũq; corpus ſit temperatũ,adhuc debet fieri abſterſio ſudoris & pulueris. Et tunc quod tu dicis de Auer.dico ꝙ ipſe ibi cõparatiue loquitur.ſ.ꝙ non tm̃ competit, ſed abſterſiuum bene cõpetit. Ad aliud nihil alterans &c. dico ꝙ verũ eſt, ſi iſta alterẽt vel trãſmutent ad diſpoſitionẽ quæ naturaliter nõ debet eſse ꝙ nihil tale competit, ſed ſi tranſmutet ad illud quod debet eſse,bene poteſt approximari. Ad aliud dico ꝙ verum eſt ſi perficiatur quantum ad omnia, ſed illa non perficiunt quantum ad omnia, quia nõ quantum ab ea quæ oportebat abſtergere, licet faceret illud quãtum ad alia. Tunc quæritur, vtrum balneum frigidum cõpetat ad regi.ſani. Et videtur ꝙ nõ,qa nihil repugnãs oĩbus virtutibus

busin omnibus operationibus suis competit ad regimen sanitatis, balneum frigidum est huiusmodi, quare &c. Maior de se patet, quia in regimine nos intendimus conseruare virtutes & nō eis repugnare. Minor patet, quia sicut superius dictum fuit frigidum ipsum contrariatur omnibus virtutibus per se, ergo quod primo est frigidum primo & maxime contrariatur eis, sed primo frigidum est aqua, quare &c. Item quod est causa febris ephemerę non cōpetit in regi. sani. sed balneum aquę frigidæ est causa febris ephemerę, vt in. 8. de inge. ca. 2. &. 3. habetis, & etiam de febribus, quare &c. Item nihil medicinale cōpetit ad regi. sani. saltē corporis optime sani, sed balneū frigidum est res medicinalis, quare &c.

Tunc quæritur. dato ꝙ competat vtrum competat ante cibū vel post. Et videtur ꝙ post, quia illud quod confortat digestionē debet approximari qn̄ fit digestio, sed balneum frigidū est huiusmodi, vt hic dicit Auic. quare &c. Item illud quod fit in meridie cōpetit post cibum, sed balneum frigidum est huiusmodi secundum quòd Auice. dicit, quare &c. Maior patet, quia vtplurimum nos comedimus in tertia. In oppositum vtriusq; est Auicē. quare &c. in litera, & Gal. & omnes. Dico ad primum ꝙ balneum frigidum approximatum cū conditionibus hic positis cōpetit iuueni, sed in alia ætate nō competit. Ratio primi est ex iuuamentis iam tactis, quia illud qđ inspissat membra & fortificat calorem & digestionem competit, sed cum conditionibus prędictis balneum frigidū est huiusmodi, quare &c. Ratio secundi est, scilicet quare non competit in ætate crescentię, quia membra propter augmentum & extensionem debent mollificari, sed frigidum inspissat & indurat ea vnde redduntur inepta ad augmentum, similiter nec etiam competit senibus, quia in eis calor est diminutus & in quantitate & qualitate, & ideo quia non potest repugnare frigiditati aquæ non cōpetit.

Tunc ad primum quod dicis dico quòd illud frigidum non repugnat illis, immo iuuat, quia ipsum non peruenit ad intrinseca existens frigidum & ēt contēperat & nō iuuat. Ad aliud dico ꝙ bene facit ephemerā indebite approximatū, sed debite non. Ad aliud dico ꝙ bene nihil medicinale euacuatiuum competit ei, sed medicinale alteratiuum competit ei, non ab eo ꝙ debet esse, sed ab eo ꝙ est tale, bene ei competit.

Tunc ad secundū dico ꝙ illud balneū frigidū competit ante cibum. & ratio est, quia ipsum debet fieri post fricationem & exercitium, vt Aui. ponit, sed cum ista fuit facta prima & secunda digestione, patet ꝙ etiam fiet tunc illud balneum. Et tunc quod tu dicis. primo dico ꝙ illud esset verum ratione sui secundum se, sed quia exercitium & fricatio debent præcedere ipsum, ideo etiam ratione illorum non potest fieri post, sed oportet ꝙ fiat ante. Ad aliud de meridie dico ꝙ non oportet, quia debet comedisse parum, ita ꝙ in breui tempore & ante meridiem ipsum possit esse digestum. Et in hoc terminetur sententia istius capituli.

Iacobi de partibus expositio super doct. 2. fen. iij. Can. 1. Aui.

De balneo & nominandis balneis. *Cap. 5.*

HVic autem &c. In hoc. c. ostendit primo quibus & propter quid competit balneū & modum & horam sui vsus. Secundo ordinem ingrediendi casas balnei & tempus morandi in eis & vtilitates eius. ibi (Balneorum vero.) Tertio horam balneationis quęrentium impinguari per balneum cum modo præseruationis ab oppilatione, & quęrentium demacrari, & quęrentium solum sanitatem seruare. ibi (Qui vero impinguari.) Quarto modum præseruādi eos in q̄bus timetur ebullitio cholerę ex balneo. ibi (Et si timet.) Quinto quibus non competit balneū. ibi (Sed qui febrem.) Sexto vtilitates & nocumenta balneorum. ibi (Et tu quidem.) In prima parte dicit primo ꝙ balneatio resolutionem faciens nō est homini necessaria, de cuius regimine hic agitur. s. iuueni tēperato, quia corpus ipsius est mundum, & ita non indiget resolutione superfluitatum. Secundo dicit ꝙ ex iuuenibus temperatis ille qui balneo indiget, non indiget eo nisi vt acquirat ab eo calorem subtilem idest moderatum demulcentem tactum & humiditatem temperatam in qua voluptuetur. Et ideo non debet in eo multum morari nisi se paulo plus debito exercitauerit, tunc enim indiget humectatione balnei corrigente siccitatem ex motu ortam, vel nisi paulo minus debito se exercitauerit & fricauerit. Tunc enim indiget calore balnei perficiente resolutionem opportunam, vel nisi se exercitauerit in loco puluerulento vel vsque ad sudorem, tunc enim indiget balneo quo abstergatur & lauetur à pulueribus & sudore. Tertio dicit ꝙ si iuuenes exercitati descenderint in fontem. i. tinam aqua calida plenam, intrent ipsum & stent in eo donec cutis seu superficies suorum corporum rubeat & intumescat, & quamprimum incipit ab eo resolutio fieri vel cutis detumescere, protinus exeant. Et aer tinam circundans humectetur plurima effusione aquæ tepidæ dulcis, consequenter lauentur velociter

& egrediantur à locis balnei & tinę. Quarto di-
cit exercitatus nõ debet ingredi balneum donec
perfecte quieſcat.ſ.donec ſanguis eius & ſpiritus
per exercitium commoti quieſcant & anhelitus
factus velox & magnus ad proprium redeat tẽ-
peramentũ, nec calor balnei calori exercitij ſup-
additus debilitet & reſoluat. Attende ꝙ Gal.3.
de re.ſa.c.2.modum & vtilitatẽ balnei poſt exer
citium in quinq; propoſitionibus deſcribit. Pri-
ma eſt, exercitatus iuuenis ducendus eſt ad bal-
neum,& ſi paruam inde habuerit vtilitatẽ, quia
iam ab exercitio moderato curatus eſt & frica-
tus.Secunda eſt,dura & tenera membra per bal-
neum molliũtur & euaporatur ſi quid ſuperflui
tatis & liquefactionis carnis mollis vel pinguedi
nis intus acutę cõtineatur quod in immoderatis
contingit exercitijs.Tertia eſt,iuuenis tempera-
tus non indiget exercitio propter hæc, quia ſup-
flua ꝑ exercitiũ & fricationem ſatis in hoc ſunt
euacuata,& ipſe non ſolet immoderate exercita
ri. Quarta eſt iuuenis tẽperatus indiget balneo
ad hoc ſolum vt à ſudore lauetur & puluere,nõ
vt calefiat in balneo, ſicut iſti qui ſine exercitio
balneantur decoquẽtes ſeipſos. Quinta eſt iuue-
nis temperatus dum balneatur poſt exercitium
non debet contrahere moram in ſolio ſeu aere
balnei,ſed lotus ad aquã moderate ſuſtinet,quia
hæc moderatę naturæ corporis congrua eſt.

Balneorũ vero &c. In hac parte ſecũda pri-
mo dicit Prin.ſe iã declaraſse & retuliſse diſpoſi
tiones & conditiones balneorũ.ſ.c.vltimo ſum-
mæ primæ doctrinæ ſecundæ ſen ſecũdæ primi.
Secundo dicit ꝙ illud quod hic nunc dicendum
reſtat,eſt primo ꝙ oẽs balneandi debent ingredi
caſas balnei ſecundum ordinem.ſ. primo primã
quæ cõparatione ad alias frigida eſt & humida
& in ſe temperata.Poſtea ſecundã quæ calida eſt
& humida lotionibus corporum & tinis aptata
multa aqua reſperſa. Deinde tertiam quæ eſt ca-
lida & ſicca ſudoris abunde prouocatiua.ſ. diu
ſtetur in ea,quia natura non ſuſtinet ſine graua-
mine ſubitas mutationes. Secundo dicendũ eſt
hic ꝙ balneandus nõ moretur in domo ſeu caſa
calida balnei niſi tali menſura ꝙ non recipiat in-
de nocumẽtum ſupercalefactionis reſolutionis
nimię vel debilitatis, ſed tali menſura ſtet in ea
ꝙ requieſcere faciat ſuaui ſomno propterea ꝙ ſu
perfluitates reſoluit & corpus præparat ad rece-
ptionem nutrimenti,& tali mẽſura ꝙ cuſtodiat
ipſum à debilitate quæ prouenit ex nimia reple-
tione calorem innatum hebetante, & tali mẽſu-
ra ꝙ præſeruet ipſum ab aliqua cauſa forti febriũ
putridarum.ſ.ab oppilatione pororum quæ po-

D tiſsima eſt cauſa putredinalium febrium pro-
pter prohibitionẽ euentationis humorum & re
tentionem ac conculcationem fuliginum cor-
rumpentium eos.

Qui vero &c. In hac parte tertia primo agit
de hora balnei impinguatiui. Secundo de macra
tiui.ibi (Qui autem vult reſolutionem.) Tertio
cuſtoditiui ſanitatis.ibi(Sed qui ſanitatẽ tantum
vult.) In prima dicit primo ꝙ quærens impin-
guari,debet intrare balneum poſt comeſtionẽ
dummodo fuerit ſecurus quòd oppilationes ei
non accidant,puta quia eſt latarum viarũ ſubti-
lium humorum non pronus ad eas,nec aſsuetus
eis ſine forti cauſa vel habet in vſu medicinam
promptam contra oppilationes.Eiuſdem ſentẽ-
tiæ meminit Raſis.5. Almã.c.de his quæ corpus
impinguant dicens. Conuenit præterea poſt ci-
E bũ balneari & oleo prius inungi debet & poſtea
aquam tepidam ſuper corpus proijcere. Cuius
ratio eſt duplex. Vna eſt, quia balneum copioſe
trahit ſanguinem ad membra,nec membra nu-
tritionis ei reſiſtunt, ſed liberaliter tranſire per-
mittunt iam cibo munita. Secunda eſt,quia bal-
neum hac hora vehementer humectat vnde fit
vt nutriens faciliter membris iungatur & inui-
ſcetur, verũtamen per hoc indigeſtus cibus tra-
hitur ad hepar. Secundo dicit ꝙ qui quærit ab
oppilationibus præſeruari ſi fuerit calidæ com-
plexionis bibat oxymel quod ratione mellis nu
trimenti vias & ſuperfluitatum eius abſtergit &
mundificat.Et eſt triplex oxymel, vnũ ſimplex,
aliud diureticum, aliud ſquilliticum inter quæ
minus calidum eſt ſimplex, ſed magis aperitiuũ
eſt diureticum.Et iterũ ſimplex oxymel triplex
F inuenitur, vnum eſt paucę commixtionis quod
ex partibus aquæ ſexdecim & vna mellis fit. Et
iſtud infrigidat calefactis conferens. Aliud mul
tę commixtionis ex partibus aquæ quatuor &
vna mellis, & hoc calefacit. Aliud medię com-
mixtionis ex octo partibus aquæ & vna mellis
quod remiſse calefacit frigiditate aquæ prohi-
bente caliditatem mellis. Tertio dicit ꝙ volens
ſe præſeruare ab oppilationibus ſi fuerit frigidæ
complexionis bibat diamentaſtrum. ſ. electua-
rium de mentaſtro & diatrionpipereon. i. ele-
ctuarium de tribus generibus piperũ.ſ.albo, ni-
gro & longo quod deſcribitur.5.cañ.ſum.primę
tract.tertio.Et ꝓ vnaquaq; vice ſumat.ʒ.j.de alte
ro iſtorũ cũ paruo hauſtu puretę cicerũ vel aquę
fœniculi aut apij vel vini albi vel hydromellis.

Qui autẽ vult &c.) In ſecunda dicit ꝙ quæ-
rens reſolutionem ſuæ ſupefluæ humiditatis &
macrefieri debet balneari famelicus & longo

tempore in balneo morari, ſic enim reſoluitur humiditas corporis & ſiccatur corpus ab innata caliditate coadiuta calore balnei deficiente alimento quod reſoluta reſtauret. Sed qui ſanitatem &cæ.) In tertia dicit, ꝙ quærens ex balneo ſeruare dũtaxat ſanitatẽ corporis ſine demacratione, vel impinguatiõe debet ingredi balneum poſt digeſtionem cibi iam completam in ſtomacho & in hepate. Attende, ꝙ balneum in regimine pure conſeruatiuo debet fieri non ſtatim poſt digeſtiones completas in ſtomacho & hepate, ſed etiã in venis, quia fieri debet poſt exercitium. Iuxta illud Gale. 2. de regi. ſani. cap. 3. Cum iuuenis eſt exercitandus eſt, & durius fricandus, & poſt exercitia facta eſt balneãdus, ſed tempus exercitij eſt optimũ quando heſternus cibus fuerit perfecte digeſtus, & qui in ventre, & qui in vaſis & alterius cibi inſtat tempus, vt ait idem dicto libro capitulo ſecundo.

Et ſi timet &c. In hac quarta parte dicit primo, ꝙ ille debet comedere rem ſubtilẽ ante balneationẽ, qui timet ne cholera rubea in eo ebulliat, ſi hoc fecerit. i. ſe balneauerit iã perfectis digeſtionibus & ieiunus. In tali enim cholera ebulliens, vel febrem inducit, vel ad os ſtomachi profluens & ipſum pungens ſyncopim gñat ex vehementi dolore corde ſibi compatiente. Secũdo dicit ꝙ hoc. ſ. ſumere rem ſubtilem, aut cibũ eſt neceſſarium ante balneationem ei, cuius cõplexio eſt calida, & qui abundat in cholera rubea, quia aliter balneum cõmouebit eius choleram ebullire faciens eam. Et cum hoc præſeruandus eſt, ne ſubintret caſam balnei calidam maxime tertiam, quæ ſuo calore plus alijs choleram ebullire facit. Tertio dicit, ꝙ cibus melior iſtis ante balneationem eſt panis infuſus in ſucco fructuũ, vt malorum granatorum, vel macianorum acetoſorũ, vel cydoniorũ, aut panis infuſus in aqua roſata. Talis enim choleram reprimit, os ſtomachi confortat & calorem temperat, nec trahitur per balneum ad hepar ante ſui digeſtionẽ, cum balneum taliũ ſit remiſſæ caliditatis. Quarto dicit ꝙ tales calidi cholerici præſeruare debent, ne vel in exitu balnei, vel in balneo rem actu frigidam bibãt, quia per poros balneo apertos, quaſi repente tranſiret ad membra principalia maxime ad hepar corrumpens ſuas virtutes actuali frigiditate, ſicut vides equos labore æſtuãtes adhuc ſudoroſos adaquatos aqua frigida ſtatim morti ſundi. Quinto dicit, ꝙ tales calidi cholerici debent ſibi cauere, ne rem vehementer calidam in egreſſu balnei, vel in balneo bibãt maxime aquã calidam, quia verendum eſt ne ſubito penetrans vſq; ad membra principalia phthiſim, id eſt conſumptionem corporis & hecticam inducat ſua reſoluenti caliditate. Sed quare dicit præcipue ab aqua, nunquid bibitum vinum calidum, aut nectar, aut Hippocras poſt balneum bibitũ, vel in balneo citius inducere phthiſim, vel hecticam ꝙ̃ aqua, cum quodlibet horum cum ſua actuali caliditate ſit potentia & virtute calidum & ſiccum. Dic ꝙ iſta plura præſtant beneficia, quæ non præſtat aqua. Primo quidem ſunt familiaria humanæ naturæ. Secundo confortat mẽbra principalia. Tertio nutriunt. quarto generant et multiplicant ſpiritus. Quinto facilius aqua reſoluuntur, & quia nutriũt plus de eis retinetur in membris nutritiuis tranſeundo per ea, & plus de eis retinetur in membris. Sexto dicit ꝙ calidi cholerici cauere debent, ne repente balneum exeant, & ne caput ſuum poſt ipſum detegant, & ne corpus ſuum frigori exponant, quia tales natura rari ſunt & balneũ hos magis rarificauit poros aperiens, quare frigidus aer libere ſubintrãs interiora debilitat, & calorem innatum vel extinguit, vel diminuit. Septimo dicit ꝙ calidi cholerici debent à balneo exire tempore hyemali ſuis pãnis vndiq; bene cooperti, ne tunc penetrentur à frigore intenſo continentis eos aeris.

Sed qui febrem &c. In hac parte quinta prohibet balneum in tribus caſibus. Primo quidem in febre hora febris, quia febris eſt calor naturalis mutatus in igneum, vt ait Gale. primo aphor. cõmẽto illius canonis. Humidæ diætæ omnibus febricitantibus cõferunt. Balneum igitur ſuperigniens, amplius febrem augmentabit. Secundo in ſolutione cõtinuitatis, nam ſi noua fuerit quæ plaga dicitur, balneum nocet augmentando ſanguinis fluxum. Si vetus, dicta vlcus, balneum nocet augmentando putredinem & humectando vlcus, quod potius debet exiccari, qa vlcera non ſanantur, niſi deſiccẽtur. Tertio in apoſtemate, quia materiam apoſtematis amplius intumeſcere facit, & in ea putredinem dilatat. Inſtabit aliquis primo de febre ephemeræ cui competit balneum. Iuxta illud Gale. 8. de ingenio ſanitatis, capi. 2. Sed vos ſcitis, ꝙ huiuſmodi febricitantes in primo die ſecũdo & tertio mane quoq; meridie & veſpere & noctu in balneum miſiſſem, & bene euaſerũt quarto & quinto die ſine macula ad ſolitum opus exeuntes. Et primo de febribus ad Glauconem, cap. 5. diſtinc. 1. de curis ephemerarum ait. Curare autem oportet balneo omnes. eos quidem qui in denſitate cutis, aut in bubonibus febricitauerint, ſi in aere balnei tardare præceperis nihil lædes. reliquos vero omnes cito ab

aere

aere remoue:in aqua vero ſi amplius morari vo
luerint,concede. Secundo de febre hectica, cui
balneum conuenit.Iuxta illud Gale.10. de inge.
ſani.cap.9.Dico ꝙ omnis habens hecticam maxi
me veniẽs in phthiſim,ſi non habeat aliquam fe
brem de putredine, vel de apoſtemate viſcerum
oportet in balneum mittatur. Tertio de putri-
da,cui competit balneum poſt purgationem. Iu
xta illud Galę.11.de inge.ſanitatis.cap.16.Ego ve
ro nullum febrientem ex putredine in balneum
introduco, niſi prius materia purgetur. Sed ma-
teria purgata balneum & cataplaſma præparo.
Et cap.20.eiuſdem laudat balneum tam in putri
da continua,q̃ interpolata,dicens.Cumq; cruda
materia & putrida fuerit digeſta ponatur molle
cataplaſma & balneum ſine dubio præparetur.
In eis tamen quæ ſunt interpolate facit febre diſ-
ſolui incipiente,quia tunc temporis balneũ præ-
parabit corpus in ſumendo cibo.Et primo de fe-
bribus ad Glauconem ca.2. diſt.4. de cura febris
tertianæ ait.Si vero digeſtionis ſigna appareant,
& ſi multoties balneaueris non vtiq; peccabis.
Et paulo ante ait. Eos vero qui amãt balneum,
neq; ſi bis balneaueris in die,peccabis.Et in quar
tana laudat ipſum balneum quarti prima trac.2.
cap.59. Quarto arguitur ꝙ in vulneribus cõue-
nit balneũ.Nã phthiſis eſt vulnus in pulmone:
ſed Princeps phthiſicis comedit balneũ tertij de
cima cap.vltimo dicẽs. Et quandoq; conceditur
vt ipſi ingrediãtur balneum ante cibum, & poſt
ipſum,cum non eſt in hepatibus ipſorum oppila
tio.Ipſum enim impinguat eos & confortat ip-
ſos. Quinto arguitur ꝙ in apoſtematibus, quia
peripneumonia & pleuritis,quæ ſunt apoſtema-
ta balneo iuuantur.Teſte Hippo.parti. tertia re-
gi.acu.circa finem cano.62.dicente. Balneare in
peripneumonia iuuãtius eſt q̃ in acutis febribus.
In latere etiam tenerę coſtæ,atque inter ſpatulas
exiſtentem dolorem mitigat.Item excoquitur,
quod per ſputum neceſſe eſt excreari & adiuuat
flatum etiam bonificat & ſcreatus aufert labo-
rem,quia artus mollit,cutem humidam facit,vri
nam expellit, capitis releuat grauitatẽ,nares hu-
midas reddit.Idem dicit Gale.in cõmento. Ad
primum,ſecundum,et tertium obiecta,dic Prin
cipem hic voluiſſe balneum nõ debere miniſtra
ri in putridis interpolatis hora febris maxime an
te declinationem:neq; in cõtinuis ante digeſtio-
nem materiæ. Ad quartum dic, ꝙ balneũ non
cõuenit in phthiſi ratiõe vulneris, ſed hecticę ſe
quentis ad ipſum. Ad quintum dic, ꝙ in princi
pio,augmento,& ſtatu peripneumoniæ & pleu
ritidis balneum non competit, quia his tempori
bus fluxum materiæ ad locum ægritudinis aug-
mentat & putredinem dilatat & febrem incen-
dit.Sed in declinatione competere poteſt. Iuxta
illud Prin. tertij decima trac.5.cap.3. Et poſt de-
clinationem manifeſtam adminiſtrat balneum:
Iſtud facere in Gallijs nõ ſoliti ſumus: ſed vete-
res aſſueti balneis liberius & liberalius ea ſuis pa
tientibus conceſſerunt,& quia minus tunc tem
poris ſe replebant,& magis purgabant,vnde ſu-
ſpicio de recidiua nõ tanta habebatur, ſicut nũc
apud nos.

Et tu quidem &c. In hac parte ſexta primo
tangit actus oppoſitos,in quos poteſt balneum:
Secundo iuuamẽta balnei.ibi (Et eius quidem.)
Tertio nocumenta eius.ibi(Eius autem.) In pri
ma particu.dicit,ꝙ iam ſciuimus ex præcedenti-
bus.ſ.ex ſcriptis primi.2.doc.2.ſumma.1. cap.vlt.
ꝙ balnea poſſunt in actus contrarios. Nam cale
faciunt & infrigidant,ſiccant,& humectant,iu-
uant,& nocent. Et poſſe in hos actus ineſt eis ex
triplici radice. Primo quidem ex diuerſitate eo-
rum & ſecundum caſas,& ſecundum aquas. Se-
cundum caſas quidem. Nam prima infrigidat,
ſecunda calefacit & humectat, tertia calefacit &
deſiccat.Sed ſecundum aquas balneum aquæ ca
lidę calefacit, frigidæ frigidat, dulcis humectat,
ſalſæ ſulfureæ,vel aluminoſę ſiccat. Secundo ex
diuerſitate diſpoſitionis corporum ſe balnean-
tium.Nam balneum calidum famelicos & ina-
nitos ſiccat & demacrat, & interdum reſoluẽdo
calorem,corpus infrigidat. Sed repletos ſangui-
ne & cibis humidos & craſſos reddit. Tertio ex
diuerſitate moræ in eo, quia parum morans, vel
mediocriter in balneo calido dulcis aquæ calefit
& humectatur:& ſuperflue morans reſolutione
nimia caloris & humidi tandem deſiccatur et in
frigidatur. Et eius &c.) In ſecũda refert primo
ſex vtilitates quas efficit balneum. Prima eſt pro
uocare ſomnum propter delectationem, quam
ingerit & diuerſionem fumorum acutorũ à ca-
pite ad cutem & reſolutionem ſpirituum anima
lium qui ſomno & quiete reſtaurari ſolent:&
quia caput humectat. Secunda eſt aperire poros
ſua caliditate propterea ſpãliter laudatur in ephe
meris ex oppilatione pororum. Tertia eſt abra-
dere.i.abſtergere ſordiciem à ſuperficie corporis
cooperante fricatione. Quarta eſt reſoluere ſuo
calore ſuperfluitates quæ ſub cute latent, & quę
continẽtur in poris & venis, vel reſolutione in-
ſenſibili vel ſudorali.Quinta eſt digerere ſuis ca
liditate & humiditate ſuperfluitates humorales
& cooperari ad digeſtionem cibi ſuſcitando ca-
lorem innatum, & reſoluendo humiditates he-
betantes

betantes ipsum. Sexta est attrahere sua caliditate nutrimentum ad superficiem cutis & exteriora membra: vnde cutem rubescere facit & intumescere & corpus impinguat, quando post cibum fit. Secundo reducit omnia balnei iuuamenta ad quatuor eius operationes. Prima est resolutio resoluendorum vnde pacificat colicam & iliacam, & dolores alios ventosos & vaporosos & fumos educit. Secunda est euacuatio euacuandorum in parte naturali.i.ad receptacula à natura ordinata, vel per vias naturales, vel à virtute expulsiua naturali, ad quam cooperatur balneũ, quia materias commouet & fluxibiles reddit & vias aperit, vnde iuuat ad vrinandum & screandum. Tertia est retentio fluxus ventris, maxime cum prouenit ab humoribus fluentibus à venis ad intestina, tunc enim balneum ad contrarium trahens fluxum ventris sedat. Quarta est remotio fatigationis seu lassitudinis. Nam lassitudo reddit membra consimilia sicca, & replet eorum concauitates humiditatibus calidis, subtilibus, mordicatiuis. Iuxta illud Gal. 2. simpli. medicinę cap. 6. distin. 2. Lassitudo facit accidere duas causas. Quarum vna est, ꝙ membra similiũ partium exiccantur: & altera est ꝙ loca vacua, quæ sunt inter ista mẽbra replentur humiditate, quæ non est bona, iuuatiua, naturalis, immo est subtilis, mordicatiua, calida. Sed balneũ est perutile ad remotionem vtriusq;. Iuxta illud Gale. ibi. Et balneum quidem cũ aqua dulci est de rebus magis conferentibus vtrisq; rebus. Et illud est, q̃m aqua dulcis sua humiditate rectificat, quod accidit iam in instrumentis corporis & membris ipsius de siccitate, & resoluit per caliditetem suam acquisitã illam superflutatem calidã & subtilẽ. Eius autẽ &c.) In tertia refert sex nocumenta balnei. Primum est debilitare cor eius qui diu manet in eo, quia superflue resoluit spiritus & calorem innatum. Secũdum est tandem inducere sincopim, resolutis adeo spiritibus & calore, vt reliquant regimen exteriorum membrorum, & intra retracti cõfugiant ad cor. Tertium est nausea, vel propter ebullitionem choleræ, vel cõmotionem humorum in stomacho, vel liquefactionem humiditatum cerebri descẽdentium ad stomachum, vel repletionem stomachi ex fumis & vaporibus à mora superflua in balneo genitis. Quartum est cõmotio humorum, qui prius erãt quieti, propterea dissuadetur balneũ in magna repletione non præcedente purgatione, quia humores acutos ebullire facit, & crudos eliquat, mouet & extendit suscitans dolores. Quintum est præparatio humorum ad putrefactionẽ, quo-

A niam permiscet malos cum bonis, & afficit eos extraneo calore quando superfluit. Sextũ est declinatio humorum ad receptacula membrorũ. Nam postquam cõmouit humores quietos, & hos dilatauit aperiens vias membra fortiora debilibus mittunt: ex quibus collectis fit apostema vel intus vel extra. Quod experimento frequenter apparet cum repleti stuphas adeũt, vel se balneant non cõtenti priori repletione, nisi se ẽt in balneo cibis & potu repleãt vnde claui multiplicãtur in pluribus & emunctoriorũ apostemata.

De ablutione quæ fit cum aqua frigida. *Cap. 6.*

HOc quidem &c.) In hoc capitulo tangit primo conditiones attendendas ante lotionem cum aqua frigida. Secundo post quæ fieri solet, & propter quæ & qualiter, & quãdiu, & quibus adiunctis. ibi (Et est cum hoc.) Tertio de iteratione balnei aquæ frigidæ, & modo & hora

B & cautelis in ea seruãdis. ibi (Et est vt post) Quarto de iuuamentis ablutionis cũ aqua frigida. ibi (Cum aqua autem.) In prima parte tangit quatuordecim conditiones obseruãdas, priusquam quis toto corpore lauetur, aut balneetur in aqua frigida. Prima est obseruatio debiti regiminis in sex rebus non naturalibus, quo neglecto corpus factum cacochymum, vel plectoricum facile læditur ab aquæ frigidæ balneo, quia in cacochymis caprinosos fumos interius recludit. Et in plectoricis humores incrudat & intus cõculcat. Secunda est ætas.s.iuuentus, in qua corpus est robustius ad resistendum frigiditati aquæ. Tertia est virtus seu robur virtutum vitalis & naturalis se recolligentium intus & fortificantium ex occursu frigidę aquę. Quarta est figura sicut carnis dẽsitas corpulentia frigus aquæ prohibens ad inte-

C riora penetrare. Quinta est tẽpus, videlicet ęstas cuius caliditas corpori impressa plusquam conueniat aliquid remittat de frigore aquę, & tactui gratum faciat occursum frigiditatis. Sexta est absentia fastidij. Septima absentia vomitus. Nã grauato stomacho vomitu vel fastidio facile lęditur magis occurrẽte sibi frigore balnei, qđ fumos & vapores & humiditates interius repellit, & in eo cõpingit. Octaua est absentia fluxus ventris. Nã frigus aquæ deforis occurrens versus intestina propelit humores & augmentat fluxum. Nona est absentia nimiarum vigiliarum. Nam vigiliæ nimiæ calorem & spiritus superflue resoluunt, post quas aquæ frigus occurrens corpori non reperit calorem sufficientis resistentiæ. Decima est absentia rheumatis. Nã frigus extrinsecum corpori occurrens auget rheuma comprimẽdo suo frigore membra mollia. Vndecima est, ꝙ se bal-

neans aqua frigida non sit puer. Nā balneo aquę frigidæ prohibetur à cremento, & propter teneritatem suorum membrorum facile penetratur à frigiditate. Duodecima est q̃ non sit senex, q̃a calor senum diminutus est non sufficiens absq; nocumento resistere frigori aquæ. Tertiadecima est q̃ corpus se balneans in aqua frigida sit leue non aggrauatum humorali repletione: vt calor & spiritus ab occursu frigoris fugientes intus libere transeant, & illic fortificati libere redeāt expellentes frigus membrorum exteriorum, quod eis impressit frigiditas aquæ. Quartadecima est, q̃ motus se balneantis in aqua frigida sint conuenientes, id est membra motiua, vt musculi, nerui & chordę sint vigorosa, robusta, nō parata per occursum frigoris incurrere stuporem, tremorem, spasmum, vel paralysim O q̃ parum curant & attendunt iuuenes nostri temporis huius regionis Franciæ ad istas conditiones, qui æstiuo tempore fluuios nudi intrant: in eis natāt & diu stāt indiscrete nullo regimine seruato neq; mensura vsi: sed voluptatem pro regula habentes tandiu stāt illic quādiu delectat eos aquæ frigiditas: & frequenter nullum inde consequuntur apparens incōmodum iuuenili robore multa potente maxime in regionibus frigidis, quarum incolæ sunt fortis caloris in interioribus.

Et est cum &c. In parte secunda. primo agit de ablutione aquæ frigidæ post calidam. Secūdo de ea post exercitium. ibi (Et est cū hoc fit.) Tertio de mensura morę in ea. ibi (Postea perseueret in ea.) Quarto de fricatione & mēsura cibi & potus post eam. ibi (Deinde cum egressus fuerit.) Quinto de signis moræ in ea temperatę & superfluę prima die quibus scitur quādiu standum est in ea diebus sequentibus, ibi (Et consideret tempus reuersionis.) In prima parte dicit primo, q̃ ablutio corporis cum aqua frigida quandoq; fit post ablutionem eius cum aqua calida propter duos fines. Primus est vt roborentur partes exteriores corporis, & indurentur, & fortius resistāt causis resoluentibus & occurrentibus deforis. Nam frigus aquæ partes exteriores vnit, & compingit. Secundus est vt calor innatus interius retineatur, ꝓpter frigus aquæ quod repellit ipsum ad interiora. Talem lotionem aquæ frigidæ post calidam consulit Gale. in hectica. 10. de inge. sani. ca. 10. dicens. Febris vero hectica non iuuatur ex calida aqua, sed ex frigida prius, tamē cum calida præparetur vt frigidam postea suscipere possit; Et pauloante eodem capitulo dicit. Eis vero, qui in hecticam incidunt propter calidam & siccam complexionem maxime ad phthisim. i. con-

D sumptionem perductis aqua frigida non præcedente calida, molesta erit, sicut ambulanti in longo itinere in æstiuo tempore & corpore desiccato malum est balneum aquæ frigidæ, nisi calidę præcedat. Hoc enim scilicet balneo aquæ frigidę post calidam eis efficietur quod fit ferro cādēti si in aquam frigidam ponatur, quia corpus tunc infrigidatur & confortatur & induratur, sicut ferro contingit. Secundo dicit hic Princeps, q̃ si volumus, vt ablutio cum aqua frigida post calidam exteriora fortificet, & calorem innatum intus retineat, oportet vt aqua frigida non sit multæ frigiditatis: sed in frigiditate temperata, ita q̃ sit vt aqua tempore æstiuo aeri exposita. Nam si frigus eius vehemens vt niuis esset, mortificaret exteriora, & sua vehementia penetrans debilitaret interiora.

E Et est cum hoc &c.) In secunda dicit primo q̃ ablutio corporis cum aqua frigida quandoq; fit post exercitium: quia corpus ab exercitio calefit & præparatur ad recipiendum sine nocumento occursum aquæ frigidæ, sicut præparatur ab aqua calida dum præcedit frigidam. Iuxta illud Gale. cap. nunc allegato. Defecta vero corpora ideo balneamus cum aqua calida, supple vt præparentur ad suscipiendū frigidam. Itidem faciūt exercitia si postea lauacrum efficiatur, exercitia nāq; prosunt istis, sicut illis. i. phthisicis balneum aquæ calidæ: quia exercitia non solum calefaciūt corpus, sed etiam calorem naturalem ab interioribus ad exteriora perducūt, qui perductus aquę frigidæ repugnat prohibens eam ad interiora penetrare, & visceribus nocere. Secūdo dicit, quod qui post exercitium cum aqua frigida abluēdus est, debet ante exercitium fortiori fricatione vti:

F vt per eam cutis induretur, & melius resistat occursu frigoris aquæ. Sed inunctio cum oleo debet fieri modo solito, sicut quando non abluitur cum aqua frigida quatenus per eam mēbra motiua præparentur exercitio. Tertio dicit q̃ exercitium cui succedere debet ablutio cum aqua frigida debet esse temperatum, vel paulo velocius solito post fricationem & inunctionē, vt calor per hoc adauctus occursui frigoris melius resistat, & aquæ frigiditatē corpus ferat intristanter. Quod si exercitium vehemens fuerit per calorem minuet aperiens nimium poros, quare frigus occurrens nimis profundabitur: & calorem minuet & viscera lædet. Quarto dicit q̃ præmissis fricatione fortiori inūctiōe & exercitio moderatis exercitatus in aqua frigida subito natet, vel immergatur, vt membra eius dura fiāt per frigus occurrēs vnita & compacta. In testimoniū huius dicit

Gale. 10.

Gale.10.de ingenio sanitatis,cap.9. Nonne mul
tos iuuenes in itinere ex æstiuo sole calefactos ci
to in aquam frigidam descendere videmus, eo
ꝙ eis prodest maxime si in vsu fuerat eis? Natura
enim corporis regitiua cogit eos istud operari.
Ipsa enim dat irrationalibus animalibus appete-
re ea quæ sunt nocitiuis opposita,videmus enim
sæpe ea in aquam frigidam mergi.

Postea &c.) In tertia dicit, ꝙ exercitatus tan
diu manere debet in aqua frigida quandiu sentit
alleuiationem ex ea, & quandiu tolerare potest
intristanter eam sine nocumento, & quandiu ei
nõ superuenerit horripilatio vel rigor.Ipso nan-
que incipiente, vel horripilari, vel rigere frigus
excedere incipit & præualere calori & percute-
re musculos.Est enim horripilatio, sicut ait Prĩ.
quarti prima trac.2.cap.6.dispositio in qua inue
nit corpus diuersitatem in frigore & punctio in
cute & lacertis.Rigor vero est,vt non posit con
tinere membra sua ex cõmotiõe & tremore eue-
niente in eis & motibus inuoluntarijs.

Deinde cum egresus &c.)In quarta dicit pri
mo,ꝙ balneatus in aqua frigida postquã exiue-
rit ab ea,fricetur per modum inferius dicendũ.s.
pluribus manibus cum oleo,donec calefiat cutis
& ad exteriora cũ suauitate reuocetur calor na-
turalis.Secundo dicit ꝙ post balneum aquæ fri-
gidæ cibi quantitas augeatur: quia tunc tempo-
ris digestiua virtus fortificata est per fricationẽ,
& fortificationem innati caloris, & cibi appeti-
tus fortior factus est.Nam sicut frigus aeris hye-
mali tempore,vel frigida regione plus cibi appe
tere facit & digestionem fortificat, sic aqua frigi
da corpori circunstans & ipsum tangens.Tertio
dicit,ꝙ post balneum aquę frigidæ minor potus
exhibendus est, quia minor sitis adest & minor
necessitas humidi roridi, cuius resolutionem,
aquę frigus prohibet,sicut frigus aeris temporis
à regione. Non enim tantum sitimus hyeme si-
cut æstate:nec in septentrione, sicut in meridie.

Et consideret &c.) In quinta dicit primo, ꝙ
ad sciendum si balneatus in aqua frigida decenti
mora,vel pluri opportuno manserit in ea, opor-
tet ad duo attẽdere.s.ad reuersionem caloris cu-
tis,& ad reuersionem caloris extremitatum,quę
reuersiones si velociter fiant post exitum eis ab
aqua frigida,tunc mora in ea temperata fuit.Sed
si vix & tarde fiant, plus debito in ea mãsit, quia
si calor spiritus & sanguis extremitatum quo cu
tis colorabatur ad interiora impulsi per frigus
aquæ non cito redeunt significantur penetratio
frigoris & profundatio caloris excesisse modũ.
Secũdo dicit quòd balneatus in aqua frigida die
vno mensuretur sequentibus diebus,quo ad mo
ram eius in ea,secũdum ꝙ ex hoc scitum fuerit,
s. mensura tali qua fiat velox reuersio coloris ad
superficiem cutis, & caloris ad exteriora mẽbra.

Et est vt post &c. In hac parte tertia dicit, ꝙ
balneatus in aqua frigida quandoq; post fricatio
nem & reuersionem caloris ipsius ad exteriora
rursus intrat aquam frigidam,vt amplius fortifi-
cetur,& durior fiat,ac magis resistens causis ex-
trinsecis.Secundo tangit duodecim cõditiones,
quas seruare debet volens hoc agere. Prima est,
vt in ipso iterato ingressu gradatim procedat vel
de aqua minus frigida ad aquã magis frigidam,
vel secundum membra ipsius prius intromittẽs
tibias, consequenter brachia, postea conspergẽs
superficiem corporis: deinde se totum mergens
& manens in aqua frigida, vel secũdum tempus
moræ ipsius in dicta aqua,ita ꝙ primo die & pri
ma vice modicum moretur:secunda paulo plus
& sic consequenter.Secunda est vt incipiat itera
tionem balnei frigidi die calidiori æstatis & ho-
ra diei feruentiori.s.à meridie vsq; ad tres horas
post meridiem.Tunc enim corpus feruore tem-
poris æstuans gratius sustinet aquæ frigiditatem
& in ea voluptuatur. Tertia est ꝙ in loco bal-
neationis eius non vigeat vẽtus maxime boreas,
ne frigiditatibus venti & aquæ simul iunctis pe-
netretur corpus.Quarta est ꝙ non iteret ingres-
sum aquæ frigidę post coitum: quia coitus est ex
euacuationibus maxime debilitantibus.Iuxta il-
lud Prin.tertij vigesima trac.1.ca.10.Coitus eua-
cuat de substantia cibi postremi quare debilita-
tem affert,cuius similem aliæ non afferunt eua-
cuationes,& euacuat de substantia spiritus rem
plurimam propter delectationem. Et propter il
lud qui plus delectantur plus sunt cadẽtes in de-
bilitatem. Et coitus quidem velociter facit per-
uenire illum qui plurimum eo vtitur ad infrigi-
dationem sui corporis causa sui & resolutiõe ca-
liditatis innatæ,& mortificatione virtutis.Quin
ta est ꝙ non iteret ipsum post cibum indigestũ,
quia prohibet suo frigore digestionem eius. Se-
xta est,ꝙ non post vomitum, quia vomitus sto-
machum debilitat & aqua frigida debilitatẽ au-
geret.Septima est ꝙ non post euacuationem per
fluxum,quia propellendo humores ad intestina
fluxum reuocaret,vel augeret. Octaua est quòd
nõ iteretur post colicam passionem, quæ est mo
tus materierum corruptarum nõ digestarum ad
separationem ex via intestini redeuntium ad ip-
sum à corpore secundum acuitatem & laborem
expulsiuę,vt ait Princeps tertij.16. tracta.1.cap.3.
Nam talis motus per frigus aquæ cresceret,&

viſcera grauata per hanc paſsionem grauarentur amplius. Nona ꝙ non iteret poſt vigilias ſuperfluas, quibus reſolutis calor ſine nocumento ſuſtinere non poſſet iteratum occurſum frigoris aquæ. Decima ꝙ non poſt debilitatem corporis à quacunq; cauſa, quia virtus debilis qualis eſt ſenum & conualeſcentium ſuccumbere poſſet iterationi frigoris aquæ, quæ requirit magnam reſiſtentiam ad hoc vt non noceat. Vndecima eſt ꝙ non poſt debilitatem ſtomachi, ne frigus occurrens magis debilitet. Duodecima eſt, ꝙ non fiat iteratio poſt exercitium, niſi ille qui facit fuerit valde fortis: quia iam dictum eſt in ſecunda conditiõe, ꝙ à calidiori die qui eſt in æſtate hora feruoris prius incipiat: & tali hora nõ cõuenit exercitium: immo ſi tunc fieret & virtutem debilitaret, & poros corporis nimis aperiret: vnde frigus aquæ de facili poſſet ad iteriora lędẽs penetrare.

Cũ aqua &c. In hac parte quarta tangit duas vtilitates lotionis corporis cum aqua frigida. Prima eſt calorẽ ad exteriora diſperſum ſubito propellere ad interiora per naturam contrarietatis. Secunda eſt per antiperiſtaſim confortare calorem in interioribus vniendo ipſum: quare fit fortior & poſtea redit plurimus ad exteriora. Attende ꝙ Gale. 3. de regimi. ſani. cap. 2. tangit modos vſus & vtilitates balneationis in aqua frigida ſub decem propoſitiõibus. Prima propoſitio eſt, quouſq; .i. quandiu augeatur corpus eucratõ, id eſt temperatum frigida aqua non balneãdum eſt, quia prohibet augmentationem. Secunda eſt, adaucto vero iam ſufficienter aſſuefaciẽdum eſt ei, quia totum corpus fortificat & cutim ſpiſſam & durã efficit, vnde ab exterioribus minus læditur. Tertia eſt: qui debet balneari aqua frigida debet hoc incipere anni hora incipiente æſtate, vt vſque ad hyemem iam ſit ea aſſuetus. Sit & dies vt poſsibile eſt non vẽtoſus & calidiſsimus, & ſit meridies. Et homo balneandus in medio quartæ ſeptimanæ annorũ circa vigintiquatuor annos in nullo ab aliqua cauſa eo die, vel præcedente nocte alteratus ſuam conſtitutionem certiſsime cuſtodiens: ſit & animo nõ triſtis, immo lætus maxime tunc. Quarta eſt prius fricetur linteis durioribus, vel ſtamine, vt æqualior fiat fricatio: deinde fricetur oleo, poſtea vero exercitetur æqualibus, quibus aſſuetus erat exercitijs, ſed ſiccioribus: demum repente in aquam deſcẽdat, vt vno nocumento omnibus corporis membris circum effundatur aqua, ne ſi paulatim deſcẽderit, rigor inaſcatur. Quinta: ſit autem aqua neq; tepida neq; multum frigida, poſtmodũ vero & hac vtetur. Sexta, egrediente ipſo ab aqua, pluribus manibus fricetur per oleum quouſq; calefiat cutis. Septima, poſtea cibaria quidem plura aſſuetorum minor vero potus offeratur, quia & plura appetunt in frigido balneo, & digerũt melius & ſitiunt minus, & incedunt in craſtinum ad exercitia fortiores, & corporis quidem tumorem æqualem anteriori habent, conſtrictum vero & fortiorem, & cutem duriorem & ſpiſsiorem. Octaua, ſimiliter in eo in ſecundo die agenda ſunt omnia, & in tertio & in quarto. Nona, pro tempore procedente iubebimus eum ſecundo intrare aquam frigidam poſt prędictam fricationem in primo ingreſſu factam, ſed & non tertiam ingreſsionem ſupple concedimus ei iubentibus nobis in ſecundo ingreſſu, quantum voluerit immorari. Decima immoretur in aqua frigida ſecũdum aſsiduam experiẽtiam, ſiquidem exiens ab aqua frigida in fricationibus boni coloris cito efficietur, moderatę in eo moratus eſt. Si vero difficile calefiet & diſcolor permanebit vſque ad multum tempus, immoderate vſus eſt frigida. Cutis enim reſpiciens cognitiones, ſcies ſiue tantundem ſiue plus, vel amplius ſiue minus in aqua eſt morandũ, quemadmodum omnino tractabile eſt, qualiter ſupuenientia peccata corriguntur. hæc Galenus.

Gentilis in Cap. 7. Doctr. 2. Fen. 3. primi.
De Cibo & Potu.

Qui autem &c. Hic ponit regulam de regimine corporis pinguis. Iuxta q̃d nota, ꝙ illi pingues debent dormire poſt balneum ad hoc, vt calor naturalis qui propter ſpiſsitudinem ſubſtantiæ impeditur redire intus, in ſomno melius redeat & ſubingrediatur.

Sed dices cum iſti pingues habeant ſtrictas venas, & ita habeant parum de ſpiritu & ſanguine non videtur ꝙ iſti poſſunt ieiunare. Idem hoc etiam vos infra habebitis, ꝙ humidi minus tolerant famem. Dico ꝙ phlegmatici pingues bene poſſunt ieiunare & comedere tantum ſemel in die. Et ratio eſt, quia calor in eis conuertitur ſuper phlegma. Quod ergo tu dicis, dico ꝙ ipſe intelligit hic de illis qui ſunt craſsi ex acquiſitione vt ex re. delitioſo, & non de pinguibus ex naturali complexione.

Iacobi in Cap. 7. Doctr. 2. Fen. 3. primi.
De Cibo & Potu.

Corpora præterea &cæ. In hac parte. 10. primo agit de ordine comeſtionis ad balneũ in cholericis. Secundo de ordine exercitij & balnei ad eſum in alijs. ibi (Alia vero) Tertio de modo motus ante cibos & poſt. ibi (Et quemadmodum.) Quarto de ſignis et cura corruptionis appetitus. ibi

ibi.(Corrupto præterea.)Quinto de hora & vicibus comestiõis hominum pinguium.ibi (Qui autem ex hominibus.) In prima particu. dicit, ꝙ necesse est illos separatim.i.modo proprio ab alijs distincto, vel pluries in die comedere in qui bus cholera rubea magis adunatur.i. abundantius aggregatur:& tam cito comedere debent ꝙ suæ comestiones suis exercitijs præferantur. Attende primo, ꝙ comestio cholericorum ante balneationem, ideo fit vt eorũ cholera non ebulliat versus os stomachi dolorẽ faciens, vel syncopim inducens ex acutissimo sensu particulæ illius. Et propterea comestio talis balneum præcedens debet esse modica. Iuxta illud Prĩcipis cap.5.do.prę sentis. Et si timet ne cholera ebulliat rubea, si hoc fecerit & se ieiunus balneauerit ante balneationem rem debet sumere subtilem quam comedat. Et qui calidę existit complexionis cholera abundãs rubea hoc ei necessarium est. Ex eis autem quibus isti cibãtur melius est panis in succo fructuum infusus, aut in aqua rosacea:hæc Prin. Attende secundo ꝙ homines vehementer calidi paucis vel nullis indigent exercitijs, sed sufficiũt eis cibus, balneũ & fricatio cum oleo suauis. Iuxta illud Gale.6.de regi.sani.cap.4. Quidam autem & eorum qui vehementer calidi sunt complexionem nequaquam indigent exercitijs, sed sufficit eis oblatio.i.cibus & balneũ fricatis oleo mollibus fricatiõibus. Acre enim id est acutum & calidum mordax, quod transpiratur in eis nõ vaporosum, neque delectabile sed mordax humor:& his quæ post cibum lætantur balneis. Et quidam eorum incredibile qualiter impinguati sunt in tali dięta:hæc ille.

Alia vero &c.) In secunda parti.dicit primo ꝙ alij à cholericis debent prius exercitari, vt superfluitates tertiæ & quartæ digestionũ purgentur & calor naturalis viuificetur & pori aptẽtur receptioni nutrimenti: deinde balneari vt reliquiæ superfluitatum ab exercitio derelictę purgentur & puluis & sordes cuti adhærentes balneo abstergãtur postea cibari, vt resolutio nimia substãtialis humiditatis membrorum prohibeatur:& partes deperditę cibo reparentur. Sed comestio non debet præcedere balneũ:quia si præcederet cibus idigestus calore balnei traheretur ad mẽbra. Secundo dicit ꝙ si fuerit necessarium alicui sumere cibum ante exercitium vel quia debilis est, vel quia fortiter, & diu est excitandus, vel quia in loco aut tempore vehemẽter calido: panem solũ comedat tali mensura ꝙ digeri possit priusꝗ̃ incipiat exercitari. Aliter traheretur in digestus ad mẽbra causaturus in eis oppilatiões.

Ibidem.

Qui autẽ &c.) In quinta particula dicit primo ꝙ homines pingues non statim post balneũ comedere debent, sed tardare comestionem & parum dormire priusquam comedant, vt calor eorum tunc occupetur in diminutione suæ pinguedinis & humiditatis superfluę, quę pinguedinis causa est. Secundo dicit ꝙ pinguibus conuenit solum semel in die comedere, quatenus ieiunio suæ tollantur repletio, pinguedo, & supflua humiditas, quibus disponuntur ad subitaneã & improuisam mortẽ suffocationis, vel apoplexiæ.

Iacobus ibidem.

Neq; post ipsum &c.) In tertia dicit primo, ꝙ aqua plurima non est bibenda post comestionem, ne defluens inter stomachum & cibũ à stomacho separet, & ipsum in eo natare faciat, imo potus differendus est, donec cibus descẽderit de stomacho. Et secunda canticæ tracta.1.cap.4.ait. Et etiam vitandus potus aquæ in mensa, nisi ratione adhærentiæ, & tardi descensus buccellæ. Non est etiam sumenda aqua cum cibo, nec in egressu à balneo. Et Auer.in cõmento ait. Causa quidem huius est, quoniã cum sumitur aqua super cibum priusquã stomachus calefecerit ipsum, infrigidat ipsum & incrudat. Est etiam causa quare supernatet cibus sumptus in stomacho, & quare etiam non adhæreat & vniatur eidem: & conterat ipsum sicut exigitur. Actio nanq; stomachi super cibum sumptum fit conterendo & coquendo simul:vnde sicut cũ infunditur simul et in magna quantitate aqua in olla, propter hoc tardatur cibi decoctio in eadem, sic quidem contingit inde ipsi stomacho·hæc Auer. Secundo dicit ꝙ cibus à stomacho cognoscitur descendisse per alleuiationem superioris partis ventris, quæ est regio stomachi, ita ꝙ pars illa leuis, & vt vacua manifeste apparet. Tertio dicit, ꝙ si sitis infestauerit & coegerit bibere ante cibi descẽsum, sumatur tunc modicum aquæ quasi sugendo. Et quanto frigidior hæc aqua fuerit:tanto minus ex ea sufficit, quia suo frigore sitim extinguit, sicut humiditate. Quarto dicit, ꝙ hæc modica quantitas aquæ stomachũ alleuiat & colligit. Alleuiat quidem à siti. Alleuiat etiam cooperando ad descensum cibi. Colligit autem sua frigiditate coadunans partes stomachi. Et secunda canticæ tracta.1.cap.4.ait. Si tamen quis ex modica potẽtia tolerandi sitim vrgeatur:sumat ex ea parum.s.ꝙ declinatio & impulsio cibi ad inferius stomachi compleatur, quatenus ibidẽ digeratur. Sed contra dicit Hippo.tertio regi.acu.cañ.42. Aquæ vero nullum inueni vsum, nisi quia in acutis bibitur

tur morbis. Et paulo infra dicit. Rugitum facit, in ſtomacho natat, quia tranſire moratur, eo ꝙ frigiditati pertinet & indigeſtibilis eſt: nec vrinā prouocat, non nutrit, quia naturaliter nō habet fæcem. Et Gale. in cōmento ait. Hanc ergo aquā quamuis ſit melior aquarum, tamen inuenimus eam morari in ſtomacho tempore longo, quare facit accidere in eo ſecundum plurimum rugitum. Et libello de aquis ait. Quoniam autē non nutrit aqua, ſed ſolum eſt vehiculū cibi Hippocrati & Chriſippo & Eraſiſtrato videtur. Et propterea neq; ad vitalē virtutem putant eam cōferre. Et hæc eſt cauſa quare iubent melicratum & oxymel, & vinum dare in ægrotātibus abſcedendo ab aqua. Ad primum dic, ꝙ Hippocr. voluit aquæ non ineſſe virtutem aliquam confortandi ac nutriendi vt alijs potibus, neq; ſubtiliare, aut aperire virtute aliqua actiua, ꝙ ſi penetret & cibum cui cōmiſcetur penetrare faciat, hoc ſibi ineſſe ex ſubtilitate ſubſtantiæ. Ad ſecundum dic ꝙ aqua modica ſugendo bibita, neq; natat, neque rugitum facit, ſed plurima bibita. Ad tertium concede ꝙ aqua nō nutrit, & ꝙ vinum melius eſt aqua tam in ſanis q̃ in ægris nō vehementer febricitantibus. Attende tamē, ꝙ ſicut cum cibo non conuenit aqua plurima, ſic nec vinum plurimum. Iuxta illud Gale. lib. de virtute cibariorum, cap. 1. Nec oportet vnq̃ ꝙ recipiat ex vino multum in principio acceptionis cibi, ne deſcendat cibus cum vino, & prohibeat digeſtionem propterea ꝙ ſeparat inter ſubſtantiā, & primum cibū, quia quando non tangit ſtomachus cibum nō mutat ipſum in ſimilitudinem & conuenientiam corporis, ſed remanet in eo indigeſtus. Quinto dicit, ꝙ ad ſummum. i. breuiter & ſummarie loquendo non omni hora comedendi, ſed poſt comeſtionem debet ſumi quantitas potus quæ cibo cōferat. ſ. primitus modica quantitas quaſi ſugendo qui cibo permixtus reddat ipſum plus paſsibilem & capacem digeſtionis: et is potus permixtiuus dicitur. Poſtea quātitas maior dum cibus in ſtomacho digeſtus fuerit, vt ducat & faciat penetrare cibum: & is potus dicitur ductiuus. Eiuſdem ſententiæ meminit Gale. lib. de virtute cibariorum, cap. 1. dicens. Et debēt iſti tales qui accipiunt cibum cum eo ſumere de vino quod tantum ſedet ſitim, & abſtineāt ſe cum quantitate qua poſſunt & quieſcant, donec digeſtio fiat: poſtea ſumāt de vino poſt iſta, prout optant. Nam ipſum adiuuat ad deſcenſum cibi, & ſubtiliat vt penetret & ingrediatur in venas ſubtiles. Id hodie non practicatur, nec à ſapientibus nec à ſimplicibus; ſed horis prandij & cœnę bibunt ſatis & vltra ſatis pro potibus permixtiuo, & conductiuo.

Gentilis in Cap. 8. Doctr. 2. Fen. 3. primi.

De regimine aquæ.

COmplexionibus &c. Prius determi. de regi. per cibum: hic deter. de regi. per potū. Et primo de regi. per potum aquæ. Secundo per potum vini. ibi (Vinum vero album.) Prima in duas. Primo oſtendit quæ aqua competit corpori temperato. Secundo docet modum approximandi ipſam. ibi (Scias aūt.) Et hæc in tres. Nam ſicut habetis in. 3. techni. primo docet debitum modum vſus eius à parte tēporis. ſecundo à parte quantitatis. ibi (Multam quoq;.) Tertio à parte qualitatis. ibi (Amplius aqua tepida.) Item primo proponit horam prohibitam & conceſſam approximationis aquæ. Scđo declarat ipſam falſitē quantū ad quędā. ibi (Et ſiti quidē mendoſa.)

Circa principium capituli vbi dicit (Complexionibus temperatis.) dices male dicit temperatis, quia temperatis competunt temperata, & ſic aqua tepida competit & non frigida.

Item videtur, ꝙ magis tolerat aquam frigidam cholericus q̃ ſanguineus: quia cholerici contrariantur & reſiſtunt ei ambabus qualitatibus ſuis, ſcilicet caliditate & ſiccitate, ſed ſanguinei ſolum caliditate.

Item quomodo facit nocumentum ſecūdum longitudinem dierum, cū non moratur ipſa tantum in corpore. Dico ad primum ꝙ ſi aqua frigida ſola acciperetur ꝙ ipſa diſtemperaret, & nō competeret, ſed accepta cū alijs cibarijs mixta, quia ex eis reſultat quoddam temperamentum cum cibis debet aſſumi frigida, & ſic competit.

Ad aliud dico, ꝙ vt habetis. 7. de inge. ſani. capi. 9. ſanguinei magis eam ſuſtinent: et ratio quia ipſi habent plures carnes, propter quas membra interiora defenduntur à frigiditate aquæ: cholerici autem ſunt macri. Et quod dicis, dico ꝙ bene ratione illius ipſi plus reſiſtūt. ſ. ex complexione, ſed illa reſiſtentia. ſ. ex carnibus magis facit. Ad aliud dico, ꝙ non remanet ipſa aqua tātum, ſed illud fit, quia primo illo tempore quo durat inducitur aliqua diſpoſitio, et poſtea alia vice inducitur effectus illius nocumenti.

Sciās &c. Vlterius intellige circa illā partem (Scias ꝙ bibere) ꝙ illud. ſ. poſt ieiunium & poſt exercitium eſt malum, quia tunc aqua poteſt ſubito peruenire ad membra intrinſeca, & ad hepar, & ea multum lædit: & iſto modo quandoq; facit hydropiſim. Similiter etiā nocet aqua cum natura in digerendo ſtudet, eo ꝙ ipſa prohibet ebullitionem cibi: quemadmodū & aqua poſita in lebete

in lebete etiam ebullitionẽ prohibet. Itẽ quod dicit, quòd si sit necessitas primo debemus incipere etc. ratio est, quia nos semꝑ debemus incipe à leuioribus, vt dicit Mesue & Auic. infra fen. 4.

Sed dices ibi nõ videtur ꝙ aqua frigida noceat ebrijs, qꝛ illud quod ꝓhibet vel diminuit nocumentũ vini, non nocet ebrijs: aqua frigida est huiusmodi, quia nocumentũ vini est calefacere & eleuare vapores: sed aqua frigida ꝓhibet vtrũq;.

Dico, ꝙ potus aquæ frigidę bene credo ꝙ illis qui multum bibissent vinum & maxime de potentibus: & hoc ante ebrietatem ꝙ conferret: sed qñ iam inebriatus est dico ꝙ aqua habet nocere, cuius ratio est, vna quia cura ebrietatis fit per digestionem illorum vaporum & aqua digestionẽ impediat: nocet qꝛ prolongat & retardat ebrietatem. Item etiam quia ipsa ingrossando & infrigidãdo illos vapores potest facere catarrhum & B alias huiusmodi ægritudines per descensum eius ad iferiora sicut videmus fieri in stuffis. Et quod tu dicis dico, ꝙ istud est verum. s. ꝙ aqua illud faciat. s. antequam sit facta ebrietas, & propterea signanter Auicen. dixit quandoque ebrio.

Et siti quidem &c. Hic ponit regimẽ per vinũ. Primo deter. de regi. ꝑ potum vini quod debetur maxime corporibus lassis. Secundo quod maxime debetur corpori sano. ibi (Et tu quidem scias.) Item primo docet hmõi regimẽ quod debetur hmõi corporibus lassis. Et secũdo quia circa illa sæpe contingit errare docet illa euitare nocumenta. ibi (Quòd si ex cibo aut.) Itẽ primo docet debitum regimen ex parte qualitatis & temporis. Secundo ex parte quãtitatis. ibi (Ille autem cuius cerebrũ.) Itẽ primo docet hmõi debitum regimen. Secundo declarat ipsum ponẽdo quæ- C dã iuuamenta vini. ibi (Vinum præterea.) Item primo docet debitum regimen ex parte qualitatis. Secundo ex parte temporis vel horę. ibi (Vinum quidem.)

Vlterius intellige ꝙ dicit (Propterea quòd humor sitim &c.) quòd per humorem hic non intelligo humorẽ proprie, sed intelligo vaporem, qui eleuatur ex cibo in digestione: quando enim aliquis superflue comedit calor non potens perfecte cibo dominari eleuantur vapores qui sitim inducunt: si autem aqua tũc bibatur plus adhuc impedietur & retardabitur digestio: & licet tũc propter frigiditatem reprimat illos vapores nihilominus postea eleuabuntur & facient secundum quòd etiam nos videmus quando multa ligna viridia ponuntur super ignem. Dicit Aui. (sugendo) quia tunc superius potus magis adhęret parietibus stomachi totius: & ita sitim magis A extinguit: & hoc etiam est verum in cibis: comedere enim paulatim & bene masticare maximę extinguit famem propter eandem causam: sed transglutiendo cibus non adhęret stomachi parietibus & tales multum comedunt, quia in eis fames non extinguitur: vnde in talibus maxime debet præcipi ꝙ bene masticent. Vlterius intellige ꝙ aqua multa est maxime mala, quia frigida generaliter sunt inimica naturæ: & cum aqua sit primo frigida primo est inimica & sic mala. intelligo autem illud posse esse necessarium vel propter nimis intẽsum appetitum eius, vel quia non haberet tunc vinum.

Sed dices ibi si illud sit post comestionẽ: tunc ipsa facit natare cibum & infrigidabit calorem; & sic digestionẽ impediet. Item ẽt faciet penetrare cibũ indigestum in membra. Et ita non debet B fieri post comestionem: dico quòd intelligo post comestionem iam facta digestione, quia ante digestionem bene proueniunt illa nocumenta sicut & tu dicis.

Iacobus in Cap. 8. doct. 2. fen. 3. primi.

De regimine aquæ.

Complexionibus &c. In hoc capitulo primo agit de regimine aquæ. Secundo de regimine vini. ibi (Vinum vero album.) Prima pars est præsens textus. In prima parte agit de aqua quæ conuenit complexionibus temperatis. Secundo tangit opinionem quandam circa mixtionem aquarum remittens nos ad priora super electione & correctione aquarum. ibi (Empyricorum autem.) Tertio de nocumento aquæ bibitę quando non conuenit, & de modo succurrendi necessitati eius & occurrendi suis nocu- C mẽtis ibi (Scias autem quòd bibere.) Quarto de remedijs contra mendosam sitim & malo quod sequitur obediendo ei. ibi (Et siti quidem mendosa.) Quinto de effectibus aquæ secundũ qualitates eius primas actiuas. ibi (Multam quoque aquam.) In prima particula dicit primo, ꝙ aqua plus cõueniens temperatę complexioni est quæ temperata est in fortitudine frigiditatis, idest non frigida vehementer vt nix, nec veluti tepida sed sensibilis frigiditatis: & illa cuius infrigidatio facta est cum niue nõ aquæ mixta: sed adhibita deforis per medium vasis: maxime si mala est huiusmodi nix, vel quia fit ex vaporibus corruptis, vel quia cecidit supra malas plantas vel in locis infectus. Secundo dicit, quòd in niue etiam bona talis est dispositio vel proprietas quòd aqua resoluta ex ea nocet neruis & mẽbris anhelitus & omnibus interioribus, nec sustinet aliquis intristãter sine nocumẽto talis aquę potum

nisi vehementer sanguineus fuerit. Et si cui alte-
ri vtentium nunc non nocuerit in processu tem
poris nocebit plurimum. De talibus aquis dicit
Gal. libello de aquis ca.5. Quæcunq; vero sunt à
glacie & niue dissolutę malę sunt. Nam quando
congelantur exprimitur ab eis id quod est subti-
lissimum, & sunt durę & in frigiditate exceden-
tes. Dura autem aqua & frigida neq; ad digestio
nem, neq; ad vrinationem est idonea: mala vero
est pectori & lateribus & spasmos suscitat, & te-
tanos & ruptiones in thorace & spuitiones san-
guineas et empiemata et permanet secundū ven
trem multo tempore gurgulationes ibi ꝑpans.

Empyricorum &c.) In secunda particula di
cit primo aliquos empyricorum dixisse ꝙ aqua
putei non est permiscenda aquæ fluminis in ea-
dem refectione. Neque vna alteri superbibenda
donec altera earum descēderit à stomacho. s. nec
videtur hoc empyricum penitus carere ratione:
quia sicut diuersitas ciborum est stomacho gra-
uis conturbans ipsum, sic diuersitas aquarum de
quibus altera velociter descendit, altera tarde.

Attende ꝙ empyrici dicuntur, qui relictis cau-
sis & essentijs morborum signis & curis inten-
dunt vel per proprias experientias, vel per expe-
rientiam suorum prædecessorum vel argumen-
to à simili. Iuxta illud Gal. libro de Introductio-
ne medicorum. c.3. Empyrica vero secta quæ ad
concursus symptomatum. i. accidentiū inciden-
tium in ęgrotantibus aspicit. Et attendēs ad sym
ptomata conferētem curam obseruat, neq; pas-
sionem scit neq; causas inquirit: sed est contenta
eorū quæ in symptomatibus secundū experien-
tiam afferūtur: vsu vtitur autem & historia præ-
expertorum & simili transitione ab experto ad
inexpertū, hæc Gal. ibi. Deinde subdit principa-
les intentiones empyricę sectę dicens. Caracteri
zant igitur. i. insigniunt vel constituunt & em-
pyricam hęresim: hæc Gal. Primum quidem ad
concursus aspicere symptomatum, & neque ad
passionem neq; ad causam. Secundū vero in con
cursibus obseruatio eorum quæ per experiētiam
congruunt. Tertium historia præexpertorum.
Quartum autem similis transitio, vt si quis con-
cedat alicui speltam quam non expertus est pro-
pter similitudinem eius cum frumento per expe
rientiā sibi cognito. Secundo dicit hic Princeps
iam se prius demonstrasse electionem & corre-
ctionem aquarum. s. primi. 2. doct. 2. sum. 1. c. 16.
Tertio dicit, ꝙ si aliqua mala aqua cū aceto ꝑmi
sceatur rectificatur inde: qa frequentius aqua po
tabilis vel est mala propter grossiciem & tardi-
tatem descensus eius à stomacho, vel quia dispo
sita est ad putrefactionem. Acetū vero subtiliat
plurimum & à putredine vehemēter pręseruat.

Scias autem &c.) In tertia particula primo
tangit quinq; casus in quibus potus aquæ est ve-
hementer impediens & nociuus. Primus est in
homine ieiuno: tunc enim libere penetrat aqua
bibita nullo impedita retinaculo vsque ad inti-
ma membrorum principalium mortificans suum
calorem innatum. Secūdus est in exercitato for-
ti exercitio & similiter statim post coitum. Nam
tunc pori corporis sunt multum aperti: quare pe
netrat aqua in profundo membrorum. Tertius
est post balneationem maxime quando fit hæc
balneatio ventre vacuo: tunc enim vię sunt ve-
hementer apertę: quare lędens penetrat aqua vt
dictū est. De tali potu aquæ dicit Princeps quar-
ti sexta summa. 2. cap. vltimo. Ex potu illius in ie
iuno & post balneum & coitum timetur corru-
ptio complexionis & hydropis. Quartus est bi-
bere aquam frigidam obediendo siti nocturnę
mendosę. nam per eius potum prohibentur reso
lutio & digestio humoris salsi vel vini fortis vel
alterius acuti facientis sitim, & cito post potum
reuertitur sitis ita fortis vt ante. Quintus est po-
tus aquæ dum natura studet in digerendo cibū,
& hoc si præcesserit satietas aquæ sufficiens ad
bonam cibi permixtionem: tunc enim digestio-
nem inchoatam impedit, sicut si in olla plena
carnium bullientium aquam frigidam superfun
deres, & calorem innatum quo digestio fit pluri
mum debilitat. Secundo dicit, quòd si multa fue
rit necessitas mitigandi sitim: puta quia nimis
vexat & inquietat oportebit vt temperetur in
aere frigido, idest mitigetur sitis per infrigidatio
nem aeris qui inspirandus est, & per frequentes
ablutiones oris cum aqua frigida, vt siti pacifica-
ta superueniat somnus digerens materiam, quæ
est sitis causa. Tertio dicit, quòd si ad mitigatio-
nem sitis non sufficiant infrigidatio aeris inspi-
randi & ablutio oris cum aqua frigida bibat siti-
bundus aquam frigidam cum vase stricti orifi-
cij sicut ē phyala vel aquaria gracilis rostri: qua-
tenus aqua prolixiori decursu supra orificium
stomachi fortius sitim mitiget & de ea minus
sumatur ne digerendorum digestionem peni-
tus impediat. Quarto dat exceptionem à pri-
mo casu quo prohibebatur aquæ potus in ieiu-
no dicens, quòd ebrio quandoque proficit nec
læditur ipse si ieiunus bibat & copula hanc li-
teram sic cum priore. Scias autem quòd bi-
bere aquam cum aliquis est ieiunus vehemen-
ter est impediens: licet quandoque ebrio con-
ferat & non impediatur à potu aquæ ieiunus.

Cuius

Cuius ratio est, quia ieiunus ebrius, non est omnino ieiunus, nec in stomacho vacuus sed adhuc ibi habet reliquias aliquas hesternæ crapulæ, quarum nitrositas aqua mitigatur & stomachus per aquã ab illis abluitur: & repressis vaporibus et fumis preparatur stomachus ad receptionem noui nutrientis. Quinto dicit, ꝙ si quis ieiunus abstinere non possit ab aquæ potu: maxime post exercitium, quia vehementer inquietatur, quasi syncopizans ex rabie sitis bibat prius vinum aqua calida limphatum: post hoc superbibat satis aquæ frigidæ. Attende ꝙ Prin. quarti. 6. quæ est de venenis, numerat inter venena aquam frigidam in ieiuno bibitam: & etiam vinum purum in ieiuno bibitum ibi summa. 2. c. 31. Aquã quidem frigidam, quia quandoq; complexionem corrumpit & hidropysim inducit. Vinum vero purum, quia sæpe facit accidere præfocationẽ & dolores & inflammationem: & proprie post exercitium & laborem, sicut ait ibi Prin. vt igitur vtrunque prohibeat̃ ab impressione suæ venenositatis suadet hic Prin. ꝙ permisceantur vt sese contemperent, & sit aqua calida, ne vinum & aqua penetrantes subito corrumpant calorem suis frigoribus actualibus.

Et siti &c.) In quarta dicit primo, ꝙ si impeditus mendosa siti super hanc dormierit, & non bibens eã tolerauerit, sedabitur per hoc sitis mẽdosa eius. Propterea dixit Hippo. aphor. quinta. Quibuscũq; est desiderium noctu bibere valde sitientibus, si super hoc dormierint bonum est. Causa autem hic redditur, quia natura per somnum reuocantem calorem ad interiora resoluit materiam facientem sitim, præcipue dũ coniunctio fit inter tolerantiam sitis & somnũ sic, ꝙ tolerantia sitis somnum non prohibeat, sed simul hũc secum compatiatur. Et huius signum est, ꝙ statim post somnum reperitur sitis euanuisse. Secundo dicit, ꝙ cum in vexatis siti mendosa nocturna natura digestiua. i. calor naturalis digestiuus extinguetur propter potum aquæ frigidę, & propter obedire appetitui eius mẽdosa sitis non ideo cessabit, sed cito redibit: propterea quòd humor qui est causa ipsius salsus, aut acutus suscitabit eã dilapsa inferius aqua frigida bibita. Ex potu igitur aquæ digestio impedietur, & sitis non extinguetur. Tertio dicit, ꝙ habens sitim mẽdosam, si pro sedatione ipsius biberit aquam frigidam non debet eam sumere ingurgitando, seu transglutiendo cũ magnis haustibus, sed sugẽdo paulatim, & quasi lãbendo. Sed instabit aliquis ꝙ aqua frigida sugẽdo sumpta, videtur potius incendere ardorem & augere sitim q̃ eã mitigare, sicut fabri fortius incẽdunt ignem supaspersione aquæ frigidæ, quia modica aqua non sufficit vincere suum contrarium: immo quadam antiperistasi fortificat. Dic ꝙ si humor extinguẽdus aqua vt cholera, aut salsum phlegma congregatus esset in fundo stomachi, ad quem statim labitur aqua frigida bibita magis expediret ingurgitare eam cum magno haustu q̃ sugendo sumere. Sed causa coniuncta mendosę sitis est infiltrata circa os stomachi, vbi aqua plurima figi non potest, quare melius est vt lento transitu continue irriget orificium stomachi mitigando sitim non extinguendo digestiuũ calorem, nec incrudando cibum vel humorem in stomacho contentum.

Multam quoq; &c.) In quinta dicit primo, ꝙ generaliter malũ est sanis bibere multã aquam frigidam, quia extinguit innatum calorem & pectus offendit, & stomachũ deijcit, & mẽbris omnibus neruosis obest. Secundo dicit, ꝙ si necessitas vehemẽs induxerit ad bibendũ simul aquam frigidam multam, sicut sitis aliter implacabilis, & veluti furiosa, tunc bibẽda erit post comestionem sufficientem vt permixta cibo non libere labatur, sed corrigatur & cõtemperetur ipsius malitia. Tertio dicit, ꝙ aqua tepida bibita nauseam inducit, quia stomachum remollit & laxat. Omne nanq; tepidum est remollitiuum & relaxatiuum ex propria natura. Quarto dicit, ꝙ aqua tepida frequenter in potu sumpta stomachũ infirmat: sed raro sumpta lauat hunc, & ventrem laxat, quia sępe sumpta stomachũ remollit & appetitum, & sedat, calorẽ dispergit: sed raro sumpta reperit humores stomacho adhærentes, quos lauãdo educit, & materiã fęcum quæ est in ĩtestinis remolliens, & viam dilatans suis caliditate et humiditate inferius inducit.

Iacobus in Cap. 14. Doctr. 2. Fen. 3. primi.

De lassitudine ab exercitio.

Et aqua &c.) In secunda dicit, ꝙ in cura dictę lassitudinis cõfert balneari in aqua tepida, & in ea diu morari. Et si semel in die aut bis lassus descenderit in solium. i. balneum aquæ calidæ dulcis erit ei conferens, quia balneum tale dura remollit, tensa relaxat, dolorem mitigat, ventositates resoluit.

Et post &c.) Intertio dicit, ꝙ in dicta lassitudine lassus post quamlibet balneationem est iungendus oleo cõmuni dulci calido, quod remollit, & laxat, & mitigat dolorem terso bene prius suo toto corpore cum linteo calido. Et si oporteurit iterare inunctionem cũ oleo propter abstersionem venarum, & apertionẽ nimiam orificiorum suorum, & pororum cutis ab exercitio,

nimia fricatione & balneo præcedẽtibus. Et propterea ꝙ oleum prioris inunctionis cito siccatur in eis fiat iterum atq; iterum inunctio, quatenus oleum viscositate substantiæ poros oppilet & humiditate sua siccitatem auferat, & tensa relaxet. Hæc omnia nos prædocuit patronus noster. 3. de regi. sani. cap. 4. dicens, ꝙ tensiuus labor curatur cõtraria remissione. s. quæ fit fricatione pauca & molli per oleum dulce tepidum, & statim quiescit, vel quiete & balneis eucratis, & mora ampliori in calida aqua. Sed si bis vel ter eũ balneaueris maiorem inferes vtilitatẽ. Et post balneum inungatur anteq̃ induatur. Et si sudore abstergatur pinguedo olei rursus vngatur. Et in postera die surgẽtes à lectulo, postea vngatur non sume frigido oleo, nõ dure cõstricti, i. manibus cõpressi.

Ibidem.

Et hoc &c.) In secũda dat quatuor remedia contra hanc lassitudinem, quibus complẽtur intentiones prædictæ. Primum est inungi multo oleo tepido. Nam dolorem mitigat, calorem minuit, somnum prouocat, tensionem laxat ex tumore ortam paulisper resoluens. Secundum est fricatio vehementer lenis similia operans. Vehementer lenis dicit, quia aspera & fortis calorem dolorem, & tensionem augeret plethora pręsente trahens notum sanguinem ad superficiem cutis. Tertiũ est diu morari in balneo dulcis aquæ, quæ parum declinet ad caliditatem: nã dolorem lenit, & somnum prouocat, & tumorem minuit suo calore, qui non est tantus vt trahere valeat à profundo corporis, sed suauiter resoluit superficiẽtes & poros aperit. Quartum est quies animæ & corporis, quia motus auget tensionem, dolorem, & caliditatem dilatans sanguinem, & educens ipsum ad superficiem corporis. Has intẽtiones & hæc remedia præmeminit Gale. 3. de regi. sani. c. 4. dicens, ꝙ conquassatis & inflãmatis doloribus cura est secundum tres intentiones omnium inflãmatorũ, euacuare superflua & reqes tensi, & infrigidatio inflãmati. Oleum ergo tepidum & mollissime fricatum, & longissima in aquis eucratis mora sanat hos labores, & maxime si tepidior parũ fuerit. Similiter & quies multa & inunctiones continuę. Et omnia quęcunq; fatigatum requiescere faciunt & mitigant, & superfluum euaporant: hæc ille.

In arefactione vero &c.) In hac parte. 5. primo agit de regimine & balneo conuenientibus in lassitudine arefactiua. Secundo de exercitio reditiuo secũda die, & iteratione balnei similis primo, & submersione corporis in aquã frigidã statim post ipsum. ibi (In die aũt secũdo.) Tertio de

D horis comestionis & qualitate ac mẽsura cibi, & diligentia expulsionis sup̄fluitatum. ibi (Ipse prę terea.) In prima parti. dicit, ꝙ in medicatione lassitudinis arefactiuæ prima die nihil est ĩmutandũ de regimine sanorũ hoc excepto, ꝙ aqua sui balnei debet esse magis calida p̄p tres causas. Prima est, quia in aqua vehemẽter calida est p̄prietas ꝙ inspissat cutẽ propterea ꝙ siccat, & corrugat eam. Secunda est, quia inspissatione cutis per aquam feruentẽ nõ est tale impedimentũ, vel talis timor, sicut in inspissatione eius per aquas frigidas, qm̃ cum eo ꝙ inspissant est in eis ambiguitas mala, seu timor mali, quo timetur percussio neruorũ suis frigoribus, et penetratio frigiditatis ipsarũ ad intima corporis iã desiccati, nec vestiti carne qua frigori resistat. Tertia causa est, ꝙ causa maciei talis lassi secundum plurimũ est raritas

E cutis, p̄p quam si balneum aquæ frigidę gratia inspissationis cutis sibi applicaretur, penetraret illico frigus eius corpus percutiens neruos & interiora. Magis ergo cõuenit ĩspissatio cutis per balneũ aquæ fortis caliditatis, sed nõ est in ea mora faciẽda nisi breuissima. s. dũtaxat quousque cutis crispetur ipsam cõtrahat: siccaretur. n. corpus & sup̄calefieret ampliori mora. Eiusdem sniæ meminit Gal. 3. de regi. sani. c. 4. dicens. Indiget aũt in primo die nullo alio præter ea quę dicta sunt, nisi aqua calidiori vt lẽte aggregetur & calefiat, & roboretur cutis. Et ca. 5. eiusdẽ libri ait, ꝙ qui habent dispõnem similẽ labori calidiori curãtur balneo, q̄a indigẽt nutrimẽto cutis, ergo cõstringenda est, qđ fit aqua feruenti tutius q̃ aqua frigida. In die &c.) In scđa dicit prĩo, ꝙ lassus hac lassitudine die scđo vtat̃ exercitio reditiuo suaui

F & subtili. i. nõ laborioso, quatenus si quæ sint superfluitates in musculis retentæ, vel alijs mẽbris, per hoc resoluantur & ad mẽbra sanguis attrahatur. Scđo dicit, ꝙ vtatur balneo die secũdo secundum dispositionem primæ. s. in aqua fortis caliditatis corrugantis cutẽ. Tertio dicit, ꝙ in exitu à balneo feruẽtis aquæ subito se ĩmergat in aquã frigi. & egrediatur statim. Primo vt suo frigore condenset cutẽ. Secundo vt resolutio fieri solita per poros cutis paucior fiat. Tertio vt resolutione minorata sua conseruetur humiditas propria seu naturalis. Nã sic aqua frigida corpori occurret, in quo est tantum caliditatis, ꝙ resistere sufficit nocumẽtis aquę frigidę corpore iam inspissato à calore balnei prioris corrugante cutem. Quarto dicit, quòd istæ duæ causæ, scilicet inspissatio corporis, & caliditas eius adinuicem se iuuant in resistendo nocumentis frigoris aquæ, maxime cum lassus post balneũ aquæ calidæ subito

bito ĩmergitur in aquam frigi. & ſtatim egreditur non contrahens in ea moram, quoniã in mora corporis in ea nulla ſecuritas immo periculũ: ne frigus vincens tandem corpus penetret oſtenſurum neruos & interiora. Hæc nos Gal.3. de regi.ſani.cap.4.prædocuit dicens. Secũda vero die indigent apotherapico.i.reditiuo exercitio breui & molli & tardo. Inſiliant vero confeſtim in frigidam,vt maneat eis in cute calor & robur,et non euaporetur,& facile in carnem & cutẽ nutrimentum ſuſcipiant,quod maximũ eſt eis proficuum:vtantur etiam humida diæta:hæc ille.

Iacobus ibidem.

Diſpoſitio &c.) In tertia dicit primo, ꝙ diſpoſitio laſsi balneatione expiatur qualis & quãta ſit. Et vtrum balneum ſibi conueniat. Nam ſi ipſe tremorem ex balneo incurrat,tunc res tranſiuit terminum laſsitudinis ſimplicis, cõmunis, exercitialis,& curæ ipſius:nec balneum ei conuenit,& multo amplius res pertranſiuit terminũ, ſi laſsus ex balneo incurrerit febrem, nec tunc vltra balneandus eſt,ſed euacuãdus,& complexio eius eſt rectificanda. Per tremorem enim ſignificatur materia multa muſculos opprimens:per febrem vero ſuperfluitas multa cum putrefactiõe. Et quia ex balneo materiæ rigoris, & etiã febris magis cõmouentur & cõmiſcentur bonis humoribus plus tremere faciunt & febrẽ augmentant quare non cõuenit. Sed primo opus eſt digeſtione peccantium humorum:ſecundo purgatione, tertio alteratione malæ qualitatis relictæ ex eis. Attende ꝙ Auer.6.collig.cap.16.curam laſsitudinis in generali ſic breuiter ſcripſit. Et dicimus, ꝙ cauſa efficiens eſt mala complexio materialis, ergo medicina cõmunicãs iſtis ſpeciebus erit ante euacuatiua, aut alteratiua, & alterationem & digeſtionem facit natura cum cibis et medicinis quæ habent diſponere humores ad hunc finem. Et aliquando adiuuant hanc ſomnus, quies, & fames. Et euacuatio fit cũ medicinis quæ prouocant vrinam & ſudorem & ventrem,& cũ exercitio & phlebotomia. Et hæc fiunt quia ars curſum naturæ ſequitur. Iſtæ ſunt medicinæ cõmunicantes oĩbus ſpeciebus ſupradictis, hæc Auer. Secundo dicit ꝙ ſi nihil horum laſſo ſuperuenerit ex balneo.ſ.neq; tremor, neq; rigor, neque febris conueniet ei balneum aquæ temperatæ calidæ,quia ſomnum prouocat,dolorem mitigat:et materiam laſsitudinis reſoluit.

Iacobus in Cap. 4. Doctr. 4. Fen. 3. primi. De incurrentibus uelociter ægritudines.

Quinta eſt, tardẽt plethorici ſuam comeſtionem vſque poſt balneum,niſi hac tarditate cholera rubea effundatur ad horum ſtomachos, ſicut plerunq; fit in acute fameſcentibus,& habentibus porum delatiuum choleræ à chiſti in ſtomachum naturaliter latum. Nam balneum præcipue ſiccum,vel deſiccatiuum in ieiuno factum plethoriã minuit,& corpus demacrat. Sexta eſt, ſi tardet comeſtionem vſq; poſt balneum cauſa fuerit effuſionis choleræ in ſtomachum,pręmittatur comeſtio balneo,ſaltem præaſſumatur bucella panis in aqua intincta, vel in aqua roſarum vel in vino malorum granatorũ, vt ſtomachus fortificatus choleram nõ recipiat, neq; attrahat: immo ad inteſtina naturali ſuo curſu diriuetur. Septima eſt hora temperata comedendi eſt pro prima vice diei poſt quartam horarum naturalium diei incipiẽdo diem ab ortu ſolis, niſi quid prohibuerit hac hora comedere,ſicut occupatio in ſecularibus negocijs,vel quia nõdum deſcendit à ſtomacho heſternus cibus. Et tunc Gale. cibo ſimpliciſsimo,ſicut ſolo pane contentari ſuadet vſque ad decimam horam tali quãtitate qua tunc ſit digeſtus. Ait enim ſexto de regimi.ſani. cap.11. Viſum eſt mihi circa quartam horam offerre cibum ſimpliciſsimum qui eſt panis ſolus. Ego quidem ipſe ita geſsi. Quidam vero non ſuſtinent panem comedere ſolum ſine pulmento aliquo. Sed aut cum glandibus,aut dactylis, vel cum melle vel ſale. Deinde bibunt quidam eorum,ego autem nunquam bibi in tali cibo,& ſolum comedebam panem. Sit autem multitudo tanta vnicuiq; quanta vſq; ad decimam horã digeſta eſſe poteſt. Etenim ſi exercitari voluerint maxime vtiq; ita innocui exercitantur:hæc Gal. O quantum elongati ſumus à ſobrietate Gale. & ſuorum contemporaneorum non ſolo pane contenti,ſed ferculis plurimis noſtros ſarcientes ventres. Octaua eſt, ſi cibus fuerit ſumendus ante balneationem, propter ꝙ cholera rubea ſtomachis eorum infunditur, dum balneãtur ieiuni,& ex hac ſumptione cibi ante balneationem ſenſerint ſignificationes oppilationum in hepate puta tenſionem,vel grauitatem dextri hypocundrij medicentur oppilationes eorum cũ medicinis aperitiuis conuenientibus ſuis complexiõibus iam prænominatis capitulo quarto ſummę p̃cedentis,pręcipue cũ hydromelle decoctione radicis,vel ſemine apij. Attẽde primo ꝙ quidam libri ſic habẽt hanc literã. Et ſi infuſio cholerę rubeę in eorũ ſtomachis nocumentũ fecerit quod diximus,præmittatur cibus. Deinde ſi ſenſerint ſignationes oppilationũ in hepate cũ aperitiuis pręnominatis ſuis conuenientibus complexionibus medicentur. Et in litera prius expoſita

non capitur, sinautem pro, sed si non, immo so-
lum pro sed si. Attende secundo ꝙ sicut ex bal
neo post comestionem quandoq; contingūt op-
pilationes hepatis & dolores capitis sic ex exerci
tio post balneationem & cōsimilibus auxilijs in-
digent. Teste Gale. 6. de regimine sanita. ca. 11. di
cente. Nocumentum quibusdam nō paruum fit
exercitantibus in multitudine cibariorū: quibus
dam enim caput repletur, & secundū hepar sen-
sus fit tensionis vel grauedinis, vel vtrisq;, quādo
igitur quid taliter contigerit curandum id con-
festim. Nona propositio est, si plethorici ex bal-
neo, vel exercitio post cibum senserint in capite
nocumētum, cum hoc. s. cum oppilatione in he-
pate, succurratur eis cum ambulatione. Iuxta il-
lud Gal. vbi supra. Emphraxes quidem, id est
oppilationes, quæ sunt secundum hepar, per
ea quæ expurgant, curentur. Repletiones vero
capitis per ambulationes maxime quidem ante
cibum. Nihil tamen prohibet & post cibū. Sed
has quidem ambulationes, quæ post cibum vlti-
me tardas facere decet. Eas autem quæ ante ci-
bum robustiores quidem his, non tamen tales
quales properantes ad aliquam digestionem agi
mus, hæc Galenus. Prodest autem ambulatio
dolori capitis ex balneo post comestionem, quia
descendere facit ad fundum stomachi cibum,
qui prius balneo motus effumabat ad caput do-
lere faciens ipsum.

Iacobus in Cap. 4. Doct. 4. Fen. 3. primi.
De incrassatione macri.

CAusarum &c. In hoc capitulo primo dat
causas maciei. Secundo remedia. ibi (Frica
tio igitur.) Tertio cōtinuat dicta hæc ad prius di
cta, & postea dicenda. ibi (Et hoc quidē.) In pri
ma parte assignat tres causas maciei. Prima et for
tior cæteris est siccitas complexionis totius cor-
poris, vt infra dicetur quarti. 7. trac. 4. cap. 1. Nam
siccitas plurima nutrimentū prohibet vniri mē-
bris & calorem acuit quare resoluit abundanter
humidum & restauratio sui modica fit. Secunda
est siccitas mesaraicarum qua contrahuntur, &
non trahunt chylum sufficienter neq; recipiunt
satis alimenti, vnde siccitas & macies augentur.
Tertia est siccitas aeris nos cōtinentis qua fit con
sumptio nostrarum humiditatum tam substan-
tialium ꝙ nutrimentalium. Multo plures maciei
causas assignat Prin. quarti. 7. capitulo nunc alle
gato quod incipit. Extenuatio aut fit propter pri
uationem materiei pinguedinis cibi. Aut fit pro
pter multitudinem vsus cibi subtiliantis &c. Ga
le. vero. 6. de regimi. sani. cap. 12. causas maciei sic

D signauit. Fit autem hæc tenuitas quibusdā qui-
dem in ea quę secūdum totum corpus dyscrasia
secundum eam quę ad siccum & frigidum est su
perabundantiam, quibusdam autem fit propter
anadoticam, id est redditiuam virtutem, seu di-
stributiuā vel nutritiuam, vel secundum vtraq;
imbecilliores ambas existentes natura.

Fricatio &cæ. In secunda dat octo remedia
contra maciem. Primum est fricatio totius cor-
poris ante balneum media inter asperā & lenem
donec cutis rubificetur. Deinde fiat fricatio for-
tior, vt per eam suscitetur calor, & abunde traha
tur alimentum ad membra. Secūdum est super-
positio emplastri de pice in toto corpore, quod
suo calore sanguinem attrahit & calorem susci-
tat, & sua viscositate retinet in membris sangui-
nem attractum, donec inuiscetur & assimiletur
E partibus corporis. Tertium est temperatū exerci
tium post dictam emplastrationem ex pice, per
quod diffunduntur sanguis & spiritus versus ex
teriora. Quartū est balneatio in aqua dulcis me-
diocris caliditatis post exercitiū sine mora, qua
membra humectentur & nutrimētum eis abun
dātius adhæreat & assimiletur. Quintum est ex-
tersio totius corporis ab aquositate balnei adhæ
renti cuti cum mantilibus siccis, vt melius oleū
quo post inungitur imbibatur ei, & diutius hæ-
reat. Et sunt mantilia in proposito pāni de lana,
vel lino, quibus pudibunda cooperiuntur in bal
neo. Sextum est inunctio totius corporis cū oleo
oliuarum dulci tepido statim post extensionem
vt membra humectentur & à lassitudine prohi-
beantur, & sanguis ac spiritus per fricationes,
exercitia, & balneationes ad membra deducti re
F tineantur in eis. Et ad hanc intentionē omphaci-
num oleum, vel rosatū esset efficacius oleo dulci
propter suam stypticitatem. Septimū est assum-
ptio cibi sibi conuenientis post inunctionem, vt
collaticiorum ex cancris, aut pullis, aut aqua car
nium cum vitellis ouorum, aut lactis asinæ, aut
capręę, aut mulieris, aut caponum pinguium, vel
gallinarum, vel perdicum, vel fasianorum, vel
vituli, vel hœdi, vel annualis agni, vel annualis
porci, si virtus affuerit qua digeratur. Octauum
est effusio aquæ frigidæ mediocris frigiditatis su
per totum truncum corporis in exitu à balneo
aquæ calidæ, si tempus, ætas, & consuetudo to-
lerauerint, aquam frigidam, scilicet si tempus
fuerit æstas, & ætas, iuuentus, & vir impinguan-
dus de more habuerit in aquis frigidis sæpe bal-
neari vt sanguis & spiritus ad membra tracti in
eis retineantur ab aquæ frigore clausis poris acu
tis. Nonū est cōmensuratio fricationis ꝑcedentis

emplastrationem cum pice talis, ꝙ finis fricationis prius fiat q̃ incipiat minui tumor membrorũ per fricationem inductus. Nõ enim quæritur ex fricatione resolutio, sed attractio nutrimenti & spirituum ad membra impinguãda & viuificanda. Hæc remedia prius nobis dedit. Gale. 6. de regimi. sani. cap. 12. dicens. Est autem nullum quidem auxilium emplastrationi cũ pice virtutem habens parem. Prodesse tamen possunt & hęc talia ante balneum manibus non valde mollibus, sicut rursus, neq; asperis refricare corpus vsquequo ruborem accipiat. Deinde fricatione dura non multa oppilante cutem densam & duram operari, & postea exercitijs commensuratis vtentem. Deinde balneatum ita, vt non prolixæ moretur secundum balneũ abstergere similiter prædicta fricatione sicca, & postea vnctum oleo breui offerre cibaria. Intentio vero talium est ad carnosum genus trahẽtes sanguinem bonum roborare eam, quæ in eis est nutritiuam virtutem vt non euaporetur quod attractum est sanguinis. Igitur roboratur quidem virtus nutritiua ex eo quod calefacit carnes, & non euaporatur is qui deductus est ad eas sanguis. vngentibus eas oleo virtutem habente emplasticam .i. adhæsiuam. Si vero & ætas concesserit frigidis balneationibus idem homo simul vtens cum prædictis proficiet multum: hæc Galenus.

Et hoc quidem &c.) In tertia dicit, ꝙ remedia iam dicta contra maciem totius sunt illis propinqua quæ dicta sunt prius cõtra paruitatem & debilitatem alicuius membri, cap. 11. doctr. 2. huius. 3. fen: & sermo completus de impinguatione macrorum inuenietur in libro de pulchritudine quarti libri. s. ca. 1. trac. 4. fen. 7. libri. 4. quæ est de decoratione corporis.

De extenuatione grossi & crassi. *Cap.* 5.

IPsius regimen &c. In hoc capitulo dat nouem remedia contra grossitiem & crassitiem corporis nimias remittens nos ad sequẽtia super ampliori sermone de his. Primum est ꝙ procuretur velox cibi descẽsus à stomacho & intestinis: ne meseraicę spacium habeant sugendi complete totum chylum à cibo. Procuratur autem descensus eius præmittendo cibos lenitiuos alijs, vt primam aquam decoctionis caulium, vel decoctionis concharum, vel decoctionis pisorum vel puretam factam ex bletis, violarijs, boraginibus & mercuriali, vel poma cocta, vel panem subnigrum multi furfuris. Secundum est assumptio ciborum qui sub magna quantitate sumpti modicum nutriant vt olerũ, radicum, leguminũ, salsorum induratorum, panis furfureus, de quibus qui sumunt magnam quãtitatem, ita vt saturentur parum nutriuntur, quia paucus ex his generatur sanguis. Tertium est frequens horum balneatio ante comestionem, tunc enim facta resoluendo humidum tam nutrimentale q̃ substantiale corporis demacrat maxime balneũ siccum quod stupha dicitur vel balneum in aquis desiccatiuis naturaliter aut artificialiter calidis vt sulfureis vel aluminosis. Quartum est exercitiũ velox propter multam sui resolutionem, maxime si cum velocitate fuerit forte vel longum. Quintum est inunctio frequenter facta ieiuno stomacho cum resoluentibus oleis vt anethino, iuniperino, rutaceo, laurino, de lateribus, de castoreo, vel de euphorbio. Sextũ est, de electuariorũ numero est trifera minor quam describit Prin. 5. canno. sum. 1. trac. 3. Septimum est electuariũ de lacca quod dialacca dicitur: & est duplex magna scilicet & minor quas describit Princ. trac. 1. sum. 1. quinti. Octauum est opiata famosissima tyriaca maior quam describit ibi, quæ desiccat humiditates impinguantes corpus, quia medicinæ desiccatiuæ prædominantur in compositione ipsius, vt in trifera minore & in dialacca. Nonũ est potus aceti & almuri ieiuno stomacho, quia acetũ vehementer siccat & almuri etiam, quod quandoq; fit ex piscibus salitis: quandoq; ex farina ordei & sale facto pane: & vtrũq; siccat propter dominium salis in eo. Sed assiduus vsus aceti maxime in ieiuno multa inducit incõmoda visum debilitat, pectus offendit, tussim cõmouet, stomachum & hepar lædit, neruos & iuncturas vehemẽter opprimit, hos artheticis, illos tremoribus & paralysibus vexans. Sal vero & almuri debilitant visum, supercalefaciunt hepar, sanguinem adurunt, serpigenes, impetigenes, scabiem, pruritum, morpheam, lepram in dispositis inducũt vias vrinæ excoriant cum diu cõtinuantur. Attende ꝙ Gale. 6. de regi. sani. cap. 12. artem demacrãdi pingues, & subtiliãdi grossos sub quatuor regulis & exẽplo vnius demacrati per ipsum nobis reliquit. Prima regula est. In his qui sunt immoderate ingrossati exoluere quidẽ oportet anadosim i. minuere redditionem cibi ad membra: augere vero oportet effluxiones .i. resolutiones corporis. Secunda est. Anadosis quidem exoluitur id est redditio cibi minuitur cõtinuis subductionibus ventris assuefacientibus nobis sibi organa inferius cito impellere quæcunque continentur secundum ea. Tertia est, effluxiones corporis augebimus acutis, id est velocibus exercitijs, quorum est & cursus, vnctionibusq; diaphoreticis, id est euaporatiuis fricantes quãplu-

rimum. Quarta est: esse autem oportet fricationem mollem, scilicet & rarificat iuam: quia dura poros cutis claudit & resolutionem prohibet. Exemplum vero est hoc. Ego deniq; quendam crassum sufficienter, id est nimis paruo tempore commoderate eusarcum, id est carnosum feci acuto cursu vti cogens, deinde quidẽ abstergens ei sudorem syndonibus, id est linteis, nec valde mollibus, nec valde asperis. Deinceps vero fricãs q̃plurimũ vnctionibus diaphoreticis. Et post talem fricationem ad balneum ducens, in quo balneo cibum quidem confestim non offerebam. Quiescere vero iubens & quid assuetorũ sibi gerere, rursus ad secũdum ducebam balneum, deinde tumores, id est substantias cibariorum oligotrophos. i. parum nutrientes dabam vt implerentur, parum vero de eis in totũ adderetur corpus: hæc Galenus. De hac materia remittit nos Princeps ad dictionẽ decorationis, id est ad Fen septimã quarti, quæ de pulchritudine seu decoratione intitulatur. In cuius trac. 4. cap. 5. diffuse determinatur de extenuatione pinguium.

Iacobi in Cap. 5. sum. vnicæ, Doct. 5. Fen. 3. primi. De custodiendis extremitatibus à frigore.

Sed cum &c.) In tertia parti. dat. 4. consilia principalia, dum frigus impedit membrum aliquod viatoris, & membrum illud nõdum computruit, sed in illo processu consistit, videlicet in via ad putrefactionem. Primum est, ꝙ extremitates nimis infrigiditatę sint: manus, aut pedes ponantur in aliqua octo aquarũ hic nominatarum mediocriter calida actu. Prima est aqua naporũ, seu raparũ, quæ vapores & fumos à frigore constrictos dulciter resoluit & dolorem lenit. Vnde de ea scripsit Sera. in aggre. c. de rapa. Et quando decoctio eius infunditur super podagram & super scissuras quæ fiunt à frigore, cõfert eis. Secunda est aqua decoctionis ficuum, quæ nimis constricta per frigus laxat, & resoluit fumos ac vapores malos per virtutem lacticinij, quod in ficubus latẽs in aquam resoluitur per decoctionem. Tertia est aqua caulium, quæ nitrosa est abstersiua & resolutiua. Quarta est aqua myrti, quæ desiccat humiditates quæ sunt sub cute, vt ait Prin. 2. huius. c. de myrto. & prohibet membrum à putrefactiõe. Quinta est aqua anethi, quę frigus tollit, poros apit, & dulciter resoluit. Sexta est aqua chamæmeli, quę similia agit: & totum hoc ad superponendum est conueniens. i. omnes aquæ dictæ, & decocta in eis sunt conuenientes ad superponendum membro infrigidato, de quibus omnibus nullum est frigidum nisi myrtus, in qua ẽt est caliditas subtilis, vt ait Prin. 2. huius ca. de eá. Septima est aqua scehæ, quæ resoluit, incidit, & cõfortat membrum sua stypticitate, & prohibet herpetem estiomenum, vt scribit Prin. 2. cañ. ca. de sceha. Et est sceha species absynthij, vt patet in Serapione. c. de absynthio. sed in synonymis huius libri dicitur, ꝙ est sticados Arabicũ. Octaua est aqua naamen, seu nemen: de quo scribitur 2. huius. c. de nemẽ, ꝙ est zinzibrium, & ꝙ est calidum & siccum in secundo gradu resistens putrefactionibus. Et Ianueñ. in synonymis ait. Nemen Arabice exposuit vbiq; translator Auicen. ꝙ est zinzibrium: veritas autẽ est ꝙ ipsum est serpillum. Vide capitulum de nemen in Auic. cum capitulo de serpillo apud Dioscoridem: & videbis ꝙ idem dicunt: quod etiam per Serapionem apparet. Simile fere consilium de impositione extremitatum infrigidatarum in quibusdam aquis dedit Rasis. 6. Almanso. cap. 7. dicens. Si autem acciderit pedes inflari, & eorũ sensus minui adhuc curari poterunt, nisi virides & nigri fiant, si in aqua mittantur, in qua frumenti palea cocta fuerit, aut in qua napi, vel caules bullierint, aut anethũ, aut chamęmeli, aut sticados Arabicum aut namen, aut maiorana, aut melilotum, aut semen lini, aut fęnugræcum, vnumquodq; separatim, aut omnia simul: hæc ille. Secundum consilium est, ꝙ emplastrum ex napis contritis cum melle, tanquam huic casui conueniẽs & aptum membro congelato superponatur quod lenit & mulcet eius duriciem & compressionem à frigore illatam. Tertium est, ꝙ pars congelata non approximetur igni, quia calor eius extraneus fortis ingerit dolorem & adaptat eam putrefactioni, sicut facit ignis in gelatis fructibus. Quartũ consilium est quadrimembre: cuius primum membrum est, ꝙ exercitetur pars impedita congelatione: quæ si fuerit pes velociter incedat: si vero manus eam sæpe moueat. Secundum est, ꝙ fricetur diligenter cũ manu calida pars incipiens gelari, quatenus fricatione pars cõstricta dilatetur: pori eius aperiantur: superfluitates retentæ educãtur: & ad ea spiritus & sanguis trahatur cooperante ad hæc exercitio præcedente. Tertium est, ꝙ manus vel pes post hæc inũgatur oleo liliaceo vel laurino, vel chamęmelino ꝓ confortatione, dilatatione, & temperata calefactione partis læsæ. Quartum est quòd embrochetur pars cõgelata, vel congelari incipiens effundendo ab alto super hanc aquam calidam cum eo, quod dictum est, scilicet in qua decocta fuerit aliqua ex medicinis nominatis in octo aquis primi consilij ad easdem intentiones.

Iacobus

Iacobus in cap. 7. sum. vnicæ. doct. 5. fen. 2. primi.
De custodia iter agentis ab impedimento diuersarum aquarum. Cap. 7.

AQuarum diuersitas &c. In hoc cap. primo dat causam habendę sollicitudinis in aquis iter agentiū. Secundo agit de correctionibus aquarum per colationem, decoctionem vel sublimationem solam, aut cum impositione luti. ibi (De eius autem.) Tertio per admixtionem alicuius cum ea. ibi (Aquam quoq;.) Quarto per ea quæ post eam vel ante eam sumuntur. ibi (Et post.) Quinto per deferre secum aquam proprie terræ aut lutum ipsius ad imponēdum aquis extraneis. ibi (Amplius ex regimine.) Sexto per bibere eas interposito panno. ibi (Aqua præterea.) Septimo per admixtionem rob acetosorum. ibi (Ex rob.) In prima parte dicit primo ꝙ diuersitas aquarum plus generat ægritudinem in iter agentibus q̄ diuersitas ciborum. Primo quia citius & profundius penetrat ad hepar & alia mēbra propter sui subtilitatem quàm solidi cibi. Secundo quia plurimum substantiæ malorum ciborum per intestina effluit quæ sunt membra vilia dura, aquæ vero non. Tertio quia aqua nullā habet familiaritatem cum humano corpore qua confortet & nutriat ipsum sicut habet cibus. Quarto quia aqua per propriam naturam est inimica naturali calori & digestionibus omnibus. Quinto quia frequentius cōtingit itinerantibus in quibusdam locis nullā bonam reperire aquā quàm nullum reperire bonum cibum. Secundo dicit ꝙ propter hoc ꝙ diuersitas aquarum est nocentior itinerantibus diuersitate ciborum, maior de aqua sollicitudo est habenda & res aquę. i. malicia ipsius diligenter corrigenda modis infrascriptis.

De eius autem &c. In hac parte secunda dat sex modos emendationis seu correctionis malarum aquarum maxime peccantium in grossicie substantiæ vel turbulentia. Primus est vt aqua corrigenda coletur & fiat ꝙ à corpore aquæ resudante per colatoriū multum ex terrestreitatibus suis per residationem egrediatur ab aqua remanens in colatorio. Iuxta illud Rasis. 6. Almā. ca. 12. Aqua grossa & turbulenta clarificanda est ipsam multoties de vno vase ad aliud mutando. Quod si fieri non poterit per colatorium quod ex farina tortellarum madefacta sit coopertum coletur. Et Gal. in libello de aquis. c. vltimo ait. Si vero exercitui oportet ꝑparare bonā aquā ex mala, foueas decet fodere ab altis locis ad deorsales & per has ducere aquas immittendo ad foueas in quibus sit dulcis terra & porosa. Exinde A autem ad lagenam transfluat, semper enim in foueis remanebit aquæ malicia. Secundu modus est per decoctionem seu bullitionem aquæ. Nam ipsam decoquere quandoq; eam colat & separat substantiam purę aquæ ab eo quod permiscetur ei de terrestreitatibus vt prius causa in hoc iam demonstrata est primi. 2. doct. 2. sum. 1. ca. 16. paragrapho illo. Decoctio ergo non subtiliat aquam nisi propter hoc ꝙ aufert spissitudinem frigoris, & quia facit quod ei cōmixtum est descendere. De hoc modo dicit Gale. libello de aquis. c. vlti. Conuersantes autem vbi est praua aqua ingeniari oportet facere eam potabilem: Optimum est igitur coquere eam in lagenis figularibus & infrigidando per noctem rursus calefaciendo bibere. Tertius modus maior. i. efficacior hoc toto. s. vtroq; prædictorum modorū B est per sublimationē, sic ꝙ aqua cuius correctio quæritur, ponatur in alembico seu distillatorio instrumento in quo fieri solet aqua rosata, & effluens aqua per rostrum alembici recipiatur in fiala vitrea vel alio vase nitido. Et quia tale vas distillatorium cum suo furnello raro reperitur in via paratum, Rasis. 6. Alman. ca. 12. descripsit sic alium sublimationis modum. Quod si aqua valde insipida. i. mali saporis fuerit & oportuerit viatorem vti ea, eam in ollā mundam & vitreatam ponat, cuius ori ex transuerso ligna superponat super quæ lanam carpinatam mittat, quibus ita peractis ignem sub olla accēdat, & quod in lana colligitur cōprimendo colligat, & quod ab ea manauerit bibat. Quartus modus est per distillationem cum lychnio lanę retortæ quale est lychnium vnde fiunt candele secundum hūc C modum. Sit vas plenum aqua cuius correctio quæritur in loco superiori cui imponatur vna extremitas lychnij, & sit sub eo vas aliud vacuū super quod pendeat alia extremitas lychnij. Et inclinetur paulatim vas superius ī parte lychnij, sic ꝙ per lychnium & non aliter effluat aqua à vase superiori in vas inferius. Et is modus clarificādi aquā multum idoneus est si distillatio multoties fiat per dictum lychnium in quo quidem remanent terrestreitates aquę manente tandem aqua quasi pura. Quintus modus est per decoctionem & impositionem luti & distillationem hoc modo. Bulliatur ad ignem aqua amara multa, & dum bullit proijciatur in eam lutum liberum ab omni corruptione, fœtore & extranea qualitate, deinde distilletur de vase in vas cū lychnio lanę retortę sicut nunc dictum est. Vt distilletur super lanam positam in colatorio quæ sibi retineat terrestreitates aquę distillandę. Sextus

tus modus eſt per admixtionem luti & colatio-
nem hoc modo. Sumatur aqua pura ideſt cruda
nulli alteri rei ſicut vino vel aceto artificialiter
permixta ſed ſicut reperta eſt,& imponatur ei lu
tum liberum ab omni extranea qualitate, & ma
xime lutũ quod ab ęſtu ſolis fuit aduſtũ, poſtea
coletur aqua per colatorium mundum,ſicut co-
lantur nectar & hypocras, & ſic frangetur aquæ
illius malitia tam per lutũ quod ſibi retinet per
terreſtreitates eius quàm per colationem & mo-
tum quibus ſubtiliatur.

Aquam quoq; cũ vino &c. In hac parte ter-
tia primo docet corrigere malitiam aquæ ex de-
fectu penetrationis. Secundo ex paucitate. ibi
(Aqua etiam.)Tertio ex ſalſedine.ibi(Aqua prę
terea.) In prima particula dicit ꝙ bibere aquã
cum vino remouet malitiam aquæ prouenientẽ
ex difficili & tarda penetratione propter groſſi-
ciem ſuę ſubſtantię,quia vinum maxime album
vel ſubrubeum clarum eſt velociter penetratiuũ
à modo ſubſtantiæ & à qualitate & à familiari-
tate maxima cum humano corpore,quare facit
aquam cui commiſcetur cito penetrare.

Aqua etiam &c. In ſecunda dicit ꝙ cum
pauca fuerit aqua neq; inueniť ex ea ſatis ad tol-
lendam ſitim erit bibenda temperata cum aceto
maxime in ęſtate,quia ipſa excuſat à multo potu
vehementer ſedans ſitim, propterea ꝙ acetum
facit aquam ad intima mẽbrorum cito penetra-
re,& prohibet eleuationẽ nimiam caloris ſupra
humiditates corporis vnde cauſatur ſitis.

Aqua præterea &c. In tertia dat tres modos
corrigendi aquam ſalſam & reddendi eam pota
bilem. Primus eſt vt permiſceatur aceto quod
ipſam ſubtiliet & ſal ab ea deſcendere faciat &
ſupercalefactionem prohibeat quæ ex ſale time-
tur. Secundus eſt vt permiſceatur ſyrupo aceto-
ſo propter eaſdem cauſas & ſecum bibatur.
Tertius eſt quòd proijciantur in eam ſiliquæ &
grana myrti & ſorbę. Et ſunt ſiliquæ grana xy-
locaractę in vagina recluſa ſicut alia legumi-
na quę cum granis myrti aquę ſalſę immiſſa ſua
grauitate ſalſuginem aquæ deprimunt & dedu-
cunt ad inferiora,idẽ faciunt ſorbę. Similes mo-
dos emendationis aquæ ſalſæ pręmeminit Ra-
ſis.6.Alman.c.12.dicens. Salſa autẽ ſi fuerit aqua
cum aceto erit bibẽda & xylocaractæ de roma-
nia in ipſam mittendę erũt aut ſemen myrti vel
ſorbę aut lutum coraſceni, aut qui ea vti volunt
cydonia comedãt. Cydonia enim ab aqua ſalſa
remouent nocumentum. Et paulopoſt iterum
dicit. Acetum quoq; aquæ ſalſę ſaporem compri
mit,& ſyrupus acetoſus ad hoc vtilis eſt. Atten

D de ꝙ Ariſt.2.metheo.docet aquam maris ſalſam
reddere dulcem ac potabilem faciẽdo ꝙ reſudet
in vas cereum tenue per poros cerę. Ait enim il-
lic. Si quis vas cereum formans poſuerit in mare
circũligans os taliter vt non per rimam aliquam
intret mare quod ingreditur per parietes cereos
fit potabilis aqua.

Et poſt &c. In hac parte quarta primo agit
de correctione aquæ aluminoſę. Secũdo amarę.
ibi(Super amaram.) Tertio ſtantis paluſtris. ibi
(Ante aquã.) Quarto groſſe & turbidę.ibi(Sup
aquas.) Quinto diuerſarum aquarũ in generali.
ibi (Ex eis quoq;.) In prima particula dat duos
modos reprimendi malitiam aquæ aluminoſæ
iam bibitę & aquæ ponticę. Primus eſt ſumere
aliquid poſt eam quod ventrẽ ſoluit, vt mãnam,
caſſiamfiſtulã,tamarindos,diaprunis,quia aqua
aluminoſa fortiter reſtrictiua eſt & pontica, etiã
E qualis eſt aqua expreſſa à cydonijs ĩmaturis. Se-
cundus eſt poſt eam bibere vinum ſubtile &
ſubrubeum vel albũ,quia aqua aluminoſa mul-
tum oppilatiua eſt reſtringens menſtrua & hæ-
morrhoidas & ſputum & inducens febres oppi-
lando poros horum qui ſe balneant in ea, ſicut
ſcribit Prin.primi ſecunda doct.2.ſum.1.cap.16.
Vinum vero ſubſtãtiæ ſubtilis oppilationes fieri
prohibet & factas aperit ſua penetratione.

Super amaram &c.) In ſecunda dat quatuor
remedia contra impedimenta aquæ amarę. Pri-
mum eſt ꝙ ſuper eam exhibeantur dulcia & vn-
ctuoſa,dulcia q̃dẽ ſicut ficus vuę paſſę, dactyli,
vnctuoſa vero vt butyrum,oleum & carnes pin
gues,quia virtus aquæ amarę vehemẽter abſter-
git & abradit ſuperficiem membrorum per quæ
trãſit, ſed dulcia & vnctuoſa mulcent & leniũt.
F Secũdum eſt ꝙ aqua amara bibenda cum iuleb
permiſceatur. Iuleb arabice eſt ſyrupus ſimplex
ex ſola aqua & zuccharo. Vel adhibita aliqua
parte aquæ roſatę,vt ait Ioãnes Serap.ĩ.7.ſui bre
uiarij. Et dicitur græce iulen. Iſtud ſua lenitate
reprimit vim abraſiuam aquæ amarę,& ſua frigi
ditate obuiat virtuti ipſius ſupcalefactiuę. Iuxta
illud Raſis.6. Almã.c.12.Si ĩ aqua fuerit amaritu
do ei dum bibitur iuleb admiſceatur vel zuccha
ra & comedat dulcia. Tertium eſt ꝙ ante potum
aquæ amarę & antequã voluntas aſſit bibendi,
bibatur aqua cicerũ & remouebitur ab hac im-
pedimentum aquæ amarę, quia aqua cicerũ eſt
aperitiua vehementer faciens aquã amaram ei
ſuperbibitã quę groſſiſſima eſt velociter pertrã-
ſire, quare non figitur circa ſuperficiem mem-
brorum tẽpore quo ſufficiat eã abradere. Quod
autẽ aqua amara ſit groſſiſſima Gal. affirmat.4.
ſimplicis

ſimplicis medicinæ.cap.23. Vbi loquens de aqua ſtagni palęſtinę quæ amara eſt dicit. Et propter illud fit iſta aqua grauior omni aqua ex maris aquis. Et propter illud ſi ſteteris in hac aqua, deinde volueris ſubmergi in ea non poteris. Et ſi accipis hominē & ligas manus & pedes & proijcis eum in illud ſtagnum nō ſubmergitur, neq; deſcendit ad inferiora. Quartum eſt comedere cicera ante potum aquæ amarę, quia in ſubſtantia eorum eſt lenitiua virtus per quam prohibēt abraſionem aquæ amarę & virtus aperitiua qua faciunt eam cito penetrare non ſinentes eam figi ſuper membri ſuperficiem.

Ante aquam vero &c.) In tertia particula dicit primo ꝙ nutrientia calida non ſunt comedenda ante potū aquæ ſtantis & paluſtris in qua eſt putrefactio, quia cibi calidi putrefactionem aquæ augmentant & dilatari faciunt & ab ea putreſiunt. Secundo dicit ꝙ ſupra aquam ſtantem & paludoſam ſiue poſt eam ſtyptica danda ſunt ex fructibus frigidis vt cydonijs & macianis.i. pomis ſtypticis ſicut ſunt poma de capēduto & ex acedula ſeu acetoſa & ex micla. Et eſt micla cibus factus cū pane azimo & aliquando ei miſcetur oleum, & tunc præparat ad vomitum, vt ait Princeps primi quarta ca.11. Nam prædicta omnia feſtinant deſcenſum aquæ paludoſę ſua ſtypticitate comprimendo eam ad inferiora. Et ſtyptici fructus infrigidatiui ſua frigiditate reprimunt putrefactionem & reſiſtunt ei, & ſimiliter acedula. De correctiōe huius aquæ dicit Raſis.6. Alman.cap.12. Aqua vero ſi fuerit ſtans in ſe putrefactionem habens admixtā cum rob de ſucco vuę acerbę & malorū granatorum & pomorum bibat. Cum autem aquam illam in potu ſumit omnes calidos cibos dimittat & vinum nullo modo bibat niſi fuerit album ſubtile. Hæc.n. aqua ſtās eſt id quod plus poteſt generare febres quàm aliqua alia res.

Super aquas &c.) In quarta particula dicit primo ꝙ alia comedenda ſunt ſuper aquas groſſas & turbidas, quia ſubtiliant eas & calefaciunt, & eas cito deſcendere faciunt, & prohibent ne ſtomacho noceant & inteſtinis, & ne venas oppilent. Secūdo dicit ꝙ alumen iameni quod ſciſſum dicitur & alumē plumę clarificat aquas turbidas dum proijcitur in eas. Iſtud alumen eſt valde ſtypticum, & ideo ſtypterea dicitur, quod cū proijcitur in aquam turbidam inferius exprimit terreſtreitates eius & ad fundum vaſis deſcendere cogit.

Ex eis &c.) In quinta dat tria remedia cōmunia contra maliciam aquarum. Primum eſt

A

cępe quod eſt vt tyriaca malarum aquarum, & maxime cępe cum aceto, quia eſt ſubtiliatiuum, inciſiuum, abſterſiuum cū ſtypticitate & aperit fortiter, vt ait Prin.2.huius ca.de eo. & eſt calidū in tertio quare calefacit malas aquas prohibens ne ſua frigiditate noceant ſtomacho, & ſubtiliat groſſas faciens eas cito penetrare, & expellit nocumentum ventoſitatis venenorum. Et acetum huic permixtum vigorat eius virtutem in ſubtiliatione & penetratione aquarum, & prohibet à ſiti quam inducere ſolet cępe comeſtum. Secundum eſt allium de quo Serapion ī aggregatorio cap.de eo ſcribit. Quādo ſumitur allium & poſt bibitur aqua corrupta non nocet aqua illa potanti, cuius cauſę ſimiles ſunt cauſis de cępe nunc dictis. Tertium ex frigidis rebus ex lactuca, de qua ſcribitur in aggregatorio Serapionis cap.de ea ꝙ

B

confert mutationi aquarum ignotarum, & id vt puto eſt à proprietate, ſed à ſuis frigiditate & humiditate cum ſubtilitate ſubſtātiæ reprimit acumen & ſupercalefactionem aquarum ſalſarum & amararum & ſulfurearum & corruptionem putridarum. Iſta remedia pręmemorat Raſis vbi ſupra dicit. Impedimentum præterea diuerſitatis aquarum remouet cępas vel allia vel lactucam cum aceto comedere.

Amplius &c. In hac parte quinta dat viatori duo remedia generalia contra mutationes & malicias aquarum. Primum eſt ꝙ portet ſecū vel in lagenis vel in barillo vel in alio vaſe de aqua ſuę terræ & cum peruenerit ad hoſpitium primum quo vult hoſpitari permiſceat hanc cū meliori aqua quam inueniet in illo loco & ex ea bibat ac vtatur in cibis. Et dum recedet ab illo

C

hoſpicio ſecum ferat aquam illius hoſpicij vſque ad aliud hoſpicium proximum, quā cōmiſceat aquę meliori iſtius hoſpicij qua decoquat cibos, & in potu vtatur. Et ſimiliter ferat ex aqua cuiuſq; prioris hoſpitij ad proximum ſequens, & miſceat ipſam cum aqua loci ſequentis hoſpicij quatenus gradatim aſsueſcat aquas plurimum diſtantes ab aquis illius territorij quibus conſueuit vti. Et ita faciat donec peruenerit ad terminum quo tendit. Iuxta illud Raſis ſexto Alman. ca.12. De his quæ nocumentum ex aquarum diuerſitate remouent eſt vt non bibantur ſimplices ſed vt cuiuslibet manſionis aqua cum pręcedentis manſionis aqua temperetur ipſam ei immiſcendo. Secundum remedium cōueniens eſt. Si viator ſecum deportauerit de luto libero ſuę terræ bonam quantitatem & aliquid de eo permiſcuerit cum omni aqua qua vſurus eſt in hoſpicijs ſuis cōminuendo ipſum in ea et poſtea dimiſerit

miſerit ipſum reſidere in fundo donec aqua cla-
rificet̃.Iuxta illud Raſis vbi ſupra. Ad hoc quoq;
confert lutum terræ ſuę ſecum deferre de quo
cum quieuerit parum accipiat & cum aqua mi-
ſceat quam ſic dimittat donec lutum deſcendat
& aqua clarificetur,ex qua poſtea bibat.

Aqua præterea &c. In hac parte ſexta in-
ſtruit iter agentem ꝙ dum bibit aquam bibat eã
interpoſito panno tenui lineo mundo colando,
ſcilicet aquam per talem pannum priuſquã eam
bibat,vel ſuperponendo ſuper hunc pannum ro
ſtro aquarię vel orificio tenuis cannalis & ꝑ eius
medium ſuggendo illam aquam . Primo vt ſi in
illa aqua ſint aliquæ paruulæ ſanguiſugę latẽtes
viſum,retineantur in panno, ne cum aqua tranſ
glutiãtur ſicut interdum fit vnde ſanguis per os
effluere ſolet ipſis adhærentibus & vulneranti-
bus meri . Secundo ne cum dicta aqua tranſglu-
tiantur corpuſcula aliqua mala ſecum permixta
prę paruitate latentia viſum,ſicut terreſtreitates
corruptę vel aliqua mala mineralia vel aliquæ
herbulæ acutę.Iuxta illud Raſis.6.Almã.cap.12.
Et ſi in aqua fuerint herbæ in quibus eſt acuitas
& malitia cibos vnctuoſos ſemper comedat . Et
in eius colatura ſtudeat,aquam quoq; non bibat
niſi colatam per pannum medium.

Ex rob &c. In hac parte ſeptima inſtruit
iter agentem ꝙ ſecũ deferat ſuccos acetoſos rob
vocari ſolitos dum ſunt inſpiſſati,vt rob de agre
ſta,rob de berberis , rob de acetoſitate citri,rob
de limonibus vel de arengijs vel de granatis aci-
dis,& aliquod ex iſtis cum aquis miſceat quas bi
bere intendit.Et hi ſucci maxime ſeruiunt quan
do aquæ bibendę ſunt calidæ acutę vt ſalſę nitro
ſę ſulſureæ amarę,& dum putridę ſunt vel ad pu
tredinem declinant vel faſtidium generant .
Teſte Raſi ſupra dicente . Aqua vero ſi fuerit
ſtans in ſe putredinem habens admixtam cum
rob de ſucco vuæ acerbæ & malorum granato-
rum et pomorum miſceatur.Et paulopoſt dicit.
Aqua quoq; ſi faſtidium fecerit cum rob malo-
rum granatorum erit bibenda.

Gentilis in fen.4. De purgatione ventris.

Balneum quoq; &c. Ponit tertium cañ. ge
neralem dicens,ꝙ ingredi balneum aliquot die-
bus ante dationem pharmaci eſt bonũ , ſed poſt
ſumptionem medicinæ non debet ingredi bal-
neum , quia impeditur operatio pharmaci niſi
vellemus reſtringere. Sed in hyeme conceditur
ingreſſio primę caſę balnei,tamen nõ debet eſſe
tantę caliditatis ꝙ faciat ſudare , vnde confortat
quia ſubtiliat materiam & rarificat membrum.
Ratio patet ꝙ debet eſſe balneum aquæ dulcis

D calidæ tẽperate,quia ſi eſſet multum calida op-
pilat vt patet.7.terap.c.6.& debet præcedere bal
neum duobus diebus vel tribus ſecũdum diuer-
ſitatem corporis vt Halyab.2.practicę ca.56. ta-
men ſi materia ſit multa non debet ingredi bal-
neum vt diſſoluatur per corpus , & etiam ſi ſit
debilitas alicuius membri, vnde materiæ currũt
ad illud membrum debile.Inde non debet intra
re balneum poſt ſumptionem medicinæ , quia
medicina trahit intus & balneum extra niſi in
hyeme , quia materiæ ſtant multum fixę , vnde
ingreſſio primæ caſę vbi ſit caliditas temperata
non faciens ſudare iuuat aliqualiter præparans il
lam materiam,quia aliqualiter cõmouet eam ad
motum.Similiter inunctio & fricationes iuuant
ſimili modo,tamen debet eſſe interuallum in-
ter hauſtum medicinæ & balneum, & ne iſte de
E bilitetur nimis.

Gentilis ibidem.

Ille quoq; &c. Ponit alium cañ. dicens ꝙ qui
ſumit medicinam ſequenti die debet intrare bal
neum vt reſoluantur reliquię humorum.

Dubitatur: Ioãnes Meſue libro primo diſtin-
ctio.3. cañ.3. dicit ꝙ quando medicina perfecte
euacuat non competit balneum,immo non niſi
quãdo volumus reſtringere . Secundo balneum
trahit ſuperfluitates de loco ignobili per nobile
& ad nobile vt de inteſtinis per hepar ad ſtoma-
chum ad cutim. Tertio ſuperfluitates melius ex-
pellũtur per inteſtina quia eſt locus aptior,ergo.
Dicendum ꝙ balneum approximatur poſt pur-
gationem propter ſuperfluitates non à pharma-
co motas , immo tales ſuperfluitates medicina
non potuit euacuare nec virtus eas attingere po
F tuit,& propter iſtas conceditur balneum , & nõ
datur propter ſuperfluitates inteſtinorum . Pri-
mo propter iſtas damus clyſtere lauatiuum &
conceditur ſecunda die ne virtus nimis debilite
tur.Et ad Ioannem Meſuẽ intendit ꝙ non con-
ceditur dum fit euacuatio . Ad alias patet ſolu-
tio,quia arguit veritatem.

Gentilis in fen.4. De enemate.

Et clyſterizandi &c. Declarat horam di-
cens ꝙ melior hora eſt hora aeris frigida,quare
non ſequitur æſtuatio,& ſi neceſſe fuerit balneũ
caue ne pręmittas balneum clyſteri,quia balneũ
trahit extra & clyſtere intus. Nota,hora cly-
ſterizandi ſumitur ex multis , ex cibo vnde non
debet fieri poſt comeſtionem quia traherẽtur in
digeſta,niſi illa eſſet ita debilis ꝙ daretur parum
cibi , ſed clyſtere lenitiuum poteſt fieri quocũq;
tempore,nec fit hora magni æſtus,quia fieret ni
mis magna commotio , ideo fit hora frigidiori,
tamen

tamen clystere post balneum potest fieri non tamen immediate, sed dimitte & fac cadere interuallum temporis.

Balneatio &c. Addit alium cañ. dicens ꝙ balneatio reddit minutionem difficilem, quia in duratur cutis, vnde phlebotomus non potest figi in punctione cum fit phlebotomia. Sed vbi essent hmores grossi competit, quia eos subtiliat et reddit eos aptos euacuationi, sed quia resoluit gratia caliditatis non competit, vnde Auic. vult immediate ꝙ phlebotomia post balneum non competit, sed post tempus notabile competit.

Cumq; vlcus &c. Ponit aliam considerationem attendendam dicens, ꝙ cum vlcus est in principio non debet intrare balneum, quia fiet maior tractus materiæ ad locum, sed facta sanie potest securius intrare balneum. Dubitatur: balneum lauat, mundificat & exiccat vulnera, ergo. consequentia no. & antecedens patet, quia aqua humectat & lauat, etiã resoluit, ergo exiccat. Dicendum ꝙ balneum dulcis aquæ putrefacit humiditate aquæ, etiam trahit plus de materia, etiam balneum stypticum sua caliditate trahit, sed balneum quod magis competit est balneum aluminosum stypticum, & hoc habet verum corpore existẽte repleto & in principio, sed in declinatione cõfert q̃a lauat & abstergit &c.

Et ad rationem dico ꝙ plus lædit attrahendo quàm iuuet abstergendo & lauãdo. quieuerit. i. declinauerit.

Vgo Senensis in cap. 2. fen quatæ primi.

De mala complexione.

ET nulla &c. Narrat hic quasdã causas humiditatis. Et dicit primo ꝙ nulla est causa quæ humectet tm̃ quãtum quies, ociositas, balneatio assidua facilis in tina, & hoc fuit dictũ supra secunda huius de balneo. Dicit secundo ꝙ bibere vinum temperatum est forte in humectando. Potest ergo hoc intelligi duobus modis. Vno modo ꝙ nulla res tãtum humectat quãtũ aggregatum ex his, scilicet quiete & balneo facili in tina. Et potest intelligi primum sigillatim ꝙ nulla res tãtum humectet vt quies. Et vtrum sic intelligatur, certum est ꝙ non, ideo ista maxime humectant, quia per se humectant vt innuit Dy. nam quies non humectat per se, sed pro quãto prohibetur per eam resolutio facta per motũ vel quæ fieret ex calore intenso. Balneum autem aquæ dulcis non multo tempore durãs, & in hora cum suis opportunis circunstãtijs quæ dicũtur. 7. terepeu. & prima quarti. c. de cura hectices per se humectat, quia aqua per se est humectatiua, & quia diffundit nutrimentum per corpus.

A Via autem ad sciendum ꝙ ista sint maxime humectatiua fuit experientia antiquorũ, quia nulla ratio probandi hoc sufficiens afferri posset & hoc sine experientia.

Iacobus in caput præallegatum.

Tres sunt causę fortes in humectãdo quarum duę primæ perueniũt ad summum humectationis, & tertia harum est simpliciter fortis. Prima est ociositas, i. assidua requies corporis & animæ qua prohibentur siccitas & resolutio solitę contingere per motus & exercitia & multiplicãtur humiditates in omni digestione. Secunda est assidua balneatio facilis. i. modesta non laboriosa in tina seu cuna plena aqua dulci mediocris caliditatis. Et has duas causas humectationis prædixit Prin. primi. 2. doct. 2. sum. 2. ca. 3. vbi ait. Humectantium multæ sunt causæ. Ex eis nanq; est B sicut quies & somnus & humectantibus obuiare & præcipue balneo post comestionẽ proprie. Et sum. 1. do. eiusdẽ. c. 12. ait. Quies vero semper est infrigidans propter priuationem viuificationis caloris, & propter constrictionem quæ est suffocans & humectat propter defectum resolutionis superfluitatum. Et de balneo dicit primi secunda doc. secunda sum. 1, ca. 19. Debes autem scire ꝙ operatio naturalis est calefacere suo aere & humectare sui aqua. Et primi. 3. doct. 3. c. 5. ait. Qui vero impinguare desiderat balneum post comestionem ingrediatur.

Vgo in cap. 5. fen quartæ primi.

De solutione ventris.

Balneum &c.) Ponit hic cañ. tertium in vsu balnei, & sunt quatuor regulæ. Prima, ꝙ ingredi balneum aliquãtis diebus antequã sumatur medicina ventris solutiua, est ex eis quæ præparant C bene nisi aliquid prohibeat. Secunda regula est ꝙ oportet ꝙ inter ingressum & stationẽ in balneo & haustum medicinę paruum tempus interueniat. Tertia regula est ꝙ nõ debet ingredi balneum postquã medicina est assumpta, quia balneum trahit materiam ad exteriora, & non est bonum nisi ad constringendum ventrem præterquam in hyeme, quia tunc non est timẽdum ingredi primam casam balnei tali modo ne calor balnei impediat attractionem pharmaci per suam tractionem ad exteriora, sed bene iuuat ad mollificãdum. Quarta regula est ꝙ aer illius qui sumpsit pharmacum debet esse calidus pauca tamen caliditate, ita vt non faciat sudare nec turbet corpus faciendo æstuationẽ, & causa est quia aer hoc modo calidus ex præparatorijs est. Vbi no. ꝙ balneum de quo hic loquitur est balneum aquæ dulcis calidæ, & in vsu eius ante pharma-

&

cum est vtilitas subtiliandi humorem, & vtilitas aperiendi vias, & vtilitas mollificandi intestina & stomachum. Et ideo si aliud non fuerit prohibens erit de bonis præparatorijs. Dies autem isti debent esse secũdum Haliabbatem duo aut tres, aut quatuor, & in hoc debent stare in arbitrio. boni medici secundum qualitatem corporis & humoris. Impedientia autem vsum balnei possunt esse multa, vt asthma, syncope plurima, plenitudo congelatorũ in capite humorum, epilepsia et similia. Rasis autẽ sexto continentis auct. G. dicit hoc modo. Aliquantis diebus. Secunda regula clausit duo primum ꝙ statim egredienti balneum non debet dari medicina. secundum ꝙ paruum debet interuenire tempus. Causa primi est vt quiescat motus ad exteriora & corpus reficiatur à tędio balnei. Causa autem secũdi est vt medicina detur antequã humores iterum coagulentur aut vię indurẽtur. Et si quæritur quãtum tempus debet esse inter balneum & potionem medicinæ, dico cum Rasi. 6. continentis, ꝙ debet esse media hora, vnde dixit dico ideo vtendum esse balneo ante laxatiuum spacio medię horę. Causa tertij est clara, quia trahendo ad exteriora impediret opus medicinę & ideo cum fuerit aer frigidus aut tẽperate calidus ita vt nõ fiat sudor nec æstuatio, est de his quæ non permittunt euaporare medicinas & humores tenere fluidos & poros apertos, & hoc voluit quarta regula.

Balneum &c. In. 4. dicit primi ex bonis præparatiuis ad receptionem pharmaci est ingredi balneum ante solutionem ventris aliquãtis diebus, nisi aliquid fuerit quod ipsum prohibeat. Attende primo ꝙ nomine balnei potest hic intelligi tam balneum siccum quod stupha dicitur quàm humidum aquæ calidæ dulcis nominatũ tina, quod cõuenit esse mediocris caliditatis nõ prouocãtis sudorem neq; trahentis humores ad exteriora. Tale nanq; digerit humores & liquefacit ac fluidos reddit ac vias apit. Et si sit aqueũ lenit & humectat corpus purgandum, quibus adaptatur vt optime ferat opus pharmaci sine molestia. Attende. 2. ꝙ prohibentia balneum ante pharmaciam sunt mollicies neruorum, catarrhus incipiens, dispositio ad apostema, oppilatio in visceribus, quoniam hæc omnia balneo aggrauantur. Secũdo dicit opportunum esse ꝙ inter balneum & medicinæ haustum paruum interueniat spacium tẽporis vt diei vnius ad omne minus vel duorum aut trium vt reparentur resoluti spiritus & sedetur motus humoralis masse per balneum concitus ad exteriora quodammo

D do motui pharmacię obuius. Tertio dicit ꝙ post sumptum pharmacum quãdiu operatur nemo intret balneum. Nam attrahit humores ad exteriora pharmaco resistens & impediens ab opere suo, & conturbat corpus motu agitatiuo. Iuxta illud Mes. 3. intentione suorum simpliciũ ca. 3. Vulgares autem & qui non sunt familiares artis cõmuniter hos & illos post medicinam balneant, ignorãtes ꝙ balneum ad exteriora trahit, quemadmodum. G. dixit, & ignorantes quoniã opponunt motui residuę materiæ quę iam in necessitate posita est cum virtute pharmaci repere ad viam expulsionis reuocãdo illam virtute balnei ad membra, ergo indifferenter balneantes post sumptum pharmacũ faciunt cadere in oppilationes & ægritudines cutis, hæc ille. Quarto tangit duos casus in quibus balneum competere

E potest durante adhuc opere pharmaci. Primus est, vbi est opus constrictione ventris, propterea ꝙ pharmaci opus superfluit, tunc enim balneũ confert diuertendo humores ab intestinis & attrahendo eos ad superficiem cutis. Iuxta illud Mes. 3. intentione suorum simplicium. c. de conuersione materiæ ad contrarium sui fluxus. Et secundum veritatem quidem non est congruum balneum post medicinam, nisi cum purgatio superfluit, confert enim tunc ad ventrem constringendum. Attende primo ꝙ balnea quę conueniunt in retentione superflui fluxus ex pharmacia sunt balnea aquæ dulcis calidæ vigorata cum resolutiuis. Iuxta illud Mes. ibi. Balnea autem & fricationes in eis sunt ad hoc. s. ad restringẽdum fluxum causa magna & beneficium efficax speciale & proprie facta ex aquis dulcibus vigoratis

F cum rebus quæ poros dilatant & corpus confortant, qualia sunt chamęmeli & absynthium, sansucus & folia citri. Attende secũdo ꝙ in illo casu balnea plus obsunt quàm prosunt. Iuxta illud Mes. ibi. Debiles autem in arte cum stypticis balneant, ignorantes, quoniam poros coarctant & materias & fumos interius conuertunt, & hoc fit causa maior ad fluxum, immo sit tua magnifica intentio dilatare poros & attrahere ad exteriora quantum est possibile, sic enim fiet materierum euacuatio, & acutorum fumorum exclusio. Fac igitur ægrum sudare in balneo aut vapore aquæ calidæ & vtere fricatione prius leni, deinde acriori, vt pati poterit vsq; dum multum sudet. Sudor autem sæpe & sæpius abstergatur vt non obstet egressioni sudoris alterius aut vapori parato excludi. Opponitur enim poris diu retentus sudor, abstersus vero facilem facit sudoris alterius egressionem. Secundus casus in quo balneum

neum confert duráte opere pharmaci, est dum pharmacia sumitur in hyeme, tunc enim nō nocet, immo confert plurimum primam casam balnei tali modo ingredi ꝙ calor ipsius sit temperatus in nullo impediens opus pharmaci sua attractione ad exteriora, sed solum mollificet humores & membra frigore cōstrictos & vias reseret. Sic enim parebunt promptius humores pharmaco trahenti.

Vgo in cap.5.fen.4.primi.

Ille quoq; &c. In ista parte ponit vsum balnei post medicinam, dicens ꝙ ille qui bibit medicinam die secunda est intraturus balneum, & poterit balneum ipsum mundare ab humoribus siquid de illis est relictum. Nam si videris ꝙ balneum sit ei sapidū & delectetur in ipso hoc erit signum ꝙ balneū mundificat ipsum ab eo quod derelictum est, & ideo ipsum in eo dimitte. Sed si inueneris ꝙ in eo nō delectetur, immo in eo patitur æstuationem, expelle eum. s. à balneo.

Et vt melius veritas istius canonis videatur dubitatur. Vtrum sumpto pharmaco solutiuo balneum conueniat die secunda &c. Negatiue arguitur auctoritate Auic. in hoc.c. vbi supra dixit, post medicinam quoq; quis non ingrediatur balneum, quoniam trahit materiam ad exteriora, nec est bonum nisi ad ventrem stringendum. Secundo arguitur auc. Mesuę de consolatione medicinarum intētione tertia.c.3.cañ.3. Et sunt ibi suę ratiões tres. Prima est ista. Balneū trahit ad exteriora et in humoribus residuis post medicinam remāsit ex medicina inclinatio motus ad interiora versus vias expulsionis, ergo hic motus prohibetur per balneū, sed inconueniens est talem motum prohibere, ꝙ autem sit inconueniens talem motum prohibere probatur eisdem rationibus, quibus probatur ꝙ hora qua pharmacum actualiter euacuat nō conuenit balneum, quia per hoc fiunt motus agitatiui & debilitatiui. Et confirmatur quia materiam euacuare debemus modo faciliori, sed dū materia repit ad intestina virtute præcedentis pharmaci facile est adiuuare motum suum, quem habet, ergo facile per intestina euacuabitur, sed cum balneo non, nisi cum difficultate trahetur ad interiora, ergo &c. Secunda ratio est ista. Illa euacuatio est inconueniēs per quā trahitur materia de mēbro ignobili ad ignobile per membra nobilia transeundo, sed hoc est huiusmodi vt dictū est sæpe supra, ergo &c. Minor patet, quia trahitur materia de intestinis ad cutē à balneo & non nisi per venas & hepar, quæ sunt membra nobilia. Tertia ratio est, Ipsa natura euacuat ex vijs pro-

A pinquioribus, ergo ita debet facere medicus. maxime cum vię sunt conuenientes euacuationi. Sed vię propinquiores ad euacuandum talē materiā à pharmaco derelictā sunt intestina & sunt membra conuenientia eductioni, ergo non debet conuerti ad cutim per balneum. Item inducit duo nocumenta quæ fiunt per vsum balnei post asumptionem pharmaci. Primum est ꝙ facit oppilationes, eo ꝙ materias trahit in venas ab intestinis. Secundum est quòd facit possidere ægritudines cutis quare malam materiam trahit ad cutim. Tertio arguitur sic. Per pharmacū isti qui ipsum sumpserunt remanent inflammati exiccati & inaniti, sed post has dispositiones perseuerantes nō conuenit balnenm præsertim ad intētionem qua hic administratur, ergo &c.

B In oppositum est Auicē. in litera, & probatur duabus rationibus. Primo sic. Illud quod purgat humores remanentes in locis cuti vicinis & tollit inflammationem membrorum & eorū consumptionem & laxitudinem est conueniens secunda die post pharmacum, sed balneum est huiusmodi, ergo &c. Minor patet. 4. Alman. ca. de iuuamentis balnei, & pro parte secunda primi. Et maior patet quia pharmacati saltem pro eradicatione vt plurimum sunt exiccati, & habent paucos humores superfluos, & ipsos habēt circa cutim, ergo conuenit eis illud per quod hæc remouentur. Et patet asumptum quia pharmaco debite administrato pro euacuatiōe vt plurimū pars humoris dimittitur superflui, cum melius sit infra subsistere q̃ exquisitissime euacuare, & illud parum relinquitur circa cutim, quia in locis à quibus pharmacum fuit longinquum, &

C minime potens attrahere. Secundo sic. Illud quod aperit poros & euaporare facit contemperando caliditatem & siccitatem conuenit sequēti die post pharmacum, quia timor est ne aliqui humores agitati & subtiliati, & aliqui vapores pharmaci remanserint in totius ambitu quos remouere oportet, & remouentur per aperitiuum & vaporatiuum. In dubio isto primo dicam de balneo & eius effectibus quātum attinet proposito, secundo respondebo iuxta viam Auicē.

Quantum ad primum nota ꝙ balneum cōmuniter ita describitur. Balneum est corpus liquidum fluidum quod corpori nostro circūferentialiter occurrens ipsum accidentaliter immutat. Et videntur qui ita describūt velle ꝙ balneum quandoq; est aqua quandoq; est aer, q̃nq; vapor, siue cum istis sit aliqua cōmixtio virtutis mineralis vel herbarum vel talium, siue non sit, siue circa tale corpus sit strictura terrea artificia-

lis

lis ipsum claudens aut naturalis, siue non sit. Et
hoc modo thermę & stuphę et aqua ĩ semicupio
& aer à sole calefactus vel à vento infrigidatus
vel humectatus,& talia omnia essent balnea. Et
videtur mihi ꝙ doctores medicinę authẽtici nõ
loquuntur isto modo. Nam Auicẽ.tertia primi
ca.de balneo nominando balnea vult ꝙ qui in-
diget balneo non indiget eo nisi vt ab ipso ha-
beat caliditatem subtilem & humiditatem tem-
peratam. Ex quo videtur ꝙ omne balneum est
inductiuum humiditatis tẽperatę & subtilis cali
ditatis,quod non facit aqua frigida nec aer frigi-
dus exterius occurrens,& ideo puto ꝙ limitãda
sit dicta descriptio dicendo ꝙ balneũ est corpus
subtile naturaliter humidum,& ita accidentali-
ter calidum,vt corpori circũferentialiter occur-
rens sit ipsum actualiter calefactiuũ. Quod si di-
catur ꝙ casa balnei est infrigidatiua, puta prima
vt dicit Aui.secunda primi.dicitur ꝙ illa casa nõ
est balneũ,sed sibi deseruiens.Et dicitur de aqua
actu frigida ꝙ nõ proprie dicitur balneum. No
ta secundo ꝙ cum multiplicia sint balnea hic lo-
quitur de balneo quod est in cõmuni vsu, & est
balneum aeris calidi cum præsentia aquæ calidę
dulcis,hoc enim est illud quod absolute dicitur
balneum, & in quo dicuntur corpora balneari,
licet improprie per quandam similitudinem di-
cantur balneari in aqua frigida,vnde Auic.post
ca.de vsu balnei ponit ca.de balneatione in aqua
frigida. Tertio nota ꝙ balneũ quosdam habet
effectus immediatos,& per se, quosdam autem
mediatos secundum modum loquendi medico
rum,quosdam per accidẽs,siue sint mediati siue
immediati,& potest secũdum varios modos suę
applicationis & secundũ varietatem dispositio-
nis corporis quod balneatur,qñq; calefacere vlti
mate,quãdoq; infrigidare,qñq; humectare,quã
doq; exiccare,qñq; impinguare, quandoq; ma-
crefacere,qñq; aperire,qñq; oppilare. Et ideo di
uersis corporibus & eidẽ corpori in diuersis di-
spositionibus est aliter,& aliter ad administran-
dum,ita ꝙ nullum videtur corpus, cui nõ possit
in aliqua dispositione & aliquo modo disconue
nienter approximari. Et ideo cũ quæritur vtrũ
tali corpori vel tali dispositioni conueniret bal-
neum,non est sensus,vtrum qualitercunq; appli
catum vel cum quacunq; circũstantia alia cõue-
niat,tunc enim nulli corpori conueniret. Suffi-
cit ergo ꝙ cum aliqua dispositiõe sit conueniẽs.
verbi gratia si dicatur vtrum balneum conuenit
homini secunda die post assumptionem phar-
maci.Sensus est vtrum in aliqua dispositione cor
pus inueniatur secunda die post assumptionem

D pharmaci in qua sibi conueniat. Et siquis magis
realiter intelligat potest addi ꝙ quando pharma
cum pręcedẽti die sumpsit vel indicatione sum-
pta ab hoc ꝙ pharmacum sumpsit. Nam nemo
dubitat ꝙ corpore statim cibato, aut intestinis
plenis malis humoribus, aut supfluitatibus, aut
hora vehementis famis non conueniret,& si prę
cedenti die pharmacum sumpsisset, & hæc pro
nunc de balneo. Sed pro responsione ad quę-
situm, nota primo ꝙ corporum purgatorum p
pharmacum quædam euacuantur euacuatione
eradicatiua merito dicta,quia totaliter euacuan
te humorem eradicatiue superfluum aut quasi,
quædam tantum minoratiue,quia multum ad-
huc de superfluo & peccante humore remansit.

Secundo nota ꝙ corpora eradicatiue bene &
artificialiter purgata per operationem pharma-
E ci vt plurimũ non remanent omnino bene mun
da à malis humoribus. Istud patet, qa melius est
infra subsistere quàm exquisitissime euacuare,
ergo in rationabili euacuatione cum vt plurimũ
ex arte debet fieri id quod est melius, euacuatur
pro eradicatione non exquisitissime,& per con-
sequens aliquid de humore superfluo remanet.
Ex quo cum descriptione eradicatiue euacuatio
nis,patet ꝙ id quod remanet est paucũ. Nota
tertio ꝙ tale paucũ quod remanet, debet vtplu-
rimum remanere in locis à quibus minime po-
tuit pharmacũ trahere, quia vnde potuit magis
trahere magis euacuauit,ergo alijs parib⁹ magis
remanet in locis dictis. Ex quo sequit̃ ꝙ vtpluri-
mũ tale paucũ remanet in ambitu totius ꝑpe cu
tim extra venas,ab his enim locis propter distan
tiam & grossiciem & frigiditatem & viarũ stri-
F cturam minime potest pharmacum attrahere.

Quarto nota ꝙ quãuis non omnes humores
qui agitantur à medicina trahãtur ad intestina,
& nec statim post cõsuetam operationem phar-
maci sistatur motus humorum versus intestina,
& cum hoc vtplurimum aliquid de humoribus
qui remanent hoc modo agitati in sequenti die
inueniatur in intestinis, experientia tamen pa-
tet hos motus aliquando quietari. Et Auic.vide
tur innuere ꝙ aliquando sunt quietati in secun-
da die. Similiter etiam humores qui ad intestina
cucurrerunt secunda die cũ clysteri debent eua-
cuari,& ideo in sequenti die per magnam partẽ
sui nec humores motu pharmaci tendunt ad in-
testina,nec in intestinis sunt humores mali. Ex
his respondetur ad quæsitum per conclusiones
quarum prima est ista. Stante humorum motu à
pharmaco versus intestina non conuenit bal-
neum nisi medicina superflueret aut de super-
fluitate

fluitate timeretur. Hanc vult Mesue loco allegato & ipsam vult Auicen. in isto capitulo, & patet per rationes quasdam positas ante oppositum. Secunda conclusio, humoribus malis existentibus notabilis quantitatis in intestinis non conuenit introitus balnei cum mora diu. Patet quia materiæ mouentur de loco ignobili ad ignobilem per locum nobilem, quod est inconueniens. Ex quo patet quòd antequam in balneum ingrediatur secunda die, ille qui sumpsit pharmacum debet sumpsisse clystere, si aliter, hæc superflua non emittantur. Tertia conclusio, si pharmacum superflue operatur, merito huius non oportet sequenti die ingredi balneum resolutionem faciens. Patet quia augeretur dispositio illa præter naturam quæ est inanitio. Quarta conclusio, post euacuationes minoratiuas non oportet sequenti die gratia resolutionis ingredi balneum. Patet quia remanet materia multa & maius esset nocumentum agitationis & periculum motus humoris quàm iuuamentum resolutionis, vt patet intelligenti in hac materia. Quinta conclusio vt plurimũ post pharmaci eradicatiui exhibitionem, alijs deductis causis sequenti die oportet ingredi balneum, probatur quia vtplurimum in talibus prope cutim remansit materia superflua quæ est apta per balneum resolui & nocumenta sunt apta sequi si rationabiliter procedatur, quia motus pharmaci est quietatus & in intestinis nõ erunt materiæ malę trahendę ad cutim. Et hoc est pro mente Auicen. & quia rationes quas fecit Mesue nõ sunt contra istum intellectum, ideo puto quòd non contradicunt Mesuę nec Auicen. quemadmodum dicit Conciliator in differentia. 145. Rationes enim non probant nisi de illo in quo humores inclinantur ex motu pharmaci ad interiora, aut in quo sunt humores, qui in interioribus peccantes trahentur ad extra quorum nullum contingit in his, de quibus Auicen. loquitur. Et quia qui sumpserunt pharmacũ possunt esse ex alia causa quàm ex opere pharmaci in dispositione ad standum in balneo, ideo dixi in conclusione alia causa deducta. Auicẽ. autem quia vidit quòd quandoq; medicus potest errare imponendo in balneo pharmacum ad ostendendum quòd hic error est paruus cum de facili vitari possit, dedit modum quomodo illud percipere possumus, & p hæc diligens faciliter soluit.

Iacobus in cap. 5. fen. 4. primi.

De regulis specialibus solutioni ventris.

In prima parti. dicit quòd potionatus secunda die post pharmacum sumptum debet intrare balneum, si ceperit die lunę pharmacum, die Mercurij mane ieiuno stomacho balneãdus est in aqua calida dulci quatenus humores à pharmaco relicti balneo educantur cum resolutione. Nam prius dictum est capitulo tertio istius quartæ fen, quod residuum materiæ dimittere quod necesse erat euacuare, minus nocumentum est quàm exquisitissime euacuare. Ad eductionem igitur illius residui competit balneum. Secundo dicit quòd si potionato videris balneũ fore sapidum, idest dulce & gratum, & quòd in eo delectatur, illud erit signum quòd balneum proficit educendo ab eo malos humores à pharmaco relictos. Dimittatur ergo tandiu in balneo quãdiu sentiet ipsum sibi sapidum & delectabile, quia balneare non nocet amantibus, & si bis in die præceperis, vt ait Hipp. tertio regiminis acutorum cañ. 62. Tertio dicit quòd si potionatus non delectetur in balneo, sed ex eo patitur æstuationem statim à balneo debet educi. Nam per hoc significatur quòd corpus commouet vna cum spiritibus & humoribus eius & ab eo educit id quod non oportet. Expectatur aũt secunda dies post sumptum pharmacum vt medio tempore pharmaci virtus reficiatur competenti cibo, & spiritus ac sanguis pharmaco cõmoti, quiete resideant. Non enim conuenit vt debilitati quæ fit à pharmaco statim succedat illa debilitas quam balneum inducit.

Vgo in cap. 18. fen. 4. primi.

De modo succurrendi superfluæ ventris solutioni.

Et si &c.) Ponit tertiũ remedium dicens ꝙ si potes fac eum sudare in balneo aut per vapores aquæ calidæ in lecto suo, & sub pannis sicut cum vesicis plenis aqua calida & vasis strictis & similibus positis iuxta patientem, capite tamen extracto ne aer calidus tractus ad interiora nimium debilitet calorem in exterioribus, conuenit tantum in illo casu vt materia illa trahatur. Et dicit notanter si potes quia ex alijs causis quãdoq; ista prohibentur, vt si esset nimium inflammatus aut debilitatus.

Cumq; &c.) Ponit quartũ remedium dicẽs ꝙ quando multum sudauerit in balneo, aut in vapore aquæ calidæ, da ei ad potandum constrictiua & frica ipsum. Et nota ꝙ fricatio fit vt abstergatur sudor, & possit melius fluere, & constrictiua dantur vt cõfortentur intestina & stõs.

Et fiant &c.) Ponit quintũ remedium, & est vt faciat ei epithemata ex rebus redolentibus sicut ex aqua myrtilorum & sandalorum & cãphorę, & cum succo fructuum, scilicet stypticorum. Et no. ꝙ ista epithemata sunt approximãda

ſtomacho & inteſtinis, non autem alijs partibus ad confortandum ea ne recipiant materiam, ſed conſtrictiua alijs partibus approximata nocerẽt, quia ab illis exprimerent materiam verſus ſtomachum, & ideo iſti empirici qui in fluxibus vẽtris faciunt lauandas ad pedes & manus cum decoctione rerum ſtypticarum errant vehementer, vnde Meſue in ſuo de conſola. medi. cap. de ſupfluitate fluxus ventris vituperat adminiſtrationem balnei ẽt conſtrictiui in hac intentione.

Iacobus in cap. 18. fen. 3. primi.

De modo ſuccurrendi ſuperfluæ ventris ſolutioni.

Tertium eſt facere vt is ſudet in quo ſuperfluit opus pharmaci vel in balneo aquæ calidæ dulcis, vel in vapore aquæ calidæ retento ſub pannis, vt calore aquæ vel vaporum ipſius pori aperiantur & humores trahantur ab interioribus verſus exteriora. Et ſic ceſset fluxus, diuerſione humorum ad contrarium. Debet aũt extrahi caput vt melius & diutius ſudor toleretur, & ne caput doleat vaporibus repletum.

Vgo in cap. 18. fen. 4. primi.

De enemate.

Item ſumitur hora ex parte aeris, quia clyſtere ſaltem acutum eſt exhibendũ hora ſuperiori, & maxime tempore multum calido. Cauſa tangitur in litera ſicut ſuperius etiam tempore exiſtente multum frigido dum eſt aeris frigiditas minus exhibendum eſt, quia tunc humores ſunt indiſpoſitiores ad exitum, ſumitur etiam hora ex parte alterius, quia clyſtere non eſt faciẽdum poſt balneum immediate, quia cum balneum humores facit ebullire, eos etiã diſpergit & trahit ad exteriora. Clyſtere ſequens amplius nocebit calefaciendo, & non bene educet, cum humores ad interiora vel exteriora ſint diſperſi. In caſu tamen quo eſſet doloris vehementia poſſet ĩmediate ſequi enema. Multoties bonũ eſt pręmitti balneũ ꝑ tẽpus multũ, quia ꝓparabit ad enema aliqñ & diſſoluendo humores & materias.

Iacobus in cap. 18. fen. 4. primi.

De enemate.

Balneum &c. In quinta duo præmittit vltra prædicta ex quibus infert tertium. Primum eſt balneum tam ſiccum ꝙ ſtupha dicitur quàm humidum aqueũ quod vocatur tina id ſuo calore ſolet in humoribus ebullitionem efficere, & diſpergere eos ab interioribus ad exteriora. Secundum eſt, conditio clyſteris. i. virtus eius eſt quod ſibi attrahit aerem & humores in membris retentos ad inteſtina, mouet ergo humores motu contrario motui balnei. Ex his infert tertium. ſ. ꝙ non expedit ſecundum plurimum præmittere balneum enemati, quia per balneum diuertuntur humores ab interioribus ad exteriora, vnde indiſponuntur ad obediẽdum clyſteri trahenti hos ad interiora. Signanter dicit ſecũdum plurimum. Nam quandoq; conuenit præmittere balneum enemati dando, dum ſcilicet humores ſunt groſſi compacti & vię conſtricte quatenus balneo liqueſcant humores & fluidi fiant & aperiantur vię coarctatę.

Vgo in cap. 20. fen. 4. primi.

De phlebotomia.

Vlterius nota ꝙ per balneum reſolutiuum. Auicẽ. intelligit balneum aquę notabiliter calidæ in quo magna mora contracta eſt ꝙ quia calefaciendo & potenter agendo reſoluendo ſpiritus & ſanguinem in vaporem valde debilitat virtutem, ideo nõ ſtatim ſequi debet phlebotomia ne debilitas iungatur debilitati, ne etiam corpus ad nimiam ebullitionem perducatur. Poſt vero balneum mollificatiuum in quo paruam morá contraxit infirmus tanq̃ poſt rem liquentẽ & diſponentẽ humores exitui cõuenit phlebotomia.

Iacobus in cap. 20. fen. 4. primi

De phlebotomia.

Quarta regula eſt, cauenda eſt phlebotomia poſt balneum reſolutiuũ ſiue balneũ illud ſiccũ fuerit quod ſtupha dicitur ſiue aqueum humidũ quod tina dicitur. Nam per tale balneum plurima ſpirituũ reſolutio fit, & innati caloris ac humiditatum nutrimentalium ad quas cõſequitur phlebotomiã debilitatio non parua virtutis qua phlebotomiã ferre non poterit reſolutum corpus. Signãter dicitur reſolutiuum, quia balneum aliud puta calefactiuum groſſorum humorum ante phlebotomiam quandoq; cõpetit vt ſupra tactum eſt parte ſecũda ca. pręſentis paragrapho illo. Et ſi groſ ſi fuerint humores antiq ꝓceperũt vt balneetur,

Vgo ibidem.

De phlebotomia.

Vlterius no. ꝙ balneũ trahẽdo ſupfluitates ad cutẽ & replẽdo poros cutis facit ingroſſari cutẽ & facit phlebotomiam eſſe grauẽ, vt patet. Balneũ enim conuenit ſi ſanguis ſit groſſus & in illo caſu quando fit phlebotomia eſt exiccanda cutis ne lubricent.

Ibidem.

Vlterius nota quòd ille non debet balneari balneo reſoluente quale eſt balneum aquæ calidæ multum in qua contrahat magnam moram, cauſa eſt ne addatur debilitas debilitati. Sed vtrum debeat balneari balneo non reſoluente, eſt dubium. Regulariter tamen non eſt conueniens niſi propter alia iuuamenta.

Iacobus

Iacobus in cap. 20. fen. 4. primi.

De phlebotomia.

Secunda regula est, balneum calidũ siue siccum fuerit quod stupha dicitur siue humidum quod dicitur tina ante phlebotomiam ministratum aggrauat secundum plurimum & nocet in ea. Quia vel balneũ est fortis caliditatis aut diu statur in eo, & sic inspissat & corrugat cutẽ, quare phlebotomus vix in eam penetrat & cum dolore, vel est temperatę caliditatis aut pauca in eo contrahitur mora, & sic reddit cutem leuem & lubricam, quare phlebotomus vix super venam stabiliter figitur donec scissa fuerit, & de leui labitur ad latera venę tangens arteriam, neruũ vel chordam. Ab hac aũt regula venit excipiendus is qui habet sanguinẽ vehementer grossum vix educibilem per phlebotomiã, cuius sanguis balneo subtiliandus est & liquefaciendus ante phlebotomiam vt libere per eã effluere possit. Inter balneum tñ & phlebotomiã interueniat tẽpus quo motus humorum à balneo inductus & spiritus cesset & cutis redeat ad mediocritatem suę spissitudinis & lenitatis & lubricitatẽ, quæ à balneo est illata perdat & sic phlebotomia non aggrauabit. Fiat ergo balneum vel per vnum diem vel per plures horas ante phlebotomiam.

Ibidem.

Secundum membrum est, balneum resolutiuum post phlebotomiã nõ conuenit, q̃a virtutẽ iam ex phlebotomia debilitatam sua resolutiõe deijceret & suo calore cõmotionem & inflãmationẽ adaugeret corporis sanguinis & spirituũ. Signanter dicit resolutionem faciente, quia balneare manus & faciem in aqua rosata mediocris frigiditatis virtutem viuificat.

Iacobus in cap. 20. fen. 4. primi.

De phlebotomia.

Tertia est, expedientius est vt ante phlebotomiam sciaticę pes in aqua calida dulci balneetur vt calorẽ aquæ dilatatus sanguis humectatã venã latius dilatet, inflet & ingrosset. Has duas regulas prẽmeminit Ras. 7. Almã. c. de phlebotomia, dicens. In sciatica vero quicquid ab ancha est vsq; ad partes quæ super cauillã per spacium vnius manus existũt latitudinis ligari debet, aliter nõ manifestabitur. Quod si propter hoc non apparuerit in balneũ mittatur & multum aquæ calidæ super pedem infundatur donec manifestetur.

Vgo in cap. 21. fen. 4. primi.

De ventosis.

Et oportet &c.) Auic. ponit alium cañ. dicens q; oportet quẽlibet sibi cauere à ventosatio

A ne post balneationem nisi ventosandus haberet sanguinẽ grossum, quia tũc primo debet se balneare postea morari vna hora, deinde ventosari.

Pro parte nota q; notabiliter post balneũ non fiat ventosatio, primo ne debilitas debilitati cõiungatur, ne etiam ebullitio facta per balneũ cõiungatur ebullitioni ventosarũ. In casu tñ maius eligendo iuuamentũ nocumẽto, ventosationi ꝑmittenda est balneatio vt fiat per balneũ sanguinis ebullitio & subtiliatio disponẽs sanguinẽ ad euacuãdum ꝑ ventosas, vna tñ hora post, & breuiter tanto tempore post quanto humorum sint sedatę ebullitiones.

Iacobus in cap. 21. fen. 1. tertij.

De soda ex vaporibus.

QVos quidẽ. In secũda docet sub tribus regulis curã eius soda de vaporibus calidis. B Prima est resoluãtur calidi vapores faciẽtes soda cũ embrochis capitis tẽperate calidis si ex his vaporibus plurimum in capite retentũ fuerit & imaginationes scotomicas inducãt aut virtiginosas per quas æger iudicat se videre muscas, vel q; omnia voluantur in girum. Embrocha ergo caput cum decoctione florum chamæmillę vel melliloti vel furfuris macri. Secunda est odores boni, vicini temperamento veluti rosarum & olei ros. & florum nenupharis & violarum, attrahantur per nares vt ipsi temperent & confortent cerebrum. Et si calor vehemens in cerebro sentitur tunc odorentur camphora & sandali quibus refrigeretur. Tertia est abluatur caput infirmi in balneo cum aqua calida moderati caloris in qua cocta fuerĩt folia maluarum cum suis seminibus, vt pori capitis aperiantur ex C tersa sordicie quæ eos oppilabat, & vapores mali per has resoluantur & inde sedetur vaporalis soda.

Iacobus in cap. 25. tract. 2. fen. 1. tertij.

De soda ex ebrietate.

Nonus est postq̃ ambulauerit moderate patiẽs, introeat in tinã aquæ calidę dulcis & stet in balneo aereo calido vt sudore emittat sup̃fluitates à vino relictas vna cũ alijs. Decimus finaliter, & ad vltimũ infundãtur corpus & caput infirmi cũ embrochis calidis ęqualis resolutiõis. i. moderate resoluentibus, sicut cum aqua decoctionis florum chamęmillę vel melliloti vel furfuris macri pro resolutione vaporum vini derelictorum in capite.

Iacobus in cap. 26. tract. 2. fen. 1. tertij.

De soda ex percussione.

Et oportet vt &c. In tertia iubet euitare quatuor in soda ꝑcussionis et in soda casus, ne aposte

ma accidat. Primũ est balneũ quod humores cõmouet & effluere facit ad locum percussum siue aqueũ fuerit quod tina dicitur siue sit aereũ q̃d vocatur stupha, maxime in principio dum fluũt humores ad locũ doloris. Secũdũ est vinũ quod effumãs ad caput dolores aggrauat et q̃nq; febrẽ & apostema affert. Tertium est ira quæ ebullire facit sanguinem & humores & ipsos inflammat vnde ipsa disponit ad febres putridas & apostema. Quartum est cibi vaporosi fumosi & calefaciẽtes vt allia, cepę, porri, sinapium, salsa & acuta sicut sunt species alesanginę, quæ incommoda pariunt vt balneum & vinum, supercalefactiones & fluxus humorum & putrida febris & apostemata in loca contusa.

Gentilis in cap. 30. tract. 2. fen. 1. tertij.

De soda in febribus.

Et quandoq; remanet. Hic ponit curam sodę quæ remanet post febres, talis autem soda remanet quandoq;, quia remanet euaporatio ad caput, & tunc cura est cum cibis frigidis rectificantibus calorem, & prohibentibus vaporem, & cum oleis prohibentibus vapores recipi in capite vt oleo ros. & resoluentibus vaporem receptum, vt oleum chamæmillę, & cũ rebus mouentibus vapores ad contrarium vt cum aqua calida effusa super extrema, mane & sero, scilicet ante cibum vel aliquo spacio post cibum. Et inũgatur cum oleo violato, vel in capite ad prohibendum vapores vel in membris simul cum sale, vt supra dixit in regimine ebrietatis. Quando autem talis soda remanet, quia solum calor extraneus remanet. Vnde materia vaporosa resoluitur, & ideo tunc extinguentia iuuant, quia stantibus vaporibus, non sic iuuarent constringendo eos, sed cum declinat recedentibus vaporibus iuuatur ab illis &c.

Iacobus in cap. 30. tract. 2. fen. 1. tertij:

De soda in febribus.

Tertium est effundere aquam calidam super ambas manus & ambos pedes qualibet die bis, puta mane semel & semel in sero, vt inde vapores inferius trahantur. Quartum est inungere frontem & tempora violato oleo parum tepefacto quod caput humectat & ipsum infrigidat & dolorem lenit. Quintum est vt iuuetur remotio caloris soda faciẽtis cũ extinguentibus vt succo lactucę vel portulacę vel nenupharis cũ declinatio manifesta apparet repletionis tam vaporosę quàm materialis humorosę capitis. Nam si prius tentes extinguere calorem conculcabis

D intus vapores & fumos simul cum humoribus, vnde prorogabatur pręexistens soda.

Iacobus in cap. 36. tract. 2. fen. 1. tertij.

De cura oui.

Cumq; ergo declinat &c. In. iiij. primo ait ꝙ cum ouũ declinat & sanari incipit intret ęger balneum vel siccum aereũ quod dicitur stupha vel humidũ aqueum temperate calidum quod dicitur tina, quatenus per ipsm materia relicta resolui possit & fumi ac vapores à capite diuerti.

Gentilis in cap. 1. tract. 3. fen. 1. tertij.

De hemicranea.

Cũq;. Consideradũ ꝙ q̃n est prolongata, tũc egemus fortibus, vt gũma, ruta &c. & iuuantur vt incipiãt & ingrediãtur &c. non intelligit incipiant. s. in principio aduẽtus hemicraneę, sed prolongata hemicranea. Et factis euacuationibus tu

E potes facere istam curam. Incipias primo cum balneo vt habilitet materiã resolutioni, postea trahatur oleum de granis fistici, quia calefacit & resoluit.

Iacobus in cap. 1. tract. 3. fen. 1. tertij.

De hemicranea.

Et ex eis. In septima dicit ꝙ tria sunt à quibus iuuantur patientes hemicraneam. Primum est, vt post purgatioues vniuersales & particulares incipiant paulatim resoluere residunm materię peccantis, & ad illud faciẽdum intrent balneum vel siccum aereũ. quod stupha dicitur vel calidum aqueum quod dicitur tina. Secundum est ꝙ ipsi multiplicent inclinationes suorum capitum & præcipue partium dolentium vel oris & narium super aquam calidam seu vaporem ipsius pro mitigatione.

F *Iacobus in cap. 3. tract. 3. fen. 1. tertij.*

De cura carabiti.

Quarta est dum conualescentes phreniticos balneas, balnees eos in aquis sapidis, idest dulcibus vel aromatizatis vel delectabilibus & eisdem gratis balneationibus lenibus, idest suauibus, vel lenibus, idest pauci teporis & ęgris facilibus ad tolerandum vt per tale balneum quod corpus humectat, lenit & demulcet, suauiter eos dormire facias, quia iuuamentum plurimũ assequuntur ex dormitione. Iuxta id Alex. j. prac. ca. lviij. lauari aũt oportet & vngi his quibus iam exercitatio facta est & nõ quantitas passionis nocet oĩno, sed si adhuc siccitas & insomnietas abundẽt. Et si febriãt nihil nocet si lauentur maxime si temperato vtãtur balneo vt neq; aerem habeant ignitum neque solium calidum. Qui aũt timent tales lauare patientes multũ errant. Nam qui insomnietatem patiuntur si non lauentur

lauentur adhuc magis turbantur & sine intellectu sunt, lauare ergo oportet vt diximus, sic enĩ facientes temperantur, & alienatione & febre carent, hæc Alexander.

Iacobus in cap.13. tract.4. fen.1. tertij.

De corruptione memoriæ.

Quintum est balneum mediocriter calidum dulcis aquæ mũdę quo trahitur ad membra sanguis abundanter, somnus prouocatur & totum corpus ex seipso humectat.

Ibidem.

Nonum est adhibere super occipicium aquas moderatę caliditatis in quibus cocti sint pedes caprarum vel pedes mutonis cum chamęmilla & melliloto vt humectet occiput, & ad ipsum attrahant alimentum proprium.

Gentilis in cap.20. tract.4. fen.1. tertij.

De melancholia.

Cumq; ex balneo.) Istud est dictum Rasis primo continen. & fit hoc vt aqua illa humectet aliqualiter, & tollat calorem aliquem accidentalem & sitim si quam impressit balneum. Fricatio tenerum faciens, vt est fricatio leuis. Studiũ in humectando &c. quia melancholicus humor plus peccat per siccitatem.

Iacobus in cap.20. tract.4. fen.1. tertij.

De melancholia.

Sextum est, fiat in hoc, scilicet humectatione vel elaboretur ad hoc vt corpus tenerescat puta vt membra eius tenera & mollia fiant. Interius quidem per conuenientes cibos modo nominatos. Exterius autem per balneum aqueum dulcis aquæ calidæ ante comestionem quod præparat corpus ad nutritionem & nouorum ciborũ receptionem. Nam dilatat poros & carnes humectat vnde facilius coniungitur eis atque coadhæret actu nutrimentum & somnum prouocat, quæ omnia faciunt ad impinguationem. Septimum est effundatur super caput ægri quando est in balneo aqua dulcis tepida non fortis caliditatis quatenus per ipsam cerebrum humectetur somnus prouocetur & melancholia partim digeratur partim resoluatur. Octauũ est non est malum, si melancholicus modicum aquæ bibat dum de balneo exit, si tunc parum sitiat maxime si bibere consueuit aquam vt inde humectetur & delectetur et amittat sitim. Sed sit aqua fontis, dulcis, munda, frigoris nõ multum intensi, sed declinans ad tepiditatem ne viscera offendat. Nonum administretur fricatio totius corporis in balneo & extra, non aspera, dura, sed tenerum faciens & membra mollificans suauiter attrahendo nutrimentum ad ea dicta in cap. de

A conseruatione sanitatis puta primi tertia doct. ij. capitulo. iiij. Et hęc fieri potest cum manu suaui vel oleo dulci, nam calorem innatum sopitum euigilat & delectat infirmum & nutriri adiuuat & somnum prouocat. Decimum est adhibeatur maius studium seu cura maior in humectatione melancholicorum quàm in ipsorum calefactione, quia melancholia plus peccat & lædit siccitatis excessu quàm frigiditatis. Humectetur ergo quantum possibile est vt cholera nigra per id reprimatur, somnus prouocetur & corpus impinguetur.

Iacobus in cap.21. tract.5. fen.1. tertij.

De colore sanguinis putrefacti.

Detur eis in potu dulcis aqua, munda, permixta cum vino vel cum dicto iuleb, vt humectet eos in interioribus sicut balneum in exterio B ribus. Quartum est, quòd dormiant post prædictorum susceptionem, vt recreetur virtus prædebilitata pharmacia et spasmo & melancholia. Quintum est, quòd iterum post somnum balneentur in aqua tepida qua plus humectentur. Sextum est, quòd cibentur post egressum balnei cibo leui humido multum confortante & bene nutriente, sicut pullo pisto vel hordeo mũdato contrito cum cancris grossis fluuialibus. Iuxta illud Alexan. primo prac. cap. lxxxiiij. Si autem contingat fieri vt multum nimis deponat, idest euacuet vt & spasmi superueniãt, multi enim hoc patiuntur, & si non aliquid dignum deponat, idest euacuet propterea quòd naturam habent ficciorem & imbecilliores neruos, propter hoc igitur aqua multa fomentandi in balneo sunt & multum vngendi ex hydroleo, idest C aqua & oleo. Et panis infusus cum vino dandus est, aut omphacomelle, idest rosato de rosis immaturis aut in aqua frigida. Si autem de eo bibere voluerint non aqua frigida magis eos iuuabit. Bene etiam conueniens est & mala granata & pyra ante cibum ei dari & ventres pullorum. Postquam autem cibaueris requiescere eum facies & iubebis vt dormiat patiens. Postea autem cum receperit fortitudinem ad balneum eum duci necesse est aere tepido procreato, & immorari ibidem iubebis non solum autem in solio, sed etiam in piscina. Postquam autem inuolutus fuerit sabanis, idest linteis & vestibus proprijs, iterum mox nutries eum bene aut pane in vino infuso aut omphacomelle. Regrediens autem in domum permittes eum quiescere, obdormiscet enim ob hoc omnino, hæc Alexander ibi, à quo extraxit princeps textum præsentem.

Iacobus in cap.22.tract.4.fen.1.tertij.

De calore ſanguinis putrefacti.

Secundo iubet ꝙ vtatur balneis bonis, ſcilicet tepidis ex aqua dulci, quatenus per ea corpus humectetur, ſomnus prouocetur, cholera digeratur.

Gentilis in cap.10.tract.5.fen.1.tertij.

De epilepſia.

Et alienent &c.) Diceret aliquis cum quo debent lauari manus? Dicendum ꝙ cum aqua decoctionis herbarum conferentium in hac paſſione, vt ruta, ſaluia, & ſimilia, vel lauetur cum aqua & vino. Quod ſi ſubtilietur regimen poſt vt rectificetur, ſi quid remãſit crudum, alienent cibos deſiccatiuos. Contra immo talia ſunt conceſſa. Dicendum ꝙ intelligit ſimul iſta ſiccatiuos, grauatiuos, ſcilicet ſiccos, grauãtes ſtomachũ, ſicut eſſet lens & caro bouis, ſtupefactiuos, vt papauer vel lactuca.

Iacobus in cap.10.tract.5.fen.1.tertij.

De epilepſia.

Septima eſt ꝙ vitent ablutionem non trunci corporis, ſed ſuorum capitum cum aqua penitus. Cum calida quidẽ quia laxat caput & ipſum attenerat & paſſibile reddit ab omni occurrente, ſit calor aut frigus, & fortaſſis attrahit materias ad caput. Cum frigida vero, quia ſtupefacit, & quaſi mortificat calorem cerebri & nocet ſpiritibus animatis eius ingroſſans ipſos & ineptãs ad motus & coarctat humores, fumos & vapores, forte eos impellens ad vias ſpiritus ſenſus & motus.

Iacobus in cap.13.tract.5.fen.9.tertij.

De apoplexia.

Dat vndecim regulas ſuper embrochis, vaporatiõibus & oleis proprijs in apoplexia poſt purgationes. Prima eſt, vaporationes calefacientes fiant ſuper caput & membra apoplectici poſt modo deſcriptas euacuationes, vt phlegma relictum partim ſubtilient & partim reſoluant, vt cũ ſale groſſo, milijs torrefactis, furfure macro, grana tinctorũ, piperibus contuſis vel gariofilis. Torrefac quæ mauis ex his in patella, & ſacculis impone de tela ſubtili quos actu calidos nunc capiti, nunc collo, nunc vultui applica vel ſpinę dorſi. Secunda eſt embrochas adhibe capiti ex decoctionibus calidarum herbarum ſecundum hunc modum, recipe ſeminis anethi, ſceha ideſt ſticados arabici, amaraci ideſt adianthos, vt ait Ianuen. vel vt Plinius ait maioranę, foliorum citri calamenti origani abrotani, añ. M.i. fiat decoctio in lib.v. aquæ fontis donec redeãt ad tres quæ ſuper caput ab alto effundatur actu calida.

Ibidem.

Quinta eſt balneentur apoplectici poſt tres hebdomadas, non humido balneo dulcis aquæ calidæ quod vocatur tina. Sed aereo quod ſtupha appellatur vt ſicco calore ſuperflua neruorũ & cerebri reſoluat poſt purgationes vel phlebotomias in eis relicta. Sed cum apoplexia diem ſeptimũ nunꝗ pertranſeat, iuxta id Galeni ſexto aphoriſ. cõmento.51. illius canonis. Quibuſcunq; ſanis dolores repente fiunt in capite &c. Hæc autem paſſio ſeptem dies non excedit cum membrum nobiliſſimum ſit quomodo dicit hic, Fac eos balneari poſt tres hebdomadas? Dic ꝙ licet apoplexia cum malignitate ſua non tranſeat diẽ ſeptimum, manent tamen poſt diem illum periculoſa & grauia ipſius veſtigia, ſcilicet paralyſis vnius lateris de morte ſuſpecta magnis & aſſiduis indigens auxilijs. Sexta eſt inungatur æger die balnei, puta poſt balneũ vel parũ ante ipſum cũ oleis calidis actu & potentia vt oleo de ſpica, vel de cinnamomo vel de caſtoreo vel oleo laurino vel rutaceo per totum corpus maxime in latere paralytico, collo & ſpina dorſi, quatenus ꝑ ea cerebrũ & nerui ſimul calefiant & conforten tur & reſoluantur ſuperflua ipſorum.

Gentilis in cap.4.tract. vnici fen.2.tertij.

De paralyſi.

Poſt euacuationes & iuuamenta &c.i. poſtꝗ eſt iuuatus à medicinis, quibus eſt vſus, iuuatur balneo ſicco quia ſine aqua, vel cum aqua ſicca vel balneis, vt de ſulfure & ſimilibus. Iſta enim balnea ante euacuationem dilatarẽt materiam. Sed tu.d.xj. terapeuticę.ca.xx. percipitur, ꝙ balneum non fiat, ſi particula eſt debilis. Sed hic eſt debilis particula, vt nerui. Dicendum ꝙ loquitur in febribus, in quibus pars debilis poſſet apoſtemari, hæc autem debilitas neruorum in paralyſi ex balneo remouetur.

Iacobus in cap.4.tract. vnici fen.2.tertij.

De paralyſi.

Quartus eſt, iſti paralytici poſt euacuationes & auxilia alia prius memorata, iuuantur balneo longo, ſicco, calido, quod dicitur ſtupha, aut balneis pluribus, & hoc in fine rei, vt in declinatione vera paralyſis, & poſt ſufficientes euacuationes corporis & capitis. Nam & calefaciunt & deſiccant neruos frigore prægrauatos & humiditatibus, & fieri debent ieiuno ſtomacho, fœcibus pręexpulſis, vrinis & alijs ſuperfluitatibus. Iuxta illud Meſuę. capitulo. de paralyſi. In fine quidem rei conferunt ſtuphę & balnea ſine aquis & fricationes in eis cum ſale ſolutiuo, aut cum caſtoreo, & aniſo, et dauco, aut cum vrtica

vrtica acuta, & cõferũt etiam aquæ thermarum quas vulgus balnea naturalia vocat post fricationem in balneo sicco, & abstinentia cibi & potus supra balneum, & regimen exiccatiuum quantum possibile fuerit, hæc ille.

Gentilis in cap. 7. tract. vnici fen. 2. tertij.

De spasmo.

Si autem est siccitate.) Hic ponit curã spasmi ex inanitione & totum studium eius est ad humectandum, primo cum tina & inunctione post tinam, vt ex vnctione retineatur ꝙ tina impressit de aqua vel lacte, vel alio succo. Secundo cum clysterijs. Tertio cum vnctione super iuncturas & lacertos. Quarto cũ potu lactis & aliorum humectantium. Quinto cum submersione in oleo. Sexto cum caputpurgio. s. cum immissis per nares. Septimo cum vnguentis ad caput, & vltimo docet dare tereniabi. i. mannam & patẽt partes. Considerãdum ꝙ cura est praua quia impossibilis, si est confirmatus, sed difficilis valde si non est confirmatus. vt supra dictum est. Vbi nõ intermittitur omnino exponitur dupliciter primo, vbi. s. cum non est febris, nõ intermittitur. i. non datur spacium quasi dicat sæpe pone eũ in tina, secundo sic vbi. s. cum est febris non intermittitur. i. non ponitur omnino in tina quia febris. s. putrida prohibet vsum tinę, nisi in sui declinatione, & cum positione quam te docuimus alias cõpositione, docuit hoc capitulo de cura sodę à siccitate.

Iacobus in cap. 7. tract. vnici fen. 2. tertij.

De spasmo.

In prima particula dat. vij. regulas super vsu tinarum & ijs vnde fiũt. Prima est, cura quę plus conuenit in hoc spasmo est tina, scilicet balneũ aquæ dulcis calidæ temperati caloris. Et inunctio corporis statim post tinam ex oleo humido de dulcibus oliuis vel ex violato vel nenupharino, ab ijs enim nerui spasmati & aridi fortiter mollescunt & humectantur & leniuntur & motibus aptantur. Secũda est fiat multoties iteratio tinę huius & ad minus qualibet die bis puta mane & sero nisi febris assit de qua timeatur ꝙ per tinã crescat & sęuior reddat̃. Et vbi adest febris non interimitur neque denegatur omnino tina puta si sit hectica vel ephemera vel putrida talis ꝙ eius materia iam tota digesta est & parata resolui per auxilium tinę. Et assuefiat huiusmodi tina cum dicta vnctione in omnibus iuncturis vt inde humectentur & mollificentur & motibus aptentur, obseruata cautela ꝙ parum permaneat quaq; vice in tina corpus ægrotantis neque per longam moram deijciatur virtus. Tertia est

A fiat tina ex lacte vaccino aut ouino vel capręaut asinę si possibile est. s. tñ lactis habeatur & patiẽs possit tolerare sumptus, quia totum corpus vehementer humectat & aridos musculos quadam nutritione fouens refocillat. Quarta est si cõmode balneum ex lacte fieri non posit tunc fiat ex aquis dulcibus & mundis in quibus bullierint folia salicis, ordeum fractum, violę, nenuphar de quolibet istorum. M. ij. & duę cucurbitę & duo cituli, refrigerat enim tẽperate tina hæc & humectat fortiter vniuersum corpus. Quinta est fiat tina si plus ęgro placeat vel promptius haberi posit ex succo cucurbitę vel succo cucumeris, nam fortiter humectat & temperat calorem siccitati annexum. Sexta est sicut tota tina illa si magis delectet ex aqua rosacea in qua bullierit aliquid prædictorum vt succus cucurbitæ vel cucumeris vel folia salicis vel ordeum fractum, vio

B lę aut nenuphar, præstat enim corpori dulce refrigerium & humectationem & confortationẽ sua flagrãtia. Septima est sit tina hæc ex aqua melonis indi vel ex aqua salicis vel ex similibus vt aqua cucurbitę vel aqua nenupharis quæ fortiter humectant & temperant calorem.

Ibidem.

Hic ponit curam per exterius approximata, licet etiam ponat curã, quæ fit à febre, & primo per tinas & quædam alia, secundo per submersionem in aquam frigidam, tertio per ventosas, quarto per febrem, quinto per quoddam empyricum, sexto per sternutatoria, septimo per quasdam olei superfusiones, octauo per balnea sicca, nono per emplastra quædam, decimo per quasdam vnctiones & vaporationes, ibi secũda. (Ex eis autem,) ibi tertia. (Et ille quidẽ,) ibi quarta.

C (Et ex cura,) ibi quinta. (Et ex curis quidem.) ibi sexta, (In spasmo præterea,) ibi septima. (Et in eis,) ibi octaua, (Balneum,) ibi nona. (Et emplastris,) ibi decima. (Et inunctio.) In prima parte laudat aquas thermarum. i. aquarum naturaliter calidarum. s. sulfurearum, de quibus sunt multæ apud nos medicinæ subtiles. i. subtiliatiuę & resolutiuę. In secunda parte ponit aphorismum. v. particulę. Est autem vbi in tetano. Et ponit causam veritatis aphorismi & conditiones, de quibus quærere esset disputare de illo aphori.

Ibidem.

In secunda particula dat regulas. vij. circa submersiones & sessiones in pellibus & aquis & inunctiones & linitiones his spasmatis vtiles. Prima est submersio spasmati corporis in aquis thermarũ, est ex curis bonis, sic ꝙ in balneis naturaliter calidis maxime sulfureis quæ therma-

rum aquæ ſolent appellari, ſæpe ſubmergatur & balneetur ęger poſt purgationes, quia reſiduum materiæ reſoluunt. Secunda eſt ſesſio vel inuolutio ſpaſmati corporis in pellibus vulpium vel pellibus luporum quæ dicuntur in capitulo iunctturarum, ſcilicet tertij. xxij. tractatu ſecundo capitulo. xij. paragrapho illo. Et decoctio ordei & vulpis cuius modus eſt vt bulliat aqua debullitione vehementi omni die tandiu donec minuatur tertia eius & proijciatur ſuper ipſam daba ſeu daboha & eſt animal ſimile lupo aut vulpes viua decollata cum ſanguine ſuo & decoquatur donec diſsoluatur in decoctione & coletur in aqua & ſedeat in ea. Et ſecundo huius capitulo de vulpe: ait ꝙ eius pellis eſt calidior pellium, & eius quidem pelle iuuantur humectati propter ipſius reſolutionem. Et rurſus ibi. capitulo de daboha, quæ lupi ſpecies eſt vel animal claudicans ſimile lupo ait. Iam diximus in capitulo de k. ſuumā iuuamenti ipſius quod facit in podagra & dolore iuncturarū. Et Ianuen. in ſuis ſynonimis ſuper verbo daboha verba hæc repetēs, ait ꝙ nuſquam inuenit Auicennam hoc dixiſse. Pelles vero lupi & vulpis dupliciter poſſunt ſpaſmatis adhiberi particulis: puta vel recēter excoriatę pilis extra poſitis ſic ꝙ illic calidæ teneantur, vel ſiccę & conditę ſicut poni ſolent in foderaturis veſtium pilis verſus carnem interius poſitis & vtroq; modo hic proſunt. Tertia eſt inunctio ſpaſmatarum partium cum adipe luporum & oleo de lilio cęleſti quod irinum dicitur ęqualiter cōmixtis & calefactis in hoc caſu confert, nam poſt purgationes ſiccat & coſumit materias relictas neruos calefaciens & ipſos confortans. Et adeps aut oleum vulpis idem facit. Quarta eſt ſimiliter confert decoctio paruulorū canum quos catulos hic vocat ſi frequenter patiens in hac balneetur vel ex hac fricentur particulæ ſpaſmatę, & debent hi catuli ſtatim poſt eorum decollationem in aqua balnei cum ſuis pellibus adeo decoqui quouſque ſeparentur carnes ab oſſibus, & laudo vt leuiter prius euiſcerētur ne reddant balneum ſordidum vel fœtidum & abominabile, & ꝑ quolibet balneo tres paruuli canes accipiantur & poſt decoctionem aqua coletur. Quinta eſt ꝙ ſesſio ſpaſmatorum in aquis in quibus bullierint medicinæ ſubtiles ſeu ſubtiliatiuę ſimiliter confert ſecundum hunc modū. recipe abrotani, foliorum lauri an̄. M. iiij. foliorū radicis iunci calami aromatici. an̄. lib. 5. contundantur & bulliant in aqua balnei recluſa in ſacculo & poſt ſuam decoctionem in eadem aqua fortiter exprimantur vt amplius eorum virtutē recipiat & in ea ſedeat frequenter ſpaſmatus, calefacit enim, ſiccat & cōfortat particulas neruoſas reſoluens reſidua ſuperfluitatum, & hic intellige ꝑ folia radicis iunci tunicas iunci eius quæ ſibi inuicem ſuperpoſita vſq; ad radicē eius protenduntur, vel ſumas hic cyperum qui radix dicitur iunci triangularis. Poſſunt & in hac aqua decoqui ſticados, ſauina, iuniperus, anthos, chamæmila, cinnamomum, ſpica, primula veris. Sexta eſt linimentum ſimiliter conferens membris ſpaſmatis eſt illud quod fit ex radice contrita ſpinę iudaicę & ſemine ſpinę albę & ſemine ſpinæ ægyptiacę & ex ſucco centaureæ minoris vel ſimul compoſitis vel ſigillatim per ſe adminiſtratis. Componuntur autem ſecundum hunc modum. Recipe radicis ſpinę iudaicę, ſeminis ſpinę albę, ſeminis ſpinę ægyptiacę. an̄. vnc. 5. terantur optime & incorporentur cum vnc. iiij. ſucci centaureæ minoris, & fiat linimentum. Sigillatim vero ſic adminiſtrantur. Contere alterius horum duas vnc. cum. iiij. vnc. olei laurini vel olei coſtini et linias inde neruos. Et hic ſpinā nigram ferentem mora per iudaicam intellige. Et de ſpina ægyptiaca inquit Ian̄. Puto ꝙ ſit ſpina arabica quæ ab Auicenna & Serapione dicitur ſucaha & eſt ſimilis ſpinę albæ. Et circa vſum balnei notat hic Princeps, ꝙ in tina cōtinue morari longo ſpacio eſt ex eis quæ nocent propter reſolutionē ex magna ſpirituū reſolutione ſiue tina fuerit ex aqua calida, vel lacte aut oleo. Iuxta id Hippocratis aphori. 5. Calidum nocet hoc frequenter vtentibus: facit enim carnium effœminationem, neruorum incōtinentiam, mētis ſtuporem, fluxum ſanguinis, defectiōes ſpirituum, quibuſdā mors ſequitur. Secundo notat hic, ꝙ ad obuiandū iſtis incommodis multiplicandę ſunt balneādi vices loco longitudinis ſpacij ſeu morę in balneo vel tina, ſic ꝙ ſæpe patiens mittatur in balneum: ſed parum moretur quaq; vice in eo: ſic enim virtutes & earum ſpiritus cōſeruabuntur. Tertio pręcipit ꝙ ſpaſmatus in tina bis in die ſedeat puta mane ſemel ante refectionem, et iterum veſpere ſemel ante cęnam: ſic enim melius reſoluentur humores & non attrahetur calore balnei cibus indigeſtus ad hepar & membra. Septima regula eſt, cōfert in tetano materiali qui tetheis dicitur & ſpaſmus cōis, ante & retro tenens, ſubito mergi ęgrum in aquam frigidam, ſicut dixit Hippocra. apho. 5. canone illo. Eſt autem vbi in tetano ſine vulnere in iuuene bene carnoſo, æſtate media, aquę frigidæ multa īfuſio caloris reuocationem facit: calor vero hos liberat. Et modum iuuaminis

uaminis huius dimersionis sic declarat Prĩceps. Nam per aquam frigidam partes exteriores corporis inspissantur, pori cutis clauduntur & innatus calor intra reuerberatur: vnde cõfortatur & fortificatus resoluit materiam faciẽtem spasmũ. Et super hac regula notat hic Princeps, ꝙ non omne corpus tetanizatum fert intristanter et sine timore dictam demersionem in aqua actu frigida: sed solum hoc corpus quod forte & firmũ est & carnosum satis, non habens vlcera nec apostemata, & non omni tempore sed tempore ęstatis: obseruatis enim conditionibus his plures euasisse visi sunt à tetano per hanc demersionem. Et Galenus in cõmento nunc dicti canonis ampliat ipsum ad spasmi spẽs alias à tetano dicens. Est autẽ inquit, vbi in tetano & hic omne genus spasmi esse intendit & in media æstate et in iuuenili ætate & bene carnoso corpore aqua multa & frigida & subito ĩfusa facit vt calor reuocatus redeat in corpore interius: vñ & morbus soluit̃.

Ibidem.

Quartum est siccum balneum quod stupha appellatur vel inclinatio spasmatarum partium super vapores ignitorum lapidum cõspersorum vino vel irroratorum & sudare ĩ lecto cũ cooperimentis. Ab his enim magnifice iuuantur post purgationes, quia residua materię consumunt.

Gentilis in Cap.10.Tract. vnici, fen.2. tertij.

De Tetano.

Ex eis vero &c.) Hoc quod ponit est, ꝙ si sudor accidat in tetano, vt ex dolore. nam dolor facit sudare cum inflammet caliditatem: vt.1.can. fen.2.doct.3.sum.1.cap.16. de pulsu dolorum. Et quandoque facit hoc perducendo ad syncopem siue accidat ex repletione: ideo dixit, aut accidit ex materia. ◯portet ꝙ non dimittatur talis sudor ĩfrigidari super eo, quia frigiditas nocet neruis: abstergatur ergo cum lana infusa.s. in aliquo oleo de vtilibus ĩ spasmo dicto supra ca. de spasmo: & hic sedeat in oleo calefacto.s. communi, vel in quo decocta fuerit vulpis &c. ◯leũ etiam commune calidum videtur conferre in spasmo de repletione, & non conceditur in spasmo de inanitione: vt Rasis.1. conti.ca. de tetano, vbi dicit præmeditandum est de introitu pilę & tinę cum oleo, quia credo quòd oleum nõ sit vtile in spasmo de siccitate.

Iacobus in Cap.10.Tract. vnici, fen.2. tertij.

De Tetano.

In prima parte primo ait ꝙ cura tetani cuiuscunq; modi sit est eadem in multis cũ cura spasmi, vt tetani cura de inanitione est per humectatiuos cibos & potus, tinas, vnctiones, clysteria lenia multę humectationis, caputpurgia talia, ꝗetem assiduã corporis et animę, sicut spasmi sicci. Et cura tetani nõ proportionati ad materiam fit confortatione cerebri & neruorum, & repulsione vel elongatione rerum irritantium vel mordicantium neruos aut musculos abextra aut abintus sicut talis spasmi. Et cura tetani repletionalis fit diæta sicca subtili & phlebotomia si sanguis abundet, & digestiuis & euacuatiuis & ventosis, & sternutatorijs, & caputpurgijs, & gargarismatibus, & masticatorijs, & potionibus calefacientibus & confortantibus neruos & musculos, & febribus tetano superuenientibus, & stufis & balneis calidis & siccis, & vnctionibus & emplastris talibus sicut cura spasmi repletionalis fieri ab his dicta est.

Gentilis in Cap.12.Tract. vnici, Fen.2. tertij.

De Tremore.

Balneum in aquis maris.i. tinę. Et balnea.i. aquæ naturaliter tales. Arsenici.i.auripigmenti. Asphalthi.i.naphthę de qua Serap. capitulum facit, dixit bis in aquis maris, quia in aquis salsis, naturaliter vel artificialiter vel in eis puris vel commixtis cum alijs.

Iacobus in Cap.12.Tract. vnici, Fen.2. tertij.

De Tremore.

Quintus est cum humectatione vel per tinas & inunctiones ex oleis humidis sicut violaceo vel amygdalino, vel per potum lactis & diętam humidam si casus exigat sicut in tremore qui fit post ægritudines longas consumptiuas & desiccatiuas & debilitantes virtutes motiuas. Sextus est cũ calefactione & compressione musculorũ à manibus calidis vel à pannis calidis & fricatione ab eisdem & expulsione, vel per resolutiua, vel per pharmacias si fuerit opus. Et his modus medendi conuenit tremori qui fit à frigiditate repentina superueniente lacertis sola vel imbibita cum humiditate aliqua ex frigidis. Et breuiter loquendo ministrẽtur ista sicut pręostensum est in canone.s.ca.i. huius fen, quod est de ægritudinibus neruorum in generali. Septimus est balneum in aquis marinis calefactis ad ignem quãtum sufficit vel in aquis thermarum, scilicet in balneis naturaliter calidis quæ de terris erumpunt, in ꝗbus minera est nitri vel arsenici asphalthi aut sulfuris. Et aqua maris ad ablutionem & abstersionem corporis in stuphis calidis. Et hoc in tremoribus ꝗ de frigidis nascunt̃ humoribus.

Ibidem.

Secundũ est sedere in tina calefacti olei, quod etiam fit ex his quæ virtute sua neruos calefaciũt vt chamęmelinum vel anethinum de spica aut

irinum

irinum vel de cinnamomo vt confortet neruos & ab eis extrahat superfluitates. Tertium est sessio in iuribus seu decoctionibus animalium dictis in capitulis de curis paralysis spasmi vel tetani, vt in decoctione vulpis vel catuli canis vel catuli lupi.

Gentilis in Cap. 5. Tract. primi, Fen. 3. tertij.

De oculo conseruando.

Submergere oculos in aqua clara dicitur ꝙ confert: primo per aliquã vim lauatiuam: secundo quia confortat spiritum visibilem aggregando eum. Ex quo apparet quis debet esse cui hoc confert, quia homo calidæ complexionis in oculis ne excessus frigoris aquæ debilitaret debilem calorem habẽtis oculum frigidæ complexionis. Secundo in quo tempore debet fieri, quia maxime in æstate, quia oculi sunt calidiores. Tertio quale vas debet esse, quia dicitur à quibusdam ꝙ vas debet eẽ viride vitreum, vt viriditate cum claritate conferat. Quarto aqua debet esse clara ne turbulentia sua oculos exasperet.

Iacobus in Cap. 5. Tract. primi, Fen. 3. tertij.

De oculo conseruando.

Quintum est submergere frequenter oculos in clara aqua munda pelui æris ĩmissa: & sæpe in eadem aperire oculos: est enim ex eis quę oculos abstergunt & acuunt visum. Sunt autem & alia plura quæ cõfortant oculos & acuunt visum, sicut acacia, amygdalæ, adeps piscis, aurũ, caro lupi, emblicus, hirũdo comesta, muschus, nux muscata, gumma pruni, napi, fumus picis, grana gallitrici, succus rutę, ribes, gummi salicis, vsneę, vitrum, serenus aer non multum luminosus. Exercitium tẽperatum ante comestionem, statio vel suauis deambulatio, post eã fricatio capitis cum pectinatione matutina, frequẽs ablutio pedum cum aqua calida decoctionis chamęmillę, saluię vel fęniculi, sobrie comedere, leuiter cęnare, parcere potui, bene masticare cibũ, paucis vti ferculis in eadem mẽsa, leuibus, euchymis, facilis digestionis maxime carnibus electorum volatilium derelictis piscibus, herbis, & fructibus nisi paucis stypticis vt piris & coctanis in fine comestionis. Somnus nocturnus post cęnam horis tribus moderatę durationis puta .vij. aut .viij. horis sup consuetum latus capite & spatulis eleuatis & bene tectis, beneficium ventris, vita iocunda, viridium aspectus & lazuleorum & aquarum clararum, & speculorum, & saphyrorum, & smaragdorum cum quibus interdum tãgi possunt oculi. Receptio vaporis aquæ decoctionis fœniculi rutę, verbenę, euphrasię, vel chelidonię, imponere oculis syrupum ros. vel puluerẽ zuccari cãdi.

Gentilis Ibidem.

Et balneatio.) Hic complet narrationem rerum præmissarum. Considerandũ ꝙ balneatio est proprie in aquis artificialiter calidis, quæ dicuntur stufę, quæ nocent, quia resoluunt spiritus & relaxant.

Iacobus Ibidem.

Vndecima est balneatio præcipue post cibũ: fit.n.cã magnę effumationis ad caput & oculos.

Gentilis in Cap. 10. Tract. primi, Fen. 3. tertij.

De Ophthalmia.

Cumq́ue descendere &c.) Hic ponit curam ophthalmiæ calidæ quando est in declinatione. Ad intellectum huius partis cõsiderandum ꝙ tota principalis intẽtio in declinatione ophthalmię est resolutio materierum ab oculo large sumẽdo hic resolutionem ad occultam resolutionem & manifestam. Hoc autem Auic. docet facere cum rebus ĩtus & extra. Intra quidem cum potu vini puri antiqui in pauca quantitate. Hoc enim vinum resolutiuum est: calefacit enim .iiij. de simpli. c. 1. et datur purũ vt magis resoluat: secũ datur parum ne inflammet. Datur post cibum vt ad caput euaporet secundum quod declaratũ fuit supra ca. 8. & in. q. in principio. c. 9. & prima huius tract. 1. c. 29. paragrapho scias ꝙ oĩs de cura conturbationis. Res vero extra resolutionem facientes, sunt vel ad totum corpus vel ad ipsum oculum: ad totum corpus sicut balneum. Si scieris ꝙ cerebrum sit mũdum, quia aliter posset dissoluere materias cerebri & facere eam fluere ad oculos. Notandum tamen ꝙ litera quę dicit balneum post ipsum, potest exponi tripliciter. Primo balneũ, & pro. i. vaporatio si fiat post ipsum. s. balneum ad totum: vt Auic. ĩnuit ꝙ primo balnees eum, et postea balnees oculum. nam securius poteris balneare oculum post balneum totius corporis q̃ ante, vt notũ est. Secundo modo exponitur, ꝙ post non dicat ordinem temporis: sed velit dicere ꝙ vinum purum iuuat in resoluendo, & balneũ post ipsum vinum. q. d. plus resoluit à capite vinum purum post cibum q̃ faciet balneum. In hoc tamen caderet aliqua ambiguitas. Tertio modo potest exponi siue exponitur, post ipsum. s. vinum, vt in hoc innuat Auic. ꝙ balneum potest fieri ante cibum: cum dixit: Administra balneum si scieris etc. Potest etiam fieri post cibum, cum dixit: da in potu &c. Nam balneũ post ipsum. s. vinum datũ post cibũ &c. Notandum ꝙ nõ statim debet post cibum & vinum fieri balneum, sed post digestionem, licet non sit tantus timor balneare post vinum non digestum sicut est, post cibum non digestum.

Et

Et forte Aui. voluit ꝙ balneum fiat post vinum & si non sit digestũ, existimans ꝙ illud balneum facit illud vinum euaporare ad caput. Vnde fit materierum ophthalmiæ resolutio. Quod autẽ balneum faciat vinum vaporare ad caput: apparet ex generali sermone Gal. in com. tertij regiminis acuto. com. 57. vbi dicit. Qui vtitur aliquo potuum, deinde balneatur post illud, repletur caput eius.

Iacobus in Cap. 10. Tract. primi, Fen. 3. tertij.

De Ophthalmia.

Primo ait, ꝙ quando ophthalmia descendere incipit seu declinare tunc addere oportet, quod sit fortius ĩ administratione rerum resoluentiũ, quia tunc materia non amplius fluit ad locum ophthalmiæ, & quæ prius fluxit iam tota digesta est & apta resolui, dolor quoq; oculi iam mitigatus est. Et ad faciendam tunc resolutionem digestę materiæ commendat hic quinq;. Primum est sarcocolla quæ pręnutrita sit in lacte mulieris de qua drach. ij. fortissime terantur in vnc. ij. aquæ fœnugręci & aquę fœniculi sicq; vnc. j. de vtraq; sumatur et totum suauiter oculo imponatur vel fomentando vel super ophthalmiam passim distillando. Secundum est vaporatio oculi ex aqua decoctionis croci & myrrhæ secundũ hunc modum. Recipe myrrhę electę cõquassatę drac. iij. croci drach. j. decoquantur in lib. j. aquæ fontis vel pluuialis mũdę & in decoctione hac submergatur spongia vel lana nitida quæ tepida expressa oculo applicetur frequenter in die cum suauitate. Tertiũ est administratio balnei dulcis aquæ calidæ postq̃ scitum fuerit ꝙ cerebrum sit mundum à superfluitatibus quas balneum commouet quando ipsis obuiat & excitat ad fluxum. nã balneum potenter reliquias resoluit humorum ophthalmiæ. Quartum est aliquid vini puri antiqui paucę quantitatis in potu post cibum ꝑ aliquas horas ĩfirmo exhibitum, scilicet dum cibus quasi digestus est prima digestione præcipue qñ materia morbi fuerit ex grossis: tunc. n. subtiliat & expelli adiuuat ophthalmię humorem. Et hic reddens causam cur balneum cõuenit, ait. Nam balneum post ipsum puta vini potum vel cibum digestum dulcis aquæ calidæ si fiat iuuabit & vaporatio patientis oculi cũ spongia vel lana submersa in hac aqua tunc etiam proderit.

Gentilis Ibidem.

Dubitatur, vtrum balneum in hac ophthalmia ante digestionem competat. Et dicendum ꝙ balneum duplici intentione potest approximari, vel ad resoluendum materiam vel ad humectandum & remittendum acuitatem cholericæ materiæ. Est autem diuersus modus vsus balnei ad has duas intẽtiones. Nam si tu quęras resolutionem debet esse calidius & ĩmorari plus in aere eius & longiorem contrahere moram, & tale balneum non competit ante digestionem, quia materiam crudam exagitat & inflammat. Si autem quæras à balneo aliquam humectationem & remotionem ariditatis corporis, debet parum esse calida aqua et parum in ea morari, vt sit talis balneatio, quædam aquæ aspersio super corpus. Et sic talis balneatio vel proprius loquẽdo, quædam corporis rorida humectatio potest concedi ante materiei digestionem: sicut etiã in cura quartanæ. c. 4. tract. 2. c. 66. Auic. concedit. Et quia difficillimũ est talia metiri: ideo magis laudo vsum balneationis cuiuscunq; ad totum corpus fieri, post digestionem materiæ & corpore mundificato. Considerandum vlterius, ꝙ si in capite sit flamma caloris trahentis materiã, & etiam in partibus faciei: tunc laudatur effusio aquæ frigidæ super caput & faciẽ. Quod autem sit de aqua aceto mixta supra dictum fuit.

Iacobus Ibidem.

Tertius est in ista ophthalmia quandoq; conuenit aquam frigidam supereffundere capiti & oculo si temps sit æstas & patiens iuuenis fortis & carnosus & materia pauca plus lædens ardore q̃ multitudine. Nam tũc aqua frigida feruorem extinguit & acumen choleræ dolorem mitigat & innatum calorem vniendo cõfortat vt postea facile super materiam iam extinctam rediẽs sua fortitudine statim hanc resoluat. Quartus est facies quandoq; lauatur in hac ęgritudine cũ aqua frigida pauco mixta aceto, & non parum confert extinguendo ardorem feruentis cholerę, reprimendo etiam ipsius acumen seu mordacitatẽ & illatos dolores. Quintus est, sit audacior medicus in ophthalmia hac q̃ in alijs in principio ministrare styptica sine superfluitate & cum facilitate taliter ꝙ per hæc non crescãt dolores vel ipsorũ nimia continuatione vel applicatione rudi & immodesta sicut succum salicis vel linguæ arietis, quia non timetur in ista ophthalmia tantum conculcatio vel inspissatio materiæ per ipsa cum sit communiter subtilis & pauca sicut in alijs ophthalmijs timetur & ampliori cum hoc refrigerio indiget & represione.

Iacobus in Cap. 13. & 14. Tra. primi, Fen. 3. tertij.

De Ophthalmia ventosa.

In prima parte dat tres modos curę ventosæ ophthalmię. Primus modus est ꝑ embrochationes seu fomentationes subtiliatiuas & resolutiuas super ęgrum oculum ex decoctionibus florum

rum chamęmillę vel melliloti, vel seminis anisi, anethi, aut cymini mediocriter calidis. Secũdus modus est p vaporatiões vel saccellationes adhibitas oculo vt est inclinatio patientis oculi super vapores dulcis aquæ calidę, vel alterius modo dictarum decoctionum vel spongiam aut lanam adhibere oculo submersam in altera ex his vel sacculos repletos furfure aut milio vel palea sub tili torrefacta prius in sartagine sicca. Tertius est per balnea sicca quę stufæ vocantur vel humida balnea dulcis aquæ calidæ quæ poros aperiũt & ventositates grossas subtiliant & facile resoluũt. Secundo dicit, ꝙ vaporatio magis conferens in casu hoc est, quæ fit ex milijs prius torrefactis & impositis sacculo de tela subtili: nã & poros aperit & ventositates subtilians extrahit sine attractione humorum ad oculum. Et est milium granum quoddam paruum simile panico de quo fit panis & etiam pultes in terris Burgundię & Sabaudię abũdans. Et ex eo quoddam est rotundæ figuræ & aliud oblongæ & ambę ferè sunt eiusdem virtutis. Inquit Alexander primo practicæ. c.94. super hac ophthalmia. Sit autem tibi manifesta cognitio cum spiritus. i. vẽtositas tẽsionem faciendo dolorem generat, qui neq; phlegmonẽ neq; mordicationem habet: sed dolor & tensio fit & rumpi videtur oculus. Ego enim scio me quendam patiẽtem hoc modo sanasse mulsa sola vtendo & nullo alio mitigatiuo aut anodyno collyrio ad mitigandum dolorem vsus sum: hęc ille. Et per mulsam mellicratum intelligit quod aliquãdo fit ex duabus partibus aquæ & vna mellis. Et quandoq; ex vini duabus partibus & parte vna mellis. Et quandoque ex aqua vino et melle mixtis & simul bullitis. Mesue vero ca. de ophthalmia sic dat curam eius. Si autem à ventositate fuerit curetur cũ embrochis & balneis facientibus euaporationem & emplastris & laudatus est iam fœniculus in hmõi ophthalmia secundũ omnem modum administrationis eius, & emplastrum factum ex eo & vitello oui iuuatiuum est valde, hoc ille.

Ibidem.

Sexta est stufæ siccæ vel balneum humidum dulcis aquæ calidę. Septima est illinire super oculum mulsam. Octaua res est adhibere oculo vaporationes, fomentationes, aut embrochationes cum decoctionibus anodynorum, vt chamęmillæ, meliloti, furfuris, fœniculi, anethi. Nona res est siccæ vaporationes seu sacellationes ex milio furfure vel palea tenui nõ solum oculo, sed etiã capiti supermittendæ.

D

Gentilis in Cap. 5. Tract. primi, Fen. 3. tertij.

De vlcere oculi.

Considerandum ꝙ litera quæ dicit: Si autem ingrediatur, potest dupliciter exponi. Vno modo si ĩgreditur. s. post maturationem, quia etiam si post maturationem ægritudinis. i. materię balneetur, non dico moretur ibi, vt non debilitetur virtus. Alio modo potest exponi: si ingreditur. s. ante maturationem. Balneum enim ante maturationem quandoq; cõceditur ad temperandam acuitatem materię, & ista debet esse quędam lotio, non mora in balneo: & hoc intellexit Rasis secundo continentis, cum dicit: Non clamet nec sternutet patiens nec intret balneum nisi materia existente digesta: & si intraret balneum non diu moretur.

Iacobus in Cap. 5. Tract. primi, Fen. 3. tertij.

De vlcere oculi.

E

Sextus est habens vlcus oculi nõ ingrediatur balneum nec humidum vt tinam nec siccum vt stufam, nisi postq̃ vlceris iã maturata est cõplete materia & cessauit fluxus humorum ad oculũ, quia commoueret aliter humores & dilataret & ad ægrum oculum fluere faceret. Septimus est si patiens hoc vlcus ante digestionem materiæ ipsius subintret balneum, vel quia cõsueuit & vix hac tristãter ipsum dimittit, vel vt subtiliet grossas materias & digeri adiuuet: tunc caueat in eo longam trahere moram ne nimis commoueat materias ad fluxum & subintret ipsum post purgationes.

Gentilis in Cap. 7. Tract. 2. Fen. 3. tertij.

De ruptura corneæ.

Secunda scilicet diuersio materiæ completur cum euacuationibus dictis & cum balneo. Tertia intentio. s. rectificatio qualitatis materierum in toto corpore & transpiratio etiam fit per balneum. Hoc autem balneũ Aui. regulat quinque modis. Primo enim ostendit tẽpus sui vsus, cum dicit: post euacuationem administretur balneũ, quia stante multa repletione esset causa agitationis & fluxus materierum ad patientem particulam: secundo ostendit ex qua aqua fiat, cum dicit (Ex aqua dulci.) Nam balneum ex hac aqua transpirat corpus educendo fumosas superfluitates & temperat ariditatem vel acuitatem corporis & humorum, vt colligitur. x. &. xj. therapeu. ca. 20. Tertio ostendit in qua dispositione corporis proprie confert, cum dicit. Proprie quãdo est in complexione acuitas & caliditas acuta, sicut in corporibus cholericis, vel habentibus adustos humores. istis enim vehemẽter confert balneũ; quia transpirat acutos vapores & acuitatem temperet:

F

peret:hoc autem eſt vehemẽter vtile in cura vlcerationum oculi, quia humores per eorũ acuitatem maxime ſunt cauſa vlcerũ, vt ſupra Auic. Exiturę oculi.ſ.vlceroſę generantur ab humoribus acutis aduſtis. Quarto tangit modum vſus balnei.ſ.quantum ad partes balnei,& quantum ad partes corpis, cũ dicit (Præter ꝙ moreſ̃ &c.) Primo quidem quantum ad partes balnei, quia patiens debet plus morari in aqua balnei,& non in aere. Ratio eſt, quia balneum per ſui aquam plus humectat et remittit acuitatem humorum. Balneum enim in aqua ſui humectat,& aer calefacit:vt Auic.1.lib.fen.2 doct.2.ſum.1.c.19.illo.c. Quidam ornate loquentium. Secũdo tangit modum vſus quantum ad partes corporis, quia non concedit imponi caput ſiue aqua ſit calida ſiue frigida. Et rõ eſt, quia aqua fontis.i.tinę balnei:ſi eſt calida trahit materias ad caput: ſi autẽ eſt frigida premit materias ad oculos. Et propter hãc cauſam Auic. prohibet apponi olea ſuper caput. Nam talia olea vel ſunt calida, ſicut chamæmelinum & anethinum, vel ſunt frigida vt roſatũ & violatum & nenuſarinum: ſi quidem olea capiti approximata eſſent calida iſta nocent dupliciter. Primo, quia eliquando faciunt fluere materias ad oculum in quo eſt debilitas & aptitudo receptionis propter vehementiam paſſionis. Secundo, quia attrahũt ad cerebrum materias quæ non ſunt in eo: immo ab alijs partibus attrahunt: & hoc eſt quod Aui. dicit. Quidam.n.illorum.ſ. oleorum vt olea calida mittunt materiã ad oculum propter reſolutionem.1.eliquationem materiei inuentę in cerebro,& attrahunt quod nõ eſt in ipſo. Si autem iſta olea ſint frigida ipſa nocent capiti approximata, quia exprimunt cerebrum, & inſpiſſando oppilant poros capitis à quibus fit materierum reſolutio. Materiebus igitur retentis & poris oppilatis, quia materiæ non inuenerunt vias vacuas quibus recipiãtur fluunt ad extremitates cerebri,& quia oculi ſunt in extremitate cerebri: & modo propter paſſionẽ ſunt apti ad recipiẽdum materias: ideo illuc fluunt: & hoc eſt quod dicit: & ſupple, quædam illorum oleorum vt olea frigida (Exprimunt ipſum).ſ. cerebrum, vel ipſam.ſ.materiam propter inſpiſſationem &c. Tota tamen iſta litera poteſt referri ad olea calida. De frigidis enim non eſt dubium ꝙ exprimunt materias: ſed olea calida exprimunt, quia trahunt materias ad cerebrum, quia oppilant vias per vnctuoſitatem, quæ oppilatæ non poſſunt recipere materias quæ trahuntur, quare currunt ad extremitates. Quinto tangit qualitatem quam debet habere aqua balnei, quia debet

A eſſe calida vel frigida: per frigidam autem poſſumus ĩtelligere minus calidam. Debet enim eſſe aqua magis vel minus calida ſecundum diuerſitatem corporum,& ſecundum diuerſitatẽ corporis & conſuetudinis, vt ſi corpus patientis habeat humores multum acutos,& ſit ęſtas & conſuetudo balneandi in aqua parum calida, tũc poteſt aqua cum qua lauatur parum calefieri,& ſic diceſ̃ aqua frigida. Et poſſemus intelligere aquã fore frigidam, vt ſi homo eſſet incenſus ſine febre & ſatis carnoſus & tempus calidum, poſſet in aqua frigida lauari.

Ibidem.

Fac etiam ꝙ aer qui inſpiratur ab eo ſit frigidus: balneum enim facit. Nam licet aqua calida calefaciat primo occurſu: poſtea tamen infrigidat, vt Aui.1.can.fen.2.doc.2.ſum.1.c.19.illo.c. Quidam ornate loquentium.

B Sed circa prędicta dubitatur, primo vtrũ qui balneatur in principio vlcerationis quę eſt via in exitum vueę debeat ſubmergere caput in aqua. Videtur ꝙ ſic, quia talis balneatio fit ad temperandam acuitatẽ materiæ facientis puſtulã vlceroſam: ſed iſto maxime indiget materia quæ eſt in capite, cum ſit propinqua, quia oculo quàm ſit materia quæ eſt in toto corpore. In contrarium eſt Aui. Dicendum ꝙ non eſt tutum ſubmergere caput in balnei aqua: & hoc, ꝗa ſi aqua ſit calida eliquat materias verſus oculum, ſi ſit frigida exprimit. Alia cauſa eſt, quia facit retẽtionem anhelitus ex qua replentur & extenduntur venæ circa caput. Tertia cauſa eſt, quia medicinæ quæ oculo occurrũt in hac paſſione cum hoc ꝙ æquant acuitatẽ materiæ debent eſſe exiccatiuę conferentes vlceri,

C vt dicetur. Aqua autẽ ſui humiditate ſola in hoc nocet. Sed tu dices, ſi iſte infirmus nõ ſubmergit caput in aqua, ſtabit in aere calido, & tũc magis nocebitur. Dicendum, ꝙ iudicio meo iſti infirmo debet parari tina aquæ cooperta, & extra teneat caput, taliter ꝙ non occurrãt vapores, & aer calidus ad caput. Notandum tamen, ꝙ forſan non eſſet malum ꝙ patiens bene clauſis oculis ſubmergeret caput in aquã, et parũ ſtaret, & paucis vicibus vel duabus vel tribus, quia ex hoc aliqualiter tẽperetur acuitas humorũ in capite. Nec timemus diſſolutionẽ materierum ꝑꝑ duas cauſas. Prima, quia non multũ imprimeret calorẽ ſi ſit calida, nec frigus ſi ſit frigida propter paucã morã. Secundo, quia iã præſupponitur ꝙ corpus ſit euacuatũ: & ideo Aui. nõ ex toto prohibuit ſubmerſionem: ſed multitudinẽ ſubmerſionis, cum dixit. (Et neque multiplicet ſubmerſionem.) Ex quibus contraria ſoluuntur.

Iacobus

Iacobus in Cap.7.Tract.secundi,Fen.3.tertij.

De ruptura corneæ.

Et post.) In.ij.primo iubet ĩ ruptura hac post euacuationes ministrare balneum dulcis aquæ calidæ maxime quãdo est in complexione acuitas sic q vlcus dependet à mala cõplexione cum materia calida & acuta corrodente corneam, & nõ trahat ęger in aere balnei moram nisi modicam ne inflammetur sanguis & cholerizetur & augmentetur humorum acuitas:sed in tina moretur longiori tempore quatinus per eam suauiter educatur per resolutionem relicta materia et vapores acuti diuertantur etiam à capite & oculo.Secundo pręcipit ne ęger multiplicet submersiones capitis ipsius in aquam fontis.Et idem intellige de fluuialibus vel pluuialibus vel iacentibus aquis siue sint calidæ siue frigidæ. Nam calidæ trahunt ad caput & oculos nouas materias et liquefaciunt & fluere faciunt materias quietas præiacentes in eis,quibus aggrauatur corneæ ruptura.Et frigidæ prohibẽt à capite resolui superfluitates quia poros claudunt & materias exprimunt de capite ad oculos.

Gentilis in Cap.17.&.18.Tra.2.Fen.3.tertij.

De albugine in oculo.

Considerandum secundo q balneatio cum aqua calida & vaporatio cum ea fit propter tres causas. Vna, quia ipsa est rarificatiua cicatricis & resolutiua grossiciei:secunda causa est, quia per eius mollificationem quam facit, præparat ad medicinas quæ debẽt abstergere. & quasi elimando & corrodendo subtiliare corneam in loco cicatricis. Tertia causa est, quia minus dolorose imprimunt medicinæ acutæ quę postea ponuntur.Et ideo hæc euaporatio & balneatio est primum à quo debet incipi. Tertio scias q litera exterior habet balneis cum aqua frigida.s.in potentia.Calida tamen actu, vt per hoc innuat q ista sit aqua pura: deinde cum dicit.

Iacobus in Cap.17.&.18.Tra.2.Fen.3.tertij.

De albugine in oculo.

In prima parte dat auxilia. xj. pro curatione subtilis albuginis in corporibus teneris vt in infantibus pueris & puellis. Primum est assiduatio vaporationis infirmantis oculi cum calidis aquis dulcibus,fontinis aut pluuialib9,quatinus per eam tenerescat albugo & subtilietur,& tandem euanescat,vel fiat capacior curæ à medicinis & obedientior.Secundum est balneum dulcis aquę calidę quo non solum corpus,sed etiam oculus æger tenerescit vna cum albugine iuxta illud Mesuę ca.7.doc.5.particulæ primæ, sectionis primæ. Quæ subtilis est quantum ex modo bene obturandi comprehendi potest,indiget assiduatione rerum oculi substantiam teneram facientium sicut est balneum & assiduatio eius, & inclinatio super vaporem aquæ calidæ. Attende q priusquam hęc fiant,repletio corporis & capitis auferenda est vel per phlebotomiam si sit plethorica vel per pharmacias si sit cacochymica,ne motis humoribus & superfluitatibus per balneationes & vaporationes pars fluat ad oculum vel ad aliud membrum morbum alium generans peiorem priore,licet facta albugo nõ dependeat amplius ab aliquo humore.

Iacobus in Cap.25. Trac.secundi,Fen.3.tertij.

De atarsati.

Et reclinatio. In parte quinta tangit octo vaporationes conferentes ad resolutionem atarsati quando super eas inclinatur oculus. Prima est vaporatio ex dulci aqua sola in qua sicca hyssopus et origanum prębullitę fuerint mediocriter calida. Secunda est vaporatio cum aceto in quo bulliuerint cineres aut folia menthę. Tertia est vaporatio huius infusionis. Recipe olibani,aloes conquassatorum ana vnc.j. infundãtur per noctem in lib.iij. aquæ dulcis & in crastino bulliantur modicum & vapor aquæ huius oculo applicetur. Quarta est vapor aquę croci syluestris vel per distillationem assumpta vel per decoctionem huiusmodi croci in dulci aqua munda. Quinta est vaporatio aquæ calidæ in qua nocte tota crocus sit infusus & mane bullierit. Sexta est vaporatio cum decoctione chamæmillę & melliloti oculo adhibita. Septima est vaporatio cum succis expressis à chamæmilla & melliloto recentibus. Octaua est vaporatio cum decoctione foliorum caulis.

Gentilis in Cap.1.Tractatus.3.Fen.3.tertij.

De pediculis in palpebris.

Et talis immunditia fit tam ex varietate ciborum q̃ ex pauca balneatione & pauco exercitio, & similibus. Quarta causa est non vti balneo, qa balneum purgat has superfluitates.s.cutaneas,vt in cõmen.16.aphor.3.particulæ. Constitutiones vero anni siccę &c.

Iacobus in Cap.1.Tract.tertij,Fen.3.tertij.

De pediculis in palpebris.

Et ille cui. In tertio dicit,q homines præparatiores ad pediculos in palpebris sunt illi qui sæpe reficiuntur in eisdem mensis magna cibariorum varietate,neq; sufficiẽter exercitijs vtuntur sed quiete potius & ocio torpent, & sordide se tenent & immũde vt porci,nec balneis vtuntur quibus mundificentur ipsorum cutes:ab his enim causis eorum corpora phlegmatibus replentur,

plentur, quæ facile putrescunt, quia nõ euentantur. Et cutes sordescunt immunditijs suis & defectu ablutionis. Ad pediculos ergo fiunt aptissimi, sicut in Almanis altę regionis peregrinantibus manifeste apparet, qui voraciter comedũt & sordide se tenent, non renouantes nec abluentes camisias suas cum fęmoralibus post sudores plurimos donec quasi putrescant.

Iacobus in Cap. 3. Tract a. quarti, Fen. 3. tertij.

De visu imbecilli.

Quartum est ingredi claram aquam viridem seu decliuis coloris ad viriditatem puta balneando se ĩ fluuio vel tina temporibus æstatis & submergi in ipsa, conseruatis auribus ne has subintret aqua & vtrosq; oculos in ipsa aperire & tenere apertos quãtum possibile est sine ostensione vt faciunt natantes inter duas aquas. Hoc. n. ex eis est quæ custodiũt oculos in sanitate & confortant eos proprie in iuuentute si sit aqua frigida quam non bene tolerant senes propter debilitatem sui caloris innati.

Ibidem.

Octaua est balneum præcipue post esum, q̃a massam humorum & cibos ac potus abũdanter ad caput & etiam oculos effumare facit.

Iacobus in Cap. 5. Fen. 4. tertij.

De auditus nocumentis.

Et facti causa. In hac parte tertia dat remedia quinq; contra nocumentum auditus proueniens ex siccitate. Primum est frequenter in balneo morari dulcis aquæ tepidæ nõ sudãdo in eo.

Iacobus in Cap. 14. Fen. 4. tertij.

De aurium oppil.

Secundum introitus balnei de mane in crastino vt suo calore sordes liquefaciat & fluidas reddat. Et in casu hoc valet tam balneum siccum quod stufa appellatur quàm balneum humidum nominatum tina.

Iacobus in Cap. 9. Tract. prioris, Fen. 5. tertij.

De sanguine narium.

In prima particula præcipit embrochare multiẽs caput cum aqua frigida sic ꝙ super ipsum ab alto effundatur, quatinus sanguinem refrigerans ingrosset & ineptet ad fluxum. In secunda dicit ꝙ infusio corporis & sessio hominis in aqua frigida cum niue infrigidata donec viridia fiant membra hominis quasi mortificata, quandoq; ĩ fluxu hoc forti impetuoso necessariæ sunt vt inde subito sanguis refrigeretur & grossior factus ineptetur ad fluxum maxime in carnoso & robusto corpore & æstatis tempore. Sed vbi tũc niues inuenire poteris. Dic ꝙ inter montes, vel tunc inuenies aquas puteales magnæ profunditatis vehementer frigidas. In tertia dicit q̃nq; oportere gypsare ęgri caput sic ꝙ gypsum tritũ effundatur in aqua vel aceto de vino, et fiat sicut puls vel sicut pasta in spissitudine, & proræ applicetur vehementer frigidum. nam sanguinem inspissat, & statim infrigidat & fluere prohibet.

In quarta præcipit aquas ĩfrigidatas cum niue, aut glacie totiens, & tandiu super caput effundi donec stupefiat superficies capitis, vt sanguis capitis, & intus, & extra frigore inspissetur & non facile fluat. Obseruetur tñ ne perueniat ad hoc istud refrigerium quod congelet sanguinem in velaminibus cerebri sicut prædocuit in parte prima capituli p̃sentis paragrapho illo. Et nõ oportet vt sit superfluitas in effundendo aquam vehementis infrigidationis: fortasse enim congelabit sanguinem in ventriculis cerebri.

Iacobus in Cap. 13. Tract. prioris, Fen. 5. tertij.

De catarrho.

In prima particula dat auxilia. vij. opposita causæ facienti catarrhum de caliditate. Primum est refrigerium capitis patiẽtis cum solicitudine & diligentia per infrigidantia frigida potẽtia, sicut est balneum dulcis aquæ tepidæ vel remissę calidæ omni mane adhibitũ ieiuno stomacho. Nam huiusmodi aqua sua potentiali frigiditate & suis vaporibus cerebrum infrigidat, & remisso calore eius aliquid resoluit ex humiditatibus subtilibus calidis. Secundum est effusio dulcis aquę calidæ super extremitates vt manus & pedes, quæ à capite diuertit fumos & vapores & calidos humores. Tertium est frequenter inũgere violato oleo parum tepefacto caput patiẽtis & extremitates vt manus & pedes & anum & sumẽ, idest vmbiculum & ambos testiculos & partes iacentes in circuitu horum. Nam calorem mitigat & ariditatem ĩ capite & membris modo nominatis: quorum refrigerium mediantibus neruis redundat in cerebrum. Quartum est frequenter embrochare caput cum hac decoctione. Recipe hordei. M. ij. capita papaueris cũ suis seminibus numero. vj. violarum, chamęmillæ ana M. j. bulliantur modicum in dulci aqua munda quæ tepida ab alto sæpe super caput rasum effundatur: ĩfrigidat etenim & humectat plurimum. Quintum est effusio sup caput infirmi rerum quæ fortiter & actu infrigidant, vt aquę simplicis actualiter frigidæ vel aquæ lactucæ vel portulacæ vel nenufarinę si caput sit forte calidum in radice & non præparatum ad oppilationes.

Ibidem.

Tertium est vaporatio capitis cum aquis calidis in fine seu termino tantę caliditatis quantam

intristanter

intriſtanter & ſine vſtione tolerare poteſt patiẽtis caput. Inclinentur ergo facies & nares bene tecto capite diu ſuper vaporem aquæ ſatis feruidæ donec caput ſudet, & ſolo hoc auxilio ſæpe vidi rheumata protinus curari. Quartum eſt embrochæ rheuma hoc maturantes & reſoluentes ex decoctionibus florum chamęmillę, melliloti, anethi, ſaluiæ, ſtœcados, bethonicæ, aut anthos vel maioranæ ſup caput effuſis actualiter calidis.

Ibidem.

Tertiumdecimum eſt ante maturitatem materiæ rheumatis non ingredi balneum, ne totius corporis commouendo humores vehementer rheumatis curſum adaugeat: ſed tunc miniſtrentur ſiccæ ſuper caput vaporationes ex pannis calidis vel milio & ſale vel toſto ſurfure quo frigus tollatur & materia rheumatis partim digeratur, partim reſoluatur.

Gentilis in Cap. 33. Fen. 10. Tracta. 1.

De anhelitu balneati.

ANhelitu quidem &c.) Recurre pro veritate huius ad.c.de pulſu balneati, quia hic valde breuiter dicitur. Cõtingit enim ex balneo in frigida aqua fortificato calore in quibuſdam magnificari anhelitum, & ex balneo calido in vltimo paruificari &c.

Iacobus in Cap. 33. Fen. 10. Tracta. 1.

De anhelitu balneati.

ANhelitus.) In hoc cap. primo ait, ꝙ anhelitus eius qui ſe actu balneat in aqua calida fit magnus, propterea ꝙ auget calorẽ cordis & pulmonis, & ex conſequenti auget neceſſitatem euentationis & refrigerij, et humectat & lenit inſtrumenta anhelitus: vnde aptiora ſunt & obedientiora dilatationi ſecundum ꝙ exigit intentio caloris. Secundo dicit, ꝙ anhelitus etiam horum balneantium fit velox & frequens propter neceſſitatem refrigerij plurimi & expulſionis fumoſorum vaporũ quos balnei calor in corde & pulmone auget & multiplicat. Attende ꝙ balneum fortis caliditatis à principio ſui magnificat anhelitum. Poſtea velocitat & frequentem reddit: ſed cum cauſa moræ diuturnę in eo iam multum reſoluit caloris & ſpiritus, & debilitat vehementer virtutem, ceſſat magnitudo: deinde velocitas, & tandem remanet ſola frequentia cum virtus non ſufficit propter debilitatem hunc magnificare neq; velocitare. Tertio dicit, ꝙ res balnei frigidi è conuerſo ſe habet ſic ꝙ anhelitum minorem operatur et tardiorem q̃ ſit naturalis & rariorem quando ſuo frigore minuit aliquid de calore pulmonis, cordis, & ſpirituum. Sed quandoq; poſtea reddit anhelitũ ma-

D iorem q̃ prius confortato calore per antipariſtaſim in interioribus, vel repulſis ſanguine, calore & ſpiritu verſus interiora, & ibi adunatis.

Iacobus in Cap. 3. Tract. quinti, Fen. 10. tertij.

De Pleuritide.

Tertio dicit, ꝙ embrochatio lateris dolentis cum dulci aqua calida quandoq; ad hoc confert vt dolor pleureſis alleuietur & vt anhelandi frequentia decreſcat ſeu diminuatur quæ pluribus modis nocet pleuriticis ſicut prius tactum eſt. Nam dicta embrochatio reſoluit aliquid de materia pleureſis, & aliquid maturat & ſputum facilitat vnde alleuiantur dolor & anhelitus.

Et poſt &c.) In ſecunda primo ait, ꝙ humidum balneum dulcis aquæ calidæ poſt declinationem manifeſtam pleureſis mane miniſtrandum eſt vt reliquias pleureſis digerat, reſoluat, E & expui adiuuet niſi repletio fuerit in corpore vel materia peccans parata fluere.

Gentilis in Cap. 8. Tract. ſecundi, Fen. 11. tertij.

De diſpoſitionibus ſyncopalibus.

Et balneum &c.) Adiungit hic Auic. quoſdã ſpeciales cañ. & primo ponit de balneo oſtendẽs in quibus diſpoſitionibus ſyncopalibus cõpetat, & in quibus non. ſecundo ponit alios cañ. ibi ſecunda (Et ſyncopi.) Balneum. ſ. aquæ dulcis. Ita enim videtur Gale. intelligere cum abſolute profert vt. 11. therap. 9. cap. & conueniens ei cui accidit ſyncopis ex diarrhœa. i. fluxu ventris & cholerica paſſione in qua ſimul eſt vomitus & fluxus nominata arabice almaſen: & Auer. eſt conueniens balneum, quia ad oppoſitum materiam diuertit. Similiter etiam cõmendatur à Serap. cap. prędicto, Auer. tamen. 7. colliget cap. de F cura ſyncopis ab euacuatione dicit: ſed quia plus ſuperfluũ habet reſoluere & euacuare: ideo cum timore caloris in balneo ſunt ponendi: & hoc remanet in arbitrio medici: tamen non eſt imaginãdum ꝙ proprie in actu ſyncopis ſint balneandi: ſed conueniẽtius eſt in tempore medio inter paroxyſmos ſyncopis: ideo Auic. dicit cum accidit. Dicit poſt ꝙ balneum nocet habentibus ſyncopim propter fluxum ſanguinis. ſ. per nares, & habentibus ſyncopem propter ſudorem, et cauſa eſt. nam in his euacuationibus motus ſanguinis proprie eſt ad exteriora: balneum autem ſanguinem ſubtiliat & calefacit, & orificia venarũ naſi magis aperit. In iſtis autem indigemus infrigidatione & ingroſſatione partium extrinſecarum: & ideo Serap. volens hoc verificare dicebat balneatio eſt cõtraria valde, ſcilicet habentibus exitum ſanguinis per nares: quoniam neceſſitas non vocat ad infrigidationem & cõſtrictionem ad

ad mollificationem, scilicet sicut fit per balneũ: & Auerro. septimo colliget, de syncopi ex fluxu sanguinis dicebat quòd propinanda sunt styptica quæ habent stringere orificia venarum: balneum enim competit cui actu syncopis superuenit, & inuenit ex vomitu iflammationem in ore stomachi, & iste est qui in stomacho cholerã habet rubeam fluentem ad eum, quæ per balneum à stomacho suo diuertitur, & si causa ĩ fluxu huius choleræ sit debilitas oris stomachi recipientis non sufficit balneũ: sed oportet quòd fiat emplastrum ex mastiche.

Iacobus in Cap. 8. Tract. secundi, Fen. 11. tertij.

De dispositionibus syncopalibus.

Octauum est, balneum duabus syncopis speciebus conuenit, & est execrabile & nobilissimũ duabus alijs syncopis speciebus. Conuenit quidem syncopi fienti de fluxu diarrhico & cholerica passione diuertendo humores ad exteriora confluere paratos versus interiora & augere hos fluxus. Cõuenit insuper his qui reperiunt ex fortibus motibus inflammationes in ore stomachi: mulcet enim lassitudines dulcis aquæ balneum & vapores resoluit, quibus os stomachi dolet & æstuat. Nocet autem plurimum et execrabile est his qui syncopizant ex fluxu sanguinis, quia sanguinem cõmouet, subtiliat & calefacit & ad fluxum pręparat. Nocet insuper illis quibus accidit syncopis ex sudoribus superfluis, propterea ꝙ ipsos prouocat & auget cuti humores attrahens.

Iacobus in Cap. 11. Trac. secundi, Fen. 11. tertij.

De regimine eius in quo apparent signa aduentus apostematis calidi in corde.

Et vtatur &c.) In. iiij. præiubet ægrum balneari post purgationes vel balneo sicco quod stufam vocamus vel humido balneo quod dicitur tina, quatinus per ipsum tollantur reliquiæ materiæ morbi & calor erigatur. Secundo præcipit quòd vngatur ifirmus in exitu balnei cum quibusdam oleis subtiliatiuis & viuificantibus innatum calorem vt oleo de spica vel de chamæmilla vel de cinnamomo. Tertio præcipit post balneum bibere vinum purum subtile, aut syrupum de melle, scilicet hydromel vel oxymel simplex vel syrupum de absinthio & similia illis vt syrupum de bisantijs vel oxyzaccharam compositam, quatinus aperiat oppilationes, & digerens subducat materiam relictas ad vias vrinales.

Gentilis in Cap. 29. Trac. primi. Fen. 13. tertij.

De mala complexione sicca.

Horum. Ponit curam siccæ dyscrasię stomachi. Et primo in generali ostendit quæ sit inten- A tio istorum in curatione. secundo exequitur. ibi secunda (Ex humectatione.) Considerandum ꝙ horum curatio est proxima curationi hecticæ: non tamen sicut illa. Nam in cura hecticæ etiam principaliter intenditur ad infrigidationem: sed hic non intẽditur ad infrigidationem per se, sed ad humectationem. Et ideo dixit proxima, quia in intentione humectationis conueniunt. Est. n. stomachi siccitas quædã hectica stomachi, cum sit stomachi consumptio: & ideo sicut hectica vniuersalis cum confirmatur curationem non recipit, sic & hectica stomachi cum confirmatur aut cum iam substãtialis finitur humiditas. Sed dubitatur quia dixit, quòd illorum humectatio nõ fit nisi cum humectatione corporis. Sed contra: nam corpus humectatur per exterius approximata vt balnea & vnctiones vt statim ponit B Auicen. sed illa non humectãt stomachum: iam enim sequeretur quòd aliquod ab extra approximatum possit nutrire stomachum, quod tamen est falsum, cum id quod nutrit debeat transire per tres digestiones, vt tertio de complexionibus. In oppositum est Auicen. Dicendum quòd curatio siccæ complexionis stomachi perficitur per humectationẽ stomachi & corporis, & causa est, nam in hac dispositione non solum est in stomacho siccitas, sed etiam membris communicata: stomachus enĩ est sicut cella cibi, vt quarto de acciden. & mor. illo. c. Et quia de eis disputaui: oportet ergo quòd in eo existente inanitione & siccitate toti corpori cõmunicetur: & ideo totum corpus simul cum eo indiget humectatione. Considerandum tamen quòd hanc humectationem corporis totius & stomachi Auicen. C non vult fieri ex solo balneo, sed cibis humectatiuis stomachi & totius corporis, sicut sunt cibi multi & facilis nutrimẽti qui stomachum & singula membra humectent. Nihilominus tamen & balneum in stomachi humectatione confert: licet enim balnei humectatio stomachum non attingat, tamen humectando membra prohibet ea ne siccitate eorum corporis intrinsecas humiditates exiccẽt, quibus exiccatis stomacho communicatur siccitas: & ideo eis conseruatis stomachi conseruatur humiditas. Et sic patet solutio, ad id quod in contrarium dicebatur.

Ex humectatione &c.) Hic exequitur, & primo ponit regimen illorum quãdo sunt in dispositione hac præter naturam. secundo ponit eorum regimen quando iam meliorantur. ibi secunda (Cumq; meliorantur.) Ad primi euidentiam considerandum quòd illorum curatio quę est humectatio pficitur p balneationẽ, cibationẽ

& potum conuenientem: primo ergo ponit regimen eorum per balneum: secundo per cibum.s. cum balneum egrediuntur: tertio per potum. ibi secunda (Et oportet vt cum) ibi tertia (Necessarium est in potu) Prima in tres: primo ostendit quę sit intentio balneationis & qualiter fieri debeat probans quod dixit. secundo ostendit cuius qualitatis debeat esse aqua balnei. tertio ostẽdit quanto tempore debeat in balneo immorari. ibi secũda (Et oportet vt sit aqua) ibi tertia (Et oportet vt spatium.) Dicit primo, ꝙ id quo isti humectantur est balneatio, et sedere in tina balnei vbi est aqua, & iterare balneationem secũdum summam siccitatis, quia si siccitas est magna sępe iteretur balneatio. si autem est parua non eget tanta iteratione, & quandoq; propter multam siccitatem oportet vt deferantur ad balneum, & apportentur ab eo, scilicet cum cultra vel pãno: & probat hoc Auicen. quia balneum est mollificatiuum, idest debilitatiuum virtutis: & ideo non debet sibi cõiungi aliud quod magis debilitet vt motus: vnde Gal. octauo therap. sexto cap. habitaculum construxi proximum balneo, & subdit quòd est necessaria aqua nõ aer cum quæramus humectationem ꝙ aer non facit, sed resoluit potius: vnde ibidem Gale. non enim in his quæ ita habent aerem, indigemus.

Et oportet vt sit aqua &c.) Vult Auic. ꝙ hæc aqua sit temperata nõ sicut illa aqua qua fit horripilatio quæ est quasi frigida, neque illa qua fit mordicatio quę est multum calida: et ideo debet esse media & temperata: vnde Gal. ibidem delectabilissima existens prouocat naturam expandi & extendi vsq; ad iocundum humidum.

Et oportet &c.) Vult ꝙ tantum moretur in balneo ꝙ corpus in tumorem eleuetur, & extrahatur anteq̃ detumescere incipiat, quia illud est signum attractę humiditatis ad membra. Considerandum tamen ꝙ non est expectãdum in illo ꝙ tumor membrorum magnus appareat, quia non potest ille deuenire ad illũ tumorem ad quẽ deueniret sanus aliquis, sed cum aliquis tumor in eo apparet secundum sui habitudinem, tunc extrahẽdus est de tina. Vnde Gal. ibidem, tumefieri secũdum vnumquodq; corporum propriũ est: non enim possibile est eum qui huic dispositioni pręiacet in tumorem deuenire similem sano. Sed circa prędicta dubitare cõtingit. An balneum cõpetat in regimine hominis habentis stomachum siccum. Et videtur ꝙ non, quia balneũ resolutiuum est virtutis & virtutis debilitatiuũ, vt ipsemet Aui. ponit. Itẽ quod exiccat non competit: hoc aũt est balneum, quia resoluit vt est notum. resoluentia autem sunt exiccãtia. Vnde in sequenti ca. Aliena quę addunt siccitatẽ propter resolutionem suam. Rursus aqua nec iterius assumpta, neq; exterius approximata humectat, vt in cõmento. 13. apho. quartæ part. ad helleboros, iterum quod distrahit à stomacho humiditates non est in eius cura conueniens: tale autẽ est balneum calidæ aquę, quod apparet, quia corpus in tumorem eleuat. Huius oppositum vult Auicẽ. hic & Gal. 8. therap. & Auer. secũdo de cura siccę dyscrasiæ stomachi. Dicẽdum balneum aquæ calidæ competere in curatione siccitatis stomachi. Propter quod considerandum ꝙ in curatione siccitatis stomachi ad duo intẽdimus.s. ad siccitatem stomachi propriam, et ad siccitatẽ membrorum. nam licet siccitas membrorum dependeat à siccitate stomachi, tamẽ ipsa est causa additionis siccitatis stomachi, per siccationem humiditatum: & ideo cum membra in hac dyscrasia humectantur, non exiccãtur humiditates corporis, & inde stomachi humiditas conseruatur magis, & ex cibo assumpto magis humectatur: illud ergo cõfert in regimine siccitatis stomachi quod est membra humectans. Sed balneum calidæ aquæ est membra humectãs duplici humiditate.s. accidentali, & hoc facit per se. Aqua enim cum sit humida transiens in poris membrorum membra madefacit: & hæc humectatio licet sit accidentalis: tamen confert quia subijcitur resolutioni, et quia diminuit acuitatẽ siccitatis membrorum vt propriam humiditatem non exiccẽt: & ideo balneum aquæ calidę hac humectatione humectat: vnde Aui. 1. cañ. fen. 2. c. de his quæ accidunt ex balneo, neq; attendenda sunt verba illius qui dicit ꝙ aqua non humectat membra interiora cum bibitur, aut ei obuiat.s. extra per balneum. Loquitur autem Auic. de accidentali humectatione quæ cõfert secũdum modum dictũ: humectat etiam balneum istud humectatione substantifica per accidens, quia humiditates nutritiuas ad membra trahit, nec trahit forti attractiõe vt distrahat à stomacho, sed leui tractu, quod fit quasi ꝑ quandam ampliationẽ humiditatum quæ ex siccitate remanebant immobiles & induratę: vnde mẽbra eas recusabant. Cum ergo balneum hoc duplici modo humectat, conuenit dispositioni præsenti, ex quibus apparet quale debeat esse hoc balneũ, quia aquæ non aeris. Vnde Aui. nõ est eis necessarius aer balnei, et causa est. nam ex balneo nos quęrim⁹ humectationẽ: hoc autem fit ab aqua non ab aere: vnde Auic. primo cañ. pręal. ca. Debes scire quòd operatio naturalis balnei ẽ calefacere suo aere, & humectare sua

aqua:

aqua:& Gal.x.therapeu. penultimo cap. humectationem appropriat secundæ particulę balnei: quæ est balneum calidæ aquæ. Apparet etiam qualis debeat esse in qualitate, quia aqua temperate calida non frigida vt condenset & tristet, non calida vt mordicet, sed temperata vt delectet, quemadmodum hic Auicen.& Gale.septimo therape.quinto ca.ponit. Ex his autem obiecta soluuntur. Cum enim primo dicitur quòd debilitat. Dicendum quòd pauca est debilitas illa, cum congruo & non superfluo moratur tempore: plus enī attractione & humectatione confortat. vnde Auicen.non dixit, quòd proprie debilitaret: sed dixit, quòd est mollificatiuum virtutis. Ad secundum dicendum quòd parum resoluit: aer enim proprie resoluit, sed aqua balnei quodammodo resolutioni per oppilationem & humectationem resistit. Ad tertium dicendum quòd aqua per se nec interius nec exterius approximata humectat substantifica humiditate, sed humiditate madefacientia per se humectat sicut substantiali humiditate per accidens vt supra patuit. Ad quartum dicendum quòd non distrahit distractione qua curetur cū statim post balneū cibus assumatur: illa autem distractio leuis est.

A

Et oportet vt cum &c.) Ponit regimen cibationis post exitum de balneo. Cibatio autē post balneum fit ex lacte, aut ex aqua hordei, aut ex alijs cibis: primo ergo docet cibationem post balneum factam ex lacte. secūdo ex aqua hordei docens modum constructionis eius, & etiā ex alijs cibis. ibi secunda (Quod si declinat &c.) Prima in tres: primo ostēdit modum sumptionis lactis post balneationē primam. secundo ostendit modum regiminis animalis à quo lac sumitur. tertio ostendit modum & tempus iterationis cibationis ex lacte, & balneationis. ibi secunda (Et vt sit) ibi tertia (Deinde expectetur.) Dicit primo, quòd quiescat paululum cum egreditur qa non debet dari hora illius commotionis, & enumerat Auicē. genera lactis subtilia, vt mulieris, asinæ vel capræ, quia isti modi lactis sunt conuenientiores, de lacte quidem humano non est dubium propter cōuenientiam & proportionem: lac autem asininum post humanum ponitur cōuenientius: & hoc quia habet subtilitatem conuenientem, & non caseatur propter sui subtilitatem. vnde Gal. septimo therapeu. quinto cap. hoc enim scilicet lac asininū aliorum omnium optimum in præsentem dispositionem: subtilissimum enim existens & minime caseatū cito pertransit vbiq; & Auer. quinto colliget cap. de lacte, & melius est lac fœmininū, & post illud asinæ, & post illud lac capræ: & Isaac in diætis part. cap. de lacte authoritate Gale. lac subtile aquosum, sicut lac asinæ &c. & Rasis tract. iij. Alman. cap. de lacte. Asininū enim lac subtilius, & Auicen. 2. cañ. eadem dicit. Apparet ergo q̄ lac asinę multam bonitatem habet. Inuestigare autē hoc ad præsens esset longum & difficile. Dicit post quòd melius est vt sit suctum ex mammilla, & causa est, nam celeriter immutatur ab extrinseco aere sicut sperma, vt Gal. septimo therap. hoc confirmans duorū authoritate philosophorum, & afferatur &c. scilicet si non sugitur. vnde Gale. non sustinentibus hoc, scilicet sugere plurimum melius est quàm citissime calidum transferre ex papillis in ventrem laborantis, & vt sit illud scilicet animal.

B

Et vt non sit.) Sed.t.d. ipse contradicit, quia supra dicit quòd sit suctum. Dicendum vno modo q̄ suctum sit nomen æquiuocum ad suctum ore, & sic supra intellexit, & manu, & sic intellexit hic q̄ non sugatur manu. Vel aliter q̄ Auicē. vult q̄ ab animali exercitato statim post exercitium non sugatur lac ore, quia est calidum accidentali caliditate, sed prius mulgeatur, & post detur, quia in aere cessat accidentalis caliditas. vnde Auic. supra primo cañ. fen. iij. de regimine infantis docebat prius mulgere lac mali odoris q̄ daretur, & sic potest dici de lacte q̄ acquisiuit accidētalem caliditatem ab exercitio animalis, & hoc forsan Auicen. intellexit. totum patet.

Deinde &c.) Inungantur membra eius cum facilitate, scilicet cum oleo violato vel communi vt Auerro. vij. vt exiccetur aquositas effusa in eis, scilicet membris. Sed diceres: immo ad contrariam intentionem docet Gale. vij. ne scilicet exiccetur & resoluatur aquositas effusa. Dicendum vno modo q̄ hic multi habent literam negatiuam quę dicit, ne exiccetur. Vel etiam aliter per expositionem vt exiccetur, scilicet à mēbris & non ab aere humiditas.

C

Et si fuerit &c.) Vult dicere q̄ si ille nō debet balneari nisi bis, tunc addatur in spatio inter balneationem & balneationem, quia non solū potest differre. v. horis, sed pluribus vt quies sit integra, quia non sit parua quies īter principium secundæ balneationis, & finem primæ in vna die, & maxime quies inter finem secundæ balneationis & principium tertiæ, in secunda die.

Iacobus in Cap. 29. Tract. primi, Fen. 13. tertij.
De mala complexione sicca.

Ex humectatione. In secunda dat modum humectandi stomachum per balneationes sub vij. cañ. Primus est quòd æger mane balneetur

humectante balneo & sedeat in tina dulcis aquę calidæ prope temperamentū, & iteret balneum sæpius aut rarius secundum quòd exigit summa seu mensura siccitatis stomachi. Secundus est, ꝙ tantus quandoque est excessus siccitatis stomachi quòd non est permittendus ęger incedere de lecto ad balneū & redire pedes de balneo ad lectum: immo deportandus est & reportandus super dulce stratum vel suaue tapetum inuolutus panno lineo aut laneo ne motus dissoluat & debilitet eum, & ne extra resudet humiditas aquea quę per poros intrauit ægro ente in tina. Tertius quòd quia balneum mollificat & resoluit virtutem cauendum est ne ægro post balneum occurrat aliquid resoluens, vnde duplicetur debilitas virtutis et resolutio. Quartus est balneatio patientium siccitatem stomachi nō debet esse sicca stufalis aerea, sed humida in tina dulcis aquæ calidæ, quia datur ad humectādum. Quintus est tinę aqua debet esse tepida temperati caloris media inter illam quæ suo frigore cuti obuians generat horripilationem, & illam quæ suo feruore mordicat vt stomachum humectet quasi nihil resoluens. Sextus est, quòd tinę aqua debet esse talis quòd neque calore neq; frigore suo patientem contristet: sed sua temperie delectet & mulceat & humectet ipsum et cutis ipsius poros amplificet in quos aqua penetret humectans stomachum. Septimus est spaciū balneationis vel mora in balneo debet esse tantę durationis quandiu corpus ægri manet velut inflatum & quasi augmentatum calore balnei dilatante ipsius carnes & humores. Et recedat patiens à balneo priusq̃ detumescere īcipiat corpus eius tumidum. nam cum detumescit iam balneum resoluit, siccat & demacrat vel resoluere incipit.

Et oportet.) In tertia præcipit obseruari.v. circa lactationem & interserit signa bonę digestionis in animali ex quo lac bibēdum sumitur. Primum est ꝙ patiens post balneationem paululum quiescat priusq̃ bibat lac, vt cesset fastidiū quod balneum intulit ex repletione quadam vaporosa, & cesset interea cōmotio corporis & humorum suorum excitata balneo sic gratius lac bibet. Secundū est, ꝙ æger quietato corpore sumat lac subtile post balneationem puta lac mulieris capræ vel asinæ. Nutrit enim plurimū & humectat stomachum tam substantialiter q̃ qualitatiue. Et primo de hoc.iij.vnc. capiat, postea paulatim quantitatem augmentet vsq; ad.v.vnc.

Ibidem.

Deinde redeatur. In quarta dat.vj.cañ. super iteratione balnei & bibitione lactis vel aquę

D hordei in eadem die. Primus est, quòd post horas quatuor vel quinq; post sumptionem lactis redeat patiens ad balneum vt prius, & in tina sedens illic balneetur. Nam in tanto tempore prę sumitur in ipso lac subtile fuisse competenter digestum. Secundus est quòd ęger statim post balneum suauiter resudet, & effusa aquositas super eius membra pāno calido exiccetur, vt oleū eisdem melius adhæreat: deinde inungatur ipsius stomachus oleo oliuarum dulci aut violis, vel illiniatur suauiter lacte caprino tepido. Tertius est, ꝙ si æger in sanitate sua consuetus fuerit sæpe balneari quòd eadem die balneetur iterum pro tertia vice vt stomachus inde fortius humectetur. Sed in hac regione vix sustineret quis omni die semel tātum balneari: immo si id fieret dicerent assistentes quòd hunc medicus interimeret.

E Quartus est si fuerit expedientius & rectius vt ęger contētetur solum bis in die balneari, attendatur quòd æger integre quiescat à motibus fortibus corporis & animæ horis īntermedijs balneationum secundum quòd dicta est eius expositio, scilicet quietis quæ necessaria est superexiccatis & hecticatis. Quintus est, quòd si æger inclinatus fuerit ad potum lactis & delectetur ī eo plurimum detur ei, post secundum balneum vt inde humectetur & nutriatur vehementer stomachus. Sextus est si patiens non declinet ad lac nec ipsum diligat, bibat aquam hordei vel hordeatum edat, cuius artificium & decoctiōis modus bene & sapienter conductus fuerit sicut docet Mesue pro cura pleurisis. Et est vt aqua sit multipliciter multiplex in respectu hordei: deinde decoquatur quousq; redacta sit ferè ad quar-

F tam ipsius partem.

Iacobus in Cap. 6. Tra. secundi, Fen. 13. tertij.

De cura nauseatiuæ facietatis.

Et exercitium. In secunda præcipit quòd patiens ante comestionem quaque die se exerceat vt per hoc excitetur naturalis calor, & superfluitates stomachi & corporis inde resoluantur. Secundo pręcipit ipsum balneari balneo sicco quod stufa dicitur ad eosdem fines ante comestionem. Tertio præcipit quòd sæpe æger sudet in balneo vel lecto, vel per exercitium vt superfluitates corporis & stomachi per hoc resoluantur. Sed hęc tria pręcipit in casu hoc fieri sub conditione hac quòd non sit repletio talis in corpore cuius commotio timeatur fieri per motus prędictos exercitij & balnei, ne grauius inde periculum accidat, sicut in capite non sit repletio talis & tanta quòd ex motione eius & dilatatione fiat apoplexia vel paralysis vel squinantia stran-

gulans

gulans vel catarrhus suffocans nec in pectoralibus fit repletio tanta quòd dilatata tollat anhelitum vel per eam rumpatur aliqua de venis pectoris aut pulmonis. Quarto præcipit quòd si timor istæ commouendæ repletionis in casu hoc affuerit tunc quiescat patiens & diu dormiat, vt somno prolixo & quiete plurima calor naturalis paulatim digerat, & resoluens minuat hanc repletionem. Quinto præcipit post quietem & somnum peruenire gradatim ad balneum & cibum, sic quòd incipiatur à balneo moderatę caliditatis & resolutionis post diminutionē repletionis & à cibis leuioribus procedēdo gradatim ad balnea calidiora & ad cibaria pluris nutritionis si fuerit opus.

Iacobus in Cap.5. Tracta.4. Fen.13. tertij.

De debilitate stomachi.

Secundum est tempore primę digestionis dimittere quodlibet exercitium forte vociferationes altas & balnea calida tā aerea quàm aquea. Ab his enim omnibus conturbatur cibus in stomacho receptus, & inde impeditur ipsius digestio, quæ requirit quietem vt firmius stomachus & stabilius cibos sibi tunc retineat & melius digerat, licet exercitium vociferationes & balnea modeste mane in ieiunio digestioni cibi nō modicum conferant, tum quia resoluunt superfluitates quæ calorem innatum digestiuum hebetant, tum quia suscitant hunc calorem & aptant ad bene digerendum.

Ibidem.

Octauum est in crastino mane dum surgit introire balneum dulcis aquæ calidæ vel aereum balneū si lætus surrexerit & fortis post requiem, vt ipsum resoluat reliquias humorū, & calorem præparet ad digerēdum. Nonum est si infirmus nō lętus & fortis à somno surrexerit, tunc nō balneetur sed redeat ad somnum, & tribus diebus continuis intendat ad subtile regimen & ad dormitionem paucam leuem quietam donec conuertatur & redeat stomachus ad dispositionem suam naturalem.

Gentilis in Cap.8. Tracta.5. Fen. 13. tertij.

De vomitu.

Considerandum etiā quod talis vomitus debet esse facilis & leuis vt non multum commoueat, ex quibus obiecta soluuntur, & melior hora vomitus est post balneū, & causa est, quia balneum commouendo facilitat vomitum, & similiter etiam comestio.

Iacobus in Cap.8. Ttact.5. Fen.13. tertij.

De vomitu.

Decimus est quòd hora melior ad vomendū est, postquam vomiturus se balneauerit: deinde comederit & satis abunde se cibo repleuerit. Sic enim velociter & facile euomet cōmotis humoribus per balneum & cibum superabundantem.

Iacobus in Cap.12. Tracta.4. Fen.14. tertij.

De cachexia.

Et balneatio &c.) In tertia primo ait, quòd balneatio cū aquis nitrosis quas de baurach vocat & aquis sulfureis & aluminosis quæ de terra tales actu calidæ exeunt & aquas thermarum appellare solemus & naturalia vulgus vocat balnea de melioribus est cachexiæ curis post purgationes: ipsa enim exiccat & consumit illas malas humiditates quæ cachexiam faciunt, & ab ipsa fiunt. Verum balneatio quæ in aluminosis aquis efficitur est suspectior alijs ꝑpter stypticitatem qua claudit poros, & retinet intus vapores & fumos & vētos cacochymiæ, nisi diligenter & exquisite præpurgata fuerit. Secundo dicit, quòd si nobis desit dicta balneatio cum aquis thermarum fiat balneatio, tunc in aqua maris igne calefacta quæ resoluit, siccat & consumit humorum malorum reliquias post purgationem. Iuxta illud Gal. primo simplicium, distin. secunda in fine cap.1. Hydropi autem aqua dulcis est ex deterioribus rebus si bibunt eam, et si balneātur cum ea. Et aqua salis tota, & aqua cui admiscetur bauracitas, & sulfureitas & pix est iuuatiua eis. Et tibi quidem possibile est vt facias aquam similem vnicuique specierum reliquarum aquarum sicut facis aquam similem aquæ maris, ita vt permisceas cum aqua dulci illam substantiam quæ est vincens super omnem specierum earum. Inde est quòd si proieceris ī aquam dulcem sulfur, facies eam aquam sulfuris, & si proieceris in eam alumen facies eam aquam aluminis: & secūdum hoc exemplum currit res in omnibus speciebus alijs. hęc ille. & si vis lege reliqua: et hoc etiā ait Prin. īfra ca.13. parte decima paragrapho. Quod si aquæ thermarum non sunt. Tertio dicit, quòd balnea dulcia puta ex dulci aqua nocent cachecticis: quoniam humectant & ipsi potius debent exiccari ne hydropici fiant. Nocent inquam eis nisi ipsis vtantur non humidis, sed siccis, scilicet non sedendo in aquis eorum: sed sudādo super eorum vapores vel in suo aere vaporoso calido.

Gentilis in Cap.13. Tracta.4. Fen.14. tertij.

De hydrope.

De balneis &c.) Ponit regimen ꝑ balnea. Et cōsidera ꝙ Aui. thermas non appellat stufas, sed thermas vocat Aui. balnea aquarū naturaliter ca

lidarum sicut est balneum Petrioli,& balneũ de Suana,& consimilium. Sed balnea potius dicit stufas,vt supra fen secunda, capi. de cura spasmi submersio ĩ aquis thermarum,& habet exterior litera.i.aquarũ naturaliter calidarum.Hoc idem manifestatur ex sermone quem Auic. ponit qui vult ꝙ de bonitatibus aquarum thermarum est statio boni regiminis in hydropisi, quia anhelitus potest remanere frigidus,scilicet discoopertus aeri: quod tamen non contingit in balneis, scilicet factis in domibus, vt sunt stufæ quia ibi non potest remanere anhelitus &c. ex hoc ergo apparet quid Auicẽ.per thermas intelligit, submersio in frigida scilicet aqua maris vel in frigida scilicet aqua,quia reaggregat membra. Debet tamen ætas,virtus,tempus,regio,& consuetudo considerari.Reliqua patent &c.

Iacobus in Cap.13.Tract.4.Fen.14. tertij.
De hydrope.

De balneis vero &c.) In hac parte decima primo agit de balneis nocitiuis eis. Secundo de siccis iuuantibus:ibi(Et quæ eis)Tertio de humidis in substãtia siccis in virtute:ibi (Et si fuerint) Quarto de bonitate balnei thermarum : ibi (Et de bonitatibus) Quinto de modis faciendi balnea quæ sunt vt de thermis : ibi (Quod si aquæ) Sexto de modis applicandi hæc balnea diuersis hydropicis: ibi (Et oportet quidem.)

In prima parte ait,quòd humida balnea sunt horrenda asciticis.Et id intelligit de balneis humidis tam virtute quàm substãtia,sicut sunt balnea dulcis aquæ calidæ quæ & corpus humectãt & oppilationes in dispositis augent quæ alchiticis obsunt, vt est dictum etiam supra.c.12.de cura cachexiæ parte secunda de mente Gale.paragrapho.Cum ergo euacuantur.

Et ex eis &c.) In secunda primo ait, quòd balnea quæ plus prosunt hydropicis sunt sicca, clybanus calefactus satis et taliter quòd eius calorem toleret intristanter ęger intrando & manendo,& istud balneum hyposarcicis maxime seruit & conuenit qui resolutione superfluitatum totius corporis vndiq; indigent repletis his per totum,verum stufas siccas clybano præfero. Secundo præcipit quòd cum hyposarcicus clybanum ingreditur ꝙ extra clybanum caput suum teneat in aere recenti. Primo vt frigus aeris per inspirationem ad cor perueniat & pulmonem ipsius,& cor & spiritus inde refrigerẽtur. Secundo ne sitis plurimum augeatur seu magnificetur,sicut certe fieret si æger inspiraret calidum furni aerẽ.Tertio vt in hydropisi corpus resoluatur iuuatiuo sudore multum exuberante per ca-

D lorem clybani.i. multę aquosæ superfluitates & grossa phlegmata totius corporis ab hoc resoluantur sub specie sudoris exuberantissimi.

Et si fuerint &c.) In tertia primo ait, quòd hydropicus positus in statu morbi eius post purgationes & bonum regimen maxime iuuatur per humida balnea secundum substantiam multum desiccatiua suis virtutibus, sicut hæc quæ fiunt in aquis thermarum nitrosis sulfureis aut aluminosis notis & vocatis naturalia balnea, quia calidæ actu sine artificio prodeunt à terra adeptæ à mineris per quas ipsæ transeunt suam caliditatem vt mineris nitri sulfuris aluminis:verum aluminosa suspectiora sunt: licet enim corpus fortiter exiccent, poros tamen oppilant & prohibent aquarum solutiones.Et inter hydropicos hyposarcici proprie iuuantur his balneis

E calidis thermarum cum sæpe ipsa intrant & iterant ea pluries in die,quia vndique indigent resolutione, non in ventre solo sicut tympanitici & ascitici indigent. Secundo dicit, quòd si hyposarcicus tolerare possit sine casu virtutis vel sine magna eius debilitatione vt stet in his balneis vno integro die stet in Dei nomine, quatinus membra eius per multos sudores & resolutiones fortes detumescant. Tertio dicit, ꝙ aqua marina tepida calefacta est huius generis: puta aptum balneum sicut modo dicta pro resolutione & consumptione superfluitatum hydropicorum. Quarto dicit, quòd hydropicorum submersio in aqua ista infrigidata in fine rei, scilicet post regimen euacuationes & resolutiones per calida balnea vehementer eis conuenit, quia coadunat & vnit ĩterius naturalem calorem & spi-

F ritus dispersos à calidis balneis: sed neq; morentur nec frequenter intrent in hanc aquam frigidam:immo submergantur in ea leuiter & protinus exeant ne suo frigore calorem innatum vincat aut debilitet & poros oppilet.

Et de bonitatibus &c.) In quarta primo ait, quòd de bonitatibus balneationũ in aquis thermarum est statio regiminis anhelitus frigidi sic quòd æger in eis stans & perseuerans anhelando inspirant aerem frigidum pro cordis & spiritus dulci refrigerio, quia caput & collum, os & ambas nares, vnde ĩspirat aerem extra balneum habet in recenti aere. Secundo dicit, quòd simile istius deficit in balneis. Et hic per balnea stufas intelligit circumquaq; clausas in quibus stufantes aspirant aerem calidum stufarum non recentem frigidum, sicut in balneis thermarum faciunt:& ideo vix possunt in stufis calidis diu permanere.

Et

Et si aquæ &c.) In.v. primo ait prout etiam Gal.1.simplicium distin.secunda ad finem.c.1.et supra cap.12.parte secunda posuimus, ꝙ si aquæ thermarum naturaliter calidæ nobis deficiant, possumus his similes hoc modo efficere nitrosas & quidem dissoluendo in tina dulcis aquæ fluminis & bulliendo simul nitri lib. ij. & similia sulfureæ fiant & aluminosę quę actu calefaciant tolerabiliter. Et in his se balneant hydropici, sicut in aquis thermarum, vel in aqua dulci decoquatur alusnem, aut sinapi aut calx, aut species alię notæ desiccantes, vt cineres aut fęces aceti vel vini siccatæ & combustæ, & in ipsa calida sedeat hydropicus. Inquit Ianuen. quòd alusnem seu vsnem multas habet species & cinis alkali est vna ex eis. Alia est, puluis quidam cum quo saraceni lauant pannos suos & manus. Secũdo dicit, ꝙ quãuis hæc balnea non perfecte curent iam factos hydropicos, prosunt tamẽ eis nec his vti malum est in cunctis hydropicis si virtutes eorum tolerare possint: semper enim aliquid de materia morbi vastant & resoluunt.

Et oportet quidem &c.) In sexta ait, quòd balnea thermarum sic applicanda sunt tympaniticis & asciticis quòd obuient solis vel primo & maxime vẽtribus eorum, quibus aqua & ventus vnde fiunt iniacent. nam pectus & dorsum, collum, caput, facies in his hydropicis hecticantur & arent: quare non est opus vt ipsis obuient balnea thermarum. Secundo dicit, quòd totum corpus seu truncus corporis hyposarcam habentis obuiare debet his balneis thermarum, ꝗa materia, quæ hyposarcam facit per totum dispersa est & vndique indigens resolutione: sed quęret aliquis quo modo fiet hoc vt hæc balnea solis ventribus adhæreant. Dic quòd per spongias, aut lanas infusas ipsorũ aquis & ventri adhibitas actualiter calidas ipsis præexpressas.

Iacobus in Cap.6. Tract. primi, Fen.15. tertij.
De cura icteritiæ citrinæ.

Et omnis qui habet &c.) In quinta primo ait, quòd omnis ictericus de causa calida superfluas debet vitare vigilias & iras frequentes & motus fortes vel sæpe iteratos & balnea calida. Ab his enim singulis supercalefactum corpus inflammatur: vnde augetur huius icteritiæ causa. Secundo dicit, quòd in icteritia quandoque caliditas est in toto corpore, & ad hanc tollendam medicus infrigidat hepar & venas, & vesicam fellis vel vesicam vrinæ. Et proprie facit hãc infrigidationem cum ministrat balneum ex aquis frigidis vel ex aquis tepidis in quibus bullierint medicinæ aliquæ frigidæ & humidæ, sicut violaria, folia salicum, nenuphar, lactucæ: cito nanque totum corpus infrigidatur per tale balneum dum diu moratur in eo patiens donec suum frigus in corpus penetret: sæpe enim ante hoc per antiparistasim calefacit corpus. Tertio dicit, quòd aqua actu frigida, & aqua cui admixtę sunt virtutes stypticæ sub forma balnei ministratę corpori resolui prohibent eius icteritiam, quia poros cutis claudunt & oppilant: & similiter est si bibitę fuerint.

Gentilis in Cap.6. Tract. primi, Fen.15. tertij.
De cura icteritiæ citrinæ.

Et ex medicinis.) Dicit ergo primo quòd illæ medicinæ sunt quatuor modorum, quia quędam sunt potationes, alię sunt ablutiones, alræ sunt sternutationes: licet sternutationes magis conferant ad remouendum icteritiam à facie & oculis. Aliæ sunt regimen commune, cum tina ex aquis fortibus, scilicet aperiendo & abstergendo. Dicitur autem tinæ administratio regimen commune, quia totum corpus tangit. Dicit primo, quòd quando incipit mingere mingat in tina, quia est cura eius. Et hoc dicit primo, quia euacuabit choleram, etiam quia balneum infectum vrina, magis aperit, & abstergit.

Ea vero &c.) Dicit post quòd medicinę quæ per os sumũtur, icteritiam remouent aut extrahunt eam per vrinam, aut per ventrem. Tamen medicina quæ sudore educit, melius est quòd detur super exercitium, & super balneum, & super sitim, & causa est, quia tunc melius & citius ad membra rara & calefacta penetrat: et ideo melius per sudorem impellit materiam. Proprie vero debet post sudorem dari res sudatiua quando facit sudare potus. Considerandum autem quòd medicina sudatiua aut est potus, aut res potabilis actu humida, sicut est potus aquæ calidæ, aut est aliqua medicina sicut confectio aliqua sicut anacardina vel leuior illa: vult ergo Auicen. ꝙ si post exercitiũ &c. detur ictericis medicina exiccatiua potabilis, exiccabit & penetrabit, & labetur. Sed si daretur medicina actu sicca posset nocumentum inferre exiccando, nec ad mẽbra trahetur sicut si esset actu fluida & potabilis.

Iacobus in Cap.6. Tract. primi, Fen.15. tertij.
De cura icteritiæ citrinæ.

Quartus est regimen cõmune consistens in administrãdo balnea seu tinas cũ fortibus aꝗs in resoluendo materias acute, vt sunt sulfureę salsę vel nitrosæ. Tertio dat duas regulas super hoc quarto mõ curę. Prima est, ꝙ ictericus incipiens mingere quando se balneat, mingat in tina eius vt liberius exeat vijs pręapertis cũ vrina cholera: hoc

hoc enim proprie est icteritię cura. Secũda est ꝙ
æger exiens à tina statim cooperiatur taliter &
tantum ꝙ frigus penitus non adueniat claudens
poros eius,& icteritiam per resolui prohibẽs,&
dormiat si velit bene coopertus: quoniam cum
somnus alias compescat euacuationes eam quæ
est sudoris adaugere solet quæ plurimum profi-
cit curæ icteritię.

Ea vero &c.) In secũda primo ait ꝙ illa quæ
dantur via medicinæ præter balneum pro cura-
tione morbi icteritiæ: sunt illa quæ à cute icteri-
tiam extrahunt et choleram sub ea compressam
eradicant. Secundo dicit, quòd medicinarum
quæ à partibus cutis choleram extrahunt & aufe
runt icteritiam, quandoque hanc extrahunt so-
lutione ventris quam ipse prouocant, quandoq;
sudoribus prouocatis ab eis. Adde his modum
tertium illarum, quæ extrahunt per insensibiles
resolutiones. Tertio dicit, quòd hora melior dã-
di has medicinas, maxime potabiles & sudorum
prouocatiuas est supra exercitium, laborem &
sitim & statim post balneum. Ab his enim viæ
multum aperiuntur: vnde fit vt potus sudorem
prouocans liberius penetret ad loca icterię su-
dore hanc expellens.

Iacobus in Cap.6.Tract.primi, Fen.15.tertij.

De cura icteritiæ citrinæ.

Sexta est drach.ij. pulueris subtilis nucum cy-
pressi cũ drach.ij. cassię ligneæ bibitę cũ.iij.vnc.
vini antiqui: ex proprijs.n. diureticis est in casu
pręsenti,& post eius potum balneetur ęger & in
balneo minget totam icteritiam.

Ibidem.

Ablutiones &c.) In hac parte.x. primo agit
de ablutionibus auferentibus acute icteritiam.
Secundo de emplastris: ibi (Et quandoque) Ter-
tio de oleis. ibi (Et assumuntur.)

In prima particula primo commendat hic to
tius corporis factas ablutiones cum aqua calida
in qua prębullita fuerit aliqua de illis septem her
bis quas hic commemorat vel plures aut om-
nes. Nam cutis abstergitur pori aperiuntur per
has ablutiones,& cholera sub cute latens resol-
uitur. Prima istarum septem est capillus veneris.
Secunda est sceha.i. stœcados arabicum. Verum
Ianueñ. ipsam esse asserit absinthij speciem. Ter
tia est maiorana & viridis & sicca. Quarta est po
lium montanum viride aut siccatum. Quinta
chamæmilla puta flores & herba recentes & sic-
ci. Sexta est alaniudem præcipue conferens præ-
senti casui, et est herba ex qua fit assa. Septima est
tribulorum radices & herba, coque quas volue-
ris ex his medicinis. Et ex decoctione mane in

D ieiunio laua & frica diu superficiem corporis ci-
trinatam cholera. Secũdo dicit, quòd anethi se-
men est radix seu basis in ablutionibus quæ resol
uunt icteritiam sic quòd maxime ad hoc & præ
alijs confert ipsius decoctio. Tertio dicit, quòd
acetositas citri similiter confert ad deletionem
seu remotionem cuiusq; tincturę deturpantis cu
tem cum frequenter & diu fricatur cum ea: pro-
pterea quòd ipsa vehementer abstergit cum pe-
netratione & incisione.

Et quandoq; &c.) In.2. dicit, ꝙ ex medicinis
nunc dictis interdum emplastra assumũtur con
tra icteritiam & fiunt hoc modo. Recipe capillo
rum veneris, stœcados arabici, maioranæ, polij,
chamæmillę, anethi ana drach.ij. terãtur & icor-
porentur cũ cera & oleis chamęmelino & ane-
thino sufficientibus & fiat emplastrum. Verum
E plus emplastris proficiũt ablutiones in casu præ-
senti, quia non oppilant à modo substantiæ sicut
inunctiones emplastra & olea,& supra corporis
totam superficiem facilius ducuntur.

Gentilis in Cap.7.Tract.2.Fen.15.tertij.

De curatione splenis.

Et non &c.) Medicinæ enim splenis nõ de-
bent transire ad gibbum, sed ad hepatis conca-
uum. deinde ad splenem. A concauo igitur ori-
tur vena, quæ ad splenem vadit. Considerãdum
post quòd duricie existente forti, & etiam forti
virtute, cibaria possunt administrari secundum
modum quem Auicen. ponit, scilicet vt ieiuno
stomacho fiat balneatio & statio in tina & in in-
gressu sumantur incisiua, quia tũc corpore ina-
nito & rarefacto melius penetrabunt, sed si res
fuerit hac debilior non oportet ita fortiter pro-
F cedere.

Iacobus in Cap.7.Tract.2.Fen.15.tertij.

De curatione splenis.

In administratione &c.) In hac parte.iiij. dat
præcepta.vij. Primum est quòd longa balneatio
ægri non sicca, sed humida & statio in tina præ-
ferantur cibationi, vt splenis duricies inde mol-
lificetur. Secũdum est, quòd æger post balneum
comedat cibos incisiuos & subtiliatiuos, sitim
ꝓuocantes vt pisciculos salsos & carnes salsas mi
nutim præincisas & cum eis sinapim & etiam
sahanę,& est salsa ægyptiaca qualis est apud nos
sinapium commune vel cepę cum aceto petia-
tim incisum, quatinus materiæ subtilientur ab
his & incidantur.

Gentilis in Cap.13.Tra.2.Fen.16.tertij.

De cura cholericæ passionis.

Sitis &c.) Hic ponit regimen sitis eorum: &
primo facit hoc: secundo ponit regimen in ciba-
tione

tione eorum, tertio ponit speciale regimen quãdo spasmant, ibi secunda (Et oportet) ibi tertia (Si autem) Isti ponuntur in balneo ad distractionem materierum, & aqua tepida proijciatur ad eorum capita ad resolutionem vaporum malorum caput ascendentium ex corruptis cibis.

Ibidem.

Et multoties &c.) In.vj. dicit ꝙ balneum receptum in passione cholerica frequẽter dispergit malos humores & materiam passionis huius per corpus & membra, quapropter sentitur in membris confractio & interdũ accidit brachijs aut tibijs paralysis particularis aut dormitatio, nam balneum commouet & attrahit humores ab interioribus ad exteriora.

Iacobus in cap.16.tract.2.fen.16.tertij.

De tenasmo.

Decimum est ꝙ æger balneum introeat vel siccum aereum quod dicitur stupha vel aqueũ calidũ quod tina appellatur, & ibi moretur donec anus eius calefactus fuerit. Vndecimum est facere ꝙ æger sedeat ano discooperto super terram calidam vel quod melius est super asserem pini satis calefactum.

Iacobus in cap.2.tract.4.fen.16.tertij.

De colica frigida.

Octauus est ꝙ in vehementi dolore ventoso colico valde confert balneum in aquis thermarum. s. quæ calidæ prodeunt à terra, naturalia quoq; dicuntur balnea, maxime si fuerint sulfureę aut salsę, nam fortiter consumunt, vastant & resoluunt grossas ventositates. Et si non inueneris aquas tales naturaliter, arte ipsas cõponas bulliendo fortiter in aquis cõmunibus vinũ, sulfur aut sal. Nonus est ꝙ aqua salis armoniaci quæ calida prodit ex minera ipsius mirabiliter iuuat in isto dolore simpliciter & absolute, siue se patiẽs in hac balneauerit, siue de hac biberit & ipsius potum sufferre valeat intristanter & innoxie. Decimus est ꝙ sic in ventosa colica balneari confert in tina aquæ calidæ in qua bullierint medicinæ aliquæ quæ resoluunt & subtiliant sicut chamæmilla, mellilotũ, anetum, sauina, abrotanũ.

Gentilis in cap.10.tract.4.fen.16.tertij.

De tina & balneis & embrochis in colica.

Signa.) Ponit curam per balnea, primo facit hoc, secundo ponit nocumentum balneorum, secunda ibi (Verũtamen.) Prima patet. Medicinæ calidæ. s. flores chamæmillę, anetum, apium, anisum, vitriolũ & huiusmodi, bulliant in aqua, & fiat balneũ. Causam. s. istius doloris. Alleuiat, idest leuẽ facit. Retenti. i. eius quod retinetur.

Verũtamen &c.) Ponit nocumenta balneorum, patet litera. Mollificat. i. resoluit virtutem. Alcharadenek, est genus ciborum. In quibus. i. per quæ.

Et aqua &c.) Hic ponit balneum cum aquis thermarum naturaliter calidarum vt Petrioli. aquis dulcibus. s. quæ non habent caliditatem ab igne. Nota ꝙ si ponatur vas aquę in quo sit foramen, per quod egrediatur aqua quæ percutiat super locum doloris, est vtile.

Iacobus in cap.10.tract.4.fen.8.tertij.

De tina & balneis & embrochis.

Tina &c. In hoc cap. primo agit de tinis vtilibus colicis. Secundo de embrochis, ibi (Cumq; aliquod.) In.i. parte dat cañ.v. super vsu tinę pro cura colicę. Primus est ꝙ tina seu balneum aqueum vehementer iuuat in cura phlegmaticę & ventosę colicę, maxime dum tina repleta est aqua in qua medicinę colicę coctę sint, sicut chamęmilla, mellilotum, anetum maratrũ, anisum, cyminum aut furfur. Præstat enim colicis iuuamenta. iiij. Primũ est ꝙ causam colicę resoluit, puta ventositatem & phlegmata grossa. Primo calore quem sibi impressit ignis. Secundo calore vel virtute impressa sibi à medicinis in ea bullitis. Secundum est colon vel alterius intestini dolentis mollificatio vel rarefactio caliditate aquæ & humectatione. Tertium est alleuiatio seu facilitatio carminationis causæ efficientis dolorem, puta grossę ventositatis super extendentis tunicas intestinorum propter mollificationem & rarificationem earundem à calefactione & humiditate tinę. Quartum est lacertorum ani mollicies seu mollificatio per calorem balnei cum humiditate, quæ mollificatio quãplurimum cõfert vt apertio portę vel præparatio apertiõis eius ad prompte expellendum cum grossis fœcibus ventos & phlegmata qui pręretenti erãt. Secundus est, tina colica vexatum ducit ad angustiam & tandem ad syncopim, & quandoq; ad mortem, maxime dum in ea longo tempore stat seu diu moratur vel sæpe ipsam ingreditur. Cuius causam reddit, quia mollificat. i. debilitat & deijcit virtutem resoluendo spiritus superabundanter & calorem innatum. Et ideo pręcipit ꝙ patiens debilis in virtute vitę non vtatur ea nisi cum cautela, sic ꝙ confortetur ante tinæ ingressum & in tina virtus vitalis ipsius, & non sit tinę aqua vehemẽter calida nec diu stet in ea nec sæpe ipsam intret. Tertius est ꝙ dum tina vtitur debilis & in ea sedet sint sibi proxima quædam confortantia virtutem ipsius vt fructuum odores aromaticorum, sicut cydoniorum, pomorum arangie flagrantium, pyrorum & odores alij rerum redolentium,

lentium, ſicut ambræ griſię, ſandalorum, cãphoræ violarum roſ. & alcardenet .i. tortellæ actu calidæ & panis calidus in vino aromatico & aqua roſacea parumper ſubmerſi, & alia in quibus delectatur patiens & requieſcit ſiue cõſolatur. Nã his dum odorantur, cor fortificatur & refocillãtur vitales ſpiritus, anguſtia decreſcit & vitatur ſyncope. Quartus eſt dum tina debilis vtitur, attendat ꝙ aqua tinę non aſcendat vſq; ad pectus eius neq; ad cor ipſius, ſed ſolum pertingat vſq; ad vmbilicum vel ſupra hunc, dũtaxat duobus digitis, ſic enim ſpirituum minorem faciet reſolutionem & minus cor debilitabit. Quintus eſt ꝙ habẽs frigidam colicam vehementer iuuatur ab aquis thermarum quæ de terra prodeũt actu calidæ, vocanturq; à vulgo naturalia balnea, maxime dum ſalſæ vel nitroſę exiſtunt, aut magis ſulfureæ & mora debita ſedet in his patiens. Ipſe enim reſoluũt materias colicę ventoſas, & alias, & calefaciunt ac confortant viſcera frigore percuſſa. Et ſicut colicis eſt melius vti his thermarũ balneis ſic eis eſt melius & magis conueniens vt aquis dulcibus ipſi non approximent nec ſedeãt in eis, niſi medicinarum colicę virtutes impreſſę in eis ſint. Ipſe enim frequenter materias colicę frigidę dilatant & ſuperextẽdunt magis q̃ reſoluant vnde augetur dolor, & partes quæ ex eis poros cutis intrant tandem ſe reducunt ad frigiditatẽ ſibi connaturalem, quare lędunt viſcera ſua frigiditate quæ potius conuenit aſſidue calefacere.

Cumq; aliquod &c. In .ij. dicit ꝙ ad curam colicæ, vehementer confert interdum quando aliquod vas ſicut cantaplora calidis impletur aquis thermarum vel aquis in quibus medicinæ colicæ prębullitę fuerunt, vt aniſum anetũ chamæmilla furfur, & in fundo vaſis plurima foramina ſeparatim fiunt adeo minuta ꝙ ſenſu forſitan non ꝑcipiũtur propter ſuam debilitatẽ ſeu prę paruitate & ęger ſupinus ſuper dorſum iacet & ſupra ęgri ventrem vas hoc eleuatur tanta altitudine vt ſtatura hominis, & ſic dimittitur hoc vas eleuatũ vt ſtillę frequentes quaſi groſſæ guttę de vaſe diſtillent per modum embrochę ſuper ęgri ventrem. Nam per effuſionem prædictarũ aquarum ſuper ventrem ab alto per modũ embrochę vel cantaplorę fit vt virtus aquarum vehementer penetret in profundum ventris & ad id coadiuuat caliditas ex motu cõtinuo ĩſurgẽs.

Iacobus in cap. 21. tract. 4. fen. 16. tertij.

De cura colicæ factæ ex fece.

Septimum eſt balneũ minorare in caſu hoc .i. raro facere vel dimittere ipſum. Nam ſi calidum

D ſit auget raritatem & reſolutione m deſiccãtem feces, ideo ſi fiat debent ſibi imponi medicinæ ſtypticę, ſicut myrtus gallę balauſtię roſę, niſi in inteſtinis ventoſitas abundet indigens reſolui pluſquam coarctari ſtyptico balneo. Octauum eſt ꝙ ſi ęger balneetur in iſta colica fiat eius balneum in aqua frigida qua pori clauduntur vel diminuũtur & raritas corporis nimia reprimitur, ventoſitates multę in inteſtinis frigidum balneum intrare prohibeant.

Iacobus in cap. 5. fen. 17. tertij.

De apoſtemate ani.

Quinta ẽ encathiſma ſeu ſeſſio in aquis in quibus cocta ſunt lenificantia ſicut ſemen lini folia biſmaluę vel radices eius & ſemina ipſius & porri & ſimilia ſicut cępę lilij maluę violaria & embrochationes ani cum eiſdem ſimiliter conferũt in caſu præſenti.

E *Iacobus in cap. 5. fen. 17. tertij.*

De apoſtemate ani.

Secundus eſt ꝙ ſi multum inde doleat patientis anus, ſedeat in aquis calefactis ſtypticis ad cõfortationẽ eius vt in aqua decoctionis tapſi barbati & roſarum & balauſtiarum. Tertius eſt ꝙ cum butyro recenti plurimo poſito ſuper vſtam hęmorrhoidẽ ſiue eſcharã eius medicetur anus priuſquam ſedeat in aquis ſtypticis vt ani dolores & ardor illatus inde mitigentur & eſchara ſi ſit matura, inde cadat.

Iacobus in cap. 3. tract. poſterioris fen. 18. tertij.

De apoſtematibus in renibus.

Quinta eſt, aqua calida nocet habẽtibus apoſtemata calida in ſuis renibus vel in altero eorũ ſiue in potu ſumpta ſiue more balnei ſedente ęgro in hac. Nam commouet humores & fluere facit & febrem ſuo aget calore actuali necnon

F apoſtema.

Iacobus in cap. 3. tract. poſterioris fen. 18. tertij.

De apoſtematibus in renibus.

Nona eſt ꝙ balneum non eſt conueniens in calidis renum apoſtematibus niſi poſt eorũ maturationem & declinationem, ante enim irritat & augmentat febrem & apoſtema iſtud quod febrem induxit.

Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertii.

De lapide veſicæ.

Et oportet &c. In .ij. prædicit ꝙ medicinæ tinarum quæ fiunt in lapide veſicæ fortiores illis quæ in lapide renũ fiunt, debẽt eſſe propter cauſas dictas in .i. parte ca. præſentis. Secundo præcipit immittere tinis ad lapidem veſicæ folia agni caſti capillum veneris & folium indum vocatũ alabatrum & aſſueſir .i. vitem albam ſeu brioniã &

&aliquid stypticum vt sunt rosæ siccæ, ne tinæ superflue mollificent virtutem ægri & debilitẽt eam. Et hę medicinæ cõmiscendę sunt medicinis notis apponi solitis in tinis lapidosorum vt sunt chamęmilla mellilotum anetum parietaria maluæ cum macro furfure. Tinam ergo lapidẽ vesicæ habentium hoc modo compone, recipe florũ chamæmillę melliloti summitatũ anethi parietarię malue furfuris macri añ. M.ij. foliorũ agnicasti capillorũ ve. folij indi radicis bryonię vel foliorũ eius & floris ipsius rosarum rub. sicca rum añ. M.i. bulliantur in vna magna calcabunda dulcis aquæ fluminis fontis aut pluuię quæ tinę imponatur in qua sedeat ęger vsq; ad vmbilicum mane in ieiunio.

Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertij:
De lapide vesicæ.

Primum est ꝙ patiens post phlebotomiam & dicta auxilia lenitionis ventris & dietæ tenuis se deat in tina dulcis aquæ tepidæ in qua bullierint hęc mollificantia, recipe malochię.i. malue se. lini bismaluę furfuris añ. M.iiij. decoquantur in ca cabũda vna dulcis aquæ fluminis fontis aut pluuię, & huic aquę admisce, & in ea cõquassa olei oliuarum dulcis olei chamæmillæ añ. lib. ij. & in ea tepida se balneet æger donec inceperit attediari ibi, & tunc panno calido suaui inuolutus statim intret lectum. Secundum est ꝙ postquá à tina exiuerit vel eductus fuerit partes virgæ ipsius & circũiacentes radici ipsius & collo vesicæ lenificantibus inungantur oleis vt sunt anethinum & chamæmelinum cõmixta ęqualiter & tepida inuncta.

Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertij.
De lapide vesicæ.

Si autem &c.) In quarta primo ait ꝙ si non obstantibus prædictis auxilijs incessanter & assidue crescat apostema, sedeat ĩfirmus ĩ tina aquę dulcis tepidæ fluminis in qua bullierint seminis fęnugræci, & seminis lini añ. lib. i. & .5. nam dolores mitigat et partim maturat, & partim resoluit materias apostematis. Secundo dicit ꝙ si fortificentur magis, & magis continue dolores sedeat iterum secundo & tertio diebus patiens in tina aquæ dulcis fluminis tepidæ cui permixta fuerit medietas olei de oliuis dulcibus.

Ibidem.

Primum est & rectius ꝙ in aquis stypticis no tis ęger sedeat vt in aquis ferreis vel aluminosis vel de arnoglossa vel de plantagine, quæ sint actu frigidæ vt fortius restringant stypticitate & frigore.

Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertij.
De lapide vesicæ.

Quintum vero est ęgrum sedere in balneo puri aceti fortis si fluxus sanguinis non est obediens prædictis remedijs, nec per ea cesset nec ab his sanetur.

Iacobus in cap. 13. tract. prioris fen. 19. tertij.
De apostemate in vesica.

Et scias. In. vj. dat. v. regulas super tinis bonis ĩ hoc apostemate. Prima est ꝙ sessio freq̃ues & assidua in tina aquæ dulcis temperate calidæ valde cõfert in cura huius apostematis dum iam tota fluxa est ipsius materia. Nam dolores lenit & morbi materiam digerens resoluit, & quãdo in vesicam confluit vrina, & ibi aggregatnr tũc ægro est rectius atque facilius ꝙ in tina mingat quæ vias vrinę suauiter aperit. Secũda est ꝙ aquę propicię pro tinis & magis vtiles sunt illę in qui bus est virtus mollificans ex his quæ sciuisti mul toties antea sicut aquæ dulces temperate calidæ in quibus bullierint violariæ maluæ semen lini atriplex bismaluæ senecio. Tertia est ꝙ in his aqs tinarum quandoq; imponuntur adarsesaham.i. radix spicę & radix cyperi & cordumeni.i. carui agreste & spica nardi & amomum & squinanthum cum fęnugræco, & se. lini. Nam hæc resol uendo & mollificando dolores mitigant & notabiliter apostema minuunt, præcipue si iam ma turatum fuerit & putrida febris fere desierit. Quarta est ꝙ hæ aquę mollificatiuę tinis idoneę sunt vt aquæ dulces in quibus semina lini & fenugræci decocta fuerunt. Quinta est ꝙ iterum aquæ ad has vtiles tinas mollitiuas sunt in quibus napi decocti fuerunt & alhasce & caules. Et est alhasce hortulana hyssopus. Et hæc decoctio partim mollificat partim resoluit.

Iacobus in Cap. 23. trac. prioris fen. 19. tertij.
De vesicæ dislocatiuæ.

Secundo dicit quòd natare in aqua maris ęsti uo tempore supple vel balneari in eadem actu calefacta tempore frigido confert in vesicæ dislocatiõe & mollificatione, quoniam resoluit & desiccat hnmiditates quæ sunt causa ipsarum cũ quadam stypticitate & confortatione lęsę particulę per virtutem salis. Tertio dicit quòd balnea re ęgrum in aquis thermarum, scilicet sulfureis vel aluminosis quæ de terra prodeunt actu calidæ valde confert eis, & naturalia balnea vocare has communiter solemus. Ab his enim causæ mollificatiõis & dislocationis frigidæ phlegma ticę potenter tolluntur. Nam has calefaciũt, siccant & resoluunt.

Iacobus

Iacobus in cap.18. tract.posterioris fen.19. tertij.

De cura diabetis.

Tertius est tandiu sedere in tina dulcis aquæ frigidæ ꝙ se æger sentiat quasi congelari & pacificetur inde sua sitis, & renes ipsius infrigidentur, & lacerti prope hos cum vesicæ musculo fortificetur, quos igneus calor prędebilitabat atq; dissoluebat.

Iacobus in cap. 30.tract. prioris fen.20.tertij.

De regimine eius qui plurimum vtitur coitu & nocetur eo, & debilitat ipsum, aut cuius læditur visus & sensus ipsius & caput eius, & accidit ei tremor.

Quartum est balneari in dulci aqua calida cũ moderamine & de aqua balnei super caput infirmi ab alto effundere per modum embrochę. Quintum est ꝙ submergat faciem & oculos in aqua serena & in hac aperiat ipsius oculos, nam visum confortat.

Iacobus in cap.9. tract.1. fen.21.tertij.

De regimine & curatione eius.

Tertium est ꝙ balnea dulcis aquæ calidæ penitus dimittat, augent enim adipem. Sed balneis thermarum salsis sulfureis vel aluminosis bene potest vti, quoniam demacrant.

Iacobus in cap.8. tract.2. fen.21.tertij.

De regimine cursus menstruorũ prægnantis.

Decoquantur styptica &c.) In hoc capi. dat duo remedia contra superflua menstrua prægnãtium. Primum est balneum sine aromaticis. Nã muliebria educit ex aromatibus calefactio, vt ait Hipp.apho.5.aph.29. Intrẽt ergo tinam aquæ decoctionis horũ quæ sequuntur pro menstruis stringendis, recipe lentium lib.i. corticum granatorum, balaustiarum, gallarum, glandium & eis similium vt sumach, acatię añ.quartũ.i. conquassentur omnia, & bullientur in aqua tinæ.

Iacobus in cap. 8. tract. secundi fen.21.tertij.

De regimine quorundam antiquorum in extrahendo fœtum mortuum.

Et si os &c.) In.xij.pręiubet ꝙ si matricis os apostema calidũ sibi superueniens iam coarctauerit, non tunc laborandum est in extractione fœtus, quia vehementer per illud dolores exacerbarentur & frustra fieret extrahẽdi conatus prohibente extrahi fœtum apostemate vel caput ipsius. Secũdo pręcipit tunc res pingues plurimas & humectatiuas matrici infundere sicut axungias gallinę aut anseris vel mucilagines lini aut fęnugręci, & tinę insidere aquæ decoctiõis maluę cum bismaluis & cępis lilij quibus apostema dictum leniatur & relaxetur os obstructum matricis. Tertio præcipit tunc administrare sup locum apostematis epithemata per quæ os matricis aperiatur vt illa quæ fiũt ex decoctionibus maluæ bismaluæ summitatum anethi chamæmillę & melliloti. Quarto pręcipit ꝙ istis peractis extrahatur caput quod intra matricem iacẽs remãserat modo q dictus est in parte priori.

In illo autem. In.xiij.pręiubet ꝙ si egrediatur fœtus super latus & ęquari possit intra hunc reducendo ꝙ administrentur super os matricis epithemata aperitiua vt hæc quæ dicta sunt quatenus matricis ore dilatato fœtus faciliorem inueniat exitũ. Secũdo præcipit si fœtus sic exiens ęquari non possit propter fortem eius coarctationem ꝙ tunc incidatur totus interius in minutas petias, & sic extrahatur.

Iacobus in cap.24. tract.2. fen.21. tertij.

De regimine eius quam lædit partus.

In.i. parte dat.x. præcepta circa agenda ante partum vt alleuietur. Primũ est assidue balneis aereis & aqueis vti quæ tinas vocat dum partus appropinquat, vt per hæc mollescat & leniatur & aperiatur & tenerescat via transitus fœtus. Secundum est ꝙ tina præualet in casu hoc extra balneum aereum quàm in balneo aereo vt prægnantis virtus non debilitetur calore, sed in tina habeat aerem recentem vultu extra posito & sic matris virtus non mollificabitur seu relaxabitur & soluta decidet.

De balneationibus ad guttas.

Balneatio quidẽ &c.) In hoc ca. primo agit de balneis inutilibus guttis. Secũdo de vtilibus, ibi (Balneationes vero.)

In prima parte dat regulam ꝙ balneum aquę calidæ dulcis & humidæ nocet artheticis propter duas causas. Prima est quoniam quietos humores mouens liquefacit, & eos habilitat ad iuncturas currere. Secunda est quoniam poros.i. venas amplians dilatat vnde facilius ad iuncturas defluunt superfluitates. Et sub dicta regula balneationes in aquis thermarum non comprehenduntur, immo in guttis valent post purgationes & ad confortandum iuncturas debiles, & ad cõsumendum reliquias materierum. Dicta etiam regula non habet locum in doloribus iuncturarum à siccitate exasperante.

Balneationes &c.) In.ij. primo commendat balnea salsa & nitrosa vel natura talia vel facta talia, imponendo in dulci aqua sal & nitrum & fricando cum eis iuncturas dolentes & partes proximas & truncum corporis ad consumptionem reliquiarum materiæ. Secundo cõmendat in arenis calidis sepelire infirmũ, & si istud fieret sub forti sole conferentius esset, prouiso ꝙ caput ab ęstu

ęstu præseruaretur. Tertio commendat prouocare sudores ad resoluendũ reliquias materierũ.

Io. Matthæi in cap. 13. tract. posterioris fen. 22. tertij.

De balneationibus ad huiusmodi.

Balneatio quidem &c. Ponit nunc vnum capitulum vbi generaliter magis tractat vtilitatem & nocumẽta balneorum, & dixit breuiter, balneatio quidem cum aquis calidis & humidis nocet eis, & adducens rationem quare nocet dixit, per. i. propter illud quod liquefacit de humoribus. s. in toto existentibus & dilatat de poris ex consequenti supple habilitat materias vt fluant ad iuncturas, primo liquefaciendo materiam, secundo disponendo membrum ad recipiendum dilatando & aperiendo meatus non solum communes, immo etiam meatus proximos & immediatos ad iuncturas. Ponit consequenter faciendo exceptionem vtilitatum certorum balneorũ dixit. Nisi in aquis thermarum. i. nisi in balneis mineralibus talia balnea quæ sunt actu calida vt plurimum saltem participant minera sulfuris vt voluit Arist. in de proprietatibus elementorum etiam. xxiiij. problematum problemate. xviij. secundum illumina. in fine problematis licet aliqua plus aliqua minus, sed vt plurimum vltra sulfur participãt natura aluminis vel nitri vel aliquãdo ferri, & talia maxime caliditate & stypticitate confortant & exiccant, & sic iuuant exiccando materiam & iuncturas cõfortando, ideo talia mineralia per hoc quòd multũ confortant, non bene conueniunt nisi facta sufficienti purgatione, de his balneis posset hic vtiliter multa dicere, sed ad alium magis specialem pertinent tractatum. Addit balneationes vero siccæ cum fricatione cum nitro & sale & sepeliri in arena calida sunt iuuatiua eis. s. sudare faciendo & exiccando &c. Circa dictum in prima parte, nota cũ dixit ꝙ balneatio cum aquis calidis & hu. nocet, hoc non tantum intelligitur de balneatione in aqua dulci communis fontis calida, sed etiam ampliari potest dictum ad decoctiões rerum calidarum & humidarum sicut etiam decoctio senis lini parietarię, attriplicis, alteę, sisami, amygmidalarum & huiusmodi, tñ talia in virtute calida & humida ita nocerent sicut etiã aqua fontis calefacta & forte plus ex opposito collige, ꝙ non solum aquæ thermarum & mineralium in casu conueniunt sed etiam aquæ decoctionum radicum & herbarum in casu calefacientium & exiccantium & à proprietate iuncturas & membra neruosa respicientium, vt verbi gratia de radicibus sicut esset acorus qui in casu singularissime valet, Iua aromatica, immo sola iua vt dixit

A Gibertus confert artheticis omnibus sumpta ẽt in cibis & recens & sicca & hoc facit cum proprietate sua quam habet ad iuncturas, licet etiã cum qualitate manifesta valeat ad propositũ nostrum calefaciendo & exiccando. Idem dico de rosmarino, betonica, ruta, maiorana, saluia, serpilio & huiusmodi. Nam si ex eis vel in aqua vel oleo fieret decoctio, & consequenter balneum vel stupha in declinatione vel post purgationes etiam si habere non possent balnea mineralia loco illorum conuenirent, & possent addi in decoctione nitrum alumen sal sulfur cum gũmis appropriatis, & esset singulare, & forte excellẽtius quàm simplex minerale, vnde cum talibus possumus multos debiles ex ætate vel morbo excusare, ne ad balnea mineralia deducantur, quoniã sæpe talibus non sine magno discrimine id fieri

B potest, vnde sæpe ad malos fines deducuntur, nõ propter balnea tantum, sed propter inconsuetudinem ad aerem regionis & inconsuetudinem ad motum & mutationem in comestionibus & potibus & lectis & huiusmodi, vnde laudo ego prius talia artificiata balnea attentari, quæ si forte non sufficiant stante postea appetitu & inclinatione forti infirmi ad dicta balnea tunc ad ipsa & super ipsa præsumendum est, aliter non laudo, maxime in corporibus ex ætate vel morbo debilitatis vel alias multum delicatis, hoc notate.

Gentilis in cap. 18. tract. posterioris fen. 22. tertij.

De cura calidi doloris.

Et balneentur &c. In secũda pręiubet ęgrũ balneari in prima domo seu casa balnei quæ frigida est & humida postquã eius extremitates ef-

C fusę fuerint in aqua frigida, vt per hãc humores prohibeãtur à penetratione facili in iuncturas, & hic de balneo aereo loquitur. Secundo præcipit vt intromittatur in balneum aqueum seu tinam tepidã quæ infrigidat calefactos & calefacit infrigidatos. Tertio ꝙ subito semel submergatur totum corpus eius in aquam tepidam vt ipsum refrigeret. Quarto ꝙ supra ęgri pedes effundãtur aqua frigida actu qua iuncturę ipsorũ relaxari prohibeantur ab aqua tepida.

Io. Matthæi in cap. 17. trac. posterioris fen. 22. tertij.

De cura calidi doloris.

Addit circa exhibitionem balneorum. Et balneantur cum aqua dulci postquam effunditur super extremitates eorũ aqua frigida in domo prima. i. in domo vel casa prima balnei vbi est aqua tepida balneantur in aqua dulci tepida, ideo addit & administretur tina tepida, deinde submergatur in aqua tepida subito semel, & fun

datur super pedes eorum aqua frigida, vult in summa ꝙ talia corpora balneentur in aqua tepida non calida, ne materia igneretur, sit autem tale balneum ad conuertendum materiam exterius etiam ad infrigidandum & humectandum materiam talem calidam & siccam. Sed quoniã tale balneum relaxat & materiam ponit in fluxu ne ergo in iuncturis pedum recipiatur materia, intendit. d. A. confortare iuncturas pedum cũ aqua frigida, ideo iubet prius super pedes infundi aquam frigidam. Iste igitur tex. maxime intelligitur in patiente dolorem iunct. pedum tantum à causa cholerica quoniã in dolore aliarum iuncturarum non posset verificari, lege literam totam quia clara est.

Io. Matthæi in cap. 34. trac. posterioris fen. 22. tertij.

De cautela à doloribus iuncturarum.

Ponit consequẽter ordinem circa balneationes & dicit & minorent in balneationibus. i. ex balneatiõibus & dicit litera exterior & adducit rationẽ, qm̃ ipsæ liquefaciunt humores & faciẽt eos currere ad iũcturas relaxãdo & meatus aperiendo, addit tamen vnum, aquę thermarũ conferunt eis in hora ęgritudinis, de his late dictum est supra, ponit consequenter vnum obseruandũ cum corpus vult vti balneo etiam minerali vt dixit. Et ex illis quæ conferunt eis in principio balneorum. i. thermarum & post ipsarum expletionem, & in medio introitus ipsorum in ipsis est effusio aquæ frigidæ super iuncturas, iuuat enim in principio, ne reliquæ materiæ fluentes recipiãtur in iuncturis, in medio etiam conueniunt partim ad eandem intentionem, partim ad conseruandam virtutem thermarum in iuncturis, & postremo valet ad eandem intentionem, vbi tamen essent iuncturę debiles post balnea calida si exhiberetur aqua crede quod nimis nocerent.

Gentilis in cap. 26. tract. posterioris fen. 22. tertij.

De embrochis & tinis.

Sumantur &c.) In hoc capitulo primo agit de embrochis contra sciaticam. Secũdo de tinis ibi (Et administrentur) Tertio de oleis quibus fit inunctio ibi (Ea vero ex quibus) Quarto de cærotis ibi (Et cerotaria.)

In prima parte hanc describit embrocham recipe olei de alcanna aliter vocati cyprini lib. i. aceti de vino lib. 5. nitri puluerizati quartum. 5. cardamomi. vnc. i. hysopi siccæ quartũ. 5. misceãtur insimul & ouina lana submergatur in his & anchę iunctura vaporetur inde.

Et administrentur &c. In secunda præcipit ministrare tinas ex aquis decoctionis medicinarum simplicium resolutiuarum, sicut sunt maratrum summitates anethi parietaria fursur mẽtha calamentum chamæmilla & mellilotum.

Io. Matthæi in cap. 16. posterioris fen. 22. tertij.

De embrochis & tinis.

Sumantur olei &c. Sequitur de embrochis rubrica & continuatur ad præcedentia sic, quoniam supra in ca. posuit curam generalem ipsius sciaticę per cañ. & medicinas generales. Nunc ipse enumerãs medicinas magis speciales & primo locales, secundo soluentes, & numerando locales numerat eas quæ maxime faciunt vtilitatem factis purgationibus, & primo numerat embrochas & vnctiones, secundo emplastra & epithemata. Et hoc est quod dicunt tres rubricę futurorum capitulorum, de prima parte embrocharũ. Dicit pr̃io sumãtur olei de alkãna lib. i. & aceti lib. 5. & nitri quartã lib. vnius idest vnc. iij. & cardamomi. vnc. i. 5. et hyssopi. s. humidę. vnc. i. 5. submergatur in eo lana & vaporetur cum eo locus. In casu isto multũ valet oleum de alkãna quoniam confortat membra neruosa & calefacit dissoluendo. Nam alkna idem est quod cyperus de quo dictum est supra quomodo valet, nitrum & cardamomum manifestum est quomodo valeant in casu exiccando & attrahendo & dissoluẽdo, acetum ponitur ad penetrationem, hyssopus humida ad mollificationem prohibendo lapideitatem, etiam mitigat dolorem, addit. Et administrentur tinę ex aquis medicinarũ singularium resoluentium prædictarum in hoc ca. sicut sunt gentiana, chamædreos, aristologia, centaurea rosmarinus bethonica iua & similia. Et ista est cõmunis practica ꝙ facta purgatione fiunt tales tinę in quibus infunditur ęger secundum anchas, & aliquando cum vapore ab illis decoctionibus resoluto fiunt stuphę, & multũ valent in casu, addit. Ea vero ex quibus fiunt vnctiones sunt sicut oleum costinum & oleum de euphorbio & oleum de pyretro & oleum de castoreo quæ administrantur post mundificationem. i. talia administrantur & administrari solũ debent post mundificationẽ, totum est clarũ.

Ex Gentili in cap. 9. trac. 1. fen. 1. quarti.

De curationibus ephemeræ.

Et conceditur eis &c.) Ponit curam per extrinseca approximata. s. balnea, embrochatiões, & fricationes. Concedit autem balneum. s. dulcis aquæ propter accidentia. i. propter illa quę ex balneo accidunt, & sunt quatuor humectatio, sudatio, rarificatio, & infrigidatio.

In quinta dispositione &c.) Dixerunt quidam. i. quod fiat cum aqua tepida vel temperate calida, vel ꝙ fiat balneum quando dispositio est quieta,

quieta,& nõ ſunt indicationes contrarię balneũ prohibentes. Aliter dicimus ad mentem Aui.ꝙ infrigidatio quæ fit à balneo non fit ſtatim, ſed quieſcente diſpoſitione,tunc aqua reuertitur ad ſui frigiditatem quæ ſtans in poris infrigidat vt primo cañ.fen.ij.illo.c.Quidam ornate loquentium &c.vel in quieta diſpoſitione.i.quando diſpoſitio eſt quieta, quia ſit vera ephe.nõ habens ſigna putridę. Dixit poſt quod habens catarrhũ non balneetur. Contra quia balneum maturat materias frigidas crudas vt pręallegato capitulo quidam dicunt quòd balneum ꝙ reſoluit & calefacit non conuenit in materia frigida ſed balneum ꝙ tantum calefacit. Sed hoc eſt cõtra Aui. ibidem, dicit enim & eſt cum balneum reſoluit & calefacit &c. Dicendum ergo ꝙ materia catarrhi exiſtente frigida, cruda,multa, balneum dulcis aquæ non competit quia agitat illam. Sed **B** ſi eſset pauca poſset illam immaturare, ſecurius tamen eſt poſt maturationem vt octauo ter. Sed in catarrho acuto,quia eius acuitatẽ mitigat,cõpetit,lege pro his.iij.cañ.fen.v.

Et omnes &c.)Quare,quia quæritur infrigidatio & humectatio,ꝙ fit plus per aquam quàm per aerem,ſed habentes cutis ſoliditatem & ſpiſſitudinem factam à rebus frigidis vel ſtypticis indigent multa pororum apertiõe quod plus facit aer calidus.

Embrochatio &c.) Contra quia embrocha eſt medicamen congruum,ei ꝙ oportet diſsolui vt primo cañ.fen.iiij.Dixerunt rudes ꝙ loquitur de embrocha facta ex liquore actu,vel potentia, frigido,ſed primo cañ.loquitur de embrocha facta ex liquore actu vel potẽtia calido.Dynus conatur ſaluare textum dupliciter,primo ꝙ haben **C** tes cutis ſoliditatem debent ſtare in aere,nec balneari in aquis, nec embrochari aqua quia addit eis oppilationem. Aliter dicit ꝙ in hoc vult innuere ꝙ prius fricatio fiat,vt aperiat poros quàm vtaris embrocha,quia embrocha non dilatat ita poros,nec ſic imprimit ſicut ſi fricatio præcedit in eis,eſt ergo ſermo conueniens illis qui habẽt ſe. ex oppilatione pororum ſiue denſitate. Et quãuis modi dicti à Dyno ſint boni, nos aliter tñ hic dicemus ꝙ in ephe.in qua competit balneum aquæ dulcis calidæ ad reſoluendum & poros aperiendos totius, melius eſt balneare q̃ facere embrochas,& ratio quia embrocha ſiue proijciendo fiat ſiue cum pecijs cito infrigidatur ſup toto corpore, & cito oppilat ex hoc, & non ita aperit poros in actu ſuę caliditatis ſicut cum homo iacet ſub copioſa aquæ quantitate, quãdoq; tamen pręeligimus embrochare,vt cum eſset in capite aduſtio vt ĩtelligit apho.xliij.ſeptimę particulę. Si ſe.non à cholera habeatur, & ponitur. xvij.continentis primo capitulo. Tadeus tamen dixit quòd embrocha mouet materiam verſus cutim & ſic oppilat.

Iacobus in cap.9.tract.primi,fen.1.quarti.

De curationibus ephemeræ.

Et conceditur &c. In hac parte.iij.dat ſex regulas ſuper balneis ephemericorum & vnam ſuper embrochatione. Prima regula eſt, balneum conceditur ephemeram patientibus quando cõſumitur paroxyſmus eorum.i.declinat afflictio febris propter accidẽtia.i. vtilitates quæ ex eo cõtingunt.Prima eſt humectatio, gratia cuius multum confert balneũ aquæ calidæ dulcis in ephemeris ex laboribus & triſticijs & ſollicitudinibus & vigilijs,quibus ſuperflue membra deſiccata ſunt. Secũda vtilitas eſt ſudatio,quam balneũ prouocat tam aqueum quod tina dicitur quàm aereum quod vocatur ſtupha,vnde reſoluuntur ſpiritus igniti vna cum vaporibus & fuliginibus quibus membra in febre detinebantur,& ita ſanatur ephemera ex toto.Tertia eſt rarificatio pororum qua tollitur denſitas membrorum & pororum oppilatio,quæ interdum ſunt cauſa ephemeræ febris qua ſublata per balneũ calidũ membra rarificans,poros aperiens & ſudare faciens ſanatur ephemera. Quarta vtilitas eſt infrigidatio in quieta diſpoſitione.i.tepor & remiſsio caloris extranei ſuccedentes ęgro per vſum balnei poſtquam quieuerit commotio caloris ſuperficialis quam balneũ induxit,quæ cito ceſsat ęgro educto à balneo & eo quieſcente ac ſe reducenti ad propriam naturã.Infrigidationem vero hanc efficit balneum dulcis aquæ calidæ duplici modo.Primo quidem quia reſoluit ſpiritus & vapores ignitos qui febrem inducebant. Secũdo quia aquæ pars quæ ſe profundauit per poros in corpus quieſcente corpore ſtatim ſe reducit ad frigiditatem qua membra infrigidat. Signanter dicit hic in quieta diſpoſitione, quia non aduenit infirmo ex balneo infrigidatio donec quieuerit & balnei calor in eo ceſsauerit. Sed quæret aliquis quare dicit princeps in principio huius regulę balneum concedi dum conſumitur eorum paroxyſmus,nunquid in temporibus declinationem præcedentibus etiam conuenit. Videtur ꝙ ſic per Galenũ octauo de ingenio capitulo tertio vbi ait.Sed vos ſcitis ꝙ huiuſmodi febricitantes in primo die,ſecundo & tertio, mane quoq; meridie & veſpere & noctu in balneũ miſiſsem, & bene euaſerũt quarto vel quinto die ſine macula ad ſolitum opus exeuntes. Dic ꝙ balneũ

in

in ephemeris febribus ministrari debet in declinatione,& non in principio augmẽto vel statu. Iuxta id Galeni.viij.megatechni.c.iij. Verum febre declinante oportet eos curari sicut diximus cum balneo. Et rursus ibi.c.iiij.ait. Febre quoq; cessante balneum ingrediantur. Et iterum ibi. Neq; balneum nisi mitigata febre ingrediatur. Itẽ Rasis.x. Alman.c.ij.cuiq; speciei febris ephemerę curam tradens propriam iubet in qualibet ministrari balneum dum minui incipit seu declinare. Item Alex.iij.pract.ca.iij.ait. Sed mox leuigata febre ad balneum vadunt propter hoc quia declinat febris. Nec deest ratio quia dum ephemera in spiritibus cordis inflammari incepit deinde augetur & postea stat febris cordi insidet et igniti spiritus in quibus fundatur nondum tetẽderunt ad exteriora. Si igitur balneum tunc ministretur fortassis faciet ebullire humores & disponet eos ad putrefactionem nec attingere poterit ad resoluendũ spiritus ignitos qui sunt causa febris & adhuc cordi insident. Quod si ministretur in declinatione dum ignitos spiritus & vapores incipit natura expellere ad exteriora poros aperiens naturam iuuabit foras educere extraneum calorem,& à febre corpus mundificabit & à suis accidentibus. Secunda regula est, balneum prohibendum est in illis ephemeris in quibus timetur aduentus putredinis seu putridę febris. Quia balneum sua caliditate cõmouet humores ebullire faciens & permiscet benignos cũ malis, & vtrosq; putredini apparet. Signa vero quibus casus putredinis significatur sunt fœtor vrinæ vel egestionis vel vaporationis per poros factę vel horripilatio ex ingressu balnei. Contra dicit Galenus libro de febribus ad Glauconem. c.de curis ephemerarum in generali.c.v. Curare autem oportet balneo omnes. Et Auerrois septimo colliget ca.de cura febris ephemerę in generali ait. Et scias ꝙ refrigeratio in febre per se & ꝑ accidens fit. Et per se sicut per cibos frigidos & medicinas. Per accidens vero sicut balneari in aqua calida aut tepida, & maxime in hac febre fit, eo ꝙ per ipsam spiritus & vapores dissoluuntur, qui nisi resoluerentur corpus nimium inflãmaretur & fortasse ad putridam conuerteretur. Et propter hoc balneum est omnibus cura vniuersalis. Item balneum potius videtur à putrefactione prohibere quàm inducere eam aut augere, q̃a oppilationes aperit, fuligines resoluit quæ sunt ex causis præcipuis citę putrefactionis. Ad primũ dic ꝙ Galenus intendit ibi de puris ephemeris nullius putredinis participibus. Idem dic ad secũdum. Ad tertium dic ꝙ balneum in de-

D clinatione febris factum iuuare potest aperiẽdo & resoluẽdo, in principio vero non. Et cum putredinis aduentus sit febris putridę initium non competit hoc tempore balneum neq; pręstat vtilitates modo tactas. Iuxta id Auerrois septimo colliget.ca.x. Et scias ꝙ balneum in declinatione febrium collaudatur, quoniam superfluitates subtiles euacuat. In principio vero minime, quia rigores habet prouocare & dissoluit humores, & multiplicat oppilationes, & spargit superfluitates per totum corpus, & non est tutum quin inde proueniat apostema in aliquo principali membro. Et quãuis humores euacuet multiplicat tamẽ caliditatem & siccitatem febrium, siue fuerit ex aqua calida factum vel ex aere calido, hæc Auer. Et Gal.xj.ingenij.c.xx. Itaq; cum in declinatione. s. vniuersali assumatur transpira-

E tio in corpore moderato nõ paruam vtilitatem operatᷣ euacuans vniuersas ex ipso lychniosas.i. lucernosas & fumosas superfluitates. Et si deinde nullum fuerit viscerum imbecille, processerit laboranti sine frixe.i.horrore factus. Tres enim oportet habere intentiones in balneis quæ in oibus febribus vnam quidem si sine frixe.i. horrore factum fuerit, secundam vero si nulla principalium particularum imbecillis existerit. Et tertiam si non multo crudorum humorum fuerit secundum primas venas &c. Tertia regula est, non oportet vt quis ephemericus euitet balneũ, nisi solum ille qui ephemeram patitur ex oppilatione, propter hoc ꝙ balneum in hac sola specie febris ephemerę generare solet ęgritudinem putridam. Contra Gal.viij.de ingenio.c.iij.refert se curasse quendam iuuenem passum ephemerã

F ex oppilatione quem trina vice balneari iussit & sic sanatus est. Item Auenzoar.iij.theisir.c.i.ait. Cui vero acciderit hæc febris à balneatione facta in aquis constrictiuis valde vt aquis aluminis & similibus aperiantur eius pori, & abluatur corpus suum cum melonibus aut cum seminibus eorum & intrent in tinam de aqua dulci tẽperatę caliditatis. Item Rasis.x. Alman.cap.ij.in febre ephemera ex frigore aeris oppilante poros & in ephemera ex balneo in aquis rugãtibus cutem in declinatione caloris febrilis balneari consulit. Item Auer.vij.colliget cap.vj.ait. Quando accidit ephemera propter cutis inspissationem aut propter aquarum stypticarum balneationẽ, medicatio per contrarium illius erit balneatio in calida aut tepida aqua post declinationem paroxysmi. Item princeps cap.xxv. tractatus pręsentis in ephemera ex oppilatione consulit balneum dicens. Et intromitte ęgrum in die tertio post

post paroxysmum in balneū hora mollificationis paroxysmi. Itē multi patiētium ephemeram sunt parati cadere in putridā ex alia causa ab oppilatiōe, vt ex aeris putridi inspiratiōe, vel ex esu putridorū ciborū vel de facili putrescibilium vel ex potu putridarū aquarū, & talibus non cōpetit balneū p regulam priorē q̄uis non sint oppilati.

Ad hæc & similia dic q̄ nō fuit intentio principis in hac regula prohibere balneū in oī ephemera ex oppilatione, neq; concedere ipsum in oī ephemera in qua nō est oppilatio, īmo fuit eius intentio q̄ balneum est magis suspectū & magis verēdum vbi est timor casus putredinis in ephemeris ex oppilatione q̄ in ephemeris ex alijs causis, & p̄sertim qn̄ oppilatio est ex plethora vel cacochymia & fit balneū sine præcedente euacuatione, tunc.n. dilatat cōmouet dissoluit & ignit humores ebullire faciens, vnde plus oppilant & putrefiunt, nec tn̄ illos educere sufficit. Quarta regula est, patiens ephemeram ex nauseatiua satietate non est balneandus sicut nec p̄dicti, nisi in fine febris seu declinatione, & postq̄ pori fuerint aperti & iam descenderit nauseatiua satietas seu cibus vel humor qui est causa ipsius. Nam si æger prius balneū intrauerit pducetur corpus ad ęstuationem, humores ebullient, cibus trahetur ad mēbra indigestus, vnde prouenient oppilationes & putridæ febres aut apostemata. Ante balneum ergo subducatur cibus nauseā faciens leni medicina vt casiafistula vel tamarindis, vel euomatur leni vomitiuo nisi natura eū ex se subduxerit vel euomuerit. Et cū suauibus fricatiōibus pori aperiantur. Et his præmissis in declinatione febris istius oportet.i. expedit vt æger balneū intret. Quinta regula est, patiēs ephemeram & catarrhum habens non balneetur nisi catarrhus adustiuus fuerit. Iuxta id Gal. viij. de inge.c.iij. Si aūt causa fuerit frigiditas balneū prouocabis, nisi rheuma vel catarrhū habuerit, nō.n. balneū his non maturatis est faciēdum. Et Auer. vij. colliget.c.vj. sup hoc ait. Et scias q̄ vniuersalis medicina oībus patientibus ephemerā balneum existit exceptis patientibus rheuma propter frigus & in ephemera ab apostematibus inguinū aut subascellarum causata. Et si causa rheumatis calida fuerit dicit Gal. q̄ balneum intrare debet. Et hoc nō dicit nisi quia sufficiens est in humorum subtiliū digestiōe sed grossos dispergit p totum corpus nec balneari debet nisi post digestionis cōplementū, hæc Auer. Sed quęret aliqs quare ī rheumate adustiuo acuto cōceditur balneum & nō in frigido vel nō adustiuo, cū in vtroq; balneū humores quietos cōmoueat ad fluxū congelatos

A liquefaciat, vias suo calore aperiat, q̄bus oībus aggrauat & adauget rheuma. Item p̄iculosius videtur in adustiuo, quia p̄cipitat humores acutos, et festine ruere facit, qui passim descēderent si non foret balneum, vn̄ timēdum est ne p̄cipitati vias excorient vel locū vlcerent ad quē descendūt.s. pulmonē guttur aut tracheā arteriam. Item balneum humores subtiliat, videtur ergo inutile in rheumate cuius humores sunt nimis subtiles & digestio horum est inspissatio, & conueniens in rheumate frigido ex humoribus quorū digestio est subtiliatio. Dic primo q̄ rheumata adustiua cōiter fiūt ex subtili humore facile mobili nō coagulato qui p balneū de facili trahitur ad exteriora & resoluitur in toto aut in parte magis acuta, quare diuertitur rheuma à suo cursu. Item p balneū cito digeruntur humores subtiles, vt ait

B Auer. auctoritate Gal. ca. nūc dicto. Dic secūdo q̄ in principio & augmēto rheumatis ex grossis humoribus nō cōpetit balneum, quia nō sufficit eos diuertere neq; resoluere neque digerere, sed hos liquefacit & fluxui coaptat, quare rheuma augmētat & posset fieri cā suffocādi ex multitudine materię deorsum latę. Dic.iij. q̄ in declinatione rheumatismi seu ephemerę ex rheumatismo cōpetit balneū ad resolutionē residui materię siue factū fuerit ex acuto humore siue ex grosso frigido. Iuxta illud Ras.x. Almā.c.ij. Cūq; ad salutē puenerit & rheumatismus digest⁹ fuerit et tussis sedata & febris q̄euerit ī balneo mittēdus est Ad.j. obiectū dic q̄ licet balneū ex se cōmoueat humores acutos ad fluxū aliquē non tn̄ ad rheuma, sed ad exteriora, quia cōiter sunt pauci subtiles facillime resolubiles. Ad 2m dic q̄ bal-

C neū eēt p̄iculosius in adustiuo rheumate si tanta eēt ibi humorū abundātia q̄ balneū ipsos digerere non posset neq; resoluere neq; diuertere à via rheumatis. Ad.iij. dic q̄ digestio materiæ acutę aut hūoris subtilis q̄ resolui debet sub forma vaporis nō ē īgrossatio, sed subtiliatio, cū digestio sit eius p̄paratio ad expulsionē, & sit p̄paratior vt expellat̄ sub forma vaporis subtilis q̄ spissa. Dic scđo q̄ digestio materię rheumatis ex frigidis & grossis humoribus ē īspissatio, q̄a licet grossi humores phlegmatici sint cā rheumatis, primo tn̄ defluunt partes ipsorū subtiles aquosę, vt in ophthalmijs et in coryzis manifeste apparet, quas nā paulatim īspissat, & cū spissę fuerit maturę dn̄r.

Sexta regula est, nullus ephemericus prolongare debet ī aere balnei morā sed maneat ī aqua calida balnei quātum voluerit.i. quādiu delectatur ī ea & ex ipsa sentit alleuiationē. Causa regulę est, quia mora ipsius plixa ī aere calido stuphæ

membra inflāmaret & desiccaret, igniret humores & vires deijceret. Aqua vero humectat nec nimiū resoluit. Ab hac regula excipit habentes ephemerā ex soliditate mēbrorū & spissitudine cutis, quibus cōuenit tādiu morari in aere balnei donec ipsi sudēt, quia aer balnei magis rarificat mēbra nimis solida & attenuat cutē q̄ aqua balnei. Eiusdem sentētię meminit Gal. li. de feb. ad Glauco. c. vj. dicēs disti j. Curare aūt oportet balneo oēs, eos quidē qui in densitate cutis aut ī bubonibus febricitauerunt si in aere balnei tardare p̄ceperis, nihil lędes. Reliquos vero oēs q̄cito ab aere remoue. In aqua vero si amplius morari voluerint cōcede. Attēde tñ q̄ in ephemera ex bubone non cōpetit balneū nisi materia iam fluxa & digesta, ne putridā afferat, & apostema ipsum adeo magnificet vt mēbrū ꝑdat & estiomenet.

Septima regula est de embrochatione & est, embrochatio in ephemera oppilat poros si facta fuerit effundēdo aut leniēdo tm̄. Attende primo q̄ Gal. patiētes ephemeram ex oppilatione pororum maxime iuuenes cholericos in balneū mittebat oleo hos vngens & suauiter fricās. Deinde embrochabat pauca aqua frigida ad retentionē naturalis caloris & humiditatis innatę & confortationē virtutis, vt ipse cōmemorat. viij. de inge. c. ij. dicens. Misi ergo eū in balneū vngēs corpus cum oleo tepido, & molli fricatione eū fricui, & iussi ei vt ī fonte magis q̄ in balneo moraretur. Cumq; balneū egrederetur fudi cum ex aqua frigida, postea exiccaui. Et virtute iam reuersa iterū balneum intrauit, hæc ille. Et de embrochatione hac ex aqua frigida potest intelligi regula nunc dicta, quasi velit princeps Gal. tacite hic reprehendere de effusione vel embrochatione aquæ frigidæ in exitu balnei super ephemericum ex oppilatione, sicut Auer. vij. colliget. c. vj. reprehēdit eum de tali embrocha & de trina balneatione dicēs. Neq; est necesse balneū intrare nisi semel sicut Gal. faciebat, qui infirmū faciebat balneari bis aut ter, eo q̄ hoc regimen nō cōuenit nisi hoībus assuetis multum balneari. Sed embrochatio post balneū ex aqua frigida vt mihi videtur iterata clausionē pororū facit, nisi pori minuti forent aperti, aut corpus esset nimis calefactum. Attende secūdo q̄ nunc dicta regula potest intelligi de embrocha etiā ex aqua calida dum fit in ephemera ex oppilatione propter plethoram vel humores viscosos non antecedente euacuatione cū phlebotomia vel pharmacia. Nā tunc embrocha commouet humores & dilatat eos, & cuti approximant, non tñ sufficit ipsos resoluere, quare potius auget oppilationem quam ipsam minuat, maxime cum ipsa fit effundendo aquam vel leniendo tantum absq; fricatione.

Gentilis in Fen. 1. Tracta. 1. cap.

De ephem. ex angustia.

Oportet &c.) Hic ponit curā nūc cum his q̄ respiciunt causam, sicut sunt lętificātia nūc cum his quæ respiciunt fe. s. inflāmationem cum infrigidantibus, nūc cum his quæ respiciunt accidēs s. exiccationē cū humectātibus. Cum fricatione &c.) Ad penetrādū. Oleū. n. aliquod &c.) Scilicet dulce vel chamæmelinū vt tua extimatiua iudicat. Quia balneum &c.) Quia in primo occursu balneum calefacit. reliqua sunt nota.

Iacobus in Fen. 1. tract. 1. cap.

De ephem. ex angustia.

Cuius &c. In. iij. dat curam ephemeræ fe. ex angustia sub. v. regulis. Pria est, multiplicet ęger balneationē in aqua dulci tēperatę caliditatis & plus intendat balneo aqueo quod tina dicitur q̄ aereo quod vocatur stupha vel pyria. Nā balneū aquæ calorē & spiritus intus conculcatos ad exteriora reuocat, spiritus ignitos & vapores resoluit, corpus humectat, angustiam mulcet, stupha vero siccat & inflāmat corpus. Secūda est, vtatur ęger inunctione multa ex oleo oliuę dulci cum fricatione suaui statim post balneum. Quia plus iuuatur per oleū q̄ per balneū in humectatione suorum mēbrorum exteriorū & retentione nutrimenti attracti & caloris innati p balneū ad ea. Iuxta illud Gal. viij. inge. ca. iij. igitur furores & tristitię, & vigilię, & solicitudines, neq; fricationibus neq; balneis indigent multis, sed multum quidē in oībus qui ex tali februerint causa oleū circūeffundere tepidū, minime participās stypticitate, fricatū vero parū balneari, vt cōsuetudo. hęc ille, sed ī cura eph. ex calore necessitas ad balneandū plus est q̄ ad vngendū vt infra. ca. xxix.

Gentilis in Cap. 14. Trac. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex ira.

Fac eos quiescere &c. Hæc cura cōuertitur ad causam cum quiete & lętificantibus. Conuertitur ēt ad dispositionē. s. calorem transpirādo & remittēdo acuitatē, cum balneo. s. paucę caliditatis, q̄a si esset manifesti caloris noceret, & sic tollitur cōtradictio ad Sera. & conuenientius cum oleo aliquo, vt violato q̄ melius est, vt patet, & ideo dat frigida & humida, & prohibet vinū ne inflammet, & quia auget iram vt Serap. & tu cōsidera consuetudines.

Iacobus in Cap. 14. Trac. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex ira.

Cura &c. In tertia parte dat curam ephemeræ ex ira sub sex regul. Prima est, fac ęgrum quiescere

ſcere nedũ à motu ire, ſed ẽt ab oĩ forti alio motu vt ſedetur ebullitio ſanguinis & inceſio ſpiritus ex impetu irę. Secunda eſt fac ęgrum occupari in lenificantibus ſeu demulcẽtibus animũ iratum, & lętificantibus ex narrationibus fabularũ & hiſtoriarum & colloquijs gratis & melodijs cantilenarũ & inſtrumentorũ muſicaliũ & ſpectaculis aut ludis mirabilibus. Iuxta id Auẽzo. trac.i.iij.theiſir.c.i. Curatio autẽ huius febris eſt iram infirmi ſedare & aſsiſtere ſibi quæ ipſum lętificent & deleãt irã & permaneat in tranquillitate & quiete. Tertia eſt, balneetur ęger in aqua tepida nõ multi caloris. Nã aqua tepida calefacit infrigidatos & infrigidat calefactos, corpus humectat ab ira ſiccatũ & tactum delectat. Circa hoc attende ꝙ Sera.vi.breuia.c.de ephe.ex ira ꝓhibet in ea balneũ dicẽs. Et ſimiliter oportet vt prohibeãtur ẽt à balneo. Nam de ꝓprietate eius eſt vt adiuuet materiã quæ eſt in corporibus eorum ad putrefaciẽdum & attrahit febrẽ aut figit eã ad quædã mẽbra & facit accidere apoſtema. Sed videtur in hoc Gal. obuius li.de febribus ad Glauconẽ.c.v.dicẽti. Curare aũt oportet balneo oẽs. Et Raſis.x. Almã.c.i.laudat in ephemera ex ira balneũ. Et Auer.vij.colliget.c.vi.ait. Et ſcias ꝙ vniuerſalis medicina oĩbus patientibus ephemerã balneũ exiſtit exceptis patiẽtibus rheuma ꝓpter frigus, & in ephemera ab apoſtematibus. Sed Sera.tot inſignibus viris quaſi contradicens ſaluari ſic poteſt, ꝙ intellexit de ephemera febre paſsione irę durante & ſanguine circa cor adhuc ebulliente, vel de ephemera ex ira cũ multa ebullitione choleræ ex qua ſuſpicio eſt de aduẽtu putridę febris. In declinatiõe vero ephemeræ ex ira ſedata paſsione balneũ tepidũ non modicũ confert. Quarta eſt, inungitur ęger multa inunctiõe cũ oleo plurimo ex humectatiuis & infrigidatiuis, vt nenupharino vel violato. Id enim plus cõfert ꝗ̃ aqua calida, quia plus humectat & magis lenit, & reſoluta ex calore magis intra retinet & reſolui prohibet calorẽ innatũ. Iuxta id Gal.viij. de ingenio.c.iij. Si fuerit ira vigilia vel anguſtia nõ neceſſe eſt multum balneare ſiue fricare, ſed infundi oleo tepido nil ſtypticitatis habente.

Iacobus in Cap.26. Tract.1.fen.1. quarti.

De ephem. ex ſomno & vigilijs.

Curatio &c. In tertia innuit ꝙ cura ephemeræ ex vigilijs eſt ſex. Prima eſt ociari ſeu in ocio viuere relicta oĩ cura & ſollicitudine, & quieſcere ab oĩ motu forti & longo corporis & animæ, & dormire ſufficiẽter, vt in ocio qete, & ſomno calor ſpiritus & humiditates à vigilijs reſoluti paſsim reparari poſsint & regenerari. Secũda eſt

A embrochatio capitis cum infrigidãtibus & humectantibus. Iuxta id Serap.c.nunc dicto. Oportet ergo vt curemus illum quẽ ĩuadit hæc febris cum rebus contrariis vigiliis & incipiamus & ingeniemus in attractione ſomni eis cum embrochatione aquæ dulcis tepidę in qua decoctę ſunt chamæmilla & viola ſicca & roſæ nenuphare & hordeum excorticatum & papauer ſuper caput. Tertia eſt balneum humidum aquæ dulcis tepidę per quod humectentur membra deſiccata ex vigiliis nimiis. Iuxta illud Raſis.x.Alman.c.ii. Si autem hæc febris cauſa vigiliarum vel multę ſollicitudinis contingat ęger poſtquam ipſa minui incęperit balneum ingrediatur.

Gentilis in cap.18. trac.1.fen.1.quarti.

De ephem. ex ſomno & vigilia.

Curatio ei⁹ &c.) Infrigidat & humectat &c.) B Contra quia iſta inducunt ſomnum. Exercitiũ temperatum &c.) Contra quia conſeruat calidum non infrigidat. Dicendum ꝙ infrigidantia & humectantia dantur propter febrem & non quæcunq;, ſed quæ cum hoc teneant eum vigilẽ vt balneum & exercitium. Ad ſecũdum dicunt temperatum dicitur debile exercitium quia iſte non poſſet multum exercitari, cum ſit febriens hoc exercitium excludendo vapores inflammatos ĩfrigidat & humectat.

Iacobus in cap.18. tract.1. fen.1. quarti.

De ephem. ex ſomno & vigilia.

Cura &c. In.iii. dicit ꝙ cura ephemeræ ex ſomno & quiete eſt quatuor res. Prima eſt ſudatio in aere balnei.ſ.in ſtupha quæ poros aperit & vapores educit, quorum retentio induxit ephemeram, ac ablutio totius corporis in aqua dulci C competenter calida qua cutis lenitur & abſtergitur & pori ipſius aperti tenẽtur et ſudor augetur per quem reſoluũtur auctę humiditates ex ſomno & quiete.

Iacobus in cap.19. tract.1. fen.1. quarti.

De ephemera e labore.

Cura &c. In tertia innuit ꝙ cura ephemeræ ex labore eſt ſex res. Prima eſt tranquillitas ſiue quies ab oĩ labore animi & corporis, vt membra feſſa & reſoluta nimio labore quiete reficiãtur. Iuxta id Hipp.apho.ij.aph.xlvij. In oĩ motione corporis cũ cęperit quis dolere, quieſcere ſtatim remediũ eſt. Et Sera.vj.bre.ſui.c.vj.ait. Et oportet vt curemus illos in primis cũ quiete & tranquillitate. Secũda eſt balneatio.ſ.ſtatio in are balnei tepido, & tina.ſ.balneatio in aqua tepida dulci. De qua iterum dicit paragrapho vlti.capituli iſtius ꝙ ſi ephemerici ex labore indigẽt iteratiõe balnei propter reliquias laſsitudinis & ſiccitatis

& febris, iterentur oīa quæ sunt scripta in.c.suo idest summatim et capitulariter recollecta ī principio capituli istius.s.balneum & tina:fricatio & inunctio.Iuxta illud Rasis.x. Almā.c.i. Cū ergo aliquis hanc febrē causa laboris incurrit, oportet vt cū cęperit minui ęger balneū ingrediatur & in domo media moretur iuxta portā per quā reditur ad domū primam quæ ante faciem ipsius aperiēda est. Ad vltimum quoq; locus sit talis in quo delectetur & vt nullo modo sudet si sit possibile, nec īflāmetur, nec ęstuet nec cogatur aerē vehementer attrahere, sit aūt locus talis in quo ipsum diu morari sit possibile vbi & semicupiū tepidā continēs aquā in qua delectetur ingrediatur. Corpori vero ipsius aquæ tepidæ multitudo sużfundatur, & p̄cipue in locis articulorū, & fricetur suauiter & p̄matur molliter. Tertia est inūctio cū aliquo ex oleis humectatiuis, & proprie administrata sup iuncturas suauiter fricando. Et super hac inunctione dat quatuor regulas paragrapho illo capituli istius, Et oportet vt eorum inunctio. Prima est, multo maior fieri debet in ephemera ex labore cum oleo aliquo inunctio quàm in quibusdam alijs ephemeris. Primo vt humectentur per hanc inunctionem membra & iuncturę istorū infirmorum ex labore nimio sużexiccatę. Secundo vt p eā mollificētur chordę & ligamēta arefactę et tensę propter siccitatē ac ēt nerui sicut in spasmo de inanitiōe. Secunda est, oleum violatum est de melioribus oleis ad inungēdum istos ephemericos, quia suauiter lenit & humectat ac infrigidat partes eo inunctas duras remolliēs & tēsas relaxās. Tertia regu.est, oportet vt horum inunctio cōicet corpori.i.generaliter in toto corpore fiat, maxime in capite collo & spondylibus & iuncturis oībus, eo q̄ hę partes maxime ex labore vexatę fuerunt desiccatę & inflāmatę. Quarta regula ē inunctio nunc dicta p̄cipue cōpetit post balneationē, vt apertis poris & terrestri abstersa sordicie acute p balneū & tinā profundius penetret & plus infrigidet leniat & humectet oleorum virtus. Attende primo q̄ Raß.x. Almā.c.i. post hanc inunctionē iubet ęgrum rursus ītroire balneum, deinde.s.post primum balneum corpus ipsius abstergatur, & ex oleo violato tepefacto inungatur, & maxima solicitudo habeatur pręcipue circa iuncturas & colli carinas & costarum. Postq̄ autē hoc aliquibus horis factum fuerit iterum in aquā tepidā intrandum est, & ex ea sup eum infundendum, deinde redeundum est ad inungēdum. Attende secundo q̄ Auezo.iij. theisir.c.i.trac.i. prohibet his ęgris madefacere caput, sed fricare consulit

D ipsum cnm melonibus vel semine eorum dicēs. Febricitantes vero febre laboris requirunt q̄ iubeas eos ingredi tinā aquæ dulcis tepidę, & stent in ipsa quādiu eos non tędeat & in ipso delectentur, & madefiat suum totum corpus p̄ter caput, & fricetur caput cum melonibus bene maturatis, & si nō fuerit tēpus melonum fiat cum semine ipsorum trito. vt aperiantur pori corporis & dissoluātur vapores fumosi q̄ illud calefecerunt.

Attēde tertio q̄ Alex.iij. prac.c.iiij.prohibet his multā fricationē & inunctionem cum solo oleo dicens. Neq; enim q̄plurimum oportet fricari corp⁹ neq; vngi solo oleo, sed mixta aqua cū oleo etenim hæc humectāt, nam oleum solum p se impedimētum facit, cum aqua autē mixtum magis in p̄fundum ingrediens infrigidat articulos ex labore calefactos. Et rursus aliquibus īter-

E positis ait. Nescio autē pro qua causa. G. oleo solo tepido vtebatur, & aquā fugiebat simul miscere, cum nō sit frigidæ admixtio aquæ sed tepidę. Et græcum hunc solēnem Sera. īmitatus est.vi. bre.c.vi.dicēs. Et inungātur corpora eorum si tēpus est calidum siccum, & cōplexio infirmi est decliuis ad hæc duo cum oleo vio. & cum oleo nenupha. aggregatis cum aqua pauca. Quod si istę dispositiones sunt ecōuerso inungātur cum oleo de chęiri & oleo è chamæmelo, & hoc cum inūctione leni valde temperata in multitudine donec humectet eos.

Iacobus in Cap. 24. Tract. 1. Fen. 1. quarti.

De ephemera ex fame.

Secunda regula est q̄ ęger in balneo ponatur temperati aeris, & aqua tepida super caput eius abunde effundatur & sedeat ī ea vt humectetur

F & tēperetur febrilis calor ac leniatur. Tertia est q̄ humectetur et vngatur corpus ęgri cum oleo rosato vel violato vel nenuphario vel omnibus simul parum tepefactis & similibus vt tollatur siccitas à fame & febre simul introducta.

Iacobus in cap. 24. tract. primi, fen. 1. quarti.

De ephem. ex siti,

Cura &c. In.ij. dat tres regulas super cura ephemerę ex siti. Prima est q̄ ęgro detur in potu frigida aqua munda si cōsuetus sit ipsam bibere, nec sit in visceribus vel pectoralibus apostema aliqđ vel alius morbus aut debilitas potum aquę prohibens. Nam per aquā frigidam sitis mitigatur vel penitus tollitur, corpus humectatur, febris extinguitur. Vel loco aquę detur aqua fructuum infrigidantiū & pręcipue malorū granatorum, quæ refrigerando cor & hepar nutrit & confortat ac sitim extinguit vel saltē mitigat, valet ēt aqua hordei & aqua lactucę & aqua cucurbitæ.

bitæ. Secũda eſt ꝗ humectetur corpus ęgri in tina.ſ.in balneo aquæ dulcis tepida qua mẽbra humectẽtur deſiccata ex ſiti & calor accẽſus febris mitigetur. Tertia eſt ſi balneatio in aqua frigida poſſibilis eſt ſine detrimento vel ꝑiculo maioris incõmodi in hac feb.fiat. Poſſibilis vero eſt & cõueniẽs in iuuene carnoſo & medio æſtatis ĩ aqua fluminis ſoli expoſita vel non multũ frigida, in qua videmus abſq; nocumento ſępe balneari & natare iuuenes ęſtiuo tẽpore. Sit aũt in hac aqua mora ęgri tanta ꝗ ſentiat ęger aliqd frigoris intus penetrare, mediocris tñ ſine rigore & horripilatione, qñq; enim per hoc ſubito abit febris ſicut videmus ſupcalefactos & ęſtuoſos ſic ſe balneantes temperatos fieri cibos appetere & bene dormire. Attende ꝗ ꝓpter ſimilitudinẽ ephemeræ ex ſiti cũ ephemera ex fame Raſ.x.Almã. c.ij.curam vtriuſq; ſub ſex regulis dat. Prima regula eſt, qui aũt hac febre laborat, quia multam famẽ & ſitim paſſus eſt ſi cũ ſola laſſitudo & grauitas eũ inuaſerit anteꝙ̃ febris in ea cõfirmata ſit inueniatur triticũ fractum multa aqua adhibitũ & coctũ & in niue infrigidatũ dandũ eſt & zuccharũ tabarzet.i.albũ. Secũda eſt, ſi aũt nõ ĩuenitᷣ niſi poſtꝙ̃ febris in eo confirmata fuerit, ꝓcipiendum eſt ei ſæpe ex aqua frigida paulatim bibere donec febris reprimetur. Tertia eſt, deinde ꝑ aliquod ſpaciũ in aquã tepidam eſt mittendus, & aqua ſup eũ fundẽda frigiditate cuiꝰ nõ lędatur. Quarta eſt, poſtea ptiſanã bibat. Quinta eſt, & ex nutrientibus humectantibus nutriatur. Sexta eſt, à calidis abſtineat donec ſanitati reſtituatur.

Gentilis in cap.26.tract.primi fen.1.quarti.

De ephem.ex oppilatione.

Quarta cõditio vel conſideratio eſt in pulſu. ijs cõſideratis procede hoc regimine.ſ.intromitte eum in balneũ & innuit conditionẽ quintã.ſ. ſit ꝗ in die tertia & non eſt alia conditio à prędictis niſi ꝗ eſt tẽpus quo extimabile eſt ꝗ ſit in declinatione & ꝗ feceris quæ oportuit de euacuatione. Sexta conditio eſt ꝗ fiat.v.horis & paucioribus ſi non eſt aliud ſpatium ante paroxyſmum futurum ſi creditur ſtatim paroxyſmi reuerſio, & ideo exponitur ſi fuerit.i.eſſe debeat feb. vſq; ad.v.horas.ſ.ſi tm̃ eſt ſpatium & tandem ꝓcipies vnctionem & fricationem & ſunt ſermones oẽs Gal.viij.tera. Septima conditio eſt ꝗ ſi faciat balneum accidẽtia mala ex quibus timetur putredinem fieri non moretur, qa iſtę oppilationes ſunt aptę trãſire in putridã nõ aptę remoueri balneo.

Cum ergo &c.) Vult ꝗ differat cibũ quouſq; tranſit hora ſuſpecta paroxyſmi, ſed ſi expedit cibari in hoc diſpoſitio & nõ tolerat quia nõ tolerat eſſe abſq; cibo. Et ſi fuerit &c.i.tu bene curaſti & cura ſicut prius cum balneo & cibo. Et ſi fuerit &c. & vrina fuerit non ſicut oportet quia fuerit cruda tunc tranſit in putridam.

Iacobus in cap.26.tract.primi.fen.1.quarti.

De ephem.ex oppilatione.

Et intromitte &c.) In.iiij.parte dat.x. regulas ſup vſu iſtorum & cõuenienti miniſtratione. Prima eſt, ſi minuatur & deficiat febris vel ſecũdus acceſſus ſit debilior primo & non careat vrina digeſtione, neq; pulſus putredinẽ indicet intromittẽdus eſt ęger in balneũ in die tertio poſt paroxyſmũ hora mollificationis.i.declinationis paroxyſmi expectati ſi fuerit febris vſq; ad.v.horas ante paroxyſmũ alium vẽturum. Ita ꝗ inter balneũ factum in declinatione paroxyſmi tertię diei et ſequentẽ paroxyſmũ interueniat tẽpus.v. horarũ. Eiuſdem ſententię Gal.meminit verbis clarioribus.viij.de inge.c.iiij.vnde iſtã literã traxit princeps, dicẽs. Cũq; inquiſieris infirmũ & febrem minoratã eſſe videbis, & in tertio die paruiſſima extiterit, & in pulſu putredinis ſignificatio nõ apparuerit nec in vrina ſignũ indigeſtibilitatis aſpexeris & in prima die ante.vj.horã acceſſio fuerit, mitte eũ in balneum multum ante ſextam horã eo vt exeat ante tertiã. Quod ſi febrem in.x.hora venire putaueris vſq; ad ſeptimã in balneo moretur. Itẽ vniuerſaliter dico morã in balneo ſic eſſe metiendã & poſtꝙ̃ exierit vſq; ad acceſſionẽ ſit trium horarum vel quatuor ſpatiũ ęqualis diei. Et breuius itidẽ cõmemorat megatechni.viij.c.v.dicẽs. Si videris multũ deſcendiſſe febrẽ neq; in pulſu vel vrina ſigna putredinis appareant, ſecure eũ in balneũ declinante febre ĩtroducas. Et debes metiri ab hora qua egreditur de balneo vſq; dũ acceſſio febris veniat vt ſit ſpatiũ.iiij.horarũ. Secũda regula eſt, ꝗ vngatur ęger aliquibus oleis aperitiuis & reſolutiuis non multę caliditatis vt oleo chamæmelino vel anethino cõſiderationibus ꝑhabitis quarũ meminimus & poſt phlebotomiam & purgationem. Tertia eſt fricetur ęger cũ rebus in quibus eſt abſterſio ęqualis.i.tẽperata ſicut cũ eo quod eſt inter farinam fabarũ quæ remiſſe abſtergit & farinam orobi quæ abſtergit fortiter & farinã radicis lilij cęleſtis quæ ireos dicitur & farinã radicis ariſtolochiæ emollitę ſeu contritę cũ aliquãtulo mellis & aquæ. Attende primo ꝗ farinę medię inter farinã fabarũ & inter farinã orobi ſunt farinę hordei ſiliginis tritici cicerũ & lupinorũ.

Attẽde ſecũdo ꝗ dicta in tribus prioribus regulis ordine tali ſunt adminiſtrãda. Introducto ęgro ĩ aere balnei ſatis calido, Priõ fricetur totũ

corpus eius abſterſiuis dictis vt à cute & poris abſtergatur ſordicies adhęrens & apiantur pori. Secundo inungatur aliquo oleorum reſolutiuorum. Tertio lauetur. Iuxta id Gal. viij. de inge. c. iiij. Prius tñ q̃ lauetur corpus fricetur & vngatur moderate cum rebus mundificatiuis. Attende tertio ꝙ mundificatiua ab extra applicãda ſic ibi memorat. Quæ aũt exterius corpus mũdificant ex libris in quibus ſcripta ſunt ſcire valebis. Ex q bus eſt farina orobi farina hordei fabę, mel cum aqua mixtum, & maxime ireos & radix arboris opopanaci & ariſtologia & mel cũ pauco aquę mixtum. Aqua cum melle miſcetur vt mel ſubtiliatũ poros ingredi valeat, hæc Gal. Quarta eſt, ſi fueris auſus vti fortioribus abſterſiuis ita ꝙ non timeas augmentum febris nec excoriationẽ cutis, quia ſatis ſpiſſa eſt, nec dolorẽ nimium quia ęger non eſt tener delicatus acuti ſenſus, tũc vtere ſpuma baurach. i. nitri ad vehementius mundificandum & abſtergendum. Iuxta id Gal. ibi. Item aphronitrũ. i. ſpuma nitri & nitrum, ſi aũt nitrum fuerit petroſum incendatur & pulverizetur. Item oportet eſſe mũdum clarum & acutum in ſapore & odore. Sapo quoq; eſt mundificatiuum. Sufficiant dicta hæc de mundificatiuis. Quinta eſt, ſi ęſtimes vel arbitratus fueris ꝙ balneum alteret naturam ægri in aliquo, alteratiõe ducente ad deterius vt ad ęſtuationem male tolerabilem vel ad putredinẽ ſuorũ humorum & facit accidere quaſi horripilationem nõ maneat ęger ictu oculi ſeu momẽto vnico quo clauditur oculus in balneo, ſed ſtatim extrahatur. Quia ꝑ hęc ſignificatur ꝙ iſtę oppilationes non ſunt de genere earum quas aperit balneũ, immo fortiores & periculoſiores, quæ à balneo irritantur. Sexta eſt, cum ęger cui balneum cõuenit exit de balneo non debet cibari neq; vinum bibere niſi poſtq̃ fuerit ſecurus à paroxyſmo. ſ. poſtquã trãſierit hora qua contigerat prior paroxyſmus & expectatur alius venturus. Quia ſi cibetur aut bibat vinum ante paroxyſmum corrũpetur cibus adueniente paroxyſmo & magis nutriet febrem q̃ corpus & naturã diſtrahet ab occupatione circa ſolutionem oppilationũ. Iuxta id Gal. vbi ſupra. Oſtendamus autẽ quid ſit faciendũ poſt balneum cũ non ſit prolixum. Nõ enim dandus eſt cibus vel potus poſt balneũ ſi poſt tres horas febrem ſcias eſſe vẽturam, niſi ille vbi coctum eſt apium. Septima eſt, ſi diſpoſitio ęgri exigit vt cibetur aliquantulum cito poſt balneum, & nõ tolerat abſtinentiã omnimodã à cibo, vel quia debilis & reſolutus eſt, vel quia fameſcit fame non mendoſa quã moleſte tolerat & ęſtuat inde, de-

D tur ei in potu quid aperitiuũ vt ſubtilis aqua hor
dei plurimę aquæ & pauci hordei & plurimę de
coctionis decocta cum apio. Ipſa eſt cibus & po-
tus & medicina vias aperiens & oppilationes di
minuens velociſſimę digeſtionis & penetratio-
nis vt iã digeſta ſit adueniente paroxyſmo. Iuxta
id Gal. megatechni. viij. c. 6. Nutriatur ſi ęſtas nõ
eſt & febris non cito ſit vẽtura poſt duas vel tres
horas & vſque ad quintam cum ptiſſana. Si vero
ęſtas eſt poſt vnã vel duas horas ab hora balnei,
ſcilicet da oxyzaccarã cũ apozemate. i. decoctio
ne apij. Alexander vero. iij. prac. c. ix. quod eſt de
ephemeris ex emphraxi ſic diętam ordinat. Dięta aũt ſit nihil habens in ſe ſiccum aut aſperũ aut
acre. i. acutum. Ptiſſanę quidẽ eis vtiliſſimę ſunt
ad humectandum. Et poſt humectationẽ danda
ſunt alia quæ proijcere poſſunt humores & ex-

E tenuare admixto cum eis modico apomellis.
Quando fauus mellis cum aqua lauetur aqua il-
la mellis apomel dicitᷣ, habet enim ex hoc aliam
proiectoriam virtutẽ, & nihil habet in ſe calidũ.
Piſces autẽ vtiles ſunt in cibo qui bene digeran-
tur. De pullis vero domeſticis alę vel aſcellę. Ex
oleribus vero lactucę intyba. i. endiuia domeſti-
ca & troxima. i. endiuia agreſtis. Hanc aũt opor-
tet eſſe diętam ſicut diximus in calidam diſtem
perantiam. Si aũt nihil tale fuerit & ex phlegma
te ibi videatur eſſe facta emphraxis. i. oppilatio,
tunc ſecurius dabis zemã. i. decoctionẽ de apio
& anetho & adiantho & oxymel non ſolũ ſim-
plex, ſed etiam compoſitum his qui frigidiores
ſunt diſtemperantia à Gal. veraciter dictum eſt
ꝙ oxymel & proijcit fortiter & non excitat fe-
brem, hæc ille. Octaua eſt, ſi ephemera poſt bal-

F neum non iteretur ei, i. non redeat paroxyſmus
ille qui expectabatur, tunc balnea infirmum ſe-
cunda vice ſi deſideret illud, deinde ciba ipſum.
Iuxta id Gal. viii. de inge. c. iiij. Quod ſi febris in
hora qua putauiſti non venerit, iterum in bal-
neum mittatur ſi velis. Et dabis ei cibum ſecun
dũ canones quos tibi monſtraui. Nona eſt, ſi di-
minutus fuerit expectatus paroxyſmus à paro-
xyſmo primo, ſic quòd febris declinando pro-
cedat & vrina fuerit bona. ſ. bene digeſta & hy-
poſtaſiata tunc confide in veritate curationis. ſ.
ꝙ æger veraciter curatur & in paucitate oppila-
tionis quæ cito ſoluetur. Et cura infirmum poſt
eradicationem paroxyſmi ſicut curaſti cum bal-
neo. ſ. & fricatione & inunctione. Deinde ciba
eum. Iuxta id Gal. ibi. Si autẽ febris venerit vide
vtrũ minor q̃ prima extiterit & inquire pulſum
& vrinam. Quia ſi parum ex oppilatione extite-
rit, hæc debilia erunt accidentia. ſ. iſtius febris.

Et ęger

Et ęger in quarto die in balneum est introducẽdus, & postea sicut ordinauimus cibandus. Et securus esto ꝙ in quinto nihil accessionis habeatur, hæc Gal.

Gentilis in Cap. 26. Tra. 1. Fen. 1. quarti.

De ephem. de repletione.

Et conforta &c.) Potest continuari cum præcedenti sermone vt tria præcipiat. s. balneum, cibum & inunctionem, ordo erit quòd primo balneum, secundo inunctionem, tertio cibum & potest continuari ad illud ꝙ statim dixit. s. ꝙ si non facis balneum propter debilitatẽ, & superfluum fluxum debes tamen stomachum confortare, de quibus est lana infusa &c. & hoc præceptum fuit supra cap. de ephe. ab euacuatione.

Iacobus in Cap. 16. tract. 1. Fen. 1. quarti.

De ephem. de repletione.

Expectet medicus postquam fuerit egressum quod corruptum est, declinationẽ febris, et tunc intromittat ęgrum in balnenm aquæ dulcis cali dæ vt spiritus igniti vna cum fumis resolui valeant adiutorio balnei ab interioribus ad exteriora attracti, deinde cibetur sedata prius hac cõmotione quam balneum induxit. Iuxta id Gal. viij. de inge. ca. v. Dico ergo si egestio non aliud fuerit nisi quod corruptum est, mittatur in balneum & dabis ei nutrimentum. Ab hac regula dat hæc princeps hanc exceptionem, nisi fuerit illic superfluũ. i. superfluitas & excessus magnus in fluxu ventris destruens virtutem. In quo casu ęger non est balneandus ne virtus amplius resoluente balneo deijciatur, immo cibandus ad fortificationem suę virtutis, & stomachus eius confortandus est cum rebus quas scies ex statim dicẽdis, & iam horum aliquot prius descriptę sunt tertij. xvj. tract. ij. cap. de fluxu ventris. Contra, non est superfluitas in fluxu ventris quando nõ eijcitur nisi corruptũ. Et si ęger cibetur eo quod corruptum est nondum euacuato, corrumpetur cibus permixtione sui cum eo quod corruptum est, & si restringatur illud quod defluit per confortãtia stomacho adhibita multa mala parient, effumabunt siquidem ad cor & cerebrũ & corrumpent sanguinem. Dic primo ꝙ in euacuatione corrupti semper multi spiritus euacuãtur. Vñ quandoq; deijcitur virtus priusquã eductum sit totum corruptum. Propterea medici cauere iubent in apertione magnorum apostematum totam vna vice educere saniem, & in apertione vẽtris asclitici aquam vnica vice totã educere. Dic secundo ꝙ cibare oportet ęgrum deiectę virtutis in fluxu ventris corruptę materiæ priusquam penitus euacuatur, sed dandus est cibus qui corruptionem nõ adaugeat, sed potius reprimat vt mala granata acria, lactucę acetosa. Iuxta id Gal. viij. de inge. c. v. Quod si assellatio adeo maxima fuerit & adhuc sit ꝙ virtus inde sit defecta dabis ei cibum, neq; mittatur in balneum. Dic tertio ꝙ corruptum defluens non ex toto est restringẽdum, sed remoranda seu retardãda sua defluxio dum virtutẽ deijcit vel multitudine huius quod eijcitur vel assellationis frequentia.

Iacobus in Cap. 28. Tract. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex duritie cutis.

Curatio eius &c. In tertia ĩnuit ꝙ cura ephemeræ ex testeitate est sex res. Prima est extinctio caloris extranei cum syrupis frigidis & electuarijs & similibus vt cum syrupo endiuiæ vel acetosę vel nenupharino vel cũ oxyzaccara vel cum tria sandali vel cum diadragaganto frigido vel cũ diarhodon. Secũda est administratio balnei. Primo quidẽ aerei ad apertionem pororũ, postea aquei ad mollificationem & lenitionem cutis & abstersionem terrestreitatum ab ea & sudare in ea, quatenus vapores & fumi retenti & spiritus igniti simul cũ sudore valeant educi, sed post declinationem ephemeræ febris ista fieri iubet ne calor ignitus balneo agitatus ignitior fiat si ęger balneetur antequã declinet. Cõtra multi incurrũt hanc ephemeram ex balneo dimisso quod consueuerunt, remedium ergo est ꝙ æger protinus dum febris incipit in balneũ mittatur. Iuxta illud Rasis. x. Alman. cap. ij. de hac febre tractãtis sub titulo ephemeræ ex dimissione balnei consueti & dicentis. Qui vero hanc incurrit febrem, quia balnei vsum vt consueuerat præter misit, in balneum mittendus est donec febris reprimatur. Item per balneũ aptissime tollitur & velocissime causa istius febris. cũ ilico abstergat, poros aperiat, cutẽ lenificet & ipsam emolliat, sed remota causa remouet effectus. Dic primo quòd in proxime dispositis ad hanc febrem balneum conuenit ante aduentum febris. Iuxta id Gal. viij. de inge. ca. ij. In multis locis diximus ꝙ febris multoties ex pororum generetur oppilatione maxime in corporibus ex quibus caprinosus fumus solet dissolui. Propterea in seruãda sanitate ipsorum vtile est balneari aqua dulci & tepida, & fricari cum fricationibus molliciem generantibus & poros aperientibus & dilatãtibus.

Dic secundo ꝙ iam febre inducta ex testeitate tutius est differre balneum vsq; ad declinationem quam ante eam ministrare, ne per balneũ febris augeatur aut putrida fiat cõmotis humoribus & non resolutis & aucta extranea caliditate. Per hęc solue obiecta. Sexta res est iteratio bal-

nei multoties vt tota testeitas & duricies cutis
baneo tollatur & cutis reddatur lenis et porosa,
per quam faciliter transire valeant & resolui fu-
mi caprinosi mali sub cute retenti qui febris cau
sa erant. Iuxta id Rasis ibi. In mane quoq; iterum
ad balneũ eat, deinde ab eo egrediatur & sic ad
consueta redeat.

Gentilis in Cap. 29. Trac. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex calore.

Cura &c.) Non tangat &c. timet calefactio
nem, necessitas ad balneandum quia duo facit,
excludit vapores, & infrigidat, sed oleum non
excludit eos, & patet.

Ibidem.

Tertia res est ingressio tinæ dum febris aufer-
tur. Et circa hãc princeps dat hic quinq; regulas.
Prima, etiam non tangat tina ęgrũ si fuerit cũ eo
febris. i. quãdiu febricitat ęger non intret balneũ
aquæ calidæ dulcis, quia in ista febre maxime in
flãmãtur exteriora, & balneũ calidũ sine medio
ista tangens addit in calorẽ. Secunda est cessante
febre balneetur is qui passus est cũ aqua tepida.
Ipsa enim tollit extraneos calores & ariditates
extrinsecis mẽbris à sole impressas. Nã vt dici so
let calefacit infrigidatos & infrigidat calefactos
humectans vtrosq;. Iuxta illud Auer. vj. colliget.
c. iiij. & dicimus ꝙ balneũ in nobis diuersas ĩpri-
mit operatiões primas videlicet, secundas & ter-
tias, nam ipsum humectat & exiccat ĩfrigidat &
calefacit, superfluitates quæ sunt in poris & sub
cute euacuat & qñ oppilat, vẽtositatẽ dissoluit,
inflationẽ remouet & corpora nutrimẽto prępa
rat. & aliqñ cõmouet appetitum, & materiã de
vno mẽbro ad aliud spargit et humores fluxibus
facit, & ẽt dolores mitigat, & aliqñ ipsos remo-
uet. & harum contrarietatum causa vna ex tri-
bus rebus existit, vna, diuersitas partiũ balnei, al
tera est diuersitas corporũ patientiũ, tertia est di
uersitas more in balneo. Tertia est, nõ permittas
aerem balnei calefacere hunc infirmũ ne addat
in febrem, sit ergo tepidus vel tẽperatus qualis
esse solet aer primę casę vbi spoliantur qui se bal
neant. Iuxta illud Rasis. x. Almã. c. ij. Postq̃ vero
quieuerit febris, ęger balneũ ingrediatur & sic
in loco tẽperato vt diximus vbi aqua tepida su-
per totum corpus ipsius, & præcipue super ca-
put ipsius fundatur. Quarta est, non timeas no-
cumentum aliquod ex effusione aquæ calidæ su
per caput infirmi, quia humectat caput à sole sic
catum & resoluit febrem resoluendo fumos &
spiritus cerebri quos sol inflammauit, à quibus
orta est & pendet hæc febris, sed remisse caleat
aqua quæ effundetur, aliter nocebit. Quinta re-

D gula est, necessitas balnei vel vtilitas eius in hac
febre maior est necessitate inunctionis vel ipsius
vtilitate, quia plus resoluit fumos & vapores &
spiritus ignitos balneum aquæ dulcis q̃ inunctiõ
cutis, & plus infrigidat aqua illa balnei quæ po-
ros penetrat dum se ad suam reducit frigiditatẽ
q̃ penetrãs oleũ. Iuxta id Gal. iam alleg. tex. viij.
de inge. c. iij. Si aũt causa sol extiterit primo refri
geratiua & balnęa sępe fieri sunt necessaria, non
tñ inungi vel fricari sępe necessarium, non tamẽ
inungi poros oppilat, & sępe fricari corpus cale-
facit, & in cura feb. ephe. ex angustia, tristicia, vi-
gilijs, & solicitudinibus plus opus fricatione cũ
oleo q̃ balneo vt patuit supra. c. xj. Quarta res ẽ,
in egressu balnei, fricari ęgri caput cũ oleis frigi
dis vt oleo rosato vel nenuphario. Iuxta illud Se
ra. vi. bre. c. ij. Et inungatur caput cum oleo vio-
E lato aut cum oleo de nenuphare & rosato.

Gentilis in Cap. 31. Tracta. 1. Fen. 1. quarti.

De ephemera ex densitate cutis à frigore.

Curatio &c.) Ad caliditatẽ decliuis nõ quod
mordicet quia poros stringeret vt. vij. ter. & ita
exponatur ꝙ dicit balneetur, cum aqua calida
valde, non tamen mordicatiua.

Amaracũ &c.) Idest maiorana q̃ dr̃ alcaohẽ.

Postponatur inunctio &c.) quia timet oppi-
lationem, & quia isti sunt indurati in cute prius
oportet eos mollificare cũ aqua balnei, etiã quia
aer postea facit resolutionẽ aquæ, ne infrigidet si
remaneret in poris deinde inungatur. s. cum suf-
ficiẽter in aere sudauerit, cheiri viola feracenica.
Reliqua patent.

Iacobus in cap. 31. tract. 1. fen. 1. quarti.

De ephem. ex densitate cutis à frigore.

F Declinante hac febre intret ęger balneum &
balneetur in aqua decliui ad caliditatem & in
aere calido. Decliui dicit ad caliditatem, quia si
subito mẽbra exteriora transferrentur de intẽsa
frigiditate ad intensam caliditatẽ rigor & dolor
nascerentur inde. Pręterea mediocris calor aeris
& aquæ cutẽ condensatam laxant & leniunt, po
ros aperiunt, & vapores educunt, Iuxta illud Ra
sis. ca. nunc dicto. Cũq; febris minuta fuerit do-
mum calidam balnei ingrediatur in qua morã
faciat, donec sudor egrediatur. Tertia ẽ ęgris in
balneo cõstitutis sup sua corpora ab alto effundã
tur p modũ embrochæ aquæ decoctionis amara
ci. i. sansuci seu maioranę & anethi & sisymbrij
idest balsamitæ seu mentę aquaticæ, quia ab istis
herbis calidis & siccis aperitiuis pori cutis ape-
riuntur, & vapores retenti per hos resoluun-
tur. Serap. vero sexto breuiarij capitulo tertio iu
bet resolutiua balneis immitti dicens. Conferę
post

poſt reſolutionem eius balneatio cum aqua calida in qua decocta ſint chamæmilla, mellilotum, et ſampſucus, ideſt maiorana poſtq̄ ponit̃ ſub eis ex hac aqua bulliente. Et ex iſtis verbis Serapion innuit ꝗ aqua bulliẽs in qua herbæ prædictæ decoctę fuerint inter duos fundos tinę effundatur, quorum ſuperior ſit perforatus & ſuper ipſum ſit ſedes poſita cui inſideat æger vaporẽ recipiẽs dictæ aquæ feruentis ſine contactu aquę ne inde vſtuletur, & dũ à dicta tina exire voluerit ſituetur in ea cacabus repletus aqua decoctionis dictarum herbarum mediocris caliditatis & inde fricetur optime ægri corpus ex oĩ parte. Et Gal. ad Glau. de fe. ca. 6. Qui autem ex conſtrictione cutis febriuntur iuuat balneum ex aqua dulci tepidum & fricare & exercere quouſq; rarefacere poſſint cutim Quarta regula eſt, fricent̃ iſti ęgri in balneo, ſcilicet cum medicinis abſterſiuis cutis & aperientibus ac mollificãtibus poros ipſius quæ prius dictę ſunt capitulo vigeſimoquinto tractatus p̃ſentis paragrapho illo. Et frica ipſum cum rebus in quibus eſt abſterſio æqualis, ſicut quod eſt inter farinam fabarum vſq; ad farinam orobi & farinã radicis lilij & ariſtolochię emollitę cum aliquantulo mellis & aquæ. Quinta regula eſt, poſtponatur eorum inunctio quouſq; ipſi ſudent ne per inunctionẽ ante ſudorem pori oppilentur, & exitus ſudoris ac vaporũ acrium concluſorum intus prohibeatur. Iuxta illud Raſis decimo Almãſoris cap. 2. Poſtq̄ autem ſudor egreſſus fuerit corpus ex oleo tepido cum fricatione inungatur, ideo vt ſudoris multitudo egrediatur. Deinde aqua calida lotus abſtergatur & indutus egrediatur, & eouſq; dormiat donec iterum ſudet. Serapion vero durante ſudore prohibet inungi dicens. Non oportet vt vtantur oleo apud ſudorem vt non oppilentur pori per viſcoſitatem olei. Sexta regula eſt, fricẽtur iſti ægri & balneentur cũ aqua calida valde. Fricentur quidem fricatione ſuaui quæ poros aperiat, cutem mollificet, vapores reſoluat. Balneentur autem cum aqua calida valde modo prius tacto, quę feruens claudatur ĩter duos fundos, ita ꝗ ipſa aqua non tangat ægrum: ſed vapor ipſius ad eum perueniat ſudare faciens. Fricetur autem cum aqua dulci mediocris caliditatis ſicut præmiſſum eſt. Septima eſt, oportet vt balneatio cum aqua præcedat balneationem cum aere, quia aqua balnei plus remollit cutem q̄ ipſius aer, & magis abſtergit à poris ipſius terreſtreitates quibus oppilantur: maxime dum corpus cũ ea fricatur, quibus bene apertis calens aer balnei fortiter, poſtea ſudorẽ prouocat. Auenzoar autẽ in ſuo Theiſir. 3. trac. 1. c. 1. ſolo balneo aquæ cum fricatione ex ſemine melonis contentari viſus eſt. Ait enim ibi. Illius vero qui paſſus fuerit febrẽ à frigore multo ipſum moleſtante: oportet ipſum balneari in aqua calida, & fricari corpus cum ſemine melonum. Octaua eſt inungantur iſti ægri poſt balneationem aeris & aquæ cum quibuſdam oleis q̃ poros dilatant. Iuxta illud Serap. vj. bre. c. vj. Et inungimus eos cum oleis reſoluẽtibus & ſedantibus, ſicut oleum chamæmelinum & oleũ anethinum, & oleum alkeiri. Per hæc enim olea & cutis lenitur, & mediocriter calida tenetur, & quod ſub hac latet de fumis retentis paſſim diſſoluitur. Nona eſt, effundantur etiam ſuper capita ſua modo dicta olea vel aliquod ex eis ſolitarium mediocriter actu calidum præcipue chamæmelinum quod eſt temperatius & aromaticum: anethinum vero non. Sed de keiri oleũ particeps eſt odoris violę vel violati olei. Et eſt keiri planta cuius tres ſunt ſpecies: vna habet flores albos, alia purpureos, alia citrinos ſiue aureos qui habent odorẽ violarum plus tñ in nocte. Et hæc valde abundat in muris antiq̃s huius regionis.

Iacobus in Cap. 31. Tract. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex ſoliditate cauſata ab aquis ſtypticis.

Quandoque &c. In hoc cap. primo agit de modo generationis ephemerę ex ſoliditate cutis ab aquis ſtypticis. Secundo de ſignis: ibi (Signa) Tertio de cura: ibi (Cura.) In prima parte dicit primo ꝗ ſpiſſitudo vehemens pororum apparentium in ſuperficie cutis quandoq; cõtingit his qui ſe balneant in aquis ſtypticis ſicut in illis in quibus eſt virtus aluminis dominans aut virtus draganti quod eſt vitreolum. nam aquæ aluminoſę quas albulas vocant, cutim dẽſant, & ſtypticitates faciũt & poros dẽſant, vt dicit Gal. 8. inge. c. 2. & in. 10. c. 2. & hac de cauſa vapores eorum ſub cute adunantur et cõprimuntur non habentes exitũ, & inde eis accidit quod aliquotiens ſuperius eſt dictum ſcilicet ephemera ex ſoliditate. Secundo dicit, ꝗ iſta vehemens ſpiſſitudo pororum frequenter perducit ad putredinẽ, quia augetur inde calor extraneus, & prohibentur ſanguis & humores ab euẽtatione: & hoc eſt quãdo in his eſt aliquis humor putrefieri aptus, & vapor retentus eſt caprinoſus.

Signa &c. In ſecunda dat ſigna octo iſtius febris. Primum eſt cauſæ eius, quarum præſentia vel anteceſſio ex proximo tempore ſignificat ipſam. Secundum eſt illud quod teſtatur ſenſus de nigredine cutis vel aſperitate cũ nigredine quaſi ſit extenſa nõ cum lenitate, ſed aſperitate & corrugatione

rugatione & præparata præparatione qua parantur coria quę nigro tinguntur, sicut ea ex quibus fiunt sotulares vel corrigię; sic enim rugatur & exasperatur humana cutis & ad nigredinem parumper declinat ex balneatione in aquis vitreolosis, & ad cineritium declinat colorem ex balneatione in aluminosis. Tertium est, ꝙ horum cutis sub tactu inuenitur talis vt cutis infusa in aqua draganti, idest vitreoli. Et Sera. vj. bre. c. 4. ait. Quandoq; etiam significatur super febrem ephemeram accidētem ex balneatione in aquis stypticis ex tactu: quoniam cutis est dura filtrata solida extenuata sicca, plusq̃ illorum quos inuadit febris ephemera ex frigore, & similatur illis, qui submergunt manus suas in aqua gallarum aut corticum granatorum & quæ sunt illis similia tempore longo.

Iacobus ibidem.

Hac febre detenti plus morari debent in aere balnei & in balneo aquæ calidę q̃ detenti à febre ex oppilatione ab aere frigido. Hanc balneationem magnus Auenzoar. 3. Theisir cap. 1. sic fieri iussit. Cui vero acciderit hæc febris à balneatione facta in aquis constrictiuis valde, vt aquis aluminis & similibus aperiantur ei pori & abluatur corpus suum cum melonibus aut cū seminibus eorum, & intret in tinam de aqua dulci & temperatę caliditatis. Et Rasis. x. Almā. c. 2 ait. Si quis vero hanc febrem propter aquas naturaliter calidas patiatur si fuerint aquæ illæ tales ex admixtione calcanthi aut salis, aut ferri, aut aliarum rerum quæ corporis superficiem pungere & contrahendo rugare consueuerunt, eodē est regendus regimine quo is qui hāc incurrit ex frigore. Oportet tamen vt locus balnei in quo hic in domo calida moratur sit temperatus, & sit alia porta alterius domus coram ipsius facie aperta, & aqua calida super ipsum fundatur & in eam ingrediatur, & tandiu cōtinuo fricetur donec pori aperiātur & corpus tumescat & febris sedetur & corpus rubeum fiat: hæc ille. Quinta est, oportet vt detenti hac febre tardent inunctionem sui corporis plus q̃ passi hāc febrē ex oppilatione pororū à frigore, ne olei viscositate pori oppilētur, sudor ꝓhibeatur, & resolutio vaporum & fumorum conculcatorū & spūum ex febre ignitorū. Et Sera. 6. bre. ca. 4. ait. Et sit oleum quo vtuntur parum & sit inūctio multa lenis, donec leniatur cutis & resoluatur supfluitas retenta in corpore.

Iacobus in Cap. 32. Tract. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex vino.

Cum expergefactus fuerit, balneum iterū ingrediatur & ad regimen prædictum redeat.

D *Iacobus in Cap. 7. Trac. secundi, Fen. 1. quarti.*

De curatione putridarum.

Immo cum &c.) In sexta dat princeps regulas quatuor. Prima est, quādoq; concedenda est febricitātibus infusio totius sui corporis in aqua frigida circa declinationem febris & apparitionem digestionis et post euacuationem humorū, quādo apparuerit calefactio fortis & complexio naturalis ægri calida & sicca fuerit. Nam in tali infirmo post euacuationem materiæ quandoq; relinquitur in mēbris ariditas cum quadā adhęrēti caliditate quæ est vt initium hecticæ febris, & hæ corriguntur & reprimuntur aquæ frigidæ & humidæ infusione sibi cōtraria. Super hac infusione corporis febricitantis in aqua frigida dat Gal. 10. de inge. c. 10. tres regulas. Prima est, si iuuenis carnosus in æstate tempore status in viscere non habens apostema in aqua frigida se balneauerit & natauerit, cito febrem euadet, maxime si in eius sit vsu: vnde huiusmodi si īueneris, mox in aquam frigidam mittere nō dubites. Secunda est, eis qui in hecticam incidunt propter calidam & siccam complexionem maxime ad phthisim. i. arefactionem perductis, aqua frigida non præcedente calida molesta erit, sicut ambulāti in longo itinere in æstiuo tēpore & corpore desiccato malum est balneum aquæ frigidæ nisi calidæ pręcedat. Hoc enim eis efficietur quod fit ferro candenti si in aquam frigidam ponatur, qa corpus tunc infrigidatur & confortatur & induratur sicut ferro contingit. Tertia est, feb. hectica non iuuat ex calida aqua, sed ex frigida. Prius tamē cum calida præparetur vt frigidam, postea suscipere possit: hæc Gale. Secunda regula hicà Principe data est. Non est malum ꝙ in febre putrida administret medicus infirmo balneum mediocriter calidum siue sit aereum siue sit aqueū: obseruatis tamen conditionibus pręcedentis regulæ. s. ꝙ apud declinationem & apparitionem signorum digestionis & euacuationem peccantium humorum administretur. Nam tūc poros aperit, fumos caprinosos vna cum vaporibus per eos educit, humores resoluit qui erant causa febris. Iuxta id Gale. 10. de ingenio cap. 10. Quibus pauci sunt humores & corpus mollificatur & rarificatur ex calore balnei balneum non solū eis non nocet, sed etiā iuuat, quia purgat humores. Quapropter nullum mittunt febricitātē in balneum in initio febris vel statu, quia tunc cutis est oppilata: similiter & caro subcutanea oppilata ē. In declinatione vero siue in initio siue in medio siue in fine multos in balneum introducimus, quod & multi medici fecerunt & eis profuit.

Et

Et vndecimo de ingenio cap.9.ait. Si balneetur in declinatione morbi quatinus dissoluēda dissoluantur ex corpore multum erit iuuatiuum, quoniam purgabitur ex corpore caprinosa materia & grossa, vnde si in visceribus nulla defectio fuerit adiuuabit nisi rigor in balneo efficiatur. Nam in balneo febricitātium tripliciter erit studendum. Vno modo vt non patiantur rigorem. Alio vt nullum ex nobilibus membris sit defectum. Tertio vt in venis multa & cruda materia non habeatur. Has duas regulas in putridis febribus temporibus meis nō obseruaui nec vnquam attētaui febricitantem febre putrida præcipere demergi in aquam frigidā vel intrare stufas aut tinam calidam, nisi quartanarios & hos qui febricitant ex melācholia. Primo quia senes famosos medicos mei temporis nunquā vidi his vti in cholericis febribus. Secundo, quia incolę huius regionis sunt crapulosi raro obseruantes debitum regimen, nec se patiuntur perfecte purgari: qua propter balneum frequēter commouet quietos humores & putredini aptat, quibus augmētatur febris eorum aut noua inducitur etiam si in tempore declinationis balneis vtuntur. Tertio, quia multis noui experimentis ꝗ putrida febre afflicti se balneantes sua voluntate sine consilio vehementi fuerint attriti rigore & febris eorum inde augmentata est. Et id notat Gal.10. de igenio cap.10. dicens. Multos autem crapulatos & quibus sunt pūgitiui humores, & qui sunt in initio periodicę febris vel in eius augmento vel statu exceptis paucis in balneum ingrediētes aut ad solem stantes vel forti motu commotos rigor inuadit, quia vnumquodq; horum subito trahit humores ad exteriora: propter hoc si cutis eorū, qui mittēdi sunt in balneum fuerit spissa, nō poterit humor dissolui mox vt in aerem calidum intrauit: verum quia cutis ne ingrediatur repugnat ipso infra carnem existēte morsuram generat & rigorem. Consequenter ibidem notat, qui sunt illi febriētes qui nullum ex balneo rigorem incurrunt: sed ab hoc iuuantur dicens. Dicēdum est de his qui non patiuntur rigorem in eo. Dico ergo eos aut non habere pūgitiuos humores aut tantillos qui ex calore balnei dissoluuntur. Item qui balneum intrantes rigorem non patiuntur: sed cutis rarificatur & attenuatur & pori aperiūtur, certum est humores purgari & calorem per totum corpus extendi, & eos qui duri fuerant humores mollefieri. Vniuersaliter etiam dico quòd purgatio humorum in omnibus febribus sit laudabilis: similiter rarefactio & mollificatio.

Gentilis in Cap.7. Trac. secundi, Fen.1. quarti. De putridarum febrium curatione.

Dubitatur quarto an balneū aquæ dulcis calidæ competat in febribus pu. ante digestionem: videtur ꝗ sic, quia secundum vnam expositionē supra factam cum dicit, cū aqua dulci tepida intelligit de balneo, & illi sunt cañ. quibus vtimur in principio. Amplius in tertiana ante digestionem non videtur ex toto negari infra ab Auicē. Amplius balneū est rarificans, sed rarificatio cōceditur ante digestionem. Contrarium sumitur à Gal.11. thera. & à Rabi Moysi.19. particula aph. vbi vult ꝗ balneū est vtile post digestionem materierum: dicamus ꝗ non intendimus loqui de partibus omnibus balnei: sufficienter enim dixit Gal. de eis in.10. thera. sed volumus solum loqui de balneo in tina aquæ calidæ dulcis. Et non est dubium ꝗ post digestionem & euacuationē est vtile si quid residuum materierum est in corpore, & proprie aptarum per poros educi. Existentibus autem alijs dispositionibus de alio indicantibus vt sordicie cutis & oppilatione pororum aut aliqua asperitate corporis & consuetudine balneandi, & non existētibus cōditionibus alijs prohibentibus eius vsum, de quibus dixit Gale. 11. therap. vltimo cap. secure possumus balneare in tina & pluries, vt etiam Gal. assētit in therap. febrium ad Glau. ca. de tertiana. Facta autem digestione materiæ & non facta euacuatione, licet possemus eo vti: & hoc cum crederemus illam materiam posse per poros dissolui: tamen apud me non videtur mihi omnino securum eo vti timore dissolutionis & motus materiæ ad partem non conuenientem suæ euacuationi. Ex quibus apparet ꝗ si materiæ sint crudæ & propriæ multę balneū in quo stet nocet dilatando & mouendo materias euacuationi ineptas. Et quia humor cholericus quamuis sit crudus: est tamen subtilis aptus euaporationi, & est siccus quem corrigit aqua dulcis tepida: ideo balneum ante digestionem minus nocet in tertiana: dixi autē balneum ĩ quo stet, quia si balneatio esset solum quædam infusio, & quasi aspersio aquæ calidæ, absq; mora posset in aliqua feb. competere ante digestionem, quia esset digerens temperata calefactione & humectatione, vt in materia melancholica & non dissolueret vnde Auic. cap. de cura quartanæ, ingrediatur balneū, & si non fuerit digestio, non fiat nisi effusio aquæ calidæ quantitate qua delectat corpus & humectat minus q̃ perueniat ad hoc, vt liquefiat ex ea humor. Post hoc autem scias ꝗ in hac nostra patria, quia homines non sunt cōsueti balneis, & quia euacuatio materierum

rum

rum putridarum per balneum nõ est absq; reso-
lutione & euacuatione spirituum, quam spũum
resolutionem superfluam facit se. & quia mate-
rias etiam commouet,& si sunt profundę diffi-
cile est eas mouere ad cutim: dico, qa ita est pau-
cam ĩuenies vtilitatem cõiter in vsu balneorũ.i.
tinarum ex aqua dulci: & cum hoc etiã multus
labor accidit infirmo tam in corpore q̃ in anima
in positione & statione & extractione ab eo, &
in mensura qualitatis aquæ, & in mensura tem-
poris morę freque͂ter erratur: & propter hæc oĩa
non curo, si non est in vsu balneum dulcis aquę,
in cura febre putridarum: & propter hoc forsan
Rasis non inuenit in eo magnam vtilitatem: vn-
de dicit.16.conti.penul. ca. de cura putridarum,
non vidi febricitãti balneum esse vtile in aliqua
dispositione. Ad primum contrarium & ter-
tium dicẽdum, ꝙ rarificatio in principijs febriũ
putridarum debet esse cum rebus leuibus, siue
sit inunctio, siue sit lotio, & non cum rebus for-
tis dissolutionis, & debet fieri ĩ febribus quibus
conuenit vt adhuc de his determinabitur.

Iacobus in Cap.12. Tra.secundi, Fen.1.quarti.

*De regimine rigoris & horripilatio-
nis superfluentis.*

Vndecimum est introitus infirmi & mora in
oleũ leuis caliditatis: ipse enim est iuuatiuus val-
de secundum hunc modũ. Recipe olei oliuæ dul
cis & maturæ quantum sufficit ad implendum
tinam, vel semicupium, calefac moderatę & in-
tromitte ęgrum in tinam nudum, & stet in oleo
vsque ad collum tina bene tecta, donec abscedat
aut alleuietur rigor. Post hæc remedia vndecim
ait Princeps ꝙ fortasse potiones ore sumẽdę vel
alteratiuę vel laxatiuę necessariæ erunt ad seda-
tionem rigoris.s.cum rigor est adeo fixus ꝙ per
remedia foris adhibita sedari non potest, cuius
fixiõis causa est viscositas aut grossicies materiæ
ex qua fit & profundatio ipsius versus interiora
& densitas carnis & musculorum quibus infil-
tratur vel super quos funditur.

Et multoties &c. In hac parte tertia dat
quinque regulas. Prima est rigor freque͂ter se-
datur cum aqua calida suauis caliditatis intro-
misso infirmo vsq; ad collum in tinam repletam
huiusmodi aqua vel fricãdo cum hac dorsum &
extrema diu & suauiter. Secunda est, aliqñ etiam
sedatur rigor inclinãdo infirmum siue incuruan
do super vaporem aquæ. Et istud apte fit reclusa
hac aqua inter duos fundos tinæ duplicis fundi,
quorum superior sit perforatus multis foramini
bus super quem insideat ęger spoliatus tina bene
tecta & incuruet dorsum super vaporem aquæ
qui per foramina fundi alti erumpit. Tertia est,
qñ non sedatur rigor, neq; per aquam, neque per
vaporem eius, & materia rigorẽ faciens est gros-
sa aut viscosa decoquantur in aqua balnei medi-
cinæ. Quarum recepta sequitur. Recipe seminis
anisi, calamenti, seminis apij, erucę et anethi: ana
M.ij. mastichis drach.ij. contundãtur & bullian
tur in aqua balnei vt resoluẽtior fiat, quibus ad-
de si vis medicinas similes in resolutione, sicut
parietariam abrotanũ & chamæmillam. Sed mi
rum videtur ꝙ mastichen apponit cum sit mul-
tum stypticus: vnde poros claudit & resolutioñe
ꝓhibere videtur, nisi esset ꝙ est simul stypticus
& resolutiuus: & est in oĩbus eius partibus cũ re-
solutione lenificatio, vt ait Princeps secũdo hu-
ius cap. de eo: & cum hoc retinet interius virtu-
tes resolutiuorum quæ prius penetrant sua subti
litate q̃ mastix stypticet: vnde fortior fit horum
operatio. Potes & cum hac aqua fricare dorsum
& extremitates non intromisso infirmo in bal-
neum. Quarta est, balneetur rigorem patiens in
aqua decoctionis medicinarum sequentium. Re
cipe sceha, idest stœcados arabici vel absinthij,
abrotani, calamenti, anethi, squinãti, rutę, sam-
psuci.i.maioranæ costi, seminum calidorum, vt
anisi, carui, fœniculi, cymini ana M.j. decoquan
tur ĩ aqua fluuij vel fontis vel pluuiali, in qua tẽ-
peratę calida balneetur ęger. Quinta est genera-
lis, ꝙ medicinæ omnes prouocantes fortiter su-
dorem aut vrinam sedãt rigorem, quia subtiliãt
materiam ex qua fit, vias aperiunt & in parte re-
soluunt, & tales sunt mentha iuniperus, sauina
pulegium vtrunq; regale & montanũ folia lau-
ri rosmarinus saxifraga milium solis.

*Gentilis Fuliginatis expositio super Cap.39.
Tracta.2.Fen.1.Can.4.Auicen.*

Balneo vero.) Hic ponit curam digesta ma-
teria, proprie qñ declinat, & est cura per balneũ,
& vinum, & intelligit balneum aquæ dulcis: vt
Gal.11.therap. quod primo dicit patet. Secũdum
dictum apparet ex hoc ꝙ materia cholerica quã-
uis indigesta, tamen sui subtilitate est aptior eua
porationi & aquæ humiditas eius siccitatem re-
frenat: & ideo balneum non sic nocet sicut in
phlegmatica & melancholica febre ante dige-
stionem, in quibus materiæ eliquantur & com-
mouentur, & multiplicantur ex hoc. Consi-
derandum postea, Auicẽ. determinat ꝙ hoc bal-
neum sit tẽperatum.s.ad sensum tactus balnean
di, & sit boni aeris, quia parietes eius non sint pu
tridi, sed sit aer humidus per effusionem aquæ
temperatæ per solium eius, vt euaporẽt vapores
humidi, sudent cum facilitate. & hoc fit, si bal-
neum

neum temperatum eſt & inungatur, hoc fit ad
temperandũ calorem & retinendũ aquam in po
ris, quę remanens infrigidat & humectat. Con
ſiderandum poſtea ꝙ hic quidam acceperunt ꝙ
aqua tepida eſt minus calida q̃ tpata, quia primo
Aui. facit aquam iſtius balnei tpatam: deinde in
exitu ab ea docet ponere eos in aqua tepida quæ
eſt calida minus: nos dicamus ꝙ iſta eſt contẽtio
de voce: temperatam. n. aquam vocat quæ habet
calorẽ conuenientẽ, qua pori aperiantur, & eua-
poretur materia & ſudet homo, hoc facto poteſt
poſtea poni in aqua calida minus, & iſtam voco
tepidam vel temperatam ſicut placet: & fit hoc
ad remittendũ calorem & forſan ꝙ non debuit
præcedere inunctio ex oleis dictis, immo ſequi
ad vſum tepidæ aquæ, & poteſt dici ꝙ aqua hæc
tepida eſt calidior, q̃ illa tpata aqua, qua eſt vſus,
vt ſit proceſsus de aqua minus calida ad magis
calidam, ſicut fit in balneo: cũ igitur de caſa vna
ad aliam, vt ex primo cap. fen. 2. & . 4. therapeu.

Deinde cum egrediũtur &c.) Non tñ imme-
diate, quia vinum immediate poſt balneum eſt
prohibitum, vt declaratur tertio regi. acu. immo
poſt balneum quieſcat parum, & poſtea bibat.
Sudabunt virtute balnei præcedentis quod mo-
uit materias ad exteriora, & virtute aquę vinoſę
propellentis materias ad extra ſua penetratione
& confortatione caloris per infrigidationem &
humectationem, & ſi qua pauca materia chole-
rica reſidua eſt quę indigeat rectificatione, recti-
ficat eam per hunc potum, & patet.

Iacobi de Partibus expoſitio ſuper Cap. 39.
Tracta. 2. Fen. 1. Can. 4. Auicen.

Balneo vero &c.) In hac particula ſexta dat
octo regulas ſup vſu balnei in tertiana pura. Pri-
ma eſt, tertianarius non eſt balneandus ſeu bal-
neo approximandus niſi poſt digeſtionem mate
riæ febris & poſt digeſtionem cibi præaſſumpti.
Quia balneum ante digeſtionem materiæ febris
choleram quietam ebullire facit & ipſam multi-
plicat, & putredini apparat & putredinem eius
introductam augmentat. Et ante digeſtionẽ ci-
bi balneatio facta cibum indigeſtum penetrare
facit, oppilationes venarum introducens. At-
tende ꝙ Raſis. 10. Almã. in tertiana toto ſuo tem
pore & adhuc poſt ipſam p aliquot dies balneũ
prohibet. Nam poſtq̃ iuſsit carnes pulli & hędi
per tres dies poſt dimiſsionem febris ĩfirmo dari
ſtatim ſubiunxit. Interim tñ à balneo & ſole &
vento eſt abſtinẽdus. Et diebus meis non recolo
vidiſſe veteres medicos Pariſienſes, cuiquam ter
tianario cõceſsiſſe balneum nec aereum ſiccum
nec humidum aqueũ, quos imitatus nemini cõ-

A cesſi diebus meis tertianam habenti. Tum quia
vidi ſe balneãtes ex capite ſuo peius habere, tum
quia raro agens iſtius terræ ſufficienter ſe purga-
ri permittit, tum quia prona eſt ad oppilationes
quas balneum augmentat & tertiana eius rariſſi
me pura eſt. Secunda eſt melior curatio tertiana-
rijs poſt digeſtionem materiæ febris & apud ip-
ſius declinationem eſt balneum & præcipue illis
qui frequenter balneis vti conſueuerunt. Nam
corpus humectat quod febris ſiccauit, ſudorem
prouocat, choleram reſoluit, fuligines incenſas,
quibus corpus æſtuat per poros educit. Iuxta id
Gal. lib. 1. de febribus ad Glau. c. 2. diſtin. 4. de cu
ra tertianæ veræ. Eos vero qui amant balneum
neq; ſi bis balneaueris in die peccabis: ſed in tem
pore maxime memor eris. Si vero digeſtionis ſi-
gna appareant & ſi multoties balneaueris non
B vtiq; peccabis. Attende ꝙ balnea magis pro-
picia tertianarijs ſunt balnea calida mediocriter
dulcis aquæ & potabilis. Iuxta id Gal. ibi. Balnea
vero calida quidem per aquam potabilem, tum
quia euacuant educendo choleram: tum vero &
qualitate maxime conferunt. Humectant enim
& infrigidant ſecũdum virtutem primam, quæ-
cunq; ſunt hmõi balnea. Marina vero & ſalſa &
nitroſa & ſulfurea, plus quidẽ euacuant de cho-
lera: multo vero minus iuuant potabilibus. Me-
lius autem eſt dicere nec iuuare ipſa magis lęden
tia qualitatibus q̃ iuuatiua euacuationibus. At
vero vidi quẽdam praua cogitatione talibus vti
balneis ſuaſum, deĩde defunctum in habitu cor-
poris in tantumq; conſumptum vt tabidus mo-
reretur: hęc Gal. Tertia regula eſt, error ĩtromit-
tendi tertianarios in balneum ante digeſtionem
C materiæ febris eſt ſaluior. i. minus nocens q̃ ſimi
lis error in alijs febribus vt in melancholicis &
quotidianis. Primo, quia cholera indigeſta para-
tior eſt cũ ſudore educi propter ſui ſubtilitatem
q̃ melãcholia vel phlegma viſcoſum. Secundo,
quia tertianarij non ſunt ita apti ad oppilationes
propter balneum ſicut quartanarij & quotidia-
narij. Tertio, quia ſi cholera mota per balneum
faciat oppilationes non ſunt ita fixæ neq; ita for-
tes ſicut hæ quæ fiunt ex humoribus alijs. At-
tende ꝙ aliqui reputauerunt non eſſe errorem,
ſed opus rectum balneare tertianarios ante dige
ſtionem. Et ſuper hoc Raſis. 12. totius conti. alle-
gat Glau. dicentem. Concede balneum licet an-
te digeſtionem ſit in febre tertiana pura, & ſi fue
rit de cõſuetudine vtatur eo bis, quia diſſoluitur
materia abundans de cute, nec infert oppilatio-
nes cum materia ſit tenuis. Sed in tertiana nõ pu
ra & quotidiana phlegmatica & quartana noli

vti

vti balneo absq; digestione propter causas contrarias. hęc ille. Et Serapio. vj. bre. cap. de tertiana ait. Quod si febris est pura: tunc oportet vt balneetur infirmus etiam anteq̄ ostēdatur digestio & proprie si est ei consuetudo illius. Et si non est pura & est phlegmatica aut melancholica, tunc nō oportet vt balneetur anteq̄ appareant significationes digestionis. Sed Auer. 7. colliget ca. 10. contradicit ipsis dicens. Et scias q balneū in declinatione febrium collaudatur: qn superfluitates subtiles euacuat: in principijs vero minime, quia rigores habet prouocare, & dissoluit humores & multiplicat oppilationes & spargit superfluitates per totum corpus, & non est tutū, quin inde ꝓueniat apostema in aliquo principali mēbro. Et quāuis humores euacuet, multiplicat tamen caliditatem & siccitatem febrium siue fuerit ex aqua calida factū vel ex aere calido. Quarta regula est, balneum tertianorū debet esse temperatum in caliditate boni aeris nō putridi neq; muscidi neq; rheumatici, qui sit humidus per respersionem multæ aquę calidæ dulcis in balneo, & in isto aere sudare debent cum facilitate: non quidem subito neq; impetuose cum forti calore: sed paulatine, ita vt corda horum nō inflammetur ex feruenti aere. Et ex istis verbis elicere possumus q hic princeps loquitur de balneo aeris quod stufa dicitur & de media eius casa quæ calida est & humida. Sed Gal. magis aqueū cōmendare videtur cap. 2. distin. 4. lib. 1. de feb. ad Glau. dicens. In balneo igitur hæc tibi fiat intentio infundere & humectare corpus. Et ꝓpter hoc neq; nitro neq; sale, neq; similibus aspergere oportet, sicut plures est reperire lædētes īfirmos: sed quāmaxime calidum oleum superinfundentem introducere in aquam & infundere, & si natarę vo luerit concede ei inquantum potest. Quinta regula est, inungantur tertianarij cum oleis rosato & violato æqualiter & mixtis conquassatis cum aqua calida postq̄ sudauerūt vt per hæc ipsorum humectētur membra, confortenturque virtutes eorum & retineantur spiritus interius cum īnato calore. Sexta est, non prolongēt in balneo moram tertianarij, sed ab eo velociter exeāt, vt non deijciatur virtus iam per febrē prius debilitata. Nam melior est & cōuenientior iteratio balnei pluribus vicibus q̄ prolōgatio stationis in eo vna vice tantum vt inter vices diuersas balnei reficiatur cor vna cū spiritibus & recreetur aere recenti. Septima est, si tertianarij apud exitum balnei infundantur seu īmergantur in aqua tepida morentur in ea secundum mensurā delectationis. s. tādiu quādiu delectat et demulcet eos starę in il-

D la aqua, humectat enim vehementer corpus & ipsum infrigidat, & abluit ipsum à sudoralibus terrestreitatibus. Octaua est bimēbris. Primum eius membrum est vinum subtile, album, fortiter limphatum, dandum est in potu tertianarijs in egressu balnei, quatinus per ipsum viuificetur vitalis virtus, deperditi spiritus recuperētur, vię abluantur, sudor prouocetur, & per ipsum cholerae peccantis residuum euacuetur. Sed contra vinum in ieiuno bibitum connumeratur inter venena quarti. vj. summa tertia ca. 31. vbi ait Princeps. Multoties facit illud accidere præfocationem & dolores & inflammationē. Dic q ibi loquitur de vino puro forti grosso & dulci: hic vero de debili subtili aquoso. Secūdum membrum est, postq̄ vinum biberint in exitu balnei tertianarij cooperiātur in locis suis, scilicet in lectis & sudabunt cito vehemēti sudore: & si quod mansserit residuum choleræ quæ febris causa est, tunc digeretur & cum sudore exibit.

E Et post illud &c.) In hac particula septima primo agit de cibis tertianariorū post balneum & in declinatione. Secundo de potu ibi (Et non timeas) Tertio de cura accidentium ibi (Et si fuerint) Quarto de cura adhęrentis caloris relicti post crisim ibi (Et quando post.)

In prima subparticula dicit, q tertianarij post balneum & sudores cibarijs cibentur infrigidatiuis & humectatiuis vt aquis pullorum puretis pisorum, lacte amygdalarum, hordeo mundato & oleribus talibus vt lactucis atriplicibus spinachijs bletis, quia contraria contrarijs curantur.

Gentilis in Cap. 40. Trac. secundi, Fen. 1. quarti.

De tertiana non pura.

F Et fortasse &c.) Hic in speciali ponit istas differentias, & apud me habet nouem partes sicut sunt nouem differentiæ: ibi secunda (Quoniam) ibi tertia (Et q cibatio) partes patebunt. Ad primum intellectum cōsidera, q prima pars potest dupliciter exponi: primo faciēdo de duabus partibus vnam: & est quia Aui. vult ponere differentiam inter tertianam puram & nō puram quantum ad licentiam balneādi. Nam qn̄q; in tertiana pura potest balneum concedi ante perfectam digestionem, et proprie consueto vt dicit Aliab. 3. practicæ: sed in tertiana non pura non pōt concedi nisi perfectissime digesta materia: & hoc est quod dicit. Et fortasse habentibus puram conceditur illud. s. vt non expectent plurimum declinationis. s. ad vsum balneandi. Sed quādoq; expectant digestionem. s. pro vsu balnei. i. qn̄ expectatur digestio pro vsu balnei, nō oportet q expectetur totalis digestio & vltima, sicut illa quæ est in

eſt in declinatione, qm̃ in eis. ſ. habẽtibus tertianam nõ puram eſt prohibitũ. ſ. balneũ ante digeſtionem: & hoc propter tres rõnes vt apparebit.

Ibidem.

Balneum enim &c.) Hic aſsignat tres cauſas. Prima cauſa eſt, quia coliquat phlegma crudum quod agitatum & commotum coliquatione, & non euacuatum lædit plura membra, & corrumpit & inficit plures humores, q̃a res nociuę dum mouent̃ magis nocumẽta inducũt: hoc eſt quod dicit facit deſcendere phlegma indigeſtum. Coliquatum enim phlegma fluẽs à tumore ſuo deſcendit, et permiſcet humorem malum: ſecunda cauſa eſt quia balneum antę digeſtionem permiſcet malum phlegma quod eſt cauſa antecedens cum phlegmate putrido, quod eſt peius: & hoc quia effunditur per eliquationem ad locum putredinis, & cũ ille effunditur illi putredini quã inuenit commiſcetur, & in hoc eſt magnum malum, quia phlegma illud quod non erat putridũ putrefit, & forſan poſsibile fuiſset defendere illud à putredine: & ꝙ febris poteſt in hoc duplicari vno tp̃e: & hoc ẽ quod dicit. Et ꝑmiſcet &c. propter illud quod effunditur. Et ita expoſitio textus fit pro rudibus, quia ĩtellectus bonus non eget ea, & reſoluet ſubtile. Tertia cauſa eſt nota.

Iacobus in Cap. 40. Tra. ſecundi, Fen. 1. quarti.

De cura tertianæ impuræ.

Secunda differentia eſt in hora conceſsionis balnei. Nã in nothis non conceditur donec ipſe plurimum declinauerint: qm̃ eſt prohibitum in eis ante illud tempus: ſed in pura fortaſse conceditur nõ expectata declinatione plurima: ſed ſolum expectata digeſtione aliqua materiæ febris. Cauſas vero quare in nothis non ita cito conceditur balneum aſsignat hic tres. Prima eſt, quia balneum facit deſcendere phlegma indigeſtum per id quod effunditur ad locum putredinis.]Et hoc eſt quia liquefacit phlegma quod erat quietum & congelatum, cumq́; choleræ obuiat motę ad paroxyſmum tranſit per ipſam, quare prolongat paroxyſmum febris retardando motum materiæ ipſius. Secũda eſt, quia balneum permiſcet humores malos putrefieri aptos cum humoribus putridis putredinem augmentans. Tertia eſt, quia balneum reſoluit à materia febris partẽ eius ſubtilem & relinquit ſpiſsam, quare fit ineptior, inobedientior, & rebellior digeſtioni eius & euacuationi. Eiuſdem differentiæ cum tribus cauſis meminit Sera. vj. bre. ĩ fine capituli de tertiana dicens. Et caueatur ne balneentur ante digeſtionẽ. Quod eſt quia qñ facimus illud attrahimus tres res malas. Quarum vna eſt materia huius febris: qm̃ in ea eſt materia groſsa permixta cum phlegmate, quæ qñ effunditur præter ꝙ digeratur & reſoluatur facit oppilationẽ & putrefactionem. Et ſecunda eſt quia materia putrefacta retenta in vno membro qñ calefit et effunditur permiſcetur cum humiditate reliqua quæ nõ eſt putrefacta & putrefacit eam. Et tertia eſt quando illud quod ſubtiliatur euacuatur remanet groſsum indiſſolubile, hæc ille.

Gentilis in Cap. 41. Tra. ſecundi, Fen. 1. quarti.

De cauſo.

Et cũ declinat &c. Et quia ſermo eſt de balneo in fine capituli. Conſiderandum ꝙ aquam balnei facere poſsumus declinare ad frigus. i. remiſsum, non calorẽ qualis eſt calor aquæ in qua ſol impreſsit, & eſt balneũ infrigidans & humectans: ſed ſi phlegma fuerit ſalſum: tunc eget maiori pororũ dilatatione vt groſsi vapores & partes eius reſiduę reſoluãtur: & ideo forſan eſt melius facere balneũ prædicto calidius et intenſius. Sed dubitatur quia Gal. in tertio reg. acu. commento vltimo, non concedit balneum in cauſone de phlegmate ſalſo, cuius cõtrariũ dicit Aui. Dicendum primo ſecundum Dynum ꝙ balneũ abſolute intelligitur tepidum: & hoc non competit in phlegmate ſalſo, ſed calidum ſupra tepidum vt materia difficilis ſolutionis nõ putreſcat per tepidum balneum, ſed reſoluatur per calidũ vt iam diximus de hoc. Alij dicunt ꝙ balneum ante digeſtionem poteſt ſecurius in cauſone concedi ſi materia eſt cholerica, quãuis omnino nõ ſit perfecte digeſta, ſed in phlegmate ſalſo nõ poteſt concedi: et ita videtur Gal. ibidem intelligere, & erit ſententia hæc, ꝙ in materia cholerica quãuis nõ ſit omnino perfecta digeſtio põt concedi: ſed in phlegmate ſalſo vltimũ complementum digeſtionis oportet expectare, & etiam multam euacuationem præceſsiſſe, & paucam eſſe materiam valde.

Iacobus in Cap. 41. Tra. ſecundi, Fen. 1. quarti.

De cauſo.

Et cum declinat &c.) In. vij. parti. dicit primo ꝙ non eſt malum vti balneo cuius aqua declinat ad frigus in declinatione manifeſta cauſonis. Quia tale balneum reſiduum mitigat extranei caloris, membra arida humectat: poros aperit per ſuum calorem licet remiſsus ſit, & fuligines arſas reſolui coadiuuat relaxãs cutem ſua tepiditate. Secũdo dicit, ꝙ tale balneum eſt magis dilectum & plus miniſtrandum in declinatione cauſonicę febris de phlegmate ſalſo q̃ de cholera. Quia poſt criſim magis relinquitur de materia phlegmaticę cauſonis, quia groſsior & viſcoſior

ſior q̃ cholericæ, cuius reſolutioné operatur balneum aquæ mundę dulcis mediocris caliditatis. Sed in cholerica plus balneo opus eſt alio reſpectu puta ad humectādum. Attende ꝙ Alexander in cauſon vero qui de cholera fit dare iubet extinguentia fortis frigiditatis, & frigida prohibet, in cauſon non vero de phlegmate ſalſo: ſcribit enim tertio prac.cap.16.&.17. Verus igitur ſi cauſon fuerit hęc de rubea cholera generatur, & iuuatur magis frigidæ aquæ potione & alijs quæ īfrigidare poſsunt & virtute efficaces ſunt ad refrigerandum. Igitur in cauſon qui ex phlegmate fit remouenda eſt frigidæ aquæ potio, & omnia quæ infrigidare poſſunt. Sed magis ea quę calefacere poſsunt & tepida ſunt virtute adhibenda, qualia ſunt de ſolo ſemine lini epithemata: ſępius autem & de hordei farina in aqua cū oleo chamæmillæ cocta. Auer. autem. 7. colliget.c.12. huius ſententiam imitatus ait. Sed quādo febris erit lenta & longi erunt paroxyſmi certus eris ꝙ nō erit ex cholera pura, ſed erit ex cholera vitellina quæ naturaliter frigidior exiſtit, tunc ſtudere debes plus in aperiendo oppilationes q̃ in infrigidādo complexionem eius, quod fieri debet in illa quæ eſt ex cholera pura, quāuis raro tales inueniantur. Et laudabiles medicinę in hoc caſu ſunt quæ habent virtutem aperitiuam abſq; forti caliditate ſicut eſt capillus veneris et radix apij & ſemen fœniculi frangendo ſiccitatem eorum cum radice liquiritię & caliditatem cum violis & floribus nenufaris & ſeminibus cōmunibus, hęc ille. Dico ergo in ſumma ꝙ cura cauſonis eſt res ſeptē. Prima eſt euacuatio cū pharmacia à principio febris nulla p̄expectata digeſtione & complementum eūonis poſt digeſtionē. Secūda eſt phlebotomia à principio ſi vrinæ fuerint turbidę rubeę & nō phlebotomia ſi fuerint ſubtiles igneæ. Tertia eſt ſubtilius regimen q̃ in tertiana ſaluata virtute cū vehementiori infrigidatione. Quarta eſt lenificatio ventris cum aqua tamarindorum vel ſimplici diaprunis. Quinta eſt extinctio febrilis incendij cū ſyrupo acetoſo & aquis frigidis & emulſionibus ſeminū & melonum. Sexta eſt correctio accidentium & pręſeruatio à peioribus & magis ſuſpectis, vt ab immoderato fluxu ſanguinis narium & impedimentis anhelitus & ſpaſmo pectoralium & alienatione mētis & vigilijs exceſſiuis, & ſuperfluo fluxu ventris. Septima eſt balneum ī declinatione febris. Hoc noīe cauſon quod græcum eſt qn̄q; vſi ſumus vt declinabili fœminino, quādoq; vt indeclinabili maſculino iuxta regulam, On maribus iungas, ſicut alios quoſdam vtentes inuenimus.

Iacobus in Cap.53. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.

De phlegmatica.

Et quando declinat etc. In hac parte.vij. quę eſt de regimine quotidianariorum in hora declinationis primo agit de balneo eorum. Secundo de cibis ibi (Cibi aūt) Tertio de ſomno ibi (Menſura autem) Quarto de nocumento balnei antę declinationem ibi (Et balneum.)

In prima parti. dicit ꝙ in declinatione quotidianę nō eſt malum ꝙ infirmus intret balneum priusq̃ cibetur. Quia ꝑ balneum pori aperiūtur, putridi vapores ꝑ hoc reſoluūtur, materia febris ſubtiliatur & pars aliqua eius foras educit̄. Iuxta illud Raſis.10. Alman. cap. de quotidiana. Cūq; in hac feb. diminutio manifeſta fuerit, ęger ſæpe in balneum mittatur in mane & ſudet in eo. Valet autem tūc & balneum ſiccum quod ſtufa dicitur, & balneum humidum dulcis aquæ calidæ quod vocatur tina, dummodo ante cibum ſe balneet ęger, poſt cibum vero plus nocet q̃ proſit, quia cibum attrahit indigeſtum ad membra.

Iacobus ibidem.

Et balneum &c.) In quarta dicit ꝙ in quotidiana vehementer nocet balneū niſi poſt declinationē vel in declinatione fe. quia materiā crudā congelatam mouens liquefacit, dilatat, & auget & ꝑ corpus fluere facit & imbibi mēbris ita vt vix poſtea poſſint educi. Iuxta illud Raſis.17. totius conti. Balneum & aer calidus nimis valde eſt in fine contrarietatis, quia cū ſuꝑfluunt liquefaciunt humores cōgregatos, & expādunt eos ꝑ totū corpus, & nō eſt ſecuritas qn currant ꝑ pulmonē vel cor vel aſcēdant ad cerebrum. Melius vero eſt ꝙ hi humores quieſcāt in hepate & primis venis ei⁹. Et rurſus paulo poſt ait. In fe. phlegmatica nocet balneū ante digōnem, quia diſſoluit materiā & ſubtiliat nec propter hoc diſſoluitur à corpore ex quo accidit oppilatio & corrūpuntur humores qui non erāt corrupti. Verum materia digeſta & ſubtiliata balneum confert vinum quoque tunc confert multis modis.

Gentilis in Cap.56. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.

De ſyncopali humoroſa.

Et balneum &c. Hic eſt.viij.cañ. & cauſa eſt, quia debilitat & eliquat materias.

Et calidum &c.) Hic eſt.ix.cañ. & patet.

Iacobus in Cap.56. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.

De ſyncopali humoroſa.

Et balneum &c. In quinta dicit ꝙ balneum & aer valde calidus & valde frigidus ſunt de rebus q̄ maxime nocent hac fe. detentis. Nam calidus valde liquefacit humores prius ꝗetos & fluere facit de parte in partē; quapropter cū eo non

fit securitas quin commoti humores currant ad pulmonem aut cor, aut cerebrũ & ipsorum vias implentes oppilent aut in ipsismet apostema generent. Sed frigidus valde digõnem grossorum humorum & crudorũ prohibet, & oppilationes quas ipsi induxerunt auget & cõfirmat. Adde ꝙ aer calidus valde spũs resoluens virtutem deijcit iam prædeiectã & frigidus valde calorem innatum ferè suffocatũ multitudine phlegmatis penè ipsum extinguit & amplius suffocat.

Gentilis in Cap. 59. Trac. secundi, Fen. 1. quarti.

De quartana periodica.

Et de illis &c.) Considerandum ꝙ ista lotio et balneatio conceditur ante digestionem ad humectandum, quia est cum pauca mora: & ideo materia non mouetur, sed corpus acquirit aliquam humectationem contrariam siccitati melancholiæ. Et hoc statim Aui. post docet dicens motus corporeos & animales. s. exiccantes.

Ibidem.

Ingrediatur balneum die secundo. i. sequenti die à die paroxysmi, & fit ad resoluendum reliquias materierum & rectificandum complexionem. Considera distinctionem Aui. ꝙ si materia est digesta. s. & diminuta per euacuationes vt in declinatione ĩgrediatur balneum secundum descriptionem supra ordinatã transeũdo ꝑ suas casas vt describitur primo li. fen. ij. et. 4. therape. ita ꝙ iste sudet & bene rarus fiat in poris: vel secundum dispõnem. i. secundum ꝙ dispositio requirit: sed exquirit dispositio digestę materiæ, ꝙ homo sudet: si autem materia non sit digesta vt in principio vniuersali vel augmento fiat solum quædã effusio, & nõ morosa balneatio ne liquefiat humor crudus vnde corrumpet bonos humores & magis oppilabitur.

In tertio die q. est dies ante diẽ paroxysmi fiat vomitus, qa suspicandũ est ꝙ stomachus aliquas habet cibi superfluitates quas ꝓpter debilitatem nõ potuit bene cõuertere, & forte illa lotio siue balneatio aliquas materias mouit circa stomachũ: & hoc est ꝙ dicit, & quod resoluit balneũ. i. dissoluit, & illud est ꝑceptum Rasis. 18. cõti. cap. de cura quartanæ autho. Cõstantini: vnde postq̃ die secũda ꝑcepit fieri balneũ dicit sic, quia vero balneũ spargit supfluitates ad stomachum subtiliatq; humores, necessarius ẽ vomitus die tertio, non tñ vult Aui. ꝙ propter vomitum factum in die tertio excuseris à vomitu diei quartę, quæ est dies paroxysmi: & ideo dicit quamuis &c.

Iacobus in Cap. 59. Tra. secundi, Fen. 1. quarti.

De quartana periodica.

Et de illis &c.) In quinta refert iuuantia qua- A tuor ĩ omni quartana. Primũ est vt quartanarius omni die sedeat in aqua dulci mediocriter calida priusquam cibetur. Per id enim calor innatus sopitus in promptu excitatur, mẽbra præparantur ad alimenti susceptionem, melancholię digestio iuuatur. Secũdum est, balneatio quæ corpus humectat non sudare faciens nec calorem excitans. Et per id intellige balneum aereum mediæ casæ quæ calida est & humida temperate, multæ aquæ effusione, in qua paruo tempore stet quartanarius donec excitetur naturalis calor, corpus humectetur absq; sudore, membra cito aptentur sibi hunc attrahentes & melancholia digeri adiuuetur. Attende secundo quòd non solum exercitium moderatum quartanarijs conuenit, sed etiam balneum & fricationes consuetæ, melius tamen est fricationibus absque balneo contentari. B Iuxta id Gale. ibi. A fricationibus autem & ambulationibus & balneis & alijs consuetis non omnino prohibe. Si vero & omnino abstinere à balneo possunt, fricationibus cõtenti maxime iuuabuntur. Quia balneum magis suspectum est de resolutione subtilium partium relictis grossis inobedientibus & induratis & præcipue in principio febris & ante digestionem materiæ. Ideo Rasis decimoseptimo totius contin. ipsum prohibet dicens. Balneo vero nunquam vel raro vtaris proprie cum aer est calidus: dissoluit enim humorem & non resoluit. Sed post digestionem purgat melancholiam, quia tunc parata est vt exeat.

Ibidem.

Secundum est si digestio materiæ quartanæ completa fuerit secundũ descriptionem quæ est C adæquatio substantiæ ipsius & pręparatio ad expulsionem ĩtret quartanarius balneum aereum die secũdo qui primus existit dierũ quietis quod poros reseret, vias aperiat, aliqđ materiæ per eas educens & aliquid præparans ad expulsionem. Sed si materia digesta nõ fuerit effusio fiat aquæ calidæ dulcis super corpus ægri tanta quantitate quæ delectat corpus et humectat ipsum, virtus tamen eius non perueniat ad hoc vt liquefaciat & fluere faciat melancholiam vel subtile educat per viam sudoris relicto grosso. Tertium est, in die tertio quartanæ febris qui secundus est dierum quietis ministretur vomitus. Primo vt educat superfluitates à cibo relictas ĩ ipso stomacho. Secundo vt educat humores illos quos dissoluit balneum & non eduxit. Et licet hoc hodie conueniat vomitus: ipsum tamen iterum die paroxysmi ministrare conuenit propter causam redditam super quinta regula.

Gentilis Fuliginatis interpretatio super Cap. 5. Tracta. 3. Fen. 1. Can. 4. Auicen.

Tina autem &c.) Primo ponit regimen per tinam tepidam, loquens de frigida: secundo reuertitur ad vsum tinæ tepidæ & temperati caloris: tertio ponit ordinem tinæ ad vsum aquæ hordei & cibi: quarto ponit ordinem vsus tinæ & etiam balnei ad vnctiones & ad tinam frigidam & ad lactis emulsionem: ibi secunda (Illud autẽ) ibi tertia (Et si sumpserit) ibi quarta (Et administretur) In prima vult dicere ꝙ in principio hecticæ antequam macer factus sit vel multũ exiccatus vel debilitatus īfusio in aqua frigida sanat. Et quia aliquis diceret contra, quia ista infrigidatio debilitat & dimittit malam complexionem frigidam. Respõdet quòd illa infrigidatio & debilitas est pauca, & potest remoueri in tempore sequenti: & hoc est quod dicit. Verum debilitatem corporis, scilicet inductam ab infrigidatione sanat illud cum infrigidatione pauca .i. quia infrigidatio est pauca, ad quam sequitur ista debilitas, & quia corpus hoc nõdum erat consumptum, neque erat multum percussibile ab aqua frigida.

Quod si fuerit &c. idest si hecticus iam sit debilitatus & extenuatus multum timetur si ponatur in tina frigida aquæ, quòd cadat in hecticam senectutis.

Et illud secundum minus, idest ad minus hoc timetur. Verum tamen quasi dicat melius est, ꝙ cadat in hecticã senectutis, quia plus potest cum ea viuere, quam cum hectica febrili. Et hæc omnia sunt dicta à Gal. 10. therapeutices.

Illud &c.) Et tolerat cum ea, scilicet teneritate frigidam aquam, quasi dicat, licet corpus rarefiat, & fiat tenerum per aquam calidam, nihilominus tolerat aquam frigidam melius.

Et si sumpserit &c.) Et si præmittat &c. post, idest post tinam mulgeat lac super corpus. Considera ergo, quòd hic tribus vicibus administrat tinam & primo dat aquam hordei, postea tinam administrat: secundo iterum dat aquam hordei & post tinam, vt dilatetur cibus & est bonum, & intellige quòd si vis tertio potes eum ponere in tinam: & in hoc verificatur quod dixit, si iteretur tina in die tribus vicibus. Aliter autem potes intelligere quòd siue ante tinam des aquam hordei, siue præmittas tinam, & post des aquam hordei, & vtrunq; est bonum.

Et administretur post tinam &c.) Inunctio post tinam & balneum tenet aquã in poris, quæ infrigidat post reuersionem ad suam frigiditatem, vt scitum est libro primo tractatu secundo: & illud secundum tolerantiam, idest si tolerat emulsio lactis si non fuerit debilis, quia debilis non tolerat tot fieri.

Ingressio balnei &c.) Hæc dicitur stufa apud nos, & habet tres casas vt supra libro primo, fen secunda & Gale. decimo therapeuticę, & nos in patria nostra non poneremus hecticum in illa, sed vtimur tina loco illius, quia facilius possumus illam moderare, postea dicit sit calidũ aquæ minus calido sui aeris. Causa est quia idem gradus caloris positus in aqua & in aere plus calefacit in aqua positus, quàm in aere propter aeris raritatem. Vel aliter vt dicamus quòd Auicen. dixit hoc ad ostendendum quòd hecticus indiget aqua, & poni in ea, & non indiget aere, & ideo dicit. Sit calidum &c. idest pone eũ in aqua, & cura de qualitate eius, & non teneas eũ in aere, proprie cum est illud .s. materia parata putredini, & non digestus est cibus su. non debet ingredi balneũ. Araib, idest lac acetosum de quo extractum est butyrum.

Et oportet &c.) Hoc est pręceptum à Gale. decimo therapeuticę, & iam annunciauimus libro primo, fen secunda, & tertio libro fen decima materia. Dicit infra in litera, Sabana, & est modus lecti, de quo dixit quòd græce dicitur pedetolene, & ponebatur in prima domo vt in eo stans expoliaretur suis pannis. Exiccetur sudor, quia si accidat quòd sudat: non tamen ꝙ studeas eũ facere sudare. Vel sudor .i. humiditas aquea, quia aliter oleum non applicaretur sibi. Reliqua sunt nota.

Iacobi de Partibus expositio super Cap. 5. Tract. 3. Fen. 1. Can. 4. Auicen.

Tina autem &c. In parte hac .iij. dat regulas tredecim super administratione tinæ in hectica. Prima est, balneũ aquæ dulcis, quod tina dicitur melius & conuenientius hecticis debet in se habere quatuor cõditiones. Prima est, ꝙ aqua eius sit tepida sine multa caliditate vt omnino humectet absq; quacũq; resolutione vel desiccatione. Et non Iuxta id Auenzoar theisir. 3. tract. 1. vlti. c. Et non desit quolibet die ingredi aquã tepidam, quãdo stomachus suus vacuus fuerit à cibo, & postea dabis ei suum cibum. Secũda est vt sint in ipsius aqua virtutes, olerum infrigidantium & humectantium & herbarum talium. Et per olera intellige herbas hortulanas, quæ esui competunt, & ab alendo dicuntur olera sicut cucurbitæ, melones, citruli, et sint ex herbis in eorũ tina maluę violarię vt ipsa refrigeret & humectet amplius. Tertia est, non sit aqua tinæ tantæ caliditatis vt rorificet .i. vt educat à corpore & cute quandam humiditatem

humiditatem rori conſimilem nedum.i.quanto minus debet eſse tantę caliditatis ꝙ ſudare faciat quia deſiccaret. Quarta eſt non eſt licitum neq; conueniens ꝙ tinæ hecticorum vapor ſit calidus ne ſudorē prouocet & eos demacret. Secũda eſt, ſi non eſset aliquid in hectico prohibens adminiſtrationē tinæ frigidæ non eſſet ante eam alia eligenda: immo tina frigida cæteris præferēda eſset velut vtilior & efficacior ad infrigidationem & humectationem ſuorum membrorum. Iuxta id Auer.7.colliget.c.15.Et quamuis aqua calida habeat humectare, cum hoc tñ facit reſolutionem. Sed balneum aquæ frigidæ mihi videtur eſse melius ſi ipſum poſſint conuenienter ſuſtinere. Et Gal.10.de inge.c.10.ait.Febris vero hectica non iuuatur ex calida aqua ſed ex frigida: prius tamē cum calida præparetur vt frigidam poſtea ſuſcipere poſſit. Et circa hanc regulam ſex notat princeps. Primum eſt ꝙ debilitas & extenuatio corporũ hecticorum, eſt id quod prohibet tinā frigidā præeligere & ante tepidam aut calidam hanc his miniſtrare. Iuxta id Gale.c.nunc dicto. Eis vero qui in hecticam incidunt, propter calidam & ſiccam cõplexionem, maxime ad phthiſim.i.maraſmum perductis aqua frigida nõ pręcedente calida moleſta erit. Defecta vero corpora ideo balneamus vt præparētur ad ſuſtinendũ frigidam. Sed contra, aqua calida vel balneum aereum calidum aperit poros & rarificat corpus quo fit vt frigiditas aquæ frigidæ citius penetret et profundius ad intima corporis. Item videmus calefacta corpora citius lædi nõ calefactis occurrente ipſis intēſiſſimo frigore, vt ſiquis in hieme de ſtufis exiens feruidus & ardens ad gelidum aerem nudum ſe exponat. Item translatio ſubita de forti calore ad forte frigus magna debet eſse cauſa doloris. Iuxta id Hippocratis aphoriſmorũ ſecunda apho.li. Secũdum multum & repente euacuare aut replere, aut calefacere, aut infrigidare, aut quomodolibet aliter corpus mouere fallax eſt & omnino naturæ inimicum. Dic ꝙ balneum calidum aqueũ vel aereum ſicut exercitium attrahit calorem ab interioribus ad exteriora, vbi cum calore à balneo īducto reſiſtit ingreſsui ſubito & libero frigoris aquæ, quare non poteſt niſi gradatim & cum remiſsione ad interiora accedere. Iuxta id Galeni capitulo nunc dicto. Exercitia nanque proſunt iſtis ſicut illis.i. phthiſicis balneum aquæ calidæ. Quia exercitia non ſolum calefaciũt corpus: ſed etiam calorem naturalē ab interioribus ad exteriora perducũt, qui perductus aquę frigidæ repugnat prohibens eam ad interiora penetrare et viſceribus nocere.

Non eſt enim vtile ſubſtantiam aquę frigidę vel eius qualitatem ſolam ad ſolida membra penetrare, ſed bonum eſt paulatim ab vno membro ad aliud deſcēdere, vt ad fundamenta perueniēs non ſit tantæ virtutis, qua poſſit percutiendo nocere. hęc Galenus. Ad primum obiectum dic & concede ꝙ balneum calidum poros aperit & rarificat corpus & quo ad hoc præparat frigori viam penetrationis ad interiora, ſed ipſum trahit verſus exteriora calorem innatum, qui eſt velut obex & repreſsor frigoris non ſinens ipſum niſi gradatim & cum repreſsione ſuæ fortitudinis intima petere. Ad ſecundum dic, ꝙ bene probat poſt balneum calidum non debere hecticis adhiberi frigidum vehementis frigoris ad inſtar niuis, neque tale iubent medici adhiberi: ſed talis frigoris qualis eſt aqua ſoli expoſita in æſtiuo tempore. Ad tertium dic quòd neq; principis neque Galeni fuit intentio transferre ſubito hecticos aut alios de forti calore ad forte frigus, ſed de remiſso calore balnei ad remiſsum frigus. Secundum quod notat princeps in hoc paſsu eſt ꝙ illud.ſ.adminiſtratio tinæ frigidæ forte iuuat illos.ſ.hecticos in primis rebus ipſorum: ideſt in principio febris hecticæ quando adhuc fortis eſt, non deiecta virtus ſiue præmittendo balneum calidum, quia neq; corpus tunc eſt excarnatum nec calor innatus exilis modicus & reſolutus. Tertium eſt illud puta tina frigida ſanat iam corporis debilitatem quā hectica inducit à principio cum infrigidatione moderata introducta à tina in complexione corporis hectici quod poteſt ſanari. Omnis enim cura fit ꝑ contrarium, & tina frigida ſuis frigiditate & humiditate directe, hecticæ cõtrariatur. Quartum eſt ꝙ ſi corpus hectici debilius fuerit illo cuius hectica eſt in principio, tina magni frigoris continuata forte in hoc faciet de hectica febrili hecticam ſenectutis. Et illud ſecundum minus.i. minorationem aut extinctionem caloris ſebrilis contingere ſolet. Vel ſecundũ minus.i. rarius fit de hectica febrili hectica ſenectutis, cũ febrilis hectica iam habituata ſit. Vel illud ſecundũ.ſ. hectica ſenectutis eſt minus malũ hectica febrili, vel illud.ſ. hecticam ſenectutis & febrili fieri ꝑ tinam frigidā ſecundum minus contingere ſolet q̃ febrilem hecticā per eā ſanari eo ꝙ facilius exceſsus caloris verſus medium q̃ verſus extremum frigus reducitur vt huic proximius. Quintum eſt ꝙ tempus mortis magis retardatur cum hectica ſenij q̃ cũ febrili. Et fortaſse īfirmus cum hectica ſenij viuit per tēpus, cui magna eſt quantitas, eo quòd tardius radicale humidum in hac

consumitur q̃ in febrili,licet ariditas prius intro
ducta non inde tollatur.Sextum est, sępe rectior
est permutatio febrilis hecticæ ad hecticā senij q̃
dimittere ægrum in hectica febrili de qua nō est
spes ꝙ vnq̃ curetur. Attende ꝙ Gal.10. de inge
nio.cap.10.circa hanc materiam nos instruit sub
quatuor ꝓpōnibus. Prima est. Hectica propter
calorem & siccitatē facta facit fundamēta mem-
brorum esse calidissima velut ferrū cum ex igne
candens extiterit,propter hoc non sufficiet eis si
calefiant & humectentur ex balneo cum mate-
ria.s.mala cōplexio calida,ꝓ hoc augmētatur:bo
num ergo erit eis,si post aquam calidam frigida
infundatur. Potest tñ aliquis nos reprehendere
dicens. Non estis securi quin ex infusione aquæ
frigidæ cōplexio mutetur in cōtrarium, & cum
calida fuerat,frigida efficiatur.Quibus respōde-
mus istud verum esse: non tñ est negandū à no-
bis si videbimus vtile esse: licet etiam quantitatē
eius.s.refrigerationis ignoremus. Nam si aliam
præter istā curationem īueniremus in hecticis et
phthisicis bonum esset si ꝑ eam viā quæ salubris
est et secura ducerentur.Verum qm̃ intentio no
stra non est in alio,nisi vt refrigerentur & hume
fiant,& oīs refrigeratio noceat eis propter illo-
rū maciē,reuertimur ad ea,quæ dixit Thessalus.
Oportet inquit medicinā faciamus etsi sit mole
sta,qa qui non habet viam nisi vnā molestam.s.
& timorosam,velit nolit per eam trāsibit.Secun
da propositio error ex aqua frigida factus nō est
tantus vt vita pereat. Nam si medicādo eum cū
aqua frigida extinguatur febris: & tñ complexio
mutetur ad cōtrarium possumus paulatim eam
ad id quod fuerat longo tempore reuocare. Ve-
rum tu scis ꝙ frigidus morbus nō est formidan-
dus velut calidus,nec eius medicina adeo mole-
sta est.Tertia est,festinandum est vt infrigidētur
hectici priusq̃ in phthisim.i. marasmum incidāt
& moriantur. Sed si phthisim habeant caue ne
præsumas eos medicari.Nā et si calorem eorū re
frigerabis:siccitas tñ quæ in solidis mēbris rema-
net eos occidit. Quarta ꝓpositio velut exceptio
tertiæ est,si patiētes eorum vel ipsi voluerint ali-
quantulum plus viuere sicut decrepiti ad mortē
festinare nolentes:oportet eos conseruare medi-
cinis. Necessarium tñ ꝙ veniāt in illam speciem
phthisis quæ decrepita vocatur qua possunt dies
& menses viuere.Scio nanq; quendam iuuenem
hanc habentem infirmitatem quā cum hac me-
dicina curaui,regens eum postea quemadmodū
exeuntes ægritudinem,& vixit non solum men
ses sed etiam annos:hæc Galenus. Tertia regu-
la circa id,ī quo sumus de relatione administra-

D tionis tinæ est.Rectius est & cōuenientius in ad-
ministratione tinæ hecticis vt primitus æger in-
tromittatur in aquam calidam vsque terminum
seu gradum caloris quam facile toleret absq; mo
lestia vel angustia non aucto incendio. Deinde
gradatim ad frigidam accedat per tepidam tran
siens & non ad frigidam vehemētis frigoris: sed
ad frigidam temperatæ frigidam,ergo tolerabi-
lem absque hoc quòd contristet & dolere faciat
vel horripilationem aut rigorē inducat.Et gra-
dationis huiusmodi causas reddit hic tres.Prima
est,quia per hanc fit ꝙ intristanter recipit & in-
dolorose tinam aquæ frigidæ. Nam dolor nō fit
nisi per aduentum quasi repentinum rei contra-
riæ subito immutātis complexionem vel dissol-
uentis continuitatem. Secūda est, quia ex aqua
calida præmissa frigidæ corpus acquirit quandā
E teneritatem & remollitionem qua facilius pori
dilatantur ad susceptionem nutrimenti, & nu-
trimentum citius vnitur & adhæret membris.
Tertia est,quia facilius ęger post aquā calidam
tolerat frigidam.Nam calor innatus per aquam
calidā exterius tractus facit vt frigus ad interio-
ra penetrare non possit nisi gradatim sine offen-
sione. Quarta regula est bimembris.Cuius pri
mum mēbrum est,si tina iteretur in hectica feb.
sic ꝙ quaq; die ter hanc intret æger illud erit re-
ctum & conueniens:maxime si æger quando sa-
nus erat consuetus fuerit vnaquaque die ter bal-
neum īgredi.Iuxta id Gal.7.de ingenio. c.6. In-
firmo autem balneum exeunti lac asininum tri-
bui.Et pluribus verbis interpositis subdit. At eū
quem dixi bibito lacte quiescere dimisi donec
secundo balnearetur vngens eum cum epithe-
F mate:hoc tamen feci cum lac cognoui esse dige-
stum, quod cognoui per ructum & quantita-
tem ventris detumescentis.Sed tu si vis eum ter
tio balneare spacium à primo balneo ad secun-
dum quatuor horis fiat. Tertio tamen non est
introducendus in balneum,nisi fuerat sua con-
suetudo.hęc Galenus. Attende ꝙ si ter hecti-
cus in die tinam ingrediatur primo ingredi de-
bet circa solis ortum,& tinam exiens inungen-
dus est & lac potandum. Secundo rursus tinam
ingrediatur postq̃ pręsumitur lac esse digestum:
& hoc est post horas quatuor aut quinque postq̃
fuit bibitum vt tunc tina attrahat ad membra
alimentum:& post hoc balneum da ægro hor-
deatum vel cancrorum colaticium. Tertio ite-
rum hora cęnæ instante intret æger tinam:dein-
de inungatur, postea cibetur cibo grossiori vel
pluri q̃ in prandio,quia melior fit de nocte dige
stio non distracto calore ad organa sensuum,sed
retracto

retracto intus ad digestionem. Verum in Gallijs
nec in sanitate nec in ęgritudine talis cõsueta est
frequẽtia tinæ: immo vix induci possunt hectici
ꝙ semel saltem intrent tinã tepidam circa solis
ortũ ante potũ lactis fœminæ aut asinę. Secun-
dum mẽbrum est, oportet in hecticis tinã mini-
strari cum facilitate sic ꝙ non grauentur neq; fa-
tigentur in ipsius vsu, ne inde virtus cadat. Sit er
go tina prope lectũ infirmi facilis introitus am-
pla circũtecta multis pannis mollis in fundo mu
nita suaui & plana sede. Quinta regula etiã est
bimẽbris. Primum eius mẽbrum est, ꝙ si sumat
hecticus horis duabus ante ingressum tinæ aquã
hordeaceã, erit conueniens, vt ferat ad mẽbra ci
bum p̃sumptum et iã digestũ: ac irriget ea, tem
peret & humectet represso calore, & sic æger le-
uius tolerabit tinã. Secundum mẽbrum est, si he
cticus primitus super corpus suum lac mulgeri
faciat sicut dicetur post, deinde tinã intret vt di-
latet poros & meatus cibi, postea accipiat aquã
hordeaceam, vel hordeum mũdatum aut alium
cibum sibi consimilem. Deinde hoc digesto sibi
ministretur aqua tinæ iterũ, vt dilatetur & distri
buatur mẽbris, iste cibus erit bonum & rectum.
Sexta est, inungatur hecticus post balneum &
tinã aliquo ex oleis infrigidãtibus & humectan-
tibus vt violaceo: maxime cũ factum est ex oleo
de cucurbita permixto violis. Vel oleo nenufari
no, quorum viscositate multum ꝓhibetur reso-
lutionis vehementia, & mẽbra humectantur &
infrigidãtur suis frigiditate & humiditate. Iuxta
id Galeni. 7. de ingenio cap. 6. Post balneum ve-
ro cum oleo vngatur vt pori cutis oppilentur, et
quod oportet, non dissoluatur. Allego istud ca-
pitulum ac si de hectica esset, quia de hectica sto
machi est quę curatur lacte & balneo sicut hecti
ca se. Septima est bimẽbris. Primum eius mem
brum est, si post tinã calidam permutetur hecti-
cus ad tinam frigidã modici frigoris bene tole-
rabilis: deinde inungatur cum vno ex oleis nunc
noĩatis erit opus rectum & conueniens hectico,
vt per calidã caro atteneretur & mollificetur, &
ꝑ frigidam febris minuatur, & per inunctionem
mẽbra humectentur pori claudantur & resolu-
tio fortis impediatur. Secundum membrum est:
si post tinam calidam fiant statim inunctiones
ex nunc dictis oleis & festinẽtur ac præmittãtur
tinæ actu frigidæ: deinde intret hecticus aquã pa
rum frigidã erit rectum opus sibi conueniens &
illud secundũ ęgri tolerantiam. Nam corpus in-
unctum intristãtius fert aquæ frigiditatẽ corpo-
re non vncto, & quantum ad istud iste ordo me
lior est priori ordine. Sed ordo prior est quo ad

A id melior ꝙ tina frigida plus ĩfrigidat corpus nõ
inunctum intus & extra q̃ corpus inunctum &
p̃cipue intra, eo ꝙ inunctio poros oppilans non
sinit facile penetrare frigus ad interiora. Et in fi-
ne regulæ notat Princeps ꝙ non est malum gra-
dari ĩ eo. i. gradatim adhibere hectico tinã aquæ
frigidæ. Primo minus frigidã, postea paulo plus
infrigidantem. Deinde pauloplus, donec infrigi
det sufficienter & tolerabiliter absque molestia.

Octaua est, melior horarum huius actionis. s.
administrationis tinæ frigidę post calidã est post
digestionem cibi primam & secundam, vt per ti
nam calidã digestus cibus attrahatur ad mem-
bra, & per frigidam cum inunctione, in his reti-
neatur & vniatur & prohibeatur à resolutione
tam frigore tinæ reprimentis acumẽ caliditatis,
qua fit resolutio q̃ oppilatione pororũ ab oleo.

B Nona est bimembris. Primum eius mẽbrum
est, si possibile est. i. gratum hectico & tolerabile
sine forti ipsius offensione quòd post tinam cali-
dam submergatur subito in aquam frigidam no
tabilis frigoris sine gradatione seu trãsitu ipsius
per aquas medias, est efficacius & magis vltimũ
ex parte curæ. Quia frigus eius citius penetrat, et
magis extinguit calorem febrilem poris apertis,
& exterioribus rarificatis à tina calida. Sed est ti-
morosius & suspectius de mortificatione caloris
innati partium interiorum vel offensione mem
brorum anhelitus, sic quòd impediantur eo-
rum motus vel forti, & clamosa tussi vexen-
tur, vel de conuersione hecticæ febrilis in he-
cticam senilem, vel de rigore, & horripilatio-
ne propter frigus subitum. Secundum mem-
brum est, effusio hectici post tinam calidam in
C aquam frigidam cũ facilitate, scilicet gradatim
pertranseundo de vna in aliam per medium te-
pidæ est minoris timoris, quam subitus transitus
de vna in aliam: sed est minoris efficacię seu iuua
menti quo ad extinctionem caloris febrilis, ma-
xime ĩterius & prohibitionem resolutionis pro-
pter causas illis proportionales quas modo dixi-
mus super primo membro. Decima est, fri-
gus tinæ frigidæ quæ conuenit hectico post ti-
nam calidam debet esse tale & tantum quale &
quantum est frigus aquæ æstatis expositæ soli in
qua se iuuenes balneant & natant æstiuo tp̃e de-
lectabiliter & ĩnocue, sic ꝙ aqua frigida tinę he-
cticorum sit quasi media ĩter aquam tepidam &
aquã quæ est vehemẽtis frigoris. Nã talis existẽs
paulatim infrigidat sufficiẽter si sæpe iteretur &
est tolerabilis absq; offensione & cõtristatione.

Vndecima est, si priusq̃ hectico ministretur
tina super membra ipsius emulgeatur lac vel in-

tegrum prout est ab vbere exiēs si sit æger fortis, vel aquæ ꝑmixtum si fuerit debilis: deinde intret tinam primo quidem calidam postea frigidam erit rectum opus & vtile hectico. Quia lac emulsum super corpus hectici vehemēter humectat, & resolutionem quæ timeri debet à balneo calido potenter impedit. Sed quare iubet hic lac aquę admisceri si ęger sit debilis, nunquid pōt foras sustinere lac vt ab vbere exit, cum ipse bene intus sustineat ipsum datum in edulium. Dic ꝙ cum hecticus est multū debilis & extenuatus habens cutem aridam, tensam, & contractā ac puluerulentam, lac spissum integrum non penetrat in eā, quare non humectat membra, quæ ipsa tegit, nisi aqua ꝑmixtum, qua subtiliatur & fit penetrantius et magis imbibitur et plus humectat. Sed ī hectico forti lac supermulsum penetrat in poros: immo fortasse à mēbris attrahitur vt ipsa nutriat vel refocillet, sicut posse fieri docet Auēzoar tractatu.10. primo Theisir, cap. vltimo paragrapho illo. Alius vero modus quo curabis hūc ægrum non potentē deglutire aliquid est, vt intromittatur totus nudus in vase pleno lacte &c.

Duodecima est bimēbris. Primum eius membrum est, genera lactis conuenientiora ad emulsionem super mēbra hectici sunt hæc quæ dicta sunt conuenire hecticis data in edulium: primo muliebre: secūdo asininum: tertio caprinū, quia subtilia penetratiua sunt multum humectantia. Secundum mēbrum est, oportet vt lac sup emulgendum membris hecticorum supermulgeatur directe ab vbere non in vas aliquod: sed īmediate super hecticum. Et hoc commode fieri nō potest nisi de muliebri, quia nunquā hecticus se subijceret asinæ vel caprę. Plus opus est etiam muliebre lac ab vbere mulgeri super corpus hectici quam asinæ aut capræ, quia propter eius subtilitatem facile alteratur et citissime. Tredecima est, dignius est & ęgro vtilius vt medicus se figat & seipsum arrestet in cura hecticorum sup inunctione quam super lactis dicta emulsione fricando & vngendo super totum corpus & super iuncturas cū medicinis superius expressis sicut cum oleo de cucurbita vel nenufarino vel violato.

Attende primo tñ ꝙ Serapion sexto breuiarij capitulo de hectica, prohibet hecticos ante tinā inungi dicens. Et ante introitum eius in tinam non inungatur vt non oppilentur pori corporis eius propter viscositatem olei et prohibeatur humiditas aquæ ingredi in ipsum. Attende secundo quod ipse ibi iubet tinam ministrari post comestionē. Et sedeat, inquit, infirmus in tina vna vice post lac in mane, & vice alia post cibum & potum in vesperis donec attrahat caliditas tinæ deintus humiditates quas acquisiuit ex cibis, & eleuet eas & diuidat eas super corpus. Et in hoc dissidet à Galeno, principe et alijs, nisi intelligat quod tinam æger intret post cibos digestos lēge præassumptos. Attende tertio quod Herophilus medicus famosus ante tēpora Galeni timuit hecticos immittere in tinam aquæ actu frigidæ, quia nunq̃ vidit aliquem phthisicum seu marasmatum proprio īstinctu in fontem frigidum sequia ipsum immittere, & putauit hecticam vt plurimum fieri vel cum febre putrida vel cum apostemate alicuius partium interiorum. Et nunq̃ vidit de hectica perfecte aliquē sanari. Et propter hoc ipse vituperabat omnes medicinas quæ fiūt hecticis præcipue balneum quo fatigatur. Iuxta id Galeni.10. de ingenio cap.10. Herophilus autem ideo in præparando balneo pauidus extitit: qm̃ nunq̃ phthisicum aliquem in fontem frigidum descēdisse cognouit. Is etiam quo cæcus in hoc effectus fuerat, compertus est hanc febrem vel esse cum putrida vel cum ea quæ de apostemate viscerum orta est. Item timebat quoniam hæc febris plerunq; mortalis est. Ideoq; vituperabat omnes medicinas quibus hęc febris curatur, cum medicinæ non sint falsæ & reæ: sed morbus est incurabilis. Quapropter dico ꝙ omnis habēs hecticam maxime veniēs in phthisim si non habeat aliquam febrem de putredine vel de apostemate viscerum: oportet in balneum mittatur, sed studeamus ne patiatur laborē, ne virtus per hoc dissoluatur: hæc Galenus.

Ingressio autem balnei non &c. Acto de tina hecticorum in parte priori, in hac parte quarta agit de balneo distincto per casas quod stufa dicitur et grece pyria. Et primo agit de conditionibus requisitis ad balneum quod cōceditur. Secundo de cibatione horum post balneum ibi (Et qñ separatum) Tertio de sedatione sitis si in balneo accidat ibi (Et quando accidit) Quarto de modis introductionis & ꝑmanentię & eductionis hectici à balneo ibi (Et oportet vt sit.)

In prima particula tangit nouem cōditiones requisitas priusq̃ balneum concedatur hecticis. Prima est ꝙ non sit eius calor tantus ꝙ sudare faciat. Quia demacraret & siccaret hecticum augmentans ipsius resolutionem, cuius contrarium quęrere debemus. Secunda est ꝙ nō igniat. i. inflāmet vel supcalefaciat hectici mēbra, qa tunc augeret dyscrasiā febrilē. Tertia est ꝙ nō alteret anhelitum hectici magnificādo eum vel ipsum reddendo frequentiorē & velociorē ne inde fatigetur & debilitetur. Quarta est ꝙ calor aquę balnei

nei sit minor calore aeris ipsius. Quia calor aeris cæteris paribus minus calefacit q̃ calor aquæ, eo ꝙ fundatur in rariori quare virtus eius est magis dispersa. Quinta est, caliditas aquæ balnei sic sit moderata ꝙ delectet hecticũ & nõ lædat ipsum nec sudare faciat, aliter plus ęgro ꝓstaret incommodi q̃ vtilitatis. Sexta est cum in corpore hectici est materia putrefactioni præparata tunc non cõceditur sibi balneum proprie cũ illud est.i. putredo iam actu in eo est. Quia balneum suis caliditate & humiditate putredinẽ inducit in materia ꝑparata ad eã, & in iam putrida putredinem augmentat permiscendo humorẽ putridũ cum bonis per quẽ inficiũtur. Septima est, cum cibus nondum digestus est in duabus primis digestionibus. Nã si tunc balneum intrauerit hecticus, cibus indigestus trahetur ad mẽbra, nec his proficiet, quia nõ valebit ipsa nutrire. Octaua est, expedit vt tunc hecticus intret balneũ cum voluntas adest vt cibus digestus in hepate & venis trahatur ad mẽbra. Nã tunc balneum vias cibo aperit & ipsum ad mẽbra iam digestũ trahit. Nona est, nõ ꝓlonget hecticus morã in balneo: immo velociter ab eo educatur, ne desiccet ipsum & calefaciat. Attẽde primo ꝙ Auẽzoar Rasis Auer. & Serap. incurij vñr aerei balnei in cura hecticorum sola tina cõtenti. Inquit Auẽzoar Theisir.3. tra.1.c.vlti. Curatio aũt huius fe. apud sui principiũ facilis est. Et est ꝙ ingrediatur patiẽs in tinã de aqua dulci & tepida et madefiat suum corpus in ipsa oĩ die multoties. Et Rasis.10. Alman. cap. de hectica ait. Nos.n. nequaq̃ volum⁹ ipsum intrare balneũ nisi cum semicupium inuenire nõ possumus, nec aquam sup eum infundere: ita ꝙ horripilatio nõ eum inuadat. Sudare aũt & aerẽ attrahere calidum oĩ re ei deterior est. Et Auer. 7. collig. c. de cura hecticæ ait. Sed in balneando eos magnã debemus habere consideratiõẽ, eo ꝙ isti non vñr habere necessitatem magnã calefaciẽdi, resoluendi, neq; euacuãdi. Quid.n. proficies ex frigiditate accidẽtali acquisita in balneo ꝓ resolutionẽ caloris supple cum humores inde euacuẽtur: & hoc non cõfert, nisi in mala cõplexione materiali: & postq̃ ita est mihi videtur ꝙ non indigeat aliquo ex aere balnei. Et quamuis aqua calida habeat humectare: cũ hoc tñ facit resolutionẽ. Sed balneũ aquæ frigidę mihi videtur eẽ melius si ipsum possit conueniẽter sustinere: hæc Auer. Et Serap. sexto breuiarij cap. de hectica ait. Et faciamus eum sedere in tina in aqua in qua decocta sunt folia cucurbitæ & hordeũ excorticatũ & viola & nenufar. Attẽde secundo ꝙ Gal.10. de inge.c.10. balneum cõmendat in cura hecticorum. Primo quidẽ aereum calidum vt educat fumos caprinosos, & alimento vias aperiat ipsumq; digestum iam ad mẽbra attrahat. Secundo balneum aquæ dulcis calidæ quod suam ĩmittit humiditatẽ vsq; ad intima. Tertio balneũ aquæ frigidæ dulcis quod remittit calorẽ non solum illatum à balneis calidis: sed ẽt febrilem. Et vt ipsius mens magis innotescat verba eius inserã. Ait primo ibi. Intrãtes balneum primitus tangũtur ex aere. Deinde sedẽt in aqua calida. Tandem sedent in aqua frigida. Nouissime exiccant sudorẽ. Sed prima pars balnei.i. calidus aer magis cæteris totum corpus calefacit dissoluens liquefaciẽs & extenuãs humores. Secũda pars balnei.i. aqua calida, si fiat propter siccitatẽ poterit emittere suã humiditatem vsq; ad fundamenta mẽbrorum eis ẽt suscipiẽtibus & custodiẽtibus. Tertia pars balnei.i. aqua frigida totum corpus infrigidat, cutim cõstringit & cõfortat. Quarta pars balnei.i. exiccare sudorem purgat humores corporis cum sudore sine vllo nocumẽto quod fit ex frigiditate. Balneũ tñ hæc oĩa facit, si aqua eius fuerit dulcis & fiat in congruo tpe. Secundo ibi ait multis ĩterpositis. Iuuat ergo balneum in siccis & calidis caprinosum fumum purgari: dissolutiua vero eis minime nocebũt: calefactiones vero eis sunt nociuę. Istud est iuuamẽtum ex prima parte balnei factũ si prout oportet existat. Secunda vero pars.i. balneari in aqua calida quodãmodo prodest eis eo ꝙ humectat: sed qm̃ calefacit nocitiuum est. Tertia pars balnei refrigerat calefactum corpus ꝑter vllam læsionẽ, virtutem confortat: mẽbra quoq; ex balneo vltra modum dissoluta ad naturalẽ modum reducit, quod testatur sudor exiens post infusionẽ aquæ frigidæ. Tertio ibi ait. Si inuestigauerimus oẽs actiones balnei q̃ fiunt in his corporibus: videmus caprinosos fumos egredi & siccitatem fundamentorum mẽbrorum humectari, & calorem propter aquam frigidam extingui, & nõ eum solum qui ex balneo accidit, sed etiã antiquum. Quod sic testificatur: qui.n. per æstiuum solem ambulantes linguam hñt siccam & gulam asperam et totum corpus intrantes balneum, et ex aqua frigida infusi in suam reuertuntur naturam: lingua nanq; humefit et sitis transibit. hęc Galenus. Attende tertio ꝙ attingi possunt intentiones omniũ partium balnei cum vnico balneo dulcis aquę in tina non transferẽdo ægrum de casa in casam, nec de tina in tinã secundum hunc modum. Intret mane hecticus post digõnem cibi vltimo sumpti tinã dulcis aquę mediocriter calidę, in qua ꝑmaneat modico tpe sub primo calore donec re-

ſoluerit fumos caprinoſos & ſuã ĩmiſerit humectationẽ in ꝓfundum corꝑis, poſtea imponatur eidẽ tinę dulcis aqua frigida paulatim & paulatim donec tepeſcat, poſt ſuperaddatur amplior frigida donec ipſa frigeat tali frigore quale eſt frigus aquæ ſoli expoſitæ tempore ęſtiuo non remouẽdo ęgrũ à dicta tina quouſq; hæc acta ſint. Deinde inũgatur, poſtea bibat lac & ĩtret lectũ.

Et qñ ſeparatum &c.) In.ij. dicit ꝙ dũ corpus hecticũ à balneo ſeꝑatum eſt accipiet aliq̃d ex cibis humidis & ſorbitionibus nõ nocentibus ei factis ex hordeo mũdato & lacte ſm hunc modũ. Decoquat̃ hordeũ excorticatum cũ dulci aqua munda quouſq; molleſcat. Poſt hoc decoquatur in lacte amygdalarũ aut ĩ lacte caprino integrũ, ſicut eſt vel cõtritũ ſi vis vt leuius fiat & da ĩ eduliũ, vel da lac aliquod ex tribus p̃dictis vel collaticiũ de cãcris aut perkis aut paruis lucijs vel de elixis pullis cũ frigidis herbis vt lactuca & acetoſa.

Et qñ accidit &c.) In tertia dicit ꝙ ſi in balneo ſitis hectico accidat ſedet ipſam ſtatim cum potu ptiſanæ vel potu aquæ araib.i.lactis acetoſi q̃ ſit extracta ex lacte aſinino vel ex caprino ſi nõ reperias lac aſininũ. Da ergo de ptiſana vel de dicto ſero vnũ bonũ hauſtũ puta lib.5. q̃a tolerare ſitim valde nocet hecticis acuẽs cholerã ſiccans & inflãmans. Sed attende, ne ſit dicta ptiſana vehemẽtis frigoris actualiter ne ſubito penetret ad intima viſcerum ex balneo aperta & rarificata.

Et oportet vt &c.) In.iiij.part.primo dat vnũ gñalem canonem circa modum balnei hecticorum. Secundo ſex canones ſpãles ibi (Oportet vt ꝑmutetur) Tertio docet quid ſit agendum dum hecticus ſeparatur à tina ibi (Cum ergo ſeꝑatur)

In.j.parte dicit primo ꝙ gñaliter obſeruandũ eſt in oĩ balneo miniſtrãdo hecticis vt ſit introitus in ipſum facilis & oĩno ſuauis abſque labore, pœna, tędio & fatigatione & ſimiliter exitus & ſtatio in eo, ne virtus ipſius deijciatur labore & tędio vñ fructum ꝑdat ex balneo quæſitũ. Scđo dicit ꝙ iã enunciauit, qũo iſtud fiat ĩ locis alijs. ſ. tertij.13.tracta.1.c.29.§. illo. Et ex humectatione iſtorum eſt eorum balneatio & ſeſſio ipſorum in tina &c. vbi agit de cura malę cõplexionis ſiccæ ſtomachi. Et hic iterabit conditiones in balneis & tinis hectici obſeruãdas in parte ſequẽte.

Oportet vt &c.) In parte.ij.dat ſex canones in ſpeciali ſuper modis balnei & tinę hecticorum. Primus eſt, hecticus ꝑmutãdus eſt & differẽdus de lecto ad balneum ĩ lecto portato ꝑ viros quatuor fortes & robuſtos tenẽtes fortiter lectũ eleuatum per quatuor conos, in cuius medio iaceat hecticus, & ſuꝑ hunc lectum vel ſaltẽ ſub eo ſint

D

extenſi ſtratus ſeu tapeta lenia vel puluinaria bene vniformiter & ingenioſe, ita vt ꝑueniat cum hoc lecto hecticus ad primã domum ſeu caſam balnei cũ ſuauitate. Secundus canon eſt ꝑmutet̃ hecticus ſeu transferatur de lecto ſuꝑ quẽ deportatus fuit ad primã domum ſeu caſam balnei ad illud ſtramẽtum quod cõpoſitum eſt ex duobus pãnis q̃bus interſuta eſt lana vel cotum. Tertius eſt, exuatur hecticus huic ſtramẽto inſidẽs veſtimentis ſuis in prima domo vel ſecunda balnei ſi non ſit calida ſed veluti tepida. Quartus eſt, non moretur hecticus in aliqua iſtarũ duarum caſarũ niſi tanto tꝑe q̃tum ipſe aponit in transferẽdo ſe de extremo vnius caſæ ad extremũ aliud, & neq; ſtet ibi niſi paucis anhelitibus, ne multiplicatis aſpirationibus aeris balnei ſiccetur pulmo eius, & ſtet in his nudus ſeu iam præexutus ſuis veſti-

E

mentis cum facilitate. Quintus eſt, poſtq̃ ſpoliatus fuerit in prima caſa ſe transferat hecticus ad ſecundã caſam, deinde ad tertiam: quę tñ non ſit vehementis caliditatis. Et in hac tertia tãdiu ſtet ęger quãdiu ſuſtinet intriſtanter tinã. Hæc ſunt, q̃ dicta ſunt à veteribus circa vſum balnei & tinę in hecticis. Et Gal.10.de inge.c.10.cõditiones in balneo et tina hectici obſeruandas ſic cõmemorauit. Oĩs hñs hecticam maxime veniẽs in phthiſim, ſi non habeat aliquã ſe. de putredine vel de apate viſcerum: oportet ĩ balneum mittatur. Sed ſtudeamus ne patiatur laborẽ, ne virtus per hoc diſſoluatur. Portetur ergo vſque in balneum in lecto. Et poſtea ſuauiter in linteo calefacto deponatur. Cumq; in primam balnei mãſionem peruenerit exuat pannos, deinde in ſecundam manſionem mittatur: quæ ſecũdum cõplexionem .i.

F

caliditatem mediocriter extendẽda eſt: ibi vero oleo tepido vngatur. Quo facto ad tertiã eſt perducendus & in fontẽ calidum mergẽdus. In his tñ manſionibus nullã habeat morã. Sed ſolummodo ſuauiter ꝑ eas tranſeat. In fonte quoq; parum maneat in aqua frigida ſubito. Deinde exiccetur cũ mappa, & ad lectũ feratur, & cũ ſpõgia aut molli linteo exiccetur, tandẽ domũ feratur, et nutrimẽto reficiatur. Domus tñ, ſicut dixi, balneo vicina ſit: hæc ille. Sextus canon eſt, ꝙ principi gratius & dilectius eſt vt ſit tina hectici in domo media tꝑatæ caliditatis. Et hoc intelligit de vtraq; tina calida ſcilicet ac etiam frigida. Et in hoc diſſidet à Galeno qui tinas ambas in tertia domo collocari voluit. Et de hac diſcordia parũ curandum eſt dummodo tertia mãſio balnei ſic ordinetur quòd ipſius calor ſit temperatus.

Cum ergo ſeparatur &c.) In tertia iubet q̃nq; per ordinem fieri qñ ſeparatur ſeu remouetur he

cticus

ﬅicus à tina frigida & humida. Primo cooperiatur mantili idest mappa subtili linea vel sarca idest veste seu cooperiméto, quod ex duabus cóponitur tunicis inuicé consutis. Secúdo mutetur ad stratum suum & ad suú lectum cú sua sabana. Et est (inquit Oribasius cap. de ꝓuocatione menstruorum) pannus asper seu abstersoriú quo homines vtuntur in balneis. Ianuensis inquit, sabanum indumentum, sabana indumenta. Tertio exiccetur sudor hectici cú mantili tenui vel manutergio. Contra hectici non debent sudare ne inde desiccétur & demacrentur. In principio enim partis huius dictum est ꝙ ingressio balnei nó conceditur hectico nisi fuerit ita ne sudare faciat. Item abstersio sudoris augmentat sudorem vt prius dictú est. Dic ꝙ per sudoré hic intelligit aquæ tinæ humiditaté quæ superficiei corporis adhærens remansit vel aquositaté modicam quá natura vnita & fortificata ꝑ balneum frigidum sub forma sudoris vna cú fumis capnosis expellit. Ad secundú dic ꝙ hæc humiditas non est abstergenda cú fortitudine, sed suauiter exiccanda est cú suaui mantili. Quarto inungi debet violato oleo vel nenupharino. Quinto cibari lacte muliebri vel asinę aut caprę vel collaticio aliquo ex prædictis. Attende primo ꝙ ab obseruátia prædictorum canonú in administratione balnei hecticorú multa nos absoluunt in istis partibus. Primum est carétia balneorum ita distinctorum vt olim per tres mansiones vel casas aut domos. Secundú incuria tędium & spretus tot cerimonarú nedum patientum sed & seruitorum circa vsum balnei. Tertiú facilitas deficiendi vel oberrandi in cómeusurando caloré & frigus balnei & tinarú & tépus morę in balneo & tinis, vnde sæpe accidit vt non solú ista nó prosint hecticis, sed plurimum noceant sic labor in damno est. Iuxta id Gal. x. de inge. cap. x. Qui aút ab hectica nondum ad phthisim peruenerút possunt per se ad balneum ire & in fonte idest tina aquę magis morari, vnde si hæc oía studiose fecerimus sperамus eos euadere. Sed tñ parum errantes laboré omittimus, & ipsi peribunt. Is enim morbus cú sit incurabilis errorem rationis etsi paruissimus sit non expectat. Attende secundo ꝙ loco obseruantię dictorum canonum, sufficere debet, ꝙ hecticus in lecto spoliatus iacens in tinam prope se nudus deferatur vno tenéte eum per subascellas, alio ꝑ crura, vbi postq̃ steterit delectabiliter & intristanter primo in aqua caida postea in tepida, tandem in frigida suauiter extractus linteo tegatur calido & sicco quo ipse exiccetur, deinde inungatur & in lecto ponatur postea cibetur.

A *Iacobus in cap. 8. tract. tertij fen. 1. quarti.*

De hectica senectutis.

Et ex balneatione &c.) In tertia particula docet humectare hecticos hectica senij. Primo per balnea. Secundo per clysteria ibi. (Et clysteria) Tertio per fricationem ibi (Et administrentur.)

In prima subparticula dicit primo ꝙ balnea sunt ex remedijs humectationis horum hecticorum sicut prius dictum est. Et id ītellige tam de aeris balneis calidis & humidis qualia sunt balnea medię casæ q̃ de balneis aqueis in tina aquæ dulcis mediocriter calidę. Secundo dat regulam circa horam balnei dicens, ꝙ non administretur nisi post digestionem cibi præassumpti in stomacho. s. & hepate & venis. Tertio dat causam regulæ huius dicés, ꝙ si balnea administrentur successione comestionis videlicet cibo nondum digesto in stomacho faciunt cadere virtuté replédo venas indigesto humore qui caloré suffocat. Et si administrentur inanito corpori faciút cadere virtutem alio modo puta resoluédo calorem & spiritus. Iuxta id Gal. lib. de marasmo cap. xvj. prius allegatum. Balnei vero vsus oportunus ad talia prædicta. s. ad humectationes & rectificationes marasmorum & ad redditiones cibi. i. distributiones eius ad mébra optimum est auxilium. Accipere autem illud oportet digesto iam cibo, non aút indigentia longiore. i. ventre vacuo. Ná ei qui nuper comedit illatum balneum crudis, & indigestis humoribus replet corpus. Quod vero indigentia longiori, virtutem destruit. hæc Gal. Attende ꝙ in hectica senectutis diutius balneo immorandum est, maxime in illa cuius ariditati frigiditas iuncta est q̃ in febre hectica. Iuxta id Gal. ibi. Et longus vsus ī frigido q̃dé marasmo valde ꝓdest. In circunfrixo aút fugiédus.

Iacobus in cap. 9. tract. quarti fen. 1. quarti.

De eradicatione variolarum.

Secundo dicit in hac parte prin. ꝙ oportet vt habens vestigia turpia variolarum plumbei coloris assiduet balneum aquæ calidæ dulcis, quia cutem lenit lauat & attenuat & attrahit sanguinem ad superficiem corporis. Valet etiam ad id stupha mediæ casæ quæ calida est & hum. & fricationes suaues. Iuxta id Rasis libro deci. capitulo vltimo. Postquam ergo ceciderint cortices tunc assiduatio balnei & regimen impinguatiuú corporis īplebunt foramina earú & medicinæ quæ eradicant pannum delent vestigia earú.

Gentilis in Cap. 11. Trac. quarti, Fen. 1. quarti.

De apostematibus in feb.

Et ī his &c.) Pręmissa generali cura descédit hic ad capitula spália, licet. n. in febribus apatum oporteat

oporteat ĩfrigidare, non tñ potetur aqua frigida, qđ est verũ regulariter, vt ꝓbatũ ẽ supra ca. de cura putridarũ, coacte tñ q̃nq; non possumus aliter curare erysipilam vt apparet nono therap. & licet oporteat hũectare, nõ tñ cũ balneo q̃a mouet materias ad mẽbrum ap̃atum vt. xj. therap.

Iacobus in cap. 11. tract. quarti, fen. 1. quarti.

De apostematibus in feb.

Secundũ est balneum siue sit aereũ qđ stupha dicitur, siue aqueũ calidũ qđ dicitur tina, siue frigidum aqueũ qđ à q̃busdã piscina appellatur, q̃a qđ calidũ est liq̃facit humores & quietos cõmouet, & fluere facit versus ap̃a ꝑ quos aggrauat̃, & materiam cõmouet dilatat & auget q̃ ap̃a facit absq; hoc ꝙ educat aut minoret ip̃am, & febrem augmẽtat. Frigidũ vero ap̃a ĩcrudat & ipsum cõpingit & resolui ꝓhibet ac maturari, & calorẽ febrilẽ ĩteriꝰ retinet & fortificat ꝑ antiparistasim.

Gentilis de Florẽtia in ca. 17. trac. 2. fen. 5. quarti.

Et subdit ꝙ medici q̃nq; vtũtur embrocha ex aqua calida q̃n soluũt ligamẽtũ primũ q̃rentes ꝑ talẽ admĩstrationẽ iuuamẽtũ vt attrahãt ad mẽbrum materiã, & ista aqua oportet ꝙ sit talis vt cũ cadit suꝑ ĩfirmum sit tẽperata, quia calida fortasse soluit vltra q̃ debeat ex corpore mundo q̃n ꝓlõgatur tp̃s effusiõis eius & ex corpore repleto attrahit ad mẽbrum vltra q̃ oportet, q̃uis paucuꝫ sit tp̃s effusiõis aq̃, & sic oportet vt caliditas aq̃ sit tendẽs ad ęqualitatem. Et tẽpus effusionis eius sit secundum quantitatẽ quæ videtur de augmẽto mẽbri & inflatiõe eius. Et cum membrum incipit detumescere non effundatur aqua.

Et nos &c. Ponit tertium cañ. & dicit sic, ꝙ nos diximus de iudicijs embrochę in cap. dislocationis illud ꝙ oportet attendere hic. Et subdit ꝙ magis dilectum sibi est vt mẽbro non approximet neq; oleum neq; aquã calidã omnino.

Auerrois in cantica Auicennæ.

150 BAlneum ẽ necessarium ad purgãdum suꝑfluitates tertię digõnis, & ob hoc disponit corpus ad susceptionẽ cibi, ob hoc ẽt cõgruit & necessarium ẽ ĩ cõseruatiõe sanitatis, vñ priores vtebãtur eo oĩ die postq̃ fuerãt prius exercitati, ẽ ãt vna ex cõditiõibus eiꝰ sicut & exercitij ne diu fiat cũ cibus sit in stõ, & ĩmundicia q̃dẽ est super corpus sordities ex suꝑfluitatibus tertiæ digestionis collecta. Ex proprietate autem balnei est humectare corpus, & reddere ipsum spongiosum, facitq; vt digestio compleatur & perficiatur.

Auerrois in cantica Auicennæ.

25 CVm quis voluerit ęgritudines euitare diuidat regimẽ suum ĩ tria, quorum vnũ aĩę tribuat, & aliud cibo, et aliud potui, hoc qđ dixit de aĩa reꝑitur ĩ suaibꝰ & laudabilibus relatiõibus,

26 Hoc q̃dem p̃ceptum ĩducit ad vtẽdum aqua frigida, q̃m parum ex ea sitim sedat, ꝙ minime facit multum ex tepida. Et licet hoc sit verum in climatibus calidis, coagruit nihilominus vsus aq̃ tepidæ in regionibus frigidis, & p̃cipue tẽpore hyemali, & pro tanto græci timẽt valde potũ aq̃ frigidæ ĩ regiõe sua rõne cõsuetudinis ipsorum.

27 Ex hoc dicto videtur ꝙ cõcesserit interdum potum aquæ frigidæ minimum quod quidem si vnquã fecit, fecit tempore ęstiuo calido.

28 Hoc quidẽ notum ẽ, nã si macer extenuatus, habẽs modicum sanguinẽ bibat aquã niuis, non est securus quin accidat ei inde stupor & dormitatio mẽbrorum. Retulit enim Gal. ꝙ accidit cuidam patiẽti post potum aquæ niuis, adeo magnum nocumentum in gutture suo, ꝙ nihil glutire potuit, & tandem mortuus est inde.

29 Cauendum quidem est ne bibatur in mensa aqua, nisi ad procurandum transitum buccellæ, cum descensus eius tardatur.

30 Causa quidẽ huius est, q̃m cum sumitur aqua super cibum priusquam stomachus calefecerit ipsum, infrigidat ipsum & incrudat. est etiã causa quare supernatet cibus sumptus in stomacho, & quare ẽt non adhæreat & vniatur eidẽ quod conterat ipsum sicut exigitur, actio nanq; stomachi super sumptum cibum fit conterẽdo & coquendo simul, vnde sicut cum infunditur simul & in magna quãtitate aqua in olla, ꝓpter quod tardatur cibi decoctio in eadem, sic quidẽ cõtingit inde ipsi stomacho. Aqua autẽ sumpta super balneum nocet valde ratione contrarietatis existentis tunc in membris, contrarium enim fortificatur tunc in occursu sui cõtrarij, vt inquiunt, & ob hoc non est securum quin infrigidetur inmediate post egressum eorum à balneo, vñ est ac si frigidatione incurabili hepar bibentium immediceret ꝙ inde contingeret eis hydrops.

31 Causa huius dicti est dicta in assumptiõe eius post balneum, attamen maius est nocumẽtum potus eius in coitu, eo quod debilis sit calor naturalis in corpore eius qui vsus est coitu, & calor innaturalis auctus & fortificatus.

32 Hoc quidem cuius relationem fecit hic de vino est; verum postquam descendit cibus ab ore stomachi ad eius inferius scilicet ad fundum.

33 Hoc quidem est præceptum vt expellatur sitis mendosa, nam si sumpta aqua vel vino ad satietatem generetur sitis in eodem, sitis quidẽ illa erit mendosa, pro tanto docet vt tunc tollatur omnis potus, donec cesset sitis illa.

Finis nonnullorum expositorum Aui.

IOANNIS HERCVLANI

In Auicennę quarti canonis fen primam de febribus cōmentaria, quæ ad balnea pertinent.

In libri quarti fen primæ tract. I. De curatione generali feb. ephe. Cap. 9.

ET conceditur &c.) In parte pręsenti curat ephemeras per exterius applicata, & posset hæc pars diuidi in octo partes, secūdum ꝙ octo sunt cañ. Primus ꝙ ephemerantibus conceditur balneum, cum eorum paroxysmi declinant propter quatuor iuuamenta accidentia ex balneo. primum, quia balneum facit sudare, secundo poros rarificat, tertio humectat, quarto tandem in quieta dispositione infrigidat scilicet cū homo iam exiuit balneum, & est quietus: aqua enim in poris retenta seducit ad suam frigiditatem naturalem, vt est apud Aui. secūda primi cap̃. illo. quidam ornate loquentium.

B

Et prohibetur &c.) Secundus canon, balneū prohibetur vbi timetur casus putredinis, vel in feb. putridas propter præsentiam multorum humorum malorū, nā per balneū calefiunt, humectātur, agitantur, et sic ad putredinē disponūtur.

Et non &c.) Tertius canon. non oportet vt prohibeatur à balneo, nisi qui patitur ephem. ex oppilatione. q. d. ꝙ hic maxime inter omnes debet euitare balneum, & propter oppilationem hic intellige oppilationem intrinsecam, aut extrinsecam ab humoribus pendentē multis, grossis, aut viscosis. si enim oppilatio intrinseca penderet à frigiditate aeris, aut spissitudine cutis, aut à balneo aluminoso balneū cōpeteret. quia poros aperit, & rarificat, & remouet causam oppilationis. sed ī oppilatiōe ex humoribus multis forte amplius oppilat, & ad putredinē disponit.

C

Et similiter &c.) Quartus canon. ꝙ patiens ephe. ex nauseatiua satietate non debet balneari nisi in fine rei. i. nauseatiuæ satietatis. s. cum paucificata est nauseatiua satietas per vomitum, secessum, & abstinentiam, & cum dilatantur pori. i. est tempus dilatationis pororum, hoc est qn̄ homo in fine nauseatiuæ satietatis sumpsit cibū qui iam digestus est prima, & secunda digestione, & iam digeritur digestione tertia, & est in via vt ad membra spargatur, tunc enim est tempus balnei vt pori dilatentur, & nutrimentum per membra dispergatur, vel distribuatur, & residuum nauseatiuæ satietatis resoluatur.

Et habens &c.) Quintus canon. ꝙ habens catarrhum nō balneetur, nisi sit adustiuus. i. calidus. scitur enim ex q̄nta tertij, de cura catarrhi, ꝙ balneum non cōuenit in catarrho frigido nisi prædigesta materia, & paucificata. sed bene conuenit in catarrho calido balneum aquæ dulcis parum calidæ, ad sedandum eius acuitatem, & etiam ad ipsum digerendum.

Et omnes &c.) Sextus canon. habentes feb. ephe. non prolongent moram in aere balnei. s. calido, quia addit caliditatem spirituum, & non refrigerat, neque humectat, immo morentur in aqua balnei quantum volunt. i. quantum eos delectat. Ab hoc canone excipiūtur patiētes ephe. ex soliditate, & spissitudine cutis, siue pori sint naturaliter stricti, siue oppilati frigore aeris, aut ab aliquo styptico sicut balneo aluminoso, aut etiam à materia pauca. Istis enim licet competat balneum aquæ calidę, tñ multo magis competit balneum aereum, quare non est ita aptum reddere in oppilationem sicut balneum, quæ remanens in poris reddunt postea se ad suam frigiditatem notabilem, & est apta aliquo modo oppilare. Posset ēt balneum maxime aereū concedi habētibus oppilationē intrinsecā à paucis humoribus pendentē, nā rarificando poros, & sudorē prouocando, posset educere materiā oppilantē.

Embrochatio &c.) Septimus cañ. aqua dulcis calida embrochata, aut linita super corpus ephemerantis, aut epithemata oppilat poros, ꝓpterea non conuenit ephemerantibus ex oppilatione. aqua enim hoc modo applicata cito īfrigidatur circa corpora eorum, & infrigidata addit in oppilationem. sed balneum aquæ calidæ minus noceret, aut forte iuuaret oppilatione existente leui, cum longiori tēpore manet calidum. Similiter in ephemerātibus in quibus intendimus materiam resoluere propter materiā suprascriptā: magis conuenit balneum aquæ dulcis calidæ, q̄ ipsa aqua calida embrochata, aut epithemata. neq; hic canon contrariatur dictis Auic. quarta primi. cap̃. de embrochis. vbi dicit. ꝙ embrocha est medicamen congruum ei, quod oportet dissolui. Hic enim canon intelligitur vbi nō est oppilatio notabilis, & etiam licet vbi non est oppilatio conueniat ad resoluendum, multo tamen magis balnenm conuenit, cum diutius caliditatem suam retineat. Et licet casus ab alto, sicut fit in embrochis, faciat virtutem aquæ profundius penetrare, q̄ penetrat in balneo, tamen hæc cita infrigidatio aquæ embrochatæ magis impedit resolutionem.

resolutionem, q̃ ipse casus ab alto iuuet faciendo penetrare virtutem. vbi autem esset opus solum infrigidare, aut humectare, & non resoluere hęc aqua embrochata magis cõpeteret q̃ balneũ, magis. n. infrigidaret, & humectaret q̃ balneum.

In libro quarto fen. I. tract. primo.

De curatione ephemeræ ex angustia *Cap. 12.*

OPortet &c.) Hic ponit curã. sed ante oĩa sciendum est ꝙ in cura cuiuscunq; ephe. hę exiguntur intentiones, sicut superius dictum fuit. Prima est remotio causæ tam principalis q̃ vicariæ. exempli gratia. dicimus solem esse principalem causam ephe. sed caliditatem ab eo in caput impressam dicimus esse causam vicariam. i. vicem eius gerentẽ, & sic possumus in alijs exẽplificare. Secũda intentio est infrigidatio & humectatio quæ debetur ephe. Tertio est prohibitio transitus ephe. ad aliud genus feb. Quarta est correctio accidentium. s. sitis & huiusmodi, quæ sequuntur ephe. & causas eius. Quinta est regimen vitæ in sex rebus non naturalibus. Ad propositum. nihil hic ponitur, & similiter in reliquis capitulis, ꝙ non sub aliqua istarum intentionum comprehẽdatur. introitus quidem tinæ ex aqua dulci tepida est ad humectationem, sudorẽ prouocandum, & infrigidandum. Balneum aũt aereum non cõceditur, quia calefacit & exiccat. Inunctio autem cum oleis infrigidantibus & humectantibus cum fricatione vt penetrent, est cõuenientior q̃ sit balneatio. magis. n. humectat q̃ balneum, neq; primo occursu calefacit sicut balneum. debet vti lætificantibus. i. cordialibus, & odoriferis frigidis ad remotionẽ causæ & ad infrigidandum. & propter hanc causam ponũtur sup pectus epithemata infrigidantia facta ex mucilaginibus, & succis, & aquis bonis. i. conueniẽtibus ad hoc propositum cũ infrigidatione, humectatione, & cordialitate. Debet autem sumere in potu vinum plurimæ cõmixtionis cũ aqua, quia lætificat, & bonificat spiritum, & facit frigiditatem aquæ & humiditatem eius penetrare ad extrema corporis.

De curatione ephemeræ ex ira. *Cap. 16.*

FAc eos &c.) Hic ponit curam. & manifestũ est ꝙ aliqua remedia sunt ad remouendum causam. s. iram. quædam contra ephe. ad infrigidandum. quædam remouent accidentia, & docet aliquãdo regimen vitæ conueniens. ordinat aũt balneum in aqua non plurimi caloris, ne addat inflãmationem. prohibet vinum, qui addit in iram. in hoc tamen considera cõsuetudinem, in quibusdã enim oportet vt detur, sed sit notabiliter limphatum.

De curatione ephemeræ ex somno & quiete. *Cap. 20.*

CVratio &c.) Facit sudare ipsum in aere balnei, vt vapores plurimi retenti melius resoluantur. Concedit tamen post hoc ablutionem æqualem cum aqua calida ad humectandũ & infrigidandum. & declinante feb. dat parum de cibo declinante ad frigidum & humidum aliqualiter. non enim oportet ipsum tantum infrigidare, & humectare quantum patiens ephe. ex vigilijs. Cõcedit exercitium temperatum, nam licet hic per se calefaciat, per accidens tamen infrigidat vapores resoluẽdo, prohibetur vinum, quia somnum inducit.

De cura ephemeræ ex labore. *Cap. 24.*

CVratio &c.) Hæc pars habet tres partes. primo ponit curam. In secunda ibi (Quidam tamen) remonet errorem quorundam. In tertia ibi (Et oportet vt sumantur) complet curam. In prima parte ponens curã quandoq; vertit intentionem suam contra causam præcipiendo ocium, & tranquillitatem. quandoq; contra feb. & accidentia, scilicet corporis siccitatẽ, præcipiendo balneationem in aqua calida dulci, & inungendo iuncturas. quandoq; vertit intentionem suam ad regimen vitæ dando eis cibum boni chymi humectantis, secundum quantitatem quæ possit digeri. non enim tantum possunt digerere quantum tempore sanitatis. Propterea oportet vt cibi dẽtur eis quorum plurimũ nutriat pauca quãtitas, sicut carnes pullorũ, hœdorũ, & vitelli ouorum sorbilium, & testiculi gallorum.

Et oportet &c.) Curat etiam inungendo corpora eorum, & proprie iuncturas quæ sunt exiccatæ cum oleo viola. & similibus, cum quo debite calido debet inungi caput, collum, & spondyles dorsi, & iuncturæ omnes. Sunt enim aut principia motus voluntarij, aut instrumenta, & proprie inungãtur post balneũ, vt inunctio retineat aquam in poris, quæ rediens ad frigiditatem naturalem amplius infrigidat & humectat. Docet etiam applanare strata, idest lectos, vt sint mollia in quibus bene quiescant. & docet aromatizare strata & sedilia cũ rosis, sandalis, & similibus ad infrigidandum, & virtutem confortandum. & si opus est reiterare balneũ, reiteretur, & procedatur sicut dictum est in hoc capitulo.

Eodem libro & fen. I. & tractatu. I. *Cap. 32.*

De febre ephemera ex siti.

DAre &c.) Et si possibile est ꝙ balneetur cum aqua frigida fiat ad citius infrigidandum & humectandum, timetur tamen balneũ aquæ frigidæ si sit extenuatum, & non solitum in aquis

in aquis frigidis balneari, ne virtutes naturales debilitentur,& calor innatus extinguatur.

De ephemera ex oppilatione. Cap. 33.

Et intromitte ęgrum.) In hac parte ponit curam conuenientem in processu, & est administratio balnei & fricationis. In secunda parte ponit quid post exitum à balneo faciendũ sit. secũda ibi (Cum ergo egreditur) In prima parte ponit octo conditiones seruandas in vsu balnei. Prima ꝙ præcesserit euacuatio. secunda ꝙ facta sit oppilationum apertio. Tertia ꝙ paroxysmus si fuerit vnus solus sit in declinatione. Si autẽ sint plures paroxysmi, ꝙ cum balneatur sit paroxysmus declinationis vniuersalis. quarta ꝙ vrina significet digestionẽ. quinta ꝙ pulsus sit coarctatus significans putredinem. sexta ꝙ ponatur in balneo in die tertio, quia in hoc tempore verisimile est ægrũ esse in declinatione, & præcessisse euacuationem & apertionem quę præmittendę sunt. & ante paroxysmum sequentis si fuerit aliquis verisimiliter secuturus saltem per quinque horas, ita vt possit fieri balneum, fricatio, & cibatio si fuerit expediens. septima ꝙ post balneum fricetur, & vngatur cum abstergentibus quæ in textu describit. Horum tamen vsus non est apud nos, & magis conueniret oppilationi existenti ĩ cute spuma baurach. i. pars subtilior salis, quod dicitur baurach, sed loco ipsius accipimus salnitrum. octaua, ꝙ si balneum alteraret ipsum faciendo oppilationem illico de balneo egrediatur. significatur enim ꝙ balneum non est aptum aperire huiusmodi oppilationes, immo potius disponit ad febrem putridam.

Cum ergo egredietur &c.) Ponit quid operandum sit post exitum à balneo. nam regulariter non debemus exhibere cibum paroxysmo proxime secuturo. Si autem virtus non toleret, detur aqua hordei subtilis. i. in qua sit parũ hordei, & multum de aqua. & proprie decocta cum pauco apio ad maiorem apertionem. Nos autẽ loco huius daremus aliquid ptisanę hordeaceę. Si vero alius paroxysmus non superueniat, iterũ balneandus est ad resolutionem residui. Et si superueniat, & sit valde diminutus respectu præcedentis. & cum hoc vrina fuerit bona, tunc significatur paucitas oppilationis, & ꝙ non fiet transitus in putridã. & potest æger grossius diætari. si vero fuerit paroxysmus sequẽs ęqualis primo aut fortior, & vrina nõ digesta, tũc fit ꝑmutatio ad feb. putridã, & curandus est cura putridæ.

De ephem. ex nauseatiua satietate. Cap. 35.

Hic curat ephemeram ex nauseatiua sacietate quando venter sponte soluitur. Et dicit ꝙ medicus debet considerare an res quæ euacuatur sit id quod est corruptum, & si ita fuerit nunquam retineat donec totus chylus corruptus euacuatus sit. quo euacuato declinante paroxysmo debet ingredi balneum, & postea cibari. Verum si adsit virtutis debilitas dimittat balneum, & cibetur, sed ante cibationem confortetur stomachus cum medicinis descriptis. 16. tertij. in cap. de solutione ventris ex quibus est lana infusa in oleo de absynthio, aut ĩ oleo nardino, idest de spica quæ lana sit expressa ab oleis, & notabiliter calida, super stomacho, & intestinis applicetur.

De ephemera ex calore. Cap. 38.

Quæ dicit in cura sunt manifesta. non tangat eũ tina, quia timetur caliditas, æqualis enim caliditas in tina quæ est subiectum densum sic cũ magis imprimit quàm ęqualis caliditas aquę, & necessitas ad balneandum est plus quàm ad vngẽdum, quia balneum infrigidat, humectat, & excludit vapores, sed vnctio solũ infrigidat, & humectat, sed non excludit vapores.

De ephemera ex frigore. Cap. 39.

Pro cura. Vertit intentionem principaliter contra causam scilicet oppilationem non negligendo tamen reliquas intentiones. Isti ergo operiãtur pannis donec sudent, & declinante febre balneentur in aqua notabiliter calida, ita tamen vt non mordicet, quia poros constringeret. septimo therapeu. Et si in ipsa essent decoctæ aliquæ herbæ sicut maratrum. i. maiorana, anethum & sisymbrium, quod est species mentæ esset magis pororum dilatatiua. Deinde si oportet succedat balneatio in aere. balneum enim aqueum debet præcedere vt poros dilatet, & mollificet, aereũ autem subsequens, vt materiam sudorosam educat, & aquam in poris retentam, ne reducens se ad frigiditatem oppilet. Postea fiat inunctio cũ oleis dilatantibus poros, sicut oleum de cheiri. i. viola saracenica de anetho, & chamæmilla, post ponit autem inunctionem quia timet oppilationem propter viscositatem olei. quapropter liberius conceditur inunctio ephemerantibus ex labore, quàm ephemerantibus ex oppilatione cũ in illis non timeatur oppilatio, cibantur autem his peractis, & cum iam feb. declinauerit, & bibant vinum mixtum, quia magis prouocat vrinam, & sudare facit.

De intentione ad febres putridas. Cap. 37.

Hic est sextus canon, & est etiam de euacuatione materierum cõmunium. Et dicit ꝙ post phlebotomiam, lenitionem ventris, prouocationem dictam facias infirmũ sudare, & aperi meatus. i. poros cũ his in quibus non est fortis calor,

sicut

ſicut eſt inunctio cum oleo chamęmelino,& fricatio cum vino albo potẽte, & cũ aqua dulci tepida in qua balneetur,aut cum qua fomentetur.

De intentione ad feb.putridas. Cap. 7.

Immo cum videris &c.) In parte præſenti docet vſum aquæ frigidæ ab extra.ſ. per modum infuſionis aut balnei, & gratia huius loquitur de balneo aquæ calidæ, & de vſu vini & ſimilibus dicens ꝙ cum videris hæc quatuor.ſ.calefactionem fortem febrilem,& complexionem naturalem calidam & ſiccam. & tertio ꝙ euacuaueris. & quarto ꝙ ægritudo ſit apud declinationem.i. in ſtatu,aut declinatiõe vniuerſali,quod cognoſcitur per apparitionem digeſtionis, & euacuationem humorum,tunc quandoq; concedes infuſionem fieri in aqua frigida,ita vt in ea infrigidentur extrema ſecundum ꝙ dicetur in cura tertianæ, aut ꝙ totum corpus balneetur in ea ſecũdum ꝙ placet Gal.11.therap.9.ca.ij.dicit ꝙ non eſt malum vt aliqñ in feb. adminiſtretur balneũ aq̃ dulcis calidæ & potus vini ſubtilis cõmixti.ſ. cũ aqua.Item ꝙ adminiſtretur inunctio cũ oleis lenificãtibus.i.poros aperiẽtibus,& dilatãtibus.

Dubitatur gratia primi dicti vtrum balneum aquæ frigidæ aut eius infuſio competat in febribus putridis.Pro ſolutione huius dubij præmittendum ꝙ iuuamenta aquæ frigidæ exterius applicitæ in febribus ſunt,primum caumatis febrilis extinctio.ſecũdum arefactionis, & ſuperfluæ ſiccitatis prohibitio.& tertium caloris naturalis confortatio. Nocumento autem ſunt caloris naturalis extinctio.& conſequẽter virtutum oĩum debilitatio. Secũdum eſt mẽbrorum neruoſorũ percuſſio,& cõſequẽter eorũ dolor,& ſpaſmus, tertiũ oppilatio,quartũ materierũ incrudatio.

His præmiſſis ſit hæc prima concluſio. In nulla febre phlegmatica,aut melancholica interpolata, aut continua proportionali conuenit balneũ aquæ frigidæ. Iſta concluſio eſt de intentione auctorum maxime Auic.in cap.de phlegmatica,& etiam bene diſcurrenti per iuuamenta & nocumenta ſupraſcripta facile innoteſcit ꝙ balneum aquæ frigidæ ſit in his febribus aptũ multum nocere,& parum prodeſſe. Secunda concluſio.in febre pendẽte à materia calida ante digeſtionem non conuenit balneum aquæ frigidę præcipue materia exiſtente multa groſſa. Iſtam concluſionem Auicen. manifeſte ponit in litera.d.in adminiſtratione balnei aquæ frigidæ debere præceſſiſſe euacuationem,& digeſtionem.

Tertia cõcluſio.in omni febriente febre acuta,& ſanguinea,vel cholerica præcedente digeſtione,& euacuatione conuenienti, cuius complexio ſit calida,habitudo carnoſa,vel non multum extenuata, & ætas iuuenilis ipſo etiam non exiſtente debili, ſecundum aliquod membrum nobile,nec habente oppilationẽ,aut apoſtema, & conſueto balneari in aqua frigida tempore calido competit balneum aquæ frigidæ. concluſio patet cum extinguat cauma febrile, & exiccationem prohibeat,& forte calore vigorato ſit cauſa ſudoris.11.therap.idem ſentit Raſ.16.continentis. Quarta concluſio. licet corpori aliqualiter extenuato timore arefactionis balneum aquę frigidæ conueniat,tutius tamen cæteris paribus conceditur in corpore carnoſo, & magis infrigidatiuum.concluſio patet,quia licet in corpore carnoſo noceat vapores concludendo, & calidum interius fortificando, tamen in extenuato multo magis nocet partes diſcopertas percutiendo, & calorem innatum extinguẽdo. Adde ꝙ ſicut dicit Gal.11.therap. loco ſuperius allega.calidũ interius fortificatum mouet materias exterius cum ſudore, aut fortes eas cum fluxu expellit.

Quinta concluſio.in iuuene bene carnoſo & æſtate media bene conuenire poteſt in tertiana calorem interius fortificando. concluſio patet quinta aphoriſmorum aphoriſmo.22. Sexta concluſio.communiter aquæ frigidæ balneum vitãdum eſt in febre putrida quacunq;. patet concluſio,quia ſecundum plurimum propter tale balneũ plura ſequuntur nocumenta, q̃ iuuamenta. Item,quia cõmuniter ad hoc balneum ſunt incõſueti.& tertio quia difficile eſt metiri morã balnei ſecundum quantitatem ſuæ frigiditatis, & corporũ diſpoſitiones quibus balneum cõuenit. Adde quod eſt remedium multum notatum,& contra cõmunem omnium opinionem.vnde ſi res tranſiret in ſiniſtrũ cederet magno dedecori. Ego enim cum practicauerim.35.annis nunquã balneaui niſi vnum patientem cauſonem cũ fluxu ſanguinis narium præter modum ſuperfluentem,qui eadem die à cauſone & à fluxu ſanguinis ſanatus eſt,& magis ipſum balneaui propter fluxum ſanguinis,cum alia remedia non conferrent,q̃ propter cauſonem, & confiſus ſum maxime propter hoc,quia continue in aquis natabat.

Septima concluſio. ſi feb.eſt interpolata, aut cõtinua proportionali melius eſt ipſum balneare in hora teporis,aut quietis. Iſta cõcluſio eſt de intentione Raſ.16.continentis.vbi ad literam dicit. Iuuenis carnoſi corporis non debet habere horribilem,niſi poſt declinationem particularẽ, balneationem cum aqua frigida.Et ratione probatur,quia balneum tunc applicatum ſufficienter extinguit calorem in membris impreſſum,

&

&cum hoc non retinet materiam paroxyſmalem, nec prohibet eius euaporationem.

Dubitatur ſecũdo. vtrum balneum aquæ dulcis calidæ competat in febribus putridis. Pro ſolutione dubij præmittẽdum ꝙ balneum aquæ dulcis calidæ eſt duplex. eſt enim quoddam, in quo parua mora contrahitur, factum ſolum modo ad remouendum ſordiciem, quæ eſt in poris, & eorum apertionem, & aliqualem corporis humectationem. aliud eſt balneum in quo notabili mora contrahitur, factum non ſolum propter ſuprascriptas vtilitates, ſed etiam ad reſolutionem materiæ febris. Pręmittendum ſecundo ꝙ materia fe. quãto eſt paucior, ſubtilior, digeſtior & poris cutis propinquior, tanto eſt aptior vt ꝑ balneum reſoluatur, & ſub forma ſudoris educatur, & econtra ſe habet habens conditiones oppoſitas. Pręmittitur tertio ꝙ iuuamenta balnei de quo ſupra, ſunt cutim à ſordicie abluere, poros aperire, humectare, materiam reſoluere, & nutrimentum per membra diſtribuere. Nocumenta autem ſunt inflammare ſpiritus, reſoluere, materiam liquefacere, quæ liquefacta ꝑ membra fluit, & cum alijs humoribus permixta ipſos inficit, & putreſcere facit. Et amplius fluens ad membra debilia ipſorum debilitatem, ac nocumenta fouet, & auget.

His pręmiſſis. ſit hęc prima concluſio. licet in febribus putridis pendentibus à materia groſſa, multa cruda à poris diſtante non competat balneum aquæ dulcis calidæ in quo notabilis mora contrahatur. balneum tamen paucæ moræ aliqñ competere poteſt. Prima pars concluſionis manifeſta eſt ex ſupraſcriptis cum multa nocumenta, & pauca iuuamenta ſint merito talis balnei apta contingere. Secunda pars concluſionis eſt de intentione Auicen. in cap. de cura quartanę. Et ingrediatur balneum in die ſecundo ſi quidẽ fuerit digeſtio ſecundũ deſcriptionem, & ſi non fuerit digeſtio non fiat niſi in eo infuſio aquæ calidę quantitate qua delectat corpus & humectat minus, q̃ ꝑueniat ad hoc vt calefiat ex ea humor. Et cõfirmatur, quia ex tali balneo paucæ moræ fiunt iuuamenta ſuperius ſcripta, et pauca, aut nulla nocumenta. Secũda concluſio. in febris pendentibus à materia pauca ſubtili digeſta poris propinqua, non exiſtente debilitate in aliquo membro nobili competit balneum aquę calidę. cõcluſio nota eſt ex ſupraſcriptis, cum plura ſint apta ſequi iuuamenta, & pauca nocumẽta. Dicit autem non exiſtente debilitate in aliquo membro nobili. Nam debilitas membri à quacunq; cauſa proueniat facit vt materia ab alijs mẽbris

A ad ipſum trahatur, & ſic amplius nocebitur, & debilitabitur. Tertia cõcluſio. in febribus pendentibus à materia medio modo ſe habẽte inter conditiones prohibẽtes balneum de quo ſupra, & ſuadentes ipſius adminiſtrationem iudicium de adminiſtratione eius eſt medium. hæc cõcluſio nota eſt ex ſupraſcriptis. Præterea. Auctores non expectant talẽ digeſtionem, & euacuationẽ in tertiana pura, ſicut in reliquis febribus.

Quarta concluſio. in febre putrida aliqua particula non principali exiſtente debili balneum contingenter erit conuenientius, q̃ illa particula non exiſtente debili. probatur. nam exiſtente pede debili, & incurſuro podagram balneum erit cauſa vt materia fe. q̃ ſine alio auxilio eſſet mortalis, fluat, & permutetur ad pedes, & faciat podagram ſalubrem, & hanc concluſionem ſentit

B Gal. 11. therapeu. ſecundo ca. cuius litera. Si vero quidem nulla particula principalium imbecillis fuerit, & aliqua nõ principalis imbecillis exiſtat, quemadmodum in podagricis quidem pedes, et arthriticis vniuerſi corporis articuli maxima quidem vtiq; ex balneo laboranti ad ſalutem perfecta eſt pars particulis ſuſcipientibus ſuperfluitates imbecillibus. ſimilis ſententia habetur. 16. cõtinentis. Quinta concluſio. balneum in putridis ſecũdum plurimum debet adminiſtrari poſt digeſtionem, & notabilem materiæ euacuationem. concluſio patet, quia ſic adminiſtratum eſt aptum educere materias, cum ſint per digeſtionem æquatæ, & cum hoc quia ſunt paucificatæ ſunt aptæ minus fluere per mẽbra, & ſic minus oppilare, & alios humores inficere. eſt etiam de intentione omnium auctorum. Verum in tertia

C na pura tutius adminiſtratur ante completam digeſtionem, & multam euacuationem propter choleræ ſubtilitatem, vt manifeſte ſentit Raſ. 16. continentis vbi ad literam. verũ in tertiana non nocebit, ſed æger balneetur ante digeſtionem.

Sexta concluſio. balneum huiuſmodi conuenientius adminiſtratur in tepore, aut quiete feb. in declinatione particulari q̃ in alijs tẽporibus. concluſio probatur. ſimile eſt de balneo, & reliquis euacuationibus, ſed reliquæ euacuationes adminiſtrantur cõuenientius in tempore quietis, aut declinatione, aliorum paritate ſuppoſita. quare &c. Ex prædictis infertur ꝙ balneum qđ adminiſtratur in reliquis ægritudinibus præter febres ſicut in ſpaſmo, paralyſi, colica, dolore renum matricis & ſimilibus conuenientius adminiſtratur digeſta materia, & minorata q̃ à principio. Et ꝙ ſi opus eſt ipſum adminiſtrare à principio æger parum debet in eo morari vt ſolum

dolor,

dolor,& accidentia infesta sedentur,& materia non calefiat. Vltima conclusio.rarius apud nos est vtendũ balneo qui sumus insueti,quàm apud consuetos. conclusio patet cum consuetudo sit quasi altera natura. Si quæ etiam aliæ rationes, & auctoritates adducentur contra hanc determinationem facile ex prædictis solui, aut glosari possunt.

In cap.39.tract.2.fen.1.quarti.

De curatione tertianæ puræ. Cap. 39.

In parte præsenti superius diuisa curat tertianam in declinatione, dicens ꝙ patientes tertianam non debent ingredi balneum nisi post digestionem materiæ, sed multo magis cõuenit cum ventum est ad declinationem,& proprie consuetis balneari. Secundo dicit ꝙ balneum ante distionem in tertianarijs est minus malum, quàm in alijs febrientibus.s.phlegmaticis, aut melancholicis. Tertio dicit ꝙ eorum balneum debet esse temperatum.s.ad sensum balneandi, & debet esse boni aeris ꝙ locus ille non sit mali odoris,& sit humidus.s.per aspersioné aquæ tepidæ per locum eius in quo sudet cũ facilitate, vt non inflammentur corda eorum, propterea non sit superflue calidũ, & post exitum à balneo vngãtur cum oleo rosato cõquassato cum aqua vt sua viscositate retineat aquam in poris,quæ retenta amplius infrigidet, & humectet. Quarto dicit ꝙ non prolongent moram in balneo. est enim balnei reiteratio conuenientior,quàm stationis in eo prolongatio, quia minus debilitat & magis humectat. Quinto dicit ꝙ si post exitum balnei infundatur in aqua tepida,& stent in ea secũdum quãtitaté delectationis confert. Pro quo nota ꝙ per aquam tepidam possemus intelligere aquam minus calidam, q̃ sit aqua balnei præcedẽtis quam temperatam appellat, eo ꝙ habet calorem conuenientem quo pori aperiuntur,& materia euaporet & sudet homo, sed ista tepida administratur post illã quæ est minus calida ad mitigandum calorem per præcedentem aquam inductum.est enim tepida respectu illius,& post hanc corpore exiccato debet sequi inunctio cũ oleis infrigidantibus suprascriptis. Aliqui vero per aquam tepidam subsequentem intelligunt aquam prima calidiorem, quod cõfirmant tum ex vi vocabuli. videt.n.tepidum magis calidũ q̃ temperatum. Item quia Auic. secunda primi & Gal.10.therap.docet in balneando procedere de casa minus calida ad magis calidam.ergo sic debet esse in harum aquarũ administratione. Ego credo vtranq; opinionem esse veram, sed in diuersis casibus.in hectica enim & in febribus val-

D de calidis in quibus timemus inflammationem, & exiccationem est procedendum ex calida in frigidam sicut in tertiana,& causone,& hectica & similibus. Econtra vero in quibus non timeamus aliquid suprascriptum,sed intendamus solam resolutionem, nec his debet succedere inunctio cum oleis frigidis, sed potius cum calidis,in primis vero succedat inunctio cum frigidis. Expositio itaq; prima est melior cũ hic ponatur cura tertianæ puræ,& continuæ & interpolatæ. Sexto dicit ꝙ cum isti egrediuntur de balneo conuenit vt bibant vinum album subtile,mixtum cum multa aqua.s.postquam quieuerint aliquantulum,& calor sit aliqualiter remissus,ne membris nimium calefactis fortiter attrahentibus attrahant vinum indigestum ad hepar & ad membra, & sumpto vino cooperiantur in

E lectis suis, & dormiant. sudabunt enim sudore copioso, & si quid residuũ fuerit, digeretur per hunc potum aquæ vino mixtæ quæ infrigidat & humectat, & ad euacuationé præparat maxime p sudorem. Septimo dicit ꝙ postquam sudauerit, & calor corporis temperatus fuerit cibetur cibis infrigidantibus & humectantibus sicut ex oleribus qualia sunt lactucæ portulacæ,& cucurbita & similes, & tunc pro potu cõuenit vinum cum multa aqua commixtum quo debent vti cum cibãtur,& etiam medicinaliter sicut statim concessum fuit post balneum & maxime conuenit vinũ aquosum album subtile de quo supra. ideo dicit Auicẽ. Vinum.fractum permixtione multæ aquæ conuenit quantitati residuæ eius.s. materiæ in resoluendo illud cuius necessaria est resolutio,& facit aquam secum commixtam pe

F netrare ad vniuersum corpus cum fortitudine sua & sua proprietate,quia multum ad membra attrahitur,& permixtio eius quod est in eo de calefactione pauca iuuante ad penetrãdum. quare attrahunt simul cnm aqua infrigidat vehementer,& humectat totum corpus, & multo magis quàm vinum solum, aut aqua sola. Proportio autem aquæ ad vinum sit secundum vini potentiam,consuetudinem ægri, tempus anni,febris magnitudinem,communiter tamen sit à dupla vsque ad quadruplam.

De curatione tertianæ non puræ. Cap. 40.

In prima parte dicit ponens differentiam ex parte balnei,& fortasse.i.aliquando. Vel posse mus dicere ꝙ sit modus loquendi, conceditur illud habentibus tertianam puram.s.vt non expectent plurimũ declinationis.i. digestionis significatæ per declinationem pro faciendo balneum & si quando quãuis expectent digestionem manifestam,

nifestam, sed non tantam quantam expectant A patientes tertianam non puram, cuius expectationis maioris in tertiana non puras causas assignat tres. prima, quia balneum facit descendere phlegma indigestum ad locum putredinis. ergo non conuenit ante completam digestionem, aut manifestam saltem. antecedens patet, quia balneum aliquando phlegma super caliditatem effundit ipsum ad locum putredinis. & patet consequētia, quia per talem effusionem augetur putredo, infestatur etiam corpus magis. nam res mota est magis afflictiua seipsa quiescēte. quinto de accidente. secunda quia balneum ante digestionem huiusmodi, permiscet humorem malum putridum cum non putrido, igitur est inconueniens. & patet antecedens, quia eleuat humores tam putridos, quàm non putridos. Et est differentia inter primam & secundam, B quia stat humorem moueri ad locum putredinis in quo non est humor putridus, cui commisceatur. Sic etiam possumus imaginari humorem non putridum misceri putrido, dato quòd non in loco, seu minera putredinis. tertio probatur conclusio sic, balneum resoluit subtile, & dimittit grossum spissum. ergo &c. patet consequentia, quia talis dimissio est inconueniens. & patet antecedens, quia cum materia est indigesta non habet debitam permixtionem subtilis cum grosso. quapropter resoluetur subtilis apta resolutioni, & fiet grossa ineptissima digestioni & euacuationi. non autem sic fieret materia existente perfecte digesta, & debite permixta. Gentilis tamen & Marsilius præter hunc intellectum dant alium dicētes quòd in hoc textu possemus intelligere duas differentias inter curam C tertianæ puræ, & non puræ. vnam ex parte euacuationis & est prima. alteram ex parte balnei quibus non assentio. primo quia verba textus male possunt accommodari his duabus differentijs. secundo, quia differentiā hanc scilicet sumptam ex parte expectatiōis digestionis ante euacuationem Auicē. statim ponit inferius. non est autem bene conueniens vt idem bis replicet in tam parua distantia.

De causi cura. *Cap.* 43.

Et in hoc casu aliquando conueuit balneum aquæ frigidæ, etiam in statu ad extinctionem caliditatis, licet in declinatione iuxta textum conueniat aquæ tepidæ sumptio ad frigidum declinātis in cholerica, sed calidioris in phlegmatica.

De syncopa humorosa. *Cap.* 61.

Et balneum &c.) Sextus canon. ꝙ balneum aereum, tu supple & igneum est ex rebus maxime nocentibus. calidum enim liquefacit materias & ad pulmonem, cor, & cerebrum fluere facit. frigidum vero prohibet digestionem humoris, & oppilat.

Rememoratio humectantium hecticos. *Cap.* 6.

Tina autem illa &c.) Hic facit quod dictum est. Et primo ponit regimen per tinam. secundo per balneum. secunda ibi (ingressio autem.) prima in duas. primo ponit regimen per tinam absolute. secundo ponit regimen per tinam comparando ad alias res. secunda ibi (Et si sumpsit aquam hordei.) prima in quatuor partes sicut sunt quatuor canones, aut dicta eius principalia. Primum dictum. tina melior est illa quæ est tepida habens virtutem olerum infrigidantium & humectantium virtualiter decoctarum in ea, & non sit ita calidum vt rarificet idest notabiliter humidum euaporare faciat, nedum quòd sudare faciat. & non licet vt tinæ vapor sit calidus, immo sit minus calidus quàm aqua, quia inspiratus ad membra spiritualia nimis ea calefaceret. hoc autem fiet, si tina non sit in aere valde calido, cum enim exibit ab aqua notabiliter infrigidabitur antequam inspiretur.

Et si non esset qđ &c.) Hic secundo dicit ꝙ si nō esset hic prohibens administrationem tinæ frigidæ nulla esset eligibilior ea. verum prohibet ab ea debilitas corporum, & eorum extenuatio, inter quæ duo, est differentia nota. & propter quamlibet istarum dispositionum aptū est corpus lædi ab aqua frigida, sed in principio cum corpora non sunt extenuata, neque debilia fortasse aqua frigida sanat ea. verum debilitatem corporis scilicet paucam sanat iam illud scilicet balneum ex aqua frigida cum infrigidatione pauca idest non superflua, quia corpus existens parum debile resistit, ne superflue infrigidetur, sed solummodo tantum infrigidatur eius complexio quātum sufficit ad salutem eius, qui potest sanari. Quòd si corpus fuerit debilius eo, & timetur, quod cadat in hecticam senectutis quæ est siccitas fixa in frigiditate, aut saltem absque caliditate febrili, illud tamen raro euenit, veruntamen est eligibilius, quia cum hectica senectutis magis tardatur mors quàm cū hectica febrili, immo cum hectica senili viuit longo tēpore, & notabili, quia non ita corpus exiccatur. vnde multoties permutatio hecticæ febrilis ad hecticam senilem est recte facta.

Illud autem in quo &c.) Tertium dictum est ꝙ rectius est id quod primo dictum est de ti-

na scilicet vt fiat inceptio cum aqua calida vsque ad terminum idest temperata, & fiat gradatio.i. paulatinus transitus ad frigidam temperate, quę possit bene tolerari. hæc enim gradatio facit corpus susceptibile aquæ frigidæ sine notabili nocumento, cum læsio non fiat nisi per aduentum contrarij in complexione subito. Et iterum corpus acquirit ab aqua calida tenereitatem, quia corpus fit mollius, & pori magis aperiuntur. licet non fiat substantifice humidius per nutritionem, quæ est vera tenereitas, & cum ea tenereitate tolerat aquam frigidam per paulatinam infrigidationem. infrigidatur itaq; magis, quia poris apertis frigiditas aquæ magis penetrat, & cum hoc frigiditas aquæ melius toleratur. modus autem quo debet fieri iste gradatus processus dicetur cum curam ordinabo.

Et si iteretur &c.) Istud est quartum dictū. & si iteretur tina ter in die scilicet ante prandium, in meridie, & ante cænam erit rectum vt bona fiat infrigidatio, & humectatio. Et oportet vt administretur cum facilitate, quia non sit multum calida, nec diu moretur in ea, et vt deferantur ad eam, ne virtus debilitaretur.

Et si sumpserit &c.) Hic ponit regimen per tinam comparando ad alias res. & habet sex partes, secundum quòd sex sunt dicta principalia. Primum dictum si sumpserit aquam hordei vtputa.iiij.vnc.ante tinam duabus horis erit conueniens. & si pręmittat scilicet aquæ hordei post emulsionem lactis scilicet ꝙ primo fiat emulsio lactis super corpus. exempli gratia, per vnam horam ante tinā, deinde fiat tina, postea detur aqua hordei est conueniens. dilatabit enim tina meatus nutrimento futuro ex aqua hordei. sumpta aqua hordei expectet per duas horas scilicet donec aqua hordei sit digesta prima digestione, deinde egrediatur tinam vt dilatetur cibus idest vt attrahatur nutrimentum scilicet aqua hordei ad omnia membra, erit bonum.

Et administretur &c.) Hoc est secundū dictum. post tinam & balneum administretur vnctio cum oleis infrigidantibus, & humectantibus sicut oleo de violis, proprie quando factum est ex oleo de cucurbita scilicet bulliēdo in oleo de cucurbita violas. & similiter cum oleo nenupharino, & oleo de cucurbita.

Et si permutetur &c.) Hoc est tertium dictū. si permutetur post tinam tepidā ad tinam declinantem magis ad frigus tolerabile tamen, deinde vngatur erit rectum. vnctio nanq; sua viscositate diu retinebit aquā in poris, quæ retenta magis infrigidat, & humectat.

D Et si præmittatur &c.) Hoc est quartū dictū. si præmittatur vnctio & festinetur scilicet ad vngendum ipsum post balneum aquæ tepidæ, deinde ingrediatur aquam aliquantulum frigidam erit rectum, & illud secundum tolerantiam.i.ingrediatnr aquam tantum frigidam quantum bene tolerare potest, & non est malum gradari in eo.i.fundendo ipsum in aqua paulatine frigida: debent enim; ingredi paulatine & non subito vt fiat assuefactio. Et melior horarum huius balneationis est post digestionem cibi scilicet primam, & secundam.

Et si possibile &c.) Hoc est quintum dictū: si potest tolerare vt submergatur post tinam calidam in aqua frigida subito absq; gradatione.i. absq; hoc quòd ingrediatur aliam aquam mediā inter calidam & frigidam. Aliter absq: gradatione idest quòd submergatur secundum totam

E personam, & non paulatim, est magis vltimum ex parte curæ, quia fortiter infrigidat, & magis forte ex parte timoris, quia timorem affert ne lædantur nerui, & ne extinguatur calor innatus, aut ne incurrat hecticam senilem, & alia talia nocumēta, & effusio eius cum facilitate idest paulatim est minoris timoris, quàm submersio infirmi in ea subito, & minoris iuuamenti, quia non fit fortis infrigidatio, & caloris febrilis extinctio. & frigus eius debet esse secundum quantitatem frigoris aquæ æstatis, quæ propter calefactionem à sole est media inter tepidam, & illam quæ est vehementis frigiditatis.

Et si præmittatur &c.) Hoc est sextum dictum si præmittatur emulsio lactis super membra hectici si non fuerit debilis, aut emulsio lactis admixti aquæ si fuerit debilis, deinde sequa-

F tur tina, rectum est. Nam emulsio lactis super corpus hectici est vehementis humectationis, quare si volumus humectare multum, præmittamus emulsionem lactis tinæ. Si vero maiorem apertionem pororum, præmittamus tinā emulsioni lactis. Postea dicit, genera lactis bona ad emulgendum sunt prædicta scilicet humanum, asininum, caprinum, & debent mulgeri ex vbere. postea dicit, cōueniens est vt fiat bona, & fortis fricatio quando vnctiones corpori hectici applicantur, vt profunde virtus earum penetret, & proprie super iuncturis. nam cum sint siccæ indigent multa humectatione.

Sed dubitatur, cur lac debet mulgeri solum cum virtus est fortis, & admixtum aquæ cum virtus est debilis. videtur.n. ex his dictis ꝙ lac debilitet. Dicendum quòd lac est viscosum, & prohibet vaporum trāspirationem necessariam in

in quocunq; hectico, quia eorum retentio virtute existente debili forte duceret ad putridam, non autem tantũ oppilat, si admixtum sit aquæ. Huic responsioni non bene acquiescit animus meus, sed aliam non habeo.

Ingressio autem balnei &c.) Hic ponit regimen per balneum, & primo docet quale debet esse balneum. secundo modum vsus eius. secunda ibi (Et oportet vt sit.) In prima parte dicit quòd balneum quod conceditur non debet esse multum calidum, immo tepidum ne sudare faciat, nec inflammet corpus, nec alteret anhelitum, & sit caliditas aquæ eius minor caliditate sui aeris, aer nanque calidus licet magis noceat quam aqua æque calida, quando ipse inspiratur ad spiritualia, attamen si non inspiratur, sed solum obuiet corpori sicut aqua minus calefaceret, quia caliditas aquæ est in subiecto magis denso in quo est plus de multitudine caliditatis, & caliditas aquæ debet esse ita vt delectet, & non lædat nec faciat sudare. Et debet balneum administrari quando in corpore non est materia putrens, neque parata putredini, & debet cibus esse digestus scilicet digestione prima, & secunda digestione, quando scilicet cibus digestus prima digestione expanditur per corpus ad vniuersa mẽbra, & non debet stare in balneo nisi paruo tempore, vtputa à quarta horæ vsque ad mediam, & plus, & minus secundum quòd tolerat & delectatur, & quando separatus est à balneo, & aliquantulum quieuit, sumat de sorbitionibus, quæ non nocent eis factis ex hordeo idest farina hordei, & lacte coniunctim, vel diuisim secundum appetitum. quòd si dum est in balneo sitiret, bibat aquam hordei, vel aquam lactis acetosi, quod sit lac asinæ.

Et oportet vt sit &c.) In hac parte docens vsum balnei dicit tria. Primum quòd introitus in balneum, & exitus ab eo debet fieri secũdum modũ vt æger nullo modo laboret, & dicit se dixisse de hoc in alijs locis scilicet secunda primi. capitulo de eis quæ proueniunt ex balneatione, & se iterum dicturum de hoc. ergo oportet vt æger portetur in lecto in quo sint stratus cõmodefacti ad primam casam balnei, & ibidem permutetur de lecto in quo erat ad lectum alium factum ex duobus pannis plenum lana vel coto. ex his enim duobus pannis est facta culcitra, quę

A est plena coto vel lana, vt sit minus calida quam lectus in quo portatus fuit, quia forte erat ex plumis. sic enim est necessarium vt prima casa sit calidior, quàm locus in quo primo erat, & hic lectus qui est balneo conueniens, dicitur græce pedetolene, & exuatur vestimentis suis in ea scilicet prima domo, aut in media si prima non fuerit sufficienter calida, & non moretur in aliqua illarum nisi tanto tempore quòd possit permutari, & anhelitus pauci idest, quòd tempus sit ita paucum quòd non habuerit nisi paucos anhelitus, & iam exutis vestimentis in prima casa portetur ad secundam, & ad tertiam, quæ tamen nõ sit vehementer calida. & ibi scilicet in secunda vel tertia casa ponatur in tina, & ibi stet quantitate qua toleret bene tinam, & hoc est quod dictum est alibi. secundo dicit ꝙ sibi videtur melius quòd tina sit in casa media temperata. est

B enim prima minus calida quàm oportet, tertia magis, sed media est temperata. cum ergo separatur à tina scilicet facta balneatione cooperiatur mantili idest panno lineo, aut farcha magno habente duas tunicas, & farcha illud est sicut linteamen duplum, & permutetur ad stratum suum, quod stratum est sua sabana. Credo ex modo loquendi Auicen. quòd sabana est stratus factus ex duobus pannis, ex quo immediate mittebatur in balneum, & in quem exiens à balneo immediate poni debet, vt gradatim transeat, nec immediate veniat in lectum plumosum. tertio dicit sudorem suum siccandum esse si sudare contigerit, vel melius siccetur sudor. i. guttæ aquæ similes sudori, quæ remanserunt in cute, ne vehementiorem, & profundiorem faciant in

C frigidationẽ iam præcedente infrigidatione debita, & inungantur, & cibentur, cum aliquantulum in proprio loco quieuerunt.

Curatio hecticæ senectutis fen. 1. *tract.* 4. *Cap.* 11.

Tertio dicit ꝙ ex rebus humectantibus sunt balnea secundum ꝙ sciuisti. secunda primi, & in capitulo de hectica febrili, quæ non administrẽtur nisi post digestionem primam & secundam. nam si ipsa administrentur post comestionem, nondũ celebrata digestione, faciunt cadere virtutem scilicet digestiuam. nam trahunt spiritus qui sunt in stomacho, & circa stomachum ad circunferentiam.

EX MESVAE CANONI-bus vniuersalibus, et eius expositoribus, de balneis excerpta.

Intentionis tertiæ, si medicina mouet et non euacuat, Cap. I.

SYL.
Ræter dicta auxilia horum medicamentorum malignitatem frequẽter obtundit, & acrimoniã frangit, Rufo auctore, potus aquæ vehementer frigidæ, & in eadem sessio, & quæcunq; eius vehementiam acrimoniam, inflammationem, furiosum impetum frangunt, ad hæc theriacæ, & cætera partim paulo ante dicta, partim dicenda.

ANT. *Et dixit Rufus quandoq; multarum talium reprimitur malitia potu aquæ frigidæ vehementer, & sessione in ea propterea ꝙ frangit acuitatem. Omnia.n. quæ eam frangunt, & acuitatem & inflammationem remouent & furiositatem ex eis quæ diximus, & ex eis quæ dicemus, ad hoc conferunt, similiter theriacæ species, & sicut iam diximus in proximis capitulis.*

In parte ista docet accidẽtibus subuenire per ea quæ alterant eius malam qualitatem, & non euacuant, theriacæ species.i. medicinæ theriacę, sunt enim quædã medicinæ quæ sunt theriacæ, vt agaricus, aut colocynthis, aut scamo. & etiam aliarum medi. venenosarum vt ipse ponet infra.

Sed hic est dubitatio, vtrum aqua frigida sit conueniens post exhibitionem medi. solu. quæ venenosa est, quando soluit aut debiliter & tarde soluit, & videtur ꝙ non, illud non est conueniens quando medi. solu. non euacuat quod facit constrictionem ventris, sed aqua frigida est huiusmodi, quare &c. maior est nota, minor apparet, nam posuit supra in hoc cap. ꝙ post exhibitionem medi. euacuantis comprimendo non debet dari aqua frigida, eo ꝙ angustat meatus & canales. Non enim videtur etiã quod debeat fieri balneũ in ipsa, aut sessio in ipsa, quia id non debet fieri post exhibitionem medi. so. quæ non soluit quod habet debilitare anum & intestina,

aqua frigida est huiusmodi, quare &c. nam frigi-
dum est inimicum, ano, pudendo, & similibus
membris frigidis, vt ponitur ab Hipp. in. v. parti-
cula apho. Contrarium hic ponit Mes. Dico ꝙ
aquã frigidã exhiberi post me. sol. põt dupliciter
intelligi, vno modo exhibetur post medi. solu.
inquantum est solutiua, alio modo inquantum
venenosa sui actione seu superflua caliditate, si
primo modo tunc hoc est dupliciter, nam ista
aqua frigida aut exhibetur in pauca quantitate
aut multa, si exhibeatur in pauca quantitate, di-
co ꝙ ipsa cõpetit, nam ipsa sui frigiditate corru-
gat & cõdẽsat partes stomachi, ꝗbus corrugatis,
medicina & materia attracta ab ea ad inferiora
expellitur, & ꝑcipue hoc habet verũ, in his in ꝗ-
bus stomachus est calidus, medicina ẽt habet cũ
hoc raptũ sursum, & tunc alterat qualitatẽ cali-
dam stomachi, & ẽt supfluit propter medicinã
venenosam solu. sed si stomachus esset frigidus
& corpus stomachi vel corpus totũ esset debilis
virtutis, tunc ipsa non cõpeteret, & ideo propter
istã causam debet dari in pauca quãtitate, ne ipsa
supflua debilitaret stomachũ & debet lambẽdo
exhiberi. Si autẽ ista aqua frigida sit multa, tunc
ipsa non debet exhiberi ratione medi. sol. vt so-
lutiua est, eo ꝙ ipsa sic exhibita nimis debilitaret
virtutẽ stomachi & corporis totius. Et ratione
ipsius med. so. inquantũ solutiua est, dico ꝙ aqua
frigida debet exhiberi, nã ipsa frangit omnẽ acui-
tatem, omnem ẽt superfluam caliditatem ipsius
medi. sol. ratione quorũ dicitur venenosa. Tñ si
ista medicina esset venenosa, nõ per acuitatẽ vel
caliditatẽ superfluam, sed per nimiã frigiditatẽ
esset mala, sicut mucilago psyllij, tũc non debet
exhiberi aqua frigida, ipsa enim augeret magis
congelationem talis medi. sed debet tunc magis
exhiberi id quod congelationẽ eius prohibeat.
Sed tñ aduertẽdum, ꝙ si aqua frigida cõpetat in
hoc casu qñq; exhibetur interius ꝑ potum, qñq;
vero fit sessio aut balneũ in ea secundũ diuersita-
tem situs aut loci in quo est medi. sol. nã si medi-
cina superius repat, debet dari aqua frigida in po-
tu, si aũt hęc medicina videatur facere ardorem
aut excoriationẽ circa intestina & partes inferio-
res debet ex ea fieri balneũ, aut sessio in ea. Ad
rationes, ad primam, illud nõ est conueniens qđ
facit constrictionẽ ventris, verum est, si ista aqua
nõ prohibeat operationẽ medi. so. inquantũ ve-
nenosam, sed bene talẽ operationem prohibet,
& hic est sermo de medi. solu. venenosis, vt iam
est dictũ, quarũ venenositas ex aqua reprimitur
& acuitas & inflãmatio ab eis ꝑ aquam frigidam
remouetur. Ad secũdã rõnẽ cũ dicitur id nõ est
conueniẽs

coueniens &c. verum est, nisi faciat aliud maius iuuamētum, & prohibeat etiam maximū nocumentum, modo facit id, nam prohibet excoriationem intestinorum remouendo acuitatem & inflammationem medicinæ similiter etiam præseruat cor & corpus totum à venenositate reprimendo eius malitiam, & ideo quando malitiam istius medi. nō possumus remouere cum theriacis, tunc exhibemus aquam frigidam.

Si medicina indebite & laboriose soluit. Cap. 2.

Quod si sumptum est abominabile medicamentum, aut stomachus est imbecillus, ob idq; vomitus timeatur, à corporis & animi motibus, quantum potes, abstine, donec in medicamentum ipsum natura vndiq; agat, aliter in naturam non acturum, odoretq; æger flores, & alias plantarum partes suauiter olentes, mentham, sampsucum, citri folia et fructum, apium, absinthium, cydonia, macianum, rosas, bolum aqua rosarum & aceto aspersum, lutum quo panni abluuntur, rosis recentibus & aqua rosarum nutritum. Extrema quoque fricuisse, & vinculis dolorificis astrinxisse, manus item ac pedes aquæ calenti multum mordenti imposuisse, iuuat. Si autem medicamentum est stypticum, mordere (aliquid prædictorum) quasi lambendo bibere, faciem aqua rosata, vel alia redolente leuiter aspergere, gaudere, delitias curare, præsertim nausea incipiente, vomitum prohibet. Vbi vero anima est sedata, ambulet, ac paulatim moueatur, quo promptius medicamentum descendat, vt docuit Hippocrates.

Canon tertius.

Reuellimus item medicamentum ad loca sedi immodice fluenti opposita, vt cutim, balneo et frictione sudorem prouocantes, vt cœla, vinculis ipsorum dolorificis, & cucurbitulis, vt vesicam per vretica, & per os vomitorijs.

Conuertimus quoque medicinam ad contrarium fluxus ventris, cum balneis, & fricationibus, & sudorem prouocantibus, & cum A *diureticis, & vomitum inducentibus, cum ventosis, & ligatione, & constrictione extremitatum dolorosa. Et vniuersaliter cū omnibus quæ medicinam ad exteriora mouent, & faciunt eam diuertere à vijs primæ expulsionis, quoniam hæc res est magis necessaria.*

Postquam Io. Mes. docuit resistere superfluo fluxui qui fit à medi. so. per ea quæ frangunt virtutem med. so. cum hoc ēt euacuant eam, docuit etiam resistere per ea quæ constipant meatus expulsionis, eos ēt consortant & stypticant. In isto cap. Mes. docet subuenire per tertium canonem, qui quidem canon consistit ex diuersione materiæ ad contrarium ipsi fluxui ventris. Et primo proponit quot modis possumus diuertere talem materiam ad contrarium. B Secundo illos modos declarat. secunda ibi. Balnea autem &c. quoniam hæc est res magis necessaria, similiter etiā est res magis iuuatiua, nam nullum mobile potest simul moueri cōtrarijs motibus, et si ista materia cum sit quoddam mobile per diuersionem moueatur ad exterius vel superius nunquam simul poterit moueri ad interius siue ad inferius.

Deinde cum dicit.

SYL. *Præstantissima autem inter hæc sunt frictio & balneum, præsertim ex aqua dulci, cui chamæmelum, absinthium, sampsucus, folia citri & similia incocta, efficacius ipsum reddiderunt, quia poros dilatant, & corpus roborant.*

C ANT. *Balnea autē & fricationes in eis sunt ad hoc cura magna, & beneficium efficax speciale, & proprie facta ex aquis dulcibus vigoratis cum rebus quæ poros dilatant, & corpus confortāt, qualia sunt chamæmilla, absinthiū, sampsucus, folia citri. & similia.*

In parte ista istos tales modos quibus materiā diuertimus ad contrarium fluxum ventris declarat, & diuiditur in partes quinq; secūdum quòd isti sunt quinq; modi. Primo ergo ostendit quomodo subueniemus isti superfluo fluxui per diuersionem materiæ, vt ipsa perficitur per balnea & fricationes. Secundo vt ipsa perficitur per medi. diureticas. Tertio vt ipsa perficitur per vomitum. Quarto vt ipsa perficitur per ventosas. Quinto vt ista diuersio materiæ ad contrarium perficitur per ligationes & stricturas. se-

cunda ibi. Bene infra diuretica vero & vrinam prouocantia. tertia ibi. Adhuc & vomitum prouocare. quarta ibi. Huius etiam intentionis ſunt ventoſæ. quinta ibi. Ligationes quoque. Prima in duas. Primo facit quod dictũ eſt. Secundo circa hoc proponit errorẽ quorundã vulgarium & eũ improbat. ſecunda ibi. Vulgares aũt. Prima in duas. Primo per balneũ ſudatiuum docet iſtã materiam ad contrariũ diuertere. ſecũdo per fricationem. ſecunda ibi. Et vtere fricatione. prima in duas. Primo ꝑ balneũ ſudorẽ prouocãs docet huic ſupfluo fluxui ſubuenire ꝑ diuerſionem materiæ ad cõtrarium. ẽt in ſecunda parte circa tale balneum remouet errorẽ quorũdam. ſecunda ibi. Debiles aũt in eis. ſ. in patientibus ſuperfluum fluxũ ventris, vel in eis. i. inter ea quæ diuertũt materiam ad contrariũ balneũ eſt cura magna &c. vigoratis. i. confortatis, aut ẽt cum rebus quæ attrahunt, aut calefaciunt, & corpus cõfortant. ſ. in expellendo talem materiam ad exteriora, & folia citri. nõ dixit medulla citri. hæc enim nõ eſt attractiua materiæ ad exteriora, ſed ſolũ folia eius cum ſint calida, non autẽ medulla eius. Deinde cũ dicit.

SYL. *Ne autem cum imperitis quibuſdam adſtringẽtia incoquas, corpore enim denſato materiæ & vapores intro compelluntur, quæ res fluorem auget. Præcipuo igitur ſtudio poros rarefac, & foras quibus potes modis attrahe, vt per cutim materia, & vapores acres expirent, id quod ſudor in balneo, vel aquæ calentis vapore præſtabit.*

ANT. *Debiles autem in arte cnm ſtypticis balneant, ignorantes quoniam coarctant, & materias, & fumos interius conuertunt, & hoc fit cauſa maior ad fluxum, immo ſit tua magnifica intentio dilatare poros, & trahere ad exteriora quantum poſsibile eſt, ſic enim fit materierum euaporatio, & acutorum fumorum excluſio, fac ergo ægrum ſudare in balneo, aut cum vapore aquæ calidæ.*

Circa balneum hic remouet errorẽ quorundam ignorãtium in arte. Sed eſt dubitatio in hac parte vtrum balneum conſtrictiuum cõpetat in ſuperfluo fluxu ventris dicendum eſt breuiter ꝙ balneũ eſt duplex. ſ. vniuerſale quod eſt reſpectu totius corporis, & particulare quod eſt magis reſpectu partis. ſ. partiũ ventris, ſi loquamur de balneo vniuerſali, dico ꝙ tale non cõuenit eo ꝙ tale coarctat, & cõmouet humores ad interiora, vnde auget fluxum & denſat poros, vnde fumi qui ab humoribus eleuãtur nõ poſsunt ad extra egredi, ſed ſi loquamur de tali balneo conſtrictiuo particulari quod fit circa ventrẽ & inteſtina, dico ꝙ tale conuenit, nã conſtringit meatus per quos materia ad inteſtina promouetur, & extra expellitur & confortat ventrẽ, & inteſtina, vt. ſ. non recipiant aliũde materiam illã, & quæ in eis eſt retinenda, conſtringit ẽt meatus ꝗbus materia à ſuperioribus, & remotioribus locis ad inteſtina fluit. Deinde cum dicit.

SYL. *Frictiones autem fiant primum lenes poſt etiam valentiores, ne tamen ægrum lædant, identidemq; repetantur, donec multus reddatur ſudor, idemq; frequentiſs. tergendus eſt, hoc enim modo promptius effluit, cum in poris diu relictus concreſcat, & alterum vel ſudorem vel vaporem exitu prohibeat. Fricuiſſe etiam extrema multum iuuat.*

ANT. *Et vtere fricatiõe poſt fricationem, prius leui, deinde acriori, vt pati poterit, vſq; dum multum ſudet, ſudor autem ſæpe, & ſæpius abſtergatur, vt non obſtet egreſsui ſudoris alterius aut vaporis parati excludi. opponitur. n. poris diu retentus ſudor, abſterſus vero facilem facit alterius egreſsionem. Fricationes ẽt in extremitatibus multum conferunt.*

In parte iſta Meſ. docet obuiare huic ſupfluo fluxui per fricationes, vt non obſtet. ſ. ſudor remanens, & eſt notum. Deinde cum dicit.

SYL. *At vero vulgus medicinæ imperitum, oẽs à medicamento indiſcriminatim lauat.*

ANT. *Vulgares aũt, & qui nõ ſunt artis periti, cõiter hos & illos poſt medicinam balneant.*

In parte iſta circa hoc balneum ſudorem prouocans remouet errorem quorundam vulgarium, & primo facit hoc. ſecundo ponit rectum modum adminiſtrationis huius balnei. ſecunda ibi. Secundum virtutem. prima pars habet partes tres. primo præmittit hũc errorẽ. ſecundo eũ increpat. tertio eũ increpatum cõuincit addens etiam cum hoc increpationem eius per alias rationes, ſecunda ibi ignorãtes ꝙ balneũ. tertia ibi. Errant

Errant ergo qui nõ sunt familiares artis, quia.s.
non sunt perfecti in arte hos.i.superflue euacua-
tos à medicina,& illos diminute euacuatos &c.
Et istum errorem multum incurrunt isti de par
tibus Alemaniæ, nã ipsi in prima die faciũt phle
botomiam, aut assumunt pharmaciã, postea in
secunda die viriliter comedunt. in tertia die va
dunt ad balneũ & quandoq; ipsum multiplicãt
pluribus consequẽter. Deinde cum dicit.

*Ignorans balneum foras trahere (vt Gal.
ait) & materiæ reliquias virtute medicamen
ti purgantis ad intestina omnino repetens, in
oppositum mouere, ac facultate sua ad totum
corporis habitum reuocare, tunc quidem faci
le erit iuuare, vt promptius reperet, vel saltẽ
exolueretur, nunc autem difficile. Præterea
damnandum est balneum, licet ipsius virtute
attractio materiæ ad exteriora, eaq; ignobilis
speratur, ipsa enim transmittitur ab ignobili
bus partibus intestinis, ad ignobilem cutim,
sed per partes nobiles, hepar & venas, cum
præsertim natura melius vacuat propinqua,
maxime si viæ adsint conuenientes. Materia
enim vacuanda est per partem, ad quam ma
gis declinat, præcipue si ea erit idonea, inquit
Hipp. Errant igitur omnes sine discrimine,
post sumptum medicamentum lauantes, ob-
structionesq; & cutis vitia excitant.*

*Ignorantes q balneum ad exteriora tra-
hit quemadmodum. G. dixit. Et ignorantes
quoniam opponuntur residuæ materiei motui
quæ iam in necessitate posita erat cum virtu-
te pharmaciæ repere ad vias expulsionis, reuo
cando illam virtutem balnei ad membra, tũc
quidem facile erit iuuare vt habilius reperet
vel saltem exolueretur. Nunc autem difficile,
propterea si confiditur q virtute balnei fiat
expulsio ad exteriora & ignobilia non minus
est error. fit.n. transmissio ab ignobilibus ad
ignobilia per nobilia.i.ab intestinis ad cutem
per venas. Præterea natura melius ex propin
quioribus ducit vijs & maxime conuenienti-*
A *bus, & inquit Hipp. materia quam euacuare
oportet, educenda est per partẽ ad quam ma-
gis declinare videtur, & proprie si sit conue-
niens, errant ergo indifferẽter balneantes post
assumptum pharmacum. Faciunt.n. cadere
in oppilationes, & ægritudines cutis.*

Increpat errorẽ istorum, & diuiditur in qua-
tuor sicut per quatuor rationes errorem ipsorũ
increpat. secunda ibi. Ignorantes qm̃ opponun-
tur. tertia ibi. Propterea si confiditur. quarta ibi.
Propterea natura has partes oẽs legit simul. Ad
exteriora trahit.s. materiam quæ sup. à pharma-
co mouebatur ad interiora. Gal. dixit.s. in quar-
to apho. cõmento illius apho. sub cane & antẽ
canem in tertia ratione. Sciẽdum est q id perdu-
B cit ad magnum nocumentum quod aduenit de
tanto diuerso motu ipsius med. nam primo ma-
teria vi pharmaci mota ad intestina p venas me-
seraicas transiens transiuit per hepar & principa
lia membra vnde ea debilitauit, superueniente
postea balneo materia ista ex intestinis peruenit
ad exterio. & hoc etiã per hepar, vnde etiam ad-
huc magis debilitauit, quia debilius est hepar q̃
in primo transitu, vlterius etiã hæc materia pro-
pter eius motũ diuersum facta est maligna, qua-
re magis nocet hepati per quod transit, & maxi-
me conuenientibus, sed sup. quãdo materia ista
euacuatur per intestina tunc educit per conue-
nientes vias. Inquit Hipp. in secũda parti. aphor.
quæ ducere oportet in oppilatiões, & præcipue,
si vtantur balneo in his quæ non sunt sufficien-
ter euacuati. Sed hic est dubitatio vtrum bal-
C neum resolutiuum faciẽs sudorem cõpetat post
medi. so. Et est breuiter sine argumentis dicen-
dum quod istud balneũ aut administratur post
operationem med. solu. aut dum ipsa operatur.
Si loquamur de ipso primo modo tunc, aut ista
medicina diminute euacuauit, aut superflue, aut
mediocriter. Si diminute dico q balneum istud
non cõuenit, eo q balneum mouet humores ad
contrarium eius ad quod medicina mouebat, eo
q medi. mouebat à circũferẽtia ad centrum, sed
econtrario facit balneũ, & ideo non damus tunc
balneum, sed potius aliam medi. so. quæ cõpleat
operationẽ ipsius personæ nõ perfecte euacuatę,
& hoc habet verum pręcipue si residuum mate-
riæ esset cõmotum ad intestina, sed bene posset
balneum cõpetere supplens defectũ medicinæ,
pręcipue si istud residuũ materię esset magis ver
sus extrema corporis. Si aũt hęc medi. mediocri-
ter & cõuenienter euacuauit. Dico q tunc non

conuenit balneum fortiter resolutiuum , & sedatiuum , sed bene conuenit balneum aperitiuum pororum & lauatiuum ad hoc scilicet ꝙ si aliqua materia sit contenta in poris carnis ad cuius expulsionem natura non erat multum intenta propter intentionem aliam magis necessariam, illa materia postea possit per balneum euacuari per poros. Si autē hæc medi. superflue euacuauit, dico ꝙ tale balneū resolutiuum non conuenit eo quòd istud balneum superfluę euacuat, duas autem euacuationes & pręcipue superfluas simul coniungere, aut vnam post aliam immediate est fallax & timorosum, similiter etiam isti sic superfluæ euacuati sunt valde debiles in virtute, tales autem sunt abstinendi à balneis, tamen in casu posset competere aliquod balneum humectatiuum membrorū, si essent superflue euacuati à medic. Sed si loquamur de balneo approximato in hora opationis medi. tunc aut ista euacuatio facta à medi. est diminuta, aut superflua, aut mediocris, si est diminuta accidunt res quas ponit Mes. in litera, quæ satis sunt notæ intelligenti, inducunt etiam oppilationes & ægritudines cutis, per id etiam quod constringunt ventrem, sed si ista euacuatio sit superflua, tunc balneum cōuenit, quia hu. attractos à medi. diuertit ad contrarium, sed si ista euacuatio sit mediocris, non conuenit donec fit, quia tunc euacuaret sicut pharmacia, & diuerteret materiam ad oppositum, quod non est fiendum qn̄ est euacuacuatio mediocris. Deinde cum dicit.

SYL. *Reuera autem balneum nequaquam salubre est, post medicamentum purgatorium, nisi cum immodice vacuat, tunc enim auersando materiam, fluorem sistit. Postquā vero in balneo diu sudatū est, adstringentibus vires sunt firmandæ, ne laxata purgando viscera, materias recipiant, & vt materiæ ad oppositum conuertantur. Si vero hæc non contulerint, corpus eius totum pannis lineis aqua infusis tandiu in balneo vndiq; percutiat. donec ipsa cutis rubeat & infletur, tunc fricetur vt sudet. Sedere aūt in balneo, sup calidos lateres, aut lapides leues raros, alijs vero hypochōdria, ventrē, lūbos calfacere in id multum cōfert.*

ANT. *Et secundum veritatem quidem non est congruum balneum post medi. nisi quando purgatio superfluit, confert enim tunc ad ventrem stringendum. In balneo vero postquam diu sudauerit confortantia tunc & stringentia tribue. Sic enim aggregas intentiones duas bonas. Nanque præparas ex vno eorum, ne viscera laxa materiam recipiant. Et ex alio, materias eorum ad oppositum cōuertis. Quod si hæc non contulerint, carnes eius & corpus totum in balneo pannis lineis aqua infusis diu verberetur ex omni parte, vsque dum cutis rubeat & infletur, deinde fricetur vt sudet. Sedere autem in balneo super lateres calidos, aut lapides leues & raros, & calefacere cum eis latera & ventrem & renes, ad hoc multum confert. Extrema vero institis ligentur & comprimantur compressione dolorosa, sic quoque materias ad contrarium fluxum ventris conuertes.*

In parte ista ponit rectum modum administrationis balnei in supfluo fluxu vētris. Ex vno scilicet ex vsu cōfortantium & stypticorum, & ex alio, scilicet ex balneo. institis. 1. fascijs.

Quartæ intentionis.

De febribus quæ accidunt post purgationem. Cap. I.

SYL. *Quod si causa febris est frigus, poros densans, adhibe quæ diximus poros aperire, et vapores transpirabiles reddere, quas ad res sudorem prouocasse est imprimis salubre. Si autē vel solis æstus, vel medicamēti calor vehemens & acer, febrim excitat, calorem hunc extingue refrigerantibus, & acrimoniam obtunde remedijs post dicendis.*

ANT. *Verum si fuerit causa febris frigus cōcludens poros, cura eius est administrare ea quæ aperiant poros & faciant vaporum exclusionem, ex his quæ diximus. Et sudoris prouocatio ad hoc multū est vtilis. Et si fuerit quia obuiauerit ei calor inflāmans, aut quia medicina fuerit multæ acuitatis & inflāmationis, cura est cum extinguentibus caliditatem, & refrigerantibus acuitatē ex eis quæ dicemus.*

Modo

Modo exequitur quod promisit : promisit enim duo, scilicet curationẽ febris & curationẽ causæ ipsam producentis . primo ergo præmittit curationem ipsius feb. secundo ponit curationem ipsius feb. inquantum feb. est. secũda ibi. propterea si feb. prima pars habet partes quinq; sicut quinq; poterant esse causæ talium febrium, quibus docet subuenire. secunda ibi . Et si fuerit quia obuiauerit . tertia ibi . Si autem est propter materiam. quarta ibi. Si autem fuerit propter occursum. quinta ibi. Si propter festinam, & faciãt, scilicet cum tali remedio vaporũ exclusionem, & hoc potest esse cum balneo tam vniuersali q̃ particulari: particulari faciendo hoc balneum pedibus, & capiti vel alteri mẽbro : & hoc fit cum rebus aperitiuis & facientibus sudare : tamen si hoc prodest, faciemus balneũ vniuersale toti corpori cum rebus calidis & humidis aperitiuis. ista tamen aqua balnei vniuersalis debet esse aqua tepida, sed aqua balnei particularis potest modicũ plus excedere in caliditate, & fricatio est conueniens in hoc casu, & si fuerit necesse conueniens est administrare redolentia, & infrigidãtia membra principalia, & refrenantia acuitatem medi. etiam debemus eligere bonũ aerem & bonum locum seu cameram ponendo ibi frascas & flores ex quibus omnibus lætificatur cor, & cætera membra. Deinde cum dicit.

SYL. *Si præterea materia vacuanda tantum est, commota et inde conculcata putret, æquetur, & expulsioni parata vacuetur. Si à motu corporis aut animi post medicamẽtum febris est, cura vt diariam ab his causis natam.*

ANT. *Si autem est propter materiam quæ debebat expelli, et non expellitur, sed conculcatur & putrefit, cura est expulsio illius materiæ cum præcessione adæquationis & præparationis eius ad expulsionem, si autem fuerit propter occursum motuum corporeorum, aut animalium super medicinam. cura eius est cura febris factæ ab his sicut scis.*

Modo docet remouere causam talium febriũ, quando scilicet materia mouetur & non euacuatur. nam si damus pharmacum euacuans phlegma, & id non euacuat, corrumpit humo. phlegmaticos. quid ergo debemus? pharmacum illud euacuare postq̃ fecit nocumentum, et postea digerere: & postea ipsam euacuare, ét balnea prosunt & res sudores ꝓuocãtes. Deinde cum dicit.

A SYL. *Si à festina comestione sequuta est febris, à cibis abstinendo curatur.*

ANT. *Si autem propter festinam comestionem fuerit, cura est super eam abstinere.*

Modo docet remouere talem febrem quãdo eius causa est superflua assumptio cibi, verũ est quòd de curatione istarum multa deberet dicere, sed require in. 9. Almãsoris. Deinde cũ dicit.

SYL. *Si præterea febris est multum ardens, calorem flammeum extinguẽtibus cura, aerem appara, cibum, potum, vnguenta, emplastra cordis, & hepatis frigida suffice, & odoramenta frigida, et medicamenta cardiaca frigida. Postremo balneis temperatis corpus humecta, & vtere reliquis omnibus, quæ contra febrium ardorem à peritis scripta sunt.*

B ANT. *Præterea si feb. fuerit multæ inflammationis, cura est cum eis quæ inflammationem sedant, & cum præparatione aeris & administratione refrigerantium ex cibis, & potibus, ex vnctionibus, & emplastrationibus circa cor & hepar, et administratione redolentium frigidorum, & medicinarum cordialium frigidarum, et vltimo cum balneis humidis temperatis, & omnibus quæ febribus calidis opponuntur sicut sapientes scripserunt.*

C In parte ista ponit curationem feb. vt feb. est, quæ accidit post purgationem . & primo docet hanc feb. remouere vt ipsa est fortis : secundo vt ipsa est mitis & pigra. secunda ibi. Si autem feb. vel primo facit quod dictum est. secundo remouet quoddam dubium. secunda ibi. Si autem febris inflammationem, scilicet ipsius febris epithematibus : hæc enim multum prosunt cordi & hepati, sapientes idest antiqui medicinæ professores. Deinde cum dicit.

SYL. *Si autem pigra febris est, interdũ eius causa æquãda, expulsioni paranda, vacuanda : est quando febris maius est momentum.*

ANT. *Si autem febris fuerit pigra, cura ipsius versatur quãdoq, circa ipsius causam, vt adæquetur & resoluatur, & abstrahatur, & interdum circa febrem vt expellatur.*

In

In ista parte docet hanc febrem remouere, vt ipsa est mitis & pigra, & notum est.

De debilitate visus post purgationem. Cap. 4.

SYL. *Si autem visio imbecilla sit ob siccitatem vacuationi immodicæ succedentẽ, humectantibus curanda cibo, potu, proba nutritione, balneo, somno, & cæteris corpus totum, & oculos præcipue humectantibus.*

De debilitate stomachi post purgationem, Canon secundus.

SYL. *Balneum vero his est nocentissimum, nisi immoderatius vacuentur: tunc enim necessarium ob id per immodicam huiusmodi uacuationem imperandum est.*

ANT. *Et scito quod balneum est ex eis quæ magis lædunt, & nisi forte quis immoderate soluatur: tunc enim balnea necessaria esse dicimus. Et hoc est quòd vnumquenque super euacuationem celebrare oportet.*

In parte ista cuidam dubitationi respondet, & notum est.

Canon quintus.

SYL. *Vacuata ex ventriculo materia, ad ipsum affusa, iterum recipi in eundem prohibebis bifariam: primo, materiæ ad contraria reuulsione, per frixionem extremorum et alia iam dicta, præter balnea: secundo, virtutem ventriculi in vnum cogendo, ipsumque ventriculum roborando, ne humores ab alijs partibus transmissos recipiat. Virtus nanque vnita contrarium fugat, non admittit.*

ANT. *Postquam autẽ euacuaueris sto. ab humore ad ipsum effuso. & velis ne ad hoc iterum recipiat, regimen erit duplex: primum est conuersio materiei quæ effunditur ad diuersum eius, sicut iam diximus ex fricationibus extremitatum & alijs præter balnea. Secundum est virtutem sto. coadunare & confortare ipsum, vt non recipiat quod ad ipsum effunditur ex membris alijs, virtutis enim* D *vnitæ est non recipere, sed fugare contrarium.*

In ista parte ponit curam quando prouenit debilitas propter inordinatã euacuationẽ med. & diuiditur in duas. nam primo ponit curam eius quando medicina euacuat bonum humorem. secundo ponit curam eius quãdo prouenit ab ea excoriatio. secunda ibi. Si autem fuerit propter excoriationem. prima in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo ponit curã quando pars medicinæ adhæret villis sto. secunda ibi. Et si fuerit. Legit omnes partes simul vsque in fi. cap. & patet totum.

De lassitudine & debilitate corporis post purgationem. Cap. 12.

SYL. *Balnea quoque præsertim dulcis aquæ,* E *absoluta propemodum curatione sunt saluberrima, & in his ipsis ius pullorum et auium aliarum, & vitellos ouorum sorbere, præsertim si lenis frictio præcesserit, & neruorum musculorumque vnctio ex oleo aliquo temperato, quale est oleum ex spica, oleum chamæmeli, oleũ leucoij lutei. Oleum quoque vetus, authore Galeno, lassitudinem soluit. Adhæc oleum mastichinum, cum oleo rosato, & vino antiquo factum, lassitudinem, debilitatemque neruorum aufert.*

EX MESVAE PRACTICA.

F *De Phrenesi.*

Ecundam rem complent fricationes extremitatũ & ligationes cõpressiuæ dolorosæ in eis, & effusiones aquæ calidæ in eis ante fricationem, & post. & ventosæ post aures, & in tibijs & brachijs & scarificationes in auritæ in tibijs & brachijs & scarificationes in auribus, & sanguisugæ in naribus, & sternutatoria & gargarismata, et prouocatio hẽmorrhoidum: & in muliere sanguinea, menstruorum.

De melancholia & mania.

Primum regimen est regimen humectatiuũ & impinguatiuum quod in tota curæ protelatione extendendum est: præterquam quod faciat cadere in oppilationes, et completur hoc regimen cum balneis & embrochis humectantibus ante cibũ, & effusiones aquæ calidæ super caput & humectationes aeris habitaculi eius & fricationibus, & vnctionibus, tenerum facientibus corpus. & cum

cum cibis et potibus humectatiuis humores laudabiles generantibus,& omni quod impinguat & humectat ex cibis,& potibus,& medicinis,& quiete,& somno,& sit studium in omnibus his supra studiũ secundi regiminis quod nũc narro.

Cura maniæ & melancholiæ sanguineæ.

Embrochę autem conuenientes eligantur in quibus studiũ humectandi sit, vincens supra studium calefaciendi aut infrigidandi. Et nos plura ex his diximus,& tradidit Gal. decoctionem capitum hœdorũ, & pedum iuuenum castratorũ cum lacte nuper mulso,& butyro crudo esse embrochã mirabilem ad humectandum & leniendum ea in quibus humectationem quærimus:& est necesse vt in die quinquies ex ea caput liniat̃ & embrochetur. Alcãzi. Mulgeatur sup caput lac,& oleum de cucurbita. Aut oleũ de lactuca, aut de papauere cũ oleo chamęmelino, & iuuat̃ eis multũ et humectat cum tẽperie. Embrocha conferẽs eis,& faciens somnũ. Accipe papaueris & chamęmillę & semi. lactucæ ana partes ęquales. Coquãtur in aqua sufficienti vsq; ad consumptionẽ medietatis eius & embrochetur cum ea.

De paralysi.

Ioannicius. In fine quidem rei conferunt stufæ,& balnea sine aquis,& fricationes in eis cum sale solutiuo quem diximus, aut cum castoreo & aniso & dauco: aut cum ziniam siccata, aut cũ vrtica acuta. Et conferunt etiam aquę thermarũ post fricationẽ in balneo sicco, & abstinentia cibi & potus supra balneũ,& regimẽ exiccatiuũ q̃tum possibile fuerit. sanabit̃. n. si deus voluerit.

De cura catarrhi calidi.

Et deliguntur secundum plurimum quæ infrigidant potentia & non multum eleuata, qualia sunt balnea aquæ dulcis in ieiunio,& administratio embrocharum ex hordeo & violis,& papauere,& chamæmilla,& effusio aquę calidæ super caput,& super extrema & testiculos, et inunctiones factæ super ea,& super vẽtrem & sumen cum oleo violato, aut chamęmilino, aut oleo de papauere, si adsunt vigiliæ. Et olfacere camphoram,& aquam rosatam, & alia quæ diximus in soda calida.

De cura catarrhi frigidi.

Ex subtiliantibus aũt & diuisiuis eligantur q̃ proprietate virtutis ad hęc congrua cognoueris: qualia sunt calefactoria capitis cũ sale & milio, aut cum pannis calefactis, & cum alijs q̃ in soda frigida diximus.& confert introitus balnei prætereq̃ lauetur caput. Super extrema autem proijciat aquam calidam plurimum & inungat ea & testiculos, & sumen cum oleo sambucino, aut anethino, aut chamæmelino, aut sampsucino, aut rutaceo, aut oleo de been, aut laurino, aut de lilio:& distillet ex eis ĩ aures,& nares cũ lana,& proprie calefactis. Etiã confert eis inclinatio sup vaporem aquæ vbi chamæmilla melilotũ, sampsucus & anethũ cocta fuerint. Caput vero eorum & frons epithemetur cum costo, spica, myrrha,& pauco castoreo, et similibus cum oleo rosato mistis. In fine aũt rei cõfert introitus balnei & lauari in eo, & olfactus redolentium calidorũ, sicut est muschus & ambra, & alia quæ diximus in soda frigida.& sint eorum cibi pulmenta ex frumento, aut furfure cum melle, aut sorbitiones ficuũ siccarum:& farinę cicerũ cum pulegio & fœnugræco,& aqua cicerum & similia.

Summa quinta de ægritudinibus oculorum.

Ex rebus aũt oculi substantiam reiuuenescere facientibus est regimen cum electione rerum sex nõ naturalium. ex administratione quarum oculis & corpori teneritas acquiratur. sicut verbi gratia, cum approximatione inquantum possibile est ad aerem temperatum,& cibis & potibus humidis,& balneis temperatis, et alijs humectantibus cum temperie præterq̃ faciant cadere in oppilationes. Dixit Aboali ꝙ ĩgredi aquam tepidam & claram,& aperire oculos in ea oculorum sanitatem custodit,& eorum teneram substantiam reddit,& abstergit:& similiter aquam videre claram & nitidam. Vapores autẽ aquarum cum decoctione quarundam rerum ad hoc vehementer conferunt sicut vapor aquæ decoctionis fœniculi, aut rutę, aut herbæ adhil, & similium singulariter, aut coniunctim.

De ophthalmia.

Non prętermittatur et administratio balnei. Est. n. nobile ad ophthalmiam, sicut Hip. dixit, & proprie corpore mundificato. Si autẽ materia fuerit frigida phlegmatica vtere in primis repercussiuis nõ plurimæ infrigidationis sicut est sief de spica cum succo menthæ cõfortato cũ modico spicæ,& succo raphani,& succo virgæ pastoris similiter confortato cum spica.& in processũ rei, cum signa maturationis apparuerint, vtendũ emplastro ex anetho,& folijs maluę coctis in vino styptico, aut ex meliloto & spica, aut fœnugræco & rosis coctis cũ vino styptico. Et distilletur in oculis sief de spica cum aquis meliloti, aut fœnugræci,& similiũ. Et si amplius signa maturationis appareant, vtendum est puluere citrino cũ mucilagine fœnugræci, aut meliloti. Balneũ quoq; in huiusmodi hora est medicamen conueniens & potus vini puri & albi. Si autẽ à ventositate fuerit, curetur cum embrochis & balneis facientibus

cientibus

cientibus euaporationem & emplastris. Et iam laudatus est fœniculus ĩ huiusmodi ophthalmia secundum oẽm modum administrationis eius.

De doloribus oculorum.

DOlores oculorum. Inquit Hip. Potus vini, balneatio, phlebotomia, & euacuatio per ventrem curant dolorem oculorum. Intellexerunt posteriores, ꝙ vini potio confert phlegmaticis doloribus: balneatio cholericis & melancholicis. phlebotomia sanguineis, vel si humores qualiter cũ sanguine augmentẽtur. Euacuatio quoq; ꝑ ventrem cõfert doloribus phlegmaticis, cholericis & melancholicis. Et quidem super hoc scrutinium secundum sapiẽtiam est thesaurus operationis. Quoniã vini potatio confert phlegmaticis: dum tñ maturatio, & euacuatio præcesserint: & iterata quoniam agitationis suspitio tollitur ex agitatione particulariter sublata multitudine. Et balneationis impressio similiter oĩbus oculorum doloribus: confert etiam post debitam euacuationem. resoluit enim et habilitat residuum materiei, & proprie adhęrentis & difficilis. alias autem dilatat materiam, & conuertit ex partibus alijs ad locum doloris & multiplicat fluxum. Hic autem sermo noster est sermo quem non omnes cõpræhenderunt, nisi qui se exercent secundum prudẽtiam & viam industrię: et illud est, qm̃ oportet vt postponãtur euacuationes, quæ sunt secundum partem, eis quæ sunt secundũ multitudinẽ. Agitatio enim multiplicatur ex agitatione particulariter multitudine non sublata. dilatat enim & incitat multitudinem, nisi materia secundum locum particulariter incũbat & non cum communitate etiam alterius partis, & sit in quantitate parua. Principium vero euacuationis ab eo quod est secundũ partẽ, & non sublata multitudine materiã dilatat, & agitat, et ĩ loco doloris multiplicat. Et hoc est illud qđ est error & imperitia: sicut Gal. dicit.

De scabie oculorum.

Hic morbus indiget regimine oculi substantiam tenerã faciente, sicut est balneatio proprie, & fomẽtationes, & aliud regimen humectatiuũ acquisitum ex aere & quiete, & ex his quæ comeduntur & bibuntur & alijs.

De albugine oculorum.

CVra huius ægritudinis cõmensuratur eisdem regiminibus quibus & sebel. Nam quæ subtilis est, quantum ex modo bene operandi compręhendi potest, & indiget assiduatione rerum oculi substantiam teneram facientium, sicut est balneum & assiduatio eius, & inclinatio super vaporem aquæ calidæ. Deinde vtatur pulueri zatione post puluerizationem super oculum ex spuma maris, zuccharo, & sarcocolla: & interdum vtendum est fricatione post fricationem cum eodem puluere vel cum aliquo quod sit sicut ipsum. Et sunt qui addunt ad vigorandũ prædicta pulueris baurach, aristolochiæ, ana sicut ex prædictis. Et sunt qui experti sunt super huiusmodi succum florum papaueris rufi cum succo aut puluere huegesse iuuamentum: & similiter cũ stercore stellionis, aut lacerti viridis magni. Et similiter expertum est ex stercore hirundinis. Et similiter expertum ex vrina pueri coagulata in vase æneo cum modico salis armoniaci. Si autem fuerit dura & in corpore duro eligantur ex medicaminibus q̃ magis acuta sunt, et pluris virtutis ex his q̃ dicta sunt: et dicem⁹, post frequentiam tñ balneationis sicut iam diximus.

De casu pilorum palpebrarum.

SI accidat propter defectum materiæ, cura est in primis cum eis quæ reparãt materiam ex bono & largo regimine sicut scis. Deinde cũ eo quod trahit materiam ad locum necessitatis, sicut sunt medicinæ & collyria quas dicemus post. Et quandoq; fit ex causa propria & corruptione materiæ ægritudinis in ipsis palpebris, sicut est silach, quæ est proprie corrosio cum rubedine & asperitate, & pruritu in ipsis palpebris, & cura eius est vt mundificetur caput ab humore nitroso salsuginoso & acuto: deinde administretur regimen humectatiuum, et frequentetur ingressus balnei, et inclinatio super vaporẽ aquę calidæ, & emplastrationes ex medicinis humidis, sicut est portulaca cum lacte & mucilago psylij cum oleo rosato aut mucilago seminum cydoniorum, aut amygdalæ amaræ, aut dulces cum lacte & similia.

De debilitate auditus & surditate.

Equitare autem per loca arenosa & decliuia, & euectiones cũ curru, & balneationes in aquis thermarum, & salsarum ad hoc multum conferunt remouẽdum. Et credo ꝙ surditati factę ex materia frigida, aut ventosa conferunt olea calida, sicut costinum & anethinum, & oleum balsami proprie & similia quorum rememorati sumus in doloribus aurium.

De fluxu sanguinis narium.

Infusio aquę veri frigoris sup caput & constrictio facta in tpibus ex pila infusa in aqua hmõi stringit sanguinis fluxum: & similiter in aceto infrigidato in niue, aut succo foliorum salicum, & mẽthæ, & foliorum vitis similiter infrigidatis in niue, & quandoq; commiscentur cum his aliqua ex stupefacientibus, sicut necessitas cogit.

De

De nocumentis odoratus.

Si autem à malitia complexionis ſine materia fuerit, cura eius eſt per contrarium adminiſtrando embrochas in prora capitis, & ſuctiones per nares, & odoramenta, & caputpurgia ex his quę dicemus. Et ſi quidem fuerit calida, conferunt lauacra ex roſis, & coriandro, & ſuctiones per nares ex oleo roſato & aqua roſata cũ modico aceto & ſimilia. Et qñq; miſcetur cum eis quod eſt ſicut camphora, & aqua decoctionis menthę humidæ, aut ſiccæ cum cyperis, & eſt iuuamẽti ſublimis. & ſimiliter euaporatio aceti: eſt enim vltima. Si autem fuerit à malitia complexionis frigidæ, quod eſt ſecundum plurimum, conferunt lauacra, & embrochæ ex eis quæ ſunt ſicut ſpica, calamus aromaticus, calamenthum, ſampſucus, et ſimilia: & inunctiones & ſuctiones quæ fiunt naribus ex oleo coſtino & rutaceo, & oleo de neridem cum eo quod eſt ſicut caſtoreũ, euphorbium, muſchus & ſimilia. Si autẽ malitia complexionis fuerit cũ materia aut ventoſitate groſſa oppilante, intentio tunc in curatione eſt duplex. Vniuerſalis. ſ. & particularis. Et prima quidem perficitur cum euacuatione materiæ & iteratione eius ſi oportet. Secunda perficitur cum embrochationibus & lauacris, & ĩclinatione capitis ſuper vapore chamæmillę, ſampſuci, ſiſymbrij, calamenthi, ſpicæ & ſimilium. Deinde cum gargariſmatibus ex eis quæ mundificant caput: & iam diximus ea. Poſt hęc cum caputpurgijs & ſuctionibus per nares cum caſtoreo, & fellibus aĩalium, & condiſi, & nigella, & rebus odorabilibus, ſicut ſerapinum proprie & caſtoreum, & pipera, & muſchus, & ſimilia: & proprie miſta cum oleo nardino chamęmelino, et ſimilibus: et aſſiduatio odoris rutæ eſt experta in hoc capitulo: & ſimiliter caputpurgium ex ea, & caputpurgium ex nigella trita cõtritione vltima quæ fuit infuſa in aceto, & miſta cum oleo antiquo, & ſugat naribus vehemẽter. eſt enim mirabile. Et caputpurgiũ ex vrina cameli & elleboro aut pulpa colocynthidos, aut euphorbio eſt ſublime: & ſimiliter ipſa vrina per ſe. Cum autem caputpurgia & effuſiones generant ardorem & combuſtionem in naribus, tunc ſuccurratur cum oleo roſato & lauacris ex aqua calida, & aqua furfuris, & oleo de cucurbitis, & ſimilibus. Mahemet Araſi. Puluis bonus ad oppilationes nariũ & defectum olfactus. Recipe arthanithę, condiſi, ſalis armoniaci, ana. terantur ſicut alcohol, et ſuffletur ex eo in nares poſtq̃ euaporaueris eas aceto calido. Idem. Aliud valens ſimiliter, et eſt bonũ. Recipe nigellæ, fellis gruis, colocynthidos, ellebori albi, ana. Terantur contritione vltima: Deinde funde ſuper ea conterendo, vrinam cameli arabici: deinde facias exiccari, et teri, et fiat ex eis ſief cum oleo ſambucino, aut ſampſucino: diſtilletur in nares. eſt enim expertum bonum. Si autem dolorem patiãtur, ſuccurratur eis cum aqua calida, et oleo de ſemine cucurbitæ, aut aqua furfuris. Idem. Aliud ſublime. Accipe nigellam poſtq̃ infuſa fuerit in aceto et exiccata. contere ſicut alcohol: deinde miſce cum oleo veteri. Et modus vtẽdi eo eſt vt impleat patiens os ſuum aqua, et reclinet caput retro. Deinde inſtillentur ex medicamine aliquæ guttæ in nares, et ſugat vehementer, donec egrediatur humiditas plurima tenendo os apertum ſup vaporem aquę calidæ: deinde lauet cum aqua calida, et alijs: & faciat hoc tribus diebus, et tribus vicibus.

De ſpaſmo linguæ.

SPaſmus linguę quandoque accidit cauſa febrium adurentium. Et cura eius eſt retentio oleorum refrigeratiuorum in ore, & rerum plurimæ humectationis & refrigerationis, ſicut olei violacei proprie & nenufarini, & de cucurbitis, ſalice, & roſati ſingulariter aut coniunctim conquaſſatorum cum mucilagine pſylij, aut cũ ſucco portulacæ, aut cum aqua infuſionis ſeminum portulacæ prius contritarum, aut cum mucilagine maluarum, aut cum lacte dulci & ſimilium. Et conferunt embrochationes & lauacra in collo, & nucha cũ aqua dulci calida, & inunctiones ex prędictis oleis ſuper poſterius capitis, & ſuper prædicta loca & ex ceroto Gal. cõquaſſatis cum lacte dulci aut ſine eo. Et cõferunt etiam caputpurgia cum eis & omne regimen tale.

De phthiſi.

Et ſuccurretur conſtipationi, & arefactioni eorum cum eis quæ adæquant & humectant ex cibis, & potibus, & rebus medicinalibus, & adminiſtratione lactis dulcis, & alijs quæ diximus. Et cõfert eis balneatio ĩ aqua dulci calida. poſtq̃ morbus in declinatione fuerit & ante illud eſt res prauior, & eſt ponere ægrum in deſperatione. Forma aũt balneationis eſt in hũc modum. Præparetur aer balnei vt ſit liber non habens de corruptione odoris, aut prauæ qualitatis omnino aliquid & calefiat, vt ſit caliditas balnei. & aquæ caliditas temperata qua excitetur, & non reſoluatur calor naturalis, & ſit prima manſionum remiſsius calida q̃ alia. Tunc intret patiens manſionem primam, & fricetur in ea leui fricatione, & proprie tenerum faciente corpus. Deinde intret manſionem ſecũdam, & incipiat lauare corpus cum aqua calida vtẽdo leui fricatione

cum

cum manu. Deinde paulatim intret aquam calidã,& delectetur in ea, deinde incipiat lauare corpus eius cum aqua decoctionis capitũ hœdorũ, aut cum aqua hordei conquaſſata cum ouis multis & oleo amyg. dulciũ. Deinde ducatur ad mãſionem primã,& inungatur corpus eius oleo roſato,& ducatur ad habitaculum exterius, in quo ſit aer tꝑatus cũ multitudine redolentium ſtypticorum,& quieſcat in lecto. Deĩde poſt duas horas cibetur cibis laudabilibus paucæ quantitatis & pluris nutrimenti ex eis quorum iam mẽtionem fecimus. Et ex hinc tota intentio noſtra ad humectãdum ſit occupatior, & cum delectatione & quiete & ſomno & delitijs & ſimilibus. In craſtinum aũt aut in die tertio balneetur ſimiliter. Si aũt patiens debilis fuerit ante per duas horas, q̃ balneum intret, accipiat ſorbitionẽ, & ex carnibus teneris, aut ex lacte dulci, & quieſcat ſup ſorbitiones per duas horas, deinde intret balneum. Si aũt patiens talis fuerit, vt virtus eius tolerare poſſit, pręcepit Galenus, vt poſt ſufficientem lauationẽ in aqua calida, aut in aqua capitũ arietum caſtratorum, ſpargi ſuper corpus eius in prima mãſione ex aqua frigida aliquid præterq̃ in capite eius. deinde inungi oleo roſato. Lauationes etiã in tina ſunt huius intentionis,& proprie cum rebus humectantibus, & impinguantibus corpus ex his, quæ dicta ſunt. Poſt hæc paulatim deueniendum eſt ad adminiſtrandũ in balneis lauationes ex aquis decoctionum capitum arietũ caſtratorũ,& ſimilia. Et ſi corpus remanſerit debile, vngatur cum oleo maſtichino,& ſimilibus. Et ſimiliter paulatim deueniendum ad alia cibaria laudabilia,& ſolidiora.

EX PETRI APONENSIS additionibus in Meſuem.

De dolore ſtomachi.

POſt illud ſi dolor adhuc operationes fortiter lædat, balnea adminiſtrentur. Eſt.n. caloris opus dolores ſedare: diſpergit.n. groſſã materiã,& ſubtilem aliqñ per quandam euacuationem, & reſudationis labentiam annihilat,& emplaſtra conuenientia, & appoſitio ventoſarum ſunt huius rei conſummatiua.

De hydrope.

Quintam rem complent ſitis tolerantia: non quia frigida valde,& aqua lactis caprarum eſt dilecta in hoc,& quæcunq; in proprietate, & natura ſpirituali reſpiciunt,& repellũt accidentia, & mitigantia dolorem hepatis,& ſplenis, & vẽtris accidentia cum emplaſtris & clyſteribus. & fortaſſe cum balneis valde ſtypticis, & conſumptiuis corpore mũdificato. Dixit Dioſcorides, balneũ de ſemine,& folijs iuniperi eſt efficax. Theriaca magna cum vino decoctionis betonicæ eſt medicamẽ benedictum in fine rei, & poſt exitũ balnei inteſtina,& hepar calida oĩum mitigant dolores, iliorum, hepatis, & vẽtris, & hydropis. Oleum de chamæmilla coctum cũ cymino, & ruta clyſterizatum mitigat omnes dolores ventris ex ventoſitate,& groſſo phlegmate creatos.

Ibidem.

Balneũ laudabile. Recipe aquę currentis, olei oliuarum ęquo pondere, arenæ, gypſi, ſalis, ana lib.5. ſulfuris, lib.5. baccarũ lauri, vio. ro. florũ roriſmarini ana lib.5. magis conſumat q̃ diſſoluat diſſoluit, et reſoluit ventoſitatẽ. ſupercalefactionem refrigerat, infrigidatas calefacit, rarefacit phlegma imbibitũ in neruis, cõfortat ſubſtantiã eorum, hydropicos oĩno extenuat. conſideretur virtus morbi,& eſt vtile ieiuno ſtomacho.

De doloribus ventris & inteſtinorum.

Balneum autem, ſi nõ times naufragium virtutis, præcedit clyſterem. ponatur in balneum ſcordeon, aniſum, bacca lauri, chamæmilla, ſpicanardi,& quæ hoc curſu procedunt.

De fluxu ventris.

Et ſcito ꝙ balneum eſt ex eis, quæ magis lædunt poſt pharmaciã faciens mala multa niſi forte dum quis ĩmoderate ſubijcitur. tũc.n. balnea eſſe neceſſaria dicimus dilatanda, et aperienda poſt illud ſtyptica ſi à materia excoriãte cura eſt adęquatio illi9,& blãdiri ei poſt illud, vt facilius expellatur. Clyſter tũc magis rectificans eſt cum inteſtinis inferioribus eſt excoriatio. Potio myrobalanica cum ſupioribus vtraque in medijs,& vomitus facit ad oẽ genus fluxus, cum ꝑuiſione tñ ſpiritualium diuertit materiam, q̃ in præiudicium ipſorum erat. necnon balnea, et vẽtoſę neceſſaria dicimus maxime ad ſedationẽ doloris.

EX FRANCISCO PEDEMONTANO

De ſpeciebus icteri.

ET ex eis proprie eſt balneum vniuerſi corporis cum aquis dulcibus ex frigidis mollificantibus & rarefacientibus, non ſtypticis, quæ denſando poros inflãmant, qualia ſunt violæ, maluæ, lactucæ, atriplices, melilotum, coriandrum, ſolatrum, acetoſa, & ſimilia. Ex eis eſt alterare hepar cum ceroto vel epithemate de ſandalis.

De

De tenesmo.

Balneum expertorum iuuamentorum in fluxu ventris, cõfortans naturã & sedans accidẽtia mala. Reci. foliorum pruni, cetrarię, balaustiarũ & foliorũ ficus, & quercus & corticis eius, sorbarũ acerbarũ, myrti: lapidum ignitorũ oĩum positorũ in aceto: post qđ cũ aqua pluuiali sufficienter bulliãt, in quo balneent se ₰m posse virtutis, die & nocte: sedat.n. cito fluxum si Deo placet.

Etiam verificatum est quòd ventosę post balneum supra vmbilicum sunt sublimes & hincinde etiam applicatæ.

De ægritudinibus iuncturarum.

Compositę vero sunt, q̃ ex his cõponuntur, et alijs quarum quasdã in antidotario nostro posuimus, & alias ₰m alios hic describemus, quarum quædã sunt balnea, seu euaporationes, & fomentationes, quædã embrochæ, quædam vnctiones, quędã emplastra, quas nunc ꝑ ordinem describemus. Balneorum quędam sunt naturalia, vt thermarum, & quædam artificialia. Et thermarum quędam sunt ex aquis salsis sulfureis, vel sulfuraria, & balnea murtellæ aluminosæ, vt est balneũ bullę, quędã sunt ex ferreis, vt ferrorum balneũ, & aquæ sanctæ Luciæ Neapol. Et plura sunt ex fumis, vt est sudatorium. Artificialia sunt plura: quædam.n. sunt ex aqua marina sola vbi ĩueniatur, vel aqua salsifica ex sale cõi vbi mare nõ adfit. Aliqua sunt ex dulci aqua simplici in materia calida vel non simplici, sed in qua prædecoctæ sunt aliquę ex medicinis iuncturis appropriatis, & materiã resoluentibus, vt est stœchas, saluia, chamæmilla. Et ĩ frigida pes coruinus, iris, prassium, abrotanum, apium syluestre, origanum, vrtica, folia sambuci, radices ebuli, ruta, anethũ, maiorana, folia lauri, cyminũ, & similia. Et alia ex prædictis secundum intẽtiones suas. Et aliqui miscent vinum, & aliqui ex vino solo cum sale, & est expertum, & aliqui embrochando approximant, & aliqui embrocant cum musto, aliqui cum aqua synapis, aliqui cum aqua lupinorum, aliqui cum decoctione spinæ albæ in calido, & frigido, aliqui cum decoctione caulium. Oĩa vero sunt ministranda secundum proprietates & exigentiam dispõnis & causæ, aliqui cum spongijs, & aliqui cum stupis vel lana, aliqui cum filtro madefacto in aliquo ꝓdictorum, & in iũcturis inuoluto, & aliqui recipiunt vapores resistentes ex aqua prius bene feruenti circũuolutis pannis donec sudet membrum, deinde cum tepefit aqua abluunt, & per se sugi permittũt, & aliqui lapides molares vel lateris ignitos in aquã proijciunt, & fumum ex eis resolutum in iuncturis recipiunt ad resoluendum, & exiccandum. Et aliqui recipiunt in toto corpore ad deriuãdum, & euacuandum superfluitates, & exiccandum, & proprie impotẽtes ad exercitium, & ad euacuationes inepti, præseruat.n. eos, & curat: & proprie vbi præcesserit vomitus vel saltem enema, vel extenuatiua diȩta, & abstinentia inferius denotata in cap. præseruationis, & ex illis est fricatio cũ nitro, & sale: non solum iuncturarum, sed corporis vniuersi, & sepeliri in arena calida donec sudet, vel in lixiuio, sed caput oportet sit coopertum à sole, & aliqui euaporant cum aceto calido simplici in materia calida, aliqui addũt sal in vtraq;: omnia enim hæc prædicta resoluendo tollunt dolorem & confortant.

De dolore ischiadico.

Inquit Abo. ex embrochis post purgationem medicinæ conuenientibus ad ischiaticam resoluentibus residuum materiæ est, vt sumatur olei de alchãna. li.j. aceti li.5. nitri. lib.iiij. cardamomi drach.j.5. hyssopi vnc.j.5. & bulliant simul & in eis submergatur lana, & euaporetur ex ea locus. Ex balneis sunt balnea thermarum prædicta secundum materiæ exigentiam, vel artificialiter constituta ex aquis & medicinis simplicibus resoluentibus prædictarum proprie.

De ephemeris febribus.

Porro in talibus febribus quibuscunq; vel plurimis, cõis ordo est, vt cibus, & potus detur in declinatione incipiente, vel perfecta, vt dictum est. Et post balneum aquę dulcis tepidę caliditatis præmissum. Tale.n. balneum commune existit officium ephemerarum febrium: rarefacit.n. poros densatos venarum, & arteriarum ductus & orificia, aperit oppilationes: sudorem prouocat, & fumosas superfluitates multiplicatas ex febre resoluit, & spiritus reddit claros: humores purificat, & membra infrigidat & humectat, et in quietam dispositionem totum corpus adducit, si in declinatione fuerit ministratum, etiam catarrhũ sedat si patiatur adustum. Quapropter oportet vt primo in aere aliqualiter moram trahat. Deinde in aquam calidam intret, et ibi diutius immoretur: ante.n. si ministratũ fuerit, spiritus inflammat: alias vero inflammat, horripilat, et ad putredinis febres transmutat. In corporibus.n. immũdis rigorem ex putredine gignit. Quapropter in declinatione perfecta febrium talium, et in fine tertij vel quarti paroxysmi securius cõcedetur balneum atq; cibus, cum omnis superfluitas euacuata sit et consumpta, et sedata caliditas in declinatione primi paroxysmi vel secundi non nisi repletio fuerit euacuata, et alia

materia siqua sit digesta. Talibus enim febribus tãtum euacuatio competit, vt innuit Gale. commune quoq; auxilium est fricatio. In oppilatione.n. vel soliditate facta, poros rarefacit & aperit, & superfluitatibus obuiat: & siquidem multæ sint dissoluit, & ad loca oppilationum trahit magis & incuneat: quod etiam aperitiua ĩterius ministrata magis efficiunt. Si vero paucæ resoluit & cõsumit. Non ergo oportet vt fricatio ministretur nec aperitiuũ aliquod nisi euacuatione præmissa & maxime si forte existat.

De ephemera quæ fit ex accidentibus animæ.

Nec oportet ꝙ interueniat balneatio cũ aqua calida: qm̃ inflammat spiritus, & eos ad exterius magis trahit, nec etiam cum frigida: qm̃ fumos cholericos retinet, nec resolui permittit: sed cũ spiritibus intra conuertit. Et cũ corpora sint nuda carne radicalia mẽbra nocent, & maxime si sint ex resolutione debilitata. Post quę concedatur per horam somnus, qm̃ calorem & spiritum reuocat, & intus tenet humectãdo, inspissat, restaurat, & confortat: nõ tamen sit multus et profundus, ne ad inflammationem perducat.

De ephemera ex tristitia.

Secundam rem complent quęcunq; ex medicinis stãte paroxysmo exterius approximatis, & circa cor maxime infrigidando & humectando. spiritus de interioribus trahunt ad exteriora, vt est fricatio cum aliquo oleorum infrigidantium & humectãtium absq; stypticitate, vt est oleum violatum, de cucurbita, de nenufare, & similia. Et epithemata supra pectus ex mucilagine tragacanthi, psylij, aquę endiuię, ros. & nenufaris, portulacę, & melonis indi, & modico croco, & balneatio in tinis declinante paroxysmo, in qua sit aqua tẽperatæ caliditatis & decoctionis alicuius ꝓdictarum medicinarum plurima in qua sit introitus frequẽs. Post quod vngatur cum aliquo prædictorum, & mulgeatur lac mulieris. Complentq; eam quæcunq; ex cibis & potibus infrigidant & humectant, nutriunt cum aromaticitate, leniuntq; naturam, quales sunt quæ superius dicta sunt. Et iura pullorũ & gallinarum: & potus temperati vini. Nihil enim secundum Abo. est quod tantum humectet quãtum balneum in tinis, & vinum tẽperatum, quod exiccando calorem naturalem spiritum mouet ad exteriora.

De ephemera ex labore.

Completur autem cum his quæ ex medicinis exterius applicatis infrigidando & humectando lassitudinem prouenĩetem ex exercitio tollunt, quales sunt declinante paroxysmo, balneatio in tina aquæ dulcis & temperatæ caliditatis, & effusio eius super iuncturas & musculos multa. Inquit enim Gal. Quoniam lassitudo ex exercitio facit accidere ĩ corpore duas causas: quarum vna est quia corpora similiũ partiũ exiccatur. & altera est, qa loca vacua quæ sunt inter ista membra replentur humiditate quæ nõ est bona iuuatiua naturalis, si non est illud nõ est repletio humida: ĩmo est subtilis mordificatiua calida. Balneum quidem cum aqua dulci & de rebus magis conferentibus vtrisq;, & illud quia aqua dulcis temperata caliditate sui resoluit acquisitam caliditatem superfluitatem caliditatis subtilis, & sui humiditate rectificat quod iam accidit corporis intestinis. Et propter illud quod effunditur de ea sup corpus deforis occurrit, & effunditur facilioribus modis, quod egreditur de ea in poris egreditur ab ea in velocioribus horis, præter ꝙ sit hic retinẽs eam penitus, permisceat oleum cum hac aqua & præcipue quãdo inungitur homo cum eis vtrisq; simul humectatione multa. Tale autem oleum erit vel simplex et dulce, vel violatum, vel rosatum proprie, de quo dictum est supra, et in iuncturis cum eo sit permixtum aliquid ex oleis, vt de semine lini, vel oleum chamæmillę quæ sunt propria. Nam quod est ex semine lini sua temperata caliditate cõfortat lenit duritiem iuncturarum principaliter patiẽtium, et ab alterius olei frigiditate defendit. Oleum vero chamæmillę vltra hoc et iuncturarum et lacertorum remouet lassitudinem plusq̃ reliquæ medicinæ: quoniam caliditas est similis caliditati animalis: vt dixit Abo.

De ephemera à calore exteriori.

Alteratio quoq; febris in primis completur cum his quæ ex medicinis exterius approximatis infrigidare habent, cerebrum principaliter, et conuenienter, cor, et hepar: quales sunt infusiones, et embrochationes ex frigidis, et aqua frigida supra caput rasum. Et conueniens est effusio quæ fit cum vrinali pleno aqua frigida summitati capitis applicato et diu retẽto. Et saccellationes, et epithemata supra pectus, et hypochõdrium quæ superius in cura cordis et hepatis sunt dicta, quæ communia sunt in ambabus. Et in ea quæ est ex tertia causa, puta ex igne vel balneo cũ his quæ ex potibus et medicinis exterius sumptis habẽt infrigidare et humectare, vt aquę frigidæ puræ, vel cum iuleb violato de nenufare, et similibus, vt diuretica frigida et declinante paroxysmo cum balneo aquæ tepidę caliditatis. Cuius est effusio vt sit multa super membrum principaliter passum: quoniam etiam soluit febrem et humectat. Inquit enim Hippo. Si febris

non

non à calore habeatur, aqua calida multa capiti
infuſa ſolutio fit febris. Et deĩde cum fricatione
alicuius olei prædictorum. Et deinde cum cibis
frigidis & humidis dictis, & potu vini bene lym
phati quæ cõia ſunt ei ex quacunq; cauſa proue-
niẽti. Et ſi quãdoq; coriza accidat & catarrhus,
deinde iuleb cum aqua tragacanthi tribuas, Po-
ſtea balneabis in aqua dulci eucrata quę inſpiſſat
materiam. Et deinde tragacanthũ in ore teneat:
& ſi expedit quia ſit acutus, diapapauer, & quæ
eius ebrietatem corrigunt & quę dicentur infra.

De ephemera ex vigilijs.

Ablatio cauſæ, eſt prouocatio ſomni. Com-
pletur autem cum his quæ exterius & interius
approximandis ſupra in cura phreneſis, doloris
ſtomachi, & iuncturarum ſunt dicta. Ex quibus
eſt balneum, & poſt ipſum vinum lymphatum,
& multum, quia magis inebriat, & humectat, &
dormire facit. Et cibus frigidus et humidus, non
expectata perfecta declinatione conceſsus. Se-
cũda eſt alteratio febrilis dyſcraſiæ: cum his quæ
ſupra in nimio motu ſunt dicta, & principaliter
ſupra cerebrum applicata.

De ephemera ex quiete.

Et balneum magis reſolutiuum & minus hu
mectatiuum eſt conueniens. Exercitium tempe
ratum & diminutio cibi & ſubtractio vini.

De ephemera ex fame.

Balnea dulcium aquarũ tepidarum, vel non
veri frigoris, & oleum vio. frequenter inunctũ,
& roſ. ſi inueniantur, ꝙ ſi non ſimplex & dulce
abluatur cum frigida, & inungatur.

De ephemera ex repletione.

In declinatione vero vltimi paroxyſmi præ-
balneabis vt reſoluantur fumoſa quæ ad venas
& membra tranſierunt, & cibabis vlterius cum
prædictis ſtypticitatem habentibus quæ ſtoma-
chum roborent.

De ephemera ex oppilatione.

Balnea aquarum dulcium eucratarum quæ
aperiunt poros, & humores in orificijs capitum
venarum & arteriarum contiguarum poris ob-
ſtruentes obſtructos in vaporẽ diſsoluunt, & fu
mum eosq; ad ſe attrahunt et reſoluũt. Inquit. n.
Gale. Reſolutio eſt cum humores corporis fumi
facti per poros dilatati egrediuntur. Et hoc in fi-
ne totius ægritudinis, & declinatione vltimi pa-
roxyſmi cum materia eſt tota digeſta perfecte
ac eradicata, quæ ſi perfecte digeſta, & poſt pri-
mum paroxyſmum adſit balneare tunc in decli
natione ipſius, & non timebis, & poſt ſecũdum,
q ſi affuerint nequaq̃ balneabis. Accipit enim ri
gor ex diſſoluta materia & indigeſta & ex cali-

A ditate cum humiditate præter naturam corpori
acquiſita tranſpiratione prohibita putrefiet &
in febrem putredinis conuertetur.

De ephemera ex caliditate ignis vel ſolis.

Cura eius eſt tres res. Ablatio cauſæ, alteratio
febrilis dyſcraſiæ, & correctio accidentium. Pri-
ma completur cũ correctione omnis calidi ex-
trinſecus & intrinſecus propinanda, & cum ſi-
tuatione corporis in aere parum calido et humi-
do magis cum miniſtratione balnei aquæ dulcis
eucratæ & multæ quæ mollificent cutem & ra-
rificent poros eius & fumoſas ſuperfluitates re-
ſoluant, & cum fricatione ſuccedente cum oleis
frigidis humidis, vt eſt violatum proprie.

De ſynocha inflatiua.

Et deinde cum balneis dulcium eucratarum
aquarum quæ aperiant poros, ſubtilient humo-
B res craſſos obſtruentes, & eorũ viſcoſitatem ab-
ſtergant multoties replẽtem in vapores conuer-
ſam & ſudorem euacuant & reſoluunt.

De tertiana pura.

Declinante vero ipſa, & euacuata materia di-
geſta, balneabis in ſemicupio dulcium aquarũ,
& eucratarum, quoniam reſoluit reliquias, cum
prouocatione ſudoris, & infrigidat, & hume-
ctat. Ad quod poſt ſudorem vngãtur cum oleo
vio. & roſ. & proinde non intrent ipſum cum la
bore, ne multis horam prolonget, immo egre-
diatur velociter, deinde ſi expediet reiterent.
Melius enim eſt reiteratio, quàm prolongatio
moræ.

De quartana.

Finaliter balneabis in dulci eucrata, quoniam
reſoluit reſiduum, dyſcraſiam alterat, & hume-
C ctat, & proinde non ſudet multum, poſt quod
dabis aſam, vel theriacam cum vino, & magis in
melancholica, & phlegmatica quoniam reſol-
uit, & confortat, aut mithridatum, medicinæ de
aſa, de furfure, diapipereon, & ſimilia, de electua
rijs non aſsidue, ſed in ſingulis diebus tribus vel
quinque, nec feſtines cum eorum aliquo ante di
geſtionem, quoniam ſi dederis theriacam, aut
aliquod eorum ante digeſtionem, cõpones quar
tanam cum quartana, & fortaſse attrahes ægritu
dines alias, & proprie in hyeme.

De hectica febre.

Balnea conuenientia talibus ſunt therma-
rum naturalia. Et proprie ſunt balnea ortodo-
nicæ, calaturæ, & arcus, & tripergulæ, & bal-
nea reſinæ in æſtate artificialia, ſicut aqua fon-
tis dulcis ſimplicis, vel decoctionis rerum hu-
mectantium, vt herbæ craſulæ, vel ſemperui-
uæ; & vermicularis, & cymbalariæ, violarum,

nenusa.hordei,meliloti,& chamęmillę. Et sunt qui supereffundunt oleum vio.vel de amyg. vel de cucur,vel se.eius,vel melonum, vel ipsorum, vel lac mulieris,& est efficax.

De hectica senectutis.

Et quidem remedium in cura est sola dyscrasiæ siccæ alteratio, quæ quidē cum frigiditati sit iuncta,complebitur cum humectantibus calidis temperate,qualia sunt quæ in cura hecticę febrilis sunt dicta,minus eis, aut cōmixtis aliquibus calidis odoriferis, & cum actuali caliditate minori approximatis.Ex quibus est balneum prædictum decoctionis in aqua eius floribus chamęmillæ meliloto,& calidius actu quā febrili conueniat.Et quale est lac,à quo non est extractum butyrum habens plus mellis,et mel ipsum quod est vltimum in iuuamento istis, sicut vltimum in nocumento febrilibus dictis. Et quales sunt aliæ medicinæ humidæ & calidæ, & vt clysteria facta ex fœnugræco,semine lini,capitibus & pedibus agni,oleo chamæmelino, & sesamino & melle,& syrupi ex aqua decoctionis ipsorum: et proprie ex floribus chamæmillæ, & sesamo, & zuccaro nabit,& melle.

De lepra.

Sit autem balneum ex aqua decoctionis fœnugræci cum sapone bono, & ex bonis est balneum in aqua decoctionis serpētis,& Siculi balneantur in sanguine hominis: est.n.temperatior inter humores & naturæ conuenientior. dixit Gal.& aliqui in oleo,sicut patet ex infrascriptis. Post balneum vero vngatur totum corpus cum prædictis cum aceto fricando,& qn̄q; cōfert inunctio ex oleo vio.& lacte mulieris, oleo de cucu.& nenusaris,& illud qn̄ corpus fuerit inflammatum,& exiccatum,& maxime post balneum resolutiuum,cum resolutiuis, & resoluentibus fortibus.Quo casu oportet, vt etiā caputpurgiū fiat ex lacte mulieris cum oleo vio.& inungātur extrema,et conseruentur ex darsesaham cū oleo de lilio,& de costo,& inungātur iuncturę cum his subtiliatiuis,& resoluētibus fortibus quæ sequuntur,& illud cum materia fuerit exiccata,& indurata,& fortasse erit necessarium inungere eos in balneo cum subtiliatiuis resoluentibus,in quibus ingrediatur nitrum,& sulfur, baccæ lauri,& glutē carpentariorū, & sinapi, origanum, piper,macropiper,& staphisagria, & calamentū quod confert non sua incisione tm̄,sed ēt sua resolutione,& fortasse erit necessariū euphorbiū, & hoc qn̄ balneantur,& inungantur propter resolutionem superfluitatum,quia materia exiccata est,& indurata valde,sed oportet,vt præcedat vnctio cum butyro, & forte necessarium erit inungere eos fricando cum huiusmodi medicinis in sole calido,& illud cum balneum præsto non habetur.Et quandoq; inunguntur cum theriaca,& solitis.

EX ABHENGVEFIT LIBELLO.

Sermo in appropinquatione medicinæ ex corpore.

QVando vis cognoscere virtutem rei, tunc incipe virtutem eius & experire virtutem eius cum re cui adiūgitur & operare,vt discernas medicinā agentem cū substantia sua ex eo ꝙ preces ex rememoratione nostra deo sint, volo ponere aquam subiectum nobis vt inquiramus de ea.Nam qui ex vulgo infirmi sunt eam accipiunt, & sani, & vinum indigens est ea.Comparamus ergo eam in primis ad corpus temperatum, quod non est frigidum valde,neque calidum, deinde comparamus eam post illud ad illos, quorū naturæ sunt malæ complexionis exeuntes à temperamento. Quoniam ergo facimus illud īuenimus aquam infrigidare corpus temperatum, & in tempore longo.Et infrigidat illud quod est malę complexionis velociter, & præcipue quando est aqua frigida. Quando vero est calida, infrigidat ipsum cum tarditate.Et si comparas aquam frigidam ad corpus adolescentis, calefacit corpus eius in tempore paruo.Et si appropinquas eam ad eum qui habet ægritudinem simplicem calidam aut frigidam, calidam simplicem sicut febris hectica. Et frigidam simplicem sicut febris accidens ex congelatione per niuem. Infrigidat eum aqua infrigidatione manifesta. Et oportet vt non sit frigus eius per accidens, sed per naturam suam. Fortasse enim ægritudo est composita sicut apostema calidum. cum ergo appropinquamus ei aquam efficit in ipso in primis operationem secundum modum naturalem, deinde in eo operationem aliam accidentalem. Et quādo ægritudo est simplex. non efficit aqua in ea operationem accidentalem. Et tu quidem experire operationem medicinæ simplicis. per operationem medicinæ compositæ, in ægritudine composita,vt est opium super apostema calidum.Et medicina quidem composita operatur in corpore plus,q̄ sit operatio medicinæ simplicis. exemplum quidem operationis compositæ in composito est psylium quod plus infrigidat corpora nostra, & abscindit sitim quàm aqua, quamuis

quamuis aqua in natura sua sit frigidior psylio quando est puræ frigiditatis, quoniam est simplex. Et propter illud conuenere philosophi, super hoc quòd elementa non nutriunt corpus omnino, neq; assimilantur alicui membrorum nisi mediantibus plantis & sanguine, quoniam elemẽta propter propinquitatem suam ad plantas conueniunt cum eis & permutantur ad eas, & plantæ propter propinquitatem suam ad sanguinem assimilantur etiam cum eo, & permutatur ad ipsum. Et sanguis propter propinquitatem suam ad membra animalis assimilantur eis, & permutantur ad ea. Quoniam per eum est eorum virtus, & ipsorum essentia: longinquiores ergo res à cibo animalis sunt elementa, cum sint simplicia, quibus non sunt sapores. Et propter illud recipiunt sapores omnes & apparen in eis, sicut recipit aqua, cui nõ est color, omnes colores. Et ꝓpter illud facta est humiditas grandinea, in qua existit visus, ita quòd nõ est color, quare recipit colores. Et facta est lingua sine sapore. Et propter illud recipit sapores. Et cum interiore parte palmæ hominis est plurimum sensus tactus, & est temperantius quod est incorpore. Cum ergo tu ponis aquam subiectum tuum, non mentitur sensus tuus. Et quidem experire aquam cuius vis experientiã imprimis cum sensibus tribus, per visum, ne aqua sit turbida, et per gustum ne sit ei qualitas salsa, aut alia, & per olfactum, ne sit ei qualitas mala fœtida. Cum ergo est taliter, est aqua primitiua, munda, pura, hæc est ergo aqua frigida in natura sua. Cum ergo tu calefacis eam, non est aqua sola per calefactionẽ calefaciens, & comburens rem, sed similiter est opium, & pomũ dęmonis, & mandragora: omnia quando calefacis ea, & appropinquas corpori hominis calefacis ipsum, & comburis illud etiam quando sunt superfluæ caliditatis, dico ergo ꝙ medicinæ omnes quarum tu vis experiri virtutes, quando tu ponis eas super corpus hominis, oportet ne sit caliditas accidentalis & frigiditas, & non aqua sola sed omnes res. Cuius exemplum sit cera quam liquefacis cum oleo saporito, & fricas eam, & infrigidas ipsam cũ aqua & ponis eam super membrum calidum, quare infrigidat ipsum & humectat illud, & non per frigus naturale, sed per illud quod acquisiuit à frigiditate aquæ frigidæ. Secundum hoc ergo exemplum inquire de rebus omnibus: nam certificatur tibi quod vis de cognitione virtutum medicinarum, & ciborum, quando approximabis corpori eius ex vitute accidentali.

EX IOANNE FILIO
Serapionis, excerpta de balneis.

De casu capillorum.

Verum multi ex medicis composuerunt medicinas plurimas ad casum capillorum, quas q̃m oportet vt commemorem, primo adducam medicamen ascriptum Ario, cuius descriptio est hæc. Rec. ladanum, & infundatur in vino pontico, & teratur, & effundatur desuper vice vna oleum myrtinum, & vice alia vinum, & teratur quousq; fiat ad spissitudinem mellis: & melius est vt cum eo permisceantur capilli veneris ad quantitatẽ medietatis ponderis ladani, & administretur in balneo cum oleo myrtino, et extra balneum: et oportet vt fricetur locus primo cum panno, quousq; rubeat. Quòd si fuerit tempus hyemis, & fuerit cõplexio capitis frigida, & videris medicamẽ indigere vt cum eo misceatur quod calefacit & aperit, tunc misceatur cum hac medicina oleũ nardinum, aut quædam olea subtilium partium boni odoris.

De Saphati, vel Alsiringi vel Alsirbengi, et est apostema in cute capitis.

Medicamen aliud ascriptum Afulufius. Rec. terræ cimoleę, & sulfuris, cui non aduenit ignis, omnium ana partem vnam: terantur illa, & permisceãtur cum aceto, & abluatur caput cũ aqua calida, & liniatur cum medicamine dicto locus læsus in balneo, & extra balneum.

De furfuribus capitis.

Deinde conuertatur ad medicinas quas diximus, & incipiamus cum eis quæ sunt debiles, & ex illis est vt sumatur malua syluestris, & exprimatur succus eius, & abluatur cũ eo caput. Aut sumatur sicla, et teratur, et extrahatur aqua eius, & proijciatur desuper eius aliquid de sale, & farina cicerum, & altheæ, & farinæ lupinorum, & fabarum: & abluatur cum eis caput. Aut abluatur caput cum aqua kisch hordei cũ modico salis & altheæ, aut aqua decoctionis fœnugræci. Aut sumantur radices ireos, & decoquãtur cum aqua, et abluatur cum ea caput. Et similiter mucilago psylij cum althea, & aqua inclusa in batheca, & aqua in qua decoctus sit capillus veneris. Et fortior medicinarum scriptarum est fel tauri, & decoctio coloquintidis, & baurach, & nitrum, & salgemma, et fistici alherebe, qui sunt grana de ben. Et quandoq; quidam medici permiscent cum medicinis supradictis aliquas me-

dicinas stypticas: et intentio in hoc, est conforta-
re caput, vt non recipiat chymos ascendentes ad
ipsum, sicut addidit Archigenes in descriptione
medicinæ factæ cum calcant. quā descripsimus.
Quod quidē additamentum habet virtutē cum
calcadis, vt prohibeat reditū istius ægritudinis.
Et descriptio medicaminis est, vt abluatur ca-
put cū aqua, in qua bullitū fuerit aliquid fœnu-
græci, aut sicla, & ꝓiectum fuerit aliquid de ni-
tro, & liniatur post illud cum aceto, in quo infu-
sa' fuerit cimolia.i. marmor inuentus in luto vi-
ridi, & fel tauri, et dimissum fuerit p horam vnā:
deinde abluatur, & sumatur spumæ baurach, &
scoriæ æris, & calcant: partes æquales, confician-
tur cum aceto vini, & liniatur cum eo caput.

De pediculis.

Medicamē aliud. Rec. ellebori albi, staphisa-
griæ, baurach, partes æquales: terantur, & permi
sceantur cum oleo, & administretur in balneo.
Medicamen aliud. Rec. sinapis, arsenici rubei, ar
genti viui, partes æquales: terātur & cribellētur,
et pmisceantur, & liniatur cum eo caput: deinde
abluatur post illud cum aqua siclę. Medicamen
aliud: Mortificetur argentum viuū cum aliquo
oleo, & administretur p sesolum. Medicamen
aliud. Rec. zadaracht razadaracht partes quinq;,
condisi partem vnā, terantur subtiliter, & confi-
ciantur cum aqua oleandri, & administretur.

Et qn̄ fuerit generatio pediculorū in reliquo
corporis, tunc conueniens est vt fiat mundifica-
tio cum phlebotomia, & cum solutione ventris.
Et post intētionem, q̄ est in repletione vel in cor
pore repleto, est vt assiduetur igresio balnei. Et
oportet vt sit balneatio primo cum aquis nitro-
sis, & salsis, vt mundificetur cutis: deinde post il-
lud balneetur cum aqua dulci, et humectetur cu
tis, & reiteretur hoc medicamen. Rec. aloes ara-
bici, myrrhæ, baurach, sief memithe, arsenici ru
bei partes æquales: terantur illa, & conficiantur
cū aliquo oleo odorifero, & liniatur cum eo cor
pus, et balneetur post illud cū aqua, in qua deco
cta sint aichar, & rosæ, et sceha: et alienētur ciba-
ria grossa mali humoris, pręcipue ficus siccę qm̄
proprietas ipsarum est generare pediculos.

De soda ex malitia complexionis calidæ cum materia.

Quòd si non sedatur dolor, & iudicaueris, ꝙ
in capite continentur vapores multi, tunc effun
datur super ipsum caput aqua, in qua decocta
fuerint chamæmilla, et violæ siccæ, et folia nenu
faris, et hordeum contusum, et quę ei assimilan-
tur. Quòd si infirmus patiatur vigilias, tunc po-
natur in aqua bullita aliquid de corticibus papa-

D ueris et de semine alchaulan. Huiusmodi enim
curatio resoluit vapores, et res comprehensas in
capite, et fortificat ipsum, et prohibet ea, quæ ad
ipsum ascendunt.

De soda ex mala intemperie frigida cum materia.

Et si videris ægritudinem cum dispositione
sua, postq̃ tu mundificaueris corpus totum, tunc
embrocha caput cum aqua, in qua decocta sint
chamęmilla, melilotū, maiorana, et sisymbriū,
et folia lauri, et sceha, et quę his similantur: quo-
niam huiusmodi medicinæ resoluunt materias,
et confortant caput.

De soda ex ventositate grossa.

Et si ventositas fuerit coarctata in capite, tūc
præcipiatur infirmo post mundificationem cor
poris cum hiera, vt assiduet ingressionē balnei,
et embrochationes factas cū chamęmilla, meli-
E loto, origano, et folijs lauri, et sceha, et sampsu-
co, et anetho, et quæ eis assimilantur.

De soda è potu vini.

Quòd si remāserint in stomacho reliquiæ vi-
ni, et acciderit infirmo ꝓpter hanc causam casus
aīę exhibeatur ei in potu secheniabin cum aqua
tepida, & præcipiatur ei vomitus: & effundatur
super corpus, & pedes eius aqua calida, ī qua de-
cocta sint chamæmilla, & violę siccę: & pręmit-
tatur inunctio pedū suorum cū oleo violato, &
sale, vt descendant vapores à capite, & declinent
ab eo. Cumq; facta fuerint ista omnia tota die il-
la, præcipe ei balneationem in hora cenę: & ciba
ipsum cum cibis generantibus chymos laudabi-
les absque calefactione, sicut est kist hordei, & in
alia descriptione, kanda rusium, quod est hor-
deum romanum, & sorbitiones factæ cum oro-
F bo, & pane abluto cū aqua, & oua sorbilia absq;
muri. Olera vero magis conuenientia in hac di-
spositione sunt lactuca, qm̄ ipsa generat chymū
laudabilem, & extinguit: & similiter caules, qm̄
resoluunt vapores, & subtiliant eos, & similiter
lentes ēt sunt ex cibis laudabilibus in hac dispo-
tione, & pręcipue in eo, cuius venter naturaliter
est lenis. Et oportet vt succurratur ei, qui patitur
hanc dispositionem, cum alteratione aquæ suæ
in omni hora: qm̄ plurimi hominum stomachi
relaxātur apud potum aquæ fontis, vel aquæ sim-
plicis. Alteretur igitur vel permisceatur aqua il-
lius cum syrupo granatorum, & syrupo agrestę,
& rob de ribes, & succo acetositatis citri, permi-
stis cum aqua vehementis frigoris. Ex fructi-
bus vero conuenientibus sunt poma muza, &
pyra, & cydonia etiam. Et si fuerit de mane se-
quenti illius diei ingrediatur balneum, & effun
datur super caput eius illic aqua calida multo-
ties:

ties: quoniam non est intentio nostra in hoc resoluere, quod est coarctatum in capite tantum, sed etiam prouocare ei somnum. Quòd si dormierit post egressionem balnei, & quieuerit aliqua quiete tempore pauco, præcipiemus ad balneum vice secunda, & cibabimus eum cum eis, quibus cibatus fuit in die primo: & si inuenerit leuitatem, & diminutionem doloris, & non tolerat potum aquæ, concedemus ei quasdam potiones vini aquosi, aut alterius vini post permixtionem eius cum aqua plurima.

De vertigine.

Et si fuerit vertigo accidens propter ventositatem grossam, pręcipiatur infirmo, ꝙ faciat embrocham cum aqua calida, vel secundum aliam literam, prouocet sudorem cum aqua calida, in qua bullita fuerint chamæmilla, melilotum, & origanum syluestre, & sceha, & maiorana, et folia lauri, et illud ponendo aquam in vase amplo, & inclinando caput super eam.

De soda dicta Ouo, seu Galba.

Quòd si fuerit ęgritudo ex chymis coarctatis in capite, attractis ad ipsum propter caliditatem in eo existẽtem, & generatis in ipso propter debilitatem eius, tunc oportet vt sis occupatus in mũdificatione eius: deinde embrochetur caput cum aqua, in qua decoctæ sint medicinæ paucæ caliditatis, quæ habent virtutem confortandi caput, sicut est chamæmilla, melilotum, & rosæ rubeæ. Summitates squinanthi & mentha recens, & quæ eis similantur. Quòd si ægritudo prolongata fuerit, misceãtur cum medicinis descriptis medicinæ, in quibus est caliditas addita, sicut sisymbrium, maiorana, & calamenthum syluestre, & folia lauri, & calamus aromaticus, & quę eis similantur. Et si fuerit chymus cholericus, inunge caput cum oleo rosato, & aceto vini: & quandoque confert illi iuuamento non paruo, si embrochetur caput cũ aqua in qua bullierint papauer, & quædam medicinæ resolutiuæ, sicut chamæmilla, & melilotum, & quę sunt eis similia in virtute. Si vero fuerit chymus grossus paucæ caliditatis, non consulo administrationem medicinarum resoluentium: sed consulo mundificationem capitis, deinde administrationem medicinarum subtiliantium, sicut sunt medicinæ factæ cum nitro, & sinapi. Et cum perueneritægritudo ad dispositionem declinationis, administretur fricatio capitis, præcipue in balneo post abrasionem capitis, à capillis suis, & commotionem sternutationis facta cum medicinis sternutare facientibus: & incipiatur à debilibus, procedendo ad fortiora successiue.

De sirsen seu Carabito & est apostema cerebri.

Quòd si acciderit infirmo difficultas vrinæ, sicut multoties accidit in hac ægritudine, tunc effundatur super sumen eius, & super fœmora aqua calida, in qua decocta sit chamæmilla, & inũge ea post illud cum oleo anethino, aut oleo in quo decoctum sit anethum, & chamæmilla, aut cum oleo chamæmelino.

De mania.

In cura autem huius, oportet vt sit solicitudo & studium magis circa caput, & præmittatur rasura eius, & assiduetur embrochatio eius cum aqua dulci, in qua decoctæ sint violæ siccæ, & violæ humidæ, & folia nenupharis, & folia Kalef, & aliquid ex rosis, & hordeũ excorticatum contusum, & cortices cucurbitæ, & citrulli, & folia lactucæ, & semen eius, & papauer album, & nigrum, & aliquid de floribus chamæmillæ, & de mãdragora, & sit administratio huius embrochæ quandoq; in mane, antequam infirmus assumat cibum: & quandoq; in vesperis. Et procura vt caput ĩfirmi in hora embrochationis vel effusionis aquæ prædictæ super ipsum, sit erectũ: quoniam caput si fuerit demissum, seu inclinatum deorsum, tunc plurimum aquæ cum qua fit embrochatio, cadet super partem posteriorem capitis: os autem illic est durum, grossum, viscosum: & propter illud non existimatur, ꝙ penetret in eo virtus aquę, cum qua caput embrochatur. Si vero caput steterit erectum, tunc aqua prędicta effunditur super os sincipitis: quod quidẽ os est lene, molle, laxum, rarum, tenue, & propter illud penetrat in eo virtus aquæ, quæ pro embrochatione effunditur supra caput ad cerebrum cum facilitate. Et si necessariũ fuerit administratio caputpurgij, oportet vt sit illud cum oleo violato, aut oleo nenupharino, aut oleo facto ex semine cucurbitæ dulcis: & permisceatur cum quocunq; oleo quod fuerit præsens, parum olei amygdalarum dulcium, aut lactis mulieris, quæ de nouo peperit. Et si administratur cura descripta, & nõ sedatur ęgritudo, & fuerit cerebrũ cum dispõne sua ex siccitate, oportet vt mulgeatur super caput lac mulieris, aut lac capræ, deinde embrochetur caput post illud cum embrochis prædictis, & sit aqua eius tepida non calida, vt non commoueat materiam, & ne agitet eam sua vehemẽti caliditate: deinde administretur post illud caputpurgium, & ingenietur post caputpurgium in prouocando somnũ infirmo, vt remaneat virtus embrochæ in somno, & virtus caputpurgij in cerebro remaneat.

De melancholia.

Quòd si accidant infirmo vigiliæ, embrochabimus caput eius cum embrochis, quas descripsimus in cura Gienum melancholicæ. Et si indigebimus fortioribus eis, administrabimus embrochas factas ex pedibus caprarum, et capitibus ipsarum: & assiduabimus mulgere lac caprarum super caput infirmi.

De paralysi.

Cumque ægritudo peruenerit ad declinationem, præcipias infirmo balneationem, & præcipiatur ei quòd vtatur vomitu in quibusdã horis. Et in summa confert ei regimẽ exiccatiuum, & minoratio vini, & fricatio sicca.

De memoria abolita.

Assiduetur ablutio capitis cum aqua, in qua decocta sit chamęmilla, & anethũ, & sisymbriũ, & calamentum siccum, & maiorana, et marmacur, & calamus aromaticus, et quę illis assimilantur. Et qñq; oportet in hora post horam administrare medicinas, quę habent virtutem attrahere humiditates, & expellere eas per os, sicut medicamen factum ex pyrethro, & staphisagria, & radice capparum, & quæ sunt illis similia: & hiera picra cõfecta cum aceto squillitico. Et olfaciant semper muschum, & nucem muschatam, & macem, & gariophyllos, & maioranã, & marmacur, & sceham. Et ciba eos cum aqua cicerum, et assidbegi, in quo proiecta sint anethum, & sal, et porrum. Vinum autem eis cõueniens, est vinum antiquum odoriferum, & aqua mellis. Quòd si ægritudo causata fuerit à malitia complexionis frigidæ siccæ, tũc oportet administrare regimen quod calefacit & humectat, & mundificare corpus cum eo, quod soluit solutione conuenienti. Et embrochetur caput cum aqua, ĩ qua decocta sit chamæmilla, melilotum, & violæ siccæ, & in qua decocti sint pedes caprarum.

De spasmo.

In illo autem cui accidit spasmus ab euacuatione, oportet vt teneãtur membra spasmata cũ facilitate, & cõtrarietur illis motibus aduenientibus absq; ordine, & inungantur membra spasmata cum oleo de ruta, aut oleo cucumeris asinini: & administretur etiã patientibus hanc dispõnẽ oleũ de kerua, & sedeat infirmus in tina aquæ tepidæ, in qua decocta sint chamæmilla, anethũ, harmel, & melilotum, & quæ illis similantur.

De cuzez, seu spasmo.

Quod si non sanatur spasmus cum administratione illorum, tũc administretur embrocha cum aqua dulci tepida, in qua decocta sint chamæmilla, violæ siccæ, folia sisami, folia nenupharis, & folia lactucæ. Et præcipiatur infirmo vt sedeat in caldario pleno oleo dulci tepido, & humectetur lingua eius cum mucilagine psylij, & mucilagine semi. cydoniorum, & oleo violato, & aqua granatorum dulcium: et emplastretur caput eius cum emplastris tepidis ex farina hordei, et althea, et violis siccis, et oleo sisamino. Et quandoq; confert illi, cuius natura est sicca, et ætas eius cõsenserit, vt bibat decoctionem ficuum, et passularum mundatarum ab arillis cũ cassia fistula, et oleo amygdalarum dulcium. Et quandoq; iuuatur etiam cum clystere lenitiuo. Quod si fuerit natura æqualis, et fuerit febris quotidiana, tunc quãdoq; iuuatur cũ aqua kisch hordei decocti cũ aqua cucurbitæ. Quod si non fuerit febris, et fuerit corpus mundum à putredine, tunc qñq; iuuat potus lactis asinæ: et quantitas quę bibitur ex eo, est vnc. iiij. cum oleo amygdalarum dulcium, et zuccaro. Quòd si remanet post solutionem naturæ, et in descriptione alia post resolutionem febris siccitas aliqua, aut aliquis spasmus in quibusdam membris, tunc oportet vt administretur assidue effusio aquæ dulcis tepidæ sup illud mẽbrum spasmatum: et sis contẽtus vice vna aqua sola: et decoquãtur in ea vice alia semen lini, fœnũgręcum, et melilotũ, et radices altheę, et radices lilij, et quæ illis similantur.

De stupore.

Et administretur in balneo inunctio loci stuporis cum oleo cucumeris asinini, aut oleo de euphorbio, aut oleo de costo cum castoreo trito, et pyrethro: et si necessarium fuerit post illud dare infirmo hieram Gale. et hieram Logodion, fiat illud.

De surditate.

Et oportet vt administretur post euacuationẽ regimẽ temperatum, humectatiuum: et ablutio cum aqua dulci: et prohibeatur infirmus ab omnibus quę generant cholerã. Surditas vero accidẽs ab humoribus crudis, grossis, qui sunt adhęrẽtes in profundo foraminis auris, curetur cum medicinis subtiliãtibus, resolutiuis, et gargarismo assiduo cum hiera, et regimine subtiliatiuo. Et oportet vt administrent balneum cum aqua thermarum, et cum aqua salsa.

De cholirica passione.

Et qñ confortata fuerit virtus eorum, tunc in die tertio ingrediantur balneum: et viuificetur virtus eorum cum cibis paulatim paulatim, donec redeant ad consuetudinem.

De colica.

Et qñq; confert etiam decoctio facta cum cucumere asinino, quando cum ea fit clyster cum almuri,

almuri,& melle. Et cum administraueris illud, & non sedatur dolor, tunc sedeat infirmus in tina, i qua decocta sunt chamæmilla, & melilotũ, & sisymbrium,& suasera,& sampsucus, & anethũ,& folia lauri,& caules,& inungat locus doloris copiose cum oleo nardino,& oleo chamæmelino,aut oleo rutæ,aut oleo de lilijs.

De cachexia.

Et ex eis quæ conferunt istis iuuamento magno,est balneatio cũ aquis salsis, & aluminosis, & baurachijs,& sulfureis,& exercitium temperatum prope mare seu in locis maritimis.

De hyarope.

Deinde post exercitiũ redeat ad administrandum calefactiones: qm̃ iuuamentum earum in hydropicis est iuuamentum magnum: & si sol fuerit calidus,tũc oportet vt eligatur calefactio cum eo: quoniam calefactio ipsius penetrat ad profundum corporis penetratione æquali,ita vt exiccet quasdam superfluitates,& attrahat quasdam earum ad superficiem corporis, & subtiliat quasdam earum,& præparat eas ad velocem resolutionem,& viuificat corpus,& euigilat virtutem vitalem in corpore ipso,& augmentat caliditatem naturalem: qm̃ caliditas solis per naturam suã operatur illud in omnibus corporibus, in quibus est vita sensitiua,& vita vegetatiua: caliditas.n.solis etiam facit nasci plantas, & nutrit eas,& maturat fructus, & generat humores: & propter hoc facit redire corpora, in quibus iam caliditas innata est facta debilis,ad sanitatem.Et locus quidẽ in quo infirmi calefiunt à sole, oportet vt non sit ventosus, neq; habeat ventos flantes:& sit hora in qua calefiunt, apud transitum solis supra caput perpendiculariter: et oportet vt capita ipsorum sint cooperta. Oportet etiam vt fiat illud super arenam, in qua infirmus sit iacens,& cooperiat residuum corporis eius. nam quando illa arena calefit à sole, tunc exiccantur & exuccantur humiditates.Et quando currit ex eis sudor ex calefactione,oportet vt inungantur cum oleo vice vna, & vice alia teratur nitrum rubeum assatum contritum cum sale assato, & pulerizetur super corpus. Calefactio autem in balneo humectat, & facit corpus acquirere humectationem & mollificationem:& patiẽs quidem hanc ægritudinem non indiget calefactione humectante, sed calefactione exiccante. Et oportet vt vtantur balneatione cum aqua in balneo,quando indiget quiete ex labore exercitij, aut ex angustia calefactionis. Administratio autem ablutionis cum aqua maris frigida, & natatio in ea fit post diminutionem ęgritudinis: nam

A cum administratione harum rerum duplicat, & magnificat iuuamentum. Et in ablutione quidem cum aquis thermarum resoluuntur ægritudines hydropicorum, quando peruenerit ægritudo ad terminum suum seu ad statum suum. Et oportet vt ex aquis thermarum eligãtur acutiores seu calidiores earum,& fortiores, sicut illæ in quibus est baurach,aut alumen, (vel secundum aliam literã, in quibus est virtus baurach, & aluminis.)

De vlceribus in renibus & in membris vrinæ.

Et sedeat ifirmus in aqua in qua decoctæ sint medicinæ stypticæ,& myrtus recens, & balaustia,& gallæ,& nux cupresi,& rosæ siccę,& cortices granatorum,& radix alhausegi,et quę sunt illis similia.

De vrinæ destillatione.

B Et medicentur ab extra cum aquis calidis, in quibus decocta sunt folia lauri, & agnicasti, & sisymbrium,& chamæmilla,& anethum,& melilotum,& fœnugręcum,& caules alnabathi,& harmel,& fimus columbinus.

Ibidem.

Et si retinetur natura, oportet vt lenias eam cum clystere facto ex decoctione fœnugræci, & altheæ,cum oleo chamæmelino, & sedeat infirmus in tina in aqua,in qua decocta sunt chamęmilla,& radix altheæ, & tribuli.

De ijs quibus lapis generatur & magnus fit.

Et quandoque sentit infirmus dolorem in duobus ilijs,quãdo attrahitur lapis versus viam vrinæ,& propter magnitudinem eius, aut asperitatem ipsius non potest pertransire in eis, immo stat,& retinetur in ipsis,& facit accidere do-

C lorem vehementem:& tunc oportet sedare dolorem faciendo illum sedere in aqua fœnugræci,& altheæ,& anethi,& chamæmillæ,cum qua permixtum est oleum,vt sedetur dolor, & facilis sit descensus lapidis.

Ibidem.

Et quoniam vesica est vehementis frigoris in natura sua & pauci sanguinis, ideo ipsa indiget tunc curatione fortiori,& propter illud oportet vt sedeat infirmus in aqua decocta cum anetho, meliloto,& chamæmilla,& radice altheæ,& semine lini, & fœnugræci, & spica, & capillis veneris,& folijs agnicasti, et medicina nominata duasunizi,et est virga pastoris, et sampsuco, et suasera,et rosis: et liniatur seu embrochetur locus læsus cum quibusdam oleis lenitiuis, mollificantibus,sedantibus dolorem,et permiscemus ex istis oleis cum linimentis quæ fiunt cum cera et adipibus.

Ibidem.

Balneatio autem cum aqua dulci ſedat dolorem accidentem ex lapide generato in renibus, & veſica in principio: cumq; proceſſerit tempus, efficitur dolor difficilis: quoniam de natura balnei eſt mollificare membra lęſa. Et propter illud quando volumus adminiſtrare hoc oportet vt adminiſtremus illud cum cautela vehemẽti per aliquos dies cum embrochis, & oleis, quæ habẽt proprietatem conſeruandi virtutem in membris, ſicut oleum de lilijs, & oleum de alcanna, quando decoquitur in eis vtriſque ſpica inda, & cum eis fit embrochatio.

De podagra ex humore malo acuto.

Quòd ſi dolor fuerit magnus vehemẽs, oportet vt miſceantur in cerato opiũ, & ſuccus mandragoræ. Et effuſio quidem aquæ frigidæ ſuper locum, non eſt parui iuuamenti.

De podagra phlegmatica.

Si autem poſitum fuerit emplaſtrum, & infirmus nõ ſentit ſedationem doloris, tunc cogeris adminiſtrare embrochas reſolutiuas, refrenãtes, ſubtiliantes, ſicut hoc quod deſcribam. Sumatur acetum vehementis acetoſitatis, & decoquatur in eo alhaſce, & origanum & calamenthum, & harmel, & folia lauri, & chamæmilla & melilotum, & anethum, & radix capparis, & cẽtaurea: cumq; medicinæ fuerint bene coctæ, tũc coletur aqua, & effundatur ſup mẽbra læſa non vice vna tantum, immo vicibus pluribus oĩ die, ſi indiges illa. Et ſi humor nociuus fuerit groſſus valde, ita vt exiſtimetur ꝙ ſit ex humore melancholico, tũc nõ oportet vt adminiſtrẽtur medicinæ, quarum ꝓprietas eſt calefacere & exiccare, vt non augeatur ſiccitas ſup ſiccitatẽ, & fiat difficilis reſolutio, ĩmo nõ ſit ei ſanatio. Sed cum nos effundimus ſuper locum aquã calidam, ponemus ſup ipſum emplaſtra quæ calefaciunt cũ æqualitate, & leniunt locum, & reſoluũt, ſicut atriplex ſylueſtris, & bulbus, & eſt cepa ſylueſtris.

De præſeruatione à dolore iuncturarũ et podagra.

Inter ea, quæ cuſtodiunt hominem, ne accidat ei podagra, eſt embrochatio cum aqua ſalſa, qñ ipſa effunditur ſuper pedes ſemper, & ſal contritum etiam, quando aggregatur cum oleo, & fit cum eo emplaſtrum pedibus.

De impetigine.

Et ſi ſunt æquales in ægritudine, ponimus curationẽ permixtam, & incipimus cum attractione materiei ad ĩferiora. Deinde euacuamus eam cum medicinis ſolutiuis, & cum clyſtere. Deinde adminiſtramus poſt illud regimen temperatum, & balneationẽ cum aqua dulci calida: quoniam caliditas eius aperit poros, & ſubtiliat materiam, & non prohibet eam reſolui, immo ponit eã facilis reſolutionis, & humiditas aquæ extinguit & temperat humorẽ malum, & poſt balneationem adminiſtramus linimẽtum. Quòd ſi impetigo eſt multæ humiditatis, ponimus linimentum exiccatiuũ, & ſi non eſt humiditas eius multa, adminiſtramus linimẽtum quod abſtergit, & nõ exiccat multum. In impetigine autem (quæ excitatur, nõ oportet vt adminiſtremus ex medicinis, niſi illud in quo non eſt mordicatio cum q̃titate neceſſitatis.) Hæc eſt ergo curatio vniuerſalis ad impetiginẽ. Oportet ergo nunc, vt rememoremur curationũ particularium, & incipiamus à ſimplicibus earũ. Aqua hordei excorticati ſola, qñ cum ea fricatur locus, ĩ quo eſt impetigo paucæ humiditatis in balneo, ſanat ſanatione forti & ſimiliter farinæ fabarum, & hordei, vniuſcuiuſq; earum pars.j. & ſola, & coniunctę etiã. Et confert etiã ſimile huic iuuamentum ſicla decocta, & furfur ſimilę & ſemẽ batekæ excorticatum, & farina lupinorum, & ciceris.

De pruritu.

Si autem pruritus eſt propter duritiem, confert ei balneatio aſſidua cum aqua dulci calida, in qua decocta eſt myrtus, & fricentur cum alueres confecto cum aqua batekæ, & nõ eſt iuuamentum in ſaheſabrem, quãdo cum eo fricatur corpus, infra illud.

De matricis præfocatione.

Cum ergo quieſcit ĩfirmitas à periodo, cogimus infirmam vomere, & ſeruamus eas à cibo, aut cibamus eas re parua. Et ſedeãt in tina in cuius aqua decocta ſint folia lauri, & calamenthũ, & buchor mariem, & ſuaſera, & amaracum, & chamæmilla, & radix altheę, & radix lilij, & centaurea, & quę ſunt illis ſimilia. Et ponatur ſuper caput hora ſeſſionis in tina, oleum roſatum purum cum aceto, in quo decocta ſint ruta, & folia lauri, & aliquid caſtorei.

De retentis menſtruis.

Illis aũt quibus accidit hæc ægritudo propter extenuationẽ ꝓpter multitudinẽ ægritudinum, confert poſt remotionẽ ęgritudinum balneatio cum aqua dulci, & inunctio cũ oleis humectantibus reſoluẽtibus, & ex cibis qui ſunt multi nutrimẽti, & potus vini antiqui, & quies, et tranqllitas, & deliciæ, & ociũ, & emplaſtra & peſſaria lenientia, facta cum medulla & pinguedinibus.

Ibidem.

Ex calamento montano detur quantitas cochlearij, aut pondus drach. cum vino permixto poſt balneationem in balneo.

Ibidem.

Ibidem.

Vaporationes ad eas,quarum mẽſtrua abſciſſa ſunt.Decoque in aqua anethũ, & chamæmillã, & ſquinanthum, & ſampſucum, & caſſiam ligneam,& coſtum,& melilotum,& ſulfur, & rutam,& calamenthum,& nigellã, & ſemen apij, & origanum,& feruha,& eſt alhaſce,& ſuaſera, & eſt abrotanũ,& cordumeni,& fac ſedere mulierem ſuper ſedem,& pone cannulam in orificium vaſis in quo eſt aqua medicinarum decoctarum,et cooperi ipſum ab omnibus lateribus, & ſit caput cannulæ aliud in directo vuluæ mulieris,& calefiat cum eo quantum poſſibile eſt, & toleret vt calefiat:eſt enim iuuatiuum valde. Et ſi vis vt ſedeat ĩ hac aqua dum eſt calida,confert ei iuuamentum mirabile.

De lapſu matricis.

Et fac eam ſedere ad vmbilicum ſuum in tina, in qua eſt aqua,in qua decocta ſunt myrtus humida,& gallæ,& cupulæ glandium,& ſumach, & folia oliuarum,& rhamni,& nux cypreſſi: & da hanc medicinã vt ſupponat eam.Lana q̃ conuenit matrici quæ lapſa eſt exterius à loco ſuo. Sumantur acaciæ,& myrrhæ,& thuris,& ladani,& balauſtiorum,& myrti humidæ,& lẽtium excorticatarum, & gallarum, oĩum ana partes æquales:terantur,& cribellentur,& conficiãtur cum vino pontico, & inuoluantur cũ lana munda, & ſubmergatur in oleo myrtino, & detur mulieri vt ſupponat eam.Si aũt lædit eã aliquid ex pruritu in orificio matricis, decoque folia rhamni,& folia granatorum,et lentes excorticatas cum zuc.& da ei cũ lana vt ſupponat illud.

De ephemera ex calore.

Quapropter oportet vt effundatur poſt reſolutionem febris ſuper capita eorum continue, aqua tepida dulcis,in qua iam decocta ſint chamæmilla,& viola ſicca,& flores nenufaris,& roſæ,& inũgatur caput cum oleo violato, aut oleo de nenufare & roſis,& fac eos dormire in domo frigida,in qua ſtrata ſint folia alkalef, & ciba eos cum cibarijs & potibus frigidis humidis.Cumq; redierint ad conſuetudinem poſt reſolutionem febris,oportet vt caueant ſibi ab omnibus rebus quæ calefaciunt.

De ephemera ex frigore.

Et propter illud cõfert eis poſt reſolutionem febris,balneum cum aqua calida,in qua decocta ſint chamæmilla, & melilotum, & maiorana. poſtq̃ ſub infirmo poſita fuerit hęc aqua bulliẽs, ita vt fomentetur cum vaporibus eius. Et inungatur patiens cum oleis reſolutiuis & ſedãtibus, ſicut oleum chamæmelinum, & oleum anethinum,& oleum alkeiri. Et adminiſtretur oleum, poſtq̃ ſudauerit patiens,quia non oportet adminiſtrare oleum ante ſudorem, vt non oppilẽtur pori propter viſcoſitatem olei. Cum autem patientes hanc febrem egrediuntur ex balneo,ciba eos cum cibis calefacientibus parum, ſicut ſunt aſſijdbegi,ideſt ferculum ex carne elixata, (vel ſecundum aliam literam, ſicut brodium carnis elixatæ,)& bibat modicum aquæ calidæ: (vel ſecũdum aliam literam, & ſorbeat modicum olei cum brodio carnis.

De febre ephemera accidente ex balneatione cum aquis ſtypticis.

Significatur ſuper febrem ephemeram accidentem ex balneatione cum aquis ſtypticis, ſicut cum aquis aluminis,& cum aquis ſulfureis ex tactu: qm̃ cutis eſt dura, filtrata, ſolida, extenuata,ſicca,arida,plusq̃ cutis illorũ quos inuaſit febris ephemera ex frigore: & ſimilatur illis qui manus ſuas ſubmergunt in aqua gallarum, aut corticum granatorum, & quæ ſunt illis ſimilia tempore longo. Et quando ponis manum tuam in quacunq; parte corporis, ſentitur in primis diminutio caliditatis,& poſt illud quando expanditur cutis ſub manu,& prolongatur tactus eius ſuper ipſam cutem,manifeſtatur caliditas,& ſentitur vehementia eius plus. Et eſt vrina declinans ad albedinem, aut ad citrinitatem: & hoc accidit quoniam ſuperfluitates aquoſæ quæ conſueuerant euacuari,retinentur propter ſoliditatem cutis. Et oculi eorum non ſunt ſubmerſi, & quandoque ſunt inflati. Etiam & pulſus arteriarum ipſorum non eſt paruus,ſicut in illis in quibus accidit febris ex cogitatione,& mœſtitia, & vigilijs,& labore: quoniam virtus in hac febrę eſt remanens,& caliditas eſt profunda, & non reſoluitur neque finitur. Et oportet, vt ſcias q̃ non ſemper accidit febris ephemera in corporibus,quando inſpiſſatur cutis eorum: ſed illis corporibus accidit febris ephemera ex induratione et inſpiſſatione cutis,qm̃ ab eis reſoluuntur vapores humidi ſanguinei,qui propter prędictam inſpiſſationem retinentur: vnde fit aggregatio ipſorum vaporum. Et inuadit etiã febris ephemera in illis corporibus quorũ vapores ſunt calidi & ſicci,& non eſt materia quæ in eis putrefiat. Et ſi eſt illic materia q̃ putrefiat, inuadit eos febris putrida. Et curatio quidẽ illorũ quibus accidit hęc febris ephemera,ſit etiam cum rebus eiſdẽ quibus curatur febris ephemera quæ eſt ex frigore: verum iſti tardant plus in balneo q̃ illi, qm̃ indigent reſolutione,& nõ tardant in tina multum. Et oleum quod ipſi adminiſtrãt,ſit parum,

et fricatio ſit multa, lenis, ita vt leniatur cutis, et reſoluātur ſuperfluitates retentæ in corpore. Et oportet vt vtantur cibis velocis digōnis in quantitate moderata, et vt bibant parū de vino, ſi durities ſeu īſpiſsatio cutis fuerit pauca. Si vero durities ſeu inſpiſsatio cutis fuerit multa, non vtantur vino omnino: qm̄ de proprietate vini eſt, vt expandat ſuperfluitates & excitet caliditatem.

De ephemera è labore.

Et oportet vt curētur iſti in primis cū quiete & tranquilitate, & poſt reſolutionem febris (vel ſecūdum aliā literā, & poſt declinationē febris) ſedeant in tina aquæ tepidæ donec humectētur. Et non oportet vt tardent in balneo iſti, neq; illi quos inuadit febris ꝑꝑ aerem valde ęſtuoſum, qꝛ ægritudo amborum ſimul eſt ſiccitas. Et vngantur corpora eorum ſi tēpus eſt calidum ſiccum, & cōplexio infirmi eſt decliuis ad hæc duo, cum oleo violato & nenufarino aggregato cū aqua pauca. Quòd ſi iſtæ diſpōnes ſunt è conuerſo, ex parte aeris & ætatis & complexionis, inungātur cum oleo de keiri & oleo chamęmelino: et ſit fricatio lenis valde tpata in multitudine ſua donec humectet eos. Et poſt oleum etiam facimus eos ſedere in tina aquæ tepidæ, donec humectetur corpus, & acquirat humiditatem loco illius quæ ex eo fuit reſoluta. Et poſt tinā adminiſtramus oleum etiam, & conſeruetur humiditas quam corpus acquiſiuit ex aqua.

De ephemera ex ira.

Et ſimiliter oportet vt prohibeantur ēt à balneo: qm̄ balneum adiuuat materias q̄ ſunt in corporibus eorum ad putredinē, & facit euenire febrē, & facit reſudare & expellere illas materias ad quędā mēbra, vnde facit accidere apoſtema.

De ephemera ex cogitatione & triſtitia.

Poſt declinationem vero febris, oportet vt infirmus ſedeat in tina aquæ dulcis tepida, donec humectetur corpus parumper, deinde vngatur cū oleo cui eſt virtus infrigidādi et humectandi, ſicut eſt oleū violatum, et oleū nenufarinum. Et nō ſit fricatio cōtinua, vt non exiccetur corpus.

De ephemera ex vigilijs.

Oportet aūt vt iſti febrientes curentur cum rebus q̄ contrariātur vigilijs, & ſit ingeniatio in attrahendo ſomnū cum embrochis ſup caput factis cū aqua, in qua decocta ſint chamęmilla, & roſę, et violæ ſiccæ, et folia nenufaris, & hordeū excorticatum, et papauer. Et fricentur manus & pedes, ita vt attrahatur materia ad inferiora, & deſcendāt vapores retenti in capite.

De ephemera ex dolore inguinum.

Et oportet vt patientes hanc febrem, curētur incipiendo cum introitu eorum in balneo, & faciendo eos tardare in eo. Et adminiſtretur eis fricatio cum æqualitate, & non vngantur oleo aliquo: quoniam oleum humectat corpus, & oppilat poros eius. Deinde cibentur cum cibis ſubtilibus, & prohibeantur à potu vini.

De febre hectica.

Et facimus infirmum ſedere in tina aquæ, in qua decocta ſunt folia cucurbitæ, & hordeū excorticatum, & nenuſar & violæ, & quæ ſunt his ſimilia. Et poſt eius egresſionē ex tina, inūgatur cūm oleo nenufarino, & cū oleo ſeminis cucurbitæ dulcis, aut oleo violato ꝑmixto cum cera alba diſsoluta, vel cum cera abluta: qm̄ huiuſmodi oleum humectat corpus, & cōſeruat humiditatem quā acquiſiuit ab aqua tinę. Quòd ſi conſentit virtus, tunc mulge ſuper ipſum lac aſinæ, aut lac capræ, aut mulieris, anteq̄ infirmus deſcēdat in tina, quia lac qn̄ mulgetur ſup corpus, humectat ipſum valde. Quòd ſi virtus eſt debilis, tunc ꝑmiſceatur lac cum aqua tinę, quam diximus, et non ſedeat infirmus in tina multum, vt nō debilitetur virtus, neq; proſternatur, neq; mollificetur. Et nō vngatur infirmus ante introitum eius in tinam, vt nō oppilentur poroſitates corporis eius ex viſcoſitate olei, & vt non prohibeatur humiditas aquæ ingredi ad interiora corporis eius. Et ſedeat īfirmus in tina vice vna poſt lac in mane, & vice alia poſt cibum & potum in veſperis, donec caliditas aquę in tina attrahat humiditatē acquiſitā ex cibis & potibus, ab interiori corporis ad exteriora ipſius, (vel ſecundum aliā literā, donec attrahat caliditas aquæ in tina humiditates acquiſitas ex cibis, ab interioribus ad exteriora corporis,) et redire faciat illas humiditates ſuper corpus, & ſpargi in membra ipſius.

Ibidem.

Et infirmus ſedeat in tina, in cuius aqua decocta ſit chamæmilla, et maiorana, & quę ſunt illis ſimilia.

Ibidem.

Et inungatur corpus in nocte cū oleo de narciſso cū cera alba, & in mane exhibeatur ad forbendum vitellum oui cum modico vini, deinde ingrediatur balneū & non dimittatur infirmus morari in eo. Et poſt egresſionem à balneo cibetur cum brodio carnis aromatizato cum gingibere, & ſpica, & cinnamomo, & galanga, & quę ſunt ei ſimilia: deīde dormiat. Et regatur hoc regimine donec redeat corpus eius ad naturā ſuā.

De ſynocho.

Quare tunc oportet vt curetur cum vapore aquæ, in qua decocta ſit chamæmilla tātum, donec reſoluantur vapores per reſolutionē, quam

acquirunt

acquirunt pori capitis ex aqua chamæmillæ. Et si indiget embrochatione, facimus eam ex illa aqua chamæmillę post vaporationem factam cũ eo. Et oportet vt elongetur ab oleo, quando in capite est grauitas aut subeth, qm̃ retinet materiam intus, & prohibet eam à resolutione. Et effunde super pedes & manus aquam calidam, in qua decocta fuerit chamæmilla, qm̃ hæc attrahit materiam ad inferiora, & facit descendere vapores. Quod si sentit infirmus apud effusionem huius aquæ, materiã & vapores descendere in dorsum & spondyles, tunc soda quiescit.

De tertiana.

Si autem febris tertiana fuerit pura, tunc oportet vt præcipiatur infirmum balneari antequam appareant signa digestionis, qm̃ illud extinguit per naturam propter aquam, & cum hoc humectat & extinguit etiam per accidens, qm̃ balneũ euacuat materiã facientẽ febrem. Et administramus quidem ipsum balneum ante digestionem, qm̃ qualitas in hac febre est magis dominans q̃ materia, & materia ẽt est facilis resolutionis, & non timetur q̀ ipsa inspissetur & nõ resoluatur, & faciat accidere oppilationem. Et si infirmus magis diligit vt infundatur seu sedeat in tina, tunc concedatur ei illud, qm̃ non est ex eis quæ nocent, imo iuuat, qm̃ lenitur & rarificatur corpus cum huiusmodi tina, et per eam fit resolutio superfluitatum, & acquisitio eius quod acquiritur ex virtute aquæ. Et si infirmus fuerit consuetus balneo, oportet vt infirmus ingrediatur balneum vicibus duabus in die, & fiat balneum primo propter ægritudinẽ, & secundo propter consuetudinem. Si vero febris tertiana fuerit non pura, aut fuerit febris quotidiana aut quartana, tũc oportet vt infirmus non balneetur ante digestionem, qm̃ materia in istis est dominans difficilis resolutionis, & nõ oportet vt præcipiatur eis balneum ante digestionem, vt non effundatur seu non moueatur materia, & nõ faciat accidere oppilationes & apostema, & non corrumpatur ex ꝑmixtione materiæ effusæ, illud quod prius non erat aptum corrũpi. Quum vero apparuerit digestio, & facta fuerit facilis resolutio, tũc ꝑcipiatr̃ patientibus has febres, vt ingrediantur balneũ.

De tertiana non pura.

Et oportet vt caueatur infirmus à balneatione ante digestionẽ, qm̃ si fiat illud, tunc accidet tria nocumenta, quorum vnum est q̀ materia faciens hanc febrem, ex hoc q̀ permixta est cũ humore grosso phlegmatico, si fuerit cõmota seu effusa, & non fuerit resoluta, generat oppilationem & putredinem. Secundum nocumentum

A est, quia materia putrescens retenta in membro, qm̃ calefit ex balneo, & effunditur permiscetur cum humiditate quæ est in corpore non putrefacta. Tertium vero nocumentũ est, q̀ qm̃ euacuatur illud quod est subtile de materia, tunc difficilis fit resolutio eius quod remanet de materia propter suam grossitiem.

De febre phlegmatica.

Quod si accidat eis post vomitum soda, tunc oportet vt detur eis in potu post vomitum, calamẽthum, vt resoluatur materia, (vel secundum aliam literam, tunc oportet vt fomententur seu embrochẽtur cum vapore aquæ, in qua decocta sit chamęmilla, vt resoluatur materia, deinde ponãtur manus & pedes ipsorũ in illa aqua calida.

De quartana.

Balneum autẽ oportet vt caueatur omnino, B aut minoretur ingressio in ipsum, qm̃ accidit in balneo vt effundatur materia ad membrum aliquod, & accidet illic grossities & corrumpetur, & etiã illud quod de ea est subtile, resoluetur in balneo, & qđ est grossum lapidificabit, sicut diximus. Et ille humor grossus ꝑueniẽs ad porositates latas seu rarificatas ex balneo, oppilabit eas.

EX ABIMERON ABYNzohar excerpta quæ ad balnea faciunt.

Capitulum de Conseruanda Sanitate.

Item scias q̀ intrare balneum moderate secundum q̀ conuenit, hoc est in. x. diebus semel ieiuno stomacho, dummodo nõ C sit famelicus & indigeat cibo vehementer, valet in conseruatione sanitatis, dum tempus sit temperatum, et non excedat in caliditate nimis. Et dicunt iterum q̀ balneum aquæ dulcis temperatum inter caliditatem & frigiditatem ieiuno stomacho sanitatẽ conseruat. Et scias quod à medicis ꝓhibetur distillare siue spargere aquã tepidam proprie super caput, immo præcipiunt vt sit calida quantum potest sustineri.

Ibidem.

Et probatum est quod intrare balneum olei tepidi sanat ab omnibus doloribus totius corporis Deo dante.

De dolore capitis ex Siccitate. Cap. 4.

Sed si siccitas cum frigiditate abundauerit, non habet dolorẽ capiti procreare, sed vigilias

gilias cũ perturbatione ſenſus ſi ſiccitas exuberauerit. Et cura eius eſt ĩtroitus balnei aquæ dulcis in camera mediana. Et etiam balneatio extra ſtupham confert. & continuatio etiam aſperſionis aquæ calidæ ſuper caput habet hanc ægritudinem remouere. Et comedere amygdalas dulces cum pane & ſine pane hoc idem facere poteſt Deo dante.

De Priuatione intellectus ex frigiditate. Cap. 15.

Et balnea eum in aqua tepida dulci inducendo ei lætitiam toto poſſe, & fac ei omnem quietem & ſuauitatẽ elongando eũ à mulieribus.

De Sterilitate propter malam complexionem. Cap. 1.

Mala vero cõplexio frigida acquiritur à balneatione, & natatione in aqua multæ frigiditatis, aut à ſeſsione ſuper lapides multæ frigiditatis, vel à comeſtione medicinarum frigidarum, aut à poſitione emplaſtrorum frigidorum ſuper ventrem appoſitorum propter multam caliditatem quæ erat in eo.

Ibidem.

Et fac intrare mulierem in tina aquæ dulcis tepidæ in qua moretur diu, & ſi videretur ei graue ſtare tota in aqua ad minus ſtet vſq; ad renes, ponẽdo in dicta aqua aliquid olei amyg. dulciũ.

De febribus Ephemeris. Cap. 1.

Ephemera aũt quæ fit ex fatigatione & labore indiget maiori cura, qm̃ oportet vt ponas eũ in tina plena dulcis aquæ tepidæ, ita ꝙ balneetur corpus totum præter caput, & fricetur corpus eius totum in exitu cum interioribus melonum, vel pulpis ipſorum qñ ſunt bene maturi, & ſi nõ reperiuntur melones recipiãtur ſemina eorum & piſtentur optime, & cum ipſis fricetur corpus perfecte vt exeant vapores fumoſi qui reſoluuntur vel reſoluti ſunt à caliditate febrili, & poſtq̃ videris ſignum certisſimũ quod tibi iam nominaui, habere debes pro conſtanti ꝙ non redibit febris amplius, & potus iſtorum ſit ſicut potus prædictorum. Et ille ẽt qui incurrit ephemeram ex cõtractione moræ in ſole balneetur ſimiliter, & regatur regimine dicto, ꝙ ſi cauſa ſolis habuerit dolorem capitis intenſum, infunde caput eius oleo roſaceo aromatizato ſi tempus, & ætas, & regio, & complexio conſenſerint, & infunde ſic, conquaſsetur cum iſto oleo tantundem aquæ dulcis, & diſtilla eam ab alto per cannulam, vel cum aliquo vaſe habente orificium ſtrictum, faciendo quod infirmus ſit ſedens, & taliter ſuper caput diſtilletur vt ſpargatur per totum.

D

Ibidem.

Sed ille qui cauſa frigoris patitur ephemerã eſt balneandus in aqua dulci, ſimiliter fricando eum cum ſemine melonis, & detur ei omni mane de ſyrupo ſquinzabin. vnc. 1. cũ vnc. iiij. aquæ calidæ, & cibetur pullis ſi videris ꝙ in vrina ſit hypoſtaſis alba reſidẽs in fundo & continua atq; lenis & cæteris bonis diſpoſitionibus regulata.

Sed illi qui patitur eam cauſa balneationis in aquis ſtypticis aperiantur pori ipſius, & hoc ponendo eũ in balneo dulcis aquæ tepidę fricando eum cũ melonibus vel cum ſeminibus ipſorum.

De febre hectica & ſignis & cura eius. Cap. 17

Et cura eius eſt ponere infirmum in balneo dulcis aquæ tepidæ pluries in die.

Ibide.

E

Et omni hora quando ſtomachus eſt vacuus à cibis pone eum in tina aquæ dulcis tepidæ, & poſt exitum cibabis eum, & ſic remouebitur febris cum adiutorio.

De iuuamentis Balnei. Cap. 4.

ET quia balneum eſt vnum ex his ſimiliter, quæ ſuperfluitates euacuant, debemus loqui de virtutibus partium balnei. Et dicimus ꝙ balneum in nobis diuerſas imprimit operationes, primas videlicet, ſecundas, & tertias. Nam ipſum humectat, & exiccat, infrigidat, & calefacit, ſuperfluitates quæ ſunt in poris, & ſub cute euacuat, & aliquando oppilat, ventoſitatem diſſoluit, inflationẽ remouet, & corpora nutrimento præparat, & aliquando cõmouet appetitum, & materiam de vno mẽbro ad aliud ſpargit, & humores fluxibiles facit, & etiam dolores mitigat, & aliquando ipſos remouet. Et harum contrarietatum cauſa vna ex tribus rebus exiſtit. Vna eſt diuerſitas partium balnei. Alia eſt diuerſitas corporum patiẽtium. Tertia eſt diuerſitas moræ ĩ balneo. Partes vero balnei ſunt aqua frigida, calida, domus balnei, & aer ipſius. & iſtæ eædem habẽt gradus. quod eſt, quia aqua calida inter calidũ & frigidum tẽperata corpus refrigerat & humectat, & paucam diſſolutionẽ operatur. & in hac pauca diſſolutione abſtergit ſordiciem, quæ in cuti retinetur. Et aer, qui naturam huius aquæ retinet, ad paucum ſudorẽ corpus inducit, propter quem euacuantur à corpore ſuperfluitates ſubtiles. & hęc eſt natura primę domus. Et quamuis aer humidior ſit aqua, ſicut alibi declaratum eſt, tñ non humectat corpus ſicut aqua, eo ꝙ nõ applicatur corpori, ſicut aqua, immo deſiccat corpora, & ſecundum ꝙ calidior eſt, plus deſiccat. Aqua vero, & aer calidisſima calefaciunt

F

calefaciunt corpora, & aliquando desiccant, & superfluitates euacuant,& has superfluitates euacuando ventositates dissoluunt, & aer cum his desiccat,quemadmodum dictũ est. Et hæ actiones non fiunt nisi in corporibus mundis. sed in corporibus supfluitatibus plenis poros cutis oppilat.quod est,quia propter malitiam superfluitatum & multitudinem pori clauduntur, & ob hoc superfluitates egredi non possunt. & tunc fiunt patienti horripilationes,& discurrunt humores,& mouentur de vno mẽbro ad aliud mẽbrum.Et propterea non est vtile balneum habẽtibus repletionem corporis, aut vnius membri.

Tertia causa mediana in his rebus adhuc fortior existit. Et balneum dolores non remouet, nisi illos,qui sunt aspersione materiæ causati, sicut apostemata,& his similia. Et infrigidatio ex balneo aliqñ fit per se, aliquando per accidens. Sed quæ per accidens fit,est cum balneum poros aperit, & cũ superfluitatibus calorem & spiritũ euacuat.& quæ per se infrigidatio fit, ipsa ꝓpter aquam frigidam,quæ in balneo est,frigiditatem operatur. Et apponitur aqua frigida corpori,vt caliditatem calidæ aquæ reprimat,& mollificationem mẽbrorum rectificet,& calorem naturalem corripiat secundum modũ correctionis fabrorum,& coquorum, qui vtũtur frigiditate in fine propter intentionem suam. Sed scias ꝙ nõ debemus cũ aqua frigida balneare nisi post supfluitatum euacuationem. Et scias ꝙ omnes partes balnei in corporibus puris bonas actiões operantur, vna alteri non resistente. quia dissoluũt superfluitates,& euacuant sine læsione virtutũ, & membra mollificant sine neruorũ relaxatione,& humectant sine calefactione,& sine oppilatione refrigerãt absq; inuiscatione. Et hæc oĩa non nisi cum partibus calidi & frigidi complentur.et si aliquid in eis damni percipitur,istud est in corporibus impuris, quia in puris nullum dãnum euenire potest.

De regimine infantium.

Et vt omni die in aqua tepida balneetur, & in aere temperato,vt horripilatio tẽpore balnei non adueniat.Et Gal.sentit,vt hoc in domo balnei fiat. & ego dico ꝙ si aer est temperatus, non oportet vt hoc in casa balnei fiat.Et non balneetur,nisi cum venter à lacte vacuus existit,ad hoc vt cibus ad membra indigestus non attrahatur. & fiat post longum somnum.

De pueris.

Et in aqua frigida balneari non debent,quia aqua frigida cremento resistit. Et hoc regimen tribus septimanis annorum seruetur.

A *Ibidem.*

Iuuenes autem qui hanc habent complexionem, qñ peruenerint ad quartam septimanam annorum, in aqua frigida balneari debent propter solidationẽ raritatis in eorum membris ab exercitio derelictæ, vt calor propter exercitium sparsus aggregetur, & ad suũ proprium tenorẽ reuertatur,operationes suas integre adimplẽdo. & eodem modo hic aqua quæritur frigida, quẽadmodum in exeuntibus à balneo postulatur. Aqua vero ista nimiam frigiditatem nõ habeat, nec etiam in ipsa temperãtia adesse debet. quod est,quia frigida vt nix,mẽbra lędit,& remisse frigida nostram intentionem nõ habet.& hæc balneatio subita debet esse. Sed in balneatione vel ablutiõe capitis ex aqua frigida,ĩdigemus speculatione.Et qñ Gal.fuit de ea locutus,non posuit

B sufficientes conditiones, nec de ea ego dubito, nisi quia caput est mẽbrum frigidũ ꝑ naturã. & in summa vtrum debeat balneari, aut non dico ꝙ non. Et post hæc oĩa cibari debet laudabili cibo,sicut carnibus gallinæ,& pane perfecto, vt dictũ est præparato, & carnibus hœdinis,& annualis agni,& vituli lactẽtis. Hora vero cibãdi erit,cum oẽs digestiones fuerint celebratæ.Et secundum sententiam dicentis ꝙ homo bis in die cibetur, erit necessariũ,vt bis exercitetur,& bis balneetur.Et Gal.dicit ꝙ quidam Medici dicũt ꝙ hæc debent ter in die celebrari. & hoc eidem placere videtur. de quo nõ modicum admiror. quod est,quia si hoc fiat ter,& horæ cibi tertiam sectionem habebunt. quod est, quia cũ corpus iuuenis hoc regimine vtentis sit fortis naturę,& bonę digestionis, non indiget vt ipsius cibus ter

C tia digestione diuidatur.& hæc partitio non cõuenit nisi senibus, & debilibus natura. vt idem ipse Gal.refert.Et si aliquis diceret ꝙ huius partitionis necessitas propriam necessitatem sequeretur,inde error prouenit, quia contrariũ habet verum.quod est,quia necessitas partitionis horarum exercitij, & balneorum sequitur necessitatem partitionis horarum ciborum.Tamen noui Medici sentiunt ꝙ conuenientia tempora comedendi temperatis cõplexionibus sunt, vt tribus vicibus duobus celebretur diebus. & similiter exercitium,& balneum debent fieri tribus vicibus duobus diebus.& isti mihi videntur veritati magis appropinquare.& etiam mirabilis Auenzoar huic assentire videtur.

De regimine eiusdẽ per Somnũ et Vigiliã. De Excrementorum euacuatione, ac Lassitudinibus ab immodico exercitio prouenientibus. Ca.8.

Ex balneo vero magis necessarium est aereũ, deinde

deinde tepidum aqueum. Et cibentur cibis subtilioribus, humidioribus, atq; frigidioribus solito, & paucioribus quantitate. Et correctio extensiuæ debet fieri mollificatione. & iccirco debet fieri fricatio lenis cũ oleo calefacto in Sole, cum oleo anethino, & cum oleo chamæmillino inutile non est. & est necesse morari in balneo tẽperato, & morã in ipso trahere. Correctio apostemosæ, quæ cum extensione fit, & læsionis sensibilitate, & quantitatis membri augmẽtatione, tribus efficitur modis, euacuatione videlicet, infrigidatione, & mollificatione, propterea indiget fricatione subtili leui & multa, & debet multam attrahere moram in aqua calida, vel tepida, & inungi multo oleo tepido. sed in æstate oleũ de besafcegi, i. violaceum vtilius existit.

De regimine Senilis ætatis. Cap. 9.

Et senibus necessarium est balneũ ter in mense, aut quater. Et iam diximus ꝙ iuuenes istius cõplexionis non indigent balneo ad regimen sanitatis, sed senes indigent eo propter eorũ exercitiorum paucitatem, quia regimẽ senum cõpositum est ex conseruatiuo & præseruatiuo. Et differentia istorum duorũ regiminum est in hoc, ꝙ vnum per simile, aliud per dissimile fit.

De regimine Corporum omnium distemperatorum, tum simpliciter, tum composite. Cap. 11.

Et balneentur in aqua tepida ad hoc, vt ex corporibus eorum superfluitates fumosæ resoluantur. sed aer balnei eis vtilis nõ est. & si postea balneantur in aqua frigida, prodest vt corrigatur damnum, si quod aqua calida facit. Et eorũ refectio sit bina in die. & si siccitas in eis multũ manifestaretur, tertia refectione vtantur.

Ibidem.

Et istę cõplexiones calidæ, aut calidæ & siccę secundum plurimum sunt vaporosæ & fumosę. & ob hoc balneatione indigent, ne cito ephemeram incidant. & similiter si tenui dięta longo vsi fuerint tempore. Et bonum est istis aliqñ post cibum balneari, vt eorũ corpora impinguẽtur. sed qui in dextro latere sentiet grauitatẽ, hoc vitare debet, & est necesse vt rebus vtat̃ exoppilatiuis.

De remotione, & præseruatione corporum à labore vlceratiuo. Cap. 15.

Et dicimus ꝙ quando isti humores. s. cholera & melancholia efficiunt laborẽ, & sub cute sunt locati, forte exercitium, & fortis fricatio erit sufficiens medicina, cum balneo, & cibo subtili, aut aqua hordei, & squinazibin, & similibus. Et qñ isti humores in poris sunt locati. nõ indigẽt exercitio, sed quiete & somno, & abstinere à cibo, eo ꝙ ista adducũt digestionem. & sero balneentur

D in aqua tepida, & cibis subtilibus cibentur post assumptionem squinzibin, eo quòd squinzibin euacuat per vrinam & sudorem illum humorẽ, qui potest moueri à natura.

De modo Curationis malæ complexionis materialis, & non materialis. Cap. 1.

Et balneum vt plurimum humores subtiles euacuat. & propterea in passionibus ex grossis humoribus fieri non debet, nisi præcedat digestio. quia ex hoc inflammatio totius corporis sequetur, & forsan principalium membrorum.

De cura febris Ephemeræ in generali. Cap. 5.

Et scias ꝙ refrigeratio in febribus per se & p accidens fit. per se, sicut per medicinas, & cibos frigidos, & per accidens vero sicut balneari in aqua calida, aut tepida. & maxime in hac febre fit, eo ꝙ per ipsam in spiritualibus vapores dis-

E soluuntur, qui nisi resoluerentur, corpus nimis inflammaretur, & fortasse ad putridam conuerteretur. & propter hoc balneum est oĩbus curæ vniuersalis. Sed inter aquam existit diuersificatio secundum diuersitatem causarum facientiũ febrem. & hæc febris secundum plurimum accidit propter cutis densationem, quod pluries accidit propter frigus, aut propter in aquis stypticis balneationem, aut propter necessariam balnei negligẽtiam, aut propter totius corporis siccitatem, sicut illis accidit, qui in aere calidissimo degunt. Et vere plurimum hæc febris accidit habẽtibus complexionem calidam & siccam.

De cura febris Ephemeræ in speciali. Cap. 6.

ET de hac prima loqui volumus, & postea de complexione calida & humida, & vltimo de calida solũ. Et dicimus ꝙ qñ accidit pro-

F pter cutis inspissationem, aut propter aquarum stypticarum balneationem, medicatio per contrarium illis erit balneatio in calida, aut tepida aqua post declinationem paroxysmi. & fricatio vtilis existit ĩ exitu balnei cũ oleo tepido, in quo nulla stypticitas reperiatur. Non est* necessariũ balneũ reiterare vltra semel, sicut Gal. faciebat qui infirmũ faciebat intrare bis & ter, eo ꝙ hoc regimen non conuenit, nisi hominibus assuetis multum balneari, sed embrochatio post balneũ cum aqua frigida, vt mihi videtur, iterata, cõclusionem faceret pororum, nisi pori nimiũ forent aperti, aut corpus esset nimis calefactum. Et melior cibus, qui post balneum est propinandus, si erit complexionis calidæ & siccæ, & tẽpus fuerit calidum, est ptisana hordei, eo ꝙ infrigidat & humectat, & adiuuat ad expellendum superfluitates per oẽs suas vias. & post huius digestionem dandi sunt pisces petrosi, carnes perdicum, & similium.

*a. l. bonum.

milium. Et ſi alium fecerit paroxyſmum, balneum, & diætam hanc reiterare debes. Et aliquando propter nimiam triſtitiam, & multam iram fit, & ꝓpter multam in Sole morã. Et quæ propter iram accidit maiori indiget refrigeratione q̃ illa, quæ propter vigilias, aut propter triſtitiam prouenit. & nulla iſtarum indiget fricatione, ſed balneo ſolum. Et quæ propter vigilias, & triſtitiã fit, maiori indiget humectatiõe, ſomno, & gaudio. Et quæ propter moram plurimam in Sole accidit, indiget refrigeratiõe, & vt longam in aqua calida cõtrahat moram. & facta fricatione, cum oleis frigidis inũgatur, vt oleo violato, & ſimilibus. Et qñ propter multam accidit frigiditatem, balneum intret calidum, & balnei calidus aer vtilior exiſtit balneo aquę. Et cibi temperati eſſe debent, aut ad caliditatem declinantes, vt turtures, coturnices, & ſimiles, & aqua mellis valde vtilis eſt. caput vero taliũ oleo roſato inungatur, & alijs actu calidis, quemadmodum alijs frigidis in actu inungi debent. Et ſcias ꝙ vniuerſalis medicina oĩbus patientibus ephemerã, exiſtit balneum, exceptis patientibus rheuma propter frigus. Et in ephemera ab apoſtematibus inguinum, aut ſubaſcellarum cauſata, & ſi cauſa rheumatis calida fuerit, Dicit Gal. ꝙ balneũ intrare debet. & hoc non dicit, niſi quia ſufficiens eſt in humorum ſubtilium digeſtione, ſed groſſos diſperget per totum corpus. nec balneari debet, niſi poſt digeſtionis complementum.

De cura febris Ephemeræ, quando eſt cum fluxu ventris. Cap. 7.

ET dico ꝙ illi, cui accidit fluxus ventris, in ipſius curatione conſideratio eſt habenda, ita ꝙ ſi humor eductus eſt, & fluxus ceſſauit, fac ipſum ingredi balneum, & ipſum ciba cum confortantibus ſtomachum, & ipſum ſtomachum cum vnguentis confortantibus vnge. ſed cum fluxus eſt in ſtatu, melius eſt vt ĩ balneũ ipſos ire non ꝑmittas. hoc Gal. dicit. Sed noui Medici medicantur fortẽ fluxum cũ balneo, quia dicunt ꝙ attractionẽ facit ad oppoſitã partẽ. & q̃uis ita ſit, nõ eſt ꝓpria medicina, ſed ẽ ꝑ accidẽs, & ideo q̃a eſt ꝑ ſimilitudinis viã, & tu ſcis ꝙ cõtrariũ debet expelli ꝑ ſuũ contrariũ. vnde hoc, qñ poſſumus, eſt dimittendũ. Sed patiẽs eſt cibandus abſq; poſitiõe ipſius in balneo, ĩmo debes cõſeruare, vt rectifices ipſius ſtõm euõne ceſſante cũ lana infuſa in oleo abſinthij & oleo roſato, & ſi maſtichen contritã acceperis, et cũ oleo roſato miſcueris, & p̃dictæ lanæ infuderis, multo fortius oꝑabitur.

Ibidem.

Et aliqñ hæc febris tribus diebus ꝑdurat, ſed nõ timeas, & regẽ ipſos poſt exitũ paroxyſmi, & poſt euationẽ ventris, ponẽdo ipſos in balneo, et ciba ipſos cibis cõuenientibus. Sed ex nauſea aceroſa hæc febris nõ fit, ob hoc, q̃a ex illis ſubſtãtia fumoſa nõ generatur, quæ ſpiritum inflãmet. Et ſcias ꝙ in cõplexiõibus frigidis & humidis raro hæc febris accidit. ſimiliter neq; in frigidis & ſiccis. ſed calida & ſicca oĩbus paratior ad hoc exiſtit. & ꝑꝑ hoc, illud, quod plus nocet corporibus ſic diſpoſitis, eſt fames, & exercitiũ temperamentũ excedẽs, & negligẽtia balnei. Sed q̃ febricitãt febre, quę fit ꝑꝑ bubonicũ ap̃a, quod fit in ſubaſcellis, & inguinibus, vltimũ medicamen illius ap̃atis ẽ curatio. Et ſi ꝑꝑ rheuma hoc accidit, medicinæ purgãtes neceſſarię exiſtũt. Et ſi fuerit ꝑꝑ ſanguinis abundantiã minutiõe indiget, q̃a hæc ꝓſeruat, ne ĩ vlteriores ęgritudĩes cadat. Et Gal. p̃cipit vt has febres patientes ponãtur in balneũ, ſed mihi nõ placet vt fiat, niſi in declinatione.

De Cibatione, & Fricatione, & Balneatione febricitantium. Cap. 10.

Et ſcias ꝙ balneũ in declinatione febriũ collaudat̃, qm̃ ſupfluitates euacuat ſubtiles. In principijs vero minime, q̃a rigores habet ꝓuocare, & diſſoluit humores, & multiplicat oppilatiões, & ſpargit ſupfluitates ꝑ corpus totũ, & non eſt tutũ quin inde ꝓueniat ap̃a in aliquo principali membro. & q̃uis humores euacuet, multiplicat tñ caliditatẽ & ſiccitatẽ febrilẽ, ſiue fuerit ex aqua calida factũ, ſiue ex aere calido. Et neceſſe ẽ vt corpora taliũ nõ tãgãtur aqua frigida, qm̃ humores efficit crudos. et ꝑꝑ hoc balneũ fieri nõ debet niſi poſt factã ꝺclinationẽ, et ĩ febribꝰ, q̃ nõ ſũt acutę.

De cura febris Hecticæ. Cap. 15.

Sed in balneando eos debemus magnã habere conſiderationẽ, eo ꝙ iſti non videntur habere neceſſitatẽ calefaciendi, reſoluendi, nec euacuãdi. quid. n. proficies ex infrigidatione accidẽtali acquiſita ex balneo, cũ humores inde euacuent̃? & hoc non confert niſi in mala cõplexione materiali. Et poſtq̃ ita eſt, mihi videtur ꝙ ipſi non ĩdigeãt aliquo ex aere balnei. & quãuis aqua calida habeat humectare, cum hoc tñ facit reſolutionẽ. Sed balneum aq̃ frigidæ mihi videtur eſſe melius, ſi poſſit ipſum conuenienter ſuſtinere. Et ſcias ꝙ Gal. manifeſte dicit ꝙ ipſi nõ indigẽt balneo, niſi cã præparationis ſuorũ corporũ, vt aquã frigidam valeant ſuſtinere, cũ qua balneari debẽt in fine balnei. Et balneũ ſm ipſum taliter debet p̃parari. ſ. ꝙ infirmum ferre debemus cum lecto ſuo ibi. & cũ fuerit in camera prima ipſius balnei, extẽdere debemus plumariũ paruum, & eũ ſupponere ibi debemus, & ſi illa prima camera

ra tepida esse reperitur, ibi eũ à pãnis expoliare debes. & ordinare debes ꝙ à quatuor hoĩbus capiendo à quatuor angulis plumarij feratur ad cameram secundã, & ibi ipsum reponãt nudũ. sed tẽperantia camerarũ balnei vna alteri cõparari debet. s. ꝙ eadem ꝓportio esse debet secundæ ad tertiã, q̃ primæ ad secundã. Et cũ fuerit in camera secunda, inungi debet oleo tepido. & postea ponẽdus est in camera tertia, & ibi ponendus est in balneo, vel tina, aut pila, quod idem est. Et in vnaquaq; camerarũ tñ morari debet, quantum ipse infirmus posset incedere suauiter ab vno capite earũ ad aliud. Et ex tũc ipse infirmus debet poni in balneo, vel tina seu pila aq̃ tepidæ plena, & illic morari debet tẽperate. & postea balneãdus est aqua frigida. & istud est regimen, qđ aperuit Gal. in hoc casu de balneo. Sed Rasis sentire videtur, ꝙ tales infirmi nõ indigeãt nisi balneatione aquę tepidę. Sed quia ĩpossibile est vt tales, qñ expoliãtur, vt eis nõ eueniãt horripilationes, & specialiter in exitu ab aqua calida, ideo necesse est vt tina vel balneũ eorũ fit in camera tẽperata, q̃ non excedat in caliditate vel frigiditate, & aqua similiter tẽperata esse debet. & sic videtur ei, vt inde aliquod iuuamentũ recipere debeant.

Sed iuuamentũ appositiõis fęcis picis est, eo ꝙ virtus istorũ attractiua debilis eẽ reperitur. & ꝓp hoc ponẽdi sunt primo in aquã calidã, eo ꝙ in illa principiũ attractionis esse reperitur, et in eadẽ tñ morari debẽt, quousq; mẽbra eorũ vndiq; tumescere videãtur, & pori ꝑ totum aperiãtur, & deinde pix est apponẽda. & hæc oĩa recitat Gal. vbi loqtur de cura malitiæ cõplexionis calidæ & siccæ stomachi. Abymeron Auenzohar autẽ velle videtur ꝙ nos eos in tina aq̃ tepidæ solũ ponere debemus absq; intratiõe stuphæ. & in exitu tinę ꝓpinandũ est eis lac. & cũ digestũ fuerit, iterum ponẽdi sunt in tina, & postea dabis eis aquã hordei. & facta digestione ipsius, dabis eis micã panis lotã cũ rebus ꝑdictis. Sed ex rebus, q̃ exteris fiunt, sunt balneũ, & balneatio secundũ ꝙ diximus, & ẽt aer. Quòd si fuerit calidus, debemus eũ infrigidare, abstergẽdo domũ, & substernendo in ipsa folia frigida, sicut sunt rosæ, & folia salicis, & flores nenupharis, & folia vitis cũ suis floribus, studẽdo vel ingeniando, vt aqua frigida à sꝑioribus ad inferiora descẽdat. Et vt domus septẽtrionalis existat. Et ꝙ illę fenestrę sint apertę, vñ Sol minime possit penetrare, & illę claudañ, vnde põt intrare. Et qñ aer fuerit frigidus, nõ indigebunt ꝑdictis, nisi vt ipsum trahãt, sicut est, et maxime qñ principiũ malæ cõplexionis fuerit à stomacho, vel à pectore, vel ab intestino ieiuno, vel à renibus, & ab istis ipsa mala cõplexio deinde deriuatur. & possibile est etiam ꝙ illa mala complexio incipiat à corde, & inde ad prædicta, & ad totum corpus deriuetur.

De syncope accidẽte causa Doloris. Cap. 18.

Dico ergo ꝙ in doloribus aliqñ fiũt localia remedia, sicut cũ pinguedine anseris, & gallinę, & anatis. et aliqñ fiũt cũ embrochatiõe aq̃ calidę, et olei, & ponẽdo eos ĩ balneo, & cũ his similibus.

De syncope proueniente ex superflua euacuatione. Cap. 19.

Quartus modus fit, ĩpediẽdo virtutẽ expulsiuam, qñ superflue expellit, sicut fit in illa passione, quæ cholerica noĩatur, & in Arabico dicitur almayda, ĩ qua vomitus & secessus simul fiunt, q̃ curatur stringẽdo, & ligãdo crura, & brachia, & ponẽdo eos ĩ balneo, & cũ hoc ẽt in eadẽ necessitatꝫ habemus ponẽdi styptica intus, & extra. Sed q̃a balneũ sꝑflue habet soluere, & euacuare, iõ cũ timore magno tales in balneo ponẽdi sunt, ẽt exhibẽdo eis styptica. & ẽt de istis adhuc locuti erimus, qñ tractabimus de cura malę cõplexiõis materialis, dũ euacuatur de mẽbro ad mẽbrum.

De cura malæ complexionis siccæ Stomachi sine materia. Cap. 23.

Ergo incipere debemus ponẽdo ipsum in balneo tẽperato. & post balneũ lac bibat tẽperatum asinę, aut capræ cum aliquãtulo zuccharo. & qñ cognoscemus eũ digessisse lac ꝑ signa ructus, & tumoris stomachi, iterum ipsum ĩ balneo ponemus, spatio tñ interueniẽte ĩter vnã & aliam balneationẽ quatuor horarũ aut q̃nq;. & semꝑ ĩ exitu balnei debet inungi cũ oleo viol. vel cõi, eo ꝙ ipsum humectabit, & cauebit ei à multa dissolutiõe. & ĩ quolibet exitu balnei ꝓpineẽ lac supradictũ, si ipm affectauerit, sin aũt, aq̃ hordei ꝓpineẽ.

De lauacro. Cap. 4.

NVnc de balneo nobis disserẽdum, vt potè quo & vacuẽtur corporis superfluitates, atq; excrementa, cuius varias esse facultates, asserimus, primo nãq; q̃ corpora nostra afficiant, ac calefacit, tũ humectat, tũ siccat, refrigerat simul, ac calefacit, excrementa, q̃ sub cute adhærent, & meatus obturant, expurgat, interdũ vero eosdẽ obstruit, & cutẽ densat, flatus discutit, ac tumores, corpora vt probè alimentum suscipiant, idonea aptaq; concinnat, est ẽt vbi appetitionẽ incitet, dolores demulcet, ac lenit, & aliqñ prorsus tollit, humores fluidos facit, eosq; à particula in particulam aliam trãsmittit. Harum vero adeo contrarium, & sibi pugnantium functionũ causam esse dicimus vnam ex his, quæ ternario numero cõtinentur. Aut. n. ab ipsius lauacri natura, & cõstitutione,

ſtitutione,aut à laborãtium corporũ affectu, aut
deniq; à tꝑe, quo in ipſo detinentur. Cum vero
naturã balnei, atq; partes ſcripſimus, intelligas
velim aquã tum calidã, tum frigidã, deinde do-
mum, in qua ꝑparatur,aeremq;. Atq; iſta rurſus
in gradus partiuntur,quippe aqua inter calidum
frigidumq; media refrigerat, humectatq;. quin-
etiam nõnihil diſcutiẽtis poteſtatis obtinet, quo
ſordes,q̃ cuti adhæreſcunt,abſtergit. Aer quoq;,
qui eandẽ cum illa tẽperaturã habet exiguum ſu
dorẽ eliciens,tenues è corpore ſuccos euocat,ſi-
mul ac euacuat. Is vero, etſi aqua(vt alias docui-
mus)humidior ſit,tñ non æque humectat ꝓinde
atq; aqua,vt quæ corpori applicatur, quinĩmo vi
deſiccante aerem ꝑditum meminiſse te velim,ꝗ
quo calidior,eo plus ariditatis ĩfert. Porrò aqua,
aerq; inſigniter calida & calefaciũt,& interdum
ſiccant,excrementa vacuant,ꝗbus eductis flatus
eadẽ opera diſcutiũtur,idq; tm̃ in corporibus pu
ris,& non excremẽtoſis pręſtant, quippe in illis,
ꝗbus ſuꝑfluitates exuberãt, ĩmodice meatus ob-
turãt,euocatis ad cutẽ vitioſis,ac copioſis ſuccis,
ꝗbusliber exitus nõ patet,ob copiã craſſitiemq;,
vñ corpora huiuſcemodi hñtibus horrores,rigo
resq; contingunt,vagãturq; ſucci per vniuerſum
corpus,ac deferũtur ex loco vno ad alterũ. Quã-
obrem illud tibi perſuaſiſſimũ habeto, homini
plethorico maliſq; referto humoribus lauacri
vſum à nobis ĩhiberi. Quinetiã ſi pars quęuis tali
plenitudine affecta ſit,nequaq̃ conſulimus. Atq;
cauſa,q̃ media collocata eſt,maioris eſt momẽti
cæteris. Porrò lauacrũ dolores tm̃ leuat, quos flu
xiones cõcitarunt,cuius generis abſceſſus,& hu
ius generis morbi. Item interdũ per ſe,interdũ
ex accidẽti refrigerat. Hoc vero fit meatus reſe-
rando, & eductis vna cum ſuꝑfluitatibus calore
ac ſpiritu,illud autẽ qm̃ aquæ lauacri frigidæ vis
ſuppeditat,adhibeturq;, vt calidæ intemperiem
moderetur, & partes emollitas corrigat, atq; vt
mitiget calorẽ naturalẽ, eo modo quo fabri fer-
rarij ac coci, qui frigidã vſurpant, vt ſcopum ſui
ꝓpoſiti attingant. Inſuper lauacro, natationeue
frigidæ vti haudquaq̃ debemus,niſi prius excre-
menta expulſa fuerint. Balneum autem(vt ſum-
matim perſtringam)in his qui corpora pura ob-
tinent(ſi modo oĩum eius partiũ fuerit cõcinna
aſſenſio)eximia ꝓbet, & ſingularia cõmoda, et-
enim ſuperfluitates diſcutit, & citra virium no-
xam expurgationes efficit, partes emollit, ita tñ
vt neruoſum genus minime reſoluat, humectat
citra caloris ſenſum, quinetiã refrigerat, nec tñ
obſtructiones ob viſciditatem accerſit. Quę vni
uerſa nobis iam ſcripta à calido frigidoq; perfi-
ciuntur,neq; puris,ſed non puris corporibus in-
commodum afferunt.

De ratione victus hominibus temperatæ naturæ. Cap. 6.

Cæterum poſtq̃ quartũ ſeptẽnium attigerit,
ꝗ optimũ ſtatum habent,et abũde aucti fuerint,
aquę frigidę balneũ intrepide vſurpabũt,tum vt
denſentur q̃ ab exercitio rarefactæ partes, ſimul
ac roborentur,tum vt calor diffuſus cogatur,&
ad priſtinũ ſtatũ redeat, functionesq; conſuetas
rite peragat, eadẽ porrò ratione hic aqua frigida
vtimur,qua in exitu à lauacro. Eſto vero nec pla
nè glacialis,nec tepida, altera nãq; ferit afficitq;
ꝑtes ĩſuetas,altera vero qđ expetimus, nõ efficit,
ꝗn ipſum ĩmorandi ĩ lauatiõe tp̃s breue ſit. Verũ
enimuero num caput frigida lauari debeat, inꝗ-
ſitione accurratiori indiget. Gal. quippe de hoc
ſcribens, nõ pauca ꝑtermiſit. Atqui(vt breuiter
quod ſentio aperiã) caput oĩno lauandũ nõ erit,
frigida etenim pars eſt. Poſt hæc alimenta probi
boniq; ſucci aſſumet,cuiuſmodi gallinacea,hœ-
dina,vitulina,& agnina, at vitulus nondum ſit
ablactatus, agnus vero anniculus, panis inſuper
optime(vti alias docuimus) ꝑparatus. Porrò ci-
bos aſſumẽdi tp̃s optime ꝑſcribitur, qñ videlicet
oẽs concoctiones peractę fuerint. Quòd ſi ꝗs(vt
nõnulli cẽſent)bis in die cibos ingerat,bis quoq;
exercitationẽ adhibeat neceſſe eſt, biſq; lauacrũ
ſubeat. Gal. quorundã medicorũ ſententiæ acce
dere videtur, aſſerentiũ ter in die vniuerſa hæc
debere vſurpari, id qđ nõ poſſum nõ magnope-
re demirari. cũ etenim iuuenis corpus hac ratio-
ne victus vtentis, robuſtæ, optimæq; ſit naturæ,
probeq; concoquat, tam frequenti alimentorũ
ingeſtione minime indigere arbitror. Quin po-
tius iſta ciborũ partitio ſenioribus imbecilliori-
busq; ſtatuẽda,in qua opinione ipſe quoq; Gal.
verſatur,ſecamus quidẽ ac partimur exercitij la-
uacriq; tẽpora, ob ciborũ neceſſariã partitionẽ.
Sanè recentiores medici duorũ dierũ ternas cibi
aſſumptiones eſſe debere cẽſent,eademq; ratio-
ne lauationis atq; exercitij ternã adminiſtratio-
nem. Quorum opinioni admirabilis ille Auen-
zoarus ſubſcripſiſſe videtur,cui plane ego quoq;
aſſentior,vtpote veriora ſentienti.

De intemperiebus omnibus, tum ſimplicibus, tum compoſitis. Cap. 11.

Lauacro aquæ tepidæ committatur, vt quod
in ipſa eſt fumidi,ac fuliginoſi excremẽti vacue-
tur,ac per halitum digeratur. Sanè aer ipſius bal
nei non conuenit. At ſi quod ex calida lauatio-
ne incommodum percipiant,aquæ frigidæ ablu
tio emendabit.

De intemperaturarũ curatione, quæ cũ humoribus, & quæ citra humores consistunt. Cap. 1.

Porrò balnea tenues succos discutiunt, atque euacuant, quare vbi à crasis viscidisq; humoribus aggeneratos morbos curabis, ab his astinendum censeo, ne in deterius decidat corpus, solet etenim humorũ moles inflãmari, si ante concoctionẽ quis lauetur. quinetiam interdum partes principes vitiantur, atq; inflãmatione tentãtur.

Omnium diariarum febrium curatio generatim. Cap. 6.

Quæ vero secundario atq; per accidens fit, lauacro aquæ calidæ tẽperatæq;, idq; potissimum in hac febre, quæ spiritus maxime inuadit, eosq; in halitũ vaporosum vertit. Quãobrẽ nisi discutiatur, ĩmoderatam toti corpori flãmam suscitabit, quo fiet, vt in putridã degeneret ephemera. Balneũ itaq; huiusmodi oĩbus vtiliter curatiõis ergo præcipitur. Aquam item oportet tantam nancisci differentiã, quantã causæ febrim efficiẽtes obtinuerint. Accidit interdũ diaria à cutis stipatione, tũ ob frigus, tum ob balneũ prætermissum, tum ob lauacrum aquarũ vim astrictoriam habentiũ, quales aluminosæ, aut deniq; propter corporis totius squalorem, qui à calore aeris immodico prouenit. Atq; in totum calidiores, sicciоresq; natura corripit ephemera.

Curatio speciatim diariarum. Cap. 7.

QVi igitur densatione cutis febricitãt, post accessionis declinationem dulcis aquæ tẽperatæq; lauacro cõmittetur, frictiones item cũ oleo dulci tepido mediocres lenesq; vtilissimæ sunt. Nec sunt bis terq; lauandi, qm̃ eos tm̃ sic curabat Gal. quibus balnea consueta essent. Quinetiã ꝓfusio aquæ frigidæ à lotiõe iterata (vt ego quidẽ sentio) incõmoda erit, obstruentur etenim atq; stipabuntur cutis meatus. Est vero quãdo reclusi ĩmoderatius fuerint, ęgerq; immodice calefactus, non inutilis futura. Porrò à balneo alimentũ dabimus, siquidẽ ægri tẽperatura calidior, ac siccior fuerit, anniq; tẽpus calidius, refrigerãs simul ac humectãs, cuiusmodi ptisana, quæ oĩa excrementa generosè ꝓmouet, ac depellit, deinde ab huius concoctione pisces saxatiles, pariter & ꝑdicũ carnes offeremus, & id genus alia. ꝙ si aliam haberet accessionem, superiora reiteranda sũt, talisq; victus ratio.

Qui à vigilia, tristitia, atque ira, diaria corripiuntur. Cap. 8.

QVi ob vigilias, tristitiã, iam febricitãt, etsi curationẽ eandẽ ferè expetant, tñ quæ ab ira proficiscitur febris, maiori refrigeratiõe indigebit, q̃ quæ à vigilia, aut mœstitia, quarũ equidem nulla frictiões desiderat, solo balneo mediocri contentæ. Ad hæc quas vigiliæ, ac tristitia accendunt, magis humectabimus, somnumq; diuturniorẽ præcipiemus, modisq; oĩbus laborantes exhilarabimus.

A solis deustione. Cap. 9.

QVæ à solis immodica deustione excitatur, refrigerationẽ postulat. quæ fiet, si diutius in aquæ tẽperatæ lauacro ĩmoretur æger, simul ac frictione modica cũ oleis refrigerantibus, cuiusmodi est quod ex viola purpurea paratur, cuius perfusio summe vtilis erit.

Ab algore. Cap. 10.

SIquis ab algore diaria correptus sit, is pariter lotione calida vtetur. Atqui aer balnei, q̃ ipsũ lauacrũ, cõmodior est. Caput itẽ rosaceo calefacto ꝑfundendũ, nam cæteris frigido rigamus. Cibi erunt tẽperati, aut aliquatenus calidi, vt sunt turtures, mulsa quoq; maxime idonea. Verũ (vt summatim dicã) lauacrũ diarijs oĩbus, ꝓter eas quæ à destillatione frigida oriũtur, & quę ex inguinum tumoribus, conuenientissimũ. At si ab æstu destillationes veniant, lauandos iubet Gal. ea tm̃ ratione, ꝙ putarit ad concoctionẽ tenuiorum succorũ balneũ sufficere, quippe crassiores per vniuersum corpus diffundit. Quãobrẽ ante coctionem absolutã lauandi non sunt. Erit autem balneum dulcis, atq; temperatæ aquæ.

Temperamenta calida, ac sicca. Cap. 14.

Est aũt eorum, quibus fluit aluus, sanationis cura sic habẽda, ab humoris quidem deiectione & vacuatiõe, siquidẽ alui profusio cessauerit, in balneũ ducẽdi ægrotantes, atq; victus offerẽdus ventriculũ corroborãs in febris remissiõe, deĩde firmãdo vẽtriculo, & q̃ circa eũ sunt partibus, vnguẽta cerataq; admouere. ꝙ si alui fluor viget, à lauacro abstinebis, q̃ est Gal. sentẽtia, q̃q̃ recẽtiores medici vehemẽtia alui ꝓfluuia balneo curare se ꝑdicãt, auersionẽ ad cõtraria esse putãtes, quã rationẽ medendi vitabimus, fit. n. ex accidẽti, & ꝓpe dixerim per similia. Cibãdi aũt sunt fluente etiãdum aluo, nec balneo cõmittẽdi. Cõsuletur itẽ vẽtri, si modo vacuatio amplius nõ duret, penicullo oleo absinthino, aut rosaceo imbuto.

Ibidem.

Hæc itẽ febris qñq; ad tertiũ ꝑuenit diẽ, verũ nihil verendũ, modo ea qua diximus, rõne curẽtur, & post euacuationẽ lauacro cõmittantur.

Febres ex inguinum tumoribus. Cap. 15.

QVæ vero ex bubonibus fiunt, sanãtur tumore curato, qui si à fluxiõe oriatur, purgatione opus est, si à sanguinis copia exuberante, sectio venę cõuenit. hoc etenim auxilio ꝑcauebimus,

præcauebitur,ne in deteriores ægritudines transitus fiat. Gal.quidē lauãdos docuit,qđ esse faciē dũ in declinatione censeo,vinũ quoq; vitabunt, ac rōne victus tenui vtētur, quousq; liberentur.

De balneo in febricitantibus. *Cap.* 18.

LAuacrum declinantibus febribus tēpestiue subibũt,qm̃ quod tenue est succorũ,expurgat.Qui vero in principijs balneo cōmittuntur, rigoribus afficiũtur,in ijsq; succi per vniuersum corpus liquãtur,simul ac obstructiones maxime generãtur,interdumq; in principē partē abscessus decũbit.Caloris item atq; siccitatis incremētum facit,siue sit in aqua calida, siue in aere balnei calido persistat æger. Caueant insuper à frigida lotione,quippe ea incrudescunt succi.

RABI MOISIS PARTICULA. XIX. de Balneis,quam ipse a Galeno excerpsit.

BAlneum non cōsumit,nisi quę cuti vicinantur.interiora enim in solidis membris existētia ad exterius balneo non emittuntur.expositione eius in.3.apho.

Balneum est vtile oĩbus speciebus siccitatis cũ ĩfrigidatione sicut phthisi senũ & cũ caliditate, sicut febribus hecticis,q̃ purę sunt sine putredine.& de balneo est miraculũ.est.n.bonum siccitati calidæ & siccitati frigidæ, & generat sitim nō habēti & extinguit sitim habēti.part.6.de phthisi.

Balneum est vtile habētibus ascellationem, quia trahit humores ad cutem, & non intret balneum qui habet corpus repletum, vel qui habet egestionē incarceratam. Expositione eius in.3.morborum acutorum.

Non intret balneum,qui habet abominationem,& qui habet stomachum cholericum, & si ipsum operatur,virtus ipsius cadit,& accidit sibi syncope.similiter caueat sibi ab introitu balnei, qui virtutem debilem habet. Expositione eius in tertia acutorum.

Balneum factũ post febris digestionē cōplet ipsam digestionē,& febrem dissoluit.& oportet vt caueatur ante digestionem, & maxime caueatur ab ijs,qui habent febrem ex phlegmate salso putrido,quia phlegma non dissoluitur acute,sicut dissoluitur cholera.& calor eius non extinguitur neq; cessat sicut choleræ calor. Expositione eius in.3.acutorum.

Vsus Balnei in febribus chymorum post digestionem chymorum curat febres ipsas.& est bonus febri hecticæ omnibus horis.& non caueas tunc ab eo in febribus huiusmodi, cum non est multum debilis æger.& cum obuias febri hecticę ex putredine non introducas ipsum in balneũ nisi prius sint digesti chymi.part.6.de phthisi.

Cuiuslibet ephemerę dominos oportet intrare balneũ excepta illa ephemera,quæ causa densationis cutis vel hepatis glandularum existētiũ in inguinibus & sub ascellis generati.& si ĩ principio,est in aere balnei diu moram trahat, non nocet hoc sibi aliquo modo. & oẽs quibus accidit hæc febris absq; his duabus causis abbreuient eorum moram in aere balnei & ministretur eis aqua iuxta velle eorum. primo ad Glauconem.

Dominis tertianæ puræ iniungenda est balneatio cum aqua dulci bibenda, quia mouet & euacuat aliquam partem choleræ. & est eis vtilis cum qualitate sua vtilitate magna.quia balneatio cum aqua hac remollit corpus, infrigidat & corroborat illud. & est necesse ꝙ sit voluntas tua cum dominis febris huius intrare balneum, emollire corpus eius & humectare. quinto ad Glauconem.

Phthisici & oẽs quibus siccitas dominat̃, nō egēt balneo nisi calido aere suo.aqua vero cōchę valde tēperata confert eis,& maxime quæ est in concha magna. & oportet ægrotantem esse diu in aqua qualitatis tēperatæ & sapidæ valde, quia mouet naturam ad sui dilationē, ampliationem & extensionem vndiq;,& natura obuiat ipsi rei venienti cum sapore.& voluntatis tuæ sit,apud ipsum ægrum,vt in balneo calefiat temperata caliditate & post exitũ suum à balneo, frica ipsum oleo ad conclusionē pororum cutis suæ vt humiditas conclusa remaneat intra corpus.et propter hanc causam ex aere in principio nocumentum sibi minime generatur.primo ingenij.

Oportet dominum quarumcũq; superfluitatum fumosarum calefactum ex frigido sibi aduenienti intrare balneũ,nisi febris sit ex fluxu aut coryza, & ipsum ingredi balneum non patiaris ante digestionem ipsius fluxus vel coryzæ. Sed calefacto ex solis ardore conuenit introitus balnei,etiam si fluxũ habeat vel coryzã.& post balneum infunde sup caput ipsorũ oleũ rosatũ frigidum,sicut ante balneũ fecisti. Octauo ingenij.

Omnibus dominis febris hecticæ & maxime illis qui ad cōsumptionem peruenere, introitus in aquam frigidam absq; balneo nocet,& cōfert cum balneo quia balneum incipit calefacere,& parat ipsum aqua frigida balneari. Decio ĩgenij.

Balneum factum post apparitionem signorũ digestionis

digestionis manifeste cōpetit ei, cuius febris est parua, & virtutes eius non sunt valde fortes. Vndecimo ingenij.

Circa balneationem eorum oīum qui habēt febres putridas tria sunt attendēda. primum est vt non accidat rigor vel horripilatio in introitu balnei. secundum vt nullum membrum principale sit debile. tertium vt in primis venis non sit humorum crudorum quantitas multa restricta. secundo ingenij.

Melior ex horis introitus balnei in oībus febribus interpolatis est cū discedit aliquid febris. & ea hora qua calor incipit dissolui. & balneū tunc conseruat corpus & præparat ipsum ad cibum. & caue tibi semp in huiusmodi febribus vt aqua frigida nō intret in conchā. secūdo ingenij.

Aliquibus hominibus sumere aliquantulum cibi ante balneum est satis bonum, & oībus cōplexionē valde siccam habētibus balneum post cibum est bonum. vj. consilij sanitatis.

Omnium eorum quos inueneris habere fastidium post cibum requirere te oportet. & quos inueneris sentire in loco hepatis dolorem, grauedinem, tensionem, vel aliquid horum, remoue à balneo post cibum: & procura aperire oppilationes suas: & veta eis semper cibaria grossa. vj. consilij sanitatis.

Ex eodem particula. 20. de aqua.

Potus aquæ frigidæ ante cibum hepati nocet & forte nocet lacerto eius. expositione eius in humana natura.

Omnibus aquis peior est quæ est ex niue vel glacie resoluta. quia subtile in aqua pluuiæ est resolutum & coagulatum est grossum malū eius. & ad bonitatem aquæ pluuiæ nunquam redit, expositione eius in secunda aquarum.

Omnis aqua spissa & grossa est valde frigida & ipsius digestio & descensus rari sunt & tardi. & omnis aqua turbida fortificat appetitum cibi. & est causa corruptionis humorum, & puncturæ stomachi in æstate & in hyeme est nociua humoribus sui frigiditate & stomachum pungit.

expositione eius in secunda ventorum.

Aquarum velox conuersio significat sui bonitatem, non malitiam. & aqua pluuialis putrefacta non redit ad sui bonitatē. ideo oportet nos expectare donec discedat ab ipsa odor malus. ac temperanda est postea cum melle vel vino. & in coquinatione cauere ab ipsa nullatenus te oportet. ipsa. n. aqua optime decocta salsuginosam qualitatē assumit. expositiōe eius in secūda ventorum. & 6. alimentorum cap. 30. in fine.

Aqua mala turbida vel fetens morat̄ in stomacho, et facit aliud & cocta amittit maliciā suā per coctionem, & aptat eam ad potum. deinde sua opera cito facit, & manifestat hæc particula eius terrea, quæ residet. & est necesse vt fiat coctio in vltima hora diei. & dimittatur sero toto vt coletur & postea bibatur. quarta expositione eius in sexto epidem.

Aqua melior est cuius nō est sapor, nec odor. & hæc aqua est suauior gustui q̄ aquæ aliæ. & oīs aqua currens ad partes orientis supra terrā purā, que cito calefit, & cito infrigidatur est aquis melior in omni ætate. quinto consilij sanitatis.

Aqua guttatim descendens non mutatur in qualitatem aliam generis putredinis. & cum nō potes habere aquam guttatim descendentē sufficit tibi aqua fontium. quia sufficit cum aqua est pura & clara. & est septimo miamir.

Finis.

EX IOANNIS DAMASceni aphorismis exceptum.

BAlnea non sunt necessaria nobis ad refrigerandum calidum, aut calefaciendum frigidum, sed vt dissoluant, & sudare faciant, & deccesint, & humectent.

Balnea & temperata potio iuuat causam & contrarium causæ.

FINIS.

DE AQVARVM OMNIVM NATVRA EX HIPPOCRATE ET GALENO.

QVæcunque Hippocrates, & Galenus innumeris propè in locis de aquis dulcibus, & sponte nascentibus, in quibus medicamẽti vis aliqua inest, conscripserunt, ea cum sparsa, & vage disiecta in eorum libris essent, vnum in commentarium collecta sunt: in quo Hippocratis & Galeni verba ita impressa sunt, quemadmodum in secunda nostra editione leguntur: vt omnia quiuis absq; multiplici illa tot Galeni librorũ lectione in hoc vno libello facile comperiat. Quæ autem de aquis ab Hippocrate dicta sunt in ijs libris, in quos Galenus commentarios conscripsit: inter ea sunt reposita, quæ Galeno auctori tribuuntur.

HIPPOCRATES

Lib. de aere, aquis & locis, cap. iij.

De natura aquarũ, palustriũ, lacustriũ, et fontanarũ
Qui morbi ex vitiosæ aquæ potu, hyeme, æstateque pueris, viris, senibus, ac mulieribus proueniant.
Quæ optima aqua sit.
Salsas non soluere aluum, vt ignari putant.

CÆTERVM de aquis deinceps narrare volo, quæ morbosę sint, & quę saluberrimę, & quæ mala ab aqua fieri verisimile est, itemq; quę bona, plurimam enim partem conferunt ad sanitatem. Quęcunque igitur palustres sunt, & stabiles, ac lacustres, eas necesse est ęstate esse calidas, ac crassas, & olentes. Cũ enim non defluant sed aqua pluuia semper noua inferatur, & sol vrat, necesse est ipsas decolores esse, & prauas, ac biliosas, hyeme vero glaciatas & frigidas, ac turbatas præ niue, & glacie, vt pituitosissimę, ac raucosissimę existãt. Bibentibus autẽ splenes semper sint magni, ac pleni, & ventres duri tenues, ac calidi. Humeri vero, ac clauiculæ & facies attenuata. In splenem enim carnes colliquantur, quapropter graciles existunt. Edaces autẽ esse tales ac siticulosos par est ventresq; tum supremos tum ĩfernos calidissimos habere, vt etiã fortioribus medicamentis opus habeant. Atq; hic morbus ipsis & æstate & hyeme familiaris est. Ad hæc etiam hydropes plurimi ac letalissimi fiunt. Aestate enim dysenteriæ multæ ac alui profluuia incidunt, & febres quartanæ diuturnæ. Hi autem morbi prolongati tales naturas ad hydropas deducunt, ac occidunt. Et hi quidem morbi ipsis æstate fiũt. Hyeme vero iunioribus quidẽ peripneumoniæ, & insaniæ mor

 bi,

bi,ſenioribus vero febres ardentes propter ven-
tris duritiem.Mulieribus aũt tumores oboriun-
tur & pituita alba & vix in ventre concipiunt ac
difficulter pariunt,& fętus magnos ac tumidos,
deinde ex alimẽtis tabeſcẽtes, ac deprauati fiũt.
Et purgatio cõmoda poſt partũ mulieribus non
cõtingit.Pueris vero hernię accedunt,& viris va
rices & vlcera in tibia.Quare fieri non põt vt ta-
les naturę longeuę ſint, ſed ante tꝑis aduentum
ſeneſcũt.Pręterea fœminę ſe in vtero habere pu
tant,& vbi partus tempus adeſt,vẽtris moles illa
ac plenitudo euaneſcit.Hoc autem contingit ex
aqua cũ vteri ex aqua cõcepta laborãt . Atq; has
quidẽ aquas ad oẽm rem ĩprobas eſse cenſeo, ſe-
cũdo vero loco eas, quarũ fontes è petris ſcatu-
riũt:duras.n.eſse neceſse eſt:aut iſthic vbi calidæ
aquę exiſtũt,aut ferrũ naſcitur,aut ęs,aut argen-
tũ,aut aurũ,aut ſulfur, aut alumen, aut bitumẽ,
aut nitrũ.hæc.n.oĩa prę violentia caloris naſcun
tur.Non itaq; ex hmõi terra aquę bonę ꝓdeunt,
ſed durę & æſtuoſę q̃ & difficulter mingũtur,&
ad alui egeſtionem contrariæ ſunt, optimę vero
ſunt q̃ ex ſublimibꝰ locis ac terreis collibus fluũt.
Hę.n.& dulces ſunt & albę,& vinũ modicũ fer-
re poſsunt,& hyeme calidæ fiũt, æſtate vero fri-
gidæ.Tales.n.fuerint ex ꝓfundiſsimis fontibus.
maxime vero laudare eas oportet, quarũ fluxio-
nes ad ſolis exortus erũpunt,& pſertim ad æſti-
uos.Neceſse eſt.n.odoratas eẽ ac leues.Quęcũq;
vero ſalſę & crudę,ac durę ſunt,ad hoc quidẽ vt
eas oẽs bibant,nõ bonę ſunt, ſunt tñ aliquę natu
ræ & morbi,q̄bus tales aquæ in potu commodę
ſunt,de q̄bus ſtatim dicã.Habet aũt et de his hoc
modo.Quę quidẽ aquę fontes ſuos ad orientes
hñt hæ præ oĩbus optimę ſunt:ſm ab his locum
hñt,q̃ inter ęſtiuos ſolis exortus ac occaſus emer
gũt,& magis hę q̃ ad oriẽtes.Tertio loco ſunt q̃
inter occaſus ęſtiuos ac hibernos ſcaturiũt:peſsi-
mę vero,q̃ ad auſtrũ, & q̃ inter æſtiuũ ortum &
occaſum. Et hæ quidẽ ad auſtrales partes valde
prauæ ſunt,ad boreales vero meliores . His autẽ
hoc mõ vti cõuenit,quiſquis ſanus eſt ac valet,is
nullũ diſcrimen faciat,ſed ſemꝑ eam, q̃ pſens eſt
bibat.Quicunq; vero morbi gratia eam,q̃ cõmo
diſsima eſt,bibere volet, is ſi ita fecerit,maxime
ſanitatẽ aſsequi poterit,quorũ quidẽ ventres du
ri ſunt & idonei ad hoc vt amburãtur,his dulciſ-
ſimę & leuiſsimæ ac ſplendidiſsimę conducunt:
quorũ vero molles vẽtres & humidi ac pituitoſi
ſũt, his duriſsimę,ac crudiſsimę ac ſubſalſę aquę
cõferunt.ſic.n.maxime reſiccari poterint.Quæ-
cunq;.n.aquę optimę coctu ſunt, ac facillime li-
queſcunt,eas par eſt,et ventrẽ maxime exoluere
& eliquare,quæ vero crudæ ſunt & minime co-
ctu bonę,hę magis cõſtringunt ventres ac reſic-
cãt.At.n.mentiũtur hoĩes de ſalſis aquis ꝑꝑ ĩpe-
ritiã in eo quod p aluum ſecedere,eamq; ſoluere
putãtur.Maxime.n.cõtrariæ ſunt ad alui egeſtio
nẽ,ac ſeceſsum:ſunt.n. crudæ & coqui non pñt,
quare vẽter magis ab ipſis adſtringit̃ quã eliquat̃
& de fontanis q̄dem aquis hoc mõ res ſe habet.

Cap.iiij.de aquis pluuijs,et de ijs,quæ ex niue, aut glacie factæ ſunt,et quare mare ſalſum ſit.

De pluuialibus aũt & quæ à niue fiunt, vt ha-
beat,deinceps dicã. Aquę igitur pluuiales leuiſ-
ſimæ & dulciſsimę,et tenuiſsimæ ac ſplẽdidiſsi-
mæ ſunt.primũ.n.ſol quod tenuiſsimũ ac leuiſ-
ſimũ eſt ĩ aqua,educit ac ſurſum rapit, clarũ aũt
hoc ipſum mare facit . quod.n. ſalſum eſt iſthic
relinquitur prę craſsitudine,& fit mare:quod ve
ro tenuiſsimũ eſt,ſol ſurſũm rapit præ leuitate.
Rapit aũt tale nõ ſolũ ab aquis ſtagnantibus, ſed
ẽt ex ipſo mari,et ex oĩbus in q̄bus aliq̄d humo-
ris ĩeſt.Ineſt aũt in oĩbus rebus,& ex ipſis hoĩbus
tenuiſsimũ ac leuiſsimũ humorẽ ducit. Eius rei
maximũ ſignũ inde ſumere licet, vbi hõ veſtibus
ĩdutus ĩ ſole iter fecerit,aut ſederit. Quaſcũq;.n.
corꝑis partes ſol aſpicit,hę nõ exudant:ſol.n.ge-
quid cõparet ſudoris,ſurſum rapit: quæ vero ſub
veſte cõtectę ſunt,aut ſub aliqua alia re hæ exſu-
dant.Educitur.n.ac domatur à ſole ſudor.Serua
tur aũt ex tegmẽtis vt ne diſperdatur à ſole,cum
vero in vmbrã deuenerit, totũ corpus ſimiliter
ſudore perfluit.non.n.amplius ſol affulget,qua-
propter ẽt ex oĩbus aquis hę citiſsime putreſcũt,
& odorẽ malũ pluuialis aqua habet eo, quod ex
plurimis congregata eſt ac ꝑmixta, vt citiſsime
putreſcat.Ad hæc vero vbi rapta eſt & in ſubli-
me eleuata,dum circũfertur,et ad aerem ꝑmiſce
tur, & quod turbidum eſt in ipſa ac noctem re-
fert,id excernitur,ac decedit,et fit aer & nebula,
quod vero tenuiſsimũ eſt ac leuiſsimum in ipſa,
hoc relinquitur,ac dulceſcit, dũ à ſole vritur, ac
coquitur.Fiũt aũt et alia oĩa quę coquũtur ſemꝑ
dulcia,quãdiu igitur diſꝑſa fuerit & nondũ con
gregata,fertur ſublimis,vbi vero coaceruata fue
rit ac ſimul cõgregata derepente à vẽtis inter ſe
aduerſarijs,tũc deorſum ꝓrũpit qua parte pluri-
ma collecta fuerit:tũc.n.hoc magis fieri veriſimi
le eſt,cũ nebulas à vẽto ſtabilitatẽ non hñte con-
citatas ac procedentes derepente ventus contra-
rius,ac aliæ nebulæ reliſerint, atq; tunc quidem
prima ipſius pars congregatur: quę vero à poſte-
riore parte ſunt,inſuꝑ accedũt:& ſic craſſeſcunt,
& nigreſcunt,ac ſimul congregantur,& prę gra
uitate deorſum rumpunt & pluuiæ fiunt.Atque
hæ

hæ quidem aquæ optimæ sunt secundũ hanc rationem: verum opus habent vt decoquantur ac excolentur, sin minus odorem prauũ habent, & raucedines & vocis grauitatem bibentibus inde accedere par est. At vero aquæ ex niue ac glacie fientes, omnes malæ sunt, cum.n. semel cõcretæ fuerint non amplius in pristinam naturam restituuntur: sed quod quidem in ipsa clarum ac leue & dulce est, excernitur ac disperditur. Quod vero turbidissimum est ac ponderosissimum, relinquitur. Hoc vero cognoueris hoc modo. Si.n. volueris hyemis tempore vasculum certa aquæ mẽsura infusa sub dio exponere, quo maxime cõgeletur, deinde postridie in locum calidum deportatũ sinere, quo maxime glacies liquescat, & vbi exoluta fuerit aquam metiri, reperies aquã multo pauciorem. Atq; hoc signum est, ꝙ à congelatione id quod leuissimũ ac tenuissimum est disperditur & nõ ꝙ grauissimum ac crassissimum existit. non.n. hoc disperdi poterit. Hac igitur de causa has aquas quæ à niue ac glacie eliquantur, pessimas esse puto ad oẽs res. Itemq; eas quæ ad has sequũtur. Atq; sic quidem de pluuialibus & niualibus ac glacialibus aquis res se habet.

Cap. V. De noxis, quæ ex prauarum aquarum potu proueniunt.

Calculo vero maxime laborant homines & ex renũ affectionibus & vrinę stillicidio, & coxendicum morbo corripiuntur, & herniæ fiunt, vbi aquas omnigenas bibũt & de magnis fluminibus in quæ alia deferunt, & de stagno in quod fluxiones multę ac omnis generis deueniunt. Et qui aquis inuectitijs vtũtur, quæ ex longo & nõ breui locorum interuallo afferuntur: non enim fieri potest vt alia aqua similis sit alij, sed alię dulces sunt, aliæ salsæ & aluminosæ, aliæ de calidis fluunt, vbi vero hę simul inter se miscentur, dissident, & quę fortissima est, semper superat. pręualet autem nõ semper eadem, sed alias alia, sed & ex ventis alij quidem Boreas robur exhibet, alij vero Auster, & de reliquis eadẽ ratio existit. Talibus igitur necesse est limum & arenam in vasis subsidere et ab his, si potentur, morbi prędicti fiunt, quod autem non omnibus consequenter, declarabo. quorum quidem aluus satis fluida est, ac sana, & vesica non ardens, neq; stomachus vesicę valde coardescit, hi facile vrinam eijciunt, & in vesica nihil ipsis congregatur, quorũ vero aluus ardens ac feruida fuerit, in his necesse est etiam vesicę idem perpeti. cum enim magis q̃ pro natura fuerit calefacta, stomachus ipsius inflãmatur. Vbi vero hæc perpetitur vrinã non dimittit, sed ĩ se ipsa cõcoquit, & adurit, & quod

A quidem tenuissimum in ipsa est, excernitur: & quod purissimum est, trãsit & emergitur, quod vero crassissimũ ac turbidissimum est, coaceruatur & cõcrescit, primum quidem parum, deinde maius fit. Dum.n. voluitur ab vrina, quicq̃d crassum compactum fuerit ad se ipsum adaptat, atq; sic augescit, & ĩ tosum cõcrescit, & cum vrinam emittit, ad vesicę stomachum allabitur ab vrina impulsum, & vrinę emissionẽ impedit, & dolorẽ vehementẽ exhibet. Quare pueri calculosi fricãt, ac trahunt pudẽda. videtur.n. ipsis causa mistionis eo loco esse. signum aũt eius ꝙ hæc ita se hñt, hoc est: vrinã splendidissimã calculosi mingunt ad similitudinẽ seri, eo ꝙ id quod crassissimum est, ac biliosissimũ, isthic manet, & coaceruat ac concrescit. Et pleriq; sanè hoc modo lapidẽ & calculum contrahunt. fit aũt pueris etiã ex

B lacte, si non salubre id fuerit, sed valde calidũ ac biliosum: ventrẽ.n. percalefacit & vesicã. Quare vrina dũ aduritur, hæc patitur. & sanè sentio melius esse pueris vinũ quam aquosissimum dare: minus.n. venas adurit, ac resiccat. Muliebribus aũt pudendis non similiter contingit. meatus.n. vrinę ĩ vesica breuis est & amplus vt facile vrina impellatur. Neq;.n. manu pudendum fricat, veluti masculus, neq; vrinę in vesica meatũ continгit. Ad pudenda.n. ꝑforatus est. Et quia meatus sunt ampli, etiã plus bibunt, quã pueri. Et de his quidem sic res se habet, aut his quamproxime.

In lib. de natura Pueri.

Fõtes et marinas aquas hyeme calidiores, et auctiores.
Terram semper habere aquam.
Spiritus omnes nobis esse ab aqua. eamque in decliue fluere: & quæ æstate hauritur, frigidiorem esse, quam quæ non hauritur.

C Sic etiam inferna terrę pars cum plena sit, & ipsa à seipsa comprimat, nimirum grauis ac dẽsa existẽs ab humiditate in hyeme calescit. nullam enim caliditatis perspirationẽ habet: sed vbi de cœlo aqua cadit in ipsam cum spiritus prodierit ab ipsa in terra non vlterius penetrat: vt pote terra densa existẽte, sed spiritus retro ad aquã abit, & propterea fontes ac marinæ aquæ hyeme calidiores sunt, & auctiores, q̃ æstate: quia spũs dum exhalat, retro abit ad aquã, cũ terra densior existat, & ꝑ se spiritum nõ transmittat. Et aqua multa existens q̃ contigerit, ea ꝑrumpẽs procedit & viã sibi ipsi ampliorem facit, q̃ si modica existat. Aqua.n. in terra non consistit, sed semꝑ in decliue ꝓcedit: si aũt spiritũ ab aqua prodeuntẽ terra ꝑ se hyeme transmittat, paucior aqua ex ipsa ꝓcederet, & fontes hyeme magni nõ essent, atq; hęc omnia in hoc dicta à me sunt, quod terrę ĩferna

pars calidior esse appa ret hyeme, q̃ æstate. Nunc autem dicere volo quod æstate frigidior q̃ hyeme inferna terræ pars esse videtur. Terra æstate rara est et leuis nimirũ sole vehementius irruente, & ab ipsa humiditates ad sese attrahente. Habet autem terra in se semper aquam plus aut minus. spiritus autem omnes nobis sunt ab aqua: id quod sic se habere vnde coiectare posit demon strabo. Etenim ab oĩbus fluminibus ac nebulis spiritus semper procedunt. Est autẽ nebula aqua in aere cohęrens & continua. Et tunc sanè terra rara est ac leuis æstate, & aquam in se habet, & aqua in decliue fluit, procedẽte aũt aqua semper inde alius ex alio spiritu exhalat. qui vero exhalat, ꝑ terram abit leuem ac rarã ęxistentem & frigiditatẽ terræ inducit, & ipsa aqua simul perfrigeratur. Habet autem sic, queadmodum si quis aquam in vtre existentẽ fortiter cõprimat, & per puncturã acus vel paulo maiorem perspirationẽ aquæ faciat, & ipsum vtrẽ in sublimi suspendat, nullus spiritus per foramen procedat, sed aqua. non. n. habet spatiositatem, per quam aqua spiritum emittat, sic sanè se habet etiã hyeme aqua in terra, si aũt aquæ in vtre locum satis amplum feceris & vtrem in sublimi suspẽderis spiritus per foramen procedet. Locum. n. spiritus habet ab aqua mota procedendi per vtrem: & propterea per foramen spiritus transit, sic sanè se habet etiã æstate aqua in terra, satis amplum. n. locum habet nimirum terra rara existente, & sole ab ipsa humorẽ ad se trahẽte & ꝑtransit spiritus, vtpote qui frigidus existit ab aqua ꝑ ipsam rarã existentem ac leuẽ. ob hoc itaq; inferna ipsius pars æstate frigida existit & aqua ipsa adhuc magis q̃ spiritus, qui in terra frigidus existit, & ipsa in seipsam & in terrã spiritum emittit. Sed & aqua quæ hauritur in puteo, spiritũ semper mouet: velut flabellum atq; hoc ipsum aquæ frigiditatẽ ĩducit. Quę vero nõ hauritur ęstate sed stans densa existit, nõ similiter spiritũ in se à terra suscipit, neq; in terrã à se ipsa distribuit, & simul à sole & aere ĩ puteo non disperso: sed stante ac firmato primum supficies ipsius calefit, deinde alia eius pars ad aliam deorsum caliditatẽ distribuit, & propterea aqua quæ ęstate non hauritur, calidior est ea quę hauritur. Quin & fontes valde profundi æstate semper frigidi existũt & aqua hausta hyeme terra calida existẽte ex tali fonte statim quidẽ calida est. vbi vero tẽpus progresũm fuerit, frigida est, ab aere videlicet frigido existente talis facta. perflatur. n. à vento & spiritus ꝑ ipsam pertransit. Quẽ admodum ẽt aqua, quæ æstate hauritur vbi hausta fuerit statim frigida est, calida autẽ fit postea, propterea quod terra rara existente & spiritu in ipsa existente ꝑfrigeratur, vbi aũt haustę tempus accesserit, stabilis fit, et calida conspicitur, calefit enim ab aere calido existente queadmodum & aqua q̃ non hauritur ĩ puteo ęstate ob hoc ipsum calida redditur. Atq; hęc à me de hoc dicta sunt.

In lib. de carnibus ubi loquitur de odoratu.

Aquam esse humidiorem, quam cerebrum, nisi sit putrefacta.

Aqua enim humidior est quàm cerebrum, nisi sit putrefacta: putrefacta enim aqua crassior fit. & alia omnia &c.

In lib. de humidorum siue liquidorum vsu.

Aqua potabilis salsuginosa, mare, potabilis quidem in officina medica optima. Nam & ferramentis, & æramentis optima, & medicamentis plurimis inueteratis communissima. Verum ad corpus nosse oportet quod hęc aut frigefacit, aut madefacit, aut calefacit: aliter vero nulli cõmodat, aut detrimento est potata, vbi modica potabili in spongia vteris, optimum oculis est. Cutis ipsa supne exulceratur calidæ aspersione.

Paulo post eodẽ in lib. de marinæ aquæ facultate.

Mare pruriginosis, & qui ab acribus humoribus vellicanẽ, prodest, vt & lauent & foueant ex calido. Qui vero non adsueti sunt, aliquantum lęduntur: verum ad vlcera ambusta & desquammata, & quæcunq; talia contrarium est. Aptum est autem puris, bonum est & ad attenuãdum & ad piscatorum vlcera. Hęc enim neq; suppurantur, si nõ vellices, & ad vlcera cuniculosa, & depascentia proserpẽdę sedat ac sistit veluti sal, salsugo, nitrum. omnia aũt hæc si quis parum vtatur irritant, si excellenter bona sunt.

Et eodem in libro.

Aquæ frigidæ vsus ad papulas. et de calida aqua.

Aqua frigida prodest papulis rubicũdis quales per alia atq; alia parte sublatę erũpunt, quales splenia attractoria emergũt. In carnosis vero & tenera carne pręditis subrubicundę sunt, in nigris autem rotundę, dothienes, hoc est furũculi appellatæ & quales in ipsis calidis lauacris oboriũtur, et mulieribus ex mensiũ sub cutẽ recursu fiunt, & ab irritamentis cutis, aut insolita vestimentorũ asperorũ gestatione, & ex sudoris exitu, aut vbi quis ex frigore derepente ad ignẽ, aut calida lauacra accesit. nã si hæc posterius fecerit nequaq̃ amplius erũpunt, alioqui quę ex frigore fiunt aut q̃ exasperantur instar milij, deĩde exulcerantur, eas frigida lędit, calida vero ꝓdest, tumores in articulis et dolores sine vlcere ac podagricos & conuulsa plurima ex his frigida multa effusa, leuat ac extenuat, & dolorem torpefacit,

torpor

torpor autem moderatus dolorem soluit, sed & calida aqua attenuat ac mollit.

Et paulo post ait de aqua calida.

Articulos induratos aut ab inflammatione aliquando oborta: aut à distortione operę preciū est sanare aqua calida in vtriculum infusa.

Et paulo post.

Calida oculis cōuenit doloribus, suppurationibus, lachrymis mordacibus, siccis omnibus.

Frigida doloris exortibus valde rubicundis, & qui collectiones tuberculorum iuxta venas habere solent.

In lib. de affectionibus in cura voluuli.

Hunc humectare oportet & extrinsecus & intrinsecus & multa calida lauare.

Galenus 1. Simp. Med. Cap. iiij.

Aquam esse omnibus cōem, & maxime necessariā.

Eius facultatem ex vsu cognosci.

Tēperato corpori, et intēperato adhibita quid faciat.

Summe frigida pauco tempore quadrato corpori ac iuuenili adiuncta, calorem reuocat. aliter semper refrigerat.

Naturalium aquarum non esse eandem cum aqua potabili, facultatem.

Marinam non admodum refrigerare.

Quæ syncere aqua est, suapte natura est frigida.

In marinæ inopia, arte aquā paramus, ut muria fiat.

Erysipelati nocet marina, & alia medicamentosa.

Limosam esse compositam, vt aqua Nili: quæ colata effici pura potest.

Esto sanè prima nobis in contemplationem proposita aqua: quòd nimirum ea & communissima hominibus omnibus sit, tū sanis, tum ęgrotis, & ad vitam maxime necessaria. Primumque eucrato, siue temperato corpori applicator ipsa neque frigida insigniter neq; calida: Deinde ijs qui natura sunt intemperati: Tertio, qui affectu aliquo tenētur. Nam hoc pacto exactè in omnibus propriam eius facultatem perpēderis. Igitur temperato admota pluſculo tēpore, ipsum omnino refrigerabit: Intemperato vero, citius quidē refrigerabit id quod frigidius natura fuerit, tardius vero quod calidius. Semper autem oīa refrigerabit, etiamsi nō multis deinceps diebus, sed vel vna quis hora, aut pluribus ea vtač. Nec enim talis in vllo omnium calorem reuocare poterit. Nam quę summe frigida est, si quadrato ac iuuenili corporis naturæ pauculo tempore adhibeatur, caloris molietur reuocationem: Sin aliter vtaris, semper refrigerabit. Quin etiam si ijs quoque, qui simplici laborant morbo, eiusmodi admoueatur aqua, hos etiā manifesto refrigerabit. Nam simplex sit affectio oportet, quēadmodum vtiq; in tertio de Temperamētis definitum est, quò videlicet quæ adhibetur, ex sua natura refrigeret, non ex accidente quopiā: quippe cum frequenter, vbi compositus fuerit affectus, aliud primario medicamentum efficiat, aliud ex accidente eueniat: velut in phlegmone. Est enim ea affectio calidæ copiosæque fluxionis soboles. At quæ modice excalfaciunt pharmaca, cum superfluitatem euacuāt, protinus, opinor, & quod affectum est, frigidius efficiunt. Verum cum simplex vnaq; fuerit affectio, quod ex accidēte sit, in ea prouenire non potest. Ergo si hac ratione expēdas, aqua potabilis vtrobiq; videbitur frigida. Non est tamē eadem aliarum aquarum, quę sulfur, bitumē, aut nitrum qualitatibus suis referūt, facultas. Siquidem earum oīno nulla, vbi alienæ tum caliditatis, tum frigiditatis expers adhibita fuerit: frigefacere conspicitur. Quinimo nec marinam ipsam priusq̄ adscititiū frigus summum acceperit, admodum refrigerare apparet. Nam siquis in potabili aqua totū diem innatet, vt etiā non admodū sit frigida, sed velut ex sole tepens, necessario tamen refrigerabitur. At mare complures iuuenum īterdum pertulere non ꝑ diem modo totam, sed etiam adiuncta nocte. Ex quo liquet, aquā potabilem certe & dulcē, secūdum naturam suam semper esse frigidam: mare vero nō ęque. Quòd si non semp in sermone adijciā, potabilem, sed dicam simpliciter, quātum ex se est, aquam eē frigidam, haud calumniari oportebit, tanq̄ insufficienter & indistincte locutum. Nam quæ exacte ac syncere aqua est, oīs alterius substantiæ mistione vacans, ea ex necessitate ex sua facultate est frigida. Siqua vero ꝑ bituminosa, sulfurosa, nitrosa, aut aluminosa loca distillans, substantiæ eius aliquid absterserit, secumq; traxerit, mista iam ea est, nō autem exacte aqua: velut si ipse quoque volueris aut salem, aut alumen, aut aliud id genus affatim aquæ miscere potabili, sicut sanè sæpenumero facere cogimur in marinæ inopia, quando muriam facere volumus: tunc enim salem aquæ indimus: ac tantum ipsa facultate iam dissidet, vt si aqua dulcis, videlicet quæ neq; īsigniter aut calida, aut frigida sit, sed velut ex sole tepida, erysipelati perfundatur, noxam oīno nullam hominis corpori sit allatura: at si marinā aquam, aut muriā, aut id genus aquā mistam, bituminosam videlicet aut sulfurosam admoueas, vsqueadeo hoīem offenderis, vt partem ipsam sis adusturus. Aqua igitur ipsa ex sese frigida est facultate. Porrò si extraneā caliditatem adeptā corpori humano perfundas, putabis forsan simplex quoddā & naturale adhibitum

tum medicamen:at ea quodam vtiq; modo composita est, aut igneæ essentiæ partem aliquam nacta, aut certe omnino ipsam qualitatē. Vt enim si salem illi miscueris, ex confesso fuerit composita: sic multo magis si igneam aut essentiam aut qualitatem, adieceris, compositam quodammodo effeceris. Est porrò etiam aqua limosa quadātenus composita, velut est aqua Nili, et quę in Aegypto est. Sed ea per fictilia vasa percolata, planè pura efficitur: Oportet autem non semel, aut bis, terúe percolare, quando ne sic quidē forsan adamussim purā queas efficere: verum quando qui aquę īsertur limus, omnem effugerit sensum, satis tūc est vt queas dicere, tales, vt ad vsus eiusmodi, puras esse aquas.

I. Simp. Med. Cap. v.

Tribus sensibus aquas iudicari: easque non esse sinceras, sicut neq; alia elementa.

Iudicantur autem hæ tribus sensibus, nempe gustu, visu, & odoratu. Gustu pura est, si nullam offerat qualitatem, sed ad vnguem qualitatis expers appareat. Visu, cum syncera fuerit, ac planè perlucida. Sic nec odoratu vllā præ se ferre qualitatem debet, vt sunt quædam extremæ prauitatis, quæ aut aciditatē, aut acrimoniam, aut salsedinem, aut putredinē, aut aliud indicibile aliquod vitium præferunt. Igitur aqua quæ absque his est omnibus, vt ad naturam suā certe, ne ipsa quidē adamussim syncera fuerit, sicut nec aliud vllum elementorum sensibilium, sed vt ad sensum & vsum syncera est. Talis ergo, vt est propositum, secundum suam naturā frigida est. Quippe si valde excalfactam nō modo aquam, sed vel mandragoram, vel altercum, vel cicutā, vel meconium admoueris, non solum excalfeceris, sed etiam vsseris corpus humanum. Omnia itaque quæ examinanda venient medicamina, omnis extraneæ valentisq; tum caliditatis, tum frigiditatis, aliena sunto, nedum aqua.

I. Simp. Med. Cap. vi.

Ostenditur aquam frigefacere: & magnam esse inter potabilem, & alias aquas differentiam.

Porrò quod aqua omnis dulcis perspicuo frigefaciat, hinc quoque didiceris. Ceratum humidum si ex aqua frigida subactum accurateq; madefactum calido affectui imponas, protinus ipsum frigefacies. Oportet autem quāplurimum admiscere ipsius aquę: mistioq; hoc maxime modo optime perficitur. Ceram quantum fieri maxime potest purissimam oleo liquantes humidum facere ceratum oportet: deinde refrigeratum, ac despumatum, sordibusq; purgatum, in mortario manibus subigere, aquam effundēdo frigidam, quantum nimirum ceratum accipere valet, ac nondum aqua supernatat. Id refrigerat & eos qui in febre vruntur, si hypochondrijs superponatur, & omnem phlegmonem: similiter herpetes quoq;, & carbunculos, tum erysipelata, et phygethla, ac breuiter omnes morbos calidos. Ergo si non aquam dulcem, sed marinam aut muriam illi admiscens in vno prædictorum quouis vti volueris, non paruam omnino differentiam conspicies: quippe cum id medicamentum adeo nullam propositarū affectionum amplius refrigerabit, vt insuper accendat potius. Adeo multa est diuersitas potabiliū aquarum, & murię seu maris: similiter vero & earum quęcunq; sulfur aut bitumen aut nitrum, aut chalcanthum, aut misy, aut chalcitin, aut vt simpliciter dicam, quæ calidorum natura medicamentorum gustu aliquod referunt. Inimicæ.n. sunt omnes calidis corporum nostrorum affectibus. Ex quo claret, has omnes facultatibus esse calidas, solam vero aquam potabilem frigidam.

I. Simp. Med. Cap. vij.

Solam potabilem esse humidam ex eo cognosci, quod sicca vlcera reddit mollia.

Albulæ vlceribus fluentibus accommodatæ.

Dulcem aquam sitim tollere, cæteras augere.

Dulcem hydropi infestam, vtiles esse alias.

Cæterum quòd hæc quoq; propositarum omnium aquarum sola sit humida, planè ex eadem disces methodo. Nam vlcera quę supra modum squalida siccaq; sunt, si hac irriges statim admodum humida molliaq; reddes, cū aliæ aquæ vniuersæ vlcera desiccent. Tum piscatorum vlcera adeo videntur sicca, ac si forent salita. Cōtra eorum qui in balneis versantur, humida apparent ac mollia. Quin si imbutum linamentum vlceribus imponere libeat, humida quidem à potabili, sicca vero à muria marinaq; reddi comperies. Aquæ quinetiam aluminosæ, quales sunt in Italia vocatæ Albulæ, cum alijs vlceribus idoneæ sunt: tum vero quæcunque fluxionibus tentantur, ea perfacile desiccant. Sic nec cæterarum aquarum vlla humectare potest, quòd videlicet non sint exacte aqua, sed mista & adulterata, accepto nimirum aut alumine, aut chalcite, aut sale, aut id genus aliquo. Quocirca earum non nullæ vlcera quoq; exasperant, nempe quę acres admodum sunt & mordaces. Quinetiam sitienti dulcis aqua remedio est: cæteræ vero acerbiorem etiam sitim relinquunt. Tum aqua inter cutem laborantibus aduersissimū est & poculū, & lauacrum aquæ dulcis: salsarum vero, ac nitrosarum, & sulfurosarum, bituminosarumq; om-

nium

nium sanè perutile. Imitari autẽ potes sicut marinam, sic aliarum quamlibet, substantia videlicet admista, quæ in quaque vincere conspicitur. Nam sulfure in aquam dulcem indito, sulfurosam effeceris: alumine, aluminosam: ac eodem modo aliarum vnam quanq;.

I. Simp. Med. Cap. viij.

Aquæ calorem aliunde nactæ, vires.

Errare eos, qui calidarum lotionum perfusione exsiccari corpus putant.

Aqua nunquàm deponit humectandi facultatem.

Hæc ergo propria aquæ natura humida est et frigida. Porrò aliunde calorem adepta, excalfacit quidem & humectat quibus est admota: verum haud similiter ambo præstare potest. Summe nanq; humectat seu tepida sit, seu temperata, seu etiam calidior. Summe autem non calfacit, nisi quæ extreme ferueat. Quod dico, in tẽperata primũ exploremus natura. Igitur si huic aquam afferas temperate calidã, eaq; vel laues, vel partem aliquam idẽtidem perfundas: in ipso quidem perfusionis tempore calidiorem simul & humidiorem efficies: quòd si deinde quiesces, nec corpus frigidæ vsu postea contrahes, cõstipabis, ac densabis, paulo post seipso frigidius relinqui conspicies: quippe cum corpus rarefactum transpirante immoderatius calore natiuo, frigidius efficiatur. Non tamẽ sicut frigidius postea calidæ vsus corpus destituit, ita & siccius. Quanq̃ profecto videri id possit, tum ob spiramẽtorum raritatem, tum ob corporis mollitiẽ, tum ob substantiæ fusionẽ: plusculum siquidem in ijs affectibus euaporetur necesse est. Atqui vapor humor est extenuatus. Verum non ita habet rei veritas. Nam mollities, quam calidæ aquæ lotionibus acquirunt corpora, solius humiditatis proprium ac inseparabile signum est, in animantis videlicet corpore: velut in opere de Temperamentis est demõstratum. Sanè indicio esse potest vlceratarum partiũ caro, quæ id ipsum perspicuo ostendit, vt quæ in istis ex aqua calida perfusionibus mollis atq; algæ ritu fluida efficitur. Quanquã sanè corpus illiusmodi affectionibus inanitur, vt minus tunc in sese habeat humoris q̃ antea. Videriq; venia digni possunt, qui per calidas lotiones, atq; aquæ moderate calidę perfusiones siccari corpus existimant. Nam similis horum est error, atq; illorum qui credunt senes adolescentibus esse humidiores. Pluribus nanq; senes excrementis redundant, sed genuinæ (quæ πεφυκότα μόρια nuncupant) organicæque partes adolescentibus magis sunt humidæ: vt id quoq; in secundo de Temperamentis monstrauimus.

A Perinde se res habet ĩ perfusionibus, ac lauacris, omniq; adeo ex aqua calida irrigatione. Siquidem humores qui in vasis alijsque communibus spatijs sunt, exhauriũtur omnes: at ipsa vasorum corpora, & vniuersum genus carnosum seipso fit humidius. Atque hanc solam facultatem nunquam aqua deponit. Neque enim cum feruens corpora exurit, quæ vsta sunt redduntur sicca, vti quæ ab igne sunt assa. Rursum nec cum summam adepta frigiditatem per diem totum, aut etiam longiori tempore parti cuipiam perfunditur, eam sicciorem efficit, tametsi rugosa atque admodum exilis relinquitur. Verum hæc eueniunt, quòd qui in vasis alijsq; spatijs est humor, exhaustus sit, at partes genuinę solidęq; nulla sui parte sicciores euadunt. Huiusq; semper meminisse oportet: Tum toto sermone perpetuo ob-

B seruandum, ex euidenter apparentibus colligendam cuiusq; medicamẽti facultatem: Ac semper ad quod quid dicitur calidum, frigidum, humidum, aut siccum, ad id esse æstimandum.

Primo de Elemen. Cap. v.

Non reperiri aquam synceram.

Quare si quæris in animalibus terram, talem potes reperire quidẽ etiam in mundo, impermistam autem, & integram & solam neq; in illo facile ĩueneris, sicuti neq; aquam synceram omnis mistionis expertem, neq; ignem, neq; aerem. hęc enim omnia sunt adulterata, atque alteri naturæ diuersę commista, & secundum magis ac minus simul coniunguntur. verum in hac mistione ijs, qui mentem habent, elementi exuperantis forma deprehẽditur. Non igitur in corporibus animalium impermistum aliquod quæras, sed tibi

C sufficiat hoc quidem frigidum ac siccum & densum inspiciẽti, terræ meminisse: hoc vero rarum & humidum ac fusile, aquæ intellectum suggerere, et plurimus calor ĩ corpore animalis ignem adesse significet & spiritus natura, sine qua animal constare non potest, aerem quidem maxime, ignem vero simul cum ipso. neq; terram ipsam per seipsam quęras in corpore animalis, neque aliud aliquid impermistum.

VIII. de Dec. Hipp. et Plat. Cap. iij.

Quatuor elementa quatuor humoribus respondere.

Accuratius vero de ipsis, medicoq; etiam vtilius scripsisse Hippocratem constat. quippe qui cum ex quatuor elemẽtis corpus nostrum dicat extitisse, ab effectricibus qualitatibus omnino ea appellat, siccum, humidum, calidũ, frigidum: neq; tamen de morbis secundum eandem rationem sermonem facit. potestate siquidem in corporibus, nõ actu insunt. actu vero insunt quæ ex

ipsis per media alimenta gignuntur, sanguis, pituita, flaua, & atra bilis. igni flaua, atra terræ, pituita aquæ correspondet. atque iccirco calida & sicca flaua bilis facultate, sicut ignis, atra frigida & sicca perinde ac terra, pituita non secus atque aqua frigida & humida euasit. solum autem aereum elemẽtum in animalium corporibus iuxta naturam suam tum in respirationibus, tum in pulsibus cernimus perstitisse.

IIII. simp. Med. Cap. ij.

Aquam mediam inter terram & aerem esse, & licet vehementer calefiat, non tamen ignem fieri, nec siccam.

Tenuiorum itaq; partium aer est, crassiorum terra, medium eorum tenet aqua. Sed aer accensus fit flamma, terra autem pruna: at aqua vehementem sanè caliditatem accipit, sed nec flamma, nec pruna propter innatam humiditatem efficitur. Siquidem flamma & pruna, ignis sunt genera: Ignis autem omnis calidus est & siccus: At aqua sicca vt sit, fieri nequit: proindeque ipsius ignis exacte qualitatem sicut aer & terra, nõ accipit. Nullum est itaque æque calidum pharmacum, vt aut flamma, aut pruna, aut feruens aqua, immo vt sit vel calidissimum, omnino tamen plurimum ab illis vincitur.

IIII. Simp. Med. Cap. iiij.

Aquam expertem omnium qualitatum esse.

Ad hæc siue ἄποιον, hoc est quod qualitatis sit expers, siue qualitate quod ad sensum attineat, medium voles comprehendere, aquam gustare iubeo, ac diligenter memoriæ commendare, eamque potissimum, quæ nullam dictarum præferat qualitatum, neque dulcedinem, neque amaritatem, neque acrimoniam, neque aciditatem: præter hæc quę neque supra modum sit aut calida, aut frigida.

II. De San. tuen. Cap. v.

Densam aquã dici ad elementorum comparationẽ.

Hac ratione & aerem, & ignem aliquãdo raros dicimus, aquam & terram densas, scilicet ad elementa ipsa translatis appellationibus.

I. Simpl. Med. Cap. xiiij.

Aquam tenuium esse partium.

Non calefacere ex sui natura, neq; esse eam ignis nutrimentum proprium, immo contrariũ maxime.

Aquam celerrime in halitum solui.

Posteaquam igitur hæc eum in modum definita sunt, rursum ad sermonem de aqua redeamus. Nam quod tenuis sit essentia, argumento est, quòd promptissime per pilos & vestimenta perfluat. Nam propter humiditatem mollitiemq;, quæ nihil habeat adiunctum viscositatis, diuisi-

D les partes obtinet, & quæ facile in minimas possint distrahi. Talis cum sit, tamen neque nos ex sua natura calfacit, neq; proprium est ignis nutrimentum, immo omnino contra aduersatur, & dissidet, atq; extinguit, vt quod illi sit aduersissimum. Nec mirum est, si cũ igne natura tum calidissimo, tum siccissimo, pugnet aqua, quæ frigida est & humida. Cõiectura quidem igitur ex ignis sumenda commercio, quo pacto quodque medicamentum in calore, frigoreque se habeat: non tamen protinus existimandum, tale ad nos videri, nisi tenuium sit partium, & spissum. Sic oleum tametsi facile in flammam vertitur, non tamen admodum celeriter nos excalfacit, nimirum lenta crassaq; substantia sua tenaciter ijs inhærens quæ primum contigit: proindeq; longissime omnibus pdurat quibus fuerit illitum, scilicet nec ab ambiẽte facile aut extenuari aut di-

E geri potens, nec intrò in corpus prompte transumi. Aqua vero è contrario & celerrime in halitum soluitur, atq; expedite digeritur. Proinde etiamsi in idem vas coniectam aquam oleumq; decoquas, prior tamen aqua absumitur. Sic item si lithargyro, aut cerussa, aut id genus aliquo cũ aqua diligẽter commisto simul ambo decoquere voles, priorem digeri aquam experiere.

I. Simp. Med. Cap. xvij.

Aqua leuissima quæ dicatur.

Aqua tenuior minimum habet limi terrestris.

Aquæ sponte nascentes, & Marinæ.

Sic aquam Hippocrates, quæ celeriter & incalesceret & refrigeraretur, semper esse leuissimam retulit. Nam quanto tenuior fuerit, tanto pati promptior est. Atqui quæ tenuior est, mini-

F mũ habet limi terrestris. Nõ ergo absolute, nec temere ex materiæ passionibus ad ignem coniicere eius ad nos facultatem oportet, verum adiunctis limitationibus suprapositis. Quare nec ęque securũ hoc iudicium, q̃ id quo ad nostrum corpus qd examinamus. At qui hoc etiã vlterius transeunt, planè in multis errorum periculis versantur. Quanq̃ id faciunt medicorum cõplures, alij omne quod viscosum est, calidum asserẽtes, alij quicquid astringit, nõnulli quicquid est dulce, quidam vero etiam quod austerum acerbum uè est. Sunt autem qui singulis illorum cõtraria defendant. Sed qui in istis errores comitãtur, postea narrabo. Nũc autem præsentem sermonem consilium est absoluere: nempe vt siquis ex ignis commercio materiam iudicare volet, non absolute, neq; citra limitationem id faciendum, neq; perinde ad ignem & hominẽ habere quicquid iudicatur, putandum. Nam aqua igni aduersissima

sima est, vt quæ facultatem sortita est frigidam & humidam. Muria vero, marina, bituminosaq; & sulfurosa aqua, non æque: quippe cum id genus omnes ab aqua ad calidius recesserint. Verũ de sponte natis aquis (Greci αὐτοφυῆ vocant) vel hæc sufficiãt. Siquidẽ vbi medicaminum vniuscuiusq;, quorum qualitates accipere aquã ostensum est, sermonem singillatim tractabimus: si nunc aut obscurius quippiã, aut imperfectius sit dictum, id tunc adijcietur.

De Ptissana. Cap. ij.

De optima aqua, & quomodo cognoscatur.

Quod igitur optimam aquam eligere oporteat ad ptisanæ pręparationẽ neminem esse puto, qui audeat dubitare. optima aũt aqua substantia & gustu, & olfactu, atq; etiã colore probatur. gustu quidem & olfactu, vt alienam qualitatem nullam pręse ferat. s. vt neq; dulcis, nõ salsa, non acida, non acris, non male olens, aut putrida sit: vel omnino aliquam aliam adscititiam qualitatẽ habeat: sed omnis penitus expers sit qualitatis, quod ἄποιον Græci dicunt: atq; omni prorsus aduentitia careat qualitate: necnon cuiuscunq; rei mistione, quæ gustu, aut olfactu deprehẽdi possit. Oportet quinetiam vt pellucida sit, ac pura, minimeq; cęnosa: sed veluti diligentissime colata, & ab omnibus, quę ipsam innatare solent, ramẽtis liberata. huiuscemodi igit̃ aqua, vsui quidem valde est accommodata, natura tamen non est ita sincera: quemadmodum ne vllum aliud ex hisce sensibilibus elementis. Cum itaque talis fuerit aqua, qualem iam descripsi, statim etiam erit partium valde tenuium, & facile coquetur, ac in vniuersum corpus distribuetur, hypochondriaq; celerrime pertransibit: & non modo naturali calori admota cito alterabitur, verum etiam igni extrinsecus propinquior facta, compendio calefiet: cuius rei testis nobis erit Hippocrates. aquam enim quæ cito calefit, & rursum cito refrigeratur, putat esse leuissimam: leuitatem certe non pondere æstimans, sed partium potius tenuitate. & etiam quod in seipsam cõtrarias qualitates facile recipiat. Talem igitur aquam frigidam, & humidam, ac proprie aquã, merito nuncuparis. quæ vero mistione alicuius alterius extrinsecæ aut substãtiæ, aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales sunt bituminosæ, & sulfureæ, atq; aluminosæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ. Quod si demonstrationem quæris, quod aqua refrigeret, & humectet, à nostro instituto alienum hoc esse dicimus, qui de ptisana disputare dudum decreuimus. antiquorum tamen omnium authoritas

A atque consensus indubiam nobis faciet fidem, frigidam & humidam esse aquam, cum apertissimis demõstrationibus id probauerint: id quod etiam experientia ipsa testatur. propterea id nos tanquam ab omnibus concessum accipientes, ad alia diuertemus.

III. De vict. ra. in mor. acutis com. xl.

Aqua optĩa quas noxas afferat, et qñ potui dãda sit.

Aquæ, quæ in acutis bibitur morbis, nullum sane habeo, quod illi concedam officium, neque enim in peripneumonicis tussim sedat, neque sputum educit. imo cęteris minus, si quis aquæ potione prorsus vtatur. verum si inter oxymeli & mulsam paulum aquę instilletur, ob qualitatis potionũ B transmutationem, sputũ educit: nempe intus inundationẽ parit. alias neq; sitim sedat, sed amarescit: nẽpe ei qui suapte natura biliosus est, ea est biliosa: hypochondrio pręterea est infesta, malaq;. atq; etiam pessima, biliosissimaq;, & vires maxime labefactat, vbi in vacuitatem venerit, adde quod lienẽ auget, iecurq; vbi phlegmone obsidentur, fluctuatq;, & innatat. tarde siquidem meat quod frigida sit & coqui non possit, neq; aluũ deijcit, neq; C vrinas mouet. atq; ex eo quoque nocua est, quod stercoris expers suapte natura sit, quã si pedibus frigentibus aliquando quis biberit, ea his omnibus multo magis nocebit, ad quoduis eorum venerit.

Neq; incidendi vim habet aqua, vt acetum, neque calida est, vt mel: quod sane non calefacit modo, verũ quoq; & deterget, secatq;. tarde igitur iure optimo meat aqua, difficulter cõcoquitur, atque ægre descendit, quanq̃ alioqui & optima sit, & culpa omni vacet. nam quæ vel limosa, vel male olẽs, vel salsa, vel alterius cuiuspiam medicamentosæ qualitatis particeps existit, ea non simpliciter est aqua, sed cum tali quadam permistione medicamẽti. vt si mel vitiosum, vel ptisanam, vel acetum, vel vinum, vel quippiam tale designaueris. Nõ enim ex illo genus totum culpabis, sed id solũ, ad quod mentem cõuertis.

Cum

Cum igitur super singulis, de quibus enunciat Hippocrates, sermo de optimis sit, ita & nunc intellige singula quæ dicuntur, ad optimam referens aquam. Ea autẽ purissima est, & omni aliena qualitate destituta. hæc igitur, licet optima sit, multo tamen tempore in ventriculo manet. fluctuationesq; plurimum parit. Quo fit, vt cum biliosus ventriculus fuerit, corrumpatur & illa. Præterea & cum ex ventriculo ad ieiunum intestinum ægre perueniat, non facile distribuitur. neq; in hepar & minus in renes, thoracẽ, & pulmonem, quo fit, vt neq; vrinas mouere nata sit, neq; sputum educere, immo neq; per totum corpus molitur transpirationes. id nanq; substantię, quæ tenuium sit partium opus est, calidæq;, non frigidæ, & crassarum partiũ, neq; præterea sitim sedet, quod in amplis tum ventris, tum intestinorum animalis instrumentis plusculo maneat tempore, neq; prorsus imas penetrat partes, neq; siccitatem humectat. Quod autẽ non alat, antea est dictum. ex quo fit, vt neq; facultatem vitalem roborare possit, atque ea est causa, propter quam Hippocrates ad mulsam, oxymeli, & vinum se contulit, in ęgris ab aqua abstinens. Iam igitur ob eas causas nunquam ea quis vtatur. vtuntur tamen et alij quidem medici, atq; etiam Hippocrates, sed hic minus: cæteri magis, nempe quod cæteris perperam vtantur circũuenti, ad aquam ipsam recurrunt: quæ non insigniter quod præter animi sententiam succedat, habet: quando ne virtutem quidem. Sic enim Erasistratus dicebat, fortes tum ciborum, tum potuum facultates tempestiue quidem assumpte maximum iuuamentum: intempestiue vero maximã offensam afferunt. quem autem vitiosum esse dico, tum oxymelitis, tum mulsæ, tum vini vsum: si quidem oritur & ob repentinas mutationes, vt ipse ostendit, et magna ex parte ob synceram, quæ à medicis fit permistionem. Cum igitur seni cuidam ægrotanti quotidie vinum aquosum exhiberem, quidam ex huiusmodi medicis præsens me vini minimum aquæ ipsi instillantem contemplatus risit, ęgrumq; vinum non bibere, sed duntaxat videre dixit: non sanè intelligens mistionis vini, quod gratia voluptatis datur, ad aquam, aliam esse symmetriã, & aliam esse eius, quo ad opem ferendam ministratur. nam vini omnino minimum, veluti excitationem quandam quæ ad distributionem aquam trahat, permiscemus, quo solum aquæ tollamus sinceritatem: non autẽ aquã vinum faciamus. Sunt aũt pleriq; ex sanis, qui vinum aqua dilutum bibãt, sed in ijs aquam gustatu ipso euincere nõ oportet, sed vinum. ægrotantibus vero adhuc magis. ita vt pauca sit vini representatio. sic & de oxymelite paulo ante dicebat, aquosum laudans, qđ itẽ tutius quispiam ea vteretur, quæ aquosa est, mulsa. nam sincera puraq;, nisi ventrem subducere anticipauerit, magis nocebit, & potissimũ in amare bilis hominibus, & ijs, quibus præter naturã tumefacta sunt viscera: in quibus & aqua detrimentum affert; cũ plus iusto in hypochondrijs morata bilescit. Siquidem & præter hæc omnia mala, quæ habet, stercoris etiã est expers. neq; vllo pacto aluum subducit. aquam autem in principijs accessionum potam lædere, (quod manifestauit, cum dixit, quã si pedibus frigentibus quis aliquãdo biberit, ea his omnibus multo magis nocebit) eorũ est, quę omnibus & nota & certa & confessa sunt. quando igitur bibi idonea est aqua? cum scilicet potu solo æger vsus fuerit, nullo pacto accepto ptisanę cremore, tũc enim in potionum aliarum medio aquam tempestiue qui ingesserit, & præsertim cum siticulosus æger fuerit. nempe eam quandam πλημμυρίδα, idest humidi cuiuspiam copiam abundãtiamq; facere ait. quibus quidem fit rebus, vt inter mulsam, oxymeliq; parum aquæ exhibeant: quæ ijs quæ expui debent, conferat ad humectationem: immo & cum vinũ grauiter nocet, tunc aquam propinant. quonam autem pacto id demonstraturus sit Hippocrates, audiemus.

VII. meth. med. cap. VI.

Aquæ vitia,

Quinetiam exactius coniecturam de iam dictis facies, si vitiorum aquæ capita memoria tenueris. Porrò pendent ea ex frigiditate eius oĩa: cuius culpa & in pręcordijs diutissime moratur, & fluctuationes excitat, & in flatum mutatur, et corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, sic vt deterius ꝓinde concoquat. sed nec digerendo ꝑ corpus alimento aliquid magnopere cõducit.

V. aph. com. xxvi.

Aqua leuissima quæ dicatur.

Aqua quæ cito calet, & cito refrigeratur, leuissima est.

Non pondere talem esse leuissimam dicendum est. Sic enim nihil magnum edoceret, præter id quòd per quendam circuitum illud inuenit quod facile erat statim inuenire. Nam si pondere leuiorem aquam dignoscere quærit, promptum ipsi fuit ad proprium eorum quæ ponderantur iudicium rem deducere, eiusq; per lancem ac pondus inquisitionem facere. Sed nunc leuiorem dixit aquam, quæ ventrem non grauat,

uat,& quæ cito permeat: ficuti isti contrariam, grauem vocamus, quæ cito nõ permeat. Liquet autem quòd non solum hoc iudicium existit virtutis aquæ, sed quòd cum alia in propatulo sint, & ab omnibus nota, hoc vero aliquid habeat artificiosum, sic ad id prodendum scriptis, Hippocrates venerit. Sed quænam sunt alia? Primũ quidem, si neque turbida, neque cœnosa, deinde, si neque in gustu, neque in odoratu aliquam absurdam qualitatem præ se fert, tum & illud quod nunc Hippocrates dixit, si cito refrigeratur & calet. nam perspicuum existit, talem esse bene alterabilem. Sicuti autem cibi virtus est esse bene alterabilem, ita & aquæ: siquidem facile transmutari volumus quicquid concoqui debeat ab instrumentis quibus est coctionis munus à natura demandatum. Quicunque vero sola potantium dispositione, optimam aquam iudicant: certissimo quidem vtuntur iudicio: verũ si hoc tantum assumpserint, non rectè faciunt. Prius enim oportet de aqua ex dictis signis iudicare, antequam ad talem veniant experiẽtiam.

IIII. De vsu par. Cap. V.

Quem vsum præstet aqua.

Neque enim ex ventriculo in venas commode transumi poterat chymus iam ex cibis factus, neq; facile pertransire venas quæ sunt in hepate, & multæ & angustæ, nisi tenuis quædã & aquosa humiditas tanquam vehiculum fuisset ei admista. Hunc itaque vsum præstat animalibus aqua. Siquidem ex ea nutriri nulla particula potest, distribui vero ex ventre quod nutriturum est: non poterat, nisi deductum fuisset ab quopiam ita liquido.

I. De com. med. per Gen. Cap. VI.

Aquam humectare, & refrigerare suapte natura.

Aqua peculiari substantia semp humectat et refrigerat. Ascititio aũt calore assumpto, donec ipsũ pseruat, excalefacit, frigida facta refrigerat.

IIII. Simp. med. Cap. XV.

Aqua non nutrit.

At elementa multo sanè etiam minus nutriunt, nullamq; gustui qualitatem offerunt: proinde & terra, & aqua (sunt enim ambo gustui insipida) minime nutrire idonea sunt, sicut nec aer, nec ignis.

III. De vict. ra. in acutis com. XVij.

Aquam, licet non nutriat, tamen vires recreare.

At quæ nullo pacto nutriunt, vt aqua ea virtutem neq; summe imbecillitare neq; roborare quispiam vere dixerit, nisi id aliquando per accidens contingat. Aqua siquidem non vt alimentum vires recreat, sed bene vt medicamentum ad temperamenti symmetriã quæ propter ipsius immoderationem imbecilla sunt reducens.

IIII. Aph. xiij.

Aqua neq; pota, neq; extra corpus, solidas partes potest humectare.

Aqua vero neque epota, neque extrinsecus occursans, natura apta est solidas animalis partes humectare.

III. Simp. med. Cap. Viij.

Tepida in balneo videtur frigida. & putealis hyeme, tepida.

Liceat vero tibi, periculi faciundi causa, postquam abunde lauando incalueris, pelui aquæ modice tepidæ intro iussu tuo allata, in eam manum aut pedẽ immittere: apparebit enim aqua non tepida, sed admodum frigida. At si protinus balneum ingressus, aquam peluis tetigeris, minus videbitur frigida: perpetuo enim quanto plus fueris præcalfactus, tanto apparebit frigidior. Nec mirum videri debet, si puteaLiũ aquarum pleræq;, quæ videlicet fontes profundos ad modum habeant, contactæ hyeme videantur tepidæ. At si à balneo manibus contingas calidis, multoq; magis si etiamnũ in lauacro consistẽs, haud profecto apparebit tepida. Itaque tactum calidi frigidiq; dignoscendi normam ponentes, ac eius dispositioni iudicium omne tribuentes, merito sanè crebro fallimur, vt qui quod haud ex se est frigidum, id frigidũ esse dicamus: quòd vero calidum ex se non est, id esse calidum pronunciemus. Hinc fit vt dum lauamur, frigidam esse vrinam credamus: contraq; frigore rigentes, aquam è puteis haustã calidã existimemus.

III. Simp. med. Cap. XXI.

Fontana & putealis aqua hyberno tempore sæpe calida tangentibus visa est.

Ad eundem modũ hyeme sępenumero tum putealis, tum magis fontalis, calida tangentibus est visa: verum siquis calfactis prius manibus cõtigerit, frigida videbitur.

I. Apho. xiiij.

Ex aqua dulci quales vapores.

Nam quæ ex aqua dulci & calida euaporant, optima sunt & vaporosa: quæ vero ex aliquo corpore solido exusto, fumea sunt & acria.

IX. Simp. med. Cap. I.

Aqua in qua medicamentũ calidum combustum lotum fuerit, calidam adsciscit qualitatem.

Sanè combustorum omnium nullum planè est frigidum. Relinquitur enim in illis velut ἐμπύρευμα, hoc est ignitio quædam: nam ita vocabat

cabat Aristoteles: atque id est quod per ablutiones detergitur ex combustorum substantia subtilissimum: quod vbi cum aqua abierit, quod vsti reliquum est, substantia terrena est. Siquidem humidum omne combustio absumit, reliquum autem terrenum est vnà cum empyreumate ab Aristotele vocato. Hoc ergo vbi per lotionem ablatum ac semotum fuerit, aqua in qua medicamen ablutum est, calidam adsciuit facultatem, eamq; tenuium partium: quod reliquum vero est, terreum est, desiccare citra mordacitatem potens.

IIII. De san. tuen. Cap. vi.

Aqua oxymeliti miscenda cum vti volumus. Et nō omnibus prodesse, aquam vino miscere.

Cumq; vti voles, aquā ei miscebis, ita nimirū tēperans, vt vinū. Neq;.n. eos probo qui sub vna quapiā mensura id conficiunt: qui mihi similiter ijs affecti videntur, q bibentes oēs similiter aquā vino miscere censent: non aduertentes, quibusdam vtiq; qui dilutiori insueuerunt, caput statim si vel pusillo meracius hauserint, tentari: quibusdam qui meraciore delectātur, stomachum, si dilutius biberint, subuerti.

Paulo post.

Aqua ad oxymelitis confectionem.

Cum aqua vero statim ita facies oxymeli: Melli quadruplum optimæ aquæ miscebis: dein coques modico igni, quoad spumare desinat.

Et aliter etiam, & ad apomeli faciendum. & de aqua pluuia.

Conficitur sanè oxymeli etiam tribus statim ab initio mistis, ad hunc modum: Aceti vni parti additur mellis duplum, & aquæ quadruplum: atque hæc ad tertiam partem coquuntur, vel ēt quartam, spuma interim detracta. Quòd si valentius id facere studes: tantundem injcies aceti, quantum mellis. Apomeli optimum aqua cōficitur, bibiturq; tota æstate refrigerantis vice. Potest vero, cui id libet, & ad quam proposuimus affectionem eo commode vti, potissimum vbi coacuit: id quod ei sæpe contingit, alias magis, alias minus, vtpote ex aqua confecto non pluuia, sicut mulsa, sed qualibet: quanquā potest qui volet, & ex pluuia aqua id conficere: ipseq; si pluuiam aquam probarem, id suaderem. Verum nec ipsam probo, & nihilo est deterius si acescit, potissimū ad ea quæ nūc sunt ꝓposita.

I. Simp. med. Cap. xxix.

In oxycrato videri aquam tarde transire. et aquam vino mistam sitim efficacius extinguere.

Mecum certe probe actum putem, si quæ sensui apparentibus vicina sunt, atque in propinquo posita, exacte inuenire possim, discernens in eis ac separans quod ex se est, ab eo quod ex accidente prouenit: velut æstiuo tempore oxycrati potu quidam planè refrigerantur, atque expertes sitis permanent: sed nondum constat, an id aceti gratia eueniat: pauculum siquidem eius copiosæ aquæ mistum, non calidum, sed quàm fieri potest maxime frigidum ebibunt: nam dixerit forte quispiam, quia tardiuscula sit aqua, & plurimum tēporis moretur in hypochondrijs, nec deorsum concedens, nec in corpus se diffundens, iccirco illi acetum misceri tanq̃ in omnem partem ferendæ futurum vehiculum. Sic etiam si cum vino bibatur aqua, sitim efficacius extingui, q̃ si sola, scilicet vino ipsam ad distributionem promouente. Itaq; refrigerationem, sitisq; sanationem ab aqua prouenire, vt quæ frigidæ naturæ sit & humidę: cęterum adminiculo esse, ac velut alas illi ad omnes corporis partes permeandas addere tum vinum, tum acetum, quæ ipsa nequaquā frigida sunt & humida. Siquidem præstaret, sic sola exhiberi potius, quàm cū aqua, quando ea facile præ tenuitate in corpus digerātur, & ab hypochondrijs recedant. Porrò qm̃ semel in hunc sermonem deuenimus, nihil obstat quo minus omnem exacte ꝑficiamus. Nam ꝙ fieri possit, vt & aquam acetum deducat, nec tamen ipsummet refrigeret, & non deducat solum, sed etiam refrigeret, certo certius est. Verū vtrum cum veritate coniunctum sit, id considerationem postulat. Distingui autē id possit tantummodo, si cui exhibeas acetū et vinum, vtrūq; seorsum & per se. Apparet enim à vino homini semper sitim increscere, ab aceto vero epoto interim quidem augeri, interim vero sedari.

I. Simp. med. Cap. xxx.

Aquam, præterquā quod refrigerat, omnium esse humidißimam.

At qui aliter siti p̄muntur, puta in febribus ardentibus, & adustis omnibus, quiq; æstate laborant, ac in graui æstu, composita ijs est affectio, ex caliditate videlicet & siccitate: quare non iniuria composita illis medela est acetum, vt quod strenue refrigeret, & quouis expedite permeet: & aqua, quæ supra q̃ ꝙ refrigeret, omniū sit vel humidissima: nihil est enim aqua humidius.

V I. De sani. tuen. Cap. x.

Aqua mistum piper quibus conueniat.

Nam si pituitosus succus à capite in frigidum natura ventrem decurrat, facile his succurritur, si mane aliquid simplicis medicamenti sumpserint quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper solum ad exactum contritum leuorem aquę mistum

mistum bibere his licet. Ad quem vsum melius stomachoq; aptius album piper est.

V. in VI. De morb. vulg. com. xv.

Aquæ aut vini potio quales vrinas faciat.

Vrina cibo & potui concolor, atq; talis, vt consueuit, vbi humiditas, colliquatio.

Vrina ei nonnunquã, quod epotum est, similis apparet, neq; mutatis, neq; in sanguinem reuersis cibis. cum quibus & ipse potus commutatur. nonnunq̃ & aliqua corporis particula liquescente, vt Sabinus scripsit. Hæc igitur vtraq; non ex naturæ proposito administrato corpore eueniunt. naturaliter autem se habente creandis succis vna commutatus potus et colore infectus vrinarum differentias facit neq; epoti humoris, neq; membrorum in corpore liquatorum quali tatibus, sed creatorum humorum formis respondentes, quemadmodum & supra alias ostensum est. quando igitur lotium rei potæ colorem retinuerit, si aquæ, aut alicuius albi tenuisq; vini potus fuerit, aqueum albumq; conspicitur, si vinũ crassum nigrumq; fuerit, nigrior vrina & crassior apparebit, quemadmodum & flauior, si vetustum fuluumq; vinum sit.

II. Simp. med. Cap. vi.

Frigida aqua quid faciat. Itemque temperata, & calida.

Nec enim eadem agere dixerim oleum calidum, frigidum, temperatum, tepidum, aut feruens sicut nec aquam ipsam. Apparet enim & ipsam, si frigida applicetur, condensare, constipare, contrahere, constringereq; & repercutere: sicut si extreme feruida, adurere. At si temperata adhibeatur & moderate calida, laxare, rarefacere, fundere, digerere. Porrò si nec insigniter calida, nec frigida admoueatur, sed velut quæ fontana dicitur, tunc propositorum nihil efficiet: verum propriam sui facultatem exeret.

III. De ijs quæ in medic. fiunt com. xxxij.

Frigidam, quia frigida sit, raro esse vtilem. & ab ea colorem reuocari.

Nonnulli tamen vim orationis minime percipientes, ad contradicendum conuersi sunt: perinde atq; illi, qui petulanter omnibus contradicunt eaq; audent vituperare, quę nunq̃ omnino didicere. non modo enim contraria contrariorum esse remedia, non reprobatur ijs, quę in definitionibus dixit Hippocrates, verum etiam cõfirmatur: vel eo ipso aphorismo, in quo frigidam aquam caloris reuocationem efficere dixit, calorem vero ea sanare. quem quidem calorem

A qui frigidis affectionibus medetur, frictione aliquando, aliquando medicamento calfaciente, quandoq; exercitationibus, aut aquæ calidæ per fusiõe excitamus: quin etiam bitumine interdũ, & sæpe, vt diximus pice oblinendo membrum, quod calefaciendum est. persusione item aquæ frigidæ interdum idem procuramus. sed reliqua quidem omnia cum ex se calefaciendi vim habeant, vtilia semper ijs sunt, quæ calefactione indigent: aqua vero frigida, quatenus frigida est, raro est vtilis: ac nisi in corpore quod insitum calorem validum habeat, assumi vtiliter non potest nam carne præditus sit, oportet, vt inquit ipse cui vtilis futura frigida aqua est. neq; huic quolibet tempore, sed æstate tantummodo adhibẽda est. quis enim ignorat? quisq; est ex ijs qui de frigidæ aquæ potione scripserunt, qui non dicat eã

B duo efficere consueuisse, vel damnum ex refrigeratione, vel caloris maioris ab imis partibus reuocationem? nam si valde calidum corpus sit, efficitur, vt eius calor à frigiditate minime superetur, sed potius densata cute, atq; iccirco cohibita perspiratione augeatur. si vero exiguo calore sit præditum corpus, vt occurrenti frigiditati minime resistere valeat, cum vsq; ad imas partes vis frigoris penetret: fit, vt in morbos ex refrigeratione contractos incidant homines.

III. De temper. Cap. iij.

Frigidæ potio mediocris confert.

Ad eundem modum & frigidæ potio, quæ mediocris est, confert: quæ immodica est, maximam affert læsionem.

III. De temp. Cap. v.

Frigidam non calefacere per se. & ilico refrigerare.

C Quod protinus vt admotum est, calfacere, vel refrigerare manifeste cernitur, id vtiq; & ex se, & per se tale fuerit. quod tempore id facit, fortasse ex aliquo accidenti huc est actum. Veluti iuueni quadrati corporis, tetano æstate media laboranti frigida liberaliter affusa caloris repercussum facit. Cæterum quòd aqua frigida per se non calfaciat, ex primo eius occursu patet: sensum náq; inuehit frigoris. pręterea cutim quoad ei affunditur, frigefacit. tum calorẽ nec in omni corpore, nec dum affunditur, inuehit: immo tantum in iuuene quadrati corporis, & æstate media, & postquam à perfundendo est cessatũ. Sicut igitur frigida quibus incidit, hæc illico perfrigerat, siue animata corpora sunt, siue non animata, siue calida, siue frigida: ita siquod esset tẽpus, vel corporis natura, vel affectus vllus, ĩ quo frigida primo statim occursu caloris sensum inueheret,

ueheret, iure quæri poſset, calfacere ne, an frigefacere per ſe nata eſset: nunc autem cum omnia tum animata, tum inanimata protinus, & perpetuo frigefieri ab ea cernamus: quibus autem inſitus calor, veluti fons quidam ignis in viſceribus eſt, ijs adhibita repercuſsum aliquando caloris facit: rationabile arbitror ex accidenti, nõ per ſe talia calfacere. ſed nec latet qua ratione illud accidat. Siquidem ſtipata, clauſaq; corporis ſumma facie, repercuſsus, refractusq; fit caloris eius, qui à profundo aſcendit, quiq; ſimul propter difflatus inopiam eſt aceruatus: ſimul propter frigidi circunſtantis violentiam in altum recedit: ſimul ex ſuccis iſtic habitis nutritur. Quippe vbi collectus, nutritusq; calor ad ſumma corporis violentius ruit, fit quidem caloris repercuſsus: indicium vero, ac documentum, ꝙ frigida haud quaquam per ſe calorem auxit. Nam per ſe quidem cutim perfrigerauit: frigus vero eius denſitas, & reditus caloris ad profundum ſunt conſecuti. rurſus horum denſitatem quidem difflatus prohibitio: reditum vero ad interiora concoctio conſumatioq;, qui iſtic ſunt ſuccorum, eſt adſecuta. horum vero difflatus prohibitio caloris colligendi: ſuccorum concoctio eiuſdem generandi fuit occaſio. porrò horum vtrunq; natiui caloris ſequitur auctio. Ergo intercedentibus, & medijs vtriſque frigida in animalis corpore caloris aliquando excitat incrementum: ꝑ ſe nunꝗ.

IIII. In. vi. de morb. vulg. com. xix.

Duplex aquæ refrigerandæ ratio in puteis, & item plures alij modi.

Arte paratæ aquæ quæ dicantur.

Pluuialem procelloſam improbari.

Quam horæam appellet Hipp.

Tonitrualem nimboſæ præferri.

Aquarum arte carentium quæ ab æthere excreta eſt, aut cum tonitru, tẽporaria. procelloſa vero mala.

Ea, quibus ſecundũ medicæ artis pręcepta nõ ſolum in ægris, verum etiam in recte valentibus corporibus vtimur, materiæ artis iure nominãtur. & à medicis quibuſdam libri cõpoſiti ſunt, quibus inſcriptio hæc præpoſita eſt, de materia. Porrò, interdum ſponte natis corporibus ad curationem & ſalubrem victus rationem vtimur, interdum & nos aliquid ad præparandam materiam facimus, aliqua elixantes, aliqua cõburentes, aliqua lauãtes, aut prius cõdientes, aut prius madefaciẽtes, aut refrigerantes, aut aliquod eiuſmodi aliud efficientes. ſic itaq; & in præparandis aquis artificioſum aliquod molimur. queadmodum ipſe paulo ante dicebat, Aqua decocta hæc quidẽ vt ſuſcipiat aerem. Etenim ipſa decoctio prius fit, & poſtea refrigeratio, aut ꝑ nos ambientem aerem, aut vento aliquo, aut in domibus frigidum aerem includentibus. ſunt enim domus quædam frigidis ſpeluncis perſimiles. interdum & perhumida refrigeratio acquiritur, vt per niuem circundatam, aut ſi ſub aqua rapide labente ponatur, aut in puteo, idq; bifariam, nõnunꝗ quidem in ipſam putei aquam nobis vaſculum demittentibus, in quo aqua calefacta cõtinetur, nonnunꝗ vaſculum ſuper aquã ſuſpendentibus, ſicut etiam per teſtas raras interdum turbulẽtas aquas percolamus: vt Alexãdriæ & in Aegypto percolatur per quędam non naturaliter teſtacea vaſa, ſed artificioſe, vt rara ſint, præparata. quemadmodum & per linteolum huiuſmodi vaſe carentes excolare ſolent. hæc ſanè omnia artificioſe parantur. ſicut etiam quæcunq; circa fontanarum aquarum ductus machinamur, illos non ex quocunq; lapide fabricantes, interiusq; illinẽtes interdum. haud. n. exiguum diſcrimen in ipſo illitu eſt, ſiue picem, ſiue gypſum illeueris, ſiue citra illitum, laterem torrefactũ, aut lapidem improba aliqua aut bona, aut nulla prorſus euidenti qualitate affectum impoſueris. Quinetiam puteos ſæpius in diuerſa terra defodimus, & aquã per canales & fiſtulas ab aliquo fonte meliorem aut deteriorem ipſam reddere valentes, aut etiã nulla ratione permutantes deriuamus. nempe omnia hæc ad aquam præparandam artificioſe præſtantur. At cum ex terra eius loci, in quo degimus, aquam ſumimus, aut ex lacu, aut ex præterlabẽte flumine haurimus, aut pluuiatilẽ, quæ vocatur, colligimus, prorſus nihil artis huic adhibemus. propter hoc igitur inquit Hippocrates, aquarum arte carentium, ipſas artificio pręparatis opponens, quas arte carentibus comparantes artificioſas appellamus. quemadmodum autem paulo ante non de omnibus aquis artificioſe paratis locutus eſt, ſicut ſi librum, vt in publicum ederetur, conſcripſiſset. ſed vnius tantum pręparandi rationis mẽtionem habuit. vtpote ſibiipſi cõmentariolum reminiſcentiæ cauſa conficiẽs. ita & hoc loco non de omnibus aquis arte carentibus, hoc eſt, ſponte naturæ talibus procreatis, ſed de vna ſola ſpecie, quã (vt dixi) pluuiatilem vocamus, ſermonem fecit. ipſius vero duas prodidit differentias, alteram quidem, quã & aperte vituperat malam eſse dicens, procelloſam. ſ. alteram vero deinceps non cõſtat an reprehenſione ſolam carere dicat, an & aliquid aliud innuere velit. procelloſam autem putauit incõmodã. ſiquidem

siquidem ab aere excretam, aut cũ tonitru græco vocabulo appellat horæam, latine dixeris tẽporariam. contingit autem temporariam aquã vt congruo tempore prouenientem ipsum laudantem appellare. contingit autem & eam, quæ æstate media per imbres effunditur, temporariã nominare. quandoquidẽ hanc anni partem Græci potissimum ὥραν.i.tp̃s appellant. Verũtamen & autumno, & hyemi, & veri temporis appellationem accõmodant, sed per excellentiam interdum eam anni partem tempus nominãt, in qua fructus tẽporarios vocatos maturescere accidit. id igitur quãtum ad verba Hippocratis attinet, obscurum est, nisi si nos ipsi aliquid ex ijs, quę vidimus, aut ex naturali rerum indicatione adijciamus. ac præterea cur procellosam aquam repudiat, ætheream vero & cum tonitru effusam non repudiat? incertum quoq; est vtrum ipsam nos ad potum, an ad medicinales vsus præparare iusserit. nam oculorum medicamentis cõponendis huiusmodi aquam adhibemus, & ex ipsa aqueum vocatum medicamentum conficimus. porrò temporariam intelligere satius fuerit, non vernã cũ impetu delapsam, vt nõnulli stulte accipiunt. nullus.n. per excellentiam tp̃s anni vernũcupauit, sed, quẽadmodũ & alias anni partes, absolute tp̃s, neq; tunc tẽporis effusus imber aliqua eximia virtute præditus eẽ cognoscitur. sed multo antiquius fuerit putare ipsum temporariam aquã dicere, quam eo sanè tẽpore pluerit, quod anni tempus Græci nominant. huic enim sententiæ & illud sanè fauere videbitur, quod ab ipso dictum est & aqua ab æthere excreta. nam veteres Græci, cœlum nos ambiens exquisite purum, æthera, nebulosum vero, aut nubibus opacatum aerem vocare consueuerunt. hac eadem igitur ratione & locum supra nubes æthera nominant. idq; clare & poeta significauit, inquiẽs.

" Constitit at leuiter scandens tunc abiete in alta.
" Aethera quę ex Ida surgens vltra aera adibat.

Contra vero cum dixit.

Ast Iuno anterius se proijcit aera in altum.

Profundũ ad coercẽdũ hũc nostrũ aerem p̱ ea verba insinuare videtur. atq; iterum cum dixit.

" Aer densus erat naues complexus, olympo.
" Nubibus obscuris circundata luna latebat.

Itaq; cum æstate aqua eius temporis calore attenuata in halitus inuisibiles dissipata fuerit, atq; iccirco clam nobis in aerem supra terram subuolauerit, ac deinde propter aliquam ad frigidum mutationem, ac ventis inter se reflantibus, densatoq; aere prætenuatos halitus iterum crassescere & in aquam sensilem euadere contigerit, tũc imbrem illum temporarium esse dicemus, extenuata aqua ac prius ab aeris calore elaborata. atque ideo meliorem ipsam esse nimbosis, vtpote neque confectis, neque vlla mutatione elaboratis, qualis in nonnullis fontibus aquæ scaturiunt à veteribus indomitæ crudæq; nominatæ. Verum cur tonitrualem (vt ita dicam) aquam potius, quàm nimbosam approbet, deinceps videamus. Id profecto mihi ea ratione fecisse videtur, quòd tonitrua duorum modorum altero fieri nouerit, aut ob ignem interceptum, qui erumpens circumplexam nubem veluti dilaceret. quo etiam tempore fulmina decidunt, aut inter se allisis attritisq; nubibus. neutrum in nimbosa aqua inest, siquidem in huiusmodi statu aer conspissatus est vna continua atraque nube ipsum totum occupante. Quapropter haud immerito in hoc aeris terram ambientis statu nequaquam tonat. tonitrua nanq; diuulsis nubibus, ac secundum propriam circunscriptionem seiunctis atque vagantibus accidunt, cum inter ipsas concursum conflictumq; insignẽ fieri euenerit. vnius autem continuæ perpetuæq; nubis conflictus fieri non potest. Quamobrem neque fulmina in hac cœli constitutione cadunt, cum quia calidus aer intra nubes non includitur, tum quòd neque ipsæ inter se magno impetu concurrunt. nam quando inter se concursantes nubes igneum illud, quod interuenerat, intra se ipsas compellentes & constringentes exquisite densauerint, tunc vtique fulmen nonnunquam sursum versus aut in obliquum, nonnunquam vero & in terram extruditur. hanc solam fulminis expulsionem conspicimus, aliæ vero mortalibus ignotæ sunt. porrò à me breuibus ad proposita verba explananda, vt tonitrua fiant, dictum est, curque tonitrualem aquam (vt ipsius verbo vtar) quàm ex nimbo prouenientem meliorem esse asseruit. summe vero munda ac tenuis est temporaria aqua elaborata. Inter hanc autem & nimbalem tonitrualis est, quæ quantum à tẽporaria vincitur, tantum nimbalem superat. Igitur in promptu iam est istis omnia vituperantibus dicere, haud medici munus esse, tam longam de rerum natura orationem habere. cæterum (vt his respondeam) si nullam rationem afferens simpliciter asseuerassem temporariam aquam nimbali esse meliorem, inter has vero tonitrualem mediocrem, aliquam sanè eorũ, quæ dixissem, ostẽsionem me adijcere præcepissent, neq; se dictis meis tanquam legibus credere iustum esse, neque ipsis vt tyrannicis præceptis parere necessum fore dixissent.

IIII.In

IIII. In Vi. De morb. vulg. com. xx.

Aqua edax quare dicatur. & frigidam bibentes, magis appetere.

Aqua edax, vigilia edax.

Ab his, quæ & vigilia & aqua efficere aptæ sunt, ipsis appellationem imposuit vtranq; vora cem nominans, q̃ nos scilicet voraces reddat. qñ quidem & hac etiam tempestate in nostra Asia Græci omnes edaces homines, qui multa comesse valent, vsitato vocabulo appellitãt. Didicistis autem cibi appetitiones ab aquæ potu ea planè ratione excitari, qua & gelidam bibentes aut fri * gidum cibarium astringensúe assumentes appe tentiores euadunt. alibi nãq; ostensum est, quęq; ventriculi tergorum sanguinem in arctum constringentia appetentias augere ac procreare. contra vero calefacientia fundentiaq́; sanguinẽ dele re finireq́; appetentias. Hac itaq; ratione aqua vo rax existit. alia vero ratione vigilia, q̃ scilicet cor pus digerat atq; dissoluat. De hac etenim olim, sicut & de somno notitiam habuistis. concoquit planè somnus, vtpote calido tunc interiora petẽ te. dissipat vigilia insito calido, dũ exterius emicat, secum haud exiguas corporeæ substãtiæ particulas educente. igitur propterea aqua & vigilia edaces dictæ sunt.

IIII. In. vi. De morb. vulg. Com. x.

Frigida quando dari possit.
Quæ aqua decoquenda.
Quomodo aquam Aegyptij refrigerarent.
Optima aqua, quæ sit.
Bituminosæ, & aliæ huiusmodi, decoquendæ, vt vsui esse queant.
Aquam ex aeris corrupti mistione vitiari.
Aquam incorruptam quomodo agnoscamus.
Aquæ indomitæ à veteribus appellatæ.
Calidam bibituris, quomodo paranda.
Quare calens aqua sub diuo exponatur.
Fontium Romanorum elegantia.
Tiburtinæ aquæ per fistulas lapideas deuectæ, crudiusculæ sunt.
Fontanas aquas ad elixandum accommodatas.
Splendida aqua pura quare sit.
Refrigerandi aquam coctam in fluuijs ratio.
Aquam frigidissimam quomodo reddamus.
Vitiosa aqua decoctione corrigitur.

Aqua decocta tum quidem vt aerẽ admittat, hoc vero ne plenum sit, & operculum habeat.

In quibus affectibus, aut cuius vtilitatis causa aquam decoquere aut quãcunq;, aut vitiosam tantum conueniat, in verbis istis declaratum nõ est. quamobrem neq; vllum ex ipsis iuuamentũ percipimus. videtur nãq; Hippocrates, sicut alia multa in his libris quærendi magis causa, quàm in vulgus edendi adnotauit: ita hunc quoq; sermonem cõscripsisse, nobis quidem imperfectũ, * sibi vero ipsi ad reminiscentiam integrum. at si nobis ipsis hunc nodum explicandum proponẽtes, qualem aquam prius elixare conueniat, atq; ita deinde refrigeratam bibere, (siquidem ipsam frigidam bibere volumus) & contra rursum quã calidam aquã bibere volentes haud perinde elixabimus, sed huic operculum facientes, vasi, in quo calefacta est, magnitudine respondens, illi vero nullum tegmen imponentes, sed calentem aquam in nudo detectoq; vase sub diuo expositã dimittentes, quæremus deinceps qui affectus calidas, quiúe frigidas aquas postulent, nos quidẽ * vtile aliquid inueniemus, nihil tamen ad inuentionem ex propositis verbis proficiemus. quandoquidem initium nullum clarum habeãt. quocirca & nonnulli ipsa cum suprapositis copulãt, vt Artemidorus voluit cognomẽto Capito. sed plurimi ipsa ab alijs separantes sola considerant. Igitur si cũ antepositis coniungantur, huiusmodi eorum sensus erit, laborantibns gratiæ, vt mũde parare aut poculenta, aut esculenta, & cętera, quæ deinceps dixit Hippocrates, deinde post vltima verba, Aqua vero & ipsis interdum frigida propinanda, cum aut offensam prorsus nullam, aut perexiguam ex eius potu fore metuamus, deinde sibiipsi ad reminiscentiã, vt aiunt, deinceps modum ipsius præparandæ tradidit, fortasse nequaquam volens fontanam aquam prius, quàm incaluerit, exhiberi, fortasse vero & aliquam distinctionẽ nactus quibus calefacta prius & mox refrigerata, aut quibus omissa calefactiõe potui danda sit, aut forsan optimam aquã nõ coctam, vitiosam vero coctam præbere voluit. fortassis etiam optimæ aquæ duplicem refrigerationem prodit, vnam quidem, quam circũplectens aer efficit. Porrò in Alexãdria totaq́; Aegypto ipsos aquam in testaceis quibusdã vasis hoc modo refrigerare conspexi. occidente sole aquam prius calefactam in vascula fundebãt, deinde sublime totum hoc vas in fenestris vento aduersis, vt ibi per totam noctem refrigesceret suspendebant. * postea ante solis ortum vas humi depositum frigida aqua circũfundẽtes, frigida etiam folia toti circundabant nõnunquam vitium aut lactucæ, nonnunquam vero & aliarum id genus herbarum, vt ea, quã sub nocturno aere acquisiuerat, diutius permaneret frigiditas. multo vero magis ad huiusmodi apparatũ, cum optimæ aquæ ipsis facultas

facultas non esset,homines deuenere.Dico autẽ optimam aquam & omni vitio carentem, quæ neq; limi quicq̃ habet,neq; male olet,& gustantibus nullam qualitatem præ se fert, quædam.n. alienas qualitates permistas habẽt salis,aut nitri, aut sulfuris,& bituminis, & aluminis aliorumq; id genus.in quibus oĩbus melius fuerit, quemad modũ legumina multa prælixantes idonea esui præparamus,& olera, & animalium partes, eadem ratione & aquam prius decoctioni ad meliorem naturam permutantes ita propinare.præterea & ob alium sanè vsum aquam præcalefactã refrigeramus, etsi neq; sapore, neq; odore malo deprauata sit,atq; oculis mundissimam sese offerat,quando in ventriculo ipsam diutius cõmorari,aut percellere,aut inflare,aut degrauare vẽtriculum perceperimus.sunt.n.profecto & id genus multa, quarũ præcipue ab optimis aquis discretionem Hippocrates mihi scripsisse visus est. vbi inquit.Aqua cito incalescens, ac cito refrigescens,leuissima.neq;.n.in lutosis, aut male olentibus,aut quippiam medicamentosum gustatui imprimentibus huiusmodi signum vsui esse potest,quod omnibus notum apertumq; est,sed in illis,quæ omnibus hisce qualitatibus careant.alterum vero ex aeris corrupti mistiõe aquæ vitiũ inest,aut aliud quodpiam ipsi aquæ ingenitũ ab ignota causa proueniens.in his quidem supradicta nota optimum diiudicandi instrumentũ est. neq;.n.id genus aquæ cito calefiunt,aut refrigerantur. alterum quoq; indicium huic simile ab oleribus,aut leguminibus,aut fructibus,aut carnibus,aut radicibus in ipsa aqua incoctis accipitur.siquidem in optima aqua celerrime, in vitiosa tardissime elixantur.vocantq; huiusmodi vitiatas aquas veteres quidam indomitas siue crudas, perinde ac ipsa legumina, quæ difficulter vixq; elixantur. ob has itaq; vtilitates nonnunq̃ præcalefactã aquã refrigeramus. Quin & ipsam calidam bibituri,cum aut lutulenta,aut limosa, aut fœtens est, hunc in modum præparamus. nã præcalefacta cum refrixit, tunc euidenter putorem, quem ex putredine plerunq; contraxerat, abijcit:omnisq; pars terrea facile subsidet,quę cũ tota aqua prius,q̃ incaluisset, minutatim permista,vnaq; cum ipsa epota haud contemnendam cladem infert,& maxime quibus renes,aut vesica, pgignendis calculis obnoxij sunt. ac sub diuo quidem non aquam modo calentem, sed etiam alia quædam exponere istius separationis causa medici mihi excogitasse videntur.nam quęcũq; ex diuersę naturę materijs constant per minutas particulas mistione conflata hęc post calefactio-

A nem refrigescentia facile dissoluũtur.sed statim ab elixatione antequam refrigeretur, adhuc motione agitatur, atque ideo omnes eius particulæ permistę sunt.sed ea refrigerata,graues ac terreę fundum petunt,leues superfluitant. Itaque si cũ prædictis, in quibus scripsit Hippocrates, laborantibus gratias,de aquarum coctura sermo copuletur,& ipsius vtilitas euidẽs est,atq; id,quod dicitur,quale nam sit,exquisite fortasse inuenerimus.sin autem à prædictorũ continuitate modo proposita verba diuellentes separatim contẽplemur, plenus dubitationum sermo erit. prius igitur ipsum,vt superioribus annexum explanabimus, dicentes,aquæ in ipso, præparationem, frigidam potaturis innoxiam significari. quam & ego sæpius facio, cum ægrotanti alicui frigidam aquam præbiturus sum, neque mihi fontis B aqua bona scatentis facultas est. Romæ nanque, sicut & multa alia in ea vrbe eximia sunt, ita & fontium elegantia ac multitudo est admirabilis. nulla fœtidam aquam, aut medicatam,aut turbidam,aut asperam crudamq; effundente, sicut neque Pergami in patria nostra.in multis autem alijs vrbibus haud paucæ deprauatæ aquæ reperiuntur.illæ sanè, quę ex Tyburtinis montibus per lapideas fistulas in Romanam ciuitatem deriuantur, alijs quidem vitijs carentes,crudiusculæ tamen sunt,vt neque celeriter calefiant,vt vrbani fontes,neq; refrigerentur. neq; celeriter in ipsis,vt in fontanis aquis,quæcunq; inieceris,elixantur legumina,& olera, & carnes.ex his autẽ alię alijs ĩ locis multo crudiores sunt, & ab ipsis indigenis duræ grauesq; nominantur. ꝙ ventriculum infestent, & à potu onus quoddam plu- C res percipiant. nam ferè & alias multas causas quicquid efficientes ab effectu denominare consueuerunt. sic igitur & huic contrariam aquam optimam laudantes, leuem & mollẽ appellant. cæterum omnia hęc enarrata cognitu quidem vtilia sunt,sed nihil ipsorum proposita verba docent,neq; sine ostensione,neq; cum ostensione, neq; breuiter & obscurius,neq; dilucide ac prolixius.satius igitur mea quidem sententia fuerit omnes huiusmodi sermones integros præterire. Quamobrem si Hippocrates, quo pacto aquam potui frigidam præparare oporteat,tradere pròposuit,huiusmodi erit verborũ sensus,si aquam prędicti vsus causa elixemus, aut nihil vasculis, in quibus elixatur, super imponemus, sed elixatam aquam in aere ambiente libere versari permittemus, aut è contrario aliquo operculo vasculũ integẽtes aerem excludemus. rursum vero hęc ipsa,aut inter decoquẽdũ, aut ab deco-

ctione inter refrigerandum fieri debet intellige D
re poſsumus. ſed in refrigeratione intelligi cre-
dibilius eſt. in elixatione vero incredibile. neque
enim docere poſſumus, cuinam vſui inter elixã-
dum aer ambiens futurus ſit, aut elixatas aquas
attingens, aut eaſdem ne attingat, excluſus. ſed
in refrigerando poſt cocturam, vbi alicuius pu-
tei, in quem vaſculum demittamus, nobis facul
tas eſt, aliquo tegmine vaſculum claudere, atq;
vndique diligenter obſtruere neceſſe eſt. vbi ve-
ro puteo caremus, detectum vas, vt frigidum
aerem admittat, relinquere conuenit. cæterum
nonnulli explanatores verba hæc à ſuperioribus
diſiuncta legenda eſſe cenſentes, Hippocrati de
contaminatis aquis ſermonem eſſe aiunt. deque
illis maxime, quæcunque ob aliquam terream
admiſtam materiam huiuſmodi ſunt. mẽſuram
autem temporis cocturæ eam eſſe oportere, vt E
eouſque. ſ. elixentur, donec puræ fiant atq; aerẽ
extrinſecum ſi admittant perſpicuæ. ob huius
enim admiſtionẽ, non ex ſe, optimas aquas ſplen
didas apparere aſseuerant, de rerum natura ſer-
monem aggredientes, cuius ipſi nullam rationẽ
aſsignare poſsunt. ſplendida nanq; pura aqua cõ
ſpicitur, non aliqua ſplendida luce extrinſecus
in ipſam incidente, ſed ab occurrẽte lumine per-
mutata, quemadmodum & aer neq; ipſe ex pro-
pria natura lucens: alioqui & noctu oĩno ſplen-
deret. verum ſummos eius fines ſolari radio fe-
riente totus, cum ſit ſibiipſi continuus, alteraſcit
& cõmutatur. in aqua vero, aut aere inania eſſe
ſpatia cum Epicuri & Aſclepiadæ de elementis
opinione concordat. Ariſtotelis autem Stoico-
rumq; placitis aduerſatur, qui nullum in mũdo
locum eſſe vacuum, ſed omnia corporum plena F
eſſe ſibi perſuaſerunt. neq; enim in pumice caui-
tates terreis corporibus interiectæ ipſis penitus
vacuæ videbantur, ſed intra ipſas aerem contine
ri teſtantur. in aqua quidẽ haud eſſe talem mea-
* tuum fabricam, qualis in pumice lapide conſpi-
citur, ſed quoquouerſus ipſam ſibi eſſe cõtinuã.
rectius igitur, inquit, eſt putare dictum eſſe vt
aerem ſuſcipiat, de vaſæ non operculato. nam
quod deinceps ſcriptum eſt, dictam explanatio-
nem non admittit, ita ſe habens, non plenum
autem eſſe, & operculum habere, propoſitis ſa-
nè verbis opponitur, quæ ſunt hæc, aqua elixa-
ta hæc quidem vt ſuſcipiat aerem, nam ſecundę
particulæ ſubſequenti, quæ vas contectum eſſe
vult, Verba hæc aduerſantia operculũ vaſi pror-
ſus interdicunt. idque ſignificauit Hippocrates
ſcribens, hæc quidem vt aerem ſuſcipiat, vas
enim operculatum aerem excludet, detectum

D vero facile ſuſcipiet. At in aquis à frigido aere re
frigeratis id fieri nos dicere ſatis liquet, quemad
modum Alexandriæ facere conſueuerunt. vbi
vero fluuijs rapide labentibus coctam aquam ſu
bijciunt, tum vas aliqua ex parte inane eſſe me-
lius fuerit, quo aer inter operculum & aquam in
vaſe poſitam cõtentus ipſe prius refrigeratus ſic
deinde attractu vicinam aquam refrigeret. vt. n.
aqua facilius, quàm omnia terrena corpora calet
atq; frigeſcit, quippe cum illa tenuitate partium
ſuperet, pari ratione & aer, quàm aqua. admiran
dumq; mihi planè fuerit, niſi quiſpiam huiuſce
rei quotidie euenientis experimentum ſentiat.
vaſorum nãq; vinariorum quod recluſum aper-
tumq; fuerit, vt vinũ facile aceſcat, in cauſa eſt,
ſicut è contrario bene operculatum minus id pa
titur. Adhuc vero minus plena vaſa. nã quæ ali-
E quantulum vacua ſunt, quoniam aerem inclu-
ſum habent, per illum medium celerius ambien
te extrinſecus permutãtur. ſed plena, ita vt vinũ
operculum attingat, per illud quidem imbecil- *
liter admodum atq; obſcure eouſque vitiantur,
quouſq; ſanè tegumenti denſitas peruenit. inue-
nies itaque picata aut gypſata dolia diutius vina
ſyncera conſeruare. ſed quæ ſolo corio, ſicut &
quæ cuneis obſtruuntur, breuiori tempore du-
rant. quocirca obſtructa prius cuneis aut corio
dolia gypſo deinde ac pice oblinunt. Hac ergo
ratione cum aquam frigidiſsimam reddere vo-
luerimus niuem habentes, prius feruefectę aquę
ipſam exterius circumponemus. ſed niue caren-
tes in puteo, aut amne labente ipſam prius cale-
factam, vt facilius permutetur, refrigerabimus:
nam quodq; prius calefactum à vicinis in ſe totũ
F alterationem admittit. ob prædictam vero cau-
ſam ab aere frigido aquam tangi artificioſe mo-
limur. igitur ſi coctæ aquæ refrigerandæ cauſa
hæc ab Hippocrate dicta fuere, veriſimilem ex-
planationem nacti ſumus. at ſi vitioſæ aquæ cor
rigendæ, conſiderare deinceps debemus à coctu
ra iterum exorſi, quæ totam æquabiliter aquam
fundens, eam ad partium ſeparationem idoneã
reddit. permanente enim adhuc in ipſa ob cale-
factionem motu, aliqua craſsiora corpora in ea
fluitãtia ſublimius efferri neceſſe eſt, motu vero
in totum deſinente, terreæ particulæ ingenito
pondere deſcendentes, in fundo continentis va
ſis reſidebunt, aqua vero ſuper has fluitabit.
Hanc paulatim in alterum vas trãsfundentes, ci
tra noxã deinde vti poterimus. Verũ Zeuxis ne-
ſcio quomodo initium ſecundæ ſermonis parti-
culæ ita explanauit, vult (inquit) Hippocrates
aquam non innatare ventriculo. acutum. ſ. tonũ
ſecundæ

secundæ syllabæ huius nominis ἔμπλεον super-imponens, non, vt alij, primæ, per ipsum volens non vas plenum intelligi, vt illis visum fuit, sed ventriculo innatans, quod idem sonat, quod superfluitans. cæterum quoniam amans erga amatum caligat cæcutitq;, iccirco nostri ipsorũ amor plerunq; nos in nostris solis rebus cæcos reddit, quàuis aliena perspicacissime contemplemur.

IIII. in. VI. De morb. vulg. com. XV.

Calidioribus aquæ potum conuenire.

Calido natura refrigeratio, potus aqua, quiescere.

Quod his verbis præcipitur, clarum est. oĩbus enim his, qui calidiores, q̃ deceat, sunt, summam victus rationis ad refrigerationem redigere expedit. itaq; frigidioris temperaturæ cibaria ipsis danda sunt, & aquosa potio, aut ipsa aqua potui præbenda est, parumq; exercendum corpus est. soli nãq; ad necessarias actiones motus sufficiẽt, nihilq; dubij est, ab ira & curis vehementioribus eiusmodi hominem abstinere debere. quinetiã quotidie lauationibus aquarum dulcium vti, nõ semel tantum, verũ etiam sæpius, si velit, expediet, necnon & ciborum, quos comedunt, vis refrigeratoria esto, & ęstate pręcipue. Verum ante omnia illud in his sermonibus meminisse opus est, calidas naturas appellare eas Hippocratẽ consueuisse, quæ nõ ingenito calore, sed acri & mordaci abundant, quem aduentitiũ & non secundum naturam esse arbitratur.

V. De san. tuen. Cap. xij.

Aquæ potum iuueni conuenire, cui natura sit calidior propter intemperiem.

Fortassis enim absurdum omnino cuipiam videbitur, iuuenem qui athleticus, vel militaris sit, aut etiam fossor, messorve, aut arator, vel deniq; qui robustum aliquod opus exercet, aquæ tantũ potiõe vti: atq; in hoc falli Hippocratem, cum calida temperamenta aquæ potionem poscere, absolute pronunciet. Mihi vero Hippocrates nõ absolute id, sed de naturis summe calidis, quæ vtiq; propter intẽperiem tales sint, dixisse videtur: non quod plurimũ habeant naturalis caloris, quem ipse augeri in athletarum exercitio confirmat.

I. De san. tuen. Cap. xi.

Frigidam dari posse pueris. & quæ cauenda.

A frigidę potione oĩno prohibendos hos pueros nõ censeo, quod tñ aliqui faciunt verũ à cibo plerunq; & ꝑ calores, cum ipsis cordi erit, vti permitto, potissimum vero, si copia eius sit, fontanę recentis, cui nulla qualitas vitiosa sit aliunde contracta. ea si non est, reliquarum. Cauendæ vero sunt, q̃ ex stagnis hauriuntur, & quæ turbidę, & quæ male olentes, & quæ salsæ, deniq; in quibus qualitas aliqua gustu deprehenditur: qñ quę optima est, ea penitus nõ gustui modo horum, verũ etiam olfactui oĩs qualitatis expers videbitur. eadẽ quoq; tum potui iucundissima erit, tũ planè pura. qđ si præcordia quoq; celeriter transit, nihil est, quod magis idoneam requiras. qñ si qua pura, limpidaq; est, nec potu insuauis, nihilo secius tñ circa pręcordia hæret, hęc vitio non caret: atq; abstinendũ ab ea censeo vtiq; cũ prorsus est frigida. cæterum à calefacta non deterreo. ac tutissimũ quidẽ sit experientia ipsa de huiusmodi aqua iudiciũ fieri: quod si quis est, q ex notis, potius vim eius prænosse malit, cuius fons è petra scaturiens, contra septẽtriones fluit, solemq; auersum habet, hanc ægre concoctum iri, tardiq; transitus esse putandum est: eadem nimirũ frigefiet, calefietq; tarde. contra, cuius ad orientem solem fons erumpit, quæq; per meatum aliquem mundum, aut puram colatur terram, eademq; calefit, ac refrigeratur ocissime, hãc omni ætati vtilissimam esse existimandum est. Non enim sicuti vino, escis, exercitatiõe, vigilijs, somno, ac venere, alijs alias vti pro rõne ętatis expedit, ita de aqua itidem statuendum est: sed quam nunc optimam iudicauimus, hac vti puero, iuueni, seni conducet.

V. Apho. xx.

Aqua frigida quid faciat & quomodo mordax dicatur.

Vlceribus frigidum quidem mordax, cutẽ obdurat, dolorem insuppurabilem facit, liuorem obducit, rigores febriles, conuulsiones, distẽtiones.

Si proprio vtamur vocabulo, calidũ mordax est: sensus autem similitudine, & frigida aqua vocatur mordax: non cum in cutem simpliciter incidit, sed vlceratam. Nam quod mordax futurum sit, eius quod morderi debeat substantiam oportet peruadere: quod in cute secundum naturam se habente, frigida aqua non potest efficere, quoniam densior est quàm pro eius substãtia cutis. In vlceratis autem, vt quę rariora sint, peruadere potest eorum substantiam, in profunda subintrans. Dictum autem est plenius de natura mordacium, in libris de potentia simpliciũ medicinarum. Vlceratis igitur frigidũ est mordax: integris autem non solum mordax non est, sed & cutem facit duriorem, eius densando substantiam, Et quidem dolorem efficit insuppura-

bilem, natiuum refrigerando calorem, qui vlcera ad suppurationem perducit, & ea difflari prohibet quæ dolorem efficiunt.

VI. De locis aff. Cap. i.

Ex intempestiue frigidæ potione aquam inter cutem effici.

At medici qui sequuntur ea, quæ manifeste apparent, qui & refrigerata parte quapiam, accidentia quędam fieri suspicantur, admiratione digni sunt, quòd aquam inter cutē consistere posse putant, ne vnico quidem loco affecto. Si enim ob id ꝙ nullus est in hepate tumor, ipsum haudquaquam affectum esse existimāt, neq; aliarum partium vlla afficietur, in his qui aqua frigida vitiosa epota, mox aqua inter cutem corripiūtur: quippe noxam infert internis partibus aqua sic ingesta, alias alijs, sed præcipue & in primis, ei quæ forte fortuna eo tempore reliquis fuerit imbecillior. verum nisi ad iecur frigus transmittatur, aqua inter cutem subsequi potest minime. Sic splenis quoq; vitio aqua inter cutem nōnunquam euenire consueuit: aut cū tumor quispiā, vt scirrhus ipsum refrigerat, aut vbi citra tumorem refrigeratum est, vt cum quis aquam frigidā & vitiosam, affatim & importune potauerit.

Et cap. vi.

Nam per omnes huiuscemodi affectus, aqua inter cutem hoīem vexari contingit, vel nullo existente in hepate ꝑter naturā tumore. Id vero præcipue intelligitur ab ijs, qui didicerunt, quomodo ex intempestiua aquæ frigidæ potatione, iecur affatim refrigeratum, statim aquam inter cutem inducit, anteaquam scilicet in durum tumorem attollatur. Verum sic affecti vehementi ciborum desiderio tenentur, nec mirum, quippe ob refrigeratum os ventriculi, huiusmodi cupiditates inualescere, iam ante didicimus.

IIII. De locis aff. Cap. vij.

Frigida quomodo venas rumpere dicatur.

Ita Hippocrates venas inquit, frangit aqua frigida. atqui ipsa per se rupturas non facit: sed quia venarum tunicas frigiditate sua duras, & extendi contumaces reddens, vt rumpantur paratiores efficit: ruptionis vero causa est aut vehemēs motus, aut humorum abundātia, qui vel per se, vel vna cum crudo & frigido & flatuoso spiritu venas extendunt.

De venæ sect. aduersus Erasistrateos. Cap. iij.

Ex potu frigidissimæ ex niue, purgationes menstruas supprimi.

Maximum præterea experimentū Romę nostra tempestate à venæ sectione est sumptum: contigit enim cum vulgo mulieres aquam frigidissimam ex niue potarent, vt aut nullo pacto, aut prorsus diminute purgarētur: has tamen medici venæ sectione adeo incolumes conseruarūt, vt neq; sanguinem spuerent, neq; laterali inflammatione, aut pulmonis, aut anginę caperentur.

IIII. Simp. med. Cap. xx.

Marina potius salsa, quam amara est.

Aqua lacus Palestinæ vel maris mortui.

Et de sale.

Marina vero aqua salsa potius est quàm amara, plurimū in se habens aquæ potabilis: id quod & ab Aristotele olim satis est demonstratum. At aqua quæ est in lacu Palæstinæ in caua Syria, quem alij quidem mare vocant mortuum, alij stagnum bituminosum, gustantibus non salsa modo, sed & amara est. Salem vero etiam habet ex sese natum, perinde amarum: primoque statim aspectu vna cum vniuerso mari tum candidior, tum crassior apparet, salsugini meræ similis: in quam si salem inijcias, ne liquari quidem etiam possit: plurimum enim eius in se habet: ac siquis in eam se mergat, continuo sale tenuissimo velut conspersus vndique emergere conspicitur. Quaproter etiam aqua illa quàm cætera marina grauior est, idque tanto pondere, quanto fluuiali marina. Itaque ne si teipsum quidem dimittas, in profundum deferri possis: ita attollit eleuatque aqua: non sanè quia natura leuis sit, quod quidam veterum sophistarum prodidit, sed vt censuit Aristoteles, propter grauitatem instar luti quæ leuiora sunt gestans. Proinde si hominem ligatis manibus pedibusq; in stagni illius aquam conieceris, deorsum haud feretur: quin vero sicut naues in mari onera plura quàm in fluuijs citra submersionē portare valent, eundem in modū in stagno mortuo multo plura quàm in mari. Tanto enim est quæ in illo est aqua, marina grauior, quanto marina lacustri aut fluuiali. Inest enim ei salis substantia, quæ terrea grauisque est. Ipsique tibi marinam, si lubet, efficere licet, sale in aqua fluuiali colliquato, cognoscereque quanto grauior reddatur aqua eiusmodi quàm sit dulcis. Quin & modum iam inuenerunt, moderatam ad saliēdum conficiendi salsuginem, si ouum in ea videatur natare. Nam vbi etiamnum sidit, ac nondum super salsuginis superficiem innatat, aquosa magis est & dulcis: grauiter vero salsa est, vbi tanta est salis copia indita, vt amplius liquari qui postea adijcitur nequeat. Quam aquam si pendere non grauaberis, omnium aquarum comperies grauissimam. Itaque ego quandoque inanem esse diuitis cuiusdam ambitionem ostendi, qui

qui tantam in Italiam maris mortui aquam de-
uexit, quæ cisternã implere posset. Nã id ipsum
ego expedite præstiti, sale plurimo in aquam po
tabilem coniecto. Longe etiam grauiorem eius-
modi effeceris aquam, si quamplurimum salis li
quatum sub Canis exortum, vbi potissimũ ęstus
iam fuerit valentissimus, torreri siueris, haud ali
ter quàm in stagno bituminoso: sic enim hæc
aqua perinde vt illa grauis efficietur: ac si ligatũ
hominem, aut aliud animal, in ipsam cõieceris,
instar nauis super aquam feretur. Quin vero &
amarior ꝓtinus quoq; eiusmodi erit aqua, si de-
coquere ipsam in igne, lubeat. Nam quicquid sal
sum plusculũ excalfeceris, amarũ tibi euadet. Sic
& ipsius bituminosi lacus aqua in caua calidaq;
regione contenta, dum sole torretur, amara effi-
citur: proindeq; ęstate quàm hyeme amarior est.
Ac siquid eius haustum in vase cauo regioneq;
aprica (quemadmodum nos effecimus) æstiuo
tempore deponas, continuo amarior sese reddi
ta videbitur. Verum hæc omnia ijs quæ paulo
superius de amari generatione diximus, abunde
subscribunt. Cæterum cuius gratia oratio ad bi-
tuminosum digressa est stagnum, id nondum
omne expositum est: nullum enim in eo neque
animal, neque planta inesse conspicitur: immo
cum duo in eum fluuij cõfluant longe maximi,
pisciumq; copia scatentes, maxime qui propè
Ierichontem fluit, quem Iordanem nominant,
nullus omnino piscium fluuiorũ ostia excedit:
ac si captos quis in lacum inijciat, celeriter mori
conspicit: adeo est omnibus tum hominibus, tũ
plantis inimicum quod exacte amarum est, &
quod squalidum pariter & siccum est, atq; natu-
ra velut fuliginem ab exassatione referens. Quã
quam ne illius quidem stagni aqua exacte ama-
ra sit: quippe cum nec ipse sal. Vocant autem eũ
Sodomenum, à circũiacentibus stagnum mon-
tibus, quos Sodoma appellitant. multiq; ipsum
accolæ ad omnia, ad quæ nos alio vtimur sale,
accommodant. Vis eius non modo plus quàm
cuiusuis alterius salis exiccatoria est, sed & exte-
nuare nata: quia scilicet plus quàm alius exassa-
tus est. Omni enim sali obscura quædam adstrin
gendi vis inest, qua eas quæ condiuntur carnes
constringit, densatq;: potissimum vbi durus &
minime fragilis extiterit. Talis est exactissimus
quidem fossilis ferè omnis: Minus autẽ illo mari
nus: tum qui multis in locis aquis leuiter salsis
arescentibus prouenit: Tertium locum obtinet,
abstergere magis quàm adstringere cõtrahereq:
potens: Proximas his vires habet Sodomiticus,
æque atque marinus durus: cæterum ob admistã
amaritudinem, facultatem valentius abstergen-
tem ac digerentem q̃ marinus possidet. Sic & ni
trum ipsum, & ipsius spuma, & quod composita
appellatione vocatur aphronitrum, cæteris ma-
gis extergere possunt, nempe quia minime ad-
stringunt, & exacte sunt amara.

XI. Simp. med. Cap. de ijs quæ in mari proueniunt.

Aquæ Tragasij.

Porrò sal eiusdẽ speciei cum marino est qui
in stagnis quibusdam salsedinem habentibus na
scitur, æstate videlicet aqs æstu ex ijs absumptis,
cuiusmodi est Tragasius, nõ procul à Sminthio.
Confluit enim illuc ante aquas spontaneas, quæ
admodum sunt calidæ, copiosa aqua stagnans
non amplo in loco: & ea æstate omnis absumi-
tur, à sole videlicet arefacta. Porrò quoniam lo-
cus ipse salsedinem continet, quod reliquum est
omne, sal est, cognominationem à loco pariter
& aquis sortitus. Nam spontaneæ & ipsæ illis in
locis aquæ Tragasiæ nuncupantur, potẽtia sum-
me exiccatoria: & sanè qui in ea regiõe sunt me-
dici, ad hoc illas accommodant. Porrò dictum
est & de Sodominis in mari mortuo prouenien-
tibus, in quarto libro.

III. Simp. med. Cap. V.

Marinæ facultatem quomodo
inuestigemus.

Quonam igitur pacto scrutabimur, an sicca
sit facultate marina? Quonã alio, obsecro, quàm
an corpus humanum in æqualitate quadam re-
siccare valeat? Itaque in hoc vnum modo cæte-
ris relictis intendendum. Atqui contra faciunt
medicorum plerique. Nam ad quiduis potius re
spiciunt quàm ad hoc. Quomodo ergo ad hoc
solum conuersi, reliquis prætermissis, quanam
in hoc agendi facultate polleat marina cogno-
scemus? An videlicet corpori applicantes, sicq;
eius periculum sumentes, lauando, rigando, fo-
uendoq;, tum subinde lanam, aut spongiam ma
rina madentem partibus applicando, ad hæc
emplastris ceratisq; miscẽdo, atque in his omni-
bus, ab eo quod ex accidenti quandoque eue-
nit, id quod à propria medicamenti vi proficisci
tur distinguendo? Nam in hoc omnis inuentio
nis summa consistit, quam vix quisquam illorũ
attingit. Sed eos philosophorũ verba decipiunt,
haud potentes homonymiam percipere.

II. De nat. fa. Cap. ix.

Marinam carnes conseruare.

Alioq quod muria & aqua marina carnes &
siccant, & incorruptas seruant, reliquæ omnes
potabiles prõpte corrũpunt, atq; putres faciunt,
quis ignorat?

I. De symp. cau. Cap. vij.
Ex marinæ nimio potu præ siti quosdam perijsse.

Ad hæc alios in nauigio cui deficeret aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cum immodice supra cæteros sitirent, quidam etiam eorũ & fluxa essent aluo, nec id sine morsu vehementi, celerius q̃ alij perierunt.

II. De vict. rat. in morb. acut. com. xxxiiij.
Aquæ potationes præter consuetudinem, quid faciant.

Si ergo multa præter solitũ carnis deuoratio, vel allia, vel silphion vel ipsius succus vel caulis, vel alia consimilia, quę seorsum insignibus sunt prædita viribus, ventriculis quibusdam magis quàm alia labores inferant, minus quis admirabitur. At iure admiraberis si didiceris quantam maza turbationem, tumorẽ, flatum, torminaq́; mazam deuorare non assueto pariat, si præter consuetudinem ingesta fuerit. vel qualem panis ipse calidus deuoratus sitim inferat, & repentinã, plenitudinẽ, q̃ tum exiccet, tum tarde descendat. & q̃ꝫ varia inter se pariant purissimi confusaneiq́; panes si pręter cõsuetudinem deuorentur, & maza similiter vel arida, vel humida, vel tenax. qualiter item & polentæ afficiant, recentes quidem eos qui recentibus vti non consueuerunt, & aliæ eos qui recentibus ex consueto vtũtur. Ad hæc quid faciant vini, & aquæ potationes præter consuetudinem in aliud subito translatæ, quid dilutum item vinũ, meracumq́; repente pota. Dilutum enim cum infirmitate humentem reddit ventrem superiorem, flatuosumq́; inferiorem. Meracum vero venarum pulsationem efficit, capitisq́; grauitatem, & sitim infert. Præterea quid vinum album nigrumq́; pręter solitum mutata: quæ si ambo vinosa fuerint, valde alterant corpus. Quare dulce vinosumq́; minus quis dixerit mirum

D esse non idem posse vbi repentina fuerit mutatio,

I. De symp. cau. Cap. vij.
Ex imprudenti aquæ frigidæ potu mortem sequutam esse.

Vidi aũt & ex ijs qui ardenti febri laborarãt, quendam cum morbus inualesceret, & frigidã impudenter bibere, nec vnquam quoad moreretur expletum.

Primo. in primum. De morb. vulgari. com. I.
Haustus aquæ infectæ potest morbum vniuersalem facere.

Potest tamen interdum efficere morbũ vniuersalem haustus aquæ infectæ: quod quidẽ memoriæ proditum est in castris accidisse. Itidem ob loci naturam, vbi cuncti eodem loco castra E metati, commorabantur.

De salub. diæta. com. xij.
Post exercitium aquam esse bibendam prius, quàm vinum.

Cæterum non ita statim vult ab exercitationibus bibi vinum, sed prius aquam, quemadmodum athletæ docti experientia faciunt. Quippe vinũ caput tentat, si vel mox à balneo præ oĩbus alijs cibis & potibus bibatur. Non tñ frigidę post exercitationes potio, nisi calidam præbibas, noxa vacat. Offendit enim & hæc non obscure ventrem ac iecur, nonnullis etiam neruos,

Comp. Phar. per loca. vij. Cap. ij.
Aqua per canales plumbeos ducta vitanda.

Aqua quæ per plũbeos canales deriuatur fugienda, limus enim quidam ex plumbo in ea cõtinetur. Vnde etiam qui aquæ eiusmodi fæcem F combibnnt, dysenterici euadunt.

III. De aliment. facult. Cap. xix.
In aqua cocta dant alimentum humidius.

Frixa in sartagine sunt ficciora, q̃ vero ĩ aqua dulci sunt elixa, alimẽtũ corpori p̃bẽt humidius.

III. De aliment. facult. Cap. xxxij.
Quod elixatur, aquæ suas qualitates dare.

Nam corpus ipsum solidũ, qđ in aqua elixãt, qualitates, q̃ initio sibi inerant, in ea deponit ita, vt tandẽ ἄποιον, quod vocãt, & aquosum euadat.

Paulopost, aquam coquendo fieri magis salsam.

Verum ius ipsum in primis Praxagoram fefellisse videtur, quod ꝑ elixationẽ salsius redditur: nõ intelligentẽ, quod sale aut garo statim initio conditure in aquã iniecto, necessario, ꝓcedente coctiõe succus salsior, q̃ antea efficitur. quẽadmodum ẽt si nulla alia re immissa puræ dulcissimæ aquæ salis minimum permisceas.

I. De

I. De diff. feb. Cap. ij.

Acres superfluitates defluere ijs, qui aquam impuram bibunt.

Acris autem & mordax defluit superfluitas his, qui aut natura vitiosos habent humores, aut prauis cibarijs vtūtur, aut sæpius cruditatem patiuntur: ac tum præsertim, cum post huiusmodi cibos assumptos fœculentam, vel lutulentā, atq; ex lacunis, vel piscinis, siue paludibus, siue quouis alio corruptam, ac putridam aquā biberint.

IIII. Meth. med. Cap. ij.

Aqua temperata siccam carnis intemperiem corrigit.

Ac carnis quidem intēperies si squalens siccaq; videtur, aqua temperata fouens humectāsq; corriges. Quoties autem eo remedio vteris, esto tibi perfusionis humectationisq; meta, vt cum primum rubescit attolliturq; particulæ moles, tum desinas. Quippe si vltra perfundas, quod attraxisti, id euocabis. itaq; nihil profeceris. Quinetiam medicamentorū humectandi facultas plenior esto, quàm vt in sana carne præceptum est. Si vero humilior quàm pro naturali habitu caro fuerit, contraria ratio ineunda est, ac medicamētorum facultas ad siccius transferenda, aqua vero nullatenus admouenda: immo si lauandum vlcus videtur, vinum, aut posca, aut decoctum austeræ cuiusquam herbæ præparandum.

III. De aliment. facul. Cap. ij.

Quæ aqua coquuntur, humidiora esse reliquis.

Quæ nanq; assantes, aut in sartagine frigentes mandunt, ea corpori siccius dant alimētum. quæ vero in aqua percoquunt, humidius. quæ in patinis cōdiuntur, inter hæc media sunt.

III. De aliment. facult. Cap. xvi.

Niue refrigeratam aquam à calidis ventriculis ferri.

Quin ventriculi iusto calidiores oxigala ipm circundata niue prius refrigeratum, indolenter ferunt, quemadmodum pleraq; id genus edulia: atq; adeo aquam ipsam niue sic præparatam.

De succorum bonitate & vi. Cap. xi.

Ex aquæ vitiosæ potu caput dolere, ventriculi robur exolui. & quibus potius aqua conueniat, quàm vinum.

Inuenias certe quosdā, quibus ex aquæ potu dolore caput corripiatur: præsertim vero cū ea vitiosa fuerit quippe quę cū ipsa corrumpatur, tum natiuum ventriculi robur exoluat, qui cum imbecillus fuerit, solent eo deferri humores ex toto corpore ex bile tenues q̄dem, id quod ieiunantibus etiam vsu venit.

A *Et paulopost.*

Nihilo tamen secius homini temperatura calidissima prędito vel naturali vel ex ętate, vtilius aqua bibitur, quàm vinum.

XII. Meth. med. Cap. viij.

Tepida ad tenues & acres humores in ore ventriculi collectos euomendos.

His humoribus contrariam maxime naturam habent, qui tenues sunt atque acres: sed similem dolorem inferunt: nonnunquam autem & conuulsiones crebras accersunt: vtique cum in ore ventriculi sunt collecti: veluti dudum illi contigit, qui paulopost æruginosum humorem euomuit. Satius vero sit non æruginosum ipsum dicere, sed exactam planè æruginem. Talis nanque erat qualis pulcherrima est ærugo. Verum huic adolescenti cum conuulsione & B syncope, etiam guttæ quædam frigidæ, & pulsus in summo gradu parui erant. Ex quibus cum coniicerem in ore ventriculi, quem publice stomachum vocant, mordentem aliquem contineri humorem, dedi illi aquam tepidam bibere. post quam protinus tale quid euomuit, quale si ipse facere velles, floridissimam æruginem aquæ misceres. Cum igitur talis humor in ventriculo constitit, vomitu est expellendus: cum in intestinis, inijcere per sedem conueniet, quod eluere eiusmodi humorem sit aptum.

VII. Meth. med. Cap. ix.

Frigidæ potus in calida intemperie ventriculi, cui humiditas vel siccitas sit coniuncta, totum vero corpus non sit attenuatum.

Proponamus itaque rursus exuperare intemperiem calidam, huic autē adiunctam esse modo C humiditatem, modo siccitatem, sed mediocrem vtranque, ac prius humiditatem. Hanc intemperiem minore metu aqua frigida curabimus: quando minime ex ea lædentur vicinæ partes, quæ mediocriter se habeant. Nam in siccis affectibus necesse est, non ea modo, quæ proxima sunt, sed etiam totū corpus gracilius reddi. Ventriculo autem ipso nondum siccato, vt nunc est propositum, nec totum attenuatum esse corpus potest: quare nec frigidæ potu lædi. Sicubi vero adeo vehemens caloris intēperies ventriculum occupet, vt vsque ad cor ipsum perueniat, febricitare hominem necesse est. Quo minus mirū est, si eiusmodi intēperiē maius piculū insequitur, sanatio tñ genere eadē est. tradetur aūt postea, vbi de febriū curatione disseretur.

VII. Meth. med. Cap. vi.

In calida ventriculi intemperie, aquæ vsus.

Verum ratio me docuit octo imbecilli ventri-

culi curatiões. Vidiſti igitur & tu quoſdam vno die, vel potius hora, frigidæ potiõe leuatos, quorum alijs non aquam modo dedi fontanam recentem, ſed etiam quæ niue eſſet refrigerata, veluti Romæ præparare ſolent, calfaciens ſcilicet prius, quam ipſi δικόκταν.i.decoctam appellant. cibos præterea ad eundem modum refrigeratos identidem me illis permittere vidiſti. in quibus eſt & quam melcam vocant, vnus is quoque Romæ laudatorum ciborum. veluti etiam aphrogala.

VII. Meth. med. Cap. vij.

Aquæ vſus in ventriculi ſiccitate, cui caliditas iuncta ſit.

Et gulam ex frigidæ potu vellicari, & mortem ſequi.

Melius autem eſt rem etiam exponam. Quippe vtilis omnino erit ijs qui audierint, non ſecus ac fuit mihi. Homo erat quadraginta annos natus: medio, dum valebat, craſſitudinis, & gracilitatis habitu. Is ſiti vehementer affligebatur, ac calidam auerſari ſe dicebat, cum illi frigidam nemo daret, tametſi hanc impenſe flagitabat, febricitare tamen medicis non videbatur. & ventriculus, quæ ſumpſerat, tribus aut quatuor horis poſt euomuit ſimul cum potione. Itaque gracilis iam effectus eſt, ac periculo propinquus, minime videlicet adiutus ab auſteris acerbiſq; tum cibis, tum medicamentis. Sumpſit vero & poſt cibum, auſterum vinum is homo, cum nec vltra ſitim toleraret, ac (vt aiebat) mori mallet quàm in cruciatu viuere, aquam frigidam ſimul multam ſuper cibum hauriens protinus ſitire deſtitit, paulo vero poſt plurimum (eius) euomuit. Ab hinc horrorẽ in toto corpore ſenſit, pluraq; operimenta popoſcit, cum prius omnia abijceret. tunc igitur reliquum totum diem quo id fecit, noctemq; totam inquiete egit, cooperimentis ſe fouẽs. Venter vero circa mediam noctem ſemel excreuit, quæ mediocriter erant cocta. Itaque nec ſiticuloſus præterea erat. Poſtero autem die tum coloratior multo, tum firmior eſt effectus. Ac deliberabant iam medici an hominem lauare expediret: alij quidem ſuadentes, alij diſuadentes. vicit aũt ſententia eorũ qui lauare ſuaſerũt. Itaq; etiam lauatus citra offenſam eſt, ac modice cibatus. tũ melius ei q̃ pridie venter concoxit. Queſtus autem eſt quòd difficulter tranſglutiret. viſumq; omnibus eſt propter vomitum, qui præter conſuetudinem inciderat, vellicatam illi gulam fuiſſe, ac proinde male habere. Cæterum vt etiam ſecutis diebus ſymptoma permanſit, conſtabat nobis omnibus ventriculi imbecillitatem eſſe ſanatam, gulam autem eſſe perfrigeratam. Nec ſane mirandum erat, ſicut potione illa quod immodice calfactum erat, ad mediocritatem eſt reuerſum: ſic quod mediocriter calebat, fuiſſe refrigeratum. Cæterum gulam eius nemo potuit ſanare: ſed vitio in vitium mutato, tandem mortuus eſt.

III. De ijs quæ in medic. fiunt com. xv.

De aquæ vſu ad fracturarum curationem.

Aquæ caliditas, & multitudo ſpectetur. caliditas, vt ſupra ſuam ipſius manum infundat. multitudo ad laxandum, & attenuandum plurima: ac carne implendum, & molliendum mediocris optima eſt.

De aqua item dicere ad fracturarum curationem neceſſarium eſt, dum reſoluunt enim fracturas medici omnes calida aqua perfundunt, ac fouent, præſens ex ea auxilium experti. in cuius ſane vſu duplex cõtingere error ſolet. in qualitate vnus, alter in quantitate. in qualitate quidem cum aut calidiore, aut frigidiore iuſto ea vtimur. in quantitate cum longiore aut breuiore tempore perfundimus, quàm par ſit. indiciũ moderatiõis in qualitate medici ipſius manum ſtatuit. ſupra eam enim infundens aquam qua fracturã eſt foturus medicus, cõijcere inde quod fracturæ conueniet, poteſt. conuenientiam autem cum latitudine quadam intelligendam duco, quæ ad cõmunem omnium hominum, non ad ægrotantis habitum referatur. interdum ſiquidem fit, vt medico moderata, ægro eadem inconueniens, atque immoderata videatur. quocirca paululum ex ipſa ſupra eam laborantis membri partem quæ primum fuerit reſoluta, inſperges, ab ægroque requires frigidior ne, an calidior eſſe ei videatur. atque ita pro eius reſponſione tantum vel calidæ vel frigidæ adiunges, quoad temperatam ac moderatam ipſi quoque ægrotanti aquam efficies. primum igitur aquæ temperaturæ iudicium noſtra manus affert, vtpote quæ primo eam experitur. ægrotantis tamen ſenſus præcipuum, ac perfectiſſimum, ac poteſtate primum eſt. at vſus ipſius quantitas cõmunes habet diſtinctiones cum frictione, omnibuſque remedijs quę calefaciunt. ea ſiquidem adhibita non ſolum è vicinis locis ad calefactam partem attrahere, verum etiam digerere conſueuerunt. vnde etiam calida aqua efficere contraria eatenus videtur, quatenus & corpus quantitate eſt præditum, & ipſa vel amplius vel

vel minus adhibetur. nam ſi inane ſit corpus, digerit potius q̃ attrahit. ſi ſit plenum, contra attrahit magis, quàm digerit. ſi item breui tẽpore adhibeatur, replet magis, quàm exinanit: ſi longiore, magis diſcutit, quàm replet. merito igitur plurimam aquam laxare et attenuare, modicam mollire & carne replere dixit. atque ex euacuatione continuo quidem ſequitur attenuatio, ſed laxatio non continuo, ſed per alia media. quæcunque enim ex repletione erant intenta, ſicuti omnia quæ inflammationem patiuntur, ea dum euacuantur, laxari conſueuerunt. quæ ex concretione ob refrigerationem intentionem habent, dum calefiunt: quæ ex ſiccitate, dum humefiunt: quæ ex humiditate, dum ſuperfluo humore exinaniuntur. quoniam igitur calida aqua præſtare quinque hæc poteſt, cum amplius ac diutius corpori fuerit infuſa, eam laxare atque attenuare recte dictum eſt. Cæterum ne mireris ſi calidam aquã & ſuperuacuos humores exinanire, & quæ ſicca ſunt, ac dura humefacere dixerimus. vtrũq; enim alibi verum eſſe demonſtratum eſt. atque hæc ſunt, quę calida aqua poteſt efficere, ſi plurima adhibeatur. At ſi pauca ſit, in vniuerſum dicere quid poſſit, non licet. nam ſiquis vbi bis & ter aut perfuſione vſus fuerit, aut fotione ex ſpõgia, poſtea deſiſtat, huiuſmodi aquę vſus nullam prorſus vtilitatem afferet. at ſi, vt ipſe inquit, mediocriter adhibeatur, carne implebit, & molliet ea quæ huiuſmodi ope ĩdigebunt, quæ indigeãt, ex me audi. ſi in plenitudinis habitu corpus ſit conſtitutum, & carne careat, mediocris aquæ calidæ perfuſio neque molliet, neq; carnem creabit, ſed ſuperuacuo humore calefactam partem replebit. ſi vero carne quidem careat, ſed non ſit plenum, id & carne implebit, & molliet. carnis enim aggeneratio fit, cum & membra ipſa quibus agnaſci aut circũnaſci caro debet, temperate & caliditate & frigiditate ſeſe habuerint. & ſanguis q illuc affluit, & qualitate ſalubris & quantitate fuerit moderatus. quę ſanè vtraque moderata aquæ calidæ perfuſione fieri ſolent. nam & ſanguinem ad perfuſum mẽbrum trahit, & carnem, quæ in ipſo eſt, temperatam reddit. ſi enim prius fuerit refrigerata, calefacit, ſi calefacta, refrigerat: dum calorem ad exteriorẽ partem euocat, & madefaciendo humiditatem bonam inducit: atq; ita frigefacit non alio modo, q̃ aquarum dulcium balnea. nam & hęc quoq; mortuos ferè illuc profectos calefaciunt, etiam ſi valde frigefacti fuerint. exuſtos vero atque incenſos emolliunt. videntur quippe poſt balneum ſedatiore iam ſiti effecta temperatis potibus oblectari. ſic igitur aquæ etiam calidæ perfuſio ſi moderate adhibita ſit, & carne implet, & mollius mẽbrum ipſum reddit. quippe cum recens caro è concreto nuper ſanguine effecta, non ſecus ac recenter coagulati caſei procreationem habeat.

Et commentario ſequenti de perfuſione.

Mediocritas autem in perfuſione hæc eſt. cum adhuc ſuſpenditur, prius q̃ concidat, deſiſtẽdum. primum enim tollitur, deinde attenuatur.

Perfuſionis aquæ calidæ mediocritas eſt, deſiſtere, priusq̃ perfuſa pars concidere inceperit. tollitur etenim primũ. i. in maiorem tumorem naturali excreſcit, propterea q & ſanguis qui in ea continetur, diffunditur, & ex ſuperioribus locis eo humores affluũt. poſtea vero, cum diſcuſſa hæc ſunt & quæ affluxerunt, & quæ fuerunt circunfuſa: attenuatur, ac deſidit.

IIII. de ſan. tuen. Cap. vij.

Tantum aquæ medicamento admiſcendum, quantum coquendo euaneſcat.

Atque ad ea quidem, de quibus nunc agitur, vtilior aqua eſt: vinum vero ad podagricos affectus, &, vno verbo, articulares. porro ſufficit tantulum aquæ admiſceri, quantum coquendo totum euaneſcat.

II. ad Glauc. Cap. ij.

Calidam Rheumaticis affectionibus eſſe incommodam.

Si non admodum doleãt, talibus vtendũ eſt. Cum magno autem dolore fluxu incidẽte, non ſic oportet: neque aquam calidam, neq; oleum, neque farinæ triticeæ cataplaſmata afferre. hæc enim omnia diſpoſitionibus rheumaticis aduerſantur, quamuis ab initio aliquid iuuare videantur.

V I. Meth. med. Cap. ij.

Calidam eſſe neruis vulneratis inimiciſſimam.

Aqua calida vero, quanquam reliquas phlegmonas valde mitigat, vulneratis tamen neruis eſt inimiciſſima: cum præſertim eorum ſubſtantia ex refrigerata, concretaque humidiore materia ſit condita.

Et Cap. iij.

Aquæ vero vſum ad neruum vulneratum, ſemper fugies, ſicuti etiam relaxans cataplaſma.

De renum affect. cognit. & med. Cap. v.

Aqua ad vſum calculoſorum qualis eſſe debeat.

Aqua vero in vniuerſa victus ratione ſit puriſſima, & purgata. nam fluuiatiles, paluſtres, & omnes aquę ſtagnantes, quæq; ſegniter fluunt,

& non

& non commouentur, omnes generare lapidem possunt.

VI. Aphor. com. xxxix.

Aqua tepida dilutum vinum bibere post acrium deglutionem singultum facit.

Siquis enim acutum aliquid, veluti piper per se solum deglutierit, vel cum melle, vel aliquo alio, & postea vinum biberit aqua calida temperatum, statim singultiet, calore quidem potus piper ad interiora deuehente, eius vero acutie ventriculum molestāte: vnde conatur motu violentiore rem infestantem expellere.

VI. in. vi. de vulg. mor. com. v.

Aquæ calidæ fotu extremarum partium dolores tolli.

Et ex aquæ calidæ fotu extremorum membrorum dolor tollitur. atque frequentissimus & plurimus in dolentibus particulis calefactionis vsus apud medicos est. nam & contenta relaxat, completa euacuat, refrigerata calefacit.

IIII. Meth. med. Cap. v.

Fomentum ex aqua calida ad pus mouendum.

Hordei nanq; farina ex aqua & oleo, itemque panis ex aqua & oleo, præterea fomentum multæ calidæ aquæ, & tetrapharmaci vis, omnia denique quæ calefaciunt & humectant, celerrime pus mouent.

V. Simp. med. Cap. ix.

Aquam temperatam esse puri gignendo.

Igitur omnium ad puris generationem aptissimum est, ex ijs vtiq; quæ perfunduntur, aqua temperata, aut cui additum oleum est, quod hydrelæum Græci vocant.

II. de rat. vict. acut. com. ij.

Fomentum ex aqua calida in lateris dolore.

Fomentorum calidorum probatissimum est aqua calida, vel in vtre, vel in vesica, vel in vasculo aut æneo, aut testaceo posita.

Fomenta calida proculdubio vocat, quæ corpus quouis modo calfaciunt. Quorum alia prorsus humida, alia sicca, & alia ex vtrisque mista. Mordentia præterea alia, & alia mordendi facultate carentia, & ex ijs commista tertia. Primum igitur horum genus, cuius in dictione meminit, morsu caret, atq; humidum existit.

Et commentario. iiij.

Vtilis autem & spongię mollis magnæq; atque ex aqua calida expressæ applicatio. Sed fomentum linteo vestiēdum, vt vis eius plusculo sufficiat

D tempore permaneatq;: atque simul ne halitus ad laborātis spiritum feratur. nisi forsan et id prodesse aliquando videatur. nempe interdum prodest.

II. Simp. med. Cap. xxv.

Aquæ oleum misceri, vt diutius adhæreat, & ita fiat exsiccatis, squalidisq; corporibus remediū.

At si corporibus inhærere posset aqua, nec facile deflueret, ipsa quidē per se sufficeret. Atqui cum ea quæ foris circunfunditur, facile defluat: & quæ in poros ingressa corporis nullam habēs ansam prompte effluat, in hoc sanè ipsum vtiliter miscetur oleum, maximeq; iuuat, si ex vtroque quis diutius fricetur, id quod veteres Græci χυτλοῦσθαι nominabant: cui oppositum imposuerunt vocabulum ξηραλειφεῖν, quod est sicca E vti frictione. Est sanè & hoc quoque quodammodo lassitudinem sanare potens, sed multum relinquitur ab eo quod χυτλοῦσθαι nuncupant. Nam vt reliqua taceam, vbi cum oleo aqua contunditur teriturque, haud facile solubili mistione coit, vt quibus ita corporibus inūgatur oleū, necesse sit & plusculum inhærere aquam. Quare hic item velut materia est quædam oleum, humectantium exiccantiumq;, sicut ante ostēsum est, excalfacientium & refrigerantium. Quippe quod si exiccanti commisceas, totum effeceris exiccans: sin humectanti, & ipsum humectans reddideris. Sæpeque quod ex ambobus constat, q̃ maiorem adipiscitur humectandi facultatem, q̃ id quod primario est humectans: quod in aqua accidit. Nā ea primario madefacit: Verum cum haud ita diu inhæreat, nec actionem obtineat F diutinam, leuiter vtique prodest. Cum ergo illic velut vinculum fiat oleum, cogatq; plurimum quibus auxilio eius opus est, inhærere, longe omnium optimum redditur remedium exiccatis squalidisque corporibus.

II. de simp. cau. Cap. v.

Horrorem etiam ex feruentis aquæ infusione excitari.

Si sano corpori feruentem aquam subito infundas, aut ignis scintillas incutias, statim horrore vexabitur.

Et paulo post.

Ex frigidæ infusione facile rigorem excitari.

Quicunque vero rigorem profligandę ardentis febris salubrem esse causam propter frigus putant: (quippe contraria contrariorum esse remedia) omnino falluntur. Iam primum enim si id verum esset, liceret ipsis rigorem excitare: partim quidem frigida aqua inspersa, aut affusa: partim

tim ægro ipſo nudo in frigidum aerem delato, aut in frigidæ aquæ labrum demiſſo.

VII. Aphor. com. xlij.

Quæ febres aqua capiti ſuperinfuſa ſoluantur.

Si febris non ex bile habeat, multa aqua calida capiti ſuperinfuſa, ſolutio fit febris.

Ex hoc ſermone manifeſte declarat, non omnes febres ex bile fieri. Oſtendit autem quod reliquæ omnes, exceptis ijs quæ ex bile factæ ſunt, aqua multa capiti ſuperinfuſa ſoluuntur. Secundum hunc ſermonem igitur in primo libro Epidemiarum de Melitone ſcripſit: Balneis vſus ſupra caput. Febres ſiquidem quæ ab exuſtione ac frigiditate factę ſunt, à talibus balneis vtilitatem ſentiunt, nec minus quæ ex laſsitudinibus fiunt, & quę propter foraminum anguſtationem, ſiue propter obſtructionem, ſiue ob clauſuram fuerint anguſtata. Reſpirare ſiquidem per ipſa oportet, & diſſolui calorem febrilem. Non tamē vbi inflammatio aliqua, aut abſque inflammatione humoris putredo igneum calorem accenderit, balneę vtiles ſunt, antequā noxij humores euacuentur aut concoquantur. Verum tales morbos, aut laterum īflammationes, aut pulmonis: aut hepatis, aut lienis, antiqui nominabant, volentes febrem non eſſe morbum ipſum, ſed caſum morbi. In quibus autem ſine partis inflammatione, putreſcentes in venis humores, febrem accendunt: in illis ſolis dicebant hominem à febre moleſtari, & ipſum à febre haberi. Atque in ipſis febrium ſcripſere differentias, Hepialon, & Lipyriam, Eloden, & Typhoden, peſtilentem, & ardorem nominantes. Hepaticam autem febrem, vel lienoſam, aut pulmoniam, aut lateralem nemo dixit, adeo vt nunc ſermo ab Hippocrate habeatur de per ſe febribus quæ ſunt abſq; partium inflammatione In pluribus autē exemplaribus non aqua, ſed ſudor ſcribitur, talem habente ſcriptura intellectum: Si febris non ex bile ortum habeat, multus ſudor à capite defluens febrem ſoluit. non ex ſolo capite ſudorem fundi dicente Hippocrate, ſed à prima parte quę ſubijcitur oculis, de toto monſtrante corpore. Quantum igitur ad hanc ſcripturam attinet, ij qui ex bile febricitāt, à talibus ſudoribus nihil iuuabuntur. Atqui ſæpius manifeſte ſoluuntur cum aliæ plurimæ febres, tum in quibus flaua bilis plurima eſt, Tertianæ, & Ardores. Melior igitur eſt prima ſcriptura, quæ veram docet curationem earum febrium quæ ex dicto genere ſunt, quæ videlicet vel ob laſsitudines, vel exuſtiones, vel refrigerationes, vel omnino cutis fiunt anguſtationes. Quod autem à bile dicitur, & de ruſa, & de atra bile intelligi poteſt: non tamen in his ſolis oſtendebamus, ſed & ob pituitam putreſcentem fieri febrem. & in hac ſola videbitur aphoriſmus non eſſe verus, niſi quis exiſtimauerit pituitæ putrefactionem in humorem bilioſum conuerti.

I. ad Glauc. Cap. xiiij.

Frigidæ vſus ſi os ventriculi in febre æſtuauerit.

Si ipſum æſtuet, miſcere ex refrigerantibus aliquid, veluti cucurbitæ ſuccum, atque lactucę, & portulacæ & ſolani, & ſereos, & vuę acerbæ, hęc quidem non ſolum refrigerat, ſed etiam aſtringit. Aqua etiam frigida plerunq; iuuat ſi in tempore detur, alioquin plurimum obeſt. Atque ijs qui ventriculi os male affectum habent, vinum calidū potius oportet exhibere, ſi nihil ſit aliud quod prohibeat.

VIII. Meth. med. Cap. iij.

In febre diaria quibus aqua potui danda ſit.

At in ſexto Epidemion, ſiue ipſe ſit, ſiue Theſſalus eius filius, vinum calidis temperamentis prohibet: idque non modo cum febricitant, ſed etiam per ſanitatem. Quippe in calida natura ſuadet tum refrigerationem, tum aquæ potionem, tum quietem. Niſi forte copioſius vtēdum eſſe aqua quàm vino eiuſmodi naturis ſuadere eum dixeris: quemadmodum nonnullis placet. Hoc igitur ſeorſum per ſe diſquiratur. De potione vero frigidę decidendum. Ego igitur cenſeo eius generis naturas, & dum valent, eiuſmodi potione magnopere iuuari: nec in diaria febri ijs quibus in vſu fuit, eam circuncido. Siquis vero non adſueuit, huic per febrem dare non inceperim, niſi priſtina planè ſanitate prius reddita. Quod ſi vel propter timiditatem, vel propter conſuetudinem à pueris, uel falſam opinionem, frigidam timeat: tum opere homini perſuadeā, obſeruans in æſtate cum æſtuat: tum oratione poſt opus. Nam ubi poſt uſum eiuſmodi potionis liberatus ſtatim ab urendo æſtuandoque eſt, uiſusq; firmiorem ex eo ſtomachum quàm ante habere, tum uentriculus illi bilioſum deiecit, & probe concoxit, ac corpus, cum ea iterum iterumq; uſus fuerit, reficitur, tum uero alijs quoq; ei indicatis, quibus ſimili ratione contuli, expoſuerim primum quidem illud eſſe omnium longe uerisſimum, quòd contraria contrariorum ſunt remedia. Proditum autē mihi de hoc prius eſt: mox illud, quòd temperamentum eius ſanitatis ſymmetriam egreſſum morbo eſt propinquum.

quum. Tum quòd sanitas eiusmodi corporum dubia est, ac potius in affectu, quam schesin vocant: quàm in habitu, quam hexin. Præterea ꝙ si boni temperamenti esset, hoc illi omni studio tuerer: cum vero vitiosi sit temperamenti & naturæ, in melius immuto.

X. Meth. med. Cap. vi.

Frigidam potui dandam in febri ex vigilijs, vel lassitudine, vel ira, vel curis, vel tristitia, vel inedia, vel ex his omnibus orta: in æstate, ac cœli statu calido, siccoq;: si nec phlegmone, neq; putredo humorum ei sit adiuncta.

Oportet autem quamprimum ptisanę cremore, & sorbitione ex halica nutritum, paneq; post oblato aquæ frigidæ potione hominem cures. quippe protinus extinguitur, ac cessat omnino febris: modo, vt dictum est, nec phlegmone aliqua ei sit adiuncta, nec putredo humorum. nam si horum vteruis sit, attendere diligenter oportet, ac discernere, quo primum tempore aquam frigidam dare homini sit audendum. ego enim talium quoq; non paucis dedi, tutius esse ratus, phlegmonas in pręsens augere, quàm sinere hominem hecticam febrem incurrere. vbiq; igitur, vt semper dicere soleo, curatio dignotionem, prænotionemq; cōsequitur: siquidem & dignoscat quod præsens est, & prænoscat quod ex eo futurum est, oportet, qui volet notabilis efficaciæ remedio vti. si tamen magnum fore incommodum vel humorum putredini, vel phlegmonæ conijcies, à frigida danda abstinebis.

III. de vict. ra. in mor. acu. com. xiij.

In febribus liquefacientibus frigidæ potionem conuenire.

Biliosa autē huiusmodi magna ex parte subducuntur in his febribus quæ liquefaciunt & ad tabem perducunt, quibus fermè omnium aduersissima, nocentissimaq; est mulsę potio, veluti & modo cōtrario potio aquæ frigidę iuuantissima.

Primo ad Glau. Cap. xiij.

In continuis febribus accidenti carentibus frigidam potui dari, cum primum signa coctionis apparent.

In his vero quæ præter modū calidæ & æstuosæ sunt, cum primū videris coctionis signa, tunc audacter aquam frigidam potandā exhibe. Modus vero in quātitate seruetur, quemadmodum tempus anni, regio, ætas, & natura, & consuetudo etiam exposcit.

IX. Meth. med. Cap. xvi.

In frigidæ exhibitione esse etiam attendendam consuetudinem.

Dictum autem fusius de eiusmodi consuetu-

D dinibus est in libris de sanitate tuenda. Vnde si in frigida quoque exhibitione consuetudo citra methodum satisfacit: nec nos profecto experientiam fugimus: immo omnem quam illi, vtilitatem ab ea capientes, etiam extrinsecus præter hanc adijcimus, (qui saltem id possumus,) eam quæ à rerum natura suggeritur indicationem. In hoc vero libro methodi rationem sequentes, fatemur longiore via idem inuenire, quod breuius inuenire citra ratiocinationem liceret. Siquidem cum sæpe iam vidimus non paucos ex ijs qui febribus ardentibus premerentur, cū iam mediocriter concocti humores essent, statim ex frigidæ potione febre liberatos, quamuis ei potioni parum assueti fuissent: multo (arbitror) magis in ijs qui assueuerunt, vtilitatem fore citra noxam vllam sperabimus.

E *XI. Meth. med. Cap. ix.*

Frigida quomodo, & quando in putridis febribus exhibenda.

Cæterum vbi magnitudo febris obstat, sicut in continuis: nec vino est vtendum, nec lauacro, nec ijs quę habitum rarefaciant vnctionibus. sed aqua frigida, sicut prius diximus, pota, in his febribus est aptissima: nisi tamen aliquid eorum quæ prędicta sunt, hanc quoq; prohibeat. Quippe ipsius febris frigida pota perpetuo est remedium: non tamen putrescentium humorum per aluum, vrinas, vel sudorem vacuādorum. Quo magis exercitatū esse in ijs, quas nunc tradimus, methodis oportet: ac in ęgrotantibus considerare, & quæ sint ipsius febris remedia: & quæ ipsius, vbi per se sola subsistit, putredinis: quæ rursus efficientis hanc causæ, atque huius quoque,

F cum per seipsam subsistit. Quippe non semper inter se consentiunt hæc omnia, sed plerunque aduersantur. Quo casu memores eorum quæ didicimus, id quod maximum omnium est aggredi oportebit, atque ei vel soli, vel magis q̃ cęteris subuenire. Sanè scire licet difficile eē, acriq; iudicio indigens, febrem, putrediné, & effectricem causam, vbi scilicet ipsa quoque adest, inter se conferre. difficilius tamen est si vires quoque cum illis vna conferre velis: quod vtique sicut ante comprehensum est, propter vitæ ipsius respectum semper est necessarium. Aliquando vero & ex accidenti, sicut ad morborum sanationem. Hoc vero me ostensurum promisi. Siquidem quod putrescit, si vestis esset, aliudue inanime corpus, vtique ex ijs duntaxat quæ prædicta sunt, indicationem caperemus. Nunc cum in viuente corpore putredo concipitur, quod tum alterare potest, tum concoquere, tum vtile red-

dere

dere quicquid putrescentium, veluti semiputrescens semimalumq́; est: vtique facultatem eius, qua naturaliter concoquit, excitans firmansq́;, quæ putrescẽtia sunt, sanabis. Itaq; etiã tum maxime eos cum fiducia, vel ĩ balneo lauamus, vel ijs quæ habitum rarefaciant, medicamentis vtimur, vel aquam frigidam, vel vinum bibendum damus, cum notas humorum concoctionis cernimus. Neque enim pulsus duntaxat vires ad eiusmodi agenda, firmas requirimus, veluti nec eius facultatis, quæ voluntarium motum præstat: sed sicut est dictum, ipsius potius concoctricis. Ergo si & vires cunctæ valentes sunt, & febris ardentissima, & concoctionis notæ planè euidentes, frigidam homini dare audacter debebis. Constat nanq; talem hominem senem non esse, ex quo omnes illi virtutes valẽtes esse proposuimus. Quòd si etiam bona corporis habitudine sit, quod εὔσαρκον Græci vocant, tum status cœli calidus, ac siccus, etiam si in frigidam natationem hunc dimittas, haudquaquam lædetur. Eiusmodi nanque temporis opportunitate vsi qui sese in frigidam cõiecerunt, & protinus omnes sudarunt, & nonnullis eorum aluus biliosa reddidit. At si mediocris est febris, & vires non validæ, sed cum notis concoctionis: ijs qui ita se habent, balneum prodest, & vini potio: tum vero ex vnctionibus eæ quæ rarefaciunt. Idq́; multo magis cum ambiens est frigidus. Neq; enim aut frigidam in balneo lotionem, aut frigidam potionem, in eiusmodi cœli statu ferè expetunt, vtpote respiratu ipso assidue refrigerati: cum siquãdo in frigido ambiente vehemẽter vri ægrotum contingat, exigua salutis eius habenda spes est. Si vero nec concoctionis habeat signa, nec vires validas, seruari is planè non potest. quo minus aut idem lauandus in balneo est, aut medicamentis ijs quæ rarefaciant vngendus, aut vinũ illi dandum, frigidaúe offerenda. In quo enim desperata omnino salus est, imprudentis consilij fuerit apud vulgum infamare præsidia, quæ multis fuere saluti. Ipse siquidem aliquos noui ex amethodis istis medicis, qui cum ea quæ nos gessimus, essent imitati, ijsdemq́; præsidijs in ijs qui prorsus morituri erant vsi, adeo nihil profecerunt, vt etiam tempestiuum eorum vsum suspectum formidolosumq́; reddiderint. Verum nos tempora præsidiaq́; ijs quos seruari spes est, scribimus: quando ægris qui insanabiles sunt, ijs nec tempus vllum opportunum, nec præsidium est. Atque hoc mihi per omnem sermonem teneri memoria velim: quo minus præcipua illa primaq́; omnium curationis indicatio conuelli aliquando posse videatur. Quippe cũ dicat Hippocrates contraria esse contrariorum remedia, quid vetat omnibus febricitantibus frigidã vno ordine exhibere? Verum nec exhibenda est, nec subuertitur eo tempore generalis omnis curationis indicatio. Vnum enim ex ijs quæ actu refrigerant, aqua frigida est. Sed & alia plura sunt, quæ partim potestate (vt dictum est) refrigerent, partim ex accidenti. Quorum alijs propter concursum pugnãtium inter se indicationum aliàs vtimur. Porrò tradita iam methodus est, eius quod conducit, ante alia semper deligẽdi. Ostensum præterea est ipsius febris, prout febris est, aquam frigidam semper esse remedium. quod vero ad alia spectat, non semper. veluti cum ex obstructione glutinosi & crassi humoris putredo oritur.

I. de rat. vict. in acutis com. xliij.

Aquam post oxymeli, & melicratum quando dari par sit.

Vbi autem dolor aliquis vexauerit, oxymeli bibendum dabis: hyeme calidum, æstate, frigidum. quòd si multa sitis fuerit, melicrato vtendum & aqua.

Siticuloso existente ægro, ab oxymelite admodum multo maxime temperãdum præcipit. quapropter continuata serie tum melicrati tum aquæ mentionem fecit. Nempe quantũ ad morbum spectat, oxymelite magis est vtendum. verum si æger accepto multo oxymelite adhuc sitiuerit, melicratum dare oportet. Quod si & ab ea re sitiuerit, aqua offerenda est. Nempe aqua per se pota culpa non caret. Causas vero ob quas aqua pota culpetur, in sequentibus in ea libri parte quæ de virtutibus ipsius agit, perdisces.

IIII de ratione vict. in morb. acu. com. v.

Causo laborantibus, quantum aquæ voluerint, dandum.

Huic aquæ mulsæq́; coctæ, & aquosæ quantum voluerit, bibendum dabis.

Causo laborantibus, quantum placet, bibere concedit Hippocrates. præcipit autem neque aquam solam, neque mulsam solam his propinandam, qui causum habent. Scis enim aquam, quòd natura frigida sit, tarde penetrare, & quãplurimo tempore in hypochondrijs manentem corrumpi in acutis morbis. mel autem facile bilescere. ob id mulsam aquosam dari iubet, vt aqua, nulla in superiore ventre facta mora, à misto melle ad distributionem trahatur.

X. Meth. med. Cap. v.

Frigidam dandam hecticis.

Maxime tamen (vt dictum sæpius est) siccos calidosq; affectus statim à principio hectica corripit sicut mulieri accidit, quæ autumno ex tristitia & vigilijs febricitare cœpit: perseuerauit autem ad plurimum hyemis. Hanc quarto die (vt scis) vidimus, deprehendimusque statim hecticam eẽ febrem, cum alia, quam humores excitarant, coniunctam. Curatio autem vna tum fuerat, vt frigida tempestiue & moderate daretur, consuetæ scilicet hanc per sanitatem bibere. Verum alijs curatio huius erat commissa: quare nobis silere est visum. Alteri vero qui eodẽ tempore ægrotarat, & se nobis commiserat: quoties nutritus est, fontanæ planè gelidę dedimus interim binos cyathos, interim ternos: quando frigidam simul multam sibi dari, qui ita sunt affecti, citra noxam non ferunt. Quocirca vtilissimum est, vbi febris ideam perspexeris, in prima statim accessione minore cum periculo, copiosiore frigida vti, corporibus ad validam siccitatem nondum perductis. Qui enim in feruoribus sub canicula ex ira febricitauit, (iuuenis autem hic erat siccus & calidus) vbi in prima accessione duas frigidę heminas bibisset, statim quidem vomuit flauissimam bilem, nõ multo autem post etiam deorsum excreuit. Deinde cũ rursus post cibum aquę circiter heminam similiter sumpsisset, iam febricitare desijt. Non defuere tamen medici, qui cum nullam à principio febris speciem agnoscerent, sed postea cum iam præterijsset occasio, intelligentes vel in hecticam, vel etiam in marasmoden febrem ægrotantem incidisse: frigidam bibendam, nos imitantes, præbuerunt. Sed nemo metam attigit. Nam magna solicitudo habenda est in ijs, qui ita se habent, de frigidæ potionis mensura.

De Marcore. Cap. vij.

Frigidam in hecticis dandam esse, si solæ sint, omni tempore, si vero implicentur cum alijs febribus, cum iam humores fuerint concocti.

Eadem propemodũ esse frigidæ potionis exhibendæ tempora censendum est. verum si in hac aberretur, cum magno fit detrimento. balnei vero vsus in prædictis febribus periculo vacat: nisi forte virium adesse imbecillitatem suspiceris. & sanè nos plerosq;, quibus marcor aduertebatur imminere, his præsidijs curauimus. Dictum autem est in primo de febrium differentia libro, diariarum febrium quasdam cum hecticarum febrium genere communicare, primoq; die non posse exquisite cognosci, sed vel in secundo, vel omnino in tertio, ac cum primum cognitæ fuerint, aqua frigida sibi ipsis danda est. quippe eo tempore est tutissima. cum & virtus valida sit, et sanguis in corpore copiosus contineatur. nam vbi febres moram traxerint, tunc & vires redduntur imbecillæ, & sanguis fit paucus. duplici igitur læsione læduntur, altera quidem, quia ex aquæ potione pars aliqua feritur, ac refrigeratur: altera vero quoniam qui eam exhibent, nisi modum, mensuramque debitam tenuerint, non solum aliam quampiam particulam refrigerabũt, sed & eam ipsam, quæ principium generationis febris obtinet.

IX. Meth. med. Cap. v.

Frigidam exhibendam in febribus synochis, et quid obseruandum.

Itemq; in hecticis.

Quod si curare aliquando infirmum cogeris cui non solum antea secandæ venæ remedium prætermissum est, sed nunc quoque vel per medicorum ignorantiam, vel ipsius laborantis propinquorumúe eius timiditatem procedẽte tempore mittere sanguinẽ prohiberis: ad frigidam exhibendam accedes. sed diligenter ante discernens, quantum ex ea nocumentum contingere possit. Nam si id aut exiguum erit, aut nullum: offerenda potui est, quę prorsus sit gelida, quantum bibere ægro libet. Quinimmo magis id audebis, si frigidæ potioni insueuerit. Sin magnum timetur incommodum: ab hac quidem abstinendum, atque alijs auxilijs quibus obstructio eximatur, & abundantia vacuetur, & febris feruor deferbeat, vtendum. Porro incommoda, quę frigidam potionem intempestiue immodiceque exhibitam sequuntur, in his consistunt, quòd lentos crassosq; humores, siue hi obstructiones, siue putredinem, siue phlegmonen, siue qualis erysipelas, aut scirrhus, aut œdema est, affectum creauerint, attenuari digerique prohibent. Ergo quoties ex his febris accenditur, atque ad eos vacuandos frigida data non conducit, ad præsens quidem non paruum affert leuamen, propterea quòd iam accensam febrem extinguit. verum cum causa eius adhuc perstet, aliã denuo accendi est necesse, atque lea quæ præcessit, nonnunquam difficiliorem, propterea quòd densatum ex frigida corpus est. Atque hæc vna noxæ species est minime contemnenda. Altera talis est. Multæ laborantis imbecillæ particulę, siue ita se ex naturali intemperie habeant, siue ex vitio adscititio, à frigida læduntur. Alij nanq; gula adeo vehementer est affecta, vt vix deglutiret. Alij ipsum ventriculus, sic vt vix concoqueret. Alij ipsum

ventriculi

vētriculi os, aut iecur, aut colon, aut pulmo, aut septum transuersum, aut renes, aut vesica, aut tale quippiam aliud à frigida percussum, ad proprium opus infirmum est redditum. Nonnulli autem ex intempestiua immodicaq; eius potione, non multo interposito tempore, nec postmodum, sed illico difficultate spirandi, & conuulsione, & tremore corripiuntur: ac toto (vt semel dicam) neruoso genere læduntur. Nec ignoro quin formidolosum te ad frigidam offerendam ijs quæ memoraui redderem, nisi ea me vsum subinde vidisses, semperque cum successu, nec ægrum in vllo manifeste læsisse. Quibuscunque enim ī principe particula tumor aliquis è phlegmones, œdematos, aut scirrhi genere constitit: ijs frigidam offerre non oportet. Sed nec ijs quibus obstructio putridusuè humor non concoctus incommodat. Quòd si euidentes percipis absq; iam dictis tumoribus concoctionis notas, illud duntaxat æstimabis, sit ne pars aliqua temperamento adeo frigido, vt in hanc noxa procumbat. Porrò erysipelas, quod verum erysipelas sit, nō aliter sanaueris. At si mistū cum phlegmone sit, in hoc concoctionis expectandæ sunt notæ. Atque hæc latius quàm pro re nunc proposita, cum postmodum etiam forte necessum erit de frigida exhibenda mentionem facere. Nunc enim altera continentium febrium ex sola obstructione est orta: altera vero etiam cum putredine per omnes venas. Cum ergo concoctionis humorum in ijs notas videris, de quibus dictum abunde in libris de crisi est, audacter frigidam dabis. quippe solidarū animalis partium natura roborata, prætenuatos iam humores aggreditur: ita vt qui vtiles sint, atque ad nutriendum habiles, hos quidem ad se trahat, inutiles vel per ventrem vel per cutim eijciat. Quòd si etiam frigidæ assuetus æger *fuit*, magna cum fiducia frigidam exhibebis: ipsa scilicet experientia iam doctus omnia viscera eius occursum familiariter tolerare. Omnino nanque si quod frigidum adeo esset, vt ab hac offenderetur, id per sanitatis tempus euidenter offensam suam ostendisset. Nulla vero per sanitatem particula quicquam ab hac læsa, nec etiam inter febricitãdum quicquam lædetur. Vbi nanque nonnulli aquæ frigidæ potioni non assueti, tamen propter ardentem febrem eam bibere coacti, nullum incommodum senserunt: multo profecto minus eorum qui assueuerunt, quisquam lædi debet. cui etiam quasi pro munimento maximo accedit ipsa caloris copia. Hic nanque cum in vasorum finibus plurimus contineatur, vtpote tum aerea in his substantia, tum etiam succis omnibus inflammatis, quantum ab frigido patitur refrigeratus, tantum rursus calefaciendo in ipsum agit. Ideoque minus tuta ijs qui exiguum sanguinem carnemque obtinent, frigidæ potio est. Celeriter nanque ad solidas animalis peruenit partes, nulli quod eius vim frangat occurrens. Eo etiam fit, vt hecticæ febres nec perinde eam quæ prorsus sit gelida, nec multam desiderent: ceu quæ extenuatis omnino, exiguique sanguinis corporibus incidant. Verum de illis post agetur. Maxima vero continentium febrium remedia hæc duo sunt, detractio sanguinis, & potio frigida. Verum illa nullo non tempore, modo vires sustineant. hæc cum & in pulsu, & vrinis, concoctionis euidentes cernuntur notæ, febris autem est maxima.

Finis.

DE BALNEIS EX HIPPOCRATIS ET GALENI LIBRIS.

IN dispositione locorum Hippocratis & Galeni, in quibus de balneis arte pa-ratis, & sponte nascentibus loquuntur, is ordo est seruatus, vt principem lo-cum obtinerent ea, quæ Hippocrates ipse in tertio de ratione victus in mor-bis acutis, de balnei vsu, & commodis, continuata serie cum Galeni commenta-rijs, dixisset: deinde vero ea sequerentur, quæ alibi Galenus cum Hippocratis sententiam exponens, tum suam ipse pronuncians de apparatu, loco, & tempo-re balneorum admonuisset. Cumq; duo essent genera balneorum, quorum al-terum ex aquis dulcibus, ijsq; vel calidis vel frigidis, alterum vero ex naturali-bus aliqua medicamenti qualitate prędītis fieret, in primis de balneis aquæ dul-cis calidæ, deinde de balneis ex frigida, postremo loco de sponte nascentibus agetur. atq; hæc quidem omnia ad corporis ęgritudines eo ordine sunt accõmo-data, ac disposita, qui in re inordinata adhiberi maxime potuit. qua quidem in re Ioannem Baptistam Rasarium Nouarien. Medicum vt operam suam ipse quo-que nobis præstaret, rogauimus. Itaque eius etiam industria, ac diligentia, tibi optime lector satisfactum iri speramus.

DE BALNEIS EX HIPPOCRATE ET GALENO.

Balnei vtilitates et incommoda explicantur.
Quæ ad balnea sint necessaria: locus, via, ingressus, exitus, lauandi ratio, tẽpus ad id accõmodatum.
Quibus morbis balnea conueniant.
Quoties in die lauandum.
Et deniq; quicquid ad hanc rem pertineat, tum Hippocrates, tum vero etiam Galenus declarat.

III. de Vict. rat. in morb. acu. com. xliiij.

BALNEVM in plerisque morbis confert. In his quidẽ perpetuo, in aliis vero non: estq; quando minus vtendum sit, quod imparatum homines habeãt. Nam in paucis domibus parantur necessaria, reperiunturq; qui rem, vt oportet, curẽt. Quod si omnino recte quispiã non lauetur, non mediocrem incurret noxam. Tecto siquidẽ est opus quod fumo careat, copiosa item aqua, & crebra lauatione, sed non admodũ abundanti, nisi res ita postularit.

B

Balnea huiusmodi, temporibus Hippocratis nondum parari videbantur. nam quod ait, paucis in domibus parari necessaria, & reperiri qui rem probe curẽt, opusq; præterea tecto esse non fumoso, copiosa aqua, & quæcunq; deinceps dixit: indicat, quod in domibus calefiat adhuc ĩtra lebetes aqua, labrisq; infundatur. Quod autem in fine dictionis ait, crebra opus esse lauatione, sed non admodum abundanti, nisi res ita postulaue rit, si vtiq; memoria non excidat, in sequenti doctrina obseruabimus. Nam ipse inquiet: sunt qui abundanti aliquando egent lauatione: id autem est cum æger multa aqua lauando perfunditur. quod si quid ipse non dicere videbitur, nos non pingui minerua, neq; vt sors tulerit, sed sequentes sensum eorum, quæ ab ipso scripta sunt, illud inuestigabimus.

C

Et potius non abstergendũ. Quod si abstergendũ sit, calido aliquo, atq; multiplici plus quam existimetur, vtendum abstersorio, perfundendaq; aqua non pauca, et celeriter post perfundenda.

Nullus æger cum lauatur detergi expostulat, nisi sordidus sit, & pruritu vexetur. Nempe qui ægrotãt, aqua citra laborem omnẽ, læsionemq; prolui debent. Detersio autem purgamentis fit tum mordentibus tum siccantibus: quo fit vt ea tum virtuti, tum vsui balneorum aduersissima sit. Si vero æger detergi debeat, vel propter sordes, vel propter pruritum, vim medicamẽti detersorij multa admista aqua, ĩmisso quoque oleo exsoluere oportet. Quo circa inquit Hippocrates, atq; multiplici plus quam existimetur, id est quam sanis consuetum sit, vtendum abstersorio. Non enim substantiam medicamenti abstersorij in ægris multiplicem accipiendam præcipit, cum non abstergere magis quam abstergere velit. sed detersorij quantitatem in ægris multiplicem fieri iubet per aquæ adauctionem. Ea siquidem ratio detergentia quoque vitare præcipit, non excitante vel sorditie vel pruritu, acribusque ipsis & sinceris non vtẽdum. Sicut autem multitudine aquæ admista exsoluit detergentis medicamenti acrimoniam, eodem modo totius detersorij vim exsoluit, superinfundens statim multam aquam, calidam, puramq; atq; deinceps aliam.

Via ad solium breuis sit.

Commune id est, siue in balneo hominem laueris, siue in domo aliqua extruxeris pyram, & labrum aqua impleueris. Quod & nunc in castris fit sæpius, cum lauari quempiam deficiente balnei loco oportet.

Facilisq; tum ingressus, tũ egressus.

Prorsus siquidem citra fatigationem lassitudinemq; ægrum seruare iubet: atq; ob id solium facilem tum ingressum, tum egressum habere voluit. Id proculdubio fiet, si paries qui aquam continet, neq; sublimis, neq; angustus fuerit.

Maxime autem laudabile, & à labore omni alienum est, quod in aquarum sponte nascentium conficitur lauacris. Nempe solia humilia, & ita depressa prope omnes conficiunt, vt nihil solij pauimento quod propè est emineat.

Qui lauatur componat sese, taceat, & nihil agat: sed cæteros tum perfundere tum abstergere sinat.

Hæc quoque prædictis similiter vt æger non laboret, conferunt. Nempè & ægrotantis quies vt corpus in balneo tum laxius tum mollius reddatur, est idonea. Nam cum mouetur corpus, musculi extenduntur, qui minus molliuntur, & relaxantur.

Multę quoq; aquę misturę parent.

Vult siquidem misturam parari, eum qui in solio lotus est, perfusurus. quod medici huius tēporis omnes efficere consueuerunt, cum ęgrum lauerint. Neq; enim in labrum frigidum ingredi permittunt, sed tepida perfundunt aqua. Alij solia tota aqua huiusmodi replent. Nam vt corpus, tum laxius, tum rarius, calida lauatione est redditum: ita rursum quiete paulatimq; contrahere ipsum, & cogere, & dēsare in animo habet. Nempè id ad virtutis robur confert, facitque vt non facile homo lædatur, nisi subita quædam in ambiente aere fiat ad frigidum permutatio. Ob id qui recte valent, à balneo calido sese in frigidā proijciunt aquam. Sed qui ægrotant, contactum frigidæ non sustinent citra læsionē. Quapropter frigiditatem calidę mistione frangimus. Mistionis autem quantitatem inueniemus, imprimis quidem si corporis affectionem inspexerimus: deinde & propriā laborātis naturam, ætatemq;, & anni tempus, & regionem, & pręsentem cœli statum. Probè autem facient qui à calido balneo tepidas non minus trium generum aquas, quæ inter se differant, parabūt: vt prima quidem admodum tepida sit, secunda vero minus: & tertia adhuc quæ magis ad frigidum declinet. Tale autem quippiam velle visus est Hippocrates, cum præcepit misturas parari. nam quod paratur, nō solum simpliciter multum, sed etiā multarum specierum esse, melius est: vt paulatim à calido ad frigidum procedatur, cum subitam ad cōtrarium mutationem æger non ferat.

Celeresq; faciant perfusiones.

Celeres, referre oportet, non ad eā solū quę in perfusione fit actionem: verum quoq; et ad illud quod actiones interiacet spatium: vt inter primā perfusionem & secundam, parum sit interualli.

Et spongijs pro strigili vtantur.

Neq; strigilibus in ægris ipsis, neque spongia medici huiusce temporis vtuntur, sed à balneo eos linteo cōtegunt, alij vestibus & potissimum puris, vt plurimum sudent, obuoluunt. Sed non

D semper ægrum ipsum à balneo copiose sudare conuenit. Nempè sæpius laborantem ad balneū non vacuandi corporis gratia ducimus: sed prorsus contrariam ob rationem vt scilicet humectetur, madescatq; quod immoderatius exaruit. In talibus igitur non in balneo sunt expectandi sudores multi: sed quam citissime solij aquam ingredi, & postea egressos resiccare expedit.

Et non valde siccum perungant corpus.

Qui sermonis proprietatem contēplatus fuerit, is de vnctionis vsu in balneo ītelliget, ne eorum quæ de necessitate dicenda sunt, quippiam prætermissum esse videatur. Nam vbi post balneum spongia aquam detersit Hippocrates, obscurum quidem est si corpus vnxerit: bene tamē ægri corpus cum humidum existit, perungendū

E esse constat, nisi quispiā dixerit, ꝗ Hippocrates hoc ipsum oleum quod cum aqua est, resiccet.

Est igitur vtile vt de vnctionis in balneo vsu discutiatur, sed necessaria magis est super vnctionis tempore discussio, si oleum perfundere cōueniat, vel vbi qui lauatur sudauerit, vel cū siccus adhuc est confestim vbi sese exuerit, & priusquā sudauerit, vel horum neutrum fuerit: sed vbi humescere cęperit. Sanè quicunq; eorum meminit quę de olei facultate in simplicium medicamentorum tractatione dicuntur, is exacte nouit optimum esse olei vsus in ijs qui lauātur, tēpus quod tertio dicitur loco. Nouitq; quonam pacto calfactum corpori exhibere cōueniat. Nempè id corpus mollius reddit laxiusq;. cū frigidum suo contactu non solum horū neutrum efficere natum

F sit, sed & eos qui lauantur frigentes reddat.

Caput vero spongia, quoad maxime fieri poterit, resiccare oportet.

Quòd in balneo caput curiose resiccādū sit, vt ne minimū quidē supersit humiditatis, nequaq̄ est ambiguum. Nam quicquid relinquitur, refrigerare cōsueuit. Non tamen à spongia vt fiat, effici potest, nisi statim ab initio post misturarum vsum. Capitis tn̄ aquā linteo resiccare ē melius.

Neq; caput ipsum modo verū et extrema, & quamuis aliā partē corporis à frigoris iniuria prohibere conuenit.

Quod enim pars nulla oīno nuda esse debeat, cum à balneo aquam eorum qui lauantur resiccant, constat liquido oībus. Nam quæ ita denudantur partes, cito eas refrigerari nemo ignorat.

Lauari quoq; is non debet, qui nuper vel sorpsit vel bibit.

Non

Non in ægris modo verum quoq; & in ſanis nullus confeſtim à cibi vel potus ſumptione lauari debet. Nam qui biberũt, his caput repletur. qui vero cibum ſumpſerunt, his non caput modo, verũ & corpus totũ alimoniam ad ſe prius, quàm concocta fuerit trahit.

Neque confeſtim à balneo ſorbendum, neque bibendum.

Sedata quæ ex balneo eſt perturbatione, tum eſſe, tum bibere melius eſt, veluti & compoſita ea quę ab exercitatione oritur. Nam cibum protinus vel potum ſumere, caput replet, deuoratumq; interdum ſuperfluitare facit.

Nunc autem admodum ponderare oportet ſi æger cum recte valuit, balneum valde affectauit & lauari fuerit aſſuetus. Nempe tales magis appetũt, iuuanturq; cum loti fuerint adeo, vt lædantur ſi non fuerint loti.

Peripneumoniæ autẽ magis quam ardenti febri confert. Nam lateris, pectoriſq; & dorſi mulcet dolorem, ſputum maturat, educitq;, & ſpiritum facilem reddit. Laſſitudines tollit, mollit articulos & cutem per ſumma apparentẽ, vrinas ciet, capitis ſoluit grauitatem, & nares humectat. Tot ergo ſunt in balneo bona, quibus omnibus eſt opus. Cęterũ ſi in apparatu re vna vel pluribus defectũ ſit, metus eſt ne non proſit, vnum ſiquidem horum quoduis fuerit, ſi à miniſtris non vt oportet, præparetur, valde lædit.

Quare Peripneumonias magis quàm febres ardentes iuuet balneum, oſtendit Hippocrates cum inquit: nam lateris: pectoriſq;, & dorſi mulcet dolorem, ſputum maturat, educitq;, & ſpiritum facilem reddit. Ob hæc etenim omnia peripneumonicis maximo eſt præſidio. Sanantur ſiquidem qui contenta in pulmonibus ſputa expuũt. Pleuritici quoq; ob doloris mitigationem valde iuuantur. Quapropter duorum alterum: nempe vel ita ſcribendum, peripneumoniæ autem & pleuritidi magis q̃ ardenti febri confert: vel in peripneumonia pleuritidem ſubaudire oportet. Nam pleuritis dolorem in latere habet: peripneumonia non habet. Cæterum cum peripneumonijs magis quàm ardẽtibus febribus conferre balneum inquit, docet quoque & æſtuantibus quibuſdam auxilio eſse.

Qui in morbis aluum plus iuſto humidiorem habent, ij nõ ſunt lauandi, neq; hi quibus magis quam decet, detinetur, & ſoluta non ſit, neq; quibus vires languent, nec cibum faſtidiẽtes, nec nauſeabundi, nec bilioſa ructãtes, nec quibus ſanguis è naribus ꝑfluit, niſi minus, quam decet, fluxerit, nec quod decet, te latuerit. Nam ſi minus quam decet, fluat, lauabis, ſiue vniuerſum corpus in cæteris, ſiue caput ſolũ iuuerit, Si igitũ apparatus hi cõuenientes fuerint, ægerq; faciliter balneũ ſuſcepturus ſit, quotidie lauare oportet.

Quibus complura per vẽtrem ſubducuntur, balneum ſiſtit, ea ad corpus vniuerſum reuellẽs: atque hac occaſione detrimentum affert. Quod autem qui nullo modo deiecerunt eos antea vetuſtam fæcem euacuaſse melius ſit, nemo ignorat: ſicuti, neq; eos, quorum vires ſunt diſſolutæ, quas balneum magis exſoluit. Ait præterea & cibum faſtidiẽtes, & nauſeabundos, haudquaquã lauandos. Nempe hos viribus ita defici metus eſt, vt ſuccedat ea quę ſtomachica appellatur ſyncope. Succedunt his, quibus hos ventriculi bile redundat: quos nota indicauit inquiens, nec bilioſa ructantes. Pari modo neque eos lauare conuenit, quibus profluit abundè è naribus ſanguis. Nam ſi non ſatis fluxerit, lauare eſt conſentaneum. Sunt autem ij qui copioſiore egent balneo, vt ſanguis qui in capite eſt, vehemẽtius moueatur. Conſimiliter lauabimus, ſi ſanguis nullo pacto erumpat, & erumpere debeat. Ex adiectione autem huius ſermonis, ſiue vniuerſum corpus in cæteris, ſiue caput ſolum iuuerit, clarius adhuc ſignificauit quo nam pacto ſæpius in domo calfacta ægrum abſque ſolio collocent, & caput duntaxat citra reliquas corporis partes calida perfundant aqua.

Lauandi autem cupidos ſi quotidie bis laueris, nihil nocebis.

Lauandi cupidos, eos intelligit, qui cum ſani ſunt, lauari gaudent, atque ob id ſæpius lauãtur. Nempè hi cum lauantur, eum accipiunt qui ex conſuetudine eſt ſcopum.

Tutius autem longe balneo vti possunt, qui tota vtuntur ptissana, quam qui solo vtuntur cremore. Quāquam & ij interdum vti possint, minime autem qui potu solo vtuntur.

Tempus quo lauandū sit hoc in loco patefecit Hippocrates. Quod si ab initio pronunciasset, multa sanè, quæ loco medio dicta sunt, non obscura & ambigua essent. Ptisanam autē totam porrigit ijs qui mitius quietiusq; habent: solum vero cremorem ijs qui deterius degunt: verum ijs qui periculosius acutiusq; laborant, potus solos. Quod autem toto in hoc cōmentario de thoracis pulmonisq; affectibus egerit, plurima quidem exempli vice in his morborum partibus & pręsertim pleuritidis vniuersalia p̄cipiens, sępius est demonstratum. Est expositum quoq;, quonā pacto coctis morbis ptisana vti velit, quo tēpore & balneum sine periculo conciliatur, vtpote quod ad sputorum quæ in thorace & pulmone continentur, expurgationem maxime conferat. Qui igitur, ita habent, & quę ex cōsuetudine est accesserit, īdicatio, his lauationem duplicare nihil prohibet. Ait præterea balneum ἥκιστα, id est minimum iuuare eos qui solo vtuntur potu.

Est sane & quando vti possint.

Non adiecit autem quando his balneo vtendum sit, sed nos qui sentētiam ipsius sequimur, dicemus. Potum solū his exhibet Hippocrates, quos acuti īfestāt morbi: vbi vires ad morbi vsq; vigorem, qui interdū cum ipsa coctione existit, veluti ī morbis thoracis, pulmonisq; suffecturas sperauerit. Coctis siquidem qui affectum progignunt humoribus, confestim excreabūt. Quod si qualia oportet, expuere cœperint, ī neutro adhuc modorū neq; in affectu neq; in symptomatis morbus augebitur. Nam sæpius affectio ipsa qua laborant, mitior quidem existit, sed symptomata augētur, vt in phlegmone obsessis particulis quo ipse inquit, modo, cum pus cōficitur, tūc dolores & febres fiūt magis, quam cum factum fuerit, sępius autem mutuis exultant incremētis decrementisq; symptomatum magnitudines & ea q̄ affectionis est, fitq; id in his phlegmonis in quibus pus effluit quod iam est confectum, vt in vulneribus quibusdam fieri cōsueuit, & in peripneumonijs pleuritidibusq;. Possunt ergo in his morbis & hi quibus potus solus vsui est, non inutiliter lauari. Nempe dolorem ipsorum balneū mitigare ait, & sputa maturare. Sed sanè vacuato prius corpore, id factitandum.

D

Scieueris in vniuersum de balneorum viribus, quòd si non antea vacuato corpore exhibeatur, membris affectis fluxionē parit: vacuato autem si exhibeatur, coctionem iuuat. Nempe corpore toto ante vacuato adhibitū, aduacuatoriam obtinet facultatē. Quo fit, vt ex febre ardente laborantibus his, tantum opituletur, qui sine tumorę vel phlegmones vel erysipelatos laborāt, feruente in ipsis per totum corpus bile. Quod si coctionis signa habuerint, his multo magis conferet. Verum si ardēs febris ob salsam pituitam putrefactam oriatur, aduersissimum illis eē balneum scire oportet. Neq; enim pituitosus humor per cutim euacuatur sicut biliosus, propterea quòd tum crassus tum glutinosus sit, neque extinguitur, longa egens concoctione.

E

Ex his autem quę ante scripta sunt, quos nam in singulis viuendi modis iuuaturum sit balneum, & quos non, conijcere oportet.

Nam quibus aliquid eorum quæ balneum & bonū reddere & iuuare possunt deest: hos lauare non expedit. Quibus vero nihil deest, signūq; adest ipsis ī quo lauare cōueniat: lauare oportet.

III. de san. tuen. Cap. iiij.

Duo fuisse genera balneorum apud veteres, aquæ dulcis, et aliarum aquarum, quæ aliqua alia qualitate prædita sint. Et de balneis calidarum, ac frigidarum aquarum, quatenus ad tuendam valetudinem pertinent. in quo vsus, modus, & tempus balneorum exponitur.

Nunc de balneis agere tempestiuum videtur: ac primum quidem de aquis dulcibus calfactis,

F

vt quarum crebrior sit vsus: mox de frigidis: postremò de ijs quas sponte natas appellāt: quarum aliæ media temperie, alię feruentes, aliæ tepidæ, aliæ omnino frigidæ sunt.

Dulcium calfactarum aquarum, si media temperie sint, vis calida & humida est: sin tepidiores sint, humida & frigida: quòd, si iusto calidiores fiant, calida quidem, sed non perinde humida. Quippe horrent corpora, contrahiq́; exiles eorum meatus subigūt, ita vt nec madescere ab extrinsecus accedente humore possint, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere.

Cęterum ab ijs incipiendū, quę medium temperamentum obtinent, quæ per se semper calfaciunt, & humectant: euenit tñ ex accidente vt aut per halitum digerant humores, aut superuacua fluxione (ῥεῦμα Græci vocant,) corporis par

ticulas

ticulas impleant, aut molliant, aut concoquant, aut vires firmēt vel infirment. Siquidem ad hæc quantitas quoq; earum non minimum confert. Quin alios quoq; multos lauationis aquę temperatę et potabilis effectus, qui iam cōprehensis superueniant, enumerare licet: quorum qui proposito nunc operi sunt accommodi, dicentur q̃ fieri potest paucissimis, dilato videlicet ī aliud tempus eo quem in morbis præstāt vsu. Sed quod ad sanitatis tuendæ spectat vsum, iuuenis iam exercitatus redeat. Huic igitur pr ędicti balnei perexiguus est vsus: vt qui oīa iam ex mediocri exercitatione, & ex apotherapia est cōsecutus. Nihilo secius tñ si probè balneū adhibeas, ipsum quoq; apotherapiæ pars aliqua fit. Siquidem duras tensasq; partes emollit: excremētū, putreq;, si quod intus ad cutim hęret euocat. verum neutrius horū egere videtur iuuenis, nec vllum aut molli oris carnis aut adipis liquamentū credibile est illi inter exercitandū euenire, cum & immodicos, & vehemētes motus talia sequebātur: huic vero non solum expulsa oīa excrementa, sed ēt emollitæ solidæ partes sunt obiter dum apotherapia est vsus. Quare alium sibi in balneo sudorem, & puluerem, siquādo hoc vtitur, magis postulat q̃ calefieri. Ergo transire tantum ad solium vsque, non in laconico immorari, is debebit, sicuti qui citra exercitationem se ipsos elixāt. Sed nec morari in piscina huic est opus: immo lotus, vt comprehēsum est, ad frigidā festinet, atq; ipsa quoq; mediocris esto, vt pote ad medij temperamenti corpus. Quibus. n. aut vehementer frigida opus sit, aut molli & veluti insolata, post dicemus.

Cæterum optimum corpus, quoad augescit, non est frigida lauandum, ne eius incremētum moretur. Vbi vero abundè est auctus, iam frigidę quoq; assuefaciendus: vt quę tum corpus vniuersum roboret, tum cutem densam duramq; efficiat, quod sanè tutissimum est aduersus noxas, quę extrinsecus imminent. Quemadmodum vero quispiā frigida lauari primum incipiet, sic vt nullam ex subitaria mutatione noxā sentiat, id vtiq; ante omnia sciri cōuenit. Multi enim cum parum recte incepissent, adeo in frigidam lauationē male fuere affecti, vt nec ijs qui tutissime eā administrare potuissent, se permitterēt. Esto igitur anni tempus æstatis initium: quo videlicet ante hyemem in toto interposito tempore non spernenda consuetudo patiatur. Esto præterea dies quo auspicabimur, quàmmaxime tranquillus: & quod id tēpus feret, calidissimus: cuius etiam calidissimam deligendam esse partem nemo dubitet: sicuti etiā gymnasterium, quod mediocri maxime sit temperamēto. Et externa quidē præparatio talis est. Corpus ipsum, quod vti frigida debebit, ad hunc modū pręparabitur. Esto illi ętas quarti maxime septennij medium, nulla nec ipso die, nec quæ eam præcessit nocte, noua re alterato, sed pristinam salubritatem ad vnguem seruanti. Esto vero qui frigida vtetur, Iuuenis, et animo tum pręsente, tum planè hilaro siquando aliàs, etiam tunc pręcipue: ac primū quidem fricetur linteis vberius. Sunto autem frictiones magis nunc q̃ ante vehementes, atque etiā linteis durioribus administratę. Quod si manicas consutas manibus progymnasta circundabit, atq; ita fricabit, quo fiat opus ęquabilius: nō minime ad rem ptinebit. Dehinc oleo prout assueuit, fricetur: īde exercitetur, exercitationibus multitudine quidem paribus, sed citatioribus q̃ ante. Ab his in frigidam descendat, non tñ contanter, sed celeriter, vel etiā semel totus insiliat, huc vtrobiq; spectās, vt vno maxime tēpore oībus corporis partibus humor circunfundatur: quippe cum si sensim his accedet, horrorem concitaturus sit. Esto vero & aqua ipsa nec tepida, nec planè cruda & glacialis, altera nanq; repercussum caloris nō efficit, altera ferit insuetos ac refrigerat. Siquidem procedente tempore, tali quoq; aqua vtatur iuuenis, si necessitas exigat: verum primo saltem die omnino cauēda est admodum frigida. Exeunti vero ab aqua, fricari oleo, idq; à pluribus expedit, quoad cutis ipsa incaleat. Post hæc cibum plusq̃ consuetum, potionem infra consuetudinem capiat. Quæ ipsemet vel iniussus faciet, rite modo oīa sint peracta. Nā à frigida lauatione & plus appetunt, & melius cōcoquunt, ac minus sitiunt, veniuntq; ad exercitationes postridie planè meliore habitu corporis, mole quidem pari ei quæ ante, cæterum compacta, & musculosiore, ac vegetiore: cute vero duriore, ac densiore. In hoc ergo secundo pręterea die similiter omnia sunt peragenda, etiā tertio, & quarto. Postea vero procedente tempore ad eundem modum frigidam iterum ingredi iubebimus, videlicet post eā quæ priori ingressui successit frictionem, vt prius est comprehēsum. Verum tertio eam ingredi, quod nonnullis placuit, non laudo. Nam & iterū id fecisse, abunde satis mihi esse videtur: præsertim cū pro arbitrio nostro immorari hoīem iubere liceat. Ipsum vero immorandi tempus, hic quoq; à quotidiana ipsius experientia est coniectādum. Nā si egressus frigidā coloratior ex frictione cito redditur,

mediocriter moratum indicat, sin & tardius ei
calor redeat, & decolor diutius maneat, plus
æquo moratum docet. Si ergo cutis notis inten-
tus sis, facile intelliges, an per tempus postea in
frigida morari côueniat, an potius ad maius mi-
nusuè aliquid sit mutandum. Et de frigida laua-
tione, quod ad optimam naturam spectes, abun
dè dictum arbitror.

I. De ijs quæ in medicatr. fiunt. com. vi.
Quæ ad balnea opus sunt.

Paucis enim ĩ domibus, Balneorum commo-
da pręparata habẽtur, & ministri idonei. Alueos
igitur, rotas, pelues, labra, & cætera id genus ἀρ-
μενα, id est, commoda vocari cẽsendum est, quæ
commoda ijs qui curantur, & necessaria sunt.

II. de temp. Cap. ij.
Balnearum aer, & aqua triplicem
calorem habet.

Balnearum aer ita est aliquando calens, vt ne-
mo eum ferat, sed vri in eo versatus videatur: ali-
quando ita est frigidus, vt sudare in eo non sit:
iam tertium quoq; eẽ, & ab his diuersum, quem
vtiq; maxime requirimus, temperatum aeris sta
tum quid refert dicere? ijdem tres caloris status
in solij quoq; apparent aqua: quippe quæ calida
adeo, vt vrat: & frigida adeo, vt nec calfaciat
quidem, et temperata adeo, vt calfaciat modice,
sæpe cernitur. ergo si te vter sit calidior percun-
cter, aqua ne temperata, an aer temperatus, neu-
trum dicere possis. cum enim ambo similiter
corpori blanda sint, & mediocri temperie, alte-
rum eorum dicere calidius esse, alterum frigi-
dius nulla dici ratione videtur. Iam si intelligis
aquam labri ea esse caliditate, vt ferueat, aut ae-
rem balnei prorsus inflammatum, ab vtroque
te pari modo deurendum constat. rursus si aquá
ita intelliges frigidam, vt procul à glaciádo non
absit: aut aerem prorsus refrigeratum sicut cum
ningit, conspicitur, patet, quod vtriusuis occur-
su pari modo refrigeraberis, rigebisq;.

Aduersus lycum. Cap. ij.
Balnei multas esse intemperies.

Verum vt quæ dicuntur, apertius intelligan-
tur, optime à nobis fiet, si in memoriam balnea
reuocabimus, in quibus vna cum sit temperato-
rum formula, multæ visuntur intemperies. vna
enim balnei intemperies ea est, cum plus, quàm
vsus postulat, repertum id frigidum fuerit: alte-
ra, cum ad molestiam vsque excalfactum sit: ter-
tia, cum nec frigiditatem eius, nec caliditatem
damnantes, vapore tum repletum esse dicimus,
hocq́ue illud nomine culpamus. Quis enim est,
qui nesciat, qui modo homo sit, temperatam sę-
pius non solum aquam reperiri, sed ad eundem
etiam modum aerem, atque vaporem? sic enim
temperatus in ipsis balneis lapis est, in quo nec
caliditate nimia, nec frigiditate, neq; ariditate,
nec iam humoris redundantia culpata, volutari
possumus. Igitur quemadmodum in aqua, lapi-
de, aere, eodem modo ĩ vapore temperata inest
caliditas. qui quoties balneum temperie hac prę
ditus repleuerit, qui lauantur, balneum quidem
huiusmodi damnant, deq; eo queruntur, non ta
mẽ frigidius id, aut calidius appellãt. quod si hu-
iusmodi etiam aliquid accesserit, duplici balneũ
culpa notãt, frigidum id esse dicentes, vaporisq;
plenum, quemadmodum rursus nimio cum va-
pore immoderate calidum. nõ tradamus igitur
hæc obliuioni, neq; præ nimia, quam nonnulli
ostentant, sapientia, quæ vniuerse hoĩbus cun-
ctis aperta sunt, destruamus. verum quoties di-
cẽtem de animali audiemus aliquẽ, quod huius
temperatus calor sit, ĩtemperatus illius, balneo-
rum recordati cum erimus, nõ erit ad diuersum
quippiam dirigenda cogitatio, sed illuc quo cõ-
munes notiones integras seruant, quotidie cum
alijs permultis, tum vero in his, de quibus men-
tionem iam fecimus, balneis dirigunt trãsferen-
da. calidum itaq; balneum esse inquiunt, ac frigi
dum: vaporis item plenum, siccumúe, atque ari-
dum. singulis his nominibus propriam rem ali-
quam significantes. Est igitur præter hęc, quę re
tulimus, aliud quoddam balneum fumo plenũ,
& eo numerosissimarum specierum: siquidem
alius ex roboreis lignis, ex ficulneis alius, oleagi-
nisue constat, ac pro vnaquaq; arbore alius, atq;
alius. sed his particulatim differẽtijs in pręsentia
non egemus. satis nũc sit, si vniuerso genere hoc
vnica nomenclatura, atq; intelligentia compre-
henso fumidum esse balnei aerem dixero, nihil
hic nec calore illius, nec frigore damnato, aut
etiam vtrobique culpato, & quod calidum bal-
neum, & quod fumidum sit.

VI. in. vi. de morb. vulg. primo.
Quæ commoda ex balneis eueniant.

Nõnullos profecto vulgares audiui quod ip-
sis ex potabilium aquarũ balneis acciderat, ad-
mirãtes. Prius enim per calentẽ solem confecto
itinere domum reuersi squalidum corpus, osq;
aridissimum se habere dicebãt, nec nõ & arden-
tissima

tiſſima ſiti cruciari, à lauatione autem ſitim extinctam eſſe,os humectatum,pariterq; totũ corpus molle atq; humidum effectum,priorem depoſuiſſe ſqualorem fatebãtur. Alij vero & in ſolijs corpus ſuum aquam attrahere indubitanter ſe percepiſſe affirmarunt.Hæc ſanè, quæ vel imperitis patẽt,decreti teſtimonia ab ipſo ſenſu accepta ſunt,aliqua vero ex ſubtilioribus rationibus à medicis inuenta ſunt.

X.Meth.med. Cap.x.

Balnea inuenta eſſe ad imbecilla corpora præcalefacienda.

Ad imbecilla corpora inuentæ ſunt balneæ, quæ ea præcalfaciant,atque ad frigidum ſolium pręparent. Non diſſimile quiddam faciunt, & qui ſine balneo frigida vtuntur, cum ſcilicet ſe ab exercitatione in eam ſaltu demittunt. Siquidem cuiuſmodi nobis eſt balneum, eiuſmodi illis eſt exercitatio: vt quæ non tantum calfaciat, ſed etiam inſiti caloris motum à profundo corpore extrorſum concitet ſic,vt & frigidæ impetui occurrat,& quo minus violenter in profundum ruens viſcerum aliquod feriat, aduerſetur, atque prohibeat.Nam neque ipſam frigidæ ſubſtantiam, neque eius qualitatem omnino integram vſque ad viſcera pertingere, eſt ſalubre: immo & ſatius & tutius eſt ſolam eius qualitatem, per ea quæ intercedunt (vt ſic dicam) propagatam, citra ſubſtantiam ad profundum permeare.

X.Meth.med. Cap.x.

Balnea & prima ratione, & ex accidenti conferre.

Quatuor balnei partes,quam vim habeant.

In febribus quando lauandum.

Horroris ex balneo cauſa.

Quædam ſanè remedia complicatam quodammodo duplicemque facultatem habent, ita vt & prima ratione proficiant, & ex accidente, quod genus balneum eſt,vt pote ex partibus varia facultate præditis compoſitum. Quippe ingredientes in aere verſantur calido : poſtea in aquam calidam deſcendũt : mox ab hac egreſſi, in frigidam: poſtremo ſudorem detergent.

Prima Balnei pars poteſt materias per totum corpus tum calfacere, tum vero liquare: præterea quæ inæqualia ſunt, æquare, & cutim rarefacere, & multa quæ ſub hac ante detinebantur, vacuare.

Secunda Balnei pars, vbi quis in ſicco corporis affectu ea vtitur, poteſt madorem vtilem ſolidis partibus immittere.

Tertia Balnei pars poteſt,vbi quis frigida vtitur,& totum corpus refrigerare,& cutem denſare,& vires firmare.

Quarta Balnei pars poteſt corpus per ſudores citra refrigerationis noxam vacuare.

Siquis intẽpeſtiue lauetur,poteſt dulcis aquæ temperatum balneum circa hominis corpus efficere tum horrores,tum cutis denſitatem.His.n. qui cum in balneo ſe lauant,horrore tentantur, vna(vt ſic dicam,)continens excitati ſymptomatis cauſa eſt:aliç quę hãc præcedunt multæ. Sanè horroris cauſam eſſe dico mordentiũ excrementorum confertim actorum citatiorem motum. Proinde quibus horum eſt abundantia, caro vero,ac cutis denſę,ſiue balneum ſint ingreſſi,ſiue ſteterint in ſole, ſiue quoquomodo vel geſtati, vel perfricti,vel exercitati vehementius ſint dimoti,vtiq; ijs horror incidit.Contra:quibus hęc pauca ſunt,& corporis habitus, vt laxetur rarefiatq; à balnei calore,promptus,ij nõ modo non horrent,ſed etiã meliores redduntur,vtpote excremẽtis per id vacuatis. Quo rationabilius nec in febrilis ſignificationis principio, nec in incremento quiſquam ęgrotãtem lauit.Quippe denſata eſt hoc tempore coarctataq; & cutis ipſa, & quæ ſub hac habetur carnea ſubſtantia. At in febris inclinatione,vel incipiente, vel procedẽte, vel amplius progreſſa,& nos ſępe,& alij medici nonnulli multos ſępenumero ęgrotos lauantes non parum his contulimus.Porrò quando inclinatione incipiente,aut iam progreſſa, aut etiam in ſummo incremẽto (interdum enim id quoq; accidit,tametſi rarò,) ęger in balneum ſit ducendus,in ſequentibus definiemus.Nũc cum de generali facultate ſingularũ balnei partium dixiſſe inſtitui,vnum omnium primum exponam. Dicoq; multos qui cruditate laborant, plures vero eorum in quibus mordentium excrementorum abundantia ſubeſt,omnes pręterea qui vel in febrili ſignificatione,vel in aſcenſu, etiam omnes qui in ſummo ſunt incremento,præter admodũ paucos,ſiue hi ſint in balneum ingreſſi, ſiue ſteterint in calido ſole, ſiue exercitationes, frictiones,geſtationesúe tentauerint,merito horreſcere.Singula nanque horum confertim & impetu agi excremẽta ſubigunt. Cum igitur tam adhuc denſa lauantis cutis ſit, vt ad primum ambientis aeris occurſum nequeat naturalem ſuum habitum recipere,ſed maiore ad id ſpatio ĩdigeat, excrementa vero foras verſus ruant vniuerſa, & retineri illic ea eſt neceſſe, & quæ ſub cute ſunt aceruata, & quæ per carnes feruntur, mordere. Porrò in libris de cauſis ſymptomatum ĩdicauimus mordentia excremẽta,vbi per ſenſibilia cor-

pora feruntur, tum concussiones, quas ῥίγη vocant, tum horrores excitare. Ergo quam ob rem horreant in balneis oẽs qui ante sunt comprensi, iam causam inuenimus. Pari modo, & cur nõ horreant quibus aut nullum est in corpore excrementum mordẽs, aut tantillum vt facile euacuetur. Ergo de his deinceps loquamur, propter quos etias de ijs qui horrent, meminimus. Siquis enim balneum ingressus non horruit, sed laxata est illi rarefactaque cutis, huic planè necessario prædicta succedent, excrementorum vacuatio, æqualis per totum corpus calor, exiguorũ meatuum rarefactio, tẽsorum relaxatio, densatorum fusio. Ac vacuatio quidem excremẽtorum, omni febri est vtilissima: Pari modo & rarefactio, & relaxatio: Fusio tamen & calor non item: sed calor oĩ febri est inimicus: quando refrigerari, non calefieri febriũ affectus postulat. At fundi æqualiter, id solidis quidem animalis partibus non est alienum: succis certè non perpetuo est vtile. Sed quoties animali, vel phlegmone quępiam, vel affectus phlegmones similis cõstitit, vel abundantia, siue ea quæ ad vires confertur, siue ea quę ad vasorum capacitatem, omnium profecto inimicissimum. Ac phlegmone quidẽ, cum calefacti, & liquati succi ad ipsas confluunt, augentur. Tunicæ vero vasorum impares abundãtiæ, quę iam ex liquatione spiritu est impleta, distenduntur, ac vires hoc ipso male afficiuntur. Ergo calidis his siccisq; affectibus, de quibus agebamus, emissio mordentium est salubris: fusio enim eorum est citra periculum. Calefactio tamen noxa non caret. Atq; hæc quidem ex prima balnei parte ijs qui ita laborãt prouenire, modo tempestiue balneo vtantur, memoria teneamus.

Transeamus modo ad secundam balnei partem, quæ erat id quod maxime proprie Lauacrũ vocant. Ergo in hac sicuti ex humectatione iuuantur, sic ex calore nihil illis cõmodi accedit.

Accedamus & ad tertiam, in qua & refrigerantur innoxiè quæ fuerãt excalfacta, & vires firmãtur. Siqua vero & rarefacta, & iusto plus sunt laxata, ea in naturalem redeunt mediocritatem.

Rarefacta & iusto plus laxata, in naturalem redijsse mediocritatem, quarta balnei pars indicat. Quippe quibus omnia rite sunt adhibita, ij post frigidæ vsum adhuc sudant, & omnia ipsis excrementa vacuantur.

Itaq; ex omnibus quæ de balneis retulimus, vna summa colligitur: quod vacuatur quidem quicquid in corpore, vel fuliginosum, vel fumidum fuit: consistunt autem in naturali symmetria, tum caro ipsa, tum cutis: solidarum partium

D ariditas corrigitur: & calor non modo is qui ex lauacro accessit, verum etiam qui prius fuit, ex frigidæ vsu submouetur.

Maximo huius rei documento est status, qui ex eiusmodi balneo redditur, postquam in solio feruentiliter fecerimus. Quippe accedimus ad id, ne loqui quidem, præ linguæ, & faucium ariditate, valentes: totumque corpus stipulæ ritu aridum habentes. At egressi è frigida, illicò omnia pro naturæ habitu recipimus: nec febrili calore vexati, nec siccitate afflicti, prompteq; loquentes, ac plurima sitis parte leuati. An igitur euidentius adhuc balneis vires in sicco et calido corporis affectu cognoscere desideras?

Ego sanè non arbitror. Licet autem cui placet, experiatur quod incommodum sequatur. vbi tali peracto itinere non lauerit. Aut enim statim febricitabit, aut multo plenus tædio, grauato scilicet capite, perseuerabit: potissimum si frigida calorem nondum extinxerint. Multi tamen iuuenes eiusmodi confectis itineribus, vbi illicò se in aquam frigidam proiecerint, iuuantur: ac potissimum qui valentibus sunt viribus, & frigido solio assueti.

Ruri quidem, vbi balneæ non sunt in stagna vel flumina seipsos conijciũt, nullo medici suasu, sed ipsa gubernãte corpus natura, ad id quod conducat impulsi. Quæ eadem etiam ratione carentibus animalibus instinctũ inserit ad eorum quę offendunt contraria. Siquidem ea quoq; vbi æstu vexantur, frigida se lauant: sicuti etiam vbi frigore vrgẽtur, calida cubilia sibi inueniũt. Eodem contrarietatis studio, etiam cum esuriunt, comedunt, & cum sitiunt, bibunt: reliquaq; omnia naturæ impulsu obeunt.

Ac si certam febricitantium naturæ notitiam haberemus, non (arbitror) dubitaremus eorum aliquos assidue in aquis frigidis citra balneum lauare. Nam quod sint quidã qui eam desiderent, vel ex ijs quos iuuit, constare potest: vt quibus frigida lauatio haudquaquam contulisset, nisi eo tempore recte ad eam dispositi fuissent. Verum qm̃ exacta nobis dispositionum notitia non est, ac maxima ex errore ĩpendet noxa: vtiq; eiusmodi præsidia recusamus: potissimũ in febribus hecticis: quãdo ꝑ has & pauci sanguinis, et nudum carne, & expers adipis redditum corpus est. Nullum enim hi solidarũ partium munimẽ habent, quod frigidæ occursum sine noxa excipiat, sed protinus similaribus ipsis partibus occurrit, à quibus omnes animãtium actiones obeuntur. Iuuenis vero cui abunde sit carnis, æstatis tempore, atq; in febris summo vigore, modo nulla viscerum

rum phlegmone subsit, si in frigidam se coniecerit, sudabit. Quod si frigidæ lauationi sit assuetus, securus remedio vtetur. Verũ de eiusmodi corporibus post agetur. Qui autem ex calida & sicca intemperie, hectica febricitant, ac potissimũ qui iam marasmodes fiunt, ijs vbi tale præsidiũ petunt, tutum non est in totam conijci: æque vt nec gracilibus & imbecillis, qui æstate calida & sicca, longa via peracta, refrigeratione indigent. Nã neq; his tutus est frigidi solij vsus, nisi prius fuerint in balneo æqualiter excalfacti. Quippe simile quiddam nobis accidere videtur, cum in frigidum solium post balneum ingredimur, ei quod ferro accidit cum tingitur. Etenim tum refrigeramur, tum roboramur: quemadmodum & illud, vbi candens iam redditum frigida mergitur. Atq; huius rei causa ad imbecilla corpora inuentæ sunt balneæ, quæ ea præcalfaciant, atq; ad frigidum solium præparent. Non dissimile quiddam faciunt & qui sine balneo frigida vtuntur, cum scilicet se ab exercitatione in eam saltu demittunt. Si quidem cuiusmodi nobis est balneum, eiusmodi illis est exercitatio, vt quæ non tantum calfaciat, sed etiam insiti caloris motum à profundo corpore extrorsum concitet sic, vt et frigidæ impetui occurrat, & quo minus violẽter in profundum ruens viscerum aliquod feriat, aduersetur, atq; prohibeat. Nam neq; ipsam frigidæ substantiam, neq; eius qualitatem oĩno integram vsq; ad viscera pertingere, est salubre: ĩmo & satius, & tutius est solam eius qualitatem, per ea quę intercedunt (vt sic dicam) propagatam, citra substantiam ad profundum permeare. Iam q Hectica febricitantes ad balneum accedunt, nisi in frigidã sint dimissi, nihil iuuantur. Qui enim aliter febricitant, eorum solidæ partes nondum difficile separabilem calorem obtinent. Itaq; ẽt ex sudoribus, vna cum insensibili transpiratu, abunde his remedij est. Et sanè diariarium febrium ipsam propemodum substantiam vacuari per hęc contingit. In ijs vero qui ex siccitate febribus hecticis vrgentur, solidarum partiũ affectus candenti ferro est similis. Quo vtiq; minus eos in balneis calfecisse duntaxat humectasseq; contenti esse debemus: quippe cum sic alimentum, incrementumq; febri præbuerimus. Immo melius erit, vt mersis in frigidam extinguamus calorem. At in hoc metus est, ne corpus in diuersa transferas, ac frigidũ reddas. Quis hoc negat? Non tamen propterea vitio dandum est, quod prospere ex præsidio succedit. nec ꝑpterea quod mensura eius deprehendi est difficilis, prorsus est deferendum.

D

II. Simp. med. Cap. xxiiij.

Olei vires, & vsus ad sudorem in balneis, vel extra balnea.

Ex genere autem eorum quæ æque nos recalfaciunt, oleum est. Cui eidem quoq; à viscositate, ac quod difficulter item defluat, tum quod meatus infarciat, obstruatq;, duplici ratione vti excalfacere videatur euenit: tũ inde adeo quod instar vestimenti aut munimenti illinatur, tum quod meatus infarciat, prohibeatq; foras effluere magnam vaporosi intus caloris partem. Eadẽ ratione nec vt reficcẽtur corpora nostra permittit, nisi sane applicetur calidum, idq; plusculo tẽpore. Has itaq; vires eius cũ homines omnes experientia cõpertas habeant, quos largius sudare volunt, siue à balneo, siue balnei expertes, ijs nõ protinus ab initio oleum admouent: verum in ijs qui morbo laborarunt, vbi sudare inceperint,

E

tum excalfactum, perfundunt circũliniuntve. In ijs vero qui etiamnum laborant, vbi abunde iam satis sudarint. Porrò in sanis, siquidẽ ex longo itinere, aut exercitatione, aliove quouis pacto corpus ipsis exhaustũ est, eis inungi & ante sudorem permittũt: verum quibus cruditas est, aut corpus habent plenum, quod πληθωρικὸν vocant, his neq; in balneo inungi concedunt.

II. Simp. med. Cap. xxv.

In balneis addi oleum, vt aqua diutius inhæreat, cum exsiccata, & squalore obsita corpora lauanda sunt.

At si corporibus inhærere posset aqua, nec facile deflueret, ipsa quidem per se potissimum in lassitudinibus sufficeret. Atqui cum ea quæ foris circũfunditur facile defluat, & quæ in poros ingressa corporis, nullam habens ansam prom-

F

pte effluat, in hoc sane ipsum vtiliter miscetur oleum, maximeq; iuuat, si ex vtroq; quis diutius fricetur, id qđ veteres Gręci χυτλοῦσθαι nuncupant. Nam vt reliqua taceã, vbi cum oleo aqua cõtunditur teriturq;, haud facile solubili mistione coit, vt quibus ita corporibus inungatur oleum, necesse sit & plusculum inhærere aquam. Quare hic item velut materia est quædam oleũ, humectantium exiccantiumq;, sicut ante ostensum est, excalfacientium, & refrigerantium. Quippe quod si exiccanti cõmisceas, totum efficeris exiccans, sin humectanti & ipsum humectans reddideris. Sæpeq; quod ex ambobus cõstat, maiorem adipiscitur humectandi facultatẽ, quàm id quod primario est humectans, quod in aqua accidit. Nam ea primario madefacit, verum cum haud ita diu inhæreat, nec actionem obtineat diutinam, leuiter vtique prodest. Cum ergo

ergo illic velut vinculum fiat oleum, cogatq́ue plurimum quibus auxilio eius opus est, inhærerere, longe omnium optimum redditur remedium exiccatis, squalidisq; corporibus. Quippe contusa cum oleo aqua, quod Hydrelæum vocant, magis auxilio est lassitudinibus, q̃ si esset sola, non quidẽ quod suæ vires intendantur, sed quod quibus opus est, diutius inhæreat.

III. Aliment. fac. Cap. xv.

Butyro etiam loco olei vti nos posse in balneis.

Homines in plerisq; frigidis regiõibus in quibus oleo carent, in balneo butyro vtuntur.

III. De ijs quæ in medicatr. fiunt com. xxxij.

Balneorum loco aqua calida vsum Hippocratem.

Aquæ calidæ perfusione Hippocrates etiam esse vsus videtur, ob balneorum fortasse inopiã, quæ eo tempore erat.

III. Simp. med. Cap. vij

Quid causæ sit, cur quæ tepida sunt, in balneis esse frigida videantur.

Proposuit autem mihi dudum quispiam, quã obrem in balneis frigidum meiamus, foris vero calidum haud intelligens, in balneis vrinam qui dem perinde ac foris tepidam esse, verum nos non æque extrinseca corporis superficie, & dum lauamur, & ante affectos esse. Nam in balneo ipso calidior ea nobis est quàm vrina, extra autẽ frigidior. Quare & vrina non abs re illi calida extra balneum apparet, in balneo autem frigida. Quod enim minus quàm ipsa calidum sentitur, veluti refrigerans habet: quod autem magis calidum, tanquã excalfaciens. Liceat vero tibi, periculi faciundi causa, postquam abunde lauando ĩcalueris, pelui aquæ modice tepidæ intro iussu tuo allata, in eam manum aut pedem immittere: apparebit enim aqua non tepida, sed admodũ frigida. At si protinus balneum ingressus, aquã peluis tetigeris, minus videbitur frigida: perpetuo enim quanto plus fueris præcalfactus, tanto apparebit frigidior. Nec mirum videri debet, si putealium aquarum pleræq;, quæ videlicet fontes profundos admodũ habeant, contactæ hyeme videantur tepidæ. At si à balneo manibus cõtingas calidis, multoq; magis si etiamnum in lauacro consistens, haud profecto apparebit tepida. Itaque tactum calidi frigidi q; dignoscendi normam ponentes, ac eius dispositiõi iudicium omne tribuentes, merito sanè crebro fallimur, vt qui quod haud ex se est frigidum, id frigidum esse dicamus: quod vero calidum ex se non est, id esse calidum pronunciemus. Hinc fit vt dum lauamur, frigidam esse vrinam credamus, contraq; frigore rigentes, aquam è puteis haustam calidam existimemus.

IIII. Medic. facile parand. Cap. clxvi.

Quibus mensibus vtendum sit balneis.

Te vti lauatione oportet mense Aprili vsque in totum Nouembrem, cæteris mensibus abstineto. Quod si lauari volueris semel tantum in septimana lauator, idq; semper ieiunus: si sitias, temperatam aquam bibito, & balneum egressus oleo, & mulieris lacte, quæ fœminã peperit, caput irrigato: per noctem autem pedes calenti aqua cum furfuribus foueto.

Primo. De sanit. tuend. Cap. v.

Balneum temperatum quod sit.

Balneum ἔυκρατον, hoc est temperatum dicimus, non solum cum alterum huic, alterum illi tale est, sed etiam cum ad eundem hominem in latitudine tale est.

De succorum bo. & vi. Cap. xij.

Præstat ante balneum exerceri.

Ex ijs, qui cum bona vna habitudine, ac robore sani esse student, alij sibi ipsis viuunt, alij militarem vitam ingressi, noctu surgere coguntur, totamq; diem necessarijs negocijs obeundis defatigari: qui si modo possint, ante balneũ exercere se debent, tuncq; exercitationis parte ea vti, quam Gymnastici, ἀποθεραπευτικὴν nominãt: multis tñ ob negotia, ne hanc quidem adhibuisse vacat, qui vt ꝑpetuo incolumes perstent fieri non potest, quãtumuis frugali victu vtantur.

Et de paruæ pilæ exercitio. Cap. iiij.

Oportet quidem paruæ pilę exercitio mediũ te locum obtinentẽ, nullaq; ex parte ab eo, quod modicum sit declinãtem, nunc quidem sensim procedendo, nunc vero loco stando, ac denique membra non admodum agitando vti: mollibus postea ex oleo frictiõib⁹, calidisq; balneis vteris.

VI. sanit. tuen. Cap. viij.

Ante balneum corpus fricari etiam manibus vsq; ad ruborem. deinde dura frictione.

Aliqui per ambitionem, ne sicut delicati, aut qui formæ plus satis indulgent, pice vngi videãtur, refugiũt eiusmodi auxiliũ, atq; aliud ꝗppiã sibi à nobis excogitari gracilitatis remedium iubent, cum tñ nullũ sit quod huic possit ęquari, prodesse tñ possunt ẽt hæc, si ante balneũ manu nec adeo molli, nec rursus aspera corpus perfrices quoad ruborem contrahat: deinde dura frictione nõ multa cutẽ cogens, densam eã duráq; efficias: ab his, si mediocri exercitatione vsum, ac lotum, citra tñ longam in solio moram, hominẽ abstergeas ad iam dictæ frictionis siccæ formã, mox vngas oleo exiguo, ac cibum offeras.

In arte medi. Cap. c.

Balneas esse materias motus.

Sunt vero motus materiæ vehicula, ambulationes, frictiones, & balneæ.

IIII. Simp. med. Cap. ij.

Non esse diutius immorandum in balneis alioqui defectionem animi & tandem etiam mortem sequi posse.

Poculum & balneum cum temperata sunt, calida à nobis dicuntur nõnunquã appellationis abusu, quandoquidem eucrata siue tẽperata dici debebant, ac symmetra potius quàm calida. Ergo quæ sic calida sunt, grata amicaq; sunt: fundit ur enim quod in corporibus nostris constiterat, atq; concretum fuerat: quo maxime affectu voluptas animantibus constat. At si moram etiã trahant, sensim quoq; & ipsa molesta euadunt. Ad tantam enim fusionis immoderationem sic recidunt, vt substantiam nostram etiam digerant, dissoluant atque dispergant. Verum nec sic quidem mordicatione infestant, sed animi af ferunt deliquiũ, viresq; deijciunt, vt mors quoq; tandem sequatur.

Idem de vsu resp. Cap. iiij.

In Balneis diutius versantes exoluimur, ac tandem etiã morimur. Si enim propterea quod calidũ respirando attrahimus id contingit, oportebat inquiunt, etiã eos qui super lebetem aquæ calidæ consistunt, deinde progredientem inde vaporem respirando hauriũt, eandem iniuriam perpeti: & tamẽ hi minime videtur lædi, ex quo conspicuum est, Quòd non ob caliditatem respirando attractam sed propter spiritus ex toto corpore euacuationẽ, in balneis exoluamur. Quo modo igitur & hanc ambiguitatem dissoluemus? Si vtique hoc copulatum verum esse dicemus, Quòd suffocari eos qui ex lebete vaporem inspirant oporteat, siquidem omnino refrigerationis gratia respirarint, veruntamen si non attraxerint ipsum vaporem, ne suffocantur quidẽ. Suffocantur enim non minus qui ex lebete vaporem respirando hauriunt, quàm qui in balneis. Si vero etiam non suffocarentur, nihil fortassis miri esset: perspiratio nãq; per vniuersum corpus, similiter vt ea quæ per os fit, in balneis offenditur, Non sunt autem eadem, per os tantum male respirare, & tum per os, tum per totũ corpus idem facere. Eius rei potissima demonstratio in multis ægris contingit, qui per totum diem indicatorie exudant, atque id multo magis quàm qui in balneis, non tamen exoluuntur similiter vt illi, neque oĩno suffocantur, quousq; externum frigidum aerem spirãdo attraxerint. A Quod si ipsos pallijs contectos, calidum aliquid respirando haurire coegeris, confestim suffocaris: atqui si perfrigeratos, & rigentes ita contegas, non solum non suffoces, sed neque omnino lædas, donec fuerint excalfacti, nam tunc non amplius sustinent, veluti non cõsuetum. Ex quibus omnibus conspicuũ est, quòd non ob euacuatum ex toto corpore in balneis spiritũ exoluamur ac vitã finiamus, sed ꝑpter caliditatem.

De causis morb. Cap. v.

Balneorum nimium vsum morbos humidos gignere.

Humidarum quidem ęgritudinũ causę sunt, veluti ciborum qui humidiori natura constant copia, & potuum excessus, & omnis viuendi ratio delicatior, & animi securitas, & balneorum ex aquis dulcibus plurimus vsus, præsertim post B cibum.

Primo de sanit. tuen. Cap. vi.

Balneum pueris accommodatum quod sit.

Pueri salubrium dulciumve aquarũ balneis humectandi.

Et I. de sanit. tuen. Cap. x.

Puelli corpus ita est alendum, vt status sui bonitatem perpetuo conseruet. seruabit autem si primis annis solo lacte nutries, ac balneo dulcis aquę, & calentis vtare: quo videlicet corpus eius molle quam diutissime seruatum, ad plurimum argumenti perueniat: ab his annis, cum iam mitti in ludum est habilis, non necesse erit assiduis præterea balneis vti, sed interim dum luctari cõdiscit, mediocriter inibi ante cibum exercitari sat erit, ac balneo plerunq; abstinere.

VI. Sanit. tuen. Cap. iij.

C *Pueri ante cibum bis, terq; lauandi atque etiam aquis calidis sponte ortis.*

Sanè humidiores calidioresq; naturæ in puerili ætate fluxionum, & redundantię morbis maxime tentantur, itemq; putredinis, quo magis & pluribus exercitationibus & exacta ventris concoctione indigent. Quicquid enim in hoc corrumpitur, id toti corpori morborum putredinis occasio fit. Itaque & ante cibum bis terque hi si lauent, ac calidis sponte ortis vtantur, maximum inde cõmodum sentiunt. Quippe huc dirigitur consilium, vt ipsas animalis particulas seruemus humidas.

Primo de sanit. tuen. Cap. x.

Puerulo nihil dandum ante balneum. & quomodo alendus, ac lauandus.

Prospiciendum in primis est, nequid nutrimenti neq; ante balneum neque ante frictionẽ puerulo præbeatur:

Et paulo

Et paulo poſt.

Minime tamen bibere ei permittendum poſt
cibum eſt, quem balneum excipit: quando pręci
pitatior eorum quæ ventriculus continet, diſtri-
butio in corpus fiet. Id vero in corporibus pror-
ſus ſanis cauere oportet. Quippe quibus vtilius
ſit ante balneum cibum dediſse, horum plane
improbandi tum affectus ſunt, tum corporis ſta
tus. De his vero in ſequentibus dicemus, nunc
premendum nobis propoſitum eſt: nẽpe vt puel
lum cui optime affectũ corpus ſit, ſic educemus,
vt talis perpetuo ſeruetur: huic expedit, vt cibus
balneum ſequatur. Quod ſi, quo loco puellus
alitur, balnei copia nõ ſit, (fortaſse vero nec iſta
vnq̃ legent qui ibi habitant,) in concha pueros
lauant, donec alterum iam, tertiumve ætatis an-
nũ attigerint. Qui vero hos annos exceſserint,
eos ſi nõ quotidie, at certe tertio quoq; die quar-
tove vngunt, atq; infricant. Quod ſi anni tẽpus
non prohibeat, ſtagna amneſq; his lauacra ſunt,
veluti nobis balneum.

In præſagio exper. confirmato.

Ante miſſionem ſanguinis, vtile eſſe
aliquos balneis vti.

Satius fuerit matutino tempore de vena ſan-
guinẽ detrahere: nec ſtatim cũ è ſomno experre-
ctus, ſed poſteaq̃ ad horã puigilarint: ac prius ab-
luere aliquos pſtiterit, & alios prius obãbulare.

V. in VI. De morb. vulg. commen. xxix.

Veratrum ſumentes quando lauandi.

Veratrum epotum ſic celerius pur gare vis, lauare.

Hoc loco Hippocrates in vno violentiſsimo
purgatorio medicamine vnius ad facilem flu-
xum præparationis meminit, Lauatiõis ſcilicet,
humores quidem fundentis, ac ſiquod mẽbrum
contentum duratumq; fuerit, relaxantis. Itaque
veratro vtentes lauare cõducit, neq; multo ante
neq; multo poſt, quàm ipſum acceperint, ſed ma
xime quidem ante aſsumptionem, nõnunquam
vero & illico poſtea contingit. Quòd ſi purga-
tione aut iam incipiente, aut mox inceptura ho-
minem laues, humorum à purgante medicina
tractorum ad interiora inclinationem retrahes,
ac retardabis. Quemadmodũ igitur quibus ſan-
guis craſsus eſt, ijs prius lotis nos venam reſcin-
dere, ſic & in his, qui purgandi ſunt, lauationi-
bus prius vti præcepit, vt celerius ſimul, ac mi-
nus moleſte purgatio fiat. Ipſe vero nunc ſo-
lum, vt celerius fiat memorauit. Satius autem
fuerit non eo dũtaxat, quo medicinam aſsumit,
die lauare hominem, ſed etiam ſuperioribus, qui
bus ad purgationem ſeſe muniebat. Ipſe nanque
Hippocrates & id in Aphoriſmis præceperat, cũ
ſcripſit. Ad veratra ijs qui non facile purgantur,
prius humectare corpus oportet alimẽto & quie
te. Quod ſi quiete & eſca, & omnino corpus hu-
mectare imperat, cõſtat etiam lauationibus nos
pluribus vti in aquis potabilibus ipſum velle. Si-
quidem & hæ humectant.

II. De Simp. cau. Cap. v.

In cruditate non vtendum balneo,
ſequi enim horrorem.

Iam aliquos qui cruditate laborant, ſcimus
cum quieuiſsent, nullo affectos dolore: cum bal-
neum fuiſsent ingreſsi, aut in ſole ſtetiſsent, hor
ruiſse: atque hoc magis ſi ſe exercitaſsent. nam et
ſol, & balneum, & exercitatio excrementa, quæ
prius quieuerant, calefaciendo, attẽnuando, ac
in ſpiritum vertendo admodum excitant.

In lib. Hipp. de na. hum. com. ij.

Lauacris intempeſtiuis cauſas antecedentes
cuiuſq; morbi generari.

Ciborum quidem copia, & cruditates, & la-
uacra, & exercitatio intẽpeſtiua, cæteraq; omnia
quæ narrauimus in libro de Præuidentibus cau
ſis, idonea ſunt vt generent cauſas antecedentes
cuiuſque morbi.

VI. De ſan. tuen. Cap. iij.

A cibo non lauandum, alioqui
incommoda ſequi.

Aeſtimandum igitur in omnibus eſt qui à ci-
bo lauantur, num in dextra præcordiorum par-
te vbi ſitum iecur eſt, dolorem aliquem, aut gra
uitatem, aut tenſionem ſentiant. Eiuſmodi nãq;
corporum ſtatus iecinoris vitijs tentari ſolet, ſi
balneo poſt cibum vtantur.

Et de ſalub. diæta. com. xxxij.

Multis tametſi febri liberis dolores in viſceri
bus oriuntur potiſsimum in iocinore vbi à cibo
ſe exercuerint, vel lauerint.

De tremore palp. conuul. & rig. Cap. vij.

Ex balneis poſt cibos rigorem, &
horrorem ſequi.

Vidi rigorem mulieribus magis quàm viris
accidere, ac ijs mulieribus quæ in ocio maximo
degebant, & balneis poſt cibos vtebantur. Noui
& adoleſcenti cuidam ex noſtris contubernali-
bus in Alexandria accidere, cum primum ad
ipſam appulimus initio autumni. Ingeſserat aũt
hic pluribus deinceps diebus palmularum glan-
des multas, teneras, & recentes, & poſt balnea,
& ante hæc, erant plures ipſarum nõ exacte ma-
turæ. Accidit itaque ei, vt primum poſt exerci-
tium & balneum à vehementi inciperet horro-
re,

re,propter quem & opinatus se febricitaturum decubuit,& vestimentis contectus,conquieuit. Cum autem tota nocte transacta febri careret, surrexit mane ad consueta munia reuertens:horrorem interea sentiens, iterum decubuit, quieuitq; vsque ad balnei horam: ac cum ob balneũ rursus surrexisset, horror vehementior inuasit, eratq; accidens rigor quoq; iam exiguus. Tunc igitur omnimodo febricitaturum se arbitratus, multo adhuc magis in quiete se continuit. Cum autem toto die nocteq; insequenti experiundo deprehenderet se ob mediocres motus horrere, siquando largius moueretur, rigere:consilio nostro de ijs,quæ fieri expediebat vsus est. Ego quidem memorans huiusmodi quiddam mulieri in Asia nostra accidisse,familiarem & metu liberaui,& adhortatus sum vt cibis, potionibus,& medicamentis vteretur,quę & calefacerent, & crassitiem humorum dissecarent.Illa igitur hoc pacto conualuit.

Paulo post, Rigorem etiam à balneis post cibum excitari confirmat.

Ne mireris autem, si apud veteres medicos scriptum inuenies, febrim comitari necessario rigores, qui sine frigore externo obueniunt, ex ipsa corporis dispositione prodeũtes. nihil enim tale veteribus nec balneis tot post cibum, nec vita ociosa vtentibus accidit hoc autem tempore ambo hæc frequenti in vsu habita, etiam rigorẽ hunc,qui excalfieri nequeat,excitant.

II. De diff.feb. Cap.i.

Febres quotidianas ex balneo post cibum etiam excitari.

Quotidianę quidem febres naturis in quibus pituita superfluit,sunt familiares,atque ex omnibus anni diuersitatibus in hyeme præcipue, atq; omni temporum statu frigidiori atq; humidiori in ætate senili ac puerili,in locis frigidis atque humidis vitaq; otiosa,quam crapulæ comitãtur, ac tum præsertim cum post cibos balneis vtuntur,ac multo etiam magis, cum ipsi cibi naturã pituitosam habuerint,generantur.

XIIII. Meth.med.xVi.

Extenuatos posse lauari post cibum.

Cæterum quibus totum corpus est extenuatum,ijs lauari quoq; post cibum est idoneũ. Veluti autem metus erat,ne tenuantibus auxilijs febris succederet, corpore scilicet immodice per hæc calefacto:sic ijs qui à cibo lauantur, timendum est ne sibi iecur obstruatur, potissimũ propter ciborum speciem: quippe cum aliter quoq; obstruere soleant quę succum crassum gignunt, si quis his liberalius vtatur. Vbi igitur alias id efficere solent,multo profecto promptius idẽ post balneum facient.

VI.San.tuen. Cap.iij.

Calidiori temperamento balnei ante, & post cibum conuenire.

Sunt & ex ijs qui impense calido temperamẽto sunt, qui exercitari prorsus non desiderant, sed abunde his satisfaciant inambulatio,& balneum, & mollis ex oleo frictio. Acre nanq; & mordax calidum id est quod ab his exhalat, non humectans, quale ἀτμῶδες Græci vocant, nec suaue,citraq; morsum, hos vero à cibis quoque balneum iuuat.

IIII. in VI. De morb. vulg, xV.

Calidioribus quotidianas lotiones conuenire.

Omnibus enim his,qui calidiores, quàm deceat,sunt, summam victus rationis ad refrigerationem redigere expedit.Itaque frigidioris temperaturæ cibaria ipsis danda sunt, & aquosa potio,aut ipsa aqua potui præbenda est, parumque exercendum corpus est. Soli nãq; ad necessarias actiones motus sufficient. Nihilq; dubij est, ab ira & curis vehementioribus eiusmodi hominẽ abstinere debere.Quinetiam quotidie lauationibus aquarum dulcium vti, non semel tantũ,verũetiam sæpius,si velit,expediet,necnon & ciborum,quos comedunt,vis refrigeratoria esto, & Aestate præcipue.

V. San.tuen. Cap.xij.

Balneum salubre ijs, quibus mordax calor natura inest.

Quibus mordax calor natura est, adeo vt fumida gignat excremẽta, ijs balneum salubre est. Itaque istis non semel modo, verũetiam bis die lauari conducet,potissimum Aestate.

In libro de salub.diæta comment.xiij.

Hippocrates ait crassos,qui tenues esse volunt, supersedere à balneis,cuius rei Galenus ita reddit rationem.

At vero vt balneũ corpus calfaciẽdo maxime foris,ad digestionẽ refert,& digestorũ appositionẽ,sic si non laues,contrarijs cõmodes.

Comment.sequenti docet eos,qui ex tenuibus crassi volunt euadere, vti balneis debere.

Qui ex tenuibus crassiores volunt euadere, lauabunt bis:vt tñ semper in primis tẽpus à cibo secundo balneo tribuat,interim etiam primo.

VI. San.tuen.V.

Ante Balneum frictione, deinde vnctione vtendum.

Sunt quidam, qui ne eousque sui curam habeant,

beant, vt frictionem sibi adhibeant, sed protinus perfusi oleo, balneum ingrediantur: aut etiam strigili tantum arrepto, quo sudorem in ipso balneo destringunt.

III. De sympt. cau. Cap. ij.

Qui sudores in balneis excitentur.

Sudores vtiq; decretorij robustam naturam indicant, non autem resolutam. Atq; eiusmodi quidem sudores, corpus expurgant. Similes ijs sunt quos mediocres exercitationes, & balneæ, & calor æstiuus excitant.

V I. San. tuen. Cap. vij.

Ante balneum, qua hora, & quid edere quispiam debeat.

Quoniam vero sunt, quibus ante balneum esitasse aliquid est melius, dicendum deinceps est tum de hora qua facere id debent, tum quantitate eorũ quæ sument ac qualitate. Ergo quod ipse facere insueui diebus ijs, quibus propter vel infirmos visitandos, vel ciuilia negocia, putaui me serius ad balneum accessurum: id dicere non grauabor. Ponatur dies quo id fit, tredecim horas æquinoctiales longus, in decimam vero corporis curãdi spem esse. Hoc casu visum mihi est circa quartam horam simplicissimum sumendũ esse nutrimentum, qui vtiq; solus est panis. Atq; ipse quidem ita feci Quibusdam vero pane solo vesci sine obsonio non placet, sed eum cum palmulis, oliuis, melle, aut sale, sumunt: sunt etiam qui post eum bibunt. Ego vero nec à tali cibo vnquã bibo, & solum panem comedo. Sit autẽ cuiusq; eorum modus is, qui decima hora cõcoctus esse possit.

De salubri diæta com. xij.

Post balneum non esse bibendum merum.

Quippe vinum caput tentat, si vel mox à balneo præ oĩbus alijs cibis, & potibus bibatur.

V. De san. tuen. Cap. v.

A balneo, & ante, quo vino vti, senes debeant.

Si quis senũ dulci vino vti à balneo velit, vbi mane comederit, huic optimum Faustianũ Falernum fuerit, aut si copia eius non est, simile aliquod. Porrò similia fuerint, quæ dulcia simul, & pallida sunt. Proxima his sunt Therenum, & Cyrienum. Si vero prius ꝙ lotus est, comedit ꝗpiam, nec vẽter eius vllo auxilio eget, vinũ albũ, & quod parum aquæ tolerat, à balneo bibat.

De marcore Cap. ix.

Balnea esse cibo distribuendo.

Et qua hora adhibenda sint.

Balnei etiam vsus opportunus, tum ad alia ante dicta, tum ad cibi distributiones peragendas præstãtissimum est remedium. Verum illud cibo quidem iam concocto assumendum erit, non tamen post inediam longiorem. Nam si ei qui nuper comederit, balneum adhibeatur, crudis corpus, ac inconcoctis humoribus replebit. Si vero illi, qui diutius à cibo abstinuerit, vires diminuit. In cæteris vero corporis constitutionibus, ac præsertim in ea, quæ nuper dicta est, cõpleta iam (vt dictum est,) concoctione lauare oportet.

V. Simp. med. Cap. v.

Balnea aquæ potabilis cum oleo data magis calfacere & humectare.

Aquæ potabilis balnea cum oleo copioso exhibita, multo magis tum excalfacient, tum humectabunt.

De morb. vulg. com. ij.

Balnea facere maturationes.

Iam maturationes efficere calfaciẽtia mediocriter omnia obscurum non est, tum cibos, tum fomenta, & cataplasmata: frictio item modica, & balneum, huius sunt generis.

V. Simp. med. Cap. ix.

Balneum aquæ temperatæ ad puris generationem aptissimum.

Omnium sanè ad puris generationem aptissimum est, ex ijs vtiq; quæ perfunduntur, aqua temperata, aut cui additum oleum est, quod hydrelæum Græci vocant: ex ijs vero quæ irrigantur, oleum temperatum.

IIII. De san. tuen. Cap. vi.

Balneum ad crudos succos foras educendos accommodatum esse.

Summe eorum quorum occasiõe foras succi crudi ferantur, hæ sunt, exercitatio, & frictio, & balneum, & fomenta calida, & vnctio calfaciẽs, tum ex animi affectibus iracundia, & vno verbo omnia quę succos, qui alte in animantis corpore sunt mersi, ad motum quoquouersus irritant.

XIIII. Meth. med. Cap. vij.

Balnea inter medicamenta euacuantia numerari.

Dictum siquidem à nobis sæpe est, de vacuantium medicamẽtorum facultate. Ea sunt missio sanguinis, & purgatio tum per ea medicamenta quæ subter expellunt, tum per ea quæ supra, siue ea vomitoria dicere mauis: præterea multa frictio & omnis dimotio: itemq; balneum, potissimum quod ex aquis sit digerentibus.

II. Aphorismorum com. xvij.

Balneis omnes humores æque vacuari.

Euacuatio autem omnium humorum æqualiter (quę quidẽ exquisitissima est,) fit per venæ sectionẽ

ſectionem. Proxima autem huic eſt quæ per mal leolorum ſcarificationem, vt nos facere conſueuimus, & quæ per exercitia, vel frictiones, vel balnea, & præterea ex accidenti per inediam.

III. Aphor. com. xv.

Solam fere cutim balneis vacuari.

Quæ enim fit per balneas euacuatio, parua eſt, & ſolam ferè cutem euacuat: quæ autẽ ſunt per carnem & partes ſolidiores diſperſæ ſuꝑfluitates, haud ſufficienter balneis euacuantur.

VII. Aphor. com. xlvi.

Incommoda in plethorica.

Neq; vinum, neq; balneum tolerat plethorica, diſpoſitio, abſq; maximo detrimento.

IIII. Aphor. com. v.

Calida obſiſtere purgationibus.

Sicut enim balneæ calidæ natura aptæ ſunt obſiſtere purgationibus, & ſic calor æſtatis, tunc præcipue, cum ſe ipſo vehementior extiterit.

I. De vſu part. xiij.

Ad æſtum & frigus arcendum nihil balneo præſentius.

Nihil inuenias, quod valido æſtu occupatos præſentius refrigerare, aut magna frigiditate affectos promptius calefacere quam balneum, poſſit. Cum enim natura humidum ſit, & moderate calidum, humiditate quidem natam ex caliditate ſiccitatem irrigat: caliditate vero, ortum ex gelu frigiditatem perſanat.

De ijs quæ in medic. fiunt com. iij.

Refrigeratis & exuſtis prodeſſe.

Aquarum dulciũ ſanè balnea, mortuos ferè illuc profectos calefaciunt, etiam ſi valde frigefacti fuerint: exuſtos vero atq; incenſos non lædunt: immo temperatis lauacris videntur delectari, cum ſedatior poſt balneum ipſis ſitis efficiatur.

Primo ad Glauc. Cap. xiiij.

Exæſtuantes quãprimum ad balneas ducendos.

Exæſtuantes quidem quamprimum ad balneas ducere oportet.

XIII. Meth. med. Cap. vi.

Plethoram etiam balnei curari.

Plethora tum ſanguinis miſſione curatur, tũ frequenti balneo, tum exercitatione, tum frictione, præterea digerentibus medicamentis, & præter hæc omnia inedia.

Et de curandi rat. per ſang. miſſ. Cap. x.

Licet vtiq; frictionibus multis, balneiſque & ambulationibus, alijſq; motionibus, ad hæc vnctionibus digerentibus celeriter plenitudinem exhaurire, ſi vtique videbitur non eſſe craſi ſanguinis abundantia.

A

Et de victus ratione in morbis acu. com. iiij.

Neq; etiam plethorica facta ſyndrome ſanguinem ſemper mittimus, ſed & frictione, & balneis multis, & abſtinentia quæ tribus vel quatuor diebus fiat, ad id qđ naturale ẽ, reuocamus.

II. Simp. med. Cap. xxv.

Ad laſſitudines.

Quippe duplex in laſsitudinibus affectio naſcitur, ſicut alibi oſtendimus. Nam ſimilares quidem animantis partes reſiccantur, humectantur vero vacua ſpatiola non vtili & naturali humore (nam ſic foret plethora ſiue repletio,) ſed tenui & acri mordaciq;: proindeq; remedijs indigent duplicibus, tum ijs quæ ſiccitatem corporis irrigent, tum ijs quæ humorem acrem euacuẽt. Itaque ad hæc aptiſsima ſunt dulcium aquarum lauacra, nimirum quę humiditate ſua inſtrumẽtorum corrigant ſiccitatem, & caliditate tenuẽ atq; acrem humorem eliciant.

B

De ijs quæ in medic. fiunt com. iij.

Aquam bal. membro calefacere, & fatigatione tollere.

Mihi quidẽ aqua in balneorũ ſolijs iniecta, & ad calefacienda moderate mẽbra, q́ curantur, & ad defatigationẽ in eis excitandam ſatis fuit.

IIII. De ſan. tuen. Cap. iiij.

In quibus crudi, acreſq; humores concoquendi, & educendi ſunt, quo balneo vtendum. & balneum ad ſomnum cõducere.

Blande vero vnctos, atque oleo perfrictos, perquam ſuaui lauare balneo, inde in otio, abſtinentiaq; habere. atque etiam ſomno: ſi fieri poteſt: minime ignorantibus, nihil eſſe, quod æq; concoquat ea, quæ concoqui poſſunt, & malos ſuccos per halitum digerat, vt ſomnus à balneo. Cum igitur, vt paulo ante diximus, experti an facile finita laſsitudo ſit, ſimiliter grauatum hominem cernimus: tum mittendus in balneum ſecundo etiam die eſt, tum in quiete, abſtinentiaq; habendus. æq; vero etſi iterum & tertio oportere videris, iterum ieiunum lauabis, quietem ac ſomnum ipſis lauationibus interponens. Conducit ad ſomnum nõ in poſtremis ipſum quoq; balneum. ſunt enim qui eo vſi ſunt, omnes magis ad ſomnum propenſi, modo maioris momẽti nihil obſtiterit.

C

III. De ſan. tuen. Cap. viij.

In affectu qui eſt ex neruoſarum patium tenſioqe, et quam excrementa excitarunt, & in grauitate qualis balnei uſus conferat.

Et feruentem aquã et frigidam cogere. et in frigida non eſſe poſt lotionẽ nimium immorandũ.

Ac in eo quidem affectu, qui ex neruoſarum partium

partium tensione consistit, calidiore, quam ex consuetudine, lauari non oportet. simili ratione nec in ijs, quos excrementa excitarunt. In gracilitate vero, quæ sine his consistit, expedit calidiore aqua, quam quæ mediocriter se habeat, lauari: contrahitur nanq; hic affectus exhausto vehementius inter exercitandum corpore, eo modo, quo in diutina famę accidere solet. itaque etiam sic affectorum refectio in appositione, & quod detractũ est reponendo, consistit. id quod certe accidere cute adhuc rara nequit. cogere ergo hanc, densareq;, ac adstringere prius oportebit, si qua plenioris nutrimenti expectanda est vtilitas. sane cogit clauditq; tum frigida, tum feruens aqua. Verum à frigida lædi hominem metus est: vtpote qui iam ex multa exercitatione & rarior est redditus & vacuus. Ex feruẽti vt noxa certe nulla, ita secura in cute dẽsitas paritur: ipso qui in ea derelinquitur, calore nonnihil etiam conferente. Vnde nec immorari in frigida nimium debet, qui ita est lauatus, sed, veluti id saltem recte à Theone obseruatum est, cauere in frigida moram, vt quæ feruentis lauationis cõmoda frustetur.

III. De san. tuen. Cap. vij.

Balnei vsus in affectione, quæ est lassitudini similis: gracilitatem tantum, ariditatemq; faciente.

Postulat autem primo die nihil sane diuersum ab ijs, quæ prius dicta sunt, (Dictum enim est lassitudinem, quæ inflammationi similis est longissima in medij temperamenti aquis mora emendari, siq; paulo tepidior aqua sit, plus prodesse) præter calidiorem aquam, quæ sensim contrahat, & calfaciat, & roboret cutim secundo apotherapiæ exercitationẽ, quæ tum in motu, tum frictione & pauca, & mollis, & tarda sit. præterea solium similiter calidum. verum protinus in frigidam exiliant: quo videlicet ipsis robur in cute vna cum calore constet.

III. De san. tuen. Cap. vij.

Balnei vsus in lassitudinibus ex redundantia superuacaneorum natis, et quæ inflammationis sensum præferunt, et in quibus est suspitio futuræ lassitudinis.

Simili ratione & medij temperamenti aquis esse lauandum in ijs, quæ ex redundantia superuacuorum natæ sunt, verum fateor. Sed nec illud verum negem, eiusmodi aquis non esse vtendum nec in ea, quę phlegmones sensum prę fert, cum tepidiores hæc desideret: nec in ijs qui similem lassitudini affectum sentiunt. hi nanq; calidiores volunt. In quibuscunq; vero suspitio futuræ lassitudinis subest, suadent calidiore aqua in balneo vti: causamq; assignant, sicut ipsi supra retulimus, alij distributioni in corpus, alij nutritioni id genus balnei conducere dicentes.

II. De comp. phar. secundum loc. Cap. i.

Ex Apollonij sententia ad capitis dolorem ex ebrietate, cum ex vaporibus sublatis in caput reliquiæ doloris relictæ sunt, balneo vtendum.

Quod siquando ex vaporibus & humoribus in caput sublatis reliquiæ quædam relinquantur, tenuibus poris ac meatibus impactæ, & ob id etiam capitis dolor perseueret, à rosaceo quidem abstinere expedit. Vtendum est autem primum quidem chamæmelino moderate calido, postea vero irino: maximopere enim huiusmodi affectiones iuuant. In balneo vero caput calida perfundatur, non solum ob id vt quippiam circa ipsum discutiatur, sed & somni conciliandi gratia, quapropter etiam secundum, aut tertium etiam, ad vesperam balneum apparandum est, acceptis ab eo lactucis ex aceto, exiguo aut omnino nullo addito garo, verum aqua affusa multa, vt acetum planè exæquet, nisi omnino aquosum sit acetum, nam & huiusmodi magis quàm acerrimo opus habent. Caliditatem enim in se aliquam tale acetum complectitur.

De victus rat. in morb. acu. com. iiij.

Capitis affectioni quomodo conueniat bal.

Sanè capitis solius quouis aliter modo haben tis caliditatem, balneum iuuabit, ptisanæq; cremor pro sorbitione satis erit. Verum cum spiritus calidus flatuosusq; ob humorum prauitatem ad caput fertur, lauare hos non confert.

II. De comp. phar. sec. loc. Cap. i.

In dolore capitis ex ardore: ex Apollonij sententia, quæ fugienda.

Vitanda autem maxime vinum, Sol, balneum.

VI. De san. tuen. Cap. ix.

Frequenti balneo vtendum ijs, quos caput ob calorem infestat.

Expedit equidem quos caput ob calorem infestat frequenti balneo potabilis aquæ fouere, quo & calidos vapores qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus.

II. De locis aff. Cap. ix.

Potabilium & calidarum aquarum balneas somnum inducere.

Quotidie videmus & potabilium, calidarũq; aquarum balneas, somnum inducere.

Et. III. De loc. affect. Cap. v.

Balneæ, eò quod caput madefaciunt, soporiferæ sunt.

Et. I. De symp. cau. Cap. vij.

Veluti autem ab exercitationibus & promptius & profundius dormitur, sic & à sumpto nutrimento. Quantoque id humidius natura fuerit, tanto magis somnum conciliat. Idemque accidit & ijs qui plusculum vini biberunt, & qui caput liberaliter in balneo calido lauarũt. Quippe omnia talia videntur cerebrum humiditate implere.

II. De temp. ij.

Balneo si quis liberalius vtatur, plurimum somnum inducere.

Quin somno quoque plurimo deditos pueros videre licet: contra, minimo florentes esse contentos. Quanquam hunc quoque aliter accidere, ne vel insanum quidem hominem censere aiũt, quàm calido victo quodam modo grauatoque humoris copia, veluti tum ex temulentis intelligere licet, tum ijs, qui balneo liberalius sint vsi.

De venæ sectione aduersus Erasistratæos. Cap. ix.

Epilepticos non lauandos.

A lauacris enim illos, qui epilepticis affectibus obnoxij sunt, Erasistratus etiam arcet.

Et de venæ sectione aduersus Erasistratum. Cap. ix.

Nullo sanè pacto epilepticum quẽquam balneis euacuare attentabimus.

IIII. De rat. vict. in ac. com. xlvij.

Quibus non lauandum caput.

Sane capitis solius quouis ali ter modo habentis caliditatem, balneum iuuabit, ptisanæq; cremor pro sorbitione satis erit. Verum cum spiritus calidus, flatuosusque ob humorum prauitatem ad caput fertur, lauare hoc non confert.

I. Ad Glauc. Cap. xiiij.

Aduersa animi defectioni ex nimio sudore & ibidem etiam ex balneo animi exolutionem fieri.

Balneæ vero in fluxionibus quidem ad ventrem aptissimæ sunt, sanguinis vero fluxũ acriter irritant. Et quicunque ob sudoris multitudinem animi defectum patiuntur, his etiam plurimum nocent.

Quæ ex nimio calore exolutiones accidunt, ijs quæ refrigerandi, ac corroborandi vim ha- **A** bent, curandæ sunt: hæ vero maxime eueniunt ijs qui in aere suffocante ac balneo commorantur statim igitur ipsos corroborabis, si aqua frigida sparseris, & flabellaueris ad ventum conuersos, & os ventriculi perfricaueris atq; agitaueris, ac postmodum vino ciboq; refeceris.

XI. Meth. med. Cap. ij.

Lædi balneis eos, qui ex crudorum succorum copia syncope corripiuntur.

Sanè ijs, qui ex summa crudorum succorum copia febricitantes, syncope facillime corripiuntur, aduersissima sunt, tum balneum, tum aer ambiens, quoties vel nimium calidus est, vel frigidus. Itaque vt lauandi hi non sunt, sic & reclinandi in domo sunt: æstate quidem, quæ frigeat: hyeme, quæ caleat. Læduntur nanque non **B** parum ab vtroque excessu: videlicet in balneo, æstate & omni caloris incremento crudis humoribus liquatis ac per omnes corporis partes fluẽtibus ita, vt metuendum sit, ne ad pulmones, & cor ferantur: aliquando etiam ne ad cerebrum subeant: cum longe præstet, vt circa iecur, & primas venas adhuc ipsis subsistant.

IIII. De comp. med. per gen. Cap. ij.

Balnea incommoda vlceribus. si vero habita totius corporis ratione balneo vtendum sit, quid agendum.

Ponamus igitur & hoc etiam in vlcerum curatione, siquidem citra totius corporis offensam fieri poterit, ægrum à balneo abstinere, perfricari linteis largiter mox oleo, deinde halteribus, hoc est, saltaterijs ponduseulis exerceri, **C** si crus fuerit affectum: vel cursu, si partes superiores male habeant. Quòd si à balneo temperare sine totius corporis noxa non poterit, soluere deligaturam non oportet, verum vt ligatum est membrum lauare, & aquam calidam ex spongia exprimere, aliamque mox frigidam infundere, vt nullus in deligatura calor sit reliquus.

XIIII. Meth. med. Cap. xxij.

Oculorum dolori ex acri humore confluente balnea competere.

Vbi autem prius concocta iam phlegmone ipsa fuerit, & simul corpus vacuum, tum vtiq; lauationes in balneo sunt aptissimæ. Nam & dolorem statim sedant, & fluxionem, quæ ad oculos fertur, sistunt: maxima quidem eius parte inter lauandum per totum corpus excreta, reliquo vero contemperato.

Et Paulopost.

Rariores intemperies sunt, quæ propter calorem acrem oculis fluxionem immittunt. in quibus haud expedit ijs, quæ ex thapsia, & sinapi fiunt, medicamentis vti immo contrarijs omnino, oleo crudo, & hispano, & rosaceo, tum frequenti ex aqua dulci in balneo lauatione.

VI. Apho. com. xxxi.

Balnei vsu cum corpus plenum non est, dolorem oculorum, ob acres humores confluentes, sedari, & sanari.

Quæ cum ego audissem, medicum ocularem expectare iussi, ipsi promittens, me etiam absque frigido medicamento ægrum à dolore liberaturum. cum aũt solo balneo vsus essem, ita dolorẽ sedaui, vt vel tota nocte dormiret æger. nec semel aliquem eorum, qui iuxta dormiebant aduocarit. Ab hinc in reliquis, in quibus ꝑ signa cognoui influere quidem humores acres ad oculos, non tamen corpus esset plenum, balnei vsu dolorem sanaui.

VII. Apho. com. xlvi.

Dolori oculorum ex compactione crassi sanguinis conuenire balnea.

Quare si absque multitudine dolor sit oculorum, propter obstructionem, ac compactionem crassi sanguinis, recte quidem lauabunt, & vinum dabunt, non recte autem secabunt venam. si vero multitudo fuerit, recte quidem venæ vtentur sectione, non recte autem lauabunt, & vinum dabunt.

V. De comp. pharm. sec. loc. Cap. vij.

De excoriatorijs Lichenum.

Ad Lichenas quale balneum sit accommodatum.

Præstiterit quidem medicamentum per noctem adhærere, aut saltem ad aliquot horas, vsq; quo bullas excitet, saniem complectens crassam & glutinosam. Deinde vero lauare præcipimus, & in balneo morari. nam & hoc ad hanc curationem auxiliatur. sit autem calidius balneum, quo si quid vti prohibeat, fomentum aquæ multæ calidæ adhibendum est.

VII. De comp. phar. sec. loc. Cap. i.

Balneorum ad vocis organa vtilitas.

Cæterum communis materia auxiliorum ad vocis organa, præter reliqua est, quæ ex balneis contingit. manifestum est autem, quod dulcium aquarum dico. marina enim balnea, & sulfurea, & aluminosa, & atramentum sutorium olẽtia, ac bituminosa, & quia valde resiccant, in- D epta sunt· & sane ita faciunt phonasci, qui magno vocis exercitio vtuntur, cum oblæserint vocem contendendo. sunt autem hi citharœdi, & præcones, & comœdi, ac tragœdi. balneis enim multis vtuntur, & cibos lenes, ac laxantes comedunt.

Libro. i. De temp. Cap. ij.

Calidæ & dulcis aquæ balnea conuenire ijs qui sole arefacti sunt, ac siti enecti ex nonnullorum veterum sententia.

Admonent autem hoc loco nos de ijs, qui sub æstiuo sole diutius sunt versati, atque ita, vt credibile est, arefacti, ac totum corpus siccum squalidumq; habent, intolerabiliterque sitiunt. Quippe remedium his expeditum, & facillimũ dicunt, non modo si biberint, sed etiam si cali- E dæ & dulcis aquæ balneo vtantur: tanquam humiditate, siue ea cum frigore sit, siue cum calore, suum munus obire semper valẽte quippe humectare ea quæ contingat.

De venæ sect. aduersus Erasist. Cap. ix.

Non esse lauandos, quibus periculum imminet, ne venæ rumpantur.

Quod etiam ad lauacra attinet, vtendum ne his in sanguinis fluxione affectis, an nequaquã vtendum sit, tu plane nihil Erasistrate pronunciasti. Ego vero illud quod euidenter apparet experientia corroboratum, aperte dicam: tum si de te quoque vaticinari mihi licuerit, quod tibi forte visum fuerit, aperiam. Tu enim ipse in tractatu de sanguinis reiectione, deligationibus, inedijsque vteris, tanquam quibus solis plenitudinem reuellere, non autem balneis eua- F cuare oporteat. Arbitror nanque te vbi vena iam rupta sit, lauacra inhibiturum, cum interim reticueris, si vbi futuræ rupturæ suspitio adsit, vti illo velis. Porrò vt tu aliter sentias, mihi nihilominus euidens illud satisfacit, quod vniuersis sanguinis fluxionibus ex balneo maxima noxa contingat, & causa huius perspicua est, sanguis siquidem calido lauacro in vapores resoluitur, ac in spiritus redigitur, propterea que ad motum incitatur, & in tumorem attollitur, ad hęc corpora calidis lotionibus, mollia debiliaq; efficiuntur. Qui igitur fieri possit, vt cum ipsa iam molliora effecta sint, isque qui ea rupit, motum simul tumoremq; nactus sit, non facile afficerentur? Proinde haudquaquam per balnea illos euacuare conabimur, quibus ne propter multitudinem sanguinis venę rumpantur, periculum impendet.

I. De causis pul. Cap. i.
Ex balneis pulsum immutari, non gigni. & mutationem non esse diuturnam.

Frigidum balneum, vel calidum, alterandorum pulsuum sunt, non generandorum causæ. Et mutatio pulsuum, quæ ex balneis fit, non est diuturna, sed mox ad pristinum statum reuertitur.

I. De præsag. ex pulsib. Cap. ix.
Frequentia balnea arteriam mollem reddere.

Mollem reddunt arteriam, humidus cibus, ac frequentiores balneæ, somni multi, mollior vita, & voluptates. Atqne hæc quidē intra septa manent naturæ.

III. De causis pulsuum. Cap. xiiij.
Ex balneis calidis pulsus mutari. & ex immoderatis quæ incommoda proueniant.

Balneæ calidæ, dum sint moderatæ, pulsus creant magnos, celeres, crebros, & paulo vehementiores. Immodice paruos & languidos, tamen adhuc celeres ac crebros. Quòd si hic relinquantur, paruos, languidos, tardos, atque raros. Ex balneis si in tempore vtaris, omnino corpus commoditatem aliquam percipit. Nam cum defessi simus, incaluerimus, simus refrigerati, desiccati, nauseam aut temperiem inæqualem sentiamus, denique si euacuatione opus sit nobis, illas nos subimus. In illis autē omnibus temporibus corpori restituitur mediocritas temperamenti, vires corriguntur, opportunus augetur quidam calor, ac pars digeritur spiritus vna cum sudoribus.

Quare calidæ balneæ par est, si sint moderatæ, vt ad eum modum mutent pulsum, sicut declarauimus immutari, cum facultati commodatur, & augetur vsus. Immoderatas, planum est facultatem dissoluere, vsumque præter modum intendere; vnde fit, vt creberrimos creent: celeres autem perinde vt priores: nisi sanê facultas ad extremum vsum deuenerit: nam tum quidem formicantes, quos appellant, prodibunt. Quod si ab immodicis balneis destiterint, nec lauentur amplius sanè refrigerabitur corpus, ac facultas opprimetur.

Idem ait in libro de pulsibus ad Ty. Ca. x. ad verbum.

De vsu pul. Cap. i.
Respirationem, & pulsum mutari in balneis.

Qui exercitantur, & qui in balneo lauantur, A & qui aliter quouis modo excalfiunt, eorum nō modo respirationem celeriorē frequentioremq; ac maiorem contueri licet, sed etiam pulsus pari modo mutatos.

Primo de diff. respir. Cap. vij.
Quam respirationem faciant balnea.

Ex balneis, calida quidem velocem, & magnam, & densam faciunt respirationem.

Ex balneis, frigida quidem tardam, & paruam, & raram faciunt respirationem.

VII. Meth. med. Cap. vi.
In ventriculi siccitate balnei vsus, qualis esse debeat exemplo eius qui ita laborans curatus est.

Domum ei, quem memorauimus à medicis siccatum, B paraui maxime balneo vicinam, quales multas esse in diuitū domibus non ignoras. Ab hac statim in balneum super linteis mane intuli, vtique ne si ipse se moueret, tum siccaretur, tum antequam commodum esset, exolueretur. Horum enim alterum contrarium affectui est: alterum moram in balneo minuit. Longissime nanque in aqua versari hominem expedit: ideoque etiam natatiōes vtiliores sunt, quàm parui aluei, quos Pyelus græce vocant: atque ex ipsis natationibus potissimum quę propinque sunt foras egressui, quo scilicet illi ab aqua foras non longa sit via. Nam aerem balnei in ijs, qui ita sunt affecti, haudquaquam desideramus. Esto autem aqua ad vnguem temperata, cum quæ frigidior est, latenter frigus corpori infirmo insinuet, calidior autem cogat constringatq; tenues meatus, ac denset. At nos C eos cum coacti sunt, remissi laxari, ac dilatari postulamus: quod temperatissimæ aquæ qualitas præstat, vtpote quæ iucundissima cum sit, naturam ad explicandam se, atque ad dulcedinem quam præstat, quoquo versus extendendam prouocat: contraria videlicet ratione ijs quæ sunt iniucunda, ab ijs enim recedit, fugitq; ad profundum. Quo minus mirum est ex offendentium contactu stipari, constringi, ac durari corpora, tenuesque eorum meatus cogi ac densari: contraque ijs scilicet quæ iucunda sunt, succedere contraria, vtique fundi ac molliri corpora, dilatarique meatus. Ab eiusmodi lauacro statim asininum exhibui lac: sed inducta in ipsam qua iacebat domum asina. Hos itaq; ad secundam vsq; lauationem quiescere permittemus, tum modice fricabimus & pinguiter: vtiq; si lac quod sumpsit, iam ad vnguem confecit, id

quod tum ex ructu, tum ventriculi mole licebit conijcere. Modicum vero temporis inter primam & secundam lauatiouem interuallum erit si quatuor, aut quinque æquinoctialium horarum spatium intersit, scilicet si tertio adhuc lauare paras: sin aliter plurium. Sanè tertio lauabis, si multis lauationibus fuerit assuetus. Hi nanq; & delectantur, & iuuantur si sæpe lauent. Quinetiam post quanque lauationem hominem vngemus priusquam se vestiat. Quippe conducit ad renutrit ionem id quoq;, sicut & frictio. Reddita vero de horum omnium facultate ratio est in libris, qui de sanitate tuenda sunt scripti. Non tamen inutile fuerit nunc quoque summatim ea repetisse. Nam siue cuilibet parti corporis temperatam infundas calidam aquam, siue frices, siue aliter quomodocunque calfacias, idem fieri cernes quod Hippocrates de ijs dixit qbus aqua calida desuper infunditur. Nam primum attollitur, mox gracile efficitur. Ideoq; vbi carne implere quodlibet corpus studemus, id eatenus calfaciendum nobis est, dum intumescat. Vbi vero digerere, & vacuare cupimus, eatenus continuandum est, dum quod prius intumuit subsidat. Sanè qui eiusmodi operibus præficit, solicite attentus esse debebit, potissimumque vbi carne implere studetur. Nam digerendi certe tempus adeo late patet, vt, etiam si velis, in eo non aberres. At carne implendi plane præceps est occasio. Siquidem cum primum intumuerit, tum est desistendum. At intumescere hoc singulis corporibus suum est. Non enim fieri potest, vt qui nunc nobis propositus gracilis est, ita intumescat, vt illi qui sani sunt, immo postquam leuiter intumuit, protinus digeritur. Itaq; attendendum diligenter est, ne clam te elabatur propositus temporis articulus. Siue igitur hominem qui extrema gracilitate est perfrices, sufficiat tibi solus rubor: siue laues, satis est mediocris calor. Siquid vltra peragas, resolues hominem magis, quàm nutries. Vngendum vero post lauationem oleo est, ne videlicet plus iusto digeratur, sed obstruantur exigua cutis spiramenta. Idem protinus & siccitatis remedium fuerit, & aduersus incommodum quod ab aere ambiente contingit, veluti munimentum. Ac si quidem delectatur lacte, post secundam quoque lauationem id exhibebis: sin aliter, ptisanam diligenter coctam, aut halicam ptisanæ ritu paratam. Hinc vbi rursus quieuerit, ad tertiam reducendus lauationem est, aut illico ad cœnam. Sit autem præparatus illi panis purus, & qui curiose in furno sit coctus, & tum fermenti, tum salis quod sa-

D tis est, habuerit: obsonium quoque ex saxatilibus piscibus aut ex albo iure Asellus. Præterea alæ, testesq; gallinacei, qui lacte sit altus, idonei sunt. Quorum si copia non est, alijs vtendum. Ad eundem modum & perdicibus, & auiculis quæ montanæ sint, & mollis carnis vescendum. Vitanda autem quæ palustria sunt, & quæ carne sunt dura. Et (vt paucis alimenti summam complectar,) sit coctu facile, & nutriens, minimeq; glutinosum, atq; excrementosum.

De melanch. ex Gal. Ru. & Possid.

Ventriculum imbecillum habentibus balnea conuenire.

Quicunque vero ventriculum habet ad concoquendum non idoneum, huic frequenter balneis vti prodest, vel ieiuno, vel peracta iam concoctione.

E *V I. Meth. med. Cap. ij.*

Aquam calidam neruis vulneratis noxiam.

Aqua quidem calida, quanquam reliquas phlegmonas valde mitigat, vulneratis tamen neruis est inimicissima: cum præsertim eorum substantia ex refrigerata concretaque humidiore materia sit condita. Omnis enim eiusmodi constitutio per ea quæ simul calefaciunt & humectant, resoluitur ac putrescit. Ita que ab aqua calida eos qui ita vulnerati fuerant omnino prohibui.

De cura Icteri.

Balnea arquato morbo conuenire.

Supra pharmacorum potum (qui ictericia laborat) modico motu quiescere: deinde ire ad balneum, & ibi prius moto & vocitante, bal-

F neari cum aqua multa & calida. Simul enim sudores conferunt, simul autem & pruritus cessant & maxime si nitro & fœce vini vsta abstergatur cutis. In balneo autem & melicratum bibitum confert.

I X. De compositione phar. sec. loc. Cap. ij.

Balnei vsus ad induratas splenis affectiones. Et pharmaci descriptio.

Myrrhę, mannę, thuris, vtriusque quadrantem, sinapis Alexandrini quadrantem, nasturtij sextãtem, aceti scyllitici quod satis est. arida tundito & cribrato, & cũ aceto ad malagmatis formam subigito, & linteolo excepta ab hora secunda vsque ad nonam imponito ita, vt complectaris, & contineas incumbens malagma fasciola obligata. deinde vero ita obligatum in balneum mittito: & vbi probe laxatus fuerit, in solium extendere iubeto, ac longiore tempore in ipso morari

rari.cæterum ad reuocandos eos, qui in animi defectionem collapsi sunt, acetum cum pulegio naribus admouemus. & paulatim resoluere fascias tentamus. sint autem duæ fasciæ malagmati incumbentes. cum enim fasciæ tolluntur, auferimus etiam adiunctum malagma. & postea locos affectos sufficienter fouemus. egresso autẽ ex balneo salsamentum sine pane exhibemus, & vinum mari mistum. idem etiam sequenti die facimus: & tertio similiter: insuperq; exercitijs vtimur, quæ acutum reddere spiritum queunt.

I. Simp. med. Cap. vij.

Balneum aquæ dulcis hydropi infensum. aliarum vero aquarum sponte nascentium, vtile.

Aqua inter cutem laborantibus aduersissimum est, & poculum & lauacrum aquæ dulcis. Aqua inter cutem laborantibus, & poculum & lauacrum salsarum, ac nitrosarum, & sulfurosarum, bituminosarumq; aquarum omnium sanè perutile.

De renum affect. dign. & medic. Cap. iiij.

In calculorum doloribus vtendum balneo, & quando.

Aliqui etiam in calculi dolore, vel ante venæ sectionem & reliquam curationem, balnea admiserunt, propter doloris immanitatem: aliqui, si nihil esset, quod vrgeret, post sanguinis missionem & curationem reliquam. Balnea sanè humectant, & calefaciunt è vestigio: calida siquidem aqua lenitionem affert cum calefactione: in quam tamen qui frequentius se demittit, inescatus lenimento doloris, quod lotio præstat, corporis vires exoluit: quarum est quicquid corpus infestat, propulsare. Eam ob rem cum cessauerit dolor, auferenda balnea sunt, & fomenta adhibenda.

Et Cap. vij.

Crebris sanè lotionibus (qui calculo laboras,) vtere, temperatis & breuibus, non propter ægritudinem, sed quod ad auctionem tuam, nutritionem, conformationemq; faciant. Cui rei optimum erit tempus, cum nutrimentum hesternum perfecte concoctum est, & subsedit, aliaque iam nutrimẽti necessitas impẽdet: item cum & in iecore, & venis celebrata concoctio fuerit. Id quod sciet medicus, qui tibi assidet, & tui perpetuo curam gerit. Nempe ventris exquisitam concoctionem ex deiectionibus: iecoris & venosi generis ex naturalibus vrinis. Vnde constat tibi à cibo lauandum non esse, ne obstructio circa iecur & renes eueniat. Cauebis etiam vini assumptionem protinus à balneis,

A nam vino caput tentatur: vt conducibilius sit primo temperatam aquam assumere. Igitur nõ frigidæ aquæ, non vini, non zithi, vel siceræ potus mox cum laueris, damno carebit: quippe quę & ipsa ventriculum, iecur & neruos offendant: si non temperie, contactu saltem. Profuerit insuper tibi non statim vbi à somno surrexeris lauare, sed aliqua dimotione interposita: nonnunquam etiam mediocri exercitio.

Et item.

Quod si calculorum dolor intolerabiliter affligit, in aquam calidam te dimitte. Veruntamen ne ipsa, sicut paulo ante ostendimus, abutare: nam calida perfusio dolorem mitigat quidem, sed vires etiam exsoluit, quæ morbi causam, & quicquid in corpore inutile est, discutiunt,

Primo ad Glauc. Cap. xiiij.

B *Balnea fluxioni ventris vtilia, sanguinis vero fluxui noxia.*

Balneæ autem in fluxionibus quidem ad ventrem aptissimæ sunt, sanguinis vero fluxum acriter irritant.

I. De differ. feb. Cap. iij.

Balneorum vsus in febribus, et ex balneis superfluis febres facile oriri.

Hi qui iam humores habent vitiatos, ac male difflantur, aut intempestiue laborant, aut balneis superfluis vtuntur, facile febribus corripiuntur.

XI. Meth. med. Cap. xx.

Quando maior noxa ex cataplasmate, quam ex balneo oriatur. & quæ commoda ex balneo in febribus. quidq; obseruandum in vsu balnei. & de noxa frigidi intempestiui.

C Quippe si ambiens ita calet, vt materias valẽter liquet, maior noxa eiusmodi cataplasmatis succedit quàm lotioni in balneo. Quanquam autumant qui quotidie præcordia perfundunt, & cataplasmatis inducunt: non modo nullam ex ijs noxam, sed etiam magnam vtilitatem ægris comparari: contra ex lauando nõ modo nullam vtilitatem, sed etiam maximum incommodum: scilicet ignorantes sicuti reliquorum omnium quæ circa ægrum administrant, ita & balneorum naturam. Ego vero de vniuersa earum vi in superioribus disputaui plenissime. Nunc tantum dixisse est satis, quibusdam prorsus nihil nociturum balneum, quibusdam minus quàm cataplasmata. Quòd enim in pręcordijs relaxantia (quæ isti vocant) præsidia faciunt, id balneum in toto efficit corpore. Eoq; cum in remissione febris adhibetur, corpore iam mediocriter transpi-

rante, non exiguum affert commodum, omnia ex eo tum fuliginosa excrementa, tum fumida educens. Et siquidem nullius visceris imbecillitas subsit, proficiet ægrotanti: si tamen horror inter exhibendum non incidit. Tribus enim his in balneo quod in quacunque febri adhibebis, intentus sis oportet. Vni quòd citra horrorem sit administratum. Secundo quòd nullum primæ notæ viscus sit imbecillũ. Tertio quòd multitudo crudi humoris in primis venis non contineatur. Horror nanque (vt prius dictum est) nõ solum intendere iam præsentem febrem potest: sed etiam cum non fuit, eam interim excitare. Partes vero imbecillę liquatos iam humores magis recipiunt quàm antequam liquarentur. Crudorum vero copia in totum corpus digeritur. Horum si nihil obstet, ex balneis duo hæc ægro compendia accedent: & quòd redundantiæ humorum aliquid vacuabitur, & quòd multum febrilis caloris transpirabit. Quòd si præterquam quòd nulla princeps pars imbecilla sit, etiam inferioris notæ partium aliqua sit inualida, veluti podagricis pedes, & ijs qui articulari vitio laborant (ἀρθριτικοὺς Græci vocant) vniuersi corporis articuli, maxima salutis pars ægro ex balneo comparabitur: ipsis infirmis partibus quæ super uacua sunt, excipientibus. Assolent enim nonnunquam & citra balneum superuacanea in partes infirmas confluere. A balneo vero magis: vtpote tum succis ipsis per id liquatis, tum vijs per quas meent patefactis. Ambo enim hæc ex moderato calore proueniant necesse est, tum vt humores liquentur, tum viæ dilatentur. Proinde fit vt cum iecur, ventriculus, pulmones, pectus, vel principum id genus partiũ aliquod imbecillum sit, maxime lædantur quicunque se lauerint, si illis superuacua in corpore sint: ijdemq; ipsi cataplasmate vsi, duplex incommodum sentiant, nullo commodo. Quippe balneum tum corpus totum vacuat, tum quod fumidum est ac fuliginosum digerit. Relaxantia cataplasmata, ac similis facultatis perfusiones vt nihil boni afferunt, sic superuacuũ omne ad imbecillius, quodcunque id circa medium corpus sit, contrahunt, siue iecur id, siue ventriculus, siue septum transuersum, siue mesenterion, siue ieiunum, siue colon, renesúe sit. Quòd si diligentiam ostentare volentes, etiam pectus vna excalfaciant: vel in ipsum, vel etiam in cor, vel in pulmonem superflua rapiet. Voco imbecillam partem vel quæ natura est intemperatior (alij nanq; alia sic se habet) vel quæ ex præcedente aliquo morbo intemperiem contraxit, vel quæ in præ-

D senti tempore in hanc sit perducta. Non enim partim omnium quæ aut phlegmone laborant, aut putrescentes humores, aut obstructiones cõtinent, virtus statim infirma est: promptius tamen in ijs quoque superuacuum qualecunque id sit, in ægram partem propter calorem quem affectus excitat, fertur. Quippe particula quam obstructio, aut putredo, aut phlegmone obsedit, febris ipsius veluti focus est. Ergo cum huic propter calorem sua sponte trahenti alia quæpiam occasio extrinsecus ex ijs quę potestate excalfaciant, accessit, necesse est affectum intendi. At vero siquis vti prædictum est, toto corpore prius vacuato relaxantibus curet, vbi scilicet maxima febris non adest, vtique prodesse alicet maxima febris non adest, vtique prodesse aliquando potest. Tum vero ceu dictum etiam est, lauare citra noxam licet. Cauendum tamen à

E frigido solio his est: quando & crudi & putrescentes succi, minus apti ad exhalandum redduntur, siquis in eo moretur. Sanè officit ijs etiã si aqua admodum sit frigida: quando sic affecto rum tum corpus, tum vel maxime afflicta particula difflari euaporarique postulat. Quo fit, vt vel perfundere illos aqua idonea soleamus, vel si moderate quæ in natatione est frigeat, ingressi permissos celeriter exire iubere. In progressu tamen morbi, quo tempore & assumpta iam superuacua sunt, & tum cruda, tum putrescentia concocta, & cataplasmatis relaxantibus, & balneis sine periculo vtare. Porrò aptissimum in febribus quæ intermittunt, & repetunt, tempus est cum, vti dictum est, exhalare iam cœperit febrilis calor.

VIII. Meth. med. Cap. iij.

F Non tamen quouis tempore febricitantes lauandi sunt, sed in accessionis remissione.

XI. Meth. med. Cap. ix.

Balneo vtendum post euacuationem. et si quandoq; verbum, dulce, non sit adiunctum, esse intelligendum, in febribus.

Sanè totum corpus, priusquã id vacuaris, rarefacere non expedit vbi vacuatũ est, vtiq; licebit id medicamento aliquo cui calor tepidus insit, rarefacias. cuiusmodi est quod ex chamæmelo conficitur. In hoc tempore si vinum quoque aquosum bibatur, id oẽs vacuationes pmouerit: idem faciet & tẽperatum dulcis aquæ lauacrum.

Quod si appositum aliquando in dictione vocabulum, dulcis non sit, vtique id subaudire debebis, certo sciens de eo nos in febricitantibus lauacro semper loqui, non bituminoso, aut sulfureo, aut aluminoso, ant chalcanthode, aut salso, aut ex marina ipsa.

VIII. Meth. med. Cap. vij.

Balneum in diarijs quibus conueniat.

Balneum his, qui natura calidi & humidi diaria laborant, ceu quod cutim eorũ laxet, vel magis vel certe non minus quã qui amara bili abundant, requirunt: ceu qđ humectet, non requirũt.

I. Ad Glauc. Cap. iij.

Diarias balneis curari.

Curare quidem balneis oportet diarias oẽs. At qui ex densitate cutis, aut inguinum inflammatione febricitant, si in aere balnei immorari iusseris, haudquaquam nocebis: reliquos omnes quamcitissime oportet ab aere semouere, si vero diutius in aqua immorari voluerint, permittendum. Oleo autem tepido & multo, & manibus mollibus perfricare quamplurimum oportet, præcipue quidem qui ex lassitudine febricitant: secundo autẽ loco qui meatus habent astrictos: & tertio qui inflammationem inguinum patiũtur, sæpius autem istos lauare oportet, in quantũ cõtigerit. Qui vero ex vigilijs aut aliquo animæ affectũ febricitant, postquam balneaueris, cibo humectante ac boni succi reficere expediet.

XI. Meth. med. Cap. ix.

In ardentissima febri quando frigida conueniat.

Ergo si & vires cunctæ valentes sint, & febris ardentissima & concoctionis notæ plane euidẽtes, frigidam homini dare audacter debebis. cõstat nanq; talem hominem senem non esse, ex quo omnes illi virtutes valentes esse proposuimus. quod si bona etiã corporis habitudine sit, Græci ἔνσαρκον vocant, tum status cœli calidus, ac siccus, etiam si in frigidam natationem hunc dimittas, haudquaquam lædetur. eiusmodi nãq; temporis opportunitate vsi qui se se in frigidam coniecerunt, & protinus omnes sudarunt, & nõ nullis eorum aluus biliosa reddidit. at si mediocris est febris & vires non validæ, sed cum notis concoctionis, in ijs qui ita se habent balneum prodest, & vini potio.

I. Ad Glauc. Cap. ix.

Balnea in tertiana exquisita, Marinas aquas, nitrosas, & sulfureas ineptas esse tertianis, imo tabem cuidam induxisse.

Et in tertianis vtendum balneo, cum signa coctionis apparent.

Et etiam in tertianis non exquisitis.

Balnea vero calida ex aqua potabili prosunt, tum quia aliquid bilis educunt, tum etiam quia sua qualitate plurimum iuuant: nam huiuscemodi balnea humectant, ac potentia refrigerant: Marinæ autem aquæ & salsæ, nitrosæ atq; sulfureę plus qđ bilis educũt, sed multo minus q̃ potabiles prosunt. Prestat vero neq; ipsas vtiles dicere, qñ quidẽ plus qualitate nocẽt, q̃ euacuationibus iuuent. Eq dem noui quendã corrupto iudicio hisce balneis vti psuasum, deinde extenuato corporis habitu ad tantã venisse perniciẽ, vt tabe cõsumptus interiret. reliqua vero victus ratio ad bilẽ ẽt excernẽdã exhibita fuerit: semper autẽ oportet cõtrarias qualitates illis q̃ præter naturã inualuerint, opponere cũ hoc multo plus iuuet: q̃ quolibet euacuare: sed neq; hoc ipse nouerat, neq; alio docẽte didicerat. Hæc igitur in balneis intẽtio sit, vt corpus madeat atq; humectet, atq; iccirco neq; nitrũ, neq; sal, neq; sinapi inspargere oportet, qđ genus mali cõplures ægrotis afferre videtur, at plurimũ olei calidi ĩfundẽtes ad aquã pducere ac madefacere, & si in ea natare voluerint, q̃tũ id facere possunt, pmittendũ. At q balneis admodũ delectatur, si ẽt bis in die lauari pmiseris, nõ aberrabis: sed illud semp habeto ĩ memoria, vt in tpe id faciãt. Si vero ẽt coctiõis signa oñdãtur, tũc ẽt si sæpius laueris, nihil deliqueris.

I. Ad Glauc. Cap. x.

In tertianis non exquisitis vtendum balneo. cum signa coctionis apparent.

In tertianis vero nõ exquisitis, neq; statim circa initia balneare expedit, sed cum primum coctionis signa apparuerint: neq; quotidie cibum oportet exhibere, sed alternis diebus.

I. Ad Glauc. Cap. xi.

Balnea in quartana non admodum conuenire.

A frictionibus autem, & ambulationibus, & balneis atq; alijs vsitatis non sunt penitus prohibendi. & si omnino possent à balneis abstinere, solis contenti frictionibus, quamplurimum ex eo iuuamen admitterent

VII. Apho. com. xlij.

Vtilia febricitantibus ex frigiditate, exustione, lassitudine, & foraminum angustatione. & aliena in inflammatione ante euacuationem.

Febres siquidem quæ ab exustione ac frigiditate factæ sunt, à balneis vtilitatem sentiunt, nec minus quæ ex lassitudinibus fiunt, & quæ propter foraminum angustationem, siue propter obseruationem, siue ob clausuram fuerint angustata. Respirare siquidem per ipsa oportet & dissolui calorem febrilem. Non tñ vbi inflammatio aliqua, aut absque inflammatione humoris putredo igneum calorem accenderit, balneæ vtiles sunt antequam noxij humores euacuentur aut concoquantur.

VIII. Meth.med. Cap.iij.

Vstionem desiderare lauationem. Et febricitantes cum destillatione, & grauedine, non lauandos ante concoctionem.

Vstio quidem protinus ab initio refrigeratio nem desiderat, tum crebriorem lauationem. minime vero aut oleum largum, aut crebram frictionem. si autem cũ grauedine & destillatione febricitet, prius quam hæc concocta sint, lauandus non est. at qui ex vstione febricitant, ij vel cum hæc adsint, lauari debebunt.

De marcore Cap. vij.

Balneum in febrib. putridis, quando conueniat. Et in hecticis siccitati, siti, frigori, calori subuenire.

Itaq; febrium quæ ex putrescentibus humoribus accenduntur, balneum remedio est, si post humorum concoctionem adhibeatur. Hecticis vero, quæ solę sint, nec vllam aliam implicatam habeant febrem, omni tempore lauacrum idoneum est. Si vero implicentur alicui ex ijs febribus, quas humores putrescentes excitarũt, tunc est idoneum, cum iam humores fuerint cõcocti. Balnei etiam vsus in prædictis febribus periculo vacat, nisi forte virium adesse imbecillitatem suspiceris. Et sanè nos plerosq;, quibus marcor aduertebatur imminere, his præsidijs curauimus. Maxime enim ad omnes squalentes febres vtile est, quando nihil aliud ipsis implicatum, prohibeat. Quandoq; vero vtilius etiam est, quàm sint refrigerantia medicamẽta, cum squalor vel in toto corpore exuperarit, vel in foco. Focum febris dico eam animalis particulam, quæ prima suis ipsius solidis partibus immodice fuerit calefacta. Exercendum itaq; est, vt omnes affectiones, quæ corpus exiccãt, tum dignoscamus, tum recte etiam curemus. In quarum affectionũ numero ea est, quæ cum igneo calore cõiuncta est, quam sanè balneum perpetuo iuuat, vbi ipsa per se sola constiterit. Nonnunq̃ enim cum erysipelatosa affectiõe oritur febris hectica marcidaq;, quæ prius cibo & potu, & ijs quæ extrinsecus apponuntur, refrigerãda est. Sed vbi eadem febris per se nulli alteri implicata fuerit, balneũ requirit, sicut omnes aliæ siccitates, siue frigidæ, siue calidæ extiterint. Etenim hoc mirabile habent balnea, quòd calidas & frigidas siccitates iuuãt, quemadmodum & hoc, quòd non sitientibus sitim accendunt, & sitientibus eandem tollunt. Quod autem hæc efficiat balneum, clare etiam nulla adhibita ratione, perspicitur. Cernimus enim (vt superius etiam dictum fuit,) eos, qui à sole, & ex itinere calefiunt & exiccantur, vbi loti

D fuerint, admirabili quodã modo tum humectari, tum refrigerari: nihiloq; his minus illos celerrime calefieri, qui ob vehemẽs frigus calefactiõe egent. Iã vero q ex itinere & sole sitiunt, nõ amplius vbi se lauerint sitiũt: sicuti q siti vacant, loti sitiũt: verũ hos multoties, illos semel lauasse opꝫ.

De marcore. Cap. vi.

Balneum in marcore conuenire: & item ijs, qui ex sole exusti, quosq; sitis vrget, & ex quacunq; causa exsiccati sunt.

Philippus in libro quem simpliciter de marcore conscribit, de balnei vsu meminit, non eos tamen admittit, qui hoc vtuntur auxilio propterea quod ab ipso lędi marcescentes opinatur. Quia vero obiter ac extra institutũ huius remedij meminit, iccirco de eo neq; diffuse pertractauit, neq; accurate vt solet cõtemplatus est. Quãq̃ E remedium hoc manifeste conspicitur exiccatos humectare, vt facile intueri possumus in ijs, qui vel iter faciunt per solem æstiuũ, vel quomodocunq; exercitãtur, vel exuruntur. Hos.n. omnes ac præterea siticulosos humectat ac siti liberat. Quin & quoscunq; alios, qui quomodocũq; vel à vigilijs, vel à curis, vel à venere, vel à cibis medicamentisve exiccantibus, vel ẽt ab ira exiccati fuerint, tum madescere, tum reficere cõspicitur.

X. Meth.med. Cap.x.

Balnei vsus & modus in hecticis. domus & aer, qualis.

Præsens autem liber non marasmorum, sed hecticarũ febrium curationẽ promisit. Ex quo genere sunt & quæ marasmodus græce dicuntur, de quibus tũ alia non pauca diximus, q̃ non modo rõnis sed ẽt vsus iudicio probauimus: tum F illud. s. non oportere balneũ (vt Philippus facit,) formidare: q cautius fortassis eo vtitur, ad eũ modum quo in cæteris solemus febribus, quas vel phlegmone, vel putrescentes succi accẽderunt. In his.n. nihil offendes, etiamsi in frigidã ægrum non merseris, sed cũ (vt mos est) ꝓfundas primũ tepida, postea quæ veluti ex sole tm̃ ęstiuo tepet, mox hoc ẽt paulo q̃ illa frigidiore. In hecticis vero febribus, id quod remediũ affert, calidæ soliũ nõ est, sed frigidæ: ad quã balneæ ægrotantis præparant corpus: æque vt reliquorũ oĩum qui per sanitatẽ lauantur. Porrò nõ propter id modo videtur mihi Philippus ignorare, quàm salubris res balneum sit in ijs qui marasmode hectica laborãt, quod tam extenuatos in frigidæ solio tingere nemo audet, aut saltem vltimam aquam ipsis frigidam infundere: sed etiam quod sæpe altera coniuncta febris est, quæ vel ex humoris putrescentia, vel phlegmone sit excitata: tum

tum vero quod tali hectica laborantium mortiferum est vitium. Ac propterea quidam nõ recte omnia quę his exhibentur, culpant: cum non sit illis imputanda culpa, sed affectui. Ergo recensitis denuo quæ diximus, huic disputationi finem imponemus. Quicunq; hectica febre laborant, atque ex his præcipue qui iam marasmode hectica febricitant, modo his alia nulla febris vel ex sola putredine humorum, vel cum phlegmone sit adiuncta, eos omnes audacter lauabis, sed prorsus citra omnem laborem, ne vires resoluas, quod ipsum cum noceat vehementer, occasio sit balnei culpandi. Quod citra laborem dixi id ita intelligo. Volo æger in balneum super lectulo deportetur, in cuius prima è tribus domo nudetur, ac transferatur in sindonem calentem prompte in id ipsum paratum. Sint autem quatuor qui hanc teneant, à quoque fini vnus. Ac si quidem prima domus satis calida sit: æger in ea nudatus, in secundam portetur: sin tibi frigidior videt̃, non nudus, sed coopertus, vel alia sindone minime frigida, vel tali aliquo inuolucro. Constat autem & sindonem eam, qua portabitur esse valentiorem oportere: aut si imbecilla per se sit, duplicari eam erit satius. Esto autem media domus non tantum situ media, sed etiam temperie: tanto scilicet prima calidior, quanto est tertia frigidior. In hac domo oleum tepidum esto, quo æger super sindone illatus protinus perfundatur. Hoc pacto tertiam ingrediantur domum, ducantq; hominem vbi solium est: sic vt per tres balnei domos duntaxat transierint. Per quas nec celeri gradu trãsibunt, ij qui ægrũ portant: sed tantisper in prioribus domibus morabuntur, dum in altera transferatur tantum à lectulo: in media vero, dum perfundatur oleo. Esto autem & aer cuiusque domus, nec summo calore, nec etiam frigens: sed admodum temperatus, & modice humidus. Id fiet, si aqua temperata ex labro sit liberaliter proiecta sic, vt perfluat per omnes domos. In ipsa vero solij aqua mediocriter moretur: idque in sindone sustentus: nulla infusione aquæ, cuiusmodi in alijs vti solemus, adhibita. Immo nec capiti eius infundi quicq̃ velim: cum satis sit id quoq; bis terúe vnà cum toto corpore in aqua mergi, demissa mediocriter deorsum sindone, ac rursum per quatuor iuuenes qui eum portant, leuata. Mox hinc eductus, ĩ frigidam semel totus tingatur, ne vel breuissimo quidem spatio illic moratus. Porrò qui eũ portant, tum reliqua omnia curiose esse edoctos conueniet: tum celeritatem tingendi, non documenti modo, verumetiam præcepti lo-

A co præter cætera habere. Protinus vero alter paratam habens sindonem ipsi inijciat, ac deinde aliam. tum in lectulo collocatus, primum spongijs detergeatur, deinde mollibus linteis. Nec committent qui eum detergebunt, vt violentius eum cõtrectent, sed quoad fieri potest blandissimè. Post hæc vnctum, ac vestibus amictum, rursus super lectulo in domum vbi cibatur, reducent, ac nutriẽt. Sanè dictum est in horum commentariorum septimo, vbi siccam vẽtriculi intemperiem sanauimus, domum balneo debere coniungi.

De marcore. Cap. viij.

Omnibus hecticis balnea conuenire, nisi erysipelas, vel phlegmone, vel inconcocti adhuc humores sint.

Omnibus febribus hecticis, quæ hoc vnum B duntaxat habeant, vt hecticæ sint, balneum auxiliatur. Si vero vel erysipelas, vel phlegmone, vel putrescentes, adhucque inconcocti humores corpus obsideant, ob hæc, non ob ipsam febrem hecticam, à balneo lædi ægrotum continget. Ipsa enim quatenus febris est, semper tum à frigida potione extinguitur, tum à balneis iuuatur: ob immistis vero febri affectiones ęgrotus lędit̃.

DE BALNEIS FRIGIDIS.

De Ptissana. Cap. ij.

Aquæ proprietas.

AQua proprie frigida & humida est: quæ vero mixtione alicuius alterius extrinsecæ aut substãtiæ aut qualitatis fuerint C adulteratæ, quales sunt bituminosæ, & sulfureę, atq; aluminosæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ.

III. de temper. v.

Frigidam per se non calefacere.

& quis ea uti possit, et quãdo.

Cæterum quod aqua frigida per se non calfaciat, ex primo eius occursu patet: sensum nanque inuehit frigoris: præterea cutim quoad ei affunditur, frigefacit: tum calorem nec in omni corpore nec dum affunditur, inuehit. immo tantum in iuuene quadrati corporis, & æstate media, & postquam à perfundendo est cessatum. Si cut igitur frigida quibus incidit, hæc illicò perfrigerat, siue animata corpora sunt, siue non animata, siue calida siue frigida: ita si quod esset tẽpus, vel corporis natura, vel affectus vllus, ĩ quo frigida primo statim occursu caloris sensum inueheret, iure quæri posset, calfacere ne, an frigefacere

facere per se nata esset. Nunc autem cum omnia tum animata, tum inanimata protinus, & perpetuo frigefieri ab ea cernamus: quibus autem insitus calor, veluti fons quidam ignis in visceribus est, ijs adhibita repercussum aliquando caloris facit: rationabile arbitror ex accidenti, non per se talia calfacere. Sed nec latet qua ratione illud accidat. Siquidem stipata, clausaq; corporis summa facie, repercussus, refractusq; fit caloris eius, qui à profundo ascendit, quique simul propter difflatus inopiam est aceruatus: simul propter frigidi circunstantis violentiam in altum recedit: simul ex succis istic habitis nutritur. Quippe vbi collectus, nutritusque calor ad summa corporis violentius ruit, fit quidem caloris repercussus: indicium vero, ac documentum quod frigida haudquaquam per se calorem auxit. Nam per se quidẽ cutim perfrigerauit, frigus vero eius densitas, & reditus caloris ad profundum sunt consecuti: rursus horum densitatem quidem difflatus prohibitio: reditum vero ad interiora, concoctio cõsummatioque, qui istic sunt succorum, est assecuta: horum vero difflatus prohibitio caloris colligendi: succorum concoctio eiusdem generandi fuit occasio. porrò horum vtrunque natiui caloris sequitur auctio. Ergo intercedentibus & medijs vtrisque frigida in animalis corpore, caloris aliquando excitat incrementum: per se nunquam.

De causis morb. Cap. iij.

Frigidum balneum frigidos affectus facere.

Cum omne frigidum forinsecus aduenerit, partim contactu tantum, partim potentia, frigida ægritudo consistet. Sic aliquis in frigida natans aqua lęsus est & male lotus, & per gelida loca iter faciens.

III. de causis pul. Cap. xv. & libro de pulsib. ad ty. Cap. x.

Pulsus mutationes in frigidis balneis & incommoda ex eisdem consequentia.

Frigidæ balneæ illicò paruos, ac languidiores, & tardos, rarosque pulsus efficiunt. Postea prout id sit, induxerunt: omnino vel torporem inducent, vel robur. Quæ torporem intulerunt, & refrigerarunt, paruos, & languidiores, & tardos, rarosque efficiunt. Quæ excalfecerunt, & robur conciliarunt, magnos, vehementes, celeritate & crebritate moderatos.

Balneæ frigidæ è vestigio refrigerant omnino, postea vel roborãt, vel obruunt facultatem, vnaque perfrigerant, nam id est torporem inducere. Itaque & pulsus pro ratione causarum immutãtur. In frigida enim lotione arteriarum motus plus intrò quam foras fertur, quod & calor illuc illicò magis feratur. Quòd si intus arterias possemus contingere, omnia quę alias in distentionibus animaduertimus, hæc in cõtractionibus hic apparerent, magnitudo, celeritas, vehementia: sed hoc quia non potest vlla ratione, ab ijs quæ in distentionibus percipimus, totos pulsus sic appellamus: paruos, quia multo minor distentio id temporis est quàm antea: tardos item, quod aperte exolutus est motus: iam raros quoque, quod alij etiam omnes, in quibus plus motus intrò fertur, tales esse visi sint cõtractionem non sentientibus. Languidos autem non diximus absolute, sed scripsimus languidiores, qua voce paruam mutationem significauimus in remissionem esse.

I. de comp. med. per gen. cap. vi.

Frigidam repellere.

Cum spongiam aqua frigida humentem particulæ cuipiam corporis imponimus, illa rugosum contractumq; totum locum facit, non tantum repellẽs quod influit, sed etiam quod in eo continetur, ad vicina elidens.

I. Apho. com. xv.

Contingit enim hominibus qui aqua frigida perluuntur, si debile corpus habuerint, refrigerari, atq; offendi: si vero robustum, primum quidem innatum calorẽ ad interiora refugere, ibiq; seipsum colligere: postea vero ad exteriora remeantẽ, multo quàm prius erat, fieri fortiorem.

De causis procat. Cap. ij.

Ex balneo frigido etiam conuulsionem sequi.

Potuit siquidem quispiam nihil febricitare ille quidem, sed fieri attonitus, vel torpidus, vel tremulus, vel conuulsione apprehẽdi vt accidit Alexandro, dum æstiuo tempore in Cydno Ciliciæ flumine se lauaret.

XI. Meth. med. ix.

Quem liceat in frigidam natationem dimittere.

Si bona corporis habitudine sit, quod ἐύσαρκον Græci vocant, tum status cœli calidus, ac siccus, etiamsi in frigidam natationem dimittas, haudquaquam lædetur. Eiusmodi nanque temporis opportunitate vsi qui sese in frigidam coniecerũt, & protinus omnes sudarunt, et nonnullis eorum aluus biliosa reddidit.

De remed. paratu facil.

Cholericum corpus & quadratum in frigida posse immorari.

Quod si is, qui cholera affligitur quadrato sit habitu,

habitu, in frigidum inducito lauacrum, in quo diutius permaneat.

III. de temp. Cap. v.

Tetano laboranti in æstate, & iuueni frigidam auxiliari.

Iuueni quadrati corporis, tetano æstate media laboranti frigida liberaliter affusa caloris repercussum facit, & auxiliatur.

II. de san. tuen. cap. iiij.

Quid obseruandum ei, qui frigida lauari voluerit.

Esto igitur anni tempus æstatis initium, quo videlicet ante hyemem in toto interposito tempore non spernenda consuetudo pariatur. esto præterea dies quo auspicabimur, quàm maxime tranquillus, & quod id tẽpus feret, calidissimus. cuius etiã calidissimam partem diligendam esse nemo dubitet, sicuti etiã gymnasterium, quod mediocri maxime sit temperamento. Externa præparatio talis est. Corpus ipsum, quod vti frigida debebit, ad hunc modum præparabitur. Esto illi ætas quarti maxime septenarij mediũ, nulla nec ipso die, nec quæ eam præcesit nocte, noua re alterato, sed pristinam salubritatem ad vnguem seruanti. esto vero qui frigida vtetur, iuuenis, & animo tum præsenti, tum planè hilaris, siquando alias, etiam tum præcipue, ac primum fricetur linteis vberius. sunto autem frictiones magis nunc quàm antea vehementes.

II. de san. tuen. cap. xij.

Adolescentem frigida non lauandum.

Propositum nanque est, tertium à natiuitate septennium, quod intra quartumdecimum, ac vnum & vigesimum annos interuenit. quo vtique frigida lauari adolescentem adhuc nolim, ne incremento eius, cui plurimum est consulendum, sit in mora. vbi vero iustam magnitudinem impleuerit, etiam de frigida lauatione aliquid dispiciemus.

DE BALNEIS AQVARVM sponte nascentium.

I. Simp. med. cap. xxiiij.

Sponte nascentes ex pugnantium facultatum mistione oriri.

Sulfurosæ, bituminosæ, nitrosæ, & quæcunque eius sunt generis sponte prouenietium aquarum ex pugnantium facultatum mistura nascuntur. Siquidem aqua ex sua natura frigida est & humida: Bitumẽ autem, sulfur, misy, chalcitis, & eius genera alia, calida.

A *VI. de San. tuen. cap. ix.*

Sponte nascentium non vnam esse omnium rationem, sed diuersas. easque experientia cognoscendas.

Satius autem sit eiusmodi aquas experientia discernere, quando etiam raræ inuentu sunt: apud nos stadijs ab vrbe paulo plus centum: in Prusa minus decem. Ergo quæ apud nos est in Allianis, (ita enim locum appellant,) vnius tota rationis est, atq; ex vno fonte manans: quæ vero in Prusa est, diuersæ. Item diuersus medicamentosæ aquæ fons, æquæ vt apud nos, in Licetis.

De Ptissana. cap. ij.

Naturales tantum à propria natura aquæ recedere, quantum fuerint adulteratæ.

Aquæ vero, quæ mistione alicuius alterius extrinsecæ, aut substantiæ, aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales sunt bituminosæ, & sul- B fureæ, atque aluminosæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ.

I. de Simpl. med. cap. xvij.

Naturales non ita aduersas esse igni, sicut alia aqua est.

Nam aqua igni aduersissima est, vt quæ facultatem sortita est frigidam & humidam. Muria vero, marina, bituminosaque ac sulfurosa aqua, non æque: quippe cum id genus omnes ab aqua ad calidius recesserint. verum de sponte natis aquis vel hæc sufficiant.

I. Simpl. med. cap. vi.

Aquas sponte nascentes esse calidas.

Adeo multa est diuersitas potabilium aquarum, & muriæ, ac maris: similiterque earum, C quæcunque sulfur, aut bitumen, aut nitrum, aut chalcanthum, aut misy, aut chalcitin, aut vt vno verbo dicam, quæ calidorum natura medicamentorum gustu aliquod referũt. inimicæ enim sunt omnes calidis corporum nostrorum affectibus. ex quo claret, has omnes facultatibus esse calidas. solã vero aquam potabilem, esse frigidã.

I. Simpl. med. cap. iiij.

Balnea naturalia nulla esse frigida.

Non est tamen eadem aliarum aquarum, quæ sulfur, bitumen, aut nitrum qualitatibus suis referunt, facultas. siquidem earum omnino nulla, vbi alienæ & caliditatis, & frigiditatis expers adhibita fuerit, frigefacere conspicitur.

III. de Vict. rat. com. xl.

Aquas in quibus aliqua medicamenti vim habens qualitas sit, non aquas esse simpliciter.

Nam aqua quæ vel limosa, vel male olens, vel

vel salsa,vel alterius cuiuspiam medicamentosæ qualitatis particeps existit,ea non simpliciter est aqua, sed cum tali quadam permistione medicamenti.

Et quomodo aquæ aliqua præditæ qualitate fieri possint.

Si qua vero aqua per bituminosa, sulfurosa, nitrosa,aut aluminosa loca distillans, substantiæ eius aliquid absterserit,secumque traxerit,mista iam ea est,non autem exacte aqua: velut si ipse quoq; volueris aut salem, aut alumen, aut aliud id genus affatim aquæ miscere potabili, sicut sanè sæpenumero facere cogimur in marinæ inopia,quando muriam facere volumus: tunc enim salem aquæ indimus.

Et I.Simp.med. cap.vij.

Imitari autem potes sicut marinam, sic aliarum quamlibet,substătia videlicet admista, quæ in quaque vincere conspicitur. Nam sulfure in aquam dulcem indito,sulfurosam effeceris: alumine aluminosam: ac eodem modo aliarum vnamquanque.

IIII. de Præsag.ex pul. cap.viij.
Sulfuream & aluminosam aquam pulsum duriorem reddere.

Causæ sunt præcedentes, quæ arterias indurent,aqua sulfurea, & aluminosa, & ne multis, quæcunque vim habent exsiccandi, non aquæ modo, sed & medicamenta diu parti cuipiam corporis applicata.

V. de San. tuen. cap.xij.
Ante balneum,& præsertim aquarum non potabilium,corpus esse inaniendum.

Balneum non tutum est, nisi prius inanitum corpus sit.Inanito vero vtile est,potissimum cuius lauacri aqua potabilis non est, sed in qua vis aliqua per halitum digerendi subest.

De tremore pal.con.& rigo. cap.v.
Naturalia balnea attenuare,& calfacere. & ad palpitationem valere.

Veteres quidem medici palpitationum remedia adinuenere,quæ extenuare,& calfacere possunt:cuiusmodi sunt,quæ constant euphorbio, pyrethro,lemnesia,sulfure, & pipere, aliaque id genus composita: item inter aquas, quæ è terra prosiliunt calidę,atq; ex his potissimum nitrosę, sulfuratæ,& bituminosæ,easq; commendant.

VI.de San.tuendæ.ix.
Sponte nascentes calidæ noxiæ sunt ijs,quorum caput calidis vaporibus infestatur.

Calidarum quę sponte nascuntur,noxius his vsus est,quibus calidi vapores caput infestant:siquidẽ quæ ex his sulfurosæ, bituminosæue sunt, eæ propterea quòd calfaciunt, inimicissimæ calido naturaliter capiti sunt:aluminosæ vero, quoniam angustos habitus meatus claudunt. Solis autem ijs sponte natis citra noxam vtantur(si tamen ipsis vtendum,)quæ vtique dulces sunt:sic enim tutò dixeris:nam quod vtile etiam aliquid ex ipsis proueniat,id vero non perinde tutò dixeris:quando nec calidæ fortasse forent, si omnis calfacientis medicamentosæ virtutis essent expertes.

IIII. de San. tuen. cap.iiij.
Sponte nascentium aquarum vsu nonnullos excrementa quotannis vacuare consuesse.

Nonnulli vsu sponte nascentium aquarum, vtiq; quibus aut sulfuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, Vere vel Autũno quotannis soliti sunt excrementa vacuare.

IIII. Aphor.com.ij.
Balneis naturalium aquarum omnes humores æque vacuari.

Ex talibus autem est euacuationibus, & quæ per ventrem fit,& quę per ora venarum sedis,et quæ per exercitia, & frictiones, & omnem motum,atq; calorem: & balneas calidas, præsertim nitrosas,sulfureas,& bituminosas:& ex accidenti inedia. hæc siquidem omnia videntur totum corpus æqualiter euacuare.

De causis morb. cap.iiij.
Ex quibus aquis corpus exsiccetur.

Natationes præterea in aqua quæ nitri, aut sulfuris,aut aluminis,aut bituminis,aut alterius huiuscemodi qualitatis est particeps, & quęcũq; medicamina vim habent exiccandi, siue intrò assumantur,siue foris adhibeantur, hæc quoque siccum reddunt corpus.

Primo de Sanit.tuen. cap. vij.
Balnea medicam vim habentia, siccare omnia.

Balnea quæ medicam vim aliquam præ se ferunt,omnes planè siccant,veluti quæ sulfuris aliquid,bituminis, aluminisúe repræsentant.

I. Simp.med. cap.iiij.
Marinas,& mistas aquas erysipelati noxias esse.

Si marinam aquam, aut muriam, aut id genus aquam mistam, bituminosam videlicet aut sulfurosam

ſulfuroſam eryſipelati admoueas, vſq; adeo hominem offenderis, vt partē ipſam ſis aduſturus. Porrò ſi aquam extraneam qualitatem adeptam corpori humano perfundas, putabis forſan ſimplex quoddam & naturale adhibitum medicamen, at ea quodam vtiq; modo cōpoſita eſt, aut igneæ eſſentiæ partem aliquam nacta, aut certe omnino ipſam qualitatem. Vt enim ſi ſalem illi miſcueris, ex confeſſo fuerit compoſita: ſic multo magis ſi igneam aut eſſentiā, aut qualitatem adieceris, compoſitam quodammodo effeceris.

VII. de Comp. med. ſecundum locos. cap. i.
Aluminoſam, bituminoſam, marinam, & ſulfuream valde exſiccare.

Marina enim balnea, & ſulfurulenta, & aluminoſa, & atramentum ſutorium olentia ac bituminoſa, propterea quod fortiter reſiccant, organis reſpirationis inepta ſunt.

VIII. Meth. med. cap. ij.
Aluminoſa lauatio cui noceat, itemque frigida. Et quid euenerit ei, qui in aluminoſa aqua lotus erat.

His ſanè corporibus, in quibus quod tranſpirat halituoſum non eſt, ſed mordax & acre, fumo fuliginiuè non abſimile, ſaluberrima eſt ex aqua dulci & temperata lauatio, tum frictio quę rarefaciat, & exercitationes mediocres, & victus qui dulces efficiat ſuccos. aduerſiſſima vero ſunt lauatio frigida & aluminoſa. & lauationis abſtinentia. Si enim eiuſmodi naturas à conuenientibus ſibi lauationibus prohibeas, protinus febricitant. Vidiſti autem profecto, quo tempore Romæ nobiſcum egiſti, aliquos ita laborare. In quibus qui mirificam diatriton tranſmittere eos in cibi inedia cenſerent, ipſi difficillimas febres faciunt: quando protinus in primæ acceſſionis inclinatione, in balneum eos ducere oportebat: ibique ſinere crebro, ſi vellent, nedū ſemel, aut bis lauare. Ego nanque reliquis omnibus omiſſis, eum tibi ī memoriam reuocabo, qui in aquis aluminoſis, quæ Albula vocant, lauerat, ac ex eo cute denſata, poſt cœperat febricitare. Quippe ſatisfaciet his pro claritate ſermonis noſtri veluti exemplum. Sanè hominem inuiſebant medici quidam non incelebres, alter Eraſiſtratius, alter Methodicus. Viſum autē eſt ambobus hominem à cibo continere. Quod tamē nos, cum poſt illos digreſſos ſuperuenimus, non permiſimus, ſed ſtatim in balneum perductum, & tepenti oleo largiſſime perfuſum, tum blandiſſime perfrictum, quamplurimum temporis in calidi ſolij aqua verſari iuſſimus. Mox egreſſo, ac frigida ex conſuetudine vſo, tum ſyndone cooperto, conſidere paululum ad vires recreandas præcepimus. Poſtea denuo in balneum perducto, ac rurſus ſimiliter tū vncto, tum perfricto, ac in calida morari iuſſo: dein rurſus educto, ac frigida merſo deterſoq́;, exhibuimus cibum protinus quidem, vt egreſſus eſt, atq; aquā bibit, ptiſanæ cremorem: dein paruo interuallo lactucam, ac poſt hanc ex ſimplici albo iure piſcium aliquid eorum qui molli ſunt carne: cuiuſmodi ſaxatiles ſunt omnes, & Aſelli quos vocāt. Porrò non alienum ſit, quo nihil narrationi deſit, omnia recenſere. Tempus anni erat quo hæc agebantur, paululum poſt caniculares quos vocant dies. Homo ipſe circiter quinque & triginta annorum, colore nigello, & habitu corporis gracili, atque hirto: tum qui tangentibus etiam cum valeret, manifeſte calorem exhiberet mordentem. Vrinas quoque habebat abundè flauas: ac ſi pluſculum cibo abſtineret, etiam mordentes. Aluus aſſidue ſicca erat, tū quæ excernebat, exigua acriaq́; & ſicca. Mores animi ad iram & cogitationem propēſi. Ipſe pauci omnino ſomni, & qui perpetuo de vigilijs quereretur. Hic quodam loco quo negociorum gratia conceſſerat, Albulis, quæ haud longe aberant, eſt vſus ſeptima (vt aiebat,) diei hora: ac ter quaterq́; ſe lauit, ſalubriter ſibi conſuluiſſe ratus. Hinc quoq; vbi rurſus in agrum ſe recepiſſet, ac cibum ſumpſiſſet, & paululum īdormiſſet, venit ad vrbem ſero veſpere, vbi deſtitutus idoneo balneo, nocte febricitauit. Cum autem tertia ferè diei hora contemplati eum medici eſſent, iuſſerunt non eum modo diem, verum etiā poſterum totum per inediam tranſigere: quo tertiæ diei noctem obſeruarent. Atque his dictis abierunt. Nos tum lauato, tum vt prædictum eſt, cibato: miniſtris præcepimus ſi medici veſperi venirent, quieſcere hominem dicerent: eoſq́; ſtatim remitterent, ac poſtridie mane redire iuberent. Vt vero abierunt, rurſus hominem ſimili modo lauatum, ac cibatum, ijs ipſis quæ egimus, dormire probè fecimus. Accedentes autem mane poſtridie medici, cenſuerunt etiam eo die cibo illi abſtinendum, etiam ſi quammaxime ſine febri prorſus eſſet. Illo vero promittente ſe facturum quod iuberent, ſcis quantus illis digreſſis riſus ſit excitatus: quem nos paulo poſt ſuperuenientes deprehendimus. Non fugit vero nec quomodo cum laborante ipſo ſit actum. Nam quoniam (inquā) cum valeres, bis lauare ſolebas, ac medici cibum tibi omnino circuncidūt: nec illis iure in totum

obſequendum

obsequendum esse, et aliquid eorum quibus per sanitatem es vsus, immutandum arbitror. Eo vero putâte me sibi persuadere vt lauaret quidem, sed nô bis: tum paratum se affirmante quicquid iusserim exequi: ergo (inquam) neq; inediam tolerabis, neque lauabis bis: siquidem & laborasse mihi videris iam triduo, & calfactus vehementius à sole fuisse. Propter igitur laborẽ (inquam) & vstionem, vnam te adijcere lauationem ad duas oportet, ac ter mihi audientem lauari: quoniam id mihi facturum te pollicitus es. Ille subridens, dura (inquit) imperas. Cæterum, quoniam stare pactis est iustum, faciam quæ iubes. Quę vero medici post hæc egere, nosti planè quanto erât digna risu. Bis iam lauatus fuerat, pransusq; dormierat, cũ circa occasum solis ministrorum quispiam adesse medicos nunciat. Hic vero febricitare se simulat, ac veste circundatus inuolutusq;, quo minus bibisse vinum ab ipsis deprenderetur, amico cuidam mandat, medicis, siquid percontẽtur, pro se respondeat. Erant autem de more, vbi inuolutum curiose hominem etiam cum capite viderent, primum illud solenne ipsi rogaturi, quota hora accessio iuasisset. Cum autem amicus respõdisset, fermè ne vnam quidem integram ex quo cœpisset, intercessisse horam: cum horrore ne, an frigore cœpisset, rogant. Eo cum horrore respondente, tangunt hominem iam corpore propter risum, & operimentũ madentem. Itaque vbi hominem laudasent quod sibi obtemperasset, nec quicquã ante tertiæ diei accessionem deliquisset: ob id ipsum (inquiũt,) nunc te deseruit horror, estq; sudoris indicium, ac multa humiditas circa cutem, quæ haudquaq̃ euenissent, nisi inediam tolerasses, & triduum trãsmisisses. Iussis igitur propinquis, si quæ guttulæ illi manarent, diligenter detergerent, ne frigore afficeretur: tum mane se redituros præfati discedunt, ne tum quidem post sudores iusso hominem nutriri. Visæ nanque sunt illis noctes eo tempore breues: vtiliusq; esse postridie mane nutrire. Digressis igitur ipsis, perfusus sudore iuuenis, ita vt inuolutus vestibus fuerat, in balneum cucurrit, ac tertio lauit: & similiter est cibatus. Postridie priusq̃ aduentarent medici, egressus domo dedita opera est, ne se deprehẽderent. Itaque cum paulopost venirent, & egressum intelligerent: mirati inter se sunt, quid tandem hominem egredi subegisset iam bidui passum inediã. Ergo si hoc vno male ab eiusmodi medicis ægri afficerentur, quod pluribus diebus in cubilibus detinerentur, cum liceret sine intempestiua hac inedia multo citius ad consueta vitæ munia redire: esset profecto vel id pergraue. Verum longe grauius est quod accidit. Cum.n. memoratæ naturæ, vbi sub tali victu regũtur, grauissimis occupentur febribus: qui hunc iniungunt medici, nihil mihi à carnificibus differre videntur.

II. de Crisibus. cap. xiij.

Densari cutim aluminosæ balneo.

Densatur cutis, vel frigefacta, aut qualitate acerba subito ipsam inuadente, veluti accidit eis qui aqua aluminosa se balnearunt.

I. Simp. med. cap. vij.

Aquas medicamentosas hydropi vtiles.

Aqua inter cutem laborantibus aduersissimũ est & potio, & lauacrum aquæ dulcis: salsarum vero & nitrosarum, ac sulfurearum, bituminosarumq; omnium sanè perutile.

XIIII. Meth. med. cap. xv.

Aqua naturali, quæ in Lesbo, & Mitylene est, obesa corpora, & aquam inter cutem habentia curari posse.

Ipse nanq; iuuenem quendam quadraginta circiter annos natum, oppidoq; obesum percuraui, vsus tum antidoto quæ aduersus articularia vitia est composita, tum sale theriaco, ipsaq; theriace, ac reliquo extenuanti victu, & pro exercitatione cursu veloci. Porrò præparaui hominem ad cursum, perfricando primum linteis asperis, quoad cutis ruberet, dein statim cum oleo quod in se digerens aliquod medicamentum habebat: quo etiam post cursum rursus vtebar. Talia medicamenta sunt, tum syluestris cucurbitæ radix, tum aristolochia, tum althęa, tum gẽtiana, tum cẽtaurium. Per panacis radix, tum polium, tum cẽtaurium. Per hyemem vero etiam à balneo iam dicto oleo hominem reunxisse profuerit. Verum cibum exhibere non statim à balneo, sed interposito somno cõueniet. Quòd si velit etiam rursus ante cibum lauari, permittes. Magis etiã ad rem pertinebit, si aquæ ipsi digerendi facultas insit. Ac siquidem talem aliquam sponte natam habemus, ipsa vtemur: cuiusmodi in Lesbo visitur, à Mitylene stadijs quadraginta. sin minus, ipsi similem aliquã moliemur. Est porrò ea quæ in Mitylene conspicitur, & viribus & colore talis qualis vtique fiat, siquis florem salis aquæ marinę misceat. Hæc ipsa aqua etiam hydropicis, & reliquis tumefactis, idonea est: vtpote valenter deficcans, ita profecto vt præpinguibus: ac præcipue siquis ipsos cogat in ea celerrime natare, nec post largam lauationem protinus esse, bibereuè, sed somno interposito, aut omnino saltem quiete.

I. Simp.

I. Simp. med. cap. vij.
Aluminosa conuenire vlceribus fluentibus.

Aquæ quinetiam aluminosæ, quales sunt in Italia vocatę Albulæ, cum alijs vlceribus idoneę sunt, tum vero quęcunq; fluxionibus tentantur, ea perfacile desiccant. Sic nec cæterarum aquarum vlla humectare potest, quod videlicet non sint exacte aqua, sed mista & adulterata, accepto nimirum aut alumine, aut chalcite, aut sale, aut id genus aliquo. Quocirca earum nonnullæ vlcera quoque exasperant, nempe quę acres admodum sunt, & mordaces. Quinetiam sitienti, acerbiorem sitim quoque relinquunt.

Et item ibidem.

Aliæ aquæ à potabili vniuersæ vlcera desiccant. Piscatorum siquidem vlcera adeo videntur sicca, ac si forent salita. Quin si imbutum linamẽtum vlceribus imponere libeat, sicca quidem à muria marinaq; reddi comperies.

VII. de Comp. medic. per genera. cap. iij.
In vsu medicamentorum mollientium, si lauandum sit, non vtendum balneis naturalibus.

Si laueris, vitanda sunt medicamentosarum aquarum lauacra: præsertim quæ chalcantosa, aluminosa, & sulfurosa sunt.

De his lauacris hæc à nobis in studiosorum vsum collecta sunt, vt quibus in morbis, qua ætate, quo tempore adhiberi possint, omnes facile comperiant. quam sanè tractationem vtilissimam fore, & ad quoscunque accommodatam speramus.

EX ARISTOTELIS
Problematibus.

Eorum quæ ad mare, salsamq; omnem aquam pertinent, Sectio vigesimatertia cuius Quæstiones XLI.

1
Cur fluctus præalti pelagi superfrangi nõ soleant, sed parui tantum & breuis? An quia parum humoris cum fertur, discerni à spiritu facilius potest, quàm multum.

2 Cur nauigia onustiora in portu, quàm in alto esse videntur? Celerius enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum prouehuntur. An quòd plus aquæ, quàm minus, reniti validius potest: pauca enim oppresa onere ce- A dit, vt demergi necesse sit: multa è contrario repellit ac sustinet. Vis enim ea est aquæ, vt sursum, versus compellat inferius: ergo vt in portu maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur, etiam mouebitur ægrius, quia magis immergitur, & aqua minus reniti potest. At vero in alto res contra vsu euenit.

3 Cur fluctus interdum prius eueniat quàm venti? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsa, partem sibi continuam ipsa compellit, itidemque deinceps vice pari, serieq; agitatur perpetua. Quamobrem cum mare ipsum continuum sit, efficitur, vt quasi vnus ictus continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore possit. Itaque euenit vt prima et vltima pars simul moueantur: quod aeri nunquam accidit, quia corpore vno continuo hic B esse non potest, eo quòd multiplici vndique repulsu retorquetur atque conquatitur, vt primus validissimusque mouendi impetus refringatur, impediaturque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aere, motuque difficilius est.

4 Quam ob causam cum aliquid in mare vndabundum & æstuans iactum est, vt anchora, vnda residet, & quiescit? An quòd mare ponderi cedit, quod defertur, quo cum aer delabatur: qui cum directum in imum defertur, atque attrahitur, secum eodem id trahit, quod mare de latere concitat: æstus autem maris non desuper tendit ad ima, sed per summa versatur, quo sedato tranquillitas oritur. Ad hæc, cum mare in ea spacia coit, quæ ponderi descendenti cessee- C rint, vertiginem mouet, quæ non nisi circulo agitatur. at cum linea recta circulum per punctum attingat, fluctusq; ad lineam rectam obliquè ferantur, fieri potest vt fluctus ipsi per punctum horas vertiginis attingant, nec prædictam ob causam tantum, sed etiam quod ipsa vertigo accedens, suo impetu circum vndique illos depellit. Quod cum itaque fluctibus pars ea vertiginosa careat, meritò vnda iacta anchora resident, tranquillaturque. Adde quod aer, qui cum pondere illo dilapso descendit, mox sese referens, vndamque sursum compellens, bullas excitat: quippe cum bulla humore consistat, qui de imis ad supera pulsus ab aere efferatur. Omnis autem bulla lenis serenaque est. Indicium vero quod vnda, qua pondus in imum corruit, submissa in cauum paulo post resurgit, & mari circundanti æquiparatur.

Cur

5 Cur interdum nauigia, dum cursum agunt, in mari quieto repente absorbentur, totaque ita pereunt, vt ne naufragium quidem fluitans vsquam appareat? An cum locus cauernosus terrę subditæ mari disrumpitur, simul in mare nauigia interrumpuntur, introrsumque spiritus impetu trahunt: cumq; impulsu pari circumundiq; agitentur, deorsum ferantur necesse est. Hoc idē apud Mesanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fiunt enim eo ipso vertigines quæ in imum absorbent, tum ob eam quam diximus causam, tum etiam quod mare illud præaltum est, terraque ad longinquum vsque subhiat cauernosa. Vertigines igitur eousque per vim ductitant: itaque efficitur, vt inibi fragmenta nulla valeāt fluitare. Fluxus autem ille fieri solet, cum flatu desistente, mari item fluente, flatus aduersus primo occurrit, maximeq; cum auster. Cum enim vndæ inuicem cursitant, inflictu prętereūt mutuo, quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita mare in gyrum vertitur, quę vertigo, aut vertex vocata est. Fertur autem vnda in anfractum initio motus valido desuper irruente. Igitur cum vndas vrgere in latus non liceat (impulsu nanque repelluntur mutuo) compelli prorsus in imum necessarium est. Quam ob rem id quoque deferri eodem vnà cogitur, quod vertigo prehenderit: eademque causa est, cur etiam nauigia resimentur, repandaque deferantur, cum deuorantur à vertigine. Iam enim aliqua erecta ex toto descendisse, memoriæ proditum est.

6 Cur mare Ponti candidius, quam Aegæi est? Vtrum propter visus refractionem factam de mari in aerem. Est enim aer Ponti crassius, & albidus: itaque fit vt etiam maris pars summa talis esse videatur. Aegæi vero quoniam à longinquis vsque purus & liquidus est, cœruleus cernitur: quocirca mare quoque aeri renitens, colorem eundem representat? An quòd lacus omnes, quàm mare candidiores sunt. Pontus autem in lacus speciem propemodum transit, eo quòd multi in eum fluuij effluūt: nec vero mari solum candidior lacus est, verumetiam fluuijs. Vnde pictores flumina pallida, mare cœruleum, lacum candidum pingere non ineptè consueuerunt. An quia per aquam bibi idoneam visus penetrare facile potest: aerem versus reflectitur: è mari autem nec sursum reflecti potest, quoniam leuis aqua non est, & deorsum progrediens fatigatur: itaque fit, vt mare nigrum esse videatur Atqui mari quod lacum simulat, pars dulcis per summa innatat: salsa vero in imo est. Quamobrem quod id penetrare aspectus nequit, sed ad lucem reflectitur, albedinem per summa ostendit.

7 Cur mare minus quàm aqua bibi idonea, frigidum est, omnesque salsi humores non vt dulces frigidi sunt? Vtrum quòd mare spissius & corpulentius est: tale autem quodque minus refrigerari potest: sicut etiam amplius incalescere aptum est, quippe quòd calorem seruare suam ob densitatem melius possit. An quia mare pinguius est, quocirca flammam æquè extinguere atque cæteræ aquæ, non potest: calidius autem, quòd pinguius est. An quoniam multum terræ in se continet, propterea siccius est: quòd autem siccius, idem calidius est.

8 Qua de causa qui mari se lauerint, ocyus resiccentur, cum mare grauius sit quàm aqua dulcis? An quia crassius & terrosius est: ergo cum parum humoris habeat, meritò siccari potest celerius.

9 Cur perflante aquilone mare perspectius atque translucidius sit quàm austro? An quia mare cum serenum est, calorem trahere sibi asolet: inest enim aliquid pinguis in succo salso: indicium, quòd die tepidiore oleosum quiddam secerni videmus. Ergo tranquillo tepidioriq; mari, succus iste sua leuitate per summa panditur, quòd aquilone fieri minus potest causa frigoris. Est autem aqua translucidior q̃ oleum, id enim colore obducitur. Aqua vero expers coloris, visu obuia, apertiorem sui præstat suspectionem.

10 Cur fluctus ventum præ se omnes ferant? An quia flatus futuri indices sunt: flatus enim impulsus aeris est. An quia vice propellendi successiua consistunt. Propellit autem flatus nondum continuus, sed exoriens. Primus igitur quasi emarcuit, mox autem hunc alter propellit, factaque altera densitate elanguescit: quare cum hoc propulsum iam adest, propellens quoque illud venturum esse palàm fit: facit enim idipsum cum incipit.

11 Cur fluctus antè quàm flatus erumpit? An quia non simul flatus desistit, & mare vndabundum sedatur: sed mare postea cessat. ideo fieri potest, vt qui mouerit spiritus, ante occidat, quàm sensu obuius sit. itaque non fluctus spiritu prior est, sed ille latet, hic patet. An flatus non vndiq; simul spiret, sed primum vnde exortus sit: simul autem spirat, & mare sibi proximum agitat, quod exitum subinde proximum mouet: atque ita fieri potest, vt fluctus flatum possit anteire.

teire. Motus enim ille velocior à mari, non à flatu principium ducit.

12 Cur in mari melius quàm fluuijs natare poſſumus? An quòd qui natat ſedulo aquæ adnitendo natat: adniti autem firmius ad id poſſumus, quod corpulẽtius eſt: at aqua marina fluuiali corpulẽtior eſt: craſſior. n. et ad renitẽdum validior.

13 Cur mare deuri poteſt, aqua non poteſt? An & aqua deuritur: ſed mare minus ignem extinguit, quoniam pinguius eſt. Cuius rei indicium oleum facit, quòd ex ſale depromi poteſt. An etiam meatus maris minus congruant igni, vt qui craſſiores ſint, & eo magis quòd ſalis ratio non deeſt. Vt igitur quod ſiccum eſt, minus extinguere, quàm quòd humidũ poteſt: ita etiam quod amplius ſiccum eſt, idem ex ratione vrentius eſſe debet, & alterũ magis altero: quo enim ſiccius, eo calidius eſt: mari autem iſtęc ambo inesse plenius palàm eſt.

14 Quam ob cauſam demerſi in mare plus temporis valeant tolerare, quàm in fluuio? An quia fluuialis humor tenuior, ſubiens igitur copioſius ſtrangulat.

15 Cur mare perſpectius & dilucidius eſt quàm aqua potui idonea, cum craſſius ſit? dulcis enim ſalſa tenuior eſt. An tenuitas cauſa non eſt cur mare dilucidius ſit, ſed directi meatus id faciũt, quos tum plurimos, tum ampliſſimos cõtinent: ergo illa potu idonea ſpiſſa ex tenuitate ſuarum partium eſt, ſalſa amplioribus interſtitijs inanit. An quia mare purius & ſyncerius eſt: terra enim nulla in eo permanet: arena ſuo pondere delapſa, in imũ ſubſidet. At humor dulcis miſtus cũ terra eſt, quæ interueniẽs facit vt cito perturbet̃.

16 Quam ob cauſam mane aura frigida de mari non ſpirat, de fluminibus ſpirat? An quoniam mare locis patulis ſpacioſiſque dilatatur, flumina anguſtiſſimis concluduntur. Aura igitur maris per multa vaſtaque ſpacia diſpalata, redditur imbecillis: fluminum autem vniuerſa extinguitur. itaque amplius valet, & frigidiuſcula merito occurrere poteſt. An cauſa non in eo eſt, ſed vt flumina ſua natura frigida ſunt, ſic mare nec frigidum neque calidum eſt: aura autem omniſque reſpiratio, humore vel caleſcente vel frigeſcente excuti ſolet. Vtrum enim ex his fuerit, humor aereſcit: quo aereſcente, aer qui inde ortus ſpirat, aura eſt: qui ſi à frigidis proficiſcitur, frigidus merito ſpirat: ſi à valde calidis, cito refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes poſſumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde eſt: itaq; nec frigidum eſſe id poteſt quòd ex eo reſpirat, cum ſcilicet mare frigidum ipſum non ſit: nec cito refrigeratur, quia calidum valde non eſt.

17 Cur fluctus altioris pelagi tardius deſiſtant, quàm breuioris? An quia res omnis ſerius ex motione multa, quàm pauca requieſcit: ęſtus autem magni pelagi amplior quàm parui eſt, ergo nihil temerè agitur, ſi tardius quietatur.

18 Cur aqua ſalſa frigida bibi non poteſt, calida refrigeratáue poſtquam calfacta eſt, melius poteſt? An propterea, quod de contrario in contrarium res quæque mutari ſolita eſt. Aqua autem ſalſa dulci oppoſita eſt: & cum caleſcit, portio ſalſi decoquitur: cum refrigeratur, in imum defertur, & ſubſidet.

19 Cur aquæ poſitæ propter mare, dulces magna ex parte, non ſalſæ comperiantur? An quia percolatæ potui aptiores redduntur: percolari autẽ id melius poteſt, q̃ mari propius ſitum eſt.

20 Cur aqua ſalſa profluere nequeat? An quia ſtabile, quod graue eſt. Salſa autem aqua grauis eſt, quapropter calidæ tãtummodo ex ſalſis profluere poſſunt: habent enim ſibi leuitatem quæ pondus ſalſuginis ſuperat: calidum nanque leuius eſt. Adde quòd aquæ profluentes per terram nimirum percolari queunt. itaque quantum craſſius & grauius eſt, id aſſidue magis magiſque defertur & ſubſidet: quantum leuius atque ſyncerius, id ſeuocatur & profluit. Vt enim ſalſum graue, ita dulce leue eſt: atque ita efficitur, vt ſint dulces quæ profluunt. Hæc eadem cauſa eſt, & cur aqua ſalſa cum mouetur, mutaturque, dulcior fiat: leuior enim per motum atq; ſyncerior redditur.

21 Cur ſi quis in Africa propter mare infoderit, aquam principio dulcem, poſt breui ſalſam eandem comperiet, cum cęteris in locis minus idipſum eueniat? An prima loci illius aqua concocta ſub terra eſt, quæ cum diutius manſerit, ſalſior à mari trãſmiſſo efficitur, vt quæ nuper conſtiterit: cæteris autem locis aqua vel nulla eſt, vel plurima nulla prohibente ſiccitate eſt.

22 Cur ſal eliquari ocyus aqua ſalſa quàm dulci poſſit? An quòd eliquari non aliud eſt, niſi ab humore caloreúe ſubeunte reſolui & dirimi ita vt liquidum ſit: eliquare autem nequeunt quæ vel ſubire omnino non poſſunt, vel quæ ita ſubeunt vt tangere nequeant. Vix illa vero eliquant quæ facile tranſmeant: contrà celerrimè dirimunt, quæ per vim ſe intrudunt. Subire autem nequeunt, quæ amplis admodum partibus conſtant, quippe quæ meatus rei ſubeundæ excedant:

cedant: contrà quæ minutioribus constant, transeunt sine tactione. Atqui vt dulcis aqua tenuior, ita salsa crassior est: ergo altera sua tenuitate facile penetrans vix liquefacit, altera subit quidem, sed minus propter suarum partium magnitudinem: itaque cogere & proinde dirimere celerius potest.

23 Cur aqua minus candeat si moueatur? quòd vel maris æstu inspici potest. Vnde Homerus, Flatu oriente, inquit, & flatu nigrescit pondus eodem. An duabus de causis: nam si ex propinquo cõtuimur, causa est, quod visio magis transmeat aqua manente quàm mouente: eripitur nanque trames omnis directus cum mouetur? Candidum autem id esse videtur, quod perspectum atque perlucidum est: per quod enim visus transire nequeat, id atrum esse affirmant: quamobrem aerem quoque nigrum è longinquo, candidum ex propinquo videmus, & maris, vt quod propè adest, cãdidum: ita quod procul, cæruleum & nigrum: sed si è longinquo spectatur, causa est motus quidam, quo aspectus mouetur, cum se ad elongatiora deducit. Quinetiam cum aqua quiescit, aspectus vniuersus in lucem reflectitur: quod fieri nequit, cum illa mouetur.

24 Cur fluctus præalti pelagi nequeant superfringi, quemadmodum parui? An quoniam aqua parua distrahi ab aere magis potest quàm multa, propterea percussa facilius frangitur. Atqui in alto multa, in breui pauca est, quæ in fluctus compellitur.

25 Cur loca austrum versum spectantia aquas continent salsiores? An propterea quòd mare in terram sub austro interrumpit, dulces cum salsis miscentur.

26 Cur aqua salsa vino dulci magis quàm austero supernatat? Vtrum quòd dulce plus terræ cõtinet, sicuti vua pasa. An quia grauius & lentius dulce est: itaque minus miscetur, immistumque residet atque innatat.

27 Sed cur omnino posit innatare cum terrena sit? nanque delatio huius deorsum est. Vtrum propter calorem modo salis: excremento nanq; per summa erumpenti res similis est. An alia causa sit: nam si non propterea ita fiet, vel dulci innatare minus incredibile erit: calidisimũ.n. est.

28 Cur fluctus ante interdum veniant quàm venti? An ea de causa, qua etiam postea desistũt. Primus etenim flatus prius quasi languescit q̃ fluctus ille impulsus: deuenit autem in terram, non ea vnda quæ prima impulsa est, sed id vice

D pari subinde impellitur, quod proximum deinceps exceperit.

29 Cur littora fluctuosiora solida sæpe efficiantur, adeo vt planè pauimenta videantur: & vt solida sunt, quæ frequentia fluctuum concalluerunt, ita pars remotior soluta sit admodum & cedens? An propterea quòd fluctus arenam non minutissimam, sed maiusculam procul eijcit, vt & manus non quod minimum est, id maxime longe iacere potest. Tum etiam cum permulta et varia promiscuè conquatiantur versenturque pars minimorum interlapsa spissat, atque consolidat: mox fluctus residentis motio nihil propterea protrudit, sed opprimit, pauimentatque: ergo quod exigua procul exilire non queunt, incidit vt ex paruulis moles coagmentetur, quæ quoniam motu frequenti agitatum est, conti-

E nua redditur: arena scilicet interlapsante prætenui, dum compages contentione perpetua continui, dum compages contentione perpetua, & humor leniter, sensimque irrorans conglutinet. At pars seposita oræ arida, disgregatur & finditur? lapillis etiam constat maiusculis, minusq; complanata est.

30 Cur superius mare salsius et calidius sit quàm inferius: & puteis quoque potu idoneis pars superna salsior sit quàm ima? quãquam esse è contrario debuit: grauius enim quod salsum. An quia sol & aer partem humorum leuissimam assidue detrahunt: dulcissimum autem quod leuissimum est, potissimumque de propioribus locis hauriunt. Et maris igitur & aquarum dulcium summa, vis solis exercet: itaque salsius id esse necesse est, quod his residuum extat, vnde

F humor dulcis exactus est, quàm vnde nihil vel minus abijt: propterea calidior quoque pars eadem superior est: salsum enim quàm dulce calidius est. Quapropter quibusdam ex ijs qui à disciplina Heracliti sunt, placet, vt dulci ex aqua siccata concretaq;, lapides terraq; creentur: mare autem sit, vnde sol exhalationes eliciat.

31 Cur maris pars terræ proxima dulcior est? An quia frequentius mouetur: salsus autem humor cum mouetur dulcior redditur. An quoniam aqua in profundo salsior est: minus autem alta, quæ proxime terram est. Quamobrem quæ statim à terra præcipiti altitudine descendit, salsa est: nec dulcedinis tantundem reddere potest: cuius rei causa est, ꝙ salsa suo pondere in imum potius deferatur.

32 Cur mare solum omniũ aquarum deuri potest? Non enim pluuia, non fluuialis, non aliqua potu

potu idonea. Vtrum quia multum continet terræ, quòd salis argumento ipsius cõstat? An quoniam pinguiusculum est, quod oleum demonstrat quod in sale resudetur.

33 Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minus quàm mare & fluuius? An quia saxa in mari consistunt, & terra deusta maxime est, arena autem saxum in parua minimaque perfractum est, quòd ictu fluctuum frangitur. At in lacum saxa non æque consistunt pura synceraq;, neque frangi itidem possunt, eo quòd fluctus non pari modo excitantur. Sed in fluuijs confici arenam potius dixerim, quoniam terram hi detrahunt, saxaq; suo fractu perfrangunt.

34 Quam ob causam cum lacus vel diminutus vel exiccatus est, frumentum in campo acrius gelu deuritur? Vtrum quòd humor lacus aerem suo vapore tepefacit, vt minus atque imbecillius congelascat, quàm locis palustribus & cauis. An de terra, vt vulgo dicitur, frigus incipiat, & subeat sensim. Lacu igitur absumpto, frigus per terræ spacia ampliora plenius inuadens gelu instringit, deuritque amplius. Locis autem cauis atque palustribus frigora de imis aspirant, quòd etiam vulgo creditur: & quanquam terra caleat tempore hyberno, tamen quia humida est, calor per summa insidens refrigeratur & perit. Humor enim nec adeo procul est vt refrigerari caloris interioris beneficio nequeat: nec adeo paucus, vt nihil madeat: madet enim terra vbertim. Fit igitur eo ipso congelascente, vt quasi super glaciem & ambuletur & habitetur.

35 Cur mare simul salsum & amarum est? An plures esse in mari sapores nihil prohibeat, quippe cum genus salsum amaro coniungi, esseque simul latissime pateat.

36 Cur lapides & testæ in mari rotunda reddantur? An quia extrema compari ademptu circunfracta, in rotundam se colligunt speciem · hæc enim sola simili extremo clauditur, mare autem quoquo versus agitando pariter circum vndiq; frangit, atque obtundit.

37 Quamobrem nonnusquam si quis circa mare infodiat, aqua dulcis principio emanet, post vero salsa efficiatur? An propterea quòd mare ipsum dulcem illum humorem sub terra transmittit percolatque, merito principio dulcis est: leuior enim dulcis, quàm salsus est, itaque prior occurrit: & mare dulcis aliquid humoris in se habet, quod terræ permistum facilius innatare potest. Salsum vero, quoniam & grauius est, & ap-

A tius ad secandum, in imum defertur. Siue igitur ita est, siue per venas ex continente in mare dulcis profluat humor, non immeritò per maris summa extare possit, qua se cum eo committat: ergo meatibus postea patefactis humor salsus copiæ suæ ratione vincendo, salsugine totam afficit aquam. Accidit enim, vt superis obseptis meatibus confluuium salsi humoris iter aliud faciat, contraq; patefactis totum istuc perferatur, quomodo in corporis venis fieri nouimus.

38 Cur mare, cum grauius, quàm aqua potui idonea sit, clarius atque perspectius est? Vtrum quia pinguius est: nam si oleum affusum efficere potest, vt melius per aquam incernere sit, meritò cum ipsum mare in se pinguis aliquid habeat, perspectius & dilucidius fit: ipsum enim oleum aqua leuius est, quamuis nõ perspectius. An mare non perspectius est, sed esse tale videtur: quippe cum aqua dulcis, aut fontis, aut fluminis sit, B fons suam aquam non sine terra emittit, vt purissima esse nequeat, flumen tum terram, tum fecem detrahat. Causa igitur hæc sit, cur dulcis minus perlucida appareat.

39 Qua de causa qui mari natant, ventre salubriter euacuantur? haud enim quia laborant. nam qui curriculo eunt, vehemẽtius elaborant, sed tamen non ita euacuantur. An non omnis labor id faciat, sed solus qui nullam dat causam tabescendi intestinorum: maris autem mora vel omnino edaciorem, & ventris inanitate adustiorem hominem reddi videmus: est enim vapor maris calidus & siccus.

40 Cur lacus Pæsa, qui potu idoneus est, lauat simul & purgat vestimenta? humor enim dulcis C lauare potest, amarus purgare atque abstergere, quæ quidem haberi simul non possunt. An nullus humor vestimenta suo amarore possit purgare, sed lentore tãtummodo: quamobrem trunculi, & quæcunque mucosa, vim abstersoriam obtinent. Igitur & amara quæ fermè lentescunt, purgare queunt, cætera nequeunt. In hoc autem lacu accidit, vt nitrosæ virtutis amarum totum deustum sit, pingue & lentum remaneat. Hoc igitur abstergit & purgat, lauat autem suo dulci humore.

41 Cur maris vndabundi quod desistit, albicat: quod prouoluitur, nigricat? An quia quod minus cernimus, nigrius id esse videtur: minus autẽ cernimus quod mouetur, quàm quod quiescit. An quoniam candet, ꝙ transpicitur nigrescit, quod aspectu peruium nõ est: minus autem id transpicitur, quod mouetur.

Eorum quæ ad aquas calidas pertinent,
Sectio vigeſima quarta, cuius
Quæſtiones. XIX.

1 CVr aqua perfuſi calida, minus calorē percipimus cū peruncti oleo ſumus? An propter corporis leuitatem facile aqua dilabitur, minusq; immoratur, q̄ vt calor ſubire valeat.

2 Cur puteorum aquæ tepidæ à meridie æſtate reddantur? An quia tunc frigiditate aeris iam ſuperata, calor plenè inualuerit: antè autem frigor calore ſoluitur, & ceſſat. non enim ſimul alter ceſſat, alter inualeſcit, ſed ſpacio temporis.

3 Cur aqua iterdum facta calidior, quàm flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? An quia flamma prętenuis eſt, ſpiritusq́ue ex ea proficiſcens partibus tenuiſsimis conſtat: aqua profecto craſsiuſcula eſt, itaque ſubire non poteſt. At vero flamma, carbonumq́ue ignitamentum ſuam ob tenuitatem facile ſubeunt, atque reſoluunt.

4 Cur aqua feruens liqueſacere nequeat, venter queat? Vtrum ventris calor ſua tenuitate ſubire poteſt, aqua ſua craſsitudine nequit. An ꝙ cætera quoque liquefieri humor prohibet. Nulla enim res eſt, quæ inter humorem dilabi, & tabeſcere poſsit. At in ventre humore in veſicam ſecluſo, facultas reſoluendi acquiritur.

5 Cur fundus vaſorum non vrit, quæ aquam feruentiſsimam continent, ſed plerique fundo ſuſtinentes deportant: aqua vero ipſa exempta vrere poteſt? An eo quod calor in fundum vaſis contractus, extingui ab aqua poteſt. Quo fit etiam, vt eliquari res nequeat, eliquabilis ſi quid humoris admittatur.

6 Cur aqua non perinde hyberno tempore, vt æſtiuo, efferueat, non ſolum pari concalfacta igni, ſed etiam pleniori, & tantundem calens, atque etiam vehementius? An propterea quòd aquæ efferuentia bullarum elatio eſt: aqua igitur ipſa non minus hyeme, quàm æſtate calefieri poteſt: ſed bullas efferri frigus ambientis aeris prohibet, itaque minores, paucioreſque conſiſtunt: at æſtate contrà omnino eſt. Ille autem efferuendi æſtus non niſi frequentia, magnitudineque ſpumæ exultat.

7 Cur calida aqua rugare poteſt, ignis qui tam calidus eſt, non poteſt? An quia ignis ſpiritum agit, vt tumefacere valeat: circum enim cutis obtenditur. ruga autem, cutis contractiuncula eſt.

8 Cur fundi vaſorũ, quibus calfacimus aquam,

D tandiu calidiores ſunt, dum aqua ipſa frigidiuſcula eſt? An quoniam aqua adhuc frigida calor concludatur circum, obſiſtatq́ue intus, cum ei exitus omnis denegetur. At vero aqua concalfacta, quòd nihil præterea color arcetur, ſed liberè reſpiret, diminuaturq́ue, fundus frigidior redditur, non ſecus ac balneæ: has enim hyeme quàm æſtate calidiores experimur, quoniam calor hyberno potius quàm æſtiuo tempore aeris circunfundentis frigore intercluditur.

9 Cur aqua feruens nunquam † expaflat: freſum omne, atque lenticula ſolida expaflantur? quanquam his leuior aqua eſt: leuius autem, procul proijci facilius poteſt. Quinetiam argentum cum decoquitur, idem facit. Itaque qui in officinis argentarijs defecandi funguntur officio, argenti reliquias colligunt lucro. E An quia expaflationem calor agit euaporando, cogendoq́ue ea quæ ſuo naturali impetu obſtant. Aqua igitur quoniam leuis & prætenuis eſt, nihil per vim reijcit: itaque nimius calor colligi non poteſt, ſed ante quàm contrahatur, reprimitur omne, atque excutitur, quòd ſubinde acceſsit. At vero quæ corpulentiora ſunt, vt polenta, vt argentum, hæc vt per ſui corporis grauitatem arcent, repelluntq́ue, ita vi per renixum erumpunt, vt calor qua vicerit, exiliat vehemens. Facit enim corpulentiæ ſpiſsitas ne tranſeat, ſed arceatur, dum ictu caloris ſuperfluentis extruſus ſit atque eiaculatus. Fit ergo ictus non impulſus, vtpote cum calor inferius ſurſum verſus efferatur celeriter.

10 Qua de cauſa quæ parum temporis calido in humore maduere, tument: quæ multum, F hæc collabuntur & rugant? An quoniam calor, vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore ſpiritum creat, denſaq́ue omnia laxat. Principio igitur concreta tepefaciens, facit humidiora, cum ſpiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cumq́ue amplius calfacit, partem ſummam elaxat, vt vapor inde reſpiret: humorq́ue exiccatus facit, vt moles concidat: qua collapſa, cutis omnium ſumma rugatur: quo autem magis contractione inæquali flacceſcunt, eo rugoſa multiplici aſperitate efficiuntur.

11 Cur aquis calidis potius quàm frigidis lapides concreſcant atque coagmententur? Vtrum quòd lapis defectu humoris conſiſtit, caloreq́ue potius quàm frigore humor deficit, & lapideſcit calore: vt etiam Empedocles, Lapides (inquit) et ſaxa feruẽtium aquarum opera conficit. An non

solum calor elapidat, sed frigor etiã humorem nimio gelu absumẽdo indurat, facitq; lapidem. Quòd nimium frigus ita agit, simpliciter quoq; ita agi posse certum est.

12 Cur si inter aquam pedem quis teneat calidam, pede quiescẽte aquam minus calidam sentiat, mouente calidiorem? An idem quòd vel in toto corpore accidat. Si quis enim curriculo it aerem qui subinde obuiam fuerit sentit frigidiorem, eoq; magis, quo cursum agit prolixiorem.

13 Cur amplius in sole res calidæ, quàm in vmbra refrigerantur? Vtrum quia minor calor à maiori absumitur. An quòd in vmbra frigor circumfundens, calorem interiorem reprimit, nec effluere sinit: quòd idem moribundis aqua offusa frigida aduehit, quippe quę calorem concludat et arceat, ne foras se promat. Denique per hyemem omnibus accidit, calidiorem suam esse partem interiorem. At in sole vi nulla arcente calor effluit, atq; ocyus euanescit.

14 Cur aqua minus salubris balneo sit, quam sol tepefecerit? Vtrum quia corpori adhuc insidens refrigeratur, horroremque mouet. An est etiam illud: veruntamen & si quis ea sæpe vtatur, valetudini fiat obnoxius. Res enim calida, omnino vim coquendi siccandique obtinet: frigida compescere, atque contrahere potest. Itaq; vtraque aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida & calida ex igne balneum præstat commodum. At quæ sub sole tepuerit, ob sui caloris imbecillitatem, præbere illorum neutrum habet, sed humificat tantum, perinde ac luna.

15 Cur aqua sole calfacta parum salubris sit? An quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum est.

16 Cur aquæ Magnesiæ & Artanæ feruidæ satis sint potu idoneæ? An quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida sese applicat, eo tum modo, vt salsugo tollatur, & calor eduret.

17 Cur aquæ Magnesiæ feruidę feruere quidem aliquando desierunt, salsæ tamen nihilo esse desierunt? An quòd aquæ copia frigidæ aliunde fusa in fontes feruidos calorem omnem extinxit. Itaque terra tametsi salsa persistere potuit, calida tamen esse propter aquæ adiunctæ copiam non potuit. Proximum igitur id accidit aquæ, quam per cinerem transmisam colamus: hæc enim transmisa per calidum cinerem, nec ipsa suum frigorem amittit, & cinerẽ frigidum reddit: salsa tamen, amaraq; per cinerem est. Sed cũ aqua quæ frigida accesserat, alienigena esset, calor vernaculus terræ frigorem illum pauciorem euincere vice versa potuit: atq; ita suum calorem aquæ receperunt.

18 Cur aquæ feruidæ salsæ magna ex parte proueniant? An quòd pleræque omnes per terram aluminosam percolantur: quòd odore earum constat. exustorum autem omnium cinis salsus est, sulfurq; redolet: quapropter feruida omnia modo fulminis vrunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt.

19 Cur calidæ balneæ sacræ habeantur? An propterea quòd sulfure atque fulmine, rebus ingenuè sacris proueniant.

Aristotelis finis.

BERNARDINO LAVREDANO ANDREAE F.
adolescenti nobilissimo ac doctissimo

Augustinus Gadaldinus S. P. D.

Vm eam Oribasii Sardiani tractationẽ, in qua Lauacrorum omnium differẽtiæ ac facultates narrantur, nondum vel græcis vel latinis literis publice legi posse animaduerterem: eam uero eiusdem scriptoris partem, quæ vniuersam Aquarũ potabilium naturam explicat, hactenus quidem vel mancam inter Galeno ascriptos libros, vel pluribus certe cõspersam mendis, alibi seorsim latine circunferri intelligerem: non inutile fore duxi, si hæc ipsa ego capita, in quibus proculdubio tota fermè veterum græcorum medicorũ de Aquis ac Balneis doctrina continetur, in latinũ ser monem cõuerterem. Quicquid.n. superiores illi medici de his rebus sparsim tradiderunt, totũ id ferè vnus hic maximus clarissimusq; vir diligentissime collegit. eorumq; illud propè dicã solum habemus, quod in Oribasii libris scriptũ reperitur. Quis.n. nunc planè sciret, quid Rufus, Diocles, Athenæus, Antyllus, Herodotus, Archigenes, et Agathinus, præstãtissimi medici, de Aquis ac Lauacris, literis mandauissent: nisi Oribasiũ vnũ haberemus, qui eorum uerba fideliter in suum librum Medicinalium collectionum transtulit? Immo vero plæraque etiam in hoc primo ac secundo Oribasii capite conspiciuntur, quæ fuerũt excerpta ex ijs Galeni libris, quos nobis temporum ademit iniuria. Quemadmodum multa videmus in Galeno, quæ ipse eleganter admodum atq; apte à nobilissimis illis medicis sumpta, suis in libris inseruit. Etsi aũt Paulus Aegineta, ac Aëtius Amidenus de Aquis ac Lauacris docte sanè disseruerũt: longe tamẽ latius ac copiosius distinctiusq; singula sunt ab Oribasio pertractata. Sanè in hoc opere vertendo non parũ laborauimus. nam quamuis vetustissimus, idemq; omnium, vt opinor, qui extãt, optimus Matthæi Danduli doctissimi & præclarissimi senatoris codex, magno nobis in corrigendis nostris exemplaribus adiumento fuerit: adhuc tamen non pauca superfuere, quæ vsq; adeo corrupta erant ac mendosa, ut uix eorũ sensa elici potuerint, eaq; potius oportuerit diuinari. Quanq; autem me nec ornati nec elegantis interpretis functum munere satis scio: vt infidi tamen nomen ac calumniã euitarẽ, dedisse me operã non negauerim. Tibi vero LAVREDANE magnifice opusculum hoc mitto, quòd mei esse officij sum arbitratus, vt sicut tu beneuolẽtiã erga me tuã sæpius mihi apertissime demonstrasti: ita ego tenui hoc munusculo, mei erga te summi amoris ac obseruantiæ partẽ tibi aliquam indicarem: eoq; etiam libentius tibi mitto hunc libellum, quòd tu, qui, vt eximium istud tuũ ac illustre ingenium assidua semper bonorum librorum lectione excolas, græcum etiam hoc volumen antea diligentius euoluisti: rectum de nostra hac tralatione iudicium facere poteris. Cùm autem hanc tractationem tibi offero, eam ipsam fratri quoq; tuo mihi videor obtulisse, quòd sciam vobis cõia esse omnia: qui postq̃; ex matris vtero eodem ferè puncto tẽporis in hanc lucem simul exijstis, vt corpore, ita animo quoq; semper fuistis simillimi. quandoquidẽ semper simul vixistis, ac eisdem semper studijs vnà vsi estis: alterq; alterum semper incitauit ad virtutes capessendas inflammauitq;: ita vt ambo simul magnos nũc progressus in philosophia faciatis. Quamobrẽ tum ANDREAS pater vester maxime gaudere ac potius gloriari debet, q̃ vos filios procrearit, qui aliquãdo fulgebitis inter pleraq; alia lumina huius ciuitatis, in quam propter eius celebritatem ac frequentiam illud mehercle præclare videtur quadrare, quod de Roma quondam Polemo rhetor dixit, qui eam epitomen orbis terrarum appellauit: Tum vero etiam vos filij maxima lætitia ac gloria affici debetis, qui talem adepti estis patrem, qui præter cæteras animi sui dotes, miram inquam pietatem, suauitatem, et quæ harum princeps est ac regina, philanthropiam dico ac humanitatem, quaq; sola uiri optimates proxime ad Deũ optimum maximũ accedunt: adeo etiam bonarum literarum studijs delectatur, & in historijs, quæ sunt, vt scriptum est, memoriæ vita, adeo est versatus, vt paucos ei putem esse comparandos: totq; prætereà ac tam raris illustriũ uirorum priscis imaginibus ex ære, argento, auroq; conflatis: tot insignibus è marmore exculptis simulacris ac statuis: tot deniq; præclaris alijs antiquorum monumentis maximo suo labore, industria, sumptu hinc inde collectis, suam hanc amplissimam patriam exornat: ut dignus planè uideatur, cui pro tam nobili studio in conquirenda conseruandaq; uetustate, iustus honos, sempiterna inquã memoria reddatur. Sed ut ad rem reuertar, hic ad te liber BERNARDINE doctissime ac nobilissime mittitur: et quia in hũc modũ missus, plerisq; etiã alijs utilitatẽ afferre põt, in hoc quasi quodã modo radijs summi Dei similior factus, qui non minus mille quàm duos oculos possunt illustrare: tanto is etiam libentius ad te ipsum accedit: ac eo etiam magis, quòd non solus, sed præclaro multorum eiusdem generis librorum comitatu honestatus, ac quasi duplici nomine cõmendatus, ad te uenit. Tu igitur quo animo à me tibi mittitur, eodem ut excipias, uehementer te rogo. Deus faxit, is ad quem ego omnia refero, ut maiora aliquando ac præstantiora tibi offerre possim.

Vale.

ORIBASII SARDIANI

Medici clarissimi.

Libri primi ad Eunapium. Caput. xiiij.

De Aquis.

Augustino Gadaldino Mutinensi Medico interprete.

Aquarum præterea bonitatis ac vitiositatis experti esse debemus: nam hæ ad omnẽ victus rationem multiplicioris sunt vsus, q̃ cætera ferè omnia. Scire itaq; oportet illam aquam esse optimam, quæ nullam prorsus qualitatem gustu aut odore præseferat. statim vero & hæc bibentibus iocũdissima est, visuiq; pura. Sique ab hypochondrijs confestim descenderit, nullam aliam prę̃stantiorem perquirito. Nã quę in hypochondrijs diu morantur, ventremq; feriunt, inflant, ac grauant, licet prædicta bona adsint: semipraūæ iudicandæ sunt. quin & quæ in eiuscemodi aquis elixantur, tardissime ac deterius elixãtur. Satius igitur est huiuscemodi aquã experimẽto iudicare. Quòd siquis ex ĩdicijs discernere ipsas velit, ex ijs quæ dicentur, iudicet. Quæ enim ad septentrionem spectant, ac solem auersantur: illæ tarde permeãt, ægre coquuntur, tarde etiam calefiunt & refrigerãtur. Quæ vero ad orientem versæ sunt, ac per meatum quẽdam vel terrã puram colatæ, celerrime tum calefiũt, tum refrigerãtur: eas optimas esse sperandũ est. Bonæ etiã & quæ æstate frigidiores, hyeme calidiores existũt. Sunt qui pondere ipsas probẽt, ac quæ leues sunt, meliores esse arbitrentur. Sed hoc si cum prędictis alijs indicijs numeretur, laudandum est: sin per se solũ sit, non erit sufficiens bonarum aquarum argumentum. Leuissimę vero (vt ait Hippocrates) dulcissimę, limpidissimę, ac tenuissimæ sunt ipsæ pluuiales. propterea q; sol, quod leuissimum ac tenuissimum est, trahit, idq; non ex cæteris solum aquis, sed & ex mari, et ex ipsis ẽt humanis corporibus. vnde facillime oĩum putrescunt aquę hę pluuiales, vt quę varijs ac multis cõstent qualitatibus. Nemo tñ aquam quæ facile putrefit, pessimam esse autumet. nam q; facile alteretur, bonitati potius q̃ vitio tribuitur. quare vbi cæteras habueris optimæ aquæ notas, licet facile putrescat, optima hæc censenda est. cùm vero iam mutari cœperit, ijs qui eam biberint, raucitatum, tussium, grauitatũq; vocis

* A Græcè, λεκτέα.
* A Græcè, ἀπολαύει.

Gale lib. 1. de sãn. tuen. de cap. xi.

Gal. quarta parte. epi. cõmen. x.

Lib. de Locis, Aere, & Aquis.

causa est. Harum aũt aquarum pluuialiũ præstantissima est temporaria seu æstiualis, deinde tonitrualis, postremo nimbalis. Quæ vero ex glacie niueq; conflantur aquæ, viciosissimę sunt. Dum enim aqua congelatur, quicquid tenuiorum partium inerat, exprimitur. Aquas* palustres, fœtentes, ac absurdis qualitatibus præditas, expedit elixationibus ad melius reducere, sicq; bibere temperatas vino, acerbas quidem dulciori, alias aũt acerbiori. Aliquas etiam colare bonum est, vt limosas. Sed salsæ polentis * colentur. Quę vehementer frigidæ sunt, post cibum bibantur: non tamen affatim aut inhianter, nec sine vino. Quidam cibos ac potus quosdam remedia aduersus aquarum vitia inuenerũt: ac alij quidem cicerũ decoctum prębibunt, vel ipsa etiam cicera commanducant: alij caucalidas pariter cum pisce aliquo elixas, fœniculos itidem: alij betas & cucurbitas cum muria vinoq; diluto præmandunt.

* Al. fœculentas,

* Al. elixẽtur.

ORIBASLI SARDIANI

Priora quinque capita, Libri quinti Collectionum medicinalium ad Iulianum Imperatorem.

De Aquis ex Galeno. Cap. I.

Gale. lib. i. de san. tuenda. cap. xi.

Qua quę optima est, omni prorsus carere debet qualitate non ad gustum tantũ, sed etiã ad olfactum. Fuerit autem & hæc ipsa tum iocundissima bibenti tum exquisite pura. Si vero etiam celeriter ab hypochondrijs descenderit, non est, q̃ pręstantiorem aliam perquiras. Ita vt quæ puræ quidem sunt, & splendidæ, & dum bibuntur non iniocundę, diutius tamen in hypochondrijs morentur, vel ventrem ferientes, vel inflantes, vel grauantes: semipraueæ censendę sint. Enimuero multę etiã tales sunt, de quibus præcipue mihi videtur scripsisse discrimen ab optimis aquis, Hippocrates, vbi inquit, „Aqua quæ cito calefit ac refrigeratur, leuissima „est. Neque enim in cœnosis, vel maleolentibus, vel qd medicamẽtosum gustu præseferentibus, eiuscemodi dignotio ex vsu est: vt quę manifeste omnibus appareant: sed in quibus nihil quidem eiuscemodi insit: verum alia quædam ob praui aeris admistionem vitiositas circa aquam sit: vel etiam aliquod aliud insit vitium, ipsi aquæ connatum, quod latentem habeat causam. In his. n. memorata hæc dignotio optimum est iudicandi instrumentum. Neque enim celeriter aut calefiunt aut refrigerãtur eiuscemodi aquæ. Alia quoq; huic similis est dignotio per ea quæ in ipsa

Gal. quarta part. 6. epi. cõmen. x.

D elixãtur, vel olera, vel legumina, vel fructus, vel radices, vel carnes. Celerrime enim in optimis aquis, tardissime in prauis elixantur. Hasq; tam prauas aquas veteres quidam ἀτέραμνα & ἀτεράμνα. i. indomitas ægreq; coctibiles, seu crudas appellarunt: quo pacto & ipsa etiam legumina quę difficulter elixantur. Tutissimum ergo est experimẽto talẽ aquam iudicare. Quòd siquis etiam ex indicijs eius facultatem prænosse uelit; Quarum fontes ex saxis scaturientes, ad septentrionem erumpunt, solemq; aduersum habent, has omnes ægre coctibiles tardiq; transitus esse iudicandum est. statim etiam ipsis accidit, vt tarde tum calefiant, tum refrigerentur. Sicuti contra; Quarum fontes ad oriẽtem erumpũt, ac per meatum quendam ac terram puram percolantur, celerrimeq; tũ calefiunt, tum refrigerantur: E has præstantissimas esse sperandum est. Aquæ vero pluuiales (vt inquit Hippocrates) sunt leuissimæ, dulcissimæ, limpidissimæ, ac tenuissimæ. Nam sol leuissimam aquæ partem tenuissimãq; attollit, sursumq; rapit. attollit autẽ non ab alijs aquis tantum, sed & à mari, omnibusq; alijs corporibus. vnde celerrime omniũ putrescunt. Maxime. n. ea corpora quæ vnam in se ipsis habent qualitatem, difficilius putrefiũt, quàm quę multas obtinent: quando non ob aliam causam corpori adsit, vt vel difficulter vel facile putrescat. Sanè animum attẽdere oportet, ne quispiã aquã quę celerrime putrescit, deterrimam esse opinetur. eadem. n. etiam præstissima esse poterit, vbi omnia optimarum aquarũ indicia superiore sermone tradita, habuerit. Nam q facile sm̃ qualitatem alteretur, id in bonitatem potius q̃ vitiositatem aquæ referendum est. Signum aũt boni- F tatis pluuialis aquæ est, quòd à solari caliditate concoquatur. Nam & cætera omnia quæ elixantur, seipsis dulciora euadũt. Cùm vero putrescere cœperit, penitus absurda est. Qui enim aquã adhuc putrescentẽ bibũt, raucitatibus, tussibus, vocumq; grauitatibus corripiuntur. Ex ipsis autem pluuialibus aquis, quæ æstate fit, quam horæan. i. horariam seu temperariam Hippocrates vocat, nimbali præstantior est. Melior etiam est nimbali tonitrualis. Quæ vero ex glacie vel niue liquescenti fiunt, deterrimæ sunt. Nam in ijs quæ à frigore congelantur, quicquid in ipsis continebatur, quod tenuissimarũ esset partium, id totũ exprimitur. Sanè præstiterit, quæ fœculentæ sunt, & maleolentes aquæ, & quæcunque absurdas habent qualitates, eas prius elixatione alteratas offerre. Et in aliũ etiam vsum aquam præcalefacientes refrigeramus, quamuis neque gustum

Gale. lib. i. de san. tuẽ. cap. xi.

In lib. de [...]cis, aere, aquis.

gustum neq; olfactũ prauũ habeat, exquisiteq; sit pura: quando ipsam diutius in ventriculo cõmorari, nocumentumq; aliquod inferre experti fuerimus. Nam caliditas aquam, quę elixatur, totam ęqualiter fundendo, eam aptam ad secretionem reddit. Dum.n. refrigeratur, terrestres quidem partes innata grauitate descendentes, ad vasculi fundum perueniẽt: aqua vero his supernatabit: qua sensim in aliud vas transfusa, citra noxam vti poterimus. Post elixationem vero quando aquam frigidissimam reddere voluerimus: niuem quidem si habeamus, aquæ prius calefactæ extrinsecus ipsam circũponimus: niue vero si careamus, ex puteis, vel aquæductibus refrigerationem ipsi comparamus: ipsam nimirũ prius calefacientes, vt alteratu facilis reddatur. Nam quicquid ante calefactum est, promptius in se ipsum totum, alterationẽ quæ à vicinis corporibus fit, suscipit. Cũ vero vasculũ ĩ puteos demiserimus, **B** vel aquæductibus subijcerimus, necessario operculũ ipsi faciemus: ac vndiq; ipsum exquisite stipabimus, vasculum sanè non implentes, sed vacuum id aliqua ex parte facientes, vt nimirũ aer qui inter operculum, & aquam in vasculo positam medius est, prius refrigeratus, ita contactu propinquam aquam refrigeret. Vbi autem nihil eiuscemodi adest, vt in Aegypto, vasculum suspendentes, detectum id, quò aerem suscipiat, relinquimus. Quoniam vero nec incidentis nec calidi qcq̃ habet aqua, iure optimo tarde meat, ægre concoquitur, ægre itidẽ subducitur omnis aqua, quãuis alioqui optima sit. Moratur enim multo tempore in ventriculo, fluctuationes ipsi ferè semper inferens, siq; vẽtriculus biliosus fuerit, simul & ipsa aqua corrumpitur. cumq; vix à **C** ventriculo in ieiunum transierit, haud facile distribuitur. Quapropter nec ad mouendam vrinam, nec ad educẽdum sputum naturâ apta est. Neq; tamen sitim sedat, etiam si diutissime in vẽtriculo moretur. quandoquidem in totam profunditatem non immergitur, nec ariditatem irrorat. Quòd autem non nutriat, sed vehiculum duntaxat nutrimenti sit, dudum ab Hippocrate alijsq; præstantissimis medicis dictũ fuit. Quare nec vitalem virtutem potest roborare. Et hæ sunt causæ cur Hippocrates relicta aqua ad melicratum, oxymeli, & vinum in ægrotantibus peruenerit. Ac quãtum quidẽ ad hæc, nunq̃ ea quis vteretur: pleriq; tamen in alijs falsi, ad aquã confugiunt, in qua danda magnopere nõ potest aberrari, cùm nec vires etiam magnas ipsa habeat.

Prauus aũt fit vsus oxymelitis, vini, & melicrati tum ob cõfertas mutatiões, tũ ob acraton

A hoc est intẽperatã meracãq; seu impermixtã mistionem à medicis magna ex parte factam. Nam veluti manus quædam, quæ ad distributionem aquam rapiat, minimum omnino vini immiscẽdum est: quò nimirũ aqua, syncera esse desinat. Sic sanè oxymeli illud quod aquosum ẽ, laudo. Posset etiam quis eo melicrato, quod aquosum est, citra periculum vti: nam quod impermistum est, nisi prius aluum subducat, maxime nocuum euadit, ac præsertim in picrocholis, & ijs qui magna habent viscera, in quibus sanè corporibus aqua etiam ipsa nocua est, quãdo in bilem versa fuerit, diutius in hypochondrijs morata. pręter enim hæc omnia quæ habet mala, adhuc etiam cùm sit stercoris expers, nullam alui subductionem facit. Quòd vero hæc ipsa, cũ in accessionũ initijs bibitur, lædat, omnibus sanè notum est. Quãdo ergo in potu vtilis erit aqua? quãdo sola potione pro diæta laborans vtitur: ptisanæ cremorem nondum assumens. Tunc ergo in medio aliorum potuum aquam quis in tẽpore offerat, præcipueq; quando laborans siticulosus sit: nam inundationem (græce πλημμυρίδα) quandam, hoc est humiditatis multitudinem, ab ipsa fieri asserit Hippocrates. quare inter melicratũ & oxymeli parum aquæ dat, quippe quæ ad expuendorum humiditatem cõferat. Quin & vbi vinum maxime nocuum sit, tunc & aquam dat. Nocuum autem est, cũ vel delirat laborans, vel caput vehementer dolet. Suam igitur propriã naturam humidam ac frigidam habet aqua. adscititiam autem acquirens caliditatem, calefacit quidem ac humectat propinquas sibi res: at non similiter ambo hæc facere natura apta est. verum humectat quidem summe, siue tepida, siue temperata, siue etiã calidior existat: calefacit aũt non summe, nisi quæ extreme ferueat. Exploretur autẽ hic sermo in temperata natura. Si enim huic naturæ aquam temperate calidam offeras, siue lauando siue ꝑfundendo quãcũq; velis partem: hanc ipsam, humidiorem ac calidiorem demonstrabis in ipso perfusionis tempore. Si vero posthac quieueris, vt q frigida corpus nec coegeris nec densaueris: paulo post frigidiorem ipsam se ipsa factam cõperies: caliditate innata immoderatius perspirata. Non tamẽ quemadmodum frigidius deinceps, ita etiam siccius demonstrat corpus calidę aquæ vsus. quãuis certe & hoc fieri videretur, tum ob meatuum raritatem, tum ob corporis mollitudinem, tum deniq; ob substantiæ fusionem. Necesse est enim vt largior in huiuscemodi affectionibus fiat euaporatio. Vapor autem humor est attenuatus. Verum non sic se habet

In eodem cõmento.

G. in. 4. de victus rõne ĩ morb. acutis cõm. 41.
G. lib. 1. de facul. simp. med. cap. 8.

Ibidem

habet rei veritas. Nam quę in vasis ac alijs vacuis regionibus continentur humiditates, vniuersæ vacuantur: corpora vero ipsa vasorum, ac vniuersum carnosum genus, humidius se ipso fit. et hãc solam facultatẽ, vt videtur, nunq̃ deponit aqua. Neq; enim cũ feruens comburit corpora, quæ vsta sunt, sicca euadũt vt quę ab igne assata sunt: neq; etiam cũ summe frigida facta, toto die vel etiam longiori tempore super aliquam partẽ perfunditur, eam sicciorem reddit. sed hæc quidem accidũt, propterea quòd humiditas quæ in vasis alijsq; regionibus continetur, vacuata est: innatę autẽ ac solidæ ipsæ partes (hoc est τὰ πεφυκότα) nulla in re se ipsis sicciores fiunt.

De aquæ frigidæ & oxymelitis in ægrotantibus exhibitione. Caput. ij.

Quoniam omnis affectio corporis, quæ præter naturã est, à sibi ipsi contrarijs curari est ostẽsa: patet febrem quoq; ipsam à frigida extinctam omnino iri, quãdo ipsa sola fuerit sine vlla affectiõe quæ à frigida lædatur. Nam si cũ febre, alia sit affectio, quam frigida lædit: licet quæ ex hac ipsa affectione orta est febris, à frigida confestim extincta fuerit; alia tamen deinde grauior febris accẽdetur, aucta ea affectione, quam frigidæ potio læserat. Læduntur autẽ à frigida affectiones, tum quæ sunt partium phlegmone laborantiũ, tum quæ sunt succorum inconcoctorum. quorũ nota ac indicium est ipsa vrinarũ incõcoctio. Si igitur vrinæ concoctæ sint, simulque nulla pars principalis phlegmone vexetur: hæc satis erunt, vt ad frigidam dandam nos impellant. Quòd si æstatis tempore vehementia febris aliquando vrgeat, laboransq; iuuenis sit ac frigidæ potioni assuetus: si vnà cum aspectu ac consistẽtia vrinarũ sublimamentum laudabile videas: frigidam dando, non peccaueris, q̃uis aliqua particula phlegmone vexetur: sed malueris hoc in loco febris q̃dem vehementiam q̃ primum sedari, reliquias autem phlegmones pluribus diebus indigere. scirrhosiores enim solutuq; difficiliores vt ipsæ euadant, necesse est. Si igitur non admodũ adurentes sint febres, frigidam dando in particulis phlegmone laborãtibus, magnopere à coniectura aberrabis. Nam quæ vehementer flãmeæ sunt febres, phlegmonẽ erisipelatosam quoquo modo esse significant. ideoq; frigida etiã hanc iuuat sicuti in exterioribus conspicitur. in ijs ergo qui incipientes habent phlegmonas in iecore, vẽtriculo, alijsq; eiuscemodi particulis, exq̃sitiori determinatione est opus. Magnopere enim hi oẽs læduntur, licet in tẽpore assumpserint, si aliquãtum potus ipse quãtitate excedat. Quoniam aũt

D principia earũ phlegmonarũ quæ sine ictu aut vulnere consistunt, vel ob imbecillitatem particularũ vel ob aliquam igneam caliditatem fiũt: eas quidem quę ob imbecillitatem fiunt, semper frigida lædet: eas vero quæ ob igneam quandam caliditatem, ea ipsa moderate exhibita iuuabit. Periculum enim est in largiori potu dando ne pars ad contrariũ excessum transeat. adhuc vero tales affectiones frigida potio iuuabit, si dũ sani erant, ea ipsa vti solebant. Considerandi igitur sunt, qui in thorace, vẽtriculo, iecore, ceruice, ac toto capite sunt validi morbi. Nã artus, (q̃ cῶλα græce hoc est mẽbra lõga dicunt) haud magnopere fortasse lædentur: lædentur etenim aliquãtulum per quasdam affectiones, quas deinceps dicam. Quòd vero horum eadẽ futura sit noxa, quanta prædictarum partium valide affectarum

E fit; ne id quidem idiota assereret. Si igitur erysipelatosa vel herpistica hoc est serpiginosa quędã affectio in hypochondrio sit, vel erysipelatosa phlegmone, vel aliqua alia affectio summe calida ex intemperie nimirũ sine succis genita: tunc frigidæ potio iuuabit. Sicuti eadem maxime lædet; vbi abscessus, vel œdema, vel scirrhus, vel vlcus, vel intẽperies frigida affuerit. Quoniam autẽ de artubus dicere sum pollicitus, sciẽdum est, quòd quæ in his sunt phlegmonæ neruosarũ partiũ, à quibus alioqui spasmorũ imminet periculum, à frigidæ potione maxime læduntur. Si autem in carnosa artuũ parte phlegmone gignatur, bibere etiam frigidam homo poterit. & si extrinsecus mẽbro phlegmone vexato obtulerit, lædetur quidem, non tamen insigniter nec oĩno manifeste: præsertim si frigidæ potioni fuerit as-

F suetus. Cũ igitur febris fuerit sola sine vlla alia affectione quę à frigida lędi possit, tantũ frigidæ dandum est quantum laborans ipse anhelitu nõ iterato haurire poterit. Oxymeli aũt ęstatis tẽpore frigidũ datur, vt laborãtis sitim nõ exacuat. quapropter etiã antequã concoctus sit morbus, oxymeli frigidum dare audemus ęstatis tẽpore: aquam certe in eiusmodi affectiõe ad saturitatẽ non daturi. nam tum phlegmonem densabit, si ob eã febricitent: tũ succos seruabit incõcoctos, si ob hos ægrotẽt. At oxymelitis tunc parum damus, tanq̃ tepidum prius sit in ventriculo euasurum, quàm eius frigiditas vsq; ad costam distribuatur. Quòd si exiguum quid distributum etiã fuerit, illud ab ipso oxymelite corrigetur, vt q̃d incidendi facultatem habeat.

Ex libris Rufi de Aquis. est in secundo Libro de Diæta seu Potibus. Cap. iij.

Aquę, quę resides sunt, (voco autem eas quę sunt

sunt ex puteis) cùm minime sint fatigatę, neque valde tenues sunt: siq; intro inierint, minus madefaciunt, ac dissoluunt cibos, minus itē *concoquunt, nec bene etiam per vrinam reddūtur præ erassitie, & quia frigidæ sunt. Fiunt autem potabiliores tum crebro haustu ac si effluerent, tum expurgatione puteorum. Quæ vero fluunt, multo sunt tenuiores, atq; ad madefaciendū præstantiores, ad concoctionem item, & ad vrinæ redditionē. Quæ vero sunt ex stagno, omnes pessimæ sunt. Nam & odorem absurdum habent, sicuti putrefactæ. & æstate q̃dem calidæ fiunt, hyeme autem frigidæ. quod maximum signum prauitatis aquarum statuo. Aestate igitur vētres perturbant, tarde etiam in vesicam transeūt. sæpius itē difficultates læuitatesq; intestinorū homini inserunt, à quibus res tādem in aquam intercutem cedit. Hyeme vero cùm frigidæ sint, ventres quidem non admodum perturbāt: rupturas autem, pleureses, & tusses faciunt. quin & ad lienem repunt, postea in aquam intercutem desinunt. ex liene autem & pedes vlcerātur, & ea ipsa vlcera celerem curationem nō admittunt. Solę autem quæ in Aegypto sunt paludes, ex omnibus quas nouerim, sunt salubres: quòd & hyeme aqua nō putrescat, neque enim supercalefit: & autumno Nilus paludes replendo, antiquam aquam extrudat, & aliam recentem in eius locum reponat.

De aquis autem pluuialibus hæc cognosco. Aquæ pluuiales leues sunt, tenues, puræ, gustantiq; dulces. & si quid in ipsis elixare volueris, celerrime id elixatur. siq; ipsas calefacias, celerrime calefiunt. vinoq; perexiguo temperantur. quare bonæ sunt ad concoctionem, bonę ad vrinarum secretionem: bonæ iecori, lieni, renibus, pulmoni, ac neruis. cùm enim facultatem valde refrigerantē non habeant, merito hisce partibus fiunt benigniores. Vernales ergo ac hyemales opportunissimæ, ac optimę sunt: quas sanè ego pręcipue laudo. Autumnales autem & ęstiuales fuerint quidem alijs pręstantiores, sed non omnes omnibus. nam viribus quidem eas quę in terra sunt, antecellūt: quàm vero sint uernalibus hyemalibusq; inferiores, dici sanè non potest. nam terra siccius vaporat ęstate, & autūno {, & } aer multas habet terrę sordes, quas pluuię purgant. tales igitur a, sicciores nit ro sioresq; vt sint necesse est, atq; ad abstergendum per intestinaque descendendum idoneę: minime tamen sunt accōmodatę renibus, pulmoni, & arterię. quin & plus vini tales aquas ferre necesse est: quò earum nitrositas vincatur. Differunt autē non parum

A etiam aquę penes flatus vētos ve aquilonares & australes. In aquilonaribus enim dulcior quidē pluit aqua, verum frigidior: in australibus autem minus quidem dulcis, calida autem magis. Et in vniuersum tempora quæ imbribus pluuijsve abundant, dulciorem: quę eisdem carent, sicceq; sunt, nitrosiorem aquam prębēt. Quęcunq; aūt à niue & glacie fluunt aquę, vniuersę durę quidem sunt, frigiditateq; excedunt, dulces tamen sunt gustanti. aqua autem quę dura frigidaq; sit, neq; ad concoctionem neq; ad vrinę redditionē commoda est, quin et neruis, pectoribus, costisq; mala est. nam & spasmos tetanosq; infert, ruptiōnesq; in thorace facit, vt etiam nonnulli subcruēta expuant, ac suppurentur. Fontanę autem aquę quę ad orientem vergunt, vniuersę humiditate, tenuitate, odoris bonitate, quodq; tū moderate humectent, tum moderate calefaciant,

B cęteris excellunt: Quę ad septentriones, dulces quidem sunt, sed immoderatius refrigerāt: Quę ad occidentem, violentę sunt in refrigerando, violentę item & duritie. vnde raucitatem, laterū morbos, ac spasmos inducūt: Quę ad meridiem, salsiores calidioresq; sunt, minimeq; vt per vrinā reddantur idoneę, ad secessiones autē per intestina, pręstātiores sunt. Atqui, licet aquas quę sunt in meridie, nō laudem; Nilum tamen ita laudo, vt paucis admodum fluuijs in bonitate aquę cōparandus videatur. nam & ventrē subducit, mulieribusq; purgationes citat, & in puerperio bibitur. Pleręq; vero meridiōales aquę resides sunt, quibus duplex est noxa: altera, a regione: altera, quòd non efluat. Pro terrę vero natura sic de aquis dignoscere oportet. Nam terrarum alia est

C plana seu cāpestris, alia colles, & montes. Campestris ad aquarum effluxiones deterior est. multique hoc in loco putei fossiles, fontesq; resides sunt. Colles & montes sunt pręstātiores. nam & puriores aquas, tenuiores, & meliori pręditas odore, dulcedineque suauiores prębent. Rursus camporum nonnullis salsugo & nitrum insidet ęstate & autumno: nonnullis nihil: verum terrā hanc, dulcem appellant. hîc ergo & aqua est pręstātior potabiliorq;: illic salsa ac nitrosa. Ex montibus itidē, alij terrei, alij petrosi. ac terrei aquas habent pręstantiores quo ad mollitiem, & quia minus sint frigidę: petrosi, quo ad duritiē & frigiditatem aquas habent deteriores, puriores tamen cęteris, sedimentoq; vacantes. Maxima autem ac notabilissima in aquis est differentia, tum ex metallis tum ex herbis illic natis. Ac metalla quidem tum ad aliam habitationem, tum ad

[Margin, cut off:] ...ores ... i græcis ... vide ēt ... tiū lib. 3. ... De Aqs ... Rufo q ... aqua ... quat. cito in ventulo.

[Margin, cut off:] G. I primi de victus r... tioni i... bis acutis... cō. 93.

ad aquę potionem nocua sunt. Herbę vero nonnunq̃ quidem admodum lędũt aquam: nõnunq̃ autem ipsam adiuuant: vt sium, calamenthe, & adiantum. hæ.n. plurimæ in riuis seu canalibus nascuntur. ac laudabilem quidem aquam lædũt: prauam vero alioqui iuuant, cùm quoddam ab eis veluti medicamẽtum ipsi aquæ cõmisceatur. Euadunt autem p̃stantiores vt per vrinã reddãtur, eiuscemodi aquæ. Non minima ergo hñda est consideratio an etiam à terra vel aliunde aliquod aquis vitium adueniat: q̃ non satis sit fontes hîc quidem præstantiorem aquam ac potabiliorem, illic vero salsam ac nitrosam præbere: nisi etiam quę ad riuos attinet, similia existant.

Quæ igitur maxima sunt, in hoc sermone dicta sunt. Dicantur autem & alia signa bonitatis aquarum. Quæcũq; aquę hyeme quidem calidę sunt, æstate vero frigidæ; quoquo modo vidẽtur esse optimæ: Quæ vero simili modo in calore & frigore quo tempora, se habent; pessimæ. Nam æstate in terrę superficie calor aduentat: hyeme in profundum ĩmergitur. ob idq; mihi videtur, fontes, quicũq; à p̃fundissimis partibus fluunt, & quæcũq; antra caua, omnia per hyemem calidissima esse, per æstatem frigidissima. ideoq; oĩa quæ in superficie sunt, vnà cum temporibus cõmutantur, quocũq; modo ea ipsa tẽpora in calore vel frigore se habeant. Mirabile autẽ est quod {alicubi} aqua hyeme euanescit, æstate apparet. quũuis contrarium iure esse deberet. Verum etiã huiusce rei causam calor ipse habet: vt q̃ profundas aquas secum conuehat. nam & hæ calorem ip̃m sentiũt. Quicũq; enim fontes p̃fundi sunt, parumq; admodum ab externis imbribus suscipiunt; hyeme quidem ac per vehemẽtissima frigora minimos, ęstate vero maximos comperies. Quare & quod in Delo est stagnũ, hæc ipsa eisdem de causis patitur: puteiq; qui in Pythopoli sunt. Vna ergo hęc ipsa est bonarũ ac prauarum aquarum cognitio: si hyeme calidę, ęstate frigidę sint. Secũda vero, si in ore gustantis nihil notabile habeant. ita vero nec multo vino pro temperando indigebunt, omniq; vino conuenient. Esto autem & pura illa, quæ pręstantior est: nec alioqui colore infecta, nec fœcem subsidẽtiamq; habens. Statim vero quę pura est, pondere etiam est leuis. nam quę pondere leuis est, terrę semper impermista est: quę vero est grauis, terrę ratione plus grauat. Sunt & hæc non minime consideranda, vt, si cito ipsa calefiat, ac refrigeretur. nam eiusmodi aquę cæteris sunt pręstãtiores: Et quomodo ad concoctiones, quomodo item ad secessionem si habeat. nam quæ citius *concoquunt, sunt præstantiores: & quæ secedunt, si per vesicã secedant, sunt præstantiores: deterior autem est aquę per intestina secessio. Quarum vero in nostra arte non est, opera perdiscere, ea ab incolis percontari debemus. Nequaquam autem facile sciri possunt quæ præter rationem eueniunt. Ne diutius morer, Aqua in Leõtinis est, ex qua si q̃s biberit, moritur. Huiuscemodi alia in Phęneo Arcadiæ cõspicitur, quam Stygos hydor appellant. Huiusmodi item alia in Thracia, & stagnũ illud quod apud Sauromatas est, quod nec auis transuolare potest. Et aliud etiam apud Medos est, cui ichorem nigrum supernatare dicunt. qui vbi igni admotus fuerit, accenditur. hoc mẽdicamento Medeã tradunt Creontis filiam perdidisse. Est etiam Susis aqua, quę si bibatur, dentes excutit. Sybaris autem fluuius homines infœcundos reddit. Quæ vero in Aethiopia est aqua, rubra appellata, furorem inducit: Quæ in Aegypto est, bibentium capita depilat. Horum sanè nihil sciri potest cur qui illis inconsiderate iam vsi fuerunt, multi quidem mortẽ obierint, multi vero aliud q̃d inconueniens perpesi fuerint. Sunt & aliæ multę aquarum facultates, quæ non secundum cõmunem naturam se habent. Nam quæ Lycestis est aqua, bibentes ad temulentiam adigit. Quę in Clitorio Arcadię est, in ea si quis se lauerit, odorem vini amplius sustinere non poterit. Aqua Arethusę in Chalcide, mulieres quidẽ iuuat: cętera vero animalia, si ex ea biberint, pedum doloribus afficiuntur. Cydnus pedum dolores sedare creditur, quamuis frigiditate excellat. Qui vero habitat, vbi praua est aqua, excogitare debet, vt ipsam potabiliorẽ efficiat. Optimũ igitur erit, vt ipsa in fictilibus vasis elixetur: ac vbi noctu refrigerata fuerit, rursusq; calefacta, bibatur. Si vero exercitui bonam aquam ex praua pręparare fuerit opus, foueas ex ordine ab altissimis locis ad decliuia fodere, per illasq; aquam ducere oportet: terra dulci ac pingui quę conficiendis fictilibus sit idonea, in foueas iniecta. semper enim hoc modo aquę viciositas in foueis remanebit.

Græci codices hic in margine habẽt. Loquitur de fonte illo qui ĩ Lycia ẽ apđ Chimęram monem quẽ Pegasus ictu vngulę apuisse fingitur.

Cod. gręci hñt in margĩe. De Paradoxis q̃ sunt ĩ Agu...

Aquæ correctio ex libris Dioclis. Cap. iiij.

Aquam *imbecillissimam efficies, si tertiam partem decoquas: & *ouorum alba similiter incoquas: inijcere autem in hęc ipsa oportet glebã argylę aridę, quousq; maceretur. Sit aũt mensura semisextarius in amphoram. Vbi autem decoxeris, bibatur. Ita etiam odorẽ ab aqua extrahes, si calefactam manu ad vẽtum perfundas, & in

in vase immenso in soles, atq; in multa vasa paulatim diffundas.

Aquæ Purgatio ex Libris Athenæi. *Cap. v.*

Aqua deſęcatur partim vaſis ſtillacidijs, (quę ſtacta à græcis appellantur) partim colis (quæ ab eiſdem hyliſteres vocantur:) quæ nonnunquam quidem ſimplicia, nonnunquam vero duplicia vel triplicia fiunt: vt puriſſima aqua per hæc ipſa excipiatur. Quin & foueę tum iuxta mare tum iuxta ſtagna fiunt: illic quidem, cũ aquam potabilem à mari ſecernere volumus: hic vero; vt ſi conturbatum fuerit ſtagnum, hirudinesq; in ſe vel aliqua etiã alia vitia habuerit, puriſſima maximeq; innoxia aqua per terram tranſudans, in foſsas colligatur. Vbi vero multa aquæ quãtitas hauriẽda ſit, vt in exercitibus; latera foueę lapidibus vel lignis in orbem circundant, atq; vbi pauimentum eodem modo inſtrauerint, puras cõſeruare aquas nituntur. Porrò aquę quæ defæcãtur, tenuiores purioresq; fiunt, ob idq; etiam frigidiores. plereq; vero licet fuerint defæcatę, vires tamen à ſordidis corporibus perceptas adhuc cõſeruant.

ORIBASII SARDIANI

Libri primi ad Eunapium. *Cap. xvi.*
Et libri primi ad Euſtathium filium. *Cap. xxvij.*

De Lauacris.

Frigidam lauationem laudo equidem: non tamen conferre eam dixerim ijs qui vtcunq; viuunt: ſed ijs duntaxat, qui exactam vitam ducunt, laboribusq; ac cibis congruenter vtuntur. Sanè multis qui ampliori interdum refrigeratione indigent, ſatis eſt in frigida æſtatis tẽpore natare; ſi iuuenes ſint, ac bene carnoſi, frictionibusq; præcalefacti. Sint vero nec ob venerẽ nec alio quocunq; modo laſsitudine affecti, nec inconcoctione vexati *et vomitu aut aluo vacuati, nec vigilias perpeſsi. Tutum enim non eſt, ſi aliter quis ipſa vtatur. Calidum vero lauacrum optimum tutiſsimumq; eſt: quippe laſsitudines ſoluit: plethoramq; digerit: excalfacit item, mitigat & emollit: flatum vbicunque fixus fuerit, diſtundit: ſomnum conciliat: bene carnoſum reddit. facile etiam vnicuique adminiſtrari poteſt, mari & fœminæ, puero & ſeni, ac idiotæ.

ORIBASII SARDIANI

Libri primi ad Euſtathium filium. continuatio Capitis. xxvij.

De Lauacris tum ex induſtria factis, tum ſponte naſcentibus.

Lauacra quę ex induſtria fiunt, calefacientia quidem paramus, vbi volumus vel refrigerationem tollere, vel laſsitudinem ſoluere, vel ſpaſmum remittere, vel dolores mitigare: quin & refectionis etiam cauſa. Fiunt autem calefacientes aquę, incocto pulegio, vel origano, vel hyſsopo, vel thymo, vel thymbra, vel lauri folijs, vel pyrethri radice, & reliquis id genus. inijcimus etiam oleum. Digerentem aũt efficiemus, vbi extenuare totũ corpus volumus: ſit vero digerens, iniecto vel ſale, vel ipſa marina aqua, vel nitro: quin & mel admiſtum digerentem reddit aquam, & ſarmentorũ cinis, vel baccarum iuniperi decoctum. Mollitionis vero gratia, ĩ phlegmone & duritia. In phlegmone ergo laborantibus maluę decoctum inijcimus, & ſeminis lini & fœnugręci: in phlegmonis autem fluxione vexatis arnogloſsum vel polygonũ incoquimus, vel malicorium, vel *roſas, vel rubi cimas: in ſpaſmum vero expectãtibus, vtimur quidem & eiſdem quibus in phlegmonis quę abſq; fluxionibus ſunt, vtebamur; pręcipue vero iuuat hydrelęon; malua nimirum ac fœnugręco incoctis. In duritia vero citra phlegmonem eiſdẽ vtimur, quibus in ijs quę digeſtione indigent, vtebamur. Refrigerãt autẽ ac adſtringunt lauacra, quę adſtringentes ac refrigerantes materias habent. Sponte naſcentium lauacrorum quędã ſunt nitroſa, quędam ſalſuginoſa, quędam aluminoſa, quędã ſulfuroſa, quędã bituminoſa, quędã chalcanthoſa, quædã ferris vel ęris qualitatẽ referũt: quędam ſunt ex his cõpoſita. Oĩum igiť ſponte naſcentium aquarum vis eſt calefaciendi & exiccandi vt plurimum: preſertimq; congruit tum humidioribus, tum frigidioribus. Iam vero quę Nitroſæ ſunt & Salẽ habent, capiti ſunt opportunę, & thoraci fluxiõe vexato, ſtomachoq; pręhumido, & hydropicis: Aluminoſę ſanguinis reiectionibus & ſtomacho vomitioni obnoxio, mulieribusq; quę inordinate purgantur, ac aſsidue abortiunt. Sulfuroſę neruos emolliunt ac diſsoluunt, doloresq; mitigant: ſtomachum vero eſtœminant ac ſubuertunt. Bituminoſæ tum caput replent, tum inſtrumenta ſenſus vitiant.

B — C

Al. rhu

tiant.perseueranter autem calefaciūt, ac tēporis tractu molliūt. Chalcanthosę ori ac paristhmijs, columellæq; ac oculis egregie congruunt. Similiter & quę Ferri naturā repręsentāt, stomacho lieniq; sunt vtiles. Oportet aūt ingressus in aquā sine tumultu facere, vt vis remisso corpori accedens, immergatur introq; penetret.

ORIBASII SARDIANI

Septem prima capita Libri decimi Collectionum medicinalium ad Iulianum imperatorem.

Ex Galeni Libris de Lauacrorum dulcium facultate ac vsu. *Cap. I.*

Gal. li 3. de sanit. tuen. cap. 4.

LAuacrorū quæ sunt ex aquis dulcibus calescentibus, facultas est, si tēperatæ sint, humida ac calida: si tepidiores sint, humida ac frigida: si iusto calidiores euaserint, calida quidem, non æque tamen humida. corpora.n. horrescant, ac eorum meatus densentur, necesse est: ita vt non amplius externa humiditate frui possint, nec quippiam internorū excremētorū euacuari queat. Enimuero quæ tēperatę sunt, perpetuo quidē per se humectant ac calefaciūt: accidit autem ipsis qn̄q; ex accidenti quodam, vt vel humiditates digerant, vel corporis particulas supfluo fluxu repleant, aut molliant, aut cōcoquāt, vel vires roborent aut dissoluāt. Ad hæc autem aquarum quantitas non parum cōfert. Cōpositum autem est totum lauacrum ex partibus facultate inter se se differentibus. Quippe ingressi, in aere calido versantur. postea in aquā calidā introeūt: deinde ab hac egressi, in frigidam: deinde sudorem detergunt. Potest autem prima ipsius pars totū corpus æqualiter calefacere, materias fundere, inæqualitates æquare, cutim rare facere, ac multa quæ prius sub ipsam detinebantur, vacuare. Secunda, vbi quis in frigida corporis affectione, ea vtatur, madorē vtilē solidis aīalis particulis potest indere. Tertia lauacrorū pars potest vniuersum corpus refrigerare, cutim densare, facultatesq; roborare. Quarta, corpus per sudores euacuare potest citra eam noxam quæ ex refrigeratione percipi solet. Cúm ergo hæc efficere circa hominem valeat lauacrum temperatū aquarum potabilium, ac præter hęc etiam tum horrores tum densitates cutis vbi homines intēpestiue lauentur: tentādum deinceps est vniuersa determinare. Plerosq; enim eorum qui inconcoctione vexati fuerint, adhuc vero plures eorū quibus mordacium excremētorum copia inest, ac omnes etiam qui in febrilibus significationibus inuasionibusve, & ascensibus, quiq; in vigore sunt, paucis quibusdam exceptis; merito horrescere contingit, siue in balneum ingressi ipsi fuerint, siue in sole calido steterint, siue exercitationes vel frictiones vel gestationes aggressi fuerint. Singula enim quę dicta sunt, confertum subitumque excrementorum impetum efficiunt. Cùm ergo eorum qui lauantur, densa adhuc cutis extiterit, detenta hæc excrementa atq; acerua ta, mordere necessario coguntur. Qui vero opportune in balneum ingressi fuerint, eos omnia prius dicta insequi est necesse. Vacuatio itaq; excrementorū omnibus febribus vtilissima est. ad eundem modum rarefactio ac laxatio: non tamen fusio neq; caliditas. Verum caliditas omnibus sanè febribus est inimica. Aequaliter autem fundi, id solidis certe animalis particulis est vtile. Sed vbi vel phlegmone, vel aliqua affectio phlegmone similis in corpore existat, vel plenitudo: tunc sanè maxime nocuum est. Augentur enim phlegmonæ, cùm calefacti ac fusi succi in ipsas confluunt, distendunturq; vasorum tunicę, multitudinem quæ ex fusione fuit in spiritū resoluta ac inflata, minime continētes. Ac vires ex hoc ipso male afficiuntur. Siccis ergo ac calidis affectionibus mordacia effundi, vtile est. Fusio vero citra periculum est. Non innocua autē est calefactio. Atq; hæc ex prima lauacrorū parte ijs qui ita laborant, proueuire, si opportune lauentur, memoria est tenendū. Iam ad secundā ipsorum partem accedamus, quod erat id, quod maxime ꝓprie Lauacrū appellatur. in hac ergo dum humectantur, iuuantur: dū vero calefiunt, nihil iuuant. Trāseamus ergo rursus ad tertiā, in qua & refrigerantur citra molestiam, quæ fuerant calefacta, & roborantur vires: & quæcunq; erant rarefacta, plusq; iusto relaxata, in naturalē symmetriam redeunt. Sicuti quarta lauacri pars ostendit. In quibus enim omnia rite sunt facta, post frigidæ vsum sudant adhuc, omniaq; eorū excrementa vacuantur. Nemo vero laborans cū lauatur, detergendus est, nisi sordeat, pruriginosusve sit. Debēt.n. laborantes citra omnem lassitudinē accuratissimeq; aqua perfundi. Detersio autem fit ijs quæ abstergendi purgandiq; vires habent, (rhymmata græce vocantur) quæ omnia mordacia sunt atq; siccantia. quare hoc maxime contrarium est lauacri facultati, vsuiq;. Atqui si laborās ob sordiciem vel pruritum detersione indigeat; detersorij medicamenti vim exoluere debemus aquæ largioris admistione, superiniecta etiam aliqua olei portione, superinfusaq;

Gal. lib. 10. meth. med. cap. x.

Gal. li. 3. d vict. rat. morb. ac cōm. 45.

fusaq; statim copiosa aqua calida ac pura. Oportet autem omnino vt laborans citra lassitudinẽ seruetur: ob idq; labrum (hoc est πύελος) facilem habeat ĩgressum & egressum: id qđ fiet, si paries, q̃ aquã circũsepit, nec altus, nec angustus sit. Laborãsq; cũ quiete lauetur. nã hoc lassitudine vacat: ipsaq; laborantis quies ad relaxandũ molliẽdumq; magis in lauacro corpus, vtilis est. tendũtur enim in motionibus musculi, tensi vero minus tum molliuntur, tum relaxantur. Parata aũt esse debet ea aqua, quæ fundenda est super eum qui lauatur, postq̃ lauacro, quod ĩ labro est, vsus fuerit: id quod etiam nunc omnes medici facere solent, cũ infirmũ lauant. neq; in solium (hoc est δεξαμένην) quod frigidum sit, permittunt eum ingredi, sed illius vice aquã tepidam perfundũt. Nonnulli etiam labra tota tali aqua implent. sicuti enim relaxatum rarefactumq; est corpus in calido lauacro, ita rursus sensim cogere ipsum volunt ac stringere. hoc enim tum ad virium robur confert, tum etiam vt non facile lædatur homo, si subita in ambiente ad frigidum mutatio fieret. Ideoq; qui sani sunt, in frigidam aquam se ipsos post calidum lauacrum inijciunt. verũ infirmi contactum frigidæ citra noxam non ferũt. Iccirco frigiditatem calida admista frangimus. mixtionis aũt quantitas inuenitur, primũ quidẽ ipsa corporis affectione à nobis inspecta, deinde vero propria laborantis natura, consuetudine, ætate, anni tempore, regione, ac præsenti ambiẽtis constitutione. Meliusq; agunt, qui post lauacrum calidũ non minus q̃ tres præparant aquas tepidas, inter se se differentes. vt prima quidem abunde tepida sit: secunda minus q̃ illa, tepida: tertia adhuc etiam magis ad frigidum inclinet: vt à calido ad frigidum paulatim accedatur: qñquidem subitam in contrarium mutationẽ laborans non sustinet. Nonnulli sanè medici post lauacrum laborantes inuoluũt, alij in linteis alij in pannis ac præsertim incuratis: eosq; vndequaq; constipant, quò plurimum sudẽt. At certe non semper opus est laborantem post lauacrum, plurimum sudare. Sæpenumero enim non vt euacuemus corpus, ad lauacrum venimus: sed contra prorsus, vt humectemus irrigemusq; per totum, id quod immoderatius erat exiccatum. in hisce ergo neq; intus in balneo sudores multos expectare oportet, sed quàm celerrime in aquã quæ in labro est, ingredi debẽt: moxq; è lauacro egressi, celeriter sunt abstergẽdi. Nec valde siccum vngẽdum est corpus. Necesse autem est vt consideremus an post quàm sudauerit qui lauatur, oleum illi superinfundi conueniat: an anteq̃

A sudauerit, vbi nimirum protinus se exuerit: an horum neutrum conueniat, sed cùm madescere inceperit. Ac quicunq; quæ de olei facultate dicta sunt, meminerit; is certe sciuerit, id esse optimum in ijs qui lauantur, vtendi olei tẽpus, quod tertio loco dictum est. sciuerit prçterea, quòd præcalfactum id, corpori eius qui lauatur, adhibendum sit. nam eiuscemodi oleum emollit rarefacitq; corpus: cũ quod frigidum est, contactu suo, non modo neutrum horum facere natura possit, sed etiam eos qui lauantur, horridos reddat. Sanè non oportet post cibi aut potus oblationem statim lauari. nam ijs qui biberit, caput repletur: ijs vero qui comederint, non caput solum, sed etiam vniuersum corpus. quippe quod cibum ad se, antequam concoctus sit, trahat. Melius autem est post lauacrum, sedata ea quæ ex la-

B uacro est perturbatione, comedere & bibere: sicuti etiam sedata ea perturbatione quæ ex exercitatione prouenit. nam subita post hanc, esculẽtorum ac poculentorum oblatio, caput replet: idq;, quod deuoratum est, supernatare nonnũq̃ facit. Sciendum autẽ est ꝙ quibus plura ꝑ aluum subeũt, balneum sistit, ea ipsa in vniuersum corpus reuellendo, hacq; ratione lçdit: Qui vero nihil prorsus deiecerũt, ijs quòd satius sit antiquũ stercus prius vacuasse, nemo est qui nesciat: Sicuti etiam neq; ꝙ qui viribus sunt resoluti, eos balneum magis resoluit. Sed nec fastidiosos, ac vomitioni obnoxios lauare oportet. Nã ne hi quoque repente resoluantur, metus est: ita vt stomachica vocata sincope ĩsequatur. His ꝓximi sunt, qui os ventriculi bile affectum habent. quos ex biliosa eructatione dignoscemus. Similiter aũt,

C nec quibus sanguis è naribus abunde erumpit, eos lauare conuenit: immoderantissime enim ipsis sanguis erumpet. Cõsentaneum igitur est, si minus quàm par sit, sanguis erumpat, ipsos lauare: hi autem sunt qui etiam largo lauacro indigent, †vt qui in capite est sanguis, vehementius moueatur. Pari modo etiam lauamus, si ijs qui eruptione sanguinis indigent, nequaquam erũpat sanguis. Sanè concoctis iam affectibus lauacrum citra periculum admouetur: cùm maxime etiam conferat ad expurgationem sputorũ quæ in pleuriticorum ac peripneumonicorum thorace ac pulmone continentur. His ergo qui ita habẽt, vbi indicatio quæ à cõsuetudine sumitur accesserit; lauacrum duplicare nihil vtiq; prohibuerit. In vniuersum enim scire oportet, ꝙ si nõ prius vacuato corpori admoueatur lauacrum, partes affectæ, fluxione vexantur: vacuato vero si vero offeratur, concoctionem adiuuat.

Ex

[Marginal notes: cõmen. 46. — cõmen. 47. — cõmen. 48. — cõmen. 50. — Gal. li. 9. de vict. rat. in morb. acu. cõm. 45. — cõmen. 51. — cõmeu. 54. — cõmen. 58. — † Al. l. motioneq; vehemẽtiori ob sãguinẽ qui in capite est. — cõmen. 60.]

Ex libris Antylli de Lauacris ex induſtria factis, ex primo libro De remedijs. Cap. ij.

Lauacra alia ſunt ex dulcibus aquis ac qualita
te expertibus, alia qualitate ſunt prędita, & fa-
cultatem vehementē habent ac conſpicuam. Ac
ea quidem quæ qualitate ſunt prædita, alia ex in
duſtria facta ſunt, alia ſponte nata ſunt. Quę igi-
tur ex induſtria facta ſunt, alia vt calefaciant, alia
vt digerant, alia vt humectent, alia vt refrigerēt,
alia vt adſtringant, ſunt p̄parata. Calidis itaq;
lauacris vtimur, cū vel refrigeratos calefacere,
vel laſsitudinē ſoluere, vel ſpaſmos remittere, vel
dolores mitigare volumus. et ſanè refectionis ēt
eis vtimur, q̄n nutrimētū haud facile diſtribuat̄.
Præparamus aūt calidas aquas pulegiū incoquē-
tes, vel origani, aut hyſsopi, aut thymi, aut thym
bræ, aut lauri folia, chamæpityos item ramu-
los, & panacis ac pyrethri radicē ac cachri, ſimi-
liaq; alia. inijcimus aūt & oleū in aqua. Dige-
rentia lauacra faciemus, vbi totum corpus quod
prępingue ſit, extenuare ſtudemus, vel totū etiā
corpus membrūue aliquod ex affectione tume-
factum, contrahere volumus, aut etiam quæ ob
phlegmonem vel ob aliam quāpiam affectionē
fluxione laborent. Fiunt autem digerentia laua
cra cùm nos vel ſalē inijcimus, vel marina ipſa
aqua vtimur, vel nitrum miſcemus: quin & mel
admiſtum, digerentem reddit aquam, & ſtaphis
agria incocta, & ſarmenticius cinis, ſulfurq; ignē
non expertum: vel baccarum iuniperi decoctū,
aut mercurialis herbæ. Mollitionis autē gra-
tia lauacris vtimur in corporibus tum phlegmo
ne laborantibus tū induratis. ac in laborantibus
quidem phlegmone, blanda ſint ac mollia: in in-
duratis autē citra phlegmonem, potentia. quare
in phlegmone quidem laborantibus, maluæ de-
coctū, & mercurialis, ac fœnugræci miſcemus:
in phlegmonis autē fluxione vexatis, arnogloſ-
ſum, vel polygonū, vel malicorium, vel *roſas,
vel rubi cimas, incoquimus. in eis vero phlegmo
nis quæ ſpaſmum minantur, eiſdē vtimur, qui-
bus & in phlegmonis quæ ſine fluxione ſunt: p̄
cipue autem hydrelæon confert, quod maluam
vel fœnugræcū incoctum habeat. in duritie aūt
citra phlegmonem eiſdem in qualitate vtēdum
eſt lauacris, q̄bus in eis vtebamur, quæ digeſtio-
ne indigebant. Adſtringunt aūt ac refrigerāt
lauacra, q̄ ſimili modo ſunt parata, quo adſtrin-
gentes ac refrigerantes embrochæ ſeu irrigatio-
nes. Sylua igit̄ ac materia illinc huc trāsferri pōt.

De ſponte naſcentibus Lauacris ex eodem libro. Cap. iij.

Lauacrorum autem ſponte naſcentium facul
D tas, multo potentior atq; efficacior eſt, quàm eo-
rum quæ artificio ſunt facta. Sunt autem plures
differentiæ pro terræ per quam feruntur, qualita
te. Nam quædam ſunt nitroſa, quædam ſalſugi-
noſa, quædā aluminoſa, quædam ſulfuroſa, quę-
dam bituminoſa, quædam chalcanthoſa, quædā
ferri aut æris qualitatem referunt: quædam ſunt
ex his compoſita, pluribus qualitatibus vnà cō-
miſtis. Omnium ergo aquarum ſponte naſcen-
tium vis eſt exiccandi ac calefaciendi ferè ſemp̄,
cùm vehementer intenſę ſint. quapropter acutis
morbis non congruunt, ſed diuturnis potius, ac
illis præſertim, qui præhumidi ac frigidi ſint.

Iam vero quæ Nitroſæ ſunt, ac Salem habēt,
capiti ſunt congruæ, ac thoraci fluxione luxato,
ſtomachoq; præhumido, ac hydropicis, œdema-
tiſq; quæ ex morbis proueniunt, ac ſyncriſi. i. cō-
E cretioni collectioni ve pituitā generanti: Alu-
minoſæ ſanguinis reiectioni, & ſtomacho vomi
tioni obnoxio, & ijs qui immodice ab hæmor-
rhoidibus vexantur, mulieribuſq; quæ inordina
te purgātur, ac aſsidue abortiūt. Sulfuroſę ner
uos emolliunt, ſyncriſim calefaciunt, doloreſq;
mitigant: ſtomachum vero effœminant ac ſub-
uertunt. Bituminoſæ tum caput replent, ſen-
ſuumq; inſtrumenta vitiant: tum perſeueranter
calefaciunt, ac tractu temporis molliunt, præci-
pueq; partes quæ circa vterum ſunt, veſicam, ac
colon inteſtinum. Quæ Aeris naturam referūt,
ori, pariſthmijs, vuæ, ac oculis egregie cōpetunt.

Quę Ferri qualitatē habēt, ſtomacho, & lieni
affectis, vſui eſſe poſſunt. Quæ miſta qualitate
ſunt præditæ, pro admiſtorū exuperantia agunt.

Sanè aquis his ſponte naſcētibus vti debemus,
F vbi iam conſtiterint, īmotæq; fuerint. Vapor. n.
qui ab ipſis aſsurgit vbi mouentur, grauis cū ſit
ac feriens, caput vexat. ideoq; qui in aquam de-
ſcendūt, ſine perturbatione ingredi debent, quò
vis remiſſo corpori accedens, immergatur ac pe
netret. Nam qui turbulenter tumultuoſeq; in
ipſas ingrediuntur, eorū corpus denſeſcens, qua
litatem ab aqua in ſe haud ſuſcipit. quare & nata
tio (hoc eſt colymbus) quæ in hiſce fit, & immer
ſio (hoc eſt baptiſmus) minime cōueniūt. Porrò
illis tantum aquarum ſponte naſcentium ducti-
bus caput ſubmittendum eſt, quibus qualitates
inſint capiti accōmodę. nam qui ductibus à bitu
mine vel ſulfure fluētibus ſe ſubijciunt, facile of-
fenduntur.

Ex libris Herodoti de Lauacro ex libro De præſidijs extrinſecus occurrentibus. Cap. iiij.

Si calidiore interno aere indigemus, ad talē
auxilij modum accedendum eſt. Vrna aquæ fri-
gidæ

gidę instillanda ignitæ materiæ. nam quæ inde euaporat caliditas, non per multum tempus manet, celeriterq; extinguitur. quare & hoc aggrediendum paulo antę introitum.

De sponte nascentibus Aquis ex libris Herodoti ex eodem libro. Cap. V.

Particularium sponte nascentium aquarum facultas, cùm multam habeat differentiam: ea ex ijs, quæ experimento comprobantur, asumēda est. exquisitam.n. de his per species traditionē facere non posumus: cùm nec oĩbus nos vtamur, nec in oĩbus, quę de his habetur cognitio, medicamentorū pollicitationibus respōdeat. Frigidę aūt sponte nascentes, fluxionibus oĩbus compe-tūt, affectibusq; quæ circa vesicā sunt, capitis doloribus, ac vlcerib⁹ malignis. Aquę vero q̄ bibuntur, siue calidæ sint siue frigidæ, cū vniuersalem ordinationē non admittāt; in particularibus tradentur. In oĩbus autem quædā sit temporis commēsuratio. Si.n. quis ad tres septimanas aquis vti debuerit, ab horæ dimidio incipiat, paulatimq; adijciat, ita vt circa septimā, duas horas cōpleat. hoc vero interstitio cū vsq; ad secundā septimanam pseuerauerit, ab hac rursus æquis portionibus subtrahat, ac in prius cęptā mensuram desinat, ex altera parte æqualiter subtrahendo. Neq; enim vtile est statim à principio in aquis immorari: neq; etiā confert vsq; ad finem in eadē temporis quātitate pmanere: qñquidem & inchoare hoc pręsidium & ab eodē desistere pro rōne conuenit: Quo sanè modo etiā exercitationes tum protrahimus, tum restituimus. Si autē eam iuuamenti mensurā, quam coniectura pcepisti, haud ferant: p interualla aquis vtuntor. in exacerbationibus aūt accurate vniuersa fiat præparatio. Nā qui adducti illuc sunt, si plurimas corporis particulas doleāt, in totis ingrediātur. si vero aliquas tantum dolentes habeāt, irrigentur. Vbi autem mitigati ipsi fuerint, extrahemus: postea rursus exacerbatos introducemus, aquis vtentes haud secus ac extrinsecus adhibitis fomentis, ac cataplasmatibus. Vnde frequentia in his vtendis à re vrgenti sumenda est. Noui sanè quosdā tota etiā die tali curationis modo vsos, summopere adiutos fuisse: celeriterq; sedatę fuerunt exacerbationes, quæ prius tum longæ, tum solutu difficiles fuerant: hocq; etiā affectioni contulit. Si vero affectas particulas, tectis munitisq; reliquis, irrigare posent; haud deterius fuerit diutius sæpiusq; in die vti aquis. Hoc autem ante cibum faciant. haud.n. confert, vt qui recēti materia sunt repleti, ea quæ vsq; adeo cōmouere posunt, asumāt. Si vero viribus deficerent, parum cibi offeratur.

A Cùm vero plurimæ aquæ in locis palustribus ac æstuosis existant, ob idq; morbosæ sint; tempus quo te in ijs laues, opportunum erit circa ver & autumnum vbi hiemi proximus est. Illud.n. tempus, aquarum actionem confirmat. Et si in salubribus sint locis, æstate asumi debent, si frigidæ sint. Quoniam vero pleriq; idiotæ arbitrantur calidas aquas ad sanitatis cōseruationem conferre, ob idq; ipsis impudenter inscienterq; in detrimentum vt par est vtuntur: ęquum sanè eset ipsos à falsa opinione recedere: nā his etiam aquis si adesent, loco balneorum cōium vterentur.

Ex Galeno de Vsu frigidi Lauacri. Cap. VI.

Gale. lib. 3. de san. tuenda. cap. 4.

Quomodo autē quispiam lauari frigida primum inceperit, nullo nocumento ex repentina mutatione pcepto; præ cæteris sciri oportet. Nā multi cū male incepisent, ita totū hoc frigidę lauationis exercitiū calumniabantur, vt necijs ēt qui hoc tutò tractauisēt, se ipsos vnquā prębere sustinuerint. B Esto igitur tēpus anni æstas incipiēs: vt ante hyemē in toto hoc intermedio tpe insignis quædā fiat asuefactio. Esto etiam sanè dies, quo incipimus, quāmaxime liceat tranquillus, & vt per illud tēpus ese potest, calidisimus. Esto etiā eiusdē diei pars tēperatisima, & gymnasterium tēperatisimum. Atq; hæc sanè sit externa præparatio. Corpus aūt ipsum qd̄ frigida lauari debet, circa medium pcipue quarti septēnij esto, nulla re ab vlla recēti causa eo die aut pręcedēti etiā nocte, alteratū. Esto & aĩo promptu hilariq; adolescens ille, q frigida vti debebit. At primū quidē syndonibus vberius q̄ ante, fricet. Sunto vero frictiones multo nunc vehementiores q̄ ante, durioribusq; linteis factę. Deiceps aūt oleo, quemadmodū ipsi mos erat, fricetur. C Deinde exercitationibus multitudine quidem æqualibus, sed celerioribus nunc quā ante, exercitetur. Demū sic in frigidā descendat, non cunctādo sed accelerādo actionē, vel etiā confestim insiliat. Nam q̄ paulatim fit ad aquam appropinquatio, horrorem excitat. Esto vero & ipsa aqua nec tepida, nec indomita (hoc est ἀτέραμνος) & glacialis. altera.n. caloris reuocationē non facit: altera insuetos ferit, refrigeratq; : siquidē procedente tpe tali ēt aqua aliqñ vti potuerit. Egresum aūt ex aqua à pluribus fricari oleo cōuenit, donec cutis fuerit excalfacta. Post hęc cibi quidē plures q̄ consueti offerantur: potus vero minor. Hæc aūt licet tu nō iuseris, ipse tamen ita vtiq; fecerit, omnibus sanè rite peractis. Nam post frigidas lauationes & plura appetūt, & melius concoquunt, ac minus sitiunt: perueniūtq; postridie ad exercitationes meliori planè habitudine pręditi,

diti, molem quidem corporis priori æqualem habentes, verum compactam, musulosiorem, ac cõtentiorem vegetioremq;. Simili igitur modo secundo die omnia in hoc adolescente erunt peragenda, tertio itidem & quarto: sicq; postea procedente tpe iubere oportet, vt frigidam secũdo ingrediatur. Hoc idẽ vero tertio facere, quod nõnulli iusserunt, nõ laudo. nam secundo id fecisse, abunde satis mihi esse videtur. quippe cũ iubere nos possimus, vt quãdiu voluerimus, ĩ ea ĩmoretur. Scopus aũt tẽporis quo ĩmorandũ sit, à quotidiano experimẽto percipiatur. Si.n. aquã egressus, ex frictionibus coloratus celeriter euadat; moderate in ipsa immoratus fuit: si vero tardius ægriusq; incalescat, decolorq; diutius ꝑmaneat; ĩmoderatius aqua vsus fuit. Ex his ergo signis an abunde satis ĩmoratus fuerit, an aliquid ad maius minusve sit mutandũ; cognoscetis.

Ex Agathino de calida & frigida lauatione. Cap. vij.

De calida & frigida lauatione quã vtraq; naturã habeat, cõsideremus. Optimum sanè mihi esse videtur, vt nec calida lauacra oĩno explodamus: Verum rarius appetẽda sunt. Oportet ergo ipsis tanq̃ quid opportunũ habeãt, aliqñ vti. Nã & lassitudines sedant, ac segnities à magna incõctione ortas eximunt, ꝓsertim siquis in ipso ẽt balneo aqua calida potata, succos ex corrupto nutrimento aceruatos euomuerit. Mollit aũt calidum lauacrũ corpusculum, quod ꝓter rationẽ qñq; colligatũ cõstrictũq; fuerit. cõgruit aũt & illis qui ægro quidem animo nonnunq̃ ad frigidam lauationem, † minime autem prompto ꝑ ad vnctionem se habent. Modus.n. apotherapiæ *nutrimenti est & ipsum balneum: incongruũ quidem, si assidue: haud absurdum autem, si opportune administretur. Sanè qui vitã hanc breuem, sanam ducere cupiunt, frigida sępissime lauari debent. Vix enim conspici põt, quantum ex frigida lauatione emolumenti percipiatur. Ob id inuenias qui frigida lauantur, licet senes omnino sint, corpore tamen constitutos ac cõpactos, coloremque floridum habentes, & in vniuersum, multũ virilitatis tenorisq; præ se ferentes. quin & quæ ad appetitiones concoctionesq; attinent, valida habent, sensusq; ferè semp habent exquisitos, ac omnem, vt semel dicam, naturalem actionem. Qui vero calida lauantur, flaccidas fluidasq; carũculas habere solent, ac colorẽ euersum: ac tonis solẽt veluti eneruati esse, maleq; cibũ appetere, oĩa deniq; præ cæteris deteriora habere. Quid.n. reuera mediocre efficeret tam assidua in aere feruenti ac præhumido elixatio? Porrò barbaris mos est, vt audio, infantes in frigidam assidue demittere. Nos aũt calidis lauationibus assiduis elixamus: à nutricibus nimirũ persuasi, quæ sanè gaudent, cũ post defatigationem in lauacris perceptam soporentur puerulі, satisq; sibi ipsis arbitratur esse, si haud magnopere infantes noctu vexentur. quippe quæ asserat, vix somno eos capi, qui haud fuerint fermè à calidæ lauationis multitudine soporati. Vnde ego meum puerulum ac cæterorum plerosque vnctionibus contentos esse plerunq; facio; resq; mihi ex voto succedit. Qui vero ab alijs educati puerulі, assidue lauantur, plurimumq; elixãtur, sicq; ab eo nihil miri si epileptice conuellantur, sicq; ab eo morbo difficulter liberentur. Nulli igitur de ijs paruis qui infantum ętatem excesserit, frigidam lauationem incongruam esse iudico: dummodo peculiaris quędam natura & huic & alijs vtilibus rebus nõ obsistat. multa enim talia tradũtur. Initium aũt in ijs qui frigidę lauationi minime sunt assueti, multi quidem fieri oportere cẽsent, dum æstas in summo existit vigore. Ego aũt vidi in omnibus anni temporibus plurimos innocue frigida lauari cępisse. Omni ergo tẽpore frigidam lauationem innocue quis inchoarit. Et si aliqua statuẽda est differentia, ego certe vernale tempus præ cęteris eligerem. At vero opus est, vt tractabiles & expediti leuesq; ad frigidam lauationem veniamus, cùm semper aliàs, tum prę sertim, qñ eius vsum inchoamus. Semper autem exercitationibus nosmetipsos eousque dimouere prius debemus; donec propensio tantum ac promptitudo alacritasve nobis adueniat in frigidam ingrediendi. Nam vehementia multitudineq; motionum corpusculum prius defatigare, ac vsque ad lassitudinem perducere, tum aliàs quidem est absurdum (nihil enim quod supra modum affectetur, salutare est) tum ad ipsam frigidam lauationẽ ineptissimum. quandoquidem & ipsa, corpora colligat, longeque vehementiores lassitudines efficit. Satius autem arbitror totũ vtendi modum altius incipiendo exponere. Postq̃ prius negocijs familiaribus vel ambulationibus certe, aut gestationibus corpus fuerit concitatũ; ad frigidæ lauationis vsum accedere debebit, nõ citius q̃ sit cõsueta ad prandium hora, nec multo tardius. Vtrũq;.n. horum tẽporum reijciendum est. Nudandus autem, si tempus permiserit, in sole est, in loco minime ventis perflato. Sępenumero aũt si dum exuerẽtur, inhorrescerent, corpusculum adhuc vestimẽtis tectum ac munitũ, intentiori ambulatione (ꝑ plitibus in ipso vehementius tensis) vel ẽt cursu dimouendũ

† Al. prompto autem.

dimouendum est: post hæc aũt linteis asperis valide vsq; ad multam cõtrectationem tum per se ipsum tum per alios rubefieri debet. Optimum aũt fuerit, si ministri ad hoc manicas ex linteis cõsutas habuerint: cúm alioqui inæquali facta frictione, contortis nimirum cõplicatisq; linteis, interdum cutis sequantur excoriationes. Post hæc vero manibus, tum ab alijs tum à se ipso sicce fricari debet. prętereą.n.quòd foueat, tenorẽ ẽt admirabilẽ corporibus inducit. Nulla re alia igitur tentata, potest, quatenus ad promptitudinẽ attinet, post siccam hãc frictionem, frigida lauari. Vngi itaq; oleo moderate debet, diutiusq; fricari tum ab alijs, tum maxime à se ipso. Nihil.n.est, quod magis tum lassitudine tũ dolore vacet, magisq; sit efficax, quàm quæ à se ipso fit frictio. Si ergo ea promptitudine erga frigidam lauationẽ contẽtus fuerit, donec nimirũ spiritulus creber fiat: alijs exercitationibus nihil erit opus. Verum nõ oẽs facile assequimur, qñ aliquid nimietatis hæc res habeat. Vnde reliquis vnicuiq; cõsuetis exercitatiõibus vtendũ est, intra tñ lassitudinẽ, vt dixi, laborãdũ est: nec oĩno expectandũ quousq; ỹ languescat, (quod plurimis mos est) sed donec corpusculum fuerit calefactum, ac ad frigidam lauationem abunde præparatum. Finitis aũt exercitationibus, tunc sanè oĩno, nisi ẽt prius, se ipsos fricare debẽt cum spiritus cohibitione: aliqñ etiam puluere prius cõsperso, præsertim si madore humescant: sicq; incunctanter cõsestimq; in frigidã descẽdant. vel subito aqua circũfundatur. Aqua aũt, si in nobis eligẽdi sit optio, nec glacialis nec remissa oĩno frigiditate sit. hæc.n. magis nocua est, q̃ quæ in altera parte excedit. Præstantissima aũt aquarũ pro frigida lauatione, præsertimq; cũ primum quis morem hũc inchoarit, est marina. nam & frigiditatis satis habet: et qui ex salsedine pruritus morsusq; prouenit, facile percalfacit. Qualiscunq; aũt ea fuerit, pura sanè esto, ac perlucida: nec palustris cœnosa ve, nec alioqui reses. At vero pręferendum est, si eligendi detur facultas, descẽdere potius q̃ circũfundi. In primo igitur ingressu parum perfricandũ: postea ingredi debet, ac se ipsum fricare violenter, rursusq; descendere. tuncq; pseuerare natando, vel alio quocunq; modo, vt diutius ibi moram trahat. ita tñ vt rursus tum ad vnctionem tum ad perfrictionem sit promptitudo. Deinceps tertio vbi descẽderint, ac haud multũ perfricti fuerint, debent caput & quæ ad stomachũ spectant, aquæ ductibus subijcere. sin minus, pluribus sanè hydrijs pfundi; nec amplius firmitas, q̃ corpori, postremo aduenit, nũc dissolui debet. Post hęc vero strigi- A libus non admodum obtusis corpusculum diutius est tergendum, sicque rubefaciendum. nam tum roboratur, tum superficies æqualis ac plana fit. Si vero cibatis ẽt occurrimus, haud oĩno abstinemus à frigida lauatione. qñ nimirũ vehementer appetimus, vel quia motiones quædam ad hoc nos impellant, vel quòd æstus ipse quoquo modo coelixauerit. Nescio.n.an quicq̃ hoc ipso pstantius illi fecerint qui exuruntur, sudoribusq; indesinẽter perfunduntur. Ego sane sæpenumero ẽt post cœnam, cúm ob æstus ægre in somnũ delabor, in frigidam descendere soleo: ac mirum est q̃ iocundam noctem ducam. In frigidæ tamẽ vsu auribus prouidendum est, ne in ipsas clam aqua influat. nam alioqui haud scio, quomodo, cùm ad alia oĩa longe vtilior q̃ cæteræ diætæ sit ipsa frigida lauatio, auditorios tãtum meatus nocue attingat. B

EX ARETAEO

Libro.i. De causis morborum.

Aquam frigidam in venæ cauæ acuto morbo dandam. Quando post eam epotam, euomendum sit.

Verum si frigidam quamplurimam affatim bibunt, breui interuallo molestia leuantur. postmodum ipsis sitis accenditur: rursumque vberrime aquam ingurgitant. & hæc est mali successio & reciprocatio. At egregius medicus, frigidam liberaliter citra noxam C propinare potest: vt in alijs ardoribus assolet. sed longe tutius ardore à vena caua oriente laborantibus eam concesserit. Quòd si ventriculus aut vesica potam aquam expellant, neq; vomitione opus est: sin id facere nequeant, à multa frigida epota multũ vomẽdum est. homo enim disrumperetur, si tanto bibito humore nihil aut per sudores, aut per vrinam, aut per ventrem effunderet.

Lib.i. acutorum morbor. Cap.ij. ad finem. Phrenitici quando lauandi sint.

Nempe si iam plus temporis morbus extrahitur, & febris ignaua est, & delirium in fatuitatem vertitur, & præcordia non vsque adeo læsa sunt, aut tumor, aut inflatio, aut duritia, sed in capite potissima morbi causa est; audacter lauare oportet, atque sæpius caput perfundere, habitus nanque sanabitur & caput difflabitur: & omne

corpus exhalabit. Atque ita siccitas obtunditur: & sensus caligo discutitur: & mens stabilis, atq; inconcussa firmatur.

Cap. ij. ad finem.

Veternosis lauatio post cætera omnia adhibenda est.

Item ex vsu erit & lauatio omnibus iam, aut saltem plurimis, & præcipuis ad morbi depulsionem adhibitis, adhuc tamen corpore torpente, vbi & gestatio proderit, & frictio, & quælibet lenis corporis agitatio.

Cap. .x.

Frigidam aquam in pleuritide non conuenire.

Frigidam vero aquam quicunq; medici pleuriticis concesserunt; neq; qua ratione id fecerint, assequi valeo, neque experimento confirmare. quippe siqui à frigida periculum euitarunt, hi profectò mihi non laborare pleuritide visi sunt. Verùm apud vetustiores etiam medicos species quædam concursus pleuritis, seu lateralis morbus vocabatur: cùm bilis esset excretio, cum dolore lateris, & exigua febre, vel etiam sine febre. Huiusmodi sanè affectus nomen quidem pleuritidis, rem vero non obtinet. Quin etiam spiritus nonnunquam in latere cõclusis sitim, dolorem prauum, mollemq; caliditatem excitat: id quoq; vitium ignari homines pleuritin nuncuparunt. His nempe frigida aqua remedio esse poterit, cũ prospera vtentis fortuna extincta sitis erit, bilis ac spiritus per inferiora subducetur, & dolor & caliditas exhalabunt. Verum in lateris inflammatione & succingentis mẽbranæ tumore non solum frigida aqua, sed etiam frigida respiratio noxia est.

Lib. ij. Cap. vij.

In acuto morbo dorsali balnei vsum prodesse.

Exercitatio modica ad sudores euocandos, necnon & balneum, si iste interius exardescit. neq; enim iudicationibus huiusmodi vitia soluũtur, & si ardoris species sunt.

Cap. viij.

In acuto morbo in renibus lauandum esse

Si pauperes ægroti sint, eos lauare satius est: sin minus, in decocto herbarum desidant vmbilico tenus solio repleto.

Cap. x,

In suffocatione ex vtero posse balneum adhiberi.

At si vel parum tolerare poterit; in decocto aromatum desidat, odoratisque suffumigetur. Ante cibos castorei paulum bibat, & hieræ paulum cum castoreo. Quòd si ferre valet; lauetur, & in tempore ad antiquos vsus reuertatur: deteq; operá mulier, vt q̃ facillime menses elabantur.

Lib. i. morbor. curationum. Cap. ij.

In capitis dolore conuenire frigidæ marinæ lauationem, & natationem.

Confert & nauigatio, & in mari vitæ traductio. & siquis sit maris accola; in salsa aqua frigida lauari, & in mari natare, & in arena volutari, victumq; ex mari quærere proderit.

Cap. iij.

In uertigine quæ lauatio conueniat.

Frigida lauatio illuuie, illuuies autem calida lauatione melior. astringere, densare, siccare caput frigida lauatio efficacissime potest: & hic salubris status est. humectare, soluere, tenebras offundere valentissime calida lauatio potest: & hæ capitis morborum causæ sunt.

Cap. v.

Ad refectionem melancholicorum balnea calida sponte orta esse accommodata.

Propterea ad refectionem conuertatur ægrotans in aquis sponte calidis sæpe cõmorans. medicamenta enim, quæ in his sunt ingenita, opem ferunt, bitumen videlicet, aut sulfur, aut alumẽ, ac multo his plures aliæ facultates. Bona vtique est humectatio morbi squallorem tollens, & curationis vexationem mitigans.

Cap. xiij.

In elephantiasi calida balnea sponte nascentia conuenire.

Balnea sponte calida sulfurosa iuuant. vita in aquis diu ducenda est: & mare, & nauigatio conueniunt.

EX ALEXANDRO Tralliano,

Libro primo. Cap. ij.

Ad Capillos fluentes.

Alneum esto tẽperatũ, quod nõ valde calidum vel aerem, vel solium habeat. accipiant autem ægri aquam temperate calidam, vngantq; caput multo hydrelæo: non autem sapone, aut nitro caput abstergeat. id enim agendum non est, si ob inediam capilli fluunt.

Cap. xiij. De phreniticorum curatione.

Lauare phreniticos & perungere, conuenit, quibus est iam facta vacuatio, quantitasq; totum corpus

corpus offendit, sed siccitas & vigiliæ plurimæ vrgent. siq; æger febricitet, nihil ei nocebit, si ita lauetur: pręcipue etiam cum balneum temperatum adhibeatur, vt neq; aer sit igneus, neq; soliũ nimis calidum. Qui autem febris metu eos non lauat, vehementer lædunt. ægri enim magis torquentur à vigilijs balnei abstinentia, & magis et animo perturbantur. sunt igitur, vt diximus, lauandi. Siquidem vsu balnei ad bonam temperiẽ reuertuntur. & postea à delirio & affectione febrim incendente liberantur.

Cap. xiiij. de Lethargo.

Vbi autem concoqui inceperit, nihil obstat à lauare, & vini paulum exhibere. præsertim sanguinis missione, ventris subductione, & mediocri totius corporis purgatione. balneumq; tameri non debet, nisi excrementorum copia submersit. nam superflua, quę in cute hærent, magis colore moderato balnei digerũtur. Ego certe quosdam noui, qui prę multo sopore ne suspicere quidem posent, neq; lotionem sentirent. postq̃ à septem diebus in balneum duxisem, magis excitatos ab eo inuenisse, vt & viderent, & loquerentur, & adstantes etiam cognoscerent. quocirca si vires robustæ appareant, lauandus æger est: sin imbecilliores, vt ęger lassitudinem, aut calorem balnei ferre nõ posit, domi lauetur, vase aliquo aqua calida repleto, in quo collocetur ita, vt sedeat, capite aquam excedente. quod vas parari ex lignis facile potest. Caput autem nõ lauetur, quia præter q̃ q̇ à calidæ superfusione non iuuatur, etiam animæ defectionem celeriter sequeretur. sic igitur, donec semel aut bis lotus æger sit, faciendum est. deinceps vero ad balneum ducẽdus est, & consuetis sine metu abstergendus. Eiusmodi quoque curatio adhibenda est ijs, qui caro laborant. Siquidem hęc affectio, & ipsius causa non admodum à lethargo differunt.

Cap. xv. ad comitialem morbum.

Qui comitiali morbo laborat, post exercitationem, dulcis aquę balneis vtatur, sed non continuis, verum semel, aut bis in ebdomade. idq; ante cibum potius, quam à cibo. neq; etiam diu in aere balnei immoretur: sed etiam calidas situlas stomacho & cruribus superfundat, capiti verо & paucas, & eas tepidas. totum vero corpus aqua non nimis calida detergeat. caput admodũ moderate perfricet. Ingresus autem solium nõ sępius caput intingat, sed bis, aut ter. In frigidę vero labrum ingresus primum caput aqua modica pfundat, atq; ita in illud descẽdat, vt ipsum neque vapores è toto corpore ascendentes ad se trahat, neq; excipiat. deinde ęger operimentis involutus rursus aquam manibus excipiat, ac frontem sibi perspergat.

Cap. xvij. Ad melancholiã ex acriore humore.

Dulcium balnearũ vsus, si quid aliud, ijs, quibus acrior humor melancholiam excitauit, auxiliatur. etenim expedit alteram partem bilis discutere, alteram vero humidorum qualitate cõtemperare. toti vero corpori aquam calidam superfundere: caput tepida potius ac luteis ouorũ abstergere: atq; vniuersum corpus hydrelæo, caput ipsum rosaceo perungere: Aer temperatus sit, similiter quoq; calidę labrum. ęgri diutius in ea morentur, & in calidam descendere cogantur oĩno autẽ si ęstas fuerit, in ea diutius insideant.

Lib. vij. De sanguinis fluxione ex frigida intemperie.

Iis, qui sanguinis fluxionem in thorace ex intemperie frigida sustinent, aquę calidę naturales vtilisimę sunt: quemadmodũ et illis, qui ex calida intẽperie destillationẽ patiuntur aduersę: & oĩa, vt p̃dictum est, q̃ calefaciunt, et exsiccant.

Lib. viij. Cap. v. ad alui profluuium.

Balneum ex nitro absq; oleo conuenit ijs, quibus aluus fluit. iuuat enim nitri vsti puluis corpori inspersus in balneo: vt modicum ruborem inducat, cutimq; vellicet, & fluxionem ex alto ad se trahat. Ita autem vellicatam cutim in balneo perunges, vt apertis meatibus profluuium alui in diuersum reuellat, & retrahat.

Lib. x. De colico affectu ex biliosis humoribus.

Balnea dulcis aquę his adhibeantur, quos colicus dolor ex bilisis humoribus exercet, pręsertim ętate vigentibus: & calidiore tẽperatura pręditis. Sit autem aer temperatus, & item calidę aquę solium. Cęterum partes affectę vngantur oleo chamęmelino, totumq; corpus hydrelęo, cauendum autem ne oblinantur nitro, aut sampsucho, vel omnino acri quodam, vel calido. & item ne affectus locus perfricetur, fomentisq; obducatur. Salsę aquę, nitrosę, & deniq; naturalium aquarum vsus vitandus est.

De Colica affectione ex humore frigido contracta.

Continua dulcis aquæ balnea nihil adeo doloribus ex frigiditate, aut crassis humoribus excitatis conferunt: siquidem huiusmodi aquis illi tantum mitigantur, sed nõ curantur. Nos. n. didicimus dulcium aquarum facultatem refrigerandi potius & humectandi qualitate præditam esse. quocirca aer calidior preparari debet, & calentis aquæ solium, & affecti loci calidioribus vnguentis illiniri, aut anethino, aut glęucino, aut martiato:

tiato: & superspergi nitrum, aut sinapi; partesq; ægras, & totum corpus perfricari decet. Quod si ægros ét delectet, præmittendum erit, vt marmoribus ignitis foueantur. ita.n. simul iuuãtur, & leniuntur dolores. si vero in naturalibus etiã aquis lauare se velint, magis curabuntur, & oĩno consanescent: pręsertim si aquę fuerint sulfureę, & bituminosæ. erit itidẽ eis concedendum vt huiusmodi aquas bibãt. qñquidem habent vim abstergendi, & expurgãdi si quid glutinosum ventriculo, aut intestinis infixum deprehendatur: ac subinde restituunt, totũq; morbũ prorsus sanãt.

Ad Colicos dolores ex inflammatione intestinorum.

Balnea igitur continua prius, quam totũ corpus recrementis vacuatũ fuerit, adhibenda non sunt. Post sanguinis aũt vacuationẽ, si dolor adhuc vrgeat, balneo vti absurdũ non est. si vero vires refragentur, ægri corpus oleo chamæmelino illinentes in alueum descendent.

Lib. xi. Cap. i. de podagra ex biliosis humorib.

Balnea dulcis aquæ his conducũt: atq; ea, quę vesperi adhibẽtur magis, quã matutina. nã post cibum sumptum maximã vim ad calidorũ intemperiẽ corrigendũ obtinet, ꝓsertim in gracilibus, sicciorlbus, & acrioribus corporibus. nã in eiusmodi si quotidie balneo vtaris, non eis nocebis. quin cõtra, plurimũ adiuuabis. at prius quã æger in calidum balnei aerem ingressurus sit, prodest ei, pedes prius aqua frigida irrigare. vbi vero mediam domũ balnei ingressus fuerit, deinde modice sudauerit, situlæ tepidæ ei superfundentur: atq; ita totũ corpus hydrelæo perungi oportet. Porrò balnei aerem temperatum esse conuenit. similiter ét lauacri solium. Post vnctionẽ statim ex transitu æger in calidæ solium ingredietur. quod si ét frigidam aquam influere contingat, pedes scaturigini submittat prius, quã in ipsum descendat egressus rursus è thermis, descendere omnino in frigidæ solium debet, si æstas fuerit, & oblectetur, in ea natet. Vestimentis aũt indutis, pedibus iterum aqua frigida iniiciatur.

Lib. xij. Cap. iij. de Causo.

Lauandi sunt qui feruida & perardenti febri laborant in domo potissimũ, vbi soliũ habeatur tepente aqua plenũ: vt totũ ægri corpus ex omni parte ab aqua cõtegatur. neq; enim alia præterea aqua adiungenda est; neq; ea est penitus cõmouenda: quippe quia vires digerit, & conuellit. ex quo fit, vt qui imbecillis admodũ viribus sunt, in solio non sint lauandi, quod quidẽ apud Romanos demittere in solium dicitur. Illi porro in id descendent, quorum vires dissolutioni, & digestioni, quæ ex tepida prouenit, obsistere, ac tolerare possunt.

Lib. xij. de Syncope.

Qui ex humorũ cruditate syncope laborant, non sunt, opinor, ad balneũ cito ducendi. cum enim materia crassior sit, & copiosa, nec adhuc extenuata, cũ discuti nequeat, magis meatibus infarcietur, & febris augebitur. vbi igitur humores extenuati fuerint, & cõcoctio iam appareat, ita tandẽ lauare ægros, & cibo leuiter calefacien te nutrire oportet, vtpote porro probè cocto, cũ apomelite, & piscibus, si fieri potest, saxatilibus, sin minus fluuiatilibus, quos græci ἀναίδρομους appellant, ex oxymelite, & alis gallinarũ. postq̃ vires ijs auctæ fuerint, valentiores deinceps cibi offerri poterunt.

Cap. iij. de Hectica febri.

Balneum accõmodatum ét ijs est, qui febrem hecticam habent, quæ per se fit, & nõ cum vlla alia, quæ ex humorũ putredine oriatur, coniuncta sit. tunc.n. si eos laues, offendũtur, & nõ iuuãtur; ac præsertim si crudis adhuc humoribus balneum adhibeas. neq; ét minus læduntur, si inflãmatione nobiles partes obsidente ét modice id facere tentaueris. Illud autem sciendum est, non modo febri hectica laborantibus, sed ét frigidis, siccisq; intẽperiebus & senio, quod ex morbo cõsequitur, balneum adiumento esse. Est etiã hoc admiratione dignum in balneis, vt calidas, & frigidas iuuare intemperies possint. omnino autẽ si quis diuersos illos lauandi modos nouerit, is, mea quidem sententia, omnem ét intemperiem in contrarium poterit cõmutare. Esto igitur tẽperatus aer, vnctio, & solium. eluere aũt oleum conuenit, ac statim cũ æger in exteriorẽ domus partem ingressus fuerit, corpus perungi. verum diutius in aere morari non debet. oleum autem visceribus potius superfundi egressus æger in frigidæ solium, quod non aquã frigidam, sed lactis more tepentem habeat, perungatur. circũdatus autem operimentis, non admodũ diu in eis imoretur. cum vestem iam induet, rursus totum corpus vngat. hoc.n. eos iuuare mirũ in modũ põt qñ humiditatẽ, q̃ à balneo accedit, oportet diu retinere, et non sinere, vt cito ex corpore effluat.

Cap. vi. De tertiana.

Tertianam habentibus balneum, vt maximũ præsidium præbẽdũ est maxime calido, & sicco tẽperamento præditis, & qui crebris vti lauacris consueuerunt. nec concoctio oĩno expectanda est: sed vbi siccitas vrget, ét ante concoctionem lauare conuenit. Lauetur aũt hoc modo. postq̃ æger in tẽperatum aerẽ ingressus fuerit, modice sudarit,

sudarit, & tepidas aquas acceperit, oleo nō simplici perungatur. Quid.n.corpus bile excandescens humectare, aut refrigerare probe potest, ꝓterq̃ aqua? præstat igitur aquam tepidā admiscere, sic enim refrigerare, & humectare magis, & in altum corporis penetrare percipitur.

Cap. viij. De quartana.

Sciendum est balneis quoq; sic vtēdum esse, ad vnamquanq; speciem respiciendo. calidioribus quidem in ijs, quę ex humore melācholico excitantur: temperatis aūt potius in illis, quæ ob nimiam humoris biliosi adustionē proueniunt.

EX AETIO TETRABIBLI

Primæ Serm. III. Cap. clxv.

De Aquis ex Rufo.

Quarum potabilium quinq; sunt vniuersales differentiæ, pluuia, fontana, putealis, fluuialis, stagnina. ex his apparet aqua pluuia leuissima, & facile mutabilis. & in alijs affectionibus potu optima. si statim excipiatur accoleī. verū febribus, et ijs, q̄ bilē supne, ac īferne reddūt, & regio morbo in cōmoda est. mutaī.n. facile, & ī bilē trāsit. idonea vero est ocularijs medicamētis ad fluxus aut vlcera destinatis. at ijs q̄ visum acutiorē reddūt, inepta est. itemq; ad metallicorū medicamentorū lotionē. adstringit.n. magis, q̃ fontana. quare neq; exterget, neq; cōcoquit, neq; madefacit. & excretiōes īpedit, diuturnior aut acerbior fit, & difficilius trāsit, & ægrius secernitur. tardius itē concoquitur, ac digeritur. generat aūt destillationes, si frigida bibatur. fontanæ vero aquæ, quarū fontes ad septētrionem erūpunt, ex petris stillātes solē auersum habēt, icoctibiles, ac tardi trāsitus sunt, & tarde calefiunt, ac frigefiūt: quarū vero fontes ad orientē erūpunt, & per meatum quendā, aut terrā puram excolātur, calefiuntq;, ac frigefiunt citissime, eæ optimę sunt, nisi ex cloacis quibusdam vitiū eis accedat. at putealis frigida est, terrea, difficulter excernitur, ægre digeritur, & propterea ęstuoso stomacho, aut ventri cōmodior est, quā fontana. fluuiales aūt aquæ, & stagninæ oēs male sunt, Nili aqua excepta, hæc.n. oībus virtutibus exornata est. nā & in potu iucūda est, & moderato tpe in aluo moratur, sitimq; extinguit: & si quis frigidā bibat, minime molestat. & ad concoctionē, ac digestionē vtilis est. vnde cōcinnū & robustū, & bene coloratū corpus fuit. at aliorū fluminū aqua ægre cōcoquitur, siccat, & siticulosa est: & pſertim si vitiosas aliquas regiones ꝑtrāsit. meliores aūt sunt fluuij qui ꝑ fontes ꝑpetuos fluunt, & alijs fluuijs nō miscentur. stagnina vero aqua pp cœnosam circūferentiam limosa & grauis est. & pp stationem ac ímobilitatem veluti mortua & putrefacta. quare nunq̃, alia præsenti aqua, exhibenda est hęc debilibus. Porrò iuxta terrā quoq; & regiōes plurimę aquarū differētiæ fiunt. verū vt in summa dicam, quę gustui cōgrua est, & cui inhabitatorū experiētia testimoniū ꝑbet optima censenda est. nam quę cito calescit, ac frigescit, & facile carnes ac alia oīa coquit, ea ēt cibos in ventre cōcoquit. q̄cūq; vero aquæ adstrictionē aut salsedinē, aut nitrositatem, aut crasitiē, aut aliud aliquid in gustu detegunt, malæ sunt. itemq; graueolētes, & q̄ concoctionē superstantem habēt, & subsidentiā fœtidam ac solidā, & quæ instar lapillorum æreis vasis adhærent, & q̄ hirudines nutriunt, aut talia quędā praua aīalia, & stantes & palustres, & quę sunt in metallis auri & argēti, aut aluminis, aut sulfuris, aut similibus. & q̄bus radices īsitæ sunt, incōmodæ sunt. & quibus vicinæ sunt aquæ calidæ, siue spontaneæ erūpētes, oēs tales malę sunt. optimum igitur fuerit talē aqua præcoquere in fictilibus vasculis, & frigefacere, & rursus calefactam bibere. Cęterum in peregrinationibus, aut exercitu fosæ cōsequenter faciēdæ sunt ab altissimis locis ad decliues, & ꝑ has ducēda est aqua, ita vt in totas fosas terra dulcis ac pinguis mittatur. ex qua fictiliæ fiunt. semper.n. in fosse relinquitur aquæ malitia. In summa oīs aqua tarde transit, ægre coquitur, & flatuosa est. & pſertim frigida destillationē facit. si vero ab acceptis in cibo quis aquā bibat, maius est periculū, ne homo tenuia capitis vlcuscula & scabiem, & lepras, pustulas, impetigines, furfures, & putrida vlcera, herpetas, & satyriasas, aut ex his aliqua incurrat. & ad hoc vrinas mordaces, talesq; ēt egestiones habeat. & præsertim si nitrosa fuerit. Incōmoda ēt est thoraci, arteriæ vlceratæ nitrosa aqua, & renibus, & vesicę, et oībus vlceribus. Emendāt aūt nitrosam aquā cibi hebetantes et vinū. crasam, vero, secantes, & attenuantes, velut sunt allia & similia. aluminosam, vinū tenuissimū, oīa vrinā ciētia, & oīa excretionē īpellētia. Videtur porro aqua cōuenire capitis doloribus, hebeti visui, comitiali morbo, articulari morbo, tremulis, resolutis, ꝑ se, & cū melle pota. Cōmodior est aūt his q̄ ab vtero strāgulātur, & qui bilē generāt nigrā, siue flauā. à quibus os ventris roditur. & robusto ventri,

ventri, ac intestino ieiuno, & in iuuenibus ex sudantibus carnosis, & oĩbus pinguibus, & nimiũ purgatis. & ex vulnere sanguinẽ fundẽtibus, aut ex naribus, aut alio loco. Cõmodat & æstuosæ febri tempestiue data. conuenit ẽt ijs qui assidue in somnis semen effundũt, & qui alias seminis profluuio laborãt in potu accepta. quãq̃ prosit ẽt in ipsa natare, ex eaq; perfundi cõuenit mulieribus è fluxu, aut pica laborãtibus. Cõuenit singultientibus. & oris graueolẽtiã habẽtibus frigida pota. tepida vero conuenit morbo comitiali, capitis doloribus, lippiẽtibus, gingiuis dentiũ corrosis, dentibus pforatis, gingiuarũ abscessui, & gingiuis cruẽtis, faucibus, exulceratis, tonsillarũ morbis, fluxioni capitis, atræ bilis feruori, bili superne & inferne erũpenti in principio, & vomentibus in febri biliosa. cõuenit ẽt tepida aqua cũ frigidę impedimentũ fuerit, & ijs qui vlcera habẽt circa septum transuersum, & sanguinem spuẽtibus, & rupturis in succingente costas membrana. at vero calida aqua conuenit, vbi oportet excretionem præparare, & vbi quod attenuare, & vbi diffundere, aut liquefacere, aut mollire, aut eluere, aut concoquere, aut discutere volumus. in vniuersum igitur calida pota hæc potest, particulatim vero muccũ ducit, & screatum adiuuat, & dolorẽ omnem mitigat, & præsertim in pcordijs, ac intestinis. ructũ mouet, & flatum puocat, vrinã, ac secessum ducit. bona est ẽt ad cõctionem, ac digestionẽ, & nutritionẽ, atq; augumentũ. menses ducit. neruis & cõuulsionibus idonea est: pleuritidini item, & peripneumonię, & anginæ. An vero nutriat, aut nõ nutriat, & an sit alimẽti vehiculũ non est propositũ hic quęrere. Quod vero dicere necessariũ est, hoc est, qđ siue aqua alimentũ concoqui non põt, sicut neq; citra aquã quicq̃ cõmode coqui potest. Cæterũ aqua lixiuij pota splenicis prodest. & siquis panẽ cũ tali aqua pparatũ ipsis pbeat, multũ prodest.

Serm. IIII. Cap. xxx. De victus senum ratione.

Cognoscet. n. bonus medicus quod siccitatis & frigiditatis senum correctio per humectãtia, ac calefacientia contingit. talia aũt sunt aquarũ dulcium balnea calida. & vini boni potus.

Cap. xxxi. De victus ratione eorum, qui in ocio degunt.

Nam qui superiore vita statim prius quã exercerentur, in balneũ ingressi sunt, in his nunc moderata frictione vtendum est, & motu breui: qui vero exercitabantur ante balneũ, his consulo, vt paululum augeant consuetudinem.

Cap. xxxvi. De lassitudine vlcerosa.

Hæc lassitudo plerunq; extendi solet vsq; ad quartũ diẽ. itaq; quarto die lauẽtur, & consueto cibo nutriantur. sit aũt & balneum non moderato calidius. laxare enim & discutere volumus ipsum corpus.

Cap. xxxvij. De lassitudine tensiua.

Frictio his cõuenit, & ocium, & quies, & balnea maxime tẽperata moderato nõ calidiora, & mora in calida aqua diutius facta. quare ẽt si talẽ laueris bis, magnopere profueris.

Cap. xxxviij. De lassitudine cum inflãmatione.

Conuenit in hac lassitudine in tẽperatissimis aquis mora diutissima; siquidem ea tales lassitudines sanat. si vero etiam paulo tepidior fuerit aqua magis prodest.

Cap. xxxix. De lassitudine ob siccitatem gracilitatem.

In huiusmodi lassitudine cutis contrahenda, & densanda est. contrahit aũt, & adstringit tum frigida aqua, tũ feruens. at à frigida periculũ est, ne homo lædatur, q iam rarus simul, ac vacuus ob exercitiorũ copiã factus est. à feruẽti vero nulla læsio, sed secura densitas cuti accedit, ita vt ẽt relictus in ipsa calor reuocetur ex feruẽtis aquæ solio. Vnde feruẽtis calidæ solium parãdum est. exiliant autẽ ex ipso statim in frigidum, quo firmitas ĩ cute cum caliditate maneat. Vitanda aũt est longior in frigidæ solio mora. exsoluit. n. frigidæ lotio calidæ lotionis vtilitatem.

Cap. xlij. De lassitudine vlcerosa spontanea.

Vesperi autẽ multo & pinguius illito, atq; tẽperatissima calida loto paucum cibum boni succi, & sorbilẽ dabimus. qñquidẽ vtẽdum est balneis tẽperatissimis, & vnctione, ac frictione moderata. si vero crudi humores multi fuerint, viresq; debiles non lauãdum est. postq̃ vero oĩa bona perfecte apparuerint, moderatis exercitijs vti conueniet, balneis, & vnctionibus.

Cap. xliiij. De lassitudine inflãmatiua spontanea.

Si absq; febre sit tertia etiã die, lauato, & large vngito. siq; etiam lauacris, moderatum tamẽ cibum exhibebis.

Cap. xlv. De curatione frigiditatis ex Herodoto.

A conuersatione in frigido aere desidere non oportet: sed ambulare prius in tepido loco. deinde ad balneum ingredi, & in calidę aqua diutius morari. si vero sequẽti die frigiditas pseuerat curatio p balneũ, aut inunctionẽ conuenit.

Cap. xlvi. De cutis densate curatione.

Sanatio horũ est calfactio, & cutis rarefactio, vtendum igitur est exercitijs & balneis calidiori bus. præstat autẽ in prima balnei domo super leui lapide sedentẽ perfundere. Vtãtur & lauacro natationi apto, calido, temperato, diutius. in frigido

gido vero ne īmorentur.neq; vero aqua ſit valde frigida.

Cap.xlvij. Aeſtuoſi ardoris curatio ex Herodoto.

Poſtquam autem diſceſsit à ſole, temperata calida ſe lauet,& in frigida natet. ſi vero nõ adſit balneum,aqua & oleo,vel aqua,& roſaceo totũ corpus humectetur.

Cap.l.De cruditate.

Exonerata aluo ad conſueta munia eſt accedendum.deinde ſuccedat balneum,& inunctio ex oleo dulci.

Cap.xciiij. calidorũ temperamentorũ correctio.

His ſufficit deambulatio,et balneum.nam & ex ijs aliqui poſt cibũ balneis gaudent.& aliqui ipſorũ craſsefacti ſunt ob talem viuendi rõnem. Attendendũ aũt eſt in oibus,qui poſt cibũ lauãtur,ne iecur affectũ ſit.extreme.n.tales lædũtur, ſi poſt cibum lauentur.Qui vero cũ ſiccitate calidi ſunt, circa ætatis vigorẽ maxime humido victu opus habent ex edulijs & balneis.quare æſtatis tempore citius lauẽtur, & poſt cibum rurſus. niſi aliquod viſcus impediat.

Cap.xcvi.Humidi intẽperamenti correctio.

Quapropter ante cibũ hi loti, & naturalibus calidis aquis vtentes magnã opem ſentiunt.

Cap,xcvij. Sicci intemperamenti medela.

Balneum ſiccis corporis temperaturis oĩbus cõmodiſsimũ eſt.tẽperata ãt & dulciſsima aqua ſit.& ſi bis aut ter in die lauẽtur,magis cõferet.

Tetrabibli ſecundæ ſermone I. Cap.lix.

De ephemera ex laſsitudine.

Oportet aũt ſtatim poſt exacerbationis declinationẽ in balneũ hos ducere. & accurate oleo dulci tepido perfricatos aquarum dulcium lauacris lauare.

Cap.lx. De febricitãtibus ex vigilijs,cura,iraq;.

Oẽs q ex ira, vigilijs,aut triſtitia in febrim cadunt,neq; frictiõibus,neq; balneis multis ĩdigẽt.

Cap.lxi.De febricitantibus ex ardore.

In balneum dulcium,ac temperatarum aquarum ducendi ſunt, acceſsu ſolo aeris balnei per tranſitum conceſso.

Cap.lxij.De febricitantibus ex frigore.

Si quis frigefactus febricitarit, in balneũ ducendus eſt in febris declinatione. caput autẽ calfaciendum eſt & ante balneũ, & poſt balneũ in declinatione,vnguẽto amaracino,aut nardino.

Cap.lxiij. De febre ex grauedine,& deſtillatiõe.

Si ex ardore facta eſt deſtillatio, hunc ſtatim in balneum dulcium,ac temperatorum aquarũ ducere oportet, & in frigidam immergere, & ſub ſalientem locare.

Cap.lxiiij.De febre ex cute denſata.

Curare porro eos oportet,aquarũ dulciſsimarum,ac temperatiſsimarum balneis poſt exacerbationis declinationem, & eis præcipere, vt aliquandiu in balnei aere morentur.

Cap.clxvi.De balneis.

Balnea quędã ſunt dulcia,quędam qualitatis exortia, quædã qualitatẽ aliquam habent. Et q̃ aliam quandã qualitatem habent, partim ex noſtro ſtudio vim habent,partim naturalẽ vim per ſe poſsident. Primũ igitur de dulcibus dicẽdum eſt, q̃nquidem horum vſus frequentior exiſtit. Dulcium itaq; a quarũ vis humida & calida eſt, ſiquidẽ fuerint tẽperatæ. Si vero tepidæ fuerint, humida & frigida. Si vero calidiores æquo factæ fuerint,calida quidẽ ipſarũ vis eſt,non aũt ſimiliter humida. Inhorreſcere.n.cogunt corpora,& meatus ipſorũ denſari,vt neq; extrinſeca humiditate fruãtur, neq; ex internis ſuperfluitatibus quid euacuetur.At.n.à temperatis incipiendum eſt.Temperatę itaq; ſemꝑ humectãt per ſeipſas, ac calefaciunt. Cõtingit aũt ipſas aliq̃n aut diſcutere humiditates corporis q̃buſdã partibus, aut mollire,aut cõcoquere,aut corroborare virtutẽ, aut diſsoluere. Ad hęc tñ ẽt quantitas ipſarũ nõ parũ confert.Commoda vero ſunt talia balnea, dulcia inquã & tẽperata,in febribus ſiccis & humoris exortibus,& ꝑſertim in ĩmodice ſitientibus,& in forti inſolatione,& in puſtulis ſcabioſis.Oportet aũt & aerem balnei humidũ efficere pauimẽto & parietibus aqua conſperſis.At vero calida ex noſtra induſtria parãtur balnea,quũ frigiditatẽ infeſtantẽ ſedare volumus,aut laſsitudinis affectũ,aut cõuulſionẽ,aut dolorẽ mitigare.Fiunt aũt calida, calfactorijs quibuſdã aquæ immixtis,velut pulegio,origano,hyſsopo,thymo, thymbra, ſaluia, folijs lauri,pyrethro,chamæpity,panacis radice,roſmarini ſemine, & ſimilibus.Balneis aũt diſcuſsorijs vtimur,aut habitũ corporis gracilorẽ,reddere volentes,velut in pinguibus,& ex affectione tumefactis:aut toto corpore,aut aliqua parte,velut abdomine,teſtibus, pedibus, velut in hydropicis contingit. Vtimur ẽt in fluidis vlceribus, ꝓpter ſubiectam in toto corpore multitudinẽ, aut varicibus vlceri ſubiectis. Fiunt aũt diſcuſsoria balnea, iniectis aquæ talibus quibuſdam, qualia ſunt,ſal,nitrũ, aqua marina calefacta, & mel aquæ ammixtũ, aut ſtaphis ſylueſtris cocta cũ aqua ex cinere ficulneo,aut vitis ꝑcolata. Item baccæ iuniperi cũ eadem aqua coctæ,& ſulfur eadem aqua elutũ, adarce & alumen cũ eadem coctũ.At vero mollibus,& lenibus balneis vtimur ĩ inflãmatiõe ac duritie quadã partiũ. Talia aũt fiũt malua ĩ aqua cocta,tũ hortenſi,tum ſylueſtri, & ſemine lini, & fœnigræci,& meliloti. In fluidis autẽ inflam-

mationibus,plantago aut polygonum aquæ incoquitur,aut malicoriũ,aut rubi folia.In cõuulsionibus aũt inflãmationem minãtibus, vtimur his quæ iam relata sunt in inflãmationibus absq; fluxionibus. Maxime vero prodest his aqua & oleum, in quibus malua fœnumgræcũ ac semen lini sunt incocta.Si vero duricia est citra inflammationem,prædictis discussorijs vtemur.

De balneis naturalibus.

Eodem serm. *Cap.clxvij.*

Ex balneis naturalibus quędam sunt nitrosa, quædã salsa,quædam aluminosa, aliqua bituminosa,aliqua sulfurulẽta: aliqua ferri, aliqua æris qualitatem habent: quædã vero ex his cõposita sunt. Horum aũt oĩum vis est siccare. Aliqua vero vnà cũ hoc quod siccant,ẽt strenue calfaciũt: quædã vnà cum siccando ẽt adstringunt, velut aluminosa,ex parte vero ẽt salsa, & q̃ æris qualitatem habẽt. Omnia aũt sunt cõmoda humidis & frigidis præter naturã corporibus, & talibus morbis diuturnis. Quapropter conueniũt morbo articulari,podagrę,resolutiõibus,nephritidi, anhelosis,fracturis calli inductiõe egentibus,vlceribus fluidis,inflãmatiõibus diuturnis & iam induratis.Et nitrosa q̃dem ac salsa capiti conueniunt,& thoraci fluxionibus vexato, & stomacho humido,& hydropicis,et tumoribus oĩbus. Aluminosa vero sanguinis reiectioni,stomacho vomẽti,& in his q̃ ĩmodice ab hæmorrhoidibus euacuanẽ,et fœminis q̃ inordinate purgãtur,aut nimiũ purgãtur,& q̃ citra manifestã causam frequenter abortiũt. Prosunt & his q̃ ĩmodice exsudant,& tarde cõcoquunt, & tumoribus surarũ. Cõmodant ẽt varicibus. At sulfurulenta & neruos molliũt,& tenesmi dolores mitigãt. Verum stomachũ exoluunt ac subuertunt. Purgant aũt cutem,& ꝓpterea cõferunt vitiligini albæ ac nigræ lepræ,scabiei,impetigini,& vlceribus antiquis,articulorũ fluxionibus,spleni indurato, hepatiq; ac vtero,resolutis,coxendicum morbo,& pruritui. Bituminosa vero caput replent,& sensuum instrumẽta lædũt. Perseueranter aũt calfaciunt,& cũ tpe molliunt,& ꝑsertim partes circa vterũ & vesicam ac colũ. Quę vero æris qualitatem habẽt,ori & tonsillis,& vuę,ac oculis excellenter cõmodant. Ferri vero qualitate prędita, stomacho & spleni cõuenientissima sunt. Porrò q̃ mixtã qualitatẽ habent, iuxta dominiũ mixtorum operãtur. Oportet aũt ingressos ad naturalia calida balnea citra turbationẽ facere,quo vis ipsorũ remisso corpori allabẽs ĩmergatur. Nã q̃ perturbati ingrediũtur,eorũ corpus horrescens densatũ,& nõ suscipit ab aqua qualitatẽ. Cæterũ bituminosis, & sulfurulentis aquis salientibus, caput supponere nõ oportet facile.n.inde lędit.

De frigidæ Lotione.

Eodem serm. *Cap.clxviij.*

Frigida balnea conueniunt inculpate sanis. Corroborant.n.totum corpus,& cutẽ duram ac densam efficiunt. Optimũ est aũt hoc præsidiũ cõtra læsionẽ ab externis. Non aũt dico cõferre frigidæ lotionẽ his q̃ vulgari victu temere vtuntur,sed solũ his q̃ exacte viuunt, & laboribus ac cibis cõuenientibus vtũtur, Sint aũt neq; ex venere,neq; aliàs lassati,neq; crudi, neq; prius vomuisse debẽt,neq; ventre male affecti esse, neq; vigilasse. Alioq̃ ꝑiculosus fuerit eius vsus. Oportet aũt insuetos ad frigidæ lotionẽ paulatim adsuefacere: Et primũ quidẽ in æstate ipsius vsum auspicari,& primũ non in sincerã frigidã ingredi,sed q̃ sup̃ficiẽ habet exolutã: Deinde vbi paulatim per totã hyemem assueuit quis,ita ad frigidam accedere. Sit autem dies in qua auspicatur, à ventis tranquilla,& quam maxime pro illo tẽpore calida, & in meridie initium faciat. Qui vero frigida vsurus est, sit ætate circa quintum & vicesimum annum,sit animi alacris, & valde virilis.Et primũ fricet corpus linteis diutius frictione duriore:deinde ꝑ oleum fricetur consuetũ,postea exerceatur,atq; ita in frigidã descẽdat, nõ lente,sed confertim insiliens,quo in vno tpe oĩbus corporis partibus aqua circunfundatur.nã quæ paulatim appropinquat,horrorẽ inducit.sit aũt aqua,velut dictum est,neq; tepida,neq; pure frigida.Postq̃ aũt egressus fuerit ex aqua,à pluribus ꝑ oleũ fricetur,donec cutis incalescat.Et postea cibos plures quàm solet ingerat: nam plures appetunt à frigidæ lotione, & melius concoquunt,& minus sitiunt: quare etiam paucior potus ipsis dandus est.

Eodem serm. Cap.vij.

Cæterum qui venere vti volet, recẽtes repletiones vitabit,cruditates item ac ebrietates,similiterq; famem.Malum est enim repleto corpore coire,& à gymnasiis,& à balneis.

Cap.lxv.de febre ex fame.

In febri,quę ex fame orta sit,exacerbatione declinãte,in balneũ ęgri ducãtur. & plurimo oleo tepido dulcissimo fricetur:et plurimo tpe in calido solio morẽtur.ęgressi vero, ac virib' refectis, rursus ĩ balneũ ducãtur,et ĩ calidũ soliũ locẽtur.

Cap.lxvij.de febre ex bubone.

Hac febre laborantes lauantur circa exacerbationis declinationem.

Cap.lxviij.de febribus diarijs ex cruditate.

Febrim etiã hñt nonnulli in q̃bus ꝓfluuiũ ventris ob cruditatẽ fit.si igiẽ sola corrupta euacuata fuerint

fuerint, lauãdi sunt, ac nutriẽdi in febris declina tione. si vero plus iusto euacuatio fiat, melius est nutrire citra balneum, habita ventris ratione.

Cap. lxix. de diaria multorum dierum.

Post tertiũ diem si neq; in pulsu putredinis humorũ signum sit, neq; in vrinis cruditas, & hora suspecta transijt, confidenter hoĩem lauabis. si vero circa decimã suspecta sit accessio, lauãdum est ante sextã. In balneo vero oleo dulci tepido corpus ꝓcalfactum illinendũ est. postea detergẽdũ, & foris abluendum. deinde ĩmitte ęgrũ in solium calidę tꝑatæ, deinde etiã in frigidam. quare etiã postridie, si nihil apparebit, lauare poteris.

Cap. lxxij. de febribus synochis.

Post sanguinis missionẽ, q̃ febre cõtinente affliguntur, quarta ferè semper in balneum duco.

Cap. lxxvi. Communis victus ratio omnium febrium putridarum.

Cõcoctione vero manifesta in vrinis apparente ẽt lauare licet dulcis & potabilis aquæ balneo.

Serm. primo. Cap. lxxviij.

Tetrabibli Secundæ. De febre ardenti.

Porrò balneũ illis solũ conuenit in ardenti febri, qui citra tumorẽ aliquẽ inflãmatum, aut erysipelatũ ægrotant, vbi concoctionis signa apparuerint in vrinis. Quod si quis iuuenis sit carnosus, tꝑe æstatis, & constitutione calida ac sicca, febre in vigore existẽte, & cõcoctione in vrinis apparente, citra visceris alicuius inflãmationem, et ĩ lauacrũ frigidæ natatoriũ seipsum inijciat, atq; natet, sudores vtiq; cõmouerit. Si vero etiã ad frigidæ balneũ adsuetus fuerit, valde cõfidẽter hoc auxilio vtatur. Quibusdã.n. statim vẽter biliosa egessit. At si moderata ẽ febris, & vires robustæ, vna cũ cõcoctionis signis, ꝓsunt ipsis balnea dulciũ ac tꝑatarũ aquarũ, & ex vnguẽtis chamęmelinũ, ꝑsertim si aer ambiẽs, frigidus fuerit. Nã si aliqñ contigerit, in frigido exñte ambiente ęger fortiter à febre exuraẽ, modicã salutis spẽ de ipso habere oportet. Si vero neq; concoctionis signa affuerint in tali aeris statu, neq; vires fortes habere apparuerit, talẽ seruari impossibile est. Quare neq; lauabis ipsum, neq; inunges rarefaciẽtibus medicamẽtis, neq; vinum dabis, neq; frigidam.

Cap. lxxx. de febre tertiana exquisita.

Balnea vero ipsi cõueniunt ex aqua calida potabili tꝑata. & neq; nitrũ neq; aliud quippiã talẽ ĩ balneis adhibere, sed aquã & oleum ꝓcalefacto corpe circunfundere. & in calidę soliũ locare, ac hortari, vt in ipso moretur, quantum ab eo fieri potest. Eos vero qui balneum amãt, etiam si bis in die laueris, non offendes.

Cap. lxxxiiij. de quarta.

A balneis vero quartanarij abstineant, solis

A frictionibus contenti, quæ valde prosunt.

Ca. xcvi. de his qui ob crudos hũores aĩo deficiũt.

Aduersissima sunt his balnea, & aer nos ambiens multũ calidus, aut frigidus effectus. quare neq; lauare cõuenit, & reclinare tꝑe ęstatis in domo frigida, & hyberno tempore in calida. lęduntur enim valde vtroq; excesu. nam in balneis & æstate & oĩ caliditatis incremẽto crudi humores diffunduntur, & per totum corpus defluunt.

Cap. cij. De his qui ob ventris fluxum animo linquuntur.

Balnea vero fluxionibus in ventrem cõmoda sunt. verum ijs qui ob sanguinis eruptionẽ, aut nimiorũ sudorum euacuationẽ animo linquuntur, aduersissima sunt. adstrictione.n. indigent.

Cap. ciij. De ijs, qui ob humorum copiam animo linquuntur.

B A cibo vero, & vino, & balneis omnino arceantur, si febricitauerint.

Cap. cv. ad eos, qui ob stomachi debilitatem in animi defectionem cadunt.

Si ex partium extremarum frictione melius habuerint, eos qui stomacho exuruntur, statim ad balneum ducere oportet.

Cap. cxxxi. de conuulsionibus in febribus.

Qui ob siccitatem conuelluntur, ꝓpter febris violentiam, & præsertim delirio præsente, his lauandum est caput multa calida, dulci, & temperata aqua. manus quoque & pedes multa calida perfundendi. si vero pars cõtacta sit, vbi tempus balnei opportunum videbitur, lauentur.

Sermone secundo. Cap. iij. de lethargo.

Affectione declinante æger ad balneum ducatur: & smegmate mordaciore vtatur: vt fęx C vsta, sinapy, &c.

Cap. vij. de vertigine.

Cõueniũt vertiginosis balnea nãlia aluminosa.

Cap. viij. de insania.

Declinãte affectione ad balneũ insani ducanẽ. frictoriũ aũt ipsis vtile ĩ balneo est. quo vtitor in prima balnei domo aquã tepidã irrorans, vt satis longã morã in domo trahat: quo vires pharmaci vsq; in ꝓfundum distribuãtur. deinde capite leuiter deterso & abluto, vbi lotus ẽ, ita vt caput nõ madefecerit calida, ex solio exeat: et frigida iterũ atq; iterũ irriget. si vero valde calidum caput habuerit, etiam sæpius frigida perfundatur.

Cap. x. de melancholia.

Cõmodæ sunt ẽt euacuationes p sudorem, & labores, & q̃ p balnea fiunt. Balnea vero ꝓbe concoquẽti nõ sunt valde necessaria, nisi lassitudini alicui mederi velis. qui vero non bonum habet ventrẽ ad concoquendũ, huic conducit frequentius lauari, aut ieiuno, aut perfecta concoctione.

Cap.

Cap. xxiij. de memoria amissa.

Cęterũ post purgationes vl'es ac locales sinapismus,& post sinapismũ balnea adhibenda sunt.

Cap. xxxix. de tetano.

Ex aqua & oleo tepido ægri illinantur, & in solio desideant infra vmbilicum. oportet autem & partes, quæ non madefiunt, prius illinere, & præsertim caput,& probe tegere, ne impleatur.

Cap. xliiij. de capitis dolore ex ebrietate.

In hoc dolore opus est multitudinem vacuare,& caliditatem frigefacere. sequenti vero die æger lauetur,& boni succi cibo nutriatur.

Cap. xlv. de capitis dolore uitio stomachi.

Deinde vero post modicum spatiũ cibus boni succi & stomacho cõmodus detur, si fieri põt lotis post vomitum: sin minus, ante balneũ. atq; hic tantus sit, vt ne lædantur, dum lauantur.

Cap. lxvi. de furfuribus.

In his, frigidæ lotio balneis præstantior est. verum in calida se lauãti, incommoda est multa in aere conuersatio.& capitis perfusio solijs melior est.& post hæc large per frigidam refrigera.

Cap. xcvi. de narium obturatione.

Post medicamentorum vsum conuenit sinapismum fronti adhibere,& postea lauare.

Sermone. iij. Cap. vi. de inflãmatione oculorum.

Balneum conuenit ijs quibus inflãmatio tumida in oculis est. est autem tumor mole quidẽ laxus, sed ad tactũ frigidior & colore albus, & qui influit, fluxus minus mordax est, & minus calidus. immo neq; chemosis in ipso oculo subrubra est. neq; distenta. hæc autem affectio magis in senili ætate contingit.& plerũq; hiemis tempore. & magis fœminis pinguibus, et vt summatim dicam, oĩbus frigidum ac pituitosum cerebrũ habentibus inflãmatio tumida cõtinget. cum itaq; omnia relata signa videris, cõfidenter balneum assumito. adeo. n. ęgrũ leuat, vt alio auxilio opus ei non sit. oportet autem magis in aere morã trahere,& oculos plurimum fouere ficciore fomẽto per spongias multum expressas. quod vbi feceris, palam percipies tumorem in calido aere euanuisse.& interim ęgros penitus à morbo liberatos. si vero quid pręfactam curationem defuerit, nardinum collyrium in balneum ituro instilla. ac si moderatus apparuerit dolor, etiam crassius collyrium adhibebis. pręcalefactum videlicet in cote ita, vt loto velut dictũ est,& è balneo egresso humiditatem diligenter per spongiam detergeas.& sic idem collyrium illines, in quo obseruabis, nequid ex eo in oculum labatur. solet. n. magnum damnum excitare. quare neq; sudantibus illinendum est. fit. n. in balneo humorum diffusio,& præterlapsum collyrium mordacitate quadam inducta materias facile ad oculũ trahit,& duplicat inflammationes. si vero relata affectio diuturnior fiat, fluxionis essentia ad frigiditatem magis ducatur, tũc smegmata capitis in balneo adhibenda sunt, & pulueres qui spargendo sunt, post balneum,& primum quidem simplicibus vti oportebit, si vero causa perseuerarit, etiam ad composita transeundum est. quorum sylua talis est. Baccæ lauri, nitrum tostum vino extinctũ, sampsucus, vini fęx vsta & similia. puluisculi vero mulieribus, pręsertim consueti adhibendi sunt, quales sunt ex iride,& apij semine, et cyparissi pilulis, & vnguentis siccis appellatis. Oportet autem non immodice calida esse neq; acria, quæ admouentur: sed leniter calida, & habere adstrictionem admistam. horum vero compositiones iam relatę sunt in pręcedẽti sermone. smegmata igitur in balneo inijcere oportet sincipiti, pilis prius ĩter se disparatis, quo auxilium corpus contingat. præcipiendumq; vt in balneo os claudãt, quo calido aere vehementer p nares attracto subiectam materiam citius trãsmutent. Post balneum autem detersis capillis, puluisculi inspergantur, veluti dictum est. & de balneis quidem hactenus.

Cap. xi. de frigida oculorum intemperie.

His igitur ĩtempestiue per clysterem euacuatis, balneum adhibeatur.

Cap. xij. de oculorum inflatione.

Conducit & euacuare aluum, deinde etiã lauare,& temperata calida aqua caput perfundere.& post balneum dare vinum.

Cap. xiiij. de tumore oculi indurato.

Vitanda in hoc casu sunt balnea, sol, reliquaque calefactoria.

Cap. xv. de ulceribus oculorum.

Balneum in vlceribus oculorum rarissime adhibendum est.

Cap. xxiij. de excretione in oculis.

Post inflammationis, ac vlcerationis declinationem, balneum conducet, et vinum tenue moderatum.

Cap. xxiiij. de oculi prolapsu.

Inflãmatione declinante balneũ petẽdum est.

Cap. xxix. de pustulis.

Deambulationes & alij motus à principio, non conueniunt. balnea vero et reliqua vaporatoria fomenta post principium.

Cap. xxxi. de canceratis oculi ulceribus.

Abstinendũ à balneo, nisi necessariũ hoc fuerit aut lassitudinis gratia, aut tardę cõcoctionis.

Cap. xlix. de resolutione oculorum.

In primis temporibus vitanda sunt etiam balnea,& vaporationes,& insolationes.

Cap.

Cap.l. de Glaucedine.

Proprie dictã glaucedinem contingit in principio sanare ex deambulatione pro viribus,& totius corporis frictione,ac lauacris,maxime capitis.æstate vero etiam frigidæ lauatio conuenit.

Cap.li. de suffusione.

Abstinendum à balneo in suffusione, nisi si quis lassitudinis ac tardæ concoctionis causa lauari cogatur.& tunc omnino non in aere balnei moretur,neque in solio.sed paulatum ingrediatur, & cito exeat.

Cap.lij.de midryasi hoc est pupillæ dilatione.

Balnei vsus rarior sit,& tunc caput non valde perfundatur.

Cap.liij. de tabe pupillæ.

Sed & balnea conueniunt,& capitis ex aqua calida perfusio.

Idem quoq; ait cap. sequenti de macie oculi.

Serm.iiij.cap.xxxij.eiusdem Tetrabibli.

Cibi vero non statim à balneis dãdi sunt, (his nimirum quorũ corpus ad immodicã carnium multitudinem deuenerit,) sed permittendũ est vt prius quiescant,aut quid consuetarum actionum obeant,& rursus ad secundũ balneum ducãtur.Præstat aũt et balnei aquam discussoriam esse,si naturalem habere possent: sin minus flos salis marinæ aquæ ammisceatur.

Cap.xci. de febribus,quæ in calidis & siccis temperaturis fiunt sine inflammatione & putrefactione.

Balneum porrò dulcium & calidarum aquarum,aut potius tẽperatarum, vtilissima sunt oĩbus siccam & calidam tẽperaturam habentibus. Lauandi aũt sunt quemadmodum hectici in secunda balnei domo.corpore ex aqua & oleo calido perfuso.& ipsis statim in temperatę aquæ solium locatis,deinde etiam in frigidæ solium. in frigida tamen moram diutius trahere non oportet.si vero ĩflammatio alicuius visceris accedat, balneum recusare oportet.

Cap.xciij. de febre hectica.

Omnes igitur hecticos,etiam si iam principiũ tabescendi acceperint,si nulla alia febris sit implicita,aut propter humorum putrefactionem, aut cũ principalis partis inflãmatione confidenter lauato,citra oẽm tamen laborem,vt ne vires exoluantur.deferatur itaq; æger in lecto ad balneum.præparata autẽ ei syndone calida, in ipsa ad primam balnei domum gestetur. sint autem quatuor,qui syndonem teneãt,in singulis angulis vnus.deinde in prima domo nudatus, ad secundã portetur:in qua toto corpore ex oleo tepido dulcissimo perfusus,ad tertiam domum feratur,& in solium locetur.Sit autẽ aer balnei temperatus,& humidus prępparetur,parietibus aqua calida respersis.In ipsa vero solij aqua temperata abunde quiescat,moderate in syndone vectus, nulla corporis perfusione fiẽte, neq; item capitis perfusione.Hinc autem extractus à quatuor adolescentibus syndonem gestantibus, in frigidam aquam cõfertim mergatur, ne minimum quidẽ morę in ipsa trahẽs.Statim aũt alius paratam habẽs syndonem aliam, ipsi inijciat, & alius aliam simili modo.Demissus aũt in lectum, mollibus linteis lenissime detergatur.Postea vero vnctus, & vestibus contectus ad domum in lecto referatur.Sit aũt & domus balneo vicina. Eos quidem igitur,qui iam tabescunt, lauare oportet, velut dictũ est. qui vero in hecticis febribus sunt nondum tabescẽtes,hi etiam citra syndonem lauari possunt.Deferendi tñ & hi sunt ad domum siue in lecto,siue vehiculo quopiam,aut lectica:deinde oleum ipsis infundẽdum,velut dictum est: & postea ad calidã aquam ducantur,vt in illa ĩmorentur:deinde ad frigidam prodeant, vt nullam omnino moram in ipsa trahant.atque ita detersi & inuncti domum reducantur. Sed hæc de balneis sufficiant.

Sermone quarto cap.liij.de distillatione.

Si à calida intẽperie caput vexatur,omnia medicamenta calida aduersa sunt. oportet itaq; ipsos balneis multis calidis potabiliũ, & dulcium aquarum consolari,simulq; generatos in capite vapores calidos discutere:& temperaturam omnẽ in melius cõmutare. noxius eis est vsus aquarum natura sua calidarum.nã quæ sulfureę sunt, quæq; bituminis vim referũt,ob caliditatẽ suam contrariæ sunt capitibus suapte natura calidis. quæ vero aluminis qualitate præditæ sunt,coarctatione sua & constrictione caput offendunt. verum calidas dulces non appellamus sua natura calidas,siquidem non possunt inueniri, quæ sua natura sint calidæ,& non sint alicuius medicamentosæ qualitatis participes.

Tetrab.iij.Sermone primo,cap.viij. de ijs qui in balneo,deficiunt animo.

Qui in balneo animo linquuntur, aut magis linqui incipiunt, eos celeriter educere oportet. neq; multę aquę infusione humectare. Qui autẽ iam inciderunt,celerrime exportandi sunt.& reliquum corpus leui quodã velamine contegendum. facies vero spongia frigida imbuta madefiat:aut aqua frigida aspergatur. Fricanda etiam facies stomachusq; ac pedes,os quoq; aperiendũ pennarum,aut digitorum immissione: omniq; ope conandum,vt humor,qui in causa est ipsius defectionis animi,euomatur aqua tepida ori instillata.& si enim nihil inde euomũt,stomachus

tamen

tamen irritatione firmatur: quæ irritatio animi defectionem soluit. auxiliatur etiam ad oris apertionem auditoriorum meatuum compressio. similiterq; ossium, quæ à petræ duritia lithoidea, hoc est petrosa appellãtur. Qui vero vilioris sunt conditionis, sunt etiam colaphis cædendi, capillorum quoq; adiuncta euulsione. Et vociferatio vnius vtilis est, multorũ autem, quæ vno & eodem tempore edatur, nocet. Cęterũ à vehementi animi defectione conualescentibus, tum in calidam, tum in frigidam demissiones, veluti mortis causæ, timendæ sunt: aut enim laxatis corporibus calore discusso aut resoluto pereunt, aut à frigiditate adstrictis extinguuntur.

Cap. xiiij. de humoribus à capite ad uentrem distillantibus.

Lauacris itaq; multis calidis potabilium aquarum, et dulcium consolari oportet eos, in quorũ ventrem à capite fluunt humores. vt vapores calidos in capite discutiamus, & omne tẽperamentum ad meliorem statum redigamus. Vsus aũt aquarum natura calidarum eis noxius est: siquidem omnes, in quibus sulfuris aut bituminis facultas inest, capiti natura calida nocent propter earum caliditatem. quæ vero aluminosæ sunt, propter earum constrictionem itidem caput lædũt. solis igit̃ dulcibus aquis absq; noxa vti licet.

Cap. xxij. de canino appetitu, qui ex immodica transpiratione exoritur.

Abstineant autem à balneis calidis, consimiliq; aere, ducantur ad lauacra frigida, siquidem nihil id fieri prohibeat, veluti corporis gracilitas, aut membrum aliquod refrigeratum.

Eodem serm. cap. xxiiij. de cruditate.

Modica quidẽ deambulatio ab his nimirum, qui difficili concoctione apprehẽdi solent, deinde balneum suscipiatur, quod calidius solito existat: cæterum refectis prius viribus lauetur, corporeq; nitro consperso exsudet, atq; hoc modo in calidius solium descendat: deinde etiam in frigidum insiliẽs, largiore oleo vniuersum corpus pinguefaciat. Commodissimum est etiam aqua calida in balneo hausta vomere: velut abluendo ea quæ in stomacho desident biliosa aut pituitosa. Absinthij quoq; pręlibatio à balneo quod cõuenit facit, & aliena ventri adhærentia extergit. A lauacro cibum capere conuenit moderatum, & cui concoquendo corpus sufficit.

Cap. xxxvi. de ijs, qui ex debilitate alui fluxu laborant.

Balneum temperatissimum his conuenit: ita vt æger aliquandiu in temperata aqua moretur. Præstat autem prope exteriores balnei fores calidæ solium locari. neq; enim aere omnino ad ipsos indigemus. oportet etiam gestando ipsos in balneum inducere atq; inde educere: deinde ex oleo, antequam induantur, inungere. à balneo vero statim lac asininum recens multum exhibẽdum, postea vero acriter & accurate fricatum secundo lauabimus, diligenti coniectura tum ex ructibus, tum ex ventris tumore facta, an exhibitus cibus sit rite confectus. modicum vero tempus à primo balneo vsq; ad secũdum intercedat horarum quatuor, aut quinque, puto, maxime si tertio eum lauare velis. id si nolis, non refert etiã plurium. Lauabis autẽ tertio, si assuetus sit æger balneis plurimis vti. et hoc non est negligẽdum, vt à singulis balneis, antequam induatur, oleo eum vngamus. Cæterum si lactis vsu delectabitur, etiam à secundo balneo lac dabimus. si non, ptissanam probe coctam dabimus: & quiete tradem us, postea ad tertium balneum deducemus: aut ad cœnam, si lauare nolit. atque hæc quidem est balnei vsus ratio.

Cap. xxxvij. de cœliaca affectione.

Balneo autem plurimum renunciamus. aliquando tamen ad lassitudinis, vel alterius alicuius rei medelam eo vtimur. In balneo aũt smegmate quopiam vtatur, quod cutim pertundere potest, velut est nitrum assatum, fex vini vsta, ab inunctionibus & balneo prandendum est.

Sermone. ij. Cap. xix. de malo corporis habitu.

Ad lassitudinis autem curationem balneum per interualla quædam adhibeatur. quod si quis ad frigidæ lauacrum assuefieri poterit, compendio ad omnem mali curationẽ perueniet. Aquæ item quędam naturales calidę robori, ac viribus reparandis conduxerint, quales sunt aluminosæ, sulfureæ, ac nitrosæ.

Cap. xxvj. de curatione hydropis post euacuationes.

Neq; vero balneę sponte nascẽtes calidę ineptę sunt hoc tempore si ipsis ęgrotis exhibeatur.

Cap. xxviij. curatio hydropis, quem proprie inter cutem appellant.

Aqua marina etiam, & sulfurea, & aluminosa lauetur: aliquibus enim qui ad huiusmodi lauacra adsueuerunt, ea ipsa tum ad deterendum morbum, tum ad habitum valentiorem reddendum suffecerunt.

Sermone. iij. Cap. quinto. de renibus calculosis.

Insessiones item in balneis sumendæ sunt, & post hoc statim ęgri in soliũ tepidius demittendi sunt, atq; id assidue facere, non ab re est.

Cap. xxx. de uesicæ ulceribus.

Conferũt igitur aquę Albulę si adsint, & consimiles post matutinã deambulationẽ, triũ hemínarum mensura primo die potę: deinde vsq; ad

quinq;,& sex heminas deueniendũ. Quod si nõ adsint hmõi aquarum qualitates, bituminosis vtendũ erit. Nitrosarum ẽt, si adsint, & salsarum experimẽtum sumere prodest. maiorem.n.quã credi potest, ex ijs sæpe vtilitatem secutam vidi.

Sermone quarto, Cap. xlviij. Qui podagrici lauandi sint, & quomodo.

Manifestum quidem existimo, post inflãmationum remissionem oĩbus podagricis balneum commodissimum esse, qñq; autem & in vigore vtiliter adhibetur. si æger prurigine, aut vigilijs vexetur: aut aliter sit fatigatus labore. Lauare autem oportet tempore remissionis, ita vt spõgias aceto & sale permistis madefactas locis affectis circũponamus, vt à fluxione immunes permaneant. Præterea vero linteis siccis, & plurimo nitro totum corpus perfricare, et vt in aere diutius immorentur, iubere, & moderate non solum calidam, sed etiam frigidã adhibere: & in ipsarum solijs desidere. Vtile autem est balneum natura siccioribus, & gracilibus, & colore nigrioribus, & qui à tumore liberi omnino sunt. In huiusmodi enim affecta particula non intumescit, adeo magno tumore excitato: verum distrahi, velut à carne apprehẽsas, in profundo sitas corporis partes aiunt, & incredibili tensione distendi. & inhorrescunt sæpe, pellicula, quæ os ambit à fluxione salsa, aut acri, aut tenui valde, ac erodẽte vellicata. Hi à balneis opem ferunt: quapropter nõ semel tantum, sed iterum, atq; iterum eos lauare oportet, & in aere per omnia moderato citra aliquam pinguedinem adhibitam immorari. ita.n. magis euacuabuntur. deinde oleo dulci cũ aqua cõquassato illitos in aquam calidam demittere, & in ea aliquandiu morari præcipere. In frigidã vero minime demittãtur, nisi immodici caloris sensus infestet. vtplurimũ vero tepida, aut lactei caloris aqua perfundatur in prima balnei domo.

Tetrab. iiij. Sermone primo, Cap. cxxv. De ratione uictus eorum, qui elephantiasi correpti sunt.

Debent hi lauacro quodã præscripto vti. nocet enim affectioni, siquis nõ lauetur. Per interualla etiam psilothro, vt dictum est, defricẽtur, & quodam ex prædictis smegmate expurgẽtur. Commoda sunt etiam arida fomẽta, & post sufficientem ex dictorum vsu exudationem, natationes in mari, aut in sulfureis, & aluminosis aquis, nõ extreme frigidis, quales sunt aquæ Albulæ in Italia vocatæ. quod si tales non adsint, frigidæ lauacro assidue vtantur. raroq; balneum petant, nisi psilothri gratia, aut altera aliqua vrgente necessitate cogantur. si vero quis ad frigidæ lauacrum cunctantior sit, eum in balnei

A aere plurima aqua frigida ꝓfundi cõmodius erit.

Sermone. ij. Cap. xxvij. de neruis uulneratis.

Porro qui saucios neruos habent, vrgente necessitate post septimam, vel vbi dolor penitus quieuit, lauari possunt. verum lauandis medicamenta vulneri indimus: & foris lintea multiplicia oleo imbuta imponimus, & fasciã ex linteo obligamus: deinde ægro in solium descensuro ligamenta multo oleo irrigamus. & post balneũ remotis omnibus, quæ applicita fuerant, præscriptam curationem adhibemus. at si vulnus in manu fuerit, admoneatur æger, ne id calidæ siue frigidæ lauacro humectet.

Cap. xliij. de ligamenti & curationis ratione ulcerum malignorum, difficiliter ad cicatricem peruenientium.

Balnea vero minime dulcia conueniunt: sed

B potius sulfurea & bituminosa adhibenda sunt. quod si ęger illotus manere non possit, citra totius corporis læsionem, lauandus est vlcere non denudato.

Cap. lxi. de pustulis noctu erumpentibus.

Vitanda sunt item in ępinyctidibus fomenta, balnea, & sol.

Sermone. tertio. Cap. iij. de tumoribus induratis.

A balneis medicatis abstinendum consulo, ꝓsertim quũ aluminis, aut sulfuris, aut ęris qualitatem admixtam habent. hæc enim huiusmodi affectibus aduersantur.

Sermone. iiij. Cap. xij. de cura prægnantis.

Cæterum mense nono relaxandi corporis gratia in prægnantibus, balneo frequenter vtendum est: & oĩ ratione prospiciendum, vt parituC ra futuros partus dolores fortiter possit ferre.

Cap. xv. Quæ circa ægre parientem facienda.

Cum partus difficultas instat, & loci præclusi manent, pręgnans in balneum ducatur, & in calidæ labrum desideat, sæpeq; perfundatur.

Cap. xviij. Fœtum corrumpentia.

Mulier autem, à qua fœtus expellendus est, ꝑ aliquot dies antea tenuissimo victu, & assiduis balneis vtatur. superiorem ventrem pubem ac lumbos quotidie defricans, & in aquæ tepidæ labro diu morans.

Cap. xxvi. de causis sterilitatis, & curatione.

Balneis vtantur, qui conceptum fieri cupiũt, neque assiduis, neque copiosis.

Cap. xxviij. Calidioris uteri curatio.

Somnus in huiusmodi esse longior debet: & aquarum dulcium balnea adhibeantur.

Cap. xxix. Humidioris uteri curatio.

Sicca fomenta crebro vsurpanda sunt, balneis vero raro est vtendum.

Cap.

Cap.liij. de mulieribus, quæ ob nimium calorem non purgantur.

Calidiores mulieres, & quæ plurimum exercētur, quam maxime humectare oportet aquarum dulcium balneis.

Cap.lvij. de ijs, quæ ob plenitudinem non purgantur.

Primo autem die à balneis ac cibis abstinendum est. tertia autem die lauanda mulier est. & solita victus ratio repetenda.

Cap.lxiij. de mensium stillicidio.

Postremum balnea naturalia adhibebimus, & marina aqua frigida iugiter abluemus.

Cap.lxviij. de suffocatione ex utero.

Balneum vero raro, & non nisi sordes detergendi causa adhibeatur. & tamen bis aut ter per totam curationem ad morbum expellēdum admitti debet. Postremum vero confugium est ad balnea naturalia tum calida, tum frigida.

Et cap.lxxi. ad idem.

Perseuerante vero affectione, exercitia, sudorum prolectationes, frictiones, & frigida balnea adhibeantur.

Cap.lxxviij. de uteri inflatione.

Vtendumque est omnibus ijs, quæ ex alto trahere materiam possunt, & balnearum naturalium aquis primum calidis, deinde frigidis, vt corpus ad tolerandam frigiditatem sensim alliciatur: & affectæ partes paulatim firmentur.

Cap.lxxx. de mola uteri.

Perseuerante vero malo, acrium eduliorum esus assumatur, & innatationes aquarum calidarum, & aquæ marinæ.

Cap.lxxxvij. de abscessu uteri inter intestina & peritonæum rupto.

Balnea vero, atq; etiam alimenta, quæ exulcerationes irritant, vitanda sunt omnia.

EX PAVLO ÆGINETA De Balneis.

Libro Primo. Cap. li.

Robo sanè lotionem frigidæ, sed ita vt degentibus citra victus rationem nihil conferre, ijs modo qui accuratam victus rationem seruant laboribus itē et alimentis accōmodatis vtuntur, vtilem esse confirmem. Populares vero, qui copiosiore egent refrigerio, natare æstatis tempore satis fuerit, iuuenes maxime & corpulentos, frictionibusq; præcalfactos. Sint autem neq; rebus venereis, neq; alia quauis occasione defessi, neq; cruditatem sentiant, neq; vomitione, ventrisq; fluore, aut vigilijs deniq; exhausti. Periculosum quippe simpliciter gelido lauacro vti: calidum autem vt optimum, ita & tutissimum est: solatur.n. lassitudinem, humorum plenitudinem per halitum digerit: calorem inducit, mitigat, mollificat, flatus vbicūq; fuerint, discutit, somnum conciliat, & corpulentiam inuehit. Est vero vtilissimū cuiq; tū viro, tū mulieri, tū puero, tū seni, magistratibus atq; priuatis.

De Thermis sua sponte prouenientibus.

Eodem lib. Cap.lij.

Thermarum vltro scaturiētium, quædā sunt nitrosæ, quædā salsuginosæ, quædam aluminosæ, quædam sulfureæ, quædam bituminosæ, aliæ æris, aliç ferri deniq; naturam æmulantur. Nonnullæ ex earundem rerum mixtura constant, idcirco oēs in vniuersum quotquot ꝑ se vltro thermæ emergunt, virtute arefaciendi, calfaciendiq; præditæ sunt, frigidisq; ac humidis naturis in primis conducunt. Cæterum quæ nitri salisq; naturam obtinent, capiti, thoraci, destillationibus affecto, stomacho humecto, hydropicis, tumoribus laxis, qui ex morbis proueniūt, & quibus est pituita molesta, conueniunt. Quæ alumine constant, sanguinis excretionibus, vomiturienti stomacho, fœminarum inordinatis purgationibus, & ijs quæ identidē abortiunt, opitulantur. Quæ vero sulfuris vim possident, neruos emolliunt, calfaciuntq;, fatigationibus subueniunt, stomachum eneruant, atq; subuertunt. Bituminosæ vero, caput replere, sensorijsq; sedibus officere solent: enixe tamen calfaciendi emolliendiq; vim obtinēt, si quis diutius in eis immoretur. At quæ æris naturam habēt, os, tonsillas, columellam, & oculos miris modis adiuuant. Quę postremo ferri naturam retinent, stomacho, lieniq; accōmodatæ sunt. Oportet autē balneorum aquam sensim citraq; tumultum ingredi, quo potentia ipsius pedetentim irrepens, in relaxatum corpus demergatur.

Lib.ij. Cap.xvi.

Quibus siccitas febrē attulit, fricandi hi quidem minus, sed lauandi sunt liberalius. Quos curæ, mœrores, vigiliæ, & iræ exercuerunt, lauare quidem nō subinde oportet, verum oleo copiosiore, tepido, cui minima adstringens vis insit, tum paulum fricare, tum ex consuetudine lauare conuenit.

Quibus febrem æstus intulit, his maturrime ab initio statim frigorificijs, lauacris quamplurimis, minime vero abundanti oleo, neq; frictione crebra, succurrendum est.

Quod si quis ex frigoris iniuria febricitet, & is in

is in declinationibus in balneum ducendus est. Si autem febris vnà cũ catarrho accendatur, ante concoctionem lauacrum vitare expedit. Quibus porrò æstus febrem excitat, ei his etiamdum præsentibus lauandi sunt.

Quibus vero ex angustia meatuũ febris contrahitur, his profecto dulcium aquarum temperatarum lauacrum confert.

Si vero propter inediam febris accensa fuerit, hi prima statim accessione remittente, in balneũ ducantur, tepenteq; oleo largisime perfundantur, molli adhæc manu perfricari, in calido solio multũ diuq; versari debent. A balnei statim exitu, reuocatis viribus denuo in balneum ducendi sunt: deinde aqua calida potui exhibenda est.

Eodem lib. Cap.xviij.

Vniuersum corpus, nisi prius euacuatum fuerit, in his qui ex putredine febricitant, rarefacere non expedit. Vbi vacuaueris, rarefacere oleo tepidum calorem habente, cõuenit: è quorum numero chamæmelinum. In hoc tẽpore & vinum dilutum potui datũ, vniuersas excretiones promouet. Lauacrum item tẽperatum ex aqua dulci. Atqui si febris magnitudo destiterit, tum neque vino, neq; balneo, neq; rarefacientibus vnguentis vtendum est.

Si vero q̃ ex putredine laborat, Eusarcos, hoc est, corpore quadrato sit, cõstitutioq; cœli calida & arida, hunc si in frigidam natationẽ posueris, nequaq̃ offendetur. Modica aũt febre infestãte, si vires validæ, vnà cum probæ coctionis inditijs apparent, talibus profecto balnea, viniq; potus, & quæcunque rarefaciendi vim obtinent vnguenta, conducunt.

Eodem lib. Cap.xx.

Balnea ex aqua quæ bibẽdo sit, his qui tertiana ad vnguẽ exquisita laborant, cõgruunt, quibus neq; nitrum, neq; sal, neq; sinapi, adijcias: verũ oleo summopere calorifico perfundens, ęgrũ descendere in lauacrum iubeto. Cæterũ qui balneis oblectantur, eos si bis in die laueris, non delinques. Si maturationis notę euidẽter exhibeantur, tunc etiam si pluries laueris, nihil peccabis.

Eodem lib. Cap.xxi.

Lauacra in tertianis spurijs circa initia statim non probantur, sed dum iam ostenduntur concoctionis inditia.

Eodem lib. Cap.xxx.

Ad hæc æstuosę ægrotantium illis tantũmodo lauacrum expedit, qui nullo tumore inflammato, aut erysipelatoso infestãtur. Quod si concoctionis etiam notæ compareant, multo magis ex re atque vsu fuerint balineæ. Qui vero ex salso humore ardenti febre conflictantur, eis sanè aliena sunt lauacra.

Eodem lib. Cap.xxxiij.

Balnea in hectica affectione constitutis, quouis tempore conducunt.

Libro.iij.Cap. vi. de phrenitide.

Si corpus squalidum, perustumq; esse conijcies, febrisq; adsit, etiam balneis vtendum aquæ potabilis, & vnctione liberaliore.

Cap.ix.de lethargo.

Cæterum vbi morbus inclinare ceperit, gestatio statim continua, vtilis est, & balneũ etiam adhibendum erit.

Cap.xiij.de morbo comitiali.

Fugere oportet carnes, legumina, vinum copiosius, venerem frequentiorem balnea, sinapi post potũ statim à balneo, p̃sertim vini meraci.

Cap.xvij. de amantibus.

Hos igitur tristes & vigilijs fatigatos nõnulli qui affectionem ignorant, nullo balnei vsu, solitudine, & tenui victu consumpserunt: in quibus sapientiores cum amantẽ deprehendunt, ad balneas, compotationem & ludos deducũt. balneo igitur in amantibus vtendum est.

Cap.xviij.de resolutione, quæ παρεσις dicitur.

Post diem quartum decimum plenioribus vti cibis expedit, & auxilio, quod mirũ in modum proficiat: & in balneum deducere. à trigesimo dropacem afferre conuenit, & lauacro committere. Vomitus etiam à cœna erit accõmodatus, & præsertim is, qui radiculis asumptis cietur, itemq; gestationes curru, lectica, aut vehiculo. postea ducendi sunt ad balneas naturales.

Eodem cap. de resolutione alicuius partis corporis, quæ ex apoplexia sit sequuta.

Post vigesimum primum diem balneis ęgroti credentur. vinum tenerum calente aqua temperatum potui dabitur: vires autem balneis & vnctionibus reficiendæ sunt.

Eodem cap. de resolutione, quæ unamquanq; particulam obsedit.

Qui præter voluntatẽ vrinã excernunt, corroborantibus auxilijs adstringẽdi sunt, cibis siccis, potione frigida vtentur, vbi se postea colligunt, cutis exulceratione, & lauacris sponte nascentibus frigidis vtentur.

Cap.xix. de conuulsione.

Eos qui ex conuulsione conuelluntur, oleo, aut hydrelęo calido fouere cõuenit: si nihil prohibeat etiam ad lauacrum deducere, tẽperatoq; solio vti cum oleo & frictione lenissima.

Cap.xxij. de oculorũ dolore, et acribus humoribus

Vbi vero iam concocta fuerit inflammatio, corpusq;

corpusq; superfluis vacuum, balneis vti commodissimum est.

Cap.xxvij.de angina.

Cum morbus ceperit inclinare, ęgri deambulationibus & balneo committentur.

Cap.xxxi. de cruentis sputis.

Postq̃ igitur omnia, vt postulat ratio, peracta fuerint, et sanguinis fluor substiterit, corpus perfricari debet. Inimica autē sunt balnea frequentia, vini potio, & ira, & venus.

Cap.xxxiij. de pleuritide.

In lateris dolore si morbus se remittat, æger balneo vtetur, frigus vitabit, firmioreque cibo recreabitur.

Cap.xxxix.de cholera.

Vbi iam exacta apparuerit cōcoctio, balineis, & probi succi cibis vtendum est.

Et paulo post.

Vbi morbus iclinauerit, ad balneū deducūtur.

Cap.xliij.de colico dolore.

In remissione doloris sinapismo & dropace vtendum est, atq; etiam balneis aquarum sponte nascentium. cæterū à balneis aquæ potabilis abstineāt, nisi dolor cōpellat. vbi vero aliquo medicamento facta fuerit euacuatio, vt lauēt, iubebis.

Cap.xlv.de calculo.

Post cætera remedia, ne calculus concrescat, aut concretus confringatur, balneo vtitor. à balneo ieiunus, ante vinum, aquam tēperatam potato: ac inter prandēdum frigidam superbibito, si nihil prohibet, vbi praui humoris copia sentiatur, sanguis detrahatur, aut purgatione corpus vacuetur. omnium vero præsentissimum est ad calculos arcēdos, post balneum, aquam tpatam prius bibere, q̃ vinū, aut aliud alimentū assumat.

Eodem cap.de renum inflammatione.

Præterea cum inflammatio infestat, à balneis abstinendum esse censemus.

Cap.xlvij. de malo corporis habitu.

Aquarum naturalium vsus adhibebitur, primum aluminosarū, nitrosarumq;, mox vero sulfurearum. pluribus diebus interpositis aliud balneū accōmodatur, & varie ęgrotātes exercētur.

Cap.l. de morbo regio.

Porro si bilis oculos, faciemq; dehonestet, elaterij instar erui cū lacte muliebri naribus in balneo instilletur, & statim in solium descenditur. sed ita ne caput immergatur.

Cap. liij. de ramicum generibus.

A cibis inflātibus abstinendū, vino copiosiore, crebris balneis, motu vehemēti, et id genus alijs.

Cap.lxi. de mensium suppressione.

A purgationibus reficiēdę sunt mulieres diebus paucis īsequutis. exercēdæ ambulationibus, inferiorū frictionibus, & balneo. Post balneum aut myrrhæ obolus bibitur, aut castoreū ex passo, aut mulsa, aut decoctum artemisiæ.

Cap.lxxi. de uuluæ strangulatu.

Conuenit autem exercitijs vti, frictione, clamore, & denique aquis naturalibus.

Cap. lxxvi. de partus difficultate.

Insuper vero par est laxationes balneis moliri, nisi febris, aut alia quædā occasio impedierit.

Cap.lxxvij.de coxarum morbis.

Cum morbus se remiserit, balineæ naturales sunt accommodatæ. si illæ desiderabuntur, in alijs lauabunt balneis.

Cap.lxxviij.de podagra à bilioso humore.

Lauacris vtendum ex aqua potabili factis, si nihil prohibet, cum fluxiones intenduntur, & cum absunt.

De podagra ex sanguine.

Si lauent ægrotantes, nitrum, aliaq; frictionibus adijciant. vbi dolor inclinauerit, exercitijs se credent, articulos maxime perfricabunt, in naturales balneas descendent.

Et paulo post.

Pari modo etiam hyenas percoquunt, & oleū inde conficiunt. deinde eo balnei solia cōplent: in quę postq̃ descenderunt, immorari ibidē diutius, eoque articulos confricare præcipiunt.

Ex libro quarto, Cap. I. de Elephantia.

Vario exercitationum genere vti ęgrotantes debent. sudorem postea abstergere, pauxilloque tempore interposito in lauacrum descendere, ac ibidem perungi succo fœnugræci, aut ptisanæ, aut ammoniaci. A balneo detersi implebuntur oleo lentisci, aut myrti, ac in balneo smegmatis vtendum est ex decocto betæ, aut fœnigræci cum aphronitro.

Post.

Aquarum naturaliū vsus adhiberi debet, ceu maxime necessarius, præsertim aluminosarum, & ferrarum. & si fieri potest frigidarum.

Cap.iiij.de pruritu.

Lauandum itaq; prorsus ieiuno est. nonnunq̃ & modico cibo sumpto, iterum lauādum: quippe quia vitium huiusmodi vix humescit. quod si inueterauerit, lauatio similiter conuenit. Itaque nucum magnarum cutis vncia, sulfuris tantundem, apij succo leuigatis vtitor in balneo, mēbra affatim defricans. itemq; apiū p se viride tusum, infricatumq; in balneo vehementer auxiliatur.

Cap.ix. Ad ulcuscula, quæ Epinyctides dicuntur.

Vitari debent acria, salsa, & acida in cibis: fomenta quoq; balneum, & mora in sole.

Cap.

Cap.xxxij. de scirrhis.

A balneo autem omnino ægri abstinebunt, vel certe copioso.

Cap.liiij.de neruis uulneratis.

Abstinendum à balneo in totum est, donec inclinata fuerit inflammatio cum aquæ contactus eis minime conueniat. quoniam vero nonnulli ita assueti manere sine balneo non ferunt, efficiendum erit, vt si læsa particula in manu fuerit, ne ipsam aqua seu calida, se multo magis frigida irrigemus. si pes vulnus accepit, quoniam fieri nequit, vt non madescat, vbi lauacrum ingressuri sunt, emplasticum aliquod medicamentum vulneratæ parti super accommodabis, deinde rursus in balneo fasciam oleo superfundes, cum æger in solium descendet, vbi lauerit, omnia quæ imposita sunt, abijcies.

Lib.v.Cap.vi.de phalangijs.

Iam in ictu phalangij vlcera fouere marina aqua calidiore, aut apiastri decocto conducit, A eiusdemque folia imponere. ad hęc balneum frequentius vtile est.

Cap.viij. de scorpionis ictu.

Cæteris omnibus remedijs addatur balnei continuus cum multo sudore vsus: vini potio temperata meracior.

Libro sexto. Cap. lxv. de ramice intestinorum.

Hi autem ipsi post scalpelli administrationem ægros protinus in solio oblõgo ligneo, cui aqua inesset calida ad septimum diem vsq; lauabunt, quinquies per diem, noctemq; id facientes.

Cap.cx. Si fracturæ callo non firmentur.

Fracturæ nonnullæ sine callo permanent. & quandoque tenuius fieri membrum contingit. itaque corporis inediam tollere conandum est, partim per calidiora alimenta materiam particulæ distribuẽdo, partim satis cibi subministran- B do, atque etiam lauacra, & reliquas animi voluptates adhibendo.

Explicit volumen Balneorum ex Latinis, Græcis, Arabibusq; scriptoribus exceptum. in quo omnis generis Balnea, atque eorum vsus explicantur.

REGISTRVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee
ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz aaa
bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp

Quaterniones oẽs pręter qq duernionẽ, et iii ppp quinterniones.

Tabula per se patet.

Venetijs apud hæredes Lucæantonij Iuntę.

IOANNIS ANTONII SICCI CREMENSIS,

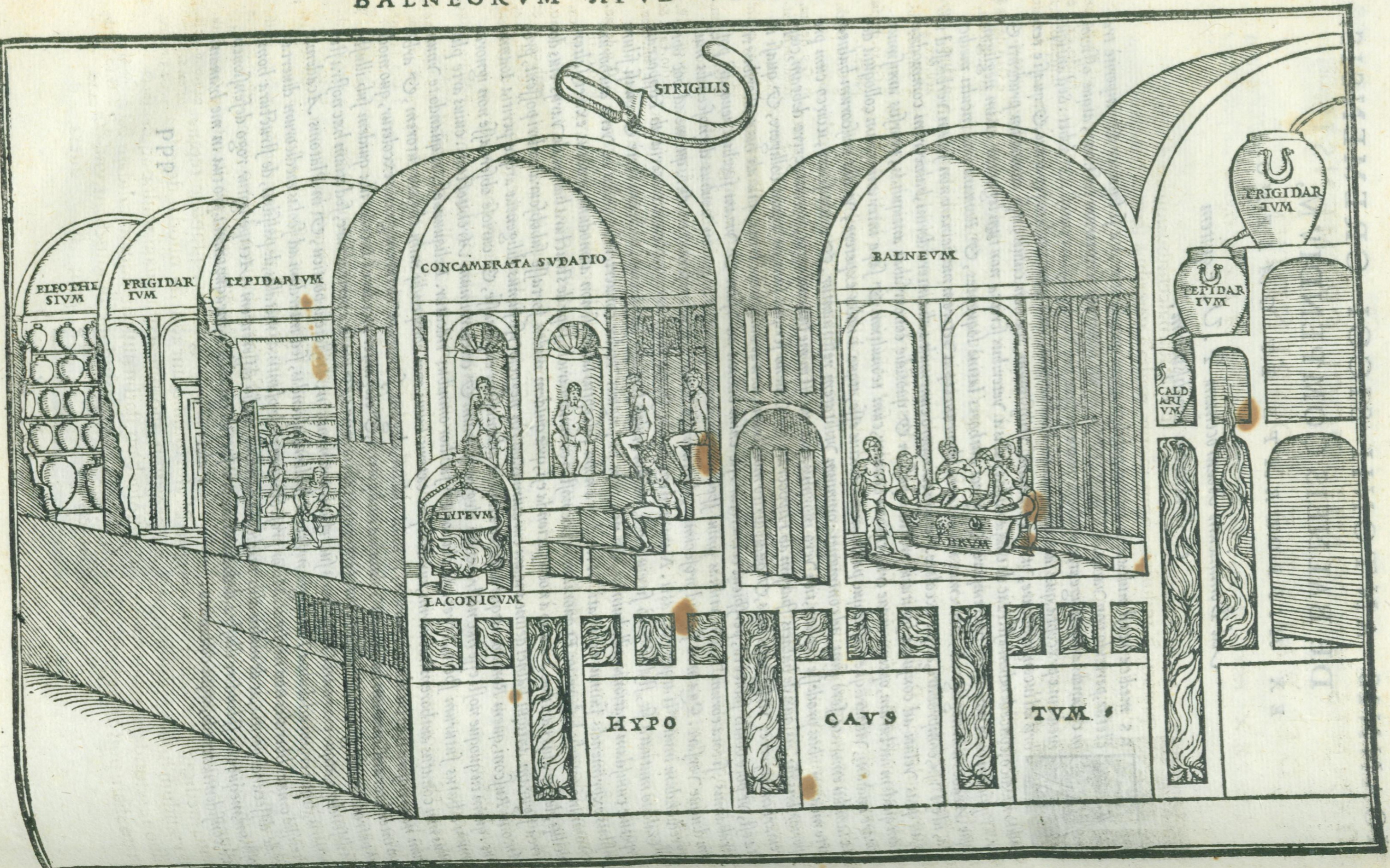
DE BALNEIS COMPENDIVM, EX HIPPOCRATE ET GALENO.

Ad Dominicum Maurocenum P. V. Equitem & Senatorem amplißimum.

RS medica ut est multis alijs artibus nobilior atque excellentior, ita si segniter & imperitè tractetur, periculo non vacat. ob id multa & frequenti bonorum scriptorum lectione, atque officiosa in curandis ægris diligentia, opus est: quam quisque pro virili præstare potest, & debet. Sed antiquæ medicinæ præcepta, quæ iam multis annis exoleuerunt, velle nunc rursum reparare, & quasi è tenebris ad lucem reuocare, ut esset omnium utilissimum, ita non cuiuis, nisi admodum prudenti & erudito medico, concedendum est. Hac de causa multa nobis à veteribus scripta non tam leguntur quàm negliguntur. Et quidem cum non desint hoc tempore, & græci authores latinè loquentes, & Romani non inculti medici, atque Arabes non negligendi, deberemus nos in tanta librorum copia veterem medicinam non solum verbis, sed re ipsa, id est usu, comprobare, atque excolere. Verùm enimuero cum multa alia interciderint, balneorum commoditates, ad quas veluti ad consueta sanitatis præsidia paßim & quotidie concursabat antiquitas, prorsus amisimus. quam quidem iacturam, optime atque eruditißime Senator, cum te multùm & sæpe inter amicorum colloquia deplorare audiam, videarisque, nescio quo pacto, nimis anxius esse, atque à nobis expetere, ut illa priscorum balnea, quæ iamdiu emortua ferè sunt, ad communem omnium utilitatem restituantur, & reuiuiscant, iccirco cum pro parte mea omnibus prodesse cupiam, tibi verò inprimis, quæ tua est in me beneuolentia, morem gerere debeam, cœpi superioribus diebus, quæ de balneis sparsim ab Hippocrate & Galeno scripta sunt, in unum colligere, & quasi in breuiarium referre: ut signatis locis, & quasi digito monstratis, tota de balneis doctrina, quæ ab his authoribus tradita est, ut pote oculis subiecta, perspicuè cerneretur. sic enim balnea ad usum & vitam facilius reuocari posse sperabamus, si tota eorum vis & utilitas simul spectaretur, neque opus esset in eorum viribus dignoscendis multum diuque versari. Qua in re si quid profecimus, id totum tibi uni acceptum referant eruditi, qui me ad hoc opus aggrediendum inuitasti atque excitasti. Nam quid ego de hoc studio mihi arrogem? cum materia ab Hippocrate & Galeno mutuata sit, stylus verò sit eiusmodi, ut non multis fortasse satisfaciat. ordinem certè & quasi filum perpetuæ cuiusdam orationis adhibuimus, & non tam in singulis verbis conuertendis, quàm in veris authorum sensibus exprimendis fuimus occupati. ut tandem à nobis susceptus labor, si non admodum ornatus exiret, saltem non omnino inutilis haberetur. Et quoniam in hoc nostro commentariolo, sæpe de structura balnei, de varijs eius domicilijs, deque alijs partibus, mentio à nobis facienda est, quæ quidem multis fortasse subobscura videri possent, propterea figuram antiqui balnei delineandam curauimus. quo in negocio usi sumus diligentia atque peritia Ioannis Antonij Rusconi, quem Romana atque antiqua ædificia adamussim explorasse, & curiose obseruasse non ignoramus. quem tu quoque nosti esse hac nostra ætate elegantissimum & celeberrimum Architectum. cuius arte plurimum adiutus futurum spero, ut res ipsa clarior & facilior omnibus videatur. Reliquum est, ut quando te unum huius mei conatus authorem habuerim, eundem præ cæteris huius mei compendij mihi eligam tutorem, & arbitrum nam nostra hæc lucubratio parum, ut mihi videtur, elegans, si tuarum virtutum gratia excoletur, quo modo non inter literatissimorum hominum volumina tutò poterit, & eleganter incedere? Incedet illa quidem sub illustri tuo patrocinio, & grauis, & fœlix. potes enim non tam oratoria, & physica pertractare, sed etiam hæc nostra studia defendere, atque exornare: ut qui horis successiuis non minus in Aristotelis porticu, & in Platonis Academia spatieris, atque etiam ad diuina Theologiæ mysteria sublimis ascendas, sed interdum ad scolas medicorum diuertas, artesque omnes liberales non negligas. Miror profectò cum te de plantis, de metallis, de pulsibus, de structura hominis, de dissecandi peritia, ac de multis alijs medicinæ partibus, audio differentem. Accipe igitur rogo defensionem nostram, meque tuo splendore illustra. dedo enim me prorsus tibi tutandum, meaque omnia, pro tua in me humanitate, confidentius trado, atque committo. Vale.

BALNEORVM APVD VETERES FORMA.

IOANNIS ANTONII SICCI CREMENSIS, DE BALNEIS COMPENDIVM,

EX HIPPOCRATE ET GALENO.

DE BALNEIS tam naturalibus, & sponte sua nascentibus, quàm de his, quæ arte & industria comparantur, multa à veteribus scripta reperio. Ego verò ea duntaxat in compendium referre decreui, quæ maximè ad rem medicam pertinere videntur. Reliquis igitur omnibus prætermissis, qui hac de re copiosè scripserunt, vnum Hippocratem & Galenum secutus, variam balneorum naturam recensere incipiam. Ac verò ea primò aggrediar, quæ domi vulgo parata erant: [a] propterea quòd hæc olim balnei appellationem sibi vendicarunt. [b] Cum verò hæc ex aqua dulci, tum calida, tum frigida constarent, nos de calidis primùm, postea de frigidis disseremus, quoniam frequẽtissimus erat calidi vsus. [c] Sanè Hippocratis tempore penuria balneorum erat: [d] & in paucis domibus ea erant parata, quæ in balneis requiruntur: & idonei ministri non multi erant. Posterior ætas balneis abundauit: [e] & plurimus eorum vsus fuit, non solum in secũda valetudine, sed etiam in aduersa: [f] vt & priuata, & publica balnea, non pauca extarent. [g] Tribus autem domicilijs balneum constabat: ex quibus primum paulò minus quàm frigidum erat. postremum, in quo lauabantur, vehementer calidum. alterum, vt situ, ita etiam temperie medium. tantò enim primo calidius erat, quantò frigidius postremo. in primo se denudabant qui balneum erant ingressuri. in altero se vngebant. [h] ac propterea duas illas primas ædes græci προμαλακτήρια appellauerunt, quòd in illis emolliretur corpus ante balnei ingressum. [i] has verò ei domui iungebant, in qua balneum esset. [k] In hac erat vas in quo lauabantur, quod nostri solium, aut labrum appellarunt, græci πύελον, [l] nonnunquam δεξαμένην, [m] sæpe ἔμβασιν, [n] interdum κολυμβήθραν vocarunt, propterea quòd in eo aliquando innatarent. [o] In lebetibus aquam calfaciebant, deinde per fistulas infundebant in solium. [p] Quòd si aerem optassent in vnaquaque domo neque summè calidum, neque verò frigidum, sed admodum temperatum, & modicè humidum, effundebant aquam temperatam liberaliter ex labro, vt in omnes domos decurreret. [q] In balnei structura in id maximè animum intendebant, vt eius tectum non esset fumosum, & via ad solium breuis esset, & solium ipsum humile & depressum, vt eius ingressus facilis ægrotantibus & egressus foret. non enim expedit ipsos fatigari. proinde balneum ita struebant, vt paries, qui aquam contineret, neque sublimis, neque angustus esset: cuiusmodi est piscina in balneis naturalibus, quam omnes ferè ita humilem & depressam conficiunt, vt pauimento adhærenti nihil emineat. [r] Sordes quotidie à balneis aphronitro, & [s] lutum abstergebant. [t] Ingredientes in balneum primùm aeri calido occurrebãt, deinde in aquam calidã descendebant, & hoc maximè propriè balneum appellarunt. ab hac in frigidam, [u] si modo bene valerent, accedebant. [x] postremo exudabant, [y] atq; sudorem strigili abstergebant. [z] Aegrotantium autem causa multas aquæ misturas paratas habebant: non enim ipsis licet in labrum frigidum absque detrimento ingredi: quoniam à frigidæ occursu offenduntur. vbi ergo calida egressi erant, perfundebant eos primò tepida, postea minus tepida, deinde ea, quæ plus adhuc ad frigidum vergeret. [a] Sanos in balneo detergebant medicamentis his, quæ sordes repurgant: cuiusmodi ea sunt, quæ & mordere & siccare possunt. Aegros minimè tergebant, nisi sordidos & pruriginosos: quoniam repurgantia medicamenta balnei facultatibus & vsui summè sunt aduersa. quòd si detersorijs vtendum fuisset propter sordes, aut pruritum, illorum acrimoniam multæ aquæ mistione retundebant: aut eorum vim dissoluebant, statim multam aquam calidam & puram aliam post aliam perfundentes. [b] Lotos primùm sindone inuoluebant vna & altera,

a Gal. 7. de me. sim. lo. ca. 1. & 11. metho. ca. 9.
b G. 3. de sanit. tu. ca. 4.
c Ga. 3. de his q̃ in medicatri. co. 32.
d Hipp. 3. regi. acu. tex. 44.
e Gal. 3. de sani. tu. ca 4.
f Ga. 16. de vsu par. ca. 1.
g G. 10. meth. ca. 10.
h G. 9. de sim. med. ca. de calcantho.
i Ga. 10. meth. ca. 10.
k Ga. 3. regim. acu. co. 46.
l Co. 49. &. 8. metho. ca. 2. & 3. de sani. tuen. ca. 4.
m G. 9. de me. se. lo. ca. 11.
n G. 3. reg. acu. co. 47. &. 10. meth. ca. 10. & 3. de sa. tu. ca. 4.
o G. 3. re. acu. co. 44.
p G. 10. meth. ca. 10.
q 3. reg. ac. 44. 46. &. 47.
r G. 9. đ sĩ. me.
s G. in li. de salu. dię. co. 15.
t G. 10. meth. ca. 10.
u G. 3. regi. ac. co. 49.
x G. 10. meth. cap. 10. &. 2. de sĩ. me. ca. 24.
y G 14. meth. ca. 1. &. 6. de sa. tu. ca. 6.
z Ga. 3. re. acu. 10. 49.
a Co. 45.
b G. 10. meth. ca. 10.

D altera, tum spongia resiccabant, postea linteo: [a] caput inprimis admodum diligenter, deinde artus, & alias corporis partes. interim verò minimè committebant vt pars aliqua diu nuda esset, ne eam frigus percuteret. [b] vbi resiccati fuissent qui eloti erant, vngebant se primò, deinde vestiebant. Ac verò nonnullos antiqui ante balneum, aliquos in balneo, quosdam verò à balneo vngebant. ante balneum, quos vellent magis humectare. [c] in balneo etiam, quorum corpora molliora laxioraq; efficere oporteret, cum sudor apparere inciperet. [d] à balneo quos digeri nolebant, sed humectari. eodem præsidio ab aeris iniuria qui loti sunt præcipuè vendicantur. Vngebant verò ex oleo, [e] vel si olei penuria esset, butiro, vti in plerisq; regionibus frigidis vsitatur. [f] Sed illud scire oportet abstinendum ab vnctione his esse, quibus aut cruditas est, aut succi vtilis redundantia. [g] In sanis ergo, frictio præcedat, & eadem ex oleo, deinde sequatur exercitatio, postea balneum, tum abstersio, mox vnctio, postremò cibus. [h] Interdum etiam post exercitationem fricari oportet, deinde balneo calido vti. [i] Qui in frigida se lauant, vbi fuerint ab ea egressi, fricentur ex oleo, & tum cibum assumant. [k] Illud tamen præcipimus omnibus his, qui balneo vtuntur, vt non confestim post balneum, aut cibum, aut potum capiant, sed aliquo post interuallo, dum orta ex balneo turbatio sedetur: quod etiam post exercitationes est necessarium. replet enim caput cibus & potus protinus assumptus, atq; aliquando superfluitat. [l] vinum si protinus à balneo bibatur ante alios cibos, aut potus, caput tentabit. [m] Ante balneum neque esse neque bibere oportet. proinde balneo nemo admittendus est, siue sanus, siue æger sit, qui nuper, aut cibum, aut potum sumpserit. potu enim caput repletur. cibo trahitur alimentum ad caput, & in corpus vniuersum, antequam sit concoctum. [n] quam ob causam crudis inconctisq; humoribus corpus impletur, [o] & obstructiones in iecore gignuntur, [p] atque rigores oriuntur: [q] quòd si cibum quispiam ante balneum assumat, à potu saltem abstinere is debet: si enim biberit, longè celerius in vniuersum corpus degeritur alimentum, quod est in ventriculo: hoc verò in his cauere oportet, qui sunt prorsus sani. [r] neq; tamen committendum est, vt qui vires parum firmas habent post diuturnum ieiunium in balneum veniant: nam balneum post longam abstinentiam vires debilitat. Erit igitur idoneum lauandi tempus, cum pridem fuerit completa concoctio: [s] vt vel stomachus inanis sit, vel in eo cibus existat, qui concoctionem iam sit expertus. [t] Ita ego illis diebus, quibus puto mihi non licere per visitationes ægrorum, aut ciuilia negocia, horis consuetis corpus meum curare, mane solum panem absque alijs obsonijs & sine potu assumo, deinde balneum ad horas vespertinas differo. si enim dies sit tredecim horarum, quarta hora tantum panis comedo, quantum decima hora possit esse concoctum, & hac demum hora in balneum venio. [u] Et hę quidem obseruationes, quę ad cibum attinent, his potissimum necessarię sunt, qui perfectè valent. Sunt enim nonnulli, qui culpa non vacant, si corporis affectionem & constitutionem respexeris: quibus cibum capere ante balneum præstat. [x] inter quos ij maximè numerantur, qui macilenti sunt. [y] Illa etiam non inutilis obseruatio est, quòd hi, qui balneo vsuri sunt, antea aluum exonerent: postquam igitur ostensum est, qua ratione balneis vterentur prius antiqui, proximum est, vt eorum vtilitates atq; emolumenta exponamus. si prius tamen de vi & natura aquæ pauca differemus. [z] Aqua dulcis, quæ pura est, & nulla alia re infecta, frigida est & humida, [a] ex se, & suapte natura: [b] & ob id semper humectat & refrigerat per suam essentiam. Quæ autem calorem extraneum est adepta, minimè seruat propriam facultatem: verum eò vsq; calefacit, donec retinet calorem illum aduentitium: vbi verò refriguerit, denuo refrigerat. [c] neque enim simplex est, et naturalis, sed quoquomodo composita: aut enim partem aliquam essentiæ ignis, aut omnino qualitatem assumpsit. Sed & quæ summè frigida est, abijcit interdum propriam facultatem: perfusa enim iuuenili corpori, & quadrato, calfacit ex accidenti, propterea quod reuocat calorem. [d] quod enim haud per se calfaciat, id ostendit, quòd primo statim occursu insinuat frigoris sensum, neq; calefacere percipitur, nisi cum à perfusione cessaueris. [e] Quòd verò humida existat propria natura, [f] argumento est, quod prompte carnes corrumpit,

E

F

a G.3. reg. acu. co. 54.
b G.10. meth. ca.10.
c Ga.2. de sim. me. ca.24. &. 3. regi. acu. co. 52.
d G.7. metho. ca. 6.
e Gal.3. de ali. fac. ca.15.
f G.2. de simp. me. ca.24.
g G.6. de sani. tu. ca.5. &. 8.
h Ga. in lib. de par. pi. exerci. ca. 4.
i G.3. de sa. tu. ca.4.
k G.3. reg. acu. co.56.
l G. in li. de salu. die. co.12.
m Gal. 3. regi. acu. co.55. &. 1. de sa. tu. ca. 10.
n G.1 li. de marasm. ca. 19.
o G. in li. de salu. die. co.32. & 6. de sa. tu. ca. 3. &. 14. meth. 16.
p Gal. in li. de tre. ca. 7. &. 2. de sympt. cau. ca.5. &. 1. epid. co.3.
q G. 1. de sani. tu. ca. 10.
r G. in li. de marasm. ca. 19.
s Gal.1. de san. tu. ca.10.
t Gal.6. de san. tu. ca.7.
u Gal.1. de san. tu. ca.10.
x G.14. meth. ca.16.
y Gal. 3. regi. acu. co.59.
z Gal. in li. de ptissa.

a Ga.1. de sim. me. ca.4. &. 8.
b Ga.1. de me. sm. ge. ca.6.
c Ga.1. de sim. me. ca.4.
d G.3. de tēpa. ca. 5.
e Ga.1. de sim. me. ca. 4.
f G.2. de natu. facul. ca. 9.

rumpit, atq; putrefacit.[a] Ob id etiam quę concalefacta eſt ſummè humectat: cum tamen ſummè non calefaciat, niſi quæ maxime feruet. ac verò ſiue feruida ſiue frigida ſit ſemp humectat: licet enim calidę occurſu humores digerantur, tamen corpora eos continentia per eam madeſcunt, vnde molliora efficiuntur. nunq̃ igitur aqua nõ humectare poteſt, nec tamen ſemper refrigerat: nam quæ alienum acquiſiuit calorem calefacit & humectat, pręſertim inter initia:[b] poſtea verò refrigerare poteſt, tum ꝙ facultate frigida eſt:[c] tum etiam ꝙ aduentitio calore corpus laxatum, calore naturali immoderatius ſpirante, frigidius efficitur. hoc verò in ea, quæ temperatum calorẽ habet, perſpicuum eſt. ſi enim ea laues, aut perfundas partem quampiam, ſtatim calidiorẽ & humidiorem efficies: deinde paulo poſt eadẽ frigidior erit: modò poſt calidæ vſum frigidam non adhibeas, qua corpora contrahuntur, ſtringuntur, & denſantur.[d] Igitur balneum aquæ dulcis ſemper humectat, ſiue calidum ſiue frigidum ſit.[e] ꝙ ſi temperatum ſit, humidam facultatem & calidam habet. ſi tepidius, frigidam & humidam, ſi iuſto calidius, calidam, & non perinde humidam. nam neceſſarium eſt, vt in eo exhorreãt corpora, & contrahantur inconſpicua eorum foramina: vt nec humorem externum admittãt, nec per illa euocẽtur interna excrementa.[f] Quoniam verò balneum temperatum natura humidũ eſt, & moderatè calidum, ob id qui ęſtu detinentur valido, à nulla re promptius refrigerantur q̃ ab eo. & qui vehementer perfriguerunt, à nullo citius q̃ ab illo calfiunt. nam eius humore madeſcit ariditas, quæ æſtu contracta eſt: calore vero frigus tollitur, quod ex gelu eſt ortum.[g] Cum verò per ſe aqua humectet, eadem tamen magis humectabit, ſi oleo permixta & confuſa, corporibus admoueatur: nam cum illis nequeat inhærere, ſed facile difluat, & quæ circunfuſa eſt, & quæ cæca cutis foramina ſubiuit, propterea ꝙ nullam habet anſam vtiq; per oleum tenacior efficitur.[h] Hanc ob cauſam interdum in balneis confunditur oleum calidæ aquæ, vt magis humectent, & plus calefaciant.[i] augetur. n. eorum calor ab oleo: ꝙ cum oleum ex genere eorum ſit, quæ nos æquè recalfaciunt, id etiam habet, vt & viſcidum ſit, & ægrè defluat, & meatus cutis inconſpicuos obſtruat. auget igitur calorem, tum corporibus oblitum, tanq̃ veſtimentum, aut operimentum: tum ꝙ cutis meatus obſtruens impedimento eſt quo minus calor vaporoſus poſſit multus foras effluere. Qm̃ igitur dulcis aquæ balneum humidũ eſt,[k] vniuerſum corpus emollit, præcipue ſi temperatum ſit.[l] ſomnum promouet,[m] potiſſimum ſi aqua calida liberaliter caput perfundatur.[n] ſitim ſedat & mitigat,[o] quanq̃ longa in eo mora eam accendere ſolet.[p] caloremq; & ſiccitatem remittit, quæ ex itinere ſub ſolis ardoribus confecto contracta fuerit,[q] modò temperatum ſit.[r] ita nõnulli cum dictam ob cauſam eſſent perſiccati, & os aridiſſimũ haberent, & ſiti ardentiſſima excruciarentur, vbi domum reuerſi eſſent, et balneum adminiſtraſſent, ſitire ſe deſiiſſe, et os ipſis maduiſſe, ac vniuerſum eorum corpus abiecto priori ſquallore molle & humidum eſſe effectum aſſeuerarunt. alij plenam fidem fecerunt, ꝙ perſpicue aquam ſenſiſſent attrahi in ſolijs ab eorum corpore, dum in balneo lauarentur.[ſ] demum perſiccatos quoſcunq; aut à vigilijs, aut à curis, aut à venere, aut à cibis, vel à medicamentis ſiccantibus, aut ab ira, balneum humectat, & reficit.[t] & ſiccitatem quamcunq;, ſiue cum calore, ſiue cum frigore coniunctam, emendat.[u] atq; ęſtum mitigat.[x] Idem eos, qui graciles ſunt, ad pleniorem habitum reuocat:[y] ſed in eo diutius eſſe non oportet.[z] ac verò pueris eſt vtile,[a] & calidioribus naturis.[b] et his, in quibus amara bilis affluit.[c] ac verò his omnibus, qui temperamentũ admodum calidum & vehementer ſiccum habẽt: cuius cauſa fumos acres, mordaces, fuliginoſos, aggregant. hos ſi à balneis interdixeris protinus febricitaturos non ignorabis. vt vero hos iuuat balneum temperatum, ita frigidum ſummè offendit,[d] quoniam cutem conſtringit, & comprimit.[e] His autem, qui frigidam & humidam naturam habent, tãtum abeſt, vt balneo vti neceſſarium ſit, vt etiam ſi ab eo abſtinuerint minimum offendantur.[f] Idem laſſitudines diſcutit, preſertim ſi oleum aquæ permixtum ſit: ꝙ & partes ſiccatas irriget ſuo humore, et acrem humorem euacuet calore.[g] Laxat vniuerſum corpus.[h] Vomitum facilem efficit: tum ꝙ humores fundit, tum ꝙ partes intentas & obduratas relaxat.[i] Quamuis autem balneum temperatum, calefacere ſemper ſit aptum, & corporibus humorem adijcere, vti ſupra oſtenſum eſt, tñ accidit

a Ga.1.de ſim. me. ca. 8.
b. G.1.ad glau. ca.9.
c Ga.1.de ſim. me. co. 8.
d G.1.de tẽpa. ca.2.
e G.3.de ſa.tu. ca.4.
f Gal.1. de vſu par.ca.15.
g G.2. de ſim. me.ca.25.
h G.5. de ſim. me.ca.5.
i Ga.2. de ſim. me.ca.24.
k G.7.metho. ca.6.
l G.3.de lo.af. ca.5.& 2.de tẽpera.ca.2.
m G.1.de ſym pto. cau. ca. 8. &.2. de me. ſe. lo.ca.1.
n Ga.1.de ſim. me.ca. 7. & in li.de his quæ in medi.co. 3.
o G.ĩli. de maraſ.ca.7.
p G.10. meth. ca. 10. &. 1. de tẽpa.ca. 2. & in lib. de euchi. ca.13.
q Gal.3. de his q̃ in medicatr. co. 15.
r Gale. 6. Epi. co.6.
ſ G.ĩ li.de maraſ.ca.6.
t Ca.7.
u G.1.ad glau. ca. 14.
x G. in li. de ſalu.die. co. 14.
y G.6. de ſani. tu.ca. 8.
z G.1. de ſani. tu.ca.7.
a Gale.6.epid. co.4.
b G.8. metho. ca.7.
c G. 8. metho. ca.2.&.6. de ſa. tu.ca. 3.
d G.3. de ſani. tu.ca. 8.
e Ga.5. de ſan. tu.ca.12.
f Gal.2.de ſim. m.ca. 25.
g G.11.metho. ca. 20.
h G.6.epi.co.5.
i Gal. 3.de ſan. tu.ca.4.

interdum, vt ex accidenti pro eius modo humores digerat, aut humoris curſum ad aliquas partes moueat: aut vires firmet, aut debilitet, aut molliat, aut concoquat.[a] quæcunq; enim mediocriter calefaciunt, ea concoquere ſunt apta.[b] & temperata quidem aqua omnium eorum, quæ perfunduntur, aptiſſima eſt ad pus generandum, potiſſimum ſi ei oleum addatur.[c] atq; alios etiã effectus balnei videre licet, præter expoſitos.[d] nam vt & cibus in omne corpus diuidatur efficit:[e] & vt id, quod diuiſum eſt alendis partibus apponatur.[f] Calidum primum auget corpus, deinde adimit.[g] proinde vbi corpus implendum, eatenus in balneo commorari oportet, dum intumeſcat. vbi digerendum & euacuandum eſt, dum tumor in balneo contractus ſubſidat.[h] Cutem cogit & frigida & feruida aqua, & habitum corporis ſpiſſiorem efficit. ob id qui nimia exercitatione inanitus & attenuatus eſt, primùm ſe in feruida lauare debet,[i] vt aſſumptum alimentum foras non euolet: deinde in frigida tingere, ac in ea non diu morari, ne quam ex feruente lotione vtilitatem percepit, longiori frigidæ occurſu abijciat. in frigida cũ lauari non conſulo: quoniam periculum eſt ne ab ea ledatur, qui ob multam exercitationem & rarior & inanis eſt redditus.[i] Balneum euacuat[k] ęqualiter omnes humores,[l] & vacuationes quaſcunq; promouet, quod temperatum eſt.[m] præcipuè tamen partes cutaneas euacuat: neq; videñ abundè eo euocari humores ſuperuacui & inutiles poſſe, qui aut in carne, aut in partibus ſolidis exiſtunt.[n] ſi tamen frequens ſit, vtilium ſuccorum redundãtiam curabit.[o] vtile etiam eſt, ſiue quis defatigatus ſit, ſiue incaluerit, ſiue perfrigeratus ſit, aut deſiccatus, ſiue faſtidiũ aliquod, aut temperiẽ inęqualem ſentiat. per id bona temperies corporibus redit, vires meliores fiunt, opportunus quidam augetur calor, & aliquid per halitum digeritur vnà cũ ſudoribus.[p] Vt enim pluribus partibus balneum conſtat, ita etiam variæ ex eo facultates exiſtunt, & plura emolumenta ex ipſo contingunt. nam primũ balnei aer materias in vniuerſo corpore diſperſas concalfacit & liquat, inæqualia exæquat, cutim laxat, & quæ ei ſubiecta ſunt euocat. deinde aquæ calidæ ingreſſus adijcit partibus ſolidis vtilem madorem. tum frigidę occurſu vniuerſum corpus refrigeſcit, cutis cogitur, & vires firmantur. perinde enim corpora noſtra frigidæ occurſu poſt balneum calidum afficiuntur, atq; ferrum candens cum frigida tingitur. quin verò balnea inuenta ſunt gratia imbecillorum corporum, ut ea prę calefaciant, & ad frigidæ ſolium præparent. Poſtremò tandem ſudor excitatus euacuat vniuerſè corpus, vt tamen refrigerando non noceat. Ac vt balnei vires generatim & vniuerſè colligam, quicquid fuliginoſum aut fumidum eſt in corpore per id elicitur: caro & cutis ad naturalem moderationem reuocatur: ſolidæ partes arefactæ humeſcunt: calor tollitur frigidæ occurſu, non is tantum qui ex calida contractus eſt, ſed etiam qui ante balnei ingreſſum moleſtabat. Tot ergo emolumenta balneum promittit.[q] quo etiam vtebantur antiqui, vt & ſudorem poſt exercitationem, & vt puluerem eluerent. debet tamen illius vſus moderatus eſſe.[r] nam frequens corpora emollit, atq; effœminat,[ſ] & ſi ſupra quam par ſit eo quiſpiam vtatur facile in febrem,[t] & pręcipuè quotidianam incurrit.[u] Poteſt etiam plurimus illius vſus, & potiſſimum poſt cibum, morbos humidos gignere.[x] Qui in balneo horrent ab eo abſtineant, alioquin in febrem facile incident.[y] ſolet verò in illis horror excitari, qui crudis humoribus affluunt. calfacti enim hi humores à balneo, attenuatiq;, & in ſpiritum verſi, ad motum concitantur: & qui antea quieſcentes non leſerant, moti horrorem inferunt.[z] ſæpius tamen in illis iſtud accidit, qui referti ſunt acribus ſuccis atq; mordentibus, preſertim ſi corporis habitum ſpiſſiorem habeant.[a] Quanuis autem balneum temperatum ſummè delectare ſoleat, propterea ꝙ per id funduntur quæ in noſtris concreuerunt corporibus, quo maximè affectu exiſtit in animantibus voluptas, tamen ne in eo quidem diutius eſſe expedit: ſenſim. n. fiet moleſtum, quia immoderatiore tandem fuſione naturam noſtram digeret, ſoluet, & diſſipabit: ex quibus et animi deliquium, & virium caſus, & tandem mors conſequitur.[b] Sed & aliam potiorem ob cauſam longa in balneo mora, & animi deliquium, & mortem afferre poteſt, ꝙ videlicet calor excedens hominem ſtrangulat. trahitur enim ſpiritus calidus, non ſolum ore, ſed etiam vniuerſo corporis ambitu. quod verò non id accidat propter ſpiritus euacuationem, argumento ſunt, qui morbos natura iudicante tota

a G. 1. epi. co. 3.
b G. 5. de ſim. me. ca. 9. & 10.
c Ga. 3. de ſani. tu. ca. 4.
d G. ĩ li. de maraſ. ca. 9.
e G. in li. de ſalu. die. co. 14.
f G. 2. de ſa. tu. ca. 7.
g G. 7. metho. ca. 6.
h G. 3. de ſani. tu. ca. 8.
i Ga. 14. meth. ca. 7.
k Gal. 2. apho. co. 17.
l G. 11. metho. ca. 9.
m Ga. 3. apho. co. 15.
n G. 13. metho. ca. 6. & in li. de phlo. ca. 10.
o Ga. 3. de cau. pul. ca. 14.
p Ga. 10. meth. ca. 10.
q Ga. 3. de ſan. tu. ca. 4.
r Ga. 7. de me. ſm ge. ca. 1.
ſ Gal. 1. de feb. di. ca. 3.
t Ga. 2. de feb. di. ca. 1.
u Gale. in li. de cau. mor. ca. 5.
x G. 11. meth. ca. 20.
y G. 2. de ſymptom. cau. ca. 5.
z G. 10. meth. ca. 10.
a G. 4. de ſim. me. ca. 2.
b Gal. in li. de vſu reſpi. ca. 4. & 1. ad glauco. ca. 14.

A tota die exudant multò plus quàm in balneis, nec tamen animo deficiunt, aut præfocantur, vsque dum spiritum frigidum foris attrahunt.

Hactenus de balneo calido dictum sit, superest de frigido sermonē habeam. Antea verò q̃ de hoc dico non inutile mihi videtur exponere qualis nam illius vsus in ægrotantibus fuerit.[a] Illud verò in primis non ignorandū est, vtile id esse in plerisq; morbis acutis: ac in nonnullis nunq; non adhiberi, in alijs haud perpetuum esse hoc auxilium debere.[b] Atq; illud in ęgrotantibus præcipuè procurandum est, vt in balneum euntes minimè fatigentur. proinde eorum conclaue balneo iunctum sit oportet: in quod etiā, si ex vsu erit, gestari debent, ne itineris labore afficiantur. ob id quoq; facilē esse ingressum ad solium, & egressum volo.[c] In eo vbi æger fuerit, se se cōponat, taceat, nihil agat: sed alij eum aqua perfundant, & abstergant.[d] ita. n. illius corpus & laxius & mollius in balneo efficietur.[e] Sint ergo idonei ministri, qui eum liberaliter, crebrò, celeriter, aqua perfundant: sic tamen, vt in hoc modus seruetur: nisi in his, qui plurima perfundi indigēt.[f] neq; à calido balneo in frigidū descendant: sed primò tepidiore aqua perfundant, deinde minus tepida, postea paulò minus q̃ frigida: neq; enim frigidam absque nocumento perferunt. Quòd si eos perfundi non placeat, in solijs aqua tepida plenis collocabimus.[g] Neque abstergendi in balneo ægrotantes sunt, vt supra diximus: aut si ad id impellimur ob sordes, aut pruritum, abstergentium medicamentorum acrimonia mul

B tæ aquæ mistione retundenda est: aut eorum vis statim remittenda erit, multa, & repetita solius aquæ calidæ perfusione.[h] Sudor non strigili, sed spongijs detergendus est.[i] de quo etiam non ignorādum est, rarò eo in morbis multo opus esse: quoniam sępius vtimur balneo in ægrotantibus, vt eos humectemus, & vt partes immoderatius arefactas madore respergamus, quàm vt vacuemus eorum corpora. proinde non expectato sudore multo, in solij aquam statim demitti debent, deinde vbi ea egressi fuerint resiccari. Cibus eisdem obseruationibus dandus est, quas etiam in sanis attendendas esse diximus.[k] Qui balneis multum delectantur cum bene valent, & illis assueuerunt, bis quotidie possunt absque detrimento in morbis lauari,[l] & ter si opus fuerit.[m] immo verò à balneo interdici absque nocumento nequeunt.[n] Vbi ter lauandum est, spatium quatuor aut quinque horarum interponi debet: vbi tertio balneo opus non est, longius interuallum adhibetur.[o] Si ergo omnia parata sint, quæ ad balneum spectant, & certæ coniecturæ ad id adhortentur, ad illius vsum te accinges.[p] sin verò aliquid desit eorum, qnæ requiruntur in balneis, satius erit auxilium hoc, licet salubre, prætermittere: nisi enim ægros diligenter laueris non mediocriter offendes.[q] In quibus verò balneum vtile est, in his plerunque ipso vtendum est eo tempore, quo concocti morbi signa appareant.[r] nam in his febribus, quæ oriuntur ex succis putrescentibus, ferè non laudatur nisi post concoctionem.[ſ] itaque in tertiana non exquisita haud statim inter

C initia conceditur, sed cum iam apparuerint concoctionis inditia.[t] nec in destillationibus, aut grauedinibus, ante concoctionem.[u] nec in pleuriti, & pulmonis inflammatione, nisi concocto morbo, aut certe inanito corpore.[x] non enim balnei vsus periculo vacat, nisi corpus inanitum fuerit.[y] In tertiana exquisita etiam ante concoctionem vtiliter cōceditur.[z] Ac verò in his febribus, quæ vel ab inflammatione, vel ab humorum putredine excitantur, minimè balneo vtendum est, anteq; nocens materia, aut euacuata, aut concocta fuerit.[a] Scire etiam licet non in omni tēpore accessionis opportunum esse balneum in febribus, sed sæpius cum febris remittit:[b] siue inclinatio incipiat, siue in incremento sit, siue vlterius progressa fuerit. interdum etiam, licet rarò, in summo accessionis impetu.[c] cum enim accessio remittit, iam corpus mediocriter spirat: & ob id quidquid fuliginosum aut fumidum intus erat balneo euocatur.[d] Quam ob causam nec in accessionis principio, nec in incremento, rectè conceditur. nā his tēporibus & cutis est astricta, & quæ sub hac est caro spissa & cōpressa. Solet verò balneum pręcipuè in his morbis vtiliter adhiberi.[e] in diarijs quibuscunque febribus: inter quas illæ balnei aere præcipuè iuuantur, quæ vel ob cutis compressionem, vel ob inguinum inflammationē sunt genitę.[f] Si ergo ex solis ardoribus, aut ex gelu, aut ex laboribus, siue ob cœca cutis foramina plus iusto astricta, febris inciderit, eam balneo potissimum cu-

a Hipp.3.regi. acu.tex. 44.
b Text. & co. 46.&.47.
c Tex. 48.
d G.in co.
e Text. & co. 44.&.50.
f Co.49.
g Text. & co. 45.
h Tex. 51.
i G.in co.
k Text. & co. 57.&.60.
l G.7. metho. ca.6.
m Hip.3.regi. acu. tex. 57.
n G.7.metho. ca.6.
o Hipp.3. regi. acu.tex. 62.
p Tex.44.
q Co.61.
r G.1 li.de ma-rasf.ca.7.
ſ G. 1. ad glau. ca. 9.
t G. 8. metho. ca. 3.
u G.3.reg.acu. co.61.
x Ga.5.de san. tu.ca.12.
y G.1.ad glau. ca.9.
z Gal.7. apho. ca.42.
a G. 8. metho. ca.3.
b G.10. meth. co.10.
c G. 11. meth. ca.20.
d Ga.10.meth. ca.10.
e G.1. ad glau. ca.3.
f Ga.7. aphor. ca.42.

rabis.nam in his febribus,& corpora ſpirare,& febrilem calorẽ digeri oportet.[a] In alijs D
diarijs haud longa in balnei aere mora eſſe debet, ſed magis in aqua.[b] Vtile quoque
in his febribus eſt,quæ ab humoribus putreſcentibus excitantur: nam cum illa mate-
ria,quæ obſtructiones fecerat,abſterſa,diſſectaq́ꝫ fuerit,eam balneum per vrinas,ſudo-
res,& aluum egeret,ac verò minimè calfaciet.[c] Verùm nec horror ex eo oriatur, nec
vllum ex principibus viſceribus imbecillum ſit, nec in primis venis exiſtat copia cru-
dorum ſuccorum oportet,ſi modo prodeſſe debeat.poteſt enim horror nõ ſolum prę-
ſentem febrem intendere,ſed etiam abſentem excitare.imbecillæ partes magis recipiũt
humores iam eliquatos:nam à calore balnei moderato,& ſucci eliquantur, & ipſorum
itinera dilatantur. Humorum crudorum copia balneo diuiditur in corpus vniuerſum.
igitur ſi nihil iſtorum vetet,duo ex balneis emolumenta ægrotantibus proficiſcentur:
quòd aliquid euacuabitur de ſuccis redundantibus:ꝙ multum ſpirabit caloris febrilis.
nam balneum vacuat vniuerſum corpus,ac eius fumos & fuligines digerit.[d] In tertia-
na exquiſita eo vtendum eſt:tum quòd ipſo euocatur nonnihil flauæ bilis, tum quòd
eius qualitate plurimùm proficitur.humectat enim balneum aquæ dulcis,& poteſtate
refrigerat.quòd ſi plurimum oleum aquæ immiſcueris,longè vtilius erit. in qua etiam
ęgrotantes innatent abſque detrimento licebit.In non exquiſita tertiana idem auxiliũ
admittitur,cum apparuerint cõcoctionis ſigna.[e] In quartana melius eſt ab eo abſtine- E
re.[f] Hecticæ autem febres quo efficaciore auxilio poſſint curari haud planè video.pro-
pterea in omni febre hectica,anteaq́ꝫ in marcorem tranſeat,[g] omni tempore balneis vti
permitto,& conſulo:[h] niſi cum ea coniuncta ſit alia febris,quæ vel ex humorum putre
dine,vel ex inflammatione pendeat.[i] cum enim eiuſmodi complexus accidit, tantum
poſt concoctionem balneum conceditur.[k] Verùm in propoſito ventriculi affectu, &
in hecticis etiam febribus,dãda maximè opera eſt,vt ęger minimè in balneo fatigetur,
ne illius vires diſſoluantur.Illud etiam non ignorandum eſt,non calidam in his febri-
bus prodeſſe,ſed frigidam:adhiberi verò his calidum balneum,ut corpora ad frigidum
pręparet.[l] Scire etiam oportet,in his,qui vehemẽter perſiccati ſunt, balnei aerem non
multum deſyderari:proindeq́ꝫ in eo his immorandum non eſſe.[m] Nos non paucos bal
neo curauimus,qui in marcorem planè incurriſſent,niſi hoc auxilio fuiſſent à nobis ab
imminenti periculo erepti.Ac verò balneũ vtile eſt in omnibus his febribus, quæ cum
vehementi ſiccitate coniunctæ ſunt: ſiue in corpore vniuerſo ſiccitas ſuperet, ſiue in
ea parte,quæ quaſi febris eſt focus,& per ſolidas ſuas partes prima eſt immodice con-
calefacta.immo verò eiuſmodi febres magis interdum à balneo iuuantur, quàm à refri
gerantibus medicamentis:modò non ex eryſipelate,ſed ex igneo tantum calore, ſint
ortæ.in hectica enim quæ ex eryſipelate ſit,ſatius eſt à balneo abſtinere,& frigidę aquę
potu contra morbum pugnare.[n] In hectica verò ſtomachi quo nam prętantiore auxi- F
lio,quàm balneo vti licuerit:In hoc affectu non modo lauari confert,ſed etiam in aqua
diutius eſſe,atque innatare.debet autem aqua prorſus temperata eſſe: nam quæ frigi-
dior eſt,ſenſim frigore afficit debilia corpora:calidior cogit,conſtringitq́ꝫ cutis forami
na,& ſpiſſat.nos autem ea remitti,laxari,& dilatari volumus:& aquam temperatam id
præſtituram pollicemur.[o] Rectè etiam in peripneumoniæ morbo atq́ꝫ pleuritidis, bal-
neum adminiſtratur.mulcet enim lateris dolorem,pectoris,& dorſi: ſputum maturat,
& euocat.ſpiritum facilem efficit.laſſitudines tollit.mollit enim articulos, & ſummam
cutem,vrinamq́ꝫ promouet,& capitis grauitatem ſoluit,atq́ꝫ nares humectat. cum ve-
rò in febribus ardentibus vtiliter adhibeatur,multò tamẽ vtilius eſſe ipſum iudicamus
in dictis morbis pectoris & pulmonis.Deniq́ꝫ non in his tantũ ſed etiã in pleriſq́ꝫ alijs
acutis morbis ſalubris eſt medicina.[p] Idẽ alui profluuium ſiſtit.[q] vocem inſtaurat.[r] in-
ueterata lienis vitia & ĩdurata ſanat.impoſito enim eo malagmate,quod authemeron
appellant,à ſecunda hora vſque ad nonam,& duabus faſcijs alligato, æger in balneum
ducitur.in eo tantiſper eſt,donec relaxetur.tum in calidę ſolio longiori tempore, cru-
ribus foras miſſis.poſt balneum ſalſamentum aſſumit abſque pane, & vinum aqua ma
rina mixtum bibit.inſequẽti die eadem dantur.in tertia exercitationibus incũbit, qui-
bus ſpũs concitetur.& eadẽ die valetudini reſtituit.[ſ] Vtiliter quoq́ꝫ in ophthalmijs eo
vtimur.

a G.1. ad glau. ca.3.
b G.ĩ li. de maraſ.ca. 7. &. 11. meth.ca. 10.
c G.11. metho. ca.20.
d G.1.ad Glau. ca. 9.
e Ca.11.
f Ga.10.meth. ca. 10.
g G.ĩ li. de maraſ.ca.7.
h G.10. meth. ca.10.
i G.ĩ li. de maraſ.ca.7.
k G.10. meth. ca.10.&.7. metho.ca.6.
l G.7. metho. ca. 6.
m G.ĩ li.de maraſ.ca.7.
n G.7. metho. ca.6.
o 3.reg.acu.60.
p G.1. ad glau. ca.14.
q Ga.7.de me. ſm lo.ca.1.
r Ga.9.de me. ſm lo.ca.2.
ſ G.13. metho. ca.22.

D vtimur. finit enim dolorem quamprimum, & sistit humoris cursum, propterea ꝙ maxi-
ma illius pars excernitur in balneo per vniuersum corpus: reliquum verò ad bonum
temperamentum reuocatur.[a] Ac verò sanat interdum ingẽtes oculorum dolores. s. n.
sit dolor ex crasso sanguine, qui in eorum venulis impactus obstructiones faciat, auxi-
lium est in balneo lauari.[b] Prodest & in capitis doloribus, quos aut vapores, aut humo
res ad caput elati, et in paruis cutis foraminibus impacti excitauerint. caput enim in bal
neo calida perfundendum est, vt non solum per id discutiatur, aliquid eorum, quę sunt
in ipso, sed etiam somnus concilietur. In alijs capitis doloribus vitari debet.[c] presertim
si calidus flatuosusq; spiritus, ob humorum prauitatem ad caput feratur.[d] et in comitia-
li affectu, quemadmodum Erasistratus sensit.[e] & in aquæ intercutem morbo.[f] & in eo
animi defectu, qui oritur interdum in his febribus, quæ à magna succorum crudorum
abundantia sunt genitæ. nam his à balneo eliquatis, & propterea per omnes corporis
partes diffluentibus, periculum est, ne eorum impetus ad pulmones, aut ad cor, aut etiã
ad cerebrum conuertatur. præstat autem vt circa iecur, & in primis venis, subsistant.
[g] Atq; in febribus à balneo abstinendum est, cum in primis venis crudorum succorum
redundantia existit: nam balneum eos digerit in vniuersum corpus,[h] & ad partes exti-
mas attrahit.[i] Alienum quoq; est, vbi aliqua pars ex principibus imbecilla est, si inutili
materia corpus abundet. nam humoribus ab eo eliquatis, & vijs patefactis, facile ali-
E B qua eorum portio ad partes infirmas confluit. potest tamen hac etiam ratione interdũ
in febribus vtile esse: si enim pars aliqua ex his, quę minus præstantes sunt, infirma exi-
stat, quemadmodum in podagricis & arthriticis, pedes, & articuli vniuersi corporis, hu
moris cursus ad partem infirmam balneo concitatur. cum enim soleat superuacua &
inutilis materia ferri absque balneo ad partes infirmas, multò magis post balneum fie-
ri id potest. itaque receptis excrementis in partibus infirmis, ægrum leuari contingit.
[k] Abstinendum quoque ab illius vsu, si hectica ex erysipelate sit.[l] & in neruorum vul-
neribus: quoniam nerui consistunt ex materia humidiore, quæ per refrigerationem &
concretionem est genita: quodcunq; verò eiusmodi est dissoluitur & putrefit ab his,
quæ calefaciunt simul & humectant.[m] Idem in vlceribus alienum est,[n] quoniam ea hu-
mectat & molliora efficit.[o] & quibus in morbis aluus fluit: nam reuellens ad corpus
vniuersum materias effluentes aluum sistit, & propterea ledit.[p] ob id etiam vbi medi-
cina data est abstinere ab eo oportet, siue purgare iam cœperit, siue paulo post ince-
ptura sit: quòd purgationem retardat,[q] & ei obsistit.[r] Si cui anima deficit propter mul-
tos sudores, huic balneum summè nocebit.[s] Si sanguis per nares abundè profluit,[t] aut
alia quacunque ex parte, haud balneo vtendum est:[u] quoniam per id acriter irritatur.
[x] tum quòd ab ipso concalfactus funditur, & in vapores atque in spiritus resoluitur,
quapropter & ad motum incitatur, & in molem attollitur: tum quòd à calidis balneis
F C redduntur corpora mollia atque imbecilla. cum igitur & vasa molliora sint effecta, &
sanguis, qui antea ipsa rupit, motum simul & tumorem assumpserit, fieri non poterit,
quin sanguis immoderatius effluat.[y] In quibus autem morbis minus sanguinis fluit
ex naribus quàm videatur ex vsu esse, aut nihil fluit, tametsi eum fluere expediret, in
his liberali balneo vti oportet: vt sanguis, qui est in capite, maiore impetu moueatur.
[z] Neque verò committendum est vt qui vires infirmas habent in balneum veniant.
[a] aut qui cibum fastidiunt, & vomendi cupiditate tentantur.[b] verendum enim est ne hi
quoque ex balneo ita fatiscant, vt in eum animi defectum incurrant, qui oris ventricu-
li vitio interdum excitatur. Rectè etiam ab eo in illis abstinemus, qui ructus bilem re-
ferentes edunt.[c] & qui in morbis nimiam succorum, licet vtilium, redundantiam ha-
bent,[d] præcipuè si sanguis timeatur fluxurus. Huiusmodi fuit balneorum vsus apud
antiquos, & in sanis, & in ægrotantibus.[e] in quorum penuria non inutile esse arbi-
tror aqua calida corpus perfundere. Nunc superest, vt de balneo frigido disseramus:
[f] quo solo vsa est interdum prisca ætas absque calidi interuentu,[g] sæpius quidem in sa-
nis, rarò verò in ægrotantibus: nam hi frigidæ occursum haud facile sustinent.
[h] Frigidum balneum in debilibus deijcit calorem, in fortibus auget.[i] Frigida con-
stringit,[k] & repellit.[l] & licet per se refrigeret, tamen ex accidenti auget calorem:

a Gal. 7. aphor. co. 46.
b G. 1. 2. de me. fm lo. ca. 1.
c G. 4. reg. acu. co. 42.
d Gal. in lib. de phlo. con. Erasistrati sectatores.
e Ga. 1. de sim. me. ca. 7.
f G. 11. metho. ca. 3.
g Ca. 20.
h G. 4. de sani. tu. ca. 6.
i G. 11. metho. ca. 20.
k G. ĩ li. de maras. ca. 7.
l Ga. 6. metho. ca. 2.
m G. 4. de me. fm ge. ca. 2.
n Ga. 1 de sim. me. ca. 7.
o G. 3. reg. acu. co. 59.
p Gal. 6. Epid. co. 5.
q Gal. 4. apho. co. 5.
r G. 1. ad glauc. ca. 14.
s G. 3. regi. acu. co. 59.
t Gal. in lib. de phlo. con. Era. ca. 9.
u G. 1. ad glau. ca. 14.
x Gal. in lib. de phlo. con. Era. ca. 9.
y G. 3. reg. acu. co. 59.
z G. ĩ li. de maras. ca. 7. & 3. regi. acu. co. 59.
a Hipp. 3. regi. acu. tex. 59.
b G. in co.
c Gal. 7. aphor. co. 16.
d Gal. in lib. de phlo. con. Era. ca. 9.
e G. in li. de his q̃ ĩ medic. co. 3.
f G. 3. de sa. tu. ca. 4.
g G. 10. meth. ca. 10.
h Gal. 1. aphor. co. 17.
i G. 3. de sa. tu. ca. 8.
k Gal. 1. de me. fm ge. ca. 6.
l Gal. 1. de sim. me. ca. 4.

a Gal. prima apho. co. 15.
b G. 3. de tempera. ca. 4.
c Ga. 3. de sani. tu. ca. 4.

[a]nam ab ea calor naturalis intro compulsus primùm se ipse colligit, tum longè validior quàm prius esset, effectus, iterum foras erumpit. [b] Ergo frigidum balneum corpus roborat, & cutem cogit, & contrahit: & propterea plurimùm vtile est aduersus externas offensiones. [c] Sane illius vsus presertim est tutus in optimis naturis: quòd si ipsis detrimentum potest ex eo aliquod accidere, id totum ex subita consuetudinis mutatione erit. quocirca non alienum esse arbitror aliqua his præcepta tradere, quibus eo securè vti incipiant. Qui frigido balneo, assuescere volet, hic non quolibet anni tempore, nec qualibet die, auspicari hoc debet: sed inter anni tempora deligat ęstatis initium: vt toto hoc tempore, hyemem pręcedente, maximè assuescat. dies autem, qua auspicaturus est, summè sit tranquilla, & pro tempore calidissima: atque eligatur ea hora, quæ & ipsa sit plurimùm calida, quemadmodum etiam gymnasterium summè temperatum. Qui verò balneo frigido vsurus est, ętatem agat ferè viginti quatuor annorum: augescentibus enim corporibus alienum est frigidum balneum, quoniam incrementum retardat: neque eum immutauerit vlla recens causa ea die, aut nocte superiore: neque pristina valetudo defecerit: sit animo forti & hilari, si vnquam aliàs, tunc præcipuè. primùm ergo fricetur linteis plurimùm: sit vero frictio vehementior, quàm superiori tempore, & eadem per linteos asperiores. quòd si manicas consutas manibus progymnasta obducat, & ita perfricet, illud, reor, non alienum erit, vt opus æquabilius fiat. Post id ex oleo fricetur, vt ipsi consuetum erat: tum exercitationibus operam det: quas nec plures, nec pauciores esse oportet, quàm ante: sed tantum citatiores. Deinde in frigidam non cunctanter & segniter, sed promptè & festinanter descendat: vel etiam totum se in eam subitò inijciat. in id animum semper intendens, vt aqua toti corpori, vt maximè id fieri potest, vno atq; eodem tempore circunfundatur: qui enim sensim ei se commiserit, inhorrescet. sit autem aqua, neque tepida, neque cruda, aut egelida: nam illa reuocat calorem, hęc ferit insuetos, atque perfrigerat. Quanquam enim tempore procedente hac quoque ei vtendum sit, si necessitas exiget, tamē abstinere ab ea oportet prima illa die. cum aqua egreditur, fricetur à pluribus ex oleo, vsque dum cutis caleat: tum cibum largiorem quàm ex consuetudine, potum verò pauciorem assumat. quæ vel te non iubente ipse efficiet, modò omnia sint rectè facta. nam postea q̄ in frigida lotus quis fuerit, & cibi cupiditas intenditur, & concoctiones meliores fiunt, & sitis remittitur: postridie idem redibit ad exercitationes meliore planè corporis habitu: cuius quidem moles, licet priori par sit, compacta tamen, & musculosior, atque vegetior erit: sed & ipsa cutis, & durior, & spissior euadet. In hac die eadem similiter sunt agenda, vt in prima, & item in tertia, & in quarta: postea tempore procedente in frigidam quotidie bis descendet: ter autem id facere, tantum abest vt laudem, vt etiam superuacuum ducam: cum liceat in eo commorari vsq; dum lubeat. quandiu verò in eo sit commorandum, quotidiana experientia indicabit. Si enim frigida egressus cito coloratior frictionibus redditur, mediocriter eum esse in ea commoratum intelliges. si verò calor tardè colorq; redeat, longioris moræ id planè erit signum. Si ergo cutem obserues, facile dijudicabis, an pari tempore iterum ei commorandum sit, an verò pauciore, aut longiore. [d] Cęterum cauere omnino oportet immoderatiorem in eo moram, quoniam facile ab ea possunt excitari frigidi morbi, [e] & presertim neruorum distentio. [f] Germanicæ nationes nuper natos infantes, & adhuc calentes, ad fluuios ferunt: & in frigida, vbi vehementiores sunt aquarum cursus, tanquam ferrum candens intingunt: vt & de eorum natura periculum faciant, & vt corpora firment. Nos eorum morem minimè probamus: quoniam si ab externo frigore vinci calorem naturalem acciderit, necessarium est eos continuò mori. Quis verò elegerit, modò mentis compos sit, nec omnino efferus, aut scytha, in eiusmodi experientiam proprium pignus adducere, ex cuius frustratione mors sit futura, ex euentu verò tenue lucrum. His ergo obseruationibus balneo frigido assuescere debent, qui bene valent. [g] Qui optimum temperamentum habent, ac in iuuenili ętate constituti sunt, si vnquam post exercitationes balneo indiguerint, vt sudorem & puluerē deponant, in eo non immorētur, quoniam calefieri ipsis non est opus: verum ad solium statim se conferant, minimè in laconico commorantes, quemadmodum qui

d Gal. in li. de cau. mor. ca 3.
e Gal. in li. de cau. procatar. ca. 2.
f G. 1. de sa. tu. ca. 10.
g G. 3. de sa. tu. ca. 4.

omissis

omissis exercitationibus se in eo elixant. immo verò nec in piscina morari his est necessarium, sed loti ad frigidam properent.[a] Si iuuenis quispiam sub sole ardenti iter longum fecerit, & propterea persiccatus sit, vt corpus vniuersum aridum existat, perinde atque stipula, & lingua cum faucibus adeo arida, vt loqui nequeat, huic proderit in aquam frigidam se proijcere: potissimum si vires validas habeat, & frigido lauacro sit assuetus. Qui verò febri tenentur, horum etiam nonnulli à balneo frigido possent iuuari, modò naturæ eorum certam haberemus, et absolutam notitiam. quòd enim aliqui eo indigeant, vel ex ijs, quibus id profuit, constare potest: qui planè eo nō essent adiuti, nisi illo tempore ad id aptè fuissent parati. Verum quia nec à nobis exactè dignoscuntur affectiones, & summa noxa ex errore impēdet, propterea ab eiusmodi auxilio ipsi nos continemus: & potissimum in hecticis febribus: quoniam in his habet corpus paucum sanguinem, exiguam carnem, & nihil adipis. Proinde cum in istis nihil obiectum sit partibus solidis, quod sine molestia excipiat frigidæ occursum, necessarium est, vt ea protinus occurrat partibus ipsis similaribus, quibus omnia animantia actiones suas obeunt. Si quis iuuenis, plenioris habitus, æstiuo tempore, in summo febris impetu, absque inflammatione visceris cuiuspiam in frigidam se coniecerit, ei sudor mouebitur,[b] aut bilis egestio.[c] quòd si in frigida lauari assuetus sit, audacter admodum auxilio vtetur. His, qui febrem hecticam ex calida & sicca intemperie habent, &

B presertim si iam marasmum incurrerint, tutum non est in frigidam se conijcere: quemadmodum nec his, qui æstate calida & sicca, longo itinere confecto, macri & debiles effecti sunt, licet refrigeratione indigeant. Verum vtendum his primùm balneo calido est, tum frigido. nam balnea inuenta sunt, vti in superioribus diximus, gratia imbecillorum corporum, vt ea præcalfaciant, & ad frigidæ solium præparent. simile quiddam faciunt, qui sine balneo frigida vtuntur, cum præmissis exercitationibus in eam insiliunt: nam cuiusmodi nobis est balneum, eiusmodi est illis exercitatio. hæc verò non tantum calefacit, sed etiam vt calor naturalis foras ex profundo moueatur, efficit: quocirca se opponit contra frigidæ impetum, & quominus eadem in profundum violenter pertranseat, & viscus aliquod feriat, obsistit, & vetat. nam nec ipsam frigidæ substantiam peruenire expedit ad viscera, nec vniuersam simul eius qualitatem, & puram, illis occurrere: immo verò, & melius, & tutius est, vt sola illa, absque eius substantia, in partes primò occurrentes recepta, & ab his in alias sensim permanans, tandem in profundum feratur. Quanuis autem in hecticis eiusmodi febribus balneo frigido vti non sine periculo liceat, tamen præstat anceps auxilium experiri, quàm certo exitio ægrotantem dimittere. non enim ipsis medetur balneum calidum, sed frigidum. calor enim extinguendus est, qui in partibus solidis insedit. Quòd si ob frigus incussum viscera offensa fuerint, ea in posterum calfacientibus persanes licebit.[d] Prodest etiam in choleræ

C morbo in frigido balneo longiori tempore cōmorari: modò æger quadrato sit habitu.

Cæterum si ex immoderato, aut parum opportuno balnei vsu, aut in visceribus obstructio, aut animi deliquium inciderit, certis curationibus vtendum erit.[e] Solēt enim viscera, & iecur presertim, in his obstrui, qui balneo post cibum vtuntur: quod cum incidit, excitantur dolores absque febre in partibus obstructis. Hos quiescere oportet eo tempore, quo à dolore vexantur: & bibere aliquid eorum, quæ vrinam cient, & obstructiones aperiunt. nisi enim vrina moueatur, & flatus & febres superueniunt.[f] Dandus igitur humor est, in quo absynthij coma extabuerit. & medicamentum id, quod ex absynthio, aniso, amarisq; amygdalæ nucibus, paratur: quod melius est bibant ex aceto mulso, postquam à somno excitati fuerint, atque surrexerint, ante quàm in balneum veniant. præstat enim hæc & alia eiusmodi sumere, cum alimentum ex ventriculo in iecur diuisum fuerit confectum: & temporis nonnihil dari ante cibum eorum actioni. Rectè etiam diacalamentum his datur, item ex aceto mulso.[g] Quibus in balneo diu immorandum est, hi acetum & pulegium odorent, ne in animi deliquium incidāt:[h] quod si effugere nequiuerint, curandi sunt per ea, quæ refrigerant, & vires firmant. Statim igitur aqua frigida aspergendi, & flabello perflandi, atque eò conuertendi sunt, quò aura aspiret: perfricandum quoque ventriculi os, & agitandum: postea & cibum, & vinum

a G.10. meth. ca.10.

b G.11. meth. ca.9.

c G.10. meth. ca.10.

d G.in li. de facil. parabi.

e G.in li. de salu.die.co. 32.

f Ga.6.de sani. tu.ca.3.

g G.9. de me. fm lo.ca.2.

h G.1.ad glau. ca.14.

a G.3.de ſa. tu. ca.13.
b G.i li. de theria.ad Piſo.c.9.
c Ca.15.
d Dioſco.
e G.3.de ſa.tu. ca.13.
f G.3.regi.acu. co. 59.
g G. 3. de his q̃ i medicatr. co. 15.idem ferè.7. metho.ca.6.

num,dare oportet. [a] Verum ſi ex frequentiore balneo nimia in cute raritas orta ſit,ali-
quandiu perfricare oportet:primò abſque pingui,deinde ex oleo quopiam aſtringen-
te.[b] Si ex balneo præfrigido,& egelida aqua,nerui diſtenti ſunt, vtile eſt potui caſto-
reum dari ex aceto mulſo,[c] aut theriacam. [d] & vnguento ſamſuchino delini. [e] Si cutis
tantum compreſſa eſt,primò aridis frictionibus,ſed celeribus,deinde ex oleo concale-
facere oportet. Atque hæc de balneis aquæ dulcis dicta ſufficiant.[f] hoc tãtum adiecto,
quòd partem etiam aliquam interdum ſolam perfundebant aqua calida antiqui, verbi
gratia caput tantum.[g] in fracturis hoc auxilio potiſſimum vtebantur,cum iam mem-
brum coaluiſſet,ac ipſum ſoluerent,vt illud carne implerent, & mollius redderent te-
pidæ perfuſio,ſi moderata ſit,carne implet:ſi plurima,laxat,& attenuat.Si corpus ple-
toricum ſit,carne autem nudum,moderata calidæ perfuſio,neque molliet, neque car-
nem generabit,ſed replebit ſuperuacuo humore calefactam partem: ſin autem excar-
ne ſit,& gracile,ob alimenti penuriam,ſed humoribus minimè ſcateat,& carne imple-
bit,& mollius efficiet. Aqua calida perfuſa, ſi corpus inane ſit, digerit potius quàm
attrahat:ſi plenum magis attrahit,quàm digerat.Si pauco tempore perfundatur,replet
magis,quàm inaniat.Si longiore,potius diſcutit,quàm impleat. cæterum vſus eſt for-
taſſe aquæ perfuſionibus Hippocrates,propter balneorum paucitatem: mihi verò vi-
detur aqua,in ſolijs balneorum iniecta,poſſe ad omnia ſufficere.

De balneis naturalibus.

h Ga.1.de ſim. me.ca.4.&.7.
i Gal.1.de ſim. me.ca. 6.
k Ga. 7. &. 11. de ſim. me.
l Ga.6.de ſani. tu.ca. 9.
m G.14.meth. ca.15.
n Ga.1.de ſim. me.ca.7.
o G.11.de ſim. me.ca.de ſale.
p G.4. de ſim. me.ca. 20.

Supereſt vt de balneis naturalibus ſermonem habeamus:quorum aquæ ſponte me-
dicatæ naſcũtur. [h] neq; verò ſunt ſimpliciter aut exactè aquæ,ſed mixtæ,compoſitę,ſpu
riæ.cum enim delabuntur,& ſtillant per loca bituminoſa,aut ſulfuroſa,aut nitroſa, aut
aluminoſa,abradunt nonnihil illius materiæ,abſterguntq;, & ſecum ducunt. Harum
igitur aquarum quædam bituminoſæ ſunt,aliæ ſulfuroſæ, nitroſæ aliæ, nonnullæ alu-
minoſæ, quædam atramento ſutorio conſtant, quod græci chalcanthum appellant.
[i] aliæ Miſy,aut chalcitim habent.[k] in alijs ſalis qualitas euidens eſt.[l] ſunt etiam nonnul-
læ dulces:quæ nihil eorum,quę dicta ſunt,guſtatui repreſentant. Neq; ignorarunt an-
tiqui eiuſmodi aquas,licet paucis in locis inueniantur. nam & in Aſia minore iuxta
Pergamum ciuitatem erant claræ,quæ in Allianis naſcũtur: ita enim locum appellant,
qui ab vrbe paulò plus quàm centum ſtadijs diſtat. ea aqua vnius tota eſt generis, &
manat ex vno fonte.erat etiam alia medicata aqua,à Pruſa minus quàm decem ſtadijs
longinqua,quæ vnius generis non eſt,neque ab vno fonte enaſcitur. In Licetis iuxta
Pergamum vulgatus erat fons,qui aquam medicatam præbebat.[m] In Leſbo, non plus
ſtadijs quadraginta à Mitylene,aqua erat,colore & viribus talis, qualis vtique fieret ſi
aquæ marinæ flos ſalis miſceretur.in qua & digerendi vis erat,& fortiter ſiccandi. qua
& hydropicis,& alijs tumidis,& obeſis corporibus medebantur. [n] In Italia habitæ ſunt
in precio Albularum balneæ,quæ alumine conſtant.[o] Tragaſiæ verò aquæ & ipſæ ex
numero ſunt earum,quæ ſua inſita vi calent:ſalſæ ſunt,& inſigniter calidæ,ac à Traga-
ſio ſtagno ducuntur,qui non procul eſt à ſminthio.ſedet enim illic aqua multa, & ſta-
gnat,in loco minimè amplo,antea quàm aqua ſponte calida deriuet ab eo: illa æſtate
abſumitur,tota à ſole ſiccata.quoniam verò inſita eſt eo loco ſalſedo,quod remanet ex
eo,vniuerſum mutatur in ſalem.[p] In Paleſtina ſyriæ lacus eſt,quem alij mare mortuum
appellant,alij ſtagnum bituminoſum:cuius aqua non tantum eſt ſalſa, ſed etiam ama-
ra.quoniam enim continetur in cauo & calido loco,& torretur à ſole, iccirco amare-
ſcit.quo circa amarior eſt æſtate,quàm hyeme:ac ſi ipſam quiſpiam per æſtatem repo-
ſuerit in vaſe calido,& in loco aprico,continuò effici amariorem videbit. propterea in
eodem ſtagno gignitur ſal perinde ſubamarus. apparet etiam eius aqua primo ſtatim
aſpectu quauis marina albidior ſimul & craſſior,merę ſalſugini ſimilis. iniectus in eam
ſal minimè eliquatur,propterea quòd ipſa plurimum illius habet. ſi ſe in eam quiſpiam
conijciens emerſerit,videbitur continuò totus ſalis ſpuma reſperſus. ob id tantò eſt ea
aqua alia marina grauior,quantò marina fluuiali:habet enim ſalis in ſe materiam, quæ
terrea eſt,& grauis.quapropter ſi te in eam demiſeris,non poteris in profundum ferri:
ita extollit omnia,atque in ſublime eleuat;non quòd natura ſit leuis, quod iam prodi-

dit

dit sophista quidam antiquus, sed quẽadmodum Aristoteli placuit, quòd propter gra-
uitatem gestat leuiora, perinde vt lutum, itaque si vinctis pedibus et manibus coniece-
ris hominem in eam, haud ferri deorsum videris. immo verò sicut naues portant in ma
ri plura onera quàm in stagnis, aut in fluuijs, neque submerguntur, ita in stagno mor-
tuo multò plus possunt onerari, quàm in pelago. In eo, neque animal quodpiam, neq;
planta gignitur, immo verò cum duo fluuij in illud confluant, in quibus prægrandes
pisces & plurimi sunt, ac in Iordane potissimum, qui prope Ierichontem fluit, nullus ta
men eorum superat fluuiorum ostia: quòd si captos iniecerit in lacum quispiam, vide-
bit celeriter mori. adeo cunctis, & animantibus, & plantis, aduersum est, quod summè
est amarum, & persiccum, & quod ferè acquisiuit ex assatione fuliginis naturam. quan-
quam ne illius quidem stagni aqua exactè est amara, propterea quòd nec sal ipse, quem
sodomeum vocant à montibus stagno circumpositis, quos sodoma appellant. [a] Non
ignorandum autem est, ex aquis sponte nascentibus nonnullas esse temperatas, alias
feruere, tepidas esse alias, & quasdam omnino frigidas. [b] Eiusmodi aquarum genera pu
gnantium facultatum constant miscella. nam aqua suapte natura frigida est & hume-
cta. bitumẽ, sulfur, misy, chalcitis, & eius generis alia, calidam facultatem habent. [c] pro-
inde tantùm recedunt à propria aquæ natura, quantùm sunt adulteratæ. [d] Nullæ igitur
earum habent frigidam facultatem: argumentum est, quòd cum seruant suã naturam,
neque frigus habent acquisititium, minimè frigefaciunt: immo verò nec marina ipsa vi
detur admodum refrigerare, nisi cum summum frigus acquisiuerit: quo circa non pau-
ci iuuenes inuenti sunt, qui eam interdum vnum diem, sæpe etiam die & nocte, pertu-
lerunt. [e] sed & quæ dulces sunt, licet inter alias videantur minimè calidæ, tamen non
sunt prorsus expertes calidæ facultatis: alioqui fortasse non essent calidæ. [f] Habent etiã
siccandi vim quæcunque eiusmodi sunt: [g] & propterea siccant corpora eorum, qui in
ipsis innatant, [h] & piscatorum vlcera. [i] Eædem non tantùm calefaciunt, sed etiam atte-
nuant: potissimum quæ nitro, sulfure, & bitumine constant. [k] Aluminosę cutem astrin
gunt, & comprimunt. [l] Balnea naturalia euacuant vniuersum corpus, presertim quæ
aquis digerentibus constant: [m] atque detrahunt æqualiter omnes humores, potissi-
mum nitrosa, sulfurosa, bituminosa. [n] proinde quotannis nonnulli vere ipsis & au-
tumno vtuntur, vt sua ipsi euacuent excrementa. [o] Vtiles potissimum sunt calidiori-
bus & humidioribus naturis, in puerili ætate. quoniam eas maximè tentant ij morbi,
qui aut ex humorum cursu, aut ex redundantia vtiliorum succorum, aut ex putredine
oriuntur. [p] Rectè etiam illis vtimur, si vlcus exiccandum sit: ab ijs tamen abstinentes,
quæ acres admodum sunt, & mordaces: nam hæ vlcera exasperant. [q] vtiliter quoque in
palpitationibus adhibentur, quoniam & calefacere, & attenuare possunt. [r] Quę dige-
runt & fortiter siccant, obesis corporibus medentur, quę attenuare oporteat. potissi-
mum si in illis isti ocyssime innatent. & postquam in ipsis loti fuerint haud subinde bi-
bant, aut cibum capiant, sed antea dormiant, aut omnino conquiescant. sunt etiam hy-
dropicis, & alijs tumidis idonea. [f] Et licet in aquę inter cutem morbo aqua dulcis, &
potui data, & in balneo adhibita, aduersissima sit, salsuginosę tamen omnes, nitrosę, sul
furosæ, & bituminosæ, quàm maximè vtiles sunt. Abstinere verò ab illis oportet si sitis
adest, quoniam eam intendunt. [t] si affectus calidi sunt, propterea quòd calidam facul-
tatem habent. [u] quòd si erysipelati admoueris, partem eam adures. [x] In febribus mini-
mè committendum est, vt in his aquis, aut etiam in marina, æger lauetur. [y] In exquisita
tertiana tantum abest vt prosint, vt etiam offendant. licet enim plus bilis euocẽt, quàm
balneum aquæ dulcis, tamen plus obsunt sua qualitate, quàm vacuando prosint. [z] Qui
percalido temperamento & admodum sicco sunt, atque vitiosis succis redundant, si se
in aqua aluminosa lauerint, facile in febrem incurrent: propterea quòd cutis ab ea com
primitur, atque constringitur: quapropter fumi acres & mordaces spirare nequeunt, à
quibus postea calor febrilis intus accenditur: cui aquæ dulcis balneo potissimum suc-
currere oportet. [a] Sunt etiam huiusmodi aquæ voci alienæ, quoniam resiccant vehe-
menter vocalia instrumenta. [b] & capiti natura calido, calidisq; exhalationibus pleno
obsunt, quæ sulfurosæ, aut bituminosæ sunt, propterea quòd calefaciunt: aluminosæ
quoniam

a G.3.de.sa.tu. ca.4.
b G.1.de sim. me.ca.24.
c Gal.in lib.de ptissa.ca.2.
d Ga.1.de sim. me.ca.4.
e G.6.de sani. tu.ca.9.
f G.1.de sa. tu ca.7.
g Gal. in li. de ciu.mor. ca. 4.
h Hipp.in li.de humidorũ vsu. & Ga.1. de sim. me.ca.7.
i G.in li.de tre mo.ca.5.
k Ga.2.de crisi ca.13. &. 5. me-tho.ca.2.
l G.14.metho. ca.7.
m Gal.2.apho. co.17.
n G.4. de sani. tu.ca.4.
o G.6. de sani. tu. ca.3.
p Ga.1.de sim. me. ca.7.
q G.1 li.de tre-mo.ca.5.
r G.14. meth. ca.15.
f Ga.1. de sim. me.ca.7.
t Ca.6.
u Ca.4.
x G.11. meth. ca.9.
y G.1. ad glau. ca.9.
z G.8. metho. ca.2.
a Ga.7. de me. sm lo.ca.1.
b G.6.de sa.tu. ca.9.

quoniam astringunt. qui caput eiusmodi habent, ex aquis sponte nascentibus, ijs tantum, quæ dulces sunt, citra offensionem vtantur licebit. nam ne has quidem ipsis profuturas asserere ausim: quoniam calidæ fortassis non essent, nisi calidæ facultatis nonnihil haberent. Eiusmodi fuit vsus balneorum naturalium apud antiquos: in quibus construendis & conformandis non mediocrem curam adhibebant.[a] Illud verò in primis curabant, vt eorum ingressus & egressus facilis esset, quo minus ęgrotantes fatigarentur. propterea solium ita humile & depressum plerique conficiebant, vt nihil illius emineret pauimento.[b] Verùm si harum aquarum defectus sit, eas arte pares licebit. miscebis enim aquę potabili salem abundè, aut alumen, aut aliud simile: quemadmodum vbi marina præstò non est, sale aquę indito muriam conficimus.[c] perinde etiam sulfure iniecto sulfurosam efficimus, alumine aluminosam, & aliarum quamcunq; eodem modo. Quòd si ex alijs quibusdam, veluti ex herbarum generibus, balneum aliquod artificiosum parare libuerit, illud etiam licebit.[d] nam id, quod coquitur, abijcit propriam qualitatem, & eam aqua in se recipit. Postquam balneorum naturalium facultates & vsus generatim & vniuersè exposuimus, non alienum esse arbitror, proprias etiam vires vniuscuiusque eorum, quibus dictę aquæ constant, sigillatim percensere. ita enim dignoscere facile licebit, quid singula præstare, & quibus in morbis vnaquęque earum maximè possit conuenire.

a G.3. regi. acu. co. 47.
b Ga.1. de sim. me. ca. 4.
c Ca. 7.
d Gal. 3. de ali. fa. ca. 32.

De Sale.

Primùm ergo à sale, tanquam à re vulgatissima, auspicabimur.[e] Cuius duo genera sunt: alter enim gignitur in salinis ex aqua marina: alter fossilis appellatur, in metallicorum genere comprehensus.[f] Est etiam sal quidam, qui ex aquis parum salsis arescentibus generatur:[g] ex quo genere notissimus olim fuit tragasius ille, non procul à sminthio, cuius in superioribus mentionem fecimus. Huius stagni aqua in loco minimè amplo conclusa, æstate à sole arefacta, vniuersa absumitur. ac verò quia locus ille salsuginosus est, ob id quod relinquitur, omne in salem degenerat.[h] eiusdem generis est sal ille sodominus appellatus, qui nascitur in mari mortuo: in quo quidem sale nonnihil prętereà amaritudinis existit. generatur etiam in multis alijs locis sal eiusmodi.[i] est autem eiusdem generis cum marino.[k] Salis cuiuscunque substantia, terrea est, & grauis:[l] Fossilis tamen densior, crassior,[m] durior, & terrestrior, quàm marini.[n] propterea marinus continuò in aqua eliquatur, non sic autem fossilis.[o] Probatur ex fossili candidus, lapillos non habens, perspicuus, densus, æqualis. Peculiariter ammoniacum laudant, si modò findi facile possit, ac rectis segminibus diduci. ex marino eligendus est candidus, æqualis. Probatissimus in Cypro fit, & Salamine Cypri, & Megaris, in Sicilia, & Aphrica. Lacustris omnibus præfertur: in quo genere validissimus est Phrygius, tum tapæus ille, tum verò tritæus, aut gantæus appellatus.

[p] Omne salis genus calidæ est naturæ: minus tamen calidus est, qui durior est, densiorq;, atque terrestrior: cuiusmodi est ferè vniuersus fossilis. qui verò fragilis est, & laxus, calidior existit, & qui subamarus est.[q] Salis etiam cuiuscunque natura vehementer est sicca.[r] ob id aqua marina siccat,[s] & muria: & in ipsis præterea caro seruatur incorrupta, ac minimè putrescit.[t] eadem aqua non admodum refrigerat.[u] Sal omnis abstergit, digerit, astringit[x] leuiter, licet abundè calefaciat,[y] reprimit, attenuat, crustas excitat.[z] Sodominus plus abstergit ac digerit, quàm marinus, propter amaritudinem.[a] Sal medicamentis psoras abstergentibus miscetur, Excrescentia in oculis reprimit, pterygiaq; atterit, cæteras etiam carnis extuberationes aufert: In aluum clysteribus inijcitur ex oleo illitus lassitudines discutit. tumoribus hydropicorum medetur. dolores mitigat in sacculis admotus. Prurigines curat ex oleo & aceto infrictus, donec ad ignem sudent, & item impetigines, lepras, & scabiem. Ex melle, aceto, & oleo illitus, anginam leuat. illinuntur eo tosto & melle tonsillæ, & vuæ. eo autem vsto & polenta, vlcera in ore manantia, gingiuæ humoris cursu tentatæ, & vlcerum phagedenæ. vtilis est aduersus scorpionum ictus cum lini semine. contra serpentium morsus cum origano, melle, & hyssopo. aduersus cerasten cum pice, aut cedria, aut melle. in scolopendræ morsu cũ melle & aceto. contra vesparum ictus & crabronum ex seuo vitulino, & ex eodem albidas

e Ga.9. de sim. me.
f Ga.4. de sim. me. ca. 20.
g G.11. de sim. me.
h G.4. de sim. me. ca. 20.
i Ga.11. de sim. me.
k Ga.4. de sim. me. ca. 20.
l G.11. de sim. me.
m G.4. de sim. me. ca. 21.
n G.11. de sim. me.
o Diosco.
p G.4. de sim. me. ca. 21.
q G.9. &. 11. de sim. me.
r Ga.3. de sim. me. ca. 5.
s Gal. 2. de na. fac. ca. 9.
t Ga.1. de sim. me. ca. 4.
u Gal. 9. &. 11. de sim. me.
x Ga.6. de me. sm ge. ca. 2.
y Diosco.
z Ga.4. de sim. me. ca. 20.
a Diosco.

albidas capitis pustulas, thymos, & tubercula curat. furunculos discutit ex vua passa,
aut suillo adipe, aut melle. maturius concoquit testium tumores cum origano & fer-
mento. medetur crocodilorum morsibus tritus in linteolo, & in aceto intinctus, si eo
loca quasi vinculis constringantur. recte etiam eo vtimur ex melle & in bestiarum mor
sibus, & in faciei sugillationibus. bibitur ex aceto multo aduersus opium, & fungos. lu-
xatis imponitur cum farina & melle. si quis igne adustus est, huic prodest, sale & oleo
vngi, hoc enim pustulas excitari non sinit. illitus cum aceto aut hyssopo sistit ignem
sacrum, & vlcera, quæ serpunt.

De Nitro.

[a] Est etiam Nitrum, & Nitri spuma, & Aphronitrum.[b] habent omnia tenuẽ substan-
tiam.[c] Ac verò differt aphronitrum à spuma nitri, quòd hæc similis est aspectu farinæ
triticeæ, & candida: illud farinæ speciem non habet, neque solutum est, sed concretum,
& consistens: cuius est quotidianus vsus ad purganda balnea. Nitri spuma tenuioris
essentiæ est, quàm nitrum.[d] habet tamen & ipsum partes tenues,[e] præcipuè quod Be-
renicium appellant.[f] Aphronitrum partibus tenuibus constat, si in genere terrestrium
respicias: & in aqua facile soluitur.[g] illud excipimus, quod prauum est: id enim & du-
rum, & crassum est, neque in aqua facile eliquatur.[h] In omnibus summa est amaritudo.
[i] Probatur maximè nitrum id, quod & leue est, & roseum colorem, aut cādidum habet,
quod in foramina dehiscit, quasi spongiosum quiddam. eiusmodi ex illyrico apportāt,
à Bumiorum ciuitate. Nitri spuma eligenda est leuissima, glebosa, friabilis, colore pene
purpureo, spumosa, mordens, cuiusmodi ex Philadelphia Lidiæ afferunt. secundas par
tes habet ægyptia. gignitur etiam in Cariæ Magnesia.
[k] Omnia genera calida sunt: nitrum tamẽ minus quàm nitri spuma, & aphronitrum.
[l] propterea dictum est à nobis in superioribus, nitrosas aquas calidas esse.[m] Ac verò ni-
tri spuma eiusdem est naturæ cum nitro, & facultatis, licet essentiam tenuiorem ha-
beat. In omnibus etiam generibus vis est, qua persiccare possunt:[n] & eadem quidem in
aphronitro vehemens, quemadmodum etiam in sale: sed sal preterea astringentem ha-
bet,[o] quæ in aphronitro aut minima est,[p] aut certè nulla. quò verò sal plus astringit ꝗ̃
aphronitrum, eò minus abstergentis facultatis habet. Nitrum verò facultatem habet,
quæ in medio consistit inter salis & aphronitri vires:[q] vstum propius ad aphronitri na
turam accedit. nam ex vstione tenuius redditur. siccat igitur nitrum, & digerit. Idem
si deuoretur, incidit, & attenuat, crassos & lentos succos, multò vehementius quàm sal.
Aphronitrum, nisi magna necessitas incumbat, deuorandum non est, propterea quòd
stomacho est infensum, quando quidem etiam plus nitro incidat. Solebat eo vti rusti-
cus quidam, vbi fungi strangularent, & semper prosperè. nos potius vtimur nitro, aut
combusto, aut eo, qui ignem expertus non sit, & multò etiam magis eius spuma.
[r] In torminibus prodest nitrum bibere, cum cumino tritum, ex aqua mulsa, aut sapa,
aut ex alijs quibusdam, quæ possint flatus discutere: cuiusmodi ruta est, aut anethum.
In febribus circuitu reuertentibus illinendum est ante accessionem. Miscetur cataplas-
matis extrahentibus, discutientibus, attenuantibus, & lepras abstergentibus. Si in auri-
bus inflationes sunt, si ex eisdem sanies iugiter decurrit, si sonitus intra eas percipitur,
vtile est nitri spumam, aut ex aqua calida, aut ex vino infundere. si sordes aurium repur
gandæ sunt, eandem ex aceto instillari confert. ex asinino, aut suillo adipe, medetur ca-
num morsibus. Resinæ admixta furunculos aperit. si aquæ intercutem morbus est ad-
iuuat cum fico illita. si neruorum distentio affligit, qua caput scapulis annectatur, græ-
ci opisthotonum appellant, & caput luxatum sit, rectè eadem cum cærato illinitur. In
linguę resolutione pani vtiliter commiscetur.

De Sulfure.

[s] Est etiam sulfur tenuis substantiæ & calidæ naturæ.[t] ac verò attrahendi, & abster-
gendi facultatem habet.[u] Idem discutit, & celeriter cōcoquit,[x] & minimè repellit. Pro-
dest eo vti aduersus virus multorum animalium, & pręcipuè turturis marini, & draco-
nis. imponitur enim ictę parti, aut aridus per se, aut saliua, vel oleo vetere, vel melle,
vel terebenthina resina resolutus. sanat cum eadem resina scabiem, impetiginem, le-
pram:

a Ga. 4. de sim. me. ca. 20.
b Ga. 3. de me. sm ge. ca. 2.
c G. 9. de sim. me.
d Ga. 6. de me. sm lo. ca. 1.
e G. 8. metho. ca. 4.
f Gal. 3. de me. sm ge. ca. 2.
g G. 4. de sim. me. ca. 21.
h Ca. 20.
i Diosco.
k G. 4. de sim. me. ca. 21.
l G. in li. de tre mo. ca. 5.
m G. 9. de sim. me.
n G. ca. de sale.
o G. 4. de sim. me. ca. 20.
p Ga. 9. de sim. me. ca. de sale, & aphronitro.
q Ca. de nitro.
r Diosco.
s Ga. 3. de me. sm ge. ca. 2.
t Ga. 9. de sim. me.
u Diosco.
x Ga. 9. de sim. me.

D

pram:[a] & hanc postremam etiam cum aceto, atque vtiligenes. ex eadem r esina vngues scabros aufert, & scorpionis ictibus medetur. Idem vtilis est aduersus tussim, asthma, purulentas excreationes, & ex ouo sumptus, & suffitus. eiusdem vsti fumo partus extrahuntur. In Regio morbo vtiliter fronti inspergitur cochlearis mensura, aut ex ouo tremulo sorbetur. grauedinibus & destillationibus medetur. Sudores aspersus cohibet. Qui pedum doloribus cruciantur, his illinendus est ex aqua & nitro. Sanatur eo grauis auditus, si illius fumus per fistulam in aurem recipiatur. suffitus lethargicos excitat. sanguinis profluuia sistit. si aures fractæ sunt, ex vino, & myrrha illini confert. Prurigines vniuerso corpore erumpentes cum nitro detersus sedat.[b] Alopeciam curat, aut ex liquido cerato, aut ex laureo oleo illitus.[c] Si neruus punctus est, optima medela est sulfur, cum tetrapharmaco,[d] aut oleo mixtus, dum sordium crassitudinem, aut mellis spissitudinem faciat.[e] Probatur maximè qui ignem minimè sit expertus, nitedulæ modo splendidus, pellucens, minimè lapidosus, virens, præpinguis. Plurimus in Melo & Lipara gignitur.

a Diosco.
b G. 1. de me. fm lo. ca. 2.
c Ga. 3. de me. fm ge. ca. 2.
d G. 6. metho. ca. 2.
e Diosco.

De Bitumine.

[f] Bitumen nascitur in aqua marina, & in alijs quibusdam marinæ similibus, vt in Apollonio Epiri, & in alijs eiusmodi locis. multis aquis sponte nascentibus tanquam spuma inuenitur innatans, molle quidem eo tempore, quo supra aquam fertur, deinde verò exarescens pice sicca durius efficitur. Optimum generatur in mari mortuo, id stagnum est salsuginosum in caua syria, de quo in superioribus dictum est.[g] Probatur maximè iudaicum, & ex eo quod veluti purpura splendet, & graue est, ac vehementem habet odorem. Nigrum, & sordidum, vitiosum est. adulteratur pice,[h] quanquam credunt nonnulli, non posse ipsum vitiari.[i] gignitur in Phœnice, Babylone, Zacintho, & Sydone. liquidum inuenitur in Agragrantino Siciliæ, fontibus innatans quo vtuntur in lucernis pro oleo. Naphtha babylonij bituminis colamen est, colore candidum, inuenitur etiam nigrum. ignem rapit, & in se mutat. Est etiam bitumen, quod mixtum est cum pice, & eius odorem spirat: quapropter græci id Pissasphaltum appellant. nascitur in Apolloniatarum agro, circa Epidamnum. id ceraunijs montibus deuolutum impetu fluminis rapitur, æstuque in littus expuitur. vbi cogitur in glebas.[k] Bituminis natura calida est, & sicca, in secundo ordine.[l] Proinde in superioribus dictum est, bituminosas aquas calefacere nostra corpora, & siccare.[m] Idem discutit, glutinat, & emollit,[n] neque verò astringente aliqua facultate caret.[o] Vsus illius est in ijs medicamentis, quibus recentia vulnera glutinantur, & in omnibus alijs, quę siccare oportet, & moderatè calfacere.[p] Idem inflammationes oriri non sinit. si vulua procidit, si strangulat, auxilio est, olfatum, suffitum, impositum. suffitum detegit comitialem morbum. elicit mulierum purgationes ex vino & castoreo epotum. datur vtiliter in tussi vetere. in spirandi difficultate. remedio est contra serpentium morsus. & coxendicum, laterumque dolores. datur cœliacis catapotium ex eo deuorandum. ex aceto potum discutit sanguinem concretum. cum ptisana in aluum infunditur, si difficultas intestinorum affligit. odor eius suffitus destillationes sanat. dentibus dolentibus inductum mitigat eorum dolores. aridum specillo impositum replicat pilos pungētes. si pedum aliquis doloribus excruciatur, aut articulorum quorumcunque: si lethargus est, vtiliter illinitur.

E

f G. 11. de sim. me.
g Diosco.
h G 1. de antido. ca. 2.
i Diosco.
k G. 11. de sim. me. & ex. 5. de me. fm ge. ca. 2
l G. in li. de tre. ca. 5. & 1. de sa. tu. ca. 7.
m Diosco.
n G. 1. de sim. me. ca. 33.
o G. 11. de sim. me.
p Diosco.

F

De Alumine.

[q] Aluminis varia genera sunt, scissile, rotūdum, astragalote, liquidum, placites, plinthites.[r] Verùm & si plurimæ sunt eius species, tamen maximè vtimur scissili, rotundo, & liquido.[s] postremum hoc phorimon appellant: quod quidem vilis est precij, & in omnibus regionibus facile reperitur.[t] In Aegypto nascitur ferè omne aluminis genus, & in eiusdem metallis inuenitur. gignitur etiam in alijs quibusdam locis, in Melo, in Macedonia, in Liparis, Sardonia, Hierapoli phrigiæ, Aphrica, Armenia, & plerisque alijs regionibus, rubricæ modo. Optimum est scissile, & in hoc genere potissimū commendatur recens, candidissimum, gustu per quam astringens, calculorum expers, non glebulosum, sed sigillatim in capillamenta quædam canescentia dehiscens: cuiusmodi est, quod trichitis ob id appellatur, in Aegypto nascens. reperitur lapis huic similis, di-

q G. 9. de sim. me.
r Diosco.
s G. de me. fm lo. ca. 1.
t Diosco.

gnoscitur

D gnoſcitur verò guſtu, quia non aſtringit. In rotundi genere damnatur, quod manu eſt
confictum; id figura prodit. Probatur quod ſuapte natura eſt rotundum, bullis turgẽs,
quod ad album proximè accedit, quod vehementius aſtringit, quod præterea nonni-
hil habet palloris, cum quadam pinguedine, ſine harenis, friabile, natione ægyptium,
aut ex inſula Melo. In liquidi genere optimum id eſt, quod lympidum eſt, lacteum,
æquale, ſuccoſum, ſine lapidibus, & quendam caloris igniculum ſpirans.[a] Alumen om
ne craſſas partes habet, minus tamen alijs ſciſſile, deinde rotundum, & aſtragalotes: cę-
tera genera liquidum, placites, plinthites, partibus abunde craſſis conſtant.[b] Natura ca
lidum eſt,[c] & ſiccum euidenter.[d] immo verò poſitum eſt in tertio ordine exiccantium,
neque verò vrit.[e] Omne genus ſummè aſtringit.[f] vtilius tamen eſt ſciſſile, quàm liqui-
dum, cum aſtringente facultate vti eſt opus, propterea quòd partibus tenuuioribus
conſtat.[g] propterea cum aluminis mẽtio ſimpliciter incidit, ſciſſile intelligitur:[h] immo
verò alumen quodcunque græcè συϖτηρία appellatur, ab aſtringente vi, quæ in eo eſt
vehementiſſima.[i] digerit etiam alumen, ſed non ſummè, ſicut ſummę aſtringit:[k] quia
verò generoſè aſtringit, ob id vlcera exiccat.[l] & propterea ſanantur à ſciſſili maligna
vlcera.[m] Alumen ea expurgat, quæ caliginem oculis obducunt. genarum carnem, &
cæteras excreſcentias attenuat. Vritur & torretur quemadmodum chalcitis. putreſcen
tia vlcera compeſcit. Sanguinis profluuia reprimit. gingiuas ſtringit, à quibus multus
E humor manat. Si dentes labant vtendum eo ex aceto: & melle. in oris vlceribus item
ex melle. ſi papulæ erumpunt, ſi ex auribus humor decurrit, ex ſanguinalis herbæ ſuc-
co. incoctum cum braſſicę folijs, aut melle, medetur leprę. Si prurigo eſt, ſi vngues ſca-
bri ſunt, aut pterigijs tenentur, ſi perniones male habent, prodeſt ex aqua id illini. Ex
aceti fece, & galla, quorum par pondus ſit, voracium vlcerum famem cohibet. ſic enim
φαγεδαινικὰ interpretor, atque ea quæ depaſcendo ſerpunt (nomas appellant) cum du-
plici ſalis portione ſiſtit. Porrigini, cum eruo & pice illitum medetur. ſi lendes aut pe-
diculi ſunt, vel ſi aliquis aduſtus eſt, confert eo ex aqua illini. Idem rectè adhibetur tu-
moribus, & contra alarum inguinumq́ fœtorem. Quod ex Melo eſt conceptionem
prohibet, ſi ante coitum vuluæ ori imponatur. Partus extrahit. gingiuarum excreſcen-
tijs, vuæ, & tonſillis vtile eſt. Auribus, & obſcœnis partibus ex melle illinitur.

a Ga. 9. de ſim. me.
b Dioſco.
c Ga. 4. de me. ſm ge. ca. 6.
d Ga. 5. de ſim. me. ca. vltimo.
e Gal. 6. de me. ſm lo. ca. 3.
f Ca. 1.
g G. 4. de me. ſm ge. ca. 5.
h Ga. 9. de ſim. me.
i Gal. 4. de me. ſm ge. ca. 5.
k Ca. 1.
l Gal. 6. de me. ſm ge. ca. 1.
m Dioſco.

De Miſy & Chalciti.

[n]Et hæc ex metallicis ſunt. naſcuntur in Cypro, & alijs locis:[o] & genere cognata
ſunt, ex vna, vt ita dicam, radice naſcentia.[p] proinde Chalcitis videtur commutari in
Miſy poſſe. ac verò tantum tenuitate & craſſitudine diſſident. Craſſiſſimum eſt enim
ſori, Miſy tenuiſſimum, medium inter hæc chalcitis: proinde Sori fundi non poteſt,
quia lapidoſius eſt. Miſy verò ægrius quàm chalcitis eliquatur, quoniam magis eſt ab
ingenito calore elaboratum, & ob id ſiccius chalciti. naſcitur Miſy ſuper chalcitim, pe-
F rinde vt ærugo ſuper æs. ac verò ſori etiam ipſum videtur poſſe in chalcitim verti.
[q]Chalcitis æri ſimilis eſſe debet, friabilis, non lapidoſa, non inueterata, in qua venę ob-
longæ intercurſent, ac ſplendidæ. Miſy probatur Cyprium, auri ſimile, durum, quod
friando auri imitetur colorem, & tanquam ſtella ſplendeat.[r] Vtriuſque natura calida
eſt & ſicca vehementer.[ſ] immo verò tantus eſt in vtroque calor, vt adurere poſſint,[t] &
cruſtam excitent. quanuis autem par ſit in vtroque calor, tamen miſy minus mordax
eſt, quàm chalcitis,[u] ac minus adurit, quoniam tenuuiores partes habet quàm chalcitis.
[x]cum acri illa vi eſt etiam in vtroque permixta ea, quæ aſtringit: ſic tamen, vt illa hanc
ſuperet. non ſolum igitur vrunt iſta medicamenta.[y] ſed etiam abundè aſtringũt.[z] Ab-
ſtergunt quoque, & repurgant,[a] & vbi minimè vſta fuerint exedendi facultatem ha-
bent.[b] vſta minus mordent, & aſtringunt, licet non minus ſiccent: & ideo melior eſt
omnino chalcitis vſta quàm quæ ignem non eſt experta, vt quæ tenuuiores partes ex
aduſtione habeat, neque tamen acrior reddita ſit, immo verò ſi poſt vſtionem elota
fuerit minorem acrimoniam obtineat.[c] Purgant quæ oculis, & eorum angulis hęrent.
igni ſacro, & vlceribus ſerpentibus medentur. cum ſucco porri erumpentem ex vulua,
& ex naribus ſanguinem, ſiſtunt. carunculam gingiuis enatam, vlcera depaſcẽtia, ton-
ſillasq́

n Ga. 9. de ſim. me.
o Ga. 4. de me. ſm ge. ca. 1.
p G. 9. de ſim. me.
q Dioſco.
r Ga. 2. de ſim. me. ca 26.
ſ Ga. 1. de ſim. me. ca 33.
t Ga. 9. de ſim. me.
u Gal 4. de me. ſm ge. ca. 1.
x Ga. 9. de ſim. me.
y Ga. 1. de ſim. me. ca. 33.
z Ga. 4. de me. ſm lo. ca. 1.
a Ga. 4. de me. ſm ge. ca. 6.
b G. 9. de ſim. me.
c Dioſco.

sillasq́ꝫ, inspersus puluis reprimit. Vsta, & ex melle trita, vtiliora sunt ad oculorum medicamenta, genarũ callum & scabriciã abstergunt. tollunt fistulas collyrij modo indita. D

De Atramento sutorio, seu chalcantho.

a Diosco.
b Ga.9.de sim. me.
c Ga.4.de sim. me.ca.7.
d Ga.4. de me. fm lo.ca.1.
e Ga.9. de sim. me.
f Ga.4. de me. fm lo.ca. 4.
g Diosco.

[a] Tria eius genera sunt, molle, concretum, & coctile appellatum, quod solet in Hyspania confici. postremum hoc inutile & omnium inualidissimum est. [b] transit interdum in chalcitim atramentum sutorium. In eo calor est non leuis, [c] vt etiam mordicare possit. [d] siccitas verò tanta, vt inter metallica maximè siccet. [e] est etiam in eo vis astringendi validissima, licet cum ea calor sit coniunctus non modicus. [f] immo verò medicamentum hoc validissimum est eorum, in quibus cum acrimonia mista est astringendi facultas. vbi tamen vritur & eluitur multò moderatius efficitur. [g] Idem crustas excitat. latas ventris tineas enecat, drachmę pondere deuoratum, aut ex melle delinctum. Vomitum promouet. si quis fungos venenatos esitauit, ei vtile est ex aqua ipsum bibere. si caput purgandum est, vtendum eo ex aqua diluto, aut in nares idem ex vellere instillandum est.

IVLII AMALTHEI EPIGRAMMA.

Uos, quos languor edax, quos opprimit arida tabes,
Quorum funestas mors cubat ante fores.
Mergite vos vndis, latices haurite salubres,
Exuite his diram fontibus illuuiem.
Excipiet vos alma Salus rorantibus vlnis,
Illa colit riuos, illa tuetur aquas.
Quas ita pæonia Siccus virtute reclusit,
Ut pede Castalias Bellerophontis equus.

Venetijs apud hæredes Lucæantonij Iuntæ.

M D LIII.

